D04710330I
Duke University Libraries

ספר

עין יעקב

בו

נקבצו באו יחד כל אגדות ומדרשים המפוזרים בכל הש"ס, עם

פירש"י ותוספות ז"ל **וחידושי הרמב"ן והריטב"א והרשב"א והר"ן** ז"ל

אשר נאספו ונקבצו ע"י איש צדיק תמים החכם רבי **יעקב** בר' **שלמה** ן' חביב תנצב"ה:

ועוד נוספו עליו **אגדות הירושלמי** עם פי' המלות מבעל ס' הערוך ועוד חידושים יקרים מפנינים

ועל דגלם יחנו

חידושי **רבינו הגאון מהרש"א** ז"ל

גם

חידושי הרב הגדול המוסמך כבוד מוהר"ר יאשיהו פינטו בן הר"ר יוסף פינטו נ"ע, הנקראים בשם **חידושי הרי"ף** ז"ל, עם חידושי הרב הגאון בעל **קיקיון דיונה** ז"ל, ועוד נוסף מקרוב **ספר בית יהודה** להרב החכם כבוד מוהר"ר יהודה אריה די מודינא ז"ל, גם חידושי **קהלת שלמה**

להרב מוהר"ר זלמן דיין מגלוגא יע"א.

ועתה הוספנו מחדש עוד ספר יקר הנקרא בשם

עיון יעקב

והוא חידושים על כל אגדות הבבלי להרב הגאון הגדול בעל המחבר ספר **חק יעקב**

חלק שני

בדפוס והוצאת

ספרא פובלישינג קא.

באסטאן, מאסס.

שנת תרפ"א

מסכת תענית

א

דף ב **שאלו** בגמרא על מה ששנינו מזכירין גבורות גשמים
בתחיית המתים מנא לן דמדכר לה בתפלה
דברים יא והשיב דתניא °לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו זו תפלה
אתה אומר זו תפלה או אינו אלא עבודה תלמוד לומר
בכל לבבכם אי זו היא עבודה שבלב הוי אומר זו
שם תפלה וכתיב בתריה °ונתתי מטר וגומר ומאי איריא
דתני גבורות גשמים ליתני מזכירין על הגשמים אמר
רבי יוחנן מפני שיורדין בגבורה תני לה גבורות שנא'
איוב ט °עושה גדולות עד אין חקר וכתיב °הנותן מטר
שם ה על פני ארץ וגו' מאי משמע [אמר רבה בר שילא]
אתיא חקר חקר מבריאות עולם [כתיב הכא עושה
ישעי' מ גדולות עד אין חקר וכתיב התם °הלא ידעת אם לא
שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא
תהלים סה ייגע אין חקר לתבונתו וכתיב °מכין הרים בכחו נאזר
בגבורה]:

שיורדין בגבורה. אחד מגבורותיו של הקב"ה הוא כדיליף חקר חקר שכל העולם כזן ע"י גשמים ואגב אורחיה אורי לנו כמה גדול כח הגשמים כדי לשבח להקב"ה ולפיכך קבעוה בתחיית המתים ששקול יום הגשמים כתחיית המתים ע"כ:

מהרש"א שנאמר עושה גדולות ואין חקר נפלאות וגו'. כצ"ל והיינו האי קרא דכתיב באיוב סימן ה' גבי האי קרא דמייתי הנותן מטר וגו' אבל קרא דבספרים שלפנינו עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות וגו' כתיב שם סימן ט' ולא כתיב לגבי מטר ונראה לפרש לגבי מטר על פי מה שכתוב פ"ק דב"ב בתרא מי פלג לשטף תעלה הרבה טיפין בראתי בעבים כו' שאלמלא ב' בדפוס א' מטשטשות הארץ כו' ודרך לחזיז קולות הרבה קולות בראתי בעבים כו' שאם יהיו ב' יוצאין בשביל אחד מחריבין העולם כו' כמפורש שם ועל דרך זה כיון ה"כ בהאי קרא לגבי מטר עושה גדולות וגו' בטיפי המטר נפלאות עד אין מספר בקולות שנתהוו במטר וק"ל:

*כתיב הכא עושה גדולות ואין חקר וכתיב התם הלא ידעת וגו' ואין חקר לתבונתו כו'. בזה הג"ש ומאין חקר לאין חקר על פי מ"ש הגם שיש לאדם להשיג ולחקור במציאות העולם ובבריאתו מתוך הטבעיים מ"מ מה שלא ישיג יתלה בקוצר השגתו בזה וכי הוא עמוק ומי ימצאנו וכמ"ש פרק אין דורשין במכוסה ממך בל תחקור במה שהורשית התבונן ח"ש. הלא ידעת אם לא שמעת וגו' בורא וגו' ר"ל גם בלאו השמיעה מתוך התורה בראשית ברא וגו' הלא אפשר שידעת מתוך החקירה בזה ומ"מ אע"פ שהורשית להתבונן בזה מ"מ אין חקר לתבונתו ומה שלא תשיג תתלה בקוצר השגתך ועומק המושג ממך: *וכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה כו'. עיין מ"ש התו' ואני מוסיף בזה ע"פ מ"ש דהג"ש בא מאין חקר שברכת תחיית המתים מיוסד בזה דאין חקר לגבורתו דגבורת האדם שהוא ממית החיים ואתה גבור בהפך זה שאתה מחיה מתים וכן הם הגשמים שבאים בגבורות ומביאי' רחמים לעולם כדלקמן בפרקין ועד"ז אמרינן לקמן גדול יום הגשמים כתחיית המתים: *ומנלן דבתפלה כו' וכתיב בתריה ונתתי מטר וגו'. וא"ת ומאי קבעי ליה ומנלן דבתפלה הא מפורש בתפלת שלמה בהעצר השמים ולא יהיה מטר וגו' והתפללו וגו' וי"ל דקרא לא איירי אלא בהעצר כבר השמים בעי תפלה ע"ז בעת צרה אבל הכא בעי בלאו עת צרה אלא בתפלה קבוע שבכל יום מנלן ומייתי ליה ולעבדו בכל לבבכם וגו' איזה עבודת כו' דאיירי בעבודה ותפלה קבוע שבכל יום וק"ל:

אמר רבי יוחנן ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא ב
נמסרו ביד שליח ואלו הן של חיה ושל גשמים שם
ושל תחיית המתים של חיה דכתיב °וישמע אליה בראשית ל
אלהים ויפתח את רחמה. של גשמים דכתיב °יפתח ה' דברים כח
לך את אוצרו הטוב וגו' *ושל תחיית המתים דכתיב שם ע"ב
°וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם במערבא יחזקאל לז
אמרי אף מפתח של פרנסה דכתיב °פותח את ידך וגו' תהלים
ורבי יוחנן מאי טעמא לא קאמר לה להאי אמר לך רבי קמה
יוחנן גשמים נמי היינו פרנסה [תניא מאימתי מזכירין
על הגשמים רבי אליעזר אומר משעת נטילת לולב ר'
יהושע אומר משעת הנחתו א"ר אליעזר הואיל וד' מינין
הללו אינן באין אלא לרצות על המים וכשם שד' מינין
הללו אי אפשר בהם בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא
מים וכו']:

שלש מפתחות. לא נמסרו ביד שליח שלא ימכה עליהן שר כגון יורקמי שר הברד וגבריאל שר של אש ולינה שר הריון אלא הוא עצמו פותח כדכתיב יפתח ה' הוא בעצמו ולא על ידי שליח. ונובעיא לי דמאי חשיב נמי מפתח כלי זינו של הקב"ה דכתיב פתח ה' את אוצרו

עיון יעקב

מנלן דמדכר. לה בתפלה. עיין במהרש"א וז"ל אע"ג דמפורי' בתפלת שלמה בהעצר השמים וגו' והתפללו מ"מ בקרא לא משמע אלא בשעת עצירה אלא בתפלה קבועה בכל יום מנ"ל עכ"ל וכ"ל דלכך שפיר מקשה מנלן וכו' כיון דלקמן דף ח' ע"ב אמרינן אי לאו דצריך לברייתא הוי בעינן רחמי ומבטלינן ליה א"כ למה ירבה בתפלה בקביעות עליו אף בלי צורך שעה להכי הוצרך להביא סמך מקרא: **איזהו** עבודה שהיא בלב. אף דגם בקרבנות בעינן כוונת הלב וכדאמרינן אי המרבה ואי הממעיט בלבד שיכוון לבו לשמים ע"מ עבודה וכוונה תרתי מילי ניהו משא"כ בתפלה דאין כאן עבודה ממש רק הכוונה בלבד והיא נקראת עבודה ע"ש הכוונה וק"ל: **מפני** שיורדין בגבורה. שלא יתקבל תפלת עוברי דרכים שמתפללים על עצירת הגשמים לכך צריכין גבורה ועי"ל כמו שתחלת הבריאה הוא גבורה לבראות העולם יש מאין כן ירידת הגשמים מזרע קטן מצמיח צמח גדול וכן בתחיית המתים מעצם קטן שהוא לוז מחיה את האדם כולו ואפשר דה"ט דאמרינן בסמוך ג' מפתחות ביד הקב"ה כי גם חיה שיולדת הוא בדרך זה שמטפה זרע נולד ולד גדול. ועיין במהרש"א שכתב דלכך מיקרי ש"ה גבורה לפי שהוא שלא כדרך בני אדם שנקרא גבור שממית בני אדם והקב"ה נקרא גבור שמחיה מתים וכן בגשמים שאידלי יומא אדלי קליר' כדאי' פ"ק דב"ב ואפ"ה בירידת הגשמים אף חולה מתרפא כדאי' במדרש ועיין ביפ"ת: בראשית דף כ' ע"ג וכן הוא שם ברבה פ' י"ג ע"ש ע"כ יורדין בגבורה ומכח החטא כתיב נשיאים ורוח וגשם אין כמלא שהוא יום מעונן ולא גשם והוא רק רע מכל לד: **של** חיה דכתיב וישמע אליה אלהי' ויפתח את רחמה. כתב מהרש"א הא דלא מייתי קרא דלעיל מינה גבי לאה כתיב וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח רחמה ע"ש מה שתירץ ועכ"ל דגבי לאה י"ל דמש"ה עשה הקב"ה בעצמו לאהוב שנואה' כדאי' במדרש שם פ' ויצא על פסוק ה' זוקף כפופים: ומניסי הגאון בעל אלי' זוטא שמעתי לתרץ כיון דפירש כי שנואה לאה היינו ששנואה מעשה עשו בפניה שהיתה יושבת בעלמא על פרשת דרכים כדאי' בב"ב ומצינו בש"ס בכ"מ דאברהם כל מה שעשה בעצמו נפרע הקב"ה בעצמו לכך הוצרך להביא מפסוק זה וק"ל:

אולרו ויולא את כלי זעמו ואית דמפרשי שלא נמסרו לשליח ביחד ומביאין ראי' מהגדה שכן מלינו בב"ר כששאל אליהו מפתח של גשמים בימי אחאב אמר הקב"ה תן לי מפתחות של תחיית המתים שהחיית בן הצרפית שיש לי ג' מפתחות שלא מסרתים ביד השליח ואין נאה שיהו ב' ביד תלמיד ואחד ביד הרב וקא מפרשים הכי ג' מפתחות הן שאפי' שנים מהם לא נמסרו ביד שליח ביחד שכן מלינו באליהו כו' ואיכא למיפרך דלא משתמעי הכי קראי להכי לישנא *וכתבו בתוס' הקשה הראב"ד אמאי לא חשיב פורענותן של רשעים דכתיב פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו ותירץ משום דאשכחן פורענותן של רשעים על ידי שליח דכתיב ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור והאי דכתיב פתח ה' את אוצרו לכלותם קאמר ואפשר שאין לכלותם ע"י שליח כי אם ביד הגדולה כי אז יהיה המשפט החזק וכ"ל לפי שאינם אלא ליום הדין ואינו הווה תמיד לא חשיב ליה ויש מקשים והלא מלינו שנמסר מפתח של גשמים לאליהו ומתרצין שמפתח אחד נמסר לשליח ולא ב' ולכך כשבקש הקב"ה לתת מטר בימי אליהו המית בנה של צרפית וכשבקש אליהו מהקב"ה שיחייהו א"ל ג' מפתחות יש בידי אין נאה שיהיו ב' ביד התלמיד ואחד ביד הרב ולשנא דגמרא משמע שאף אחד מהם אינו נמסר ביד שליח. ונראה דלא קשיא מידי שלא מלינו שנמסר לאליהו מפתח של גשמים אלא בקנאתו לש"ת עצר את הגשמים וקרא מוכח הכי דכשרצה הקב"ה לתת מטר אמר לאליהו לך הראה אל אחאב ואתנה מטר אלמא מפתח של נתינת מטר ביד הקב"ה אלא שאליהו עצר את המטר וכן מפתח של תחיית המתים לא נמסר לאליהו ולאלישע אלא שבתפלה החיה הקב"ה את המת ע"כ תוספות: פרש"י אני ה'. ולא שליח: פותח את ידך. ולא שליח: גשמים היינו פרנסה. [וכבר השכנא לי"] שזרעים ופירות גדילין מהם לפרנסת העולם. ומצאתי כתוב בשם הראב"ד ז"ל בפירוש לא נמסרו ביד שליח שליח הוא שר העולם הנראה לנביאים מושל במרכבה כאלא מן הסיבה העליונה וכח העליון בו והוא אמרו נעשה אדם בצלמנו וההוא לית ליה שלש מפתחות וכו' ע"כ:

מהרש"א שלא נמסרו לשליח כו'. עיין מה שכתבו התוספות ונראה דרש"י הרגיש בזה שפירש שלא נמסרו לשליח אחד ביחד עכ"ל וכיוצא בזה כתב בע"י ע"פ ב"ר כשבקש הקדוש ברוך הוא לתת מטר בימי אליהו המית בנה של צרפית וכשבקש אליהו מהקב"ה שיחייהו א"ל ג' מפתחות יש בידי אין נאה שיהיו שנים ביד התלמיד וא' ביד הרב וכתב בע"י ולישנא דגמרא לא משמע כן אלא שאף אחד לא נמסר ביד שליח ונראה דלק"מ שלא נמסר המפתח של גשמים לאליהו כו' אלא שאליהו עצר את המטר וכן מפתח של תה"מ לא נמסר לאליהו ולאלישע אלא שבתפלה החיה הקב"ה את המת עכ"ל. ונעלם ממנו ההיא אגדה דפרק חלק דאיתא בהדיא שנמסר לאליהו אקלידא דמטר וכיון דחזא הקב"ה דאיכא צערא בעלמא כו' אלה בן, האשה בעא אליהו רחמי למיתן לו אקלידא דתח"ה כו' ע"ש: וכתבו עוד התו' והא כתיב פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו כו' אמאי לא חשיב ליה הכא וי"ל דלא חשיב אלא מפתחות של טובה כו' ואם תאמר הא אמרינן יורקמי שר של ברד כו' ע"ש ולא ידענא מאי קשיא להו משר של ברד דההוא לאו כלי זעמו הוא דהוא לטובה בא כמפורש פ' ע"פ אמר יורקמי שר הברד כו' ארד ואצנן הכבשן ואציל לצדיקים כו' ובעיקר קושיתם עיין לעיל בשם הראב"ד תירוץ לזה: של חיה דכתיב ויזכור וגו'. ויש לדקדק אמאי לא נייתי קרא דלעיל מיניה גבי לאה דכתיב

וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח רחמה וי"ל דניחא ליה לאתויי קרא דרחל שסמוך מלת ויפתח לשם וישמע אליה אלהים ויפתח וגו' וכן בשל גשמים יפתח ה' לך וגו' ובתחיית המתים כי אני ה' בפתחי את וגו' אבל האי קרא דלאה לא נסמכה הפתיחה לשם איכא לפרושי דכינוי ויפתח לא קאי אשם אלא אמי שבידו לפתוח שנתן הקב"ה המפתח בידו ומיהו בפותח את ידך אע"ג דלא נסמך לשם דרשו בו כן לפי שפותח ומשביע הם בלשון נסתר ושינה לכתוב ידך בלשון נוכח ולא כתיב ידו בלשון נסתר כדרוש מיני' ידך ולא ע"י השליח ובזה יתיישב למה לא הביא קרא דלעיל מיניה תפתח ידך ישבעון וגו' דכיון דאינו נסמך לשם וגם כוליה בלשון נוכח יש לפרשו אשליח שניתן בידו המפתח ודו"ק: הואיל וד' מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים ובשם כו' א"א בלא מים כו'. בירושלמי מפורש טעמיה דר"א ע"י שארבע מינין אלו גדילין על המים לפיכך באין פרקליטין על המים: *בישני ונסביהם כו' ונסביה כמשפטם הרי כאן מים כו'. בא הרמז ביום שני וביום ששי במלת ונסכה לרמוז על ניסוך המים אבל ביום שביעי בא הרמז במלת כמשפט ע"פ מ"ש בפ"ק דר"ה דבחג נידונין על המים ונסכו לפני מים בחג כו' ולפי שביום שביעי של חג הוא גמר דינו ומשפטו וע"כ בא גמר הרמז במלת כמשפט לכתוב כמשפטם דר"ל היום הוא גמר משפט ודין המים וע"כ נסכו לפני מים כו' ודו"ק:

הרי"ף שלשה מפתחות כו' שלא נמסרו וכו'. בתוס' וא"ת והא אמרי' דמפתח גשמים נמסר לאליהו וכו' וי"ל דהא דקאמר שלא נמסרו אינו ר"ל שלא נמסרו מעולם דהא של תחה"מ ושל גשמים נמסרו וכו'. וקשה כיון שעיקר הקושיא היא מתחית המתים וגשמים ועלא משני שלא נמסרו הוא לחיות לעולם למה הזכיר לומר בתירוץ הכרח דהא גשמים ותחיה שנמסרו דהיא היא הקושיא לאשונה. ונראה דבאו התוס' לרמות תירוץ אחר שיש לתרץ שלא נמסרו שלשתן יחד אלא פעם נמסר מפתח אחד של גשמים. וכשהחזיר מפתח של גשמים נמסר לו מפתח של תחיה אבל לא שתיהם יחד כמ"ש בפי חלק שלא יאמרו שנים ביד התלמיד וא' ביד הרב וכן פרש"י ז"ל ג' מפתחות היינו שלא נמסרו לשליח א' ביחד וכיון רש"י לתרץ קושית התוס' שהרי נמסר לאליהו מפתח גשמים ותחיה לכך אמרו בתירוץ התוס' דהא דקאמר שלא נמסרו לשליח אינו ר"ל שלא נמסרו מעולם דהא של תחה"מ וש"ג נמסרו כלומר אם כוונת ר' יוחנן הוא לומר ששלשתן יחד לא נמסרו ביד שליח הא ממאי דאמר ר' יוחנן ג' מפתחות הם ביד הקב"ה משמע ששלשתן יחד הם ביד הקב"ה בלבד ואם רוצה לפרש עוד הדבר הי"ל ששלשתן ביד הקב"ה בלבד ולא ביד שליח ומדקאמר לא נמסרו הוא משמע דאפילו על של אחד מהם או שתים הוא אומר לא נמסרו והנו מלינו שנמסרו א' ושתים מהם לכך צריך לפרש לא נמסרו לעולם וה"ק שלשתן ביד הקב"ה ולא ביד שליח אפי' לפי שעה וגם א' ושתים מהם לא נמסרו מסירת עולם אלא לפי שעה. ועדיין אנו צריכין לבאר מה שהקשו מהגשמים שנמסרו לאליהו שהרי עצירת גשמים היתה על פי אליהו ולעולם מפתח הגשמים דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לא נפתח ע"י אליהו אלא ע"י הקב"ה דכתיב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר וענין העצירה אינו מפתח אלא עצירת מפתח שלא יפתח הקב"ה אוצרו שמע ה' תפלתו של אליהו שלא לפתוח אלא ע"פ דבר אליהו וגם מהתחיה שהחיה אליהו ואלישע ליכא לאקשויי דילמא לא נמסר להם מפתח אלא נענו מכח תפלתם. איברא דבמס' סנהדרין פרק חלק אמרו בעא רחמי אאקלידא דמיא יהב ליה שקל אקלידא דמיטרא קם ואזל אבל גם שם קשה מנ"ל דבעי רחמי אאקלידא ויהיב ליה דילמא בעא רחמי ומקני' קב"ה דלא ניחות מטרא אלא לפי דבריו. אפשר דתשם אליהו פן תפלת הרבים השואלים מטר מאת ה' תדחה תפלתו ששאל שלא יהא מטר ויתחלל שם שמים שנשבע חי ה' אם יהיה מטר לכך שאל שימסר בידו המפתח ושוב לא תועיל תפלת הרבים לחזור וליקח המפתח מידו:

תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מאי טעמא אמר רבי חנינא טל ורוחות אינן נעצרין טל מנ"ל דלא מיעצר דכתיב °ויאמר אליהו התשבי וגו' חי ה' וגו' אם יהיו השנים האלה טל ומטר וגומר וכתיב °לך הראה אל אחאב ואתנה

פס ע"ב ס"ק דע"ב וע"ש רש"א זכרי' ב

ואתנה מטר על פני האדמה ואילו טל לא קאמר ליה למימר *דלא מיעצר וכי מאחר דלא מיעצר אליהו אשתבועי למה ליה ה"ק ליה אפילו טל דברכה נמי לא אתי ולהדריה לטל דברכה משום דלא מינכרא מילתא רוחות .מנ"ל [דלא מיעצר] אמר ריב"ל דאמר קרא °כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאום ה' מאי קאמר להו קב"ה לישראל אילימא ה"ק דבדרתינכו בד' רוחי עלמא האי כארבע בארבע מיבעי ליה אלא דמכניפנא לכו מד' רוחי עלמא מארבע מיבעי ליה אלא הכי קאמר כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל:

אינם נעצרין. שאלמלא הן נעצרין אין העולם קיים והא דאמרינן משיב הרוח ומוריד הגשם לאו נ"ב:ס חיוב דרוח אלא חיוב [חוק] דגשם הוא מזכיר דטל ורוחות מועילין לארץ לנגבה ולתקנה כרבשמוך זיקא דבתר מטרא כמטרא: ואילו טל לא קאמר. ואתנה טל ומטר אלא מטר בלבד: דלא מיעצר. טל לעולם ואפילו באותן שנים: אשתבועי למה ליה. דקאמר אם יהיה השנים האלה טל ומטר גו' דהא לא נעצר: אפילו טל דברכה. שילמיה שום לאח: ולהדריה לטל דברכה. וליתא (ואתנה) טל ומטר: דלא מנכרא מילתא. דהא טל הוה מעיקרא ולא היה אחאב הרשע מודה בחזרת הטל דברכה דלי הוה אמר ואתנה טל ומטר אחאב היה מקנטרו ואומר לו שלא נעצר ע"כ (לא לחכם האריך הרב לשונו בפירוש הקושיא והתירוץ): [אלא דמכניפנא לכו מד' רוחי עלמא ל"ג דהא פרשתי אתכם כתיב בקרא ואיכא למימר דגרס ל"י זהכי משמע קרא כי מד' רוחות השמים שפרשתי אתכם משם אקבלכם ואריכות לשון בעלמא הוא דלא כתיב קבוץ בקרא: כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות. שלא יתקיים מרוב הבל והמיונות: בלא ישראל. שאין העולם מתקיים אלא בשביל ישראל והכי קאמר קרא כי כד' רוחות השמים פרשתי אתכם לרוחות העולם כדי שיתקיים שנאמר (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי]:

אינו מתוס' בגמרא (תוספות לא מנכרא מילתא. פי' הראב"ד ז"ל כשאמר לו הקב"ה לאליהו לך הראה אל אחאב ובשרהו שנשלמה שבועתו ויהיה מטר אם יאמר לו ואתנה לך טל ומטר יחשוב אחאב שאליהו נשבע על טל ומטר ונתבטלה שבועתו כי הטל לא פסק ולא מנכר ליה שטל של ברכה פסק): עוד בתוס' ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד לכך נקרא כן לפי שהרגו ישראל אנשי יבש גלעד על מעשה פלגש בגבעה ולא נשאר ביבש גלעד כי אם מעט אנשים מן היושבים בעיר כי כל הנשאר היו עם אספסוף לכך מעיד כי אליהו מן המיושבים. ואילו טל לא מיעצר ומש"ה נראה דגבי גדעון כשאמר על הארץ יהיה טל ועל הגיזה יהיה חורב כתיב ויעש כן. אבל כשאמר על הארץ יהיה חורב ועל הגיזה יהיה טל כתיב ויהי כן כלומר דעל הגיזה היה הטל אבל לא כתיב ויעש כן משמע דעל כל הארץ היה טל דטל לא מיעצר. ועוד מצאתי כשאמר על כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש אלהים כן וכשאמר טל יהיה על הגיזה לבדה ועל כל הארץ יהיה חורב כתיב (ויעש) [ויהי] כן ולא הזכיר בזה הש"י. והטעם כי אין הש"י מזכיר שמו על הרעה כי אם יהיה חורב על כל הארץ היתה רעת יושבי בה וכתיב בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך אבל כשאמר. ועל כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש אלהים כן וכדומה לזה ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה דגבי חשך לא הזכיר הש"ית וכן בס' דברות אחרונות שהם מלא תרלה ואילך לא הזכיר

הש"ית [הכל הולך אל מקום אחד] משל למלך שבנה בירה נאה וגוה לצייר מגינו לפני כל חדרי בנית זולתי לפני בית הכסא מקום הטינוף עד כאן:

חדושים וכי מאחר דלא מיעצר אישתבועי למה ליה. קשיא לן אדרבה טפי קשיא הא היכי משתבע לבטלה דהא לא אפשר דמיעצר ואיכא לפרושי הכי כלומר למה ליה להשבע שהרי נשבע לשקר דלא מיעצר ולא מהני ליה שבועתיה .וכיון דלא מהניא שבועתיה אמאי משתבע לשקרא והיינו דשני ליה דלא נשתבע לשקרא דה"ק טל דברכה לא הוי דאפשר דלא הוי ואית דמהרלי דהכי משתבע אם יהיה טל ומטר טל עם מטר קאמר והשבועה לא היתה אלא מהמטר דמכיון דלא הוי מטר טל עם מטר ליכא והילכך לא משתבע לשקרא דמכל מקום טל לחודיה ניהא איתיה דהא לא מיעצר איסתבועי למה ליה שלא יהיה טל עם מטר פשיטא מכיון דנשבע דמטר ליתיה וטל לא מיעצר פשיטא שיהיה בלא מטר ושני ליה היינו הא דאיצטריך לאישתבועי מטל דאע"ג דלא מיעצר והוי בלא מטר אבל מ"מ טל דברכה לא הוי ע"כ:

מהרש"א ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד וגו'. כתבו התוספות לכך נקרא מתושבי גלעד לפי כו' ע"ש ונראה דמטעם זה כמי קראוהו בכמה כתובים תשבי ע"ש תושב אבל רש"י פי' בספר מלכים תשבי ע"ש מקומו ע"ש: אליהו אישתבועי למה ליה כו'. עיין בחידושין ואענה חלקי גם אני דלפי מאי דס"ד השתא הגם אם טל אינו נעצר מכ"מ באותן שני אליהו היה נעצר מכח שבועתו דאליהו וע"ד ותגזור .אומר ויקם לך מה שהצדיקים גוזרין הקב"ה מקיים גם בכה"ג שהוא כנגד הטבע ולעיל דקאמר ואילו טל לא קאמר לי' הקב"ה דלא מעצר ור"ל דודאי אליהו אתשיל אשבועתיה ואח"כ דאמר הקב"ה ואתנה מטר לא הוצרך לומר הקב"ה ואתנה טל וגו' כיון דהטל לא מיעצר ממילא ירד הטל מיד דאתשל אשבועתי' והשתא שפיר הוה מתקיים שבועת אליהו בין במטר בין בטל ולא תקשי ליה אלא כיון דלא מיעצר הטל אשתבועי על הטל למה ליה דלא הוה ליה לאישתבועי אלא אמטר דהני סגי ליה בהכי ולא הוה לי' לאשתבועי אטל לשנות גזירת שמים דטל לא מיעצר ומשני דקושטא הוא דאטל דלא מיעצר לא אשתבע לשנות גזירת שונים אלא אטל שלא יהיה לברכה הוא משתבע ובזה מתיישב .במה שפירש"י גבי דלא מינכרא מילתא כו' דאי הוה אומר ואתנה טל ומטר היה אחאב מקנטרו ואומר לו שלא נעצר עכ"ל שיש לדקדק בתחלה דקא"ל אליהו לאחאב חי .ה' וגו' אם יהיו השנים האלה טל ומטר וגו' אמאי לא היה חושש אליהו שאחאב יקנטר לאמר לו שלא נעצר אבל לשיטתינו ניחא דמעיקרא כשא"ל לאחאב כן הבין אחאב אע"ג דלא נעצר טל נשבע אליהו שיהיה נעצר באותן שנים כמ"ש לעיל אבל אח"כ כשלא היה נעצר הטל ולא היה משתבע אליהו אלא אפילו טל דברכה לא אתי לא יודה בזה אחאב ויקנטר עליו ולכך לא הוזכר טל לסוף ודו"ק:

הרי"ף מאחר דלא מיעצר אשתבועי למה ליה הכי קאמר ליה וכו' עיין פירש"י ז"ל. וקשה לפירושו דא"כ אפי' כשנשבע אם יהיה טל ומטר דהיינו טל דברכה ורואה אחאב שיורד הטל לא היה מודה שטל של ברכה אינו יורד והיה מקנטרו אחאב ואומר שנשבע לשוא שהרי לא נעצר. וי"ל דכיון שטל של ברכה הוא המצמיח שום צמח כמו שפירש"י ז"ל. א"כ אע"פ שהיה רואה אחאב הטל יורד לא היה מקנטר לאליהו לומר שנשבע לשוא שהרי יורד הטל כי יראו עיניו שלא צמח שום צמח אלא ודאי שנתקיימה קללתו של אליהו בטל של ברכה. אבל בחזרה כיון שירד המטר וצמחו צמחים יאמר אחאב אלו הצמחים לא צמחו מהטל של ברכה אלא מהמטר ויקנטר שמעולם

עיון יעקב

ה"ק אפי' טל דברכה נמי לא אתי. ואין להקשות דמ"מ ל"ל לאשתבועי אטל דהא עיקר השבועה שעשה אלי' בשביל אחאב שאמר שדברי משה אינם מתקיימים שנאמר ועבדתם אלהים אחרים .ועצר את השמים ולא יהי' מטר ולמה ליה לאשתבועי אטל כלל י"ל דאם הי' הטל לברכה אף בעצירת הגשמים הי' האדמה נותן את יבולה ע"י ברכת הטל. ובזה אפשר לפרש ג"כ מה שאמר משום דלא מנכרא מלתא ה"פ כיון שנתן מטר לברכה אף אם הטל אינו לברכה לא מנכרא מלתא ומתורץ בזה מה שמקשה מהרש"א לפירש"י האיך נשבע אלי' על הטל הא אחאב מקנטרו אך לפי פירוש זה מעיקרא לק"מ ודו"ק:

שיעולם לא נעצר לא טל של ברכה ולא על אחר ולא נתקיים דברו של אליהו בטל ומה שלא נמנה מקודם שום נמה הוא שפגעה קללתו של אליהו כי לא ילמוק אפי' טל של ברכה אע"פ שירד הטל ולא נתקיים דברו אלא קללתו אבל בזמן העצירה לאו כל הימנו להאמינו שירד הטל של ברכה ומה שלא נמה שום נמה מפני קללתו של אליהו אלא יאמרו שבודאי לא ירד טל של ברכה אבל כשירדו גשמים ולמה הלמה אז יאמר שגם מתחלה ירד טל של ברכה ומפני קללתו לא ילמיחו:

שם **אמר** רב יהודה זיקא דבתר מיטרא כמיטרא עיבא דבתר מיטרא כמטרא שמשא דבתר מיטרא כתרי מיטרי למעוטי מאי למעוטי גילהי דליליא (וביומא)' ושמשא דביני קרחי:

כמטרא. שהיא למטר כדקתני בתוספתא: **למעוטי מאי.** מאחר דכולהו כמטרא מאי ממעטין דהוי כתרי ולא הוי כמטרא: **גילהי דליליא.** אילוסטר"א בלע"ז בגילהי הוה קאי במסכת פסחים ורוב גילהי בלילה שכיח: **וביומא שמשא דביני קרחי** שבין העבים שנראה במקום אחד אורה ובמקום א' מעונן כקרחה שיש לו שערות במקום א' וקרחה במקום א':

אמר הבונה טבע הגשמים ושנואן ופרטיהן שיבא בכל מאמרי פרק זה מלבד שהם עדות על הכונה רז"ל במטר והטוב הנמשך ממנו לעבודת האדמה ומלבד היותה מהם לענין דינא אם להתענות על עצירתן או לא. בינה נכון וחכמת הכם יוכל להבינם ברמז השפע האלקי היורד ושורה כפי הכנת המקבלים כמ"ש ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו ויבא כגשם לנו וכמלקוש יורה ארץ. גם להועלת לימוד ומוסר ההכונים לבני דורם כמ"ש אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו וכיוצא בהם:

ד שם **אמר** רבא מעלי תלגא לטורי כחי מיטרי לארעא שנאמר °כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עזו: איוב לז

לטורי. וכ"ש לבקעה אלא הרים אין להם גשמים אלא שלג שהגשמים יורדים למטה ואין ההר שותה מהם. [ועוד שלג שבעמקים נמס והולך מפני החום שמולט שם כמים אבל בהרים קרוי שלג]: **כחי מטרי.** דהכי משמע קרא כי לשלג יאמר הוא ארץ כשיאמר לשלג הוא ארץ הרי הוא כגשם מטר וגשם מטרות והרי יש כאן ה':

מהרש"א שנאמר כי לשלג יאמר הוא ארץ וגו'. כלומר כי לשלג גם בהר יאמר לו הוא מועיל כאילו לארץ גשם מטר וגו' עזו וכינוי דעזו על השלג שכחו כה' מטרי שזכר וק"ל:

שם **ואמר** רבא תלגא לטורא מיטרא רזיא לאילני מיטרא ניחא לפירי עורפילא אפילו לפרצידא דתותי קלא מהניא ליה מאי עורפילא עורי פילי:

מיטרא. ניחא שיורד בנחת [יפה לפירות התבואה]: **עורפילא.** גשמים דקים כך שמם: **אפילו לפרצידא דתותי קלא.** הגרעין שתחת גושה של קרקע: **מהניא.** שמתחיל לצלבן ולעלות מיד: **עורי פילי.** שמותר סדקי הארץ ל"א שמגדלת ומלחחת הגרעינין העומדין בסדקי קרקע

ה יג ד **ואמר** רבא האי צורבא מרבנן דמי לפרצידא דתותי קלא דכיון דנבט נבט. ואמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא היא דקא מרתחא ליה שנאמר °הלא כה דברי כאש נאם ה' [ואמר רב אשי כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח שנאמר °וכפטיש יפוצץ סלע] אמר ליה ר' אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב °ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בוניה. אמר רבינא אפילו הכי מבעי ליה לאינש למילף נפשיה בניחותא שנאמר °והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך: ירמיה כג / שם / דברים ח / קהלת יא

צורבא מרבנן. בחור חריף. ת"ח זקן לא קרי צורבא אלא ההוא מרבנן קרו ליה: **פרצידא דתותי קלא.** גרעין הזרע שתחת גושה של קרקע: **כיון דנבט נבט.** שמתחיל לצלבן ולעלות עולה למעלה כך תלמיד חכם כיון שילא שמו הולך וגדל למעלה: **אורייתא מרתחא ליה.** שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשים לבו יותר משאר בני אדם וקמ"ל דחייבין לדונו לכף זכות: **כאש.** שמחממת כל גופו: **בוניה.** תלמידי חכמים מקיימי עולם בבנינו: **ברזל.** קפדנים וקשים כברזל ע"כ:

מהרש"א דרתח כו'. לפי שהכעס הוא ממדות הגרועות כמפורש במסכת נדרים אמר דיש לדון הת"ח לכף זכות דאורייתא כו' שהתורה היא דבר רוחני דומה לאש כמ"ש אש דת למו שהיתה כתובה לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה וכשתבא התורה בגוף הת"ח היא מרתחת את הגוף ומביאו בטבע לידי כעס שהוא מרתיח הלב. ומסיק דבעי למילף נפשיה כו' דהיינו להרגיל עצמו כדי להרחיק עצמו ממדה רעה זו גם שהוא תלמיד חכם כמ"ש ההרגל על כל דבר שלטון: **אל תקרי אבניה כו'.** משום דלפי פשוטו של פסוק ה"ל למכתב אשר אבניה כברזל דא"א לומר אבניה ברזל דא"כ לאו אבנים הם וע"כ דרשו מיניה אבניה בוניה כדאמרינן כמו אל תקרי בניך אלא בוניך וכו' וע"ש זה קרי לת"ח בנאין במס' שבת׳

הרי"ף אמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח וכו' וקשה מה שאמר אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא והרי מ"ש שם הוא שהתלמיד חכם מתחמם כאש וכועס והכא לא הוזכר חמימות אש לכעוס אלא שהם קשים כברזל וכן מנין להם לומר אל תקרי אבניה אלא וכו' נראה דמאי דאמר מרתחא ליה אינו לענין כעס אלא לענין שמתחמם כאש ואינו מעביר על מדותיו למחול ולזה כיון רש"י ז"ל שפירש שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשים לבו יותר משאר בני אדם וקמ"ל דחייבים לדונו לכף זכות וכן פי' ברזל קפדנים וקשים כברזל והשתא אתי שפיר אנן מהכא מתנינן לה אשר בונים אלו ת"ח הם כברזל שאינו מתרכך כן גם הת"ח אינם מתרככים להעביר על מדותיהם וכן פירש"י ברזל קפדנים וקשים כברזל ומ"ש אל תקרי אבניה לכאורה הי"ל לומר שדקדק בכתוב שאמר אבניה ברזל דהיה לו לומר אבניה כברזל ולכך דרשו בוניה שהם ברזל בברזל יחד. ונראה שדקדק שהרי מצינו בקללות של משנה תורה דכתיב והיו שמיך אשר על ראשך נחשת והארץ אשר תחתיך ברזל שאינה מזעת כלום כברזל. וא"כ איך שבח את ארץ ישראל ארץ אשר אבניה ברזל שבהיות הארץ כברזל אינה מוציאה פירות ואין לחלק בין האבנים לשאר הארץ שכיון שברזל הוא מינין קללה הם כי לא להזכירה בשבחה של ארץ ישראל. לזה דרש אל תקרי אבניה אלא בוניה שתלמידי חכמים שבהם קפדנים וקשים כברזל ולא תיקשי מהא דאמרינן בגמרא על פסוק ואקח שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים נועם אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שנוחים זה לזה בהלכה וחובלים אלו תלמידי חכמים שבבבל שקשים זה לזה בהלכה דיש לומר דלעולם שתלמידי חכמים שבארץ ישראל הם נוחים זה לזה אבל מ"מ הם קפדנים וקשים כברזל עם שאר

עיון יעקב

אמר רבא האי צורבא מרבנן דמי לפרצודא דתותי קלא כיון דנבט נבט. ולכאורה קשה על האי דרבא הא דרבן של צורבא מרבנן להיות בכעס תוך פלפולן וכל הכועס מורידין אותו מגדולתו כדאי' בפסחים דף ס"ו לכך מייתי ע"ז איך דרבא ת"ח דרתח אורייתא מרתח ליה כי כך דרכה של תורה מחימום הלימוד אבל באמת את והב בסופה והכעס בהיק בסילים ינוח ועיין בחרושינו דנדרים (ואחר שלמדתי זה הראה לי אחד שמלא כתוב דבר זה בבריה שלום פי במדבר ע"ש והבלני) ועוד י"ל דשני למודים נפקא לן מהא דנמשלה כאש שדרכו של אש לעלות מעלה מעלה:

שאר העם שאינם תלמידי חכמים. אבל קשה דכיון שרבי אבא מתני מסכת דנורבא מרבנן דרבה אורייתא מרתחא ליה איך תלה הכתוב כאן בא"י והלא גם בכל שאר ארצות אורייתא מרתחא ליה. ועוד מה שנה הוא לא"י שבניה הם ברזל ולא כוח היה להיותם רכים כקנה וגם בזה י"ל דכיון שת"ח של א"י הם מנעימים זה לזה ונוחים בהלכה והם קשים כברזל לגבי שאר העם א"כ שנה הוא שמקפידים על כבוד תורתם שלא יזלזלו בה אבל בח"ל הם מוחלים זה לזה. א"כ אין קפדנותם בשביל כבוד התורה אלא לכבוד עצמם הם מוחלים זה לזה ונמצא שבין בא"י ובין בח"ל הם קשים כברזל אלא שבא"י אין בהם זולת קשים כברזל אבל בח"ל הן קשין כברזל ומוחלין זה לזה:

שם **אמר** רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שלשה
שאלו שלא כהוגן לבי השיבוהו כהוגן לאחד
השיבוהו שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם
ושאול בן קיש ויפתח הגלעדי אליעזר עבד אברהם
בראשית כד דכתיב °ובנות אנשי העיר יוצאות לשאוב מים והיה
הנערה אשר אומר אליה וגו' יכול אפילו חגרת או סומא
השיבוהו כהוגן ונזדמנה לו רבקה. שאול בן קיש
שמואל א יז דכתיב °והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול
ואת בתו יתן לו לאשה ואת בית אביו יעשה חפשי יכול
אפילו עבד או ממזר השיבוהו כהוגן ונזדמן לו דוד.
שופטים יא יפתח הגלעדי דכתיב °והיה היוצא אשר יצא מדלתי
ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה לה'
והעליתיהו עולה יכול אפילו דבר טמא והשיבוהו שלא
כהוגן ונזדמנה לו בתו. והיינו דקאמר להו נביא
ירמיה ח לישראל °הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם וכתיב
שם יט °אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי אשר
מלכים ב ג לא צויתי זה בנו של מישע מלך מואב שנאמר °ויקח
את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על
החומה ויהי קצף גדול על ישראל ויסעו מעליו וישובו
לארץ ולא דברתי זו בתו של יפתח הגלעדי ולא עלתה
על לבי זה יצחק בן אברהם אמר רבי ברכיה אף כנסת
ישראל שאלה שלא כהוגן והשיבה הקדוש ב"ה כהוגן
הושע ו דכתיב °ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו
ויבא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ. אמר לה הקדוש
ברוך הוא כתי את שואלת דבר שפעמים מתבקש
פעמים אינו מתבקש אבל אני אהיה לך דבר המתבקש
הושע יד לעולם שנאמר °אהיה כטל לישראל ועוד שאלה שלא
ש"ה ח כהוגן אמרה לפניו רבונו של עולם °שימני כחותם על
לבך כחותם על זרועך א"ל הקב"ה בתי את שואלת דבר
שפעמים נראה ופעמים אינו נראה אבל אני אעשה לך
ישעיה מט דבר שנראה לעולם שנאמר °הן על כפים חקותיך:

שלשה שאלו וכו' ובנות אנשי העיר והיה הנערה. משמע הנערה היוצאת תחלה מן העיר ואומר השקיני נא (בה) [לה] היה מכחש: אפילו היא חגרת או סומא. לפי שלא פירש בשאלתו והיה אפשר הדבר שתהיה בעלת מום ולא יבין בה אליעזר ויקחנה [אלא] השיבוהו כהוגן והזמינו לו רבקה. [וכתבו בתוספות והא דלא אמר ממזרת או שפחה כמו שאמר בשאול משום דאליעזר היה לו ליקח בהכרח לקיים שבועתו ממשפחת אברהם אבל, חגרת או סומא אית ליה למיחש ע"כ ויש מי שתירץ דלא שייך עדיין ממזרת דהא לא ניתנה תורה אי נמי דגבי אשה לא דייק עלמא אלא ליופי ויש מקשים היכי קאמר ששאל אליעזר שלא כהוגן והא לא אמר אלא אשר אומר אליה הטי נא כדך. ואם יראה שהיא חגרת או סומא לא יאמר לה. ויש לומר דהכי פירושו אפילו שתהא חגרת שיהיה לה רגל של עץ והוא לא יהא רואה או סומא כגון שיש לה עינים יפים ואינה רואה כלל ע"כ]: דבר טמא. כלב או חזיר: והיינו דקאמר ל"י נביא וכו'. מדמגבי ביה קרא דאמר הצרי אין בגלעד וגו'. אלמא דלא הוה ניחא קמי שמיא כדאמרן: הצרי אין בגלעד. פנחס היה בגלעד והיה יכול להתיר את נדרו אלא שלא רצה יפתח לילך אצלו מתוך גסות רוחו אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד ופנחס לא היה רוצה לבוא אצלו שהוא כהן [והוא לא רצה לילך אצל יפתח בב"ר] וכתיב אשר לא צויתי וגו'. בירמיה כתיב בפרשת בקבוק ובנו את במות (התופת אשר בגיא בן הנם) [הבעל] לשרוף את בניהם באש וגו' אשר לא צויתי ולא דברתי וגו' שלא האמרו הלא לוה כמו כן הקב"ה למישע ויפתח ואברהם כי מעולם לא צויתי את מישע לשרוף את בנו דכתיב ויקח את בנו הבכור וגו' ויעלהו עולה על החומה ולשמים נתכוון כסבור היה לרצות להקב"ה. והא דכתיב על שרפו עצמות מלך אדום לשיד מלתא אחרינא הוא: ולא דברתי ליפתח, שנאמר מימים ימימה ותהי חק בישראל ובתרגום מזכיר פנחס ויפתח לגנאי אלמא שלא היה נוחר הקב"ה בבתו שהרי מזכירם לגנאי לפי שלא הלכו זה אצל זה לבטל הנדר: ה"ג לא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם. כלומר אע"פ שצויתי לו מעולם לא עלתה על לבי לשחוט את בנו אלא כדי לנסותו מפני קטיגורו של שטן כדאמרינן בסנהדרין ויהי אחר הדברים האלה אחר דבורו של שטן וגו' ואית דלא גרסי האי ולא עלתה על לבי משום דטעו בקרא אחרינא דלא כתיב אלא אשר לא צויתי ולא דברתי ובפרשת בקבוק כתיבי כל והכי שלשה אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. בהגה"ה אשר לא צויתי זה בתו של יפתח אע"פ שצויתי לו שמור תורה ומצות מצוה זו לא צויתי עליו ולא דברתי זה בנו של מישע והלא מישע עובד כוכבים הוא ומולין הוא לא"י לדבר עמו אפילו דבור בעלמא ובדברי הגדה חשיב כלב בהדייהו דכתיב אשר בה את קרית ספר ולכדה וגו' ור' יוחנן דלא חשיב ליה בגמרא פשיט ליה להאי קרא בהלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה רבינו ולך אמר כלב כל מי שיחזיר אלו ההלכות לתקונן אתן לו עכסה בתי כדדרשינן ל"י במסכתי תמורה ואין לקום שתשרה רוח הקודש על עבד ועל ממזר כדאמרי' במס' נדרים -שאין השכינה שורה וכו'. ובגדעון ששאל למטע טל מעל הארץ ובגיזה לבד יהיה אין זה שלא כהוגן דמה תקלה יש אם יחסר עולם מטל לילה אחת לבדם מפי רבי: ויבא כגשם לנו פעמים אינו מתבקש. שמטר הוי קללה בקיץ ועל דבר המתבקש לעולם

עיון יעקב

שלשה שאלו שלא כהוגן. הא דלא חשיב נמי כלב עיין פירש"י ותוס' ודבריהם דחוקים קצת ובפרט מ"ש תוס' דזכותא דידיה ודידה וכו' קשה א"כ גם אברהם וילחק ודאי זכותם רב וקושיא זו יש לדחות אע"ג דאלעזר שאל שלא כהוגן לא הי' לו עמי ללמוד אבל כלב הי' לו ללמוד מאלעזר דמהני זכות רב גם מ"מ אין מזווגין אשה לאדם אלא לפי מעשיו קשה. דהכא בזיווג שני דווקא כדאי' בריש סוטה ול"נ דמעיקרא לק"מ דגמרא דידן ס"ל כיון דלא אמר כן, רק לבני יהודה ההולכים עמו למלחמה ואותם הי' יודע ומכיר שהם שלימים וצדיקים משנעו והיו לוקחין במלחמה בני יהודה מיוחסים דוקא כדאי' בקדושין דף ע"ו ע"ב: ואחר השיבו שלא כהוגן זה יפתח. וי"ל הטעם דשאול ואלעזר שעשו ניחוש או. פי' זה היינו משום דנוסחתא ומגלגלין זכות ע"י זכאי שהם שאמר גם לגמליך אשאב היא בת ג"ה וראוים שישא אותה וכן מי שנעשה תשועת ישראל על ידו במלחמם פלשתי' משא"כ יפתח למה לו לשאול דבר זה אם הי' רוצה להקריב יקריב דבר המובחר והראוי המחן ה' בזכה כזו וטוב משלא תדור לכך השיבו לו שלא כהוגן וקי"ל:

לעולם ואפילו בימות החמה: פעמים נראה. כשהוא ערום נראה זרועו כנגד לבו ואינו נראה כשהוא לבוש וכף נראה כל שעה שהיד נראה לעינים וי"ל על כפים שהם צורות אדם שנכשא. וכן נשא לבבנו אל כפים:

מהרש"א יכול אפילו חגרת כו'. כתבו התוס' תימה וכו' ע"ש ומיהו למאי דאמרי' ביומא דאבותינו קיימו כל התורה ה"נ פריך נמי ממזרת ושפחה אך קשה אמאי לא קאמר ששאל שלא כהוגן דשמא לא תהיה ממשפחת אברהם והוא אמר ליה אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני משם וי"ל דעל זה התחנן בתפלה שאמר ובה אדע למען תהיה הודע לי בה כי עשית חסד אם תהיה ממשפחתו כו' כפי' רש"י בחומש ולפ"ז יש לתרץ גם כן קושית התוס' כיון שהתחנן שתהיה ממשפחת אברהם לא תהיה ג"כ ממזרת או שפחה דמשפחת אברהם בחזקת מיוחסין הוו ועי"ל שלא נתן הצמידים על ידיה עד שהגידה לו בת מי היא שלא סמך עצמו על הניחוש שא"ל השקיני מים מכדך וגו' ואף על גב דכתיב ויקח האיש נזם וגו' ובתר הכי כתיב ויאמר בת מי את וגומר אין מוקדם ומאוחר בתורה וכך מוכח מתוך ספורו של אליעזר דכתיב ואשאל בת מי את ואח"כ ואשים את הנזם על אפה דודאי לא סמך אליעזר על ניחושו וכ"כ התוס' בפ' ג"ה דאל"כ למ"ד בפ' ד' מיתות בן נח מוזהר על כשוף וכל שאסור בה איך ניחש אליעזר וא"כ אחר ששאל בת מי את לידע אם היא ממשפחת אברהם ידע נמי דלאו ממזרת היא אבל על ניחושו לא סמך כלל ואין להקשות דאם כן בחגרת וסומא נמי אחר שראה אותה חגרת וסומא לא יתן לה הצמידים כבר כתבו התוס' בזה דבחגרת אפשר שיהיה לה רגל של עץ וסומא נמי דאפשר שיהיה לה עינים יפים ולא תראה כלל ולא יבין אליעזר וכפי' רש"י: **שאול שלא כהוגן כו'.** יש לדקדק הכא מאי שאל שלא כהוגן הא אם יראה שממזר או עבד יהיה לא יתן לו בתו ואין לומר דמיד שיהרג את גלית תתקדש לו ויעבור אלאו דלא יבא ממזר וגו' דהא בעבד ליכא למימר הכי דאין קדושין תופסין ועוד דאף לדוד הא לא נתקדשה בהריגת גלית דהוה ליה המקדש במלוה דאינה מקודשת כדאמרינן בסנהדרין פרק כ"ג וי"ל דמ"מ כיון שסתם שאול דבריו והיה האיש אשר יכנו וגו' ולא פירש והאיש הכשר אשר יכנו וגו' מיקרי שפיר שאל שלא כהוגן כיון דאם יהיה ממזר או עבד לא נתקיימו דבריו והאיש אשר יכנו וגו' וכן צ"ל לקמן גבי יפתח דלא אל נדרו כלל בבתו מ"מ שאל שלא כהוגן שלא נתקיימו דבריו להקריב בתו עולה: **יכול אפילו דבר טמא כו'.** פירש רש"י כלב או חזיר כו' עכ"ל ויש לדקדק דל"ל למימר יכול אפילו דבר טמא טפי הל"ל מיניה וביה יכול אפילו בתו ושאר כל אדם דשלא כהוגן הוא כמ"ש שהשיבו לו שלא כהוגן שנזדמנה לו בתו וי"ל דאדם נמי בכלל דבר טמא לקרבן הוא כמ"ש אשר לא צויתי וגו' ובב"ר מדמה בהדיא אדם לדבר טמא והכי איתא שם אפילו הקדש דמים לא היה יפתח חייב כמא דתנינן הרי אמר על בהמה טמאה הרי עלי עולה לא אמר כלום ומדברי ב"ר נראה דלא חל נדרו כלל בבתו ומיהו הך דמייתי רש"י מינייהו בב"ר הצרי אין בגלעד שהיה שם פנחס שיכול להתיר את נדרו נראה דסותר זה וצ"ע: **וכתיב אשר לא צויתי וגו'.** כפירוש רש"י דהיינו קרא דפרש' בחקות וליכא דהאי קרא בהקרבת בניהם עולה איירי בהדיא דכתיב ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא וגו' ועיין בפרש"י: **אף כנ"י פי' שנאמר ונדעה נרדפה לדעת וגו'.** הוא מבואר בח"פ שיש לאדם לחקור במעלות הש"י כפי השגת שכלו וז"ש לכו ונשובה וגו' ונדעה וגו' שיאמרו ישראל אחרי הצרות שבאו עליהם בעבור עונם שלשוב אליו ונדעה. ונרדפה בהשגה שלימה ונגדלה לדעת את ה' היא ידיעת מעלותו ית' כי ידיעת מהותו א"א לידע וז"ש כי שחר נכון מוצאו שאל יהיה קשה בעיניך בהשגת מעלותו כי הוא נכון להשיגו כמו שנכון מעלות השחר בכל יום כמ"ש בעל חובת הלבבות כי תחזק על המעיין כל שעה ידיעת מעלותו כמו שתחזק מוצא השחר כמ"ש כצאת השמש בגבורתו שהוא מוסיף אור בעליתו כן יוסיף שכל המעיין במעלותו והמר ואז ויבא כגשם לנו שהוא חיים לכל העולם וא"ל הקב"ה את שואלת שלא כהוגן דהיינו דבר המתבקש לפעמים אני אהיה כטל שאינו נעצר לעולם ועל דרך זה שאלה עוד כנסת ישראל שימני כדבר הזה שאמרת להיות כטל שאינו נעצר ומסיק לעיל דלברכה היא נעצר דכשזוכין ישראל הוא טל לברכה ובהיפך יהיה הטל לקללה ול"ע שהוא תרגום של קללה ושיעור מלקות ל"ע כי פעולת טל לברכה תהפך לל"ע ולקללה וע"ז שאלה כ"י במה שתהיה לנו כטל שימני כחותם מלת על ולא כחתימה שנעשית מוכה בהפך שהוא ל"ע וא"ל הקב"ה את שואלת כחותם דבר שפעמים נראה כו' דהיינו כי יש חותמות אותיות בולטות שהחותם עיקר והחתימה טפל ויש בהפך חותמות שהחותם שקוע והחתימה עיקר שנעשית בולטת ותהיה החתימה ממנו ל"ע וסימן קללה אבל אני אעשה לך זכרון לטוב לך בדבר שנראה לעולם שנאמר הן על כפים דהיינו עבים שהגשם והטל מהם. אי לברכה אי לקללה ולמעלה מהם בשמים למעלתך חקותיך שהיא צורת יעקב החקוקה בכסא כבוד שצורת פרצוף כזו ודאי לא נשתנה ונחותם לחתימה ועל ידי חותם זה לא אשכחך לעולם

הרי"ף אמר רשב"נ א"ר יונתן שלשה שאלו וכו'. ויש לדקדק דלא שייך למימר לשון שאלה אלא בדבר תפלה לפניו יתברך וכאן לא שאל אליעזר כי אם ה' אלהי אדני אברהם הקרה נא לפני היום גו' ואח"כ ינחש לידע מי נאותה הנשים יקח ליצחק ולכך אמר והיה הנערה וגו'. שאע"פ שיש בדברים אלו שלא כהוגן שמא תהיה חגרת או סומא מ"מ לזאת יקרא ניחוש ומעשה שלא כהוגן אמנם אינה תפלה שלא כהוגן. וכן קשה בשאול המלך שלא היה שאלה מלפניו יתברך רק נדר נדר. לתת בתו למי שיהרוג את גלית. וכן ביפתח אינה שאלה כי אם נדר נדר לאביו שבשמים והיה נדר שלא כהוגן. ומ"ק אם כולם שאלו שלא כהוגן למה השיב את השנים כהוגן וליפתח שלא כהוגן כי משפטי ה' אמת צדקו יחדיו אין לפניו משוא פנים ח"ו. ועוד קשיא איך הוא אומר שאליעזר שאל שלא כהוגן והרי אם תהיה חגרת או סומא לא ידבר עמה ואם באולי לא יגיע בה עד אח"כ כמו שפירשו התוס' שם לא הפסיד כי אם הנזם והצמידים על הרוב ויניחנה שם. ועוד קשה לתרץ פרש"י ז"ל שפירש ובנות אנשי העיר יוצאות והיה הנערה היוצאת תחלה מן העיר ואומר לה השקיני נא בה היה מנחש. וקשה טובא מי הכריחו לרש"י ז"ל לפרש פי' זה שהניחוש היה על הבת היוצאה ראשונה מן העיר כי פשטיה דקרא אינו כן דנראה שהיה הניחוש על כל בנות העיר היוצאות לשאוב מים והיה הנערה אשר תשיב אמריה מכוון שתה וגם לגמליך אשאב היא האשה וגו'. ועוד קשה למה לא אמר שאלה אחרת ששאל שלא כהוגן כי אברהם צוה ללכת אל משפחתו ובית אביו והוא בניחוש זה היה עובר על דעת רבו אולי תזדמן לו אשה אחרת מבנות אם אשר לא ממשפחתו היא והיה לו לעשות רצון אדוניו וללכת תכף אל משפחתו ובית אביו וכן נראה לדעת רש"י ז"ל למה לא אמר ששאל שלא כהוגן יכול אפי' ממזרת ושפחה. ונראה לע"ד שאליעזר נסתפק בדברי אדוניו שאמר לו כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך אם הכונה לומר שילך אל ארצו ושם בפרטות ילך אל מולדתו שהיא משפחתו ומשם יקח אשה ליצחק או אם הכונה לומר אל ארצי כמו שפירש"י ז"ל שם בפרשה, אל ארצי זו חרן ואל מולדתי זו אור כשדים וכפי זה הפירוש אינו כלל ופרט אלא תלך תחלה לחרן ואם לא יתנו לך תלך לאור כשדים וזה הפי' ז"ל שהכריחו מדכתיב אל ארצי ואל מולדתי למה הוצרך לומר אל ארצי כי בכלל מולדתי הוא מובן שילך דרך ארצו כי מולדתו ומשפחתו שם הם. לזה פי' שמולדתו אינו משפחתו כי אם בחוץ כשדים שנולד שם אברהם ולכך כשבא לחרן עשה ניחוש זה והתפלל לפניו יתברך הוא יורנו ויזמין לו הזווג של יצחק. ואם הכונה של אברהם היה להקפיד על משפחתו יש בידו יכולת להזמין לו ממשפחתו. ואם הכונה על אנשי המקום של חרן לו היכולת להזמין ליצחק בת זוגו שם וז"ש הקרה נא לפני היום יהיה דרך מקרה הדבר הזה להזמין לפני בת זוגו של יצחק ואע"פ שאיני כדאי לדבר זה עשה חסד

עם

עם אדוני עשה למענו. וכפי הפשט אפשר שהשאלה כך היתה רבש"ע יהי רצון מלפניך יתברך שהנערה מכלל הנערות אשר תשיב אמריה אלי שתה וגם לגמליך אשאב שתהיה אותה שהוכחת לעבדך ליצחק. והכוונה שלא תשיב כך אלא אותה הנערה אשר הוכחת ליצחק ושאר הנערות לא ישיבוני כדבר הזה כי מה' מענה לשון ותתן בפי אותה הנערה אשר הוכחת ליצחק שתשיב כדברים האלה. וכן פירש הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה וז"ל הקרה נא לפני היום הזה המקרה שתהיה הנערה אשר אומר אליה וגו' אותה שהוכחת לעבדך ליצחק. ובזה מתבאר שלא אמר יכול אפי' ממזרת כי התפלה היתה שיתן השם הדברים בפי אותה שהוכחת וכיון שכן אי אפשר לומר ממזרת כי אין הקב"ה מזווג זוגים כאלו כי אלהים מושיב יחידים זה ממזר וממזרת וכיון שאותה הוכחת אינה ממזרת וק"ל. ורש"י ז"ל הוקשה לו לפירוש זה שאם כך הוא איך אומר רבי שמואל שלא כהוגן שמא תזדמן. לו חגרת או סומא כיון שהוא שאל מאתו שהאשה אשר הוכיח ה' לבת זוגו של יצחק יתן ה' דברים האלה בפיה שתשיב אמריה שתה אדוני א"כ לא נמנע אם החגרת או סומא היא בת זוגו של יצחק מה לו לאליעזר אשם בזה כי אין תלויה לקיחת חגרת או סומא מתוך דבריו של אליעזר כי בזה בהר ה' וכך גזר הקב"ה ליצחק שתהיה בת זוגו לזה פירש"י ז"ל שכונת ר' שמואל לדרוש הפסוק כך שאמר אליעזר יה"ר שהיוצאת תחלה מהעיר שתשים הדברים האלה בפיה ותשיב אמריה לי שתה וגו'. ועכשיו יש בזה דבר שלא כהוגן כיון שהתפלה היא על היוצאת תחלה שישים ה' דברים אלה בפיה. והרי אם באולי תהיה חגרת או סומא ולא יכניס בה אליעזר נמצא שהוא היה גורם בכך כי הקב"ה לא יעשה אלא שלאשה היוצאת תחלה יתן הדברים בפיה. אך לא דקדק אליעזר שלא תבא שום אשה תחלה זולת בת זוגו של יצחק כי מה' הוא מענה לשון והבחירה של כניסה ויציאה תחלה הוא ביד בני אדם וא"כ היה לו לשאול כהוגן היוצאת תחלה כי אינה בעלת מום תשים הדברים בפיה והשכרת שיש לר' שמואל בפי' לדרשו כך הוא שהקשה מה שאמר והיה הנערה אשר אומר אליה שאם היה הכיתום לומר הוא כדבר הזה לכל הנערות היוצאות לשאוב ומי מכולן שתשיב שתה וגו' היא האשה וגו' הל"ל הנה בנות העיר יוצאות לשאוב מים ואומר אל הנערה הטי נא כדך והיה הנערה אשר תאמר שתה וגו' אלא ודאי שגם הוא לא היה רוצה לדבר כך לכל הנערות זולת לנערה היוצאת תחלה ולכך אמר והיה הנערה אשר אומר אליה כי בה היה מנחש לומר לה ולא לזולתה ונכון הוא לע"ד א"כ גם והיה האמור בשאול ויפתח הוא שאלה ותפלה למקום כנודע לרז"ל בדרשתם גזירות שוות בתיבות בשתוות ועיקר השאלה שלא כהוגן היתה שאם באולי תהיה חגרת או סומא בוודאי שלא יקחנה אליעזר ונמצא אותו ביאוש גורם שלא יחזור עוד אחר זוגו של יצחק. וזהו שלא כהוגן שאם לא תלה הדבר בכך היה מחזר לבקש בת זוגו. וגם לדרך רש"י ז"ל יתבאר שלא אמר יכול ממזרת או שפחה כי אין לספק בזה דקי"ל אין הקב"ה מביא תקלה ע"י הצדיקים ואליעזר היה צדיק שקיים איקונין שלו דומה לאברהם הוא דמשק אליעזר שדולה ומשקה מ"ת רבו לאחרים וכיון שכן אין לחוש לפסול משפחה ע"י אליעזר רק מומין של חגרת או סומא שאין בזה פיסול. והטעם שהשיבו לשנים אלה כהוגן ולא ליפתח ראיתי כתוב שיפתח נגע בכבוד שמים לומר והעליתיהו לה' עולה. עוד אפשר לע"ד שהשנים היתה שאלתם בדבר הזוג וכיון שהזוג הוא מהקב"ה ולא נגזר ליצחק בת זוגו במגרת וסומא לכן השיבוהו כהוגן שהמציאו לו בת זוג וכן לבתו של שאול לא היה בן זוגה עבד או ממזר כי אלהים מושיב יחידים שהם הממזרים ביתה ולכך היתה תשובתם כהוגן אבל שאלת יפתח לא היה שום דבר מנגד כדי שישיבו לו כהוגן לכך השיבו לו שלא כהוגן: וא"ר ברכיה כנ"י שאלה שלא כהוגן ויבא כגשם לנו וכו'. עיין רש"י ז"ל וכ"כ שגם הגשמים כשירדו רוב גשמים הגשמים מקלקלין והטל הוא מתבקש לעולם אפילו כשירד טל לרוב. וכן החותם על הלב ועל הזרוע פעמים נראה ואם כן אין הקב"ה משגיח באדם אלא כשעושה מצות נסתרות מבני אדם. אבל מה שנגלה לפני בשר ודם שוב אין הקב"ה משלם לו שכר לזה אמר הן על כפים חקותיך לשלם שכר המצות בין בסתר בין בגלוי:

משנה עד אימתי שואלין את הגשמים רבי יהודה
דף ה אומר עד שיעבור הפסח רבי (יוסי) [מאיר]
יואל ב אומר עד שיצא ניסן שנא' °ויורד לכם גשם מורה
ומלקוש בראשון: **גמ'** א"ל ר"נ לרב יצחק יורה בניסן
הוא יורה במרחשון הוא (דתנן) [דתניא] יורה במרחשון
ומלקוש בניסן א"ל הכי א"ר יוחנן בימי יואל בן פתואל
שם א נתקיים מקרא זה דכתיב ביה °יתר הגזם אכל הארבה
ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל החסיל. אותה

שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים ירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן. אמר להם נביא לישראל צאו וזרעו. אמרו לו מי שיש לו קב חיטין או קבים שעורין יאכלנו ויחיה או יזרענו בקרקע וימות אמר להם אע"פ כן צאו זרעו [יצאו וזרעו] ונעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכתלים ומה שבסדקים ומה שבחורי נמלים יצאו וזרעו בשני ובשלישי וברביעי ירדה להם רביעה שניה בחמישי בניסן והקריבו עומר בששה עשר ונמצאת התבואה הגדילה בששה חדשים גדילה באחד עשר יום. ונמצא עומר הקרב מתבואה של ששה חדשים קרב מתבואה של י"א יום ועל אותו הדור הוא אומר °הזורעים בדמעה (תהלים קכו) ברנה יקצרו הלך ילך ובכה נושא משך הזרע מאי הלך ילך ובכה נושא משך וגו' אמר רב יהודה אמר רב שור כשהיה חורש בהליכתו בוכה ובחזרתו אוכל חזיז מן התלם וזה בא יבא ברנה מאי נושא אלומותיו אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא אותה שנה קנה זרת ושבולת זרתיים היתה:

א"ל ר"נ לר' יצחק יורה בניסן הוא. דכתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון בתמיה והא במרחשון הוא כדתניא לקמן: **יורה ומלקוש.** מפרש לקמן: **אמר ליה.** ודאי במרחשון הוא ומקרא זה בימי יואל בן פתואל נתקיים שיורה ומלקוש היה בראשון ע"י נס שהיה רעב ז' שנים דכתיב כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים וכתיב יתר הגזם אכל הארבה וגו': **ה"ג יצא אדר ולא ירדו גשמים** ולא זרעו רוב אדר ל"ג: **רביעה ראשונה.** התחלת גשמים. ולקמן מפרש רביעה שמרביע את הארץ: **או יזרענו וימות** ברעב קודם שתגדל התבואה חדשה שלא יהא לו מה לאכול: **נעשה להם נס וכו'.** והיינו דכתיב ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה וגו': **נתגלה להם תבואה שבחורי נמלים ומה שבכותלים.** שאכלו העכברים דרך מולים שעושים חורים בשדות ואוגרים בשדות: **יצאו וזרעו.** מה שמצאו: **שני.** בניסן ושלישי ורביעי ומה שמצאו אכלו. ולאחר שזרעו ירדו להם גשמים בה' בניסן והקריבו את העומר בששה עשר בניסן מאותה תבואה חדשה: **הגדילה בו' חדשים.** מתשרי ועד ניסן: **בי"א יום.** מה' בניסן עד י"ו בו: **הזורעים בדמעה.** שלא היה להם מה לאכול: **מאי הלוך ילך ובכה.** אם לבני אדם הרי כבר נאמר הזורעים בדמעה וגו' אלא על השור שכתוב מדבר: **בהליכתו.** לחרוש התלם: **ובחזירתו אוכל חזיז.** זה עשב מן התלם שזרע בהליכתו כשזורע מיד מתחיל ליגדל: **מאי בא יבא ברנה נושא אלומותיו.** אם מפני התבואה שיש להם לאכול הרי כבר אמר ברנה יקצרו: **שבולת זרתיים.** זה נס גדול היה משא"כ דרך כל התבואה שהקנה פי ג' וד' כשבולת:

(**תוספות** מאי נושא אלומותיו אותה שנה היתה קנה זרת ושבולת זרתיים וקשרו האלומות כמו שרגילים בכל שנה והיה משא כבד בשביל כובד השבלים והיינו דכתיב נושא אלומותיו אלומה אחת שדרך בני אדם לישא היה בה תבואה כב' אלומות). עוד בתוספות ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם וקשיא הא דקאמר לעיל נמצא הגדלה בו' חדשים גדלה בי"א יום הי"ל למימר גדלה בי"ב בי"ג ובי"ד יומי שהרי מיד מתחלת ליגדל ושמא י"ל דלכל המאוחרת שנזרע בשלישית קאמר נמצא גדלה בי"א יום ול"ע ע"כ:

מהרש"א שנאמר ויורד לכם גשם מורה ומלקוש וגו'. מ"ס מורה במקום יו"ד יורה ואמרינן לקמן יורה שמורה את

הבריות

הבריות כו' ואולי עוד דנקט ליה בהאי לישנא מורה דומה וכתיב לעיל מיניה את המורה לצדקה: **בימי יואל בן פתואל נתקיים** כו'. הוא אמרו ובימיו נתקיים ופירש"י ע"י כן שהיה רעב ז' שנים דכתיב כי קרא ה' וגו' וגם בא אל הארץ שבעה שנים וגומר ההוא קרא אלישע אמרו בימי יהורם בן אחאב וכפירש"י בתרי עשר דיואל בן פתואל בימי יהורם נבא ונראה דמשמע להו דההוא רעב ז' שנים דבימי יהורם היה ע"י הארבה דכתיב בימי יואל לפי שאמר אלישע קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ וגו' לפי פשטיה ה"ל למכתב וגם היה בארץ שבע שנים וגו' כדכתיב רעב כי יהיה בארץ וגו' וע"כ אמרו וגם בא אל הארץ וגו' היינו אותו הארבה שנזכר בימי יואל הוא בא אל הארץ שבע שנים לכלות הכל:

באחד בניסן כו'. מנין אלו דנקט קבלה היתה בידו כן ויש לתת בזה טעם לפי מ"ש דהנך נינהו שני רעב דבימי יהורם ויצא אדר דקאמר היינו שכלו אותן שבע שני רעב ומאחד בניסן התחיל שנה אחרת וירדה להם רביעה ראשונה דמאז נענו להתחיל ימי השובע דשני התבואה מתחילים מניסן כמ"ש בפ"ק דר"ה שבפסח העולם נידון על התבואה ואע"ג דלא היה להם תבואה חדשה עד י"ו בניסן מ"מ שני השובע התחילו מא' בניסן שהתחילו הזרעים לגדל וגם היה להם לאכול בכך שנתגלה להם מה שבכתלים כו' ואמר מי שיש לו קב חטים או קביים שעורין כו' דשיעור השעורים כפול מחטים וכן לענין נתינת מעשר עני בגורן חצי קב חטים או קב שעורים כמ"ש בספ"ב דפאה ואמר יאכלנו ויחיה כו' היינו לחיי שעה דאם יאכלנו ולא יזרענו ודאי דבני ימותו כשיכלה קב חטין כו': **וזרעו שני שלישי וד' וירד כו'.** גם שהיו יכולין כולן לזרוע בשני מיד אחר רביעה ראשונה מ"מ בעי ג' ימים קודם רביעה שניה להשרשה ולקליטה כדאמרינן פ"ק דר"ה ג' ימים לקליטה: **ואמר נמצא תבואה הגדילה בששה חדשים כו'.** כפרש"י מתשרי ועד ניסן עכ"ל והיינו אי כר"א בפרק המקבל דחלי תשרי ומרחשון וחלי כסליו זרע כו' וחלי ניסן ואייר וחלי סיון קציר ואי כר"י דאמר דמתחילת תשרי מונה אבל ר"ש פליג התם ואמר דמתחילת מרחשון מונה ע"ש: **ובחזירתו אוכל כו'.** נראה הא דקאמר לעיל וזרעו ב' וג' וד' כו' בו ביום ע"כ כמי דחרשו ואח"כ זרעו בכל יום מג' הימים וקאמר דמאי הלוך ילך וגו' לשון כפול דשור כשהוא חורש הולך כו' בכל ג' ימים לחרישה ולכך נקט לשון הלך ילך דהיינו בהליכתו כל יום מג' ימים לא היה ברכה שעדיין לא היה גדל וצמח כלום שעדיין לא היה רביעה שניה וז"ש נושא משך הזרע שהיה השור בוכה כל משך שנמשך הזרע דהיינו בב' ובג' ובד' אבל בחזירתו מן החרישה ביום ה' מן השדה לבית וירד רביעה שניה התחיל מיד לגדל ולצמוח היה אוכל חזיז מן התלם וז"ש בא יבא וגו' לשון כפל אחר שבא לבית בכל ג' הימים ונמצא דשפיר קאמר דגדילה בי"א ימים והתוס' לא הבינו השמועה כן והקשו מה שהקשו ודו"ק: **נושא אלומותיו כו'.** ר"ל דה"ל למכתב נושא אלומות מאי אלומותיו בכינוי לנושא ומשני לפי ששיבולת זרתים והיה כבד לישא סתם אלומה כדרך שעשה בשאר שנים אלא אלומותיו שעשה עתה כפי יכולת לו לישא:

הרי"ף א"ל רב נחמן לרבי יצחק יורה בניסן יורה במרחשון היא. ופירשו התוס' דאקרא דכתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש פריך דמתני' אפשר לתרץ דאמלקוש קסמיך אבל יורה מודה דבמרחשון. וגם מדברי רש"י נראה כן ותימא דגם אקרא ניחא הכי דכתיב ויורד לכם גשם מורה במרחשון ומלקוש בראשון וכ"ת שבימי יואל לא ירד גשם במרחשון זה חדש לי רבי יצחק שאם רב נחמן ידע זה מה שואל רב נחמן וכי יורה בניסן הוא הרי כתוב זה דווקא בימי יואל כאמור וגם יש לדקדק בתוס' שאמרו דמתני' אפשר לתרץ דאמלקוש קסמיך דמעיקרא ליכא קושיא למתני' שאמר ר' מאיר עד אימתי

שואלין הגשמים עד שיעבור הפסח אע"פ שי"ד הגשם במרחשון מותר לשאול עד שיעבור ניסן שהוא זמן מלקוש בכל חדש ניסן שנקרא ראשון ואי קשיא הוא בקרא. וי"ל דכוונת התוס' הוא שלא קשה על ראיית הפסוק הזה שכתוב בה מורה ומלקוש דאימא יורה במרחשון ומלקוש בניסן והביא ראיה כיון שכל חדש ניסן ראוי למלקוש א"כ שואלים כל חדש ניסן אבל בקרא לחודיה קשה דכתיב התם וי"ל דמדכתיב כי נתן לכם המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ליכא למימר שהיורה היה במרחשון שא"כ זהו דרך כל השנים ומהו נתן לכם המורה שהוא היורה לצדקה אלא משמע שצדקה עשה הקב"ה להביא גשם בניסן אע"פ שלא בא קודם לו ונקרא יורה בניסן ותירץ דלעולם יורה הוא במרחשון אבל בימי יואל נתקיים שהרגיל להיות יורה במרחשון היה יורה בניסן: **נעשה להם נס ונתגלה וכו'.** וקשה למה הוצרכו לזה כיון שהיה בידם מכולת חטים ושעורים שאמרו מי שיש לו קב יאכלנו ויחיה או יזרענו וימות ויצאו וזרעו וכו' ורש"י פירש שזרעו מה שבידם ומה שנתגלה להם ומצאו אכלו וקשה לפירושו שאמר על אותו הדור הזורעים בדמעה ופירש"י הזורעים בדמעה שלא היה להם מה לאכול ורש"י עצמו פירש שמה שמצאו אכלו וא"כ למה זרעו בדמעה כיון שבמקום הזרע שזרעו נתגלה להם מהכתלים והיו אוכלים ממנו לכך אני אומר שלא עשה להם הקב"ה נס לגלות להם מה שבכתלים מיד לאחר שהאמינו בבוראם וזרעו מה שבבתיהם ונטעו בס' אז גילה להם הקב"ה מה שבכתלים ועל אותו הדור הוא אומר הזורעים בדמעה שבאותו שעה עדיין לא נתגלה להם כלום ולכך הוצרכו לנס לאחר שזרעו את שהיה בידם ולא נותר להם מה לאכול נתגלה להם מה שבחורים ובכתלים ומה שמצאו אכלו: **הלוך ילך ובכה וכו'** שור כשהיה חורש וכו'. ובתוספות וקשה הא דקאמר לעיל נמצא התבואה הגדלה וכו' וצ"ע. וצריך להבין דברי התוס' למה לא הקשו כן אלא ממה שאמר ובחזרתו אוכל חזיז מהתלם שמיד מתחלת ליגדל והרי י"ל כן אע"פ שלא יהיה מוציא חזיז מיד מ"מ התבואה הגדלה בו' חדשים מיום הזריעה היא גדלה ונעשית תבואה בי"ד יום שמיום שזרעו בב' בניסן עד ט"ז לעומר הוא י"ד והוא אומר בי"א ואם ידענו שאמר י"א יום על הזורע בד' בניסן א"כ גם עכשיו שאמרו אוכל חזיז הוא מתיישב. ועוד יש להבין מה שהקשו הי"ל גדלה בי"ג או בי"ד כי בכלל גדלה בי"א יש גדלה בי"ג או בי"ד והודיענו שיותר מחודש שהזורעים בד' נצמח התבואה בי"א יום וכ"ש לי"ג או לי"ד יום שהוא מנין מרובה יותר ואין כאן לא קושיא ולא צורך לתירוץ. ואפשר שהתוס' ס"ל דחשיב גמרא מזמן הרביעה שניה שירדה בה' לניסן כי לא יצמח הזרע עד אחר הרביעה היורדת אחרי הזריעה. והיינו י"א עד י"ו בניסן שהקריבו העומר ולכן הקשו הא דקאמר לעיל גדלה בי"א יום יותר חדוש הוא לומר שבלא ירידת רביעה על הזרע צמח ועלה חזיז מיד ואע"פ שהתבואה גדלה בזמן מרובה יותר י"ג או י"ד מ"מ בהתחלת הצמיחה לי"ג או לי"ד בלי רביעה כמו שראינו שמיד גדל וצמח והעלה חזיז קודם הרביעה הוא משונה מהצומח לי"ג שלא גדל צמח וחזיז עד אחר הרביעה. וכפי זה דייק לישנא דתוספות שאמרו גדלה בי"ג או בי"ד ופי' המובן מפשט התוס' כך היה להם לומר לא הוה ליה למימר גדל בי"א אלא גדלה בי"ג גדלה בי"ד וכפי דרכי הוא מדוקדק. ותירצו שמאוחרת בזריעה שנזרעה בשלישית קאמר גדלה בי"א יום וצריך להגיה בתוס' המאוחרת שנזרעה ברביעית שכך אמרו זרעו בב' ובג' ובד' ומהרביעי י"ל גדל בי"א יום אם לא נחשב יום הזריעה ברביעי ולא יום העומר שהוא י"ג כשאמרו י"א יום ומהרש"א ז"ל לתרץ שזריעת יום ד' היתה ג"כ קודם הרביעה. ותפס המאוחר יותר שהוא גדלה לי"א יום מיום צמיחת החזיז ומ"מ יש לגמגם שאף התבואה הגדלה לששה חדשים אינה מצמחת החזיז אלא מזמן הזריעה ולכך אמרו התוס' וצ"ע. **מאי נושא אלומותיו** בקונטרס גריס מאי בא יבא ברנה נושא אלומותיו אם מפני התבואה הרי כבר אמור ברנה יקצורו. וקשה לפירושו שכבר תירצו בגמרא שלמעלה דבר באדם. ברנה יקצורו וכאן מדבר בשור. ולגירסת הגמרא ניחא דבעי מאי נושא אלומותיו שהשור אינו נושא האלומות כי השור חורש ובעל השדה נושא אלומותיו אבל צריך ליישב לגי' רש"י. ונראה דהכי בעי מאי בא יבא ברנה נושא אלומותיו כיון ששמחת השור הוא בחזירתו מהתלם שמוציא מיד חזיז ואוכל איך אומר בא יבא ברנה בזמן האלומות והלא קודם שתלמה התבואה בחזירתו מהתלם הוא שמח ואוכל מהחזיז ועוד דהל"ל הלוך ילך ובכה וישוב ברנה מאי בא יבא ומ"ש רש"י ז"ל מפני התבואה הרי אמור ברנה יקצורו הוא כלומר אם תמצא לומר שבא יבא ברנה אינו חוזר אל השור אלא על האדם הנושא אלומותיו יקשה כי הרי אמור ברנה יקצורו ומלבד הכפל יש קושיא אחרת שקודם אמר שמחת ורנון שהאדם היה מבעת קצירה וכאן הוא אומר שהרנה והשמחה הוא בשעת נשיאת האלומות שהיא אחר זמן הקצירה ומשני אותה שנה קנה זרת ושבולת זרתים היתה וזה נס גדול מה שאין כן דרך כל התבואה שהקנה ג' וד' כשבולת וכפי זה אמר למעלה ברנה יקצורו על מציאות קצירת התבואה ואח"כ כשהוא בא לביתו

בנושא

נושא אלומות התבואה בא יבא ברנה אחרת מוסיף על הראשונה להיות נושא אלומותיו שיש באלומה אחד תבואה כשיעור כמה אלומות. והביא הרב בעל עין יעקב מהתוס' שכתבו מאי נושא אלומותיו אותה שנה היתה קנה זרת ושבולת זרתים וקשרו האלומות כמו שרגילים בכל שנה והיה משא כבד בשביל כובד השבלים והיינו דכתיב נושא אלומותיו אלומה א' שדרך בני אדם לישא היה בה תבואה כשתי אלומות ע"כ. ונ"ל שרצו לדקדק כפי זה מ"ש בא יבא ברנה לאחר שכתוב קודם ברנה יקצורו לומר שמדרך הנושא משא כבד להיות מצטער על כובד משאו ועכשיו בא יבא ברנה עם היותו נושא משא כבד בשביל כובד השבלים מ"מ ירון וישמח להיותו מביא לביתו באלומה א' תבואה יותר ממה שרגיל להיות בשתי אלומות:

ה (נביאים ב ח) **אמר** ליה רב נחמן לרב יצחק מאי דכתיב °כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים בהנך ז' מאי אכול א"ל הכי אמר רבי יוחנן שנה ראשונה אכלו מה שבבתים שניה אכלו מה שבשדות ובכרמים שלישית בשר בהמה טהורה רביעית בשר בהמה טמאה חמישית בשר שקצים ורמשים ששית בשר בניהם ובנותיהם שביעית בשר זרועותיהם לקיים מה שנאמר °איש בשר זרועו יאכלו: (ישעיה ט)

כי קרא ה' לרעב. בימי יהורם בן אחאב נאמר: **מה שבשדות.** מה שנשתייר בשדות א"נ מה שבשדות ספיחים שעלו מן התבואה שנשרה אשתקד ע"כ: **אכלו בשר בניהם.** קרא הוא:

מהרש"א בהנך שבעה שנים כו'. ר"ל דכמה שני רעב היו כמפורש בתרגום רות אלא מהם לא היו שבע שנים כמו רעב דימי יעקב שנגזר שבעה שנים אבל לא נתקיימו ז' שנים לז"א בהנך ז' שנים רעב דימי יהורם דכתיב כי קרא ה' לרעב וגו' שנגזר לז' שנים וכתיב וגם בא אל הארץ שבע וגו' דהיינו שנתקיימה הגזרה: **מאי אכול כו' ששית בשר בניהם וכו'.** פירש"י מקראות עכ"ל דודאי כמה מהם דלא באו לידי כך ואפילו בסוף שבע שנים היה נמצאת לאכול כדאמר לעיל מי שיש לו קב חיטין כו' וק"ל:

הרי"ף מאי דכתיב כי קרא ה' לרעב וכו'. וקשה דמ"ד הוא קושי בעצמו של הכתוב ואח"כ יצא בשאלת מאי אכול בהנך שנים שאינה נוגעת שאלה לעיצומו של כתוב. ואפשר דהוקשה מאי דכתיב כי קרא ה' לרעב וחזר ואמר וגם בא אל הארץ שבע שנים דהיה לו לומר כי קרא ה' לרעב ז' שנים ומאי גם בא. ועוד שכיון שהיה משלח לאשה אשר החיה את בנה מפני חשש הרעב שנא' היל"ל ויבא ז' שנים לזה אמר בא ולמד בהנך ז' שנים מאי אכלו ומשם תבין פי' הכתוב דכפי דשנה לראשונה אכלו מה שבבתים ושניה מה שנשתייר בשדות וא"כ אין לומר קרא ה' לרעב שבע שנים שהרי אכלו לשבעה שנה לראשונה מה שבבתים ובשנה השניה ממה שבשדות ובשלישית בשר בהמה טהורה וכו' לכך אמר קרא ה' לרעב וכפי מעשיהם יהיה זמן הרעב אם ישמעו וישובו יסתלק הרעב ואם יחדלו מלשוב תכלת הארץ מפני הרעב וגם בא אל הארץ ז' שנים תוספת מזון בריוח ולא אמר רעב שבע שנים כי לא היה רעב של מהומה כי אם ג' שנים האחרונים שאכלו שקצים ובשר בניהם ובשר זרועותיהם:

ט (שם) (הושע יא) **ואמר** ליה רב נחמן לרב יצחק מאי דכתיב °בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר משום דבקרבך קדוש לא אבוא בעיר אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אמר הקדוש ברוך הוא לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של מטה ומי איכא ירושלים למעלה (תהלים קכב) אין דכתיב °ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו:

משום דבקרבך קדוש. בתמיה משום דבקרבך קדוש (ישראל) דהיינו שאתה מטיב מעשיך לא יבא הקב"ה בעיר: **לא אבוא בירושלים וכו'.** והכי אמר קרא עד שיהא בקרבך קדוש למטה דהיינו ירושלים לא אבוא בעיר של מעלה: **ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו.** ירושלים של מטה תהא בנויה כעיר שחוברה לה שהיא כיוצא בה חברתה ודוגמתה מכלל דאיכא ירושלים אחריתי והיכן היא למעלה:

תוספות לא אבא בעיר. פי' עיר ממש. וי"מ פשטיה דקרא בעיר בשנאה כלומר לא אבא בשנאה ועיר לשון שנאה כמו ומלאו פני תבל ערים:

והרשב"א כתב בפי' האגדות וז"ל. יש בזה סוד ודע שירושלים של מטה וציון ובית המקדש כולם רמוזים לעניינים שכליים דקים מאד גם כל ארץ ישראל וע"כ נקראת הארץ ארצות החיים ונחלת השם וע"כ תלויות בארץ כמה מצות התורה. ור"ל המקדש רמוזים לעניינים רוחניים והוא אמרו וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר ע"כ:

מהרש"א לא אבא בירושלים של מעלה כו'. פירש"י דה"ק עד שיהא בקרבך קדוש ישראל דהיינו ירושלים לא כו' עכ"ל וק"ק לפירושו דהא כפרש קרא בלשון עד מי הכריחו לדרשה זו ואימא כדס"ד מעיקרא לפי פשטיה וה"ק עד דבקרבך קדוש דהיינו עד שאתה מטיב מעשיך לא אבא בעיר ירושלים ויש לפרש לפי הדרש בלשון תמוה אם קדוש בקרבך בירושלים שלמטה וכי לא אבא בעיר בירושלים דלמעלה דהא מסרה שכינתו למטה אע"ג דהארץ לבני אדם כ"ש דמסרה שכינתו למעלה שהשמים לה' ויתיישב לפי זה וי"ו דולא אבוא וגו' משא"כ לפירש"י ומיהו ר"י דאמר לא אבא בירושלים של מעלה עד שאבא כו' לא ניחא הך קושיא משום דבקרבך קדוש לא אבא כו' דריש ליה אלא דמפיק ליה מדהקדים בקרבך קדוש דהיינו ירושלים שלמטה לולא אבא בעיר דהיינו ירושלים שלמעלה דה"נ לנכתב ולא אבא בעיר בקרבך קדוש ובלשון תמיה ודו"ק: **ירושלים הבנויה. כעיר שחוברה כו'.** כלומר ירושלים הבנויה למטה היא כעיר ירושלים שחוברה לה כו' והיינו שהיא למעלה בשמים כנגד ירושלים שלמטה שהיא מכוונת כנגד שער השמים וכענין זה אמרו בפ' אין דורשין בז' רקיעים זבול שבו ירושלים ובה"מ ומזבח כו' ע"ש:

הרי"ף מאי דכתיב בקרבך קדוש ולא אבא בעיר וכו'. עיין פירש"י וקשה מנ"ל לר"י לאקשויי בתמיה דהא פשטיה דקרא קאמר כי אל אנכי ולא איש שדרך האיש כשהוא בקרב מחניך הוא נכנס בעיר שאתה בה אבל הקב"ה אל ולא איש ואע"פ שבקרבך קדוש אני שוכן בקרב מחניך עכ"ז לא אבא בעיר שאתה בה כי האלהים בשמים וממעל ועל השמים כבודו והוא פשט מתיישב לענייננו של מקרא או יאמר אל אנכי בקרבך קדוש אני שוכן ולא אבא בעיר ומחנה כבני אדם כי אל אנכי ולא איש ומאין ולאין נדרוש משום דבקרבך קדוש לכך לא אבא בעיר כדי לתמוה על זה. ונראה דהוקשה לו מאי דכתיב בקרבך קדוש שאם הוא כמו שכתבנו היל"ל כי אל קדוש אנכי ולא איש בקרבך ולא בעיר. או יאמר כי אני קדוש בקרבך ולא בעיר. ומהו ז"ש בקרבך קדוש ולא פירש מי הוא הקדוש וכן מהו ולא אבא בעיר ומכח דקדוקים אלו היה אפשר לדרוש הכתוב כך לא אשוב לשחת אפרים אם. תשוב בתשובה שאע"פ שכתבתי הן ישלח איש את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד מ"מ אני אקבל אתכם בתשובה כי אל אנכי ולא איש כמו שדרשוהו חז"ל וגאלתי המאמר ככסף נבחר פי' האזינו ע"ש וכיון שאל אנכי ולא איש אם אתה בקרבך תהיה קדוש ומטיב מעשיך מקרב לבך ולא לפנים אז אקבל תשובתך ולא אבא בעיר להשחיתך ולזה הקשו מ"ש ולא אבא בעיר דמשמע לא אבא להטיב וכי משום דבקרבך קדוש שהטבת מעשיך לא אבא בעיר אדרבא ראוי הוא כיון שבקרבך קדוש אבא בעיר להטיבך באחריתך לז"א ר"י עד שיהיה בקרבך למטה קדוש דהיינו

עיון יעקב

שביעית בשר זרועותיהם לקיים מה שנאמר איש בשר זרועו יאכלו. זה סותר למה דאיי' בשבת דף נ"ב אל תקרי זרועו אלא זרעו ונראה דדייק גם כן דהוא כנגד תום הטבעי שיאכל אדם בשר זרועו לאכול בעצמו שהוא לצד יותר מלצער רעבון ונ"ל לפי סוגיא דהכא דהכי קאמר מחמת לצער רעבון יכחיש בשר זרועותיהם כאילו אכלו: **לא** אבא בירושלים של מעלה עד שאבא בירושלים שלמטה. זה הוא בעמון לישראל בגלות שעמו אנכי בצרה שגם למעלה בירושלי' לא יבוא עד שיבנה ירושלים למטה וישרה שכינתו אלנה:

דהייט בירושלים שלמטה ולא אבא בעיר ירושלים. ובתוס' לא אבא בעיר פי' בעיר וכו' וצריך להבין ליש מפרשים בעיר ל' שנאה מאי ונקט' משום דבקרבך קדוש לא אבא בעיר אין ה"נ שכיון שאתה מטיב מעשיך לא אבא בשנאה. ואפשר דמקשי' דכיון דבקרבך קדוש שהטבת מעשיך ראוי לבא ולקרב את האהבה ואיך הוא אומר לא אבא בשנאה דמשמע דליכא שנאה אבל לא הגיעה לידי אהבה והוה ליה למימר אבא באהבה ותירצו לא אבא בירושלים של מעלה וכו':

שם ירמיה י ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק מאי דכתיב °ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא א"ל הכי א"ר יוחנן אחת היא שמבערת רשעים בגיהנם מאי היא עבודת כוכבים כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא וכתיב
שם התם °הבל המה מעשה תעתועים: ואמר ליה רב נחמן
שם ב לרבי יצחק מאי דכתיב °כי שתים רעות עשה עמי חותי הוא דהוי עשרין ותרתין שביקא להו א"ל הכי
שם ע"ב אמר ר' יוחנן אחת היא *ששקולה כשתים ומאי ניהו עבודת כוכבים דכתיב כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים
שם וכתיב °כי עברו איי כתיים וראו גו' הן היתה כזאת ההמיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלא יועיל תנא כותיים עובדים לאש וקדריים עובדין למים ואף על פי שיודעין שהמים מכבין את האש לא המירו אלהיהם ועמי המיר כבודו בלא יועיל:

ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא. ואי לאו גזרה שוה הוה משמע אטומים כעץ לקבל מוסר ולשוב היו צריכין:
באחת. עבירה שהם עושים יתבערו הכסילים רשעים: כ"ב שביקא להו. בתמיה בפרשת השפוט כ"ד עבירות שעברו א"כ שעברו על כ"ד ספרים: ששקולה כשתים. דכותים וקדריים כדמפרש שהרעו מהכיהם לא הביטו מהן דקדריים [וכותיים] אף ע"פ שיראתם פחותה לא רצו להמיר ועמי המירו כבודי [באחר] ולא עוד אלא בלא יועיל ע"כ:

מהרש"א כתיב הכא מוסר הבלים וגו'. מפירוש רש"י נראה דאצטריך ג"ש דמיירי בעבודת כוכבים ואי לאו ג"ש הוה משמע אטומים כעץ כו' ע"ש אבל א"כ מתוך האי עניינא גופיה ה"ל למילף בג"ש דכתיב לעיל מיניה כי חוקות העמים הבל הוא כי עץ מיער כרתו וגו' דמפרש דמשתעי בעבודת כוכבים ועוד לפירושו דר"ל לא ידע הג"ש דאיירי בעבודת כוכבים אמאי לא מתפרש ליה לענין מוסר אטומים כעץ כו' כפרש"י וע"כ הנראה דידע ר"נ כמי שפיר דבעבודת כוכבים משתעי כולה עניינא אלא דמשמע ליה ויבערו מלשון בער וכסיל וה"ק מ"ד ובאחת יבערו ויכסלו ונומר דמשמע דבעבודת כוכבים אחת הם יבערו ויכסלו והלא הרבה עבודות כוכבים היה להם כמ"ש כי מספר עריך היו אלהיך ומשני ליה דודאי לאו בעבודת כוכבים אחת היו טועים אלא ה"ק דבזאת עבירה אח' הקשה מכולם הם יבערו לגיהנם מלשון בער כאש והאי מייתי גמרא כתיב הכא כו' וכתיב התם כו' מה התם יאבדו בשביל עבודת כוכבים בגיהנם דמסיים ביה ביום פקודתם יאבדו דהיינו ביום הדין לעוה"ב יאבדו בגיהנם ה"נ בשביל עבודת כוכבים יבערו בגיהנם: תרתין הוא דהוי כ"ב כו'. עיין פרש"י ועי"ל תרתין הוא דהוה וכי לא עברו רק על שתי עבירות וכי כ"ב דהיינו שעברו על

כל התורה שנתנה בכ"ב אותיות שביקא להו: **ומאי ניהו עבודת כוכבים** כו'. בגודל עון עבודת כוכבים כבר אמרו שהיא שקולה ככל התורה אבל הכא לענין דחשיבא לשתי עבירות שיש בה שתים רעות פי' רש"י דמייתי ליה מכותיים וקדריים כו' אף ע"פ שיראתן פחותה כו' ע"ש אבל א"כ לא ה"ל לאתויי דכתיב כי שתים רעות עשה עמי וגו' דהא עליה קאי ונראה לומר דמייתי כמי האי קרא דביה כמי מפורש הכהן שתים רעות שהוא ומובר למעה והיינו ב' רעות דאותי עזבו מקור מים חיים ולא עוד שחוצבים להם בארות וגו' שהוא כפול ובלשון רבים שאיוו לאלהות רבים כמ"ש כי מספר עריך היו אלהיך והם נשברים דהיינו שכולם פחותים ביותר ומייתי בכה"ג כי עברו וגו':

הרי"ף מאי דכתיב ובאחת יבערו ויכסלו וכו'. עיין פירש"י וצריך להבין כוונת רש"י בזה ואם היה משמע כן קודם שידע הג"ש מה הוקשה לו שאמר מאי דכתיב ובאחת יבערו וכו' ונראה שהוקשה לו בכתוב מ"ש ובאחת יבערו ויכסלו שאם הוא מלשון איש בער לא ידע וגו' מאי באחת יבערו והלא בכל המצות של תורה אם אינו מקיימן הוא בער לא ידע וכסיל וכן קשה אם יבערו הוא מלשון בעירה ושריפה בגיהנם הלא זו בכל המצות והיאך הוא אומר ובאחת דמשמע באחת מיוחדת בלבד ועוד דאם מדבר בבעירת אש גיהנם לא שייך לומר אחר בעירת גיהנם ויכסלו בשאול אשר הולך שם. ולפי שלא הוקשה לו סיפיה דקרא דקאמר מוסר הבלים עץ הוא מאי קאמר להכי אמר רש"י אי לאו גזרה שוה היה משמע אטומים כעץ וכו' כלומר כל המוסר שמייסרים אותו הוא הבלים והוא לפי שהוא אטום כעץ ולא ישמע לקול מורים ולמוסרם לא הטה אזנו וליכא לאקשויי בכתוב אלא רישא דקרא דכתיב ובאחת יבערו ויכסלו כדאמרן ומשני הכי א"ר יוחנן אחת היא שמבערת רשעים לגיהנם זו עבודת כוכבים וכפי זה אמר יבערו באש גיהנם אותם שנקראים כסילים רשעים שהם עובדי כוכבים שעבודת כוכבים היא הבל מעשה תעתועים והמוסר של עובדי כוכבים ומעשה עץ הוא להיות נדון בגיהנם ונדורת אש ועצים בוערה בו. וכפי זה יש לנו לדרוש מ"ש ובאחת יבערו כלומר שנדרכי מוסר של הקב"ה הוא להעביר עון ראשון ושני כדכתיב פעמים שלש עם גבר. אבל עון עבודת כוכבים אינו ממתין לבי אלא באחת יבערו באי עבירה שעשה פ"א שעבד עבודת כוכבים יבער באש גיהנם לפי שזהו המוסר של עובדי עבודת כוכבים שהיא הבלים מעשה עץ ואנן כדכתיב הבל המה מעשה תעתועים וי"ל עוד באי עבודת כוכבים ששקולה ככל המצות אינו ממתין עד פעם ג' אלא בפעם הא' יבערו באש גיהנם ומעלה עליו הקב"ה כאילו יכסלו שעבר בכל המצות שבתורה ששקולה עבודת כוכבים ככל המצות שבתורה: מאי דכתיב כי שתים רעות עשה עמי וכו' י"ל. למה הביא ב' כתובים הללו. ונראה שהוקשה לו שאם מדבר בעבודת כוכבים הי"ל כי רעה אחת. עשה עמי שהעבודת כוכבים היא עבירה אי ששקולה ככל המצות ואם שתים רעות הם הכתובות כאן אותי. עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים דהיינו עזיבת ה' ודביקה בעבודת כוכבים א"כ הי"ל אותי עזבו וחצבו להם בארות נשברים כו' ומדכתיב עזבו לחצוב להם בארות משמע שאין כאן אלא העזיבה ובדעתם הוא לחצוב להם בארות נשברים וא"כ איך הוא אומר שתים רעות עשה עמי ואם מדבר ברעות הכתובות בירמיה הם כ"ד רעות וכי כ"ב שביק להם א"ל הכי אמר ר"י אחת שהיא שקולה כב' זו עבודת כוכבים וכ"ת למה פרט לעבודת כוכבים שהיא שקולה כב' והרי שקולה עבודת כוכבים ככל המצות שבתורה לזה הביא ב' כתובים האחד דכתיב כי שתים רעות עשה עמי ולבאר מה הם השתים רעות הביא הכתוב הב' כי עברו איי כתיים וגו' וכונת הדברים הוא שקדריים עובדים למים וכותיים עובדי' לאש ועמי המיר כבודי. וזהו ביאור מש"ה והמה לא אלהים כלומר בהיות שמה יקדין שתיהם תגלה חרפתם שהמה לא אלהים כיון שהמים מכבים האש ואמר כמו שהעובד כוכבים מעלים עליו כאילו עבד לאש ולמים והיא עבירה אחת של עבודת כוכבים ששקולה כשתים שמי שעובד לאש בידו עבירה אחת וכן העובד למים יש בידו רעה אחת אבל שעובד כוכבי' יש בידו שתים רעות שהוא שקול כאילו עבד לשתיהם לאש ולמים מש"ה כי שתים רעות של האש ושל המים עשה עמי. כיון שאותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות של עבודת כוכבים והרי הוא שקול כשתי הבארות

אתת היא שמבערת הרשעים בגיהנם. כי כל המודה בה ככופר בכל התורה וכן מליצו להיסך דבא חבקוק והעמידן על אחת דכתיב וצדיק באמונתו יחיה כדאי' בסוף מכות דף כד: יע"ש: אחת שהיא שקולה כשתים. שבא אמי ולא יקשה לך:

שהבורות נשברים שהוא אלא שנשבר מפני המים והמים שהם נשברים מפני שהם ועי"ל שתים רעות שהעובדים לאל מקום כאילו עבדו גם גוים כיון שהמים מגינים עליהם ואם עשו עבודה לאל בודאי שעובדים גם לגוים הגדולים על שהם שמגינים אותם:

יא שם שמואל א ח **ואמר** ליה רב נחמן לרב יצחק מאי דכתיב °ויהי כי זקן שמואל ומי סיב שמואל כולי האי והא בר נ"ב הוה דאמר מר מת בנ"ב שנה זהו מיתתו של שמואל הרמתי א"ל הכי א"ר יוחנן זקנה קפצה עליו דכתיב °נחמתי כי המלכתי את שאול אמר לפניו רבש"ע שקלתני כמשה ואהרן דכתיב °משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם אף אני לא יתבטלו מעשה ידי בחיי אמר הקב"ה היכי אעביד לימות שאול לא קא שביק שמואל לימות שמואל אדזוטר מרננו אבתריה לא לימות שאול ולא לימות שמואל כבר הגיעה מלכות דוד ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא אמר הקב"ה אקפוץ עליו זקנה היינו דכתיב °ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה וכי מה ענין גבעה אצל רמה אלא לומר לך מי גרם לשאול שישב בגבעה שתי שנים ומחצה תפלתו של שמואל הרמתי ומי מידחי גברא מקמי גברא אין דא"ר שמואל בר נחמני א"ר (יוחנן) [יונתן] מ"ד °על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי במעשיהם לא נאמר אלא באמרי פי אלמא מידחי גברא מקמי גברא

(מ"ק כח. ; שם טו ; תהלים צט ; שמואל א כב ; הושע ו)

(בן ששים לזקנה): **והאמר מר.** במועד קטן: ז מיתתו של שמואל הרמתי. ולא מיתת כרת היא במסכת שמחות מפרש מת בכך שנים זה הוא מיתת כרת בכך וכך זו היא מיתת אסכרה. ימיו של שמואל נ"ב שנה דכתיב עד יגמל הנער וגומר דיישבלי"ז בלע"ז וכ"ד חדשים נקרא תינוק וכתיב וישב שם עד עולם עולמו של לוי חמשים שנה שנאמר ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה (בבכורות ירושלמי ובסדר עולם תמצא כשני דפין תוס' על זה): **קפצה.** הלבין שערו: **נחמתי.** ורצה הקב"ה להורגו מיד: **שקלתני כמשה ואהרן.** דכתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' (תהו) [שוין הן]: **מעשה ידיהם.** יהושע שאף הוא תלמידו של אהרן כדאמרינן בעירובין יצא משה ושנה לפני אהרן פירקו: **כי זוטר.** בחור: **מרננו כולי עלמא אבתריה.** דאמרי נדמית זוטר שמא ח"ו עבירה היתה בו: **וכי מה ענין גבעת בנימין אצל רמה.** בהר אפרים: **שישב בגבעה ב' שנים ומחצה.** כדמפרש בסדר עולם שמלך מחצית שנת עשתי עשרה וי"ב וי"ג ושמואל מת בתוך שנת י"ג לסוף ד' חדשים: **מי מידחי גברא וכו'.** דאידחי שמואל מקמי דוד: **במעשיהם לא נאמר.** דמשמע בעבור חטא: **אלא באמרי פי.** מפני דבר שגזרתי כגון האי מעשה דשמואל ע"כ:

תוספות ומי סיב שמואל והא בר נ"ב שנין הוה וכו'. ועתה אפרש חיי שמואל נ"ב שנה שהרי בשנה ראשונה שהיה עלי ממונה לכ"ג נולד שמואל כדכתיב ועלי יושב כלומר אותו יום נתיישב ונתמנה ועלי היה נביא ושופט ארבעים שנה כדמפרש בקרא ושמואל היה נביא ושופט עשרה שנים קודם מלכות שאול כדאיתא בסדר עולם נמצא שהיה שמואל בן נ"ט שנה כשפסק מלהיות שופט והוי שנה שנכנס לאשונה שהיה עלי נביא נולד ותרתי שנין ופלגא דשאול המלך הרי נ"ב שנין והכי קא פריך ומי סיב. ומורי הישיה מסיק הני י' שנה דעלי קודם שנשבה הארון ובאותו יום שנשבה מת כדכתיב ויהי כהזכירו את ארון האלהים ויפול וגו' אחורנית וגו' ותשבר מפרקתו וגו' והארון היה בבית אבינדב בגבעה כ' שנים כדכתיב וירבו הימים ויהיו כ' שנה וינהו כל בית ישראל אחרי ה' ומיד כשמלך דוד בירושלים דהיינו לאחר שמלך בחברון ז' שנים ומחצה הביאו לשם לא וחשוב מי שהיה עלי עם כ' שנה שהיה הארון בבית אבינדב היינו ס' שנה נמצא שהיה ס' שנה משנולד שמואל עד שבא הארון בירושלים אע"ג דנולד בשנה הראשונה א"כ נמי לפחות חצי שנה דהריון אותן ז' חדשים שהיה הארון בשדה פלשתים דלא קא חשיב ומ"ר לההוא דשנת הריון נמצא שהיו ח' שנים ממיתת שמואל עד שבא הארון בירושלים שהרי היו ו' חדשים ממיתת שמואל קודם שמשחו דוד למלך בחברון ומלך שם ז' שנים ומחצה מיד מלך בירושלים והביא הארון ועתה הסר ח' שנים מן ס' שנים שהיה משנולד שמואל עד שבאת הארון וישאר נ"ב שנים ע"כ:

מהרש"א משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם כו'. עיין פירש"י ונראה לפרש שלא בטלו מעשה ידיהם היינו שמשחו אלעזר להיות כ"ג ע"י משה ואהרן קודם שמתו ודומיא דהכא מעשה ידיו של שמואל שמשח שאול ע"י שמואל וקרא דמייתי הכי מפורש משה ואהרן בכהניו של אלעזר שנמשח ע"י ושמואל בקוראי שמו דהיינו שנמשח שאול ע"י שהוא בקוראי שמו כי שמואל נקרא ע"ש מה' שאלתיו: **אמר הקב"ה אקפוץ עליו זקנה כו'.** אבל בקרא מוקד' פסוק ויהי כי זקן שמואל וגו' לפסוק נחמתי כי המלכתי וגו' וי"ל דאין מוקדם ומאוחר גם בנביאים מיהו מתוך עניינא לא משמע כן דבהאי קרא ויהי כי זקן שמואל מסיים וישם בניו שופטים וגו' ומתוך זה נתאוה שאול למלך כמ"ש אתה זקנת ובניך לא הלכו וגו' שימה לנו מלך וגו' ול"ע: **אקפוץ עליו זקנה כו'.** והא דאמרי' ספ"ק דסוטה את מספר ימיך אמלא מלמד שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום י"ל דהכי שמואל שהוא בקש על זה שלא יבטלו מעשה ידיו בחייו וא"ת בענין אחר: **ב' שנים ומחצה תפלתו וכו'.** ופירוש הכתוב ושאול יושב בגבעה תחת זכות של אשל הגדול שהוא שמואל שהי' דר ברמה ול"ל הא דנחמתי כי המלכתי את שאול היה בתחלת מלכותו ולולא תפלתו של שמואל היה שאול מת מיד אלא שתפלתו היה מאריך לו שתי שנים ומחצה עד שיגיע מלכותו של דוד ודו"ק: **חצבתי בנביאים הרגתים וכו'.** כלומר ע"כ חצבתי וגזרתי וגם את הנביאים הרגתים דהיינו הריגה שמתו קודם הגעת זמנם כמו הכא גבי שמואל שמת קודם זמנו משום גזירת הגעת מלכות דוד:

הרי"ף ויהי כי זקן שמואל אמר הקב"ה אקפוץ עליו זקנה וכו'. וקשה איך הוא אומר קודם ששאלו ישראל מלך ויהי כי זקן שמואל שעדיין לא היה זקן למנות בניו שופטים וגם לא קפצה עליו זקנה. וי"ל בדוחק שאמר ויהי כי זקן שמואל שהרגיש בעצמו חולשה כאילו זקן שלא היה יכול עוד לסבוב את כל המקומות לעשות משפט כמנהגו וישם את בניו שופטים ואח"כ כשניחם הקב"ה ממלכות שאול קפצה עליו זקנה והלבין שערו. וי"ל עוד בדקדוק הכתוב שאמר כאשר זקן שמואל ולא אמר כי זקן לומר לך שכוונת הכתוב לומר שגם כאשר זקן שמואל שקפצה עליו זקנה כדי שלא תדחה מלכות דוד שהגיעה שעת מלכותו וגם לא יתבטלו מעשה ידיו של שמואל בחייו לכך גלגל הקב"ה להביא מלכות שאול בזקנותו שנתן בלב שמואל למנות לבניו שופטים ולא הלכו בם בני ישראל ושאלו להם מלך באופן שנתקיימה מלכות שאול שהגיעה בזקנותו. ועוד קשה בענין שהקשה ומי מדחי גברא מקמי גברא ופירש רש"י דאדחי שמואל מקמי דוד והרי יש לדחות ולומר דשמואל לא נדחה מפני דוד אלא מפני תפלתו של שמואל שאמר לא יתבטלו מעשה ידי בחיי שאלמלא כן היה מת שאול ומלך דוד שכבר הגיעה מלכות של דוד ואין לדחות לדוד מפני

עין יעקב

ומי סיב שמואל כולי האי. הרי אברבנאל עם בשופטים האריך לקיים משמעות פשוטו של מקרא ששמואל נעשה זקן ממש ומשבעים או משמונים שנה והאריך לדחות ראיות המכריחים לומר שלא חי רק נ"ב שנה ע"ש דבריו באריכות ע"פ דעתי שלא נוח אפי' זה כל שהוא מקבלת חז"ל כפשטא דש"ס שלפנינו:

מפני שמואל וא"כ נמצא שנדחה שאול מפני תפלת עצמו. וכ"ת שהיה אפשר להתקבל תפלת שמואל ויאריך שאול ימים על ממלכתו ולא יתבטלו מעשה ידיו של שמואל בחייו וגם שמואל יאריך ימים ויהיה נדחה מלכות דוד מ"מ לא נדחה שמואל מפני דוד כי דוד בשעתו בא ליטול מלכותו כראוי לו ואינו מהראוי שילקה דוד להיות נדחה מלכותו כדי שלא יתבטלו מעשה ידיו בחייו ויהיה נדחה דוד מפני שמואל ועכשיו אם נדחה שמואל ומת הוא גרם לעצמו בתפלתו. ולענ"ד נראה לפרש מדחי גברא מקמי גברא שהיא שנדחה מלכות דוד מפני תפלתו של שמואל שאמר לא יתבטלו מעשי ידי בחיי וביאור הענין כך הוא שאמרו למעלה אמר הקב"ה אקפוץ עליו זקנה והיינו דכתיב ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה וכו' הרי נשמע מהכא שאלמלא תפלתו של שמואל היה מת שאול ומולך דוד מהרה ועל זה סמכו והקשו לשאול וכי מדחי גברא מקמי גברא שנדחה דוד מהיות מלך ב' שנים ומחצה מפני גברא שהוא שמואל והשיבו בגמרא אין דכתיב ע"כ חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי שהורג מפני גזרת דבר שגזר וכן שלא ידחה מלכות דוד ב' שנים ומחצה וישב שאול בגבעה מפני תפלתו של שמואל שיושב ברמה ויש לרמז התפלה בכתוב במ"ש תחת האשל כלומר תחת השאלה ששאל אותו שברמה שהוא שמואל ששאל ואמר אל יתבטלו מעשי ידי בחיי:

יב רב נחמן ורב יצחק הוו יתבי בסעודתא אמר ליה רב נחמן לרב יצחק לימא מר מלתא אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה בתר דסעיד אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת אמר ליה וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא אמר ליה מקרא

ירמיה ל אני דורש שנאמר °ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. אמר רבי יצחק כל האומר רחב רחב מיד נקרי אמר ליה רב נחמן אנא אמינא ולא איכפת לי אמר ליה כי קא אמינא ביודעה ובמכירה ובמזכיר את שמה קא אמינא. כי הוה מיפטר אמר ליה ליברכן מר. אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך במדבר והיה רעב ועיף וצמא מצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצלו וכשבקש לילך אמר לו אילן אילן במה אברכך אם אומר שיהיו פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין שיהיה צלך נאה הרי צלך נאה שתהא אמת המים עוברת תחתיך הרי אמת המים עוברת תחתיך אלא יהי רצון שכל נטיעות

יג שנוטעים ממך *יהיו כמותך אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי יש לך תורה (ואם בגדולה הרי יש לך גדולה) ואם לכבוד הרי יש לך כבוד ואם בעושר הרי ושר אם בבנים הרי יש לך בנים אלא יהי רצון יש לך ע שיהו כל צאצאי מעיך כמותך:

שמא יקדים קנה. כשיוצא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן ולפיכך לא אומר לך כלום מאכל ומשתה הולך דרך הושט: לא מת. אלא חי הוא לעולם: בכדי. וכי בחנם ספדו ספדיא וחנטו חנטיא דכתיב ביה ויחנטו אותו ויספדו לו: מקרא אני דורש. והאי דחנטו חנטיא סבורים היו שמת: מה זרעו בחיים. כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים החיים הוא מקבץ שהם בשבי שהמתים אינם בשבי: אף הוא בחיים. שיביאנו בגולה כדי לגאול את בניו לעיניו כמו שהביאו במצרים וירא ישראל וגו' ודרשינן ישראל סבא ודחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל חי היה: כל האומר רחב רחב מיד נקרי. כעשה בעל קרי: לא איכפת לי. איני חושש: ביודעה. היינו כמי מכירה: כי הוה מפטר. רב נחמן מרי יצחק: והיה צלו נאה. שזה צריך לאדם עיף לנוח תחתיו: פירותיו מתוקין. לרעב: ואמת המים. לצמא: יהיו כמותך. בתורה ובעושר ובכבוד ע"כ. (ולא ברכו בגדולה כי היא אינה ברכה בהאמת שצריך זירת הרבה לפי שמקצרת בעליה הרי"ק):

הרשב"א ז"ל דע כי רובי המקראות שמכנים זרע האבות בשם האבות כאמרו ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וכאלה רבים. כאן נתעורר הכתוב באמרו כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים ירצה בזיכור שאין הכונה כאן באמרו עבדי יעקב שהוא זרע יעקב אחר שהוסיף ואמר מארץ ואת זרעך מארץ שבים ויש בדברי רבי יוחנן ורבי יצחק סוד ודע כי מה שהשיב רבי יוחנן מקרא אני דורש לא להעמיד דבריו על נד כונת ר"י השיב כן ולומר שעל המקרא היה סומך לדרוש ממנו כי יעקב בעצמו לא מת שהרי נתאמת מאמר רב נחמן כי באמת נספד ונחנט ונשאוהו ממצרי' וקברוהו בקברי אבותיו היאך אפשר שסמך רבי יוחנן או רבי יצחק יותר על מדרש רמז אחד נעלם שבמקרא ממה שהיה סומך על מקראות גלוים מבוארים שמת ונספד ונחנט ונקבר זה שהשכל דוחה ומרחיק בלי ספק רק רבי יצחק כך השיבו לא על מיתת גופו אני אומר אף מקרא אני דורש מה זרעו בחיים אף הוא בחיים ואז הבין ר"נ רמזי סודו ושתק גם על נגלהו כי שאר האבות פסולת היה בזרעם ולא נזדככו התולדות עד יעקב ולא היה זרעם כולו ראוי להדבק בחיים ולקבל התורה שהיא מקור חיים עד יעקב כי התורה מזוקקת שבעתים כאומרו אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים וע"כ לא היה ראוי רק לזרע יעקב שהיה צרוף ומזוקק שבעה זקוקים והוא היה מזוקק בלי פסולת כי אדם הראשון לא נזדכך זרעו רק בשת ושת בנח ונח בשם ושם באברהם ואברהם ביצחק ויצחק ביעקב יעקב היה מזוקק וכל זרעו אתו כולו זרע אמת והוא זרעו של יעקב שהוא איש אמת כאמרו תתן אמת ליעקב. וע"כ ראוי להדבק באמת ובחיים והיא התורה האמת והחיים וכל הדבק בה דבק בחיים כאומרו ונקרת בחיים. ואומר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום. אבל השאר שלא היו ראויים לקבל את התורה כאילו נעדרו מן החיים כמאמר הכתוב בכיוצא בהן אותי עזבו מקור מים חיים וכל הנפרד ממקור החיים הרי הוא מת באמת. ועל הכונה זו אמרו יעקב אבינו לא מת ולא אמרו שאבות לא מתו. כי מקצת זרעם מת והוא המעיד

עין עקב

לימא מר מלתא. לפי שהיה סובר דאפי' שיחה של ת"ח צריכין לימוד ולא הוי לשיחה בטילה ומותר לומר תוך הסעודה וא"ל רבי יצחק הכי אמר ר' יוחנן וכו' דודאי ד"ת מותר לומר לו תוך הסעודה אבל שיחה שאינו של ד"ת אף של ת"ח כיון שיש בתוכן דברים בטלים בתחלת חיישינן לסכנה משא"כ ד"ת לבד אין חוששין לסכנה כי תורה אגוני מגנא. אמולי מלתא להכי אמר לו דין זה שהוא מהנימוס דרך ארץ תוך הסעודה ולא רצה לומר לו. הא דיעקב אבינו לא מת שאין נפקותא כלל לדינא ולא להלכה רק בתר דסעיד א"ל הכי אמר ר' יוחנן יעקב אבינו לא מת הוא ג"כ מטעם זה שהוא עסק בתורה יומם ולילה יותר משאר אבות כדאי' בילקוט משלי וי"ו על פסוק בשכבך תשמור עליך וגו' ע"ש ותורה אגוני מגנא ומצלא ממות וק"ל: וכי בכדי ספדו ספדיי' וכו'. לשון וכי בכדי לא שייך כאן רק ה"ל לומיפרך והא ספדו ספדניי' וכו' וגם מה מתרץ לו התירוץ מקרא אני דורש ואומרי' דרך דרש ע"ד דאי' בש"ס דכתובות פי' הנושא דפי' אמא לביתיה כל מעלי יומא דשבתא וכו'. הו לא אתא כדי שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים וא"כ ה"נ ר' יוחנן דאמר יעקב לא מת. ס"ל דלכך כתיב בקרא דספדו ספדניי' וחנטו וכו'. כדי שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים וא"כ שפיר מקשה וכי בכדי ספדו לו הלא ודאי שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים וא"כ התורה מכסי' ואתה מגלה כדאמרינן בשבת אבל מקושש ועל זה שפיר השיב מקרא אני דורש וא"כ אין התורה מכסה וק"ל: ביודעה ומכירה. פירש"י ביודעה היינו מכירה מ"מ כפל לשון לאה לי. וגם האיך ידע ר' יוחנן שהמזכירה נקרא הא בדורו לא היה מי שמכיר אותה על זה קאמר יודעה ומכירה כפל כלומר אע"פ שלא היי מכירה אותם רק צורתי' רחב מצויר ביפיה כדרך שקורין בלשון אשכנז (קונטרפיי) וזה ג"כ מחמם במזכירה וכדאי' בסנהדרין דף ל"ט ע"ב אחאב איש מצונן היה ועשתה לו איזבל שתי צורות זונות לחמם אותו וק"ל. ועי"ל מכירה במעשיה כשהיתה אנס לכן לא הזכיר שאר נשים יפות וק"ל: אם בתורה הרי תורה אם בעושר הרי עושר אם בבנים הרי בנים אלא יהי שיהא צאצאי מעיך כמותך. פירש"י בתורה ועושר וכבוד הא דכתב וכבוד ולא כתב ובנים כדקאמר תחלה אפשר משום דהיא היא כיון שבניו ג"כ יהיו להם בנים זו היא כבודו כי עטרת זקנים בני בנים:

המספיד כי לא היה כח תולדותם חי בלי שום הפסק כי עוד נמשך טעמיו של נחש ואמרו מה זרעו לא מת אף הוא לא מת לומר שהזרע מעיד על השורש שלא היה בכח תולדתו שום הפסד או פסולת שאילו מתו קצת הענפים ירצה באמת כי היה בשורש שום הפסד שממנו נמשך לענפים ההם וע"כ זרע יעקב שנבחר כולו מעיד על השרש שלא היה בו שום הפסד וכולו זרע אמת כולנו חיים:

מהרש"א וכי בכדי ספדו ספדניא כו'. ומיתה לא פריך דלא מפרש ביה מיתה אלא ויגוע כמ"ש התוס' וכדמפרש בסוטה עכ"ל והיינו מה שאמרו שם דפתחיה יעקב לעיניה ואחיך כו' ופירש"י למאי דמשני וא"ל מקרא אני דורש כו' ודחנטו חנטיא כו' נדמה להם שמת אבל חי היה עכ"ל והענין דחוק ועיקר סיומא חסר מן הספר ושמעתי לפרש בסוגיא זו משום דאיכא לפרש הא דיעקב אבינו לא מת בשני פנים אם שלא מת כלל גם בגוף אם שלא מת בנפש כשאר צדיקים אבל בגוף היה מת והאי שלא מת בנפש לא חש להקשות דמפורסמת היא דאמאי נקטי יעקב טפי מאברהם ויצחק דודאי גם הם לא מתו בנפש ואי שלא מת אף בגוף קאמר וכי בכדי ספדו ספדיא כו' ומשני ליה דודאי בנפש קאמרי דלא מת ודתקשי אמאי נקטי יעקב טפי מאידך דמקרא אני דורש כו' מקיש הוא לזרעו ומש"ה נקטו יעקב כמו שהוזכר בקרא בהקישא דלא שייך אלא ביעקב להקישו לזרעו משא"כ באברה' ויצחק משום זרעו ישמעאל ועשו ומייתי ליה מדכתיב אל תירא עבדי יעקב וגו' מקיש הוא כו' בכמה כתובים קרי ליה לכלל ישראל בשם יעקב ומיהו הכא דכתיב ביה ואת זרעך וגו' משמע דעבדי יעקב היינו יעקב עצמו ועוד י"ל בזה ע"פ מ"ש פ"ב דכתובות מתים שבח"ל אינן חיים שנא' נותן נשמה לעם עליה וגו' כי א"י נקרא ארץ החיים מיתת צדיקים שבא"י איכה רק מיתה מקרית משא"כ בח"ל דהמיתה היא טבעית וע"כ צריכין לגלגול מחילות וז"ש יעקב אבינו לא מת דודאי אברהם ויצחק שמתו בא"י חיים הם גם במיתתן כיון שמתו בא"י אבל יעקב אבינו שמת בח"ל היה לבעל דין לומר דאינו חי כמותן ולזה אמר דאף הוא חי וכאילו מת בא"י: ואל וכי בכדי חנטו כו' ומאי קא תיתי לך שהוא חי יותר משאר מתים שבח"ל וא"ל מקיש כו' הנני מושיעך מרחוק וגו' מארץ שבי"ם דהיינו ממצרים בחיים כאילו אתה מת בא"י כמו זרעך יוסף שבא ממצרים ארץ שביו בחיים לשם: **שפירותיו מתוקין כו'.** כי האדם עץ השדה כמ"ש פ"ק דב"ב היינו בה עץ וגו' שהוא איוב ע"ש כמו שהאילן עושה פירות טובות כך מעשיהם הם פירותיהם וכמ"ש לקמן בפרקין שאיש כשר דומה לעץ מאכל שנא' בו ואותו לא תכרות אבל הרשע דומה לאילן סרק כי לא עץ מאכל הוא וגו' ולזה לפי גירסת כל הספרים גמרות שלנו דימה הכא את האיש כשר בג' מעלות טובות בתורה בעושר ובבנים לאילן הטוב שזה בג' מעלות שזכר פירות המתוקין שבו הם משל התורה ומעשים טובים כמ"ש ומתוקים מדבש ונופת וגו' צל הנאה שבו הוא משל לעושר כמ"ש בצל החכמה בצל הכסף ואמת המים העוברת תחתיו הוא משל הבנים והזרע כמ"ש וזרעו במים רבים ולקמן גבי שיהא כאלאי מעיך כמותך פרש"י בתורה בעושר ובכבוד עכ"ל ולא ידענא למה הוציא הבנים והכניס כבוד תחתיו דלפי המשל שיהו לאלאיו זוכים גם כן להני ג' שזכר הוא דהיינו תורה ועושר ובנים ואפשר דטעות נפל בפירוש רש"י וכבוד במקום בנים:

הרי"ף יעקב אבינו לא מת וכו'. וקשה למה השיבו אין משיחין בסעוד' והלא גם דברים אלו יש בהם איסור שלא יקדים וכו'. ואדרבה אם היה מדבר ע"פ מה שדבר בסוף הסעודה יעקב אבינו לא מת הוא דיבור מועט מדיבור הזה שאמר אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט. וע"ק מ"ש מקרא אני דורש וכו' מקיש הוא לזרעו למה איצטריך האי היקישא דמגופא דקרא דאמר הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך משמע שגם ליעקב יושיענו מהגלות ואם יעקב מת מה לו עוד לתשועה

וע"ק כיון שהקשה לו מספדנייא וחנטייא וקברייא מה השיב לו מהמקרא דאל תירא עבדי יעקב דהתם נמי איכא לאקשויי וכי בכדי חנטו חנטייא וכו' ונראה דרבי יצחק הוכיחו לר"נ על ששאלו בתוך הסעודה ואין כוונתו לומר לו איני יכול לדבר עכשיו לפי שאין משיחין אבל כיון להוכיחו שלא היה לו לדבר ולשאול בתוך הסעודה שאין משיחין בסעודה וכיון שבא להוכיחו הוא סילק עצמו מלסעוד כדי להשיבו אבל השואל שהיה שאלו והוא עסוק בסעודה היה לו לחוס על עצמו שלא ישיח בתוך הסעודה בשאלתו וגם יחוס על המשיב לו שאם הוא עסוק בסעודה יש חשש שמא יקדים קנה וכו' ואם כוונתו שיפסיק מהאכילה להשיבו על שאלתו גם זה אינו מהלכות דרך ארץ לומר לאוכל עמו משוך ידך ולא תאכל. אמר הכי אמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת דהא לא כתיב מית' ויגוע וימת כדכתיב באברהם ויצחק אלא ויגוע ויאסף לומר שכח הנפש נשאר בגופו של יעקב ולא נפרדה הנפש מעל הגוף ואע"פ שהוא אמר אנכי מת ואלהים פקוד יפקוד וגו'. לא ידע מה שיהיה וחשב שגם הוא ימות ותפרד הנפש ממנו כדרך כל הארץ והקשו לו א"כ בכדי חנטו חנטייא שכיון שהנפש היתה דבוקה בגופו אין לחוש מרמה ותולעה כי הנפש משמרתו כמו שנפש החי משמר את בשרו שלא ירקום וכן למה נספד ונקבר דהא עיקר הקבורה היא כדי שיתעכל הבשר אבל בהיות הנפש אדוקה עם הגוף אין שם עיכול בשר א"ל מקרא אני דורש הנני מושיעך מרחוק ואי לאו הקישא הוה אמינא דאע"פ שמת יעקב אמר הנני מושיעך מרחוק לפי שכשיש צער לישראל האבות מצטערים בקבר ובעת גאולתם יהיה תשועה מולאת ליעקב אבל מהקישא דמקיש הוא לזרעו ילפינן דאף הוא בחיים כי כל עוד נפשו בו קבורה בגופו ומה שנקבר ונספד הוא כי נתבטלו כחות התנועה ויאסוף רגליו אל המטה ויגוע כאיש שנתעלף ומוטל כאבן שאין לו הופכין והם לא ידעו כי כל עוד נפשו בו ולכך חנטוהו וספדוהו ויקברו אותו מכ"מ בשעת הגאולה קרינן ביה הנני מושיעך מרחוק באחרית הימים לך תשועה מולאה בגאולת בניך שהרי אתה חי בנפש ומה זרעו בחיים אף הוא בחיים:

ת"ר יורה שמורה את הבריות להטיח גגותיהן ולהכניס את פירותיהם ולעשות כל צרכיהן ד"א שמרוה את הארץ ומשקה את התהום שנאמר °תלמיה רוה נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך ד"א שיורד בנחת ואינו יורד בזעף או אינו אלא יורה שמשיר את הפירות ומשטף את הזרעים (ומשבר) [ומשטף] את האילנות ת"ל מלקוש מה מלקוש לברכה אף יורה לברכה או אינו אלא מלקוש שמפיל את הבתים ומשבר את האילנות ומעלה סקאין ת"ל יורה (ומלקוש) מה יורה לברכה אף מלקוש לברכה (ויורה גופיה מנ"ל דכתיב) °ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון:

(שם; תהלים סה; יואל ב)

יורה. וכתיב מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש. יורה רביעה ראשונה היורדת בחשון [כדלקמן למה נקרא יורה שמורה להם להטיח גגותיהן בטיח של טיט שלא יטפו גשמים בבית]: **ולהכניס פירותיהן.** שהניחו בשדות לייבשן עד עכשיו: **כל צרכיהן.** דברים הצריכין ביאות הגשמים. **שיורד בנחת.** והכי משמע יורה כאדם שמורה לתלמידיו בנחת דכתיב דברי חכמים בנחת נשמעים. אי נמי לשון חץ יורה ההולך ביושר ואינו נוטה לכאן ולכאן. ל"א שמתכוין לארץ ואינו יורד בזעף: **תלמיה רוה.** כשאתה מרוה תלמי חרישה של א"י נחת הוא לגדודי בני אדם היינו פשט המקרא ולקמן דריש שאפי' גייסות פוסקות בו: **או אינו אלא ששוטף את הזרעים.** כלומר דעד השתא אמרי' יורה לברכה או אינו אלא יורה לשון קללה כמו ירה יירה שסובר הכל כחץ היורה והכי משמע קרא והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וגו' ואם לאו ונתתי מטר ארצכם יורה לרעה ומלתא

ומילתא בעלמא הוא ואורחא דברייתא למתני כי האי גוונא: משיר פירותיהן. שעודם באילן כגון אתרוגים או רמונים או סופי תאנים ולא גרסינן שוטף את הגרנות דגרנות בחשון ליכא: מה מלקוש לברכה. שא״א לדורשו לשבר גרנות ולהשיר פירות שאינם מלויים באותו הפרק ואי אתה יכול לדורשן אלא לטובה שיורד על המלילות ועל הקשין וממלא את התבואה בקשים. הדר אמר דילמא מלקוש קללה הוא והכי משמע שמל וקשה כלומר מל את הבתים והאילנות שמפילן ומשבר וקשה לתבואה: שמעלה סקאים. וברכה דקרא למלוי מים בורות שיחין ומערות [גימגום]: שמפיל את הבתים. ומשמעו כדלקמן שמל קשיותן של ישראל א״כ שמל דבר הקשה מותך ומשבר את הבתים כלומר אין בו תקלת גרנות והשרת פירות לפי שא״א לו סקאים. מין ארבה כדמתרגמינן הגלגל סקאה ומלקוש לשון ארבה כמו והנה לקש אחר גיזי המלך: את המורה לצדקה. אלמא יורה לטובה

תוספות מלקוש לברכה או אינו אלא שמפיל הבתים ומשבר אילנות וכו׳. ל״ע אמאי לא קאמר משבר גרנות ומשיר פירות כדלעיל:

מהרש״א אלא יורה שמשיר כו׳. פירש״י לשון קללה כו׳ והכי משמע קרא והיה אם שמוע וגו׳ ואם לאו וכתתי מטר ארצכם יורה לרעה כו׳ ע״ש והוא דחוק אלא דיש לפרש דה״ק קרא וכתתי מטר ארצכם בעתו אותן יורה ומלקוש דבשלא בעתו הוא לקללה ולא לברכה אכי מביא אותו לכם בעתו שלא יהיה לקללה ומיהו משום שלא בעתו כקרא יורה ומלקוש וקאמר דמה מלקוש כו׳ ומה יורה כו׳ וע״כ יורה ומלקוש לברכה קאמר דהיינו בעתו: דכתיב ובני ציון גו׳. בילקוט ל״ג הכי אלא וכן הוא אומר ובני ציון יגילו גו׳ ואתרווייהו מייתי ליה דבין יורה ובין מלקוש כתיבי ביה: שמל קשיותיהן כו׳. ויש לפ״ז לתת טעם אמאי הגשם דבכינן קרוי כן ולא הגשם דבתשרי ומיהו לעיל ביורה לכולהו טעמי ניחא אההוא דבתשרי: והולידה והצמיחה כו׳. הולידה הוא לשון מורכב זכר ונקבה משמע שהגשם הוליד והביא שהארץ ילדה ולמחה כמו אחרי הולידו וגו׳ אבל בלידת הארץ ה״ל למכתב ילדה ולמחה ומיהו בכה הלשון כמי דהארץ אתתא דמטרא היא והכי אמרינן לקמן עבא לשהא דטבת ארמלתא וק״ל:

שם ע״ב **אמר** רב חסדא גשמים שירדו על מקצת מדינה ועל מקצת מדינה לא ירדו אין בהם משום ועצר
עמוס ד איני והכתיב °וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד ג׳ חדשים לקציר והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וחלקה אשר לא תמטיר עליה תיבש וא״ר יהוד׳ אמר רב שתיהן לקללה לא קשיא הא דאתא טובא הא דאתא כדמיבעי ליה אמר רב אסי דיקא נמי דכתיב תמטר תהא מקום מטר ש״מ:

אין בהם משום ועצר שאותן של קלת מדינה שירדו להם גשמים מוכרין לאחרים: ואמר רב יהודה אמר רב שתיהן לקללה. אותן שירדו ואותן שלא ירדו מפני שרוב גשמים קלקלו את תבואתה: הא דאיכא מיטרא טובא. יותר מדאי שתיהן לקללה: כדמיבעי ליה. אין בהם משום ועצר שקלת מדינה תספק לקלת מדינה: תמטר תהא מקום מטר. כלומר יותר מדאי:

א״ר אבהו מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה מאי מברך אמר רב יהודה אמר רב מודים אנחנו לך ה׳ אלהינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו ורבי יוחנן מסיים ואילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו וכו׳ אל יעזבונו רחמיך ה׳ אלהינו דלא עזבונו ברוך רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא אל ההודאות [א״ר פפא הלכך נימרינהו לתרווייהו אל ההודאות ורוב ההודאות]: שם

מאימתי מברכין על הגשמים. בפרק הרואה אמרינן על הגשמים אומר הטוב והמטיב והתם פרכינן הך ברכה דתקון לה רבנן ומשכינן הא דהא מיהא והא דשמע משמע: חתן לקראת כלה. שירדו כל כך שכשהטפה נופלת יולא אחרת ובולטת כנגדה מפי מורי: ל״א ששוקין מקלחין ונים שוק מקלח וזה מקלח כנגדו: רוב ההודאות. כלומר ברוב ההודאות אתה קורא להקב״ה: ולא כל ההודאות. והכי משמע ברוך אתה ברוב ההודאות ולא בכל אלא כך חותם ברוך א״י אמ״ה אל ההודאות דמשמע כל ההודאות: למימרינהו לתרווייהו. ברוך אתה ברוב ההודאות במרבית ההודאות האל של כל ההודאות משמע ומתחילה היה משמע רוב ממש ולא מרבית וכמו כן בישתבח אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות:

א״ר אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים דאילו תחיית המתים לצדיקים ואילו הכא בין לצדיקים בין לרשעים ופליגא דרב יוסף דאמר רב יוסף מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים קבעוה בתחיית המתים אמר רב יהודה גדול יום הגשמים כיום שנתנה בו תורה שנאמר °יערוף כמטר לקחי ואין לקח אלא תורה שנאמר °כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו רבא אמר יותר מיום שנתנה בו תורה שנאמר יערוף כמטר לקחי מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול רבא רמי כתיב °יערוף כמטר לקחי וכתיב °תזל כטל אמרתי אם ת״ח הגון הוא כטל ואם לאו עורפהו כמטר. תניא היה רבי בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים שנאמר °עץ חיים היא למחזיקים בה ואומר °רפאות תהי לשרך ואומר °כי מוצאי מצא חיים וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות שנאמר יערוף כמטר לקחי ואין עריפה אלא הריגה שנאמר °וערפו שם את העגלה בנחל:

דף ז מכורש ברים פרקין רס״ח דברים לב משלי ד שם שם משלי ג שם שם ח דברים כא

רשעים. אין חיים שנאמר כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה: ופליגא דרב יוסף. דאיהו אמר כתחיית המתים ולא יותר שבה חיים בני אדם שהתבואה גדילה בו: כמטר לקחי. השוה לקח למטר: יערוף. כמו אף שמיו יערפו טל ושחקים ירעפו טל שהוא מרבה הפירות וכתיב תזל כטל דמשיוע כחת: לשמה. משום כאשר לוני ה׳ אלהי ולא כדי להקרות רבי:

עיון יעקב

ישתיהן לקללה. דאל״כ הא אמרינן בסנהדרין דף ל״ט ע״ב כשהוא משקת משקה את כולו וק״ל: גדול יום הגשמים מתחיית המתים. ולפ״ז א״ל לומר שהקב״ה מחיה מתים דהא חזינן שמוריד אפילו גשמים שהם גדולים וקאמר גדול יום הגשמים ולא קאמר גדולה הגשמים אלא שהגשמים הם יה להיי שעה משא״כ התחייי הוא לעולם שכולו ארוך ואפשר דתליי ג״כ בפלוגתא אי השמים קודמין למעשה הארץ מש״ה המטר שיורד מן השמים קודמין. לומי הארץ או אמרינן ששניהם שקולים עיין ריבה בראשית פ׳ א׳: גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו התורה. שבהם תלוי חיי האדם דקדק נמי לומר יום הגשמים כי גשמים חיי שעה כיום הנתם ומש״כ התורה הוא לחיי עולמים ולא יום התורה מפינו ול: שעה הם שקולים או יותר ואם לאו עריפתו כמטר כלומר פנה אליו עורף ולא פנים כדאמרינן בר״נ שלמד מאחר תוכו אכל וקליפתו זרק וכן נראה כוונת מהרש״א: ואין עריפה אלא הריגה. משא״כ אם לומר לשמה נעשה סם חיים וזה. שזל כטל אמרתי דהיינו כטל שמחיה בו המתים כדדרשינן בש״ס דשבת דף פ״ח על פסוק גשם נדבות תניף וגו׳ כ״ש:

תוספות וכל העוסק בתורה שלא לשמה תורתו נעשית לו סם המות. וקשה והלא אמרינן לעולם יעסוק אדם בתורה אע"ג שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וי"ל דתרי שלא לשמה הוי. דיתה שאמרינן לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה היינו בלומד כדי שיקרא רבי או כדי שיכבדוהו ומה שאמרינן הכא כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות היינו מי שלומד לקנטר ע"כ:

מהרש"א כיום שנתנה בו תורה כו'. לענין טובה לעולם קאמר דכמו שהתורה טובה לנפשות ה"נ המטר טובה לגופות ומייתי לה דכתיב כי לקח טוב ע"ש שהיא טובה לנפשות ופי' הפסוק כי לקח טוב מהשראוי ליקח אותה בשביל שהיא לקיחה טובה אלכי נתתי לכם במתנה ואמר תורתי אל תעזובו וגו' ע"פ מ"ש בנדרים משה היה לומד תורה ומשכח עד שנתנה לו במתנה וה"נ"ק שע"י שנתתי אותה לכם במתנה אל תעזבו ותשכחו אותה: יותר מיום שנתנה כו'. מפורש כדלעיל שטובת הגשמים היא לגופות בין לצדיקים ובין לרשעים אבל טובת התורה איכה אלא לצדיקים בלבד שזוכין בנפש על ידה וק"ל: במטר. עיין פרש"י אבל אם כן הוא ה"ל לפרושי הכא ואין עריפה כו' כדמפרש ליה לקמן ונראה לפרש הכא ערפהו ר"ל הפכה אליו עורף ולך מאתו וכה"ג דרים ליה בפרק לא יחפור יערוף כמטר כו' זו רוח מערבית הבא מערפו של כו' כפירוש רש"י שם והכי קאמר אם ת"ח הגון הוא כטל יהיה לך שאינו כעלר ומתבקש לעולם ואם לאו ערפהו וסור ממנו וכדאמרינן בסמוך וסור ממנו כמטר הזה שהוא כעלר ואינו מתבקש לעולם כדאמרינן לעיל: נעשית לו סם חיים כו'. מדברי הרמב"ם בח' פרקים שרפואות הנפש הם כדמיון רפואות הגופות ויש סם ברפואות הגופות שלפי הכנתו עם דברים אחרים במעשה ידי אומן הרופא הוא מרפא החולה ואם לאו אפשר שיהיה הסם ההוא אדרבה קשה לחולה להוסיף לו חולי שימות בה כן התורה הוא סם הנפשות כמ"ש פרק בא לו וזאת התורה אשר שם משה וגו' אל תקרי שם אלא סם זכה כו' דהיינו אם עשה עם הסם כאשר לוהו הרופא דהיינו ללמוד לשמה הרי הוא סם חיים לנפשות שלהם ומייתי ליה מדכתיב עץ חיים היא למחזיקים וגו' שיש עץ שהוא סם טוב לחולי הגופות ע"י בישולו עם דברים אחרים ואמר למחזיקים בה דהיינו לשמה ואומר רפאות תהי לשרך וגו' לעיל מייתי פתיב יראו את ה' וגו' דהיינו לשמה ואומר כי מוצאי מצא חיים וגו' לעיל מייתי אשרי אדם שומע לי דהיינו לשמה ואם לאו שלמד שלא לשמה ומדמה ליה כמטר הזה גם שלפעמים הוא מתבקש וחיים הם לעולם כמו בימות הגשמים מ"מ לפעמים אינו מתבקש וקללה הוא לעולם כגון בימות החמה כמפורש לעיל:

יד שם **א"ל** (ר"ז לר' ירמיה) [ר' ירמיה לר' זירא] ליתי מר ליתני א"ל חליש לבי לא יכילנא לימא מר מילתא
דברים כ דאגדתא א"ל הכי אמר ר"י מאי דכתיב °כי האדם עץ
שם השדה וכי אדם עץ השדה הוא אלא משום דכתיב °כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות [וכתיב אותו תשחית וכרת] הא כיצד אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו
משלי כז תאכל. אמר רבי חמא בר' חנינא מ"ד °ברזל בברזל יחד לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף ב' תלמידים מחדדין זה את זה בהלכה אמר רבה בר בר

ירמיה כג חנה למה נמשלו דברי תורה כאש שנאמר °הלא כה דברי כאש נאם ה' לומר לך מה אש אינו דולק יחידי אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי והיינו דאמר רבי יוסי
שם נ בר חנינא מאי דכתיב °חרב על הבדים ונואלו חרב על
ברכות ס"ג שונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד
מכות פ"ב בתורה ולא עוד אלא שמטפשין שנאמר [ונואלו ולא עוד אלא שחוטאין] כתיב הכא ונואלו וכתיב התם
וע"ש רש"א °אשר נואלנו ואשר חטאנו ואי בעית אימא מהכא
במדבר יב °נואלו שרי צוען וגומר אמר רב נחמן בר יצחק למה
ישעיה יט נמשלו דברי תורה כעץ שנא' °עץ חיים היא למחזיקים
משלי ג בה לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול אף תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים והיינו דאמר רבי חנינא הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולם:

וכי אדם עץ השדה. אלא מקים אדם לעץ השדה מה עץ השדה אם עץ מאכל הוא ממנו תאכל אף ת"ח אם הגון הוא ממנו תאכל למוד הימנו ואם לאו סור מעליו: **ברזל בברזל יחד.** ואיש יחד פני רעהו מה ברזל זה א' מחדד את חברו כגון סכין ע"ג חברתה: **אינה דולקת יחידי.** עץ אחד אינו דולק אלא ב' או ג' ביחד: **ביחידי.** בלא חבר שיחדדנו: **שמטפשין.** שמוסיפין טפשות דכתיב (ונואלו) אשר נואלנו מתרגמינן די טפשנא: **שחוטאין.** דכתיב נואלנו גבי חטאנו: **ואיבעית אימא מהכא נואלו שרי צוען וגו'.** התעו את מצרים ותועה היינו חוטא: **תורה בעץ.** דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה כשמדליק את האור מלית את העצים דקין תחלה: **קטנים מחדדין.** שמואלין כל שעה:

תוספות אם ת"ח הגון ממנו תאכל. פי' למוד לפניו ואותו לא תכרות כלומר לא תפרד ממנו לילך לפני רב אחר ואם לאו לא תלמוד לפניו והא דאמרינן דלומדים מת"ח אע"פ שאינו הגון כר"מ שהיה לומד לפני אחר במסכת חגיגה היינו דוקא תלמיד חכם יכול ללמוד לפניו לפי שלא ילמוד ממעשיו אבל אם אינו ת"ח אינו רשאי ללמוד לפניו ע"כ:

מהרש"א וכי אדם עץ כו'. דלפי פשוטו כפרש"י בחומש שמא האדם עץ השדה וכי האדם עץ וגו' להכנס במצור כו' ע"ש הו"ל למכתב כי עץ השד' אדם וז"ש וכי המכוון מקרא לפי פשוטו שמא האדם הוא כעץ השדה אדרבה המכוון ממנו וכי עץ השדה הוא כאדם לבא מפניך וגו' וע"כ דרשו דודאי מדמה האדם לעץ השדה אם עץ מאכל ואם עץ סרק ובילקוט ל"ג הא כיצד אלא דגרסי' וכי אדם עץ השדה אלא אם ת"ח הגון כו' ע"ש ופרש"י כולה מלתא ללמוד ממנו אם לאו ולפי מה שכסמוך המאמר להכהו דלעיל יש לפרש כמשמעו אם ת"ח הגון הוא דהיינו שלומד לשמה דסם חיים הוא לו ואם לאו שלומד שלא לשמה: ברזל בברזל יחד לומר כו'. אסיפא דקרא סמיך ואיש יחד פני רעהו כפרש"י ולכאורה זה המאמר לא שייך הכא וי"ל משום דאמרינן לעיל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות דהיינו בלומד לקנטר כמ"ש התוספות אל תחשוב דבב' ת"ח שבא א' לסתור ולהקשות על דברי חבירו שזהו ג"כ בכלל לקנטר ושלא לשמה דאינו כן

עיון יעקב

מלתא דאגדתא. כי אגדה מושכת לבו של אדם: ממנו תאכל ואותו לא תכרת. נ"ל הכוונה ע"ד דאיתא בפ' אין מעמידין דף ל"ח מקום שיפול העץ שם יהו פירותיו אף על פי שמת שמעתתא שאומרין התלמידים בשמו הן קיימין והוי כאילו חי לעולם וזהו ואותו לא תכרת אבל אם ת"ח שאינו הגון הוא לא תאמרו בשמו וכמו שפי' על הא דלא תשמעי כהדי דאינו דקאביל כהמא דארמאי ופירשו המפרשים שלא יאמרו הלכה בשמו: אמר רבי חמא בר חנינא מ"ד ברזל בברזל יחד. עיין במהרש"א מ"ש היאך תני דרוש זה כאן ועי"ל דאתי לאשמעינן אם אין יכול למצוא רב הגון ללמוד הימנו יתחברו שני תלמידים יחד ללמוד בחבורה אחת שעי"כ מחדדין ג"כ זה את זה כאילו למדו אצל הרב ואדרבה יותר מרבו כדבסמוך: למה נמשלו ד"ת כאש. נ"ל דעיקר הקושיא כדאמרינן לעיל דף ד' האי ת"ח דרתח וכו' ונ"מ בעי למימר בניחותא וא"כ למה נמשל כאש שהוא לשון רתח' על זה מתרץ. מה אש אינו דולק ביחידי כך ת"ח כשלומדין אע"י הפלפול שמרחמין זה עם זה מחדדין:

כן אלא דלא בעו רק לחדודי ומעלה הוא בת"ח כמו ברזל בברזל שהוא מחדד את חבירו: מה אש אינו דולק בו'. ולעיל קאמר משום דאורייתא בת"ח כאש יש לומר דהא והא איתא דבתרוייהו מילי יש לדמויי התורה לאש:

הרי"ף מאי דכתיב כי האדם עץ השדה וכי אדם עץ השדה הוא וכו'. וקשה למה הקשה והכתוב שאמר מ"ד שאם הקושיא היא וכי האדם עץ השדה הול"ל כתיב כי האדם עץ השדה וכי האדם עץ השדה וכו' ועוד למה האריך לומר אלא משום דכתיב כי ממנו תאכל שעיקר התירוץ הוא שהאדם נמשל לעץ השדה כשם שעץ מאכל אותו לא תכרות כן ת"ח הגון ולמה הולרך לומר אם ת"ח הגון הוא ממנו תאכל ועוד שגם מת"ח שאינו הגון יש ללמוד ממנו הגדול כמ"ש בגמרא ומסכת חגיגה פ"ב ור"מ היכי גמר תורה מפומיה דאחר ותירצו הא בגדול הא בקטן וכו'. ונראה דהוקשה לו מ"ד כי האדם עץ השדה שהכתוב מדבר בעיר ואינו מדבר כאן באדם לומר כי האדם וגו' וכ"ת שנתנה התורה טעם שלא להשחית האילנות לפי שאין האילן יכול להכנים עצמו ליכנס במצור מפניך כמו שעושה האדם וכן פירש"י ז"ל בפי' התורה עדיין יקשה לפי זה דהיכ"ל כי עץ היהיה האדם כלומר וכי עץ השדה הזה הוא דומה לאדם כדי שיכנס אבל לא ילדק לומר כי האדם עץ השדה לזה תירץ אלא משום דכתיב כי ממנו תאכל שבא להקיש אדם לעץ השדה ואמר כשם שעץ השדה שהוא עץ מאכל ממנו תאכל ואותו לא תכרות כך ת"ח הגון שדבק בו ללמוד ממנו אבל אין להקיש את האדם בבחינת עץ שאינו מאכל וכן לת"ח דהא אע"פ שלא יהיה ת"ח הגון לא הותר לך אלא לפרוש ממנו ושלא לידבק בו ולזה דקדק רש"י בפירושו שפירש סור מעליו כלומר לא הוקש אלא לענין לסור מעליו אבל לע"א לא איתקש והשתא אתי שפיר שאע"פ שר"מ למד מאחר מ"מ פירש ממנו שלא להדבק בו סור מעליו והוא פירושו של סור כלומר תהיה נפסק מחברתו. ועם זה אני אפרש דבור התוס' אם ת"ח הגון ממנו תאכל פירוש למוד לפניו וכו' וצריך לבאר קשר מ"ש הא דאמרינן דלומדים מת"ח אע"פ שאינו הגון איך נתחדש זה עם מה שהקדימו לפרש אם ת"ח הגון למוד לפניו ואם לאו לא תלמד לפניו אבל נראה דהתוס' פליגי על פירש"י ז"ל שרש"י פי' אם ת"ח הגון הוא למוד ממנו ואם לאו סור מעליו דמשמע לא חשב אלנו אע"פ שתלמוד ממנו וכפי זה אין להקשות מר"מ דגמר מאחר לפי שלא היה לו ללמוד מת"ח שאינו הגון אבל הוזהר שלא יקבע ישיבה עמו אלא יסור מעליו. והתוס' פירשו שאפילו הלומד לא ילמוד מת"ח שאינו הגון דווקא אם ת"ח הגון הוא למוד לפניו ולא תפרד ממנו אבל אם אינו הגון לא תלמוד לפניו משמע כלל כלל לא והשתא קשה מה שלמד תורה ר"מ מאחר ותירצו שכל מי שאינו ת"ח אינו רשאי ללמוד ממנו אבל ת"ח כר"מ יכול ללמוד ממנו לפי שלא ילמוד ממעשיו: מ"ד ברזל בברזל יחד. נראה דהוקשה לו דהוה ליה למימר ברזל בברזל יחדו דהיינו מתחדדים שניהם דהכי משמע שנתחדד הברזל הזה והאחר למה אמר יחד בלשון יחיד. ועוד קשה שבברזל אמר ברזל בברזל יחד הזכיר החידוד בסוף ובאיש פני רעהו הזכיר החידוד באמצע והוה ליה למימר ואיש פני רעהו יחד או שאמר ברזל יחד בברזל. ועוד נדקדק בדברי רב חמא שבברזל אמר מחדד את חברו ולא אמר נחדד זה את זה כמו שאמר בתלמידי חכמים מחדדין זה את זה אמנם נראה דרב חמא בא לתרץ דקדוקים שדקדקתי בכתוב ואמר לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד פני חברו שאין הסכין נשחז אלא ביכך חברתה ונמלא האחד נשחז והשני שמשחיזו על גבו אינו נשחז וזה שאמר אחד מחדד פני חברו ולכך אמר הכתוב ברזל בברזל יחד לרמוז שמלת יחד נדרשת עם הברזל האחד ולא קאי לשניהם ונמלא נתחדד האחד ולא השני שאע"פ שנגע הברזל בברזל לא נתחדדו שניהם אלא יחד נתחדד האחד בלבד ובת"ח יש התועלת שהגיע שם בברזל ובתוספת שנת שבברזל אינו מתחדד כי אם אחד וכאן איש יחד פני רעהו כלומר האיש מתחדד וגם יחד פני רעהו שמתחדד חבירו נמלאו שניהם מחדדים זה את זה ולכך נאמר איש יחד ואחר כך אמר פני רעהו לומר שמלת יחד נדרשת עם האיש הנזכר קודם וגם מלת יחד נדרשת עם מה שאמר אח"כ פני רעהו: אמר רבה בר בר חנה למה נמשלו דברי תורה לאש וכו'. ויש לדקדק והלא בשלשה דברים נמשלה תורה לאש למדבר ולמים מה אלו בחנם אף ד"ת בחנם. ונראה דהוקשה לו כיון שנמשלה תורה בג' דברים למה באש הוא אומר נאום ה' יותר מבמים ובמדבר שאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' ותירץ שיש יתור באש יותר משאר הדברים שנמשלה בהם לומר מה אש אינו דולק יחידי וכו': למה נמשלו דברי תורה לעץ וכו'. נראה לפרש דהוקשה לו כיון שנמשלה התורה לאש שאינו דולק יחידי אם כן למה נמשלה לעץ דהא עץ אחד אינו דולק היה לו להמשילה לעצים שהם שנים או שלשה דולקים ביחד לומר לך וכו':

רבי חנינא בר פפא רמי כתיב °לקראת צמא התיו טו שם
ישעיה נה מים וכתיב °הוי כל צמא לכו למים אם תלמיד
שם נה (חכם) הגון הוא לקראת צמא התיו מים ואם לאו הוי כל
משלי ה צמא לכו למים. רבי חנינא בר חמא רמי כתיב °ויפוצו
שם מעינותיך חוצה וכתיב °יהיו לך לבדך אם תלמיד הגון
שאינו כיעוד הוא יפוצו מעינותיך חוצה ואם לאו יהיו לך לבדך
לתלמיד אמר רבי חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים
שאינו הגון דכתיב °הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים מניחין
ישעיה נה מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין
מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. אמר רבי אושעיא
למה נמשלו דברי תורה לג' משקין הללו במים ובייו
שם ובחלב דכתיב הוי כל צמא לכו למים וכתיב °לכו שברו
ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב לומר
לך מה שלשה מיני משקין הללו אין מתקיימין אלא
בפחות שבכלים אף ד"ת אין מתקיימין אלא במי שדעתו
פי' יגות שפלה עליו והיינו דאמרה ליה ברתיה דקיסר לר' יהושע
וע"ש רש"י בן חנניא אי חכמה מפוארה בכלי מכוער אמר לה (בתי
מלכא) אבוך (במאי) רמי חמרא (אמרה ליה) במאני
דפחרא) (אמר לה כ"ע במאני דפחרא ואבוך במאני
דפחרא) אמרה ליה אלא במאי נרמי אמר לה כגון
אתון דחשיביתו רמו במאני כספא ודהבא אזלה אמרה
ליה לאבוה רמי לחמרא במאני דדהבא וכספא ותקף
אמר לה לברתיה מאן אמר לך הכי אמרה ליה רבי
יהושע בן חנניא (מאי אמרת ליה הכי והכי אמרי ליה)
קריוה לר' יהושע בן חנניא א"ל אמאי אמרת לה הכי
א"ל כי היכי דאמרה לי איהי הכי אמרי לה והא איכא
שם ע"ב דשפירי וגמירי *אי הוו סני טפי הוו גמירי. ד"א מה ג'
משקין הללו נפסלים בהיסח הדעת אף ד"ת משתבחין
בהיסח הדעת:

התיו

עיון יעקב

והיינו דאמר ר' חנינא הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולם. מ"מ לריכין כולם להיות כסדר מתחלה ילמוד מרבותיו כל לרכו ואח"כ ילמוד עם חביריו ואח"כ ילמוד עם תלמידיו מאח"כ כעו"ב כדויות הללו שהיכה לומדין שנא לשמה ותלמידים שלא שמשו כל לרכם נוטלין לעצמם עטרה ללמוד עם תלמידים ומשבשים את עלמן וכ"ש התלמידים ועי"ד דאמרינן רבי לא שנה חייא תגליה הם חוטאים ומחטיאים את הרבים ועתידין ליתן ושומר נפשו ירחק מהם: **רבי** חנינא בר פפא רמי כתיב לקראת גיוא התיו מים וכו' אם ת"ח הגון הוא. וי"ל דקאי על ת"ח ששכח תלמודו מחמת אונס וכהא דרב יוסף ששכח תלמודו כחליו ואתי אביי לאדכורי וזה לקראת למא התיו מים אבל אם ת"ח שאינו הגון הוא ששכח מחמת פשיעה ולא חזר על למודו לריך שילך ללמוד ולא מסתייעא מלתא עפי כדאיתא במנחות דף ז' ע"א גבי אבימי ע"ש: **ואם** לאו יהיו לך לבדך. כי אסור ללמוד עם תלמיד שאינו הגון כדאי' בב"ב דמכות: **אין** מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. כי כל המתייהר חכמתו מסתלקת ממנו כדאיתי' בפסחים דף ס"ו ולהיפך בעניו התורה מתקיימת בידו ומה"ט ניתנה תורה ע"י משה שהיה עניו מכל האדם שעל פני האדמה: **מה** שלשה מיני משקים הללו אינן מתקיימין וכו'. הא דחשיב שלשה מיני משקים אע"ג דלהראות דבר זה כחד סגי י"ל דלכך חשיב שלש' נגד שלשה מקרא משנה תלמוד וכן הוא במסכת סופרים פ' ט"ו הלכה ז' וח"ש הכל אמרו במשלה המקרא כמים והמשנה כיין וכו' והחלב זו התלמוד בעיי' בתגמוד מלבן ומברר ההלכה כחלב וכה"ג אי' בילקוט שיר השירים סוף פי' נ"ג על פסוק רוחלות בחלב ע"ש: **והיינו** דא"ל ברתיה דקיסר עיין בחדושינו דנדרים:

דתני משמע להוליך לו מים: וכתיב לכו למים. ילך הוא עצמו:
אם ת"ח הגון. שרוצה ללמוד ממך מלוה לרב לילך אצלו במקומו:
ואם לאו. ילך הוא אצל הרב: יפוצו מעינותיך חוצה. אם הגון הוא אמור לו (דברי) [סתרי] תורה: ואם לאו יהיו לך לבדך. ואין לזרים אתך: שלשה משקין הללו. מים ויין וחלב זו התורה שאין נותן בה כלום ויודעה ולמדה: בפחות שבכלים. במנא דפחרא: [במנא דפחרא. בכלי] חרס. אמר וברמז מה את אומרת לי והלא אביך נותן יין בכלים מכוערים של חרס: ואלא במאי נירמי. אם לא בשל חרס הא כולהו עבדי הכי: ותקיף. החמיץ: כי היכי דאמרה לי אי חכמה מפוארה בכלי מכוער: הכי אמ"י לה. דיין משתמר בכלי מכוער אף התורה מתקיימת בי יותר ומאילו הייתי נאה: אי הוו סנו. אותן נאים שהם חכמים. טפי הוו גמירי. שא"א לנאה להשפיל דעתו ובא לידי שכחה: בהיסח הדעת. כאשר לא ישמרם יפה יהו נשפכין או נופל לתוכן דבר מיאוס ונפסלין מלשתות בדבר קל יותר משמן ודבש שמתוך שהם עבים לפה הפסולת למעלה ואפשר אדם נוטל העליון וזורקו לחוץ והתחתון בר ונקי מה שאין כן במשקה קל שאינו עב: בהיסח הדעת. אם אינו מחזירה תמיד. ע"כ:

תוספות במי שדעתו שפלה וכו'. וכן נמי אמרינן בעירובין פרק כיצד מעברין לא בשמים ולא מעבר לים היא כלומר לא תמצא התורה במי שמגביה עצמו כשמים שדעתו גבוה ולא בסוחרים ההולכים במדינת הים בעבר הים דאי ספרא לא סייפא ואי סייפא לא ספרא. והכי איתא התם לא בסוחרים ולא בתגרין ולא באיסטרלוגין כלומר באותם שרואין בכוכבים אמר ליה לשמואל והא מר איסטרלוגא הוא אמר להו תיתי דלא מעיינא בהו אלא בעידן דנפקנא למיא פי' להטיל מים ולא אני מבטל לעלמא. אם הוו סנו הוו חכימי טפי פי' אם היו שונאים היופי היו חכמים ביותר ע"כ:

מהרש"א כתיב הוי כל צמא גו'. לאו בצמא ממש קאמר בכתובה זו אלא כמ"ש ולא צמא למים כ"א לשמוע דבר ה' וקאמר בתלמיד הגון שהיו מים עם רבו מדבר שלא תמנע ללמדו תורה אבל בתלמיד שאין הגון ימנע הרב מללמדו תורה כמ"ש בפסוק יהיו לך לבדך אבל הכתוב קורא לו הוי כל צמא לכו גו' שישוב וילך אצל רב ללמדו. לומר לך וכו' לפי שיש תלמיד שמונע עצמו מלילך אצל רבו ללמוד לפי שהוא חושב שאין זה כבודו לכך המשיל התורה למים במקום הזה מה מים מניחין מקום גבוה כו' אף אתה תניח מקומך והשפל עצמך לגבי רבך לילך שם כדי ללמוד שם לכך מכריז הכתוב הוי כל צמא גו' ולהכי מייתי ליה האי קרא בענין זה ולא מייתי ליה קרא דלקונים בספר ישעיה לקראת צמא התיו מים: לג' משקין כו'. כדלעיל לענין מה מים מניחין גבוה כו' ה"נ יין וחלב אם שופכין אותן לארץ מניחין גבוה כו' אלא שאין דרכן לשופכן על הארץ כמו מים גם אינו שייך ביין וחלב מניחין מקום גבוה כו' כמעיינות ונהרות אבל הכא לענין פחותים שבכלים שייך לדמות התורה לכל הג' משקין:

הרי"ף רבי חנינא בר פפא רמי וכו'. וקשה דילמא ה"ק לקראת צמא התיו מים וכשאין מביאין המים לקראתו אז הוי ואבוי על הצמא שלא נזדמנו לפניו מים עד שהוא בעצמו הולך למקום המים לשתות. ושמא כך הקשו כיון שלהרבה לצמא לאוי והגון הוא להביא לפניו מים קדמו בהם למה יעשה שלא כהוגן שלא יביאו לו המים. ועו"ק שאם אינו תלמיד חכם הגון איך הוא אומר ילך למקום תורה והלא אם אינו הגון לא ירצה לילך. כדי להצריך לומר הוי כל צמא לכו למים לכך תירץ דמיירי בתורה שהת"ח הגון מנוס על הרב לילך למקומו אצלו ללמדו ואם לאו ילך הוא אצלו כלומר אם הוא ת"ח הגון ולא בא אצלו הרב ללמדו ילך הוא אצל הרב וזהו לכו למים. וגם יש לפרש ואם לאו שאינו הגון הוי כל צמא שאינו הגון ורוצה ללמוד ילך למים והתורה מחזרתו למוטב: רבי חנינא רמי כתיב יפוצו וכו'. וקשה שכאן הוא אומר שאם אינו תלמיד הגון יהיו לך לבדך דהיינו שלא ללמדו ולמעלה דרשו שבאינו הגון הוא ילך למים ללמוד תורה הרי כיון שאינו הגון גם כי ילך אליהם לא ילמדוהו כי אין לזרים אתו ולפירוש אי שפירשתי לעיל ואם לאו הוי כל צמא שמדבר בתלמיד הגון ולא בא הרב אצלו ילך הוא אצל המים ניחא אבל לפירוש האחר קשה ואפשר שלדבר הזה בא רבי חנינא ואמר למה נמשלו דברי תורה למים שקשה שמצינו שנמשלה בג' דברים באש ובמדבר ובמים לומר מה אלו בחנם אבל נראה שמאל' רבי חנינא למה נמשלו למים שהוא מה שדקדקתי למעלה דכפי דבריו של רבי חנינא שדרש אם אינו הגון יהיו לך לבדך הרי נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים ואוקמיה רבי חנינא להאי קרא בתלמיד שאינו הגון שילך למים ולפי זה שדרש עכשיו אם אינו הגון יהיו לך לבדך אם כן למה נמשלה למים דמשמע אפילו באינו הגון ילך למימי התורה ותירץ דלעולם במי שאינו הגון יהיו לך לבדך שלא ילך הרב אצלו ללמדו ומכל מקום אם התלמיד משפיל עצמו כמים שמניחים מקום גבוה והולכים למקום מדרון אף דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה וזה שלא היה הגון והשפיל עצמו לילך ללמוד לפני הרב בודאי שדברי תורה מתקיימין בו כי לכך נמשלו דברי תורה למים: למה נמשלו דברי תורה למים ליין לחלב וכו'. נראה שהוקשה לו כיון שדברי תורה הם חנם כמים וכמדבר וכאש למה נמשלו בפסוק זה למים וליין וחלב שהם דברים הפכים המים הם בחנם והיין והחלב הם בדמים. לומר לך מה ג' משקין הללו אינם מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף דברי תורה אינם מתקיימות אלא במי שדעתו שפלה ואע"פ שבדמיון המים בלבד למדנו למעלה שמה המים מניחים המקום גבוה והולכים לנמוך כך ד"ת מ"מ המשילה ליין וחלב לומר שמתקיימים בפחות שבכלים כלומר באנשים הכעורים יותר מהנאים כמו היין שמתקיים בפחות שבכלים: ד"א שנפסלים ד"ת בהיסח הדעת אם אין לבו עליהם תמיד לחזור אותם שלא ישתכחו ממנו. ובתוספות אמרו כך דברי תורה וכן נמי אמרו בעירובין לא בשמים היא לא תמצא במי שמגביה עצמו וכו' וכוונת התוס' היא שהוקשה להם שאיך הוא לומד מהמים שמניחים מקום גבוה והולכין למדרון והרי נמשלו ד"ת באותו פסוק עצמו ליין וחלב שמתקיימים בפחות שבכלים דהיינו באנשים הכעורים וא"כ נימא דכולי להכי אתא ומכלן דקמ"ל לדרוש נמי שאינם מתקיימין ד"ת במי שדעתו גבוה אלא דעתו שפלה לכך הביאו התוס' שכן אמרו בעירובין לא בשמים היא לא תמצא במי שדעתו גבוה ולכך דרשו מהכא תרתי שמתקיימין במי שדעתו שפלה וגם שמתקיימין בפחות שבכלים. עוד בתוס' אי הוו סנו הוו חכימי טפי. פי' אם היו שונאים היופי היו חכמים יותר. דקדקו לשון סנו דלפירש"י ז"ל הל"ל אי הוו כעורי הוו גמירי טפי ולמה קראו לכעורים סנו לכך פירשו סנו מלשון שנאה אם היו שונאים היופי הוו גמירי טפי ועוד אפשר דלפירש"י קשה מה שמצינו דשפירי וגמירי והרי היין אינו מתקיים כלל אלא בכלי חרס שהוא הפחות שבכלים ואיך נתקיימה התורה בנאים ומה תירץ באומר אם היו כעורים הוו גמירי טפי שעל המעט הנאים דגמירי יש להקשות ממשל היין שנמשלה בו התורה לזה פירש אם היו שונאים היופי כלומר שאותם הנאים כיון שהם שונאים היופי הוו להו ככעורים ולכך נתקיימה בהם ד"ת:

ט"ז סס **א"ר** חמא בר חנינא גדול יום הגשמים כיום שנבראו
ישעיה מה בו שמים וארץ שנאמר °הרעיפו שמים ממעל
ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח
יחד אני ה' בראתיו בראתים לא נאמר אלא בראתיו.
א"ר אושעיא גדול יום הגשמים שאפילו ישועה פרה
ורבה בו דכתיב תפתח ארץ ויפרו ישע א"ר תנחום בר
חנילאי אין הגשמים יורדים אלא א"כ נמחלו עונותיהן
תהלים פה של ישראל שנאמר °רצית ה' ארצך שבת שבות
יעקב נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה א"ל
זעירי מדיהבת לרבינא אתון מהכא מתניתו לה אנן
מהכא

עין יעקב

בראתים לא נאמר אלא בראתיו. עיין בתוס' וחדושי הרי"ף וב"נ דהי"ס לפי מה דמסיק בחגיגה דף י"ב כחכמים דשמים וארץ כאחד נבראו שנאמר יחדיו להכי נמי גבי גשם מן השמים ופתיחת הארץ להצמיח כתיב בראתיו לשון יחיד להראות יחד אני ה' בראתיו שהיתן כאחד כמו שהיה בריאת שמים וארץ יחד: גדול יום הגשמים שאפי' ישועה קרובה לבא ומה"ט אמרינן בברכת אתה גבור וכו' ורב להושיע משיב הרוח ומוריד הגשם והטעם מפרש ר' תנחום כיון שאין הגשמים יורדין אלא א"כ נמחלו עונותן של ישראל וכיון שנמחלו עונותם ודאי הישועה קרובה לבא:

מ"א ח מהכא מתנינן לה ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת
וגו' א"ר תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו אין
איוב כד הגשמים נעצרין אלא א"כ נתחייבו שונאיהן של ישראל
כליה שנאמר ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו
דברים יא א"ל זעירי מדיהבת לרבינא אתון מהכא מתניתו לה
אנן מהכא מתנינן לה ועצר את השמים ולא יהיה
מטר וגו' ואבדתם מהרה:

בראתים לא נאמר. דמשמע השחקים יצאו קאי אלא אני ה' בראתיו לטל ומטר ש"מ שמשתבח ומתפאר בו הקב"ה: ישועה פרה ורבה בו. אילולי זכות נכנסין לפניו ביום הגשמים שנזכר לישועה מתוך שעת רצון הוא. לישנא דקרא ויפרו ישע ואימתי בזמן שהשחקים יזלו צדק: רצית ה' ארצך. במים: נשאת עון עמך. מיד. ה"ג א"ל מר זעירי מדיהבת לרבינא כו' זעירי קשה מן הראשונים ורבינא סוף הוראה ולא ראו זה את זה: ואתה תשמע השמים וגו'. ואומר ונתת מטר על ארצך בתפלה דשלמה: ציה גם חום יגזלו מימי שלג. כשציה גם חום גוזלים מימות השלג שאין יורדין מטר כמשפטן בידוע שאול חטאו: ולא יהיה מטר. וסמיך ליה ואבדתם:

הרי"ף גדול יום הגשמים כיום כו'. צריך לבאר היכן משמע ששקולים שניהם וכי משום דכתיב בראתיו למטר יהיו שקולים כבריאת שמים וארץ והרי כל הדברים נבראו מאתו יתברך ואינו מוכרח שבריאת יתום אחד יהיה שקול כבריאת שמים כי כל דבר יש לו ערך בפני עצמו. ונראה לפרש גדול יום הגשמים כי ביום א' נבראו שמים וארץ וכל מעשה בראשית לא יצאו לפועל עד שירד המטר ביום ו' כמ"ש וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וגו' כי לא המטיר ה' וגו'. ונמצא יום ירידת הגשמים שהוא יום הו' שקול כיום בריאת שמים וארץ שבו נבראו הדשאים והאילנות כמ"ש חז"ל ולא צמחו עד שירדו הגשמים ויליף לה מדכתיב קרא אני ה' בראתיו למטר ייחד שמו על המטר ומצינו שייחד הקדוש ברוך הוא שמו על בריאתם שנאמר אני ה' עושה כל אלה אנכי עשיתי ארץ ואדם וגו' אני ידי נטו שמים וגו' הרי ששקולים שניהם: אין הגשמים יורדים (בארץ ישראל) אא"כ נמחלו עונותיהם וכו'. תימא דלא נקט לישנא דר"א גדול יום הגשמים שנמחלים בו עונותיהם של ישראל ואמר בלשון שלילה אין הגשמים יורדים וכו' וע"ק דמאי איכא אי ילפי' מקרא דרצית ה' ארצך או מקרא דשלמה ואתה תשמע השמים וסלחת וניחא למילף מקרא דדוד שהוא אביו של שלמה ולמה אמר אנן מהכא מתנינן לה וכו' וע"ק דמהאי קרא דשלמה לא משמע שנמחלין העונות מכח הגשמים אלא מכח התשובה דכתיב בהעצר וגו' מטר ומחטאתם ישובון ואתה תשמע וסלחת. ונראה דדייק לומר אין הגשמים יורדין ולא אמר גדול יום הגשמים לפי שאין מחילת העון תלוי אלא בתשובה וכל עוד שלא היתה התשובה גמורה לישראל אינם יורדים הגשמים אלא מכיון שנמחלו העונות אז יורדים הגשמים ונמצא ירידת גשמים סימן טוב לישראל שנמחלו עונותהם שנאמר רצית ה' ארצך בגשמים זו הוראה שנשאת עון עמך וכו': אמרי זעירי אתון מהתם מתניתו לה. דמהתם משמע שקודם רצית ארצך בגשמים ואח"כ בא מחילת העון. אנן מהכא מתנינן לה דקודם הוי מחילת העון ואחר כך ירידת הגשמים שנאמר ואתה תשמע השמים וסלחת ואח"כ ונתת מטר ומי יגיד לנו שעשה תשובה גמורה ונמחלו עונותיהם הוי אומר הגשמים לפי שאין הגשמים יורדים אא"כ כבר נמחלו עונותיהם של ישראל: אין הגשמים נעצרים אא"כ נתחייבו ישראל כליה. נראה דר' תנחום בר' חייא פליג אההיא דרבי תנחום בר חנילאי שאמר אין הגשמים יורדים אא"כ נמחלו עונותיהם ואם כן אע"פ שלא יהיו עונות חמורים שראוים לכליה מ"מ נעצרים הגשמים עד שנמחלו עונותיהם ורבי תנחום בר"ח דריש שאע"פ שלא יהיו נמחלים העונות יבואו הגשמים דדוקא על עונות של כליה אז הם נעצרים הגשמים אבל על עונות אחרים אינם נעצרים א"ל זעירי אתון מהתם מתניתו לה שבשביל עונות שראוים לכליה דהיינו שאול חטאו נעצרים הגשמים אנן מהכא מתני' לה ועצר השמים וגו' ואבדתם מהרה דמיירי בעון עבודת כוכבים שישראל חייבים עליה כלייה כדכתי' השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים וגו' ואבדתם מהרה הא בחטאות אחרות אע"פ שיהיו חייבים עליהם כליה אין הגשמים נעצרים עליהם'

שם **אמר** רב חסדא אין הגשמים נעצרים אלא בשביל
איוב כד בטול תרומות ומעשרות שנאמר ציה גם חום
שבת ל"ב יגזלו מימי שלג מאי משמע תנא דבי רבי ישמעאל
וע"ש בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם
יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים אמר רבי שמעון
בן פזי אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון
משלי כה הרע שנאמר רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון
סתר אמר רב סלא אמר רב המנונא אין הגשמים
ירמיה ג נעצרין אלא בשביל עזי פנים שנאמר וימנעו רביבים
ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' ואמר רב
סלא אמר רב המנונא כל אדם שיש לו עזות פנים סוף
שם נכשל בעבירה שנאמר ומצח אשה זונה היה לך רב
נחמן בר יצחק אמר בידוע שנכשל בעבירה שנא' היה
לך ולא נאמר יהיה לך ואמר רבה בר הונא כל אדם
משלי כא שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע שנאמר העז
איש רשע בפניו. רב נחמן בר יצחק אמר מותר
לשנאותו שנאמ' ועז פניו ישנא אל תקרי ישונא אלא
קהלת ח ישנא. אמר רב קטינא אין הגשמים נעצרין אלא
שם י בשביל בטול תורה שנאמר בעצלתים ימך המקרה
בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה נעשה
שונאו של הקדוש ברוך הוא מך ואין מך אלא עני
ויקרא כז שנאמר ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקב"ה
תהלים קד שנאמר המקרה במים עליותיו רב יוסף אמר מהכא
איוב לז ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה
משלי ו ותטהרם ואין אור אלא תורה שנאמר כי נר מצוה
ותורה אור בהיר הוא בשחקים תני דבי רבי ישמעאל
אפילו בשעה שרקיע נעשה בהורין להוריד טל ומטר
רוח עברה ותטהרם:

ציה. דרש לשון צוי דברים שצויתי אתכם בימות החמה תרומות ומעשרות: יגזלו מימי שלג. את המטר: רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר. תחולל תבטל כמו לא יחל דברו כדאמרינן ביבמות דרוח צפון ברור הוא ומביא אורה לעולם מה שגשמים נעצרין ופנים נזעמים שמראה הקדוש ברוך הוא שאינו מביא מטר לעולם מפני לשון סתר רכילות ופשט המקרא כשם שרוח צפון תחולל גשם כך פנים נזעמים מפני לשון סתר: וימנעו רביבים

עי"ל פנים נזעמים של בני אדם שמלעטר ככך

עיון יעקב

אין הגשמים נעצרים אא"כ נתחייבו שונאי ישראל כליה. ואין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה לכך מתחלה נחסר מזונם: אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות. נ"ל דכל הנך תנאי ואמוראי דכל חד וחד אמר דאין הגשמים נעצרים בשביל חטא אחר לא פליגי אהדדי דהרי לכולם יש סמך מקרא אלא דכל א' אמר דעתו שאם יראה שיש עצירת הגשמים יפשפשו במעשיהם אם יש בהם עוונות כאילו יתלה הדבר בזה ויעשה תשובה בדבר ואפשר שכל א' אמר דבר זה לפי דורו שהי' פרוץ בעבירה זו ואמר בעבירה אחרת וקאמר כל אחד שעצירת הגשמים בדורו לא הי' רק בשביל חטא זה וק"ל: רב נחמן בר יצחק אמר מותר לשנאתו. והיכא שרואה בו דבר עבירה אפי' ביחידי קאמר רב נחמן בר יצחק בפסחים דף קי"ג ע"ב דמצוה לשנאתו ע"ש: **בשביל** ביטול תורה. ג"כ מטעם דלעיל דאמר ר"ש בן פזי בשביל מספרי לשה"ר ומה תקנתו של מספר לשה"ר יעסוק בתורה שנא' עץ חיים מרפא לשון וזה שמבטל מש"ה נענש על לשה"ר בעצירת הגשמים:

רביבים. משום דמאנת הכלם שהיה בך עזות: **היה.** משמע כבר נכשל: **העז איש.** שיש בו עזות פנים: **רשע בפניו.** ואין בו משום מלקות כדאמרינן במסכת קדושין משום דבר זה בלבד מותר לקרותו רשע: **מותר לשנאתו.** אע"ג דכתיב ואהבת לרעך כמוך: **ועז פניו ישנא.** ועז כתיב חסר וא"ו מי שהוא עז פנים ישנא בשי"ן ואל"ף: **מך.** כמו שאין בו כח להוריד טל ומטר: **ועתה לא ראו אור.** מפני שלא ראו אור תורה: **אפי'.** כששמים בהירים כמו בהרת מנומר בעבים ורוצה להוריד גשמים רוח עברה ותטהרם מפזרת העבים:

תוספות ופנים נזעמים לשון סתר. פירוש בשביל לשון סתר שאומר לשון הרע הרוח צפון מבטל הגשם והיינו פנים נזעמים: מותר לקרותו רשע. אע"ג דאמרינן בקדושין הקורא חברו רשע יורד עמו עד לחייו לזה מותר דודאי נכשל בעבירה ועומד במרדו דהכרת פנים ענתה בו: בהורים. לשון בהרות טרוק"ש בלע"ז עד כאן:

מהרש"א שצויתי אתכם בימות החמה כו'. טפי הוה לי' למנקט לקט שכחה ופאה שהם ממש בימות החמה בשדה אבל תרומות ומעשרות ניתן יותר בימות הגשמי' אחר הדישה ומירוח וצ"ל מה"ט גופיה מדכתיב ליה גם חום דמשמע דבר שצויתי גם בחום ע"כ דהיינו תרומות ומעשרות שנצטוו בימי הגשמי' אחרי הדישה ומירוח וגם בחום בימות החמה משא"כ לקט שכחה ופאה לא שייך לצוויים רק בימות החמה ומאי גם חום: **ומצא אשה זונה כו'.** פרש"י מסיפא דקרא וימנעו רביבים משום דמאנת הכלם וכו' ע"ש ומרישא דקרא ומצח אשה נמי מורה על העזות בכמה כתובים וה"נ אמרי' במסכת זבחים ציץ מכפר על עזות פנים שנאמר והי' על מצח אהרן גו' ע"ש: **ועז פניו ישנא.** פרש"י ועז כתיב חסר ו' מי שהוא עז פנים ישנא בשי"ן ואל"ף עכ"ל בכל הספרים בקבלת בשי"ן ואל"ף ומה שכת' שהוא באל"ף י"ל דכוונתו מדכתיב באל"ף דריש לי' מלשון שנאה ולא מלשון שינוי כפרש"י וכתרגומו שם דא"כ ה"ל למכתב בה"א ישנה אבל מה שכתב שהוא בשי"ן לא ידעתי כונתו דהא בין שיהי' מלשון שנאה ובין מלשון שינוי בא השי"ן בו ואפשר לומר דכוונתו לפי הדרש מלשון שנאה יהי' השי"ן בשמאל כמו סי"ן וק"ל: **ואין מקרה אלא הקב"ה כו'.** קרא הכא מקרה הגם שהוא נקרא במים עליותיו דהיינו בין מים עליונים למים תחתונים ומכל אותן שלא עסקו בתורה הוא מך שונאו של כו': **ואין אור אלא תורה כו'.** ר"ל אין אור במקום הזה אלא תורה דלפי פשטי' ולא ראו אור השמש והלבנה לא יתכן דאדרבה מתוך שרוח עברה בהם ותטהרם דהיינו שהרקיע הוא טהור ובהור יותר המאורות מאירים:

הרי"ף אין הגשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע וכו'. צריך לבאר לפרש"י ז"ל שפירש פנים נזעמים מראה הקב"ה שאינו מביא מטר מפני לשון סתר דמשמע דפנים נזעמים שמראה הוא שאינו מביא מטר דילמא פנים נזעמים מראה הקב"ה שמביא ח"ו דבר או רעב או ארבה בשביל לשון סתר. ואפשר שלזה רמז רש"י לומר ופשט המקרא כשם שרוח צפון תחולל גשם כך פנים נזעמים מפני לשון סתר שהכוונה לדרוש רוח צפון מונע הגשמים ופנים נזעמים של הקב"ה גם כן הם מונעים הגשמים ולמה הפנים של הקב"ה נזעמים למנוע הגשמים מפני לשון סתר. ובתוס' פי' בשביל לשון סתר שאומר לשון הרע הרוח צפון תחולל גשם והיינו פנים נזעמים. וכונת התוס' לפרש פי' אחר מפרש"י היכן נרמז עצירת הגשמים בפנים נזעמים ולזה פירש רוח צפון כשתמנע ירידת הגשמים אינו במקרה אלא בהשגחה לפי שפניו של הקב"ה הם נזעמים על לשון סתר ולכך שלח רוח צפון ומנע הגשמים: אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים שנאמר ומצח אשה זונה כו'. ופרש"י ז"ל

וימנעו רביבים משום דמאנת הכלם שהיה בך עזות ותימה דסיפוק ליה דכתיב וימנעו רביבים משום דמצח אשה זונה ולזה הוצרך רש"י ז"ל לפרש משום דמאנת הכלם שהיה בך עזות ואין לומר דמצח אשה זונה אינו עזות אלא אפקירותא דהא העזות הוא במצח שלכך היה הציץ על מצחו של כהן גדול לכפר על עזות פנים. וי"ל דרב שלא אזיל לשיטתיה דדריש אח"כ כל אדם שיש לו עזות פנים סוף נכשל בעבירה שנאמר ומצח אשה זונה כלומר כיון שיש לך עזות מצח בודאי שאשה זונה יהיה לך או היה לך ולכך לית לן למדרש תו וימנעו רביבים משום דמצח של אשה זונה היה לך אלא וימנעו רביבים משום דמאנת הכלם ומצח העזות מצח גורם לו לבוא על אשה זונה ומתוך העזות שמאנת הכלם על העזות שבך לכך וימנעו רביבים: בעגלתים בעגלות של ישראל שלא עסקו בתורה ימך המקרה נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא מך וכו'. וצריך לדקדק מה זו היה שבעון ביטול תורה אמר נעשה הקדוש ברוך הוא מך חס ושלום מה שלא אמרו בשאר הדברים אלא הגשמים נעצרים וכאן אמר ימך המקרה במים כו' ואפשר לפי שג' מתנות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל התורה והגשמים והמאורות וכשרואה הקדוש ברוך הוא שהתורה שנתן להם במתנה לא קבלוה מאהבה לשאינם עוסקים בה ונתעצלו בקריאתה גם מתנת הגשמים נעשה שונאו של הקב"ה מך כמו שהעני אינו נותן מתנה לזולת כך הקב"ה אינו נותן מתנת הגשמים לעולם וזהו הטעם גם כן לרב יוסף דדריש קרא ועתה לא ראו אור התורה ולפיכך אע"פ שבהיר הוא בשחקים שהם בהורים מנומרים כבהרת בעבים רוח עברה ותטהרם מסלק העבים ואינו נותן להם מתנת הגשמים כיון שלא קבלו עליהם מתנת התורה:

אמר רבי אמי אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזליה שם
שנאמר °על כפים כסה אור בעון כפים כסה איוב לו
אור ואין כפים אלא חמס שנאמר °ומן החמס אשר יונה ג
בכפיהם ואין אור אלא מטר שנאמר °יפיץ ענן אורו איוב לז
מאי תקנתיה ירבה בתפלה שנאמר °ויצו עליה שם לו
במפגיע ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר °ואתה אל ירמיה ז
תתפלל בעד העם הזה וגו' ואל תפגע בי ואמר רבי
אמי מאי דכתיב °אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל קהלת י
אם ראית רקיע שקהה כברזל מלהוריד טל ומטר בשביל
מעשה הדור שהן מקולקלין שנאמר והוא לא פנים
קלקל מה תקנתן יתגברו ברחמים שנא' °וחילים יגבר שם
ויתרון הכשיר חכמה כל שכן אם הוכשרו מעשיהם
מעיקרא ר"ל אמר אם ראית תלמיד *שתלמודו קשה יד ד
עליו כברזל בשביל משנתו שאינה סדורה עליו שנאמר
והוא לא פנים קלקל מאי תקנתיה ירבה בישיבה שנאמר
וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה כ"ש אם משנתו
סדורה לו מעיקרא כי הא דריש לקיש הוה מסדר
מתניתין ארבעים זימנין כנגד ארבעים יום שנתנה תורה
ועייל לקמיה דרבי יוחנן. רב אדא בר אהבה מסדר
מתניתין עשרין וארבע זימנין כנגד תורה נביאים
וכתובים ועייל לקמיה דרבא רבא אמר אם ראית תלמיד
שתלמודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר
לו פנים שנא' והוא לא פנים קלקל מאי תקנתיה ירבה
עליו רעים שנאמר וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה
כל שכן אם הוכשרו מעשיו בפני רבו מעיקרא:

המלאך אף ברי שמו יפיץ ענן אורו גשם שלו: ויצו. הקב"ה עליה. על הגשם שחרד: במפגיע. כשיתפלל עליה כמו אל תפגע בי: קהה בברזל. כמו הקהה את שיניו ושיני בנים תקהינה

וכמ"ש ונתתי שמיכם כברזל

עיון יעקב

רב אדא בר אהבה מסדר מתניתא עשרים וארבע זימנין ועייל לקמיה דרבא. חסר לרבר אל ישוב דך נכלם פי' מי שחזר על למודו כמנין דך אל נכלם בבית המדרש:

שקהה: והוא לא פנים קלקל. שקלקלו הדורות: וכל שכן אם הוכשרו מעשיהם קודם לכן וכו'. והכי משמע ויתרון הכשיר ויתרון שהכשר להכנה אם הכשירו מעשיהם מתחלה שיבאו הגשמי' יותר משחיילים יגבר שהן מגבירין חיילים ועומדין בתפלה בזמן שקלקלו: שתלמידו קשה עליו כברזל. שקשה הוא לו מחמת קושיות: בשביל משנתו שאינה סדורה לו. ואינו זוכר מה כתיב בה ולפיכך אינו יודע לפרק אי נמי שגורסה בטעות פוטר על החיוב ומחייב על הפטור ומקשי עליה מדוכתא אחריתי והכי משמע קרא והוא לא שאינו יודע במשנתו מפני שפנים קלקל שקלקל במשנה שהיא קודם לגמרא: ירבה בישיבה. שיסדירו בני הישיבה משנתם שלאמר וחיילים בין תלמידים שהם חיילות: ויתרון הכשיר. כשיסדר משנתו תחלה: כנגד מ' יום שנתנה התורה. שמתקיים בידו: והדר עייל קמיה דרבי יוחנן. למיגמר גמרא: כנגד תורה נביאים וכתובים. שהם כ"ד ספרים: שפנים קלקל. שהראה לו פנים רעות: ירבה רעים. לפייס הימנו שיסביר לו פנים עד כאן:

מהרש"א בשביל גזל שנאמר על כפים גו'. לעיל מהאי קרא דבר כי הקב"ה עושה עם העבים והמים דבר והפכו עונש לרשעים ושכר טוב לצדיקים דהייני בם ידין עמים דור המבול לאבדם בהפוך יתן בהם אוכל למכביר מזונות לצדיקים כמ"ש במדרש משל לכתתוש כו' עיין בילקוט ומ"ז אמר ג"כ כי במבול על החמס דן אותם במים כמ"ש כי מלאה הארץ חמס וגו' לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל ומאז שנשבע שלא יביא מבול דן אותם על החמס בהפך זה דהיינו בהעצר המים כמו שכתוב על בשביל חמס בכפים כסה אור ומטר עד שיתפללו עליו: **שנא' והוא לא פנים קלקל כו'.** לפום ריהטא והוא לא פנים אין לו משמעות לפי דרשה זו לפרש ול"ל כדברי המתרגם שהביא גם כן כל דרשה זו והוא לא פנים וגו' פירוש וההוא דרא לא צלו קדם ה' כו' ע"ש: **שנא' והיילים יגבר וגו'.** דתפלת רבים יותר מקובלת וכן לקמן לענין תורה לימוד הרבים יותר מועיל וכמ"ש בסוף פ"ב דברכות אקרא דילכו מחיל אל חיל: מ' זימנין כנגד מ' כו'. בהא איכא טעמא דמשה כמי סדרו באותן מ' יום ולכל הפחות פעם אחת בכל יום אבל כנגד כ"ד תורה נביאים וכתובים אין כאן טעם מבורר:

הרי"ף מאי תקנתיה ירבה בתפלה. אפשר שאמר ירבה בתפלה ולא אמר יתפלל לפי שמרוב עשוקים יזעיקו על החמס והעושק אשר עשקו אותם ובזה משתיק קול זה לקול התפלה ולכך ירבה בתפלה כי בריבוי בקול התפלה מכרית לקול הזעקה של החמס ועם זה יבואר מש"ה וגם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו לומר אף על פי שבקול זעקת החמס מועיל ריבוי התפלה מ"מ בזעקת ש"ד דכתיב קול דמי אחיך צועקים אלו דמו ודם זרעותיו גם כי תרבו תפלה אינני שומע לפי שידיכם דמים מלאו מדמי אדם ודם זרעותיו הם דמים מרובים ומה יועיל כי יפגע בריבוי תפלה כי אותם הקולות של הדמים מונעים קול ריבוי התפלות: אם קהה הברזל אם ראית רקיע השמים שקשה כברזל מלהוריד טל ומטר מפני קלקול מעשים שבדור שלאמר והוא לא פנים קלקל מאי תקנתיה יתגבר בחכמים. ונגרסת הגמרא גרס יתגברו ברחמי' שלאמר וחיילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה וכל שכן אם הוכשרו מעשיהם מעיקרא. ובמדרש קהלת כתוב אם נתקהו שמים שעל ראשיכם כברזל כמד"א ונתתי את שמיכם כברזל ואין הקדוש ברוך הוא מסביר פנים קלקול מעשים יש בדור מה יעשו יגזרו תעניות והקדוש ברוך הוא מרוים לעולמו: עוד בגמרא אם ישוך ריבים אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחושת

מלהוריד טל ומטר וכו'. וצרי"ך לנו לבאר דרשת הללו בפסוקים ולמה אמרו כאן קהה הברזל וכאן משתכין כנחשת. ונלעי"ד עם מה שדרשו חז"ל על מה שכתוב בפ' בחוקותי ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה ובפרשת תבא כתוב לאמר והיו שמיך אשר על ראשך נחשת והארץ אשר תחתיך ברזל והם דרשו שהיקל מרע"ה בקללות באמר מפי עצמו שיהיו השמים מזיען כנחשת ופירות יהיו עומדין בארץ הקשה כברזל שאין בה לחלוחית ליקרב הפירות אבל בקללות שהם מפי הקב"ה המגיד להיות השמים קשים כברזל שאין הגשמים נוטפין כלל ועיקר וזהו בשביל קלקול מעשים בדור דכתיב ועצר את השמים ולא יהיה מטר ומפני כך אין מסביר פנים לצדיקים בדור להוריד בזכותם מטר כיון שקלקל הדור ולא מיחו בידם ומה תקנתם יתגברו בחיילים שהם החכמים שיהיו מספקי' להוכיח בני דורם ושוטרים יתנו לשבר מתלעות עול (בהרמנותא דמלכא) אשר לא ישמע בקול מוריו וחיילים יגבר יתנו גבורה וכח לחכמים להיות סיפוק בידם להוכיח בני דורם ויתרון היה לדור אם מתחלה הוכשרו מעשיהם להיות אוהבים לת"ח המוכיחים אותם ומגברין אותם יתרון גדול היה להם אם מתחלה הכשר חכמה הוכשרו לגבר את החכמים ולשמוע בקולם שמתחלה היו נענין ולא הוצרכו לכלום. וכפי נוסחאות המדרש יאמר וחיילים יגבר בגזרת תענית לשבר לב העם בהכנעה ועיקר התיקון ביום התענית הוא ללמוד בחכמת התורה וזהו שאמר ויתרון הכשר עיקר שיתרון בהכשיר והתיקון הוא חכמת מה להם שרבים יתחכמו בתורה. וכפי גירסת הגמרא שאמר יתגברו ברחמים אפשר שרמז שאם שמים הם כברזל מלהוריד טל ומטר ובגבר התפללו ולא נענו כי הוא יורה שיש קלקול מעשים בדור ולא תקנו מעשיהם בתשובה ומה גם בהיות עון גזל בדור שמקולם אשר ישועו ומרוע רבים הם מונעים קול התפלה שלא תתקבל כדכתיב גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו שהם דמי חמס והקול של הצועקים מעכב קול התפלה ולכך אמר למעלה רבי אמי מאי תקנתיה ירבה בתפלה שבריבוי הפעמים אפשר שיתגבר קולם על קול הצועקים חמס ואם עד אלה לא נענו יתגברו ברחמים והוא מחז"ל מד"ר על פסוק טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו שמרחמיו נותן לבריותיו שירחמו אלו על אלו בשנת בצורת והקב"ה מתמלא עליהם רחמים והביא מעשה דרבי תנחומא דגזר תעניתא וראו אחד שנתן צדקה לגרושתו וכו' וז"ש כאן יתגברו ברחמים לעשות רחמים אלו עם אלו והקב"ה מתמלא עליהם רחמים כי זהו מ"ש הקב"ה עשו לפני כסדר הזה דהיינו מה הוא רחום אף אתה רחום כו' וז"ש וחיילים יגבר דהיינו כל החיילים שעומדי שם יגבר לרחם עליהם. ויתרון תוספת טובה היתה להם בתיקון מעשיהם' אשר העוו דהיינו שכשר חכמה על פי התורה אשר יורו אותם החכמים:

ואמר רבי אמי מאי דכתיב °אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחשת מלהוריד טל ומטר בשביל לוחשי לחישות שאין באותו הדור מאי תקנתן ילכו אצל מי שיודע ללחוש וילחוש דכתיב °יגיד עליו רעו ואין יתרון לבעל הלשון וכל מי שיודע ללחוש ואינו לוחש מה הנאה יש לו ואם לחש ולא נענה מה תקנתיה ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפלה שנאמר ויצו עליה במפגיע ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר °ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וגו' ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ואם לחש ונענה והגים דעתו עליו מביא אף לעולם שנאמר °מקנה אף על עולה רבא אמר ב' תלמידי חכמים שיושבין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה מתקנאין באף ומעלין אותו שנאמר מקנה אף על עולה:

משתכין עליו בנחושת. מאדימים פנים כעין הזהלי"א כדאמרי' בב"מ דמחוך עפי שהעלו אלודם שמעלין מלהוריד טל ומטר

עיון יעקב

מפני ליהשי לחישות שאין באותו דור. אפשר מטעם דאיי נבואה מפני מה תקנו תפלה בלחש כדי שלא לבייש עוברי עבירה וזה הדור שאינן מתפללין בלחש לפי שהן עזי פנים שאין להם בושה לכך בשביל עזי פנים הגשמים נעצרין כדאיי לעיל דף ז' ולמאן דאמר אחת דהמתפלל בקול רם הרי זה מקטני אמנה ואין הגשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה כדבסמוך:

ומטר: לוחשי להישות. בשביל שאין מתפללין תפלה בלחש: יגיד עליו רעו. יתפלל עליו חברו וגבי גשמים כתיב באיוב: ואין יתרון לבעל הלשון. כלומר מה הנאה יש לבעל הלשון שיודע ללחוש ואינו עושה: מקנה אף על עולה. מקנה אף על מי שעולה ומגים דעתו: ואין נוחין זה לזה וכו'. והכי משמע בשביל שצריך להגיד זה לזה ולהיות נוחין בהלכה ואינם עושים: מקנה. מתקנאים ומתגרין באף ומעלין אותו ומביאים אותו עליהם. לישנא אחרינא גרסינן ונוחין זה לזה בהלכה מתקנאין באף והכי משמע מי שיגיד עליו רעו שנוחין זה לזה מתקנאין באף ומעלין אותו מעליהן:

תוספות ואם לאו ועלתה בידו והגים דעתו מביא אף לעולם שנאמר יגיד עליו רעו. כלומר אם יגיד עליו רעו שעל ידו באו הגשמי והוא מגים דעתו מקנה אף על עולה כלומר הוא קונה אף ועולה כלומר אם עולה שמגים דעתו עליו הוא מקנה אף ע"כ:

כ ס"ס קהלת **אמר** (רבי לוי) [ריש לקיש] מאי דכתיב °אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון לעתיד לבא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש ואומרות לו ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אמר להם ואין יתרון לבעל הלשון. אמר רבי אבא אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים
איכה ג נפשו בכפו שנאמר °נשא לבבנו אל כפים אוקים (רבי)
תהלים שמואל [בר נחמני] אמורא עליה ודרש °ויפתוהו בפיהם
עח ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו ואף על פי כן והוא רחום יכפר עון וגו' קשיין אהדדי לא קשיא הא ביחיד הא בצבור:

ארי דורס ואוכל. מיד ואינו מתיירא: טורף ואוכל. שמוליך לחורו ואוכל שם שמפחד מן הבריות ולכולן יש להן הנאה ולך מה הנאה יש לך שאתה נושך בני אדם והורגן והוא אומר: ואין יתרון לבעל הלשון. שמספר לשון הרע אע"פ שאין לו הנאה ולפיכך מביאו הקב"ה בדין אלל נחש כדי שיתביישו מפני שהסית אדה"ר ומתביישין עמו מספרי לשון הרע: ולבם לא נכון עמו. עם הקב"ה: ואף על פי כן כתוב בסמוך והוא רחום יכפר עון. ושומע תפלתם והיכי אמרת שאין תפלתם נשמעת אא"כ משים נפשו בכפו כלומר שנפשו מכוונת בכפו מנחון: בצבור. תפלתם נשמעת אף על פי שאין לב כולם שלם כדכתיב ויפתוהו בפיהם בדבריהם לשון רבים: ביחיד. אינו נשמע אלא אם כן לבו מכוון ע"כ:

מהרש"א מ"ד אם ישוך הנחש בלא לחש כו'. גם שנשיכתה שממיתה הוא מקללות אדם הראשון מ"מ אינה מוכרחת לישוך אלא שניתן לה כח לישוך ולהמית ובזה יתיישב מה שכתוב בלא לחש דלכאורה לא איצטריך לפי הדרשה דכ"ש אם הי' ממיתה ולא יועיל הלחש מה הנאה יש לה אבל הוצרך לכך דלא תימא גם שאין לה הנאה היא מוכרחת לכך מתוך הקללה ועל זה אמר דאינו בן שהרי אינה ממיתה אלא ע"י לחש אבל בלא לחש אינה ממיתה וע"כ דאינה מוכרחת על כך וק"ל: אא"כ משים נפשו כו'. כפרש"י שנפשו מכוונת בכפו דהיינו בלב שלם בכמה מקראות מלינו דרחמנא לבא בעי וכמ"ש ועבדתם את ה' אלהיכם בכל לבבכם וגו' ונראה דמשים נפשו בכפו הוא דבר נוסף דלבו מכוון כ"כ לשמים שיהיו פיו ולבו שוים כאילו הם במקום א' בכפו:

הריטב"א לעתיד לבא מתקבצות כל החיות וכו'. לסבין היכא רמיזא הא דמה הנאה יש לך וכו' נראה דדרים הכי אם ישוך הנחש בלא כלומר אם יתכן שישוך הנחש בלא דבר של הנאה ותשובת הנחש נרמזה במלת לחש שלוחש הנחש ואמר אתם אומרים לי שאני נושך בלא הנאה ואין יתרון לבעל לשון הרע עלי שמתוך לשה"ר הורג ג' האומר עליו והמקבלו והאומרו מה שאינו הורג אלא א' ועוד הנחש הורג בסמוך לו ובעל לשון הרע הורג בסוף העולם בלי שום הנאה: ואין תפלתו של אדם וכו'. הא ביחיד הא בצבור וקשה דמ"ש האי קרא דויפתוהו בצבור מהאי קרא דנשא לבבינו אל כפים דמוקמת ביחיד שהרי הוא מדבר נ"כ בלשון רבים נשא לבבינו. ואפשר כיון דהאי קרא אמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו שמדבר בלשון יחיד ועל כל אחד מהחוטאים כתיב נחפשה דרכינו ונחקורה וגומר נשא לבבינו וגו' וכיון שהוא יחיד גבר על חטאיו לכך צריך להיות תפלתו אל כפים שנפשו מכוונת בכפו מנחון:

ואמר רבי אמי אין גשמים יורדים אלא בשביל בעלי כא
תהלים פה אמנה שנאמר °אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף ואמר רבי אמי בא וראה כמה גדולים בעלי אמנה מנין מחולדה ובור ומה המאמין בחולדה ובור כך המאמין בהקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה. אמר רבי [יוחנן] כל המצדיק את עצמו מלמטה מצדיקין עליו את הדין מלמעלה שנאמר °אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף רבי חייא בר אבין אמר רב
שם הונא מהכא °וכיראתך עברתך ר"ל אמר מהכא °פגעת
תהלים צ את שש ועושה צדק בדרכיך יזכרוך הן אתה קצפת
ישעיה סד ונחטא בהם עולם ונושע: א"ר יהושע בן לוי כל השמח ביסורין שבאים עליו מביא ישועה לעולם שנאמר בהם עולם ונושע:

בזמן שאמת מארץ תצמח. שיש אמונה במשא ומתן אז צדק משמים נשקף דהיינו גשמים שהן צדקה: מחולדה ובור. מעשה שהיה בנערה וכו'. זה המעשה כתוב בפרש"י ובתוס' אבל בערוך הביא בערך חלד יותר ארוך ומסודר וכתבתיו כאן ככתוב שם מעשה בנערה שהיתה הולכת לבית אמה והיתה מקושטת בכסף וזהב ותעתה בדרך והלכה בלא ישוב כשהגיע חצי היום למאה ולא היתה לה לויה ראתה באר וחבל דלי קשור נשתלשלה וירדה לבור לאחר ששתתה בקשה לעלות ולא היתה יכולה בכתה ולעקה עבר עליה אדם ושמע קולה עמד על פי הבאר והציץ ולא היה יכול להבחין לה אמר לה מן בני אדם אתה או מן מזיקין אמרה מבני אדם השבע לי שתזדקק עמי נשבעה לו אמר מה טיבך לכאן ספרה שמעשה אמר אם אני מעלך תנשאי לי אמרה הן העלה ורצה להזדקק לה מיד אמרה לו מאיזה עם אתה אמר לה ממקום פלוני וכהן אני אמרה אף אני ממקום פלוני ממשפחה פלונית אמרה לו

עם

עין יעקב

לעתיד לבא מתקבלות ובאות כל החיות. אפשר לומר לפי שכל החיות אכלו מעץ הדעת כדאי' במדרש וכולן מתרפאין לעתיד חוץ מהנחש כדאי' שם במדרש לכך אומרין לה שחיות מה הנאה יש לך שאתה נושך לכך אין רפואה למכתך כיון שאין לך הנאה אין צריך תקפך כל כך והוא משיב להם ואין יתרון לבעל הלשון ואפ"ה ילרו תקפו עליו לודר לשה"ר ומה"ע גם עבירה זו ענשו גדול כנגד ג' עבירות גדולות כדאי' במסכת' פאה וערוכין: אא"כ משים נפשו בכפו. עיין פירש"י כאן ופי' מהרש"א ויותר נראה לומר שאין תפלתו נשמעת אא"כ שם נפשו בכפו למסור עלמו על יחוד שמו הגדול וכן הוא הפי' כפשוטו בכל המקראות וישם נפשו בכפו ומ"ת מקשה שפיר מהאי קרא דלבם לא נכון ולא מסרו עלמן על קדושת שמו אפ"ה והוא רחום יכפר: **המאמין** בחולדה. כלומר ששם עדותו בחולדה ובור שיקיימו הבטחתם מכ"ש מי ששם בטחונו בהקב"ה שלום לנו על אמונתו והוא יודע לבו של אדם אם אמונתו שלימה או לא שצריך לקיים בטחונו וליווי שלנו:

עם קדוש כמותך שבחר בך הקב"ה מכל ישראל ואתה מבקש לעשות כזונה בלא קדושין וכתובה בא אצל אבי ואמי ואני מתארסת לך כתנו ברית זה לזה אמר מי יהיה עד והיתה חולדה כנגדן אמר לה השמים חולדה זו ובור עד שאין אנו מכזבין זה בזה והלכו כל אחד לדרכן הנערה עמדה באמונתה וכל מי שתובעה היתה ממאנת עליו כיון שהחזיקו בה נהגה עצמה כשוטה וקורעה בגדיה ובגדי נוגע בה עד שנמנעו בני אדם ממנה. והוא כיון שעבר מפניה שכחה ונשא אשה ונתעברה וילדה חנקתו חולדה ועוד נתעברה וילדה בן ונפל לבור אמרה אשתו אם כדרך בני אדם היו מתים הייתי אומר לצדק הדין עכשיו שמהו מיתה משונה אין זה בלא סוף ספר לי מעשיך גלה לה המעשה ונתגרשה ממנו אמרה לך אצל חלקך שנתן לך הקב"ה הלך ושאל בעירה אמרו לו כשוטה היא הלך אצל אביה פירש לו כל המעשה א"ל אני מקבל מומיה בא אצלה התחילה לעשות כמנהגה ספר לה מעשה חולדה ובור אמרה לו עומדתי בבריתי מיד נתיישבה דעתה ופרו ורבו בבנים ובנכסים ועליהם הכתוב אומר עיני בנאמני ארץ וגו' ע"כ לשון הערוך נחזור לפרש"י: המאמין בהקב"ה. שמשימו עד בינו לבין חברו על אחת כמה וכמה המצדיק לעצמו. שמכשיר ומקשט מעשיו: מצדיקים עליו. מדקדקים עליו אפילו כחוט השערה יותר משאילו מקלקל מעשיו כדי למרק עונותיו: אמת מארץ תצמח אז צדק וגו'. צדקה אין כתיב כאן אלא צדק דמשמע דין: וכיראתך עברתך. על מי שהוא ירא חוטא אתה מחזיק עברתך כדי למרק עונותיו ופשטיה דקרא מי יודע עוז וכח למלאות אותו לנוס מפניך ביום אפך וכיראתך עברתך כשם שאתה ירא ומפוחד כך יש להתיירא ולהתפחד מעברתך: פגעת את שש ועושה צדק. שאם העושים כן: בדרכיך יזכרוך. אתה פוגע בו. אם חוטא כלו' כמו ויפגע בו וימת קרא הכי הוא פגעת את שש ועושה צדק והם העושים כך בדרכיך יזכרוך באותן דרכים שאתה מייסרן ביסורין יזכרוך לטובה ואומרין הן אתה קצפת ונחטא בשביל שחטאנו בהם עולם ונושע בשבילם לעה"ב ע"כ:

נוסח' ליתא שנשכנו שניקם שהוא לא ישא אשה אחרת והיא לא תנשא לאיש אחר

מהרש"א מהכא וכיראתך עברתך כו' מהכא פגעת כו'. רש"י פי' כל הני מילי ע"פ מ"ש שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה ע"ש אבל א"כ ה"ל לאתויי כל הנך קראי והכי נמי התם בפ"ב דיבמות ובפ' הפרה ונראה לפרש ע"פ גירסת הילקוט דה"ג כל המצדיק עליו את הדין מלמטה כו'. וע"פ מ"ש פ"ק דכתובות רבים שתו ליאות רבים ישתו לא ליאות משתה אחרונים לא ליאות משום דאל יפתח אדם פיו לשטן וכמפורש שם שהדבור גם בדרך הדמיון מעורר את מה"ד על אדם עד שהשטן מקטרג להיות החוטא מודה בדבר שראוי לכך כו' ע"ש והא ודאי שעל העונש העבר ובא על האדם ודאי יהיה האדם מצדיק עליו הדין אבל להבא שראוי לבא עליו עונש אל יהא האדם מצדיק עליו הדין שהוא ראוי לעונש כזה שזהו פותח פיו לשטן אלא יבקש רחמים אולי יתעשת לו הקב"ה ולזה אמר כאן המצדיק עליו הדין להבא הרי נוסף ומעורר מדת הדין עליו מלמעלה להצדיק עליו הדין מלמטה ומייתי שנאמר אמת מארץ תצמח דהיינו שמצדיק עליו הדין מלמטה לפי האמת דזו המדה מנגדת בריאת אדם כמ"ש אמת אומר אל יברא וכמפורש פרק חלק גבי ויגהר משה ויקוד וגו' מה ראה משה אמת ראה ע"ש גם מלמעלה מדת הדין מצדיק עליו לעצמו לפי האמת ולא ברחמים דהיינו וצדק משמים נשקף וגו' דאין השקפה אלא לרעה ודאמר מהכא וכיראתך דהיינו שיראה האדם מלמטה ומצדיק עליו הדין כן הוא עברתך למשוך עליו הדין שלמעלה דהיינו עברתך. ודאמר מהכא פגעת וגו' ועושה צדק בדרכיך וגו' שמצדיק מלמטה דרכי השם ומדתו עליו לעצמו הן גם אתה קצפת ונחטא בעולם הזה עליו מלמעלה בך עולם ונושע על ידי שיתמרקו כל עונותיו בעולם הזה הוא נושע לעולם הבא בשכרו משלם ועלה מייתי בכהאי גוונא הא דריב"ל כל השמח ביסורין דזה שמצדיק עליו הדין לקבל יסורין עליו מביא ישועה לעולם שנאמר בהם עולם ונושע:

הרי"ף המצדיק את עצמו מלמטה וכו'. נראה לי דפליג אהא דרבי אמי דאמר אין הגשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה דהיינו המאמין בהקדוש ברוך הוא כשהוא זורע שעתיד הקדוש ברוך הוא להצמיח מולא דשא גם ה' יתן הטוב וצדקה שהם הגשמים כדכתיב תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד משמים נשקף להמטיר גשמי ברכה. ורבי יוחנן דריש דאיפכא הוא שהמצדיק עצמו מלמטה מדקדקים עמו מלמעלה לעצור הגשמים כדי למרק עונותיו אבל לדור שאינו זכאי שאינו מצדיק עצמו למטה אין מדקדקים עמו למעלה והקדוש ברוך הוא ברחמיו מוריד להם גשמים להחיות נפשם והיינו דכתיב אמת מארץ תצמח אז צדק שהוא דין משמים נשקף ודרשינן צדק לשון דין דלא כתיב צדקה: ר' חייא אמר מהכא וכיראתך עברתך. כפי היראה שיש לאדם מהקדוש ברוך הוא מראה עליו הקדוש ברוך הוא כח דינו ועברתו למרק עונותיו:

אמר ריש לקיש מאי דכתיב °ועצר את השמים בשעה שם
שהשמים נעצרין מלהוריד (טל ו) מטר דומה דברים יא
לאשה שמחבלת ואינה יולדת והיינו דאמר ריש לקיש
משום בר קפרא *נאמרה עצירה בגשמים ונאמרה שם ע"ב
עצירה באשה נאמרה עצירה באשה שנאמר °כי עצר בראשית כ
עצר ה' בעד כל רחם ונאמרה עצירה בגשמים דכתיב
°ועצר את השמים נאמר לידה באשה ונאמר לידה דברים יא
בגשמים נאמר לידה באשה דכתיב °ותהר ותלד בן בראשית ל
ונאמר לידה בגשמים דכתי' °והולידה והצמיחה נאמרה ישעיה נה
פקידה באשה ונאמרה פקידה בגשמים נאמרה פקידה
באשה דכתיב °וה' פקד את שרה ונאמר פקידה בגשמי' בראשית כא
דכתיב °פקדת הארץ ותשוקקה רבת תעשרנה פלג תהלים סה
אלהים מלא מים מאי פלג אלהים מלא מים תנא כמין שם
קובה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאים אמר רבי
שמואל בר נחמני מאי דכתיב °אם לשבט אם לארצו איוב לז
אם לחסד ימציאהו אם לשבט בהרים וגבעות אם
לחסד ימציאהו בארצות בשדות ובכרמים אם לשבט
לאילנות אם לארצו לזרעים אם לחסד ימציאהו בורות
שיחין ומערות:

שמחבלת. כמו חבלי יולדה אף השמים עושין כן וקשה לעולם ועל חטא הוא: נאמרה עצירה באשה וכו'. כלומר על כולן מבקשין רחמים: פלג. בריכה: כמין קובה. אהל מלא מים: אם לשבט. אם גזר הקדוש ברוך הוא לרוב גשמים לרעה אז יורדים בכח כשבט שמכה בכח וחזרו בתשובה הקדוש ברוך הוא מורידן על הרים וגבעות מקום שאין שם איש אבל אם לחסד שיורדין בנחת: ימציאהו לארצו. לארץ ישראל:

שהשמים

עיון יעקב

דומה לאשה שמחבלת. פי' שארץ דומה לאשה שמחבלת ונעצרת מלדת כן הארץ שנזרעת ונעצרת בשביל מניעת גשמים להוציא הצמחים לפועל וכן כל איך כולם קאי על שארי

* וכן נראין דברי מהרש"א ודלא כפירש"י:

מהרש"א שהשמים נעצרין מלהוריד טל ומטר כו'. הטל ודאי היינו נעצר אלא דלברכה קאמר הוא נעצר ובקרא דמייתי נמי לא הוזכר רק מטר ובילקוט מפורש כהאי לישנא בשעה שהשמים מתקשרים בעבים ואין גשמים יורדים דומה לאשה שמחבלת ואינה יולדת כו' ע"ש: **ונאמר לידה באשה כו'.** לא שדימה לידת הגשמים ללידת האשה שהרי אמרו לעיל דמיטרא בעלה דארעא מהאי קרא והולידה והצמיחה ולידת הגשמים דומה ללידת הזכר כמ"ש לעיל דלשון והולידה הכי משמע אלא דה"ק דיש בלידת הגשמים דומה ללידת אשה דהיינו שעל ידי הגשמים הארץ הולידה דמטרא בעלה דארעא וכן לגבי פקידה שיש לגבי גשמים פקידה שהארץ נפקדת על ידי הגשמים כמ"ש פקדת הארץ וגו' וכ"מ דבעי רחמי שמים במטר כמו באשה: **כמין קובה כו'.** אתיא כמ"ד לקמן דהעולם ממים עליונים שותה: **אם לחסד ימציאהו לשדות וכרמים כו'.** כצ"ל וכ"ה בילקוט ולא פירש בהך כלום ואם לארצו דמשמע שהיא חלוקה שלישית כמו שמפורש לה באידך דרשה וכרא' דלפום הך דרשה קמייתא לא הוצרך לפרש אם לארצו דמשמעי לפי הגזרה דמעיקרא שהיו ישראל בינונים וכפרש"י בהדיא בספר איוב אם לשבט לפורענות כו' בהרים וגבעות שאין מקום זריעה ואם לארצו להורידם כאשר נגזר בתחילת דין לא לשבט ולא לפנים משורת הדין אלא בבינונים ואם לחסד שנעשו הדור עכשיו יותר צדיקים כו' אותן גשמים שנגזרו בבינונים מהפך כו' לירד בחסד בזמנם ועל ארץ הצריכה להם שלא תרד טפה מהן לאיבוד עכ"ל ע"ש:

הרי"ף בשעה שהשמים נעצרים וכו'. נראה שכשם שיש צער לעולם על עצירת הגשמים גם השמים מצטערים כשהם נעצרים כמו אשה תקריב ללדת שהולד מצטער כשהוא נעצר ברחם אמו וגם האשה מצטערת כשהיא נעצרת וכשם שבלידת האשה היא מתרווחת כך בירידת הגשמים השמים הם מתרווחים ושמחים וכשם שיש פקידה לאשה קודמת ללידה שמתוך הפקידה באה הלידה כך מתוך הפקידה שפוקד ה' לארץ לראות מעשיהם הטובים ותפלתם ותשובתם מוריד הגשם והולידה והצמיחה דכתיב פקדת הארץ כלומר פקדת במעשיהם הטובים ותפלתם ותשוקה הקב"ה מתאוה לתפלתם כדכתיב השמיעיני את קולך ועוד י"ל שהפקידה בגשמים היא מ"ש המטר יורד בשביל יחיד שנאמר לאיש עשב בשדה וזו היא הפקידה שפוקד לארץ בשביל יחיד ומוריד הגשם לעולם:

כג שם **בימי** רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא אמרי היכי נעביד נבעי רחמי אתרתי לא אפשר אלא נבעי רחמי אמותנא וכפנא נסבול אמר להו רבי שמואל בר נחמני נבעי רחמי אכפנא דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב (תהלים קמה) °פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון ומנא לן דלא מצלינן אתרתי דכתיב (עזרא ח) °ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת מכלל דאיכא אחריתי במערבא אמרי משמיה דרבי חגי מהכא (דניאל ח) °ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנא מכלל דאיכא אחריתי. בימי רבי זירא גזור גזירה וגזור דלא למיתב בתעניתא אמר להו רבי זירא נקבליניה עלוון ולכי בטיל גזירה ליתביה אמרי ליה מנא לך הא אמר להו דכתיב (שם י) °ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת אל לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך:

אתרתי. לא בעינן רחמי אהדדי כדלקמן: **נבעי רחמי אכפנא.** דליתי שובעא ומותנא ליבטל ממילא: **דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב.** לחיים ולא למתים דאי"ט מאי שובע כדי להמית בני אדם אלא כדי שיחיו: **משביע לכל חי רצון.** שובע נותן לבני אדם חיים: **על זאת.** על חדא משמע בעזרא כתיב: **על רזא דנא.** בדניאל כתיב: **דלא ליתבו בתעניתא.** דלא בעו דליתי ברכה לעולם בשבילן: **נקבל עלוון.** יומי תעניתא דמשום קבלה מהני לן כתעניתא וכי בטיל גזרה עבדינן להו: **ומנא לך דעבדינן הכי.** כלומר דמהני אי עבדינן הכי: **אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך.** אלמא משקבל עליו נשמעו דבריו:

מהרש"א נבעי רחמי כו'. כבר כתבנו בפ"ב דכתובו' דהכא איירי ברעב של כליה ואע"ג דבגזרת כפנא נמי מתים ברעב של כליה מ"מ קאמר נסבול כפנא דלא מתים כ"כ בכפנא כמו במותנא: **על זאת מכלל דאיכא אחריתי כו'.** על זאת מפורש שם שבקשו להיות להם שלום מאויבים בדרך ומדיוקא דזאת מכלל דאיכא אחריתי שאינו מפורש שם וכן בדניאל על רזא דנא מפורש שם ופשרה להחויא למלכא ומכלל דאיכא אחריתי שאינו מפורש שם: **דלא ליתבו בתענית'.** פרש"י דלא בעו דליתי ברכה לעולם בשבילן עכ"ל לפי פירושו הא מלתא באפי נפשיה היא דלא תליא בגזר גזרה אלא דגזרו דלא ליתבו בתענית על הגשמים דלא יצא ברכה לעולם בשביל תעניתן ויותר נראה לפרש דגזור דלא ליתיב בתעניתא היינו לבטל גזירת הגזירה דגזור: **מנא לך הא כו'.** מן היום אשר נתת לבך וגו' כבר אמרינן בפ"ק דקדושין מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומיהו אפשר דהיינו מעת שנעשה המעשה הטוב מצרף גם המחשבה טובה אבל הכא קאמר דבר נוסף דנשמעו דבריך גם מיום המחשבה בלב:

כד שם **אמר** רבי יצחק אפילו שנים כשני אליהו וירדו גשמים בערבי שבתות אינן אלא סימן קללה היינו דאמר רבה בר שילא קשה יומא דמטרא כיומא דדינא אמר אמימר אי לאו דצריך לברייתא בעינן רחמי עליה ומבטלינן ליה וא"ר יצחק שמש בשבת צדקה לעניים שנאמר (מלאכי ג) °וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא. ואמר רב יצחק גדול יום הגשמים שאפי' פרוטה שבכיס מתברכת בו שנאמר (דברים כח) °לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידיך. ואמר רבי יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר (שם) °יצו ה' אתך את הברכה באסמיך. תנא דבי רבי ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך: תנו רבנן הנכנס למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה. מדד ואח"כ בירך הרי זו תפלת

עין יעקב

נבעי רחמי אתרתי לא אפשר. הנה בודאי הזכות גורם הרבה טובות וכמה בני אדם זוכין לשתי שאלות אך ע"י תפלה ותחנה שהיא מתנת חנם כמו בימי עזרא שביקש רק דרך תחנה כדאי' שם סימן ט' וכן דניאל וחמ"ו לא בקשו רק מתנת חנם כדרכן של צדיקים לכך לא בקשו רק אחרא ומה"ע מלינו במשה שביקש ואתחנן מתנת חנם וביקש אעברה נא ואראה את הארץ ולא נתן לו רק אחת לראות את הארץ ולא לעבור בו: **קשה יומא דמטרא כיומא דדינא.** עיין במהרש"א ועי"ל ע"ד דאי' בח"נ ס"י ה' דאין מזמינין לדין בע"ש לפי שטרודין בהכנת שבת וכן יומא דמטרא מטריד ג"כ מלעסוק בהכנת שבת וק"ל: **שמש בשבת צדקה לעניים.** נראה תש"ה קאמר לעניים דוקא משום דכל ימי עני רעים אלו שבתות משום שינוי וסת התחלת חולי מעים ושמש מרפא כפירש"י: **פרוטה שבכיס ומתברכת.** ולהיפך בשנת בצורת מלינו כספם בחוצות ישליכו: **אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין.** כלומר שעכשיו בשעת ברכה הוא סמוי מן העין אע"פ שכבר שלט בה העין למנותן ותנא דבי ר' ישמעאל אוספי דקמוסיף דכל שלא שלט בו פעם אחת העין אין הברכה מלוי' בו ועיין בתוספת:

שוא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין. אמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים כיום קבוץ גליות שנאמר °שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב (תהלים קכו) ואין אפיקים אלא מטר שנאמר °ויראו אפיקי מים (שם יח) ואמר ר' יוחנן גדול יום הגשמים שאפילו גייסות פוסקות בו שנאמר °תלמיה רוה נחת גדודיה וגו': (שם סה)

כשני אליהו. בימי אחאב שהיו צריכין למטר: **סימן קללה.** שבני אדם צריכין לחזר בשוקים לקנות סעודת שבת: **קשה יומא דמטרא.** שאין בני אדם יכולין לעשות צרכיהן: **כיומא דדינא.** שני גשמים מתקבלין בני אדם לדון עם חבריהן בתקפי עזרא שיש חומות וקולות ואושות ויום הגשמים כיום הדין ובערב שבת כל שכן דקשה מטרא והיינו דאמר ר' שילא: **ומבטלינן להו.** לירידת גשמים שטורחין בני אדם ואין יכולין לצאת ולבא: **צדקה לעניים.** שמתעדנים בה ונוח להם יום בגור ומתחממים בה ביום הצינה: **יראי שמי.** שומרי שבת: **פרוטה שבבים.** אפילו מעשה ידיהם שאין צריכין לגשמים מתברכין: **ברוך השולח ברכה.** ושפע ומזכיר בה מלכות ואזכרה ככל הברכות כולן: **הרי זו תפלת שוא.** שוב אין ברכה נכנסת בה: **בדבר הסמוי.** שאינו יודע השכום: **כאפיקים.** כאפיקי נחלים: **בנגב** לשון יובש: **גייסות.** חיילות כשאתה מרוה הארץ בגשם מיד גדודיה נוחים:

מהרש"א כיומא דדינא כו'. עיין פרש"י וק"ק דמה עניכא לע"ש דהתם טעמא אחריכא איתביה משום שאין יכולין לעשות צרכיהן גם הדמיון בקולות ואושות הוא רחוק ונראה דגרסי' ביומא דדינא בג' וה' ור"ל קשה יומא דמטרא ביומא דדינא שהכל מתקבלין מן הכפרים לעיירות שיושבין שם בתי דינין בב' ובה' וטורח להם לילך שם ביום שהגשמים מרובין כמ"ש בר"ח בן דוסא כשהלך בדרך ביום גשם שאמר הכינא בצער וכל העולם בנחת והשתא ניחא דכ"ש בע"ש שכל עולם צריכין לחזור אחר צרכיהן בשוק לקנות סעודת שבת ועלה מייתי שפיר אילאו דצריך כו' כפרש"י גופיה ודו"ק: **שמש בשבת צדקה כו' יראי שמי כו'.** פרש"י יראי שמי שומרי שבת עכ"ל ועוד י"ל דמשמע ליה דאיירי בשבת מהאי ליסנא דשמש צדקה והוא מבואר כי מהלך שבעה המזלות סדרן הוא שצ"ם חנכ"ל ותחלת הלילות של שבעה ימי השבוע כלכ"ש חנ"ס ותחלת הימים חנ"ס כלכ"ש כמלא בשבת בתחילת הלילה מתחיל מאדים ובתחלת היום מתחיל שבתאי ושני מזלות אלו מאדים ושבתאי מורים על הרע כמפורש בפרק מפנין ובפרק מי שהחשיך וכוכב צדק שהוא מורה על הטוב כדאיתא שם הוא משמש אותה שעה שקודם ליל שבת קודם מזל מאדים וגם הוא מתחיל שעה אחת על יום שבת אחר מזל שבתאי ומטעם זה זכו הקב"ה לקבל שבת בתוספת שעה אחת קודם הלילה שמתחיל מאדים שעדיין צדק באותה שעה שקודם לילה וכן ביום השבת לא כתיב ביה בבקר שיש לשהות שעה אחת על היום לפי שבאותה שעה משמש מזל שבתאי עד שיתחיל לשמש אח"כ מזל צדק ולפי שבאותו שע' שקודם לילה עדיין הוא יום והשמש זורחת במזל צדק וכן שעה אחת ביום מתחיל כן החמה במזל צדק על כן אמר שמש צדקה שהשמש היא במזל צדק בסוף ערב שבת בתחלת שבת קודם מאז . וגם היא במזל צדק בתחילת זריחתה ביום שבת אחר שבתאי והיינו וזרחה לכם יראי שמי בקבלת שבת בין ביום בין בלילה שתהיה השמש במזל צדק ומרפא בכנפיה: **פרוטה שבכים מתברכת כו'.** עיין פי' רש"י לפירושו לא הוה ליה למימר אלא שאפי' מעשה ידיו מתברכין ונראה דמלתא יתירא נקט דאפילו שאין בו מעשה ידים ממש כגון עסקא התלוי בפרוטה שבכים היא מתברכת ומרבה ליה מריבויא דכל מעשה. ועוד יש לומר דפרוטה שבכים מתברכין ע"י הגשמים שהתבואה ופירות בזול ואין צריך לחסר מפרוטה שבכים כמו בזמן היוקר וכמלא הפרוטה שבכים מתרבה לו עתה בזמן הזול: **כאפיקים בנגב כו'.** כתבו התוס' ואם תאמר אמאי לא קאמר כו' יותר כו' דמי נחלה במי כו' ע"ש מיהו רב יהודה לעיל דמשוה להו על כרחו לא חש להא דמי כתלה במי כו' והכא נמי איכא למימר רבי יוחנן הכא לא חש ליה ועוד נראה לרבא נמי דקאמר לעיל דמי נחלה במי כו' היינו משום כיון דישראל ראו כתיכת התורה כמו שראו המטר לא הוה ליה לתלות כתיכת התורה במטר אי הוו שניהם שוים דמאי אולמיה האי מהאי וע"כ לאשמועינן דמטר יותר גדול דמי כתלה כו' אבל קיבוץ גליות דלא ידענו ולא ראינו עדיין אותו שפיר איכא למימר דשוה הוא לדבר שכתלה בו אלא שאנו מבקשים ותולים דבר שלא ראינו דהיינו קיבוץ גליות במטר שראינו בעולתו: **שאפי' גייסות פוסקות בו.** גייסות דקאמר הכא היינו חיילות בעלי מלחמות שנוח לעולם כשפוסקים והיינו גדודיה דמשמע גדודים היולאים למלחמה כמו גד גדוד וגומר:

הרי"ף וזרחה לכם יראי שמי וכו'. צריך לבקש היכא רמיזא הכא שבת ואפשר שנרמז כאן במ"ש יראי שמי וכאמר בענין שבת הנלוים על ה' לשרתו ולאהבה את שם ה' כל שומר שבת הרי שיראי שמי הוא בשמירת שבת: ועוד יש לרמוז דדרשינן סמוכין דכתיב לעיל מהאי קרא וזרחה לכם כי הנה היום בא בוער כתנור שדרשו חז"ל שיש ג' היום בענין שבת וג' היום בגיהנם המשמר שבת ניצול מג' פורעניות של גיהנם והיינו דסמיך לענין היום שהוא רמז לשמירת שבת וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וגו': **בדבר הסמוי מן העין.** צריך לבאר מה בין הסמוי ובין תנא דבי רבי ישמעאל שאמר שאין עין שולטת ונראה שלזה דקדק רש"י ז"ל שאמר דבר הסמוי שאין יודע השכום שהכוונה לפי זה אעפ"י שיהיה העין שולטת יש בו ברכה דכיון שהשכום אינו ידוע בו הרי הוא נקרא סמוי מן העין ולתנא דבי רבי ישמעאל צריך שלא יהיה העין שולטת בו לאפוקי כשהעין שולט דאף על פי שאינו יודע שכומו וכן אם אין העין שולט אף על פי שיודע שכום המנין מ"מ יש בו ברכה: **גדול יום הגשמים כקבוץ גליות** שנאמר שובה ה' וכו'. בתוס' וא"ת אמאי לא קאמר יותר וכו' וי"ל דה"פ אנו מתפללין וכו' הבנת דברי התוס' קשה להולמן ובלי ספק שיש קצת טעות בלשון התוס' אבל אנו צריכין לבאר איך מתרצים קושיתם וכ"ל שאף על פי שקטן נהלה בגדול וכאן אמר שביתנו כאפיקים בנגב שאפיקים בנגב הוא יותר גדול מכל מקום גדולת האפיקים על קיבוץ גליות הוא בבחינה שהגשמי' הם מתחדשים תמיד בכל יום וקיבוץ גליות הוא פעם אחת ואיזה גדול הגשמים שהם פעמים רבות או הקיבוץ גליות שהוא פעם אחת הוי אומר הגשמים אבל אם באנו להעריך הגשמים פעם אחת עם קיבוץ גליות דהיינו יום אחד של ירידת גשמים עם יום אחד של קיבוץ גליות הם שקולים זה כזה ולא יותר ואנו מתפללים להקב"ה שישיב את שביתנו שהוא שקול כיום אחד של אפיקים בנגב. זה כ"ל בביאור הדבור והמעיין יבחר דרכי כי הוא תירוץ נכון לקושיית התוס' ואם ראית שיש בדברי התוספות איזה גמגום בלשון צריך לתרץ כפי הענין ותו לא מידי:

ואמר ר' יוחנן אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנים שנאמר °נשיאים (משלי כה) ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. ואמר רבי יוחנן

עיון יעקב

נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. והוא מדה כנגד מדה כמו שהוא פוסק לדקה ברבים וע"י קומכין עניים ולוקחין בהקפה ואח"כ אינו נותן להם כלום כך ע"י שיש נשיאים ורוח מוכרין ואומרין בני אדם הנואשם שמוכרין שיבואו גשמים ואח"כ הגשם אין:

(דברים יד) יוחנן מאי דכתיב °עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דר"ל אמר ליה אימא לי פסוקיך אמר ליה עשר תעשר א"ל ומאי עשר תעשר אמר ליה עשר בשביל שתתעשר א"ל מנא לך אמר ליה זיל נסי אמר ליה ומי שרי לנסויי לקב"ה והא כתיב (שם ו) °לא תנסו את ה' אמר ליה הכי אמר רבי אושעיא (מלאכי ג) חוץ מזו שנאמר °הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די מאי עד בלי די אמר רמי בר חמא אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. אמר ליה אי הוה מטינא התם לדהאי פסוקא לא הוינא צריכנא לך ולרבי אושעיא רבך:

פוסקי צדקה ברבים. לשם ולפנים ואורחא דמלתא נקט שאין אדם עבר לפסוק צדקה בינו לבין עצמו ואינו נותן: נשיאים ורוח. שאין לעולם כאילו גשמים יורדין ואין יורדין בשביל האיש המתהלל במתת שקר דכשם שהוא עושה לפנים ומחניף את העניים אף גשמים מחניפין את הארץ שמראין נשיאים ורוח וגשם אין א"נ אין קאי אשלשתן דמכל אלו נעצרין: לינוקא דר"ל. בן אחותו של רבי יוחנן ולאחר מיתתו של ר"ל כדמוכח לקמן: אמר. ינוקא לרבי יוחנן מאי עשר תעשר: א"ל. ינוקא והא כתיב לא תנסו: שיבלו. שיגעו: אי הוה מטינא להתם. להאי קרא דהביאו את כל המעשר ידעינא ליה ממילא: ולרבי אושעיא רבך. דאמרת לי משמיה:

תוספות עשר תעשר. הכי איתא בספרי עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה אין לי אלא תבואת זרעך שחייבת במעשר רבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין ת"ל את כל דהוה מצי למימר את תבואת מאי כל לרבות רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו והכי נמי איכא בהגדה היוצא מן השדה שנה. כלומר אם לא תעשר שדך כהוגן לא יהיה לך אלא היוצא מן השדה כלומר לא יעשה שדך אלא כפי מעשרות שהיה קודם לכן דהיינו היוצא מן השדה כלומר מה שהיתה רגילה להוציא למעשר מן השדה. מעשה באדם אחד שהיה עשיר והיה לו שדה שעושה אלף כור והיה אותו עשיר נוטל ק' כורין למעשר ומפריש כל שנה ושנה וכן עשה כל ימיו כשחלה למות קרא לבנו ואמר לו בני דע לך שהשדה זו שאני מוריש לך עושה בכל שנה ושנה אלף כורין הזהר שתפריש ק' כורין כאשר עשיתי ומת אותו האיש ועמד הבן במקומו ועשה השדה אלף כורין כאשר היתה עושה בחיי האב והפריש ממנה ק' כורין בשנה שנית נסתכל וראה הבן שהמעשר היה דבר גדול ואמר שלא יפריש כ"כ לשנה אחרת נתמעט השדה ולא עשה כי אם מאה כורין נצטער עליו ושמעו קרוביו שכך מיעט ולא הפריש מעשר באו כולם אצלו מלובשים לבנים ושמחים אמר כמדומה לי שאתם שמחים בקלקלתי אמרו לו לא נצטער עליך כי גרמת לך כל הרעה הזאת מפני מה לא הפרשת מעשר כראוי בא וראה כי בתחלה כשבא השדה לידך היית בעל הבית והקב"ה כהן שהיה המעשר חלקו וצוה ליתן לעניים ועכשיו שלא הפרשת חלקו לו היה הקב"ה בעל הבית ואתה כהן שאין שדך עושה עתה מה שהיתה עושה מתחלה אלף כורין והפריש לך מאה כורין היינו דכתיב ואיש את קדשיו לו יהיו כלומר כשאינו מפריש כהוגן לא יהיה לו אלא הקדשים כלומר המעשר ועי"ז אמרו חכמים המעכב מעשרותיו לסוף בא שלא יהיה לו אלא אחד ממעשר כדכתיב וזרע חומר יעשה איפה דהיינו המעשר דאיפה ג' סאים והחומר יש לו ל' סאין וכן כתיב כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת. והר"ן האופניאל פירש היוצא מן השדה כלומר ואם לאו שאין אתה מפריש העשור יהיה לאותו היוצא לשדה דהיינו עשו כלומר שיקחוהו העובדי כוכבים:

מהרש"א פוסקי צדקה ברבים כו'. עיין פרש"י ואין צורך די"ל דוק' נקט בכה"ג שהוא עושה לשם ולתהלה לו ומפני עניים שמחניף להם כמש"כ איש מתהלל במתת וגומר דמשמע שהוא עושה כן לפנים ולשם וכפרש"י בספר משלי נשיאים ורוח וגומר כאשר יהיה תוחלת שוא שהשמים מתקשרים כו' ולא בא והם מצטערים וכלות עיניהם כך איש מתפאר כו' והוא משקר וכלות עיני עניים כו' ע"ש: מ"ד עשר תעשר. ואפי' למ"ד דברה תורה כלשון ב"א היכא דאיכא למדרש דרשינן: ובחנוני נא בזאת כו'. משום דבא"יצא אדם לנסות טפי דהיאך אפשר שמתוך שאדם מחסר ממונו ליתן מעשר יבא להוסיף לו עושר ואמר אל תתמה על כך ובחנוני נא בזאת בדבר גדול כזה אם לא אפתח לכם ארובות השמים שמהם באה הקללה לעולם במבול כמ"ש וארובות השמים נפתחו ומתוכן ע"י מעשר שתתנו והריקותי לכם ברכה עד בלי די כו' עד שיבלו שפתותיכם כו' מפורש פ"ג דמכות:

הרי"ף מאי דכתיב עשר תעשר וכו'. וראוי לדקדק מאי קשיא בהאי קרא דעשר תעשר שאם הוא הכפל כבר דרשו בו בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמה. וכן נבאר מה שאמר ר' יוחנן עשר בשביל שתתעשר וא"ל ההוא ינוקא מנ"ל הא וא"ל זיל נסי דקשה טובא מאי אשכחן דכל המעשר מתעשר א"כ מה ששאל הינוקא מנ"ל הא הל"ל ליה פוק חזי בכל המעשרים מתעשרים ולמה אמר לו שינסה הוא בדבר ואם כל בני אדם אינם מתעשרים אע"פ שמעשרים א"כ היכי א"ל זיל נסי והרי ראיה מכל בני אדם המעשרים שאינם מתעשרים ואיך ינסה בדבר שהוא נראה לעין שאינו כן. ועוד קשה דלר' יוחנן אם כן כל בני אדם יהיו עשירים כיון שהם מעשרים והתורה אמרה שאם לא יעשר הוא מתחסר כההוא עובדא דהניח לו אביו שדה וכו' ופיחת המעשר ופיחתה השדה וכו' אבל המעשר אינו מתעשר ועוד קשה דהיכף ומיד כששאל הינוקא מנ"ל הא היה לו להשיבו מדכתיב הביאו את המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די ולמה השיבו קודם זיל נסי וא"כ כשאמר לו מי שרי לנסויי הביא ההוא קרא דהביאו את המעשר וגו' ומתחלה היה ראוי להביא ראיה שמתעשר מדכתיב ברכה עד בלי די. וכן נבאר מה שאמר הינוקא אילו מטינא להתם לא צריכנא וכו' שאין זו מהלכות דרך ארץ ולמה הגיד לנו בעל הגמרא דבר זה שיש בו מיעוט דרך ארץ. ונלע"ד שחז"ל הוקשה להם בכתוב שאם לא נכפל עשר תעשר כי אם בשביל שני מעשרות הל"ל עשר עשר או תעשר תעשר ולמה שינה לומר עשר תעשר אלא לדרוש עשר בשביל שתתעשר ודו"ק דלא קאמר עשר ותתעשר אלא בשביל שתתעשר לפי שרוב בני אדם מעשרין ואינם מתעשרים אמנם בא הכתוב להתיר שאף על פי שאין רשות לאדם לקרות בתורה בשביל שיתעשר או שיקראוהו רבי וכן בכל המצות לא יאמר אעשה מצוה זו בשביל שאהיה עשיר או בשביל שאחיה דהוה ליה עובד ע"מ לקבל פרס אבל בענין המעשר יש לך רשות לעשר בשביל שתתעשר ולכך אמר הינוקא מנ"ל הא שמותר לעשר בשביל

בקינת

עיון יעקב

עשר בשביל שתתעשר. הא דדריש הכי ולא כפשוטו עשר אם אתה נותן מעשר תעשה עושר אבל לא שתעשה כן בשביל שתתעשר דהוי כעובד ע"מ לקבל פרס אפשר לומר דהנה הפי' דמעשר מיותר דה"ל למיכתב עשר עשר כפל ממילא ידענו דתעשה עושר וגם ליכא למימר דתתן כפל מעשר דהיינו חומש דא"כ לכתוב חומש וק"ל או י"ל עוד והוא עיקר דסמיך עצמו על פסוק ובחנוני נא בזאת דמותר לעשות בשביל שתתעשר וק"ל וזה הוא הקושיא שהקשה ינוקא דריש לקיש לר"י מנ"ל הא ותירץ לו נ"כ מכח האי פסוקא דבחנוני נא וגו': **חוץ** מזו. שמותר לנסות עיין בסדר סמיכות חכמים שתמהו גדולי ישראל למה אסור לנסות ה' רק במעשר וצדקה כדאי' בי"ד סי' רמ"ה ולע"ד נראה הטעם ע"ד דאי' בש"ס דקדושין הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והביא לי גוזלות ועלה ונפל ומת היכן אריכות ימיו של זה ומקשה הש"ס דלמא מהרהר בעבירה הוי וכו' דלמא מהרהר בע"ז הוי וא"כ מטעם זה נ"ל דאין לנסות ה' כי אולי ע"י הרהור עבירה שאין אדם ניצול בכל יום לא יגיע לו שכר מצוה שעשה ויתרעם על הקב"ה לכך אסור לנסות את ה' ואי' בספרי מוסר דהפוגם במחשבה פוגם בשם הוי"ה ונקרא לב רע חושב מחשבות און ומה שקנתיה כדאמר ר"א בן ערך איזה דרך רעה שיתרחק ממנו האדם לב רע ואיזה דרך טובה שידבק בה האדם לב טוב שיעסוק בצדקה וג"ח יצא דבר שבלב ויכפר על מעשה לב וא"כ זה הוא הטעם שבכולם אסור לנסות ה' חוץ מצדקה וג"ח אע"פ דיש בו עבירה דהרהור הצדקה מכפר עליו ואמרתי דרך דרש מ"ש הפסוק פ' ראה פן יהי' דבר עם לבבך בליעל ורעה עינך באחיך האביון והי' בך חטא ובמדרש ובגמ' אין בליעל אלא ע"ז כדכתיב יצאו אנשים בני בליעל וח"ש הש"ס כל המעלים עין מן הצדקה כאילו עובד ע"ז כלומר שאפי' מחשבת ע"ז הוי כאילו עובד ממש ומה"ט בישראל אין דנין על המחשבה כמעשה לפי שהם רחמנים ומאי הטעם נענש נבל לפי שלא רצה לגמול חסד לדוד ולאנשיו וקראו הכתוב בליעל אמר נבל בלבו אין אלהים ומה"ט מצינו נמי במדרש לא נענשו בני אהרן אלא על שלא הי' בהן מצוי"י לשוברים הכים לפי שעיקר הטעם פי' שכלנם סרסרו כדאי' במדרש וק"ל:

בחינת העושר משא"כ בכל המלות. א"ל זיל כנו: שאם תעשר בשביל שתתעשר הקב"ה משלים שאלתך ולזה לא הקשה לו מנבכי אדם שלא נתעשרו דהנהו לא עשרו בשביל שיתעשרו. אלא הקשה לו ומי שרי לנסויי להקב"ה ואמר לו קון מזו. ומה שלא הביא קודם ראיה מכתוב זה לפי שהתם קאמר שיביאו את המעשר אל בית האוצר והקב"ה מגליא להם והוא יריק להם ברכה ולא פירש שם שמדבר במי שמעשר בשביל שיתעשר וכיון שמדבר בשתם מוציא מעשרות לא ידעינן פירושא דההוא קרא שהרי ראינו כמה בני אדם שהם מעשרין ואינם מתעשרים להריק להם ברכה אבל הביא ראיה לענין שמותר לנסות בזה הדבר מדכתיב ובחנוני נא בזאת ואם הוא מדבר בשתם מוציאי מעשרות אין הנסיון עולה יפה שהרי לא נתעשרו כל מוציאים מעשרות אלא ודאי שהענין הוא למעשר בשביל שיתעשר ומי שלא רצה לעשר אלא בשביל העושר הקב"ה ממלא שאלתו עד שיבלו שפתותיו מלומר די ואפשר שלא על ריבוי הממון יאמר די כי אוהב כסף לא ישבע כסף אבל יאמר די שלא לנסות עוד את ה' כי אם להאמין בו. עוד יאמר עד שיבלו שפתותיכם מלומר די ירמוז על הגשמים שריבוי הגשמים הוא קשה לעולם כמו שהיה בימי שמעון בן שטח שאמר התפלל עליהם שילכו להם. וכשראה היגוקא שהכתוב אומר ובחנוני נא בזאת ואינו מתיישב כי אם בפירוש זה שהוא מנסה לעשר בשביל שיתעשר אמר לרבי יוחנן למה תתלה הדבר ברבי אושעיא והרי כיון שלמדת הכתוב ההוא בודאי שלא נעלם ממך ביאורו שהרי גם אני עם היותי שפל הערך אילו מטינא התם לא הוה צריכנא לך ולרבי אושעיא רבך שיגלה לי הכתוב וכ"ש אים גדול הערך כמוך שמעלמך ידעת ביאורו ולמה תלית הדבר ברבי אושעיא ואמרת הכי אמר רבי אושעיא ומ"מ רבי יוחנן רצה לומר הדבר בשם אומרו שמביא גאולה לעולם. ועוד תירלתי הקושיא שהקשיתי למעלה וגדולה היא בעיני כיון שהמוציא מעשרות הוא מתעשר ומי שאינו מעשר הוא מתחסר כמו שדרשו גם כן חז"ל עשר כדי שלא תתחסר אם כן כל המון העם הבינונים שאינם לא עשירים ולא עניים היכי משכחת להו שהרי אם עישרו היו ראוים להיות עשירים ואם לא עישרו היו ראוים להתחסר ולהיות עניים לכך אני אומר שלא אמרו שהמעשר הוא מתעשר אלא באדם שלא הוציא את מעשרותיו כראוי לו ויורד מנכסיו כההוא עובדא שהניח לו אביו שדה שעושה אלף כור וכיון שלא הוציא מעשרותיו כראוי הוציא השדה מאה כורין והוכיחוהו קרוביו כי נעשה הקב"ה בעה"ב והוא נעשה כהן עד שקבל עליו להוציא מעשרותיו כראוי ואם בא הוא לשלם כל מה שפיחת ממעשרותיו גם ה' יתן הטוב וישיב את שבותו ויברך אחריתו מראשיתו ועל בן אדם כיוצא בזה אמר שאם יעשר סופו להתעשר וישלם לו הקב"ה כל מה שפיחת באותם השנים שלא הוציא מעשרותיו כראוי וראיה לדבר מ"ש הביאו את המעשר שקודם לזה אמר ואותי אתם קובעים הגוי כולו ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה דהיינו שלא הוציאו מעשרותיהן כראוי ועניהם אמר הביאו את המעשר אל בית האוצר כלומר כל אותם המעשרות שקבעתם ולא הבאתם עכשיו הביאו את כל אותו המעשר אל בית האוצר וכיון שאתם שלמתם מה שפחתתם אותם השנים גם אני אפתח ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די:

בו ס" **ותו** אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש דיתיב ואמר °אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו משלי יט
יתיב רבי יוחנן וקא מתמה אמר מי איכא מידי דכתיב בכתובים דלא רמיזי באורייתא. א"ל אטו הא מי
בראשית מב לא רמיזי והא כתיב °ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו. דל עיניה וחזא ביה אתיא אמיה אפיקתיה אמרה ליה תא מקמיה דלא ליעביד לך כדעבד לאבוך:

אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. כשאדם חוטא מסלף דרכו שבאין עליו פגעים ועל ה' יזעף לבו שכועס ואומר מפני מה אירע לי פגע זה: **ולא רמזה משה באורייתא.** שהחומש הוא יסוד לנביאים וכתובים וכולן יש למצא כמך מן התורה: **דל עיניה.** רבי יוחנן שהיו עפעפיו מכסין את עיניו ומגביהן *במדליא גי' רש"י בגמ' במזלג דכספא כדאמר בבבא קמא בפרק אחרון שהיה רוצה לראותו מפני שהוא חריף: **דלא ליעביד לך כדעביד לאבוך.** שלא יתן עיניו בך כמו שנתן באביך והמיתו כבבא מציעא עד כאן:

מהרש"א אולת אדם תסלף דרכו גו' יתיב ר"י וקמתמה כו'. נראה לפרש דודאי ר"י ידע זה המקרא שבמשנ' קודם ששמע מהינוקא אלא שלפי ענינו שם היה דעת ר"י לפרש האי קרא הכי כי ע"י אולת ושטות של אדם מסלף ומקלקל דרכיו ומעשיו גם על ה' יזעף לבו שמהרהר על ה' בדבר אמונייי ודבר זה ודאי רמיזא בתורה כמ"ש כי תשטה אשתו אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנסה בו רוח שטות והיה נראה לו דחוק לפרש דרכו על פגעי אדם עד אחר ששמע זה המקרא מפי ינוקא כפי המצוקם ממנו שאמר ליה פסוק לי פסוקיך כנראה מרים המאמר ולפי הענין אשר בקש ר"י ממנו פסוק לי פסוקיך ואמר ליה הינוקא זה הפסוק הבין ר"י ממנו שהוא מפרש זה המקרא בענין זה ודרכו על פגעי אדם ויזעף מלשון תרעומת והרהור האדם על ה' ומדת דינו ועל זה הוה ר"י מתמה מי איכא מידי כו' ודו"ק: **ויאמר מה זאת עשה וגו'.** הגם שאמרו והתודו על עונם ואמרו אבל אשמים אנחנו על אחינו וגומר מ"מ מלשון מה זאת עשה אלהים לנו נראה שהתרעמו על מדותיו כאילו בא עליהם ח"ו בעקיפים והנראה בענין זה דודאי תלו הדבר במכירת יוסף כמ"ש אבל אשמים וגו' על אחינו וגו' כי ראוי שנפרעו במדה כנגד מדה כמו שהם חשדו אותו שהוא כמרגל ומוליא דבה עליהם נגד אביהם וע"כ השליכוהו לבור כן נחשדו הם כמרגלים להשליכם לבור במאסר גם ראו מתחלה שאמר שלאו מכם אחד שהיה כוונתו על ראובן שלא היה חייב בדבר ולבסוף אמר להו אחד יאסר וגומר שכוונתו על שמעון שהיה העיקר במכירתו גם אחר כך ויפתח האחד את שקו וגו' שהוא לוי שהוא מצא את כספו במלון שהיה מונח למעלה בשק כדי שימצא בדרך ללעגו שגם לוי היה עיקר במכירה מה שאין כן בשאר האחים שלא מצאו כספם עד ביתם לפי שהיה מונח בצרור למטה בשק בכל זה רמז שהאלהים יפרע להם במדה כנגד מדה ואמרו אבל אשמים וגו' על אחינו אבל ומה שאמרו מה זאת עשה וגו' נראה כאילו התרעמו על מדותיו וכבאו בזה ולא ידעו מה כבאו דהיינו שכל זה עשה אלהים לנו לסבב ביאתם למצרים כמ"ש וישלחהו מעמק חברון וגומר ובב"ר ע"פ למה תתענו ברצונך אהבו אותו וברצונך שנאוהו:

הרי"ף אשכחיה ר' יוחנן לינוקא דר"ל דהוה יתיב ואמר כו' ויש לדקדק שאם הדברים כפשוטן שהאדם חוטא ומסלף דרכיו ויזעף על ה' לומר מה זאת עשה ה' לו א"כ היה להם לאחי יוסף לומר כך מה זאת עשה אלהים לנו כשנתנם בבית הסוהר או כשהגיאם במגור לומר מרגלים אתם ואז היה נודק לומר אולתם שמעאו עם יוסף תסלף דרכם לבא בעלילת מרגלים וליתנם במשמר ועל ה' יזעף לבם לומר מה זאת עשה אלהים לנו ולא פעל ה' כל זאת כי אם עונותיהם גרמו להם אבל כשמצאו הכסף אין כאן אולת אדם תסלף דרכו לא אולת יש כאן ולא סילוף דרך יש כאן כי מציאה מצאו עוד נראה ובי ר"י לא קרא פסוק זה של אולת אדם תסלף דרכו עד שקראו ינוקא דר"ל ומה נתחדש לו עכשיו. אמנם כ"ל

עיון יעקב

אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. נראה שהרגיש ר' יוחנן בדברי המקרא. של ריש לקיש כי י"ל שני פשטים על מקרא זה הפי' אחד אולת אדם תסלף דרכו היינו רע לבריות ועל ה' כלומר שגם על ה' תסלף בענין שהוא ג"כ רע לשמים על כן יזעף לבו כי הוא שתי רעות ועל זה א"ל לרמז דאורייתא כלל או אפשר לפסק המקרא כהפסק אחר כאשר באמת הפשט אולת אדם תסלף דרכו ואח"כ ע"י זה על ה' יזעף לבו שהוא בזעף על שם הוי"ה שלא כהגן עמו במדה"ד רק במדה"ר וכן סידר ינוקא דר"ל המקרא כאופן זה ובאמת גם זה הוא ע"פ מדה"ר שיקבל עונשו בעה"ז ויהא נקי לעה"ב וכן השבטים שאמרו מה זאת עשה אלהים לנו תלו ג"כ שדבר כאילו הקב"ה עבר עליהם במדה"ד ובאמת הוא ג"כ ע"פ הרחמים לכפר עונם בגלות וק"ל:

נ"ל דהשתא יתוקא הוא פשיט וקרי שתי קרא וקשיא לית דאם כפשוטו מאי אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו דהול"ל ועל ה' יזעף דקאי אל האדם הנזכר בתחלת הפסוק מאי לבו דנקט ורצה לפרש פי' אחר ומחודש בפסוק עם פסוק זה דכתיב ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר שלא חרדו על מציאת הכסף אבל חרדו על שיצא לבם אמרו מה זאת עשה אלהים לנו לצאת לבבנו כי לב האדם ביד ה' וכיון שיצא לבנו נראה שמאת ה' היה זה וז"ש ויחרדו איש אל אחיו לאמר על שיצא לבם היתה החרדה בשביל שאמרו אין יציאת לב אלא מאת ה' ומה זאת עשה אלהים לנו ולזה כיון שלמה ע"ה שאמר אולת אדם תסלף דרכו כגון השבטים במכירת יוסף תסלף דרכם בעלילת מרגלים ובאו במאסר ועם כל זה לא זעף לבם על ה' כי הם גרמו באולתם ואם מצינו שעל ה' יזעף לומר מה זאת עשה אלהים לנו היה על לבם שיצא הלב כדכתיב ויצא לבם ועל ה' יזעף בנקיות לבו שהלב ביד ה' ועליו אמרו מה זאת עשה אלהים לנו זה הנלע"ד:

כז **ואמר** רבי יוחנן מטר בשביל יחיד פרנסה בשביל רבים מטר בשביל יחיד דכתיב °יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו' לתת מטר ארצך פרנסה בשביל רבים דכתיב °הנני ממטיר לכם לחם מן השמים: דברים כח / שמות טז

מטר בשביל יחיד. שאם אין צריך מטר אלא לאדם אחד כגון שזרע אחר זמן זריעת בני אדם או שדר בעיר שכולם חוטאים וצריך למטר בא בזכותו. **פרנסה.** השפע טובה ומחיה לכל העולם אינו בא לעולם בזכות אחד אלא בשביל רבים שאם רבים צריכין שובע שתשלח ברכה בתבואה הקב"ה עושה אם זכו אבל יחיד הצריך שיתברכו תבואותיו אין הקב"ה משנה בעבורו דין השנה אלא כפי ברכותיה ואף על פי שמוריד מטר בשביל יחיד זה להצמיח תבואותיו שלא יהיו גרועות משל אחרים אבל לעשות שדהו כשדה שובע לא: **מטר ארצך.** של אחד משמע: **שמטיר לכם.** לשון רבים:

מהרש"א מטר בשביל יחיד פרנסה כו'. עיין פירש"י ועוד י"ל מטר שהוא אינו אלא צורך הפרנסה והוא ניתן בטבע מן השמים אם יש בה צורך ליחיד ניתן לו בזכותו אבל פרנסה גופיה בעינן שתבא מן השמים כגון המן והבאר הוא דבר ניסי ולא בא רק בשביל רבים: **דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו וגומר.** הגם שכל ברכות וקללות שבת"כ לכל ישראל נאמר מ"מ כיון שנאמר בלשון יחיד בשביל יחיד מהן נמי נאמר:

כח **מיתיבי** ר' יוסי בר' יהודה אומר ג' פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן משה אהרן ומרים ושלשה מתנות טובות נתנו על ידם ואלו הן באר וענן ומן. באר בזכות מרים עמוד ענן בזכות אהרן מן בזכות משה. מתה מרים נסתלק הבאר שנאמר °ותמת שם מרים וכתיב בתריה ולא היה מים לעדה וחזרה בזכות שניהם מת אהרן נסתלקו ענני כבוד שנאמר °וישמע הכנעני מלך ערד מה שמועה שמע שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכסבור נתנה לו רשות להלחם בישראל והיינו דכתיב ויראו כל העדה כי גוע אהרן אמר רבי אבהו אל תקרי ויראו אלא ויראו כדריש לקיש דאמר ריש לקיש כי משמש בד' לשונות אי דילמא אלא דהא חזרו שניהם בזכות משה מת משה נסתלקו כולן שנאמר °ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד וכי בירח אחד מתו והלא מרים מתה בניסן ואהרן באב ומשה באדר אלא מלמד (שנסתלקו) [שנתבטלו שלשה מתנות טובות שנתנו על ידן ונסתלקו] כולם בירח אחד אלמא אשכחן פרנסה בשביל יחיד שאני משה כיון (דאלים זכותיה) [דלרבים הוא בעי] כרבים דמי: במדבר כ / שם כא / זכרי' יא

בארה של מרים. סלע הבין ממנו מים והיה מתגלגל והולך עם ישראל והוא הסלע שבו הכה משה שלא היה רוצה להזיב מימיו בשבילו לפי שמתה מרים: **נסתלקו ענני כבוד.** ענני רקיע וענני עשן אשר עננים אינן של כבוד: **חזרה בזכות שניהם.** שכן כתיב ודברתם (שניכם) אל הסלע ונתן מימיו: **כי משמש בד' לשונות אי דילמא אלא דהא.** כל מקום שצריך לדרוש כי בין לענין דרשה בין לפשוטו המקרא תוכל לשנותו באחד משני ד' לשונות דלשון כי משמש בכולן וכן [וכך] ובדרשה ואחרי בכלל הכי ד' הן והאי דכי גוע אהרן משמע בלשון דהא שמעינן מיניה טעמא דקרא דמה טעם נתיראו דהא ודאי שהרי מת אהרן ור"ל לא אתי למימר דלא מתרגמינן שום כי בעולם אלא באחד מהנך ארבעה לשונות אלא אפי' מתרגמינן דילמא אי דרשינן משמעותיה כמשמעות דהא ומאן דמתרגם וחזיאו כל כנישתא דהא מית טועה הוא [דא"כ] ואיתחזיאו מיבעי ליה ויראו כל העדה במשקל ויראו ראשי הבדים וירפו המים ויעט מעל משכן קרח: **חזרו שניהם בזכות משה.** מדכתיב ואכחיד את שלשת הרועים פשיטא לן דבדידהו משתעי שלא מצינו פרנסין לישראל שלשה כאחד אלא הם: **מתה בניסן.** שנאמר ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם בפרשת פרה אדומה: **אהרן מת באחד לחדש החמישי.** בפרשת אלה מסעי ע"כ:

מהרש"א חזרה בזכות שניהן וכו'. כיון שחזרה בזכות שניה' כ"ש שלא היתה להסתלק כלל בזכותן אלא שנסתלק להורות ולהגיד לישראל שבזכותה היה עד היום וכן שחזרו שניהם בשביל משה ולא נסתלקו אלא להגיד שבשביל זכות אהרן היה עד היום וענין שלשה פרנסים באלו ג' דברים שיעקב לא בקש אלא על ג' כמה שאמר ושמרני בדרך הזה וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד וגו' דהיינו הענן לשמירה מאויבים ולגהץ מלבושיהם המים לשתות המן במקום לחם לאכול כי הצדיקים מסתפקים במועט: **בירח אחד וכו'.** פי' בז' באדר שבו מת משה ופסק המן והא דכתיב וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ דהיינו בי"ו בניסן מפורש במכילתא דל' יום אחרי שמת משה נסתפקו ממן שבכליהם שלקטו בו ביום שמת משה: **שאני משה וכו'.** מדלא נקט בשינוי רק שאני משה וכו' משמע דממשה בלחוד הוה פריך דאשכחן פרנסה גופה שהוא המן הוה בשביל יחיד אבל מבאר שהיה בשביל מרים לא פריך ליה ואפשר משום דאיכא למימר דלאו בזכותה לחוד היה הבאר אלא דגם זכות משה היה עמה ומיהו מענן שהיה בזכות אהרן ניחא בלאו

עיון יעקב

מטר בשביל יחיד. לפי שהוא דרך טבעי מבריאת עולם משא"כ פרנסה כמו המן שהוא שלא כדרך הטבעי לא נעשה אלא בשביל רבים ולפי מה דאיתא לעיל שיום הגשמים הוא כתחיית המתים נס תח"ה נעשה בשביל יחיד כמו אליהו ואלישע ויחזקאל שהחיה מתים בבקעת דורא ולפי מה דמסיק י"ל שגם באלו היה זכותם רב דמוכח כן מפסוק דכתיב בלשון יחיד ופרנסה בשביל רבים וכמו שהתורה ניתנה לרבים גם הקמח לא ניתנה אלא בשביל רבים ומש"ה אמרינן אם אין קמח אין תורה ואם אין תורה אין קמח כי לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן: **שלשה** פרנסים טובים עמדו לישראל. קראם פרנסים טובים לפי שעל ידם ניתן לישראל טובת עה"ז בג' מתנות אלו וגם טובת עה"ב שע"י שלשה דברים אלו נקהלו שלוות בני ישראל על ה' שהיו מתלוננים לשוב מצרים ולא למות במדבר ועל ידם נתגלגל זכות ע"י זכאי תכותם הי' ע"י ג' דברים דהיינו כדאמרינן על שלשה דברים העולם עומד דהיינו תורה שע"י משה ועבודה ע"י אהרן וג"ח ע"י מרים שהיתה מילדת ומחיין את הילדים במצרים כדאמר בסוטה שהיתה אשה ונהה ע' מרים וק"ל:

בגלו הכי דלא פריך ליה משום דלאו בכלל פרנסה הוא אלא הצלה מאויבים:

הרי״ף מיתיבי שלשה פרנסים וכו׳. יש לדקדק למה הולך להביא כל הברייתא דהא מרישא דאמר המן ירד בזכות משה היא הקושיא וע״ק דמאי מותיב לר׳ יוחנן שאמר פרנסה בשביל רבים כיון שמקרא היה דורש הנני ממטיר לכם לחם ואדרבה יש להשיב לר׳ יוסי שאמר בזכות משה ירד המן והא כתיב הנני ממטיר לכם דמשמע שירד בזכות ישראל. ונראה דאע״ג דכתיב בקרא הנני ממטיר לכם לחם איכא למימר עיקר הזכות שירד המן בשביל משה ובזכותו ירד שיעור מספיק לכל ישראל אבל לר׳ יוחנן קשה דאמר פרנסה בשביל רבים והרי מצינו כאן שהפרנסה של המן ירדה בשביל משה בזכותו פרנסה לרבים ומרישא דברייתא שאמרה המן בשביל משה ליכא לאקשויי משום דנימא הן אמת שירד בזכות משה אבל כוונתו של משה היתה לפרנס לכל ישראל לכך ירד המן בשביל משה ולעולם שאילו נקט משה המן בשביל עצמו בלבד לא היה יורד לזה הביא כל הברייתא שני מתנות טובות ניתנו ע״י משה אהרן ומרים ומתה מרים וחזר הבאר בזכות שניהם וכן מת אהרן וחזרו ענני הכבוד והבאר בזכות משה ואלו השתי מתנות שהם הבאר וענני כבוד שחזרו וירדו בשביל משה לבד שהרי לא כתיב בהו לכם יוכיחו על מתנת המן שהיה בשביל משה בלבד ומ״מ הנני ממטיר לכם הוא שיוריד להם מן מספיק לכל ישראל:

בט ס״ רב הונא בר מנוח ורב שמואל בר אידי ורב חייא מווסתניא הוו שכיחי קמיה דרבא כי נח נפשיה דרבא אתו לקמיה דרב פפא כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו הוו מרמזי אהדדי חלש דעתיה אקריוהו בחלמיה ואכחיד את שלשת הרועים למחר כי הוו מפטרי מיניה אמר להו ליזלו רבנן לשלמא. רב שימי בר אשי הוה שכיח קמיה דרב פפא הוה מקשי ליה טובא יומא חד חזייה דנפל על אפיה שמעיה דאמר רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי קביל עליה שתיקותא ותו לא אקשי ליה:

מווסתניא. מאותו מקום: אהוו להדדי. מראין ומביטין זה לזה דלא סלקא שמעתא כרבא: אקריוהו. היו מקרין אותו מקרא זה בחלום ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד שרוצין לעוכשן בשמים משום דמכספין ליה: קבל עליו. רב שימי: שתיקותא מלהקשות עוד ע״כ:

מהרש״א ואכחיד את ג׳ וגו׳. נראה דודאי כן הוא שהראו לו בחלום שרוצין לעונשן משמים על דמכספי ליה כפירש״י ולמחר כי הוו מפטרי ליה כדרך התלמיד הנפטר מרבו א״ל שילכו מכאן למקומם לשלום וכדי שיתקיים החלום בזה להכחידם בעונש מיתה כמשמעות הכתוב:

ט׳ ע״ב ואף ריש לקיש סבר מטר בשביל יחיד דאמר ריש לקיש מנין למטר בשביל יחיד דכתיב זכריה י׳ שאלו מה׳ מטר בעת מלקוש ה׳ עושה חזיזים ומטר גשם יתן להם לאיש עשב בשדה יכול לכל ת״ל לאיש ותניא אי לאיש יכול לכל שדותיו ת״ל שדה אי שדה יכול לכל השדה תלמוד לומר עשב כי הא דרב דניאל בר (רב) קטינא הוה ליה האי גנתא כל יומא הוה אזיל וסייר לה אמר הא מישרא בעיא מיא והא מישרא לא בעיא מיא. ואתא מטרא וקמשקי כל היכא דמבעי ליה מיא. מאי עושה חזיזים אמר רבי יוסי בר חנינא מלמד שכל צדיק וצדיק הקב״ה עושה לו חזיז בפני עצמו. מאי חזיזים אמר רב יהודה פורחות. אמר רבי יוחנן סימן למטר פורחות מאי פורחות אמר רב פפא עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא אמר רב יהודה נהילא מקמי מיטרא אתי מיטרא בתר מיטרא פסק מיטרא מקמי מיטרא אתי מיטרא וסימניך מהולתא דבתר מיטרא פסיק מיטרא וסימניך חריא דעיזי עולא איקלע לבבל חזא פורחות אמר להו פנו מאני דהשתא אתי מיטרא לסוף לא אתא מיטרא אמר כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מטריהו עולא איקלע לבבל חזא מלא צנא דתמרי בזוזא אמר מלא צנא דדובשא בזוזא ובבלאי לא עסקי באורייתא בלילה צערוהו אמר מלא צנא דסכיני בזוזא ובבלאי עסקי באורייתא: פסחים פ״ח ועי״ש רש״א

יכול לכל. כלומר יכול אין נותן מטר אלא א״כ הכל צריכין לו: ת״ל לאיש. אפילו בשביל אחד: אי לאיש יכול לכל שדותיו. כלומר אינו יורד עד שיהא צריך לכל שדותיו: תלמוד לומר שדה. אפילו אינו צריך אלא לשדה אחת: אי שדה יכול עד שיצטרך לכל השדה תלמוד לומר עשב. אפילו אינו צריך אלא לעשב אחד בשביל ירק אחד יורד עליו מטר: וסייר. מעיין: מישרא. ערוגה: עושה הקב״ה לו חזיז. לכל צדיק [הבא בעוה״ז] להריק לו גשמים על שדותיו. ובריתא בעי מאי חזיזים לשון רבים והדר בעי ומאי ניהו דקרי חזיזים: ה״ג עיבא קלישתא דתותי עיבא סמיכתא. דתותי עיבא כלפי הארץ: נהילא. כמו קיטמא כהילא שהיא דקה גשמים דקים הבאים תחלה למטר וא״כ בא מטר: אתי מטרא. גשמים יורדים לרוב ואין פוסקין מהר אבל בא מטר תחלה ומתחילין דקין לבא פוסקין מיד: מהולתא. שמתחלה יוצא קמח דק ולבסוף סובין גסין: חריא דעיזי. רעי של עזים בתחלה יוצאה גסה ולבסוף דקה ופוסק: דדובשא. תמרים עושין מהן דבש: ובבלאי לא עסקי. כלומר יכולין הן לעסוק תמיד שיש להם מזונות בזול ובלא טורח: צערוהו. בשלשול דאמרינן תמרי משחן ומשלשלן: דסכיני. שמתוך שלוקחין אותו בזול אוכלין מהן הרבה ומלערים אותו ע״כ:

תוספות ת״ל עשב. פירוש שהם לא יהיו צריכין אלא לעשב אחד ירד על אותו עשב ועל שאר כל השדה לא ירדו עד כאן:

מהרש״א שאלו מה׳ מטר וגו׳. השאלה במטר מתחלת מרחשון שהוא זמן היורה אבל אמר שתהיה השאלה עד עת מלקוש הבא בניסן כדאמרינן לעיל ואמר ה׳ עושה חזיזים ומטר גשם וגו׳ כפל הענין כדלקמן שהחזיזים הם סימן לרוב גשמים לפי הצורך לכל ואמר יתן להם לאיש וגו׳ כדמסיק אפילו לאיש יחידי ויתן להם יש לפרש אחזיזים דהיינו הקב״ה עושה חזיזים רבים כדמסיק וגם יתן לחזיזים להם מטר וגם שיתנו לכל איש כדי כפי הצריך לו אפילו על עשב אחד ועל שאר השדה שא״ל למטר לא יבא מטר דאפשר דיזיק לו רוב גשמים ולכך קאמר רב דניאל האי מישרא לא בעי מיא כדי שלא יבואו שם ויזיקו לו: כי היכי דמשקרי בבלאי

עיון יעקב

אקריוהו בחלמא ואכחיד את שלשת הרועים בירח א׳. כי כל המונה מ״ת אין רפואה למכתו: כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מטרייהו. וכדאיתא לעיל דף ה׳ אין הגשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה שבלאי אמת מארץ צלמס:

בבלאי הכי וכו'. יש לפרש ע"פ מ"ש לעיל אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ואין נותנין שנאמר נשיאים ורוח וגשם וגו' ה"נ ס"ק דמשקרי בבלאי ואין נותנין הצדקה שפסקו ולכך החזיזים נמי משקרי מלהביא מטר:

דריך ואף ר"ל סבר מטר בשביל יחיד דאמר ר"ל מנין לפרנסה בשביל יחיד שנאמר שאלו מה' מטר. וקשה שאמר מנין לפרנסה בשביל יחיד. והביא ראיה מהמטר. וע"ק שלמטר בלשון יחיד אית לן קרא יפתח ה' לך את אוצרו הטוב ואין צריך ראיה והכא להביא ראיה הוא על הפרנסה לפי שמקרא כתיב הנני ממטיר לכם. ואפשר דיליף פרנסה מדכתיב עושה חזיזים ומטר גשם משמע דגשם לחוד דרים וחזיזים הם לחוד דרים לפרנסה ועוד שמא יליף שהוא ביחיד מדמכינו במטר שסולח הקב"ה אפילו בשביל השדה של אדם יחידי ואפילו עשב אחת וכיון שהמטר היא בשביל עשב מכאן שהפרנסה תעלה הדרגה אחד להיות בשביל אדם אחד: ובתוס' ת"ל עשב פי' שאם לא יהיו צריכין אלא לעשב אחד ירד על אותו עשב ועל שאר כל השדה לא ירדו. נראה דפליגי התוס' על רש"י ז"ל שפירש אפי' אינו צריך אלא עשב אחד בשביל ירק אחד יורד עליו המטר דמשמע לרש"י ז"ל דבשביל אותו עשב שצריך מטר יורד הגשם על כל השדה והתוס' סברי שאינו יורד על שאר השדה אלא על אותו עשב בלבד. וההכרח לתוס' לומר פי' זה דאמר בגמרא כי הא דרב דניאל דאמר הא מישרא בעי מיא ואתא מטרא ומשקי כל היכא דמיבעי מיא דמשמע בהדיא דלא היה יורד אלא על המקום שצריך גשם בלבד ולא על השאר:

תניא רבי אליעזר אומר כל העולם כולו ממימי אוקינוס הוא שותה שנאמר °ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה. אמר ליה רבי יהושע והלא מימי אוקינוס מלוחין הם אמר ליה מתמתקין הן בעבים רבי יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר °למטר השמים תשתה מים אלא מה אני מקיים ואד יעלה מן הארץ מלמד שהעננים מתגברין ועולין עד לרקיע ופותחין פיהם כנאד ומקבלין מי מטר שנאמר °יזוקו מטר לאדו והם מנוקבות ככברה ומחשרות מים על גבי קרקע שנאמר °חשרת מים עבי שחקים ואין בין טיפה לטיפה אלא כמלא נימא ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ שנא' °עושה גדולות ואין חקר וכתיב נותן מטר על פני ארץ וכתיב להלן °הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם וגו' עד אין חקר לתבונתו (וכתיב °מכין הרים בכחו וגו'): אמר מר אמר ליה רבי אליעזר מתמתקים הם בעבים כמאן אזלא הא דאמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן כתיב חשכת וכתיב חשרת שקול כ"ף שדי אריי"ש קרי ביה חכשרת הא כיצד מתמתקים הן בעבים כמאן כרבי אליעזר ואידך ההוא מיבעי ליה לכדרב דימי דאמר אמרי במערבא חשוך ענני סגיאן מוהי נהור ענני זעירין מוהי. כמאן אזלא הא דתניא מים העליונים במאמר הן תלוים ופירותיהן מי גשמים שנאמר °מפרי מעשיך תשבע הארץ כמאן כרבי יהושע ורבי אליעזר אמר לך ההוא במעשה ידיו של הקב"ה כתיב כמאן אזלא הא דכתיב °משקה הרים מעליותיו ואמר ר"י מעליותיו של הקב"ה כמאן כר' יהושע ור"א אמר לך כיון דקא סליקי להתם כמאן דאתו מהתם דמי דאל"ת הכי הא דכתיב °מטר ארצך אבק ועפר מן השמים וגומר אבק ועפר מן השמים היכי משכחת לה אלא כיון דמדלי להתם מן השמים קרי ליה הכא נמי כיון דסליקי להתם מעליותיו קרי ליה כמאן אזלא הא דאמר רבי חנינא °כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות מי גרם לאוצרות שיתמלאו בר תהומות כמאן כרבי אליעזר ורבי יהושע ההוא בברייתו של עולם כתיב:

ממימי אוקיינוס. כלומר ממים שלמטה ולא ממים של מעלה שנאמר ואד יעלה מן הארץ ששתה בארץ ועלה: **מלוחין הן.** ואין תבואה גדלה מהן: **יזוקו מטר לאידו.** רקיעים מוליאים מים לעבים: **יזוקו.** כמו ילוקו לק נעס ויאכלו: **השרת מים עבי שחקים.** העבים מחסירין כלומר משירין המים לארץ: **ללמדך.** אקראי דלקמן קאי: ואומר מכין הרים בכחו לא גרסי' הכא: **השרת מים והשכת מים.** ב' מקראות הן אחד בשמואל בפרשת וידבר דוד וא' בתהלים: הכי גרסינן שקול כ"ף ושדי ארי"ש. קח כ"ף דכתיב בחשכת ואוקמיה בהאי תיבה דכתיב רי"ש וקרי חכשרת ולהכי נקט ר"י ולא נקט שי"ן דשי"ן הכא והכא כתיב וחכשרת שמכשירים וממתיקין בעבים: **השוך ענני סגיאן מוהי.** והיינו דכתיב חשכת מים: **נהור ענני.** כשהענן קלוש זעירין מוהי ומכלל חשוך סגיאן אתה למד אבל נהור זעירין וחשרת לשון השרה כדדרים ליה רבי יהושע לעיל אבל חשכת מיבעי ליה להכי ולהכי: **במאמר הן תלוין.** אינן נחות על שום דבר אלא מכונסות ועומדות כבריכה ותלויות במאמרו של הקב"ה: **ופירותיהן מי גשמים.** משום ליסנא דקרא נקט הכי משום דכתיב מפרי מעשיך תשבע הארץ ופירותיהם כלומר מזיעת המים שאינן נחסרין כלום כדכתיב פלג אלהים מלא מים כל שעה והקרן קיימת ופירותיהן מי גשמים וכן מפורש בבראשית רבה כדרבי יהושע דאמר ממים העליונים הוא שותה: **ואמר רבי יוחנן מעליותיו של מעלה.** כלומר ממים העליונים [ור"י מים העליונים] אתא לאשמועינן דאי לאו ר"י הוה אמינא דהכי קאמר מעליות שהקב"ה עומד בהם הוא משקה אותן למטה ולעולם המים מאוקינוס ורבי אליעזר אמר לעולם מעליותיו של הקב"ה כרי יוחנן וכו': **תהומות.** מים של מטה כדכתיב תהומות יכסיומו: **בברייתו של עולם.** כתיב שהיה כל העולם כולו שטוף במים והקב"ה הכניסם במקום א' כמכניס מים בנאד ונתנם באוצרות ונתן שם גבול ואוצר לים:

מהרש"א ככברה וכו'. פירש"י בס' שמואל חשרת לשון כברה הוא שהוא נופל על הארץ דק דק וכה"א באגדות הרבה הופרין אותו בכבר': **ובין טפה לטפה וכו'.** במדרש קהלת ומפיק ליה מלשון שחקים שהם שוחקות את המים לטיפות דקים וענין זה מפורש פרק קמא דב"ב אקרא דמי פלג: לשטף מים ע"ש: **וקרי הכשרת וכו'.** כפירש"י מלשון הכשר וה' מתחלף בחי"ת באחה"ע אבל התוספות כתבו ויהיה חכשרת כלו' שהמים בעננים מתקשרים וכו' ע"ש לא ידענא משמעו

עין יעקב

והלא מי אוקיינוס מלוחים הם. פירש"י ואין תבואה גדילה מהם עיין בהרי"ף הא דלא פי' מלוחים הם ואין ראויין לשתיה ע"ש מה שתירץ ול"נ דמעיקרי לק"מ דהא עיקרא דקרא קאמר ואד יעלה מן הארץ להשקות האדמה ממי אוקיינוס אבל באמת גם מלמעלה יורדים מים שראוים לשתיה שאינם ממי אוקיינוס וכן טפה לטפה לא נתחלף וכל תחלת לשתות מזדמן לו הקב"ה מים מתוקים דוקא לפיכך פירש רש"י שפיר ואין תבואה גדילה מהם וק"ל:

ומשמעו חשרת לפי הדרש ולשון קישור אבל לפי פשטיה דקרא חשרת פירשו בו מלשון קישור כמו וחשוריהם הכל מוצק דמלכים: **חשוך ענני וכו'.** פירש רש"י כמו ענני זעירן וכו' מדיוקא דחשכת מים דסגיין מימוהי יליף ליה ומלת חשרת מתפרש בע"א מלשון השרה וכל זה דחוק דעיקר חסר מן הספר דהא ודאי ידע לפרש חשכת מים ע"ש חשוך ענני ולא קשיא ליה אלא רומיא ושינויא דקראי והאי לא משני מידי ונראה דודאי ידע לפרש דחשכת מים ע"ש חשוך ענני וחשרת מלשון כברה כדאמרינן לעיל אלא למה שינה הכתובים וקאמר דאיירי בתרי ענייני דהיינו חשכת מים דסגיין מימוהי להוריד טיפות גדולות וחשרת מים דזעירן מימוהי בטיפות קטנות כיורד דרך הכברה והשתא מייתי ליה נמי האי קרא לעיל שמקבלין המים כנוד ומנוקבין ככברה וכו' שנאמר חשרת מים וגו': **במעשה ידיו של הקב"ה וכו'.** רש"י לא פירש כלום בזה וגם בילקוט ל"ג ליה אלא דגרסינן נמי הכי ההוא בברייתו של עולם הוא ויש לפרש דה"ק דקרא משתעי בברייתו של עולם מפרי של מעשה ידיך תשבע הארץ דהיינו שבראת המים כדי שתשביע את הארץ וכן יש לפרש לגירסת הספרים שלנו דגרסינן ההוא במעשה ידיו של הקב"ה והיא היא: **כמאן אזלא הא דכתיב משקה הרים מעליותיו ואר"י וכו'.** פירש רש"י דאי לאו ר"י הו"א דה"ק מעליותיו שהקב"ה עומד בהם הוא משקה אותן למטה ולעולם המים מאוקיינוס עכ"ל. ואמנם יש לדקדק כיון דהשתא אכתי לא הוה ס"ד כיון דסלקי להתם וכו' ה"ל למפרך לר"א מפשטיה דקרא למטר השמים תשתה וגומר קרא שהביא רבי יהושע וע"כ נראה לומר דאי לאו ר"י ה"א דה"ק דמשקה הרים מעליותיו של כל הר והר כמ"ש בב"ר דבשביל ד' דברים חזר הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלה וכו' ושיהא הגבוה שותה כנמוך ע"כ אבל רבי יוחנן דאמר מעליותיו הוא כינוי להקב"ה ודאי דאתא לאשמועינן דמעליותיו שלו משקה הרים דהיינו מים עליונים פריך שפיר ומש"ה לא פריך נמי מדכתיב למטר השמים וגומר כיון דהאי קרא בא"י כתיב שהיא גבוה מכל הארצות לרוב גובהה א"א שלא תהא שותה אלא מלמעלה כמ"ש דבר הכתוב לשון הבאי כאילו המים בא מן השמים כמבואר בכתוב ערים גדולות ובצורות בשמים ודו"ק: **מי גרם לאוצרות שיתמלאו בר תהומות וכו'.** יש לדקדק דאימא דרבי יהושע ודאי נמי מודה בהא דהארץ שותה נמי מלמטה כדאמרינן ספ"ג ארשב"ג אין לך טפה וטפה שיורדת מלמעלה שאין תהום יוצא לקראתה ג' טפחים מלמטה וכו' ע"ש וי"ל דלר"י כיון שהארץ שותה נמי מלמעלה לא ה"ל בהאי קרא לתלות מילוי אוצרות בתהומות לחוד אלא בשניהם בתהומות ובמים עליונים: **ההוא בברייתו של עולם וכו'.** הך דר' חנינא מי גרם לאוצרות וכו' דחוק לאוקמי כרבי יהושע אלא דה"ק דודאי הך דר"ח כר"א אתיא אלא רבי יהושע אוקי ליה לקרא בברייתו וכו' ויש לדקדק דא"כ למאי דלא אסיק אדעתיה לאוקמא האי קרא בברייתו של עולם אמאי לא פריך ליה מגופיה דקרא בלאו ר"ח ולפי מ"ש לעיל דרבי יהושע נמי מודה דהארץ שותה נמי מלמטה ניחא בלא ר"ח וה"ק קרא דע"י תהומות שלמטה נמי יתמלאו אוצרות בר אבל לר"ח דקאמר מי גרם וכו' משמע דתולה מילוי אוצרות בתהומות לחוד ועי"ל דכולה מילתא תלמודא מסיק לה כמאן

אזלא הא דאר"ח וכו' כר"א אבל ר"י לא מפרש לה הכי אלא בברייתו של עולם וכל"ל לקמן כמ"ש לעיל ודו"ק:

הרי"ף והלא מימי אוקיינוס מלוחין הם. פירש"י ז"ל מלוחין הם ואין התבואה גדלה מהם הא דלא פי' כפשוטו מלוחין הם ואינן ראוים לשתייה והשיב לו שמתמתקים הם בעבים וראוים לשתייה. ואפשר לומר דרבי אליעזר לא פליג על רבי יהושע שאינו שותה ממים העליונים כלל דהא קרא דכתיב למטר השמים מאי עביד ליה אלא סבר דממים העליונים וגם ממימי אוקיינוס שותה ולפיכך אין להקשות על שהגשמים ראויים לשתיה דדילמא כיון שנתערבו מי אוקיינוס עם שלמעלה הם ראויים לשתיה אבל מ"מ אינם ראויים לצמיחת תבואה. ומיהו יש לתרץ אמאי לא אקשי לרבי אליעזר מפסוק למטר השמים תשתה מים שעניינו נדבר בשבחה של א"י דכתיב לא כארץ מצרים היא אשר תזרע והשקית ברגלך כגן הירק והארץ אשר אתם עוברים שמה למטר השמים תשתה מים:

תנו רבנן ארץ ישראל נבראת תחלה וכל העולם כולו לב
נברא לבסוף שנאמר °עד לא עשה ארץ וחוצות משלי ח
ת"ר א"י שותה בתחלה וכל העולם כולו שותה בסוף
שנא' °הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות. איוב ה
א"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו שותה מתמצית
משל לאדם שמגבן את הגבינה נוטל את האוכל ומניח
את הפסולת ארץ ישראל משקה הקדוש ברוך הוא
בעצמו וכל העולם כולו משקהו ע"י שליח שנא' הנותן
מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות:

בתחילה. שותה גשמים יורדין שם תחלה כך שמעתי: **משיורי.** תמצית מה שנשאר בעבים אחר שתיה: **ע"פ ארץ.** ארץ ישראל:

הרשב"א הקשה הזה סבר כי ארץ ישראל שהוא העיקר נקראת ארץ סתם כי הוא תכלית הכונה בארץ ומה שהוא טפל לה נקראת חוצות מלשון חוץ ר"ל דבר שהוא חוץ לעיקר. גם על דרך האמת נקראת ארצנו ארץ כי היא ארץ חמדה ולכונו יתי' בה וכבר ידעת שא"י נחלת הש"י ועליו הוא אומר ההר חמד ה' לשבתו על כן נתנה לעם בחר לנחלה לו ואחר שהוא נחלתו יתברך לא מסר הארץ והעם למזל או לשר משרי מעלה אשר חלק אותם לכל העמים כי חלק ה' עמו והוא אלהי הארץ כאמרו ויורם משפט אלהי הארץ ואין מעשיהם נעשים לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח והוא משארז"ל בבקשת מרע"ה במה יודע איפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה על ענייני הארץ בהשגחה מאתו תמידית כאמרו עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה ושם כרמז כי אין משקה אותה יתב' ע"י שליח רק בעצמו ר"ל בהשגחת מאתו יתי' כאמרו לא כארץ מצרים היא אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק ואומר על ארצנו למטר השמים תשתה מים. וממה שאתה צריך לדעת כי לא בא המאמר שם בגנות הארץ רק בשבחה שאינה צריכה כארץ מצרים שהיא כולה משקה וזו מעלה הגדולה שבארצות שהוא משקה כ"ש ארץ מצרים שיאורה משקה אותה אלא שהתורה תגיד ותרמוז והשמים הנאמרים שם רמז לשמים העליונים כאמרו ואתה תשמע מן השמים ורגלך רמז לשנת תלשון ויברך ה' אותך לרגלי וכאילו אמרו והשקית בשנותיה ולשנת הארץ בתכלית השבח הזכיר ארץ מצרים השנה הנבחרת שנשנות שנילום עולה ומשקה אותה. ואמרו עודכי ארצנו נבחרת שאינה מסורה לשליח רק להשגחת מאתו יתי' כי תמיד עיניו בה לא תסור השגחתו ממנה ועל כן הוא אומר למטר השמים תשתה מים והוא שנאמר כאן שכל הארצות שותות ע"י שליח וא"י לבדה הוא בעצמו יתברך משקה אותה וכל המאמרים האחרים שנאמר כאן א"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית א"י שותה תחלה ולבסוף כל העולם כולו הכל רמז למה שאמרנו. ואם תתבונן במה שאמרתי תבין זה כי כל השכלים ומזלות השמים ששם הש"י משטרם בארץ אין פעולתם

רק

עיון יעקב

ארץ ישראל נבראת תחלה. כי עיקר הבריאה הי' בשביל ישראל כדאיתא במדרש בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית לכך ארצם נברא תחלה. ועיי"ל ע"ד דאיתא גבי בריאת המאורות שראה הקב"ה באור הראשון שאינם כדאים להשתמש בו גנזו וברא אור אחר להשתמש בו כן הי' ג"כ בארצות שראה שאין כל העולם כדאי להשתמש בארץ הקדושה ברא ארצות אחרות לאו"ם וכן כשישראל חוטאים הם גולים לשאר ארצות: **וכל העולם כולו נברא לבסוף.** היינו כמ"ד עולם מאמצעיתו נברא שא"י הוא טבור ולמ"ד העולם מן הצדדין נברא י"ל מ"מ א"י נברא תחלה מצדדים ואח"כ גם באר. ארצות נבראו מצדדים:

רק מן הנשפע עליהם מן הקבלה מהשגת עליונה ברוך הוא ואמר היות א"י שותה בהשגחה מאתו בלי אמצעית שליח ממזלות הגשמים אם כן באמת הגשמים שיורדין שם הם העיקר גשמי רצון וברכה להרבות הפירות ועל כן היתה א"י בזמן שהיו ישראל עושים רצונו של מקום מוציאה רוב תבואות ופירות מרובין וטובין מאד שלא כדרך שאר ארצות כמו שידעת במאמרם ז"ל בכתובות שאמר כי שם צוה ה' את הברכה ושאר ארצות שהם תחת משטרי השרים כאילו הם שותים בדרך משל מן התמצית של גשמים ההם. גם א"י שותה תחלה על צד הזה כי היא מקבלת מן הברכה העליונה ולכל העולם מן השפע הנשפע מן הברכה ההיא שהם שלוחים להנהיג העולם ולהשקותו:

מהרש"א א"י נבראת כו'. וכ"ל והוא שהשגחתו יתברך הוא בכל דבר יותר בא"י מבשאר ארצות כי הוא אלהי הארץ ועל כן נקראת סתם ארץ כי חפצו ורצונו בה וע"כ אמר נבראת תחלה שהיא העיקר ושאר הארצות טפלים ולכך נקראו חוצות והוסיף בהשגחת ארץ ישראל בענין מטר שמשקה ארץ ישראל בעצמו כי הוא נחלתו וחבלו ושאר ארצות משקה ע"י שליח דהיינו שרי אומות שלמעלה ומזלות שלהם אותם חלק ה' לכל העמים ועוד הוסיף בהשגחת א"י שהיא שותה מי גשמים כו' ומפיק ליה מדסיכה בא"י לכתוב לשון מטר ובחוצות לשון מים כאילו אינן מי גשמים רק מים בעלמא. והוסיף עוד דא"י שותה תחלה כו'. היינו כמי שהוא עיקר ושאר ארצות טפלים לה וכ"ש שא"י נבראת תחלה כו' ומייתי משל לאדם שמגבן כו' והוא משל לשלשה דברי' שזכר במעלת א"י הגשמים שבא"י הוא משל שנוטל האוכל תחלה הוא משל ששותה תחלה כו' ומניח הפסולת הוא משל לשתיה שמניח התמצית לאחרים דהיינו התמצית ע"י שליח:

לג א"ר יהושע בן לוי כל העולם כולו תמציתה של גן עדן הוא שותה שנא' °ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. תנא מי תמצית בית כור שותה תרקב ת"ר ארץ מצרים הויא ד' מאו' פרס' על ד' מאות פרסה והיא אחד מס' בכוש וכוש אחד מס' בעולם. ועולם אחד מס' בגן וגן אחד מס' בעדן. ועדן אחד מס' בגיהנם נמצא כל העולם כולו ככסוי קדרה לגיהנם (וגיהנם) [וי"א גיהנם] אין לו שיעור וי"א עדן אין לו שיעור:

ונהר יוצא מעדן וגומר. כלומר סימן לדבר שגן עדן שותה מי גשמים תחלה דכתיב קרא ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן תחלה: **תנא מתמצית בית כור.** כלי שמשקין במימיו בית כור יכולין להשקות בתמציתו שדה שיעור זריעת תרקב שהיא אחד מששים בבית כור והכי נמי עולם אחד מששים בגן עדן ודי לו בתמצית העננים שמשקין את הגן וגן לפני כל העולם מלא כעדן לגן: **ככסוי קדרה.** הקטן כנגד הקדרה:

מהרש"א שנאמר ונהר יוצא מעדן. פרש"י סימן לדבר שג"ע שותה מי כו' ע"ש ר"ל דודאי העולם אינו שותה מעדן אלא מגן של עדן והוא ס' ממנו כדלקמן ובהאי קרא דמיירי יוצא מעדן כתיב אלא לסימן בעלמא מייתי ליה מהאי קרא שגן של עדן שותה מי גשמים תחלה כו': **והגיהנם אין לו שיעור** כו'. שוא גופים ודאי דיש ליה שיעור כיון דעדן ס' ממנו הרי הוא

ס' בעדן אלא דה"ק שאין לה שיעור לשער בדבר אחר שיהיה גדול ס' כמו גיהנם וכן לי"א דעדן אין לו שיעור יש לפרש כן שאין לו שיעור בדבר אחר דהיינו שיהיה הגיהנם גדול ס' כעדן ודו"ק: **שוכנת על מים רבים:** רבה אוצרות ושיפא דאלה בא קצך אמת בצעך והוא כפרש"י וכראה לפרשו אמת מלשון אמת המים ובצעך מלשון בצעי מים ור"ל שבא קצך שלא יהא לך עוד כ"כ מים רבים באמת מים ובצעי מים וכמו שכתוב שם והחרבתי את ימה והובשתי מקורה:

°**ויאמר** יעקב לבניו למה תתראו אמר להם יעקב לד לבניו אל תראו עצמיכם כשאתם שבעים לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל כדי שלא יתקנאו בכם °אל תרגזו בדרך א"ר אלעזר אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגז עליכם הדרך איני והא אמר אלעאי בר' ברכיה שני ת"ח שמהלכין בדרך ואין ביניהם ד"ת ראויין לשרף שנא' °ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם. טעמא דאיכא דבור הא ליכא דבור ראוין לשרף. לא קשיא הא למיגרס הא לעיוני. במתניתא תנא אל תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר אל תפסיעו פסיעה גסה דאמר מר פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. והכניסו חמה לעיר כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב שנא' °הבקר אור והאנשים שולחו:

אל תראו עצמכם. שיש לכם חטים הרבה ולא הלכו אלא בשביל דבר זה שלא להתראות בפני עשו שהיו לעורים ורעבים: **תרגז עליכם הדרך.** תתעו: **לישרף באש.** דכתיב והנה סוסי אש וכתיב בההוא ענינא הלוך ודבר והכי כתבים לאשמועינן דאי לאו שהיו הולכין ומדברים בדבר הלכה לא היו ניצולין: **הא למגרס.** מבעי ליה באורחא אבל במלתא דאיבעי ליה לעיוני לא: **במתניתא תנא.** מאי אל תרגזו בדרך אל *תדחקו עצמיכם בפסיעה גסה: **והכניסו חמה.** לעיר כשאתם לנין ושוכבין בדרך בעיירות הכניסו לעיר בעוד שהחמה זורחת: **יצא אדם בכי טוב.** שימתין עד שיאור כמו וירא אלהים את האור כי טוב: **ויכנס בכי טוב.** בערב בעוד שהחמה זורחת שאין לסטים מצוין אי נמי שלא יפול בבורות ובקעים שבעיר ושלא יעלילו עליו עלילות מרגל אתה או גנב: **הבקר אור והאנשים שולחו המה וחמוריהם.** מכאן שילאו בכי טוב. והוא הדין ליכנס בכי טוב יש ספרים דלא כתיב בהו האי קרא אלא מלתא דרב יהודה סברא הוא ולא בעי קרא עד כאן:

תוספות אל תרגזו בדרך. ויש מדרש אל תפסקו מדבר הלכה: **ואין ביניהם ד"ת ראוין ליש'רף** דכתיב ויהי המה הולכים הלוך וגומר טעמא דאיכא דבר וכו'. ויש מדרש שהם היו מדברים בדברים בטלים ומשום הכי ראויין לישרף: **פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם.** ואין להקשות אם כן בחמש מאות פסיעות גסות יהיה ניטל כל מאור עיניו של אדם והא קא חזינא דלאו הכי הוא אלא נראה לפרש דהפסיעה ראשונה נוטל

עין יעקב

ומשם יפרד והי' לארבעה ראשים. והיינו לארבע רוחות העולם ועיין בחדושינו דפסחים דף נ"ד: **לא** בפני עשו ולא בפני ישמעאל. הא דהזכיר אלו י"ל לפי שהם בני אבותיהם ולא יקויים בהם מהרסייך ומחריבייך ממך יצאו: **אל** תתעסקו בדבר הלכה כדי שלא תרגז עליהם הדרך. ויתעכבו והוא הי' רוצה שימהרו ויעלו אל אבי. עיין במהרש"א ואע"ג דת"ת גדול מכבוד אב ואם י"ל מ"מ להציל אביו מצער גדול כזה שגרם לו ג"כ ביטול תורה ושאם אין תורה אין קמח התיר להם שלא להתעסק אך לפ"ז אין אנו צריכין לתירוץ הש"ס הא למיגרס הא לעיונא דדלמא שאני הכא דבשביל כבוד אביו שאני. ועיין בתוספות שכתב שהמדרש חולק אל תפסיקו מדבר הלכה הוצרך להזהיר אותם על כך שלא יאמרו למהר לבשורת אביו ולא יתעסקו בד"ת לפיכך הזהיר אותם אפ"ה אל תפסיקו מד"ת כי ת"ח כנגד כולם: **והכניסו** חמה לעיר. עיין בחדושינו ריש פסחים:

נוטל א' מחמש מאות והפסיעה שניה נוטל פחות מן הראשונה ששניה אינה נוטלת אלא אחד מחמש מאות הנשארים כמו בעיבורייתא דבי רבי ר"ל העשור ממה שנשאר אבל עדיין קשה דמ"מ פסיעה ראשונה דנוטלת יותר מן השניה אלא י"ל דלא נוטלת אלא פסיעה ראשונה דוקא ומכאן ואילך כיון דדש דש א"כ פסיעה ראשונה נוטלת טפי משום דכל התחלות קשות ע"כ:

מהרש"א א"ל יעקב אל תראו כו'. עיין בפרש"י בחומש והכא ופי' הרא"ש דבריו דלפי דברי רז"ל יהי' פירו' של תתראו תתרוו מלשון שביעה ומ"ש אל תראו עצמכם כו' איכא פירוש של תתראו אלא כו' אף כאן אל תתראו אל תראו עצמכם שבעים כו' ע"ש באורך ולפ"ד כ' ג"כ מה שפרש"י בחומש בסוף דבריו ודומ' לו ומרוה גם הוא יורא הוא שב אלשון ראשון שפרש"י בחומש והוא דברי רז"ל וא' מתחלף בו' וזה הוא דוחק גדול בפרש"י לומר שמבי' ודומה לו אלפני פניו אלשון ראשון ולא אלפניו לשון שני מפי אחרים שהוא מלשון כחישה ועוד מה צריך לראיה שהוא מלשון שביעה שהמקרא מלא ממנו ובתורה כתיב למען ספות הרוה וגומר ואם הוא זר בא' תתראו מלשון שביע' והוצרך להביא ודומה לו גם הוא יורא שהיא ג"כ בא' יותר זר בלשון שני מלשון כחישה אבל הנכון לדרש רז"ל בחומש שהתראו מלשון ראיה וכמ"ש אל תראו עצמכם כו' שהוא המתחייב בכח מאמר והתפעל למה תתראו בפני עשו כו' וכן איתא בהדיא בתנחומא. שפי' תתראו מלשון ראיה. אמר יעקב לבניו אתם גבורים אתם נאים אל תכנסו בשער אחד כו' שלא ישלוט בכם עין הרע ע"ש גם מה שהביא בשם התנחומא שאמרו למה תתראו אל תוציאו בידכם פרוסת לחם לא מלאתיהו שם אבל הוא בב"ר ואין זה מכרעת כלל לפירושו מלשון שביעה אלא שפירושו מלשון ראיה שאל תתראו פרוסת לחם בידכם והשתא ניחא רש"י בפירוש החומש שכתב ודומה לו אלשון אחרון אלפניו קאי שכתב מפי אחרים שהוא לשון כחישה כי תתראו בא' איכו לשון ראיה כדברי רז"ל אלא שהוא מלשון כחישה ודומה לו גם הוא יורא שהוא ג"כ בא"ף ופי' המקרא דמשלי נפש ברכה שהוא ותרן בממונו תדשן כפשוטו גם מרוה ומשביע הוא היורא שהוא העני: **לא בפני עשו** כו'. הא דנקט בפני עשו וישמעאל שלא היו אז בארץ כנען ולא אמר בפני בני כנען עצמן תירץ הרמב"ן ואולי היו באים בני עשו וישמעאל דרך ארץ כנען כו' ע"ש והרא"ש דחה דבריו ע"ש ותירץ מפני שכל בני כנען היה להם תבואה כמות' כו' ע"ש ואין זה מוכרח גם אם היה להם תבואה מי ניחא שהיה לכל בני כנען תבואה ועוד דאכתי תקשי למה לא אמרו נמי עמון ומואב שהיו ג"כ שכיני ארץ כנען אבל נראה כי הקנאה שנאמרה הכא לא שייכא רק באחים קרובים ומטעם שיהיה האדם עם אחיו בצרה כדמוכח כל הסוגיא ודבר זה אין לחוש רק בצרת אחים וקרובים ולהכי נקט בני עשו וישמעאל שהיו מזרע אברהם נחשבים אז כאחים וקרובים לבני יעקב אבל שאר עובדי כוכבים לא שייך בי' קנאה זו להיות בצרה עמהם וכן מוכח מדברי הר"ן בזה שכתב בסוגין בענין איסור תשמיש דיוסף שלא ידע שהיו שבעים היה אוסר עצמו בתשמיש בשבילם אבל הם ידעו כו' עכ"ל מדבריו מוכח שלא היה להם לחוש לאסור את עצמם בתשמיש משום דשאר עובדי כוכבים היו שרוין בצער ואפי' משום בני עשו וישמעאל דלא שייך בתשמיש קנאה אלא באכילה שהיה בגלה כמ"ש למה תתראו ואל תוציאו פרוסות לחם בידכם וכתב הרמב"ן לדרש רז"ל אל תראו עצמכם שבעים כו' דמשמע שהיה להם עדיין תבואה והא דכתיב ונחיה ולא נמות היינו שלא ימותו כאשר יתום הלחם אשר בידם: **שמא תרגז עליכם הדרך.** פרש"י תתעו עכ"ל ר"ל שע"י עיון בתורה כשמפסיק תבואו לתעות ותתעכבו בדרך ויוסף ויהר הליכתם כמ"ש מהרו ועלו וגו' ורש"י בחומש הביא דרש רז"ל דשמעתין: **אל תרגזו אל תתעסקו כו' ד"א אל תפסיעו כו'.** ע"ש אבל הרא"ש כתב על פרש"י שבחומש אבל בב"ר שלפנינו כתוב אל תרגזו אל תפסיעו כו' ע"ש באורך ומדבריו נראה שנעלם מעיניו סוגיא דשמעתין דדברי רש"י בחומש מיוסדים על פי סוגיא דשמעתין והב"ר חולק ופירש אל תרגזו בהפך דהיינו אל תפסיעו מדבר הלכה וכמ"ש התוספות שיש מדרש החולק על תלמוד שלנו ונראה לפי דרש דשמעתין פי' הכתוב אל תרגזו כדמסיק לעיוני כי עיון התורה מביא החכמים לידי רוגז כמ"ש בפרקין אורייתא דקא מרתחא ליה ולזה אמר להו אל תרגזו ותעיינו בדבר שנצטויתם בדרך דהיינו דברי תורה שהולכי דרכים פטורים מן המצות אבל חייבים בד"ת כמ"ש ודברת בם וגו' ובלכתך בדרך וגומר היינו לפי המסקנא והרא"ש פי' הכתוב בענין אחר לפי הדרש כי נעלם ממנו סוגיא דשמעתין ודו"ק: **שני תלמידי חכמים שמהלכין בדרך כו'.** ביחיד המהלך בדרך יחידי כמו אמרו פ"ג דאבות המהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו אלא דהכא מוסיף שבשני ת"ח המהלכים בדרך ישאו ויתנו בדבר הלכה ביחד שתהיה התורה יוצאת מביניהם ואם לאו ראויין הן לישרף כי אש השכינה שרויה ביניהם על עסקם בתורה כמ"ש ב' שיושבים ויש ביניהם דברי תורה ה"ז שכינה שרויה ביניהם ובביטול תורה מביניהם האש שורפת אותם כדקאמר טעמא דאיכא דבור כו' פי' דבור של תורה ודרשו כן מיתורא דהולכים הלוך שדברו בדבר הלכה א"כ בדבר שמצוה בו גם בהליכה כמ"ש ודברת בם כו' ובלכתך בדרך וגו' אבל אי ליכא דיבור בהליכה דהיינו ד"ת לא היה האש מפריד ביניהם אלא שהיו ראוין לישרף ובמדרש ילקוט ספר מלכים ודבר אין דבור אלא תורה שנאמר הלא כה דברי כאש וגו' וכשנסתלק מלאך אל אליהו ואלישע בא ומצאן עסוקים בד"ת ולא היה יכול לשלוט בהן שנאמר והנה רכב אש אלו דברי תורה נביאים וכתובים וסוסי אש אלו משנה הלכות ואגדות כו' ע"ש לפי זה דרשו ודבר דבור של תורה לפי שהוא נמשל לאש כדכתיב ודבר והנה רכב אש וגו' רמז על דבור של אש שהיא תורה ורכב וסוס הוא רמז על מלחמתה של תורה בשנים שנושאים ונותנים בה: **אל תפסיעו וכו' והכניסו החמה כו'.** נופל בזה לשון רוגז כי הממהר בהלוכו בפסיעות גסות ולילך בערב אחר שקיעת החמה הוא מבוהל ומתרגז בהליכתו וכן פי' מהרלא"י יש לדקדק אמאי לא נקט אלא והכניסו חמה לעיר ולא נקט נמי יציאת חמה מעיר ומצב יהודה דמייתי נקט היציאה ברישא והקרא דמייתי הבוקר אור וגומר נמי ביציאה איירי והכניסה מסברא דה"ס כפרש"י והנראה שנקדים בזה דיש להקשות למה לא הזהיר אותם יעקב כבר על כל זה בהליכתם למצרים ועוד קשה דהא כבר הוזהרו ע"כ לילך בכי טוב כדכתיב הבקר אור והאנשים שולחו וגו' אלא די"ל שודאי הם ידעו כבר הא דלא יפסיע אדם כו' והא דלעולם יכנס אדם כו' אלא מפני שא"ל יוסף עכשיו מהרו ועלו אל אבי וגו' שהזהיר אותן למהר הליכתם הוצרך להזהיר אותן דמ"מ אל תרגזו בדרך בפסיעות גסות למהר הליכתכם לפי שהוא מזיק לעינים גם לא תמהרו הליכתכם ליכנס אחר ביאת החמה לפעמים אדם בא לעיר ויחשוב למהר הליכתו בעוד יום לבא לעיר אחרת והוא טועה שיתאחר ביאתו עד אחר ביאת שמש וזה לא שייך ביציאה מן העיר וע"כ לא הוצרך להזהירם על היציאה כיון שכבר הוזהרו בי"ז כמ"ש הבוקר אור וגו' והשתא ניחא דמקרא לא מפיק אלא יציאה ומיהו הכניסה במכ"ש יליף לה דהא בכניסה איכא עוד האי טעמא שדרכו לילך במרוצה דליכא ביציאה גם' למ"ד שהזהיר אותן שלא יעיינו בדבר הלכה כדי שלא יתאחרו בהליכה בדרך היינו נמי מה"ט מפני שמיהר הליכתם וביאתם כמ"ש מהרו ועלו וגו':

הרי"ף אל תרגזו בדרך אל תתעסקו בדבר הלכה. כפי פשוטו יש לדרוש עם מה שדרשו חז"ל במקום אחר שפרשת עגלה ערופה נתן להם לסימן שבאותו פרק פירש יוסף מאצל יעקב שהיה לומדו פרשת עגלה ערופה וז"ש וירא את העגלות אשר שלח שהוא סימן של עגלה ערופה ותחי רוח יעקב אביהם

אחיהם כי האמין להם ובזה מתיישב הענין כי כיון שמסר להם פרשת עגלה ערופה לתת סימן לאביו חשש שמא יבאו להתעסק בדרך בהלכה של עגלה ומתוך היותם עסוקים באותה פרשה וידעו כמה צריכה כפרה ענין דם הנפש הנקי אז יתעוררו ביניהם איך מלאם לבם להרוג את הנקי אחיהם יוסף ויאמר איש אל אחיו אתה היית הסבה להכנס בעון חמור הזה של דם הנקי עוד יתעוררו ויאמרו ראו כמה כפרה היו צריכין על שפטרוהו בלי מזון ובלי לויה אע"פ שלא שפכו דם ולא ראו וכ"ש אנחנו שנתכוונו להרוג דם נקי כי בהיותם עוסקים באותה הלכה של עגלה ערופה שמסר להם סימן בודאי שיתחרחר הריב ביניהם וירגזו בדרך לכך צוה אותם אל תתעסקו בדבר הלכה הוא על ההלכה שמסר להם לסימן: שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך וכו'. כתבו בתוספות טעמא דאיכא דבור ויש מדרש שהם היו מדברים בדברים בטלים ומש"ה ראוים ליפרף וקשה לאותו מדרש שלא היו ראוים ליפרף אלא על שהיו עוסקים בדברים בטלים א"כ ליקשי מהכא לרי אלעזר שאמר בי ת"ח שאין ביניהם ד"ת ראוים ליפרף שהרי הכא לא היו ראוים ליפרף אלא על דברים בטלים הא אם לא ידברו דברים בטלים וגם לא ידברו ד"ת אין רעה ואין נוחה ושמא י"ל דלא דרש רבי אלעאי הכי אלא לפי דרשה זו דהלוך ודבר הוא בדברי תורה אבל לדעת המדרש לא קאמר רבי אלעאי כך דראוים ליפרף:

שם **אמר** רב יהודה אמר רבי חייא המהלך בדרך אל יאכל יותר משני רעבון מ"ט הבא תרגימו משום מעייני במערבא אמרי משום מזוני כאי בינייהו איכא בינייהו
דף יא *דיתיב בארבא א"נ דקאזל מאוונא לאוונא רב פפא כל פרסה ופרסה אכיל חדא ריפתא קסבר משום מעיינא. אמר רב יהודה אמר רב כל המרעיב עצמו בשני רעבון
איוב ה ניצול ממיתה משונה [שנאמר °ברעב פדך ממות מרעב מיבעי ליה אלא ה"ק בשכר שמרעיב עצמו בשני רעבון ניצול ממיתה משונה] אמר ריש לקיש אסור לאדם
בראשית מא לשמש מטתו בשני רעבון שנאמר °וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב תנא חשוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון:

לא יאכל יותר. ממה שאוכל בשני רעבון דאמרי' לקמן שצריך להרעיב עצמו בשני רעבון: **משום מעיינא.** שלא יתחלחלו מעיו של אדם ברוב אכילתו מפני הדרך. יש אומרים יהו מעיו של אדם שופכין זה לזה כעין מעיין: **משום מזוני.** שמא אין לו לאחר כך: **דיתיב בארבא.** משום מזוני איכא משום מעיינא ליכא: **מאוונא לאוונא.** מקום מלון התגרים מכפר לכפר דמשתכחי מזוני וליכא למיחש למזוני ולמעיינא איכא למיחש: **כל פרסה אכל הדא ריפתא.** קסבר רב פפא הא דאמור רבנן לא ליכול טפי משום מעיינא ואיהו לא מסתפי ממעיינא דבעל בטן הוה. ע"א כריסו רחבה כדאיתא בב"מ דקא חשיב איבריה דרב פפא וכאיש גבורתו ולפיכך יכול לאכול הרבה ואינו מזיק לו: **מיתה משונה,** מת בחרב ורעב וכל מיתה שאינה בידי מלאך המות כדרך כל אדם על מטתו קרי מיתה משונה: **בשכר שמצער עצמו.** כשישראל בצער: **אסור לשמש מטתו בשני רעבון.** דצריך אדם לנהוג צער בעצמו: **חשוכי בנים.** חשוכי בנים דגרסינן במנחות לגבי מנורה ומי חשיכי כולי האי שלא קיימו פריה ורביה:

תוספות מעיינא פי' משום שהבני מעים הוה קשה להו:

מהרש"א מרעב מיבעי ליה וכו'. אין לפרש דה"ק ברעב מרעב מבעי ליה דהא שפיר מתפרש ברעב דהיינו בעת רעב בעולם פדך ממות וכן בסיפא דהאי קרא ובמלחמה מידי חרב דהיינו בעת מלחמה בעולם פדך מחרב וגם מרעב במ"ש לא יתכן גבי פדך ממות אלא די"ל כפי גירסת הרי"ף דגרסינן ממות מרעב מבעי ליה דה"ק כיון דקאמר קרא בו' צרות יצילך וגו' וחשיב להו מצרת הרעב לא ה"ל למכתב ברעב פדך ממות דמשמע שלא היה כילול מצרת רעב אלא ממיתה של רעב אלא דה"ל למכתב ברעב פדך מרעב ולא לכתוב ממות דמצרת רעב גופה פדך בעת רעב וקאמר דלכך כתיב ממות למידרש בשביל שמרעיב עצמו כו' ובסיפיה דקרא ובמלחמ' מידי חרב כיחא ליה דצרת מלחמה הוא החרב גופיה גם בלא מיתה. א"כ דה"ק ה"ל למכתב ברעב פדך מרעב דמשמע ממיתת רעב אבל ממות סתם לא משמע מיתת רעב וכן במלחמה מידי חרב דהיינו ממיתת חרב וקאמר למידרש בשביל שמרעיב וכו' וממות לא ממיתת רעב אלא ממיתה משונה ודו"ק: **בשני רעבון וכו'.** וכתבו התוספות וא"ת והרי יוכבד שנולדה בין החומות וכו' ע"ש ועיין תירוצים בזה בר"ן וברא"ם ובב"י טור א"ח סימן תקע"ד דחה דבריהם ע"ש והוא תירץ ונראה שקודם מתן תורה לא היה נתפר לשמש בשני רעבון והא דמייתי מיוסף אסמכתא בעלמא הוא וכו' ע"ש באורך וקשה לתירוצו כיון שהוא אסור לאחר מתן תורה ואפי' מדרבנן ודאי דהיה לוי מקיים איסורו כמ"ש שהאבות קיימו אפי' עירובי תבשילין אבל הנכון כשיטת התוס' וכדברי הרא"ם שמן הדין היה יוסף מותר לשמש כיון שחשוך בנים היה שלא היה לו בת אלא שממדת חסידות עשה יוסף כמ"ש התוס' אבל לוי לא נהג מדת חסידות זה כיון שהיה חשוך בנים שלא היה לו בת ואכן גמרינן איסורא מיוסף למי שאינו חשוך בנים וקיים כבר פ"ו דלולי שהיה איסורא למי שקיים פ"ו לא היה יוסף עושה ממדת חסידות כיון שלא קיים פ"ו ומדברי הירושלמי שכתב הב"י שם דבליל טבילה מותר לשמש אפילו בשני רעבון יש לתרץ ג"כ לפי שיטת התוס' דאשת לוי כתעברה בליל טבילה ויוסף ממדת חסידות היה פורש גם בליל טבילה ואכן גמרינן איסורא מיוסף דאי לאו איסור גמור בלא ליל טבילה לא היה מחמיר על עצמו בליל טבילה לבטל מצות עונה. ובפענח רזי תירץ בשם הרא"ם בשביל יוסף שהיה יחיד לא אסרו עלמא מלשמש וכה"ג כתב התקוני ע"ש. וכתב הרא"ם עוד בזה וליכא לאקשויי מילחק דכתיב ויהי יצחק מלחק וגו' משום דבאותו מקום שהיה עומד שם לא היה רעב וכו' ומשום הכי התיר אבימלך לבניו לישא נשים במקום שהלך לשם וכו' עיין שם והנראה דאין מקום לקושייתו מיצחק שהיה זה אחר שנפסק הרעב כדמוכחי קראי דכתיב ויהי כי ארכו לו שם הימים גומ' וירא והנה יצחק מצחק ומצני אבימלך לא קשה הא כבר ראינו בהם שלא חשו לאיסור זה שהרי הם פירשו עצמם מן הצבור והלכו מא"י לח"ל למקום שובע וחזי מה עלתה בהן כדאמרינן פרק הספינה שלכך נענשו מפני שהלכו מא"י לח"ל ברעב ופירשו עצמם מן הצבור:

אמר הבונה ככה יעשה האיש שהליכתו בדרך חיי העוה"ז לצמצם במאכלו מנלקח כנגד כל ההנאות. כמו שאמרו אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו או י"ל שהצדיק סוא טוב כאשר לא יאכל בהנאותיו קרן מעלליו הטובים אלא פירותיהן בעוה"ז

אסור לשמש מטתו בשני רעבון שנאמר וליוסף ילד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב. וכתבו תוס' וא"ת והלא יוכבד בין החומות נולדה ועת רעב היה כאותו עת וי"ת שמשו מטותיהן בשני רעבון וי"ל דלכ"ע לא הוי אסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות ויוסף לא שימש ושאר בני אדם שמשו. ומהר"א מזרחי תירץ דעדיין לא היי ללוי בת ולא קיים פ"ו עד שיהא לו זכר ונקבה ועל זה מקשה הב"י בא"ח סי' תקע"ד דא"כ גם יוסף הי' מותר לשמש כיון שלא הי' לו נקבה ע"ש באורך. ובאמת נ"ל שעיקר הקושיא של הב"י על הרא"ם מעיקרא לק"מ דודאי הי' ליוסף בת כדאיתא במדרש פ' ויגש פ' י"א על פסוק אדוני שאל את עבדיו מתחלה בעלילה באת עלינו וכו' וכי בתך היינו מבקשים והא דלא קחשיב עם בני יוסף בירידתן למצרים י"ל שמתה מקודם ומ"מ הדין דין אמת כמ"ש התוספות ומ"ש הט"ז סי' תקע"ד סעיף ב' לומר חשוכי בנים הפי' שלא קיים פ"ו כבר יתקחי בתשובתי חלק שלישי בי"ד סי' מ"ה. ופי"ל דעיקר כוונת התוספות דלכן החמיר יוסף יותר למדת חסידות זו לפי שידע ברוח הקדש שבבניו יברכו ישראל לומר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה ולא יהי' בלידת בניו שום פקפוק איסור ולזה אתי יתורא דקרא' לכתוב בטרם תבא שנת הרעב. וק"ל:

בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב. חכו אומרו משום מעייני שלא יזיק לבריאותו כל ערוני העולם סוף מתיסים. כחו של אדם ומקצרין חייו או משום מזוני שלא יעני ויבא לידי מתנת ב"ו כאמרו ז"ל דאכיל אלימא עשי בעליתא דאכיל קקולא אקיקלי דמתא יתיב ואמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ואיכא בינייהו דיתיב בארבא אי שהוא חזק הטבע ומיושב המזג ואינו חש לחולי אבל אין לו ממון או דקאזיל מאוונא לאוונא שהוא מרויח פעם כפעם ויש לו עושר ואינו ירא שיחסר לו שהוליא בתענוגיו אבל תפחד לבטוח מקו בריאותו וכ"מ דאם בעל נפש היא יש לו לחוש לשניהם וכן אמר ר' יוחנן שיש להתעניב עלמו בעולם הזה שכל שנותיו שני רעבון וקמו שני השבע לבד בעולם הבא כמש"ה הודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נלח: ור"ל אמר באסור לשתש מעתו כלומר ליהנות כמ"ש רבינו הקדוש בשעת פטירתו לא נהניתי אפילו מאלבע קטנה ואפילו קלה הם. לא לחסוכי בנים למלות פריה ורביה לחסידים שאינם לוקחים להם הנאה רק בדבר שהם היו מונעין עלמם ממנו היו עוברים על מלות ה' יתברך:

לה שם ת"ר בזמן שישראל שרוין בצער ופירש אחד מהם
היינו שמלוין לא האדם באים שני מה"ש [שמלוין לו לאדם] ומניחין לו
ידיהם על ראשו ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור
ועי"ש נסכת פ' אל יראה בנחמת צבור. תניא אידך בזמן שהצבור
כל כתבי שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה
ושלום עליך נפשי ואם עושה כן עליו הכתוב אומר
ישעיה כב °והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר
ושתות יין אכול ושתה כי מחר נמות מה כתיב בתריה
ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד
תמותון עד כאן מדת בינונים אבל מדת רשעים מה כתיב
שם נו °אתיו אקחה יין ונסבאה שכר וגו' מה כתיב בתריה
שם נז °הצדיק אבד ואין איש שם על לב וגו' כי מפני הרעה
חנק וע"ש נאסף הצדיק אלא יצער אדם עם הצבור שכן מצינו
רפ"א במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור שנאמר °וידי
שמות יז משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה וכי
לא היה לו למשה כר אחד או כסת אחת לישב עליה
אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרוין בצער אף אני
אהיה עמהם בצער וכל המצער עצמו עם הצבור זוכה
חגיגה ורואה בנחמת צבור ושמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני
פ"ג חבקוק ב ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידין בו שנ' °כי
אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה. דבי רבי שילא
אמרי ב' מה"ש המלוין לו לאדם הם מעידין עליו שנא'
תלים צא °כי מלאכיו יצוה לך. רבי חדקא אומר נשמתו של אדם
מיכה ז היא מעידה עליו שנא' °משוכבת חיקך שמור פתחי
ישעיה מג פיך. וי"א איבריו של אדם מעידים בו שנאמר °אתם
עדי נאם ה' אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא
במדבר ו (שנאמר °וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזו
נפש חטא אלא שציער נפשו מן היין ותניא) [סבר כי
האי תנא דתניא] ר' אליעזר הקפר אומר מה ת"ל מאשר
חטא על הנפש וכי באי זו נפש חטא זה אלא שציער
עצמו מן היין והלא דברים ק"ו ומה זה שלא ציער עצמו
אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר על אחת
שם כמה וכמה רבי אליעזר אומר נקרא קדוש שנא' °קדוש
נדרים פ"ק יהיה גדל פרע שער ראשו והלא דברים ק"ו ומה זה

שלא ציער עצמו אלא (מן היין) [מדבר אחד] נקרא
קדוש המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה
ולשמואל הא איקרי קדוש ההוא אגדל פרע קאי ורבי
אלעזר הא איקרי חוטא ההוא דמסאב נפשי' ומי אמר
ר"א הכי והאמר ר"א לעולם (יראה) [ימוד] אדם עצמו שם ע"ב
*כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו שנאמר °בקרבך קדוש ל"ק הושע יא
הא דמצי לצעורי נפשי' הא דלא מצי לצעורי נפשי' ריש
לקיש אמר נקרא חסיד שנאמר °גומל נפשו איש חסד משלי יא
[ועוכר שארו אכזרי] א"ר ירמיה [בר אבא] אמר ריש
לקיש אין ת"ח רשאי לישב בתענית מפני שממעט
ממלאכת שמים אמר רב ששת האי בר בי רב דיתיב כגמרא המאת ריס כהס ך
בתעניתא כלבא ליכול שירותיה:

שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם. א' מימינו וא' משמאלו דכתיב כי מלאכיו יצוה לך: והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט לאן אכול בשר ושתות יין וגו' כי מחר נמות ונגלה באזני ה' לבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון: זו מדת בינונים. שיראים מן המיתה כדכתיב בהו כי מחר נמות: אתיו אקחה יין ונסבאה שכר. והיה כזה יום מחר גדול יותר מאד: הצדיק אבד ואין איש שם על לב. מפני מה הוא מת: מפני הרעה נאסף הצדיק. מפני שלא יצטער הוא ברעה אחר שהיא גזירה מלפניו ל"א כי מפני הרעה נאסף הצדיק מפני רעות של אנו הוא. נאסף שאין הקב"ה רוצה שיבקש עליהם רחמים: כפים. אלי בניה ורגילין לתתה בין ב' נדבכי העצים: ה"ג איבריו של אדם מעידין שנא' ואתם עדי לשון רבים: לשמואל קדוש יהיה. אגידול פרע קאי שעירו אסור בהנאה אבל הוא עצמו לא נקרא קדוש. ולר' אלעזר חוטא דקאיב כתרגומו מאשר חטא על הנפש פשט המקרא על שנטמא במת: וכי באיזה נפש חטא זה. למי הרג שנקרא חוטא שאין מלוה לצער עצמו כדאמרי' לדיקי אי אכלי האי עלמא מי שנו להו במסכת הוריות: נקרא קדוש. רישיה דקרא קא דריש בשביל שמתוך כך מתמרקין עונותיו שמתענה: כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו. כאילו כל מעיו קדוש ואסור להכחישן דהכי משמע בקרבך קדוש כלומר דאסור להתענות בקרבך קדוש רישיה דקרא קדריש בשביל שהקדוש שרוי (בצער) לא אבא בעיר שלמעלה עד שאבנה ירושלים של מטה ורמיזה בעלמא הוא: הא דמצי מצער נפשיה. שיכול לסבול התענית משבחו הקב"ה אבל מי שאינו יכול להתענות נקרא חוטא: נקרא חסיד. המתענה דכתיב גומל נפשו איש חסד מפרים עלמו ממאכל ומשחה כמו ביום הגמל את יצחק שבריי"ר בלע"ז מפי מורי אי נמי גומל לשון תגמול שמשלים נפשו לקונו: ועוכר שארו. המתענה ומכחיש בשרו נקרא אכזר: שממעט במלאכת שמים. חלש הוא ואינו יכול ללמוד: שירותיה. סעודתו: כלבא ליכול. סעודתו ולכך המתענה אינו מועיל לו אלא כמי שמתענה מפני שאין לו מה יאכל:

הרשב"א כתב בפירוש האגדות מלת עדות מושאלת הנחה הראשונה למי שמפרסם

עיון יעקב

אל יראה בנחמת לבור. לכאורה איך זה עונש כל כך כיון שאינו משגיח בלערם גם בשמחתם אינו משגיח ואי עונשו שימות ולא יזכה לראות נחמותיהם הל"ל עונש מיתה בפירוש כדתנא בשמוך ועיקר חסר מן הספר ואפשר לומר שזה עונשו לפי שהוא אינו מלער בלרות לבור ובאמת הוה לי' ללמוד ממדה קונו שבכל לרתם לו לר ועוון אנכי בלרה חה עיקר גרם הגאולה העתידה לבא במהרה בימינו לכך היא לא יזכה לנחמות ליון וירושלים וק"ל: **אם** יכופר העון הזה לכם עד תמותון. עיין בחדושי הרי"ף דלא על עת הפורים וכן הלבור קאי וי"ל דהט"ט דהא קי"ל מיתה לדיק מכפר על הדור וידוע הטעם דכל ישראל נקראים נפש אחד וכמו שאדם אם הוא חולה בכל אבריו וגידיו מקיזין דם בגיד המובחר וכולם נתרפאין כן הוא מיתת הלדיק חה שאינו מילר בלרת לבור לומר שאינם נפש אחד לכך אין רפואה למכתו עד שימות הוא עלמו ולא סגי במיתת לדיק אחר וק"ל: **כלבא** ליכול שירותי'. מדוגה אותו נכלב לפי שכלב דרכו להתעבר על ריב לא לו. כדאיתא בילקוט משלי על פסוק מחזיק באזני כלב. מתעבר וגו' ע"ש כן זה הת"ח מתענה ללא צורך לו כי הורה אנוכי מנבא שאני מגלגל זאת ועוד אחרת כמו כלב שמזונותיו מועטין ואין לו קבלת שכר ע"ז כן הת"ח שמתענה:

שמפרש דבר הנעלם בפני אחר. והושאל לכל דבר המתפרש ממנו ד"א אפי' לא נתפרש פרסום מוכרח רק שניכר ממנו באומד הדעת שהוא בא מאותה סבה כאמרו ויקם בי כחשי בפני יענה. ומה שבא בכאן הוא מן הענין הב' ר"ל מן המקרים שישיגוהו יתפרסמו מעשיו ומה שאמר ני רשיעי אדם וקורותיו. מעידין בו רצה בו שעם היותו אוכל ומתענג בהצנע פ"א שלא להתפרסם בהשגחת שכניו וכיוצא בזה. והב' הוסיף כי מתוך המקרים שישיגהו לעין כל יתפרסם ענינו ר"ל שיכשל במעשיו ויגוע למקרים כאילו אין עליו שמירה וכענין והסתרתי פני מהם והיה לאכול והמלאכים המשמרים אותו יסתלקו ממנו כלומר ההשגחה תסולק ולא ישמרנו מן הנזקים. ורבי הדהא אמר שהם לא ישיגוהו מקרים בעה"ז כי יש רשעים שמגיע אליהם כמעשי הצדיקים על מנת קלות שעשו בעה"ז ועל כרחו תענה בו נשמתו בעה"ב ר"ל שיענש והיא העדות שמעיד בו ומפרסמת ענינו וי"א שאיבריו של אדם מעידים בו כי לעתים ייענש בגופו והם המעידים על מעלו כיבשות ידו של ירבעם וסמוי עיניו של צדקיהו וככה באים ייעודי התורה. פעמים הזהיר ביעודו מקרי המלאכות באומרו בכל משלח ידיך אשר תעשה ופעמים במקרי הגוף בשחפת ובקדחת ושאר מה שבא בפרשת הברכות והקללות ופעמים ביעודי הנשמות כאמרו למען ייטב לך והארכת ימים ובא בפירושם למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך עכ"ל:

מהרש"א ואוכל ואשתה ושלום עליך כו'. נראה דאיירי במי שיש לו שלום ורואה בצרו' אחרים ועל זה מייתי והנה ששון וגו' שאומר מה לי לצרת אחרי' כיון שיש לי שמחה וששון הרוג בקר וגו' ולפי שהיה לו לחוש שגם עליו יעבר כוס פורענות אומר כי מחר נמות מהר ולא יראה בצרה וע"כ ישמח עכשיו גם כשיש צרה לאחרים ואמר שזו מדה בינונית שמתכפר במיתה אבל במדת רשעים כו' והיה כזה יום מחר וגו' שאינו ירא כלל מפורענות שאומר שיהיה לו שלום ובכל יום אומר לעשות ג"כ יום מחר ועיין מה שכתבנו בפסוק זה בר"פ מי שאחזו ובס"פ חלק: **שציער עצמו עם הצבור כו'.** אבל הסוגיא משמע שיצער אדם עם אחרים גם שהוא אינו בצרה זו דומיא דיוסף בשני רעבון שהוא ודאי לא היה באותו צרה וה"נ י"ל במשה שהוא ודאי יודע היה בנבואה שבהרמת ידו ינצחו ישראל אלא שהיה מצער עם ישראל שהיו בצרה במעמד המלחמה: **מי מעיד בי כו'.** עיקר הא מילתא בפרק אין דורשין, דדריש שם אל תאמינו ברע וגו' שמא תאמר מי מעיד כו' ולגבי כל עבירות קאמר לה התם אלא דהכא לגבי שיצער אדם עצמו עם הצבור שייכא טפי לאתויי משום דדריש ליה אמלת תחרא וגו' שלא יתראה אדם בפני הצבור ואל ינהג עידונין כו' שמא תאמר מ"מ כיון דלאו איסורא הוא אלא משום מראית עין א"כ מי מעיד בי אם אוכל ושותה בביתי שלא בפניהם ולא אצער עצמי וקאמר דאינו כן כי אבני ביתו כו' שנאמר כי אבן וגו' אבן שבפנים בקיר הבית יזעק ויעיד עליו מחוץ לקיר וכפיס שבפנים בבית מעץ ולחוץ יעננה עליו שאכל ושתה ולא ציער עצמו עמהם דהיינו דודאי יתפרסם הדבר מפנים ולחוץ כאילו הקיר ברואה מפנים בבית תעיד עליו בחוץ שלא ציער עצמו עם הצבור וקרוב לזה פירש הרשב"א בחידושיו מיהו כל הנהו דמייתי למר בני מה"ש מעידין עליו ולמר הנשמה ולמר איבריו לא שייכא הכא טפי אלא בדין לעתיד בכל עבירות שיחטא האדם בעה"ז ולא מייתי לה הכא אלא אגב דאיירי בעדות של קורות ואבני ביתו בעה"ז ומייתי כמי העדים שמעידים על האדם בדין לעתיד וחשיב ג' חלוקי עדות מלאכים ונשמה ואבריו נראה לפי שיש שלשה חלוקי עבירות הא' שעובר בלאו במקום עשה והב' שעובר בעשה בשב ואל תעשה והשלישי העובר עבירה בדבור בעלמא ועל עבירות הלאוין אמר שני מלאכי השרת מעידין עליו לעתיד כי האדם בורא לו מלאכים כפי מעשיו שבכל יום מימי השנה שהם שס"ה כמנין הלאוין כדאמרינן סוף מסכת מכות הלאוין שס"ה כמנין ימי השנה והם מגונדא דמלאך המות שהוא השטן גימטריא שס"ד מון מ"ה שאין לו רשות לקטרג בו כמפורש במסכת יומא ומייתי לה דכתיב כי מלאכיו שבורא לו האדם בכל יום לפי מעשיו יצוה אותן הקב"ה לשמור אותו בכל דרכיו ולהעיד על כך וכן אמרו בסוף דבשעת פטירתו של אדם כו' כל מעשיו כו' א"ל כך וכך עשית ביום פלוני כו' והם מלאכיו שנבראו ע"י מעשיו ושעובר עבירה בדבור הנשמה שהוא כח הדבור שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים ותרגומו לרוח ממללא תעיד עליו הנשמה ומייתי שנא' משוכבת חיקך שהיא הנשמה השוכבת בגוף האדם היא שומרת להעיד על פתחי פיך שהוא הדבור להעובר בעשה בשב ואל תעשה איבריו מעידין עליו כי הם כח העשיים שהאיברים של אדם רמ"ח כמנין העשיים שהם רמ"ח כדאמרי' בסוף מסכת מכות ומייתי ליה דכתיב ואתם עדי וגו' דלעיל מיניה כתיב יתנו עדיהן ויצדקו ומפרש בריש פ"ק דעבודת כוכבים דכל מצות שישראל עושין בעה"ז באות ומעידות עליהן לעה"ב והא קאמר קרא ואתם עצמכם שהם אברי הגוף עדי לקיים העשיים והוא מתם כמ"ש דבעשיים קמשתעי שהם רמ"ח כמנין האברים שעושין העשיים ומה שכינו בפרקי אבות שהוא עד הוא הדיין הא ודאי שהקב"ה הוא היודע ועד אלא דעדות דהכא הוא כענין הודעה שהמלאכים שנבראו ע"י מעשיו דנשמתו ואיבריו כולם מעידים ומגידים על מעשיו של אדם והך דהוא עד ודיין כו' יש לפרש מש"ה וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר וגו' ר"ל וקרבתי אליכם למשפט שאני בעל הדין והדיין וגם אני עד ממהר כיון שאני בעצמי עד הרואה משא"כ בעד המעיד לפני דיין אחר שאינו ממהר כ"כ בעדותו ומסיים בענין אני ה' לא שניתי דהיינו שאל תחשבו כיון שאני בעל דין וגם דיין ועד הרואה שאבא עליכם במדת הדין לעשותכם כלה שהרי בני יעקב לא כליתם כמ"ש פ' י"כ גמירי דלא כלה שבטא ע"ש: **ההוא אגידול כו'.** וכ"ה בספרי ובפרש"י בחומש. קדוש יהיה השער כו' ע"ש ומיהו ר"א פליג הכא ומפרש קדוש יהיה אנזיר גופא שציער עצמו מן היין אלא שדרך רש"י בחומש לפרש הפשוטה של מקרא דקאי קדוש יהי' אגידול פרע ומיהו הא דכתיב קדוש הוא לה' מפרש לה בספרי זו קדושת הגוף אבל לכ"ע אינו מתפרש שיקרא קדוש על שציער כו' אלא שלא יטמא למתים וכפרש"י בחומש: **אלא שציער כו'.** ומוקי ליה גם בנזיר טהור והא דכתיב קרא בנזיר טמא משום שנכפל בחטא הכי אמרי' פ"ק דנדרים ודע דבפרק החובל מוכח בתוס' דאף שנקרא חוטא מ"מ מצוה קעביד דוגמת ת"ח בשבת: **בתוך מעיו כו'.** עיין פרש"י ותוספות ועי"ל ע"ש שאכילת סעודה הוא נקרא קדושה כמ"ש פ"ק דעבודת כוכבים גבי טהרה מביאה לידי קדושה שצריך אדם לקדש עצמו באכילתו דכן כתיב באסורי מאכלות והתקדשתם והייתם קדושים וגו' ע"ש באורך ומשני דודאי כן הוא בלא מצי לצעורי נפשיה דיש לקדש עצמו באכילתו כמ"ש קדש עצמך במותר לך כמבואר שם אבל היכא דמצי לצעורי נפשיה טפי נקרא קדוש שלא יאכל כלל: **נקרא חסיד שנאמר גומל וגו'.** עיין פרש"י ויש לקיים שניהם לפירושו שאינן סותרין גומל נפשו איש חסד היכא דמצי מצער נפשיה ועוכר שארו אכזרי היכא דלא מצי מצער נפשיה מיהו לפ"ז ה"ל לתלמודא למימר בדר"ל נקרא חסד ונקרא עוכר שנאמר גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי ודו"ק: **ליכול כלבא לשירותיה כו'.** עיין פרש"י והיינו היכא דלא מצי מצער נפשיה וי"ל בהפך דהיכא דמצי מצער נפשיה שעולה לו התענית יפה שהרי לא נהנה בתעניתו כל מה שהי' אוכל ושות' אם לא התענה שהרי אכלו כלבא וגם עתה לא נהנה מתעניתו כלום:

הרי"ק בזמן שהצבור שרויים בצער כו'. וקשה דהכא אמרו אם עושה כן עליו הכתוב אומר והנה ששון וגו' ונגלה באזני אם יכופר העון וגו'.

והברייתא

ובבריית׳ שלמעלה אמר שזה שפירש מהצבור אל יראה בנחמת צבור אבל לא ענשו בכפרת עון אם יכופר עד מות. ואפשר לפרש דאם יכופר העון דכתיב הכא אינו עון הפורש מהצבור אלא עון הצבור הגורם צרת צבור אינו מכופר עד שימות זה הפורש מצרת צבור ונמצא שימות מהרה קודם סילוק הצרה כדי שלא יראה בנחמת צבור בסילוק הצרה מעליהם וזו היא מדה לבינונים שזוכרים יום המות ואומרים למה לנו להצטער כיון שמחר נמות ולפיכך ממהר הקב״ה מיתתם קודם סילוק הצרה וכפרת עון בית ישראל כדי שלא יראה זה בנחמת צבור וימות כאשר ארץ משפטו ואמר מחר נמות אבל במדת הרשעים ששמחים בצרת הצבור ובמיתת הצדיק הם שמחים כי לא יהיה להם מוכיח בשער וגם מקנאים בצדיקים והם אינם יודעים כי הם גרמו ברעתם למיתת הצדיק ומפני רעת חטאתם נאסף הצדיק נמצאו הרשעים שמחים על עונם שגרמו להאסף הצדיק ולרשעים הללו כיון שמכעיסים ליוצרם ושמחים על מה שמכעיסים הצדיק שמת בעונם יבא שלום ינוח על משכבו והרשעים בני עונה ישלטו בהם הכלבים עזי נפש בגיהנם הם נידונים שם. באופן שיש כאן שתי מדות רעות הא׳ מדת הרשעים והא׳ מדת הבינונים שאינם שמחים בצרת צבור אבל אינם מצטערים עמם בצרתם ועיקר המדה היא להצטער בצרת צבור כמשה וזוכה לראות בנחמת צבור: ושמא תאמר א״כ אצטער לפני הצבור אבל ביני לבין עצמי לא לזה אמר אבני ביתו מעידים עליו על שלא נצטער בסתר וכן אע״פ שנצטער עמהם צריך שיצטער בקרב לבו ונפשו עליו תצטער מצרת הצבור כי לדבר הזה יעידון יגידון שני המלאכים שהם בקרב איש ורבי חדקא אמר אפי׳ נשמתו שהיא גדולה מהנפש צריכה להצטער והיא מעידה בו כללו של דבר שכל עצמו של אדם בגוף ונפש ונשמה צריכין להצטער בצרת צבור ואז זוכה לראות בנחמתם וזכותו תעמוד להם: היושב בתענית נקרא חוטא. כ״ל כשם שהנזיר שציער עצמו מהיין לא נקרא חוטא כששמר נזירתו בטהרה אלא כשנטמא וסתר ימי נזירתו כדכתי׳ והימים הראשונים יפלו והוצרך למנות נזירות אחר בטהרה ועל הימים הראשונים שנענה וציער עצמו מהיין בלי תועלת אמר הכתוב וכפר עליו מאשר חטא על הנפש על היין כיון שלא עלו לו לימי נזירתו א״כ גם היושב בתענית על חטאתו ולא שב ממנה יש בידו עוד חטא אחר שנקרא חוטא על שציער עצמו מהמאכל ומכל דבר אבל החוטא שהתענה וחזר בתשובה מחטאתו ולא ישוב עוד לכסלה אז נקרא קדוש כיון שמתוך שהתענה נתמרקו עוונותיו: גמרא ר״ל אמר נקרא חסיד שנאמר גומל נפשו איש חסד. ופי׳ בתוס׳ גומל נפשו פי׳ שגומל חסד לנפשו שאינו מתענה נקרא חסיד וקשה היכא רמיזא מי שאינו מתענה דהא לעיל קאמר היושב בתענית וכו׳ ואמר ר״ל נקרא חסיד דמשמע היושב בתענית נקרא חסיד וזהו גומל נפשו ולא עם גופו וכ״ל דאתי הא דר״ל כדרבי אלעזר שאמר לעולם יראה אדם כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו ופי׳ רש״י ז״ל ואסור להכחישן כלומר אסור להתענות ובפי׳ אמר ר״ל מי שאומר שבקרבו קדוש ואינו מכחיש ומתענה נקרא חסיד אבל קשה לדברי התוס׳ שפי׳ קדוש שרוי בתוך מעיו שהיושב בתענית נקרא קדוש לא יתכן עוד פירושים שפירשו גומל נפשו שאינו מתענה נקרא חסיד היכא רמיזא מי שאינו מתענה:

לו° **אל** אמונה ואין עול אל אמונה כשם שנפרעין מן ספ ע״א דברים לב
הרשעים לעולם הבא אפי׳ על עבירה קלה שעושין
כך נפרעין מן הצדיקים בעה״ז על עבירה קלה שעושין
ואין עול כשם שמשלמים שכר לצדיקים בעה״ב. אפילו
על מצוה קלה שעושים כך משלמים שכר לרשעים
בעוה״ז אפילו על מצוה קלה שעושין צדיק וישר הוא
מלמד שבשעת פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו
נפרטין לפניו ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני
ביום פלוני והוא אומר הן ואומרים לו חתום וחותם
איוב לז שנאמר °ביד כל אדם יחתום ולא עוד אלא שמצדיק
עליו את הדין ואומר להם יפה דנתוני לקיים מה
תהלים נא שנאמר °למען תצדק בדברך וגומר׳

כשם שמשלם לצדיקים כו׳. כך משלם לרשעים בעולם הזה. כדי לטרדם מן העה״ב כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו: **ואין עול.** שאין עושה דבר בלא דין אמת ולדק: **צדיק וישר.** מצדיק דין על הצדיקים לפרוע מהם ועושה טובה ישרות עם הרשעים לפרוע כל זכותם בעוה״ז כדי לטורדן: **יחתום.** כותב מעשה כל אדם ומחתים יד כל אדם על כל מעשיו: **למען תצדק בדברך.** שהוא מצדיק עליו בדבריך שאתה מראה לו ע״כ:

מהרש״א כך נפרעים מצדיקים ־כו׳. לכאורה תנה תניא בדלא תניא דכפרעין מן הצדיקים בעולם הזה אנו רואין ודכפרעין מן הרשעים בעולם הבא אין אנו רואין עכשיו ובהפוך הל״ל כשם שאנו רואין שנפרעין מן הצדיקים בעולם הזה כך נפרעין מן הרשעים בעה״ב וכה״ג יש לדקדק גבי ואין עול כשם שמשלם שכר כו׳ ונראה לפרש משום דאנו רואין צדיק ורע לו בעולם הזה וקאמר ואל תתמה על כך דאל אמונה הוא דכשם שנפרעין מרשעים לעולם הבא אפילו על עבירה קלה כך נפרעין מהצדיקים בעה״ז אפילו על עבירה קלה דאין אדם צדיק בארץ וגו׳ ולא יחטא וכה״ג אמר ואין עול כשם שמשלמים כו׳ שאל תתמה על רשע וטוב לו בעולם הזה דכשם שמשלמין שכר טוב לצדיקים לעולם הבא אפילו על מצוה קלה כך משלמין שכר לרשעים בעה״ז על מצוה קלה שעשו הכא בשמעתין דריש העונש לשניהן מאל אמונה והשכר לשניהם מאין עול ולא ידעתי משמעו ורש״י בחומש לקח לו ד״א ומפרש שניהם לענין שכר אל אמונה לשלם לצדיקים שכרם לעולם הבא כו׳ ואין עול לשלם לרשעים לדקתם בעולם הזה והוא מבואר ברא״ם ע״ש ויותר נכון גירסת הילקוט בסוגיא דשמעתין דבין שכר לצדיקים ובין לרשעים ובין עונש לצדיקים ובין עונש לרשעים כולה מילתא יליף מאל אמונה אבל מאין עול דריש הא דכל מעשיו נפרטין כו׳ והוא אומר הן כו׳ ומצדיק וישר דריש הא דאמר לקמן ולא עוד אלא שמצדיק הדין כו׳ ותו לא מידי ודו״ק: **כל מעשיו נפרטין לפניו ואומרים לו כך וכך עשית כו׳.** כמ״ש לעיל שהם שני מלאכים שנבראו לו על עבירות הלאוין שעושה במעשה הוא מודה בדבר: **ואומר הן וא״ל התום והותם שנאמר ביד כל אדם יחתום.** וקיפא דקרא לדעת כל אנשי מעשהו דהיינו מה שעבר במעשה ואמר שחותם ביד שהיא עיקר כלי שמעשה שעבר בו במעשה את הלאוין ומייתי לה מאין עול כפי גירסת הילקוט דהיינו שמודה החוטא שאין עול: ואמר **ולא עוד אלא שמצדיק כו׳.** מלשון זה נראה כפי גירסת הילקוט דמפיק ליה מצדיק וישר וכפרש״י בחומש וז״ל צדיק וישר הוא הכל מצדיקים עליהם את דינו וכך ראוי ויושר להם צדיק ומפי הבריות ישר הוא וראוי להצדיקו עד כאן לשונו אבל רש״י בשמעתין פי׳ בע״ק לפי גירסת הספרים שלפנינו ודו״ק:

הרי״ף אל אמונה וכו׳. נראה שהוקשה בכתוב מ״ד אל אמונה ואין עול שאם נוהג דינו באמונה שיש לו להצדיק לתת לו כצדקתו לרשע רע יעשה לו ומצינו שמטיב עם הרשעים ולצדיק יריע אף יצריח על צרתו ויש צדיק אובד ברעתו ונמצא עול ח״ו בדינו לז״א על האמת אל אמונה הוא ליפרע מצדיקים בעה״ז על עבירה קלה שעשה כדי שיהיה כל שכרו לעה״ב וכן לרשע ומשלם לו בעה״ז שכר מצוה קלה כדי להפרע ממנו בעה״ב עדי אובד והרי יש כאן אמונה ואין עול. ואם בא אדם להתרעם על יסוריו של עולם הזה בשעת פטירתו כל מעשיו מסודרים לפניו ואומרים לו כך וכך עשית ואז

עיון יעקב

אל אמונה כשם שנפרעין מן הרשעים. כ״ל דמש״ה דרש כן ולא להיפך כי האי לדסמיך ליה לכל דרכיו משפט לשלם עונשם ואין עול דסמיך לצדיק דרש על קבלת שכר לצדקות מעשיו ועיין במהרש״א: **בשעת פטירתו** של אדם לבית עולמו כל מעשיו נפרטין לפניו. הטעם כדאיתא במדרש שלא יתרעם האדם על אדה״ר שגרם מיתה לכן, מעשיו נפרטין לפניו להראות שהוא חטא יותר כדי ש״א יתרעם:

ואז מצדיק עליו דין שמים ששפטו בעה"ז ושמח על שנתמרקו עונותיו בעה"ז ואומר ישר הוא משפטו של הקב"ה ואין עול בו וזהו שאמר יפה דנתוני ולדקה עשה עמי להענישני בעולם הזה כדי לאכול שכרי משלם בעה"ב:

שם ע"ב לז **מר** עוקבא איקלע לגינזק בעו מיניה במה שמש משה
דף יד כל שבעת ימי המלואים לא הוה בידיה אזל ושאיל
ע"ב בי מדרשא א"ל בחלוק לבן רב כהנא מתני בחלוק לבן
דף יד שאין לו אימרא[א"ר אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול
ע"ב יהושע ז על פניו אא"כ נענה כיהושע בן נון שנאמר °ויאמר ה'
אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך] ואר"א
אין אדם חשוב רשאי לחגור שק על בשרו אלא אם כן
מלכים נענה כיהורם בן אחאב שנא' °ויהי כשמוע המלך את
ב ו דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עובר על החומ' וירא
העם והנה השק על בשרו מבית ואר"א לא הכל בנפילה
ולא הכל בקריעה משה ואהרן בנפילה יהושע וכלב
במדבר יד בקריעה משה ואהרן בנפילה שנא' °ויפול משה ואהרן
שם וגו' יהושע וכלב בקריעה דכתיב °ויהושע בן נון וכלב
בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם מתקיף
לה רבי זירא ואי תימא ר' שמואל בר נחמני אי כתיב
הושע כדקאמר' השתא דכתיב ויהושע הא והא עבוד:

במה שמש משה. דאילו באהרן כתיב בגדי כהונה דכתי' והלבשתם שבשעה שהי' משה עובד אהרן היה לבוש בגדי כהונה ועבודה דמשה גזירת הכתוב היא אבל בגדי כהונה לא מצינו בו ומקמאת הדבר קשה אם עבד בבגדי' של חול שילא בהם לשוק: **בחלוק לבן.** של פשתן עשוי לשם כך: **שאין בו אימרא.** שפה ומתרגמינן אימרא.
נ"א רש"י גמי כלי *כלי חשוב היה מחוט אחד כל החלוק ולא כבגדים שלנו שבתי
אחוב היה הידים מדובקים בבגד הגוף בתפירה כדי שלא יחשדוהו שמא בחוטו שפה הוליא מעות הקדש משום שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל: [**רשאי ליפול על פניו.** לבזות עלמו בפני הלבור שאם לא יענה יחרפוהו כך שמעתי אא"כ יודעין בו שהוא חשוב כיהושע שאמר לו הקב"ה קום לך למה זה אתה נופל גו']: **אא"כ נענה כיהורם.** כלו' שיודעין הן שנענה כיהורם יהורם רשע היה אלא שהתענה על רעב שהיה בימיו ונענה דכתיב ויהי שאה סלת בשקל וגו': **לא הכל.** נענין בנפילה ולא הכל נענין בקריעה דיהושע וכלב שלא היו חשובין כמשה ואהרן לא זכו ליענות אלא בקריעה ומקרא בעלמא קא דריש: **ויהושע בן נון.** כתיב בתריה דהשוא ויפול וא"ו מוסיף על ענין ראשון ע"כ:

מהרש"א אין אדם השוב רשאי ליפול וכו'. פרש"י שמא לא יהיה נענה ויחרפוהו עכ"ל וטעם זה אינו מספיק אמאי אינו רשאי ובירושלמי הוסיף טעם דשמא לא יענה ויתחלל שם שמים ויאמרו שאין תוכו כברו ועי"ל בטעם הדבר כדלעיל לא כל הרוצה לעשות עלמו יחיד עושה תלמיד עושה דמיחזי כיוהרא: **לא הכל בנפילה כו'.** עיין פירוש רש"י דבריו כראין כסותרין שכתב דאין הכל נענין בקריעה ואמאי כיון שהיו חשובין משה ואהרן למה לא יהיו נענין גם בקריעה דביהושע וכלב לא כתן טעם שלא היו נענין בנפילה אלא משום שלא היו חשובין ולולי פירושו כראה לפרש לא הכל בקריעה כיון שהיו משה ואהרן חשובין דרכן בנפילה ואין דרכן לבזות עלמן בקריעת בגדים ולא הכל בנפילה דאין דרכן של אינן חשובין כיהושע וכלב בנפילה משום דמיחזי כיוהרא כדלעיל וכה"ג ומפרש מלכים בקימה דרכן בקימ' שגי בקימה ואין לריכין לבזות עלמן בהשתחויה ושרים שאינן חשובין כ"כ בהשתחויה ולא בקימה דמחזי כיוהרא שיהיה שגי להן בקימה כמו מלכיות ומתקיף לה דאימא יהושע הא והא עביד ולא מיחזי הנפילה כיוהרא ולא היה נענה אלא בתרוייהו ואיך שיהיה בין לפי דברי ר"א דלא היה יהושע בנפילה ובין לפי דברי המדחה דהוי בעי תרתי יש לדקדק הא מלינו ביהושע שהיה נענה בנפילה לחוד שנאמר קום לך למה זה אתה נופל על פניך וכדאמרינן לעיל וי"ל לפי דרכינו דודאי בזמן משה ואהרן שלא היה יהושע חשוב גבייהו הוי מיחזי כיוהרא לו בנפילה כמו שעשו החשובים משה ואהרן אבל אח"כ שהיה יהושע חשוב ומלך היה הוה דרכו בנפילה בלא קריעה כמשה ואהרן בימיהם. ודו"ק:

הרי"ף במה שמש משה בז' ימי המילואים. עיין פרש"י ז"ל ותימה הוא שאם הדבר קשה לעבוד בבגדי חול פשיטא שישמש בבגדי קדש ואם בא לבקש ראיה לדבר עדיין לא הביא ראיה אלא מסברא אמרה וי"ל ששאל אם משה ששימש בז' ימי המלואים במקום אהרן כ"ג היה עובד בח' בגדים ככ"ג או בד' ככהן הדיוט דלא מסתברא לומר שלא עבד בבגדי קדש ואע"פ שלא נאמרו בו בגדי כהונה מ"מ כיון שנתמנה לעשות עבודה במקום כהן כל מה שנאמר בכהן הוא נוהג בו ומשני שלא עבד אלא בבגדי לבן שהם בגדי כהן הדיוט לפי שבגדי לבן הם נוהגים בכל כהנים בין כהן גדול ובין כהן הדיוט אבל ח' בגדים אינם נוהגים אלא בכ"ג וכיון שלא פי' לו הקב"ה לבש הבגדים שאין בהם ספק:

וא"ר אלעזר לא הכל בקימה ולא הכל בהשתחואה לה
דף טו יש בקימה ויש בהשתחואה בקימה שנא' °כה
ישעיה מט אמר ה' גואל ישראל וגו' לבזה נפש וגו' יראו וקמו
בהשתחוא' שנא' וישתחוו מתקיף לה רבי זירא [ואיתימא
ר' שמואל בר נחמני] אי כתיב ישתחוו כדקאמרי' השתא
דכתיב וישתחוו הא והא עבוד א"ר נחמן בר יצחק אף
(אנו נאמר)[אני אומר]לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה
צדיקים לאורה וישרים לשמחה צדיקים לאורה שנאמר
°אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה: תהלים צז
ישרי לב. עדיפי מלדיקים:

תוספות לדיקים לאורה וישרים לשמחה לעה"ב ואין לומר כדלעיל ולישרי לב האי והאי שמחה ואורה א"כ דאמרינן דלישרי לב קאי אהא דלעיל כמו כן אמרינן דלדיקים קאי אהא דבתריה כיון דסמוך לדיקים לישרי לב. ובודאי יש הפרש בין זה לזה דאל"כ ליערבינהו וליכתוב ללדיקים ולישרי לב אורה ושמחה אבל ההיא דלעיל לא הוו שניכי אהדדי אלא יראו וקמו בינייהו ובמו שילאו וקמו דהוי קודם שרים קאי על מלכים דלעיל קאי נמי אשרים דכתיב אבתריה אבל הכא אין לפרש אלא אור זרוע ללדיק ולישרי לב שמחה:

הרשב"א כתב זה סוד והאור גדול מן השמחה ולפי פשוטו מ"ם לא הכל לשמחה לא לשמחה לבדו קאמר רלונו שהישרים שהיא מדרגה למטה מהלדיקים זוכים לשמחה אבל הלדיק שהוא השלם זוכה לאור שהוא עיקר התענוג וכ"ש לשמחה שהוא סיבת תענוג האור והכוונה כי הלדיק זוכה לעיקר התענוג יותר מן הישרים. ואם תרלה אמור שזה על הייעודים הגשמיים בעה"ז ואם תרלה אמור על הייעודים נפשיים בעולם הנשמות עכ"ל:

ולא

עיון יעקב

אא"כ נענה כיהורם בן אחאב. דהיינו שיתפלל על לרה גדולה של לבור כמו שמלינו במ"דכי שלבש את השק ונראה לכאורה דבינו לבין עלמו שלא יראו אחרים מותר ללבוש את השק וכן כל איכך דקחשיב בש"ס שלא יפול על פניו וכן משמע בתוס' דמגילה דף כ"ב ע"ב בשם הירושלמי וכן שמעתי מחסידים ואנשי מעשה שעושין כן וכן משמעות הקרא וירא העם והנה השק אכן י"ל דכל מה שאסרו חכמים משום מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור ועיין ברמב"ם פ"ה מהי' תפלה ובהשגת הראב"ד שם: **לא** הכל בנפילה ולא הכל בקריעה. כלומר שלא להשוות גדול וקטן שהם בזמן א' רק אחר מיתת משה ואהרן גם יהושע נפל וכ"כ מהרש"א והוא מוכרח:

מהרש"א ולא הכל לשמחה כו'. פרש"י דישרים עדיפי מצדיקים עכ"ל אבל הרשב"א כתב שהישרים היא מדרגה למטה מצדיקים כו' ע"ש וכן נראה מנוסח. נשמת שסדרן ישרים צדיקים חסידים קדושים אך נוה בכתב הרשב"א בזה שהצדיק שהוא השלם זוכה לאור שהוא עיקר התענוג וכ"ש לשמחה כו' ע"ש לישנא דלא הכל לשמחה לא משמע כן ודומיא דכל הכך דלעיל ודאי דקאמר ונראה לפרש דאור מורה אתענוג רוחני בעה"ב ושמחה מורה אתענוג גופני בזה אמר אור זרוע לצדיק כי הצדיק זוכה בעה"ב לאור שהוא תענוג רוחני וקאמר אור זרוע כמו שהזרוע צומח ומתגדל כן אור השגת הצדיק מצמיח ומתגדל תמיד כמ"ש יושבין צדיקים ונהנין מזיו השכינה אבל הישרים אינן זוכין לכך רק לשמחה שהוא תענוג גופני משמח לב ישרים:

ד"ה לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה. פירש רש"י ישרים לשמחה דישרים עדיפי מצדיקים משמע דשמחה היא גדולה מהאור. והרשב"א פי' דהאור גדול מהשמחה וקשה לכל הפירושים דבכלל השכר הגדול הוא הקטן ומ"ה הוא אומר לא הכל לאורה לפרש"י שהרי הישרים שיש להם שמחה שהוא השכר הגדול יש להם האור כי בכלל מאתים מנה וכן להרשב"א שהאור הוא גדול איך הוא אומר לא הכל לשמחה שהרי בכלל האור הגדול יש השמחה והרשב"א רצה לתקן קושיא זו ואמר ולפי פשוטו וכו' אבל מ"מ אין דעתי נוחה בזה התירוץ שאם הוא אומר לא הכל לשמחה בלבד אלא לאורה וכ"ש לשמחה א"כ לא הל"ל אלא הגד האחד לא הכל לאורה אבל הכל לשמחה. ואפשר לנו לומר מתוך הדוחק דלעולם יש בישרים מה שאין בצדיקים ויש בצדיקים מה שאין בישרים שאע"פ שהשכר האחד גדול מחברו מ"מ הוא זוכה לתענוג הגדול אבל אותו התענוג האחר אע"פ שהוא קטן ממנו אינו דומה הנהגה בתענוג אחד לנהגה משני מיני תענוגי' מחולקי' זה מזה כגון האור שהוא מין אחד מהתענוג והשמחה הוא מין תענוג שני. ובתוספות אור זרוע וכו' ואין לומר כדלעיל וכו' וצריך להבין דבריהם דכשם שהכריחו כאן דליכא למימר אור זרוע לצדיק ולישרי לב וכן לצדיק ולישרי לב שמחה דאם כן ניערבינהו ולכתוב לצדיקים ולישרי לב אור ושמחה ג"כ לעיל נכריח שאם אתה דורש מלכים יראו וקמו וכן יראו וקמו שרים ואח"כ אמר וישתחוו על המלכים והשרים א"כ ליערבינהו ולכתוב מלכים ושרים יראו וקמו וישתחוו ומאי שנא הכא מדלעיל וביאור דבריה' הוא כן דכיון דכתיב ומלכים ושרים קרא ושרים לבסוף והפסיק בין מלכים ובין שרים ביראו וקמו ומשמע שלזה כיון מלכים יראו וקמו וכן יראו וקמו שרים דמהא אשתמע שפיר כאילו ערבינהו וכתב מלכים ושרים ראו וקמו. אבל בהאי קרא דאור זרוע דסמך הצדיק לישרי לב וקודם הצדיק הזכיר אור ואחר ישרי לב הזכיר שמחה דמוכח דרצה לחלק זה מזה שלא הזכירו אור ושמחה סמוכים ליה ויש הוכחה שרוצה להפרידם אחת לכל אחד דאם שוים הם ליערבינהו לצדיקי' ולישרי לב אורה ושמחה ומאי דכתב אור קודם שהזכיר תיבת צדיק והפסיק להזכיר ישרי לב קודם שמחה דהשתא לא משמע שיהיה אור לישרי לב כיון שהזכירו קודם שהזכיר תיבת הצדיק שמפסיק בין אור ובין ישרי לב וכן לא משתמע שיהיה לצדיק שמחה כיון שהזכירם אחר ישרי לב ויש הפסק בין מלת צדיק למלת שמחה הא ודאי מוכח שהכונה להפרידם זה מזה דאל"כ למה תפס לשון מעוקל ליערבינהו וכו' והוא הדין אם היה כתוב לצדיק אור ושמחה לישרי לב דכיון דאור ושמחה הם סמוכין הוינן אמרין שיש לדרשה לצדיק אור ושמחה וכן אור ושמחה לישרי לב והוה לן כאילו כתוב אור ושמחה לצדיק ולישרי לב ולכך אין לומר כאן כדלעיל:

סדר תעניות פרק שני

[סדר תעניות] כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותן אפר מקלה על גבי התיבה [ובראש הנשיא וכו' וכאו"א נותן בראשו וכו' מורידין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם כדי שיהא לבו שלם בתפלה ואומר לפניהם כ"ד ברכות י"ח שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות וכו' על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם בהר המוריה וכו' על השביעית הוא אומר מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה בא"י המרחם על הארץ]: גמ' ובראש הנשיא והדר תני כל א' וא' (נוטל) נותן בראשו איני והא (תנן) [תני'] רבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול (ובקלקלה) [ובקללה] מתחילין מן הקטן בגדולה מתחילין מן הגדול שנאמר (וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר) [ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר] (ובקלקלה) [ובקללה] מתחילין מן הקטן דאמר מר בתחלה נתקלל נחש ואחר כך נתקללה חוה ואח"כ נתקלל אדם הא חשיבותא לדידהו דאמרו להו אתון חשיביתו למיבעי עלן רחמי אכולי עלמא [*והיכא מנח להו א"ר יצחק במקום תפלין שנ' לשום לאבילי ציון לתת להם פאר תחת אפר] למה יוצאין לרחוב' רבי חייא בר אבא אמר לומר זעקנו בצנעא ולא נענינו נבזה עצמינו בפרהסיא ר"ל אמר גלינו גליותינו מכפרת עלינו מאי בינייהו א"ב דגלו מבי כנישתא לבי כנישתא. ולמה מוציאין את התיבה לרחובה של עיר א"ר יהושע ב"ל לומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעונינו ולמה מתכסין בשקים א"ר חייא בר אבא לומר הרי אנו חשובים כבהמה ולמה נותנין אפר מקלה ע"ג תיבה א"ר יהודה בן פזי כלומר עמו אנכי בצרה ריש לקיש אמר בכל צרתם לו צר א"ר זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דיהבי אפר מקלה על גבי תיבה מזדעזע לי כל גופי ולמה נותנין אפר בראש כל אחד ואחד פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הרי אנו חשובים לפניך כאפר וחד אמר כדי שיזכור לנו אפרו של יצחק מאי בינייהו א"ב עפר סתם למה יוצאין לבית הקברות פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' (חמא בר) חנינא חד אמר הרי אנו חשובין לפניך כמתים וחד אמר כדי שיבקשו המתים רחמים עלינו מאי בינייהו א"ב קברי עובדי כוכבים מאי הר המוריה פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל וחד אמר הר שיצא ממנו מורא לעובדי כוכבים:

אפר מקלה. אפר שרפה: בגדולה. מלוי בעלמא שלא לפורענו': הא נמי. דיהבינן ברישייהו דנשיא ואב ב"ד ברישא חשיבותא היא דאמרינן להו אתון חשיביתו טפי כו': [פאר תחת אפר. ש"מ במקום תפילין דכתי' בהו פארך חבוש עליך ואמרינן אלו תפילין:] בצנעא. בבהכ"נ: גלינו. שיצאנו מכניסתנו: גלותינו. תהא מכפרת עלינו: דגלי מבי כנישתא לבי כנישתא. אחריתי גלות איכא פרהסי' ליכא: נתבזה בעונינו. וידוי: ולמה מתכסין. חוגרין שקין תנינן ביומי שהיו חוגרין שקין ויוצאין לבית הקברות ותוקעין בקרנות ובעיליה מיבעיא שקין למה ובית הקברות למה ותקיעת שופר למה: כבהמה. דמשער בהמה כיסוי מכולה של עזים: עפר סתם. שאינו אפר מקלה זכירת אפרו של יצחק

עיון יעקב

ולמה נותנין אפר מקלה ע"ג תיבה. נראה דמוליכין את התיבה עם הס"ת וכ"כ הרע"ב בפירוש המשניות ונותנין האפר ע"ג התיבה מקום שעומד שם הס"ת והוי כאילו נתן האפר ע"ג ס"ת כדי להראות שעמו אנכי בצרה וכ"ל ה"כ הרמב"ם פ"ד מה' תענית והטוש"ע סי' תקע"ט ובב"י שם הניח בצ"ע:

ילחק ליכא ששם לא גרסינן אלא איכא ביניהו עפר: קברי עובדי כוכבים. במקום שאין קברי ישראל לבקש רחמים אפילו על עצמן ליכא כ"ש עלינו: מאי הר המוריה וכו'. איידי דאיירי בפלוגתא דר' לוי ור' (חמא) הכינא תנא נמי הא פלוגתא: מאי הר המוריה. דאברהם קרא למקום העקידה ה' יראה וכתיב אל הר המוריה: ה"א הר שיצא הוראה. הורה לישראל כי מציון תצא תורה ומשפטיך ליעקב ולשכת הגזית שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל: מורא לעובדי כוכבים. ששומעין גדולתן של ישראל ומספרין עליה כך שמעתי. ל"א הר המוריה הר סיני מורא לעובדי כוכבים במ"ש דכתיב ארץ יראה ושקטה ע"כ:

מהרש"א מוסיף עליהן עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות וכו'. כיונו בתפלת התעניות באלו שבעה ברכות ובכל אחד מהם אנו מזכירין צדיקים אלו שיענו בזכותם כמו שענה אותם הקב"ה ע"י תפלתם בנסים נגלים לשנות הטבע ומעשה בראשית שבעה ע"ש שבעה מזלות בל"ס חכ"ל המתנגדים לכלל ישראל כמ"ש אין מזל לישראל ובאברהם אמר ויוצא אותו החוצה וגו' צאי דעתך דקאי צדק במערב והתחיל באברהם שהוא ראש המאמינים שנענה בהר המוריה לא שנענה במה שלא נשחט יצחק אלא על שבקש ממנו ית' אלהים יראה לו השה לעולה וגומר ובאולי תצא במחשבה שעולה בזה על המחשבה ונתקיימה מחשבתו והנה איל אחר נאחז וגומר ויעלהו לעולה והיה האיל שנברא מימי בראשית והיינו דכתיב איל אחר דבעולת האיל שנברא בימי בראשית לקיום המין נברא זה האיל אחר שיהיה תמורת יצחק ואפרו שמור לדורות וזה שסיים בו ברכת גואל ישראל דהיינו בכל דור ודור ועל השנייה אומר מ"ש את אבותינו על ים סוף כו' שינה הקב"ה מעשה בראשית בקריעת ים סוף ע"י תפלתו שנאמר ויצעקו בני ישראל וגו' ואומר בו זכרונות כמו בר"ה שיעלה זכרונינו לטובה וכמ"ש וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי וגו' ומקיים בו' בא"י זוכר הנשכחות כי בצרתם נאמר נשכחתי כמת מלב וגומר אבל אתה זוכר הנשכחות וכן נאמר אל תשכח ענינו ולחצנו רמז לאבותינו במצרים שנאמר וירא את ענינו ואת לחצנו וגו' ועל הג' אומר מ"ש ליהושע כו' דהיינו ביריחו שנפלו ז' חומותיה שלא בטבע והם היו כח ז' כוכבי לכת וע"כ אומר בה שופרות דבשופרות נענה יהושע כן יהיו נענין בתענית בשופרות וכדלקמן תוקע ומריע מ' ויש רמז לתקוע בשופרות בתענית כמו שכתוב ותקעתם בחצוצרו' קרי ביה חצי צרות שיכוין הצרות בחצים כמו שכתוב חצי אכלה בם וגומר כי חציך נחתו בי וגו' ומקיים ביה והיה לכם לזכרון וגו' דהיינו זכרונו' אבל מלכיות לא שייך ביה אלא בר"ה שהקב"ה מלך לדון בו את העולם ומליאות השם שנרמז בר"ה במלכיות בתענית נרמז בברכת גואל ישראל שבו נזכר מה שנאמר לאברהם בהר המוריה כו' שהוא פרסם מליאותו ית' כמ"ש ואת הנפש אשר עשו וגו' ואמר על הרביעי' מי שענה את שמואל במצפה כו' שענהו הקב"ה בתפלתו לשנות הטבע כדכתיב ויזעק שמואל וגו' ויענהו ה' וגומר ופלשתים נגשו וגו' וירעם ה' בקול גדול וגומר ואומר בזו הברכה שיר המעלות אל ה' בצרתה לי וגו' הצילה נפשי משפת שקר וגו' כמ"ש דבימי שאול היו דילטורין ונפלו במלחמה ובימי אחאב כו' שנא' חבור עצבים אפרים וגומר אבל שמואל בתפלתו הצליח בימיו וכמ"ש בענין תפלתו זו ותהי יד ה' בפלשתים כל ימי שמואל ומקיים ביה אני שלום וכי וגו' ר"ל כשהייתי אני שופט עליהם היה להם שלום ממלחמת פלשתים או שעשיתי שלום ביניהם במשפט והמה מאסו בי בקשו להם המלך למלחמה כמ"ש כ"א מלך יהיה עלינו וגו' ונלחם את מלחמותינו ועל החמישית אומר מ"ש את אליהו בהר הכרמל שבהפלתו ענני ה' ענני שינה הש"י הטבע שנפל אש מן השמים ותאכל וגו' ואת האבנים ואת העפר ואת המים גו' ואומר כו' מזמור אשא עיני אל ההרים וגו' ר"ל אשא עיני אל ההרים דהיינו בזכו' אבות שנקראו הרים אבל מאין יבא עזרי מהם כי תמה זכות אבות אבל עזרי מעם ה' וגו' כי אין להשען רק על אבינו שבשמים ואומר הנה לא ינום ולא יישן וגו' דלגבי נביאי הבעל כתיב שם ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול גדול וגומר אולי ישן הוא ויקץ לכך נאמר כאן אבל שומר ישראל לא יישן ואמר ה' שומרך ה' גו' השמש לא יככה גו' שהיה רעב אז בשני אליהו. ועל הששית אומר מ"ש ליונה במעי הדגה כו' שענהו הקב"ה נגד הטבע שהיה חי במעי הדגה במצולות ים עד שקאה אותו ליבשה חי ואמרו בו מזמור ממעמקים קראתיך גו' כמ"ש יונה קראתי מצרה לי גומר מבטן שאול גו' ולפי שהיה בורח כי אמר אם יעשו אנשי נינוה תשובה כמלאתי מחייב את ישראל שאין שומעין לדברי הנביאי' ועתה שראה שלא היה יכול להציל עצמו כמ"ש לו שכיב קום לך אל נינוה גו' התחיל להתפלל על ישראל אם עונות תשמר יה גו' כי עמך הסליחה לסלוח לאנשי נינוה אם ישובו למען זאת תירא נפשי ויחל ישראל אל ה' כי עמו החסד לכפר גו' ומסיים והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו: **ועל הז' אומר מ"ש את דוד ואת בנו בירושלים כו'.** כמפורש בספר תהלים שהתפלל דוד על כלל ישראל ובשלמה מפורש שהתפלל על כל צרה שלא תבא בהכנף עמך גו' בהעצר שמים גו' רעב כי יהיה גו' וענהו ה' באש מן השמים וקיים בחותם בא"י מרחם על הארץ כפי' רש"י שהם התפללו על ישוב א"י כמ"ש במזמור שיסדו בו תפלה לעני גומר שנתייסד זה המזמור על תפלת בני הגלות בכל צרה שלא תבא ומתפללין לקרב הגאולה ואמר תפלה לעני היינו הש"ץ כמו שאמרינו במסכ' ז' וביתו ריקם ובגמ' מטופל ואיך לו כו' כפרש"י שלבו דואג עליו והפוסקים לא הביאו דין זה גבי דיני ש"ץ שאמרינו ג"כ שם רגיל ופרקו נאה ומרוצה לעם וקולו ערב ונראה דלא נאמר שיהא מטופל בבנים ועני אלא בסדר תעניות בכל צרה שלא תבא ולזה אמר שש"ץ המתפלל יהיה עני ואמר ובתכלי כי יעטוף שיש לו גלימא לעטוף כו' וע"פ מ"ש בנדרים בר"י ב"ר אלעאי שהיה עני ולא היה לו רק גלימא אחת ואשתו כד נפקא לחוץ היתה מכסה בו והוא כד בעי לצלויי היה מכסה בו וכשגזר ר"ג תענית לא אזל לשם לפי שלא היה לו טלית לעטוף בו כמפור' שם ואמר כ"כ יהיה הש"ץ עני שלפני ה' ישפוך שיחו שדואג ומכוין לבו יותר מעשיר ואמר ה' שמעה גו' שועתי אליך תבא לפי שיש מקטרגים שטורפין תפלת אדם בפניו ויש סנגורים שמביאין תפלת אדם לפניו ית' ב"ה ע"כ בקש אליך תבא שועתי ולא יפסיקו המקטרגים ולא אצטרך גם לסנגורים ואמר על הגלות שנאמר והסתרתי פני מהם ע"כ בקש דאל תסתיר פניך ממני ביום צרה שעליהם נתקנו סדר תעניות וברכותיה גם הטה אזנך לי ביום אקרא דהיינו בי' ימי תשובה דקריאת יחיד נשמע ג"כ אז כמפורש פרק החולץ ואמר כי כלו בעשן ימי ועצמותי כמוקד וגו' הזכיר הגלות בעינוי עשן ואש שעושין עכו"ם בצדיקים ע"י עלילות שקרים וכמ"ש דניאל ונכשלו בחרב ובלהבה וגומ' ואמר הוכה כעשב ויבש גו' דהיינו מרוב הרגל תעניות שכחתי מאכול לחמי מקול אנחתי דבקה וגו' ע"פ מ"ש פ' אע"פ אנחה שוברת חצי גופו של אדם דהיינו שנדבק הבשר ביותר לעצם וכאילו נתקצר הגוף דמיתי לקאת מדבר הייתי ככוס גומר הן עופות שצועקים ביללה ותאניה ואין מי שומע להם במדבר ובחרבות כך ישראל בגלות בצל היו צועקים על עושקיהם בעלילות לפני המלך והשרים ואין מי שומע להם ואמר ולא עוד שאינן שומעין לי להצילני מעושקי אלא שהם חרפוני כל היום על כך ואמר כי נשאתני ותשליכני כמ"ש השליך משמים ארץ וכו' ואמר ימי כצל נטוי וגו' שהם כצללי ערב ורצה לומר שעת זמן הגאולה הגיע כמ"ש והיה לעת ערב יהיה אור וגו' דהיינו כשיהיה בתכלית

בתכלית השפלות כמ"ש כי אזלת יד ואפס עצור וגו' ואמר ואתה ה' וגו' ע"פ מ"ש בעה"ז נקרא בא"ד ובעה"ב נקרא בי"ה שנא' זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור וגו' וז"ש שעד היום בגלות ה' לעולם תשב דהיינו בעולם עליון ואינך נגלה למטה רק זכרך שהוא א"ד לדור ודור למטה הנה בא העת שאתה תקום מלמעלה למטה ותרחם ציון בשם הויה שהוא שם הרחמים כי בא עת לחננה וכמ"ש ולכן יחכה ה' לחננכם וגו' כי בא מועד שאמר דניאל עד עת מועד וגו' ולפי שאמר אז תרצה הארץ וגו' אמר כי כבר רצו עבדיך בגלות בבל המר וגם אבניה ואת עפרה הוסיפו לחננה לא כדור המדבר שמאסו בה שע"כ נגזר עליהם הגלות ממנה ואז כשתגלה שכינתך בשם הרחמים אז יראו גוים את שם ה' וגו' וגם יראו כי בנה ה' ציון ונראה שהוא בנה בעצמו ובכבודו כמ"ש ואני אהיה לה חומת אש ואמר דבעת ההיא פנה אל תפלת הערער וגו' ובמדרש פנה אל תפלת ערערים מיבעי ליה בלשון רבים כדכתיב ולא בזה את תפלתם אמר ר"י כלפי הדורות אמר שאין להם כהן ולא בהמ"ק שיכפר אלא התפלה שמתפללין בר"ה וביום הכפורים ונרא' דרצה לומר שהערער דנקט בל' יחיד הוא הש"ץ שמעמידין הקהל בב"ה במקום כ"ג בר"ה וביוה"כ וע"י תפלתו שמתפלל עליהם לא בזה את תפלתם כמו שענה לדוד ושלמה ואמר תכתב זאת לדור אחרון וגו' ע"פ מ"ש כתוב זאת זכרון וגו' אמחה זכר עמלק כי יד על כס י"ה וגו' מדור דור שאין הכסא וה' שלם עד שימחה לעתיד זכר עמלק ואמר פ' עושין פסין דיו לעולם הזה שישתמש בב' אותיות י"ה שנאמר כל הנשמה תהלל י"ה והוא מבואר שם ע"פ מ"ש אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף וז"ש כל הנשמה כלומר כ"ז שיש נשמה להבראות תהלל י"ה בשני אותיות וז"ש כאן תכתב זאת מה שנאמר כתוב זאת וגו' היינו לדור אחרון מאותן דור דור וכל זמן שעדיין עם נברא מהנשמות שבגוף תהלל י"ה ואמר כי אז השקיף שם ה' וגילוי שכינתו ממרום קדשו על הארץ לשמוע אנקת אסיר וגו' שהם בני הגולה ולפתח בני תמותה שכל ישראל נקראו על שם יוסף שהוא בן רחל נקראת תמותה שמבכה על בניה ואמר אז יספרו וידברו בציון שם ה' מלא מה שהיה אסור עד עתה וגם תהלתו בירושלים שעל זה הנס יאמרו הלל דבכל זמן שהם בגולה גם אם נעשה להם נסים לא יאמרו כדאמרינן במגיל' דאין אומרים הלל. על כן שבחוץ לארץ וזה יהיה הנס גדול כ"כ בהקבץ וגומר וממלכות לעבוד את ה' בשם מלא ואמר ענה בדרך כחי וגו' ע"פ מה שאמר שמחנו כימות עניתנו וגו' ודרש פ' חלק שהי' מבקש שיהי' ימות ושנות המשיח שנות עניתנו וראינו רעה שהם ימי הגלות ועל זה התפלל שלא די לו בכך ועל זה אמר ענה בדרך כחי קצר ימי אומר אל תעלני וגו' בהליכתי לגלות וקצרתי שם ימי בגלות ואל תעלני בגאולה לירושלי' בחצי ימי שלא יהיה רק כשנות ראינו רעה אבל הנני מבקש בדור דורים שנאמרו בימי משיח שנאמר ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים לא יהיו דורות שלי שהם קצרים בשנים אבל יהיו כפי שנותיך שאין להם קץ ותכלית ואמר לפנים הארץ יסדת וגומר כי כן ראוי שיהיה גילוי שכינתך על הארץ שהרי הארץ מוקדמת בבריאה כי לפנים הארץ יסדת ואחר כך השמים כמה שאמר ביום ברוא ה' אלהים ארץ ושמים כמפורש פרק אין דורשין ודקדק לומר לגבי שמי' ומעשה ידיך שמים כי אינה חשובה בריאה כמו הארץ שהוא יסוד פשוט כמו שאמר יסדת אבל השמים נבראו מאש וממים כמה שאמר שם שמים אש ומים ואמר שאנו מבקשים להיות חי כשנותיך קיימים לעולם גם שהמה ארץ ושמים יאבדו באלף שנה ואח"כ תחליפם לחדש אותם וע"פ שאמרו פרק חלק צדיקים שעתיד הקדוש ב"ה להחיותן אינן חוזרין לעפרן שנאמר והיה הנשאר בציון קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים וגומר מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימים ואם תאמר אותן אלף שנה שהקב"ה מחדש עולמו מה יעשו הצדיקים הקב"ה עושה להם כנפים כו' שנאמר ע"כ לא נירא בהמיר ארץ וגומר וזש"ה גם כי המה יאבדו ותחליפם חדשים אחר אלף שנים הצדיקים הם קיימים לעולם כי אתה הוא ושנותיך וגו' אתה לשון נוכח והוא לשון נסתר אבל ר"ל אתה והוא הצדיק בשם קדוש יקראו וכיון דשנותיך לא יתמו גם שנות הצדיקים לא יתמו אבל בני עבדיך ישכונו וגומר דהיינו שיהיו שנין על פני המים ומשיים וזרעם לפניך יכון ע"פ מ"ש פ"ק דעבודת כוכבים אמר ריש לקיש בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא לא חטאו הם (כאילו) לא באנו לעולם שאם הם חיים לעולם לא היינו חשובים כלום וע"ז אמר דלעה"ב לא יהיה כן דגם אם הצדיקים חיים לעולם הנה גם בניהם ישכנו יהיה להם מקום שנוכה חשובה וגם זרעם של בניהם אח"כ לפניך ית' ב"ה יכון להם שלמות כמ"ש שיהיה לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות וק"ל: **פאר תחת אפר וכו'.** חושבניה דדין כחושבניה דדין והתפילין הם כתר תורה כמ"ש בקידושין פרק האומר וכאילו נפלה עטרת ראשנו במקום אפר וע"ד עמו אנכי בצרה וגו': **ולמה מוציאין את התיבה כו'.** גם שדרך מתפללין לעמוד לפני התיבה וכבר כתבו טעם למתפללין ברחוב כיון שיכולין להתפלל בלא תיבה לא היה להם להטריח ולהוציא לחוץ וניהו הנ"ל טעמא דלעיל שתהא התיבה גם כן גולה ע"ש עמו אנכי בצרה וכדאמרינן בסמוך: **מתכסין בשקין כו' כבהמה כו'.** פרש"י דמשער בהמה כינהו מכולה כו' עד כאן לשונו וקצת דחוק דמלבושי בגד כמי מלמר כינהו ויש לפרש כפשטיה שדרך לכסות הבהמה בשקין שהוא דבר שפל ואיך שיהי' יש לעיין אמאי דקדק כן אירושלמי כפרש"י ואי אמנהגא כפירוש הר"ן לפרש הכא בתעניות למה מתכסין בשקין הא בכמה מקראות כתיב כה"ג וכן קשה לקמן שדקדק אמתני' למה אפר ולא דקדק כן אקרא דמרדכי וילבש שק ואפר וכתיב שק ואפר יוצע לרבים ויש ליישב דכל הני שק דבמקרא מתפרשין שעל גופו היו לובשין אותם ומשום צערא דגופן וזה בנין אב לכולן וישם שק על בשרו משמע על גופן ממש אבל הכא בתענית אמנהגא פריך דאין לובשין אותן על בשרן ממש אלא מתכסי' בהם על מלבושיהן דליכא צערא דגופא ולמה מתכסין לומר כו' וכן באפר דקרא דכתיב ואפר יוצע וגומר היינו נמי משום צערא שהיו מתפלשין באפר אבל הכא דנותנין רק אפר מעט בראש דליכא צערא אלא הרי אנו חשובין לפניך כאפר דרך שפלות כמ"ש באברהם ואנכי עפר ואפר וגומר: **עמו אנכי בצרה וכו'.** כמפורש במדרשות בכל הגליות שכינה עמהם גלו לבבל שכינה עמהם כו' ובמקום התיבה שבו התורה שהיא במקום הארון שהשכינה היה שרויה שם במקדש ור"ל דדרים ליה מבכל צרתם לא צר בא"ף כתיב לא צר ודרים ליה כאילו כתיב לו בוי"ו כמפורש ס"פ כשם והפסוקים בזה שאמר בכל צרתם בגליות שעבר עליהם היה עמהם בגליות וכביכול אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין וע"כ מלאך פניו הושיעם ולא בעצמו אבל אמר דבגאולה עתידה דבאהבתו ובחמלתו הוא בעצמו גאלם בגאולה גמורה ולא על ידי מלאך ורמז במלת ה"א שהם אותיות השם שיהיה שלם ונוסף לזה אמר וינטלם וינשאם וגו' כי כבר בעה"ז נשאה לאשה אבל לא לעה"ב כמ"ש הן ישלח איש את אשתו וגו' אבל לעתיד לא ישלחם רק ינשאה לאשה לעולם א"ש ועי"ל בזה למאן דאמר ארוסה שגירשה מותר להחזירה ומשום דבעה"ז לא היה לו להקב"ה דיבוק עם ישראל רק כארוסה בעלמא שנאמר וארשתיך לי באמונה ואף שגרשה מותר להחזירה אבל לעתיד וינשאם לעולם שיהיה לו דיבוק עם ישראל כנשואה ולא תהיה גרושה ממנו שלא יהיה מחזיר גרושתו משנשאת: **מאי הר המוריה פליגי כו'.** בתורה

כתיב

כתיב ארץ המוריה אבל בד"ה כתיב בן הר המוריה ונקרא יש לפרש שנקרא ההר בן בשם זה ע"ש הארץ כדמשמע שקראו ארץ המוריה אבל כאן בנוסח התפלה לא היה לו לקראו בשם זה המוריה דמי יימר · שהיה נענה בהר המוריה שהיא מקום המקדש ואימא הר אחר היה בארץ המוריה כמ"ש על אחד ההרים וגו' וקאמר דמאי הר המוריה שילא ממנו הוראה כו' ע"ש העתיד וא"כ באברהם נמי לא קראו מוריה אלא ע"ש זה שהיה נענה בעקידת יצחק בהר זה שהוא מקום המקדש והתימא לפי' שני שפרש"י ותוספות שהר המוריה הוא הר סיני ונקרא מפורש לבנות בית ה' בהר המוריה:

הרי"ף וברא"ש הנשיא וכו' והא תנן בגדולה מתחילין וכו'. וקשה אדפריך על מ"ש ונותן בראש הנשיא תימא דהא בקלקלה מתחילין מן הקטן הוה ליה לאקשויי על הא דתנן נותנין ע"ג התיבה תחלה ואמריי בגמ' לקמן למה נותנין אפר מקלה ע"ג התיבה אר"י בן פזי ע"ש עמו אנכי בצרה ר"ל אמר בכל צרתם לו צר והרי בקלקלה מתחילין מן הקטן ואו"כ יניחו ע"ג התיבה שהוא רמז להקב"ה והשתא ליכא לתרוצי כדמשני בגמ' הא חשיבותא היא לדידהו דחשיביתו למבעי רחמי וי"ל דמלינו שהקב"ה רוצה שלא יצטערו ישראל שהם בניו כדכתיב כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף שהנשר מניח גוזליו על כנפים שאם יזרקו לו חץ אמר מוטב שיכנס בי ולא בבני וכן כתיב ויתעצב אל לבו קודם שיגיע הצער לישראל: למה יוצאין לרחוב ר' חייא אמר זעקנו וכו' ולמה מוציאין התיבה לרחובה וכו'. וצריך לומר דאע"ג דלא הוזכר במשנה יוצאין לרחוב אלא קתני מוציאין את התיבה לרחובה של עיר למה משום דקתני במתני' עמדו בתפלה משמע שהיו מתפללים שם ברחובה של עיר ויש לדקדק כיון שהתיבה לרחובה של עיר ליכא טעמא דגלות אלא דבזיון כלי היה לנו ונתבזה בעונינו א"כ הוי דבר הלמד מענייננו טעם ליוצאין לרחוב ומנין לומר גלינו וגלותינו מכפרת עלינו שהרי הוצאת התיבה לרחוב תוכיח על יוצאין לרחוב שהוא לאו מטעם גלות וי"ל דאדרבה מהתם איכא למימר כיון שבהוצאת התיבה נתבזה כלי הצנוע בעונינו וגם אנחנו נתבזינו עמו שהוצאנו התיבה לרחובה של עיר אם כן למה הוצרכו עוד להתפלל שם ברחוב להתבזות עוד ובזה יש לתרץ קושיא אחרת. כיון שצריכין להוציא התיבה לרחוב הוא משום בזיון דלא סגי להוציאה לבי"ה אחר משום דליכא ביה בזיון דתיבה א"כ איך אפשר לומר דלטעמא דיוצאין לרחוב משום גלות סגי לבי כנישתא אחריתא והלא משום הוצאת התיבה לא סגי בבי כנישתא אחריתא אלא ודאי כיון שהתפלה היא דבר אחד והוצאת התיבה דבר אחר י"ל דהוצאת התיבה הוא לרחובה משום בזיה ולא סגי לבי כנישתא אחריתא אבל מה שיוצאין להתפלל שם הוה מטעם גלות ואקר שיוציאו התיבה ויתבזו עמה טוב אינם צריכים להתבזות עוד בשעת התפלה ילכו לבי"ה אחר שיש בזה גלות וסגי. ועי"ק כיון שצריכין להוציא התיבה לרחובה ולא לבי"ה אחר דהתם ליכא בזיה דתיבה איך אפשר לומר טעם דיוצאין לרחוב משום גלות דמגי כנישתא לבי כנישתא ג"כ משום גלות איכא. תוס' אפר מקלה פי' אותו אפר הוי מדבר הנשרף מעצמות אדם כדי לזכור עקידת יצחק דאלמלא שלא היה בה אלא כדי לומר שהרי אנו לפניך כאפר דכמו כן מהני עפר סתם והיינו פי' איכא ביניהו עפר סתם כוונת התוס' שאם אפר מקלה הוא שריפת עצים או כל דבר א"כ גם למ"ד לזכור אפרו של יצחק אין באפר של מקלה של עצים זכרון לאפר של יצחק שהוא משרפת אדם לכך פירשו שאפר מקלה הוא מדבר הנשרף מעצמות אדם כי בזה יש זכרון לשרפי' של יצחק וכ"ת כפי זה היל"ל איכא ביניהו אפר מקלה של עצים לזה אמר דהיינו דקאמר עפר סתם ולא אמר איכא ביניהו אפר סתם מדקאמר עפר סתם היא לאתויי אפר מקלה של עצים שהוא חשוב כעפר סתם:

טו יף **משנה** והזקן שבהם אומר לפניהם דברי כבושין אחינו לא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים

מ"ד יונה ג את שקם ואת תעניתם אלא °וירא האלהים את מעשיהם

ב' כ כי שבו מדרכם הרעה וכן הוא אומר בקבלה °וקרעו

יואל ב לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלהיכם: **גמ'** *ת"ר

טו יף יש שם זקן אומר זקן ואם לאו אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה. אטו זקן דאמרי' אע"ג דלאו חכם הוא אמר אביי ה"ק יש שם זקן והוא חכם אומר זקן והוא חכם אין שם זקן והוא חכם אומר חכם אין שם לא זקן ולא חכם אומר אדם של צורה אחינו לא שק ולא תענית גורמין אלא תשובה ומעשים טובים גורמין שכן מצינו באנשי נינוה שלא נאמר בהם וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא °וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ויתכסו שקים האדם והבהמה מאי (עבוד) [הוו עבדי] אסרי את הבהמה לחוד והולדות לחוד אמרו רבש"ע (אם אתה מרחם עלינו אנו מרחמים על אלו ו) אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו °ויקראו אל אלהים בחזקה מאי אמור. (אמר רב שמואל) אמרו לפניו רבש"ע עלוב ושאינו עלוב יכול ושאינו יכול צדיק ורשע מי נדחה מפני מי. וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם מאי ומן החמס אשר בכפיהם אמר שמואל אפי' גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע את הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו:

(שק ותענית אינו אלא לתכנעת הלב · לתשובה · יונה ג · אסרי בינה · מפיק רש"י הך מתיבת בחזקה שם)

אע"ג דלאו הכם. אלא עם הארץ בתמיה הא ודאי חכם עדיף: אם יש שם זקן. והוא חכם אומר זקן והוא חכם: **אדם** של צורה. בעל קומה כדי שישמעוהו ויתקבלו דבריו להמליך את הלב: מאי אמור. באנשי נינוה דכתיב בהו בחזקה דמשמע בכח ובלוח סדין: מי נדחה מפני מי. הוי אומר לדיק מפני רשע: **אם** [אין] אתה מרחם כו'. כלומר כשם שאתה חלם שנרחם על אלו דכתיב ורחמיו על כל מעשיו כן תרחם עלינו: מריש. קורה: בירה. מגדל:

(**תוספות** אומר לפניהם דברי כבושין. דברים שכובשים ודוחקין את הלב לעשות תשובה ענין אחר שמגלה להם סתרי מעשיהם כמו בהדי כבשי דרחמנא כן פר"ח: אדם של צורה. פי' תלמיד ולא גמיר כחכם כדאמרי' במ"ק הללו בני אדם של צורה זיל לגבייהו דליברכוך א"ב ראוי למנותו פרנס על הצבור כדאמרי' לעיל בפ"ק איזהו יחיד כל שראוי למנותו פרנס על הצבור ובירוש' פירש מכיון שהוא מתמנה על הצבור ונמצא נאמן כדי הוא דמצלי ומתענה דכיון שהוא נאמן בשליחות הקהל ומוסר נפשו לעמוד בפרץ ולהגן בעדם כדי הוא שיענה מן השמים בעדם. ובתוספתא' תניא איזהו יחיד כל שמינוהו רבים פרנס כדבר לעיל אבי העזרי בתוס' אחרים: פרקו נאה. פי' דאפילו כשעומד על פרקו כשהיה בחור היה בלא שם רע: ומחזיר מריש לבעליו. חמסן יהיב דמי ולא רצו ליפטר בדמים: חדושין צדיק ורשע מי נדחה מפני מי. פי' דור אי אפשר שלא יהיה שם צדיק וא"כ היאך נדחין מפני הרשעים אדרבה הרשעים נדחין מפני הצדיקים לפי שמרובה מדה טובה והיינו בחזקה מפני שהיא תשובה נלחת):

מהרש"א אדם של צורה כו'. פירש רש"י בעל קומה כדי שישמעו כו' ע"ש ובמ"ק פרק מסקין פרש"י חכם ובשמעתין ליכא לפרושי הכי דהא קאמר אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה מיהו פירושו הכא בעל קומה דאוק וכי משום שהוא בעל קומה נשמעו דבריו ביותר ולפי מה שכתבנו במסכת נדרים הא דאמרו אין הנבואה שורה אלא על חכם כו' דהיינו חכם במילי דעלמא הכי נמי יש לפרש כן הכא אומר חכם היינו חכם בתורה ואם לאו אומר אדם של תורה במילי דעלמא: צדיק ורשע מי נדחה מפני מי כו'. עי' ברש"י ובחדושין אבל הא דקאמר עלוב ושאינו עלוב פי' דעלוב היינו עלוף משמע כפרש"י גם ל' בחזקה לא משמע תשובה נלחת באמת אלא כלות בכח שאינו טענות אמת וכמו שפירש רש"י בפ' חלק גבי שלשה באו בעלילה כו' וכ"ה ל' הירושל' מהו בחזקה תולפא נלחא לכשרה כ"ש לטובתו

אדם של צורה. עיין פירש"י ותוס' ובהרא"ש ול"נ דפי' של צורה כמו פני הדור שהם. המובחרים שבאותו דור פרנס לפי הדור וזה לבת צורה ימו פני שבדריהם נשמעין וח"כ הירושלמי:

לטובתו של עולם: אפי' גזל מריש כו'. דהיינו בכפיהם שבאו בכף יד בזירה ולקמן גבי נשא לבבינו אל כפים פירש"י צריך לישא הלב לשמים כו' ע"ש נראה שמפרש לה מלשון עננים וכה"ג מתפרש בפי' א"ע המתפלל צריך שיושא לבו למעלה שנאמר. נשא לבבינו אל כפים אבל שדרש דלקמן אין סובל פירושו ויותר נכון פירושו בספר איכה דלפי הדרש דלקמן נמי יהיה כפים מלשון כף ויד ממש וז"ל ומדרש רבותינו* נשא לבבנו באמת להקב"ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו עכ"ל:

הרי"ף ויתכסו שקים האדם וכו'. יש לדקדק מה שאמרו מאי עבוד כי מפורש הוא בכתוב ועוד היכא רמיזא הא דאסרי הבהמות לחוד וכו'. ונראה שדקדקו כיון שכתוב ויאמינו אנשי נינוה ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם מה הוסיף אח"כ מלך נינוה בהכרזתו ויתכסו שקים האדם והבהמה שקודם הכרזתו לבשו שקים כל האדם ואם ההכרזה היתה על הבהמה שיתכסו שקים לא היה לו להזכיר את האדם ויתכסו שקים האדם וז"ש מאי עבוד שאם הוא לבישת שקים כבר עשו קודם ההכרזה וע"ק שלא מצינו הלבשת שק בבהמה כי האדם שרגיל ללבוש מלבוש נאה ולענות נפש לובשים שקים להצטער אבל הבהמה אין להם הפרש בין לבוש שק למלבוש אחר ולזה דרשו ויתכסו שקים שהוא לפי שהכריז האדם והצאן והבקר אל יטעמו מאומה וגם הכריז על הוולדות של האדם והבהמה שיונקים, מצדי אמותם וכמו שאע"פ שאמותם לא יטעמו מאומה מ"מ הוולדות יונקין מצדי אמם לזה אמר ויתכסו שקים במקום היניקה שהם דדי האשה ודדי הבהמה יתכסו שקים כדי שלא ייכקו ולדיהן כי לא יוכלו יגעו במקום השק הסוגר דדיהן ובזה לא יטעמו גם הוולדות באופן דאסרי הבהמות לחוד והוולדות לחוד והטעם להתאכזר על הוולדות שאין בהם דעת הוא שמתוך כך יקראו אל אלהים לומר אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו ואתה לויתנו ורחמיו על כל מעשיו: ויקראו אל אלהים בחזקה מאי אמור וכו'. עתה דקדקו מאי בחזקה ופירשו בו שעלוב וצדיק נדחה מפני החזק ואנו מעלה עלינו כאילו אנו חזקים וכביכול נדחה מדת הדין הצדקת מפנינו: אע"פ שיש שם זקן וחכם וכו'. ויש לחלק בין כשאומרים דברי כבושים שהן נאים לאומרם מפי זקן ובין כשעמדו בתפלה שהרגיל ויש לו כל אלו התנאי' נוח לבריות ומסכימין לתפלתו ואע"פ שיש שם זקן וחכם הרגיל קודם:

שם **עמדו** בתפלה מורידין זקן לפני התיבה וכו'. תנו רבנן עמדו בתפלה אע"פ שיש שם זקן וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל איזהו רגיל ר' יהודה אומר מטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה ונביאי' וכתובים ולשנות במדרש הלכות והגדות ובקי בכל הברכות כולן ויהבו

שם ע"ב ביה רבנן עינייהו בר' יצחק בר אמי *היינו מטופל ואין לו היינו ביתו ריקם אמר רב חסדא זהו שביתו ריקם מן העבירה. (זקן) ופרקו נאה אמר אביי זה שלא יצא עליו

ירמיה י"ב שם רע בילדותו °היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה מאי נתנה עלי בקולה אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה א"ר חמא אמר ר"א זה שליח צבור שאינו הגון היורד לפני התיבה: [ובחותמה הוא אומר מי שענה וכו' וחזן הכנסת אומר להם הריעו בני אהרן הריעו וכן בכל ברכה וברכה

דף יז באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו. *על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם וכו'. תנא יש מחליפין צעקה לאליהו ותפלה לשמואל. על השביעית הוא אומ' מי שענה את דוד כו' מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוה מ"ט מקדים ליה ברישא משום דבעי למיחתם מרחם על הארץ. רבי אומר אומ' אני כהן אסור לשתות יין לעולם. אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו]:

מטופל ואין לו. יש לו טפלים ואין לו במה להתפרנס שלבו דואג עליו והוא צריך לקרות מקירות לבו עליהן: ויש לו יגיעה. שמתכוין יותר בתפלת הגשמים: ופרקו נאה. מפרש לקמן: ושפל ברך. עניו: ומרוצה לעם. נוח לבריות ומסכימין לתפלתו: נעימה. בקומי קנה שמושך הלב: ורגיל לקרות וכו'. שיהו הפסוקים של תפלה סדורים בפיו: היינו מטופל ואין לו היינו ביתו ריקם. ה"ט כמו זהו: ביתו ריקם מן העבירה. שאין חמס וגזל בביתו: ופרקו נאה. אפילו כשעמד על בחרותו היה נאה בלי שם רע: זהו שליח צבור שאינו הגון. רשע שהקב"ה שונא אותו יותר מכולן והוא מתן בקולו לפניו: [צעקה לאליהו. על מי שענה את אליהו חותם שומע צעקה: ותפלה לשמואל. שומע תפלה דכתיב ביה תפלה ויקבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם: כהן אסור כו'. כלומר אי חיישינן לשמא יבנה יהא אסור לעולם אפי' המכיר משמרתו וכו': אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו. דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהדיא ולשמא יבנה לא חיישינן:]

מהרש"א ביתו ריקם מן העבירה כו'. פרש"י שאין חמס וגזל בביתו עכ"ל פרט בו הגזל כי היא העבירה השכיחה כמ"ש בב"ב ורובן בגזל ובחזנים שבדור הזה נתקיימו בודאי דבריהם לפי שאין החזנים רואין להם שום מחייה רק סומכין עצמן לילך מסעודה לסעודה גם בסעודת הרשות לבקש בפה אוכלים משכר נגינתם בשמיעת קולם במשתה יין ונותנים להם בע"כ בשכירות בדרך כופין עד שיאמר רוצה אני וזו גזילה היא ולא מתנה: מאי נתנה עלי בקולה כו' זה הש"ץ כו'. כלומר כל מדות טובות שהוזכרו לעיל דהיינו פרקו נאה ושפל ברך כו' לא נתנה לי רק נתנה עלי בקולה ממדה זו במה שהיה קולו ערב והיינו שאינו הגון כיון שאין בו אחר מדות הטובות: *ובא' אומר הריעו וכו'. ויהיו הברכות תקיעה לפני התרועה ותקיעה לאחר התרועה כמו בר"ה דפשוטה לפניה ולאחריה ותרועה באמצע כי התקיעה היא מורה על הרחמים והתרועה על מדת הדין והסבר שיהיה לו מדת הרחמים מב' צדדים: *תפלה לשמואל וכו'. עיין פירוש רש"י והוא דחוק דמכין לנו לומר דבמצפה היה אך דויאמר שמואל ויזעק וגו' דבפרשה אחרת כתיב רחוקה מפרשה דויקבצו כל ישראל המצפתה וגו' והתימה ממנו דהא בהך פרשה גופה דויקבצו כל ישראל המצפתה וגו' מפורש זעקה לשמואל דכתיב ויאמרו בני ישראל אל שמואל אל תחרש ממנו מזעק אל ה' וגו' וכתיב ויזעק שמואל אל ה' וגו' ואין לומר משום דלשון צעקה לא כתיב בהך פרשה אלא זעקה בז' הא בהך פרשה דכחנותי וגו' נמי כתיב לשון זעקה אלא ע"כ דזעקה היינו צעקה והיא היא ודו"ק: *מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוה מ"ט מקדים וכו'. אליהו נמי בתר דוד ושלמה הוה ולא תקשי ליה מ"ט אקדמיה ולמ"ד דאליהו הוא פנחס ניחא דאקדמיה מקמי דוד ושלמה ובהכי ניחא הא דפסיקא ליה תפלה לאליהו דכתיב גבי פנחס ויעמוד ויפלל ורש"י נדחק לפרש דעננו ה' משמע ליה מלשון בקשה ותפלה מיהו בכמה מדרשים מוכח דלאו כהן הוה כמ"ש כל זה התוספות פ' המקבל ויש ליישב דגבי אליהו ניחא ליה דרמז רמזו דאליהו יבא קודם משיח בן דוד: *רבי אמר אומר אני אסור כו' שתקנתו קלקלתו כו'. עי' פירש"י ולולי פירושו נראה דלא פליג אלא בדלא מכיר כלל וה"ק שתקנתו להתיר לשתות לו יין הוא קלקלתו שלא ידע ויכיר משמרתו

משמרתו ובית אב שלו כלל ושמא אינו כהן כלל דהשתא לשמא הוא כהן ולשמא יבנה לא חיישינן אבל במכיר חיישינן לשמא יבנה וכן מליטו בעולי בבל אסר לא התייחסו נגאלו מן הכהונה ודו״ק:

פס **ת״ר** מלך מסתפר בכל יום כהן גדול מע״ש לע״ש כהן הדיוט אחד לל׳ יום מלך מסתפר בכל יום מ״ט
ישעיה לג א״ר אבא בר זבדא אמר קרא °מלך ביפיו תחזינה עיניך כ״ג מע״ש לע״ש מ״ט א״ר שמואל בר יצחק הואיל ומשמרות מתחדשות כהן הדיוט אחד לל׳ יום מנא לן
יחזקאל מד אתיא פרע פרע מנזיר כתיב הכא °וראשם לא יגלחו
במדבר ו ופרע לא ישלחו וכתיב התם °קדוש יהיה גדל פרע מה להלן שלשים יום אף כאן שלשים יום:

מסתפר בכל יום. מלוה: מע״ש לע״ש. ולא ישהה מלגלח יותר: ומשמרות מתחדשות. בכל שבת ומשמרה שלא ראהו עד עכשיו ובא לראותו הדבר נאה שתראהו ביפיו:

מא דף יח פ״ק דר״ה ועי״ש רש״י **תניא** בעשרים ותמניא ביה אתת בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מן אורייתא שפעם אחת נגזרה גזרה על ישראל שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות מה עשה (יהושע) [יהודה] בן שמוע וחביריו הלכו ונטלו עצה ממטרונית׳ אחת שכל גדולי העיר מצויין אצלה אמרה להם בואו והפגינו בלילה עמדו והפגינו בלילה ואמרו אי שמים לא אחיכם אנחנו לא בני אב אחד אנחנו לא בני אם אחת אנחנו מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות
פס ע״ב קשות ובטלום ואותו היום עשאוהו יום טוב [*ר״נ גזר תעניתא בתריסר אמרו ליה רבנן יום טוריינוס הוא א״ל יום טוריינוס גופיה בטולי בטלוה הואיל ונהרגו בו שמעי׳ ואחי׳ אחיו] תניא ניקנור אחד מאפרכי עובדי כוכבי׳ היה ובכל יום ויום היה מניף ידו על יהודה וירושלים ואומר
נ״י הגמ׳ אימתי תפול בידי *ואעשה בה מה שלבי חפץ וכשגברו
וס׳ מסכת בית חשמונאי ונצחום נכנסו לחיילות שלו וקיצצו בהונו׳ ידיו ורגליו ותלאום בשערי ירושלים אמרו פה שהיה מדבר בגאוה וידים שהיו מניפות על יהודה וירושלים (ורגלים שהיה מחשב בהם) תעשה בהם נקמה ט׳ מאי טוריינוס אמרו (כשהרג) [כשבקש] טוריינוס [להרוג] את לוליאנוס ואת פפוס אחיו בלודקיא אמר להם אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם יבא אלהיכם ויצילכם מידי כדרך שהציל לחנני׳ מישאל ועזרי׳ מיד נבוכדנאצר אמרו לו חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורי׳ היו וראוין ליעשות להם נס ונ״נ מלך הגון היה וראוי ליעשו׳ נס על ידו ואותו רשע הדיוט הוא ואינו ראוי ליעשו׳ נס על ידו ואנחנו נתחייבנו הריג׳ למקום ואם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש ביד המקום הרבה דובים יש הרבה אריות יש הרבה נמרים יש שפוגעין בנו ולא מסרנו הקב״ה בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך אף ע״פ כן הרגם מיד אמרו לא זזו משם עד שבאת דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בגזירין:

הפגינו בלילה. לשון צעקה: אי שמים. גרסינן כלומר אתה ה׳ להקב״ה היו צועקים על אותם שגזרו עליהם גזירות קשות והיו אומרים להם לפני הקב״ה וכי לא אחיכם וכו׳: [שמעיה ואחיה. חסידים היו ולא פירש מי הם דאותו שאכלו ארי׳ עידו היה ולא שמעיה]: אפרכי. דוכס. לוליאנוס ופפוס אחיו. צדיקים גמורים היו: בלודקיא. זו היא לוד והיינו דאמרינן בעלמא הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן בג״ע. וי״א שנהרגו ע״י בתו של מלך שנמצאת הרוגה ואמרו היהודים הרגוה וגזרו גזירה על ישראל ועמדו אלו ופדו את ישראל ואמרו אנו הרגנוה והרג המלך לאלו בלבד: נתחייבנו הריגה. על חטא של חייבי מיתות בית דין: דיופלי. שני שרים ולשון יוני הוא וכן בדיופלי של מלכים לי שרים: בגזירים. מקלות כמו שני גזירי עצים ע״כ:

מהרש״א *ונהרגו בו שמעיה ואחיה וכו׳. פירש״י חסידים היו ולא פי׳ מי הם דאותו שאכלו ארי׳ עידו היה ולא שמעיה עכ״ל ולא ידענא אמאי נסתפקו טפי באותו שאכלו ארי׳ שהוא הי׳ אחד מהנהרגים מבשאר כמה חסידים שנהרגו גם כן על קידוש השם קשה למה נסתפק שהיה שמו של אותו שאכלו ארי׳ שמעיה עד שהוצרך לומר שעידו היה ויש ליישב בזה משום דאותו ענין למעלה ממנו כתיב ויהי דבר ה׳ אל שמעיה איש האלהים וכתיב ויהי איש האלהים בא מיהודה וגומר דהוה משמע דהיינו איש אלהים הנזכר לעיל ששמו שמעיה ולזה הוצרך לומר דע״כ אינו כן דהאי זה איש האלהים הבא מיהודה שאכלו ארי׳ עידו היה ולא שמעיה כמפורש פ׳ הנחנקין ע״ש אך קשה היאך בעי למימר שהוא שאכלו ארי׳ שהרי זה נעשה כבר בימי ירבעם ואם כאן לקבוע תענית בו ביום היאך תיקנו מעיקרא יום טוריינוס דקאמר בטולי בטלוה משום זה: קצצו בהונות ידיו ורגליו ותלאום כו׳. ידיו ע״ש שהניף ידו על יהודה כו׳ ורגליו ע״ש שאמר והרמסנה דמשמעו ברגל ובירושלמי הוסיף חתכו ראשו וכיחא עפי דהיינו פה שהיה מדבר כו׳ ואמר שתלאום בשערי ירושלים בגובה מהשערים לפרסם הנקמה ואין זה שער ניקנור המוזכר בכמה מקומות בתלמוד שהוא שער המזרח שבעזרה דההוא נקנור מוזכר לשבח ע״ש הנס כדאמרי׳ בפ׳ אמר להם הממונה: אמר להם אם מעמו של חנניה כו׳ יבא אלהיכם ויציל כו׳. נראה גם שהודו שהם הרגו את בת המלך זה הרשע טוריינוס ידע שבעלילה בא עליהן ולא הודו אלא להציל הכלל וז״ש כשם שבאו שם על חנניה מישאל ועזריה בעלילה עליהן להשתחוות לצורה ואם לאו ישליכו אותן לכבשן האש ואלהיהם הצילם אם מעמו של חנניה כו׳ יציל אתכם מידי וא״ל חנניה כו׳ ואנו גם שאנחנו צדיקים בדבר זה שבעלילה באת עלינו אבל אם אנחנו נתחייבנו כליה למקום מצד אחר גם אם אין אתה הורגנו הרבה הורגים כו׳ שיהיו הורגים אותנו על אותן עבירות שאנו חייבין הריגה למקום והקב״ה לא מסר אותנו בידך להרוג על דבר שקר אלא כדי ליפרע ממך דמינו שהרגת אותנו בעלילה וז״ש אעפ״כ כו׳ ר״ל אע״פ שא״ל שבעלילה בא להורגן והש״י יקום דמן ממנו אעפ״כ לא השגיח בזה והרגן שם: ונ״נ מלך הגון היה וראוי כו׳ ואותו רשע כו׳. בכמה מקומות

עין יעקב

שלא יעסקו בתורה. עיין בחידושינו ספ״ק דר״ה: ונבוכדנצר מלך הגון היה. אף שהי׳ ג״כ רשע מ״מ אחר שגילו מעשיו מכבשן האש קדש שם שמים והודה להקב״ה כדכתיב ענה נבוכדנצר ואמר בריך אלההון ובסנהדרין דף צ״ב אמרינן שאלמלא לא בא מלאך וסטרו על פיו הי׳ ביקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהלים עכ״פ אבל טוריינוס היו יודעים שהוא היה עורף שאפילו יעשה להם נס לא יחזור מרשעתו לקדש השם על ידו:

מקומות נקרא גם כ"כ כן אבל מלך הגון היה באותו דבר שלא בעלילה בא הוא עליהן כמ"ש קריתו גוברין כשדאין ואכלו קורציהן די יהודאי ענו ואמרו לכ"כ אבל טורייכוס הרשע הוא בעצמו ידע שלא הרגו הם את בת המלך:

סדר תעניות אלו פרק ג

י"ש **מעשה** שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים ב' תנוקות בעבר הירדן. ר' יוסי אומר לא על שאכלו אלא על שנראו על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה נכרים או נהר ועל הספינה המטורפת בים ר' יוסי אומר לעזרה ולא לצעקה שמעון התימני אומר אף על הדבר ולא הודו לו חכמים:

לעריהם בארץ ישראל. באשקלון בארץ פלשתים: על שאכלו זאבים. שהיא חיה רעה ומכה מהלכת היא: שנראו. ובאו בעיר: מתריעין. בשכנו: המטורפת. מלשון טרף אבצא ומלשון בילה טרופה וכו':

אמר הבונה אמרו חז"ל לעולם יקדים אדם תפלה לצרה כי האיך כשופה יאשם ואי להתמסין עד בא עליו צרה ולוקה ונראה אז כמתפלל מאמת רחקו ע"ד; אומרו ובעת צרתם יאמרו קומה והושיענו רק כאשר יבחין אות לרעה ימהר להראות שהוא מכיר את בוראו ויראו מתוכחותיו וז"ש דוד שפלתי שקדמך קדמתי בנשף קדמו עיני אשמורות דיקדים התפלה והתשובה ודרכיו פרעים. וזה אומרם ז"ל אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו שלא אמרו אם יש לו יסורין אלא אם רואה שיסורין באין כלומר כיון שרואה ומרגיש שהיסורין מסימין לדרך פעמיהם לבא עליו יפשפש במעשיו ויחזור. וזה גם כאשר יתראה סימן רע לרבים שצריך לעשות. כן כמו שאמר דוד נקדמה פניו בתודה היא התשובה שהוידוי ראשון בה בזמירות נריע לו בתפלה וע"כ אמרו כאן שהיו גוזרין תענית שהוא תשובה ותפלה שכף להתחלת וסימן הצרות וכ"ש אחר בואן:

ס"ם **[ובזמן** שפסקו גשמים בין גשם לגשם מ' יום מתריעין עליהן מפני שהיא מכת בצורת. מאי מכת בצורת

יט ע"ב *א"ר חנינא סאה בסלע ושכיחא בצורתא ד' ולא שכיחא כפנא א"ר יוחנן לא שנו אלא בזמן שהמעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר ופירות בזול מתריעין עליה מיד דא"ר יוחנן נהירנא כד הוו קיימי ד' סאין בסלע והוו נפישי נפיחי כפן בטברי' מדלית איסר תניא א"ר אלעזר בן פרטא מיום שחרב בהמ"ק נעשו גשמים צימוקין לעולם יש שנה שגשמיה מרובין ויש שנה שגשמיה מועטין וכו' שנה שגשמיה מרובין למה"ד לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בבת אחת נמצא ריחים טוחנות מן הכור מה שטוחנות מן הקב ונמצאת עיסה אוכלת מן הכור כמו אוכלת מן הקב]:

כפנא. רעב ורעב קשה מבצורת לפי שא"א להביא בשופי: מעות ביוקר. אין מעות מצויות להן: נהירנא. אני זוכר: מדלית איסר. מאין מעות: צימוקין. ביורדין בקישוי מלשון ושדים צומקים: פרנסתו בב"א. פרנסת כל השנה וטוחן אותה ביחד: נמצא ריחים טוהנות וכו'. שבן דק שמשתייר מן הקמח בריחיים וכן כשהגשמים יורדין מרובין ומרביצין את הארץ ומה שהיו טרשים בולעין מהרוב· בולעין מן המיעוט ומה שהרוח מכשבת ובולעת מן הרב· בולעת מן המיעוט]:

מהרש"א מעות ביוקר כו' מתריעין כו' מדלית איסר כו'. לא שייך הכא מתריעין על הגשמים כיון דהפירות בזול אלא דמתריעין עליהן כיון דהמעות אינן מצויות וע"י כן כפיחי כפן כמו שמתריעין על שאר צרות: מיום שחרב בה"מ כו'. דבזמן שבה"ה קיים היה הכ"ג מתפלל בי"ה על הגשמים שיהו יורדין כתקונן כמ"ש פ' הוציאו לו היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון מאי מתפלל שתהא שנה זו שחונה וגשומה כו' ע"ש: נמצא רחיים טוחנים מן הכור מה שטוחנות מן הקב כו'. ר"ל דלא נחסר מטוחן כור בבת אחת ע"י מה שנשתייר בריחים רק מה שנחסר מן הקב ובהפך מי שטוחן הכור בכמה פעמים קב וקב כמלא שנחסר לו מכל קב וקב שבכור כמו שנחסר לו טוחן קב א' וכן בעיסה מה שהעריבה אוכלת ומחסרת העיסה אינה אוכלת ומחסרת מכור א' שנילוש בפ"א טפי מנילוש בו קב א' ואוכלת מלשון חוסרת ומפרש"י נראה דגבי רחיים נמי גרסינן אוכלת·

ת"ר פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים ולא הי' מב
להם מים לשתות. הלך נקדימון בן גוריון אצל הגמון אחד שהיה שם א"ל הלוני שתים עשרה מעיינו' מים לעולי רגלים ואני אתן לך שתים עשרה מעיינות מים ואם לאו הריני נותן לך שתים עשרה ככרי כסף וקבע לו זמן כיון שהגיע זמנו ולא ירדו גשמים בשחרי' שלח לו שדר לי או מים או מעות שלח לו עדיין יש לי שהות ביום וכן בצהרים וכן במנחה שלח לו שגר לי או מים או מעות שלח לו עדיין יש לי שהות ביום לגלג עליו אותו הגמון אמר אפשר כל השנה כולה לא
ירדו גשמים *ועכשיו ירדו גשמים מיד נכנס לבית יו ג
המרחץ בשמחי' (ובעוד שאותו הגמון) [עד שאותו הגמון נכנס בשמחתו] בבית המרחץ נכנס נקדימון בן גוריון לבית המקדש [כשהוא עצב] ונתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי כדי שיהו מים מצויין לעולי רגלים מיד עלו עבים וירדו להם גשמים עד שהיו מלאות כל המעיינות והותירו יצא אותו הגמון מן המרחץ ונקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש כשפגעו זה בזה א"ל תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך א"ל יודע אני שאלהיך לא הרעיש את העולם אלא בשבילך אלא עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא ממך מעותי שכבר שקעה חמה ומים ברשותי ירדו חזר ונכנס נקדימון בן גוריון לבי"ה ונתעטף ועמד בתפלה אמר לפניו רבש"ע הודע שיש לך אהובים בעולמך (וכשם שעשית לי נס בראשונה כן עשה לי נס באחרונה) מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה אמר אותו הגמון אלמלא שנקדה חמה היה לי פתהון

עיון יעקב

שלה לו שגר לי או מים או מעות שלח לו עדיין יש לי שהות ביום. הא דלא התפלל מיד י"ל משום דאי ירדו המים מיד לא הי' ניכר שנעשה בשבילו אם רק שירדו דרך הטבע רק כיון שנעשה לבסוף בעת שהגיע קרוב לחיובו נראה וניכר בשבילו הרעים הקב"ה את עולמו וזה שאמר יודע אני שבשבילך וכו' אלא עדיין יש לי פתחון פה כלומר אף שאינה טענה גמורה דלא מיקרי לילה עד צאת הכוכבים מ"מ יש לי פתחון פה ולעבור עליך שורת הדין כי יד הגמון תקיפא וידו על העליונה לומר שאחר שקיעת החמה לילה הוא ועיין במהרש"א:

שפתחת פה עליך שאוציא ממך את מעותי. תנא לא נקדימון שמו אלא בוני שמו ולמה נקרא שמו נקדימון (שנקדה) [שנקדרה] חמה בעבורו:

ואני אתן לך י"ב מעייני מים. כלו' שירדו גשמים ויתמלא כל המעיינו מים אותם מעיינות לא היו נובעין מימיהם כ"כ ואינן מתמלאין מאליהן כל כך כשאר מעיינות: **ועכשיו ירדו גשמים.** בשמים: **נקדה.** זרחה לשון מקדיר שהיתה מקדרת רקיע תוכחת (ובתוס' פירשו מנקב הרקיע כמו מקדר בהרים ע"כ):

מהרש"א הלך נקדימון בן גוריון אצל הגמון א' כו'. שהיה זה קרוב לאורבן הבית שהיה ידם של עובדי כוכבים תקיפה ואמר שהלווה ממנו י"ב מעיינות מים כו' נקט מספר הזה שהיה סומך על זכות כלל ישראל י"ב שבטים כמ"ש בהם ושם י"ב עינות מים גו' ואם שלא יהיה זכותם יועיל בזה יתן לו י"ב ככרי כסף פדיון נפש י"ב שבטים. ואמר **שקבע לו זמן כו' בשחרית שלח לו שגר לי או מים כו'.** כשהתנו מתחלה היו קובעים להם זמן להחזיר ההלואה עד אותו יום שקבעו והיה ההגמון אומר דעד אותו יום ולא עד בכלל ולכך שגר לו בשחרית של אותו יום ולא שגר לו בלילה שלפניו שלפי דעת העובדי כוכבים הלילה הולכת אחר יום שעבר והשיב לו נקדימון דגם כל היום שלי הוא משום דעד ועד בכלל קאמר והמע"ה ושוב שלח לו בצהרים כו' אפשר דלפי דעתו כיון דהדבר מוכרע אם ההוא יום בכלל דעד ועד בכלל ואם עד ועד אינו בכלל יהיה עד חצי היום בכלל ומצהרים ואילך אינו בכלל והשיב לו עדיין יש לי שהות דעד ועד בכלל כל היום והמע"ה ושוב במנחה שגר לו ס' כדקאמר כל השנה לא ירדו גשמים ועכשיו בזמן קטן כזה ירדו ואמר שנכנס לבית המרחץ כו' אפשר שעשה זה דרך לגלוג שהם לא היה להם מים לשתות שהוצרכו לתת לו י"ב ככרי כסף והוא יש לו גם היום מים למרחץ וכיולא בזה שא"ל נקדימון **תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך כו'.** גם שמעולם לא הבטיח ההגמון ע"כ דרך לגלוג א"ל כן כשם שאתה היית מבקש ממני דמי המים גם אני מבקש ממך דמי מים יותר כו': **וא"ל יודע אני שלא הרעיש הקב"ה כו' יש לי פתחון פה כו' שכבר שקעה חמה כו'.** דבריו סותרין לכאורה שאמר בשבילך הרעיש הקב"ה כדי שיהא פטור מלשלם דמי המים ושוב קאמר שכבר שקעה חמה וגשמי' ברשותי ואין אתה פטור מדמי המים וי"ל דה"ק דודאי כתקבלה תפלתך שירדו הגשמים למלאות הבורות מיהו לא באו ברשותך בעוד יום רק ברשותי אחר ששקעה החמה שלא אפסיד דמי המים שהלויתיך ולטובתי גם כן ירדו למלא בורות שלי ודקאמר ההגמון שכבר שקעה החמה אע"ג דלפי דעת העובדי כוכבים הלילה הולכת אחר יום שלפניו מ"מ בלא בע"כ דמ"מ הוא דלפי דעתו אין אותו יום כלל בכלל ואם לפי דעתך עד ועד בכלל הרי כבר שקעה חמה ולפי דעתך דהיום הולך אחר הלילה וזה יום אחר הוא כיון ששקעה חמה ה"ס בתפלתו שהיה הודע שיש לך אהובים בעולמך וכשם שעשית לי נס בראשונה כך עשה לי נס באחרונה כו'. ר"ל דבנס הראשון עדיין לא הודעת שיש לך אהבה עמנו כי ההגמון אומר שכבר שקעה חמה וברשותו ירדו ולא יפסיד דמי מימיו ועתה תעשה לי נס בשניה שתזרח החמה ואז יודע שיש לך אהבה עמנו וברשותי ירדו וכראה דהיינו נס שעמדה לו חמה ולא שקעה בזמנה דומיא דמשה ויהושע בשמוך דלולי תפלתו היתה שוקעת קודם פיזור ענכים ולא היתה שוהה ביאתה אבל פיזור עננים גופיה לא הוה נס כ"כ:

ת"ר שלשה נקדה להם חמה ואלו הן משה ויהושע ונקדימון בן גוריון. נקדימון בן גוריון הא דאמרן (ויש גירסא אחרת. בשלמא נקדימון בן גוריון גמרא יהושע נמי קרא דכתיב וכו') יהושע דכתיב °וידום השמש וירח עמד אלא משה מנ"ל אר"א אתיא אחל אחל כתיב הכא °אחל תת פחדך וכתיב התם °אחל גדלך אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן אתיא תת תת כתיב הכא תת וכתיב התם °ביום תת ה' את האמורי וגו' ר' יוחנן אמר אתיא מגופיה דקרא °אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך אימתי רגזו וחלו מפניך בשעה שעמדה לו חמה למשה:

שם / יהושע י / דברים ב / יהושע ג / שם י / דברים ב

ה"ג נקדימון בן גוריון הא דאמרן: אתיא אחל אחל. כתיב במלחמת יהושע אחל וכתיב במלחמת משה אחל מה יהושע עמדה לו חמה במלחמתו אף משה כן שכן דרך הכתובים ילמד סתום מן המפורש ברמז בדבור דומה לחבירו וג"ש אחד מי"ג מדות שנתנו לו למשה מסיני ובתחלת ספרא מפורש:

תוספות א"נ הלוני י"ב מעיינות מים. לאו דוקא דמעיין נובע אלא בריכות אינו מים המתמלאות מן המעיין ועל כן קרא שמן מעיינות: **שנקדה לו חמה.** שעמדה בנקודתה ולא הלכה למקום שקיעתה: **ג' נקדה להם חמה.** הא דלא חשיב חזקיהו משום דמעשה חזקיהו חזרה השמש וכאן עמד בנקודתו לא הלך ולא חזר כדכתיב וידום השמש. שמש בגבעון דום כו' זה היה גדול יותר שהגלגל תמיד סובב ונאותה שעה גלגל חמה עמד ושמעתי שעמידת השמש של חזקיהו היתה תשלום לירידת השמש שירד ביום מיתת אחז אביו הילכך לא חשיב ליה ויש מקשים והא כתיב בעמידת השמש של יהושע ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו וגומר וי"ל שלא היה יום ארוך כמוהו אבל ודאי נקדה לאחרים כמוהו. עכ"ל תוס':

בתוספות בגמרא כאן ותימא הלא היה גמ' עתכה בעבודת כוכבים די כ"ח ע"ש

מצאתי כתוב בחדושי חכם מעיר גרו"כדה דז"ל שנקדה חמה בעבורו פי' שנקדה שעמד השמש ולא זז ממקומו או שלא הלך כ"כ גלגל השמש כגון ולא אן לבא כיום תמים דכתיב גבי יהושע וא"ד דהא ודאי לא אפשר שהעולם מתקיים אפי' שעה אחת בלא סבוב הגלגל שהארץ כנקודה בתוך העגולה או כגרגר באמצע פלי שבכל זמן שהכלי מתגלגל הגרגר עומד באמצעיתו באויר וכשהוא כח הגרגר כח עמו ודאי הקב"ה לא שנה הטבע שאין זה טבע העולם אלא ודאי ה"פ שעמוד של האור עמד באמצע רקיע והאויר וכדומה כי הוא השמש ואף על פי שסבב הגלגל והיה לילה אפ"ה עמד אותו עמוד של האור אבל הגלגל ודאי מסבב היה והארץ לעולם עומדת ע"כ:

°**היתה** ירושלים לנדה בינֵיהם [אמר רב יהודה אמר רב] לברכה כנדה מה נדה יש לה היתר אף ירושלים יש לה תקנה °היתה כאלמנה אמר רב יהודה לברכה כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה °וגם אני נתתי אתכם

שם איכה א / שם / מלאכי ב

עיון יעקב

שלשה נקדה להם חמה. עיין בע"י דף כ"ה ובחידושינו שם: **מה נדה יש לה היתר.** לכך קאמר כנדה ולא קאמר כזונה משום דזונה גרועה לריכה עכ"פ ז' נקיים משא"כ נדה דאורייתא אפילו ראתה כל שבעה ופסקה לעת ערב טובלה לבעלה ואפילו זבה קטנה לריכה עכ"פ לשמור יום א' בטהרה ובגאולה עתידה ב"כ אלא אם נחזור בתשובה לעת מהרה בימינו אמן: **כאשה שהלך בעלה** למדינת הים ודעתו לחזור. אבל מ"מ האשה היא מלפה בכל יום שיבא בתוהלת ממשכה ואיסה יודעת אמי יבא כן אנחנו אינם יודעים קץ הפלאות אפ"ה שכה לו שיבא:

אתכם נבזים ושפלים אמר רב יהודה לברכה דלא מוקמי
מ"א יד מינן לא רישי נהרי ולא גזיריפטי °והכה ה' את ישראל
כאשר ינוד הקנה במים אמר רב יהודה אמר רב לברכה
משלי כז דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד °נאמנים פצעי
אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקלל אחיה
השילוני את ישראל יותר מברכה שברכן בלעם הרשע
אחיה השלוני קללן בקנה אמר להן לישראל והכה ה' את
ישראל כאשר ינוד הקנה במים מה קנה זה עומד במקום
מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפי' כל הרוחות
שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו
אלא הולך ובא עמהן דממו הרוחות עמד הקנה במקומו
(כך ישראל עומדין במים התורה אם הם גולין גזעיהן
מחליפין ועוסקין בתורה ושרשיו מרובין ואפי' כל גליות
שבדי רוחות השמים אין מזיזין אותן מכח התורה) אבל
במדבר כד בלעם הרשע ברכן בארז שנאמר °כארזים (עלי מים) מה
ארז זה אינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף ואין
שרשיו מרובין ואפי' כל הרוחות שבעולם נושבות בו
אינו הולך ובא עמהן כיון שנשבה בו רוח דרומית
עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול
הימנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים:

ולא אלמנה. גמורה דהא לא כתיב אלמנה אלא היתה כאלמנה כאשה שעומדת באלמנות חיות על בעלה שהלך ועתיד לחזור: **דלא מוקמי מינן רישי נהרי.** מוכסין: **גזיריפטי.** סרדיוטין מרוב בזיון: **ונעתרות נשיקות שונא.** נעתרות לשון הפך כדאמרינן במוכ' סוכה [ויעתר לו] מה עתר זה מהפך את התבואה פורק"א בלע"ז אי נמי נעתרות לשון ריבוי וייתור אינקריש"י בלע"ז כמו העתרתם עלי דבריכם: **ברכם בארז.** שנא' כארזים עלי מים ארז זה אינו עומד במקום מים וכו' ואע"ג דכתיב בקרא כארזים (עלי מים) ההוא לאו בלעם קאמר ליה דבלעם אמר כארזים והמלאך השיבו עלי מים וכן כולהו דבלעם קאמר כנחלים דמבין מתייבשין וקאמר ליה המלאך כמיו דאין יבשין לעולם והיינו דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה על ידי מלאך בהשיבו ע"י מלאך: **ואפי' כל הרוחות.** שאינם קבוע: **רוח דרומית.** היא קשה כדאמרינן אלמלא בן נץ שמעמידה אין בריה יכולה לעמוד מפניה שנאמר המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן:

תוספות נזיריפטי. סרדיוטין ושוטרים הרודים העם במקל: **נשיקות שונא.** פי' כלומר נאמנים פצעי אוהב ומילופיהן נשונא ונעתרות לשון הופך כעתר פורק"א בלע"ז שמהפכין את התבואה ענוה והכי פשטיה דקרא פצעי אוהב נאמנים שהוא עושה לטובה אפילו כשמכה חברו מתכוין לטובה ונשיקות שונא הם להפך שעושה הכל לרעה וי"מ פשטיה דקרא הכי נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא כלומר ונעתרות לשון רבוי כלומר נשיקות שונא דומים הם לתמא כלומר הם מרובות ולתמא לעולם וי"מ הכי כשאוהבים עושים מריבה ושונאים זה את זה השנאה נאמנת והכי פי' נאמנים פצעי אוהב הפצעים שבין אוהבים הם נאמנים שהשנאה נאמנת ונעתרות נשיקות שונא פי' וכששונאים עושים שלום זה לזה השלום והפשרה שביניהם נאמנת וקיימא והיינו נעתרות נשיקות שונא כלומר נשיקות שונא נעתרות:

מהרש"א היתה ירושלים לנדה ביניהם כו' לברכה כנדה כו' לעיל מיניה בהך פרשתא כתיב כה"ג חטא חטאה ירושלי' ע"כ לנדה היתה גו' ולא דרשו כן משום דההוא איכא לפרשו מלשון נע ונד וכפרש"י ותרגום שם דהיינו שיהו מטולטלים וגולים אבל לנדה ביניהם לא משמע לפרש מלשון נד וטלטול אלא לנדה ממש וכ"ה בתרגום ורש"י שם: **היתה כאלמנה ולא כו'.** מפורש במדרש כאלמנה ולא אלמנה גמורה שהלך ותנשא לאחר ולא אשת איש שתקא מנכסי בעלה והיינו כאשה שהלך בעלה למדינת הים כו' ועיין בפרק חלק בזה: **וגם אנכי נתתי אתכם נבזים וגו' לברכה דלא מוקמי כו'.** בסיפא דקרא מסיים ושפלים לכל העם וגו' ר"ל דודאי בעיני מלכי בבל והשרים לא יהיו שפלים ונבזים גם בבבל כדמוכחי קראי אלא בעיני כלל העם והנץ הכשדים היו שפלים ונבזים ועל כן המלכים והשרים לא הוו מוקמי מנייהו גזיריפטי וריש נהרא דלא ילייתו המון הכשדים לדבריהם כיון דשפלים הם בעיניהם וזהו לטובתן של ישראל דאלו המנויים גזיריפטי וריש נהרא שהם אומנות שנואים בעיני העם:

הרי"ף היתה ירושלים לנדה וכו'. וקשה שאם הוא לברכה איך היה אומרם במגילת קינות וכן קשה בנ"ש היתה כאלמנה ונראה דמתוך קללת של הקב"ה לישראל יוצא ברכה דהא קראם נדה לרמוז שסוף כל דבר יהיה להם טהרה ותקנה ונ"נ מקוננת על זמן רחוקה אפי' שעה וכן היתה כאלמנה יש לה תקנה ואעפ"כ היתה בוכה על היותה אותם הימים כאלמנות חיות וכן נמי קללת ונתתי אתכם נבזים ושפלים בכלל ברכה דלא מוקמי מינן כו' וכן כאשר ינוד הקנה במים יש בו נד ברכה כדלקמן כי אפילו בשעת כעסו של הקב"ה עם ישראל זוכר אותם לרחמים כדכתיב כי אם הוגה וריחם כרוב חסדיו: **מ"ד נאמנים פצעי אוהב וכו'.** נראה דהוקשה בכתוב שאינו מקבל נאמנים לנעתרות והל"ל נאמנים פצעי אוהב ומבזבים נשיקות שונא. או יאמר מעוטים פצעי אוהב נעתרות שהוא לשון מרובים נשיקות שונא לזה דריש נאמנים פצעי אוהב שהקללה שקללם. אחיה השילוני בקנה הוא ברכה בכל מה לפי שהוא יתד נאמן עומד במקומו. וכן ישראל אע"פ שגולים הם עומדים במקום נאמן וגזעיהם מחליפים בזכות התורה ואין מזיזין אותם מכח התורה וברכת השונא הם כארז שהוא דבר קשה המתהפך ממקום למקום כמו העתר המהפך התבואה:

תנו רבנן לעולם יהי אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז מעשה שבא רבי אלעזר ברי' שמעון ממגדול גדור מבית רבו והיה רוכב על חמור ומטייל על שפת הנהר ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו א"ל ריקא כמה מכוער אותו האיש שמא כל בני עירך מכוערין כמותך א"ל איני יודע אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו וא"ל נעניתי לך מחול לי א"ל איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו שלום עליך רבי רבי מורי מורי אמר להם למי אתם קורין רבי רבי אמרו לו לזה שמטייל אחריך אמר להם
אם

עיון יעקב

מה קנה זה עומד במקום מים. כלומר שיש לו עמידה וקיום לזמן רב אף שעומד במקום מים אינו נרקב כך ישראל אף שהם נגלים אצל אום שנקראו מים אפי' מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה שאהב את ישראל כדאי' במדרש על פסוק מים רבים וגו' ואף גם בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וגו' אבל בלעם ברכם בארז שאין לו עמידה וקיום ימים רבים במים לפי שנירקב ע"י המים ולפ"ז אין אנו צריכין למה שפרש"י שמלאך אמר זה וק"ל ועי' יפה"ע בחידושינו: **לכתוב** בו תורה נביאים וכתובי'. נגד ג' מעלות שיש לקנה שעומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובים לכן כותבין שלשה אלו: **שהיה** מכוער ביותר. מזה הבין שאין בו חכמת התורה כי חכמת אדם תאיר פניו גם הרגיש בו שאין בו דרך ארץ כי אצירא לא שאל בשלמא דרבה לכך לא השיב לו שלום וקרא לו ריקא ואח"כ חזר בדעתו אולי הוא מלמד התולדה ונטבע מדיקה ועירו הוא מכוער אע"פ שיש בו חכמה א"ל איני יודע עיד למוד לשונך לומר איני יודע מזה ירע שיש בו דרך ארץ והשיב לו תשובה נכונה לך לאומן וכו' לכן נסתרע על דבריו וק"ל:

אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל אמרו לו מפני מה אמר להם כך וכך עשה לי אמרו לו אף על פי כן מחול לו שאדם גדול הוא בתורה אמר להו בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן מיד נכנס ר"א ברבי שמעון ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז:

מטייל. לשמוח: נזדמן לו אדם. יש ספרים שכתוב בהן אליהו ז"ל והוא נתכוין להוכיחו שלא יתגאה בדבר:

תוספות נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. בתוס' דרך ארץ מפרש דאותו אדם היינו אליהו ולטובה נתכוין כדי שלא ירגיל בדבר:

מהרש"א א"ל ריקה כמה מכוער כו'. מה שקראו ריקה אפשר שהיה נדמה לו כעובד כוכבים מבני כוש לפי שהי' מכוער ושחור ביותר וח"ש לו ושמא כל בני עירך מכוערין כו' דהיינו מארץ כוש וא"ל איני יודע כולי ר"ל שאיני יודע לומר לך שהם מכוערין כדאמרי' פ' י"כ אפילו בנכות בהמה נמאה לא דבר הכתוב והטעם משום שנותן חסרון ביצירה אבל אתה שאמרת עלי כמה מכוער כו' אתה נותן חסרון ביצירה: לך לאומן שעשאני. כי זה ג"כ חסרון הוא לאומן שעושה כלי מכוער. ושאמר לו נעניתי לך מחול לי כו'. היינו שאני מתודה שלא יפה דברתי ואם הוא מוחל לו גם חלק היוצר והאומן שחטא נגדו ג"כ מחול: ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כו'. לכאורה דהכי הל"ל ובלבד שלא יעשה עוד כן אבל מלשון שלא יהא רגיל כו' משמע דלפעמים יעשה כן י"ל דה"ק ובלבד שלא יהא עושה דבר המרגיל אותו לעשות כן דהיינו שלא יהא דעתו גסה שהוא מרגילו לעשות כן לספר בגנות בני אדם כמו שעשה ואמר כמה מכוער כו' וק"ל:

הרי"ף לעולם יהא אדם רך כקנה וכו'. לכאורה משמע שאמר על אותו אדם שנתרצה למחול ולהתפייס שהיה רך כקנה ולא היה קשה כארז לעמוד על מדותיו שלא להתפייס ואפשר שאמר כן על ר"ש בן אלעזר שהיה גם רוח כארז ואמר לו שראוי להיות רך כקנה להיות הולך ובא עם כל הרוחות ומתקבל על כל הבריות ולא קשה כארז להיות עומד בגבהו כארז ואינו מתקבל על הבריות להלוך ולבא עם] כל רוח:

מז ע״א **הדיא** אשיתא רעיעתא דהות בנהרדעא דלא הוה חלף רב ושמואל תותה אע"ג דקיימה באתרה תליסר שנין ולא נפלה יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם אמר שמואל לרב ניתי מר ונקיף א"ל לא צריכנא האידנא דהא איכא רב אדא בר אהבה בהדן דנפישא זכותיה ולא מסתפינא רב הונא הוה ליה חמרא בההוא ביתא דהוה רעיעא בעא לפנויי עייליה לרב אדא בר אהבה להתם משכיה לרב אדא בר אהבה בשמעתא התם עד דפנייה בתר דנפקו נפל ביתו ארגיש רב אדא בר אהבה ואיקפד סבר לה כי הא דר' ינאי דא"ר ינאי לעולם אל יעמיד אדם עצמו במקום הסכנה ויאמר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו. אמר רב חנן מאי קרא דכתיב
בראשית לב קטונתי מכל החסדים וגו' (אמר יעקב לפני הקב"ה מתיירא אני שמא על הנס שאתה עושה לי אתה מנכה מזכיותי ונמצאתי קטן מכל החסדים ומכל האמת).

מגילה כח מאי הוה עובדיה דרב אדא בר אהבה כי הא דאיתמר שאלו תלמידיו את רב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני בחכמה ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא ישנתי בבהמ"ד לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחברי בחניכתו ואמרי לה בחניכתו:

באתרה. במקומה אע"ג דאיכא רוח ויש ליפול דהא קמה באתרה כולי האי אפ"ה כיון דרעיעא היא לא הוו חלפו תותה אלא הוו מקיפין סביבות אותה חומה: מנכין. ממעטין: ה"ג לא הקפדתי בתוך ביתי: ולא הלכתי בלא תורה. דכל שעתא הוה גריס: בחכינתו. בכינוי שמכנין אותו בני אדם לגנאי כגון שם לווי: בהניכתו. שם משפחתו דיש משפחה שכל בני המשפחה נקראין בחניכת שם לווי כחניכת אבות בגיטין עד עשרה דורות [כגון ר' אברהם ן עזרא שכל בני משפחתו היו נקראים כך ודווקא לגנאי אבל לשבח מותר כן איתא בתוספות]:

מהרש"א שמא אין עושין לו נס כו'. דשמא יגרום החטא כדאמרינן פ"ק דברכות דלא היה מחזיק עצמו לצדיק גמור אבל רב הונא לא היה חש לכך שהיה מחשיבו לצדיק גמור: מימי לא הקפדתי כו'. כדאמרינן אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו: ולא צעדתי בפני כו'. ר"ל דאפי' כשהלכתי בצידי הגדול ממני כדאמרינן ביומא בג' שהולכין שהגדול באמצע ואחר כך הגדול בשנים מימין והג' הקטן מכלם משמאל מ"מ אמר ראיתי שלא הקדמתי אפי' בצעד אחד לפני הגדול ממני כדאמרי' דבעי אצדודי לצדד: ולא הרהרתי במבואות כו'. כדאמרי' פ' מי שמתו דת"ח אסור לעמוד במבואות המטונפו' לפי שא"א לעמוד בלא הרהור תורה ומשום דהילוך שרי בה כדמשמע התם דאפשר להלוך בלא הרהור אמר דאעפ"כ נזהרתי מלילך בה משום דלא הלכתי ד"א בלא תורה ואילו הלכתי שם הייתי מוכרח להלוך ד"א בלא תורה: ואמר ולא ישנתי בבה"מ כו'. כדאמרינן וקרעים תלבש נומה זה הישן בבה"מ תורתו נעשית קרעים: ולא ששתי בתקלת חברי כו'. כמ"ש בנפול אויבך אל תשמח וגו': ולא קראתי לחברי כו'. עיין פרש"י ובערוך גרים ולא קראתי לחברי בחניכתי וא"ל בחניכתו פירוש בחניכתי שלא כניתי לו שם ולא בחניכתו שאפי' שם שכינו לו אחרים לא קראתיו עכ"ל ובפרק הזהב חשיב המכנה שם לחברו שהוא אחד מיורדי גיהנם ורובן דחשיב הכא עבירות גדולות הם אלא משום דרובא דעלמא נכשלים באלו דברים התפאר הוא שלא נכשל בהם:

מז ע״א **אמר** ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעליותא דהוה עביד רב הונא א"ל בינקותי' לא דכירנא בסיבותיה דכירנא דכל יומא דעיבא הוו מפקין ליה בגוהרקא דדהבא וסייר לה לכולה מתא וכל אשיתא דהוה רעיעתא הוה סתר לה אם אפשר למרה באני לה ואם לא באני לה איהו מרנפשיה וכל פניא דמעלי שבתא הוה משדר שלוחא לשוקא וכל ירקא דהוה יתיר לגינאי זבין להו ושדי להו בנהרא וניתבוה

עיון יעקב

ארגיש רב אדא בר אהבה ואיקפד. אע"ג דלאחר ממדותיו הי' שלא להקפיד בתוך ביתו מ"מ על דבר זה הי' מוכרח להראות קפידתו שלא יהא רגילין לעשות עוד כן שגם אחרים נקי"ל: א"ל רבא. כ"ל דמביא הא דרבא כאן שלא תימא כיון דרב הונא לא הי' רוצה לסמוך על זכות עצמו רק על זכותא דרב אדא מכלל דלא הי' גדול כמעי"ע לכך מביא הא דרבא להראות שהיה הי' גדול כמעי"ע ואפ"ה לא רצה לסמוך על עצמו מלד ענותנותו הגדול:

וניתבוה לעניים אמר זימנין דסמכא דעתייהו ולא אתו למיזבן ולשדייה לבהמה סבר מאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה ולא ליזבנה כלל נמצאת אתה מכשילו לעתיד לבא כד הוה ליה מילתא דאסותא הוה מלי כוזא (מיניה) [דמיא] ותלי ליה בסיפא דביתא ואמר כל (דצריך) [מאן דבעי] ליתי ולשקול א"ד מילתא דשיבתא הוה גמיר והוה מנח ליה כוזא דמיא (ותלי ליה אעיברא דדשא) [ודלי ליי] ואמר כל מאן דצריך ליעול וליתי כי היכי דלא ליסתכן כי הוה כריך ריפתא הוה פתח לדשא ואמר כל מאן דצריך ליתי וליכול אמר רבא כולהו מצינא מקיימנ' לבר מהא דלא מצינא למעבד *משום דנפישי בני חילא דמחוזא: דף כא

ביומא דעיבא. יום המעונן דהולי רוח מנשבת ומקתפי דלא יפלו החומות: בגוהרקא. תיבה תלויה בעגלה ושרות יושבות בה בארץ אשכנז: סייר. בודק תרגום פוקד מסער כמו האי עבדא דלא סר סכינא קמי חכם: כי הו"ל מילתא דאסותא רמי ליה כוזא דמיא וכו'. לא גרסינן ליה: זבין להו ושדילהו בנהרא. משום הכי זבין להו דאי הוה משייר מידי לגבאי אזל לאיבוד דמכמשא בשבת ומאלאת מכשילן לעתיד לבא דלא מייתי ירקי לסעודות שבת: דסמכא דעתייהו. שנסמכין עניים לאותו ירק ואומרים אין אנו צריכים לקנות ושמא לא ישתייר שם כלום ואין להם מה לאכול בשבת: אין מאבילין אותן לבהמה. משום ביזוי אוכלין ומיחזי כבועט בטובה שהשפיע הקב"ה בעולם א"נ משום דחשה תורה על ממונן של ישראל וזורקים לנהר והולכין למקום אחר ומוצאין אותן בני אדם ואוכלין אותן כך שמעתי: מילתא דשיבתא. מנהג שדים שמזיקין למי שאוכל ואינו נוטל ידיו דשיבתא כהך דגרסינן במסכת יומא אמר אביי משום שיבתא והוה הלי ליה להסות כוזא דמיא כי היכי דליגשו ידייהו מיניה: בר מהא תון מזו דכל מאן דבעי הוה עייל ואכל: משום דנפישי בני מהוזא. דאיכא עניים טפי וקא מיכלי קרנא:

מהרש"א וכל אשיתא דהוה רעיעתא כו'. נראה אם הוות רעיעתא ממש אינו נראה שיהא בונה למאן דלא אפשר ליה דעבא ליה הוה עביד שיהא סותר לו שלא ישב העני בבית רעוע כ"כ שראוי ליפול אלא איירי באינו רעוע כל כך אלא דהנה אפשר שיעמוד הבית זמן מה כההיא דלעיל דקיימא באתרה י"ג שנין דהשתא העני היה מתרעם על סותרו עכשיו ואפשר עוד דמלך לדקה שנתן לעני הוה בני לה שלא הוה לו מקום דירה: זמנא דסמכא דעתייהו כו'. עיין פרש"י ועי"ל דסמכא דעתייהו של כל עניים ולא יקנו כלל וגם מאן דאפשר לו לקנות יעשה עצמו עני לסמוך על רב הונא: דנפישי בני הילא כו'. פרש"י דאיכא עניים טפי כו' ע"ש ולשון בני חילא לא משמע כן ומליכו דבני מחוזא עשירים הוו כדאמרינן ספ"ב דב"ק דקאמר התם דבבלי ושירי לבני מחוזא דבר מועט הוא ונראה לפרש דבני חילא הם חיל המלך כשישמעו שאומר כל מאן דצריך ליתי וליכול יבואו גם חיל המלך:

הרי"ף ולשדייה לבהמה וכו'. אין להקשו' זימנין דסמכא דעתיה דמרה דבהמה ולא אתי למזבן לבהמתי' ונמצא שגורם צער בעלי חיים והאדם מצווה להאכיל בהמתו קודם אכילת עצמו דשאני עניים דסמיכי על הירק למאכל אבל בעל הבהמה לא סמיך על הירק להאכיל בהמתו שעיקר אכילת בהמה אינה ירק כי השעורים והתבן לסוסים ולרכש ונהי דאוכלת הבהמה הירק וטוב להשליך הירק לבהמה מלהשליכו לנהר שהוא מקום איבוד וגם י"ל שבעל הבהמ' אינו סומך על אחרים כי כמה בהמות יש בעיר ומי יודע אם יתנו הירק אל בהמתו או לבהמות של אחרים או שמא יש לו בהמה לרב הונא שקנה הירק והאכילה לבהמתו באופן שכל אחד יקנה מאכל לבהמתו ולא יסמוך על הספק אבל העניים שאין בידם מה לקנות הם מצפים לשלחן אחרים כיון שרואים שפעם אחד נתן הירק להם שהם: אין מאכילין אותו לבהמה פרש"י לשון שני משום דחסה וכו'. ואין להקשו' לפי זה דא"כ איכא למיחש נמי שמא יסמכו עליהם אותם בני אדם היושבי' אצל הנהר שירגלו למצוא שירק בנהר ויבטחו על זה ולא אתו למזבן ושמא לא ישתייר כלום ולא ישליכו בנהר ואין להם מה לאכול בשבת כדאמרי' לעיל גבי עניים דסמכא דעתייהו ולא אתו למזבן דהא לאו מלתא היא דלעולם לא אתו למסמך על זה שלא לקנות לפי שיחושו שמא ימצאו הירק עובדי כוכבים היושבים עלי נהר או יוליכנו הנהר למקום אחר ומ"מ היה רב הונא משליך הירק לנהר שמא ימצאנו יהודי אחד ע"ב הנהר ויזכה בו:

אילפא ור' יוחנן הוו גרסי באורייתי' דחיקא להו מלתא טובא אמרו ניקום וניזול וניעביד עיסקא ונקיי' בנפשין °אפס כי לא יהיה בך אביון אזלו אותיבו תותי גודא רעיעא הוו קא כרכי ריפתא אתו [תרי] מ"ה שמעי' רבי יוחנן דקאמר חד לחבריה נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינהו שמניחין חיי העולם [הבא] ועוסקין בחיי שעה אמר ליה אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא. ר' יוחנן שמע אילפא לא שמע. אמר ליה ר"י לאילפא שמע מר מידי א"ל לא. אמר מדשמעי אנא ואילפא לא שמע שמעמינה לדידי קיימא לי שעתא א"ל ר' יוחנן איהדר ואקיים בנפשאי כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ר"י הדר אילפא לא הדר עד דאתא אילפא מלך ר"י אמרו לו אי יתיב מר וגרים לא הוה מליך מר אזל תלא נפשיה באסקריא דספינתא אמר אי איכא דשאיל לי במתניתא דר' חייא ור' אושעיא ולא פשטינא ליה ממתניתין נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא אתא ההוא סבא תנא ליה האומר תנו שקל לבני וכו':

דחיקא להו. עניות: כי לא יהיה בך אביון. בעלמך: חיי העה"ב. תורה: חיי שעה. העולם הזה זה סחורה: דקיימא ליה שעתא. עתיד להתגדל ואין זמנו למות: ש"מ. מדאנא שמעית: איהדר. איזיל לתורתי: עד דאתי אילפא. ממקום שהלך שם לסחורה: מלך ר' יוחנן. מינוהו ראש ישיבה עליהם מנהג הוא מי שהוא ראש ישיבה היו מגדלין אותו משלהם ומעשרין אותו כדאמרי' לגבי כהן גדול בספרא וביומא והכהן הגדול מאחיו גדלוהו משל אחיו: אמרו לו. אנשי המקו' לאילפא: אי יתיב מר וגרים. אם היית יושב ועוסק בתורה הייתי ממליכים אותך כמו שעשינו לר' יוחנן דאילפא הוה גמיר טפי מר' יוחנן וי"מ בניחותא דמר קאי אר' יוחנן כלומר אי יתיב מר לא הוה מליך רבי יוחנן: תליא נפשיה באסקריא. כלונס עץ ארוך תקוע בלב הספינה שמניחין עליה מכותא וילון בלע"ז: דשאיל לי כו'. כלומר אע"ג דעבדית עיסקא גריסנא אנא טפי מיניה: דבי ר' חייא ור' אושעיא דהוו מסדרי מתניתא על פי רבינו הקדוש שהיה רבם: ולא פשטינא ליה ממתני'. דמשכחנא משנה כוותיה דההיא בברייתא: תנא ליה שנה לפניו כלומר בעא מיניה:

מהרש"א

עיון יעקב

אילפא וכו'. המ"ב פילפא שחלה שהי' גדול ממנו בתורה כפירש"י בסמוך ד"ה אי יתיב מר וכו' לכך זכה ר"י לגדולה א ולא אילפא לפי שעיקר הגרס שפרשו מן התורה פי' אילפא שהי' הגדול והחריז נמשך ר' יוחנן לכך שמע הוא ולא אילפא וק"ל:

מהרש״א ונקיים בנפשין אפס כי לא יהיה בך וגו'. ע״פ מ״ש פ״ק אלו מציאות אבידתו ואבידת אביו אבידתו קודמת שנא' אפס כי לא יהיה וגו' ופרש״י שם הזהר עצמך שלא תבא לידי עניות ומאפס דרים ליה התם ולבסוף שאמר ר״י ואקיים בי כי לא יחדל וגומר. כדי לעסוק בתורה אמר כן וכמ״ש מ״ה שמניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה: אתו מלאכי השרת כו'. והיינו שני כתות מלאכי השרת המיימינים והמשמאילים כמ״ש בכמה מקומות ב' מ״ה המלוין לו לאדם אחד טוב מצד המיימינים ואחד רע מצד המשמאילים ולזה האחד מלאך רע כשישבו אילפא ור״י תחת גודא רעוע הזכיר עונתם שמניחים חיי עולם כו': ואידך א״ל כו' הד דקיימא ליה שעתא. ר״ל דקיימא ליה שעתא בחיי עולם שיהיה ראש ישיבה בתורה: תלא נפשיה באסקריא דספינתא כו'. ע״פ מ״ש במסכת עירובין לא מעבר לים היא לא בסחרנים היא ולזה רמז להם גם שהייתי סוחר לא שכחתי גרסתי:

מט סם **אמרו** עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו וגדם משתי ידיו וקיטע משתי רגליו וכל גופו מלא שחין והיה מוטל בבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים פעם אחד בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואח״כ לפנות את הכלים אמר להם בני פנו את הכלים ואחר כך פנו את מטתי שמובטח לכם כל זמן שאני בבית אין הבית נופל פינו את הכלים ואחר כך פינו את מטתו ונפל הבית אמרו לו תלמידיו רבי וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך אמר להם בני אני גרמתי לעצמי שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפרק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי עיני שלא חסו על עיניך יסומו ידי שלא חסו על ידיך יתגדמו רגלי שלא חסו על רגליך יתקטעו ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין אמרו לו אוי לנו שראינוך בכך אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו דכל מילתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה זימנא חדא בעו לשדורי ישראל דורון לבי קיסר אמרו מאן יזיל יזיל נחום איש גם זו דמלומד בניסין הוא שדרו בידיה מלא סיפטא דאבנים טובות ומרגליות אזל ובת בההוא דירה בליליא קמו הנך דיוראי ושקלינהו לסיפטא ומלינהו עפרא למחר כי חזינהו אמר גם זו לטובה כי מטא התם שרינהו לסיפטא חזינהו דמלא עפרי בעא מלכי לקטלינהו לכולהו אמר קא מחייכו בי יהודאי אמר גם זו לטובה אתא אליהו אדמי ליה כחדא מינייהו א״ל דילמא הא עפרא מעפרא דאברהם אבוהון הוא דכי הוה שדי עפרא הוו סייפי גילי הוו גירי דכתיב °יתן כעפר חרבו ישעיה מא
כקש נדף קשתו הויא חדא מדינתא הלא מצי למיכבשה בדקו מיני' וכבשוה עיילוהו לבי גנזיה ומליוהי לסיפטיה אבנים טובות ומרגליות ושדרוהו ביקרא רבא כי אתא ביתו בההוא דיורא אמרו ליה מאי אייתית בהדך דעבדי לך יקרא כולי האי אמר להו מאי דשקלי מהכא [אמטי להתם] סתרו לדירייהו ואמטינהו לבי מלכא אמרו ליה האי עפרא דאייתי הכא מדידן הוה בדקוה ולא אשכחוה וקטלינהו להנך דיוראי:

ורגלי מטתו מונחים כו'. רגלי המטה מונחים בספלים מלאים מים שלא יעלו עליו נמלים דרך רגלי המטה ומפני שהיה גדם ואם היו עולים אינו יכול ליטלם בידיו ולזורקן: דסליק לי. כל המאורע לו אפי' רעה: בת בההוא דיורא. לן לילה א' באותו המלון: ספטיה. ארגז שלו: לכולהו. ישראל: כחד מינייהו. כא' משרי קיסר: מעפרא דאברהם הוא. כשנלחם עם המלכים: גילי. קשין: בתו. לנו במלון עד כאן:

מהרש״א א״ל בני פנו הכלים כו' שמובטח כו'. ולא היה הוא חש לההיא דרב אדא דלעיל דשמא אין עושין לו נס כולי האי משום שמא יגרום החטא כמ״ש לעיל אבל נחום הוה מחשיב עצמו לצדיק גמור כדקאמרו: וכי מאחר שצדיק גמור כו'. א״ל כן ע״פ מ״ש במסכת ברכות צדיק ורע לו היינו צדיק שאינו גמור צדיק וטוב לו היינו צדיק גמור וכיון שאתה צדיק גמור למה עלתה לך רע כ״כ והשיב. בני אני גרמתי כו'. ודאי גם משום זה שאמרתי לו המתן כו' לא הייתי חייב לעונש כ״כ דמי ידעתי שימות בזמן מועט כ״כ אבל אני בעצמי גרמתי לקבל עונש כזה עלי דכן דרך הצדיקים לקבל עליהן יסורין בעולם הזה שיהיה שכרן משלם לעולם הבא ואמרו ליה: אוי לנו שראינוך בכך כו'. ע״פ מ״ש במסכת מ״ק אם כן בלחים מה יעשו יבשים אם כך עונש בא לך על עבירה קלה אוי לנו על עונותינו הרבים: וא״ל אוי לי אם לא ראיתוני. ר״ל אם לא הייתי מקבל עונשי בעה״ז: גם זו לטובה. כה״ג אמרי' פ' הרואה דלעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעבדין מן שמיא לטב הוא ומייתי ליה התם מקרא' ור״ל גם זה שנראה בעיני אדם לרעה הוא בא אפשר דמן שמיא עבדין ליה לטב והתם מייתי עובדא דר״ע בהכי וע״ש בחדושין שם ובפ' חלק:

נ ספ ע״ב **אמר** ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק ליקום מר ליתיב לגבן א״ל תנינא ר' יוסי אומר לא מקומו של אדם מכבדו אלא הוא מכבד את מקומו שכן מצינו בסיני שכל זמן שהשכינה שרויה עליו אמרה תורה °גם הצאן והבקר אל ירעו [אל מול ההר ההוא] שמות נסתלקה שכינה ממנו אמרה תורה במשוך היובל המה יעלו בהר. וכן מצינו באהל מועד שבמדבר שכל זמן שאהל מועד נטוי אמרה תורה °וישלחו מן המחנה כל במדבר צרוע וכל זב וגו'. הוגללו הפרוכות מיד הותרו זבין ומצורעין ליכנס שם א״ל אי הכי איקום אנא ואיזיל לגבי דמר אמר ליה מוטב שיבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה ואל יבא מנה בן מנה אצל מנה בן פרס:

ליקום

עיון יעקב

שמובטח לכם כל זמן שאני בבית אין הבית נופל. כתב מהרש״א ולא הי' חש לדרב אדא דלעיל עיין בו שדבריו דחוקים ודאי שגם רב אדא הי' צדיק גמור מ״מ שאני נחום שסמך עצמו על זכות יסורים גדולים שסבל שלא ימות מיתה כזו כסקילה חמורה וק״ל: כי חזינהו אמר גם זו לטובה. כי גם האבנים טובות ומרגליות לא היו נחשבים בעיני המלך שהרי הוא מילא לסיפטא אבנים טובות ומרגליות משא״כ עפר זה הי' יותר לרצון בפני המלך ע״ז אמר שפיר גם זו לטובה עיין במסכת שבועות דף כ״ו ע״א דר״ע שימש את נחום איש גם זו להכי תלינו בברכות פרק הרואה דף ס' ע״ב שהי' ג״כ רגיל לומר כל מה דעביד רחמנא לטב כי גדולה שימושה: ליקום מר ליתיב לגבן. אע״ג דלבסוף אזיל לגביה משום כבוד אביו מ״מ תחלה שאל ליתי לגבן הי' ניכר מדבריו שאל מפני כבוד מקומו והשיב שאין המקום מכבד אלא האדם מכבד:

ליקום מר להבא. דרב נחמן בר ילחק הוה יתיב בין גברי דלא חשיבי כולי האי וקאמר לי' רב נחמן בר רב חסדא ליקום מר מהתם וליתי ליתיב גבאי: תנינא. תני אנא שונה אני ברייתא ז' רבי יוסי אומר כו': לא מקומו של אדם מכבדו. ואם אלך ואשב שם אין המקום מכבדני: גם הצאן והבקר אל ירעו. דמשום שכינה הי' הר סיני מכובד ומקודש: אל מול ההר ההוא. מדכתי' ההוא משמע כ"ז שהוא בגדולתו שהשכינה עליו נסתלקה השכינה במשוך היובל וגו' ואע"ג דהאי קרא בלוחות הראשונות כתיב לא נסתלקה שכינה עד לוחות האחרונות שניתנו בי"ה וגם כל ימות החורף שעסקו במלאכת המשכן שהיתה שכינה בהר ומשם ניתנו כל המלות בקולי קולות ולפידים כיום קבלת עשרת הדברות עד אחד בניסן שהוקם המשכן ונסעה וזזה שכינה מן ההר וישבה לה על הכפורת באהל מועד ושם נשנית התורה כללותיה ופרטותיה ועל אותה שעה היה מתיר להם בלוחות הראשונות לעלות כדאמרי' במסכת בילה כל דבר שבמכין לריך מנין אחר להתירו ובראש קולטרס תשובת רומי אתה מולא תשובו' רביט *בכך: במשוך היובל. בשיום השופר כשנסתלק השכינה דרך הוא להאריך ולמשוך התקיעה בשעת סיום: הוגללו הפרוכית. שהיו נגללין בשעת נסיעתן והיו נוסעין כולן ובאין זבין ומלורעים ונכנסין במחנה שכינה: פרס. חלי מנה ול' פרוסה כמו פרס פריסת מלכותך שאביו של רב נאמן בר רב חסדא גדול מילחק אביו של רב נחמן מדאתקרי בר רב חסדא ואידך רב נחמן בר ילחק מכלל שלא נסמך: *א נידן

מהרש"א נסתלק' שכינה ממנו אמרה תורה במשוך היובל כו'. עיין פרש"י ובפרק קמא דבילה הוסיף בזה והלא לא נסתלקה שכינה ממנו מיום מתן תורה עד אחד בניסן והיתה שם עד עשרים באייר שנעלה הענן כו' עכ"ל שם והתוס' דחו שם פירושו ע"ש באורך ויש לדקדק דמייתי סיפא דקרא גם הלאן והבקר אל ירעו וגו' אמאי לא מייתי רישא דההוא קרא ואיש לא יעלה עמך וגו' ולשיטת התוס' שכתבו שם דמסברא יש להתיר דהא לא אסר להם אלא משום שכינה והא דקאמר מכדי כו' ע"ש והשתא ה"נ ניחא משום שלא תאמר דבמשוך היובל וגו' אתא למלות עלייה דאחר משוך היובל מלוה שיעלו להר שילמדו שם תורה כמו משה שהיה מ' יום ולילה דדומיא דה"ק גבי שובו לכם לאהליכם וגו' דכתיב באחרונות דאתי למלות עונה וקאמר דליכא למימר הכי מדכתיב גם הלאן והבקר אל ירעו וגומר מסתמא גם בראשונות במשוך היובל המה יעלו וגו' אלאן ובקר כמי קאי ולא שייך בהו למימר למלוה שיעלו בהר אלא ש"מ דלא אתא קרא אלא למנין אחר דלריך להתירו ודו"ק: לא מקומו של אדם מכבדו אלא כו'. והענין כלפי הקב"ה אף על גב דכתיב מלא כל הארץ כבודו וע"ש שהוא מקומו מיהו גילוי שכינתו במקום שהוא נתכבד המקום יותר מכל שאר העולם כמ"ש בסיני והוא משל לאדם דכפי מעלת השכליית שבו שהיא הנשמה שנאללה מתחת כסא כבודו נתכבד המקום ביותר דכמו כן דימו הנשמה בה' דברים להקב"ה פ"ק דברכות:

הרי"ף אי הכי איקום אנא ואיזול לגבי דמר. וקשה דכיון דא"ל לא המקום מכבד לאדם איך א"ר נחמן בר רב חסדא איזיל אנא לגבי דמר והרי אין מקומו של ר"נ בר ילחק מכבד אלא שאדם מכבד מקומו בכל מקום שהוא וכן ר"נ בר רב חסדא מכבד המקום שהוא בו ולמה לו ללכת למקום אחר מכובד מזה המקום כיון שלא יקבל ממנו כבוד ושמא לפי שראה לר"נ בר ילחק יושב אצל אנשים דלא חשיבי כולי האי כדי לכבדם אמר נ"כ ר"נ בר רב חסדא איזיל אנא לגבי דמר לכבד נ"כ אותו המקום ואותם אנשים שאינם חשובים והשיבו מוטב שינא ענה בן פרס וכו' כלומר שאינו ראוי לטרוח כדי לכבד אחרים מוטב לי ללכת אני לגבי דמר להתכבד יותר עמו:

נא בסורא הות דברתא בשיבבותיה דרב לא הות דברתי (סבור מינה) [סברו מיני'] משום זכותיה דרב דנפיש איתחזי להו בחלמא רב נפישא זכותיה טובא והא מילתא זוטרא היא לרב אלא משום ההוא גברא דקא משייל מרא וזבילא לבי קבורה. בדרוקרת הות דליקתא ובשיבבותיה דרב הונא לא הות דליקתא סבור מינה משום זכותיה דרב הונא [דנפיש] הוא איתחזי להו בחלמא רב הונא נפישא זכותיה טובא והא זוטרא הוא לרב הונא אלא משום דהיא איתתא דמחממא תנורא (מערב שבת לע"ש) ומשיילא לשיבבותה: [אמרו ליה לרב יהודה אתו קמצי גזר תעניתא אמרו ליה לא קא מפסדן אמר להו זוודא אייתו בהדייהו אמרו ליי לשמואל איכא מותנא בי חוזאי גזר תעניתא אמרו לי' והא מרחק אמר ליכא מעברא הכא דפסיק לי' אמרו ליי לר"נ איכא מותנא בארעא דישראל גזר תעניתא אמר אם גבירה לוקה שפחה לא כ"ש]:

דברתא. דבר: ובשיבבותיה. בשכונתו: אתחזי להו בחלמא לתכך אינשי דסברי דמשום זכותיה דרב הוא: הא מלתא זוטרא ליה לרב. כם זה קטן הוא לפי גודלו של רב: מרא. פוסו"ר בלע"ז: זבילא. פל"א בלע"ז: לקבורה. ומשום זכותיה דקבורה מדדו לו מדה כנגד מדה: ומשיילא לשיבבותי'. ומשאילתו לשכינותי' לאחר שהסיקתו משלה לפיכך מודדת השכר לה במדה:

מהרש"א רב דנפיש זכותיה כו'. נראה לפרש אע"ג דודאי מכ"ש דבזכותיה דרב היו ניצולין דבכלל מאתים מנה מ"מ הראו להו כן דבלאו זכותיה דרב כמי הוו ניצולין בזכות דההוא גברא כו' א"כ דאי בזכותיה דרב היו מגכין לו מזכיותיו כדאמרינן לעיל דכעין כם הוא דבר זה דבכל העיר היה דבר ולא הי' בשכנותי' דרב וכן תפרש גבי דליקתא: *א"ל וודאי איתי בהדייהו כו'. עי' פרש"י ואוסיף על דבריו דאמר להו בדרך לחות דזוודא אייתו בהדייהו כיון שאין אתם רולין להתענות אכלו אתם המזונות שהביאו עמהם: *ליכא מעברא דפסיק ליה כו'. עי' פרש"י ולפי המסקנא דמרחק מפסיק ליה אלא משום דאיכא שיירתא הכא כמי ה"ק ליכא מעברא דפסיק ליה ושכיחי שיירתא דאזלי מ': *אם גבירה לוקה שפחה לכ"ש. א"י מקרי גבירה לגבי ח"ל כמפורש בפ"ק בכמה דברים א"י נקראת תחלה כו' והקב"ה בעלמו משקה אותה ושותה תחלה כמי גשמים ע"ש:

נב שם אבא אומנא הוה אתי ליה שלמא כל יומא ממתיבתא דרקיעא ולאביי ממעלי שבתא למעלי שבתא. ולרבא ממעלי יומא דכפורי למעלי יומא דכפורי הוה קא חלשא דעתיה דאביי על דאבא אומנא אמרו ליה לא מצית למיעבד כעובדיה דאבא אומנא מאי עובדיה דאבא אומנא דכי הוה עביד (רפואה) [מילתא] הוה עביד ליה דוכתא דגברי לחודייהו ודנשי להודייהו

היה מלעער ורלה לעשות מעשים של חכמה חומכה ואע"ג לא תלים דאפה ראש הישיבה רש"א

עיון יעקב

הא מלתא זוטרתא היא לרב. כלומר אי בזכותא דרב היו ניצולין' הי' מן הראוי לעשות נס מפורסם וגדול יותר שבכלל השכונה יהי' ג"כ דבר והוא יהי' נצל כיון דנפישא זכותיה אבל זה הנס לא נעשה רק משום האי דלא נפיש זכותיה כולי האי ולא ניצול בנס מפורסם רק עם השכונה וע"ד דאמרינן טוב לצדיק טוב לשכנו:

לחודייהו והו"ל לבושא דאית ביה קרנא והוות בזעי כי פוסילתא דכי הות אתיא איתתא מלביש לה כי היכי דלא ליסתכיל בה והו"ל דוכתא (מאבראי) [דצניעא] למירמי ביה פריטי דאית ליה רמי ביה דלית ליה הוה אתי ויתיב ולא מיכסף וכי מתרמי ליה צורבא מרבנן אגרא מיניה לא שקיל (וכד הוה חזי איניש דלא אפשר ליה הוה) [וכתר דקאי] יהיב ליה פריטי (ו) אמר ליה זיל איברי נפשך. זימנא חדא שדר אביי זוגא דרבנן למבדקי' (אזל לביתיה) אותבינהו ואוכלינהו ואשקינהו ומך להו

כב ביסתרקי בליליא *לצפרא כרכינהו ואייתינהו לשוקא לכיתר סליק ליה לשוקא ואשכחינהו אמרו ליה לישיימינו מר היכי שוו אמר להו הכי והכי שוו אמרו ליה דילמא שוו טפי אמר להו בהכי שקלי לה ואמרו ליה דידך נינהו ושקלינהו מינך אמרו ליה במטותא מינך במאי חשדתינן אמר להו אמינא דילמא פדיון שבוים איקלע להו לרבנן וכסיפא להו מילתא למימר אמרו ליה השתא נשקליה מר אמר להו מההיא שעתא אסחתיה לדעתאי לצדקה. חלש דעתיה דרבא על דאביי איתחזי ליה בחלמא ואמרו ליה מסתייך דקא מגני זכותך אכולא כרכא:

אבא אומנא. מקיז דם הי': שלמא. הי' צ"ק אומרת שלום עליך: כי הוה עביד מילתי. כשהוא מקיז דם לבני אדם: ודנשי לחודייהו. לצניעות: דאית ביה קרנא. וינקוט"א בלע"ז שהיה תקוע בו הקרן שמקיז בו [ולכשים] הוא מלבים לה (והיה מקיז אותה דרך אותם נקבים שבבגד): דלא מיכסיף. דלאחר שהקיז לא הוה ידע מאן רמי לההוא פשיטי ומאן לא רמי: איברי נפשך. הבריא עצמך: למבדקיה. לבודקו במעשיו: ומך להו ביסתרקי. קשה שמתחתיהן שכשיטי למור לישן עליהם: לצפרא כרכינהו. רבק לבסתרקי דאבא אומנא ואייתינהו לשוקא לזבוניהו: א"ל. לאבא אומנא: לישיימינהו מר. והב לן דמייהו והיו בודקים אותו אם (יאמר ויגזל מהם את שלו לאמרן) [יאמרם] בגזלכן או יאמר שמן פחות מדמיהן: במאי חשדתנו. כדסקלן בסתרקי דידך: וכסיפא לכו מלתא למימרא לי. לאמר ליתן אותם ולאהכי אתו לממכר נבאי ולמעבד שלי אחי: לישקלינהו מר. שאין אנו צריכין אלא לנסותך באנו: וחלשא דעתיה דרבא אדאביי. דלרבה לא אתי שלמא אלא ממעלי יומא דכפורי למעלי יומא דכפורי ולאביי כל מעלי שבתא: אבולא פרבא. על כל בני עירך:

נג רב ברוקא חוזאה הוה קאי בשוקא דבי לפט (אתא אליהו ז"ל איתחזי ליה) [הוה שכיחא אליהו גביה] א"ל מי איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי אמר ליה ליכא אדהכי והכי אתא ההוא גברא דהוה מסיים מסאני אוכמא ולא רמי חוטי דתכלת בגלימיה א"ל האי בר עלמא דאתי הוא קרא ליה ולא אתא לגביה אזל איהו אבתריה א"ל מאי עובדך א"ל זיל האידנא ותא למחר (כי אתא למחר) א"ל מאי עובדך א"ל זנרוקא אנא ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד ובליליא רמינא פורייא בין גברי לנשי כי היכי דלא ליעבדו איסורי וכי חזינא בת ישראל דיהבו עובדי כוכבי' עינייהו עלה מסרנא נפשאי ומצילנא לה זימני חדא איתרמי נערה מאורס' גבן ויהבו בה עובדי כוכבי' עינייהו ובעו למינס' אתאי דורדי' דחמרא ושדאי לה בשיפולה ואמינא להו דיסתנא היא מ"ט סיימת מסאני אוכמי (אמר מתאבל אנא על ירושלים. מ"ט לא) [ולא] רמית חוטי דאזילנא ביני עובדי כוכבים כי היכי דלא לידעו דיהודאי אנא דכי הוה מילתא דצינעא ובעו למיגזר גזירתא מגלו לי ואמינא להו לרבנן ובעו רחמי ומבטלו לה ומ"ט כי אמינא לך אנא מאי עובדך אמרת לי זיל האידנא ותא למחר. א"ל דבההיא שעתא הוו גזרי גזירתא ואמינא איזיל ברישא ואשמעה להו לרבנן כי היכי דליבעו רחמי עלה דמלתא ויבטלונה אדהכי והכי אתו תרי אחריני א"ל הני נמי בני עלמא דאתי נינהו. אזל לגבייהו א"ל מאי עובדייכו א"ל אינשי בדיחי אנן כי חזינן איניש דעציבא דעתיה מבדחינן ליה א"נ כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדי הדדי טרחינן ועבדינן להו שלמא בהדי הדדי:

רב ברוקא חוזאה. שהיה מבי חוזאי: דבי לפט. מקום: א"ל רב ברוקא לאליהו מי איכא וכו': מסאני אוכמי. מנעלים שחורים שלא כמנהג היהודים: ולא רמי חוטי. ולא הטיל ציצית בטליתו: א"ל. אליהו לרב ברוקא האי בר עלמא דאתי הוא: קרא ליה. רב ברוקא לההוא גברא: זנרוקא. שומר של בית האסורים של מלך: דמינא פורייא וכו'. מטיל אני מטתי בין אנשים ונשים: דיהבו עובדי כוכבים עינייהו. בעלי בית האסורין: איתרמי נערה מאורסה. דהואי בבית האסורין: דורדיא. שמרים של יין האדומים כדם: בשיפולה. בשולי בגדיה: דיסתנא. דרך נשים לה והוא לשון פרסי: א"ל. אליהו לרב ברוקא הני נמי בני עלמא דאתי נינהו: בדיחי. שמחים ומשמחים בני אדם: טרחינן. במילי דבדיחותא ביניהו עד דעבדי שלמא דהבאת שלום בין אדם לחבירו הוא אחד מהדברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעולם הבא:

נד **שנינו** מתריעין על החרב מפני שהיא מכה מהלכת גמ'. ת"ר חרב שאמרו אין צ"ל חרב שאינה של שלום אלא אפילו של שלום שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה ואעפ"כ נכשל בה יאשיהו המלך שנא' °וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני הדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך מאן אלהים א"ר יהודה אמר רב זו עבודת כוכבי' אמר הוא"ל וקא בטח בעבודת כוכבי' יכילנא ליה (וכתיב) °ויורו הירים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו העבירוני [כי החליתי מאוד מאי כי החליתי מאוד] א"ר יהודה אמר רב מלמד שעשאוהו לכל גופו ככברה אמ' (רב יהודה א"ר) [רבי שמואל

עין יעקב

א"ל מי איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי. כלומר שבטוחין בו שלא יבא לידי חטא דזכה בודאי לעלמא דאתי לכך אמר על האי גברא דמזכה רבים למנעם מן החטא וכל המזכה רבים אין חטא בא על ידו וכן שנך אינשי דבדחי למי שהוא עצב כי אין עומדין להתפלל ולדבר הלכה אלא מתוך שמחה וכן העושה שלום בין איש לחבירו כולם הם בכלל מזכה רבים שאין חטא בא על ידו והם בני עלמא דאתי:

שמואל בר נחמני] מפני מה נענש יאשיהו שהיה לו לימלך בירמיהו ולא נמלך מאי דרש °וחרב לא תעבור (ויקרא כו) בארצכם מאי חרב אי נימא חרב שאינה של שלום והכתיב °ונתתי שלום בארץ וגו' אלא אפילו חרב של (שם) שלום והוא אינו יודע שאין דורו דומה יפה כי הוה קא ניחא נפשי' אתא ירמיהו לשולי ביה חזיוה דהוה קא מרחשן שפוותיה אמר דילמא ח"ו אגב צעריה קאמר מלתא כלפי שמיא גחין עליה שמעיה דהוה קא מצדיק דינא על נפשיה וקאמר °צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי (איכה א) פתח עליה ירמיהו ואמר °רוח אפינו משיח ה' וגומר: (שם ד)

(היינו מה שלא כתב עליה מירמי' ובמדרש שלא שמע לנבואת ישעי' ועי' בפרנס איכה)

אין צ"ל הרב שאינה של שלום. שמחריבין עליה: אלא אפי' הרב של שלום. העוברת דרך אותו מלכות לילך להלחם במקום אחר: [יאשיהו יצא לקראתו למלחמה ולא נתנו לעבור בארצו ושלח לו פרעה נכה מלאכים לאמר כו':] מאן אלהים. דקא"ל פרעה דקאמר חדל לך מאלהים אשר עמי: (אמר. יאשיהו: הואיל וקא בטח. פרעה בעבודת כוכבים יכילנא ליה והיינו דכתיב ולא הסיב יאשיהו לא הסיבו כלום: כל גופו) [מלמד]. מדכתיב ויורו המורים דמשמע יורות רבות יורו המורים. (ה"ג א"ר כל גופו עשו ככברה ול"ג מלמד: נענש יאשיהו. שנהרג: שהיה לו לימלך. אם ילחם אם לאו: מאי דרש. שנלחם בלא עצה זו): הא כתיב ונתתי שלום. ולמאי הלכתא כתביה רחמנא לאידך קרא וחרב לא תעבור בארצכם אלא לחרב של שלום. (וכיון דאמר הקב"ה שלא יעברו כמלא עוברים על דבורו של מקום אלך ואלחם בהם:) שאין דורו דומה יפה. [בעיני המקום] (אין דורו זכאי. ותימא למה נענש והלא דרש את המקרא והקשים להלכה ויש לומר שהיה ירמיהו מתנבא רעות על ישראל בימיו והוכיחן על עונותיהן והיה לו לידע כי היו בישראל תועבות נסתרות וכיון שלא חשש לכך ה"ל כאינו מאמין בדברי הנביא:)

מהרש"א נכשל בה יאשיהו כו'. ר"ל דאי לאו קפידא אפי' בחרב של שלום לא היה נכשל יאשיהו לעשות מלחמה אבל דריש דאפי' בחרב של שלום איכא קפידא כדלקמן מיהו נענש על שלא שאל את ירמיהו שודאי היה מוחה בו כיון שאין דורו היה יפה דהשוא קרא וחרב לא תעבור וגומר בברכות הוא דכתיב בזמן שישראל ערש"מ: זו עבודת כוכבים כו'. מיהו הא דכתיב בתר הכי ולא שמע אל דברי נכה מפי אלהים וגו' משמע שהוא קודש והכי איתא במדר' שכן אמר ישעיהו וסכסכתי מצרים במצרים וזה שיסד הקליר כו' עיין פרש"י בזה אבל אלהים אשר עמדי לא משמע אלא עבודת כוכבים מיהו יש לדקדק לקמן מאי קאמר מפני מה נענש יאשיהו כו' הא מפרש ביה שלא שמע אל דברי נכה מפי אלהי' דהיינו נבואת ישעיהו וי"ל כיון דשמע מיניה דפרעה דקבעה בעבודת כוכבים אמר יכילנא ליה ותבטל נבואת ישעיה וכיוצא כמו הא דהולך לומר הואיל וקבעה בעבודת כוכבים ולא סגי ליה בדרש דאפי' חרב של שלום דאי לאו שבטח פרעה בעבודת כוכבים לא הוה בא יאשיהו לעשות מלחמה עמו כנבואת ישעיהו ועוד כיון דלא שלום היא אלא בברכות הוא דכתיב ודו"ק:

הרי"ף מפני מה נענש יאשיהו וכו'. ותימא דהיל"ל מפני שלא היה דורו יפה ועי"ק מאי מפני שהיה לו לימלך דשא כיון שדרש כהלכה אפי' חרב של שלום והוא לא היה יודע שדורו אינו יפה מה לו עוד לשאול לירמיהו ועי"ק שחז"ל דרשו במדרש איכה ששלח לו פרעה נכה ומאלהים אמר לבהלני מפי הקב"ה אני עולה ולא הסב יאשיהו פניו ולא שמע אל דברי נכה מפי אלהי' זה ירמיהו שאמר ליאשיהו כך מקובלני מישעיהו רבי וסכסכתי מצרים במצרים ולא שמע לו אלא אמר לו משה רבו דרכך לא כך אמר וחרב לא תעבור וכו' והשתא קשה כששאלו למה נענש היל"ל לפי שעבר על דברי נביא ירמיהו ונראה שכיון שירמיהו לא אמר ליאשיהו מפי הקב"ה בנבואה אלא אמר כך מקובלני מפי ישעיהו רבי וסכסכתי מצרים במצרים יש להשיב יתקיים דבר ה' ולא יעבור דרך גבולי כמ"ש משה וחרב לא תעבור בארצכם ולכך שאלו מפני מה נענש וגם אין להשיב מפני שלא היה דורו יפה שזה הוא טעם לפרעה נכה שעבר דרך ארצם של ישראל ולא עבר על דבריו של מקום שאמר וחרב לא תעבור בארצכם לפי שלא גזר כך הקב"ה אלא בזמן שכל ישראל זכאין אבל בזמן שאין ישראל זכאין יש לעבור חרב של שלום דרך ארצם אבל עדיין לא היה ראוי ליענש יאשיהו להיות נהרג בידם ולנעוץ בו ש' לונכיות ולעשו' גופו ככברה כיון שהיה צדיק יעבור נא פרעה דרך ארצו ואל יהרג יאשיהו לזה אמרו מפני שהיה לו לימלך בירמיהו לפי שפרעה שלח לומר לו מפי הקב"ה אני עולה היה לו לחוש ולימלך בירמיהו והוא דרש שהקב"ה אמר חרב של שלום לא תעבור בארצכם ומתוך כך לא חשב דברי פרעה שאמר מפי אלהים אני עולה כדי שימלך כי אמר שקר הוא דובר ועוד כיון שראה לפרעה אומר חדל לך מאלהים אשר עמדי שנטה בעבודת כוכבים לכך יצא להלחם בו וחז"ל ולא הסב יאשיהו ממנו מאי ממנו אלא לרמוז שהטעם שלא הסב יאשיהו היה ממנו מחמת העבודת כוכבים שנטה בה פרעה נכה וגם לא שמע אל דברי נכה שאמר לו הקב"ה אמר לי לפי שגם הוא יאשיהו בא מפי אלהים מכח דבר ה' אשר דבר פיו ונתתי שלום בארץ וחרב של שלום לא תעבור ומתוך כך אמן את לבבו ויצא להלחם נגדו ועדיין קשה מ"ש יאשיהו צדיק הוא ה' כי פיהו מרית היכן מרה פיו ית' שאדרבה הוא נלחם ע"פ ה' אשר דבר וחרב לא תעבור בארצכם ונראה שאמר פיהו מריתי על מה שאמר הקב"ה אמר לי וכן אמר לו ירמיהו מפי ישעיהו וזהו פיהו מריתי פומיה ופום פלפוריה:

רבי יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף עצמו בתענית (שם) שמא יצטרך לבריות ואין הבריות מרחמות עליו אר"י א"ר מ"ט דרבי יוסי דכתיב °ויהי האדם לנפש חיה (בראשית ב) נשמה שנתתי בך החייה:

לסגף. לענות נפש מתרגמינן לסגפא נפש: יצטרך לבריות. כי אין בו כח להרויח ולהתפרנס מיגיעו דכתיב לנפש חיה החייה:

מהרש"א ויהי האדם לנפש חיה נשמה שנתתי בך החיה משום דלא כתיב כן בשאר כל הנבראים כגון בהמה חיה ועוף דיש בהם ג"כ נפש חיה כמו באדם דרשו כן באדם וכבר כתי דרשו בהאי קרא כמה דרשות ורבנן כמי דפליגי הכא אדר"י דרשו ביה הכך דרשות דבב"ר ופרש"י שמא יצטרך לבריות כי אין כח להרויח כו' ועוד נראה לפרש שמא יצטרך לבריות כי לא יחדל אביון וגו' ואין הבריות מרחמין עליו שהוא עצמו גרם לו חולי ע"י סיגוף:

ת"ר °ונתתי גשמיכם בעתם לא שכורה ולא צמאה (שם) אלא בינונית שכ"ז שהגשמים מרובין מטשטשין את הארץ ואינה עושה פירות ד"א *בעתם בלילי רביעיות (ויקרא כו) ובלילי שבתות (דף כג) שכן מצינו בימי שמעון בן שטח שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שהיו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב וצררו מהם (חכמים) דוגמא לדורות להודיע כמה הטא

עיון יעקב

דלמא אגב צעריה אמר מלתא דלא מהגנא: אע"פ שאין אדם נתפס על צערו כדמלינו באיוב מ"מ איכו שמע כן מפיו לא היי מספר. ומקונן עליו כל כך וזה פתח ואמר רוח אפינו וגו': בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות. עיין פירש"י ומהרש"א ואפשר דאין צורך לכל זה דהא מדאייתי הגמרא שכן מצינו בימי שמעון בן שטח שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שהיו חטים ככליות א"כ מעשה רב אע"פ שלא ידענו טעם לדבר כן הוא כנקיון שלילות אלו מוכנים לברכת הגשמים:

חטא גורם שנאמר °עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם וכן מצינו בימי הורדוס בזמן שהיו עוסקים בבנין ב״ה שירדו להם גשמים בלילות למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה וכל אחד משכים למלאכתו להודיע שמלאכת שמים בידיהם:

לא שכורה. לא תשתה הארץ יותר מדאי שמטשטשין את הארץ: בלילי רביעיות. שאין טורח על בני אדם דאינן הולכין בדרכים מפני אגרת בת מחלת כדפרשינן במסכת פסחים: שכן מצינו. כלומר וא״ת אין ספק בגשמים של ב׳ לילות (בשבת) מצינו בימי שמעון בן שטח וכו׳: וצררו. וקשרו: הורדוס. שהר בנין דעזרה ובנה יפה ממנו בפי׳ השותפין: (והתם כמי י״ל שירדו בימי הורדוס בלילי רביעית ושבתות ובא להודיענו החידוש שלמחר נשבה הרוח וכו׳.) הרי״ף:

מהרש״א בלילי רביעיות כו׳. פרש״י דאינן כו׳ אבל בלילי שבתות לא הוצרך להאי טעמא דאיכא טעמא דאיסור מלאכה של הולכי דרך ורש״י בחומש כמי פי׳ בעתם בלילי שבתות ולא הזכיר בלילי רביעיות מילתא דפסיקא נקט בלילי שבתות משום איסור מלאכה מיהו יש לדקדק בזה היאך קאמר דהא דכתיב בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות למעוטי שאר לילות והא אמרי׳ בע״פ מעיקרא הוו שכיחי כל יומא זימנא חדא פגעה בר״ח בן דוסא א״ל גוזר כי עליך שלא תעבורי ביישוב לעולם וכ״ל דודאי הכתוב בעתם לא משמע אלא בעת שאין בני אדם הולכין בדרכים וקודם דאתי ר״ח בן דוסא משמע קרא בעתם בכל לילות מפני אגרת בת מחלת ולמעט הימים וכפרש״י בפ׳ עקב בעת׳ בלילות שלא יעריחו אתכם והוא גרם בלילות וברייתא דהכא דקתני בלילי רביעיות ושבתות למעט שאר לילות מתכייה לבתר דאתי ר״ח בן דוסא שגזר עליה בשאר לילות והך דשמעון בן שטח דמייתי שירדו להם גשמים לילי רביעיות ושבתות לאו דוקא נקט הכי דהא מקמי ר״ח בן דוסא הוה הך דשמעון בן שטח אלא משום דבריש אדברייתא נקט הכי נקט כמי בסיפא הכי והשתא כמי ניחא מה שפירש״י בחומש בלילי שבתות ולא נקט כמי לילי רביעיות משום דמסיק פ׳ ע״פ דאביי גזר עליהן בכל לילות וא״כ אתא למעט כל הלילות ובעתם לא משמע שלא לילי שבתות משום איסור מלאכה ולע״ג דימי שבת נמי הם באיסור הולכי דרך מ״מ הולכין לבתי כנסיות ומדרשות בתוך התחום כמ״ש הר״מ ועי״ל דגשמים בשבת ביום לאו בעתם מקרי כדאמרינן פ״ק שמש בשבת לדקה לעניים שנאמר לדקה וגו׳ ע״ש בחידושינו ודו״ק:

נו משנה מעשה שאמרו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים וכו׳ (מעשה זה כתוב יותר באורך בברייתא זאת) *ת״ר פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים אמרו לו לחוני המעגל התפלל וירדו גשמים התפלל ולא ירדו עג עוגה ועמד בתוכה כדרך שעשה חבקוק הנביא שנאמר °על משמרתי אעמודה וגו׳. אמר לפניו רבש״ע בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך התחילו הגשמים מנטפין אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין הגשמים יורדין אלא להתיר שבועתך אמר (להם לא תמותו אמר) לפניו לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות ירדו בזעף עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית ושיערו חכמים שאין כל טפה פחותה מלוג אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין הגשמים יורדין אלא לשחת העולם (אמרלהם לא תמותו) אמר לפניו לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו כתקנן עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים אמרו לו רבי כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל עליהם וילכו להם. (עוד כתוב במשנה אמר להם צאו וראו אם נמחית אבן הטועים ובברייתא לא נזכר זה אלא) אמר להם כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה אעפ״כ הביאו לי פר הודאה הביאו לו פר וסמך שתי ידיו עליו. אמר לפניו רבש״ע עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין לקבל לא רוב טובה ולא רוב פורענו׳ כעסת עליה׳ אינן יכולין לקבל השפעת להם רוב טובתך אינם יכולים לקבל י״ר מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה חמה יצאו (וראו הר הבית שמלא) [העם לשדה והביאו להם] כמהין ופטריות שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי שאילו היו שנים כשני אליהו שמפתחות של גשמים בידי אליהו לא נמצא שם שמים מתחלל על ידיך. אבל מה אעשה שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו א״ל תוליכני לרחצני בחמין מוליכו. שטפני בצונן מוליכו. תן לי אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ונותן לו עליך הכתוב אומר °ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך. ת״ר כך שלחו ליה בני לשכת הגזית לחוני המעגל °ותגזר אומר ויקם לך אתה גזרת מלמטה והקב״ה מקיים אמריך מלמעלה ועל דרכיך נגה אור דור שהיה אפל הארתו בתפלתך °כי השפילו ותאמר גוה דור שהיה שפל הגבהתו בתפלתך ושח עינים יושיע דור שהיה שח בעונו הושעתו בתפלתך °ימלט אי נקי דור שלא היה נקי מלטתו בתפלתך ונמלט בבור כפיך במה נמלט במעשה ידיך הברורים:

עוגה. גומא עגולה: כדרך שעשה חבקוק. כדמפרש בתרגום של תפלה לחבקוק: על משמרתי אעמודה. כמין בית אסורים עשה וישב: ראינוך ולא נמות. כראה אותך ולא נמות בכיחותא הבתר׳ שלא נמות ברעב ומפני עצירת גשמים: אבן טועים. שהמוצא אבידה עומד עליו ומכריזה: ואם נמחית. אם נתכסית מים: פר הודאה. להתודות עליו ויעשה עליו סמיכה ויביאנה לשלמים חוץ בזמן הבית היה: כמהין ופטריות. בולר״ן בלע״ז שיצאו מאליהן הגשמים וידעו שלברכה ירדו. ואני שמעתי לע״ז שיטא״ש פונג״ש: אלמלא חוני אתה

עין יעקב

לחוני המעגל המפלל. לפי שהיי חסיד גדול שבדור ובעל מעשים ובטוחים בו שיתקבל תפלתו ולפי המעשים שהביא בסמוך מבואר שלכך נשמע תפלתו לפי שהיי מלמד עצמו להבין ר״ת ולירד לעומקו של הלכה עם תלמידיו לכך נשמע תפלתו על הגשמים וכן תפלת זרעו אחריו: אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי. ונפ״ג מלינו בפרק מקום שנהגו שלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נידוי וכל זה היי כדי לפתרות בו שלא יעשה כן פעם אחרת (ועיין בספרי חק יעקב להלכות פסח סי׳ סע״ו ס״ק ג׳) ודלא כרי׳ דאמר חכי א״ל הפרא:

אתה. ואדם גדול אתה: נדוי. שמנדין לכבוד הרב שהעזת דברים לא כך שאלמלי אלא כך: כשני אליהו. גזירת עיצור גשמים ומפתח גשמים בידו שאליהו גרסינן: לא נמצא שם שמים מתחלל. דתניא שאם אליהו היה נשבע חי ה' אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי ואתה נשבעת שאין אתה זז משם עד שירדו גשמים נמצא שם שמים מתחלל על ידך דזה או זה באין לידי שבועת שוא: מתחטא. לשון חוטא מהלך וחוטא: בני לשכת הגזית. סנהדרין: דור שהיה אפל. מרוב צער שלא ירדו גשמים: הושעת בתפלתך. מן העניה שהבאת עליהם שוטע:

עיי' כערוך פ"מ

מהרש"א כדרך שעשה חבקוק כו'. דכל המתפלל עומד על מקום אחד אבל מדכתיב ביה בלשון כפול אעמודה ואתיצבה וגו' דמשמע ליה דעג עוגה במקום שהתפלל שלא יזוז משם עד שיהא נענה ועוגה שורה עגולה כו' כפרש"י וע"ש זה נקרא חוני המעגל ר"ל שהיה מעגל עצמו בשורה עגולה: כבן בית כו'. ר"ל לא מפני גדולתי שמו פניהם עלי אלא שאני כבן בית רגיל לפניך כמ"ש ריב"ז לאשתו על ר"ח בן דוסא בפרק א"ע וע"ש: אלא להתיר שבועתך כו'. אע"ג שאמר בשבועתו עד שתרחם על בניך כו'. אפשר שהתלמידים לא שמעו ממנו אלא לשון השבועה שאיני זז מכאן ולא שמעו סוף דבריו שאמר עד שתרחם כו' וחשבו שלא התפלל אלא שירד הגשם וזה נתקיים: גשמי רצון ברכה נדבה כו'. כלומר רצון מלפניך כמ"ש יהי רצון מלפניך כו' וגם שיהיה רצון ישראל שלא ירדו בזעף וברכה הייתי ברכה מלפניך וברכה מלפנינו והיינו שאמרו ברכת הגשמים ונדבה מלפניך שלא מדרך החיוב ונדבה מלפנינו כמו שאמר בנדבה אזבחה לך אודה שמך ה' כי טוב וגו' לכן הביא פר הודאה: על רוב טובה כו'. הביאו לי פר כו' נראה לפרש דטעם הדבר שאין מתפללין על רוב טובה אע"ג דטובה זו רוב גשמים רעה היא כמ"ש לעיל שמטשטשין את הארץ ואינה מוציאה פירות מ"מ הוא ככפוי טובה כיון שמתחלה היה מתפלל ומבקש על הגשמים שהם טובה לעולם אבל אמר הביאו פר הודאה להתודות עליו כפרש"י דהיינו להתודות שלא יפה עשה שבקש ביטול על רוב טובה אבל ישראל שהוצאת ממצרים כו' אלא הדבר בהוצאתם ממצרים דכעסת עליהם לא היו יכולין לעמוד כגון בנסיונות דמים ומי מרה לא היו יכולין לעמוד השפעת עליהם רוב טובה כגון במן ובשליו לא היו יכולין לעמוד כמ"ש בו הבשר עודנו בין שיניהם וגו' ואף ה' חרה וגו': לא נמצא שם שמים מתחלל ע"י כו'. עיין פרש"י אבל מלשון מתחלל ע"י נראה לפרש עפי' דאתה בא לידי שבועת שוא כיון שמפתח בידו של אליהו לעצור הגשמים: דור שהיה אפל הארתו כי השפילו כו'. נקטי בזה ד' דברים ע"פ הפסוקי' שהם ענין א' לכאורה וי"ל שספרו כל מעשיו בזה כסדר שזכר לעיל ואמר בתחלה שלא ראו גשמים כלל היה דור אפל והארת אותם בתפלתך שראו התחלת הגשמים ועדיין היה דור שפל כמ"ש שלא בא מעט הגשם אלא להתיר שבועתך עד שהגבהתו בתפלתך לבא גשמים ברוב טובה ועדיין היה שח בעונות. כמ"ש כמדומה שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם עד שהושעתו בתפלתך שירדו כתקנן ועדיין לא פסקו עד שעלו להר הבית מפני הגשמים מפני שלא היה הדור נקי עד שמלטתו בתפלתך שפסקו הגשמים וקיים ונמלט בבור כפיך במעשה ידיך שבזורין רמז על פר הודאה שהביא וסמך ידיו עליו כפרש"י:

א"ר יוחנן כל ימיו של אותו הצדיק היה מצטער על המקרא הזה °שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים אמר אפשר ע' שנין כחלמא דמי מי איכא דניים ע' שנין יומא חד הוה קאזיל באורחא חזיה לההוא גברא דקא נטע חרובא א"ל מכדי חרובא עד שבעין שנין לא טעין פשיטא לך דחיית ע' שנין ואכלת מיניה א"ל אנא עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשתלו לי אבהתי אנא נמי אשתול לבנאי יתיב וקא כריך ריפתא אתיא ליה שינתא וניים הדרא עליה משוניתא ואיכסי מעינא וניים ע' שנין כי קם (איתער) חזייה לההוא גברא דאכיל מההוא חרובא א"ל ידעת מאן שתליה להאי חרובא א"ל אבוה דאבא אמר ודאי ניימי לי ע' שנין חזא לחמריה דקא ילדה ליה רמכי רמכי אזל לביתיה אמר להו בריה דחוני המעגל היכא אמרו ליה בריה ליתיה בר בריה איתא אמר להו אנא הוא לא הימנוהו אזל לבי מדרשא שמעינהו לרבנן דאמרי נהירא לן הא שמעתא האידנא כבשני חוני המעגל דכד הוה עייל לבי מדרשא כל קושיא דהוו להו לרבנן הוה מפרק להו אמר להו אנא הוא לא הימנוהו ולא נהגו ביה יקרא כדמיבעי ליה חלש דעתיה בעא רחמי דלימות ונח נפשיה אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא:

נז כ"ס

תהלים קכו

של אותו צדיק. חוני המעגל היה מצטער על המקרא הזה: שיר המעלות. לשון עילוי: היינו כחולמים. כאלו נדמה גלות בבל שהיה ע' שנה: ע' שנים כחלמא וכו'. בתמיה וכי איכא דנאים ע' שנין כלומר יש אדם ישן ע' שנים בשינה אחת: עד ע' שנין לא טעין פירי. בטעינה קונייתא: יתיב חוני המעגל. וקא כריך ריפתא: ה"ג אנא עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשתלי לי אבהתי אנא נמי אישתיל לבראי: אהדרא ליה. משוניתא עלתה סביביו של סלע: איכסי מעינא. דאיכסי ולא אשכחוהו שהם: בני רמכי רמכי. ולדי ולדות באלו השנים דכיים מעוברת זכר היתה וחזר ובא עליה והולידה: אמר להם. שאל מהם בנו של חוני המעגל קייה הוא: נהירא לן הך שמעתא. מוגהת לנו שמועה זו כאילו למדנוה בחייו של חוני המעגל שהיה מפרקה לנו ומגיה לנו יפה: לא נהגו בו יקרא כדמבעי. ככל הצורך: או חברותא או מיתותא. ול"נ הכא כחברי דאיוב אלא בבבא בתרא גבי מעשה דאיוב אם אין חבריו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחלה טה לו שימות א"כ משום הכך בדוכתי לא כתיב בספרים (ל"ע מהיכי היתי דנגרס האי א"כ וים לייבב דבירי איתא בעובדא דרב כהנא כשמת וחיה ואח"כ מתים בריוכי והלעיגו עליו מה קלא בשמיא וכו' כמו כן הלעיגו על חוני שמת ע' שנים וחיה אחר כך ועי"ז פרש"י דל"ג והכון דשייך בסוף פי' כ"ח ושם מקומו דא"כ והש"י פי' דל"ג כחברי ואף' דכתב בב"ב ודוגמתו מליט בספ' ק"ד בבת קול דר"ח דמחקו מסר חורב ואיתא בברכות נה"ח וע"ש: ונצטער מי איכא דניים וכו'. לפי שהפסוק אומר בשוב ה' את שיבת

עין יעקב

לא הימנוהו. נענש באותו מדה לפי שאמר מי איכא דניים שבעין שנין לא הימנוהו נ"כ לבריה שאמר הישן ע' שנה:

שיצא ליון שהיה זמן הגלות כחולם חלום והיה ע' שנה ולא נתקיים ומה נעשה לגלות שאין לסמוך על התנחומין של זמן הגאולה וכשידע דכיים ע' שנין ונתקיים הכתוב קבל נחמה שיתקיימו תנחומי הנביאים הרי"ף:

מהרש"א היינו כחולמים אמר מי איכא דניים ע' שנין כו'. דאין חלום בלא שינה ופרש"י ע' שנין בשינה אחת עכ"ל ואף על גב דחולמים בלשון רבים מ"מ חולמים משמע בלי הפסק וא"כ ע"כ שינה אח' הוא והענין שמדמה שני הגלות כאילו אינן רק כחלום הזה וכה"ג מדמי שנות אדם שהן ע' שנים כחולמים כמ"ש באיוב כחלום יעוף וגומ' ועד"ז יש לפרש דמתוך קושיא זו ומי איכא דניים ע' שנין כו' הוה מפרש לקרא דהיינו כחולמים כלומר שהייתו בגלות בבל כחולמים כשנות אדם ע' שנים באינן רק כחלום יעוף ועי"ז היה מצטער שיהיה נחשב עולמו של אדם רק כחלום שאין בו מנוס. ואמר דהוה אזיל באורחא חזיא להוא גברא דנטע חרובא כו'. דהיינו שהראו לו כמו שהחרוב הזה כל ע' שנין לא נחשב לכלום אבל נוטעין אותו לעשות פירות לאחר ע' שנין כן האדם נברא בערב שבת שיהיה טורח במעשיו עד ע' שנין ואכילת פירות ובכרו הוא לאחר ע' שנין בעה"ב וז"ש האי עלמא בחרוב' אשכחתיה כו' שעה"ז דמיון החרוב וגם אם משתדל לפעמים לא יזכה לאכול ממנו להיות חי אחר ע' שנין מ"מ בנו זוכה לאכול ממנו כן הוא במעשה הצדיק בעה"ז גם אם הוא עולם עובר לו מ"מ בנו אוכל פירותיו במותו כמ"ש ועושה חסד לאלף דור: ואמר **אתא ליה שינתא כו' ניים ע' שנין כו'.** שהראו לו עוד בזה דודאי דפשטיה דקרא היינו כחולמים הוא דבר שאפשר וכמ"ש ש"מ דניימי ע' שנין וראה ג"כ שבר בריה אכל פירות החרוב לאמת לו ענין דלעיל שעיקר הפירות לאדם במעשיו בעה"ז לאכול מהם אחר ע' שנין: **ולא עבדו ליה יקר' כדבעי כו'.** גם שראו בו שהוא בעל תורה ונהירין ליה שמעתתיה כבשני דחוני המעגל מ"מ לא ראו בו שהיה בעל מעשים כחוני ולכך לא עבדי ליה יקרא כדבעי. ואמר דבעי רחמי ומת כו'. שלא הגיע עדיין זמנו למות דאותן ע' שנין שהיה ישן לא נחשב לו לכלום ובירושלמי מייתי עובדא דחוני המעגל שהיה בחורבן בית ראשון והיה ישן מחורבן בית ראשון ע' שנין עד שנבנה בית שני אבל זה המעשה דמתני' היה אח"כ זמן רב בזמן שמעון בן שטח וכתב בעל יפה מראה דשני חוני המעגל היו וזה דמתניתין הוא בר בריה הוה ע"ש ובספר יוחסין כתיב בשם יוסף בן גוריון שנהרג חוני המעגל מחוץ לירושלים במלחמת בני חשמונאי וזה מסכים עם תלמודינו לפי שנאבד מן העולם ע' שנה בשינה אמרו עליו שנהרג במלחמת האחים ולכך כשבא אפילו בר בריה לא האמין לו:

נה ס **אבא** חלקיה בר בריה דחוני דמעגל הוה והוו קא אזלי רבנן גביה כד הוו צריכי עלמא למיטרא זימנא הדא איצטריך עלמא למיטרא שדרו רבנן זוגא דרבנן לקמיה למיבעי רחמי והיתי מיטרא אזלו לביתיה ולא אשכחוהו אזלו לגביה לדברא אשכחוהו דהוה קא רפיק
ס ע"ב יהבו ליה שלמא *ולא אסבר להו אפיה בפניא הוה מנקט ציבי כיאתא דרא ציבי [ומרא] אחד כתפא וגלימיה אחד כתפא כל אורחא לא סיים מסאניה כי מטא מיא סיים מסאני' כי מטא ביני היזמי והיגי דלינהו למאניה (כי איפתלק מדהם אחתינהו למאניה) כי מטא למתא נפקא דביתהו לאפיה כי מקשטא כי מטא לביתא עיילא דביתהו ברישא והדר עייל איהו אבתרה והדר עיילו רבנן יתיב כריך ריפתא ולא אמר להו לרבנן איתו כריכו. פליג ריפתא לינוקי יהיב ליה לקשישא חדא ולזוטרא תרתי. אמר לדביתהו ידענא דרבנן אמטול מיטרא אתו ניקום ניסק לאיגרא למיבעי רחמי אפשר דמירצי הקב"ה ואתי מיטרא ולא נחזק טיבותא לנפשין סקו לאיגרא קם איהו בחד זויתא ודביתהו בחד זויתא ובעו רחמי קדים סליק ענגא מזויתא דדביתהו כי נחית אמר להו אמאי אתו רבנן אמרו ליה שדרו רבנן לגביה דמר למיבעי רחמי ומייתי מיטרא אמ' להו ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה אמרי ליה ידענא דמיטרא מהמת מר דוא דאתא אלא לימא לן מר הני מילי דתמוה לן מ"ט כי יהבינן ליה שלמא למר לא אסבר לן אפיה אמר להו אגיר יומא הואי אמינא לא איפגר מ"ט דרא מר ציבי אחד כתפיה וגלימא אחד כתפיה א"ל טלית שאולה הוה להכי שאילה לי ולהכי לא שאילה לי מ"ט כל אורחא לא סיים מר מסאניה וכי מטא למיא סיים מסאני' כולי אורחא קא חזינא במיא לא קא חזינא מ"ט כי מטא מר בהיזמי והיגי דלייה ללבושיה אמר זה מעלה ארוכה וזה אין מעלה ארוכה מ"ט נפקא דביתהו דמר לאפיה כי מקשטא אמר להו כדי שלא אתן עיני באשה אחרת. מ"ט עיילה היא ברישא ומר עייל אבתרה והדר עיילינן אנן אמר להו משום דלא בדיקיתו לי כי כרך ריפתא מ"ט לא אמר לן מר כרכו ריפתא דלא הוה נפישא ריפתא ואחזוקי לרבנן טובת חנם לא בעינא מ"ט יהב מר לינוקא קשישא חדא ולזוטרא תרתי דאי קאי בביתא ודאי קאי בבי כנישתא מ"ט קדים סליק ענני מדאי זויתא דהוה קיימה דביתהו דמר לעננא דידיה משום דאתתא שכיחא בביתא ומקרבא הנייתא לעני יותי מדגברי אי נמי בריוני שכיחי בשבבותן אנא קבעינא רחמי עלייהו דנימותו ואיהי הות קא בעיא רחמי עלייהו דלהדרו בתשובה ואהדרו:

רפיק בדברא. עודר בשדה: לא סבר להו אפיה. לא החזיר להם פניו: בפניא. לפנות ערב כשהלך לביתו: דלינהו למאניה. הגביה בגדיו אחד כתפא שלא יקרעו: כי מקשטא. בתכשיטין: אמטול מיטרא. בשביל מטר באו: לאיגרא. לעלייה: זויתא. זוית: מזויתא דדביתהו. מאותו רוח שאשתו בס עלו העבי' תחלה שנענית תחלה: אגיר יומא הייתי. שכיר יום הייתי: אמינא לא איפגר. לא אתבטל ממלאכתי כמו יומא דמיפגרא רבנן: (אף ע"ג דשאלת שלום מלוה היא וה"ל ליבטל ממלאכתו דהא פועל חוזר אפילו בחצי יום י"ל שהיה עני וצריך לפרנסת בניו הקטנים שהוא ג"כ מלוה כמ"ש בכתובות עושה צדקה בכל עת וכו' מהרש"א): מ"ט דארי מר. נשא הטלית על הכתף אחת ולא נתנו תחת המשוי: להכי שאילה לי. להתעטף בה: להכי לא אושליה

ע"ד לנכח אשתו כפי' רש"י כתותם.
לא היה לך להנביהם
שלא יזיק לגופך דהא כל פשחים דגופא
כי שריף

עיון יעקב

ומקרבא הנייתא. וכ"ל שז"כ רש"י ריש פ' תולדות ויעתר לו ולא לה כתמיה הלא ראוי לעתר לה קודם לפי שמקרבה הנייתא לו ע"ז מתרץ לפי שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק וק"ל

רי. דאידרי עליה ליבי ולמקרעיה: במיא לא הוינא, מאי איתנהו ומאי יככו דג או נחש: דלא בדיקיתו. אהון אם כשרים אתם או פרוצים דאמר מר לעולם יהא בעיניך כל אדם כלסטים. (כתוב בחדושין ואע"פ שהיה הולך אחר אשתו ואסור אפ"ה מוטב שילך אחריה כדי שלא ילך איסי בסדי התלמידים דשמא יצואו לידי עבירי ע"כ). (ועי"ל דהתם איירי אחר אשה בשוק משום שנראה כמדקדק בפסיעותיה והכא בכניסתם לבית אין לדקדק שלא תהלך אשה לפני בעלה הרי"ף) (ולא הקשי להו שילכו הם בראשה הדר איהו ואחר כך היא שדרך בעה"ב ליטול בראשה ואחר כך האורח מהרש"א): טובת הנם. דאיכהו לא הוי אכלי דליכא ריפתא וקא מחזיקנא בהו טובה חנם: זוטרא קאי בבי כנישתא. קמי רביה ולא אתי כל יומא: דאיתתא שכיחא בביתא. כל שעתא וכי מצריך עניים מידי אזלא ויהבה: ועוד דמקרב הנאתה. הנאות שהיא עושה לעני קרובות ומזומנות כגון לחם וקמח וקטניות שאין לעני טורח בהם אבל אני נותן להם מעות: אי נמי. להכי קדים ענגא מזויתא דידה. משום הנך בריוני. בורים עם הארץ:

ט סס **חנין** דנהבא בר ברתיה דחוני דמעגל הוה כי הוה מצטריך עלמא למיטרא משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה ונקטי ליה בשיפולי גלימיה ואמרי ליה אבא אבא הב לן מיטרא אמר לפני דקב"ה רבש"ע עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהיב מיטרא לאבא דלא יהיב מיטרא. ואמאי קרי ליה חנין דנחבא שהיה מחבא את עצמו בבית הכסא:

ינוקי דבי רב. תינוקות של בית רבן כדי להמריך לבו ולכוין בתפלתו: בשיפולי. בשולי בגדיו: אבא אבא. כך רגילין לקרותו כיתום שאומר אבי אבי: שאינן מכירין. בין חנן לאביהן שבשמים כסבורין עלי שאני אביהן: שהיה מחביא. ול"ג בבית הכסא כלומר מחבא עצמו כי הוה בעי רחמי אמיטרא מימר נפשיה מרוב ענוה. ואין דגרים מחביא את עצמו בבית הכסא כלומר מחבא בבגדיו כשהוא נכנס להסך את רגליו מרוב לניעות. (ובחדושין גרים מחביא עצמו בבית הכסא ופירש שכהן דינר לעני ולא רלה שיראהו העני ויתביישו ממנו והחביא את עצמו בבית הכסא ורש"י גרים בתרי אנפי עד כאן לשון החדושין):

מהרש"א ינוקי דבי רב כו'. מפני שהיה מחביא את עצמו בבית הכסא כו'. ופרש"י ול"ג שהיה מחביא עצמו בבה"כ כלומר דמתחבא עצמו כי הוה בעי רחמי אמיא היה מחבי' עצמו מרוב ענוה ואין דגרים כו' ע"ש פי' השני דחוק ואינו שייך לכאן גם בחידושין דמפרש ליה דמחביא עצמו מפני עניים הוא דחוק ועיקר חסר מן הספר וע"כ נראה לקיים הגירסא כפי פי' ראשון שפרש"י דקאמר מה שלא שדרו זוגא דרבנן לגביה למיבעי רחמי כמ"ש לעיל בחוני המעגל ובאבא חלקיה עד שהולרכו רבנן לישדר ליה ינוקי דבי רב וקאמר דודאי גם לו שדרו זוגא דרבנן אלא משום דכשהרגיש שבאו אליו רבנן הוה מיטמר ומחביא עצמו בבית הכסא שלא ימלאו אותו רבנן וכדי שלא יחזיק טובה לעצמו כדאמרינן לעיל באבא חלקיה. ולכך הולרכו אותו רבנן לישדר ליה ינוקי דבי רב נגביה שילכו אחריו במקום הנחבא בבה"כ ויאמרו כך אבא אבא כו' ולהכי סמיך ליה הך עובדא דרבי יונה דעביד נמי הכי בלנעה כדי שלא יחזיק טובה לעצמו ואפי' מאנשי ביתו הוה מיטמר:

כס **א"ל** רבי זריקא לרב ספרא הא חזי מה בין תקיפים דארעא דישראל לחסידי דבבל חסידי דבבל ר"ה ורב חסדא כי הוה מצטריך עלמא למטרא הוה א"ל חד להבריה ליכנוף לגבי הדדי וליבעי ודמי אפשר דמתרצי הקב"ה ואתי מיטרא תקיפי דארעא דישראל כגון ר' יונה אבוה דרבי מני כי הוה מצטריך עלמא למטרא שקיל גולקא ואמר לאינשי ביתיה איזיל ואייתי בזוזא עיבורא אזל וקאי בדוכתא עמיקתא דכתיב °ממעמקים קראתיך תהלים קל ה' וקאי בדוכתא צניעא והוה מיכסי שקא ובעי רחמי ואתי מיטרא כי הוה אתא לביתיה א"ל אייתי מר עיבורא אמר להו אמינא דואיל ואתא מיטרא רווח עלמא. והו רבי מני בריה הוו קא מצערו ליה דבי נשיאה אזיל אשתטח אמערת' דאבוה א"ל אבא אבא הני מצערו לי. יומא חד הוה קא חלפי התם אנקוט כרעייהו דסוסוותייהו עד דקבילו עלייהו דלא קא מצערי ליה ותו רבי מני (יומא חד) הוה שכיח קמיה דרבי יצחק בן אלישיב א"ל עתירי דבי חמי קא מצערי לי אמר ליענו ואיענו אמר קא דחקו לי ליעתרו ואיעתרו אמר לא מקבלא דביתאי עלאי א"ל מה שמה הנה תתיפה חנה נתיפהה אמר קא מרדה עלי אמר תחזור חנה לשחרירותה וחזרה חנה לשחרירותה:

רב הונא ורב חסדא מחסידים דבבל מפרסמין את הדבר וכל א"י ולהכי קי לכועים ולא היו מודיעין בשבילם בא מטר: ליכנוף אהדדי. להנהו חסידי אלמא בפרהסיא היו עושין לא בלנעא ל"א לכנוף אהדדי דמשום רד שמפורשי מיכייהו לא הוה אתי מטרא: תקיפי דארעא דישראל. רבי יונה חסידותם וקא חזינן דמנהגי' בלחוד הוה אתא מטרא: גולקא. טבקא בלע"ז: ולהנך תקיפי ואי' תי בזוזא עיבורא. מכני היוקר: בדוכתא עמיקתא. בנעקא שלא או ההם הקלע כדי שלא יראוהו בני אדם שאפילו לביתו לא היה מפורסם חסידותם. מודיע: אייתית לן מידי. מתבואה דאזלת לתתן: רווח עלמא. ר"ח וליהוי שבעא מפני המטר ולהכי לא זבני כיוקרא דהשתא: הוו קא הלפי דבי נשיאה. התם עלוי מערתא דרבי יונה: אינקוט כרעייהו. נדבקו רגלי סוסיהם בקרקע שעל גבי המערה ולא היו יכולין לזוז ממקומם שלא הניחום לילך עד שקיבלו עליהם שלא לצער עוד לרבי מני בנו: הוה שכיח. רבי מני לפני רבי יצחק בן אלישיב: עתירי דבי חמי. עשירים של בית חמי: ליענו. יהיו עניים: דחקו לי. כדי שאתן להם פרנסה בשם עניים: לא מקבלא דביתאי עלאי. כלומר אינה מקובלת אשתי עלי ואין דעתי מיושבת עליה לפי שאינ' יפה: קא מרדה עלי. במורדת עלי ואינה חושבת לי שהיא יפת תואר ואני שחור ופ"א מגנדרי' עלי מתגדלת עלי ומפני תואר יופיה כמו מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו:

הגהו

עיון יעקב

חנן הנהגה. עיין פרש"י בגירסא אי שהי' מחבא וכו' מרוב ענוה ול"נ כפשוטו לפי גרסא זו כי הוי חזי רבנן הי' מחביא את עצמו מפניהם לקיים בעצמו ראו נערים ונחבאו ומש"ה לא שדרו ליה זוגא דרבנן רק ינוקי דבי רב (ואפילו אי גורסין שהי' מחבא עלמו בב"ה י"ל שהי' הגרסא מחבא עלמו בבית המדרש לקיים ראו נערים ונחבאו ואח"כ הדפיסו ר"ת בב"ה וטעו המדפיסים לומר בבית הכסא כנ"ל פשוט ועיין במהרש"א שכתב ג"כ קצת בדרך זה אך שהוליא הדברים מפשטן:

סא פס הנהו תרי תלמידי דהוו (שכיחי) קמיה דרבי יצחק בן אלישיב אמרו ליה נבעי מר רחמי עלן דנחכים טפי אמר להו עמי היתה ושלחתיה. רבי יוסי בר אבין הוה שכיח קמיה דרבי יוסי דמן יוקרת שבקיה ואתא
יף כד לקמיה דרב אשי *יומא חד שמעיה דקא גריס אמר שמואל השולה דג מן הים בשבת כיון שיבש בו כסלע חייב א"ל איהו ובין סנפיריו א"ל לא סבר מר דהאי רבי יוסי בר אבין אמרה א"ל אנא הוא רבי יוסי בר אבין א"ל ולאו קמיה דר' יוסי דמן יוקרת הוה שכיח מר א"ל אין ומה טעם שבקיה מר ואתא הכא א"ל גברא דעל בריה ועל ברתי' לא חיים עלי דידי חיים. בריה מאי היא יומא חד הוו אגרי ליה אגירי בדברא נגה למיתי להו ריפתא א"ל לבריה כפנינן הוה התם תאנה אמר תאנה תאנה הוציאי פירותיך ויאכלו פועלי אבא אפיקו ואכלי אדהכי והכי אתא אבוה אמר להו לא תנקטו לי בדעתייכו דהאי דנגהנא דבמילתא דמצוה הואי. ועד השתא הוא דסגי' א"ל רחמני לשבעך כי היכי דשבעינן ברך אמר להו מאי הואי הכי והכי הוה. א"ל בני אתה הטרחת את קונך להוציא תאנה פירותיה שלא בזמנן יאסף שלא בזמנו. ברתיה מאי היא הויא ליה ההיא ברתה בעלת יופי חזייה להווא גברא דהוה קא (בדיק) [כריא] בהוצא וקא מהדר אבתרה למחזיי' א"ל מאי האי א"ל ר' אם ללוקחה לא זכיתי לראותה לא אזכה אמר ליה בתי קא מצערת לברייתא שובי לעפרך ואל יכשלו בך בני אדם וכן הות לה הויא ליה ההוא חמרא כד הוה אגרי לה הוו מותבי אגרא עילווה ואתיה לבי מרה ואי טפי לה או בצרי לה לא אתי' יומא חד אנשו זוגא דסנדלי עלה ולא אזלה עד דשקלו הימנה והדר אזלה:

עמי היתה ושלחתיה. (כלומר שקבלתי עלי שלא להתפלל על ענין זה שהתפללתי קודם) דבר זה היה בידי שכל מה שהייתי מבקש היו נותנין לי ועכשיו אין תפלתי מקובלת כ"כ (ומפני שלא היה רוצה להטריח לפני המקום אמר כן): יוקרת. שם מקום: יומא חד שמעיה. רב אשי לרבי יוסי בר אבין. לישנא אחרינא שמעיה רבי יוסי בר אבין לרב אשי: דקא גריס אמר שמואל השולה דג מן הים בשבת כיון שיבש בו כסלע. אף על פי שהוא מפרכס לאחר כן ובעוד שהוא מפרכס השליכו במים: חייב. משום נטילת נשמה שהיא אב מלאכה: אמר לו. רבי יוסי: ובין סנפיריו. דודאי לא חיי ובשאין מחוסר צידה עסקינן כגון שצדו בתוך הסל והכניסו במים לחיות כדרך שעושין הדייגים: א"ל. רב אשי: ולא סבר לה מר דהאי ובין סנפיריו רבי יוסי בר אבין אמרה. כלומר מ"ט לא אמרת לה משמיה שכל האומר דבר בשם אומרו וכו': סנפיריו. שפורח בהן: נגה. שהה ר' יוסי והיו סבורין שיבא להם לחם: לא תנקטו לי. אל תחשדוני שלא הבאתי לכם מזונות עד עכשיו [דסגאי שטרחתי ואחרתי]: דהוה כריא בהוצי. שוה מנקב בין הגפנים כדי להסתכל ביופיה [סותר גדר עלים כדי להסתכל דרך הנקב א"ל ר"י מאי האי מה אתה מעיין כאן]: קא מצערת לברייתא. מפני שאת יפה ויצר תוקף עליהם שוב לעפרך: אנשי. שכחו:

מהרש"א עמי היתה ושלחתיה כו'. עי' פרש"י והוא דחוק שלא יהיה תפלת הצדיקים מקובלת ומרוצה למקום בזקנותם כמו בנערותם והרי לענין חכמה אמרו שהחכמה נוספת בהם בזקנותם ועוד לשון ושלחתיה לא משמע כפי פירושו דמשמע שלחתיה מרצון ונרא' לפרש דמרצון שלחתי' שלא אבקש עוד להטריח קוני לשנות הטבע כדקאמר לקונך והיה תוהה על הראשונות שבקש לשנות הגזיר' מעני לעושר ומעושר לעני וכן הכא לבקש רחמי' דניחכם טפי שהם גזירת שמים ונשמת יצירה כדאמרי' פ' כל היד מלאך הממונה על ההריון מעמיד הטפה לפניו ית' ואומר טפה זה מה תהא עליה כו' עשיר או עני טפש או חכם כו' ולזה נסמך הך דר"י עם בנו לכאן שהי' מענים בנו כך שהטריח את קונו לשנות הגזירה והטבע ודו"ק: כי היכי דאשבען ברך כולי. לכאורה לבנו ה"ל לברך רחמנא לישבע לברך כי היכי דאשבען כו' וי"ל דתלו מעשה נסים אלו שנשבעו ממנו ברבי יוסי בזכותו שהיה עוסק אז במצוה: הטרחת את קונך כו'. אבל מנה שהי' נהנה ממעשה נסים לא היה חש שהיה אפשר לו לתקן ולהקדים אות' הנאה כדלקמן בר"א ועוד דמשום שהי' נהנה ממעש' נסים לא היה כדי לקלל ולענוש את בנו אי לאו משום שהטרחת כו': קמצערת בולי שובי לעפרך ואל יכשלו כו'. נראה דתרתי קאמר חדא דקמצערת לברייתא ללוקחך כמ"ש אם לא זכיתי ללוקחה כו' ואידך שלא יכשלו בך בני אדם לבא לידי איסור' כמ"ש כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו כו' ולא יפה עשה לקלל שתשוב לעפרה בשביל כך אלא כ"א לקללה שתשוב לשחרותה וכדאמרי' לעיל א"כ דאין זה כדאי לקללה שתמות ושרא' מאברהם עם שרה אשתו: ואי טפי ליה כו'. בכמה מקומות בתלמוד הפליגו בחמרא דרבי פנחס ב"י שלא רצה לאכול דבר שאינו מעושר ולא הזכירו בשום דוכתא מהפלא דהאי חמרא דר"י וי"ל דחמרא דר' פנחס ב"י עדיפא ליה לאתויי שהחמיר על עצמו ולאכול דבר שאסור לרבו ר' פנחס ב"י דהיינו דבר שאינו מעושר משא"כ הכא דלא אסר החמור על עצמו כלום אלא דבר שאסור לרבו רבי יוסי או למי שסכרו משום גזל הרחיק מהם:

אליעזר איש ברתותא כד חזו ליה גבאי צדקה טשו סב פס מיניה דכל דהוה נ"ט הוה יהיב להו יומא חד סליק לשוקא למזבן לה נדוניא לברתיה חזיוהו גבאי צדקה טשו מיני' אזל ורהט בתרייהו אמר להו אשבעתיכו במאי עסקיתו א"ל בנדוניא דיתום ויתומה אמר להו העבודה שהן קודמים לבתי שקל כל מה דהוה לי' יהביה ניהלייהו פש גביה חד זוזא אזל זבן ביה חיטי ואסיק שדייה באכלבא אתיא דביתהו א"ל לברתה מאי אייתי לך אבוך אמרה לה כל מה דאייתי לאכלבא אסקיה סליקא אתיא למפתח בבא דאכלבא חזיה אכלבא דמליא חיטי וקא נפקא בצנורא דדשא ולא מיפתח בבא מחיטי כי אתא מבי מדרשא אמרה ליה ראה מה עשה לך

בוראך

עיון יעקב

יאסף שלא בזמנו. כאן לא קאמר וכן הות ליה לפי שלא הי' צריך למות מיד והיי' סגי ביום א' קודם זמנו שיומם לא הי' ניכר שמקללתו מת קודם זמנו משא"כ בבתו שהוצרכה למות מיד כדי שלא יכשלו בה ויצערו הבריות לכך קאמר וכן הות לה: העבודה שהם קודמין. אע"ג דקי"ל עניי קרובך קודמין מ"מ יתום ויתומה אין מי שיערת עבורם להשתדל ברוגיא אבל בתו יכול הוא להשתדל ולהז"ה מוקום אחר:

(בוראך) [אוהבך] אמר לה העבודה הרי הם הקדש עליך ואין לך בהם אלא כאחד מעניי ישראל:

רשו. מתחבאים ממנו: ביתום ויתומה. לזוגן זה לזו: העבודה. שבועה. (ואף על גב דקי"ל עניי קרובך קודמין וכ"ש בתו י"ל שהיה לו בביתו להפריש כדוכיא גס-לבתו מיהו עני היה שלא היה לו. מאתים זוז ודקאמר לא פש גביה אלא חד זוז הייכו אללו בשוק ואבין ביה מיעי להפריש כדוכיה בתו ודו"ק מהרש"א): פש הד זוזא. דהו לא לריך לאעסוקי יתום ויתומה: באבלבא. אוכר חטים: מה עשה לך אוהבך. הקב"ה: אלא כאחד מעניי ישראל. משום דמעשה ניסים הוא ואסור להנות ממעשה ניסים כדאמרינן לעיל ואם עושים לו נס מנכים לו מזכויותיו:

סג רבי יהודה נשיאה גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מטרא אמר כמה איכא בין שמואל הרמתי ליהודה בן גמליאל אוי לדור שנתקע בכך אוי לו למי שעלתה בימיו כך חלש דעתיה ואתא מטרא. (רבי יהודה) [דבי] נשיאה גזר תעניתא ולא אודעינהו לר"י ולר"ל לצפרא אודעינהו א"ל ר"ל לר' יוחנן הא לא קבלינן עלן מאורתא א"ל אנן בתרייהו גרירן. דבי נשיאה גזר תעניתא (בעו רחמי) ולא את' מטר' תני להו הושעי' זעירא דמן חבריא °והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה משל לכלה בזמן שעיני' יפות אין כל גופה צריך בדיקה ובזמן שאין עיניה יפות כל גופה צריך בדיקה. אתו עבדי ורמו ליה אצואריי' סודרא וקא מצערי ליה אמרו להו (הנך בריוני) [בני מתא] שבקוה דאנן נמי הוה קא מצער לן וכד חזינן דכל מיליה לשום שמים עביד לא אמרינן ליה ולא מידי אתון נמי שבקוה. רבי גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא נחית קמיה אילפא ואמרי לה רבי אילפי אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא א"ל מאי עובדך א"ל דיירנא בקיסא דהיקא דלית ביה חמרא בקדושא ואבדלתי טרחנא ומייתינא חמרא לקדושא ואבדלתא ומפקינא להו ידי חובתייהו רב איקלע להרוא אתרא גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא נחית קמיה שליחא דצבורא אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא אמר ליה מאי עובדך א"ל מיקרי דרדקי אנא ומקרינא לבני עניי כבני עתירי וכל דלא אפשר ליה לא שקילנא מיניה מידי ואית לי פירא דכוורי כל מאן דפשע בינוקא משחידנא ליה בכוורי ומשדלנא ליה עד דאתי וקרי. רב נחמן גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא (כי אזל לביתיה) אמר שקלוה לנחמן ושדיוה מגודא לארעא חלש דעתיה ואתא מטרא:

[רבי יהודה נשיאה. היה בנו של רבן גמליאל ברבי]: בין שמואל הרמתי ליהודה בן גמליאל. דאפילו באחד בניסן שהיה סימן קללה הוה בעי אמיטרא דכתיב הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר וגומר עכשיו בדורו של רבי יהודה בן גמליאל שהוא שהי בתוכו בעי רחמי ולא מסגחי ביה (ובתוס' בין שמואל הרמתי ליהודה הוא התפלל על הגשמים שלא בעתם ובאו ואני בעתם ולא באו הוא לא התענה ואני התעניתי): שנתקע. תקועה: הא לא קבלינן עילוון מאתמול. כדאמרינן לעיל מאימתי מקבל רב אמר במנחה ושמואל אמר בתפלת מנחה: אנן בתריידו גרירן. כלומר עלייהו דבי נשיאה סמכינן וגררינן כפשין בתרייהו וכדמקבלינן מאתמול דמי: זעירא דמן הבריא. לעיר שבישיבה והאי דקרי ליה הכי משום דאושעיא אחרינא הוה התם: מעיני העדה. הנשיאים המאירים לעיני העם (והא דלא מייתי קרא דפרשת ויקרא ונעלם מעיני הקהל דהתם י"ל דקאי אהעלמת דבר אבל הכא כתיב לשון עשיה דלא שייך בעיני עשיה לכך דרשו דעיני הם הנשיאים כהמשל וק"ל מהרש"א): בזמן שעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה. דודאי כל גופה יפה (האי משל גריעותא לבי נשיאה כלומר בזמן שהפרנסין הגונים כל הדור טובים כיהו ואם אינן הגונין ודאי כל הדור אינו יפה. כלומר דחטאים דבי נשיאה שהם עין העדה גורם. מלאתי כתוב בפירוש אחר) [אין עיניה יפות כו']. הואיל והכהו דבי נשיאה דהא עיני העדה רשעים דלא העם (אין) לריכין לבדוק מעשיהם לכך לא מסגחי בהו מן השמים: אתו עבדי. דבי נשיאה: הוו מצערי ליה. לאושעיא לפי שהטיח דברים כנגד נשיאה: בריוני. גברי תקיפי הוו אמרי להכי דבי ריש גלותא שבקוהו ולא תצערוהו דאכן נמי מצערין ליה ואמאי שבקינן ליה דלא מצערינן ליה דכיון דחזינן דכל מילי דאומר ועביד לשום שמים להכי לא אמרינן ליה ולא מידי: ואיכא נוסחא אחרינא בגמ' א"ל בני מתיה שבקוהו דהא נמי מצער לן פי' מצער לן מחרף ומגדף אותנו: נחית קמיה. לפני התיבה: בקיסא דהיקא. בכפר שדרי' בו דחוקים שהם עניים: פירי דכוורי. מחילות של דגים ויבי"ר בלע"ז: מאן דפשע בינוקא. מי שהיה פושע דלא בעי מיקרי שהתינוק לא רלה ללמוד: משחידנא ליה בכוורי. כי היכי דגמירי משדלנא ליה. בהדי כוורי דגים: כי אזיל. לביתיה: ה"ג שדיוה מגודא לגודא כלומר שדיוה מכותל זה שהוא עומד בלדו לכותל אחר

סד (רבא) [רבה] גזר תענית' בעא רחמי ולא אתא מטרא אמרו ליה והא רב יהודה בעא רחמי ואתא מטרא אמר להו ומה אעביד אי משום תנויי אנן עדיפנן מינייהו דבשני דרב יהודה כולהו תנויי *בנזיקין הוה ואנן קא מתניי' בש"ס וכד הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן מתנינן בעוקצין תליסר מתיבת' ואילו ר' יהודה כי הוה שליף חד מסאנא אתא מטרא ואנן קא צווחינן כולי יומא וליכא דמשגח בן אי משום עובד' אי איכא דחזא מידי לימא אבל מה יעשו פרנסי הדור שאין דורן דומה יפה. רב יהודה חזנהו לבי תרי דקא פרצי בריפתי אמר ש"מ איכא שבעא בעלמא יהב עיניה והוה כפנא אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרבי נחוניא שמעיה דמר

עיון יעקב

כא' מעניי ישראל. רש"י פי' משום שלא להנות ממעשה נסים א"כ גם כאי מעניי ישראל לא יהנה אלא כ"ל ונעעם שלא רלה ליהנות משכר מלוחיו בעולם הזה רק כאי יתאחר עניים להשיא בתו ומו לא: כל כלה שעיניה יפות. אי ביופי ממש קאמר י"ל משום דעיקר החן הוא ע"י עינים יפות לכך אין כל גופה לריך בדיקה או י"ל עינים יפות דהיינו עין טוב ולא עין רע וכמ"ש המפרשים גבי אלעזר עבד אברהם שעשה ניסוי זה אם שאמר גם לגמליך אשאב עיין בחידושינו לעיל דף ד': אי משום שנויי. עיין בברכות דף כ', ובחידושינו שם:

דמר׳ דשכיח קמיה בשמעת׳ ניעשייה דליפוק לשוקא
ויחזי מאי האי דאיכא בעלמא משכוה ועשיוה ואפקיה
לשוקא חזא כנופי׳ אמר מאי האי אמרי ליה אכסיפא
דתמרי קיימי דקא מזדבן אמר ש״מ איכא כפנא בעלמא
אמר לשמעיה שלוף לי מסאני שלף ליה חד מסאנא
ואתא מיטרא כי מטא למשלף אחרינא אתא אליהו וא״ל
[אמר הקב״ה] אי שלפת אחרינא מחריבנ׳ ליה לעלמא
אמר רבי [רב] מרי ברה דבת שמואל קאימנא אגודא
דנהר פפא וחזינא להו להנהו מלאכי (דדמו למלהי)
דקא מייתי חלא ומליונהי לארבי והוה קימחא דסמידא
ואתי כולי עלמא למזבן מיניה ואמינא להו מהאי לא
תזבנו דמעשה נסים הוא (השתא אתו חיטי מפרזניא)
למחר אייתו חיטי מפרזניא וזבון כ״ע. רבא איקלע
להגרוניא גזר תענית׳ בעו רחמי ולא אתי מטרא אמר
להו ביתו כ״ע בתעניתייכו ביתו למחר אמר להו מי איכא
דחזי מידי בחלמיה לימא א״ל רבי אלעזר מהגרוניא
לדידי אקריון בחלמא שלם טב לרב טב מרבון טב
דמטוביה אוטיב לעמיה אמר ש״מ עת רצון היא בעא
רחמי ואתא מטרא:

ה״ג בנזיקין הוה. תלמודם לא היה גדול אלא בסדר נזיקין:
האשה שכובשת ירק וכו׳. מפורש במסכת ברכות:
זיתים שכבשן בטרפיהן. בפ׳ ג׳ דטהרות: כי הוה שליף
הד מסאנא. משום עינוי: תליסר מתיבתא בעוקצין. י״ג ישיבו׳
(כלומר י״ג פנים) איכא בהך מתא דגמרי מסכת עוקלין: דחזא
מידי. ח״ו בעובדי ביש׳: דומה יפה. שלא היה דומה לדור יפה
(כמו דור של לדקיהו וק״ל מהרש״ה). דקא פרצי בריפתא.
שזורקים הפת זה לזה כמשחקין זה עם זה: שמעיה דמר כלומר
אתה שמשמש נער לרב יהודה: ניעשיי׳ דליפוק לשוקא. כחזקהו
כאדם האומר לחבירו בא וכטייל בשוק: חזא. כולי עלמא דמקיפין
למיזבן תמרי ביוקר: אכיספא דתמרי. פסולת של תמרים:
מחריבנא כולי עלמא. מרוב גשמים. (מלאתי כתוב פי׳ אחר
שלוף לי מסאני כלומר אשב בתענית. ומחרבנא לעלמא מרוב לער
שאתה רוצה ליתוב בתענית: . לדידי חזי לי מלאכים בשניה דרב
יהודה. ר״ל באותו פעם דעבד רב יהודה הכי): חלא. חול:
דסמידא. סולת והן עלמן מוכרין אותו: אמר להו מעשה
נסים כו׳. וכמה דאפשר להתרחק ממעשה נסים יותר טוב ונכון.
מפרזניא. מציאן ואותו מקום:

מהרש״א שלף ליה הד מסאנא ואתא מטרא כו׳. שליפת
סנדל אחד מה׳ עינויים דחשיב בפ׳ י״ה והכא דבשוק
הוה קאי רב יהודה לא הוה ניכר בשום אחד מהעינויים להתחיל
בשוק ולקבל עליו תענית כ״א בשליפת סנדל וקאמר דמיד שהתחיל
נס בזה בשליפת סנדל אחד היה נענה ואתא מטרא ואמר דאמר
ליה הקב״ה אי שלפת אחריתא חריבנא לעלמא אפשר משום שהטריח
כ״כ קונו מעיקרא כי יהיב עיניה להיות כפנא בעלמא והשתא הדר
לבקש שבעא ביותר מן הצורך דכבר היה נענה בשליפת סנדל אחד
לחזור שבעא בכדי הצורך ומיהו יש לדקדק מאי הוא קיבול תענית
זה בשליפת סנדל בשוק כיון שלא קבלו מאתמול כדקאמר לעיל וצ״ל
דלצערא בעלמא קבל עליו בשליפת סנדל: חזא למלאכי כו׳. גם
שהיה רב יהודה מתפלל ואתי מטרא מ״מ לפי אותה שעה עדיין לא
היה שובע עד שהמלאכים הביאו קמחא במעשה נסים וכשא״ל לא
תזבנון מהן שמעשה נסים הן ולא היה ע״י שובע הקרה ה׳ למחר
דאתיין ארבי דחיטי מפרזניא בלא מעשה נסים והיה שובע: שלם
טב כו׳. ובפרק הרואה אמרינן דחד ע׳ כמי הרואה אותה בחלום
סימן יפה לו והיינו שראה הט׳ בכתבא כדמשמע התם גבי הרואה
הספד בחלום אבל הכא בקריאה קאמר דאפשר דלא סגי בחד ט׳
אלא בהאי חלמא דאתא ליה שלמא טבא משמיא בחלום וכ״ל לרב טב
היינו על רבא שהוא רבם הישיבה וגזר התענית ומטוביה מטיב לעמי׳
יש לפרש כמי על רבא דמטוביה של רבא ובזכותיו מטיב רבון טב
שהוא הקב״ה גם לעמיה:

הדושים הקשה בספר תאוה לעינים הלא אביי משני במסכת ברכות דף
כ׳ משום דקמאי מסרי נפשייהו אקדושת השם והניחו בצ״ע
ונראה דלק״מ דאמרינן לקמן בסמוך דגם רבא מסר נפשי׳ אקדושת השם
דנגדיה לההוא גברא ומית ובעי לצעורי וכו׳ וק״ל:

סה ההוא גברא דאיחייב נגידא בבי דינא דרבא משום
דבעל כותית נגדי׳ רבא ומית אישתמע מילתא
בי שבור מלכא בעי לצעורי לרבא א״ל איפרא הורמיז
אימיה דשבור מלכא לברה לא ליהוי לך עסק בהדי
יהודאי דכל דבעון ממרייהו עבידלהו א״ל מאי האי אמר׳
ליה דבעו רחמי ואתי מטרא אמר לה ההוא משום זימנא
מטרא הוא ליבעו האידנא בתקופת תמוז וליתי מיטרא
שלחה ליה לרבא כוין דעתיך ובעי רחמי וייתי מטרא.
תהלים מ בעא רחמי ולא אתא מטרא. אמר לפניו רבש״ע °באזנינו
שמענו אבותינו ספרו לנו פועל פעלת וגו׳ ובעינינו לא
ראינו אתא מטרא עד דשפוך מרזבי דמחוזא לדגלת
אתחזי ליה אבוה בחלמא אמר מי איכא דמטרח קמי
שמיא כולי האי קום ואשני מדוכתיך. הרתחי עליך מן
שמיא שני דוכתיה למחר אשכחיה לפורייה דמירשם
בסכיני. רב פפא גזר תעניתא חלש ליביה שרף פינכא
עיין נ״ הגמרא וכרש״י דדייסא (פי׳ טעם מידי) בעי רחמי ולא אתא מטרא א״ל
ר״נ בר (אושעיא) [אושפזתי] אי שריף מר פינכ׳ אהריתי
דדייסא הוה אתי מטר׳ אכסיף וחלש דעתי׳ (בעא רחמי)
ואתא מטרא:

נגידא. מלקות: איפרא הורמיז. כך שמה איפרא חן יופי שדים הי׳
לה: בעי. שבור מלכא לצעורי׳: מאי האי. מאי עביד להו:
א״ל. דכל אימת דבעי אתי מיטרא: זימנא דמיטרא הוא. ואפילו
לא בעו נמי אתי מיטרא: שלחה ליה לרבא. דרחמא ליה לרבא:
(בעי שבור מלכא לצעורי לרבא): אבותינו ספרו לנו. אבל בעינינו
לא ראינו נסים עכשיו הראה לנו נפלאותיך: דשפוך מרזבא
דמחוזא. שלקחו מים מן המרזבות עד ששופכין בחוצות ויורדין
לדגלת. לנהר חדקל: אשני מטתך. אל תשכב במטתך הלילה:
דמירשם בסכיני. שהיתה המטה מחותכת בסכינים דבעי מלאכי
חבלה

עין יעקב

מי איכא דמטרח קמי שמיא כולי האי. להביא גשמים בזמן שאין צורך בו כולי האי משום לער פורתא שהיי נצטה לך. והא דקאמר למחר אשכח׳ לפוריא דמירשם היינו לומר שלא היתה
דברי הלוומות לא מעלין ולא מורידין ע״ז קאמר שהכירו הסימנים שהם אמיתים ואף למ״ד המתים אינם יודעים מאומה י״ל ע״י חלום שאני ועיין בתוספות רסועה דף ל״ד ע״ב
ד״ה אבותי בקשו עלי רחמים

שבלה למקטליה וכן משמע פרק הזהב: פינכא. קערה (פינכא קערה רחבה): (אי שריף מר. כלומר בבדיחותא אוכל כמו שורפה היה אי אכל מר חדא פינכא כף אחת מדייסא כלומר גוזר תענית ואכלה והדר בעית רחמי לא עביד יפה הלא דעתיה): [אי שריף מר פינכא דדייסא. מלשון שורפה היה: פינכא. מלא כף כמו מלאך פינכי ולחוכא קאמר ליה הכי משום דטעים בריש' והדר בעי רחמי]:

מהרש"א פועל פעלת בימיהם כו'. קרא הוא בספר תהלים על כל ניסים שפעל הקב"ה בימי קדם ורבא נתכוין הכא בתפלתו על שמואל הנביא שפעל כזה להביא מטר שלא בזמנו בימי קציר חטים ואביו אמר ליה מי איכא דערה קמי שמיא כולי האי להביא מטרא שלא בזמנו דלא דמי לשמואל שעשה כן נגד ישראל ואתה עושה כן בשביל שבור מלכא בתקופת תמוז שלא לצורך: שני דוכתיך כו'. נראה כי המזיקין שניתן להם רשות להזיק מיוחדים להם מקום הזיקן ואין להם רשות להזיק במקום אחר ואפשר שזהו הוא בכלל שאמרו במס' עבודת כוכבים חליים רעים ונאמנים היינו רעים בשליחותן ונאמנים בשבועתן: שריף פינכא דדייסא ובעי רחמי כו'. הא ודאי כיון דגזר רב פפא תענית בו ביום לא הוה אכל בו אי לאו דחלים ליביה כדאמרינן ורב נחמן דאחיך עליה היינו על שטעם ואכל קודם דבעי רחמי והתפלל כפרש"י אי נמי דהוה ליה למטעם דבר מועט כדין חולה שנותנין לו לאכול ביה"כ ולא ה"ל לשריף פינכא דדייסא שהוא מרובה:

סו רבי חנינא בן דוסא הוה קא אזיל באורחא (והוה דארי צנא דמילחא ארישיה) אתא מיטרא אמר לפניו
עיקרים רבש"ע כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער פסק מיטרא
מ"ד פרק כא וכב כי מטא לביתיה אמר כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת
אתא מטרא אמר רב יוסף מאי אהניא ליה צלותיה דכ"ג
פרק הוליאו לו לגבי ר"ח בן דוסא דתנן כ"ג מתפלל תפלה קצרה בבית
ועי"ש החיצון שלא להבעית את ישראל מאי מצלי רבין בר
רמ"א (רב) אדא ורבא בר (רב) אדא תרוייהו משמיה דרב יהודה אמרי יר"מ ה' אלהינו שתהא שנה זו שחונה וגשומה שחונ' למימרא דמעליות' היא אדרבה הא גריעותא היא אלא אם שחונה תהא גשומה ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים ורב (אדא בר אהבה) [אחא ברי' דרבא] מסיים בה משמיה דרב יהודה ולא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה ואל יהיו עמך ישראל צריכין להתפרנס זה מזה [ולא לעם אחר] א"ר יהודה א"ר בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו אינו ניזון אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת כל מעלי שבתא הות רגילה דביתהו דמחממת
דף כה תנורא ושדיא קוטרא בתנורא *משום כסיפא הויא לה ההיא שבבת' בישתא אמרה מכדי ידענא דמידי לית לה איזיל ואחזי מאי היא אזלה וטרפה אבבא איכספא ועיילה לאידרונא איתעביד לה ניסא דאשכחתי' לתנורא דמליא ריפת' ואגנא דמליא לישא אמרה לה פלניתא פלניתא אייתי מרדיך דהרך ליך ריפתיך אמרה לה אף אנא להכי עיילי תנא אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בנסים היתה א"ל דביתהו עד אימת ניזל ונצטער כולי האי אמר לה מאי נעביד (אמרה ליה בעי רחמי דליתבו לך מידי מטיבותא דגניזא לצדיקי לעלמא דאתי) בעא רחמי יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא חזא בחלמא עתידי כולהו צדיקי דאכלי אפתורא [דדהבא] דתלתא כרעי ואיהו דתרתי כרעי אמר לה ניחא לך דכולהו צדיקי אכלי אפתורא דתלתא כרעי ואנן אכלינן אפתורא דשקיל חד מיניה אמרה ליה בעי רחמי נשקלוה בעי רחמי ושקלוה. תנא גדול נס האחרון יותר מן הראשון דגמירי מן שמיא מיהב יהבי משקל לא שקלי יומא חד בי שמשי חזיה לברתיה דהוות עציבא אמר לה בתי אמאי עציב' אמרה ליה דאיחלף לי מנא דמשחא במנא דחלא ורמאי בשרגא אמר לה מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק תנא היה דולק והולך כל היום כולו עד שנטלו ממנו אור להבדלה ר' חנינא בן דוסא הוו ליה הנך עיזי אמרו ליה קא מפסדן עיזך אמר להו אי קא מפסדן ליכלינהו דובי ואי לא כל חדא וחדא לייתי דובא לאורתא בקרנהא לאורתא כל חדא וחדא אייתי דובא בקרנהא הואי ליה ההוא שבבתי דבנתה ביתא ולא קא מטיין כשורי אמרה ליה בנאי ביתא ולא מטין כשוראי אמר לה מה שמך אמרה ליה איכו אמר איכו לימטו כשוריך מטי כשורתא וי"א סניפין עשאן תנא פלימו אומר אני ראיתי את הבית (שקירה רבי חנינא בן דוסא בתפלתו) והיו לכאן אמה ולכאן אמה והיו אומרים זה הבית שקירה רבי חנינא בן דוסא בתפלתו:

אמר התנים כנחן ה' נכנב כחנה על אלו ואמרים והשתעתיו כי קידשת הדרש וקנר התלג

רבי חנינא בן דוסא. תנא הוא: כל העולם בצער. שמבקשים מים לשדותיהם: בנחת. שאני יושב בביתי ואיני צריך לגשמים לפי שאין לי שדות: מאי אהניא וכו'. שהיה מתפלל אל יכנס תפלת עוברי דרכים ואע"פ כן שמע הקב"ה תפלת רבי חנינא ופסק מיטרא: שהונה חמה [כמו חמותי ראיתי אור ת"י בן עוזיאל שחינת: אם שהונה תהא גשומה. כשהיא חמה צריכה הארץ לגשמים מאד ותדיר: קב חרובין מע"ש לע"ש. כל השבת היה כזון בכך חסר לחם היה ומתגלגל היה בחרובין]: (ומאי מעליותא הוי כו'): ושדיא קיטרא. שהיתה מטלת בתנור דבר שמעלה עשן כדי שיהיו סבורין השכנים שאופה בתנור מחמת כסופא. שלא היה לה מה לאפות בתנור: אגנא. עריבה מול"ט בלע"ז: מרדה. (דהיינו כעין) לחת שרודה בו פת מן התנור: אף היא להביא מרדה נכנסה. שלא היתה קובלת משבנתה (שכנתה) דידעה דנסין אתעבדא לפי שהיתה מלומדת: מרדה. בלע"ז פוסי"ר: ה"ג דאיחליף לי מנא דמשחא במנא דחומרא וכו': [הזיא דביתהו. בחלמא: משקל לא שקלי. בתר דיהבי כל היכא דתני בי שמשי היינו ע"ש ולא שמעתי טעם: במנא דחלא. בכלי שיש בו חומץ ומתי חומץ בכר ויכבה הנר: עד שנטלו

והגיתא כנחת. עיין בחידושינו ביומא דף כ"ג: משקל לא שקלי. אלא דרך עונש כדכתיב ה' לקח וקי"ל: בי שמשי. פירש"י ע"ש ועיין במהרש"א ועי"ל על שם שמשמש שני דברים כהרף עין סוף יומא ושבת קדש נכנס וכן פי' בין השמשות לילה ויום על כל השבוע תשא"כ משי רק ערב שבת במשמע:

שנטלו ממנו אור להבדלה. הדליק ממנו נר אחר ליהנות בו ונר של מעשה נסים כבה כי היכי דעבד רב יהודה לעיל בחלא דהוה סמידא]: אמרו ליה קא מפסדי עיזך. שהן אוכלות מן הירק שבגנות של אחרים: א"ל אם עיזי קא מפסדי נכלינהו דובי. דאבים ואם לא קא מפסדי כל חדא וחדא לייתא דובא בקרנהא: [ולא מטו כשורי. אין הקורות מגיעות מכותל לכותל: איכו נימנו בישוריבו. יאריכו הקורות]: (סניפין עשאן. שלא נמשכו הקורות אלא חתיכות נתחברו לאותן קורות כדי שיהיו קורות ארוכו' כל צרכן לישנא אחרינא סניפין דעד הכותל הוו כסדר ולא יותר. ל"א) סניפין היו קורות של חוליות היו במעשה נס נדבקין להם חתיכות קטנות לארכן:

תוספות הוו ליה הנך עיזי. אמרו הגאוני' מציאה היו ולא נודעו להבעלים והיה שומר אבדה והטעם שאמרו כן משום דאמרי' לעיל די לו נקב חרובין אלמא דלא הוה ליה מידי אחרינא ע"כ מצאתי כתוב בספר אחד דר' חנינא ב"ד מהיכן הוו ליה עזים והא עני הוה ועוד אמרו חכמי' אין מגדלין בהמה דקה בא"י אתר רב פנחס מעשה ועבר אדם א' על פתח ביתו והניח שם תרנגולין ומצאן אשתו של רבי חנינא ואמר לה אל תאכלי מביציהן והרבו ביצים ותרנגולין והיו מצערין אותן ומכרן וקנה בדמיהן עזים פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולים ואמר לחברו בכאן הנחתי התרנגולים שלי שמע ר"ח א"ל יש לך בהן סימן א"ל הן נתן לו סימן ונטל את העזים והן עזי דאייתי דובי בקרנייהו (מכאן נראה שאין זה לשון התלמוד אלא מפירוש' נכתב בנוסח הגמ' וגם קשה היאך קנה עזים הא אין מגדלין בהמה דקה בא"י לכך יותר נכון גרסת התוס' ודו"ק מהרש"א):

מהרש"א להביא מרדה נכנסה מפני כו'. עיין פרש"י נראה פירוש לפירושו דר"ל דמפני שמלומדת בניסין הוא הטעם למה לה כלל מרדה בבית כיון שלא היה לה כלום לאפות וקאמר מפני שמלומדת בניסים ולכך (לא) היה לה אגנא שלא תצטרך לשאול משכניה ודקאמר דחזיא אגנא מלא לישא כו' אפשר שלא היה לה אגנא בבית אלא דכל זה בנס היה שלא תרגיש חברתה שאין כאן אגנא ולישא אבל במרדה גופא משמע דבלאו הנס היה אלא שהיה לה בחדרה: **הד כרעא דפתורא כו'.** נראה הרמז בזה כמ"ש בג' עמודי עולם על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים העולם עומד דבשביל אלו שלשה עמודים נברא העולם כדי שיזכה בהן לעה"ב ואלו הן ג' כרעי ורגלי דפתורא שיהיה לצדיקים לעתיד בשכרן הטוב ואמר דבעי רחמי ליתן לו משכרו בעולם הזה ויהבו חד כרעא דהיינו שכר התפלה שהיא העבודה שהיה מתפלל עכשיו והיה רגיל להתפלל על כל צרה שלא תבא כמפורש בכמה דוכתין ואחזי לה בחלמא שהיה חסר בעולם הבא מזה הכרעא שהוא שכר התפלה והעבודה: **בעי רחמי כו'.** ושקלוהו שיהיה לו שכרו משלם בעה"ב ואמר דגדול נס כו' דמשקל לא שקלי כו' והוא כענין שאמרו פרק במה בהמה מעולם לא ילתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בו כו' ע"ש: **הד בי שמשי.** פרש"י הייט ע"ש ולא שמעתי טעם עכ"ל ונראה דבי שמשי דהכא ודפרק הכושא לגבי רבי דכל בי שמשי אתא לביתיה היינו שעה דהכנסת שבת והיינו בעוד יום והשמש קיים דצריך להוסיף מחול על הקדש ולכך מקרי אותה שעה בי שמשי וכמ"ש שמש בשבת לדקה לעניים כמפורש לעיל וכרוזה דה"כ הא דקרינן ליום ששי ערב שבת היינו נמי משום אותה שעה דהכנסת שבת דערב של יום הוא נחשב לשבת משום תוספת דחול על הקדש: **היה דולק כל היום כו'.** לא היה צריך ליה לדלוק אלא בליל שבת משום שלום בית אבל היה דולק כל היום לפרסם הנס לרבים ביום גם שבאו להדליק ממנו נר למצות הבדלה: **אי קא מפסדן כו'.** הוא ידע האמת דלא קא מפסדן דאל"כ לא הוי מפקיר העזים לדובים כיון שלא היו שלו אלא ה"ל לנטרן שלא יזיקו כיון שמומר אבידה הוה: **עד שיצאו אמה לבאן כו'.** גם זה לפרסם הנס דגם מי שלא ידע ולא שמע מזה הנס כשיראה בבית זה שמשתנה מבתים אחרים להיות בו אמה מכאן כו' ישאל עליו ויגידו לו הנס והכי משמע דמייתי עלה הא דפלימו אני ראיתי וכו' וא"ל בית זה שקירה כו':

הרי"ף ר' חנינא בן דוסא ה"ל עיזי וכו'. בגמרא שלנו לא באו דברי התוס' כפי הנראה דלגאונים הנזכר לא הוו גרסי בגמרא ורבי חנינא מהיכא הוו ליה עיזי והא עני הוה וכו' ומשני מעשה ועבר אדם א' ולכך אמרו הגאונים מציאה היו אבל קשה היכי היה מותר רבי חנינא לומר אי מפסדן ניכלינהו דובי והא אין לרבי חנינא להפקיד המציאה כיון שאין בעליו של המציאה שם יבא בעל המציאה ויעמוד על שלו. וכן קשה לגירסת הגמרא במעשה באותו שהניח תרנגולים ומכרן וקנה בדמיהם עזים איך קנה עזים דהא אין מגדלין בהמה דקה ושמא י"ל דאין מגדלין בהמה דקה בא"י הוא לגדל ולדות אבל הכא שקנה עזים שכבר היו מגודלי' ביד אחרים ובדעתו היה לעשות חסד עם הבעלים לא חשש. ואין להקשות כאן היכי קאמר אי מפסדן ליכלינהו דובי והכניסם בספק איבוד דכיון שרבי חנינא קנה אותם להנאת הבעלים ולעשות חסד עמם היה בטוח שלא תצא תקלה מתחת ידו ומטעם זה לא חשש לקנות בהמה דקה בא"י לפי שהיה בטוח שלא יפסידו זרעים של אחרים כמו שהיה אח"כ שאמר אי מפסדן ליכלינהו דובי, ואי לא מפסדן לייתו דובי בקרנייהו אבל למ"ד שהיו של רבי חנינא יקשה והא אין מגדלין בהמה דקה משום דאין לר' חנינא לעבור על אין מגדלין בהמה דקה מפני שהיה סומך על הנס ומובטח שלא יפסידו:

רבי אלעזר בן פדת הוה דחיקא ליה מלתא טובא עבד מלתא ולא הו"ל מידי למטעם אשכח ברא דתומא שדא לפומיה חלש ליביה וניים. עיילו רבנן לשיולי ביה חזיוה דבכי וחייך ונפיק צוציתא דנורא מאפותי' כי אתער אמרו ליה מ"ט בכה מר וחייך ונפק צוצית' דנורא מאפותי' אמר להו דחזאי שכינה ואמרי' קמי' עד אימתי איטרח ואיזיל בהאי דוחקא ואמר לי אלעזר בני ניחא לך דאחרביה לעלמא והדר אברייה ואפשר דמברי' בשעת' דמזוני אמרי קמיה רבוני' דעלמא כולי האי ואפשר אמרי ליה שני דחיי נפישי או דחיינא אמר לי דחיית אמרי לקמיה אי הכי לא בעינא ואמר לי בהאי אגרא דאמרת לא בעינא יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסר נהרי דמשחי אפרסמא דכיין דמענגת בהו אמרי קמיה רבוניה דעלמא האי ותו לא אמר ליה ולחברך מאי ניתיב להו אמרי קמי' רבוניה דעלמא ומגברא דלית ליה קא בעינא ומחיין באסקוטלי' אפותאי ואמר לי אלעזר ברי אגרי בך גירי: סז

דבי אליעזר בן פדת. אמורא הוה והוא הנקרא מרא דארעא דישראל במסכת נדה בעל הוראות היה והוא שום רבי יוחנן אחרי מות ר"ל והיה דחוק ועני: עבד מלתא. הקיז דם: ברא דתומא. (נ"א) [בן שום לנע] של שום: חלש ליביה. נתעלף: צוציתא. זיקין: מאפותיה. (מחוטם שלו ולית דמפרשי) ממצחו: כולי האי ואפשר. בתמיה לאחרוני כולי עלמא בעית עלי ועדיין אפשר

עיון יעקב

אי הכי לא בעינא. משמע דאי שעתיד לחיות נפישי הי' בעי לברוא הכל הא כבר אמר כולי האי ואפשר י"ל דמ"מ היה יכול להתפלל שהקב"ה ישנה מזלו ע"ד נס כדמצינו לעיל דף כ"ג גבי ר' מני שהתפלל ליעתר ואיעתר וכ"ון דחיים נפים לא רצה לטרוח לעשות בשביל זה קיבל שכרו:

אפשר אמרת ואכתי הך ספיקא דילמא לא מתרמינא בשעתא דמזוני: דהוי [נפישי או דחיינא. ימי שחייתי כבר הם רבים ממה שאני עתיד לחיות: אמר דהיית. מה שכבר היית מרובים ממה שאתה עתיד לחיות: אי הכי לא בעינא. דתיחרבי לעלמא: ותו לא. וכי אין אתה נותן לי דברים אחרים: אמר לי ולהברך מה יהיבנא. וא"ל וממאן דלית ליה בעינא לא גרים בס' רבי ובס' שלי כתוב: ומהיין באסקוטלא. בגודל כלומר באצבעו: גירי. חצי אשלא בך ובדיחותא בעלמא אכה אותך מעט באצבע והיינו טוליתא דכפק מאפותאי שמדביק אצבע לרדה עם הגודל ומכה בצפורן האצבע וזה פירוש אסקוטלא: וטעמא דקא בכי מפני שא"ל שכינה שחייו מרובין שכבר חי ממה שעתיד לחיות וטעמא דחייך משום י"ג כהרווחא לרחוץ בהן ולטייל בהן מזה לזה. זה מצאתי בפרש"י מוגה:

הרשב"א איני רואה שיקשה בעיניך אומרו הקב"ה יתיב גבאי ולא מה שאמר אמרי ליה עם היותך מאמין בנבואה או ברוח הקודש ואם ראה החסיד הזה מראות אלהים במדריגה ממדרגות הנבואה או מרוח הקודש אפשר וראוי להיות כמוהו וכענין שאמרו הנביאים וראה את ה' ושואל אל ה' ואמר ניחא לך דאהפכית לעלמא ואבריה מרישא אפשר דמתילדית בשעתא דמזוני להורות שבריאת העולם בסידורו לתכלית הכיון שחייב' החכמה להיות העולם במשטרי השמים וכסיליהם עד שאם יהפוך ויסוב ויבנה על הסדר זה בעצמו יבנה שיתנהג על המזל בעניינים הגופנים והבנים והחיים וכענין שאמרו במועד קטן בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא ואמר לו הש"י וגלה לו הענין ברמז בזה הסדר אם יוקשין בו חסידיו לעתיד ומתרעמים על המדה כך חייבה חכמתי עד שהוא ע"ה אם הוא בשלימות החסידים וראוי להפך כולו בשבילו כאילו לא נברא העולם אלא בשבילו עכ"ז לא ישיג מן הגשמיים רק מה שיחייב אליו מדרך סדור הגלגלים והמזל וכאמרם ברבי חנינא כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש וכאמרם ברבי עקיבא שהראה לו למשה תורתו ושהיו שוקלין את בשרו במקולין ואמר משה זו תורה וזו שכרה א"ל משה שתוק כך עלה במחשבה והמחשבה זו רמז לדבר הנעלם לא ידענו רק בעל המחשבה. ואמנם המושג מזה שהדברים השוים בעולם שהווה ונפסד אין עיקרים שאין להם קיום ויעברו ויתחלפו התחלפות הזמן ומה שאין לו קיום אין לו ענין וחבור עם דבר הקיום המתמיד וא"כ החסידים בעלי הקיום אין להם תאוה בדברים הגשמיים אם ישיג מהם הנאות או ההפך שלא יתאוה דבר למה שהוא הפכי וא"כ אין הדבר קיים מתאוה לדברים הנפסדי' שהן הפכו והוא אומרו דחיינא עפי א"ל דחיית א"ל אי הכי לא בעינא רומז למה שאמרנו ולומר הטובות המושגות בעולם יבואו אל תכלים ויכלו ככלות הזמן ויעברו כמו שעבר הזמן הקודם בטובותיו א"כ איני רוצה בהם שאין בהם תאות אמתיים למי שמתחבר אל הקיום רק לדברים הקייימי' לא לנפסדים ואמר בהאי אגרא דאמרת לא בעינא רוצה בו אחר שנפרדה נפשו מן התאות הגשמיות עד שלא רצה בו ונדבקה בשכליות והוסיף בתפלתו להשיג לתענוג נפשיי ושכל הרבה יותר ממה שהיה בזה תוספת זכות כמו אסר בתאות השכליות. ומה שיעד י"ג נהרות אפרסמון רמז לעלוי הזכות ולפי שהאפרסמון שנכבד שבדברים הגשמיים רמז לעלוי התענוג יהוא הנפשי מטוקף עוד לזה תענוג האפרסמון בריחו וריח דק שבתענוגים עד שידמו אותו רז"ל לנפש ואמר שהוא דבר שהנפש נהנית ממנו וע"כ יחסו תענוג הנשמה לריח האפרסמון שהוא תענוג הדק המענג את הנפש והוא כענין הנרמז בשיר השירים לריח שמניך טובים ומנין. י"ג נהרות אפשר שאינו מכוון רק מנין מוקרי כענין שבע יפול צדיק וקם. זה עשרת מונים. יוסף ה' עליכם אלף פעמים שכל אלו החשבונות לא לתכלית מכוון או מכוון למדת טובו ורחמיו שהם י"ג מדות. ואמרו האי ותו לא כבר ידעת שהצדיקי' אין מדרגותיהם שוה וכל אחד נכוה מחופתו של חבירו כאמרם פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה ועל כן שאל עוד מדרגה למעלה מן המדרגה שיעד לו והיתה התשובה לאביך מאי אעביד הרמז למי שהוא למעלה כי כל אחד יש לו מדרגה מיוחדת לפי מעשיו ואמר לו וממאן דלית ליה בעינא:

מהרש"א דהזאי שכינה ואמרי כו'. והא דכתיב כי לא יראני האדם וחי מוקמי' לה סוף פ' החולץ היינו באספקלריא המאירה: דאהריב לעלמא כו'. לכאורה אינו [דומה] להחריב כל העולם משום שישתנה שעתו של ר"א ונוסחאות הישנות יותר מדוקדק ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא כו' דאיכא לפרושי על ר"א קאמר להפוך עולמו ולבוראו שנית ואולי שכונו בכאן על גלגול הנשמות: אפשר דמתילדית בשעתא דמזוני כו'. כמ"ש מזל שעה גורם דהיינו שעת הלידה וכמ"ש חיי ובני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא גם שאפשר לבטל המזל כמ"ש פ"ב דשבת מ"מ מוכין לאדם מזכיותיו וזה שאמר בהאי אגרא דאמרת לא בעינא רלה לומר הלא בעינא ליטול משכר בהאי עלמא יהיבנא לך שכרך משלם לעלמא דאתי: שלשה עשר נהרות דאפרסמון כו'. מדמה תענוגי עולם הבא בעולם הנשמות לאפרסמון שהוא מלתא דריחנא שהוא המוש הקרוב לדבר רוחני כמ"ש כל הנשמה תהלל יה איזה דבר שהנשמה נהנה בו הוי אומר זה הריח ומספר י"ג דנקט ע"ש מדות טובות שהם שלשה עשר וראיתי בספר ישן דגרס י"ב כהרווחא כו' וכתב בזה ע"ש י"ב גבולי אלכסון שהם גבולות עונים למספר שבטי בני ישראל הקבועים בי"ב מזלות וכנגד י"ב מעיינות מים המתמשכים ויוצאים משם של י"ב אותיות כו' עכ"ל: דלית ליה בעינא כו'. ופרש"י בגמרא ל"ג בספר רבי ובספר שלי כתוב עכ"ל ונראה לפרשו שא"ל הקב"ה מה שאתה מבקש יותר וכי מחלק עולם הבא של חברך אתן גם לך ואמר דודאי מה שמוכן לחבירי הצדיקים איני מבקש כמה שאמרו דאין אדם נוגע במה שמוכן לחברו אבל אנא מבקש מגברא דלית ליה זכות ליתן לו חלק בעולם הבא שתתן לי חלקו וכמו שאמרו בפ' אין דורשין דהצדיק נוטל חלק הרשע שבגן עדן והרשע נוטל חלקו של צדיק שבגיהנם ומייתי לה שם מקרא וק"ל: אגרי בך גירי בו'. עיין פירש"י ובערוך פירש גרי בך גירי כן שונה הגאון ופירוש ברכה היא וכך א"ל לעתיד לבא גרים שיגורו בך כמו שכתוב יגורו בך נדחי עכ"ל:

רבי חמא בר חנינא גזר תעניתא (בעא רחמי) ולא אתא מטרא א"ל והא ריב"ל גזר תעניתא ואתא מטרא אמר להו הא אנא והא בר ליואי אמרו לי' ניתי ונכוין דעתין איפשר דתברי צבורא לבייהו ובעי רחמי ואתי מטרא בעון רחמי ולא אתי מטרא א"ל רצונכם שיבא מטרא בשבילנו א"ל הן אמר רקיע כסי פניך לא כסי אמר כמה עזין פני רקיע כסיא בעיבא ואתא מטר. לוי גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מטר'. אמר לפניו רבש"ע עלית וישבת במרום ואין אתה מרחם על בניך אתא מטר' ואיטלע. אמר רבי אלעזר לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואיטלע ומנו לוי. והא גרמא ליה והא לוי אחוי קידה קמיה דרבי ואיטלע הא והא גרמא ליה. ר' חייא בר לוליאני (אמר אנא) שמעינהו להנך ענני דקא אמרן ניזיל ונשדי מטרא בעמון ומואב א"ל כשהחזיר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שבאו ישראל וקבלוה ואתון שבקיתו ישראל ותשדו מטר' בעמון ומואב שדו אדוכתיידו. שדיין אדוכתיידו:

הא

רצונכם שיבא מטרא בשבילנו. פי' כיון שלא שברו לבם בתשובה לכך לא הועיל רחמים לכך אמר רצונכם שיבא מטרא רק בשבילנו בשאמרו לו הן התפלל לאלקיו כתפלתם עד דאתי מטרא:

הא אנא והא בר ליואי. הוא אים אחד ואני אים אחד הוא עדיף מינאי: דתברי. סוברים: שיבא מטר בשבילנו. מקבלים אתם עליכם ומסכימין לדעת אחד: כמה עזין, דלא כסיף מלבורא: לוי אחוי קידה. מען שני גודליו בארץ ומוחה ונוסק את הרלפה: הא והא גרמא ליה. החטא גרם לו שנעלע בקידה:

הרשב״א ז״ל ומפני שהשגחה לרלון איננה זולתי באמירה ובשמיעה ובראיה הוסיפו ג׳ אלה להשגחה ולידיעה ולהשגחת הרלון כמו השמע עם קול אלהים כמו אם השיג. ויאמר ה׳ לדג. ולבי ראה הרבה חכמה ודעת וכאן ראה הענגים וידע שהרוח מנשב ומוליך אותן להמטיר לגד ארץ עימון ומואב ומתפזרים מעל ארץ ישראל וכאילו שמע עמם שהיו אומרים להוריד מטר לעמון ומואב:

מהרש״א אמרו ליה והא ריב״ל גזר כו׳. נראה לפרש במעשה הזה דבתחילה גזר תענית והיו היחידים מתענין בו כמו ששנינו פ״ק דב״ק ראשונות מתענין היחידים ולא אתא מיטרא גאמרי ליה אותן היחידים הא ריב״ל גזר תענית עם היחידים ונענה דאתא מטרא: וא״ל **הא אנא והא בר ליואי.** ר״ל אפשר דמין ושקולין אנן שגוזרים התענית אבל שיחידים המתענין עמי אינן שקולין כיחידים שהתענו עם ריב״ל וא״ל דא״כ שאינן ראויין לכך נראה לכוין דעתין בתפלה ונלרף לבורא עמנו בתעניות האחרונות ששנינו שם בעא רחמי עם לבורא ועדיין לא אתא מטרא וא״ל רבי חנא לאותן היחידים דא״כ כיון שאנו רואין דעלירת הגשמים בשביל לבורא הוא אם ניחא לנו שיבא מטר בשבילנו כפרש״י שאתם ונסכימים עמי דהיינו שיבא מטר גם בלא זכות לבורא אלא בשבילנו ע״ה שאמר הכתוב ותגזר אומר ויקם לך שהלדיקים גוזרים והקב״ה מקיים וא״ל הן להסכים על כך ואמר דרך. גזירה רקיע כסי מלי דעלירת הגשמים תולין בגרם השמים כמ״ש ועלר את השמים ולא יהיה מטר וגו׳ ועדיין לא השגיחו בגזירה זו עד שהוסיף לגעור בהן כמה עזין. הן כו׳ שלא להשגיח בגזירת הלדיקים: **עלית וישבת במרום ואי אתה מרחם כו׳.** מליכו במדרש בזמן שישראל עושין רלונו של מקום שוכן בערבות ואינו מתרחק מהם שכאמר מבין שני הכרובים ומדבר אליו ובזמן שאין עושין רלונו של מקום מתעלה ויושב בשמי מרום והכל לועקין ואין קולם כשומע כו׳ ואין נענין ע״כ יש לנו להתפלל שלא יתרחק מאתנו וישמע לעקתינו אבל לוי שאמר עלית וישבת במרום הוא כמתרעם וכן אי אתה מרחם על בניך האי ניסכי הוא כמתרעם נגדו ית׳ ברוך הוא אבל ה״ל להתפלל רחמים כרחם אב על בנים:

הרי״ף רבי חמא בר חנינא גזר תעניתא ולא אתא מטרא וכו׳. ולריך להבין מה זה היה שלא עשה בתחלה רב חמא מה שעשה לבסוף שאמר רקיע כסי פניך וכו׳ כמה עזים פני רקיע ועוד מה שאמר להו ניחא לכו שירד מטר בשבילנו מה זו שאלה ששאל להם כי בודאי שניחא להו כיון בשלחו בתר ריב״ל דליבעי רחמי תרוייהו. ונראה שרב חנא גזר תעניתא ולא אתא מטרא לא עלר כח לבו לומר לרקיע כסי פניך וכמה עזים פני רקיע עד שנתחבר עמו זכות ריב״ל וכשראה שלא נענו בתפלתם אמר להו ניחא לכו שיבא מטר בשבילנו כלומר שבמענה פיהם של לבור שיאמרו שהם אינם ראוים ליענות כי אם מתוך זכות שניהם יהיו נענים אח״כ בזכות עלמם ע״ד שאמרו כל המתפלל על חברו הוא נענה תחלה וכן כשהלבור השפילו עלמם לומר אין בנו מעשים ויבא כח הגשם בזכות שני הלדיקים הללו אז עלר כח רב הונא לומר לרקיע כסי פניך בעבים מפני כבוד לבור וכשראו דלא כשו אמר כמה עזים פני רקיע דלא כסוף מליבורא כלומר אע״פ שאין אנחנו ראוים ליענות מלד עלמינו מפני כבוד לבור יש להם ליענות וליכלם וכן היה שבשביל הלבור איכסי רקיע ואתא מטרא:

סס״ תלים צב **דרש** רבי חייא בר לוליאני מ״ד ״צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמ׳ תמר אילו נאמר תמר ולא הספינת וע״ש רש״א נאמר ארז הייתי אומר מה תמר ״אין גזעו מחליף אף צדיק [ח״ו] אין גזעו מחליף ואילו נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק [ח״ו] אין עושה פירות. לכך נאמר תמר וארז:

ואין גזעו מחליף. אם נפסק: **אף צדיק.** אין לו זכר לדיק ואין גזעו מחליף אינו קם בתחיית המתים: **צדיק אינו עשה פירות.** אין לו שכר לעתיד:

הרי״ף מאי דכתיב לדיק כתמר יפרח כו׳. יש לדקדק דלכאורה הוקשה לו בכתוב זה קושיא אחרת ולפי מה שאמר אח״כ אם נאמר תמר למה נאמר ארז ונדקדק מ״ש בלי הזה אם נאמר תמר למה נאמר ארז דהיל״ל למה נאמרו כתמר וכארז. וע״ק דכיון שיש בתמר שאין גזעו מחליף והלדיק גזעו מחליף כארז ויש בארז שאינו עושה פרי והמשילו לתמר שעושה פירות א״כ היה לו להמשילו באילן אחר עץ עושה פרי וגזעו מחליף כגון אגוז או רימון או כיולא דתלתי איתנהו ביה ולמה לו להמשילו לתמר ולארז. ונראה דהוקשה לו בכתוב דנקט כתמר יפרח וכארז ישגה והיל״ל בשניהם לדיק כתמר וכארז יפרח או בשניהם יאמר ישגה או יאמר כתמר וכארז יפרח וישגה ולתרץ זה הוקשה לו עוד למה המשילו לתמר ולארז והאי מספיק ולז״א אילו נאמר תמר וכו׳ שיש בתמר חדא לטיבותא שהוא עושה פירות ויש בארז חדא לטיבותא שגזעו מחליף. ואית בהו חדא לגריעותא בתמר שאין גזעו מחליף וחדא לגריעותא בארז שאינו עושה פירות והלדיק הוא דומה לתמר בענין הפריחה והפירות שעושה פירות וז״ש לדיק כתמר יפרח לענין הפרח שהוא תחלת הפירות כדכתיב ויצא פרח ויצץ ציץ ודומה לארז בענין ההחלפה שגזעו מחליף וז״ש כארז בלבנון ישגה שהוא לשון רבים שגזעו מחליף ומרבה להצליח כל היולא ממנו ומ״מ לא המשילו ללדיק לעץ אי עושה פרי מן הרמונים ומן התאנים לפי שגם יש בלדיקים אין גזעו מחליף ואינו עושה פירות והיינו כי בשעת מיתת הלדיק אין גזעו מחליף מיד להוליא לדיק אחר כמותו רק ברוב הימים כי עד שלא שקעה שמשו של לדיק זה זרח שמשו של לדיק אחר אבל באותו פרק ואותו שעה עדיין אותו לדיק שזרח לא יקום אורהו כמו אור הלדיק שמת ובבחינת אותו שעה הוא דומה לתמר שאין גזעו מחליף ובאמלעות הזמן דומה לארז שגזעו מחליף וגם בבחינת הפירות שהמשילו לתמר מ״מ נמשל ג״כ לארז שאין עושה פירות שכן הלדיק אינו עושה פירות בעה״ז שהפירות הם לעוה״ב ונמלא הלדיק דומה לתמר בשתי בחינותיו אם שיש לו פירות דהיינו לעוה״ב וגם כשמת אין גזעו מחליף מיד לפי שעה ודומה לארז בבחינתו שגזעו מחליף כן יחליף הלדיק לאורך ימים וזרח השמש ובא השמש וכן אינו עושה פירות לפי שעה דהיינו בעה״ז ולכך לא המשילו לעץ אחר עושה פרי וגזעו מחליף לפי שאינם באים ללמוד ללדיק שיש זמן שאינו אוכל הפירות וגם אין גזעו מחליף מיד עד לאחר זמן וז״ש אם נאמר תמר למה נאמר ארז כלומר כיון שנמשל לתמר בכל פרטיו למה נאמר ארז וכן אם נאמר ארז לריך להמשילו בכל פרטיו ולמה נאמר תמר ותירלו אם נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי מושלו לתמר שאין גזעו מחליף לא מיד ולא אחר זמן וכן אם נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי מושלו לארז שאינו עושה פירות לא מיד ולא לאחר זמן ואנחנו מדמים הלדיק לשניהם כמו שכתבנו שדומה לתמר בכל פרטיו בבחינת מיד ודומה לארז בכל פרטיו בבחינת שאינו אוכל פירותיהם בעה״ז ועם זה שכתבתי יתבאר שבמדרש רבה (ספר במדבר ד׳ קל״ט) אמרו לדיק כתמר מה תמרה אם נעקרה אין לה חליפין כך הלדיקים אין להם חליפין בשעה שהם מתים שנאמר והחכמה מאין תמצא וקשה טובא איך אמרו כך הלדיקים אין להם חליפים והרי המשילו ג״כ לארז שגזעו מחליף וא״כ גם יש חליפים ללדיקים ועם מ״ש הוא מתבאר בדקדוק לשון חז״ל שאמרו אין להם חליפים בשעה שמתים כלומר בדבר זה הם שוין לתמר אבל לאחר זמן מחליפין כארז:

תנו

עיון יעקב

ב״ה פרח רגזעו מחליף אף דלעיל דף כי אמרינן דארז. אין גזעו מחליף מ״מ מחלק הש״ם כאן דיש כמה מיני ארזים ולהכי כתב כאן כארז בלבנון ולעיל אמרינן כארזים עלי מים וע״ש בחדושינו:

שם ע"ב **עתנו** רבנן מעשה ברבי (אלעזר) [אליעזר] שגזר י"ג תעניות על הצבור ולא ירדו גשמים באחרונה התחילו הצבור לצאת אמר להם תקנתם קברים לעצמכם געו בבכיה וירדו גשמים. שוב מעשה ברבי (אלעזר) [אליעזר] שירד לפני התיבה. ואמר כ"ד ברכות ולא נענה ירד ר"ע אחריו ואמר (אבינו מלכנו אבינו אתה) אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה (אבינו מלכנו חטאנו לפניך) אבינו מלכנו [למענך] רחם עלינו (אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך) מיד נענה כסבורין העם שזה גדול מזה יצאת ב"ק ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו:

מעשה בר' (אלעזר) [אליעזר]. בן הורקנוס: י"ג תעניות. שהתענו והלכו עד שגמרו י"ג כדתנן עברו אלו ולא נענו וכו': התחילו הצבור לצאת. מבית הכנסת: קברים תקנתם. בתמיה אין לכם אלא לכו קברו עצמיכם מפני הרעב. (פ"א קברי' הקנתם לעצמיכם על שאתם יודעין שאינכם מתפללים על הרעב שלא יבא): געו. צעקו כמו אם יגעה שור: (ירד רבי עקיבא אחריו. ס"א והיו מרנני רבנן כלומר על ר"א שלא נענה ואמרי שלפי שאינו צדיק כרבי עקיבא לא נענה):

שם **א"ר** (אלעזר) (אליעזר) כשמנסכין את המים בחג תהום אומר לחבירו אבע מימיך קול שני רעים אני שומע שנא' °תהום אל תהום קורא לקול צנוריך וגו'. אמר רבה לרידי חזי לי האי רידיא דמיא לעיגלא תילתא ופריטא שפוותיה וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה לתהומא עילאה א"ל חשור מימיך לתהומא תתאה א"ל אבע מימיך שנא' °הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו:

אבע. נשמע כמו נובע: קול שני רעים. [ניסוך המים וניסוך היין] (שני שיתין שתחת המזבח דהיינו בשני ספלים אחד של מים ואחד של יין ומנוקבים כשני חוטמין אחד עבה ואחד דקה כדי שיהו כלים בבת אחת): תהום אל תהום. מים עליוני' ומים תחתונים: צנוריך. אותן ב' ספלים: האי רידיא. מלאך הממונה על הגשמים כך שמו (ואית דאמרי מזל שור): דמי לעגל. תלתא. שלישית: בין תהומא עילאה לתתאה. בין הרקיע לאוקיינוס היכא דנשק ארעא ורקיעא: תהומא עילאה. מים עליונים: אבע מימיך. תוסף להעלות מימיך: לעילאה אמר ליה חשור מימיך. השפך מימיך לארץ: הנצנים וגו'. כלומר כשמנסכין מים בחג שהניצוצין נראו בארץ שאינם באים אלא משנה לחברתה כך זה שאינו יוצא אלא משנה לשנה ועת הזמיר הגיע זמירות החג או קול התור מלאך דומה לשור תרגום שור תור שבשעה שמנסכין מים בחג הוא אומר כן. ל"א כשמשמעו הנצנים נראו והזמיר הגיע בשעה שקול התור נשמע:

מהרש"א כשמנסכין מים בחג תהום כו' קול שני רעים כו'. הם ב' נסכים שהיו בחג ניסוך היין שבכל שנה וניסוך המים שנתוסף בחג כדי שיתברכו להם גשמי שנה כדאמרינן פ"ק דר"ה והיינו ב' רעים בחג ואמר קול על שם שבשעת ניסוכין במקדש שהיו אומרים עליהם שירה בקול ומייתי ליה שנא' תהום אל תהום קורא לקול צינוריך. דהיינו תהום עילאה ותהום תתאה כל אחד קורא לחברו שישמע לקול צנוריך דהיינו לקול שיר שהיה במקדש על יין והמים שנסכו בחג בשני ספלים שהם צנוריך של השיתין: האי רידיא דמיא לעיגלא כו'. בפ"ק דיומא חשיב ליה בג' דקולן הולך מסוף עולם ועד סופו ושם מפורש ודמיא לעיגלא כו' נראה לפרש על מזל שור שהוא בחודש אייר שבו סוף הגשמים כדאמרינן בפ"ק מלקוש בניסן וכיון שיצא ניסן וירדו גשמים אינו סימן ברכה ואמר פריטא שפוותיה כו' כמו שפי' הערוך אההיא דפ' הגוזל דרב כהנא פריטא שפוותא הוה פירוש נראין שפתותיו כמשחק בכל שעה כו' ע"ש וה"נ הכא ה"ק שאותו מזל שור נראה כמשחק במזלו שעבר היורה בשעתו ע"ד שאמרו מזל שעה משחקת לו וקאמר דקאים בין תהומא עילאה ובין תהומא תתאה דהיינו שמזל שור הוא עומד בשמי' המבדיל בין מים עליוני' שהוא תהום עילאה ובין מים תחתוני' שהוא תהום תתאה כמו שנאמר ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים וגומר וההוא מזל שור אשר ממולא ביניהם ואומר למים עליונים חשור מימיך למטה לארץ וכן בניסן קודם אייר מזלו אומר למים התחתונים אבע מימיך למעלה על הארץ ומייתי מקרא שנאמר הנצנים נראו בארץ וגומר דלעיל מיניה כתיב הגשם חלף הלך לו אחר שכלו ימי הגשמים כבר בניסן יכלו גשם בימות החמה. דמזל טלה בניסן על ידי נצנים שנראו בארץ דהיינו נסכי החג שנתנו כבר בשני ספלים שבארץ ואמר שעת הזמיר הגיע דהיינו שור וזמר של מקדש ואמר ועל ידי זה זוכין להיות קול התור שהוא מזל שור נשמע בארצנו וכמ"ש פ"ק דיומא שקולו הולך מסוף עולם ועד סופו כמפורש שם:

שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים שם קודם הנץ החמה כסבורין העם לומר שבחו של צבור הוא אמר אמשול לכם משל למה"ד לעבד שמבקש פרס מרבו אמר להם תנו לו ואל אשמע קולו. שוב שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה כסבורים העם לומר שבחו של צבור הוא אמר להו שמואל לא שבח של צבור הוא אלא אמשול לכם משל למה"ד לעבד שמבקש פרס מרבו ואמר להם המתינו לו עד שיתמקמק ויצטער ואח"כ תנו לו ולשמואל הקטן שבחו של צבור היכי דמי אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מטרא:

שבחו של צבור הוא. שעדיין לא קראו ונענו:

ורש"י ז"ל לא כתב דבר בפי' זה ונלמדו מכאן תועלת גדול והוא שהחסידים כשמואל הקטן לא היו מחזיקין טובה לעצמן והיו יראי חטא ותולין בעצמן כל דופי שאפשר לחשוב כמו בענין זה שאע"פ שיראה מלשון המשנה האחרונה שבפרק זה שהוא שבח לצבור אם ירדו גשמים ביום התענית בתחלתו או בסופו הוא כמפחד תמיד חשש ואמר שאם היו מרוצין לפני הקב"ה לא היו צריכין לתענית אלא

עין יעקב

געו כל העם בבכי'. ושערי דמעות לא ננעלו ונענו: שזה מעביר על מדותיו. שהי' ענוי לכך קבעו הלכתא כוותיה אפילו נגד ר"א רבו כדאמרינן דלכך קבעו הלכה כהלל לפי שנוחין ועלובין היו וחי ק"כ שנה כמשה והלל עיין ס' יוחסין: לא שבח של צבור הוא. וע"כ יחזרו בתשובה שלימה מתוך גנותם יבאו לידי שבחם:

אלא תכף ומיד כשיתפללו מוריד הגשם יצא מטר: (וכתב מהרש"א ז"ל משמע דלאו בתענית יחידים קא משתעי והיו צריכין להתענות גם בלילה שמפסיקין מבעוד יום ומכל מקום סבורים היו דשבת הוא לצבור שלא התחילו עדיין עיקר התענית שהוא ביום וק"ל):

דף יט **משנה** מעשה שגזרו תענית בלוד וירדו להם גשמים קודם חצות אמר להם ר"ט צאו ואכלו ושתו ועשו אותו יום טוב יצאו ואכלו ושתו ואותו היום עשאוהו י"ט ובאו בין הערבים ואמרו הלל הגדול
תהלים קלו (איזהו הלל הגדול °הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.
דף כ הודו לאדוני האדונים כי לעולם חסדו): **גמ'** ולימרו הלל מעיקרא אביי ורבא דאמרי תרוייהו לפי שאין אומרים הלל הגדול אלא בנפש שבעה וכרס מלאה איני והא רב פפא איקלע לבי כנשתא דאבי גובר [וגזר תענית] וירדו להם גשמים קודם חצות ואמר להם. אמרו הלל הגדול והדר אכלו ושתו שאני בני מחוזא דשכיחא בהו שכרות:

ה"ג ולימרו. הלל הגדול מעיקרא: אלא בנפש שבעה. מתוך שכתוב בו נותן לחם לכל בשר נאה להאמר על השבע: דאבי גובר. שם אדם או מקום: דשכיחא בהו שכרות. ושמעי ולא יאמרו הלל הגדול משום הכי אמרין הלל קודם שיאכלו וישתו:

תוספות שאני בני מחוזא דשכיחי בהו שכרות. ולהכי היו אומרים הלל הגדול קודם שיאכלו וישתו ובפסוקי דזמרה נוהגין לומר שחרית ודוקא בפסוקי דזמרה קודם התפלה אבל בשעת התפלה אין אומרין אותו אלא בנפש שבעה וכרס מלאה:

בשלשה פרקים פרק רביעי

ע"ג שם **משנה** אלו הן מעמדות לפי שנאמר °צו את בני
במדבר כח ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי היאך
מעמדות
ל' הפסוק קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו התקינו
תקריבו לי נביאים הראשונים כ"ד משמרות על כל משמר ומשמר
במועדו היה מעמד בירושלים של כהנים לוים וישראלים הגיע זמן המשמר לעלות כהנים ולוים עולין לירושל' וישראל שבאותו משמר מתכנסים לעריהם וקורין במעשה בראשית
בראשית א ביום הא' °בראשית ויהי רקיע בב' יהי רקיע ויקוו המים
כולה בג' יקוו המים ויהי מאורות בד' יהי מאורו' וישרצו המים בה' ישרצו המים ותוצא הארץ בו' תוצא הארץ ויכלו השמים והארץ וכל צבאם פרשה גדולה קורין אותה בשנים והקטנה ביחיד בשחרית במוסף ובמנחה נכנסין וקורין אותם על פה כקורין ק"ש ע"ש במנחה לא היו נכנסין מפני כבוד השבת: **גמ'** מה"מ א"ר יעקב בר אחא
דף כז אמר רב אסי אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ
שם ע"ב שנא' °ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה אמר
שם טו אברהם לפני הקב"ה רבש"ע שמא ישראל חוטאים לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה א"ל לאו
שם אמר לפניו רבש"ע הודיעני במה אירשנה א"ל °קחה לי עגלה משולשת גו' אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שבה"מ קיים בזמן שאין בה"מ קיים מה תהא עליהם א"ל בני כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקורין בהם לפני מעלה אני עליהם. כאילו הקריבו' לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם:

[אלו הן מעמדות. שמתענין ומתפללין בעריהם שיתקבל ברצון קרבן אחיהם כדלקמן: לפי שנאמר צו את בני ישראל וגו'. שהתמיד בא מן השקלים של כל ישראל וא"א שיהיו כל ישראל עומדין על גבי קרבנם ומינו מעמדות להיות במקומן: נביאים הראשונים. שמואל ודוד בגמרא מפרש: על כל משמ'. כ"ד משמרות של כהנים היו ושמואל ודוד תיקנום ועל כל משמר היה מעמד בירושלים שקבועים ועומדין בעיר ועומדין על קרבן אחיהם ונגד אלו הדרים בירושלים היו מעמדות בכל עיר שישראל נחלקו לכ"ד מעמדות כנגד כ"ד משמרות כדתניא בברייתא של מ"ט מדות והיינו דתנן היה מעמד בירושלים כהנים לוים וישראלים: כהנים ולוים. של משמר היו עולים בירושלים כהנים לעבודה ולוים לשיר ומכל המעמדות היו קבועים בירושלים לעמוד על קרבן אחיהם: והשאר היו מתכנסין לעריהם. ומתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ומתענין ומוציאין ס"ת ביום תעניתם: קורין במעשה בראשית. בגמ' מפרש טעמא: ביום הא'. של שבוע קורין בראשית וכו' פרשה ראשונה ופרשת יהי רקיע לפי שאין בפרשת בראשית לבדה ט' פסוקים כדי קריאת כהן לוי ישראל וכן כולן בששי תוצא הארץ עד ויכלו לפי שבפרשת תוצא הארץ אין בה אלא ח' פסוקים לפיכך אומר ויכלו: פרשה גדולה. שבפרשיות הללו קורין אותה בשנים כגון פרש' א' של בראשית יש בה ה' פסוקים היו קורין אותה בשנים כדאמרינן בגמרא יהי רקיע באחד ביום הב' יהי רקיע באחד יקוו בשנים שיש בה ה' פסוקים ביום הג' יקוו באחד שאין בה אלא ה' פסוקים ויהי מאורות בשנים שיש בה ו' פסוקים: וקורין אותה על פה. כל אחד בפני עצמו ובעי בגמרא מאי קאמר מעיקרא קתני פרשה קטנה וכו' דמשמע דבס"ת קורין והדר תני על פה]: מה"מ. שבמעמדות קורין במעשה בראשית: אלמלא מעמדות. עסקי קרבנות שישראל עושין שם היו כלין בחטאם ומשהם כלים שמים וארץ העומדין בזכותם אין מתקיימין: כאנשי דור המבול. שמאחר שהם כלין אין העולם מתקיים והואיל שעל עסקי קרבן העולם עומד לכך קורין אנשי מעמד בעריהם במעשה בראשית: (עגלה משולשת. לבטן רמז לו שיקריבו פר ושעיר תורים ובני יונה: חדושין במה אדע כי אירשנה וכי היאך אפשר שאברהם יהיה קורא תגר לעצמו שישאל אות מהבורא אלא ה"ק באיזו זכות אדע שיירשוה בני שמא כשיחטאו לפניך אתה עושה להם וכו'):

מהרש"א *בא דוד והעמידן על כ"ד שנא' בשנת ארבעים למלכות כו'. נייתי ליה מהאי קרא דבתר דחשיב שם מיכוי

עיון יעקב

היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו. הטעם כיון דעיקר כוונת הקרבן הוא שישים האדם על לבו כאילו הוא בעצמו הקרבן וזה אדם כי יקריב מכם כמ"ש המפרשים וא"כ ראוי לעמוד על גביו ומה"ט מסיק שאף בזמן שאין בהמ"ק קיים בזמן שקורין ועוסקין בתורת הקרבנות ע"כ משימין על לבם כאילו הם עצמם נקרבים מעלה אני עליהם כאילו הקריבם לפני: כבר תקנתי להם סדר הקרבנות. וזה וזאת תורת העולה וכ"ל דלזה רמז בפסוק פ' לך לך ויהי השמש לבא ותרדמה והנה אימה וגו' כדאי' ברבה פ' מ"ד אתלם ומפולת שינה דמך. ולא לעי באורייתא וע"י התרומה שאינו עוסק בתורת קרבנות על כן הי' אימה חשיכה וגו' ועיין במהרש"א:

מינוי כ"ד משמרות כתיב בספר א' למלכות דוד וגו' דמשמע דאז קבע הכ"ד משמרות וכבר היה שמואל מת והאיך פריך מהא דבא דוד ושמואל כו' דמשמע דתרווייהו תקינוהו: *ד' משמרות עלו כו' פשחור ואימר כו'. מפרש"י מבעי ליה דפשחור לא כתיב גבי כ"ד משמרות כו' עכ"ל וים לייסב דמלינו פשחור בן אימר הכהן בימי ירמיה ואימר כתיב גבי כ"ד משמרות בד"ה אלא דבבית שני נעשו בני פשחור למשפחה גדולה כדמשמע פ' עשרה יוחסין שאמרו שם ד' אלפים עבדים היו לו לפשחור ונטמעו וע"כ נחלק פשחור משאר בני אימר למשמר אחר אבל קשה לי בענין זה שאמרו הכא דלא עלו רק אלו ד' משמרות ובספ"ה דסוכה אמרינן במעשה בת בילגה כו' שהיה בבית שני בימי עובדי כוכבים ואמרו שם דקתני חלוקה של משמרה דבילגה וי"א דככנם יסבב כו' ומשמע מכל זה דמשמרות דבילגה ויסבב שהיו מכ"ד משמרות היו קיימים עדיין בבית שני: במה אדע כי אירשנה כו' אמר אברהם כו'. דלפי פשטיה דקרא כפרש"י בחומש ששאל אות על בשורת הארץ והכי איתא בפ' ד' דנדרים דאיכא למ"ד דנענש על זאת כמפורש שם ותקשי הא כתיב והאמין בה' וגו' דאם האמין על בשורת הזרע למה לא האמין על בשורת הארץ ולכך דרשו הכא דבמה אדע וגומר לא כקורא תגר הוא לשאול אות אלא ששאל לידע באיזו זכות יתקיימו שלא יעשו כלה כדור המבול כולי ויהיה מקרא מסורס אדע במה אירשנה והשתא ניחא והאמין בה' וגו' והייני שלא ביקש אות כלל לא על בשור' הארץ ולא על בשורת הזרע: א"ל קחה לי עגלה משולשת כו'. היא תשובה לו שבזכות הקרבנות שיהיו מביאין מאלו המינים שהם כלל כל הקרבנות שור וכשב ועז תורים ובני יונה יתקיימו ובב"ר מפורש כי זכר בכאן כל הקרבנות הבאים לכפרה ג' פרים כו' ע"ש והביאו רש"י בחומש ואין כאן להאריך על דברי התלמוד שלא זכר אלא כלל כל המינים המובאים לקרבנות: כבר תקנתי כו' בזמן שקוראין כו'. פרש"י בגמרא מהיכא יליף ליה נמגוס עכ"ל ונראה שילא להם זה הדרש ששאל לו גם בזמן הגלות היאך יתקיימו מדכתיב לשון כי אירשנה ולא כתיב במה אדע כי הככנה לי בלישנא שא"ל הקב"ה לך אתכנה וגו' ולתת לך וגו' גם שכתב בלשון קחה לי וגו' ויקח לי וגומר וה"ל למכתב קרב לי וגו' ויקרב לו ומ"ה דרשו דשאל לו גם בגלות היאך יתקיימו והיינו כי אירשנה מלשון גרוש וגלות כמו כי אורים גוים מפניך גו' והרבה כמוהו דבזמן שאירשנה מן הארץ בגלות אדע במה יתקיימו וא"ל הקב"ה
ס״א בקיחה קחה לי וגומר דבלא הקרבתם של אלו ה' המינים אלא *בקריאה בעלמא בדברים בהם כמ"ם קחו עמכם דברים יתקיימו בגלות ורמז בזה הכתוב כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו לפי פשוטו ה"ל למכתב ובעשייתך אבל ענין כל הפרשה איירי בגלות דהייני שקרוב אליך הדבר בקריאה בפה ובכוונת הלימוד בלב שיהיה לעשותו בהם שתהיה במקום הקרבת קרבנות במעשה: (והרי"ף יליף ליה מדכתיב ויהי השמש לבא דהייני שקיעת שמשן של ישראל בחורבן ב"ה וע"ז תרדמה' נפלה על אברה' והנה אימה חשכה וגו' שדרשו רז"ל על ד' גליות היאך יתקיימו בלא קרבנות וע"ז כאמר והנה תנור וגומר ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר ר"ל בשביל אמירת הקרבנות מעלה אני עליהם כאילו הקריבום ומוחל להם עונותיהם) וכתב הרא"ם לפי דרש זה בתחלת הפ' שא"ל הקב"ה כי כל הארץ וגו' לך אתננה וגו' למה לא חשש לשאול כן היאך יתקיימו בא"י זמן כשיהיו חוטאין כו' וע"ם ול"נ בעיקר הקושיא דלא קשה מידי

דע"כ שע הפ' בין הבתרי' היא שלא כסדרה דבן ע"ה שנה היה אברהם כשהכה את המלכים וכשנדבר עמו בין הבתרים היה אברהם בן ע' שנה כדאיתא בסדר עולם כמפורש בתוספות פ"ק דשבת ע"ש ועיין ברא"ם פ' הבע"י ונמלא שפ' זו של ברית בין הבתרים מוקדמת לתחלת הפ' שנאמר בה כי את כל הארץ וגומר וע"פ הדרש דהכא יתפרש הכתוב לולי תורתך שעשועי וגומר שאני לומד וקורא בה בסדר הקרבנות אז אבדתי בעניי דהיינו בגלות כי לא היה לי קיום בגלות גולי הקריאה בהם ודו"ק:

ת"ר אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם ע״ד סס שיתקבל ברצון ואנשי מעמד נכנסין לבית הכנסת ויושבין ד' תעניות בשבת בשני על יורדי הים. בג' על הולכי המדברות. בד' על אסכרה שלא תפול בתינוקות. בה' על עוברות ומניקות. עוברות שלא יפילו ומניקו' (שיגדלו) [שיניקו] את בניהם. ובע"ש לא היו מתענין מפני כבוד השבת וכ"ש בשבת עצמה. בא' בשבת מ"ט לא א"ר יוחנן מפני עובדי כוכבים ר' שמואל בר נחמני אומר מפני שהוא ג' ליצירה (א"נ) [ר"ל אמר] משום נשמה יתירה דא"ר שמעון בן לקיש נשמה יתירה בילה סי״ב ניתנה בו באדם בע"ש ומוצאי שבת נטלת ממנו שנא' יע״ש רש״א °שבת וינפש כיון ששבת ווי אבדה נפש: סיוס 69

אנשי משמר. אותן כ"ד שהיו בעריהם: מתפללין על קרבן אחיהם. תמידים שבכל יום: בבי' על יורדי הים. דכתיב ביה ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים (ויקוו המים שלא יזיק ליורדי הים) [ולריך להזכיר ולרלות על הדבר]: בגי' להולכי מדברות. דכתיב ביה ותראה היבשה (כלומר שימלאו הדרכים נקיים) [תהא ראוי יבשה להולכיה שלא יזוקו מפני חיות רעות]: בד' על אסכרה. שקורין אסטרולי"ן בלע"ז דכתיב ביה יהי מארת ברקיע השמים ופירשו בירוש' משום דכתיב ביה יהי מארת וכיון שהוא חסר משמע מארה (וכדי שלא תפול המארה על התינוקו' א"נ כיון דאסכרה באה על לשה"ר ולה"ר אתעביד ביום ד' שנבראו מאורות ואמרה הלבנה לפני הקב"ה א"א לב' מלכים וכו' וא"ל הקב"ה לכי ומעטי את עצמך והיינו לשון הרע והילכך איכא למיחש לאסכרה ומתפללין עליה שלא תבא): (והרי"ף כתן טעם לפי שהמאור הקטן נתמעט ולכך נכתב מארת חסר שמב' מאורות הגדולים נעשה אחד קטן לכך אסכרה טפל בקטנים וק"ל): עוברות וכו'. משום דבה' כתיב ישרצו המים שרץ נפש חיה: מפני עובדי כוכבים. שעושי' אותו יום חגם וכי חזו דמתענין ביום חגם אתו לידי סכנה כך פרש"י ז"ל (ובחדושין הקשה עליו דהא ודאי בימי דוד ושלמה תקנו אותן מעמדות ואז ודאי יד ישראל היתה תקיפה על עובדי כוכבים ומה סכנה איכא התם דלא היו מתענין אלא ה"נ מפני הנולרים כלומר מפני הנבראים שהוא ג' ליצירה ומזלו וטבעו חלוש והא דרי' שמואל בר נחמני פירוש לדברי ר' יוחנן ע"כ. ומהרש"א פירש שאנשי משמר לא היו עושין מלאכה ביום תעניתם ויאמרו עובדי כוכבים שאנשי משמר מחזיקים אותו ג"כ בי"ט שלא לעשות בו מלאכה): ג' ליצירה. שבע"ש נברא אדם וכל יום ג' שלים טפי דכתיב ויהי ביום

ויושבין ארבע תעניות בשבוע. כדי שיתענו רובו של כל שבוע ושבוע ובע"ש לא היו מתענין ושבת ואחד בשבת נותן טעם כדי שלא יקשה למה גזרו חכמים התענית זה אחר זה רצופים עוד הי' להם להפסיק בין תענית לתענית דהיינו שיתענו יום ב' וג' וה' ושבת וכן יהא הוא' הלילה לזה מתרץ שא"א להתענות שאר ימים רק אלו ד' ימים רצופים וק"ל:

ביום השלישי בהיותם רוצים: נשמה יתירה. דעת רחבה ומתאב לאכול ולשתות וכשנוטלין אותה ממנו הוא חלש (וכדי ליישב דעתו שניטלה ממנו אותה שאנו מברכין על ההדס במוצאי שבתות ואין מברכין במוצאי שבת שחל בי"ט שלא ניטלה ממנו תאותו): כיון ששבת. שנח ושמר את השבת: וי אבדה נפש. דורש בנוטריקון וינפש וי נפש ע"כ:

והרשב"א ז"ל כתב יש בזה נעלם ונגלה וכבר ידעת שאע"פ שהיה יכול הבורא יתברך לברוא את העולם במאמר א' מיגבת חכמתו נברא אותו בששה ימים ולא היה העולם מלא עד יום ז' וביום הז' היה עולם מלא ע"כ נתברך, כדכתיב ויברך אלהים את יום השביעי לפי שהוא היה יום ראשון שנתברך ונתמלא העולם וברכה לשון רבוי ותוס' מלשון וברך את לחמך ואת מימיך לפי שבו ביום היה מלוי ורבוי יתר על הימים הראשונים שעדיין לא היה עולם מלא וע"כ נתקדש לפי שהיה עומד על השלמות ועל המלוי ולאוי שיברה בו כבודו ותפארתו יתברך (בסוד שם מלא על עולם מלא) והוא אמרו וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו וינח מלשון ותנח עליהם הרוח והיו ימי הבריאה יסוד ודוגמא לכל ימי העולם ההווים אחריהם להיות כל יום פועל לדורות כפי הפעולה שנעשית בו בשבעת הימים הראשונים והוא שאמר בעצמו ר' שמואל בר נחמני מפני שהוא ג' ליצירה ר"ל ליצירת אדם הראשון ובג' טבעו חלש ודל מאד כמו שאמר בנולדים שהם חלושים ודלי הכח ביום הג' ללידה כמוזכר בשבת בפרק ר"א דמילה אותו היום דוגמא לדורות שבכל ג' ליצירה כח האדם דל וחלש יותר משאר הימים והוא אומרו כאן באנשי משמר שהיו מתענים בשני על יורדי הים לפי שביום ב' היה חלוקת המים וע"כ יום הב' לעולם קרוב לפעול יותר במים משאר ימים. וכן בג' להולכי מדברות ויער לומר עצים והד' על אסכרא שלא תפול בתינוקות מפני שבו נבראו המאורות וכאמרת המלה שזאת ר"ל המארת-בחסרון ווי"ו. לרמוז שיש בו מארה וכמו שארז"ל מארת כתיב והוא מאמר בעצמו שא"ר שמעון בן לקיש שבע"ש נותנין לו נשמה יתירה והענין שימלא בנפשו תכונת רבוי ושלמות ועונג כמו שהיה ביום ההוא הראשון ובעבור היום ההוא הראשון יחזור חלילה והוא שנאמר שבת וינפש מלשון נפש וברכה ר"ל כי אז נבראת נפש העולם ובדרך משל כאילו נפש נשמה לכל העולם ונגרעה יצירתו ממנו כששבת היום ועבר ואבדה הנפש ההוא וחסר כח כהיום הראשון ועל כן אמרו שצריך להריח עצי בשמים במוצאי שבת כדי לחזק הלב בריח הטוב לפי שהריח מענג את הנפש ומחזקה וכשיריח בשבת מנוחה וברכה אז תהיה הפעולה חזקה וראויה לחזק את הנפש באמת:

מהרש"א ד' תעניות בשני על יורדי הים כו'. מבואר ע"פ מ"ש בפרק הרואה בד' צריכין להודות בכללו מתוך קרא והם יורדי הים והולכי מדבר וחולה שנתרפא והיוצא מבית האסורין וה"נ אמרינן הכא דהיו אנשי משמר מתענים ד' תעניות להציל את כל מי שהוא בתוך צרה אחד מד' אלו בשני על יורדי הים ובג' על הולכי מדבר ובד' על חולי של אסכרה ובה' על עוברות שלא יפילו שהולד כשנולד דומה ליוצא מבית האסורין ובפרש"י נתן טעם לכל אחד מהד' תעניות ביומו ויש לעיין בזה דא"כ מאי קאמר ובע"ש לא היו מתענים וכן בשבת ומן בא' בשבת מ"ט לא היו מתענין הא ליכא בהו טעמא להתענות בהו כמו בד' הימים דקאמר בהו טעמא להתענות על ד' צרות ולכ"א ביומו וי"ל דידע תלמודא דאיכא שום טעם ראוי להתענות גם באלו ג' הימים אי לאו משום הני טעמי דקאמר שמכריעין שלא להתענות בהו: *אלא בראשי' בב' מ"ט ה' פסוקים כו' ותנן הקורא אל יפחות מג' כולי. הא דלא תקשי ליה נמי הא דתני פרק הקורא עומד דאין פותחין מי' פסוקים בב"ה די"ל כמ"ש התוספות שם דפרשת עמלק דלא הוי רק ט' פסוקים ומשום דמפסיק ענינא אין לחוש הכי נמי הכא:

עה דף כח **ת"ר** מה הם בני גונבי עלי ומה הם קוצעי קציעות
אמרו פעם אחת נגזרה גזירה על ישראל שלא
יביאו עצים למערכה ושלא יביאו בכורים לירושלים
והושיבו פרדסאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם
בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו יראי חטא
וכשרים שבאותו הדור הביאו סלי בכורים וחפום
בקציעות ונטלו עלי על כתיפם כיון שהגיעו אצל
פרדסאות אמרי להו להיכן אתם הולכים אמרו לעשות
שני עגולי דבלה במכתשת שלפנינו ובעלי שעל כתפנו
כיון שעברו מהם עטרום בסלים והביאום לירושלים תנא
ני' הג"מ הנטופתי הם הם בני סלמאי *הנתוצתי: תנו רבנן מה הם בני
סלמאי הנתוצתי אמרו פעם אחת נגזרה גזירה על
ישראל שלא יביאו עצים למערכה והושיבו פרדסאות על
הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל
לרגל מה עשו יראי חטא (וכשרי') שבאותו הדור הביאו
גזירי עצים ועשאום כמו סולמות והניחו על כתיפם
והלכו להם וכיון שהגיעו אצלם אמרו להם להיכן אתם
הולכים אמרו להביא (שתי) גוזלות משובך שלפנינו
בסולם שעל כתפינו כיון שעברו מהם פרקום והביאום
משלי י לירושלים עליהם ועל כיוצא בהם נאמר °זכר צדיק
שם לברכה ועל ירבעם בן נבט וחבריו נאמר °ושם
רשעים ירקב:

(זאת הברייתא הביאו בגמרא בפירוש המשנה ת"ל זמן עצי כהנים והעם ט'. באחד בניסן בני ארח בן יהודה. בכ' בתמוז בני דוד בן יהודה. בה' באב בני פרעוש וכו'. עד בט"ו באב בני זתוא בן יהודה ועמהם כהנים ולוים וכו' ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות ועל זה שאלו בברייתא מה היו בני גונבי עלי כו' וזה פי' המשנה: זמן עצי כהנים והעם. שמתנדבים עצים תשעה באלו השני זמנים. היו הכהנים והעם מתנדבים להביא עצים והיו מקריבין קרבן אותו היום ואפילו היו עצים הרבה למערכה היו אלו מתנדבי' ומקריבין באלו ט' זמנים: בני ארח בן יהודה. שכשעלו בני הגולה הם התנדבו תחלה באחד בניסן וסיפק להם עצים עד כ' בתמוז שהתנדבו בני דוד וכו': זתוא בן יהודה. ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות משפחה אחת הם וזה פי' הברייתא): פרדסאות. (נוטריקון פרס לבון פרסת דרכים דיאות כמו דיומדי שני שרים שעומדים בב' מקומות) [שומרים]: [בבורים. אדם נכנס לתוך שדהו ורואה אשכול שביכר תאנה שביכרה קושר עליה גמי ועושה אותה בכורים]: קציעות. תאנים יבשים שכותשין אותם [ועושין מהן] עגולין (ועל שם הכלי שקולעין אותם בו שמו מקלוע קרי ליה קליעות. כמו יעבהו במקלעות ומתרגמינן באזמלין): במכתשת שלפנינו. שהוא במקום אחר לפנינו בסמוך וזהו גונבי עלי על שם שגונבין

עיון יעקב

שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו ביכורים. וכיון שבטלו מצות עשה לא היו צריכין למסור נפשם על זו כמבואר בי"ד סי' קנ"ז רק ע"י פעולה של רמאות עשו שלא ירגישו נ"ב והא דגזרו על שני מצות אלו י"ל שעשו כן שלא ירגישו שעושים כן משום העברת דת רק כדי שלא יתייקר הפירות והעצים כיון שמעלין הרבה לירושלים: **ועשאם כמו סולמות**. נראה ועשו דוקא בדרך זה ע"י סולמות משום דתנינן תנן במסכת תמיד דף כ"ט עצים מתולעים פסולין למערכה ואם היו עושים שאר כלי עץ היו מרגישין בהם דלמא דקדקו דוקא ליטול עצים מנוקים מתולעת אבל בסולמות מדקדקין שלא יהא בו תולעת כדי שלא ישמט השליבה כדאיתא ריש פרק אלו הן הגולין ע"ש:

שנוהגין לג השומרים לפי שמראין להם העלי שעל כתפיה': עלי. פיסט"ן בלע"ז: סלמאי. נקראין על שם הסולמות: נתוצתי. ע"ש שנוטלין ופורקין את הסולמות:

מהרש"א בני גונבי עלי כו'. מפי' הרע"ב במתני' נראה דע"ש שהיו נותנין לג השומרים ע"י העלי להביא בכורים היו קורין אותם גונבי עלי ודחשיב להו בכלל מתעסקים בעלי קרבן משום שהם בעלמן בני סלמאי שהביאו סולמות כו' ע"כ תוכן דבריו ואין נראה כן מפרש"י אלא דמה שאמרו הן הן בני סלמאי דכעין מעשה זה עשו ונראה לפרש דאלו בני גונבי עלי נחשבין בכלל גוזרי עצים משום מעשה זה גופיה שהיו גונבי עלי דהיינו לשאת גם העלי לירושלים לבקעו שם לגזרי עצים למערכה וכן משמע מדקאמר בהך עובדא גופיה שלא יביאו עצים כו' ולא יביאו בכורים כולי דהיינו דתרתי עבדי בהא שהם הביאו בכורים וגם העלי לקרבן עצים ולכך נמי נקט בהאי עובדא קמא לשון כפול כשרין שבאותו דור ויראי חטא דהיינו כשרין להביא בכורים ויראי חטא להביא עצים שלא תיבטל עבודת קרבנות המכפרין על החטא אבל באידך עובדא לא קאמר אלא יראי חטא דלא איירי רק בקרבן עצים: **פעם אחת נגזרה כו' שלא יביאו עצים כו' ושלא יביאו ביכורים כו'.** יש לתת טעם שגזרו על ב' דברים אלו לפי ששני דברים האלו היו מביאים בשמחה דבקרבן עצים כ"א עשה ביומו יום שמחה וי"ט וכן בכורים היו מביאין בשמחה כמו ששנינו בפ"ג דבכורים החליל היה מכה כו' וע"כ גזרה מלכות לבטל מהם השמחה והיה זה בבית שני שידם היה תקיפה עלינו כדאמרינן פ"ק דע"ג ק"פ שנים קודם שנחרב הבית פשטה מלכות כו' ולא היה להם עדיין יד וכח לבטל עבודת קרבן בירושלים אבל מחוץ לירושלים על הדרכים רצו לבטל ב' דברים אלו לגמרי: **הוא אומר זכר צדיק לברכה ושם גו'.** מלת זכר נופל ע"ש הכינוי ושם נופל על שם העצם כמ"ש זה שמי בי"ה וזה זכרי בא"ד שאינו רק כינוי השם ולזה קאמר אלו שנקראו בשם כינוי בני גונבי עלי ובני סלמאי זה זכרם לברכה ולשנא להם אבל ברשעים גם שם עצם שלהם ירקב שאסור לקרות אדם בשמם כדאמרינן ביומא גבי דואג: ***תרי תנאי ואליבא דר' יוסי כו'.** היינו תרי תנאי דברייתא אבל אי הוה מוקים ליה כרבי מאיר ותרי תנאי אליביה הוה ליה ברייתא דלא כמתניתין והתוספו' תרצו משום דר"י נימוקו עמו מוקי ליה כר"י הוא דחוק דמ"מ עדי ה"ל לאוקמי כר"מ דכל סתמא דמתני' מוקמינן כוותיה דר"מ ולא כר"י אע"ג דנימוקו עמו:

הרי"ף עליהם נאמר זכר צדיק לברכה על ירבעם וחבריו נאמר ושם רשעים ירקב. יש קצת תימא שהרי גם על אלו המושיבי' פרדסאו' כדי שלא יביאו בכורים ועצים למערכה יש לומר שם רשעים ירקב כמש שנאמ' בירבעם שהושיב פרדסאות שלא יעלו לרגל ונהו זה שאמר עליהם נאמר זכר צדיק ועל ירבעם נאמר כו' מה ענין אלו שנדיקי' עם המושיבי' פרדסאות ואפשר שאלו הכשרים אף על פי שראו השומרים שעומדים על הדרכים עשו המנאות להביא הבכורים והעצים לרומם את בית אלהינו לא עשו כן בימי ירבעם כשהושיב פרדסאות שלא יעלו לרגל להמציא אופן שיעלו לרגל בהמצא ובשינוי ולא תתבטל עליית הרגל אלא נאמר ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב וילכו העם לפני אחד עד דן הרי שלא בקשו שדר והמצאות לעלות לירושלים ועל ירבעם וחבריו שהם אותם שבטלו עליית הרגל מפני הפרדסאות ולא שינו עצמם לעלות כמו שעשו אלו המביאים הבכורים ומביאי העצים למערכה עליהם נאמר ושם רשעים ירקב ועל אלו המשתדלים לעבודת ה' נאמר זכר צדיק לברכה:

משנה ה' דברים אירעו את אבותינו בי"ז בתמוז וה' ע ו
יף כו בתשעה באב בי"ז בתמוז נשתברו הלוחו' ובטל
התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה
והעמיד צלם בהיכל. בט' באב נגזר על אבותינו שלא
יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה
יף כח ע"ב ביתר ונחרשה העיר: **גמ'** *נשתברו הלוחות מנ"ל דתני'
בו' בחדש נתנו עשרת הדברות לישראל ר' יוסי אומר
בז' בו מ"ד בו' ניתנו [בו' ניתנו] בז' עלה [משה] מ"ד
שמות כד בז' [בז'] ניתנו בז' עלה דכתיב [°ויקרא אל משה ביום
שם השביעי וכתיב °ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר]
שם °ויהי משה בהר גו' [כ"ד דסיון ושיתסר דתמוז מלו להו
ארבעין בשיבסר בתמוז נחית אתא ותברינהו ללוחות]
שם לב וכתיב °ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל
[וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר]. בטל
התמיד גמרא. הובקעה העיר בי"ז בתמוז הוה והכתיב
ירמיה לב °בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וכתיב
בתריה ותבקע העיר אמר רבא לא קשיא כאן בראשונה
כאן בשניה דתניא בתשעה לחדש הובקעה העיר
בראשונה ובשניה בי"ז בו. ושרף אפוסטמוס את התורה
דניאל יב גמרא. והעמיד סמל בהיכל מנלן דכתיב °ומעת הוסר
שם ט התמיד ולתת שקוץ שומם וחד הוה והכתיב °ועל כנף
שקוצים משומם אמר רבא תרי הוו ונפל חד על חבריה
יף כט וקטעיה לידיה ואשכחו דכתיב עילויה *אנת צבית
לאחרובא ביתא וידך (אושלת לי) [אשלימת ליה] בט'
באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ מנ"ל דכתיב
במדבר י °(ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה
שמות מ הענן) [°ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש
הוקם המשכן] ואמר. מר שנה ראשונה עשה משה את
במדבר י המשכן שניה הקים את המשכן ושלח מרגלים [וכתי' °ויהי
בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן
שם מעל משכן העדות] וכתיב °ויסעו מהר ה' דרך שלשת
פרק כל כתבי ימים ואמר ר' חמא בר חנינא מלמד שסרו [אותו היום]
וע"ש רש"א מאחרי ה' וכתיב °והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה
שם יא וכתיב °עד חדש ימים דהוו להו כ"ב בסיון וכתיב °ותסגר
שם מרים מחוץ למחנה שבעת ימים דהוו להו כ"ט בסיון
שם יב וכתיב °שלח לך אנשים ותניא בכ"ט בסיון שלח משה
שם יג מרגלים וכתיב °וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום
שם הני ארבעים נכי חד הוי אמר אביי תמוז דההיא שתא
וע"י בחידושי הלכות מלויי מלייוה דכתיב °קרא עלי מועד לשבור בחורי
איכה א וכתיב °ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם
במדבר יד בלילה ההוא ואמר רבה [א"ר יוחנן] אותה הלילה ליל
ט' באב היה אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם
אני אקבע לכם בכיה לדורות. חרב הבית בראשונה
מ"ב כה מנ"ל דכתיב °בחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת
תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר מלך בבל בא
נבוזראדן רב הטבחים גו' וישרוף את בית ה' (איני
והכתיב

עיון יעקב

חמשה דברים אירע. נראה דלכך אירעו ה' דברים בי"ז בתמוז כיון שעברו על מ"ש בחמשה חומשי תורה וכן בט"ב וכיוצא בו עשרה נגד מה שעברו על עשרת הדברות:

ירמיה נב (והכתיב) [וכתיב] °ובחדש החמישי בעשור לחדש היא
שנת תשע עשרה וגו׳ וישרוף את בית ה׳ ואת בית המלך
ותניא א״א לומר בז׳ שכבר נאמר בי׳ וא״א לומר בי׳
שכבר נאמר בז׳ הא כיצד בז׳ בו נכנסו עובדי כוכבים
להיכל ואכלו ושתו וקלקלו בו [ז׳] ח׳ ותשיעי (עד שפנה
שם °היום) סמוך לחשכת י׳ שנאמר °אוי לנו כי פנה היום
כי ינטו צללי ערב לעת ערב הציתו בו את האש ונשרף
עם שקיעת החמה בי׳ לחדש והיינו דא״ר יוחנן (בן זכאי)
אלמלא הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בי׳ מפני
שרובו של היכל נשרף בו ורבנן אמרי אתחלתא
דפרענותא עדיף דבט׳ הוא דהויא ובשניה מנא לן
פרק אין נערכין דתניא (ר׳ יוסי אומר) מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה
וע״ש ליום חובה אמרו כשחרב הבית בראשונה אותו היום
רס״א ערב ט׳ באב היה ובמוצאי שבת היה ובמוצאי שביעית
היה ומשמרתו של יהויריב היתה והלוים עומדים על
תלים לד דוכנם ואומרים שירה ומה שירה היו אומרים °וישב
עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר
יצמיתם ה׳ אלהינו עד שבאו עובדי כוכבים וכבשוה
וכן בשניה נלכדה ביתר גמרא. נחרשה העיר נמי
גמרא: תניא כשחרש טורנוסרופוס הרשע את (האולם)
[ההיכל] נגזרה גזירה על ר״ג ליהרג בא אותו הגמון
לבהמ״ד ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם
מתבקש. שמע ר״ג אזל טשא מיניה אזל לגביה בצנעא
אמר ליה אי מצילנא לך מייתית לי לעלמא דאתי א״ל
אין [א״ל] אישתבע לי אישתבע ליה סליק לאיגרא נפל
ומית. וגמירי דכי גזירי גזירתא ומית חד מינייהו מבטלין
ליה לגזירתא יצאתה בת קול ואמרה אותו הגמון מזומן
לחיי העולם הבא:

דסמך דכתיב הכי: (אושלת. לשון שאלת כלים ולילמא והיינו דכתיב חד כנף:) [זהו לשון רש״י בגמרא אנת צבית לאחרובי ביתיה וידך אשלימת ליה. השמל אומר לחבירו אתה רצית לחרוב ביתו של מקום שהטעית ישראל אחריך אני עשיתי בך נקמה ושלמתי לך ידי ל״א וידך אושלית לי לשון שאילת כלים כלומר ועלה בידי:] עיין רש״י בגמרא ויהי בחדש השני וגו׳. משמע מהאי קראי דבכי בא״יר נעלה הענן פשו להו ט׳ בא״יר דלעולם הוא חסר וכתיב (וילכו) [ויסעו מהר ה׳ דרך] שלשת ימים וגומר יום אחד מג׳ ימים הללו לא חשיב שאותו יום היה יום כי לעליית הענן הלכך כ״ב מא״יר אכתי בלרי להו ז׳ ימים מא״יר וכשתחשוב חדש של כ״ט יום שהיה להם הבשר מכ״ב בא״יר כלה חשבונם בכ״ב בסיון וכתיב ותסגר מרים שבעת ימים הרי כ״ט דסיון ובו ביום נשלחו מרגלים ומיום שלוח עד ט׳ באב שחזרו הולרכת למלוא מ׳ יום שתרו את הארץ חד דסיון דהוי מלא וכ״ט דתמוז דהוי חסר וט׳ באב הרי ל״ט. ופריך הכי ככי חד הוו: קרא עלי מועד לשבור בחורי. נקטינא שחדש חסר שבא אחר חדש מלא עבדינן ב׳ ימים ר״ח והיינו יום ראשון השלמה לר״ח שלמעלה מונו לעשותו מלא ונמלאו ב׳ ימים טובים בחודש מלא אחד בתחלתו ואחד בסופו וה״ק זמן עלי מועד לשבירת בחורי בט׳ באב שמגלגלין חובה ליום חייב: מוצאי שביעית. שנה שמיניה:: דוכן. עשוי כעין אילטבא ועומד עליו הלוי לשורר: וישב עליהם את אונם. פריך בערכין האי במזמור של יום ד׳ הוא שהוא אל נקמות ומאי האי דקאמרי ליה ביום ראשון ופריק התם איליא הוא דנפיל לפומייהו פי׳ איליא קינה: בעל החוטם. מה חוטם מיפה את הפרצוף כך הוא מיפה את דורו כלומר קלין שבדורו מתבקש ליהרג וברמז אמר לו שלא יכירו בו אנשי המלך: טשא. החביא: אזל. ההגמון לגבי ר״ג בצנעא (וחנב כיפה והגמון מתרגמי׳ שלטון והגמון): ומית חד מינייהו. מן היועצים (מצאתי בפירוש אחר לשון זה. אזל לגבייהו ההוא הגמון בצנעא: דכי גזרו גזירתא. בני רומיא ומית חד מינייהו מבני העצה בטלי גזירתא שהיו יראים שרעה תבא עליהם בדבר זה):

ובטל התמיד. לפי שגזרה מלכות גזירה מלהקריב עוד. והועמד
צלם בהיכל. שהעמידה מנשה כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים כסאי וגו׳: על אבותינו. דור המדבר אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ: ביתר. עיר גדולה היינו והיו ישראל דרין בה: (*בי׳ בסיון נתנו. סבירא ליה שבז׳ בסיון מרש״י ועיין בגמרא שהוא למחרת ממתן הדברות עלה משה לקבל הלוחות וירד ושבר הלוחות ביום י״ז בתמוז דמז׳ בסיון ח׳ בכלל עד י״ז דתמוז איכא מ׳ יום שעמד משה בהר כ״ד דסיון וי״ו בתמוז הרי מ׳ יום ובי״ז בתמוז דהיינו מ״א יום ירד ושבר את הלוחות): גמרא. לא אשכחן קרא אלא למדו מרבותיהו. בראשונה. בגלות בבל שניה בגלות ארם: ומעת. שהוסר וכשבטל התמיד בו ביום כתב שקון שומם דהיינו הועמד צלם בהיכל: והד הוה. וכי חד שקון הוה ותו לא והכתיב על כנף שקוצים (משומם) ושקוצים טובא משמע: תרי הוו. שהעמידם מנשה בהיכל: ונפל הד על הבריה וקטעה לידיה. ונקטע לא חשיב והיינו דכתיב שקוץ אחד: אשבהו. עילוים

 ואשכחו דכתיב עילויה. ועל אותו היד פי׳ מלאו כתוב על היד שנחתכה מן השמאל אנת צבית לאחרובי ביתיה כלומר ביתו של הקב״ה וידך אשלימת ליה כלו׳ וכאן נתת לו [ויש מפרשים דהכתיבה הוא על השמאל השלם וה״ק אשכחי עליה על השמאל השלם אנת צבי לאחרובי ביתו כלו׳ אתה רצית להחריב ביתו של הקב״ה וידך אשלימת ליה לכך שלמתי את ידך להקב״ה שחתכתי]: אמר אביי תמוז דההוא שתא מלויי מליוה. ועשו אותו מלא ימים כדי שיכלו המ׳ ימים בט׳ באב לי׳ יום דתמוז ול׳ דסיון דכ״ט שלח המרגלים וט׳ באב הרי מ׳ ימים וביום ט׳ באב שבו המרגלי׳ מתור הארץ:

מהרש״א *כ״ד דסיון וי״ו דתמוז מלי להו מ׳ בשבסר כו׳. עי׳ רש״י יומא דהיינו מ׳ יום ולילו עמו ובזה טעו ישראל שהם חשבו מ׳ אגדה כ׳ יום ואין לילו עמו וכלו להו בשבסר וע״כ אמרו כי בושש משה כפרש״י בהוגה: בראשונה הובקעה העיר בט׳ בתמוז ובשניה בי״ז כו׳. ולפי שהשניה היא הביאה לנו רעה ביותר כמ״ש ביומא בירה תוכיח ע״כ מתענין בשנייה ובירושלמי תירץ בע״א דקלקול חשבונות היו שם ונראה לפרש לפי שעובדי כוכבים מונין לחמה וישראל

עיון יעקב

אישתבע לי אישתבע ליה. אע״ג שדבר זה אינו בידו רק ביד הקב״ה י״ל שהוא הי׳ בטוח בזכותו שאם יליו ממות שיבא לעה״ב ועוד דשא נודרין להרגין ומבטל בלבו כל כה״ג והקב״ה רצה ירואיו יעשה לכך ילא ב״ק שהוא מזומן לחיי עה״ב: וגמירי דכי גזרי גזירתי ומית חד מינייהו מבטלי גזירתא. אפשר דזה ג״כ כוונת הפסוק בשמות ב׳ פסוק כ״ג ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ופי׳ הרשב״ם שם ויהי בימים הרבים ההם לאחר שהרג מ״ו את מצרי ובקש מלך מצרים להרוג את משה ויברח מפניו וימת עתה המלך שהיה מבקש להורגו וישראל נאנחו ותעל שועתם אל האלהים הכוונה ג״כ בדרך זה שהקב״ה הי׳ רוצה .הושיע את ישראל ע״י משה וזה היה בלתי אפשר לפי שנגזר עליו גזירה להורגו אבל עכשיו שמת ראש היועצים בטלה גזרתו ויוכל להושיעם ע״י משה וז״ש הקב״ה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך ופי׳ בתוספ׳ ריש ע״ז דקאי על פרעה וק״ל

וישראל ללבנה ועל ידי אויבים שגזרו על חשבון הלבנה וקידוש החודש כמ"ש במסכת ר"ה נעשה זה הקלקול ובודאי בי"ז בתמוז בחודש הלבנה נבקעה העיר גם בראשונה כמפורש בקרא בירמיה אבל שקד אני רואה שהם כ"א ימים שבין י"ז בתמוז לט"ב אבל לפי קלקול חשבונות של האויבים שמונין לחמה לא היה רק ט' בתמוז דשנת החמה מוסיף על שנת הלבנה י"א ימים כנודע שבג' תקופות מתשרי עד תמוז מוסיף ח' ימים שבין תשעה בתמוז לחמה ובין י"ז ללבנה ועל כוונה זו אמר שמו אותותם אותות וגו' ע"פ מ"ש והיו לאותות וגומר דהיינו שישראל המונין ללבנה יהיה אות שלהם הלבנה כשהיא לוקה סימן לשונאיהם של ישראל ועובדי כוכבים המונין לחמה כשהיא לוקה סימן ואות להם שיהיו לוקים וכן בהפך ולזה כשבא מלך בבל על ירושלים היה בי' בטבת עד שהוללא ונבקע' העיר בי"ז בתמוז ללבנה וט' לחמה והם שני תקופות השנה שהחמה עולה ומוסיף מיום ליום וזה שם ונתן לו האויב אות וסימן להצלחתו להחריב ירושלים ובהפך אמר אותותינו לא ראינו וגו' לטובה דהיינו שהובקעה העיר בי"ז בתמוז ללבנה שהיא נידונית חסרה אז סימן ואות על חסרון שונאיהם של ישראל: **על כנף שקוצים כו' ונפל כו' ותבריה לידיה כו'.** היו צורות עבודת כוכבים אלו כעופות עומדים שנאמר בהם כי שקץ הם לכם וכנף עוף הוא במקום יד ימין של בהמה ונדכתיב כנף לשון יחיד גבי שני שקוצים רמז שאו' שהם היה חסר כנף אחד ע"י דחד תבריה לחבריה ופרש"י מכסה העומדין בהיכל והתם נמי בלשון יחיד כתיב וישם את פסל האשרה וגומר והיינו נמי מה"ט וקראן שומם ע"ש דלבית לחרובי ביתא כו': **ויהי בחדש הראשון וגו'.** מייתי כל הני קראי דמעיקרא לא מייתי אלא שלא נשתלחו מרגלים אלא עד שנה שנייה שהרי בראשונ' נעשה המשכן אחר מעשה העגל ולא הוקם עד תחלת שנה שנייה ושוב מייתי מקראי דע"כ לפי ענייננו לא נשתלחו מרגלים אלא עד כ"ט בסיון ולא מקודם לו בשנה שנייה וכלו מ' יום בט"ב: **אמר אביי תמוז דההוא שתא מלויי כו'.** פירשו בתוס' עשו אותו מלא מ' יום כדי שיכלו מ' יום בט' באב ל' דתמוז ואחד דסיון דבכ"ט שלח המרגלים ותשעה באב כו' ע"ש לכאורה דבריהם אינן מובנים דחשיב אחד דסיון והרי סיון ודאי מלא וה"ל ב' מסיון יום כ"ט ויום ל' ויש ליישב דיום כ"ט מסיון לא חשיב ליה כיון שאין לילו עמו גם שהוא בכלל ז' של הסגרת מרים אך קשה לדבריהם דא"כ כלו המ' יום בט' באב עצמו כמ"ש בהדיא ובט"ב שבו המרגלי' כו' וכאן משמע דלילה שלאחריו היה ט' באב שבכו בו ונקבע בו בכייה לדורות ופרש"י לכאורה בזה יותר מכוון דחשב ב' מסיון ול' מתמוז דמלויי מליוה וח' דאב הרי בערב ט"ב שבו המרגלים דבלילה שלאחריו בט"ב בכו ויום כ"ט דסיון גם שאין לילו עמו חשיב ליה דלא כתיב שבא אלא מקץ מ' יום ולא אמרו מ' יום ולילו עמו אלא גבי מ' יום בשנה ראשונה שהיה משה בהר דהתם כתיב מ' יום ומ' לילה ול"ל לדברי התוספות דערב ט"ב לאו היינו בח' באב אלא בט' באב בערב שבו כדאמר לקמן לגבי חורבן בט"ב סמוך לחשיכה הציתו ומליטו קרוב ללשון זה בקרא גבי י"ה בט' לחדש בערב גומר בליל י' שלאחריו בכו ונקבע בו בכייה לדורות דרובו נשרף בעשירי כדלקמן ודו"ק: **אתם בכיתם בכייה של חנם ואני כו'.** יש ליישב בכאן בשינוי סיפור מעשה מרגלים שבפ' דברים ומסיפורו בפרשת שלח דשם כתיב שאמרו המרגלי' אפס כי עז העם גומר ותשא כל העדה גו' וילונו גומר ובפ' דברים כתיב ויאמרו טובה הארץ גומר ולא אביתם לעלות ותמרו גומר ולא נתן טעם למה ועוד דבפ' שלח כתיב וילכו ויבאו אל משה גו' דמשמע שהיה כל זה לפני אהל מועד ובפ' דברים כתיב ותרגנו באהליכם וע"ק שאמר כאן ותאמרו בשנאת ה' אותנו גומר ולא הוזכר כן בפרשת שלח וע"ק שאמר בפ' דברים ותקרבון אלי כולכם גומר כיון שזה היה בשנת מ' שכבר מתו כל דור המדבר ואילו היו בניהם פחות מבן כ' שזכו ליכנס לא"י מה הוכיחן בכך ויש ליישב בכל זה לפי שהאבות היו מציאין שגם בניהם באהליה' היו מתלוננים כמ"ש במדרש ותרגנו באהליכם מלמד שהיו יושבין במשכניהם ומחבקין את בניהם וא"ל אוי לכם למחר יהיו צולבים אתכם וכולי וז"ש שאם לא יזכו בניהם יהיו להם כ"כ עונש ובכייה לדורות אם לא ייעצו מעשיהם ועמהם ידבר משה כאן בפ' דברים ומוכיחן שגם אתם תקרבון אלי בעלת אביכם וזה שזכר כאן שהבכי' המרו ומתלוננים בלי טעם קודם ששמעו ממרגלים עם גדול ורם ממנו גו' וז"ש משה להם כי אמרתם בשנאת ה' גו' וזה אינו כמ"ש טובה הארץ גומר אבל הוא אוהב אתכם ואתם שונאים אותו כמ"ש משל אומרים מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך כפרש"י בחומש וזאת שנאת חנם שהיה להם לבנים לגבי הש"י במעשה המרגלים הביא להם בכייה לדורות בבית שני שהיה להם שנאת חנם כמ"ש פ"ק דיומא וז"ש בכאן אתם בכיתם בכייה של חנם כו' דהיינו שנאת חנם למקום ברוך הוא עוד מפורש בזה במסכת סוטה פרק א"כ ע"ש ומייתי ליה מקרא קרא עלי מועד לשבור בחורי רצה לומר כי כל חודש מלא יש בו מועד וחודש תמוז שאין בו מועד והוא חסר קרא עלי במעשה מרגלים להיות מלא כאילו יש בו מועד שיהא הוא משלים למ' יום לשבור בחורי שלא היו בני כ' אז שיקבלו עונשם לדורות באותו יום וכדלקמן שמגלגלים חובה ליום חייב: **בז' נכנסו עובדי כוכבים להיכל כו'.** ובט' סמוך לחשכה הציתו בו האור קרא דבעשור לחדש גו' וישרוף גומר מתפרש כפשטיה דרובו של היכל נשרף בי' והוא קרא דבז' לחדש לא קאי וישרוף איום שביעי לחדש אלא דהכי מתפרש דבז' לחדש בא נבוזראדן להיכל וקלקל בו עד יום י' ואז וישרוף גומר ומייתי ליה מקרא אוי נא לנו כי פנה היום הוא התחלת השרפה בערב יום ט' כי ינטו צללי ערב של יום י' שהיה הולך ודולק בו כל היום כולו עד כי בו ינטו צללי ערב: **לא קבעתי אלא בי' מפני שרובו כו'.** יש לדקדק בזה דהא איהו גופא קאמר לעיל דמיום יציאת מרגלים בט"ב נקבע בו ביום בכייה לדורות ולשיטת התוספות ניחא דיציאת מרגלים היה ביום ט' בערב ואח"כ בליל י' היתה בכייה שנקבע אז בכייה לדורות ודו"ק: **ערב ט' באב היה כו'.** גם בכאן אין נראה לפרש שבערב ט' באב ממש ביום ח' דהא ביום ט' באב הציתו בו האור ואי אתחלת כניסת העכו"ם להיכל קאמר הל"ל בז' בו אלא ערב ט' באב היינו ביום ט' גופיה בערב שהציתו בו האור: **נגזרה גזרה על ר"ג כו'.** שהוא היה באותו דור וע"כ קראו בעל החוטם לפי שישראל הם עם אחד דמיון גוף כשמכאיב לאבר אחד מרגיש כל הגוף מיהו האיברים אינן שוין במעלתן שיש מהן שחיותו של אדם תולה בהן ולזה דימה את ר"ג שהיה ראש ונשיא שכולן תלוין בו לאבר החוטם שהוא למעלה בראש וחיות אדם תלוי בו כמ"ש פרק י"ה מדכתיב ויפח באפיו נשמת גו':

הדרושים רש"י ותוס' מחולקים באיזה יום שבו מרגלים לדעת רש"י שמה באו בח' באב ולפי' תוס' ביום ט' באב. שבו ע"ש נ"ל ראיה לשיטת רש"י מדאמרי' במתניתין בט' באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשנייה. ומפרש בגמרא בט' באב נגזר על אבותינו וכו' מנלן דכתיב ויהי בחודש הראשון גו' וכתיב וישובו מתור הארץ מקץ ארבעי' יום וכו' הני ארבעים נכי חד הוי אמר אביי תמוז דההיא שתא מלויי מליוה וכו' ואי אמרינן כפי' תוס' דבט' באב שבו המרגלים ובו נשלמו המ' יום הא מלינו דאח"כ כתיב ויבכו העם בלילה הוא ואחריו כתיב אם יראו את הארץ וגו' א"כ בי' באב הוי שנגזר על אבותינו שלא יכנסו והיאך הביא הגמ' מכאן ראיה לשיטת אבל לשיטת רש"י אתי שפיר ולכך מדייק וסיים וכתיב

וכתיב ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא וכו' אותו היום ערב ט' באב היה ובלילה בכו ואחריו כתיב אם יראו את הארץ ונלמוד שפיר הוכחת הגמרא מזה דבט' באב נגזר וכו' וק"ל. גם עיין בתרגום יונתן על פסוק וישובו מתור הארץ כתב ז"ל ושבו מלאללא ית ארעא בתמניא יומין בירחא דאב ע"ש ועוד דאיה לשיטת רש"י לפי מאי דאמרינן בשבת דף פ"ז ויהי בחודש הראשון בשנה השנית גו' אותו היום נטל י' עטרות ראשון למעשה בראשית וכו' א"כ ר"ח ניסן דהאי שתא באחד בשבת וניסן הוא מלא א"כ ר"ח אייר בג' ור"ח סיון בד' דאייר חסר וסיון הוא מלא א"כ ר"ח תמוז ביום ו' ותמוז דהאי שתא ג"כ הוה מלא א"כ ר"ח אב היה באחד בשבת ומ' בו ששבו מרגלים היה גם כן במוצ"ש הוי שפיר מגלגלין חובה ליום חייב כדאמרינן כשחרב ב"ה בראשונה אותו היום ערב ט' באב היה ומוצ"ש היה אלא אי אמרינן כשיטת התוס' דבט' באב שבו המרגלים הא הוי ביום ב' והיאך אמרינן דמגלגלין חובה ליום חייב ועיין במהרש"א דערכין דף י"א ע"ב בד"ה מגלגלין וכו' וכתב שם ז"ל מוצ"ש היה ביום ששבו מרגלים וק"ל. ואי קשיא לדברי רש"י היאך א"ר יוחנן לקמן אלמלא הייתי וכו' לא קבעתי אלא בעשירי וכו' והכא א"ר יוחנן אותו היום ערב ט' באב היה ובזה הלילה נקבע בכייה לדורות וכן כתב מהרש"א דלשיטת התוס' ניחא דביאת המרגלים היה ביום ט' ובליל י' היתה בכייה שנקבע אז בכייה לדורות אבל לפי' רש"י לא אתי שפיר ע"ש. ואפשר דמשום הכי השמיט בעל עין יעקב ולא גרס א"ר יוחנן וכ"ל דר"י גופיה מתרץ בדבריו דדייק ואמר אותו היום ערב ט"ב היה כלו' אותו שנה ששבו מרגלים נשלמו ארבעים יום בח' באב כי תמוז דהאי שתא מלויי מליוה הוי ב' מסיון ושלשים דתמוז ומ' מאב אבל לדורות שבאים אנחנו עושין תמוז חסר א"כ זה היום שהי' אז לדידהו ח' אב הוי לדורות ט' באב ובלילה בכו ושפיר נקבע להם בכיה לדורות דאז נכנו בו את האש כדאמר תשיעי סמוך לחשיכה הליתו בו וכו' והיינו דא"ר יוחנן וכו' לפ"ז כל הגרסות כוונות הן דהבי גרסינן א"ר יוחנן אותו היום ערב ט"ב היה גם נמי גבי מגלגלין חובה ליום חייב כשחרב הבית בראשונה אותו היום ערב ט"ב היה ובערכין דף י"א גרס כשחרב הבית בראשונה אותו יום ט"ב היה ובסוטה דף ל"ה גרס נמי גבי א"ר יוחנן אותו יום ט"ב היה אלא למאן דגרס הכא אר"י אותו יום עט"ב היה לא משתבש כי לדידהו יום ששבו מרגלים עט"ב קרי להו ולמאן דגרס התם אר"י אותו יום ט"ב היה לא משתבש לפי מה שהוא לדידן לדורות שבאים ט"ב קרי ליה ואפשר לזה כיון רש"י בגמרא דמפרש גבי וחובה על ידי חייב וכו' אותו היום עט"ב היינו ט' באב דרגילין להיות בו רעות ודו"ק גם מה שאמר הקב"ה ודייק אני אקבע לכם בכיה לדורות דייקא כלו' אף דבכניסת עכו"ם להיכל היה ג' קודם אבל עיקר הבכיה היה אז מהתחלת הלתת אש כמה דאמר אני שלחתי אש בציון שנאמר כלה ה' חמתו ויצת אש בציון כדאמרי' בב"ק פרק הכונס ואני עתיד לבנותה באש שנאמר ואני אהיה להם חומת אש יתה"ל שיבנה בב"י. גם אמרי' במאי קמיפלגי רש"י ותוספ' נראה דבהא קמיפלגי כי לנדנו בגמרא דמ"ק דף ע"ז דנזיפה כוהג ז' מנרים גם גבי מעשה דרי' הייא שנהג נזיפה לפני רבי אמרי' שם מעיקרא סבר מקצת היום ככולו ולבסוף סבר לא אמרי' כו' והכא כתיב והעם לא נסע עד האסף מרים ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן ואחריו כתיב וישלח אותם משה ממדבר פארן ודעת רש"י בזה דאמרינן בנזיפת יום ז' מקצת כטלו וכן כתב חזקוני סוף פרשת בהעלותך ע"ש וכ"ט דסיון היה יום ז' ואסיפת מרים היה בו ביום ובו היה שילוח מרגלים הלכך חשבינן ב' ימים מסיון ותוספת סבר דלא אמרינן בנזיפת ז' מקצת היום ככולו ושילוח מרגלים לא היה אלא בכ"ט לעת ערב ולא חשיב אלא יום ל' וכן כתב רבינו בחיי סוף פרשת בהעלותך וז"ל אמרו בירושלמי אין נזיפה פחותה מז' שנא' ותסגר מרים שבעת ימים הא למדנו מנרים מי שמדבר בנביא צריך נזיפ' ז' ואין אומרים בהלו מקצת היום ככולו ומפני כך נ"ל דכתב שם אח"כ יום ששבו מרגלים היה בט"ב וחשיב רק יום ל' כסברת תוס' ע"ש. והארכתי קצת בזה מפני שראיתי גדולי מפרשי הקדמונים דתמיהין על התוס' דחשיב רק א' דסיון הלא סיון ודאי מלא ועוד מאי פריך מ' ככי הד הוי אי כפי' רש"י דמנו ב' מסיון וכ"ט דתמוז ומ' מאב מי דחקו לתרץ לומר דתמוז מליאה היו ליה לתרץ דבט"ב שנו ואי כפיי' תוס' הוי ליה לתרץ דלמעות ב' מסיון אבל לפי מה שכתבתי מתורץ שפיר ודו"ק:

ת"ר כשחרב הבית בראשונה נתקבצו כתות כתות של פרחי כהונה ומפתחות (העזרה) [ההיכל] בידיהם ועלו לגגו של היכל ואמרו לפניו רבש"ע הואיל ולא זכינו להיות גזברים נאמנים לפניך הרי המפתחות מסורין לך וזרקום כלפי מעלה יצאתה כמין פסת יד ולקחתם והם קפצו ונפלו לתוך האור ועליהם קונן ישעיה °משא גיא חזיון מה לך איפה כי עלית כלך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה וגו' ואף *הקב"ה מקרקר עליהם כתרנגולים שנאמר °כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לה' אלהים בגיא חזיון מקרקר קיר ושוע אל ההר:

(עז שם; ישעיה כב; גירסא גמרא אף כהקב"ה נאמר מקרקר קיר)

*ולא זכינו להיות גזברים. שאתה מחריב ביתך: משא גיא חזיון. הגיא שהיו מתנבאין בו: מה לך איפה. כלומר על מה אירע לך דבר זה שעלית כלך אל הגגות: תשואות מלאה. את שהיית מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה אלא באש נפלו ומתו: מקרקר עליהם. מתאנח עליהם: כתרנגולין. שמתרעמין ולועקין על בניהם: שנאמר מקרקר קיר. אדון וחברו סך קירי פלסתר במסכת ע"ג: ושוע. כמו כן אדון מדאמר לשון יחיד אהקב"ה קאי. פ"א [גיא חזיון. ירושלים שהכל מסתכלין שם]: מקרקר. לשון יללה: ושוע אל ההר. (אל ירושלים שגבוה מן הארלות) בשביל הר ליון ששמם:

(שם; בגמ' לא נמלא; רש"י זו)

מהרש"א ומפתחות ההיכל בידן ועלו כו'. כבר אמרו במדרש בשערי היכל שלא שלטו בהן האויבים כמ"ש טבעו בארץ שעריה ולזה אמרו שראו אלו פרחי כהונה שמפתחות שלהן ג"כ לא יהיו נמסרין ביד אויבים והיו מוסרין המפתחות לקונם כמ"ש ב"ה קנין א' שנא' הר זה קנתה ימינך ר"ל גם כשהיא בחורבנה כמו הר הוא קנינו של הקב"ה כדמסיים בהאי קרא ושוע אל ההר דהיינו כשהוא בחורבנו כדאמרינן במסכת פסחים לא כאברהם שקראו הר כו' אלא כיעקב שקראו בית כמפורש שם ומייתי ליה מקרא מה לך איפה שעלית כולך לגגות משום מסירות מפתחות לשמים שהיית יכול לעשות כן למטה אבל משום לצרא עלית לגגות ליפול משם לארץ חלליך לא חללי חרב אלא חללי נפילה

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר (ממעטין באבל ו) מרבים בשמחה *אמר רב פפא הילכך האי בר ישראל דאית ליה דינא בהדי עובד כוכבים באב לשתמיט מיניה דריע מזליה דישראל באדר ליזיל בהדיה דבריא מזליה דישראל °לתת לכם אחרית ותקוה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אלו דקלים וכלי פשתן °כריח שדה אשר ברכו ה' א"ר יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כריח שדה של תפוחים:

(עה שם; שם ע"ב; ירמיה כט; בראשית כז)

ליזיל

עיון יעקב

נזברין נאמנים. עיין בפ"ה דמסכת שקלים דגזברין הם הממונים שממת ההקדש תחת ידם וכדי שלא יתחלל מעות הקדש היו זורקין המפתחות למעלה והא דקפצו ונפלו לתוך האור כדי שלא יתעללו בהם אויבים וילטרכו לגלות להם היכן המעות של הקדש גנוז: **בשם** שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה. פירש רש"י משנכנס אדר ויומי ניסן הי' לישראל פורים ופסח ע"כ ונ"ל דהרגיש רש"י דקשה על תנא דמתניתין דקתני משנכנס אב ממעטין. בשמחה ומזה למד רב יהודה דכך על אדר מרבים בשמחה יותר לא הי"ל למתני מילי דפורענות רק שמחה משנכנס אדר מרבין בשמחה ומנילא ידענו דכך משנכנס אב שהיה זמן הגלות ממעטין בשמחה להכי תירץ ימי ניסן היו לישראל פורים ופסח א"כ כיון שהיו בו שני גאולות לכך מרבין בשמחה אבל לא בשביל גלות אחת לכך צריך לאתני משנכנס אב וק"ל: **ראה** ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה'. בתוס' כריח שדה של תפוחים כריח אתרוגים שמעתי מאונ"ו ה"ה מוהר"ר יוסף נר"ו דקשה לתוס' היאך קאמר אשר ברכו ה' הלא בימי אדה"ר נתקללה האדמה בשביל שאכלה ולא הוליא טעם פריו ועלו שוה לזה נתרלים תוספ' כריח האתרוג שטעם עלו ופריו שוים;

ליזיל בהדיה. בערכאות שלהם: **לתת לכם אחרית ותקוה.** איידי דאיירי רב יהודה לעיל נקיט ואזיל: **דקלים.** להתפרנס בהם: **כלי פשתן.** ללובשן:

מהרש"א באב דריע מזליה כו' באדר דבריא מזליה. גם שאמרו אין מזל לישראל מ"מ מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חובה כדאמר לעיל: **אחרית ותקוה כו' אלו דקלים וכלי פשתן כו'.** שהם דברים המתקיימים כדאמרינן פרק י"ה יעשו לו סגולה דיקלא מיני תמרים וכן כלי פשתן הם כלים שמתקיימים יותר משאר כלים ובגדי' והיינו אחרית גו': **כריח שדה של תפוחים.** וכתבו התוס' י"א תפוחים כריח אתרוגים עכ"ל וכתיב כתפוח בעצי היער ומתורגם כאתרוגים ביני אילני ואולי שדקדקו לפרש אתרוגים ע"פ מ"ש במדרשות כי ריח ג"ע שנכנס עם יעקב היה מהבגדים כדכתיב וירח את ריח בגדיו שאלו הבגדים עמדו כבר בג"ע כי של אדה"ר היו ובאו ליד נמרוד ואח"כ גזלן וחמדן עשו ממנו שע"כ נקראו החמודות כדאמרינן במדרשות ואית ליה דאילן שאכל ממנו אדם הראשון אתרוג היה כדאמרינן פ' בן סורר ומאותו אתרוג קבלו בגדיו ריח אתרוג של ג"ע וקצת יש סמך לדבריהם אלו מספר הזוהר וז"ל ותרא האשה כי טוב העץ גומר מה חמת אר"י ההוא אילנא הוה סליק ריחו כד"א כריח שדה אשר ברכו ה' ובגין ההוא ריח דהוה סליק חמדת ליה למיכל מיניה אבל בב"ר לא משמע כן שיהא הריח מג"ע בא על ידי הבגדים של עשו אלא שבזכות יעקב נכנס עמו ריח של ג"ע והיפך בעשו על ידי רשעתו נכנס גיהנם ודו"ק: *משושה הגה גו' מ"ד מר"ח כו' מהגה כו'. יש לדקדק דא"כ למאי נכתב חדשה ושבתה וכן לאידך תנאי למאן דדריש חדשה א"כ חגה ושבתה למה נכתבו ומאן דדריש שבתה א"כ חגה וחדשה ל"ל ויש ליישב דהכי תנאי לא פליגי אלא לענין שמחת סיפור וכיבוס באותה זמן שהם אסורים מיהו לכולהו תנאי כתיבי כולהו למילי אחריני דאית בהו כמי שמח' למר כדאית ליה ולמר כדאית לי' מדע דהא תנא דמתני' ס"ל דאין אסור סיפור וכיבוס אלא בשבת שחל ט"ב בתוכה וברייתא קתני משנכנס אב ממעטין בשמחה דהיינו מר"ח ודו"ק: *ואסור לקרות בתורה כו'. עיין פרש"י ולולי פירושו נראה דלאו משום שמחה נגעו בה דלא מייתי האי קרא דמשמחי לב אלא בסיפא גבי תנוקות של בית רבן אבל בשאר כל אדם איכא טעמא אחרינא משום שלא יבטל אבלו של יום ובשאר עסקים נמי אסור מה"ט ולרבותא נקט דאפילו ללמוד תורה אסור בו אבל בתשב"ר נקט ליה מקרא דאסור מיהת משום שמחה: *כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה כו' ושאינו מתאבל כו'. עדיפא מיניה מפורש בהאי קרא דאיהו גופיה נמי שמח אלא מכאן אמרו קאי אשאין מתאבל דאינו מפורש מה עונשו וקאמר דמכאן אמרו כו' דמכלל הן אתה שומע לאו וכל שאינו מתאבל כו' מיהו ק"ק דליכא לדיוקי מקרא דמכלל הן אתה שומע לאו אלא דהמתאבל הוא גופיה שמח ושאינו מתאבל אינו שמח ומנא ליה לדיוקא דאינו מתאבל אינו רואה בשמחה וי"ל דהרואה בשמחתה א"א שלא יהיה גם הוא שמח: **ותהי עונותם על עצמותם כו'.** ר"ל גם שאכלה הבשר שנרקב לאחר מיתה ועדיין העצמות קיימים נרשם עליהם שתיית היין כדאמר פרק המפלת השותה יין עצמותיו שרופים כולי וכל שתייתו מרובה כו':

משנה אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים
לישראל כט"ו באב וכי"ה שבהם בנות (ישראל) דף כו ע"ב
[ירושלים] יוצאות בכלי לבן שאולים כדי שלא לבייש מורה ח"ב פל"ו
את [מי] שאין לו וכל הכלים טעונין טבילה ובנות עקידה שלי"ח
ירושלים יוצאות וחולות בכרמים ומה הן אומרות בחור
שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך
בנוי תן עיניך במשפחה °שקר החן והבל היופי אשה משלי לא
יראת ה' היא תתהלל ואומר °תנו לה מפרי ידיה ויהללוה שם
בשערים מעשיה. וכן הוא אומר °צאינה וראינה בנות שה"ש ג
ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו
וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה מתן תורה וביו' שמחת
לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו:

שאולין. שכולן שואלות זו מזו אפילו עשירות כדי שלא לבייש את מי שאין לו: **טעונין טבילה.** כל אותן בגדים קודם לבישה לפי שאין כל אחת בקיאה בחברתה שמא נדה היתה וכדי שלא לבייש נדות הצריכו להטביל את כליהן: **וחולות בכרמים.** (לשון מחולות)[כמו לחול במחולות]: **צאינה וראינה בנות ציון.** דמשמע שיוצאות וחולות: **במלך שלמה.** במלך שהשלום שלו: **אמו.** כנסת ישראל: **מתן תורה.** שנתנו לוחות אחרונות בי"ה: **בנין בהמ"ק.** שנתחנך בי"ה כדאיתא בנ"ך:

מהרש"א וכה"א צאינה וראינה וגו' ביום חתונתו זה מתן תורה. פרש"י. י"ה שנתנו בו לוחות אחרונות ע"ש והוסיף הרע"ב וביום שמחת לבו זה בנין ב"ה שנתחנך בי"כ עכ"ל ולא ידענא חנוכו בי"כ ולפי ענינו נראה דאט"ו באב קאי שטעמי שמחתו אמרינן בגמרא תלוים בבנין המקדש:

גמרא ר"ע אומר כל העושה מלאכה בט"ב אינו רואה דף ל ע"ב
סימן ברכה לעולם וחכ"א כל העושה מלאכה
בט"ב ואינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה
[שנאמ' °שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו ישעיה ס
אתה משוש כל המתאבלים עליה מכאן אמרו כל
המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאינו
מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה] תניא נ"ה כל
האוכל בשר ושותה יין בט"ב עליו הכתוב אומר °ותהי יחזקאל לב
עונותם על עצמותם:

אינו רואה סימן ברכה. מאותה מלאכה: **כל האוכל בשר ושותה יין בט"ב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם.** בט"ב כלומר בסעודה המפסקת:

[**פיסקא** אמר רשב"ג לא היו י"ט לישראל כט"ו באב שם פ' י"כ
וכי"ה וכו'] בשלמא יה"כ יום סליחה ומחילה ועי"ש
יום שנתנו בו לוחות אחרונות לישראל אלא ט"ו באב רש"א וכח"ה
מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו שם
שבטים לבא זה בזה מאי דרוש °זה הדבר אשר צוה ה' במדבר לו
לבנות צלפחד וגו' דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה
בלבד

עיון יעקב

עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם. עיין פירש"י ביחזקאל ל"ב שפיי שלא נחסר מעונם כלום אף כאן קאמר אף שהם בגלות אין הגלות מכפר עליהם כיון שאינם מתאבלים על ירושלים ולא נחסר מעונם כלום: **בשלמא** יה"כ משום דאית ביה סליחה ומחילה יום שניתנו בו לוחות אחרונות. הוצרך לשני טעמים דמשום טעם א' ניחא דמקרי י"ט אבל שיהא עדיף משאר י"ט דקאמר לא היו י"ט וכו' לזה הוצרך לשני טעמים וכט"ו באב נמי ודאי כולהו אמוראי לא פליגי אתנא דר"א הגדול שקרו ליי' יום תבר מגל גבי שחשש כחה של חמה בט"ו בו והוא דבר הניכר ונראה אלא דפליגי על טעם השני שאינו מבורר כל כך ת"כ התוס' ד"ה יום שהותרו השבטים לבא זה בזה וזו"ק:

בלבד (רבה בר בר חנה א"ר יוחנן) [אמר רב יוסף אמר רב נחמן] יום שהותר שבט בנימין לבא בקהל שנאמר
שופטים כא °ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה מאי דרוש [אמר רב] ממנו ולא מבנינו. רב אידי בר אבין אמר רב יוסף [רבה בר בר חנה א"ר יוחנן] יום שכלו בו מתי מדבר דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה שנאמר
דברים ב °ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם וידבר ה' אלי לאמר אלי היה הדבור. עולא אמר יום שבטל בו הושע בן אלה פרדסאות שהושיב ירבעם בן
דף לא נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר *לאי זה שירצו יעלו. רב מתנא אמר יום שניתנו בו הרוגי ביתר לקבורה (דאמר) [ואמר] רב מתנא יום שנתנו בו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו יום שהיו פוסקין בו מלכרות עצים למערכה. דתניא ר"א הגדול אומר מט"ו באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה לפי שאינן יבשים אמר רב מנשיא וקרו ליה יום תבר מגל מכאן ואילך דמוסיף יוסיף ודלא מוסיף יאסף. תני רב יוסף מאי יאסף אמר רב יוסף תקבריה אמיה: פיסקא שבהם בנות ישראל יוצאות וכו' ת"ר בת מלך שואלת מבת כ"ג בת כ"ג שואלת מבת סגן בת סגן שואלת מבת משוח מלחמה בת משוח מלחמה שואלת מבת כהן הדיוט וכל ישראל שואלין זה מזה כדי שלא לבייש את מי שאין לו: [פיסקא] כל הכלים טעונין טבילה (א"ר זריקא) א"ר אלעזר אפילו מקופלין ומונחים בקופסא: פיסקא ובנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים. תנא מי שאין לו אשה נפנה לשם: [פיסקא] ומה הן אומרות בחור וכו' ת"ר (ארבע משפחות היו בא"י) יפיפיות שבהן אומרות תנו עיניכ' ביופי שאין אשה אלא ליופי מיוחסות שבהן אומרות תנו עיניכם במשפחה שאין אשה אלא לבנים. (עשירות שבהן אומרות תנו עיניכם בבעלי ממון (בינוניות ועניות) [מכוערות] שבהם אומרו' קחו מקחכם לש"ש ובלבד שתעטרונו בזהובים:

שנתנו בו לוחות אחרונות. שבי"ז בתמוז ירד משה מן ההר בתחלה ושבר הלוחות וביום י"ח טחן את העגל וביום י"ט עלה למרום לקבל לוחות אחרונות ונשתהה שם שמונים יום מ' יום עמד בתפלה דכתיב ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום וגו' וארבעי' יום עמד (שם לחזור וללמוד תורה) כבראשונה חשוב מתשעה עשר בתמוז שנים עשר מתמוז דההיא שתא מליוה ושלשים דאב הרי מ"ב ותשעה ועשרים דאלול הרי אחד ושבעים ותשעה דתשרי הרי שמונים
עיין רש"י וביה"כ ירד*: שהותרו שבטים לבא זה בזה. דרחמנא אמר וכל
בגמרא נ"י בת יורשת נחלה וגו' וכתיב לא תסוב נחלה גו' והתורות בט"ו
אחרים באב: זה הדבר אשר צוה ה'. דבר זה בל הסבת נחלה: לבא בקהל. שנשבעו השבטים מליתן בנותיהם לשבט בנימין משום פלגש בגבעה: ממנו. מיעוט הוא: ולא מבנינו. כלומר ממנו כתיב בקרא

דהכי נשבעו איש ממנו אל יתן להם בתו. אבל מבניהם לא נשבעו: שכלו בו מתי מדבר. דאמרינן בירושלמי כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר היה כרוז יוצא לפני משה כל ערב ט' באב ומכריז ואומר צאו הכל לחפור והיה כל אחד מישראל יוצא וחופר לו קבר שמא ימות קודם שיחפור בערב היה כל אחד לן בקברו למחר היה הכרוז יוצא והכריז ואומר הבדלו החיים מן המתים וכל מי שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא ומי שהיה עתיד למות היה נשמתו יוצאת מטבורו ונכנס לתוך פיו ומת והיו קוברים אותו וכן כל שנה ושנה לסוף מ' שנה היה הכרוז יוצא ומכריז יצאו הכל לחפור וכו' ועמדו כולן חיים כיון שראו כך תמהו ואמרו שמא טעינו בחשבון החודש חזרו ושכבו בקבריהן בלילות עד ליל ט"ו וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בט"ו ולא נראית הלבנה עוד חסרה ולא מת אחד מהן ידעו שחשבון החדש מכוון ושבטלה הגזרה וקבעו אותו הדור לאותו יום ועשאוהו י"ט: לא היה הדבור עם משה. פה אל פה בחיבה אלא בחזיון לילה: [לאי זה שירצו יעלו. הושע בן אלה רשע הוה דכתיב ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל והיינו דקאמר רק שביטל הפרדסאות ואמר לאיזה שירצו יעלו:] (הרוגי ביתר. יעו' מרש"א
דלאחר חורבן היתה אותה גזרה ומפרש בתלמוד שעשו כעין חומה סביב העיר ז' שנים ועמדו המתים על הארץ עד ט"ו באב): מלכרות עצים למערכה. שעד אותו יום עצים יבשין וראוין לשריפה ומכאן ואילך לא היו מבקעין שתשש כחה של חמה ליבשן וחיישינן מפני התולעת לפי שען שיש בו תולעת פסול למערכה: וקרו ליה. ליום ט"ו באב: יום תבר מגל. כלומר כתבר הגרזן שפסקו מלכרות עוד עצים: מכאן ואילך. (מכיון ואילך עד ט"ו באב אי בעי עסיק בלילות אבל) מט"ו באב ואילך מאן דמוסיף לילות על הימים ועוסק בתורה מוסיף הקב"ה שנים על שנותיו: ודלא מוסיף. לעסוק בתורה בלילות: תקבריה אמיה. כלומר ימות בלא עתו: סגן. הממונה תחת כהן גדול לשמש תחתיו אם אירע בו פסול: משוח מלחמה. הוא הכהן שמכריז ואומר מי האיש הירא ורך הלבב: אפילו מקופלים ומונחין בקופסא. כלו' בארגז צריכין טבילה שלא לבייש את הטמאה: שאין אשה אלא לבנים. [הנושא אשה שאינה הוגנת לו פוסל את זרעו] ואם בכך יהיו מיוחסין הכל קופצין עליהם בין זכרים בין נקבות: שתעטרונו בזהובים. שלאחר נשואין תתנו לה תכשיטין ומילתא בעלמא הוא דאמרן כלומר ובלבד שתתנו לנו מלבושים נאים:

מהרש"א ובת כ"ג מבת סגן כו'. כל אחת שואלת משל למטה ממנה היינו כמ"ש מה"ט שלא יהיו להן בגדים חשובים כל כך לגבי העניים ועוד דאי בת כהן גדול שואלת מבת מלך ה"ל כאילו מחליפים בגדיהם ויתבייש מי שאין לו להחליף ומה"ט נמי תני במתני' שאין לובשין רק לבנים שלא לבייש העניות שאין להם לבעוכין רק לבנים: מי שאין לו אשה נכנס לשם כו'. וכ"ה במתניתא בחור שא עיניך כו' אל תתן וכמ"ש בפרק האיש מקדש שאסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה ולא משום יופי דהא קאמר אל תתן עיניך בנוי כו' אלא דמ"מ יראנה שלא יהא בה מום ודבר מכוער: יפיפיות כו' מיוחסות כו' מכוערות שבהן כו'. כי הפעולות הם שלשה חלוקות שהם הטוב והערב והמועיל, היפיפות הם מכת האומרות להלוך אחר הערב והמיוחסות אומרות למשוך אחר

עיון יעקב

מכאן ואילך מאן דמוסיף יוסיף. כלומר עד כאן עסקו בלא המזבח ועכשיו שתשש כחה של חמה יהו עוסקין יום ולילה בלא של תורה ועיין בחידושינו דכ"ב דף קכ"א מ"ש בזה:

אחר הטוב והמכוערות אחר המועיל כמ"ש ובלבד שתעשרונו בזהובים ובמתני' לא חשיב רק כת האומרים למסוך ולבדור את הטוב ובע"י חשיב דכת אחת עשירו' שבהן אומרות תנו עיניכם בממון והוא כת להלוך אחר המועיל ועל זה יש לפרש בפרשת רות שפירש רש"י שם שבה פה פלוני אלמוני גו' שהיה שם הגואל טוב אלא שלא כתב שמו לפי שלא אבה לגאול והרי בתר הכי כתיב ויאמר אנכי אגאל ועדיין לא הודיעו שלא רצה לייבם את רות גם קשה אחר שהודיע לו בועז שהוא הראה שבישראל ובופטו להם כמ"ש אבלן זה בועז ואם לא תגאל אנכי אגאל והיא מותרת בישראל דעמוני ולא עמונית היאך שוב אמר לא אגאל פן אשחית נחלתי גו' כפשטיה אבל הנראה כי עיקר מלות ייבום להקים שם המת דאל"כ אסור לייבם דמלות חליצה קודמת מטעם זה וז"ש לה אם יגאלך טוב דהיינו מלד הטוב לשם מלות ייבום יגאל ואם לא יגאלך מלד זה רק לשם ערב שהוא יופיך או לשם מועיל דהיינו לשם נחלה לא תתרלה בו רק לשם מלות ייבום שהוא הטוב ולכך כשא"ל לגואל חלקת השדה גו' כתרלה גם בה הגואל מלד המועיל שהיא הנחלה ואמר אגאל עד שא"ל קנית להקים שם המת גומר דהיינו לשם מלות יבום ויאמר לא אוכל לגאול פן אשחית גומר ר"ל כמ"ש אונן כי לא לו יהיה הזרע גו' כפרש"י שם וז"ש בועז בסוף אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת גו' דהיינו לשם ייבום ועיין בזה בחידושינו פרק הערל:

אלא לבנים כו'. פרש"י אם בניך מיוחסים הכל קופלין כו' ע"ש ומשום דאין השכינה שורה אלא על מיוחסין שבישראל:

(א"ר חלבו) אמר עולא [בירא‍ה] א"ר אלעזר עתיד פא ש"ס הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן והוא עיין יושב בינידם וכל אחד ואחד מראה (עליו) באצבעו במפרש"י שהוא שנאמר °ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ע"פ הסוד ויושיענו וגו': ישעיה כ

מהרש"א הנה אלהינו זה וגומר. וכה"ג דרשו גבי זה אלי ואנוהו ומייתי ליה הכא מאלהינו זה וגו' זה ה' וגו' והלשון כפול כמ"ש שיש לאדם לברך במדת הדין עליו כמו במדת הרחמים שכא' באלהים אהלל דבר וז"ש כשהוא אלהינו במדת הדין קוינו לו שיושיענו וזה ה' במה"ר עלינו קוינו לו ונגילה ונשמחה בישועתו לא אמר ונשמחה בישועתינו כמ"ש ויושיענו אבל כינוי ישועתו עליו ית' ברוך הוא ע"ד עמו אנכי בצרה וכשהוא יושיענו גם הוא יושע עמנו וע"ז נגילה ונשמחה על שהוא יושיענו בב"י:

הרי"ף נרמז בכאן המחול מדכתיב. שיתי לבכם לחילה למולה כתיב וכתיב התם כי זה אלהים אלהינו עולם ועד וכאן נאמר ביום ההוא הנה אלהינו זה כלומר ביום ההוא של המולה (ומראה באצבעו ואומר הנה אלהינו זה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו בב"א):

הדרן עלך מסכת תענית

מגילה פרק ראשון מגילה

מסכת מגילה

א א"ר ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא מנצפ"ך צופים אמרום ותסברא (צופים ולא משה) והכתיב °אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ועוד האמר רב חסרא מ"ם וסמ"ך שבלוחות *בנס היו עומדין אין מידוו הוה מידע הוא דלא הוו ידעי הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה ואתו צופים ותקנו פתוחים באמצע תיבה סתומי' בסוף תיבה סוף סוף והכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש בהם דבר מעתה אלא שכחום וחזרו צופים ויסדום:

דף ב ע"ב ויקרא [כז פי' הכונה וע"ש בחידושי הלכות ובחידושי אגדות ובפרק כ"ג

מנצפ"ך כפל אותיות: צופים אמרום. נביאי הדורות: בנס היו עומדין. שהיתה חקיקתן עוברות משני עבריהם הילכך שאר האותיות יש להם מקום דבק אבל אלו אין להם מקום דבק שהיו באויר אלמא מ"ס סתומה היתה בלוחות. ואפשר הוא לתרולי הא ליב חסדא בסתומין וכי איתמר דרב ירמיה בפתוחין והכי מוכח במסכת שבת בפ' הבונה אלא פריק לי' מילתא דשויא לתרוייהו: מידוו הוו וכו'. ואורחא דסוגיא דתלמודא להקשות לתרן דבר שאינו עד דערח ומעמידה על בוריה. מפי רבי ע"כ:

תוספות (מנצפ"ך שינה סדר האותיות לעשותן נוטריקון מנצפך פי' אינו צופים נביאים וכן פי' הנוטריקו"ן מן צופיך ובירושלמי מתוס' מפורש שאותם צופים כשהיו דרדקי דרשי מנצפ"ך ורבי אליעזר ורבי יהושע היו

עיון יעקב

וכל אחד ואחד מראה באצבעו. כלומר לפי שכל צדיק וצדיק יש לו מדור בפני עצמו וכל א' יהיה הנאה מזיו השכינה לפי צדקתו וזכותו ולפי שבעה"ז מיום החורבן ערבה כל שמחה ואסור למלא שחוק פיו בעה"ז ואז ימלא שחוק פינו כי הגדיל ה' לעשות עמנו:

מנצפ"ך צופים אמרום. הא דאמר מנצפ"ך ולא קאמר כסדר האותיות דהיינו כמנצפ"ן כתבו תוס' פי' הכונה משום דהוא נוטריקון מן צופים ועיין במדרש רבה פ' בראשית פ"א פי' ע"ו וע"ש ביפ"ת דף י"ג ודף י"ד דלכך מ"ם כפול ממאמר למאמ' נו"ן כפול מנאמן לנאמן צד"יק כפול מצדיק לצדיק פ"א כפול מפה לפה כ"ף כפול מכף לכף דהיינו הלוחות שניתנו מיד ליד וא"כ י"ל להכי מהפך כי מתחלי' דיבר הקב"ה עמו פה אל פה בסיני ואח"כ ניתנו הלוחות מיד ליד. ועיין בפי"ם שהאריך בזה שהוא מעלת משה יותר מכל הנביאים ע"ש באריכות ועפ"ז י"ל ביקש קהלת להיות כמשה יצא בת קול כתוב יושר דברי אמת וא"כ קשה למה הסכו מנצפ"ך אלא ודאי להראות מעלת משה מכל הנביאים וק"ל:

אלא שכחום וחזרו צופים ויסדום. משמע היכי דלא הוי רק שכחה לא מקרי דבר חדש כלל והוא לכאורה נגד סוגיא דתמורה דף ט"ז דהלכה שנשכחו יהושע לפ"ה קאמר אלא המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה ע"ש בחדושינו ועי"ל דהא דקאמר אלא היינו דכייד ממה שאמר שלא ידע כלל הי' בתחלת התיבה או בסוף על זה קאמר אלא כלומר שגם אז היו יודעים אלא ששכחום איזה בתחלת התיבה או בסוף וכיון שידעו גוף הסימנים רק שזה שכחו איזה בתחלה ואיזה בסוף לא הוי דבר חדש משא"כ המם שכתב לגמרי:

היו מהם:) עוד מצאתי כתוב בשם הריטב"א והאי נוסח אמרו לאחר יאשיהו דאילו קודם לכן הרי היו שם הארון והלוחות והיכי אמרינן דשכחום וחזרו ויסדום אלא ודאי (אחר שנגנז הארון בימי יאשיהו הדברים אמורים ששכחום וחזרו ויסדום. וכתב מהרש"א ששכחום לפי שהם כפולים בדבור ובודאי לענין המספר יש בהן צורך):

ב שס **ואמר** ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי רבי (אלעזר) [אליעזר] ורבי יהושע ושל נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי ובאותה שעה נזדעזעה ארץ ישראל ת' פרסי על ת' פרסי יצאתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגלה את סודי לבני אדם עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני הוא שגליתי את סתריך לבני אדם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקת בישראל ועוד בקש לגלות תרגום של כתובים יצתה בת קול ואמרה לו דייך מאי טעמא משום דאית בה קץ משיח ותרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו והאמר רב
נחמיה ח איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב מ"ד °ויקראו
פי' אין בין המודר בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא.
וע"ש רש"א ויקראו בספר תורת האלהים זו מקרא. מפורש זו תרגום. ושום שכל אלו הפסוקים. ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים ואמרי לה אלו המסורות שכחום וחזרו ויסדום מ"ש אראורייתא דלא אזדעזעה ומאי שנא אדנביאים דאזדעזע' דאורייתא מיפרשן מילי דנביאים איכא מילי דמסתמן ואיכא מילי דמיפרשן איכא מילי המסתמן כגון
זכריה יב °ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדרימון
מ"ק כ"ח בבקעת מגדון ואמר רב יוסף אלמלא תרגום דהאי קרא
וע"ש רש"א לא הוה ידענא מאי קאמר מאי היא בעידנא ההיא יסגא מספדא בירושלים כמספד אחאב בן עמרי דקטיל יתיה הדדרימון בן טברימון ברמות גלעד וכמספד יאשיה בר אמון דקטל יתיה פרעה הגירא בבקעת מגדו:

שלא ירבו מחלוקת. לפרש מקראות הסתומין: **קץ המשיח** בספר דניאל: **ויקראו בספר תורת האלהים וגו'.** בספר עזרא כתיב: **זו מקרא.** לשון עברי של חומש: **הפסוקים.** היכן הם נפסקין: **פסקי הטעמים.** הנגינות קרוין טעמים: **אלמלא תרגומיה דהאי קרא וכו'.** מפני שלא מצינו בכל המקרא מספד להדרימון בן טברימון בבקעת מגדו ויונתן מתרגם בב' הספדות שהדרימון ברמות גלעד ובקעת מגדו ליאשיה כדמפרש בספר מלכים:

אינו בתוספ' גמרא **תוספות** תרגום של כתובים כו' ואמר ליה דייך וכו' תימה שהרי מצינו בתלמוד שנתרגם הכתובים כדאיתא בשבת פרק כל כתבי מעשה בר"ג וכו' וספר איוב תרגום מונח לפניו וכן לקמן בפ"ג ובשאר דוכתין וי"ל שאחד מחכמי הדורות אחר יונתן בן עוזיאל תרגמו ולא תרגם דניאל ויונתן נמנע מלתרגם הכתובים כיון שלא היה יכול לתרגם דניאל משום דאית ביה קץ משיח. ואם הבין הקץ האמתי לא היה רוצה הקדוש ברוך הוא שיגלהו שהרי נוה וחתום הדברים ואם לא היה יודע קץ האמיתי והיה כותב קץ מדעתו כדרך שעשו שאר התנאים ואם לא יבא המשיח לזמן אותו הקץ יתיאשו ישראל מן הגאולה כי יאמרו שכתב ברוח הקדש ואין עוד תקוה: כמספד אחאב בן עמרי. וקא דאמרינן בסנהדרין ותעבור הרנה במחנה באבוד רשעים רנה באבוד אחאב בן עמרי מ"מ כיון שהיו כל ישראל מקובצים שם במלחמה הוצרכו להספידו בפני אוהביו ועבדיו ובסוף מועד קטן מפרש שזכה לאותו הספד לפי שכשהכהו נעמן בין הדבקים ובין השריון היה מחזיק עצמו במרכבה כדי שלא יראו ישראל שמת ונלכם וינוסו שנאמר והמלך היה מעמד במרכבה וימת בערב:

הריטב"א. אמר רב יוסף אלמלא תרגום וכו'. הא דאשכחן לרב יוסף דעסיק ואיירי בתרגום טובא בכל דוכתא משום דהוה סגי נהור ולא היה יכול ללמוד דברים שנכתב על פה ולפיכך היה קורא הפסוקים בתרגום שהוא דבר שבעל פה. עוד מצאתי כתוב בשם הריטב"א על מאמר הראשון לרבי ירמיה דבור זה והכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר' מעתה הקשו בתוס' דהא איכא מ"ד בסנהדרין דעזרא שינה את הכתב דמאי אשורית שעלה עמהם מאשור. ותירצו דהתם קרא אשכחו ודרוש דכתיב וכתב לו את משנה התורה הזאת כתב העשוי להשתנות כדאיתא התם ואחרים תירצו דהא לא חשיב חידוש משום חלוף הכתב בכתב אחר ואין חדוש אלא במניח הכתב כמו שהוא אלא שמוסיף עליו אותיות כי הא דקס"ד הכא. מיהו ודאי תמיהא מילתא טובא דהא רב חסדא דאמר מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין משמע דכ"ע הוא ואילו התם בסנהדרין אמרינן דאיכא מ"ד שהתורה ניתנה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש וחזר ונתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ואמרינן מאי אשורית שעלה עמהם מאשור שכתב הקדש הוא כתב בני אשור. וזה תימה גדול שיהא שכתב הזה המאושר שיש בכל קוץ וקוץ ממנו תלי תלים של הלכות וסודות התורה כתב של בני אשור ויהיו הלוחות מכתב עברי ועוד בכתב עברי מה נס היה במ"ם וסמ"ך שבלוחות. אבל ודאי אין ספק שזה שכתב שנקרא אשורי הוא כתב הקדש שבלוחות ועל שם כך נקרא קדש וכן לשון הקדש ומעולם לא נראה הכתב ההוא אלא בלוחות אבל לשון הקדש כבר נודע לאבות ובני ישראל קודם מתן תורה וכו הש"י מדבר עם נביאיו וקדושיו ואעפ"כ מתוך תומת וקדושת הכתב ההוא באותן הימים לא היו כותבין אותו אפילו בספרים שכותב המלך או כל אחד ואחד לעצמו אלא היו כותבין אותו בכתב עברי וזהו שכשנגנז הארון שכחום לאותיות מנצפ"ך וכשגלו לאשור וידעו בני אשור כתב זה כשלוהו להם או שהיה אצלם קודם לכן שנודע להם מספר הקדש מלבד כתב שלהם או שהיה להם ולמדו אותו ובני ישראל הורגלו בו עמהם מאשור ואילך וזהו שעלה עמהם מאשור ובימי עזרא ניתן להם לכתוב ס"ת ושאר כתובים וכדדייק מדכתיב וכתב הנשתוון ורבי היה אומר שמעולם לא נשתנה ובכתב זה ניתנה תורה לישראל גם בספרי הקדש ולמה נקרא שמו אשורי שמאושר שבכתבים ולקמן במכילתין קרי אשורי נמי ללשון הקדש כדתנן והלועז ששמע אשורית והא ודאי דכ"ע לשון הקודש אינו של בני אשור דהא אמרינן בירושלמי אשור לשון אין להם כתב יש להם כלומר כתב יש להם משלהם אבל לא לשון אלא משל אחרים. א"כ ה"ק דכתב שלנו יש להם אבל לא לשון שלנו ועל שם שהורגל לנו לכתוב לשון הקדש בכתב אשורי נקרא זה הלשון לשון אשורי. וזהו כ"ל נכון וברור ולפי זה אין בזה שסיבה עזרא את הכתב לכתוב ספרי התורה בכתב הקדש שום חדוש על התורה שהרי הכתב הזה כבר היה ידוע ונתון לנו בלוחות הברית ע"כ:

אמר הכותב עם היות שכבר גמרתי בדעתי אחר השלמת סדר זרעים שלא להאריך לכתוב בספר זו זולתי לי המשנה והגמרא עם פירושי המפרשים הראשונים והאחרונים ככתבם וכלשונם לא יכולתי להתאפק ולמשוך קמת הסופר אשר במתני מלכתוב קלת במקום הזה על ענין דרוש אמוני גדול שערך אשר למדתי מהדבור הזה מכונה להריטב"א ז"ל ויאירו עיני ולבי לענין קיום ב' אמונות אמתיות הנברות אשה אל אחותה והן אלה. האחד שתורתינו תורת מרע"ה היא נצחית קיימת לעד בתרי"ג מצותיה ושום אי מהן לא תתבטל בטול גמור לעולם. וזאת ההקדמה מאומתת ומושלמת בדברי רז"ל ולכן הקשה מעמו בעל התלמוד ואמר והכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש וכו'. ומזאת ההקדמה מתחייב תולדת נודקת

עין יעקב

משום דאית ביה קץ משיח. אף שרבו אח"כ פירושים ותרגומים על כתובים קלקלתם הוא מקנתם לפי שלא ידעו הדבר על בוריו עשו פרושים לפי דעתם ולא כוונו אל אמיתת הקץ ונשאר הדבר סתום וחתום כבראשונה והעלו חרס בידם: מ"ש אדאורייתא דלא אזדעזע. נראה דעלה על דעתו דלכך אזדעזע א"י לפי שהיא ארץ הקדושה וראוי לדבר כה דוקא בלה"ק וכדאי' בשקלים כל הדר בא"י ומדבר בלה"ק הוא מובטח עה"ב לה"ק א"כ גם אדאורייתא הי"ל להזדעזע ומשני דאיכא מילי דמסתמין וכיון שגילה פירוש שאלום יטעו המועים בהרבה דברים למינות ומהי"ט כבוד אלהים הסתר דבר שלא יבא ח"ו לקלקל בנטיעות אסור ללמוד סודות התורה לכל בני אדם וזה שילא בת קול מי הוא שגילה סתרי לבני אדם ולפי שא"י הוא ארץ אשר ה' דורש אותה לכך נזדעזע יותר משאר ארצות שלא יטעו ותקיא הארץ אותם:

צודקת והיא אמונה הב' שזה שכתב אשר אנחנו כותבין בו היום ספר תורה וכל דבר שבקדושה הנקרא כתב אשורי הוא עצמו היה הכתב שבלוחות העדות וס"ת המונח מצד ארון ברית ה' ואשתומם על המראה כשעיינתי במה שכתב הר"י אלבו ז"ל בפ' ט"ז ממאמר ג' אשר בו שם מכשול וחשב לקיים סברתו זאת מברייתא שבמסכת סנהדרין על דרוש זה והאריך לשון ואמר שמאמר רבי בכתב זה ניתנה לישראל תורה הם דברי יחיד ושאין הלכה כמותו ורחמנא ליצלן מלומר כן כי הלא זאת הסברא נמשכו ממנה כמה בעולים כמו שראינו בדבור הריטב"א באמרו וזה תימה גדול שיהא הכתב וכו' ולא די לנו זה הבער אלא שנתן מקום לטעון ולטעות כנגד האמונה הראשונה הנלמדת מפסוק אלה המצות וכו' אע"פ שאחר כך חזר להעוגידה בטענותיו בפרקים הבאים לא זה הדרך ישכון אור אשר דרכו בו רז"ל אשר האירו עינינו במשנה ותלמוד ובעבור שהביא ראיה לדבריו מתוספתא שבמסכת סנהדרין פרק כהן גדול ראוי לכתבה כאן ואביא פני הראות לכל אי מהסברות ועל הכל האמת תעיד לעצמה כדברי הריטב"א ז"ל וז"ל התוספתא. תניא ר"י אומר ראוי היה עזרא שתנתן התורה על ידו לישראל אלמלא לא קדמו משה במשה הוא אומר ומשה עלה אל האלהים. בעזרא הוא אומר הוא עזרא עלה מבבל מה עלייה האמורה כאן תורה אף עלייה כו' ואע"פ שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב שנאמר וכתב הנשתוון כתוב ארמית ומתורגם ארמית. וכתיב ולא כהלין כתבא למקרי מלמד שבאותו היום ניתן. וכתב את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות ולמה נקראת אשורי שעלה עמהם מאשור. תניא רבי אומר בכתב זה ניתנה תורה לישראל כיון שחטאו נהפך להם וכו' למה נקרא שמה אשורית שמאושר בכתב. רבי שמעון בן אלעזר אומר כתב זה לא נשתנה כל עיקר וכו'. וז"ל פרש"י ז"ל וכתב הנשתוון כתב הנשתנה והאי קרא בעזרא כתיב שהיו כותבין בימיו כתב משונה שנשתנה על ידי המלאך שכתב מנא מנא תקל ופרסין בימי דניאל. דכתיב ארמי בלשון ארמי ואומר ולא כהלין כתבא למקרי לא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך בימי בלשאצר והיו שם יהודים הרבה שנשתנה להם אותו כתב באותו היום: את משנה התורה. רמז לנו משה רבינו שכתב שבימיו עתיד להשתנות מן עברי לאשור שניתן בימי דניאל ובא עזרא וכתב בו את התורה. בכתב אשור נתנה תורה לישראל בימי משה עד כאן: לאהבת הקיצור לא כתבתי כי אם ראשי פרקים מתוספתא ולשון רש"י על המעיין לשנותה במקומה ושם יראה כי שלשה המה התנאים בעלי המחלוקת בברייתא או תוספתא זאת. ורבי יוסי הוא לבדו האומר למה נקרא שמו אשורי שעלה עמהם מאשור. אמנם רבי ורבי שמעון שניהם חולקים עליו בזה ולדברי שניהם בכתב זה ניתנה תורה אלא שיש מחלוקת בין שניהם שלדברי רבי כיון שחטאו ישראל אחר כתיבת התורה שבקו הכתב ההוא המקודש אבל כשחזרו בימי בית שני חזרו לאותו כתב שנאמר שובו לבצרון ומאז ועד היום נתקיים בידינו הכתב ההוא ולדעת רבי שמעון כתב זה לא נשתנה כל עיקר ותמיד כל היום נכתב התורה בכתב אשורי זה ואם כן אפילו אם נודה שכוונת רבי יוסי שלא נכתבה התורה בכתב אשורי כשניתנה הנה הוא יחיד אצל רבי ורבי שמעון ויחיד ורבים הלכה כרבים. והוא דבר נמנע אצלי ואצל כל שונה זאת הסוגיא ליישב באמת מה שכתב הר"י אלבו וז"ל ואף אם תאמר שרבי חולק בזה ידוע הוא שאין דברי רבי ורבי שמעון במקום חכמים כלום עד כאן. והשתדלתי בכל כחי אולי אוכל לתת מציאות לדבריו אלה ושלא יהיו כנגד היותם. וחשבתי אולי ראה גירסא שהתחלת התוספתא הוא. ת"ר ראוי היה עזרא וכו' ויש לי ידים מוכיחות להבין כן מלשונו שאמר במקום ת"ר חכמים ובכל התוספתא לא נזכר וחכמים אומרים ולכן ראוי לחשוב אולי תחלת הברייתא היתה בספרי ת"ר ולי חכמים ות"ר הם לשונות שוים בקרוב ואף אם נודה שהגרסא אמתית כך לא נתקיימו דבריו כיון שנשארו מצד אחר רבי ורבי שמעון והם נקראים רבים בודאי כיון שהם ב'. אבל לשון ת"ר וחכ"א לפעמים נאמר על היחיד כאורחא דתלמודא מאן חכמים רבי פלוני הוא. וכן פירוש ת"ר מה ששנה תנא אחד עם תלמידיו המכוני' בלשון רבנן ואין כח סברתם כסברת הרבים כדי לבטל דברי ב' חכמים נקובים בשמות כמו בנדון שלנו. כתבתי זה לרווחא דמילתא אף אם נודה הקדמתו שתנא קמא סובר שהלוחות וס"ת שבארון לא נכתבה אלא כתב עברי ואף על פי כן לא נתקיימו דבריו ונהטעם שכתבתי כ"ש שזאת הגזרה איננה צודקת כאשר יתבאר. והנני בא עתה לומר שלכאורה יראה שנדקו דבריו מהכרח לשון האמוראים בפרק הנזכר וז"ל. אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקדש חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורי ולשון הקדש והניחו להדיוטות כתב עברי ולשון ארמי. מאן הדיוטות אמר רב חסדא כותאי מאי כתב עברי אמר רב חסדא כתב ליבונאה. וז"ל פרש"י כתב עברי של בני עבר הנהר ליבונאה אותיות גדולות כעין אותן שקובעין בקמיעין ומזוזות ולשון התוספתא לא מעלה ולא מוריד בנדון שלנו הנה נראה לכאורה מדברי האמוראים האלה שבתחלה ר"ל כשנכתבו הלוחות וס"ת שבארון נכתבו בכתב עברי דוקא וגם רב חסדא שבא לפרש מאי כתב עברי יורה שהוא עצמו סובר שכן הלכה ועל זה סמך הר"י אלבו שכתב לשון זה. ועוד דבגמרת סנהדרין פירשו האמוראים דברי חכמים שכך אמרו שם אמר רב חסדא אמר מר עוקבא בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי וכו' עכ"ל ואע"פ שאין מזכיר בדקדוק לשון האמוראים הוא כלל כוונתו לקיים דבריו ויתחייב מזה שדברי רב חסדא שאמר מ"ם וסמ"ך שבלוחות וכו' סותרים למה שאמר בסנהדרין והאריך בעל הספר בתיקון קושיא זאת ודבריו דקים עמוקים. כמאן דמעייל פילא בקופא דמחטא ואין דבריו מספיקין לתקון זאת הקושיא. לכן זו היא דרך ישרה שיבור לו כל בעל סברא זכה וטהורה שפי' מאמר בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי הוא כדברי הריטב"א שהכוונה בו על כתיבת ס"ת שכל איש ישראל כותב לעצמו ורחמנא לצלן מלחשוב שנאמר ג"כ על כתב הלוחות וס"ת שבארון כי לדברי הכל נכתבו בכתב אשורי אשר בתיקון אותם אותיות ובזיונם ונקשרים שהיה הקב"ה קושר להם כרמזים סודות נפלאים. אולם מחלוקת הג' תנאים היא בזכירת מנהג כותבי ס"ת לעצמם ושאר כתבים דבהא ודאי פליגי. ת"ק סבר שכדי לחלוק כבוד לכתב אשורי המקודש כיון שבו נכתבו הלוחות וס"ת שבארון לא היו נוהגין להשתמש בו בתמידות בכתיבת ס"ת ושאר כתבים או מפעם יותר מספיק שלא היו בקיאים בו כ"כ כמו בכתב עברי המורגל אצלם מהאבות אשר מעבר הנהר אבל אחד מעיר ובי ממשפחה כדניאל וחבריו היו בקיאים בו וזה המנהג התמיד בישראל עד שבא עזרא הסופר שהיה בקי בתכלית אותו כתב ולמד לכל ישראל שלא יכתבו שום ס"ת רק בכתב ההוא ורבי חולק בקצת כלומר לומר במנהג הנהוג מכתיבת התורה ועד בנין הבית כל זמן שלא חטאו וסברתו שכל ישראל נהגו לכתוב כל ס"ת שלהם בכתב אשורי בכל הימים הראשונים כל זמן שלא חטאו. אבל אחר שקלקלו מעשיהם ונפרע אחר שנגנז הארון נאבד הכתב המקודש ההוא ונכלל עם ישראל ולא היו יודעים ממנו בלתי מתי מספר הלא אחד בהם עזרא והוא למדו לכל ישראל ור"ש סובר כי לא נשתנה זה הכתב בשום זמן מה יוסיף ומה יגרע אם אחר זה יבאו האמוראים ויספרו להו שכן היה המנהג הקדום בין היחידים כדברי ת"ק וגם רב חסדא שאמר מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס וכו' יוכל לומר כן בענין מנהג היחידים הקדומים ואין שום סתירה בדבריו ואיך יוכל שום חכם להביא מדבריהם ראיה לקיים דבר זה ומתמיה והוא שאפשר שתתבטל שום מצוה כמו שנשתנה כתב התורה והאמת איננו כן כיון דכ"ע מודו שהלוחות וס"ת שבארון נכתבו באותו כתב אשורי ואם היחידים היו נוהגין לכתוב ס"ת בכתב אחר אין עליה קושיא כלל ממאמרם ז"ל אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר ואחרי הדקדוק אמתי בדברי רש"י הקצרים כמנהגו יתברר איך זאת כוונתו ולברר וללבן זה אכתוב שורותיים. ועוד לי בזה כוונה שנית והוא להתיר ספק יקרה כנגד מה שהנחתי והוא שאם אמת הדבר שהכתב ההוא לא ניתן בתחילת הוייתו רק לעם ישראל וזאת התורה אשר שם משה לפניהם היתה כתובה בו מאין בא לנו לכנותו בשם כתב אשורי וקשה עוד מזה מאמר האומר ולמה נקרא אשורי שעלה עמהם מאשור אפשר לומר שיאמר בדרך הלצה מי נתן כהן בבית הקברות לומר מי נתן הלשון המקודש באשור מקום טמא שנוכל לומר עליו שעלה עמהם מאשור. וכל זה תקן רבינו הגדול רש"י בב' תיבות שנשתנה לנס על ידי המלאך וכונתו בזה שבימים הראשונים לא נודע הכתב ההוא לא לאשור ולא לכל שאר האומות זולתי בין עם ישראל אשר למדוהו מכתב הלוחות וס"ת שבארון וגם כלל העם לא ידעוהו כי אם יחיד בדור כדניאל. ולזה כשבא המלאך בימי בלשאצר וכתב על כותל היכלא די מלכא כתב בכתב זו המשונה והנעלם מכל האומות לגמרי וגם מאומות ישראל מלבד דניאל וכיוצא בו. וזה מבואר ממאי דאקשינן בסנהדרין ולר"ש דאמר כתב זה לא נשתנה מאי ולא כהלין כתבא למקרי. ונראה מזאת הקושיא ומהתירוץ שלדעת רבי ורבי יוסי פי' ולא כהלין כתבא למקרי הוא כפשוטו ממש שלא היו מכירין אפילו אותיות הכתב ההוא וכיון שהיה זה בימי בלשאצר והוא מת סמוך לזה נעתק שם המלכות מבבל ונשאר למלכי מדי ופרס אשר היה מושבה בעילם. שהוא באשור קרובים והם כאחד ושם המלכות אשור והשכל יחייב שהשרים והגדולים שבמלכות יחלו פני דניאל שילמדם הכתב המשונה ההוא בעבור זה יכונה לאשור וכן עזרא שהיה בקי באותו כתב וסופר מהיר ויתנהו הש"י לחן לפני מלך פרס וילמד לכל ישראל אותו כתב וזאת כוונת רש"י באומרו שנשתנה על יד המלאך שקודם ביאתו לא ידע אנוש ערכו. אבל

אחר

אחר כך נתפשט במלכות אשור וילמד אותו לכל ישראל עזרא הסופר ולאמתות שנה זו שיש דבריו כרבי יוסי ואמר ולמה נקרא שמו אשורי שעלה עמהם מאשור כלומר אל יטעה השומע כנוי אשורי שיהא פירושו כמו כתב עברי שהוא מיוחס לעברי על שבני עבר הנהר שהחזיקו בו משנים קדמוניות כי זה שקר שהרי לא נודע מעולם אפי' באשור עד שנתנו המלאך אבל הטעם אעיקר להיות מכונה לאשור מפני שעלה עמהם מאשור כי שם למדוהו באחרית הימים אחרי שנתגלה על ידי המלאך ודניאל למדו לגדולי המלכות ובפרט עם ישראל לכתוב כל ספר תורה שלהם באותו כתב ולא בכתב אחר אפילו עברי. ולפ"ז תהיה כונת מר זוטרא באמרו בתחילה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי שניתן רשות לכל ישראל לכתבה בלשון עברי וגם בימים ההם הכותב בכתב אשורי הרי זה משובח כיון שהלוחות וס"ת שבארון היו באותו כתב. חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורי ר"ל שניתן צווי גמור מפי עזרא שכל היחידים לא יכתבו ס"ת רק בכתב אשורי. אף יורה לשון בררו להם לישראל לזורות שהם באמרו בטוב לכתוב כולם בכתב שהוא שבו נכתבו לוחות וס"ת שבארון אבל לא שנאמר חס ושלום ששנו בשום זמן לשנות שום מצוה בענין הכתב. וכבוד הרי"ף אלבו במקומו מונח כי בודאי הרשות נתונה לכל תלמיד קטן כמוני שיאמר עליו כי לא שת לבו אל סוגייתנו שבמסכת מגילה על ענין מנצפ"ך וזכרונה אבד ממנו להיותה הפכית ממש לדבריו לעיני כל מעיין גדול וקטן שהרי כשחשב המתרץ לתקן בעד רבי ירמיה כדי שלא יקשה כנגדו דהא כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש תירץ ואמר אין מיהוי הוו ולא הוו ידעי הי באמצע תיבה וכו' ואתו צופים ותקנו וכו' וגם זה הדיחוי לא יכלו לסבול בעלי התלמוד וחזרו להקשות ולומר סוף סוף אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש. להיות זאת ההקדמה מוסכמת בעיני כל מארי דתלמודא עד שחזר בו המתרץ והסכימו כולם לומר אלא שכחום וחזרו צופים ויסדום. ועתה ראוי שנדון ק"ו ונאמר השתא ומה בתקון אותיות מנצפ"ך בלבד לא היה כח בצופים וחכמים לומר הי בסוף תיבה והי באמצע מהכרח שאין נביא רשאי לחדש ולא מצאו תירוץ אחר לקושיא חזקה הזאת רק לומר ששכחו וחזרו לזכרם. באופן שלא היה כח בהם לשנות בהם כלל כ"ש וק"ו שאין לומר שיוכלו לא צופים ולא חכמים לשנות הכתב מכמו שהיה בלוחות ובס"ת הסמוך להם. חס ושלום יעשו שינוי מה בענין זה היו עוברים על מ"ש אלה המצות וגומר וכן היא הסכמות כל בעלי התלמוד הנה נתאמת מה שכתבתי שכתב הלוחות ותורה שבארון לא נשתנה מעולם וכן כתב הרמב"ם בפי' המשנה במסכת ידים כי הכתב אשר נכתב בו אנחנו הוא כתב אשורי הכתב אשר בו כתב הש"י התורה. ונקרא אשורי מן הגדולה והתפארת כמו באשרי כי אשרוני בנות והוא אמרם אשורי שמאושר בכתבו ע"כ. ובחר הרב בפי' לשון אשורי כדברי רבי אע"פ שהוא יחיד בטעם קריאת השם בלבד ע"פ שטתו שכתב שם פעמים רבות שכל מחלוקת שיהיה בין החכמים שאינו בא לידי מעשה אין צד לפסוק בו הלכה דומה לנדון שלענין מעשה כולי עלמא מודו שהכתיבה המשובחת לס"ת היא אשורית ואין ביניהם מחלוקת רק בידיעת מנהג היחידים בספריהם ובטעם קריאת שם כתב אשורי וענין זה ראה הרמב"ם שאין ליחס הכתב המקודש לארץ אשור כלל אף על פי שנפרסמו שעלה עמהם מאשור והטעם שפירש"י אבל שיהיה פירושו האמתי לספר בשבחו להודיענו שהוא מאושר בכתבו כדברי רבי. עוד כתב בפי' הנזכר ראיה שנית בקיום הנחתו שאפשר שתתבטל מצוה או מצות והוא מצות מנין החדשים מניסן ואם יהיו דבריו אלה בדרך דרש והגדה כמנהגו במקומות רבים היה ראוי לשתוק ולומר אין משיבין על הדרש. אך אמנם הנראה מתוכף דבריו בתחלה ובסוף שהם כמפרש ענין מצות שהיתה לראשונה ולאח"כ בשנוי הזמן נשתנית היא ג"כ. ולכן אומר שלענ"ד זו קשה מן הראשונה. ובעבור שחשב להתלות באילן גדול הוא הרמב"ן במה שכתב בפסוק החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא וגו' ראיתי לכתוב כלל כוונת הרמב"ן ויתבאר לכל מעיין כי לא מחשבת רבינו הגדול מחשבות שהכם הדורש הזה. אמת ויציב מ"ש הרב שמצוה עלינו בכל עת שנזכיר החדשים בדרך מנין שיחס אותו מנין ראוי שיהיה בערך אל חדש האביב כי בו יצאנו ממצרים ובלא יהא רשאי שום איש ישראל ליחס מנין שום חדש בערך אל ר"ה שתחלתה מתשרי ד"מ הכי שלא להודיע מה שקרה בחדש סיון שבשנת רנ"ה לבריאת עולם לא ימנה ויאמר בחדש הט' שבשנת רנ"ה רק יאמר שנת רנ"ה לבריאת עולם בחדש הג' שהם ואז יובן לכל שכוונתו במנין שלישי הוא לצאת בני ישראל ממצרים וגם היום הזה חובה עלינו להיות נזהרים בזה והנה בספר עזרא כל מניני החדשים הם בדרך זה כתיב בתחלתו ויקומו ראשי האבות לבנות בית ה' אשר בירושלים וגו' ויגע החדש השביעי ובני ישראל בערים ויאספו העם כאיש אחד אל ירושלים וגו' ויעשו את חג הסוכות וגו' ועוד כתוב לאחר ויקבצו כל אנשי יהודה ובנימין ירושלים הוא חדש הט' ואין ספק שזה נאמר על חדש כסליו כמו שאמר בסמוך ויענו כל העם ואומר אבל העם רב והעת גשמים ואין כח לעמוד בחוץ וגו' ועוד ב' מניינים באותה פרשה בדרך זה אבל קריאת שמות החדשים אינו סותר לזה כלל כי גם בזמן הבית מי מעכב בידינו אם נקרא בשם כל חדש וחדש ד"מ שיאמר האומר בהזכירו חדש האביב בחדש (מאר"ץ) ועל הסמוך לו (אפרי"ל) ובתנאי שבכל עת שיזכיר מנין החדשים יהיה בערך אל מנין יציאת מצרים כמו בחדש העשירי הוא חדש טבת ורבים כאלו במגלת אסתר. ובפרט פסוק מיוחד עד נאמן בקיום כונתו והוא בחדש הראשון הוא חדש ניסן הפיל פור הוא הגורל וכתב הרא"ן עזרא בפירושו פור זאת המלה פרסיי ופירושה גורל והנה זה הפך הוא חדש ניסן. הנה הרגיש קושית הפסוק ולא חשש לומר התירוץ להיות מבואר מעצמו וזה: מה שחשבתי בו המנין היותר עצמי גם אחר ביאתנו לבבל ועלייתנו משם הוא למצות ראשון שני שלישי בערך אל ניסן לקיים ראשון הוא לכם לחדשי השנה והמנין המקרי זכירי שמות שבמקום הגלו' ולכן בכל עת שיזכיר ב' המנינים ראוי לעשות עיקר ממנין הראשון הוא חדש ניסן שהמנין הנאמר ראשון הוא עצמו במצות התורה והאחרון הוא מקרי כמתרגם הלשון המעולה בלשון הנהוג. אבל במצות פור אין לנו צורך בעולם להזכיר לשון הקודש ראשונה כק לשון הארץ אשר הוא יושב בה ותרגומו בלשון הקדש ולפי דעתי זאת היא ראיה מחויבת שבכל מקום ובכל זמן מנין התורה נשאר בתקפו ובקיומו ולרווחא דמלתא אני כותב ראיה לקיום כוונתי עם היות שאין לי צורך אלא לדחות סברת החכם המניח הקדמתו ועליו הראיה לקיים במאמר מחייב ובמאמר שולל רוצה לומר מחייב שיהו מזכירין שמות חדשי פרס שולל שיאמר בשלילה שלא יהיו רשאים להזכיר המנין המצווה בתורה והוא ראשון שני שלישי וכאן מקום התמורה והטעות בהבנת לשון הרמב"ן ודקדוק כוונתו לומר שבראשונה לא היה לישראל בחדשים שום כינוי רק היו למוזים במנין ראשון שני וכו' כשעלו מבבל הוסיפו לידע שמות החדשים אשר שם אבל לא נתבטל שם התורה וזה מובן מלשון הרב באמרו וכבר הזכירו רז"ל זה הענין ואמרו שמות החדשים עלו עמנו מבבל כי מתחלה לא היו להם שמות אצלנו ע"כ. נתבאר מזה היות כוונת הרב לזכור התוספת שניתוסף בקריאת שמות אבל לא היתה כוונתו לשלול ולבטל המנין הראשון כמו שחשב החכם הנז'. ומה שהביא ראיה מפסוק ירמיה ולא יאמרו עוד אשר העלה וגומר כל זה בדרך דרש כנזכר בברכות פ"א וכבר כתבתי שם בענין זה דברי הרשב"א ז"ל כנגד הענין ששאל ממנו והכוונה לומר כי לעולם זכירת יציאת מצרים נצחית שאם לא כן יורה בטול מה במצות התורה. והחכם הזה עצמו רמז פירוש פסוק ירמיה בדרך זה בפרקים הבאים ובפרק זה חשב להביא סיוע לדבריו מדברי הרמב"ן ודי במה שכתבתי לקיים מה שהנחתי כי כל הכתוב בפי"ז כנגד נצחית התורה הוא דבר שאין בו ממש. אם חשב לקיים כוונתו וב' ראיות הן הנה דחויות ובטלות מצד עצמן אבל האמת תעיד לעצמה כי זה הכתב הקדש המכונה אשורי וספרי תורה נכתבים בו הוא הכתב עצמו שהיה בלוחות הברית ובס"ת שבארון גם כן שצווי ראשון הוא לכם לחדשי השנה עודנו בתקפו ובקיומו בלי שום שינוי והשמות פרסיים ניסן אייר וכו' הם תוספת ביאור בכנוי החדשים אך אמנם בכל עת שנצטרך להזכירם במנין כגון א' ב' ג' אנו חייבין ליחס אותו מנין לצאת בני ישראל מארץ מצרים ולא לפי מנין התחלת שנות העולם ומתשרי והנה זה הכלל אמתי העולה בידינו מכל מה שכתבתי ועוד הוספתי לראות בפרקים הבאים אחר זה מצאתי בהם דברים שלא ניתנו ליכתב ויראה מתוכם שהחכם הזה עצמו היה פוסח על שתי הסעיפים בדרים הזה כתב בתחלת פי"ט וז"ל מכלל זה שאמרנו יתבאר שא"א שתשתנה התורה בג' העקרים הכוללים שכתבנו. וזה כי בשמיעת אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה וכו' עד שאמרו אפשר שיהיה הנביא רשאי לשנות שאר המצות אפילו שלא בהוראת שעה ומזה הטעם הוא שבטל בבית שני מנין החדשים מניסן ע"פ ירמיהו וכו'. נראה מזה שמצות מנין החדשים נתבטלה ממש ע"י ירמיהו עוד כתב לאחר בפי' זה ומה ששמעו ישראל לירמיה לבטל מנין החדשים מניסן אפשר שעשו כן לפי שלא היתה המצוה ההיא אחד מעשרת הדברות וגם שלא היתה הכוונה בה לבטל דברי משה אלא לעשות זכר לגאולה השנית וכו' וגם מה ששנה עזרא הכתב ומשים דקרא אשכח ודרש וכתב לו את משנה התורה הזאת כתב העתיד להשתנות וכו' ע"כ לא הוכל להתאפק ולסבול ב' כוכ"ת שנכללות בדברי אלה. האחד שבתחלה ובסוף מזכיר להקדמות מוסלמות שירמיה צוה לבטל מצות מנין החדשים מניסן. השני מ"ש לפי שלא היתה המצוה אחת מעשרת הדברות

ודקינו:

ורחמנא ליצלן מלהזכיר חלוק זה אפילו על מצוה ה יותר קלה בתרי"ג
מצות. וגם במה שכתב כאן לענין שנוי כתיבת התורה קרא אשכח ודרש
יראה כדמות סתירה למה שכ' בפי' ע"ז כי כמו שכתבתי משם יראה שלא
זכר המחבר הזה סוגיא זאת שבמסכת מגילה וישכחה. ומפרק זה יראה
שהיתה לפניו כשולחן ערוך ומה שכתבו בו התוס' לתת טעם איך הורשו
לשנות הכתב ובזה נתבטלה ראייתו משינוי הכתב שהביא בפי"ו אבל כל
אלו הבלבולים יביאו את התלמידים לפקפק בבי' האמונות אמתיות אשר
זכרתי והלכתי והעמדתי בתחילת דברי אלה ומי יתן ולא נכתב הפרק ההוא
אשר חשב בו לתלות ולסמוך דרש' אמוניי גדול ורב ורם כהר גבוה ותלול
על ראיות דקות נמוקות כחוט השערה ובית עכבים מבטחו ובייחוד מה
שהביא ראיה בסוף הפרק ממדרש תנחומא ה' מתיר אסורים וכו' על מדרש
כזה ראוי לסמוך ענין ודרוש זה ומתמיה שהניחם ורשות נתונה המדרש לדרוש
המדרש ההוא כמו שכתוב במדרש אלה הדברים רבה וז"ל ה' מתיר אסורים
אלו ישראל כילד רבנין אמרי דברים אשר להם הקדוש ברוך הוא והתיר
להם הי' כיוצא בהם אמר הקב"ה אסרתי לך את החלב התרתי לך את
השומן וכו' עד אסרתי לך שעטנז התרתי לך סדין בציצית הוי ה' מתיר
אסורים. ע"כ. ואפילו אם נאמר שרי תנחום חולק על פירוש זה יותר
ראוי לסמוך על מדרש רבה שהוא במדרגת הרבים כי רבים היו החכמים
בעלי המדרשות הם. ועוד כי הפי' ההוא מוזכר בתלמוד במסכת חולין
ועליו ראוי לסמוך עוד חשב בסוף הפרק לגנוב לב התלמידי' ולהראות
להם כי הרב רבי חסדאי ז"ל הוא מסכים בכל מה אל כוונתו ובמקום
הזה עשאו רבו ואלופו שכן היה באמת כפי מה שקבלנו מהדורות שעברו
אולם מצינו בספרו זה דברים ערבים מדבש ומתוקים כתובים בספר אור
ה' שיסד הרב ר"ח והוא אינו מזכיר דבר בשם אומרו אלא כמשנה את
טעמו להעלימו כותב הענין ההוא כאילו הוא משיח לפי תומו. וגם במקום
הזה כתב לשון מרומה באמרו בשם רבו אבל אמר שהיא אמונה ראוי
שיאמינה כל בעל תורת משה ע"כ. ולמה לא השלים כל דברי הרב הנזכר
שהכניס זאת האמונה תחת סוג כולל ה' אמונות ועל כולם אמר שהכופר
באחד מהן יקרא מין והן חדוש העולם ושכר ותחיית המתים ונצחיות
התורה וביאת משיח וכיוצא בהן בודאי כי זה מספיק לספק בשנת זאת
האמונה ובהגדלת מעלתה כיון שהיא מסופקת עם האמונות אחרות הנזכרות
שכל אחד מהן רבת המעלה. ועוד אמר שיקרא מין הכופר באחת מהנה
ומתגברת שמיכים היא ידוע לכל מדברי חז"ל אמת ויציב שכפי חומר הכרת
חלוקות החקירה הוכרח הרב ע"פ דרכו ליחד המאמר הקודם לזה בשנות
תוריות שהם במעלה עליונה ועכ"ז די בשתהיה זאת האמונה תחת הסוג
הנזכר. ואין מכאן שום סעד לדבריו. וראוי לדון לכף זכות לחרי"י אלבו
ולומר שבוודאי היה נכון לבו קיים בזאת האמונה כשאר תורני תלמודי.
אבל סדור ספרו הזה הכניסו בדוחק זה ברצותו לדקדק שם עיקר ושרש
ענף ולחקור בקריאת אלה השמות. ואני בתומי לא הלכתי בגדולות ובנפלאות
ואשית לראשי עטרת פז משנת רבינו הקדוש ע"ה הוי זהיר במצוה קלה
וכו' שכל אחד מתרי"ג מצות היא שקולה מצד עצמה ואין צריך לחקור
עליה אם היא שורש או ענף. ואם הרב המורה הביא יסודות בפירוש
פרק חלק הביאו ליה הכרח סברות נפסדות הנמצאות בקצת אנשי דורו
והיתה כונתו לבטל מהמון אותן הדעות מפסידות האמונה וכבר נתפשטו
י"ג יסודותיו הלא המה מספיקים להרים מכשול מקרב עמנו ומכאן והלאה
קולר תלוי על כל איש ישראל שידבר בינו לבין קונו לפניו יתברך דרך
אמונה בחרתי משפטיך שויתי:

מהרש"א תרגום של תורה אונקלוס כו'. התרגום היא לשון
ארמית והתורה ודאי ניתנה בלשון הקדש הוא לשון עברי
שאבותינו מעבר הנהר אלא פירושה מסיני היה תרגום כדלקמן
מפורש זה תרגום שהוא לשון ארמית שהיה להם ומורגלים בו מבית
אבי אמם לבן הארמי במפורש פרק כ"ג ומסיק דשכחוס אחר ימי
עזרא כדקאמר התם דברו להם כתב אשורית ולה"ק עד דאתא
אונקלוס ויסדו: תרגום של נביאים יונתן אמרו מפי חגי כו'.
יונתן הגדול מתלמידיו של הלל היה כדמפרש פרי' היכן והלל ק'
שנה קודם שנחרב הבית שני הוה ובודאי דלא ראו את הנביאים
חגי זכריה ומלאכי שהיו בתחלת בית שני אלא בקבלה היתה לו
מפיהם ע"י רבותיו מקמיה דאונקלוס הוה יונתן שהוא היה תלמיד
ר"א ור"י שהיו מתלמידיו של ריב"ז שהיה תלמידו של הלל אלא שלא
היה יונתן תם לפרש התורה אז מטעמא דלקמן דמפרשא
מילתא ולא הוה מפרש רק נביאים דאיכא מילי דמסתמן עד שבא
אונקלוס ופירש לדורו גם התורה:

וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים
אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל
חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא מאן נינהו
אנשים א"ר ירמיה ואי תימא רבי חייא בר אבא זה חגי
זכריה ומלאכי אינהו עדיפי מיניה ואיהו עדיף מינייהו
אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא הוא
ואיהו עדיף מינייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו. וכי
מאחר דלא חזו מ"ט איבעיתו אע"ג דאינהו לא חזו מידי
אבל מזלייהו מיהא קא חזיא אמר רבינא ש"מ האי מאן
דמיבעית אע"ג דאיהו לא חזי מידי מזליה חזי מאי
תקנתיה ליקרי ק"ש ואי קאי במקום הטינופת לינשוף
מדוכתיה ד' אמות ואי (קאי בדוכתא מנוולתא) [לא]
לימא הכי עיזי דבי טבחא שמיני מינאי:

אינהו נביאי. שהרי נתנבאו לישראל בשליחות של הקב"ה והוא לא
נשתלח לישראל לשם נביאות: מ"ט איבעיתו. דכתיב בקרא
אבל חרדה גדולה נפלה עליהם: מזלייהו. שר שיש לכל אדם למעלה:
לינשוף. ידלג:

תניא כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל
במעמדן כולן מבטלין עבודתם ובאין לשמוע
מקרא מגלה מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד
תורה ובאין לשמוע מקרא מגלה וק"ו מעבודה ומה
עבודה שהיא חמורה מבטלין ת"ת לא כ"ש. ועבודה
עדיפא מת"ת והכתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא
עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו
וילך יהושע אליו וגו' ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה
באתי ויפול יהושע על פניו ארצה וישתחו והיכי עביד
הכי והא"ר יהושע בן לוי אסור לו לאדם שיתן שלום
לחברו בלילה חיישינן שמא שד הוא שאני התם דקאמר
ליה כי אני שר צבא ה' עתה באתי ודלמא משקרי ליה
אמר אביי גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה. א"ל
אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם
ת"ת

עין יעקב

וכי מאחר דלא חזו מ"ט איבעיתו. כי בפי' הפסוק הייתי אומר הא דכתיב לא ראו פירוש נמר כל מראה לא ראו לפי שתיכף ומיד נבעתו ונבהלו אבל מתחלה התחילו לראות כמו הוא
אבל עכשיו דקאמר איהו גדול מינייהו שהמה לא ראו כלל מקשה שפיר: **בתו'** שם ד"ה מבטלין כהנים מעבודתן וא"ת ויעשו עבודה וכו'. ק"ק מה מקשים תוס' דלמא תש"ה
מקדימין מק' מגילה משום דעדיף מעבודה וי"ל דס"ל לתוס' דמ"מ עבודה שהיא תדיר מן הסברא היא קודמת ושו יש לדקדק מאי מקשים תוס' אמאי מבטלין והלא אחר הקריאה
יש הרבה שעות דלמא מיירי שהיה מת מלוה והוצרכו להתעסק בו וכדמסיק לקמן לכך עכשיו אין שהות לעבודה ומקרא מגילה ועוד ק"ק מאי מקשים תוס' וא"ת ויעשו עבודתן
דלמא חיישינן שיעות מת מלוה ויצטרך לבטל מתקרא מגילה ואולי י"ל דמיתה לא שכיחא ועיי"ל דא"כ מה קיבעי לקמן ה"ל למיפשט מהכא וק"ל: **בתו'** ד"ה אמש בטלתם קשה
אמאי בטלוהו. לכאורה דברי תוס' תמוהין דדלמא באמת מש"ה עשו שלא כדין לכך הוכיחם המלאך על זה ושו לפי תי' התוס' מאי מקשה הש"ס ועבודה חמורה דלמא מש"ה נענש
על ד"ת כי על עבודה פי' להם תי' כמ"ש תוס' לכן נ"ל דכוונת תוס' הם בענין אחר דמקשים תוס' אמאי בטלוהו כלומר למה אחר כן המלאך והוכיח ליהושע וישראל וכי הם
בטלוהו הכהנים בטלוה וכו' ופי' תוס' שישראל שייבין בזה שלא שמו הארון בגלגל וכן משמע להרי"ף בפרש"י פרק הדר דף ס"ג ע"ב ע"ש ועיין בתשובת שבות יעקב חלק שני סי' מ"ז,

תית אל על איזה מהם באת א״ל עתה באתי (על
שם ח שבעתה באתי) מיד °וילן יהושע בלילה ההוא (בתוך
שם העם וכתוב אחד אומר) °בתוך העמק. אמר רבי יוחנן
עירובין פ׳ הדר מלמד שלן בתוך עומקה של הלכה. (וגמירי שכל זמן
סנהדרין שארון ושכינה שלא במקומן ישראל אסורין בתשמיש
המטה) ואמר רבי שמואל [בר אוניא] גדול ת״ת יותר
מהקרבת תמידין שנאמר עתה באתי לא קשיא הא
דרבים הא דיחיד:

ישראל במעמדם. עומדין על תמידי צבור בשעת הקרבתן כדתנן במסכת תענית שנאמרו להקריב לי במועדו וכו׳: היכי עביד הכי. שהשתחוה לו דכתיב ויפול יהושע על פניו ארצה וישתחו: (היישינן שמא שד הוא. ושד הוקש לע״ג דכתיב ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים): אמר ליה אמש בטלתם וכו׳. לא אתפרש היכא א״ל אלא מתשובה שהשיבו אנו למדין תחלת דברי המלאך שהאשימן בב׳ דברים אמש בטלתם וכו׳ כשהעריב היום היה לכם להקריב תמיד של בין הערבים ובטלתם אותו וכשהייתם במארב העיר חנם שאין זמן מלחמה משתחשך ועכשיו שהוא לילה היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינכם נלחמים בלילה: עתה באתי. על של עכשיו ה״ג מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. לאו באותו לילה כתיב אלא בלילה שצר על העי וה״ק מיד (למד) [חזר] יהושע מדבריו וכשבא לילה אחרת במצור עסקו בתורה: הא דרבים. דהתם כל ישראל הוו:

תוספות שמא שד הוא. פריב״א דוקא חוץ לעיר היכא דשכיחי מזיקי כגון בלילה ובשדה וכה״ג דיהושע שהיה צר על יריחו והיה בלילה בשדה רחוק ממחנה ישראל אבל במקום שבני אדם מצויין אין לחוש שמא שד הוא דאי לא תימא הכי אדם שאמר בלילה בעיר כתבו גט לאשתי היכי כתבינן ניחוש שמא שד הוא ולא נכתוב עד דנחזי בבואה דבבואה ולא אשכחן דפריך ליה בגמרא אלא גבי מי שהושלך בבור פרק התקבל והאריכו בראיות על זה: אמש בטלתם תמיד של בין הערבים. תימה למה בטלוהו וכי לא היו הכהנים יכולין להקריבו אף על פי שהיו ישראל צרים על העיר וי״ל דודאי הכהנים הקריבוהו אבל לא היה להם מעמדות של ישראל לפי שצרו על העיר ולפי שהם מעכבים את הקרבן לכתחלה קרי ליה ביטול תמיד. ולא נהירא שהרי בטלו התמיד לגמרי משמע וכיון דמעמדות לא מעכבי הקרבן בדיעבד לא מקרי ביטול לכך נראה שבטלו לגמרי לפי שלא היה הארון במקומו כדאיתא בעירובין פרק הדר והכהנים היו נושאים אותו: וגמירי שכל זמן שארון ושכינה שלא במקומן וכו׳. לא גרסינן הכא אלא בעירובין גרסינן ליה אהא דקאמר התם מפני מה נענש יהושע מפני שבטל ישראל מפריה ורביה. וא״ת היכי משמע ליסנא דקרא דבטלו התמיד ות״ת וי״ל דה״פ מדקאמר הלכו אתם בשביל תורה דכתיב בה תורה צוה לנו. אם לצרינו או בשביל קרבנות שמגינין עלינו מצרינו וריב״ן פירש עתה באתי על ת״ת באתי דכתיב בה ועתה כתבו לכם את השירה הזאת:

הרי״ף ועבודה עדיפא מתלמוד תורה והכתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו וקשה דאם היה אפשר לעסוק בתורה במקום המחנה למה לא עשה כן יהושע באותה הלילה. שהוכיחו המלאך והמתין עד מלחמת עי שלן שם בעומקה של הלכה. ואם הם פטורים עד שונס מהמלחמה מה זה הוכיחו המלאך ואמר עכשיו בטלתם ת״ת. ורש״י פירש ועכשיו שהוא לילה היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינכם נלחמים בלילה משמע דנענש על ביטול תורה בלילה וא״כ הי׳ ליהושע לתקן מיד כששמע דברי המלאך בלילה שלאחריה שהרי ישבו ז׳ ימים להקיף את העיר ולא להמתין עד מלחמת העי כי שם נאמר וילן ודרשינן בעמקה של הלכה ועוד קשה לאמאי אייתי הכא מיד וילן יהושע בעמקה של הלכה דהאי דרשה שייכא בביאורן של כתובים אבל לגבי שקלא וטריי׳ דגמרי׳ סגי להוכיח שת״ת גדול מעבודה סגי להביא ראיה מדכתיב עתה באתי על ת״ת ועי״ק בדברי התוס׳ שהקשו אמש בטלתם וכו׳ קשה אמאי בטלוהו בשלמא ת״ת בטלוהו לפי שהיו כל ישראל צרין על העיר אבל הכהנים אמאי לא היו מקריבין תמיד. וי״ל לפי שהארון לא היה במקומו כדאמרי׳ פ׳ הדר והכהנים נושאים את הארון וקי׳ לדבריהם האי דאמרי בשלמא ת״ת בטלוהו לפי שהיו ישראל צרין על העיר דא״כ דהוי שפיר מה שביטלו התורה למה בא המלאך להוכיחו על ביטול תורה והלא כראוי עשו. ואין להקשות עוד לדבריהם למה לא ביטל ת״ת במלחמת העי לפי שבמלחמ׳ העי לא הלכו כל ישראל כ״א אלף איש אבל קשה קשיא קמייתא. ועוד נראה במ״ש התוספות מלמד שלן בעמקה של הלכה וכו׳. וי״ל דמה שנענש שלא היה לו בן זכר היה על שביטל ישראל מתשמיש וכו׳ וצריך להבין לאמאי אתו התוס׳ לומר י״ל דמה שנענש וכו׳ כיון דלא הקשו קושיא וגם לא גרסינן הכא הא דאסורין בתשמיש המטה ונלע״ד שכל זמן שהם במלחמה פטורים מת״ת ובהיות יהושע ביריחו הוליכו הארון עמהם ורצה הקב״ה שיחזירוהו לעת ערב אל המחנה למקומו עד אור הבקר ואח״כ יחזירוהו למקום המחנה יום יום עד הלילה ולכך בא המלאך וחרבו שלופה על ביטול התורה ולא יכול יהושע לתקן עוד במלחמה זו לפי שנצטוו להקיף את העיר ז׳ ימים וכדרך שנהג יום הראשון שילא הארון ולן עמם כן נהגו בשאר הימים עד מלחמת העי שלא הוליך הארון שבו הלוחות רק הארון שהיו בו שברי הלוחות. ויש ראיה לדבר זה מהתוספות פרק הדר שכתבו שהארון שבו הלוחות לא היו מוציאין למלחמה ויהושע הוליכו ליריחו ע״פ הדבור וצריכין אנו לומר שמה שנענש יהושע על ביטול תורה כיון שעל פי הדיבור הוליכו יהושע. הוא לפי שרצה הקב״ה שיוליכוהו עמם ביום שהוא זמן מלחמה ויחזירוהו למקומו בלילה ויהושע הניחו במצור גם בלילה ולכך נענש ומיד נתן אל לבו לתקן ללון בעמקה של הלכה כשילך להלחם במלחמה אחרת ולזה הביא מיד וילן יהושע לומר שאע״פ שלא היה יכול לתקן כל ימי מלחמת יריחו לפי שכשם שלן הארון בלילה הראשונה צריך לנהוג כן עד תום המלחמה מ״מ מיד תיקן במחשבה שנתן אל לבו ללון בעמקה של הלכה כשילך למלחמה אחרת דהיינו שלא יוליך עמו ארון של הלוחות. ובזה נתבארו דברי התוס׳ שהקשו בשלמא ת״ת בטלום מפני שהיו צרין וכו׳ שהכונה לומר שאף ע״פ שנענש על ביטול תורה היה מפני שלא החזירו הארון בלילה למקום המשכן אבל בעוד הארון חוץ למקומו יפה עשו לבטל אבל למה לא הקריבו התמיד במשכן מקום הקדש ותירצו שכיון שהיה הארון עמהם היו גם הכהנים עם הארון לפי שהכהנים הם נושאי הארון ומ״ש התוס׳ כאן י״ל דמה שנענש שלא היה לו בן זכר וכו׳ אפשר דקאי לאמאי דאמרו נענש על שביטל פריה ורביה שיש קושיא בזה דהכא אמרינן דנענש על ביטול תורה והתם פרק הדר אמרינן דנענש על ביטול פריה ורביה לז״א י״ל דהא והא איתנהו שנענש על ביטול פריה ורביה שלא היה לו בנים מדה כנגד מדה. ומ״ש כאן שנענש על ביטול ת״ת הוא עונש אחר דהיינו חרבו שלופה: עוד בגמרא אמר רבה בר הונא אין מועד בפני ת״ח כל שכן חנוכה ופורים כבוד תורה עדיף. וכתבו התוס׳ אין מועד בפני ת״ח ויום שמועה כבפניו דמי. וכ״ש חנוכה ופורים שמותר להספידם אע״ג דמבטל מקרא מגילה אלמא ת״ת חמור ממקרא מגילה ע״כ. וקשה להבין מ״ש וכל שכן חנוכה ופורים היכי שייך למ״ש קודם יום שמועה כבפניו דמי. והיה אפשר לומר שהם שני דבורים של תוספות בדבור האחד אמרו ויום שמועה כבפניו דמי ובגמרא שאמרה וכל שכן חנוכה ופורים תפסו התוס׳ ואמרו וכ״ש חנוכה ופורים שמותר להספידם אע״ג דמבטל מקרא מגילה. אבל עדיין קשה מנין לתוס׳ לפרש דמותר להספידם אע״ג דמבטל מקרא מגילה דילמא לא קאמר אלא לענין קדושת היום דמותר להספיד אף על פי שהם ימי משתה ושמחה דמשמע דאסורין בהספד אבל מנ״ל דמבטלין מקרא מגילה הן אמת דהוכרחו התוספות לומר כן דאל״כ לא הוכיח כלום מדברי רבה דת״ת עדיף ממקרא מגילה דדילמא לענין שמחה וי״ט עדיף ת״ת דמספידין אותו מפני שהתורה עדיפא משמחה. אבל לענין מקרא מגילה לא. אבל עדיין קשה דאימא הכי נמי דלא יפה ת״ת אלא לענין ההספד ביום שמחה אבל לבטל מקרא מגילה לא ולא פריך מידי גמרא. ונראה לע״ד דקודם דקדקו התוס׳ מ״ש אין מועד בפני ת״ח דהל״ל אין מועד כנגד ת״ח שמת מדקאמר בפני ת״ח הוא משום דקי״ל דיום שמועה כבפניו דמי. ולזה אמר אין מועד בפני תלמיד חכם כלומר כשם שבפני שמת אין מועד כך ביום שמועה כבפניו מקרי שפיר ואין מועד שמספידין אותו במועד או ביום שמועה והשתא ניחא מ״ש בגמרא כ״ש חנוכה ופוריי שמדבר גם על ביטול מקרא מגילה דאי אמרו דאין מועד בפני ת״ח הוא בפניו ממש אין להוכיח מהכא דגדול ת״ת מפורים דדילמא הכא שאני לפי שהוא בפני המת וגדול כבוד הבריות כדאמרינן לקמן מת מצוה ומקרא מגילה מת מצוה עדיף משום דגדול כבוד הבריות ולא שני לן בין מת

נגוה למת ת"ח דהכא שמת הכל קרוביו ובמת מגוה הכל חייבים לקוברו כקרוביו והאי מלתא לא הוי אלא בפני המת ממש אבל שלא בפניו לא. לזה הקדימו התוס' לפרש שבכלל דברי רבה יש ג"כ יום שמועה דאין מועד דכבפניו דמי וכיון שבן דמה הספדו ג"כ למקרא מגילה אע"פ שאין שם כבוד הבריות כיון שכבר נקברו והשתא הוכיח שפיר דכל שכן חנוכה ופורים שמבטלים מקרא מגילה אף-על פי שאין שם כבוד הבריות שאין שם קבורה כי אם יום השמועה והשתא פריך שפיר גמרא ומשני דנהי דעדיף כבוד תורה בין ביום מיתה ובין ביום שמועה דמבטלין מקרא מגילה מפניו אבל מקרא מגילה ותלמוד תורה מקרא מגילה עדיף מקל ותומר דעבודה:

א"ר יהושע בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס:

שאף הן היו באותו הנס. שאף על הנשים גזר המן להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים וגו':

תוספות שאף הן היו באותו הנס. פרשב"ם שעיקר הנס היה על ידן בפורים על ידי אסתר בחנוכה על ידי יהודית בפסח שבזכות נשים לדקניות שבאותו הדור נגאלו וקשה דלשון אף הן משמע שהן טפלות ולפירושו היה לו לומר שהן לכך נראה לי שאף הן היו בספק דלהשמיד ולהרוג וכן בפסח שהיו משועבדות לפרעה במצרים וכן בחנוכה הגזרה היתה מאד עליהן. גבי במנה יש ומקשים למה ליה היקישא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס וי"ל דמשום האי טעמא לא מחייבי אלא מדרבנן אי לאו היקישא ורבינו יוסף איש ירושלים תירץ דסלקא דעתך למפטריה מגזרה שוה דט"ו ט"ו דחג הסוכות כדפירש' פרק אלו עוברין:

שם **וא"ר** יהושע בן לוי חייב אדם לקרות המגילה בלילה
תלים כב ולשנותה ביום שנא' °אלהי אקרא יומם ולא
תענה ולילה ולא דומיה לי סבור מינה למיקרייה בליליא
ולמיתנא מתניתין דידה ביממא א"ל רבי ירמיה לדידי
מפרשא לי מיניה דרבי חייא בר אבא כגון דאמרי
אינשי אעבור פרשתא דא ואתנייה איתמר נמי א"ר
חלבו אמר עולא ביראה חייב אדם לקרות המגילה
תלים ל בלילה ולשנותה ביום שנ' °למען יזמרך כבוד ולא ידום
ה' אלהי לעולם אודך:

ולשנותה ביום. זכר לנס שהיו זועקין בימי צרתן יום ולילה: **אקרא**. במזמור למנצח על אילת השחר הוא שנאמר על אסתר כדאמרינן במסכת יומא למה נמשלה אסתר כאילת כו': **סבור** מינה. בני ישיבה ששמעו שמועה זו בלה"ק ולשנותה ביום היו סבורים דהאי ולשנותה לשון שונה משנה הוא למיתני מתניתין דידה משניות של מסכת מגילה: **אעבור** פרשתא דא ואתנייה. אסיים פרשה זו ואשנה אותה פעם שניה: **ביראה**. דמן בירי: **יזמרך** כבוד. ביום ולא ידום בלילה והאי קרא במזמור ארוממך ה' כי דליתני דרשינן בפסיקתא במרדכי ואסתר והמן ואחשורוש וקריאת המגילה שבח הוא שמפרקונין את הנס והכל מקלסין להקב"ה:

תוספות חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום. אומר ר"י דאע"ג דמברך זמן בלילה חוזר ומברך ביום דעיקר פרסומי ניסא הוי בקריאתה דיממא וקרא נמי משמע כן דכתיב ולילה ולא דומיה לי כלומר אע"ג שקורא ביום חייב לקרות בלילה והעיקר הוי בימאמא כיון שהזכירו הכתוב תחלה וגם עיקר הסעודה בימאמא הוא כדאמרינן לקמן דאם אכלה בלילה לא יצא ידי חובתו והכי נמי משמע מדכתיב נזכרים ונעשים ואיתקש זכירה לעשייה מה עיקר עשייה בימאמא אף זכירה כן:

אמר הבונה יסוד החיוב לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום אפשר שיהיה מב' טעמים. האחד שלוש אסתר היה לילה ויום כמו שנאמר ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום וגם אני וגו'. הב' שעיקר ההללה התחיל בלילה במ"ש בלילה ההוא נדדה שנת המלך וגו' ונגמרה אח"כ ביום. האי סברת ריב"ל ולכן הביא ראיה ממ"ש אקרא יומם וגו' שהם דברי אסתר לפי מדרשם שנקראת אילת השחר. הב' סברת עולא ולזה ראיתי ממ"ש למען יזמרך כבוד וגו' שהתחיל הנס בלילה ממה שאל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי ולא ידום ביום כאומר להמן מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו ולוה לעשות כל הכבוד ההוא למרדכי. והנה שמ"ש ולשנותה ביום אינו כמו שסבר רבי חייא בר אבא לשון שונה משנה אלא לקרותה פעם שנייה ומ"מ מדאפקיה בלשון ולשנותה ולא אמר ולחזור ולקרותה יש לשמוע שכשחוזר וקוראה ביום יהי' בדקדוק ועיון וסדר כמי ששונה הלכה ולא יאמר כיון שכבר קראתיה בלילה אקרא בדרך העברה אלא יהיה בכל הדינים שאמרו חכמים בקריאתה:

מהרש"א חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאי' כו'. הכי משמע ליה מקרא אלהי אקרא יומם דהיינו שאקרא את המגילה ביום לבד שהיא במקום הלל כדאמרי' לקמן אין זה ראוי כיון שלא תענה להם לישראל בתחלת גאולתן שם ביום רק בלילה כמ"ש בלילה ההוא נדדה שנת המלך וגומר ואמר ולילה ר"ל אקרא אותה בלילה לבד מטעם זה מ"מ לא דומיה לי מלהזכיר הנס גם ביום במקום הלל שהיום עיקר לקרוא הלל ולסעודת פורים כדאמרינן לקמן מדכתיב ימי משתה ושמחה מאן דמייתי ליה מקרא למען יזמרך וגומר בההוא מזמור נמי רמז בו מעשה אסתר שאמר בו הסתרת פניך הייתי נבהל שבזמן אסתר נתקיים הסתר אסתיר את פני וגומר כמ"ש פ' שלוח הקן אסתר מן התורה מנין שנאמר הסתר אסתיר וגו' כמפורש שם ואמר אליך ה' אקרא וגו' היא תפלת מרדכי ואסתר ואמרו בתפלתם מה בצע בדמי וגו' ר"ל שקלי כסף שנתנו ישראל ברדתי אל שחת על ידי שקלי כסף של המן כדאמרינן לקמן ואמר שמע ה' וחנני וגומר שיהיו שקלי כסף של ישראל דוחין שקלי כסף של המן ואמר שעלתה תפלתם שהפכת מספדי למחול לי פתחת שקי וגו' של מרדכי שנאמר בו וילבש שק וגומר ותאזרני שמחה כמ"ש ליהודים היתה וגומר ושמחה ומסיים ואמר למען יזמרך כבוד וגו' לפי שלא נזכר שום שם במגילה מן הטעם שכתבו המפרשים שנכתבה מעיקרא בלשון פרסי ומ"מ נזכר שמו של הקב"ה בתחלת הנס שהיה בלילה שנאמר בלילה ההוא נדדה שנת המלך ודרשו מיניה לקמן בפירקין בסוף רמז דרך כבוד נדדה שנת מלכו של עולם וז"ש למען שאתה פתחת שקי וגומר אזמרך בקריאת מגילה בלילה להזכיר שמך דרך כבוד על נס שבלילה שאין שינה לפניו נכתב כן נדדה שנת וגומר כדי לשבר את האזן כמלך ב"ו ואמר דגם שאזמרך בקריאתה בלילה מ"מ ולא ידום בקריאתה גם ביום שבו עיקר שמחה כדלעיל ומסיים ה' אלהי לעולם אודך בין שבאת עלינו במדה"ר בין במדה"ד כמ"ש בכל מדה שמודד לך או יש לכוון שאמר לעולם אודך על נס פורים ע"פ מ"ש אם כל המועדים יהיו בטלים ימי הפורים לא כבטלים והיינו אודך על נס זה לעולם שאתה עשית לי גם שלא נזכר שמך בו:

א"ר יוחנן (נהירנא) כד הוינא טליא אמרינא מלתא ה
ושאילנא לסבייא *ואישתכח מלתא כוותי חמת יש ה ע"ב
זו טבריא ולמה נקרא חמת על שם חמי טבריא [רקת יש ו
זו צפורי ולמה נקרא שמה רקת משום דמידליא כרקתא
דנהרי כנרת זו גינוסר ולמה נקרא שמה כנרת דמתיקי
פירא

עין יעקב

חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום. נלענ"ד ע"ד דאיתא ברבה פ' וירא פ' כ' דף כ"ו ע"א אר"ש אין הקב"ה דן את א"ה אלא בלילה בשעה שהם ישינים ואת ישראל ביום בשעה שהם עסוקים במצות יע"ש וכאן היו ב' דברים שהוצרכו למפלת המן ולהצלת ישראל לכך קורין המגילה ביום ובלילה והשתא שפיר קאמר אלהי אקרא יומם דהיינו בתענים אסתר ולא תענה לפי שאין דנין הקב"ה ביום והולך לדון אותם בלילה לכך בלילה ולא דומיה לי ואח"כ דן את ישראל ביום להצלתן וכ"כ בלילה נדדה שנת המלך:

פירא בקלא דבינרי אמר רבא מי איכא למ״ד רקת לאו טבריא היא והא כי שכיב אינש הכא התם ספדי ליה הכי גדול הוא בששך ושם לו ברקת וכי מסקי ארונא להתם ספדו ליה הכי אוהבי שרידים יושבי רקת צאו וקבלו הרוגי עומק כי נח נפשיה דר׳ זירא פתח עליה ההוא ספדנא ארץ שנער וגו׳ אוי נא לה אמרה רקת וגו׳ אלא אמר רבא חמת זו חמי גרר רקת זו טברי׳ כנרת זו גנוסר ולמה נקרא שמה רקת שאפי׳ ריקנין שבה מלאין מצות כרמון ר׳ ירמיה אמר רקת שמה ולמה נקרא שמה טברי׳ שיושבת בטבורה של א״י רבה אמר רקת שמה ולמה נקרא שמה טבריא שטובה ראייתה] אמר זעירי קטרון זו צפורי ולמה נקרא שמה צפורי שיושבת בראש ההר כצפור וקטרון צפורי היא והא קטרון בחלקו של
שופטים א זבולון היה דכתיב °זבולון לא הוריש את יושבי קטרון
שם ה וזבולון מתרעם על מרותיו הוה דכתיב °זבולון עם חרף נפשו למות מה טעם משום דנפתלי על מרומי שדה. אמר זבולון לפני הקב״ה רבש״ע לאחי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות לאחי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות א״ל כולן צריכין לך על ידי חלזון
דברים לג שנאמר °עמים הר יקראו וגו׳ ושפוני טמוני חול ותנא רב יוסף שפוני זו חלזון טמוני זו טרית חול זו זכוכית
שם לבנה אמר לפניו רבש״ע מי מודיעני על זאת א״ל °שם יזבחו זבחי צדק סימן זה יהיה לך שכל הנוטל ממך בלא דמים אינו מועיל בפרקמטיא שלו כלום ואי ס״ד קטרון זו צפורי אמאי התרעם על מדותיו והא הוה ליה צפורי דעדיפא טובא וכ״ת דלית בה ארץ זבת חלב
כתובות ודבש והא״ר״ל לדידי חזי לי ארץ זבת חלב ודבש דצפורי
פ״ב ועי״ש והוי שיתסר מיל על שיתסר מיל וכי תימא דלא נפיש
יפ״ח דידיה כדאחוה והאמר רבה בר בר חנה [א״ר יוחנן] לדידי חזי לי ארץ זבת חלב ודבש דכל ארץ ישראל והוה כמבי כובי ועד אק״א דתולבנקי והויא עשרין ותרתי פרסי באורכא ובפותיה שית (עשר) פרסי אפילו הכי שדות וכרמים הוו עדיפי (להו) [ליה] דיקא נמי דכתיב
שופטים °ונפתלי על מרומי שדה ש״מ. א״ר אבהו °עקרון תעקר
צפניה ב זו קסרי בת ארם שיושבת בין החולות והיא היתה יתד תקוע לישראל בימי עובדי כוכבים וכשגברו מלכי בית חשמונאי לכדוה והיו קורין אותה אחידת מגדל צור:

בי הוינא טליא. כשהייתי תינוק ואשתכח כוותי גרסינן: [ששך. בבל בחלוף א״ת ב״ש:] לא הוריש את יושבי קטרון. שבאה בחלקו ועבהו על מה שאמר הקב״ה לא תחיה כל נשמה והכניסם לגור ביניהם ונעלו להם מס: על מדותיו. על מ״לו שנמדד לו מן השמים מדה שאין חפץ בה: א״ל כולם צריכים לך. כל אחיך יהיו צריכין לך: על ידי חלזון. חלזון עולה מן הים להרים וצובעין בדמו תכלת ונמכר בדמים יקרים: עמים הר יקראו. מכל השבטים יתקבצו אצליך לקנות ספוני טמוני חול: שפוני זו חלזון. שהוא דבר חשוב ספון חשוב בלשון בריית׳: טמוני זו טרית. מין דג שקורין טוניגא: חול זו זכוכית לבנה. זכוכית תחלת ברייתה מן החול כדאמרינן בפ״ק דשבת וחול של זבולון חשוב משאר חולות וראוי לזכוכית לבנה: מי מודיעני על זאת. נתת לי דמים המוכא חלזון ושמא אלה יקחום בלא דמים: אמר לו שם יזבחו זבחי צדק. כשם שאסור גזל בעולה כך לא יטול ממך כלום שאם יטלו שום פרוטה בלא דמים יתקלקל הצבע והחול ולא יועיל לכלום: זבת חלב ודבש. העזים אוכלים תאנים והדבש נוטף מהם והחלב נוטף מן העזים ונעשה כמין נחל: שיתסר מיל. ד׳ פרסאות: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דכל א״י. בכל מקומות שהוא שם ואם באת לצרפו כאחד הוי כמבי כובי עד אקרא דתולבנקי שם מקומות: אקרא. מקום מעבר הנהר ובלע״ז פורט״ו: עדיפי ליה. חביבין היו עליו: יתד תקועה. לרעה: אחידת מגדל צור. בירת מגדל צור:

תוספות עקרון תעקר זו קסרי בת אדם. ואע״ג דעקרון היתה מחמשת אינו
בתוס׳ בגמרא סרני פלשתים ובצפניה כתיב כי עזה עזובה תהיה ואשקלון וגו׳ ועקרון תעקר שמא שוב כבשה מלכות אדם:

מהרש״א המת זו טבריא כו׳ רקת כו׳ כנרת כו׳. במקרא חד כתיבי הני ג׳ ערים בספר יהושע בגורל של בני נפתלי הכי אמרינן פרק מרובה ימה של טבריא בחלקו של נפתלי היתה כו׳ ור״י מפרש להן לפי השמות שנשתנה בזמנו: בקלא דבנרי כו׳. פירש בערוך שם אילן דפירותיו מתוקין או פי׳ ומתיק בקול כנור: כי שכיב אינש הכא כו׳ וכי מסקי כו׳ כי נח נפשיה כו׳. ג׳ מיני הספד זכר כאן על ת״ח מי שלא זכה כלל אף בגופו לאחר מיתה לבא לא״י ספדו עליה גדול כו׳ ושם לו כו׳ דיש להספיד עליו שלא זכה בגופו לבא לא״י מ״מ זכה בשם טוב לביא התם דשם לו ברקת וע״ד טוב שם משמן וגומר ומי שלא זכה למות שם בא״י אבל זכה לאחר מיתה דמסקי ארוניה להתם יש להספיד עליו שלא זכה בחייו לבוא לשם דהשתא הרוגי עומק וקרי כאילו אינו מת בזמנו ונהרג בחטא זה שהיה דר בח״ל וכהאי ליסנא איכא בסוף כתובות על שנשא אשה בח״ל ומת שם ברוך המקום שהרגו ורבי זירא שזכה בחייו ליכנס לא״י קאמר דמ״מ יש להספיד עליו על שאבדה כלי חמדתה שהצדיק ודאי אינו אבד במיתתו ש״ש לו השארות הנפש אבל יש לכלל ישראל להספיד על מה שנאבדה מהם כלי חמדתן שהצדיק הוא דמיון כלי חשוב שע״י פועלים דברים חשובים וטובים: רקת שאפילו רקנים שבך מלאים מצות כו׳. לכאורה דמלת רקת לא משמע אלא ריקנין ומהיבא משמע דמלאין מצות

עיון יעקב

בי שכיב אינש הכא התם ספדי ליה הכי גדול הוא בששך ושם לו ברקת. נ״ל לפ״ש ע״ד דאיתא בפ״ק דסנהדרין הכא שבט והתם מחוקק כדתניא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו נשיאים שבא״י ומקשה מהרש״א דהא בפ׳ נ״ה דרשו להיפך עם אלהים זו נשיאות שבא״י ועם אלהים זו ריש גלותא שבבבל ומתרץ דלענין השולטנות וגדולה שבבבל הם יותר חשובים אבל נקרות אלהים דהיינו שהם מומחים הם דוקא בא״י שאוירא מחכים א״כ שפיר קאמר גדול הוא בבשך לענין שולטנות וגדולה והם ומומחה הוא דוקא בא״י וק״ל: ספדי ליה הכי אוהבי שרידי. עיין פירש״י ול״נ ע״ד דאיתא בסנהדרין ד׳ ל״ב ע״א אין שרידי אלא ת״ח ואיתא בפ״ב דשבת ד׳ כ״ג דרחים רבנן ה״ל בנין רבנן ופי׳ שם מהרש״א ולא קאמר הוא גופיה צורבא מרבנן דודאי מדרחים רבנן הוא גופיה צורבא מרבנן דהתם עם הארץ שולא ת״ח. ואיתא בגמ׳ דע״ז דף י׳ דמעביד עבידא קלניא שהיא מלאה ת״ח לזה קאמר אוהבי שרידים יושבי רקת לאו וקבלו הרוגי עומק קראו להם הרוגי ע״ד דאיתא סוף כתובות כבלתי יקומון אלו מתי חוץ לארץ: ארץ לפי גידלה. ע״ד דאיתא בכתובות והד מינייהו כי סליק להתם עריך כתרי מינייהו נ״ה״ק אבדה כלי חמדתי לשון רבים וק״ל: מ״ט משום דנפתלי על מרומי שדה. נחה מיתות ולא קנאה אחת והקנאה מגלה את האדם מן העולם לכך זבולון עם חרף נפשו למות:

עלות כרמון ר"ל דנקרא רקת על שם הכחות כפלא הגמ' רקתך כמפורש בפי' זה בורר: שיושבת בטבורה של א"י כו'. אבל לא בטבור של עולם דהא אמרינן פ' זה בורר אל שכת הגזית שמרך אגן הסהר וגומר שהיא יושבת בטבורה של עולם וכ"כ התוס' בפ' אלו עליאות דירושלים לא היה רק מהלך יום אחד מגבול א"י מכל אחד מא"י ד' מאות פרסה הוה ע"ש: שטובה ראייתה כו'. עיין בתוס' ומוד י"ל טובה ראייתה בחכמים שהיו יושבים שם סנהדרין בימי פני כדאמרינן ספ"ב דר"ה: זבולון עם הרף וגו' וכו'. דלפי פשוטו משתבח זבולון שחרף נפשו למות במלחמה ונפתלי על מרומי שדה לא ידענו מה שבאו ומש"ה דרשו ביה דבאותה מלחמה ברלו בני זבולון את נחלת בני נפתלי כי שם נתקבלו כדכתיב ויזעק ברק את זבולון ואת נפתלי קדשה שהיא נחלת נפתלי כמ"ש מקדש נפתלי ע"י שרלו בני זבולון את נחלת נפתלי שהיו על מרומי שדה מקום שדו' וכרמי' חרף הוא נפשו למות על רוע מזלו שנפל בגורלו ימים והרים ובבעו' שאינו מקום שדות וכרמי': שפוני זה הלזון כו'. רש"י בחומש פי' שבחלק יששכר וזבולון היה כו' ע"ש והכי משמע מקרא כי שפע ימים יינקו ושפוני טמוני חול וגומר קאי גם איששכר ובשמעתין לא הזכיר אלא זבולון היינו שהוא היה מתרעם על חלקו ולא כן יששכר שהיו בעלי תורה: מי מודיעני כו'. פי' רש"י מי מודיעני על זאת שמא יקחו בלא דמים כו' עכ"ל ודוחק הוא שיטלו בגזל בלא דמים וי"ל דה"ק דמי מודיעני דשמא יבואו לסחור בקלא אילן במקום תכלת כדאמרינן ריש פ' איזהו נשך מי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא: א"ל שם יזבחו זבחי צדק. כפי' רש"י כשם שאסור גזל בעולה כך לא יגזלו ממך מחייתך של חלזון ע"י קלא אילן שלא ילליח בסחורתו כו' ואמר כל הנוטל ממך בלא דמים כו' י"ל כמשמעו דבדם חלזון עושין תכלת כדאמרינן במנחות וקאמר דהנוטל ממך סחורה של תכלת בלא דם חלזון ע"י קלא אילן לא יועיל לו בפרקמטיא ולא יצליח כו': זו קסרי כו'. עקרון תעקר קרא הוא בלפניה וקסרי בגימטריא עקר ור"ל קסרי שמה ונקרא עקרון במקרא על שם העתיד ובקרא עקרון אחד מחמשת ערי סרני פלשתי' המכב בספר יהושע ובספר שמואל ונעשית ראש לארם כדמוכח בשמעתין ונראה בזה גם שעקרון וצור מארץ פלשתים התחנב שוב היתה לארם ועי"פ מ"ש פרק אלו טריפות ואת חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי ואשקלוני והגתי והעקרוני והעוים אמר חמש וחשיב שית ומשני עוים מתיון בן אליפז בן עשו באו ואיוו לאלהי פלשתים ויאלו מתיון לגור ביניהם ולהכי לא חשיב ו' ולפי זה אפשר דבעקרון נתיישבו בני תימן: בין ההולות והיא כו'. כהאי לישנא אמרינן פ' ב"מ אתרמודין לפי שדרין בין החולות עיניהם טרוטות ושם פירושו מלשון חול לפי שדרין במקום חול והרוח נושבת בו ונכנס בעיניהם ונראה דה"כ יש לפרש שהיא יושבת בין החול מכל הצדדים דהיינו שיושבת על שירטון שבתוך הים ומלא חול שעל שפת הים סביב לה ואמר כי כבר קודם שמלכה מלכות ארמי דהיינו בימי מלכות עובדי כוכבים לפי שהיתה קסרי קרובה לא"י כי חמשת סרני פלשתי' לארץ כנעני תחשב כמפורש ביהושע על כן היתה יתד תקועה ליסיה דקרא יען אמרה צור על ירושלים האח וגו' אמלאה החרבה עכשיו לרעה לישראל על ידי מלכות עובדי כוכבים וכשנגברה מלכות בני חשמונאי על עובדי כוכבים כלחו גם את קסרי וכבשוה כדאמר לקמן יכבו שניהם אל תאמין והיו קורין אותה אז על שם חורבנה כניסת מגדל שר"ש גירסת הערוך דהיינו שנחרבה ודרים היו בה שרים:

שם זכריה ט א"ר יוסי בר חנינא מ"ד °והסירותי דמיו מפיו זו בית *כריא שלהן ושקוציו מבין שניו זו בית גליא שלהן ונשאר גם הוא לאלהינו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבארם °והיה כאלוף ביהודה ועקרון כיבוסי אלו טרטסיאות וקרקסיאות שלהן שעתידין שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים א"ר יצחק לשם זו פמיאס עקרון [תעקר] זו קסרי בת ארם שהיא היתה מטרפולין של מלכים א"ד דמרבי בה מלכי וא"ד דמוקמי מינה מלכי: קיסרי וירושלים אם יאמר לך אדם שחרבו שתיהן אל תאמין ישבו שתיהן אל תאמין חרבה קסרי וישבה ירושלים (האמין) חרבה ירושלים וישבה קסרי האמין יחזקאל כו שנא' °אמלאה החרבה אי מלאה זו חרבה זו רב נחמן בר יצחק אמר מהכא °ולאום מלאום יאמץ: וא"ר יצחק מ"ד בראשית כה °יוחן רשע בל למד צדק בארץ נכוחות. יעול ובל יראה ישעיה כו גאות ה' אמר יצחק לפני הקב"ה רבש"ע יוחן ראמילוס. א"ל רשע הוא. א"ל בל למד צדק. א"ל בארץ נכוחות יעול. א"ל א"כ בל יראה גאות ה' וגו': וא"ר יצחק מ"ד °אל תתן ה' מאויי רשע זממו אל תפק ירומו סלה. אמר תהלים קמ יעקב לפני הקב"ה רבש"ע אל תתן לראמילוס תאות לבו. זממו אל תפק ירומו סלה זו *גרמומיא של ארם שם ע"ב שאלמלא הן יוצאין מחריבין את העולם כולו דא"ר חמא בר חנינא ש' מלכי קטרי תאגי איכא בגרמומיא של ארמי וש"ס מרזבני איכא (בארמי) [בבבל] כל יומא נפקי הני לאפי הני והני לאפי הני ומקטיל או חד מהני או חד מהני ומטרדי לאוקמי מלכא אחריני וא"ר יצחק אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן מצאתי ולא יגעתי אל תאמן יגעתי ומצאתי תאמן והני מילי בדברי תורה אבל במשא ומתן סייעתא דשמיא היא ובד"ת לא אמרן אלא לאיחדודי אבל לאוקמי גירסא סייעתא דשמיא היא. וא"ר יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו שנא' °אל תתחר במרעים וגו': שם לז ברכות

והסירותי דמיו מפיו. גבי צור כתיב שהיה ראש לארם: גליא במיא. שמות אלהות הם לארם: כיבוסי. זו ירושלים ויהיה ארם לאלפי יהודה ועקרון תהיה בית למוד כירושלים: לשם. עיר שכבשו בני דן: פמיאס. ששם יולא ירדן ממערת פמיים: מטרפולין. לשון יוני אמא של מלכות מטרי אם פולין לשון עירה: דמרבי בה מלכי. מגדלים שם בני מלכים: אמלאה החרבה. רישיה דקרא יען אמרה צור על ירושלים האח וגו' אמלאה החרבה עכשיו

עיון יעקב

קסרי וירושלים אם יאמר לך אדם וכו' תאמן. הא דאמרינן בלשון אל תאמן ולא קאמר שקר הוא נראה עפ"י דאמרינן בעלמא כך עונשן של בדאים אפילו אומרים אמת אל תאמן וכן בכולם הוא עפ"י זה לכך אמר בלשון תאמן ואל תאמן: אבל חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמן. הא דהוצרך לומר זה הא מדיוקא שמעינן דאם אל תאמן בחרבה שתיהן ותיושבנה שתיהן ממילא אנו יודעים בלאה עמן תאמן י"ל דהא אתי לאשמעינן דאם אומר לעולם חרבה א' ויושבה א' לעולם אל תאמן וכן פירש מהרש"א על שכוללם כולם כחד תאמן: יגעתי ומצאתי תאמן. כאן נמי קשה הא מדיוקא שמעינן י"ל דאתי לאשמעינן אבל אם אמר לא יגעתי ומצאתי אל תאמן לו שום נאמנות בעולם דהוי כע"ק ולהכי לא נקט האי בכלל כלל וק"ל:

עכשיו אתמלא בחורבנה: רשע. זה ראמילוס הרשע אומר יצחק להקב"ה יוחן לראמילוס א"ל הקדוש ברוך הוא רשע הוא: א"ל. יצחק: בל למד צדק. כלומר אין אדם יכול ללמד עליו צדק: א"ל. הקב"ה: בארץ נכוחות יעול. זה ירושלים שיחריב כלומר עתיד להחריב א"י: אמר. יצחק א"כ בל יראה וגומר: זממו אל תפק. אל תוציאהו מנחיריו זמם כמין טבעת של ברזל שנותנין בחוטמה של נאקה ונמשכת בו ומתוך חזקה אינה משתמרת כי אם בו: גרממיא. שם מלכות ואף היא מארם: מרזבני. דוכסים: יגעתי. בתורה: לאוקמי גירסא. שלא תשתכח ממנו: סייעתא דשמיא הוא. דיש שיגע ואינו מוצא:

מהרש"א בית במיא. עיין בפי' רש"י: ושיקוציו מבין שיניו וגו'. זו בית גליא שלהן כו' ועי' בערוך עוד פירושים וז"ש ושיקוציו מבין שיניו שלא יקרא להם עוד מפיו ומבין שיניו: *שעתידים שרי יהודה כו'. דבמקום שהיו שם אלופי אדם יהיו אלופי ושרי יהודה ובספ' זכריה פי' רש"י אלוף מלשון לימוד כמו ואאלפך חכמה: הרבו שתיהן כו'. בחרבו שתיהן וישבו שתיהן אמר בכל חלוקה מהן אל תאמין אבל גבי חרבה קסרי וישבה ירושלים וחרבה ירושלים וישבה קסרי אמר בשני החלוקות פ"א תאמין וי"ל שאילו היה אומר נמי כן בכל חלוקה תאמין שיה. המובן ממנו שאפשר לפרש להאמין באחד משני החלוקות אם לעולם ישבה ירושלים וחרבה קסרי או לעולם ישבה קסרי וחרבה ירושלים ואינו כן אלא שיש להאמין בב' החלוקות אמת כי לפעמים ישבת קסרי וחרבה ירושלים ולפעמים ישבה ירושלי' וחרבה קסרי ומייתי ליה הכי מקרא דאמלאה החרבה דצור אמר על ירושלים אתמלאה מחורבתה כפרש"י ומשמע נמי אמלא את צור שהיא חריבה מירושלים שהיתה מלאה וכן ולאום מלאום יאמץ שפשט הכתוב איזה מהם יאמץ על חבירו ע"כ פירושו שכ"א מהם יאמץ על חברו לפעמים זה ולפעמים זה: יוחן ראמילוס כו'. ר"ל גם שאינו ראוי לכך יוחן במתנת חנם כמ"ש וחנותי את אשר אחון גו' א"ל הקב"ה רשע גמור הוא ואין ראוי לחנותו א"ל יצחק בל למד צדק גו' כמ"ש ששגגת תלמוד עולה זדון וזה שלא למד צדק שוגג הוא במעשיו הרעים א"ל הקב"ה בארץ נכוחות יעול דהיינו להחריב א"י והמקדש בזה מזיד ורשע גמור הוא כמ"ש ערו ערו עד היסוד גומר: זו גרממיא של ארם כו'. בפ"ק דיומא אמרינן גומר זו גרממיא כו' וגומר מבני יפת היה ואפשר דמש"ה קאמר זו גרממיא של אדם כו' ולא אותה גרמניא דהיינו גומר דמבני יפת היה ובאותה דשל אדם שאמלא כו': איבא בארמי כו'. והוא כמנין ימות החמה שס"ה ימים כי עובדי כוכבים מונין לחמה וכדלקמן בשס"ה שווקים וכ"א ממרזבני שהם שס"ה הוא מושל ביומו מימי השנה בס"ה ודקטיל בכל יומא חד מנייהו הוא רמז על אגרונס לעתיד דוגמא באמרו בפרי החג ואמר דע"כ צריכי לאוקמי מלכא והיינו זממו שאין יוצאין להחריב העולם: יגעתי גומר. ועל דרך זה פירשו בקרא האמנתי כי אדבר אני עניתי מאוד גומר האמנתי במצאתי כי אדבר שעניתי ויגעתי מאוד בזה אבל כשאמרתי בחפזי בלי יגיעה כל אדם כוזב ולא תאמינו:

הרי"ף מ"ד יוחן רשע בל למד צדק וכו'. יש לדקדק מה הוקשה לו בכתוב ודילמא כפשטיה שהתפלל הנביא ואמר יוחן ויבוש הרשע שחטא בשגגה כי לא למד צדק ותורה ומתוך כך חטא אבל מי שלמד והרשיע בזדון אין לרחם עליו כי אותו שלא למד תורה וצדק וחטא לא פגם למעלה רק למטה בארץ נכוחות יעול אבל הפושע בזדון פוגם למעלה שיודע את רבו ומכוין למרוד בו משא"כ במי שלא למד יראת ה' אין להענישו כל כך. וא"כ מה הוקשה לו לומר מ"ד יוחן רשע וכו' ועו"ק לדרשת הגמרא שהתפלל יצחק על ראמילוס שיוחן אע"פ שהיה יודע בו שהוא רשע א"כ מה השיבו הקב"ה רשע הוא. ועוד צ"ב מה שחזר להליץ עליו ואמר בל למד צדק ופרש"י אין אדם יכול ללמד עליו זכות שאם יש לו זכות שילינו בו מה השיב הקב"ה בארץ נכוחות יעול ופרש"י שעתיד להחריב בה"מ. ונראה שהוקשה לו בכתוב דכיון שקראו רשע איך הליץ עליו שיוחן כי אין ראוי לרחם ולחום אלא על עני ודך. ועו"ק דהיל"ל בל למד צדק ובל ראה גאות ה' ומדכתיב ובל יראה גאות ה' משמע דלקללה אתא ואם בא לקללו איך הוא אומר יוחן רשע לזה דרשו רבי יצחק כו' והשיבו הקב"ה רשע הוא שעודנו מחזיק ברשעו ואין לרחם על הרשעים כי רחמי רשעים אכזרי. חזר יצחק ואמר יש ללמד עליו זכות שכבד את אביו וזהו בל למד צדק כלומר לא למד מדת הצדק בכבוד אב ואם ועל דבר זה יוחן וכן אחז"ל במדרש בל למד צדק לא כיבד את הוריו. אמר הקב"ה בארץ נכוחות יעול עתיד לפשוט ידו במקדש. וביאור הענין הוא שיצחק התפלל על קיום המקדש שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה ואחז"ל יצחק קראו שדה ע"ש חרבנו כדכתיב ציון שדה תחרש והתפלל יצחק על המקדש שיהיה כשדה שלא יחרב וכיון שראמילוס עתיד להחריבו הוא מבטל רצון אביו ומזלזל בכבודו לבטל תפלתו וכיון שנתבטלה מצותו של הכיבוד שוב אין לו זכות כיבוד הוריו אז אמר יצחק א"כ בל יראה גאות ה' שלא יזכה לגדולה לבא אל היכל ה' לראות בגאות ה' כדי להחריבו אחר כך ואכן רמז על טיטוס הרשע מזרע עשו שנפרע הקב"ה ממנו בבריה שפלה כמבואר בגמרא: מ"ד אל תתן ה' מאויי רשע וכו'. נראה דהוקשה לו שהפסיק במלת רשע בין אל תתן מאויי ובין זממו וכך היל"ל אל תתן ה' מאויי וזממי רשע. ועוד דזממו היא מחשבתו וכיון שלא יתן ה' תאותו מה לנו למחשבתו. לכן דרשוהו שתאותו היתה לבלע את גאות יעקב ואותו הרסן שיש לו מגרמומיא של אדם המטרידים אותו שלא יבלע ולא ישחית אל תוציא אותו הזמם מלחייו אלא תן רוממות לאותה גרמומי' וזהו ירומו סלה כי מתוך זה יהיה שלום על ישראל: אבל לאוקמי גירסא סייעתא דשמיא. דיש שיגע ואינו מוצא ומתוך דברי רש"י משמע האי דמסתייעי' משמיא לאוקמי גירסא הוא דיגע ומוצא אבל אי לא יגע אי אפשר לו לאוקמי גירסא דלא מסתייע משמים אלא ביגיעה וא"כ הא דאמרן ולד"ת לא אמרן אלא לאחדודי אבל לאוקמי גירסא לא קאי אלא על חלוקת יגעתי ולא מצאתי אבל בחלוקת מצאתי ולא יגעתי לא דההוא בין לאחדודי ובין לאוקמי גירסא אל תאמין שימצא האדם בלי יגיעה ואלמלא פירש"י היה אפשר לחזור אל כל הצדדין דלאוקמי גירסא בין יגע ובין לא יגע אלא לימוד כל שהוא סייעתא דשמיא:

אמר עולא איטליא של עובדי כוכבים זה כרך גדול שלז ארם והויא ש' פרסה על ש' פרסה ויש בה שס"ה שווקים כמנין ימות החמה וקטן שבכולם של מוכרי עופות והויא י"ו מיל על י"ו מיל ומלך סועד בכל יום באחד מהן והדר בו אע"פ שאינו נולד בו נוטל פרס מבית המלך והנולד בו אע"פ שאינו דר בו נוטל פרס מבית המלך וג' אלפים בי בני יש בו וה' מאות חלונות מעלים עשן חוץ לחומה צדו אחת ים וצדו אחת הרים וגבעות צדו אחת מחיצה של ברזל וצדו אחת חלסית ומצודה:

(אינו בגנזי כא)

איטליא של עובדי כוכבים. כרך גדול שגדל בשביל עון מנשה שבשעה שהכניס צלם בהיכל ירד גבריאל ונעץ קנה בים *וגדל עליו חלקה גדולה ונבנה בה איטליא של עובדי כוכבים מאי אלישה ומתרגמינן מנגוות איטליא: שווקים. מולות· פרס מזון: חלונות שמעלים מהן עשן חוץ לחומה. שהן גבוהים מן החומה ואין מעשנין את החומה וזהו חשיבות: חלסית. מקום אבנים דקות. (סיפר גדולתם לומר אם לעוברי רצונו כך כו'. וכן מליטו

(ס"ז עלה) (מלא) (ריטון נ"ז)

מליט שדרז״ל על ירושלים לעתיד ולעניין סוקים אמרו ביונה אתהלך לפני. גו' זה מקום סוקים ולעניין מחילות וחומה הרי כאמר בירושלים אשיה לה חומת אש מהרש״א):

ח °**לקיים** את אגרת הפורים הזאת השנית אמר (רב
דף ז / אסתר ט יהודה אמר שמואל) [רב שמואל בר יהודה]
בתהלה קבעוה בשושן ולבסוף קבעוה בכל העולם.
אמר (ר') [רב] שמואל בר (יצחק) [יהודה] שלחה אסתר
לחכמים קבעוני לדורות שלחו לה קנאה את מעוררת
עלינו בין עובדי כוכבים שלחה להם כבר כתובה אני על
שבת פ' ר״א ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס. רב ור' חנינא ור'
וע״ש רש״א יוחנן ורב חביבא מתני ובכוליה סדר מועד כל כי האי
זוגא חלופי ר' יוחנן ומעייל ר' יונתן שלחה להם אסתר
צ״ל הגמר' לדורות לחכמים כתבוני *בספר שלחו לה °הלא כתבתי לך
משלי כב שלישים במועצות ודעת שלישים ולא רבעים עד שמצאו
שמות יז לה מקרא מן התורה שנאמר °כתוב זאת זכרון בספר
כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה זכרון מ״ש
בנביאים בספר מ״ש במגילה. תניא ר' אליעזר אומר
אסתר ו מגילת אסתר ברה״ק נאמרה שנא' °ויאמר המן בלבו ר'
שם ב עקיבא אומר מגילת אסתר ברה״ק נאמרה שנא' °ותהי
אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה (ר' יוסי בן דורמסקית)
[ר' מאיר] אומר מגילת אסתר ברה״ק נאמרה שנאמר
שם °ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה (ר' מאיר)
[רבי יוסי בן דורמסקית] אומר מגילת אסתר ברה״ק
אסתר ט נאמרה שנא' °ובבזה לא שלחו את ידם (אמר רב יהודה)
אמר שמואל אי הואי התם הוה אמרי להו מילתא דעדיפא
מדכולהו. שנאמר קיימו וקבלו היהודים קיימו למעלה
מה שקבלו למטה. אמר רבא לכולהו אית להו פירכא
לבר (מדרב יהודה אמר שמואל) [מדשמואל] דלית לי'
פירכא [דר״א סברא הוא דלא הוה איניש דחשיב למלכא
כוותיה והאי כי קא מפיש טובא ואמר אדעתא דנפשיה
קאמר] ובגמרא האריכו לפרש פירכא כנגד כל ראיות
של מעלה זולת דשמואל דלית ליה פירכא אמר רבינא
(ואי תימא רב נחמן בר יצחק) היינו דאמרי אינשי טבא
חדא פלפלא חריפא ממליא צנא דקרי. רב יוסף אמר
שם מהכא °וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים
שם ורב נחמן בר יצחק אמר מהכא °וזכרם לא יסוף מזרעם.
תניא ר' שמעון בן מנסיא אומר קהלת אינו מטמא את
הידים מפני שחכמתו של שלמה היא אמרו לו וכי זו
מ״א ד בלבד אמרו והלא כבר נאמר °וידבר שלשת אלפים
משלי ל משל ואומר °אל תוסף על דבריו מאי ואומר וכי תימא
מימר טובא אמר דאיבעי איכתוב ודאיבעי לא איכתוב
ת״ש אל תוסף על דבריו:

ולבסוף קבעוה וכו'. והו השנית שאלחה להם בשנה שניה לקבוע עליהם חובה: קבעוני לדורות. י״ד וט״ו ליו״ט ולקריאה להיות לי לשם: קנאה את מעוררת עלינו. שיאמרו השו״נ באשו שמחי' להזכיר מפלתן: כבר כתובה אני. ושם הם רואים מה שאירע להם ע״י ישראל: רב ורבי חנינא וכו'. מהנו הא דאמריי לקמן שלחה להם וכו': ובכוליה סדר מועד. מקום שנזכר שם זוג זה של ד' חכמים הללו: חלופי רבי יוחנן וכו'. יש מחליפין ר' יוחנן ומכניסין ר' יונתן: שלישים. בג' מקומות יש לנו להזכיר מחיית עמלק בספר ואלה שמות ובמשנה תורה ובספר שמואל. ח״ש שלמה דבר ששלשתי לך אי אתה רשאי לרבעו: זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה. דכל מה שכתוב בתורי קורא כתיבה אחת: ויאמר המן בלבו. מנא ידעי כותבי המגילה שכך אמר בלבו אלא ש״מ ברה״ק נגלה להם: ויודע הדבר למרדכי. מי גלה לו אלא ברה״ק נגלה אליו: וכתוב בתוספות *ויודע הדבר למרדכי אלמא מרדכי נביא היה דמהיכן נודע לו אלא ברוח הקדש א״כ המגילה אמר ברוח הקודש כיון דנביא היה ע״כ: ובבזה לא שלחו וגו'. מנא ידעו מה עשו הרחוקים: לא יעברו. מנא ידעי את העתיד: והלא כבר נאמר וכו'. [וקהלת כבר נאמרה] וכיון דלא כתב את כולן למדת במה שכתב רה״ק היה: דאיבעי איכתוב וכו'. ולעולם מה שכתב משלות בעלמא ניכהו ולא מפי הקב״ה: ת״ש אל תוסף על דבריו. מדקאסר להוסיף עליהן ש״מ ברה״ק נאמרו:
(אינו בריפ״ כהן)

מהרש״א קבעוני וכו'. כל דבר זה קלת מפורש בקרא דכתיב מעיקרא ויכתוב מרדכי גומר לקיים עליהם להיות עושי' גומר ולא רלו לקבל משום קנאה את מעוררת כו' עד ותכתוב אסתר גומר לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית וישלח ספרים גומר ומסיים ביה דאין לחוש לקנאה רק דברי שלום ואמת גומר הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס: כתבוני לדורות כו'. פירוש שבקשה אסתר שתהיה המגילה מכלל הכתובים וכפרש״י בפסוק ומאמר אסתר קיים גומר ונכתב בספר גו' אסתר בקשה מחכמי הדור לקבעה ולכתוב בספר זה עם שאר כתובים והו נכתב בספר עכ״ל והשיבו לה דהכתוב מיעט את המגילה מהיותה מכלל הכתוב דכתיב הלא כתבתי לך וגומר שאמר הכתוב בתחלה הט אזנך ושמע לדברי חכמים גו' פי' שתהיה המגילה מכלל המצות באין אלא דברי חכמים כמו מצות נר חנוכה לא מכלל מצות הכתובים הנאמרים ברה״ק כדכתיב בתר הכי הלא כתבתי לך שלישים. גומר אין לך לרבעו עד שמצאו להם סמך מן המקרא דהמגילה היא מכלל השלשה כמאן דס״ל הכי דכתיב כתוב זאת; מ״ש כאן ובמשנה תורה הוא מקום אחת זכרון מ״ש בנביאי' הוא

עיון יעקב

לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית. היינו למקרא מגילה אבל משתה ושמחה הוי מאגורת הראשונים כמו דכתוב מרדכי בכל מדינות המלך: קנאה את מעוררת עלינו בין א״ה. היינו לומר שעי״כ יקנאו א״ה בנו ויקחו בנותינו לנשים להם כמו שעשה אחשורוש באסתר כי הביבה עליהם וכו' והשיבה אסתר שהרי כבר כתובה אני למלכי מדי ופרס ומגילה אין זה קנאה חדשה אם תקבענו לכ״כ: כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה. ע״ד דאמרינן כריש ע״ז התורה נקראת זאת וכדאיתא בירושלמי כאן ומשנה תורה פשיטא בנקרא על שמו של משה דכתיב אלה הדברים אשר דבר משה וכדכתיב זאת התורה אשר שם משה: *והא דר' יוסי דלמא פריכתקא סדר. עי' במהרש״א שמקשה אמאי לא ונייתי מרישא דקרא שהרגו חמשה ושבעים אלף ע״ש ול״נ שהרי לא הרגו רק עמלקים כדאי' בתרגום ובמדרש מגילה לא יכול לדייק מרישא דבלאו רוח הקדש היו יודעים מספר עמלקים כמה הם במלכותו אבל מקיפא מוכח שפיר: *שני מנות לאיש א'. נ״ל הטעם להיכר שנעשה להם שתי נסים א' שגילוהו ממות לחיים ות' שהרגו בשונאיהם לכך שלחו שני מנות ולכך כמי שולחין שתי מתנות לשני אביוני' דעניים קי״ל מלוה להלק ועיין במגן אברהם סי' תרכ״ה ס״ק ג': *מחלפי סעודתייהו. פירש״י של שנה זו אכל אחד עם חבירו ולשנה אהרת אכל חבירו עמו והא דלא פירש״י כמו דפי' הר״ן שבשנה א' עשו כן א״כ קשה מאי רבותא הלא כל העולם עושה כן בשולחים מנות איש לרעהו ומחלפי אהדדי ומאי רבותא בכל הסעודה להכי פירש״י שנה אח״ת והא דמהמתה הב״י ושאר הפוסקים היאך קיים זה הב״ב שעשה סעודה ויצאות מנות נ״ל דלא קשה מידי דדרך עולם כשאורח אוכל אצל ב״ב ממילא ב״ב מכבד אותו במנה יפה ודרך ארץ שאורח מכבד לבה״ב כדאי' במס' דרך ארץ ממילא בזה קיימו שניהם משלוח מנות וזה אתי לאשמועינן וכן שותים הכוס זה לזה וכזה יוצא ידי חובת משלוח מנות:

סוא מקום שני בספר מ"ש במגילה הוא מקום שלישי וכתבתי לך שלישים יתפרש השתא עפי אתורה נביאים וכתובים והכי מפרש בירושלמי כתוב בתורה כמה דתימא וזאת התורה זכרון אלו נביאים דכתיב ויכתב בספר זכרון לפניו וגומר בספר אלו כתובים דכתיב ומאמר אסתר גומר ונכתב בספר גו' ועוד אמרו בירושלמי שהשיבו לה משום דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה עד שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו כתובה בתורה ונביאים וכתובים ואיכא למימר דתלמודנו לא חש שישובו לה כן דאין כאן משום דאין נביא רשאי לחדש דהא איכא ק"ו כדלקמן ומה מעבדות לחירות אמרו שירה ממיתה לחיים לא כ"ש ומיהו לא סגי לן בהאי ק"ו ואיצטריך קראי דהכא דמשום האי ק"ו ראוי לאומרה במלות חכמים כמו השירה אבל לקובעה בין הכתובים ליכא למילף מק"ו. אי נמי הכי קראי ורבי יהושע נמי דפליג הכא היינו שלא ניתנה לקובעה בין הכתובי' להיות מטמא את הידים אבל לקרותה מדברי חכמים אית ליה מק"ו דלקמן: **קמפיש טובא ואמר כו'.** היינו שאמר מתחלה ואשר ניתן כתר המלכות בראשו ששאל גם על כתר המלכות ולסוף שראה שעיני המלך רעה בו ששאל גם על כתר מלוכה לא אמר רק וכתון הלבוש והסוס גו' כפרש"י במגילה ע"ש אית לן למימר מסברא דלא שאל כל כך גם על כתר מלוכה אי לאו דבלבו אדעתיה דנפשיה קאמר: **שב"א ואחד נדמתה לו כו'.** לפי שמדרך שהאדם נושא חן ביותר בעיני אומתו וגבי אסתר כתיב לא הגידה אסתר את עמה גו' כי מרדכי צוה גומר אפשר שהוא עשה כן כדי שלא תהיה נושאת חן וישלחוה אבל מאלהים היה בהפך זה כיון שלא הכירו את עמה כאו"א נדמתה לו כאילו היא מאומתו ולכך נשאת חן בעיני כל רואיה: **דלמא פרשתקי שדר כו'.** יש לדקדק מעיקרא דדייק ליה ובבזה לא שלחו וגומר היאך ידעו מה עשו הרחוקים אי לא ברה"ק טפי ה"ל לדייק כן מרישא דהאי קרא דכתיב ושאר היהודים גומר והרוג בשונאיהם חמשה ושבעים אלף גומר היאך ידעו מספר ההרוגים של הרחוקים אי לאו ברה"ק וי"ל משום דבכתב המלך ניתן רשות ליהודים גם בבזה כדכתיב אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר גומר להשמיד ולהרוג גומר ושללם לבז גו' אלא שהם מעצמם הרחיקו מהבזה שלא יהא עין המלך צרה בממון כפרש"י במגילה והשתא בדבר שנתקיים כתב המלך להרוג בשונאיהם ידע למימר שהיה הקול יוצא לידע גם מנורחקים את מספר ההרוגים אבל בדבר שלא קיימו מצות כתב המלך שלא שלחו ידם בבזה לא הוו ידעו בקלא בעלמא אי לאו ברה"ק והמדרש קאמר דע"י שליח הודיע להם כך וכדי שלא יהא עין המלך צרה בממון: **וזכרם לא יסוף מזרעם כו'.** כתבו בתוס' דברישא דקרא לא חזינן אלא שהיהודים שבאותו דור עכ"ל ולא משמע כן דברישא דקרא נמי כתיב בכל דור ודור גו' אלא נראה דרישא דקרא איכא לפרושי שכן קבלו עליהם שלא יעברו אבל מיתורא דלא יסוף מזרעם משמע ליה למדרש דרה"ק אומרת כן בלשון הבטחה דלא יסוף מזרעם וכה"ג דרשו מיניה בירושלמי דימי פורים לא יתבטלו גם לעתיד: **שהכמתו של שלמה היא כו'.** ר"ל שחכמת התורה היא חכמה העליונית שניתנה ליכתב אבל חכמות שלמה חכמת האדם היא כעין דברים שבעל פה שלא ניתנו לכתוב ולא שייכא בין הכתובים וא"ל וכי זו בלבד נאמרה והלא כבר נאמר וידבר שלשת אלפים גומר ולמה נכתב קהלת טפי מהשאר אלא שהיא שייכא בין הכתובים. ואמר **וכ"ת דאי** **בעי איכתיב כו'.** וקהלת איכתיב והשאר עד ג' אלפים משל גומר לא איכתיב: **ת"ש אל תוסף על דבריו.** וע"כ לא דברים ממש קאמר דדברים שבע"פ אין להם שיעור אלא ע"כ על דברים שבכתב נאמר כן וכיון שקהלת ניתן ליכתב על כרחך דבין הכתובים היא:

הרי"ף שלחה אסתר לחכמים קבעוני לדורות כו'. ויש לנו לבקש לך אסמכתא ואפשר דדרשינן פסוק ומאמר אסתר קיים דברי הפורים האלה ונכתב בספר שהוא מיותר דשכבר כתב קודם קיימו וקבלו היהודי' עליהם ועל זרעם אמנם כאן רמז שאסתר שאלה מהחכמים שיקבעו לדורות קריאת המגילה לבד שאע"פ שקיימו וקבלו היהודים הוא בעשיית משתה ושמחה וכן כתוב להיות עושים בכל שנה ושנה אבל ענין קריאת המגילה לנס ולתהלה בכל שנה זהו מה ששאלה אסתר לחכמים ונרמז בכתוב ומאמר אסתר מה שאמרה אסתר ושאלה הוא קיום דברי הפורים שיקיימו קריאת דברי הפורים שהוא קריאת המגילה וז"ש את כל תוקף לקיים את איגרת הפורים שהיא המגילה שנקראת כאגרת ולא היתה שאלתה על קיום ימי משתה ושמחה רק על עסקי קריאת המגילה שהיא כאגרת. וכשהשיבוה שמתוך הקריאה יתעורר איבה וקנאה עלינו אז חזרה להשיבם מאמר אסתר ותשובתה היתה שיש לקיים דברי הפורים שהם הדברים הנקראים במגילה כי אין לחוש לקנאת עובדי כוכבים לפי שכבר נכתב בספר הלא היא כתובה בספר מדי ופרס ומשם יראו וידעו מה שאירע להם ע"י ישראל: שלחה אסתר לחכמים כתבוני וכו'. י"ל היכא רמיזא מקרא מגילה בפסוק הלא כתבתי לך שלישים שאלו פסוק זה לא נאמרו החכמים לכתבה דשלישים כתיב ולא רביעים ועוד מנ"ל דמיירי במקרא מגילה. ובמדרש דרשו שלישים תורה נביאים וכתובים. וע"ק דבודאי לא נעלם מעיני החכמים פסוק כתוב זאת זכרון בספר כי ממנו דרשו השלשה מקומות וכיון שכך איך אמר אח"כ עד שמצאו מקרא כתוב זאת זכרון ובהא סלקי'. וגם נבקש לך אסמכתא למגילה בדרשה זו. ועוד נדקדק שלמעלה אמר שלחה אסתר קבעוני והכא אמר שלחה לומר כתבוני ונראה דבתחלי' שלחה לומר קבעוני לקרות ספור זה בכל שנה והכא שלחה כתבוני בספרי הקדש שתהיה המגילה מכלל ספרי הקדש אע"פ שהוא ספור מעשה שהיה ומ"מ יהיה במספר מפקד כתבי הקדש מהכ"ד ספרים. שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים דייקי מלת לך דלא אמר הלא כתבתי שלישים אבל בא לרמוז על מלחמת עמלק דכתיב ביה והיה בהניח ה' לך וגו' תמחה את זכר עמלק וז"ש כאן הלא כתבתי לך שהיא מחיית עמלק שרמוזה בהניח ה' לך יש לך לכתוב את מחיית עמלק בג' מקומות ולא בד' והם כתוב זאת פרשת ויבא עמלק דכתיב ביה כי מחה תמחה את זכר עמלק. ועוד אחרת פרשת זכור שהיא זכרון והשלישית בספר שמואל והחרמתם את החטאים את עמלק ואין בידינו להוסיף עוד רביעית עד שמצאו כתוב בתורה כתוב זאת כלומר שדקדקו בפסוק יתור זאת הכתובה כאן דמספיק לומר כתוב זכרון בספר והיינו דורשים שלשה ולא ארבעה כאמור ומדכתיב זאת הוא לכלול שהן הכתובות בזאת התורה שהם פרשת ויבא עמלק ופרשת זכור שתיהם נחשבו לאחת ונרמזו בכללות כתוב זאת שכל הכתוב בזאת התורה הוא נחשב לאחת וזכרון הוא רמז על הכתוב בנביאים בשמואל ובספר הוא על זמן המן שכתוב במגילת אסתר ונכתב בספר וזה הכלל בכתוב הלא כתבתי לך בענין מחיית עמל' שלישים שלשה פעמים שהם הכתובים בספר התורה לאחת וספר שמואל לב' ומגילת אסתר לג' וזהו פי' של כתוב במועצות ודעת כלומר כשהמגילה נכתבה ודעת להבין עצות ותבונות אז תבין קשט אמרי אמת שהשתים שבתורה נחשבו לאחת ויש להשיב אמרים אמת לשולחך היא אסתר ששלחה להם כתבוני אף הם ישיבו אמרים לה שכן הם ג' ולא ארבעה כיון שהשתים פרשת ויבא עמלק ושבמשנה תורה נחשבות לאחת והשתים אחרות הם מ"ש בנביאים ובמגילה שהוא ונכתב בספר. וכל דרשה זו נרמזה בכתובים במגילה דכתיב ותכתוב אסתר המלכה וגו' את כל תוקף לכתוב את איגרת הפורים מטעם שהזאת הכתוב בתורה כתוב זאת זכרון אינו מדבר על אותה שבפרש' ויבא עמלק בלבד אלא גם הב' הפעם השנית שנזכרת במשנה תורה היא בכלל כתוב זאת. ונמצא כי הזאת היא קבי' נכללת עם האי ונשאר עוד ב' אחרות והם נביאים בשמואל ובמגילת אסתר מ"ש אח"כ ומאמר אסתר קיים דברי הפורים שנכתבו פעם אחרת בספר זו מקרא מגילה שאינה רביעית כי אם שלישית וכדאמרן: אסתר ברוה"ק נאמרה כו'. כתבו התוס' משמע דהבר דמותר וכו' בדבור זה נתחבטו הררי קדש. ואשר אני אעזה לי שהקשו על מה שפירשו לשמואל

דאמר

משנה אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ותפילין ומזוזות אין נכתבי' אלא אשורית ר' שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא בלשון יונית: **גמ'** *אמר רב יהודה אף כשהתירו רבותינו יונית לא התירו אלא בס"ת ומשום מעשה דתלמי המלך מאי היא דתניא מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והושיבם בע"ב בתים ולא גילה להם על מה כנסם ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם כתבו לי תורת משה רבכם נתן הקב"ה עצה בלב כל אחד ואחד והסכימה דעתם לדעת אחד וכתבו לו. °אלהים ברא בראשית °אעשה אדם בצלם ובדמות. °ויכל ביום הששי וישבות ביום השביעי °זכר ונקבה בראו. °הבה ארדה ואבלה שם שפתם. °ותצחק שרה בקרוביה לאמר. °כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבום. °ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם °ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות שלשים שנה וארבע מאות שנה. °וישלח את זאטוטי בני ישראל °ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו *°לא חמד אחד מהם נשאתי. °אשר חלק ה' אלהיך אותם להאיר לכל העמים תחת כל השמים °וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעובדם וכתבו לו במקום °הארנבת את צעירת הרגלים ולא כתבו לו את הארנבת מפני שאשתו של תלמי המלך ארנבת שמה כדי שלא יאמר שחקו בי יהודאי וכתבו שם אשתי בתורה. פיסקא. רשבג"א וכו' א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג (שמותר לכתוב בלי יוונית): וא"ר אבהו א"ר יוחנן מ"ט דרשב"ג דכתיב °יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם דבריו של יפת יהיו באהלי שם (א"ה) [ואימא] גומר ומגוג (נמי) אלא א"ר חייא בר אבא (א"ר יוחנן) היינו טעמיה דרשב"ג אמר קרא יפת אלהים ליפת מיפיותו של יפת יהיה באהלי שם. *ויהי בימי אחשורוש א"ר לוי ואיתימא ר' (יוחנן) [יונתן] דבר זה מסורת בידינו הוא מאבותינו מאנשי כנסת הגדולה שכל מקום שנא' ויהי אינו אלא צער °ויהי בימי אחשורוש הוה המן °ויהי בימי שפוט השופטים הוה רעב °ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה וגו' (ויראו בני האלהים את בנות האדם הוה מבול) [וירא ה' כי רבה רעת האדם] °ויהי בנסעם מקדם וגו' הבה נבנה לנו עיר °ויהי בימי אמרפל מלך שנער גו' עשו מלחמה °ויהי בהיות יהושע וגו' והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו °ויהי ה' את יהושע וימעלו בני ישראל מעל. °ויהי איש אחד מן הרמתים °כי את חנה אהב וה' סגר רחמה °ויהי כי זקן שמואל ולא הלכו בניו

דאמר לא ניתנה ליכתב ברוה"ק מ"מ סבר דמדרבנן ניתנה ליכתב דבמסכת יומא אמרו אסתר סוף הנסים ליכתב כלומר דחנוכה לא ניתנה ליכתב כמגילת אסתר וכפי זה אין לומר דנקראת כתיבה מה שניתן ליכתב מדרבנן לפי שאם אתה אומר כן לא תירצו בגמרא כלום במה שאמרו ניתן ליכתב קאמר דהדרא קושיא לדוכתין והא איכא חנוכה שניתנה ליכתב מדרבנן במגילת תענית ותירץ רבינו אלחנן דאפ"ה חמירא כתיבה דמגילת אסתר מחנוכה דכתיבה במגילת אסתר צריכה שרטוט וגידין משא"כ במגילת תענית וכפי זה צריך לומר דהא דאמרי התוס' ואין לומר דהא דניתן ליכתב וכו' קאי למאי דאמרו ומשני ניתן ליכתב ושם הוכיחו דאין לומר הפי' שפירשו קודם דמדרבנן ניתנה ליכתב לפי שא"כ הדרא קושיא לדוכתין כמו שכתבתי אבל עדיין צריך ליישב מה שהביאו התוס' באמצע דבריהם ופריך הניחא למ"ד. וי"ל ליישב דהיינו עולם הקושיא דהתם בגמ' פריך הניחא דמשמע דלמ"ד ניתנה ליכתב ניחא ומכאן אתה מוכרח שלא לומר מה שפירשו קודם שנקראת כתיבה מה שניתנה ליכתב מדרבנן לפי שאם אתה אומר כן לא ניחא למ"ד ניתנה ליכתב והדרא קושיא לדוכתין מ"מ אסתר מחנוכה דגם חנוכה ניתנה ליכתב מדרבנן במגילת תענית. וכיון דלמ"ד ניתנה ליכתב קשיא קושיתא היכי קאמר הניחא ומהדר לאקשויי למ"ד לא ניתנה ליכתב קושיא אחרת ושבקא לקושיא קמייתא דקשיא למ"ד ניתנה ליכתב אלא ודאי מדקאמר הניחא ולא פריך אלא למ"ד לא ניתנה ליכתב משמע דכתיבה מדרבנן לא אקרי כתיבה ולהכי משני שפיר ליתן וליכתב כלומר מדאורייתי קאמר משא"כ בחנוכה ולהכי אמר הניחא למ"ד ניתנה ליכתב ותירץ רבי אלחנן דלעולם ניתנה ליכתב מדרבנן קאמר ולא מקרי כתיבה דמגילת תענית כיון דאינה צריכה גידין ושרטוט ולכך ליכא למפרך למ"ד ניתנה ליכתב. ועוד צריך לבאר מה שהקשו התוס' היכי פליג אסתם משנה דהא אמרינן לקמן דשמואל אתא כר' יהושע דאמר כתוב זאת מ"ש בתורה זכרון מה שכתוב במשנ' תורה בספר מה שכתוב בנביאים. אבל במגילה לא ניתנה ליכתב אלא לגורסה ע"פ ולקרותה וכן מה שהקשו לשמואל מרב ורבי יוחנן. והיה אפשר לומר שהקשו לשמואל מי הכריחו לומר ניתנה לקרות ולא ליכתב דלא כסתמא דמתני' דתנן קראה על פה יצא ועוד דאשכחן לרב ור' יוחנן דאזלי בתר סתמא דמתני' דניתנה ליכתב ואמאי כייף שמואל למיסבר כרבי יהושע דלא כסתמא דמתני' ונראה דאפי' רבי יהושע דדריש כתוב זאת מה שכתוב כאן זכרון מה שכתוב במשנה תורה בס' מה שכתוב וכו'. מ"מ דריש נ"מ דזכירה זכירה כדאמרן לקמן קראה ע"פ לא יצא אמר רבא אתיא זכירה זכירה כתיב הכא נזכרים ונעשים וכתיב התם זכרון בס' וע"כ האי ג"ש איצטריך לרבי יהושע דהא לר' אלעזר דדריש בספר זו מקרא מגילה לא איצטריך ליה ג"ש כיון דגבי מגילה כתיב בספר ולכך הקשו התוס' דדייקי לסתם מתני' דאתיא אפי' כר' יהושע ורב נמי הוא דאמר לקמן צריך לכתוב ולתופרה בגידין ומדיליף לה מדנקראת ספר משמע דלא דריש כר"א דלדידיה אצטריך בספר למקרא מגילה ודוקא לר' יהושע דריש האי ונכתב דאמר הקורא את המגילה הכתובה בין הכתובים והא שמואל נמי אמרה אמר שמואל בעי לכתבה ולתפרה בגידין. ומיהו תמיהא לי שהביא מרי יוחנן הקורא את המגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא והיה נראה להגיה בתוספ' ולומר שמואל נמי אמר קראה בין הכתובים לא יצא:

ז: ע"ב **אמר** רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי רבה ור' זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום קם רבה שחטי' לר' זירא למחר בעי רחמי ואחייה לשנה א"ל ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי א"ל לאו בכל שעתא ושעתא איתרחיש ניסא:

לאבסומי. להשתכר ביין: **ואיבסום.** נשתכר:

עין יעקב

עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. נראה משום דיש לו לברך את המן שעל ידו חזרו ישראל בתשובה וכן יש לו לקלל מרדכי משום דאיקני בהמן והמן קינא בו כדאמרינן לקמן מאי שילם לי ימיני והרי קלת סברא להיפך ממילא הוי שפיר בכל אי קלס סברא והוי שפיר עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ודו"ק: **כתבו אלהים ברא בראשים.** והא דבאמת לא התחיל בן התורה אלהים ברא כדי שלא יהיה מקום לטעות י"ל כדאיתא במדרש דהתורה לא מתחיל באל"ף לפי שהוא לשון ארירה אבל הם שכתבו בלשון יונים ובלשון יונים איכה מתחלת באל"ף כ"א כמו שקורין כל"א אלהים גאט ובלשון לע"ז דיע וק"ל ואין להקשות דא"כ אם כתבו אלהים ברא בראשית אכתי איכא למיטעי ולומר אלילא אלהים ברא בראשים אל אחר עיין בפי' תוס' דלק"מ. ועוד י"ל דודאי טעות המינים הוא לפי שהם אומרים שהבורא יתברך לפי רוממותו וחשיבותו אינו משגיח בעולם השפל רק מסר העולם ליד השרים של מעלה וא"כ יאמרו בראשים הוא אלהים הוא הבורא ומתוך רוממותו וחשיבותו ברא עוד אלהים לכך בכל הבריאה' מזכיר שם אלהים דהא לא רצה להשגיח בעולם השפל התחתון אבל אם נכתב אלהים ברא בראשית א"כ נ"ל שבראשית הוא הפועל לכל הבריאות ובכל התורה לא מלינו שום ליווי או עשייה ע"י בראשית אלא ודאי שהוא שם דבר לבד ולא שם תאהות ודו"ק: **אלהים ברא בראשית.** מה שמתמיה תוס' בזה לק"מ דודאי אף שמלת בראשית פירושו בזמן ראשון מ"מ יש מקום לטעות שהוא אלהים ראשון וברא אלהים שני ח"ו אבל כשכתבו אלהים ברא בראשים ליכא למימר אלהים ברא שני לו דהיינו בראשית דמ"מ לאהני ליה לקרא בראשית דבראשית משמע ראשון והא הויבני לפי ה"א אלא ודאי שזה אינו ולק"מ:

שם יח בניו בדרכיו °ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה׳ עמו. ויהי
ש״ב ז שאול עוין את דוד. °ויהי כי ישב המלך בביתו רק אתה
ויק״א ט לא תבנה הבית והכתיב °ויהי ביום השמיני ותנא אותו
היום שמחה גדולה היתה לפני הקב״ה כיום שנבראו בו
שמים וארץ כתיב הכא ויהי ביום השמיני וכתיב התם
בראשית א °ויהי ערב ויהי בקר יום אחד הא שכיב נדב ואביהוא
מלכים א ו והכתיב °ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת
בני ישראל והכתיב °ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת
בראשית כט לבן אחי אמו והכתיב °ויהי ערב ויהי בקר יום אחד
שם א והאיכא שני והאיכא שלישי והאיכא ויהי טובא אלא
א״ר אשי ויהי איכא הכי ואיכא הכי כל ויהי בימי ודאי
לשון צער הוא והוו ה׳ ויהי בימי אחשורוש ויהי בימי
ישעיה ז שפוט השופטים ויהי בימי אמרפל °ויהי בימי אחז. °ויהי
ירמיה א בימי יהויקים: א״ר לוי (ואיתימא רבי יונתן) דבר זה מסורת
פ״ק הוא בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחי הוו מאי קמ״ל
דסוטה וע״ש כי הא דא״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן כל כלה שהיא
רש״י צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים
בראשית לח מנא לן מתמר דכתיב °ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי
כסתה פניה משום דכסתה פניה ויחשבה לזונה אלא (א״ר
אלעזר) משום שכסתה פניה בבית חמיה [ולא הוה ידע
לה] לפיכך יצאו ממנה מלכים ונביאים מלכים מדוד
ונביאים מאמוץ דא״ר לוי מסורת בידינו מאבותינו אמוץ
ישעיה א ואמציה אחי הוו. וכתיב °חזון ישעיהו בן אמוץ אשר
חזה (וכל היכא דקרו בנביא שם אביו קיימא לן דאביו
היה נביא כמוהו) ר׳ יונתן פתח לה פתחא להאי פרשתא
שם יד מהכא °וקמתי עליהם נאם ה׳ צבאות והכרתי לבבל
שם ושאר ונין ונכד נאם ה׳ שם זה הכתב ושאר זה
הלשון ונין זה מלכות ונכד זה ושתי רבי שמואל בר
שם נה נחמני פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא °תחת
הנעצוץ יעלה ברוש ותחת וגומר תחת הנעצוץ זה
שם המן שעשה עצמו עבודת כוכבים דכתיב °ובכל
הנעצוצים ובכל הנהלולים יעלה ברוש זה מרדכי הצדיק
שמות ל שנקרא ראש לבשמים שנאמר °ואתה קח לך בשמים
ראש מר דרור ומתרגמינן מירי דכיא ותחת הסרפד זו
ושתי הרשעה בת בנו של נ״נ הרשע ששרפה *בית
הגה׳ רש״מ מרפידו של. אלהינו דכתיב ביה °רפידתו זהב יעלה
שה״ש ג הדס זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה שנא׳ °ויהי אומן
אסתר ב את הדסה (היא אסתר בת דודו וכתיב °והוא עומד בין
זכריה א

ההדסים) והיה לה׳ לשם אלו ימי פורים לאות עולם לא
יכרת זה מקרא מגילה ר׳ יהושע (בר חנינא) [בן לוי]
פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא °והיה כאשר שש
ה׳ עליכם להטיב אתכם וגו׳ כן ישיש להרע אתכם ומי
חדי קב״ה במפלתן של רשעים והכתיב °בצאת לפני
החלוץ ואומרים הודו לה׳ כי לעולם חסדו ואמר ר׳ יוחנן
מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו לפי שאין הקב״ה
שמח במפלתן של רשעים: וא״ר (שמואל בר נחמני
א״ר יונתן) [יוחנן] מ״ד °ולא קרב זה אל זה כל הלילה
באותו שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני
הקב״ה אמר להם מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים
שירה לפני א״ר (יוסי ברבי חנינא) [אלעזר] הוא אינו
שש אבל אחרים משיש דיקא נמי דכתיב ישיש ולא
כתיב ישוש ש״מ רבי אבא בר כהנא פתח לה פתחא
להאי פרשתא מהכא °כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה
ודעת וגומר כי לאדם שטוב זה מרדכי ולחוטא נתן ענין
לאסוף ולכנוס זה המן לתת לטוב לפני אלהים זה
מרדכי [ואסתר] דכתיב ביה °ותשם אסתר את מרדכי
על בית המן. (ר׳ אבא) [רבה] בר עופרן פתח לה פתח׳
להאי פרשתא מהכא °ושמתי כסאי בעילם והאבדתי
משם מלך ושרים נאום ה׳ מלך זו ושתי שרים זה המן וי׳
בניו. רב דימי בר יצחק פתח לה פתחא להאי פרשתא
מהכא °כי עבדים אנחנו ובעבדותינו לא עזבנו אלהינו
ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס אימתי ויט עלינו חסד
בימי מרדכי. ר׳ חנינא בר פפא פתח לה פתחא להאי
פרשתא מהכא °הרכבת אנוש לראשינו באנו באש
ובמים ותוציאנו לרויה באנו באש בימי נבוכדנצר
הרשע ובמים בימי פרעה ותוציאנו לרויה בימי המן: ר׳
יוחנן פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא °זכר חסדו
ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת
אלהינו אימתי ראו כל אפסי וגו׳ זה בימי מרדכי ואסתר
ריש לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא °ארי
נוהם ודוב שוקק מושל רשע על עם דל ארי נוהם זה נ״נ
הרשע דכתיב ביה °עלה [אריה] מסבכו. ודוב שוקק
זה אחשורוש דכתיב ביה במלכות פרס °וארו חיוא אהרי
תנינא דמיא לדוב ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין
ושותין כדוב ומסורבלין בשר כדוב ומגדלין שער כדוב
ואין להם מנוחה כדוב מושל רשע זה המן על עם דל
אלו

עין יעקב

ויהי בימי בכל מקום דכתיב ויהי בימי אינו אלא צרה. נ״ל הטעם כיון דמייחס הימים לאדם א׳ כאילו הימים הם לו לבדו ולא לכל העולם דהי״ל לומר ויהי בימים ההם אלא הא׳ משום שהם ימי צרה ומאחו לא תלה הרעות לכך תלה הרעה אחר אותו האיש וכן בימי שפוט השופטים דדרשינן בגמרא דור ששופט את שופטיהם: כל כלה שהיא צנועה. עיין בחידושינו דסוטה דף ע׳: שם ושאר שם זה כתב ושאר זה לשון. עיין בתוס׳ ואפשר לומר שם ושאר קאי על פסוק דכתיב בדניאל ה׳ והלין כתבא למקרי ופשרי להודעי שע״י זה שלא ידע הכתב והלשון נכרת הנין והנכד נין זה בלשצר ונכד זה ושתי: תחת הנעצוץ יעלה ברוש. עיין בזרע ברך שני פי׳ אלוה שכתב בשם כתבי האר״י דהלבנה בגמטריא המן שהוא השפל בסמני קטרת ומור דרור הוא הראש לסמני קטרת ע״ש: תחת הסרפד יעלה הדס. קשה למה לא אמר להיפך דהי׳ מעשה הוי ברישא אפשר לומר לפי פשוטו דאילו אמר מתחלה תחת הסרפד יעלה הדס לא הוי טובה כולי האי לישראל שהרי ע״י הריגת ושתי נתגדל המן שביקש לאבד את ישראל לכך קאמר מתחלה מפלת המן שזה נעשה ע״י אסתר א״כ זה הוא בשורה טובה שנמלך אסתר. עוד יש לומר דלכך כתיב תחת הנעצוץ יעלה ברוש ברישא ע״ד רש״י בחומש על פסוק ויאמר המלך לאסתר המלכה עד עכשיו הי׳ מדבר עמה ע״י שליח ולא קראה מלכה אבל עכשיו שידע שהיא מזרע מלוכה דהיינו משאול דיבר בעצמו וקראה מלכה ולא״כ הי׳ מפלת המן ברישא ואח״כ נעשית אסתר מלכה במקום ושתי: והיה כאשר שש. עיין בפירש״י ול״נ דלהכי פתח להאי פתחא מהכא דקשה למה שמחים בפורים כל כך הא אסור לשמוח במפלתן לכך קאמר הוא אינו שש אבל אחרים משיש ומה שקשה יותר בזה עיין בחידושינו דסנהדרין בפרק היו בודקין: ר׳ אבא פתח מהכא לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת. הכוונה לידע בע׳ לשון שידע מה מדברים בגתן ותרש ממילא הקדים רפואה למכה לכך ואח״כ נתן ענין לאסוף דהיינו ע״ד יכין רשע וילבש צדיק ועי״ז נתגלגל הדבר וישב מרדכי על בית המן: רב דימי בר יצחק פתח כי עבדים אנחנו ובעבדותינו לא עזבנו אלהינו. הכוונה דאכתי עבדי אחשורוש אנן דלכך לא אמרי׳ הלל בפורים עיין לקמן: רבי חנינא בר פפא פתח הרכבת אנוש לראשינו באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה גרסם דקשה למה לא אמר מתחלה במים דהא הי׳ מקודם לכך קאמר ותוציאנו לרויה ממילא אם הוי אמר כסדר הי״ל דהוציאנו קאי על שניהם ולא על המן לכך מפסיק בין אש להראות שהוציאנו קאי על המן:

אלו ישראל שהם דלים מן המצות. ר' (אלעזר) [אליעזר]
קהלת י פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא °בעצלתים ימך
המקרה בשביל עצלות שהיה בהם בישראל שלא עסקו
בתורה (בימי המן) נעשה שונאו של מקום מך ואין
ויקרא כז מך אלא עני שנאמר °ואם מך הוא מערכך ואין מקרה
תהלים קד אלא הקב"ה שנאמר °המקרה במים עליותיו רב נחמן
שם קכד בר יצחק פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא °שיר
המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו וגו' בקום עלינו אדם
אדם ולא מלך רבא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא
משלי כט °ברבות צדיקים ישמח העם ובמשול רשע יאנח עם
ברבות צדיקים זה מרדכי ואסתר ישמח העם כדכתיב
אסתר ח (°ומרדכי יצא מלפני המלך וכתיב) ליהודים היתה אורה
ושמחה וששון ויקר ובמשול רשע יאנח עם זה המן וכן
שם ג הוא אומר °והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן
נבוכה. רב מתנא אמר מהכא °כי מי גוי גדול אשר לו
דברים ד אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו רב
שם אשי אמר מהכא °או הנסה אלהים לבא וגו':

[ספרים. תורה נביאים וכתובים: אשורית. לה"ק: אף בספרים לא התירו. להם לשון אחר חוץ מלה"ק: אלא יונית. ובגמרא מפרש טעמא]: תלמי המלך. מלך מצרים היה: אלהים ברא בראשית. את השמים שלא יאמר בראשית שם הוא ושתי רשויות הן הא' ברא את השני: אעשה אדם. שמכאן [פקרו הטועני] ב' רשויות הן דכתיב נעשה: ויכל ביום הששי. שלא יאמר א"כ עשה מלאכה ביום השבת דהא כתיב ויכל אלהים ביום השביעי והוא לא יקבל עליו מדרש חכמים שדרשו בו מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה תהו גמרו: זכר ונקבה בראו. ולא כתבו בראם דמשמע ב' גופים ברא כל אחד ואחד זכר ונקבה ב' פרצופין לכך כתבו בראו שכך נברא אדם בב' פרצופים: בקרוביה. שלא יאמר על אברהם לא הקפיד דכתיב ביה ויפול אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו ועל שרה הקפיד לכך כתבו בקרוביה לומר אברהם צחק בלבו והיא אמרה בקרוביה: על נושא בני אדם. דמשמע כמו גמל שלא יאמר וכי לא היה לו למשה רכבם סוס או גמל: הרגו שור. שלא יאמרו רצחנים היו אבותיכם שהרי אביהם מעיד עליהם שהרגו איש לכך כתבו שור שלא היו חשובים לפניהם אלא כבהמות ולא הקפיד על הבהמות: ובשאר ארצות. שלא יאמר שקר כתוב בתורה שהרי קהת מיורדי מצרים היה וכשאתה מונה שנותיו של קהת ושנותיו של עמרם ושמונים של משה כולן אין מגיעין לד' מאות שנה וכ"ש שהרבה משנות הבנים מובלעין בתוך שנות האבות אלא שמנה הכתוב מיום שנגזרה גזרת גלות מצרים בין הבתרים ומשם עד שנולד יצחק ל' שנה ומשנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ד' מאות שנה לא מהם ס' ליצחק וק"ל שנה שהיו ליעקב כשבא למצרים כשאמרו ר"י וכן היתה גזרה כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ולא נאמר במצרים אלא בארץ לא להם וכשנולד יצחק היה גר אברהם בארץ פלשתים ומאז עד שיצאו ממצרים כמלא יצחק ובניו שהם מזרעו של אברהם גרים ושלשים של קודם לכן לא מנו בגזירה דהא זרעך כתיב: זאטוטי. ל' חשיבות אבל נערי ל' קטנות ויאמר גרועים שהם שלחו לקבל פני מלכם: ואל זאטוטי בני ישראל. באותה פרשה עצמה ולפי שקראום תחלה זאטוטי חזרו וכתבום בשמם הראשון ולא כתבו ואל אצילי בני ישראל: לא חמור אחד מהם. שלא יאמר חמור לא לקח אבל חפץ אחר לקח: להאיר לכל העמים. שאם לא יכתבו להאיר יאמרו בני נח מותרין לעבוד כוכבים ומדרשו שהחליקן בדברים כדי לטורדן מן העולם: אשר לא צויתי לעובדם. שאם לא כתבו לעובדם משמע אשר לא צויתי שיהיו ויאמר א"כ אלהות הם שהרי ע"כ נבראו: צעירת הרגלים. לפי שידיה קצרים וקטנים מרגליה: מיפיותו של יפת. לשון יון הוא לשון יפה משל כל בני יפת: ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וגו'. וכתיב התם ויהי שאול עוין את דוד בשביל הצלחתו: אמוץ ואמציה. אמוץ אביו של ישעיה ואמציה מלך יהודה: מלמד שבשתה פניה בבית המיה. לכך לא הכירה עכשיו שאף בבית לא ראה פניה שיהא מכירה: פתח פתחא להאי פרשתא מהכא. כשהיה רוצה לדרוש באגדת פורים היה מתחיל לדרוש במקרא הזה: וקמתי עליהם. בפורענות בבל כתיב: שם זה הכתב. אין להם כתב אלא מאומה אחרת: ונין. לשון ממשלה הוא וכן ינון שמו ימשול ויגדל וכן אמרו בלבם נינם יחד, וכן אחריהו יהיה מנון: כצאת לפני החלוץ. ביהושפט כתיב בדה"י כשיצא להלחם עם העמונים [והגבעונים] כשבאו עליו: הודו לה' כי טוב. משמע טוב לנו שנקלס לפניו על זאת: אחרים משיש. שכשנתחייבו כלייה בימי המן היו אויביהם שמחים להם: ושמתי כסאי בעילם. שושן הבירה היה בעילם המדינה דכתיב בספר דניאל ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה: כי עבדים אנחנו ובעבדותינו לא עזבנו אלהינו. פסוק זה בספר עזרא וסיפיה דקרא ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס וגו': באנו באש בימי נבוכדנצר. שהפילנו בתוך כבשן האש: אימתי וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו בימי מרדכי ואסתר. שהדבר הזה נגלה לכל עובדי כוכבים שהלכו האגרות לכל העולם: ומשורבלין. מלובשין בבשר: נעשה שונאו של הקב"ה מך. כמי שלא יוכל להושיע: אדם ולא מלך. זה המן: רב מתנא אמר מהכא. פתח ליה פתחא מהכא כו':

תוספות אלהים ברא בראשית. משום דמסתבר להו לאפיקורסי שהפסוק הזכיר הבורא ראשון הילכך אם כתבו בראשית ברא אלהים היה טועה תלמי לומר בראשית הוא הבורא שלעולם יש להזכיר הבורא בתחלה ולכן היה אומר דשתי רשויות הם ותיבה הראשונה הוי בורא אחד ואלהים הוי השני מש"ה הפכו לו: זכר ונקבה בראו. ה"ג בירושלמי דמשמע בריאה אחת שהיה בה זכר ונקבה ושוב חלקם בגופים אבל בראם משמע שתחלת ברייתם היו ב' גופים: ואל זאטוטי וגו'. בכאן לא היו צריכים לשנות כי אצילי לשון גדולה הוא כדכתיב ומאציליה קראתיך אלא במקום נערי לא רצו לכתוב אצילי לפי שמשמע לשון זקנה ולא רצו לכתוב שקר וכתבו זאטוטי הילכך הוצרכו לכתוב במקום אצילי זאטוטי: ושאר זה הלשון. תימה והלא עדיין מספרים בבבל לשון ארמית ונראה דמיירי בלשון מלכות שהמלכים משתמשים בו שבכל אומה חשובה יש למלכות לשון שמשתמשת בו כמו חכמת יונית והיינו דאמרינן הנה קטן נתתיך בגוים שאין להם לא כתב ולא לשון כלומר כתב ולשון של מלכות:

ע' בתוס' בנת' שהביא פירש"י והקשה עליו

מהרש"א כתבו לו אלהים ברא בראשית כו'. עיין פרש"י והקשו התוס' לפירושו שהרי בראשית אינו שם כלל כו' וא"כ אילו כתבו בראשית קודם כו' התיבה הראשון הוא בורא אחד כו' ע"ש ולכאורה לא יצאנו מידי קושייתם כיון שכתבו לו בלשון יון בתחלה איך יפרשו להוציא ממשמעו לב' אלהות כיון דאינו שם כלל בלשונם וכי מפני הקדימה ישנו משמעות הל' כקושייתם ונראה דודאי שאפיקורסי' יאמרו דראוי להתחיל בשמו ולהוציא זאת הדעת אמרו במדרש וענותך תרבני מלך ב"ו תחלה מזכיר שמו ואח"כ שבחו פלן אגוסטלי כו' אבל הקב"ה אינו כן אלא תחלה מזכיר שברא עולמו

עולמו ואח"כ הזכיר שמו שנא' בראשית ברא ואחר כך אלהים כו' ובספר פענח רזי בשם ספר לקח טוב נתן טעם לענין כדאמרינן שלא יאמר אדם לה' קרבן אלא קרבן לה' דשמא יתחרט בתוך דבורו ולא יקיים ונמצא שהוציא ש"ש לבטלה ה"נ הכא אם היה אומר אלהים ברא והיה פוסק ולכך התחיל בראשית עכ"ל ולפי שהאפיקורסים יכחישו כ"ז ויאמרו דראוי להתחיל בשמו ואילו כתבו בראשי' ברא אלהים יצא זה להבריאם שיאמרו דלכך לא פתחה התורה בשמו על שם חסרון בחקו ח"ו וכפי דעות המופסדות אשר לאפיקורסים שיהיה פי' בראשית בתחלה ברא מי שברא אלהים שהאחד ברא את הב' ושני רשויות הן ח"ו דהמקרא קצר וחסר ממנו אלהים הפועל שאלהים הכתוב בקרא הוא אלהים הנפעל ומצינו במקראות שחסר משם הפועל או שיפרשו כי בתחלה ברא אלהים ולבסוף ברא אלהים אחר וב' רשויות הן או שיפרשו כי בתחלה וראשית הבריא' עשה הוא אבל כל התולדות אח"כ אינן בידו ונתן ביד המערכות כי עזב את הארץ ומש"ה הפכו לו לכתוב אלהים ברא בראשית כדי שלא יהא להם שום מכריח לפרש הכתוב ככל דעות המופסדות הללו אלא כפשטיה אלהים ברא בראשית ולהכחיש דעות אלו האפיקורסים אנו אומרים בכל יום ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: **כתבו לו אעשה אדם כו'.** כפרש"י שלא יאמרו ב' רשויות הן והוא לא יקבל מ"ש ר"י פ"ד דסנהדרין כ"מ שפקרו תשובתן בצידן נעשה אדם וגו' ויברא אלהים וגו' הבה נרדה וגו' וירד אלהים וגו' ונכתבו מעיקרא בלשון רבים דא"ר אין הקב"ה עושה דבר אא"כ נמלך בפמליא של מעלה כו' ועניינו כפירוש רש"י בחומש שהוא ממדת הענוה שישא הגדול נמלך בקטן והוא ע"פ ב"ר ע"ש אך מה שהוסיף רש"י בחומש ולפי שאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם כו' הוא ע"פ מ"ש במסכת סנהדרין בשעה שבקש הקב"ה לבראות האדם כו' א"ל רצונכם נעשה אדם אמרו מה אנוש כי תזכרנו כו' ע"ש ומזה נראה כי מפני קנאת המלאכים נמלך עמהם לפי שנברא כדמות' ורש"י הרכיב בפירוש החומש דברי התלמוד ודברי הב"ר לענין אחד לפי שב' הטעמים קרובים לענין אחד: **ויכל אלהים ביום הששי כו'.** כי הוא לא יאמין בזה מדרש חכמים מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה, ועוד שאר דרשות: **זכר ונקבה בראו ולא כתבו בראם כו'.** פרש"י דבראם משמע שני גופין ברא כ"א זכר ונקבה ב' פרצופין כו' עכ"ל ר"ל דאיכך קראי לא משתמעי כן דכתיב ויברא אלהים את האדם בצלמו וגו' בצלם אלהים ברא אותו דמשמע דגוף אחד האדם נברא מתחלה כדאמרינן בפרק הרואה ובפ"ק דכתובות ולפי זה נראה לפרש בפשיטות טפי דבראם משמע שני גופין ואיכך קראי משמעם דגוף אחד נבראו מתחלה וכדדרשינן קראי בפ' הרואה ובפ' עושין פסין ובפ"ק דכתובות כתיב בצלם אלהים ברא אותו וכתיב זכר ונקבה בראם וכו' ותלמי לא יקבל מדרש חכמים שם כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף נברא אחד ולכך שינו לו לכתוב בראו דמשמע נמי דנברא גוף אחד וקרוב לזה פי' בע"י בשם הרו' וכ' בעל יפה מראה מ"ש דקשיא להו זכר ונקבה בראם דבסוף הפרשה ולא קשיא להו זכר ונקבה ברא אותם וגו' דכתיב בריש הפ' כו' ע"ש באורך אבל ז הקושיא בעצמה יש להקשות גם בג' מקומות בפרק הרואה ובפ' עושין פסין ופ"ק דכתובות דבכולהו מייתי ליה מהאי קרא דסוף הפרשה זכר ונקבה בראם ולא לישתמיט באחד מהם לאתויי קרא דזכר ונקבה ברא אותם דריש הפרשה והנראה בזה דמקרא דריש הפרשה זכר ונקבה ברא אותם לק"מ כיון דכתיב אחריו ויקח אחת מצלעותיו וגו' ה"ל ההוא דזכר ונקבה ברא אותם אינו אלא כלל ואח"כ פרט דהאיך ברא אותם וייצר ה' מן האדמה וגו' ויפח גו' ויקח אחת מצלעותיו וגו' והכי משמע שהרי לא הוזכרה הנקבה כלל ביום הששי אלא בדרך כלל ברא אותם וגו' וכה"ג איתא בל"ב מדות דר"א ב"י הגלילי מכלל שאחריו מעשה ואינו אלא פרטו של ראשון כיצד ויברא אלהים את האדם וגו' ה"ז כלל ואח"כ פרט מעשיו שנא' וייצר ה' וגו' ויפל וגו' ויבן את הצלע ששומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון עכ"ל אבל בההיא דזכר ונקבה בראם אין בו פרט אחריו ויש לפרשו כמשמעו דבראם שני גופים וע"כ שינו אותו לתלמי לכתוב בראו כי הוא לא יאמין לדרש חכמים דלכך עלה במחשבה לבראות ב' גופים ודו"ק: **הבה ארדה ואבלה וגו'.** כענין שמפורש לעיל גבי נעשה אדם וגו': **ותצחק שרה בקרוביה כו'.** דלפי פשוטו בקרבה דהיינו בקרב לבה למה הקפיד הקב"ה על שרה יותר מעל אברהם שהוא נמי צחק בלבו דכתי' בי' ויצחק ויאמר בלבו גו' וכפרש"י והוא לא יאמין למדרש חכמי' דויצחק ויאמר בלבו גו' הוא מל' שמח' כתרגומו וחדי ותצחק שרה הוא ל' לגלוג כת"א וחייכת: **כי באפם הרגו שור וברצונם וגו'.** כפרש"י דלפי שינוי נמי ודאי דלא נתכוונו נמי רק על שכם ואנשי עירו דודאי לא כתבו לו דבר שקר שלא כמ"ש התוס' לקמן גבי ואל זאטוטי כו' ויש לדקדק גם שמטעם זה כפרש"י שינו רישא דקרא מ"מ סיפא דקרא ששינו וברצונם עקרו אבוס מי הכריחם לכך וע"ק ברישא דקרא שכיוונו על שכם למה שינו לקרות שור ולא בהמה סתם והנראה בזה כי פי' הכתוב לדעתם כולו על שכם ועירו כפי' התרגום ברוגזיהן קטלו קטול וברעותיהן תרעו שור סנאה א"כ שפירו' הכתוב הוא כי באפם הרגו איש הוא שכם שהיה מושל עיר הרגו באף על טומאת דינה אחותם וברצונם שלא באף עקרו שור דהיינו אנשי עירו שלא פשעו וכך נראה לפר' בפרק הוציאו גבי חמור דאין לו הכרע שפרש"י וברצונם עקרו שור חמור שור על שכם שהוא מחמור כנען אי חמור כו' ע"ש והשתא ניחא דלפי מה ששינו לו נמי יתפרש כן כי באפם הרגו שור הוא שכם דנחשב כשור וברצונם עקרו אבוס הוא מקום השור שהם אנשי עירו וכדי שלא לשנות הרבה מלשון הכתוב דכתיב בסיפיה דקרא שור כתבוהו לו מלת שור ברישא דקרא ולא לשון בהמה ועניינו שלא יאמר רוצחים הם כו' כפרש"י דודאי לא היו רוצחים על הריגתם שהיו כולם חייבים כדברי הרמב"ן שהיו עובדים עבודת כוכבים אלא דאי הוו כתבו לו הרגו איש היה לו לבעל דין לחלוק ולומר שע"כ היה יעקב מקפיד על הריגתם כאילו הרגו איש וע"כ שינו לו הרגו שור גו' שלא היה מקפיד רק כאילו הרגו בהמה ועקרו אבוס בהמה: **ויקח משה וגו' נושא בני אדם כו'.** פרש"י דמשמע גמל שלא יאמר כו' ע"ש פי' דמשמע נמי גמל דאי הוה דוקא משמע גמל ולא חמור א"כ הוו כתבו לו שקר והתוס' כתבו לקמן גבי ואל זאטוטי גו' שלא רצו לשקר לו דאי הוו רצו לשקר לו ה"ל לכתוב וירכיבם על הגמל ובמדרשות יש הלכך כתיב החמור בה"א הידוע שזהו החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד להגלות עליו מלך המשיח אבל תלמי לא יקבל זה: **ומושב בני ישראל וגו' ובשאר ארצות כו'.** מפורש בפרש"י בשמעתין ובחומש ולפי תלמודינו שתים שינו לו דהיינו לכתוב ובשאר ארצות כיון שלא היו במצרים רק ר"י שנה ועוד שינו לו שלא לכתוב שלשים כי הוא סותר קרא דפ' לך לך דלא כתיב שם רק ד' מאות שנה ולא כתיב שלשים שם והוא לא יאמין דכתיב כאן שלשים מעת שנגזרה גזירה זו בבין הבתרים כפרש"י ולפ"ז גם לקמן בקרא ויהי מקץ ד' מאות שנה גו' לא נכתבו שלשים אבל בירושלמי איתא דכתבו לו שלשים לא שינו לו רק בשאר ארצות כי הוא יאמין שפיר דמגזרת בין הבתרים ה"ל ת"ל שנים ויש לעיין בזה היאך יהיה החשבון מיום שנולד יצחק הת ומושב בני ישראל

כתיב ובעל י"מ כתב דאיתא בב"ר דאברהם נקרא שמו ישראל וכמו כן יצחק דכתיב ואלה שמות בני ישראל ומ"מ הוא דחוק לפרש כן לתלמי אבל יש ליישב כפרש"י בחומש ומושב בנ"י אשר ישבו במצרים אחר שאר ישיבות של האבות הי' בין הכל ת' שנה ותלמי יאמין שפיר בזה וצ"ל לפי הכתוב ת"ל שנים ומגזיר' בין הבתרים שאברהם הי' בברית בין הבתרים בן ע' שנה ושוב חזר לחרן ושהה שם ה' שנים שנאמר ואברהם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן והכי איתא בס"ע: **וישלח את זאטוטי בני ישראל וגו'.** דלפי ענייננו נערי הם הבכורות כתרגומו שאז היתה העבודה בבכורות וכ' הרמב"ן ולמה יכנה הבכורות בלשון נערי אולי בעבור כו' ירמוז כי לא למעלה בחכמה שלחם רק מפני הבכורה כו' ע"ש ועד"ה נערי בכורי שלא טעמו טעם חטא כו' ע"ש ולפי שתלמי לא יקבל כל זה הוצרכו לשנות לו ולכתוב לו זאטוטי שלא יאמר גרועים שבכם שלחתם לקבל פני שכינה בקרבנות וכתבו התוס' וקשה אמאי לא כתבו אצילי בני ישראל כדכתיב בסמוך והוה לשון גדולה וי"ל שלא רצו לשקר כו' עכ"ל ע"ש. ויש לדקדק על דבריהם כיון דודאי בלשון יונית העתיקו לו התורה וא"כ מאי קשיא להו מעיקרא ואימא דקושטא הוא דזאטוטי הוא בל' יון פי' דאצילי דבלה"ק וי"ל דא"כ מאי מייתי שינו לו ג"כ לכתוב גבי ואל אצילי בני ישראל וגו' ואל זאטוטי וגו' דאין כאן שינוי כיון שהוא פירושו של אצילי אלא ע"כ שאין זאטוטי בלשון יון פירושו של אצילי אלא לפי הבנת תלמי הוא מל' חשיבות בעלמא כיון שהוצרכו לשנות גבי וישלח את נערי הוצרכו גם כן לשנות גבי ואל אצילי כפרש"י ודו"ק: **לא חמד אחד כו'.** דלפי ענינו נקט ופרט חמור כפרש"י בחומש כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ובני על החמור לא הי' החמור משלהם אע"פ שלצרכם הלכתי וכן ת"א לא שחרית ותלמי לא יקבל זה וע"כ שינו לו לכתוב חמד במקום חמר שהוא קרוב באותיות כמ"ש שלא יכתוב דלתין רישין דלתין: **אשר חלק וגו' להאיר לכל וגו'.** ופרש"י שאל"כ יאמר כו' ונדרשו להחליקן בדברים כדי כו' ע"ש והכי אמרינן בפ"ב דעבודת כוכבים כמפורש שם אלא שתלמי לא יקבל דרשה זו לכך שינו לכתוב לו להאיר: **אשר לא צויתי לעבדם כו'.** פרש"י באם לא כתבו לעובדם הוה משמע לי' אשר לא צויתי שיהיו כו' ע"ש דנוליכו לי' ליווי גבי בריאה דכתיב כי הוא צוה ונבראו ובירושלמי איתא הגי' אשר לא צויתי לאומות לעובדם ולפי זה יש לפרש דאם לא שינו לכתוב מלת לאומות היה קשיא ליה מאי אשר לא צויתי לעובדם הא בישראל בדרבה מיניה שלוה להם בכמה כתובים באזהרה גם שלא לעובדם ולכך שינו לו לכתוב לאומות שלא צוה להם לעובדם וניהו שלא לעובדי' כמי איכו מפורש לאומות דתלמי לא יאמין שהאומות מצווים על עבוד' כוכבים: **והטילו שם אשתי בתורה כו'.** ר"ל שהטילו שמה בשם הטמאים בתורה ובמדרשות ד' הטמאים המפורשים בקרא כנגד ד' שרים וארנבת כנגד ארס: **יפיותו של יפת יהא באהלי שם כו'.** וה"כ אמרינן בסוף סוטה ובס"פ מרובה בא"י לשון סורסי למה אלא אי לה"ק אי לשון יוני כו' ולמאי דפריך התם מחכמת יונית דאסירא ולא ידע לפלוגי בין חכמת יונית ובין לשון יונית ה"נ למפרך ממתניתין דהכא דמוכחא דלשון יונית שרי: **אינו אלא לשון צער כו'.** השתא משמע ליה מלת ויהי מורה על כך ויהי שניהם מלשון צרה כדלקמן ולמאי דמסיק כל ויהי איכא למימר הכי ואיכא למימר הכי אלא כל מקום שנאמר ויהי בימי מסורת הוא שהוא לשון וי כו' דמשמע להו בהנהו ה' ויהי בימי דמלת ויהי מיותרת בהו למדרש וי הי: **ויהי בנסעם מקדם וגו'.** לכאורה ה"ל לאתויי קרא דלעיל מיניה ויהי כל הארץ שפה אחת וגו' אלא משום דההוא לא מוכחא כ"כ דאיכא לפרושי למעלה קאמר שהיה להם שפה אחת כעין עה"ב ומיהו ליכא לאקשויי מיניה דאיכא לפרושי ביה נמי לשון צער לפי שהיה להם שפה א' בלא לעצה א' הרעה נבנה לנו עיר וגו' ובב"ר פליגי ביה אמוראי: **והיה שמחה כו'.** והכי איתא במדרש מת"ל ויהי מלמד שהיה שמחה לפניו כיום שנברא בו העולם במעשה בראשית נאמר ויהי ערב וגו' וכאן אומר ויהי ביום וגו' ויש לדקדק בזה כיון דמסיק דאיכא הכי ואיכא הכי מאי אולמיה למילף האי ויהי ביום השמיני וגומר מויהי ערב ואימא דנילף ליה מכל הנהו ויהי דהם לשון צער וי"ל דהא פשיטא ליה דאותו יום שמחה היה שעליו נאמר ביום שמחת לבו גו' אלא שבא ללמד דהיתה השמחה גדולה כ"כ כיום שנבראו כולי דמיון השמחה כי כמו שהשמחה שביום שנבראו שמים וארץ היא השמחה הרצון והקיום לפניו כן בהקמת המשכן נתייחד שמו שם ברצון וקיום אשר לפניו ואמרו במדרש להלן בהקמת המשכן נאמר ויהי המקריב ביום הראשון וגו' ראשון לברייתו של עולם אמר הקב"ה כאילו באותו יום בראתי עולם עשרה עטרות נטל אותו יום ראשון למעשה בראשית כו' ע"ש: **והכתיב ויהי כאשר ראה יעקב את רחל גו'.** ק"ק ואימא דנדרשיה מלשון צער ויהי כאשר ראה וגומר ורחל עקרה דכה"ג דרשו בסמוך בחנה ויהי איש אחד וגו' וה' סגר רחמה וגו' וי"ל דגבי רחל איכא הפסק בענינא משא"כ גבי חנה דענינא חד: **ה' ויהי בימי הוו כו'.** ד' מהם מפורשים בתרגום דמגיל' מה היה הצרה ע"ש אבל הה' ויהי בימי יהויקים וגו' אינו מפורש שם מה הי' הצרה לפי שהוא פשוט דבימיו התחיל הגלות והחורבן ובמדרש ילקוט מפורש מה צרה שיתה שם ויקרעה בתער הסופר והשלך אל האש כיון שראו כך התחילו הכל צווחין ווי ווי: **ומלכים מדוד נביאים כו' וכתיב חזון ישעיהו כו'.** דוד ושלמה נמי בכלל מ"ח נביאים קחשיב להו לקמן ואפשר דהוצרך לאתויי לישעיהו דהוה נביא קבוע ביותר: **שאר זה לשון כו'.** נראה לפרש ע"פ מה שכתבו מנה שחנן הש"י את האדם יותר מכל ב"ח שבעולם הא' שיוכל האדם להודיע לחבירו הרחוק ממנו שלא ידעו בו שאר כל אדם כל מבוקשו ע"י כתב וחתימתו בו הב' ע"י לשון שהוא דבור בקרוב לו שישמע דבורו וקאמר דאלו ב' החכמות חיסר וכרת הש"י מבבל דהיינו שיודיע לחברו ע"י שם זה הכתב דהכל הולך אחר החתימה שהוא שם של אדם אחר הכתיבה ושאר שהוא מלשון קירוב דהיינו לשון הדבור שהוא הידיעה בקרוב לחברו שמדבר עמו בלשון שהמלכות משתמשין בו שאין שאר כל אדם מכירין בו כמ"ש התוס' דלשון כל אדם היה שם ארמית לא נכרת משם: **ואמר נין זה מלכות כו'.** פרש"י ל' ממשלה כו' ע"ש ויש לפרש מלשון בן ממש כי מבני בלשצר ואילך נכרת מלכות בבל ואמר ונכד זו ושתי שהיתה בת בלשצר שגם ממנה נכרת מלכותה: **ראש לכל הבשמים כו'.** כמפורש בסוף מסכת חולין שהיו למרדכי שמות אחרים בלשון פתחיה אבל נקרא במגילה מרדכי ע"ש החשיבות והגדולה שהיה ראש לגדולה כמו מר דרור שתרגומו מירא דכיא שהיה ראש לבשמים וז"ש יעלה ברוש שיעלה לגדולה דוגמת הראש לבשמים מר דרור שהוא ג"כ ודאי למעלתו: **ששרף רפידת בית ה' כו'.** כי שם היה מקום שכינה רפידתו זהב הוא כפורת הזהב אשר עליו היה השכינה שרויה כפרש"י שם ואמר יעלה הדס כו' דהיינו שתעלה לגדולה ולשם טוב ולא תהא קרויה עוד אסתר ע"ש הגלות ואנכי הסתר אסתיר וגו' כמפורש בסוף חולין: **זו מקרא כו'.** לפי שאין שם שמים נזכר מפורש במגילה קאמר שע"י קריאת מגילה בברכותיה נקרא השם של הקב"ה ואמר לאות עולם לא יכרת אלו ימי פורים כדכתי' וזכרם לא יסוף מזרעם: **נתן חכמה ודעת ושמחה וגו' זה מרדכי כו'.** שאלינו בו שהיה חכם וגדול כמפורש

במס'

במס' מנחות שע"כ נקרא פתחים ובלשן ונתקיים ע"י השמחה לכלל ישראל כמ"ש ליהודים וגו' שמחה ויקר ואמר ולאוטא כתן כו' זה שמן כדאמרינן פ"ק דסוטה המן נתן עיניו במה שאין ראוי לו גם מה שבידו נטלו ממנו: **ושמתי וגו' והאבדתי משם מלך זו ושתי וכו'.** לפי שהראה זאת הנבואה שנא' בה הנני שובר קשת עילם וגו' נאמר על איבוד מלכות פרס ע"י אלכסנדרוס אחר שנבנה הבית שני אלא דהאי קרא ושמתי כסאי בעילם וגומר משמע ליה דנאמר בימי הגלות קודם שנבנה בית שני שהי' אז כסא של הקב"ה בעילם כמ"ש בגלות עילם שכינה עמהם ולא מצינו אז שנאבדו שם אז מלך ושרים במלחמה אלא שעל ושתי שהיתה מלכה בת מלך ועל המן ובניו שהיו שרים נאמר כן: **באש בימי נבוכדנצר כו'.** פרש"י שהפילנו לתוך כבשן אש ע"ש ואפשר לפרש על חורבן הבית שנאמר וישרוף את בית ה' גו' ואמר ותוליאנו לרויה בימי המן כו' מלת רויה נופל על המשתה כמו כוסי רויה שהוצאת ממצרים לגאולה היה כולו בסבת המשתה במעשה ושתי ובמעשה אסתר: **זכר חסדו ואמונתו לבית וגו'.** לפי שהיו רבים מהם באותו דור שנתחייבו כליה לפי שנהנו מסעוד' אחשורוש לולי מרדכי וסיעתו הצדיקים שבאותו הדור לזה אמר זכר חסדו לאותן שאינן ראוין לגאולה ואמונתו לראוין לגאולה ולפי שהיתה הגאולה ע"י אשה שהיא אסתר אמר לבית ישראל כמ"ש כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים וכו' ואמר ראו כל אפסי ארץ את ישועת וגו' שהיתה הגאולה בכל העולם כמה שאמר לקמן דמלך אחשורוש בכיפה: **ארי נוהם וגומר זה נ"נ כו'.** נקט בהאי קרא המרשיעים על ישראל בעי' שהיו דגלות בבל ארי נוהם זה נ"נ כו' שהחריב הבית דכתיב עלה אריה ובהך נבואה דדניאל דמייתי בסמוך דכתיב קדמיתא כאריה וגו' נמי על נ"נ ומלכות בבל נינהו אלא דבהך קרא עלה אריה גו' מפורש טפי דעל נ"נ נינהו ואמר דוב שוקק וגומר זה אחשורוש שהרשיע ג"כ על ישראל במעשה המן גם הוא שכתב שטנה שלא יבנה הבית בימיו ודימו לדוב כו' מפורש פרק עשרה יוחסין ע"ש ואמר מושל רשע זה המן כו' שהיו דלים מן המצות כו' שע"כ נתחייבו כליה: **בשביל עצלות כו'.** דהיינו בשביל ביטול תורה שהיה באותו דור נתחייבו כליה וכה"ג דרשו האי קרא לענין גשמים בפ"ק דתענית שנעצרים בשביל ביטול תורה ולכך כינה את הקב"ה מקרה ע"ש המקרה במים וגו' שנעשה מך מאותן מים כמה שנא' כשאין ישראל עושין רצונו מכחישין פמליא של מעלה: **לולי ה' וגומר.** זה המזמור איתא במדרשות שכונו בו על אותם שהרשיעו והריעו בכל הדורות והוא שאמרו במדרש יאמר נא ישראל ישראל סבא כתיב וישכב במקום ההוא אריב"ל כאן שכב הא כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב ומהו אמר כו' כל ספר תהלים כו' והיינו שהתפלל שיהיה ניצול מפני עשו שבשבילו ברח לבית לבן אמר שהוא סימן לבניו ותפשו אומנות אבותינו שנתפלל כן לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אל תקרי אדם אלא אדום כמ"ש ואתן אדם תחתיך ואמר שהיו עומדים עלינו לכלותינו לולי ה' שהיה לנו ולפי שהגזירות בגלות אדום הקדמונים היו נחלקות לשלשה חלקים במדרגה מרעה לרעה הא' שגזרו שלא יהיה לבר ישראל מחיה להחיות נפשו ובני ביתו השנייה שגזרו הריגה ממש וג' גזירת הגזירה וז"ש אזי חיים בלעונו היא הגזירה לבלע ממנו המחיה כמ"ש ראה חיים עם האשה שלא יהיה לישראל שום מחיה בחרות אפם בנו לבקש תואנה ועלילה ע"ז ועל גזירה שניה גזירת כליה ממש אמר אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו כפל הענין על גזירת הריגה שהוא לגוף ולנפש ועל גזירה הג' שהוא גזירת הגזירה אמר אזי עבר על נפשנו המים הזדונים וגו' דהיינו לנפש לבד אבל אמר שהועילה תפלתן של ישראל וברוך ה' אשר לא נתננו טרף לשיניהם

ומסיים ביה עזרנו בשם ה' וגו' היינו בקיבוץ גליות בב"י וע"פ מ"ש פ' האשה אר"י גדול יום קיבוץ גליות כיום שנבראו בו שמים וארץ דהכוונה בו ביום ראשון שנבראו בו שמים וארץ שהיה הוא ושמו אחד שע"כ נאמר בו יום אחד ולא ראשון שבו ביום שיתף הקב"ה שמו המיוחד למדת הדין כמ"ש ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים כן בקיבוץ גליות יתייחד שמו הגדול כמ"ש ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד וז"ש עזרנו בקבוץ גליות בשם ה' דהיינו בשם המיוחד שהוא השם ששיתף במעשה שמים וארץ ועיין עוד בזה פרק האשה וקאמר הכא דגם מעשה המן שבא מכחו של עמלק נרמז כאן מדכתיב בקום עלינו אדם ולא מלך וק"ל: **ברבות צדיקים ישמח העם זה מרדכי כו'.** לפי שהיו באותו דור בגלות צדיקים ורשעים אמר מה שכלולו הוא לפי שהעולם נדון אחר רובו כדאמרינן ספ"ק דקידושין וע"כ אמר ברבות צדיקים על הרשעים דהיינו מרדכי ואסתר וסיעתייהו אז ישמח העם או בלשון ברבות הוא מלשון חשיבות לפי התרגום ורבו מלשון חשיבות כשנעשה מרדכי ואסתר חשובים ישמח העם ובמשול וגומר יאנח עם שינה הכתוב לכתוב ישמח העם בה' הידוע ויאנח עם בלא ה' ע"פ שאומרים לפי שהמן בקש ישנו עם אחד וגו' ולא הזכיר איזה עם והיו בשושן כל העובדי כוכבי' בספק וע"כ אמר והעיר שושן נבוכה שכולם היו מצטערים ודואגים שמא עליו בקש המן לאבד משא"כ בכל מדינה ומדינה דכתיב בהו אבל גדול ליהודים כי שם ידעו כוונתו על היהודים ע"י הכתבים כדכתיב ונשלוח ספרים וגו' ולאבד את כל היהודים בגו' וז"ש כאן ברבות צדיקים בשושן זה מרדכי ואסתר בעת גאולתן ישמח העם המיוחד שהוא ישראל שאז ידעו גם בשושן מחשבת המן עליהם שיה אבל במשול רשע זה המן שאז עדיין לא ידעו בשושן על איזה עם כוונתו אז יאנח עם דהיינו כל עם ועם שכולם היו בספק: **אשר לו אלהים קרובים כו'.** כי המן אמר שכבר הרחיקם אלהיהם מעל פניו וז"ש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות וגו' ע"כ אמר כי לו אלהים קרובים בכל קראנו וגו' דהיינו בכ"מ שקראנו אליו הוא קרוב לנו ואין כאן הרחקה כי מלא כל הארץ כבודו: **או הנסה אלהים וגומר.** דימה גאולתן בימי מרדכי ואסתר לגאולתן במצרים כמ"ש שם עתה ידעתי כי גדול ה' גו' כי בדבר אשר זדו גומר שהפליג בגאולת מצרים כי בדבר אשר חשבו לידון ישראל במים כמ"ש כל הבן הילוד היאורה וגו' הם נדונו במים בים סוף כן היה גאולתן אז כי נהפך הפור לפורנו שהם חשבו להשמיד וגו' את כל היהודים בו בדבר נדונו ויכו היהודים בכל אויביהם מכת חרב והרג וגו' והיינו הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי וגו' להיות גוי זה תחת העובדי כוכבים אשר חשבו עליהם רעה:

הרי"ף תחת הנעצוץ יעלה ברוש וכו'. בכסף נבחר סדר פקודי הרחבתי ביאורו. וכלל הדברים שבאו לתת טעם לקריאת המגילה מויהי בימי אחשורוש ופתחו בפסוק זה תחת הנעצוץ ששתים רעות עשו ישראל שנענשו בהם שאי שעשה המן צלמו עבודת כוכבי' והשתחוו לו. וזה נרמז תחת הנעצוץ שהיה עבודת כוכבי' כדכתיב בכל הנעצוצים וחקק הצורה על בגדיו והיו שכל כורעי' ומשתחוים לאותו צורה ולא נמלט איש מזה זולת מרדכי לבדו וזכותו גדר פרצה זו וז"ש יעלה ברוש זה מרדכי שהוא תיקן אותו עון להיותו ראש ישראל כדכתיב ראש מר דרור ומתרגמינן מ"ר דכ"י והוא קידש שם ה' בפרהסיא וזה עמד כנגד אותו עון וגם היה בדים עון אחר שנהנו מסעודת אחשורוש שעשה לביטול בה"מ אשר יעצתו ושתי ולתיקון עון זה שהוא תחת הסרפד זו ושתי בת נבוכדנאצר ששרפה רפידת בית אלהינו ועשתה משתה לביטול בנינו ונהנו ישראל ממנו וחטאו יעלה הדס זה זכות אסתר שעמדה כנגד עון זה והמלה נומו עלי שלשת ימים שיתקן הצום אותה הנאה של האכילה ושתייה במשתה אחשורוש וזה תיקון אותו עון והיה לה' לשם זה מקרא מגילה שנקראת מגלת אסתר

כי

כי היא היתה עיקר גם המגלה ונעשו ימי הפורים לאות עולם לא יכרת: ריב"ל פתח והיה כאשר שש ה' וגו'. יש לדקדק פתיחה זו מה ענינה ועי"ק מ"ש דיקא כמי דכתיב ישיש ולא כתיב ישוש והרי בכמה מקומות כתיב ישיש והוא שש. כדכתיב ישיש עליך אלהיך וכתיב ישיש עליך בשמחה והתם ליכא למדרש הוא אינו שש אבל אחרים משיש ונראה שבא ריב"ל לדרוש מה ענין קריאת המגילה מויהי בימי אחשורוש. להזכיר ענין המשתה מפני שעיקר הנס הוא מגדולת המן והשפלתו לזה פתח בהאי קרא דכתיב כן ישיש ה' שאין הקב"ה חפץ באבדן של רשעים ואיך הוא אומר ישיש ה' להאביד אתכם ומי חדי הקב"ה במפלתן של רשעים ודרשינן להאי קרא הוא אינו שש אבל אחרים משיש וביאור הענין הוא שכיון שאין הקב"ה שש במפלת ישרים הוא חפץ להשיב אפו על הרשעים הצוררים בהם ומה הוא עושה להם כיון שהם ששים ושמחים במפלתן של ישרים הופך הקב"ה חמתו ונותנה עליהם כמו שנאמר בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו ונתנה בך ונמצא שמי גרם להם ללקות הוי אומר השמחה וששון שהיו ששים וזהו שאמר הקב"ה ישיש עליך הרשעים כדי שמתוך שמחתם יהפוך אפו מעל ישרים וישליכם עליהם ובזה ישיש ה' כיון שרואה בנקמת הרשעים וה"ק ישיש ה' ישוש לא נאמר לפי שאין הקב"ה חפץ במפלתן של רשעים ולכך אמר ישיש שיש בו ב' משמעות ישיש לאחרים וגם במשמע ישיש עצמו דהיינו מתוך ששים לאחרים במפלת ישרים ישיש הקדוש ברוך הוא שמצא מקום לנקות תוכו מהרשעים לפקוד עליהם כל רעתם ואילו לא ששו ושמחו לא היה מקום להפוך עליהם רעתם אבל מתוך השמחה אשר ישיש ה' להם ישיש הקב"ה להפוך הרעה עליהם וז"ש הכתוב והיה כאשר שש ה' עליכם להטיב אתכם כן ישיש ה' לאחרים מאבידתכם שמתוך כך ישיש ה' ויקבל שמחה כיון שיש הכנה לשלם לאויביהם כרעתם ונמצא שתוך קללת ישרים זוכר רחמיו כי לא יזנח לעולם ה' ובהכי ניחא פתיחת המגילה מהמשתה כי מה גרם מפלת המן אלא השמחה ששמח במשתה זו על ביטול בנין בה"מ כי נמלאו ע' שנה לחשבונם ולא אפרוקי. אמרו עוד אין להם תשועה וכיון שראה הקב"ה ששונם על רעתם של ישראל השיב מעליהם אפו ופקדם לישראל להצילם מיד אויב ונמצא שעיקר הנס הוא משמחת המן דמשתה זה כי ממנו פנה לאבידתם וגרם הצלתם של ישראל: ר' אבא פתח לאדם שטוב לפניו וכו'. קשה להבין פתיחה זו כי אין לה ענין עם המשתה ומה היא חכמה ודעת שנתן למרדכי ומהו הענין שנתן להמן ועוד נראה שקודם אמר לאדם שטוב זה מרדכי והא"כ אמר לתת לטוב זה מרדכי ואסתר ונ"ל שרצה לתרץ פתיחת קריאת המגילה מויהי בימי אחשורוש ואמר שעיקר הנס היה ממה שנתגלגל מרדכי שלא ליעץ בהריגת ושתי והמן יעצו להרגה כי בלילה ההוא שהיה אחשורוש זוכר הריגת ושתי ומי שנתן לו עצה על ככה הוא המן הרע וזה גרם הריגתו וגדולת מרדכי ויתבאר עם מחז"ל כי כשאמר המלך לחכמים יודעי העתים זה מרדכי ובית דינו כדת מה לעשות במלכה ושתי הם השיבוהו אבדה עצה. ממנו מיום שנחרב בית קדשנו וגלינו מארצנו לך אצל מואב שאנן מואב מנעוריו ושקט אל שמריו וגו' ולמה לא נתנו לו עצה כי ידעוהו שהיה מלך הפכפך וסופו להנחם על הריגתה של ושתי. וז"ש לאדם שטוב זה מרדכי לפניו קודם הנס נתן לו הקב"ה חכמה ודעת לפרוש עצמו מעצת הריגת ושתי ולהמן החוטא נתן ענין שיעצו בהריגת ושתי כי אמר בדעתו שמא יוכל להכניס את בתו תחת ושתי וכוונתו באותו ענין שנתן העצה היה כדי לאסוף ולכנוס ממון בסיבת היותו חותן המלך ועמקו מחשבות ה' שכל עושרו של המן היה שמור לתת לטוב לפני האלהים זה מרדכי ואסתר כי אסתר נתנה מרדכי על בית המן. וכל זה נמשך בעצתו של המן להמית את ושתי ולא היתה יד מרדכי בהריגתה ומלכותה של אסתר כי הכל היה גזירה לפני האלהים ומ"ש כאן זה מרדכי ואסתר אפשר שלתת לטוב נאמר על מרדכי בלבד ומ"מ ואסתר הוא שהיה ע"י אסתר דכתיב ותשם אסתר את מרדכי וגומר וכיון שעיקר הנס הוא מעצתו של המן בהריגת ושתי ומה שפי' מרדכי עצמו שלא לתת עצה וזה נאמר בענין המשתה לכך קורין המגילה מויהי בימי אחשורוש שהוא מעיקר הנס: רבה בר עופרן פתח ושמתי כסאי בעילם. נ"ל שעיקר אבדן ושתי והמן היה על שיעצו לעשות המשתה ההוא על חורבן בה"מ ומתוך המשתה נשתמש בכלי המקדש וישב על כסא שלמה שנא' כשבת על כסא מלכותו ועשה הקדש חול וזהו ושמתי כסאי בעילם היא שושן שיהא שם כסאו של הקב"ה שכתוב בשלמה וישב על כסא ה' ומתוך שנשתמשו בעילם לכך והאבדתי משם מלך זה ושתי ושרים זה המן. ועשרה בניו שהם היו היועצים לאחשורוש לעשות המשתה ולישב על הכסא ולהשתמש בכלי המקדש: רב דימי פתח כי עבדים אנחנו וגו'. יש לפרש שבזכות מרדכי והצדיקים שלא נהנו במשתה של אחשורוש היה הצלתם של ישראל ואילו גזר אחשורוש לאכול ולשתות במשתה ההוא לא היה בידם מה לעשות אבל גם בעבדותינו לא עזבנו ה' שלא גזר עלינו באונס אלא לעשות כרצון איש ואיש ומתוך כך לא נהנו מרדכי וחבורתו ויצילנו ה' בזכותם ונמצא שהמשתה הזה שלא נהנה מרדכי וסייעתו היה שרש הנס: ר' חנינא דרש ותוציאנו לרויה בימי המן. יש לדרוש שבנס זה של פורים נצטוינו לאכול ולשבוע ולשמוח ולשתות דחייב איניש לבסומי בפוריא ולהיות כל איש כוסו רויה והטעם הוא להיות שחטאו ישראל ליהנות במאכל ומשתה היין בסעודת אחשורוש ואח"כ עינו בצום נפשם חזרו ליהנות בסעודת אסתר באכילה ושתיה וזהו ותוציאנו לרויה מלי שביעה וכוס רויה לכך מזכירים סעודת אחשורוש של איסור כדי לספר גודל הנס שנתמרק עונם וזכו לסעודת אסתר בהיתר וצריך לבאר ענין פתיחות אלו ועוד בדרשת ר"ל שאמר ארי נוהם זה נבוכדנאצר מה ענינו של נ"ב אצל המן וכן מה ענין דוב שוקק אל אחשורוש להיות נמשך מזה. מושל רשע זה המן אמנם הכוונה כי כולם כאחד באו לתרץ מה ענין תחלת המגילה בענין קריאתה וגודל הנס ור' יוחנן פתח בקרא דראו כל אפסי ארץ שהכוונה להתחיל מויהי בימי אחשורוש להודיענו גודל הנס שעשה הקב"ה בכל אפסי ארץ וזה למדנו ממה שאמר אחשורוש המולך מהודו ועד כוש שהוא סוף העולם ואילו לא ידענו זה היה אפשר שמא לא נודע זה אלא במקצת העולם שהוא מולך אבל עכשיו שהודיענו שמקום מלכותו היה מסוף העולם עד סופו א"כ מה שאמר וכתב בכל מדינות מלכותו להיות היהודים עתידים וגו' ג"כ היה עד סוף העולם וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו כי הושיע ה' את עמו ישראל וזה אפשר שאמר זכר חסדו כלו' במגילה שבא להזכיר חסדי ה' הזכיר ג"כ שיעור מלכותו והטעם כדי שיראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: ור"ל פתח ארי נוהם זה נ"נ. יראה לע"ד שמובנו כתלמידי רשב"י שאמרו שלא נענשו ישראל כי אם בעון ההנאה שנהנו מסעודת אחשורוש שעשה על גמר ביטול בנין ב"ה לא על עון הצורה של נ"נ והטעם הוא מש"ה ארי נוהם זה נ"נ שנהם כארי לאכול עניים מארץ מאן דלא יפול ויסגד דיתרמא לאתון נורא וגו' וכיון שלא השתחוו ישראל ברצון נפשם כי אם מיראה מאותה אימה וחרון אף א"כ אין לומר שמושל המן על ישראל בשביל אותו עון אבל דוב שוקק זה אחשורוש שנקרא דוב על שאוכלים ושותים כדוב וגם ישראל עשו כמעשיו לאכול ולשתות ולשמוח בביטול בנין בה"מ וזה לא אונס היה באותה הגזרה אלא דוב זה אחשורוש שוקק אמר שמא יתאוה וישוקק לאכול ולשתות ישתה והשתיה כדת אין אונס וכיון שאכילה ושתיה שעשה הדוב אחשורוש היה לשוקק באות נפשו ורצונו לשתות והם התאוו תאוה ברצון לשמוח במשתה ביטול בנין בה"מ זה גרם שמושל רשע זה המן על עם דל אלו ישראל להיותם דלים מהמצות ולא עשו רצון קונם כדי שיהיו רואים שיבנה בה"מ בימיהם אלא אדרבה שמחו ושתו בביטול הבנין ולכך מתחילין במגלה מויהי בימי אחשורוש להורות שישראל שתו מרצון נפשם שכן כתיב והשתיה כדת אין אונס וכתיב לעשות כרצון איש ואיש וכפי דרך זה י"ל נ"כ שכיון שעון הצורה היה מחמת היראה כי ארי היה נוהם ואריה שאג מי לא יירא ועון שאכילה ושתייה היה מרצון נפשם לכך משל המן הרשע על ישראל שהם דלים מהמצות כלומר דוקא בזמן שהיו דלים היתה ממשלתו של המן אבל אח"כ שהתענו בצום למרק אותו מאכל נפלה ממשלתו אבל אם עון הצורה לא היתה מחמת אימה ויראה אלא ברצון ותשוקה היתה ממשלתו וגזירתו עומדת ולא היתה בטלה וכמ"ש רשב"י הם עשו לפנים גם אני עשיתי לפנים: ר"א פתח בעצלתיים וכו'. נראה כפי הדרש דדריש בעצלתים בעצלת ים דהיינו שנתעצלו ליכנס ברוחב ים התורה דכתיב בה רחבה מני ים לפיכך נעשה שונאו של מקום מך כמי שאינו יוכל להושיע ומה שקרא למקום המקרה הכוונה שלא נתקיים העולם שהיה מים במים אלא בימי התורה שאין מים אלא תורה כדכתיב הוי כל צמא לכו למים וכיון שחרבו המים של תורה שוב אין עמידה לעולם לפי שהקב"ה מקרה העולם בימי התורה ולזה אפשר שרמזו חז"ל שהיה העולם תחלה מים במים כלומר שהיה מים בשביל שלא היה מים של תורה ואח"כ צפה הקב"ה שעתידים ישראל לקבל התורה שהיא מים ונתבסס העולם ובדבר ה' שמים נעשו כלומר שהיא התורה שעתידין לקבל שמים נעשו ובימי אחשורוש שביטלו התורה. נעשה שונאו של מקום מך מלהושיע את ישראל עד שבא מרדכי וקבץ אותם כ"ב אלף תינוקות ויעסקו בתורה ויצילם ה' וליהודים היתה אורה זו תורה כדכתיב כי נר מצוה ותורה אור: רב נחמן פתח בקום עלינו אדם ולא מלך. נראה דדריש דהל"ל לולי ה' שהיה לנו בנפול אדם אבל איך אמר שהיה ה' לנו בקום אדם שאילו לא קם האדם הזה אז היה ה' לנו לכך דרש בקום אדם ולא מלך שאילו קם עלינו מלך להשמיתנו

היתה

היתה לרה גדולה אבל כיון שהקימה עלינו היתה קימת אדם ולא מלך לכך לא היתה קימה של כלום וקימתו של אדם זה היתה במשתה הזה שבתחלת המגילה שיעץ להרוג את ושתי שהם על כבוד המלך ולזה גדלו ולכך עיקר הנס היה מתחלת המגילה וקורים את כולה שאילו לא נהרגה ושתי בעלת המן לא היתה מולכת אסתר:

י שם **ויהי** בימי אחשורוש. אמר רב וי והי נתקיים מה שכתוב בתורה °והתמכרתם שם לאויביך לעבדים (דברים כח) ולשפחות ואין קונה ושמואל אמר °לא מאסתים ולא (ויקרא כו) געלתים לכלותם לא מאסתים בימי עובדי כוכבים ולא געלתים בימי *אספסיינוס קיסר לכלותם בימי המן להפר בריתי אתם בימי ארמיים. כי אני ה' אלהיהם לימות גוג ומגוג. במתניתא תנא לא מאסתים בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה ולא געלתים בימי *המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר לכלותם בימי עובדי כוכבי' שהעמדתי להם שמעון הצדיק ומתתיה בן יוחנן כהן גדול וחשמונאי ובניו. להפר בריתי אתם בימי ארמיים שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות כי אני ה' אלהיהם לע"ל דאין כל עובדי כוכבים ולשון שולטת בהם. ר' לוי פתח לה פתחא להאי פרשתי (אמר) מהכא °ואם לא תורישו את יושבי הארץ. ר' (במדבר לג) חייא (בר אבא א"ר יוחנן) מהכא °והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם. ויהי בימי אחשורוש. א"ר לוי אחיו של ראש ובן גילו של ראש אחיו של ראש אחיו של נבוכדנאצר שנקרא ראש שנא' °אנת הוא רישא (דניאל ב) די דהבא ובן גילו של ראש נבוכדנאצר הרג והוא בקש להרוג. נ"נ החריב והוא בקש להחריב וכן הוא אומר °ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על (עזרא ד) יושבי יהודה וירושלים ושמואל אמר שהושחרו פניהם של ישראל בימיו כשולי קדרה ר' (חנינא) [יוחנן] אמר שכל הזוכרו אומר אח לראשו ר' (יוחנן) [חנינא] אמר שהכל נעשין בימיו רשים שנא' °וישם המלך אחשורוש (אסתר י) מס על הארץ: הוא אחשורוש הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו. °הוא עשו אבי אדום הוא ברשעו מתחלתו (בראשית לו) ועד סופו °הוא המלך אחז הוא ברשעו מתחלתו ועד (ד"ה ב כח) סופו וכן °הוא דתן ואבירם וכן לענין צדיקים °אברם (במדבר כו; ד"ה א א) הוא אברהם הוא בצדקתו מתחלתו ועד סופו °הוא משה (שמות ו) ואהרן הן בצדקתן מתחלתן ועד סופן. °ודוד הוא הקטן (שמואל א יז) הוא (בצדקתו) [בקטנותו] מתחלתו ועד סופו וכשם שבקטנותו הקטין את עצמו אצל מי שגדול ממנו (בחכמי כדי ללמוד ממנו תורה) [בתורה] כך במלכותו הקטין א"ע אצל מי שגדול ממנו בחכמה (כדי ללמוד ממנו תורה). המולך אמר (רבא) [רב] שמלך מעצמו אמרי לה לשבח ואמרי לה לגנאי. לשבח דלא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה. לגנאי דלא חזי למלכותא ויהב ממונא יתירא

וקם. מהודו ועד כוש רב ושמואל חד אמר הודו בתחלת העולם וכוש בסוף העול' וחד אמר הודו וכוש גבי הרדי קיימי כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך בכל העולם כולו. כיוצא בדבר אתה אומר °כי הוא רודה בכל עבר (מלכים א ה) הנהר מתפסח ועד עזה רב ושמואל חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי קיימי אלא כשם שמלך על תפסח ועזה כך מלך בכל העולם כולו. שבע ועשרים ומאה מדינה אמר רב חסדא בתחלה מלך על שבע ולבסוף מלך על עשרים ולבסוף מלך על מאה. אלא מעתה דכתיב °ושני חיי (בראשית כג) עמרם שבע ושלשים ומאת שנה מאי דרשת ביה שאני הכא דקרא יתירא הוא מכדי כתיב מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה ל"ל ש"מ לדרשה: ת"ר ג' מלכים הם שמלכו בכפה אחאב בן עמרי ונבוכדנאצר ואחשורוש. אחאב בן עמרי דקאמר ליה עובדיהו לאליהו °חי ה' (מלכים א יח) אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הגוי ואת הממלכה וגו' ואי לאו דהוה מליך עלייהו היכי מצי לאשבועינהו. ונבוכדנאצר דכתיב ביה °והיה הגוי והממלכה אשר לא (ירמיה כז) יעבדו אותו את נ"נ מלך בבל. אחשורוש הא דאמרן. *ות (שם ע"ב) ליכא וה"א איכא שלמה שלמה לא סליק מלכותיה. הא ניחא למ"ד מלך והדיוט אלא למ"ד מלך והדיוט ומלך מאי איכא למימר שאני שלמה דמילתא אחריתי הוה ביה שמלך על העליונים ועל התחתונים שנא' °וישב שלמה (ד"ה א כט) על כסא ה' וגו' והאיכא סנחריב דכתיב °כי מי בכל אלהי (מלכים ב יח) הארצות אשר הצילו את ארצם מידי הא הויא ירושלים דלא כביש ליה והא איכא דריוש דכתיב °דריוש מלכא (דניאל ו) כתב (שלם) לכל עממיא גו' שלמכון יסגא הויא שבע דלא מלך עלייהו דכתיב °שפר קדם דריוש והקם על (שם) מלכותא לאחשדרפניא מאה ועשרין. והא איכא כורש דכתיב ביה °כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ (ד"ה ב לו) נתן לי ה' וגו' התם אשתבוחי הוא דקא משתבח בנפשיה:

מה שכתוב בתורה ואין קונה. גזר המן שלא יהא אדם רשאי לקנות מהם עבד: ושמואל. פתח פתחא מהכא לא מאסתים וגו': ואם לא תורישו גו'. אף אלו נענשו על שחמלו שאול על עמלק: אעשה לכם. אף אלו אם לא נעשה להם נס כמעט כלו: אחיו של ראש. כלו' דומה לו: בן גילו. בן מזלו שניהם *מזל אחד להם: בקש להחריב. יסוד היכל זרובבל בבה"מ בימי כורש לפני אחשורוש כמו שאמור בספר עזרא: כתבו שטנה. כותמ"ע בלעז שכוונה לשטן להם שלא יבנוהו: אח. אוי: אברם הוא אברהם. פסוק הוא בדברי הימים: שמלך מעצמו. ולא היה מזרע המלוכה: כי הוא רודה. בשלמה כתיב: כשם שמלך על תפסח ועל עזה וכו'. וה"ק קרא כי הוא רודה בכל עבר הנהר כמו מתפסח ועד

עיון יעקב

אחשורוש אמר רב אחיו של ראש ובן גילו של ראש של נ"נ. נראה דאתי לתרץ דכל מקום דכתיב ויהי בימי הי' לרה והטעם משום דהיו משתחווים לצלם של נ"נ וקשה לך למה דוקא בימי אחשורוש לכך קאמר אחיו של ראש ובן גילו של ראש דהיינו נבוכדנצר לכך נענשו בימיו: **הוא** אחשורוש הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו. משום דלסוף כמי הוי אמר עד חצי המלכות והעם דאפילו בסופו כמי הוי ברשעו: **הוא** עשו הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו. משום דאפילו כבטן אמו הי' עשו רוצה ליטול עה"ז מגילה הי' ברשעו מתחלה ועד סופו כמו שפי' מהרש"א ע"ש ומלינו במדרש שרצה לעכב קבורת יעקב בשעת מותו: **ודוד** הוא הקטן שהקטין עצמו. אע"ג דאמרי' גבי שאול שנענש משום שמחל על כבודו י"ל משום לימוד תורה שאני כי בישיבה הלך אחר החכמה וכתר תורה חביב עליו יותר מכתר מלכות: **שאני** שלמה דמלך על עליונים ועל תחתונים. נראה משום שמלך על השדים והם מעליונים ומתחתונים ע"ד דאיתא בחגיגה שדמין לבני אדם ולמלאכי השרת:

ועד עזה: מלכו בכיפה. תחת כל כיפת הרקיע (ובתוס' הא דלא חשיב לאלכסנדרוס מוקדן משום דלא איירי הכא אלא באותם הכתובים להדיא): הא דאמרן. מהודו ועד כוש: לא סליק מלכותיה. לא השלים מלכותו שטרדו אשמדאי כדאמרינן במסכת גיטין בפרק מי שאחזו: על העליונים. על השדים:

הרשב"א ז"ל כבר באו הכתובים השמים ונאה לכסא ה' יתברך כאמר השמים כסאי וגו' בשמים הכין כסאו והכונה בזה לרוממותו יתברך על הכל כי השמים ונאם הרוחנים גם העליונים ואם הם מנהיגי העולם השפל כמו שהוא ית' רוכב עליהם ומנהיגם כאשר ינהג הרוכב את הסוס והוא אמרו רוכב שמים בעזרך שאין העזר מהנהגת השמים אלא מן הרוכב עליהם ומנהיגם ברצונו יתברך ואומר שהם כסאו להורות כי הוא המולך עליהם והם סובלים כסאו ומפני שהיה שלמה החכם מכל האדם עד שהיה משתמש גם ברוחנים כענין שאמרו בגיטין במעשה של אשמדאי וכיוצא בו ועלה בזה למדרגה שלא עלה מלך זולתו ושאין שלטון בעליונים רק לשם יתברך לבדו כאומרו השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם על כן אמרו כי שלמה היה יודע סודם ומשתמש בהם כאילו מלך עליהם כמו שמלך בתחתונים וישב מושב אלהים בענין זה. ואפשר עוד שהיתה הכונה להם בנאמר הזה שאר המלכים. אלא שהוא מונה כאן אם מלכו בכיפה לא היתה להם הממשלה רק מצד ממשלת התחתוני' ר"ל בהגברת מלחמות ונצוחי בני אדם המנצחים קנאם את קנאם אבל שלמה לא שלט עליהם מצד המלחמות כי איש מנוחה היה רק מצד חכמתו שנתחכם בהם ועמד על סוד העליונים יצא שמו בעולם וכל המלכים באים לשמוע חכמתו כמו שידעת שהעיד עליהם הכתוב והמליכוהו עליהם והוא אומרו כאן שלמה מילתא אחריתי הוה ביה שמלך על העליונים ועל התחתונים. ר"ל כי בסבת מלכו בעליונים מלך בתחתונים שכל חכם גדול בעניני התורה ובסודה יקרא מלך שהמלך רמז לכל שולט ומתגבר בדבר וע"כ נקראים כל החכמים מלכים וכמו שאמרו שלמא עלייכו מלכי. אמינא מילתא דלא אמרה שבור מלכא ומנו שמואל ועל כן אמרו כי שלמה מלך בעליונים וישב על כסא ה':

מהרש"א והתמכרתם שם לעבדים גו'. כפל הלשון דלעבדים ושפחות אין קונה ולהריגה יש קונה כמ"ש כי נמכרנו אני ועמי להשמיד גו' ואלו לעבדים ולשפחות גו': **לכלותם בימי המן:** כו'. אין זה כסדר הגליות ושעבוד המלכיות דימי המן קדמי טובא ואפשר דלכלותם משמע ליה טפי על המן שבא להשמיד ולהרוג ולאבד גו' אבל גירסת הילקוט חשיב להו לשיעבוד ד' מלכיות כסדרן לא מאסתים בימי כשדים כו' לא געלתים בימי מדי כו' לכלותם בימי עובדי כוכבים כו' להפר בריתי בימי ארמיים כו' ושמואל דחשיב הכא בימי אספסיינוס ובימי ארמיים בתרתי ר"ל בימי אספסיינוס על ימי החורבן ובימי ארמיים היינו באריכות הגלות דורות כמ"ש רבי וחכמי הדורות וחשיב בימי עובדי כוכבים אע"ג דבהאי קרא בארץ אויביהם כתיב י"ל כיון דהי' אז ממשלת עובדי כוכבים עליהם גם בא"י בארץ אויביהם מקרי והוא מבואר דגאולת מצרים לא חשיב לפי שהיתה גאולה שלימה ע"י הקב"ה כמ"ש אני ולא מלאך כולי אבל בד' אלו הגאולות דחשיב הכא לא היה בהן גאולות שלמות רק ע"י אמצעי כדאמרינן לא מאסתים בימי כשדים ע"י דניאל כו' בימי עובדי כוכבים ע"י שמעון כו' ומקיים כי אני ה' אלהיהם לעתיד שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהן כי בכל אלו ד' גאולות עדיין היו תחת ממשלת העובדי כוכבים משא"כ לעתיד שתהיה הגאולה שלימה ע"י הקב"ה. כמ"ש אני ה' ולא מלאך כמו ביציאת מצרים כמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות וע"כ אין כל אומה ולשון יכולין לשלוט בהן אז ובכן בב"י א"ס: **ואם לא תורישו את יושבי הארץ גו'.** עיין פרש"י ונראה דאסיפא דקרא סמך דכתיב וצררו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אתם יושבים בה. יתורא הוא דודאי בארץ כנען מדבר כל הענין לעיל מיניה אבל על הארץ אשר אתם יושבים בה לאו בא"י מדבר אלא בארץ של כל עולם אשר אתם יושבים בה מרמז בימי המן שאמר עם אחד מפוזר בין העמים ואז וצררו אתכם כמפורש ביה צורר היהודים: **אעשה לכם כו'.** פרש"י אף אלו כמעט כלו עכ"ל ועי"ל דהפסוק זה אין לו הכרע אם לרעה אם לטובה ורמיזא אמעשה דהמן אם לרעה לפי המחשבה כאשר דימיתי להם לאבד אני מדמה לעשות לכם ואם לטובה לפי המעשה כאשר דימיתי להם שישלטו בכם אעשה לכם שאתם תשלטו בהם ולקיים מ"ש ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם: **אחיו של ראש כו'.** גם בתורה נתנו טעם לכנה שמות וע"כ ראו החכמים ז"ל ג"כ בדרשותיהם לתת טעם לקצת שמות וע"פ מ"ש ר"מ דייק בשמא וקאמר אחיו של ראש ובן גילו כו' דודאי לאו אחיו ממש היה אלא פירושו בן גילו כי האחים על הרוב דומים זה לזה והיינו שהיו דומים בבן מזלו שזה הרג כו' מזלו מאדים כדאמרי' ספ"ב דשבת האי מאן דבמאדים יהא גבר דאשיד דמא כו'. ומאן דאמר **שהושחרו פניהם כו' כשולי קדרה כו'.** ומלת אחשורוש אותיות שחור"ר אם דבר השחור מן הראש דהיינו שולי קדרה. ומ"ד **כל שזוכרו אומר אח לראשו כו'.** יש לפרש כל שזוכרו מלשעבר ואומר על ראשו עצמו אח ולרה וא"כ אומר בדרך קללה על ראשו אח ולרה. ומ"ד **שהכל נעשו רשין כו'.** דהיינו למי אח רוש שהכל צועקין אח ולרה על שנעשין רשין בימיו: **הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו כו'.** התחיל בהוא אחשורוש שהוא בכינוי אב לכולם שנו מפורש טפי כמ"ש בתחלת מלכותו כתבו שטנה גו' וקאמר קרא הוא אחשורוש כמו שהיה רשע מתחלתו בבנין הבית כן היה גם פו במעשה המן והן בדתן ואבירם הן ברשען מתחלתן בעוד שהיו במצרים כשא"ל משה רשע למה תכה רעך כו' כמו כן היו בסופן במעשה קרח וכן בהוא עשו ברשעו מתחלתו כשמכר הבכורה שהי' נער בן ט"ו שנה כן היה בסופו כדמפרש פ"ק דסוטה כשהיה מערער על קבורת יעקב וכן הוא המלך אחז פסוק הוא בד"ה וריש הפסוק ובעת הצר לו ויוסף למעול בה' הוא המלך אחז דהיינו שכבר הרשיע בתחלתו והוסיף בסופו למעול בה' ולא חשיב רק ד' הכא ובמדרש חשיב חמשה לרעה דהיינו הוא גבור ציד: **אברם הוא אברהם הוא בצדקו מתחלתו כו'.** כמ"ש בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עקב אשר שמע אברהם וגו' כמנין עקב וסופו מפורש למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה וגו' וכן במשה ואהרן שהיו צדיקים מתחלתן כו' שלא נמצא בהם שום חטא במותן רק מי מריבה וכן דוד הוא הקטן כו' דע"כ לאו ממש קטן היה דכתיב בענינו כי נער אתה וגומר ואם ר"ל שהוא קטן מאחיו שנזכרו שם ה"ל למכתב הקטן מהם וע"כ דרשו כשם שבקטנותו קודם שנעשה מלך הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בתורה דהיינו מפיבושת כדאמרי' בריש ברכות שנקרא מפיבושת ע"ש שהיה מבייש פני דוד בהלכה כך במלכותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה דהיינו אחיתופל שקראו אלופי ומיודעי שקבל ממנו דבר חכמה כדמפורש פ' החליל בענין כשחפר יסוד המקדש ובמדרש חשיב עוד ב' הוא חזקיה המלך הוא עזרא עלה וגו' ע"ש: **גבי הדדי כו'.** ר"ל וא"כ לאו כמשמעו קאמר דהא כתיב שבע ועשרים ומאה מדינה אלא כשם כו': **בתחלה מלך על ז' כולי אלא מעתה ושני חיי עמרם וגו'.** ולא תיקשי ליה משני חיי אברהם מאה שנה וע' שנה וה' שנה דהתם ודאי איכא למדרש ביה כיון דכתיב שנה בכל כלל וכלל. כמו שפרש"י גבי שני חיי שרה וכמו שהאריך בו בזה הרמב"ן והרא"ם ע"ש משא"כ הכא דלא כתיב מדינה בכל כלל וכלל ודומיא דהכי בשני חיי עמרם דלא כתיב שנה בכל כלל וכלל ולכך פריך מיניה ועוד נראה דהכא דריש ליה מדסמיכה לכתוב מספר

קטן

קטן קודם דהיינו ז' ואח"כ כ' ואח"כ ק' ולא כן דרך הכתובים בשני חיי אברהם ושרה וישמעאל דכתיב בהו המספר גדול קודם. ולכך פריך אדהכא דשני חיי עמרם נמי בכה"ג המספר קטן קודם וק"ק אמאי לא פריך מקראי דלעיל מיניה בשני חיי לוי ושני חיי קהת דכתיב נמי בכה"ג המספר קטן קודם: דקרא יתירה כולי ש"מ לדרשא כו'. ולכך הקדים מספר קטן לאשמועי' דמעיקרא בזמן ושתי המלכה לא מלך רק על ז' מדינות כשנשאת אסתר זכה למלוך עוד על כ' ועוד על ק' ואיתא במדרש קכ"ז מדינות בזכות שרה שהיו שני חייה קכ"ז שנים: ונבוכדנצר דכתיב והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדו וגו'. בקרא דלעיל מיניה כתיב ועבדו אותו כל הגוים ואת בנו ואת בן בנו גו' דהיינו אויל מרודך ובלשאצר ולא חשיב להו ואפשר דכ"כ וזרעו קאמר ומיהו ק"ק אמאי לא קא מייתי הכא ההוא קרא דלעיל מיניה: שמלך על העליונים כו'. פרש"י על העליונים על השדים עכ"ל דלא ניחא להו למימר שהיה שולט על המלאכים העליונים אבל על השדים מלינו דשלט, כדאמרי' פרק מי שאחזו דהיינו דכתיב עשיתי לי שדה ושדות וקרויין עליונים שהם שטים באויר תחת השמים הנקרא כסא ה' כמ"ש השמים כסאי גומר והיינו שישב על כסא ה' כאילו ישב על השמים שהם למעלה מן השדים אבל המלאכים הם למעלה מן השמים ולא מלך עליהן שלמה: הא איבא ירושלים דלא כו'. ודקאמר מי בכל אלהי הארצות גו' ע"כ בשאר ארצות קאמר וכן מפורש מי בכל גומר אשר הצילו גו' כי יציל ה' את ירושלים גומר אבל ליכא למימר הכא דקא משתבח כנפשיה כדאמר בסמוך דהא עם אנשי ירושלים היה מדבר שידעו שלא כבשה: הא איבא שבע דלא מלך דכתיב כו'. ודכתיב כתב לכל עממיא אומיא ולישניא די דארין בכל ארעא גו' היינו שהודיע כן לכל האומות גם לאותן שבע שלא היו כובשין תחתיו שהציל הקב"ה בכם את דניאל כמפורש בקרא:

הרי"ף כי לוי פתח ואם לא תורישו וכו'. פרש"י אף אלו נענשו על שחמל שאול על עמלק נראה שרצה לפרש זה שהיא כמו דבר הלמד מעניינו כמו שאמר הקב"ה על יושבי הארץ שאם לא תורישם יהיו אח"כ לצנינים וגומר כך על שחמל שאול על עמלק ועבר על דבריו יתברך שנוה ואמר לא תחמול היה אח"כ לשכים בעיני ישראל שאמר להשמיד להרוג ולאבד וכו' ומאמר זה הובא בארוך במדרש אסתר רבה וקשה ליישבו פה ועיין בכסף נבחר פ' פקודי כי שם הרחבנו ביאורו: הוא אחשורוש וכו'. במדרש אחז"ל הוא חמשה הוא לטובה וחמשה לרעה הוא היה גבור ציד הוא עשו הוא דתן ואבירם הוא המלך אחז הוא אחשורוש ה' לטובה אברהם הוא אברהם הוא משה ואהרן ודוד הוא הקטן הוא יחזקיהו הוא עזרא עלה מבבל ויש לדקדק מה בא לאדם שים חמשה הוא לרעה וחמשה לטובה. אמנם הכוונה כי גם את זה לעומת זה עשה אלהים ונמרוד הרשע שהמליך העולם על יושביו ויתמרוד בהקב"ה עמד כנגדו אברהם שהקריא שמו של הקב"ה וכנגד עשו הרשע שכתב בו ויצא הראשון אדמוני עמד דוד הוא הקטן שנאמר בו והוא אדמוני עם יפה עינים וכנגד דתן ואבירם עמדו משה ואהרן בצדקתם וכנגד אחז הרשע שאחז בתי כנסיות ומדרשות עמד חזקיהו שהיה מרבין תורה ולא היה תינוק ותנוקת שלא היו בקיאים בטומאה ובטהרה וכנגד אחשורוש שביטל בנין בה"מ עמד עזרא שבנה בה"מ: ודוד הוא הקטן כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו וכו'. צריך לתת רמז היכן מלינו שבימי קטנותו היה מקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ולא עוד אלא שאע"פ שמלינו שהיה מקטין עצמו דילמא בשביל שהיה קטן שבכולם ולא מחמת ענוה וצדקות וכן מנין שלאחר מלכותו היה מקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו והיכי מתני ז"ם ודוד הוא הקטן שהיה קודם שמלך ואפשר דדייק מלת הוא שהוא מיותר שהיל"ל ודוד ועוד כיון דכתיב אלה השביעי הל"ל ודוד השמיני וממילא שהיה הקטן שבכלם אלא ללמד שהיה מקטין עצמו אפי' במקום שאין אחיו עמו והיה עומד אצל אחרים קטנים ממנו בשנים אם היה רואה בהם דבר של חכמה שגדולים ממנו בחכמה היה מקטין עצמו אצלם לכך קראוהו קטן ואמר הוא הקטן שגם לאחר מלכותו דהיינו שכבר נמשח למלך היה הולך אצל אחיו כקטן כדי ללמוד מהם איזה דבר של חכמה וזה יורה על צדקותו: חד אמר תפסח ועזה וכו'. פירשו הראשונים דהא והא איתנהו ולא נחלקו במציאות כי העולם עגול ככדור ותפסח ועזה הם זה נגד זה ואם באנו להסב העיגול מצד תפסח עד שתגיע לעזה נמצאת כל אחד מהן בסוף העולם והן גם הם סמוכות זו לזו וכן אתה אומר בהודו וכוש דלא פליגי במציאות דגבי הדדי קיימי ומצד הגולת העיגול תהיה הודו בסוף העולם וכוש בסופו:

הדושים נתקיים מה שכתוב בתורה והתמכרתם גו'. עיין במהרש"א כפל הלכה דלהריגה יש קונה וכו' שמעתי מאדוני אבי זקיני הרב אב"ד מהור"ר יקותיאל זלמן זצ"ל שאמר בשם גדול א' פי' הכתוב והתמכרתם גו' ואין קונה כאילו התורה נוס ואין קונה ואם יעבור ויקנה הוא חייב והמוכר יהא פטור ומדייק ולהריגה יש קונה איפכא משמע דמותר לקנות אותם אבל מי שימכור יהא חייב ולזה כוונה אסתר שאמרה ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי דהוא קונה חייב מה שאין כן עכשיו נמכרנו להשמיד ולהרוג והמוכר הוא חייב לכן אמרה כי אין הצר שוה בנזק המלך וק"ל:

°בימים ההם כשבת המלך וכתיב בתריה בשנת שלש יא שם אסתר א
למלכו אמר רבא מאי כשבת לאחר שנתיישבה
דעתו אמר בלשאצר מנה וטעה אנא מנינא ולא טעינא
מאי היא דכתיב °כה אמר ה' כי לפי מלאת לבבל ירמיה כט
שבעים שנה אפקוד אתכם גו' וכתיב °למלאות לחרבות דניאל ט
ירושלים שבעים שנה השיב מ"ה שנין דנבוכדנאצר
וכ"ג דאויל מרודך ותרתי דידיה הוי שבעים אפיק מאני
דבי מקדשא ואשתמש בהון ומנא לן דנ"נ מ"ה מלך
דאמר מר גלו בשבעה גלו בשמונה גלו בי"ח גלו בי"ט
(וכי ד' גליות גלו והא ב' גליות גלו אלא) גלו בשבעה
לכבוש יהויקים גלות יהויכין שהיא שנת ח' לנ"נ גלו
בי"ח לכבוש יהויקים גלות צדקיהו שהיא שנת י"ט
למלכות נ"נ דאמר מר שנה ראשונה כיבש נינוה שנה
שניה כיבש יהויקים מלך יהודה וכתיב °ויהי בשלשים ירמיה נב
ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה בשנים עשר חדש
בעשרים וחמשה לחדש נשא אויל מרודך מלך בבל
בשנת מלכותו את ראש יהויכין מלך יהודה תמני
ותלתין ושבע הרי מ"ה שנין דנ"נ וכ"ג דאויל מרודך
נמרא ותרתי דידיה דבלשאצר הא שבעים (כיון דחזא
דמלו שבעין ולא איפרוק) אמר הו לא איפרקי אפיק
ואייתי מאני דבי מקדשא ואשתמש בהון והיינו דקאמר
ליה דניאל לבלשאצר °ועל מארי שמיא התרוממת דניאל ה
ולמאניה די ביתיה היתיו קדמך וכתיב °ביה בליליא שם
קטיל בלשאצר מלכא כשדאה וכתיב °ודריוש מדאה שם ו
קביל מלכותא כבר שנין שיתין ותרתין אמר איהו מנה
וטעה אנא מנינא ולא טעינא מי כתיב למלכות בבל
לפי

עיון יעקב

אמר בלשצר חשיב וטעה אנא חשיבנא ולא טעינא משום דכתיב ביה בליליא קטיל בלשצר. נראה הטעם לפי שבלשצר חשיב ואמר הו לא איפרוק מעתה כיון שחטאו ישראל שהשתחוו לצלם של נ"נ ותרם החטא שלא לקיים הבטחה אבל באמת ישראל היו אנוסים בזה אף שהיו ראוי לקדש השם מ"מ לא היה העון גדול כל כך רק שהקב"ה היה פוקד עון נ"נ על בנו בלשצר ונתקיים הפסוק והכרתי לבבל נין ואח"כ בימי אחשורוש גם כן חשיב וטעה ג"כ בהא שע"י החטא של נ"נ שהשתחוו לצלם חשיב הוא כמי שחו לא איפרוק ע"י חטא זה ג"כ ובאמת נ"נ הוי תגרם שהיו אנוסים לכך נהרגה ושתי ואח"כ שהמן ביקש להרוג ולאבד את כל היהודים ג"כ היה מטעם זה שהשתחוו לצלם של נ"נ ואז לא היה השטן יכול עוד לאמר ולקטרג על ביתו של נ"נ ממילא לא היה לו לקטרג אלא על אחשורוש בעצמו משום שהיה בן גילו ואחיו של ראש לכך אמרה אסתר כי אין הצר שוה בנזק המלך דהשתא יקטרג השטן עליך דאין לו עוד אחר לקטרג ממילא לא הוי הצער אלא למלך משום שהמה נשארת עוד מבית נ"נ לכך נתהפך האגרת לשפוך חמת המקטרג על המן:

(לפי מלאת) לבבל כתיב מאי לבבל לגלות בבל (שהוא
יהויכין סוף סוף) כמה בצירן תמני חשיב ועייל תמני
חילופייהו חדא דבלשאצר (ותרתי) [וחמש] דדריוש
(ותלתא) [ו]דכורש ותרתי דידיה הא שבעין כיון דחזא
דמלו שבעין ולא איפרוק אמר מדלא איפרוק השתא
ודאי לא מפרקי אפיק ואייתי מנא דבי מקדש' ואשתמש
בהון אתא שטן ורקד ביניהם והרג את ושתי והא שפיר
חשיב איהו נמי מיטעא טעה דהוה ליה למימני מחרבו'
ירושלים סוף סוף כמה בצירן חד סרי איהו כמה מלך
ארביסר ובארביסר דיליה איבעי ליה לאיבנויי מקדשא
עזרא ד אלמה כתיב °באדין בטילת עבידת בית אלהא דירושלם
(והוה בטלה עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס)
אמר רבא שנים מקוטעות הוו. תנ"ה עוד שנה אחרת
דף יב *(יש) לבבל ועמד דריוש והשלימה אמר רבא ואף דניאל
דניאל ט בההוא מנינא מנה וטעה דכתיב °בשנת אחת למלכו
וע"ש בפירש"י אני דניאל בינותי בספרים מספר השנים אשר היה דבר
ה' אל ירמיה הנביא למלאות לחרבות ירושלים שבעים
שנה מדקאמר אני בינותי בספרים מכלל דאיהו נמי
ירמיה כט טעה מ"מ קשו קראי אהדדי כתיב °לפי מלאת לבבל
דניאל ט שבעים שנה וכתיב °לחרבות ירושלים [אמר רבא]
ד"ה ב לו לפקידה בעלמא והיינו דכתיב (°בשנת אחת לכורש
שם מלך פרס °לכלות דבר ה' מפי ירמיה וכתיב כה אמר
שם כורש מלך פרס גו' וכתיב) °כה אמר [כורש] מלך פרס
[כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים והוא פקד עלי
לבנות לו בית בירושלים] (וכתיב מי בכם מכל עמו ה'
אלהיו עמו ויעל) דרש רב נחמן בר (יצחק) [רב חסדא]
ישעיה מה מאי דכתי' °כה אמר ה' למשיחו לכורש וכי כורש משיח
הוא אלא אמר הקב"ה למשיח קובל אני עליך על כורש
ג"י הגה' אני אמרתי הוא יבנה *עירי ויקבץ גליותי והוא אמר
ב"ה °מי בכם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל. כתיב חיל פרס
אסתר א ומדי הפרתמים וכתיב למלכי מדי ופרס אמר (רב חסדא)
[רבא] אתנויי אתנו בהדי הדדי אי מנייכו מלכי מינן
אפרכי ואי מינן מלכי מנייכו אפרכי:

כשבת המלך. משמע בתחלת מלכותו והדר כתיב בשנת שלש
למלכו: שנתיישבה דעתו. שמתחלה היה דואג שילאו
ישראל מתחת ידו כשישלמו ע' שנה לגלות בבל ועכשיו נתיישבה
דעתו: מאי היא. חושבניה דבלשאצר וטעותיה: לפי מלאת לבבל.
כשנוך שהוא למלכות בבל מיום שנטלה בבל מלכות וזהו נ"נ שנטל
מלכות מאסר חדון מלך אשור: השיב. בלשאצר מ"ה דנ"נ וכ"ג
דאויל מרודך: ותרתי דידיה. דאשכחן דבלשאצר תלת שני מלך
דכתיב בספר דניאל בשנת שלש למלכות בלשאצר המלך חזון נראה
אלי וגו': גלו בשבעה גלו בשמנה. חד גלות הוא וקראי הוא
דקא דריש כתיב בגלות יהויכין בשנת שמונה למלכות נ"נ בסוף
ספר מלכים ובספר ירמיה בסופו העם אשר הגלה נבוזראדן בשנת
שבע אלא ש"מ ח' למלכות נ"נ ושבע לכיבוש יהויקים שכבשו תחתיו
בשנת שנים למלכותו כדאמרי' לקמן ולא הגלה אותו ויהי לו עבד
שלש שני': י"ח וי"ט. כתיבי בגלות צדקיהו בסוף ספר ירמיה דהיינו
חרבות ירושלים דהוי י"א שנה אחר גלות יהויכין כדכתיב ויהי
בעשתי עשרה שנה למלך צדקיהו ומאי י"ח וי"ט י"ח לכבוש יהויקים
שהיא י"ט למלכות נ"נ: דאמר מר שנה ראשונה. למלכותו כיבש נינוה
שהיתה ראש למלכות אשור שהיה מולך בנינוה: שניה עלה וכבש
יהויקים. קראי קא דריש בס"ע כתיב בראש ספר דניאל בשנת
שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנאצר מלך בבל לירושלי'
ויתן ה' בידו את יהויקים וגו' ואי אפשר לומר כן שהוא לא מלך
אלא בשנת ד' ליהויקי' שנאמר בספר ירמיה הדבר אשר היה אל
ירמיה בשנה הרביעית ליהויקים היא השנה ראשונה לנבוכדנאצר
מלך בבל אלא מה ת"ל בשנת שלש ליהויקים בשנת שלש למרדו
שלאחר שכבשו עבדו באמונה ג' שנים ומרד בו דכתיב ויהי לו
יהויקים עבד ג' שנים וישב וימרוד בו ולמדך כאן שעמד במרדו ג'
שנים הרי ו' שנים לכבושו ופעם זו נמסר בידו והרגו ונתקיים בו
קבורת חמור יקבר סחוב והשלך וגו' והמליך יהויכין בנו תחתיו ובא
לבבל אמרו לו יועליו האב מרד בך ואתה המלכת את בנו מתלא
אמר מכלבא בישא גוריא טבא לא נפיק חזר עליו לתשובת השנה
והגלהו והמליך את לדקיהו דודו תחתיו וכן כתוב בספר מלכים
בסופו כמלא גלות יהויכין בשנת ז' לכבוש אביו הרי הכתוב קורא
אותה שנה ח' למלכותו של נ"נ בסוף ספר מלכים למדנו שבשנה
שנים למלכותו כבשו: נשא אויל מרודך מלך בבל בשנת
מלכותו. למדנו שמלך אויל מרודך בשנת ל"ז (למלכות) [לגלות]
יהויכין וכבר מלך נ"נ לפני מלכות יהויכין ח' שנים ח' ול"ז הרי
מ"ה וכ"ג דאויל מרודך ותרתי דידיה דבלשאצר: אפיק מאני דבית
מקדשא. בשנה ג': אמר. אחשורוש: איהו. בלשאצר מנה וטעה
אלא שנבנא וכו': לגלות בבל. תחלת גולה שהגלה (אותם דהוה
גלות) [את] יכניה: כמה בצירן. משבעין משנת שתים לבלשאצר:
תמניא. אותן שמונה שמלך נ"נ לפני הגלותו את יכניה מלך יהודה
שלא היה לו לבלשאצר למנותן ומנאם: השב. אחשורוש (משמת)
[משנים] לבלשאצר עד שנת שלש שלו: ועייל הך תמניא
גי' הגה' מנה הילופייהו הדא דבלשאצר. שהרי בשנת שתים שלו שלמו ע'
לפי מנייני וסוב *מלך שנה שלישית: וה' דדריוש המדי וכורש
הפרסי. כדכתיב ודריוש מדאה קביל מלכותא ואחריו מלך כורש
הראשון שנתן רשות לבני הגולה לעלות שנא' כה אמר כורש מלך
פרס וגו' וקס"ד השתא שמלכו בין שניהם ה' שנים אע"ג דליתיה
בקרא: ותרתי דידיה. דאחשורוש כבר עברו עליו ב' שנים:
מחרבות ירושלים. גלות לדקיהו שנשרפה העיר ובהדיא כתיב
דלחרבות ירושלים בעי למימני דכתיב בספר דניאל למלאות לחרבות
ירושלים ע' שנה: חד סרי. שכך עמד הבית אחר גלות יכניה:
איהו כמה מלך ארביסר. דכתיב בשנת שתים עשרה שנה למלך
אחשורוש הפיל פור הוא הגורל ובאדר לשנה הבאה נעשה הנס
הרי י"ג דהא למלכי אה"ע מתשרי מנינן ונתחדשה השנה בתשרי
וכתיב בשנה האחרת לקיים אגרת הפורים הזאת השנית הרי י"ד:
באדין. אז בימי כורש בטילת עבודת בית אלהינו שלוה כורש לבנות
וחזר בו על ידי צרי יהודה ובנימין כמו שכתוב בספר עזרא עד
שנת תרתין למלכות דריוש השני שמלך אחשורוש וקרא לו ג' שמות
דריוש כורש וארתחשסתא: שנים מקוטעות היו. אותן שנים
שמנינו למעלה יש בהן שנבלעו משל אחרון בשל ראשון כגון לדריוש
המדי וכורש הפרסי דמנינן להו ה' שנים ולא תמלא בהן אלא ד'
דכתיב בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש מזרע מדי (ולא זהו אחשורוש
המלך שזה קדמו שנים הרבה מזרע מדי וגו') ותניא בס"ע בהדיא
לא מלכו שנה למדי בכתובים אלא זו בלבד ולכורש מלכו ג' שנים
בספר

ע' ישי' בנ"מ כורש בספר דניאל בשנת שלש למלכות *פרס והניח בס"ע כורש מלך ג' שנים מקוטעות הרי שנה יתירה. וגם בשטות כ"ג ואויל מרודך כבלעה שנה וכנגד נסתה' שכנין ג' שנים של דריוש האחרון: תנ"ה. דנשטים כ"ג ואויל מרודך כבלעה שנה: עוד שנה אחת לבבל וכו'. (ריפא דברייתא) הכי איתא. בס"ע ביה בליליא קטיל בלשאצר וגו' ודריוש מדאה קביל מלכותא וגו' הרי ע' שנים משמלך כ"ג ע' שנה חסר אחת משכבש יהויקים ועוד שנה אחת למלאת לבבל ע' שנה משפשטה על ישראל ועמד דריוש והשלימה [ו] אחריו בשנה האחרת עלך כורש בבבל ונפקדו ישראל פקידה בעלמא קלת ישועה שאמר מי בכם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל למדנו. מברייתא ז (כשמלך דריוש) [כשמת בלשאצר] לא היה לכבוש יהויקי' אלא ע' חסר אחת ואכתו מכינו למעלה שבעים מ"ה דנבוכדנאצר וכ"ג דאויל מרודך וג' של בלשאצר הרי שבעים ש"מ שנים מקוטעות היו: בינותי בספרים. לשון ספירה וחשבון: כתיב לפי מלאות לבבל ע' שנה. אפקוד אתכם בספר ירמיה ובספר דניאל כתיב למלאות לחרבות ירושלים ע' שנה מספר (הימים) השנים אשר היה דבר ה' אל ירמיה הנביא: לפקידה בעלמא. אמר האי לפי מלאת לבבל ע' דהא אפקוד אתכם כתיב וכן היה שנפקדו שנה אחת לכורש שהוא שנת ע"א לכבוש יהויקים שפשטה יד בבל על ישראל: משיח הוא. כלו' נמשח בשמן המשחה: קובל אני עליך וכו'. וה"ק כה אמר ה' למשיחו על כורש אני קובל עליך אשר החזקתי בימינו וגו' הוא יבנה עירי [תרי] קראי כתיבי דסמיכי אהדדי וכקוע טעם המקרא מוכיח על דרשה זו שאין לך טעם זרקא במקרא שאין סגול בא אחריו וכאן נקוד למשיחו בזרקא ולכורש נקוד במאריך להפרישו ולנתק מעם למשיחו: מי בכם וגו'. והוא עצמו לא נשתדל בדבר כשוב: חיל פרס ומדי הפרתמי. שמך פרתמים אלל מדי וכתיב למלכי מדי ופרס כאן שמך מלכות אצל מדי:

והרשב"א ז"ל כתב וז"ל הכונה להם במאמר הזה שאמרו שהוא יתברך קובל למשיח על כורש לומר שלא היתה גאולת כורש גאולה שלימה ועוד גלות בבל נמשכה שלא נתקבצו כולם רק מקצתם וכמאמר כורש מי בכם מכל עמו ולא היה הבנין שלם ולא תהיה הגאולה שלימה עד זמן המשיח כי הוא יקבץ הכל ויבנה הבית בנין שלם מה שלא עשה כורש ואמרו קובל אני על כורש משל שלא יוגמר הענין ע"י כורש רק ע"י מלך המשיח ואילו היה כורש ראוי לעשות כן ולא עשה ושילים הוא מה שלא השלים כורש ואולי אילו טרח כורש וקבץ הכל ובנה את שמקדם כתקנו לא גלו פעם שנייה ולא יחרב עוד הבית וכעין מאמרם בקש הקב"ה לעשות חזקיהו מלך המשיח:

מהרש"א ונ"ג מנלן דמ"ה כו' דאמר מר גלו בז' גלו בח' כו' דאמר מר שנה ראשונה כו'. לא הוה איצטריך ליה לאתויי בכל זה דמלך מ"ה שנה אלא ההוא קרא דסוף ספר מלכים דכתיב ויצא יהויכין גו' ויקח אותו מלך בבל בשנת ח' למלכו וכתיב שם בסופו ויהי בל"ז שנים לגלות יהויכין גו' נשא אויל מרודך את ראש יהויכין גו' תמכי ול"ז הרי מ"ה דכ"כ כר אלא דאגב גררא בא ליישב רומיא דקראי בכל זה: וכתיב ביה בליליא קטיל בלשאצר גו' וכתיב ודריוש מדאה גו'. הכי קראי כמי לכאורה לא הוה צריך ליה לאתויי הכא אלא ליישב האי קרא דלפי מלאת ע' שנה גו' שודאי נתקיים אז שנתבטל מלכות בבל ודריוש מדאה קביל מלכותא ודכתיב ביה אפקוד אתכם היינו בפקידה בעלמא כו' דכתיב והוא פקד עלי גו' כדלקמן ובלשצר טעה לומר דלגאולה מנים קאמר קרא כדקאמר תו לא מפרקי אפיק כו' אבל רש"י פי' לעיל לפי מלאת לבבל כשבור הוא למלכות בבל מיום שנעלה בבל מלכות וזה כנוכדנצר כו' ע"ש משמע מפירושו דזה היה טעותו ולא ידענא מי הכריחו לכך דודאי לפי האמת נמי כן הוא מיום שמשלה מלכות בבל קאמר לפי מלאת לבבל ע' שנה גו' אלא דטעה בין פקידה בעלמא לגאולה ומנים כדמוכח הסוגיא ולקמן לפי סדר עולם יתיישב זה: מאי לבבל לגלות בבל כו'. דהיינו מגלות יהויכין שהיה שמנה למלכות כ"כ ובעי ליה למימני ע' שנין מחורבן ירושלים דהיינו מגלות לדקיהו שהיה י"א שנה אחרי זה ומשמע מזה דהוה ידע אחשורוש נמי נבואה זו למלאות לחורבן ירושלים גו' ואפשר דהוה טעי לומר מחורבן ירושלים היינו מגלות יהויכין שהיה תחלת החורבן ובלשאצר נמי אפשר דהוה ידע נמי זאת הנבואה למלאות לחורבן ירושלים גומר אלא דהוה טעי לומר דהיינו מיום שכבש את יהויקים שהיה בשנה שניה למלכות כ"כ דהוה כמו תחלת החורבן של ירושלים ועוד אפשר דבלשאצר וכן אחשורוש כפרו בנבואה זו משום דהך נבואה לפי מלאת לבבל ע' שנה גו' סותר לפי דעתם הך נבואה דלמלאות לחורבן ירושלים דלא הוה ידעי ליה למימר דהך לפי מלאת לבבל לענין פקידה בעלמא קאמר כדלקמן: אלמה כתיב באדין בטילת עבידת כו'. אסיפא דקרא סמיך עד תרתי למלכות דריוש גו' ופרש"י שנקראו לו שלשה שמות דריוש כורש ארתחשסתא כו' הכי מפורש ברפ"ק דר"ה כורש שמלך כשר היה ארתחשסתא ע"ש מלכותו ומה שמו דריוש כו' וע"ש בתוס': בפרש"י בד"ה תנ"ה דבשנת כו' למדנו מברייתא זו כשמת בלשצר כו' אלא ע' חסר א' כו' ואכתו מנינו למעלה כולי וג' דבלשאצר כו' עכ"ל ל"ע בדבריו דהא לא מנינן לעיל אלא תרתי דבלשאצר דבג' כהרג. ושבעים דמנינן לעיל היינו מיום שמלך כ"כ בכיבוש אבל מכיבוש יהויקים שהיה בשנה שנייה ודאי דהיה ע' חסר א' ויש ליישב פירושו לפי מה שהביא מליטנא דס"ע דלא חשיב ליה ע' שנין אלא מיום שכיבש את יהויקים ששלט על ישראל וה"ל חסר א' לפי מה שמנה לעיל תרתי דבלשאצר ויש להגיה בפירושו תרתי דבלשאצר וע"פ דברים אלה נמשך גם פי' דלקמן בד"ה לפקידה כו' שהיא שנת ע"א לכיבוש יהויקים שפשטה בבל על ישראל: לפקידה בעלמא כו' והוא פקד עלי לבנות גו'. גם שנתבטל הבנין י"ח שנה עד תרתין לדריוש מ"מ היתה אז פקידה שנתיישבו ישראל קצת מאז בא"י וכמ"ש שם מי בכם גומר ויעל לירושלים גומר וכדאמרינן בעלמא מעוף השמים עד בהמה נדדו כ"ב שנה כמנין בהמה היה א"י חרב דהיינו כ"ב שנה מגלות לדקיהו עד שנה שמלך כורש הראשון: הוא יבנה ביתי ויקבץ גלותי כו'. דכתיב בההיא ענינא בסמוך הוא יבנה עירי וגלותי ישלח וגו' ותחלת הענין אשר החזקתי בימינו יש רמז על כורש שכי בן אסתר שבו יתקיים יבנה עירי שהוא יבנה בה"מ וירושלים והיינו בימינו שהיה בן אסתר ממשפחת ימיני כדכתיב איש ימיני אבל קובל על כורש הראשון אני אמרתי כו' והוא אמר מי בכם מכל עמו גו' וביטל את"כ הבנין ע"י צרי יהודה: כתיב חיל פרס ומדי וכתיב למלכי מדי כו'. עיין פרש"י ועי"ל מדהקדים פעם אחד את מדי לפרס ופ"א הקדים את פרס למדי דרשו כן דפ"א זה חשוב ופ"א זה חשוב:

יפ"ו ע"ב סס **בהראותו את עושר כבוד מלכותו ואת יקר וגו'**

עיון יעקב

בהראותו את עושר מלמד שלבש בגדי כהונה כתיב הכא ואת יקר תפארת גדולתו וכתיב התם לכבוד ולתפארת. נראה דאתי להראות דאיי פלוגתא ת"א דלא הוי ראוי למלכות אלא ממוני ישראל הוא דיהיב ממילא רלא אחשורוש להראות דלא. הוכיח ממון רב על המלכות אלא דלא הוי אחריכא דהוי זכה למלכות כמו הוא לכך פפיר בהראותו את עשרו ואי פשיר ולא כבוד מלכותו מכח רוב עשרו מוכח דהוי זכה למלכות מכח כבודו וק"ל. ועי"ל דלכך הראה את עשרו שלא יאמרו דורות אחרונים דלכך אתי איגרא בכיכו ע"ד דאמרינן בר פחלים פערי מכדא נקים ואתי סגרא עם ושפי לכך כתיב עשרו רק שקערג עליה עדפ"ד:

וגו' א"ר יוסי בר' חנינא מלמד שלבש בגדי כהונה (ונתעטף ועמד) כתיב הכא את יקר תפארת גדולתו
שמות כח וכתיב התם °לכבוד ולתפארת: ימים רבים שמנים ומאת יום וכתיב ובמלאת הימים האלה גו' רב ושמואל חד אמר מלך פקח היה וחד אמר טפש היה למ"ד פקח היה שפיר עביד דקריב רחיקי ברישא דבני מאתיה (מיכף כייפי ליה) כל אימת דבעי להו מקריב להו ומ"ד טפש היה בני מאתיה איבעי ברישא לקרובי דאי מרדו ביה הנך קיימי הני והוו בהדיה. שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כליה אמר להם אמרו לי אתם אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אחשורוש אמר להם אם כן של שושן יהרגו של כל העולם כולו לא יהרגו אמרו לו אמור לנו אתה אמר להם מפני שהשתחוו לצלם אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר אמר להם הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא
איכה ג עשה אלא לפנים והיינו דכתיב °כי לא ענה מלבו ויגה בני איש. בחצר גינת ביתן המלך רב ושמואל חד אמר הראוי לחצר לחצר הראוי לגינה לגינה הראוי לביתן לביתן וחד אמר הושיבן בחצר ולא החזיקתן בגינה ולא החזיקתן עד שהכניסם לביתן והחזיקתן. במתניתא תנא הושיבן בחצר ופתח להם שני פתחים אחד לגינה ואחד לביתן.
[גי' גמ' רב אמר ושמואל אמר] חור כרפס ותכלת מאי חור רב ושמואל *חד אמר חורי חורי *וח"א מילת לבנה הציע להם. כרפס א"ר יוסי בר חנינא כרים של פסים. מטות זהב וכסף תניא א"ר יהודה הראוי לכסף לכסף הראוי לזהב לזהב א"ל ר' נחמיה א"כ קנאה אתה מטיל בסעודה אלא הן של כסף ורגליהם של זהב. רצפת בהט ושש מאי בהט א"ר (יוסי בר חנינא) [אסי] אבנים שמתחוטטות על בעליהן (וי"א
זכריה ט אבנים המתחוטטות לעינים במקומן) וכה"א °כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו. ודר וסוחרת רב אמר דארי דארי ושמואל אמר אבן טובה יש בכרכי הים ודרה שמה והניחה (להם) בסעודה והאירה להם כצהרים (לכל בעלי סעודה) דבי רבי ישמעאל תנא שקרא דרור לכל בעלי סחורה:

בגדי כהונה שהיו בידו בגדי כהן גדול שהביאן (נ"נ) מירושלים: פקח היה. שהקדים משתה שבחוקים למשתה בני עירו: שהשתחוו לצלם בימי נ"נ: משוא פנים יש בדבר. הילך זכו לכם: הם עשו לפנים. מיראה: חורי חורי. מלאכת המלנות היתה עשויה נקבים נקבים: מילת לבנה. חור לשון חיור: הראוי לכסף וכו'. מטות זהב וכסף קא דריש שם הראוי לזהב לזהב והגרוע לכסף: שמתחוטטות על בעליהן. רצפה עשה להם באבני מוטעות כלו' שלא באה לידי אדם אלא ע"י טורח שמחטטי' ומחזירי' בעליהם אחריהן עד שמוצאין אותן בדמים יקרים: וכה"א. שהמקרא משבח אבנים יקרות ואומר שע"י נסיונות הרבה באות: כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו. הכתוב מדבר בישראל לעתיד לבא שיהו יקרים וחשובין כאבני נזר המתנוססות: דרי דרי. שורות שורות סביב סוחרת לשון סחור סחור: בצהרים. והאי סוחרת לשון סיהרא: שקרא דרור. עשה הנחה לכל בני מלכותו להעביר מהם מכס הסוחרים:

תוספות קנאה אתה מטיל. וא"ת למ"ד לעיל הראוי לגינה לגינה הראוי לחצר לחצר א"כ קנאה אתה מטיל בסעודה וי"ל דס"ל דכיון שלא היו רואים זה את זה ליכא קנאה:

מהרש"א וכתיב התם לכבוד ולתפארת גו'. אבל מילת לכבוד דכתיב הכא כבוד מלכותו וכתיב התם לכבוד ולתפארת לא משמע ליה למדרש הכי דלא משמע ליה יתורא כמו תפארת: ה"א פקח היה כו' דקריב רחיקי כו'. י"ל עפ"י מ"ש התרגום מטול מה עבד משקיא אית דאמרין דמרדו עליה איפרכי ואזיל וכבשינהו וכו' ועבד להו משקיא כו' ע"ש דהיינו שהיה סעודה זו דרך פיוס ולהכי פליגי דמ"ד פקח הוה דבני מאתיה כל אימת דבעי מפייס להו ומ"ד טפש הי' דאי היה חזרו הנך רחוקים למרוד בו הוו הנך קיימי בהדיה: מפני מה נתחייבו שונאיהם כו'. שייכא הך מלתא אהאי קרא דכתיב בים עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן גו' משתה גו' דמשמע בכלל כל העם גו' גם ישראל שהיו שם וכן הוא בתרגום עבד מלכא לכל עמא בית ישראל דאשתכחו בשושן חייבא כו' וז"ש להם א"כ שבשושן יהרגו שבכל עולם כו': מפני שהשתחוו לצלם כו'. פרש"י לצלם בימי נ"נ עכ"ל דמשמע מקרא דחנניה מישאל ועזריה לא השתחוו אבל השאר השתחוו ולא ניחא ליה לפרש שהשתחוו להמן דמשמע מרדכי לא השתחוה לו אבל השאר השתחוו לו דהמן לא עשאו אלוה אלא שהמלך צוה להשתחוות לו מפני הכבוד וק"ק לפי' ר"ת בפרק אלו נערות אהא דאלמלי נגדוהו לחנניה כו' דאותו צלם לא היה עבודת כוכבים ממש אלא היה עשוי לכבוד המלך ואעפ"כ היה בו קידוש השם ולכך מסרו עצמם כו' ע"ש וא"כ דקאמר כמי שנתחייבו כליה היינו שהיה להם למסור עצמם כמו שמסרו עצמן חנניה וחביריו א"כ ה"כ י"ל הכא שהשתחוו להמן ואע"פ שלא היו משתחוים לו רק מפני הכבוד היה להם למסור עצמן מפני קדושת השם ויותר קשה

עיון יעקב

מלמד שלבש בגדי כהונה. נראה מטעם דאמרינן כהן גדול מאחיו. שגדול מאחיו בחכמה ובנוי ובעושר וכולן הוי ביה כדאמרינן לעיל דלא הוי איניש דחזי למלכות כמו הוא ולמ"ד לעיל לנגאי יש לומר באמת דמלך טפש הי' דזאת הי' טפשותו ושטותו שלבש בגדי כהונה: **חד** אמר מלך פיקח הי' וח"א מלך טפש הי'. נראה דאלו מ"ד אזלו לטעמייהו דלעי' מ"ד מלך פיקח הי' סבר כמ"ד לשבח דלים דחשיב למלכות כוותיה ומ"ד מלך טפש הי' ס"ל כמ"ד ממונא יתירא הוא דיהיב וא"כ כיון שע"י ממון נעשה מלך והי' מתיירא דימרדו בו לכך זימן הגלוי: **שאלו** תלמידיו מפני מה נתחייבו כליה. הנה ודאי הם ידעו שראוי לענוש את ישראל אבל לא כליה דהא כתיב אף בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו' רק בע"ז מלינו ואכלה אותם כרגע וזה הוא שאלתם אמר להם אמרו אתם דמשמע אי לאו חטיי' שלכם אלא על כליי' אבל על עונש אחר לא קשה לכם לכך אמרו אתם ואמרו בשביל שנהנו מסעודתן של אחשורוש אמר להם א"כ שבשושן יהרגו אבל אחריני לא לכך אמרו משום שהשתחוו לצלם ובע"ז שייך שפיר כליי' כמו בעגל דכתיב ואכלה אותם כרגע לכך שאלו וכי משוא פנים יש בדבר וליכא למימר דתפלת מרדכי הוא מועיל כמו שהי' מועיל תפלת משה בעגל או שישראל עשו באמת תשובה כדאיתא במדרש מ"מ מלינו שהקדים הקב"ה רפואה למכה הלא הי' די שיתבטל הגזירה כשיתפלל מרדכי וישראל יעשו תשובה ולא להקדים רפואה למכה ועוד שתשובתם הי' על צד אונס מחמת המן לזה השיב הם לא עשו אלא לפנים והי' עבירתם על צד אונס גם תשובתם נתקבל על צד אונס: **במתניתא** תנא הושיבן בחצר. נראה דקשה לי' דלמה כתיב גבי חצר בבי"ת בחצר דמשמע שהיו יושבין בחצר ובגינת ביתן לא כתיב בי"ת דמשמע שלא היו יושבין בגינה ובביתן רק שהי' פתוח להם ואפשר דמ"ד שהיו יושבין בחצר ולא החזיקתם וכו' ג"כ מדקדק זה משום דעיקר ישיבתם היתה מתחלי' כדי ליסב כולם בחצר ואח"כ שראה שלא החזיקתם הושיבם בגינה ובביתן: **בתוס'** אתה מטיל קנאה בסעודה וכו'. נ"ל דס"ל כיון שלא היו רואים זה את זה ליכא קנאה עיין במפרשי' שהקשו על זה א"כ בזהב ובכסף י"ל שלא הי' בחדר א' ולא היו רואין זה את זה עיין מה שתירצו בזה ומו התירוץ של תוס' בעצמו דחוק דאפילו אם לא היו רואין זה את זה מ"מ איכא קנאה כיון דאיכא ידיעה מפורסמת וסכל יודעין ידיעה בלא ראיה שאחרים יושבין במקום אחר ולולי דברי תוס' ה"א הא דאמרינן לעיל הראוי לחצר לחצר וכו' לא לפי חשיבתו קאמר אלא לפי מזגו וטבעו אם וקר זקן ונער כל אחד ואחד לפי טבעו וזה הראוי לחצר לחצר וליכא כבוד בחדר כי החדרים חדרי מלכים כולם שוים וכזה שייך לעשות כרצון איש ואיש משא"כ בכסף וזהב בודאי שזהב חשוב יותר מן הכסף מקשה שפיר א"כ קנאה אתה מטיל בסעודה וק"ל:

קשה לפרש"י במגילת אסתר שעשה המן עצמו אלוה וכ"ה לקמן בפ"ב הוא לפרש הכא בפשיטות שהשתחוו להמן וכראה שהשתחוו לצלם לא משמע להמן אלא לצלם שעשה נ"כ בבקעת דורא והיינו משום דהשתחוואה להמן לא היה רק בשושן וא"כ הדרן קושיין לדוכתין שבשושן יהרגו שבכל העולם כו' אבל צלם שבבקעת דורא משמע דלכל העולם היה נעשה: אף הקב"ה עשה עמהם לפנים והיינו כו'. ר"ל שהם עשו כן רק מיראת הריגה כמפורש בספר דניאל ולא עשו כן בלבם לעבוד עבודת כוכבים אף הקב"ה לא עשה עמהם רק לפנים ליירא שראויים לכליה שידאגו שיעשו תשובה ע"י כך והיינו כי לא ענה האדם מלבו אם יעשה עבירה בלי לב ויגה הקב"ה בני איש שמביא לו תוגה כדי שיעשה תשובה ויכלל מן הצרה: בחצר גינת ביתן כו'. ג' מקומות הן דחצר מקום פנוי שמשתמשין בו וגינה מקום זריעה וביתן מקום נטוע אילנות כפרש"י שם וא"י מלשון בית ממש כפירוש המפרשים ופליגי ביה מר כדאית ליה ומר כדאית ליה: מאי והור כו' הרי הרי כו'. מפי' הערוך יריעות מנוקבין שהיו רוצין אלו את אלו פ"א בגדים הראוין לבני חורין כו' ע"ש: אלא הם של כסף ורגליהם של זהב כו'. וכדכתי' לעיל מיניה גלילי כסף ועמודי שש לא קאי על המטות אלא על היריעות שהיו מפסיקים ביניהם כפירוש הערוך וכן הוא בתרגום ומן אילנא לאילנא הוו פריסן יריען כו' דליין עלוי אונקלוון דכסף כו' ע"ש ולכאורה מהסברא בהפך הל"ל דהמטות גופייהו של זהב ורגליהן של כסף ואפשר דהמטות גופייהו מכוסים במלבוש יפות דרכן לעשות רגליהן הנראים יותר חשובים ויקרים: בהט גו' אבנים שמהטטי' על כו'. ה' מתחלפת בח' באותיות אחה"ע וכה"ג דרשו אל תקר מהוכך ס' וכה"ג פירש"י לפי הדרש דבסמוך ודר אבן טובה כו ודלא שמה כו' ומאירה להם כצהרי' וסוחרת מלשון סיהרא הה' מתחלף בח' אבל בתרגום מפרש ג"כ ודר ודורא דכרכי ימא אבל וסוחרת מפרש בענין אחר מלשון היקף:

הרי"ף שאלו תלמידיו לרשב"י מפני מה נתחייבו ישראל וכו'. הנה רבו דורשי מאמר זה ואני קשה לי עוד מ"ש רשב"י על שהשתחוו לצורה שאם הוא על הצורה שעבדו בימי נבוכדנאצר קשה למה האריך להם הקב"ה עד ימי אחשורוש ואם הוא על שהיו כורעים להמן שעשה עצמו עבודת כוכבים הדרא קושיא לדוכתין של שושן יהרגו הן אמת שאם הוא על הצורה של נ"נ ליכא למפרך של בבל יהרגו כי באותו פרק כל ישראל יושבים שם כי מקרוב באו מירושלים בגולה עם נ"נ אבל עכשיו היו ישראל מפוזרים בכל מדינות המלך אחשורוש ולמה נגזרה גזרה על אותם שלא השתחוו להמן. וע"ק לדרשת תלמידיו איך יתכן שעל עון הנאת סעודת אחשורוש יענשו הריגת מות ואבדון והרי האוכל נבלה אין בו כרת ועל לאו אחד שבתורה שיהיה כל החרדה הזאת והנה בדרוש הקודם הארכתי בזה שלהיות שבטל אחשורוש בנין בה"מ ומשתה זה עשאו כשמנה כפי דעתו שנתמלאו ע' ולא אפרוק אמר מדהשתא לא אפרוק תו לא מפרקו ועשה משתה על ביטול בנין המקדש וכל מי שנהנה מאותה סעודה הוא יורה שהוא שמח על חורבן המקדש ואע"פ שסעודה זו היתה בשנת ג' למלכותו כשנגזרה הגזרה היתה בשנת ז' לאחשורוש ולמה נתעכבה הגזרה ד' שנים הנה בדרוש הא' כתבתי טעם מספיק לזה. ועוד אני אומר שאע"פ שעיקר העונש היה על שנהנו מסעודת אחשורוש עכ"ז לא היה בזה כדי שיעור גזרה להשמיד להרוג ולאבד אבל כשהשתחוו להמן שגרם ביטול הבנין נתגלגל הכל ונתעורר עון ראשון וזהו שהקשה רשב"י לתלמידיו שכיון שעיקר העון היתה סעודת שושן של שושן יהרגו ושל שאר מדינות לא יהרגו כי אין להם עון במשתה וגם לא בהשתחויה להמן לכך תירץ רשב"י שעיקר העונש היה על טורת נ"נ והאריך הקב"ה אפו עמהם אבל עכשיו ששנו באולתם להשתחות להמן הזכיר עון ראשון ולכך שאר בני המדינות אע"פ שלא חטאו בצורה זו של המן מ"מ בעיקר העון שהוא בצורה של נ"נ כולם שוים לרעה ועכשיו שחטאו בני שושן נתגלגל שעון הראשון שהיה נד שוה לכולם וגם לרשב"י י"ל שיש בידם עון ההנאה שנהנו מסעודתו של אחשורוש אלא שלא נתעוררה הגזרה לכל ישראל במקומות מושבותיהם אלא על עון הצורה שחטאו בימי נ"נ: הראוי לכסף לכסף א"ר נחמיה והא איכא קנאה. א"ל דלא קשיא מידי דהא תירצו התוס' בהיא דהראוי לגינה דליכא קנאה כיון שלא היו רואים זה לזה וה"נ נימא הכי שלא היו רואים זה את זה לפי שגינה וביתן הם ב' מקומות ומי שישב כאן אינו רואה ליושבים במקום האחר אבל מטות זהב היה במקום סעודה:

והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים משונים יג שם
מבעי ליה אמר (רבה) [רבא] יצתה בת קול ואמרה להם ראשונים כלו מפני כלים ואתם שונים ושותים בהם. ויין מלכות רב. אמר (רבא) [רב] מלמד שכאו"א השקהו יין שהוא גדול ממנו בשנים. והשתיה כדת אמר רב (ענן) [חנן] משום ר' מאיר כדת של תורה מה דת של תורה אכילה מרובה משתייה אף סעודתו של אחשורוש אכילה מרובה משתייה. אין אונס אמר (רבא) [ר' אלעז'] מלמד שכאו"א השקהו יין של מדינתו. כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש [אמר רבא] לעשות כרצון מרדכי והמן מרדכי דכתיב איש יהודי היה. המן דכתיב איש צר ואויב. גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות בית הנשים מיבעי ליה אמר (רבי אבא בר כהנא) [רבא] מלמד ששניהם לדבר עבירה נתכוונו היינו דאמרי אינשי איהו בי קרי ואיתתיה בי *בוציני. ביום השביעי סוטה פ"ק
כטוב לב המלך ביין אטו עד יום השביעי לא טב לביה שם ע"ב
ביין אמר רבא יום ז' שבת היה שישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובדברי תושבחות אבל עובדי כוכבים שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא דברי תפלות וכן בסעודתו של אהשורוש הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו אינו לא מדיי ולא פרסיי אלא כשדיי רצונכם לראותה אמרו ליה אין ובלבד שתהא ערומה שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה את בנות ישראל ומפשיטן ערומו' והיתה עושה בהן מלאכה בשבת (לפיכך נגזר עליה שתשחט בשבת ערומה) והיינו דכתיב זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה כאשר עשתה כן נגזר עליה ותמאן המלכה ושתי מכדי פריצתא הואי דאמר מר שניהם לדבר עביר' נתכוונו אמאי לא אתאי א"ר יוסי בר חנינא מלמד שפרח' בה צרעת במתנית' תנא בא גבריאל ועשה לה כו'. ויקצוף המלך מאד *והמתו בערה בו מאי ג"י הגמ' אמאי
שלחהלי' דדלקה ביה חמתיה ואזלא אמר רבא שלחהלי' דלקה בי' כולי האי
אהורייביה

עיון יעקב

והשתיה כדת של תורה אכילה מרובה משתי'. אע"ג דכתיב ויין מלכות רב משמע שׁשתי' היתה מרוב' היינו לא"ה ששותין ומשתכרין כדאמר לקמן אבל אבל ישראל היה רוצה ליתן להם שתי' כדת של תורה והמן כן כנו של עשו הרשע שאמר הלעיטני נא שתייתו מרובה: גם ושתי המלכה וכו' בית הנשים מיבעי ליה אלא אף היא לדבר עבירה נתכוונה. נראה לי דגם זאת מאת ה' היתה מסגיא לנכרים ויאכרס דאי לא עשתה פרילותא כזה לא הי' עולה מעולם על דעת אחשורוש להביאה ערומה כי כל כבודה בת מלך פנימה אך כיון דחזי פרילותא יתירא דהוי בה לכך עלה על דעת לשלוח שיביאה ערומה וגם כדי שתהא מלוי' לו בכל עת שיוכל להרגה מהר ולא יתחרט משום שהי' הפכפך לכך עשתה בבית המלכות ודו"ק: את אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה. לכאורה קשה הרי לא עשתה כלום רק שלא באה לבית המלך אלא בא ללמוד. כאשר עשתה בבנות ישראל לכך נגזר עליה ונראה דגם היא עשתה כן כשבנות ישראל הצנועות לא רצו לעשות מלאכה בשבת המיתה אותם כך נעשה לה ג"כ והיה מדה כנגד מדה ולכך כתיב בלשון נגזר ולא כתיב בלשון אשר נעשה לה אלא כמו שפירש"י ותוס' שנגערה:

אהורייריה דאבא אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוי וחאי גברא אשתטי ליה מחמרא מיד וחמתו בערה בו: ראשונים כלו מפני כלים. בלשאצר וחבורתו. (שהשקהו יין שגדול ממנו. שהיין היה גדול מן השותה בשנים שהיה ישן הרבה: רב גדול:) כדת של תורה. אכילת עולה מרובה משתייתו. פר ושלשה עשרונים סולת לאכילת מזבח וכנגד חצי ההין יין: יין מדינתו. יין שרגיל בו ולא ישכרהו ולא ישתהו אלא לפי רצונו: כרצון מרדכי והמן. הם היו ב' שרים *המשרתים במשתה: איהו בי קרי. קרי דלועות גדולות: בוציני. קטנות כלומר באותו ענין עצמו זה כולף והו כוחבית הוא אומר להראות יפיה ונס היא לכך נתכוונה שיהו מסתכלין ביופיה: פריצתא הואי פרולה היתה (כדאמרינן שהיתה לדבר עבירה נתכוונו): אהורייריה שומר הסוסים: לקבל אלפא. כך העיד המקרא עליו בספר דניאל: שפרחה בה צרעת. בירושלמי מפרק לה מגז״ש כתיב הכא אשר נגזר עליה ותני עוזיהו כשנתנגע כתיב נגזר מבית ה׳ מה להלן לרעת אף כאן לרעת:

ג״ רש״י בגמ׳ פי׳ המשקים

תוספות איהו בי קרי וכו׳. ולא נהירא דבוליני תרגום של קשואין וקרי הן דלועות כדאיתא בנדרים וכו׳ ונראה לפרש הוא נמנא בין הדלועים שיש להם עלים גדולים ומגנה תחתיהם ואשתו נמצאת תחת בוליני שיש להם עלים קטנים כלומר שהיא נפרהסיא יותר ממנו ובערוך פי׳ האיש אם לא ימצא אשה לזנות נוקב נקרי נקב קטן לזנות בו וכן האשה אם לא תמצא תעשה מקישות מקום זכרות לזנות ממנו: שפרחה בה צרעת. בירושלמי מפיק לה מג״ש כתיב הכא אשר נגזר עליה ותני עוזיהו כשנתנגע כתיב נגזר מבית ה׳ מה להלן לרעת אף כאן לרעת: (בא גבריאל ועשה לה כו׳. בירושלמי דרים לה מג״ש כתיב הכא אשר נגזר עליה וכתיב בשמואל ויכם השוק ושעלים ואמרי׳ במס׳ עבודת כוכבי׳ היינו אלים):

אימו מחוקאת שבנגדה

והרשב״א ז״ל כתב וז״ל במתניתא תנא בא גבריאל כבר ידעת כנוי הכתובים בכל מקום גם בדברי חכמים ז״ל הראש לכל קלה הדבר המשוב והזנב הקלה הגרוע שבו משני שהראש האבר הראשון והחשוב שבכל בעלי חיים והקלה האחרון שבמיני ב״ח הזנב ואלם ותשמישו מועט והוא אמרו הוא יהיה לראש ואתה תהיי לזנב ותרגומו הוא יהיה תקיף ואת תהא חלש ואז״ל והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים ותכלית שהלם כאשר אמר שני זנבות האודים והוסאל עוד לכל דבר יולד באדם שאין בו צורך כיבלת המתגדלת באדם ונעשית כיאדות ובעירובין בפרק עושין פסין ויבן ה׳ את הצלע רב ושמואל חד אמר פרצוף וח״א זנב רולה בו דבר אחד שאין בו פרצוף ולא צורך וזו נתיילד עליה לעונש כיבלת גדול והוא דבר של כיעור ושל גנאי תחת יופי והוא הזנב שאמר כאן וכמאמרם ז״ל בא גבריאל והבטן נקרקע בא גבריאל להפוך את סדום וכאלה לצים ומלא זו נגזרה מגבורה:

מהרש״א ראשונים כלו מפני כלים ואתם שונים כו׳. נראה לפרש לפ״ז הדרש דהכפל וכלים מכלים חד מהם מתפרש מלשון כליון דהיינו שכלו בלשאצר וחבורתו ע״י כלי המקדש שהיה שמשתמש בהן ועתה אחשורוש וחבורתו שוכין להשתמש בהן ונא השנן כו׳ והרג את ושתי כדלעיל והתרגום נמי מפרש ליה על כלי אמקדש ויהיה כפול כלים כפשוטו שכלי אחשורוש היו משונים מכלי המקדש דומים נאבר כנגדם אבל שונים לא יתיישב דהול״ל משונים: שב״א ואחד השקהו יין כו׳. דלפי פשוטו הל״ל הרבה: מה דת של תורה אכילה מרובה כו׳ משום שלא הוזכר בכל השנין אכילה אלא עשה משתה אל תאמר שהשתיה היה עיקר לכך נכתב כדת של תורה שהאכילה מרובה ועיקר מן השתיה אלא בכלל הסעודה נקראת בכל מקום ע״ש משתה וכ״ל דאשמעינן קרא דאחשורוש חשב שלא נהרג. בלשאצר על שמשתמש בכלי המקדש אלא על שהיה משתכר בהן ביותר כמפורש ביה לקבל אלפא חמרא שתה ואמר בטעם חמרא להיתיה למאני דהבא וגו׳ מן היכלא די בירושלם וגומר לכך הזהיר אחשורוש על כך שלא ישתכרו בהן אלא ישתו בהן כדת של תורה אכילה מרובה משתיה ומזה כיון שהיה סעודתו אכילה מרובה משתיה לא הל״ל דהיתה השתיה באין אונס אלא דאשמועינן מילתא יתירתא דהשתיה המועטת מאכילה נמי היתה באין אונס לשתות מיין שלא הורגל אלא מיין מדינתו וכדי שלא ישתכר: כרצון מרדכי והמן כו׳. פרש״י שהם היו שרי המשקים במשתה עכ״ל ואין פירושו מבורר לי דאדרבה משמע דיסד המלך את שרי המשקים שיעשו כרצון איש ואיש השותה ונראה כפירוש התרגום למעבד כרעות גברא דבית ישראל וכרעות גברא דכל אומה ולשון תורכתיב איש ואיש בלשון יתר אמרו שתלה הכתוב כלל ישראל במרדכי דהיינו כרצונו שלא להאכילן ולשתותן דבר איסור דמרדכי גופיה ודאי דלא היה נהנה כלל מאותה סעודה וכן תלה כלל עובדי כוכבים בהמן שרצונו בכל אכילתם: בית הנשים מיבעי ליה כו׳ בית הנשים הוא מקום לנוע דלא רגילים ביה אנשים אבל עשתה משתה בית המלכות הוא שהמלך מצוי בו דרגילים ביה אנשים כדי להראות יפיה נתכוונה לזנות כפרש״י: יום השביעי שבת היה כו׳. דלא ה״ל למכתב ביום השביעי אלא דאתי למימר דביום השבת היה שנקרא שביעי דטב ליביה בחמרא משא״כ ישראל דלא היה אז טב לבם בחמרא אלא שאחר שאוכלין ושותין מתחילין בד״ת כו׳ ועובדי כוכבים מתחילין בדברי תפלות כו׳: א״ל ובלבד שתהא ערומה כו׳. משום במדרש אחשורוש שהיה טפש אמר אין מאה כאשתי ולא שאמרו מפני שהיא לבושה בגדי מלכות ומקושטת א״ל א״כ תבא ערומה כו׳ ע״ש. וקאמר שבמדה שאדם מודד כו׳. ר״ל ולהכי אשמועינן דשבת היה ונגזר עליה שתבא ערומה ע״ש שבמדה כו׳ שהיתה ושתי כו׳ מפשיטן ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת כו׳ וכ״ה בתרגום וגזר מלכא כו׳ לאתיא ושתי מלכתא ערטילאה בגין דהוה מפלחא בנת ישראל ערטילאין ומכפלן עמר וכיתן ביומא דשבתא כו׳ ע״ש ואפשר שהודיע רשעתה שהכיפון מלעל גוף הערומים: זכר את ושתי ואת אשר עשתה וגו׳. דלפי עניננו שזכר אותה ועלב על הריגתה בחמתו לא היה להזכיר את אשר עשתה אלא על אשר נגזר עליה הריגה עלב ולכך דרשו אשר עשתה דהייט שמעבדה כך בנות ישראל כן נגזר עליה: אמאי דלקה בו כולי האי כו׳. דעכן כפול ויקצוף וגו׳ וחמתו בערה בו ואפשר שדקדק כן מלי׳ בו דמשמע שחמתו בערה בדבר שתלוי׳ בו דהיינו שזלזלה בדבורה לקחתו אהורייריה דאבא כו׳ והוא גברא אשתטי כו׳ ולא קראהו אותו מלכא:

הרי״ף אין אונס מלמד וכו׳. יש לפרש למה הוציאו הכתוב מידי פשוטו שאין אונס לשתות שלא כרצונו שהענין הוא עם מה שדרשו בסמוך והשתיה כדת של תורה אכילה מרובה משתיה א״כ מי שרוצה לשתות יין מרובה מאכילתו ולא נתנו לו כי אם כדת של תורה אכילה מרובה משתיה הרי הוא נאנס בכך לזה דרש רבא אין אונס מלמד שלכל אחד השקהו יין ממדינתו כלומר אע״פ שבשיעור השתיה שהוא רגיל לא עשו כרצונו מ״מ באיכות היין שהוא רוצה ממדינתו אין אונס להשקותו מיין של מדינה אחרת: לעשות כרצון איש ואיש זה מרדכי והמן. הכוונה שמרדכי היה רוצה שלא יאנסו לישראל בשתיית יין נסך שלא יחטאו ישראל ויירא את דבר ה׳ לא יחטא והמן רצה שלא יאנסו לישראל לפי שהשותה באונס אינו ראוי ליענש כך ניניחו אותם לרצונם ובזה השותה ברצון הוא ראוי ליענש וזהו כרצון מרדכי והמן:

ויאמר

יד שם **ויאמר** המלך לחכמים יודעי העתים מאן חכמים רבנן יודעי העתים שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים. כדת מה לעשות אמר להו דיינוה ניהלה אמרי היכי נעביד נימא דלקטלה למחר מפכח ליה חמרא ודכיר לה ובעי לה מינן. נימא ליה לשבקה השתא לימא לא איכפת להו בזילותא דיליה ומלכותיה (אלא מוטב ניסלק נפשין) אמרו לו מיום שחרב בהמ"ק וגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות אלא זיל לגבי עמון ומואב דיתבי אדוכתייהו כחמרא דיתיב על דורדייה (ולא פג טעמיה) וטעמא אמרו ליה דכתיב
ירמיה מח °שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר מיד והקרוב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן א"ר לוי פסוק זה כולו על שם קרבנות נאמר כרשנא אמרו מה"ש לפני הקב"ה רבש"ע כלום
נ"י הגמ' כרים הקריבו לפניך עובדי כוכבים *פרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל. שתר כלום הקריבו לפניך שתי תורים (ובני יונה). אדמתא כלום בנו לפניך מזבח של אדמה
שמות כ כדכתיב °מזבח אדמה תעשה לי. תרשיש כלום שימשו
שם כח לפניך בבגדי כהונה דכתיב בהו °תרשיש ושהם וישפה. מרס כלום מרסו לפניך בדם. מרסנא כלום מרסו לפניך במנחות. ממוכן כלום הכינו לפניך שולחן של לחם הפנים מיד ויאמר ממוכן תנא ממוכן זה המן ולמה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורענות אמר ר' (אבא בר) כהנא מכאן שהדיוט קופץ בראש: להיות כל איש שורר בביתו אמר רבא אלמלא אגרות ראשונות לא נשתייר חס ושלום מישראל שריד ופליט אמרי מאי האי דשדר לן להיות כל איש שורר בביתו פשיטא דאפילו קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי. ויפקד המלך פקידים (אמר רב
משלי יג נחמן) אמר רבא מ"ד °כל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרוש אולת כל ערום יעשה בדעת זה דוד מלך ישראל
מלכים א א דכתיב ביה °ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה וכל מאן דהוה ליה ברתא אייתה נהליה. וכסיל יפרוש אולת זה אחשורוש דכתיב ביה ויפקד המלך פקידים דמאן דהוה ליה ברתא אטמרה מיניה:

מפכח ליה חמרא. יפיג ממנו יינו: על דורדייה. על שמריו:
וטעמא אמרו ליה. ויפה אמרו ליה דודאי כן הוא שמתוך שאדם שליו חכמתו מיושבת עליו: שנאמר שאנן מואב מנעוריו וגו'. סיפיה דקרא ע"כ עמד טעמו בו וריחו לא נמר: פסוק זה על שם קרבנות נאמר. והקרוב אליו לשון הקרבת קרבן מה"ש הזכירו לפני הקב"ה את הקרבנות שהיו ישראל מקריבין לפניו לעשות להם נקמה בושתי ותבא אסתר ותמלוך תחתיה: שתר. לשון שתי תורים: מרס. שמרסו בדם שלא יקרוש (כדי שיזה) [ומוב לא יזה] ראוי לזריקה: מרסו לפניך במנחות. בוללו עם השמן. ממרס לשון מגים: ממוכן מוכן לפורענות. עומד להיות תלוי: מכאן שההדיוט קופץ בראש. שהרי מנה אותו הכתוב לבסוף אלמא גרוע היה ממולן וקפץ בראש. (וכתבו בתוס' יש מדרש שממוכן היה דניאל ולפי שהיה נשוי לשרית שהיתה גדולה ממנו שלא היה יכול לכופה לדבר כלשונו יען לעשות כן): אלמלא אגרות ראשונות. שהוחזק בהן שוטה בעיני עובדי כוכבים: לא נשתייר מישראל שריד ופליט. שהיו ממהרין להרגם כדבר המלך באגרות האמצעיות ולא היו ממתינין ליום המועד: דאמרי מאי האי דשדר לן. אמרו העובדי כוכבים מה זה שולח לנו שיהא אדם שורר בביתו פשיטא שאף הגרדן בביתו שר הוא: פרדשכא. פקיד ונגיד: נערה. דוד לא בקש אלא אחת לפיכך כל אדם הראה לשלוחיו את בתו אולי תיטב בעיניהם ואחשורוש היה כסיל נוה לקבץ את כולם הכל יודעין שלא ישא אלא אחת ואת כולם יבעול מאן דהוה ליה ברתא אטמרה:

מהרש"א מאן חכמים רבנן כו'. מלינו לשון חכמים באה"ע כמו ויקרא פרעה לחכמיו וגו' אבל יודעי עתים לא מלינו רק בחכמי ישראל כמ"ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים גו' והם מכלל סנהדרין שהיו דנין דיני נפשות בזמן שב"ה קיים ולכך א"ל דיינוה ומדלא מלינו שדנו בה אלא ממוכן פסק דיניה כדכתיב לא על המלך גו' ש"מ דלא רצו לדונה מטעם דהיכי ידיינו כו' וא"ל זיל לגבי עמון ומואב דיתבי כו' ואפשר דאלו השרים דחשיב היה והם מעמון ומואב כמו שהיה ממוכן זה המן מעמלק: כל הפסוק ע"ש הקרבנות כו'

עיון יעקב

ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים. אפשר שלכך הלך מתחלה אצל היהודים ולא לשרים הגדולים או משום שבד"כ מתחילין מן הגדול כדאיתא במדרש לכך ויאמר ממוכן תחלה או משום דבאמת הי' אם עליה כפירוש האלשיך לכך אמר לפני יודעי דת ודין שהי' סגור על פי דת ודין ידונה לזכות ולא לחובה כ' היהודים יפחדו כאשר באמת פחדו ואמרו לאחר בעי מינן לכך הלך אצל היהודים תחלה ומשום הכי אמר כמו לפני השרים. כדת מה לעשות במלכה ושתי דחייב כדת של תורה אבל ממוכן יען ואמר כי לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים וא"כ הי' הגדר מלאה כדבר ובמגדר מלאה מכין ועונשין וממיתין אף שלא מן הדין עיין בתשובת שבות יעקב חלק ראשון סימן ק"ל ע"ש. ועי"ל דלכך הלך ליודעי עתים לפי שאבה רעה לרתה בלדה ליקח עוד מלכה אחרת אך כמו שא"א להשתמש שני מלכים בכתר. אחר כך בשני מלכות א"א לכך הלך ליודעי עתים שמקדשין ומעברין חדשים שזה הוא לפיום הלבנה שדברה דבר הגון כדאיתא במדרש וק"ל: **ויאמר** ממוכן. פירש"י שמוכן לתלות דהיינו משום שאותו עץ כבר נברא מששת ימי בראשית: **שמוכן** לפורענות. עיין במהרש"א פי' שמוכן להביא פורענות א"כ שפיר אתי הא דאמר מכאן שהדיוט וכו' הכא דבלא"ה ה"א כדאיתא במדרש דבדיני נפשות מתחילין מן הגדול והטעם משום דכתיב ושפטו העדה והצילו העדה אולי ירצה לומר הרב חובה ולא יוכל עוד לזכותו משום דלא יענה על רב אבל אי ידעי' בודאי שהקטן ידבר חובה א"כ אין נפקותא אם מתחילין מן הגדול או מן הקטן ממילא שפיר קאמר מכאן שהדיוט קופץ בראש משום דהוי מוכן לפורענות וקשה א"כ למה מתחילין מן הגדול אלא משום שהדיוט קופץ בראש: **אמר** רבא אלמלא אגרות ראשונות וכו'. נראה דקשה לרבא דלמה ליה להזכיר כלל במגילה שכל איש שורר בביתו שהוא רק סיפור דברים בעלמא לכך קאמר שהי' לטובת ולהצלת ישראל ובודאי עוד יש לומר הטעם דכיון כתב זאת במגילה להיות כל איש שורר בביתו שהי' רואה שכל א' יעמד כרצוי מיניה לפי שהי' נוהג שררה עליהם לשעבד בהם לכך כתב להיות כל איש שורר בביתו ממילא אפילו אם יתן בתו לאחר נעשה לריבה נהיית משועבדת לבעלה כמו למלך ממילא כל אחד יחשוב בדעתו טוב תתי אותה לו תפסי לאיש אחר שאינו מלך אך ע"ז קשה למה לא קאמר הש"ע האי טעמא וקאמר הטעם אלמלא אגרות הראשונות תשוע שמאת ה' היתה זאת להצלת ישראל נראה לי דקשה ליה לרבא דא"כ לא הי' לו לפרוש אולת דהא ע"י זה אדרבה היו מעמרין מיניה אלא ודאי מאת ה' היתה זאת. ועי"ל ע"ד דאמרינן פ"ק דסוטה המה מי מריבה שראו אסטגניני פרעה ועשו וכן המן ראה באיצטגנינות ומזלו היה שיתבטל מחשבתו ועלתו הרעה ע"י אשת המלך וע"י איזה שינוי לשון לכך לבטל כל זאת כתן עלה להרוג ושתי ולהיות כל איש שורר בביתו שלא תוכל לבטל שום אשה עלתו ולדבר בלשון עמו דוקא ודו"ק היטב: *ומדבר כלשון עמו. הנה צריך עיון לאיזה צריך שלא אחשורוש נדבר כלשון עמו נראה לי דלכך שלח כן דודאי הדבר יפלא איך אפשר לומר שהסריסים יאמרו לשה"ר אל המלך על המלכה שאמרה דברים רעים כאלו ומי פתי יסור הנה ויגלה לבן לעשות מ' לעשות פירוד בין המלך והמלכה מה שלא יתכן לעשות כהנה בין איש לאשתו אפי' מכ"ש בין המלך והמלכה גם על ושתי כגנבת הפליאה היאך אמרה ביושים ואזולים למלך לפני הסריסים אלא לבי אומר לי דושתי המלכה הי' לה לשון מיוחדת עם המלך מה שכל העם לא הבינו וידעו והיא אמרה לסריסים אהנ-יירי וכו' דהיינו בלשונה הי' משמעות סדברים כן והסריסים נינו ולא ידעו מה ניבו אם שהשיבה בכבוד או בביזוי רק המלך לבדו הבין לכך ואמתו בערה בו בו דייקא לבדו לכך גזר כ"א יהא מדבר כלשון עמו כדי שיהא הכל מבינים מה יאמרו ולא יבא כפעם בפעם תקלה כזו כי ע"י שמבינים האשה לא תכיים לבעלה ואף אם שתכיים לא יאמרו השלוחים מה שאמרה. ועיין מ"ש לעיל בסמוך:

כו׳. כפרש״י והקרוב מלשון שקרבה קרבן עכ״ל והיינו משום דלפי פשוטו ה״ל למכתב והקרובים אליו בלשון רבים ואמר שמה״ש אמרו לפני הקב״ה כו׳ ובתרגום איתא כמי הך דרשה ובני יששכר דהזכיר לעיל שלא רצו לדונה הם היו מתפללים כך והזכיר בתפלה זו כלל הקרבנות הבאים לכפרה ובתיזה מקום וע״י מי כרשנא ע״ש כרים בני שנה שהם שני הכרים וכבשים שנקרבו בתמיד של שחרית ושל מנחה שהוא קרבן צבור שהיה לכל ישראל חלק בו. ואמר שתר ע״ש שני תורים. שהוא קרבן עני שכל אלו נקרבו על אדמתם שנאמר מזבח אדמה וקאמר ע״י מי ע״י כ״ג שהיתה בבגדי כהונה שבו א׳ מאבנים טובות הנקרא תרשים. ואמר מרס כלום מרסו בדם. שנעשו ע״י שאר כהנים שהיא עבודת הדם השייכה לזריקה המכפרת ומרסנא כלום מרקו במנחות כו׳ שהוא קרבן בדלי דלות ממוכן כלום הכינו שלחן כו׳ שהוא עבודת התמידים בלחם הפנים וכענין זה בתרגום: ויאמר ממוכן זה המן כו׳. יש רמז במזמור אילת השחר דכתיב ביה "הצילה "מחרב "נפשי "מיד כלב וגו׳ שהו ר״ת המ״ן ממכ״ן ולקמן מייתי ליה האאי קרא ע״ש. ואמר שנקרא שמו ממוכן שמוכן לפורענות כו׳ פרש״י לפורענות עומד להיות תלוי עכ״ל ועי״ל שמוכן לפורענות להביא פורענות לאחרים מתחלה במעשה ושתי להורגה וסוף אחר כך להרוג ולאבד את כל היהודים וגו׳: אפילו קרחה כו׳. קרחה שפל אנשים נקרא בלשון גנאי קרחה כמ״ש התוס׳ פ״ב דבכורו׳ כדכתיב עלה קרח גו׳ ובפרק שואל מהכא לקרחינאה כמה כו׳ ורש״י שפי׳ שאף הגרדן שר בביתו עכ״ל אין זה פי׳ של קרחה אלא דר״ל אדם בזוי ושפל כמו הגרדי: ויפקד גו׳ ערום יעשה בדעת זה דוד כו׳ יפרוש גו׳ זה אחשורוש כו׳. מפורש בפרש״י והוסיף על פירושו לשון המקרא ערום יעשה בדעת היינו שדוד לא פי׳ כלום אלא שאמר קרא שעבדיו אמרו כן וגם בקשו לו נערה אבל הכסיל זה אחשורוש הוא פירש בעצמו האולת ויפקד המלך פקידים גו׳ ויקבצו כל נערה וגו׳ ובזה יתיישב שלא הביא קרא דלעיל מיניה ויאמרו נערי וגו׳ יבקשו למלך נערות בתולות גו׳ אלא דמייתי קרא דבתריה ויפקד המלך פקידי׳ גו׳ ויקבצו את כל נערה גו׳ דהיינו שהוא פירש והסכי׳ באולת שא״ל נעריו:

חדושים מהרב הגאון מהור״ר גבריאל זצ״ל אב״ד דק״ק ניקלשבורג:

ניטלה עלה ממנו כו׳. ז״ל לגבי עמון ומואב וטעמא אמרו ליה דכתיב שאנן מואב גו׳ ובגולה לא הלך ע״כ עמד טעמו גו׳ וקשה האי יתור לשון הוא מה דסיים הגמרא וטעמא אמרו ליה נראה דרוצה לתרץ למה השיבו ז״ל לגבי עמון ומואב כו׳ מה שלא שאל מהן וכי יועצים למלך נתכן לא היה להן להשיבן אלא מיום שגלינו מארצנו ניטלה עצה מהן משום שכי מסיים הגמרא ומתרץ וטעמא א״ל וכו׳ זה אינו עצה אלא טעם הדבר שאינם יודעים ז״ל לגבי עמון ומואב כלומר מה דפתיל בהו בגולה לא הלך ע״כ עמד טעמו גו׳ ונשמע מאליו שהגולה אין לו עצה וק״ל:

טו׳ סס **איש** יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי וגו׳ [איש ימיני] מה (נפשך) [קאמר] אי ליחוסיה קא אתא ל חסיה וליזיל עד בנימין בר יעקב מאי שנא הני תלתא ותו לא. תנא כולן על שמו נקראו בן יאיר בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו בן שמעי בן ששמע אל תפלתו בן קיש (שנקש) [שהקיש] על דלתי רחמים ופתחו לו. קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קאתי וקרי ליה ימיני אלמא מבנימין קאתי א״ר נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה *רבה בר רב בגמ׳ הג׳
הונא ורבה בר בר חנה משמיה דרבי יהושע בן לוי אמרו ארכב״ח
אביו מבנימין ואמו מיהודה ורבנן אמרי משפחות מתגרות אריב״ל
זו בזו משפחת יהודה אומרת אנא גרמי דמתיליד מרדכי אכ״א
דלא קטליה דוד לשמעי בן גרא ומשפחת בנימין אומרת מיני קאתי רבא אמר כנסת ישראל היא דקאמרה להך גיסא ולהך גיסא ראו מה עשה לי יהודה ומה שלם לי ימיני. מה עשה לי יהודה *דלא קטליה דוד לשמעי בן ש״ב יט
גרא שאלמלא לא היה שמעי בן גרא וקטליה דוד לא הוה מתיליד מרדכי דמקני ביה המן (וגרם ליה צער לישראל) ומה שילם לי ימיני דלא קטליה שאול לאגג שאלמלא לא היה אגג וקטליה שאול לא היה מתיליד המן (דמקני ביה מרדכי) וגרם ליה צערא לישראל. ור׳ יוחנן אמר לעולם מבנימין קאתי ואמאי קרי ליה יהודי על שם שכפר בעבודת כוכבים שכל הכופר בעבודת כוכבים נקרא יהודי שנא׳ °איתי גוברין יהודאין די מנית דניאל ו
יתהון וגומר כדרבי שמעון בן פזי דאמר ר׳ שמעון בן פזי (נ״א ר״ש בן פזי כי הוה פתח בדברי הימים אמר. וכן יראה מפרש״י שאינו גורס כדר״ש וכו׳) דכי הוה פתח אבא פזי בדברי הימים אמר כל דבריך אחד הם ואנו יודעין לדורשן- °ואשתו היהודיה ילדה את ירד אבי גדור ד״ה א ד
ואת חבר אבי שוכו ואת יקותיאל אבי זנוח ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד (וכי יהודיה שמה והלא בתיה שמה) ולמה נקרא שמה יהודיה על שכפרה בעבודת כוכבים דכתיב °ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור וא״ר שמות ב
יוחנן (משום ר״ש בן יוחאי מלמד) שירדה לרחוץ מגלולי סוטה פ״ב ועי״ש
בית אביה. ילדה והא רבויי רביתיה אלא לומר לך שכל רש״א
המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. ירד זה משה ולמה נקרא שמו ירד שירד להם לישראל מן בימיו (ובשבילו). גדור שגדר פרצותיהן של ישראל. חבר שחבר את ישראל לאביהם שבשמים. סוכו שנעשה להם לישראל כסוכה יקותיאל שקוו ישראל (לאביהם שבשמים) [לאל] בימיו. זנוח שהזניח עונותיהם של ישראל. אבי אבי אב בחכמה אב בתורה אב בנביאות. ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד וכי מרד שמו והלא כלב שמו אמר הקב״ה יבא כלב שמרד בעצת מרגלים וישא בתיה בת פרעה שמרדה בגלולי בית אביה. אשר הגלה מירושלים אמר רבא שגלה מעצמו. ויהי אומן את הדסה היא אסתר קרי לה אסתר

עיון יעקב

אי ליחוסיה ליחסיה וליזיל עד בנימן. עיין במהרש״א ולי נראה שמדוקדק קושיית מהרש״א בגמרא דקאמר ליחסיה וליזיל דהיינו כמו בן גרא וכאשר באמת מדוקדק בתרגום שיחס ב נרא: רבי יהושע בן לוי אמר אביו מבנימין ואמו מיהודה ורבנן אמרי משפחות מתגרות זו בזו. נראה דרבנן פליגי על ריב״ל דסבירא להו דלא היו מתחתני׳ זו בזו דקיי״ל בקדושין שתי משפחות שמתגרות זו בזו אין מניחין מן השמים לידבק בחברתה: מה עשה לי יהודה ומה שילם לי ימיני. אף על גב דמעשה דאימיני הוי בראשא מכל מקום נקיט כסדר השבטים ועוד י״ל דה״ק מה עשה לי יהודה דלא קטל דוד לשמעי אך קשה דלמא מש״ה לא קטל דוד לשמעי לפי שמשמע עשה כדין שקילל לדוד משום שהיה משאול וכדי שיחזור המלוכה לשאול לכך קאמר מאי שילם לי ימיני דהיינו שלא קטל לאגג ועבר על ציווי של הקב״ה כאשר אמר לו שמואל ולכך ניטלה ממנו המלוכה: את ירד אבי גדור. עיין בפירש״י שהיה שיהן אליה זה כאן. ול״נ דלכך מביא זה הכא דלא תקשה לך דלמה ליה ללמוד כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו כאילו ילדו קשה הא מקרא מלא הוא בגמילה ותהי לו לבן לכך קאמר אל תקרא לבן אלא לבים מאילך לא מוכח משם מידי לכך צריך להביא הא דאבינדור: אמר רבא שגלה מעצמו. היינו כדי להוכיחם ולהגין עליהם בגולה כדכתיב איש יהודי שלא הי׳ עוד איש להגין עליהם כדאיתא במדרש שהי׳ רק מרדכי לבד דהיינו איש יהודי או שראה ברוח הקדש רעות המן שזה אי אפשר להיו׳ שלמו של המן שלא על ידו לכך הגלה מעצמו:

אסתר וקרי לה הדסה. תניא רבי מאיר אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה על שם הצדיקים שנקראו הדסים וכן הוא אומר °והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה. רבי יהודה אומר הדסה שמה ולמה נקרא שמה אסתר מפני שהיתה מסתרת את דבריה וכה"א אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה. ר' נחמיה אמר הדסה שמה ולמה נקרא שמה אסתר שעובדי כוכבים היו קורין אותה על שם אסתהר. בן עזאי אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה מפני שהיתה בינונית לא ארוכה ולא קצרה אלא בינונית כהדס ר' יהושע בן קרחה אומר אסתר ירקרוקת היתה וחוט של חסד משוך עליה. כי אין לה אב ואם (וכתיב) ובמות אביה ואמה למה לי אמר רב (חסדא) [אחא] עיברתה אמה מת אביה ילדתה אמה מתה אמה. לקחה מרדכי לו לבת תנא (דבי) [משום] ר"מ אל תקרי לבת אלא *לבית וכן הוא אומר °ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפיתו תאכל ומכוסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת משום דמפתו תאכל ותהי לו כבת אלא כבית הכא נמי לבית. ואת שבע הנערות הראויות לתת לה. אמר רבא מלמד שהיתה מונה בהן שבעת ימי שבת:

מוכתר בנימוסו היה. בשמות נאים נימוס שם בלשון יוני. כעדי לא גרסי' וה"ג אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי וכו' (ואית דגרסי כעדי רבב"ח שהוא מוכתר בנימוסו שהיו קורין בר בר משום יקרות כעדי כמו כהדי כמו עדא אמרה הדא אמרה ואינו מפי מורי): דלא קטליה דוד לשמעי. שהיה חייב מיתה: לאידך גיסא. לצעקה ולא לשבח איש יהודי ואיש ימיני גרמו לי לצער הזה: איתי גוברין יהודאין גו'. וסיפיה דקרא לאלהך לא פלחין: כל דבריך אחת הן. כנגד הספר היה מדבר כל דבריך דברי הימים אחת הן הרבה שמות אתה מזכיר פלו' ופלו' וכולם אדם אחד הן: ואנו יודעין לדרשן. אע"פ שאתה סתמת אותם אנו עושין את לבנו עד שאנו יודעין לדרשן ומשום דאיירי לעיל בכל הכופר בעבודת כוכבים נקרא יהודי נקט להאי קרא הכא: ואשתו היהודיה. לעיל מיניה משתעי קרא בכלב ובני כלב בן יפנה עירו אלה ונעם ואשתו היהודיה וגו': והלא בתיה שמה. דכתיב בסופי' אלה בני בתיה וגו': לרחוץ. לטבול לשם גירות: והלא כלב שמו. דהא בכלב משתעי קרא: ה"ג וישא בתיה שמרדה בגילולי בית אביה. ולכך נשתנה שמה בליקוחין הללו: שגלה מעצמו. מדלא כתיב אשר היה מן הגולה אשר הגלתה וכתיב אשר הגלה עם הגולה משמע שלא היה מהם שאחר הגולים גלו על כרחם והוא גלה מעצמו כמו שהיה ירמיה גולה מעצמו עד שאמר לו הקב"ה חזור: בין ההדסים אשר במצולה. בין הצדיקי' שגלו לבבל ובמצולה משתעי קרא: אסתהר. ירח יפה כלבנה: ירקרוקת היתה. כהדס אלא חוט של חסד משוך עליה מאת הקב"ה ולכך היתה נראית יפה להאומות ולאחשורוש: ובמות אביה למה לי. מאחר דכתיב כי אין לה אב ואם אלא ללמדך בא שאפי' יום אחד לא היה לה אב ואם: שכיון שהורתה אמה מת אביה. כמלא שלא היה לה אב משעה שנראה לקרותו אב: וכשילדתה אמה מתה אמה. ולא נראית לקרות אם: ולרש אין כל. באוריה החתי משתעי קרא: כבשה אחת. זו בת שבע: ואת שבע הנערות שהיתה מונה בהן ימי השבת. אחת מהן קראה אחד בשבת לשרתה בא' בשבת ואחת בב' וכן לכולם ובהגיע יום שפחה של שבת יודעת שאותו יום שבת הוא:

תוספות יש ספרים דגרסי איש יהודי היה בשושן הבירה וכו' אמר רב נחמן מוכתר בנימוסו היה פירוש שמות נאים והגונים כדדרש שכולם על שמו נקראים. וי"ס דגרסי קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני יהודי אלמא מיהודה קאתי ימיני אלמא מבנימין קאתי אמר רב נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה ולא נהירא דמה ענין זה לזה. ומיהו יש לישנא מוכתר בנימוסו מוכתר בשמות נאים ובמעשים נאים ובטכסיסי מלכות ולכך קורהו על שם יהודי שהיה חשוב מכל השבטים ויצאו ממנו מלכים: כל הכופר בעבודת כוכבים נקרא יהודי שנאמר איתי גוברין יהודאין. תימא אימא שקראם יהודאין לפי שהיו משבט יהודה כדכתיב ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה. וי"ל דאתיא כרבי שמואל בר נחמני דאמרינן בפ' חלק דניאל מבני יהודה חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים:

מהרש"א ליהסיה וליזיל עד בנימין כו'. ובכלל קושיא זו כמו לדורות דביני ביני נמי לא הזכיר דהא שמעי לאו בן קיש הוא אלא בן גרא הוא כדלקמן: בן שהאיר עיניהם כו'. כמ"ש ליהודים היתה אורה גו' ובן שמעי ע"ש ששמע הקב"ה כי הקים בתפלתו על שערי רחמים כו' כי כבר ננעלו שערי רחמים כדאמרי' במדרשות שנגזר עליהם כליה לולי תפלתו של מרדכי וצדיקים שבאותו דור שנפתחו להם שערי רחמים שננעלו: ב"י אמרה לאידך גיסא כו'. כפרש"י לצעקה כו' הם גרמו לי הצער עכ"ל ולשון מה שילם לי ימיני כו' אינו מדוקדק לכאורה דמה תשלומים שייך בו ונראה לפרש משום דלפום ריהטא עשה יהודה דהיינו דוד מעשה טוב שלא הרג את שמעי שנולד ממנו מרדכי שהביא הגאולה בתפלתו וימיני שהוא מרדכי שילם ותיקן מה שקלקל שאול דלא קטליה לאגג דכה"ג אמרי רבנן לעיל וקאמר דאינו כן דמה עשה יהודה שלא תיקן כלום במה שגרם שנולד מרדכי דאי לא הוה מרדכי לא היה כאן תקלת דהמן לא היה מקנא אלא במרדכי וכן בימיני לא שילם מה שקלקל שאול דאילו הרג את אגג לא היה נולד המן: כל הכופר בעבודת כוכבים נקרא יהודי כו'. וע"פ מ"ש פ"ק דסוטה יהודה כו' ע"ש של הקב"ה דיש בו ד' אותיות השם ומייתי ליה מדכתיב איתי גוברין יהודאין וגו' אע"ג דקושטא הוא דמבני יהודה הוי כמפורש בריש ספר דניאל מ"מ לא ה"ל למקריין הכא יהודאין אי לאו דכתיב שם ולאלהיך לא וגו' והתו' כתבו דבפרק חלק איתא דלא היו משבט יהודה עכ"ל אבל בפ"ק דסוטה מוכח דהיו מיהודה שאמרו שם דהקב"ה א"ל ליהודה אני מציל שלשה מבניך מן האש ומאן נינהו חנניה מישאל ועזריה: כל דבריך אחד הם כו' וכולם שמות משה הם. ונראה דדרשו כן משום דאילו היו ממש בניה לא ה"ל לייחסם אחריה כמ"ש ואלה בני בתיה אשר לקח גו' אלא ה"ל לייחסם ע"ש משפחת אב אלה בני מרד אשר ילדה לו בתיה בת פרעה ועל כן אמרו דלאו בני מרד היו שנולדו לו ממנה ולא נקראו על שמה אלא שהיא גדלתן כדמסיק ומשום דלא מצינו שהיא גדלת

רק

עיון יעקב

שהורתה מונה בהן שבעת ימי שבת. ולא קאמר ימי שבוע לומר שמנה אותן לא' בשבת שני בשבת עד שבת כדרך שכותבין בשטרות ובגיטין להראות שכל ימי השבוע הם בשביל השבת שהוא ראש ועיקר לימי השבוע והיא היתה היפוך של ושתי שהיתה מבזה את שבת והיא כיבדה את השבת לכך הרגו ושתי כמו שמצא שבא בשביל חילול שבת שאלו ללקוט מן:

רק את משה ע"כ כולן שוות משה הן ירד שירד להם לישראל מן כו' כדאמרי' במס' תענית מן בזכות משה גדור שגדר פרצותיהן כו' היינו התורה שנתנה ע"י חבר שחיבר ישראל כו' היינו שהיה משה כמו סרסור בין הקב"ה ובין ישראל סוכו שנעשה להם כסוכה כו' היינו להגין עליהם בתפלתו מן הפורעניות במעש' העגל ובמעשה מרגלים יקותיאל שקוו לאל בימיו כו' דהיינו דור המדבר שקוו בכל יום ויום ליתן מן ושליו. ואבי זנוח שהזניח עונותיהן כו' שע"י תפלתו היה הקב"ה סולח להן עונותיהן כמ"ש ויאמר ה' סלחתי כדבריך: **אבי אבי.** היינו שלשה אבי דכתיבי דהאי דכתיב גבי אבי גדור היינו שהיה אב בתורה לגדור פרצות של ישראל במעשיהם הרעים שהיה להן כבר במצרים ואבי סוכו דהיינו אב בחכמה יודע להתפלל על ישראל להגין עליהם מן הצרות כמ"ש מי כהחכם ומי יודע פשר וגו' זה משה ואבי זנוח אב בנביאים שידע לבא הרע ואף על פי כן בקש על כפרתן: **שגלה מעצמו כו'.** דלא ה"ל למכתב אלא אשר הגלה מירושלים עם יכניה וגו' עם הגולה וגו' אשר הגלתה יתורא דקרא הוא אלא לומר לך דהם גלו עם יכניה בע"כ ע"י כ"כ אבל הוא גלה עמהם מעצמו: **שנקראו הדסים כו'.** כי ההדס עץ השדה הוא ואדם הרע דומה לאילן סרק שעומד לשרפה וכמ"ש ס"פ החובל אבל דיקל' בישא אלא קיצ' דשרכי ובהפך אדם הטוב דומה לאילן טוב כמ"ש צדיק כתמר יפרח וגו' שנושא פירות טובים וכן ההדס בריחו הטוב: **מסתרת דבריה שנאמר אין גו'.** עשתה כן שלא יתקנאו בה וז"ש ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה דכ"א ואחד כדמתה לו כאומתו ועיין בתרגום ע"א: **שהיתה מונה בהן ימי שבת.** ומדכתיב הראוי' לה דריש לה דהיינו שהי' ראויות לה לידע ימי השבוע ובתרגום מפורש שהיו להן שמות כפי מעשה כל יום מימי השבוע ע"ש:

הרי"ף איש יהודי וגו'. בתוס' יש ספרים דגרסי איש יהודי אמר רב נקרא מוכתר בנימוסו הי' פי' שמות נאים והגונים כדדרים שכולם על שמו נקראים ויש דגרסי קרי ליה ימיני וכו' ולא נהירא דמה ענין זה לזה וקשה בדבריהם כיון שהם פירשו לגירסא שאומרת איש יהודי היה מוכתר בנימוסו הי' שהכוונה שאינו מיהודה אלא נקרא יהודי ע"ש שהי' מוכתר בנימוסו א"כ מה הוקשה להם לגירס' האחרת שאומרת קרי לי' יהודי וקרי ליה ימיני דמה ענין זה לזה והרי הדבר מבואר שהוא מבנימין ונקרא יהודי על שהיה מוכתר בנימוסו וסוף דבר תירצו התוס' כן והדבר מבואר מאליו. ונראה דלגירסא האומרת איש יהודי שהיה מוכתר בנימוסו ס"ל כהנהו אחריני דדרשו בן יאיר בן שמעי שכולם נקראו על שם מרדכי שהיה בן יאיר שהאיר הקב"ה עיני ישראל בתפלתו גם בן שמעי ששמע ה' בקול תפלתו לכן יש גם כן לדרוש איש יהודי שנקרא כן על שם שהי' מוכתר בנימוסו להודות ולשבח לשם ה' כי טוב אבל לגירסא אחרת דקשיא ליה מדנקט איש יהודי ולא כתיב בן יהודי כהנהו דנקט בן יאיר בן שמעי שאתה דורש בן שהאיר עיני ישראל בתפלתו בן ששמע ה' בקול תפלתו וכך היינו דורשים בן איש יהודי בן מי שהוא מוכתר בנימוסו ומדקאמר איש יהודי משמע שאינו שם תואר אלא שם העצם דאתי מיהודה וא"כ איש ימיני אלמא מבנימין קאתי ואין לומר עוד מוכתר בנימוסו דמה ענין זה לזה. ומיהו יש ליישב שהוא שם העצם שנקרא ע"ש יהודה מלך חשיבותו שהיה חשוב ויצאו ממנו מלכים וזהו מוכתר בנימוסו בשמות נאים ולכך לא אמר בן יהודי: אביו מבנימין. אין להקשות דאיפוך אנא אביו מיהודה ואמו מבנימין דכיון דכתיב בן יאיר בן שמעי בן כפשטיה משמע שהוא משבט בנימין לכך אמר אביו מבנימין ואמו מיהודה: רבי יוחנן אמר לעולם מבנימין וכו'. תימה לי דכיון דלכולהו מבנימין אתי ולא נחלקו אלא זה אומר אביו מבנימין וזה אומר פלגיה מבנימין קאתי וכן למ"ד כנסת ישראל אומרת שובר דמבנימין קאתי א"כ מאי זה שאמר רבי יוחנן לעולם מבנימין קאתי. ויש ליישב דלרבנן לא קאי היה בשושן הבירה על איש יהודי לפי שאיש יהודי נדרש על דוד ולא היה בשושן אלא כך יהודי זה דוד גרם להיות בשושן הבירה מרדכי שהוא איש ימיני מבנימין ודייקי רבנן שלא אמר בשושן הבירה היה איש יהודי אלא הכי קאמר איש יהודי גרם שהיה בשושן הבירה אדם אחד ושמו מרדכי ור"י דריש איש יהודי הוא היה בשושן הבירה וזה שאמר לעולם מבנימין קאתי כלומר הצד השוה לכולכם הוא דמבנימין קאתי וכיון שכן יש לדרוש עוד שאיש יהודי היה עצמו בשושן הבירה דנקרא איש יהודי על שכפר בעבודת כוכבים: אשר הגלה אמר רבא שגלה מעצמו. יש לתת טעם למה גלה מעצמו ולא ישב בא"י שהרי לא הלך ירמיה עד שאמר לו הקב"ה חזור אלא מפני שהוא התנבא עליהם הגלות והלך לראות מה יהא בסוף נבואתו אבל מרדכי למה גלה מעצמו אמנם הכתוב עצמו פירש טעם הדבר שאמר אשר הגלה כלומר מעצמו הטעם הוא לפי שהלך עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה המלך שהם החרש והמסגר הסנהדרין שכולם נעשו חרשים ואין דובר דבר בפניהם ולא רצה להפרד מהם כדתנן הוי גולה למקום תורה שהסנהדרין גלו עם יכניה גם מרדכי הגלה מעצמו כדי לילך עמהם: כי אין לה אב ואם. פרש"י למה לי כי אין לה אב ואם וכוונת רש"י הוא שאם כפשטיה דגמרא שקושיא היא כיון דטעמא כי אין לה אב למה חזר לומר ובמות אביה אם כן לא תשני מידי דלא משמע מדכתיב ובמות אביה ואמה שעיברתה מת אביה וילדה מתה אמה דדילמא מתו שניהם אחר שנולדה לזה פירש רש"י שקושיא היא כיון שאמר ובמות אביה ואמה ל"ל כי אין לה אב ואם כי מהא דרשי שמשנים שנראה לקרותו אב את אביה ולא היה לה אב וכן כשילדתה אמה עתה ולא נראית לקרותה אם אבל עדיין קשה דאם כן למה הוו דרשי כי אין לה אב ואם עיברתה מת אביה ולא הוי דרשי כי אין לה אב ואם עכשיו כשבא מרדכי לקחתה לו לבת ולעולם שכשנולדה היו אביה ואמה קיים אבל השתא דכתיב ובמות אביה ואמה בעל כרחין מתו שניהם כאחד לפי שאם מת קודם אביה ואמה קיימת אם כן לא לקחה מרדכי במות אביה כי עדיין כשמת אביה היתה אבל אמה ואם מתה אמה בתחלה אם כן לא לקחה מרדכי במות אמה כי אחרי מות אמה היתה אבל אביה ובמות אביה לקחה לבת אלא ודאי בהכרח הוא שמתו שניהם כא' ולקחה מרדכי וכיון שכן הוא מיותר לומר כי אין לה אב ואם לכך דריש שהאמת הוא שכשנולדה אסתר ובאה לעולם לא היה לה אב ואם וכ"ת אם היו לה אב ואם לאחר שנולדה ומתו או שנתעברה אמה ומת אביה וילדתה ומתה אמה הוא כדי לדרוש לקחה מרדכי לו לבת שהיה מניק אותה כאם לבת ואילו היה לה אב או אם לא היה צריך לגם זה ועוד אפשר שלהיות אביו של אסתר אביחיל דוד מרדכי וכראות מרדכי שכשנתעברה אמה מת אביה מאותה שעה נתן לבו מרדכי לקחתה לו להיות מפרנסה כשתגדל וכשראה שגם אמה מתה בעת לדתה אז לקחה מרדכי לבת להניק אותה כאם לבת ובזה ידוקדק כפל לקחה מרדכי לו לבת דהיה לו למימר לקחה מרדכי לבת אלא כאן רמז שתי ליקוחין אחד בשעת עבורה לקחה לו להיות לה לאב ואח"כ כשילדתה אמה ומתה לקחה לבת להניק אותה ועשה כאם לבת ובזה דייק קרא שהפסיק בין אין לה אב ואם ובין ובמות אביה ואמה בזה והנערה טובת מראה ללמדנו שלא נשא אותה מרדכי מצד יופיה כי הנערה יפת תואר וטובת מראה אלא שלא היה לה מציאות אב ואם מאותה שעה שלא ניכר בה היופי עד זמן נערותה ויתן אל לבו לקחתה לו לבת ובמות אביה לקחה לו על עצמו לפרנסה ובמות אמה לקחה לבת: תנא דבי ר' מאיר אל תקרי לבת אלא לבית. נראה דקשיא לר"מ דהיל"ל היתה למרדכי לבת או לקחה מרדכי להיות לו לבת או יאמר נשאה בת אבל לא יצדק לומר לקחה לבת לכך דרש לקחה לאשה לבית כי אין בית אלא אשה וכן הוא אומר בדוד ותהי לו כבת דהיל"ל ובחיקו תשכב כבת אבל לא יצדק לומר ותהי לו כבת מצד שתאכל מפתו ובחיקו תשכב כי כמה וכמה אוכלים מפת של אחרים ושוכבים בחיקם ולא מפני כך יהיו לבת אלא ה"ק ותהי לו כאשה שלוקח האדם ועושה בית ממנה כי אין בית אלא אשה: ואת שבע הנערות וכו' מלמד שהיתה מונה בהם ימי השבת. נראה דדייק מאי הראויות לתת לה כי מספיק לומר ואת ז' נערות מבית המלך או יאמר הראויות לתת מבית המלך ומאי לה דכתיב הכא לז"א מלמד וכו' שלכל הנשים יתנו ז' נערות לתשמישה אמנם לה לבדה נתנו לתכין ימי השבת שלכל אחת קראה שם יום אחד מימות השבוע ולשביעית קראה שבת כי היתה משתמשת יום שבת וממנה ידעה שהוא יום שבת הרי שנערות אלו ראויות לה בלבד ראוים אלו השמות כי לשמור את השבת אינם ראויות לאחרת:

וישנה ואת נערותיה לטוב אמר רב שהאכילה מאכל טז יהודי ושמואל אמר שהאכילה קדלי דחזיר ורבי,

עיון יעקב

קדלי דחזירי. אפשר לומר שהתיר לאכול זאת ע"ד דאמרינן ואכלת את שלל אויביך וזה סרי שלל ושתי ע"ד דאמרינן בתים דמולין דף י"ח ע"א ובתים מלאים כל

תי״א ג ורבי יוחנן אמר שהאכילה זרעונים וכן הוא אומר ויהי המלצר נושא את פת בגם ויין משתיהם ונותן להם זרעונים. ששה חדשים בשמן המור מאי שמן המור (רב הונא בר חייא) [ר' חייא בר אבא] אמר סטכת (ורב ירמיה בר אבא) [רב הונא] אמר שמן זית שלא הביא שליש תניא רבי יהודה אומר אנפיקינון שמן זית שלא הביא שליש ולמה סכין אותו שמשיר את השער ומעדן את הבשר. בערב היא באה ובבקר היא שבה א"ר יוחנן מגנותו של אחשורוש למדנו (צניעות שלו) [שבחו] שלא שמש מטתו ביום אלא בלילה. ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה א"ר אלעזר מלמד שלכל אחד ואחד מרואיה נדמתה לו מאומתו. והלקח אסתר וגו' הוא חדש טבת אמר רב חסדא ירח שהגוף נהנה מן הגוף. ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות (קרי לה אשה וקרי לה בתולה) אמר רב (חסדא) בקש לטעום טעם בתולה טעם. טעם בעולה טעם. ויעש המלך משתה גדול עבד משתיא ולא גליא ליה (והנחה למדינות עשה) דלי כרגא ולא גליא ליה (ויתן משאת כיד המלך) שדר פרדשני ולא גליא ליה:

קדלי דחזירי. בקונ"ט בלע"ז שמנים ומתוך אונסה לא נמנעה (וכתבו בתוס' וחס ושלום היא לא היתה אוכלת ע"כ): וכה"א. שהזרעונים טובים לצדיקים המתאוים להבדיל עצמם ממאכל טמא: ויהי המלצר נושא וגו'. בדניאל וחביריו משתעי קרא וכתיב בסופו עליהם ולמקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר: אנפיקינון שמן זית שלא הביא שליש. גבי מנחות תנן אין מביאין אנפיקטון ואם הביא פסול ועלה קאי ר"י ואמר מאי אנפיקינון: ומעדן. מלחלח ומצהיל אשקלויי"ר בלע"ז: גנותו. הוא שהיה בועל נשים ומשלחן: שהגוף נהנה מן הגוף. מפני הצנה והגיד לך הכתוב [שהיו] מתכוונים מן השמים לחבבה על בעלה: בקש לטעום טעם בתולה טעם בעולה טעם. ולכך נאמר מכל הנשים ומכל הבתולות: עבד משתיא וכו'. חזר בכמה ענינים לפייסה שתגלה לו מולדתה ולא הועיל ומסמיך ליה לאי קרא ובהקבץ בתולות שנית וגו' אין אסתר מגדת וגו' ועבד משתיא (לשם) סעודתא לכבודה מה שלא עשה לכל שאר הנשים: דלי כרגא. אמר בשביל אסתר אני מניח לכם כסף גולגלותיכם והיינו דכתיב והנחה למדינות עשה: שדר פרדשני. דורונות לשרים בשמה היינו דכתיב ויתן משאת וגו': [וא"ת היאך אתה יכול לומר שלא היה יודע אחשורוש מאיזו עם היתה והלא כמה דלטורין היו שהיו אומרים שהיא ישראלית אלא בשביל שהיתה נושאת חן בעיני כל רואיה והיו האומות מתגרות ואומרות זו ממשפחתי וזאת אומרת כמו כן לפיכך לא היה לו לעמוד על הברור:]

מהרש"א שהאכילה מאכל יהודי. דהיינו שהניח לה לאכול עם נערותיה משאר הנשים ומפורש בתרגום דגם נערותיה לצדקיות היו שלא לאכול דבר איסור ונ"ד שהאכילה קדלי כו' היינו שהניח ליתן לה מאכלה משאר יהודים או שהניח ליתן לה מאכל שמן וטוב ומתוך אונסה אכלה כפרש"י ונ"ד שהניח לה לאכול בזרעונים כמו שמצינו בצדיקים: סטכת כו'. מפי' הערוך מילה דכיא וכן הוא בתרגום אונקלוס מר דכי מילא דכיא ועיין בערוך בזה ברמב"ן פרשת כי תשא ואנפיקינן שמן זית כו' שמשיר את השער כו' ובערוך בשם ר' מצליח שמשחיר השער ובשמעתין משמע דפליגי אבל בתרגום פי' את שניהם בשמן המור ת"ל וירחין בסטכת ואנפיקינון דמנתר ית שערא כו' ע"ש: למדנו שבחו כו'. דודאי לא בא הכתוב לספר שבחו של אחשורוש אלא גנותו כפרש"י אלא דמתוך גנותו למדנו כו': ירח שהגוף נהנה כו'. עיין פרש"י ויש לפרש בהפך שהעיד הכתוב על גנותו שהיה בעל הנאה ונתכוון כן להנאתו: עבד משתיא כו'. מדכתיב טוב את משתה אסתר וגו' דיתורא הוא בקרא לומר דבשבילה עשה שמשתה והנחה וגו' שכל המפורש בשבילה עשה כדי לגלות לו ואמרו ז"ל שקבל עצה ממרדכי אמר כו' מדכתיב ובהקבץ בתולות שנית כיון דכבר כתיב שהמליכה תחת ושתי למאי קבץ בתולות שנית גם סמך לו ומרדכי יושב וגו' שאין ענין זה לזה אלא לאשמועינן שנטל עצה ממרדכי היאך יעשה שתגלה לו ואמר ליה לאחשורוש שיקבץ בתולות שנית ואין אשה מתקנאת כו' ועי"ז אפשר שתגלה וקאמר דעשה כן ואפ"ה לא גליא ליה כדכתיב בתר הכי אין אסתר מגדת וגו' והוא יעצו כן שאפשר שאחרת מהבתולות תמצא חן בעיניו וישלח את אסתר דמטעם זה צוה לה שלא תגיד כדי שיאמר דממשפחה בזויה היא וישלחה כפי' רש"י במגילה:

הרי"ף ויענה ואת נערותיה לטוב אמר רב שהאכילה מאכל יהודי ושמואל אמר קדלי דחזירי. כתבו בתוס' וח"ו היא לא היתה אוכלת כראה דדייקי התוס' שבדברי רב אמר האכילה מאכל יהודי וכן בדברי ר"י שהאכילה זרעונים ובדברי שמואל אמר קדלי דחזירי ולא אמר האכילה קדלי דחזירי שהכוונה שלנערותיה היו קדלי דחזירי ולא לה וזהו וישנה ואת נערותיה דהיל"ל וישנה לטוב ומה לנו להזכיר נערותיה כי בודאי ברבות הטוב' לה ייטב לנערותיה אלא ה"ק וישנה ואת נערותיה שגם שינה לה מנערותיה לטוב בענין קדלי דחזירי שהוא מאכל טוב הנערות היו אוכלות ולא לה וגם אפשר שהיא היתה משונה מנערותיה לטוב שלא תאכל קדלי דחזירי: ותהי אסתר נושאת חן מלמד שכל א' נדמית לו כאומתו. וצ"ל היכא רמיזא דילמא נשאה חן בעיני כל רואיה אע"פ שהיו יודעים שאינה מאומתם וכלאה דדייק מאי ותהי אסתר נושאת חן הול"ל ותשא אסתר חן בעיני כל רואיה ועוד יש לדקדק שלמעלה אמר ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו ועוד נאמר ויאהב המלך את אסתר ותשא חן וחסד לפניו וכאן אמר נושאת חן בעיני כל רואיה ולא כתיב לפני כל רואיה לז"א מלמד שכל אחד נדמית לו כאומתו ותהי אסתר נושאת חן שעליה נושאת ונתנת בעיני כל רואיה שהיו אומרים זו היא אסתר מבני אומתינו ומגדה היה חינה נשוי עליהם שהכל מכבדים אותה מפני

עיון יעקב

כל טוב זה קדלי דחזירי עיין בתוספות: בערב היא באה ובבקר היא שבה מתוך גנותו בא לידי שבחו. במדרש יש אמר ר' לוי אף על פי שהיא נבזי אשיל. הבי הוי בדרך צניעות אסתר לומר שמתעטה ושתי ואילך מפם דרך הלציעות וזכות אסתר גרמה כי זיווג שני לפי מעשיו והיא תפסה נמי מעשה אבותיה כדאמרינן לעיל בשאול: מלמד שכל אחד ואחד נדמה לו כאומתו. אפשר דדייק זה משום דתיבת כל אלא נזיוהר דהוי ליה למכתב רק בעיני רואיה אלא בא לתרצות הגם היומר גדול אעים שהיא ביחד רואים אותה עי אומות וכל אחד אומרת שנדמה לו כאומתו א"כ ס"ע אומות בודאי מסקרים אפ"ה נושאת חן ע"פ הגם ומה"ע לזה עליה מרדכי שלא הגיד אם ע זה כדי שימצא חן בעיני כל השרים ושלא יעלילו כדרך שהעליל המן על ושפי בפרעות שהיא נזרעה של רחל שמפלת עמלק צריכה להיות על ידיה וגם זה שנשאת חן בעיני כל רואיה נעשת כדי שלא יתרע לה כוצפי למטע אותה ערותה כיון שהכל ידעין יעפיה וקיל: עבד משתי' ולא גלי' לי' דלי כרגא שדר פרדשני ולא גלי' ליה. ופירש"י דכל זאת עבד כדי שתגלה אסתר מולדתה ושלא ממנוס בשבילה וקשה וכי בשביל שעשה זאת תגלה אסתר מולדתה מאי איכפת לה לאסתר בזאת ולדרכינו יפורץ שפיר דלכך לא רצתה לגלות כדי שתהיה אהובה בעיני כל האומות ותמצא חן ולא יעלילו עליה בעלילות כדרך שעשה המן לשמי מגילה לכך עשה אחשורוש כל זאת כדי שתמצא חן בעיני האומות בעבור בעבורה לא בעבור הכרגא או המתנות שלא בעבורה אפ"ה לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה:

מפני אסתר שהיא מבני אומתו ונמצא המן שהיה לא נושאת אותה ונותנו בעיני כל רואיה שעליהם הי' המן שכל רואיהם יכולים לחלוק להם כבוד מלך המן שעליהם כי הגם קרובים לאסתר:

יג עם **ובהקבץ** בתולות שנית וגו' אזל שקל עצה ממרדכי
א"ל אין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה
ואפ"ה [לא גליא ליה דכתיב] אין אסתר מגדת מולדתה
איוב לו ואת עמה א"ר (חמא) [אלעזר] מ"ד *°לא יגרע מצדיק
עיניו בשכר צניעות שהיה ברחל זכתה ויצא ממנה
שאול ובשכר צניעות שהיה בשאול זכה ויצאה ממנו
בראשית כט אסתר. ומאי צניעותא דהויא ברחל דכתיב °ויגד יעקב
לרחל כי אחי אביה הוא וכי אחי אביה הוא והלא בן
אחות אביה הוא אלא (כיון דאתא ואמר בן רבקה אנא
אמרה אמאי אתית) אמר לה מנסבת לי אמרה ליה אין
מנסיבנא לך אלא אבא רמאי הוא ולא מצית למיקם
ביה אמר לה אי רמאי הוא אחוה אנא ברמאותא
אמרה ליה ומי שרי לצדיקי לסנויי ברמיותא אמר
תהלים יח לה אין דכתיב °עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל.
אמר לה ומאי רמאותיה אמרה ליה אית לי אחתא
דקשישא מינאי ולא מנסיב לי מקמה (וכי מטא הרוא
יומא מעייל לה לגבך מה עשה יעקב) מסר לה סימנין
לרחל כי מטא (ההוא יומא) [ליליא] (ועייל ליה ללאה)
אמרה רחל השתא מכספא אחתאי מ"ד אותן סימנין
בראשית כט שנתן יעקב לרחל מסרתן רחל ללאה והיינו דכתיב °ויהי
בבקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו לאה היא
אלא מתוך סימנין שמסר יעקב לרחל ורחל מסרתן
ללאה לא הוה ידע עד השתא לפיכך זכתה ויצא ממנה
שמואל א י שאול. ומאי צניעותא דשאול דכתיב °ויאמר שאול אל
דודו הגד הגיד לנו כי נמצאו האתונות ואת דבר
המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל לפיכך זכה
ויצאה ממנו אסתר (ואסתר מאי היא דכתיב °אין אסתר
אסתר ב מגדת מולדתה ואת עמה) א"ר אלעזר (אמר רבי חנינא)
כשהקב"ה פוסק לו גדולה לאדם פוסק לו ולבניו ולבני
איוב לו בניו עד סוף כל הדורות שנא' °ויושיבם לנצח ויגבהו.
שם ואם הגיס דעתו הקב"ה משפילו שנאמר °ואם אסורים
בזיקים ילכדון בחבלי עוני. ואת מאמר מרדכי אסתר
עושה א"ר (חנינא בר אבא) [ירמיה] מלמד שהיתה
מראת דם [נדה] לחכמים. כאשר היתה באמנה אתו
אמר (ר' אבא) [רבה] בר לימא מלמד שהיתה עומדת
מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי:

לא יגרע מצדיק עיניו. שכר עין במעשה הצדיק לשלם גמולו אף לימים רבים מדה במדה: **זכתה ויצא ממנה שאול.** שהיה צנוע: **ויצתה ממנו אסתר.** בתרגום של מגילה מייחס מרדכי ושמעי עשירי לשאול ושאול עד בנימין וכתיב היא אסתר בת דודו ואין לו ראיה אחרת בכתובים שיצתה משאול: **מסרתן ללאה.** וזה צניעות. שלא יתפרסם הדבר שמסר לה סימנים (שלא להתבייש): **שנאמר לא יגרע מצדיק עיניו.** וסופיה דקרא ויושיבם לנצח ויגבהו והיינו גדולה לדורות: **ואם הגים דעתו.** הכי משמע קרא ויושיבם לנצח ויגבהו ואם אסורים בזיקים וגו' ע"י (שהיו מגביהין) [שמגביהין] עצמן באין לידי יסורין ועניות: **וטובלת.** מחמת נקיות שלא תהא מאוסה [לצדיק משכיבתו של אחשורוש]:

תוספות ויושבת בחיקו של מרדכי ואע"פ שלא היה הבחנה שלשה חדשים [שהרי בכל יום היה אחשורוש מצוי אצלה] *(כיון אינו שהיתה אשתו כבר ולא היתה יכולה להמתין בכל פעם שלשה חדשים מתוך זמן שהבחנה אינו מחוייב בשביל זה לפרוש מאשתו. ועוד) יש לומר שהיתה משמשת במוך ע"כ:

מהרש"א לא יגרע מצדיק עיניו בשכר כו' עיין פרש"י ועי"ל עיניו מלשון כעין הבדולח שלא יגרע לצדיק שכר כעין מעשיו בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול שהיה צנוע כדלקמן ואמר בסיפיה דהאי קרא שזכה בזה למלוכה שנא' ואת מלכים לכסא וכו' הוא שיצאה ממנו אסתר שהיתה צנועה כמפורש בכמה ענינים ובהגיע תור אסתר לא בקשה דבר וגו' ואין אסתר מגדת וגו' שכל זה מכלל הצניעות כעין דלקמן גבי שאול וזכתה בזה ג"כ למלוכה ופרש"י דאסתר יצאה משאול בתרגום דמגילה מייחס מרדכי ועושהו עשירי לשאול כו' ע"ש אבל מתוך שמעתין דלעיל דקאמר דהיה מרדכי מזרע שמעי שקלל דוד והוא שמעי מוכח מתוך המקראות דלאו מזרע שאול הוא אלא ממשפחת שאול מימיני הוא מזרע קיש אבי שאול: **דכתיב ואת דבר המלוכה לא הגיד גו'.** מכלל צניעות הוא שלא יודיע אדם מעלתו כאמר יהללך זר ולא פיך וה"נ לאחויי צניעות ממש שהיה בו כשהלך למערה לסכך רגליו אלא שהיה זה אחר שנמלך: **שנאמר ויושיבם לנצח וגו'.** סיפיה דקרא דלעיל לא יגרע מצדיק עיניו הוא ובפרק המזבח מקדש מייתי ליה נמי הך דרשה על מעשה שאול דפסקו לו גדולה לעולם מעיקרא אלא שנטלה ממנו ע"י שהגביה עצמו: **כמ"ש ואם אסורים בזקים.** ופרש"י על ידי שמגביהין עצמן באין לידי עניות ויסורין עכ"ל נראה מפירושו אסורים מלשון יסורים אבל מלת ואם אינו נופל בו לפי הדרש וע"כ נראה לפרש לפי דרשה זו ואם שיעשו אסורים דהיינו דבר האסור כמו שעשה שאול שחמל על אגג והרג נב עיר הכהנים
באו

עיון יעקב

אזיל שקיל עלה ממרדכי. אף על גב דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי מכל מקום משום שלום מלכות שאני ואולי עשה בן כדי להציל את אסתר כמ"ש הרי"ף: **אין** אסתר מגדת מולדתה ועמה. בתחלה אמר עמה ואחר כך מולדתה ולבסוף כתיב תחלה מולדתה ואח"כ עמה נראה לי משום דהלל השרים היה עיקר עמה כדאמרינן לעיל שכל א' נדמה לו כאומתו כדי שיהיו להם היכרות אבל המלכות אבל מולדתה לא הי' נפקותא לשרים כל כך לידע כי כל אחד ידע בודאי שאינה ממשפחתו אבל למלך העיקר הי' לידע מאיזה משפחה היא אם ממשפחה מיוחסת או לא אבל על עמה לא הי' לו נפקותא דמכל מקום היא מלכה שלו לכך כתיב תחלה מולדתה ואח"כ עמה והא דלא הגידה את עמה ואת מולדתה י"ל כמ"ש בפרקי ר"א הובא בילקוט ריש מגילה דמתחלה מלך אחשורוש על ר"מ מדינות ואחר כך שעיכב בנין בהמ"ק ניטל הימנו קי"ב מדינות ונשארו לו רק קכ"ז מדינות ובמדרש אמרינן מפני מה זכתה אסתר למלוך על קכ"ז מדינות שבא בת בתה של שרה וכו' ואח"כ י"ל לכך לא הגידה עמה ומולדתה שלא ישנה אחשורוש הסרחון בה שלכך מלך רק עכשיו על קכ"ז מדינות וק"ל: **בשכר** צניעות שהיתה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול ובשכר צניעות שהי' בשאול זכה ויצאה ממנו אסתר. והא דלא קאמר ר"א על פסוק ראשון שלא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה י"ל דמפסוק ראשון ה"א שלא עשתה כן רק בשביל שצוה עליה מרדכי שלא תגיד אבל עכשיו שקבל עצה ממרדכי ראתה אסתר שגם מרדכי רוצה שתגיד ואפ"ה לא עשתה כן רק כאשר צוה מתחלה שלא תגיד עמה ומולדתה עשתה כן: **ומה** צניעות הי' בה ברחל וכדי סימנים שמסר לה. נראה דהיינו צניעותה שאלמלא לא היתה צנועה והיתה אומרת לאביה שהיא חפץ בו ויש לה סימנים עמו לא הי' אביה עושה רמאות זה רק מחמת צניעות לא גילתה לאביה וק"ל: **שהיתה** מראית דם נדה לחכמים. עיין בתרגום מבואר שקיימה כל מצות ישראלית ותש"ם לא נקט רק זו בלבד להראות גודל ענותנותה שאע"פ שנעשה מלכה אפ"ה היא בריאתה ובכבודה הלכה ידה כדם להראות לחכמים בעצמה ולא ע"י שלוחה וכדמצינו בדוד שאמר לא חסיד אני וכו' כדאיתא בריש ברכות ע"ש. וזה שאמר מאמר ולא קאמר ציוי מרדכי אלא שלא צוה לה על זה בפי' רק שמעה ממרדכי שהזהיר כן לאמר נשים פי לא למדה מוסר מאביה ואמה שלא נתגדלה רק אצל מרדכי:

באו לידי זיקים ואם כמו או דהיינו שיגביהו או שיעשו אחורים:

שהיתה מראה דם כו'. מאמר מרדכי אינו מפורש מה הוא ובתרגום מפורש. בכמה דברים הות אסתר עבדת שבתא כו' וכל פקודיא דמתחייבין נשיא הות נטרא ע"פ מרדכי כו' ע"ש והכא לא הזכיר רק לענין דם נדותה שזה היה מפורסם ביותר על ידי שהיתה מראה דם נדותה לחכמים: כאשר היתה באמנה וגו' וטובלת ויושבת בחיקו של כו'. לכאורה קשה מהיכא משמע ליה מהאי קרא שהיתה יושבת עתה בחיקו של מרדכי דכאשר היתה באמנה וגו' לא משמע אלא דקאי אמאמר מרדכי אסתר עושה ועוד דטובלת פרש"י מאמת נקיות והל"ל רוחצת ונראה דודאי קאי אדלעיל אמאמר מרדכי וגו' שהיתה עושה עתה כמו שהיתה עושה באמנה אתו ולענין שהיתה מראה דם נדה כמו שהית' כבר קודם שנלקחה לבית המלך אלא משום דודאי כדי שלא תשמש בנדותה עם המלך לא היתה יכולה ליזהר מדם נדותה כמ"ש התוס' שבכל יום היה אחשורוש מלוי אצלה ואוכל היה לה כדאמרינן פרק בן סורר וא"כ ע"כ הא דהיתה מראה דם נדותה לחכמים כמו שהית' באמנה אתו משום דהיתה יושבת גם אז בחיקו של מרדכי וניחא דקאמר אחר שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש בכל יום בעת נדותה א"כ כשבאתה ליסב בחיקו של מרדכי מקודם זה היתה טובלת ממש לנדותה אחר ספירת ימי נדותה:

הרי"ף ונתקבץ בתולות שנית וכו'. ויש לדקדק כיון שהוא נוח לה שלא תגיד והוא היה רצונו בכך איך נתן עצה למלך שיקנא אותה בכך תגרתה כדי שתגיד ואם הוא נתכוין שתגיד יתן לה רשות להגיד אבל שום איום וגיזום מהמלך או ילך מרדכי ויגיד למלך את משפחתה ואת בית אביה האמנם הענין כ"ל מבואר שמרדכי יעץ לפי דרכו עצה ההגונה לאסתר שהיא בודאי תשמח שמחה גדולה אם יקח המלך אשה אחרת כי היא נלקחה בעל כרחה וכיון שהיה יודע רצונה של אסתר יעץ עצה שנראית לפנים בעיני אחשורוש עצה הגונה ואיום גדול אבל לאסתר הצדקת שכל רצונה היתה לפרוש עצמה מאחשורוש אינו איום כי ברצון יחשב לה ולפי שחשב מרדכי פן יאיימוה בדברים קשים ותהיה מוכרחת להגיד האמת לכך אמר להם זה האיום כדי להפיס דעתה ולא יאיימוה בדברים אחרים: ואת מאמר מרדכי וכו' מלמד שהיתה מראה דם וכו' מלמד שהית' טובלת וכו'. נראה דהוקשה בכתוב שאמר אין אסתר מגדת מולדתה כאשר צוה עליה מרדכי א"כ אין צריך לומר ואת מאמר מרדכי אסתר עושה ולא עוד אלא שהול"ל ואת צווי מרדכי אסתר עושה כמו שאמר קודם כאשר צוה עליה מרדכי. וע"ק מאי כאשר היתה באמנה אתו מאי אשר היתה ולפחות הל"ל כאשר היתה עושה באמנה אתו וע"ק מאי באמנה אתו כי באמנה היא שמרדכי אומן אותה אם כן מאי באמנה אתו וע"ק באמנו אותה מיבעי ליה לזה דרשו מלמד שהית' מראה דם לחכמי' ומאמר מרדכי בענין הדמים אם הוא דם טמא או טהור היתה עושה אסתר ולכך אמר מאמר שהוא אמירתו דם טמא או טהור וגם בענין יושבת בחיקו של אחשורוש כאשר היתה הויה משכב אישות כאשר היתה בזמן שהיה אומן אותה שהיתה אתו עם מרדכי במשכב אישות כך גם עתה היתה אתו שוכבת בחיקו אחר הטבילה שהיה מאמר מרדכי לטבול מטומאתה ואח"כ היתה אתו במשכב בחיקו כמו שהיתה באמנה אתו אומן את הדסה קודם שלקחה אחשורוש היתה שוכבת בחיקו כך היתה אתו אחר שלקחה אחשורוש היתה טובלת ויושבת בחיקו של מרדכי:

יח שם **בימים** ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש א"ר (אחא)[חייא] בר אבא א"ר יוחנן הקציף הקב"ה אדון על עבדיו לעשות רצון צדיק ועבדים על אדוניהם לעשות (רצון צדיק) [נס לצדיק] אדון על עבדיו דכתיב °פרעה קצף על עבדיו לעשות רצון צדיק ומנו יוסף דכתיב °ושם אתנו נער עברי וגו'. עבדים על אדוניהם דכתיב קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך משומרי הסף לעשות (רצון צדיק) [נס לצדיק] ומנו מרדכי דכתיב ויודע הדבר למרדכי. א"ר (חייא בר אבא)[יוחנן] בגתן ותרש טרסיים הוו והיו מספרים לשון טורסי ואומרים זה לזה מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו בוא ונטיל ארס של סם מיתה בספל של מים כדי שימות והם לא ידעו שמרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע שבעים לשונות א"ל והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה א"ל אני אשמור משמרתי ומשמרתך והיינו דכתי' ויבוקש הדבר וימצא שלא נמצא במשמרתו:

בראשית מא / שם

אדון על עבדיו. ויקצוף פרעה על שני סריסיו: **לשון טורסי.** שם מקום: **לא ראינו שינה.** מתוך שהיתה חביבה עליו היה מרבה בתשמיש המטה ולמא לשתות: **והלא אין משמרתי וכו'.** אני ממונה על עבודה אחת ואתה ממונה על עבודה אחרת:

מהרש"א לעשות רצון צדיק כו'. הכא קאמר רצון צדיק שיוסף בקש על כך כמ"ש כי אם זכרתני אתך וגומר והוצאתני מן הבית הזה אבל במרדכי לא בקש ע"ז אלא שהקב"ה עשה לו נס שיודע לו הדבר ולעשות לו נס ע"י זה כמ"ש בלילה ההוא נדדה שנת וגו' ומצינו שהקב"ה מסבב סבות הפכיות לצדיקים פעם להקציף האדון על העבד ופעם לעבד על האדון: לא ראינו שינה כו'. נראה שיצא להם זה הדרש ממה שקראם שומרי הסף שיש בזה שני משמעות כדעת המפרשים הם שומרי בית המלך מבחוץ במקום סף הבית כי כן דרך המלכים שלא ילך אדם לבית המלך שלא ברשות וכמוהו וידיה על הסף והיא באה בסף הבית ושומרי הספים לאהל ואם מלשון מזרק וכמוהו מן הדם אשר בסף ועוד הרבה ולזה קאמר ע"י שהיו משומרי הסף שומרי פלטרין של מלך וכמ"ש בתרגום היו שומעין דבר שבינו לבינה ואמרו שלא ראינו שינה בעינינו בא ונטיל ארס בספל כו' דהיינו שומרי הסף שהיו ממונים גם על ספלי ומזרקי המלך שהיה רוחץ בהן או שותה בהן. ואמר א"ל והלא אין משמרתי כו'. ר"ל שלא היה משמרתם שוה כגון שאחד מהם היה שומר בפתח המלך חצי היום בשחרית והב' חצי השנית של היום וכן בלילה וכדי שיביא אחד מהם ארס ממקום שהיה שם צריך לשהות כל היום או לילה יותר מכדי משמרתו שאם היה משמרתו שוה שלא היה לכל אחד שיעור קבוע לו לשמירה אלא שהיו שומרין ביחד היה יכול אחד מהן לשמור שם ושני היה יכול לילך להביא שם הארס ממקום שהיה וכיון דאין משמרתי ומשמרתך שוה כאחד כי כשאני אלך להשהות יום אחד ההוא משמרתי הקבוע לי בטלה בלא משמר וירגישו בדבר ואמר ליה חברו שלא יהיה משמרתך בטלה שאני אשמור משמרתי ומשמרתך וקאמר והיינו דכתיב ויבוקש הדבר וימצא דמכל מקום הרגישו בדבר לפי שמצאו שלא היו במשמרתן שידעו משמרתן הקבוע וזה שמר שלא במשמרת שלו ואותו

עיון יעקב

ומרדכי יושב בשער המלך קצף וכו'. נראה דדקדק כן מדאמר יושב בשער המלך אין לו דביקות עם קצף וגו' גם לשון קצף הוא לשון יחיד דהל"ל קצפו אלא האי דהיק דלכך ישב הקב"ה את מרדכי בשער המלך והקצף עבדים על אדוניהם כדי שיודע הדבר למרדכי ויגלה לאסתר וע"י יבא הגאולה ולהכי דרש הש"ס דשני טרסיים הוו וכו' ולא קאמר דמרדכי יודע ברוח הקדש דא"כ סילק שלא הפסוק ומרדכי יושב וקי"ל ולשון קצף קאי על הקב"ה:

ואותו שהיתה משמרתו קבועה או לא היה שם ובקשו אצ"ר ונתוודע להם שהלך להביא ארס לשם ורש"י פירש אתה ממונה על עבודה אחת ואני ממונה על עבודה אחרת ע"כ ול' אין משמרתך ומשמרת שלי שוה אינו משמע כן שהרי שניהם שומרי הסף היו ודרכו לא ידעתי:

הרי"ף בגתן ותרש טרסיים היו וכו' א"ל אני אשמור משמרתי ומשמרתך וכו'. פרש"י והלא אין משמרתי אני ממונה על עבודה אחת ואתה ממונה על עבודה אחרת וצריך לבאר כוונת רש"י דלא פירש הדבר כפשוטו שכולם היו עסוקים בעבודה אחת לשמור ולהשקות למלך וכל אחד היה שומר בזמן אחר ולכך אמר לו אין משמרתי ומשמרתך שוה עדיין אין אנחנו שומרים כאי אלא כל אחד בזמן אחר א"ל אני אשמור משמרתי בזמני וגם במשמרתך אשמור וזה המתיישב בפי' הגמרא אבל רש"י לא פירש כך ונראה שדקדק רש"י שאם חילוף המשמרות הוא בזמנים שזה שומר למלך לילה אחת וזה שומר בלילה אחרת א"כ כשבא האחד לשמור משמרתו בלילה שלו וגם שמר במשמרה האחרת שהוא שימור חבירו א"כ איך הוא אומר ויבוקש הדבר וימצא שלא נמצא במשמרתו והלא נמצא במשמרת של חבירו מיבעי ליה למימר ומהו זה שאמר שלא נמצא במשמרתו כיון ששניהם נמצאו במשמרת אחת לכך פרש"י שלא היי משמרתם שוה הכונה שכל אחד היה ממונה על עבודה אחרת והשתא ניחא שלא נמצא במשמרתו בעבודה שלו לפי שהלך אבל חברו להשקות סם המות ועדיין צריך לבאר לפרש"י מ"ש לו והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה שיש לכל אחד ממנו עבודה מיוחדת כי מה בכך והלא אע"פ שכל אחד עסוק בעבודתו לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות להשקו' סם המות רוצן. וע"ק שאם כל א' עוסק בעבוד' אחרת איך אמר האחד לחברו לא ראינו שינה בעינינו לפי שהיו צריכין לשמור בלילה להשקותו פעמים רבות שהיה צמא למים כפרש"י והלא אין עבודתם שוה א"כ מי שהוא משקה למלך יפה יאמר שלא ראה שינה בעיניו לפי שהמלך צמא וצריך לחשקותו. אבל האחר שאין עבודתו בכך איך הוא אומר לא ראיתי שינה בעיני. ויראה לי לומר דשני הסריסים האלו היו משקין כל אחד לילה אחת למלך והאחד עוסק בעבודה אחרת ואמרו זה לזה לא ראינו שינה כלומר כל אחד בלילה שהוא משמרתו להשקותו אינו יכול לישן לכך בא ונשקנו סם המות א"ל האחד והלא אין משמרתי זה כי להשקות הסם צריכין להיות שניהם עומדים במעמד אחד כדי שכשעה שישאל מים לשתות תכף יתן לו חברו הסם להשליך אל המים כי מקודם לכן אי אפשר להשליך אל המים הסם פן יתגלה הדבר וגם שראשון להיות הסם בידו פן ירגישו בו אבל כשישאל המלך מים וזה מביא המים בא חברו והשליך אל המים סם המות וכיון שבלילה שהאחד משקה יתנא את חברו עסוק בעבודתו אחרת ע"כ א"ל אני אשמור משמרתי ומשמרתך כלומר אנכי אעבוד עבודתי. וגם אלכה לנגדך לעמוד אתך במשמרתך ואזמין לך הסם להשליך אל המים כשישאל המלך מים לשתות. ויודע הדבר למרדכי וימצא שלא היה האחד במשמרתו ובעבודתו לפי שהלך לו לישב עם חבירו ומשם נודע שלא הלך ממקום משמרת עבודתו אלא כדי להשקות סם המות ומשם נודע האמת:

אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש אחר מאי ש"ס
[אמר רבא] אחר שברא הקב"ה והקדים רפואה
למכה דא"ר שמעון בן לקיש אין הקב"ה מכה את ישראל
אלא אם כן מקדים ובורא להם רפואה בתחלה שנאמר
°כרפאי לישראל ואח"כ ונגלה עון אפרים אבל העובדי הושע ז
כוכבים לא היה כן אלא הכה אותן ואח"כ ריפא אותן
שנאמר °ונגף ה' את מצרים נגוף ורפוא בתחלה נגוף ישעיה יט
ואח"כ רפוא. ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו אמר
רבא בתחל' במרדכי לבדו ואח"כ בעם מרדכי מאן נינהו
רבנן. ולבסוף להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים.
הפיל פור הוא הגורל. תנא כיון שנפל פור בחודש אדר
שמח שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה
רבן והוא לא ידע שבז' באדר מת משה רבינו ובז' באדר
נולד משה רבינו. ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם
אחד. אמר רבא ליכא דידע לישנא בישא כהמן א"ל תא
ואיגרי בהו א"ל מתירא אני שכל המתגרה בהון אלהיהם
עושה עמו דין. א"ל ישנו מן המצות. א"ל אית רבנן
בגוייהו דמיבעי עלייהו רחמי א"ל עם אחד הן ושמא
תאמר אעשה קרחה במלכות מפוזר ומפורד מפוזרים הם
בין העמים. *ושמא תאמר איכא מינייהו פירי. ומפורד על כל פנים
כפרדה זו שאינה עושה פירות. ושמא תאמר דאיכא חרא יש נ"ר אחרת
מדינתא מינייהו (או אקרתא חרא מינייהו. בין העמים. בגמרא
או שמא תאמר חוץ למלכות הם ואי אתה יכול להם)
ת"ל בכל מדינות מלכותך. ודתיהם שונות מכל עם
דלא אכלי בהדן ולא שתו בהדן ולא נסבי מינן ולא
מינסבי לן מינייהו. ואת דתי המלך אינם עושים דמפקי
ליה לכולא שתא בשה"י פה"י (ולא יהבי כרגא למלכא).
ולמלך אין שוה להניחם דאכלי ושתו (ורוו ונפקי ויתבי
בשוקא) ומבזו ליה למלכא (דבר אחר ולמלך אין שוה
להניחם שאם) [ואפי'] נפל זבוב בכוסו של אחד מהם
זורקו ושותהו ואם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחר
מהם חובטו בקרקע ואינו שותהו. אם על המלך טוב
יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף וגו' אמר ר"ל גלוי עשרים אלפים ככר כסף
וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול עולין אלי שקל
שקלים לבי"א מים אל
לת"ר אלף ש"ח

עיון יעקב

אחר הדברים האלה. עיין במדרש שדורש עוד כמה דרשות על זה ואענה אף אני חלקי אמרה נפשי כי בני המן היו סופרי המלך כדאיתא במדרש על פסוק להביא ספר זכרונות וכאשר אמרה אסתר כן בשם מרדכי. הם זייפו וכתבו כן בשם המן כי הם היו ראשי סופרים וגייסות שלו כדאיתא במדרש על פסוק כל זה איננו שוה לי וכו' עיין שם ולכך כשקראו כן בספר זכרונות גדלו ואחר כך בא גבריאל וקרא מאליו איך שמרדכי עשה זה לכך שאל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי ע"ז והשתא אתי שפיר שטעה המן ואמר למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני וק"ל: **אחר** שברא והקדים רפואה למכה. לכאורי ל"ע מנ"מ אם הרפואה הוא מקודם או לא ואפשר לומר דאם הרפואה בא אחר המכה נעשה עכ"פ מקומו לנקם וכן כאן אם היי הרפואה בא אחר שכבר נגזרה הגזירה להמיתם ומרדכי היי מציל את המלך היו אומרים שעשה בשביל כך כדי להציל את עצמו ואחי די בהצלתו ולא היי מגדל אותו ומשפיל להמן אבל עכשיו שהרפואה היי מקודם נהפך הדבר מרעה לטובה: **בתחלה** במרדכי לבדו. נ"ל דאפשר בשביל זה נענש מדה כנגד מדה שבתחלה תלה אותו ואח"כ וישם את מרדכי על ביתו כתרגום שנתן כל אנשי ביתו של המן למרדכי ואח"כ כל זרע עמלק הרג היי הכל בשביל שהוא עשה שלא כדרך ארץ דקי"ל בקלקלי מתחילין מן הקטן והוא היי רוצה להתחיל תחלה במרדכי וכוונתו היי בזה אולי ע"י"ז ישתחוו לו ואע"ה לא השתחוה מרדכי וכנראה כך היי מפתה את הרבנן אולי ישתחוו לו ואח"כ לכל ישראל: **באדר** שמח שמחה גדולה. אע"ג דבחדש חשון שמחה בו שרה מ"מ חשיב לזכות שאני שרה שלא חטאה כלל דבת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז' לחטא משא"כ משה עם בחטאו ועוד י"ל דבשלמא משה לא קם כמוהו משא"כ שרה כשמשה זרחה שמשה של רבקה ועוד כשמת משה פסקה כל הטובה מישראל כדאי' בש"ס דתענית ועוד י"ל שהוא סבר כיון שמת בז' באדר היי קשה לו למה בז' בו אלא שהיי מתפלל כל שבעה ובשביעי נאמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה וסבר המן שתפלה אינו מתקבל באדר ולא ידע שלכך מת בז' באדר לפי שנולד בז' באדר והקב"ה משלים שנות לצדיקי' משנה לשנה ומיום ליום: **ישנו** עם אחד מפוזר ומפורד בין העמי'. נ"ל דהיי כוונת המן ע"ד דאיתא בפירושי על פסוק כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם א' הוא כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל ואידך הוא כפשוטו שהם מפוזרים בכל ארבע רוחות שבעולם והמן רצה שאחשורוש יצוה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים אך מהאנה מדבר פן ואולי יעלה אחשורוש על דעתו כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל והא ראי' דכתיב כי כד' רוחות השמים וגו' לכך אמר המן ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים ממילא פשט השני אמת כפשוטו ואפשר לעולם בלא ישראל וק"ל: **ואת** דתי המלך אינם עושים. אפשר לומר דרך דרש שכוונתו היתה שגם דת המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא אינם עושים שהרי השתחוו לצלם של נ"נ וכאמם כבר מבואר לעיל שלא היו עושים רק לפנים דהיינו מיראה לכך הקב"ה לא עשה עמהם רק ליראה וגם המן לא ביקש מהמלך רק ליראה שיכתב לאבדם ולא שיעשה כן באמת ולהכי לא רצה אחשורוש ליקח ממנו המעות כיון שאינו מכרם באמת רק ליראה אותם גם כן לאבדם אבל המן הוסיף רשעה על רשעתו וכתב להשמיד וגו' שיעשה כן ממש להכי אמר אחשורוש אח"כ מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו לעשות כן ממש וק"ל:

שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקלי המן והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים. ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם
יף יד לעשות בו כטוב בעיניך א"ר אבא (בר כהנא) *משל דאחשורוש והמן למה"ד לשני בני אדם אחד יש לו תל בשדהו וא' יש לו חריץ בתוך שדהו אמר בעל התל מי יתן לי חריץ זה בתוך שדי ובעל חריץ אומר מי יתן לי תל זה בתוך שדי לימים נזדווגו שניהם א"ל בעל החריץ לבעל התל מכור לי תילך א"ל הלואי טול אותו בחנם. ויסר המלך את טבעתו א"ר אבא בר כהנא גדולה הסרת הטבעת יותר ממ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו להם לישראל שמ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו להם לישראל כולן לא החזירן למוטב ואילו הסרת טבעת החזירתן למוטב:

אחר הדברים האלה גדל גו'. בתר בגתן ותרש כתיב. וקמתמה נמי אחר מאי. [מה] העיד לנו הכתוב שלא גדלו עד שבא המעשה הזה: אחר שברא הקב"ה. המעשה הזה לרפואה למכה שעתידה לבא (על ידי המן) [לאחר זמן]: כרפאי לישראל ואח"כ ונגלה עון אפרים. ע"י מכה שאני מביא עליהם: הפיל פור. באי זה יום יפול לו הגורל וכן מחדש לחדש והגורל של כולם הטיל ביום א' ונפל לו הגורל באדר: בז' באדר מת. שנאמר והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון לא תהא למפרע ל' של ימי אבלו של משה וג' ימים שהכינו להם לדה שנאמר' הכינו לכם צידה כי בעוד ג' ימים אתם עוברים הרי בז' באדר מת משה: ובז' באדר נולד משה. שנאמר בן מאה וכו' שמא אנכי היום מלאו ימי ושנותי במס' קידושין כדאי הוא יום הלידה שיכפר על המיתה: אית בהו רבנן. ומתשובתו של המן אנו למידין שכך היה אחשורוש משיבו: קרחה אני עושה. שמלכות אחת מלאה מהם: מדינתא. מדינה קטנה: ולא נסבי מינן. נשים: ואת דתי המלך. אנגריות מס המלך וגולגליות וארנוניות אינן נותנין: דמפקי לישתא בשה"י פה"י. שבת היום פסח היום. ואנו אסורין במלאכה: אין שוה. אין נאה ואין חשש להניחם: (ומבזו ליה למלכא. דאמרי ה' מלך עולם ועד דאפי' מלכא לא קרו לך): משמיעין. ב"ד מכריזין בעיירות שיביאו שקליהם למקדש: ועל הכלאים. שכבר גדלו הזרעים קלת וכילן ניכר ועוקרין אותן משדותיהם בהכרזת ב"ד: משל של אחשורוש והמן. כלו' יש ללמוד מאחשורוש שאף בדעתו היה להשמידן: החזירתן למוטב. שגזרו עליהם תענית להשובה כדכתיב לום ובכי ומספד וגומר:

מהרש"א מאי אחר כו'. וכה"ג אמרינן בסוף פרק הנחנקין מאי אחר אחר דבריו של שטן כו' וע"ש לדברי הרא"ש בתוס' וכבר כתבנו שם דלמ"ד כמי דאחר מופלג הוא מ"מ משמעו שבשבת דברים שזכר לעיל מיניה בא הענין שזכר כאן וכה"ג יש לפרש כאן אחר שברא הקב"ה להם רפואה כו' אבל עובדי כוכבים מכה כו' ועניינו כי כבר הבטיחנו הקב"ה כי אעשה כלה בכל גו' אך אותך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט גו' דהיינו היסורין הבאין על ישראל לא באו לכלותי רק למרק חטאם והיינו רפואתן מוכנת קודם למכה דודאי ירפאו משא"כ בעובדי כוכבים דאפשר שלא יבאו לידי רפואה אף אם ישובו אפשר שיבאו אחר כך לרפואה כמ"ש בהו כגוף ורפוא ושבו עד ה' גו': בתחילה במרדכי לבדו כו'. דלא הו"ל למכתב רק כי הגידו לו כי הוא יהודי ויבקש גו' וע"כ דרשו עם מרדכי מנו רבנן מלשון עמיתי בתורה הוא: אמר נפל לי פור בירח כו'. דלפי פשוטו כפרש"י במגילה שהכתוב מפרש מהו הפור הוא הגורל לא הוה איצטריך ליה לכתוב אלא הפיל גורל גו' ולכך דרשו כשהפיל פור שמח בדעתו על גורל זה שהוא ירח שמת בו משה ולא היה יודע כו' ובז' באדר נולד כו' דמיתתו מפורש בקרא מתוך הכתובים: שבז' באדר מת. כדאמרינן ספ"ק דקידושין מדכתיב וימת שם משה עבד גו' וכתיב ויבכו גו' לא תהן ל"ג למפרע הא למדת שבז' באדר מת משה אבל שנולד בז' באדר אינו מפורש אלא מדרש חכמים הוא שם מדכתיב ק"ך שנה אנכי היום מת"ל היום מלמד שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום כו' וזה הדרש לא היה יודע המן ונראה כמי מה שדקדק לומר שבז' באדר מת ששמח כמי ביום המיתה שהפיל גורל מיום ליום דהיינו באיזהו יום בחדש נפל הגורל בי"ג באדר שהוא בתוך ז' ימי אבילות של משה שהיה מיתתו בז' באדר: ליבא דידע לישנא בישא כו'. משום דיתורא דקרא ולשוני כפולים איכא בהאי קרא ישנו לא ה"ל למכתב רק יש וע"כ דרשו שא"ל שישנו מן המצות מלשון שיטי שמשכין מלתא א"כ

עיון יעקב

לפיכך הקדים שקליהם לשקליו: אפשר שרצה המן ליתן השקלים לגנזי המלך לפרנס עתם עניים לכך הוצרך להקדים שקליהם לשקליו וק"ל: והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים. האי על הכלאים הוא אך למותר וי"ל ע"ד דאיתא בעמק המלך הובא בילקוט ראובני סוף פ' כי תצא דעמלק הוא כלאים דעשו נשא בת ישמעאל שהם שור וחמור יחדיו ויצא מביניהם עמלק שהוא כלב וסימנך שכ"ח שור כלב חמור וזה לא תשכח עכ"ל. ע"ש ולכ"כ בא' באדר משמיעין על השקלים כדי למחות עמלק שהוא ועל הכלאים וק"ל: הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך. הנה לכאורה פסוק זה תמוה חדא דמאי קאמר הכסף נתון לך הלא עדיין לא קיבל ממנו שום כסף הל"ל לא אטול ממך הכסף ואפשר שכבביכול זה פי' התוס' הכסף בגימטריי' העץ עיין מה שכתוב בסמוך פי' הפסוק וגם קשה כיון דאחשורוש לא נוה כלום רק לעשות עם העם כטוב בעיניך מה זה שכתב המן ושללם לבוז בלתי ליוני של המלך וגם מה שאמרה אסתר אילו לעבדים ולשפחות וכו' כי אין הצר שוה בנזק המלך מה נזק יש למלך בזה גם מה שאמר אחשורוש מי הוא זה וגו' אשר מלאו לבו לעשות כן הלא הוא נוה לו שיעשה בהם כטוב בעיניו לכן נ"ל דרך דרש כפשיטו דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה כי ע"י יבואו ישראל בתשובה מהמעשים רעים שעשו ישראל נגד מלכות דארעא לפי המסירה של המן לכן אמר המלך הכסף של ישראל נתון לך מיד ואם לא ישובו ע' רכיהם והעם לעשות בו כטוב בעיניך אבל המן שהי' חפץ דוקא בכליון של ישראל כתב באגרת להיפך מתחלה להשמיד ולהרוג ולאבד ואח"כ ושללם לבוז וכבר כתבנו בחדושינו דבעין הטעם דכל המיצר לישראל נעשה ראש לפי שע"י מיצר לישראל חוזרין בתשובה ולפי שע"י חוזרין בתשובה שכרו שנעשה ראש וזה דוקא אם מיצר לישראל אבל אם מאבד נפשם של ישראל לגמרי מן העולם ודאי אין לו שכר רק עונש וזה שאמרה אסתר כי אין הצר שוה בנזק המלך ולזה שאל אחשורוש מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן היפך מדברי המלך ועפ"ז אמרה אסתר כי נמכרנו אני ועמי דהיינו מכירה ממש שלקח אחשורוש הכסף והמן ע"י עושי המלאכ' וע"ש הכסף נתון לך קאי על כסף של ישראל וק"ל ועפ"ז יש לפרש בזה שאמר הפסוק ומרדכי ידע את כל אשר נעשה שידע בזה כוונת המן שלא ישובו בתשוב' לכך הקריד כל החרדה הזאת שקרע בגדיו ולבש שק ואפר ויצא ברחוב העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה להחריד את ישראל שישובו בתשובה שלא יקויים עצתו של אותו רשע וק"ל. ובזה מתורץ מה דכתיב ותפרת את עצתו דהיינו עצתו שלא ישובו בתשובה ועי"כ קלקלת את מחשבתו והשבות לו גמולו בראשו שתלוהו על העץ כלומר שפגעה בו מדה"ד תחלה ואח"כ בבניו שלא כדרך בעל הרחמים וק"ל ועי"ל ע"ד דרש דלא מצינו שהרגו ותמי רק שלא שבה אל המלך ומלכותה יתן לרעותה הטובה הימנה וכן לקח אותה המן בלי ידיעת אחשורוש לשפחתו לשמשה וזה שאמרה אסתר אלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי שכבר עשה כן לושתי אף שאלה ביזוי ונזק למלך שאמתו תהא שפחה וע"ז ספיר תמהו בערה בו ושאל מי הוא וגו' וזה הגם לכבוש המלכה עמי ולא די לך בושתי: א"ר אבא משל דאחשורוש והמן. נראה שברג"ש דה"ל לאחשורוש להשיב כסדר העם לעשות בו כטוב בעיניך ואח"כ הכסף נתון לך אלא ודאי שדעתו הי' להשמידן בחנם מיד לכך א"ל תיכף הכסף נתון לך לתרלות מסי' ניחא לו מאד שהשמדתן וק"ל. ולפי מה שפי' תוס' הכסף נתון לך דהוא נמטרא' המן י"ל בזה נ"כ כוונת הפסוק והעם לעשות בו כטוב בעיניך דקשה ה"ל לעשות בהם לשון רבים וכן מקשה במדרש אלא דהכוונה י' והעם לעשות בו בהמן עצמו כטוב בעיניך לעשות למרדכי ולישראל כן עשו לו לאחר זמן: גדולה הסרת טבעת מממ"ח נביאים ושבע נביאות ומתשם יותר כ"ח נביאים ולא החזירן למוטב וכיון שאמר אחשורוש ס"ן על בקשת המן חזרו למוטב:

א״כ מלבד שינה שיהיו מן המצות וכן הוא בילקוט והמצוה אחד בסוף מיותר דרשו דה״ל כו׳: אית בהו רבנן. שיגינו עליהם במעשיהם הטובים: א״ל עם א׳. כמו שאמר המן אין שוקי׳ במצות כך הרבנן שבהם אינן מקיימין מצות. ואמר מפוזר שמא תאמר קרחה כו׳. דמדינה אחת קרחה וחריבה מזיקה גם לשאר מדינות מפני חורבה שביניהם: מפוזרין כו׳. ואמר ומפורד מלה יתירה לדרוש מאי דאיכא לברית הכלה מיכייהו ומוכח הוא שיהו מפוזרין להטיב לרבים ה״ל ומפורד שאינן עושין פירות כפרדה זו כו׳. אין לבריות הנאה מהן דלענין הנאה למלכות הא אמר ואת דתי המלך אינן עושין דנפקי הי׳ כפרס״י. ואמר ושמא תאמר איכא מדינתא כו׳. פרש״י מדינה קטנה עכ״ל והוא דחוק דאכתי בכלל מפוזר גרי הוא וי״ל דשמא תאמר איכא מדינה מיכייהו לקבלם למקום אחד ולייחדם שם: ת״ל בכל מדינות מלכותך. שהם קכ״ז מדינות שמלך בכולם הם מפוזרים וא״א לקבלם למקום אחד ואמר ודתיהם שונות מכל עם לפי פשוטו הנ״ל ודתיהם שונות מכל דת וע״כ דרשו ודתיהם שונות לפרוש מכל עם: דלא אכלי בהי ולא נסבי כו׳. ואמר ואת דתי המלך אינם עושים דהיינו מלאכת המלך אינן עושין בעלי שהא כאילו הוא שבת דאסורין בכל מלאכה וכאילו הוא פסח שיאלו לחירות פטורין מכל עבודת המלך. ואמר ולמלך אין שוה כו׳. לפי פשטיה לא הו״ל רק ואין שוה להניחם ומדכתיב ולמלך הי״ק דאפילו למלך מבזים ואם אוכלי המלך נוגע כו׳ ואין ראוי להניחם: באחד באדר משמיעין על השקלים כו׳. אגב מתנת השקלי׳ קודם ר״ח ניסן כדי שיביאו קרבנות מתרומה חדשה וזה מפורש בתורה אבל שמשמיעין עליהם בא׳ באדר אינו מפורש בתורה אלא דחכמים שיעור להכרזה עליהן ל׳ יום מקודם דהיינו בא׳ באדר והקדי׳ שקליהן דקאמר שבא היה להכריז עליהן: לאחד שהיה לו תל כו׳. דמה שהמן רצה ליתן לו עשרת אלפים וגו׳ והוא א״ל הכסף נתון לך והעם לעשות וגו׳ הוא מתם כמשל משל לי תלך והוא א״ל תל בחנם ודימה את אחשורוש לבעל התל שהוא בדמיון ישראל שלא היה חפץ בהם אחשורוש ודימה את המן לבעל החריץ והגומא שהוא חפץ בתל להשליכו בגומא וכן נתקיים חופר גומץ בו יפול: ואילו הסרת טבעת כו׳. הלא גזירת המלך בהסרת טבעת שבו מסרו להמן כמ״ש והעם לעשות בו כטוב בעיניך וי״מ הרע אחשורוש היה שונא ישראל ביותר מהמן של עולם דרכו של לוקח ליתן ממון למוכר בדם הכא כתיב ויסר המלך את טבעתו גו׳ ת״ש הכא דהסרת טבעת שרמזו בו שנאת אחשורוש ביותר היא החזיק לטובה שעשו תשובה בכל לבם:

הרי״ף ויבז בעיניו לשלוח יד וכו׳ אמר רבא בתחלה במרדכי כו׳. ונראה שהוקשי׳ בכתוב מ״ש ויבז בעיניו לשלוח יד ותו׳ כי הגידו לו את עם מרדכי כילו הוא נותן טעם ביזוי לשלוח יד במרדכי מפני שהגידו לו את עם מרדכי לכך אמר דורשים מ״ש כי הגידו לו את עם מרדכי שלשון כאשר וה״ק אע״פ שמתחלה חשב לשלוח יד במרדכי לבדו אח״כ ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כאשר הגידו לו את עם מרדכי שהם רבנן את נתן אל לבו מה זו שעשה להמית מרדכי לבדו כיון שבדין נשאת מאז עם מרדכי שהם רבנן לריך אני להשמית את כולם ואח״כ אנקם להשמיד את כל היהודים:

תנו רבנן מ״ח נביאים וז׳ נביאות שנתנבאו להם לישראל לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש אמר רבי חייא בר אבין אמר ר׳ יהושע בן קרחה קל וחומר ומה מעבדות לחירות אומרים שירה ממות לחיים על אחת כמה וכמה. אי הכי הלילא נמי נימא (אמר רבי יצחק) לפי שאין אומרים הלל על הנסים שבחוצה לארץ (מתקיף לה רב נחמן בר יצחק) והרי יציאת מצרים דנסים שבחוץ לארץ וקאמרינן הלילא. התם כדתני׳ עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה משנכנסו לארץ לא הוכשרו לומר שירה. רב נחמן (בר יצחק) אמר קריאתה זו היא הלילא. (מתקיף לה) רבא [אמר בשלמא] (מי דמי) התם הללו עבדי ה׳ ולא עבדי פרעה הכא נימא הללו עבדי ה׳ ולא עבדי אחשורוש אכתי עבדי אחשורוש אנן. בין לרבא ובין לרב נחמן (בר יצחק) קשיא הא תניא משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו שאר ארצות לומר שירה כיון שגלו חזרו להכשירן הראשון. ותו ליכא (והאיכא) [והכתיב] ויהי איש אחד מן הרמתים צופים (וא״ר אבהו) [אחד] ממאתים צופים שנתנבאו לישראל. אין אתנביי טובא אתנבו כדתניא הרבה נביאים נתנבאו להם לישראל (כיוצאי מצרים ואמרי לה) כפלים כיוצאי מצרים אלא מיהו נבואה שנצרכה לדורות נכתבה שלא הוצרכה לדורות לא נכתבה. רבי שמואל בר נחמני אמר מאי מן הרמתים הבא משתי רמות שצופות ורואות זו את זו רבי (יוחנן אמר רבי אבא) [חנן אמר] איש אחד הבא (משני בני) [מבני] אדם שעומדים ברומו של עולם ומאן נינהו בני קרח דכתיב ובני קרח לא מתו (ותנא) [תנא] משום רבי (אמרו) מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו. שבע נביאות נתנבאו להם לישראל מאן נינהו שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה אסתר. שרה דכתיב אבי מלכה ואבי יסכה וא״ר יצחק יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה (שסכה) [שסכתה] ברוח הקודש (והיינו דכתיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. דבר אחר יסכה שהכל סוכין ביופיה (והיינו דכתיב ויראו אותה שרי פרעה). מרים דכתיב ותקח מרים הנביאה אחות אהרן אחות אהרן ולא אחות משה א״ר נחמן אמ״רב מלמד שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן ואומרת עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל

כיון

עין יעקב

לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה. וקשה דהא הלל רק לא הותירו רק מקרא מגילה אבל לא פחתו הכי [illegible] גם במקרא מגילה [illegible] פחתו פי׳ מקרא מגילה שאסורין בהספד ותענית וק״ל: ולא הותירו. בין במצות [illegible] אמר רב יהודה אמר שמואל הלל זה מי אמרו נביאים שביניהם תקנו לישראל שיהו אומרין אותו [illegible]: יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה [illegible] כל אשר תאמר אליך שרה [illegible] ותקח מרים [illegible]

כיון שנולד משה נתמלא כל הבית כולו אורה עמד אביה
ונשקה על ראשה אמר לה בתי נתקיים נבואתך וכיון
שהטילוהו ביאור *עמדה אמה וטפחה על ראשה אמרה
לה היכן נבואתך והיינו דכתיב °ותתצב אחותו מרחוק
שמות ב לדעה מה יעשה לו מה יהא בסוף נביאותה. דבורה
דכתיב °ודבורה אשה נביאה אשת לפידות (א"ר יצחק)
שופטים ד מלמד שהיתה עושה פתילות למשכן. °והיא יושבת
שם תחת תומר מאי שנא תחת תומר א"ר שמעון בן אבי
שלום משום יחוד. ד"א מה תמר זה אין לו אלא לב אחד
אף ישראל שבאותו הדור (אין) [לא היה] להם אלא לב
שמואל א אחד לאביהם שבשמי' חנה דכתיב °ותתפלל חנה ותאמ'
ב עלץ לבי בה' רמה קרני רמה קרני ולא רמה פכי דוד
ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן. שאול ויהוא
שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן °אין קדוש כה' כי
אין בלתך ואין צור כאלהינו א"ר יהודה בן מנשיא אל
תקרי בלתך אלא לבלותיך בוא וראה שלא כמדת
הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ו מעשה ידיו מבלין אותו
אבל הקב"ה מבלה את מעשה ידיו ואין צור אל תקרי
אין צור אלא אין צייר מנהגו של עולם אדם צר צורה
בכותל ואין יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני
מעים. אבל הקב"ה צר צורה בתוך צורה ומטיל בה
רוח ונשמ' קרבים ובני מעים. אביגיל דכתיב °והנה היא
רוכבת על החמור ויורדת בסתר ההר בסתר ההר מן
ההר מיבעי ליה אמר (רבא) [רבה] בר שמואל מלמד
שבאה על עיסקי הדם הבא מן הסתרים מלמד שנטלה
דם בחיקה והראתה לו אמר לה וכי רואין דם בלילה
אמרה ליה וכי דנין דיני נפשות בלילה. א"ל *מורד
במלכות הוא ולא צריך למדייניה (ונגמר דיניה
וקאי) אמרה ליה עדיין שאול קיים הוא ולא יצא טבעך
שמואל א כה בעולם א"ל °וברוך טעמך וברוכה את אשר כליתני
היום הזה מבוא בדמים (אמר רב תרי) דמים [תרתי
משמע] (דם נדה ודם שפיכות דמים) מלמד שגלתה
שוקה והלך דוד לאורה ג' פרסאות ואמר לה השמיעי לי
שם אמרה לו. °ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול זאת

מכלל דאיכא אחריתי ומאי ניהו דבת שבע ומסקנא הכי
הוה °והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' שם
אלהיך כי הוה אזיל קאמרה ליה (והיה כי ייטב) °[והיטב] שם
ה' לאדוני וזכרת את אמתך אמר רב נחמן היינו דאמרי
אינשי איתתא בהדי שותא פילכא אי נמי שפיל ואזיל
בר אווזא ועינוהי מטייפין. חולדה דכתיב °וילך חלקיה מלכים ב כב
הכהן ואחיקם ועכבור ושפן ועשיה אל חולדה הנביאה.
אשת שלום בן תקוה ובמקום דקאי ירמיה היכי מתנבאה
איהי אמרי בי רב משמיה דרב חולדה קרובת ירמיה
היתה ולא אקפיד עלה ויאשיהו גופיה היכי שביק ירמיה
וקא מישדר לה לחולדה אמר ר' שילא מפני שהנשים
רחמניות הן. ר' יוחנן אמר ירמיה הוא דלא הוה תמן
שהלך להחזיר עשרת השבטים ומנ"ל דאהדור דכתיב
°כי המוכר אל הממכר לא ישוב אפשר דיובל בטל יחזקאל ז
הוא ונביא מתנבא עליו שיבטל אלא מלמד שהחזירן
ירמיה ויאשיה [בן אמון] מלך עליהם מנ"ל דכתיב °מה מלכים ב כג
הציון הלז אשר אני רואה [ויאמרו אליו אנשי העיר
הקבר איש האלהים אשר בא מיהודה ויקרא את
הדברים האלה אשר עשית על המזבח בית אל] וכי מה
טיבו של יאשיה על המזבח בבית אל אלא מלמד
(שירמיה החזירן ויאשיהו) [שיאשיהו] מלך עליהם רב
נחמן (בר יצחק) אמר מהכא °גם יהודה שת קציר לך הושע ו
בשובי שבות עמי. אסתר דכתיב °ויהי ביום השלישי אסתר ה
ותלבש אסתר מלכות. מלכות בגדי מלכות מיבעי ליה
(א"ר חנינא מלמד) [אלא] שלבשתה רוח הקדש כתיב
הכא ותלבש אסתר מלכות וכתיב התם °ורוח לבשה דה"א יב
את עמשי:

ולא דותירו. אלוס: הוץ ממקרא מגילה. ואי"ת נר חנוכה
כבר פסקו הנביאים אבל בימי מרדכי היו חגי וזכריה ומלאכי
מעבדות להירות. ביציאת מצרים אמרו שירה על היס: הלל
נמי נימא. שהוא שירה: ה"ג אמר רבא בשלמא התם הללו עב
ה' ולא עבדי פרעה שהרי לחירות יצאו: אכתי עבדי אהשורושי
אנן. דלא נגאלו אלא מן המיתה: בין לרבא. דאמר להכי לא
אמרי'

עיון יעקב

עמד אביה ונשקה על ראשה. הא דאמר כאן אביה ובשעת השלכה באתה אמה וטפחה יש לומר לפי שדרך האב לשמוח יותר בשמחת בניו כדכתיב בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו שהיא מצטערת יותר בכליון בנים וכן כתיב רחל מבכה על בניה: בתוספות משום ייחוד. כשבאין אליה למשפט. שמעתי כוונת התוס' דהיא היתה מתייראה משום יחוד דהא בכל המשפטים יש חוטא ונהגע דלא שייך יחוד כדאיתא בסוף קידושין לכך מתרץ תוס' כשבאין אליה למשפט דאז יהיו בעינך כרשעים כדאיתא בשעות בתרי ופריצי איכא משום יחוד כדאיתא שם נמי בקדושין. ועכ"ל דכוונת תוס' ע"ד דאיתא בתוס' סוף גיטין דף פ"ח ע"ב ד"ה ולא לפני הדיוטות לאחר שירושלא דלא הוי דנה רק מלמדת הדינים כי אשה פסולה לדון וא"כ אם היתה רק מלמדת הדינים לא היתה צריכה ליחד כלל כי אם ללמוד הדינים עם כמה תלמידים לזה קאמר כשבאין לפניה לדון דהוי כקבלו עליה דכשרי' לדון כמ"ש תוס' שם לאידך תירוצא: רמה קרני ולא רמה פכי. הטעם דשייכא מלתא כתיב במשוך הקרן בהושע ו' משא"כ הפך נשבר וע"ד קרני ראם קרניו בהם עמים ינגח ותרום קרן: אין קדוש כה' כי אין בלתך. אין לבלותך שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מעשה ידיו מבלין אותו אבל הקב"ה מבלה את מעשה ידיו. וצ"ל דז"ש המדרש אתה אמרת קדושים תהיו הסר ממנו המות הפי' כיון דאמרת קדושים תהיו כי קדוש אני ובקדוש כתיב כי אין בלתך שאין לבלותך א"כ הסר ממנו המות וקצ"ל ועיין בחדושינו דברכות דף י': רוח ונשמה קרבין ובני מעיים וכו'. לא הזכיר גידים ובשר ועצמות רק קרבים ובני מעיים שהנשמה והרוח תלוי בהם שאם יפתח או יסתם א' מהם אי אפשר להתקיים וברא אותו בהכונה כדאמרינן בברכת אשר יצר: בסתר ארשב"נ על עסקי דם הבא מן הסתרים. והנר לומר שהלכה אל ההורים ומורים כמו דוד שנקראים הרים כדכתיב במיכה ו' שמעו הרים ריב ה' וכן הוא בהגהות פ' בחקותי ע"ש: א"ל וכי רואין דם בלילה אמרי לו וכי דנין ד"נ בלילה. נלע"ד דאיתא בנדה דף כ' ע"ב פלוגתא דאמוראי אי רואין דם בלילי' לאור הנר או לא ואנו קי"ל דאין רואין דם בלילה וכ"פ הרמב"ם פ"ג מה' איסורי ביאה וצ"ל הטעם כדאיתא במתני' דנגעים פ"ב משנה ב' מפני שהכהה נראה עזה ע"ש וכן במועד קטן דף ח' איתא כנגע נראה לי ולא לאורה ע"ש ואיתא ברמב"ם פ"ג מה' סנהדרין דמקשינן ריבים לנגעים ואין דנין בלילה כדעת ר"מ ובזה מתורץ כיון שאין רואין דם בלילי' דנלמד מנגעים א"כ גם ד"נ אין דנין בלילה: בתוס' ד"ה מורד במלכות הוא. עיין בחדושינו דשבת דף נ"ו ע"ב: בתוס' ד"ה שגלתה שוקה וכו'. קשה הילך גלתה אותה לדקת שוקה לפני דוד וכו' עיין בתשובת מהרי"ן חביב דף קל"ג ע"ב ובדרלוף אהבה מה שמקשים ומתרצים על שהתוספות אינם מתרצים קושיא הראשונה וצ"ל דאפשר לומר כיון דכוונתה היתה להציל בעלה ממות ורוב מהעת שפיכות דמים כו' שאמריה לכך גילתה שוקה ויתאוה להוה דוד ועי"ז יטה אזנו לשמע דבריה והיא לא השיע לו ואצילו מן החטא ויהיו דבריה נשמעין כי כל ירא ה' דבריו נשמעין כדאיתא בש"ס ומה"ט אמר דוד ברוכה את אשר כליתני מבוא בדמים וגם בישרה לו בנבואה שלבסוף יקח אותה במות בעלה על כן לא ימאן לדבריה וא"כ עשתה עבירה לשמה והשתא מדוקדק בפסוק שתה ותפול על רגליה ותאמר בי אני אדני העון וגו' וכן שא נא לפשע אמתך כוונתה על העון באשר אך שעיקר קושית התוס' דלמה גלתה כ"כ זמן שיוכל לילך ג' פרסאות ע"ז ומתרצים תוס' לאור חמתהה וקצ"ל ולפי מה דאיתא במדרש ילקוט דנבל נקרא בליעל היינו מגלה ערוות ואיכו בי קרא ואיכי ג' בגלגולא ואין לומר על לדקת אביגיל כן אלא זה היה בגולנא שלה במה שנהנה עיניה בו בעוד בעלה חי ונגלתה עגונה ולכך אי' בירושלמי שזה פגומה ונחסר ממנו היו"ד וכן הוא בילקוט שם בשם פרקי ר"א ע"ש:

אמרי' הלל דאכתי עבדי אחשורוש אנן הא לאו הכי הוה אמרינן: ובין לרב נחמן. דאמר קריאת מגלה במקום הלל: הא תניא לא הוכשרו שאר ארצות לומר שירה. על נס המאורע להם: כיון שגלו חזרו להתירן הראשון. פירושא הוא: ותו ליכא. נביאים: שהוצרכה לדורות. ללמוד ממנו תשובה או הוראה וכל הנך מ"ח הוצרכו ובה"ג שם מנוים והכן יש ללמוד מסדר עולם אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן יהושע. ופנחס ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבכים זה היה פנחס. ויבא איש האלהים אל עלי זה אלקנה. עלי ושמואל גד נתן ודוד ושלמה עדו קרא (על) [אל] המזבח בבית אל מיכיהו בן ימלא בימי אחאב עובדיה אחיה השילוני יהוא בן חנני בימי אסא עזריהו בן עודד חזיאל הלוי מבני מתניה אליעזר בן דודו ממרישה כולם בימי יהושפט בדברי הימים ובימי ירבעם בן יואש הושע עמוס ובימי יותם מיכה המורשתי ובימי אמציה אמוץ אמון אמר ליה לאמציה מדוע דרשת את אלהי ארם אליהו אלישע יונה בן אמיתי ישעיה בימי מנשה יואל נחום חבקוק בימי יאשיהו צפניה וירמיה ואוריה מקרית היערים ליהויקים בגולה יחזקאל דניאל בשנת ב' לדריוש ברוך נריה שריה מחסיה חגי זכריה ומלאכי ומרדכי בלשן בסדר עולם. ועל דניאל אמרינן לעיל דאיהו לא נביא אלא אפיק דניאל ועיי"ל שמעיה שאמר לרחבעם אל תעלו ואל תלחמו עם אחיכם בני ישראל ב' לא ידעתי: נתבצר להם. לשון גבוה כמו גדולות ובצורות בשמים: כשהיתה אחות אהרן. ועדיין לא נולד משה: פתילות למקדש. למשכן שילה: משום יחוד. (בשעה שבני אדם באין ליטול עצה ממנה יושבת תחת תומר שלא תשב עמם בסתר) שהוא גבוה ואין לו צל ואין אדם יכול להתיחד שם עמה כמו בבית (ותחת שאר אילנות יש צל שיש להם ענפים סמוך לעיקרן): לב אחד. שרף יש לו (בתוך חלל שקורין מדולים) כמו שיש לאילן אגוז אבל אין לו בענפיו אלא בגזעו על פני כל גבהו: רמה קרני ולא רמה פכי. זו היא נבואתי שנתנבאה על שאול ויהוא שלא נמשך מלכותם במשיחת דוד ושלמה כתיב קרן השמן ובמשיחת שאול ויהוא כתיב פך השמן. וכי רואין דם בלילה. שנאמר אם אשאיר (לנבל) [מכל אשר לו] עד אור הבקר משתין בקיר. ש"מ דהוה לילה וכי רואין דם בלילה אם טמא אם טהור והלא צריך להבחין מראיתו אם אחד מראות דם הטמאים באשה הוא: וכי דנין דיני נפשות בלילה. והא כתיב דינו לבקר משפט וכתיב והוקע אותם לה' נגד השמש ודוד אומר אם אשאיר לנבל מכל אשר לו עד אור הבוקר וגומר: גליתני. מגעת אותי: מבוא בדמים. דם נדה ושפיכות דמים: שגלתה שוקה. ונתאוה לה [ותבעה] ולא שמעה לו כדמסיים ואזיל: לפוקה. לי כשלון ברכים כדכתיב ופיק ברכים: הי"ג זאת מכלל דאיכא אחריתי ומאי ניהו מעשה דבת שבע ומסקנא הכי הוה. וה"פ מדהוה לי' למיכתב ולא תהי' לך לפוקה וכתיב זאת מכלל שנתנבאה לו שסופו להכשל באשה אחרת ומאי ניהו בת שבע ומסקנא הכי הוה סוף שעלתה לו כן אלמא נביאה היא שנתקיימה נבואתה: בהדי שותא פילכא. בעוד שהאשה מדברת היא טוה כלומר עם שהיתה מדברת עמו על בעלה הכירה בו על שלמה שאם ימות נבל יבאנה: מטייפין. נופים נערשוק: ובמקום ירמיה היכי נתנבאה איהי. הרי ירמיה עמד משנת י"ג ליאשיהו שנא' אשר היה דבר ה' אליו (בימי יאשיהו) [ירמיהו] והספר נמצא בשנת י"ח ליאשיהו ועליו שלח אל חולדה:

עי' הגי' ברש"י

כי המוכר אל הממכר לא ישוב. יחזקאל אמרו והוא נתנבא בתוך י"א שנה שבין גלות יכניה לחרבות ירושלים ונתנבא שיהא בטל היובל והמוכר שדהו לא ישוב לו: אפשר היובל בטל. משגלו עשרת השבטים (בזמן) [בימי] יחזקיהו שנא' לכל יושביה בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן כגלא אתה אומר משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה [כבר] בטלו היובלות ויחזקאל נתנבא אחר זמן שיבטל: אלא מלמד שירמיהו החזירן. באותה שנה שנמצא הספר והיא שנת י"ח ליאשיהו וכששלח על דברי הספר אל חולדה לא היה ירמיהו שם (ויאשיהו המלך מלך עליהם) וחזרו למנות את היובל ולא הספיקו למנות אלא ה' שמיטות עד שחרב הבית: ויאמר מה הציון. ביאשיהו כתיב בהיותו בבית אל ושרף עצמות הכומרים על המזבח שעשה ירבעם: מה טיבו בבית אל. והלא משל מלכי ישראל היה אשר שם העמיד ירבעם את העגל: שת קציר. עשה חיל וגדולה כמו תשלח קצירה עשה קציר כמו נטע:

תוספות ה"ג מאי מבוא בדמים תרי דמים דם נדה וש"ד מלמד שגלתה שוקה ולא גרסינן איכא דאמרי מלמד שגלתה שוקה דהא השתא מפרש מאי תרי דמים ועד השתא לא פריש להו: שגלתה שוקה והלך דוד לאורה ג' פרסאות. קשה היאך אותה צדקת גלתה שוקה לפני דוד וע"ק דמחזי כגוזמא לומר שהלך לאור שוקה ג' פרסאות וי"ל דנשנא ספרים מדוייקים שנקד בהן לאורה כלומר לאור שלה פירוש נתאוה לה דוד והלך באור אמימות התאוה ג' פרסאות:

הרי"ף אין קדוש כה' כי אין בלתך אל תקרי אין בלתך אלא אין לבלותך וכו'. נראה דהקושיא דלא ניחא דקרא שפיר דקדוש אמר אין קדוש כה' דמשמע דיש קדוש זולתו אבל אין קדוש כמוהו ולבסוף כתיב כי אין בלתך כלל לזה אמר אל תקרי כי אין בלתך דלעולם יש קדוש זולתו שלזה נקראו המלאכים קדישין במאמר קדישין שאלתא ונביאים נקראו קדושים דכתיב קדושים תהיו לה' אלהיכם אבל אין קדוש כה' פי' קדושתו למעלה מקדושתכם ומ"ש אין בלתך הוא אין לבלותך שהקב"ה מבלה מעשיו והוא חי וקים לעד:

והרשב"א ז"ל כתב בפי' הגדות דע כי הגיהנם מקום ידוע לרוע עונש והצער ר"ל לכל דברי צער וחליים והפגעים והגלות והדומה להם והוא שאמר החכם לתלמידיו ומזהירם אחר שהם סובלים בעוה"ז הגופני הגלות והפגעים שישתדלו לקנות המנוחה וההשקט בעולם הנשמות ולא יענשו גם בבא ואמר במטותא מנכון דלא תירתון תרתי גיהנם. ומפני שאמר הכתוב ובני קרח לא מתו דקדק החכם הזה שנענשו והגיע עונשם למיתה רק שעשו תשובה ולא מתו והוא שאמז"ל שעשו תשובה ואמרו משה אמת ותורתו אמת והם בדאים ונבקע הארץ אשר תחתיהם נתבאר להם מקום שם שישבו עליו ולא נבלעו כאשר יארע לפעמים במקומות המתבקעים שישאר קצת מקום שלא יתבקע וינצלו בו אנשים ואלו היו ראוין להתבלע זולתי שעשו תשובה ונעשה להם נס ונשאר תחתיהם קצת מקום בתוך הבקעה שלא נפל ועמדו עליו ומפני שהיה ראוי ליפול אלא שנשאר אותו מקום בתוך הבקעה בהשגחה מאתו יתברך נתגלתם אמרו כאן שעמדו ברומו של עולם עד כאן:

מהרש"א הו"ל ממקרא מגילה כו'. פרש"י וא"ת נר חנוכה כבר פסקו הנביאים כו' עכ"ל לא בעי למימר כיון שפסקו הנביאים היה להם רשות להוסיף נ"ח דאין סברא שיהא לחכמים כח יותר מהנביאים אלא דבנ"ח נמי מצאו חכמים בשום דרשה רמז בתורה כדאיתא במדרשות אלא דה"ק דאף המ"ח נביאים לא הותירו אלא מקרא מגילה והא דלא תקשי הא דתיקן שלמה עירובין ונ"י דאין זה מקרי מותיר על מה שכתוב בתורה דעירובין אינו רק גדר להוצאת שבת מרה"י לר"ה ונ"י משום סרך תרומה משא"כ מקרא מגילה ונ"ח שהם מצות בפני עצמם ועוד פרש"י אבל בימי מרדכי היו נביאים חגי זכריה ומלאכי עכ"ל מרדכי גופיה היה נביא כפרש"י ומס"ע וכן אסתר היתה נביאה בימי מרדכי כדלקמן ונראה דלכך

נקט

נקט הכא נביאים ונביאות דמקרא מגילה הותירו ע"י מרדכי ואסתר שהיה הוא נביא והיא נביאה: **ומה מעבדות להירות אומרים שירה כו'.** היינו שירת אז ישיר שהוא סיפור הנס דקריעת ים סוף שיצאו מעבדות לחירות ומייתי ק"ו לשירת מקרא מגילה שמספר בו ג"כ הנס ממיתה לחיים אבל לענין הלל ליכא ק"ו וכדמסיק שאין אומרין הלל על נס שבח"ל כו' והוא מפורש בחידושינו פ"ק דעירובין ע"ש: **קריאתה זו הלילא כו'.** ולפ"ז מהאי ק"ו ומה מעבדות כו' יש ללמוד למקרא מגילה בין בלילה ובין ביום כמו שקורין הלל בפ . בלילה וביום ולעיל דריש ליה מקראי ע"ש: **ממאתים צופים כו'.** דכמה פעמים נקרא נקרא' עירו הרמתה וכאן כתיב הרמתים בלשון רבים למדרש למר כדאית ליה אחד ממאתים צופים כו' ואל"ף מרמתים כתה והר' שבו כמי רמז על מאתים ולמר ב' רמות הוו סמוכות צופים זו לזו כפרש"י בספר שמואל לפי פשוטו ולכך נכתב בלשון רבים רמתי' ובודאי באחד מהם היה דר אלקנה וע"כ לגבי ביתו כתיב רמתה לשון יחיד כדכתיב הרמתה אל ביתו ולמר הבא מבני אדם שעומדין ברומו של עולם כו' דבד"ה מייחס את אלקנה לבני קרח ולכך נכתב רמתים לשון רבים ורמתה אחד כמשמעה שעירו נקראת רמתה. ואמר **ברומו של עולם כו' מקום נתבצר כו'.** והוא מפורש פ' חלק ויש לדקדק אדפריך ותו ליכא מהך דרשא מר' צופים שנתנבאו כו' לפרוך מקרא המפורש בתורה מע' זקנים דכתיב בהו ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו וגו' וי"ל דאותן ע' זקנים לא נבאו אלא ע"י בקשתו של משה שאמר ולמה לא מצאתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי ויאמר ה' אספה לי ע' זקנים וגו' ואצלתי מן הרוח וגו' ולכך לא פריך ליה לחשבינהו בכלל. מספר הנביאים: **כפלים ביוצאי מצרים כו'.** והא דקאמר אחד ממאתים צופים כו' היינו באותו הדור של אלקנה אבל בכל הדורות היו בהן כפלים כו': **שמע בקולה כו'.** מפורש בב"ר לקול רה"ק שיך מה דאת אמר ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ודרשו כן משום דמלת בקולה מיותר דלא הל"ל רק כל אשר תאמר אליך שרה שמע כי גו': **אשת לפידות שהיתה כו'.** דכמה כתובים מייחס האשה אחר אישה כגון אשת חבר הקיני ושם אשת שאול אחינועם שהאיש מפורסם והרבה כמוהו משא"כ הכא דלפי פשוטו לפידות הוא אישה אינו מפורסם ואדרבה היא מפורסמת ביותר כדכתיב והיא שופטה וגו' וע"כ דרשו לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש ובזה זכתה לנבואה ולאור התורה שהיתה שופטת את ישראל: **מ"ש תחת תומר כו'.** דאין זה הודעה למקום שהיא יושבת דכמה אילנות תמרים יש בא"י וקאמר לאשמועינן תחת תומר ולא תחת אילן אחר משום דהתומר אין לו ענפים למטה ואין יחוד וד"א אין לו אלא לב אחד כו' דהיינו לב אחד של גזעו הולך ביושר מלמטה למעלה משא"כ שאר אילנות דגם הענפים יש להם לב והם נוטים לכאן ולכאן: **א"ל ברוך טעמך וברוכה וגו' מבוא בדמים. דמים תרתי משמע כו'.** נראה דהך דרשה עיקרא לא נפקא ליה מלשון דמים שהוא לשון רבים דמלינו הרבה כמוהו במקרא גבי ש"ד כמו איש דמים ומרמה וגו' הצילני מדמים וגו' ועוד אמאי לא מייתי הכא קרא דלעיל מיניה א"ל אביגיל אשר מנעך ה' מבוא בדמים דמים תרתי משמע אלא דעיקר דרשה מהאי קרא שא"ל דוד ברוך טעמך וברוכה את וגו' דהיינו שדבורה לא היה בטעם כדאמרי' דע"י שא"ל דוד וכי מראין דם בלילה א"ל היא וכי דנין דיני נפשות בלילה וקאמר דלפי דרשה דמים תרתי משמע דהיינו שהוא מנע עצמו מלראות דמה בלילה וגם שהיא מנעה אותו מש"ד ולפי זה ל"ג מאי מבוא בדמים וגו' כמ"ש התוס' אלא דגרסינן מבוא בדמים דמים תרתי משמע וכן הוא

הגי' בכל הספרים שלנו ועל זה כתבו התוס' ה"ג תרי דמים דם נדה וש"ד מלמד שגלתה שוקה ולא גרסינן א"ד שגלתה דהא השתא מפרש מאי תרי דמים כו' ע"ש נראה מדבריהם דדם נדה השתא מפרש לה ע"י שגלתה שוקה התאוה לה וא"ל השמיעי לי ביאי נדותה אבל קשה דהא במה שתבע לה קיס לי' בדרבה מיניה באיסור א"א שהיא במיתת ב"ד וע"כ נראה לקיים גירסת הספרים דגרסינן א"ד מלמד שגלתה כו' וה"פ א"ד מה שא"ל ברוך טעמך וגו' לאו אדם נדה קמכוון שמנע עצמו מלראות דמה בלילה וגם מנע עצמו מלדון ד"נ בלילה כדאמרי' לעיל אלא דאהא קא"ל ברוך טעמך וגו' מבוא בדמים שע"י שגלתה שוקה א"ל השמיעי לי כו' והיינו בדמים תרתי משמע דהיינו שמנעה אותו מב' מיתות ב"ד דהיינו מש"ד ומאשת איש וסמיך עלמו שהיא מנעה אותו ג"כ מאיסור א"א מדכתיב ולא תהיה לך זאת לפוקה מכלל דאיכא אחריתי כה"ג איסורא א"א: **והלך לאורה ג' כו'.** בתוס' הקשו האיך גלתה אותה לדקת שוקה לפני דוד וע"ק דמיחזי כגוזמא לומר שהלך לאור שוקה ג' פרסאות כו' ע"ש ולא ידענא מי הגיד להם שבפני דוד אחר שבאתה אליו גלתה שוקה דלא משמע כן אלא דרחוק ממנו שלשה פרסאות והיא לא ידעה ממנו והוא לא ידע ממנה שם גלתה שוקה אלא שמאיר לו הלילה ע"י שגילתה שוקה מרחוק ג' פרסאות עד שבאתה אליו כדכתיב ותפגוש אותם אז הרגיש שהליל' מאיר לו משוקה שגלת' ואין זה מיחזי כגוזמא דמלינו כה"ג בפ"ק דברכות חזייה ר"י דגני בבית אפל גלייה לדרעיה ונפל נהורא כו': **א"ל והיה כי ייטב ה' וגו'.** האי קרא קודם תשובת דוד לה כתיב אלא דמשמע ליה דאין ענינו כאן בדבריה אלא כי הוה מפטרה מיניה א"ל כן ואין מוקדם ומאוחר בתורה ונראה דמייתי ליה הכא דגם בזה היתה מתנבאה שימות נבל והוא יזכור אותה אז ביפיה וכפרש"י בס"פ החובל: **היכי מתנבאה כו'.** דהא ירמיה כמי מתנבא כן על הגלות והוא כבר נתנבא מקודם בשנת י"ג למלך יאשיהו וזה היה בשנת י"ח ומשני דקרובת ירמיהו היתה כדלקמן דשניהם מרחב הזונה יצאו: **רחמניות הן כו'.** אינו נראה דה"ק דלכך שדר לה דרחמניות הן ותתנבא לו לטובה וכי משום דרחמניות הן תשנה נביאותה מרעה לטובה ואם היה ירא שירמיה יתנבא לו לרעה גם היא ודאי תאמר כן אלא די"ל דרחמניות הן ותבקש עליהן רחמים לשנות מרעה לטובה: **אפשר יובל בטל כו'.** ר"ל דיחזקאל היה מתנבא שיגלו ישראל ולא ישיב המוכר לנחלתו ביובל ואם לא היה נוהג היובל בלא"ה כמי לא ישוב לנחלתו אבל אם היובל נוהג ה"ק קרא המוכר לא יתאבל במכירתו דהא בלאו הכי יגלה מנחלתו אך יתאבל מיהת על גלותו כיון דיובל היה נוהג אי לאו הגלות היה שב לנחלתו ביובל: **על המזבח בבית אל גו'.** תחלת הענין ה"ל לאתויי דכתיב וגם המזבח אשר בבית אל וגו' נתץ וישרוף גו' ויפן יאשיהו וגו' מה ענינו של יאשיהו על המזבח כו' וי"ל דאפשר דלא שבו עשרת השבטים אלא שיאשיהו הלך לשם לבטל ולאבד עבודת כוכבים שהניחו שם כשגלו אבל בהאי קרא ויאמרו אליו אנשי העיר וגומר ויקרא את הדברים אשר עשית בבית אל וגו' משמע דאנשי העיר הן הן ששבו וזכרו כל המעשים אשר היו בימי ירבעם. **גם יהודה שת קציר וגו'.** דלעיל מיני' משתעי קרא הזכית לאפרים כטמא ישראל דהיינו ע"י עון ירבעם שהוא מאפרים נטמאו ישראל מתחלתן וע"י כך גלו ואמר ואעפ"כ יש להם עוד תקוה. דיאשיהו שהוא מיהודה שת קציר לך בשוב וגו': **שלבשתה רוה"ק כו'.** מלכות היא האחרונה מי' ספירות ונמנה רה"ק משפיע על האדם הזוכה לכך ומייתי עליה דכתיב ורוח לבשה וגומר ודאי התם לאו ברה"ק איירי דלא מלינו בו שום נבואה דאי הא דאמר שלום לך שלום וגו'

כמוה הוה כיחשביה לעמשא כמי במ"ח נביאים דנבואה שהוצרכה הוא אלא דלשון רצון הוא כמ"ש המפרשים וכמו ותהי על יפתח רוח ה' וגו' ולא מייתי ליה הכא אלא דהלימו לשון לבישה לגבי רוח:

הרי"ף אין צור אל תקרי אין צור אלא אין צייר וכו'. הוקשה למהר"ל דבשלמא בקדושה שאינו למלאכים ולנביאים שנקראו קדושים שפיר קאמר אין קדוש כה' אבל צור לא מצינו שנקרא צור אלא הקב"ה הצור תמים פעלו וכתיב צור ילדך תשי וכיון שאין צור זולתו אין הוא אומר ואין צור כאלהינו דמשמע דיש צור זולתו אלא אינו כאלהינו הא דרשו ואין צייר כאלהינו שהקב"ה שמנהגו של עולם יש צייר צר צורה בכותל ואינו יכול להכניס בה רוח ונשמה וכו' אבל הקב"ה צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה: בסתר הסר מבעי ליה מלמד שגלה על ספקי דם. שנא' מהסתרים מלמד שנטלה דם בחיקה והראה לו. צריך לבאר מאי מלמד שגלה על ספקי דם מלמד שנטלה ושני למודים הללו היכן הם ונראה דהוקשה לו כיון שראתה מקום מעלה הוא איך הוא אומר בסתר הסר והיה לו לומר יורדת בתחתית הסתר או מן הסתר לזה דרשו מלמד שגלה על ספקי דם היוצא מהסתרים דזהו מה שאמר כאן בסתר אבל עדיין קשה כפי דרשה זו שאמר בסתר על דם של בין הסתרים א"כ מה ענין לומר הסר כאן והיה לו לומר יורדת בסתר ואם תמצא לומר שהיה עם הר היה לו לומר והיתה יורדת מן הסר בסתר לזה דרש מלמד שנטלה דם בחיקה והראה לו וכפי זה מלת הסר הוא מלשון הראה שהראתה לו דם של בית הסתרים: אשר כליתני היום. היום מבוא בדמים אמר רב תרי דמים דם נדה ודם ש"ז. תימה דלא חשיב נמי איסור א"א שהיא מנעתו בדבריה שאמרה ולא תהיה זאת לך לפוקה וגו' ונראה שהיה בדעתו של דוד להרוג לנבל ונמלך היה איסור א"א אבל היה בדעתו לבא עליה מיד אחר הריגתו של נבל והיתה נדה נמצאו שם נדה וש"ז ו'י"א תלמוד בדבריה שאמרה עדיין לא יצא טבעך להיות נקרא מורד בהלכות שעדיין שאול קיים יעיב אמר לא בחוץ טבעך. כי בדבריה שאמרה לו שאינו נקרא מורד במלכות ניצול מאיסור נדה וש"ז. ועדיין צריך ביאור למה לא דרשו כן מהפסוק הקודם שאמרה חי ה' וחי נפשך אשר מנעך מבא בדמים הוא על דמים רבים דם נדה ודם ש"ז ואפשר שעדיין כשאמרה כן לא נתרצה דוד שלא להרוג לנבל כי כל דבריה אלה היו לפייס ולהתחנן לפניו שלא להרוג את נבל וכפי זה מה שאמרה מנעך מבוא בדמים הוא על דמים רבים אחרים שמנעו ה' מבא בדמים כגון במערה שהלא לשאול סוגלו ולא הרגו אבל בפסוק הזה כתיב אשר כליתני היום הזה מבוא בדמים וכתיב מבא בדמים הוא לרמוז שאילו בא בדם נבל שהרגו גם היה נכשל בדם נדה לבא על אביגיל בנדתה והכיון שמנעתו שלא להרגו ניצול ג"כ מדם נדה וגם אפשר שרמז לומר מבא בדמים על ביאת איסור בדם נדה ולכך לא אמר משפוך דמים או לשפוך דמים: ובמקום דקאי ירמיה היכי מתנבאה איהי וכו'. וקשה דלעיל נמי גבי חנה ליקשי הכי במקום דקאי עלי היכי מתנבאה איהי וכן גבי מרים היכי התנבאה ביומי משה וי"ל דלעולם במקום דיש נביאים נתנבאו ג"כ נשים נביאות ושאני דהתם גמרא במולדה הוא להיות נבואתה ביחוד על ישראל ועל ירושלים ובמקום ירמיה שהיה מתנבא על ישראל היכי מתנבאה חולדה על צרכן של ישראל:

כא סס **אמר** רב נחמן לא יאה יוהרא לנשי תרתי נשי נביאות הוא דהויין יהיראן וסניין שמייהו חדא שמה זיבורתא וחדא שמה כרכושתא בזיבורתא כתיב בה
שופטים ד °ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם ואילו איהי לא אזלא
מלכים ב כב לגביה. בכרכושתא כתיב בה °אמרו לאיש אשר שלח אתכם אלי ולא קאמרי להו אמרו למלך. אמר רב נחמן (אמר רב) חולדה הנביאה מבני בניו של יהושע היתה
שם יהושע כד כתיב הכא °בן חרחס וכתיב התם °ויקברו אותו בגבול

יהושע יט נחלתו בתמנת (סרח וכתיב) חרס. איתיביה רב עינא סבא לרב נחמן (ואמרי לה רב עירא סבא לרב נחמן) ח' נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה ואלו הן נריה ברוך שריה ומחסיה ירמיה חלקיה חנמאל ושלום רבי יהודה אומר אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה
מלכים ב כב היתה כתיב הכא °בן תקוה וכתיב התם °את תקות
יהושע ב חוט השני הזה א"ל עינא סבא ואמרי לה פתיא אוכמא מיני ומינך תסתיים שמעתתא דאינגיירה ונסבה יהושע
ד"ה א ז ומי הוה ליה בני ליהושע והכתיב °נון בנו יהושע בנו
דף טו בני לא הוו ליה אבל בנתא הוו ליה. *בשלמא אינהו מפרשי אבל אבהתייהו מנא לן כדעולא דאמר עולא כל מקום ששמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא ולא בן נביא כל ששמו ושם עירו מפורש בידוע שהוא נביא מאותה העיר שמו ולא שם עירו בידוע שהוא נביא מירושלים במתניתא תנא כל שמעשיו סתומין ומעשה אבותיו
צפניה א סתומין ופרט לך הכתוב באחד מהם לשבח כגון °דבר ה' אשר היה אל צפניה בן כושי בן גדליה בן אמריה בן חזקיה בידוע שהוא צדיק בן צדיק וכל (שמעשיו סתומין ומעשה אבותיו סתומין ופרט) [שפרט] לך
ירמיה מא הכתוב באחת מהם לגנאי כגון °בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע מזרע המלוכה בידוע שהוא רשע בן רשע. אמר רב [נחמן] מלאכי זה מרדכי ולמה נקרא שמו מלאכי מפני שהוא שני למלך. מיתיבי ברוך בן נריה ושריה בן מחסיה ודניאל איש חמודות ומרדכי בלשן חגי זכריה ומלאכי כולם נתנבאו בשנת שתים לדריוש (קא חשיב מרדכי וקא חשיב מלאכי) תיובתא:

לא יאה יוהרא לנשי. לא נאה הגיבות לנשים: **וסניין שמייהו:** שמותיהן מגונין: **זיבורתא.** דבורה: **כרכושתא.** חולדה: **בן תרחס.** ולעיל דקרא על בעלה קא מפקיד מיהו במעשה דידה כתיב: **מיני ומינך** כו'. על ידי ועל ידך יתפרש למחית על דבר זה והא היא: **נון בנו** וגו'. לא כתב אחריו יהושע בנו עד יהושע ויהושע ולמטה לא ייחס אחד: **בשלמא אינהו.** ירמיה וחנמאל ברוך ושריה מפרשי בנבואה חנמאל דכתיב ויבא אלי חנמאל בן דודי כדבר ה'. ברוך ושריה עליהם שהיו תלמידי ירמיה. ברוך דכתיב ומפיו יקרא אלי את הדברים האלה ואני כותב על הספר וגו' שריה בסוף ספר ירמיה הדבר אשר צוה ירמיהו הנביא את שריה בן נריה בן מחסיה והלכו בתלמידי הנביאים שהיו נביאים נחה רוח אליהו על אלישע ויהושע תלמידו של משה ולקמן פריך בברייתא ברוך בן נריה ושריה בן מחסיה ודניאל ומרדכי ותני חגי ומלאכי כלם נתנבאו בשנת שתים לדריוש: **ישמעאל בן נתניה.** שהרג את גדליהו בן אחיקם הצדיק: **בשנת שתים לדריוש** האחרון

עין יעקב

לא יאי יוהרא לנשי. פי' אפילו לנשי שהם נביאות [illegible]

האהרון. נתכנאו לבני הגולה שיחזרו לבנות בה״מ שנתבטלה המלאכה י״ח שנה ע״י השמרוני׳ משהתחילו בה בימי כורש:

יי׳ תוס׳ בגמרא אבילו נבייוחן אית להו חתנות.

תוספות איגורי אגירה וכו׳. וא״ת והאומרי׳ בהגדל לא תתחתן בם *דנבירותן אית להו חתנות ופירש בה״ג דרחב לאו משבעה עממין הות:

מהרש״א וקניין שמיידהו כו׳. ר״ל אע״ג דקניין שמייהו והוה להן להשפיל ולהכנע עצמן לפי שמותיהן חולדה ודבורה שהם שפלים בבריות והם לא עשו כן אלא דהוו יהירין נגד אנשים חשובים כגון יאשיהו וברק: **בן הרחם כו׳.** פירש״י אע״ג דקרא על בעלה קאמר כו׳ עכ״ל וכן ל״ל גבי בן תקוה לקמן בסמוך ונראה דילא להם זה הדרש משום דבכ״מ שמייחס האשה על שם אישה המפורסם כגון יעל אשת חבר וגו׳ ואביגיל אשת נבל הכרמלי וכמוהו הרבה כמ״ש לעיל לא מלינו בהו שמייחס את האיש ההוא אחר אבותיו והכא שמייחס חולדה הנביאה אשת שלום וגו׳ אישה שלום היה מפורסם כמפורש שם שהיה שומר הבגדים של המלך ולא ה״ל לייחסו כלל אחר אבותיו שלום בן תקוה בן חרחס ולכך דרשו תקוה וחרחס לרמוז על חולדה דבה משתעי קרא שהית׳ מיהושע ומרחב כדלקמן: **יצאו מרהב כו׳.** ובמדרש ילקוט מייתי בזה קרא דד״ה וממשפחות בית עבודת הבון לבית אשבע אלו בני רחב הזונה שהטמינה המרגלים בבון לבית אשבע שנשבעו לה המרגלים ע״כ אבל האי קרא בבני שלה בן יהודה חשיב להו הא דאמר שהיו הח׳ כהנים בירמיה ואביו חלקיה מפורש מן הכהנים וכן חנמאל היה בן שלום דודו של ירמיה מקתמא מאב היה אבל בברוך ואביו נריה וכן בשריה ואבי אביו מחסיה לא ידענא מפורש שהיו כהנים גם יש עיון בזה לפי מה שאמרו לעיל מ״ח נביאים עמדו כו׳ ומסיק טובא הוו כפלים כיולאי מלרים אלא דהנך מ״ח הולרכו לדורות ללמוד תשובה או הוראה וכתב רש״י לעיל שהן מנוין בסדר עולם וחשיב בינייהו ברוך ונריה אביו וכן שריה ומחסיה אבי אביו ולא כמולא מוזכר בנריה ובמחסיה שום נבואה שהולרכו גם קשה אמאי לא חשיב חנמאל שהוזכרה בו נבואה כמ״ש ויבא אלי חנמאל גו׳ בדבר ה׳ וגו׳ ונראה הא דלא חשיב הכא בכלל מ״ח נביאים בלעם ואיוב וחבריו דלא חשיב הכא אלא נביאי ישראל ואף ע״ג דאליהו בן ברכאל מישראל הוה כדאמרינן פ״ק דב״ב מ״מ עיקר נביאותיה לאוה״ע כדאמר כמי התם איוב מישראל מ״מ עיקר נביאותי׳ לאוה״ע וע״ש מה שיש לדקדק שם בדברי התוס׳: **פתיא אוכמא כו׳.** פי׳ בערוך כלי שחור ע״ש ונראה דלא לגנאי היה מתכוון ר״נ לומר כן לרב עינא אלא לשבח כדאמרי׳ בר״י ב״ח שאמרה לו בת קיסר חכמה פוארה בכלי מכוער כולי וא״ל אילו הוו שנו הוו גמירי טפי כמפורש שם **ושם אביו בנביאות כו׳** כיון דהזכירו בנביאות איש מפורסם הוא ולא אילטריך ליה ליחסו ע״ש אבותיו אי לאו משום חשיבותיה דגם אביו נביא היה וכיולא בזה אמר בסמוך לענין מעשים כספרש כו׳ מהם לשבח כו׳ ובהיפך כל שפרש לך הכתוב באחד מהם לגנאי כו׳ כגון ישמעאל בן נתניה כו׳ דמפורש שם רעתו לא ה״ל לייחסו אחר אבותיו אי לאו להודיע שגם הם רשעים היו: **שמו ושם עירו בידוע כו׳** ר״ל דהיינו שנקרא כן ע״ש עיר שנולד בה ואם לא נזכר שמו ע״ש עירו בידוע שלידתו בירושלים הוא ועד״ז יש לפרש המקרא נכבדות מדובר בך עיר האלהים גו׳ דהיינו בענין שריית השכינה ונבואה כי אזכיר רהב ובבל ע״ש הנביאים שזה שם עירו לידעי שנולד שם וכן פלשת וצור עם כוש אזכור בשם עירו שזה יולד שם אבל ולציון יש יתרון דיאמר בה איש ואיש דהיינו בין שנזכר שמו על שם ציון ובין שלא נזכר שמו עליה אלא מסתמא יולד בה אותו הנביא כי יש מעלה לירושלים כי עליון יכוננה בשריית שכינתו שם וקרוב לזה יתפרש בחידושינו במס׳ כתובות פ׳ המדיר ע״ש: **ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה שני למלך כו׳.** ר״ל דהוא חשוב כמלאך:

תניא רבי יהושע בן קרחה אומר מלאכי זה עזרא כב סס וחכמים אומרים מלאכי שמו. אמר רב נחמן (בר יצחק) מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא דכתיב בנבואתיה דמלאכי °בגדה יהודה ותועבה נעשתה מלאכי בישראל וירושלים [כי חלל יהודה קודש ה׳ אשר אהב ובעל בת אל נכר] ומאן אפריש נשים נכריות מישראל עזרא דכתיב °ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר עזרא י לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים נכריות מעמי הארץ. תנו רבנן ארבע נשים יפיפיות היו בעולם ואלו הן שרה רחב אביגיל ואסתר ולמ״ד אסתר ירקרקת היתה אפיק אסתר ועייל ושתי. תנו רבנן רחב בשמה זנתה. יעל בקולה. אביגיל בזכירתה. מיכל בת שאול בראייתה. א״ר יצחק כל האומר רחב רחב מיד נקרי. א״ל רב נחמן אנא אמינא ולא מקרינא ולא איכפת לי מינה אמר ליה כי קאמינא ביודעה ומכירה קאמינא:

בגדה יהודה וגו׳. סיפי׳ דקרא ובעל בת אל נכר: **בשמה** זנתה. המזכיר את שמה נגרר אחרי תאות זנות: מיד נקרי. רואה קרי:

תוספות ד׳ נשים וכו׳. תימא להרב אלחנן אמאי לא חשיב חוה דאמרי פרק חזקת הבתים שרה בפני חוה כקוף בפני אדם וי״ל דלא חשיב אלא הנולדות ע״כ:

מהרש״א מלאכי זה עזרא כו׳. הכא לא בא לפרש ולמה נקרא שמו מלאכי ואפשר משום שהוא דבר פשוט בו ע״ש שהיה עזרא כמלאך אלהים בתורתו כמ״ש ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה׳ לבאות הוא גו׳: **ארבע נשים יפיפיות כו׳.** לאו מקרא יליף לה דכתי׳ בהו שהיו יפות דברחל ועוד בשאר נשים מלינו כיולא בהם יפת תואר ויפת מראה ועוד רחב דחשיב הכא בד׳ נשים לא מלינו לה האי לישנא אלא קבלה היה להם דד׳ נשים אלו לא היו להן כיולא בהן ביופי וז״ש יפיפיות לשון כפל היופי שהוכפלו ביופי ולא חשיב חוה משום דלא חשיב אלא ד׳ הנולדים מאשה כמ״ש התוס׳ ורמז בזה יפיפית מבני אדם גו׳ דהיינו הנולדים מבני אדם ילתה חוה מן הכלל שלא נולדה מבני אדם: **רהב בשמה זינתה כו׳.** גם אלו דברים קבלה בידם ונראה דיש קלת רמז בהם מקרא רחב בשמה מדכתיב בה אשה זונה ושמה רחב ויעל בקולה דכתיב בה ותאמר אליו סורה אדוני סורה וגו׳ שע״י דבורה וקולה תבעה סיסרא לזנות כמ״ש בין רגליה כרע שכב גו׳ כמפורש במס׳ נזיר ואביגיל בזכירתה כמ״ש לעיל וזכרת את אמתך גו׳ שבוכה בו שע״י זכירתה ישאנה ומיכל בראייתה דכתיב בה ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון גו׳ ובתר הכי כתיב וישב דוד לברך את ביתו ותצא מיכל לקראתו

עיון יעקב.

ד נשים יפפיות היו בעולם אע״ג דכתיב שקר החן והבל היופי) אשה יראת ה׳ היא תתהלל מ״מ כשהיא יראת ה׳ אף מעלת היופי תתהלל בה ולמאן דמפיק אסתר ועייל ושתי אע״ג דכתיב לא תתנם לא תחן להם חן מ״מ י״ל להראות גודל הנס שלע״פ שושתי היתה מעולה כ״כ ביופי אפ״ה ע״ז הגם הרג ושתי ולקח אסתר שנעשה ע״י תשועה לישראל. וע״ל דזהו הכל למעלת בריאת ה׳ שברא בריות נאות כל כך בעולמו:

לקראתו גו' דאשמועי' קרא דלא רצתה ללאת ונוכיח שלא יראנה שום אדם וכענין כל כבודה בת מלך פנימה דאפילו אשה בת מלך כמו מיכל כבודה פנימה שלא יראנה אחר: אנא אמינא רחב ולא כו'. דברייתא דקתני בשמה זינתה לא משמע אלא שנתאוה לזנות ולא שיהיה נקרי ולכך פריך ליה לר"י דאמר מיד נקרי הא אנא אמינא כו' ובברייתא נמי לא קתני אלא רחב בשמה אבל הכא לגבי נקרי נקט כפול רחב רחב ומשני ביודעה ומכיר' ופרש"י פ"ק דתענית יודעה היינו מכירה ועי"ל ביודעה מומם כמו ואם לא ידעה דהיינו ע"י שידעה מכירה ואז נקרי:

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וגו' מאי *אמר רב אמר שנבה לבו של המן מאחשורוש (א"ד על אחשורוש רב שימי בר חייא) [ושמואל] אמר גבר מלכא עילאה ממלכא תתאה (דלא עביד דינא) ותבואנה נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל מאי ותתחלחל רב אמר שפירסה נדה (ושמואל) [ורבי ירמיה] אמר שהוצרכה לנקביה ותקרא אסתר להתך אמר רב התך זה דניאל ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו ושמואל אמר שכל דברי מלכות נחתכין על פיו ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה אמר רבי יצחק (נפחא) שלחה ליה שמא עברו על חמשה חומשי תורה דכתיב ביה °מזה ומזה הם כתובים. ויגידו למרדכי את דברי אסתר ואילו איהו לא אזיל לגביה (א"ר אבא בר כהנא) מכאן שאין משיבין על הקלקלה. לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן עד אשר לא כדת מאי אשר לא כדת אמר ר' (ירמיה בר) אבא שלא כדת (כל יום ויום) שבכל יום ויום *באונס ועכשיו ברצון. וכאשר אבדתי אבדתי כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך ויעבור מרדכי רב אמר שהעביר יום טוב הראשון של פסח בתענית ושמואל אמר עורקמא דמיא עבר:

ה"ג מאי אמר. כשלעק לעקה גדולה ומרה מה היה אומר בלעקתו: רב אמר. כך היה לועק ראו שגבה המן מאחשורוש שמלאו לבו לדבר מה שלא עלה על לב המלך: גבה מלכא עילאה ממלכא תתאה. כנוי הוא להפך בלשון נקיה: ותתחלחל המלכה מאד. נתמסמס חלל גופה: שחתכוהו מגדולתו. בימי אחשורוש שהרי בלשאלר השליטו תלתא במלכותיה וכן דריוש המדי שנאי' ועילא מנהון סרכין תלתא די דניאל חד מנהון וכן כורש שנאי' ודניאל דנא הצלח במלכות דריוש ובמלכות כורש פרסאה (ולא יותר כשהומלך) [וכשמלך] אחשורוש חתכוהו מגדולתו: ואילו איהו. התך לא אזיל להשיב שליחותו: על הקלקלה. שהיתה אסתר מונעת עצמה מלבא אל המלך לפיכך לא השיב התך את שליחותו ואסתר שלחה את דבריה ע"י אחרים: עד עכשיו. נבעלתי באונס: ועכשיו. [מכאן] ואילך מדעתי: אובד ממך. ואסורה אני לך דאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה וברצון אסורה לבעלה: י"ט ראשון של פסח. היה בתענית שהרי בי"ג בניסן נכתבה האגרת ונתנה הדת בשושן וי"ד וט"ו [וט"ז] התענו ובט"ז נתלה המן לערב: עורקמא דמיא עבר. לאסוף את היהודים שבעבר השני:

מהרש"א גבה המן כו'. אסיפא דקרא קאמיך ויזעק זעקה גדולה ומרה והייכו שזעק זעקת מרה על הגדולה שנתן לו אחשורוש כמ"ש גדל המלך אחשורוש את המן שגדלו על עלמו. ומדאמר גבר מלכא עילאה כו'. פרש"י כינוי הוא להפך כו' עכ"ל אבל א"כ הטיח מרדכי דברים כלפי מעלה וע"כ יש לפרש כפשטיה דה"ק גם שגדל מלכא תתאה את המן גבר מלכא עלאה להשפילו :אמר כן דרך תפלה או בכבוש: התך זה דניאל כו'. דמוכח דישראל הוה התך מדשלחה אסתר על ידו לדעת מה זה ועל מה זה דהיינו חמשה חומשי תורה כדלקמן וא"כ הוא דניאל דלא נמלא בשום מקום שהיה יהודי מסריסי המלך דמדי ופרס כ"א דניאל כמפורש בספר דניאל וכאן כתיב מסריסי המלך אשר העמיד לפניה: שאין משיבין על הקלקלה כו'. מדכתיב מעיקרא ותאמר אסתר להתך גו' וכתיב בתר הכי ויגידו למרדכי גו' משמע דאחרים הגידו לו ופרש"י לפיכך לא השיב התך ואסתר שלחה ע"י אחרים עכ"ל ול"ל דאותן אחרים לא חשו להך מלתא דאין משיבין כו' מיהו ק"ק לפירושו למה שלחה א"כ שנים אחרים ולא שלחה אחד מהם כמו ששלחה מעיקרא את התך לחוד וע"כ נראה דאותן מגידים לא היו שלוחים אלא שהן שמעו מה שאמרה אסתר להתך וכיון שלא הגיד הוא למרדכי משום שאין משיבין כו' הגידו לו הם מה ששמעו מתכה: שלא כדת שבכל יום כו'. דלפי פשוטו ה"ל לפרש שלא כדת לבא אל המלך אשר לא יקרא ומדקתם אשר לא כדת היינו שהוא דת של תורה ובדרך זה דרשו נמי סיפא דקרא כפול אבדתי כו' כך אובד ממך כו' וכתבו התוס' וא"ת אמאי לא היה מגרשה ותהא מותרת להחזירכה כו' עכ"ל אין לפרש דקולה לומר שיהיה מותר להחזירה כשימות אחשורוש מ"מ אבודה ממנו. עתה כל זמן שהיא אצל אחשורוש או שמא ימות מרדכי מקודם ותהיה אבודה ממנו לעולם אלא דר"ל כמ"ש לעיל שגם עתה היתה יושבת בחיקו של מרדכי והשתא גירשה עתה קודם שתבא לאחשורוש ברלון וא"כ יחזור וישאנה מרדכי ושוב גם אם א"כ תבעל לאחשורוש לא יהיה רק באונס ובתירול' של התוס' שלא היה אפשר לו ליתן לה גט יתיישב למה

עין יעקב

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה מה אמר. הנה נדחקו המפרשים בזה דהיכא התכר שאמר שמקשה מה אמר. ולי נראה ע"ד פרש"י בחומש ומרדכי ידע את כל אשר נעשה בעל חלום אמר לו וכבר כתבתי בחדושינו סוף חולין דף קל"ט דאי אפשר לומר על ידי רוח הקדש שהרי היו אז בהסתר פנים כדאמרינן שם אסתר מן התורה מנין ואנכי הסתר אסתיר וכדאיתא ריש חגיגה אע"פ שהם בהסתר פנים אפ"ה בחלום אדבר בו ע"ש וא"כ ע"ז מקשה מה אמר לו הבעל חלום שהיה דואג כ"כ על הפורענות עד שקרע את בגדיו ולצעק כל כך לזה אמר גבה המן מאחשורוש והיה דואג שעלת המן מזרע עמלק יקום אף אם יחזור בו אחשורוש מגזירתו ובאמת היה כונת הבעל חלום שהמן יתלו על העץ גבוה חמשים אמה שהוא יותר מאחשורוש. ואידך אומר גבר מלכא עילאי ע"ד דאמרינן כלהו עליונים ומבקשים את כל הדור הזה אללם ולגלא מלכי תתאי שהם החכמים שביור לכך דאג מרדכי כ"כ על זה אך באמת כוונת הבעל חלום היי שמלך עילאי יכלה מלך אחשורוש ויבטל גזירתו וגזירת המן וק"ל. ואפשר שגם מרדכי ידע פי' החלום לטובה ומ"מ עשה כן כדי להכניע ישראל כדי שישובו בתשובה שלימה: ועל מה זה. י"ל מתחלה עלה על דעתה דלכך לבש שק שמספיד על קרוב. שמת ואפס תקוה אך אחרי שידעה שלא הכל הנחומין כי אין מקבלין תנחומין על החי לכך רצתה לידע על מה זה אולי יש תקוה עוד ותוכל לתקן הדבר על ידיה ודוק היטב: ויגידו למרדכי את דברי אסתר ואילו ליהו לא אזיל לגביה. אלולי דברי חז"ל ה"א דויגידו למרדכי את דברי אסתר קאי על דברי אסתר שאמרה כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעין כל זה הגידו למרדכי שהוא אמת. ועי"ל דאחר שאמר מרדכי הדבר להתך ועשה את שלו ואמר להגיד לאסתר שתלך אל המלך ולבקש על עמה אז הלך מרדכי לביתו ולא היה עוד ברחוב העיר לפני שער המלך והתך שהיי מסריסי המלך לעמוד לפניה לא היי לו רשות לילך רחוק מבית המלך שהרי כל דברי מלכות נחתכין על פיו ע"כ שלח הדברים ע"פ שאר שלוחים שיגידו לו הדברים. כיון שלא היי לפני השער ועיין בתרגום שני שכתב שהמן הרגו: את ובית אביך תאבדו. לפי שחטא שאול על שחמל על אגג עדיין קיים וצריך אתה לתקן שיאבדו העמלקים על ידך כאשר באמת נעשה ואם לאו תאבדו מכח אותו חטא וק"ל. ומצאתי שם פי' ר"מ אלשיך ועי"ל לפי שראוי היי להרוג את אבי זקנה הוא שמעי שקלל דוד אך שגילל בשביל שילא ממנו מרדכי ואסתר שיצילו את ישראל ואם לאו תאבדו עדיין: תוספות ד"ה כשם שאבדתי וכו'. לפי שכל מעשה גט הוא ע"פ עדים התוספות אזלי לשיטתייהו בגטין דף ד' ע"א ד"ה דקי"ל הלכתא כר"א בגטין ואי ליכא עידי מסירה אינה מגורשת כלל ודלא כחידושי הרשב"א שהביא דברי תוספת בשמיה ע"ש: ויעבור מרדכי שהעביר י"ט ראשון של פסח בתענית. וגם הרב לא אכלו מלוח שהרי הפסיקו מבעוד יום כדאיתא במדרש ופשטא דקרא היי כ"ל לומר ויעבור לשון הכרזה שהכריז התענית ויעש ככל אשר צוה וגו' וכן מצאתי ביוסף לקח:

למה לא כתב לא נגע משום איסור אשת איש גם אם היה לה אונס מ"מ משום חומרא דא"א היה לו ליתן נגע אי לאו משום יראה כמ"ש התוס': יום א' דפסח כו'. עיין פרש"י ונראה לפי ענינו דביום ראשון שהתענה דהיינו בי"ד באה אסתר לפני המלך בלבוש מלכות דהא אח"כ כתיב בלילה ההוא נדדה שנת המלך גו' כמפורש במדרשות ובתרגום שהיה ליל א' דפסח אבל רש"י פי' לקמן דויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות דהיינו ביום ט"ו היה יום ג' לשילוח הרצים עכ"ל ולפ"ז צ"ל דאין מוקדם ומאוחר דזה המעשה דבלילה ההוא נדדה שהיה בליל ט"ו היה קודם מעשה דותלבש אסתר גו' שהיה ביום ט"ו ולצ"ל נמי דהמעשה מהר את הלבוש גו' ויקח המן גו' לא היה ביום שאחר ליל ט"ו שנדדה שנת המלך כדמשמע מקרא אלא שהיה ביום י"ו ביום הנפת העומר כדמוכח לקמן ובו ביום עשתה אסתר משתה שני ולכך פרש"י כאן דבו ביום בערב נתלה המן שהרי כל מעשה מהר את הלבוש גו' ויצא המלך והמן לשתות גו' וכל הענין בו ביום קודם שנתלה המן היה: דעבר עורקמא דמיא כו' פרש"י לאסוף היהודים שבעבר הנ' עכ"ל דהכי משמע קרא ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר גו' ולא מצינו בה שצותה אותו אלא לך כנוס גו':

הרי"ף ומרדכי ידע את כל אשר נעשה מאי נעשה. פרש"י ה"ג מאי אמר כשזעק וכולי מה היה אומר וכו' וצריך ליישב הגירסא שכתובה בגמרא מאי נעשה דא"כ מה ומשני שגבה לבו של המן שזה אינו מעשה שעשה ועוד מאי דהקשה הגמ' מאי נעשה דדבר המובן הוא שנעשה לשלוח ספרים אל כל מדינות המלך ושמא הוקשה לבעל הגמרא דהיל"ל את אשר נעשה למה הוצרך לומר את כל אשר נעשה דמוספיק לומר ומרדכי ידע את (כל) אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וזהו שאומר מהו כל אשר נעשה כלומר למאי אתא את כל אשר נעשה ומשני שנעשה יותר ממה שצוה אחשורוש שהמלך צוה לו והעם לעשות בו כטוב בעיניך מדקדק לומר לעשות בו כלומר בהיותו קיים תעשה בו כטוב בעיניך. אבל לא צוה להשמידם והמן גבה לבו ומאחשורוש שצוה לעשות בהם כליה להשמיד להרוג וז"ש את כל אשר נעשה שהמלך צוה לעשות בו כטוב בעיניו והוא צוה לעשות בהם כליה זהו כפי אותה גירסא ומ"מ גירסת רש"י היא עיקר מאי אמר בזעקתו ומשני שאמר גבה לבו של המן וכרמז במ"ש זעקה גדולה שהזעקה כך היתה לומר גדלה גאות המן משל אחשורוש ונתגדל על המלך:

ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות בגדי מלכות
מיבעי ליה א"ר אלעזר אמר רבי חנינא מלמד
שלבשתה רוח הקדש כתיב הכא ותלבש וכתיב התם
°ורוח לבשה את עמשי וא"ר אלעזר א"ר חנינא לעולם (ד"ה א' יב)
אל תהי ברכת °הדיוט קלה בעיניך שהרי ב' גדולי הדור
ברכום ב' הדיוטות ונתקיימה בהם ואלו הן דוד ודניאל
דוד דברכיה ארונה דכתיב °ויאמר ארונה אל המלך (שמואל ב כד)
ה' אלהיך ירצך. דניאל דברכיה דריוש דכתיב °אלהך (דניאל ו)
די אנת פלח ליה וגו' וא"ר אלעזר א"ר חנינא אל תהי
קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה
°הנה הוא לך כסות עינים ונתקיים בזרעה שנאמר °ויהי (בראשית כ)
כי זקן יצחק ותכהין עיניו. וא"ר אלעזר א"ר חנינא בא (שם כז)
וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר
ודם אדם שופת את הקדרה ואח"כ נותן לתוכה מים
והקב"ה נותן מים ואח"כ שופת את הקדרה לקיים מה
שנאמר °לקול תתו המון מים בשמים ואר"א א"ר חנינא (ירמיה י)
צדיק אבד לדורו אבד משל לאדם שאבדה ממנו מרגליות
כל מקום שהיא (הולכה היא) מרגלית [שמה] והיא לא
אבדה אלא לבעלה. וא"ר אלעזר א"ר חנינא כל האומר
דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר °ותאמר (אסתר ב)
אסתר למלך בשם מרדכי. וא"ר אלעזר א"ר חנינא
מ"ד וכל זה איננו שוה לי מלמד שכל גנזיו של אותו
רשע היו חקוקים לו על לבו וכשראה את מרדכי יושב
בשער המלך היה אומר וכל זה איננו שוה לי משום
דרואה מרדכי יושב בשער המלך אומר וכל זה איננו
שוה לי אין כדאמר רב חסדא זה בא בפרוזבולי וזה בא
*בפרוזבוטי *בולי אלו עשירים שנא' °ושברתי את גאון (שם ע"ב)
עוזכם. ותני רב יוסף אלו בולאות שביהודה בוטי אלו
עניים וכן הוא אומר °והעבט תעביטנו) אמר רב פפא
וקארו ליה עבדא דאזבן בטולמי דנהמא: וא"ר אלעזר
א"ר חנינא עתיד הקב"ה (לתת) [להיות] עטרה בראש
כל צדיק וצדיק שנאמר °ביום ההוא יהיה ה' צבאות
לעטרת צבי וגומר מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה
לעושים צביונו ולמצפים תפארתו יכול לכל ת"ל לשאר (ישעיה כח)
עמו מאי לשאר עמו למשים עצמו כשירים. (ולרוח
משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה
שערה.) ולרוח משפט זה הדן [את יצרו ליושב על המשפט
זה הדן] דין אמת לאמתו ולגבורה זה המתגבר על יצרו
משיבי מלחמה אלו ת"ח שנושאין ונותנין במלחמתה
של תורה. שערה אלו ת"ח שמשכימין ומעריבין לבתי
כנסיות ולבתי מדרשות אמרה מדת הדין לפני הקב"ה
רבש"ע מה נשתנו אלו מאלו א"ל (הקב"ה ישראל עסקו
בתורה כו' א"ל] °וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו וגו' פקו (שם)
פליליה ואין פקו אלא גיהנם שנאמר °ולא תהיה זאת (ש"א כה)
לך לפוקה ואין פליליה אלא דיינים שנא' °ונתן בפלילים. (שמות כא)
ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית א"ר לוי כיון שהגיעה
לבית עבודת כוכבים נסתלקה ממנה שכינה ואמרה
אלי

עיון יעקב

וגם כל הספור כזה הוא לכאורה מיותר דודאי לא הלכה ערומה וכשלבשה עלתה ודאי הלכה בבגדי מלכות כדרך המלכה אלא ודאי להורות שקודם התענית והתשובה היו ישראל בהסתר פנים ולא דיבר עמהם רק ע"י חלום כמ"ש לעיל אבל לאחר התשובה ותענית לבשתה רוח הקדש: **לעולם** אל תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך. אע"ג דבכל הני אפשר לומר שנעשה כן בלא ברכותיהן וכן לענין הקללה מ"מ מדכתב קרא ברכותיהן וקללותיהן בודאי בא ללמוד שלא יהי' ברכותיהן או קללותיהן קלה בעיניך: **אדם** שופת הקדירה ואח"כ נותן לתוכו מים. פי' שאין יכול ליתן לבשל אם לא שיש לו קדרה לקבלת המים שלא ילכו לאיבוד משא"כ הקב"ה אינו כן שהוא נותן מים באויר השמים ומקיימו ע"פ דבורו ואח"כ כתיב מעלה נשיאים לקבלת המים ע"ש בירמי' י"ד: **הצדיק** אבד לדורו אבד. לכך ראוי להספידו שאין מי שיגין על הדור למנוע הרעה שיבא כי מפני הרעה נאסף הצדיק שלא יהי' הרעה ולכך באבוד רשעים רנה שאלמלא הי' מוכן לבא רעה ח"ו לא הי' הרשע מת עד שיבא הרעה בימיו וזה הפי' עת ספוד ועת רקוד כי הכל חד טעמא הוא וז"ש הפסוק הצדיק אבד ואין איש שם על לב כי אמרו די שאין מרננין אחריו כמו לרשע שבאבדו רנה באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק וא"כ ראוי לספדו וקי"ל יעי"ל הצדיק אבד ואין איש שם על לב כי אחר שצדיק אף במיתתו קרוי חי ואינו מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק אף שהוא חי מ"מ לדורו אבד ומת שלא יגין עליהם עוד: **כל** האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. נראה לי דדייק כן מדלא אמר מרדכי עצמו הדבר למלך שיהי' לו החזקת טובה יותר אלא ודאי שעשה כן כדי שיאמר אסתר בשמו ועי"ז יבא הגאולה וקי"ל: **כל** מקום שהיא מרגליות שמה. כמו המרגליות אינו מקבל הפסד ורושם עיפוש והרקבה כן הצדיק אחר מותו נשמתו גנוזה תחת כסא הכבוד וגם גופו קיים כדאמרינן אצל ר"ש בן אלעזר: **וכל** זה איננו שוה לי. כיון שקורא אותי עבדו ועבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי. וכן הוא במדרש:

תלים כב °אלי אלי למה עזבתני ונומר שמא אתה דן על שוגג
כמזיד ועל אונס כרצון או שמא על שקראתיו כלב
שם שנאמר °הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי חזרה
תלים כב וקראתו אריה שנאמר °הושיעני מפי אריה ומקרני
רמים עניתני. ויהי כראות המלך גו' א"ר יוחנן ג' מלאכי
השרת נזדמנו לה באותה שעה אחד שהגביה את צוארה
ואחד שמשך עליה חוט של חסד ואחד שמתח שרביטו
של אחשורוש וכמה מתחו א"ר ירמיה בר. אבא שתי
אמות היה והעמידו על י"ב ואמרי לה על ט"ז *ריב"ל
אמר כ"ח ורב חסדא אמר ס' וכן אתה מוצא באמתה
של בת פרעה וכן אתה מוצא בשיני רשעים דכתיב
°שיני רשעים שברת ואמר ר"ל אל תקרי שברת אלא
שרבבת רבה בר עופרן אמר משום ר"א ששמע מרבו
ורבו מרבו מאתים. ויאמר לה המלך גו' עד חצי המלכות
(אמר רבא) עד חצי המלכות ולא כל המלכות ולא דבר
שחוצץ במלכות ומאי הוא זה בנין בהמ"ק: ותאמר אסתר
אם על המלך טוב יבא המלך והמן אל המשתה ת"ר
מה ראתה אסתר שזמנה את המן ר' אליעזר אומר פחים
תלים סט טמנה ללכדו שנאמר °יהי שלחנם לפניהם לפח רבי
משלי כה יהושע אומר מבית אביה למדה שנאמר °אם רעב
שונאך האכילהו לחם וגו' (וה' ישלם לך א"ת ישלם לך
אלא ישלימנו לך) ר"מ אומר כדי שלא יטול עצה וימרוד.
רבי יהודה אומר כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית ר'
נחמיה אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות לנו בבית
המלך ויסיחו דעתם מן הרחמים רבי יוסי אומר כדי
שיהא מצוי לה בכל עת ר"ש בן מנסיא אומר אולי
ירגיש המקום ויעשה נס רבי יהושע בן קרחה אומר
הסבירה לו פנים כדי שיהרג הוא והיא. אמר רבן
גמליאל אחשורוש מלך הפכפך היה ואמר ר"ג עדיין
צריכין אנו למודעי דתניא ר"א המודעי אומר קנאתו
משלי טז במלך קנאתו בשרים. רבה אמר °לפני שבר גאון. אביי

ירמיה נא ורבא דאמרי תרוייהו °כחומס אשית את משתיהם.
אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו א"ל כמאן חזיה אסתר
ועבדה הכי א"ל ככולהו תנאי וככולהו אמוראי. ויספר
להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו וכמה רוב בניו רב
(חסדא) אמר שלשים י' מתו וי' נתלו וי' שמחזירים על
הפתחים רבנן אמרי אותם שמחזירים על הפתחים ע'
ש"א ב היו שנאמר °שבעים בלחם נשכרו אל תקרי שבעים
אלא שבעים ורמי בר (חמא) [אבא] אמר כולן ר"ת היו
שנאמר ורוב בניו ורוב בגימטריא הכי הוי. ורוב בגימט'
מאתן וא"ביסר הוי אמר רב נחמן בר יצחק ורב כתיב.
בלילה ההוא נדדה שנת המלך א"ר תנחום נדדה שנת
מלכו של עולם. ורבנן אמרו נדדו עליונים ותחתונים
אמר (רבה) [רבא] נדדה שנת המלך אחשורוש ממש
נפלה ליה מילתא בדעתיה אמר מאי דקמן דזמנתיה
אסתר להמן בהדאי דילמא עצה קא שקלי עליה דההוא
גברא למקטליה הדר אמר אי הכי הוה לא הוה איניש
דרחים לי והוה מודע לי הדר אמר דלמא איכא איניש
דעביד בי טיבותא ולא פרעתיו משום הכי מימנעי אינשי
ולא מגלו לי מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות וגו'
ויהיו נקראים מלמד שנקראים מאליהם וימצא כתוב
כתב מיבעי ליה. (אמר רב יצחק נפחא) מלמד *ששמשי
מוחק וגבריאל כותב. א"ר אסי (א"ר חנינא בר פפא) ולא
דרש ר' שילא איש כפר תמרתא ומה כתב של מטה
של זכותן של ישראל אינו נמחק כתב של מעלה עאכ"ו:
ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה וגו' לא נעשה עמו
דבר (תנא) [אמר רבא] לא מפני שאוהבים את מרדכי
אלא מפני ששונאים את המן. הכין לו תנא לו הכין
ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן וגו' ויבא המן וגו'
ועשה כן למרדכי א"ל מנו מרדכי א"ל מרדכי היהודי
[א"ל] טובא איכא מרדכי ביהודאי א"ל היושב בשער
המלך א"ל (ההוא) סגי בחדא דסקרתא אי נמי בחדא
נהרא

עין יעקב

שמא אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון. עיין בתשובותי חלק שני סי' קי"ז מ"ש שם ישוב נכון על קושיות המפרשים: ג' מלאכי השרת נזדמנו לה. אפשר דלמד כן מדכתיב בזה הפסוק ג' פעמים מלכות ע"ש ועיין במהרש"א: ויאמר המלך לאסתר מה בקשתך. היינו לפי שנגעה בשרביט שהוא ללא צורך כי מיד שהושיט לה המלך השרביט שוב אין רשה להמית אף שלא נגעה בשרביט רק כשרוצים לשאול דבר מאת המולך אז היא נוגעת בשרביט לכך שאל לה מיד מה בקשתך: ת"ר מה ראתה אסתר שזמנה את המן. הנה לכולהו תנאי ואמוראי אכתי קשה למה זמנתיהו ב' פעמים בפעם א' סגי ואולי י"ל ע"ד דאמרינן בסנהדרין פרק ד' מיתות גבי ת"ח למה דומה לפני ע"ה מתחלה דומה לקיתון של זהב סיפר עמו וכו' אכל ושתה דומה לקיתון של חרס הכלל מזה דקודם שאדם נעשה מוחזק עם חבירו הוא נחשב בעיניו. וא"כ בהמן דכתיב גידל המלך אותו לא היה יכולה להעיז פניה לומר שיכלה אותו כיון שהי' חשוב בעיניה עד אחר שסיפר עמה פעם א' ולא אכל עמה שהי' יום ג' לתעניתה ואכל בשני עמה ואז נחשב בעיניה ככלי חרס ולכך לשברו וק"ל: אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס. עיין פירש"י ועי"ל דכוונת אסתר היתה שאם תראה שלא תמלא חן כ"כ בעיני המלך לבטל הגזירה מעל עמה תבקש על עצמה אצל המלך והמן אולי ירחמו עליה ועי"ז ירגיש המקום ויעשה נס לישראל ממקום אחר ויקויים דברי מרדכי שאמר רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר וק"ל: נדדה שנת המלך. נראה דהרגישו למה כתיב נדדה לשון רבים כי השורש הוא רק מגזירת נד לכך אמר ר' תנחום שנדד כמו שינת מלכו של עולם לומר כשהקב"ה אינו רוצה לעזור לישראל נראה כאילו הוא ישן כדכתיב עורה למה תישן ותקרא אינו יוצא מידי פשוטו דקאי גם אאחשורוש כדאיתא לקמן וחמת המלך שככה שתי שכיכות הללו למה א' מלכו של עולם וא' של אחשורוש ורבנן אמרי דלכך כתיב לשון רבים משום דנדדו עליונים ותחתונים עיין פירש"י ברבה ועי"ל נדדו עליונים כלומר עליונים ותחתונים שהיו אז בעולה עליונה ותחתונים א מרדכי וישראל שהיו בדיוטא תחתונה נדדו ונגזר להיפך בו בלילה ורבה קאמר דלכך כתיב לשון רבים לפי שהיו נדדות הרבה אצל אחשורוש כדמפרש ואזיל: כתב של מעלה עאכ"ו. אתי לאפוקי ממ"ד בסוטה דף כ"ב עבירה מכבה מצוה קמ"ל דאינו נמחק ועי"ל דזכות דרבים שאני ונראה דלמד כן מדאיצטריך הקב"ה לעשות נס כזה שלא כדרך הטבעי ואי' אפשר לעשות נס שלא יודע הדבר לבנו של המן אלא ודאי שנעשה נס זה שימחכו ישראל שבאותו דור כמו שלא נמחק זכות זה למטה כך לא יומחק זכות למעלה אף שנהנו מסעודתו של אותו רשע. ועי"ל דנס המחיקה זו הי' לטובתן כדי שיכתוב גבריאל בקילור כאילו מרדכי עצמו הגיד למלך ולא ע"י אסתר ועי' ברלב"ח: לא נעשה עמו דבר תנא לא מפני שאוהבים את מרדכי אלא וכו'. נראה דהרגיש דלמה אמר אחשורוש מה נעשה יקר וגדולה הל"ל מה עשיתי או מה עשו שהוא ודאי יש לשון להבא אם הע"ן בקמ"ץ כמו נעשה אדם אלא ודאי שאמר לישנא דמשתמע לתרי אפי עבר מה נעשה ומה נעשה עמו להבא אם לא עשה לו כלום עדיין והשיבו משרתיו על שניהם על עבר השיבו בקילור לא ועל להבא השיבו נעשה עמו דבר כלומר דבר מה אף שאינו דבר גדול מזה מוכח שלא היו אוהבים למרדכי לכך חזר ושאל אחשורוש את המן מה לעשות וכו' קח את הלבוש וכו': תנא לו הכין. לכאורה יש להקשות דמה לי אם נכתב להיפך או לא דמ"מ יש לפרש בדרך זה ונראה דהרגיש בזה דמתחלה קאמר על העץ בה"א הידוע לכל ואח"כ אמר אשר הכין לו לכך מהפך לכתוב תיבת לו בתחלה ותי"ס דקרא על העץ אשר לו פי' הידוע לו מששת ימי בראשית כדאמרינן המן מן התורה מנין דכתיב המן העץ והי' מוכן לעצמו כדאמרינן ממוכן זה המן אך שהוא סבר להכין למרדכי וק"ל: ועשה כן למרדכי. הנה לכאורה יש לדקדק בפסוקים הקודמים דלפרקים שאל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי וגו' וכששאל להמן שאל מה לעשות וגו' באיש אשר המלך חפץ ביקרו הל"ל לאיש אשר המלך חפץ ביקרו וגדולתו. וי"ל דעשה כן בחכמה דאילו יאמר ג"כ וגדולתו לא יעלה כלל על דעת המן שרוצה המלך לעשות לו יקר וגדולה שהרי כבר גדלו המלך מעל כל השרים אלא ודאי שדעת המלך על אחר ולא יאמר לעשות לו כל כך משא"כ עכשיו שאמר רק ביקרו הבין המן שדעת המלך עליו כדכתיב למי יחפוץ לעשות יקר יותר ממני ע"כ הרבה והפליג לדבר ודו"ק:

סנהד׳ נהרא א״ל אל תפל דבר מכל אשר דברת *גמ׳ והב
ליה. ויקח המן את הלבוש ואת הסוס אזל ואשכח רבנן
דיתבי קמי מרדכי וקא מחוי להו הלכות קמיצה לרבנן
כיון דחזייה מרדכי דאפיק לקבליה וסוסיא מיחד בידיה
מירתת א״ל לרבנן האי רשיעא למקטל נפשי קא אתי
זילו מקמיה די לא הכוו בגחלתי בההוא שעתא נתעטף
מרדכי וקם ליה בצלותא אתא המן ויתיב ליה קמייהו
ואוריך עד דסליק מרדכי לצלותיה. א״ל במאי עסקיתו
א״ל דכי הוה בית מקדשא קיים רחמנא אמר מאן
ג״ דמנדב מנחה לייתי מליא קומציה *ממנה וליקטר על
הגמרא דמולתא גבי מדבחא וליכפר ליה א״ל אתא מלא קומצא דקמחא
דידכו ודחי י׳ אלפא ככרי כספא דההוא גברא א״ל רשע
עבדא דקנה נכסים עבד דמאן נכסים דמאן א״ל קום
לבוש הני מאני ורכיב האי סוסיא דקא בעא לך מלכא
א״ל לא יכילנא עד דאזילנא לבי בני ואשקול למיזאי
דלאו אורח ארעא לאשתמושי במאני דמלכותא הכי
אדהכי והכי שדרה אסתר ואסרתינהו לכולהו בי בני
ולכולהו אומני עייליה איהו לבי בני ואסחיה ואזל
ואייתי זוגא מביתיה וקא שקיל למזייה בהדי דקא שקיל
ליה אינגיד ואתנח א״ל אמאי קא מתנחת א״ל גברא
דחשיב ליה למלכא מכולהו רברבנוהי השתא לשויה
בלאני וספר א״ל רשע לאו ספר כפר קרצום היית תנא
המן ספר של כפר קרצום הוה כ״ב שנה בתר דאשקיל
ליה למזייה אלבשיה א״ל סליק רכיב א״ל לא יכילנא
דכחיש חילאי מתעניתא. גחין וסליק וכי הוה סליק בטיש
משלי כד ביה א״ל ולא כתיב °בנפול אויבך אל תשמח. א״ל רשע
דברים לג ה״מ בישראל אבל בעמלק כתיב °ואתה על במותמו
תדרוך ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש כי הוה נקיט ואזיל
בשבילי (דמתא) [דבי המן] חזיתיה ברתיה דהות קיימא
באיגרא סברה האי דרכיב אבוה הוא והאי דמסגי קמיה
מרדכי. שקלה עציצא דבית הכסא ושדיא ליה ארישיה
דאבה דלי עיניה וחזייא (כיון דחזאי) דאבוה הוי נפלה
מאיגרא ומתה. והיינו דכתיב וישב מרדכי אל שער המלך

א״ר ששת ששב לשקו ולתעניתו והמן נדחף אל ביתו
אבל וחפוי ראש אבל על בתו וחפוי ראש מדבר
שאירעו. ויכפר המן לזרש אשתו גו׳ מ״ש התם דקרו להו
אוהביו ומ״ש הכא דקרו להו חכמיו א״ר יוחנן מלמד
שכל האומר דבר חכמה אפילו בעובדי כוכבים נקרא
חכם. אם מזרע היהודים מרדכי. גו׳ א״ל אם משאר
שבטי ישראל קא אתי יכלת ליה ואם משבט יהודה
מנשה ואפרים ובנימין קא אתי לא יכלת ליה יהודה
בראשית מט דכתיב °ידך בעורף אויביך שבט אפרים ובנימין ומנשה
תהלים פ דכתיב °לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך
ולכה לישועתה לנו. כי נפול תפול לפניו. דרש רבי
יהודה בר׳ אלעאי שתי נפילות אלו למה מלמד שאמרו
לו אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים כשהן יורדין
יורדין עד עפר וכשהן עולין עולין (לרקיע) [עד לכוכבים].
עודם מדברים עמו וסריסי המלך וגו׳ מלמד שהביאוהו
בבהלה. כי אין הצר שוה בנזק המלך אמרה ליה צר
זה אינו שוה בנזקי המלך איקני בושתי וקטלה ואיקני
בדידי ובעי למקטלי ויאמר המלך אחשורוש ויאמר
לאסתר המלכה ויאמר ויאמר ל״ל א״ר אבהו בתחלה
על ידי תורגמן כיון דא״ל בת מלכים אנא ומשאול
מלכא קא אתינא אשתעי מיד בהדה ויאמר לאסתר
אסתר ז המלכה מי הוא זה. ותאמר אסתר איש צר ואויב המן
מיותר לכך [הרע הזה] א״ר אלעזר מלמד שהיתה מחוה כלפי
וירשו אחשורוש ובא מלאך וסטר ידה כלפי המן (ואמרה
דקאי על אחשורוש הזה). והמלך קם בחמתו וגו׳. והמלך שב מגינת הביתן
מקיש שיבה לקימה מה קימה בחמה אף שיבה בחמה
דאזל ואשכח מלאכי השרת דאידמו ליה לגברי דקיימי
ועקרי אילני דבוסתנא ושדו א״ל מאי עבידתייכו א״ל
דפקדינן המן אתא לביתיה והמן נופל על המטה נפל
מיבעי ליה א״ר אלעזר שבא מלאך והפילו עליה אמר
(וי מדברא וי ממתא) [וי מביתא וי מברא] ויאמר המלך
הגם לכבוש את המלכה עמי בבית. ויאמר חרבונה אחד
מן הסריסים וגומר א״ר (חמא בר חנינא) [אלעזר] אף
חרבונה

עיון יעקב

אל תפל דבר מכל אשר דברת. הא דהזהיר להמן כל כך מהר קח וגו׳ ואל תפל דבר אפשר לומר דנס בזה הי׳ כוונת אחשורוש לרעת היהודים כדאיתא ריש מגילה דף י״ד גבי מעל לצל ותרין ועל כן הי׳ מתיירא שאולי ע״י הטובה והגדלה שעשה מרדכי למלך יבקש ממנו לבטל הגזירה שחתם על היהודים לכך הזהיר להמן לעשות מהר הצלום גמול למרדכי על ידו בהתרוממת גדול כדי שלא יוכל לבקש עוד גמול אחר וכל זה הבין מרדכי לכך אחר כל הכבוד הזה שב לשקו ולתעניתו וכעת כה׳ שיתבטל הגזירה ע״י תשובתו ולא שם פניו אל דהגים: *בתוספות ד״ה ודחי עשרה אלפי ככרי כסף שמעתי שעשרת וכו׳. הא דלא פי׳ כן התוספות לעיל כשהמן אמר לשקול עשרת אלפים ככר כסף י״ל דלעיל ס״א להיפך שהש״י הי׳ מזדמן להמן מכין זה כדי שיכפרו השקלים ששקלו ישראל מקודם כדאמרינן לעיל לפיכך הקדים שקליהם לשקליו משא״כ עכשיו שאמר מלא קומצא דידכו שפיר פי׳ תוס׳ הטעם למכין זה: ויספר המן לזרש אשתו את כל אשר קרהו וגו׳ ויאמרו וגו׳ אם מזרע היהודים וגו׳. לכאורה קשה מה חכמה יש באמירה זו הלא גם המן הי׳ נדחף עלב אל ביתו והיו להם לנחמו ולא להוסיף לצער על צערו מה שכבר ידע אלא נראה כמ״ש לעיל שהמן באמת הי׳ סבור בדעתו לטובתו נסברה רגל פרתו דלכך שהרומם המלך את מרדכי ושלם נגמלו הטוב מהר כל כך כדי שלא יבקש מרדכי לבטל אגרת וגזירות הראשונות שלא להרוג ולאבד היהודים לזה השיבו לו חכמיו שלא ידמה כן כי לא בדעת ידבר כיון שהתחלת לנפול נפול תפול ובדעתם הי׳ שיברח המן ולהציל את נפשו ועודם מדברים עמו ויבהילו להביא את המן שלא יכול לברוח וק״ל: איקני בושתי וקטלה. נראה דלמד כן מיתורא דקרא דקאמר תנתן לי נפשי בשאלתי תיבת לי מיותר הל״ל תנתן נפשי בשאלתי ותיבת לי משמע למעוטי אחרים ובאמת בקשה גם על עמה שאמרה גם ועמי בבקשתי לכך קאמר שאמרה אקני בושתי וכו׳ וא״כ שפיר קאמר בתיבת לי כלומר אפשר להציל עדיין משא״כ בושתי שנהרגה כבר הוא פקידא דלא הדר: כי אין הצר שוה בנזק המלך. עיין מ״ש לעיל: כי כלתה אליו הרעה. כאן נרמז שם הוי״ה בסופו ובפסוק יבא המלך והמן היום נרמז שם הוי״ה בראש לרמוז שהרשעי׳ תחלתן שלוה וסופן יסורין ולצדיקי׳ להיפך תחלתן יסורין וסופן שלוה: ויאמר המלך אחשורוש. אפשר לומר דאמר לה תיכף תשובה על דבריה שהיא היתה דוברת תחנונים כ״כ לפי שהיתה מתייראת מפני המן אוהבו שאמרה הוא עשה כן והשיב לא המלך אחשורוש רמז לה ע״ד דאי׳ במדרש ריש מגילה הוא אחשורוש שהרג אוהבו מפני אשתו בידוע לכך אח״כ שאל מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן אני הורגו והשתא קאמר שפיר והמן נבעת מלפני המלך דקשה לכאורה הלא המלך עדיין לא דיבר לו כלום אבל לפמ״ש אתי שפיר שנבעת מלפני המלך והמלכה וק״ל: איש צר ואויב וגו׳ שהיתה מחוה כלפי אחשורוש כלומר שהיתה מחוה כלפי שניהם שהרי אמר צר ואויב א׳ כנגד המן וא׳ כנגד אחשורוש אך שמלאך הטה ידה כנגד המן לבד ואמרה אח״כ המן הרע הזה וכפל צר ואויב א׳ מה שעשה נגד ושתי וא׳ מה שעשה לאסתר: ויאמר חרבונה. לכאורה תיבת גם של חרבונה אין לו דביקות כלל עם הקודם. לזה גם מה שאמר הנה העץ וגו׳ עומד בבית המן גבוה חמשים אמה מה סיפר בזה. לכן נ״ל דחרבונה הי׳ בא להוסיף על דברי המלאכים שהיו דומין לבני אדם ואמרו שהמן צוה להם לעקור האילנות מגן המלך אמר חרבונה שדבריהם כנים ואמתים הם גם ראי׳ לדבריהם שהרי המן עשה עץ בביתו גבוה חמשים אמה מהיכן לקח עצים גבוהים כל כך אי לאו שנטלם מגן המלך לכך צוה המלך לתלותו עליהם ולהכי אמרינן בפיוט גם חרבונה זכור לטוב כלומר תיבת גם שאמר זכור לטוב וק״ל:

חרבונה הרשע באותה עצה היה כיון שראה שלא נתקיימה
עצתו מיד ברח והיינו דכתיב °וישלך עליו ולא יחמול
מידו ברוח יברח. וחמת המלך שככה שתי שכיכות הללו
למה אחד של מלכו של עולם ואחד של אחשורוש א"ד
אחד של אסתר ואחד של ושתי °לכולם נתן לאיש
חליפות שמלות ולבנימין נתן וגו' וחמש חליפות שמלות
אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק *יכשל בו (זרעו)
דאמר (רבה) [רבא] בר מחסיה א"ר חמא בר גוריא
אמר רב בשביל משקל בי סלעים מילת שהוסיף יעקב
ליוסף משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו
אבותינו למצרים (והדר עביד איהו מלתא כבנימין כי
היכי דמקני אחוהי אלא) א"ר בנימין בר יפת (א"ר
אלעזר) רמז רמז לו שעתיד לצאת ממנו בן שיצא
מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות ומנו מרדכי דכתיב
שם ומרדכי יצא מלפני המלך ונומר °ויפול על צוארי בנימין
אחיו וגו' כמה צוארים הוו ליה לבנימין. (א"ר בנימין בר
יפת) א"ר אלעזר מלמד שבכה יוסף על מקדש ראשון
ועל מקדש שני שעתידין להיות בחלקו של בנימין
ועתידין ליחרב ובנימין בכה על צואריו בכה על משכן
שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב
שם °והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין (א"ר בנימין בר
יפת) א"ר אלעזר אמר להם כשם שאין בלבי כלום
על בנימין אחי שלא היה במכירתי כך אין בלבי עליכם
שהייתם במכירתי °כי פי המדבר אליכם (א"ר בנימין
בר יפת א"ר אלעזר) כפי כך לבי °ולאביו שלח כזאת
עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים מאי מטוב מצרים
א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר שיגר לו יין ישן שדעת
שם זקנים נוחה הימנו (וזהו מטוב מצרים) °וילכו גם אחיו
ויפלו לפניו א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר היינו דאמרי
אינשי תעלא בעידניה סגיד ליה תעלא מאי בצירותיה
שם מאחוה אלא אי איתמר הכי איתמר °וישתחו ישראל
על ראש המטה א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר היינו
שם דאמרי אינשי תעלא בעידניה סגיד ליה: °וינחם אותם
וידבר על לבם א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר [מלמד]
שאמר להם דברים המתקבלים על הלב ומה עשרה
נרות לא יכלו לכבות נר אחד היאך נר אחד יכול
לכבות עשרה נרות:

שופת קדרה. מושיבה על הכירה היא קרוים שפיתה: זה בא בפרוזבולי. מרדכי בא אליו בטענת עושר והמן בא בטענ' עוני שמכר המן את עצמו למרדכי קודם לכן ימים רבים בככר לחם: בולי. לשון עושר כדאמרינן במס' גיטין ושברתי את גאון עוזכם אלו בולאות שביהודה: [בוטי. לי עניות כמו והשבע תעביטנו:] בטולמי' דנהמא. בככר לחם עשרים לחם שעורים תרגום יונתן עשרין טולמין דלחמי: ולרוח משפט. לשופטים את רוחם יהיה לטעמיה: דן את יצרו. כופהו לטוב בתשובה: מתגבר על יצרו. אינו הולך אחריו לעבור עבירה: שמשכימין ומעריבין. והיינו שערה שנכנסים שוערים לפתוח דלתות בהשכמה ולאחר שם עד זמן נעילתן: וגם אלה. אלו רשעים הנדונים בגיהנם: ביין שגו. כלומר (אם אני עושה בהם דין) גם הם הרשיעו לכך (הם נדונים) [דנם]: פקו פליליה. לגיהנם נשפטו: אלי אלי למה עזבתני. במזמור אילת השחר הוא: אונס. אע"פ שאני באה אליו מאלי אונס הוא: הצילה מחרב נפשי. באותו מזמור הוא: אמתה של בת פרעה. ותשלח את אמתה: בשיני רשעים. עוג מלך הבשן בברכות בפרק הרואה שעקר הר בר שלשה פרסאות להשליכו על מחנה ישראל ונתנו על ראשו ושלח הקב"ה נמלים ונקבוהו ונכנס בצוארו ובקש לשמטו ונשתרבבו שיניו לכאן ולכאן ומשיני רשעים נפיק להאי דרשה דלכתוב קרא ושן רשע אלא י' דשני וי"ס דרשעים הרי ש': ולא דבר שהוציץ במלכות. בנין הבית שהוא באמצע העול' כדאמרינן במסכת יומא אבן שתיה שממנה נשתת העולם: מבית אביה למדה. שמעה התינוקות קורין כן: וימרוד. במלכות שהיתה שעתה מצלחת: שיהא מצוי לה. אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך: ירגיש המקום. שאני מקרבת האויבים א"כ ירגיש שאני צריכה להחניף לרשע זה ולזלזל בכבודי: שיהרג הוא והיא. שיהא המלך חושדה ממנו ויהרוג את שניהם [וכי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו בטלי לה]: מלך הפכפך היה. אחשורוש ומחר בדבורו. אמרה אולי אוכל לפתותו עליו ולהורגו ואם לא יהיה מזומן לי תעבור השעה ויחזור בו: בחומם אשית משתיהם. על בלשאצר ושיעתו כלומר בשובם מן המלחמה שנלחם עם דריוש וכורש שהיו צרים על בבל ונלחם בלשאצר באותו היום היו (למים) [חמים] ועיפים ושבו לשתות ונשתכרו ובאותה (הלילה) [היום] נהרג ואף אסתר אמרה מתוך משתיהם של רשעים פורענות באה עליהם: שבעים בלחם נשכרו. יונתן תרגם על בניו של המן: שנת מלכו של עולם. דוגמתו ויקץ כישן ה' לנקום נקמתו: נדדו עליונים. שהיו מלאכים מבהילין אותו כל אותה הלילה ואומרים כפוי טובה שלם טובה למי שעשאה לשון מורי. וי"מ נדדו עליונים כדי שירבו תחתונים לבקש רחמים על הדבר: מאי דקמן דזמינתיה. כלו' מה זאת הבאה לפני עכשיו דבר חדש הוא זה: כתוב. משמע שהיה כתוב מאחם כתב משמע מעיקרא וימצא כתוב בספר זכרון אשר הגיד מרדכי: שמשי. סופר המלכים היה מימי כורש ושונא ישראל היה כמו שכתוב בספר עזרא שכתב שטנה על בנין הבית עד שלוה כורש לבטלו ואף בימי אחשורוש עשה כן שנאמר ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה וגו' (ובנו של המן הוה כדאמרי' בפ"ע גבי עשרת בני המן הם שכתבו שטנה): לו הבין. לצורך עצמו: דסקרתא. כפר: נהרא. ליטול מכס: לרבנן. תלמידי: קמיצה. היה דומה בעיניו של יום ו"ו בניסן היה יום תנופת העומר: לבי בני. מרחץ: ואשקול למזיי. אגלח את שערי: ואסרתינהו. לותה עליהם להחביאם: אומנים. ספרים: זוגא. זוג של מספרים: עציצא: כלי חרס: ולתעניתו. יום ג' לתעניתו היה שהתחיל

עין יעקב

רמז רמז לו. וא"כ אפשר לומר דחמשה חליפות שמלות לא היו שוים רק כמו החליפות שמלות של שאר אחים אלא שנתן לו ה' כרמת זה והאדרכמון שכם מאות כסף אין זה קנאה דר"ל שנתן לו דמי בושתו שאמר עליו שגנב הגביע. ונראה דלכך כתיב ה' פעמים במגלה איש אשר המלך חפץ ביקרו לרמז ה' מלבושים אלו ומה שדרש עוד ר' בנימין בר יפת שבכה על החורבן היא ,ברמוז ראיה שידע ברוח הקדש מה שעתיד להיות: מטוב מצרים זה יין ישן. וזה שמדקדק מטוב מצרים כי המצרים נמשלו לרגים שביאור כדאיתא ביחזקאל ריש סי' כ"ט וסרגית. כל זמן שמתקינין כאן מתוספת עליהן כדאיתא בשבת דף צ"ז ובע"ז פ' אין מעמידין והם המצרים אינם טובים אבל היין ישן הוא מטוב מצרים ורמז לו ג"כ יין ישן בגימטריי' ש"ל שיהא השיעבוד במצרים ש"ל שנה:

שהתג"ל להתענות ביום י"ד בניסן ומה שקרא המקרא ביום אתמול [שלישי] ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות יום ג' לשלוח שלים היה: אם מזרע היהודים. יש זרע ביהודים שאם הוא בא מהם לא תוכל לו: מלמד שהביאוהו בבהלה. ולא רחץ יפה מטנופו: שוה, חושש: מלמד שהיתה מהוה כלפי אחשורוש. מרבוי דברים אתה למד שהיה לה לומר המן הרע הזה (אלא שהיתה רוצה לומר על אחשורוש איש צר ואויב ועל-המן הרע הזה): נופל. משמע לשון עושה והולך נופל תמיד רוצה לזקוף ומלאך מפילו: וישלך עליו וגו'. הקב"ה משליך עליו על הרשע פורענות בלי חמלה: מידו ברוה יברח. בני סיעתו בני עוזריו בורחים מידו: אחת של אסתר. שהיה אחשורוש כועס על מה שעשה המן לאסתר: דבר שנצטער בו אותו צדיק. שנמכר יוסף לעבד ע"י קנאת אחיו: יכשל בו. גרסינן ולא גרסינן זרעו: כמה צוארים הוו לבנימין ל"ג שכן דרך הכתוב לקרות צואר זוג לשון רבים ועל חלקת צואריו בכה על צואריו: שיגר לו יין ישן. לפי שדעת הזקנים נוחה הימנו וזהו דבר הטוב הנוח לו מן הכל: תעלא. שועל: בעידניה. אם תראה שעתו מצלחת: תעלא קרית ליה. ליוסף אצל אחיו: מאי בצירותיה. משאר אחיו:

תוספות הכי גרסי' אל תקרי שברת אלא שרבבת. לשון אשתרבובי ולא גרסינן שריבבת:

מהרש"א דניאל דברכיה כו'. יש לעיין בזה וכי משום דהיה בשביל דניאל כינה דברכת דריוש עשתה לו ואימא דלצדקתו של דניאל עומדת לו כמ"ש וכל חבל לא השתכח ביה די היימן באלהה וי"ל דלהכי אשמעי' קרא דא"ל הוא ישזיבנך דזה נמי גרמה לו: הנה היא לך כסות עינים כו'. בדרך קללה אמר לה כן על שסקרת כנגדי לומר על אברהם אחי הוא ואת אברהם לא קלל שסיקר. לו לומר אחותי היא לפי שהוא עשה כן מיראת הריגה כמ"ש והרגוני על דבר אשתי: בשם אומרו מביא כו'. הכי איתא בפרק שנו חכמים בלשון כו' וכיון דלאו משנה היא אלא ברייתא לא תקשי אמאי מייתי ליה הכא בשם ר"א א"ר"ח דאפשר דר"ח לא ידע הך ברייתא ותלמודא מייתי הכא כל הני מילי דא"ר"א א"ר"ח: לדורו אבד כו'. וכוונו בזה על השארות הנפש של הצדיק ואינו אבד במיתתו אלא לדורו שהיה מגין עליהם בחייו והמשל למרגליות שלא נאבדה לבעלים דמרגליות שמה בכ"מ שהיא ולא נאבדה אלא לבעלה: וכי משום דרואה את מרדכי יושב כו'. ר"ל כשראה את מרדכי שהיה פרוזבולו דהיינו אדונו משום עשירות והוא פרוזבוטו דהיינו עבדו משום עניות היה מתביים ממנו כשראה אותו בשער המלך בכל שעה והיה מילר לו ואמר כל זה איננו שוה לי גו' ומפרש ליה שהיה עבדו בטולמא דלחמא שכתב לו כמפורש בילקוט: שבל גנזיו של המן כו'. דמלת זה מורה בכ"מ אדבר הנראה עכשיו לפניו וכיון דאכבוד עושרו דכתיב לעיל מיניה קאי א"א לו להראותם להם ולומר עליהם זה אי לאו שהיו חקוקין לו על לבו: ותעמוד גו' כיון שהגיעה לבית כו'. ונראה דמהאי קרא נפקא להו הך מלתא משום דלפי פשוטו המקרא חסר דכתיב ותלבש אסתר מלכות ותעמוד בחצר בית וגו' דודאי לא בחצר זה הלבישה אלא בבית הנשים וצ"ל ותלבש אסתר מלכות ותבוא ותעמוד בחצר וגו' כדכתי' לעיל אשר יבא אל המלך אל החצר הפנימית וגו' ועוד דהכא קרי ליה בחצר בית המלך וגו' ולעיל לא כתיב בית וע"כ דרשו ותלבש אסתר מלכות לאו היינו מלבוש ממש שאמר אלא שלבשה רוה"ק כמפורש לעיל ואמר ותעמוד בחצר בית וגו' ר"ל ותעמוד כמו ותעמוד מלדת

דהיינו שפסקה רה"ק ממנה כשבאת בחצר בית וגו' דהיינו בבית הכוכבים ומייתי ליה נמי מאלי אלי למה וגו' שנאמר במזמור אילת השחר וגו' כפרש"י שהוא נדרש על גאולת אסתר כמבואר ביומא למה נמשלה אסתר לאילה כו' ולמה נמשלה אסתר לשחר כו' ע"ש לעיל ועוד יש רמז במזמור זה על אסתר שנאמר עליך השלכתי מרחם מבטן אמי אלי אתה כדאמרינן לעיל באסתר עיברתה מת אביה ילדתה מתה אמה ובמזמור הזה זכר תפלת מרדכי דאיתא במדרש שלא שכב יעקב בבית לבן אבל היה אומר בלילה תהלים שנא' ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ישראל סבא כו' דמרדכי וסיעתו אמרו אלהי אקרא יומם וגו' ולילה ולא דומיה לי כמפורש בפ"ק וע"י תהלים של לילה נענו בלילה שנאמר בלילה ההוא נדדה וגו' ואומנות זה למדו מישראל סבא כמה שאמר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ועל זה אמר בך בטחו אבותינו דהיינו ישראל סבא ונמלטו מצרת לבן ואנכי תולעת וגו' שאין כחו אלא בפה והכי חרפת אדם כמו שדרשו לעיל בקום עלינו אדם אדם ולא מלך והוא המן ובזוי עם שבא מאדם כמה שאמר בזוי אתה מאוד הוא אדם שאין להם כתב ולשון. ואמרה שמא לכך עזבתני מרה"ק שאתה דן על שוגג כמזיד ואונס כרצון כו'. ופי' רש"י אף על פי שאני באה אליו מאלי אונס הוא עכ"ל וק"ק דלעיל מוכח דמה שבאה מאליה לאו אונס הוא דא"כ היתה מותרת למרדכי ולעיל אמרינן שהיא אמרה אבדתי ממך וע"ק דמה מעו דמשום שהגיעה לבית עבודת כוכבים נסתלק ממנה רוח הקודש ונראה לפרש כיון שהגיעה לבית שהוא בית עבודת כוכבים סליק ממנה רוה"ק משום אל תפנו אל האלילים ועל זה אמרה דבאונס הלכה שם ואין כאן איסור אל תפנו אל האלילים דכה"ג אמרינן בפרק ח"ה בהולך במקום הכניסה אי אדם דליכא דרכא אחרינא אונס הוא ואמרה עוד שמא על שקראתיו וכו' הוא מבואר דהכילול מן הכלב רע איכו כ"כ כמו הכילול מפי אריה שהוא ודאי כח גדול כענין דניאל ולפי שהיא חשבה מתחלה לתלות הצרה בהמן שהוא דמיון הכלב וז"ש הצילה מחרב נפשי מיד כלב גו' שר"ת המן וממכן ובאמת איכו כן שהצרה היא גם מן אחשורוש כדאמרינן לעיל במשל התל והחריץ שגם דעתו היה לרעה ובעי אפושי רחמים טפי להיות ניצולים בנס גדול ולכך חזרה בתפלתה ואמרה הושיעני מפי אריה דהיינו ממחשבה רעה של אחשורוש: ג' מ"ה נזדמנו כו'. נראה דיש רמז קצת בהאי קרא לג' דברים שאמר והוא מדכתיב נשאה חן בעיניו ולא מצאה חן בעיניו דבכל המקרא כתיב לשון מצא גבי חן וע"כ דרשו נשאה באנפי נפשיה שנשאה והגביה מלאך אחד צוארה ואחד שמשך חוט של חסד עליה היינו חן בעיניו ואחד שמותח השרביט כו' מדכתיב ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט דלא אצטריך למכתב בראש אלא ותגע בשרביט אלא לדייק מיניה בראש השרביט בקלה זה היתה יכולה ליגע ולא בשרביט גופיה משום דרחוק ממנה היה לפי שנמתח השרביט והיתה יכולה ליגע בראש השרביט ולא בגופו בקלה השני: א"ל עד כ"ד כו'. ומדקאמר גבי מאתים שמע כן מרבו כו' בקבלה ולא קאמר הכי בכל הכי ויש לפרש דיש להם רמז בהאי קרא לע"ד י"ב דיש ל"ב תיבות מרישא דהאי קרא עד ויושט וכן יש תיבות י"ב מן ויושט עד סוף הפסוק ומ"ד י"ו דכן יש תיבות מרישא דהאי קרא עד שרביט הזהב ומ"ד כ"ד דכן יש תיבות בכולה דהאי קרא ומ"ד ס' דכן יש אותיות ס' מרישא דקרא עד שרביט ואמר וכן אתה מוצא באמת' של בת פרעה דמרישא דהאי קרא ותרד בת פרעה וגו' ותשלח וגו' יש ס' אותיות ואמר וכן אתה מוצא במספר ס' באותיות המיותרות בשיני רשעים כפרש"י: ולא כל המלכות ולא דבר כו'. בילקוט ל"ג ולא כל המלכות ויש לקיים הגירסא

(הגהה בגליון:) מרושים ואפשר דיש לפרש שהיא אמרה מפני בני אדם שיתפרו אחרי שבאתה מאליה ברצונה היא כי מי יודע שיתעורר לבה אל הקב"ה יודע דהליכתה כאונס ולכך אמרה אלי אלי וגו' ודייקא שמא אתה דן כו' וק"ל

דודאי הא דקאמר עד חצי המלכות לא שיתן לה חצי המלכות ממש דלא זו הדרך שיתן המלך חצי המלכות לאחרים וכל שכן לאשתו שכבר היה כתוב בדתי פרס ומדי להיות כל איש שורר בביתו ועוד דכל מה שיש לאשה קנה בעלה. אבל ר"ל ותעש בקשת' בדבר התלוי בחצי המלכות ועל זה קאמר דהכא נמי הוה מצי למימר בדבר התלוי בכל המלכות קאמר אלא דהיינו בה"מ שהוא דבר התלוי בחצי מלכות שהוא באמצע עולם כפי' רש"י וכ"ה בתרגום בית מקדשא דאיהו קאים בפלגות מלכותי כו' ע"ש והיינו ע"פ מ"ש לעיל דאחשורוש מלך בכיפה ומיהו לשון התלמוד שחולץ במלכות כו' לא משמע כן דמי הכריח אותם להוציא ממשמעו מלשון חצי ממש ללשון חלילה דהא שפיר מתפרש לפום הך דרשה מלשון חצי ועל כן נראה לפרש שדרשו חצי מלשון חלילה שחולץ ומגיע היזק מבנין בה"מ למלכות כמ"ש בעזרא לגבי ביטול בנין בה"מ שכתבו למלך דך קריא מרדא ומשקנא מלכין וגו' וקרוב לזה בתרגום לחוד למבני בית מקדשא כו' דדחיל אנא מן יהודאי דילמא ימרדון והיינו דבר שחולץ במלכות: **פהים טמנה לו כו'.** לכאורה דהיינו טעמא בחומש אשית משתיהם דמתוך הסעודה יצא להם קלקול ופח ויש ליישב דהכא פח טמנה לו דהיינו דכוונתה בתוך הסעודה להפיל את המן והיינו שראתה כבר שהיה שלחנו וסעודתו של אחשורוש פח לאשתו אולי יהיה גם עתה פח להמן אבל לטעמא בחומש אשית משתיהם וגו' על המלך גופיה ג"כ נתכוונה שתצא לו פורענות מתוך המשתה כמו שנהגו למלך בלשאצר: **אולי ירגיש המקום ויעשה כו'.** פרש"י בפירוש קמא שירגיש הקב"ה שאף אני מקרבת שונאיהן כו' עכ"ל ק"ק לפירוש זה וכי משום זה תקרב הצרה ביותר להפיק מזימתו ומחשבתו וי"ל שהקב"ה ירגיש ויראה כי אפס עצור ועזוב: **קנאתו במלך כו'.** נראה לפרש משום דבעיקר הקושיא מה ראתה אסתר שזימנה את המן כו' יש במשמע למה זימנה אותו למשתה ואח"כ גילתה הדבר למלך ולמה לא גילתה למלך כן בלא משתה ויש במשמעו נמי למה זימנה את המן לחוד ולא זימנה גם שרים אחרים דאין דרך לזמן רק אחד מהשרים גם שהוא היותר חשוב ולכולהו טעמי דקאמר לא יתיישב רק מה שזימנה אותו וע"י המשתה גילתה למלך אבל מה שזימנה את המן בלחוד ולא זימנה גם שרים אחרים עמו כדרך כל הארץ לא יתיישב שפיר ולזה אמר ר"ג דעדיין אנו צריכין למודעי דקנאתו במלך כו' דלזה זימנה את המן בלחוד שהמלך יקנא אותו שמחשיבתו כמלך שלא זימנה רק המלך והמן וכן השרים יקנאו אותו בזה ולטעמא דרבא לפני שבר גאון נמי יתיישב שזימנה את המן בלחוד וכן לאביי ורבא בחומש אשית וגו' נמי יתיישב שנתכוונה על המן וגם על המלך שיצא להם פורענות ע"י משתה: **וכמה רוב בניו שלשים כו'.** דהכתוב לא חשיב אלא י' שנתלו וא"כ מאי רבותיה דרוב בניו דכמה וכמה מלינו בקרא שהיה להם י' בנים וגם ל' ומ' כמפורש בספר שופטים וע"כ דרשו דרוב בניו היינו יותר מי' שנתלו וכיון דסתם לנו הכתוב מספרם נלמד סתום מן המפורש שהיו עכ"פ כמו כן י' וכיון דסתם לנו הכתוב מה שנעשה בהם באותן י' אם מתו ואם חוזרין על הפתחים אית לן למימר דהא והא איתא במספר י' וא"כ ל' היו ומ"ד אותן שמחזירין על הפתחים ע' היו דודאי אותן שמתו כן הוו י' דנלמד סתום מן המפורש בי' שנתלו אבל שחוזרין על הפתחים מפורש בהו שהיו ע' שנא' שבעים בלחם וגו' דלפי פשוטו מלשון שובע משמעו שבעים עתה וזה דבר שאינו דכיון שהוא שבע עתה למה הוא נשכר בלחם וע"כ דרשוהו שבעים היו בניו של המן ובלחם נשכרו להחזיר על הפתחים ומ"ד כולן ר"ח הוו כו' מדכתיב ורב חסר בלא נו"ן כדי גיק ואותן י' שנתלו בכללן ולא נזכרו הי' בפרט אלא משום

דמיתתן נסתכה לתלותן בעץ שעשה אביהן: **נדדה שנת מלכו של עולם כו'.** דכל נדוד שינה שבמקרא מפורש ביה שנת הנדוד כמו ותדד שנתי מעיני דיעקב משא"כ הכא שנת נדוד שינה דהמלך אחשורוש אינו מפורש מה היה ולכך דרשו שנת מלכו כו' ורבנן דאמרי נדדו עליונים כו' ופירשו דקרא דנדדו עליונים ותחתונים להתעורר את המלך עד שאמר להביא ספר גו' דהיינו עליונים מבהילים אותו כו' כפרש"י והתחתונים בתפלתן ורבא דאמר שנת מלך אחשורוש ממש דהשתא מפורש מעצמה בקרא נפלה ליה מלתא כו': **ומה כתב שלמטה כו'.** ר"ל מה כתב שלמטה בא גבריאל מלמעלה למטה וכותב שלא יהיה נמחק כתב שלמעלה וגבריאל שם לא כ"ש: **לא מפני שאוהבין כו'.** לפי שהמלך א"ל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי וגו' הל"ל למלך נמי בהאי לישנא לא נעשה עמו יקר וגדולה או דלא הל"ל רק לא נעשה אבל גם הם לא אוהבים את מרדכי ולא היו רוצים לעשות לו גדולה ויקר אלא דבר שאינו תלוי בגדולה ומפני שכאתם את המן רוצים היו מיהת לעשות לו דבר מה: **אשר הכין לו כו'.** דלא איצטריך למכתב לו אלא שהכתוב מבשרו לו לעצמו הכין ולא למרדכי: **א"ל הא נמי הב ליה שנאמר אל תפל וגו'.** דהאי קרא יתירא הוא דכבר כתיב לעיל מהר קח וגו' כאשר דברת ועשה כן למרדכי וגו' וע"כ דרשו שהמן אמר למלך שאין מרדכי ראוי לגדולה זו להלבישו בלבוש מלכות ולהרכיבו על סוס המלך וסגי ליה ליתן כפר אחד או מכם אחד ועל זה השיב לו אל תפל דבר מכל אשר דברת בין מה שאמרת בראשונה ובין מה שאמרת באחרונה: **הלכות קמיצה לרבנן כו'.** כל האי עובדא לא ידענא לו רמז בקרא ובקבלה היה בידם כל זה ופרש"י הלכות קמיצה דרים מעכינו של יום כו' יום תנופת עומר עכ"ל וכ"ה במדרש ילקוט במאי עסקיתו א"ל במצות עומר כו' א"ל דשעורין כו' ע"ש אבל ממה שאמר בסמוך שא"ל מאן דמנדב מנחה מייתי מלא קומציה דסולתא כו' לאו אעומר נתכוונו שהרי לא בא בנדבה גם לא היה העומר סולת שהרי מן שעורים בא וי"ל שהפליגו לו בענין דיחיד המנדב מנחה שהוא קרבנו של דלי דלות אעפ"כ בזמן שב"ה קיים מתכפר בקומץ ממנו שנקרב וכמ"ש במנחה כתיב ונפש כי תקריב וגו' כאילו הקריב נפש וקא"ל ולהכי עסקינן ביה גם עכשיו בביטול בה"מ כדאמרינן בפ' ג' פרקים בזמן שאין בה"מ מה תהא עליהן א"ל בזמן שקוראין לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום. ועי"ז אמר מלי קומצא קמחא דידכו שאתם עוסקים בה עתה ודחי י' אלפי ככרי כספא דידי ועי"ז א"ל רשע אתה שאמרת כספא דידי והלא אינו דידך דעבד שקנה כו' ועד"ז יש לכוון דהא דכתיב טוב מלא כף נחת מבית מלא זבחי ריב דהיינו טוב מלא כף וקומץ של המנחה שבאה בנחת מבית מלא של המן בכסף וזהב וזבחי ריב מסעודות שעשתה לו אסתר להפילו: **ואסרתינהו לכולהו בי בני כו'.** לפי פי' רש"י היינו העוסקים ומשמשים במרחצאות מיהו לקמן בסמוך קרי ליה בלן וכן בכמה מקומות אבל בי בני מרחצאות גופיה משמע וכן אומני דקאמר הכא היינו ספר ובכמה מקומות אומני היינו מקיזי דם ואפשר דבכלל אומני נמי ספר ובי בני נמי דקאמר דמגילא אסרה נמי המרחצאות שלא יהיה שם המשמש להדליק אש בתנור ולהחם חמין: **גהין וסליק כו' ואתה על במותימו וגו'.** וריש' דקרא ויכחשו אויביך לך יתפרש כן דהיינו שיכחיש חילך מגזרת אויביך ע"י תענית ואתה על במותימו תדרוך: **בנפול אויבך אל תשמח כו'.** ובמדרש ילקוט שאז אמר מרדכי ארוממך ה' כי דליתני היינו לסלוק ולעלות עליו ולא שמחת אויבי לי שהוא יעשה לי כן כמ"ש ויאמר המן בלבו למי וגו' יותר ממני וכמ"ש בסמוך שסברה ברתיה האי דרכיב אבוה והאי דמסגי קמיה מרדכי: **ששב**

לשקו

לשקו כו'. דלא איצטריך לן למימר להיכן שב אי לאו לאשמועינן שבא לשקו כו' שהיה לפני שער המלך ואע"ג דאל שער המלך משמע לעיל בתוך שער המלך כדכתיב ויבא עד שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק הכא מוכח דאל שער המלך עד שער המלך משמע: **כל האומר דבר חכמה כו'.** היינו שא"ל דבר חכמה שבתורה כדמסיק אם מזרע וגו' אם משאר שבטים כו' ואי משבט יהודה ובנימין כו' ופרש"י אם מזרע היהודים וגו' יש זרע ביהודים שם כו' ע"ש מפירושו נראה דלאו מלשון יהודים מפיק ליה אי משבט יהודה כו' דהא בנימין ואפרים ומנשה נמי אית להו זו המדה אלא דיהודים דהכא היינו כלל ישראל וכדאמרינן לעיל כל הכופר בעבודת כוכבים נקרא יהודי אלא כיון דכבר ידעו שהיה מרדכי מכלל ישראל כמ"ש כי הגידו לו עם מרדכי ויבקש להשמיד את כל היהודים וזה היה מפורסם בכל המדינות ואוהביו וחכמיו ודאי ידעו כן שהיה יהודי א"כ מה קא"ל השתא אם מזרע היהודים מרדכי וגו' ומעיקרא מאי סברי דהסכימו לעשות עץ כמ"ש ותאמר וגו' וכל אוהביו יעשו עץ גו' וע"כ אמרו דודאי מעיקרא הוו סברי דמרדכי משבטים אחרים הוא ויכלת ליה אבל השתא ראו בתחילת נפילת המן חשו לכך וא"ל אם מזרע היהודים גו' דהיינו מאותן שבטים דלא יכלת להו ומייתי ליה מבנימין דאתי מרדכי מיניה דכתיב לפני גו' ובנימין עוררה את גבורתך גו' דכיון שהקב"ה מעורר את הגבורה להם ודאי דלא יכלת ליה: **שיורדין עד עפר כו'.** שהכל מושלין בהן כמ"ש עבדים משלו בנו גו' כמו העפר שנדרס' לכל וכשהן עולין עולין עד לכוכבים כמו שא"א לאדם לעלות למקום הכוכבים כך א"א לכל אומה ולשון לשלוט בהן וכך היה במעשה המן שהיה עבד מרדכי ועמד להיות מושל עליו ושוב כשזכה מרדכי עלה עד למעלה להיות משנה למלך: **מלמד שהביאוהו בבהלה כו'.** דלפי פשוטו הוא מל' מהר כמו ויבהל את תמרוקיה ומשום דשייכא לשון ויבהילו במקום ומיהרו דכתיב בלווי ויאמר המלך מהרו את המן גו' וע"כ דרשוהו מל' בהלה ופחד כמו את הבהלה גו' על שלא רחץ כו' כפרש"י א"כ שנבהל עתה כי הרגיש עכשיו קצת כי אסתר זימנה אותו לרעתו על מחשבתו הרעה על מרדכי דודה: **אין הצר גו' איקני בדידי כו'.** משום דהמן אמר למלך אין שוה להניחם א"כ היאך אמרה אסתר בלי טעם הפך זה דאין הצר שוה גו' וע"כ אמרו דא"ל אסתר דבר שנתחדש עתה כשידע שהיא יהודית דהיינו דכבר קטל את ושתי דהוא ממוכן הוא המן כדקאמרי' לעיל השתא בעי נמי למקטלי' ואין לך נזק גדול מזה דבר התלוי בגופו של מלך דאשתו כגופו: **שהיתה מחוה כלפי אחשורוש כו'.** עיין פרש"י אבל מ"מ שהיתה מחוה כו' נראה דעיקר דרשה אמלת הזה קסמיך דהוה משמע שהיתה מחוה בידה עליו ולא איצטריך ליה דודאי עליו נתכוונה אלא דאשמעי' שהיתה מחוה בידה כלפי אחשורוש שהוא איש צר ואויב ובא מלאך כו': **מקיש שיבה כו'.** דלא איצטריך למימר אלא והמלך שב אל בית משתה גו' דודאי מגינת הביתן שב שהוזכר לעיל שהיה שם אלא לאשמועינן שהיה שב בחמתו על דבר שתולה בגינת הביתן דקא עקרי אילני כו': **וי מדברא ויאמר המלך גו'.** ממה שאמר הגם גו' עמי בבית משמע שהיה לו עליו כבר עוד אחרת בחוץ והיינו הך דעקר אילני כו' ודרים ויאמר כמו וי אמר המלך הגם גו' וכה"ג דרשו פ' בן סורר בי"ג ווי"ן דגבי נח: **אף חרבונה כו'.** חרבונה היה א' מז' סריסי המלך המשרתים לו כדכתיב לעיל וה"ל למכתב נמי הכא אחד מסריסי המלך אלא למדרש אחד מן הסריסים שהיו בעצתו עלה גם מה לו להזכיר שהיה גבוה נ' אמה דבראייה בעלמא ודאי לא היה ידע גובהו אלא שהיה בעצתו עלה כשאמרו אוהביו יעשו לו עץ גבוה גו': **ב' שככות הללו כו'.** דבכל המקרא לא מצינו לו אלא בב' אחד וישכו המים כשוך חמת המלך גו' ואמר א' חמת מלכו של עולם על שהשתחוו לצורה כדאמרינן לעיל וא' של אחשורוש שגזר להשמיד היהודים וא"ד א' של אסתר כפרש"י וא' של ושתי דאע"ג דכבר כתיב כשוך חמת המלך מ"מ לא לגמרי שכך כדכתיב זכר את ושתי גו' ועד היום שנתלה המן שהיה גורם הריגתה דהוא המן הוא ממוכן לא שכך חמתו לגמרי: **אפשר דבר שנצטער כו'.** ואיכא למידק דהא לא דמיא דודאי גבי יעקב כיון דכולן בניו היו אם נתן לאחד מבניו יותר יתקנאו בו אבל הכא כיון דבנימין היה גם אחיו מן האם ולא כן שאר אחיו למה יתקנאו בו כשהוא נותן לו יותר וי"ל כיון דיוסף בא עתה להוציא השנאה במכירתו כמו שא"ל כשם שאין בלבי שנאה כו' לא היה לו להרבות במתן לבנימין כ"כ ה' חליפות דשמא לא יתלו רבוי המתנה לבנימין במה שהוא אחיו מן האם אבל יתקנאו בבנימין ויאמרו כי יוסף אוהב אותו יותר בשביל שלא היה במכירתו: **מילת.** מפורש פרק במה בהמה ופרש"י שם גם בערוך בערך כבן והרא"ם כתב פ' וישב שמדברי רש"י בגמרא משמע שיש הפרש בין מילת שהוא לשון צמר ובין מילתא שהוא מלשון מעיל כמו שפרש"י במ"ק גבי איצטלא דמילתא עכ"ד ואינו כן דבהדיא פרש"י פ' כ"ה איצטלא דמילתא טלית של צמר נקי בן יומו כו' ע"ש אלא לפי שאותו צמר נקי אין עושין אלא החשוב בבגדים שהוא המעיל כדכתיב כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים לכך נקרא מילתא: **רמז לו שעתיד בן כו'.** ר"ל דרמז לו שישוה לו בנימין אחיו מן האם בגדולה כמו שנעשה יוסף משנה למלך ונלבש בלבוש מלכות כן לעתיד יעשה המלך למרדכי משנה ויצא בלבוש מלכות וגו' וא"ת אכתי תקשי דאיכא קנאה במה שנתן לבנימין ג' מאות כסף ולא נתן כן לשאר אחיו ולא נזכר שרמז לו בזה וי"ל כמש"ל במה שנתן לבנימין יותר כיון דהוה אחיו גם מן האם אין כאן קנאה אלא בבגדים שהם מתנות גלוים שמעולם יחשבו שהוא מראה להם שנאה על מכירתו ובבגדים שהוא דוגמת מכירתו כתונת פסים: **כמה צוארין היו כו'.** עיין פרש"י דל"ג ליה כו' אבל בכל נוסחות גמרא איתא וכן בב"ר וכי ב' צוארין כו' ע"ש ופרש"י שם כי צואריו לשון יחיד הוא כמו בעליו אדוניו אבל צוארי משמע לשון רבים עכ"ל ומפי' הרא"ם דשינויא דקרא קא דריש דלגבי בנימין דכתיב צוארי בלשון רבים וה"ל למכתב צוארו לשון יחיד כיון שאינו כינוי כו' אמרו ש"מ לדרשה ולגבי יוסף דכתיב על צואריו וה"ל למכתב צוארו בלשון רבים כיון שהוא כינוי כו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש אבל בכל הספר תורה ובחומשים כתיב הכא בכה על צואריו בלשון רבים וכן הביא רש"י הכתוב הזה בשמעתין וע"ק לפירושו דהא מצינו בכינוי צוארו בלשון יחיד גבי עשו ויבך על צוארו וע"כ הנראה דודאי צוארי בי' לא משמע אלא לשון רבים וכן צוארו בו' לא משמע רק לשון יחיד אבל צואריו דכתיב ביו"ד וא"ו משמע לשון רבים ומשמע לשון יחיד כמו בעליו והכא בהאי קרא ברישא דקרא לגבי בנימין כתוב צוארי דלא משמע רק לשון רבים ובסיפא דקרא לגבי יוסף שינה לכתוב צואריו דמשמע נמי לשון יחיד דרשו מיניה דרמז לגבי בנימין על ב' מקדשים ולגבי יוסף על א' דב"ה נקרא צואר כמו כמגדל דוד צוארך וצוארך כמגדל השן כמו שהצואר בגובה של אדם והודו כן המקדש בגובה א"י והודן של ישראל: **אמר להם כשם שאין כו'.** דבכלל עיניכם רואות גם בנימין בכלל אבל רמז להם כשם שאין כו' והמקרא מחובר למעלה שהבטיחם לכלכלם ברעב ובזאת עיניכם רואות שאני משוה אתכם כאחי בנימין רמז שבודאי אין לי לב עליו על המכירה כך אין לי לב עליכם רק

לבי

נ"ל כפי המדבר אליכם להטיב לכם והדרש דהכא ימאן מלפרש כפרש"י בחומש עיניכם הרואות שאני אחיכם במילה ופי המדבר אליכם בלה"ק עכ"ל דא"כ למה לא כלל את בנימין עמהם גם כי המילה ולה"ק אינו ראיה שהרבה עובדי כוכבים שהם נימולים ומדברים בלה"ק שהוא לשון עברי: **יין ישן שדעת זקנים כו'.** דהיין הוא הטוב שבמינין מוקדם בטובות א"י כדכתיב ארץ וגו' גפן ולפי שאין משא י' חמורים הכרחי כ"כ מיין אר"א דודאי לזקנים כיעקב דעתם נוח' ממנו לפי בטבעם שהם מצוננים והיין מחמם: **תעלא בעידנא כו'.** ופי' וישתחו ישראל ליוסף ועל ראש המטה היינו שהפך עצמו נגד שכינה כפרש"י בחומש והוא מבואר בדברי הרא"ם ע"ש ויותר נ"ל לפי דרש דהכא מתפרש ראש המטה ג"כ על יוסף שהוא היה ראש וחשוב במטתו של יעקב: **י' נרות לא יכלו כו'.** מספר י' נרות הם י' אחיו שמכרוהו והמשילם לנרות ע"ד נר אלהים נשמת אדם ואמר כי י' נרות לא יוכלו לכבות לפי שאין טבע לנר שמכבה נר אלא אדרבא מדליקתו ביותר כן נעשה לי שע"י המכירה עליתי לגדולה וכמ"ש אתם חשבתם לרעה אלהים חשבה עלי לטובה וגו':

הרי"ף הצדיק אבד לדורו אבד. נראה דדייק דהל"ל הצדיק נאבד ומדכתיב אבד ולא נאבד דרשינן הגם שהצדיק הולך לבית עולמו הוא מרגלית ולא נאבד אלא דורו אבדו זכותו שהיה מגין על דורו והם אבדו המרגלית שהיה בידם: **כל האומר דבר בשם אומרו.** וקשה מנ"ל דכל האומר דילמא שאני דבר מלך והצלתו מהמות שהיו רוצים להמיתו וגילהו מרדכי ונכתב בשמו כי גאולה היתה לבני דורו בשבילו אבל דבר אחר שנאמר בשם אומרו לא שמענו שמביא גאולה לעולם: **מאי דכתיב וכל זה איננו שוה לי** מלמד שכל גנזיו של אותו רשע היו חקוקים על לבו מאי דכתיב וכל זה שלא יתכן שבא לדקדק מלת זה דכשרואה את מרדכי היה אומר וכל זה איננו שוה וצריך לדקדק למה שינו פשטיה דקרא שעכשיו שסיפר המן לאוהביו כבודו אשר זמנה אסתר אותו למשתה על זה אמר וכל זה איננו שוה לי ובגמרא אמר שכשראה את מרדכי היה אומר וכל זה איננו שוה לי דמשמע שבכל פעם ופעם היה אומר וכל זה איננו שוה לי ונראה דקשיא לבעל הגמרא מ"ד וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני רואה שהרי עכשיו כשסיפר לאוהביו ולאשתו כבוד עשרו א"ל וכל זה איננו שוה לי מאי בכל עת אשר אני רואה שהרי כיון שבראייה ראשונה אשר ראהו לא שוה לו עושרו א"כ שוב אינו שוה לו כל זמן שמרדכי קיים ומדקאמר בכל עת אשר אני רואה משמע שבאותה עת הראייה בלבד לא שוה לו ולאחר עת הראייה שוה לו וכיון שפעם אחד ראהו ולא שוה לו איך חזר ושוה לו בדי שבעת ראייה האחרת לא ישוה לו ועוד נמצא שבעת דיבורו וסיפורו עם אוהביו ואשתו שלא היתה עת הראיה שוה לו עושרו ולמה יספר עכשיו שלא בזמן שראיה מה שהיה עובר בו מן הראיה וכך הל"ל וכ"ז איננו שוה מעת שראיתי למרדכי יושב בשער המלך לזה דרשו שבכל עת שהיה רואה את מרדכי היה אומר וכ"ז איננו שוה לי וה"ק קרא ויאמר המן אף לא הביאה וגו' ולמחר אני קרוא לה עם המלך ומרגלא בפומי לומר וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני רואה את מרדכי כי בכל עת אשר אני רואהו אומר אני וכל זה איננו שוה לי וכיון שדברים אלו הם בכל עת שרואה את מרדכי לא יצדק לומר וכל זה על הכבוד והזמנת המשתה כי באותם הפעמים לא היה הכבוד הזה לכך צריך לדרוש וכל זה על המפתחות של בית גנזיו כי תמיד היו בידו: **כיון שהגיעה לבית העבודת כוכבים וכו'.** וקשה שכל שעה שהיתה נכנסת שם למה לא נסתלקה אלא עכשיו וי"ל שמקודם לא היתה עמה השכינה אלא עכשיו דכתיב ותלבש אסתר מלכות דדרשינן שלבשתה רוח הקדש וכשהגיעה לבית עבודת כוכבים נסתלקה השכינה שלבשה אז אמרה מה זה הי' כיון שלבשתני רוח הקודש להיות עמי אלי אלי למה עזבתני אחר כך עכשיו שמא אתה דן על אונס כרצון ופירש"י על אונס אע"פ שאני באה אליו מאלי אונס הוא וקשה שהרי דרשו למעלה בגמרא מאי אשר לא כדת שלא כדת כל יום ויום שבכל יום ויום באונס ועכשיו ברצון וכאשר אבדתי אבדתי כשם שנאבדתי מבית אבי כך נאבדתי ממך ופירש רש"י עד עכשיו נבעלתי באונס דאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה וברצון אסורי' לבעלה ואיך פירש רש"י כאן אף על פי שאני באה מאלי אונס הוא ואפשר לומר שאף על פי שלענין הביאה היתה אסורה למרדכי כי ברצון הוא חשיבא הוא דוקא לענין ביאה לפי שמתחלה הוי באונס וסופיה ברצון דיצר אלבשה אבל לענין כניסת לבית העבודת כוכבים מאליה מ"מ אונס הוא: **אל תקרי שברת אלא שרבבת.** עיין בתוס' וצריך אנו לבאר מאי איכא בין ריבבת לאשתרבובי דתרווייהו ענין אחד הוא שנגלו ונמתחו השינים ולמה לא גרים שריבבת ונראה דאי גרסינן שריבבת קשה יתור השי"ן דהל"ל שיני רשעים ריבבת מאי שריבבת להכי גרסי' שרבבת מלשון אשתרבובי שהשי"ן היא יסוד בענין שרבובי ומ"ש ר"ל אל תקרי שברת הוא דלא שייך שברון בשינים אלא לשון עקירה או חסרון שינים והל"ל הכית את כל אויבי לחי ומאן דגרים שריבבת הוא לפי שלא מצינו במקרא לשון שרבובי כי הוא לישנא דגמרא לכך גרים שריבבת שרבבה הוא לשון מקרא והל"ל שיני רשעים עקרת או חסרת ולמה אמר שיני רשעים שברת אלא לדרוש שרבובי שריבבת: **מה ראתה אסתר וכו'** ר"א אמר כדי שלא יטול עצה וימרוד. ופירש"י שהיתה שעתו מצלחת אין להקשות דא"כ בהזמנתי' להמן למשתה לא יצא החשש של נטילת עצה די"ל דלא חששה על המרידה של המן מצד המלכות אלא לעשות כונתה להמית להמן וחששה שאם ירגיש המן בדבר ההריגה יטול עצה וימרוד ושעתו מצלחת וינצל לכך הזמינתו בסעודה כדי שבשעת שינואו להורגו לא יהי' לו פנאי עם מי יטול עצה למרוד ותיעשה מלאכת הריגתו: **א"ר גמליאל** אחשורוש מלך הפכפך הי' פי' שכשבאתה אסתר לפתות לאחשורוש להמית את המן אם לא יהי' מזומן שם להורגו מיד בשעת הפתוי עוד מעט רגע יתהפך ויחזור בו שלא להמיתו לכך הזמינתו להמן לפתות המלך כדי שיהיו הפיתוי וההריגה סמוכים כדי שלא תשתנה לבו: **והמלך שב מקים קימה לשינה וכו'.** דקרא דלא קאמר ושב המלך אלא והמלך שב להקישו אל והמלך קם מה התם קם בחמתו כך והמלך שב הוא בחמתו שראה דקיימי ועקרי אילני דבוסתנא וכו': **אף חרבונה באותה עצה היה.** אפשר דדייק ויאמר חרבונה לפני המלך מאי לפני המלך אלא רמז שאותה אמירה לבדה היתה לפני המלך לפי שלאחרים ברח ולא עמד עוד לפני המלך: **מלמד שכל האומר דבר חכמה וכו'** גם מזרע היהודים אם משבט יהודה בנימין וכו' נראה שהחכמה שאמרה היא שאם מזרע יהודה הוא ונרמז במלת היהודים וכן מ"ש מזרע מנשה ובנימין נרמז במלת לפניו דכתיב אשר החלות לנפול לפניו כתיב לפני אפרים ובנימין ומנשה וגם נרמז מבנימין בנ"ש אשר החלות לנפול שבימי שאול שהוא משבט בנימין נפלו בני עמלק עם אגג והשתא אתי שפיר מה שאמר אם מזרע היהודים וכי עדיין לא ידעו שהיה מזרע היהודים והא כתיב כי הגיד להם אשר הוא יהודי לזה דרשו אם מזרע יהודה ובנימין או מנשה הוא לא תוכל לו: **כי נפול תפול לפניו ב' נפילות הללו למה וכו'.** הוקשה לו כיון שאמר החלות לנפול מה צורך לומר עוד ב' נפילות הללו עוד דקדק ב' נפילות הללו דכתיב נפול תפול ולא כתיב הפול תפול לכך דרשו כי נפול תפול כי נפול של ישראל לארץ הוא ניהו מפלתך שתפול לפניו לפי שנפילתן של ישראל לארץ הוא סימן לקימתם ועלייתם עד לרקיע שהם נמשלו לעפר בירידתן ומיד עולים שנמשלו לכוכבים וכמה דכתיב כי שחה לעפר נפשנו קומה עזרתה לנו הרי שמתוך נפילת ישראל לעפר נמשך תפול לפניו שמיד עולים ובעלייתן תפול לפניו **ויבהילו את המן** מלמד שהביאוהו בבהלה. הכוונה לדקדק בכתוב שאמר ויבהילו להביא את המן ולא אמר ויבהילו להמן להביאו משמע שלא היתה הבהלה להמן אלא הבהילו למביאין אותו ונלמד שהביאוהו אותו המביאין בבהלה שהיו המביאי' מבוהלים לעשות דבר המלך במהירות ונחיצה רבה. ורש"י ז"ל פירש בענין אחר שהביאוהו בבהלה מוזר לקמן שלא שהה לרחוץ יפה מטינופו דהיינו הענין שהשליכה עליו בתו כדלעיל: **מלמד שהיתה מחוה כלפי אחשורוש וכו'** וי"ל מנ"ל שהיתה מחוה כלפי אחשורוש וע"ק מ"ש בא מלאך וסטר ידה כלפי המן ואמרה הזה למה הוצרכה לומר הזה כיון שאמרה בפירוש המן הרע שוב אינה צריכה לומר הזה ונראה שהוקשה לו מ"ש איש צר ואויב מאי איש דקאמר ועוד דהל"ל המן הרע ואויב הזה לז"א מלמד שהיתה מחוה כלפי אחשורוש ואמרה אתה אחשורוש איש צר ואויב למה תשאלני כי המן הרע מי גרם הזה איש צר ואויב הזה שהוא אחשורוש אשר גדלו להמן ונמצא שמלת הזה הוא מורה על אחשורוש ועוד יש לאומרו שאיש צר ואויב המן הרע הכל מדבר על המן מ"מ בדבריה שאמרה הזה רצתה לרמוז כלפי אחשורוש שזה האיש המלך אחשורוש גרם להיות זה המן איש צר ואויב לישראל ובא מלאך וסטרה על ידה כלפי המן ואמרה הזה כלומר שמן הזה הוא רע צר ואויב: **ויפול על צוארי בנימין וכו'** כתב רש"י ז"ל ל"נ כמה צוארים היו לבנימין שכן דרך שכתוב לקרות צואר לשון רבים ועל חלקת צואריו בכה על צואריו וקשה לגירסת רש"י מנ"ל הכי ואפשר דפי' מאי ויפול דהל"ל ויבך על צוארי

רשעים. ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו היהודים. א״ר (אלעזר) [אבהו] מלמד שבא מלאך וסטרו על פיו ובבואה לפני המלך אמר עם הספר אמר אמרה מיבעי ליה אמר (רב נחמן) [ר׳ יוחנן אמרה לו] יאמר בפה מה שכתוב בספר. דברי שלום ואמת א״ר תנחום (א״ר אסי) ואמרי לה (ר׳ חייא בר אבא) א״ר אסי מלמד שצריכה שרטוט כאמתה של תורה. ומאמר אסתר קיים דברי הפורים האלה מאמר אסתר אין דברי הצומות וזעקתם לא א״ר (יצחק בר אמי) [יוחנן] ה״ק דברי הצומות וזעקתם ומאמר אסתר קיים דברי הפורים האלה. כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש גו׳ ורצוי לרוב אחיו (תנא רב יוסף) לרוב אחיו ולא לכל אחיו (אחיו ר״ל חבריו) מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין. א״ר יוסף גדול ת״ת [יותר] מהצלת נפשות דאילו מעיקרא קא חשיב למרדכי בתר ד׳ ולבסוף בתר ה׳ מעיקרא כתיב °אשר (עזרא ב) באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן ולבסוף כתיב °הבאים עם זרובבל ישוע נחמיה עזריה (נחמיה ז) רעמיה נחמני מרדכי בלשן:

צוארי בנימין אבל קשה בבנימין. בכה על צואריו אלא כתיב ויפול מכ״ל למדרש על משכן שילה וכן קשה לגירסת הגמרא כמה צוארים היו לבנימין ומשני שבכה על ב׳ מקדשים מה יתכן בבנימין בכה על צואריו כמה צוארים היו ליוסף והתם ליכא בכיה על ב׳ מקדשים אלא על משכן שילה ובזה כ״ל לומר דאין ראיה מבכה על צואריו דהא כתיב במסורה צוארו וכן אמרו חז״ל צוארו כתיב וגם לפי המקרא יש לדרוש שבכה יוסף על צוארי שהם ב׳ מקדשים שעתידים להיות בחלקו של בנימין ועתידים ליחרב גם בנימין בכה על זה הדבר עצמו על ב׳ צואריו שהם הב׳ מקדשים שנחרבו בחלקו ודרשת המסורה בכה על צוארו כתיב הוא שבכה על משכן שילה שנחלקו של יוסף: והנה עיניכם רואות וכו׳ א״ל כשם שאין בלבי כלום על בנימין וכו׳. תימה מה זו ראיה שאם לא היה בלבו כלום על בנימין הוא מפני שלא היה במכירתו. ואיך כעמוד אנחנו ללמוד שלא היה בלבו על שאר אחיו שהיו במכירתו ואם הם מאמינים לדבריו גם שלא יאמר עיניכם רואות ועיני אחי בנימין יאמינו לו והם לא יאמינו לו גם בדברים אלו שאמר והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין לא יאמינו ונראה דה״ק כיון שלא עשיתי עמכם רעה כשהתנכרתי עצמי לכם לא עשיתי רע מאומה כי אם, דברים בעלמא שבזמתי לדבר נכם דברים קשים וכן נפה דברתי קשות לבנימין ע״י שגביע לומר האיש אשר נמצא הגביע בידו יהיה לי עבד וכשם שלא היה בלבי כלום על בנימין כשדברתי אותם הדברים הקשים שהרי לא היה במכירתי ולא היו אלא בפה מהשפה ולחוץ כך על אותם דברים קשים שדברתי לכם אע״פ שהייתם במכירתי לא היו אלא בפה שאילו היה בלבי שרעותי לכם והנה עיניכם רואות וגם עיני בנימין שכל אותם דברים היו בפי בלבד כי פי היה המדבר אליכם ולא היה בלבי שנאה כלום כי שהריתי לכולכם שלא להרע לשום אחד מכם אלא פי בלבד היה המדבר אליכם ולא הלב וכיון שכן מהרו ועלו אל אבי וגו׳: מאי בגירותיה עמאווה וכו׳. אין לומר שמפני שהיה קטן מהם קראו תעלא בערך אחיו הגדולים שהרי היה בתוכם גם בנימין שהיה קטן ממנו ואיך קראו תעלא לגבי בנימין וכן בני השפחות אע״פ שהיו גדולים מיוסף אינו נקרא יוסף שועל לגבי בני השפחות: אמר להם דברים המתקבלים על הלב. בא לדקדק ב׳ פעמים אל תיראו האמורים בענין שבתחלה נחמם לומר אל תיראו ואח״כ דבר על לבם דברי טעם המתקבלים על הלב י׳ נרות לא יכלו לכבות נר א׳ והוא נרמז במ״ש ואתם חשבתם עלי רעה כלומר אתם עשרה חשבתם לכבות נרי ולא עלתה בידכם והיאך אני יכול לכבות עשרה נרות ובזה חזר לחזק לבם ועתה אל תיראו בטענה זו שהיא מתקבלת על הלב מובטחים אתם שאל תיראו:

(גה פס) **ליהודים** היתה אורה ושמחה וששון ויקר: (א״ר אלעזר) א״ר יהודה אורה זו תורה וכן
(משלי ו) הוא אומר °כי נר מצוה ותורה אור. שמחה זה יום טוב
(דברים טז) וכה״א °ושמחת בחגך. וששון (א״ר אלעזר) זו מילה
(תלים קיט) וכה״א °שש אנכי על אמרתך. ויקר אלו תפילין
(דברים כח) וכה״א °וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך ותני׳ ר׳ (אלעזר) [אליעזר הגדול] אומר אלו תפילין שבראש. ואת פרשנדתא ואת דלפון גו׳ עשרת בני המן א״ר (חייא) [אדא] דמן יפו עשרת בני המן ועשרת בעי למימרינהו בנשימה אחת מ״ט דכולהו בהדי הדדי נפקא נשמתייהו: א״ר (יונה א״ר זירא) [יוחנן] וא״ו דויזתא צריך למימתחה בזקיפא כמורדי׳ דלברות מ״ט דכולהו בחדא זקיפא אזדקיפו א״ר חנינא בר פפא דרש ר׳ שילא איש כפר תמרתא כל השירות כולן נכתבות אריח ע״ג לבינה ולבינה על גבי אריח חוץ משירה זו ומלכי כנען שהיא אריח על גבי אריח ולבינה על גבי לבינה מ״ט (א״ר אבהו) מפני שלא תהיה תקומה למפלתן של

אורה זו תורה. שגזר עליהם המן שלא לעסוק בתורה: זה יום טוב. קיימו עליהם ימים טובים: זו מילה. שעל כל אלה גזר: אמרתך זו מילה. שנתנה במאמר ולא בדבור שנאמר ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור ומצינו ששמח דוד עליה ואמר שירה למנצח על השמינית כשהיה בא לבית המרחץ וראה עצמו ערום בלא מצות בלא ציצית ובלא תפילין כיון (שנסתכל) [שהכיר] במילה שמח בנוסח׳ מנחות: עשרת בני המן ועשרת. הזכרת שמותן ותיבה הסמוכה לאחריה׳ כלומר (עשרתם) [כשמתן] נפלו כאחד: זקיפא. פורק״א בלע״ז כגון א׳ זה למעלה מזה: אריח על גבי לבינה. אריח הוא הכתב לבינה הוא החלק שהוא רחב מן הכתב כפלים והאריח חצי לבינה הוא: שלא תהא תקומה. שלא יהא מקום רחב להרחיב לעדיו תחתיו: מלמד שבא מלאך וסטרו. שהרי התחיל לדבר בלשון כעס וסופו אמר מה שאלתך: ה״ג א״ר נחמן. יאמר בפה מ״ש בספרים ול״ג אמרה לו והכי פירושא סדר המקראות כך הוא וקבל היהודים את אשר החלו לעשות וגו׳ ואת אשר כתב מרדכי עליהם כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם וגו׳ ובבואה לפני המלך וגו׳ מרדכי כתב עליהם שיעשו פורים כי המן בקש לאבדם ומה שבאתה אסתר לפני המלך להתחנן לו עליהם כל זה יאמרו בכל שנה ושנה: (ונראה דהיינו כמ״ד לקמן בפ״ב דקורא המגילה מאמר הדברים האלה) עם הספר. שתהא המגילה כתובה לפניה בשעת קריאה: כאמתה של תורה. כס״ת עצמו: שרטוט. הלכה למשה מסיני: דברי הצומות וזעקתם ומאמר אסתר קיים. כך סדורין המקראות: שפירשו ממנו מקצת סנהדרין. לפי שבטל מן התורה ונכנס לשררה: מעיקרא. בימי כורש כשעלה זרובבל מן הגולה ומרדכי עמו ומנוהו בספר עזרא מנוהו לאחר ד׳ אנשים: ולבסוף. כשמנאו (יא״ם) בספר נחמיה מנין שני לאחר שנבנה בית בספר עזרא כ״ד שנה בין מנין ראשון למנין

עיון יעקב

ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. נראה דהרבים בזה מקום לשמחה זו ואין זה תשובה המשקל שהרי בענמו בשביל שנהנו מסעודתו של אותו רשע ולשמחה א [illegible] עושה והלא בכל שנה ימים מוסר כדאיתא בברכות דף לי על זה מתרץ דכל השמחות אלו של מצוה היו ועוד ויאמר אלו תפילין וכיון שמצינו תפילין ליכא [illegible] ליקר בשמחתן כדקאמר שם בש״ס אלא תפילין מנחה וקי״ל:

למכן שני ימי כורש ואחשורוש וב' שנים של דריוש האחרון לפי שנעשה מרדכי שר בנתיי ירד מחשיבותו אצל חכמיי:

מהרש"א זו תורה וכה"א כי נר וגו' כו'. דרשו כן דלפי פשוטו ה"ל למכתב היה אור כמו היה אור במושבותם וע"כ דרשו היתה אורה זו תורה שנקראת בל' נקבה בכ"מ ויש לכוון בדרש הזה כי התורה נתנה בעיון כמו לימוד התורה ובמעשה שהן המצות והתורה היא עדות לישראל כמ"ש ואת העדות אשר אתן וגו' ויש גם במצותיה שהם אות ועדות לישראל כמ"ש המפרשים והם שלשה השבת שנאמר בה ביני וביניכם וכן התפילין דכתיב בהו והיו לאות על ידך וגו' ולכך גזר המן על אלו ביותר כפרש"י לפי שהן עדותן של ישראל וכשנתבטלה גזירתו חזרו אלו עדות ליושנן אורה זו תורה כמ"ש לעיל ושמחה זו י"ט שהוא יום שביתה וכמ"ש שחזרו אאבל לי"ט וששון זו מילה שחזרו לה כמ"ש ורבים מעמי הארץ מתיהדים דהיינו תחלה בברית מילה ויקר זו תפילין שהוא כבודן של ישראל ע"ש כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך שחזרו לזה כמ"ש כי נפל פחד מרדכי וגו': מ"ט דכולהו בו'. נראה לפרש דמדכתיב ואת עשרת בני המן יתלו וגו' וכתיב ותלו אותו ואת בניו על העץ משמע ליה דעל עץ אחד בפעם אחד נתלו ויצאו נשמתן בבת אחת ולא בזה אחר זה ומדחשיב להו בהאי קרא כסדרן זה אחר זה לא תאמר שכן נתלו בזה אחר זה לכן צריך למימריכהו בנשימה אחת לרמוז שיצאה נשמתן בבת אחת. דבב"א נתלו ולא נכתבו הכא כסדר הזה זה אחר זה אלא שנתלו בעץ אחד שעשה המן של חמשים אמה כדמסיק דכולהו בחד זקיפא אזדקיפו כסדרן זה תחת זה כמפורש בתרגום דחשיב להו כסדר הכתוב מלמטה למעלה מפרשנדתא עד ויזתא וע"ד זה אמרו בירושלמי אים ברים דפא ואת בסוף דפא כו' ויהי כל נכתבים תחת אים להורות כי באים א' בפ"א נתלו כלם. ועד"ז אמר נמי דוי"ו דויזתא צריך למימתחה בזקיפא כמורדיא דלברו'. לברות שם הנהר ומורדיא הוא עץ שדוחקים בו הספינה מן האבנים והמכשולים וכעין זה פי' הערוך ה"כ הכא ה"ק שצריך לממתח ו' דויזתא כעץ פשוט וארוך כזקיפא ותלייה שעושין מעץ דויזתא הוא שנתלה למעלה מכולן בעץ ההוא כמפורש בתרגום והוא ארוכה בו מלמעלה למטה שבעץ אחד ארוך היו נתלו כולם מויזתא שלמעלה זה תחת זה עד פרשנדתא שנתלה למטה מכולם: שלא תהא תקומה כו' עיין במרדכי ובר"ן בזה בשם ר"ת ושירת האזינו נמי כן היא שיש בה נמי מפלתן דכתיב מראש פרעות וגו' ודם עבדיו יקום וגו': ושמרו כו'. כנרא' מפרש"י ממה שא"ל מה שאלתך בסוף משמע שהתחיל לדבר בכעס ואין הכרע כ"כ ועי"ל ממה שהיה חושב למספר ההרוגים ה' מאות ועשרת בני המן דשושן אלא בשאר מדינות מה עשו משמע דהרבה היו בעיניו וכעס ע"כ: ומאמר אסתר קיים גו' דברי הצומות לא כו'. לפי פשוטו מאמר אסתר היינו מאמרה לחכמי' לקיים ימי הפורים ולפי שלא הזכיר מאמרה כך אלא ותכתוב אסתר וגו' והיינו דאמרינן לעיל שלחה להם אסתר קבעוני לדורות ומ"ה קאמרי דמאמר אסתר היינו שאמרה למלך לבטל מחשבות המן הוא קיים דברי הפורים ואהא מתמה וכי מאמר אסתר למלך בלחוד עשתה זאת ולא דברי הצומות ומשני דקושטא דכן הוא דהא והא גרמו זה המקרא מחובר למעלה דברי הצומות וזעקתם ומאמר אסתר קיים וגו': מעיקרא כתיב אשר באו כו'. עיין פרש"י ול"ל שמוב כשראה מרדכי אז שנתבטל בנין ב"ה בימי כורש כמפורש בספר עזרא חזר לשושן בימי אסתר ושוב אח"כ עלה שנית לא"י בימי כורש שנבנה הבית דהיינו ביאה שנייה דקאמר ולבסוף כתיב הבאים זרובבל וגו' כמפורש בספר נחמיה ומיהו אין סברא דהכהו כולהו דחשיב דבאו עם זרובבל וגו' מעיקרא עלו ושוב חזרו לשושן ושוב עלו שנית כדכתיב בנחמיה הבאים עם זרובבל וגו' ויש לייסב דודאי ב' הכתובים איירי בביאה ראשונה אלא משום דשינה בפסוק שני לחשוב מרדכי בתר ה' הוא רמז דגדול ת"ת כו':

הרי"ף גדול ת"ת מהצלת נפשות וכו'. תימה שלא דייק זה מדכתיב לרוב אחיו ולא לכל אחיו דדריש רב יוסף גופיה הכי שבהיותו עוסק בת"ת היה רצוי לכל אחיו הסנהדרין ועכשיו שביטל ת"ת והיה עוסק בהצלת נפשו' היה רצוי לרוב אחיו בלבד שפירשו ממנו מקצת הסנהדרין וי"ל דילמא הסנהדרין היו מחשיבים יותר ת"ת מהצלת נפשות אבל מכ"ל דמשמים הסכימו על ידיהן לזה הביא ראיה מהקבלה דמעיקרא חשיב למרדכי בתר ד' ולבסוף בתר ה': גדול ת"ת מהצלת נפשות. וקשה דהא קי"ל דמבטלין תפלה לצרכי רבים וכ"ש להצלת נפשות ומצינו שת"ת נדחה מפני תפלה והיכי אמרי' הכא גדול ת"ת מהצלת נפשות וי"ל דהכי מילי ת"ת דרבים אינו נדחה מפני התפלה כמ"ש בתוס' מסכ' ברכות ומרדכי היה עוסק בת"ת דרבים ללמד את בני ישראל תורה ולכך גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות:

ט דף ז

מתנות לאביונים. תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו ב' מנות לאדם אחד ומתנות לאביונים ב' מתנות לב' בני אדם ר' יהודה הנשיא שלח ליה לר' אושעיא אטמא דעגלא תילתא (ותלתא גרבי) [וגרבא] דחמרא שלח ליה *קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. רבה שדר ליה למרי בר מר בידא דאביי מלי טסקא דקישבי ומלי צנא דקמחא דאבישונא. א"ל אביי השתא אמר (מר) [מרי] אי חקלאה מלכא ליהוי דיקולא מצואריה לא נחית הדר שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא ומלא טסקא דפלפליא ריכתא אמר אביי השתא אמר מר אנא שדרית ליה חוליא ואיהו שדר לי חורפא אמר אביי כי נפקי מבי מר הואי שבענא וכי מטאי להתם קריבו לי שיתין צעי דשיתין מיני קדרה ואכלי בהון שתין פלוגין וצעא דבישולא בתראה קרו ליה צלי קדרה ובעאי למכסייה לצעא בתרה אמר אביי. היינו דאמרי אינשי כפין עניא ולא ידע (אי כפין אי לא כפין) אי נמי רווחא לבסומי שכיחא אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי. אמר רבא מיחייב איניש לבסומי נפשיה בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי בתר דאיבסום קם רבה ושחטיה לרבי זירא למחר (כי פכח מיניה חמרא) בעא רחמי עליה ואחייה. לשנה אחרת א"ל לייתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי א"ל לאו כל שעתא ושעתא מיתרחיש ניסא:

מנות. מיני מעדנים: ב' מנות לאדם אחד. דכתיב ומשלוח מנות ב' מנות לאדם א' ומתנות לאביונים ב' מתנות לב' בני אדם. די לכל אחד ואחד מתנה אחת דהא אביונים כמי תרתי משמע: תילתא. שלישי לבטן: טסקא דקשבי. שק מלא תמרים: דאבישונא. שכתיבשו החטים בתנור בעודן כרמל וקמח שלהם מתוק לעולם: א"ל אביי. לרבה: השתא אמר מרי. עכשיו יאמר מרי עליך: אי חקלאה וכו'. משל שהיה רגיל להוליך בעודו בן כפר ומאכיל לבהמתו לא הוריד עתה מראשו כך אתה נעשית מלך ולא נפומבדיתא ואיכך שולח לו אלא דברים המצויים לכל: הוליא. מתיקה: כי נפקי מבי מר. כשיצאתי מבית אדוני רבה לילך לבית אבא מרי בר מר הייתי שבע: צעי. קערות של מיני

מאכל

אוכל: למבסמייה. הייתי חפץ לכוס הקערה (אחרונה) [אחריו] כל אכילה שלא כדרכה נקרא כוסס: רווחא לבסימא שביחא. ריוח פנוי לדבר המתוק בתוך המעים: מהלפי. זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חבירו עמו: לאבסומי. להשתכר ביין: דאיבסום. נשתכר:

מרדש"א שדר ליה אטמא כו' שלה ליה קיימת בנו רבינו

ומשלוח מנות. פרש"י דהם תרי מנות איכא כו' ע"ש פירושו אינו מבורר ומאי אשמעינן בכך הא ודאי דאטמא דעגלא וגרבא דחמרא ב' מנות הן וכרא' לקיים כל נוסח הגמרות שלפנינו דעייתי כמי קיפא דקרא וומתנות לאביונים ומשום דמנה משמע כל דהו ולכך בעי תרי לאיש אחד אבל.מתנה בעי שיעור נתינה כדאמרינן בכמה דוכתין וקגי לאיש אחד מתנה אחת ומשום דשלח לו ב' מנות אטמא דעגלא וגרבא דחמרא שהם גדולות כשיעור נתינה אמר דבהכך ב' מנות גדולות עפי משיעור מנות קיימת גם כן ומתנות לאביונים כשיעור נתינה לר' אושעיא ולבני ביתו וזה שדקדק לומר וקיימת בנו ולא קאמר וקיימות בי' דר"ל וקיימת בנו לשתי אנשים שתי מתנות ומלא לאביונים יש בו רמז אב ובנים דיולאים בב' מתנות לאב ובנים: אי הקלאה מלכא כו' דיקולא כו'. לפי הדרך שכתבנו לעיל דדרך לשלוח מנה יפה כל דהו דרך ריעות כמ"ש איש לרעהו והוא שלח מלא עסקא כו' ומלא כסא כו' קאמר דרך בדיותא דאין דרך נכבדים לשלוח מנה גדולה כזו אלא דרך חקלאה הוא לתת מנה גדולה בתוך דיקולא ועסקא הוא כעין דיקולא כמו שפי' הערוך ושוב שדר ליה איהו מלא עסקא דזנגבילא ומלא כסא כו' באותן כלים חזר ושלח לו אלו הדברי' ואמר אביי דרך בדיותא' כי שלח לו מרי שהוא דבר הפך ממה ששלח לו רבה דאיהו שלח לו דבר מתוק לחיך ומרי שלח לו דבר חריף ומר כשמו מרי ואמר עוד בדרך בדיותא: כי נפקי מבי מר כו' ואבלי בי' שיתין פלוגי כו'. פירוש שיתין חתיכות כפי' הערוך אהאי דפרק י"ה אהדרוהו פלוגי ולעי כו': וקאמר ובעאי למיכם צעי אבתרה כו'. י"ל בדרך בדיותא שהקערה זאת ג"כ נעשית מדבר המאכל כעין שעושין עתה האומנין ע"י בצילות צוקר צורות משונות ושפיר קאמר למיכם ולאוכלה ממש: מהלפי סעודתייהו כו'. ע' פרש"י ולא ידענא מאי אשמעינן בזה והוה נראה לפרש דבחד פורים קמיירי אלא ה"ק דבזה היו מקיימין כ"א משלוח מנות שזה שולח סעודתו לזה וזה לזה: בין ארור המן לברוך מרדכי כו'. יש לפרש ע"פ מ"ש יש לדיק ורע לו בעולם הזה שאינו לדיק גמור כדי שיקבל עונשו בעולם הזה ויש רשע וטוב לו בעולם הזה רשע שאינו גמור כדי לטורדו בעה"ב אבל יש לדיק גמור שזוכה לשתי שלחנות לאכול הפירות בעוה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב כמו מרדכי שזכה לכל הגדולה גם בעוה"ז וכן בהפך ברשע גמור שאין לו זכות כלל כמו המן שהיה מזרע עמלק ועשו שאבד גם עוה"ז ועה"ב אמר דחייב לבסומי בפוריא כ"כ עד דלא ידע כו' היינו שאינו נותן לבו להבחין מדרגה גדולה שיש בין ארור המן שהיה רשע גמור ואבד ב' עולמות לבין ברוך מרדכי שהיה לדיק גמור שזכה לב' עולמות: שחט'יה לרבי זירא כו'. דבר תמוה הוא לפרשו כפשטיה ונראה דר"ל כעין שחטיה דאגבריה חמרא וכפייה לשתות יותר מדאי עד שחלה ונטה למות ולכך נקטיה בלשון שחיטה דשתיית היין נקרא ע"ש הגרון מקום שחיטה כמ"ש ממלא גרונם של ת"ח יין וקאמר דהתפלל עליו שלא ימות מחלי זה עד שנתרפא ומי ומליני במקרא ובתלמוד לשון חי מלשון רפואה:

הרי"ף מחלפי סעודתייהו. פרש"י זה אוכל עם זה בפורים של שנה א ובשני' סועד חברו עמו כו' וקשה טובא מי דחקו לרש"י לפרש כך ולהוציא הדבר מפשוטו שזה שלח לזה סעודתו וזה שלח. לזה סעודתו ולא עוד אלא שלפרש"י לא קיימו שניהם ומשלוח מנות רק הא' מקיים שנה זו והא' לשנה האחרת. ונ"ל דהוקשי' לרש"י דאי כפשטיה מה מלמדנו בהא דמחלפי סעודתייהו כי אין לך משלוח מנות גדול מזה ומה לנו אם נשאר בביתו הרבה או מעט או אם נאכל ממה ששלח לו חבירו לכך פרש"י שהיה זה אוכל עם זה כו'. ובילור הענין לפ"ד הוא שלא היה לאסו מה שיאכלו בביתם ומה שישלחו לחבריהם והיו רולים לקיים מצות משלוח מנות לכך עשו המלאה כי בשנה זו האחד היה מספיק לחם ומזון ותבשיל שיעור מספיק לו ולחברו והיה מכינו ושולח לחברו בתורת משלוח מנות לרעהו וחברו לאחר שזכה במתנתו והרי היא שלו חוזר ושולחה לחברו האחר אשר שלחה לו ויקיים הוא גם כן משלוח מנות לרעהו ואח"כ יושבים שניהם על שלחן אחד בבית האחד ואוכלים יחד שניהם סעודת פורים ולתשובת השנה האחרת היה השני מוליא יליאותיו ועושה סעודה המספקת לשניהם ושולחה לחברו יום פורים בתורת משלוח מנות וזוכה בה ואח"כ חוזר חבירו לשלחו לו במשלוח מנות ואוכלים שניהם בביתו של בעל הסעודה וז"ש מחלפי סעודתייהו כל אחד שנה אי להרויח כל אי הוצאת אי שנמצאת הוצאת סעודתו מועילה לב' שנים ומקיימים כל אחד מצות משלוח מנות לרעהו:

אמר רב ואיתימא רב (יצחק בר) שמואל בר מרתא גדול ת"ת יותר מבנין בהמ"ק שכל זמן שהיה ברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה אמר רבה (בר בר חנה) א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא (משמיה דרב) גדול ת"ת יותר מכבוד אב ואם שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש עליהם (דא"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן) [דאמר מר] *למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב דכתיב °ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלשים שנה ושבע שנים כמה קשיש ישמעאל מיצחק י"ד שנים דכתיב °ואברם בן שמונים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל [לאברם] וכתיב °ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו וכתיב °ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם. בר כמה הוה ישמעאל כשנולד יעקב בר ע"ד כמה פיישן משניה ס"ג ותניא בן ס"ג שנים היה יעקב אבינו בשעה שנתברך מאביו ובאותו פרק מת ישמעאל דכתיב °וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב וישמע יעקב אל אביו וגו' וירא עשו כי רעות בנות כנען וגו' וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל וגו' ממשמע שנאמר מחלת

(Margin: כז. / דף טז ע"ב / יף יז / ראשית כה / שם טז / שם כא / שם כה / ראשית כח / ממ"ש א / ישמעאל / ממשמע / שהיה סי / וממ"ש / אחות / נביות)

עיון יעקב

יותר מכבוד אב ואם. עיין במהרש"א שכתב דבשוב לו נמי אין ראוי לענשו ולי נראה דודאי אין זה עונש גמור קאמר דהרי בהכרח היה ליעש בשביל עשו עיד מאחיו שמלך שנלו זה יוסף כמו שאכתוב בסמוך אלא לפי שכבוד אב ואם הוא אחד מדברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה דהיינו מי שמכבד אב גם בניו יכבדוהו וכיון שיעקב לא כיבד אביו אף שהי' באונס גם בנו יוסף שהי' חביב לו לא כבדו כ"ב שנים ומחמת אונס ואף אם עושה מלוה אחרת שקבולה כמלות כבוד אב ואם מ"מ אין לו שכר זה שהוא מדה כנגד מדה אם לא בת"ח שהוא יותר מכבוד אב ואם לפי שגם כבוד אב ואם בכלל בזה שניחא לאב שבנו יכתת רגליו מעיר לעיר ללמוד תורה וא"כ שפיר קאמר גדול הוא יותר מכבוד אב ואם וקי"ל: כל אותן שנים שהיו בבית עבר לא נענש עליהם. וכתב מהרש"א ז"ל וא"ת למה נענש גם על אותן כ"ב שנים כיון דרבלון אב ואם ובמלותן הלך יעקב וכתב וז"ל ותירן בעל אמרי נועם בשם הר"י מפריי"ש שלכסוף י"ד שנים שהי' בבית עבר נתקררה דעתו של עשו ושלהם רבקה אמו את מניקתה אחריו לבית לבן והוא שהה שם כ"ב שנים עכ"ל מהרש"א ודבריו תמוהים דא"כ אכתי קשה אפילו אם לא למד תורה אלא עבר גם כן לא היה לו לענשו עד אחר י"ד שנים שלחה רבקה אחריו ויותר היה נראה לומר דמתחלה לא סי' רלון יצחק ורבקה רק לילך על ימים אחדים והוא שהה יותר. אך אכתי קשה דהלא עברתו שמרה לנלח ולא היי' יכול לבא עד שנלד שטנו זה יוסף כדאיתא במדרש לכן נ"ל עיקר כמ"ש לעיל שאין כאן עונש גמור רק שלא היי' לו שכר פירותיו וק"ל:

מחלת בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא
מלמד שקדשה ישמעאל אביה ומת והשיאה נביות אחיה
וי״ד דהוה בבית לבן עד דאתיליד יוסף הא ע״ז וכתיב
שם מא °ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרים
שם מז הא ק״ז וז' דשבעא וב' דכפנא הא קט״ז וכתיב °ויאמר
פרעה אל יעקב כמה ימי שני חייך ויאמר יעקב אל
פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה. והא קט״ז
הויין אלא ש״מ י״ד שנין דהוה בבית עבר לא חשיב להו
תנ״ה יעקב אבינו היה מוטמן בבית עבר ומשמש י״ד
שנה ולאחר ירידתו של יעקב לארם נהרים ב' שנים מת
עבר יצא משם ובא לו לארם נהרים נמצא כשעמד על
הבאר בן ע״ז שנים ומנא לן דלא איענש יעקב אבינו
דתניא יוסף פירש מאביו שלא ראהו כ״ב שנה כשם
שפירש יעקב מאביו כ״ב שנה. יעקב ל״ו הויין אלא
ש״מ י״ד דבית עבר לא חשיב להו סוף סוף דבית לבן
כ' הויין אלא משום דאישתהי ב' שנים באורחא דתניא
יצא מארם נהרים ובא לו לסכות ועשה שם י״ח חדש.
שם לג שנאמר °ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית (בימי החורף)
ולמקנהו עשה סוכות (קיץ) ובבית אל עשה ו' חדשים
והקריב זבחים לאלהי אביו יצחק:
שכל זמן שברוך בן נריה קיים לא הגיהו עזרא ועלה. כי

יש לך לתמוה למה לא עלה עזרא עם זרובבל בימי כורש עד השנה הז' של דריוש האחרון ולאחר (שבנה) [שנבנה] כל הבית כמו שכתוב בעזרא ויבא ירושלים בחדש הה' היא השנה הז' למלך וגו' ומדרש אגדה הוא שהיה לומד תורה מפי ברוך בן נריה בבבל [וברוך לא עלה מבבל ומת שם בתוך השנים הללו ודאמרן לעיל ברוך] נתנבא בשנת שתים לדריוש בבבל היה מתנבא ושולח ספרים בירושלים: יעקב. לומד תורה בבית עבר י״ד שנה כשפירש מאביו ללכת לחרן ולא נענש עליהם על כבוד אביו ובשאר השנים ששהה בבית לבן ובדרך נענש כדמפרש ואזיל: למה נמנו שנותיו של ישמעאל. מה לנו למנות לשנותם של רשעים: ליחס בהם שנותיו של יעקב. ע״י מנין שנותיו של ישמעאל אנו למדין באיזה פרק משנות יעקב עברו עליו כל הקורות והמוצאות אותו ומהן אנו למדין ששימש בבית עבר י״ד שנה כיצד. אברהם בן פ״ו שנים כשנולד ישמעאל וכשנולד יצחק היה אברהם בן ק' שנה הרי היו לישמעאל י״ד שנה (וכתיב) ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם הרי לישמעאל ע״ד שנה כמה שנים פייסן משנות ישמעאל ס״ג נמצא שהיה יעקב כשמת ישמעאל בן ס״ג: ותניא היה יעקב בן ס״ג. [ותניא נמי הכי שהיה יעקב] כשנתברך מיצחק אביו בן ס״ג שנה ואותו פרק מת ישמעאל (ותניא ממשמע) שנאמר [וילך עשו אל ישמעאל] וגו': מלמד שקדשה ישמעאל אביה. לעשו ומת והשיאה נביות אחיה: וי״ד שנה. היה יעקב בבית לבן עד דאתיליד יוסף דכתי' עבדתיך י״ד שנה בשתי בנותיך וכשנולד יוסף שלמו ימי עבודת הבכור שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' ומשם (ולמעלה) [והלאה] עבד אותו בשכר (הנקודות והטלואים) [הצאן] הרי ע״ז שנה היו ליעקב כשנולד יוסף וכתיב ויוסף בן ל' שנה וגו' נמצא יעקב בן ק״ז שנה כשהי' יוסף בן ל' שנה ונשתהה יעקב שוב בארץ כנען שלא ירד למצרים: שבע של שובע ותרין דכפנא. כדכתיב כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ וגו' הא בן קי״ו היה יעקב כשירד למצרים וקרא כתיב ק״ל שנה ש״מ דמשיצא יעקב מבית אביו לא הלך לבית לבן עד י״ד שנה ואותן השנים שהיה עומד בבית עבר לא חשיב להו ל״ג הכא עד לקמן: עבר מת לאחר ירידתו של יעקב לארם נהרים. ובא לבית לבן [ועמד שם] ב' שנה צא ותשוב שנותיו של עבר ותמצא ששם כלים כשהיה יעקב בן ע״ט שנה והיינו ב' שנים משבא לבית לבן כשתחשוב י״ד שנים ששימש בבית עבר (ויצא משם) יצא יעקב מבית עבר ב' שנים לפני מיתתו של עבר: נמצא כשעמד על הבאר בן ע״ז שנה היה. ה״ג ומנא לן דלא נענש עליהו דהכא נמצא יוסף כשפירש מאביו שלא ראהו כ״ב שנה כנגד כ״ב שנה שפירש יעקב שלא כיבד את אביו והתאבל על יוסף כ״ב שנה. כיצד בן י״ז שנה היה יוסף כשפירי' מיעקב וכשמלך על מצרים הי' בן ל' שנה [שנאמר] ויוסף בן שלשי' שנה בעמדו לפני פרעה הרי י״ג וז' דשבעא ותרתין דכפנא הרי כ״ב שנתכסה יוסף מאביו יעקב והא טובא הוו הנך דפירש יעקב מאביו כ' בבית לבן וי״ד דבית עבר אלמא ש״מ ארביסר דהוה בבית עבר לא קא חשיב להו ליענש עליהם: א״ה בצרי להו טובא. ואין כאן אלא כ' דבית לבן: אישתהי ב' שנין באורחא. בשובו מארם נהרים לבא אל יצחק אביו: ויבן לו בית. בימי החורף: עשה סוכות. (בימות הקיץ) ב״פ עשה סוכות שני ימות הקיץ הרי י״ח חדשים ובבית אל עשה ו' חדשים כשיצא משכם שנאמר קום עלה בית אל ושב שם:

מהרש״א שברוך בן נריה קיים כו'. עיין בפרש״י וק״ק דברוך גופיה למה לא עלה אז עם זרובבל ודפרש״י בא ליישב זה דברוך מת בתוך השנים הללו דהיינו באותן שנים קודם שהתחילו לבנות בה״מ בימי דריוש האחרון אבל אין זה מספיק שהרי ברוך היה חי בשנת שתים לדריוש האחרון כדאמרינן לעיל שהיה מתנבא בשנת שתים לדריוש ואז התחילו לבנות בה״מ כמפורש בספר עזרא באדין בטילת עבידת בית אלהא גו' עד שנת תרתין למלכות דריוש ול״ל דבאותה שנה גופא שהיא שנת תרתין לדריוש מת ברוך ולא עלה בתחלת בנינם: יותר מכבוד אב כו'. מהא דמייתי שלא נענש על אותן שנים שהיה בבית עבר אינו מוכח דגדול יותר מכבוד אב דבשוה לו נמי אין ראוי לעונש אלא דנקט האי לישנא דגדול ת״ת מסמך אלישנא דמתני' דריש פאה דתנן ת״ת כנגד כולם וא״ת למה נענש גם על אותן כ״ב שנים כיון דברצון אב ואם ובמצותן הלך יעקב מסתמא מחלו על כבודם ותי' בעל אמרי נועם בשם הר״י מפרי״ש שלבסוף י״ד שנה שהיה בבית עבר נתקררה דעתו של עשו ושלחה רבקה אמו את דבורה מינקת אחריו לבית לבן והוא שהה שם כ״ב שנה ע״כ ועיין במפרשי' בזה: בבית עבר כו'. ובכמה מקומות אמרו בית מדרשו של שם ועבר שהיה קבלה בידם דנביאים היו וכאן אמר בבית עבר לפי ששם כבר מת בשנת נ' ליעקב אבל עבר היה חי עד שהיה יעקב ב' שני' בבית לבן כדלקמן ומסברא קאמרינן שבאותן י״ד שנים שאין מפורש בקרא מה היה עסקו של יעקב מסתמא בבית עבר היה שע״כ קראו הכתוב יושב אוהלים באוהל של תורה בבית עבר: שנותיו של ישמעאל כו'. עיין פרש״י ואע״ג דאמרינן פ״ק דב״ב דישמעאל עשה תשובה מ״מ כיון שהיה רשע מעיקרא אין ראוי למנות שנותיו בתורה אי לאו משום יעקב: י״ד שנים כו' יצא משם ובא לו לארם נמצא כשעמד על הבאר כו'. ויש לדקדק דבחולין פג״ה משמע מפסוק ויצא יעקב מבאר שבע משם הלך מיד לחרן ע״ש ויש ליישב דבית עבר נמי בבאר שבע ולא הלך כלל מבאר שבע לבית עבר אלא שהיה מוטמן בבאר שבע בבית עבר מפני יראת אחיו עד אחר י״ד שנים הלך

משם לחרן ותו לא מידי ויש רמז במלות באר שבע שיש בו אותיות עבר וארבע עשר ועוד נראה דאביו יצחק נמי היה לו בית המדרש כדאמרי' ביומא יצחק זקן ויושב בישיבה היה וכו'. וכל ג' מדרשות של שם ושל עבר ושל יצחק בבאר שבע היו ורמז מבאר שבע אותיות ש"ס עב"ר א"ב: **ולמקנהו עשה סכות כו'.** עיין פירש"י ודריש ליה מדכתיב סכות בל' רבים ובית בלשון יחיד אבל רישא דקרא ויבא יעקב סכותה לא דריש דהיינו שם העיר וכן משמע מתוך שמעתין דקאמר הכא יצא לו מארם נהרים ובא לו לסכות ועשה שם י"ח כו' הרי לך בהדיא דגם לפי הדרשה דב"פ עשה סוכות הניחו סכותה דרישא דקרא כפשטיה דהוא שם העיר אבל מפרש"י בחומש נראה דרישא דקרא סכתה נמי דריש וכן הבין הרא"ם דבריו אבל לשיטתינו יתיישב הכל ויהיה פירוש הכתוב ויבא יעקב לעיר סכותה ושהה שם ויבן לו בית ולמקנהו בחורף וגם שהה שם עד שבנה לו ולמקנהו סכות ב"פ בקיץ ותו לא מידי: **ובבית אל עשה ו' חדשים.** ויש לדקדק למה יחשו כל הו' חדשים החסרים מכ"ב שנה לבית אל שהקריב שם זבחים דהא כמה מאורעות היה לו בתוך הו' חדשים שנסע מסכות לשכם ותצא דינה גו' ונטה אהלו מהלאה למגדל עדר וגו' דכל זה נעשה ג"כ באותן ו' חדשים קודם שבא לאביו יצחק ויש ליישב דאשמועינן דאפי' על ששהה באותן ששה חדשים והקריב זבחים שהוא מצוה נענש על ששהה מלבא לאביו ולאמו וק"ק למה נענש על ששהה להקריב זבחים כיון שע"פ הדבור עשה כמ"ש עלה בית אל וגו' ועשה שם מזבח גו':

הרי"ף תניא נמי הכי יעקב היה נטמן בבית עבר ולאחר ירידתו של יעקב ב' שנים מת עבר וכו'. צריך ליישב מאי נפקא לן להודיענו שמת עבר ב' שנים אחר ירידתו לארם נהרים ומאי משום דס"ד שכשנטמן יעקב בבית עבר לא פירש ממנו עד לאחר שמת וכפי זה נמצא שנטמן י"ו שנים ולא היה ליענש בפרישת יוסף ממנו אלא כ"ב שנה בלבד דהיינו י"ח בבית לבן וב' שנים דאשתהי באורחא לז"א שלא נטמן אלא י"ד וכשנודע כי עבר פירש יעקב ממנו ולאחר שירד לארם נהרים מת עבר:

הקורא פרק שני

[קודם קתני גמרא מהדברים שצריכים לומר על הסדר ולא למפרע ואחר מהן תפלה ועלה קאמר גמרא]

כה **תפלה** מנלן דתניא שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה (א"ר חייא בר אבא) א"ר יוחנן ואמרי ליה במתניתא תנא ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תיקנו י"ח ברכות על הסדר: ת"ר מנין שאומרים אבות שנא' °הבו לה' בני אלים ומנין שאומרים גבורות שנא' הבו לה' כבוד ועוז ומנין שאומרים קדושות שנא' הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש ומה ראו לומר בינה אחר קדושה שנא' °והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו וסמיך ליה וידעו תועי רוח בינה ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב °ולבבו יבין ושב ורפא לו. אי הכי לימא רפואה בתר תשובה. לא ס"ד דכתיב °וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. ומאי חזית דסמכת אהא סמוך אהא כתיב קרא אחרינא °הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי למימרא דגאולה ורפואה בתר סליחה היא והכתיב °ושב ורפא לו ההוא לאו רפואה דתחלואים היא אלא רפואה דסליחה היא ומה ראו לומר גאולה בשביעית אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית והאמר מר בששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא. מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא ומה ראו לומר רפואה בשמינית א"ר אחא מתוך שניתנה מילה בשמינית שצריכה רפואה לפיכך קבעוה בשמינית ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית א"ר אלכסנדרי כנגד מפקיעי שערים דכתיב °שבור זרוע רשע וגו' ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה ומה ראו לומר קבוץ גליות לאחר ברכת השנים דכתיב °ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים שנא' °ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך וכתיב °ואשיבה שופטיך כבראשונה. וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים וכולל זדים עם הפושעים שנא' °ושבר פושעים וחטאים יחדיו וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקי' דכתיב °וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק וכולל גירי הצדק עם הצדיקי' שנא' °מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. וסמיך ליה וכי יגור אתכם גר והיכן מתרוממת קרנם בירושלים שנאמר °שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך וכיון שנבנית ירושלים בא דוד שנאמר *°אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם וכיון שבא דוד באתה תפלה שנאמר °והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי וכיון שבאת תפלה באת עבודה שנאמר °עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי וכיון שבאת עבודה באתה הודאה שנאמר °זובח תודה יכבדנני. ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה דכתיב °וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים אימא קודם עבודה לא ס"ד דכתיב וירד מעשות החטאת וגו' מי כתיב לעשות מעשות כתיב. ואימא אחר העבודה לא ס"ד דכתיב זובח תודה. מאי חזית דסמכת אהא סמוך אהא מסתברא עבודה והודאה חדא מלתא היא ומה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים דכתיב °ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ברכה דהקב"ה שלום שנאמר °ה' יברך את עמו בשלום. וכי מאחר דק"כ זקנים ונהם כמה נביאים תקנו תפלה על הסדר שמעון הפקולי מאי הסדיר שכחום וחזר וסדרם. מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של הקב"ה דא"ר אלעזר מ"ד °מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן המספר בשבחו של הקב"ה יותר מדאי נעקר מן העולם שנאמר °היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע דרש ר' יהודה איש כפר גבוריא ואמרי לה איש כפר גבור חיל מ"ד °לך דומיה תהלה כמא דכולא משתוקא. כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא מלה בסלע משתוקא בתרין. א"ר אחא א"ר אלעזר מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל שנאמר °ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל ואי סלקא דעתך למזבח קרי ליה יעקב אל ויקרא לו יעקב מיבעי ליה אלא ויקרא לו ליעקב אל ומי

יד יט קראו אל אלהי ישראל: *מהיכן קורא אדם את המגילה וכו׳. תניא ר׳ שמעון בן יוחאי אומר מבלילה ההוא. א״ר יוחנן וכולן מקרא אחד דרשו ותכתוב אסתר המלכה ומרדכי היהודי את כל תוקף מ״ד כולה תוקפו של אחשורוש ומ״ד מאיש יהודי תוקפו של מרדכי ומ״ד מאחר הדברים האלה תוקפו של המן ומ״ד מבלילה ההוא תוקפו של נס רב הונא אמר מהכא ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם מ״ד כולה מה ראה אחשורוש שנשתמש בכלים של בהמ״ק על ככה משום דחשיב ע׳ שנין ולא איפרוק ומה הגיע אליהם דקטיל ושתי ומ״ד מאיש יהודי מה ראה מרדכי דאיקני בהמן על ככה דשוי נפשיה עבודת כוכבים ומה הגיע אליהם דאתרחיש ניסא ומ״ד מאחר הדברים האלה מה ראה המן שנתקנא בכל היהודים על ככה משום דמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה ומה הגיע אליהם ותלו אותו ואת בניו על העץ ומ״ד מבלילה ההוא מה ראה אחשורוש להביא את ספר הזכרונות על ככה דזמנתיה אסתר להמן בהדיה ומה הגיע אליהם דאתרחיש ניסא. *אמר (רבי אבא בריה ד) ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן אלמלא נשתייר במערה שעמד בה משה ואליהו כמלא נקב מחט סדקית לא היו יכולין לעמוד מפני האורה דכתיב °כי לא יראני האדם וחי ואמר (רבי אבא בריה ד) ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן מ״ד °ועליהם ככל הדברים מלמד שהראה הקב״ה למשה בסיני דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שסופרים עתידים לחדש ומאי ניהו מקרא מגילה:

אע״ג דקנאת המן כתיב בתר אחר הדברים י״ל דאיש יהודי מורה על כך דמש״ה לא השתחוה כדאיתא לעיל אמאי קרי לי׳ איש יהודי שכפר בעבודת כוכבים שכל הכופר בעבודת כוכבים נקרא יהודי רש״א · שמות לג · דברים ט

הפקולי. י״א שמסתכר בלמר גפן שנקרא פקולי: הבו לה׳. הזכירו לפניו את אילי הארץ: הבו לה׳ כבוד שמו. סיפיה דקרא בהדרת קודש: ומה ראו לומר גאולה בשביעית. ולא רפואה אחר סליחה כדכתיב קרא הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי: מתוך שעתידים ליגאל בשביעית. שבוע שבן דוד בא בו חלוק משאר שנים כדאמרינן בפ׳ חלק שנה ראשונה רעב ולא רעב וכו׳ עד ובשביעית מלחמות ובמוצאי שביעית בן דוד בא: אתהלתא דגאולה היא. ואע״ג דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד דהא ברכת קבוץ ובנין ירושלים וצמח דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה לבד מגאולה זו אפ״ה כיון דשם גאולה עלה קבעוה בשביעית: שבור זרוע רשע. אלו המייקרין את התבואה ומפקיעין את השערים ומנא לן דמפקיעי שערים כתיב דכתיב בההיא פרשתא יארוב במסתר כאריה בסוכו יארוב לחטוף עני ושי הליסטים אורב את העני והלא את העשיר הוא אורב אלא במפקיעי שערים הכתוב מדבר שטוב דעתם לעניים הוא וקא בעי דוד רחמי עלה דמילתא שבור זרוע רשע ותן שובע בעולם ובכך זרועו שבורה ורע תדרוש רשעו בל תמצא וזה שהיה בדעתו להיות רשע כשתדרוש רשעו לא תמצא עולה שלא הספיק לעשותה: בפרשה תשיעית אמרה. וא״ת שמינית היא אחרי ולמה רגשו גוים תרתי פרשתא היא: ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא. אלמא קיבוץ גליות בעת ברכת השנים הוא: וכיון שנתקבצו הגליות נעשה דין ברשעים. קודם שנתיישבו בירושלים שנאמר ואסירה כל בדיליך ועי״כ ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה כמו לשעבר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה לכן סמכה לקיבוץ גליות והשיבה שופטינו וצדקנו במשפט: כלו הפושעים. שאין מאמינין בדת משה שהיתה מן השמים לכך סמכו לה ברכת הפושעי׳ שנא׳ עוזבי ה׳ אלו הפושעי׳ ושבר פושעים היינו זדים כדאמרי׳ פושעים אלו המורדין: אחר ישובו בני ישראל. אחר ישובו לבהמ״ק ובקשו הקב״ה ואת דוד מלכם: זובח תודה. אחר זביחה תן הודאה: וירד מעשות החטאת והעולה וגו׳ וכו׳ הדא מילתא הוא. אף הודאה עבודה של מקום היא: אסור לספר. בקביעות ברכה: למי שיכול. ואין מי שיכול לספר את כולו לפיכך אין נראה לספר מדעתו אלא מה שתקנו חכמים: היסופר לו כי אדבר. הכי דריש ליה היסופר שבחו כולו כי ארבה לו דברי שבח אם אמר איש לעשות כך כי יבולע: סמא דכולה משתוקא. מבחר כל הסמנין היא השתיקה שלא להרבות דברים והיינו לך דומיה תהלה: מלה בסלע משתוקא בתרין. אם תרצה לקנות הדבור בסלע תקנה השתיקה בשתים: כל תוקף. לקיים אגרת הפורים על תוקף הקפיד להזכיר: תוקפו של אחשורוש. ומתחלתה היא מדברת בתוקפו עד סופו: ומה ראו על ככה. המגילה נכתבה ונקראת להודיע לדורות מה ראו באותו הזמן שעשו מה שעשו ומפרש על ככה עשו ולפרש מה הגיע על העושים: אלמלא נשתייר בה. נקב כפי מחט כששכך הקב״ה כמו שנאמר ושכותי כפי עליך עד עברי: במערה שעמד בה משה ואליהו. כשהעביר הקב״ה (את כבודו עליו ו) לפניו שנאמר ושמתיך בנקרת הצור ואליהו אף הוא עומד באותו מערה ועבר הקב״ה לפניו שנאמר ויבא שם אל המערה וגו׳ ויאמר לא והעמדת בהר וגו׳ והנה ה׳ עובר וגו׳: מחט סדקית. מחט שלנו שהיא קטנה ותופרים בה סדקי בגדים ויש מחט אחרת שהיא גסה שתופרין בה השקין ונקראת מחט של שקאין: דקדוקי תורה. ריבויי אתין וגמין ומיעוטין אכין ורקין: דקדוקי סופרי׳. שדקדקו האחרונים מלשון משנת הראשונים:

רש״א וא״ת שמינית היא אחרי ולמה רגשו עשירית היא אחרי ולמה ינשו ה״א היא ונ״ב נירסא זו צריך לומר לפי״ג אחרי ולמה ינשו חדא הוא ולמנצח ולמה ה׳ תעמוד נ״ב חדא וא״כ הוה ניה שמינית עי׳ רש״א

תוספות ודוד כי אמרה בפרשה תשיעית אמרה. פירש הקונטרס ואע״ג דליכא אלא ח׳ מזמורים עד התם אשרי האיש ולמה רגשו גוים תרתי נינהו וקשיא דהא פרק קמא דברכות אמר דחדא פרשה היא ומסיק התם דכל פרשה שהיתה חביבה לדוד התחיל בה באשרי וסיים בה באשרי כגון זו שמתחלת באשרי האיש ומסיימת באשרי כל חוסי בו והיינו סוף דלמה רגשו אלמא דחדא פרשה היא וצריך לומר דלמנצח על מות ולמה ה׳ תעמוד ברחוק תרתי נינהו: דאי ס״ד דיעקב קרא למזבח וכו׳. תימה והכתיב

עיון יעקב

מ״ד כולה תקפו של אחשורוש. כלומר אף שאחשורוש הי׳ מלך תקיף כדכתיב בהראות את תפארת גדולתו אפ״ה בשביל לעשות נס לישראל ביטל גזירתו מהיפך להיפך ומ״ד תוקפו של מרדכי להראות כמה החטא גרם אף שמרדכי ישב בשער המלך אפ״ה ע״י גרם החטא של ישראל נגזר עליו גזירה רעה גדולה אף שלבסוף מכח תשובת ישראל נהפך להם לטובה ומ״ד תוקפו של המן להראות אף שסוכת ישראל הי׳ במעלה עליונה אפ״ה ריחם הקב״ה על ישראל ושינה מזלו לרעה ומ״ד מבלילה ההוא תקפו של נס שקודם שביקשה אסתר על עמה ועל מולדתה נדדה שנת המלך לטובת ישראל ומרדכי: דקדוקי סופרים ומה שסופרים עתידין לחדש ומאי ניהו מקרא מגילה. נראה דהא דנקט מקרא מגילה יותר משאר חדושים שעתידין להתחדש לפי שבמקרא פי׳ עקב כתיב עליהם ככל הדברים אשר דבר ה׳ עמכם בהר מתוך האש ומתוך האש הוא סיבות מיותרים אלא ודאי דבא לומר ע״ד דאיתא בשבת פ׳ ר״ע מודעא רבה לאורייתא שכפה עליהם ההר כגיגית ואפ״ה הדר קבלוהו בימי אחשורוש וכתבו תוס׳ שם אע״פ שהקדימו נעשה לנשמע שמא חזרו משהלו אש הגדול ע״ש אם כן זה כוונת הפסוק ועליהם ככל הדברים ותקשי לך הלא יש להם תירוץ מודעא שהרי דבר עמכם בהר שכפו עליהם כגיגית ואי משום שאמרו נעשה ונשמע הלא היו בתוך האש והזיו לזה הראה להם מה שהסופרים עתידין לחדש שהוא מקרא מגילה שיקיימו ויקבלו עליהם עול התורה והמצות וק״ל:

וסכתיב ויקרא שמו ה' נסי ויקרא שמו ה' שלום ומתרגמי' ופלח וצלי ונ"ל דלא קשיא דהתם קרא שמו ה' נסי ע"ש הנס וה' שלום ע"ש שעשה לו שלום אבל אל לבד או ה' לבד לא קרי ליה. עוד מצאתי בתוס' אחרים דהתם ע"ש הנס ועל שם השלום שאירע להם היו קוראין למזבח כן אבל הכא ליכא שום מעשה שיוכל לומר שע"י כן קראו יעקב אל ואם איתא שיעקב קראו אל ה"ל לפרושי להדיא:

מהרש"א וסמיך ליה וידעו תועי רוח וגו'. יש לפרש הסמיכות שאמר לעיל מיניה כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם ובמדרש אברהם ניצול מכבשן האש בזכות יעקב וגומר כמפורש פרק כ"ג ע"ש ואמר בראותו ילדיו את קידוש השם שעשה אברהם גם הם בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ברבים כגון דניאל חנניה מישאל ועזריה וע"י כך ואת אלהי ישראל יעריצו בעולם שכח וגבורה בידו וע"ז תועי רוח כגון נמרוד ונבוכדנצר ידעו בינה שיש אלהים בישראל כמ"ש כ"כ בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו וגו': **יבין ושב וגו'.** היינו דיבין האדם גודל חטאו וכנגד מי חטא ואז ודאי ישוב בתשובה שלימה. ופריך א"ה **לימא רפואה כולי.** לאו דס"ד השתא דקרא ברפואה דתחלואים איירי ה"ק גם בחולה שא"א לשוב לשעה זו במעשה אם הוא יבין שחטאו גרם לו החולי ושב בלבו ורפא לו ומיהו ק"ק דהיאך ס"ד למימר דרפואה קדמה לסליחה דהא ודאי השב צריך סליחה וכפרה על עונותיו ואח"כ ישלח לו הקב"ה רפואה לחליו ואינו נראה כלל שהקב"ה ישלח לו רפואה קודם שיסלח לו וי"ל הא דהוה ס"ד דלא בעי סליחה היינו דיסורין של חולי ממרקין לו והיא גופה סליחתו וכפרתו ומסיק דאינו כן דגם אם יש לאדם עון גדול ולא הוה סגי ליה ביסורין למרק ולא הוה ראוי לרפואה מ"מ הקב"ה מרבה לסלוח לשב בחליו לשלוח לו רפואה אחר הסליחה ולכך יש להקדים הסליחה כדכתיב וישוב אל ה' וגו' כי ירבה לסלוח וע"ז נתכוון בנוסח אלהי עד שלא נוצרתי כו' ומה שחטאתי לפניך מרוק ברחמיך הרבים אבל לא ע"י יסורין וחלאים רעים כו' דהיינו שלא ביסורין רעים ורבים כ"כ שיהיו הם ממרקין העון לסלוח רק שתהיה הסליחה ע"י רחמים רבים מקודם שיהיו יסורין רעים ממרקין הכל ולמאי דפריך מאי ומאי חזית כו' סמיך אהא בעי מאי למימר דיסורין ממרקין הכל והיא סליחתו ומשני דאיכא קרא אחרינא דמוכח מיניה מאי דאין רפואה בלא סליחה מקודם כדכתיב הסולח לכל עוניכי גם שהיסורין אינן ממרקין כל העונות ובעי סליחה על כל עונות ואח"כ רופא לכל תחלואיכי ואח"כ הגואל משחת חייכי דהיינו גם אם נגזר על האדם לבא למות לשחת התשובה והסליחה בחליו מקודם הרפואה יגאלהו משחת: **אלא רפואה דסליחה כו'.** יש לפרש דה"ק דהאי קרא משתעי בעני שיסורין ממרקין כל עונותיו דרפואתו היא סליחתו כמ"ש לעיל אבל א"כ הל"ל דיסורין דסליחה הן ויותר נראה לפרש ע"פ מ"ש הרמב"ם בח"פ דחולי הנפש ורפואתו הוא כמו חולי הגוף ורפואתו ורפואה דנקט בהאי קרא לאו רפואת הגוף אלא רפואת הנפש שהיא הסליחה: **גאולה בשביעית כו'.** היינו גאולה מן הגלות כדמסיק שעתידים לגאול כו' אבל גאולת החולה מן המות כבר מפורש דהיא בתר רפואה איתא כדכתיב הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת וגו' אבל אההיא אינו מתפלל דבכלל תפלת הרפואה היא שלא יבא האדם למיתה: **ומה ראו לומר כו'.** יש לדקדק ומאי קא קשיא ליה והא כיון דמדינא יש לה להסמיך לסליחה כדקא אמרינן לעיל מדכתיב הסולח לכל עוניכי הרופא וגומר אלא משום דגאולה בשביעית אפסיק לה מ"מ מאי דאפשר למסמך לה לסליחה סמיך לה ולהכי יש לסומכה לגאולה דסמוכה לסליחה וי"ל דמה"ע משום דעתידים ליגאל בז' אינו מכריע לאומרה הגאולה בשביעית דאדרבה מטעמא דקרא הסולח לכל עוניכי הרופא וגו' יש למסמך טפי רפואה לסליחה ולא להפסיק ביניהן בגאולה ומשני דברפואה נמי איכא עוד טעמא דראויה לאומרה בח' וזה ודאי מכריע שלא לסמכה לסליחה: **דכתיב שבור זרוע רשע כו'.** פי' פרש"י דכל הפרשה נאמרה על מפקיעי שערים ומדלא מייתי רק קרא דשבור זרוע רשע וגו' נראה לפרש דשבר אחר כתיב מלשון יש שבר במצרים וזרוע מלשון זריעה דקבעי דוד דאתי דרעתו ורשעתו של רשע בל תמלא ולא תפיק מזימתו דהיינו שיהיה מוכלא הזריעה בשבר והתבואה הרבה ולא יוכל עוד להפקיע שערים: **כי אמ"ה בתשיעית כו'.** ע' פרש"י פירושו מגומגם דהא מסיק בפ"ק דברכות דאשרי ולמה רגשו חדא פרשתא היא ועוד דלא תמלא בשום ספר תהלים דלמה רגשו גוים בשמינית היא אבל בעשירית היא דבעי למימר התם דה"ל יהיו לרצון אמרי פי גו' בי"ט ונראה להגיה בפרש"י וכל"ל וא"ת בעשירית היא אשרי ולמה רגשו חדא פרשתא ור"ל עשירית היא כמו שהיא בספרי' שלפנינו וקאמר כדמסיק שם דאשרי ולמה רגשו חדא פרשתא היא וה"ל שפיר הך פרשה דשבור זרוע וגו' בע' ועיין בחידושינו שם: **נעשה דין ברשעים כו'** אברכת השיבה שופטנו כו' קאמר לה ולא מפורש בה דין ברשעים אלא כיון דהוזכר בה להשיב שופטים כבראשונה אז הוי דין ברשעים כדמייתי מקרא ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך דהיינו דין ברשעים וכתיב ביה ואשיבה שופטיך כבראשונה גו' ומיהו ק"ק דהיכן מוזכר בהני קראי דמייתי קיבוץ גליות למימר דדין ברשעים תולה בקיבוץ גליות ואין לומר ואשיבה שופטיך גו' משמע ליה קיבוץ גליות דא"כ בהך ברכה גופי' דהשיבה שופטינו כו' מוזכר נמי קיבוץ גליות: **כלו הפושעים כו'.** אהך מלתא לא מייתי ראיה מקראי דמסברי' הוא אם אז נעשה דין ברשעים כ"ש דין הפושעים שהוא חמור יותר כדמפורש פ"ק דר"ה השנה ושם מפורש דין הפושעים גיהנם כלה והם אינן כלים והכא קאמר כלו הפושעים י"ל דה"ק דכלו מן העולם אבל דין גיהנם אינו כלה מהם כפורש שם ומייתי שנאמר ושבר פושעים היינו הפושעים דיודעין רבונם ומורדים בו וחטאים היינו זדים: **מתרוממת כו'** וקודם שנתקנה ברכת הפושעים ודאי דהח"י ברכות על הסדר היו דה"כ' איכא למימר כיון שנעשה דין ברשעים כמפורש בברכת השיבה כדאמרינן לעיל מתרוממת קרן צדיקים כו' וקאמר דכולל כו' שנאמר והדרת פני זקן גו' וסמיך ליה וכי יגור גו' ובהך ברכה נמי מזכיר זקני צדיקים כמ"ש ועל זקני עמך כו'. ואמר והיכן **מתרוממת כו'.** ישליו אוהביך. היינו הצדיקים שהם אוהבי ירושלים. ואמר **וכיון שנבנית כו' שנאמר אחר ישובו בני ישראל וגו'.** אין זה קיבוץ גליות שהוזכר כבר לעיל דמיירי קודם שיתיישב ירושלים בבנינה אלא דמשמע ליה האי קרא אחר שיהיה לבני ישראל ישוב בירושלים דהיינו אחר בניינה אזי יבקשו מלכות בית דוד למלוך בירושלים: **שנאמר והביאותים אל הר קדשי גו'.** משמע ליה מהכא שבא דוד כדאמרי' פרק כ"ג ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה ומסיק להעמיד להם מלך מקודם וא"כ לעתיד נמי ודאי יהיה כן וכיון דכתיב והביאותים אל הר קדשי דהיינו בנין בית הבחירה ע"כ דבא דוד מקודם זה. ואמר **כיון שבאת תפלה באת עבודה כו'.** דהתפלה שהיא עבודה שבלב תקדים לעבודת המזבח וכן עשה שלמה בבנינו בית המקדש שמתחלה התפלל על כל צרה שלא תבא ואח"כ

כתיב ויזבח שלמה גו' זבח לה' בקר כ"ב אלף גו': באת הודאה כו'. כלשה דהך הודאה מלשון וידוי הוא על הקרבן והיינו זבח תודה שעל הזבח שמביא אדם מתודה עליו והיינו דמוסיק עבודה והודאה חדא מלתא היא דהוידוי שייך בכ"מ על הקרבן וכמ"ך כמו אתה ייבא אהרן גו' מעשות החטאת גו' מעשות הוידוי שעל החטאת כמו שנשמע: ברכה דהקב"ה שלום כו'. ודאי דבב"כ איכא כמה ברכות אלא שהכל הולך אחר החתימה שהיא עיקר הברכות א"כ משום דשלום הוא כלי מחזיק ברכה אלא הקב"ה כידוע: יותר מדאי כו' שנו היסופר לו גו'. משמע יותר מדאי מני' קפידה מי יוכל לספר כל שבח וכ"ך דומיה תהלה דמייתי נמי איירי בהכי דודאי יש לספר בשבחו של מקום אלא דיותר מדאי קאמר דומיה תהלה לו ודקאמר סמא דכולה משתוקא הכי מפורש סמא דכולא של שבח המקום משתוקא הוא דמז א לספר כל שבחו. ובמערבא אמרי מלה בסלע כו'. דודאי מלה של שבח המקום בקלת הוא טוב לקנותה בסלע אבל ביותר מדאי לספר בשבחו של מקום שוה יותר לקנותה בכפל למשתק בי' דאותן שבחות דא"א לספרן שאין להם שיעור ודאי דהם הרבה יותר מאותן שיש לספר שיש להם. שיעור ופרש"י במשתין הא דאסור לספר היינו בקביעות ברכה עכ"ל אין ר"ל בקביעו' ברכה בפני עצמה אבל בברכה אחת נ"כ להוסיף בשבח המקום דהא לקמן בפ' הקורא עומד אמרי' ההוא דכתיב אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק כו' א"ל סיימתינהו לכולהו שבחיה דמרך כו' משמע דאפי' בברכה אחת אסור להוסיף והיינו נמי בקביעות ברכה אחת מי"ח ברכות ולאפוקי בלא ברכה כלל מותר לספר בשבחו של מקום יותר: ולמזבח קראו כו'. נמאי דס"ד הכתא יהיה פירושו כפרש"י בחומש לפי פשוטו שע"ש הנס שהיה השם נמו ופליגו קראו למזבח אל להיות שבחו של מקום כו' ע"ש וכפי' רש"י בחומש גבי ויקרא שמו ה' נסי ע"ש והתוס' כתבו דה"ג כתיב ויקרא לו ה' נסי ויקרא לו ה' שלום ומתרגמי' ופלח וכלי מ"מ י"ל כו' ע"ש כראי' מדבריה' שהתרגום בתרגם ויקרא ופלח יפרש נמי שהקריאה היא מוסבת על המזבח כפרש"י לפי פשוטו בחומש אלא שהתרגום שומר הטעם ולא המלות כדרכו והוא דחוק בדברי התרגום ועפי' ניחא בזה דברי הרמב"ן שהבין שהתרגום יש לו דרך אחר שכתב אבל אונקלוס אמר ופלח עלה קדם אל אלהא דישראל ויהיה טעם לו כטעם בו כו' עכ"ל ויהיה פי' הכתוב לפי זה שקרא יעקב בתפלה על המזבח לאל אלהי ישראל והדרש דהכא מוקמן זה דמלת אל מיותר הוא ולמאי דס"ד הכא דלמזבח קראו אל א"כ הכי פריך דמלת אל מיותר ולא הוה ליה למכתב אל אלא יעקב הוא שקרא וכתב הרמב"ן שיש בענין זה סוד כו' ורמז למה שהיו אומרים שצורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד כו' ע"ש: מה ראה אחשורוש כו'. ולשון ראו בני רבים על שם אחשורוש ויועציו וכן מה ראה מרדכי כו' עם שאר צדיקים שבאותו דור ומה ראה המן כו' עם בניו ומה ראה אחשורוש עם יועציו: אלמלא נשתייר כו' דהיינו שהיה כשאר במחילת המערה בהוהו לד שעבר כבוד ה' כמלא נקב דק כמחט סדקית ולגבי משה מפורש שהסתירו הקב"ה שלא יראה כבוד ה' כו"ם והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור ושכותי כפי גו' אבל באליהו כתיב לא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר גו' ולאו מפורש בו שהסתירו הקב"ה ואפשר כיון דמפורש ביה שהיה בנקרת הצור של משה כדכתיב ויבא שם אל המערה בה' הידיעה שהיא המערה שהיה שם משה בקתנא שהסתירו גם כן הקב"ה שם ועוד דסמיך אקרא דכי לא יראני האדם וחי: דקדוקי סופרים כו' ועתידים לחדש

כו'. מיתורא דככל מפיק לה דה"מ למכתב ועליהם הדברים אשר דבר גו' ולכך דרשו מריבוי דכל דקדוקי תורה וסופרים ומיתורא דכ"ף הדמיון דרשו גם מה שעתיד להתחדש דהיינו מקרא מגילה דמדמה לה לגופה של תורה כדאמרי' פ"ק שלום ואמת כאמיתה של תורה:

הרי"ף. מה ראו לומר תשובה אחר בינה כו'. וקשה מאי אי הכי דקאמר דהא אע"פ שלא תהיה התשובה אחר בינה יש להקשות כן ולומר ליימא רפואה בתר תשובה כדכתיב ושב ורפא לו וע"ק מאי לא ס"ד דקאמר כיון שעיקר התירוץ הוא משום דבתרי קראי מצינו הסליחה אחר התשובה דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח וכתוב אחר אומר הסולח הרופא דהיינו רפואה אחר סליחה ולא קודם ושמכינן יותר אתרי קראי ולא שמכינן אחד קרא דכתיב ושב ורפא לו וא"כ מאי לא ס"ד דמשמע שא"א לפרש כן כלל ולפי האמת איכא לפרושי הכי אלא דסמכינן אתרי קראי טפי מחד קרא. וע"ק מה שהקשה למימר דגאולה ורפואה בתר סליחה והכתיב ושב ורפא לו והא בהאי קרא שלקינן ונחתינן ותיכלו דסמכינן טפי אתרתי קראי מחד קרא ומה חזרו להקשות עוד וע"ק דאם כוונת המקשה הוא לשאול מאי עבדינן מההוא קרא דכתיב ושב ורפא לו א"כ כך הי"ל והא כתיב ושב ורפא לו ומה לו להקדים ולומר למימרא דגאולה ורפואה גאולה מאן דכר שמה הכא וע"ק דמשום האי ל"ק דקרא קאמר ושב והדר ורפא אינו מוכרח לומר שהם סמוכים זה לזה אלא אע"פ שיש הפסק סליחה בינתים מ"מ הוי רפואה לאחר התשובה ואחר הסליחה וע"ק דלהאי תירוצא דרפואה הוא לשון סליחה ואינו רפואת תחלואים א"כ למה הוצרכו לסמוך אתרי קראי כי מעיקרא לא נסמכה רפואת תחלואים כ"א לרפואת העון ואם עכשיו חזר בו ממה שתירץ קודם א"כ הי"ל אלא ועוד האי ושב ורפא לו הוא רפואה דסליחה. ונלע"ד דעכשיו שדרשנו ולבבו יבין ושב שהוא מענין תשובה הקשה א"ה דמ"ד ושב ורפא לו הוא מענין תשובה א"כ ליימא רפואה אחר תשובה דאנן ס"ד דמאי דכתיב ושב ורפא הוא חוזר אל הקב"ה וה"ק לבבו יבין ושב הקב"ה לשום עליו לטוב ורפא לו אבל השתא דדרים ולבבו יבין הוא על הבינה ושב הוא על התשובה א"ה גם הי"ל רפואה אחר התשובה וכפי זה ס"ד דרפואה זו היא רפואת התחלואים בלבד ולא איירי קרא ברפואת העון לז"א הא לא ס"ד לדרוש בתיבת ורפא לו רפואת תחלואים דהא קודם סליחה אין רפואה וראיה לזה דהא כתיב בתר התשובה ענין סליחת עון ולא הזכיר שם רפואת תחלואים דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח דהיינו סליחה בתר תשובה ויש לפרש עוד דמ"ש ירחמהו הוא סליחה דכתיב כרוב רחמיך מחה פשעי כי ירבה לסלוח הוא ריבוי סליחה לבטל גזרה ולרפא העון וחזרו להקשות ומאי חזית דסמכת אהאי סמוך אהאי לז"א כתיב קרא אחרינא דלא הזכיר רפואת תחלואים אלא לאחר הסליחה וכפי זה מוקמינן לקרא דורפא לו בתרווייהו רפואת הנפש מהעון ורפואת תחלואים והשתא ליכא לאקשויי מקרא דושב ורפא לו דסליחת העון ב' שמות יש לו האחד סליחת עון והאחד רפואת הנפש וכולהו רפואה איקרי והיכא דכתיב גבי הסולח מפרש לכל תחלואיכי והיכא דכתיב ורפא סתם יש לדרוש בשתים רפואת הנפש ורפואת הגוף וכשם שהקדים הכתוב סליחת העון שהיא רפואת הנפש קודם רפואת הגוף כך יש להקדים בברכות ברכת סלח שהיא רפואת הנפש לברכת רפאינו שהיא רפואת הגוף ושתיהם נרמזות בתיבת ורפא לו אבל מ"מ הקשו בגמרא למימרא דגאולה ורפואה בתר סליחה כלומר אתה הקדמת רפואת הנפש. שהיא הסליחה ולפחות היה לך לסמוך רפואת הגוף להביא הני תרי מיני רפואות שאגרנו סלח עון שהיא רפואת הנפש ורפואת הגוף מתחלואים אבל הקדמת רפואת הנפש ואחריה גאולה ואחריה רפואת הגוף למימרא דגאולה ורפואה בתר סליחה שיהיה הסדר של גאולה תחלה ואחריה רפואה ושתיהם אחר התשובה לומר שהגאולה היא גם מענין התשובה והסליחה שהיא גאולת הנפש והכא כתיב ושב ורפא לו ולא הזכיר הסליחה אחר התשובה לפי שהיא נכללת בכלל ורפא שהסליחה היא ג"כ רפואת הנפש וכיון ששתיהן נכללות בלשון רפואה איך אתה מפסיק בין השתי רפואות בגאולה לזה תירץ את סבור שושב ורפא לו מדבר בשני מיני הרפואות ההוא לאו רפואה דתחלואים אלא רפואה של עון בלבד וכיון שכן יש להקדים רפואת הנפש שהיא סליחת העון ואע"פ שכתוב בקרא דהסולח רפואת תחלואים קודם הגאולה יש להקדים הגאולה שעתידים ליגאל בשביעית ולפיכך קבעוה בשביעית. עוד יש לפרש דכיון דפרשינן שבכלל רפואה יש סליחה ורפואת תחלואים שאם אין סליחה אין רפואה א"כ קשה מ"ש הכתוב הסולח לכל עוניכי הרופא המוחל כי בכלל סליחה יש ג"כ רפואת תחלואים וגאולה מסחת ונרה למה אמר הסולח שנכללים בו כולם

שלש וחזר לומר דין גאולה ורפואה שגם שתיהן נכללות בכלל סליחה והא כתיב ורפא לו שנכלל בלשון רפואה הסליחה והרפואה א"כ גם בכלל הסליחה נכללו הגאולה מצרה והרפואה מתחלואים לז"א ההוא לאו רפואה של תחלואים כלו' מעולם לא נכלל בלשון רפואה אלא סליחת עון בלבד ולא רפואת תחלואים וכיון שכן הולך לפרש אחר סליחת העון בפסוק הסולח לכל עוניכי חזר והזכיר רפואה וגאולה שהיא רפואת תחלואים וחזר ומקשה כיון שכן כתיב הרופא לכל תחלואיכי ואח"כ הגואל משחת חייכי מה ראה לומר גאולה בז' והל"ל קודם רפאינו ואח"כ ברכת גאולה ותירצו מתוך שהיא בשביעית: ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית כנגד מפקיעי שערים דכתיב שבור זרוע רשע ורע ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה. פי' רש"י ז"ל וא"ת שמינית היא אשרי האיש ולמה רגשו גוים תרתי פרשתי וקשה לדבריו דהא אי חשבת להו תרתי פרשתא א"כ עשירית היא דהא על מות לבן ולמה תעמוד הוא תרתי פרשתא כמי דנאי חזית וע"ק דלפרש"י דחשיב על מות לבן ולמה תעמוד בחדא פרשתא דמשום הכי כתב רש"י וא"ת שמינית הוי א"כ היכי פריך בגמ' גבי יהיו לרצון אמרי פי שקבעוה בתר י"ח שכן דוד אמרה אחר י"ח מזמורים ופריך התם י"ט הוו ומאי פריך כיון דעל מות לבן ולמה תעמוד הס פרשה אחת א"כ שפיר קאמר אחר י"ח דאחר דחשבינן אשרי ולמה רגשו לבי פרשיות מ"מ הם י"ח בלבד בחשבון על מות לבן ולמה תעמוד בפרשה אחת והכי נמי קשיא מההוא דאמר ק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר שירה עד שראה במפלתן של רשעים ופריך התם ק"ג והא ק"ד הוו ומאי קושיא כיון דעל מות לבן ולמה תעמוד הוא פרשה אחת א"כ ק"ג הוו בלבד ולמה הוצרך לתרץ הכא והתם אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשתא הוו דאע"ג שהם שתי פרשיות מ"מ שפיר קאמר ק"ג פרשיות הוו דעל מות לבן ולמה תעמוד הם פרשה אחת אלא ודאי מכל הני משמע דעל מות לבן ולמה תעמוד לית ביה ספיקא דתרתי פרשיות הוו ולהכי פריך התם י"ט הוו ק"ד הוו וכיון שכן מה לן לאקשויי הכא דקאמר קבעוה בתשיעית והא עשירית היא ולשנויי דחשבינן אשרי ולמה רגשו בחדא ולהכי תשיעית היא ולא עשירית והנה התוס' הקשו קושיא זו בתירוצו של רש"י ז"ל ואכן קשיא לן מעיקרא בקושייתו שהקשה וא"ת שמינית הוי דנאי דעתיה דרש"י ז"ל ונראה לפרש לדעת רש"י דאע"ג דעל מות לבן ולמה תעמוד הם נחשבים לשתי פרשיות מ"מ כיון ששניהם מדברים בענין אחד בקללות הרשעים בפועל כפיו נוקש רשע וגו' כי לא לנצח ישכח אביון ישובו רשעים לשאולה קומה ה' אל יעוז אנוש וגו' שיתה ה' מורה להם וגו' ושייך ליה למה ה' תעמוד ברחוק בגאות רשע ידלק עני כי הלל רשע וגו' יחילו דרכיו וגו' שהכל מדבר בענין אחד וכן דיבר במפקיעי שערים שבור זרוע רשע ורע והענין הזה של הרשעים כבר נכתב בתשיעית א"כ להכי קאמר קבעוה בתשיעית משום מפקיעי שערים ואע"ג דהוא בפרשה עשירית מ"מ דוד כי אמרה בתשיעית אמרה כלומר זה הענין של קללות רשעים בתשיעית אמרה שהוא מזמור על מות לבן דאע"ג דפסוק שבור זרוע רשע בעשירית בפ' למה ה' תעמוד וגו' מ"מ תחלת קללת הרשעים בתשיעית נאמרה ואחריה נמשכה פרשת למה ה' תעמוד לסיים בקללת הרשע שבור זרוע רשע גו' ושפיר קבעוה בתשיעית ובזה מדוקדק לי הגמרא דאמר ודוד כי אמרה בט' אמרה ולהכי לא אקשי רש"י הא עשירית היא אלא הא שמינית היא כיון דאשרי ולמה רגשו חדא פרשתא היא וקללה לרשעים נאמרה תחלתה בפסוק על מות לבן שהוא תשיעית א"כ נמצאו ח' פרשיות בלבד ומשני אשרי ולמה רגשו תרתי פרשיות הוו כלומר אע"פ שלחשבון הפרשיות לא חשיבי אלא לפרשה אחת שכל פרשה שהיתה חביבה לדוד פתח בה באשרי אבל לענין קביעת הברכות של התפלה אזלי בתר אמירתו של דוד כל מ"ש בבת אחת היתה אמירה אחת וכאן שהפסיק בין ב' אמירות קבעו הברכות כנגד חשבון אמירותיו וכנגד אמירה תשיעית קבעו ברכה תשיעית. זה נ"ל לפרש לדעת רש"י ז"ל: מ"ד מי ימלל וגו'. הוקשה לו דהול"ל מי ימלל גבורות ה' ומי ישמיע וגו'. או יאמר מי ימלל גבורות ה' וישמיע גו' לכך דרשו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע וכו' וי"ל מה תועלת יש באמור לנו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע וכו' דכיון שאין אדם יכול להשמיע כו' א"כ גם אין מי שימלל גבורות ה' וכפי זה יותר היה צודק לומר אין למלל גבורות ה' ויש ליישב דאתא לאשמועינן שיספר אדם תהלות ה' אע"פ שאין יכול האדם להשמיע כל תהלותיו מ"מ מקצת תהלותיו אפשר לספר ודוקא גבורות ה' אין מי שימלל לפי שאינו נאה אלא למי שיכול להשמיע כל תהלותיו וכיון שזה א"א גם אין מי שימלל גבורות ה' אבל מקצת תהלות ה' יספרו לכך אין להרבות יותר מדאי לספר. בשבחו של מקום. דהיינו לספר כל תהלותיו ואין לך רשות לספר אלא מה שתקנו

חז"ל ומ"מ עדיין צריך להבין מ"ש מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום ופרש"י אסור לספר בקביעות ברכה וכן מה שאמר רבי יוחנן המספר בשבחו של מקום יותר מדאי נעקר מהעולם משמע בלא ברכה ונלע"ד שמ"ש מכאן ואילך אסור לספר בשבח של מקום הוא במנין הברכות של י"ח שתקנו בהם ג' ראשונות שבח אם בא אדם לומר ג"כ ברכה ד' של שבח אסור ושניא לאיש מר"א שדרש נאה למלל גבורות למי שיכול להשמיע כל תהלותיו ואין אדם יכול לספר כל שבחיו אפילו בברכה אחת כשהוא דנחית קמי ר' חנינא ואמר האל הגדול הגבור האמיץ העזוז וזה הוא לאוי כו' א"ל סיימתינהו לשבחייהו דמרך משל למלך שמשבחים אותו באלפי אלפים דינרי כסף והיו לו אלפי אלפים דינרי זהב והלא גנאי הוא לו דאפילו הני תלתא האל הגדול הגבור והנורא אי לאו דאמרינהו משה וכו' לא אמרינן הני שאין אדם יכול להשמיע כל שבחיו של מקום אלמלא הני תלתא דאמרינהו משה ואם בא אדם להרבות בשבחיו אע"פ שאינו אסור מ"מ משתקין אותו ובא לידי עונש ליעקר מהעולם ומכאן אתה למד אל הבא לומר ברכה רביעית של שבח קודם התפלה שהוא אסור אע"פ שאינו מרבה לספר בתארי שבחיו יתברך אלא מברך ברכת ד' של שבח בענין גדול או גבור או נורא אפ"ה אסור לקבוע ברכה אחרת של שבח ואין לנו אלא ג' ראשונות של שבח שתיקנו כנסת הגדולה ואפשר לומר דהני תלתא דאבות וגבורות וקדושת ה' שהם ג' ראשונות של שבח נתקנו כנגד הני תארים של שבח שלמד משה הגדול הגבור והנורא שכנגד הגדול היא ברכת אבות שהודיע אברהם גדולת הקב"ה בעולם וע"ז הבטיחו הקב"ה להיות לגוי גדול וכנגד שבח שגבור קבעו ברכת שבח אתה גבור וכנגד שבח והנורא קבעו ברכת שבח אתה קדוש כי קדוש ונורא הוא ונמצאו שאלו השבחים שאמרן יש לנו רשות לומר ולא יותר כי מי יוכל לספר כל תהלותיו ושבחיו של הקב"ה והמרבה לספר בהם יש לגעור בו ולומר סיימתינהו לשבחיה דמרך וכיון שאין אדם יכול לספר כל שבחיו גם אין למלל גבורותיו בקביעות ברכה אחרת של שבח יתירה על הני שתיקנו חכמים: מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל שנאמר ויצב שם מזבח וכו'. וק' מאי קאמר דאי ס"ד דיעקב קרי למזבח אל ויקרא לו יעקב מיבעי ליה דמאי קושיא דסמיך אקרא דויבא יעקב שלם דהא נמי כתיב בתריה ויקן את חלקת השדה ולא כתיב ויקן יעקב וכן כתיב ויצב שם מזבח ולא כתיב ויצב יעקב מזבח דסמיך איעקב דכתיב ברישא דעניינא וה"נ סמיך ולא אמר ויקרא לו יעקב וע"ק כיון דלא דחי האי פירושא דקרא יעקב למזבח אל אלא משום דלא כתיב ויקרא לו יעקב ולהכי דריש ויקרא אלהי ישראל ליעקב אל ודילמא ויקרא אלהי ישראל למזבח אל כדהוה דרשינן ליה הכי ביעקב שקרא למזבח אל ותו קשיא לן בדברי התוס' שאמרו תימה דהא כתיב ויקרא שמו ה' נסי ויקרא לו ה' שלום ומתרגמינן ופלח וצלי וכ"ל דלא קשיא דהתם קרא שמו ה' נסי ע"ש הנס וה' שלום ע"ש שעשה לו שלום אבל אל לבד או ה' לבד לא קרי ליה ומעתה לדברי התוס' אין ההכרח שלא קרא יעקב אל משום דאל לבד לא קרי ליה ובגמ' לא אמרי' הכי אלא ההכרח הוא דאי ס"ד דיעקב קראו אל ויקרא לו יעקב מיבעי ליה דמשמע דאי לאו הכי שפיר קאמרי שקרא למזבח אל וכן ק' לגירסת בעל עין יעקב בתוס' שכתבו דהתם ע"ש הנס וע"ש השלום היו קורין למזבח כן אבל הכא ליכא שום מעשה שנוכל לומר שעי"כ קראו יעקב כן אי איתא שיעקב קראו אל הי"ל לפרושי בהדיא ע"כ והשתא לא רישיה סיפיה פתח בטעם שלא היה שם מעשה שנוכל לומר שעי' כן קראו יעקב שהוא הכרח דא"א לומר כן וסיים דאי איתא הי"ל ויקרא לו יעקב הרי שאפשר לומר כן אלא משום דלא כתיב בהדיא ויקרא לו יעקב וע"ק לדברי התוס' דאע"ג דליכא למימר דקרא למזבח אל לבד מ"מ איכא למימר ויקרא לו אל ולתרגמו ופלח וצלי כדמתרגמינן ויקרא שמו ה' נסי ויקרא לו ה' שלום ונלע"ד דבהאי קרא יש ג' משמעות בענין ויקרא לו אל או שקרא יעקב למזבח אל או שקרא הקב"ה למזבח אל או שקרא הקדוש ברוך הוא ליעקב אל וזהו רחוק מהשכל שיקרא הקב"ה למזבח שם אל ויותר יש מקום לומר שיעקב קרא למזבח אל כלומר יחול שמו על המזבח הזה להיות אלהי ישראל ולזה דקדק ר' אלעזר בדבריו שאמר דאי ס"ד למזבח קרא ליה יעקב אל הכי הול"ל דאי ס"ד שיעקב קרא למזבח אל ולמה הפך הלשון ואמר דאי ס"ד למזבח וכו' אלא הכוונה לדחות דלא ס"ד שהקב"ה קרא אל למזבח ויותר טוב לומר שקרא הקב"ה ליעקב אל ויהיה כדרש ויקרא לו ליעקב מלומר ויקרא לו למזבח דאי ס"ד לדרוש לו למזבח אין לך לומר אלא שקרא למזבח יעקב ולא קרא לו למזבח הקב"ה וכפי זה ויקרא לו יעקב מיבעי ליה דאע"ג דלא כתיב ויצב יעקב מ"מ היכא דאיכא למטעי אם קרא לו יעקב למזבח או קרא לו הקב"ה ליעקב אל הי"ל לפרושי בהדיא ולומר

וי׳ רת

ויקרא לו יעקב אל אלא ודאי דה"ק ויקרא לו אלהי ישראל ליעקב אל ועוד הקשו התוס' דהא כתיב ויקרא שמו ה' נסי דהתם נמי איכא לספוקי אם ה' קרא למזבח נסי וכאילו כתיב ויקרא ה' שמו נסי וכן ויקרא לו ה' למזבח שלום ודרשינן הכי מדלא כתיב בהדיא ויקרא משה שמו ה' נסי וכן ויקרא גדעון לו ה' שלום ומדלא דייקינן הכי אלא אע"ג דלא כתיב בהדיא ויקרא משה שמו ה' נסי מ"מ מתרגמינן ליה ופלח וצלי דהיינו משה קרא והתפלל לה' ואמר ה' נסי וכן ויקרא לו גדעון ה' שלום יעשה' שלום לו א"כ ה"נ אע"ג דלא כתיב ויקרא לו יעקב אל יש לנו לדרוש כן ויקרא יעקב והתפלל על המזבח שיהיה האל הגדול שוכן על ישראל להיות נקרא אלהי ישראל ותירצו התוס' דשאני התם במשה וגדעון דאע"פ שלא נאמר ויקרא משה וכן ויקרא גדעון כיון שכתוב שם נסי ושלום הוא דבר הצודק לומר שמשה קרא למזבח ה' עשה לי נס במקום הזה וכן אמר גדעון ה' עשה לי שלום כאן ויפה נדרש לומר ויקרא לו משה אע"ג דלא כתיב בהדיא משה משא"כ כאן שלא הוזכר אלא אל בלבד והקורא מקרא זה אינו דורשו על יעקב שקראו אל מדוחק הענין שאיך אפשר שקרא יעקב למזבח אל מבלי הזכרת שום מעשה אלא מלת אל לומר שאל עשה אותו דבר וכיון שדרשה זו היא רחוקה מהשכל והלואי שיאמר בהדיא ויקרא לו יעקב אל כדי לדורשה ומדלא קאמר ויקרא לו יעקב מכאן אנו דורשים ויקרא לו אלהי ישראל ליעקב אל:

הקורא עומד פרק שלישי

כט **משנה** הקורא את המגילה עומד. ויושב יצא: [גמר'] תנא מה שאין כן בתורה מנא הני מילי [א"ר אבהו] דאמר קרא °ואתה פה עמוד עמדי [ו] א"ר אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול שאפי' הקב"ה בעמידה (אמר רב יהודה אמר רב) [וא"ר אבהו] מנין לרב שלא ישב על גבי מטה וישנה לתלמידיו על גבי קרקע שנא' ואתה פה עמוד עמדי. ת"ר מימות [משה] (יהושע) עד רבן גמליאל היו למדין תורה מעומד משמת ר"ג (הזקן) ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב והיינו דתנן משמת ר"ג (הזקן) בטל כבוד תורה כתוב אחד אומר °ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה וכתיב °ואנכי עמדתי בהר. אמר רב עומד ולומד יושב ושונה ר' חנינא אמר לא עומד ולא יושב אלא שוחה. ר' (אבא) [יוחנן] אמר אין (לשון) ישיבה אלא לשון עכבה שנאמר °ותשבו בקדש ימים רבים רבא אמר רכות מעומד קשות מיושב *[פיסקא] בשני ובחמישי ובמנחה בשבת קורין שלשה כנגד מי אמר רב אסי כנגד תורה נביאים וכתובים רבא אמר כנגד כהנים לוים וישראלים אלא הא דתני רב שימי אין פוחתין מי' פסוקים בבית הכנסת וידבר עולה מן המנין הני עשרה כנגד מי אמר ריב"ל כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת רב יוסף אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני (ר' לוי אמר כנגד עשרה הילולין שאמר דוד בספר תילים) ור' יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם והי נינהו ויאמר דבראשית הני ט' הוו בראשית נמי מאמר הוא דכתיב °בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם [אמר רבא ראשון שקרא ד' משובח שני שקרא ד' משובח שלישי שקרא ד' משובח רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר וקרא ראשון ד' ושבחי' רב פפא *ת"ר קידה על אפים שנאמר °ותקוד בת שבע אפים ארץ כריעה על ברכים וכה"א °מכרוע על ברכיו השתחואה זו פשוט ידים ורגלים שנא' °הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה] *הני ג' (ד') ה' (ו') ז' כנגד מי פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעמיה ומנו ר"ש בן פזי ואמרי לה ר"ש בן פזי וחד דעמיה ומנו ר' יצחק בר נחמני ואמרי לה ר' שמואל בר נחמני חד אמר כנגד ברכת כהנים וחד אמר כנגד שלשה שומרי הסף חמשה מרואי פני המלך ושבעה רואי פני המלך. תני רב יוסף ג' ה' וז' ג' שומרי הסף ה' מרואי פני המלך ז' רואי פני המלך א"ל אביי עד האידנא מ"ט לא פריש לן מר א"ל לא הוה ידענא דצריכיתו לי ומי בעיתו מינאי מלתא ולא אמרי לכו א"ל יעקב מינאה לרב יהודה הני ששה דיום הכפורים כנגד מי א"ל כנגד ששה שעמדו מימינו של עזרא וששה משמאלו שנא' °ויעמוד עזרא הסופר על המגדל עץ אשר עשו לדבר ויעמוד אצלו מתתיה ושמע ועניה ואוריה וחלקיה ומעשיה על ימינו ומשמאלו פדיה ומישאל מלכיה וחשום וחשבדנה זכריה משלם הני שבעה הוו היינו זכריה היינו משלם ואמאי קרי ליה משלם דמשלם בעובדיה:

עומד ויושב. אם רצה עומד ואם רצה יושב: מה שאין כן בתורה. שאין קורין בתורה בצבור ויושב: כביכול. כאמר בהקב"ה כבאדם שיכול להאמר בו כן: שלא ישב וכו'. אלא או שיהא ע"ג מטה או שיהא ע"ג קרקע: ולומד. מפי הגבורה: יושב ושונה. שונה לבדו מה שלמד: רכות. דברים רכים ונוחים שאדם מהיר לשומען: בראשית נמי. דמשמעי בשמים וארץ דכתיב בדבר ה' שמים נעשו וגו': [מאמר הוא. אף הם במאמר נבראו]: ברכת כהנים. שלשה תיבות בפסוק ראשון וחמשה בפסוק שני ושבעה בפסוק שלישי: חמשה מרואי פני המלך ושבעה רואי פני המלך. שבעה הם כדכתיב שבעת שרי פרס ומדי ומהם יש חמשה חשובים כדכתיב בסוף מלכים: ג' שומרי הסף. בסוף ספר מלכים וכנגדן תיקנו אלו מעין דבר מלכות: דמשלם בעובדיה. תמים במעשיו:

תוספות אלמלא מקרא וכו'. (ים) [קשיא שים] אלמלא שהוא כמו אילו לא כגון הך דהכא וכן אלמלא אגרות ראשונות אילו לא הוו אגרות ראשונות וכן הרבה ויש אלמלא שהוא כמו אילו היה כמו אלמלא נגדוה לחנניה מישאל ועזריה דהוי אילו נגדו וכן הרבה ומ"מ ואומר ר"ת דהיכא שכתוב אלמלא באל"ף הוי כמו אילו לא והיכא שכתוב אלמלי ביו"ד הוי כמו אילו היה: (כביכול. כתוב במדרש כי בי יכול כתוב בתורה יכול לאומרו נקוד על הכ"ף ועל הבי"ת כלו' כתוב בתורה: שלא ישב על גבי מטה וכו'. קשה מהא דאמרי' בפרק הפועלים רבי ורבי אלעזר ברבי שמעון הוו יתבי על גבי קרקע קמיה דרבי שמעון בן גמליאל ורבי יהושע בן

עיון יעקב

עומד ויושב. אפשר לומר ע"ד דאיתא במדרש הקב"ה דן את האומות בישיבה וישראל בעמידה וכאן שהיו שני דברים שנדונו המן ובניו וגם ישראל נדונו לכך נקראת עומד ויושב:

משא"כ בתורה. עיין לעיל בתוס' דף י"ט ע"ב ד"ה אלא הא דתניא וכו' מבואר מדברי תוס' דתקינו רבנן מגילה כעין דאורייתא ע"ש ל"ל היינו דוקא לענין קריאת שינע שדומה בענין הקריאה' למגילה וכמו שבק"ש קי"ל הלכה כב"ה דאמר בפ"ק דברכות שקורין בין עומד בין יושב ה"ה במגילה משא"כ בתורה שעיקר ולמוד בלימוד צריך עמידה דוקא וק"ל: עומד ולומד יושב ושונה. ע"ד דאמרינן לינמר והדר ליסבר לכך ילמוד בעמידה תחלה ואח"כ יסבור בישוב הדעת:

בן קרחה דהוו יתבי אשפלי ואמרי' פ"ק דסנהדרין שמעון התימני היה דן לפניהם על גבי קרקע ובמ"ק וכו' ונראה כשהיו שונים היו כולם מעומד שלא היו צריכין כל כך לדקדק אבל בסברא שהיו צריכין לדקדק היה הרב יושב ואחרים מעומד ופעמים שהיו כולם יושבים כמו שאמרו בעירובין שהיה אהרן יושב לשמאל משה וכן אחרים וזהו כשהיו צריכין לדקדק ולפרוש בהלכה):

מהרש"א וכתיב ואנכי עמדתי כו'. אע"ג דקרא דואשב בהר מ' יום גבי לוחות הראשונות הוא דכתיב ואהאי קרא ואנכי עמדתי מ' יום בלוחות אחרונות כתיב מ"מ משמע להו ליתן את של האמור בזה לזה מדכתיב באחרונות כימים הראשונים: לא עומד ולא יושב אלא שוהה כו'. והיינו כמשתחוה ואפשר משום כבוד השכינה: אין ישיבה אלא עכבה שנאמר ותשבו בקדש גו'. ומדכתיב וישב יעקב לא משמע ליה ראיה דהא דרשינן ליה בפ' חלק אין וישב אלא לשון צער כו' ע"ש: ושבחיה רב פפא כו'. נראה דרב פפא ודאי נמי מודה דכל אחד מהג' שקרא ד' משובח אלא שאמר כשקרא הראשון ד' שבחיה מטעם דזריזין מקדימין למצוה וה"נ הראשון זריז להקדים עצמו לקרוא ארבע: קידה על אפים וכה"א כו'. וכתבו התוס' תימה כו' וי"ל דמגמרא כו' עכ"ל ואין זה מספיק כיון דאשכחן בקראי השתחואה על אפים ובן בכריעה וכן ארצה אשכחן גבי קידה והנראה ליישב כל זה כי כל שלשה חלוקות השנויים הכא מבוארים מתוך הכתובים והוא אין ספק כי כל אחד מהג' חלוקות היו עכ"פ באפים דבכולם כתיב אפים והכריעה דבר נוסף על הקידה כי הקידה אינו רק שמשטח פניו לארץ ולא גופו כפרש"י פ' החליל והכריעה היא דבר נוסף שמשטח פניו לארץ וגם רגליו בכריעה על הארץ אבל שאר הגוף נוסף עליו השתחואה שהוא משטח פניו לארץ וגם רגליו בכריעה וגם גופו לארץ חוץ פישוט ידים ורגלים וכל זה מוכח מתוך הכתובי' דמצינו בכל המקרא קידה קודם השתחויה וכן הכריעה קודם השתחויה שנאמר כורעים ומשתחוים להמן גו' וכל זה מוכח מתוך המקראות בכתוב ולא נקט הני קראי אלא לסימן בעלמא דבקידה כתיב אפים ובכריעה ברך ובהשתחואה ארצה: הני ג' וה' וז' כו' כנגד ברכת כהנים כו'. לגבי ג' כתבו לעיל טעמא אחרינא וכתבו התוס' לעיל דטעמא ג' כנגד שומרי הסף שאמרו הכא אינו עיקר כו' ע"ש אבל אכתי קשה למה לא אמרו לעיל כנגד ברכת כהנים וע"כ הנראה דהני אמוראי דהכא פליגי אטעמים דלעיל ולא מייתי להו לעיל משום דהני אמוראי הכא נתנו טעם גם אה' וז' אבל לעיל לא אמרו האמוראים טעמים אלא אג': וה"א ג' כנגד שומרי הסף ה' מרואי פני המלך כו'. ע' פרש"י כאן וכה"ג פי' פ"ק דסנהדרין אבל התוס' דחו שם פירושו דאין נראה שתקנו כנגד שרי עובדי כוכבים ומפרש ר"ת דהם שרי ישראל דאשכחן בסוף מלכים דהגלה נבוזראדן ג' שומרי הסף וה' רואי פני מלך ובסוף ירמיה כתוב ז' רואי פני מלך כו' ע"ש ומה שיש לדקדק בזה אסוגיא דפ"ב דר"ה שם מפורש:

משנה סומא פורס על שמע ומתרגם ר' יהודה אומר כל מי שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע: **גמרא** *תניא אמרו לו לר' יהודה והלא הרבה (יף כד; שם ע"ב)

צפו לדרוש במרכבה ולא ראו אותה מימיהם ור' יהודה התם באבנתא דליבא תליא מילתא והא קא מיכוין וידע הכא משום הנאה הוא והא לית ליה הנאה ורבנן אית לי' הנאה כדר' יוסי דתניא א"ר יוסי כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה °והיית ממשש בצהרים (דברים כח) כאשר ימשש העור באפלה אמרתי וכי מאי איכפת ליה לעור בין אפלה לאורה עד שבא מעשה לידי פעם א' הייתי מהלך באישון לילה ואפלה וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו אמרתי לו בני אבוקה זו למה לך אמר לי כל זמן שאבוקה זו בידי בני אדם רואים אותי ומצילין אותי מן הפחתים ומן הקוצים ומן הברקנים (סמוך לזה כתובה משנת האומר *יברכוך טובים וכו' (יף כה) והאומר על קן צפור וכו' וההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול וכו') : ת"ר יש נקראים ולא מתרגמין יש נקראים ומתרגמין ויש לא נקראין ולא מתרגמין מעשה בראשית נקרא ומתרגם פשיטא מ"ד אתו לשיולי מה למעלה ומה למטה *מה לפנים ומה לאחור קמ"ל. מעשה לוט [ושתי בנותיו] נקרא ומתרגם פשיטא מ"ד ניחוש לכבודו דאברהם קמ"ל מעשי תמר ויהודה נקרא ומתרגם פשיטא (שם ע"ב) מ"ד ליחוש לכבודו דיהודה קמ"ל שבח הוא לו דאודי. מעשה העגל הראשון נקרא ומתרגם פשיטא מ"ד ליחוש לכבודן של ישראל קמ"ל כ"ש דניחא להו דהויא להו כפרה קללות וברכות נקראין ומתרגמין פשיטא מ"ד ניחוש דילמא *פייגא דעתייהו דצבורא קמ"ל: אזהרות ועונשין נקראין ומתרגמין פשיטא מ"ד ניחוש דילמא אתו למעבד (מאהב' ו) מיראה קמ"ל מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם [מעשה אבשלום נקרא ומתרגם] פשיטא מ"ד ליחוש ליקריה דדוד קמ"ל. מעשה פילגש בגבעה נקרא ומתרגם פשיטא מ"ד ליחוש לכבודו דבנימין קמ"ל. °הודע את ירושלים את תועבותיה (יחזקאל טז) נקרא ומתרגם פשיטא לאפוקי מדר' אליעזר דתניא מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מרבי אליעזר הודע את ירושלים את תועבותיה אמר לו עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובדוק בתועבות אמך בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול. ואלו נקראים ולא מתרגמין מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם מעשה כר' חנינא בן גמליאל שהלך לכבול והיה קורא חזן הכנסת °ויהי בשכון ישראל וגו' (בראשית לה) ויהיו בני יעקב שנים עשר אמר לו למתורגמן אל תתרגם אלא אחרון ושבחוהו חכמים מעשה העגל הב' נקרא ולא מתרגם ואי זהו מעשה העגל הב' מן °ויאמר משה (שמות לב) עד °וירא משה. ברכת כהנים נקרא ולא מתרגם מ"ט (שם) משום דכתיב °ישא (במדבר) מעשה דוד ואמנון לא נקרין ולא מתרגמין והאמרת מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם לא קשיא הא דכתיב אמנון בן דוד הא דכתיב אמנון סתמא :

שד מאמר אחד הכל בידי שמים. וכהדוסי הלכות. מפי' רש"י נראה דגרס כאן דלית אתו למעבד מאהבה מיראה. ולקמן גבי אזהרות ועונשין גרס דלמא פייגא דעתייהו. בגמ' הנאמרים בכתיב.

צפו

עין יעקב

מעשה דוד ואמנון לא נקראים ולא מתרגמינן. אע"ג דמעשה עגל שני ואיכך נקרא מ"מ שאני כבודו דדוד שעדיין חי וקיים יש לחוש לכבודו יותר שהוא כבוד השם ועיין במהרש"א מה שהאריך בזה ויש ליקח מוסר לאותן הדרשנים שדורשין ברבים לה"פ ש"ה חטא ולא חסים על כבודו דהא מה"ע אינו נקרא ברבים ושרא להם מרא כי הוא שגגת תלמידים:

צפו לדרוש במעשה מרכבה דיחזקאל: **פתחים.** גומות: [**תנא דבי ר"י.** לפרש מתניתין בישראל הבא על הכותית הכתוב מדבר: **מעשה בראשית וכו'.** ואמרי' במסכת חגיגה המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם והתם מפרש טעמא אין רצונו של מלך שיזכירו שמו בכל אשפה וכו':] **קמ"ל [שבחו הוא].** שבח הוא ליהודה קריאה זו: **דאודי.** שהודה על חטאתו: **מאהבה.** של ברכו': **ומיראה.** של קללות ולא לשם שמים: **פייגא דעתיהו.** תחלש דעתם כשישמעו שהם נענשים ויאמרו טוב ליהנות מן העולם בכל רצונו הואיל וסופנו בכל העונשים האלו: **אל תתרגם אלא אהרן.** ויהיו בני יעקב שנים עשר והמקרא הזה נפסק בהפסק פרשה לכך קורהו אחרון כאילו הוא פסוק בפני עצמו: **מן ויאמר משה.** אל אהרן מה עשה לך העם (שחזר אהרן וספר המעשה נקרא מעשה העגל השני): **משום ישא.** שלא יאמרו הקב"ה נושא [להן] פנים ואינן יודעין שכדאי הן ישראל לשאת להם פנים [כדאמרי' בברכות לא כדאי הם ישראל לשאת להן פנים] אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת והן מחמירין על עצמן עד כזית עד כביצה:

עיין ב"י של תוס' בגמרא

תוספות מעשה העגל השני וכו'. בירושלמי מפרש טעמא לפי שאין דומה גנאי של צבור לגנאי של יחיד בצבור ומשום כבודו של אהרן הוא דאין מתרגמינן ע"כ:

אמר הכותב ונראה לי טעם אחר מצורף לזה והוא כי אהרן חשב לתת התנצלות על חטאו וכפי המפורסם הוסיף על חטאתו פשע: דילמא פייגא וכו'. כפי הנראה מלשון המפרשים ובפרט מפרש"י ז"ל כי מוחלפת השיטה בגמרא בקללות וברכות אמרו ליחוש דילמא אתי למעבד מאהבה ומיראה ובאזהרות ועונשין ליחוש דילמא פייגא דעתייהו וזה נראה אמת אע"פ שבגמ' שהעתקתי ממנה היה כתוב בהפוך:

הרשב"א ז"ל מאהבה ומיראה. פי' מאהבת השכר בלבד ומיראת העונש בלבד ולא יתכונו לאהבת השם וליראתו והוו להו כעובדי כוכבים שאם יבואו עליהם יסורין מתחרטין אבל העושה מאהבה ומיראה ומכוין לבו לשמים הרי זה צדיק גמור כדאמרי' בריש פ"ק דר"ה הרי סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק גמור ומוקמינן בישראל שאינם קוראים תגר אבל העובדי כוכבים שקוראים תגר אינו צדיק גמור והיא דמסכת סוטה דפרוש מאהבה פרוש מיראה דכוותה הוא שאינן פרושים אלא מאהבה ומיראה ממש וקורים תגר ומ"מ צדיק גמור לא הוי אבל צדיק מיהא הוי וכדאסקינן התם לא תיתני פרוש מאהבה פרוש מיראה דאמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמן שמתוך שלא לשמן בא לשמן:

מהרש"א א"ל כל זמן שאבוקה בידי בני אדם כו'. יש לדקדק כיון דבאפלה אין בני אדם רואין אותו אכתי הקשי' אמאי נקט קרא עור וכי מה אכפת באפלי' בין עור לפקח וי"ל דמ"מ הפקח כיון שידוע לו מבואי העיר ושבילין גם באפילה יודע קצת לכוון בהם להציל עצמו מן הפחתים כו': ***שקורין אלפין עיינין כו'.** בפ' הבונה אמרי' אל יכתוב אלפין עיינין ופרש"י שם יש שכותבין כן מפני שדומין בקריאתן עכ"ל והיינו שדומין בקריאתן ממולא אי אותיות אחה"ע וזה טעותן של אנשי חיפה ובית שאן שמחליפין בקריאתן וכן יש לפרש שם גבי אל יכתוב חיתיין הסיין וס"נ הכא גבי וחכתי לה' שהוא ממולא א': **בישראל הבא על בת הכותית כו' הכתוב מדבר כו'.** לפרש"י נראה דבא תנא דבי ר"י לפרש המתניתין דמשתקין אותו מלומר כן דהכתוב מדבר בישראל הבא כו' אלא דהכתוב מדבר במעביר בנו בזאת אבל מדברי הערוך בערך אדם נראה דבא תנא דבי ר"י לפרש דקושטא הוא דהכתוב מדבר בישראל הבא על הכותית כו' ומתניתין דקתני משתקין אותו היינו דאומר דהכתוב איירי ומדבר אלא בארמיותא שמעבירין זרעם למולך וע"מ ולדבריו יתיישב דברי הת"י שהוא פירוש המקרא לא תתן בתשמישתא לגיר בת עממין כו' ע"ש: **מה לפנים ומה לאחור כו'.** פי' בתוס' מה בסוף גבולי עולם למזרח ולמערב א"כ מה היה קודם ו' ימי בראשית ומה יהיה אחר שיכלה העולם עכ"ל ופי' קמא דחה רש"י בריש פרק אין דורשין מדפריך התם בגמ' אלא מה לפנים מאי דהוה הוה ע"כ גם קשה לפי' קמא אמאי נקט עפי לפנים ומה לאחור שהם מזרח ומערב ומאי דנקט אינך ב' קצות שהם הדרום מימין והצפון משמאל: **שבח הוא לו דאודי כו'.** אף על גב דראובן נמי אודי ולא אמרי' ביה שבחיה הוא אינו דומה דהודאת יהודה מעצמו היה אבל הודאת ראובן לא הוה מעצמו כדאמרינן בפרק החובל מי גרם לראובן שהודה יהודה כו' ע"ש וי"ל דהודאת יהודה מפורש בקרא והוא שבחיה כנגד המבינים התרגום אבל הודאת ראובן אינו מפורש ולא שייך שבחיה במתרגם: **מ"ד ניחוש דילמא פייגא כו'.** גבי קללות וברכות שהוא דבר הנאמר לכלל ישראל סד"א למימר דילמא פייגא דעתייהו דלבורא ומש"ה באזהרו' ועונשין ליחיד העובר על התורה לא שייך דילמא פייגא אלא כדקאמר דילמא אתי למיעבד מיראה וההוא טעמא לא שייך הכא גבי כלל ישראל ויש לדקדק דההוא טעמא דילמא פייגא לא שייך בברכות ולמה אין מתרגמין אותן וי"ל כיון דקללות אין מתרגמין ברכות נמי אין מתרגמין דזה לעומת זה עשה אלקים ולכך נקט קללות קודם ברכות דעיקר טעמא משום קללות הוא: **וא"ל אל תתרגם כו'.** ופרש"י במתניתין דחיישינן לגנותו עכ"ל אבל הר"ן פירש משום כבוד יעקב עכ"ל ואפשר שהכריחו לפרש כן שהוא מדומה לה לגמ' דאמרינן באמנון דלא חיישינן לכבודו דאמנון אלא לכבודו דדוד דאמנון בן דוד אינו מתרגם ואמנון סתמא מתרגם ונראה דאינו דומה דבראובן שייך שפיר למימר דחיישינן לכבוד עצמו דמצינו בו שעשה תשובה ואמרינן פרק במה בהמה כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה כו' תדע דאינו דומה דהא בראובן לא מתרגמינן הפי' בראובן סתמא והתם מתרגמינן באמנון סתמא: **מן ויאמר משה וגו'.** פרש"י במתני' משום דכתיב שם ויצא העגל הזה וכן יטעו ע"ה ויאמרו ממש היה בו כו' ומה"ט קאמר בסמוך דפקרו האפיקורסים מתוך תשובה זו והם לא יאמינו מדרש חכמי' בזה דר"ל שלא ידעו שיצא העגל הזה ע"י כישוף של ערב רב או ע"י שם שהיה ביד מיכה כדאי' במדרשו' והרי"ף פי' דלא מתרגמין עגל השני משום כבודו של אהרן עכ"ל ול"ל כפי' התוס' דזה הוא גנאי גדול של יחיד בצבור דהיינו מה עשה לך העם הזה וגו': **משום דכתיב ישא כו'.** עיין פרש"י והר"ן כתב משום דכתיב ישא גו' וכתיב אשר לא ישא ובפ"ב דנדה רמי הכי קראי אהדדי ומתרץ להו אלא שע"ה לא יאמינו בזה וע"ש בחידושינו: **מעשה דוד ואמנון לא נקרין ולא כו'.** בתורה קאמרינן כגון בראובן דנקרא ולא מתרגמין משום כבודו כנגד ע"ה אבל ודאי דנקרא אע"ג דשייך נמי משום כבודו כנגד המבינין המקרא מ"מ א"א בלא קריאת התורה אבל מעשה דוד ואמנון אף לא נקרא משום כבודו של דוד כיון דסגי בלאו הכי לקרות הפטרה בנביא במקום אחר:

ע' ברכות [illegible]

תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר לעולם יהא אדם לא שם
זהיר בתשובתו שמתוך תשובה שהשיבו אהרן
למשה פקרו האפיקורסים שנא' °ואשליכהו באש ויצא שמות לב
העגל

העגל הזה [ת"ר כל המקראות הכתובים בתורה לגנאי קורין אותן לשבח כגון °ישגלנה ישכבנה כו' °למחראות למוצאות ריב"ק אומר למחראות כשמן מפני שהוא גנאי לעובדי כוכבים] אמר רב נחמן כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דעבודת כוכבים דשריא דכתיב °כרע בל קורס נבו וכתיב °קרסו כרעו יחדיו [לא יכלו מלט משא וגו'] רבי ינאי אמר מהכא °לעגלות בית און יגורו שכן שומרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו אל תקרי כבודו אלא כבידו אמר רב הונא בר מנוח [משמיה דרב אחא בריה דרב איקא] שרי ליה לבר ישראל למימר לעובד כוכבים שקליה לעבודת כוכבים ואנחיה בשי"ן ת"ו שלך [אמר רב אשי] האי מאן דסאני שומעניה שרי ליה לבזוייה בגימ"ל ושי"ן. והאי מאן דשפיר שומעניה שרי ליה לשבוחיה ומאן דשבחיה ינוחו לו ברכות על ראשו :

(ירמיה כח; מ"כ; ישעיה מו; שם; הושע)

פקרו האפיקורסין. הערו פניהם לומר מום יש בעבודת כוכבים (שלא מאליו אבל המקרא אינם מבינים): קורס. לשון מוליא רעי: לעגלות בית און. לקול השמועה הבאה (לעגלי) (על עגלי] בית (אל) [און] יגורו שכיניהם שבשומרון: כי אבל עליו. על העגל: וכמריו עליו יגילו. אשר היו רגילין לשמוח עליו עתה יתאבלו (עליו ו)על כבודו כי גלה ממנו: אלא כבדו. כובד משאו של רעי (שהיה) [תהיה] בו וכובד עגבותיו ודוגמתו בישעיה קרסו כרעו יחדיו ולא יכלו מלט משא הוא משא הרעי ורבותי מפרשין וכמריו עליו יגילו ממש שהיו שמחים שהיקל (משאו) [משאוי שלהן] אבל אין לפרש כן שהעגל כולו גלה כאחד שנטלו סנחריב: שי"ן ת"ו. לשון וחשופי שת ערות מצרים: דסאני שומעני'. שיוצאים עליו שמועות [רעות ו]שמאות שהוא נואף: בגימ"ל ושי"ן. בר גיורת פי' זונה. שמא קריא שם מוסרת כך הוא בתשובת הגאונים מותר לבזות גם את אמו שילדתו. (בר גיורתא תרגום ירושלמי הנואף והנואפת גיורתא וגיורתאי). ורבותי מפרשים גייפא שטיא עד כאן פרש"י. (והרי"ף ז"ל פירש בן שפחה וגרסינן בסנהדרין כמאן קרינן לרשיעא בר לדיקא רשיעא בר רשיעא כמאן, כי האי תנא וכו': ג"כ פי' בא"ל תקרי כבודו אלא כבידו כלו' כאילו כטול כבודו ובטלה תאותו ואינו מועיל כלום וזהו לשון ליצנות ע"כ מהרי"ף ז"ל):

(ובעירוך פי' פי"ן ג' הפתנה פי' תתה נ' לוחה כמו נרגיר' בפ"ק דעבו"ח כוכבים גייפי ל' כעטו בגוף כפ' הכונה ופי' זכות רש"א)

מהרש"א כגון ישגלנה ישכבנה כו'. טעם לכל אלו שינוי הקריאות משום דגנאי הוא להוציא דבר מגונה מפיו ככתבו ברבים אלא בלשון מושאל דלשון שכיבה אינו שם המשגל באשה דהא עלינן וישכב במקום ההוא ותעל שכבת הטל אלא שהוא שם מושאל בלשון נקייה למשגל באשה וכן כל הכי דמייתי מדברי נביאים דהקריאה שם מושאל בלשון נקייה ללשון הכתוב בגנאי ופרש"י ישגלנה לשון כלבא דכתיב והשגל יושבת וגו' ע"ש ויש לדקדק כיון דבתורה שינוי הקריאה דישגלנה ישכבנה וכן תשגלנה דנביאים בישעיה ובזכריה קרי בהו תשכבנה וכן איפה לא שגלת דירמיה קרי ביה שכבת א"כ ה"כ בכלבה שגל לימינך דתהלי' והשגל לימינו וגו' דנחמיה אמאי לא קרי ביה נמי בלשון נקיה מלשון שכיבה וי"ל דלא אמרו דקורין אותו לשבח היינו ברבים כגון בקריאה ברבים בב"ה בס"ת ישכבנה במקום ישגלנה והכא נמי תשגלנה דנביאים דאית בהו קריאה למפטיר ברבים בעי שינוי בהו הקריאה משום דגנאי הוא ברבי' וכן כל הכי שינוי המקראות דמייתי דנביאים הן ואית בהו קראי אבל דכתובים אין לחוש בהו לקרות אותן ככתבן כיון דלית בהו קריאה למפטיר ברבים: למחראות כשמן מפני שהוא גנאי כו'. דהאי קרא גבי עבודת כוכבים דבעל כתיב ושרי למקרי בלשון גנאי ככתביה והאי מייתי כל ליצנותא כו' בר מליצנותא דעבודת כוכבים כו' דכתיב כרע בל קורס נבו כו' דכל הכתובים לשון גנאי הם ואין בהם קרי אחר ללשון נקיה משום דבעבודת כוכבים קמשתעי דשרי בהו ליצנותא: מאן דשבחיה כו'. משום דלדבי זה הוא מדיבור שאסור ולא מדיבור המצוה כמ"ש הרמב"ם בפי' דפרקי אבות לכך לא קאמר אלא דשרי מיהו משום דהוי בכלל דבור האסור קמסיים ביה מאן דשבחיה ינוחו לו ברכות כו' א"כ משום דאיכא למימר לאידך גיסא כדאמרינן בפ' גט פשוט דאל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו קאמר דאעפ"כ ינוחו לו ברכות כו' והיינו בשאינו מספר בטובתו יותר מדאי דלא אמרו שבא לידי רעתו אלא במספר יותר מדאי כמפורש שם ודקדק לומר ינוחו ברכות כו' לבודאי בדיבור המצוה אדם זוכה שינוחו הברכות על ראשו כמ"ש ברכות לראש צדיק אבל בדיבור האסור כי הכא סגי ליה כשהם על ראשו שינוחו שם ולא יסתלקו ממנו:

בני העיר פרק רביעי

כתיב °לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו חופף עליו כל היום בגמרא הביאו הפלוגתא דתנאי בענין אם ירושלים נתחלקה לשבטים או לאו. תנא אחד סובר שנתחלקה לשבט יהודה ולשבט בנימין דתניא מה היה בחלקו של יהודה הר הבית והלשכות והעזרות ומה היה בחלקו של בנימין אולם והיכל ובית קדשי הקדשים ורצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה והיתה נכנסה בחלקו של בנימין ובה מזבח בנוי והיה בנימין הצדיק מצטער עליה כל יום לבלעה שנאמר °חופף עליו כל היום ולפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכאן לשכינה שנאמר ובין כתפיו שכן ותנא אחד סובר לא נתחלקה ירושלים לשבטים דתניא אין משכירין בתים בתוך ירושלים לפי שאינן שלהם רבי אלעזר ברי' צדוק אומר אף לא מטות לפיכך עורות קדשים בעלי אושפיזין נוטלין אותן בזרוע אמר אביי ש"מ אורח ארעא למשבק איניש גולפא ומשכא לאושפיזיא :

(דף כו; דברים לג; פי' אית"ה יקומן וע"ש רש"א; שם)

דתניא

עין יעקב

ומאן דשבחיה ינוחו לו ברכות על ראשו. כי זכר לצדיק לברכה פירשו מי שזוכה לצדיק לשבח שבוח עליו ברכה ואי קשיא הלא אמרינן בערכין דף ט"ז מסוך שבחו בא לידי גנותו היינו לפני שונאים דוקא כמ"ש שם בשם הרמב"ם ע"ש:

תנא מי סבר שנחלק ירושלים לשבט יהודה ושבט בנימין. והטעם כי הלבנון באדיר יפול דהיינו לשבטים שהם מלכי ישראל שהוא שבט יהודה ובנימין ועיר לא נתחלקה לשבטים עד גאולה אחרונה שיהיה לבית ישראל מלכות בית דוד שולטנא שליט עלם ולא במלכות שהיה רק לפי שעה:

(דתניא כלל פי' זאת הברייתא שהר הבית וכל מה שהוא מן המקדש לצד מזרח היה בחלקו של יהודה ואולם והיכל ובית קדשי הקדשים שהוא לצד מערב הכל היה בחלקו של בנימין וגם המזבח היה בחלק בנימין אלא שרצועה יוצאה לחלקו של יהודה ובה היה קרן מזרחית דרומית של מזבח ואע"פ שלא היה לו דין מזבח היה בנימין הצדיק מצטער על אותה רצועה שהיא סמוכה למקום עבודת הקרבנות שלפה ברה"ק שעתיד להיות כן והיה מתאוה שתהיה בחלקו גם אותה רצועה וכאשר ידע ברה"ק שלא יהיה כן היה מצטער וזה פירוש חופף עליו כל היום כלומר מצטער ומתחכך בבגדיו לשון שפשוף כמו כזיר חופף פי' משפשף ובשכר הצער הזה שהיה מצטער בכוונה רצויה שכל עבודת המזבח תהיה בחלקו זכה ונעשה אושפיזכן לשכינה לומר שהיתה שכינה במערב שהיה קדש הקדשים ששם הארון בחלקו ח"ש ובין כתיפיו שכן. ונלמד ערבות פי' הפסוק למדנו מכאן ענין נאות והוא כי המקנא בדבר שיש בו עבודת הש"י להיות בתורת ה' חפצו ולגמור הוא עצמו כל המצות בגופו ובממונו הנה הוא מאושר וראוי לקבל שכר על תשוקתו זאת וקנאה כזאת איננה מדה מגונה כי אם לשבח ואין קושיא לזה ממה ששנינו במסכת אבות הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים כי ההבדל מבואר מעצמו ואין כאן מקום להאריך:) אין משכירין בתים. פי' כשעולין לרגל אין משכירין להם לא בתים ולא מטות אלא נכנסין לתוך הבתים בחנם ונהנין מהמטות: לפיכך עורות קדשים. ר"ל תודות ושלמים שמתנדבים עולי רגלים והעורות הם שלהם: בעלי אושפיזין נוטלים אותם בזרוע. פירש הריטב"א משום שכר מטות: גולפא. קנקן של חרס שנשתמש בו: ומשכא. אם שחט בהמה: (גם מדברי זה ההגה למדתי ענין נאות ומדה טובה והוא שאין אדם רשאי להשכיר חצר שאינו שלו אף ע"פ שהוא מוחזק כאילו הוא שלו כמו יושבי ירושלים שאינם רשאים להשכיר בתים לעולי רגלים והוסיף ר' אלעזר שגם המטות לא ישכירו ואע"פ שהם מטלטלים והרי הם ממש נכסים שלהם ואחשוב שהטעם בזה כדי לעשות סייג לשכירות בתים שאם היו רשאים ליטול שכר מטות יבאו לידי הערמה שיבליעו שכר הבית בשכר המטות ויאמרו שאינם נוטלים רק שכר המטה ועם כל זה אין ראוי שעולי רגלים יהנו מן המטות בע"ב בחנם לפיכך אמרו ז"ל שבאים בני ירושלים ונוטלים בזרוע עורות הבהמות שלמים ששחטו עולי רגלים כדאמר אביי שמע מינה אורח ארעא וכו' וזה למדתי מדברי הריטב"א שאמר משום שכר מטות: אחר שכתבתי זו מצאתי במסכת יומא פ"ק פי' זה יותר מבואר וכתב על מאמר אביי וכיון דבעלמא אורח ארעא בהכין אמור רבנן הכא שיטלו אותם בזרוע כדי שיתנו לעולי רגלים. מטות בסבר פנים יפות:) (ש"מ אורח ארעא וכו'. פי' כיון שבירושלים היו נוטלין אושפיזין העורות של הקדשים בזרוע משום שכר המטות שהיו ישנים בהם מכאן לשאר המקומות שאע"פ שאין נוטלין בזרוע מ"מ היה אורח ארעא למשבק איניש גולפא ומשכא לאושפיזא הרי"ף):

שם ע"ב **אמר** מר זוטרא מטפחות ספרים שבלו עושין אותן תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן ואמר רבא ס"ת שבלה גונזין אותו אצל ת"ח ואפילו שונה הלכות
ירמיה לב אמר רב אחא בר יעקב ובכלי חרס שנאמר °ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים:

מטפחות ספרים אף של ס"ת: ואפילו שונה הלכות. כלומר אפי' לא שמש תלמידי חכמים בלמודו בגמרא אלא במשניות וברייתות:

אמר הבונה כבר הוכח במעלת ת"ח גדולה משל ס"ת כמעלת החי על הדומם כאמרם ז"ל הכי טפשאי עטפשאי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גוברא מרבנן וכזה דרשתי דרך הצלה על הכתוב הכה' תגמלו זאת וגו' שהי' מתמיה מרע"ה ואומר הוי עם נבל אפשר שתשיבו גמול כבוד לה' ותכירו מיגנו הנקראת זאת וזאת התורה ולא החכם הלא הוא הייכו החכם אביך קנך מנמדך להועיל הוא עשך מתקן אותך ויכוננך מדריכך בדרך תלך ואם כן אין להפלא שמטפחות הספרים שבלו ניתנן לעשות מהם תכריכין למת מצוה וס"ת שבלה גונזין אותה אצל ת"ח:

דרש בר קפרא מ"ד °וישרוף את בית ה' ואת בית לג
דף כז המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית גדול
מלכים ב כה שרף באש בית ה' זה בית המקדש בית המלך אלו
ירמיה נב פלטרין של מלך. ואת כל בתי ירושלים כמשמען. ואת כל בית גדול פליגי בה ר' יוחנן ורבי יהושע בן לוי ח"א מקום שמגדלין בו תורה וח"א מקום שמגדלין בו תפלה
ישעיה מב מ"ד מקום שמגדלין בו תורה דכתיב °יגדיל תורה
מלכים ב ויאדיר ומ"ד מקום שמגדלין בו תפלה דכתיב °ספרה
ח נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע ואלישע כי עבד בתפלה הוא דעביד תסתיים דר' יהושע בן לוי הוא דאמר מקום שמגדלין בו תורה דא"ר יהושע בן לוי בית הכנסת מותר לעשותו בית המדרש תסתיים:

וישרוף את בית ה'. בנבוזראדן כתיב: תסתיים. זה סימן: מותר לעשותו בה"מ. אלמא בהמ"ד הוי [בית] גדול:

מהרש"א מקום שמגדלין בו תורה מ'. משום דכל בית גדול יתורא הוא דבכלל כל בתי ירושלים הוא וע"כ דרשו מקום שמגדלין בו תורה דע"י בנין בית המדרש שמתקבצין בו רבים ללמוד מתרבה ומתגדל התורה כמ"ש מרבה ישיבה מרבה חכמה ונייתי למען לדקו וגו' של הקב"ה תתגדל ותתאדר התורה ברבים ומ"ד שמגדלין בו תפלה הייכו נמי דתפלת הרבים בקיבוץ בית המדרש היא יותר מקובלת כמ"ש כי ברבים היו עומדי ומייתי מדכתיב באלישע ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה וגו' ומלינו בו מפורש בעשה בתפלה דכתיב ויבא ויסגור הדלת וגו' ויתפלל אל ה' וכתיב ויתפלל אלישע וגו' וירא והנה ההר מלא סוסים ורכב אש וגו' ור"ל דאלישע בתפלתו היה נענה כאילו היו רבים מתפללין בגדולות בבית המדרש:

שם [**איבעיא** להו מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש וכו'] ת"ש דאמר ר' יוחנן משום רבי מאיר אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ש"מ תורה בתורה שפיר דמי דילמא שאני תלמוד שהתלמוד
ישעיה מה מביא לידי מעשה אשה נמי °לא תהו בראה לשבת יצרה אבל תורה בתורה לא ת"ר לא ימכור אדם ס"ת אע"פ שאינו צריך לו יתר על כן ארשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם:

אלא ללמוד תורה. להתפרנס בו כשלומד תורה וקס"ד דהוא הדין לקנות ס"ת: שאינו צריך לו. שיש לו אחר: אינו רואה סי' ברכה לעולם. מאותן הדמים:

שאלו

לד שאלו תלמידיו את רבי זכאי במה הארכת ימים אמר להם מימי לא השתנתי מים בדי אמות של תפלה ולא כניתי שם לחבירי ולא בטלתי קידוש היום אימא זקנה היתה לי פעם אחת לא היה לי קידוש מכרה כפה שעל ראשה והביאה לי קידוש היום תנא כשמתה היא הניחה לו ש' גרבי יין כשמת הוא הניח לבניו ג' אלפי גרבי יין רב הונא הוה אסר ריתא וקאי קמיה דרב אמר ליה מאי האי (המיינך היכא) אמר ליה לא הוה לי חמרא לקדושא ומשכנתיה להמיינאי ואתיתי ביה יין קדושא א"ל יהא רעוא דתיטום בשיראי כי אכלל רבה בריה דרב הונא איניש גוצא הוה עייל גנא אפוריא אתאן בנתיה וכלתיה שלחן מאני ושדיין עילויה עד דאיטום בשיראי (אתא רב יוסף אשכחיה א"ל אקיים בך ברכתיה דרב) כי שמע רב איקפד אמר אמאי לא אמרת לי כי ברכתיך וכן למר. שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן שמוע במה הארכת ימים אמר להם מימי לא עשיתי בהכ"נ קפנדריא ולא פסעתי על ראשי עם קודש ולא נשאתי כפי בלא ברכה. שאלו תלמידיו את רבי פרידא במה הארכת ימים אמר להם מימי לא קדמני אדם לבית המדרש ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה דא"ר יצחק אסור לאכול מבהמה שלא הורמו מתנותיה *ולא ברכתי בפני כהן. למימרא דמעליותא היא והאמר (רבה בר בר חנה אמר רבי יונתן) [רבי יוחנן] כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כ"ג עם הארץ אותו תלמיד חייב *מיתה שנאמר °כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי כי קאמר איהו נמי בשוין:

במה הארכת ימים. באיזה זכות: [בדי אמות של תפלה. לאחר זמן:] כפה. צעיף: אסר ריתא. חגור עשב מין גמי: דתיטום בשיראי. שתהא טמון ומכוסה במעילים. שתהא מלבוש פלגתים תרגום טמונן: כי אכלל. כשנכנס לחופה: [שלחן] מאני. היו פושטות בגדיהם: וכן למר. אף אתה תהא מבורך בכך שמא היה עת רצון ותתקיים אף בי: קפנדריא. מקצר הילוכו דרך בית הכנסת: ולא פסעתי על ראשי עם קודש. כשהיו התלמידים יושבים בבית המדרש על גבי קרקע שמהלך דרך מסיבתן לשבת במקומו נראה כפוסע על ראשיהם: ולא נשאתי את כפי. לדוכן לברך ברכת כהנים בלא ברכה שהכהנים צריכין לברך ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו בקדושתו של אהרן כדי במסכת סוטה: מתנותיה. הזרוע והלחיים והקיבה: ולא ברכתי. בסעודה: לפני כהן. דאמר מר וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון: משניאי. שגורמין לבני אדם לשנאתו שהרואה ת"ח שפל לפני ע"ה אומר אין נחת רוח בתורה:

תוספות כי קאמר איהו בשוין. וא"ת מאי רבותיה פשיטא שהכהן קודם כיון שהם שוין. ופר"ת האי בשוין דקאמר הכא לא בשוין ממש קאמר אלא שניהם ת"ח ואין הכהן ע"ה ומעיקרא נמי לא היה מקפיד אלא בע"ה וא"ת אכתי מאי רבותיה הא רב הונא קרי בכהני כדאמרינן

לעיל בפ"י ופרק הנזקין וכו' והאריך ק"ת בזה ולבסוף כתב י"ל כפרש"י דלא איירי הכא אלא בברכות של מזון שלא תקנו בה רבנן מידי משום דרכי שלום ולכך היה יכול לברך לפני כהן פחות ממנו והכי משמע לישנא דלא ברכתי דאיירי בברה"מ דאי בקריאת התורה הוי ליה למימר ולא קריתי ועוד האריך לענין הדין יעויין בספרי הפוסקים ז"ל:

הרשב"א ז"ל כניתי שם. פי' אע"פ שאינו כינוי של פגם משפחה דבשהוא מאי רבותיה הא אמרינן כל המכנה שם רע לחבירו נופל בגיהנם: ולא בטלתי קידוש היום. פי' ביין אע"פ שהיה מותר בפת:

הריטב"א ז"ל קפנדריא. פי' אע"פ שהיה מותר כגון שהיה שביל מעיקרו כדאיתא לקמן: ולא נשאתי כפי בלא ברכה. לא ידענא מאי חסידותיה בהאי דהא משמע דהאי ברכה חובה היא לכל כהן לברך ודילמא היא גופה קא משמע לן שכל כהן המברך אותו מתברך ומאריך ימים ע"כ:

מהרש"א ולא בטלתי קידוש היום כו'. לדעת הפוסקים דמקדשין על הפת ק"ק מאי רבותי' דלא ביטל קידוש היום דמסתמא היה לו פת דאין קידוש אלא במקום סעודה ויש ליישב ולא בטלתי קידוש היום על היין וה"נ קאמר דהביאה לו קידוש היום דר"ל יין: ולא נשאתי כפי כו'. דה"א דאין הכהן צריך לברך כיון שאין זו המצוה אלא לטובתן של ישראל שתחול ברכת הקב"ה על ישראל כמ"ש ואני אברכם: ולא אכלתי מבהמה שלא כו'. וא"ת מאי רבותיה כיון דאסור הוא וי"ל דהכל כמסך אלית הלכתא כוותיה ושרי ואפ"ה החמיר הוא על עצמו:

הרי"ף ולא בטלתי קדוש היום. ותימה מאי רבותיה דהא כתיב זכור את יום השבת לקדשו ולמדו מכאן קידוש היום וכ"ת דאפשר לקדש על הפת והיינו רבותיה לקדש על היין הא נמי אסמכוהו אקרא דזכור וכתיב זכרו כיין לבנון וכ"כ הרשב"א ויש לתרץ בהא דקידוש היום על היין מצוה אבל אינו חייב לחזר אחריו אם אין לו יין והוא מחזר במקום שאינו מצוי יין כדאמר אימא זקנה היתה לי ומכרה כפה שעל ראשה לקנות יין לקידוש היום אבל קשה בר' אלעזר בן שמוע דאמר לא נשאתי כפי בלא ברכה ופרש"י בלא ברכה שהכהנים צריכין לברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו' ותימא דהא חובה היא דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן והא נמי מ"ע על הכהנים לברך את ישראל. ומצאתי להריטב"א שהקשה כן ולענ"ד שאע"פ שכפי הדין אם יש כהנים שמברכין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וקי"ל דעונה אמן הוא כמברך מ"מ ר' אלעזר לא היה רוצה להפטר בעניית אמן אלא היה מברך ברכה של אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וז"ש לא נשאתי כפי בלא ברכה ויש להרחיב עוד שכהן שמוצא לכהנים שמברכים ואינו מברך עמהם עובר בלא תעשה אבל אם כבר בירך פעם אחת בו ביום שוב אינו עובר אותו היום אבל אם בירך הוי מצות עשה וזה שא"ר אלעזר אע"פ שבירך פעם אחת כשחזר לברך לא נתרצה לצאת בעניית אמן מברכה שברכו חבריו אלא חזר ובירך ולא נשא כפיו אלא בברכה מיוחדת:

לה שאלו תלמידיו את ר' נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים אמר להו מימי לא נתכבדתי בקלון חבירי ולא עלתה עמי קללת חברי על מטתי וותרן הייתי בממוני לא נתכבדתי בקלון חבירי כי הא דרב הונא דרי מרא אכתפיה אתא רב חנא בר חנילאי וקא שקל מיניה אמר ליה אי רגילת דדרית במאתיך דרי ואי לא איתייקורי אנא בזלותא דידך לא ניחא לי. ולא עלתה על מטתי קללת חברי כי הא דמר זוטרא כי הוה סליק לפורייה אמר שרי ליה לכל מאן דצערן. וותרן בממוני הייתי דאמר מר איוב וותרן בממוניה הוה שהיה מניח פרוטה לחנוני ממוניה. שאל ר' עקיבא את ר' נחוניא הגדול

עיון יעקב

שאל ר"ע את ר' נחוניא הגדול אמר לו במה הארכת ימים כו'. כל הני דלעיל ששאלו התלמידים לא מצינו שקפדו על זה כי תורה היא וללמוד צריכה כדאיתא בסמוך גבי רבי אבל זה

הגדול (א"ל) במה הארכת ימים אתו גוזאי קא מחו ליה סליק יתיב אדיקלא א"ל רבי אם נאמר °כבש למה נאמר אחד (ומה אחד) אמר ליה [אחד] מיוחד שבעדרו. אמר להו צורבא מרבנן הוא שבקוה דליתי. אמר ליה מימי לא קבלתי מתנות דכתיב °ושונא מתנות יחיה. ולא עמדתי על מדותי דאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר °נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שהוא עובר על פשע:

לא נתכבדתי וכו'. מפרש לה ואזיל: מרא. פוסו"ר בלע"ז: וקא שקיל מיניה. לכבדו ויסלכה הוא: דרית במאתיך. שאתה נושא כלי כזה בעירך: גוזאי. קריסין היו עבדים מפרתים אותו וקא מחו ליה לר' עקיבא שבורין היו שהיה קן בחיו: אם נאמר כבש. את הכבש אחד תעשה בבקר: ולא עמדתי על מדותי. לשלם גמול רע למי שליערני:

מהרש"א מימי לא נתכבדתי בקלון כו'. אפילו בכה"ג בעובדא דמייתי שחבירו עושה כן מרלוכו ואמר: לא עלתה על מטתי כו'. ומייתי כי הא דמר זוטרא כו' דכל היום היה ממתין שיבא חבירו לפייסו ועד"ז אמר דוד עד מה כבודי לכלימה וגו' שמכלימים אותי כל היום ומקיים בעניין בשלום יחדיו אשכבה ואישן וגו' שאני מוחל לו: מימי לא קבלתי מתנות כו'. נראה דגי' אלו דברים, שייכי אהדדי כיון דלא קבלתי מתנות מאחרים וגם לא עמדתי על מדותי לפייסו בממון בליטרא דדהבא שמחייבין ליתן למביישו ת"ח אלא שמחלתי לו בזולת ממון והשתא ומתרן בממוכי דהיינו בממון שלי הייתי ואילו קבלתי מתנות או שקבלתי ממון על ביושי גם אם הייתי ומתרן לא הייתי ומתרן מממון שלי אלא מממון של אחרים שקבלתי:

לו שם שאל רבי את ר' יהושע בן קרחה במה הארכת ימים א"ל קצת בחיי א"ל רבי תורה היא וללמוד אני צריך א"ל מימי לא נסתכלתי בצלם דמות אדם רשע דאמר רבי יוחנן (משום ר"ש בן יוחאי) אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע שנאמר °כי לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך ר' אלעזר אומר עיניו כהות שנא' °ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות משום דאסתכל בעשו והא גרמא ליה והאמר ר' יצחק לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר °הנה הוא לך כסות עינים אל תקרי כסות אלא כסיות. (וכתיב ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו) הא והא גרמא ליה רבא אמר מהכא °שאת פני רשע לא טוב בשעת פטירתו א"ל ברכני א"ל יהי רצון שתגיע לחצי ימי ולכולהו לא. א"ל הבאים אחריך בהמה ירעו. [אבוה בר איהי ומנימין בר איהי חד אמר ת"תי לי דלא אסתכלי בעובד כוכבים וח"א תיתי לי דלא עבדי שותפות בהדי עובד כוכבים] שאלו תלמידיו את ר' זירא (ואמרי לה את רב אדא בר אהבה) במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא ישנתי בבהמ"ד לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חבירי ולא קריתי לחבירי בחכינתו ואמרי לה בחניכתו:

וללמוד אני צריך. אולי אוכל לקיים: לולא פני יהושפט. אלישע אמר כן ליהורם בן אחאב: הבאים אחריך בהמה ירעו. בתמיה כלומר אין טוב לך לחיות ימים רבים כמוכי שא"כ לא יטלו בניך גדולה ואתה כבא והם יהיו כל ימותם הדיוטות: ולא הרהרתי. ד"ת: בלא תורה. גרסתי שגורה בפי תמיד: בחכינתו. אם כינו חביריו לו שם לגנאי: ואמרי לה בחניכתו. אפילו אותו כינוי [שמחונך] ובאחד ממשפחתו שם דופי (למשפחה) כמו [כתב] חניכתו וחניכתם במסכת גיטין:

מהרש"א תורה היא וללמוד כו'. דאריכות ימים שלך משמע במילי דתורה היא תלויה: בצלם דמות אדם רשע כו'. והוא כענין קללת אלהים תלוי וגו' וע"פ חכמי המקובלים כי הכרת פניהם ענתה בם שיש בצלם דמות מראה אדם צורה המחייבת לטוב או לרע כפי מעשיו לצד הטהרה או לצד הטומאה ואסור להסתכל לצד הטומאה ע"ד אל תפנו אל האלילים ומה"ט קאמר בסמוך דלא אסתכלי בעובד כוכבים דצורתו מצד הטומאה ומייתי ליה שנאמר לולא פני וגו' אם אביט אליך ואם אראך שהוא לשון כפול מורה גם על הצורה הרוחנית לצד הטומאה: ותכהין עיניו מראות משום דאסתכל כו'. דלפי פשוטו הוא מיותר דגלאי כיון שכהו עיניו מן הראייה כהו וע"כ דרשו מ' מראות כמו בשביל כמו חכלילי עינים מיין כמו בשביל: שאת פני רשע לא טוב כו'. לפי פשוטו כמו לא תשא פני דל גו' אמר לא ישא פנים וגו' ואולי דהכך כמי משמען ראיית פנים דכל הנושא פנים הוא מראה לו פנים וכן משמעו דקרא דלעיל דמייתי לעיל לולא פני יהושפט אני נושא אם אביט אליך גו': בהמה ירעו. כפרש"י שיהיו כל ימיהם הדיוטות ע"ש מיהו ה"מ לברך גם בניו שיגיעו לכולהו הימים ושיהיו כל דורות כאלאיו כן: לא הקפדתי בתוך ביתי כו'. שכעס מגדל הרעה ואמר הגם שבביתו של אדם יש לאדם להטיל אימה ולא יתירה מ"מ לא עשיתיו בקפידה וכעס: ולא צעדתי בפני כו'. דבכמה מקומות אמרו דאין לאדם להלך לפני מי שגדול ממנו אבל אמרו בפרק א"ל הממונה בגי' שמהלכים בדרך הרב באמצע והגדול מימינו והקטן משמאלו וקאמר דמ"מ כשהלכתי כן עם רבי נזהרתי בזה דאפי' לצד אחד לא הלכתי בפני מי שגדול ממני: ולא הרהרתי במבואות וכו'. דבפ' מי שמתו אמרי' דאסור לקרות שם ק"ש ומסמיך להו אקרא' וקאמר דר' זירא מחמיר על עלמו אפילו על הרהור תורה: ולא הלכתי ד' אמות ס'. בכמה דברים אמרינן

עיון יעקב

זה שלא היו תלמידיו מקפיד עליו וכד יתיב אדקלא גדול רמיז ליה דלכך שאל אותו לפי שנאמר כבש א' מיוחד שבעדר א"כ ראוי לגדול שבמותו שהוא מיוחד בעדה ישראל לשפוט בעון הדור. לזה תירץ מימי לא קבלתי מתנות וא"כ ראוי לי שלא לשפוט עבורם כיון שאין לי הנאה מהם ועוד שאני מעביר על מדותי מעבירין על כל פשעיו וכ"ש שלא יענש בשביל פשעים אחרים וק"ל ובגרוש שארכתי: הא והא גרמא ליה. דאי משום קללת אבימלך היי אפשר שיקויים קללתו בזרע זרעה אחר כמה דורות על שלשים ועל רבעים מה שאין כן כיון דאסתכל בעשו הרשע שלה הקללה בו דוקא: כל שלוחי ק"ם ערום. עיין בתוספות דשבת דף י"ד:

אמרינן היה לכל אדם ד' אמות וקאמר דמעולם לא הלכתי בתוך בלי תורה ותפילין שהוא כתר תורה כמפורש פרק האומר: **לא ישנתי בב"ה כו'.** אמרינן בעלמא דאסור לישן בב"ה ומסמיך ליה אקרא שנאמר וקרעים תלבש נומה ור"ז החמיר אפילו שינה עראי: **ולא ששתי בתקלת חבירי כו'.** קרא כתיב ומייתי לה בפ"ק בנפול אויבך אל תשמח כו' היינו ששמח מפני השנאה עליו. אבל בחבירו שאינו עושה משום שנאה דאפשר שיש לו הנאה כגון שקנה מחברו סחורה בזול ובוודאי שחברו הפסיד בה אעפ"כ החמיר ר"ז בזה שלא היה שמח בהפסדו ותקלתו: **ולא קראתי להברי בהניכתו כו'.** רש"י גרס מלי חניכה וכינה ופירש תרוייהו לגנאי ודופי וק"ק דא"כ מאי רבותיה דהא המכנה לגנאי אין לו חלק לעה"ב משום דאזיל סומקא ואתי חיורא וא"כ ה"נ בחניכה וכינה לגנאי אבל בערוך גרס בתרוייהו מלי חניכה אלא דגרסי' ולא קראתי לחברי בחניכתי שלא כניתי לו שם ולא בחניכתו שאפי' שם שכינו לו אחרים לא קראתיו עכ"ל ולפי זה מליצו לפרש אפילו כימי דלא הוי לגנאי הוה רבותיה וכמ"ש התוס' לעיל:

שם [**משנה** ועוד א"ר יהודה בהכ"נ שחרב אין מספידין בתוכו וכו' ואין עושין אותו קפנדריא שנאמ' ויקרא כו °והשימותי את מקדשיכם קדושתן אף כשהן שוממים וכו' **גמ'**] ת"ר בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש אין א ע"ב אוכלין בהן ואין שותין בהן *ואין נאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ואין מספידין בהן הספד של יחיד אבל קורין בהן ושונין בהן ומספידין בהן הספד של רבים א"ר יהודה אימתי בישובן אבל בחרבנן מניחין אותן ועולים בהן עשבים ולא יתלוש מפני עגמת נפש וכו'. א"ר אסי ב"ה שמחשבין בו חשבונות מלינין בו את המת מלינין ס"ד לא סגיא דלאו הכי אלא לסוף שילינו בו מת מצוה:

ואין נאותין. ואין מתקשטין לתוכו ואין מטיילין שם: **הספד של רבים.** של ת"ח שמת שצריכין להתאסף ולהספידו ובה"כ ראוי לכך לפי שהוא בית גדול: **מלינין בו.** משמע דחובה היא ללין בו את המת: **לסוף שילינו בו מת מצוה.** שימותו בהם מתים שאין להם קוברין:

מהרש"א קדושתן אף כשהם שוממין כו'. אמרו במדרש והשמותי את מקדשיכם יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח גו' הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשמותי את מקדשיכם מן הגדודות של ישראל שהיו מתקדשים ונועדים לבא שם כו' כפרש"י בחומש והמתניתא דהכא לא ניחא ליה לפרש כן דהיא נמי כבר אמורה דכתיב והשמו דרכיכם והיתה ארצכם שממה וגו' ועכ"ל דרשו מיניה הכא דאשמעינן קרא דאף כשהן שוממין יהיו בקדושתן:

שם **רבינא** ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושאלו שאלתא מרבא אתא זילחא דמיטרא עיילי לב"ה אמרי האי דעיילינן לב"ה לאו משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעיא צלותא כיומא דאסתנא:

זילחא דמיטרא. זרם מים שבאים בכח: **לאו משום מיטרא.** שיגן עלינו מפני הגשמים שהם לא היינו עוסקין במצוה לא היינו נכנסין: **צילותא.** דעת צלולה ומיושבת שאינו טרוד בשום מחשבה:

°**ומספידין** בהן הספד של רבים. הי"ד הספידא שם דרבים מחוי רב חסדא כגון הספידא דקאי בי רב ששת מחוי רב ששת כגון הספידא דקאי בי רב חסדא רפרם אספדה לכלתיה בבי כנישתא אמר משום יקרא דידי ודמיתא אתו כולי עלמא רבי זירא ספדיה לההוא מרבנן בבי כנישתא אמר אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דידיה דמיתא אתו כולי עלמא ר"ל ספדיה לההוא צורבא מרבנן דשכיח בארעא דישראל דהוי תני הלכתא בכ"ד שורתא אמר ו' חסרא ארעא דישראל גברא רבה ההוא דהוה תני הלכתא ספרא וספרי ותוספתא ושכיב אתו ואמרו ליה לר"נ ליספדיה מר אמר היכי נספדיה הי צני דמלא ספרי דחסר תא חזי מה בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי דבבל תנן התם ודאשתמש בתגא חלף תנא ר"ל זה המשתמש במי ששונה הלכות כתרה של תורה ואמר עולא לישתמש איניש במאן דתני ד' ולא לישתמש במאן דמתני ד' כי הא דר"ל הוה אזיל באורחא מטא עורקמא דמיא אתא ההוא גברא ארכביה אכתפיה וקא מעבר ליה א"ל קרית א"ל קרינא תנית תנינא ד' סדרי משנה א"ל פסלת לך ד' טורי וטענת בר לקיש אכתפך שדי בר לקישא במיא א"ל ניחא לי דאשמעי' למר אי הכי גמור מיני הא מילתי דא"ר זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' רואות יו"ד כט טפת דם כחרדל יושבות עליו ז' נקיים. ת"ר *מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה וכו' בד"א כשאין שם כל צרכו אבל יש שם כל צרכו אין מבטלין וכמה כל צרכו אמר רב שמואל בר איניא משמיה דרב תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורא וכו' הני מילי למאן דקרי ותני אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא:

כגון הספידא דקאי בי רב ששת. אם ימות אדם אחד בי רב ששת: **אמר אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דמיתא.** הוה ליה הספד של רבים אתו כ"ע לספוד: **דהוה תני הלכתא.** שהיה שונה משניות לתלמידים: **בכ"ד שורות.** של תלמידים: **היכי אספוד.** במאי אספדנו: **הי צנא מלא ספרי.** אינו אלא כסל שנושאוהו ספרים ואין מבין מה שבתוכה אף זה שונה הלכות ולא שמש ת"ח ללמוד ביציאתו טעמי משנה ופעמים שדברי משנה סותרין זא"ז וצריך לתרצה כגון הב"ע וכגו הא מני וכגון חסורי מיחסרא: **תקיפי ארעא דישראל.** ר"ל דאמרי' ביומא דאפילו בהדי רבנ"ה לא משתעי דמאן דמשתעי בהדי ר"ל בשוקא יהבין ליה עסקא בלא סהדי: **רב נחמן בר יצחק.** מחסידי בבל בשילהי מסכת סוטה דקאמר ליה לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא: **בתגא.** כתר תורה: **חלף.** עבר מן העולם: **עורקמא דמיא.** שלולית של מים מכונסין: **דאשמעי'.** באשמם לאחרי: **שההמירו על עצמם.** דמדאורייתא אין צריכה ז' נקיים אלא הרואה ג' ימים רצופים בתוך י"א יום וכו': **להכנסת כלה.** ללוותה מבית אביה לבית חופתה:]

כגון

מהרש"א כגון הספידא דקאי בי רב ששת כו'. פרש"י אם ימות אדם א' בי רב ששת עכ"ל והוא דחוק שכ"א נקט חברו לכבודו לגבי מיתה ולולי פירושו נראה דה"ק שיש יש רב ששת בההוא הספידא על אדם אחר וכדמייתי מלפרש דאספדה לכלתיה בבי כנישתא וקאמר אי משום יקרא דידי כו' דמשום דהוי המספיד ת"ח מקרי הספד של רבים והכי משמע לישנא דקאי בי רב ששת כו' דמשמע שהוא עומד בחיים ומספיד על אחרינא והשתא ניחא דכ"א נקט חברו לכבודו דמשום יקרא דידיה מספידין בב"ה על אדם אחר וכן נראה מפי' הר"ן: **אי משום יקרא דידי ודמיתא אתו כו'.** דבפרק כ"ה איבעיא לן הספדא אי משום יקרא דחיי אי משום יקרא דמיתא ולפי גרסת הספרים דהכא גבי כלתיה לא גרסי' אי משום יקרא דמיתא משום כבוד כלתו לחוד לא היה ראוי להספיד בב"ה דלא מקרי הספד של רבים אלא משום כבוד ת"ח אבל בעובדא דרבי זירא דבסמוך גרסינן אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דמיתא דההוא מיתא ת"ח מרבנן הוה אבל ברי"ף גרסינן בתרווייהו אי משום יקרא דמיתא ול"ל דמ"מ לא אתו כ"ע ולא הוה הספד של רבים אלא משום יקרא דרבים: **תא חזי מה בין תקיפי כו'.** נראה דכל זה להפלגת הענין דזה לורבא מרבנן לא הוה מתני א"י אלא דהוה שכיח לבא שם ולא תנא רק הלכתא והיה יושב בכ"ד שורות כדאמרינן בפ"ב דב"ק שהיה יושב רב כהנא בדרא שביעית ואף על פי כן הספיד עליו ר"ל בלשון לער חסרא א"י גברא רבא וההוא דהוי תני הלכתא ספרא כו' והיה מבני בבל והקיל רב נחמן בהספדו היכי נספדיה הי לנא כו' וכאילו לא חסר מהם גברא רבא: **במי ששונה הלכות כו'.** והיינו באינו תלמידו וכתבו בו סימן תג"א הוא ר"ת תלמיד גברא אחרינא אבל בתלמידו מליכו בכמה מקומות שהיו משתמשין בהם: **לישתמש איניש במאן דתני ד' כו'.** פירש הרי"ף דתני ד' מי ששונה ד' סדרי משנה ומאן דמתני פי' מי שגמר תלמוד ד' סדרים עכ"ל וכתב הר"ן ואחרים פירשו דתני לעצמו דמתני לאחרים כו' ע"ש והילך שיהיה נראה דנקט ד' סדרים כמ"ש פרק המקבל בד' לא מליכא בו' מליכא ופרש"י שם בד' סדרים כגון מועד וישועות ונשים שהם נוהגות כו' וכן קדשים דכתיב ובכל מקום מוקטר וגו' בו' מליכא בתמיה זרעים אינו נוהג בחולה לארץ וכן טהרות ע"ש וע"ש עוד פירוש אחר בזה ולכאורה ק"ק הא דמייתי עליה כי הא דר"ל דהוה אזיל כו' הוה מעשה לסתור שהרי לא רלה להשתמש גם במי דתני לחוד כמ"ש תניכא בד' סדרי משנה וא"ל שדי בר לקישא במיא והר"ן הרגיש בזה דר"ל לחומרא קאמר דאפילו שונה הלכות משניות מקרי בו' ע"ש והסוגיא לא מוכחת כן ויש ליישב בזה לפי הדקדוק דקאמר אי הכי גמור מיכי הא מלתא כו' דהנראה דר"ל קאמר לה וליסכא דאי הכי אינו מיושב ונראה לפרש דר"ל מעיקרא נמי ודאי דהחמיר על עצמו כיון דראה בו דהוה קרי ותני סבר היה ר"ל דמתני נמי הוא ולכך קאמר ליה שדי בר לקישא למיא וקא"ל איהו ניחא לי דאשמעיה למר כו' משמע מזה שלא בא לכלל דמתני וקאמר ליה ר"ל אי הכי שאתה לא באת לידי דמתני אגמור לך מלתא שתבא לידי דמתני דאמר רבי זירא בנות ישראל החמירו כו' שזה אינו מן המשנה אלא הלכה מן התלמוד והשתא הוי שפיר הא עובדא דר"ל ראיה מעולה כן יש ליישב לפירוש הרי"ף ועוד יש דרך אחרת לפרש לפירוש האחרים שכתב הר"ן דזה הגברא היה גם כן דמתני אלא דאמר ניחא לי דאשמעיה כו' ור"ל לא רלה לקבל דבריו וא"ל גמור מיכי הך מלתא דאמר רבי זירא כו' והשתא תהיה תלמידי ומותר לשמש לרבו עם התלמיד דמתני: **תריסר אלפי גברי כו'.** יש לכוון על מספר הזה לפי שהשטן מקטרג אז ומליצו בי"ב אלף איש שלא היה כח לשטן עלייהו כשלבאו על מדין דכתיב לא נפקד ממנו איש וענין שיפורא נמי לבטל כח השטן כטעם השופר בר"ה ומ"ד כנתינתה כו' ה"נ למאן דקרי כו' לפירוש הרי"ף היינו דבנתינתה לא באו עדיין לכלל המדה גדולה לתלמוד ולפירוש האחרים כתינתה נמי לא הוה רק לקבלה ולא באו עדיין לכלל מדה גדולה שינכה ללמדה לאחרים:

תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר בא וראה כמה לז שם
חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו
שכינה עמהם גלו למצרים שכינה עמהם שנא' °הנגלה ש"א ב
נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים וגו' (גלו לעילם
שכינה עמהם שנאמר °ושמתי כסאי בעילם). גלו לבבל ירמיה מט
שכינה עמהם שנאמר °למענכם שלחתי בבלה. (גלו ישעיה מג
לאדום שכינה עמהם שנאמר °מי זה בא מאדום חמוץ שם סג
בגדים מבצרה וגו') ואף כשהם עתידין ליגאל שכינה
עמהם שנאמר °ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך דברים ל
והשיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהקב"ה שב עמהם
מבין הגליות. שכינה בבבל היכא שריא אמר אביי בבי
כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא
ולא תימא הכא והכא אלא זימנין הכא וזימנין הכא.
אמר אביי תיתי לי דכי מרחקנא פרסא עיילנא ומצילנא
בגוה: (וכאן מאמר רבי זירא ספ"יה וכו' והיא כתובה
בפרק ואלו מגלחין סמוך לענין דומה לו):

והשיב לא נאמר גרסינן: (**היכא שריא.** בבבל שכינה מקום שכיכר שהיא שורה שם): **דשף ויתיב בנהרדעא.** שם מקום ובנאוהו יכניה וסיעתו מאבני' ועפר שהביאו עמהם בגלותן [לקיים מה] שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה וגו': **דכי מרחקנא פרסה.** (כשאני מהלך בדרך באותו מקום אפילו אני מרחק עלי את הדרך) אני נכנס שם ומתפלל בתוכה:

הריטב"א ז"ל ואף כשהם נגאלים שכינה ביניהם שנא' ושב וגו'. מפני כבוד השכינה לא אמר הכתוב שהשכינה בגלות הגדול הזה שאנו מפוזרים לקצוי הארץ ולא הזכירה אלא בגאולה ומתוך כך למדנו ג"כ שהיא בגלות וכן התנא אחז דרך הכתוב אבל ודאי לא בא ללמד רבותא על שהיא בשעת הגאולה אלא שהיא בגלות כמנא שעונותינו המאחרין הגאולה גורמים גלות לשכינה וז"ש בברכות כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומלוי בבית הכנסת מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין כו' כי בזכות אלו הדברים אנו נגאלים וסוד השכינה שהיא לפעמים נקראת כלה ופעמים כנסת ישראל ומלכה ושמות אחרים ידוע לבעלי האמת:

מהרש"א הנגלה נגליתי כו'. שהיתה השכינה מדברת עמהם במצרים לא הוה אצטריך לאתויי דכמה דבורים מפורשים בתורה שהיו שם מהקב"ה למשה ולאהרן אלא דודאי מלא כל הארץ כבודו אבל מ"מ גילוי השכינה היא במקומות מיוחדות כמו במשכן ומקדש וקאמר דה"נ היה להם גילוי שכינה בגלות מצרים מדכתיב הנגלה נגליתי וגו' בל' כפול להורות על גילוי שכינה שם וע"ל הנגלה נגליתי הכפול מל' גלות כביכול שהשכינה מלטערת ג"כ בגלות וכן למענכם שלחתי בבלה היינו גילוי השכינה וכן מי זה בא מאדום גו' שהיה גילוי השכינה שם ובגירסת עין יעקב מייתי נמי גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר ושמתי כסאי בעילם דהיינו מקום מיוחד לגילוי שכינה. וקאמר **דאף כשהן עתידים כו'.** דהיינו שתחזור גילוי שכינה לירושלים שלא תשאר שם במקום שגלו ישראל כבר מדכתיב ושב ה' את שבותך כמו עם שבותך ודקדק לומר דזה

יהיה

יהיה כשהן עתידין ליגאל מגלות אדום אבל כשנגאלו כבר מגלות בבל כשאר גילוי שכינה שם דהא בזמן אביי שהיה כמה מאות שנים אחר שנגאלו מבבל ועדיין כשארה גילוי השכינה שם בב"ה:

לה ע"א **אבוה** דשמואל ולוי הוו יתבי בבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא אתיא שכינה שמעו קול רגשא קמו ונפקו. רב ששת הוה יתיב בבי כנישתא דשף ויתיב
תענית בנהרדעא אתיא שכינה ולא נפק אתו מה"ש קא מבעתין
פ"ב כה"ג ומצערין ליה אמר רבש"ע עלוב ושאינו עלוב (יכול
וע"ש רס"ח ושאינו יכול) מי נדחה מפני מי [אמר להו] שבקוהו. °ואהי
יחזקאל יא להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם אמר (רב שמואל בר יצחק) [רבי יצחק] אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל ור' אלעזר אמר זה בית רבינו שבבבל
תהלים צ אמר רבא מ"ד °ה' מעון אתה היית לנו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות אמר (רבא) [אביי] מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמעית להא דקאמר
תהלים כו דוד °ה' אהבתי מעון ביתך לא גריסנא אלא בבי כנשתא (היכא דמצלינא) תניא רבי אלעזר הקפר אומר עתידין בתי כניסיות ובתי מדרשות שבח"ל שיקבעו בא"י
ירמיה מו שנאמר °כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא והלא דברים ק"ו ומה תבור וכרמל שלא באו אלא ללמוד תורה לפי שעה נקבעו בא"י בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין בהם ומרביצין (בהם אתה) תורה (כולה)
תהלים סח עאכ"ו: דרש בר קפרא מ"ד °למה תרצדון הרים גבנונים יצתה בת קול ואמרה להם למה תרצו דין עם סיני כלכם בעלי מומין אתם אצל סיני כתיב הכא גבנונים וכתיב
ויקרא כא התם °או גבן או דק אמר רב אשי ש"מ האי מאן דיהיר
יף לא בעל מום הוא *א"ר יוחנן כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כתוב
דברים י בתורה °כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים גו' וכתיב
ישעיה נז בתריה עושה משפט יתום ואלמנה. שנוי בנביאים °כי כה אמר רם ונשא גו' וכתיב בתריה ואת דכא ושפל
תהלים סח רוח ומשולש בכתובים °סולו לרוכב בערבות ביה שמו וכתיב בתריה אבי יתומים ודיין אלמנות [אמר רב הונא
שם ע"ב ישעי' א *ר"ח אב שחל להיות בשבת מפטירין °חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח מאי היו עלי לטורח אמר הקדוש ברוך הוא לא דיין להם לישראל שחוטאין לפני אלא שמטריחין אותי לידע איזו גזירה קשה אביא עליהם]:

רב ששת. מאור עינים הוה: בי רבינו. רב: (כיון דשמעית להא דאמר דוד ה' אהבתי וגו' פירש הרשב"א ז"ל כיון שנתתי על דעתי במה שאמר דוד אבל אי אפשר שלא קרא אותו פסוק מעיקרא ע"כ): וככרמל בים יבא. מלמד שעבר כרמל את הים ולימתי הר אומר בשעת מ"ת:

מהרש"א ה' מעון גו'. אסיפא דקרא בדור ודור קסמיך דהיינו גם כשאין בהמ"ק קיים יהיה מעון לנו בבה"כ: כיון דשמעית להא דקאמר דוד ה' אהבתי מעון כו'. הלשון מגומגם כיון דשמעית כו' דמאי שמע ליה דקרא מפורש הוא בספר תהלים גם קשה דמשיכא משמע ליה דהאי מעון ביתך בי כנישתא הוא ואימור דבהמ"ד הוא כפשטיה ונראה ליישב דהא דקאמר כיון דשמעית קאי ארישא דלעיל דמעון אתה היית לנו בדור גו' איירי בבה"כ ה"כ האי מעון ביתך איירי נמי בבה"כ אבל בבהמ"ד לא מוקמינן ליה הכא כי התם דביתך בה"כ משמע ליה מיהו יש לדקדק דהכא משמע דעיקר הלימוד יהיה בבה"כ במקום תפלה ובפ"ק דברכות אמרו בהפך מריש הוה מצלינא בבה"כ כיון דשמעתא להא דאמר אוהב ה' שערי ציון גו' דאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה מצלינא ביני עמודי היכא דגריסנא ויש לחלק כמ"ש הטור סימן צ"ו דהתם איירי דוקא במי שיש לו מדרש קבוע בתוך ביתו ועיין בחידושינו שם: שיקבעו בא"י כו'. ועד"ז יש לכוין במזמור שמחתי באומרים לי בית ה' נלך גומר זה המזמור בגלות כאמר שמחתי באומרים לי בית ה' נלך שהוא בה"כ כאילו עומדות היו רגלינו בבה"מ בירושלים ולכך שמחתי בהליכתי לבה"כ כאילו באתי למקדש לפי שירושלים הבנויה כעיר שחברה גומר ר"ל ע"פ שאמרו במדרש לעתיד יהיה בה"מ גדול כירושלים שבעה"ז וירושלים יהיה גדול ככל א"י וע"ז אמר מה טעם יהיה בה"מ לעתיד כ"כ גדול לפי שירושלים הבנויה לעתיד יהיה חוברה לה למקדש יחדיו כל מקומות של בתי הכנסיות שהיו בעה"ז וכמאמר עתה בגלות שאני עומד בבה"כ הרי הוא מקום המקדש גופא דלעתיד ועד"ז אמרו פ"ק דברכות בבית תפלתם לא נאמר אלא בבית תפלתי שהקב"ה מתפלל שם כמו שכתב בברכות שמע ר"י כהן גדול שהיה הקדוש ברוך הוא מתפלל יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי כו' ומקיים ושמחתים בבית תפלתי דהיינו בבית המקדש שיבנה לעתיד בארץ ישראל דבעולם הזה הוא יקרא לכל העמים דהיינו בתי כנסיות שבכל ארץ העמים שיקבצו לעתיד בארץ ישראל מחובר לבית המקדש: ומה תבור וכרמל שלא באו כו'. דיבוא משמע שבאו ממקומם למקום אחר והיינו למקום הר סיני ולפי הענין שם בא הדמיון כי כתבור וגו' כמו שאלו הרים גלו ממקומם למקום תורה כן יגלו יושבת בת מצרים ממקומם ולכך עשי לך כלי גולה גומר ונראה דההרים אינן בעלי בחירה לבא לשמוע תורה אלא שר ההרים בא וכן כתבו התוספו' בריש פרק קמא דחולין גבי גינאי נהרא דשאר של ים היה: למה תרצו דין עם סיני כו'. נסמך זה המאמר לכאן דפליג אדלעיל שלא באו ההרים ללמוד תורה אלא לעשות דין עם הר סיני לומר שהם גבוהים יותר ממנו ועליהם ראוי ליתן תורה אבל יצתה בת קול שגבהותם הוא מום בזה וכדאמרינן פ"ק דסוטה לעולם ילמוד אדם מדעת קונו שהרי הניח הקדוש ברוך הוא כל ההרים והגבעות והשרה שכינתו על הר סיני כו' שנאמר את דכא ושפל רוח וגו' גם בזה יש לפרש שר של ההרים: כ"מ שאתה מוצא גבורתו של כו'. לאו דוקא כ"מ דבכמה מקראות מצינו גבורתו של הקב"ה ולא כתיב בתריה ענותנותו אלא דכ"מ ר"ל בין בתורה בין בנביאים ובין בכתובים כלומר ולאו דוקא נקט גבורתו דבהני קראי דנייתי מנביאים וכתובים לא כתיב לשון גבורה אלא דר"ל בכ"מ שהזכיר התרוממות ומעלתו של הקב"ה אבל משום דבהאי קרא דתורה דכתיב ביה האל הגדול הגבור והנורא נקט נמי גבור דר"ל דאין מדתו יתעלה ב"ה כמדת ב"ו שהגבור מרחיק הנדכאים ושפלי רוח כגון יתומים ואלמנות ויתעלה ב"ה אינו כן אלא שהוא מקרבן ומשגיח בהן ביותר ורש"י בחומש לקח לעצמו דרך אחרת שפירש עושה משפט יתום ואלמנה הרי גבורה ואצל גבורתו אתה
ענוה

מוצא ענותנותו ואוהב. גר וכו' אבל סוגיא דשמעתין ליכא כן אלא דגבורתו אתה מוצא בקרא דלעיל מיניה כי ה' אלהיכם וגומר ובקרא דבתרים עושה משפט יתום וגו' היא ענותנותו שמשגיח בחלושי ונדכאי רוח ואין דברי רש"י בחומש סובל לפרש כן ודו"ק: אלא שמטריחין כו'. דלשון לטורח לא שייך כאן לפי פשוטו וע"כ דרשו חדשיכם ומועדיכם דהיינו החדש והחג אשר בדה ירבעם מלבו שנלאה נפשי והיה עלי לטורח וע"פ מה שאחז"ל שהקב"ה משלם במדה שאדם מודד העונש כעין עבירה שעשה ומטעם שידע האדם שלא במקרה בא לו העונש בשביל שהעבירה זו כעין העונש שעשה ונמצא שעל חטא זה שעשה ירבעם והחטיא רבים בעגלי זהב גם בביטול החדש והמועד ועוד כמה עבירות שעשה כמפורש פ' חלק ורבו בו העונשים כפי העבירות ועל זה אמר היו עלי לטורח שמטריחין אותי בעבירות הרבה שעשו להודיע לבריות באיזה גזירה קשה יהיה עונשם לפי העבירה גם שבדיני אדם בדיני נפשות אם חייב אדם ב' מיתות נידון בחמורה כדאמרינן פ' ד' מיתות מ"מ בדיני שמים כדי להודיע שעונש כעין העבירה נידון במדה שמדד על העבירות שעשה האדם מביא הקב"ה עליו גזירה קשה כעין כל עבירותיו:

הרי"ף מ"ד מעון אתה היית. תימה כיון דדריש רבא מעון אתה היית לנו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות מנ"ל למדרש אהבתי מעון ביתך על בתי כנסיות מקום שמתפללין ודילמא על בתי מדרשות הוא אומר אהבתי מעון ביתך וע"ק דהא בפ"ק דברכות אמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתאי ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא להא דאמר ר' חייא משמיה דעולא מיום שחרב בה"מ אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא וכן מייתי התם ר' אמי ור' אסי אע"ג דהוו להו תליסר כנישתא בטבריא לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי ונמצאו ב' מאמרים אלו סותרים זה את זה דהכא משמע שצריך לגרוס וללמוד תורה במקום בה"כ שמתפללין בו והתם משמע שצריך להיות מתפלל במקום שלומדים בו והיינו יכולים לומר בזה דבמקום שיש בו גרסת ההלכה יש לו תוספת על מקום התפלה של בה"כ ולכך לא היו מתפללים אלא במקום שגורסים בו שהם ד' אמות של הלכה אבל ללמוד תורה כגון מקרא ומשנה שאין שם ד' אמות של הלכה ראוי לגרוס בבה"כ שהוא מקום התפלה ועי"ל דהתם מיירי בשיש לו בהמ"ד קבוע ללמוד בו תורה ולא היה לו בה"כ קבוע לתפלה אלא פעמים מתפלל כאן ופעמים כאן לכך לא הוה מצלי אלא היכא דגרס כיון שהוא מקום קבוע לגרסתו נקרא ד' אמות של הלכה והכא מיירי במי שרגיל להתפלל במקום קבוע לתפלתו ובא לגרוס במקום אחר שעדיין לא הוקבע לו מקום לגרסתו והתם קאמר לא גריסנא אלא היכא דמצלינא ומאי דדריש קרא דאהבתי מעון ביתך על מקום בהכ"נ הוא דקשיא ליה בהאי קרא מאי אהבתי מעון ביתך ולא אמר מעונך דהוי על בתי כנסיות ומדקאמר מעון ביתך הוא קאי על בית אלהים שהוא בית התפלה ועוד דכיון שאמר מעון ביתך מה זה חזר לומר ומקום משכן כבודך אלא לומר אהבתי מעון שהיא בית התפלה לקבוע בו בית המדרש שיהיה נקרא משכן כבודך כי עשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם וכן ד' או ב' הוי מקום משכן כבוד ה' שהשכינה שורה שם ובמקום מעון ביתך הייתי קובע ת"ת להיות מקום משכן כבודך: למה תרצדון וכו' למה תרצו דין עם סיני כו'. נ"ל לפרש הטעם שאמר הקב"ה כולכם בעלי מומין כו' לפי שאם היו באים קודם ששכן הקב"ה על הר סיני היה מחזיק להם טובה אבל לאחר ששכן כבוד ה' על הר סיני כדכתיב וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ואח"כ כשבא ליתן התורה באותו שעה באו תבור וכרמל שיתן הקב"ה עליהם להיותם גבוהים והר סיני שפל לכך אמר להם הקב"ה בעלי מומין אתם כי לא נכון לכם ליכנס בגבול הר סיני השפל שכבר השריתי עליו שכינתי וזה שאמר למה תרצדון שהוא נוטריקון תרצו דין שאתם רבים ומדיינים והיא רעה כפולה להיות במחלוקת זה עם זה והקב"ה שונא בעלי המחלוקות ולכך פסלם באותו שעה ובחר בהר סיני השפל כי הקב"ה שוכן את דכא ושפל רוח:

משנה בתעניות ברכות וקללות ואין מפסיקין בקללות יף לא

גמ' מה"מ א"ר חייא בר גמדא אמר (רב אשי) [רב אסי] אמר קרא °מוסר ה' בני אל תמאס ריש לקיש משלי ג אמר לפי שאין אומרים ברכה על הפורעניות אלא היכי עביד תנא כשהוא מתחיל בפסוק שלפניהם וכשהוא מסיים בפסוק שלאחריהם. [אמר אביי ל"ש אלא בקללות שבת"כ אבל קללות שבמשנה תורה פוסק מ"ט הללו בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן והללו בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו אמרן]:

[בתעניות ברכות וכו'. פי' קורין ברכות וקללות דאם בחקותי להודיע שעל עסקי החטא בא פורענות לעולם ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהן מתענין עליה:] מה"מ. דאין מפסיקין בקללות: אל תמאס. והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרות ובמסכת סופרים יליף לה מסיפיה דקרא ואל תקוץ בתוכחתו אל תעשו קוצים קוצים פסקים פסקים לשון קלילה:

תוספות אין מפסיקין בקללות. וקורין אחד משום דכתיב מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו א"ר אחא אל תעש התוכחה קוצים קוצים וא"ר יהושע דשכינה אני אמרתי עמו אנכי בצרה וא"כ אין דין שיברכוני בני על הצרות שלהן אלא יקרא אחד הכל ויתחיל בדבר אחר ויסיים בדבר אחר ואז יוכל לברך תחלה וסוף: מתחיל בפסוק שלפניהם. לאו דוקא פסוק דהא יש פרשה ואין מתחילין ומשיירין בפחות מג' פסוקים:

מהרש"א ומשה מפי הגבורה כו'. נראה שהם ב' טעמים כיון דהללו שכתב בל' רבים הם יש לחוש לקללה למדבר לרבים ולא כן יש לחוש לקללה ליחיד ועוד דהללו שבת"כ מפי הגבורה דיש לחוש יותר לקללתו מקללות שמפי משה אע"ג דמשה נמי ודאי ברוח הקודש אמרן כמ"ש התוספות ועיין בזה בחידושינו פרק הספינה:

אמר הבונה משנה שלמה שנינו פרק הרואה חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה וכו' ובכל מאדך אמרו בכל מדה ומדה בין במדה טובה בין במדת פורענות א"כ קשה טובא היכי קאמר ר"ל לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות וכן מה שהביאו התוס' דא"ר דשכינה אינו דין שיברכוני בני על הצרות שלהם אם לא שנאמר דשאני פורענות דיחיד מפורענות דרבים א"נ שמברכין על הפורענות שכבר בא וחל עליו אבל לא על המיועד לבא על החטא כקללות שבתורה ואם לא תשמעו לי וגו' כי הי' נראה כמכיר הנחה לחטוא ולהענש ואינו חש לאיום המוסר האמור בו אם יחטא ואולי זה שאמרה לו אשת איוב עודך מחזיק בתומתך ברך אלקים ומות לפי שראתה שעל הרע שכבר בא לו בירך את ה' ואמר ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך עכשיו אמרה לו אין עוד רע אחר יוכל לבא מהמיתה בכן כיון שעודך מחזיק בתומתך להודות לה' על הרעה ברך אלקים קודם על המיתה העתידה לבא ואחר זה מות והוא השיב לה כדבר אחת הנבלות תדברי כל אחת מאלה נבלה היא הן שלא לברך על הרעה שכבר באה הן לברך על הרעה שעדיין לא נהייתה וזו שאת אומרת שאברך על המיתה העתידי' לבא אחת מהנבלות היא כי יש לנו תמיד לקוות לרחמי ה' כמו שקבלנו הרעה שגם יבא זמן שאת הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל עוד:

תניא רשב"א אומר עזרא תקן להם לישראל שיהו שם קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ר"ה מ"ט אמר אביי ואי תימא ר"ל כדי שתכלה השנה וקללותיה בשלמא שבמשנה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה אלא שבת"כ אטו עצרת ר"ה היא אין עצרת נמי ר"ה היא דתנן ובעצרת על פירות האילן:

קודם עצרת. שסוף זמן קציר וזמן פירות האילן:

אמר

אמר תבונה הוסיף רש"י ז"ל שעצרת ר"ה נמי היא מלבד ההיא דשכינו בעצרת על פירות האילן ואמר להיותו זמן קציר. אך נאמר עוד להיותו זמן מתן תורה כי כמו שבר"ה נברא העולם כן בעצרת נתנה תורה שבשבועה נכרת ובשבועה עומדים כמו שאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו' ומכאן סיוע נכון לאומרים שמפסח עד עצרת ימי דין הם ולכן נהגו לקרות בהן פרקי אבות לקבל מוסר ולשוב בתשובה. ודפ"נ כמו שמקדשין מר"ח אלול ימי מוסר ותשובה לר"ה שהוא יום דין ככה עושים לפני עצרת להיות גם הוא ר"ה ויום דין על פירות האילן:

מהרש"א כדי שתכלה השנה וקללותיה כו'. עיין בתוספות שכתבו דר"ל שאנו רגילין להפסיק ולקרות שבת אחת קודם ר"ה בפ' שלא תהא מדברת בקללה שלא להסמיך הקללות לר"ה וכן במדבר אנו קורין קודם עצרת כדי שלא להסמיך הקללות שבבחקותי לעצרת כו' ע"ש וק"ק לפירושם דאם ר"ל מקודם זה לקרות זה א"א (לפי סדר הפרשיות ואם לאחר ר"ה ר"ל לקרות זה א"א) בפרשת כי תבא דא"כ אימתי יקראו פרשת נצבים וילך והאזינו אחר כך ועוד לפי' התוס' הל"ל שלא להסמיך הקללות וכדי שתכלה לא משמע כן ונראה דעיקר קושיא כיון שר"ה תחלת השנה הוא ה"ל להתחיל פרש' בראשית שהיא תחלת התורה ובריאת עולם ה"ל להתחיל בה מיד בשבת ראשון שאחר ר"ה. ותירץ כדי שתכלה שנה כו' ע"פ מ"ש שקללות נאמרו על בית ראשון שהיה להם כבר זכות אבות וכמפורש ביה וזכרתי את בריתי יעקב וגו' אבל קללות שבכי תבא נאמרו על בית שני לכך לא נזכר בהו זכות אבות שכבר תמה בבית ראשון וה"ט דלכך תקן כן פרשת במדבר קודם עצרת כדי שתכלה קללות של בית ראשון קודם עצרת שימנו ישראל למספרם הנזכר בפרשת מדבר ותקן פרשת נצבים קודם ר"ה כדי שתכלה קללות שבכי תבא הנאמר על בית בני קודם ר"ה שלעתיד יהיו נגאלים ע"י התשובה כמפורש בפרשת נצבים ושבת עד ה' וגו' ושב ה' וגו':

יו לב א"ר שפטיה א"ר יוחנן עשרה שקראו בתורה הגדול שבהן גולל ס"ת והגוללו נוטל שכר כולן דאריב"ל עשרה שקראו בתורה הגולל ס"ת קבל שכר כולן שכר כולן ס"ד אלא אימא נוטל שכר כנגד כולן:

עשרה שקראו. שנאספו וקראו הג' או הז' כחוק היום ולפי שאין קורין בתורה פחות מעשרה נקט עשרה שקראו בתורה:

תוספות גדול שבכולן גולל. לפי שהוא כבודו וגם לפי שהוא גדול שבכולן כדי הוא ליטול שכר כנגד כולם כדא"ר יהושע בן לוי:

לט עם וא"ר שפטיה א"ר יוחנן מנין שמשתמשין בב"ק שנא' ואזניך תשמענה דבר [מאחריך לאמר]. וה"מ
ישעיה ל
דשמע קל גברא במתא ואתתא בדברא והוא דאמר הן הן והוא דאמר לאו לאו. וא"ר שפטיה א"ר יוחנן כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר
יחזק' כ
וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. מתקיף לה (רב משרשיא) [אביי] משום דלא ידע לבסומי קליה כתיב ביה ומשפטים לא יחיו בהם. אלא (אמר רב [כדרב] משרשיא [דאמר] בי תלמידים) [ת"ח] שיושבים בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה עליהם הכתוב אומר ומשפטים לא יחיו בהם. [וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותן שיהיו קורין אותן כאו"א בזמנו]:
עם ויקרא כג

וכתבו בתוספות שהיה דרכן לשנות המשנה בנגינה לפי שהיו שונין אותה על פה ועיי' תוס' אחרים

בב"ק. אם בלבבו להתחיל בדבר ושמע קול של הן או של לאו הולך אחריו ואין כאן משום ניחוש: קול גברא במתא וקול אתתא בדברא. קול שאינו מצוי הוא ובת קול בא אליו: והוא דאמר הן הן והוא דאמר לאו לאו. שכפל לומר ב"פ (ואין בו משום לא תנחשו): נעימה. כגון טעמי המקראות:

תוספות מנין שמשתמשין בבת קול. ירושלמי תנא ר"א ב"י לא תנחשו ולא תעוננו אע"פ שאין נחש יש סימן (ובלבד לאחר ג' סימנין כגון ואני בבואי מפדן וגו' יוסף איננו ושמעון איננו וגו' א"ר אלעזר הולכין אחר שמיעת בת קול שנא' ואזניך תשמענה דבר בר. קפרא הוה מעלל לחד קרתא ככסל באלבבו ושמע קלא דטליא קרי אם בגפו יבא בגפו יצא אמר כמדומה שלא עלתה בידי אלא בפתח זו בלבד וכן הות ליה. ר' יוחנן ור"ל הוו בעי מתחמי אפיה דשמואל אמרו נלך אחר שמיעת בת קול עברון קומי דסדרא שמעי קלי טליא קרי ושמואל מת ופייטון וכן הות ליה: ר' יונה ור' אמי הוו סליקין ומבקרין לר' אבא דחסים אמרו נלך אחר שמיעת בת קול. שמעין קלא דאתתא אמרה לחברתה איטפי בוצינא אמרה לא איטפיא ולא איטפיא בוצינא דישראל):

הריטב"א ז"ל מנין שמשתמשין בב"ק. פי' לעשות סימן בעלמא שלא כדרך נחש וקפידא ככל דברי בני אדם: וה"מ דשמע קל גברא במתא. פי' אפי' במתא: וקל אתתא בדברא. דוקא ולא במתא מפני שם דברכיות בעיר ואין בדבריהם ממש. והוא דאמר לאו או הן תרי זימני ששנות הדבר ראיה כי נכון הדבר

מהרש"א מנין שמשתמשין בב"ק שנא' ואזניך כו' והוא דאמר הן כו'. נראה לפרש כולה מהאי קרא ואיירי בגוי שמדבר בדרך ספק לעשות דבר מה אם לא ושומע קול שאומר אחריו הן או לאו וה"מ ולאזניך תשמענה קול מדבר אחרי דצריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו היינו הן וכי תשמאילו היינו לאו ודקאמר נמי וה"מ דשמע קל גברא כו'. ניחא לפי זה דשמא אדם אחד שומע דבריו והשיב לו כן הן או לאו אבל קל גברא במתא וקל אתתא בדברא לא שכיח ודקאמר והוא דאמר הן הן כו' דהכפל מורה על אמיתת הדבר שיתקיים כדאמרינן בשבועות הן הן או לאו לאו שבועה ודכתיב בשבועת הקב"ה גבי מבול ב' פעמים לאו: ומשום דלא ידע לבסומי כו' לא יחיו קרית ליה כו'. אבל מרישא דקרא לא טובים ל"ק ליה דודאי טוב הוא לקרות בנעימה כי מיהו בעוכם לא יחיה אין סברא: בי ת"ח ואין נוחין כו'. כמ"ש פרק הרואה אין התורה נקנית אלא בחבורה ואמרו חרב על הבדים כו' כי לא יבא אדם על אמיתת התורה רק ע"י פלפול עם חבריו ובזולת זה יבוא לטעות בלימודו וה"ש חקים לא טובים שלא יבא לעמוד בלימודו על טובו ובוריו ולא יחיה בהם שיבא לטעות להתיר דבר האיסור שהוא במיתה: וידבר משה את מועדי ה' וגו' מצותן שיהיו קורין כו'. מיתורא דקרא קא דריש כפרש"י במתניתין ומקמיך ליה איתורא דהאי קרא ואשר תקראו אותם במועדם דכתיב לעיל ומפרש כמשמעו שיהיו קורים בזמנן ובברייתא דתנא דמשה תקן להם שיהיו שואלין ודורשין כו' נראה שהוא דבר נוסף על הקריאה דקתני במתני' ואפשר דדריש ליה מדלא כתיב כאשר לוה ה' את משה דהקריאה היא היתה לווי מהקב"ה כמ"ש אשר תקראו אותם במועדם וע"כ דרשו מיניה דבלאו לווי הקב"ה שיהיו קורין בזמנו כדקתני במתני' הוסיף להן משה שיהיו גם שואלין ודורשין בו בזמנן מעניינו של יום ולגבי פסח שאחז"ל שיהיו שואלין ודורשין קודם הפסח ל' יום היינו שאינן מעניינו של יום דברים הצריכין קודם הפסח כגון ביעור חמץ והגעלה ומכירת המלות ומעות חטים

ועוד כתב ב"י שם תירוצים אחרים ע"ש והא דנקט בברייתא שלש רגלים פסח ועצרת וחג ולא נקט נמי ר"ה ויוה"כ דכתיבי ג"כ בזו הפרשה י"ל דלא תקן משה בשאר מצות משום דלא אתיין מזמן לזמן וה"נ ר"ה ויוה"כ לא מקרי מזמן לזמן דים לאדם ליתן לבו לתשובה בכל השנה כמו בר"ה ויוה"כ משא"כ בשלש רגלים דמצותן בזמנן בענינו של יום ומה"ט נמי מספקא לן בפרק בכל מערבין אם אומרים זמן בר"ה דלא מקרי שפיר מזמן לזמן אלא שלש רגלים דכתיב בהו מצות ראיה ומנחת חגיגה :

הדרן עלך מסכת מגילה.

מסכת מועד קטן

יא **פיסקא** ומציינין על הקברות במועד אר"ש בן פזי
יף ה רמז לציון קברות מן התורה מנין שנאמר
יחזקאל לט °וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון א"ל רבינא לרב אשי
הא מקמי דליתי יחזקאל (מנא לן) [מאן אמר] ולטעמיך
הא דא"ר חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו
שם מד עד שבא יחזקאל בן בוזי ולמדנו °כל בן נכר ערל לב
וערל בשר לא יבא אל מקדשי הא מקמי דליתי יחזקאל
(מנא לן) [מאן אמר] אלא גמרא גמירי לה ואתא
יחזקאל ואסמכיה אקרא הכי נמי גמרא גמירי לה
ואתא יחזקאל ואסמכיה אקרא רבי אבהו אמר מהכא
ויקרא יג °וטמא טמא יקרא טומאה קוראה ואומרת לו פרוש
וכן א"ר עוזיאל בר בריה דרבי עוזיאל (משמיה) רבה
טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש והאי להכי הוא
דאתא האי מיבעי ליה לגופיה דתניא וטמא טמא יקרא
צריך להודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים
אינו בגמרא (וכי מי שאירע בו דבר צריך להודיע לרבים ורבים
יבקשו עליו רחמים) א"כ לכתוב וטמא יקרא מאי וטמא
טמא יקרא ש"מ טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש
ויקרא יט אביי אמר [מהכא] °ולפני עור לא תתן מכשול רב פפא
ישעיה נז אמר °ואמר סולו סולו פנו דרך. ר' חנינא [חיננא] (בריה
שם דרב אידי) אמר °הרימו מכשול מדרך עמי רבי יהושע
שמות יח בריה דרב אידי אמר °והודעת להם את הדרך ילכו בה
ויקרא ט. ואת המעשה. מר זוטרא אמר °והזרתם את בני ישראל
שם יח מטומאתם רב אשי אמר °ושמרתם את משמרתי עשו
תהלים נ משמרת למשמרתי. רבינא אמר °ושם דרך אראנו
בישע אלהים. אריב"ל כל השם אורחותיו (בעוה"ז) זוכה
ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמר ושם דרך אראנו
בישע אלהים אל תקרי ושם אלא ושם. ר' ינאי הוה לי'
ההוא תלמידא דכולי שתא הוה מקשי ליה ובשבתא
דף ה ע"ב דריגלא לא מקשי ליה *קרי עליה ושם דרך אראנו
בישע אלהים:

מציינין על הקברות. שעושין סימנין על הקברות בסיד וכו' כדי שלא ילכו אוכלי תרומה לשם: **וראה עצם ובנה** אצלו ציון. יחזקאל היה מתנבא על העתיד לבא שיעשו ישראל ציונין על עצמות הפגרים המושלכים בארץ ורמז הוא שלא בא הכתוב [אלא] להזהיר ולומר שיהא אדם עושה ציון (דמשום הכי אין צריך לציין): **(כל בן נכר ערל לב.** שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים שנעשה ערל לב ועובד ע"ז כדמפרש בפ"ב דמנחות וכהן) **ערל בשר.** שמתו אחיו מחמת מילה ולא רצו למולו שיראים פן ימות גם הוא כאחיו לא יבא אל מקדשי לשרתי שאסורין בעבודה: **גמירי לה.** מסיני: **טמא יקרא.** רמז שטומאה קוראה לו פרוש ולא תבא הלום והיינו זו ציון: **אביי אמר.** רמז לציון מהכא: **לא תתן מכשול.** עשו ציון [על הטומאה שלא יהו] (שלא יכשלו בני אדם בלוחה טומאה ויהיו) ככשלים בה כושלי תרומה וטהרות: **פנו דרך.** עשו דרך פנוי ללכת בו: **והזרתם.** הפרישם (כל חד וחד טעמיה דנפשיה קאמר): **משמרת.** היינו תרומה דכתיב משמרת תרומתי שצריכה שמור מטומאה: **עשו לה משמרת.** ציון שלא תטמא: **ושם דרך.** (משום דרך אראנו שעושה ציון) [שעושין סימן באיזה דרך ילכו]: **השם אורחותיו.** (משום ו) מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה (ושכר עבירה כנגד הפסדה]: **אל תקרי ושם.** בשמאל אלא ושם בימין [כמו שמין]: **בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה.** משום דאתו כולי עלמא לפירקא ואי מקשי ולא הוה מצי לפרוקיה הוה מכסיף: **קרי עליה ושם דרך.** שמחשב בשעות איזהו מהן להקשות ואיזה מהן שלא להקשות:

מהרש"א וטמא טמא יקרא טומאה כו'. וי"ל הכא ניחא ליה עי' בתוס' בגמ' ד"ה ורב פפא לאתויי קרא דכתיב באורייתא כדפריך לעיל הא מקמיה דאתא יחזקאל מאן אמרה והאי קרא דאורייתא אית ליה פירכא דמיבעי ליה לכדתני' צריך להודיע צערו כו' אלא גבי רב פפא דמייתי ג"כ עקרא דנביאים הוצרכו התוס' לומר דכל חד וחד נקט מאי דהוה מסיק אדעתיה כו' מאי דלא מסיק חבריה אדעתיה עכ"ל והוא דחוק דכמה מקראי דאורייתא לא מסקי אדעתייהו ודנביאים מסקי אדעתייהו ויותר קשה מאי דדריש ליה מקרא דהרימו מכשול מדרך וגומר היאך לא אסיק אדעתיה ריש דההוא קרא פנו דרך ונראה לפרש דכולהו אית להו פירכא קלת ומאן דדרש מנכה אללו ליון ההוא קרא ודאי מפורש טפי בעניינא מכולהו מיהו אית ליה פירכא דההוא לעתיד במלחמת גוג כתיב ולא בזמן הזה והך דרשא דטמא טמא יקרא אית להו פירכא כדאמרינן דמבעי ליה דצריך להודיע כו' והאי קרא ולפני עור לא תתן מכשול אית ליה פירכא דלא משמע אלא שלא תעשה לו מכשול בידים אבל לעוקרו מן המכשול לציין הקברות לא משמע מיניה וקרא דסולו סולו פנו דרך אית ליה פירכא דמקום דרך הרבים דשכיחי טהרות ודאי דצריך לתקן אבל לציין קברות דאינו במקום דשכיחי רבים לא שמעינן מיניה דצריך לציין אבל מסיפא דקרא הרימו מכשול מדרך עמי דיתורא הוא ללמד לציין גם במקום דלא שכיחי רבים דהיינו לציין הקברות ודדריש ליה מוהודעת להם את הדרך וגומר ניחא ליה לאתויי קרא דאורייתא ומאן דדריש ליה מקרא אחרינא והזרתם את בני ישראל וגו' משמע ליה דקרא דוהודעת להם את הדרך אית ליה פירכא דמיבעי ליה כדדרשינן מיניה פ' אלו מציאות והודעת להם

עין יעקב

בתוס' ד"ה רב פפא אמר סולו סולו פנו דרך. כל חד וחד נקט מה דהוי מסיק אדעתיה. הא דלא כתבו תוס' כן בתלמא אמוראים ראשונים נראה דהרבינו תוס' דודאי הני תלתא הראשונים דר"ש אמר רמז וכן הני שנים נקטו בדבריהם מהכא נראה דהם לימודים ורמזים גמורים משא"כ איכך אמוראי דלא נקטו בדבריהם מהכא נראה דלא ס"ל לרמזים גמורים רק דנקטו מה דמסיק אדעתיה וכזה אתי שפיר שהרי"ף והרא"ש לא נקטו רק דברי שלשה הראשונים וק"ל: **בשבתא** דריגלא לא הא מקשי ליה. עיין פירש"י ומהרש"א ונ"ל לפי שבשבתא דריגלא עיקר הדרוש ללמוד חכמה ומוסר איכים להמון עם ואם יקשה לו לא יכנסו דבריו באזנים לכך לא הקשה לו כדי שידעו כל העם שכל דבריו כנים ואמתים לקבל דבריו להלכה פסוקה ומלוצה וישמעו לו:

להם את הדרך זו בית חייהם כו' כמפורש שם וקרא דוהזרתם את בני ישראל וגומר אית ליה פירכא דע"כ לא איירי בטומאת מת שלא הוזהרו בני ישראל על כך רק הכהנים אלא בטומאת נדה איירי כדאמרינן פ"ק דשבועות וקרא דושמרתם את משמרתי אית ליה פירכא דמיבעי ליה לאסור שניות לעריות דגבי עריות כתיב האי קרא כדאמרינן פ"ב דיבמות והאי קרא ושם דרך ארחנו וגומר אית ביה פירכא דאיכא למדרש ביה כדלקמן כל השם אורחותיו: אל תקרי ושם כו'. בויקרא רבה ושם כו' בש"ן כתיב דשאים אורחותיו כו' ור"ל הכא אל תקרי ושם. בש"ן מלשון שומה אלא ושם בש"ן מלשון שומא וכפרש"י שם ומחשב הפסד מצוה כו' וריש דקרא זובח תודה יכבדנני ודרשינן בפרק נגמר הדין זובח יצרו ומתודה יכבדנני בב' עולמות ועלה קאמר דזהו הזובח יצרו השם דרכיו זוכה ורואה בישועתו כו' דהיינו בעוה"ב: בשבתא דריגלא כו' ע' פירש"י והוא דחוק דלא הוי מצי לפרוקי ומכסיף גם מה שפי' ושם דרך שהיה מחשב השעות איזה מהן להקשות כו' זה איכו במשמעות המקרא דושם דרך ונראה לפי שהקושיות בתלמוד על הרוב נחלקים לב' חלקים הא' קושיות הסותר כגון ורמינהו והא תנן הב' קושיות היתור כגון פשיטא ול"ל יהא תנינא חדא זימנא וקאמר דבכל יומא להוו שם תלמידים בב"ה והיה לומד ודורש להם דברים שאינם פשוטים ואפשר שהיה בהן להקשות קושיות הסותר או קושיות היתור אבל בשבתא דריגלא שהיה שם קיבוץ המון עם היה דורש להן דברים הפשוטים לתלמידים אלא שלא היו פשוטים להמון עם ובודאי שלא היה בהן קושיות הסותר. כיון דלדברים הפשוטים הן וכן לא היה בהן קושיות היתור דגם שהם פשוטים לתלמידים צריכין הן להמון עם וקאמר בזה התלמיד דהוה מקשי ליה בכל יומא והשתא לא הוה מקשי משום דהדברים פשוטים הם לו א"כ למה הוא בא בשבתא דריגלא לב"ה שהרי לא היה צריך לדברים הפשוטים וקאמר דמ"מ הוא בא דשם לו הדרך דהיינו שהיי שם ומחשב לו שכר הליכת הדרך וביתו לב"ה וקאמר דשכרו הוא דארחנו בדבר חידוש בישע אלהים דהיינו בסייעתא דשמיא הגם שבכח שכל האנושי לא היה בדברים אלו רק דברים פשוטים ארחנו בישע וגו' דהיינו בסייעתא דשמיא נפלאות מתורתו ועד"ז הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים:

יף ו' [ואיבעית אימא הא אמרן אין מרחיקין ציון ממקום טומאה שלא להפסיד א"ר יהודה אומר עד שיהא שם זקן או תלמיד לפי שאין הכל בקיאין בדבר] אמר אביי ש"מ צורבא מרבנן דאיכא במתא כל מילי דמתא עליה רמיא:

הא אמרן אין מרחיקים. וכיון שסמוך לאילנות הליון ודאי טומאה בין האילנות היא ונחרש בשביל האילנות: כל מילי דמתא עליה רמיא. דתלמיד בקי הוא:

שם ע"ב מתני' צדין את האישות ואת העכברים משדה האילן ומשדה הלבן כדרכו במועד ובשביעית וכו': גמ' מאי אישות אמר רב יהודה בריה שאין לה עינים אמר רבא בר ישמעאל ואיתימא רב יימר בר שלמיה מאי תהלים נח קראה °כמו שבלול תמס יהלוך נפל אשת בל חזו שמש:

צדין האישות. בשדה האילן במועד ומפני שמפסידין בו: כדרכו. שאין צריך לשנות בצידה: ובשביעית. אע"ג דמתקן השדה: בריה שאין לה עינים. וחופר בקרקע: מאי קראה. דאישות בריה שאין לה עיני': דכתיב כמו שבלול תמס יהלוך. שבלול שקורין לימצו"ן תמס יהלוך כלומר כשיולא חוץ ממרחיקו לירות טפלת ממנו עד שהוא כמוגס ומת: נפל אשת בל חזו שמש. כלומר כך אישות נופלות פתאום לארץ ומתים דלא חזו שמש:

תוספות צדין את האישות במועד ובשביעית. תימה מאי קמ"ל בשביעית והלא אין זו עבודת קרקע ור"י מ"ט דאסר כדרכן וי"ל דודאי צריך למסקל אבנים מתוך שדהו שמפסכה האישות ותנן פ"ב דשביעית המסקל שדהו נוטל העליונות ומניח התחתונות בארץ וכן גרגיר של צרורות וכולי:

אמר הבונה בריה שאין לה עינים הוא הרע ומועט כמו שאמר עם עור ועינים יש כי טאבנים תאוותיו מגשש כעורים קיר וכעירות העון בעיניו איננו רואה וכן קראם דוד נפל אשת בל חזו שמש והני עכברי דפיעי הם האוכלים ממון חבריהם ועושק וגזל יהכלו אמר שכעולם הוא זמן לצוד אותם בדברי תוכחות ומוסר ובפרט הוא כגון למועדי רגל וי"ע עם מקראי קדש שדורשי' ד"ת לרבים וכשנת השמיטה שאין קורין תורה לכל ישראל כדכתיב בפרשת הקהל למען ילמדו ליראה את ה' אלהיכם וגו':

ולא יספידנו קודם הרגל שלשים יום. מ"ש ל' יום אמר דף ח רב כהנא אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד שכינם מעות לעלות לרגל ובא ספדן ועמד על פתח ביתו ונטלתן אשתו ונתנתן לו ונמנע ולא עלה באותה שעה אמרו לא יעורר על מתו ולא יספידנו קודם לרגל ל' יום ושמואל אמר *לפי שאין המת משתכח שם ע"ב מן הלב ל' יום מאי בינייהו א"ב דקא עבדי בחנם:

מעשה וכו'. כלומר שהיו לו מעות מזומנים לצורך לעלות לרגל ונתנתן אשתו לספדנים ונמנע מלעלות לרגל: לפי שאין המת משתכח מן הלב ל' יום. [כלומר כיון דמת אין משתכח מן הלב שלשים יום] אי מספידנו פחות מל' יום לפני הרגל אתי ליספד ברגל דעדיין לא שכחו: דעביד בחנם. מ"ד משום מעות שזימן לרגל כיון דספדן עביד בחנם שפיר דמי ומ"ד לפי שאין המת משתכח מן הלב ל' יום בחנם נמי אסור:

תוספות דקא עבד בחנם. ונראה דהלכתא כרב באיסורי ואפי' לשמואל י"ל דלא אסור אלא ע"י ספדנא אבל הוא עצמו שרי דיותר יתאפק מלצערו ע"י צעקה וישמח לאחר זמן:

מתני' אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא שם אלמנות ולא מיבמין מפני ששמחה היא לו אבל מחזיר הוא את גרושתו: גמ' וכי שמחה היא לו מאי הוה א"ר יהודה אמר שמואל וכן א"ר אלעזר אמר רב אושעיא ואמרי לה [א"ר אלעזר] א"ר חנינא לפי שאין מערבין שמחה בשמחה רבה בר (רב) הונא אמר מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו א"ל אביי לרב יוסף הא דרבה בר (רב) הונא דרב הוא דא"ר דניאל בר קטינא אמר רב מנין שאין נושאין נשים במועד שנאמר °ושמחת בחגך ולא באשתך עולא אמר דברים מפני הטורח רבי יצחק נפחא אמר מפני בטול פריה ורביה:

מפני

עין יעקב

אין מערבין שמחה בשמחה. בגמרא דידן יליף מקרא דשלמה וביהושלמי כתבו תוס' דיליף מדכתיב מלא שבוע זאת וי"ל דתרווייהו לריכא דאי מיעקב הוה אמינא דהתם אין לערב שמחה נשואין של אשה אחרת בשמחת נשואין אחרת שהרי כעסו לרום ע לזו ואין אשה מתקנאה אלא בירך חברתה משא"כ שאר שמחות מותר לערב לאכי מייתי מקרא דשלמה ואי מקרא דשלמה לבד הייתי אומר דדוקא שני מיני שמחות אין לערב יחד אבל שמחת נשואין שהכל אין ושם אחר מותר לערבם יחד קמ"ל:

מפני ששמחה היא לו. בגמ' מפרש: מחזיר גרושתו. דהיכא שמחה כ"כ: מאי הוי. וכי שמחה אסורה ביו"ט: **אין מערבין שמחה בשמחה.** כלומר בעינן דליפנה בשמחת מועד לחודיה: **מפני הטורח.** לטרוח לצורך נישואין וטרחא במועד אסור: **משום בטול פ"ו.** דאי שרו נישואין בי"ט אין אדם נושא אשה כל השנה כולה אלא ממתין עד המועד שיהא עושה סעודה אחת למועד ולנשואין:

תוספות לפי שאין מערבין שמחה בשמחה. מגזרת הכתוב כדדריש לקמן מקרא דשלמה ובירושלמי דריש מדכתיב מלא שבוע זאת וטעם נראה קצת דכמו שאין עושין מצות חבילות דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה וכן שמחה בשמחה יהא לבו פנוי לשמחה בחגך ולא באשתך. עיקר דרשא היא ולא אסמכתא כדאמרינן בפ"ק דחגיגה ורב אשי האי בחגך מאי דריש ביה: מפני הטורח. ומתני' הכי פי' מפני ששמחה היא לו וטורח בה יותר מדאי מפני ביטול פ"ו ומתני' הכי פירושו מפני ששמחה היא לו ומשהה אותו ברצון עד הרגל שיהא שמח אז שיהא פנוי:

דף ט ב מ"א ח **ואין** מערבין שמחה בשמחה מנא לן דכתיב °ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו [קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום] ואם איתא דמערבין שמחה בשמחה איבעי ליה למינטר עד החג ומעבד ז' להכא ולהכא ודילמא מינטר לא נטרינן עד החג והיכא דאיתרמי עבדינן איבעי ליה לשיורי פורתא שיורי בנין הבית לא משיירינן איבעי לשיורי באמה כליא עורב אמה כליא עורב נמי צורך בנין הוא אלא מדמייתר קרא מכדי כתיב י"ד יום ז' ימים וז' ימים למה לי ש"מ הני לחוד והני לחוד. א"ר פרנך א"ר יוחנן אותה שנה לא עשו ישראל יוה"כ והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו ח"ו ישראל כליה יצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העה"ב מאי דרוש ק"ו ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם וקרבן יחיד דוחה שבת דאיסור סקילה בה"מ דקדושתו קדושת עולם וקרבן צבור ויוה"כ דאיסור כרת לא כ"ש אלא מאי היו דואגי' התם צורך גבוה הכא צורך הדיוט (ואכתי) הכא נמי (בי"ה) מיעבד ניעבדיה מיכל לא נכלו ולא נשתו אין שמחה בלא אכילה ושתייה ומשכן דדחי שבת מנא לן במדבר ז אילימא מדכתיב °ביום הראשון וביום השביעי דילמא (ראשון לקרבנות) ז' לקרבנות אמר רב נחמן בר יצחק שם אמר קרא °ביום עשתי עשר יום מה יום כולו רצוף אף עשתי עשר רצופין ודילמא ימים הראויים כתיב קרא שם אחרינא °ביום שנים עשר יום מה יום כולו רצוף אף י"ב ימים כולם רצופים דילמא הכי נמי בראויין א"כ תרי קראי למה לי. ומקדש דדחי יוה"כ מנא לן אילימא מ"א ח מדכתיב °ארבעה עשר יום ודלמא ימים הראויים גמר יום יום מהתם ומנא לן דאחיל להו דתני רב תחליפא שם °ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שהלכו ומצאו נשותיהן בטהרה שמחים שנהנו מזיו השכינה וטובי לב שכל אחד ואחד נתעבר' אשתו בבן זכר על כל הטובה שיצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העה"ב לדוד עבדו ולישראל עמו בשלמא לישראל עמו דאחיל להו ההוא עון דיוה"כ אלא לדוד עבדו מאי היא דאמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש שלמה להכנים הארון (לפני ולפנים) [למקדש] דבקו שערים זה בזה אמר שלמה כ"ד רננות ולא נענה פתח ואמר °שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי זה מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה ולא נענה הדר ואמר שאו שערי' ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה ולא נענה כיון שאמר °ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדרה וידעו כל ישראל שמחל הקב"ה לדוד על אותו עון:

שבעת ימים. לחנוכת הבית כשבנה שלמה בית המקדש ואח"כ ז' ימים לחג הסוכות כדאמרינן בסמוך: **ודילמא מנטר לא נטרינן וכו'.** אמרו במשנה אין נושאין נשים במועד ושמואל כהן טעם לדבר לפי שאין מערבין שמחה בשמחה והביא ראיה מחנוכת הבית ועל זה הקשה המקשה ודילמא לא נטרינן לחנוכת הבית עד הרגל משום שכינה והיכא דאיתרמי עבדינן כלומר אי הוה מתרמי יום השלמת בנין סמוך לחג מערבינן שמחה בשמחה: **איבעי ליה.** לשלמה לשהויי פורתא בבנין עד סמוך לחג כי היכי דנעביד שמחה להכא ולהכא ולא הוי ביטול מזבח כיון דלא נשלם ומדלא שהה ש"מ אין מערבין: **לא משיירינן.** למידע ידיע דהעגוני היא ועוד דגנאי הוא: **אמה כליא עורב.** שפודין של ברזל אורך באמה שע"ג הבית לכלות שעורבין שלא ינוחו שם ויטנפו את גג הבית. כליא כמו לא תכלא רחמיך שמונע את העורבים: **צורך בנין הוא.** שהוא השלמת ל' אמות של קומת בית ראשון וקומה של בית שני ושיור בבנין לא משיירינן: **הני לחוד והני לחוד.** דאין מערבין: **אותה שנה לא עשו יוה"כ.** שאכלו כל שבעה ימים של חינוך הבית קודם לחג והי' שקודם לחג יוה"כ היה: **מאי דריש.** דדחו יוה"כ: **קדושת משכן.** מי שנה שהלכו ישראל במדבר: **וקרבן יחיד.** נשיאים דחנוכת המזבח: **שבת דאיסור סקילה.** דאמור מכרת שהקריבו קרבן נשיא כדלקמן בשבת: **וקרבן צבור.** דכתיב וכל בני ישראל עמו שכל בני ישראל הקריבו קרבנות בחנוכת בה"מ: (כרת. הוא וזרעו נכרת קודם זמנו ולא דמי האי מילתא למאי דפריך לעיל אתיא ג"ש מקרא לקרא דפשיטא דיה"כ אסור באכילה ובשתיה ואיכהו מיהא בהאי זימנא דרום ואכול לא עקרו ליה לגמרי אלא פעם אחת בלבד ובמשכן ע"פ הדבור דחי שבת כדכתיב נשיא א' ליום וגומר*): **התם היה צורך גבוה.** עולות ואמורי חטאות: **הכא צורך הדיוט.** שאכלו ושתו ובשלו מאכלם ביה"כ: **הכא נמי.** בבית המקדש מעבד נעבד קרבנות ולא ניכלו ביו"ה: **משכן דדחי קרבן מנא לן.** דילמא לא דחי: **ביום השביעי.** ומשמע לן יום ז' דהייטו שבת: **דלמא שביעי לקרבנות.** שאם הקריב נשיא [שני] בערב שבת מקריב נשיא שביעי בא' בשבת ומאי שביעי שביעי לקרבן נשיא: **ביום עשתי עשר יום.** האי יום יתירה משמע

עין יעקב

אין שמחה בלא אכילה ושתיה. ומה"ט נמי אמרינן בשענים פ"ב דף כ"ז אין אומרין הלל הגדול אלא בכרס שבעה וכרס מלאה: **לדוד** עבדו ולישראל עמו. עיי' בחידושינו פ"ב דשבת:

משמע מה יום (וצ"ל רצופים שאין הפסק בינתים) [רצוף שאין בו הפסק אף כולהו י"ד יום רצוף דליכא הפסק בינתיים אפילו בשבת]: ימים הראויי. לקרבן כגון ימי חול אבל שבת לא דחי: א"ב. דימי' הראויים קרא למה לי אלא קרא יתירה לאשמועינן הכי הוא דאתא שלא האמר קרא קאי ימים הראויים: (ומנא לן דאהיל להו קב"ה. דהא יצאת בת קול וכו' ביום ח' של סוכות: לאהלידהם. אין אוהלו אלא אשתו: להכנים ארון לפני ולפנים. שהיה מונח קודם לכן בעיר דוד כדכתיב קרא ונטלו שלמה והכניסו בבית קדשי הקדשים: דבקו שערים. זה בזה כשבקש שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים. מאליהן ברלה המקום להביא שלמה לידי כך שיהא מזכיר שם דוד ופתחו כדי להודיע לעולם שמחל לו המקום אותו עון דבת שבע: כ"ד רננות. באותה תפלה דויעמוד שלמה איכא כ"ד בין תפלה ורנה ותחנה ונאמן דפריש הכי י"א דידן ושם דתעניות אינו אלא טועה דתפלת י"א אכתי בימי שלמה לא תקון ועוד דאמרי' בתפלה השחר בהדיא כ"ד דתעניות כנגד מי א"ר חלבו כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לפני ולפנים אלמא כ"ד רננות שאמר לאו היינו כ"ד ברכות דתעניות: משיהך. שלמה. רנה תהלה תפלה כך יש בפרשה):

מהרש"א למנטר עד החג כו'. פי' בתוס' כדי שלא יתבטלו ישראל ממלאכתן כ"כ עכ"ל ועי"ל דמ"ה קאמר דה"ל למנטר עד החג כדי שלא יעברו מלהתענות בי"ה דעכשיו שהקדימו הז' ימים לא עשו י"ה כדאמרינן בסמוך: באמה כליא עורב בו'. ק"ק כיון דלפי' סברתו לאו שיורי בנין ב"ה מקרי ולא לורך בנין הבית הוא הדרן קושיין לדוכתיה ודלמא מינטר לא נטרינן ויש ליישב בדוחק ודו"ק: לא עשו ישראל את יה"כ כו'. מהאי קרא דמלכים דאייתי תלמודא לא משמע דז' ימי חנוכת המזבח היו מקודם ז' ימי החג אבל בקרא דד"ה הוא מפורש דכן הוא דכתיב ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנוכת המזבח עשו ז' ימים והחג ז' ימים: ודילמא ימים הראוין כו'. ואצטריך לן יתורא ללמדנו דז' ימים הראוין רצופין היו: וטובי לב כו' בבן זבר בו'. דכן מליכו בהפך בר"ש ברבי דאיתלידא ליה ברתא וחליש דעתיה פ"ק דב"ב ואמר על כל הטובה כו' מזומנין לחיי עה"ב כמ"ש למען ייטב לעולם שכולו טוב ויש ליישב ליסנא דכולכ' מזומנין כו' ומשום שיש לדון שלא התענו ביה"כ כיחא באותן שאכלו ביה"כ לשם שמחת מצוה אבל אותן שאכלו שלא לש"ם רק לשם אכילה גסה עשו שלא כהוגן לכך יצתה ב"ק בל' הזה כולכם מזומנים כו' ר"ל גם אותן שאכלו שלא לשם מצוה מזומנים:

הרי"ף כל השם אורמותיו בעוה"ז וכו' אל תיקרי ושם אלא ושם וכו'. הכוונה שכתוב ושם בשין לשון שימה והוא שין לכך אמר א"ת ושם בשין אלא ושם בשין מלשון שומא ואפשר שאע"פ שקודם אמר דבינא רמז לניין שנאמר ושם דרך ופרש"י שעושים סימן באיזה דרך ילכו אראנו בישע אלהים שם דרשה ושם מלשון שימה שהוא בשין מ"מ לאותו פי' היל"ל ושם בדרך אראנו שהיינו משום ליון בדרך לכך דרש דיב"ל ושם מלשון שומא אל תיקרי ושם מל' שימה אלא לשון שומא כי בזה ידוקדק ושם דרך שהוא שם דרכיו ומחשב הפסד מצוה כנגד שכרה וכו': ואם איתא דמערבין איבעי ליה למנטר עד החג ומעבד ז' להכא ולהכא וכו'. תימה דילמא לעולם מערבין ומ"מ אינו חיוב לערב אלא רשות הוא אם רלה לערב ובחנוכת הבית לא רלה לערב ומנ"ל למילף דהאי דלא עירב הוא משום עיכובא ובתוס' פירשו איבעי ליה למנטר עד החג כדי שלא יתבטלו ישראל ממלאכתן כל כך ולא לתרץ מה שדקדקתי ולענ"ד י"ל דכיון שאותה שנה לא עשו יה"כ מפני השמחה כדלקמן אי איתא דמערבין רשות וכאן היו מחוייבין לערב ולא היה להם לדחות יה"כ ואיבעי ליה למנטר ולמעבד ז' ימי החג להכא ולהכא וכו': ומנ"ל דאחיל וכו'. אין להקשות דהא יצאת בת קול ואמרה כולכם מזומנים לחיי העה"ב ומכאן דאחיל להו הקב"ה משום דאכתי אית למיבעי מנ"ל דיצאה בת קול וכו' ומפני מדכתיב על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל ומה היא הטובה לישראל שיצאת ב"ק וכו':

רבי יונתן בן (עכמאי) [עסמיי] ור' יהודה בן גרים תנו פרשת נדרים בי רשב"י איפטור מיניה באורתא בצפרא אתו וקא מפטרי מיניה אמר להו ולא אפטריתו מינאי באורתא אמרו ליה למדתנו רבינו תלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך שיפטר הימנו פעם אחרת דכתיב °ביום השמיני שלח את העם וגומר וכתיב °ביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם [אלא] מכאן לתלמיד שנפטר מרבו ולן באותי העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת א"ל לבריה בני אדם הללו אנשים של צורה הן זיל לגבייהו וליברכוך אזל אשכחינהו וקא רמו קראי אהדדי כתיב °פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו וכתיב °אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע לא קשיא כאן במצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים *כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים הדור יתבי וקא מיבעיא להו כתיב °יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה הא חפצי שמיי ישוו בה וכתיב °וכל חפצים לא ישוו בה ואפי' חפצי שמים (לא קשיא) כאן במצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים אמרו ליה מאי בעית הכא אמר להו דאמר לי אבא זיל גבייהו דליברכוך. אמרו ליה יהא רעוא דתזרע ולא תחצד תעייל ולא תפיק תפיק ולא תעייל. ליהרוב ביתך וליתיב אושפיזך לבלבל פתורך ולא תחזי לשתא חדתא כי אתא לגבי אבוה א"ל לא מיבעיא ברוכי דלא ברכן אלא צעורי צערו לי. א"ל מאי אמרו לך א"ל הכי והכי אמרו לי א"ל הנך כולהו ברכתא נינהו דתזרע ולא תחצד תוליד בנין ולא לימותו תעייל

עיון יעקב

א"ל ולא איפטרת ממני כאורת'. בגמרא יש לדקדק מה שהק להם כיון שהוא עלמו למד עמהם היכא דלן באותו עיר צריך לפטור ממנו ומו' למה להו למימר הטעם שלמד מקרא דשלמה הל"ל בקיצור בלי טעם דודאי איהו ידע טעם הדבר ומו למה המתין לומר לבנו עכשיו בני אדם של לורה הם פירש"י חכמים הם ולא אמר כן כשאיפטר ממנו באורת'. ונפשר לומר ע"ד דאיתא בר"ן והובא ג"כ בש"ע בי"ד סי' רמ"ב סעיף ט"ז בהג"ה הא דלן וכו' לריך לחזור וליטול רשות רוקא שלא אמר ללון בעיר אבל אם הגיד שרולה ללון א"ל לחזור וליטול רשות אבל תש"כ הש"ג על זאת דהא מהרא"יה דשלמה משמע שפיי' בדעתם לשוב ביום כ"ג ולא ביום כ"ב שפי' ייע לס"ה חזרו ונטלו רשות ע"ש שהאריך בזה גם בגה"כ האריך בזה ע"ש וא"כ כך הוא הלעת הש"ס שהם נטלו רשות לילך למחר בכי טוב ואפ"ה חזרו ובאו למחר לפטור ממנו עוד הפעם ולזה שאל להם ולא אפטרת ממני באורתא דק"ל בדעת הר"ן כיון שדעתם הי' לילך למחר א"ל להם. ליפטר מהם עוד הפעם ולזה השיבו למדתנו רבינו וכו' דכתיב ביום השמיני וגו' ומדלימוד הוא מהתם והתם ע"כ דעתם הי' ללאת ביום כ"ג כי יום כ"ב הי' י"ע ובכסרת הש"ס א"כ מוכח דלא כהר"ן וזה ההוכחה הכין שהם חכמים לבך אמר לבנו בתרם של לורה הם ודו"ק: רמן קראי אהדדי. נראה שהי' דבר הלמד מעניניא שע"י שהלכו ללמוד בטלו איזה מלוה אחרת שהיא אפשר לעשות ע"י אחרים לכך יישבו כן פסוקים אלו: א"ל יהא רעוא דתזרע ולא תחצד. הא דאמר כן בלשון קללה ולא פרשו דבריהם להדיא כתבו מקלם מפרשים בשם מהרי"ם בתשו'. טעמו כן כדי שיבא לאביו וישרם אביו הברכה ויסברהו גם אביו ויהיה הברכה כפלים ומהרש"א בשם שהוא קלם דוחק דהם כן מהיכא הוו פסקי ליה דהוא לא יבין כוונת דבריהם שכוונו לברכה ואביו יבין ובאמת אי משום הא לא סברא דגם אם יבין כוונת דבריהם מ"מ יאמר לאביו שיפרשו כדי שיתברך גם מפי אביו כפי כוונתם וקי"ל וכן שמעתי מפי מ"ו הרב מוהריר הלמן זצ"ל שזה היה כוונם יוסף באמר שקיים אביו הברכה אמר לא כן אבי כדי שיתברך פני פעמים. ועכ"ל הטעם שאמרו בלשון נסתר לפי שנעשה הברכה במותב הלחה וכל מלתא דמתאמרי באפי תלתא ליה ביה משום לישנא בישא דהוא דבר מבורקם והמברך רעהו בקול גדול קללה תחשב כדאי' בכלעם לכך אמרו כלשון נסתר: יהא רעוא דתזרע. הא דברכו בבנים כדאיתא במעניה דף ה' אילן במה אברכך ע"ש:

תעייל ולא תפיק תעייל כלתא ולא לימותו בנך וליסקן לכי נשייהו. תפיק ולא תעייל תפיק בנתך ולא לימותו גברייהו ולא ליהדרן לותך. ליחרוב ביתך וליתוב אושפיזך דהאי עלמא אושפיזא והאי עלמא ביתא
תהלים מט דכתיב °קרבם בתימו לעולם אל תקרי קרבם אלא קברם. לבלבל פתורך בבני ובבנתא. ולא תחזי שתא חדתא דלא תמות אתתך ולא תנסב אחריתי. ר"ש בן חלפתא איפטר מיניה (דרבי) [דרב] א"ל לבריה זיל לגביה דליברכך א"ל יהא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש
פ"א כי אתא *גביה אבוה א"ל מאי אמר לך א"ל מילתי בעלמי הוא דאמר לי א"ל ברכך ברכתא דברכינהו קב"ה
יואל ב לישראל ותנא בה דכתי' °ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלהיכם וגו' ולא יבשו עמי לעולם וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני ה' אלהיכם ואין עוד ולא יבושו עמי לעולם:

רבי יהודה בן גרים. מגרים אתי: פרשת נדרים. (ראשי המטות פ"א) מסכת נדרים: (אפטור הימנו. נטלו ממנו רשות שסבורים ללכת אותה הלילה ולא הלכו: בצפרא אתו לאפטורי. זימנא אחריתי): ביום הה'. של סוכות היינו בכ"ב בתשרי: וכתיב ביום עשרים ושלשה. אלמא דבכ"ב ובכ"ג איפטרו מיניה: אנשי צורה. אנשים גדולים כלומר חכמי': *פלס מעגל רגלך. כלו' שקול כל מעשיך זה כנגד זה באה מצוה לידך חשוב איזה מהן אתה עושה אם לעשות אותה מצוה אם ליישב לעסוק בתורה: אורח חיים. תורה: פן תפלס. שהיא קודמת לכל דבר: שאי אפשר לעשותה. פלס ועשה מצוה פן תתבטל: אפשר לעשותה ע"י אחרים. כלו' ואיכא בטלה בשעה זו בזה למוד קודם כי הוא צריך ללמוד שאם לא ילמוד מהיכן ידע המצוה ובזה אמר פן תפלס שמהיכן מתקיימות עד עכשיו: וכל חפציך לא ישוו בה. שתבטל כל חפציך בשביל שתעסוק בתורה: חפצי שמים ישוו בה. כלו' שאם יש לך לעסוק במצוה תבטל ת"ת ועסוק במצוה: דאפילו חפצי שמים לא. דמבטל מצוה ועוסק בת"ת: תעייל ולא תיפוק. משמע ליה בסחורה תעייל ולא תיפוק שתביא סחורי' ולא תמכרנה: תיפוק ולא תעייל. הוה משמע ליה תוליא פרקמטיא ולא תשוב אליך: תעייל כלתא. שדרך כלה שהולכת אצל הבעל: ולא תפיק. דלא לימות בנך דהדרי כלתי מינך והדרי לבי נשייהו: ליחרוב ביתך. יחרב קברך כלומר שתחיה לאורך ימים ולא תבא לקבר: וליתיב אושפיזך. בית שאתה דר בו שתחיה ותעמוד בתוכו: דהאי עלמא אושפיזא הוא. כאכסניות שסופו למות: והאי עלמא ביתא. קבר הוי בית שעומד שם לעולם: דכתיב קרבם בתימו לעולם. ברשעים כתיב כולם ימותו ויבאו בקבר שהיא ביתם לעולם: שתא הדתא. קרי שנה ראשונה של נישואין דכתיב כי יקח איש אשה חדשה: ר"ש בן חלפתא אפטר מיניה דרב. ותלמידו דרב הוה ואמוראי הוה אבל רבי יוסי בן חלפתא תנא הוה: לא תבייש. אחריני כדי שלא תתבייש שלא תבא לידי כך ותתביים: ותנא בה. ושנה בה תרי זימני ברכינהו: ולא יבושו עמי. והיינו לא תביים [ולא תתביים] (ברכה כמו היא):

תוספות כאן במצוה שא"א לעשות ע"י אחרים. עשיית מצוה עדיף שהרי מפסיקין אפי' לר"ש בן יוחאי לעשות סוכה ולולב כדאיתא

בירושלמי אבל בהפסקה דתפלה וק"ש אין מפסיקין לר"ש בן יוחאי בירושלמי זה שננו וזה שננו ואין מפסיקין שננו מפני שננו:

הר"ן ז"ל כתיב פלס מעגל רגליך כלומר שישקול הליכותיו למצוה להניח מצוה קטנה ולעשות הגדולה וכתיב אורח חיים פן תפלס כלומר לא תשקול ולא תניח מצוה הקטנה ע"י הגדולה הא כיצד כשאפשר לעשותה ע"י אחרים הנח הקטנה ועשה הגדולה ואם לאו עשה הראשונה הבאה לידך כדרך שאמרו אין מעבירין על המצות כ"כ בערוך עוד הביא פי' הראב"ד שאורח חיים הוא על ת"ת וכן כתיב חפציך לא ישוו בה הא חפצי שמים מצות: הר"ן ז"ל הא חפצי שמים ישוו בה כלומר שעוסק במצות ואינו עוסק בתורה וכתיב וכל חפצים לא ישוו בה דאפילו חפצי שמים כלומר שעוסק בתורה ואינו עוסק במצות ומשני כשאפשר לעשותה ע"י אחרים עוסק בתורה ולא במצות ואם לאו יעסוק במצות ולא בתורה דמעשה עיקר ולא המדרש עד כאן לשונו:

מהרש"א ולן באותה העיר צריך כו'. גבי הני רבנן יש ליישב הא דמפטרי מיניה באורתא לפי שלא היה דעתם ללון בעיר ואח"כ חשבו ולנו בעיר הוצרכו ליפטר שנית אבל גבי ישראל למה הלכו כלל ביום השמיני ליפטר משלמה כיון שלא היה דעתם לילך מירושלים ביום שמיני שהיה י"ט גם שהוא בכלל שמחה כמ"ש פ' החליל השמחה ח' ימים ואפשר שהיה דעתם לילך ביום ח' מן העיר וללון בתוך התחום ושוב חשבו ללון שם וע"כ הוצרכו ליפטר שנית ביום כ"ג לחדש וכיון שעיקר שמחה בז' ימים שמפורש בהו שמחה בקרא משא"כ בח' דאינו אלא מריבויא דאך שמח ואפשר שלא ידעו הך דרשה עד אחר שנפטרו משלמה ביום ח' הודיע להם הך דרשה ושהו שם ולנו שם והוצרכו למפטר פעם שנית למחרת: במצוה שא"א לעשותה כו'. עיין פרש"י אבל בכמה מקומות מוכח דמצוה גדולה דוחה הקטנה כההוא דרפ"ק דמגילה דמת מצוה דוחה אפי' פסח ומילה שהם בכרת וכה"ג מצינו בפסח ומילה שדוחין שאר מצות עשה ולולי פירושו נראה לפרש בהפך באפשר לעשותה ע"י אחרים כגון מת מצוה וכיוצא בה שהם מצות גדולות ואפשר שיקיימוהו אחרים אין לו להניח הקטנה לגבה כגון פסח ומילה אבל במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים שאין שם אחר לקבור המת מצוה אז תפלס ותעשה הגדולה שהיא מת מצוה ותניח הקטנה לגבה שהם פסח ומילה וכיוצא בזה והשתא הוי דומיא ממש למאי דקאמר כה"ג בסמוך לגבי ת"ת כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים אין לו להניח ת"ת אבל במצוה שא"א ע"י אחרים יניח ת"ת ויעשה המצוה אבל לפרש"י לא הוי דומיא ודו"ק: דתזרע ולא תחצד כו'. מהאי לישנא שא"ל לאבוה לא מיבעיא דברוכי לא בירכן אבל לצעורי צערן כו' ולא קאמר לא בירכן אבל קללוני כמ"ש בלק גם קוב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו נראה שגם הוא לא חשדו שהיו מקללים אותו ובודאי יש להם כוונה אחרת בזה אבל כיון שלא הבין כוונת דבריהם קאמר דלצעורי צערן בזה שלפי דבריהם לא הבנתי מהם שום ברכה ואע"פ שהם בלשון קללה כוונתם לטובה ולברכה כעין שאחז"ל בפ' חלק טובה קללה שקלל אחיה השלוני מברכה שבירך בלעם הרשע את ישראל כו' דהכל הולך אחר הכוונה והם עשו כן לאחדודי לידע אם יבין כוונת דבריהם שכוונו לברכה דלכך ליער עצמו שלא הבין כוונת דבריהם וכה"ג נ"ל לעיל שא"ל ולא אפטריתו מיני באורתא שאמר להם כן לאחדודי שהרי הוא למדם דצריך ליפטר ממנו פעם אחרת ושמעתי עוד בזה שעשו כן כדי שיבא לאביו ויפרש לו כוונתם לברכה ותחול הברכה עליו גם מאביו והוא דחוק קצת דא"כ מהיכא הוה פסיקא להו דהוא לא יבין כוונת דבריהם ואביו יבין ודו"ק: תעייל ולא תפוק תעייל כלתא ולא לימות בנך כו'. דלא לימותו בנך הוא בכלל תזרע ולא תחצד וי"ל דהוסיף בכלל זה תעייל כלתא ולא ליפקון בנת: והאי עלמא ביתא כו'. דהאי עלמא דירת עראי כעין אושפיזא והאי עלמא

דירת

דירת קבע כעין בית ודומיא דהכי שנינו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין ומייתי מקרא. קרבם בתימו לעולם אל תקרי קרבם אלא קברם מתיבות מהופכות כמו כבש כשב שמלה שלמה וברשעים כתיב האי קרא דהוי קברם בתימו לעולם שלא יחיו ויעמדו בתחיית המתים מכאן בצדיקים שגם שקברם בתימו מ"מ אינו לעולם שבזמן התחיים יעמדו מקברם ויחיו לעולם: ולא תתבייש כו'. פרש"י לא תבוש אחריני כדי שלא תתבייש כו' ע"כ נראה מפירושו שאינו מכלל הברכה שברכו בכך אלא שמלמדו מוסר שלא תבייש אחריני ואז תזכה לברכה זו שלא תתבייש דהוה מדה כנגד מדה ובקרא דמייתי דהא ברכן הקב"ה לישראל שנא' לא יבושו עמי לעולם היינו נמי משמע שלא תתביישו ורש"י שפי' לבסוף לא יבושו עמי לעולם והיינו לא תבייש ולא תתבייש עכ"ל לאו ממשמעות דלא יבושו הוא דלא יבושו דלא משמע אלא דלא תתבייש אלא מדתנא בה ושיפה הכתוב לכתוב לא יבושו דרשו ליה בהם אינו ענין ללא תתבייש תנהו ענין ללא תבייש והני תרי פסוקים דסמיכי להדדי עד"ז מפורשים שאמר ואכלתם אכול מה שהאומות אכלו מכם כמ"ש ואכלו אתכם אויביכם כשתזכו ואכלתם מהם מה שאכלו מכם וכמ"ש לעתיד יחזרו האומות לישראל כל מה שגזלו מהם בעה"ז ואמר וגם שבוע והללתם כמ"ש ואכלת ושבעת וברכת גו' את שם ה' גו' הוא השם הרחמים אשר עשה עמכם להפליא בגאול' ולא יבושו עמי אז את מי שאין לו כי לכולם תהיה מדה זו שלא לבייש ואמר שבזכות זה וידעתם כי בקרב ישראל אני גו' ולא יבושו עמי לעולם שלא תתביישו עוד בגלות מן האומות ועי"ל בדרך זה לפי שזכר לעיל ואת הצפוני ארחיק מכם דהיינו מדת יצה"ר לאכול במותרות כמ"ש ואכל ושבע ודשן גו' וכתיב וירם לבבך ושכחת גו' אמר לעתיד ואכלתם אכול כדי אכילה שלא לבקש במותרות ואחרי שתשבעתם והללתם גו' וכמ"ש ושבעת וברכת את ה' וגו' ואמר את שם ה' אלהיכם אשר עשה עמכם גו' ע"פ מ"ש טוב ילד מסכן שהוא יצר טוב שנולד לי"ג שנים ממלך זקן גו' שהוא יצה"ר וז"ש אחרי אשר תרחיקו יצה"ר מכם תהללו את שם ה' אשר עשה וברא את היצה"ר עמכם בלידתכם דכשכלתו אותו יהיה הדבר הזה להפליא שיגלה הילד מסכן את המלך זקן ולא יבושו עמי אז לעולם כמו שיבושו האומות שהלכו בעצת יצה"ר ועי"ל ע"פ מ"ש בסוכה שיצה"ר ידמה לצדיקים להר וגם בעיניו של הקב"ה יפלא היאך כלמו הצדיקים ליצה"ר וז"ש כאן בהרחק' יצה"ר לעתיד זה היצה"ר אשר עשה עמכם בלידתכם יהיה לכם גם בעיניו יתברך ב"ה להפליא היאך כבשו אותו ועל כן לא יבושו עמי אז לעולם:

הרי"ף פלס מעגל רגליך וכו' במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים. פרש"י שתעשה את הגדולה ותניח שיעשו את הקטנה וכי תימא למה פי' רש"י כן דה"ה נמי אם הגדולה אפשר לעשותה ע"י אחרים ולא הקטנה שתעשה אתה הקטנה ותניח שיעשו הגדולה שמא איירי הכא באפשר לעשות שניהן ע"י אחרים שיש לו רשות לפלס ולעשות הוא הגדולה ולהניח הקטנה לאחרים ובמצו' שא"א לעשותה ע"י אחרים פן תפלס ותעשה הראשונה שבאה לידך בין גדולה בין קטנה: יהא רעוא דתזרע ולא תחצד וכו'. יש מפרשים דברכוהו בהאי לישנא כדי לסלוק כבוד לרשב"י שהוא יחזור לפרש לשון הברכה ותהיה נקראת הברכה משמו של רשב"י וי"מ כדי שיתברכו הנערים פעמיים האחד מפיהם והשנית מפי הרשב"י ז"ל:

שם **מתני'** ועושה אשה תכשיטיה במועד: גמ' [דביתהו דרב חסדא מקשטא באנפי כלתא] יתיב רב הונא בר היננא קמיה דרב חסדא ויתיב וקאמר ל"ש אלא ילדה אבל זקנה לא א"ל האלהים אפילו אמך ואפילו אמא דאמך ואפילו עומ"ת על קבורתה דאמרי אינשי בת שיתין כבת שית לקל טבלא רהטא:

לא שנו. הא דאמר עושה אשה תכשיטים: **אלא ילדה.** נאה שדרכה בכך ולהכי הוי לה שמחה במועד: **אבל זקנה לא.** והיכי עבדא אפתך הכי דמיקשטא הא הואי זקנה: **אפי' עומדת על פתח קבורתה.** בעיא להתקשטא: **לקל טבלא רהטא.** פי' קשקוש הזוג ר"ל מיכי זמר בהלולא וכי היכי דרהטא ילדה בת שית לקל הלולא הכי עבדא בת שיתין והכי [נמי] מקשטא:

דף י ע"ב **אמר** רבא פרקמטיא כל שהוא אסור א"ר יוסי בר אבין ובדבר האבוד מותר רבינא הוה ליה ההוא עיסקא דהוה מזדבן בשיתא אלפי שהייה לזבוניה בתר חולא דמועדא וזבניה בתריסר אלפי:

פרקמטיא כל שהוא. לעשות סחורה בחה"מ: **ובדבר האבוד מותר.** שאם יהיה לו הפסד אם לא יעשנה לאותה סחורה מותר לעשותה אבל בחנם שלא להרויח אסור:

תוספות פרקמטיא כל שהוא. פי' ר"י בתשובתו לרבי יעקב לא היה חושב הלואת רבית פרקמטיא וכו' ובדבר האבד מותר פי' בדבר שאם לא ימכרנו עתה שוב לא ימכרנו יפה פעם אחרת ויפסיד מן הקרן אבל אם לא יפסיד מן הקרן אלא שלא ירויח כ"כ אין זה חשוב דבר האבד וכ"ש לקנות סחורה שמא תהיה יותר ביוקר אחר המועד וכו':

מר הבונה כתב מאמר זה עם מה שפירשו התוס' משו דבר שאבד להודיע הדר כבוד חולו של מועד כי רבים מקילין בו לעשות סחורה וקורין בכל מה שלא ירויחו דבר האבד ועל הש"ח הדורשים לרבים ראוי להוכיח ולהודיע זה ובבר פירשו המבזה את המועדות על חולו של מועד ועוד מעובדא דרבינא נלמד כי אין מעצור לה' מלתת שכר טוב ליראיו הנמנעים מלעשות דבר נגד כבוד שמו גם אם יהיה בספק נזק ולשלם להם ריוח תשלומי כפל:

דף יא **אמר** רב אמר לי אדא ציידא כוורא סמוך למסרחיה מעלי ואמר רב א"ל אדא ציידא כוורא טוויה באחוה אסוקי באבוה ומיכלי בבריה אשתי עליה אבוה ואמר רב אמר לי אדא ציידא כוורא תחלי וחלבי ליטעון גופא ולא ליטעון פוריא ואמר רב אמר לי אדא ציידא כוורא תחלי וחלבא מיא ולא שיכרא ולא חמרא:

[**סמוך למסרחי' מעלי.** כלומר יפה הוא לאחר זמן שנצוד יותר מההוא שעתא דניצוד]: **טוויה באחוה.** במלח שהמלח נברא מן המים כדגים: **אסוקי באבוה.** לאחר שצלאו נותנו במים לצון: **אכליה בבריה.** מטילין אותו בציר היוצא מן הדגים ואוכלים אותו: **אשתי עליה אבוה.** שותין עליו מים שהדגים נבראו מן המים: **תחלי.** שחלים: **ליטעון גופא.** כלו' לאחר אכילתו מהלך הרבה קודם שישן: **ולא ליטעון פוריא.** לא ישן לאלתר אחריהם: **מיא ולא שיכרא.** מוטב לשתות אחריהם מים ולא שכר:

תוספות כוורא סמוך למיסרחיה מעלי. ובזמן הזה חוששין סכנה לאכול סמוך לסרחון וגם משתיא עליה אבוה דאמר בסמוך דמעלי ושמא נשתנו כמו הרפואות שבגמרא שאינם טובות בזמן הזה או שמא נהרות דבבל מעלי לו טפי וי"מ דכוורא לאו בכל דגים מיירי ושם דג שמו כוורא ומשונה בדברים אלו משאר דגים כדאמרינן פרק כל הבשר אסר לן גירותא שרי לן לישנא דכוורא ואין נראה שיהא בכל הלשונות של דגים טעם אחד:

מהרש"א כוורא טויה באחוה אסוקי באבוה מיכליה בבריה כו'. כינו את המלח באח והמים באב והציר בבריה דר"ל דכל הני מיניה הוא וכל במיניה הוא יותר טוב וה"נ אמרי' פ' הספינה כוורא מליחא מעלי בשרא מליחא לא מעלי משום דלאו מיניה הוא:

ואלו מגלחין פרק שלישי

יד ע״ב **תניא** רבי עקיבא אומר מנין לסנהדרין (שראו באחד שהרג את הנפש) [שהרגו את הנפש] שאין
ויקרא יט טועמין כל אותו היום ת״ל °לא תאכלו על הדם (אלא
טו לעיוני בדיניה הכי נמי וכו'): *מנודה שמת בית דין סוקלין את ארונו רבי יהודה אומר לא שיעמידו עליו גל אבנים כגלו של עכן אלא ב״ד שולחין ומניחין אבן גדולה על ארונו ללמדך שכל המתנדה ומת בנדויו ב״ד סוקלין את ארונו:

(מנודה שמת וכו'. קיפא דברייתא היא): כגלו של עכן. דכתיב ויקימו עליו גל אבנים גדול:

אמר הבונה הטיבו אשר דברו והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שיש ליזהר בגחלת עונש החכמים אף בזמן שלא תכוה שא״א לך להרגיש כוייה שהיא אחר המות. וזה היה סימן סקילת ארון המנודה להראות שכיון שמת בנזיפת חכמים עדיין לא יצא מידי עונשם:

שם דברים ד **מצורע** מהו בד״ת ת״ש °והודעתם לבניך ולבני בניך (וסמיך ליה) יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מה להלן ביראה ובאימה ברתת ובזיעה (אף כאן ביראה ובאימה ברתת ובזיעה) מכאן אמרו הזבין (והזבות) והמצורעים ובועלי נדות מותרין לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים (ובמשנה) [ולשנות במדרש] ובגמרא ובהלכות ובאגדות ובעלי קריין אסורין ש״מ. [אבל חייב
ע״ב בכפית המטה דתני בר קפרא *דמות דיוקני נתתי בהם ובעונותיהם הפכתיה כפו מטותיהן עליי]:

זבין ומצורעין. ברתת ובזיע הם עומדין שלבם דואג עליהם: ובועלי נדות. נמי אע״פ שמתוך קלות ראש בעלו את הנדה אחר כך דואגין מפני החטא): בעלי קריין אסורין. לפי שבא להם מתוך שמחה וקלות ראש (הוא דרואין קרי ואם שמש מטתו נמי לאו ברתת קאי דשמחה היא לו) [וליכא אימה: דמות דיוקני. בצלם אלהים עשה את האדם]:

מהרש״א דמות דיוקני נתתי בהם כו'. עיין פרש״י והיינו דמות דיוקני צלם וצורה של אחר כל אדם-אבל לור׳ וצלם של אדה״ר דיוקני גופיה מקרי כדאמרי׳ בפ׳ ח״ה בדמות דיוקני תסתכל בדיוקני עצמה אל תסתכל כו׳ ושם מפורש ואמר ובעונותיהם הפכתי׳ כי בנטילת הנשמה נהפך דמותו וצלמו וע״ש זה אמר הכתוב כי קללת אלהים תלוי שנהפך דמות דיוקנו של מעלה ויש רשעים שגם נשמתן ורוחם נתהפך לבהמה ע״י גלגול כמ״ש בזה בעלי המקובלים:

טז **אמר** רבא מנ״ל ד(קבעינן דוכתא ו) משדרינן שלוחא דב״ד ומזמינן ליה לדינא דכתיב °וישלח משה
במדבר טז לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ומנ״ל דמזמינן לדינא
שם דכתיב °ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך (היו לפני ה'). לקמי' גברא רבה מדכתיב היו לפני ה' את ופלניא דכתיב אתה והם ואהרן דקבעינן זימנא דכתיב מחר

זימנא בתר זימנא דכתיב °קראו שם פרעה מלך מצרים ירמיה מו שאון העביר המועד ומנ״ל דאי מתפקר בשלוחא דב״ד ואתי ואמר לא מיתחזי כלישנא בישא דכתיב °העיני במדבר טז האנשים ההם תנקר. ומנ״ל דמשמתינן דכתיב °אורו שופטים ה מרוז דהכי סברא דגברא פלניא דכתיב אמר מלאך ה' ומנ״ל דמחרמינן דכתיב אורו ארור. דאכיל ושתי בהדיה וקאי בד' אמות דידיה דכתיב יושביה ומנ״ל דפרטינן חטאיה בציבורא דכתיב °כי לא באו לעזרת ה'. ואמר שם עולא בד' מאה שיפורי שמתיה ברק למרוז איכא דאמרי גברא רבה הוה וא״ד כוכבא הוה שנאמר מן שמים נלחמו הכוכבים ומנ״ל דמפקרינן נכסיה דכתיב °וכל עזרא י אשר לא יבא וגומר בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה ומנ״ל דנצינן ולייטינן ומחינן ותלשינן שיער ומשבעינן דכתיב °ואריב עמם נחמיה יג ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם ומנ״ל דהוה כפתינן ואסרינן ועבדינן הרדפה דכתיב °הן למות עזרא ז הן לשרושי הן לענוש נכסין ולאסורין [מאי לשרושי אמר אבא מרי וכו' אמר רב יהודה הרדפה מאי הרדפה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מנדין לאלתר ושונין לאחר ל' ומחרימין לאחר ששים. ר״ש בר רבי ובר קפרא הוו יתבי וקא גרסי קשיא להו שמעתא א״ל ר״ש לבר קפרא דבר זה צריך רבי א״ל בר קפרא לר״ש ומה רבי אומר בדבר זה אזל א״ל לאבוה איקפד אתא בר קפרא לאתחזויי ליה א״ל בר קפרא איני מכירך מעולם ידע דנקט מלתא בדעתיה נחג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין]:

ומזמינן ליה לדינא. לבע״ד: זימנא בתר זימנא. דאי לא אתי ההוא זימנא קבעינן ליה זימנא אחריתי: קראו שם. שמתא כלומר שנותא לפרעה שהעביר המועד כלומר שהעביר אותו מועד ששמו אחר מועד ראשון: דאי מתפקר בשליחא. דרבנן כלומר שחירף שליח ב״ד ושליח אמר חירפני: העיני האנשים ההם תנקר. אי לאו דשליח א״ל למשה משה לא הוה ידע: הכי סברא דגברא פלניא. דעת פלוני שבא לנדות את פלוני שצריך לנדותו משמו של אותו חכם: אמר מלאך ה'. ברק אמר לשמו שהוא שלוחו של מקום: מהרמינן. באורו: דפרטינן חטאיה. דאמרינן לאנשי עירו משום הכי והכי משמתינן ליה: כוכבא הוה. מזליה דסיסרא: דמפקרינן לנכסיה. דמאן דלא לייתו להו לרבנן: יחרם כל רכושו. דהפקר ב״ד הפקר ומהכא נפקא לן בכל דוכתין: ואריב עמם ואקללם. לאותם שהושיבו נשים נכריות: דכפתינן. ידיו ורגליו: ואסרינן ליה. שקושרין אותו על העמוד להלקותו: הרדפה. קא מפרש לרודפו מיד דכיון דלא ליית דינא מנדין אותו: ושונין. מנדין אותו פעם אחרת: מה רבי אומר בדבר זה. אין רבי בעולם היודע דבר זה: א״ל לאבוה. לפי תומו ולא משום לישנא בישא: לאתחזויי ליה. לבקר את רבי שהיה חולה שקבל פניו

עיון יעקב

לא מתחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר. פירש״י אי לאו דא״ל שלוחו היאך ידע משה מקשים העולם דלמא הקב״ה א״ל כן אח״כ שיכתבו בתורה ותו הא איתא בירושלמי מוסר לומר לה״ר על בעלי מחלוקת וי״ל מ״ש קרח כן להשליח ולאי ידע שיש איסור לחזור למשה לא הוי א״ל שהוא ודאי לא החזיק עצמו לבעל המחלוקת ורשע וק״ל ועיין בחידושינו דנדרים דף ס״ד: א״ל בר קפרא איני מכירך מעולם. עיין פירש״י ומהרש״א ויותר נ״ל שהוא ע״ד דאי׳ ברות בי יהי מכירך ברוך פירש״י שם מי שנשא לך פנים ללקט בשדה וזה שאמר איני מכירך לישא לך פנים מעולם מזה ידע דנקט מלתא בדעתיה שלא לישא לו פנים והוא בנזיפה אצלו:

עליו יסורין: א"ל בר קפרא איני מבירך. רצה לו שאינו רוצה לראותו:

אמר הבונה אלקים נצב בעדת אל ומכל אלה הורונו שכל סדר המשפט וכח בית דין למדוהו מן התורה ולא נטלו עטרה לעצמם כי אם על פי התורה ככל אשר יורו:

מהרש"א מנלן דקבעינן דוכתא ומשדרינן שלוחא דבי דינא ומזמינן ליה כו'. בראש ל"ג הכא ומזמינן ליה לדינא דלקמן ילפי' ליה מאידך קרא דכתיב ויאמר משה אל קרח גו' ואפשר לקיים גירסת גמרא שלנו דמהאי קרא קמא ודאי נמי משמע הזמנה אלא דמשמע מיניה נמי שידור שליחות וקביעות דוכתא נמי משמע מיניה מסיפא דקרא שאמרו לא נעלה דהיינו לא נעלה לתרע בית דינך שקבעת לך מקום ב"ד דמצינו בו לשון עלייה ועלתה יבמתו השערה: לא מתהזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר גו'. לפי פשוטו שעל עצמם אמרו כן ותולה קללתו בחבירו כפרש"י בחומש לא משמע מיניה אפקרותא ולא לישנא בישא והר"ן פירש העיני האנשים אומה קאמר אלא שכינה הכתוב וכתיב ויחר למשה משמע דא"ל עכ"ל ור"ל שקללו את משה בניקור העין והכתוב כינה לכתוב האנשים ההם כאלו על אחרים אמרו: וא"ד כוכבא הוה כו'. פרש"י מזלא דשירא עכ"ל אולי שמצא כן במדרש וקאמר שהיה לו לבא לעזרת ה' גו' ע"פ מ"ש שהמלאך רע בע"כ יענה אמן: מאי הרדפה כו' מנדין אותו כו'. והוא ל' רדיפה שרודפין אותו עד חרמה עד שליית דין ובערוך הביא בערך הרדף ואפשר שמפרש ליה מלשון הרדופני שהוא אילן שגדל עליו דבר מר והיינו שכותבין עליו מרירות עד שליית דין ועיין בר"ן: א"ל בר קפרא איני מבירך כו'. פרש"י רצה לו שאינו רוצה לראותו עכ"ל ואין זה משמעו וי"ל דה"ק שאתה אומר ומה רבי אומר בדבר זה שילך אתה מגיד אותי בכך והרי אני איני מבירך:

ה. שם שה"ש ז שם ע"ב **פעם** אחת גזר רבי שלא ישנו [ל] תלמידים בשוק מאי דרש °חמוקי ירכיך מה ירך בסתר *אף ד"ת בסתר יצא רבי חייא ושנה לשני בני אחיו בשוק לרב ולרבה בר בר חנה שמע רבי איקפד אתא רבי חייא לאיתחזויי ליה א"ל עייא ראה מי קורא לך מבחוץ ידע דנקיט מילתא בדעתיה נהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין ביום תלתין שלח ליה תא הדר שלח ליה לא תיתי מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר מעיקרא סבר מקצת היום ככולו ולבסוף סבר לא אמרינן מקצת היום ככולו [לסוף] אתא א"ל מ"ט אתית א"ל דשלח לי מר דליתי והא שלחי לך דלא תיתי זה ראיתי וזה לא ראיתי קרי עליה °ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. (משלי טז) א"ל מ"ט עבדת הכי א"ל דכתיב °חכמות בחוץ תרונה (שם א) א"ל אם קרית לא שנית ואם שנית לא שלשת ואם שלשת לא פירשו לך חכמים חכמות בחוץ תרונה כדרבא דאמר רבא כל העוסק בתורה מבפנים תורתו מכרזת עליו (בפרהסיא) [מבחוץ] והכתיב °לא מראש בסתר דברתי (ישעיה מח) ההוא ביומי דכלה. ור' חייא האי חמוקי ירכיך מאי עביד לה מוקי לה בצדקה ובג"ח: [שמואל ומר עוקבא כי הוו יתבי גרסי שמעתא הוה יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל ברחוק ד"א כי הוו יתבי בדינא הוה יתיב שמואל קמיה דמר עוקבא ברחוק ד"א והוו חייקי ליה דוכתא למר עוקבא בציפתא ויתיב עילויה כי היכי דלישתמען מיליה]:

הג"ה דסמ"ל ההוא בתחלת מתן תורה כתיב רש"א

[חמוקי ירכיך. כמו חומק עבר [שיר ה']: אף ד"ת בסתר. דכתי' בסופיה דקרא מעשה ידי אמן התורה מעשה ידי אומנתו של הקב"ה: [רב בר אחוה דרבי חייא דהוא בר אחתי' ורבה בר בר חנה בר אחוה דרבי חייא דלאו בר אחתיה כדאמרינן בסנהדרין (דף ה')]: עייא. כך כינה שמו של רבי חייא לשון גנאי (וכן במקרא האמנון אחיך): ראה מי קורא לך. כלומר לא מכאן: תא. בא אלי והדר שלח ליה לא תיתי: וזה. שליח שני לא ראיתי: ברצות ה' דרכי איש. (שלא ראה השליח ששלח לו רבי בשנייה דאי הוה חזי לא אתי): גם אויביו ישלים אתו. כי הוא על כרחו בא: מ"ט עבדת הכי. דשנית בשוק: (לא שנית. הפסוק פעם שנייה: בחוץ תרונה. תורה עצמה מרננת: לא מראש בסתר דברתי. בשעת מתן תורה אלמא תורה נשנית בחוץ): ביומא דכלה. דשתא שהכל מצויין שם: מוקים לה בצדקה. דמיבעיא למעבד בסתר: [חייקי לי' דוכתא. מגביהין לו מקום כשיושב בדין: כי היכי דלישתמען מיליה. דמואל רביה בתורה]:

שני לא ראה שלא הלך כדרכו של ראשון לכך לא פגעו רש"א

מהרש"א מה ירך בסתר אף ד"ת כו'. לשון חמוקי פי' רשוהו מלשון סתר ודימה התורה לסתרו של ירך שהיא תמיד מכוסה: עייא מי קורא לך בחוץ כו'. פרש"י עייא כך כינה שמו של ר' חייא לשון גנאי כו' עכ"ל ונראה דהיינו לשון גנאי לפי שר' חייא היה מגמגם בלשונו שהיה אומר ה' במקום ח' כדאמרינן במגילה שא"ל רבי כשאתה מגיע אצל וחכיתי לה' לא נמצא אתה מחרף וה"נ היה מגמגם בע' כדאמרינן שם שקורין לא' ע' לפי שאלו אותיות הם קרובים בלשון מאותיות אחה"ע ובדרך לגלוג היה קורא אותו עייא במקום חייא כפי גמגום לשונו אומר לו מי קורא לך בחוץ רצה לו שהיה לומד בחוץ וכמ"ש לקמן חכמות בחוץ תרונה: נהג נזיפותיה בנפשיה תלתין יומין כו'. ומוקי לה בנזיפה דנשיא ויש לדקדק דאכתי תקשי כי נזיפותיה דנשיא הוי טפי מנזיפותיה דהקב"ה דכתיב הלא תכלם שבעת ימים כדמייתי מיניה לעיל דאין נזיפה פחות מז' ימים ומיניה נמי נילף דאין נזיפה יותר מז' ימים ויש לתרץ דלכך קאמר בברייתא אע"פ שאין ראיה לדבר זכר כו' דראיה גמורה אינה דז' דהתם אינה אלא משום צרעת שהיה לה וה"ק קרא ואביה ירק גו' הלא תכלם שבעת ימים משום נזיפה ולא גרע צרעת דידה ועי"ל דהתם משום שלא יתעכבו ישראל עוד בשבילה כדכתיב והעם לא נסע עד גו': אם קרית כו'. הני ג' לשונות כמשמעה מקרא משנה ותלמוד וכמאמרם ישלש אדם שנותיו במקרא במשנה ובתלמוד ואמר אם שלשת לא פירשו לך היינו שלא שמשת ת"ח כי הצורך שיפרשו לך חכמות בחוץ גו' כדרבא כו' שתורתו מכרזת עליו מבחוץ כו' וכן יתפרסם כל הענין ברחובות תתן קולה גו' שמכרזת עליו ברחובות ובפתחי שערים גו' שיהיה שמו נודע בשערים בשם הגדולים: בצדקה ובג"ח. דכתיב בריש' דקרא מה יפו גו' בת נדיב דהיינו נודבי צדקה ועושים ג"ח: והוו חייקי ליה למר עוקבא בציפתא כו'

עיון יעקב

מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר. ומ"מ צריך ללמוד בקול כמו ואיבריו רק שלא ילמוד בשוק וכדאיתא בעירובין דף נ"ד גם ברוריה דבעטה באההוא דגרס בלחישה שהוא קשה לשכחה ואפשר דרבי לא חשש לזה שהוא עשה תקנה לשכחה שכתב תורה שבע"פ וסדר המשניות לפי שראה מגברת השכחה בגלות וראה עת לעשות לה' הפרו תורתך וע"ש בעירובין בקידושינו גם בסוכה דף מ"ט בחידושינו שם:

כו'. לראה דר"ל גם שבדיכא היה שמואל יושב לפני מר, עוקבא לפי שהיה הוא כשיא מ"מ כהג מר עוקבא ענוה בעלמו כגד שמואל והוי סייקי ליה מקום בכמיכות ע"ג ליפתא דהייכו מקללת שבכל זה דרך שפלות עשה לגבי שמואל:

הרי"ף ור' חייא מוקי לה בלדקה וכו'. וקי' דהא דמוקמינן אגן קרא בהתורה היא מפני דכתיב במיפים דקרא מעשה ידי אמן שהתורה מעשה אומנתו של הקב"ה כמו שפירש"י ז"ל לעיל והשתא דמוקי לה בלדקה לא אתי שפיר מעשה ידי אמן ושמא מדרים נמי בלדקה לפי שהלדקה זג"ח עשה הקב"ה עם אדם וחוה והם מעשה ידי אמן; זה הקב"ה אבל רש"י פי' מוקי לה בלדקה דניבעי למעבד בסתר והכונה לומר דלא לריך לדרוש השתא מעשה ידי אומן אלא ממשמעות נפקא שלדקה הוא בסתר כמו חיכך כדכתיב מתן בסתר וגומר:

שם [**היא**] אתתא דהות יתבה בשבילה הות פשטה כרעא וקא מניפה דושלאי והוה חליף ואזיל צורבא מרבנן ולא איכנעא מקמיה אמר כמה חציפה האי איתתא אתאי לקמיה דר"נ א"ל מי שמעת שמתא מפומיה א"ל לא א"ל זילי נהיגי נזיפותא חד יומא בנפשך:

[מי שמעת שמתא מפומיה. אי שמית לך]:

מהרש"א וקא מניפה הושלאי כו'. דהיינו שעורים קלופים והיתה מניפה קליפתן מתוכן:

אמר הבונה מניפא הושלאי פירות. בנפה מנפה שעורים בלי קליפה:

ו שם ע"ב ב [**רב**] זוטרא בר טוביה הוה קא פסיק סידרא קמיה דרב יהודה כי מטא להאי פסוקא °ואלה דברי דוד האחרונים א"ל אחרונים מכלל דאיכא ראשונים ראשונים מאי ניהו שתיק ולא אמר ליה ולא מידי הדר אמר ליה אחרונים מכלל דאיכא ראשונים ראשוני' מאי ניהו א"ל מאי דעתך כל דלא ידע פירושא דהאי קרא לאו גברא רבה הוא ידע דנקט מילתא בדעתיה נהג נזיפותא בנפשיה חד יומא (ובמאי דרמי עליה) [ודאתאן עלה] מיהא אחרונים מכלל דאיכא ראשונים מאי ניהו דכתיב °וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת שם כב וגומר א"ל הקב"ה לדוד דוד שירה אתה אומר לפני על מפלתו של שאול (חייך) אלמלי אתה שאול והוא דוד אבדתי במה דוד מפניו והיינו דכתיב °שגיון לדוד אשר תהלים ז שר לה' על דברי כוש בן ימיני וכי כוש שמו והלא שאול שמו ולמה נקרא שמו כוש לומר לך מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו כיוצא בדבר אתה אומר °על אודות האשה הכושית וכי כושית שמה במדבר יב והלא צפורה שמה ולמה נקרא שמה כושית לומר לך מה כושי משונה בעורו אף צפורה משונה במעשיה (הטובים ובמראה מכל הנשים) כיוצא בדבר אתה אומר °וישמע עבד מלך הכושי וכי כושי שמו והלא ירמיה צדקיה שמו ולמה נקרא שמו כושי לומר לך מה כושי משונה בעורו אף צדקיה משונה במעשיו כיוצא בדבר אתה אומר °הלא כבני כושים אתם לי [בני ישראל] וכי עמוס ט כושים שמן והלא ישראל שמן ולמה נקרא שמן כושים לומר לך מה כושים משונה בעורן אף ישראל משונים במעשיהם מכל אומה ולשון:

פסיק סידרא. לומר פרשיות: אלה דברי דוד האחרונים מכלל דאיכא ראשונים. והא לא מלינו שאמר דוד דברי אלא בזה הפסוק בלבד ודברי הוא לשון כבואה: (הדר. בעא מיניה זימנא אחריתא דברי דוד היכן מלינו בדוד דברי: כל שלא ידע. דבר זה אבד חכמתו בתמיה): אלמלי אתה שאול וכו'. שמולדת במזלו של שאול: והוא דוד. נולד במזלך אבדתי כמה שאול מפניו שהוא לדיק ממנך. (א"כ שלא היה לו קופה של שרלים תלויה, מאחוריו כמו שהיתה תלויה לך ואין מעמידין פרנס וכו' הר"ן:) שגיון. שגגה היתה לו (וה"ק אלה דברי דוד האחרונים אלו היו עיקר אבל הראשונים אשר שר על שאול לא היה בהן ממש:) משונה במעשיו. (שכל דורו רשעים והוא) לדיק [גמור]:

תוספות פסיק סידרא קמיה דרי יהודה כך היה מנהגם לקרוא בכתובים כל שבת ושבת כדאיתא בפרק כל כתבי בנהרדעא פסקו סידרא בכתובי' אינו בתוספ' דכתובי במנחה בשבת: אחרונים מכלל דאיכא ראשונים. שלא נתפרשו נגמי' פ שמותם שנתפרשו חזיא להו דלא לריך לגלויי עלייהו אלא אתא למימר שחזר על הראשונות פ"א דברי דוד האחרונים מכלל דאיכא ראשונים שנאמרו בדבור ומסיק וידבר דוד את דברי השירה הזאת שנאמרו בדבור ויותר לא מלינו מזמורים לדוד בדבור ואתא למימר שחזר על הראשונות: אלמלי אתה שאול והוא דוד. שנולד במזל להאריך במלכות ובא לידך מחיית עמלק כמו שבא לידו: אף שאול משונה במעשיו. הכי איתא בספרי אף שאול משונה במעשיהו ובקומתו דכתיב ביה משכמו ומעלה וגו': אף לפורה משונה במעשיה ובמראיתה. שהיתה יפה מכל הנשים: אף לדקיה משונה מדורו. שהיו רשעים:

מהרש"א אלמלא אתה שאול והוא דוד כו'. עיין פרש"י והוא דחוק לתלות מלכות בית דוד במזל ועוד דהא אמרינן בסוף פ"ב דמסכת שבת אין מזל לישראל גם עיין על פי' הר"ן בזה שהוא דחוק ונראה לפרש ע"פ מ"ש ביומא כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה שאול באחת ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה לו וכו' ושם פירשנו ע"ד הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים והייכו דוד כתן לבו לשוב בתשובה וקבל עליו יסורין להודות על חטאיו ובקש סליחה ממנו יתברך ב"ה כמפורש בספר תהלים וכדלקמן שהקים עולה של תשובה ומן השמים סייעוהו משא"כ שאול שלא מלינו בו שביקש סליחה ולא ביקש לקבל יסורין על מעשה דאגג והשתא ה"ק הכא אילמלי אתה שאול שלא שב בכל לבו ולא סייעיה מריה

עיון יעקב

הדר א"ל אחרונים מכלל דאיכא ראשונים. באמת י"ל דלכך כפל קושייתו משום דיש שני קושיות חדא מה ניהו ראשונים ואף שיש לתרץ קושיא זו כפשוטו דראשונים הוא וידבר דוד לה' מ"מ קשה מ לורך לומר תיבת אחרונים להראות דאיכא ראשונים הא אילו היה אומר כפשוטו ואלה דברי דוד ידענא דכל מקום שנאמר ואלה מוסיף על הראשונים אלא ודאי דבא ללמוד לימוד אחר לזה מקשה שפיר מה ניהו ראשונים לכך מתרץ שני הקושיות יחד קושיא ראשונה מתרץ כפשוטו דראשונים הוא וידבר דוד והא דכתיב אחרונים היינו לפי שחטא דוד על שאול שאמר שירה על שאול ובשירה אחרונה כמחל על אותו עון וכ"ה במדרש שוחר טוב תהלים י"ח וז"ל האחרוני' ואלו הן הראשונים אלא מלמד שמחל לו הקב"ה לשעבר עכ"ל: **אלמלא** אתה שאול והוא דוד. לפי שאול הי' רק משפט בנימין והמלוכ' היתה רק לפי שעה בדרך שאלה בעלמא לכך לא נפיש זכותי' משא"כ דוד שהיתה המלוכ' ירושה לו ממלכות יהודה ונפיש זכותיה לכך אי הוה להיכך אבדתי כמה דוד מפניו כיון שהי' חסיד והי' מבית יהודה: וכי כושית שמה והלא צפורה שמה. עיין בפי' הרשב"ם בחומש שפי' על אשת כושית ממש] שלקח בברחו ממצרים אז לקח אשת מלך כוש והשיאוהו שבא עליה וממש אך לפ"ז עדיין הדבר צריך ביאור לפי דבריו היאך שייך לומר מה שאמרו מרים ואהרן גם בנו דבר ה' גם מה השיב הקב"ה לא כן עבדי משה. דאמתי דרך דרש דבאמת עיקר דבורם היה בשביל שפירש מן האשה אף שהוא למד ק"ו על זה אמרו הלא גם בנו דבר ה' ומ"מ לא פרשנו מן האשה אלא בודאי שהקב"ה לוה אותך לפירוש מן האשה מטעם דאמרינן בפ"ק דסוטה הנותן עיניו במה שאינו שלו גם מה שבידו ניטל הימנה וסוטה אסורה לבעלה בשביל שנתנה עיניה במה שאינה שלה גם מה שבידה ניטל הימנה לכך גם הם סברו שמטעם זה נלטוה משה לפרוש מן האשה יותר מהם לפי שנתן עיניו באשת מלך כוש מה שאינו שלו לכך קאמר קרא על אודות אשה כושית אשר לקח. ומשיב השיב הקב"ה לא כן עבדי משה פי' אל פה אדבר בו לכך ראוי לו יותר לפרוש מן האשה ואפשר שזה היה כוונת קרא שחשדו באשת איש לכך מה שבידו ניטל הימנו ובלעות לפרוש מן האשה כי הוא סבר בדעתו שכל אפי' שוין כי כל העדה כולם קדושים ולכך נענש ועיין לקמן דף י"ח מה שכתבתי שם:

מריה והוא חד שהיה מקבל עליו לשוב בתשובה וסייעיה מריה אבדתי כמה דוד ונפניו שהוא לדיק מתוך שהוא בחחת ואתה בשתים והו"ק: ובי כוש שמו כו'. משמע ליה בפשיטות דקאי אשאול דלא מליכו בכל ענייני דוד שום מעשה שהיה לו עם כוש אבל מליכו רוב עניניו עם שאול שהיה בן ימיני וקאמר מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו. דבן מליכו דמדמי' המעשים לעורו של כושי כמ"ש היהפוך כושי עורו גומר גם אתם תוכלו להטיב. גו' ר"ל דשאר לבעים אפשר להשתנות משא"כ לבע השחור של עור הכושי שהוא בתולדתו כך ולא משתנה: והלא צפורה שמה כו'. הכי משמע ליה דלאו אשה אחרת היא מדכתיב האשה הכושית בה' הידיעה דמשמע האשה הנזכרת כבר והיא לפורה שנזכרת כבר שהיתה אשתו של משה וכן גבי עבד מלך הכושי בה' הידיעה דקאי אמלך שנזכר לפניו שהוא לדקיהו שהיה אז מלך ולא קאי אעבד הנזכר לפני פניו ובמדרש דקאמר דקאי הכושי אעבד והוא ברוך בן נריה ולא יתיישב לפי זה הה' הידיעה דהכושי וקרא' כושית גבי דבור מרים ואהרן כלומ' שהיתה כושית משונה במעשיה הטובים ומשה היה פורש ממנה ויאמרו הרק אך במשה גו' וכן עבד מלך הכושי שדימה את לדקיהו באותו מעשה הטוב שהליל את ירמיהו מן הבור לכושי המשונה בעורו וכן הלא כבני כושיים אתם גו' לגבי שאר עובדי כוכבים שזכר שם ופלשתים מכפתור וארם מקיר קרא את ישראל כושים שהן משונים במעשיהם הטובים משאר עובדי כוכבים כמו שהכושי משונה בעורו משאר כל אדם:

הרי"ף ואלה דברי דוד האחרונים וגו'. וקשה דכיון דכתיב קודם וידבר דוד את דברי השירה מאי קשיא ליה שנעלם ממנו התירון עד לבסוף דאמר ראשונים מאי היא וידבר דוד ומעיקרא מאי סבר וע"ק מ"ש אמר לו הקב"ה לדוד שירה אתה אומר דאין זה מקום דרשת הכתוב. וכיון שכל עלמו בא כאן לדרוש ראשונים מאי נינהו הי"ל ראשונים וידבר דוד גומר ובמדרש הפסוק היה לו להביא האי דאמר הקב"ה לדוד שירה אתה אומר וכו'. וכ"ל דעיקר הקושיא היא למה הולרך לומר האחרונים כיון דנאמרו קודם דברי השירה מספיק היה לומר ואלה דברי דוד ולא ידענא שהם אחרונים ומדאלטריך לומר אחרונים מכלל דאיכא ראשונים מלבד דברי השירה שדיבר דוד ומשני לעולם ראשונים הם וידבר דוד דברי השירה וגו' ומאי אילטריך לומר הכא אחרונים לזה הביא מה שאמר הקב"ה לדוד שירה אתה אומר על מפלתו של שאול וכשבא להשיב דוד על דבריו של הקב"ה אשר הוכיחו אמר ואלה דברי דוד האחרונים לדברי תוכחתו של הקב"ה נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה כלומר אתה אומר לי שאול גדול ממני אבל בדבר הזה אני גדול יותר ממנו בענין התשובה שהקמתי עולה' ונתתי דרך לשבים ואילו דבריו של דוד היו אחרונים להשיב על תוכחתו של הקב"ה ומה הם נאם דוד בן ישי ונאם הגבר שהקים עולה של תשובה ובזה יפה כחי מכחו של שאול: שירה אתה אומר על מפלתו של שאול וכו'. תימא הדוד לא אמר שירה על מפלתו של שאול אלא על שהצילו הקב"ה מכף שאול ועל הצלת עצמו אמר שירה וא"ל דהא בהא תליא שאילו לא נפל שאול לא ניצול דוד מכף שאול אבל מ"מ קשה כי היה אפשר שלא ירדוף שאול עוד אחרי דוד וניצול דוד מכף שאול ולא יפול שאול בחרב. ונראה עם ביאור הכתוב שאמר שגיון לדוד אשר שר לה' דמשמע ליה קאמר לעיל יבושו ויבהלו מאוד כל אויבי ודרשו חז"ל שגיון לדוד טעה בזה לקרות לשאול אויבי לומר שירה עליו פירוש הכתוב שאמר יבושו ויבהלו כל אויבי ויש בכלל אויבי שאול וכ"ת דילמא לא אמר יבושו אויבי על שאול כי אם על שאר אויבים שהיו לו לז"א יש ראיה שכיון על שאול שראינו אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני ומתוך השירה שאמר על מפלתו אתה יודע שמ"ש יבושו אויבי הוא על שאול בכלל וע"ל שכיון שדוד לא ניצול מכף שאול אלא מגד המזל שאילו היה מזלו של שאול כמו מזלו של דוד איבד הקב"ה כמה דוד מפניו וכיון שכן היאך שר חד לה' אשר הצילו מכף שאול והלא לא הצילו הקב"ה כי אדרבה הקב"ה חפץ לאבד כמה דוד מפני שאול מגד חסידותו של שאול וכיון שלא הי' פעל כל זאת אלא המזל פעל ועשה א"כ אין השירה לה' אלא על מפלתו של שאול שנראה במזל שפל כי ממנו היתה מפלתו והיינו דכתיב שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש מאי על דברי הילי"ל אשר שר לה' על כוש בן ימיני אלא ה"ק על דברי שהוא הנהגת מזלו של כוש בן ימיני שהוא מזל שפל ואפל וממנו היתה מפלתו שהוא שגיון לדוד כיון ששאול מעשיו טובים ומשתנים לטובים מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר (יוחנן) [יונתן] מ"ד °נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה אמר °אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים מאי קאמר א"ר אבהו ה"ק אמר (דוד) אלהי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה (לישנא אחרינא צור ישראל אני מי מושל באדם צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה):

שהקים עולה של תשובה. שהוא שב תחלה ונתן דרך לשבים כדאמרינן בפ"ק דעבודה זרה לא היה דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראוים לאותו מעשה אלא אם חטאו וכו': (עולה לי' תועלת (תועלת לתשובת יחיד דלא כפיה זכותיה וכדאיתא בעבודה זרה גבי דוד וישראל ולציבה ע"ש הרי"ף): אמר דוד אלהי ישראל לי דבר. דברים הללו): צור ישראל. ומושל באדם אני ומי מושל בי לדיק (מושל ביראת אלהים גזרה שגזר אני הקב"ה שהוא מושל על בני אדם לדיק) מושל בי ומבטלה: (וכפרש"י בשמואל ע"ש וסיפיה דקרא יראת אלהים וי"ל דהכי פי' ומי מושל בי לדיק ע"י יראת אלהים ע"ד מ"ש הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ש הגזרה איכה בידי שמים שהלדיק מושל בי מהרש"א):

°אלה שמות הגבורי' אשר לדוד יושב בשבת תחכמוני ראש השלישי הוא עדינו העצני על שמונה מאות חלל בפעם אחת מאי קאמר אמר ר' אבהו ה"ק ואלה שמות *גבוריו של דוד יושב בשבת בשעה שהיה יושב בישיבה לא היה יושב ע"ג כרים ולא ע"ג כסתות אלא על גבי קרקע דכל כמה דהוה קיים [רביה] עירא היאירי הוה מתני להו לרבנן ע"ג כרים וכסתות כי נח נפשיה דעירא היאירי הוה מתני דוד להו לרבנן על גבי קרקע אמרי ליה ליתיב מר אכרים ואכסתות לא קביל עליה. תחכמוני. [אמר רב] א"ל הקב"ה הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה. ראש השלישי [תהא] ראש לשלשה אבות. הוא עדינו העצני בשעה שהיה עוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת העצני בשעה שיוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ. על שמנה מאות חלל בפעם אחת שהיה זורק חץ ומפיל ח' מאות חלל

עין יעקב

ה"ה מעדן עצמו כתולעת. כלומר התולע רחמם בקרקע ומונח עצמו על כל לי עשר מאכלו שמולא כן דוד יושב על הקרקע ומונח עלמו נגד לר נצמד עני שקטן ממנו כודשינן ולא הוא שקטן שהקטין עלמו אבל מי שקטן ממנו נלמד מכל:

חלל בפעם אחת והיה מתאנח על מאתים דכתיב °איכה ירדוף אחד אלף יצתה בת קול ואמרה לו °רק בדבר אוריה החתי:

(מאי קאמר. אלו בשבת תחכמוני שמות גבורים נינהו: בשבת. ישיבה נמוכה במשמע): [עירא היאירי. הוה מתני לדוד על גבי כרים וכסתות ודוד הוה מתני לרבנן על גבי קרקע]: תהא ראש לשלשת האבות. [שהוא הולך לפניהם] לעה"ב (שכולם חיים וכהיב ועבדי דוד מלך עליהם): מעדן. כופף ידיו ורגליו ויושב לארץ כמו התקשר ומעדנות כימה: (מתאנה על מאתים. שחסרים מן האלף דכתיב גבי נכרים איכה ירדוף אחד אלף דבזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום ירדוף אחד מן הנכרים אלף מישראל ושנים מהם יניסו רבבה ועל זה היה דוד מתאנח מפני מה בנכרים כתיב ירדוף אחד אלף אע"פ שאינם עושין רצונו של מקום ובישראל בזמן שעושין רצונו של מקום כאמר בהם ורדפו מכם חמשה מאה וגו'. ופשטיה דקרא הכי דכתיב לעיל מיניה אמרתי אפאיהם אמר הקב"ה אכלה אותם באפי ומאותי ואשביתה מאנוש זכרם אם לא מפני אויביהם שיאמרו ידינו רמה וכחנו עמדה לנו כי הנכרים גוי אובד עצות המה ויאמרו שהם השמידום בכחם אבל אם יבינו לאחריתם שיאמרו איכה ירדוף אחד מהם אלף מישראל אם לא כי צורם מכרם שלא יהיו טעונים עצרה לשמם אז ירדוף אחד מהם אלף מישראל): [בדבר אוריה החתי. נטלו לו מאתים]:

מהרש"א גבורותיו של דוד כו'. דלפי פשטי' דאלה שמות הגבורי' אשר היו לדוד מוקב אדלעיל דחשיב שמות אנשים הגבורי' אשר היו לדוד אין מקום לכאן יושב בשבת גו' וע"כ דרשו דכולי' קרא מוקב לדוד שהיה לו שם גבורה כשהיה יושב בישיבה כדרך הגבורים שלא היה יושב על כרים וכסתות כראוי למלך ואמר ליה הקב"ה אתה שהשפלת עצמך בשעה שעסקת בתורה כאילו איכך מלך תחכמוני תהא כמוני כו' כדלעיל שהלדיק מושל בי שאני גוזר גזירה כו' והייכו כמוני שאני מבטל בכל שאר הדברים גזירות מחשבות שאר אדם כך אתה תהיה מבטל גזרתי כדלעיל הלדיק מושל בי כו' ואמר שהוא ראש השלישי לג' אבות כו' כפרש"י ועוד אמרי' בפ' ע"פ בסעוד' דלעתיד דג' האבות ימנעו מלברך ודוד יאמר לי נאה לברך כו' ע"ש והייכו שהוא ראש לג' אבות שהגדול מברך. ואמר עדינו העצני כו': הוה מעדן עצמו כתולעת כו'. עי' פרש"י בספר שמואל עדינו כשהיה עוסק בתורה כורך ומקשר עצמו כתולעת כמו מעדנות כימה כו' ע"ש ובערוך פי' כשהיה עוסק בתורה היה מעדן עצמו עד שיתרכך בשרו כתולעת שתהא דעתו מיושבת עליו וכשהיה יוצא למלחמה היה מתקשה כעץ כל מדה עושה בשעת הצורך עכ"ל: שהיה זורק חץ כו'. בקרא לא הוזכר חץ אבל משמע ליה בפעם א' הייכו במכה אחת וזה א"א רק בחץ שהולך מרחוק מאיש לאיש עד ח' מאות איש שכיבשו חללים וז"ש חלל ל' יחיד כאילו ח' מאות איש הוו איש אח' ואמר שהיה מתאנח על מאתים דכתיב איכה ירדוף אחד אלף משמע ליה הכי איכה ירדוף אחד ומישראל אלף מן הנכרים ורש"י בחומש פירש בהפך איכה ירדוף אחד מן הנכרים אלף מישראל כשהן בגלות הוא ע"פ הספרי ואמר כאן דודאי זו הברכה דאחד מישראל ירדוף אלף מהנכרים ודאי נתקיים בימי דוד וא"כ מאי רבותיה דח' מאות חלל שהרי לא נתקיים בו איכה ירדוף אחד אלף וקאמר דודאי שהיה ראוי להתקיים בדוד וע"ז היה מתאנח ויצתה ב"ק רק בדבר אוריה וגו' שהחטא של הריגת אוריה במלחמה גרם לו שלא הרג עוד ב' מאות חלל במלחמה:

הרי"ף אלה הגבורים מאי קאמר וכו'. תימה מאי קשיא ליה דילמא הגבורים של דוד ממש קחשיב הא' היא עדינו העצני שהיה יושב בשבת תחכמוני יושב בישיבה ואחריו אלעזר וגו' ונראה דדייק דא"כ לא היה לו להזכיר תחלה יושב בשבת תחכמוני שהם פעולותיו וא"כ מזכיר שמו הוא: עדינו העצני הילי"ל ואלה הגבורים אשר לדוד עדינו העצני הוא היושב בשבת תחכמוני ראש השלישי וגו'. לכך דרשו שמות גבורותיו של דוד והם שהיה יושב על גבי קרקע ולא ע"ג כרים וכסתות והיה מתעדן ומקטין עצמו כשהיה עוסק בתורה ללמוד בפני מי שגדול ממנו ובשעה שיולא למלחמה מקשה עצמו כעץ וכו':

ההוא צורבא מרבנן דהוה סנו שומעניה אמר רב יהודה היכי נעביד נשמתיה צריכי ליה רבנן לא נשמתיה קא מיחלל שמיה דשמיא א"ל לרבה בר בר חנה מידי שמיע לך בהא א"ל הכי א"ר יוחנן מ"ד °כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו שמתיה רב יהודה לסוף איחליש רב יהודה אתו רבנן לשיולי ביה ואתא איהו בהדי רבנן כדחזייה רב יהודה אחיך א"ל לא מסתייה דשמתיה להההוא גברא אלא אחוכי נמי קא מחייך בי א"ל לאו בדידך חייכנא אלא דכי אזילנא לעלמא דאתי בדיחנא דעתאי דאפי' לגברא רבא כותך לא חניפי ליה נח נפשיה דרב יהודה אתא לבי מדרשא אמר להו שרו לי אמרו ליה גברא רבא דחשיבא כרב יהודה ליכא הכא דלישרי לך זיל לקמיה דר' יהודה נשיאה דלישרי לך אזיל לקמיה א"ל לרבי אמי פוק עיין ביה בדיניה אי מיבעי למשריה שרי ליה עיין רבי אמי בדיניה סבר למשרי ליה עמד רבי שמואל בר נחמני על רגליו ואמר מה שפחה של בית רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנדויה ג' שנים יהודה חברינו עאכ"ו א"ר זירא מאי דקמן דאתא ליה סבא האידנא לבי מדרשא דהא כמה שני לא אתא ליה ש"מ ל"מ מישרא ליה לא שרי ליה נפק כי קא בכי ואזיל אתיא זיבורא טרקיה אאמתיה ושכיב עיילוהו למערתא דחסידי ולא קבלוהו עיילוהו למערתא דדייני וקבלוהו מ"ט דעבד כר' אלעאי דתניא רבי אלעאי (הזקן) אומר אם רואה אדם שיצרו מתגבר

עין יעקב

והיה מתאנח על מאתים. בפי' עין יעקב בהכותב זה לשונו שחסרים מן האלף דכתיב גבי א"ה איכה ירדוף א' אלף בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום ועל זה היה דוד מתאנח שהם ירדפו א' אלף וכשישראל עושין רצונו של מקום כאמר בהם ורדפו מכם חמשה מאה עכ"ל. ודבריהם תמוהין לכאורה דלמה התאנח עכשיו על מאתים שלא הכה ולא התאנח כל"ז על המקרא. ומו קשיא לפי פי' זה למה התאנח דוד דהא כתבו תוס' בסוטה דף י"א הא דכתיב ורדפו מכם חמשה מאה הא מדה טובה מרובה ממדת פורענות וכמדת פורענות כתיב איכה ירדוף א' אלף והירץ דמ"מ מדה טובה מרובה דהכא כתיב ונפלו לפניכם לחרב הייכו הריגה ומדת פורענות הוא רק רדיפה בלא הריגה וא"כ למה התאנח דהל' שהרי הוא הרג שמנה מאות וכבר הרגיש שם מהרש"א בקושיא בזה ועי"ש בחדושינו שפירשתי בדרך הנכון ולק"מ ודברי הכותב ל"ע: סנו שומעני'. לפי פי' תוס' משמע שהוא אשור בזנות ובהרא"ש וטור י"ד סי' של"ד מבואר דה"ה אם מתעסק בספרי מינים ושותה במיני זמר או שחביריו מתביישין ממנו ושם שמים מתחלל על ידו ועיין לקמן במסכת חגיגה היאך למד ר"מ מאחר ע"ש: למערתא דדייני וקבלוהו מ"ט דעבד כרי' אילעי. מש"ה קבלוהו כן הוא הגרסא הנכונה דלגרסא הראשונה ה"ל להקשות מיד אמאי דלא קבלוהו חסידי מ"ט וק"ל ואף על גב דמיתה ממרקת מ"מ כיון שמת בנידוי וסוקלין את ארונו לא ה"ל לקבלוהו הדיינים אי לאו משום דעבד כרי' אילעי וק"ל. והרא"ש גרס מה סנו שומעניה דעבד כרי' אילעי:

מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתעטף שחורים ויעשה מה שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא (איני והתניא העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה ל"ק הא דמצי כייף ליה ליצריה הא דלא מצי כייף ליה ליצריה) שפחה של בית רבי מאי היא דאמתא דבי רבי חזיתיה להחוא גברא דקא מחי לבנו רבה אמרה ליהוי ההוא גברא
ויקרא יט בשמתא דקא עבר משום °ולפני עור לא תתן מכשול (דתנא דבי רבי ישמעאל) [דתניא] ולפני עור לא תתן מכשול במכה בנו הגדול הכתוב מדבר:

סנו שומעניה. שמעו שמעשיו מכוערין (פר"ח שהיה שם שמים מתחלל על ידו כדאמרי' בפ"ק ה"ד חלול השם כל שחביריו מתביישין משמועתו וכו'): צריכי ליה רבנן. (ללמוד תורה מפיו ואע"ג דאמרי' לעיל מנודה שונה לאחרים משמע אין ת"ח הולך ויושב לפניו ובס"א צריכי ליה רבנן) דאחריה דהוה רבהון: ואם לאו אל יבקשו תורה. הואיל ושנו שומעני' והא דצריכי ליה רבנן לאו כלום הוא דמוטב דלא ילפי מיניה: אתא איהו. האי מנודה מוני בהדייהו: (אי מיבעי למשרי' שרי ליה. אם יכולין להתיר נידויו של רב יהודה שרי ליה): שפחה של בית רבי. מפורש לקמן: לא נהגו וכו'. שלא התירו נדויה עד ג' שנים): מאי דקמן. כלו' היכי איתרמי דעל האי סבא ר' שמואל בר נחמני לבי מדרשא האידנא: [ש"מ. דלהכי אתרמי דאתי האידנא לבי מדרשא דלאו מלתא הוא דליסרי ליה]: טרקיה אאמתיה. כשבו למטה זה בגידו: לא קבלוהו. דהדר עכנא להו ולא פתחה פיה: דייני. דאשי ב"ד וחסידי מעלי מינייהו: מ"ט. לא קבלוהו במערתא דחסידי
ע' ברש"י אנוס בילדו הוה: דעבד אדרי' אלעאי. (דלא) הוה אפשר לתקוני
נ"מ נפשיה כדרבי אלעאי: כ"א [דעבד] כדרבי אלעאי ההוא דקנו שוג.עכ"ה הלך למקום שאין מכירין אותו ועשה מה שלבו בליבעא משום דלא יחלל שם שמים בפרהסיא ולהכי קבלוהו במערתא דדייני: למקום שאין מבירים אותו. ולא ינהגו בו כבוד ויכוף את יצרו לפי שמשפיל את עצמו: ויעשה מה שלבו חפץ. דודאי לא יזקיקנו יצרו לעבירה כך מפורש בתשובת רב האי ז"ל ל"א יעשה מה שלבו חפץ מוטב יתחלל בצינעא ולא יתחלל בפרהסיא: בריה רבה. בנו גדול: לא תתן מבשול. שגורם (שמבעט) [שמפטפט] כנגדו:

תוספות לא חניפי ליה במקום חלול השם. מכאן משמע דמנודה מותר לדבר עמו: עקביה קיוא אאמתיה. בעל עברות הוה מדה כנגד מדה משום דנחפר באות: למערתא דדייני. פר"ח למערת הנידונין. שכבר קבלו דינן: משום דעבד אדרבי אלעאי. אנוס בילדו היה ואע"פ כן לא קבלוהו דהוה ליה למעבד כרבי אלעאי ולא יתחלל שם שמים: ואית דגרסי דעבד כרבי אלעאי. ה"פ מאי טעמא קבלוהו במערתא דדייני משום דעבד כרבי אלעאי:

ריש לקיש הוה מינטר פרדסא אתא ההוא גברא קאי (שם) אכיל תאיני רמא ביה קלא לא אשגח ביה אמר ליהוי ההוא גברא בשמתא אמר ליה אדרבא ליהוי ההוא גברא בשמתא אם ממון נתחייבתי לך נדוי מי נתחייבתי לך אתא לבי מדרשא אמרו ליה שלו נדוי שלך אינו נדוי מאי תקנתיה זיל לגביה דלישרי לך. לא ידענא ליה א"ל זיל לגבי נשיאה דלישרי לך דתניא וכו':

רמא ביה קלא. גער בו: נדוי מי נתחייבתי לך. בשהיה לך להורידני בדין: אתא. ר"ל לבי מדרשא: שלך אינו נדוי. דלאו בדינא שמתיה (וכתבו בתוס' אם ממון נתחייבתי וכו' *תימה הא ע' בתוס' קא עבר משום לא תגזול ויש לומר שכן הי' המנהג באותו מקום כב"מ' לאכול כל מה שהיה רוצה ולתת הדמים):

אמר רב הונא באושא התקינו אב"ד שסרח אין מנדין (שם) אותו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתך חזר וסרח מנדין אותו מפני חלול השם ופליגא דריש לקיש דאמר ר"ל ת"ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא שנא'
הושע ד °וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה כסהו כלילה מר זוטרא [חסידא] כי מחייב צורבא מרבנן שמתא ברישא משמית נפשיה והדר משמית לדידיה כי הוה עייל באושפיזיה שרי ליה לנפשיה והדר שרי ליה לדידי' א"ר גידל אמר רב ת"ח מנדה לעצמו ומיפר לעצמו א"ר פפא תיתי לי דלא שמיתי צורבא מרבנן מעולם אלא כי מחייב צורבא מרבנן שמתא היכי עביד כי הא דבמערב' ממנו אנגידא דצורבא מרבנן ולא ממנו אשמתא:

הכבד. בלשון הזה אומר לו עשה עצמך כאדם שכבד עליו ראשו ושב בביתך בלשון כבוד אומר לו [נ"א הכבד השכבד כבודך שתשב בביתך]: כסהו. אל תבזה אותו בפרהסיא: בלילה. בחשיכה ואין אדם רואה: משמית נפשיה. משום יקרא דההוא צורבא מרבנן: ממנו אנגידא. מלקות ומלקות יפה להן יותר משמתא והוי מלקי להו:

מאי שמתא אמר רב שם מיתה ושמואל אמר שממה (שם) יהיה ומהניא ביה כי טיחתא בתנורא ופליגא דר"ל דאמר ר"ל כשם שנכנסת ברמ"ח איברים כך כשיוצאה
יהושע ו יוצאה מרמ"ח איברים כשהיא נכנסת דכתיב °והיתה העיר חרם לה' וגומר חרם בגימטריא רמ"ח הוא כשהיא
חבקוק יוצאה דכתיב °ברוגז רחם תזכור רחם בגימ' הכי הוו:

ומהניא ביה כי טיחתא בתנורא. כשומן שטוחין את התנור ונבלע בתוכה שאינו יוצא לעולם כלומ' מכה לכל מאן דמשמתינן ליה דלא נפקא מיניה לעולם: ופליגא דר"ל. דאמר יוצאה:

מאי

עין יעקב

לך למקום שאין מכירין אותו. וע"י שבא למהר ומסייעין לו מן השמים להנצל מעבירה ועיין בתוס' ומהרש"א בשם ר"ת: לפני עור בא. שאין מכשול במכה לבנו גדול הכתוב מדבר. ואם דנקט בנו י"ל דה"ה לבתו אלא לבך קאמר בנו לפי שמחוייב ללמדו. תורה ולהכניס כראיתא בקדושין דף כ"ט ודף ל' גם אמרינן שם גלוי וידוע שהבן מתיירא מאביו ביותר מאמו מפני שמלמדו תורה אפ"ה לא יכה אותו וכ"ש בנו הגדולה ועוד דמשמעה מסיפין לבת סמוך לפרקה, ואז היא ברשות בעלה ולא ברשות אביה ועוד דאין דרך האשה לכנוס ולצאות מלחמה עם אביה: והיתה העיר חרם. עיין במהרש"א טעם שמביא פסוקים אלו ולפי פשוטו י"ל דזו היא חרם הראשון שנעשה ע"י אדם וכתיב ביה ויהר אף ה' בישראל לכך מייתי נמי לסיפך ברוגז רחם תזכור: אם ממון נתחייבתי לך נידוי מי נתחייבתי לך. ומה שמקשי' סוף סימא הא קעבר על לא תגזול עיין בב"י מ"ש עוד לתרץ על זה גם בב"י פי' שב"ד עיים ולי"נ לתרץ עוד דהא מדקאמר הא האי גברא וקאכיל תאנה ולא קאמר. קא הלא תאנה אלא ודאי דלקט עמותו בתלושין גבחרו מאליהן על אם הדרך דבאלו יש סברא לאסרין משום הפקר ויאוש בעלים וכדמשמע בש"ס דב"מ דף כ"א ע"ב אי אמרינן תאנה עם נפילתה במאקת והכי קי"ל בתאנת לבלבא לה"ק בלשון אם שהוא למון ספה כלומר אם לא מקום לומר שיש בכאן משום גזל ממון נתחייבתי לך אבל נידוי מי נתחייבתי לך כיון שיש לומר דהוי הפקר ויאוש בעלים וד"ק:

מהרש"א מאי שמתא כו' שממה יהיה כו'. בערוך גרסי' שם תהא ופי' שם מיתה בשם שם תהא שם תיתי דכתיב ובאה אל בית הגנב עכ"ל: **כשהיא נכנסת דכתיב והיתה העיר חרם כו'.** כמה לשון חרם דכתיב בתורה ולא מייתי להו ומייתי האי קרא דיהושע ויש לכוון בזה משום דלא שייך חרם בגוף העיר אלא באדם שהיה בתוכה וכתיב העיר לרמוז על איברי הגוף האדם כמ"ש בקרא דכתיב עיר קטנה ואנשים בה מעט עיר זה הגוף ואנשים בה מעט הם איבריו של אדם דהיינו העיר שהיא כלל האיברים הם חרם ואמר כשהיא יוצאה דכתיב ברוגז רחם תזכור כמה רחם כתיבי ומייתי האי קרא לפי ענינו כי כשחל ונכנס החרם על רמ"ח איבריו הוא במדת הדין ובהיפך כשהיא יוצאה מן רמ"ח אברים במדת הרחמים וזהו ברוגז דהיינו כשגובר מ"ה בחרם על רמ"ח אבריו רחם תזכור דהיינו תזכור מדת הרחמים על רמ"ח איברים:

שם **אמר** רב יוסף שדי שמתא אגנובתא דכלבא ואיהי דידה עבדא דההוא כלבא דהוה אכיל מסאני דרבנן ולא הוו קא ידעי מנו ושמתו ליה איתלי ביה נורא בגנובתא ואכלתיה ההוא אלמא דהוה מצער ליה לההוא צורבא מרבנן אתא לקמיה דרב יוסף א"ל זיל שמתיה א"ל מיסתפינא מיניה א"ל שקול פתיחא עליה כל שכן
ע"ב דמיסתפינא מיניה א"ל שקליה אחתיה בכדא *ואחתיה בי קברי וקרי ביה אלפא שיפורי במ' יומין אזיל עביד הכי פקע כדא ומית אלמא מאי שיפורי שנפרעין ממנו מאי תברא א"ר יצחק בריה דרב יהודה תברי בתי רמי דתניא אמר רשב"ג כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני:

גנובתא. זנב: **דידה עבדא.** מלקי ליה: **מיסתפינא מיניה.** דגברא אלמא הוא: **שקול פתיחא עלויה.** כתוב עליו שמתא: **שקליה.** לכתב שמתא: **ואחתיה בכדא.** תקע בתוך הכד ולא ישמעו: **בי קברי.** דלא שכיחי תמן אינשי: **וקרי ביה.** כלו' תקע ביה אלפי שיפורי: **מאי תברי.** למה תוקעין תקיעה ושברים: **תברי בתי רמי.** כלומר שמתא משבר בתים גבוהים:

מהרש"א שמתא אגנובתיה דכלבא והיא דידה כו'. ר"ל דגם הגנובתא שהיא בזוה מכלל האיברים מ"מ החרם דידה עבדא כו' דאתלי ביה נורא ואכליה: **שקליה אחתיה בכדא כו'.** (כי האדם דומה לכלי חרס שאין לו תקנה כי) שבירתו זו היא מיתתו וע"כ אמר אחתיה לפתיחא בכדא כאילו כתתו לאלמא ואחתיה בי קברי לרמוז כי שם יהיה שבירתו וקבורתו וקרי ביה אלפא שפורי כי האלף הוא כלל וסוף המספרים וטעם השופר לגבי שמתא כדמסיק ע"ש שנפרעין ממנו וטעם במ' יומין שהוא מספר יצירת האדם וקאמר מאי תברא מה טעם השברים לגבי שמתא וקאמר ע"ש תברי בתי כו' וכ"מ שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני דעוני כמיתה כמפורש במסכת נדרים:

יא **פנחס** אחוה דמר שמואל איתרע ביה מילתא עייל שמואל למשאל טעמא מיניה חזנהו לטופריה דהוו נפישין א"ל אמאי לא שקלת להו א"ל אילו בדידי' הוה מי הות מזלזל' ביה כולי האי הואי כשגגה שיוצא מלפני השליט ואיתרע ביה מילתא בשמואל עייל פנחס אחוה למשאל טעמא מיניה שקלינהו לטופריה חבטינהו באפיה א"ל לית לך ברית כרותה לשפתי' דא"ר יוחנן מנין שברית כרותה לשפתים שנא' ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוי ונשובה אליכם ואסתייעא מילתא והדרו תרווייהו:

איתרע ביה מילתא. אבלות בפנחס אחוה דשמואל שמת בנו: **עייל שמואל למשאל טעמא.** לדבר על לבו: **אילו בדידיה הות.** כלומר אילו היית אבל: **מי הות מזלזל' ביה כולי האי.** באבלות דשקלת לטופרך: (**כשגגה שיוצא.** שגזר השליט גזרה על אדם שלא בכונה להרגו או לחבשו והלכו וחבשוהו): **ואיתרע ביה מילתא.** אבילות: **שקלינהו לטופריה חבטינהו לאפיה.** זרקינהו באפיה מרוב כעס והדר שמואל ומכנש להו דזורקן כקרא רשע (ועיין בגמ' פעמי' דזורקין לפורנים היכא דליכא למיחש שתעבור עליה מעוברת ותפיל):

מהרש"א ברית כרותה לשפתים שנאמר ויאמר אברהם וגו'. וכתבו התוס' תימא דלמא מדה טובה מרובה וה"ל לאתויי הא דאמרי' פ"ק דכתובות ופ"ג דברכות לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שנא' וגו' עכ"ל והנראה ליישב את זה דההיא דאל יפתח פיו לשטן איירי כשהאומר קלל את עצמו באותו פורענות ורעה כדמוכחי הענינים דהתם והטעם בו כמ"ש בע"י שלא יתן פתחון פה לשטן לקטרג ולומר הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ולא כשאר מקום למדת הרחמים להאריך אפים כו' ע"ש וליכא לדמויי להאי דהכא איירי כשגגה היוצא מדברי האומר ברעות ופורענות או בטובת זולתו כדמוכח הענין פנחס לשמואל והטעם בו כאומרים ניבא ואינו יודע מה ניבא וכפירוש רש"י בחומש ונבואה נתנבא שישובו שניהם עכ"ל והשתא אין סברא לחלק בין מדה טובה למדה רעה בכגון היוצא מדברי האומר בשגגה:

[**אמר** רב שמן בר אבא הוה קאימנא קמיה דרבי שם יוחנן בי מדרשא בחולו של מועד ושקלינהו לטופריה בשיניה חדקינהו ש"מ וכו'] וש"מ מותר לזרקן איני והא תניא ג' דברים נאמרו בצפרנים הקוברן צדיק שורפן חסיד זורקן רשע מ"ט שמא תעבור עליהו אשה עוברה ותפיל. אשה בי מדרשא לא שכיחא וכ"ת זימנין דמכנשי להו ושדי להו אבראי כיון דאישתני אשתני:

ושדי להו אבראי. ועבר עלייהו איתתא עוברה: **כיון דאישתני.** מהשתא דוכתא דהוו מעיקרא אישתני ולא מזקי:

אמר אביטול ספרא משמיה דרב פרעה שהיה בימי שם משה הוא אמה וזקנו אמה ופרמשתקו אמה וזרת לקיים מה שנאמ' °ושפל אנשים יהקים עלה ואמר (דניאל ד) אביטול ספרא משמיה דרב פרעה שהיה בימי משה אמגושי הוה שנאמר °הנה יוצא המימה: (שמות ז)

פרמשתקו. אמתו: **אמגושי הוה.** דכתיב הנה יוצא המימה מחלוקת במסכת שבת חד אמר חרשי להכי יוצא ליאור בשביל

(קהלת ח) (בראשית כב)

עיון יעקב

לית לך ברית כרותה לשפתים. מה שכתבו תוס' תימא אמאי לא מייתי הא דאל יפתח אדם פיו לשטן עי' במהרש"א שישב בטוב טעם ודעת התימא צ"ע ולפ"ש בחדושינו דברכות פ"ב דף י"ט דהא דאמרינן אל יפתח אדם פיו לשטן היינו דוקא בעת צרתו א"כ מעיקרא לק"מ דהרי לשמואל לא הי' עת צרה וק"ל:

בשביל מכשפות ואחר אמר גידופי להכי יצא שאומר לי יאורי ואני עשיתני:

מהרש"א אמגושי הוה שנא' הנה הוא יוצא המימה כו'. כפרש"י והזכיר זה הכתוב במכת ערוב ולא קודם זה במכות דל"ך להורות שאף במכת כנים שקודמת אמרו החרטומים כי אצבע אלהים הוא אעפ"כ חיזק והקשה הוא לבבו ולא נמנע פרעה לצאת המימה לאמר בשביל מכשפות ולומר נגדף לומר לי יאורי וגו':

אמר הבונה אף זו מן התוכחות שמוכיחין אנשי ללון גם תלונתנו על מאמרי חז"ל דיהיו בעיניהם כעגבים וחים · לא יבין ילבע והגם אם לא הפרש להם כוונתם בקלתם לא יחפלו לדון מהם בכולם כי זה דרכם כסל למו. הנה רב בדבריו אגא על פרעה ב"ה בימי משה רלה לגלותו בחידה ומשל ולמר הוא אמה שהיה כנזה ומדל איש"ם כד"א הנה קטון נתתיך בגוים בזוי אתה מאר וזקנו אמה שכפי שגנום ערכו היתה גאותו בהתנשאו על ישראל ואומרו לא ידעתי את ה' והגאות מיוחס לזקן הדרת פני האדם כד"א כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן ופרמשתקו אמה וזרת כי ערות זמת תאותו הפחותה היתה גדולה ממנו וגוברת על כלו הרי שלשון חכמים מטיב דעת ופי כסילים ירעה אולת ומ"ש אמגושי רלה שהיה מתפאר באלקות או שהאמין בכשפיו להיות מוחזק לאלוה או עז פנים וסכל לחרף ולגדף ולכפור בעליון מזגו:

אין אדם נחשד בדבר אא"כ עשאו ואם לא עשאו כולו עשה מקצתו ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו לעשותו ואם לא הרהר בלבו לעשותו ראה אחרים שעשאוהו ושמח מתיב רב יעקב (מנהר פקוד) °ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם התם להכעים הוא דעבוד (ת"ש °וישמע משה ויפול על פניו מה שמועה שמע אמר רבי יונתן שחשדוהו מאשת איש ומנא לן שנאמר °ויקנאו למשה במחנה התם משום שנאה הוא דעבוד: ובספר אחר אין כתוב וישמע משה אלא) ת"ש ויקנאו למשה במחנה רב שמואל בר יצחק אמר מלמד שכל אחד קנא לאשתו ממשה. התם משום שנאה הוא דעבוד. ת"ש דא"ר יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו ואמר רב פפא לדידי חשדן בי *ולא הוה בי לא קשיא הא בקלא דפסיק הא בקלא דלא פסיק:

ב"ק יוצאת ואומרת. נתינה של מעלה אלמא שאין אדם יכול לקדמה לזה דב"ק אינה בטלה: ברחמים. שיתפלל ומבטלה: דקא בעי רחמי. ואמר רחמנא הזמן לי פלניתא: ואי לא כפרת בה. ואם אינה בת מזלך ותשאנה לסוף כפרת בה תתנחם עליה. ל"א אי לא כפרת בה' כמלאה אתה כופר בבוראך לומר שאין בידו לזמן לך אשה שאתה רוצה לישאנה אף ע"פ שאינה בת מזלך: ואביו ואמו דשמשון לא ידעו כי מה' היא כי תואנה הוא מבקש מפלשתים

תוספות ארבעים יום קודם יצירת הולד. ביום הריון ואפשר שהוא המלאך לילה ומביאה לפני הקב"ה ואומר טפה זו מה תהא עשיר או עני וזאת מה שיש בגירסת הספרים שדה פלוני לפלוני שמכריזין עליו עשיר או עני חכם או טפש. ואית ספרים דגרסי אשת פלוני לפלוני ואי קשיא הא אוקימנא לה בשוטה בזווג ראשון לא תיקשי דהכא מיירי בפלוני שלא נשא זה נקרא זווג ראשון כיון שאחר לא נשא ומ"מ קשה מה שיסד הפייט ברשות שאומרים לחתן כשעומד לקרות בתורה וקשה לזווגן כקריעת ים סוף דבזווג שני מיירי כדדרשינן ממוציא אסירים בכושרות בבכי ובשירות שכמו שהיה בכי למצרים ושירות לישראל בקריעת ים סוף כן יש בכייה לקרובי ראשון ושירות לקרובי כלה ולספרים דל"ג אשת פלוני לפלוני ניחא ואלמנה לבחור ואלמון לבתולה שהאחד נידון לפי מעשים כמו כן יש בכי לקרובי המת ושירים לקרובי חתן ושושביניו: ואי לא כפרת בה. ואם אינה בת מזלך סופך שתתחרט על אשה שאלת אותה שלא יבא הזווג יפה כיון שאינה בת מזלך תמות ונקמיה בקרוב זמן ע"כ. הר"ן ז"ל שדה פלוני לפלוני פירוש פסקת הנדוניא שאדם פוסק עם בתו הכל נגזר קודם יצירת הולד והרמב"ם העתיק אגדה זו בפירוש פרקי אבות לפי שנשואי אשה ממצות עשה שבתורה היא שנצטווינו בפריה ורביה על ידי קידושין

יב ע"ב אמר רב יהודה אמר שמואל בכל יום ויום ב"ק יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני שדה פלונית לפלוני (*ואמר רב יהודה אמר רב מ' יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני שדה פלונית לפלוני בית פלוני לפלוני אשת פלוני לפלוני. המאמרים האלו הובאו בגמרא להקשות על מאמר שמואל מותר לארס אשה בחה"מ ישמא יקדמנו אחר ותרצו הקושיא ואמרו) אלא אימא שמא יקדמנו אחר ברחמים כי הא דרבא שמעיה להההוא גברא דקא בעי רחמי רחמנא תזדמן לי פלניתא א"ל לא תיבעי רחמי הכי אי חזייה לך לא אזלא ממך ואי לא כפרת בה בתר הכי שמעיה דקאמר רחמנא או איהו לימות מקמה או איהי תמות מקמיה א"ל לא אמרי לך לא תיבעי רחמי עלה דמילתא הכי אמר רב משום ר' ראובן בר איצטרובלי מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש. מן התורה דכתיב °ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר מן הנביאים דכתיב °ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא. מן הכתובים דכתיב °בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת. ואמר רב משום רבי ראובן בר איצטרובלי ואמרי לה במתניתא תנא [אמר ר' ראובן בן אצטרובלי]

עיון יעקב

בת פלוני לפלוני. עיין בחידושינו ריש סוטה ושם דקאמר בת פלוני לפלוני ולא קאמר פלונית לפלוני או יאמר בת פלוני לבן פלוני יש לומר משום דבת ברשות אביה לקבל קידושים עד שגדלה מה שאין כן הבן ועי"ל משום דבא למנקט בת פלוני וכן שדה פלוני נקט רישא גם כן לשון זה - ועי"ל מש"ה נקט כן להורות דמקלא שבחירה בידו ליטול בתו הגדולה או הקטנה או האמצעית וק"ל: ולפי מ"ש סוף' ריש סוטה קודם יצירה הזכר בין נולדה הנקבה וכו' אם כן היכא דנולדה הנקבה שייך לומר בת מה שאין כן בן לא שייך לומר כיון דלא נולד עדיין ודברי מהרש"א שם ריש סוטה מגומגמים בזה שהוא כתב להיפך: מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש. ומ"מ אין הלימודים שוים ומתחלקים בג' דרכים אם הזיווג שוה לכל ששניהם לדיקים איש ואשתו כמו יצחק ורבקה נלמד מן התורה והוא זיווג המתקיים וכן להיפך ברשעי' עם רשעה ענבי סנה בסנה. ומן הנביאים שמשון לבנות פלשתים שהי' זיווג לדיק לרשעת כי תואנה הוא מבקש ואח"כ נתענש בשבילה ומת ומכתובים מה' אשה משכלת אפי' לרשע כמו אביגיל לנבל ויהי כעשרת ימים ויגוף ה' את נבל. פי' לא ינוח שבט הרשע על גורל הלדיקים ולפעמים כדי שיחזרו אותו למוטב כדאמרינן און בן פלת אשתו הצילתו ולפעמים נענשה בעה"ז בשביל עון אבותיה או עון עלמה שעשתה לאפי מכיא שלא למודים: שחשדוהו מא"ש. עיין מ"ש לעיל בחדושינו דף ע"ז ועיין בחדושי הרי"ף כאן שכתב לכך חשדוהו לפי שכיון שהלכו מחוץ למחנה אמרו שעשה כן משום יחוד לנשים הבאים אללו לשאול אבל באמת לא הי' כאן יחוד שהרי יהושע לא מש מתוך האהל ע"ש דבריו באריכות ולפמ"ש הטעם לעיל שחשדוהו בא"א לפי שכהן עיניו במה שאינו שלו אף מה שבידו נטלה הימנו וכ"ל דזה ג"כ כוונת הפסוק פי' כי תשא ודבר ה' אל משה פנים אל פנים לכך פירש מן האשה ולא שיהא חיי כדבור השם של משה שעבר על איסור יחוד עם מה שאינו שלו שלכך בא לעבור עבירה זו לפרוש מאשתו כדי שיטול ממנו מה שבידו ולזה אמר ומשרתו יהושע בן נון לא ימיש מתוך האהל ולא הוי כאן יחוד: ויקנאו למשה במחנה. ויש לפרש חיבור הפסוק וישלח רזון בנפשם ויקנאו למשה במחנה לפי שבעד אשה זונה עד ככר לחם לכך חשוד למשה שבא על נשותיהם כיון שראו רזון בנפשם וק"ל: משום שנאה הוא דעביד. לכך כתיב ויפול משה על פניו כי נפילת אפים גורם מפלת שונאיו (כדאיתא בבי ר"ה שנפל על אפו ושמית בזה את ר"ג) ובזה הראה משה שהם שונאיו לכך חשדוהו בזה ובפקר חשדוהו: *מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים כדי שיבכה ויתאבל על אדם כשר ערבוניא קשקל מיניה אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו על כל עונותיו. ונלע"ד ע"ד דרש ממה שכתבנו בתוספת שבת דף נ"ג שהקטנים הם הערבים וקי"ל אין נפרעין מן הערבים תחלה לכך מקשה ערבוני' קשקל מיניה הא אין נפרעים מן הערב תחלה על זה מתרץ שאין זה נפרע מן הערב תחלה שלכך מתים בשביל שלא בכה על אדם כשר שאלו בכה על אדם כשר הי' הלער הזה בתורת פירעון והיו מוחלין לו על כל עונותיו אך עכשיו שלא בכה ולא ליער את עלמו נתלא שחבנו ולא רצה לפרוע לכך תובעין את הערב לפרוע ונוטלין אותם וק"ל: *שמעתין כפומא בבי מדרשא. פירש"י והרי כמאן דגמרינן מיניה מזה נשמע שראוי לנהוג כטור בשמבררים שמבח קדמונים כאילו הוא רבם ממש כיון דשמעתין כפונן כל יומא אם לא בראיי ברורה דהוי כחולק על רבו:

קידושין וקבלה בידינו שאין הקדוש ב"ה גוזר על האדם שיעשה מצוה ולא שיעשה עבירה שאם כן עונש ושכר למה וכל האזהרות שבתורה על המצות למה אם הכל הולך אחר הגזרה. וכה"א ראה נתתי לפניך וגו' ובחרת בחיים וכתיב מפי עליון לא תצא הרעות והטוב אולי נאמר שאין הגזרה מכרחת לו לאדם שישא אשה אלא הוא מחזר אחריה ונוטה לה דרך טבעו ויצרו משנברא אדם ומזה ואם רצה לכוף את יצרו מלישא או לפרוש ממנה כמו שעשה בן עזאי הרשות בידו ויהיה מכלל הפרישים אבל מאחר שאדם נוטה מדעתו לישא אשה יבררו לו אשה פלונית מן השמים ואע"פ שאותה ברירה קודמת ליצירתו ולבחירתו ה"ז כגזירת בין הבתרים על גלות מצרים כמו שמוכיח בתוכחות וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ והדברים ארוכים והענין עמוק כרוך יודע האמת: אלא שמא יקדמנו אחר ברחמים. פירוש ואף ע"פ שגוזר על האדם מן השמים בת פלוני לפלוני אפשר שתועיל תפלת מי שאינה בת זוגו וישאנה ואסיקנא דלבסוף ימות או יגרשנה וישאנה *בן זוגה: כי הא דרבא שמעיה וכו' ואי לא כפרת בה לבסוף. פרש"י שתתחרט לאחר זמן אם תשאנה. ועוד פי' ז"ל כפרת ביה בתקנים שמראה אתה כאילו תבא לבטל גזרתו וא"ת וכי דבר מחודש הוא שתפלת הצדיק מבטל גזרה רעה כמו שאמרו באברהם צא מאיצטגנינות שלך ועוד אמרו אין מזל לישראל ויש לומר שמ"מ יש לו לצדיק ליזהר שלא להטריח את קונו לעשות דבר שלא בעתו כההוא עובדי דתענית ול"כ שהצדיק מבטל בתפלתו גזרה רעה אבל כאן מאן נימא לן שהיא גזרה רעה אם לא ישא זאת ישא אחרת טובה ממנה: או איהו לימות מקמה. כלומר קודם זמנו: או איהי תמות מקמיה. שהיה מתחרט על שנשאה: ז"ל לא אמרי לך לא תבעי רחמי עלה דמלתא הכי. כלומר שיש אנשים שתפלתם ראויה לבטל גזר דין ויש שאינם ראוין לכך: ומה' אשה משכלת. פירוש והיינו בת קול דאמר שמואל ובא לומר שאינו מקרה כשאר מקרים הנולדים על האדם משנה לשנה לפי מעשיו של אותה שנה אלא גזרה קודמת היא מקודם שנולד בתחלת היצירה: על ה' אלהיהם. מי הוה בידיה מידי ואפילו הכי מחפי עליה: שחשדוהו מאשת איש. ומנא לן שחשדוהו דכתיב ויקנאו למשה במחנה: משום שנאה כדלקמן. והוא דלית ליה אויבים דכי אמרי שלא מחמת שנאה אמרי: הר"ן ז"ל התם להכעיס הוא דעבוד פירוש ואינהו גופייהו הוו ידעי דלית ביה עכ"ל:

אמר הכותב בירושלמי דמס' בכורים כתוב ג"כ שחשדוהו למשה באשת איש על פסוק והביטו אחרי משה ולהיות ענין זר אצל הסכל לחשוד חשדא כזאת על משה רבינו הוצרכתי לפרש הענין כפי קוצר דעתי ולהוציאו מפשוטו ושהכונה בו שחשדוהו שהיה נוטה אחר עניני הגוף המכונה באשת איש וכאשר כתבתי כן לא נזכרתי ממאמר זה שכתוב במקום הזה. ואולי יתשוב התלמיד לחלוק על דברי כיון שאין יסוד המאמר על והביטו אחרי משה רק על מחלוקת קרח ויקשה כנגד דברי ויאמר מה ענין זה לכאן לכן הנני בא לקיים כוונתי בכלל ולומר כי מכאן ראיה שאין פירוש הענין כפשוטו ממש אלא שראוי לפרשו בדרך צורה דומה למה שכתבתי ויסוד הענין מחייב כן מבואר נגלה כי קרח ועדתו לא היו מאמינים בשליחות משה רבינו ובפרט במנוי הכהונה לאהרן אחיו ובניו גם במנוי נשיאות אליצפן קרובו כמו שכתב רש"י ולכן הוצרך משה לומר בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי ואין ספק כי מזה השרש פורה ראש ולענה המונח בלב החטאים האלה בנפשותם נמשך להם לכפור בכלל כנגד שליחותו והיו נחלקין לב' כתות האחת כת קרח ועדתו השני כת דתן ואבירם ובין ב' הכתות הנה היה חלוק גדול בסברתם אם היות שתהיין מוסכמות בענין מיוחד שהוא יסוד המחלוקת. ונבאר זה בכאן בקצרה קרח ועדתו אמרו כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' וגו' ירצה מזה שאילו היו מאמינים בתורת ה' בגד מה והיו טוענים כי טוב בעיני ה' שישראל יקריבו קרבנות לפניו במקום קדוש מיוחד אבל האמת שכל ישראל הם שוים בעבודה זאת ואין צריכים שמשה ואהרן היותר קרוב אל ה' יהיו אמצעיים בינם לבין המקום ודתן ואבירם והנמשכים אחריהם היו אפיקורסים לגמרי בלתי מאמינים בשום דת אלהות והיו מלעיגים כנגד כולם רצוני לומר שגם כנגד קרח ועדתו היו שוחקים ומלעיגים במה שלקחו מחתות וראיה גמורה לזה מ"ש ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם שזה יורה שלא יצאו מפחד ביתם כלל ולא היו חפצים בשום עבודה אלהות והיו לועגים על כלם וכן יורה ג"כ מ"ש וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בקר וגו' זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו וזה אמר משה רבינו לעדת קרח לבדו רצוני לומר שלא היו בכללם דתן ואבירם שלא היו במעמד זה כלל ולכן אחר שהשלים דבריו משה רבינו עם קרח ועדתו נאמר וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם ולא רצו לצאת מביתם אלא במלעיגים על כולם ואע"פ שני הכתות ההנה

היו חלוקות בסברותיהם זו כנגד זו עכ"ז שתיהם מוסכמות לדעת אחד והוא לחלוק כנגד שליחות משה רבינו. וכ"ל זה דקדוק לשון בפסוק ויקהלו על משה ואהרן לרמוז למה שכבר הזכיר בפסוק ראשון בעלי המחלוקות שהיו נחלקים לשני ראשים האחד קרח שהיה מאמין בתורת אלהות ודתן ואבירם היו כופרים לגמרי ואע"פ שהיו חלוקים בסברותיהם זה על זה היו נקהלים ומשותפים לחלוק שניהם על משה ועל אהרן. וכיון שכן אין ספק שבני הכתות האלה לא היו מאמינים בפרישות משה רבינו ושישב בהר מ' יום לחם לא אכל ומים לא שתה. ונמשכים מזה לדעת מרעים הזאת כפירה חזקה בתוך לבם לחשוב שהיו רוב מעשיו לרמות ההמון ובפרט לנשים שדעתן קלה. וזאת היתה כוונת רב שמואל באומרו שכל אחד קנא לאשתו ממשה פירוש כל אחד מהעדה הרעה הזאת חשד למשה שהיו מעשיו נאהבים ונעימים בעיני אשתו אבל כל איש ישראל היו מאמינים בשליחותו לגמרי והיו נקיים מחשדות הללו ובעבור זה ישרה בעיני הגלמא ראשונה שיסוד דרש זה בפסוק וישמע משה ויפול על פניו הנזכר במחלוקת קרח. וכן כוונת רש"י באמרו ומנ"ל דחשדוהו דכתיב ויקנאו למשה והוא מבואר למעיין:

מהרש"א שדה פלונית לפלוני כו'. מפי' הר"ן שדה פלונית לפלוני כו' פי' פסקת הכרוזא שאדם פוסק עם בתו הכל נגזר קודם יצירת הולד עכ"ל והלשון דחוק ובשם התוס' דמ' יום קודם יצירת הולד ביום הריון ואפשר שהוא המלאך לילה ומביאו לפני הקב"ה ושואל טפה זו מה תהא עליה עשיר או עני וזה מה שיש בגירסת הספרים שדה פלונית לפלוני שמכריזין עליו עשיר או עני כו' עכ"ל וקשה לפי זה דא"כ מאי הזכיר כאן הכרזת עני או עשיר טפי מהכרזת חכם או טפש גבור או חלש שהוא נגזר ג"כ ביום הריון כדאמרינן פ' כל היד וי"ל דאהכהו דנקט הכא בת פלוני ובית ושדה כרוז הב"ק יוצא מא"כ בהנך דהתם גם שהוא נגזר מ"מ אין הב"ק יוצא: **כי הא דרבא כו'.** פרש"י בגמרא שלפנינו איני מובן לי שבתחלה קא"ל רבא אם לא חזייא לך א"א לשנות הגזירה ושוב כשהתפלל שימות הוא או היא שלא ירא בצער שתכנס לאחר ומש"ה יארס במועד שלא יקדמנו אחר ברחמים שתמות היא ולפ"ז מאי קא"ל לא אמינא לך דלא תיבעי עלה דמילתא דהא מילתא אחריתא היא דבתחלה א"ל שלא יבקש דבר שא"א לו לשנות ולא יועיל בקשתו אבל הכא בבקשה זו אפשר שיועיל לו שתמות היא ולא יצער עצמו כשתכנס לאחר וראיה מרבי ראובן בר איסטרובלי שאמר מה' אשה לאיש כו' לא משמע כן ולשון שמא יקדמנו אחר לא משמע שתמות היא אלא שאחר ישאנה ובפי' ע"י יש פי' אחר גם כתב שם פי' אחר בשם הר"ן והוא נכון ע"ש: **מה' יצא הדבר כו'.** והיינו בגזרת שמים כבר בשעת יצירה ולא ניחא להו לפרש כפשטיה מה' יצא הדבר כפי דבריך שזימנה לך כפרש"י בחומש כיון דניחוש היה כדאמרי' פ' ג"ה כל ניחוש שאינו כאליעזר כו' לא ה"ל לתלות הדבר כי יצא מה' ודו"ק: **כי מה' הוא כו'.** והיינו כמו בגזרת שמים ביצירה וקרא דקאמר כי תואנה הוא מבקש מפלשתים כל זה בגזרת שמים היה כדי שע"י אשה זו תואנה הוא גו': **ומה' אשה גו'.** ויש לדקדק לפי הדרשה הזה בהאי בית והון נחלת אבות ומה' אשה גו' דמשמע האשה לאיש נגזרה מיום היצירה אבל בית והון אינו נגזר מן היצירה אלא נחלת אבות וקשה דהא בית והון נמי נגזר מהיצירה שהמלאך שואל טיפה זו מה תהא עליה עשיר או עני כדאמרי' פ' כל היד ודוחק לתרץ הכא אקרא דעל אשה הבת קול יוצאה ולא על בית והון דבקרא לא משמע כן וי"ל אשה משכלת היא לעולם מה' בגזרה מעת היצירה אבל בית והון לפעמים אינו בא מגזרת היצירה שלו אלא בגזרת אביו שמות בגזרת שמים עכשיו: **שב"א קינא וכו'.** דלגבי אהרן מפורש הקנאה כמשמעו כמ"ש בעדת קרח כמ"ש בענין ואהרן מה הוא כי תלינו עליו אבל לגדולת משה לא קנאו בו וכמ"ש אם לקחת מלכות לא היה לך ליתן לאחיך הכהונה וע"כ דרשוהו לגבי משה

שכ"א

שכ"א קינא למשה מאשתו דהיינו כשבא משה למחנה: עד שנטה אהלו מחוץ למחנה ודבר זה מפורש יותר בפרק חלק ובפ"ק דקידושין ע"ש:

הרי"ף שמא יקדמנו אחר ברחמים וכו'. וקשה טובא אמאי לא משני הא בזיווג ראשון הא בזיווג שני כדמשני התם בסוטה והיא קושיא לבעלי התוספת והניקוד בתימה. ועי"ק שהביא הגמרא מעשה לסתור מרבא דשמעיה להוא גברא דבעי רחמי וכו' וא"ל רבא לא תיבעי רחמי דאי חזייא לך לא אזלא מינך דמשמע דלא מהני רחמי וכו' ובס' עין יעקב יש גירסא אחרת ואי לא כפרת בה והביא פירושה ואי לא כפרת בה אם איננה בת מזלך סופך שתתפרש על אשה שאלת עתה שלא יבא הזיווג יפה כיון שאינה בת מזלך. תימות מקמיה בקרוב זמן או איהו לימות מקמה כלומר קודם זמנו או איהי תמות מקמיה שהיה מתפרש על שנשאה עכ"ל ולפי זה היא ראיה שהתפלה הועילה לו אבל כפי גירסת רש"י צריך להבין מה ראיה היא צ' ונלע"ד דכפי ספי' הראשון דזיווג ראשון ושני הוא כפשוטו והזיווג שני הוא כפי מעשיו של אדם אבל זיווג ראשון שהוא הנגזר בשעת היצירה דאמרי באותה שעה צדיק ורשע לא קאמר הוא נגזר מפיו של הקב"ה כמו שאמר בזיווג יצחק ורבקה היא האשה אשר הוכיח ה' שנגזר בשעת היצירה זיווגו של יצחק לרבקה לכך לא משני הא בזיווג ראשון והא דמארסין שמא יקדמנו אחר הוא בזיווג ב' כיון דשמואל אתא לאתוויי דמארסין בחש"מ א"כ איך קאמר בזיווג שני מארסין אבל בזיווג ראשון אין מארסין בחש"מ ושמואל שהוא קאמר מארסין דמשמע בין מי שהוא בא לארס בזיווג א' בין בזיווג שני כייל ותני מארסין בחש"מ ולהכי משני שמא יקדמנו אחר בתפלה שאפי' בזיווג ראשון שנגזר להיות בת פלוני לפלוני אפשר להתהפך מכח התפלה וגם לפי פירוש האחר שפירשו בזיווג ב' שהוא גמר שמעשה שיוצא אל הפועל י"כ לשנויי דהא דשמואל דאמר שמא יקדמנו אחר הוא בשעת גמר הענין משום דהדרא קושיא דשמואל אדריש לקיש דאמר דזיווג ב' שהוא גמר המעשה נגמר כפי מעשיו של אדם והכא אמאי דיכול אחר לקדמו בהשתדלות לזה הוכרח לתרץ שיקדמנו אחר הוא בתפלה ולעולם שזיווג ב' שהוא גמר הענין הוא ע"פ מעשיו ולפעמים שתפלה מהפכת ויקדמנו אחר ברחמים. ואפשר לע"ד ביסוד כל האמורים שבעת היצירה נגזר בת פלוני לפלוני ואותה הגזירה יוצאה אל הפועל והם מזדווגים אמנם לפעמים בא אחר ומקדים בתפלה וגדולה תפלה שמקרעת הגזירה ואז הקב"ה מזווגם כפי המעשים ואם מעשיו של שני הגונים אז תפלתו עושה רושם לדחות הזיווג שנגזר לראשון והיא מזדווגת לב' ואם אין מעשיו של ב' הגונים אז תפלתו לא הועילה לבטל הגזירה שנגזרה להיות בת זוגו של ראשון ובזה נתיישבו כל המאמרים מ' יום קודם היצירה בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני ולאחר שבאו לעולם אם בא אחר לקדמו לזה ברחמים והוא נקרא זיווג ב' בערך האשה שבראשונה נגזר עליה להיות בת זוגו של אותו פלוני ועכשיו בא זה בתפלה לקחתה לו והוא זיווג ב' לה אז אין הקב"ה מזווגם אלא לפי מעשיו שיהיו מעשיו רצויים לבטל הזיווג הראשון של אשה זו ותהיה מזדווגת לשני בכח תפלתו. ואם אין לו מעשים עדיין הזיווג הראשון שנגזר לה עומד כבתחלה וכפי זה מעשים למודייהו או תפלה לחודה אינם מבטלים זיווג הראשון אלא המעשים בכח התפלה שהתפלה מעכבת הזיווג הראשון עד שידונו אותם כפי מעשיו וכפי מעשיו מכריעים הזיווג לבא לידי גמר טוב ולזה הביא ראיה מרבא דשמעיה להוא גברא דבעי רחמי ואמר תזדמן לי פלניתא כי חשב אותו אדם שהתפלה לבדה מועלת לזווג לו אשה וא"ל רבא לא תבעי הכי דאי חזייא לך שנגזרה להיות בת זוגך אינו צריך תפלה ואי לא חזייא שלא נגזרה לך ואתה בא לבטל זווגה הראשון שנגזר לה עם אדם אחר ותהיה לך אתה בא לידי כפירה שתאמר שאין התפלה מועילה ועל האמת היא מועילה לקרוע גזר דין הראשון עד שידונו מעשיך אם היא ראויה לך וכפי מעשיך יקרבוך משא"כ אם לא שתפלת שאפי' שתהיה ראויה לך כפי מעשיך לא יתבטל מה שנגזר לה בזיווג הראשון ולכך דקדק רבא בלשונו שאמר לא תיבעי הכי ולא אמר לא תיבעי דמשמע שלא אמר אלא על אופן התפלה דלא ליבעי הכי אלא באופן אחר יש לו להתפלל שיתבטל הזיווג שנגזר לה ויכלו מעשיו כדי שתזדמן לו. עוד אפשר שלעולם זיווג הראשון הוא מ"ל מה שנגזר מ' יום קודם היצירה ולא מהני מעשים ותפלה ובזיווג הב' שהוא לאדם שכבר נשא אשה דנים כפי המעשים או כפי התפלה כי שקולים שניהם לבטל הגזרה של מ' יום קודם היצירה שכבר נתקיימה פעם אחד בזיווג הראשון ומ"מ אמרו שמותר לארס אשה בחש"מ בכל הזיווגים בין ראשון ובין שני אע"פ דלא שייך למיחש שמא יקדמנו ברחמים בזיווג אחר אפ"ה לא נתנו דבריהן לשיעורין לחלק בין זיווג שני דאיכא למיחש שמא יקדמנו ומותר לארס לזווג ראשון דאין מארסין ולכך הותר לכולם לארס בחש"מ ומה שהביא ראיה מרבא אפשר דנ"ם שמא יקדמנו אחר. אינו אלא קדימה בלבד כי סוף דבר עתידה להזדמן לפני בן זוגה הראשון ולכך כשהתפלל תזדמן לי פלניתא אמר לו לא תיבעי הכי כי אם תקדים לקחתה ואינה ראויה לך סופך לגרש בה שעתידה להתאלמן ממך או להתגרש כדי לחזור לבת זוגה הראשון ולמה לך תפלה זו כיון שעתידה לצאת ממך באחרונה וכו': מה' אשה לאיש כו'. י"מ דמיירי בג' מיני. זיווגים או צדיק וצדקת דהיינו נישואי יצחק ורבקה ועלה כתיב מה' יצא הדבר או צדיק עם רשעה דהיינו זיווגו של שמשון עם בת התימני ועלה כתיב לא ידעו כי מה' הוא ויש זיווג של רשע עם צדקת עליה הכתוב אומר ומה' אשה משכלת ועוד יש לרמוז אין זיווגו של איש רק מה' שאע"פ שכתוב בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת והיה אפשר שבית והון הוא נחלת אבות אבל אשה משכלת היא מנחלת אבות ומה' לז"א דיוכיחו שכיסס זיווגו של יצחק שאמר לבן ובתואל מה' יצא הדבר וגם זיווגו של שמשון כי לא היה אביו רוצה בה וכתיב ביה לא ידעו כי מה' היא מכאן אתה למד גם מן הכתובים שהוא אומר מה' אשה משכלת ולא מלד אב ואם בני אדם: שמע שחשדוהו מאשת איש וכו'. והדבר קשה להולמו ונלע"ד עם מאי דקי"ל דמן התורה אסור לן יחוד אשת איש לפי שייחוד הפנויה גזר עליו דוד במעשה דאמנון ותמר ואין אשת איש מתייחדת עם איש אחד אלא בזמן שאשתו עמו או אשה אחת עם שני אנשים כשרים דוקא אבל פרוצים אפי' עשרה לא ומצינו במשה שפירש מאשתו וכתיב ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה וגו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד וגו' ופעמים רבות תמצא הנשים הנוצאות לאהלו של משה ובזה חשדוהו למשה ביחוד אשת איש כיון שאין אשתו עמו והוא היה עומד חוץ למחנה יש כאן ייחוד וכל אחד קינא לאשתו בלכתה אל אהל משה שהיה לא יחוד עם משה וחלילה למשה רבינו שהתורה העידה עליו שם ומשה יקח את האהל וגו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד וסמיך ליה כתיב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל וכיון שתמיד היה יושב יהושע עם משה הרי יש כאן שני אנשים כשרים ואף ע"פ שבדרך לא מתייחד עם שני אנשים אפילו הם כשרים היינו שמא בלכתם בדרך יצטרך האחד לנקביו ותשאר האשה עם האחד אבל בעיר או במקום ישוב מתייחדת והכא נמי היו קבועים באהלם ובא האשה לפני משה לא ימיש יהושע מתוך האוהל ואין כאן ייחוד וזה נראה לי נכון בענין הזה ועם זה חדשתי מה שאמר הכתוב ובתוכם ה' שאמרו הלא ה' שוכן בתוכם של ישראל ואתה הרחקת ממנו אהלך כי משה יקח את האהל ונטה לו חוץ למחנה כי מתוך זה ישים יחוד עם האשה הדורשת:

רפרם אספדה לכלתיה בבי כנישתא אמר משום יקרא דידי ודמיתא אתו כולי עלמא ר' זירא ספדיה להוא מרבנן בבי כנישתא אמר אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דמיתא אתו כולי עלמא. ריש לקיש ספדיה להוא צורבא מרבנן דשכיח בארעא דישראל דתני הילכתא בעשרים וארבע שורתא אמר ווי חסרא ארעא דישראל גברא רבא. ההוא דהוה תני הילכתא סיפרא וסיפרי ותוספתא ושכיב אתו ואמרי ליה לרב נחמן ליספדיה מר אמר היכי ניספדיה הי צנא דמלי ספרי דחסר תא חזי מה בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי דבבל: תנן התם ודאשתמש בתגא חלף תני ריש לקיש זה המשתמש במי ששונה הלכות כתרה של תורה: ואמר עולא לשתמיש איניש במאן דתני ארבעה ולא לשתמיש איניש במאן דמתני ארבעה כי הא דר"ל הוה אזיל באורחא מטא עורקמא דמיא אתא ההוא גברא ארכביה אכתפיה וקא מעבר ליה א"ל קרית א"ל קרינא תנית תנינא ארבעה סדרי משנה א"ל פסלת לך ארבעה טורי וטענת בר לקישא אכתפיך שדי בר לקישא במיא א"ל ניחא לי דאשמעיה למר א"ל אי הכי גמור מיני הא מלתא דא"ר זירא בנות ישראל הן החמירו על עצמן

יג מגילה פרק ג' הע"ד

שאפילו

שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו שבעה נקיים ע"כ:

יקרא דידי אי משום יקרא דמיתא. הו"ל הספד בלי רבים ואתו כ"ע למספד: **דהוה תני הלכתא.** שהיה שונה משניות לתלמידים בכ"ד שורות של תלמידים: ס"ג אמר ווי דהסרא לה ארעא דישראל גברא רבא היכי לספוד. במה אספדנו אומר כן: **הי צנא דמלי ספרי.** אוי על קל מלא ספרים איכי אלא כסל מלא ספרים ואינו מבין מה שבתוכם אף השונה הלכות ולא שמש ת"ח בתלמוד שיבינהו טעמי המשנה ופעמים שדברי משנה סותרים זה את זה וצריך להרלן כגון הכא במאי עסקינן וכגון הא מני ר' פלוני היא חסורי מיחסרא אינו יודע מה בוכה: **תקיפי ארעא דישראל.** ריש לקיש דאמרינן במסכתא יומא דאפילו בהדי רבה בר בר חנה לא משתעי דמאן דמשתעי בהדי ר"ל בשוקא יהבין ליה עיסקא בלא סהדי. רב נחמן בר יצחק ומסידי בבל בשילהי מסכת סוטה דקא"ל לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא: **בתגא.** כתר תורה: **חלף.** עבר מן העולם: **עורקמא דמיא.** בלולית של מים מכוכבין: **דאישמעיה.** שאסמום לאלוכי: **ההמירו על עצמן.** דמדאורייתא אין צריכה ז' נקיים:

יף כא ע"ב [**ת"ר** אבל] שלשה ימים הראשוני' אסור בשאלת שלום והתניא מעשה ומתו בניו של רבי עקיבא נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול בשעת פטירתן עמד ר"ע על ספסל גדול ואמר אחינו בית ישראל שמעו אפי' שני בניו חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם ואם בשביל עקיבא באתם הרי כמה עקיבא בשוק אלא
תלים לז כך אמרתם °תורת אלהיו בלבו וכ"ש ששכרכם כפול
פירוש שזהו לשון רש"י *(שלכבוד תור' באתם) לכו לבתיכם לשלו' *(הרי שואל בשלומן) כבוד רבים שאני:

אפי' ב' בניו חתנים. קברתי: **מנוחם אני.** מרוב כבוד שעשיתם לי: **ואם בשביל עקיבא באתם הרי כמה עקיבא בשוק.** שלא הוצרכתם לבוא: **וכ"ש ששכרכם כפול.** שלכבוד תורה באתם: **לכו לבתיכם לשלום.** הרי שואל בשלומן:

שם **א"ר** מאיר המוצא את חבירו אבל לאחר י"ב חדש ומדבר עמו תנחומין למה הוא דומה לאדם שנשברה רגלו [וחיתה] (והיה) מצאו רופא וא"ל כלך אצלי שאני שוברה וארפאנה כדי שתדע שסממנין שלי יפין:

אמר הבונה כשם שאמרו אל תנחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו כי א"א שיכנסו דברי תנחומין באזני מי שעדיין רעתו אללו כך הוא קבלות גמורה לאחר שכבר שכח אבלו לעוררו כדי לנחמו והמשיל מי שמת לו מת למי שנשבר רגלו וחיתה בזמן שנה מחיינה השכיח לערו ממנו וכשיפא ומלאו רופא הייני מנחם משיב נפשו וא"ל כלך שאני שוברה בשובו להזהיר לו כאב ושבר לבו וארפאנה אחר כך בדברי נחומין כדי שתדע שסממנין שלי יפין ר"ל שדברי טובים ונכוחים ואני אוהבך כי לא מתכמה העושה זאת:

יד **כי** נח נפשיה דרב הונא סבור (רבנן) לאותובי ס"ת אפורייה אמר להו רב חסדא מלתא דבחייה לא ס"ל השתא ליקום ליעביד ליה דאמר (ר' חלבו) [רב תחליפא] אנא חזיתיה לרב הונא דבעי למיתב אפוריה והוה (יתיב) [מנח] ס"ת עילויה וכף כדא אארעא ואותיב עילויה ס"ת אלמא קסבר אסור לישב על המטה שס"ת עליה לא הוה נפיק פוריה מבבא סבור לשלשולי דרך גגות אמר להו רב חסדא הכי גמירנא מיניה חכם (שמת) כבודו דרך פתחים סבור לאשנויי מפוריא לפוריא אמר ליה רב חסדא הכי גמירנא מיניה חכם כבודו במטה ראשונה דאמר רב יהודה אמר רב מנין לחכם שכבודו
ש"ב ו במטה ראשונה שנאמר °וירכיבו את ארון אלהים אל העגלה חדשה וגו' פרום בבא ואפקוה פתח עליה רבי אבא ואמר ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו. מתיב רב נחמן בר רב חסדא ואמרי
יחזקאל א ליה רב חנן בר חסדא °היה היה דבר ה' אל יחזקאל וגו'. טפח ליה אבוה בסנדליה א"ל לא אמינא לכו לא תטרוד עלמא במילי מאי היה שהיה כבר כי אסקוה להתם אמרי לרבי אמי ולר' אסי רב הונא אתי אמרי כי הוינן התם לא הוה לן לדלויי רישין מיניה השתא אתינן להכא אתי ליה בתרן אמריי להו ארונו בא ר' אמי ור' אסי נפקו ר' אילא ור' חנינא לא נפקו אמרי היכא נינחיה (ניעייליה למערתא דרבי חייא) דרב הונא ריבץ תורה בישראל ור' חייא ריבץ תורה בישראל מאן מעייל ליה אמר להו רב חגא אנא מעיילנא ליה דאוקמותיה לתלמודאי כי הואי בר תמניסר שנין ולא חזאי קריא ומשמע ליה קמיה וידענא בעובדיה דיומא חד איתהפיכא ליה רצועה דתפילי ויתיב עליה מ' תעניתא עייליה והוה גני יהודה מימיניה דאבוה וחזקיה משמאליה א"ל יהודה לחזקיה קום מדוכתך דלאו אורח ארעא דקאי רב הונא (אבראי) כי קם קם בהדיה עמודא דנורא חזייה רב חגא איבעית זקפיה לארונא ונפיק ואתא והאי דלא איענש משום דזקיף ארונא דרב הונא:

אפורייה. משום כבוד כלומר קיים זה מ"ש בזה: **(וכף כדא.** כפה הכד לארץ והניח עליו ס"ת שלא רצה לישב סמוך לספר) • **לא הוה נפיק פורייה מבבא.** לא היו יכולים להוליא המטה דרך שער הבית שהיתה המטה רחבה והפתח קצר: **לאשנויי מפוריא.** לתתו במטה אחרת קטנה שתלא דרך הפתח: **אל עגלה חדשה.** אותה עגלה שהגרוהו פלשתים בה ובאותו עגלה הביאו דוד מבית אבינדב לעיר דוד: **פרום בבא.** כמו פרימא שברו הפתח והרחיבוהו: **שבבל גרמה לו.** שאין שכינה שורה בחולה לארץ: **טפח ליה אבוה.** רב חסדא לר"כ בסנדלי' שהכה לו על סנדלו כאדם הנוגע על רגל חברו בחשאי כדי שלא ישמעו העומדים סביב מטתו של רב הונא א"כ הכהו בסנדלו: **לא תטרוד עלמא.** לא תטריח בקושיות: **שהיה כבר.** [כלומר ההוא שעתא הוה ולא יותר וי"א שהי' כבר שסרתה עליו רה"ק]מתחלה בא"י (ותחלה לא היה בבבל): **להתם.** לקברו בא"י שהנקבר בא"י כנקבר בלא חטא שכאמר העם היושב בה נשוא עון (ואין ישיבה בארץ אלא לקבורה ועוד שאין לו לער מחילות לתחיית המתים): **רב הונא אתי.** סברי

עיון יעקב

סבור רבנן לאותובי ס"ת אפוריי'. עיין ברמב"ם פ"י מה' ס"ת דפסק כרב הונא שאין לישב על המטה שס"ת על גבו ותוס' בזבחים דף ל"ב פסק כר' יוחנן ע"ש: **ומשמש** ליה קתיה. ואמרינן בערובין דף נ"ד האי תלמידא דר"א שנתחייב שריפה למקום אמרו הניחו לו אדם גדול שימש וא"צ"ה מכח זכות גדול של ר' חייא ובניו הי' נסרף אי לאו דזקיף ארונא: **נתר ככיה.** רש"י פי' משום כבוד דרב המונח והוא לכאורה דבר תמוה הא כהונן וכדיכא דבר ונעשה על פיו ולמה נענש. ויותר נ"ל דנענש לפי שבודאי היו שם גדולי ישראל שליווהו למתים כאלו והוי כמורה הלכה בפני רבו לכך נענש וכדאמרי' בברכות מיגר שפיר קאמרת מיהו מורה הלכה בפני רבו את׳

מזקיא שאני שהיה גדול יותר בפרש רש"א

סברי ר' אמי ור' אסי שמי היה בא: אמרי כי הוינן תמן לא הוה לן לדלויי רישן. שהיה גדול ממנו והוה לן בושה לדלויי רישן: והשתא אתי בתרן. דסבורין שהוא חי ובא ברגליו: רב הונא רבץ תורה. כדאמרי' התם כי קיימי רבנן מקמי' ממתיבתא מכפלי גלימייהו ומכסי ליומא באבקא (ואמרי בא"י קם ממתיבתא דהונא בבלאה): ר' חייא רבץ תורה. כדאמרינן בב"מ אנא עבדי ליה לתורה דלא לשתכח מישראל: מאן מעייל ליה. מי ילך להכניסו לקבורה אלא ר' חייא:

פי' רש"י בגמרא: דלא חזי לי קריא. קרי: ומשמע ליקמיה ששמשתי לפני רבי חייא:

ע"יש: וידענא בעובדיה. אני בקי במעשיו שאדם גדול הוא: איתהפיכא ליה רצועה דתפילי. דלא הוה לבר שצריך שיהו אותיות של שדי נראות מבחוץ בקשר רצועה של ראש ונהפך לפנים לצד הראש: גני. שוכב מת: איבעית. נבעת מפני האש: זקפיה לארונא. דרב הונא ותפשו למנן כגדו: והא דלא איענש. רב חגא שלא שרפו עמוד האש משום דזקפיה לארונו דרב הונא ולא היה יכול לעבור האש:

לינו בגמ׳ **תוספות** אל עגלה חדשה. מיתורא דקרא דריש ואותה עגלה היא העגלה שהביא הארון מבית שמש לבית יערים אבל א"א לומר דאותה עגלה שהגרו פלשתים היתה דבההיא כתיב ויבקעו עצי העגלה והפרות העלו: שבבל גרמה לו. אע"ג דמלינו שמרתה שכינה על משה ואהרן ומרים בארץ מצרים משנתקדשה ארץ ישראל לא מלינו שאר ארצות שהוכשרו לנביאות: היה היה. לפי שנדבר אליו תחלה בארץ לא פסקה ממנו אפילו בבבל אבל לא נתחלה לשרות בבבל וזה פירוש מאי היה שכבר היה כלומר כבר בתחלה קודם בארץ ישראל: הר"ן ז"ל א"ל רב חסדא וכו'. מהכא שמעינן דאין מניחין ס"ת לפני המת ואף על גב דאמרינן במדרש דלחזקיה מלך יהודה הניחו ס"ת לפניו מכל מקום לא גמרינן מיניה:

מהרש"א *(ד' כ"ד) אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה כו'. פרש"י בקושיות עכ"ל ונ"פי כראה לפרשה בפשיטות שהוא ת"ח גמור שהיה לו ליראה ממנו כמ"ש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח: דומה לס"ת. עיין פרש"י הקרא דמייתי התורה גופה קרויה אור אבל ר"ל דומה לס"ת הייתו המגלות שכתובים בס"ת שע"י הנשמה מקיים אותם האדם באברי הגוף: ס"ת אפוריא כו'. עיין פרש"י ועכינו כמ"ש כי הת"ח דמיון הס"ת הגוף לגויל הס"ת והאותיות פורחות לנשמה וכיון שמת שת"ח הנשמה פורחת מן הגוף וכיון דבחייו שהיה הנשמה בו לא ס"ל ליסב לגבה השתא שהנשמה יצאה מן הגוף מכ"ש ועכין דלא לשלשולי דרך גגות במקום שאין מזוזות דהוי כמו לועג לרש: אל עגלה חדשה כו'. משמע ליה דהיינו אותה עגלה חדשה הנזכרת כבר שהגירוהו פלשתים ולכך לא הזכיר שהין כמו פרות עלות אבר לא עלה עליהם עול אלא שלא בא כאן להזכיר רק עגלה חדשה שהגרוהו פלשתים מטעם דקאמר דאין לפורקו מעגלה זו לעגלה אחרת ואע"ג דזה שהרכיבו דוד על עגלה טעות היה בידו כדאמרי' פ' א"כ והיה לו לישא את הארון בכתף מ"מ למדנו מיניה לפי טעותו שנשאו בעגלה שהגרו פלשתים

משום דאין לפרקו מעגלה לעגלה: הוינא בר תמני סרי' שנין ולא חזו לי קרי כו'. דהיינו שהיה בר י"ח שנין שהוא שיעור שנים לישא אשה כדי שילמוד תורה בטהרה כדאמרינן ביומא ואני לא נשאתי אשה אז ולמדתי בטהרה ולא ראיתי קרי: יומא חד איתהפכא כו'. עיין פרש"י והוסיף בספר יוחסין דלריך שיהו אותיות שדי נראות מבחוץ, בקשר של תפילין ע"כ ועכין ארבעים יום להתענות' לפי שהתפילין הם כתר תורה כמ"ש בזה בפרק האומר ע"ש והתורה ניתנה למ' יום: הוי גני יהודה כו' בהדיה עמודא כו'. עיין פי' על זה בספר יוחסין:

טו פס **כי** נח נפשיה דרבה בר (רב) הונא ורב המנונא אסקינהו להתם *כי מטו לגשרא קמו גמלי אמר- פס ע"ב להו ההוא טייעא מאי האי אמרו ליה רבנן דקעברי יקרא להדדי מר אמר ניעול מר ברישא ומר אמר ניעול מר ברישא אמר אי ברינא דידי גברא בר גברא ניעול ברישא חליף גמליה דרבה בר (רב) הונא נתור כביה ושיניה דההוא טייעא פתח עליה ההוא ינוקא נזע ישישים עלה מבבל ועמו ספר מלחמת קאת וקפוד הוכפלו [לראות] בשוד ושבר הבא משנער קצף על עולמו (וחמר) [וחמס ממנו] נפשות ושמח בהן ככלה חדשה רוכב ערבות ששו ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק. כי נח נפשיה (דר' אבינא) [דרבינא] פתח עליה ההוא ספדנא תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר. נשים לילות כימים על משים לילות כימים. א"ל רב אשי לבר קיפוק ההוא יומא מאי אמרת אמר ליה [אמינא] אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי הרקק בנחל שוטף נפלה חכה מה יעשו מי גבים (קטנים) אמר ליה בר אבין ח"ו דחכה ושלהבת בצדיקי אמינא אלא מאי אמרת [אמינא] בכו לאבלים ולא לאבדה שהיא למנוחה ואנו לאנחה חלש דעתיה עלייהו ואיתהפיך כרעייהו והההוא יומא לא אתו לאספוריה והיינו דא"ר אשי לא בר אבין חליץ ולאו בר קיפוק חליץ רבא כי הוה אתי לדיגלת א"ל לבר אבין קום אימא מילתא קם ואמר באו רוב השלישים במים זכור (ברית) ורחם תעינו מאחריך כאשה מבעלה *אל תזניחנו באות ועשה עמנו אות נ"י גפי׳ אב כמי מרה. רבי חנין חתניה דבי נשיאה הוה ולא הוו ליה בני בעא רחמי' והוו ליה ההוא יומא (מבעי למהליה) [דהוה ליה] נח נפשיה פתח עליה ההוא ספדנא שמחה לתוגה נהפכה ששון ויגון הודבקו בעת שמחתו

עיון יעקב

רוכב ערבות שש ושמח. ע"ד דאיתא בפ' אין דורשין ערבות שבו גנזי חיים גנזי שלום וכשמותיה; של לדיקים ועל שעתיד להחיות בו את המתים: על משים לילות כימים. ואמרינן בסוף שעניה מאן דמוסיף מלילה על יום מוסיפין על שנותיו וזה שמשים לילות כימים היה ראוי להוסיף לו תיבה שנים ואפילו הכי מת על כן מן הראוי לקונן ולהספיד עליו: **אם** בארזים נפלה שלהבת. נראה לפי שמיתת לדיקים הוא על שני דרכים. א' שנענש בשביל עון הדור והוא כקרבן ועולה שמכפר על עון אחר וזה שנקט הקיר אם בארזים נפלה שלהבת ואינם בראוי להגין עליהם כ"ש מה יעשו אזובי קיר ואם בעון. עליו נאמר כי אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא על כן הי' מדמה למכה שלוכד הלויתן שגם זה נפילת זכותיו גם הנחל שוטף הוא מורה שנמשל לנחל שוטף אפ"ה לא אגוני מגנה ואלולי מגלא מה יעשו מי גבים קטנים: **שהיא** למנוחה ואנו לאנחה. כלומר שמת בשביל שלא יהי' אלל הרעה כי מפני הרעה נאסף הלדיק: **לא** בר אבין חליץ ולא בר קיפוק חליץ. משמע דיבומי מייבם אפילו בזמן הזה ובתחילות אלו שאין נוהגין לייבם כה"ג דאי אפשר לחלוץ כלל יבומי מייבם ואין זה בכלל דכל שאינו עולה לחליצה אינו עולה לייבום כי רגלו. כאיש ליה וכן מבואר בתשובתי חלק א' סי' קכ"ה וכן עשיתי הלכה למעשה והארכתי בענין זה בתשובתי חלק ג' ודחיתי כל דעת המפקפקין בזה יעו"ש ויש שהיו רוצין להביא ראיה לדבריהם מלשון מהרש"א בח"א כאן במה שכתב דרך רמז כי היבום והחליצה וכו' אין לורך להשיב עליהם כי אפילו מדברי אגדה אין לומדין הלכה מכ"ש שאין לומדין ממפרש אחרון שכתב לפי הוותו דרך דרש ורמז בעלמא ולא נתכוין להיות נחית לדינא גם הגאון הגדול מהור"ר יחזקאל אב"ד ור"מ דק"ק המבורג הסכים עמי לדינא וכתב מלשון דאוסר בזה כאילו אוסר יבנה ויהנו עדיהן וילרתי הראיות: **רוב** השלישים. עיין פירש"י ומ"ל ע"ד ושלישים על כולו כלומר רוב ישראל השולטים כילדים באו כתים: **רבי** חנן חתנא דבי נשיאה הוי ולא הי"ל בני. ומי שאין לו בנים חשוב כמת ולפי שמרבה בתפלה שיהא לו בנים נשמע תפלתו ולא חזרה ריקם ונגזרה עליו מיתה מגמ' וזה במקום לחתנה כשכבר ע"י תפלתו:

שמחתו נאנח בעת חנינתו אבד חנינו אסיקו ליה חנין
על שמו כי נח נפשיה דר' (פרת) [יוחנן] פתח (פומיה)
עליה ר' יצחק בן אלעזר. היום קשה לישראל כיום בא
עמוס ח השמש בצהרים דכתיב והבאתי השמש בצהרים
וא"ר יוחנן זה יומו של יאשיהו כי נח נפשיה דר' יוחנן
יתיב רבי אמי עלויה שבע ותלתין א"ר אבא בריה דרב
חייא בר אבא רבי אמי דעבד לגרמיה עבד דהכי א"ר
חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו רבו שלמדו חכמה אינו
מגילה פ"ק יושב עליו אלא יום אחד כי נח נפשיה דרבי זירא פתח
עליה ההוא ספדנא ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי
גדלה שעשועיה אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי
חמדתה. כי נח נפשיה דר' אבהו אחיתו עמודי דקסרי
דמעי. דר' יוסי שפעו מרזבי דצפורי דמא. דר' יעקב
(בר אחא) איתחמיאו כוכבי ביממא. דר' אסי אתעקרו
(כל ארזיא. דר' שמואל בר יצחק אתעקרו) כל אילניא.
דר' חייא נחיתו כיפי דנורא מן רקיע. דרבי מנחם ברבי
סימאי אשתעו כל צלמניא והוו למהצליא. דרבי תנחום
בריה דר' חייא (איש כפר עכו) אתעקרו כל אנדרטיא.
דרבי (יצחק בר) אלישיב אתהתרו שבעין מתהרתא
(בטבריא) [בנהרדעא]. דרב המנונא נחיתו כיפי דברדא
מן שמיא. דרבה ורב יוסף נשוק כיפי דפרת אהדדי.
דאביי ורבא נשוק כיפי דדגלת אהדדי כי נח נפשיה
דרב משרשיא טען דיקלי שיצי:

כי מטו לגשרא. כשהגיעו לעבור דרך על גשר קצר שבשניהן לא היו יכולין לעבור זה בצד זה אלא זה בפני זה: קמו גמלי. עמדו הגמלים שאלי המטות במקומן: טייעא. סוחר ישמעאלי: רבנן. דבבלאי: דהוא דעבדי יקרא להדדי. שאין אחד רוצה לעבור בפני חבירו: מר אמר. שכבי אמרו להדדי: בדינא דידי. לפי דעתי: גברא בר גברא. אדם בן אדם: נתור כבי ושיני דההוא טייעא. משום כבודו דרב המנונא: פתח עליה. ההוא ספדנא: ספר מלחמות. קיים. נ"א שנלחם רב המנונא ונתור כבי ושיני דההוא טייעא: [נ"א] גזע ישישים זה רבה בר רב הונא דהוא גזע ישישים בן גדולים בן רב הונא דהוא ראש גולה ועדיף מנשיא דארץ ישראל: ועמו ספר מלחמות. עמו רב המנונא: קאת וקפוד הוכפלו. קללות כמו וירשוה קאת וקפוד כלומר קללה באה והוכפלו בעולם: להראות שוד ושבר. זה קלף של הקב"ה: הגיעו ראש על צדיק בתמר. שלא היה לו אלא לב אחד ואין נפנים מן העולם הפכיות כלום כמו שיש בעולם של אחר הפיחה (והכישו לאם): נשים לילות כימים. נקוק עליו יום ולילה על שהיה לילות כימים ללמוד תורה: בר קיפוק ובר אבין. הוו ספדני: ההוא יומא. דנח נפשיה (דרב אשי מאי אמרת רב אשי גופיה א"ל לספדן בשעת פטירתו דידיה גופיה מה תאמר עלי ענין אמר יונא דנח כשפשים דרבינא מאי אמרת): בארזים. בתלמידים: שלהבת. מיתה: אזוב. בן משפל עולם עמי ה לן: הבה רשף: הועלה. מן הים: רקק. אגם: הבה ושלהבת. לשון גמם: הלש דעתיד. דשכיכם ספדה זה מדעי ליה נחכה ושלכנח וזה לתלמידים: איתהפוך כרעייהו. נהפך כרעם שהיו דורכים כנגד הרגל שלא היו יכולין להספיד שום על אדם: ההוא יומא. דנח נפשיה: לא ספדוהו. משום דאירע להו תקלה על ידו: לא בר אבין הליך ולא בר קיפוק הליך. ליבעתו לפי שאין יכולין לעמוד על רגלם והספרים אומרים ונקלה כרעו מעל רגלו ולא עמדה רגלו: כי הוה אתי דיגלת. כי היה עובר אדקלת (נ"א בשיט אדקלת נהר וזלא לשטוף: חזו הסלעים אדקלת והוא כשר שליטי דכשיב. והם הכשר השליטי אדקלת): [רוב שלישית. ישראל נקרא שלישים ונבא שקול כחצי ישראל ואמר ליה קום ואמור עילאה כלי בקם המעים]: באות מי מרה. שאמה שומה צדקות בקן: בעת חנינתו. חולי: אבד חנינו. אבדו שמחתי: והבאתי השמש בצהרים. אשקיע השמש בצהרים: יומו של יאשיה. שנהרג יאשיה קרי יומו מעט: [לגרמיה. לעצמו]: ר' זירא. נולד בבבל וגדל בארץ ישראל והיינו דקאמר ארץ שנער הרה וילדה [ארץ צבי גדלה שעשועיה] שאבבי קרו ליה רב זירא ור' זירא: אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה. טבריה רקת טבור כן רקת ז' טבריה: אחיתו. הורידו דמעות: איתחמיאו כוכבי. נראו הכוכבים שבשמים השולם בשביל חוג לעת: כיפי דנורא. אבנים של אור: אישתעיאו כל צלמניא. נחלקה ונמחקה צורת הפרצוף של צלמים וצורים המוטבעות מפני צורת החסיד שנחלקה דר' מנחם לא נסתכל אפילו בצורת מטבע מעולם כדאמרי' בע"ז: והוו למהצליא. כמו שמוחלקין במעגל ובמחללים כלי עולם שבו מסן מיע הממלה: אנדרטי. צורת [משפחן על גבם] המלך שמם: אתהתרו ע' בתים. הנגנות והמסמרים לא היו אלא גבנים: [כיפי דברדא. אבנים]: כיפי דפרת אהדדי. משום שהגבור בנרות טליקן אדקאים בלגין: נשקן. קרבו זה לזה [והשתכח] מפני כמי שבא לעולם: שיצי. קוצים:

מהרש"א אמר דינא הוא דרבה כו'. ע"פ מ"ש במנחות א' בר אבהן ובר אורין יאי א' בר אורין יאי וכו' וס"ל דרבה בר רב הונא היה מפורסם בר אבהן ובר אורין שהיה אביו גדול בבבל אבל רב המנונא מפורסם בר אורין ולא כולא בר אבהן וע"כ כי מטו לגישרא הוו עבדי יקרא להדדי ואף בגיטתן היה מכבד כ"א הבית בכבוד התורה שהיה להם דבר אורין הוא עיקר אבל זה הטייעא אמר כי דינא הוא לנהוג הרבה בר רב הונא גם בר אבהן ובזה אבל בכבוד תורה כל רב המנונא ונענש על כן ופתח היתקא ע"פ מ"ש הטייעא שילך רבה בר רב הונא קודם גזע ישישים עלה מבבל שהוא רב הונא ועמו ספר מלחמות שהוא רב המנונא ועי"ז קאת וקיפוד רמז על נכרים שבאו להם לראות בהספדו ונראה לקאת וקיפוד שהם עופות טמאים כמ"ש לא נהגו הכל גדול אבל עורב הוכפלו לראות בשוד ושבר הבא לדור במיתתם ב' הצדיקים ואמר שקפץ על עונו ועון הדור הוא קיבת מיתתם וז"ש כי אתם מתנו נפשות שהצדיק לא עם בשוטו רק שניתן ביד מלאך הקפץ וכמתים והוא אינו מבחין בין צדיק לרשע ואמר שגם שמלאך שמח ויצא לקראתו כיוצא לקראתו כלה מדכ' כמ"ש פרק השמא שהמלאך יוצא לקראתו ואומר לו שלום ואמר דגם נשמתו היה טהורה ונקיה וזוכה עכשיו שהם הכסא כסא הכבוד נפשות הצדיקים גנוזות בצרור החיים שם ושמח בבא אליו נפש הצדיק נקי: תמרים הגיעו ראש כו'. כנגד ישראל נמשלו לתמר שאין לו אלא לב אחד כדאמר במדרשות ומצרים יכישו לאם במנוחם ואמר על צדיק כתמר כמ"ש בשוטן ולא נאבידה כי הצדיק

עין יעקב

והבאתי את השמש בצהרים א"ר זה יומו של יאשיה. נראה משום דיאשיה מת בן ל"ט שנה וכל שלא הגיע לארבעים שנה מקרי מת בחצי ימיו וכן מיתתו בצהרים כ"ש בי קציצה [illegible] ל"ט שנים וכו' [illegible] כי נח נפשיה דר' יוחנן [illegible] כי נח נפשיה דר' יוסי. עיין בתוספות דסנהדרין פ' חלק דף קי"ב ע"א ובמגלה כאן:

הלדיק ישאל בהשארות הנפש לעה"ב וכאמר יפרח לעה"ב: אם בארזים נפלה כו' לויתן בחכה כו' בנחל שוטף נפלה כו'. הפליג בהרבה דמיונות על רב אשי כי היה בו תורה וגדולה במקום אחד כדאמרינן פר"מ גם שהיה הרבה שנים: הליש דעתיה. כפרש"י דהאי מדמה ליה לשלהבת והאי לאבידה עכ"ל ר"ל שיכלה כשלהבת ושהיה אבדה ואינו כן כי הלדיק יש לו השארת הנפש לעה"ב והא דכתיב הלדיק אבד היינו לדורו אבל אבדה נשמע שהוא גופיה דבר האבד וכענבו דאתהפיכו כרעייהו שלא יהיו ראוים לאלון כדמשק כי היבוס והחלילה מורים על השארת הנפש להקים לאחיו שם כידוע לבעלי הקבלה: באו רוב שלישית במים זכור ורחם כו'. נראה דלאו דרך הספד קא"ל אלא דרך תפלה. על שבא לבא במקום סכנה במי חדקל ואמר בא רוב שלישית היינו רוב ישראל שנקראת שלישית דכתיב ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים והיה מתפלל זכור ורחם להצילו וגם כי תעינו מאחריך כאשה מבעלה דהיינו כסוטה אל תזניחנו באות מי מרה כסוטה: שמחה לתוגה נהפכה ששון ויגון נדבקו בעת כו'. י"ל שלש ענינים דנקט של הפכיים שהיה זה הולד בן זכר שהיו בו שלשה שמחות האחד ביום הלידה ושוב לח' במילתו ושוב ביום ל' בפדיונו וכן היה האבילות ביום המיתה שהוא יום הנר ושוב ז' ימים אבילות ושוב ל' יום: כיום בא השמש בצהרים כו'. באנו בו כמו שביאת השמש שלא בזמנה אין זה חסרון לה אלא להרואי' בזריחתה שיש להם חסרון בביאת' בצהרים כן ר"י שמת אין זה חסרון לו אלא לתלמידיו הרואים תורה על ידו: אהיתו עמודי כו' שפעו מרזבי כו'. נראה כל הכי שינויי דנתהוו בעולם ביום מיתת כ"א מהם. מורה על מעלת המת שאמר אהיתו עמודי כי הלדיק עמוד העולם כחסר מהעולם וראוי לבכות עליו ושפעו מרזבי כו' ע"ש שבחייו בלדקתו ובזכותו שפעו לכורות ולמעלה מים הרחמים ובמיתתו נשתנו להיות משפיעין מדת הדין בעולם שהוא רמז הדמים תחת המים ואיתחמילו כוכבי ביממא כו' דלפי טבע כוכבים שיהיו נראים גם ביום אלא שמתוך מאור השמש וזוהר הרקיע ביום אינן נראין וביום שמת נחשך היום קודם זמנו שהיו נראין בו כוכבים כמו בלילה וכענין שאמרו לעיל כיום בא השמש בצהרים ואיתעקרו כל אילני כו' כחיתו כיפי כו' על הרוב הכי דחשיב ואזיל פורענויות הם הבאים במיתת הלדיקים וכמ"ש מפני הרעה נאסף הלדיק כמפורש פרק הכונס ואשתעו ללמכי' כו' ע"ש מעשיהם וכפרש"י וע"ש וכן י"ל אתקללו כל אכדרעא כו':

טו ת"ר ואלו קרעין שאין מאחין. הקורע על אביו ועל
יף כו אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב
ב"ד ועל שמועות רעות ועל ברכת השם ועל ספר תורה
שנשרף [ועל ערי יהודה] וכו' אביו ואמו ורבו שלמדו
מ"ב ב תורה מנין דכתיב °ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי
רכב ישראל ופרשיו אבי אבי זה אביו ואמו רכב
ישראל ופרשיו זה רבו שלמדו (חכמה) [תורה]
מאי משמע כדמתרגם רב יוסף רבי רבי דטב להון
לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין. ולא מאחין מנא
שם לן דכתיב °ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים ממשמע
ב"ן ג' סנהדרין שנא' ויקרעם לשנים איני יודע שהם קרעים אלא מלמד

שקרועין ועומדין לשנים לעולם. א"ל ריש לקיש לרבי
יוחנן אליהו חי הוא א"ל כיון דכתיב °ולא ראהו עוד שם
לגבי דידיה כמת דמי ועל נשיא ואב ב"ד ושמועות רעו'
ש"ב א מנ"ל דכתיב °ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים
אשר אתו ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב על שאול ועל
יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל. שאול זה נשיא
יהונתן זה אב ב"ד על עם ה' ועל בית ישראל אלו
שמועות רעות. א"ל (רבא) [רב] בר שבא לרב כהנא
ואימא עד דאיכא כולהו א"ל על על הפסיק הענין. ס"ת
ירמיה שנשרף מנא לן דכתיב °ויהי כקרא יהודי שלש דלתות
וארבעה יקרעה בתער הסופר והשלך על האש וגומר
מאי ג' דלתות וארבעה דאמרי ליה ליהויקים כתב
איכה א ירמיהו ספר קינות אמר להו מאי כתיב ביה °איכה
ישבה בדד אמר להו אנא מלכא א"ל בכה תבכה
בלילה אמר אנא מלכא גלתה יהודה מעוני אמר להו
אנא מלכא. דרכי ציון אבילות אמר אנא מלכא היו
צריה לראש אמר להו מי אמרה אמר כי ה' הוגה על
רוב פשעיה מיד קדר כל האזכרות שבה ושרפן באש
ירמיה לו והיינו דכתי' °ולא פחדו ולא קרעו מכלל דבעו למקרע.
א"ל רב פפא לאביי אימא משמועות רעות אמר ליה
שמועות רעות בההיא שעתא מי הואי. עוד הזכירו
בברייתא דעל שמועות רעות קורעין ולא מאחין ואמרי'
עלה בגמרא ואשמועות רעות מי קורעין והאמרי ליה
לשמואל קטיל שבור מלכא תריסר אלפי מיהודאי
כגמרא *במגזת דקסרי ולא קרע א"ל לא אמרו אלא ברוב צבור
איתא בגמרא וכמעשה שהיה ומי קטיל שבור מלכא יהודאי והא"ל
שבור מלכא לשמואל תיתי לי דלא קטילית יהודאי
מעולם התם אינהו גרמו לנפשייהו דא"ר אמי לקל יתרי
דמגזת דקסרי פקע שורא דלודקיא. רבי אבא ורב הונא
בר חייא הוו יתבי קם ר' אבא לאפנויי שקלה לטוטפתא
אנחה אבי סדיא אתא בת נעמיתא בעי למיבלעא
(שדא רב הונא ידיה ואצלינהו א"ל אי בלעא) [אמר]
השתא איחייבנא שני קריעות א"ל רב הונא מנא לן
בדידי הוה עובדא ואתאי לקמיה דרב מתנא ולא הוה
בידיה ואתאי לקמיה דרב יהודה ואמר לי הכי אמר
שמואל לא אמרו אלא בזרוע וכמעשה שהיה [ערי
שם מ יהודה מנלן דכתיב °ויבואו אנשים משכם וגומר וקרועי
יף כו ע"ב בגדים] *רב המנונא איקלע (לדארי מתא) [לדרומתא]
שמע קל שיפורא דשכבא חזא הנך אינשי דקא עבדי
עבידתא אמר להו להוו הנך אינשי בשמתא. לאו שכבא
איכא במתא אמרו ליה חברותא איכא במתא אמר
להו אי הכי שרי לכו:

שאין מאחין. לעולם: שמועות רעות. ששמע על רוב הלבור שנהרגו:
על ברכת השם. ששמע רשע שברך את השם: [*וכתבו בתוס'
וז"ל
אינו בתוס' בגמרא

עין יעקב

אבי אבי זה אביו ואמו. פי' בעין יעקב אבי שהיי שקול לו כאביו ואמו ק"ק לפי' דלמה מפ"ה קרע לפי שהיי שקול לו כאביו ואמו, וגם שהיי רבו אבל רב אחר מנלן וקי"ל: א"ל ר"ל לר"י אליהו חי הוא. מיד דמייתי ראיה על רבו שלמדו תורה מאלישע ה"ל להקשות הלא אליי חי הוא די"ל שאלישע הי' סבור בשעת ס..ק שמת ממש להכי קרע אבל שבכ"ז דקאמר שקורעין ועומדין לעולם אחרים שידענו שהוא חי מקשה שפיר: את המגילה זאת הדברים. וליכא למימר דקרע קריעה אחת על שניהם יחד דהא הפסיק הענין כמו שיכם על דלעיל:

ה"ל ברכת השם ירושלמי הושעיא תני אפי' השומע מן הנכרי כדכתי' אני ה' אלהי כל בשר הממני יפלא. מהו לקרוע בזמן הזה רב אמר בשם ר' חייא משרבו הגודפנים פסקו מלקרוע ע"כ] : אבי. שהיה שקול לו כאביו וכאמו: ויחזק בבגדיו ויקרעם. באלישע כתיב. ה"ג ממשמע שנאמר ויקרעם לשנים איני יודע שהם קרעים אלא מלמד שהיו קרועים לעולם: וה"ג בסנהדרין בפ' ד' מיתות : אליהו הוא. ולמה קרע עליו: שאול זה נשיא יהונתן זה אב ב"ד. דחכם היה: על הפסיק הענין. דעל כל אחד ואחד קורעין: ס"ת שנשרף. קורעין עליו מפני אזכרות שבו: שלש דלתות. מ"ה קרי דלתות שכל פסוק ופסוק של ספר קינות פרשה בעצמה (והשלך אל האש. ששרף וזרק לתוך האור): אנא מלכא. ואעפ"כ אנא מלכא : היו צריה לראש. שהאומות ראש ולא אתה : מגזת קסרי. כך שמה : לא אמרו. לקרוע אשמועות רעות אלא ברוב צבור כל ישראל: כמעשה שהיה. דשאול ויהונתן: גרמו לנפשייהו. דמרדו בים והא דקאמר לא קטלי יהודי ר"ל בחנם: לקל יתרי. לקול כנורות ונבלים של מגזת קסרי שהיו רוקדים ומשוררים ומזמרי' ומורדים במלכות: פקע שורא. נבקע חומות לודקיא: בת נעמיתא. בת היענה: השתא. אי שקיל להו כנמיתא איבעי ליה למיקרע על הגויל ועל הכתב דהוי כנשרף. לא אמרו אלא בזרוע. כשאדם מאבדו בידים ל"א לא אמרו אלא בזרוע שיש להם זרוע ויכולת להציל כי מעשה שהיה של אותם השרים העומדים על יהויקים שהיה בידם למחות ולא מיחו ואותם חייבים קריעה דכתיב ולא קרעו מכלל דאית להו למקרע: הברותא איכא. חבורות הן שאלו קורעין מתים שלהן לבדן ואלו קורעין מתים שלהן לבדן :

הר"ן לא אמרו אלא ברוב צבור וכמעשה שהיה. פי' במות שאול ויהונתן שהיו רוב ישראל לשם ונפלו בחרב אויביהם אע"פ שלא מתו אלא מיעוט : שקליה לטוטפתא. בירושלמי יש אתא כעניתא שקלית ליה לתפלוי דהונא ברבי חייא לדה רבי אבא ואלקה : שמע קל סיפורתא דשכבא. פי' כשמת בעיר כמו שאנו עושין שסופקין עתה את המים להודיע משום מוציא דבה הוא כשיל : להוו הנך איכשי בשמתא. ירושלמי הדא אמרה העושה דבר שלא כהוגן צריך נדוי. והשומע אזכרה מפי נכרי אינו חייב לקרוע אבל מישראל קורע אפילו בזמן הזה ואפילו בכנוי דכתיב ויהי כקרא יהודי וגו' ואלא מיהו לא היה ס"ת אלא מגלת איכה ומכ"ש קא יליף ואפשר משום שאבד את האזכרות שבו ולאו דוקא אמרו ס"ת : מאי כתיב בה איכה ישבה בדד א"ל אנא מלכא. כלומר אע"פ שהוא מקונן אני מלך על כרחו : לא אמרו אלא בזרוע. פירוש לא אמרו לקרוע אלא כשהוא מוסיף להכעיס להקב"ה וכמעשה שהיה שנתכוין יהויקים לבזות שמגלגל להכעיס. אבל אם נפלה דליקה בס"ת או בתפילין באונס או מטפוס עופות אינו חייב כלל :

מהרש"א דטב להון לישראל בצלותיה מרתיבין כו'. ומשמעו הכא ורב כמ"ש פ' י"כ מי שיש לו חולה בביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים דתפלתו נשמעת: על הפסיק הענין כו'. ק"ק על עם ה' ועל בית ישראל מאי על הפסיק הענין איכא הכא דהיינו עם ה' והיינו בית ישראל: ברכת השם מנלן דכתיב כו' קרועי בגדים. מפרש"י בספר ישעיה על ששמעו גידופי השם והיא כמו ברכת השם עכ"ל: מאי שלש דלתות וארבעה כו'. ר"ל אמאי לא חשש לשורפה עד אחר שקרא ג' דלתות וארבעה

וקאמר דלא היה חש על כל הפורענות שזכר בד' דלתות דהיינו בד' פסוקים הקודמים עד שהתחיל לקרוא לו פסוק אויביה היו לראש שהאומות יהיו ראש ולא אתה כפרש"י ושא"ל מאן אמרה כי ה' הוגה על רוב פשעיה כו' נראה שמפרש טעם אחר על שלא חש עד אחר שהתחיל פסוק אויבי' משום דבו מפרש כי ה' הוגה על רוב כו' ולא נזכר שום אזכרה באיכה מקודם זה והוא נתכוון לקדר האזכרות שבהן לשורפן ואע"ג דודאי הא דקרעיה בתער הסופר משמע כל המגילה כמ"ש התוס' מ"מ משמע ליה כמו דקדר האזכרות מדלא היה חושש לשורפה עד אחר פסוק ד' שאין בהם שום אזכרה עד פסוק ה' שיש בו אזכרה כי ה' הוגה על רוב גו': ערי יהודה מנלן דכתיב ויבאו אנשים משכם כו' קרועי בגדים ומנחה כו'. דהיינו כשילאו מביתם לא היו יודעין בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם על שראו בדרך ערי יהודה בחורבנן וקרוב לזה פרש"י שם ונראה הא דנקט תלמודא ערי יהודה בחורבנן ולא ערי ישראל משום דהתם לדידן לאחר חורבן בית שני איירי ולא היו ידועין לקיבוצי יהודה דלא עלו מבבל בבנין בית שני רק שבט יהודה וקצת מבנימין עשרה שבטים שגלו לחלח וחבור לא עלו:

אמר רב יהודה אמר רב *כל המקשר על מתו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה. ההיא אתתא דהואי בשבבותיה דרב הונא הוו לה ז' בנים שכיב חד מינייהו הוות בכיא עליה ביתירות שלח לה רב הונא לא תעבדי הכי לא אשגחה ביה שלח לה אי צייתא מוטב ואי לא תימוש ההיא איתתא זוודתין לאידך [ומית] ומתו כולהו והוה קא בכיא שלח לה תימוש זוודתא לנפשה ומתה °אל תבכו למת ואל תנודו לו. ירמיה כב
אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד ג' [ימים] לבכי ז' להספד ל' לגיהוץ ולתספורת מכאן ואילך אמר הקב"ה אין אתם מרחמים עליו יותר ממני. °בכו בכה להולך אמר (הקב"ה) [רב יהודה] להולך בלא בנים ר' יהושע בן לוי לא אזיל לבי אבלא אלא למאן דאזיל בלא בני דכתיב בכו בכה להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו. רב הונא אמר זה שעבר עבירה ושנה בה. רב הונא לטעמיה דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו ס"ד אלא נעשית לו כהיתר:

מקשר. לשון וקשרו מספד: על מת אחר הוא בוכה. שכל המספד על צער יותר מדאי הצער נמשך אחריו: ביתירות. יותר מדאי: תימוש. תתקן: זוודתא. תכריכין לצורך מת: מתו כולהו. ואכתי בכי' ביתירו': אין אתם צריכים לרחם עליו יותר ממני. שמעשה ידי הוא והרגתיו בפשעו: בכו בכה להולך. סיפיה דקרא כי לא ישוב עוד כלומר בכו גם לרשע חי שלא ישוב עוד ובמגלה יטרד מן העולם: נעשית לו כהיתר. ואינו חוזר עליה בתשובה (הר"ן ז"ל זה שעבר עבירה ושנה בה. פי' והיינו להולך כלומר להולך בשרירות לבו: כי לא ישוב. לא תזדמן לו תשובה כאשר ב"א משום דנעשית לו כהיתר כדאמרינן הכא) :

מכאן

עיון יעקב

על מת אחר הוא בוכה. כי כך הוא מדתו לבכות כדאמרינן לעיל במרגלים אתם בכיתם. בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות. ואפשר אף על גב דאיכהו לא חזו [illegible] מתים לכך לא לייסו ובכה עוד: אין אתם מרחמין עליו [illegible] שמתאבל על עולמו שבעה ימים: בכו בכה להולך [illegible] כיון שאנו כקראים בנים וכלום יש אב שהורג את בניו אלא ודאי [illegible] מי שאין לו בנים מגרמס. ממשילת הקב"ה על כן בכו בכה הרבה [illegible]

מהרש"א *מכאן ואילך כאילו עוברת כנגדו בשוק כו'. פירשו בתוס' עד י"ב חדש והכי איתא בירוש' כו' עכ"ל י"ב חדש לא נזכר בתלמודינו הכא ולולי דבריהם נראה דעד שלשים קאמר וכל הכי שיעורי ג' וז' ול' הוזכרו לעיל בסמוך ואינו סותר דברי הירושלמי דאיירי הכא כמי ברופפת:

הרי"ף אל תבכו למת יותר מדאי וכו'. וכונתם לדקדק בכתוב שאמר אל תבכו למת והרי מצינו בכל אבות העולם שבכו על מתיהם אברהם דכתיב ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה וביעקב כתיב ויספדו שם מספד גדול וכן באהרן ובמשה כתיב ויבכו ונומר ל' יום. ועוד יש לדקדק שהיל"ל אל תבכו ואל תנודו למת לזה דרשו אל תבכו למת יותר מדאי אבל על חסרון הזכות והתורה שהיינו נהנים מהצדיק יש להצטער ולבכות יותר מדאי ולא נחשב לעבירה וזהו שרמז בכתוב בכו בכה שהיא בכיה כפולה להולך זה הצדיק שבמיתתו קרוי חי ואין צריך לומר מת אלא מי שהוא חי ועכשיו הוא מת אבל הצדיק שבחייו גם במיתתו נקרא חי א"כ הוא הולך מחיי עולם הזה לחיי עוה"ב ולאיש צדיק שנקרא הולך בכו בכה יותר ונזמן הסר נבלו האמונים לפי שלא ישוב וראה את ארץ מולדתו לפי שבעודנו חי היה הצדיק רואה ומתקן את ארץ מולדתו להדריכה בדרך ישרה ועתה במיתתו לא ישוב עוד וראה להדריך ולתקן את ארץ מולדתו ובבחינת אבידת זכותו יש להצטער ולהגדיל המספד וכו': להולך בלא בנים וכו'. לאוי לתת לב מנא להו לחז"ל לשנות קרא מפשטיה דמיירי על שלום בן יאשיהו ההולך בגולה כי לא ישוב עוד לביתו והכתוב הבא אחריו יוכיח ועי"ק לדרשת חז"ל איך יבא הכתוב שלאחריו כי כה אמר ה' אל שלום בן יאשיהו ההולך וגומר כי איך תלוי זה בזה שגם אם נבכה למת נבכי תלדק הנבואה האחרת מאחר שהיא נבואה אחרת נפרדת מהראשונה לשנרתם ז"ל גם נבין ונדקדק אגב אורחין דקאמר אל תבכו למת וק"ל דכל המתאבל וכו' גם דקדוק ואל תנודו לו דתיבת לו מיותרת גם כפל בכו בכה ולמה לא אמר בכו בכה או בכו בכה להולך ועי"ק אמאי קראו הכתוב להולך בלא בנים הולך ולא קראו מת בלא בני' אמנם בהיות כי מה שראוי לאדם להתאבל לראות חכמים ימותו אינו על כי נסתלק הצדיק מעה"ז כי ידענו שעה"ז גשר רעוע ופרוזדור בפני שעה"ב ומי גבר חכם לא ידע כי סוף אדם למות ולא ראינו מי שנשאר בעה"ז חי וקים מיום הבריאה ע"כ אין לדאג על המת עלמו וכמאמר הספדן בכו לאובדים ולא לאבידה שאנו לאנחה והוא למנוחה כמלא שמה יתאונן אדם חי על פטירת הצדיק הוא גבר על חטאיו ישוב מחטאתו אשר חטא יאמר אדם אם בארזים נפלה שלהבת ולא זו הדרך לטבוע במצולות עה"ז רק יבינו לאחריתם וע"כ גזרו אומר שמי שנתעצל בהספדו של אדם כשר מוכיח עליו שעודנו ברשעתו ולא נזכר יום מותו כי קרוב אליו הדבר וא"כ בודאי שאיש כזה שלא שב בתשובה רשע הוא וראוי לקוברו בחייו כי רשעים בחייהם קרואים מתים והוא דקדוק אמיתי לפי דעתי וז"ש הכניא אל תבכו למת ואל תנודו לו כלומר על שיבת העדרו מהעולם כי פתאום בא אידו ושכב וירדם ויעבור והנה איננו לפי שהבל המה חיי האדם אדם אם בן שנה יהיה או אלף שנים יהיה הכל שב אל העפר וסוף אדם למות אבל המי יתן אל לבו כי יראה חכמים ימותו להתאבל ולבכות על עונותיו וחטאתיו אשר הרבה לפשוע ולא זכר את יום המות שהוא בחדריו שאין בית מנוס להמלט ממנה וזו היא הבכיה שכוללת בכל בני אדם המתים מהעולם הזה על אשר מת וחלף ועבר כי הבל חיי האדם ויתאבלו ויבכו על מיתתו איש איש על נגעי לבבו כי יבין ויראה שאין מנוס לאדם להמלט. אמנם להולך בלא בנים ראוי לבכות ב' בכיות כפולות האחת כוללת בכל האנשים הכשרים ואחת נוספת בפרט על כי לא הניח אחריו בן ולכך אמר בכו שהוא ליווי על הבכיה המחודשת ואמר בכה שהוא מקור על הבכיה הרגילה בכל המתים וע"כ לא אמר בכו בכו כי הא' איננו פרטית. למי שמת בלא בנים כי היא כוללת לאשר הניח בנים ובנות שיש לבכותו על מת שראו כי המות היא דבר הכרחי אדם אם בן שנה וגו' ויתנו לב לשוב מרשעתם ואמר בכו שהיא בכיה מחודשת לאיש הזה שמת בלא בנים והטעם שקראו הכתוב הולך נראה לי עם מאמר חכמינו ז"ל שחשבו עם הארבעה שהן חשובין כמתים מי שאין לו בנים דכתיב ואם אין מתה אנכי גומר לכך קראו הכתוב הולך כי לא יצדק לומר מת כי אם למי שהיה חי ומת אמנם למי שהוא קרוי מת בעודנו חי איך נאמר שמת עכשיו והרי קודם לכן מת היה לכך קראו הכתוב הולך שדומה להולך שהלך מעולם הזה לעה"ב אך לא מת מחדש בשכבר מת היה ואפשר שאחם בסוף דבריו לומר כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו לתת טעם לבכיה. נוספת מאחר שגם בחייו היה כמת עד שלא יצדק עליו לומר מת אלא הולך וא"כ מה נתאבל עליו עוד שהרי אין להתאונן כי אם על מי שהיה חי ומת אבל על מי שהיה מת מעיקרו מה יתאונן אדם חי לזה אמר שמה שיבכה עליו הוא על כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו דהיינו אחיו ובית אביו הקרויים מולדתו שבעודו בחיים היה קרוי מת לענין הבנים אבל קרוב למשפחתו ולמולדתו חי. שעכשיו לא ישוב וראה אפילו ארץ מולדתו בודאי שעגמת נפש גדול הוא וראוי לבכות עליו יותר משאר המתים. ומ"ש כי כה אמר ה' על שלום וגו' יובן עם מ"ש חז"ל ששלום היה צדקיהו בן יאשיהו וכו' ואנחנו מצאנו שצדקיהו בהגלותו אותו נבוכדנאצר כתיב וישחט את בניו לעיניו ואת עיני צדקיהו עור וגו' ואח"כ הוליכו לגלות ועתה הכתובים מכוונים מה שאמר אל תבכו למת כי אם להולך בלא בנים כי כה אמר ה' על ההולכים בגולה ונתנו בירושלים מקנתם שאל יבכו להם כי אם להולך בלא בנים דהיינו שלום שהוא צדקיהו כי לא ישוב עוד למקום הזה ואפשר שחזר לומר ואת הארץ הזאת לא יראה עוד שהוא מיותר לרמוז מה שהוליאו את עיניו באופן שגם אופן הראיה לא נשאר לו וכו':

א"ר אמי למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקי' מכפרת א"ר אלעזר למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה לומר לך מה בגדי כהונה מכפרים אף מיתתן של צדיקים מכפרת:

יף כח

מיתת הצדיקים מכפרת. על אותו הדור: מיתת אהרן לבגדי כהונה. שנא' ויפשט משה את אהרן את בגדיו וגו' [ואסף יאסף אל עמיו ומת שם) [וימת אהרן שם בראש ההר]: בגדי אהרי מכפרים. חשן המשפט על עוות הדין וכו' פעמון על לה"ר ביומא

מהרש"א מה פרה אדומה מכפרת כו'. פירשו בתוס' מכפרת על מעשה עגל וכדאמרי' במדרש כו' ע"ש והוא דחוק שנתכוון ע"פ אגדת מדרש ונראה אע"ג דמוכח בכמה דוכתין דפרת קדשי בדק הבית היא מ"מ חטאת קרייה רחמנא גם שהיא נקראת מתרומת הלשכה כמו שאר קרבנות וכמו שכתבו התוס' בפרק מרובה לפי שצריכין לה כהנים העובדים קרבנות חשיב לורך קרבן כו' ואפילו בלא לב"ד כו' ע"ש: למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה: פירשו בתוס' דכתיב [והפשט את]. אהרן את בגדיו גו' ואהרן יאסף ומת ופירש הקונטרס ובגדי קדש ילבש לפי שאינו סמוך כל כך עכ"ל וכן פירוש הקונטרס לא מצאתי ואין זה מקרא בשום מקום ועיין מה שכתבנו בחידושי הלכות*:

גירסא אחרת

הרי"ף למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה וכו'. פרש"י ויפשט משה בתוספות את אהרן את בגדיו וגו' וקשה דכיון שכך נוה הקב"ה להפשיט בגדי אהרן בשעת מיתה ולהלבישם לאלעזר מה זו שאלה ששאלו למה נסמכה. ונראה דדייק כיון שכבר אמר קודם פסוק זה ויעש משה כאשר צוה ה' מה נורך לומר עוד ויפשט משה את אהרן את בגדיו אלא לסמוך ולומר שקול מיתת אהרן עם בגדיו מה בגדי כהונה מכפרין וכו' וענין ההיקש הוא שבגדי כהונה שמכפרים על גילוי עריות ושפיכות דמים ועבודה זרה אינם מכפרים על עלמו של חוטא אלא על שלא יקטרג עליהם עון של זה להכריעם לחובה וכן פרש"י ז"ל שם וכן מיתת הצדיקים מכפרת על ישראל:

תנו רבנן מת פתאום זו היא מיתה חטופה חלה יום יט פס אחד

עיון יעקב

מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן צדיקים מכפרת. נ"ל דלהכי נפקא מהא דאע"ג דכל הקרבנות באים זכרים והיא נקבה כדאיתא במדרש פ' חקת היה מיתת בנים לצדיקים נ"כ מכפרת וה"א אפי' לתינוקות דאפילו בעבירות שרע לשמים ורע לבריות כפירש"י כגון עיוות הדין ולה"ר אפ"ה מכפר כמו בגדי כהונה: **מת** פתאום זו מיתה חטופה. צ"ע למיבעי רחמי עלה דמלתא פיותם כמיתת כל אדם:

אחד ומת זו מיתה. דחופה: ר' חנינא בן גמליאל
יחזקאל כד אומר זו היא מיתת מגפה שנאמר °בן אדם הנני לוקח
שם ממך את מחמד עיניך במגפה וכתיב °ואדבר אל העם
בבקר ותמת אשתי בערב. ב' ימים ומת זו היא מיתה
דחויה. ג' גערה. ד' נזיפה. ה' מיתת כל האדם א"ר חנין
דברים לא מאי קרא °ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות. הן חד
קרבו תרי ימיך תרי הא חמשה הן חרא שכן בלי יוני קורין
לאחת הינא. מת בחמשים [שנה] זו היא מיתת כרת
בחמשים ושתים [שנה] זו היא מיתתו של שמואל
הרמתי בששים זו היא מיתת (כל אדם) [בידי שמים]:
איוב ה אמר מר זוטרא מאי קרא °תבא בכלח אלי קבר כעלות
גדיש בעתו בכלח בגימטריא ששים. לשבעים שיבה.
תהלים צ לשמונים גבורה דכתיב °ימי שנותינו בהם שבעים
שנה ואם בגבורות שמונים. אמר רבא [רבה] מחמשים
ועד ששים זו היא מיתת כרת והאי דלא קא חשיב לה
משום כבודו דשמואל הרמתי. רב יוסף כי הוה בר
שיתין עבד להו יומא טבא לרבנן אמר נפקא לי מכרת.
א"ל אביי נהי דנפיק מר מכרת דשני מכרת דיומי מי
נפיק. מר א"ל נקוט מיהא פלגא בידך. רב הונא נח
נפשיה פתאום הוו קא דאגי רבנן עליה תנא להו זוגא
דמן הדייב לא שנו אלא שלא הגיע לגבורות אבל הגיע
לגבורות זו היא מיתת נשיקה:

מת פתאום. שלא חלה: זו היא מיתה חטופה. דאמרי' ולמות חולאות והם מיני מיתה בגימטריא: זו היא מיתת כל אדם. וכדרכו מת בו מיתה הטובה: מת בחמשים שנה זו הוא מיתת כרת גרסי'. בחמשים ושתים זו מיתתו של שמואל. דכתיב וישב שם עד עולם עד עולמו של יובל חמשים שנה: והאי דלא חשיב לה. לעיל להאי בהדי איך דכרת משום כבודו דשמואל שמת בן נ"ב: מכרת דיומי. (כגון הנך דלעיל חלה יום וכו' דחופה דחויה גערה [שלא ימות מיתה חטופה]: נקוט מיהא פלגא. דמכרת דשני נפקת: זוגא. שני ת"ח שבאו משם: גבורות. כשגברו חייו:

תוספות מת בחמשים זו מיתת כרת. בירושלמי מפיק לה מקרא אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי וכתיב לעיל ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד אלמא מקודם לכן חשיב כרת: (בנ"ב זו מיתת שמואל הרמתי. בן שתי שנים כשהביאתו אמו לרגל ואח"כ וישב שם עד עולם שנים של יובל תדע שאותו יום נתמנה עלי להיות שופט דכתיב ועלי יושב ישב שפט ועלי כתיב את ישראל ארבעים שנה אחריו שמואל הרמתי ומקץ י' שנים שאלו להם מלך וב' שנה מלך שאול וי' חדשים קודם מיתת שאול מת שמואל כדאיתא בתענית):

הר"ן ז"ל לפי' זו מיתת כל אדם. פי' ולא אמרי' עליו שהוא רשע: ס' זו היא מיתת כרת. פי' של חייבי כריתות דשנות גבורות פי' הם דל מהם כ' דלא מיענש פשו להו שיתין ופלגא דשיתין הא תלתין וכי חשבת הכנו כ' בהדייהו אשתכח דכ' שנין היא מיתת כרת: חמשין וב' זו היא מיתתו של שמואל הרמתי. וא"ת מנא לן דלא חי אלא נ"ב שנין וי"ל מדכתיב ביה עד יגמל הנער ימי היניקה כ"ד חדש וכתיב וישב שם עד עולם דקייט כי שנה שהוא עולמו של יובל וכתיב בלוים ומבן חמשים שנה ישוב וגו'

מהרש"א מאי קרא הן קרבו ימיך גו' הן חד קרבו תרי כו'. האי קרא גבי משה כתיב ולא חלה מקודם ה' ימים ובנשיקה מת שהיא מיתת פתאום כדלקמן אלא דילפינן מיניה רמז לשאר ב"א: מת בנ' זו מיתת כרת נ"ב כו'. וכתבו התוספות בירושלמי דייק מאל תכריתו וגו' ועוד מימי שנותינו בהם שבעי' שנה וגו' דל כ' דלא מיענש עליהן כשתיירו כ' ותימה דהא משמע בשמעתין כ' משנולד קאמר כו' עכ"ל ונראה ליישב דה"ק ע' שנין דל כ' דלא מיענש כו' וכיון דמת בנ' הרי נכרתו לו ימי כ' שנים שהם כשנות הנעורים והוא מבואר לפי שיש לאדם כ' שנים אחר כ' שנים שהם ימי הנעורים וכ' שנים אלו הם כדמיון היובל שהם מ"ט שנים מהם אחר כ' שני הנעורים הם ימי ספירה וחשבון של אדם על מעשיו ושנת הנ' שהוא שנת ע' של אדם הוא תכליתו של אדם דמיון היובל שישוב אל אחוזתו וע"ד זו אמר נ"ב זו מיתת שמואל הרמתי הוא למעלתו וע"פ מ"ש ביומא שאמרה חנה רגלי חסידו ישמור כיון שעברו רוב שנותיו של אדם (בלא חטא) שוב אינו חוטא שניבאה כן על בנה שמואל שמת לנ"ב שנים שאזלו רוב שנותיו שאחר שני הנעורים שהם ב' חלקים ממ"ט שנים שאחר ימי הנעורים דשני חלקים ממ"ט הם ל"ב הרי נ"ב עם שני הנעורים שהם עשרים שנים ובודאי גם אם היו חיי שמואל יותר לא היה בא לידי חטא שהרי עברו לו רוב שנים של אדם שאחר ימי הנעורים ועל דרך זה יש לכוון הספירה מ"ט ימים יום לשנה ויום החמשים הוא קדש חג השבועות כשתחשוב למ"ד בניסן נברא עולם היה תחלת הבריאה בכ"ה באדר הרי כ' יום עד יום א' של פסח שהן חשובין כימי שנות נעורים דלא איענש עלייהו שהיו ישראל עדיין במצרים ועד"ז אמר זכרתי לך חסד נעוריך וגומר ואח"כ מיום שיצאו ממצרים ימי הספירה מ"ט יום יום לשנה עד חג השבועות שהוא ביום נ' דמיון היובל וזכר לדבר שאנו מדקדקים לעשות י"ט קצת בל"ג בעומר לזכר שבו עברו רוב ימים שהן ב' חלקים ממ"ט ימי ספירה יום לשנה שסוב אין אדם חוטא שהם ל"ב שנים אחר כ' ימים של שני הנעורים כאמור שזו מיתת שמואל הרמתי ואותיות יובל רמז לזה י"ו מלך זה ול"ב מלך זה שהם ל"ב רוב שנותיו הראשונים ושנת י"ב אינו מן המנין כי אחר לא יצא לחלוקה ולפיכך כשיצאו ממצרים אותן שנמנו מבני כ' והיו רק בני כ' אזי כשהיו סופרים מ"ט שנים מבאי ארץ שהם ימי חשבון שנותיו של אדם עד שיהיו שם בני ע' וקדשו שם החמשים שהוא בסוף שנותם למות לשוב איש אל אחוזתו כמו ביובל: ס' זו היא מיתה בידי שמים כו' בכלח בגי' ס' כו'. לפי ענינו האי קרא בכלח למעליותא קאמר אבל לשון מיתה בידי שמים דקאמר לא משמע כן וי"ל דוודאי מעלה הוא ששים שיצא מכלל כרת כדקאמר דרב יוסף הוה עביד להו יומא טבא מיהו כיון שלא בא לכלל שבעים שהם שנותיו של אדם קרי ליה מיתה בידי שמים שמת קודם זמנו כמו דור המדבר וע' בתוספות בזה: שבעים שיבה שמונים גבורה דכתיב ימי וגו'. ובמתניתין דאבות שנינו בן ס' לזקנה בן ע' לשיבה כו' דכן מלינו בקרא מלת זקנה נופל על היוצא מכלל בחרות ושחרות והיינו הבא לשנות ס' דיוצא מכלל כרת והא דכתיב בשמואל ויהי כי זקן שמואל ולא חיה רק נ"ב שנין כבר תירצו בזה פ"ק דתענית דזקנה קפצה עליו ושם יתיישב למה מת שמואל בשנת כרת דמחמשים ועד ס' הם שנות כרת ולא חשיב ליה משום כבודו של שמואל כדמסיק
רבה

עיון יעקב

בששים זו היא מיתת כל אדם. דהתנן רחם חזור בדור המדבר שחטאו במרגלים שלא נגזר עליהם מיתה על פחות מבן כ' ולכך נגזר עליהם שיהיו מ' שנה במדבר כדי שיהיו בשעת שנכנסו ששים שנה במותו כפירש"י בחומש על פסוק ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה: עביד יומא טבא לרבנן. כלומר ולא שעשה מרעים:

רבא לקמן ומלת שיבה מצינו בקרא על הרוב בצדיקים שהגיעו לכלל שנותם ע' שנה ובדוד כתיב וימת בשיבה טובה והיה ע' שנים:

כ **אמר** רבא חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא דהא רבה ורב חסדא תרוייהו רבנן צדיקי הוו מר מצלי ואתי מטרא ומר מצלי ואתי מטרא. רב חסדא חיה תשעין ותרתין [שנין] רבה חיה ארבעין. בי רב חסדא שיתין הלולי. בי רבה שיתין תכלי. בי רב חסדא נהמא דסמידא לכלבי ולא מתבעי בי רבה נהמא דשערא לאינשי ולא משתכח. ואמר רבא הני תלת מילי בעאי מן קמי שמיא תרתי יהבו לי וחדא לא יהבו לי חוכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא יהבו לי וענותנותיה דרבה בר רב הונא לא יהבו לי:

חיי. אריכת ימים ורוב בנים ורוב מזונות שנותנים לו לאדם: **שיתין הלולי.** ס' חופות ראה: (נהמא דשערי. ולא משתכח לגברי): **חוכמתיה דרב הונא.** דאמרי' לעיל שרבץ תורה בישראל:

הר"ן ז"ל אמר רבא חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא. פי' לאו בזכותא בלחוד תליא מלתא אלא אף מזל גורם ואעפ"כ היכא דליכא למימר שאין הזכות מועיל לו כלום דא"כ קשיא מאזהרות שבתורה אלא דלא משמע הכי. מעובדא דרב חסדא ורבה דמייתי וי"מ דה"ק שאין הזכות עוקר מהכל את המזל אלא מסייע לאדם במקצת ולא מהכל כדאמרי' דשכר מצות בהאי עלמא ליכא ולהאי פירושא איכא למימר דהיינו דוקא אליבא דמ"ד יש מזל לישראל ורבא ס"ל הכין אבל אנן הא קי"ל כמ"ד אין מזל בשלהי מסכת שבת. מצאתי כתוב בספר חכם מקובל מהאחרוני' שכתב בפירוש מאמר זה וז"ל לאו בזכותא וכו' פי' זכות הוא תפארת ומזלא תבונה וקבלו שני דברים אלו הם בתשובה ולא בתפארת והמבקש דברים אלו צריך שיכוין בתפלתו לבינה ויש להם ראיה על זה מהפסוקים בני דכתיב בחנה ותתפלל על ה' ולא אל ה' כי ה' הוא תפארת חיי דכתיב הנני יוסף הנני תפארת יוסף רמז לתשובה ולא אמר אוסיף. מזוני דכתיב השלך על ה' ולא אל ה' ע"כ. כתוב בתוספות במס' ר"ה פרק ראשון על מאמר אביי ורבה מדבית עלי קאתו וכו' מדאמר רבא במ"ק לאו בזכותא תליא דהא רבה וכו'. וא"ת ומנא ליה דמשום מזל הוה דילמא משום דרבה אתי מבית עלי וי"ל דאפ"ה אי לאו מזל היה מגין עליו זכות התורה ע"כ:

מהרש"א אלא במזל תליא כו'. כתבו התוספות הא דאמרינן בסוף שבת אין מזל לישראל י"ל דלפעמים משתנה על ידי מזל כו' ע"ש ושם בתוס' יותר מפורש דהיינו דאין מזל לישראל דע"י זכות גדול משתנה כו' ע"ש והכי מוכח נמי בשמעתין דרבא בעי החכמה דר"ה ועותריה דרב חסדא והם דברים התלוים בגזירת הלידה כדאמרי' פ' כל היד דמלאך ממונה על הטיפה ואומר אם חכם אם טפש אם עשיר אם עני אלא ע"כ דאית לן למימר דע"י אפושי רחמי' מן שמיא כדעביד רבא איכא לבטל הגזירה ומזל שנולד בו כדאמרינן בשבת אך יש לדקדק במה שבקש רבא ענותנותיה דרבה והא ענוה היא ממדות הטובות כדאמרי' פ"ק דעבודה זרה יראה מביאה לידי ענוה והיא מביאו לידי חסידות ואמרינן פרק כל היד דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וי"ל ע"י אפושי רחמי שמיא בקש לעוזרו לבא לידי ענוה כדאמרי' הבא לטהר מסייעין לו: **במזלא תלי' כו' רב חסדא חי צ"ב שנין כו'.** וליכא למימר דשאני רבה דמדבית עלי קאתי דס"ל לרבא דבתורה לחוד הוי מתכפר כו' כ"כ התוספות פ' שתי מדות:

כא **רב** שעורים אחוה (דרבה) [דרבא] הוה יתיב קמיה (דרבה) [דרבא] חזייה דהוה קא מנמנם א"ל לימא ליה מר דלא ליצערן א"ל ומר לאו שושביניה הוא א"ל כיון דאיתרע מזלא לא משגח בי א"ל ליתחזי לי מר איתחזי ליה א"ל הוה למר צערא א"ל כריבדא דכוסילתא (רבה) [רבא] הוה יתיב קמיה דר"נ וחזא דקא מנמנם א"ל לימא ליה מר דלא לצערן א"ל מר לאו אדם חשוב הוא א"ל מאן חשיב ומאן ספין ומאן רקיע א"ל ליתחזי לי מר (בחלמא) איתחזי ליה א"ל הוה למר צערא א"ל כמישחל בניתא מחלבא ואי אמר לי הקב"ה זיל בההוא עלמא כד הוית (ואיתית אמינא ליה) לא בעינא דנפישא בעיתותא (דמלאך המות) ר' אלעזר הוה קא אכיל תרומה איתחזי ליה א"ל לאו תרומה קא אכילנא ולאו קדש איקרי (נזר מיניה) חליפא ליה שעתא רב ששת איתחזי ליה בשוקא א"ל בשוק כבהמה אתא לגו ביתיה ויכיל ליה רב (אסי) [אשי] איתחזי ליה בשוקא א"ל איתרח לי תלתין יומין ואהדרי לתלמודאי דאמריתו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ביום תלתין אתא אמר מאי כולי האי א"ל דקא דחקת רגליה דבר נתן ואין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא נימא רב חסדא לא הוה קא יכיל ליה דלא הוה קא שתיק פומיה מגרסיה סליק יתיב אארזא דבי רב פקע ארזא דבי רב אשתיק ויכיל ליה ר' חייא לא קא מצי למקרבא ליה יומא חד דמי נפשיה כעניא אתא טרף אבבא א"ל אפיקו ליה ריפתא לעניא אפיקו ליה א"ל קא מרחם מר אעניי' אההוא גברא אמאי לא קא מרחם מר גלי ליה ואחוי ליה שוטא דנורא אבצי ליה נפשיה:

יתיב קמיה (דרבה) [דרבא]. לפני מטתו שהיה חולה: **חזייה.** רב שעורים (לרבה) [לרבא]: **דקא מנמנם.** גוסס ולשון מעלית נקט: **א"ל.** (רבה) [רבא] לרב שעורים אחוה: **לימא ליה מר.** למלאך המות: **דלא ליצערן.** יותר מדאי: **ומר לאו שושביניה הוא** והלא אתה מכירו אמור לו אתה. מה"מ רגיל היה לבא ביניהם: **א"ל כיון דאיתרע מזלא.** דגוסס הוא לא משגח בים א"ל רב שעורים אבא אפייסי' דלא ליצערך ומנו מינך לאחר מיתתך אחוי לי כשבך ואדע היכי עביד. כי מית איתחזי: **כריבדא דכוסילתא.** כהקזת דם במעט צער כאדם שמקיז דם: [**מר לאו אדם חשוב.** לימא ליה מר]: **מאן חשיב.** מי הוא חשוב בעיניו: **ומאן ספין.** מי הוא אדם ראוי דלסתפי מיניה וחיים לדבוריה: **ומאן רקיע.** מי מתוקן אצלו לשון רקוע פחים. ל"א אמרי מי גבוה בעיניו: **כמשחל בניתא מחלבא.** כמושך שער שנפל בחלב דליכא צערא כלל: **משום דנפישא בעתותי' דידיה.** אי אמר לי זיל הוי בעלמא כדמעיקרא לא בעינא משום בעתותא דמה"מ שלא ימיתני פעם אחרת אע"פ שלא

עיון יעקב

בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא. עיין בחדושינו סוף מסכת קדושין דף פ"ב מ"ש בזה והוא נכון וברור ע"ש: **רב** שעורים אחוה דרבא. ומה מבואר דיהודה מותר להיות אצל גוסס הגוסס לנום אבל אין נוהגין כן ולא ידעתי מאין יצא להם המנהג הזה. ומדאמר אתחזי לי משמע דאין בזה משום דורש אל המתים ועיין ביו"ד סי' קע"ט ובש"ך שם בשם הב"ח וברמב"ם פי"א מה' עכו"ם דין י"ג ע"ש ול"ע:

שלא ליערי: לאו תרומה קאבילנא. ואי קטלת לי מטמית דכתיב את משמרת תרומתי שלריך לשמרה בטהרה: ולאו קדש איקרי. דחשיבי כולי האי: הלפא שעתא. ולא מת באותו פרק. (הר"ן ז"ל פירש כבהמה בשוק בתמיה רולה אתה להרוג אותי כבהמה בשוק תא לגו ביתא ולשם תמיתני ע"כ): איתרח. המתן לי: דאמריתו. בשמים: אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. בגירסא. במס' פסחים בפ' ואלו עוברין: מאי כולי האי. שאתה רודפני כ"כ בתוך הזמן ה"ה לך להמתין עד לי כולם: דקא דהקת רגליה דבר נתן. הונא בר נתן מטא זימניה להיות נשיא וקא דחקת רגליה והכי אמרי' בפ' אד"מ בסנהדרין מימות ר' ועד רבא אשי לא מלינו תורה וגדולה במקום אחד והיינו בה והא הוה הונא בר נתן מיכף כייף ליה לרב אשי: לא הוה יכיל ליה. מה"מ: יתיב אארזא עמוד של ארז בסמוך למדרשו בל רב חסדא: אישתיק. רב [חסדא] מגרסיה מקול הארז שפקע: טרף. לשון בילי"י טרופות: קא מרחם מר אעניא. דכשבור היית שאני עני נודד ללחם ובולח לי: אהדוא גברא. כלו' עלי מדוע לא תרחם ותן לי כפסק ולא תטריחני לבא כמה פעמים דנתפקדנא לנייתי ליה לגור- בההיא עלמא: אהוי ליה. מה"מ שוטא דנורא וגלי ליה דהוא מה"מ והמליא ליה ר' חייא את עלמו:

מהרש"א לתהזי לי איתהזי ליה כו'. פרש"י לאחר מיתה עכ"ל ונראה דהיינו בחלום ודבר זה מפורש פרק מי שמתו שהרוח המודבק הגוף והנשמה הוא *שני (ס"א שע) בעה"ז להודיע ע"י חלום וע"ש: איתרח לי תלתין יומין ואהדרי כו'. והיינו דאמרינן פ' מי שמת מהדורא בתרא דרב אשי ובערוך בערך הדר פי' בע"א וקאמר אשרי כו' ותלמודו בידו מפורש פ"ק דב"ב ודקאמר אין מלכות נוגעת כו' מפורש פ"ק דתענית: רב חסדא לא הוה כו' פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה כו'. ונראה מענינו שמת בו ביום ולא חלה מקודם ולא הוי בכלל כרת דיומי דכיון שהגיע לגבורות שהרי ל"ב שנין חי ה"ל מיתת נשיק' כדאמרי' לעיל ברב הונא וכן לעיל ב"ב אשי נראה שמת בו ביום שהגיע לגבורות כמ"ש בערוך שהיה ראש ישיבה ששים שנה ומסתמא כשנעשה ראש לא היה לו פחות מכ' שנים:

כב משנה נשים במועד מענות ולא מטפחות: גמר' מאי אמרי אמר (רבא) [רב] ווי לאזלא ווי לחבילא ס ע"ב
אמר רבא נשי דשכנציב אמרי הכי ווי לאזלא ווי לחבילא (ו) אמר (רבא) [רב] נשי דשכנציב אמרי גוד גרמא מכבא ונמטי מיא לאנטיכי. ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי שיול אצטלא דמלתא לבר חרי דשלימא זוודיה ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי עטוף וכסו טורי דבר רברבי ובר רמי הוה ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי אחנא תגרי *דאזבוני מיבדקי ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי רהיט ונפיל אמעברי זוופתא יזיף ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי מותא כמותא ומרעא חיבוליא:

מאי אמרי. כשיה כשהם מענות: ווי ליה לאזלא. אוי לה להליכה כזו שהיכה הורגת ואוי למשוי כזה שנושאים את המת והר"ן פי' אוי להולך אוי לממושככים עליו: גוד גרמא מכבא. כפלו השניים: ונמטי מיא לאנטיכי. כלו' הדלא מיא למפרע

כלפי מעלה: שיול. גולל בלשק כשי דשכנציב: אצטלא דמלתא. תכריכי משי יקרים. למאן אמרו הכי: לבר הרי דשלימא זוודיה. לבן חורין שירד מנכסיו אומרים הספד זה כדי שירחמו עליו לעשות לו ארון ותכריכין: אהנא תגרי. אחינו הסוחרים: דאזבוני מיבדקי. באחריתם נראה עשרם כגון זה שאין לו עכשיו במה ליקבר ועל מת עני אומרות אותו כדי שירחמו עליו (*תוספות בלשון סוחרים המקבלים ממון נראה עשרם כי לא ישאו משאם בעולם:) רהיט ונפיל וכו'. תגר וערמן היה כל ימיו ועכשו נפל ריקן בלא ממון: אמעברי זוופתא יזיף. עכשיו כמבקש לעבור מן העולם לריך ללות ממון לתכריכין: (ל"א רהיט ונפל בדיורי בדאגה רבון. תוספות. כל ימיו טרח ורץ במרולה הפעם הזאת לריך ליתן מכס נספן להעבירו הנהר ופורע לו כל הקפותיו קודם שיעבירנו): מותא כמותא. מיתתו של זה כמיתת אחרים היה שהכל מתים: ומרעא חיבוליא. אבל חבול גדול חולי גדול היה לו ויסורים קשין יותר משאר בני אדם חיבולים רבים כחבב אליו חולי זה שנחלה חולי גדול משאר מתים:

תוספות דשלימא זוודיה. בכל מה שיגע אין לו חלק ולא ילטרך לעשות לדה עבורו יותר:

הר"ן שאילו לזה הכביד גליונא של משי שכבר הושלמו הולאותיו ולא תנטרכו להוליא עליו עוד מזון וכסות וזה היו אומרים על עני בן טובים שאין לו תכריכים לפי כבודו: עטוף כו'. התעטפו ותכסו ההרים בחשך שבן גדולים ובן גבוהים היה המת הזה: הר"ן ז"ל. זה היו אומרים על אדם גדול שמת בדרך כבוד ועושר והולך בכל לרכיו והיו אומרים התעטפו הרים וכסו עלמכם בכלי כבוד כי מאד אתם נכבדים בתכריכי הגדול שיגין עליכם. עכ"ל הר"ן:

מהרש"א עטוף וכסו כו' דבר רמי כו'. פירש בערוך בערך עטף כאדם האומר להרים התעטפו והתכסו במלבושים נאים כי זה האיש הבא ליקבר אלליכם בן גדולים הוא וי"א כו' ע"ש: שיול איצטלא דמלתא לבר כו'. עיין פרש"י ועוד נראה לפרש כפשטיה דבעני ומש שמת איירי ושיול אילטלא דמלתא למת לתכריכיו ואמר לבר חורין עש"ה במאים הפשי זגו' ושלימו זוודא ר"ל דכלו כל תכריכיו דאין לו והם קרויין זוודא כמ"ש בערוך בערך זוד: רהיט ונפיל אמעברא כו'. רהיט ורץ כל ימיו אחר מחיה ועתה כפל אמעברא במקום מעברות מעה"ז לעולם הבא חויפתא יזיף וחובה שהלוה עדיין עליו כמ"ש כל הרולה ללות יבא וילוה כו': אהנא תגרי אזבוני כו'. פירש בערוך אחינו סוחרים שעל קיניהם כבדקין כלו' במקום סחורות' כבדקין הכאמני' הם אם לא כמ"ש בג' דברים אדם ניכר בכיסו בכוסו בכעסו עכ"ל:

כג תניא היה ר"מ אומר °טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משת' וגו' מאי והחי אל יתן אל לבו דבר של מיתה דיספד יספדוניה דיקבר יקברוניה דיטען יטענוניה (דילוה ילווניה) דידל ידלוניה. וא"ד די לא ידל ידלוניה דכתיב °כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב אשר ראו עיניך:

דברים של מיתה. וקא מפרש תלמודא מאי ניכהו דברים של מיתה (ודרים באשר הוא סוף כל האדם כאשר הוא עושה הוא גם כן סופו דיספד יספדוניה וכו' הרי"ף): דיספד יספדוניה. שלא יאמר מה לי להספיד על מת שאינו קרובי אלא יחשוב בלב שאם יספוד

נשי דשכנציב. כ"ל ללמוד דרך ארץ לענים כלשון לה וקלר ולא יפה כמוליא רבה: תניא ר"מ אומר. אגדה זו מפורשת היטב בהדושינו דכתובות דף ע"ב ע"ש:

יספוד יספדוהו: דיטען. אחרים לקבורה: דידל. שמרים קול בהספד: א"ד די לא ידל ידלוניה. מי שלא מרים עצמו בגסות אבל הוא מטפל למתים מרימין לו מן השמים: שנאמר כי טוב אמר לך עלה הנה. טוב שתעלה ברשות ולא בגאוה שלא ברשות ויספילוך וירחיקוך מאצלם:

כח. ת"ר כשמתו בניו של רבי ישמעאל נכנסו ד' זקנים
לנחמו רבי טרפון ורבי יוסי הגלילי ור' אלעזר בן
עזריה ור' עקיבא אמר להם ר' טרפון דעו שחכם גדול
הוא ובקי בהגדות הוא ואל יכנס אחד מכם לתוך דברי
חבירו אמר ר' עקיבא ואני אחרון פתח ר' ישמעאל ואמר
רבו עונותיו תכפוהו אבליו הטריח רבותיו פעם ראשונה
ויקרא י ושניה נענה רבי טרפון ואמר °ואחיכם כל בית ישראל
יבכו את השרפה אשר שרף ה' והלא דברים ק"ו ומה
נדב ואביהוא שלא עשו אלא מצוה אחת דכתיב
שם ט °ויקריבו בני אהרן את הדם אליו כך בניו של *רבי
עאכ"ו נענה ר' יוסי הגלילי ואמר °וספדו לו כל ישראל
מ"א יד וקברו אותו וגו' והלא דברים ק"ו ומה אביה בן ירבעם
שם שלא עשה אלא דבר אחד טוב דכתיב ביה °יען נמצא
בו דבר טוב כך בניו של רבי עאכ"ו מאי דבר טוב ר'
(איבא) [זירא] ורבי חנינא בר פפא חד אמר שבטל
משמרתו ועלה לרגל וח"א שבטל פרדסאות שהושיב
אביו על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל. נענה רבי
ירמיה לד אלעזר בן עזריה ואמר °בשלום תמות ובמשרפות
אבותיך [המלכים] הראשונים וגו' והלא דברים ק"ו ומה
צדקיהו מלך יהודה שלא עשה אלא מצוה אחת שהעלה
ירמיה מן הטיט כך בניו של רבי עאכ"ו. נענה ר"ע
זכריה יב ואמר °ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד
הדדרימון בבקעת מגדו ואמר רב יוסף אלמלא תרגומא
דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר בעידנא ההיא
יסגי מספדא בירושלים כמספדא דאחאב בר עמרי
דקטיל יתיה הדדרימון בר טברימון וכמספד יאשיהו בר
אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגדו והלא
דברים ק"ו ומה אחאב מלך ישראל שלא עשה אלא
מ"א כב דבר אחד טוב דכתיב °והמלך היה מעמד במרכבה נכח
ארם וימת בערב כך בניו של רבי עאכ"ו א"ל רבא לרבה
ירמיה לד בר מרי כתיב ביה בצדקיהו °בשלום תמות וכתיב °ואת
שם לט עיני צדקיהו עור א"ל הכי א"ר יוחנן שמת נבוכדנצר
בימיו. וא"ל רבא לרבה בר מרי כתיב ביה ביאשיה
מ"ב כב °הנני אוסיפך על אבותיך ונאספת אל קברותיך בשלום
ד"ה ב לה וכתיב °ויורו היורים למלך יאשיהו ואמר רב יהודה
[אמר רב] שעשאוהו ככברה א"ל הכי א"ר יוחנן שלא
חרב בית המקדש בימיו. א"ר חנינא קשה יציאת נשמה
מן הגוף *כציפורי בפי הוושט ר' יוחנן אמר כפיטורי בפי
וושט א"ר לוי בר חיתא הנפטר מן המת לא יאמר לו לך
לשלום אלא לך בשלום הנפטר מן החי לא יאמר לו לך
בשלום אלא לך לשלום הנפטר מן המת לא יאמר לו
לך לשלום אלא לך בשלום שנא' °ואתה תבא אל אבותיך
בשלום. הנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום אלא
לך לשלום שהרי יתרו שאמר למשה °לך לשלום הלך
והצליח דוד אמר לאבשלום °לך בשלום הלך ונתלה:
וא"ר לוי כל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ומבית
המדרש לבית הכנסת זוכה ומקבל פני שכינה שנאמ'
°ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון א"ר חייא בר
אשי אמר רב ת"ח אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא
שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון:

[הטריח רבותיו. שבאין לנחמו:] ראשונה ושניה. ב' בנים מתו לו בב' פעמים: לא עשו אלא מצוה אחת. ביום שמתו. ועל שם אותה מצוה שעשו בו ביום שהוא היה יום רצון למלא את ידם כאמר ואחיכם כל בית ישראל יבכו בניו של רבי שלמדו ולימדו תורה וקיימו מצות עאכ"ו שהנו ראוים לספדם: מה אביה בנו של ירבעם: שלא עשה אלא מצוה אחת. וע"ש אותה מצוה שעשה מספדו הכתוב ואומר וספדו לו כל ישראל יען כי נמצא בו דבר טוב אביה בן ירבעם בטל משמרתו וגדולתו אומנות המלך ועלה לרגל. ולא הקפיד על מה שהקפיד אביו דכתיב עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם ילכו ישראל לרגל ויראו מלכות בית דוד יושב בעזרה ואני לא אשב בעזרה שאין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד לבד: פרדסאות. אורבים כדי שישיבו לעולים ואביה לא הקפיד בכך וכשהגיעה משמרתו לשמור הדרך ביטלה והיו יכולין לעלות כל הרוצים לעלות: ובמשרפות אבותיך. ששורפין על המלכים לאחר מיתתן כל כלי תשמישן: שלא עשה אלא מצוה אחת. סמוך למיתתו ע"י אותה מצוה שהעלה ירמיה מן הטיט זכה למשרפות אבותיו ולמות בשלום וספדו עליו הוי אדון שאי מצות דקא חשיב לא קאמר אלא אותן מצות שסמוך למיתה שבשביל אותם מצות זכו להספד דצדקיה וכלב ואביהוא הרבה מצות קיימו בישראל ואחאב נמי קיים מצות דהא אשכחן ביה מצוה דלא חשיב לה דכתיב וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק ויהלך אט וכתיב הראית כי נכנע אחאב: לא הוה ידענא מה הוא. דמשמע מספד הדדרימון בבקעת מגדו חדא מלתא הוא: והמלך היה מעמד במרכבה נכח ארם. אעפ"כ היה מחזיק עצמו במלחמה כדי שלא ינוסו ישראל ולא יחתו: כצפורי בפי הוושט. כחבל שיש בו קשר ויוצא בקושי מן התורן: פיטורי. שקושרין שתי ספינות ביחד: אין להם מנוחה. לשבת קאמר והולכין מג"ע לרקיע ומרקיע לג"ע לקיים ולשמוע שנאמר ילכו מחיל

עיון יעקב

פתח ר' ישמעאל ואמר רבו עונותיו תכפוהו אביליו הטריח רבותיו. אלא ר' ישמעאל הקריחן בעצמו שעבירותיו גרמו עבירה שהולך להטריח את רבותיו שיבואו לנחמו ולהספידו הספד בניו והם השיבו לו שהוא לא הטריח אותם רק שבאו בשביל כבוד בניו וכו'. אחר הביא ראיי' לדבריו כסדר הכתובים מתורה ואח"כ מנביאים ראשונים ואח"כ מירמי' ואח"כ מתרי עשר זו זכריה: בשלום תמות. וליכא למימר דמש"ה מקרי בשלום תמות כיון שימות על מטתו ולא יפול בחרב גם יעשו לו כבוד כמו שעושין למלכים וכן פי' הרד"ק שם דהא כבר כתיב להדיא לא תמות בחרב וכמלכים הראשונים וגו' כן ישרפו לך והוי אדון יספדו לך ולמה כתיב בשלום תמות אלא ודאי שמת נבוכדנצר בימיו ולפי מה דאיי בהוריות דף י"א שצדקיהו שמו שלום לפי שהשלים מלכות בית דוד בימיו אפשר דעל זה רמז לו ירמיה בשלום תמות שהשלם מלכות בית דוד בימיו ולא רצה לגלות כן בפירוש משום כבודו ושלום מלכות וכן גבי יאשיה י"ל שמה שאמר לו הנביא ונאספת אל קברותיך בשלום דהיינו שרמז לו שימות ע"י חרב של שלום כדאיתא בתענית דף כ"ב כן י"ל דרך רמז אבל אין לנו אלא מה שנאמר לנו בקבלה בגמרותינו: קשה יציאת נשמה מן הגוף. ומה"ט אמרינן ביומא דף כ' שקולה הולך מסוף עולם ועד סופו וכן הוא בביאתה לעולם כדאמרינן שם וי"א אף לידה ואמרינן בעלמא הלואי שתהא יציאתו כביאתו בלא חטא. ואחר כל דברי אגדה במסכת זו כבר נשאר בסוף מסכת ברכות בפרושינו יע"ש ואין כלי מחזיק ברכה אלא שלום:

מחיל אל חיל וגו': (מפרש"י והתוספות נראה שבסוף המסכתא כתוב שאמר אר"א אמר רבי חנינא ת"ח מרבים שלום וכו'. ואני לא מצאתיה בגמ' וטוב לכתוב כאן פירושו כמו שכתוב בפרש"י ובתוספות וזה לשון רש"י: וכל בניך למודי ה'. כיון שכל בניך למודי ה' רב שלום בניך: יהי שלום בחילך. חיל שהתלמידי' שמלמדים תורה ברבים: למען אחי ורעי. אלו ת"ח: ה' עוז לעמו יתן וגו'. וז"ל תוספות אר"א אמר רבי חנינא ת"ח מרבים שלום וכו'. סמיך אהא דלעיל. בוניך אלו ת"ח כדאמרינן במסכת שבת מאן בנאים אלו ת"ח שעוסקין בבנינו של עולם):

הר"ן ז"ל אל יכנס אדם לתוך דברי חברו. פי' שלא ידרוש שום אחד ממנו עד שיאמר חברו: אר"ע ואני אחרון. פי' ולא אדרוש שום דבר עד שתאמרו: ככברה. נפה שכולה חורין חורין: שלום זה בהמ"ק כדאמרי' במסכת ר"ה בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה: אין להם מנוחה לא בעה"ז ולא בעה"ב. כלומר אפילו לאחר מיתה יעסקו בתורה לפני השכינה כדאמרי' במעשה יהודה לא הוה ידע לשקל ולמטרח בהדי רבנן: דכתיב ילכו מחיל אל חיל וגו'. וזהו נשמת פטירתן שנהנין מזיו השכינה וזהו ציון של מעלה שהוא כנגד ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו:

מהרש"א א"ל רבי טרפון דעו שחכם גדול הוא ובקי באגדות ואל יכנס כו'. ר"ל אל יכנס אחד לתוך דברי חבירו במשא ומתן כיון שחכם גדול הוא ובקי כו' גם הוא יבא לידי משא ומתן עמכו ואבל אסור בו מדכתיב האנק דום אבל אם כ"א ידבר בלבד גם הוא ישתוק ומדרך ענוה אר"ע ואני אחרון ועיין בפירוש הר"ן: **פתח ר' ישמעאל ואמר רבו כו'.** אמר שהוא פתח כדקאמרינן לקמן דאין המנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל כו' ואפשר שמטעם זה בפעם ראשונה לא באו לנחמו כן לפי שהוא לא פתח לומר רבו עונותיו כו' עד שתכפוהו אבלותיו: **ומה נדב ואביהוא שלא עשו אלא מצוה אחת כו'.** ר"ל דודאי כמה מצות עשו מקודם אלא כלומר מצוה אחת בעבודת כהונה שבו ביום בר"ח ניסן התחילו לעבוד בכהונה ויקריבו בני אהרן גו' ומשום אותה מצוה אחת של העבודה הנוגעת לכלל אמר ואחיכם כל בית ישראל וגו' שבשביל עבודתו מתו בניו של ר"י שעשו כמה מצות כאלו בשביל רבים עאכ"ו שרבים מספידים אותן וכן תפרש גבי צדקיהו שצדיק גמור היה כדאמרינן פ' חלק והכא קאמר מצוה אחת שהעלה ירמיה מן הטיט אלא דהיינו מצוה אחת הנוגעת לכלל ישראל להציל ירמיה שיוכיח את ישראל לעשות תשובה אמר שיעשו לו רבים כבוד במותו ובמשרפות המלכים גו' בניך שעשו כמה מצות כאלו בשביל רבים עאכ"ו שאלו רבים מספידין אותן: **דבר טוב כו' ה"א שביטל משמרתי כו'.** אסיפא דקרא קסמיך דבר טוב אל אלהי ישראל וגו' דהיינו לעלות אל ה' אלהי ישראל לירושלים לבטל דברי אביו ירבעם שאמר אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' וגו': **כמספדא דאהאב בן עמרי דקטיל יתיה הדדרימון כו'.** פרש"י בספר זכריה מדכתיב ביה ותעצור הרכה במוחכה והוא הספד כו' עכ"ל אבל בפרק כ"ה דרבותו מלשון שמחה באבוד רשעים רנה ועכין דבר א' טוב שעשה שהיה עומד ומתחזק במרכבה כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויברחו ותחלת תפלה כיסת כך פירש"י בספר מלכים: **וכמספדא דיאשידו בר אמון דקטיל יתיה כו'.** ונראה הא דנודמה שהוא מספדא שיהיה לעתיד בירושלים למספד דאחאב ויאשיהו לפי מה שמפורש פרק החליל דההוא מספדא דירושלים יהיה לעתיד על משיח בן יוסף שיהיה נהרג או על יצר הרע שיהיה נהרג והוא מספד על היחיד כמה שכתוב וספדו עליו כמספד על היחיד ונומר ודומיא דהכי מספד דאחאב שלא נהרג רק הוא כמ"ש ומלך ארם לוה וגו' לא תלחמו את קטן ואת גדול כ"א את מלך ישראל וגו'. וכן ביאשיהו דכתיב וילך המלך יאשיהו לקראתו וימיתהו במגידו כראותו אותו ובד"ה ויורו היורים למלך יאשיהו וגו' שנראה שלא נהרג רק הוא וכדכתיב ויקונן ירמיהו על יאשיהו: **ואמר ר"י אמר רב שעשאוהו ככברה כו'.** להפליג הקושיא מייתי ליה הא דר' יהודה דלא א שלא מת על מטתו בשלום אלא שנהרג במיתה משונה שעשאוהו ככברה: **שמת ג"נ בימיו כו'.** ומפרש"י בספר ירמיה בשלום תמות כו' כל ימי כ"כ לא יצאו אסיריו ובמות כ"כ יצא צדקיהו מבית האסורין ולמחרת מת וקברוהו בכבוד עכ"ל: **שלא הרב ב"ה בימיו כו'.** וכן מפורש בהדיא בקרא ונאספת אל קברותיך בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה: **וליטול מנה יפה ראשון כו'.** פירשו בהגה' יש לישראל ליתן לו וכו' ע"ש ובפ' קונם יין פרש"י כשחולק עם אחיו הכהנים בלחם הפנים עכ"ל ושם בהדוסינו מפורש: **קשה יציאת הנשמה מן הגוף כפטורי כו'.** ולעיל מדמה ליה להקל וליכא צער אלא כמשחל ביניתא כו' היינו לצדיקים דמיירי ביה לעיל והכא בסתם בני אדם קאמרינן:

הרי"ף והלא דברים ק"ו ומה נדב ואביהוא שלא עשו אלא מצוה אחת וכו'. פירש"י שלא עשו אלא מצוה אחת ביום שמתו וכן פי' אע"ג והאי מצוה דקתני לא קאמר אלא אותה מצוה שסמוך למיתה עשו שבשביל אותה מצוה זכו להספד דנדב ואביהוא וצדקיהו הרבה מצות קיימו בישראל. וקשה מנ"ל שמתו שמצוה הקב"ה ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה היה בשביל המצוה שעשו באותו היום בלבד דילמא נוח לאחיהם לבכות בשביל כל המצות שעשו בעודם חיים. ועוד קשה אם לא עשו אלא מצוה אחת דקאמר הוא סמוך למיתתן ולא קא חשיב מצות שעשו בחייהם א"כ איך הוא אומר בניו של רבי עאכ"ו דמשמע שעשו הרבה מצות סמוך למיתתן ומנין להם כך ועוד נבאר מה זו נחמה שבאו לנחמו והזכירו יגיעות וצרות רבות אחרות כמו שאמר רבן יוחנן בן זכאי כשבאו לנחמו והזכירו צרות אחרות אמר לא די צערי אלא שהזכרתוני צערן של ראשונים וי"ל שהשלמים אלו בזה באו לנחם לרי ישמעאל שאמר רבו עונותיו שכפוהו אבליו כי זה יורה שבחטאו מתו בניו ולזה נענה ר' טרפון ואמר לו מגה מצינו בבני אהרן שכל השומע אומר כי בשביל אהרן אביהם מתו כי באהרן התאנף ה' להשמידו זה כילוי בנים. אבל אחר העיון מצינו שלא מתו בשביל אביהם שהרי צוה הקב"ה לאהרן ולבניו שלא יתאבלו רק אחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' ואם אהרן גרם מיתתם למה מנעו ה' מלהספיד ולבכות עליהם אלא ודאי שאין לאביהם אהרן שום גרמא במיתתם וגם אין לומר שבחטאם מתו שהקריבו אש זרה שאם כן איך צוה הקב"ה לישראל שיבכו את השריפה כיון שהם גרמו לנפשם בחטאם ומכאן משמע שלמים הם וראוים שיבכו ישראל את השרפה וודאי שכיון שבאותו היום עשו מצוה בהקרבה דכתיב ויקריבו בני אהרן את הדם הגינה אותה קריבה על קריבת אש זרה והלא ק"ו שנדב ואביהוא שלא היה בידם מה להגן כנגד חטאם של הקרבת אש זרה אמר הקב"ה כל ישראל יבכו את השרפה שהם בזכותם כי שלמים הם מחטא ועון שבודאי ראוים ישראל לבכות כל שכן בניו של רבי שלא נודע להם חטא כמו שנודע בבני אהרן מיתתם כי לא היתה מיתתם בשביל חטא והם השליכו עצמם ואין הסבורם אלא לבני דורם וכל ישראל יבכו על חסרון זכותם נענה ר' יוסי הגלילי ובא לומר שלא יתכן לומר כי בעון אבות מתו בניו שהוא אומר רבו עונותיו תכפוהו אבליו שהרי אביה בנו של ירבעם שנודע חטאו של אביו שחטא והחטיא ועבר עליו ועל ביתו השמד וכלה כדכתיב והכרתי לירבעם משתין בקיר המת לירבעם יאכלו הכלבים ואעפ"כ בנו אביה שנמצא בו דבר טוב זכה לקבורה ולא נענש בעון אביו ירבעם ואע"פ שלא היה בידו אביה אלא דבר אחד טוב בלבד כ"ש בניו של רבי שיש בידם כמה מצות שאין לומר שנענשו בשביל אביהם וכ"ש שלא נודע דבר של חטא לרבי שבודאי אין לומר שמתו בעון אביהם אלא שהגיעו אל שלמותם והלכו אל הנחלה: נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר ומה צדקיהו וכו'. הכונה לומר שלא מתו בניו של רבי ישמעאל בחטאם וכל שכן בחטא אביהם שהרי צדקיהו כתיב ביה ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשה יהויקים ואעפ"כ אמר לו הקב"ה בשלום תמות והוי אדון יספדו לך וכל זה בשביל מצוה א' שעשה להעלות את ירמיהו מהטיט

כ"ש

כ"ש וק"ו בניו של רבי שלא נודע להם חטא שלא נכרתו עד חטא אלא עד שהגיעו לשלמותם וכן דרש ר"ע ק"ו מאחאב שהרגה לנבות. בשביל דבר אחד טובה שלא הפיל לבן של ישראל במלחמה וינוסו ויהרגו אותם ספדו לו כל ישראל כ"ש וק"ו בבניו של רבי שלא חטאו שראוי לסופדן בשביל שחסר זכותם לישראל זה נ"ל בביאור המאמר אבל לפרש"י צ"ע: כל היוצא מבה"כ לבית המדרש וכו'. הכונה שאע"פ שגדול בה"מ מבית הכנסת כדאמרינן התם. אע"ג דהוה להו תליסר בתי כנסיות לא הוו מצלי אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי היוצא ממקום זה למקום זה או מבית הכנסת לבית המדרש שהוא עולה או מבית המדרש לבה"כ שהוא למטה ממנו מ"מ זוכה להקביל פני שכינה בעוה"ב כי בכל מקום שהם תורה שכינה כדכתיב אלהים נצב בעדת אל ובעה"ב יראה אל אלהים שזוכה להקביל פני שכינה עין בעין יראה בשוב ה': ת"ח אין להם מנוחה. שפתותיהם דובבות בקבר ומהם עולים לישיבה של מעלה לפני ה' יראה אל אלהים ומשמיע לימודו לפני הקב"ה והקב"ה משתעשע בו וז"ש בציון הוא בציון ובירושלים של מעלה שהוא כנגד ירושלים של מטה: ת"ח מרבים שלום בעולם וכו'. בא להורות שת"ח לא מיבעיא שעושים שלום לעצמם אלא גם לכל העולם מרבים להם שלום שנאמר ורב שלום בניך אל תקרי בניך דא"כ היה לו למימר ורב שלומם כיון דכתיב וכל בניך למודי ה' אלא בא לדרוש רב שלום בוניך הם המתכוונים לחדש חידושי תורה גם מתכוונים ללמד לאחרים ומכל מקום כי ידבר שלום הוא לעצמן של תלמידי חכמים אבל לכל העולם לא למדנו לזה הביא שאר הכתובים יהי שלום בחילך של הת"ח ולומדים תורה ומלמדים אחי ורעי שהם התלמידי חכמים מרבה עוז ושלום לכל ישראל בשבילן כי ה' עוז לעמו יתן שהיא התורה ובשבילם ה' יברך את עמו בשלום כמצא שהתלמידי חכמים מרבים שלום לכל העולם. ולמעלה במסכת ברכות ביארתי עוד:

הדרן עלך מסכת מועד קטן

חגיגה פרק ראשון חגיגה

מסכת חגיגה

דף ב. מתני' הכל חייבין בראי' כו': גמרא הכל לאתויי מאי לאתויי סומא באחת מעיניו] ודלא כי האי תנא. דתניא יוחנן בן דהבאי אומר משום ר"י סומא באחת מעיניו פטור מן הראייה שנא' °יראה יראה. כדרך שבא לראות כך בא ליראות מה לראות בבי עיניו כך ליראות בבי עיניו: שמות כג

יראה יראה. יראה כתיב וקרינן יראה יראה כל זכורך אל פני האדון דמשמע שהאדם רואה את השכינה יראה כל זכורך אל פני האדון משמע שהאדון בא לראותך הקים הכתוב ראייתך לראייתו: כדרך שבא לראותך כך הוא בא ליראות ממך. מה לראותך בב' עיניו אף כאן ליראות מן האדם בב' עיניו של אדם:

תוספות יראה יראה [כדרך שבא לראות]. פרש"י וכו' ולא יתכן לר"ת דהא לא שייך ביאה גבי שכינה שבכל מקום [היא] ועוד דדרים מסורת קודם אדרבה היה לנו לדרוש שנקרא קודם וע"כ גרים ר"ת יראה יראה מה ליראות בב' עיניו שהאדם בא להתראות לפני המקום בב' עיניו של מקום אף האדם בא לראות המקום בב' עיניו ולא דמי

לעובד ועבד [פסחים כ"ו] דדלשיבהו תלוייהו מקלא ומסורת. (דהתם) [דהכא] כי הדדי ניבהו אבל (הכא) [התם] בל חדא חלוק מחבריה:

אמר הבונה לא אבנים ראשי בין התבים רש"י ושוקי שמא ירולו גולגלתי ש"ס אינו רולה למבול דוחק מוטע בפירש"י שאומרו שאדון בא לראותך מפני שכינה בכל מקום ולא שייך בה ביאה ונלאן בפי' למה שנשמר ממנו רש"י לבלתי אמור מעולם שהאדם בא לראות את ה' אף למאי דקרינן יראה בחיריק. היו"ד אלא שהשם הוא תמיד הבא לבאים כלישנא דקרא. אך אומר דלכל הפירושים מאי דהוה בעי לאשמעינן תאי תנא הוא שכשם שאנו מתאוים שיביט בנו ה' בבי עינים להיטיב לנו במדה טובה ערוכה כמ"ש עיני ה' אל צדיקים כן בבואנו לראות גדולתו לנגד שכלנו ומחשבותינו לשבחו ולספרו צריך שיהיה בבי עינים פקוחות ובכוונה שלמה ולא מחליקה. וכן אמרו לקמן בגמ' א"ר תנחום חרש באזנו אחת פטור מן הראייה שנאמר באזניהם כי כאשר רצוננו שישמע תפלתינו בכל קראינו אליו כדמקיים קרא ואזניו אל שועתם כן נטה אזנינו כמשמעתו ונקשיב למצותיו. וכן ע"ש עוד חגר ברגלו אחת פטור מן הראייה שנאמר רגלים וכו' והכל הולך על דרך אחת:

הנהו תרי אלמי דהוו בשבבותיה דר' בני ברתי' דר' יוחנן בן גודגדא ואמרי לה בני אחתיה דר' יוחנן דף ג' דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילי ויתבי קמיה ומנידי ברישייהו ומרחשי בשיפוותיהו ובעא רבי רחמי עלייהו ואיתסו ואשתכח דהוו גמירי הלכתי וספרא וספרי ותוספתא וכולי גמרא: דרש רבא מאי דכתיב °מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב כמה יפין רגליהן של ישראל בנעלים בשעה שעולין לרגל בת נדיב בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב שנאמר °נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם וכי אלהי אברהם ולא אלהי יצחק ויעקב אלא אלהי אברהם שהיה תחלה לגרים. א"ר כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמי' דר' תנחום מאי דכתיב °והבור רק אין בו מים ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה ת"ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו:

שה"ש ז / תהלים מז / בראשית לז

הלכתא

עין יעקב

הון עיילו ויתבו קמיה ומנידי ברישייהו ומרחשן שפוותייהו. כ"ל דלאתי לאשמעינן דאי לאו שהיו בני אחתיה דר' יוחנן ואתו לבית המדרש בקביעות ומנידי ברישא ומרחשן בשפוותייהו וברחמי כל הסימנים טובים לא הוי מתפלל עליהם שיתרפאו ממומם כי כל מום רע משא"כ עכשיו שראה כל הסימנים אלו התאמץ בתפלתו שיתרפאו ממומם: מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב כמה יפין רגליהם של ישראל בנעלים בשעולין לרגל בת נדיב בתו של אברהם אבינו: הוליה מעלה זו לאברהם שהיה תחלה לגרים ועמד בנסיון הזה שהלך ועזב בית אביו וארצו ומולדתו וג"כ אם עלמו כן העולה לרגל שלש פעמים בשנה מארצו וממולדתו והניח אשתו ובני ביתו ועולה לרגל לכבוד המקום ב"ה ועי"ז יזכה ג"כ כשיעזוב והולך ועתה אם זכי ביתו שיזכה לעה"ב ליום שכולו ארוך: והבור רק אין בו מים. עיין במהרש"א דשבת דף כ"ב:

הרי"ף דרש רבא מ"ד מה יפו פעמיך בנעלים וכו'. נראה שהוקשה לרבא שאם בא לשבח לכנסת ישראל מכף רגל ועד ראש פעמיך חמוקי ירכיך שררך אגנך עיניך ראשך וכו' ומה זה בא לשבח בנעלים לזה דרש כמה נאים רגליהם של ישראל כלומר לא ולמד בכתוב פעמים ולא אמר רגליך כמו שאמר ירכיך אלא לדרוש על פעמי רגלים דכתיב בהו שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך והיו מה יפו פעמיך שהם ג' פעמים בשנה ויהיה בנעלים מלשון עולים כלומר בזמן שעולים בפעמי הרגלים ומתחזקים בזה להיראות. בת נדיב זה אברהם שהתנדב ללכת לעיר בוראו ולעלות לירושלים דכתיב ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה שהיה מתקדם והולך נגד ירושלים וכן הוא אומר נדיבי עמים שהם הגרים נאספו לעלות באסיפת עם לירושלים:

ת"ר מעשה בר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר (בן) חסמא (ב"ש עקידה שער קפ') שהלכו להקביל את פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חדוש היה היום בבית המדרש. אמרו ליה ר' תלמידיך אנו ומימיך אנו שותין אמר להם אעפ"כ א"א לבהמ"ד בלא חדוש שבת של מי היתה שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה ובמה היתה הגדה היום אמרו לו בפרשת הקהל ומה דרש בה °הקהל את העם (דברים לא) האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע טף למה באין כדי (להקביל) [ליתן] שכר למביאיהם אמר להם מרגליות טובה היתה (לי) בידכם ובקשתם לאבדה ממני ועוד דרש (בה) °את ה' האמרת (שם כו) היום וכת' וה' האמירך היום אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה (לכם) [אתכם] חטיבה אחת בעולם אתם עשיתוני חטיבה אחת (בערוך גרס חטיבה אחת בערך) בעולם דכתיב °שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה (לכם) [אתכם] חטיבה אחת בעולם *דכתיב °ומי (ואני וכו' בעה"ב ולפי) כעמך [כ] ישראל גוי אחד בארץ ואף הוא פתח ודרש °דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופו' (קהלת יב) נתנו מרועה אחד למה נמשלו דברי תורה לדרבונות (משמע כגירסא שלפנינו) לומר לך מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה להביא (דברים ו) חיים לעולם אף ד"ת מכוונים לב לומדיהם מדרכי מית' (שם ע"ב) לדרכי חיים אי מה דרבן זה מטלטל אף ד"ת מטלטלין (ס"ב ז קהלת יב) ת"ל וכמסמרות אי מה מסמר זה חסר ולא יתר אף ד"ת חסרים ולא יתירים ת"ל נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה אף ד"ת פרים ורבים בעלי אסופות אלו ת"ח שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטמאים והללו מטהרים הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין שמא יאמר אדם (הואיל והללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין) היאך אני למד תורה מעתה ת"ל כולם נתנו מרועה אחד כולן אל אחד נתנן ופרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא שנאמר °וידבר אלהים את כל (שמות כ)

הלכתא: שבכיות. מכאן הוכיחו בגמרא שהאדם יש לו כח ללמוד מה ששומע: שנקרא נדיב. על שם שנדבו לבו להכיר בוראו: **נדיבי עמים.** הם הגרים המתנדבים מן העמים לקבל עליהם עול מלכות: **והבור רק.** משום דר' תנחום אמרה נקט לה הכא גבי מעשה דר' תנחום דלעיל בגמרא: **אבל נחשים ועקרבים יש בו.** לא היה רק אלא מים (דייק דהל"ל וישליכו אותו הבורה לחודא ואפי' דאמר והבור רק לא הל"ל אין בו מים אלא דלא הוה ילפינן מיניה נחשים יש בו אלא ממה דאמר אין בו מים וק"ל הרי"ף):

תוספות תחלה לגרים. שנימול על המילה שפי מכל אותם שלפניו:

הידושין שהיה תחלה לגרים. זה הפסוק כולו נדרש בויקרא רבה גבי ושבת עד ה' אלהיך אין לך דבר גדול מן התשובה. מעשה שהיו רבותי' בימי ר' אליעזר ור' יהושע ור"ג וגזר סנקליטין של מלך מכאן ועד ל' יום לא יהיה יהודי בכל העולם והיה מסנקליטין של מלך אחד ירא שמים בא לו אצל ר"ג וגלה לו את הדבר והיו רבותינו מצטערים הרבה אמר להם אותו ירא שמים מכאן ועד ל' יום יעמוד לכם אלהיכם וכו' וקא דריש כולי האי קרא גבי גרים והיינו דקא דריש הכא אנשי נקט עפי עם אלהי אברהם מעם אלהי יצחק:

מהרש"א מה יפו פעמיך בנעלים וגו' מה נאין רגליהן כו'. דהיינו כל עני שאין רגלו יפה אין עולה כדלקמן פרק נתגר כו' ותלה ביאותן שהולכין בנעלים דכל הולך יחף הולך בלב כמ"ש מנעי רגלך מיחף אבל הולכי רגלים הלכו בשמחה בקרבנותיהם של שמחה ובתרגום מפרש כמה ש פיין כו' ג' זמנין בשתא בסנדלין דססגונא כו': **אבל נחשים ועקרבים יש בו.** פרש"י לא היה רק אלא מים עכ"ל ור"ל דודאי בכלל והבור רק שהוא כמו משמע שאין בו מים ומדכתיב סוב אין בו מים לא איצטריך אלא לדיוקא אבל נחשים ועקרבים יש בו ואעפ"כ לא היה ניזוק יוסף אבל לדיוקא אבל עלים ואבנים למאי איצטריך ואין להקשות דלא נכתוב אלא אין בו מים וכמ"ש הרא"ם דלאו קושיא היא דאי לא הוה כתיב אלא אין בו מים ה"א דלגופא אתי שלא היה בו מים ולא הוה דייקינן מיניה אבל נחשים ועקרבים יש בו אבל השתא דכתיב והבור רק ובכללו נמי שלא היה בו מים ע"כ דאין בו מים לדיוקא אתי דנחשים ועקרבים יש בו ואין בו מים הוא פירושו של והבור רק גם מ"ש הרא"ם לפי דרכו בנחשים ועקרבים אין בו מילוי ולא אימעיט מהבור רק עכ"ל אין זה מובן דהא אמרו בהאי ליסגא לחפירה מלא נחשים ואין להאריך בזה דמוסיף במעתין ופי' רש"י לא משמע אלא כדברינו והקשה הרא"ם כיון דהיו בבור נחשים ותנא פ"ב דיבמות נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו כו' א"כ לא כיון ראובן להצילו ותירץ דל"ק דלא ידעו שיש בו נחשים כו' עכ"ל ע"ש ועיין ברמב"ן שדבריו מטין לזה ובפענח רזי מיין דהוא א"ל להשליך לבור אחר דכתיב השליכו אותו לבור הזה וכם השליכו אותו הבורה משמע בור אחר כו' עיין שם:

עיון יעקב

כדי ליתן שכר למביאיהם. בירושלמי גרסינן אלא כדי ליתן שכר למביאיהם :' הוא הגרסא לפני מהרש"א וכל היכא דנקט לשון אלא משמע שאחר ממה שאלה על דעתו תחלה ולכאורה אין כאן חזרה כלל גם הלשון אם אנשים וכו' מדנקט הלשון אם משמע דעל הספק מדבר הי"ל להקשות כפשוטו טף למה באו והיאך תלייא הקושיא באם אנשים וכו' עיין ביפה מראה ריש חגיגה ול"נ דהיינו דלכאורה מלשון המקרא משמע דעיקר טעם מצוה זו דהקהל כדי שישמעו וילמדו וא"כ יכול האומר לומר נ"ל עוזה ההליכה לנשים אני אשב בביתי ואשמע ואלמוד ואין צורך לבטל זמן מה בהליכתו דרך זו וכדי להוציא מדעה הילונה כזו קאמר אם יהי' כדעתך דאנשים באים ללמוד ונשים לשמוע א"כ יהי' קשה טף למה באו אלא ודאי דעיקר טעם מצוה זו משום הכנה כמו בטף שסבר הוא רק למביאיהן כן נשים ואנשים הטעם העיקר שיבאו לעזרה לשמוע וללמוד ולא לישב בביתו כי ברוב עם הדרת מלך וכבוד התורה וזהו מרגליות טובה ומש"ה דרש כך יאב"ע דאתי בבריכות יכנסו הכל מה"ע: **חטיבה אחת.** עיין פירש"י ומהרש"א ועי"ל דחטיבה הוא מלשון כריתת ברית שכרת ה' עמנו ברית ושבועה שהשבענו לו שלא נחליפנו באל אחר וכן כתב שלא יחליף אותנו באומה אחרת וכן הוא בילקוט פ' כי תבא רמ' ש"ח עי"ר והוא סתרים איכה ע"ש: **שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.** ועיין במדרש ילקוט פ' בלק על פסוק הן עם לבדד ישכון דבצירוף הלשון א"ע ב"ת אין לאותיות ה"ן שום צירוף ע"ש לכך ה' מרמז של ה' אחד והנו"ן מרמז אל ישראל שעוסקים בניין שערי בינה ומלך כשמון הכתלב מיתקום קיום ועהור לכך הם עם אחד וריעת אל כי ישראל ונשמת פרי סבינם. ועיין ברמב"ם בסוכה דף כ"ב ע"ב אותיות הנך שאין לו זיווג ומספר דכ' כמי מרמז אל כ"ב שיהא אי' וכא' יוסר באפוקי מדעת קרם וערפו:

כל הדברים האלה לאמר. אף אתה עשה אזנך כאפרכסת וקנה לך לב [מבין] לשמוע דברי המטהרין ודברי המטמאין דברי האוסרין ודברי המתירין דברי הפוסלין ודברי המכשירין ובלשון הזה אמר להם אשרי הדור שר' אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו שאין דורו יתום ולימרו ליה בהדיא משום מעשה שהיה דתניא מעשה בר' יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל את פני ר' אלעזר בלוד אמר לו מה חדוש היה היום בבית המדרש א"ל נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית אמר לו יוסי פשוט ידיך וקבל את עיניך פשט את ידיו וקבל את עיניו (תהלים כה) בכה רבי אלעזר ואמר °סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם א"ל לך ואמור להם אל תחושו למנייכם כך מקובלני מרבי יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית מה טעם הרבה כרכים כבשו עולי מצרים שלא כבשו עולי בבל (וקדושה) [מפני שקדושה] ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא והניחום כדי שיסמכו עניים עליהם בשביעית תנא לאחר שנתישבה דעתו אמר יהי רצון שיחזרו עיני יוסי למקומן וחזרו. (ישעיה ס) דרש רבא °ועמך כולם צדיקים בין שאמר להדליק בין שאמר שלא להדליק שניהם לא נתכוונו אלא לדבר אחד:

(עמוד זה הובא במסכת פסחים ולפי שדומה לדלעיל הובא כאן)

להקביל פניו. י"ט הוא שאדם חייב לכבד את רבו בהקבלת פנים כדאמרינן בר"ה מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת: **תלמידיך אנו.** ואין לנו לדבר בפניך: **האמרת.** שבחת כמו יתאמרו כל פועלי און ישתבחו שדרכם ללחם: **חטיבה אחת.** שבח אחת מיוחדת לומר אין כמוך לכך בחרנוך לאלהים (ל' חטובות אטון מצרים שפי' משובחות): **ואף הוא.** ר' אלעזר בן עזריה: **לתלמיד.** שורות השונה: **פוסלין ומכשירין.** שייך לענין פסול עדות ופסול כהונה: **כולן אל אחד אמרן.** אין לך אחד בבני המחלוקת מביא ראיה מתורת אלוה אחר אלא מתורתו של הקב"ה: **פרנס אחד אמרן.** אין לך מביא ראיה מדברי נביא הבא לחלוק על משה רבינו: **עשה אזנך כאפרכסת.** מאחר שכולן לשם שמים עשה אזן שומעת ולמוד ודע דברי כולן וכשתדע להבחין איזה יכשר קבע הלכה כמותו: **אפרכסת.** טרימוי"א שעל הרחים: **מה מסמר זה.** כשנועצין אותו בכותל הוא נחסר יכול אף זה כן ת"ל נטועים כנטיעים שדרכם לפרות ולרבות: **ולימרו ליה בהדיא.** מיד למה הוזקקו לומר תלמידך אנו: **נמנו וגמרו.** והתקינו שיהיו ישראל הדרים בעבר הירדן במה שכבשו מסיחון ועוג מארץ בני עמון ומואב: **מעשרין.** עכשיו מעשר עני בשביעית שהם היו זורעים בשביעית כדמפרש לקמן שלא קדשום עולי גולה בקדושת הארץ: **פשוט ידיך וקבל עיניך.** הוקשה בעיניו שכחן עטרה לאותו מנין הרי מימות חכמי כנסת הגדולה היתה תקנה זו: **אל תחושו למנייכם.** אל יהי לכם שום חשש וגמגום חרטה במה שמניתם ותקנתם שהרי הסכמתם להלכה: **כך מקובלני וכו'.** שקדושה ראשונה שקדשה יהושע לא קדשה לע"ל אבל קדושה שניה נתקדשה לעולם כדתניא ביבמות קדושה ראשונה ושניה יש להם שלישית אין להם לפיכך בשאר א"י אין זורעין בשביעית חוץ מעמון ומואב הניחום שלא קדשם כדי שיסמכו עליהם עניי' בשביעית בלקט שכחה ופאה ומעשר עני לכך תקינו להן שיהיו מעשרים מעשר עני וברשות חכמים היה להטיל עליהם איזה מעשר שירצו לפי שאינן חייבין מן התורה: (**להדליק.** ביום הכפורים כי יש מקום שנהגו להדליק בליל יה"כ ויש מקום שנהגו שלא להדליק וע"ז דרש רבא כי שניהם נתכוונו לדבר אחד לאסור תשמיש המטה הם שאמר להדליק לפי שלאור הנר לא ישמש מטתו וזה שאמר שלא להדליק סובר כשהנר דולק מסתכל ורואה את אשתו ומתאוה לה ע"כ הרי למדנו מכאן שהאוסר להדליק נר והמתיר ואפי' המחייב ההדלקה כולם נקראו צדיקים להיות כוונתם א' לקיים מצות כן כל האוסרים וכל המתירים בכל מצות בעולם דבריהם כולן כחט מרועה אחד כיון שכוונתם א' לפרש מצוה או מצות ומלבד זה אחשוב שכוונו לומר כי אחרי שהאוסר גם המתיר יש לכל אחד מהם הקדמה שכלית המביאתו לקיים סברתו הרי כל א' מהם יש לו התלות באמת משא"כ אם יהו חולקים במציאות ר"ל שזה יאמר כך א"ר וזה אמר כך אמר והנה זה נקשר עם מ"ש במאמר זה על נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה וכו' ודי במקום זה ברמז לזכירה בעלמא):

תוספות נשים לשמוע. אמרינן בירושלמי דלא כבן עזאי דאמר חייב אדם ללמד בנתו תורה: כדי ליתן שכר למביאיהם. על זה סמכו להביא קטנים לבית הכנסת: ומי כעמך ישראל גוי אחד. אמרי' במדרש ג' מעידים זה על זה הקב"ה וישראל ושבת הקב"ה וישראל מעידים על שבת שהוא יום מנוחה ישראל ושבת מעידים על הקב"ה שהוא אחד הקב"ה ושבת מעידים על ישראל שהם יחידים באומות ועל זה תקנו לומר אתה אחד במנחה בשבת אע"פ שאינו מדבר על ענין שבת כולי האי כמו תפלת ערבית ושחרית ע"כ:

הדושין אל אחרי נתנן וכו'. תימא בשלמא בפ"ק דגיטין גבי פלוגתא דפלגש בגבעה שייך שפיר אלו ואלו דברי אלהים חיים דאפשר דהוו תרווייהו אלא אלו מטהרין ואלו מטמאין אלו מתירין ואלו אוסרין היאך אפשר וי"ל שלפיכך גילה לך הכתוב אחרי רבים להטות: כאפרכסת. בתוס' כתוב עשה אזנך כחדרי חדרים והכנים בו דברי המטמאים והמטהרים ואותה גרסא נראית דהא אפרכסת מכניס בזו ומוציא בזו ואין לדמות לה ויש ליישב שהאפרכסת לעולם היא מלאה כי כמו שהיא מריקה עצמה מעט מעט כך משפיעות למלאותה וכן אתה תכוף אזנך למלאותם מדברי חכמים ע"כ:

מהרש"א שבת של מי היתה כו'. דר"ג הוי דרים ג' שבתות ור"א בן עזריה שבת אחד ושאל כן לידע מי הוא בעל הגדה כדקאמר כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם: ונשים לשמוע כו'. וכתבו התוס' פי' היה נוטל אמתני' דהתם בן עזאי אומר חייב אדם ללמוד את בתו תורה כו' דאיתא בירושלמי הא דבן עזאי דלא כר' אלעזר בן עזריה דאמר הכא אנשים ללמוד ונשים לשמוע ונראה דפירוש נשים לשמוע מצוה כדי שידעו לקיים מצוה ולא משום שידעו שזכות תולה כדאמר בן עזאי: טף למה כו'. יש לעיין בזה דהא כתיב בתר הכי באותו ענין ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו וגו' הרי שאף הקטנים אשר לא ידעו הם בכלל שמיעה ולמידה וי"ל דהאי קרא בקטנים שהגיעו כבר לחינוך והם

עיון יעקב

וקבל את עיניך. כי ראוי לדבר עם רבו דרך כבוד ויראה כדכתיב את ה' אלהיך תירא מורא רבך כמורא שמים וכדכתיב והיו עיניך רואות את מוריך כשאמר ואמרי' צריך אדם לירא מלפניו ולדבר בהכנעה כמו שדיבר ר"י בן ברוקה ור"א בן חסמא לעיל לכך עשה עונשו כשה"ז:

ושם בכלל שומעים ולומדים כדאמרינן קטן שהגיע לחינוך אביו מלמדו תורה ואפשר לא ידעו היינו שאין יודעין לשמור ולעשות שמוכר בקרא גבי אנשים ונשים ואם כן הטף דהכא ע"כ לא איירי בשהגיעו לחינוך דלא איצטריך לה דהא מפורש בקרא דבתר הכי ובניהם אשר לא וגו' אלא דהטף איירי בקטנים שלא הגיעו לחינוך ואינן בכלל שמיעה ולמוד ולמה הם באים אלא כדי ליתן שכר למביאיהן ולכך כללן עם האנשים והנשים ליתן שכר להם על שמביאין אותן ונדרך למות אותיות טף שלפניהם ולאחריהם הם אותיות עץ ח"י דהיינו שמביאין הטף בב"ה להחזיק עץ ח"י ולפי שהיראה גם בבנים שהגיעו לחינוך איכה עלמית לשמור ולעשות לכך לא כללן בקרא קמא דכתיב ביה ושמרו לעשות באנשים ונשים אלא דכתיב הכא ישמעו ולמדו ליראה את ה' כל הימים דהיינו שמתחזק בהם השמיעה ולמדו ליראה את ה' כל הימים דהיינו בימי גדלותם: **אתם עשיתוני חטיבה כו'.** ע' פרש"י אבל בחומש הוסיף פירש"י מלשון הבדלה הוא הבדלתי לך מאלהי נכר כו' ע"ש והיינו דקאמר הכא חטיבה אחת שמע ישראל וגו' ה' אחד וכמ"ש וכפלינו אני ועמך וגו' ולפי זה יש לפרש חטיבה מלשון חוטב עצים דישראל נחטבים ונבדלים מכל שאר אומות: **ואף הוא.** פרש"י ראב"ע עכ"ל וכן משמע מדקאמר ר"י לבסוף אין דור יתום שראב"ע כו' אבל לי אף הוא פתח ודרש כו' לא משמע כן אלא בתר דשמע ר"י דרשה דראב"ע אתם עשיתוני חטיבה אחת אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת כו' פתח אף ר"י לדרוש כעין זה כדקאמר מרועה אחד אל אחד נתנן וכה"ג איתא בפי' כל המנחות כיון דשמעו דאמר אדיר פתח הוא כו' ע"ש דקא"ל לבסוף אין דור יתום שרי אלעזר בן עזריה כו' ור"ל דשפיר נתכוון בדרשתו כעין דרשה זו: **דברי תורה לדרבן כו'.** נקט ד"ת במקום דברי חכמים דכתיב בקרא דר"ל דברי חכמים היינו חכמי התורה שעושין סייג לתורה גופה שהוא דבר הנלמד מענינו דכתיב לעיל מיניה אזן וחקר ותקן כו' שדרשוהו על מלות דרבנן שהן סייג לתורה כגון עירובין ונ"י ושניות לעריות ומלת דרבן פירשו בו שהוא מחט התקוע בתוך המרדע כדכתיב ולהציב את הדרבן וכדתנן פ"ט דכלים מלמד שבלע את הדרבן ובירושלמי דאגדת חלק מ"כ שהוא נקרא דרבן מדיר שהוא בינה בפרה והוא שדימה לב האדם רע מנעוריו כפרה מורדת ודימה התורה לדרבן דכמו שהדרבן מטה את הפרה להדריכה ישר לתלמיה להוציא חיים גופנים לעולם כך ד"ת וחכמים מכוונין לב התלמידים מדרכי מיתה לחיים הרוחניים: **אי מה דרבן זה מטלטל כו'.** שאינו מתקיים אף ד"ת אינן מתקיימין ת"ל מסמרות שהוא דבר הקבוע ומתקיים במקומו כך ד"ת מתקיימין לעולם כמ"ש כמה מלכים נהרגין גזרות ומתבטלים ומשה גזר כמה גזרות ואינן בטלין לעולם וא"ם אי מה מסמר כו' ר"ל מחסר ומנקב בכותל מקום שהוא תקוע שם ת"ל נטועים דה"ל למכתב כמסמרות הקבועים או תקועי' אלא נטועים שאינו מחסר אלא פרה ורבה ומוסיף גידולים והא דלא כתיב כאילנות נטועים מפורש בירושלמי דלא איצטריך למימר אלא כאילנות נטועים אלא מלמד שיש בו שבח של מטע ובירורו של ברזל: **אלו ת"ח שיושבין אסופות.** שהתורה נקנית בקיבוץ כדאמרי' אימתי ד"ת נשמעין כתקנן בזמן שבעליהן שומעין אותן באסופות ומדכתיב אסופות בלשון רבים ולא אסיפה דרים ליה לבי אסיפות מחולפין הללו מטמאין והללו מטהרין: **נתנו מרועה אחד אל אחד נתנן פרנס אחד כו'.** דבכלל רועה אחד אל אחד כמ"ש שאלהים שרועה גו' רועה ישראל האזינה גו' ובכללו ג"כ פרנס אחד זה משה שנא' היה משה גו' רועה לאנו גו' והוא נקט פרנס כמ"ש ג'. פרנסין עמדו לישראל המן בשביל משה כו' ואמר שאמרן מפי אדון כל המעשים כי דגם להלכה למעשה איכא לאסר לטמא ולטהר ומרבה ליה מכל הדברים האלה לכולן מפי הגבורה כאמרה שהיה הדיבור מתחלק לכמה קולות כדאמרי' פי' ר"ע ודבר שאינו מפורש בתורה איכא לדין לטמא ואיכא לדין לטהר והתורה נתנה להכריע בהן ע"פ הרוב כמ"ש אחרי רבים להטות. ואמר ע"ז **עשה אזניך כאפרכסת כו'.** פירש בערוך אפרכסת הוא דלי של רחיים שהוא מכניס הרבה ומוציא קמעא עכ"ל והוא משל לעניני שיכניס לאזנו לשמוע הרבה דברי כולן בין המטמאין ובין המטהרין אבל יקנה לו לב להבחין ולדעות החלוקות איזה יכשר ויקבע לו הלכה כמותו כפרש"י: **א"ל יוסי פשוט ידיך כו'.** עיין פרש"י בפשיטות ה"ל לפרש הוקשה בעיניו שלא א"ל תלמידיך אנו ומימיך כו' כמ"ש לעיל גבי יהושע דאהכי מייתי ליה כדקאמר ולימדו ליה בהדיא משום מעשה שהיה כו' ולפי שהיה זה כמורה הלכה לפני רבו וחייב מיתה היה נדון בעונש סומא לפי שעה דסומא הוא מהחשובים כמת במסכת נדרים:

הרי"ף אם אנשים באו ללמוד וכו'. נראה לע"ד שדקדקו בפסוק שאמר הקהל את העם האנשים והנשים והטף למען ישמעו ולמען ילמדו והרי האנשים באים ללמוד והנשים באים לשמוע שאינם חייבות בלמוד וכיון שהוזכרו בכתוב האנשים תחלה שהם באים ללמוד הי"ל להקדים תחלה למען ילמדו שחוזר אל האנשים הבאים ללמוד ואח"כ יאמר ולמען ישמעו על הנשים הבאות לשמוע ולמה אמר תחלה למען ישמעו ואח"כ אמר ולמען ילמדו וז"ש האנשים באים ללמוד והנשים באות לשמוע ואילו מליכו בטף שהיה בהם איזה ענין נודק לטעם ישמעו ולמדו היינו אומרים שאמר למען ישמעו ולמדו על ענין הטף. אבל הטף למה באים הרי אינם באים אלא מפני שבאו אבותם ואמותם ומביאים אותם עמהם ובהכרח יש לנו לומר דלמען ישמעו ולמען ילמדו אינו חוזר אלא על האנשים וא"כ היה לו לומר למען ילמדו ולמען ישמעו שהוא על ראשון ראשון. ותירץ דלעולם האי קרא דלמען ישמעו ולמען ילמדו חוזר על הטף וביאור הענין כי צוה הקב"ה שיקהל הטף אע"פ שהם מעצמם יביאום עמם כדי לתת שכר למביאיהם ויש לנו לבאר בזה שהרי מביאיהם אם הם אנשים הרי הם בכלל הקהל האנשים שיש להם שכר טוב בקיום מצותיו יתברך ומביאיהם הם נשים ג"כ יש להם שכר בקיום הקהל. הנשים ולמה הוצרכו לקבל שכר מחמת הביאם הטף אלא הכונה לומר שהאנשים יש להם שכר הלימוד והנשים יש להם שכר השמיעה ואלו המביאים להטף יש להם שכר לימוד ושמיעה שאם הם נשים המביאות הטף יש להם שכר כפול שכר למען ישמעו השייך בעצמם ובשביל שהביאו הטף מעלה עליהם שכר למען ילמדו וכן באנשים המביאים הטף יש להם שכר עצמם של שמיעה ושכר לימוד ג"כ וכיון שפסוק למען ישמעו ולמען ילמדו אינו חוזר על האנשים והנשים הכתובים למעלה אלא על מביאים הטף אין עוד להקשות קדימת ישמעו לילמדו ועל הדבר הזה א"ר יהושע מרגליות כו' ועוד י"ל שהקושיא היא אם אנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע אם יביאו הטף עמהם הם נוגעים לאבותם ולאמותם שלא ילמדו וישמעו אלא ליתן שכר וכו': ועוד דרש את ה' האמרת היום וכו'. ואין להקשות למה הולך לומר חטיבה אחת דכתיב שמע ישראל ה' אחד ולישראל חטיבה אחת מי כעמך ישראל גוי אחד והרי יש חטיבה מפורשת בפסוק את ה' האמרת להיות לך לאלהים וה' האמירך להיות לו לעם סגולה. די"ל שעיקר השבח הוא להחזיק באחדותו יתברך שאין כאלהינו כדכתיב אין כמוך באלהים ה' וכן בישראל עיקר השבח הוא להיותו גוי אחד שכולם נחשבים לנפש אחד כדכתיב ע' נפש: דברי חכמים כדרבונות מה דרבן זה וכו'. ומיהא הא מקרא מלא הוא כי היא חייך וע"ק דאין המשל דומה לנמשל שהדרבן מכוין לפרה והפרה מכונת תלמיה להביא חיים לעולם ולא אמר מכוון הדרבן לפרה להחיותה אבל בתורה אמר להטותם מדרכי מיתה לדרכי חיים ונראה. וי"ם אי מה דרבן זה מיטלטל מה עניינו וכן כל שאר הדברים האמורים בענין והפשט שרצה ללמד מעלת התורה שמלבד שהיא

פי' שהאדם גם יש בה תועלת לתקן פגם החוטא ונרם מיתה לעצמו בחטאתו אשר חטא התורה מכוונת לב לומדים להשותם מדרכי מיתה שהם החטאות לדרכי חיים שהם המצות ואין עבירה גוררת עבירה אחרת כיון שיש בידו ת"ת שנתעסק ד"ת לדרכן שהרי לפעמים הפרה היא הופכת פניה. מהאלם עיי' הדרבן מכוונת תלמיה כך התורה מכוונת את ההולך עצמו מן הדרך הטובה ומכוין אותו למוטב: אי מה דרבן זה מיטלטל. כלו' שהדרבן איננה קבועה בפרה לעולם כי מפעם אל פעם כשהפרה עוקמת הילוכה נועצים אותה בדרבן לכוין אותה וכשהולכת ביושר התלם אין נועצי' אותה בדרבן יכול אף ד"ת לא יהיו קבועים באדם רק בשעה שהוא יעסוק בד"ת לכוין עצמו בדרך הטוב והישר וכשהוא בדרך טובה טוב לא יעסוק בתורה ת"ל מסמר שיהיה תמיד קבוע בלימודו כמו שקבוע שמסמר אי מה מסמר זה חסר ולא יתר שמקום שנועצים המסמר יחסר כשיעור עובי המסמר יכול אף ד"ת כשעוסקים בהם מתחסר האדם מממונו ת"ל נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה כך העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו ואם האדם הלמד תורה-רואה בעלי אסופות אנשים רבים שיושבים אלה מפה ואלה מכה אל יקוץ על שאומרי' הפך זה מזה אלו אוסרים ואלו מתירים ומתוך זה לא ירצה לקבוע לימודו לזה ת"ל כולם ניתנו מרועה אחד שאלו ואלו דברי אלהים חיים הם: א"ל יוסי פשוט ידך וקבל עיניך. עיין פרש"י וכי תימא כיון שהקפיד על זה איך אמר סוד ה' ליראיו והלא להם לומר אל תמוהו לתגייכם אל יהי לכם גמגום במה שתקנתם שהרי קסגמת' להלכה היאך הוא בעצמו נתן העטרה לאותו חרם ושנאו לומר סוד ה' ליראיו שכיון להלכה. ונראה כשנתיישבה דעתו בכה על שהענים לר' יוסי לקבל עיניו הגם שטעם לצדיק לא טוב מאמר שסוד ה' ליראיו שכיונו להלכה ומה פשעו של ר' יוסי ומיד התפלל שיחזרו עיני יוסי למקומן. וחזרו ולא הזכיר חזרת עיניו בברייתא אבל בתוספתא הזכיר זה ונודאי כי בלותו פרק שנכנס ר' אליעזר היה זה :

נ[רבי יוחנן בן דהבאי משום] רבי יהודה אומר סומא
דף ד ע"ב באחר מעיניו פטור מן הראיה שנא' יראה יראה
כדרך שבא לראות כך בא ליראות מה לראות בב
עיניו אף ליראות בבי עיניו. (גם בסנהדרין פ"א): רב
הונא כי הוה מטי להאי קרא יראה יראה בכי אמר עבד
ישעיה א שרבו מצפה לראותו יתרחק ממנו דכתיב °כי תבאו
לראות פני וגומר. רב הונא כי הוה מטי להאי קרא בכי
דברים כז °וזבחת שלמים ואכלת שם עבד שרבו מצפה לאכול
ישעיה א על שלחנו יתרחק ממנו שנאמר °למה לי רוב זבחיכם
יאמר ה' וגומר. רבי אלעזר כי הוה מטי להאי קרא בכי
בראשית מה °ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו ומה
תוכחה של ב"ו כך של הקב"ה לא כל שכן. רבי אלעזר
כי הוה מטי להאי קרא בכי °ויאמר שמואל אל שאול למה
ש"א כח הרגזתני להעלות אותי ומה שמואל הנביא היה מתירא
מיום הדין אנו עאכ"ו דשמואל מאי היא. דכתיב °ותאמר
האשה אל שאול אלהים ראיתי עולים מן הארץ עולים
שם תרי משמע חד שמואל ואידך דאזיל שמואל ואייתי למשה
בהדיה אמר דילמא חס ושלום לדינא קא מתבעינא קום
בהדאי דליכא מילתא דכתיבת באורייתא ולא קיימתיה
איכה ג רבי אמי כי הוה מטי להאי קרא בכי °יתן למכהו לחי
ישבע בחרפה יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה אמר כולי
האי ואולי. רבי אמי כי הוה מטי להאי קרא בכי °בקשו צפניה ב
את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק
בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה' אמר כולי האי
ואולי רב (יוסף) [אסי] כי הוה מטי להאי קרא בכי
°שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט אולי יחנן עמוס ה
ה' אלהי צבאות שארית יוסף אמר כולי האי ואולי:

עבד. שהוא חביב לרבו עד שרבו מצפה ושואף מתי יראהו: יתרחק מעליו. איך הביא יום שנהפך לו לשוטה וריחקו וזהו שלא יראהו שנאמר כי תבואו וגו': תוכחה. שמוכיח פשעו בפניו אפרוזיימנטו בלע"ז: מאי היא. מנא לן דמתירא: כולי האי ואולי. כל היסורין הללו יקבל ועדיין בספק אם תהיה לו תקוה:

תוספות דכתיב באורייתא דלא קיימתי'. לא בעי למימר שיעיד עליו שקיים כל התורה דמנא ידע והלא לא היה בדורו אלא היה אומר כך וכך דרשתי ועשיתי מעשה כזה והעידני שכן למדתי גם אתה ע"כ:

מהרש"א יראה יראה בבי כו'. דהיינו הקרי והמסורת כמפורש לעיל ועבד שרבו מצפה לו לראותו הי' כמי תחייבו שמשמע שרבו מצפה שיראה הוא את העבד ומצפה נמי בהעבד יראהו אותו ועתה יתרחק ממנו עד' ראיה הלזו וכי תבאו לראות פני גו שמשמע כמי תרתי לפי הקרי והכתיב ומסיים בהאי קרא מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי דהוה לי' למכתב מי בקש זאת מאתכם או מרגליכם רמוס וגו' אבל מידכם רמוס רמז על הקדמה שהיה במשה רביה בבמות בית שלוחה קשה שטן כי נתלו באדן ובוחה כי הוא היא הקידה כדאמרי' פרק הסלג': וזבחת שלמים ואכלת עבד כו'. השלמים הם קדשים ואוכלין לישראל משלחן גבוה קא זבו לשום להם בלום ביניהם ובין אביהם. בזמנים שעל כן נקראו שלמים ועתה נתרחקו ממנו שנא' למה לי רוב זבחיכם ר"ל דוקא למחזות כמו שמפרש שבעתי עולות גו' ועתודים לא חפצתי: מאי היא כו'. פרש"י מאי היא מנ"ל דמתירא עכ"ל וקשה לפירושו כיון דמקרא דלמה הרגזתני גו' מוכח דהיה מתירא למה בכי ר"א כי מטי ליה אבל הול"ל דכי מטי לההיא קרא בכי דאיתי עולים גו' א"ל דילמא היו לדינא מתבעינא והוא קרא מקמיה כתיב ועל כן נראה דודאי הרגזתני משמע שפיר שהיה מתירא בעלייתו אלא משום שלא מפורש ממה היה מתירא קאמר מאי היא במפורש דיה בהיה מתירא מיום הדין וקאמר עולים תרי משמע כו' ולא קאמר אלהים תרי משמע דמלת אלהים בכ"מ בלשון רבים כאמר והוא לשון בעל היכולת: יתן בעפר וגו' כולי האי כו'. עיין פרש"י והיינו כל היסורין יתן בעפר פיהו אבל בצ"י הכי קרא יתן למכהו לחי וגו' ונשות היא דזה שכתוב אחר אולי יש תקוה כתיב וגו' פי' רש"י נראה דאולי יש תקוה קאי אקרא דלעיל טוב ה' לקויו וגו' טוב לגבר ונומר ויחיל וגו' ישב בדד וגו' והכא קאמר שפיר כולי האי ואולי

סוטה

עיון יעקב

• כדרך שבא לראות כך בא ליראות מה לראות בשתי עיניו. כדאיתא במדרש שיר השירים רבה על פסוק תמה לך דודי ללבי מה בבי כשהוא יתן בינו אתם קמואה ואתם בפוסה כל בשעה שישראל עושין רצונו של מקום לא משגיח עליהם בשתי עיניו שנאמר עיני ה' אל צדיקים ובשעת הכעס נאמר עין ה': עבד שרבו מצפה לראותו. אף כשעושין רצונו של מקום נקראים בנים מ"מ מדכתיב כל זכורך משמע אף אותן שאין עושין רצונם בכלל ובכביו שהכן הו כולם אין עושין רצונו נתרחק ממנו שנאמר כי תבאו לראות פני רמוס חצרי וכן בזבחים קי"ל שקבלין קרבנות מפושעי ישראל ובכביו קאמר ל"ל רוב זבחיכם לא די שאינו מצפה כו' אלא שמרחקם מלהביא ימא נביא עתיקה: מה תוכחה של ב"ו כך. עיין במהרש"א ונשעלם ממנו לשון המדרש שם בילקוט פ' ויגש על הפסוק והאמר כולהו איש מעלי וכה שאמר לוה אתם מסבריה כוכחה גמורה ע"ש ומו קשה נגמרה מה קיו הוא זה הא כתיב בשמואל ב' סימן כ"ד נשלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה וכו': דלמא היו לריכא קמטבע. פי' כיון שמזיה הבשעה לגוף רולה ליונס כאהם כדאיתא בפרק חלק: לדינא קמטבע. הא"ג דידע בעצמו שלא חטא מ"מ היה מתירא שלא יטבעו לדין על שחירה טובה נפשי יתנו כדאיתא בברכות לכך קרא למשה שהוא ילמוד עליו זכות שהרי הקב"ה ג"כ ליהושע אומר על אלדד ומידד שהתנבאו נכמי יתו והשיב מי יתן כל עם ה' נביאים. כדאיתא בסנהדרין פ"ק דף י"ז לכך גם עליו ילמוד זכות לפי שקיים כל התורה ימשם ג"כ נגשתו:

דה"ז סומא באחד מעיניו פטור מהראיה וכו'. ופי' רש"י יראה יראה כתיב וקרינן יראה יראה כל זכורך את פני האדון דמשמע שהאדם רואה את השכינה יראה כל זכורך את פני אדון משמע שהאדון בא לראותך הקים הכתוב ראייתך לראייתו מה לראותך בשתי עיניו אף כאן ליראות מן האדם בשתי עיניו של אדם. ובתוספות פרש"י כדרך שבא הקב"ה לראותך דהיינו בב' עיניו אף אתה בא לראותו בב' עיניך ולא יתכן גרי"ת דהא לא שייך ביאה גבי שכינה שבכל מקום היא ועוד דדרים מסורת קודם אדרבה היה לנו לדרוש המקרא קודם ועל כן גרס ר"ת יראה יראה מה ליראות בשתי עיניו שאדם בא להתראות לפני המקום בשתי עיניו של מקום אף האדם הבא לראות המקום בשתי עיניו. וקשה לפרש"י דדרים המסורת תחלה מנין לו לדרוש מה לראותך בב' עיניו של מקום דמשמע שהקב"ה רואה והרי הכתוב אומר יראה כל זכורך שהאדם הזכר יראה את פני האדון ובאדם עדיין אין לנו אם רואה את פני האדון בשתי עיניו או בעין אחד דבהא פלקי' למילף ויותר נראה לדרוש כדרך שבא לראות האדם להקב"ה שהוא בב' עינים כך יראה האדם יהיה נראה מהקב"ה בב' עיניו של אדם ופלגינן מיהא מקושיא' ראשונה שהקשו בתוס' ועי"ק דלמה לנו לדרוש מסורת ומקרא והרי במקרא לחוד ספיר איכא למדרש שהאדם הוא נראה לפני המקום וכשהוא נראה לפני הקב"ה נמצא שרואה בב' עינים כך האדם הנראה יהיה בב' עינים וי"ל בזה דאין לנו כח לומר כשם שנראה לפני הקב"ה בשתי עיניו של מקום כך האדם יהיה נראה בב' עינים דילמא הקב"ה כדאיתא והאדם כדאיתא. אבל עכח דרשת המסורת והמקרא אנו דורשים כך כדרך שבא לראות וכו'. ועי"ק לפי' רש"י שפירש מה לראותך בשתי עיניו אף כאן ליראות מן האדם בב' עיניו של אדם שהרי הבא ליראות הוא האדם שהוא דרשת המקרא בא האדם ליראות להיות נראה את פני האדון וכן קשה מה לראותך בשתי עיניו שהרי המסורה שכתוב יראה הוא יראה האדם את פני האדון ובהכרח נצרכין לדרוש המקרא תחלה שהאדם יראה יהא נראה לפני המקום וכיון שהאדם נראה לפני הקב"ה נמצא שהקב"ה רואה אותו וכשם שהוא רואה לאדם בב' עיניו כך האדם הבא לראות הוא בב' עיניו של אדם אבל פשט דברי רש"י אין ליישבם כלל וכן קשה לדברי התוס' שהפך הגי' ודרש המקרא תחלה היה להם לפרש כך יראה יהיה נראה האדם בב' עיניו כדרך שבא האדם לראות להקב"ה בב' עיניו של מקום וי"ל דאין להזכיר הלמד תחלה ואח"כ המלמד. לכך דרשינן כדרך שבא ליראות בב' עיניו של מקום שהוא המלמד ואח"כ אנו מזכירין הלמד כך בא האדם ליראות המקום בב' עיניו:

ומה תוכחה של ב"ו כך וכו'. וקשה כי לא מצינו כאן תוכחה של ב"ו כי לא אמר לאחיו שום דבר של תוכחה רק כי נבהלו מפניו מפני הבושה אבל תוכחה לא מצינו לעשות ממנה ק"ו לתוכחות על עון שמוכיח הקב"ה ואפשר לומר מ"ש יוסף אני יוסף העוד אבי חי הוא תוכחת מגולה שהם כח של שקרים שהרי אמרתם יש לנו אב זקן וילד זקונים קטן ואחיו מת והרי אני יוסף חי וכשם שדברתם בי שקר מנא הוא שקר ג"כ מה שאמרתם יש לנו אב זקן העוד אבי חי כאמר דברתם או גם זה שקר ואין לך תוכחה גדולה מזו ועי"מ צריך להבין הק"ו שאם התוכחה קשה מה הפרש בין תוכחת ב"ו לתוכחת הקב"ה ובפלגא בשוכמין יש לומר שגיאתו של הקב"ה מיתת עולם וכעסו כעס עולם משא"כ בבשר ודם אבל בתוכחת מה ביניהם ונגודלם רבה אמרו פרשה וינם אבא כהן גרדלא אמר אוי לנו מיום הדין יוסף קטנם של שבטים היה ולא היו אחיו יכולין לעמוד בתוכחתו לכשיבא הקב"ה ויוכיח לכל א' וא' לפי מה שהוא שנאמר אוכיחך ואערכה לעיניך על אחת כמה וכמה. ועתה יש לדון ק"ו אם הגדולים לא עמדו בתוכחת הקטן שהרי יוסף קטנם של שבטים היה ולא עמדו בתוכחתו מה יעשו בני אדם בתוכחתו של הקב"ה אשר אין קץ לגדלו. ועוד י"ל במה דהק"ו הוא שתוכחה של ב"ו יש לו תשובה שיוכל הקדים לעשות עמו זאת דבר רע וע"כ גמלהו כרעתו שכן יוסף הקדים להביא דבתם רעה אל אביהם והיה חושדם בגנות האכל ובאבר מן החי וכיון שהיה הוא פורך מים היה ראשים מדון מלא דינים ואפ"ה לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפני תוכחתו תוכחה של הקב"ה שאין עליו מה להשיב כי יצור הקדושה הטובה כמו שנאמר מי הקדימני ואשלם עאכ"ו ותוספתא אמנו של הקב"ה עליו שלא יוכלו להשיב תשובה מעלייתא להפטר לגמרי דנכנתה דברים מגי' לפטור עצמו קצת כדאמר פי' הדר יכולני לפטור כל העולם מדין של תפלה. וכונת התוספתא היא לומר שאע"פ שיש מקום להשיב על תוכחה של הקב"ה יותר מתוכחה של ב"ו כיון שיש כמה דברים שיכולים ישראל לפטור עצמם מדיני שונים כדאמר פי' הדר יכולני לפטור כל העולם מדין תפלה ואיך אומר כאן תוכחה של הקב"ה עאכ"ו. מ"מ כיון שאינו פטור לגמרי כי אם קצת פיטור ומב"ו יש לפטור פיטור גמור לכן אמר עאכ"ו: אזל שמואל ואייתי למשה בהדיה כו'. עיין בתוספות וצריך לבאר היכי ס"ד לומר שהיה קוראו שיעיד לו שקיים הכל והרי אע"פ שהיה בדורו של משה ויעיד שקיים כל מצות עשה איך יעיד עליו שלא עבר על שום מצוה ממצות לא תעשה שהרי אין לא ראינו ראיה ושמא עבר ולא ראה משה ואפשר לדחות דמ"ם התוס' דמנא ידע הוא על ביטול מל"ת ומ"ם והא לא היה בדורו הוא כמו דיקוי אחר שלא היה בדורו להעיד אפי' על מ"ע ומ"מ עדיין קשה בסוף דברי התוס' שפירשו שהיה אומר כך וכך עשיתי בא והעידני שכך למדת גם אתה והרי גם בזה לא היה פוטרו משה מדין אם עבר על איזה דבר מהתורה. והנכון אצלי שלא היה קורא למשה להעיד אלא שיבא להיות סניגור עליו דלמא חיו נריכא מתבעיבא ואל תתרשל בחשבך שעברתי על מצות ה' כי מוצעת אני בומעמי דליכא מלתא באורייתא דלא קיימתי תיון שכן בא עמדי להיות סניגור שלי בשעת הדין:

רב יוסף כי הוה מטי להאי קרא בכי °ויש נספה בלא משפט אמר ומי איכא איניש דאזיל בלא זמניה אין כי הא דרב ביבי בר אביי הוה שכיח גביה מלאך המות א"ל לשלוחיה זיל אייתי לי מרים מגדלא שער נשיא אזל אייתי ליה מרים מגדלא דרדקי א"ל אנא מרים מגדלא שער נשיא אמרי לך א"ל אי הכי אהדרה א"ל הואיל ואייתיתה תיהוי במניינא ואלא היכי יכלת לה הוית נקיטה מתחרא בידה °וקא מחריא תנורא שקלתיה אותיבתיה אגבה דכרעה קדחה איתרע מזלה ואייתיתה א"ל רב ביבי בר אביי אית לכו רשותא למעבד הכי א"ל ולא כתיב ויש נספה בלא משפט אמר ליה ולא כתיב °דור הולך ודור בא (והארץ לעולם עומדת) א"ל דרעינא להו אנא עד דמלו לדרא והדר משלימנא להו לדומה א"ל סוף סוף שניה מאי עבדת להו א"ל אי איכא צורבא מרבנן (שאינו עומד על מדותיו מוספינא להו ליה. נ"א) דמעביר במיליה מוספינא להו ליה והוי חלופיה ר' יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי °ותסיתני בו לבלעו חנם עבד שרבו מסיתין אותו עליו וניסת תקנה יש לו. רבי יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי °הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו אם בקדושיו לא יאמין במאן יאמין יומא חד הוה אזיל באורחא חזייה להדוא גברא דהוה קא מנקיט תאיני שביק הנך דמטו ושקיל הנך דלא מטו א"ל לאו הני מעלן טפי א"ל הני לאורחא קא בעינא להו הגי נטרן והני לא נטרן אמר היינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין. איני והא ההוא תלמידא דהוה בשיבבותיה דרבי אלכסנדראי דשכיב אדזוטר אמר אי בעי האי מרבנן הוה חיי ואם איתא דילמא מהן בקדושיו לא יאמין הוה ההוא מבעט ברבותיו הוה:

משלי יג | קהלת א | איוב ב | כ"ב פי"ט | ועי"ש רפ"א

ויש נספה בלא משפט. יש שהוא כלה ואין עון בידו ולא היה עשפטו

עין יעקב

רבי יוחנן כי מטי מטי להאי קרא בכי ומסיתני בו לבלעו חנם. נראה דר"י אזיל לטעמו דאמר בב"ב דף י"ד משלי הגולה מי ומיפרש לבך בכי: הני נטרן והני לא נטרן. המשל רומז לגמול לצדיקים כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. ולכן בקדושיו לא יאמין לפי שיצה"ר מתגבר בהם יותר מהני שלהם קרובים כל כך מגורי יותר להתקיימם לכך מלקין את כמלה קדם זמנם להקדושים ומשלבי קרום כדי שלא יפליגו:

משפטו לספות: ומי איכא דאזיל כו'. גמ' קא בעי לה: א"ל. מלאך המות לשלוחו: אייתי לי מרים מגדלא נשיא. הרוג את מרים הקולעת שער הנשים: היכי יכלת לה. ומאחר שלא הגיע זמנה: הות נקיטא מתהרא בידה. היתה אוחזת האוד של תנור שקורין פירגי"ן: וקא מהריא תנורא. היתה מכבדת את התנור: אותיבתיה אגבה דכרעה. הושיבתו ע"ג רגלה ונכוית והורע מזלה: דרעינא להו אנא. איני מוסרן לשומר המתים ששמו דומה אלא מתגלגלים עמי ושטים בעולם עד שימלאו שנותיו והוא קרוי דור: דמעבר במיליה. ומעביר על מדותיו: דמטו. שנתבשלו: הני מינטרן. אותן שלא נתבשלו כל צרכן אינן ממהרות לירקב: היינו דכתיב וכו'. הטובות ירא פן ירקבו אף הבחורים הצדיקים נאחזים למיתה (קודם שיחטאו) [פן יחטאו]: אדזוטר. בעודו בחור: אי בעי האי מרבנן. להיות הולך בדרך טובים הוה חיי: מבעט ברבותיו הוה. רבי אלכסנדראי היה מכיר בו (שאינו) [שלא היה] מן הקדושים ומבעט ברבותיו הוה וכתיב וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני אלהים ותניא בקידושין מורא זה איני יודע מהו כשהוא אומר והדרת פני זקן ויראת מאלהיך הוי אומר זה כיבוד חכמים:

תוספות איכא איניש דאזיל בלא זימניה. ל"נ אמר דרב יוסף לא היה שואל כן דע"ז לא תירץ לו כלום (וכי בשביל כך לא היה לו לבכות) אלא גמרא הוא דקא בעי הכי: הוה שכיח גביה מלאך המות. דמספר מה שאירע לו כבר דההוא עובדא דמרים מגדלא שער נשיא בבית שני היה כדאיתא בשבת: ומוסיפנא ליה והוה חילופיה. יש להקשות לר"ע דאית ליה בשלהי החולץ משלו הוסיפו לו לחזקיהו ולית ליה זכה מוסיפין לו הא משמע הכא דמוסיפין ליה ל"ע: מבעט ברבותיו הוה. הה"נ איכא למימר בההוא דפ"ק דשבת גבי אחד שמת והיתה אשתו מולכת תפיליו בבית המדרש ואמרה כתיב כי הוא חייך ואורך ימיך בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה היאך מת בחצי ימיו ומה שלא השיבו לה כן משום שלא היה מספיק לה תשובה זו: יאנו כמו'

מהרש"א ויש נספה בלא משפט כו'. הא דאמרי' פ' במה בהמה דיש מיתה בלא חטא לא שייך הכא דהתם איירי במת בזמנו אבל הכא איירי במת קודם שהגיע זמנו לגוע דיש נספה וגו' משמע קודם זמנו כי הא כו': **והדר משלימנא לדומה כו'.** ועד"ז נאמר לא המתים יהללו יה ול' כל יורדי דומה דר"ל לא המתים השטין ומתגלגלין בעולם ולא באו עדיין לרשות דומה הממונה על הגיהנם וגם לא כל יורדי דומה שבאו לרשותו יהללויה אבל אנחנו נזכה בחיים שלא למות שלא בזמנו לשוט בעולם ולא נבא ג"כ לרשות דומה הממונה על הגיהנם ולברך יה מעתה ועד עולם וגו': **צורבא מרבנן כו'.** בספר משלי הביא רש"י דרשה דהכא וכתב שם אבל א"כ הוא אין ענין סוף הפסוק לראשו ע"כ ונראה לכוין בזה רישא דקרא רב אוכל ניר ראשים לנוחי דקאמר הכא והי איכא צורבא מרבנן כו' וז"ש רב שהוא אחד מרבנן אוכל ניר שהוא זוכה בעה"ז לאכול ניר וחלק ראשים דהיינו רשים ודלים במלות שים והם נספה בלא משפט שמתים קודם שהגיע זמנן: **במאן יאמין.** ובקדושיו לא יאמין. לרבותא קאמר דאפי' בקדושיו לא יאמין ולמאי דמסיק הני מנטרן כו' היינו הן בקדושיו כו' ולענין שמתים קודם זמנן דווקא נקט קדושיו שלא יבואו לידי חטא דומיא דהכי תאיני דשקיל הנך דלא מטו אבל שלא בקדוש' שכבר חטאו לא חש בהן דומה דהכי דמטו ולא מנטרן דלא שקיל לה ולעיל דפריך מי איכא דאזיל בלא זמנו ולא מוקים ליה בהנך דהן בקדושיו לא יאמין דיש נספה בלא משפט לא משמע כן כיון דמשום שלא יחטא הוא מת קודם זמנו במשפט מקרי ולא מתוקם אלא בטעות:

הרי"ף רב יוסף כי מטי להאי קרא בכי ויש נספה בלא משפט וכו'. מהמובן מדברי התוס' הוא דסתמא דגמרא הוו רבינא ורב אשי ולא היה רב יוסף בימיהם ואיך היה שואל רב יוסף ומתרץ הגמ' לכך ל"נ אמר אלא גמרא פריך ליה ואין נראה לפרש כן דא"כ כך הי"ל שהרי אם רב יוסף היה שואל לא היה מתרץ לו הגמ' כיון שאין לנו הכרח דרב יוסף לא היה שואל אלא ממה שמתרץ הגמ' אמנם הכנת התוס' היא דא"א לומר שר"י היה שואל כלל לפי שהוא היה בוכה כשמגיע לפסוק זה יש נספה בלא משפט ובודאי שהיה מאמין שכך הוא האמת דאיכא דאזיל בלא זימניה והיה מתאונן על אותו עני שמת קודם זמנו ומצטער עליו היה בוכה וכיון שהיה מאמין בדברי הכתוב איך היה שואל מי איכא דאזיל בלא זימניה שאם היה מסתפק אם יהיה כדבר הזה למה היה בוכה ומצטער עליו על דבר שלא יהיה ולכך אמרו אמר לא גרסינן שהרי רב יוסף לא היה שואל כך מהכרח הזה שהזכרתי ומה גם שאיך היה מתרץ לו הגמ' אשר לא היו בזמן א' רב יוסף והגמרא אלא גמרא פריך ליה ומשני ורב יוסף היה מאמין בכתוב שכך הוא יש נספה בלא משפט דאזיל בלא זימניה ולכך הוה בכי כד הוה מטי להאי פסוקא: אי איכא צורבא מרבנן וכו'. ובתוס' יש להקשות לר' עקיבא דאית ליה בשלהי החולץ וכו' ולע"ד יש לתרץ דלר' עקיבא דאין מוסיפין לו אפי' למי שזכה היינו במפקד שנותיו שחרץ הקב"ה לכל אדם שנא' אם חרוצים ימיו מהגיע מספר הקצבה ההוא שוב אין מוסיפין לו שנים אחרות אבל בשנים שהיו כבר קצובים לאדם אחד והיה נספה בלא משפט אותם שנים מונחים ומה יעשו בהם לכך מוסיפין אותם לצורבא דרבנן המעביר במיליה אף על פי שאין מוסיפין שנים מ"מ אלו מוסיפין כיון שאינם שנים אחרים חדשות אלא שכבר נגזרו ונקצבו לאחר ונספה בלא משפט והאי מילתא דלא שכיחא ובכי האי מוסיפי לצורבא מרבנן דמעביר במיליה ועוד י"ל דלר"ע דסבר זכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו אם אותו שלא זכה הוא צורבא מרבנן דלא זכה ולאוי שיפחתו לו מ"מ כשיש אדם אחר נספה בלא משפט אותם השנים של זה מוסיפין לו אע"פ שאין משלימין לו כל שיעור שנותיו שנקצבו לו בעת היצירה מ"מ אותם השנים שנגרעו מהאדם ההוא שנספה בלא משפט נותנים להאי צורבא מרבנן אע"פ שלא זכה כיון שהיה לו מדה טובה זו שהיה מעביר על מדותיו: רבי יוחנן כי מטי כו'. וקשה מעיקרא מאי שנא רבי יוחנן דבכי והיכי נתרצה ונחה דעתו בההוא עובדא דחזא דעדיין יש לבכות אם בקדושיו לא יאמין במאן יאמין. ועו"ק דהיכי קאמר דשביק הנך דמטו שהם אותם שנתבשלו ושקיל הנהו דלא נתבשלו א"כ הקדושים שנתבשלו ביראה וקדושה צריך להניחם ולוקח אותם שלא נתבשלו ומצינו שלוקח הקב"ה ולוקט הקדושים שנתבשלו ומניח בזה העולם האנשים שלא נתבשלו הפך מהלוקט התאני' שאינם מבושלים ומניח התאנים המבושלים ואינו לוקחם עמו כלל ומה גם קשה לפרש"י שפירש היינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין הטובות ירא פן ירקבו אף הצדיקים הבחורי' נאחזים למיתה פן יחטאו וכפי זה התאנים הטובות והמבושלי' הוא לוקטן פן יתליעו ובמעשה דחזא לההוא גברא לא עשה כן ליקח התאנים הטובות פן ירקבו אם יניחם אלא הניח המבושלים ולקח עמו שאינם מבושלי'. ועוד למה הזכיר הבחורים הצדיקים כיון שכל הצדיקים גם שב גם ישיש הוא נלקט כי הן בקדושיו לא יאמין. ובמדרש רבה פרשה חיי שרה מביא ענין זה בסדר שאמרינן שם התאנה הזו בזמן שהיא נלקחה בעונתה יפה לה ויפה לתאנה מתלקטת שלא בעונתה רע לה ורע לתאנה כבי חייא רבה ותלמידיו היו למודים לשנות תחת התאנה וכו' פעם א' לא ליקטה וזרחה עליהם חמה והתליעו אמרו יודע בעל התאנה אימתי הוא עונתה של תאנה לנקוט ולוקטה כך הקב"ה יודע אימתי עונתן של צדיקים להסתלק מהעולם ומסלקן ע"כ. הנה לפי זה המאמר בעונתה הוא כשנתבשלו התאנים שלוקטן קודם שיתליעו אחר בישולן אבל לאחר שנגמר בישולן הוא שלא בעונתה שכבר התליעו אבל בתאנים שעדיין לא נתבשלו אינו מלקט כי עתידים הם להתבשל וזהו כאמר דההוא גברא הוה שקיל הנהו דלא מטו שלא נתבשלו וי"ל דה"ק שהעה"ז שהוא דרך לעבור למשכן עולם הבא לוקח להיות עמו במשמרת כתאנים שלא מטו שלא נתבשלו כי ברוב הימים יתבשלו ושביק הנהו דמטו שנתבשלו אין לו עסק בהם להיותם בזה העולם כי כיון שנתבשלו הם קרובים אל ההפסד כדמיון אותו אדם שהניח התאנים המבושלות כי בוודאי המוצאם אוכלם מיד ואינו מניחם להיותם תאנים מבושלות כך העולם מניחין התאנים

סמותות ססס סלדיקים וסקד וש צרוך הוא לוקמן וכן גם סנחולים סלדיקים שנתנשלו אין לעולם הזה עסק בהם שהם קרובים להפסד והם מגני עה"ב והיינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין וביאור הענין שנכה ר"י בתחילה הוא שסנין פי' הן בקדושיו לא יאמין הוא כמו הן בעבדיו לא יאמין לומר שאינו בוטח בעבדיו כי אין עבודתם שלימה כך אין קדושתם שלימה ועוד כי אין אימון בשום אדם נראה אפילו בקדושיו לא יאמין גם כי אין בקדושתם שמם שהיום הם קדושים ולמחר תבקשם ולא תמצאם בקדושתם עומדים ועכשיו כשראה שהתאכים המבושלות איגו מאמין ובוטח בעל התאכה להכניסם אלא לוקטם כי יש חשש להניחם פן ירקבו א"כ מ"ש בקדושיו לא יאמין אינו שאין להאמין בקדושתם אלא שהקב"ה אינו רוצה להאמין ולבטוח שבודאי לא ירקבו כי אפשר שירקבו ולכך מסלקם להסירם מספק מכשול ועון. עוד שם איכי והא ההוא תלמידא וי"ל בפשט הגמרא שאמר איכי דמשמע דלר' יוחנן הוא מקשה וליקשי ביה בקרא דכתיב הן בקדושיו לא יאמין דא"כ איך אמר רבי אלכסנדראי אי בעי האי גברא הוה חיי ודילמא מהן בקדושיו לא יאמין הוא ויש לתרץ דאכן הוה סבירא לן בקרא דהן בקדושיו לא יאמין כמו ההוא קרא דכתיב הן בעבדיו לא יאמין אינו בוטח עליהם כי אין עבודתם שלמה וכן קדושיו אין קדושתם שלמה ובזה אין להקשות לרבי אלכסנדראי שאמר אי הוה בעי האי צורבא מרבנן שלא לחטוא הוה חיי כי הוא מסכים לדברי הכתוב שאע"פ שתראה ש"ח עוסק בתורה אל תאמין בו כמאמר התנא אל תאמין בעצמך עד יום מותך ואם אדם מת בקצרות שנים הוא לפי שלא היה בו תכלית גדר החסידות והקדושה כי בקדושיו לא יאמין לפי שלא הגיעו לתכלית גדר הקדושה אבל רבי יוחנן סדרש הן בקדושיו שרואה הקב"ה שהגיעו לגדר הקדושה ולכך לא יאמין להם להניחם בעה"ז שלא יפסידו מקדושתם א"כ בההוא צורבא מרבנן י"ל שלכך מת בקצרות שנים לפי שכבר נתקדש ולא הניחו הקב"ה בעה"ז פן יבא לידי הפסד. ותילנו בגמרא ההוא מבעט ברבותיו ואין לדונו בכלל הקדושים ולכך אמר אי בעי הוה חיי. וי"ל כדברי התוס' שאמרו וכן איכא למימר בהסיא וכו'. וקשה ישיבום ויאמרו לה דמבעט ברבותיו הוה ולכך מת בחצי ימיו ואם לא השיבו לה כן מפני שידעו בו שהיה משמש ת"ח ולא היה מבעט ברבותיו א"כ מהו זה שאמרו התוס' מבעט ברבותיו וכן איכא למימר בהסיא דשבת וכו' ובדוחק י"ל דהוה מספקא להו שמא היה מבעט ברבותיו או שמא היה מהנהו דבקדושיו ולא ידעו להשיב לה בבירור אך עדיין קשה לאי כמי דלא יהיה תשובה נכחת שאם תשובה זו דמהכי הוי דבקדושיו לא יאמין היא אינה תשובה נכחת איך אמרו הכא דילמא מהן בקדושיו לא יאמין הוה וכשם שנאמר כאן היה להם לומר שם כי זה מת בקצרות שנים וההוא תלמיד נ"כ מת בחצי ימיו ובקולים שניהם. וי"ל בזה דהכא שאני דא"ר אלכסנדראי אי בעי ההוא גברא להלוך בדרך טובים הוה חיי והכריח שמיתתו היתה בשביל שלא היה הולך בדרך טובים ועל זה הקשו לו אי איתא דהן בקדושיו לא יאמין ומסלק הקב"ה לקדושים שנתבשלו ונשלמו בצדקתם פן יתקלקלו מ"מ א"כ מנין לרבי אלכסנדראי להכריח שאותו ת"ח לא היה הגון דלמא אדרבא בשביל שהיה שלם בתכלית לכך סלקו הקב"ה ונמצא שאף ע"פ שאין זו תשובה נכחת לומר שהיה מאותם שכתוב בהם הן בקדושיו לא יאמין מ"מ אדאמרת מספקא שלא היה הגון כימא מספקא שמא הגיע לתכלית שלימותו ולכן מת שהיה מאותם שכתוב בהן הן בקדושיו לא יאמין אבל התם שהיתה אשתו נוטלת תפליו ונועקת שבתורה כתיב כי היא חייך שהתורה נותנת חיים ללומדיה לא היו יכולים להשיבה שמת בשביל שהיה מהנהו דבקדושיו לא יאמין שאין זו תשובה נכחת כי היא קוראת תגר גדול שאמרה תורה כי היא חייך והם ישיבום שמא מהנהו דבקדושיו לא יאמין וכיון שאין זו תשובה ברורה שודאי היה מאותם של בקדושיו לא יאמין אין זו תשובה נכחת אבל כאן שהוא לדחות מה שהיה ברי לרבי אלכסנדראי שמת בשביל שלא היה הגון ואי בעי ליליך בדרך טובים היה תשובה נכחת להשיב על דבריו מנין לך בכור שמא מהנהו דבקדושיו לא יאמין הוה ואת"ל שהוא ספק עדיין אין לך לומר בודאי אי הוה בעי הוה חיי וזה נראה נכון:

ה מס׳ מלאכי ג׳ **רבי** יוחנן כי מטי להאי קרא הוה בכי "וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר ובעושקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר ה' צבאות עבד שרבו מקרבו לדונו וממהר להעידו תקנה יש לו. א"ר יוחנן [בן זכאי] אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות *כחמורות אר"ש ב"ל כל המטה דין של גר כאילו מטה דינו של מעלה שנאמר מטה גר מטי כתיב. א"ר חנינא בר פפא כל העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו (על כל עונותיו) מיד שנא' ולא יראוני הא יראוני מוחלין לו מיד רבי יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי °כי את כל מעשה האלהי' קהלת יב יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע אמר עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו מאי על כל נעלם אמר רב זה ההורג כנה בפני חברו ונמאס בה. ושמואל אמר זה הרק בפני חברו ונמאס בה מאי אם טוב ואם רע א"ר ינאי זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא כי הא דר' ינאי חזייה לההוא גברא דיהיב זוזא לעניא בפרהסיא א"ל מוטב דלא יהבת ליה מהשתא דיהבת ליה ואכסיפתיה דבי רבי שילא אמרי זה הנותן צדקה לאשה בסתר דקא מייתי לה לידי חשדא (רב) [רבא] אמר זה המשגר בשר לאשתו שאינו מחותך *בערבי שבתות איני והא רבא משדר שאני בת רב חסדא דקים ליה בגוה [דבקיאה]:

לא ס"ד אלא עכשיו דלדקה ודחי ל"ם דאסטר לקיים ספיקן ל"מן בלבנעל הג"ה *בערבי שבתות נקט לפי ע"ש

קלות כחמורות. עושקי שכר שכיר כמכשפים וכמנאפים: ומטי גר ולא יראוני. בהאי קרא כתיב: כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם. דאף על כל הנעלמות ממנו שעשה שוגג הוא מביאו במשפט על כל אפילו דבר מועט במשמע: ונמאס. קן דעת חברו בדבר: מאי אם טוב ואם רע. דמשמע אף על הטובה שעשה מביאו במשפט: שאינו מחותך. שאינו מבוקר מן החלב ומן הגידין האסורין: בערבי שבתות. שמתוך שהן ממהרין לתקן לרכי שבת אין מתקנין בו אם מנוקר הוא:

לא ס"ד דאם ל"ם לר מיב מסוס סעודת שבת רש"א

תוספות הא יראוני מוחלין. אעושקי שכר שכיר קאי דהוה לא תעשה ופליגא דר' ישמעאל דאמר בפרק בתרא דיומא דעל חייבי לאוין תשובה תולה ויום מכפר. ואיכא בריייתא אחרת התם דעל עשה ולא תעשה תשובה מכפרת:

מהרש"א עבד שרבו מקרבו כו'. במשנה דאבות שנינו הוא הדיין הוא העד הוא בעל דין כו' אבל הוסיף ר"י לדקדק בהאי קרא שהדיין גופיה מקרבו למשפט על מה שפשע כנגדו גם הוא ממהר להעידו דעדים אחרים אפשר שמוכנים עצמם ומעכבים מלהעיד ומטעם מה להשמיע עצמם או להעלים מלהעיד אבל רבו המעידו אין כאו מוכנע וממהר להעידו ע"כ אין לו תקנה לא לגבי העדות ולגבי הדיין: קלות כחמורות כו'. דהקרא משמע לאו בחים אחד קעייריי דכיון

עין יעקב

עבד שרבו מקרבו לדינו וממהר להעידו. עיין שם במלאכי דקאי על הגאולה העתידה טרם ביאה יקרב וימהר המשפט כדי לבער עושי רשעה ואח"כ מסיים הנני שולח לכם את אליהו הנביא. ומה"ע כמי דרש בסמוך הא יראוני מחל להם מיד כדי שלא יעוכב הגאולה בשבילו ומדע שכן הוא דאל"כ לא ידון ככל העושה רשעה שהם מליאים חרעות ע"פ שרוב אחר שמלא סאותו הרשעה אלא דקאי על העתיד שאז יהיי רחמים גדול בעולם כדי למהר גאולתם אז: מה אם טוב ואם רע. דאם על רע ישלם כגמולו מכ"ש על הטוב דהא מדה טובה מרובה ממדת פורענות אלא האי הטוב הוא גם כן עלר סרע שכו: זה המשגר בשר לאשתו שאינו מחותך. נראה דדוקא מדייק לאשתו כיון שהולה לאשתו וקשה אשה אינה בקיאה כ"כ בניקור אם כן מקמצא בשעת מהירות סומכת על בעלה שכבר ניקרו מעל"כ בשולח לאחר ועיין במסכת שבות יעקב חלק שני סי' קי"ט:

דכיון דכבר כתיב במכשפים ובמנאפים דנידון על החמורות ל"ל למימר דנידון על הקלות עושקי שכר שכיר דכבר קים ליה בדרבה מיניה ואמרינן נמי בפרק ד' מיתות מי שחייב שתים נדון בחמורה אבל קרא או במנאפים ובמכשפים או בעושקי שכר שכיר קאמר ומדכתיב בהדא להקיש בא שהקל הכתוב הקלות כחמורות דליכא למימר בהפך שבא להקיש החמורות כקלות דהא הכתוב להחמיר בא ולא להקל כדלעיל עבד שרבו מקרבו לדונו כו': מטי כתיב כו'. אין פירושו משום דמטי לשון רבים הוא דהא ברבים המטים קמשתעי קרא וכמוהו עושקי דהיינו רבים העושקים אלא דמטי המסורת והכתיב דריש ויו"ד מטי היא בחיר"ק יו"ד הכינוי למדבר בעדו כמו מטה אותי וכל הפסוק דברי הקב"ה הוא שמטה אותי כשמטה את הגר ואע"ג דהקרי מטי בציר"י אינו מכחיש הכתיב ודריש כמו המסורת והכי נמי גבי ירחה כמפורש פר"ק דסנהדרין ומיהו ק"ק דהכי נמי הוה מצי למדרש גבי ועושקי שכר שכיר לפי הכתיב דיו"ד עושקי יו"ד הכינוי שהעושק שכר שכיר כאילו עושק אותי: **שנאמר ולא יראוני הא כו'.** דבתר כל המעשים רעים שזכר כתיב ולא יראוני א"כ אבל אם יראוני א"כ מוחלין להם מיד והתוס' כתבו דלא קאי אלא אעושקי שכר שכיר וגו' דתשובה מכפרת בהו אבל מכשפים ומנאפים אינו מתכפר בתשובה ולא משמע כן דלא יראוני אכולן דנקט בקרא קאי ויש ליישב דה"ק הא דקאמר תלמודא מוחלין מיד לא קאי רק אעושק שכר שכיר דבאינך אינו מתכפר מיד אלא תשוב' תולה ויה"כ או יסורין או מיתה מכפרין מיהו תשובה דיראוני עם כולן כדאמרי' פ' י"ה: **עבד שרבו שוקל כו'.** נעלם הוא השוגג כמו ואם מעיני העדה ונעלם וגו' כי האדם נידון גם על השוגג שהוא קרוב למזיד כדאמרי' בעלמא א"כ כגון ששגג בשבת בהעלם מלאכות שלא ידע שזו המלאכה אסורה דנידון על כך דהוה ליה ללמוד ולא למד: **זה ההורג כנה כו'.** מריבוי דכל קדריש ליה כפרש"י שהורג כנה כו' דבר מועט נחשב ושמואל הוסיף דהורג כנה היה אפשר לו להשליכה ולא להרגה בפני חברו כמ"ש לגבי שבת אלא אף הרק דא"א לו בלא רקיקה היה אפשר להבליעה בכסותו כמו לגבי תפלה: **מאי אם טוב ואם רע כו'.** משמע להו דאם טוב ואם רע אנעלם קאי דהיינו אותו מעשה שעשה יש בו ספק והעלם אם הוא טוב אם הוא רע כיון ששניהם יש באותו מעשה כדמסיק הנותן צדקה לעני בפרהסיא כו' והנותן צדקה לאשה כו'

הרי"ף ר"י כי מטי להאי קרא וקרבתי וכו'. פירוש כי אין עד נעשה דיין וכאן שהקב"ה הוא הדיין הוא העד ולכך הוא ממהר להעידו שאינו רוצה להמתין עד עת בא העדים שמתוך מתון יבקש איזה זכות אבל כיון שהוא הדיין והוא העד שיודע ורואה במסתרים שעושים בהם עבירות אלו עריות וכשפים מה תקנה יש לו כי לא ימצא להם זכות: אמר ר"י בן זכאי אוי לנו שהקל קלות כחמורות. פי' אע"פ שהשכיר אליו הוא נושא את נפשו מ"מ ניתן להשכון וכלל עושק השכיר שהוא קל שהוא בלאו עם הניאוף וכשפים החמורות שהם במיתה והכרת: ומטה גר מטי כתיב. ויש לדקדק מה הפרש יש בזה בין המסורת למקרא שגם במקרא הוא אומר מטי גר על דיינים מטין דין הגר וצריך לכתוב מטי ביו"ד שהוא לשון דיינים רבים ולא יכול לומר ומטה בה"א לשון יחיד דהא כתיב מנאפים עושקי שכר שכיר כולם בלשון רבים. וצ"ל שדקדקו שהי"ל ובמטי גר כמ"ש למעלה והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר מה זה שלא אמר ג"כ ובמטי גר ומדכתיב ומטי גר הוא לדרוש שהמטה דין הגר אמר הקב"ה הוא מטה דין שלי של מעלה ומה שפירש רש"י ומטי גר בהאי קרא כתיב שדקדק היכן נרמז כאן דין שלמעלה לכך פירש"י בהאי קרא כתיב שכתוב וקרבתי אליכם למשפט הרי הוזכר דין של מעלה וסמיך ליה ומטה גר מטי כתיב שמטה הגר כאילו מטה דין שלמעלה: אמר רבי חנינא כל העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו מיד שנאמר ולא יראוני הא יראוני מוחלין להם מיד. ותימא מנ"ל למידק דאם יראוני מוחלין להם מיד דילמא לא יהיה עד ממהר ודיין ליפרע אם יראו ממנו אבל מכל מקום הוא נפרע מהם מעונותיהם כדי למרקם. וע"ק מנ"ל דמיירי קרא דלא יראוני על ענין החרטה דילמא הוא מדבר על שלא יראו אלהים מתחלה והכעיסוהו וה"ש ולא יראוני שלא להכעיסני בחטאתם. וגם י"ל שאמר הכתוב וקרבתי אליכם למשפט על המכשפים וכו' וגם על אשר לא יראוני שכיון שלא יראו אלהים אלהים שופט אותם. ואפשר שזה תיקן רש"י בלשונו שאמר בהאי קרא כתיב כלומר לא ולמד לשון מקרא שאמר במכשפים ובמנאפים בעושקי וגומר כמו שדקדקתי למעלה וכאן שינה לומר ולא יראוני והל"ל ובאשר לא יראוני והאי קרא דלא יראוני הוא בהאי קרא דכתיב במכשפים ובמנאפים בבי"ת ואע"פ שבענין הגר מצינו דכתיב מטי ולא במטי הוא לדרשת מטי כתיב שמטה דין של מעלה ולכך דריש הא אם יראוני ומכל מקום צריך ליישב שאר הדקדוקים שלמעלה ואפשר לומר דדריש בהאי קרא דכתיב ביה ולא יראוני אמר ה' צבאות מאי אמר ה' צבאות דכתיב השתא דבתחלת המקרא הי"ל אמר ה' צבאות והייתי עד ממהר וגו' ומדלא כתיב בתחילת המקרא וכתב ולא יראוני אמר ה' צבאות הוא לדרוש שאלו הדברים של לא יראוני הם דברי ה' צבאות שם הרחמים שקורא תגר עליהם ואומר אחר כל חטאתם אלה לא יראוני להתחרט הא אם יראוני הייתי מרחם בשם ה' שהוא שם הרחמים. וגם יש לי לדרוש סמיכות פסוק כי אני ה' לא שניתי הסמוך לזה ולא יראוני אמר ה' שהוא צבאות כי אני ה' לא שניתי כלומר למה לא יעשו שנוי בעצמן שאף על פי שחטאו ישובו מחטאתם ויתחרטו אמר ה' צבאות כי הוא לבדו אין בו שינוי כי אני ה' לא שניתי אבל אתם בני יעקב אילו שניתם דרכיכם ונתחרטתם מהם לא כליתם לא הייתי מכלה אתכם הרי כאן שהמתחרט מוחלין לו מיד: מאי על כל נעלם אמר רב זה ההורג כנה וכו'. ויש לדקדק כיון שכבר נדרש על כל נעלם שהוא כפשוטו על השגגות מה הקשו עוד מאי על כל נעלם. ואם בא לדרוש ריבוי על כל נעלם היה להם לדרוש על ב' מיני שגגות אחד העלם דבר או העלם דין שהוא שגגת תלמוד. וע"ק כיון שדרשו בו שיביא במשפט על ההורג כנה בפני חברו ונמאס וגם יביא במשפט על טוב הנותן צדקה בפרהסיא או הנותן צדקה לאשה בסתר א"כ רבי יוחנן הי"ל לבכות עוד ולומר עבד שרבו שופטו על הריגת כנה בפני חברו ונמאס וגם על עשיית טוב בפרהסיא יש לו תקנה וכן צריך לבאר מה שהקשו מאי אם טוב ודרשוהו בנותן צדקה בפרהסיא וכו' ולמה לא יפרש כדרש כפשוטו שאת כל מעשה האלהים יביא במשפט בין מעשה הטוב יביאהו במשפט לתת לו כצדקתו גם את הרע ישפטהו כרשעתו. ואפשר דר' יוחנן הכי דריש קרא שהאלהים יביא במשפט לגמול לאיש כצדקתו על הטוב גם על הרע אפילו נעלם שהוא דבר שוגג או שגגה של למוד שעולה זדון הכל יביא במשפט וכן שם היה ראוי לומר כי את כל מעשה נעלם אם טוב ואם רע יביא האלהים במשפט אבל לאחר האלהים יביא במשפט אינו צודק לומר על כל נעלם וכן אמר כאן אם טוב ואם רע לזה דרשו על כל נעלם שהוא ההורג כנה בפני חברו ונמאס ולהיות דבר קל לא הזכירו בכלל את כל מעשה שהמעשה החמור יביא במשפט ואגיזרייהו ידקדק על דברים קלים שהוא כל נעלם ההורג כנה בפני חברו ונמאס שאינו מכוין להמאיס לחברו והוא דבר נעלם כי לא ידע שיהיה חברו נמאס. וכן דקדק ג"כ מ"ש אם טוב ואם רע שהרי הרע כבר הוזכר תחלה בכלל כל המעשה אשר יביא האלהים במשפט ומה צורך לומר אחר כך אם רע אלא לרמוז על מעשה טוב שנמשך ממנו רע ונ"ת אינו שוה לדברים הרעים שיביא במשפט אבל דברים אלו שהם דקים מגלגל הקדוש ברוך הוא :

רבי יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי °והיה כי תמצאן שם דברים
אותו רעות רבות וצרות אמר עבד שרבו ממציא לו רעות רבות תקנה יש לו. מאי רעות רבות וצרות אמר רב רעות שנעשו צרות זו לזו כגון זבורא ועקרבא. ושמואל אמר זה הממציא מעות לעני בשעת דוחקו

אמר

עיון יעקב

הממציא מעות לעני בשעת דוחקו. עיין פירש"י ותוס' ושאר מפרשים כל א' מפרש לפי דרכו ולענ"ד נראה עוד לפרש מדקאמר הממציא מעות לעני בשעת דוחקו דה"ק שהלוה שעני

אמר רבא היינו דאמרי אינשי זוזי לעללא לא שכיח
שם לתליתא שכיח. °וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים
והסתרתי פני מהם אמר רב ברדלא בר טביומי אמר
רב כל שאינו בהסתר פנים אינו מהם כל שאינו בוהיה
שם ע״ב לאכול *אינו מהם: אמרו ליה רבנן (לרבה) [לרבא]
מר לא בהסתר פנים איתיה ולא בוהיה לאכול איתיה
אמר להו ומי ידעיתו כמה משדרנא בצינעה לבי שבור
מלכא אפ״ה יהבו ביה רבנן עינייהו אדהכי שדור דבי
נדרים שבור מלכא וגרבוהו [אמר] (ו)היינו דתניא רשב״ג
ועי״ש רס״א אומר כל מקום שנתנו בו חכמים עיניהם או עוני או
שם מיתה °ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא אמר רבה
שמות לג אמר הקב״ה אע״פ שהסתרתי פני מהם (דכתיב °ודבר
ה׳ אל משה פנים אל פנים אותם הפנים אסתיר אבל)
בחלום אדבר בו רב יוסף אמר ידו נטויה עלינו (להגין)
ישעיה נא שנאמר °ובצל ידי כסיתיך. רבי יהושע בן חנניה הוה
קאי בי קיסר אחוי ליה ההוא מינאה עמא דאהדרינהו
מריה לאפיה מיניה אחוי ליה איהו ועוד ידו נטויה
עלינו (להגין) א״ל קיסר לר׳ יהושע בן חנניה מאי אחוי
לך עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה ומאי אחוית
ליה הכי והכי א״ל להההוא מינאה מאי אחוית ליה א״ל
עמא דאהדרינהו מריה לאפיה והוא מאי אחוי לך אמר
לא ידענא אמר גברא דלא ידע מאי אחוי ליה במחוג
מחוי קמיה מלכא אפקוה להההוא מינאה וקטלוה. כי
קא ניחא נפשיה דר׳ יהושע בן חנניא אמרי ליה רבנן
ירמיה מט ומאי תיהוי עלן מן מינאי אמר להו °אבדה עצה מבנים
נסרחה חכמתם כיון דאבדה עצה של בנים נסרחה
בראשית לג חכמתם של עכו״ם ואי בעית אימא מהכא °ויאמר נסעה
ונלכה ואלכה לנגדך. רבי אילא הוה סליק ואזל בדרגא
דבי (רבא) [רבה] בר שילא שמעיה לההוא ינוקא
עמוס ד דהוה קא קרי °כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד
לאדם מה שיחו אמר עבד שרבו מגיד לו מה שיחו
תקנה יש לו. מאי מה שיחו אמר רב אפי׳ שיחה יתירה
שבין איש לאשתו מגידין לו לאדם בשעת מיתה איני

והא *רב כהנא הוה גני תותי פורייה דרב כו׳. °ואם לא כינוס פב ירמיה יג
תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה מאי במסתרים עקרים
אמר רב שמואל בר (אוייא) [איניא] משמיה דרב מקום מ״ז פט
יש לו להקדוש ברוך הוא שבוכה בו ומסתרים שמו
ומאי מפני גוה אמר רב [שמואל בר] יצחק מפני גאותן
של ישראל שנטלו מהם ונתנה לאומות העולם רבי
שמואל בר נחמני אמר מפני גאותה של מלכות שמים
שנטלה. ומי איכא בכיה קמיה דקב״ה והא אמר רב
פפא אין עצבות לפני המקום שנא׳ °עוז וחדוה במקומו ד״ה א׳
לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי ובבתי בראי
ליכא עצבות והא כתיב °ויקרא אדני ה׳ צבאות ביום ישעיה כב
ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק שאני חרבן בית
המקדש דאפילו מלאכי (השרת) [שלום] בכו שנאמר
°הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון °ודמוע שם לג ירמיה
תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה׳ א״ר אלעזר
ג׳ דמעות הללו למה אחת על מקדש ראשון ואחת
על מקדש שני ואחת על ישראל שגלו ממקומן וא״ד
אחת על ביטול תורה בשלמא למ״ד על ישראל שגלו
ממקומן היינו דכתיב כי נשבה עדר ה׳ אלא למ״ד אחת
על ביטול תורה מאי כי נשבה עדר ה׳ כיון שגלו
ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה. ת״ר ג׳
דברים הקדוש ברוך הוא בוכה עליהם בכל יום על מי
שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק ועל מי שא״א לו
לעסוק בתורה ועוסק ועל פרנס המתגאה על הצבור
בחנם רבי הוה נקט ספר קינות וקרי בגויה כי מטא
להאי פסוקא °השליך משמים ארץ תפארת ישראל נפל איכה ב
ספרא מידיה אמר מאיגרא רם לבירא עמיקתא. רבי
ורבי חייא הוו שקלי ואזלי באורחא כי מטו להאי מתא
אמרי אי איכא צורבא מרבנן הכא ניזיל ונקביל אפיה
אמרי להו איכא צורבא מרבנן הכא ומאור עינים הוא
א״ל ר׳ חייא לרבי תיב את הכא ולא תזלזל בנשיאותך
איזיל אנא ואקביל אפיה תקפיה ואזיל בהדיה כי הוו
מיפטרי מקמיה אמר להם אתם הקבלתם פנים הנראים
ואינם

עיון יעקב

יש לו דוחק גדול והוא ממציא לו מעות שיכול העני ליקח המעות והם שני צרות רעות דאם לא יקח המעות יש לו צער גדול בעת דוחקו ורואה לפניו מעות ואינו נהנה מהם ואם יקח המעות יש לו סכנת נפשות שתולין לגנב וזה דומה לעללא לקנות סחורה לא שכיח לתלותא שכיח פי׳ לתלות וכפירש״י וכן פי׳ הערוך ערך זוזא ע״ש א״כ איך שיעשה הוא בצרה גדולה: **אינו מהם.** כי תיבת מהם נדרש לפניו ולאחריו כי אבותינו חטאו ואנחנו עונותם סבלנו על כן מי שאינו סובל אינו מהם: **או עוני או מיתה.** בשכרם כן עונשם כי בימינה אורך ימים ובשמאלה עושר: **אבל בחלום אדבר בו.** לכך ביומי אסתר שהי׳ גם כן בהסתר פנים כדאיתא פרק חולין אסתר מן התורה מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר אפ״ה בחלום אדבר בו כדאיתא על פסוק ומרדכי ידע את כל אשר נעשה בעל חלום אמר לו: **ידו נטויה עלינו להגין.** כדכתיב אף בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם: **שמעיה לינוקא.** אף על גב דודאי ר׳ שילא קרא המקרא זה בלא ינוקא אבל במקרא יש לפרש כפי תרגום שם דהקב״ה מגיד מה עובדא יעשה לתקנא ע״ש ומחובר לסוף פסוק עושה שחר לנהר לצדיקא באורחא דתקון ע״ש אבל האי ינוקא עשה פסיק לכן שפיר בכי: **מה במסתרים תבכה נפשי.** נראה משום דלפי פשוטו משמע דקאי הבכיה על כנסת ישראל או הנביא ירמיה בכה במסתרים ובאמת זה אינו דהא ירמיה קאמר בעצמו בסימן ט׳ מי יתן ראשי מים על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה. וא״כ מה במסתרים ע״ז משני במסתרי׳ מקום יש להקב״ה וכו׳ והשתא מקשה שפיר מה מפני גוה כיון דלא קאי על ישראל ואין גבהות לפני המקום: **דאפי׳ מה״ש בכו.** כלומר אף שלכאורה הוא עוכחן להיות עיקר שכינה בעליוני׳ כמו שאמרו תנה הודך על השמים אפ״ה בכו על חורבן בה״מ בעו״ה שנתמעט כבוד מלכות שמים וניטלה השפע טובה מישראל וזהו לשון אפי׳ וכ״ש הקב״ה שבחר בעמו ישראל מעולם: **ג׳ דמעות הללו למה.** כלומר דמשמע דג׳ דמעות הם שוים ובאמת מקדש שלישי שיבנה במהרה בימינו לא יחרב כלל זו עיקר קושייתו והשתא משני שפיר רק שני דמעות ראשונות הם בשביל שני מקדשות ודמע הג׳ הוא מטעם אחר לכן הפסיק הפסוק בין שני דמעות לדמע הג׳: **ת״ר שלשה דברים הקב״ה בוכה עליהם.** נקט הני שלשה דברים כאן לומר כמו דאמרינן שהקדוש ברוך הוא בוכה על ביטול תורה משום הכי בוכה גם כן על ג׳ דברים אלו שהוא ג״כ משום ביטול תורה דהיינו מי שאפשר לו לעסוק בתורה שהוא למדן גמור ויודע ללימוד וללמד ואינו לומד אין לך ביטול גדול מזה. וכן מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה שהוא עם הארץ שאינו מבין כלל והוא עוסק בתורה ללמוד וללמד בשיבוש ושבשתא כיון דעל על זה ג״כ ביטול תורה ופרנס המתגאה על הצבור בחנם וכבר מפורש עונשו בר״ה דף י״ז ע״א שאינו רואה בן ת״ח שנאמר לכן לא יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב כמלא שגורם ביטול תורה: **נפל ספריה מידיה אמר נפל מאיגרא רמא לבירא עמיקתא.** ויש ג״כ רמז בזה כמו שזה הספר אין מניחין לנוח שם משום בזיון וכל הקודם להגביהו משם מגביה כדי שלא יהא מונח בבזיון כן ג״כ הקב״ה יגביה אותנו מבירא עמיקתא במהרה בימינו אמן: **ניזיל ונקבל אפיה.** הנה ל״ל עיקרא מאי סבר ר׳ חייא שלא הקפיד על זלזול דבי נשיאה ולבסוף מאי סבר שאמר לא תזלזל בנשיאותך אלא פשוט דמעיקרי שלא ידעו שצורבא מרבנן הוא מאור עינים א״כ מחוייב מדינא לקבל אפו לכבודו וכודאי אז גם הנשיא מחוייב לקבל אפיה משא״כ אח״כ שאמרו שהוא מאור עינים ואין לו הרגש בכבודו אינו מחוייב הנשיא לזלזל בכבודו לקבל אפיו כיון שאין כאן חיוב רק לפנים משורת הדין וכמו שאמר אתם הקבלתם וכו׳. ועיין בתשובת שער אפרים סי׳ ע״ה שהאריך לפלפל אי מחויב לעמוד לפני רבו הסומא ע״ש ולא הרגיש כלל בסוגיא זו ע״ש:

דאינם רואים תזכו ותקבלו פני שכינה הרואה ואינה נראה א"ל רבי לרבי חייא איכו השתא מנעתני מהאי ברכתא א"ל רבי חייא ממאן שמיע לך מפרקיה דרבי יעקב שמיע לי דר' יעקב איש כפר חטיא הוה רגיל דהוה מקבל אפיה דרביה כל יומא כי קש א"ל לא ליצטער מר דלא יכיל מר א"ל מי זוטר מאי דכתיב בהו ברבנן °ויחי עוד לנצח לא יראה השחת (מה טעם לא יראה) תהלים מט
כי יראה חכמים ימותו מה הרואה חכמים במיתתן כך בחייהם עאכ"ו. רב אידי (בריה) [אבוה] דר' יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא (והוה יתיב חד יומא באושפיזיה) וחד יומא בבי רב (והדר אתי) והוו קרו ליה רבנן בר בי רב דחד יומא חלש דעתיה וקרי אנפשיה °שחוק לרעהו אהיה קורא לאלוה ויענהו א"ל איוב יב
ר' יוחנן במטו מינך לא תעניש רבנן נפק רבי יוחנן לבי מדרשא ודרש °ואותי יום יום ידרושון ודעת דרכי יחפצון ישעיה כח
וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו אלא לומר לך כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה (לשמה) מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה וכה"א במדת פורענות דכתיב °במספר הימי' אשר תרתם במדבר יד
את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה וכי ארבעי' שנה חטאו והלא לא חטאו אלא ארבעי' יום אלא לומר לך כל העובר עבירה אחת אפי' יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עבר כל השנה כולה:

צרות זו לזו. לשון סמיכות לשון וכעסתה צרתה גם כעס וגו שתי נשים יחד: זה הממציא מעות לעני. אלעיל קאי אם טוב ואם רע זה הרגיל להמציא לדקתו לעני בשעת הדחק ולא בשעה שקודם הדחק שיוכל לבקש מזונותיו ולקנותם בשעת הזול: לעללא. לקנות התבואה כדמתרגמינן ועללת אר עא: לתליתא. להפסד ולאבוד כך שמעתי ול"נ לקנות בשעת הדחק מזון שעה שהוא תולה בסלו כדאמרינן תלא סילתיה [תלא מזוני תלא בביתא] קשה לעניותא: אינו מהם. מזרע ישראל דכתיב והסתרתי פני מהם היינו הסתר פנים שלועק מצרות הבאות עליו ואינו נענה שלא יצואו: והיה לאכול. שהנכרים שוללים [ממונו]: גרבוהו. שלנוהו: כ"מ שנתנו הכמים עיניהם. סוטה פרק עגלה ערופה: בחלום אדבר בו. ביום ההוא קא דייק ביום ולא בלילה שמראים לו חלום כדי שיתפלל על הדבר: ידו נטויה עלינו. להגן: אחוי ליה. ע"י סימן רמז לו החזיר פניו: במהוג. בהמז: מינאי. שאינם מאמינים לדברי רז"ל: נסרחה הכמתם. בפסוק כתיב הא אין עוד חכמה בתימן אבדה עלה מבנים וגו': לנגדך. אצלך בשום: שיחה יתירה. דברי שחוק שלפני השמים: בבתי גואי. איכא כדכתיב במסתרים תבכה: ה"ג ובבתי בראי ליכא והא כתיב ויקרא וגו'. וכל קריאה

השמעת קול היא: מאיגרא רם לבירא עמיקתא. כמה גדולה נפילה זו ואין לך בור עמוק ו(גגה) גבוה כמשמים לארץ: תקפיה. רבי לרבי חייא ואזיל רבי בהדיה: כי הוו מיפטרי מקמיה. שנטלו ממנו רשות: איכו השתא. אם לא באתי עמך והאמנתי לך מנעתני מברכה זו: מנא לך הא. שגדולה כל כך קבלת פנים: כי קש. כשהזקין ר' יעקב: הוה רגיל וכו'. מהלך ג' חדשים היה מביתו לבית רבו ונוסע מביתו אחר הפסח ולומד יום אחד וחוזר לביתו לשמח את אשתו בחג הסוכות (י"ע ראשון):

תוספות כגון זיבורא ועקרבא. פר"ת דפואה נשיכה זו קשה לזו דאמרינן בפרק שני דעבודה זרה חמימי לעקרבא קרירי לזיבורא ומלופא סכנתא הילכך היכא דנשכיי זבורא ועקרבא נעשות צרות זו לזו ולית לה תקנתא: זה הממציא מעות לעני בשעת דחקו. פרש"י דקאי אדלעיל אחם טוב ואם רע ושעת דחקו היינו שאינו ממציא לו בשעת הזול לקנות תבואה אלא לקנות פת לפי שעה כשתולהו בסלו כדאמרי' תלא נסלתיה תלא למזוני ולא נהירא לר"ת דלמה אפסקיה בקרא דכי תמלאן אותו לרות ועוד דנקט גמרא מלתא דלא שכיחא לתלות הלחם דאמרינן בערבי פסחים תלאי בביתיה קשה לעניותא ומפר"ת דקאי אלרות רבות ורעות הממציא מעות לעני בשעת דחקו כגון שתפשו המושל ובא זה ואמר שילוה מעות על קרקעותיו ואם לא היה ממציא לו היה המושל מיקל לו בפדיונו שהוא דחוק ועני: זוזי לעללא לא שכיחי. אם היה רוצה לקנות תבואה לאוצלות ביתו לא היו ממציאים לו מעות: לתליתא. כמו תלוהו וזבין שמפחידו המושל אם לא יפדה עצמו: ויחי עוד לנצח וגו'. פשטיה דקרא בתגיה הוא וכי הרשע לא ימות כמו שהחכמים ימותו עד כאן:

מהרש"א תקנה יש לו כו'. כדמסיק: צרות זו לזו כגון זיבורא כו'. דרפואתן קשה ואין להם תקנה ומפיק לשון צרות ממשמעו משום דאל"כ לכתוב רעות וצרות רבות ומדכתיב רעות רבות וצרות משמע ליה דאותן רעות רבות הם צרות זו לזו ופרש"י דצרות לי סמיכות כו' ע"ש ונראה דאינו נופל מלשון צרה ממש דהיינו שכ"א מן הרעות מצירה לחברתה שלא תהיה לה רפואה וכן וכעסתה צרתה שאחת מהן מצירה לחברתה והיינו מבואר שאמר כן על עובדי ע"ז כי אלהי מ"ע מלך שחסד מדת מים ומלות לא יהיה לך ל"ת מלך הדין ואם כמ"ש בעובדי ע"ז אש אוכלה אל קנא הוא והעובד ע"ז הוא עובר על מלות עשה דאלהי ועל לא תעשי' דלא יהיה לך שהם ממדת המים המתהפכים לזרוכים ולמדת אש אוכלה שהם זיבורא ועקרבא ועל זה אמר כשיבואו הלרות על העובד ע"ז יאמר על כי אין אלוה בקרבי גו' שלא יתלה הדבר בהשגחה שהלרות אלו באות עליו בדבר והיפוכו אבל יתלה הדבר במקרה ואנכי הסתר אסתיר וגו' שאנכי אוסיף להסתיר לו על כל הרעה אשר עשה כי פנה גו' שהוא המתחיל להסתיר פניו ממני וק"ל: הממציא לו מעות לעני כו'. עמ"ש התוס' אבל הא דקאמר מאי רעות וצרות כו' לא יתיישב גם לפירושו ונראה לפרש ע"פ מה שכתבו פי' הכיזקין לא היה שקריקון ביהודה כו' ומוקי לה בגמרא דגי' גזרות גזרו קמייתא דלא קטיל לקטלוהו מליעתא דקטיל לייתי ד' זוזי בתריי' דקטיל לקטלוה הלכך קמייתא ומליעתא גמר ומקלי בתרייתא אמר האידנא לשקול ולמחר תבעגא ליה בדינא ולמשנה

עיון יעקב

ויחי עוד לנלח. עמ"ש תוספות פשטיה דקרא וכו' ועיין בחדושי הרי"ף מ"ש בזה ודברי התוספות המה פשוטים דקשה להו היאך שאל ממאן שמיע לך וכי לא ידע קרא לכך כתבו תוס' ופשטיה דקרא אינו כן וק"ל: מה הרואה חכמים במיתתן. אף שגדולים צדיקים במיתתן היינו לעוה"ב זכותם רב אבל לראות גופו בלא נשמתו וסר צלם מעליו ודאי גדול לראותו בחייו: יום יום ידרשון. הא דדרש מזה הפסוק יום על שנה דליתא רק חרש ותפשת מועט תפשת ראיתי בבלי פז ישעי' סי' כ"ח שתירץ מדכתיב יום כפל ופי' של יום שני כמו ימים תהיה גאולתו דפי' שנה ול"נ דהגמרא עליהו הרגיש בזה לפכי קאמר וכן במדת פורענות א"כ בודאי לא יצ"ע לגהות מודת פורענות ואע"ג דקי"ל בסוטה דף י"א דמדה טובה מרובה הרבה ממדת פורענות כבר הרגיש תוס' בסוטה שם בקושיא זו וע"ש בחי"ע ותשובת מהר"י ערא"י ח"ב סי' חי וע"ש בחדושינו: וכי ארבעים שנה חטאו. הולך בקושיא זו שע"ג דכתיב בקרא להדיא יום לשנה תשאו עונותיכם משום דהייתי אומר ודאי אם חטאו יום א' יש לו עונש כל השנה אבל מנ"ל לומר דהוי כאילו עבר כל השנה לכך נדקדק כן מדקאמר אשר תרתם וגו' שנה וכי מ' שנה חטאו אלא שחטאו יום א' הוי כאילו עבר כל השנה:

ולמשנה אחרונה יש בידן ליקח הן קודמי' אין בידן ליקח הלוקח שתן לבעלים רביע הוסיף רבי ב"ד כו' ע"ש והשתא רעות רבות הייתו ב' גזרות ראשונים שהיה רשות לסקריקון לקטול או ליטול קרקע ולפסדים גם לגבי לוקח דגמר ומקני ולרות הייתו גזירה אחרונה אם יש בידו ליקח הוא קודם לכל ואם אין בידו ליקח יקנה אותו אחר ונותן לו רביע דהייתו שממציא לו מעות אותו רביע ואפשר אם לא היה אחר קונה אותה תיהדר לו הקרקע על ידי שתבעו לדינא והייתו לתליתא שכיח שהנכרי מגזמו להורגו ולתלותו כמו תלוהו וזבין כו': **כל שאינו בהסתר פנים אינו מהם.** דלגבי ישראל כתיב ישא ה' פניו אליך וגו' כמפורש בספרי אינו דומה שואל ומחברו בתוך פניו כשואל מן הצדדים ולכך כשהם בגלות כפלה ברכה זו דישא פניו גומר בהסתר פנים משא"כ שאר אומות עו"ג שאין שייכין בהסתר פנים דלעולם לא ישא הקב"ה פניו להם: **כל שאינו בודיה לאכול אינו כו'** דבזמן שישראל עושין רצונו של מקום כתיב ואכלת את כל העמי' כו' ובהיפך כשאין עושין רצונו של מקום כתיב והיה לאכול גו' ולעתיד כתיב ואכלתם אכול ושבוע והללתם גו' הלשון כפול דר"ל ואכלתם לעתיד מה שאכלו העכו"ם מכם בעה"ז שיהו מחזירין לכם בעוה"ב כל מה שהיו שוללין מכם בעה"ז: **יהבו ביה רבנן עינייהו אדהבי כו'.** ר"ל אע"פ שנתקיים בו והיה לאכול ע"י שסדר לבי שבור מלכא כדאמר להו נ"מ כיון דיהבו ביה רבנן עינייהו שלא נתקיים הדר סדר שבור מלכא וגרבוהו: **אע"פ שהסתרתי פני מהם בחלום.** עיין פרש"י ועי"ל לפי שנאמר אם יהיה נביאכם גו' בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה גו' פה אל פה אדבר בו דהייתו פנים אל פנים כדכתיב ודבר ה' עם משה פנים אל פנים גו' ומדכתיב הכא ואנכי הסתר אסתיר פני גו' דהייתו למעט כעין נבואת משה שהיה פנים אל פנים אבל כעין נבואת שאר נביאים דבחלום אדבר בו לא אימעט מהסתרת פנים ושוב מצאתי כעין זה בפי' ע"י: **שנא' ובצל ידי כסיתיך גו'.** לפי עניתו דלעיל נראה דמייתי לענין נבואה ותחלת מקרא זה ושמתי דברי בפיך גו' דהייתו נבואת משה שהיה פה אל פה ואמר בגלות שנסתר זה הפנים מ"מ ובצל ידי כסיתיך דהייתו שלא סתר פנים ממש כמי שהופך פניו לצד אחר אלא כמי שמכסה פניו בצל ידו דרואה בקלת על חברו מתוך הצל ועי"ל דיד סתם נאמר בכ"מ על השמאל כמ"ש בפ' הקומץ ידך זו שמאל כו' שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים גו' כו' ע"ש ות"ש גם שבגלות איכא הסתרת פנים כמ"ש השיב אחור ימינו מ"מ בצל ידי שהוא השמאל כסיתיך להגן עליכם והאי ליסכא דידו נטויה עלינו כו' מלינו לו בספר ישעיה בכמה מקראות דכתיב בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה וכל המפרשים וכן התרגום פירשו בו לרעה אבל לפי הענין דהכא יש לפרש בו דלטובה כאמר הגם דבכל זאת הסתיר פניו מהם בגלות לא שב אפו מהם כמ"ש ידו נטויה להם שהיא יד השמאלי ולא הסתיר פניו ממש והוא מבואר ברפ"ק דכתובות כי ימינו הוא הרחמים ויד שמאלו הוא הדין גם שבגלות השיב אחור ימינו והם הרחמים ממש ומדת הדין גבר עלינו מ"מ הוא ידו הנטויה עלינו להגן מצרות הגלות והאי מייתי עובדא דההוא מינא דהראה לו לריב"ח הסתרת המקום מעלינו והוא הראה לו ברמז דעוד ידו נטויה ואין כאן הסתרה גמורה: **מאי תיהוי' עלן מינאי כו'.** לפי שריב"ח הוא היה מפורסם בעל נצחון נגד המינים כמו בסוף דפ"ק דבכורות בשבי דבי אתונא ובההיא דפרק [illegible] דא"ל קיסר לריב"ח אלהיכם כארי' כו' וכן בכ"מ ולזה א"ל אחר

מיתחזי מה תהוי עלן ממינאי מי יודע להשיב להו בגלות וא"ל אבדה עלה מבנים גו' האי קרא גבי עכו"ם כתיב שהם מינים כמפורש בכמה מקומות ולזה אמר אם אבדה עלה מבני' שהם ישראל שנקראו בנים אתם לה' נסרחה גם חכמתם של עכו"ם שהם מינים: **ואיב"א מהכא דכתיב ואלכה לנגדך וגו'.** כבר האריך בזה הברבנאל בס' משמיע ישועה שהם מתיחסים באמונתם בדמיון עשו ליעקב שהיו להם אב אחד ועשו היה צד אביו במרמה בפיו ויעקב איש תם וגו' כן אמונת עכו"ם שמשערים לעבוד עבודת ה' והם עובדים אותו במרמה ודעה בלתי אמתי' כו' ועוד האריך ע"ש ות"ש ואלכה לנגדך וגו' כי מעשה אבות סימן לבנים שבני עשו ילכו בשוה לנגד בני יעקב לפי חכמתם כמו שכתבנו ואע"ג דנתבטל סימן זה כמ"ש בפ"ק דע"ז דמעיקרא דרש לנגדך ולבסוף דרש יעבר נא אדוני לפני עבדו הייתו דוקא לענין מלכות וממשלה כדמשמע קרא דיעבר נא אדוני וגו' דמיירי באדנות וממשלה דהייתו שיהי' עשו מחזיק במלכות מקודם בעוה"ז ואח"כ יחזיקו במלכות בני יעקב לעולם אבל לענין חכמה מתקיים האי קרא ואלכה לנגדך וגו': **תקנה יש לו כו'.** יוצר הרים ובורא רוח הם כוללים הגוף והנשמה הגוף נוצר מאדמתו של עולם מהר הבית והנשמה נבראת מרוח ה' כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ושיחו של אדם שהוא הדיבור יוצא מבין שניהם שהם כלי הדבור מהגוף ומן הרוח כמ"ש לרוח ממללא ת"ש ומגיד לו מה שיחו מה תקנה יש לו כיון שהוא יוצר ובורא אותם וה"מ למכתב מגיד לאדם שיחו וע"כ דרשו מלת מה שהוא מורה על דבר קטן כמ"ש ואנחנו מה וכמוהו הרבה דר"ל מה שיחו דאפילו שיחה של מה שבין איש כו': **ומסתרים כו'.** דה"ל למכתב בסתר תבכה נפשי אבל במסתרים משמע במקום ששמו מסתרים: **ואמר מפני גוה מפני גאותן כו' מפני גאותה כו'.** מפרש"י בספר ירמיה מפני גדולה שלכם שנתבטל ומפני גאותה של מלכות שמים שניתן לפסילים ע"כ ומספר ישן שהכל אחד שאין גאותן של ישראל אלא הקב"ה דכתיב ואשר חרב גאותך אלא שהש"ן ביאר בפירוש כביכול נתמעטה גאותה של מ"ש כענין שאמרו שנתמעטו כנפי החיות ושנתמעטה פמליא של מעלה ומקום יש להקב"ה ששמו מסתרים והם בתי גוואי הסתרים הפנימיים שעליהם נאמר ושם חביון עוז גומר ובתי בראי הם עמודי התוך שעליהם העולם עומד וי"ל בתי גוואי ה' הראשונה ובתי בראי ה' אחרונה והכל כונה אחת ע"כ: **שאני חורבן בית המקדש דאפי' כו'.** דמדכתיב ביום ההוא משמע על יום מיוחד קאמר דהייתו ביום החורבן ומיהו ההוא קרא במסתרים תבכה נפשי נמי משמע דביום החורבן קמשתעי דכתיב ביה ודמוע תדמע וגו' דדריש ליה בסמוך נמי על חורבן ב"ה ומשמע דוקא בבתי גוואי ונראה דודאי הבכייה קמיה כביכול ליכא אלא בבתי גוואי אלא דה"ק שאני חורבן ב"ה דאפילו מלאכי שלום כו' קאמר אפילו לגבי אדם דלא זו האדם אלא אף המלאכים מר יבכיון והם ג"כ בבתי בראי ודכתיב ויקרא ה' לבכי וגו' הייתו שגם על המלאכים קרא להם שיבכיון בבתי בראי אבל קמי שמיא כביכול ליכא בכייה כלל בבתי בראי שתינה הכתוב לומר ודמוע תדמע על חורבן ב' מקדשות ולגבי גלות ישראל כתיב ותרד עיני דמעה משום דעל חורבן ב' מקדשות שהיה בבתי בראי לא היה הבכייה קמיה אלא על האדם והמלאכי' משא"כ על גלות ישראל שהיה הבכיה בבתי גוואי כתיב ותרד עיני וגו' כביכול שהיתה הדמעה כלפי שמיא: **ועל שא"א לעסוק בתורה כו'.** לכאורה מה בזה טעם לבכייה ואדרבה לשמוח על כך

ולפי הדקדוק דקאמר גבי שאפשר כו' ואינו עוסק סתם ולא קאמר ואינו עוסק בתורה וכן גבי שא"א כו' קאמר עוסק סתם ולא קאמר עוסק בתורה נראה לפרש דה"ק כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק גם בדברי' אחרים כפועל בטל וכל שא"א לו לעסוק בתורה לאו משום שא"א לו מצד אלא שעוסק בדברים אחרים המבטלים אותו מלימוד תורה על שניהם הקב"ה בוכה על זה שהולך בטל ואינו עוסק בתורה וגם ע"ז שעוסק בדברים אחרים ובוטל מד"ת שהיה לו להניח כל עסקיו משום לימוד תורה כדאמרינן בפ"ב דקדושין מניח אני את כל אומנות שבעולם ואומד את בני תורה כו': **אמר מאיגרא כו'.** נראה דשלא בכוונה נפל הספר מידיה ואפשר שהיה עומד במקום גבוה בעליה ונפל משם לארץ ולמקום עמוק יותר וע"י זה נזכר בדרשות שמקרא השליך משמים ארץ דלפי פשוטו ה"ל למכתב לארץ בלמ"ד וע"כ דרשו דמשניהם השליך בפעם אחת משמים ומארץ למקום עמוק ביותר דהיינו מאיגרא רם לבירא עמיקתא ואפשר שרמז בזה על שהשליכן בגלות לבבל כדאמרינן בריך האשה לא הגלה הקב"ה ישראל לבבל אלא מפני שהיא עמוקה כשאול שנאמר מיד שאול וגו': **הרואין ואינן נראין כו'.** נראה דהך דרשא שייכא אדלעיל שדרש יראה כשם שבא לראות כך בא ליראות שזה ודאי לא יתקיים ממש בעוה"ז שפני הקב"ה אינן נראין בעוה"ז אבל בעוה"ב כאמר ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר וגו' ויתקיים אז יראה יראה ממש דהשכינה רואה. פני ישראל והם יראו פני השכינה וזה שאמר זכו להקביל פני הרואים ואינן נראין דהיינו שזכו לעולם הבא לקבל אותו פנים שיהיו גם נראין לכם: **ויחי עוד לנצח וגו'.** פשטיה דקרא בתמיה היא וכי הרשע לא ימות כמו כו' ע"ש בתוס' ר"ל ומדלא כתיב בלשון תמיהא דרשוהו ויחי האדם עוד לנצח וגו' דהיינו במוסיפין לו על שנותיו כי יראה חכמים ימותו ואם בעיתתן כו' נראה דהיינו בגילות נפש כמפורש פ' האורג ובחייהן עאכ"ו כי הרואה פני חכם כרואה פני שכינה כדלעיל ובספק ברש"ע אסור להסתכל בפני רשע כדאמרינן בפ' החובל: **ג' ירחא באורחא כו'.** וע' פרש"י והוא דחוק ולולי פירושו נראה דלאו מה"ט נקט ג' חדשים אלא דכן היה דרכו לילך למקום אחר לבקש פרנסתו משם ולשהות בדרך כ"כ שלא היה אפשר לו ללמוד בב"ה רק יום א'. ומייתי ליה מיום יום ידרושון גו' **וכי ביום כו'.** דודאי בכל מקום היום כולל גם הלילה כמו ויהי ערב ויהי בוקר יום גו' אבל מדכתיב יום יום כפול משמע למעט לילה והאי קאמר וכי ביום כו' אלא כו' דאפי' יום אח' בשנה מעלה כו' ולכך הוא כפול כלו' כאילו הוא עמד בכל יום ויום מהשנה דכעין זה כתיב לגבי פורעניות נו' יום יום לשנה יום לשנה גו' ומקיי' בהאי קרא מעניינו ודעת דרכי יחפצון דגם מה דאזיל באורחא ולכך כמו דעת יחפצון שהוא נחשב להם: **וכן במדת פורענות כו' אפי' יום אחד בשנה כו'.** עיין בתוס' פ"ק דסוטה מה שהקשו ונראה ליישב דודאי לאו כללא הוא בכ"מ דמדה טובה מרובה ממדת פורענו' דהא במדס עתם גופיה יש חילוק דלגבי אוהביו כתיב לאלפים דור ולגבי שונאי מצותיו דהיינו מירלאם כתיב לאלף דור אלא דהכל לפי כוונת השעם בו לטוב ומ"מ אינו פחות ממדה הרעה:

הרי"ף עבד' שרבו ממציאו וכו'. וקשה שהרי כתוב קודם פסוק זה ומצאוהו רעות רבות וצרות ולמאי לא נקט אלא בהאי קרא והיה כי תמצאן וגומר. ויש לומר דהתם בעם הזה וזנה שהסתיר הקב"ה פניו ממנו כדכתיב ואנכי הסתר אסתיר וכיון שהוא בהסתר פנים יפה אמר

ומצאוהו רעות רבות וצרות שכיון שנסתלקה שמירת הקב"ה ממנו סוב אין לו שלום ואין כאן בפיה טמ"ל עבד שרבו ממציא לו רעות שהרי אין הקב"ה ממציאם לו אלא מסתיר פניו ואינו משגיח והרעות שולטות בו אבל בהאי קרא דלא כתיב ביה הסתר פנים אלא כי אביאנו אל האדמה ואכל ושבע ואין כאן הסתר פנים ובעודו היותו העבד בבית אדוניו ממציא לו רעות רבות שכן כתיב והיה כי תמצאן וגומר וענתה השירה הזאת לפניו לעד הרי שבפניו באות הצרות ומעידות אותו שחטא והוא ממציא לו רעות רבות ולכך היה בוכה: **מאי רעות רבות וצרות** נראה שהוקשה לו דהל"ל רעות וצרות רעות למה הפסיק בין רעות לצרות במלת רבות לזה דרשו רעות רבות והרעות הללו יהיו צרות זו לזו כגון זבורא ועקרבא שהיפה לזה הוא רע לזה: **ושמואל אמר זה הממציא מעות.** לפי פירוש התוס' שפירשו כגון שתפסו המושל ובא זה ואמר לו הלוה לו מעות על קרקעותיו ואם לא היה זה בא היה המושל מיקל בפדיונו לפי שהוא דחוק ועני עכ"ל. ומ"מ לא נתבארו בזה דברי שמואל היכי שייכי בפסוק רעות רבות וצרות וצ"ל דה"כ דרים צרות זו לזו הם הרעות שחרה אף ה' בו להביא עליו עניות ולא ימצא מי שילוה לו לקנות מזונות אבל בשעת הפסד המושל הוא להפך שימצא מעות מיד דלתחילתא שכיח ולבסוף לא שכיח היינו רעות צרות שיבקש אוכל ולא ימצא ויבקש להפסד שמושל וימצא: **כל מי שאינו בהסתר פנים אינו מהם כל שאינו בוהיה לאכול אינו מהם.** הכונה לדרוש תיבת מהם הכתובה במקרא לפניה ולאחריה והכי מדריש והסתרתי פני מהם מי שאינו בהסתר פנים הוא מהם וכן נדרש לאחריו מהם והיה לאכול מי שהוא מזרע ישראל והיה לאכול אבל קשה דהאי קרא דוהסתרתי פני והיה לאכול הוא עונש על עבודה זרה וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ ועזבני והפר בריתי ועל עון זה וחרה אפי והסתרתי פני שצועק מהצרות הבאות עליו ואינו נענה שלא יבאו הם אילו לא יעבדו עבודה זרה אינם בהסתר פנים ולא בוהיה לאכול. וא"כ איך הוא אומר כל מי שאינו בוהסתרתי פני אינו מהם והרי כל הצדיקים והחסידים אינם ראוים להסתר פנים ולא לאכול והם מזרע ישראל הקדושים ואין לומר דמיירי באנשים פושעים שכשהם מזרע ישראל פוקדם ביסורין ובהסתר פנים מהם ומי שאינו בהסתר פנים והוא פושע בידוע שאינו מזרע ישראל דהא אמרו ליה רבנן לרבא מר לא בהסתר פנים ולא בוהיה לאכול איתיה וכיון שרבא היה איש צדיק תמים לא היה ראוי להענש בהסתר פנים ולא בוהיה לאכול ובדוחק צריך לומר דכיון שקם העם וזנה חלה הגזרה של והסתרתי והיה לאכול אע"פ שיהיה בהם בני אדם צדיקים העולם נדון אחר רובו. ועוד י"ל בדקדוק שבכנם מדבר בלשון יחיד וקם העם הזה וזנה וחרה אפי בו ביום ההוא ויצא מדבר בלשון רבים ועזבתים והסתרתי פני מהם והל"ל ועזבתיו והסתרתי פני ממנו אלא לרמוז על זמן שלאחר חרון אף של התורה וכן דרשו חז"ל והסתרתי פני במלכות יון והיה לאכול באדם שישראל כולם בהסתר פנים והיה לאכול עד אשר ישיב ה' את שיבת ציון ויבנה המקדש ובדמי ישראל יכנם וא"כ כל מי שאינו בהסתר פנים אינו מהם כי כשנחרב המקדש נתנו ביד המלכיות כי בזמן שעסוקים בשתים התורה והקרבנות הם ניצולים משתים מלכיות וגיהנם כשאין מלכיות והכניסם ביד לו המלכיות: **ואנכי הסתר אסתיר** אמר רבא אע"פ שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו רב יוסף אמר ידו נטויה עלינו שנא' ובצל ידי כסיתיך. וצריך לדקדק היכן רמיזה דרשה ובצל ידי כסיתיך בפסוק זה כי אם זה נאמר שם ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וגומר אבל בפסוק זה לא נרמז כלל ובצל ידי כסיתיך וגם בפסוק שהוא לא נרמז הסתר פנים. ונראה דרבה דריש יתור ביום ההוא שיש בכלל העונש זכרון טוב ביום למעוטי הלילה שמראין לו חלום כדי שיתפלל על הדבר ורב יוסף דריש כפול הסתר אסתיר שיש בכלל זה זכרון טוב לומר אפילו בשעת הסתר אסתיר אכסה אתכם בצל ידי לאגין עליכם: **רבי שילא** שמעיה ליגוקא דקרי כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו ויש לדקדק וכי רבי שילא לא קרא מעולם פסוק זה עד ששמעו מתינוק יונקה. ואפשר דרבי שילא היה יודע המקרא כמנהגו שכתוב יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו וכפי הכתוב במקרא אינו משמע שמגיד הקב"ה שיחה קלה שבין איש לאשתו אלא מונה שכתוב שמתגיה יוצר הרים וגם בורא רוח וגם מגיד ויודע כל מה שמדבר האדם כדכתיב כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כלה אבל כשהוא יונקא טעה בלשון הכתוב ולא אמר ומגיד לאדם שיחו אלא מגיד לאדם בלא נו"ע שבשי לא יתקן שכתוב כי הנה הקב"ה שהוא בורא הרים ויוצר רוח מגיד לאדם כלומר עתיד להגיד לאדם שיחו ובודאי שרוצה לומר עתיד להגיד ביום הדין שיחו ומה השיחה שמגיד ליום הדין בודאי שהיא שיחה יתירה בבין איש לאשתו

לאסתו כי שיחה של לרכי הגוף וקיומו במשא ומתן אין בה עונש כדי להגיד ביום הדין ולפיכך נכה רי שילא וכו'. ודוק בלישנא דינוקא שאמר מגיד בלא ואיו ולא אמר ומגיד בוא"ו: ואם לא תשמעוה וכו' מקום יש להקב"ה ומסתרים שמו וכו'. וקשה כי מה זו שאלה ששאל מאי מסתרים דז"ל. קרי בי רב הוא פירושו ואם השאלה היא למה היתה הבכיה במסתרים לא תירץ רבי שמואל כלום. וע"ק מה ששאל ומאי מפני גוה דמשמע דעכשיו נתחדשה שאלה זו אשמר ומאי מפני גוה ולא אמר מאי מפני גוה. וכן קשה איך נתחדשה שאלת ומי איכא בכיה קמי קב"ה דהא בקרא דכתיב תבכה נפשי איכא למרמי' אקרא דכתיב עוז וחדוה במקומו. וע"ק למה הביא דברי רב פפא שאמר אין עצבות לפני המקום ולרמי' קראי אהדדי כתיב תבכה נפשי וכתיב התם עוז וחדוה במקומו. וע"ק דאמאי לא משני הכא שאני חורבן בית המקדש דתקיף כדמשני לקמן שאני ב"ה דאפילו מלאכי השרת בכו. וע"ק שמתחלה הקשה שאי אפשר לומר שהקב"ה בוכה כלל. ועכשיו שחדש דאיכא בכיה בבתי גואי רלה שגם בבתי בראי תהיה הבכיה שחזר לשאול איך הוא אומר דבבתי בראי ליכא בכיה והא כתיב ויקרא ה' לבכי וגו'. וע"ק מ"ש שאני חרבן ב"ה דאפילו מ"ה בכו כי מה דמות תערכו למ"ה עם הקב"ה שכתוב בו עוז וחדוה במקומו ולא עוד אלא שאמר אפילו מ"ה אינו צודק לומר אפילו מ"ה בערך יוצר הכל ברוך הוא. וי"ל דפשטיה דקרא הוא באזהרת הנביא שהזהיר לישראל שמעו והאזינו ואל תגבהו שלום על הגאוה כי ה' דבר תועבת ה' כל גבה לב והזהירם על כך תנו לה' אלהיכם כבוד כי ה' מלך גאות לבש ואם לא תשמעו לאזהרה זו שהזהרתי לכם שמעו ואל תגבהו אמר הנביא ירמיה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה שהוא עון של הגאוה שיגרום כמה עונשים וגלות ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה'. אבל קשה כפי פשוטו למה אמר הנביא ירמיה שתבכה נפשו במסתרים והלא יותר טוב היה לבכות במקום גלוי כי אולי ישמעו ישראל וישובו מדרכם הרעה וזהו שאלו מאי במסתרים ותירץ רבי שמואל מקום יש להקב"ה שבוכה בו ומסתרים שמו כלומר אילו הבכיה היתה לירמיה היה בוכה בגלוי אבל הקב"ה הוא שאמר תבכה נפשי במקום המיוחד לבכיה ששמו מסתרים. ועכשיו הקשה לפי זה ומאי מפני גוה דבשלמא אם היה מדבר בירמיה הנביא י"ל שהיה בוכה מפני עון הגאוה שביד ישראל אבל כיון שמדבר בהקב"ה א"א לומר שהוא בוכה מפני עון הגאוה שביד ישראל שהרי עון עבודה זרה גדול מאד ולא בכה הקב"ה על עונם. ואם כן צריך לבאר כפי זה מהו מפני גוה ותירץ מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם וניתנה לאומות העולם וכן מפני גאותן של מ"ש ודאי עקא שיש לבכות עליה וחזר והקשה לפי זה מי איכא בכיה קמי קב"ה שאמר תבכה נפשי ולפשוטו של מקרא שהנביא ירמיה אמר תבכה נפשי ניחא. ועוד י"ל דגם למ"ד היה סבירא לן דתבכה נפשי הוא כלפי הקב"ה והוא ע"פ דברי חז"ל שבמדרש איכה שאמר הקב"ה תבכה נפשי מפני גאותן של מ"ה שהיו אומרים מה אנוש כי תזכרנו ומפני גאותן של עכו"ם שהיו אומרים אי אלהימו צור חסיו בו ועל שלול שמים אמר הקב"ה תבכה נפשי ומ"מ קשה לפ"ז מהו במסתרים כי אינו צודק לומר מסתרים אלא כנגד ב"ו אבל כלפי שמיא ליכא מסתרים כי עינים מסר לו ומי יראה כדי לומר במסתרים לזה דרש רבי שמואל מקום יש להקב"ה ששמו מסתרים ולעולם שהוא מקום נגלה ולכך הקשה לפירוש זה אין לומר מפני גוה כיון שהבכיה היא על גאות המלאכים שהיו אומרים מה אנוש כי תזכרנו וכן על גאות עכו"ם שאמרו אי אלהימו אם יבכה הקב"ה בפניהם באותו מקום הנקרא מסתרים עוד יוסיפו לומר רבונו של עולם הלא אמרנו בשעת בריאתו של אדם מה אנוש כי תזכרנו ואילו לא בראתו לא נזקקת לבכות בכיה זו ובשלמא אם היה במסתרים כפשוטו שהוא מקום נסתר ניחא שהוא כדי שלא ישמעו מ"ה גם לא ישמחו שרי עכו"ם שאמרו אי אלהימו צור חסיו בו אבל לפי דרשה זו שמסתרים הוא שם המקום שבוכה בו מאי מפני גוה ותירצו מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם וכן מפני גאותן של מלכות שמים ועל זה ראוי לבכות בפרהסיא במקום שרגיל הקב"ה לבכות בו ושם המקום מסתרים. חזר והקשה לפי זה מי איכא בכיה קמי קב"ה דעד השתא הוינא אמרינן דעוז וחדוה במקומו של הקב"ה אבל בשעת החרבן בכה הקב"ה כמ"ש במדרש איכה שקרא הקב"ה למלאכים ואמר להם הבינו לכם לדי דברים לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק. אמרו המלאכים כתיב עוז וחדוה במקומו א"ל השעה צריכה לכך אמרו לו לית אנן ידעין אמר אנא מליף יתכון וכו' וכפי זה יש ליישב כתוב זה שאמר תבכה נפשי עם קרא דכתיב עוז וחדוה במקומו דהאי תבכה נפשי הוא כפי השעה והחדוה הוא דבר קבוע וכן דרשו חז"ל במקום אחר כאן קודם חורבן עוז וחדוה במקומו כאן לאחר חורבן כתיב תבכה נפשי אבל עכשיו שדרשנו שמקום יש להקב"ה שבוכה בו ושמו מסתרים דמשמע שהוא מקום קבוע להקב"ה לבכיה קשיא וגם בזה יגדל הקושי לרב פפא ששאל ואמר אין עצבות לפני הקב"ה שהאי עוז וחדוה שבפשט הכתוב י"ל שעוז ושחדוה הוא הדבר הקבוע ותדיר אבל הקב"ה אף על פי שלפעמים יהיה לו עצבות אבל רב פפא שאל ואמר אין עצבות וכאן הוא אומר שיש מקום קבוע לבכות וליכא לשנויי שאני חרבן ב"ה כיון שהוא אומר שמקום קבוע יש להקדוש ב"ה ושמו מסתרים שבו בוכה משמע שהוא בוכה אע"פ שאינו על חורבן בה"מ לכך תירץ כאן בבתי בראי וכו'. ועוד י"ל דליכא לשנויי הכא שאני חורבן בה"מ לפי שלא תלה הכתוב הבכיה על החורבן אלא מפני גוה מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם והא אפילו קודם החורבן הוא כי מגלות יכניה ניטלה גאותן של ישראל ועדיין היה המקדש קיים עד גלות צדקיהו ולזה תירצו כאן בבתי גואי והחדוה היא בבתי בראי ולפי שא"א לומר דבבתי בראי היא הבכיה והחדוה בבתי גואי משום שאם תהיה הבכיה במקום המלאכים יהיו מתגאים לומר כי טובה היתה עצתם שלא יברא האדם כי מה אנוש כי תזכרנו וכן שרי עובדי כוכבים יתגאו לומר אי אלהימו לכן הבכיה הוא לומר שהבכיה היא בבתי גואי ולכך הקשה ובבתי בראי ליכא כלומר כיון שהוכרחנו לומר שיש בכיה למעלה הדבר שיהיה באפשר היא שבבתי בראי איכא ובבתי גואי ליכא אלא עוז וחדוה במקומו והתם אזיל להפך שבבתי גואי איכא ובבתי בראי ליכא והא כתיב ויקרא ה' לבכי ולמספד וליכא למימר דהתם איירי בבתי גואי לפי שכתוב ויקרא שהוא קריאה בפרהסיא והוא בבתי בראי וכן פי' רש"י זכרונו לברכה קריאה היא דקול גדול ולכה בלשונו לתרץ דקדוק זה דאמאי לא משני התם נמי בבתי גואי ויש להשיב עוד ולומר שקודם שדרשנו ומסתרים שהוא מקום ששמו מסתרים והיינו דורשים במסתרים במקום נסתר היה אפשר לומר שמדבר בבתי בראי שיש שם צבאות ה' המלאכים ושם בוכה ויקרא ה' לבכי והא קמ"ל דבשעת הבכיה הוא נסתר מהם מהטעם שפירשנו מפני גאותן של מ"ה שלא יתגאו לומר מה אנוש כי תזכרנו אבל עכשיו שדרשנו מקום הוא ששמו מסתרים אם כן בהכרח מדבר בבתי גואי שאין לקרות בם המקום מסתרים בבתי בראי כיון שכן קשה מ"ד ויקרא ה' צבאות לבכי וגו' דלא שייך לומר ויקרא בבתי גואי ותירץ שאני חרבן ב"ה והשתא לתירוץ זה בבתי גואי בוכה הקב"ה לבד ובבתי בראי ליכא בכיה להקב"ה אבל המלאכים בשעת חורבן בכו וז"ש אפי' מ"ש בכו כלומר לא מיבעיא כל צבא השמים אלא גם המלאכים שהיו מיעלים ואומרים מה אנוש כי תזכרנו מ"מ בשעת חורבן בכו שנאמר הן אראלם צעקו חוצה דהיינו בבתי בראי ואפי' מלאכי שלום שבשעת הבריאה שלום אמר אל יברא ועם היות כת מלאכי שלום מיעלים שלא יברא האדם מ"מ בשעת החורבן מלאכי שלום מר יבכיון ובזה נתבאר כל המאמרים ועם מה שאמרנו תבין מאמר חז"ל במגילת איכה וז"ל באו מ"ה לומר שירה בשעת החרבן אמר הקב"ה שעו ממני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני אל תאספו אין כתיב כאן אלא אל תאיצו כיאולין הוא לפני וכו' וצריך להבין היאך תתהפך הנחמה לכיאולין. אמנם כלע"ד שיתבאר זה עם מחז"ל שדרשו תבכה נפשי מפני גוה מפני גאותן של מלאכים שאמרו להקב"ה בבריאת האדם מה אנוש כי תזכרנו וכפי זה יצדק לומר שנחמת מ"ה היא נאולין לפני הקדוש ברוך הוא שהתנחומים הם לומר לפניו אל תבכה על ישראל כיון שחטאו לפניך והכעיסוך למה לך לזכרם. ומדבריהם אלו הם חוזרים לעורר ולחזק עצתם הראשונה שיפה יעצו שלא לבראותן כלל כי מה אנוש כי תזכרנו וסופם הוכיח שחטאו והכעיסו ליוצרם ובזה מנחמים הן ומכעיסים לפניו לומר כי אילו עשה כמו שיעצו לו לא באו להכעיסו וזהו אל תאיצו לנחמני על שבר בת עמי כלומר אל תנאצו אותי לנחמני על שבר בת עמי כי ראוים הם להשבר כיון שלא עשו רצוני ובזה הם כיאולין ולא נחמה ונכון הוא. עוד אפשר כי הוא לך נחמה להקב"ה על חורבן המקדש כיון שמתוך החורבן השאיר לישראל פליטה כמו שדרשו על מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך וכתיב כלה ה' חמתו ויצת אש בציון וגם על שבר בת עמי שהיו ראוים להשבר נחרב המקדש וניחומין אלו הם כיאולין לפני שאני נושא פנים לחטאים עובדי ע"ז שחייבים כליה והחרבתי בית שכינתי בשבילם: רבי יעקב הוה מקביל אפי' רביה כל יומא כי קם אמר ליה לא לנטער מר דלא יכיל מר א"ל מי זוטר מ"ד ברבנן ויחי עוד לנצח וגומר כי יראה חכמים ימותו ומה הרואה חכמים במיתתן יחיה בחייהם על אחת כמה וכמה. ופי' התוס' ויחי עוד לנצח פשטיה דקרא בתמיה הוא וכי הרשע לא ימות כמו שהחכמים ימותו ודברי התוס' סתומים וחתומים כי בגמרא משמע דדרים ליה בניחותא ולמה הזכיר שהוא בתמיה מה שאינו ענין לזאת הדרשה. וני"ל שהוקשה להתוס' היכי דרים ויחי עוד לנצח ולא ימות שאם הוא כפשוטו א"כ אין להוכיח כלום מנושא שחכמים במיתתן

וכ"ש בקיימא וכפי זה בלע המות לנצח. ויחיו בני אדם לנצח כיון שראה ת"ח במיתתן וגם לאו בקיימא לכך אמרו התוספות שאין מקרא יוצא מידי פשוטו שהוא בתחיה ללמד דעת לרשעים הבוטחים על חילם וכי הם בטוחים לחיות לעולם וכי הרשע לא ימות ויחי לנצח כמו שחכמים ימותו וכיון שירא חכמים שימותו יתן החי אל לבו לשוב מחטאתו וכמצא שבראותם חכמים ימותו הם שבים וקונים חיים לעולם הבא וק"ו הרואה חכמים בחייהם שילמוד מוסר מהם לקנות חיי עוה"ב מדברי תוכחתם וכמצא הכתוב הזה פשוטו מדבר בתחיה ונלמדנו שמתוך ראיית פני חכמים במיתתם קונים הרשעים חיים לעולם הבא וכ"ש הרואה חכמים בחייהם שקונים חיים לעולם הבא וכפי זה כונת התוס' שאמר פשטיה דקרא בתחיה אינו כנגד דרשת הגמרא אלא אדרבה לחזק דרשת הגמרא ולמדנו דלא דרים בגמרא האי קרא בגיותא דלא כפשטיה אלא גם אי דרשינן ליה בתחיה אתיא הדרשה שהכתוב אומר וכי הרשע לא ימות כמו שמתים החכמים וכיון שרואים החכמים שימותו יש להם לידע ודאי שגם הם ימותו וכיון שיודעים שימותו הם נותנים לב לשוב אל ה' ויקנו חיי העוה"ב ואם הרואה במיתתם כך קונה חיי העוה"ב כ"ש הרואה ת"ח בחייהם שיקנה מהתלמיד חכם מוסר השכל ותמים יהיה עם ה' ויקנה חיי העולם הבא. ונלענ"ד הוא דכך נכון שאין אנו צריכין לדחוק הכתוב ולהוציאו מידי פשוטו: *תנן אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה ובתוס' ג"מ בירושלמי הדא דתימא בגופו אבל בממונו יש לו שיעור. וביקור חולים דאין לו שיעור כדאיתא בנדרים הוי בכלל ג"ח וכונת התוס' להביא הא דביקור חולים הוי בכלל ג"ח סמוך לירושלמי הוא מבואר דאי הוה אמרינן דג"ח דקתני הכא דאין לו שיעור בממונא הוה קשה לן אמאי לא תנא ביקור חולים נמי וליכא לשנויי דבכלל ג"ח הוא לפי שג"ח הוא בממונו וביקור חולים בגופו אבל השתא דאמרינן בירושלמי דג"ח דהכא מיירי בגופו ולא בממונו א"כ שפיר אמינא דביקור חולים דבגופו הוא בכלל ג"ח דבגופו :

דף ו ע"ב במדבר כח **תניא** °עולת תמיד העשויה בהר סיני רבי אלעזר אומר מעשיה נאמרו בסיני והיא עצמה לא קריבה ר"ע אומר קריבה ושוב לא פסקה אלא מה אני מקיים עמוס ה °הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל שבטו של לוי שלא עבדו עבודה זרה הן הקריבו אותה:

והיא עצמה לא קרבה. והעולה שהקריבו הבכורות עולת ראייה הואי: **ומה אני מקיים הזבחים ומנחה וכו'.** לשון תימה ומשמע שלא הקריבו לפי שכזופין היו: **שבטו של לוי.** הקריבוהו משלהם:

תוספות ר"ע אומר וכו'. אע"ג דבחומש בנה מזבח ולא נתנה תורה עד סיני דריש מאותה שעה דנאמרו מעשים בסיני דכתיב עולת תמיד העשויה בהר סיני ומאן דלא דריש האי מוקי לה דעולה טעונה כלי וכן פירש רש"י בגימוקי החומש העשויה בהר סיני ובספרי דריש לה שנעשית בהר סיני קודם התורה והיינו בחומש בנה מזבח :

שם שמות כד **בעי** רב חסדא האי קרא היכי כתיב °וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות [כבשים] ויזבחו זבחים שלמים [לה' פרים] או דילמא אידי ואידי פרים הוו למנ"מ מר זוטרא אמר לפיסוק טעמים רב אחא בריה דרבא אמר לאומר הרי עלי עולה כעולה שהקריבו ישראל במדבר מאי פרים הוו או כבשים הוו תיקו:

לפיסוק טעמים. בנגינות א"נ ב' מינין צריך אתה לפסוק הטעם של ויעלו עולות באתנחתא כמו שאנו קורין אותו או בזקף קטן טעם שמפסיק הדבור ממה שלאחריו ואם מין אחד היה צריך אתה לקרותו באחד משאר טעמים [שאין מפסיקין] כגון פשט"א או רבי"ע: **לאומר הרי עלי עולה וכו'.** גרסינן ול"ג כלומר: **נ"מ לאומר הרי עלי עולה.** כאותו עולה: **מאי** יביא פרים או כבשים תיקו:

רבי לוי רמי כתיב °הוקר רגלך מבית רעך וכתיב
ז
°אבא ביתך בעולות לא קשיא כאן בחטאות דף ז
משלי כה ואשמות כאן בעולות ושלמים תנ"ה הוקר רגלך מבית
תהלים סו רעך בחטאו' ואשמות הכתוב מדבר אתה אומר בחטאות
ואשמות או אינו אלא בעולות ושלמים כשהוא אומר
אבא ביתך בעולות הרי עולות ושלמים אמור הא מה
אני מקיים הוקר רגלך בחטאות ואשמות *תניא °מעוות
דף ט ע"ב לא יוכל לתקון (כיצד) זה שביטל ק"ש של שחרית או
קהלת א של ערבית (ותפלה) [או שביטל תפלה] של שחרית או
של ערבית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו
לדבר מצוה ולא נמנה עמהם א"ל בר הי הי להלל מ"ד
מלאכי ג °ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהי' לאשר
לא עבדו היינו צדיק היינו עובד אלהים היינו רשע
היינו לא עבדו א"ל עבדו ולא עבדו תרווייהו צדיקי
גמורי נינהו אבל אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים
לשונה מאה ואחד א"ל משום חדא זימנא קרי ליה לא
עבדו א"ל אין צא ולמד משוק של חמרים עשרה פרסי
בזוזא עשרה וחד פרסי בתרי זוזי א"ל אליהו לבר הי
הי ואמרי לה לר' אלעזר מ"ד °הנה צרפתיך ולא בכסף
ישעי' מח בחרתיך בכור עוני מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות
טובות [ליתן לישראל] ולא מצא לישראל מדה טובה
אלא עניות אמר שמואל ואי תימא רב יוסף היינו דאמרי
אינשי יאה עניותא לישראל *כורדא סומקא לסוסיא
חיורא: משנה *ר"ש בן מנסיא אומר אי זהו מעוות שלא
יוכל לתקון זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר.
א"ת בגונב וגוזל יכול הוא להחזירו ויתקן ר"ש בן יוחאי
אומר

עיון יעקב

ויעלו פרים. עיין בתוספות ול"נ הטעם לפי שאמרו נעשה וקשרו להם כתרים כתר כהונה כדאיתא בשבת לכך המה דומין למשה שמביא פר וכן לעתיד יחזרו הבכורים ועלו על מזבחך פרים לפי שאז יחזרו לממלכת כהנים וק"ל: **הוקר** רגלך מבית רעך. מקדים קרא דמשלי קודם תילים אע"ג דסדרן של כתובים תילים משלי כדאיתא בפ"ק דב"ב ואפ"ה אקדמיה דהאי חביב קמיהקב"ה שלא יצטרך לבא בחטאות ואשמות ממה שיבא בעולות ושלמים: **תפלת** של שחרית ושל ערבית. הא דלא נקט ג"כ תפלת מנחה עיין במהרש"א ובעי"ל דנקט אלו דבר בהווה שאלו רגילין ליבטל ע"י אונס שינה עד שיעבור זמן תפלה וכן ערבית שזמנה בצאת הכוכבים משא"כ זמן מנחה באמצע היום לא שכיח לבטלו כולי האי: **אינו** דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחד. עיין בכלי יקר פ' ואתחנן על פסוק פן תשכח וגו' שכתב הרבה רמזים על זה גם בשאר מפרשים והרמז הפשוט הוא זה כי מיכאל שר התורה גימטריא מאה ואחד והשכחה הוא מלך ס"ם שה"א בגמטריא ק' לכך השונה ק"א פעמים גובר מיכאל על ס"ם לכך עמידת תורה שמשכחת הייכו ע"י הגבורת הס"ם וממוך לרם רוממה הגאולה בב"א: **ולא** מצא לישראל מדה טובה אלא עניות. לפי שע"י עניות מתים מדות הרעות שבהן והוא מדת העזות והגאוה (עיין בחדושינו דשבת דף קנ"ג) וישמן ישרון ויבעט ואין ארי נוהם וכו' וזהו כערקא סומקא לסוסיא חיורא שע"י מראה סומקא ניכר מעלת הלבנות שבסוס כן ע"י עניות ניכר הלבנות של ישראל אם יהיו חטאיהם כשנים כשלג ילבינו. ובדרך דרש אמרתי דהם קאמר לא מצא לישראל מדה טובה אלא עניות היינו דאמרי אינשי יאי עניות לישראל דלכאורה קשה שהוא כנגד סוגיא דש"ס דב"ב דף קט"ז דרש ר' פנחס בן חמא קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות שנאמר חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי וקאמר ליה חבירו כי על זה בחרת מעוני. ומה לשון על זה בחרת מעוני ולדרכינו יתורץ דאיתא בילקוט ראובני בשם הפליאה ראה והבן שכל המוציא לשה"ר מפי' ירון בצרעת א"ל ר' א"כ כל ישראל יהיו מצורעים שהרי אמרו מלה"ר גלו ישראל א"ל אין ה"ב ועניות לישראל כאחר לרעת וכן הוא בתיקונים הובא בס' מזריע ובזה מסוכן דבכלל ישראל עניות הוא עוכם כי זה ענין קרא ופי' שמע משא"כ מצורע אין שאלטו כשמעת אבל ביחיד יכולין אחרים לבקש עליו רחמים אם כוונת הפסוק על זה בחרת מעוני מכה שחנוני רעי וק"ל:

אומר אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן מתחילתו
ונתעוות ואי זה זה ת"ח הפורש מן התורה: גמ' *והוליד
ממנה ממזר כו' הוליד אין לא הוליד לא והא תניא ר'
שמעון בן מנסיא אומר גונב אדם או גוזל אפשר שיחזיר
גנבתו וגזלתו ויתקן אבל הבא על אשת איש ואסרה על
בעלה נטרד מן העולם והלך לו ר"ש בן יוחאי אומר אין
אומרים בקרו נ"ל בקרו חזיר אלא בקרו טלה ואיזה
זה ת"ח הפורש התורה ר' יהודה בן לקיש אומר כל
ת"ח הפורש מן התורה עליו הכתוב אומר °כצפור
נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו ואומר °מה מצאו
אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי לא קשיא כאן באחותו
פנויה כאן באשת איש ואי בעית אימא הא והא באשת
איש ול"ק כאן *באונס כאן ברצון ואבע"א הא והא באונס
ול"ק כאן באשת כהן כאן באשת ישראל °ליוצא ולבא
אין שלום וגומר אמר רב כיון שיוצא אדם מדבר הלכה
[לדבר מקרא] שוב אין לו שלום ושמואל אמר זה הפורש
מן גמרא למשנה ור' יוחנן אמר אפילו מגמרא לגמר':
משנה היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה
שיסמכו [הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם
כהררים התלויים בשערה שהן מקרא מועט והלכות
מרובות]: גמ' תניא ר' (אלעזר) [אליעזר] אומר יש להם
על מה שיסמכו שנא' °כי יפליא °כי יפליא ב' פעמים
אחד הפלאה לאיסור ואחד הפלאה להיתר ר' יהושע
אומר יש להם על מה שיסמכו שנאמר °אשר נשבעתי
באפי באפי נשבעתי וחזרתי בי ר' יצחק אומר יש להם
על מה שיסמכו שנאמ' °כל נדיב לב חנניה בן אחי רבי
יהושע אומר יש להם על מה שיסמכו שנא' °נשבעתי
ואקיימה לשמור משפטי צדקך: אמר רב יהודה אמר
שמואל אי הואי התם הוה אמינא להו מילתא דעדיפא
מדידהו שנא' °לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרי'
מוחלין לו אמר רבא לכולהו אית להו פרכא בר מדשמואל
דלית ליה פרכא וכו' אמר (רבינא) [רבא] ואי תימא רב
נחמן בר יצחק היינו דאמרי אינשי טבא חדא פלפלתא
חריפא ממלא צנא דקרי:

מבית רעך. מבית אוהבך שהקב"ה קרא לישראל רעים שנא'
[למען] אחי ורעי: בחטאות ואשמו'. שלא חטא ותהא
זקוק להביא חטאת [ואשם]: (זה שביטל ק"ש. זה איתא גם
בפי' תפלת השחר): זה שמינוהו חבריו לדבר מצוה. שאמרו
לו לך עמנו ולא הלך כמלא שחסר עצמו מאותו מנין לא יוכל להמנות
עוד באותו מנין שכבר עשו אותו מלוה: היינו צדיק היינו עובד
אלהים. מי הוא הצדיק ומי הוא העובד אלהים והלא אחד הוא:
אינו דומה שונה פרקו כו'. ואע"פ ששניהם צדיקים לא עבדו
את הקב"ה בשוה שזה עבדו יותר: עשרה פרסי. ישכיר לך אדם

חמורו. בזה אחד שכבר נהגו כך ואם תאמר לו לך עשה פרסה
יותר ישאל שני זוזים: צרפתיך ולא בכסף. לא באש כמו
שצורפים את הכסף אלא בחרתי לך כור עוני לצורפך בו: כור.
זהו כלי חרש שצורפין בו: גונב אדם. גנבה אפשר שיחזירנה
ויתקן: נטרד מן העולם. אין לו עוד תשובה לפי שעשה דבר
שאין (בו) [לו] רפואה (כתבו בתוס' פרש"י המוליד ממזר שהביא
פסול לישראל לפיכך אין עונו נמחק בתשובה ולא נהירא דאין לך
דבר שעומד בפני בעל תשובה אלא קרי ליה לא יוכל לתקון לפי
שבשתו וקלונו ניכר לעולם שאומרים ממזר זה ומפלוני שבא על
הערוה ע"כ): אין אומרים בקרו גמל. זה לקרבן כלו' מי שהוא
רע מתחלתו אין זה מעוות: אלא בקרו טלה. זה לקרבן שמא
נפל בו מום ונתקלקל כך לשון קלקול נופל באדם שהיה טוב מתחלתו:
אחותו פנויה. הוליד אין לא הוליד לא: אשת איש. בלא הוליד
נמי יש זכרון לעונו שאסרה על בעלה ל"ש אחותו ולא שנא נכרית:
באונס. לא אסרה על בעלה לפיכך הוליד אין לא הוליד לא:
ברצון. אסרה על בעלה: אשת כהן. אפילו באונס אסרה
לבעלה: ליוצא ולבא. מקרא הוא בזכריה ודרשוהו כאן ליוצא
מן התורה ובא לו לדברים אחרים: שיוצא אדם מדבר הלכה
לדבר מקרא. שוב אין לו שלום שאין הוראה מן המקרא שהמשנה
מפרשת סתומות התורה: מגמרא למשנה. אם שמש ת"ח שהן
(ת"ח ה)מדקדקין ליתן טעם במשניות להבין במשניות הסותרות זו
את זו ולמצוא טעם לפטור ולחובה ולאיסור ולהיתר שהמשנה זה
קרוי גמרא ואם יצא מזה ונתן כל עסקיו לגירסת המשניות שוב אין
לו שלום בדבר הוראה שאין הוראה נכונה מתוך משנה שכמה משניות
יש שאין דבריה' מכוונים ותירוצים בני הגמרא כגון הכא במאי
עסקינן חסורי מחסרא הא מני ר' פלוני היא ואין הלכה כמותו:
אפילו מגמרא [לגמרא. מגמ'] ירושלמי לגמ' בבלי שהוא עמוק
כדאמרי' בסנהדרין במחשכים הושיבני זה גמ' בבלי שהוא עמוק:
היתר נדרים פורחים באויר. התרת נדרים שאמרו חכמים דחכם
מתיר את הנדר מעט רמז יש מן התורה לדבר ואין על מה לסמוך
אלא שכך מסור לחכמים בתורה שבעל פה: כי יפליא שני פעמים.
אחד בערכין ואחד בנזיר יפליא נדר בערכך כי יפליא לנדור נדר
נזיר: אחת הפלאה לאיסור וכו'. הפלאה לשון פירוש כתרגומו
ארי יפריש ולמה כתיב הפלאה בשתיהן אחת כשפירש הנדר ואסר
את עצמו בנדר ואחת שחוזר ומפרש לפני החכם ואומר כך נדרתי
ולדעת כן נדרתי אבל לדעת כן לא נדרתי והרי אני בא לידי חרטה
ומתוך כך מתירים לו: נשבעתי באפי. מדקאמר באפי משמע
יכולני לישאל עליו לפי שמחמת אפי נשבעתי ולא מדעת מיושבת.
יש ללמוד מכאן שהמוצא פתח לנדרו לומר לא לדעת כן נדרתי
שיקרני דבר זה שאני רואה הבא לי על ידי נדרי מתירין לו: כל
נדיב לב הביאו. אם עודנו נדבו לבו יביאו ואם יתחרט יתירו
לו: נשבעתי ואקיימה. מדקאמר ואקיימה מכלל שאם רצה שלא
לקיים מתירין לו: הדא פלפלתא. גרעין אחד של פלפל:
בל

עין יעקב

אין קורין מעוות אלא למי שהיי מתוקן מתחלה. ובדבר עבירה לא שייך לומר מתוקן מתחלה כי יצר לב האדם רע מנעוריו: וליוצא ולבא אין שלום א"ר כשיצא אדם מדבר הלכה טוב אין לו שלום. והיינו דכתיב ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום: היתר נדרים פורחין באויר. נקט האי לישנא היפך ממה דאמרינן כל הנודר כאילו בנה במה שהוא בנין קבוע משא"כ היתרן פורחין באויר בלי יסוד קבוע קיק דבגמרא מביא כמה כמה קראי מדאורייתא שיש להם על מה שיסמכו ולא מייתי הני לימודים דאיתא בפ' יש נוחלין דף קל"ב ע"ב זה הדבר דרלשי מצוה ע"ש ול"ע: באפי נשבעתי והדרתי. אבל השי' לא שייך פתח וחרטה עיין בספר החינוך פ' יתרו: פלפלא חריפא. ע"ש פרש"י עוסק בתיטים שאין לך מקלוע יותר מהם והלכתא כמותיה כרבינא כ"כ בספר פלפלא חריפא בהקדמה. וע"ש פרש"י קטן הגוף כדאיתא בפרק הנודר מדעה ליה לפלפל גרעין הקטן נגד מלא צנא דקרי:

תוספות נר הי הי. י"מ גר היה והיינו בן אברהם ושרה שנתוסף ה' בשמם וכן בג בג דכולי גמ' בגי' עולה ה': כברזא סומקא. רצועה של עור אדומה ודומה לו מעיקרא משכא והשתא אברזא ובבראשית רבה יאי עניותא לברתיה דיעקב כערקתא סומקתא לסוסיא חיורא ע"כ: אפילו מגמרא לגמרא. פרש"י וכו' וכן רבי זירא הוה לייט דלישתכח מיניה גמרא דבבלאי ומיהו יש לומר אפילו איפכא והכי פירושו דכשפורש מזה ועדיין לא נתיישב לבו בזה לא עלתה בידו הלכה ברורה ע"כ:

הרושין. זה ת"ח שפורש מן התורה תימא אמאי לא יוכל לתקן הא אי בעי הדר וגמיר. וי"ל מ"מ שכל זמן הבטלה שעשה לא הדר ליה ע"כ:

והריטב"א ז"ל כתב במסכת יומא פרק הוציאו לו את הכף ענין נאות בשם הרמב"ם ז"ל בפירוש דברי רבי ירמיה דאמר במחשכים הושיבני זה גמרא בבלי ובפרק הנזכר אמר רבי ירמיה לחכמי בבל אמטול דיירי בארעא חשוכא אמריתו שמעתתא דמשוכן ונאמר זה פירשו הרמב"ן בתשובת שאלה דרבי ירמיה לטעמיה דאמר במחשכים הושיבני כמתי עולם זו גמרא בבלי וטעמו משום דלא נהירא להו טעמי דמתניתא כהלכה כמה דנהיר לרבנן בארץ ישראל ורבי זירא נמי בעי דלשתכח ליה טעמי דבבלאי משום דלא נהירין ליה בתר דשמע טעמי דמערבאי דמנהגא דעלמא דמדכר איניש טפי מאי דגמר ברישא מיהו לאו בכל הדורות היה אלא ביומי רבה ורב יוסף אביי ורבא דהוו להו גזירות כדאיתא בהשוכר את הפועלים ואמרינן בפרק אלו טרפות ערקו רבה ורב יוסף ורבי זירא אמר ערוקאי שהיו בורחים מאימת הגזרות ואמר להו רבי זירא שעם כל זאת לא ישכחו דברי תורה ואמרינן בפי המנחות והנסכים והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה ואם כן ללוקח תבואה משנה לשנה כ"ש לגזרות שיש בו סכנת נפשות וזהו טעמן של רבי זירא ורבי ירמיה. אבל אחרי כן נתגברה התורה בבבל כ"ש ביומי רב אשי דאמרינן מימות רבי ועד רב. אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ע"כ דברי רבינו ז"ל וקיים הם למוצאיהם:

מהרש"א הוקר רגלך מבית רעך כו'. בפשיטות פריך מהאי קרא כאילו הוא פשטיה דקרא דאיירי בקרבנות משום דכל ספר משלי הנמשל מתנו הוא פשטיה ומשמעו הוא המשל ואינו פשטיה כמ"ש גם זה מתוך הסוגיא דפ"ק דחולין ע"ש ונראה עוד בזה דלפי פשטיה הל"ל הוקר עצמך מבית רעך וע"כ דרשו רגלך ע"ש שלש רגלים כשאתה עולה לרגל הוקר מלבא שם בחטאות ואשמות כמפורש לעיל התם בחטאות ואשמות כו' יש להזהר על השוגג כגון שגגות מלאכו' וזדון שבת דה"ל ללמוד ולא למד ועד"ז אמר שגגת תלמוד עולה זדון: ***על זה נאמר איש כמתנת ידו כברכת ה' גו'.** פרש"י עולות מרובו' דכתיב איש כמתנת ידו עכ"ל ועפי נראה לפרש בהפך איש כמתנת ידו שלמים מרובים לאוכלים מרובים דבעי ליתן להם אכילת' וכברכ' גו' היינו נכסי' מרובים לעולות מרובות ויתיישב לפי הדרש דהכא כ' של כמתנת דלפי פשוטו לא יתפרש כ' כמתנת ולענין לדקה כדרש האי קרא להתיישב כ' של כמתנת דמשמעי קרא בתרתי בא' שהוא וותרן בממונו ואינו עשיר כ"כ קאמר קרא איש כמתנת ידו ובאחר שאינו וותרן בממונו אבל הוא עשיר והיינו שיתן כברכת ה' גו' דהיינו בכ"א להחמיר ולא להקל: **זה שביטל כו' וחסרון לא יוכל כו'.** נרא' דבמלתא חדא מתוקם ליה האי קרא מעוות גו' שביטל ק"ש או תפלה שלא קרא ק"ש או לא התפלל כלל ביומו וחסרון גו' שהתפלל ביחידות בלא מנין י' ונקט תפלת שחרית וערבית וה"ה תפלת מנחה אלא דנקט ליה דומיא דביטל ק"ש דלא שייך רק שחרית וערבית א"נ לרבותא נקט ליה הכי דאפילו תפלת ערבית ושחרית דיש להם תשלומין ביומו מכל מקום מקרי מעוות לא יוכל לתקון כיון דלא התפלל בזמנו וכל שכן תפלת מנחה דאין לה תשלומין כי אם ביום אחר והד"ק: **לשונה ק"א פעמים כו'.** נקט במלתיה מספר שזה לפי הרגש עובד אלהים לאשר הוא ר"ת גי' ק"א ולא עבדו הוא ר"ת גי' מאה והכוונה בזה ע"ד שכתבנו בס"פ התכלת לגבי מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום בסוד נפש רוח נשמה דמיון כהן לוי ישראל שיבא לחלק הנשמה אחד מק' דהיינו מעשר מן המעשר וכשלא שונה ק' פעמים שוא חלק אחד לנשמה אבל השונה פ"א ביותר מזה הוא חלק אלוה ממעל והיינו בין עובד אלהים גו' ומייתי בזה למשל י' פרסי בזוזא כו' ר"ל שהוא מהלך אדם ליום אחד ההולך אחר חמורו עם סחורות השוכר נוטל זוז לי' פרסאות ואם הוא משכירו למהר הליכתו אחר חמורו פרסה אחד יותר דהיינו י"א פרסאות ביום אחד אותה פרסה קשה עליו ונוטל עליו עוד זוז אחד: **ולא בכסף כו'.** עיין פרש"י והוא דחוק דה"ל למכתב ככסף בכ"ף הדמיון וע"ק דהא כתיב בהפך זה ולרפסים כלחף את הכסף ונראה לפרש לפי ענייננו דהכא ה"ק ולרפתיך ולא בכסף דהיינו שלא יהיה להם עשירות של כסף דעשירות נקרא בכ"מ ע"ש הכסף וכפל הענין בחרתיך בכור עוני היינו שלא יהיה להם כסף וקרא לעניות מדה טובה שמחזירן למוטב ובהפך בעשירות כתיב וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל: **כורדא סומקא לסוסיא כו'.** סוסיא חיורא אמרי' פרק הרואה שהוא סי' טובה לרואה גם בחלום ולא כן הסומק והיינו שהוא מורה על ליבון עונות וקאמר נמי הכא גם שהעוני גופיה רעה להם דוגמת הורדא סומקא מ"מ הוא מצרף ומלבן אותם להטיב אותן כמו גוף הסוסיא שכולו חיורא ועי"ל המשל בסוסיא חיורא שהוא יפה מצד עצמו ולא מצד תכשיטי כסף וזהב אשר עליו שהרי אין בו רק הורדא ורצועה אדומה של עור כן יאי עניותא להם שיהיו מצד עצמן ותורתן יפין ולא מצד עשירות ועד"ז אמר לסוסתי ברכבי פרעה דמייתי לעיל שהיו יפין מצד עצמן שכל כסף וזהב שעליהן היו משאילין להן כבר: **אבל הבא על אשת איש כו'.** לעיל גבי הוליד ממנה ממזר כתבו התוס' במתני' דלא בעי למנקט רוצח כו' אבל הכא דנקט הבא על אשת איש ולא נקט הוליד ממנה ממזר נראה דה"ע למנקט נמי רוצח מיהו גזל לא הוי מצי למנקט ועיין בזה בחידושי הלכות: **אין אומרים בקרו גמל כו' אלא בקרו טלה כו'.** כפרש"י לשון קלקול נופל באדם שהוא טוב מתחלה עכ"ל והיינו שהיה עושה טוב והיה לומד תורה מתחלה ועכשיו פירש אבל הבא על אשת איש אין זה מקרי עושה טוב מתחלה אלא סור מרע היה מתחלה: **כצפור נודדת גו'.** מדמה את הת"ח בדבור התורה כפטפוט של צפור טהור כמפורש זה פרק יש בערכין שלכך מביא המצורע צפור חיה ע"ש תקנתו בפטפוט התורה וקאמר דכן איש נודד ממקומו דהיינו מבית המדרש שעם הי"ל כפטפוט התורה ופירש ממנו לפטפוט דברים בטלים ואמר ואומר מה מצאו גו' כי רחקו מעלי אין לומר רחקו אלא מי שנתקרב מתחלה להקב"ה דהיינו בלמוד תורה כמפורש בענין ותופשי התורה לא ידעוני דהיינו שפירשו ממנה: **ליוצא ולבא אין שלום גו' זה הפורש כו'.** תחלת המקרא זה כי לפני הימים שכר אדם לא נהיה גו' ובפ' חלק אמרו שהוא קץ מגולה כמבואר שם שהוא מפורש בסוף כל התוכחות שבמשנה תורה והתמכרתם ואין קונה וע"ז אמר שם מאי וליוצא ולבא אין שלום שדבר זה הוא הנאמר בתחלת כל התוכחות ארור אתה בבואך וארור אתה בצאתך דאין זה מקץ מגולה לפי פשוטו וע"כ דרשו ביה שם אף ת"ח שכתוב בו שלום רב גו' כו' ע"ש וה"נ הכא מה"ט דרשו ביה כיון שיצא אדם מדבר הלכה כו' דהיינו שלא יהיה בידו הלכה ברורה למר כדאית ליה בפורש מהלכה למקרא ולמר כדאית ליה מתלמוד למשנה או מתלמוד ירושלמי לבבלי וזה מכלל קץ מגולה כמפורש פרק חולין עתידה תורה שתשתכח כו' ומסיק שלא ימצאו הלכה ברורה כו' ומסיים בהאי קרא מן הצר לפום הך דרשה הוא היצר הרע כפי' רש"י שם בב"א שהוא המסית ומדיח בכל זה: **והזרתי בו.** מפי' רש"י נראה דהזרתי בו היינו המרעה והפתח הוא

דבאפי

וכאפי בשבועתי ולא מדעת מיושבת ומיהו צריך שתרה מאחרים וכן משמע הסוגיא דפ' השפיכה שאמר שם ועכשיו שנשבעתי מי מיפר לי אבל התר שם לא הביאו הסוגיא דהכא כן אלא דהקב"ה מיפר לו לעצמו והקשו שם מה שהקשו ע"ש: **פורחין באויר ואין להם כו'.** דכל הני דרשות דקאמרי הני תנאי דברייתא דיש להם על מה שיסמכו סבר לי' לתנא דמתניתין דאין להם על מה שיסמכו דלכולהו אית להו פירכא כדאיתא בגמרא ושמואל נמי דלית ליה פירכא מ"מ כיון דלאו מגופיה דקרא מייתי ליה אלא מדיוקא לא יהא דברו הוא איכו מותר אבל אחרים מותרין לו מקרי אין להם על מה שיסמכו והיינו דקרי ליה פורחין באויר שאינו אלא מדיוקא נגבחון ולא מגופיה דקרא ודו"ק: **בהררים התלוים בשערה כו'.** אמר הררים ל' רבים לפי מה שפרש"י דמקרא מועט והלכות מרובות קאי עליה ניחא דהררים לשון רבים ע"ש הלכות מרובות ולפי' ר"א שכתבו התוס' לקמן דמקרא מועט והלכות מרובות לא קאי עליה י"ל דנקט ליה כהררים בלשון רבים להפלגת הענין למשל שבשערה א' מב' צדדים מכל צד של השערה תלוי הר א' משני ההרים ואע"פ כן לא נפסק אחד מהן מן השערה כן הוא הלכות שבת כו' דברמז מועט תלוי ולא נפסק ממנה:

הרי"ת רבי לוי רמי כתיב הוקר רגלך מבית רעיך וכתיב אבא ביתך בעולות ל"ק כאן בחטאות ואשמות כאן בעולות ושלמים. וקשה דליתני הא והא בעולות ומ"מ אל ירבה להביא עולות יותר מדאי ונדקדק דכיון שדוד קדם לשלמה בנו הול"ל דברי דוד בתחלה ולומר כתיב אבא ביתך ואחר כך יביא דברי שלמה בן דוד דכתיב הוקר רגלך ואפשר דלא קשיא לן בקרא שאמר דוד- אלא מכח מקרא שאמר שלמה הוקר רגלך מבית רעיך שלא תבא בית רעיך שהוא בית ה' שנקרא ריע של ישראל שנאמר למען אחי ורעי ומדקאמר הוקר רגלך משמע שלא תבא בית ה' כלל ואם יש לו רשות להביא עולות למה ימנע רגלו מלהלך בית ה' והרי הוא צריך לילך עם העולות ומדקאמר הוקר רגלך ולא אמר הוקר מלהקריב לבית רעיך דהוה מוקמינן בהקרבת חטאות משמע שמנע ההליכה לגמרי אפי' מעולות ושלמים וא"כ קשה מ"ש דוד אבא ביתך בעולות ותירץ לא קשיא הא בחטאות ואשמות דמליכו שכתוב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים דדרשינן ביה שמור רגליך שלא תחטא הרי שכינה החטא ברגלים כדכתיב אץ ברגלים חוטא וגם הכא דכתיב הוקר רגלך הוא על החטאות שהם אץ ברגלים חוטא והתם קאמר דוד אבא ביתך בעולות וה"ה שלמים ואתי שפיר מה שכינו בברייתא הוקר רגלך בחטאות ואשמות אתה אומר בחטאות או איכו אלא בעולות דמהי תיתי לומר דמיירי בעולות נדבה אלא מהכרח דכתיב הוקר רגלך שמנע ההליכה מכל וכל משמע שאין לו חפץ ג"כ בעולות אבל ממ"ש דוד אבא ביתך בעולות הוכרחנו ששם מדבר בחטאות שהם בכינוי הרגלים ממהרים לרעה דכתיב ואץ ברגלים חוטא והיה אפשר עוד לומר דבעולות יש עולת נדבה ויש עולת חובה שבאה על חטא הרהור הלב ולפיכך יש לדרוש הוקר רגלך גם על עולת חובה ואבא ביתך בעולות נדבה ומשני דוקא בחטאות ואשמות אבל בכל מילי עולות אבא שאין להם אלא הרהור ולא מעשה והשלמים נרמזו בפסוק אשלם לך נדרי אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי שהם שלמי תודה: **תניא מעוות לא יוכל לתקן** זה שבטל קריאת שמע של שחרית וכו' וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו לדבר מצוה וכו'. וקשה כיון דבמתניתין מוקמינא להאי קרא בקרבנות חגיגה שיש להם תשלומין כל ז' עבר הרגל ולא חג על זה נאמר מעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות והקשה על זה האי להמנות להמלאות מיבעי ליה איך יתורץ זה הדבר בדרשה בברייתי הזאת וכן קשה למה דרשו זה שביטל ק"ש של שחרית במעוות לא יוכל לתקון ולא דרשוהו בחסרון לא יוכל להמנות. ונראה בשלמא בחגיגה שעבר זמנה בטל קרבנה איכא למפרך חסרון לא יוכל להמלאות מבע"ל שחסרון נופל אבל מילוי כמו שפירש"י שחסר מצות חגיגה לא יתמלא עוד חסרון זה שחסר אבל בברייתא דמוקי ליה בנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם וחסר עצמו מאותו מנין ליכא למימר לא יוכל להמלאות אותו חסרון שהרי אע"פ שאינו נמנה עוד באותו מנין שעשה אותה מצוה יכול הוא לעשות אותה מצוה פעם אחרת ע"י עצמו בלבד או ע"י מנין של אחרים שיעשו אותה מצוה ולכך אמר לא יוכל להמנות לומר שיש בידו להמלאות במעשה במצוה ההוא אבל באותו מנין שחסר עצמו מלהמנות במניינא שהרי לא יוכל להמנות עוד באותו מנין לפי שכבר עשו את המצוה ומטעם זה לא דרשו מי שביטל קריאת שמע בחסרון לא יוכל להמנות לפי שמי שביטל ק"ש שחרית או ערבית הוי חסרון לא יוכל להמלאות שאותה ק"ש אין לה מילוי עוד באותו חסרון ואף על פי בתפלה יש לה מילוי שטעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים ואין בתפלה אלא חסרון שלא כיון בתפלה בשעתה ושפיר איכא למדרש וחסרון לא יוכל להמנות בתפלה מ"מ כיון שבק"ש ליכא למימר לא יוכל להמנות אלא להמלאות ודרשינן על קריאת שמע מעוות לא יוכל לתקון שיהיה התיקון בשעת ק"ש גם התפלה דדרשינן ליה ממעוות לא יוכל לתקון שאין לו תיקון כלל: **אמר ליה בר הי הי להלל** ע"ד ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים וגו' היינו צדיק היינו עובד אלהים ומשני עבדו ולא עבדו תרוייהו צדיקים וכו'. וקשה דנהי דתירצו דלא עבדו אינו בכלל רשע אבל עדיין קשה היינו צדיק היינו עובד אלהים וי"ל דהשתא דרשינן ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע שהרשעים ידונו בגיהנם כי הנה היום בא בוער כתנור ולהט אותם היום הבא והצדיקים חרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וגו' וגם בגמרא חשב דר"ל לראות מעלת הצדיק ששונה פרקו ק"א פעמים ושפרש הצדיק ששונה ק' פעמים שאין מעלתו גדול כ"כ ונרמז השכר שלו בכתוב וראיתם ופשתם כעגלי מרבק שלכל עגל נותנים לו כפי גדלו וכפי קטנו כן שכר הצדיקים מתחלק כל אחד לפי מה שהוא ונרמז בכתוב הזה שונה פרקו ק' פעמים לשונה ק"א שראשי תיבות של עובד אלהים לאשר הוא ק"א ונקרא עובד אלהים וראשי תיבות של לא עבדו הוא עולה ק' ונקרא לא עבדו והטעם הוא שיש בקבלה ששונה פרקו ק' פעמים אינו שוכח אותו פרק ולפיכך אותו ששונה ק' פעמים יש לומר בו שלא שנה לשמה אלא יש לו שנייה כדי שלא ישכח תלמודו אבל אותו שחזר ושנה פעם אחרת נוסף על הק' אין בזה לימוד בשביל שנית השכחה שהרי כבר נתקע תלמודו בק' פעמים ששנה ואותה הפעם האחרת היא לימוד לשמה בלי שום פניה הנה שכרו הרבה מאד: **מאי דכתיב הנה צרפתיך ולא בכסף וכו'.** וצריך לבאר מנין שלא מצא מדה טובה אלא העניות ודילמא שיש מדות טובות אחרות וגם העניות הוא אחד מהם וכן נאמר מ"ש מ"ד מה הוקשה לו ונראה שהוקשה לו שאם לא בכסף הנה מ"ש בסוף הכתוב בכור עוני למה לא נקט העניות בשלילת הכסף בכור עוני ולא בכסף ועוד הול"ל צרפתיך בלא כסף ועוד מאי בחרתיך הול"ל בחנתיך בכור עוני לזה דרש חזר הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלא עניות וה"ש הנה צרפתיך להיות כסף צרוף ולא עלה מלרף הכסף בעוד יש כסף בידך כי בכל מדות טובות לא יש כמו העניות וזה בחרתיך בחרתי לתת לך מדת העניות שהוא בכור עוני: **כל ת"ח שפורש מן התורה** עליו הכתוב אומר כצפור נודדת מקנה וכו'. תימא מאי עונש יש בזה שאמר שהוא נודד ממקומו כצפור נודדת ויותר היה לו ללמדנו שפורש מן החיים דכתיב כי היא חייך ואורך ימיך ועוד נבאר מאי ואומר מה מצאו אבותיכם ואפשר דקאמר שהקב"ה מסלק שכינתו מישראל כמו הציפור הנודדת מקנה כן איש זה הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה נודד ממקומו לפי שאין הקב"ה משרה שכינתו בישראל אלא מתוך שתורה שעוסקים ישראל בה וכשנתן התורה וקבלוה ישראל כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וכשעוזבים התורה הוא גורם שהקב"ה נודד ממקומו שלא להשרות שכינתו בתחתונים ועוד יש לרמוז ממקומו של אותו אדם שאינו עוסק בתורה שאין שורה שכינתו של הקב"ה אצלו כמו שמצינו שאפילו אחד יושב ועוסק בתורה שהשכינה שרויה אצלו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך ולזה הביא ואומר מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי שמדבר על זמן החורבן כי סלק ה' שכינתו מתוך ישראל ואמר הקב"ה מה מצאו אבותיכם בי עול נרחקו מתוכם כיון שגם הם רחקו מעלי שלא עסקו בתורה גם אני סלקתי שכינתי במשפט ולא עשיתי עול וזה מורה על פסוק איש נודד ממקומו שהוא מדבר על הקב"ה שנודד לסלק שכינתו מישראל: **תניא ר' יהושע אומר היתר נדרים יש להם על מה שיסמכו וכו'.** וקשה מאי ס"ד לדרוש באפי נשבעתי ומזכתי בי כיון שהשבועה היא אם יבואון אל מנוחתי ודרשינן ליה על דור המדבר שלא באו לארץ וכן היכי דחי ליה בלשון דילמא ה"ק נשבעתי ולא הדרנא בי והרי הוא מוכרח לדרוש כן ולא הדרנא בי כיון שלא נכנסו לארץ. וכן הקשה ר' אלחנן בתוספות דע"כ קרא הכי מדריש ותירץ לו הכי דהאי קרא לאו בביאת הארץ משתעי אלא אחלק עולם הבא ועלינו שנא דאמר נחלק דור המדבר יש להם חלק לעולם הבא א"כ איכא למידרש והדרנא בי. ולע"ד נראה לתרץ דאע"ג דדרשינן ליה בביאת הארץ איכא למדרש הכי שמלמד האדם דעת לשוב אל ה' וימחלו כדכתיב כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו ואע"פ שכבר חטאנו לו היום אם בקולו תשמעו כלומר היום הזה נהיית לו

לו לעם אם בקולו תשמעו לשוב בתשובה אל תקשו לבבכם לעמוד במרדכם כמריבה כיום מסה במדבר. אשר נסוני אבותיכם לשלוח שלוחים לחפור הארץ למען דעת אם מה שהבטחתי לתת להם ארץ טובה הוא כן ומתוך שנסוני אבותיכם ולא האמינו בדברי ארבעים שנה אקוט בדור ללבטם במדבר ואומר עם תועי לבב הם והם לא ידעו דרכי ירלה כי שתים רעות ים בהם האחד שתועי לבב הם ולבם לא נכון עמי להאמין בדברי. והשנית כי מתחר שטעו הם לא ידעו דרכי שיעשו תשובה וירלו אותי. ואילו עשו כן הייתי מכניסם ומבטל הגזרה לפי שאע"פ שנשבעתי היתה השבועה באפי ויש לי פתח להתיר לי בכעס כי נשבעתי אם יבואון אל מנוחתי ולא נשבעתי ברלון וכיון שיש לי פתח זה הייתי מבטל השבועה והגזירה אבל כיון שהם לא ידעו דרכי לרלות אותי בתשובה לכן לא נתבטלה השבועה הרי במשמע שיש היתר לנדרים וכשהקשה לז"א דילמא אינו כן אלא ה"ק שנשבעתי באפי לא הדרכא בי שוב אי אפשר לי לחזור מגד השבועה שאין להתירה כלל ועדיין קשה לי בראיית שמואל שהביא לא יהל הוא אינו מוחל וכו' ושבקוהו קמיה עבא חדא פלפלתא חריפא מגולא נגא דקרי והרי כתיב אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי ומלינו שלא חזר הקב"ה משבועתו וכיון דאחרים מוחלין לו להקב"ה מהו זה שהפליג לומר נשבעתי ולא הדרנא בי. וכ"ת שהאף לא הניחו לשאול א"כ מהכא לית למילף היתר נדרים שאילו לא היה האף היה נשאל על נדרו. וכ"ת שאין אחרים מוחלין לו להקב"ה הרי מלינו בעגל דכתיב ויחל משה את פני ה' אלהיו ואחז"ל שישב משה והתיר לו נדרו של הקב"ה וע"ק אעיקרא דמלתא אמאי לא אייתי ראייה להיתר נדרים שיש להם על מה שיסמוכו מהכא דכתיב ויחל משה את פני ה' אלהיו ואפשר דס"ל כשמואל לדחות דילמא ויחל הוא מלשון חילוי ותחנונים ולא היתר נדר ואין אחרים מוחלין לו להקב"ה:

אין דורשין פרק שני

דף יא ע"ב **המשנה** אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם ומבין מדעתו כל המסתכל בד' דברים (ראוי) [רתוי] לו שלא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור וכל שלא חס על כבוד קונו (ראוי) [רתוי] לו שלא בא לעולם: גמרא אמרת ברישא ולא במרכבה ביחיד והדר אמרת אלא א"כ היה חכם ומבין מדעתו ה"ק אין דורשין בעריות לשלשה ולא במעשה בראשית לב' ולא במרכבה ליחיד אא"כ היה חכם ומבין

דברים ד מדעתו ולא במעשה בראשית בב' מנא ה"מ דת"ר °כי שאל נא לימים ראשונים יחיד שואל ולא שנים שואלין

שם יכול ישאל אדם קודם שנברא העולם ת"ל °למן היום אשר ברא אלהי' אדם על הארץ (אי למן היום אשר ברא אלהים אדם) יכול לא ישאל אדם מששת ימי בראשי' ת"ל לימים ראשונים [אשר היו לפניך] יכול ישאל אדם מה למעלה ומה למטה ומה לפנים ומה לאחור ת"ל

שם °ולמקצה השמים ועד קצה השמים מקצה השמים ועד קצה השמים אתה שואל ואי אתה שואל מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור *והשתא דנפקא ליה דף יב מן למקצה השמים למן היום אשר ברא אלהים אדם למה לי מיבעי ליה לכדרבי אלעזר דא"ר אלעזר אדם הראשון מן הארץ ועד לרקיע היה שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים וגו' וכיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו (והעמידו על מאה אמה) שנאמר °אחור וקדם צרתני ותשת עלי בגמרא תהלים

קלט כפכה אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שנאמ' ולמקצה השמים ועד קצה השמים וכיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו שנאמר אחור וקדם צרתני [ותשת עלי כפכה] אי הכי קשו קראי אהדדי אידי ואידי מדה אחת היא. ואמר רב יהודה אמר רב עשרה דברים נבראו ביום הראשון

בראשית א ואלו הן שמים וארץ. תהו ובהו. אור וחשך. רוח ומים. מדת יום ומדת לילה. שמים וארץ דכתיב °בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. תהו ובהו דכתיב והארץ היתה תהו ובהו. אור וחשך דכתיב וחשך על פני תהום וכתיב (ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. רוח

שם ומים דכתיב °ורוח אלהים מרחפת על פני המים. מדת יום ומדת לילה דכתיב (ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה) [ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד] תנא תהו

תהלים יח זהו קו ירוק שמקיף את כל העולם כולו שממנו יוצא השך לעולם שנאמר °ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו. בהו אלו אבנים מפולמות משוקעות בתהום שמהם יוצא

ישעיה לד מים שנאמר °ונטה עליה קו תהו ואבני בהו. ואור ביום

בראשית א ראשון איברי והכתיב °ויתן אותם אלהים ברקיע השמים

שם וכתיב °ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי אלא כדרבי אלעזר דאר"א אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום (אחד) [ראשון] אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו וכיון שנסתכל הקב"ה באנשי דור המבול ודור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהם שנאמר

איוב לח °וימנע מרשעי' אורם וזרוע רמה תשבר ולמי גנזו לצדיקי'

בראשית לעתיד לבא שנאמ' °וירא אלהים את האור כי טוב ואין

ישעיה ג טוב אלא צדיק שנאמר °אמרו צדיק כי טוב וכיון שראה

משלי יג אור שגנזו לצדיקים מיד שמח שנאמר °אור צדיקים ישמח כתנאי אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ורואה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו דברי ר' יעקב והחכמים אומרים הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום ד'. אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב בעשרה דברים נברא העולם בחכמ' ובתבונה ובדעת

בכח

עיון יעקב

אא"כ הי' חכם ומבין מדעתו. נראה דגם בשני בנות ראשונות אם הם חכמים ומבין מדעתו מותר לדרוש בג' ובשנים דליכא שום חשש כיון שהם חכמים גדולים וקיי' לדבר כל מקום יעשה כדעת פר"ס ר"ת עריות ראשית מרכבה וק"ל: **עריות** בין בפניו בין שלא בפניו כ"ש יל"יה. היינו דוקא ביודעה ומכירה כמ"ש תוס' בסנהדרין דף מ"ח ע"א ד"ה אלא במה שעיניו רואות ע"ש ועיין באגודה שכתב בשם ראב"י דהאידנא שהכל בכתב מותר לדרוש בעריות ע"ש: **מה"מ** דת"ר שאל נא לימים ראשונים יחיד שואל ואין שנים שואלין. ק"ק דלמא אפי' שנים שואלין והא דכתיב בקרא לשון יחיד היינו לדיוקא דקודם שנברא עולם אפילו יחיד אין לו רשות לשאול ול"ע ואפשר לומר דודאי אאשר לפרש קרא הכי מ"מ מספיקא דאורייתא אזלינן הכא והכא לחומרא דמעשה בראשית אין לשאול בשני' וקודם שנברא עולם אפילו כיחיד אסור: **אידי** ואידי חד שעורא הוא. מה שקשה על זה נגד חכמי אילטגנינכי א"ה שאמרו שעולם הוא ככדור והארץ הוא מרכז האמצעי אם כן מסוף העולם ועד סופו הוא כפלים יותשים. עד לארץ וכבר הרגיש בזה המזרחי פ' ואתחנן והיפ"ם בראשית פ"ח דף נ"ב והאמרי ספר של הראב"ד ריש פ' בראשית ובספר ברית שלום פ' בראשית ע"ש: **עשרה** דברים נבראו ביום הראשון. וכמו שפסח-פיים כדאיתא בפסחים דף נ"ד עשרה דברים נבראו בע"ש בין השמשות ואפשר דמה"ע כתיב בפסוק ראשון השמים והארץ בשני סיה"ן לרמז על יו"ד דברים אלו: **היה** אדם מביט בו מסוף העולם ועד סופו כיון שראה אנשי דור המבול וכו'. נראה דודאי אין התלכה תרפס אלא הקב"ה והוא יודע הכל ומ"מ הרחירה ביד האדם אך ורק ללמוד אדם מדעת קונו אף אם כבר עשה איזה דבר ורפס שנעשה דבר שלא כהוגן שלא ישעלל מלהרס הדבר אשר כבר עשהו ולתקנו דכיון שראה בדורות הרעים שקלקלו בשביל רוב טובה שהשפיע וכ"ש אילו השפיע להם שפע אור שנגנז לבד נגנז לצדיקים לעיל:

בכח ובגבורה ובגערה בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים.
בחכמה ובתבונה דכתיב °ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמי' שם יט
בתבונה בדעת דכתיב °בדעתו תהומות נבקעו בכח שם
ובגבורה דכתיב °מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. בגערה תהלים סה
דכתיב °עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו. בצדק איוב כו
ובמשפט דכתיב °צדק ומשפט מכון כסאך בחסד תהלים פט
וברחמים דכתיב °זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם שם כה
המה. א"ר יהודה אמר רב בשעה שברא הקדוש ברוך עקידה שער מט
הוא את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של
שתי עד שגער בו הקדוש ברוך הוא והעמידו שנאמר
עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו והיינו דאמר רבי
שמעון ב"ל מ"ד °אני אל שדי אני אל שאמרתי לעולמי בראשית יז
די. (איכא דאמרי) אמר ר"ל בשעה שברא הקב"ה את
הים הגדול היה מרחיב והולך עד שגער בו הקדוש ברוך
הוא ויבשו שנאמר °גוער בים ויבשהו ת"ר ב"ש אומרי' נחום א
שמים נבראו תחלה ואחר כך ארץ שנאמר °בראשית
ברא אלהים את השמים ואת הארץ. וב"ה אומרים ארץ
נבראת תחלה ואחר כך שמים שנאמר °ביום עשות בראשית ב
ה' אלהים ארץ ושמים (תניא) אמרו להם ב"ה לב"ש
לדבריכם אדם בונה עלייה ואח"כ בונה בית שנאמר
°הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה. אמרו עמוס ט
להם ב"ש לב"ה לדבריכם אדם בונה שרפרף ואחר כך
כסא דכתיב °השמים כסאי והארץ הדום רגלי וחכמים ישעיה סו
אומרים זה וזה כאחד נבראו שנאמר °אף ידי יסדה שם מח
ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו
יחדו ואידך מאי יחדו דלא משלפי מהדדי מ"מ קשו
קראי אהדדי אמר ר"ל כשבראן ברא שמים ואחר כך
ארץ וכשנטה נטה ארץ ואח"כ שמים מאי שמים א"ר
יוסי בר חנינא שם מים במתניתא תנא אש ומים מלמד
שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע שאל
רבי ישמעאל את רבי עקיבא כשהיו מהלכין בדרך א"ל
אתה ששימשת את נחום איש גם זו כ"ב שנה שהיה
דורש כל אתין שבתורה את השמים ואת הארץ מאי
דרש בהו אמר לו אילו נאמר שמים וארץ הייתי אומר
שמים וארץ שמותן של הקב"ה הן ועכשיו שנאמר את
השמים ואת הארץ שמים שמים ממש ארץ ארץ ממש
°ואת הארץ למה לי להקדים שמים לארץ והארץ היתה שם ע"ב* בראשית א

תוהו ובהו מכדי שמים מתחיל ברישא מאי שנא דקא
חשיב מעשה ארץ תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך
בשר ודם שאמר לעבדיו השכימו לפתחי למחר השכים
ומצא נשים ואנשים למי משבח למי שאין דרכו להשכי'
והשכימו. תניא ר' יוסי אומר אוי להם לבריות שרואות
ואינן יודעות מה הם רואות עומדות ואינן יודעות על
מה הן עומדות הארץ על מה היא עומד' על העמודים
שנאמר °המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון איוב ט
ועמודים על המים שנאמר °לרוקע הארץ על המים תהלים קלו
ומים על ההרים שנאמר °על הרים יעמדו מים ההרים שם קד
על רוח שנאמר °יוצר הרים ובורא רוח והרוח בסערה עמוס ד
שנאמר °רוח סערה עושה דברו וסערה תלויה בזרועו תהלים קמח
של הקדוש ב"ה שנאמר °ומתחת זרועות עולם וחכמים דברים לג
אומרים על י"ב עמודים היא עומדת שנאמר °יצב גבולות שם לב
עמים למספר בני ישראל וי"א על שבעה עמודים שנא'
°חצבה עמודיה שבעה. רבי אלעזר בן שמוע אומר משלי ט
על עמוד אחד עומדת וצדיק שמו שנאמר °וצדיק שם י
יסוד עולם. אמר רב יהודה שני רקיעין הן שנאמר °הן דברים י
לה' אלהיך השמים ושמי השמים ור"ל אמר ז' ואלו הן
וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות. וילון אינו
משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש
בכל יום מעשה בראשית שנאמר °הנוטה כדוק שמים ישעיה מ
וימתחם כאהל לשבת. רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים
ומזלות קבועים בו שנאמר °ויתן אותם אלהים ברקיע בראשית א
השמים. שחקים שבו ריחים עומדות וטוחנות מן לצדיקים
לעתיד לבא שנאמר °ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים תהלים עח
פתח (וכתיב) °וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן שם
למו. זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח בנוי
ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן בכל יום
שנאמר °בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים מ"א ח
(ומה מקריב וכי תעלה על דעתך שיש לשם פרים
וכבשים אלא מהו מק"יב נשמתן של צדיקים), ומנא לן
דאקרי שמים שנאמר °הבט משמים וראה מזבול קדשך ישעיה סג
ותפארתך. מעון שבו כתות של מלאכי השרת
שאומרות שירה בלילה וחשות ביום מפני כבודן של
ישראל שנאמר °יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תהלים מב
תפלה לאל חיי אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה
בלילה

עיון יעקב

עד שגער בו הקב"ה והעמידו. אפשר לומר דלכך הולך לגעור בו לפי שהי' רוצה להרחיב עד אין סוף וקץ כמו עולם הבא ובאמת הקב"ה הי' רוצה להראות שכל דברים של עוה"ז יש לה קץ ותכלית וסוף לכך גער בו כי לא כעוה"ב עוה"ז לכל תכלה ראיתי קץ וקץ שם לחושך רק לעוה"ב שהיא יום שכולו טוב וארוך להכי מלינו סוף פי' לך לך שאמר הי' אל אברהם אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים בברית מילה כי כל ישראל יש להם חלק עוה"ב וכן בפי' וישלח מלינו שאמר אלהים אל יעקב אני אל שדי פרה ורבה לפי שעיקר מלות פ"ו שנלטוה אדם הי' אחר שחטא כדאי' בחזקוני פ' בראשית כיון שנגזר עליו מיתה כדי לקיום המין לשבת יצרה מלווה על פ"ו וזה אני אל שדי שאמרתי לעולמי די שיהי' קץ כל בשר לכך פרה ורבה וק"ל: **ב"ש** אומרים שמים נבראו תחלה. לפי שהעליוני' הם גדולים במעלה שעיקר הבריאה בשבילם וב"ה א' ארץ נבראת תחלי כי הקב"ה בוחר בשפלים עד לארץ ומאשפות ירים אביון אמנו את דכא ושפל רוח וזה מדתם שנוחין ועלובי' היו לכך נקבע הלכה כמותן כדאי' ריש עירובין עי"ל דב"ש אזיל לטעמו דסבר נח לאדם שלא נברא לכך איחר בבריאתם כי אקדומי פורענות לא מקדמינן משא"כ לטעמם דס"ל נח לאדם שנברא לכך ס"ל דלרכי בני אדם נבראו תחלה וק"ל: **אר"ל** כשבראן שמים ברא תחלה. הא דפליגי ב"ש וב"ה היינו לענין נטיה דב"ש סברי דגם בנטיה היו שמים תחלה וכן מוכח מקושיות ב"ש לב"ה ואגודתו על ארץ יסדה דהיינו גמר הנטיה על הארץ וב"ה סבר דנטת הארץ תחלה ור"ל מתרץ הפסוקים אליבא דב"ה דהלכתא כוותייהו ובזה מיושב קושיות היפ"ת ומהרש"א: **במתניתא** תנא אש ומים. פי' כי הה"א של השמים מתחלף באותיות אחע"ה כאל"ף ונקרא אש ומים ועיין במהרש"א שפי' בענין אחר כי השיין הקמולה אחריה א' נחה וכ"כ היפ"ת דף ל"ג ע"ב בשם הפליאה והא דכתיב להיפך להראות שאין מוקדם ומאוחר בתורה אף באותיות ע"ש: **מכדי** שמים פתח ברישא. ק"ק מה קא קשיא ליה דלמא במה דקיים פתח ואולי יש לומר דקאי על העבר שאמר היתה שאין בזה דרך לפתוח במה דקיים: **רואות** ואינן יודעות מה הם רואות עומדות ואינן יודעות על מה הן עומדות. נ"ל דקאמר שני חלוקות דהיינו רואות קאי על השמים שרואין השמים ואינם יודעין מה הם רואות כלומר שאינם יודעין כמה שמים יש כדאיתא בסמוך השלוגתא כמה רקיעים הם וכן עומדות על עמודים ואין יודעין על כמה עמודים הם עומדים כדמייתי השלוגתא אע"ג דנקט עמודים תחלה היינו במה דקיים פתח: **נכנס** שחרית ויוצא ערבית. עיין פירש"י ועפ"ז שמעתי בשם גדול א' לפי מה דאיתא בפיוט של ר"ה שביום ההוא יתקע בשופר גדול שהוילון מתגלגל ונעשה כשופר וכו יתקע לכך **כתיב** בזכריה י"ד והי' ביום ההוא לעת ערב יהי' אור כיון שנעשה מהוילון שפיר וק"ל ועיין בברכות דף נ"ח ע"ב גבי כוכבא דשביט נראה עיקר כפירש"י כאן ולא כפי' התוספות:

בלילה הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר °יומם יצוה ה' חסדו מ"ט [יומם] יצוה ה' חסדו משום דבלילה שירה עמי א"ד אמר ר"ל כל העוסק בתורה בעוה"ז שדומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעוה"ב שדומה ליום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו גומר א"ר לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים שנאמר °הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם. ומנ"ל דאיקרי שמים שנאמר °השקיפה ממעון קדשך מן השמים. מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים ועליית אגלים וחדרה של סופה וסערה ומערה של קיטור וכולן דלתותיהן של אש שנאמר (°פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו) [°יפתח ה' לך את אוצרו הטוב] והני ברקיעא איתנהו הני בארעא איתנהו דכתיב °הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקטור רוח סערה עושה דברו אמר רב יהודה אמר רב עד שלא בא דוד היו ברקיע וכשבא דוד בקש עליהם רחמים והורידן לארץ אמר לפניו רבש"ע °כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע. ומנא לן דאיקרי שמים שנאמר °ואתה תשמע השמים מכון שבתך. ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה וגנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמתן של צדיקים ורוחות ונשמות שעתידי' להבראות וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים. צדק ומשפט דכתיב °צדק ומשפט מכון כסאך. צדקה דכתיב °וילבש צדקה כשריון. גנזי חיים דכתיב °כי עמך מקור חיים. גנזי שלום דכתיב °ויקרא לו ה' שלום גנזי ברכה דכתיב °ישא ברכה מאת ה'. ונשמתן של צדיקי' דכתיב °והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך. רוחות ונשמות שעתידות להבראות שנאמר °כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי וטל שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות בו את המתים דכתיב °גשם נדבות תניף אלהים. ושם אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת וכסא הכבוד ומלך אל חי וקיים רם ונשא שוכן עליהם [בערבות] שנאמר °סלו לרוכב בערבות ביה שמו ומנא לן דאיקרי שמים (א"ר אבהו) אתיא רכיבה רכיבה כתיב הכא סולו לרוכב בערבות וכתיב התם °רוכב שמים בעזרך. וחשך וענן וערפל מקיפין אותו שנאמר °ישת חשך סתרו וגומר. ומי איכא חשוכא קמי שמיא והא כתיב °הוא גלא עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרא לא קשיא הא °בבתי גוואי הא בבתי בראי. ואמר רב אחא בר יעקב עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות שנאמר °ודמות על ראשי החיה רקיע וגומר עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן ואילך אין לך רשות לדבר שכן כתוב בספר בן סירא במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהורשת התבונן אין לך עסק בנסתרות:

(**אין דורשין בעריות בג' ולא במעשה בראשית.** כגון ספר יצירה ולא במעשה מרכבה כגון במסכת שבספר היכלות אי נמי כגון ברייתא דרבי ישמעאל: **במעשה מרכבה.** כלומר ולא במרכבה כל עיקר אפי' ביחיד אא"כ היה אותו יחיד חכם מבין מדעתו שלא יצטרך לשאול מה שיסתפק לו): **בשלשה.** שנים והוא: **בשנים.** אחד והוא: **ביחיד.** אין שם אלא הוא לבדו ובגמרא מפרש לה: **ארבעה דברים.** הכי מפרש ואזיל: **מה למעלה.** מרקיע שעל ראשי החיות: **ומה למטה.** (מן הארץ) [מהן]: **ומה לפנים.** חוץ למחיצת הרקיע מן המזרח: **ומה לאחור.** למערב ובגמרא מפרש טעמא: **וכל שלא חס על כבוד קונו.** בגמרא מפרש מה הוא: **רתוי לו.** יפה לו וטוב היה לו אם לא בא לעולם ואומר אני [שהוא] לשון רחמים כלומר מרוחם היה אם לא בא לעולם ודוגמתו בתורת כהנים ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים (רבי אליעזר אומר) ראויין היו לישרף אלא שריחם הכתוב עליהן (ובפירוש המשנה להרמב"ם כתיב ראוי עיין כל פירושו בספרו): **אמרת רישא ולא במרכבה ביחיד.** וכיון דיחידי הוא ואינו שומע מפי הרב על כרחך מדעתו מבין וקא אמרת ליה. והדר (תניא) [אמרת] אא"כ היה חכם ומבין מדעתו: **לג'.** לבד מן הדורש: **ולא במעשה בראשית לב'.** וכ"ש לג': **ולא במרכבה ליחיד.** לתלמיד יחיד אא"כ היה אותו ת"ח מבין מדעתו שלא יצטרך לשאול לרב במקום שיסתפק דלאו אורח ארעא לפרושי לסדיא: **מנא ה"מ.** דאין שנים שואלין במעשה בראשית: **יכול ישאל אדם.** מה היה קודם שנברא העולם: **יכול לא ישאל.** ולא ידרוש במעשה ששת ימי בראשית דהא למן בריית אדם הוא דיהב רשותא למדרש והוא בע"ש נברא: **ת"ל לימים ראשונים.** מיום ראשון: **והשתא דנפקא לן מן ולמקצה השמים.** דאסור לשאול מה יש חוץ למחיצה ממילא נפקא לן דאסור לשאול בקודם שנברא העולם דהא היא מה שהיה קודם ברייתו הוא עכשיו חוץ למחיצותיו הילכך למן היום אשר ברא אלהים אדם למה לי למעוטי מיניה קודם שנברא העולם: **על הארץ ולמקצה השמים.** על הארץ היה ומגיע לשמים: **אחור וקדם צרתני**

עיון יעקב

הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום. אפשר לומר ע"ד דאיתא בברכות וסוף מנחות כל העוסק בתורה בלילה כאילו הקריב תמידין לכך הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום וכחסד ואמת יכופר עון אמת זו תורה דכתיב אמת קנה ואל תמכור ועי"ל ע"ד דאיתא בסוכה דף מ"ט תורה לשמה זו תורה של חסד והיא תורה שלומד בלילה ממאי"ב ביום שכל העולם רואין ושומעין לכך נמשך עליו חוט של חסד ביום חכמת אדם תאיר פניו: **כל** הפוסק מד"ת. מתיבת כל אתי לרבויי אפילו אם הוא מ"מ שמיחהן ג"כ צריך לימור שפ"ה אין לו לפסוק מד"ת ממש שנמשלה למים ולחם לכך מדה כנגד מדה שורש רתמים לחמם: **עד** שלא בא דוד היו ברקיע וכשבא דוד ביקש עליהם רחמים והורידן לארץ אמר לפניו רבש"ע כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע וכו'. וקשה למה לא הורידן שום אדם אחר רק דוד דוקא ושמעתי מאו"ח הגאון מהר"ן פר"ן שאמר ע"פ מה דאיתא בתנחומא הובא בילקוט מלכים י"ח דף ל"ג ע"ב רמז רי"ג דורו של דוד אר"י דסיכנין בשם ר' לוי אפילו תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעין לדרוש התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא ואחר כל השבח הזה יוצאין למלחמה ונופלים ולפי שהיו בהם דלטורין הוא שדוד אמר נפשי בתוך לבאים לוהטים אלו דואג ואחיתופל שהיו לשונים אחר לשה"ר באותו שעה אמר דוד רומה על השמים אלהים סלק שכינתך מביניהם עכ"ל וככר ידוע הפלוגתא אי עיקר שכינה בתחתונים או בעליונים ובזה מתורץ קודם שבא דוד הי' יכול להיות אוצרות של שלג למעלה כי עיקר השכינ' הי' בתחתונים עד שבא דוד שאמר רומה על השמים אלהים לכך הוריד לאוצרות שלג וקטור כדי שלא יגור שמגורו רע. ול"נ לומר ע"ד דאיתא בשבת פ' במה בהמה דף נ"ו אמר ר' יונתן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר ויהי דוד בכל דרכיו משכיל וה' עמו אפשר חטא בא על ידו ושכינה עמו אלא מה אני מקיים מדוע בזית דבר ה' לעשות הרע שביקש לעשות ולא עשה ע"כ ול"נ הטעם דאילו עשה דוד הרע ממש לא היה השכינה עמו כדכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע וא"כ לכך בא דוד והורידן שהי' ירא לנפשו כיון שאמר לו הנביא מדוע בזית דבר ה' לעשות הרע שיטעו לומר שעשה הרע ממש והא דשכינה עמו לפי שהקב"ה נר עם. רע שהרי אלנו גם אוצרות שלג וקטור לכך הורידן כדי שלא יגור במגורו רע מזה ידעו כולם שגם הוא לא חטא וק"ל:

צרתני. ב' פעמים יצרתני תחלה גבוה ולבסוף שפל: **מסוף העולם ועד סופו.** כשהיה שוכב היה ראשו למזרח ורגליו נוגעים למערב: (גם מאמר זה בפ"ד דסנהדרין): **תוהו ובוהו.** לקמן מפרש להו: **מדת יום ומדת לילה.** כ"ד שעות בין שניהם: **וישת חשך סתרו סביבותיו.** הא למדת שקו החשך מקיף את השמים: **מפולמות.** לשון לחלוח מושטרי"ן בלע"ז: **קו תוהו וגו'.** למדת שהתוהו קו והבוהו אבנים: **חכמה.** יודע מה שהוא לומד: **תבונה.** שהוא מבין דבר אחר מפלפול חכמתו: **דעת.** ישוב: **כח.** הוא כח הזרוע: **גבורה.** גבורת הלב: **גערה.** נזיפה כדאמר לקמן שנגער בו ועמד: **פקעיות.** לומיש"ל בלע"ז: **בשמים מעלותיו.** אלמא עליות איקרי: **שרפרף.** לרגליו וכסא ליושב עליו על כרחך כסא עשוי תחלה ולפי גובה הכסא הוא מתקן השרפרף: **אף ידי יסדה ארץ.** מסיפיה דקרא יליף דכתיב יעמדו יחדיו כשבראן ועשאן פקעיות כמו שאמרנו למעלה: **וטרפן.** ערבן: **להקדים שמים לארץ.** דאי לא כתיב (הכא) את הוה אמרינן כאחת נבראו אלא שא"א לקרות ב' שמות כאחת להכי כתיב את להקדים: **למי שאין דרכו להשכים והשכים.** והכא נמי דקרא לשמים תחלה הוה ליה שמים דרכו להשכים וארץ אין דרכה להשכים ועוד מעשה ארץ מתוכן ומעשה שמים במהירות וזו השכימה עמו שנבראו כאחת לכך הזכיר לספר במעשה ארץ תחלה: **יוצר הרים ובורא רוח.** ומה ענין זה לזה אלא ללמדך שההרים עומדין על רוח: **רוח סערה עושה דברו.** דבר הרוח הסערה עשאתו: **ומתחת.** כל הצירה: **זרועות עולם.** הסובלים אותו: **נכנס שחרית.** לתוך תיקו והאור נראה: **ויוצא ערבית.** מתיקו ומתפשט ויוצא למטה מן האור והרי עולם חשך וזו חדוש למעשה בראשית בכל יום: **כדוק.** יריעה טייל"א בלע"ז אלמא יש שנים שאין משמשין אלא תמיים יריעה פרוסה: **מעון.** לשון מדור מקום שמלאכים דרים בו: **וחשות ביום מפני כבודן של ישראל.** שמקלסים אותו ביום: **יומם יצוה ה' חסדו.** ילוה את המלאכים לשתוק כדי לעשות חסד לבריכי חסד והם התחתונים: **ובלילה שירה עמי.** ברקיע עם שיר שלי שקלסתי ביום: (מוסף חוט של חסד וכו' בעבודה זרה פ"א ושם פי' רש"י): **ומנא לן.** דמעון איקרי שמים: **מכון.** לשון אוצר של מיני פורענות כדכתיב נכונו ללצים שפטים: **שבו אוצרות שלג וברד.** כל אלו לפורענות: **עליית אגלי.** לשון (עוגל) [עוגה] של מים ולשון אגלי טל ולשון אגן הסהר דלמ"ד מתחלפת בנו"ן והם מים (חמים) העומדים ללקות פירות ותבואות: **פתח ה' את אוצרו.** למדת שיש לו אוצרות לפורענות: **לא יגורך רע.** לא יגור אצלך: **רוחות ונשמות.** חדא מילתא היא. וי"מ רוח היא הנשמה העשויה כדמות הגוף כשמה כשימה אלוכ"ע בלע"ז: **מכון (נכון) בשאך.** והכסא בערבות הוא כדמפרש לקמן: **וילבש צדקה כשריון.** למדת שעמו שרויה צדקה: **ויקרא לו.** קראם אצלו: **רוח מלפני.** אלמא לפניו הם: **גשם נדבות וגו'.** במ"ת כתיב שילחה כשמתם שנאמר נפשי יצאה בדברו והניף עליהם טל והחיין שנאמר גשם נדבות תניף וגו' והאי קרא במ"ת משתעי בספר תלים במזמור יקום אלהים יפוצו אויביו: **בבתי גואי.** כפורא עמיה שרי: **במופלא ממך.** במופרד ומובדל ממך שלא רצה הקב"ה לגלות לך:

תוספות במעשה בראשית. יפר"ת הוא שם מ"ב אותיות היוצא מבראשית ומפסוק של אחריו: יכול ישאל אדם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. משמע הכא דלפנים ולאחור הוי מה שיש אחורי הכפת מזרח ומערב וה"ה לפון ודרום ולקמן בפירקין משמע לפנים ולאחור הוא מה שהיה קודם שנברא העולם ומה שיהיה לאח"כ דקאמר בשלמא מה למעלה ומה למטה ומה לאחור שפיר אלא מה לפנים מאי דהוה הוה ומשני משל למלך שבנה פלטרין וכו' והכי תניא בתוספתא מה שהיה ומה שעתיד להיות וי"ל דהני תרי גווני משתמעי מיניה: מסוף העולם ועד סופו מהלך ת"ק שנה שנאמר שדי שאמר די שלא להרחיב יותר שנאמר אני אל שדי פרה ורבה אני שאמרתי די לעולם. ותימה מנא לך הא שיש ת"ק שנה ולא יותר ולא פחות וי"ל דנפקא לן מן שדי שיש בו ג' אותיות שי"ן דל"ת יו"ד קח יי"ן ל"ת וי"ד הנעלם גן שדי ויעלה ת"ק. כך שמעתי מר' מנחם בר' עזריאל: אידי ואידי חד שיעורא הוא. ופליג אמאן דדרים בתמיד דמזרח ומערב רחוק טפי דאלת"ה אדם היכי הוה קם כיון דכתיב מקצה השמים ועד קצה השמים וי"ל שסובר שהיה בג"ע עד שנתמעט: ישת חשך סתרו מדכתיב סביבותיו סוכתו קא דריש. עוד שם דבור אחר לבאר היכי קיימי כל כוכבים הנראים ברקיע וכו' ע"ש: להקדים שמים לארץ. דאי לאו ואת הארץ הייתי אומר דשניהם נבראו כאחד ונכתבו זה אחר זה לפי שא"א בענין אחר כדפרש"י והא דאמרי ב"ה לעיל ארץ נבראת תחלה דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים אע"ג דלא כתיב ואת התם דריש ליה מדשני קרא לסמוך ארץ לעשייה ומיהו בנמוקי חומש פרש"י את השמים לרבות תולדותיהן ומדרש אחר הוא ופליג אהא דהכא: נכנס שחרית. פרש"י נכנס בתיקו ומגלה האור יוצא וכו'. וקשה א"כ היאך נראים הכוכבים בלילה כיון ששם קבועים ברקיע הב' ושמא נראים הם מתוכו כמו ע"י העננים אך רוב פעמים שהעננים מחשיכין ומכסין אותו ונראה לפרש איפכא נכנס שחרית בעולם וממנו האורה יוצאה ויוצאת ערבית מן העולם ומסתלק האורה ונראין הכוכבים: כל העוסק בתורה. אכתי לא קיים למילתיה דז' רקיעים שהתחיל לפרש: אוצרות שלג. היינו שלג מרובה הבא בשטף ומוכן לפורעניות אבל שלג שהם לטובה כדאמרינן בפ"ק דתענית מעלי תלגא לטורא מחמשה מטרא לארץ וכתיב נמי כי כאשר ירד הגשם והשלג ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ וגו': דוד בקש והורידן לארץ. הקשה הרב ר' אלחנן הא כתיב בישעיה כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ותירץ דכיון שמן העננים יורד נראית כיורד מן השמים (ולמאי דפרי' ניחא) [ועוד י"ל] דדוד הוריד המוכנין לפורעניות אבל המרווים את הארץ נשארו למעלה ע"כ:

מהרש"א בעריות בג' כו' בגמ' מוקי לה בסתרי עריות כו' עיין פרש"י ול' סתרי לא משמע כך ומתוך ס' יפן לנגדתי לפרש סתרי ממש וסוד איסור עריות כגון סוד איסור אחותו דהשטן מוכח את ישראל באיסורה שהרי עולם בתחלת בנינו היה שקין והבל נשאו אחותם ואין האדם דן בשכלו לאסור וכן באיסור אחות אשתו אין אדם דן בשכלו שמעתו של יעקב שלמה היתה ונשא אחות אשתו והנך תרי דשקלי וטרי בהדדי ולא שמעו טעם סוד בזה מרבן ואתי למישרי איסורא בעריות כי הא והשתא ניחא דהוה סתרי עריות דומה ממש למעשה בראשית ולמעשה מרכבה שהם ודאי סודות ודברים

עיון יעקב

בתוספות ד"ה אידי ואידי חד שעורא הוא ופליג וכו'. הנה דברי תוס' תמוהים בזה חדא מאי רבותא דפליג פשיטא שכן הוא כיון דחד שיעורא הוא אף גם מה צורך לתוס' לומר דאלת"ה מה צורך לשום הוכחה הלא מפורש הוא כן וגם מה צורך ליש לומר כיון דלק"מ וכבר ראיתי שהאריך הרא"כ בזה שם בבראשית גם הרגוף אהבה ול"נ לפרש דברי תוס' כפשוטו על נכון דהתוס' הרגישו בלשון הש"ס דקאמר אידי ואידי חד שיעורא הוא דהל"ל בקיצור חד שיעורא הוא ומדקאמר הלשון אידי ואידי צ"ל משום די"ל דטעם המקשן משום שני סברות חלוקות א' דשמים וארץ רחוק טפי מרחוק מזרח ממערב או להיפך דרחוק מזרח ממערב טפי מרחוק שמים וארץ לכן נשמר התרצן מסברות אלו וקאמר אידי ואידי חד שיעורא הוא וע"ז מקשים תוס' היאך. אפשר לומר שזה עלה על דעת המקשן הא על כרחך גם לדעת המקשן שאדם הגיע ממזרח למערב פליג אמאן דדרים בתמיד דמזרח ומערב רחוק טפי דאלת"ה אדם היכי הוי קאי וע"ז מתרץ תוס' שפיר דלעולם המקשן היה מסופק בשני דעות אלו וסובר שאי' בגן עדן ודוק מעט שהוא אמת נכון בכוונת תוס' ותו לא מידי:

הדברים נסתרים ממש: **ימי בראשית ת"ל לימים ראשונים אשר היו לפניך גו'.** ואיצטריך למכתב למן היום אשר ברא אדם ללמדך דמאי צריך שאלה ועיון שכל ביותר כי האדם היה תכלית הבריאה ואשר נברא בגוף ונשמה: **מה לפנים ומה בו'.** יש לדקדק לפי הפי' דמה לפנים שהסכימו בו התוס' כמ"ש לעיל ב' פירושים דהיינו קודם שנברא עולם. היאך בעי למימר הכא יכול ישאל אדם מה לפנים הא כבר מיעטיה קרא מדכתיב למן היום אשר ברא אדם כו' כדקתני לעיל וצ"ל דבכדי נקט השתא מה לפנים אלא אגב דנקט מה למעלה ומה למטה ומה לאחור ועוד למאי דנפקא להו מלמקצה השמים דאסור לשאול מה שיש חוץ למחיצות ממילא נפקא נמי דאסור לשאול מה לפנים ולא איצטריך קרא למן היום אשר ברא אדם גו' אלא לכדר"א כדלקמן. ולפי' זה מה למזרח מה למערב חוץ למחיצות הרקיע לא הוזכר בכלל אלא דהוי בכלל מה למעלה ומה למטה דהיינו למעלה ממחיצות הרקיע ולמטה ממחיצות הרקיע ה"ה חוץ ממחלות הרקיע מן הצדדים וה"כ להסוא פירושא דמה לפנים ומה לאחור היינו חוץ ממחיצות הרקיע למזרח ולמערב צ"ל דה"ה חוץ ממחיצות רקיע לצפון ולדרום מן המקרא דמייתי מלמקצה השמים ועד קצה השמים כולו משמע הד' קצוות יש לשמים ולעולם: **הגיה הקב"ה ידיו עליו ומעטו שנא' כו'.** דגשתי ידים של הקב"ה כשברא האדם מתחלה כדאמרינן במדרש מדכתיב ידיך עשוני גו' והידים הם ב' מדותיו שהם הרחמים והדין כמבואר דבר זה בארוך בפ"ק דכתובות וכיון שהיה בראו שניהם בב' ידים שהם הרחמים והדין ומעטו ובמדרש ילקוט הוסיף בזה שאמר ומעטו והעמידו על מאה כו' וכ"ה בפ' הספינה דקומתו של אדם הראשון הי' ק' אמה והיינו אחר שהיה ומעטו ויש רמז בזה ותשת עלי כפכה כף גי' מאה: **עשרה דברים נבראו ביום א' כו'.** מספר הי"ד דברים שנבראו ביום ראשון ראוי לתת להם טעם והוא ע"פ מה שבארנו כי ביום ראשון נברא חומר הראשון אשר ממנו נתהוו כל צורות הנבראים וכ"א נקבע ביומו כפרש"י בחומש והשתא בחומר הראשון ביום ראשון נבראו הד' יסודות הפשוטים דחשיב הכא שהם אש ורוח ומים וארץ כי החושך הנאמר בקרא הוא האש הטבעי כמ"ש המורה ועוד יסוד חמישי הפשוטי שהם הגרמים השמימיים הרי שנברא ביום א' חמשה יסודות הפשוטים בלי הרכבה כלל ובבריאתם ע"י שהם גשמיים נפלו בהם המקריים בו ביום וחשיב קו תוהו שהוא הוראה למקרה האיכות והכמות בגדר המקום הנופל בדבר הגשם וז"ש קו תוהו קו ירוק המקיף כו' כי הקו המקיף את מקום העולם הם גרמי' השמימיים שמהם יוצא החשך שהוא אש הטבעי לעולם כמ"ש חכמי המחקר שמתנועות הגלגלים יוצא אש הטבעי אבל למעלה מקו המקיף שהן הגלגלים אין לומר בו גדר מקום והביא שנא' ישת חשך סתרו וגו' ירלה כי בזאת הנמצאים המורכבים בכלל אין להם מציאה כ"א בג' יסודות הפשוטים שהן רוח מים וארץ אבל ליסוד הד' שהוא אש הטבעי לא יוכלו לבא וז"ש כי שת הקב"ה חושך סתרו שלא יוכלו לבא כל הנמצאים התחתונים למציאות אש היסודי אף שהוא ג"כ בגדר המקום וכתבו התוספות סיפא דקרא סביבותיו סוכתו קדרים ע"פ סוכה שאמרנו כי יסוד האש הוא המקיף עש"ז שהוא בדמיון הסוכה שהיא עראי ועולם ההפסד כי כל מורכב יפסד בהפסד המורכב ועה"ז נברא בה' דמיון הסוכה כצורתה שתי דפנות שלמות ושלישית אפי' טפח כמפורש במסכת מנחות ואמר אבני בהו הוראה למקרה האיכות כגון הלח והיבש שהם אבנים המפולמות כו' שאף שהאבנים מטבע היבש במאמר הש"י המים הבאים יוצאי' מהם לעולם והאבנים הם ג"כ ממקרה החם והמים ממקרה הקר כל זה ממקרה האיכות מיסודות הפשוטים שנבראו ביום ראשון: ואמר **ומדת יום ומדת לילה** כו'. שהוא ממקרה הזמן שיש בכל גשם מהיסודות חמשה הפשוטים שזכרנו לעיל ואלו ה' היסודות וד' המקרים הבאים מהם בודאי ראויים להבראות טרם כל נברא המורכב מהם ומכל הנמצאים וחשיב העשירי שהוא התכלית אשר בעבורו נברא כל והוא האור שברא הקב"ה ביום א' שלא הזכיר בריאה ביום א' כ"א לאור כפרש"י בחומש והוא האור הנגנז לצדיקים שיהיו זוכין לתענוגי נפשי ליהנות מזיו השכינה ע"י התורה שנקראת אור כמ"ש כי נר מצוה ותורה אור ושאמר **אדם צופה בו מסוף העולם כו'.** היינו בעינו השכלי ומייתי שנא' וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב כו' דבשאר ימי בראשית כתיב וירא אלהים כי טוב על כללות הבריאה וביום ראשון פרט כי טוב על בריאת אור על כונה זו ואין טוב אלא צדיק דבשבילו נברא ונגנז לצדיקים לע"ל: **ואור ביום ראשון איברי והכתיב ויתן וגו' ויום רביעי כו'.** יש לדקדק דאגופיה דקרא דכתיב ביום ראשון ויאמר אלהים יהי אור ויהי וגו'. ה"ל לאקשויי הכי דהא ביום רביעי נברא וי"ל דאגופיה דקרא ידע למימר כדברי חכמים דלקמן הן הן המאורות שנבראו ביום א' ולא נתלו עד יום רביעי. אבל רב דחשיב מדת יום ומדת לילה בהדי שנבראו ביום א' ע"כ דנקבעו המאורו' ג"כ ביום א' קשיא ליה שפיר מההוא קרא דיום ד' ומשני כדר"א דההוא אור הוא שנגנז ובודאי היה נקבע ביום א' אלא כיון שנסתכל כו' עמד וגנזו ושוב ביום ד' ברא מאורות אחרים ונקבעו בו ביום ואגופיה דקרא נמי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום א' לא משמע ליה למקשה דנקבעו המאורות אלא דמ"מ זמן דיום ולילה חשיב ליה כחדא ודו"ק: **בעשרה דברים נברא העולם בחכמה ובתבונה כו'.** כפי העיון שהן הן הי' דברים דחשיב הכא שבהן נברא עולם הן בשמותיהן קרובים לשמות עשר ספירות שהסכימו בהן המקובלי' בקריאת שמותן והם הי' מאמרות שנינו שבהן נברא העולם ומייתי בחכמה ובתבונה דכתיב בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה גו' לפי שמות הספירות קדמה חכמה לבינה והוא מסכי' לדעת ב"ה לקמן דארץ נבראת תחלה ואח"כ שמים ואמר ובדעת דכתיב בדעתו תהומות נבקעו הדעת היא המעלה העליונה כפרש"י בחומש וייחס לו שבו תהומות נבקעו שהן אבנים המפולמות שהוזכרו לעיל שמהן יוצאין מים לעולם ואמר בכח ובגבורה דכתיב מכין הרים בכחו וגו' דבבריאת הרים נראה כחו וגבורתו ביותר כמפורש על הרים יעמדו מים וגו' יעלו הרים וגו' בין הרים וגו' משקה הרים וגו' הרים הגבוהים ליעלים וגומר ואמר בגערה דכתיב עמודי שמים ירופפו גומר פרש"י כדלקמן שגער בו ועמד עכ"ל ובחומש פי' בע"א וז"ל יהי רקיע יחזק הרקיע אע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה כו' דכתיב עמודי שמים ירופפו כל יום א' ובשני יתמהו מגערתו כו' ע"ש ואמר בצדק ובמשפט דכתיב צדק ומשפט מכון כסאך וגו' לא שנברא הכסא כבוד בששת ימי בראשית קאמר ככל הנהו דנקט דהא אמרינן פ' מקום שנהגו דהכסא הוא מז' דברים שנבראו קודם שנברא העולם אלא דקאמר דהכסא כבוד נברא מב' דברים שנברא העולם שע"י י' דברים בכלל נברא כלל העולם: **בחסד וברחמים דכתיב זכור וגו' כי מעולם המה.** דלפי משמעו שבקש דוד על להבא אל אבוש' גו' דרכיך ה' וגומר הדריכני באמתך וגו' ה"ל למכתב בל' להבא זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה וע"כ דרכו מעולם המה היינו מבריאת עולם המה וה"כ אמרי' שיתף הקב"ה מדת הרחמים עם הדין וברא העולם וכתיב עולם חסד יבנה וגו': **היה מרחיב והולך כב' פקעיות אחת של כו'.** בב"ר כילד ברא הקב"ה את עולמו נטל ב' פקעיות אחת של אש וא' של שלג ופתכן זה בזה כו' ע"ש ונראה דנקט אחת שלג עם"ש יאמר לשלג.

לפלג הוא ארץ ונקט אש כדלקמן שהשמים מאש ומים נבראו ויש לכוין בזה שהוא רמז לב' מדות כי האש הוא רמז למדת הדין והפלג ומים הם רומזים לרחמים וז"ש שפתכן זה בזה כו' כדאמרינן בתחלה כו' ואח"כ שיתף הקב"ה מדת הרחמים עם מדת הדין שנאמר ביום עשות ה' אלהים וגומר ואמר שהיה מרחיב והולך כו' כפי מדותיו שהן לאין תכלית עד שגער בהן הקב"ה והעמידן כו' שיהיה שיעור לעולם בגדר המקום כפי המקבלים שהם דברים גשמיים ומייתי מדכתיב אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולמי די וכו' וכתבו התוס' רמז בזה לעולם ת"ק שנה שהנעלם מן אותיות שדי הוא ת"ק: **גוער בים ויבשהו** כו'. מצינו גערה בים סוף שנאמר ויגער בים סוף ויחרב וגו' דהיינו בקריעת ים סוף אבל בים סתמא כדכתיב כאן לא מצינו בו אלא דקאי אבריאת עולם ועוד דגוער ל' הווה נופל שפיר אבריאת עולם דעוד היום הוא גוער בו שלא יהא הולך ומרחיב אבל אקריעת ים סוף ה"ל למכתב ויגער לשון עבר כדכתיב התם: **ובה"א ארץ** כו'. ויש תימא בדבר הזה כיון שבמאמר אחד נבראו שמים וארץ איך נופל בהם תחלה להיות האחד מוקדם לחברו וע"ק כדמקשינן קשו קראי אהדדי ומשני ר"ל כשנבראו ברא שמים כו' אכתי לב"ה קשו קראי אהדדי ואם נאמר לב"ה גם כן הכי א"כ במאי פליגי ואם נאמר לב"ה בהפך לא ה"ל לשתוק לר"ל מלומר לב"ה הפך זה ובעל יפה מראה כתב דר"ל סברא דנפשיה קאמר ולאו לתרוצי אליבא דב"ש וב"ה ולדבריהם כתב שם תירוצי' אחרים על רמיות המקראות ע"ש ואין זה מסוגית התלמוד דהא סתמא דתלמודא קאמר קשו קראי אהדדי ולא ר"ל ומשמע דלב"ש ולב"ה על פלוגתייהו פריך ועוד דאין זה מדרך התלמוד כיון שכל אחד מהתנאים יש לו תירוץ על רמיות המקראות והוא פשוט שהרי הוזכר בגמרא מה לו לר"ל להקשות קושיא זו ולתרצה בע"א ויראה דודאי במאמר אחד נבראו כולם אמנם פלוגתייהו באיזהו מהיסודות התחיל להרחיב ולילך המציאות של עולם כמ"ש חז"ל שם אמר רב יודא אמר רב בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כ"כ כו' עד שגער בהן הקב"ה כו' והיינו דאר"ל מ"ד אני אל שדי אני הוא שאמרתי יש לעולם די והמשל בזה דבכל הדברים יש לספק בבריאה ' אם נאמר שהפנימי אשר בתוכה הוא העיקר ונברא תחלה ואח"כ נתגדלו והולכים עליו קליפות החיצונות והם אינם אלא שומרים לפנימי או שנאמר הפך זה כי החיצונות הם גדולות ונבראו תחלה ובזולתו יפסיד גם הפנימים כי הוא שומר עליהם ואח"כ בתוכו יתגדלו הפנימים ואם נאמר שקולים הם ויבאו שניהם כאחד התחיל מציאותם בקטנות' יהיו גדולים והולכי' ולזה לדעת ב"ש שנא' בראשית ברא אלהים את השמים וגו' כי הגרמיות השמיימות המקיפים את העולם אשר בסיבוב' יתנועעו כל המציאות הם העיקר וממנו התחיל המציאות להרחיב ולהלוך מלמעלה למטה עד לארץ שהוא האמצעי בתוך היסודות הפשוטות והוא שהביא ראיה שנא' השמים כסאי וגו' כי בודאי הכסא הוא עיקר והשרפרף הוא טפל אליו וכמו שפירש"י כי לפי גובה הכסא הוא מתקן שרפרף ודעת ב"ה הפך זה שנא' ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים כי הארץ הוא המרכז אשר עליו יסבבו כולהוא העיקר כי הם אינם הלא כשומרים ומשמשים אליה וע"כ בה התחיל המציאות והיה הולך ומרחיב עד מציאות השמים הגלגלים עד שגער בהן הקב"ה כענין שאמרו בפ"ב דיומא דכל מידי מאמצעיתו מתבר והביא ראיה שנאמר הבונה בשמי' מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה כי מעמד העלייה בלי הבית שתחתיו א"א וע"כ הארץ היא העיקר שהאגודה של היסודות הפשוטות כולם על הארץ יסדם הש"י ופלוגתא הזאת בעצמה פליגי ר"א ור"י ביומא פ"ה ר"א אומר וכו' וע"ש ודעת החכמים הכריע ביניהם כי כאחת התחיל המציאות מלמעלה מן השמים ולמטה מן הארץ שנאמר

אף ידי יסדה וגו' כמתחיל בב' ידיו בשני קצוות לעשות מלאכתו ואומר קורא אני עליהם יעמדו יחדיו ירצה בו הגלגל המקיף בלי המרכז והמרכז בלי הגלגל א"א שיעמדו אך יחדיו יעמודו וע"כ התחיל המציאות בשניהם כי כולם עקרים והא דמקשה קשו קראי אהדדי היינו אליבא דב"ש דלב"ה קרא דביום עשות אלהים וגו' דייק דהעשיה נמשך אל ארץ ושמים ומדהקדים בכאן ארץ לשמים ע"כ ארץ נבראת תחלה אבל קרא דבראשית ברא אלהים את השמים וגו' לא דייק דהבריאה שנא' שם נמשך אל האור ולא בא לומר כאן סדר הבריאה לשמים וארץ כמו שפרש"י אלא שברוב הכתובים הקדים השמים לארץ היא לב' ענינים כי מציאותו ית"ש ניכר באמצעותם יותר מעל ידי התחתונים כי מתנועתם נודע מניע ראשון שכל מתנועע יש לו מניע ויכלה הדבר אל מניע ראשון והב' שגדולות מעלות פעולותיו ית"ש נראות יותר מהעליונות כמ"ש כי אראה שמיך וגו' ובאגדת ירושלמי איתא דלא קשה לב"ה קרא דבראשית ברא וגו' א"ר חנינא המקום שב"ש מביאים טעם לדבריהם ב"ה מסלקי' מ"ט דב"ש בראשי' ברא וגו' משם ב"ה מסלקי ליה והארץ היתה כבר היתה ע"כ אבל ב"ש דדייק ליה קרא דבראשית ברא וגו' שהשמים נבראו תחלה ויפרש מלת בראשית כמו בראשונה ולהורות סדר הבריאה כמו שהביא רש"י דעת המפרשים א"כ מה יעשו בקרא דביום עשות וגו' ומשני ר"ל כשנברא ברא השמים תחלה כמו שנא' בראשית ברא אלהים את השמים וגו' אבל כשנטה נטה ארץ תחלה כו' ומה שכתב בעל יפה מראה דר"ל ע"כ לב"ש לא אתי דלא נחלקו אלא בבריאה אבל בנטייה מודו ב"ש דארץ קדמה דא"כ מאי קאמר ב"ה לב"ש לדבריכם אדם בונה בית כו' והלא אין זה משל צודק אלא בנטייה שבונה כ"א בהקמת מלבו והלא בזה מודו ב"ש לב"ה כו' עכ"ל הוכחה זו איכה אלא לפי מה שהוא הבין לשון נטיי' שהוא הקמת מלבו המלב אבל מהנראה כי הקמת המלב היתה בכלל הבריאה והנטייה היא גמר עשייה ותיקונה כי מלאכת הארץ נגמרה ביום הג' שנאמר ביום השלישי ותראה היבשה וגו' ויאמר אלהים תדשא הארץ וגו' וגמר מלאכת השמים היה ביום הד' שנא' בו יהי מאורות ברקיע השמים וגו' ולכך בענין העשייה הזכיר הארץ תחילה שנא' ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים וגו' ובעל יפה מראה האריך במאמר הזה אך בדרשות רחוקים ופשוטו ע"ש ואני לא באתי רק בדברים הקרובים לפשוטו: **אריב"ה ששם מים** כו'. ר"ל ששם עליו יש מים כדכתיב ויהי מבדיל גו' ובין המים אשר מעל לרקיע וכתיב בתריה ויקרא אלהים לרקיע שמים גו' דר"ל משום דעל הרקיע יש מים קרא לרקיע שמים ע"ש שם מים והמ"ס משמע לשנים כמ"ש הרא"ם אך מ"ש הרא"ם עוד דשם מים שנא' על השמים האויריים כו' לא ידענו מי הכריחו לכך ודו"ק: **תנא אש ומים** כו'. ופי' כמ"ש שהאל"ף אחרי השי"ן נחה ובהפך אותיות כו' והכוונה כדלעיל ע"ש ב' מדותיו הדין והרחמים ששתפן וברא בהן השמים: **הייתי אומר שמים וארץ שמות** כו'. לכאורה הענין תמוה לפרש דכל שמים וארץ דכתיבי הן שמות ועוד דגם הכא היאך אפשר לפרש שהן שמו של אלהים וא"כ אמאי קאי מלת ברא דכתיב ולפי לשון הב"ר הייתי אומר שמים וארץ אלוהות הן כו' עכ"ל נראה דה"פ דהייתי אומר שמים וארץ ג"כ שם אלוהות הן וב' רשויות הן וה"ק קרא בראשית ברא אלהים הפועל את אלהים הפעול שמים וארץ שיהיה לשמים וארץ כח אלוהות וחסר מן הכתוב אלהים הפועל ועכשיו שנא' את השמים ואת הארץ גו' ע"כ אלהים דקרא היינו אלהים הפועל ושמים שמים ממש וארץ ארץ ממש ואין בהם כח אלוהות כלל וכה"ג י"ל בפ"ק דמגיל' גבי שכתבו לתלמי אלהים ברא בראשית כמפורש שם: **את הארץ ל"ל** כו'. דכיון דכתיב את השמים ע"כ אלהים דקרא לא קאי אשמים וכ"ש אארץ וא"כ לכתוב

את

את השמים ואת הארץ ומשני להקדים שמים כו' כפרש"י וכתבו התוס' ושא דאמרי ב"ה לעיל ארץ נבראת תחלה דכתיב ביום עשות ה' גו' ולא כתיב השם ואת דרים ליה מדשני קרא בסדריה להסמיך ארץ לעשייה כו' ע"ש וקשה לדבריהם א"כ גם לב"ש נמי לא לכתוב ואת גבי הארץ ומדשני קרא מסדריה דבראשית ברא גו' להסמיך שמים לבריא' מסדרי' דביום עשות גו' הקדים ארץ לשמים לדרוש ליה דהשמים נבראו תחלה ולפי דרכינו בכתבנו לעיל הא דמשני ר"ל כשברא ברא שמים תחלה וכשנטה נטה ארץ תחלה היינו דאליבא דב"ש נשני הכי אתי שפיר הכא דאי לא כתיב ואת ה"א דהבריאה היה שניהם כאחד כדעת החכמים אלא בנטייה היתה הארץ תחלה ולכך שינה כאן בראשית ברא שמים גו' דאל"ה ה"א דהבריאה והנטייה שוין אבל לב"ה הלא דלא מחלקי בין הבריאה והנטייה דקרא דבראשית ברא לא דייק להו כמפורש לעיל ע"כ דשינה הכתוב דביום עשות ארץ גו' לומר שהארץ נבראת תחלה אך קשה לב"ה דלא ס"ל ואת הארץ להקדים שמים לארץ אתא ואת הארץ ל"ל וע"כ נראה דכל הסוגיא אתיא לב"ש אבל לב"ה ים לדרוש את השמים ואת הארץ בדרך אחר כדאיתא בב"ר שהשיב לו ר"י לפי שאין יודעין לדרוש כו' אלא את השמים לרבות חמה ולבנה כו' ואת הארץ לרבות דשאים ואילנות כו' וכה"ג איכא בפרש"י בחומש לרבות תולדותיהן ופליג אדרשה דהכא כמ"ש התוס' והיינו אליבא דב"ה: **למי שאין דרכו להשכים והשכים כו'.** פרש"י וזו השכימה עמה שנבראו כאחד כו' עכ"ל והיינו כחכמים דס"ל הכי לעיל ויותר נ"ל אליבא דב"ה השיב ר"י הארץ השכימה ונבראת תחלה ודומיא דהכי מייתי ומלא לבים ואכסים כו' שהקדימו להשכים הכסים מאכסים וכן נראה דר"י כב"ה קאמר כדמוכח בב"ר שכתבנו לעיל: **אוי להם לבריות שרואים ואינן יודעין כו'.** הקושיא בכלל וכי משום שאינן יודעין הבריות כל זה יהיה אוי להם ומכ"מ בידיעתן כל זה ומה ענין העמודים הללו במספר למר כדאית ליה כו' ונראה הכונה בכל זה כמבואר בכמה מקומות במקרא ובתלמוד שהבחירה ניתן לאדם לנצח את היצה"ר בתורה ובמצות כמ"ש בקידושין אם פגע בך מנוול זה משכהו לבה"מ והקב"ה עוזרו כמ"ש שם צופה רשע לצדיק גו' ה' לא יעזבנו בידו וע"ד הבא לטהר מסייעין לו ע"ז אמר ר"י אוי להם לבריות שאין יודעין על מה העולם עומד לפי בחירתו אם לקיום עולם במעשה הצדיקים הטובים ואם לאבד במעשה הרשעים והרי העולם עומד בבחירת בן אדם בקיום התורה ובמצותיה והיינו על העמודים כמ"ש העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח ועל ג' דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום שנא' המרגיז ארץ גומ' ומפני שהעמודים יתפלצון דהיינו שאין בני אדם מקיימים העמודים שזכרנו ואמר בעיקר העמודים שעומדים על המים שהיא התורה כמ"ש הוי כל צמא לכו למים ומייתי רמז לזה שנאמר לרוקע הארץ על המים דהיינו על התורה שנמשלה למים כמ"ש הוי כל צמא לכו למים ואמר ומים על ההרים כי התורה לא נתנה למלאכי השרת אבל נתנה לבני אדם הצדיקים הבוחרים בטוב שנמשלו להרים בכמה דוכתין כגון מדלג על ההרים גו' אל ההרים לא אכל גו' ואמר שההרים עומדים על הרוח גו' הצדיקים ובחירתם לטוב תולה ברוח שהיא הנשמה הטהורה שנתנה להם כמ"ש ויפח באפיו נשמת רוח גו' ואמר שכל זה תלוי בבחירי' בן אדם לנצח את הסערה והוא היצה"ר כמבואר פ"ק דב"ב גבי איוב שהיה כופר בבחירה ואמר על דעתך כי לא ארשע גו' אשר בשערה ישופני דרוש שערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב דהיינו רוח יצה"ר שע"כ כתיב בסערה בשי"ן רמז על יצר הרע שהוא כחו של שעיר ואמר שאותו סערה תלוי בבא האדם לטהר שהקב"ה עוזרו והיינו שתלוייה בזרועו וכחו של הקב"ה לעזור לבן אדם לפי בחירתו ולפי שר' יוסי לא זכר כמה הן העמודים וסמך אמתני' שהן ג' תורה ועבודה וג"ח קאמרי בזה הכי תנאי ע"פ מ"ש פ"ב דמכות דאיכא תנאי דחד אמר תרי"ג מצות נתנו לישראל ובא דוד והעמידן על י"א וחד אמר דבא ישעיה והעמידן על ו' וה"א דבא חבקוק והעמידן על אחד והיא האמונה שנאמר וצדיק באמונתו יחיה כמפורש שם באורך ועד"ז קאמרי חכמים הכא העולם עומד על י"ב עמודים שהן י"א דחשיב התם ועם האמונה שהיא ודאי עקרית הם י"ב עמודים וי"א על ז' עמודים הם ו' דחשיב התם ועם האמונה הם ז' עמודים ור"א דקאמר הכא על עמוד אחד היא האמונה שנאמר בה וצדיק באמונתו יחיה ומייתי ליה שהוא עמוד של הצדיק כמ"ש בו וצדיק יסוד עולם דהיינו באמונתו ועד"ז אמר הכתוב לדור ודור אמונתך כוננת ארץ והעמוד שע"י מצות אמונה כוננת ארץ ועל ידיה תעמוד הארץ כי האמונה היא עמוד אחד של כל עולם כמ"ש ודו"ק: **שני רקיעים הם שנאמר הן לה' אלהיך השמים ושמי גו'.** י"ל בזה שנתכוון על ב' רקיעים דהיינו שמים הם האוירים ושמי השמים הם שמים העליונים ממש כמ"ש הרא"ם אקרא הללו את ה' מן השמים גומר ואחריו הללוהו שמי השמים והאוירים הם נקראו שמים ע"ש מענין שם מים בעבור היות שם הויית המים כו' ע"ש: **ז' רקיעים ואלו הן וילון כו'.** חכמי נכרים מסכימים על כך שז' רקיעים הם והם ז' כוכבי לכת כסדרן שז"ס הנ"ל אמנם מפרטי הדברים במאמר הזה לא ידענא לכוין להם וע"כ אמרתי לי בזה במופלא ממך בל תדרוש: **אלא נכנס שחרית ויוצא כו'.** עיין פי' רש"י והתוס' ופי' זה אינו מובן דמשמע הוילון כשהוא פרוש בפני דבר אחר הוא מחשיך דלכך בלילה יוצא מן העולם כדי שיהיו הכוכבים נראין א"כ הילך נכנס שחרית בעולם להביא האור לעולם דמשמע דע"י פריסת הוילון היה מחשיך אור בלילה וכשנכנס לתיקו נראה אור החמה ביום והרי אנו רואין דעלייתה של שמש ביום מאיר ושקיעתה בלילה הוא מחשיך ולולי דבריהם נראה דלאו לענין אור קאמר נכנס ערבית ויוצא שחרית ומחדש כו' אלא דגם קודם שנקבעו המאורות ביום ד' כאמר ויהי ערב ויהי בקר שהיו אז מדת יום ומדת לילה כדאמרינן לעיל והיינו דבלאו מאורות עלם השמים יותר מאיר ומזהיר ביום מבלילה משום דהוילון נכנס ביום לתוך תיקו והרקיע מזהיר ויוצא אחר כך בערבית מתיקו תחת הרקיע ומחשיך בפניו וז"ש ומחדש בכל יום מעשה בראשית שהיה גם קודם שנקבעו המאורות דהיינו מדת יום ומדת לילה שהיו נראין ברקיע ע"י הוילון ומייתי ליה מקרא הנוטה כדוק גומר כאהל לשבת היינו כמו שעושין וילון באהל לשבת שביום הוילון נגלל והאהל פתוח ובלילה הוילון פרוש בפני האהל: **חמה ולבנה קבועין כו'.** גם זה שלא כדעת התוכניים שדעתם שחמה ולבנה אינן קבועין בגלגל אחד אלא כדרך שכ"ס הנ"ל: **רחיים עומדות וטוחנות כו'.** נקרא שחקים מל' שחיקה וטחינה ואמר וטוחנות מן לצדיקים היה נראה לפרש לצדיקי' שבדור המדבר כדמייתי מקרא דכתיב אדור המדבר אבל האי קרא לאו בצדיקים איירי דכתיב לעיל מיניה כי לא האמינו באלהים גו' וכתיב שם ויכסו אל גו' ובגירסת הילקוט טוחנות מן לצדיקים לע"ל וניחא טפי ומייתי ליה מדור המדבר שנא' ויצו שחקים גו' שנתן להם הקב"ה ג"כ מאותו מן שהיה מוכן להם לעתיד ואפשר שע"כ אמרו בפ' חלק שאין לדור המדבר חלק לעה"ב שכבר קבלו חלקם מן המן בעה"ז: **ירושלים ובה"מ ומזבח בנוי כו'.** ומייתי ליה מקרא בנה בניתי גו' ל' הכפול על בנין ירושלים בניתי בית כמשמעו ב"ה זבול על שם המזבח ואמר שמיכאל השר הגדול כו' שע"כ נקרא השר הגדול בספר דניאל שהוא כהן גדול שלמעלה במקדש של מעלה וכדאמרינן בעלמא ירושלים שלמעלה מכוון כנגד ירושלים

ירושלים שלמטה ואמר שהוא מקריב עליו קרבן ובע"י הגיה בזה וכי תעלה על דעתך שיש לשם פרים וכבשים אלא מהו מקריב נשמתן של צדיקים ועל זה תקנו בתפלה ואשי ישראל כו' כמפורש בטור אורח חיים סימן ק"ך ומייתי ראיה מגבול קדשך גו' רצה לומר ראיה מירושלים שלמעלה שמכוון לה ירושלי' שלמטה שנחרבה עתה ואיה קנאתך גו': מפני כבודן של ישראל כו'. דשירתן של ישראל עיקרה ביום בתפלתן ב"פ שחרית ומנחה שהן חובה כדמסיים בהאי קרא תפלה לאל חיי משא"כ ערבית היא רשות וכה"ג אמרו בפ"ק דעבודה זרה מהאי קרא דהקב"ה שומע שירה מפי חיות בלילה ומשמע מכל זה דאין המלאכים אומרים שירה ביום כלל ויש לדקדק מהא דאמרינן פרק ג"ה כי עלה השחר א"ל הגיע זמני לומר שירה ויש לחלק בין המלאכים שנבראו בכל יום שאין אומרים שירה אלא פ"א ביום שנבראו כמפורש שם ובין מלאכים כגון מיכאל וגבריאל שאומרים שירה תמיד כמפורש שם: שנאמר השקיפה ממעון גו'. וכתיב ביה וברך את עמך את ישראל גו' היינו על ידי מלאכיו אשר דרים שם כמ"ש המלאך הגואל הוא יברך גו' ויעקב אמר למלאך לא אשלחך כ"א ברכתני: אוצרות שלג ושל ברד כו'. והם אוצרות של פורענות לייסר בהן את הבריות כפרש"י ועל פי המקרא דאיוב הבאת אל אוצרות שלג ואוצרות ברד גומר אשר חשכתי לעת צר וגו' והם כתיב מי הוליד אגלי טל גומר דהיינו עליית טללים רעים ועליית אגלים גומר שזכר כאן ואמר חדרי סופה וסערה כו' ודלתותיהן אש כו' שהם ג"כ אוצרות של פורעניות כמפורש בישעיה דכתיב מעם ה' תפקד גו' סופה וסערה ולהב אש אוכלה ומייתי שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב כך היא נוסחת הגמרא ועיין בפרש"י אבל בגיר' ע"י מייתי שנאמר פתח ה' אוצרו ויוצא כלי זעמו: תשמע מן השמים מכון גו'. בתפלה של שלמה על הפורעניות המתרגשות בעולם הוא דכתיב ואהאי קרא סמיך כמי דהפורעניות היו שם במכון: צדק ומשפט מכון גו' צדקה דכתיב כו'. צדק וצדקה ב' ענינים הם דצדק למעט עושה עול וצדקה כמשמעו שנותן דבר ואינו חייב לתת לו אלא בדרך צדקה: וגנזי שלום דכתיב ויקרא לו ה' שלום כו'. דשמו של הקב"ה נקרא שלום כדמוכח מהאי קרא פ"ק דשבת כמפורש שם ואמר גנזי ברכה דכתי' ישא ברכה מאת ה' גומר ולא הביא האי קרא לעיל גם לענין צדקה דכתיב בסיפיה וצדקה מאלהי ישעו משום דלא כתיב ביה השם המיוחד השוכן בערבות. ואמר נשמתן של צדיקים שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה גו'. ענין זה מפורש פרק שואל ע"ש. ואמר ונשמות כו' שנאמר כי רוח מלפני יעטוף גו'. דבר זה מפורש פ' כל היד. ואמר ועל שעתיד כו' שנאמ' וגשם נדבות תניף]גו'. מפורש פרק רע"ק. ואמר שם אופני' כו' מלך אל כו' שנאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו. לפי ענינו הל"ל יה שמו אבל רמז בזה ע"ש כי ביה צור עולמים וע"כ אמר סולו לרוכב בערבות שהוא למעלה מכל הברואי' שנבראו בי"ה: במופלא ממך בל תדרוש ובמכוסה כו'. הכפול בזה נראה שרמז אכל ה"מ דמתניתין במופלא היינו במעשה המרכבה מה למעלה ומה למטה כו' אל תדרוש ובמכוסה ממך גם במעשה בראשית אל תחקור מי שאינו בקי בטבעי מעשה בראשית אך במה שהורשית התבונן אמר התבונן בל' צווי כמ"ש החוקרים והפלסופים דיש לאדם לחקור על מציאותו מתוך הברואים שבעולם: ואין לך עסק בנסתרות. דהיינו בסתרי עריות כדאמרינן לעיל:

הרי"ף ה"ג כי שאל נא לימים ראשונים וכו'. נראה שדקדקו חז"ל בפסוק מאי לפניך כיון שאמר לימים ראשונים וע"ק דמספיק לומר כי שאל נא למן היום אשר ברא אלהים אדם אמנם באו לדרוש בפסוק זה כך כי שאל נא לימים ראשונים וכדי שלא תטעה אם הוא אחר ששת ימי בראשית או ששת ימי בראשית לז"א אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם כלומר הימים אשר היו קודם שנברא האדם שהן ששת ימי בראשית וז"ש לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם לומר מאיזה זמן אמרתי אשר היו לפניך לכך אמר למן היום אשר ברא אלהים אדם שהוא יום ו' אמרתי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך לפני בריאתך דהיינו ו' ימי בראשית שאל נא ודרוש בהם ומ"מ למקצה השמים ועד קצה השמים אתה דורש וחוקר ואי אתה חוקר לפנים מכאן לומר קודם בריאת השמים מה היה: מעון שבו כתות של מ"ה. אמר ר"ל כל העוסק בתורה בלילה וכו'. וי"ל למה הפסיק בענין הרקיע בדרשת ר"ל כל העוסק בתורה וכו'. ונדרש רבי לוי הפסוק מד"ת וכו' ובתוספות אמרו כל העוסק אכתי לא סיים למלתיה דז' רקיעים שהתחיל לפרש והדברים תמוהים מה רצו בעלי התוספות לומר בדבריהם ונ"ל שדרשות אלו הם. גמר דבריו שאמר מעון שבו כתות של מ"ה שאומרות שירה בלילה וחשות ביום מפני כבודן של ישראל שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. ולזה יש להקשות למה אומרים המלאכים שירה בלילה וחשים ביום ומתבטלות משירתם מפני כבודן של ישראל לז"א שישראל עוסקים בתורה בלילה ולכך יומם יצוה הקב"ה למלאכים שיעשו חסד עם ישראל להניח להם השירה ביום ובלילה שירה של המלאכים עם התורה שאני עוסק בלילה וזהו שירה עמי ולכך הפוסק מדברי תורה מאכילים אותו גחלי רתמים לפי שמי גרם לישראל לדחות המלאכים משירתם אלא בשביל התורה שעוסקים בה וכיון שהוא פוסק מדברי תורה המלאכים שהם מראיהם כגחלי אש בוערים בו. ולזה כיונו התוספות כל העוסק בתורה אכתי לא סיים למלתיה דז' רקיעים לומר אל תחשוב שהוא ענין אחר מפסיק בין דרשת הרקיעים אלא מענייננו הוא דאכתי לא סיימיה למלתא דרקיעים ויש להרחיב הדבר כי כל הרקיעים הם לצרכן של ישראל ומעון הוא למלאכים שאומרים בו שירה לכך סמך שהמלאכים חשים מלומר שירה ביום מפני כבודן של ישראל ואם כן גם מעון משמש לכבודם של ישראל:

תניא א"ר יוחנן בן זכאי מה תשובה השיבתו בת קול לנבוכדנצר בשעה שאמר °אעלה על במתי עב (ישעיה יד) אדמה לעליון יצתה בת קול ואמרה לו רשע בן רשע בן בנו של נמרוד הרשע שהמריד את כל העולם כולו עליו במלכותו כמה שנותיו של אדם ע' שנה ואם בגבורות שמונים שנה דכתיב °ימי שנותינו בהם שבעי' (תהלים צ) שנה ואם בגבורות שמונים שנה וגומר והלא מן הארץ ועד לרקיע מהלך ת"ק שנה ועוביו של רקיע מהלך ת"ק וכן בין כל רקיע לרקיע למעלה מהן חיות הקודש ורגלי החיות כנגד כולן וקרסולי החיות כנגד כולן ושוקי החיות כנגד כולן ורכובי החיות כנגד כולן. ירכי החיות כנגד כולן וגופי החיות כנגד כולן וצוארי החיות כנגד כולן וראשי החיות כנגד כולן וקרני החיות כנגד כולן ולמעלה מהן כסא הכבוד ורגלי כסא הכבוד כנגד כולן וכסא הכבוד כנגד כולן (ולמעלה מהן) מלך אל חי וקיים רם ונשא שוכן עליהם ואתה אמרת אעלה על במתי עב וגומר אך אל שאול תורד אל ירכתי בור. [ולא במרכבה

עיון יעקב

מה תשובה השיבתו בת קול לאותו רשע. אע"ג דכתיב אל תען כסיל כאולתו היינו דוקא אדם אין להשיבו משא"כ בת קול שאני: **בן** בנו של נמרוד הרשע. שדומה לו בכל מילי במרדו בהקב"ה והשליך א"א בתוך כבשן האש והוא השליך לחנמ"ע בתוך כבשן אש ויש לך לרמות לרשע שכמותך ולא לאל עליון וזה שאמר אל ירכתי בור ולא לגיהנם עצמו כי לאו כל רשע זוכה לגיהנם מיד אלא נידון בכף הקלע כמבואר בספרי מוסר:

במרכבה ביחיד]. תני רבי חייא. אבל מוסרים לו ראשי פרקים וא"ר (חייא) [זירא] אין מוסרין ראשי פרקים אלא לאב ב"ד ולמי שלבו דואג בקרבו. א"ד והוא שלבו דואג בקרבו א"ר אמי אין מוסרין סתרי תורה
ישעיה ג אלא למי שיש בו ה' דברים °שר חמשים ונשוא פנים יועץ וחכם חרשים. ונבון לחש. וא"ר אמי אין מוסרין
תהלים קמז ד"ת לעכו"ם שנאמר °מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום א"ל ר' יוחנן לר"א תא אגמרך מעשה מרכבה א"ל אכתי לא קשאי כדקש נח נפשי' דר' יוחנן א"ל רב אסי תא אגמרך מעשה מרכבה א"ל אי זכאי גמירנא מר' יוחנן רבך רב יוסף הוה גמיר מעשה מרכבה וסבי דפומבדיתא הוו תנו מעשה בראשית אמרו ליה לגמרן [מר] מעשה מרכבה אמר להו אגמרוה אתון לי מעשה בראשית. אגמרוה בתר דגמרוה אמרו לגמרן מר מעשה מרכבה אמר להו
שה"ש ד תנינא בהו °דבש וחלב תחת לשונך דברי' שהן מתוקים מדבש וחלב יהיו תחת לשונך. רבי אבהו אמר מהכא
משלי כז °כבשים ללבושך (אל תקרי כבשים אלא כבושים) דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושך אמרו
יחזקאל ב ליה תנינן בהו עד °ויאמר אלי בן אדם אמר להם הן הן מעשה מרכבה מיתיבי עד היכן מעשה מרכבה רבי אומר עד וארא (כעין חשמל) בתרא ר' יצחק אומר עד החשמל עד וארא מגמרינן מכאן ואילך מסרינן ראשי פרקי' איכא דאמרי עד וארא מסרינן ראשי פרקי' מכאן ואילך אם הוא חכם מבין מדעתו אין אי לא לא ומי דרשינן בחשמל והא ההוא ינוקא דהוה דריש בחשמל ונפק נורא (מחשמל) ואכלתיה שאני ינוקא דלא מטא זמניה (דלאו אורח ארעי' דדריש). א"ר יהודה (א"ר) ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניא בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרים דברי תורה מה עשה עלה לעלייה והעלו לו שם ג' מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן. תנו רבנן מעשה בתינוק שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל והיה מבין בחשמל יצאת אש מחשמל ושרפתו ובקשו חכמים לגנוז ספר יחזקאל אמר להם (ר' יהושע בן גמליאל) [חנניה בן חזקיה] אם זה חכם כולם חכמי'
שם ע"ב רש"י הם מאי חשמל [א"ר יהודה] *חיות אש ממללות במתניתי'
עיין יחזקאל פי' מצודות ומהלנים תנא עתים חשות עתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקב"ה חשות ובשעה שאין הדבור יוצא מפי
יחזקאל א הקדוש ברוך הוא ממללות °והחיות רצוא ושוב מאי
עיין בערוך ערך זור רצוא ושוב א"ר יהודה כאור היוצא מפי הכבשן מאי כמראה הבזק א"ר יוסי בר חנינא כאור היוצא מבין
שם החרסים °וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון וגומר להיכן אזל א"ר יהודה אמר רב שהלך לכבוש את כל העולם לפני נבוכדנאצר וכל כך למה כדי שלא יאמרו האומות ביד. אומה שפלה מסר הקב"ה את בניו אמר הקדוש ב"ה. מי גרם לי שאהיה שמש לאומות העולם
שם עונותיהם של ישראל גרמו לי °וארא החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות אר"א מלאך אחד שהוא עומד בארץ וראשו מגיע לבין החיות במתניתא תנא סנדלפון שמו וגבוה מחביריו מהלך ת"ק שנה ועומד אחורי
יחזקאל ג המרכבה וקושר כתרים לקונו. איני והא כתיב °ברוך כבוד ה' ממקומו מכלל דבמקומו ליכא דידע ליה (אלא דקשר לי' לכתר ומשביעו בשם המפורש ואזיל תגא ויתיב ברוכתיה) [דאמר שם אתגא ואזיל ויתיב ברישא]:

עליו. לשון נקיה הוא כלומר על עצמו ולא עלי: רגלי החיות. עוזי פרסותיהן: קרסולי. אסתוירא קביליי"א בלעז: שוק. הוא העצם המחובר עם הרגל: רכובי. הוא עצם הירך הסמוך לשוק: ירך. הוא עצם הקולית התקוע במתנים: אבל מוסרין לו כו'. ר' חייא חתר על המשנה שאמר ולא במרכבה ביחיד: ראשי פרקים. (סימני) ראשי פרשיו' שבה: שלבו דואג. ואיתו מיקל את ראשו: ואית דאמרי והוא שלבו דואג. (עליו) תרתי בעינן: סתרי תורה. כגון מעשה מרכבה וספר יצירה ומעשה בראשית והיא ברייתא: לא קשאי. לא זקנתי ובעינן לבו דואג: מעשה בראשית ומעשה מרכבה. ברייתות הן: כבשונו של עולם. סתרו של עולם כמו רישא בכבשא בהדי כבשי דרחמנא
ר"ל מעשה מרכבה דיחזקאל כדלקמן עד וארא למה לך ממני יאמרו כבושים: תנינן עד ויאמר אלי וגו'. כבר שניתו עד ויאמר אלי: הן הן מעשה מרכבה. אם ע"כ שניתם הכל שניתם שהני מקראות הללו שהן וארא כעין חשמל וגו' כמראה הקשת וגו' הן הן שהקפידו עליהם חכמים מלדורשם בהם המדברים בצורת מראה שכינה: מיתיבי. גרסינן ולא גרסינן מי הוו מעשה מרכבה עד הכא: עד וארא. כעין חשמל ולא הוא בכלל: עד החשמל. עד אותה תיבה והוא בכלל [לידרש]: עד וארא מגמר גמרינן. כלו' ה"ק עד היכן מעשה מרכבה שנתנו לדרוש עד וארא או עד החשמל ומשם עד ויאמר הן הן מעשה מרכבה
אינו מרש"י שהקפידו עליהן [חכמים] (*ובש"א ג"א א"ל לגמור מר עד ויאמר אלי בן אדם אמר ליה הן הן מעשה מרכבה ומי הוו מעשה מרכבה עד הכא ותו לא והתניא עד היכן מעשה מרכבה ע"כ): נגנז ספר יחזקאל. שיש בסופו בקרבנות דברים שסותרין דברי תורה:
יכפ"ק דשבת גרבי שמן. להדליק (גם בשבת פ"א ובמנחות פ' התכלת): והיה מבין בחשמל. לדרוש מהו: חיות אש [ממללות]. כשהן
פרש"י כנון נבלה ועופה לא יאכלו הכהנים גו' הא ישראל אוכלים כמ"ש ממללות אש יוצא מדבורם: רצוא ושוב. מוציאות ראשם מתחת רקיע השנוי למעלה מראשיהן וחוזרות ומכניסות אותן ממורא השכינה במהירות כבריחה וכיצה של להב היוצא מפי הבזק: מפני הכבשן. שצורפין בו אבנים לסיד ובזק לשון שברי חרסים הוא שהאור יוצא מבין אבן לאבן כדתנן בעירובין בחקין מלח על גבי הכבש שלא יחליקו

עיון יעקב

אלא לאב"ד. לאו במיני אב"ד דוקא קאמר דהא ר"א לא הוי אב"ד אלא כל שמואלין אותו דבר הלכה בכל מקום שראוי למנותו לאב"ד כדאיתא בשבת פרק אלו קשרים וכיון שנתמלא כריסו בתורה שנגלה ולבו דואג שהוא ירא ה' אז מותר למסור לו ראשי פרקים ועיין במהרש"א: אין מוסרין ד"ת לנכרי. עיין בתוס' ומהרש"א מ"ש בזה ול"נ דמעיקרא לק"מ מדקאמר הלשון אין מוסרין ד"ת ולא קאמר אין לומדין ד"ת לנכרי אלא ודאי דמותר ללמוד עמהן שבע מצות דידהו אבל למסור להן בכתב ככתוב בפורסינו זה ודאי דאסור כי אותיות התורה הן שמות של הקב"ה ויש בהם קדושה ואין למסור אותם למי שאינו מהול וכה"ג מבואר להרי"א בזוהר פ' אחרי מות דף ע"ג ע"א דפוס אמשטרדם: דברים שהם מתוקים מדבש וחלב מדמה לדבש וחלב. שהאוכל הרבה מהם גורם ההקאה והשלשול כדכתיב במשלי כ"ה דבש מצאת אכלה דיך פן תשבענו והקאתו רק מעט מהם הוא טוב למאכל כן ספרי תורה אין לעיין ולהעמיק בהם יותר מדי רק בראשי פרקים בצנעא ובן קלרסי בהגהות הנ"ל:

יפליקו הכהנים: מבין החרסים. דרך מזקקי הזהב ננקוב כלי חרס נקבים נקבים וכופין אותו על גבי גחלים שהזהב נתון בהם בתוך כתישת חרסית של לבנה על גבי חרס והלהב יוצא למעלה דרך נקבי הכלי והוא עשוי גוונים גוונים ותמיד הוא יוצא וככנס: מן הצפון. מבבל שהוא בלפון שנאמר מלפון תפתח הרעה: מאי בעיא התם. למה הלכה לבבל:

תוספות בן בנו של נמרוד הרשע. לא שהיה מזרעו שהרי כתיב וכוש ילד את נמרוד [ולא מלינו אותו מזרע כוש] אלא ע"ש מעשיו שמלך גם הוא בשנער ושלח ידו בישראל כמו נמרוד ששלח ידו באברהם: ורגלי החיות כנגד כולם. יש מגיהים בקדושתא שיסד הקליר וחיות אשר הנה מרובעות לכסא כף רגל שמש מאות וחמש עשרה ומוקים הוא"ו דאומרי' שכן עולה לפי חשבון שבכאן למנין ז' רקיעים וח' אוירים הוא ט"ו פעמים ת"ק והיינו מנין ישרם ש"ר ת"ק וי"ה למנין שים בו ט"ו פעמים ת"ק. ונכנס מתקוהו שיסד. דבריו ע"פ ירושלמי דברוא א"ר לוי מן הארץ ועד לרקיע מהלך ת"ק שנה אמר ר' ברכיה ור' חלבו [בשם ר' אבא סמוקא] גדול [מזה] מדת רגל אחת כמנין ישר"ה לאה כמה הוא גבוה למעלה מעולמו כו' משמע [כמנין שיסד] תקע"ו וכן כל דבריו שיסד ע"פ ירושלמי והוא מניה שטת גמלתינו כדי לאחוז שטת גמרא ירושלמי שהוא היה תנא והוא ר' אלעזר ברבי שמעון דקרו עליה מכל אבקת רוכל תנא קרא קרובץ ופייטן ובימיו היו מקדשים על פי הראיה שמעולם לא יסד רק קרובץ מיום א' ע"כ: אין מוסרין ד"ת לעכו"ם. הקשה הי"ר אלחנן תיפוק לי' דעכו"ם עוסק בתורה חייב מיתה כדאיתא בפ' ד' מיתות עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה והמלמדו עובר על ולפני עור לא תתן מכשול וכ"ת בז' מצות דידהו דאינו חייב מיתה כדאמר גמרא התם והא אמרי' התם דמצוה ללמדם ונפקא לן מהאי קרא אשר יעשה האדם וחי בהם כהן ולוי לא נאמר אלא האדם שאפי' עכו"ם עוסק בתורה וכו' (וי"ל דהיינו קודם שניתנה התורה אבל לאחר שניתנה התורה והתירם להם ילפינן מהאי קרא דאף ז' מצות אסור ללמדם ובפי' אחר מצאתי מיכון אחר וז"ל) וי"ל דהכא איירי אפילו היכא דאיכא נכרי אחר שרוצה ללמדו דליכא לפני עור לא תתן מכשול כדאמרי' בע"ז המושיט כוס יין לנזיר עובר על לפני עור לא תתן מכשול וה"מ דקאי בתרי עברי דנהרא שבלאו נתינתו א"א להביא אליו אבל אי לאו הכי אינו עובר על לפני עור ה"נ אפילו במקום שנכרי אחר רוצה ללמדו דליכא לפני עור מ"מ אסור משום מגיד דבריו וגו' ע"כ: והחיות רצוא ושוב. פר"ח לפי שהן מנחלים עוממות ודרכן לדמות לשאר שרפים ולהוציא להבה והניצוץ חוזר והיינו רצוא ושוב: שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו. היינו דאמרינן בגטין כל המיצר לישראל נעשה ראש כלומר כבר נעשה ראש קודם שמיצר להם דבעינן אחר א"א להיות מיצר לישראל שלא יאמרו ביד אומה שפילה מסר את בניו: וקושר כתרים לקונו. מתפלתן של צדיקים הוא עושה עטרות ע"כ:

הדושין נקשו לגגה וכו'. שמא יקראו בו ומבינין ונזוקין אמר להם ר' יהושע בן גמליאל אם זה חכם כלם חכמים בתמיה וכי כלם חכמים להבין כמו זה ע"כ:

מהרש"א אדמה לעליון כו'. לעיל מייתי כתי' כי האי גוונא ואמרת בלבבך השמי' אעלה גו' אבל אפשר לפרש על רקיע ראשון משא"כ הכא דכתיב אדמה לעליון גו' כמו שהשיב לו על זה והלא מן הארץ עד לרקיע כו' ובין כל רקיע ורקיע כו' למעלה מהן כסא הכבוד כו': **שהמריד את כל העולם כולו עליו כו'.** כמ"ד בפ' כילד מעברין אמרפל שמו ונקרא שמו נמרוד שהמריד כו' והיינו בדור הפלגה כפרש"י בחומש ונבוכדנצר לאו בן בנו היה כמ"ש התוס' אלא ע"ש שזה נ"כ אמר אעלה על במתי עב גו' ונמרוד שהמריד במלכותו את דור הפלגה ג"כ לעלות לשמים כמ"ש הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים גו' כמפורש פרק חלק נעלה ונכנו בקרדומות כו' ע"ש והתוספות פירשו בע"א: **ורגלי החיות כנגד כולן כו'.** עיין פירושו בתוס' ע"פ הקליר ול"ל ח' אוירים היינו מהארץ עד לשמים אויר א' וז' רקיעים וששה אוירים בין הרקיעים הרי י"ד וכף רגל ת"ק חשיב ליה אויר והרי ע"ו פעמים ת"ק מיהו הא דאמר הכא רגלי חיות כנגד כולן כו' משמע כנגד כל הני ת"ק דנקט ול"ל כף רגל חיות לאו היינו רגלי החיות גם מיסוד הקליר וחיות אשר הנה מרובעות כראה דבד' חיות הנישאות את כסא הכבוד משתעי וא"כ קרני החיות כנגד כולם דנקט הכא הם קרני השור שבכסא דבשאר החיות לא שייך קרני: **אל ירבתי בור כו'.** ר"ל בשמתו אל שאול שהוא גיהנם תורד וגופו אל ירכתי בור ולא קאמר אל בור אלא אל ירכתי בור כמפורש בקרא ואתה השלכת מקברך גו' שלא יהיה נקבר בקברו אך שיהיה נשלך מחוץ לבור דהיינו לירכתי בור: **אלא לאב"ד כו'.** היינו ליחיד בדורו ויש לדקדק דהיאך אר"י בסמוך לר"א תא אגמרך במעשה מרכבה והא ר"א לא היה אב"ד ולליסנא דקאמר ולכל מי שלבו דואג ניחא דר"א ודאי לבו דואג היה אבל להאי ליסנא בתרא דקאמר והוא שלבו דואג דבעי תרתי קשה דר"א לאו אב"ד היה וי"ל דכולה מלתא דהכא לא איירי אלא דגם במי שאין חכם ומבין מדעתו דמ"מ באב"ד ולמי שלבו דואג מוסרין לו ר"פ אבל מי שחכם ומבין מדעתו מוסרין לו גם מעשה מרכבה גופה ור"א דלקמן חכם ומבין מדעתו היה והכי מוכח מתוך הסוגיא: **אין מוסרין דברי תורה לעכו"ם כו'.** לא קאמר אין מלמדין תורה לעכו"ם דהא ודאי בשבעה מצות דידהו מלמדין אותן ובשאר מצות התורה עכו"ם הלומד אותם חייב מיתה אלא דהכא כלמד מענינו דאין מוסרין לעכו"ם היינו טעם וסוד המצות ואפילו בשבעה מצות שלהם אין מוסרין להם סודן וטעמן וע"ז מייתי ליה מקרא דכתיב מגיד דבריו ליעקב וגם טעם חקים ומשפטים גומר דהיינו חוקים ומשפטים של דת האלהית ולא כן עשה לכל גוי דגם משפטים ודת הנימוסית שלהם שחייבים לקיים שהדינין הוא א' מז' מצות שנצטוו בני נח מ"מ בל ידעום טעמם וסוד הענינים ובזה יתיישב קושיית התו' בשם ר"ח: **א"ל לא קשאי כו'.** מכאן תשובה לאותן אנשים שבדור הזה שמבלים כל ימיהם בחכמת הקבלה גם בילדותם אם החכמה היא חכמת הקבלה איכה נוגעת במעשה מרכבה לא ידענו למה לא הוזכרה זו החכמה בשום מקום לא במשנה ולא בתלמוד ובתוספתא ובמכלתא ובספרא ובספרי ולפי הנראה שחכמה זו נוגעת למעלה ממעשה מרכבה ויותר ראוי להסתירה ולא לגלותה ובפ' י' יוחסין אמרתי בזה שים למחות ביד הדורשים בחכמה זו ברבים גם בסוד השם ע"ש: **מר"י רבך כו'.** גם מזה ראינו שהיו נרחקין עצמן מללמוד גם ללמד חכמה זו ובקל דחה ר"א את ר"י שא"ל לא קשאי ולר' אסי דחה ואמר ליה אי זכאי כו' ורב יוסף דחה סבי דפומבדיתא מללמדן וא"ל דתנינא בהו דבש וחלב גו': **סבי דפומבדיתא כו' א"ל לגמר לן מר מעשה מרכבה כו'.** סבי דפומבדיתא מפורש בסנהדרין שהם רב יודא ורב עינא ור"ל ליגמר לן היינו לכ"א ביחידות כדתנן במתני' דאפי' לחכם ומבין מדעתו אין דורשין אלא ליחיד. וא"ל **תנינא בהו דבש וחלב תחת גומר.** רישא דקרא נופת תטופנה שפתותיך כלה הדרש נקרא כלה בכ"מ ואמר נופת תטופנה שפתותיך בתורה בדרש כלה אך הוי זהיר שיהיו דבש וחלב כו' שהן סודות מעשה מרכבה יהיו תחת לשונך ולא יצאו מחוץ לשפה להשמיע לרבי' ור"א אמר מהכא כבשים ללבושך גומר כבר מפורש בכ"מ שכל ספר משלי משל הוא וכוונתו על הנמשל והכי קראי דלעיל מייתי ידוע תדע פני לאכך גו' הנמשל על התלמידים ושית לבך לעדרים ללמדם היטב ואמר לרב ולתלמידיו שלא יהיו מתגאים בלמודם כי לא לעולם יהיה חוסן ואמר גלה חציר גו' הנמשל בנגלה של התורה ומקיים ביה בנסתר התורה שהם כבשונו של עולם יהיה תחת לבושך המשל שתסתיר אותן ולא תגלה אותן לאחרים: **תנינן בהו עד ויאמר אלי גו'.** יש לדקדק דמשמע דמעשה מרכבה הם פרשיות דתחלת יחזקאל וכיון דתנו בהו הכי סבי דפומבדיתא עד ויאמר אלי בן אדם גו' מה בקשב

ממנו ללמוד עוד שהרי שם סיום ענין מעשה מרכבה וליכא למ"ד בסמוך שיהיה מכאן ואילך מעשה מרכבה וי"ל דהא דקאמרי דתנינן בהו עד ויאמר אלי גומר היינו דידעי ביה בראשי פרקים והם בקשו ממנו לגמור ממנו כולה מלתא כמ"ש ליגמר לן מר מעשה מרכבה כו' והוא שא"ל הן הן מעשה מרכבה ר"ל דדי להם בכך בר"פ: **עד וארא בתרא כו' עד החשמל כו'.** תרוייהו כוונו לאהי קרא וארא בעין חשמל גומר אלא דלמ"ד עד וארא היינו דמלת חשמל לא הוה בכלל ולמ"ד עד חשמל הוה בכלל כפרש"י ומיהו מלת חשמל כתיב ג"כ בר"פ דמעשה מרכב' דכתיב ומתוכה כעין החשמל גו' וי"ל דהכא לא נתכוין אמלת חשמל לחוד אלא אכולה האי קרא חשמל כמראה אש בית גו': **אם זה חכם הכל חכמים כו'.** ר"ל אם זה הקטן חכם כל הקטנים חכמים דלגדולים אין לחוש כדאמרינן לעיל שאני ינוקא דלא מטי זימניה: **להיכן אזל כו' שהלך לכבוש כו'.** כ"ה הגירסא גם בילקוט ור"ל כיון דהוזכר ביאתו של הרוח שהיה ומלפון אמאי לא הוזכר להיכן הליכתו וקאמר דהליכתו לכל העולם לכבוש כו' ובפרש"י מאי בעי התם למה הלכה לבבל עכ"ל לא ידעתי להולמה: **שלא יאמרו האומות כו'.** ר"ל גם אם זכה נבוכדנצר הרשע למשול על ישראל בשביל ג' פסיעות כדאמרינן פרק חלק מ"מ במה זכה כ"כ לכבוש את כל העולם שלא יאמרו ביד א' מה' שפלה כו' פרש"י בספר יחזקאל שכשדים אומה שפלה הוא שנאמר זה עם לא היה וגומר ומטעם זה כל המיצר לישראל נעשה ראש כדאמרינן במסכת גיטין ועיין בתוס': **מי גרם כו'.** דבתר הך ענינא דמעשה מרכבה כתיב ויאמר וגו' שולח אני אותך אל בני ישראל אל גוים המורדים וגו' משמע להו אל גוים נכרים מגמ שבני ישראל המה הגורמים ליתן ממשלה כל כך לנכרים המורדים וגומר (וכ"ה בתרגום לית עממיא סרבניא): **ברוך כבוד ה' ממקומו מכלל דמקומו ליכא כו'.** גם מה שאמרו הוא מקומו של עולם ואין עולם מקומו היינו מצד פעולותיו והיינו מלא כל הארץ כבודו מצד פעולותיו מ"מ גילוי שכינתו ית' ב"ה הוא במקום מיוחד כדכתיב ממקומו ומשמע דליכא דידע אותו מקום:

(שם י) **אמר** (רב) [רבא] כל מה שראה יחזקאל ראה ישעי'
למה יחזקאל דומה לבן כפר שראה את המלך
למה ישעיה דומה לבן כרך שראה את המלך אמר ר"ל
(שמות טו) מ"ד °אשירה לה' כי גאה גאה שירו למי שמתגאה על
הגאים דאמר מר מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות
שור מלך שבעופות נשר ואדם מתגאה עליהם והקב"ה
מתגאה על כולם ועל כל העולם כולו. כתוב אחד אומר
(יחזקאל א) °ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתן
ופני שור מהשמאל לארבעתן ופני נשר לארבעתן.
(שם י) וכתיב °וד' פנים לאחד פני האחד פני הכרוב פני הב'
פני אדם והג' פני ארי' והד' פני נשר ואילו שור לא קא
חשיב ליה אמר ריש לקיש יחזקאל בקש עליו רחמים
והפכו לכרוב אמר לפניו רבש"ע אין קטיגור נעשה
סניגור מאי כרוב א"ר אבהו כרביא שכן קורין בבבל
לינוקא רביא א"ל רב פפא לאביי אלא מעתה דכתיב פני
האחד פני הכרוב והב' פני אדם והג' פני אריה והד'
פני נשר היינו פני כרוב היינו פני אדם (אדם וכרוב חד
(ישעיה ו) הוא) אפי רברבי ואפי זוטרי כתוב אחד אומר °שש
(יחזקאל א) כנפים שש כנפים לאחד וכתוב א' אומר °וארבעה פנים
לאחת וארבעה כנפים לאחת להם ל"ק כאן בזמן שבית
המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכול
שנתמעטו כנפי החיות הי מינייהו אימעוט א"ר (חנינא)
[חננאל] אמר רב אותן שאומרות בהן שירה כתיב הכא
(ישעיה ו) °בשתים יעופף וקרא זה אל זה ואמר וכתיב התם °התעיף
(משלי כג) עיניך בו ואיננו ורבנן אמרי אותן שמכסות בהן רגליהם
(יחזקאל א) שנא' °ורגליהם רגל ישרה אי לאו דאימעוט מנא הוה
ידע דילמא דגלאי ואחוי ליה דאי לא תימא הכי ודמות
פניהם פני אדם הכי נמי דאימעוט אלא דגלאי ואחוי
ליה ה"נ דגלאי ואחוי ליה הכי השתא בשלמא אפיה
אורח ארעא לגלויי קמיה רביה אלא כרעיה לאו אורח
(דניאל ז) ארעא לגלויי קמיה רביה. כתוב אחד אומר °אלף
אלפין ישמשוניה ורבו רבוון קדמוהי יקומון וכתוב אחד
(איוב כה) אומר °היש מספר לגדודיו לא קשיא כאן בזמן שבית
המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכול
שנתמעטו' פמליא של מעלה. תניא רבי אומר משום אבא
יוסי בן דוסתאי אלף אלפין ישמשוניה מספר גדוד אחד
ולגדודיו אין מספר ורב ירמיה בר אבא אמר אלף אלפין
ישמשוניה לנהר דינור שנאמר °נהר דינור נגיד ונפיק
מן קדמוהי אלף אלפין ישמשוניה [וגומר] מהיכן נפק
(אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב) מזיעתן של חיות
ולהיכן שפיך אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב על
ראשי רשעים בגיהנם שנאמ' °הנה סערת ה' חמה יצאה
וסער מתחולל על ראש רשעים יחול ורב אחא בר יעקב
אמר על אשר קומטו שנאמר °אשר קומטו ולא עת
(דניאל ז) נהר יוצק יסודם תניא אר"ש החסיד אלו תשע מאות
(ירמיה כ) ושבעים וארבעה דורות שקומטו להבראות *קודם
(איוב כ) (דף יד) שנברא העולם ולא נבראו עמד הקב"ה וטרדן ושתלן
בכל דור ודור והן הן עזי פנים שבדור ורב נחמן בר
יצחק אמר אשר קומטו לברכה הוא דכתיב אלו תלמידי
חכמים שמקמטים את עצמן (משינה) על דברי תורה
בעולם הזה הקב"ה מגלה להם סוד [הנהר] לעולם הבא
(שם) שנאמר °נהר יוצק יסודם: א"ל שמואל לחייא בר רב
בר

עיון יעקב

כל מה שראה יחזקאל. נראה דאתי לומר שלא יטעה הטועה לומר כיון שמראה יחזקאל הן הן מעשה מרכבה משא"כ בישעי' אף שהוא ג"כ ראה מראות ה' שאמר שלא ראה שמרכבה כמו יחזקאל לכך קאמר דאדרבה מעלות ישעי' עדיף לפי דורו שהיו ירושלים בבנינה: **למי** שמתגאה על הגאים. אף דודאי אין גאות לפניו כי אתו את דכא והשרה שכינתו על השפל אך על דרך עם עקש תתפתל ועם נבר תתברר: **יחזקאל** ביקש עליו רחמים והפכו לכרוב. כי יהושע נקרא בכור שור הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח ועכשיו שחרב המקדש ואנו משועבדי' להם וכדי שלא יהא קטיגור סניגור לזכור מעשה עגל נהפך לכרוב לזכור לנו אהבת נעורים: **אותן** שאמרו שירה כהן. אפשר מטעם דאמרי' בסנהדרין דף ל"ח ע"ב במפלת סנחריב ואילו דארי' אזנים גילה להם ושמעו שירה מפי חיות ומהו אבל עכשיו בשעה שנגזר החורבן נתמעטו הכנפים כדי שלא יאמרו שירה להפיל שונאינו וק"ל: **והן** הן עזי פנים שבדור ורב נחמן אמר אשר קמטו לברכה הוא דכתיב. משמע דמ"ד ראשון סבר לקללה ובאמת קללה מאן דכר שמיה ופרלתי כריש פ' נצבים דבתורת כהנים הם מ"ט קללות ובמשנה תורה לית קללות במעדי' כל חלי שהוא מאה חסר שתים ומה כינו החסרים שהיה מכה אשר לא כתובה היינו ירהבו נער בזקן ונקלה בנכבד שאל שני קללות אלו נחקרים ועם ישעי' כדאיתא בסמוך נמלא עם אלו שתים יחד המה קמט ופירש"י באיוב כ"ב קמטו לשון קמט וכריתה מן העולם ע"ז אמרו ישראל מי יכול לעמוד באלו שאם יבואו שתי פנים שבדור ויקויים אלו שני קללות ירהבו נער בזקן ונקלה בנכבד שניתלא שהקללות הם קמ"ט שהוא לשון כריתה מן העולם. והשיב להם הקב"ה אתם נצבים וכו' יע"ש בדרושינו וא"כ שפיר קאמר רב נחמן אשר קמטו לברכה ולא נליף לקללה כאשר אתה סובר וק"ל:

בר אוריין תא אימא לך מילתא מהני מילי מעלייתא
דהוה אמר אבוך כל יומא ויומא נבראים מלאכי השרת
איכה ג מנהר דינור ואומרים שירה ובטלין שנאמר °חדשים
לבקרים רבה אמונתך ופליגא דרבי שמואל בר נחמני
דא"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל דבור ודבור
תהלים לג שיוצא מפי הקב"ה נברא ממנו מלאך אחד שנא' °בדבר
ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם כתוב אחד אומר
דניאל ז °לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקא וכתיב
ש"ה ה °ראשו כתם פז וגומר שחורות כעורב לא קשיא כאן
בישיבה כאן במלחמה דאמר מר אין לך נאה בישיבה
אלא זקן ואין לך נאה במלחמה אלא בחור כתוב אחד
דניאל ז אומר °כרסיה שביבין דינור גלגלוהי נור דליק וכתוב
שם אחד אומר °עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב לא
קשיא אחד לו ואחד לדוד דתניא אחד לו ואחד לדוד
דברי ר' עקיבא אמר לו רבי יוסי הגלילי עקיבא עד מתי
אתה עושה שכינה חול אלא אחד לדין ואחד לצדקה
קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת"ש (דתניא) אחד
לדין ואחד לצדקה דברי רבי עקיבא אמר לו ר' אלעזר
בן עזריה עקיבא מה לך אצל אגדות כלך מדברותיך
ולך אצל נגעים ואהלות אלא אחד לכסא ואי לשרפרף
ישעיה סו כסא לישב עליו שרפרף להדום רגליו שנאמ' °כה אמר
ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי' כי אתא רב דימי
אמר י"ח קללות קלל ישעיה הנביא את ישראל ולא
שם ג נתקררה דעתו עד שאמר להם מקרא זה °ונגש העם
איש באיש ואיש ברעהו ירהבו הנער בזקן והנקלה
שם בנכבד י"ח קללות מאי ניהו דכתיב °כי הנה האדון ה'
צבאות מסיר מירושלים ומיהודה משען ומשענה כל
משען לחם וכל משען מים גבור ואיש מלחמה שופט
ונביא וקוסם וזקן שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם
חרשי' ונבון לחש ונתתי נערים שריהם ותעלולים ימשלו
בם. משען אלו בעלי מקרא משענה אלו בעלי משנה.
כגון רבי יהודה בן (בתירא) [תימא] וחבריו פליגי בה
רב פפא ורבנן חד אמר שש מאות סדרי משנה וחד
אמר שבע מאות סדרי משנה כל משען לחם אלו בעלי
משלי ט גמרא שנאמר °לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי כל
משען מים אלו בעלי אגדות שמושכין לבו של אדם

כמים באגדה. גבור זה בעל שמועות (ד"א זה המתגבר
ביצרו) איש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה
של תורה שופט זה דיין שדן דין אמת לאמתו נביא
כמשמעו קוסם זה מלך שנאמר °קסם על שפתי מלך משלי טז
במשפט לא ימעל פיו. זקן זה שראוי לישב בישיבה
שר חמשים אל תקרי שר חמשים אלא שר חומשים
שיודע לישא וליתן בה' חומשי תורה. דבר אחר שר
חמשים כדרבי אבהו דא"ר אבהו מכאן שאין מעמידים
מתורגמן על הצבור פחות מחמשים שנה. נשוא פנים
זה שנושאים פנים לדורו בעבורו למעלה כגון רבי
חנינא בן דוסא למטה כגון רבי אבהו בי קיסר. יועץ זה
שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים. חכם זה תלמיד
המחכים את רבותיו. חרשים זה שנעשו הכל לפניו
כחרשים בשעה שפותח בדברי תורה ונבון זה המבין
דבר מתוך דבר לחש זה שראוי למסור לו דברי תורה
שניתנו בלחש. ונתתי נערים שריהם [א"ר אלעזר] אלו
בני אדם שמנוערים מן המצות. ותעלולים ימשלו בם
אמר רב אחא בר יעקב אלו תעלי בני תעלי ולא
נתקררה דעתו עד שאמר להם ירהבו הנער ונומר מאי
ירהבו הנער בזקן יבואו בני אדם שמנוערים מן המצות
וירהבו במי שמלא מצות כרמון. מאי והנקלה בנכבד
יבאו מי שחמורות דומות להם כקלות וירהבו במי
שקלות דומות עליהם כחמורות אמר רב קטינא אפילו
בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי פ' כל
אמנה שנאמר °כי יתפוש איש באחיו בית אביו שמלה כתבי עי' רש"א
לכה קצין תהיה לנו דברים שבני אדם מתכסין בהם ישעיה ג
כשמלה ישנן תחת ידיך °והמכשלה הזאת מאי והמכשלי' שם
הזאת דברים שאין ב"א עומדים עליהם אלא א"כ נכשלו
בהן ישנן תחת ידיך (קצין תהיה לנו) °ישא ביום ההוא שם
לאמר לא אהיה חובש אין ישא אלא שבועה שנא' °לא שמות כ
תשא את שם ה' אלהיך לשוא לא אהיה חובש מאי לא ודברים
אהיה חובש לא (אהיה) [הייתי] מחובשי בית המדרש
ובביתי אין לחם ואין שמלה שאין בידו לא מקרא ולא
משנה ולא גמרא. ודילמא שאני התם דאי אמר להו
גמירנא אמרו ליה אימא לן הוה ליה למימר גמר ושכח
ומאי לא אהיה חובש כלל איני והאמר
רבא

עיון יעקב

עד מתי אתה עושה שכינה חול. לכך א"ל ראב"ע כלך אצל נגעים ואהלות אשר רמוז לו שצריך כפרה ע"ז על שעשה שכינה חול לכך יעסוק בנגעים ואהלות כיון דכתיב זאת תורת המצורע וכן זאת התורה אדם כי ימות באהל וכדדרשינן גבי תורת הקרבנות דהוי כאילו הקריב ה"ה העוסק בתורת נגעים ובתורת מת באהל הוא מכפר עליו כאילו באו עליו יסורין של נגעים ומיתה ממרקתו אע"ג דמצינו שאמר לו כן ג"כ גבי צפרדע סוף פ' ד' מיתות והתם ליכא פירוש כלל מ"מ בעי קצת כפרה על שהוציא המקרא מפשטיה וק"ל: **ולא** נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו נער בזקן וכו'. בדרוש לפי כלבים כתבתי פירוש על הפסוק פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה והיה בשמעו את דברי האלה לאמר שלום יהיה לי כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבצה בו כל האלה אמרתי שם דלכך כתיבי הקללות שבמשנה תורה בלשון יחיד להראות שגדול הדור נתפס בשביל כל הדור והיינו אם הגדול הוא נחשב ומצטערים בצרתו צר להם צר אבל אם אין הגדול נחשב בעיניהם שאין מצטערין בצרתו אז הם עצמן נענשין א"כ הפסוק פן יש בכם שרש פורה ראש ולענה והיה בשמעו את דברי האלה הזאת שבאמורה בלשון יחיד להראות שגדול הדור נתפס בשביל כולם והתברך בלבו לאמור שלום יהיה לי אם איכפת לי אם נענש גדול הדור וכיון שהוא אינו משגיח בגדול הדור לכך ורבצה בו כל האלה וזה ג"כ כוונת ישעיה שבכל הקללות לא נתקרר דעתו כיון שברשעים עצמן לא נעשה דין רק שמסיר הגדולים שבהם משא"כ אם ירהבו נער בזקן שאינם דואגים ומצטערין על הגדולים אז הם עצמן נענשים בזה נתקררה דעתו ועי"ל כיון שירהבו נער בזקן אז אין בידם למחות ואינם נענשים בשבילו וק"ל וכ"ל דג"כ הפסוק הצדיק אבד ואין איש שם על לב באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק משום דישנן ב' פשעים א' לכפר על הרעה וא' שלא יהיה אלא הרעה ונראה לי דב' פשעים הם אמת דכשמצטערים במיתת גדולים אזי הצער מכפר ובאם לאו יבא ח"ו הרעה וא"כ זה פי' הפסוק הצדיק אבד ואין איש שם על לב שה"ל כפשע זה שמכפר על הרעה ובאמת באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק והא שמכפר היינו דוקא אם מצטערין על מיתת הצדיק וק"ל: **שש** מאות סדרי משנה וחד אמר שבע מאות סדרי משנה. וכ"ל דה"ט דמצינו לפעמים בזמנים אלו שאיזה הי' מכוונים דבר מיוחס בדין וכיוצא בו אשר לא נשמע בספרים לפי שנשתכחו הרבה משניות שהיו בזמן הקדמונים ואף אחרי זמן משה נשתכחו שלש מאות הלכות וע"י האחרונים שמחדשין הדברים ומכוונין לדברי הראשונים שיהיו המשניות במלואו אז יבא גאולתינו וכ"ל שג"כ המדרש אין הגלות מתכנסות אלא בזכות משניות כדכתיב גם כי יתנו עתה אקבצם דהיינו שיהיו המשניות במלואו א"כ קהלת עשות ספרים הרבה כלומר אם יש עוד לעשות ספרים הרבה אין קץ: **הל"ל** גמר ושכח. משמע דשכחה אין זו חרפה מקשים העולם דרש"י פי' שמיני פירשו על פסוק וישמע וייטב בעיניו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי ופירשו המפרשים אלא בוש אם עצמו לומר לא שמעתי ושכחתי ש"מ דשכחתי הוא חרפה יותר ושמעתי לתרץ דבי משה אם לא שמע אין זה חרפה לו כיון שלא אמר לו הקב"ה כשאר כל התורה. ועכ"ל כיון שכבר הודה משה לומר שכחתי אין עוד בושה לשאר אדם לומר כן כיון שמשה נמי אמר כן וק"ל:

רבא לא חרבה ירושלים עד שפסקו ממנה אנשי אמנה
ירמיה ה שנאמר °שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו
ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עושה משפט מבקש
פס ע"ב אמונה ואסלח לה ל"ק *הא בדברי תורה הא במשא
ובמתן בדברי תורה הוו במשא ובמתן לא הוו: ת"ר
מעשה בר' יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור (ויוצא
מירושלים) [והיה מהלך בדרך] והיה ר' אלעזר בן ערך
תלמידו מחמר אחריו ללמוד תורה מפיו אמר לו רבי
שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה אמר לו בני לא כך
שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם מבין
מדעתו א"ל רבי הרשני לומר לפניך [דבר אחד] (ממה)
שלמדתני א"ל אמור מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מן
החמור ונתעטף וישב על אבן אחת תחת הזית א"ל רבי
מפני מה ירדת מן החמור אמר לו אפשר אתה דורש
מעשה מרכבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין אותנו
ואני ארכוב על החמור מיד פתח רבי אלעזר בן ערך
ודרש במעשה מרכבה ירדה אש מן השמים (וסבבה)
[וסכסכה] את כל האילנות שבשדה פתחו כל האילנות
תלים קמ"ח ואמרו שירה מה שירה אמרו °הללו את ה' מן הארץ
תנינים וכל תהומות וגו' עץ פרי וכל ארזים וגו' הללויה
ד"ה א ט"ז (וי"א שירה זאת אמרו °אז ירננו עצי היער) ואף מלאך
נענה מתוך האש ואמר ודאי הן הן מעשה מרכבה עמד
ר' יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו ואמר ברוך ה' אלהי
ישראל אשר נתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור
ולדרוש במעשה מרכבה כאלעזר בן ערך יש נאה
דורש ואין נאה מקיים ויש נאה מקיים ואין נאה דורש
אבל אתה אלעזר בן ערך נאה דורש ונאה מקיים
אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלציך
וכשנאמרו הדברים לפני רבי יהושע היה הוא ור' יוסי
הכהן מהלכין בדרך אמרו אף אנו נדרוש במעשה
מרכבה פתח רבי יהושע ודרש במעשה מרכבה ואותו
היום תקופת תמוז היתה ונתקשרו שמים בעבים ונראה
כמין קשת בענן והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין
לשמוע מעשה מרכבה כבני אדם שמתקבצין ובאין
לראות במזמוטי חתן וכלה הלך רבי יוסי הכהן וספר
הדברים לפני רבי יוחנן בן זכאי אמר אשריכם ואשרי
יולדתכם אשרי עיני שכך ראו אף אני ואתם בחלומי
מסובין היינו על הר סיני ונתנה עלינו בת קול מן
השמים (ואמרו) עלו לכאן טרקלין גדולים מוכנים לכם
ומצעות נדולות מוצעות לכם אתם ותלמידיכם ותלמידי
תלמידיכם מזומנין לכת שלישית איני והא תניא ר' יוסי
ברבי יהודה אומר שלש הרצאות הן רבי (יוסי הכהן)
[יהושע] הרצה דברים לפני רבי יוחנן בן זכאי ר' עקיבא
הרצה דברים לפני רבי יהושע (רבי חנינא) [חנניא] בן
חכינאי הרצה דברי' לפני ר"ע ואילו ר' אלעזר בן ערך לא
קא חשיב ליה דארצי וארצו קמיה קא חשיב דארצי ולא
ארצו קמי' לא קא חשיב איני והא (ר' חנינא) [חנניא]
בן חכינאי דארצי ולא ארצו קמי' וקא חשיב ליה אלא
דארצו מיהא קמי' מאן דארצי (הוה קא חשיב):

ראה ישעיה. כשהרתה עליו רוח הקדש כמו שכתוב וארחה את
ה' יושב על כסא וגו' אלא שלא הוה לפרש את הכל שהיה
בן מלכים וגדל בפלטרין ובן כרך הרואה את המלך אינו כבהל ואינו
תמיה ואינו חש לספר: מלך שבחיות ארי וכו'. ואלו ארבעתן
בכסא והוא למעלה מהן: אין קטיגור נעשה סניגור. (והא)
אנו צריכין שתבקש מרכבותך רחמים עלינו והשור קטיגור [הוא
קטיגור שהוא] מלי קורא תגר סניגור מלין יושר ספי תגרא: כרביא.
כפני תינוק: היינו פני כרוב היינו פני אדם. מה הן כרוב
ומה הן פני אדם וכי לא אחד הם: אפי רברבי אפי זוטרי.
האחד פני תינוק והאחד פני גדול: (כתוב אחד אומר שש
כנפים וכתוב אחד אומר ארבע כנפים. אע"פ שאין בחיות
וזה בשרפים מכל מקום מסתברא שגם החיות להם שש כנפים
כמו השרפים): כאן שבית המקדש קיים. בימי ישעיה היה
בית המקדש קיים במכונו ובימי יחזקאל כבר הגיע הזמן שיחרב
בקרוב ונתמעטה פמליא של מעלה: ובשתים יעופף. ומפיק ליה
וקרא זה אל זה אלמא הכי כיכהו דאמרי בהו שירי שמקשקשים בקול
כנפיהם ובהכך כתיב ואינהו גבי השעיף עיניך: (תוספות לבן
כפר שראה את המלך. בן כפר שאומר ראיתי את המלך אין
מאמינין אותו לפי שאין דרכו של מלך להיות בכפר צריך הוא לומר
ראיתי פלוני ופלוני השרים עמו פלוני ופלוני משרתיו כדי שיאמינו
לו כן יחזקאל ראה את המרכבה על נהר כבר הוצרך לפרש כל סדר
המרכבה אבל ישעיהו ראהו יושב על כסא רם ונשא לא הוצרך לפרש):
[כאן בזמן שאין וכו'.] בימי דניאל כבר נחרב הבית כביכול אף
כלפי לצא השכינה התקטנו לומר כך כמו בבשר ודם שאתה יכול
לומר בו מיעוט: אלף אלפין. הוא מספר כל גדוד וגדוד אבל אין
מספר כמה גדודים יש: לנהר דינור. דהאי קרא גבי נהר דינור
כתיב: על אשר קומטו ולא עת. על תשע מאות ושבעים
וארבעה דורות שהעביר הקב"ה מן העולם קודם מתן תורה ולא
בראם כדקתני לקמן וכתבן בגיהנם (לכפשותם) ועליהם נופל שנאמר
[בהן] ונהר יוצק יסודם והיינו נהר דינור שמוצק עליהם: קומטו
להבראות. (עלו במחשבה) נגזרו להבראות לשון ותקמטני לעד
היה: קודם שנברא העולם. נגזר עליהם להבראות שיבואו קודם
מתן תורה לקיים מה שנאמר דבר צוה לאלף דור ראויה היתה תורה
ליתן לסוף אלף דור. כשראה שאין העולם מתקיים בלא תורה
עמד ועקרן מן העולם והקדים מתן תורה לעשרים וששה דורות מאדם
עד משה רבינו: רבה אמונתך. רבה הבטחת עליהם: כרסיה.
משמע כסא אחד: כורסוון רמיו. שני כסאות נתקנו לישב עליהם:
(אחד לו ואחד לדוד. בסנהדרין פרק רביעי): שבינה הול.
להושיב אדם אצלו: כלך מדברותיך. חדל מדבריך עד שתגיע
בנגעים ואהלות שהן (עומקי הלכה) [הלכות עמוקות]: קלל
ישעיה

עיון יעקב

הא ב"ים. משמע דיותר היו אנשי אמונה בתורה ממשא ומתן וכזה מתורץ מה שמקשים תוס' בקדושין דף מ' דגם מה שעוסקין בשא ובתן באמונה הוא משום דה"ה דכ"ש שהיה באמונה בתורה וק"ל: הרשני לומר דבר ממה שלמדתני. היינו שלמד עמו ראשי פרקים והוא הבין דבר מדעתו ועיין במהרש"א: וכשנאמרו הדברים לפני ר' יהושע. וקבלם סופרים מרבה חכמה:

ישעיה את ישראל. כלומר נתנבא עליהם י"ח פורענות: **ירהבו.** יתגאו: **שש מאות סדרי משנה.** היו בימיהם: **להם אלו בעלי גמרא.** שיש לסמוך על הוראתם כשמיכם הלחם: **בעל שמועות.** ששמע הלכות פסוקות מרבותיו וקדורות ושגורות בפיו: **ראוי לישב בישיבה.** ליטול ממנו עלה בכל דבר חכמה: **כדרבי אבהו.** להעמיד לפניו תורגמן לדרוש ברבים: **למעלה.** נושאין פנים לדורו בעבורו שהכל נוחין בזכותו: **כגון רבי חנינא בן דוסא.** כדאמרינן בעלמא כל העולם לא ניזון אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש: **למטה.** מלכי אוה"ע מכבדין אותן בשבילו: **רבי אבהו.** הוה חשוב בבית המלך כדאמרינן בסנהדרין דהוה נפקין אמהתא דבי קיסר [לאפיה וכו'] (ומסרן ליה): **שראוי למסור לו וכו'.** כמו אב ב"ד ולבו דואג בקרבו: **תעלא.** שועל: **כי יתפוש איש באחיו.** הכתוב היה מגנה אותן לומר שלא היו יודעין להשיב לשואליהן בדבר הלכה: **שבני אדם מתכסין בהן.** (שהיו מתבאין שלא ישאלו להם לפי שלא היו בקיאין בהם: **ישנן תחת ידיך.** כלומר אתה בקי בהן: **אא"כ נכשל בהן.** כשהתלמיד נכשל בשמועתו פעם ראשונה ושניה הוא נותן לב לעמוד על שמועתו: **לא אהיה.** איני רגיל להיות: **ודילמא.** האי לא משום דאכשי אמונה הוו אלא משום דאי אמר גמירנא הוה אמרי ליה אימא לן והוא לא ידע (גם זה בפי' כל כתבי): **תקופת תמוז היתה.** שאין דרך להתקשר שמים בעבים: **במזמוטי התן.** מיני שחוק שמשחקין (לפניו) [לפניהן]: **ומיפר דברים.** הללו: **לבת שלישית.** [של] ג' כתות היושבת לפני השכינה: **הרצה דברים.** דרש במעשה המרכבה: **דארצי וארצו קמיה.** שהרצה לפני אחרים ואחרים הרצו לפניו (ואילו ר' אלעזר בן ערך לא אחרים הרצו לפניו ולא הוא הרצה לפני מי שחזר והרצה לפני אחרים וחנניא בן חכינאי אם לא הרצו אחרים לפניו הוא הרצה לפני מי שחזר והרצה לפני אחרים לכך הוזקק להמנות כאן משום ר' עקיבא להודיע שהוא הרצה ואחרים הרצו לפניו אבל ר' אלעזר לא אחרים הרצו לפניו ולא הוא לפני מי שהרצה לפני אחרים): [לשון רש"י בגנו' **דארצי מידא קמיה מאן דארצי.** אם לא הרצו אחרי' לפניו הוא הרצה לפני מי שחזר והרצה לפני אחרים לכך הוזקק להמנות כאן משום דר' עקיבא להודיע שהוא הרצה ואחרים הרצו לפניו אבל ר"א לא אחרים הרצו לפניו ולא הוא הרצה לפני מי שהרצה לפני אחרים]:

עי' תוס' בגמרא שנויים רבים

תוספות מזיעתן של חיות ויוצאין ממנו מלאכי השרת ואומרים שיר ומיד נשרפין. כדאמרינן בסמוך והכי מצינו במדרש שבורא מלאכים בכל יום ואומרים שירה והיינו דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך לפי שהמלאכים הקבועים ממתינין זה את זה לומר שירה כאחד כדכתיב וקרא זה אל זה ואמר. וזהו שתקנו ביוצר של שחרית כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול ונותנין רשות זה לזה כלם כאחד עונים אבל אלו חדשים שנבראים בכל יום א"א קדושה על הסדר שאין יודעין הדת וממהרין לשורר ונתחייבו כליה ונשרפין מיד ועליהם תקנו יוצר משרתים שבורא אותם ומיד אומרין שירה ונשרפין. ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם אלו הם משרתיו הקבועים ועומדים לעד: אשר קומטו ולא עת. פרש"י אלו ט' מאות וע"ד דורות שנטרדם לגיהנם ולא נהירא כי עביד דינא בלא דינא וכי מה פשעו להיות בגיהנם אלא לפה הקב"ה שהיו עתידים להיות רשעים ושתלן בכל דור ודור ונתחייבו לגיהנם אחר שנבראו ע"כ:

הדורשין כתוב בירושלמי ביום שפתח ר' אלעזר בן ערך במעשה מרכבה ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור אמר אינו בדין שאשמע רוכב ושומע כבוד קוני הלכו וישבו להם תחת האילן וירדה אש מן השמים וסקיפן והיו מלאכים מתקבצין לפניהם כבני חופה השמחים לפני חתן כענה מלאך אחד מתוך האש ואמר כדבריך אלעזר בן ערך הן הן מעשה מרכבה מיד פתחו כל האילנות פיהם ואמרו שירה אז ירננו כל עצי יער והכא גרסינן אף מלאך אחד נענה ול"ג מלאך המות דאינו ענין כאן:

מהרש"א לבן כפר כו'. עיין פרש"י ותוספות ועוד נראה לפרש ע"פ מ"ש פרק הרואה מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע ולפי שהיה ישעיה בן כרך ונתגדל בירושלים בין מלכים כדאמרינן דאמוץ ואמציה אחים הוו והיה רגיל במלכותא דארעא לא היה מתמיה כ"כ במלכותא דרקיעא משא"כ יחזקאל שהיה בן כפר מכהנים אשר בענתות ולא היה רגיל גם במלכותא דארעא ולכך אתמהא כל כך במלכותא דרקיע: **והקב"ה מתגאה כו'.** לפי עניט גם האדם בכלל גאה גאה שהוא מתגאה על הגאים שהם ארי ושור ונשר ושאמר והקב"ה מתגאה על כולם כו' כמוך אסיפא דקרא סוס ורוכבו רמה וגו' דהיינו האדם שמתגאה ברוכבו על הסוס שקב"ה מתגאה עליו להשליך גם רוכבו שהוא האדם בים גם נראה שזכר הסוס ע"פ מ"ש פ' ע"פ בו' דברים שנאמרו בסוס דרוחו גסה והיינו סוס שמתגאה ורוכבו שמתגאה עליו הקב"ה מתגאה על כלן להשליכן בים: **קטיגור כו'.** לפי שהמלאכים וכל צבא השמים עומדים לפניו ית' ב"ה יש מימינים מלמדים זכות בדינו של אדם ויש משמאילים מלמדים חובה כמפורש כל זה בנבואת מיכיהו לאחאב וה"נ הנך ד' חיות יש מלמדים זכות מימין דכתיב ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין וגומר אבל גבי פני השור כתיב פני השור מהשמאל דהיינו מלמד חובה וע"כ בקש יחזקאל רחמים והפכו לכרוב שהוא ג"כ צורת אדם שיבקש רחמים ג"כ על ישראל שנקראו אדם אתם ומזמר וע"פ המדרש שהאבות הם המרכבה יש לכוון בזה כי כבר אמרו צורת יעקב חקוקה תחת כסא הכבוד וצורת אדם אפי רברבי רמז על אברהם שנאמר האדם הגדול בענקים ונשר והכרוב הוא אפי זוטרי של אדם רמז על יצחק וכה"ג אמרינן פרק הגוזל במטבע של אברהם צורת אברהם זקן מלד אחד וצורת יצחק בחור מלד אחד: **הי מינייהו אימעוט כו'.** פי' דבישעיה מפורש באותן שש כנפים בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף כו' והשתא קאמר דהי מינייהו מהג' זוגות אימעיטו בשעת חורבן. וקאמר **אותן שאומרות שירה כו'.** ומטעם דאימעטו השירה לפניו יתברך בחורבן המקדש אבל לת"ד אותן שמכסות רגליהם אימעיטו לא ידענא מה טעם דאימעיטו בשעת חורבן הבית אותן המכסי' רגליהם ולפי המדרש דבשתים יכסה רגליו לפי שהם ככף רגל העגל שלא להזכיר עון עגל כיוא דבשעת החורבן נזכר עון עגל שנאמר וביום פקדי ופקדתי וגומר ולכך אימעיטו אותן כנפים המכסים הרגלים אבל לפי סוגית התלמודינו נראה דמשום לניעות הוא כדאמר כרעיה לאו אורח ארעא לגלויי קמיה רביה ודו"ק: **[ישמשוניה לגדוד א' וכו'.** וכן ולגו רבון וגו' מספר גדוד א' וחלקם הכתוב לב' כתות לפי ענינם אלו ישמשוהו. ואלו יקומון לפניו דרך כבוד רש"א]: **מזיעתן של חיות כו'.** סמך אקרא דלעיל מיניה כורסי' שביבין די נור וגומר דהיינו בכלל החיות שנושאות הכסא כמפורש במרכבה דיחזקאל דמות החיות מראיהן כגחלי אש וגו' וזיעתן שאמרו אינו ממש אלא לסבר את האזן כאילו מזיעות מגה שנושאות הכסא ונגיד ונפיק על ראש רשעים כו' ומייתי מנה ילאה וגומר דהיינו הזיעה החמה שיוצאות מהחיות: **על אשר קומטו.** עיין פרש"י אין רצונו שהעבירן מן העולם ממש דא"כ לא חטאו כלל ועל מה כדונו אלא שהעבירן אז קודם מתן תורה ושתלן בכל דור כו' ועל מה שעושין רשעה בכל דור ודור שפיר כדונו וכה"נ כתבו התוס' לפי גרסת הספרים: ודו"ק

הֵן עזי פנים כו'. ר"ל קזה כאמר על י' שניס ואמר שלא שאלן הקב"ה *עשרס (ס"א הרבה) מהן בדור אחד שלא היה קיום לדור ההוא מפני רשעותן אבל שאלן ופזרן מקלת מהן בכל דור ודור שאפשר שיתקיים הדור ההוא במיעוטן: אשר קומטו לברכה כו'. לפי הדרש דקאי על רשעים יהיה ולא עת מחובר למעלה וה"ק אשר קומטו שלהבראות בעתם היינו קודם מתן תורה ונבראו אח"כ בלא עתם בכל דור ודור אבל בדרש זה דאשר קומטו לברכה נראה דולא עת הוא מחובר למטה וה"ק אשר קומטו שמקמטין עצמן בעולם הזה שהוא עולם הזמני ועתי הרי בעולם הבא שהוא בלא עת שאינו עולם זמניי ועתי יהיה זוכה לגלות לפס הקב"ה אז סודו שנאמר נהר יוצק וגומר והוא רמז לתענוג נפשיי שיהיה לצדיקים בעולם הבא כמ"ש בתעניות גבי רבי אלעזר בן פדת יהיבנא לך לעלמא דאתי י"ג נהרי דמשכי אפרסמון דמענגת בהו: שנאמר חדשים לבקרים וגו'. דהיינו בבקר של כל יום דדרכן אז לומר שירה כמ"ש ברן יחד כל כוכבי בקר וגו' מתחדשות מלאכים לומר שירה ואמר בזה רבה אמונתך ר"ל אמונת הבריאה שהקב"ה ברא העולם והרי הוא מחדשו בכל יום אף במלאכים וע"ז תקנו ביוצר ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה כו' ואמר ג"כ במלאכים יוצר משרתים ואשר משרתיו כו' כלומר בכל יום בורא חדשים כו' כמ"ש התוס': שנאמר וברוח פיו כל צבאם. לפי פשוטו דקרא לצבא השמים הם כוכבים ומזלות אבל מדסיים גבי כל צבאם וברוח פיו משמע דצבאות הרוחניים משתעי קרא והם המלאכים מיהו פשטיה דקרא בתחלת בריאת עולם משתעי ומכלן הא דכל דבור שיוצא מפי כו' וי"ל דסמיך נמי אדרשה דלעיל חדשים לבקרים גומר שבכל יום מתחדש בריאת מלאכים ולא פליג אלא אהא דקאמר לעיל דמנהר דינור נבראין בכל יום והשב"ין קאמר דמרוח פיו של הקב"ה נבראים בכל יום וכן נראה מדברי התוספות: ל"ק כאן בישיבה כו'. דההוא קרא דדניאל ביושב ודן קמשתעי כדכתיב ברישא דקרא ועתיק יומין יתיב לבושיה כתלג גומר אבל ההוא קרא דשיר השירים דמשתעי על הים ביציאת מצרים שנדמה להם כגבור במלחמה כמ"ש ה' איש מלחמה וע"ש: כורסיה גו' ועד די גומר אחד לו ואחד לדוד כו'. בחד קרא כתיבי ור"ל קודם שהתחיל להתנבא על אבדון חיה הרביעית אמר עד די כרסון רמיו גו' שהקב"ה יכין לו כסא וגם לדוד כסא דהיינו למלך המשיח כמפורש בסוף הענין עד די קטילת חיותא גו' וארו עם ענני שמיא כבר אנש גומר וליה יהב שולטן ויקר ומלכו גו' ואמר בהאי קרא גם שיכין שתי כסאות להיות מוכן אח"כ כסא א' למלך המשיח מ"מ עתה עתיק יומין לחוד יתיב על כורסיה לדון במשפט כל האומות וקאמר ליה ר"י הגלילי עד מתי אתה עושה שכינה חול שיכלול כסא של דוד עם כסא הקב"ה אלא דב' כסאות יכין הקב"ה אחד לישב עליו הוא לדון את האומות ואחד לעשות צדקה עם ישראל וקאמר דעתיק יומין יתיב ברישא על אותו כורסיא לדון את האומות מקודם ואחר כך יתיב על כסא של צדקה לישראל דכן מפורש שם עד די קטילת חיותא גומר וארו עם ענני שמיא כבר אנש גו'. וקא"ל ראב"ע עקיבא מה לך כו'. דלא ניחא ליה למימר הכי דמה לו להזכיר כאן לגבי דין אומות כסא של צדקה וע"כ אמר דכולו בכסא של דין קאמר אחד לכסא דיתיב עליה ואחד לשרפרף כו' וזהו הנראה לפרש הסוגיא לפרש"י דכורסון בנו"ן מורה על רבים ויש לדקדק לפירושו דההוא חד קרא עד די כורסון גו' וברישא דקרא אחד ס"ל לדקדק כן תרי כסאות למה ולא פרש"י כראה דכורסון לא משמע ליה לשון רבים אלא דו"ו ונו"ן מורה אקטנות כמ"ש המפרשים במלת אישון ובמלת שבתון והשתא רמז דכורסים שבינ"ן וגו' משמע לשון גודל וכורסון רמיו משמע לי קטנות וקאמר אחד לו מורה על הגודל ואחד לדוד מורה על הקטנות כלפי כסא הקב"ה וקאמר ליה אתה עושה של שכינה חול דודאי תמייהו בכל שכינה קמשתעי אלא אחד לדין כלפי אומות ואחד לצדקה כלפי ישראל וקא"ל מה לך אצל אגדות דלא שייך להזכיר הכא של צדקה כמ"ש לעיל וקא"ל אלא דכולו בכסא של דין קאמר אחד לכסא היינו שמורה על הגודל ליתב ואחד לשרפרף שהוא כעין כסא קטן כלפי הכסא גופיה: משען אלו בעלי מקרא כו'. דלפי פשוטו הוא כפול בענינו מאי משען ומשענה ומשען לחם ומשען מים כו' ועל כן דרשו כל הענין בתורה ובמצות ואמר משען אלו בעלי מקרא שהתורה שבכתב גופיה היא ודאי המשען שיסמוך עליה האדם בכל מעשיו. ואמר משענה בלשון נקבה אלו בעלי משנה כו'. שהמשנה כנקבה לגבי התורה גופה שאין להשען על המשנה בטוב כמ"ש התנאים מבלי עולם שמורים הלכה מתוך משנתן ואמר משען לחם אלו בעלי תלמוד כמו שהלחם הוא עיקר מזון הגוף כך התלמוד מזון הנפש וקראו משען בלשון זכר שיש לסמוך על הוראה שבע"פ כמ"ש תלמוד אין לך מדה גדולה מזו ומייתי שנאמר לכו לחמו בלחמי גומר כמ"ש שהתלמוד הוא העיקר המזון הנפש להשען עליו כמו שהלחם עיקר מזון הגופני וכפרש"י ואמר כל משען מים אלו בעלי אגדה שמושכין כו' התורה בכלל נמשלה למים כמ"ש הוי כל צמא לכו למים בהרבה דמיונות כמפורש בגמ' תענית ומשום דהכא כבר הזכיר קלת חלקי התורה קאמר דעיין זה למים לגבי אגדות שמושכין כו' ואמר גבור זה בעל שמועות כו' כמו שהגבור יש בידו וכחו לעשות גבורה כן הבעלי שמועות מוכנים הם בידו ובכחו ואיש מלחמה כו' היינו גם שאין בידו ובכחו גבורתו מ"מ אחרי שיודע בתחבולות מלחמה הוא מנלח חברו כן מי שיודע לישא וליתן כו' גם שאין בידו שמועות מתוך חריפתו שיודע במלחמתה של תורה יצא על אמתתה ואמר שופט זה כו' נביא כמשמעו ר"ל דסוקר עשה הנבואה כמ"ש אין עוד נביא גו' אבל בשופט לא אמר כמשמעו דודאי יהיה להם כשופט אלא שופט הדן אמת לאמתו יבור מהם ואמר קוסם זה מלך שנאמר קסם על שפתי מלך דלפי משמעו אין זה קללה דהקוסם ממש הוא אסור בישראל וע"כ אמר שרמז על המלך שנאמר קסם על שפתי מלך גומר שמדמה דבריו במשפט שלא ימעל כאילו הוא קוסם קסמים ועוד י"ל שקורא למלך קוסם שהוא מותר לידע בכשפים כמ"ש בפרק קמא דסנהדרין דאין מושיבין בסנהדרין כולי ובעלי כשפים ויודעין בעי כו' ע"ש: זקן כו'. דודאי הזקנה ממש לא הוסר מהם אלא זה שראוי לישיבה כדאמרינן זקן זה שקנה חכמה. ואמר שר המשים אל תקרי כו'. דמליט בקרא שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים שרי עשרות והכא לא נקט שהוסר מהם רק שר חמשים למדרש אל תקרי חמשים אלא חומשין כו' נראה שאין זה בכלל בעלי מקרא דלא ראי זה כראי זה דבעלי מקרא משמע בכל המקרא הוא בקי אבל אינו יודע לישא וליתן בהם ושר חומשין היינו שיודע גם לישא וליתן בהי חומשין ובשאר המקרא אינו יודע: שנושאין פנים לדורו כו'. לישא פנים לעצמן אין זה בכלל הקללות ולא הוסר מהם שהרי בכל דור יש צדיקים שנושאין פנים להן למעלה וכן למטה אבל שיהיו נושאין פנים גם לדורם בעבורם כגון ר' חנינא בן דוסא למעלה ורבי אבהו למטה הוסר מישראל בקללות ישעי' ואמר

יועץ

יוע״ץ שיודע לעבר שנים כו׳. אף דמלינו לשון עלה גם במילי דעלמא מ״מ הכא כלמוד מעכינו שהוא עלה הכוגעת במילי דתורה כוון לעבר שכים כו׳ ואמר וחכם זה תלמיד המחכים את כו׳ חרשים בשעה שפותח כו׳ לפי פשטיה חכם חרשים הוא דבוק והדרש חשיב ליה בהרתי כאילו איכו דבוק וכן כנון לחש הוא דבוק וחשיב ליה בתרתי ואפשר משום שהקרי בלשון דבוק לא משמע ליה חכם כומשמעו אלא המחכים את רבו וכן בכבון שהקרי בלשון דבוק ומשמע ליה מבין דבר: אלו בני אדם שמנוערין כו׳. שיהיו נערי׳ שריהם אין זה קללה אם הם טובים ולכך דרשו דגם זה בכלל הקללו׳ בני אדם שמנוערין. ואמר ותעלולי׳ ימשלו בם כו׳ תעלי בני תעלי מדכתיב תעלולי׳ בכפי למד״ין דרבו תעלי בני תעלי להפליג הענין שהשפלים ביותר ימשלו בם ואמר ירהבו הנער בזקן כו׳ אלו בני אדם שמנוערין כו׳ כלומר ומעכינו דלאו מנום בנער וזקן וכקלה בנכבד משמעי קרא אלא לענין תורה ומלות קמשמעי קרא דנער שמנוער מן המלות והיפך זקן שקנה חכמה ומלא מלות כרמון ויבא מי שמוורות כו׳ דהיינו שכולן קלים בעיניו והפך מי שקלות כו׳ שכולן חמורות הם בעיניו ונראה לפרש הא דאמר בקללה זו דירהבו הנער וגו׳ כתקררה דעתו של ישעיה שהוא ע״פ מ״ש בפ׳ חלק בעקבות משיחא כל ירא׳ חטא ימאסו כו׳ נערים פני זקנים ילבינו כו׳ וכיון דקללה זו סימן לביאת המשיח נתקררה בה דעתו של ישעיה: ולא במרכבה ביחיד אא״כ כו׳. היינו ליחיד כדאוקמינן לעיל בר״פ ויש לדקדק כיון דלפי דעת ריב״ז לא היה ר״א ראוי להודיע לו במעשה מרכבה שלא היה חכם ומבין מדעתו א״כ היאך כבר ליתן לו ריב״ז כמ״ש ר״א בן ערך הרשני לומר לפניך דבר אחד ממה שלמדתני וי״ל דר״א בן ערך שכח תלמודו היה ע״י חמרא דפרוגיתא ומיא דיומסי׳ כמ״ש בפרק חבית ואח״כ חזר לתלמודו וקודם ששכח תלמודו היה מלמדו ריב״ז מעשה מרכבה שהיה ר״א בן ערך חכם ומבין מדעתו ואחר ששכח תלמודו היה סבור ריב״ז דאינו עוד חכם ומבין מדעתו עד שהזכיר לו ר״א בן ערך למודו שלמדו כבר ועי״ל שמדרך ענוה אר״א בן ערך דבר שלמדתני אף שלא למד ממנו וירושלמי ל״ג שלמדתני כיחא טפי: וישב על האבן כו׳. שכן מלינו במשה ויקחו אבן וגו׳ וישב עליה ואמר תחת הזית כו׳ הוא רמז על מאור תורה כמ״ש פרק הרואה הרואה זית בחלום שם כזב כו׳ הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה ואמר אפשר כו׳ ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין כו׳ ובירושלמי אמרו בלשון אחר אמר איכו בדין שאהא שומע כבוד קוני ואהי רוכב כו׳ ולשון תלמודים י״ל לפי שהיה זה בדרך אמר כן דכבר השכינה עמנו ומלאכי השרת המלוין אותנו בדרך שיהו שומעין הדברים מפיך ואינו בדין שארכב ואמר וירדה אש מן השמים כו׳ דהיינו שירדה להם בשכלם מן השמים אש המרכבה כמראה אשר ראה שם יחזקאל ואמר וקבצה את האילנות כו׳ הוא רמז על מעשה בראשית כי הקבצה והשתלשלות משם למעשה בראשית והיא בעלמא השירה שאמרו כולן כי מעשה מרכבה ומעשה בראשית הם ודאי מורים על הלולו ושבחו יתברך ב״ה כמ״ש הללו את ה׳ מן הארץ וגו׳ ואמר שכענה מלאך אחד כו׳ דהיינו שנתאמת להם במושכל מן האש דמעשה מרכבה ביחזקאל שהן הן מעשה מרכבה באמת בלי ספק ואמר ברוך כו׳ שנתן בן אברהם אבינו כו׳ יחשו כאן לאברהם כמו שאברהם. נתן לבו בעלמו לחקור על אמונה זו במעשה מרכבה ובמעשה בראשית כמבואר בספר יצירה המיוחס לאברהם אבינו כך ר״א בן ערך יודע מעלמו להבין לחקור כו׳ ואמר יש נאה דורש ואין נאה מקיים כו׳ האי ליסנא אמרו בעלמא בבן עזאי יש נאה דורש ואינו מקיים מלות כו׳ אבל כאן מאי מקיים שייך ביה וי״ל דהיינו מקיים דהכא שנתכוין אל האמת כמ״ש הן הן מעשה מרכבה: היה הוא ורבי יוסי הכהן מהלכין בדרך כו׳. מעובדא דלעיל ודהכא נראה שלא היו נוהגים אנשים אחרים רק הם שנים משום הא דתנן ולא במרכבה ביחיד אלא א״כ הוא חכם ומבין מדעתו דהיינו לרב ועוד תלמיד אחד עמו וזה שדקדק לומר בעובדא דלעיל גם הכא שהיו שניהם בדרך כדי שלא ישמעו בו גם אחרים דלא הותר לדרוש לחכם ומבין מדעתו רק ליחיד: ונראה כמין קשת כו׳. לא קאמר ונראה קשת דהוא סימן קללה כדאמרינן בריב״ל נראה קשת מימיך אבל אמר שנראה כמין קשת דהיינו קשת הנזכר במרכבה דיחזקאל כמראה הקשת וגו׳: במזמוטי חתן כו׳. פי׳ בערוך מזמוטי זמירות שאומרין לפני חתן וכלה כדי לשמחן והיינו כדלעיל פתחו כולן ואמרו שירה כו׳: מסובין היינו על הר סיני כו׳. היא הוראה על הכפשות שהיו בהר סיני במתן תורה כמ״ש אשר ישנו פה ואשר איננו פה וגו׳ כמ״ש במדרשות דכל דבר שנתחדש לחכם בדורו כבר נתחדש לו וכאמר ממש במתן תורה בהר סיני: אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם מזומנין לכת שלישית כו׳. ובירושלמי מסיים בזה אתיא כמ״ד שובע שמחות את פניך שבע כתות של לדיקים לע״ל וכתב בעל יפה מראה דאיתא בויקרא רבה אל תקרי שובע אלא שבע כתות של לדיקים להקביל פני שכינה ופניהם דומות לחמה ולבנה לרקיע ולכוכבים ולברקים ולשושנים ולמנורה הטהורה שהיתה בבה״מ כו׳ ע״ש וע״ל לפי סוגיית תלמודינו לכת שלישית היינו שלש כתות שזכר אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם: ג׳ הרצאות הן ר״י כו׳. ומסיים בירושלמי מכאן ואילך אין דעתן נקייה:

תנ״ר ארבעה נכנסו לפרדס אלו הן בן עזאי בן זומא ואחר ור׳ עקיבא אמר להם ר׳ עקיבא כשתכנסו אצל אבני שיש טהור הזהרו שלא תאמרו מים מים משום דכתיב °דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. בן עזאי הציץ ומת ועליו הכתוב אומר °יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו בן זומא הציץ ונפגע עליו הכתוב אומר °דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו. אחר קצץ בנטיעות. רבי עקיבא (נכנס בשלום ו) יצא בשלום. שאלו את בן זומא מהו לסרוסי כלבא אמר להם °ובארצכם לא תעשו כל שבארצכם לא תעשו. שאלו את בן זומא בתולה שעיברה מהו לכ״ג מי חיישי׳ להא דשמואל דאמר שמואל *יכולני לבעול כמה בעילות בלא דם אי דלמא דשמואל לא שכיח א״ל דשמואל לא שכיח וחיישינן שמא באמבטי עיברה והא אמר שמואל כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ אינו מזריע דילמא מעיקרא נמי יורה כחץ הואי:

פס יא · ע״ריס · כ״ע מ״ב · תהלים קא · שם קטו · משלי כה · ויקרא כב · ד׳ טו

נכנסו

עיון יעקב

בתולה שעיברה מהו לכ״ג. עיין פירש״י לא ידעתי למה השמיט הרמב״ם דין זה בהלכותיו כיון שהוא איבעיא דאיפשיטא ועל שאר הפוסקים נק״מ שלא כתבו דין שאינו נוהג בזמנינו גם לא הולרכו להזהיר לנשים שלא ירחלו באמבטי שמם אחר רחילת אנשים דעכשיו אין לנו אמבטי כבזמן הש״ס ובמבואר בא״ח סי׳ ר״ל עיין שם במג״ים אבל על הרמב״ם ל״ע:

נכנסו לפרדס. עלו לרקיע על ידי שם: **שיש טהור.** מבהיק כמים צלולים: **אל תאמרו מים מים.** יש כאן איך כלך עד כאן לשון רש"י ז"ל: (ומצאתי בערוך פירוש ברייתא זו וז"ל ארבעה נכנסו לפרדס זהו מפורש בהיכלות רבתי והיכלות זוטרתי שהיו עושין מעשים ומתפללין תפלות בטהרה ומשתמשין בכתר וצופין בהיכלות ורואין היאך מסדרות מלאכים במעמדם והיאך היכל אחר היכל ולפנים מהיכל וקאמר להו רבי עקיבא כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור׳ אל תאמרו מים מים ופירוש מים שהוא מגיע בצפיתו לאותו מקום נראין לו שם מים רבים ואין שם מים אלא דמות בעלמא נראות ואם אמר הרי אלו מים נדחף לפי כי שקר הוא אומר וכן מפורש בהלכות רבתי בלשון הזה מפני ששומרי פתח היכל שיש שם מטילין אלף אלפי גלי מים ואין שם אפילו טפה אחת אלא אויר זיו אבני שיש טהור שהן מצולות בהיכל שהיה זיו פניהם דומה למים ואם אמר מים הללו מה טיבן וכו': ברייתא ולא שהן עולין במרום אלא בחדרי לבם רואין וצופין כאדם הרואה בעיניו דבר ברור ושומעין ואומרים ומדברים כענין הסוכה ברוח הקדש זה פר"ח עכ"ל רב נתן בעל הערוך): **בן זומא הציץ.** לצד השכינה: **ונפגע.** נטרפה דעתו: **יקר בעיני ה' המותה לחסידיו.** הוקשה מיתתו בעיניו לפי שמת בחור ואעפ"כ אי אפשר שלא ימות משום שנאמר כי לא יראני האדם וחי: **שאלו את בן זומא מהו לסרוסי כלבא.** הואיל ופירוש כתיב אצל מומי קרבן וכלב אפי' חליפיו אסור למזבח משום ומחיר כלב אסור לסרסו או לא: **בתולה שעיברה מהו לכהן גדול.** והיא אומרי׳ שמצאו לה בתולים א"כ כ"ג נשאה ולא ידע שהיא מעוברת ומצא לה בתולים [ואחר כך נמצאת מעוברת] מהו לקיימה משום בתולה מעמיו יקח אשה: **יכולני לבעול.** שהיה בקי בהטייה וזו נבעלה בן ואסר לקיימי: **באמבטי.** (קטנה) כלי שרוחצין בו כל הגוף וי"ל שהטיח אדם שם שכבת זרע ונכנס לה במעיה: **מעיקרא.** כשיצאה מן האדם:

תוספות נכנסו לפרדס. ע"י שם ולא עלו למעלה ממש אלא היה נראה להם כאילו עלו למעלה:

הדושין יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. פירוש לאחד מחסידיו בעבור שהגין כל כך ופך ונראה שהם ספרו ראייתם לפני רבותם ותנייהם ביראתם ולא בתוך ראייתם מתו ולכך נענשו. ושטת הברייתות משמע הכין שמספר שאח"כ שאלו את בן זומא:

לרבינו האי ז"ל ושאילתון הא דת"ר ד' נכנסו לפרדס בן עזאי ובן זומא אחר ורבי עקיבא. זה הפרדס מהו ובמה הציץ ונפגע ופגיעה זו מה הוא. ומה הוא קצץ בנטיעות הללו. ור"ע שנכנס לאיזה מקום נכנס ומפני מה נכנס בשלום ויצא בשלום אם תאמר מרוב צדקתו הנה בן עזאי וחבריו צדיקים הם יפרש לנו אדוננו הלכה זו כי רבו הדעות. דע כי אנו מעולנו אין דרכנו לחפוש על דבר ונפרש אותו שלא מדעת מי שאמרו כדרך שאחרים עושים והרי אנו מפרשים לך דעתו של תנא זה ותוכן כונתו ואמתת מה שהיה שנול ואין אנו מצאים עכשיו הדברים הלכה או אינה הלכה. ודאי משניות הרבה יש שאינם הלכה ואנו מפרשים אותן אליבא דמאן דאמרן ושמא תאמר אתה יודע כי הרבה מהחכמים היו סוברין כי מי שהוא הגון בכמה מדות זכורות ומבוארות כשמבקש לצפות במרכבה ולהציץ בהיכלות של מלאכי מרום יש לו דרכים לעשות שישב בתענית ימים ידועים ומניח ראשו בין ברכיו ולוחש בארץ שירות ותושבחות הרבה שהן מפורשות ובכן מציץ מפנימיו ובחדריו כמי שהוא רואה בעיניו היכלות שבעה וצופה כאילו הוא נכנס מהיכל להיכל ורואה מה שיש ויש שתי משניות שהתנאין שונים אותן בדבר זה ונקראות היכלות רבתי והיכלות זוטרתי. ודבר זה מפורסם וידוע ועל אותן צפיות שנה תנא זה ארבעה נכנסו לפרדס. משל את ההיכלות הללו לפרדס והעלה להם שם הזה ודימה את הארבעה הללו שהוא סובר כי הציצו במרכבה ורואו שנכנס להיכלות כמי שנכנס לפרדס ודבר זה ברור במקומו תחלה כי פסקא דמתניתא שעליה נשנית משנה זו ולא במרכבה ביחיד אלא א"כ היה חכם ומבין מדעתו ועוד שמפורש בברייתא זו בהדיא אמר להן ר' עקיבא כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים והיכלות זוטרתי מפורש בלשון הזה פתח היכל ז' נראה כמי שיש בו מאה אלפים רבבות גלי מים ואין בו אפילו טיפה אחת של מים אלא אויר זיו אבני שיש טהור המצולות בהיכל שזיו מראיתן דומין למים וזה שאמרו בן עזאי הציץ ומת כי הגיע זמנו להפטר מן העולם. וזה שאמרו בן זומא הציץ ונפגע נפגע מחרון נפגע כמי שנשתטה מן המראות המבהילות שלא הכילה דעתו לסבלם ודומה לפגעים דאמרינן איזהו שיר של פגעים יושב בסתר עליון וגו'. וזו היא ששנינו מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית וראהו בן זומא ולא עמד מפניו אמר לו מאין ולאין בן זומא וסוף השמועה אמר להם רבי יהושע לתלמידיו כבר בן זומא בחוץ כלומר שיצא מכלל הדעת. ופירוש אחר קצץ בנטיעות משל הוא על עיקר הדבר ד' נכנסו לפרדס וכיון שהפסיד אחר והשחית דמוהו למי שנכנס לפרדס וקיצץ בנטיעות כי אחר חשב שיש שתי רשויות כאלו האמגושין שאומרים הורמיז הורמין ומקור טוב ומקור רע מעון אור וחשך לטעם זה נתכוין תנא זה ששנה משנה זו ורבי עקיבא היה יותר שלם מכולם כי הציץ כהוגן וצפה כראוי והכיל דעתו אותן גבורות ונפלאות ונתן לו הקב"ה חיים וכל דבר שצפה חשב בו ממחשבה נכונה בדעת נכונה ודע כי דבר זה היה מקובל אצל הראשונים כולן יחדיו ולא היה מי מהם מכחש בו כי אומרים היו כי הקב"ה עושה אותות ונוראות ע"י הצדיקים כמה שהוא עושה ע"י הנביאים ומראה את הצדיקים מראות נוראות כדרך שהוא מראה את הנביאים כי תקנות יש לעולם בדברים הללו ואין בהן הפסד כל עיקר כי יודע אלהים שאין טוענין בו טענה בטלה וכל מ"ם נעשה לרבי חנינא בן דוסא וזולתו מאמינים בו ולא מכחישין וכשלמה מר רב שמואל גאון ז"ל וכיוצא בו שהרבו לקרות בספרי אריסטו ושאר פלסופים מכחישי התורה שאומרים אין המראות הללו נראות אלא לנביאים ולא יעשה נס כזה אלא לנביא ומכחישים בכל מעשה שנאמר כי עשה בו נס לצדיקים ואמרו כי אין זה הלכה אף במעשה של ר' עקיבא שצפה בהיכלות ומעשה רבי נחוניא בן הקנה ועל ר' ישמעאל וכיוצא בהם גם כל אלא אומר אינם הלכה ואנו סוברים כי הקדוש ברוך הוא עושה נסים לצדיקים ונפלאות ומראה להם היכליו ואתה מחמד עינינו אשר אתה חומד לבא לחדרי ההלכה יביאך המלך חדריו ויזכך לתת לך מהלכים עם העומדים לפניו ותרוה מדשן ביתו ונחל עדניו תשקה כי עמו מקור חיים. יש"ע ר"ב ע"כ:

קרוב לענין זה מצאתי תשובה אחרת שהשיב רבינו הגאון הגדול הזה וכתוב בו אשר שלחה אל הנגיד וזה מנה שכתוב. לו תיקון הגוף והנפש ויישור הנהגת אדם היא עסק המשנה והגמרא ואשר טוב לישראל כי למוד התורה יועיל לעצמו ולחכמים כמותו ויועיל לעמי הארץ כי ימשכם לדרכי המצות והתורה. ואשר יסיר לבו מזה ויתעסק בדברי אריסטו אשר זכרת יסיר מעליו יראת שמים ויפסיד באותם הענינים כי יסלק מעליו כל דברי תורה לגמרי ומזאת ההסרה יארע לבני אדם שישתבש דעתם עד שלא יחושו לעזיבת התפלה ולשאר המצות אבל אשר ימציאו עצמם לתורה וליראת שמים יצא להם מזה כי יכחישו כל ההמון ליראת שמים ואחרי התשובה בלא פקפוק ולא ישימו שום ספק בהקב"ה. ואם תראה שאותם בני אדם המתעסקים באותם דברים יאמרו לך כי היא דרך סלולה ובזה ישיגו לידיעת הבורא לא תשמע ולא תאבה להם. ודע באמת כי יכזבו לך ולא תמצא יראת חטא וזריזות וענוה וטהרה וקדושה אלא באותם המתעסקים במשנה וגמרא. אלו דברי הגאון רבינו האי ז"ל אביהם של ישראל. זה טופס מה שהעתקתי ממה שמצאתי בספר הנמצא בבית חכם ירא וסר מרע ממלכות קאטאלוני"א אשר ממיני עולם משנים קדמוניו' רבו כמו רבו חכמיה וזקניה זכרם לברכה:

מהרש"א פרדס כו'. עיין פרש"י ותוספות ופי' בערוך כינה פרדס מענין ג"ע שהיא גנוזה לצדיקים כך אותו מקום שהוא בערבות שהנשמות של צדיקים צרורות בו ע"כ. גם כתבו שעל שם זה קאמר באחר שקצץ בנטיעות של פרדס הזה ועיין בכל דברים אלו באורך בשם הגאון רבינו האי ע"ש ובס' יסן מצאתי וז"ל נכנסו לפרדס החכמה והיא חכמת אלהות בן עזאי הציץ ומת מתוך שדבק' נפשו באהבה רבה דבקות אמתי בדברים עליונים שהם יסודי' והציץ באור הזהיר נתפרדה מן הגוף ונתפשטה מכל עיקרי הגוף באותה שעה ראתה מנוחה כי טוב ולא שבה עוד למקומה וזו מעלה גדולה ע"כ כאמר יקר בעיני ה' וגו' ולא כדברי המפרשים שראה שכינה ומת שנאמר כי לא יראני האדם וחי דא"כ עמיתם בן עזאי

גדול. ממשה רבינו ע"ה בן זומא הציץ ונפגע שלא היה שלם במעלות וביסוד הדעת כבן עזאי ומתוך שהציץ גם הוא באור בהיר יותר ממה שהיתה דעתו סובלת נתבלבלו אצלו הדברים ונטרפה דעתו כאדם נפגע שאינו משיג הדברים על בוריו וזהו פן תשבענו והקאתו. ואלישע אחר השיג מזכיות ישראל הם צידו וחסד שהם ב' רשויות ולכך נקרא מקצץ בנטיעות שקצץ הדברים המיוחדים והפרידן זה מזה ואמר שהם ב' רשויות וזהו בכלל עע"ז שע"כ נקרא אחר והיודע סוד אלהים אחרים יודע זה על בוריו ומ"ש דאפקוהו למטטרון ומחיוהו ס' פולסין דנורא כך הראו לו לאחר לפי מחשבתו הטועה כדי להודיעו שאין שם אלא רשות א' בלבד וי"ל עוד מחיוהו ס' פולסין דנורא שנתוסף כח האש האוכלת מאש הגדולה שלמעלה לגזור על אחר גזר דין קשה שאם אין אתה אומר כן מטטרון מה עשה: ר' עקיבא עלה בשלום וירד בשלום עליו הכתוב אומר משכני אחריך כו'. שהיה רבי עקיבא שלם בכל מיני השלימות וכשהגיע לגבול שסכל האנושי אי אפשר להגיע אליו עמד ולא הרס לעלות אל ה' וע"כ נאמר עליו משכני אחריך וגומר כלומר שנמשך אחר המושך ולא נכנס לפנים מן הגבול אע"פ שהשיג מה שהשיג אחר לא טעה כטעותו כו' עכ"ל:

יב ב: **ת"ר** מעשה ברי יהושע בן חנניא שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית וראהו בן זומא ולא עמד מפניו אמר לו מאין ולאין בן זומא א"ל צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים ואין בין זה לזה אלא שלשה

בראשית א אצבעות בלבד שנאמר °ורוח אלהים מרחפת על פני המים כיונה זו שמרחפת על בניה (ונוגעת) ואינה נוגעת אמר להם רבי יהושע לתלמידיו עדיין בן זומא מבחוץ מכדי ורוח אלהים [מרחפת על פני המים] כתיב

שם ביום ראשון והבדלה ביום ב' הוא דהוה שנאמר °ויהי מבדיל בין מים למים וכמה א"ר אחא בר יעקב כמלא נימא ורבנן אמרי כגודא דגמלא מר זוטרא ואי תימא רב (אשי) [אסי] אמר כתרי גלימי דפרסי אהדדי ואמרי לה כתרי כסי דסחיפי אהדדי. אחר קיצץ בנטיעות

קהלת ה עליו הכתוב אומר °אל תתן את פיך לחטיא את בשרך מאי חזא מטטרון דאתיהיבא ליה רשותא (חדא שעתא ביומא) למיתב ולמכתב זכותא דישראל אמר גמירי דאין למעלה (לא עמידה) לא ישיבה (ולא קנאה) ולא תחרות ולא עורף ולא עיפוי שמא ח"ו שתי רשויות יש בשמים מיד אפקוהו למטטרון ומחיוהו שתין פולסי דנורא א"ל מאי טעמא כי חזיתיה לא קמת מקמיה אתיהיבא ליה רשותא למימחק זכוותא דאחר יצתה בת

ירמיה ג קול ואמרה °שובו בנים שובבים חוץ מאחר (שידע כבודי ומרד בי) אמר הואיל ואיטריד(ו ליה ל)ההוא גברא מהוא עלמא ליפוק וליתהני בהאי עלמא נפק אחר לתרבות רעה אשכח זונה תבעה אמרה ליה לאו אלישע בן אבויה אתה (ששמך יצא בכל הארץ) עקר פוגלא ממישרא בשבת ויהיב לה אמרה אחר הוא. שאל

קהלת ז אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה מ"ד °גם את זה לעומת זה עשה האלהים א"ל כל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא כנגדו ברא הרים ברא גבעות ברא ימים ברא נהרות א"ל ר"ע רבך לא כך אמר אלא ברא צדיקים ברא רשעים ברא גן עדן ברא גיהנם כל או"א יש לו שני חלקים אחד בג"ע ואחד בגיהנם. זכה צדיק נטל חלקו וחלק חבירו בג"ע נתחייב רשע נטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם אמר רב משרשיא מאי קרא גבי

ישעיה סא צדיקים כתיב °לכן בארצם משנה יירשו גבי רשעים

ירמיה יז כתיב °משנה שברון שברם:

מאין ולאין. מאין תבא והיכן לבך טרוד: **צופה הייתי.** מתבונן הייתי במעשה בראשית: **ואין בינ'הם.** במקום חבורם מקום קשר כיפת הרקיע בקרקע: **גודא דגמלא.** (כגמלא) כשמסדרין לווחים של גשר זו אצל זו אי אפשר שלא תהיה ריוח מעט ביניהם וכן גלימי וכן כסי: **כסי סחיפי.** כוסות שחופים כפופים אריכטו"ר בלע"ז: **אחר קיצץ בנטיעות.** קלקל ועוות כשנכנס בפרדס ומקלץ הנטיעות ולפי שדומה אותו בתחל' הדברי' לנכנס בפרדס נקט לישנא דקלץ בנטיעו': **לא עמידה** לא גרסינן: **לא עורף.** דלכל לדדיה [ים] להם פנים: **עיפוי.** עייפות: **פולסי.** מכת מקל בלשנו"א בלע"ז: (**שובו בנים שובבים וכו'.** בירושלמי מפרש מילי טובא למה נענש ועיין בתוספ' לגמרא שהביא הירושלמי:) **פוגלא.** לפון: **ממישרא.** ע רוגה: (**עדיין בן זומא מבחוץ.** כלומר חוץ מיסוד הדעת שכך דורש דהא מרחפת לאו במקום הבדלה כתיב:)

תוספות ומחיוהו שיתין פולסי דנורא (וזהו מלקות של מעלה דמלקות של מטה ל"ט כי עונשין מן י"ג ולמעלה ומכה המשתלשת לכל שנה וב"ד של מעלה עונשין מעשרים ולמעלה לכן מלקות של מעלה ששים והלקו למטטרון להודיע שאין לו יכולת יותר מאחרים) : [אינו מתוס' שבגמרא]

מהרש"א וראהו בן זומא ולא עמד כו'. ובירושלמי גרסי' שהי' מהלך בדרך ובן זומא בא כנגדו שאל בשלומו ולא השיב כו' ולפי זה ניחא כפשטיה שא"ל ר"י כשהיה טרוד כ"כ בדרך מאין באת ולאן אתה הולך ולפי גירסת תלמוד שלנו שלא עמד מפניו עיין פרש"י ועוד י"ל שחשב ר"י שלא עמד מפניו בשביל שנתגאה שאין ראוי לו לעמוד מפני רבי יהושע וע"כ א"ל לשון הזה מאין ולאין בן זומא שאין לאדם להתגאות אבל יחשוב כי בריאתו שפילה מאין מטפה סרוחה ולאין ולאן אתה הולך למקום עפר כו' וא"ל צופה הייתי כו' דמתוך טרדות העיון לא כתתי לבי לעמוד לפניך: **בין מים עליונים למים תחתונים כו'.** שדעות חלוקות בזה מהם שאומרים כ הרקיע שהבדיל בין המים התחתונים לעליונים הם הגלגלים וזו היא דעת הרמב"ן והפליג להביא כמה מאמרים על אמיתת זה הענין וזו היא דעת רש"י ז"ל בפי' בחומש שכתב בתוך המים באמצע המים שיש הפרש כו' אבל הרב המורה ביאר כי רקיע זה הוא המקום אשר יתהווה בו הענן ומאמר הזה דבן זומא איכו סובל לכאורה כ"א פירוש הרב המורה וכן כתב הרא"ש על פסוק בתוך המים באמצע המים כו' והאריך שם עוד וז"ל אבל ההוא דחגיגה דבן זומא שאמר צופה הייתי בין מים עליונים לתחתונים כו' אלא כג' אצבעות וא"ל רבי

עיון יעקב.

שובו בנים שובבים חוץ מאחר. אע"ג שאין לך דבר שעומד בפני תשובה מ"מ כיון שידע והי' מכוון למרוד אינו בכלל שאר בעלי תשובה שנקראין בנים אחר שנשכחן והבא לטהר מסייעין לו מה שאין כן אחר ריחקוהו מן השמים בזה ששמע הבת קול וכאשר אבאר בסמוך: **אמר הואיל ואיטרדי האי גברא מהאי עלמא.** אע"ג דלא ידע דאתקרי שמים אחר מ"מ כיון שהוא שמע הקול ידע שעליו נאמר כדאמרינן אלל אילפא ורי יוחנן מדשמע ר' יוחנן ש"מ לדידי וכו' ולכך מדוקדק בסמוך שאמר לר"מ כבר שמעתי ולא שאמר כבר ילא ב"ק אלא ודאי מכח ששמע ידע שאליו כוונתו: **נוטל חלקו וחלק חבירו.** ואל אמונת ואין עול לפי שבעה"ז בא טובה לעולם לפעמים בשביל הצדיק גם הרשע נהנה מאותו טובה לכך נוטל הצדיק חלקו לעה"ב וכן להיפך לפעמיי בא רעה לעולם בשביל הרשע גם הצדיק נענש לכך הרשע נוטל בשביל זה חלקו בגיהנם נמלא שניהם שוים:

רבי יהושע לתלמידיו עדיין בן זומא מבחוץ כו' סבירא ליה דיהי רקיע ברקיע האוירי קיימי פירוש יהי רקיע יתפשט הרקיע כמשמעו ולפיכך אמרו אין בין מים עליונים להרקיע ובין מים התחתונים אלא כמו שלשה אצבעות ולמר כמלא נימא ומעתה יש לתמוה על הרב ז"ל איך שביק הגמרא ותפס דברי האגדה של ב"ר עכ"ד הרא"ש ולדעתו המקרא זה סובל ב' הפירושים כי אמת דבר אלהים שתים זו שמענו כי מקרא א' יוצא לכמה טעמים ומעתה מה שהבין הרלב"ג בדעת הרב המורה ז"ל וכבר ביאר הרב המורה רקיע המקום אשר יתהווה בו הענן לפי שהיה זר אצלנו המצא המים למעלה מגרם השמים עכ"ל איכה כן כי גם הרב המורה יודע בזה ומה שהזכיר אוירים ולא הזכיר המים אשר למעלה מגרם השמים לפי שלא כאומר שם מים אלא על צד הדמיון והמשל מזולת שהיה הענין הזה בעצמו כן וזהו ביאר שא"ר עקיבא כשאתם מגיעים לאבני שיש טהור אל תאמרו מים שנאמר דובר שקרים וגומר כמ"ש כל זה גם הרלב"ג ושניהם במקרא אחד כאמרו הללו את ה' מן השמים וגו' הם השמים האוירים ואח"כ כתיב הללוהו שמי השמים הם הגלגלים ואח"כ כתיב והמים אשר מעל השמים וכן כתב הרא"ש ולזה מבואר רש"י ז"ל שהביא בפי' שמים של מים והם דברי ב"ר ואחר כך כתב שם מים. והם דברי תלמודא פ"ב דחגיגה א"ר יוסי בר חנינא שמים שם מים במתני' תנא שמים אש ומים שהביא הקב"ה אש ומים וטרפן זה בזה ועשאה בהם שמים כי המאמרים אלו ופירושיהן אינן סותרין זה את זה אלא שהב"ר הזכיר שם ענין המים אשר מעל הגלגלים וע"כ פי' אותם שמים של מים כי המים כשוחים עליהם למעלה אבל תלמודינו שהזכיר שמים האוירים כמאמר דבן זומא ע"כ יהיה פי' אותן שמים שם מים בעבור היות שם הויית המים וכן פי' הרא"ש ומה שאמר אש ומים כי השמים האוירים הוא המקום אשר בו יתהוה הענן וישם מהם ענני אש וים מהם ענני מים כי מצינו ואש מתלקחת בתוך הברד שהיו הברד והאש ערובין זה בזה הרי מבואר כי השמים אלו מאש ומים שטרפן הקב"ה זה בזה וכענין זה כתב בעל מקור חיים בענין אש ומים שטרפן זה בזה ומעתה אין מקום לתמוה על רש"י שתפס דברי האגדה והניח דברי הגמרא דחגיגה כי רש"י לא יכחיש זה דאל"כ לא ה"ל להביא מאמר דחגיגה שם מים ואש ומים שפירושה על שמים האוירים כמ"ש אלא שהוא מפרש המקראות בעניינים הקרובים לפשוטו וזה דרך רש"י ז"ל בכמה מקומות כמו שכתב הרא"ש ז"ל בכמה מקומות אמנם באגדות ירושלמי דברכות אמרינן תנא בשם ר"ע עביו של רקיע כב' אצבעות מלתא דרבי חנינא פליגא דאמר ר' אחא בשם ר' חנינא תרקיע עמו לשחקים כראי מוצק תרקיע מלמד שהן עשויין כעין יכול שאינן בריאים ת"ל חזקים כו' עכ"ל ומשמע שם דברקיע שהם הגלגלים איירי ולא ברקיע האוירים דפליגי הם על מי שסובר דעביו של רקיע מהלך ת"ק וא"כ לפי זה נראה לומר דמאמר דבן זומא כפשוטה איירי במים שעליונים מגלגלים ודעתו דבן. זומא שאמר שאין בין מים העליונים לתחתונים כ"א כב' אצבעות כדעת ר"י לשם דעביו של הגלגלים ב' אצבעות והוא מבדיל בין מים שעליונים לתחתונים ומי שסובר כמלא נימא סובר כר"ח דעביו של רקיע המבדיל ביניהם אינו אלא כעין הזה מעתה הכתוב ומאמר דבן זומא אין להם דרך אחרת אלא כפרש"י ולא על רקיע האוירים שהוא דרך רחוק מפשט הכתוב (ומאמר דבן זומא). ובעל יפה מראה תמה על רבינו אליהו מזרחי ז"ל וז"ל ובעיני יפלא תלמודיי שכמותו איך יאמין שרז"ל יפרשו רקיע על האוירים והמים העליונים והתחתונים ע"ז הדרך כו' ע"ש ול"ע: **אל תתן את פיך להטיא את בשרך כו'.** בירושלמי מייתי ליה אהא שאמרו שם אמי עליה כו' אגב עם שלין עבדין הכא כו' ע"ש והביאו התוס' והיינו שבדברי פיו היה מחטיא התינוקות וקרי להו בשרך כו' והוא דחוק ובמשניות ובתלמוד שלנו לא נייתי כלל ונראה לפרש בענינו ע"פ מ"ש בפ"א שמאל אחד לרב אידית עלה אל ה' עלה אלי מבעי ליה וא"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו שנאמר כי שמי בקרבו כו' כמפורש שם שהשואל הזה כנה לשתי רשויות ורב אידית השיב לו דאין כאן שתי רשויות ח"ו אלא דזה הרב וזהו עבדו ושמו כשם רבו כו' דכתיב כי שמי בקרבו ע"ש וה"נ הכא דאע"ג דליכא ישיבה למלאכים כ"א לו לבדו ית' ב"ה כמ"ש ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים וגומר מ"מ כיון דשמו כשם רבו אתיהיבא ליה רשותא ליתב פ"א לכתוב זכותא דישראל אבל אחר לא הוה ידע וחשב כדעת השואל הזה דיש כאן שתי רשויות ומלבד הקב"ה שיושב יש עוד אחר שיושב כמ"ש שתי רשויות הן והיינו דקאמר גמירי דלמעלה לא הוי לא ישיבה כמ"ש ראיתי וגומר לצבא השמים עומדים וגומר ולא תחרות כמ"ש עושה שלום במרומיו כמו שיסד הפייט המיכאל שלג וגבריאל אש כו' ולא עורף כמ"ש וארבעה פנים לאחת דהיינו מכל צד ולא עיפוי דכתיב בצדיקים וקוי ה' וגומר יעלו אבר כנשרים וגומר ילכו ולא ייעפו וכן בצדיקים לעולם הבא כ"ש במלאכים והשתא הא דקאמר עליו הכתוב אומר אל תתן את פיך וגו"ש לפרש דאסיפא דקרא סמיך דכתיב אל תאמר לפני המלאך שהוא מטטרון שיושב שב' רשויות הן כי הוא נקרא מלאך כמ"ש הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגומר כי שמי בקרבו ואמר על טעותו של אחר אל תאמר כי שגגה היא כי טעה ע"י ישיבת מטטרון אבל אלהים יקצוף על קולך זה שהאמנת בשתי רשויות כי שגגה כזו עולה זדון דאין להרהר בכך דשמא ח"ו ב' רשויות הן וקאמר לבסוף אתיהיב ליה רשותא למחק זכותיה דאחר והיינו דמסיים בהאי קרא וחבל מעשה ידיך שהן המעשים טובים שעשה כבר והן זכותיה חבל אותן ע"י מחשבה רעה זו להאמין בשתי רשויות ח"ו: **ומחיוהו ס' פולסין כו'.** פירשו בתוספות להודיע לו שאין יכולת למטטרון יותר מאחריני עכ"ל נראה שהוצרכו לכך ולא סגי להו בטעמא דקאמר תלמודא משום דכי חזיתיה לאחר לא קמת מקמיה דודאי לא שייך עונש מלקות במלאכים אלא לפי הדמיון והיינו להראות לו לאחר שאין יכולת במטטרון כו' וה"ק תלמודא מ"ט מחיוהו גם לפי הדמיון משום דכי חזיתיה כו' דאילו קמת מקמיה לא הוו צריכין להודיע לו שאין יכולת במטטרון אבל השתא דלא קמת מקמיה אטעיתיה דיש ב' רשויות וכדי להוציא מלבו של אחר מחיוהו למטטרון להודיע לאחר שאין יכולת כו' ומיהו לא חזר ממחשבתו הרעה כדמסיק: **חוץ מאחר כו'.** וכה"ג אמר לקמן שמעתי מאחורי הפרגוד כו' ולשון הירושלמי פ"ב הייתי עובר לפני בית קדש הקדשים רוכב על סוס ביוה"כ שחל להיות בשבת ושמעתי ב"ק יוצאת מבה"ק ואומרת שובו בנים שובבים חוץ מאחר שידע כחי ומרד בי ע"כ ומיהו הוא לא היה לו להשגיח בכך וכמ"ש לו ר"מ בחליו ולא כן כתיב תשב אנוש עד דכא ואמרינן אין לך דבר שעומד בפני התשובה: **ברא הרים ברא גבעות כו'.** לפי ענינו נראה דמלת לעומת נופל בשוה לו כגון הרים וגבעות שיש להם שווי בגובה וכן ימים ונהרות וכן בד"ה משמר לעומת משמר והרבה כמוהו ודקאמר ברא צדיקים ברא רשעים מלת לעומת לא קאי אצדיקים ורשעים שאינן שוין רק הם דבר והפכו אלא דיש לפרש השווי בקבלת שברא הצדיקים וברא גן עדן ברא רשעים וברא גיהנם שברא לכ"א מה שייך לו. ואמר **כל אחד ואחד יש לו ב' חלקים כו'.** דכיון דניתן לאדם הבחירה להיות צדיק או רשע כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואין הקב"ה מקפח שכר ועונש כל בריה לכך ברא לכולן גן עדן שמא יזכו כולם וכן ברא לכולם גיהנם דשמא לא יזכו כולם ודקאמר זכה צדיק נוטל חלקו וחלק הרשע בגן עדן כו' אדרבא דלב. משרשיא לקמן סמיך ועוד י"ל

יל דאסיפא דהאי קרא סמיך דמסיים ביה על דברת שלא יוכלא
אדם אחריו מאומה וכינוי דאחריו אצדיק ורשע קאי שהרשע כשמת
לא יוכלא מחלקו מאומה שבגן עדן לפי שהצדיק נוטלו וכן להיפך
כשמת הצדיק אחריו לא יוכלא מאומה מחלקו שבגיהנם לפי שהרשע
נוטלו:

יג מס **שאל** אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה
איוב כח מ״ד °לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי
פז א״ל אלו דברי תורה שקשים לקנותן ככלי זהב וכלי
פז ונוחין לאבדן ככלי זכוכית אמר לו (האלהים אפילו
ככלי חרס אבל) ר׳ עקיבא רבך לא כן אמר אלא מה
כלי זהב וכלי זכוכית הללו אע״פ שנשתברו יש להם
תקנה כך ת״ח שסרח יש לו תקנה א״ל אף אתה חזור בך
אמר ליה והרי כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים
שובבים חוץ מאחר. ת״ר מעשה באחר שהיה רוכב על
הסוס בשבת והיה ר״מ מהלך אחריו ללמוד תורה מפיו
כיון שהגיע לתחום שבת אמר לו מאיר חזור בך שכבר
שיערתי בעקבי הסוס עד כאן תחום שבת א״ל ואף אתה
חזור בך אמר ליה והלא כבר אמרתי לך שכבר שמעתי
מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר תקפיה
ישעיה מח ועייליה בי מדרשא א״ל לינוקא פסוק לי פסוקך א״ל °אין
שלום אמר אלקי לרשעים עייליה לבי כנשתא אחריתי
ירמיה ד אמר ליה לינוקא פסוק לי פסוקך א״ל °כי אם תכבסי
בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני עייליה לבי
פס ע״ב שם ד כנשתא אחריתי א״ל *לינוקא פסוק לי פסוקך א״ל °ואת
שדוד מה תעשי כי תלבשי שני וכי תעדי עדי זהב כי
תקרעי בפוך עיניך לשוא תתיפי תקפיה ועייליה בתליסר
בי מדרשא פסקו ליה כי האי גוונא לבישותא ינוקא
תהלים נ דסוף תליסר א״ל °ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי
ההוא ינוקא הוה מגמגם בלישניה אישתמע כמאן
דקאמר ולאלישע אמר אלהים שקל סכינא וקרעיה
ושדריה לתליסר בי מדרשא איכא דאמרי אמר אי הוה
סכינא בהדאי קרעתיה. כי נח נפשיה דאחר אמרי לא
מידן לדייניה ולא לעלמא דאתי ליתי לא מידן לדייניה
משום דעסק בתורה ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא
אמר ר׳ מאיר מוטב דלידייניה וליתי לעלמא דאתי מתי
אמות ואעלה עשן מקברו כי נח נפשיה דרבי מאיר
סליק קוטרא מקבריה דאחר אמר רבי יוחנן גבורתא
למיקלייה רביה בנורא חד הוה בינגא ולא מצי לאצוליה
אי נקיטנא ליה בידי מאן מירמי ליה מינאי מתי אמות
ואכבה עשן מקברו. כי נח נפשיה דר׳ יוחנן פסק קוטרא
מקבריה ד׳ חר פתח עליה ההוא ספדנא אפילו שומר
הפתח לא עמד לפניך רבינו. בתו של אחר אתיא לקמיה
דרבי אמרה ליה רבי פרנסני אמר לה בתו של מי את
אמרה בתו של אחר אני אמר עדיין יש מזרעו בעולם
והכתיב °לא נין לו ולא נכד בעמו אמרה לו רבי זכור איוב יח
תורתו ואל תזכור למעשיו ירדה *אש מן השמים
וסכסכה ספסלו של רבי בכה רבי ואמר למתגנין בתורה
כך למשתבחין בה עאכ״ו. ורבי מאיר היכי גמר תורה
מפומיה דאחר והא אמר רבה בר בר חנה א״ר יוחנן
מ״ד °כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו מלאכי ב
כי מלאך ה׳ צבאות הוא אם דומה הרב למלאך ה׳
צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה
מפיהו. אמר ר״ל ר׳ מאיר קרא אשכח ודרש °הט אזנך משלי כב
ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי לדעתם לא
נאמר אלא לדעתי רבי (יוסי בר) חנינא אמר מהכא
°שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך גומר תהלים מה
קשו קראי אהדדי לא קשיא הא בגדול הא בקטן כי אתא
רב דימי אמר אמרי במערבא רבי מאיר (אשכח תמרא)
אכל תיחלא ושדא שיחלא לברא אשכחיה רבה בר רב
שילא לאליהו א״ל מאי קעביד קב״ה א״ל קאמר שמעתא
מפומייהו דכולהו רבנן ומפומיה דר״מ לא קאמר א״ל
אמאי דקא גמר שמעתא מפומיה דאחר אמר ומאי נפקא
מינה רבי מאיר רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק א״ל
השתא קאמר מאיר בני כך הוא אומר בזמן שאדם
מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני
מזרועי אם הקב״ה מצטער על דמן של רשעים שנשפך
ק״ו על דמן של צדיקים שנשפך:

שובו בנים שובבים וכו׳. (בירושלמי מפרש מילי טובא למה נענש
עד כאן): ונוחים לאבדם. ע״ן סכחה: כי שכיב אחר אמרו.
ברקיע לא מידן לדייניה (כלל): חד הוה בינגא. תלמיד אחד היה
ביניהו שכשהל יצא לתרבות רעה ואין (אנו) [כח] בין כולנו (יכולים)
להצילו ולהביאו לחיי עוה״ב: אי נקיטנא כו׳. אם אוחז אני בידו
להביאו לעולם הבא מי יקחנו מידי: מירמי. לשון נוטל מידי:
שומר הפתח. של גיהנם לא עמד לפניך רבינו בבואך להוציא אחר
משם. (ובתוס׳ כתבו דירושלמי פליג אגמרא דידן ואותו הירושלמי
ראוי לכתבו להלן עם ירושלמי שבסדר זה): לדעתם לא נאמר.
אלמא ברשיעי עסקינן וקאמר הט אזנך ושמע ואת מעשיהם שכח ואל
תלמוד אותם: גדול. היודע ליזהר שלא ילמוד ממעשיו יכול ללמוד
תורה מפיו: תיחלא. פרי האילן הנאכל בתמרה: שיחלא. גרעינתה
הזרקת: והשתא קאמר וכו׳. עכשיו שמע לקולך שאומר שמועה
מפיו: קלני מראשי. ר״מ אמרה בסנהדרין במדרש כי קללת אלהים
קל ניה איכי קל ולישנא מעליא כינה כלפי שכינה: קלני מזרועי.
כבד אני מזרועי שילרתי בו את זה שמת בעוטו:
סס

עיון יעקב

ועיילי׳ בתליסר בי מדרשא. כיון למספר י״ג שהוא גמטריא של אחד והוא כפר באחדות ונעה בפני רשוות לכך נענש שספרו לו לרעה בתליסר בי מדרשא: לא מידן לדייניה. משום דעסק בתורה ומ״מ אין אור של גיהנם שולטת בו כדאיתא סוף מסכת א ק״ו מסלמנדרא: אמרי במערבא ר״מ אשכח תמרי אכל תיחלא ושדי שיחלא לברא. ובסמוך קאמר כהיפוך רמון תוכו אכל קליפתו זרק עיין במהרש״א ולענ״ד נראה דשפיר מדוקדק דודאי קודם שיצא לתרבות רעה לגמרי הי׳ מחזיק עצמו כת״ח גמור אך דעיקר הי׳ בלבו כמינים כדקאמר בסמוך ספרי מינים נושרין לו מחיקו פירש״י שעיקר הי׳ בלבו ע״ז קאמר שפיר תיחלא אכל ועיקר שהי׳ בלבו שדי כמו השיחלא אך אחר שיצא לתרבות רעה כאחר כופרים וחילל השם בפרהסיא עדיין הי׳ בו מה שזכר מתורתו ועדיין למד ממנו ר״מ על זה קאמר שפיר רמון מלא תוכו אכל קליפתו זרק ולק״מ: ומפומיה דר״מ לא קאמר א״ל אמאי א״ל דנמצא שמעשה מפומיה דאחר. וקי״ל דהאומר דבר בשם אומרו שפתיו דובבות בקבר וכ״ש אם הקב״ה הוא האומר בשמו וכיון דר״מ גמר מפומיה דאחר והכל יודעין שתורתו של אחר הוא לכך לא רצה לזכות לאחר כיון שחטא והחטיא כדאיתא בירושלמי וכיון שאמר ר״מ תוכו אכל קליפתו זרק דהיינו תוכו זכרון תורתו כמו שכתבתי בסמוך וגופו זרק עם סומים דאמר נעלם שזכה עם ר״מ ולא למד כלל ממעשיו הרעים אם כן מותר לומר הלכה גם בן בשם ר״מ לכך השתא קאמר מאיר בני כך הוא אומר ועיין בחדושינו דסוטה דף ט׳ ע״ב כ״ש

חדושין הא בגדול. בתוספות דמועד קטן גבי הא דרבנא מרבנן דסנו שומעניה וכו׳ משמע דאפילו גדול אסור לנגנוד נגידה :

ובתוספות כתבו בענין אחר וז"ל והוא דמ"ק דהוה סנו שומעניה ושמתיה רב יהודה איכא למימר דקטנים הוו גרסי קמיה ומיימינן דילמא מימשכי אי נמי אפילו הוו גדולים כדהוו רב יהודה כיון שגלה מקום לכבודו ובדין היה כיון דסנו שומעניה ע"כ: א"ל השתא נמי קאמר א"ל מאיר בני אומר כך נתקיים המקום בזכות שלמד רבה על ר"מ :

מהרש"א לאחר שיצא לתרבות רעה כו׳. דקדק בשאלתו שהיתה לאחר שיצא לתרבות רעה כו׳ דעל עלמו נתכוון כדמסיק אע"פ שנשברו יש להם תקנה כו׳ אלא שמשמע מזה מאחר וכן יש לפרש לעיל דקאמר לאחר שיצא לתרבות רעה א"ל מ"ד גם את זה לעומת כו׳ דעל עלמו נתכוון בגמ"ש הואיל ואיטריד מההוא עלמא ליפוק ליתהני בהאי עלמא דהיינו כדמסיק כיון שנטרד מההוא עלמא ר"ל דלעתיד ולדיק אחר יקח חלקו ניחא ליה שיהנה בעולם הזה כחלק ההוא שיהיה לו בגן עדן לעתיד: **זהב וזכוכית כו׳.** דגבי זהב וכו׳ ודאי איכא לפרושי לענין חשיבות הוא מדמה ליה התורה כמ"ש הנחמדים מזהב ומפז אבל בזכוכית מאי חשיבות איכא ביה וקאמר דהשתא לאו לענין חשיבות בא לדמות לאו התורה אלא דברי תורה שקשין כו׳ ונוחין כו׳ וא"ל רבי עקיבא רבך לא אמר כך אלא דבענין אחר מדמה ליה התורה לזהב ולזכוכית לענין דיש לו תקנה: **בעקבות הסוס כו׳.** ודאי ר"מ שהלך אחריו ברגליו יותר היה יודע לשער בעקבותיו דאלפים אמה הם אלפים פסיעות של אדם ואפשר דדרך לגלוג אמר לו כן ששיער כן בעקבות הסוס ולא היה עדיין תחום שבת וכדי להחזירו ממנו אמר כן ואמר תקפיה ועייליה כו׳ ר"ל ר"מ החזיק בו ועייליה לבית מדרשא אולי יחזור בו וישוב כו׳ וא"ל אין שלום אמר ה׳ לרשעים כו׳ בבוא שם לבית המדרש שדרך לשאול בשלום הבא א"ל תינוקא כן אין שלום גו׳ והשני א"ל כי אם תכבסי בנתר גומר נכתם עונך גומר רמז לו שהתשובה לא יועיל כמ"ש לו הבת קול שובו בנים שובבים חוץ מאחר והשלישי א"ל ואת שדוד מה תעשה וגו׳ כי תעדי עדי זהב וגומר לשוא תתיפי וגו׳ ר"ל שגם עדי ויופי התורה שבך לא יועיל לך וכה"ג א"ל הד׳ ולרשע אמר אלהים מה לך לספר וגומר וזה הפסוק כדרש פרק חלק על דואג וע"ש בחידושינו וכזדמן זה המקרא לתינוקא שהיה מגמגם בלישניה לאומרו נגד אלישע אחר: **משום דעסק כו׳.** הא ודאי דהוה אחר מכלל פושעי ישראל בגופן דאמרינן בהו פ"ק דר"ה יורדין לגיהנם ונידונין בה י"ב חדש לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת כו׳ לך תורתו היתה מגנת עליו מדינה של גיהנם כדקאמר משום דעסק באורייתא וכדכתיב בשכבך תשמור עליך וגומר ולא לעלמא דאתי דאין לו שום זכות להיות זוכה לעולם הבא ור"מ בקש עליה בהספק זה דלידייניה על עבירותיו בגיהנם ויהיה זוכה לעולם הבא בשביל תורתו כדאמרינן בעלמא דאינו דומה שיהיה הרב בגיהנם והתלמיד בג"ע דרבי מאיר תלמיד של אחר היה כדלקמן: **אעלה עשן מקברו כו׳.** כמה רשעים שמתים ונדונים בגיהנם ואין אנו רואים שום עשן עולה מקבריהם ואפשר ע"ד שאמרו ותגזר אומר ויקם לך שהצדיקים גוזרים והקב"ה מקיים ה"נ ר׳ מאיר בקש על זאת דלידייניה לאחר ויעלה עשן מקברו להודיע לרבים שנתקיימה גזירת ר"מ והכי נמי איכא למימר בפרק ארבע מיתות בר"ע שהעלה עשן מקבר אביו של טורנוסרופוס הרשע חוץ משבת להודיע לו שזה סוף יום השבת גם נראה דהך עובדא דהכא ודהתם גם שעלה עשן מהקבר אשר שם הגוף מוכיח על דין שריפת הנשמה בגיהנם הראוי להם כדמסיק דאפילו שומר הפתח כו׳ דהיינו שומר פתח של גיהנם כפרש"י ועוד כדאמרינן פרק חלק שהקב"ה מביא הנשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד שנאמר יקרא אל השמים וגו׳: **גבורתא למקליה רביה כו׳.** גם שעשה זה לטובתו של רביה שיזכה לעוה"ב מ"מ לפי הנראה מהרואים דמיקלא רביה ולא יראו שיזכה לעוה"ב אין כאן טובה לרביה ועוד דאם הוא טובה לרביה מצד שיזכה לעולם הבא הרי הוא רעה לו דלידייניה ואפשר דרוצה יותר דלא לידייניה ולא ליתי לעלמא דאתי כמשל לא מדובשך ולא מעוקצך: [והא כתיב לא נין לו וכו׳ אע"ג דהרבה רשעים יש להם נין ונכד שאני אחר שידע רבונו וכו׳ ירושלמי]: **אם דומה הרב למלאך כו׳.** וה"פ כי הכהן משבט לוי הוא מורה התורה ומלמדה לישראל כמ"ש יורו משפטיך וגו׳ ואמר גם כי הוא שומר בשפתיו דעת ללמדך תורה אם תבקש ללמוד תורה מפיהו ראה אם דומה הוא במעשיו למלאך: **הט אזנך ושמע וגו׳.** לפי שכל אברים שבאדם צריכין לעשות רצון קונם בפרט באוזן שיהא נייח לשמוע דברי חכמים אבל שאר כלים ואברי המעשה שבאדם אשר הלב הוא העיקר בהם לא יהיה נייח לדעת חכמים בכל פעם שמא רשעים הם אבל תשית לבך וכל שאר אברים לדעתי דהיינו לשמים וכן מקרא דמייתי שמעי בת שהיא כ"י ודאי לשמוע אברי אזניך לחכמים אשר יסוד המזמור כאומר עליהם למכלה על שוטכים וגו׳ כפירש"י שם אבל בשאר אברים אל תלייה להם שמא רשעים הם ושכחי עמך וגומר דהיינו מעשיהם הרעים: **ושדא שיהלא כו׳.** הכא דימה מה שלמד רבי מאיר לפרי שמחוץ והגרעין שבפנים שדי ולקמן דימה הספק זה לתוכו של רימון אכל והקליפה שמחוץ שדי ויש לומר דאחר לא היה שלם לא במדות כדאמרינן לעיל אשכח זונה כו׳ ולא בדיעות כדאמרינן לעיל מחשב ב׳ רשויות הן וקאמר דר"מ הרחיק ממנו מדותיו הרעות וגם דעותיו הרעות והשתא לגבי דיעות קאמר דהפרי שמחוץ אכל דהיינו התורה שלמד עמו בנגלה אבל הטינלא בדיעות שהיה בלבו בפנים כגון ב׳ רשויות הן לא רצה לקבל ממנו ושדי ולגבי מדותיו ומעשים הרעים שעשה בנגלה כגון הך דאשכח זונה כו׳ ועקר פוגלא בשבת קאמר דר"מ הרחיק מהם כדאמרינן לעיל לגבי תחום שבת והיינו קליפתו זרק אבל המצות שבתורה שלמד ממנו שנמשלו לגרעין שבתוך הרימון כמ"ש מלאים מצות כרימון אותן אכל ר"מ דהיינו שקיים מצות התורה ובמקום דימה הת"ח לאגוז והפרי הפנימי שבו לתורה שבו והקליפה שבגלוי שכמאן למעשים הייטב ודאי דהתורה שהיא מכלל הדיעות ונקרי פנימית לגבי המדות והמעשים שבאדם שהם נגלים מבחוץ: **השתא כו׳ מאיר בני אומר בזמן שאדם מצטער כו׳.** ר"ל השתא אסך מלתא גופה דאחר שייכא מלתיה דרבי מאיר כדקאמר א"כ מצטער הקב"ה על דמן של רשעים ק"ו וכו׳ וענין קלני מראשי קלני מזרועי כו׳ מבואר בחידושינו. פרק כ"ה:

אשכחיה שמואל לרב יהודה דתלי וקאי אעיברא דדשא וקא בכי א"ל שיננא אמאי קא בכית שם ועי׳
א"ל מי זוטר מאי דכתיב בהו ברבנן °איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים איה סופר שהיו סופרים לכל אותיות שבתורה איה שוקל שהיו שוקלים כל קלים וחמורים שבתורה איה סופר את המגדלים שהיו שונים ש׳ הלכות במגדל הפורח באויר ואמר רב אמי ש׳ בעיי בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ותנן ג׳

ישעיה / חלק / ועי״ש / רפ״ט

עיון יעקב

במגדל הפורח באויר. עיין פירש"י ומ"ש דקאי על קודם הסתרה ושמוש של הקב"ה שכתוב במשלי. ויש מבואר מה שם ש׳ השוקקים בו מוף הפורח באויר כשרף כדאמרינן גבי סנאירון

ג' מלכים וד' הדיוטות אין להם חלק לעוה"ב אנן מה
הוי עלן אמר ליה שיננא טינא היתה בלבם. אחר
מאי זמר יוני לא פסק מפומיה אמרו עליו על אחר
שבשעה שהיה עומד מבית המדרש הרבה ספרי מינין
נושרין לו מחיקו. שאל נימוס הגרדי את ר"מ כל עמר
דנחית ליורה סליק א"ל כל מאן דהוה נקי אגב אמיה
סליק כל דלא הוה נקי אגב אמיה לא סליק. ר' עקיבא
עלה בשלום וירד בשלום ועליו הכתוב אומר °משכני
אחריך נרוצה. ואף ר"ע בקשו מלאכי השרת לדחפו
אמר להם הקדוש ב"ה (בני) הניחו לו לזקן זה שראוי
להשתמש בכבודי *מאי דרש אמר רבה בר בר חנה
א"ר יוחנן °ואתא מרבבות קדש אות הוא ברבבה שלו
רבי אבהו אמר °דגול מרבבה דוגמא הוא ברבבה שלו
וריש לקיש אמר מהכא °ה' צבאות שמו (אות) [אדון]
הוא בצבא שלו ור' חייא בר אבא א"ר יוחנן מהכא °לא
ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש
אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה: ת"ר ששה
דברים נאמרו בשדים ג' כמלאכי השרת וג' כבני אדם.
שלשה כמלאכי השרת שיש להם כנפים כמותן ושטין
מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת ויודעין העתיד
להיות כמלאכי השרת יודעין *ס"ד אלא שומעים
מאחורי הפרגוד כמלאכי השרת. ג' כבני אדם אוכלין
ושותין כבני אדם ופרים ורבים כבני אדם ומתים כבני
אדם וששה דברים נאמרו בבני אדם שלשה כמלאכי
השרת וג' כבהמה ג' כמלאכי השרת יש בהם דעת
כמלאכי השרת והולכין בקומה זקופה כמלאכי השרת
ומספרין בלשון קדש כמלאכי השרת. שלשה כבהמה
אוכלין ושותין ופרין ורבין ומוציאין רעי כבהמה: פיסקא
כל המסתכל בד' דברים וכו'. בשלמא מה למעלה מה
למטה ומה לאחור לחיי אלא מה לפנים מה דהוה הוה
רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו למה הדבר דומה
למלך בשר ודם שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין
גדולים על אשפה הלכו ובנו לו אין רצונו של מלך
שיזכירו שם אשפה: [פיסקא] כל שלא חס על כבוד
קונו וכו'. מאי היא רבי אבא אמר זה המסתכל בקשת
דכתיב °כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו'. רב יוסף
אמר זה העובר עבירה בסתר (הקב"ה מגלה. עליו בגלוי
רבא אמר כל המסתכל בקשת צריך שיפול על פניו
דכתיב כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן
מראה הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה' ואראה
ואפול על פני ואשמע קול מדבר לייטי עלה במערבא
משום דמיחזי כמינות אלא לימא ברוך זוכר הברית
הרואה את הקשת צריך לברך מאי מברך ברוך זוכר
הברית רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן אומר ברוך זוכר
הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו. דרש רבא מ"ד
°אל גינת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל למה נמשלו
דברי תורה לאגוז לומר לך מה אגוז אע"פ שמלוכלך
בטיט ובצואה אין שבתוכו נמאס אף ת"ח אף על פי
שסרח אין תורתו נמאסת) [כדרב יצחק ד] אמר רב
יצחק כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי השכינה
שנאמר °כה אמר ה' השמים כסאי וגומר איני והא
(תניא) [אמר] רבי אלעאי הזקן (אומר) אם רואה אדם
שיצרו מתגבר עליו בכל יום ילך למקום שאין מכירין
אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה מה שלבו
חפץ ואל יחלל ש"ש בפרהסיא לא קשיא הא דמצי
כייף ליצריה הא דלא מצי כייף ליצריה (תניא ר' יהודה
אומר משום ר' אלעזר נוח לו לאדם שיעבור עבירה
בסתר ולא יחלל שם שמים בפרהסיא שנאמר °ואתם
בית ישראל כה אמר ה' איש גלוליו לכו עבודו ואחר
אם אינכם שומעים אלי ואת שם קדשי לא תחללו א"ר
אלעאי אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו וכו') דרש
ר' יהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש כל המסתכל
בשלשה דברים עיניו כהות בקשת ובנשיא ובכהנים
בקשת דכתיב °כמראה הקשת אשר יהיה בענן [וגומר]
בנשיא דכתיב °ונתת מהודך עליו. בכהנים בזמן שבית
המקדש קיים בשעה שעולין לדוכן ומברכין את העם
בשם המפורש דרש רב יהודה בר נחמני מתורגמניה
דריש לקיש מ"ד °אל תאמינו ברע ואל תבטחו באלוף
אם יאמר לך יצה"ר חטא והקב"ה מוחל לך אל תאמן בו
שנאמר אל תאמינו ברע ואין רע אלא יצר הרע שנא'
°כי יצר לב האדם רע מנעוריו ואל תבטחו באלוף אין
אלוף אלא הקב"ה שנאמר °אלוף נעורי אתה שמא
יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו של אדם וקורות
ביתו (ורהיטי ביתו) של אדם מעידין בו שנאמר °כי
אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה (תניא רבי שילא)
[זריקא] אומר שני מלאכי השרת המלוין (לו) [אותו]
מעידין בו שנאמר °כי מלאכיו יצוה לך (רבי זריקא
אומר) [וחכ"א] נשמתו של אדם מעידה בו שנאמר
°משוכבת חיקך שמור פתחי פיך איזהו דבר ששרוי
בחיקו של אדם הוי אומר זו נשמה (וחכמים אומרים)
וי"א

עיון יעקב

תלמידו של יוחנן בן עוזיאל: דנקי אגב אימיה. כלומר שעיקר סרחון הבן הוא מצד האם כדאמרי' רוב בנים הולכין אחר אחי האם וכן בסיל סוגת אמו ואיתא בירושלמי שאמו הריחה ממין ע"ז ע"ש: ששה דברים נאמרו בבני אדם. עיין ברכה ברא"ים פ"ח קחשיב הי דברים ד' כמה"ש קחשיב נמי רא"י וד' כבהמה קחשיב נמי מיתה כבהמה וסנה רא"י דלא קחשיב ומכני י"ל כפי שמקשה שם ברכה דאיתא ג"כ בבהמה והסירון שסירן שם הוא דחוק וע"ם ביפ"ת דף כ"ע אבל על המיתה קשה דליכא למימר כסירוץ הרי"ף דקודם שחטא אדם דא"כ היאך קאמר לעיל בשדים ואפשר לומר דאין לדמות מיתת אדם לבהמה דאין מיתה לאדם בלא חטא משא"כ בבהמות ומיתת שדים א"ל דדמי למיתת אדם ע"י חטא ול"ע: מה דהוי הוי. אינו יש מקשים למה לא ברא הקב"ה שמים וארץ העולם ומלואה קודם לזה וכה"ג קושיות הפלסופים והמינים שהרבו להקשות על סדר הבריאה ואל תלך בדרך אתם להשיב על דבריהם ועי"ז נאמר אל שנן בסיל באולתו כי קושיות והירולים כאלו נוטים למינות ועיקר התירוץ על זה וכיוצא בזה כמו מלך ב"ו שעושה במדינתו כרצונו וכחפצו בלי שום מוחה רק שהוא רצונו וחפצו ואין טעם לרצון עאכ"ו ממ"ה הקב"ה שעשה כרצונו וחפצו וחשקו בשעתו שניחא ליה כי הוא יחיד בעולמו ואין חקר וקץ לתבונתו החקר אלהי תמלא וזה הוא עיקר שכי"ב עקרים: זה העובר עבירה בסתר. עיין בחדושינו דסוטה דף ג': אין תורתו נמאסת. כמו שמליכו באחר שבא אם ולתכה את הפסל של רבי ועיי"ל בעושה מסוכה קאמר: ילך למקום שאין מכירין אותו. עיין בחדושינו דמ"ק דף י"ז ובקדושין דף מ': כל המסתכל בג' דברים. אבל לראות בו לפי שעה מותר בכולה ואדרבה מלוה כמו איכא בגמ' וסי' מינך ריב"ז והאם. אם מריך וכן נקטה לברך עליו כדאיתא בא"ח סי' רכ"ט: אם יאמר לך יצה"ר חטא והקב"ה מוחל. נראה דקאי אדלעיל מעובר עבירה בסתר ואומר שהקב"ה מוחל כיון דליכא חילול השם כדבר אפ"ה אל תאמינו לו. ועל זה שייך לומר מי מעיד בי כיון שעשיתי בסתר:

ישעיה מג [וי"א] איבריו של אדם מעידין בו שנא' °ואתם עדי נאם ה' ואני אל:

ותלי בעיברא דדשא. השען על הבריח: **ברבנן.** בתלמידים היוצאים לתרבות רעה: **שוקלין.** לדרוש קל וחומר וחומר מקל לפי המשקולות של ק"ו: **במגדל הפורח באויר.** י"מ בגבהו של למ"ד דורשין בו את כל זאת ויש אומרים מגדל דור הפלגה וא"כ במגדל הפתוח לאויר גרסי' והן משלשי' הלכות וכו': **די הדיוטות.** בלעם ודואג ואחיתופל וגיחזי בחלק: **מינא היתה בלבם.** השעים היו מימיהם: **אחר מאי.** מפני מה בא לידי כך ולא הגין עליו תורתו: **זמר יוני לא פסק מפומיה.** והיה לו להכיר בשביל חורבן הבית דכתיב בשיר לא ישתו יין: **נושרין לו מחיקו.** קודם שהפקיר עצמו לתרבות רעה אלמא מינות היתה בלבו: **כל עמר דנחית ליורה סליק.** כל צמר הניתן ליורה של צבעים לצבוע עולה לו צבעו או לא כלו' כל הלומד תורה מפי חכמים עולה להם תורתם להגין עליהם מן החטא או לא: **אגב אמיה.** צמר בן יומו שלא נתלכלך כשהוא בגיזה עולה לו הצבע כלומ' כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו עולה לו כך נראה בעיני. ורבותינו מפרשים כל צמר דנחית ליורה סליק כל הילוד לגיהנם לידון עולה אגב אמיה צמר בן יומו שלא נתלכלך בטיט עולה לו הצבע כלו' שיש לו זכיות עולה: **מאי דריש.** מהיכן הבין מקום השכינה שנזהר ולא הלך שם. אי נמי שלא טעה כמו שטעה אחר: **דוגמא.** לשון היכר דבר העומד לדוגמא להראותו כלומר כזה עשה לי ואין זה אלא דבר הניכר אף כאן מקומו ניכר: **ומה למטה.** והרי אמרו מתחת זרועות עולם ואם של מי שובלן לא חס על כבוד קונו. לייטי עלה במערבא ל"ג לה: **כאילו דוחק רגלי השכינה.** לומר שלבו אין השכינה כאן וכתיב והארץ הדום רגלי: **למקום שאין מכירין אותו.** אין דעתו גבוה עליו ומשום יחלש כח יצרו וגם אם יחטא אין נחכין לו לב שאינו חשוב בעיניהם ובן בלבושים שחורים: **דמצי כייף ליצריה.** ובטוח על שהוא כחבא בסתר כאילו דוחק את הרגלים: **היכא דלא מצי כייף ליצריה.** טוב לו בלכתו מבפרהסיא. **ומברכין את העם בשם המפורש.** שהשכינה שורה בקשרי אצבעותיהם: **אל תאמינו ברע.** האומר לך חטא: **ואל תבטחו באלוף.** לומר שימחול ה': **ובפים.** חתיכה מן כמו כפיסים בב"ב: **ואתם עדי.** הוא מעיד בעצמו בכל שעה (שמוכיח) [שאוכית] בפניו (וכן בפרק א' דתעניות):

[תוספות מינא היתה בלבם ולכך לא הגינה תורתן עליהם לדואג ולאחיתופל וכן משמע מתוך תשובת השאלה דכל עמר דנחית ליורה סליק. וקשה דפריך בסוטה פרק כשם שלא מנעתם דואג ואחיתופל דעסקי באורייתא אמאי לא אגנה עלייהו ובפ"ק דקדושין דקאמר אלמלי דרים אחר לההוא קרא כרבי יעקב בר ברתיה לא הוה חטא וקשה מסוגיא דקדושין ובירושלמי נמי קאמר דמחמת שראה באחד שטפל אם מעל הבנים וירד בשלום ובאחד שטלח האם ותפס הבנים ונפל ומת יצא לתרבות רעה אמר היכן אריכות ימיו של זה והיכן טובתו של זה. ור' נתן אומר ע"י שראה לשונו דר' יהודה הנחתום נתונה בפי כלב אמר במדומה דאין מתן שכרה של תורה ואין תחיית המתים וכו' עד כאן): דנקי אגב אמיה. כלומר מי שיראתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת ודואג ואחיתופל דלא מסניא להו תורתן לפי שלא היה להם יראה כלל כדאיתא בסוטה פרק היה נוטל: שלשה כבני אדם. הוה מצי למחשב ישנים ומוציאים רעי כבני אדם דלקמן גבי דדמי לבהמה ואיכא למימר דהוי בכלל הני ואף לקמן לא הוה חשיב ליה אלא משום דבעי אשכוחי ג' דומים לבהמה הר"י אלחנן ע"כ: ויעשה מה שלבו חפץ. לגמרי משמע דמוטב לאדם שיעשה חפצו בסתר ולא בפרהסיא. ולא כפרש"י בשילהי פ"ק דקידושין דפירש דמ"ו שהיה מתיר לעשות עבירה אלא קאמר ילבש שחורים וילך למקום אחר דלבישת שחורים ויגיעת אכסניות מכניעין את לבו ע"כ. ובמסכת מ"ק פ' ואלו מגלחין הביא מאמר זה. וגם בפ"ק ממסכת קדושין הוא יותר בארוך וז"ל שם אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו וכו' שיתעסק לפחות במיני זמר ולשמוח בשמחה המרגילתו לדבר עבירה כגון זה אמר ילך למקום שאין מכירין אותו וכו' יעשה חפצו באכילה ושתיה במיני זמר וכיוצא בהן אבל דברי עבירה שיש בהן דין שמים ואפילו חייבי לאוין או עשה וכ"ש למעלה שאיסורן אסור לעולם מ"ו לא התירן ר' אלעאי אפילו בסתר ואף דברים אלו לא התירן לו אלא אמר כמסיא עצה לעשות כך כדי להכניע יצרו להשלים תאותו וכשיראה את עצמו לבוש שחורים משתבר יצרו ויכנע ולא יעשה וכ"כ בתוס' מקום שנזכר בקידושין בשם ר"ת ז"ל וז"ל מ"ו שהתיר לו לעבור עבירה אלא כך א"ר אלעאי יגיעת דרכים והאכסנאות ולבישת שחורין משברין יצר הרע ומונעין האדם מן העבירה ע"כ:

מהרש"א זמר יוני לא פסק מפומיה כו'. עיין פירוש רש"י ולא הוה ליה למימר זמר יוני אלא סתם זמרא לא פסק כו' כדאמר התם במסכ' גטין זמרא מכלן דאסור כו'. גם אינו נראה דמשום זמר דלאחר החורבן יהיה נגע בו משום מינות ונראה דנקט זמר יוני דהיה בו מינות בזמר גופיה וכהאי גונא אמרו בסוף פרק מרובה דחכמת יון אסורה וטעמא משום דמשכא למינות. והא מייתי שפיר **אמרו עליו על אחר כו' הרבה ספרי מינין כו'.** רצה לומר שהיו עמו ספרי מינין אלא כשבא לבה"מ היה מכסן בחיקו ושמרן מלהראותן בפני תלמידים שבבה"מ אבל לסוף מתוך טרדה לימודו שם שכח מלשמרן וכשעמד ממקומו שהיה יושב נפלו מתוך חיקו על הארץ לפני התלמידי' שבבה"מ: **דהוה נקי אגב אמיה כו'.** עיין פרש"י ותוספות ובערוך בערך עמר פי' דעל גב אימיה נקי כלומר כל אותו צמר שהוא נקי ואינו מלוכלך בטיט קולט צבע יפה כך ר"ע מתחלה היה יפה עלה בשלום וירד בשלום ואחר שמתחלה לא היה הגון לא ירד בשלום עכ"ל ונראה לפרש מהאי לישנא דנקט נקי אגב אמיה שרמז בזה למעשה דאיתא בירושלמי דאבויה אביו של אחר הפרישו ביום המילה לתורה וכונתו היה שלא לשם שמים ולכך נתקיים בו דיצא לתרבות רעה וה"ש דאחר לא היה נקי אגב אמיה דהיינו קרוב ללידתו ביום המילה נתכוון אביו ללמדו שלא לשם שמים ולכך לא יצא בשלום: **משכני אחריך נרוצה כו'.** אסיפא דהאי קרא קסמיך דמסיים ביה הביאני המלך חדריו דהיינו שבא לשלום בחדרי היכלות של מעלה כמפורש בדברי רב האי ובערוך ע"ש ובספר ישן מצאתי וז"ל רע"ק היה שלם בכל מילי שליחות וכשהגיע לגבול שהכל האומרי א"א להגיע אלין עמד ולא הרס לעלות אל ה' וע"כ כאמר עליו משכני אחריך וגו' כלו' שמשך ולא נכנס לפנים מן הגבול עכ"ל: **להשתמש בכבודי כו'.** נראה מהאי לישנא כפרש"י האי דנכנסו לפרדס ועלו לרקיע להשיג שם היו משתמשין בשמות הקדושים וע"כ אמרו מ"ה שאין ראוי להשתמש בשמותיו הקדושים ורצו לדוחפו ולהזיקו כמו שהזיקו ג' חביריו עד שא"ל הקב"ה הניחו לזקן זה שראוי להשתמש בכבודי דהיינו בכבוד השם: **ואתה מרבבות קדש כו'.** מפי' הערוך אות הוא ברבבות שלו פי' שאין במלאכים דומה לו והוא ראה במלאכים דומים למטטרון וידע דלאו קודשא ב"ה עכ"ל וזה מוסכים לפי' שני של רש"י מאי דרש שלא טעה כמו שטעה אחר עכ"ל דהייטו שטעה על שישב מטטרון חשב שתי רשויות הן: **דוגמא הוא ברבבה כו'.** פי' בערוך כלומר מדוגם שאין כמוהו בכל הרבבות ור"ע ראה מלאכים הדומין למטטרון וע"כ לא טעה כו' עכ"ל ר"ל שלא טעה כמו אחר: **ה' צבאות שמו כו'.** ר"ל כמו דדשום דלעיל דר"ע לא טעה בשתי רשויות כמו שחשב

אחר

אמר אלא שהקב"ה אדון לבד בכל צבא שלו ונראה דהכך דרשות מפקי להו מהכך קראי מר מפיק. ליה מאתה מרבבות קודש דלפי פשטיה ה"ל למכתב ובא מרבבות קודש בלשון הקודש ולא אתה שהוא מלשון תרגום וע"כ דרשו בו מלשון אות שהוא ומר דמפיק ליה מדגול מרבבה דוגמא הוא כו' דוחק הוא לכוון דמלשון דגול דרשו לשון דוגמא דלא מצינו חילוף הלי בגי' וע"כ נראה לומר דמדגול מרבבה יליף לה כמו שנושא הדגל הוא ניכר לבד בחיל כן הקדוש ברוך הוא ניכר ומובדל מהן אלא משום דיש בחיל למעלה מנושא הדגל בחשיבות כגון המלך ושריו ע"כ קאמר הא דמדמה ליה לנושא הדגל אינו רק לדוגמא בעלמא שהוא ניכר ע"י דגלו מכל בני חיל כך הקדוש ברוך הוא מובדל מכל הרבבה שלו שהוא אחד ולא כמו שטעה אחר ומאן דדריש ליה מה' לצבאות שמו לפי פשוטו שהוא ה' לב' לצבאות דהיינו לצבא של מעלה ולצבא של מטה ה"ל למכתב ה' לצבאות הוא וע"כ דרשו אדון הוא בצבא שלו ולצבאות ב' מלות הן לצבא אות שהוא אות בצבא של מעלה ובפי' ערוך פי' בערך אות כמה שכתבתי לעיל: **ולא ברוח ה' וגו' והנה ה' עובר כו'.** כן הוא בנוסחת גמרא שלפנינו ובע"י הגיה ומחק האי קרא והנה ה' עובר והיינו משום דהאי קרא והנה ה' עובר כתיב לעיל מיניה דהאי קרא ולא ברוח וגומר אבל לפי הגהתו מה דרשה איכא הכא דלא מייתי אלא הקרא ולא ברוח וגומר כדכתיב ונראה לקיים כל נוסחת הגמרות לפי ענינו דר"ח ב"א דר"י מייתי ליה מהסכא הך דרשה שלא טעה ר"ע כמו שטעה אחר והיינו שהקב"ה מובדל מכל חיילותיו של מעלה ומקומו ניכר כמו שכתוב לא ברוח ה' וגו' שהם מלאכי רוחות ולא ברעש ה' שהן מלאכי רעש ולא באש ה' שהם מלאכי אש כפרש"י שם אבל מקומו ניכר בקול דממה דקה והנה ה' עובר לא ולפי כונתו זאת הפך הכתובים שהנה ה' עובר דכתיב לעיל מיניה מוסב אדלמטה שאחר האש קול דממה דקה ואז הוא אות שה' עובר: **שמין כו' במלאכי השרת כו'.** לענין טיסה כבר נאמר שיש להן כנפים כו' אבל ר"ל דמקומן להיות מסוף עולם ועד סופו כמ"ש ומשא"כ באדם דיש מקומות בעולם שאין יכול להיות שם אם מפני החמה אם מפני הצינה ומחמת דברים אחרים: **כבני אדם כו'.** וכתבו התוספות ה"מ למחשב ישנים ומוציאים רעי כבני אדם כו' עכ"ל דישנים מצינו בהו בהך שבדא דפי' מי שאחז גבי אשמדאי דהוי שתי ורוי וגני וכו' אך קשה לתריהם שכתבו דאף לקמן לא הוה חשיב ליה אלא משום דבעי אשכוחי ג' דומין לבהמה כו' הא מלי לאשכוחי ג' כי הכא וה"ל למחשב לקמן דעתים כבהמה גם יש לדקדק דהכי ג' שתולה בשדים כבני אדם ה"ל לתלות בבהמה דהא בבן אדם גופיה תולה לגו בבהמה ועל כן נראה הא דאמר בשדים אוכלין ושותין כבני אדם כלומר דבר הראוי לאכול לבני אדם ולא הראוי לאכול לבהמה וכן פרין ורבין כבני אדם הייט מני שמשמשין פנים כנגד פנים ולא כבהמה ומתים כבני אדם הייט מני דאפשר שהשד יחכם במיתתו בשמעה עלות בעולם הזה שרוחו עולה למעלה כבני אדם ולא כבהמה שרוחה הולך למטה ותו לא מידי: **בלשון הקודש כמה"ש כו'.** בני אדם ודאי דלאו כולהו מספרין בלה"ק אלא משום מלאכים נקט לשון הקודש כדאמרינן דלא ידעי לשון תרגום ולא בא לרמוז בין אדם לבהמה אלא שיש לו לשון ודבור לאפוקי בהמה דאין לה כח הדבור: **בנו לי פלטרין כו'.** וקרוב לזה בב"ר תאלמנה שפתי שקר וגו' אספרה כו' עד בטה"ג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטרין במקום האשפה כו' כל מי שבא לומר פלטין זו בנויה במקום האשפה כו' אינו פוגם

כך כל מי שבא לומר עולם הזה נברא מתוך תוהו ובוהו אינו פוגם אתמהא ע"כ וכה"ג איתא בירושלמי וכתב בעל יפה מראה וקשה מאי מתחלה אי קודם בריאת עולם לא דמי לפלטין במקום אשפה שאינו משקר אלא שפוגם כו' אבל הכא משקר כי העולם מחודש ומאין מוחלט כו' ועוד מהו הפגם שהוא פוגם בכבוד ה' דאדרבה כבודו הוא כי זה כחו הוא להמציא מאין המוחלט כו' ולכן נראה כמ"ש הרמב"ם דתוהו הוא החומר הראשון הנקרא בלשון יוני היולי כו' והשתא מי שאומר שעולם נברא מתוך תוהו ובוהו פוגם במה שמפרש מה שכו' בתורה לפי שאין ראוי ליחס אליו יתברך אלא בריאת הדברים בשלימות לא הויה החסרה דאין זה כבודו. שההיולי נמצא בכח ואין לו צורה מעצמו כו' עכ"ל ע"ש באורך ולשון בתחלה דקאמר שם וכן לשון של תלמודינו לפנינו לא משמע כן אלא נראה דקושטא דה"ק דאין לחשוב מה היה לפניך קודם שנברא עולם הזה גם קודם ההיולי אלא שלא היה לפנים כלום בעולם והקב"ה מאין המוחלט ברא ומייתי המשל שלא להזכיר שם אשפה שהיה שם קודם שבנה הפלטרין אלא כאילו בנאו במקום פנוי כך הקב"ה אין רצונו להזכיר שהיה לפנים שום בריאה אחרת שזה פוגם כבודו שהיה שיהי רצון לפניו ולא היה חפץ באותה בריאה ובנה עוה"ז דוגמת המלך ב"ו שלא היה חפץ באשפה ובנה פלטין אלא שיש לחשוב ולהזכיר שבנה במקום פנוי וגם שאין המשל דומה ממש דהתם פוגם בדבר אמת שהיה שם אשפה והכא פוגם בדבר שקר שהרי הקב"ה ברא העולם מאין המוחלט מ"מ מייתי ליה כמ"ש דאין רצונו של מלך ב"ו לפגום כבודו אפילו בדבר אמת וכ"ש בדבר שקר ומעיקרא דפריך לפנים מאי דהוה הוה ר"ל גם שהוא שקר מה בכך דלא אסיק אדעתיה דהוי ביה שום פגם בכבוד המקום עד דמייתי ליה משל ממלך ב"ו כו': [זה העובר עבירה בסתר דוגמא מה שאמרה תורה בגנב יותר מבגזלן שבגלוי מתירא הגנב מבני אדם ומפני הקב"ה אינו מתירא וזה שאינו חס כו' וכמאמר ריב"ז בברכות דכ"ח]: **עיניו כהות כו'.** מקרא לא מייתי אלא דבג' דברים איכא דמות חיו שכינה והיה קבלה בידו דעיניו כהות במסתכל בשם ונשא ודאי במסתכל בשכינה ממש א"א להיות חי כמ"ש כי לא יראני האדם וחי אבל הכא במסתכל בדמות חיו של שכינה קאמר גם שאינו מת מ"מ עונשו שעיניו כהות שהוא דמות מיתה כמ"ש ג' חשובין כמת סומא כו': **ואין רע אלא יצר הרע כו'.** מדכתיב רע חסר יו"ד דריש ליה. ואמר **אם אומר לך יצר הרע חטא והקב"ה מוחל כו'.** בלי תשובה ודאי דלא יאמר דהקב"ה מוחל אלא בתשובה קאמר וגם בזה אל תאמין בו דהוי האומר אחטא ואשוב ואמרינן בפרק יוה"כ דאין מספיקין בידו לעשות תשובה ואמר ושמא תאמר מי מעיד כו' כל זה מפורש בפ"ק דתענית עיין שם:

הרי"ף ששה דברים נאמרו בבני אדם ג' כמ"ה וג' כבהמה וכו'. וקשה דדי כבהמה הוה ליה למימר הני תלתא ומתים כבהמה וכ"ת דהמיתה אין לתלות אותה בבהמה יותר מבאדם דשקולים שניהם א"כ גם האכילה ופריה ורביה ומטילים ריעי אין לעשות עיקר בבהמה ולתלות אדם בבהמה וי"ל דהכא מיירי בבריאת אדם קודם שחטא ונקנסה עליו מיתה היו בו ג' דברים כמ"ה וג' כבהמה שכשנולד עדיין לא היה מיתה באדם כדכתיב אני אמרתי אלהים אתם אכן כאדם תמותון אחר שחטא ועוד שמיתת הבהמה נמשכת ממיתת האדם שכשנקנסה מיתה על האדם נקנסה גם על הבהמה וכו': כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק וכו' איני והא"ר אלעאי מי שיצרו מתגבר עליו וכו'. וכתבו התוס' ולא כפי' ר"ח דקאמר דמיו שהיה מתיר לעשות עבירה וכו' אלא קאמר ילבש שחורים ולא יבא לידי עבירה ויוכל לעשות מה שלבו חפץ דודאי אין יצרו מתגבר עליו. וקושיא דמקשינן אינו משמע כדבריו וטעמו מבוארת שלפי' ר"ח לא מקשי מידי דלעולם העובר עבירה בסתר דוחק רגלי שכינה והתם קאמר שילבש שחורים

שמורים וילך למקום שאין מכירין לו כי בודאי יכנע לבבו ולא יחטא . ולע"ד יש ליישב פר"ח דהקושיא היא מדקאמרי' ולא יחלל ש"ש בפרהסי' דמשמע שבפרהסי' הוא דבר קשה אבל בצנעה לא והכא אמרינן דבסתר הוא דוחק רגלי השכינה שהוא קשה יותר מפרהסיא ולפי' תוס' דאמרי ויעשה מה שלבו חפץ משמע דמוטב לאדם שיעשה חפצו בסתר ולא בפרהסי' קשה נמי דהא לא קאמר ילך למקום אחר ויעשה מה שלבו חפץ אלא ילך למקום שאין מכירין אותו דהוא נמי פרהסיא אבל אינו בסתר . ומוכרחים אנו לומר דמייך אהא דאמר ואל יתחלל ש"ש בפרהסיא ומ"מ גם לפירוש ר"ח י"ל כן : מ"ד אל תאמינו ברע וגו' . נראה שהוקשה לו מ"ד אל תאמינו דלעביניהו אל תאמינו ואל תבטחו ברע ובאלוף ועוד הכפל וכתיב הכא תאמינו והכא תבטחו והכא רע והכא אלוף. לזה דרשו אותו ביצר הרע שהוא נקרא רע ודייק קרא דלא כתיב ריע ביו"ד אלא רע בלא יו"ד שנקרא יצה"ר .רע שבשמתו של אדם השוכנת בחיקו היא תעיד בו וקשה לר' יהודה דדרים מי מעיד בו אבני ביתו וקורות ביתו הם מעידים בו שנא' כי אבן מקיר תזעק וגו' והיכן נרמז זה בפסוק אל תאמינו ובשלמא לחכמים שדרשו נשמתו של אדם מעיד ז כיוא שנרמז בכתוב משוכבת חיקך. ועוד צריך לבאר מה היא ליווי שלא יאמינו ביצה"ר כי מה הם הדברים שאומר יצה"ר ורש"י פי' ברע האומר לך חטא ומ"מ אין בזה האמנה להאמין והיל"ל אל תשמע לרע האומר לך חטא ואם הוא מה שאומר הקב"ה מוחל לך זהו בכלל אל תבטחו בטענת אלוף זה הקב"ה שימחול אמנם נראה שהאדם כשהוא בא לבטוח בהקב"ה שימחול לו הוא מגד שיצה"ר קראו הקב"ה רע וכיון שיולדו מעיד עליו שהוא רע א"כ אין אדם ליענש על שחטא כיון שיצר הרע שנקרא רע המחטיאו אל תאמין בטענה זו שנקרא רע יצה"ר ולא יענישוך עליו גם אל תבטח בהקב"ה שהוא אלוף נעוריך וימחול לך ושמא תאמר אחטא במקום סתר כי אין רואני לז"א כי אבן מקיר תזעק להכריז עליך כד"תיב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו. ואפשר שזה הוא מה שאומר יצה"ר לאדם חטא כי אין מי שמעיד עליך ועל זה אמר אל תאמינו ברע זה יצה"ר שאומר לך מי מעיד בך אל תאמין כי יש מעידים עליך אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה ולר' יהודה דרים משוכבת חיקך על אשתך שוכבת חיקך שלא ירבה שיחה עמה אע"פ שהיא אשתו פן תבא לדבר עם אשה אחרים ואם יצה"ר יאמר לך הנה אשתך היא אל תאמין בדבריו כי המרבה דברים אפי' עם אשתו מביא חטא: ר' זריקא אמר ב' מלאכים' וכו'. נראה שדקדק בכתוב מאי יצוה לך לשמרך הל"ל כי מלאכיו יצוה לשמרך אלא ה"ק יצוה שיהיו מעידים לך לפי שהם תמיד עמך לשמרך ואמר ילאו יגידו וחכ"א אבריו של אדם מעידים שנא' ואתם עדי וגו' :

טו ע"ב **ת"ר** א"ר יהודה בן טבאי אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם להוציא מלבן של צדיקים שהיו אומרים אין העדים זוממים נהרגין עד שיהרג הנידון. אמר [לו] שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא שפכת דם נקי שהרי אמרו חכמים אין העדים זוממים נהרגין עד שיזומו שניהם ואין לוקין עד שיזומו שניהם ואין משלמין ממון עד שיזומו שניהם מיד קבל עליו יהודה בן טבאי שאינו מורה הלכה אלא בפני שמעון בן שטח. (אמרו) כל ימיו של יהודה בן טבאי היה משתטח על קברו של אותו הרוג והיה קולו נשמע סבורין העם לומר קולו של (מת) [הרוג] הוא אמר להן קולי הוא תדעו שלמחר הוא מת ואין קולו נשמע א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי ממאי דילמא פיוסיה פייסיה או בדינא תבעיה:

עד זומם. שלא הוזם אלא הוא לבדו: **עד שיהרג הנידון.** קודם שזמם ולא"כ הוזמו שהיו דורשין נפש בנפש מגם האמור בעדים זוממין אמרו להם חכמים והלא כבר נאמר כאשר זמם לעשות ולא כאשר עשה ומשמע עדיין אחיו קיים א"כ למה נאמר נפש בנפש שאין נהרגין אא"כ נגמר דינו של נידון קודם שהוזמו: **ואין לוקין.** אם העידוהו שהוא חייב מלקו' בכולהו גרסינן עד שיזומו שניהם ובמסכת מכות יליף לה מקראי והכא עד שקר ענה וגו' ואמר מר כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים: **אלא בפני שמעון.** שאם יטעה ילמדהו:

תוספות אראה בנחמה. ליסנא קלילא שנוטה בלשון קלר כלומר לא יוכל לראות בנחמת ציון אם לא עשה זה וכן בלי המקרא ואולם חי אני וימלא כבוד ה' וגומר אם יראו וגו' : למחר הוא מת. הא דלא נקט כשאינו שם אין קולו נשמע משום שהיו אומרים לו דאינו צועק אלא בשעה שישנו שם אבל השתא מדנקט מת [שיהא] נבים אז שיש לו לצעוק ע"כ :

מהרש"א אראה בנהמה כו'. פירשו בתוס' כלומ' לא יוכל לראות בנחמת ציון כו' עכ"ל גם שהיה בה"מ שני קיים בזמן יהודה בן טבאי קאמר הכא אראה בנחמת ציון של חורבן בית ראשון דגאולה שניה בבית שני לא הוה גאולה גמורה שהרי לא חזר להם מלכות בית דוד וכמה דברים שחסרו בבית שני כדאיתא ביומא ומיהו יותר ניחא פרש"י פ"ק דמכות שפי' שם אראה בנחמה כשבע שימותו בניו ואראה בנחמתן עכ"ל:

[פיסקא] יצא מנחם ונכנס שמאי וכו' להיכן יצא שם אביי אמר יצא לתרבות רעה רבא אמר יצא לעבודת הורדוס תניא נמי הכי יצא מנחם לעבודת הורדוס ויצאו עמו פ' זוגות תלמידים לבושים סיריקון:

סיריקון. בגדי מלכות:

אמר הבונה כתב יוסיפון לרומיים שמנחם ניבא להורדוס עודנו נער הדיוט שימלוך על ישראל וכמלכו א"ל שמשך מלכותו עשר ועשר ועשר שנים ויותר וכן מלך ל"ז שנה אשר בגלל הדבר הזה נשאו וכבדו כחלרו ובעירותיו מכאן לדברי רבא שאמר לעבודת הורדוס ותניא נמי הכי מקייעא ליה:

א"ר יוסי סח לי אבא אלעזר פעם אחת היה לנו עגל שם של זבחי שלמים והבאנוהו לעזרת נשים (לסמוך) [וסמכו עליו נשים] לא מפני שסמיכה בנשים אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים:

[**אבא אלעזר.** כך שמו:]

תוספות לעשות נחת רוח לנשים. וכגון שהיתה בהמה שלהם השתא דומה לסמיכה להיות בבעלים בפ"ק דקדושין ובפרק בתרא דר"ה פירש ר"י דנפי דידן אם באות לעשות מצות עשה שהזמן גרמא ולברך עליהן אין ממחין בידם אע"ג דפטורות לא מיקרי ברכה לבטלה וכן משמע מהכא

משנה עצרת שחל להיות בערב שבת ב"ש אומרים טז יום טבוח אחר השבת וב"ה אומרים אין לה יום טבוח ומודים בעצרת שחל להיות בשבת שיום טבוח אחר השבת אין כהן גדול מתלבש בכליו ומותרין בהספד ותענית שלא לקיים את דברי האומרים עצרת אחר שבת: **גמ'** *ורמינהו מעשה ומת (אלכסנדראי) [אלכסא] בלוד ובאו כל ישראל לספדו ולא הניחן ר' טרפון מפני שי"ט של עצרת היה י"ט ס"ד אי י"ט אינהו מי קא אתו אלא אימא יום טבוח היה ל"ק כאן בי"ט שחל להיות בשבת כאן בי"ט שחל להיות אחר השבת:

יום

עיון יעקב

אם לא הרגתי עד זומם להוציא מלבן של צדוקים. נ"ל דבא להורות דכשדון איזה דין יפה מתק בדין כדי שיוציא הדין לאמתו ולא להיות אץ ובהול לפסוק הדין כדי להוציא מלבן של צדוקים וכה"ג משום דבר אחר שהרי ר' יהודה בן טבאי נכשל בשביל שעשה כן וכזה מדוקדק מה דאמרינן הוי דן דין אמת לאמתו ולא כדי לאמת דבר אחר וקיל ועיין בעמ"ע קי' א' ובב"י שם:

יום טבוח. של קרבנות ראיה וחגיגה של י"ט לאחר השבת שאין קרבין לא בי"ט ולא בשבת: **אין לה יום טבוח.** אינה צריכה יום טבוח שמותר להקריבן בי"ט: **אין כ"ג מתלבש.** בכלים נאים שלא בביתו ובשוק ולא בשעת עבודה קאמר ולא בבגדי כהונה קאמר אלא שלא יתנאה באותו היום שיום טבוח של עצרת אחר השבת שיהיו הכל שאין היום י"ט מפני הצדוקין שהיו אומרים עצרת אחר השבת שהם אומרים וספרתם לכם ממחרת השבת שבת בראשית וא"כ לעולם חל עצרת אחר השבת: **ולא הניחן ר' טרפון.** ומתכוין הכי ומותרין בהספד: **בי"ט שחל להיות בשבת.** שיום טבוח אחר השבת מותר בהספד מפני שאומרים עצרת אחר השבת והא (דאלכסנדרי) [דאלכסא] בלוד בי"ט שחל להיות בחול היה דאין יום טבוח שלו באחד בשבת (מכאן מוכיח שאסור להתענות במוצאי חג שבועות אפי' בזמן הזה דהא ר' טרפון בימי חרבן הוה):

דף כ **מעשה** באשה אחת שבאת לפני ר' ישמעאל ואמרה לו רבי בגד זה ארגתיו בטהרה ולא היה בלבי לשומרו בטהרה ומתוך בדיקות שהיה בודקה ר"י א"ל רבי נדה משכה עמי בחבל אר"י כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים בלבו לשומרו טהור אין בלבו לשומרו טמא שוב מעשה באשה וכו' כזה:

ארגתיו בטהרה. יודעת אני שמשעה שנארג בו ג' על ג' אצבעות שנראה לטומאה לא נגעה בו טומאה ומ"מ לא היה בלבי לשמרו: **ומתוך בדיקות וכו'.** הוא"ל ולא היה (לך) בלבך לשומרו שמא אירע בו כך וכך ולא הכרת: **משכה עמי בחבל.** שקשרו בו החבל בכלי האירוג ומשא השיטתו:

אמר הבונה שהלא שהמשכה עתרת לאמצע וסוף המעשה שימשך בקדושה כאשר יקבים האדם במעשיו לשמרם מכל דבר רע חול וטומאה כמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט ואי מילתא דלאו רמיא אדעתיה יארע בה תקלה. ש"ש היא שקבום חכמים בלבו לשמרו טהור וכו' שנתקיימו הוליא רבי ישמעאל עמי האשה שנקיון שהוכיח:

חומר בקודש פרק שלישי

יז **תניא** א"ר יוסי מפני מה הכל נאמנים על טהרת יין ושמן כל ימות השנה כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו ושורף פרה [אדומה] לעצמו אמר רב פפא כמאן מקבלינן האידנא סהדותא מעם הארץ כמאן כר' יוסי: דף כב

טהרת יין ושמן. לקבל מידם יין לנסכים ושמן למנחות: **ובונה במה.** בשעת איסור הבמות ומקטיר לשמים: **כר' יוסי.** דאמרי' בגמרא דחיישי לאיבה דאי לרבנן לא מקבלינן כדאמרינן בפסחים בפרק אלו עוברין:

תוספות כר' יוסי. הרב ר' אלחנן אומר דקי"ל כר' יוסי וחיישינן לאיבה לפיכך מאמינין עכשיו בכל עם הארץ אע"ג דאמרינן בברכות אין מאמינין על עם הארץ וגם רב מנשיא בר תחליפא לא רצה לאמן עליהם ופרש"י מפרש דלא כל הרוצה ליטול את השם להחזיק לעצמו כת"ח שלא לאמן על עם הארץ יהיה הרשות בידו ליטול דאין אנו מחזיקין עצמינו אינו כת"ח לענין זה ע"כ בתוס'. (למדתי מכאן לדור הזה שאנחנו בתוכו קנאת סופ' תשובה בעדנו על מה שאנו מקילין בדברים רבים הדומים לאלו לסלק ממנו איבה ושנאה. ועוד כיוצא בזה בגמ' סמוך לזה):

שם ע"ב **תניא** א"ר יהושע בושני מדבריכם ב"ש אפשר אשה לשה וכו' נטפל לו תלמיד אחד מתלמידי ב"ש א"ל אומר לך טעמו של ב"ש א"ל אמור א"ל כליו של עם הארץ טמא או טהור א"ל טמא ואם אתה אומר לו טמא כלום משגיח עליך ולא עוד אלא שאם אתה אומר לו טמא אומר לך שלי טהור ושלך טמא וזהו טעמן של ב"ש מיד הלך רבי יהושע ונשתטח על קברי ב"ש אמר נענתי לכם עצמות ב"ש ומה סתומות שלכם כך מפורש על אחת כמה וכמה אמרו כל ימיו הושחרו שיניו מפני תעניותיו:

(**והסוגיא** ארוכה לענין טומאה וטהרה ומה שיאות לכתוב בפירוש זה לשון קצר מפרש"י ז"ל): **כלום משגיח עליך.** לפיכך טהרו ב"ש. אוכלין ומשקין וכלי חרס שאין להם טהרה אלא שבירתן ואם באת לאוסרן עליו לא ישמע לך אבל בכלי שטף ישמע לך ויטבילנו ע"כ: (ועוד בגמרא לענין אם שואלין מהם כלים או לאו ועוד שכינו בפי' זה:)

משנה הגבאים שנכנסו לתוך הבית וכן הגנבים שהחזירו את הכלים נאמנים לומר לא נגענו ובירושלים נאמנים על הקדש ובשעת הרגל אף על התרומה (אף על פי שהיא יותר חמורה): **גמרא** מה"מ א"ר יהושע בן לוי דאמר קרא °ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים הכתוב עשאם כולם חברים: דף כו / שופטים

גבאים. ישראל שהם גבאים למלך לגבות מיד ישראל גולגליות ומסים וארנוניות: **שנכנסו לתוך הבית.** לגבות עבוטו וכן הגנבים שגנבו כלי חרס והחזירום: **נאמנים לומר.** לא נגענו בתוכו: **ויאסף כל איש ישראל וכו'.** בפלגש בגבעה כתיב שנאספו כל ישראל בגבעה: **הכתוב עשאם חברים.** וגם הרגל שעת אסיפה היא (ולמדתי מזאת הסוגיא שראוי למנהיג לעיין ולשער השערה ישרה מי ומי יהיו הדברים שיוכל להקל בהם לפרוק ממנו איבה להשכים עם דבר הכנאה והאמת והשלום אהבו):

מהרש"א כאיש אחד חברים כו'. ובירושלמי יליף מדכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו עיר שהיא עושה כל ישראל חברים ופריך מעתה בשאר ימות השנה נמי ומשני לבד בשעה שהם עולים שבטים הוא דכתיב ולדרש תלמודינו לא יתיישב מעתה אפי' בשאר ימות השנה נמי כו' ורש"י תירץ במה שדייק ורגל שעת אסיפה ור"ל דבעי שעת אסיפה משא"כ כל ימות השנה:

שם ע"ב **אריב"ל** נס גדול נעשה בלחם הפנים כסידורו כך סילוקו שנא' °לשום לחם חם ביום הלקחו: ש"א כא

סילוקו כסידורו. שסילקו לשבת הבאה חם כיום סידורו: **חם ביום הלקחו.** שיהא חם ביום סלקתו מעל השלחן:

כתיב °המזבח עץ שלש אמות גבוה וגו' וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' פתח במזבח וסיים בשלחן רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם עכשיו שאין המזבח קיים שלחנו של אדם מכפר עליו. א"ר אבהו אמר ר' אלעזר יחזקאל מא / דף כז

עיון יעקב

כמאן כר' יוסי. עיין בתשובתי חלק שני סי' כ"ח: **ועכשיו** שלחנו מכפר. עיין בחדושינו דמנחות דף ל"ז:

אלעזר ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהן קל וחומר מסלמנדרא מה סלמנדרא שתולדות האש היא הסך מדמה אין אור שולטת בו ת"ח שגופן אש דכתיב °הלא כה דברי כאש נאם ה' עאכ"ו. א"ר שמעון בן לקיש פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהן קל וחומר ממזבח הזהב ומה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב כמה שנים אין האור שולטת בו פושעי ישראל שמלאים מצות כרמון דכתיב °כפלח הרמון רקתך אל תקרי רקתך אלא ריקנין שבך (מלאים מצות כרמון) על אחת כמה וכמה:

ירמיה כג | שה"ש ד

שלחנו מכפרת עליו. בהכנסת אורחים: סלמנדרא. חיה שנבראת מן האור כשמבעירין אש במקום אחד ז' שנים [תמיד בלי הפסק]: כעובי דינר זהב. דבר מועט לא חיפר זהבה דכעסה בו כם;

תוספות פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם. לא בפושעי ישראל בגופן קאמר דאמרינן בר"ה פושעי ישראל בגופן גיהנם כלה והם אינן כלים אלא בשאר פושעים קאת קאמר משום דמסיק להו אברהם לכולהו חוץ מבועל נכרית דמשכה ליה ערלתיה ברים עוסין פסין והא דאמרי' בסוף פ' הזהב הכל יורדין ועולין חוץ מג' לאו לגיהנם קאמר אלא למקום אחר קאמר לידון שם ואף הנדון לאחר י"ב חדש עולין שאין נידונין יותר משנה תמימה: שאין בו אלא עובי דינר. בתנחומא יש שהיה משה תמה על זה היאך אפשר שלא ישרף העץ א"ל המקום כך דרכי בשל מעלה אש אוכלת אש ואינה מכלה שנא' והסנה איננו אוכל:

מהרש"א ת"ח שכל גופן אש וכו' דברי כאש גומר. למתוך דברי תורה אש שבהן נעשה גופן אש כמ"ש ת"ח דרתח אורייתא הוא דרתחא ביה: כעובי דינר כו'. פירש"י דינר זהב דבר מועט לא חסר זהבה כו' עכ"ל ומדברי התוס' נראה לפרש דהכי קאמר שלא היה העובי יותר מדינר זהב ואעפ"כ לא נשרף העץ שתחתיו שהזהב הדק מגין עליו ובדמיון זה פושעי ישראל שגם הם

מלאים מצות כדכתיב כפלח הרמון גו' ואלו המצות שהם דמיון הזהב כמ"ש הנחמדים מזהב הם מגינין עליהם מאש של גיהנם שלא ישלוט בהן:

הרי"ף פושעי ישראל אין אור של גיהנם וכו'. פירשו התוספות לא בפושעי ישראל בגופן קאמר וכו' תימא דילמא בפושעי ישראל בגופן נמי מיירי דהא דאמרינן בר"ה פושעי ישראל בגופן גופן כלה הוא ברוב עונות ולית בהם פושעי ישראל בגופן וכן מחצה עונות ואין בהן פושעי ישראל בגופן עלייהו כתיב והבאתי את השלישית באש ולרפתים וברוב זכיות ומיעוט עונות אפילו יש בהם פושעי ישראל בגופן אין אור של גיהנם שולטת בהם ק"ו ממזבח הזהב והכי דייק התם בגמרא דאמר מחצה עונות ולית בהו פושעי ישראל בגופן לא סגיא ליה בלאו והבאתי את השלישית באש דמשמע הא ליתא מחצה עונות סגי בלאו והבאתי באש אע"ג דאית בהו פושעי ישראל בגופן. ושמא כוונת התוס' דאי ליכא מחצה עונות אפילו ירידה אינם יורדים לגיהנם ומדקאמר אין אור של גיהנם שולט משמע דיורדים ואין האור שולט והיינו במחצה עונות ואי אית בהו עון פושעי ישראל בגופן אז לא סגי דכתיב והבאתי את השלישית באש ואי הוו רובא עונות גופם כלה לכך אמרו התוספות לא בפושעי ישראל בגופן קאמר ובמסכת ר"ה כתבתי בזה ע"ש:

חדושים שלחנו מכפר עליו. פירש"י בהכנסת אורחים ובפ"ג דאבות דריש אם אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום משאי קרא שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' גם בברכות דף כ"ה אמרינן כל המאריך על שלחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו דלמא אתי עניא ויהיב ליה והביא זה הלמוד מדכתיב המזבח עץ וגו' וכתיב וידבר אלי זה השלחן וגומר פתח במזבח וכו'. יש לומר כולהו שמעינן מיניה מדכתיב זה השלחן אשר לפני ה' וכי לפני ה' אוכלין אלא להורות שיאמר עליו ד"ת הוי לפני ה' ומדהוקש למזבח כשמע מיניה עוד איזה מצוה והיינו הכנסת אורחים כפרש"י הכא ובין זה וזה אמר שלחנו מכפרת עליו אבל כדי לתת לו נ"כ שכר אמרינן שהם דוקא בהמאריך על שלחנו כדי דלמא אתא עניא ויהיב ליה ולכך יהבינן ליה נ"כ שכר אריכת ימים ושנים וק"ל: פושעי ישראל וכו'. עיין בהרי"ף מה שכתב וז"ל ושמא כוונת שתוספות וכו' והיינו במחצה עונות עכ"ל וקשה דאי מיירי במחצה על מחצה וליכא מן דפושעי ישראל היכי שנר דיורד לגיהנם כלל והא קתני במסכת ר"ה בינוני' רב חסד מטה כלפי חסד ואין יורדין לגיהני' כלל כדכתב רש"י התם אלא ודאי דאין אור של גיהנם שולט פי' משום דאין יורדין כלל כיון דהם בינונים ולית בהו עון דפושעי ישראל בגופן ודו"ק:

הדרן עלך מסכת חגיגה

מדרשים נלקטים מהירושלמי ברכות

מאימתי פרק ראשון

אמר הכותב בקטנותו ולא מגדלותו פי' ירושלמי קטן או גדול ולמען אמלא חן בעיני תמימי דרך ההולכים בתורת ה' שלא המה יקרים ומעולים בעלי בתים המחזיקים במלאכת הקדש בקניות הספרים שאלה הנני בא לכתוב את אשר תשיג ידי בפירוש כונת רז"ל ע"ד הפשט בדמות הספרי לועזים. נשענתי על מאי דמתלי מתלי' עלית בקרתא הלוך בנימוסה ומנהג הפשוט בארץ הלזו שהדרשות נתונה גם למי שאינו יודע לשאול להיות שואל ומשיב תורגמן ומליץ לפני הגדולים אשר בארץ. והריני מתנה מסיום ומעכשיו כי על מה שלא אדע אומר לא ידעתי ואדברה נגד מלכים ולא אבוש לומר לא שמעתי:

א א"ר לוי כנור היה תלוי כנגד חלונו של דוד והיתה רוח צפונית יוצאת בחצי הלילה ומרפרפת בו והיה מנגן מאליו הה"ד °והיה כנגן המנגן. כמנגן המנגן אין כתיב כאן אלא כנגן המנגן הכנור היה מנגן מאליו:

מ"ב ג

כנור היה תלוי כנגד חלונו. כאן הוסיף לנו ר' לוי ביאור על שכתוב בתלמוד שלנו בשם ר"ש חסידא שהוא אמר למעלה ממטתו ור' לוי אמר כנגד חלונו ובאמרו למעלה ממטתו אינו מפרש אם היה הכנור תלוי בתוך הבית או חוצה לה ולא ידענו שבת הנגון מאליו אולם בכאן פירש כנגד חלונו וזה יורה שהיה מכוון כנגד החלון ממש אשר היה בצד רוח צפונית בכיון ותיכף ומיד שהיתה מנשבת רוח צפונית בהגיע רגע חצות לילה במנהגה היתה פוגשת אל מיתרי הכנור וזה פי' מרפרפת מנשבת והיו מתנועעים מיתרי הכנור בנשבת הרוח והיה מנגן מאליו ר"ל השמיע קול וגם הראיה שהביא היא יותר מבוררת מהראיה שהביא בתלמוד שלנו. ולכאורה יראה בהפך לפי שוסיה כנגן המנגן כאמר לענין נבואת אלישע ואין משם שום ראיה לכנור של דוד אמנם בתלמוד שלנו הוכיח כ"ש

עיון יעקב

קו שסלמנדרא. ק"ק מאי ק"ו הוא זה דסלמנדרא הוא מאש של מטה ולא דמי כלל לאש של מעלה ואפשר דסובר דאש של מעלה מכ"ש שאינו מכלה כמ"ש תוס' בשם ר' תנחומא אש אוכלת אש ואינו מכלה: בתוספות ד"ה פושעי ישראל אין אור של גיהנם וכו'. אפשר דקשה לתוספות דא"כ ל"ל ק"ו דלעיל שת"ח אין גיהנם שולטת בו, לזה מפרש תוס' דלאו בפושעי ישראל בגופן קיימי' וכמ"ש אפילו פושעי ישראל בגופן אין אש של גיהנם שולט וק"ל:

ל"ם הסידא מכנור דוד מנגן שאמר בזמירותיו עורה הנבל וכנור וגא להודיענו שהכנור עצמו היה מעוררו קודם השחר. ועכ"ז השגתי כפי שעיון האמיתי שינפסוק והיה כנגן ר"ל יה מוכחת יותר מפסוק עורה כבודי לפי שהקדים עורה כבודי לעורה הנבל ואפשר לפרש שהיה מדבר עם הכנות שיעור את עצמו ואח"כ יעורר את הכנור מגלי שיתעורר הכנור מעצמו ואולם והיה כנגן יורה בהכרח שתחלת הנגון לא היה על ידי אדם כיון שלא אמר והיה כמנגן שהוא פועל כמו כותב סופר. אבל כנגן נפרש אותו שם דבר כאומר כנגן המנגן ואע"פ שחזר ואמר המנגן שהוא לשון פועל אין לפרש אותו כנוי לאדם אלא לכלי עצמו ופירושו והיה כנגן היוצא מהכלי המנגן ותהי עליו רוח ה' וזה תלוי בקדימה ואיחור הפעולה אל הפועל. והשכל מחייב לפרש כן יען תשוקת הנביא היתה כדי שיחול עליו שפע נבואה לשמוע קודם כחותיו הנפשיות ואין ראוי שיהיה זה על ידי אדם שבהשגחתו או דבורו עמו יתבטל מהתבודדותו מה שאין כן אם הכלי מעצמו יען כי זה יהיה להוסיף דבקות והתבודדות והכנה לנבואה ומכאן לראיה חשובה לכל הנביאים וגם למדברים ברוח הקודש כדוד עליו השלום:

ב רבי שמואל בר נחמני כד הוה נחית לעיבורא הוה מתקבל גבי רבי יעקב גרוסא והוה רבי זעירא מיטמר ביני קופי משמענה היאך הוה קרי שמע והוה קרי וחזר וקרי וחזר וקרי עד דהוה שקע מיניה גו:
תהלים ד שינתיה מ"ט °רגזו ואל תחטאו אמרו וגו' ודומו סלה

כד הוה נחית לעיבורא כשהיה יורד מא"י לבבל לעבר השנה ואף על פי ששנינו אין מעברין את השנה אלא ביהודה דכתיב לשכנו תדרשו וגומר היה מנהג חכמים מיוחדים לעבר שנים ולקבוע חדשים בח"ל ככתוב לעיל בגמרא שלנו בסוף המסכת שינן קי"א כשירד חנניה בן אחי רבי יהושע לגולה הוה מעבר שנים וכו'. הוה מתקבל הוה מתארח בביתו ורבי זעירא היה נחבא בין הכלים לראות ולשמוע המנהגים הטובים לרבי שמואל בר נחמני וללמוד ממעשיו למדנו מכאן ענותנותו של רבי זעירא שהיה נוהג כבוד עם חכם גדול ממנו והיה לו אימה ופחד להתראות לפניו ומגד אשר תשוקה נפשו לשמוע וללמוד ממנו איך היה קורא ק"ש על מטתו משום הכי הוה מיטמר ביני קופי משמענה ר"ל לשמוע ממנו היאך קרא את שמע ולכאורה יש להפלא על רבי שמואל היאך היה רשאי לומר שמע שמע והלא דין פשוט דכי אמר פסוק וכפליה משתקין אותו כפי פירש"י או הכי זה מגונה וי"ל היינו דוקא כשאין מפסיק כלל שאומר הפסוק פעם אחת ותיכף ומיד חוזר לקרותו פעם ב' שאז נראה כבי רשויות או כמתלוצץ. אבל רבי שמואל לא היה עושה כן אלא כל כוונתו היתה שתחלת שינתו תהיה תיכף לקריאתו בתורה ולא יפסיק בנתיים במחשבות מילי דעלמא לכן היה קורא ק"ש ושוהה מעט לראות אולי תבוא לו השינה מיד ואם תתעכב זמן מה חזר וקרא וכן פעם אחרת עד שיקיים מאמרו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה ואפשר לפרש שלא היה שונה לקרות ק"ש פעמים אלא חזר וקרי פסוקים אחרים כגון בידך אפקיד רוחי וכיוצא בו ככתוב בתלמוד שלנו. ומגר חז"ו בעירך אל הקריאה בתורה ולא שהיה חוזר לקרות הפסוק עצמו שקרא כבר. ויצא לנו תועלת גדול מזה והוא לקבוע בנפשותינו שרם אמרי"י שאחז"ל וכל מעמיק בספר כתבים ובעת השינה בלילה עולה למעלה נשמת כל חי איש יהודי לכתוב ולחתום מעשי היום שנאמר וביד כל אדם יחתום. ואין צריך להאמין שיש כתיבה וחתימה ממש אלא שיש זכרון לכל מעשיו. כי השכחה באה מגד החומר ונתפרד ממנו הנפש אין לפניה שכחה כלל. ולזאת הסבה היה מכוין רבי שמואל בר נחמני לקרות ולחזור ולקרות עד שתפטר נפשו מתוך ד"ת ולא מתוך מחשבות בדברים בטלים. וקולר תלוי על מורינו לנהוג כן:

ג רבי בא אמר תדע לך שדברי סופרים *חביבין מדברי תורה שהרי ר' טרפון אילו לא קרא לא היה עובר (ד"א גרס סופרים וכו')
אלא בעשה ועל ידי שעבר על דברי בית הלל נתחייב
קהלת י מיתה על שם °ופורץ גדר ישכנו נחש ר' חנינא אמר
מיכה ב חביבין דברי זקנים מדברי נביאים דכתיב °אל תטיפו
שם יטיפון וכתיב °אטף לך ליין ולשכר נביא וזקן למה הם
דומים למלך ששלח ב' פלמנטורין שלו למדינה על א'
מהם כתב אם אינו מראה לכם כתב ויותם *וסומנטורין

שלי אל תאמינו לו ועל אחד מהם כתב אפילו לא מראה לכם כתב וחותם וסומנטורין שלי תאמינו לו כך בנביא כתיב °ונתן אליך אות או מופת ובזקן כתיב (דברים יג) °על פי התורה אשר יורוך: (שם יז)

תדע לך וכו' זה המאמר לרבי בא בא מגור סמוך למחלוקת ב"ש וב"ה בק"ש שב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבוקר יעמדו וכו' ומגר ר' טרפון פעם אחת הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כב"ש וסכנתי וכו'. ויצא בידינו מזה תועלת אמיי גדול הערך והוא שאנו צריכין לשמוע פירוש התורה והמצות מפי חכם ישר ונאמן ולהבין זה חכם עדיף מנביא. ולקיים זה הביאו ב' מיני ראיות. רבי בא הביא ראיה מגזרם הדין בעונש מבואר עלה בחוש. ורבי חנינא הוכיח כן ממופת שכלי. ראיית רבי בא היא ממה שראה רבי טרפון בעיניו שהיה בסכנה גדולה ע"י הלסטים בשביל מה שנתעכב ואמרו ליה שהיה כדאי להסתכן מפני שעבר על דברי ב"ה. יצא מזה שגדול עונש הבלתי שומע לחכם בפי' המצות מהבלתי שומע למצוה עצמה. ורבי חנינא הביא ראייה שכלית ע"י משל ערב אמתי. וזאת כוונתו באמרו חביבין דברי זקנים פי' חכמים יותר מדברי נביאים לפי שהנביאים יש ספק אם מתנבאים מעצמם כמו שהיה אומר הנביא בשם הקב"ה בעד נביאי השקר אטיף לך ליין ולשכר לכן צריך שיתן אות או מופת להוכיח שהוא נביא אמת וזה משל לכתב המלך שזה פי' פלמנטורין ובמקום אחר נקרא פרוטגמא וכתוב בו אם אינו מראה וכו' אבל דברי חכמים יש להם מעלה גדולה שבשכלם חזק וגם על יד קבלתם האמיתית עד רבינו הקדוש ועד משה רבינו אומרים זה פירוש מצוה זאת כמו עין תחת עין וכדומה לזה בכל ספק שיסתפק בהבנת איזו מצוה אנחנו צריכין לשמוע ולהאמין אל הפירוש ההוא שנאמר ועשית על פי התורה אשר יורוך וגומר ועובר בלא תסור מי שאינו שומע לו:

ד ומפני מה קורין ב' פרשיות הללו בכל יום רבי לוי ורבי סימון חד אמר מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה. וחד אמר מפני שעשרת הדברות כלולים בהם אנכי שמע ישראל. לא יהיה לך ה' אחד. לא תשא ואהבת מאן דרחים למלכא לא משתבע בשמיה לשקרא זכור את יום השבת למען תזכרו רבי אומר זו מצות שבת שהיא שקולה כנגד מצותיה של תורה דכתיב °ואת שבת קדשך הודעת להם ומצות וחקים ותורה (נחמיה ט) צוית וגו' להודיעך שהיא שקולה כנגד כל המצות. כבד למען ירבו ימיכם לא תרצח ואבדתם מהרה מאן דקטיל מתקטיל. לא תנאף ולא תתורו אחרי לבבכם וגומר א"ר יצחק עינא וליבא תרי סרסורי דחטאה נינהו דכתיב °תנה בני לבך לי ועיניך וגו' אמר הקב"ה אין יהבת לי (משלי כג) לבך ועיניך אנא ידע דאת דידי לא תגנוב ואספת דגנך ולא דגן חברך. לא תענה ברעך אני ה' אלהיכם וכתיב °וה' אלהים אמת מהו אמת א"ר אבין שהוא אלהים חיים (ירמיה י) ומלך עולם אמר הקדוש ב"ה אם העדת עדות שקר על חברך מעלה אני עליך כאילו העדת בי שלא בראתי שמים וארץ. לא תחמוד וכתבתם על מזוזות ביתך ולא של חברך:

מפני שעשרת הדברות כלולים בהם. זה מסכים עם מה שכתוב בגמרא שלנו בפ"א שינן כ"א שבקשו בגבולים לקרות עשרת הדברות עם קריאת שמע כמו שהיו עושים במקדש ומפני המינים בטלום:

ה °וכפיו פרושות השמים. א"ר איבו כעין הדין נקרים הוה עומד א"ר אלעזר בר אבינא ככפים הללו (מ"א ח) שלא חטפו מבנין בית המקדש כלום רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי אמר לא הזכיר תורה בארץ מחזירין

אותו

אותו מה טעם ויתן להם ארצות גוים ועמל מפני מה בעבור ישמרו חקיו ותורותיו:

בענין [illegible]

[illegible]

ומלבד [illegible]

[illegible]

אמינו אם הרעבון יתמהר יתקיים נבואת נביאיו ע"ה אשר עין בעין נראה בשוב ה' ציון:

היה קורא פרק שני

ו רבי יוחנן הוה מסתמיך על רבי יעקב בר אידי והוה רבי אלעזר חמי ליה ומטמר ליה מן קמוי א"ל תרין מילין עבד לי הדין בבלאה חדא דלא שאיל בשלמי וחדא דלא אמר שמעתא מן שמי. אמר ליה כן אינון נהגין גביהון דזעירא לא שאיל בשלמא דרבה דאינון מקיימין °ראוני נערים ונחבאו וגו': איוב כט

רבי יוחנן הוה מסתמיך פי' נשען ומתאכסן בבית ר' יעקב: (י"מ פי' שנשען בשר. היה לכך היה נשען על רבי יעקב בר אידי) והיה ר' אלעזר רואהו ומתחבא מפניו ויצא היה מדבר עמו כלל אפי' לשאול בשלומו, וירע בעיני ר' יוחנן וחשב שמגאוה עשה כן והשיב לו רבי יעקב שדרך ענוה הוא כמ"ש איוב. והרבי מסופק בדקדוק הלשון אם אומר בדליא ויצא פירושו. נעלר או אם אומר הדין בבלאה ופירושו שהיה בבלי אע"פ שנקרא רבי ולא רב:

ז אינהו ליצנותא ליצני הדור מה היו עושין הולכין אצל חלונותיו של דוד ואומרים לו אימתי יבנה בית המקדש אימתי בית ה' נלך והוא אומר אף על פי שהם מתכווני' להכעיסני שמח אני דכתיב °שמחתי באומרים לי בית ה' נלך: תהל' קכב

מכאן למדנו תועלת גדול והוא שראוי לכל איש תם וישר שיהיה נכסף ומשתוקק אל הטוב. הכללי עם היות שימשך ממנו לו לבדו הפסד ולצער כמו ענין בנין הבית שאמר. הע"ה לדוד רק אתה לא תבנה הבית כי אם בנך אפ"ה שמח כמש"ה:

ח הכד דמך רבי בון בר חייא על לנביה ר' זעירא ואפטר עלוי °מתוקה שנת העובד וגומר יישן אין כתיב כאן אלא יאכל משל למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד שהיה מתכשר במלאכתו יותר מן הכל מה עשה לו המלך נטלו והיה מהלך עמו ארוכות וקצרות לעתותי ערב נכנסו הפועלים ליטול שכרן ונכנס גם הוא ונטל שכרו משלם התחילו הפועלים מתרעמים ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע [אלא] ב' שעות ביום ונטל שכרו משלם. אמר להם המלך יגע זה בב' שעות מה שלא יגעתם אתם כל היום. כך יגע ר' בון בר חייא בתורה לכ"ח שנה מה שלא יגע תלמיד ותיק במאה שנה: קה"ל ה

כד דמך רבי בון דרך חכמי התלמוד שלא להזכיר לשון מיתה בחכמים צדיקי' אלא היו מדברים בלשון כבוד כד דמך ר"ל כשישן שאין המיתה אצלם אלא כדמות שינה ונהנה מזיו השכינה: ישן אין כתיב כאן אלא יאכל ראוי לידע איך יתפרש הפסוק יפה אם יאמר ישן ועתה שאמר יאכל איך יתקיים עם ענין המשל שהמשיל למלך ששכר פועלים. והנ"ל כי אם יאמר ישן יהא מכוון עם סיפיה דקרא שאמר כי העשיר לרוב השובע שיש לו ממון ונכסים אינו יכול לישן בלילה כי אם מעט כשינת הסוס לעמוד כשומר מה מלילה שלא יבואו גנבים ושודדי לילה לגנוב ולגזול כל אשר לו ואם שנתו תהיה ארוכה אכילתו מרה כלענה. אבל העובד הוא בהפך ר"ל שהוא ומתפרנס מיגיע כפיו מתוקה שנתו אע"פ שתהיה מתחלת הלילה עד הנץ החמה ויותר כי אין לו מאומה לשמור מן ההולכים בלילה. אבל עתה שאמר יאכל אין, פירושו כן אלא אם מעט ואם הרבה יהיה יגע במלאכתו כדי לאכול כלומר בין שיעשה ההשתדלות הרבה או מעט כדי לבקש מאכלו תתענג בדשן נפשו ותערב שנתו שהוא כנוי לפטירתו מן העולם הזה גם אם מת בחצי ימיו והשתדל מעט לבקש מאכלו. וראיתי בפרש"י לקהלת שהביא מדרש זה ופירש תיבת יאכל כאילו יש הפסק בינה ובין תיבת הרבה וה"ל מתוקה שנת העובד אם מעט ימי שניו ואם הרבה יאכל שכרו המועט כמרובה משה פרנס את ישראל ארבעים שנה ושמואל מעט ונאמר ושמואל בקוראי שמו כך. כדרש בתנחומא ע"כ: (א"א לפי הגהתי ברש"י שם אינו קשה כלום):

נטלו והיה מהלך עמו וכו' כאן נרמז ענין גמול הנפש בב' פנים. האחד כי מיד בשעת פטירת הצדיק תתענג נפשו בג"ע. הב' שאחרי ימים יעלה לישיבה עליונה אל מעלה יותר שלמה. הראשונה היא רמוזה במהלך עמו ארוכות וקצרות. השנית היא רמוזה בע"ש לערב נכנסו הפועלים וכו':

ט רבי זעירא כד סליק להכא אקיז דם אזל בעי מזבן חדא ליטרא דקופר מטבחא א"ל בכמה הדין ליטרא. א"ל בחמשין מני וחד קורסן א"ל סב לך שתין ולא קבל עלוי סב לך שבעין ולא קבל עלוי. סליק עד דמטי למאה ולא קבל עלוי. א"ל עביד כמנהגך ויהיב ליה ברמשא נחת לבי ועדא אמר לון לרבנן מה ביש הדין מנהגא דהכא דלא אכיל בר נש ליטרא דקופר עד דמחו ליה חד קורסין. אמרו ליה מאי האי אמר לון דאי לא לקי לא אכיל בישרא. אמרו ליה למה. תני לון עובדא שלחין בעון לאיתויי אשכחן ארניה נפיק א"ל מאי כל הכין אמר לון וייתי עלאי דלא כעסית עלוי מסבר מנהגא הוא כן אלא °ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. רבי פנחס אמר קשה ליצנות שתחלתה יסורין וסופה כלייה שנאמר ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם וסופה כלייה דכתי' כי כלה ונחרצה וגו': ישעי' כח

קופר בשר בלשון ארמי: קורסין פי' בערוך ענין מלקות וזה פירוש לשון המאמר מועתק ללשון הקדש רבי זעירא היה בבלי והיה עולה לארץ ישראל כשעלה לשם הלך לקנות ליטרא א' בשר מהטבח א"ל כמה את לך בעד ליטרא זאת א"ל בב' מנה ומכה אחת. א"ל קח לך ס' מנה ולא תלקני כלל ולא רצה חזר וא"ל קח לך ע' ואל תלקני ולא רצה. חזר וא"ל כפעם בפעם עד ק' דינרין ולא רצה א"ל עשה כמנהגך ונתן לו הכל כמו ששאל הטבח. בערב ירד רבי זעירא לבית הועד. אמר להם לאנשי הועד לרבותינו מה טעם למנהג הרע הזה שהוא ביניכם אמרו לו מה זאת שאמרת. א"ל שאם אינו מקבל מלקות אינו אוכל בשר. אמרו לו למה. ספר להם המעשה. שלחו להביא הטבח ויבוא לפניהם לידע מה היה זה. אמר להם יבא עלי כך וכך שלא כעסתי עליו כי היה חושב וסובר שכן המנהג. אינו כן שהרי הנביא מזהיר ואומר אל תתלוצצו וגו'. והרבי מסופק אם הלשון הוא מוטעה כי כפי הנראה הטבח היה הליצן ושלא היה מוכר הבשר אם לא יקבל הקונה מלקות אחד והיאך היה הוא עצמו מזכיר אזהרת הנביא עליו השלום. בעבור זה חשבתי אולי טעות סופר מה שכתב אלא ועתה אל תתלוצצו. אבל הלשון אמתי הוא אמרו ליה ויבא הענין כפשוטו שהטבח התנצל באומרו שאם השלום שהיה מנהגו כן. ומה שאמר לו ב' מנה וחד קורסין היה שחוק ולעג כדרך המשחקים זה עם זה לזה אמרו לו שהיה ראוי ליענש על ליצנות שכן אמר הנביא ועתה אל תתלוצצו וגומר וזהו המתישב בעיני כפי הפשט אע"פ שהרבי אומר שהספר מוטעה. וכדי לקיים לשון הספר שנאמר שהוא כתוב כראוי אלא ועתה אל תתלוצצו וא"כ הטבח עצמו היה מזהיר בדברי הנביא הלכתי דרך אמת והוא לומר שהטבח חשב לר' זעירא כליצן במה ששאל ממנו כמה שוה זאת הליטרא כי לא היה לו לומר רק תן לי בדינר אחד או דינרי בשר וזה יורה שהיה בדרך שחוק. ועוד מפני שאמר הדין ליטרא כי היה ראוי לשאול על סתם ליטרא ולא על זאת הרמוזה שאולי היתה מבשר שמן ע"ד שאמר בפסחים מאן דאכיל אליתא פירוש בשר האליה שמן שהי בעליתא וכל מבקש בשר שמן ותענוגי בני אדם ראוי לקרותו ליצן. כי כן פי' הפסוק כנגד האומרים כרתנו ברית את מות ותרי' שיורש היות כוונתם כמלעיגים על יום המיתה ושאין עוד באדם רק שיאכל וישתה ולבעל שנרא' זאת בא הטבח וא"ל שיתן דינרים רבים בליטרא ועוד חד קורסין

קורסין אולי על ידי זה ישוב ממחשבתו הרעה ולא יחום אל התענוג
והוא לא כן עשה אלא היה מוסיף לו עטרה בכל עת ועל זה הזהירו
בהזכירו אל מתלוננו פן יחזקו מוסריכם כאומר לו שלעולם ייסרהו במלקות
אף על פי שיוסיף על הממון. ויותר פשוט בעיני הדרך הראשון ושניהם
עולים אל כוונה אחת להזהיר הליצנות אבל יש הבדל ביניהם. לפיי הא'
רצה לומר שלא לדבר דברי ליצנות. ולפירוש הב' הכוונה בו כנגד המתלונן
מהמידות הטובות ובוחר בתענוגי העולם כי זאת היתה כוונת הנביא
באמרו בתחלת נבואתו זאת שמעו דבר ה' אנשי לצון. (כתב י"מ שבזדמן
לכותב גירסא משובשת אלא ועתה אל וגו' אין שם ויש ליישב שהתם תלמודא
אמר מפני מה מת שרי זירא לא עניש אותו אלא ועתה וגומר או כבי
זעירא דאמר טעם זה למיתת הטבח):

אין עומדין פרק חמישי

תני לא יעמוד אדם ויתפלל לא מתוך שחוק ולא
מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש וכו' אלא מתוך
דברי תורה. וכן לא יפטר אדם מחבירו וכו' שכן מצינו
בנביאים שהיו חותמים דבריהם בדברי שבח ונחמות
א"ר אלעזר חוץ מירמיה שחתם בדברי תוכחות וכולי
(ככתוב לעיל בפרק זה עד) והכתיב °כי אם מאום איכה ה
מאסתנו השיבנו תחת כי אם מאום וגו' ואף אליהו לא
נפטר מאלישע אלא מתוך ד"ת דכתיב °ויהי המה מלכים ב ב
הולכים הלוך ודבר במה היו עסוקין רבי אחא אמר
בק"ש היו עסוקין היך כמו דכתיב °ודברת בם רבי יודן דברים ו
אמר בבריאת עולם היו עסוקין היינו דכתיב °בדבר ה' תהלים לג
שמים נעשו ר' יודן בריה דר' אבין אמר בנחמות ירושלים
היו עסוקים הה"ד °דברו על לב ירושלים רבנן אמרי ישעיה מ
במרכבה היו עסוקין הה"ד °והנה רכב אש וסוסי אש מלכים ב ב
וגומר. ר' חזקיה בשם ר' יוחנן אמר לעולם אל יהא זז
הפסוק הזה מתוך פיך °ה' צבאות עמנו משגב לנו תהלים מו
וגומר. ור' יוחי בשם ר' יוחנן אמר וחבריה °ה' צבאות שם פד
אשרי אדם בוטח בך:

הטעם בנ"ם החכמים שהיו עוסקים בקריאת שמע או בבריאת עולם
שכראה להם תיבת ודבר מיותרת כי מה לנו שנדע אם היו מדברים
או לא אבל בא לרמוז שהיו מדברים בענינים עליונים שנזכר בהם לשון
דבור כמו קריאת שמע או בריאת עולם. והכם אחד הוסיף שהיו משיגים
בנבואתם הגאולה העתידה אחר החרבן שנאמר בה ג"כ לשון דבור דברו
על לב ירושלים ורבנן אמרי שפי' הפסוק כמשך שהיו הולכים ומדברים
בעניני המרכבה אשר ראו בעיניהם והנה רכב אש:

יא **א"ר** פנחס המתפלל בבית הכנסת כאילו מקריב
מנחה טהורה מה טעם °כאשר יביאו בני ישראל ישעיה סו
את המנחה בכלי טהור בית ה' ר' ירמיה אמר °דרשו שם נה
ה' בהמצאו היכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובבמ"ד אמר
רבי יצחק ברבי אלעזר ולא עוד אלא שהשי"ת עומד על
גבם שנאמר °אלהים נצב בעדת אל רבי הונא אומר תהלים פב
זה שהוא הולך לבית הכנסת צריך להקל את רגליו
שנא' °ונדעה נרדפה לדעת את ה' וכשהוא יוצא צריך הושע ו
להלך קימעא ומה טעם °כי אתה צעדי תספור: איוב יד

רבי חנינא בן דוסא היה עומד ומתפלל ובא חברבר
והכישו ולא הפסיק את תפלתו והלכו ומצאו אותו
חברבר מת ומוטל על גב חורו אמרו אוי לאדם שנשכו
חברבר ואוי לו לחברבר שנשך את ר' חנינא בן דוסא.
ומה עסקיה דהדין חברבר כד הוא נכית לבר נש אי
בר נש קדים למיא חברברא מאית ואי הברברא קדים
למיא בר נש מאית. אמרו ליה תלמידיו רבי ולא
הרגשת אמר לון יבא עלי מתוך שהיה לבי מכוון
בתפלה אם הרגשתי אמר ר' יצחק ברא לו הקב"ה מעין
תחת כפות רגליו לקיים מה שנאמר °רצון יריאיו יעשה תהלים קמה
ואת שועתם ישמע ויושיעם:

אמר ריב"ל אם עשו שפתותיו של אדם תנובה מבושר
שנשמעת תפלתו שנא' °בורא ניב שפתים וגו'. ישעיה נז
כשם שתחיית המתים חיים הם לעולם כך ירידת גשמים
חיים לעולם ר' חייא שמע לה מן הדא °יחיינו מיומים הושע ו
וגומר וסמיך ליה ונדעה נרדפה לדעת את ה' וכתיב
°ויבא כגשם וגומר מכאן ראייה. כתיב °ויאמר אליהו שם / מלכים א
התשבי מתושבי הגלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל יז
אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר
כי אם לפי דברי רבי ברכיה ורבנן חד אמר על המטר
נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו וחד אמר בין על הטל
בין על המטר נשמע לו מ"ד על המטר נשמע לו על הטל
לא נשמע לו מן הדא °לך הראה וגו' ואתנה מטר וגו'. שם יח
ומ"ד בין על הטל ובין על המטר נשמע לו איכן הותר
נדרו של טל א"ר תנחומא אדעתיה סבורין לומר נדר
שהותר מקצתו הותר כולו. ואב"א בבנה של צרפית
שנאמר °ויקרא אל ה' וגו' הגם על האלמנה אשר אני שם יז
וגו' א"ר יונה לאחד שגנב נרתקו של רופא עד שהוא
יוצא נפצע בנו חזר אצלו ואמר לו אדוני הרופא רפא
את בני א"ל לך והחזר את הנרתק שכל מיני רפואות
נתונין שם ואני מרפא את בנך כך אמר הקב"ה לאליהו
לך והתר נדרו של טל שאין המתים חיים אלא בטללין
ואני מחיה בנה של צרפית ומנין שאין המתים חיים
אלא בטללין דכתיב °יחיו מתיך נבלתי יקומון וגומר כי ישעיה כו
טל אורות טלך. א"ר יעקב דכפר חנין בשעה שעשה
אברהם זקנך רצוני נשבעתי לו שאיני מזיז טל מבניו
לעולם מ"ט °לך טל ילדותך וכתיב בתריה נשבע ה' תהלים קי
ולא ינחם ואין ילדותך אלא עולם של הבל כמה דאת
אמרת °כי הילדות והשחרות הבל ואף על פי כן לך טל קהלת יא
ילדותך. אמר רבי יהודה בן פזי נתתיו לאברהם מתנה
דכתיב °ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' א"ר שמואל בראשית כז
בשעה שישראל באין לידי עבירות ומעשים רעים
הגשמי' נעצרים והם מביאין זקן אחד כגון ר' יוסי הגלילי
והוא מפגיע בעדם והגשמים יורדים אבל הטל אינו
יורד בזכות בריה לעולם ומ"ט °כטל מאת ה' גו' אשר מיכה ה
לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם א"ר יוחנן ברית
כרותה הלומד הגדה מתוך הספר לא במהרה הוא
משכחה רבי תנחומא אמר הסובר תלמודו לא במהרה
הוא משכח ומאי טעמא °פן תשכח את הדברים אשר דברים ד
ראו עיניך וגומר אמר רבי יוחנן כל המציע תלמודו
בצינעא לא במהרה הוא משכח שנאמר °ואת צנועים משלי יא
חכמה ריש לקיש מהגי באורייתא סגיא הוה נפיק
ליה לבר מן תחומא דשבתא ולא ידע לקיים מה

נשו ארתר

שנאמר °באהבתה תשגה תמיד. רבי יודן בר ישמעאל הוי מהני באורייתא סגי הוה נפיק וגולתיה שרעא מיניה והוא לא ידע לקיים מה שנאמר באהבתה תשגה תמיד:

כפי הנראה קרבן מנחה הוא ענין קל שהוא מעט קמח ושמן בערך אל קרבן כבשים ואילים ועתודים ופרים ורחמנא לבא בעי שהמנחה הנקרבת לפניו יתברך בכוונה רצויה היא חביבה עליו שנאמר ונפש כי תקריב קרבן מנחה ודרז״ל למה אמר ונפש לרמוז שחביבה לפני הקב״ה זאת המנחה שהיא קרבן עני כאילו הקריב נפשו דומה לזה ההבדל ומעלה גדולה שיש בין המתפלל בבית המקדש למתפלל בבה״כ והש״י ברחמיו שומע ג״כ התפלה הנאמרת בבה״כ ופי׳ הפסוק כפי דרשה זאת כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור כן הוא בית ה׳ שהוא בה״כ כלומר שתפלת בה״כ והמנחה הבאה בכלי טהור הם ב׳ דברים שוים זה לזה. ורבי ירמיה דרש פסוק בהעלאו על המקום ור״ל בכל המקום שהוא גמלא שהוא בתי כנסיות ובתי מדרשות וספי׳ הזה נוסף על פי׳ מדרש אחר שנאמר על הזמן ופירושו בזמן שהוא גמלא בעשרת ימים שבין ר״ה הסנה לי״ה וכו׳:

צעדי מספור הנה זה לקדוק ככבד כי כשה דם יוצא מבית הכנסת לעסוק בעניני העולם ראוי לכוון כל דרכיו בכלל ופרט לעבודת הש״ת ואל יתפתה לעניני הבלי עולם אבל בהליכתו לבית הכנסת הלוואי שלא יתעכב בדרך בשום עסק מעניני עולמים רק שיכנים גופו ונפשו מהרה בבית התפלה:

מעשה רבי חנינא בזכר ג״כ בגמרא ושם נקרא עווד וכאן חברבר פירושו ב״ח ארמיי הנולד מן הנחש והנג כשנזקקין זה לזה: לקיים מה שנאמר רצון יראיו וגומר שלא זה פי׳ לא בדרך הלכה שלא בדרך הפשט ור״ל שועתם ישמע ויושיעם מכל סכנה הבאה עליהם בעת היותם מתפללין כמו שקרה לרבי חנינא שבהיותו מתפלל על דבר מה נשכו חברבר וניד הושיעו השם יתברך מאותה סכנה שנזדמן לו מעיין:

דבי נרבים ורבנן חולקין על ענין אם הודה הקב״ה לכל שבועתו ואפילו על לא ידך כי אם לפי דברו. ולדעת האומר על הכל שאל השואל כיון שלא אמר הש״י אא״כ רק ואתנה מטר ולא הזכיר על היכן הוסר נדר הטל וזה פי׳ היכן שנזכר בירושלמי: נעתק בלע״ז אישטנגיו שרופאים בעלי מלאכת היד ומניחין בתגורה ושם כל כליהם וגם כל המסיעות לכל החליים ומכות. וגם שאמשות בפסוק זה הענין שהקב״ה משגיח ב׳ מיני השגחות ועושה ב׳ מיני נסים. המין האחד השגחה נסיית מפורסמת נמשלת לירידת המטר הנראה לעיני הכל. המין השני השגחת נסיית נסתרת הנמשלת לירידת הטל בלתי נודעת אצלנו ואין תבא עם היותה כנגד התולדה וגם כנגד השנתנו שזה רמז באמרו שעל ידי טל הקב״ה מחיה מתים שהוא דבר נעלם מידיעתנו ובלתי מורגש וחכם א׳ קובר שאף על פי שנדבר אליהו נפסקה ההשגחה המפורסמת לעולם כשאהם הנסתרת שתמיד אינה נעדרת מבניו של אברהם ככתוב בנאמר סמוך לזה. וזה פי׳ לך טל ילדותך לרמוז שאע״פ שעייני העיוה״ז הבל הנה כמ״ש שלמה כי הילדות והשחרות הבל והכל נעשר ביד כוכבים ומזלות ונבואים עליהם עכ״ז זרע אברהם ושמת השגחה נסיית עמהו ית׳. והיסוד שהנחתי ללמוד זה הוא מה שכתב הרי״א ך עזרא בתחלת פרשת וארא והביאו הרמב״ן ואמר שהם דברים נודקים ודי בזה כפי השגתי:

גולתיה שרעא מיניה לבושו שהוא מתעלל בו וזה פי׳ גולתיה שהיה מתפשט ממנו וניפל לארץ ולא היה משגיח בו לפי דבקותו בתורתו. ופי׳ שרעא כמו שרוע וקלוט תרגום אונקלוס יתיר. ושמעתי שעל זה כיון רש״י בפי׳ אל תרגזו בדרך אל תתעסקו בדבר הלכה כדי שלא תרגז עליכם הדרך שמרוב עסקם בעומק הלכה יהיו תועים במדבר בישימון דרך:

כיצד מברכין פרק ששי

יב **א״ר** אבהו כתיב °פן תקדש המלאה הזרע אשר הזרע ותבואת הכרם העולם ומלואו עשוי ככרם ומהו פריונו ברכה: רבי חזקיה בשם ריש לקיש °אמרת לה׳ אדני אתה טובתי בל עליך אם אכלת וברכת כביכול כאילו משלך אכלת. ד״א בל עליך יבללו כל הטובות ויבאו עליך דבר אחר בל עליך מבלה אני טובתי בגופך אמר רבי חייא מהו בל עליך איני מביא טובה לעולם מבלעדיך כמה דכתיב °ובלעדיך לא ירים איש את ידו:

ראוי ליסב כוונת כל הפירושים האלה על לשון הפסוק! ולדעת טולס הכרת שנפרש ראש הפסוק שהם דברי דוד עם נפשו כמו שיורה לשון אמרת בלשון נקבה שידבר הכח החיוני אל הנפש המשכלת אמרת לה׳. ובפי׳ סוף הפסוק יש חילוף בפירושם כי לפי פי׳ רבי חזקיה כל הפסוק מקושר בדבור אחד שאומר דוד לנפשו אמרי לה׳ אדני אתה רוצה לומר שברכתי קודם האכילה להכיר ולהודות כי הוא אדון הכל ועוד תוכל לאמר לפניו יתברך טובתי בל עליך איני צריכה עוד להתפלל ולשאול מלפניך על טובתי כי כבר זכיתי ע״י מה שהקדמתי לברך וכביכול משלי אכלתי ולא משלך. ולכל אחד מהג׳ פירושים אחרונים טובתי בל עליך הם דברי הקב״ה שאומר לנפש אחרי שנתנה ברכה לה׳ באמרה ה׳ אתה. ושיעור הפסוק כן שאומר דוד לנפשו אם אמרת לה׳ אדני אתה הוא יאמר לך טובתי וגומר כלומר כל טובתי יבללו ויבאו עליך מל׳ בלול בשמן וכן בב׳ פירושים אחרונים ואין הפרש בין שלשתם אלא בפי׳ מלת בל: יבללו בסוקר טוב גרם יובלו עליך כל הטובות:

תני מצוה גזולה אסור לברך עליה. אמר רב אושעיא יג על שם °ובוצע ברך נאץ ה׳ א״ר יונה הדא דתימא בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר׳ יונה אומר אין עבירה מצוה, רבי יוסי אומר אין מצוה עברה. אמר רבי אילא °אלה המצות אם עשיתן כמצותיהן מצות ואם לאו אין מצות:

טעם ההבדל בין בתחלה לבסוף הוא מתיישב על הלב שכיון שהוא יתי׳ גוה שלא יגזול ויאכל אם כן האכילה היא אסורה עליו לעולם ואם יברך כדי לאכול הוא מנאץ ה׳ שעובר על מצות לא תגזול אבל אם כבר עבר על מצות לא תגזול ואכל כבר הרי נתחייב לברך לפניו ית׳ ולהודות שהוא ברא אותו הפרי שנהנה ממנו כבר ורבי יוסי חולק על זה ואומר אין מצוה עברה ואפילו קודם אכילה חייב לברך כי אע״פ שעבר עבירה בעת שגזל אבל בעת שברך קודם אכילה מקיים מצוה וזה החלק אינו ראוי לקרא עברה האמת שהוא בעל עברה על הגזלה ועושה מצוה בברכתו שברך על האכילה. ורבי אילא הולך בקנה אחרון ואומר שאפילו בסוף לא יברך שנאמר אלה המצות בלשון רבים להורות שבתחילה ובסוף תהיה בהם מצוה ולא עברה כלל. ומכאן פסק הרמב״ם שאין מברכין על דבר איסור כיין נסך ונבלה לא בתחלה ולא בסוף. והראב״ד השיב עליו. והרא״ש הסכים לדבריו. והאוסרין ומתירין כל אחד מהם הביא ראיה לדבריו מפסוק זה ובוצע ברך. יעויין במקומו בפסקי הרא״ש ובספר הרמב״ם שהדפוס אחרון:

הרואה פרק תשיעי

אמר רב הונא °שדי לא מצאנוהו שגיא כח לא מצינו יד כחו וגבורתו של הקב״ה רבי אבהו בשם רבי יוחנן °היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע אם בא אדם לספר גבורותיו של הקב״ה מתבלע מן העולם. א״ר שמואל בר נחמן °מי ימלל גבורות ה׳ כגון אני וחברי א״ר אבין מי ימלל גבורות ה׳ תרגם יעקב איש כפר חנניה °לך דומיה תהלה סמא דכולא משתוקא למרגליתא דלית בה טימי כל מה דאת משבח לה את פגים לה:

לא מצינו כחו וכו׳ היה אפשר לטעות ולפרש לא מצאנוהו שיהא שגיא כח ושהיה הספק אם הוא שגיא כח אם ושלום לכך בא רב הונא לומר הפי׳ אמתי לא מציע כח׳ כלומר ידענו ודאי שהוא שגיא כח אבל לא ידענו ולא נודע כחו וגבורתו עד היכן מגעת. ועוד כיון לומר שתכלית ההשגחה תהיה בערך אל כחו וגבורתו ולא שיהא פי׳ מצאנוהו כפשוטו בערך מהות עצמותו כי זה פשוט ואין צריך להזכירו: דלית בה טימי.

פי' בערוך דמים לרוב חשיבות וערך שלה וזה פירוש המלות שם הגון וטוב הוא בספור שבחיו יתברך השתיקה ופירוש כגון אני וחברי שאולי היו מלומדים בנסים. וגם רבי שמואל מודה שלא יוכל לספר הכל. אבל הודיע כי השם יתברך הפליא חסדו עמו ועם חבריו פעמים רבות הצילם מצרות:

טו שאלו המינים לר' שמלאי מהו דכתיב אל אלהים ה' אל אלהים ה' הוא יודע א"ל מי כתיב הם יודעים הוא יודע כתיב. אמרו ליה תלמידיו ר' לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב. אמר להם שלשתן שם אחד הם כאינש דאמר בסיליוס קיסר אגוסטוס חזרו ושאלו אותו מהו דין דכתיב °אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ תלים נ
מי כהיב דברו ויקראו ארץ דבר ויקרא ארץ כתיב אמרו ליה תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב א"ל שלשתן שם אחד הם כאינש דאמר אומנין בניין ארכטיקטון. חזרו ושאלו אותו מהו דין דכתיב °כי אלהים יהושע כד
קדושים הוא א"ל מי כתי' הם אלא הוא. אמרו לי' תלמידיו ר' לאלו דחית וכו'. אמר להם קדוש הוא בכל מיני קדושות. חזרו ושאלו אותו מהו דכתיב °אשר לו אלהים דברים ד
קרובים אליו א"ל מי כתיב בכל קראנו אליהם אליו כתיב. אמרו ליה תלמידיו לאלו דחית וכו'. אמר להם קרוב הוא בכל מיני קריבות דא"ר פנחס עבודה זרה נראית קרובי' והיא רחוקה מ"ט °ישאוהו על כתף יסבלוהו אבל הקב"ה ישעיה מו
נראה רחוק והוא קרוב דא"ר לוי מן הארץ ועד לרקיע מהלך ת"ק שנה וכו' רבי ברכיה אמר אף טלפי החיות וכולי ככתוב בפרק אין דורשין ובמקומות אחרים ראה כמה גבוה מעולמו ואתם נכנסין לבי"ה ועומד החזן ומלחש בשפתיו והקב"ה מאזין לו. וכי יש אלוה קרוב מזה הדא דתימא בכל קראנו אליו. ר' יודן אמר ב"ו יש לו פטרון אם באה לו צרה אינו נכנס אצלו פתאום אלא הולך ועומד על פתח חצרו של פטרונו וקורא לבן ביתו והוא אומר לו איש פלוני בחוץ שמא מכניסו ושמא מניחו אבל הקב"ה אינו כן אם באת לו צרה לא יקרא לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לו צווח והוא יענה הה"ד °כל אשר יקרא בשם ה' ימלט א"ר אלכסנדרי עובדא יואל ג
הוה בחד ארכין דשמיה אלכסנדרוס והוה קאים ודאין חד לסטים א"ל מה שמך אלכסנדר אמר אלכסנדרוס פניי לאלכסנדרי. ומה מי ששמו כשם ב"ו ניצול מי שתולה בטחונו בהקב"ה עאכ"ו הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. רבי פנחס אמר ב"ו יש לו פטרון ובאו השונאי' ותפשוהו על פתח חצרו של פטרונו עד דצווח לפטרון עד דנפיק עברה החרב על צוארו והרגתו אבל הקדוש ברוך הוא הציל את יהושפט מחרב ארם הדא דתימא ויזעק יהושפט וי"י עזרו ויסיתם אלהים ממנו מלמד שלא היה חסר אלא חתך ראש ויסיתם אלהים ממנו:

ראוי לידע טעם לרבוי כל השאלות הללו כיון שכפי הנראה דרך אחד לכולן וכן השיב ר' שמלאי למינין תשובה אחת לכולן אך מה טעם הוצרך להשיב לתלמידיו תשובה מיוחדת לכל אחת מהנה. ומה שחשבתי בתקון זה הוא שיש חלוק מורגש בין כל אחד ואחד מהן כי השאלה שנייה יותר חמורה מהראשונה כפי חלוף נושאה שהיא בענין בריאת עולם ויש מקום לחשוב דעת כפסד שריבוי הבריאות שניין דא מן דא והיוב שהוא הבורא לכולן יותר מאחד אבל דבור בני גד ובני ראובן הוא קל יותר כמה

מעלות להיות בידיעת פרטי מחשבות לבם ולכן חלק רבי שמלאי בתשובתו בריבוי השמות. ולראשונה נתן חלוק בשמות כפי מנהג השררה והמלכות. ולב' נתן חלק כפי אומנות הבריאה באומרו אומנין פירוש אומן בנין בונה וכן השמות האלה כפולים כפי מנהג לשונם. והשאלה הג' היא יותר קשה בענין רוממותו יתברך שהוא פשוט ונבדל מכל שלשה עולמות והרבוי בענין גדול כזה מביא קושי גדול. והוצרך להשיב תשובה מחודשת שאין הריבוי בערך אל עצמותו יתברך כי הוא אחד ופשוט אבל בערך אל הקדושות אפשר לומר ע"ד השלוש לשון ריבוי כאומר שיש פרישות והבדלות רבות לכל עילות ועלולים הנבראים ונתהוים במאמרו יתברך בכל חלקי עולמות וגם יש חילוק דק מורגש בין שאלה שלישית לד'. וכן תשובתה היא מיוחדת באומרם בכל מיני קריבות ר"ל שריבוי הקורבה היא בערך אל עצמנו שאנו צריכין להתפלל על ענינים חלוקים כמו שובע ורפואה וחיים ארוכים ודברים אחרים רבים ועל כל אחד מהן עומד החזן ומלחש בשפתיו והקב"ה מאזין וכו' ומצאתי בס"א ואדם נכנס לבה"כ ועומד לאחר העמוד ומלחש בתפלתו והקב"ה מאזין וכו' והוצרך רבי שמלאי לתשובות חלוקות להשיב לתלמידים אבל להם די בתשובה אחת אע"פ שהשאלות חלוקות וזה מבואר בעיני וצריך להאריך:

טז דרש ר' שמלאי °אשרי שאל יעקב בעזרו וגו' וכתיב
תלים קמו בתריה עושה שמים וארץ וגו' וכי מה ענין זה לזה אלא ב"ו יש לו פטרון אם שליט באפרכיא זו אינו שליט באחרת אפי' תימא קוזמוקלטור שליט הוא ביבשה שמא שליט בים אבל הקב"ה שליט בים וביבשה ומציל בים מן המים וביבשה מן האש הציל משה מחרב פרעה ויונה ממעי הדגה וחנניה מישאל ועזריה מהאש ודניאל מבור אריות לכך נאמר °עושה שמים וארץ את הים שם
וגו'. ר"ל אמר ב"ו יש לו קרוב אם הוא עשיר מודה בו ואם הוא עני אינו מודה בו אבל הקב"ה אינו כן אלא אפילו ישראל נתונין בירידה תחתונים הוא קוראן אחי ורעי שנאמר °למען אחי ורעי וגו' וכן הקב"ה קורא לכל שם קכב
ישראל קרובים שנאמר °וירם קרן לעמו תהלה לכל שם קמח
חסידיו לבני ישראל עם קרובו:

ראוי לחפש איך יהיה פסוק למען אחי ורעי ראיה לדבריו כי הלא פסוק וירם קרן לעמו מבואר שנאמר על הקב"ה מקושר עם מה שלמעלה ממנו יהללו את שם ה' הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו והוא פי' לא כפי מדרש זה. שהזכיר בראשונה מלכים ולאומים ושרים ושופטים כולם בכלל וגם לא קראם עמו או עבדיו אבל ישראל הם כולם במעלה עליונה לקרותם עמו ולהם ירם קרן. ועוד חלקם לב' מדרגות. בראשונה חסידים שבהם להם נאוה תהלה וקראם חסידיו של הקב"ה ר"ל יושבים בראשונה ליהנות מזיו השכינה ולכל העם הנשאר הוסיף כינוי אחר יותר משובח ומכינוי עם במה שקראם ישראל ועם קרובו אך אמנם פסוק למען אחי ורעי לא יתכן כפי הנראה מראש המזמור וסופו שיהא מאמר הש"י ומה שחשבתי בתיקון זה כי יסוד פי' זה הוא מה שדרשו בפסוק ראשון שמחתי באומרים לי שאמרו דוד כנגד ליצני הדור החושבים להכעיסו ככתוב למעלה בתחלת מדרש ירושלמי והכשרים שבדור היו משיבים לאהבת האמת ולכבוד דוד עומדות היו רגלינו וגו' כלומר מה לכם ליצני הדור להזכיר בנין הבית כיון שרגלינו עומדות בתוך ירושלים העיר הבנוייה ומכוונת כנגד ירושלים של מעלה וגם היום קודם בנין הבית שם עלו שבטים להתפלל במקום הנודע מקבלת אברהם אבינו ושם עקד את בנו ויקרא שמו ה' יראה וגם שמה כסאות משפט בית דוד ואם אתם חפצים בטוב במה שהוא טוב שאלו שלום ירושלים ר"ל שאלו מה' והתפללו לפניו על שלום ירושלים כי בנין הבית יומו יבא והש"י שומע דברים טובים לגויים מפי אלו השלמים ומבשר להם בשורה טובה ובברכתו ברך אותם ויאמר יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך והריני מבטיחכם כי למען כלל ישראל שהם אחי ורעי אדבר נא שלום בך ומחבר המזמור ומסדרו אמר בחתימתו למען בית ה' וגומר ר"ל האמת שראוי שיהיה כל איש ישראל נותן ממון וכסף לבנין הבית אבל לא יהיה בכוונה רעה כמו שהיתה כוונת ליצני הדור רק למען שהיא מוכנת להיות בית השם אבקשה טוב. לך ראה כנגד ירושלים אבל דברי הליצנים אין ראוי לחוש להם ועל דרך זה יתקיים

איך

אך למען אחי ורעי יהיו דברי הש"י. ואף על פי שאמר בתהלתם שיר המעלות לדוד לא יתחייב מזה שדוד היה מחבר כל המזמור רק מסודר אחר שדרו על יסוד דברי דוד שמחתי באומרים לי. והפסוקים הנמשכים היו דברי אחרים כמו שאמרתי:

יז °אל תבוז כי זקנה אמך רבי ייסא ברבי בון אומר אם משלי ח
נתישנו דברי תורה בפיך אל תבזה להם ומה
טעם אל תבוז כי זקנה אמך א"ר זעירא אם נתרוקנה ב"ק יומא
אומתך עמוד וגודרה כשם שעשה אלקנה שהיה מדריך אם כזקנה
את ישראל לפעמי רגלים. הה"ד °ועלה האיש ההוא אומתך
מעירו מימים ימימה להשתחוות ולזבוח וגומר °עת כלו' אם נחלם כ"י
לעשות לה' וגומר. רבי נתן מסרס הדין קרייה הפרו במלות
תורתך עת לעשות לה' רבי חלקיה בשם רבי סימון כזקנה החלושה
העושה תורתו עתים הרי זה מפר. ברית מ"ט הפרו עמוד ונודרה
תורתך עת לעשות לה' תני ר"ש בן יוחאי אומר אם ע"ם
ראית הבריות שנתיאשו מן התורה עמוד והתחזק בה מואל א
ואתה מקבל שכר כולן מ"ט הפרו תורתך עת לעשות ב"יסקיט
לה' אמר רבי אלעזר מה התינוק הזה צריך לינק בכל
שעות שביום כך כל אדם שבישראל צריך ליגע בתורה
בכל שעות ושעות שביום. רבי יונה בשם רבי ייסא כל
פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין. כל ברכייא טבין
וברכייא דאורייתא בישין אמר ריש לקיש במגלת סתרי'
מצאתי כתוב יום תעזבני יומים אעזבך לב' שיצאו אחד
מטבריא ואחד מצפורי ופגעו זה, בזה בחדא משכנתא
לא הספיקו לפרוש זה מזה עד שהלך זה מיל וזה מיל
נמצאו רחוקין זה מזה ב' מילין. לאשה שהיא ממתנת
לאיש כל זמן שהיה ברעתו להנשא לה היתה יושבת
וממתנת לו כיון שהפליג את דעתו ממנה אף היא הלכה
ונשאת לאחר:

אל תבוז כי זקנה אמך אע"פ שד"ת הם מורגלים בפיך ובלבבך זה ימים רבים אל תאמר בלבבך כבר למדתי בשלימות ולא אצטרך לחזור ולעיין בהם אלא יהיו בעיניך חדשים להוסיף עיון בהם בכלל ובפרט. ובפי' מלת אמך נחלקו רבי יוסי ורבי זעירא רבי יוסי דרש שרמוז על התורה שהיא ילדתנו כאם ואנחנו בניה ורבי זעירא דורשו על כלל האומה שנקראת כנסת ישראל. ופירוש אם נתרוקנה אומתך אם ראית הדור פרוץ שאינם מקיימים מנהגים שונים אשר נהגו הראשונים לעשות סייג לתורה עמוד וגדרה ר"ל קום ועשה תקנות והסכמות וגדרים לצורך השעה למיגדר מילתא כמו שהיה עושה אלקנה שאמרו עליו חז"ל במסכת מגילה שהיה אחד מד' נופים שנתנבאו לישראל והיה מדריך לכל אנשי עירו שיעלו לג' רגלים. ולהודיענו זה האריך הכתוב לומר מעירו דפשיטא שמעירו היה עולה אלא שבא להגיד שהיה מזהיר לכל אנשי עירו מימים רבים קודם ועושה להם תקנה איך יעלו להשתחות וגומר. רבי נתן מסרס וכו' פירוש הפסוק לדעת רבי נתן כאשר הפרו תורתך רשעים שבדור עת לעשות בהם נקמה כדין ושלא כדין לצורך השעה וזה פי' עת לעשות לה' שיעשו כפי העת שאנחנו בו כדי לעשות לה'. פי' אחר הפרו תורתך אליהו הפר דין התורה והקריב בחוץ בהר הכרמל משום עת לעשות לה' ועוד האריכו בגמרא שלנו: כל פטטיא וכו' כל הדברים רעים במילי דעלמא כמו שסכינו ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה אבל בדברי תורה טובים כך פי' בערוך שהזכיר זה המאמר מירושלמי סוף ברכות ולא הזכיר אלא ראש המאמר וסופו לא מצאתי בו פי'. והנ"ל בו ברכייא פירושו ברכים מלשון כריעה על ברכיים ויהיה פירושו כל הכריעות שאדם עושה במילי דעלמא להיות נכנע לכל אדם הם טובים. אבל לדברי תורה הם רעים שאין ראוי לאדם להכניע עצמו בדברי תורה כלל רק יקיים לגמרי מה שאמרה תורה. ועי' כל בדניא ופירשו וכן מהפך הגירסא ע"ש. ול"נ ליישב גירסת הספר בדרך נחות שאמר למעלה העושה תורתו עתים וכו' ואם יעשה ע"ז יפסיק מלמודו ואין דעתו לחזור וצריך בכל פעם לברך וזה אינו טוב.

אבל הגירסא האמיתית כל חסייא לעשות עצמו חרם טבין חוץ מבד"ת וק"ל: יום תעזבני וכו' שנמשל אותי וכוון כי השם ית' ברוב שלמותו חפץ תמיד להשפיע ולהטיב והיא חכמתא לחכימין ר"ל לאוהבי התורה. אם הם מצד תשוקתם אבל אם הם מצד עצמם מואסין בטוב גם הוא יתברך מרחיק השפעתו מהם. ויתחייבו מזה ב' מיני ריחוק. האחד מצד המקבל. הב' מצדו ית' שאינו רוצה להשפיע עליו דומה ממש לב' בני אדם הנפרדים זה מזה בדרך זה הולך למערב וזה הולך למזרח שכל אחד מהם הולך פרסה ובעת ההיא יש ב' פרסאות ריחוק בינו ובין חבירו וכן אשה הנפרדת מבעלה ובזה יצדק יום תעזבני יומים אעזבך מבלי היות שום עול בחוקו ית':

מסכת פאה פרק ראשון

משנה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן וכו' כבוד יח
שבת פ' מפנין אב ואם וגמילות חסדים וכו' צדקה וגמילות
קידושין פ"ק חסדים שקולין כנגד כל המצות שבתורה כו' (והחלוקים
שיש בין שתיהן כמו שנזכר בתלמוד שלנו. ומעשה
מונבז המלך הכתוב בגמרא שלנו פרק השותפין). א"ר
יוחנן אין אנו יודעים איזה מהן חביב או צדקה או ג"ח
תהלים קג אלא ממה דכתיב °וחסד ה' מעולם ועד עולם על יריאיו
וצדקתו לבני בנים. הוי אומר שג"ח חביבה מן הצדקה.
ות"ת. שאלו את רבי יהושע מהו ללמד את בנו חכמת
יונית אמר ליה ילמדנו בשעה שאינה לא יום ולא לילה
יהושע א דכתיב °והגית בו יומם ולילה. מעתה אסור לאדם ללמד
את בנו אומנות בגין דכתיב והגית בו יומם ולילה והתני
דברים ל רבי ישמעאל °ובחרת בחיים זו אומנות רבי בא
בריה דר' חייא אמר מפני המסורת. כבוד אב ואם
רבי אבהו בשם רבי יוחנן שאלו את רבי אלעזר עד
היכן כבוד אב ואם א"ל לי אתם שואלים לכו ושאלו
לדמא בן נתינה וכו' כדאית' בקידושין פ"ק פעם א' אבנו
ישפה וכו' אית דאמרין מפתחא דתיבותא הוה יהיב
באצבעיה דאבוה ואית דאמרי רגלוי דאבוי הוו יהיבין
על תיבותא נחת לגבון אמר לון לא יכילית מיתי לה
לכון אמרין דילמא הוא בעי פריטין טובן סלקוניה
למאתים סלקוניה לאלף כיון דאיתער אבוה משנתי'
סלק ונחת טעון לה גביהון בעון מיתן ליה כדפסקין ליה
באחריתא ולא קביל עלויה אמר מה אנא מזבן לכון
יקרא דאבהתי בפריטי איני נהנה מכבוד אבא כלום מה
פרע לו הקב"ה שכר על כך א"ר יוסי ב"ר בון אותה
הלילה ילדה פרתו פרה אדומ' ושקלו לו ישראל משקל'
איוב לז זהב ונטלוה. א"ר שבתי כתיב °משפט ורוב צדקה לא
יענה אין הקב"ה משהה מתן שכרן של עושי מצות
באה"ע. אמו של ר' טרפון ירדה לטייל בחצרה בשבת
ונפסק קורדקיסים שלה והלך רבי טרפון והניח ב' ידיו
תחת רגליה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למטתה
פעם אחת חלה ונכנסו רבותינו לבקרו אמרה להן
התפללו על ר' טרפון בני שהוא נוהג בי כבוד יותר
מדאי אמרו לה מאי עביד ליך תנית להון עובדא אמרי
לה אפילו הוא עושה כן אלף אלפי אלפים עדיין לא
הגיע לחצי כבוד שאמרה תורה. אמו של ר' ישמעאל
באה וקבלה עליו לרבותינו אמרה להם גערו בישמעאל
בני

בני שאינו נוהג בי כבוד אותה שעה נתכרכמו פניהם של רבותינו אמרו אפשר דרבי ישמעאל לית נהיג יקרא באימיה אמרין לה מאי עביד ליך אמרה לון כד הוא אתי מבי ועדא אנא בעיא מסחנא רגלוי במיא ומישתיא יתהון ולא שביק לי אמרין ליה הואיל והוא רצונה הוא כבודה א"ר מנא יאות אלין טחנייא אמרין כל בר נש ובר נש זכותיה בקופתיה אמיה דרבי טרפון אמרה הכין ואמרין לה הכין אמיה דר' ישמעאל אמרה הכין ואמרין לה הפין רבי זעירא הוה מצטער סגין והוה אמר הלואי הוה לי אבא ואמא ונוקרינון ונירתי גן עדן וכיון דשמע אלין תרתין אולפנייא אמר בריך רחמנא דלית לי לא אבא ולא אמא לא כרבי טרפון הוינא יכיל למיעבד ולא כרבי ישמעאל הוינא מקבל עלאי אמר רבי אבון פטור אנא מכבוד אב ואם. אמרו כד איעברתא ליה אמיה מית אביו וכד יולדתיה אימיה מיתת. יש שמאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם ויש שהוא טוחנו ברחיים ויורש ג"ע כיצד מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם חד בר נש הוי יליף מאכיל לאבוי תרנגולין פטימין חד זמן א"ל אבוי ברי אילין מנא לך א"ל סבא סבא אכול ואדיש דכלבייא אכלין ומדשין נמצא מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם. כיצד טוחנו ברחיים ויורש ג"ע חד בר נש הוה יליף טחין ברחיים חד זמן אתא צמות לטחונייא אמר לאביו עול טחון תחתי ואנא איזיל אין מטית למילקי טב לי אנא ולא את אין מטית מבזייא טב לי אנא ולא את נמצא טוחנו ברחיים ויורש ג"ע. א"ר חייא בר בא תני רבי שמעון בן יוחאי גדול הוא כבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו שנאמר °כבד את אביך ואת אמך שמות כ
ונאמר °כבד את ה' מהונך מה את מכבדו משחננך מפריש לקט שכחה פאה תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה ומאכיל את הרעבים ומשקה את הצמאים ומלביש ערומים עושה סוכה לולב שופר תפילין ציצית ומזוזה אם יש לך אתה חייב בכל אלו ואם לאו אין אתה חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם בין יש לך הון בין אין לך הון כבד את אביך ואת אמך ואפי' מחזר על הפתחים תני רשב"י כשם שמתן שכרן שוה (פי' שוה גדול) כך פורענותן שוה משלי ג
מאי טעמא °עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם עין שהלעיגה על כבוד אב ואם ובזתה על לא תקח האם על הבנים יקרוה עורבי נחל יבא עורב שהוא אכזרי ויקרנה ואל יהנה ממנו ויאכלוה בני נשר יבא נשר שהוא רחמן ויאכלנה ויהנה ממנו. אמר רבי אחא בשם שם ל
רבי אבא בר כהנא כתיב °אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע טלטל הקב"ה מתן שכרן של עושי מצות כדי שיהיו עושים אותה באמונה רבי אחא בשם שם ה
ר' יצחק °מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים מכל מה שאמרתי לך השמר שאין אתה יודע מאיזה מהן יוצא לך חיים: אמר רבי אבא בר כהנא השוה שם ד
הכתוב מצוה קלה שבקלות כו' זה שילוח הקן וכו' (ככתוב בתלמוד שלנו):

פריטין טוגן פרוטות רבות ר"ל להוסיף סכום המקח: כד הוה אתי ממי ועלה כשבא בני מנית הועד עם החכמים אני רוצה לרחוץ רגליו במים ולשתותם אחר הרקילה נאהבת לנה: יאות אלין טחנייא וכו' ומשל יפה אומרים הטוחנים ברחיים כל איש ואיש זכותו בסלו ר"ל שיש להם זכיות חלוקים זה מזה בתכלית המרחק כפי חלוק טבעם ולכן אמרו לאמו של רבי טרפון שחייב לעשות יותר בכבודה. ולאמו של רבי ישמעאל אמרו רצונה הוא כבודה ושינתנה לעשות חפצה: הוה יליף מאכיל היה מלומד להאכיל לאביו תרנגולין שמנים; אכול ואדיש אכול ולעוס שכן עושין הכלבים וזה בזיון גדול ולכן יורש גיהנם: אתא צמות לטחנייא צוה המלך לטוחנים שיתנו לו בדרך מס איש אחד מבית כל טוחן ומסר והיה נ"ג לשלוח לאביו ולא רצה רק בחר בטוב שהוא טוחן במקומו כדי שלא ילקוהו ולא יבזוהו בבית המלך:

פיסקא והבאת שלום ותלמוד תורה וכו'. כתיב °סור תהלים לד
מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו בקשהו במקומך ורדפהו במקום אחר א"ר טביומי אתיא רדיפה רדיפה מה רדיפה שנאמר להלן כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא אף רדיפה שנאמר כאן כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא:

כי ירצה ריב בין אנשים יתחיל הוא מעצמו להביא שלום ביניהם ואף על פי שאחר שהתחיל לעשות שלום הוסיפו להתקוטט זה עם זה ויראה כאילו השלום הוא בורח אינו רשאי להסתלק אלא ילך למקום אחר ר"ל ירדוף הוא כדי להשיג את הבורח שהוא השלום וזה פי' ורדפהו כי שניהם מן המצטרף שאין רודף בזולת בורח על דרך מאמר רז"ל כל הרודף אחר השררה שררה בורחת ממנו. ולזה"א בספר הברית בדרך קבלה שהיא כנגד הטבע ונמשם ואין רודף מה רדיפה וכו' הכוונה בזה להשוות הבאת שלום לג"ח הנזכרת במשנה. כתיב בגמילות חסדים רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. וכתיב בשלום ורדפהו מה רדיפה וכו':

ותלמוד תורה. רבי ברכיה ור' חייא דכפר תחומין חד אמר אפילו כל עולם כולו אינו שוה לדבר אחד מן התורה. וחד אמר אפילו כל מצות התורה אין שוה לדבר אחד מן התורה. רבי בא בשם רבי אחא כתוב אחד אומר °וכל חפצים לא ישוו בה משלי ח
וכתוב אחד אומר °וכל חפציך לא ישוו בה. חפציך שם ג
אלו אבנים טובות ומרגליות. וכל חפצים לא ישוו בה אלו דברי תורה דכתיב °כי באלה חפצתי נאום ה'. ירמיה ט
ארטבן שלח לרבינו הקדוש חדא מרגלא אטימיטון פי' שאין לה ערך דמים
א"ל שלח לי מלה טבא דכוותי שלח ליה חדא מזוזה א"ל אנא שליחא לך מלתא דלית בה טימי ואת שלחת לחשיבות
לי מילתא דטבא טולר חד א"ל חפצי וחפציך לא ישוו בה ולא עוד אלא דאת שלחת לי מלתא דאנא צריך מנטר לה ואנא שלחית לך מלתא דאת דמיך והיא מנטרא לך דכתיב °בהתהלכך תנחה אותך בשכבך משלי ו
תשמור עליך וגו' רבי מונא שמע כולהון מן הדין קרייה °כי לא דבר ריק הוא מכם זה תלמוד תורה כי היא דברים לב
חייכם זו כבוד אב ואם ובדבר הזה תאריכו ימים זו ג"ח על האדמה זה הבאת שלום בין אדם לחבירו:

אפילו כל מצות אין שוות בה להודיעך שידיעת התורה והרגל שלמוד בה היא עולה למעלה על קיום כל המצות ובלבד שיהיה ירא שמים ולא יעשה עבירה על דרך מה שאמרו בסוטה כי נר מצוה ותורה אור. תורה מגינה לעולם מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה וכו' וכ"ל פשוט

קצות וספר שמנאתי בו אלו דברי תורה דכתיב כי באלה חפצתי שרמוי טעם כפי כוונתו חסדים אלו המצות דכתיב כי באלה חפצתי שאמר עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה המצות שהם חסד ומשפט וצדקה חפצתי ואם היא באלה ברורה לאומר אפילו כל מצות התורה אינן שוות:

כא **וכנגדן** ד' דברים שהן נפרעין מן האדם בעולם הזה
והקרן קיימת לו בעולם הבא ואלו הן עבודה
זרה גילוי עריות וש"ד ולשון הרע כנגד כולם. עבודה
במדבר טו זרה מנין °הכרת תכרת הנפש ההיא וגומר מה ת"ל
עונה בה מלמד שהנפש נכרתה ועונה עמה וכתיב
שמות לב °אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וגומר ג"ע מנין
בראשית לט °ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים
שם ד ש"ד מנין °ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא כשהוא
בא אצל לש"ה מהו אומר לא גדול ולא גדולה ולא
תהלים יב הגדולה אלא גדולות °יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון
מדברת גדולות רבי יוסי בשם ר' יוחנן זה שהוא אומר
לשון הרע אינו אומרו עד שהוא כופר בעיקר שנאמר
שם °אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו
כל העבירות אדם חוטא בארץ ואלו חוטאין בשמים
תהלים עג ובארץ מ"ט °שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ
שם נ אמר ריב"ל °תשב באחיך תדבר מה כתיב תמן °ולרשע
שם אמר אלהים מה לך לספר חוקי וגומר אזהרה ללשון
דברים כג הרע מנין °ונשמרת מכל דבר רע °לא תלך רכיל וגומר
ויקרא יט בראשית לז (עוד הביאו ראיה מיוסף °ויבא את דבתם רעה עוד
הביאו בא וראה כמה קשה אבק לש"ה שהרי כתיב
שם יח °ואדני זקן. ואני זקנתי וגו'. עוד ראייה) שרברו הכתובים
שם נ דברי בדיי להטיל שלום וכו' שנאמר °כה תאמרון ליוסף
אנא שא נא וגו' לא אשכחן דפקד כלום בעון קומי
רבי יוחנן איזהו לש"ה האומרו והיודעו. חנוותי דכתנאי
הוה לון צמות והוה תמן חד דמתקרי בר חובץ ולא
סליק אמר מה אנו אכלין יומא דין אמר חד חובצין
אמרין ייתי בר חובץ א"ר יוחנן זה אמר לש"ה בהצנע
פי' חכמי ספלה *פולוטייא דצפורי הוה להו צמות והוה חד דמתקרי
יוחנן ולא סליק אמרין חד לחד לית אנן סלקין מבקרין
לרבי יוחנן יומא דין אמרין ייתי יוחנן אמר ריש לקיש
זה אמר לש"ה בצדק. אמר רבי שמואל בר נחמני מותר
מלכים א לומר לי"ה על בעלי המחלוקת מ"ט °ואני אבא אחריך
א °ומלאתי את דבריך א"ר בא בר כהנא דורו של דוד
היו כולן צדיקים ועל ידי שהיו בהם דילטורין היו
תהלים נז יוצאין למלחמה ונופלין והוא שדוד אמר °נפשי בתוך
לבאים זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה אשכבה
לוהטים זה דואג ואחיתופל שהיו להוטים אחר לש"ה
בני אדם שיניהם חנית וחצים אלו בעלי קעילה דכתיב
ש"א כג תהלים נז °היסגירוני בעלי קעילה וגומר °ולשונם חרב חדה אלו
שם כד הזיפים דכתיב °בבא הזיפים ויאמרו לשאול וגו' באותה
שעה אמר דוד רבון העולמים מה שכינתך עושה בארץ
שם נז סלק שכינתך מביניהון הה"ד °רומה על השמים אלהים
על כל הארץ כבודך. אבל דורו של אחאב עובדי ע"ז ועל
שלא היו בהם דלטורין היו יוצאין למלחמה ונוצחין
מ"א יח הוא שעובדיהו אמר לאליהו °הלא הוגד לאדני
את אשר עשיתי בהרוג איזבל את נביאי ה'
ואחביא מנביאי ה' וגומר ואכלכלם לחם ומים אם לחם
למה מים ואם מים למה לחם אלא מלמד שהיו המים
קשים להביא יותר מהלחם ואליהו מכריז בהר הכרמל
ואומר °אני נותרתי נביא לה' לבדי וכל עמא ידעין ולא שם
מפרסמין למלכא °חצי נכור שנונים עם גחלי רתמים תהלים קכ
כל כלי זיין מכין במקומן וזה מכה מרחוק כל הגחלים כבו
מבחוץ כבו מבפנים ואלו אף על פי שכבו מבחוץ לא
כבו מבפנים מעשה באחד שהניח גחלים בוערות בחג
ובא ומצאן בוערות בפסח. א"ר שמואל בר נחמן אומרים
לנחש מפני מה אתה מהלך ולשונך שותת אמר לון
דהוא גרם לי מה הנאה יש ליך דאת נושך אריה דורס
ואוכל זאב טורף ואוכל את מה הנאה יש לך אמר
להם °אם ישוך הנחש בלא לחש אילולא דמתאמר לי קהלת
מן שמיא נכית לא הוינא נכית מפני מה אתה נושך
באבר אחד וכל האיברים מרגישים אמר להם ולי אתם
אומרים אמרו לבעל הלשון שהוא אומר כאן והורג
ברומי אומר ברומי והורג בסוריא. ומפני מה אתה מצוי
בין הגדרות א"ל אני פרצתי גדרו של עולם:

הגהות דכתנאי בעלי חנויות מוכרי פשתן הוטל עליהם מס מאת המלך שכלם ילכו הם בעצמם לעבודת המלך היום א'. מהם ששמו בר חובץ ולא בא ואחד מהעומדים שם רצה להזכירו בהצנע ועשה עצמו כשואל מה נאכל היום והשיב לו חבירו הסמוך לו חובצין פי' גבינה בל' ירושלמי ועל דבריהם אלו הזכירו ואמרו יצא בר חובץ לעבוד נמצא מזה ג"כ ואמר רבי יוחנן זה לשון הרע בהצנע. וזה קשור גם כן עם מה שא"ר יוחנן בתשובת שאלה אי זה לשון הרע האומרו והיודעו כמו במעשה זה שאחד שאל מה נאכל היום ואחד השיב חובצין והראשון ידע הלשון הרע והשני אמרו בהזכירו חובצין. וכן בשוק או מקום מיוחד של צפורי הוטל עליהם מס והיה חסר איש שמו יוחנן ואמר אחד ענין טוב ונאות איך לא עלינו היום לבקר לר"י שהיה חולה ובזה הזכירו מיוחנן ואמר ר"ל זה לשון הרע בצדק ר"ל שאמרו בהזכירו מדה הטובה שהיא ביקור אדם גדול כרבי יוחנן:

הזכות יש לה קרן ויש לה פירות עבירה יש לה קרן כב
ואין לה פירות. הזכות יש לה קרן ויש לה
פירות דכתיב °אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם ישעיה ג
יאכלו. עבירה יש לה קרן ואין לה פירות °אוי לרשע שם
רע כי גמול ידיו יעשה לו מה אני מקיים °ויאכלו מפרי משלי א
דרכם אלא כל עבירה שעשתה פרי יש לה פרי ושלא
עשתה פרי אין לה פרי. מחשבה טובה הקב"ה מצרפה
למעשה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה.
מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב °אז מלאכי ג
נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגומר מחשבה רעה אין
הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב °און אם ראיתי בלבי תהלים סו
לא ישמע ה' הדא דתימא בישראל אבל בעכו"ם חלופין
מחשבה טובה לא היה המקום מצרפה למעשה מחשבה
רעה המקום מצרפה למעשה. מחשבה טובה לא היה
המקום מצרפה למעשה דכתיב °ועד מעלי שמשא הוה דניאל ו
משתדל להצלותיה ולא כתיב ושזביה. מחשבה רעה
המקום מצרפה למעשה דכתיב °מחמס אחיך
יעקב וגומר וכי הרגו אלא מלמד שחשב עליו להרגו
וחשב עליו המקום כאילו הרגו. רובו זכיות ומעוטו

עבירות נפרעין ממנו מעוט עבירות קלות שעשה בעוה"ז בשביל לתת לו שכרו משלם לע"ל אבל רובו עבירות ומעוטו זכיות נותנין לו מתן שכר מצות קלות שעשה בעוה"ז בשביל להפרע ממנו משלם לע"ל אבל הפורק עול והמפר ברית והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים נפרעין ממנו בעה"ז והקרן קיימת לו לע"ל רובו זכיות יורש ג"ע ורובו
מיכה ז עבירות יורש גיהנם א"ר יוסי °נושא. עונות אין כתיב כאן אלא נושא עון שהקב"ה חוטף שטר אחד מעבירו' והזכיות מכריעות:

מסכת כלאים

כג תהלים קכח אמר רבי לוי °אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים. מה זיתים אין בהם הרכבה אף בניך לא יהא בהם פסולת. תכריכי המת אין בהם משום
תהלים פח כלאים. דכתיב °במתים חפשי כיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות. תני בשם רבי נתן כסות היורדת עם
איוב לח אדם לשאול היא באה עמו מ"ט °תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש. אנטונינוס שאל לרבי מ"ד תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש. א"ל מי שהוא מביא את הדור הוא מלבישו:

(פירוש חותם צורת האדם שכולם נטבעו בחותם אדם הראשון יתהפכו לחומר ויתיצבו כמו לבוש בתחיית המתים. או יאמר תתהפך החומר לאחר התחייה לחותם. ומדכתיב כמו לבוש שמע מיניה שיעמדו בלבושיהם שנקברו עמהם: א"ל מי שהוא מביא את הדור הוא מלבישו (דעת רבי שלא יעמדו בלבושיהם ממש אלא הקב"ה יעשה להם בגדים לכבוד ולתפארת כמו שיעשה בגופות הנרקבים ולדעתו יהיה כמו לבוש כמו כמו לבוש שלא יעמדו ערומים או כמו כלבוש ר"ל יעמדו מלובשים כמו לבוש המיטה שנקברה ערומה ובדוגמא לזה כתב י"ת ע"ש):

כד רבי יוחנן מפקד אלבישוני בורדיקא לא חיורין ולא אוכמין אין קמית ביני צדיקיא לא בהית ואין קמית ביני רשיעיא לא בהית ר' יאשיה מפקד אלבישוני חיורין חפיתין אמרי ליה ומה את טב מן רבך אמר לון ומה אנא בהית מן עובדוי. ר' ירמיה מפקד אלבישוני
יפנו"ב חיורין חפיתין אלבישוני *ברדסי ויהבין תרין מסאני
ברדסי ברגלי וחוטרא בידי ויהבוני על סיטרא אי אתי משיחא
ופי' שם אנא מעתד. צפוראי אמרי מ"ד לון דדמך ר' אנן קטלין
לבושים ליה אודיק לון בר קפרא ברישיה מיכסיה ומנוי מבזעין אמר לון מצוקים ואראלים היו תופשים בלוחות הברית וגברה ידן של אראלים וחטפו את הלוחות אמרי ליה דמך רבי אמר לון אתון אמריתון וקרעון ואזיל קלא דקרעוי לגוי פפתא מהלך תלתא מילין. רב נחמן בשם רבי מונא מעשה נסים נעשה באותו היום ע"ש היה ונתכנסו כל העיירות להספידו ואשרוניה תמני עשרי כנישן ואחתוניה לבית שערים ותלה לון יומא עד שהיה מגיע כל א"א לביתו מבלא לו חבית של מים ומדליק לו את הנר כיון ששקעה חמה קרא הגבר שרון מציקין ואמרין דלמא מחללינן שבתא יצתה ב"ק ואמרה להן

כל מי שלא נתעצל בהספדו של ר' יהא מבושר שהוא מבני העוה"ב בר מן קצרא כיון דשמע כן סליק לאגרא וטלק גרמיה ומית ונפקת ברת קלא ואמרה אפי' קצרא.
בראשית מז רבי הוה יתיב בצפורי י"ז שנים וקרא על גרמיה °ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה ויחי יהודה בצפורי י"ז
ימ"ג גו' שנים ומן *נוכהן עבד תלת עשרה שנין דחשיש בשיניה.
בנין ור"ג א"ר בון כל אותן י"ג שנה לא מתה חיה בא"י ולא
ומכסם הפילה עוברה בא"י ולמה חשש בשיניה חד זמן הוה מעבר חמא חד עגל מנכס געה וא"ל שזבני א"ל זיל לכך נוצרת ובסופא איך אינשמת חמתון דיקטלון חד קן
תהלים קמה דעכברין אמר לון ארפונן °ורחמיו על כל מעשיו כתיב. רבי הוה ענוותן סגיא והוה אמר כל דיימר לי בר נשא אנא עביד חוץ ממה שעשו זקני בתירא לזקני דישרון
פי' *גרמון מנשיאותן ומנוניה ואין סליק רב הונא ריש גלותי
ב' בלנא להכא אנא מיתיב ליה לעיל מיני דהוא מן יהודה ואנא
עלמין מן בנימין דהוא מן דכרייא ואנא מן נקבייא חד זמן עאל רבי חייא רבה לגביה א"ל הא רב הונא לבר
ג"ו אחרים נתכרכמו אפיה דרבי א"ל ארונו בא *א"ל פוק חזי מאן
ארונו בא בעי לך לבר ונפק לא אשכח בר נש וידע דכעס עלוי
שהוא זמם עבד דלא עלל לגביה תלתין יומין א"ר ייסא בר בון כל אינון תלתין יומין יליף רב מיניה כל כללי דאורייתא בסוף תלת עשרה שנין ותלתין יומין עאל אליהו ז"ל לגביה ברמות רבי חייא רבה א"ל מה מר עביד א"ל הרא שינא מעיקא לי א"ל אחמי לי ואחמי לה ליה ויהב אצבעתיה עלה ואינשמא למחר עאל רבי חייא רבה לגביה א"ל מה מרי עביד הך שינא מה היא עבדא א"ל מן ההוא שעתא דיהבת אצבעך עלה אינשמת באותה שעה אמר אי לכון חיות שבא"י אי לכון עוברי שבא"י א"ל לא הוינא אנא מן ההיא שעתא שארי נהג ביה ביקר כד הוה עליל לבי ועדא הוה אמר יכנס רבי חייא רבה לפנים א"ל רבי ישמעאל בר רבי יוסי לפנים ממני א"ל חס ושלום אלא רבי חייא רבה לפנים ורבי ישמעאל ברבי יוסי לפני ולפנים. רבי הוה מתני שבחיה דרבי חייא רבה קומי רבי ישמעאל בר' יוסי חד זמן המתיה גו בני ולא איתכנע מן קומי' א"ל והיינו דאת מתני שבחיה א"ל ומה עביר לך א"ל חמתיה גו בני ולא איתכנע מן קמאי א"ל ולמה עבית כן א"ל ייתי עלי
ימ"ג דהוה *דאתנוחית ולא ידעית בההיא שעתא דאשגרית עיני
קהלת ל' בכל ספר תלים אגדה מן ההיא שעתא מסר ליה תרין
מי הן תלמידין די יהלכון עמיה בגין סכנתא. רבי ייסא צם תמנין יומין למחמי לר' חייא רבה בסופא חמא ורגזון ידיה וכהיין עינוי. אין תימר דהוה רבי ייסא בר נש זעיר חד גרדי אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל חמאי בחלמי דרקיע נפל וחד מן תלמידך סמיך ליה א"ל וחכים את ליה א"ל אי חמא ליה אנא חכים ליה ועבר כל תלמידוי קומוי והכים לרבי ייסא. ריש לקיש צם תלת מאה צומין למהמי אפוי דרבי חייא רבה ולא חמיתיה בסופא שארי מצטער אמר מי הוה לעי באורייתא סגיא מיני אמרון ליה רבץ תורה בישראל יותר ממך ולא עוד אלא דהוה
גלי

גלי אמר להון ואנא לא הוינא גלי א"ל את הוית גלי ומליף והוא הוה גלי ומילפא:

רבי יוחנן צוה בזמן פטירתו הלבישוני תכריכין שלא יהיו לבנים לגמרי וגם לא שחורים לגמרי אלא אמצעיים בין השחרות והלובן והטעם לגיותי אם אין קמית וכו' אם אעמוד בין הצדיקים לא אתבייש מהם ולשון בהית מלשון והחזיקה במבושיו תרגום בבית בהתתיה ואם יהיה לבוש שחורים ממש והצדיקים לבושים לבנים יתבייש מהם שנראה במלבושיו שהוא בתכלית הגנות. וגם לא יהיו לבנים לגמרי כדי שאם יעמוד בין הרשעים אל יראה כמתגאה עליהם רק ילבישוהו תכריכין שיהיו אמצעיים בין הלובן והשחרות להיותו מעורב עם כל א' מב' כתות ולשון ברסיקא לא ידעתי גזרתו. ומצאתי בספר אחר בורדיקא והכוונה מובנת באמרו לא חוורין ולא אוכמין ור' יאשיה תלמידו של רבי יוחנן צוה שילבישוהו לבנים ממש מגוהצין [ר"מ פי' מלוגלגות למדתו לא גדולים ולא קטנים. אי כמי שתהיה לו שפה ואימרא עין בעין דהיינו שילבשוהו כהוגן]. ואולי זה פירוש חפיתין מלשון חפיפה. ואמרו לו תלמידיו וכי טוב אתה מר"י רבך אמר להו ולמה אתבייש ממעשי. כמה ששנינו ואל תהי רשע בפני עצמך ורבי יוחנן רבו אף על פי שהיה יודע בעצמו שאינו רשע היה ירא לנפשו אולי יעמוד בדרך העברה בין הרשעים ולא שהיה ראוי להתעכב במעמדם רק שהאמת והצדק מחייבים העיון לכל אחד מהקצוות ואין לחשוב שהיתה כוונת רבי יאשיה לחלוק על סברת רבו רבי יוחנן אלא שבכל אחד מב' סברות שאלו יש לה מציאות אפשרי אמתי כפי השכל. וכוונת כל אחד מהם רצויה. ורבי ירמיה כיון לאשרים בלב השומעים היושבים לפניו אמונת תחיית המתים ושהוא היה מוכן לקום עמהם להקביל פני משיח ולכן היה חפץ שילבישוהו לבנים מגוהצים וגם המלבוש עליון ונעליו ברגליו ומקלו בידו וגם שיהא מושכב על צדו כדי שיהא מוכן ומעותד לקום עם המשיח כשיבא. ואולי שנאמר שהדברים כאלו יצאו מפי קדוש לעת כזאת לכונה אמתית כוללת והיא לקבוע בלבנו אמונת תחיית המתים ושהיא עתידה להיות בלי שום ספק וכאשר נצטוינו בצאת ישראל ממצרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם להורות שיהיו מוכנים ומוכרחים להחזיק בדרך יציאתם משם גם אנחנו מאומתים בפינה זאת מתחיית המתים ולזה היה מצות רבי ירמיה לעשות לו כל הדברים להיותו מוכן ללכת בדרך ההוא וקולר תלוי בצואריכו להסביר בפרטי צוואי החכמי' הקדושים האלה על ענין מלבושיהם כי מעלת זאת האמונה רמה איננה תלויה בהאמין כל הדברים פרטיים כפשטן ממש ואלא ראינו כי גאוני עולם נתחבטו בפירוש האמונה הזאת ונחלקו לשני כתות שכת האחד הרמב"ם ז"ל והנמשכים אחריו דברי כולם לקיים אמתת זאת הפנה. אך אמנם לא העמידו דברי חז"ל כפשטן והוליכו לפרש קצתם בדרך חידה. שכת שני הרמב"ן ז"ל האריך קצת בשער הגמול בפירוש ענין זה קרוב לפשט מאמרי חז"ל וחכמים תורכיים הבאים אחריו הסכימו לדבריו ובפרט הר"ר אהרן הלוי ז"ל א' מחשובי תלמידיו כתב לנו ענין חדש בפירושו להלכות הרי"ף ז"ל ממסכת ברכות ואגב נראה פירש שם מה שתקנו לנו בברכת הלבנה עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידין להתחדש כמותה. והם הודיענו בפרט היאך תהיה זאת התחייה וכבר כתבתי לשונו זה למעלה במסכת הנזכרת בסוף פרק היה קורא. והרב רבי חסדאי ז"ל הלך לדרכו בספרו אור ה' ואין צורך להאריך לכתוב כאן פרטיות לשונם אבל רים מילין אומר כי אע"פ שהשתדלו החכמים תורכיים תלמידי הרמב"ן ז"ל שנזכרים להתקרב כפי האפשר אל פשט מאמרי חז"ל בזאת הפנה בכל מה גם בכל זה עניני המלבושים הנזכרים במאמרים האלה לא האמינו כפשטן ממש. ולקיים זה בלבד אכתוב בכאן לשון קצר להרב חסדאי זה כשהוא אחרי הודיע אמונתו באיכות התחייה. וכבר יראה ממה שקבלו רבותינו ז"ל ואמרו עתידים צדיקים שיעמדו בלבושיהם קל וחומר מחטה. שהכוונה במאמר זה לומר שגלוי הערוה מגונה מאד עד שכבר גזר הש"י באדם טוב ורע ויעש להם כתנות עור וילבישם אין ראוי שיעמדו ערומי' ולקחו ק"ו מחטה להורות בה שהש"י ימציא הדברים באופן שיותר משובח וכמו שהחטה יוצאת בלבושיה לשמירתה מהפגעים כך הצדיקים עומדים בלבושיהם לשמירתם מהגנות והנאתו זה המאמר לומר שכאשר אין קפידא בלבוש אם הוא מהחלקים עצמם שנקבר בו ובלבד שיהיה בתבניתו כאילו היה ישן עם מלבושיו שבזה הוראה מה ביחוד האיש כן הגוף אין קפידא כשיהיו חלקי היסודות אותם חלקים שנפרדו ממנו ובלבד שיהיו באותו טופס עצמו עכ"ל: יושבי צפורי היו אומרים כל מי שיאמר לנו שנפטר רבינו הקדוש יהרג אחר שנפטר בא לפניהם בר קפרא בראש חפוי ובגדיו קרועים והודיעם פטירתו בדרך חידה באמרו נצחו העליונים לתחתונים ותפסו אתם לוחות הברית ושם השיבו לו אם כן נפטר רבי אמר להו אתם האומרים וקרעו בגדיהם כלם. והקריעות היו רבות וחזקות שנשמעו עד ג' מילין. ואשרונים י"מ כיכן עשו עמו י"מ מוסיפות להאריך בכבודו. והטעם לשגון זה אולי כוונו להודיע שהוא מי כמנין י"מ. קצרא פירוש כובס. ענין זה מבואר יותר באורך בגמרא שלנו בכתובות: ומן נוגסק ענד וכו'. י"מ גרס בו בעין עביד. ר"ל והתוכם עברו י"ג שנים שבכלם היה חושש וכואב מחולי השינים והיה מרים קולות בתמידות מרוב הכאב והש"י עשה נס גדול בזכות רבי שאע"פ שמיעת קולות הוא גורם מיתת היולדת בעת לידתן ולהפיל עוברות. עכ"ז בכל שני משך חליו לא מתה שום חיה ולא הפילה שום עוברה שאם תמות או תפיל יאמרו שמיעת קולות רבי היתה הסבה. בעבור זה רצה הש"י שאפילו בסבה אחרת לא תמות שום חיה ולא תפיל אשה פרי בטנה. י"מ פי' שיסורי הצדיקים מגינים כדכתיב חטא רבים נשא והוא מחולל מפשעינו: ולמה הם בשיניה וכו' באו עליו יסורין על שלא רחם על העגל וכו' ענין זה ומבואר יותר בגמרא שלנו בפרק הפועלים. ושם אפרש יותר בע"ה אם יצטרך: איך איגשמת איך כרפא: ענותן סגיא ר"ל עניו מאד ואף ע"פ כן היה אומר שלא היה נוהג הענוה שנהגו בני בתירא עם הלל זקנו שנסתלקו מן הנשיאות ומנו אותו כמוזכר אותו מעשה במסכת פסחים: ואם רב הונא ראש הגולה יבא לכאן יושיבנו למעלה ממנו שהוא מבני זכרים משבט יהודה ורבי מבני הנקבות: פעם אחת נכנס רבי חייא רבה אצל רבי ואמר לו שרב הונא יושב בחוץ ויחר לו לרבי א"ל אדוני הוא פי' או בדרך תימה כאומר וכי ר"ה הוא אדוני שאמרת לי שיושב בחוץ או בניחותא אדוני הוא באמת הוא אדוני י"מ גרס ארונו הוא פירוש מת ונכון הוא ועם עכ"ז מחמת כעסו דבר נזיפה כנגד ר' חייא בלשון נסתר באמרו לא וראה מי קורא לך בחוץ ויצא ולא מצא שום אדם וידע שכעס עליו ונהג נזיפה ל' יום: מדי בינא מעיקא ר"ל א"ל רבי לאליהו שהיה נדמה לו כאילו היה ר' חייא איך מעיקא כאב שן א' ויתן אצבעו עליה ונתרפא: אי לכם חיות ועוברות וכו' זה מסכים עם פירוש מאמר שלמעלה מזה ורבי חייא הודיע לרבי שאמת שלא היה הוא הנכנס אצלו אתמול: ומן אז והלאה התחיל לנהוג בו כבוד כשהיה נכנס לבית הוועד וכו' ושאר מלות המאמר מבוארות: ייתי עלי. דאתנוקית ולא ידעית וכו' אמר בדרך התנצלות כך וכך יבא עלי אם בכוונה לא חששתי בכבודו אבל האמת שבעת ההיא הייתי מתעסק ועסוק בעיוני לבקש אגדה בכל ספר תהלים ולא הכרתיו ומאז והלאה נתן לו ב' תלמידים ללוותו מפני המזיקים או מחוש המרחץ או שלא יפול בגומא והקשה י"מ דספיר עביד דלית קימה והדור במרחץ ועוד היכי הוה מהלך בד"ת ותי' שבבית החיצון היה ול"נ שזה ג"כ מאשתה ישנה תמיד כמו שר"ל יצא חוץ לתחום לכך נתן לו ב' אנשים לשמרו: ורגזון ידיה ויהיו ידיו רועשות ועיניו כהות אחרי ראותו לר' חייא. ושאלו בעלי התלמוד מה טעם בא עליו העונש החזק ההוא אם תאמר שהיה רבי ייסא איש קטן הערך והלא אורב אחד בא לפני רבי יוחנן וא"ל ראיתי בחלומי שהרקיע נפל ואחד מתלמידך היה סומכו א"ל ר"י ותכיר את ניס ר"ל ואתה מכירו. א"ל אם אני רואהו אני מכירנו והעביר כל תלמידיו לפניו והכיר לרבי ייסא. הנה נראה מזה שהיה רבי ייסא אדם גדול וא"כ נשארה השאלה במקומה ולא מצאתי טוב בספר אולי משגת הוא או שנאמר שזה היה למעלת רבי חייא כי רבה היא וראוים לחוש למה הודיענו שהחלום ההוא היה אורב ולמדנו תשובה לזה ממה שכתב רש"י בפי' יציאות השבת בפי' מה שהביאו שם אגב גררא מתנת מסכת עדיות שהלל אומר מלא הין מים שאובים פוסלים את המקוה שמאי אומר ט' קבין וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה עד שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים והעידו משום שמעיה ואבטליון וכו' וקיימו חכמים את דבריהם וא"ל רש"י למה הוזכר שם אומנותם ושם מקומם לומר שלא ימנע אדם עצמו מבית המדרש שאין לך אומנות פחותה מגרדי שאין מעמידין ממנו לא כהן גדול ולא מלך ואין שער בירושלים פחות משער האשפות והכריעו בעדותם כל חכמי ישראל ע"כ. מטעם זה הזכירו כאן בירושלמי כי חולם החלום ההוא היה גרדי אולי היה מאלה הנזכרים במשנה או כיוצא בו שהיה נזון מיגיע כפיו ולא מנע עצמו מבית המדרש והיה שלם במדותיו ראוי לראות בחלומו מעלת רבי ייסא והחלום חלק מהנבואה וכ"ש באיש חכם ירא וסר מרע: ריש לקיש התענה ש' תעניות כדי לראות פני רבי חייא רבה ולא ראה בסוף התחיל להצטער ויאמר בדרך תימה על מה שלא נתקבלו תעניותיו לראותו וכי היה קורא בתורה יותר ממני ויאמרו לו שבודאי רבך ולמד תורה יותר ממנו ולא עוד אלא שהיה גולה. אמר להו וגם אני לא הייתי גולה אמרו לו אתה היית גולה ללמוד תורה וכו'

ללימוד

ללמד לאחרים אבל רבי חייא גלה ללמד לאחרים שהיא מעלה גדולה. וזה
שנדל שיש בין מילף ומילפא מילף לעצמו מילפא ללמד לאחרים:

(בראשית מז) **כה** כתיב °ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם יעקב כל הן דהוה מיחתא מגני. רבי אלעזר אמר דברים בגב רבי חנינא אמר דברים בגב מהו דברים
(תהלים קטז) בגב. ריש לקיש אמר °אתהלך לפני ה' בארצות החיים והלא אין ארצות החיים אלא צור וחברותיה תמן זולא תמן שבעה. ריש לקיש בשם בר קפרא אמר ארץ
(ישעיה מב) שמתיה חיים תחלה לימות המשיח. מה טעם °נותן נשמה לעם עליה. מעתה רבותינו שבגולה הפסידו אמר ר' סימאי הקב"ה מרעיד לפניהם את הארץ והם מתגלגלין כנודות וכיון שמגיעין לא"י נפשם חוזרת
(יחזקאל לז) עליהם ומה טעם °והנחתי אתכם על אדמתכם ונתתי רוחי בכם וחייתם רבי ברכיה שאל לרבי חלבו ואית דאמרי רבי חנינא שאל לר' יהושע בן לוי ואפילו כגון ירבעם בן נבט וחבריו. א"ל נפרית ומלח שרפה כל ארצה א"ר ברכיה מה הן כו' מאי כדון כיון שנשרפה א"י נעשה בהן מדת הדין תני בשם רבי יהודה ז' שנים
(דניאל ט) עשתה א"י נשרפת הה"ד °והגביר ברית לרבים שבוע אחת. כותים שבה מה היו עושין מטליות והיתה נשרפת:

(עיין בכתובות קיא) **עולא** נחותא הוה אידמוך תמן שרי בכי א"ל מה לך בכי אנן מסקין לך לארעא דישראל א"ל ומה הנייה לי אנא מובד מרגליתי גו ארעא מסאבי לא דמיא הפולטה בחיק אמו לפולטה בחיק נכריה:

רבי מאיר הוה אידמוך באסיא אמר אמרון לבני ארעא דישראל הא משיחכון דידכון אפילו כן אמר לון
(תהלים כד) יהבו ערסי על כיף ימא דכתיב °כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה (וים לה שייכות לא"י) ז' ימים סובבים לא"י. ימא רבא. ימא דטבריא. ימא דסמכו. ימא דמלחא. ימא דחולתא. ימא דשלייתי. ימא דאספמיא והא ימא דחמץ דיקלטיינוס הקוה נהרות ועשאו:

(במדבר כא) **כתיב** °ונשקפה על פני הישימון א"ר חייא בר בא כל מי שהוא עולה להר הישימון ורואה כמין כברה קטנה בים טבריה זו היא בארה של מרים אמר רבי יוחנן שיערו בה רבנן כל קביל תרעא מציעייא דכנשתא עתיקא דססגונין:

(ירמיה כ) **כתיב** °ואתה פשחור וכל יושבי ביתך תלכו בשבי ובבל תבא ושם תמות ושם תקבר אתה וכל וגו'. רבי אבהו בר זמינא ורבי חמא בר חנינא חד אמר מת שם ונקבר שם יש בידו שתים מת כאן ונקבר שם יש בידו אחת וחרנא אמר קבורה של כאן מכפרת על מיתה שלהלן רבי יונה בשם רבי חמא רגליו דבר נשא
(מלכים א כב) ערבתיה למקמתיה כל הן דהוא מתבע כתיב °ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד וימות בתוך ביתו ולא תמן:

רבי ברקוריא ורבי אלעזר הוו מטיילין באיצטדיון ראו ארונות שהן באות מח"ל לא"י אמר רבי ברקוריא
(ירמיה ב) לרבי אלעזר מה הועילו אלו אני קורא עליהם °ונחלתי שמתם לתועבה בחייכם ותבואו ותטמאו את ארצי במיתתכם אמר לו כיון שהן מגיעין לארץ ישראל והם נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונו מתכפרין דכתיב
(דברים לב) °וכפר אדמתו עמו:

(יפה מראה גרס כל הן דהוה מהו מגני. פירוש מה מפסיד אם נקבר במצרים):

דברים בגב כמו דברים בגו כלומר אין הכונה בצווי יעקב בנגלה מן הכתוב אלא דברים פנימיים יש בו לרמוז למ"ש דוד אתהלך לפני ה' בארצות החיים. ושאל השואל ואמר והלא אין ארץ החיים המעולה לה מכל הפירות ובזול כצור וחברותיה והשיב ר"ל שאין הכוונה אלא לדבר נעלם והוא אמונת תחיית המתים בראשונה. ואמרו בפרק חלק ובמקומות אחרים שתחית המתים מן התורה. וכוונתם על ענין אמתת אמונה זאת בדרך כלל רצוני לומר שודאי יחיו המתים בגוף ונפש כאשר היו בחיים אבל איכות פרטי פנה זאת היה נודע אבל החכמים בנבואה ובדרך קבלה מפי חכמים הראשונים שהיו מביאים ראיה לדבריהם מדברי קבלה שהם דברי הנביאים כן היה בענין הפרטי הזה שאמר שמתי ארץ ישראל חיים תחלה ואני בתומי דברתי עם לבי כי בעבור שהשגה שכלית תהיה מסכמת כפי האפשר עם זאת האמונה אמתית ראוי להזכיר כאן ענין אמוני אחד קרוב לענין זה והוא יהיה לו כחומה נשגבה ויסוד חזק כראי מוצק. והוא מה שאז"ל שא"י היתה ראשונה בבריאת העולם כמו שאמרו במסכת יומא מציון נברא העולם שנאמר מציון מכלל יופי וגומר ג"כ בענין השגחתו יתברך בעולם השפל היא קודמת לכל שנאמר ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה וגומר ולזה נצטוינו לקיים בה מצות רשומות. ימשך מזה שראוי שתהיה ג"כ ראשון בנס הנפלא הזה שהוא תחיית המתים ולאו שגם מתי חוצה לארץ יזכו בנס הזה אחרים ר"ל שיחיו מתי ח"ל. אך אמנם יקשה לזה מהפסוק שהביא ר"ל ראיה לדבריו נותן נשמה לעם עליה שנראה ממנו דדוקא לעם עליה ולא ליושבי שאר ארצות בעבור זה הקשה בעל תלמוד ואמר מעתה רבותינו שבגולה מה יהא עליהם והשיב לו רבי סימאי הקב"ה מרעיד לפניהם את הארץ וכו': י"מ גרס מחליד. ול"נ מחליל שעושה אותה חלולים חלולים. וגם רש"י ז"ל כתב ענין זה בלשון אחר שאמר בפירוש פסוק זה ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם שאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות מלשון ובמחילות עפר הלמ"ד דגושה. ואין שנת זאת האמונה כונה להאמינה כפשטה ממש. וראוי לומר שיש בפירוש ענין מקובל בלתי נודע לדורנו זה.. ומה שנראה לעצמי בדרך הפשט נקשר עם מה שהנחתי כי כאשר רצה הקב"ה לזכות את ישראל היושבים בחייהם ובמותם בארץ הקדושה שאחרי כן יהיו לתכלית נערך משובח שאיננו כדאי להאריך בו כן תחייב מדת רחמיו יתברך שרבותינו שבגולה יזכו לאותה מעלה כיון שהיתה זאת האמונה קבועה בלבבם גם בהיותם בארץ אויביהם. וזאת כוונת מאמר גלגול מחילות שאותה תחייה שנת א"י וממחשבה טהורה ללכת אליה לעבוד הש"י ולשון גלגול בכאן נגזר מלשון וגללו את האבן וכן בגלל הדבר הזה וכן ראוי לפרש לשון מאמר זה מתגלגלים כנודות שהוא דרך משל לרמוז שכמו שהנאד יעלה רוח כן גוף האדם שנתחבר עם הנפש המדברת אשר חלקוה החכמים ז"ל לנפש רוח נשמה יש בו חלק המכונה ברוח ואמר הנביא במתי א"י נותן נשמה לעם עליה שהיא החלק היותר משובח עוד אמר רוח להולכים בה לרמוז כפי מדרש זה אל מתי חוצה לארץ שאין בה רק החלק אמצעי המכונה ברוח וכן אמר שלמה ומי יודע רוח בני אדם. ובהגיעם להיות נמנים עם מתי ארץ קדושה יזכו אל קדושת נשמה. וכאשר יהיה רצון מלפני אבינו שבשמים אשר עין בעין נראה הנס הנפלא הזה אז נבין מהותו על השלמות:

ועוד היתה לי כוונה שנית במה שהנחתי למעלה בפי' שנאמר כדי שיצדק על כל בעלי אמונה שנקברו בארץ גלותינו פסוק והנחתי אתכם על אדמתכם ונתתי רוחי בכם וחייתם שיראה לשון זה להזכיר אדמתכם על מי שלא ראה אותה ולא ישב בה מעולם וממה שכתבתי יש תשובה לזה כי האמונה קדושה הקבועה בלבבנו בראייתה ובקיום מצות התלויות בה ע"י ביאת משיח צדקנו היא שעמדה לנו ולכבות לה שם אדמתינו ובה תהיה תחייתנו ותחיית כל עדת המאמינים בחיותם בחיים חייתם והיה אפשר לפרש שמעלת הארץ מספיק להשיב רוח ירבעם וחביריו שעם היותם עובדי כוכבים נמצא בהם דבר טוב מגד ישיבתם בארץ ובעבור זה יזכו זכייה מה בנס התחייה אפ"ש שלא ישוו לצדיקים אשר בתוכה ולבטל זה השיב רבי ברכיה כיון שנשרפה ארץ ישראל רצה בה שנעת פקודתה נשרף

ונשסת

ונשמת כל זכות שארץ מגד עצמה אך אמנם זכות הצדיקים הנקברים בתוכה קיים קיום נצחי לעד ואין בו הפסד ושפה בסוף לד: כתב י"מ והנחתי אתכם וגומר ע"ש הוא אלא הכי הוא ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם ולאייתו מדכתיב ונתתי בתל והנחתי אתכם וע"ש:

נבט ומכיריו שהיו רשעים גמורים ולא יתכן שיועיל להם קבורת א"י והשיב לו גפרית כו' וע"י בזיון זה נמחל להם והקשה י"מ מה יהיה מאותן רשעים שיקברו לאחר דין גפרית ותירץ שהקב"ה ינער אותם מן הארץ ע"ש:

שבוע אמת מ"ט אתיא ברית ברית כתיב הכא והגביר ברית וכתיב התם על אשר עזבו את ברית וגומר מה התם שבוע א' אף כאן שבוע אחת:

עולא נחותא הוה. אחר שישב בארץ חזר לירד לבבל וזה פי' נחותא הוא. שירד משם לבבל ואידמוך תמן שנפטר שם וכבר כתבתי שזה בלשון המורגל לומר על הצדיקים שאין המיתה בהם אלא שינה. שרי בכי התחיל לבכות ואמרו לו למה אתה בוכה אם מפני שאתה במולה לארץ אנחנו מעלין אותך להקבר שם. אמר להם ומה הנאה לי כיון שנאבדה מרגלית בתוך ארץ טמאה כנוי מרגלית אל הנשמה הנפטרת מגופו בארץ טמאה אשר קראה חיק נכריה ור"מ נפטר ג"כ באסיא שהיא חולה לארץ וקרוב לה וכאשר ארץ מולדתו היתה ארץ ישראל וישב בתוכה היה אהוב אל יושביה ואמר שיאמר האומר לבני הארץ הנה משיחכם בא להקבר בארצכם ואף גם זאת בהיותו נקבר בארץ ישראל לא נתקררה דעתו עד שלא שיקברוהו בארץ סמוך לים לזכור אמונה אמתית נפלאה כי היא ראיה גמורה על חדוש העולם ובדבר ה' נקוו המים ונראתה היבשה הפך חיוב הטבע ולזה הזכיר סמוך לזה שם ז' ימים הסובבים לארץ ישראל. ואם ים עוד יש חי לפי האמת הוא מקוה נהרות לקיים ועל נהרות יכוננה:

עוד הזכיר גודל ענין האמונה בנס בארה של מרים שהוא נראה בחוף לעולם על הר הישימון ואמר ר' יוחנן קבלה היתה בידו שהיא מכוונת כנגד פתח אמצעי של בהכ"נ הישן שהיה בסרגונין וראוי להאמין שהם שכירו ענינים נפלאים ומקודשים באותו ב"ה שראוי שיהיה מכוון כנגד קדושת בארה של מרים ודי בזה הערה עם מה שכתבתי למעלה ולמטה:

יש בידו שתים זוכה לב' מעלות אחת על המיתה בארץ ושנית על הקבורה שם וחכם אחר סובר שהקבורה היא הכל. וכיון שנקבר בארץ זכה במעלת התחייה: רגלוי דבר נם רגלי כל אים ואים הם ערבים להקימו בכל מקום שהוא כתבע מן השמים כאשר קרה באחאב שכדי שתתקיים הנבואה שהכלבים ילקקו את דמו בחלק יזרעאל היה צריך שילך למקום שימיתוהו. וז"א מי יפתה את אחאב שילך למלחמה רמות גלעד שימיתוהו שם ועונותיו ילכדו ויפתוהו ללכת שם ואם ימיתוהו שם לגמרי ויקבר שם לא תתקיים הנבואה שילקקו את דמו בחלק יזרעאל וסבב הש"י שלא מת מיד אלא אחר שהוכה מכת מות עלה על המרכבה ושב אל ביתו אשר בשומרון וימת שם ונתקיימה הנבואה כי היא קרובה אל יזרעאל וכמו שכתבו המפרשים:

חברת רבי ברקוריא. שמעלת הישיבה לאותם שהם חיים בה ומקיימים מצות התלויות בה וגם כי אוירא דארעא מחכים. ועוד אמר הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה. אבל אחרי המיתה מה תועיל הבאת הגוף השנוף אל ארץ הקדושה ורבי אלעזר השיב לו כי לעולם יש תועלת גדול גם בבואם אחר מיתתם שעפר הארץ מכפרת עליהם אפשר שכיוונו לומר שזאת התשוקה טובה שהיה להם בחיים לבא אל ארץ הקדושה היא מכפרת עליהם כמו שכתבתי נרמז במאמרים של מעלה:

מסכת שביעית פרק ששי

ט **א"ר** שמואל בר נחמן ג' פרוסטגמאות שלח יהושע לא"י עד שלא יכנסו לארץ מי שהוא רוצה לפנו' יפנה להשלים ישלים לעשות מלחמה יעשה. גרגשי פנה והאמין להקב"ה והלך לאפריקא. גבעונים השלימו. ל"א מלכים עשו מלחמה ונפלו. א"ר יוסטאי בר שונם לכשיגיעו הגליות לטור אמנה הם עתידות לומר שירה מ"ט °תשורי מראש אמנה: שה"ש ד

כאן רמז מעלת אמונתינו בה' ובתורתו והלא היא תהיה סבת יציאתנו מהגליות וגם השרים הגבוהים שהם רמז למלכים ושרים ישפלו לפני עדת המאמינים יהיו שפים ושמחים בהם וזאת כוונת ע"ש עתידין לומר שירה:

מסכת תרומות פרק רביעי

כז **כתיב** °ששית האיפה מחמר החטים וגומר עין יפה יחזקאל מה
תורם אחד ממ' בינונית אחד מנ' אמר ר' לוי
כתיב °וממחצית בני ישראל תקח אחד אחוז מן במדבר לא
החמשים כל מה שאתה אוחז ממקום אחד הרי הוא
כזה מה זה אחד מחמשים אף כל מה שאתה אוחז
אחד מהחמשים והרעה אחד מס' דכתיב °וששיתם יחזקאל לט
האיפה וגומר. א"ר לוי כל המוציא מעשרותיו כתקנן אינו ע' רבינו
מפסיד כלום. מ"ט ועשירית החמר האיפה אל החמר דקדוק בהששית
יהיה מתכונתו: המלה פירוש נכון על זה

פרק שמיני

כח **כתיב** °ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו משלי טז
ר"מ אומר זה הכלב ריב"ל אומר זה הנחש ר'
ינאי הוי מדחיל מיניה סגי והוה יהיב ערסיה על
ארבעה מרגשון דמיין חד זמן פשט ידיה ואשכחיה גביה
אמר ארימון מיכא °שומר פתאים ה' מעשה בטבח תהלים קטז
אחד בצפורי שהיה מאכיל את ישראל נבלות וטרפות
פ"א שתה יין בע"ש ועלה לגג ונפל ומת והיו כלבים
מלקקים בדמו אתון שיילון לרבי חנינא מה מרמתיה מן
קומיהון אמר לון כתיב °ובשר בשדה טרפה לא תאכלו שמות כב
לכלב תשליכון אותו וזה היה גוזל את הכלבים ומאכיל
לישראל ארפונון דמן דידהו אינון אכלין:

רבי ינאי היה ירא מהנחש ולהנצל ממנו היה נותן מטתו על ד' ספלים של מים: פעם אחת הושיט ידו וימצאהו סמוך לו אמר הסירוהו מכאן וכו': אתון שאלון באו לשאול לרבי חנינא מהו להרימו מלפניהם: אמר להם התורה אמרה לתת הטרפה לכלבים והטבח רשע הזה היה גוזל חלקם שהיא הטרפה ונתנה לישראל א"כ עתה שהש"י אנה לידו שנפל מן הגג לפני הכלבים הדין נותן שהם יהנו ממנו חובותם ויאכלו בשרו ודמו. וזה פירוש ארפונון מלשון רפיון הניחום והרפו מהם ואל תקברו את הרשע כי הכלבים אוכלים משלהם:

מסכת מעשרות פרק שלישי

כט **רבי** זעירא ורבי בא בר כהנא ורבי לוי הוו יתבין והוה
רבי זעירא מקנתר לאילין דאגדתא וצווח עלין.
א"ל רבי בא בר כהנא למה את מקנתר לן שאיל ואנן
מגידין לך. א"ל מהו הדין דכתיב °כי חמת אדם תודך תהלים
שארית חמות תחגור א"ל כי חמת אדם תודך בעה"ז
שארית חמות תחגור בעולם הבא א"ר לוי לכשתעורר
חמתך על הרשעים הצדיקים רואים מה אתה עושה
להם והם מודים לשמך:

זה שיעור הפסוק לדעת ר' לוי כי חמת אדם כאשר אתה מעורר ג יחך על אדם החוטא וכנוי בלשון אדם שהלך בדרך אדה"ר לעבור מצות הש"י אז תודך ר"ל האדם הצדיק מודה לך בראותו ששפכת חמתך ע הרשע ולשון תודך נאמר בשתם על מי שדרכו להודות לה' שהוא הצדיק

וכוליפס

והודאתו זאת שהיה שנה שמתגור ותאסור שאחרית חמתך ויסכים עם זה סוף המזמור נדרו ושלמו וגומר כיון שהודאת הצדיק היא שהש"י לא יעיר חמתו ראוי ללמוד ממנו להודות לפניו יתברך כל סביביו וידרו נדרים וישלמו יבצור רוח נגידים וגו' כאשר הקב"ה יקצוף וישפיל רוח השרים אז גם מלכי ארץ שהם גבוהים עליהם ר"ל על השרים יראו מלפניו והקב"ה יהיה נורא עליהם:

מסכת בכורים פרק שלישי

לשמעון בר בא היה בקי במרגליתא ובכל מלאי ולא הוה ליה עגיל למיכל והוה ר' יוחנן קרי עלוי (קהלת ט) °וגם לא לחכמים לחם אמר כל מי שאינו מכיר מעשיו של אברהם יכיר מעשה אבותיו של זה:

היה בקי בהכרת מרגליות שהיא חכמה נסתרת שהסוחרים מרויחין בה הרבה וגם בקי בכל דברים אחרים ולא היה לו מה יאכל והיה קורא רבי יוחנן עליו וגם לא לחכמים לחם. ועוד היה מזכיר עליו תמיה אחרת שהיה בן אנשים חכמים צדיקים במעשיהם כדיני עניים כמו אברהם אבינו וכל זה לא הועיל שיהיו מזונותיו בריוח כי גלגל הוא שחוזר בעולם כמו שאמרו בתלמוד שלנו על חכם שראה עני מחזר על פתחו ואמר לאשתו שתקדים ליה כי היכי דליקדמו לבניך ר"ל שתתן לו צדקה כדי שיתנו גם כן לבניך אם יצטרכו לבריות וירע בעיניה על זה והוא השיב לה גלגל הוא שחוזר בעולם שנאמר כי בגלל הדבר הזה ואין זה פשט הפסוק אבל רמז גם כן לזה ונעשים רבים בתלמוד דומים לזה וביחוד במסכת תענית:

לא משנה כיצד מפרישין את הבכורים וכו'. לפני כבוד הנכנסים היו יוצאים. ולא כן תני (ויקרא יט) °תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס שניא היא הכא שהיה אחד לקיצין. תני רבי שמעון בן אלעזר מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת מאלהיך אני ה'. רבי חנינא בריה דר' אבהו לזקן ארבע אמות עבר ישב לו. גדול משהוא רואהו עבר ישב לו מלך משהוא רואהו עד שנכסה ממנו מ"ט (שמות לג) °והיה כצאת משה וגומר והביטו אחרי משה עד באו האהלה. והביטו אחרי משה מלמד שחשדוהו בא"א אמר רבי סימון אמר הקדוש ברוך הוא מפני שיבה תקום ויראת מאלהיך אני ה' אני הוא שקיימתי מצות עמידת זקן תחלה:

לפי כבוד וכו' כפי מנין האוכלסין הנכנסים בהבאת הבכורים כן היו מנין האוכלסין היוצאים להקביל פניהם לכבוד המצוה אם רבים אם מועטים במנינם כמו שכתבתי למעלה בסוף מסכת זאת: אי לקיצין פעם אחת בעתים רחוקים: תלמוד לומר זקן ויראת נסמך זקן ליראה כאומר לזקן עצמו ויראת מאלהיך ואל תטריח. זהו ע"ד ע' פנים לתורה: שחשדוהו באשת איש ראוי לפרש שחשדוהו במה שהיה פורש מהם ויקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה שהיה כדי שיוכל ליהנות בו לצרכי הגוף המכונה באשת איש כמו אכילה ושתיה כי אחרי שישב בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה וברדתו מן ההר ראוי שיחשב בעיניהם כמלאך ה' מבלי לחוש לצרכי הגוף כלל. ולזה חשבו מחשבה רעה שאם היה פורש מאתם היה לזאת הכוונה כדי שיוכל לאכול ולשתות ביתו לבין עצמו כדי להעמיד קיום גופו וראוי שנאמר שאפילו חשדא כזאת לא יאתה רק מפי אנשים רקים כמו ערב רב שהיו תוך קטן מהעם וכפי מעלת משה רבינו ראוי לכנות שם חשד באשת איש לחשד כזה ושמכו חז"ל על פסוק ויקנאו למשה וקנא את אשתו אמנם פסוק והביטו יותר מורה מה שפירשתי:

אני הוא שקיימתי מצות עמידת זקן תחלה שזה נאמר על אברהם אבינו שקיים מצות המילה לעת זקנתו וירא אליו ה' לבקרו והוא יושב והש"י נצב עליו. וכתיב בסוף הענין ואברהם עודנו עומד לפני ה'. ואחז"ל תקון סופרים הוא זה וכו':

רבי זירא הוון בעיי ממניתיה והוא לא מקבל עלויה לב
כד שמע הדין תנייא דתניא חכם חתן נשיא גדולה מכפרת קביל עליו מתמני. חכם (ויקרא יט) °מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וכתיב בתריה וכי יגור אתך גר מה הגר נמחל לו על כל עונותיו אף חכם כשנתמנה מוחלין לו על כל עונותיו. חתן (בראשית כח) °וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת וגומר וכי מחלת היה שמה והלא בשמת היה שמה אלא שנמחל לו על כל עונותיו. נשיא (שמואל א יג) °בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה אלא שנמחל לו על כל עונותיו כתינוק בן שנה:

רבי מונא מקל לאילין דמתמני בכסף רבי אמי קרי עליהון (שמות כ) °אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם. תרגם יעקב איש כפר גבוריא (חבקוק ב) °הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה. ויודע הוא להורות הנה הוא תפוש זהב וכסף. לא בכספא אתמני. וכל רוח אין בקרבו. אין ריח תורה בו הוי אין בעיתון ממנייה (שם) °וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ:

(עוד מענין זה במס' פאה פ' מאימתי):

רבי חנן כד הוה מקים פרנסין הוה מטען להו אוריתא לומר שכל שררה שניתנה מתורה נתנה שנאמר (משלי ח) °בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו. רבי אמי שלח שאל לרבי סימון שמעת שממנין זקנים בחוץ לארץ אמר ליה שמעתי שאין ממנין זקנים בחוץ לארץ א"ל ר' לוי ולאו מקרא מלא הוא (יחזקאל לו) °בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם. הא כל ישיבה שלך לא תהא אלא על אדמתך:

תני המוכר ספר תורה של אביו אינו רואה סימן ברכה לעולם אבל המקיים ספר תורה של אביו בביתו עליו הכתוב אומר (תהלים קיב) °הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד:

ישתבח העוזר האמתי אשר עד הנה עזרתני ללקוט שושנים הנמצאים בסדר זרעים במשנה ותלמוד בבלי וירושלמי:

רבי זירא היו רוצים למנותו מנהיג על הצבור כיון שהוא חכם ומרוב ענותנותו לא היה מקבל המנוי והיה בורח מן השררה אבל כששמע זאת המשנה ששנינו חכם וכו' קבל עליו להיות ממונה וראוי לידע טעם למחילת עונות כל אחד מג' אלה ואחשוב בזה אחד מב' טעמים וגם שניהם כאחד טובים האחד כי מי שמשתדל בחזקת היד לעסוק בתורה עד שהצבור בחרו בטוב למנותו עליהם למנהיג שר ושופט הרי מעידים עליו כי תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא במעשיו. ולאיש אשר אלה לו שורת הדין נותן שיהיו נמחלין לו כל חטאת נעוריו כיון שהוא צדיק גמור עתה: ודומה לזה נשיא שנתמנה וכל שכן אם נתמנה ע"פ נביא כשאול כי המנוי שהוא מורה על שלמותו: וגם חתן הנושא אשה כדי להשמר מן העבירות ולקיים מצות פריה ורביה מורה שיש בו שלמות הפעולות שיתחייב ממנו שמוחלין לו כל עונותיו וזה יצדק בראיה שהביאו מעשו כפי דברי חז"ל שעשה תשובה וכן יורה הפסוק שנאמר וילך עשו שנתעורר לקיים רצון אביו. הטעם הב' שכל אחד מג' אלו נשתנה ממה שהיה וכמעט נהפך עתה לאיש אחר כיון שקודם שנתחדש על כל אחד מהם הדבר הנוסף היה לו להשתדל להשגת שלמותו עם עצמו לבד ולא היה לו לחוש דבר זולתו חוץ ממנו אבל עתה נתחדש ונוסף על כל אחד מהם שלמות יותר כולל כי החתן בשעה שנושא אשה נתחייב להשתדל איך ישיג שלמות הנהגת הבית. וחכם ונשיא נתחייב כל אחד מהם להשתדל בעד שלמות יותר כולל שהיא הנהגת הכללים והמדינות שהם תחת מגורים. אבל יש הבדל ביניהם כי הנשיא הוטל עליו ענין הנהגה בדברים הגופניים והחכם

והחכם גם נדרים הנפשיים ולפ״ב ר״ל יתחייב שטרם יכנס כל אחד משם אל ההנהגה היותר מעולה הנוספת עליו יהיו נמחלין לו כל עונותיו ופשעים הקודמים אליו ואחר כך יתחייב לתת דין וחשבון על ההנהגה כוללת הנוסף שהרי הוא כבריה חדשה:

רבי מונא היה מזלזל באלו הדיינין או ממונים על הצבור שממנין אותם מפני היותם עשירים בעלי כסף וזהב היה קורא עליהם אלהי כסף וגו'. וכן פירש יעקב איש כפר גבוריא פסוק הוי אומר לעץ הקיצה שהוא נאמר על הממונה ואין תבונה בו שכל הממנה אותו הרי הוא כאילו אומר לעץ הקיצה וכן לאבן דומם עורי: הוא יורה בתמים וכי יודע הוא להורות בעבור שהוא תפוש זהב וכסף וגו':

הוי אין בעיתון אם רציתם למנותו ע״כ דעו כי ה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ והוא עתיד ליפרע מעוברי רצונו והממנה והמקיימו. ויסכים עם זה מעשה רבי חגי כי כשהיה ממנה פרנסים היה משים ספר תורה בזרועם למען ידעו ויביטו כי אין שררה ראויה אלא הנתמנה מאת התורה: וי״מ פי' וה' בהיכל ר״ל ימנו צדיקים הנקראים בשם ה' והם בהיכלי מלך וכדמסיק שם הא ר״י בא לעור בכנישתא דקסרין:

אודה ה' בכל לבב כי הוא הנותן כח לעשות חיל וברחמיו וברוב חסדיו שלח לי עזרי מקודש לברך למעשה מחשבתי הטובה ולהוסיף על טוב וגם עתה ראיתי בעיני כי הבא ליטהר מסייעין אותו והעידה לי עדים נאמנים משני ענינים נתחדשו אצלי במלאכת עבודת הקודש אשר לא דמיתי ולא עלה על לבי לעשות כאשר כתבתי בהקדמת ספר זה. הראשון כי אם היות זה לי ימים רבים כתבתי על פנקס המעט אשר השיגה ידי בפירוש מאמרים רבים מפוזרים בתלמוד לא היתה מחשבתי לכתבם בספר זה כי אני יודע בעצמי דאכתי לא קשאי למוות דעי הקברה על דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים סמוך לפירושי המפרשים הראשונים והאחרונים אשר מפיהם אנו חיים כי הנהגה ידעתי יהיו דברי בטלים בששים וכן הודעתי בפתיחת הספר: וכאשר הראיתים לפני שנים או שלשה חכמים מיוחדי גבירי אושפי ובעי שם הרהיבוני. ובחכמתם ובינת לבם חזקו ידי רפות ויאמרו לי חזק ונתחזק וכתוב זאת זכרון בספר ובדברם עמי החזקתי ועל עמדי עמדתי ואכתוב בסדר זרעים בפירוש דברי חכמים וחידותם במקומות מיוחדים עד מקום שידי מגעת כי מעט אשר היה לפני ומי יקום יעקב כי קטן הוא:

השני כי על אשר לא שמעתי ולא ראיתי בעיר הזאת שום ספר תלמוד ירושלמי ופירושיו זולת ממסכתא אחת לא נתתי אל לבי לכתוב בספר זה שום דבר מן הירושלמי עד ששמעתי מפי רבים ברי לבב תמימי דרך ההולכים בדרך ה' שהיה ראוי ומחויב אצלי לכתוב מאמרים מיוחדים ג״כ מתלמוד ירושלמי ויורוני ויאמרו לי כי בעיר הזאת נמצא ביד חכם מפויים רב מוסינך מוכתר בכתר תורה ובכהונה ספר ארוך אשר נכתבו בו בלי פי' מדרשי' רבים ושיתא סדרי תלמוד בבלי וגם ירושלמי ולתת את שאלתם שהתחננתי לפני החכם הרב הנזכר והשאילני הספר ההוא. ואראה כל הנמצא כתוב בספר מתלמוד ירושלמי שהוא רב הכמות והאיכות ויראה מתוכו שהיתה כונת מחברו ללכת בדרך בעל הילקוט לחבר כל המדרש על איזה פסוק מתורה נביאים כתובים מבלי לחלק בין הדרש שהוא בפי' דין איסור והיתר או טומאה וטהרה בין הדרש שהוא מתם בדרך אזהרה לרבים על ענין מדותיו או אמונתיו וכפי השערתי הקצרה. ראיתי כי טוב לקצר ולחשוך פי וגם קצת הסופר אשר במתני מלכתוב על ספר זה רק הענינים שהם מהמין השני הזה שזכרתי כיון שפירושי כל הדינים האלה הם כתובים על ספרי התלמוד עם ראיותיהם מהפסוקים ואין צורך לזכרם בספר הזה:

מסכת שבת

יציאות השבת פרק ראשון

א **מנין** שהוצאה קרויה מלאכה רבי ישמעאל בר נחמן
בשם רבי יונתן שמע לה מן הדא °ויצו משה שמות לו
ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא נמנעו העם מלהוציא מבתיהם וליתן לגזברים ר' אחא אומר אפילו הכנסה את שמע מינה כשם שנמנעו מלהוציא מבתיהם ליתן לגזברים כך נמנעו הגזברים מלקבל מידם ולהכנים ללשכה:

למדתי מכאן מעלות הגזברים כי נאמנה הם עושים ונזהרים ונשמרים מאד לנפשותם שלא לקבל נדבה עוד ומפני שהכתוב אומר ויכלא העם מהביא היה נראה שהמביאים בלבד הם שנזהרו שלא להביא עוד אבל הגזברים יהיו מקבלים אם יביאו לידם ובא ר' אחא ולמדנו שגם הגזברים היו זהירין שלא לקבל עוד וראוי לומר שכן קבל ר' אחא מרבו. בפי' הפסוק ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה ויש סברא לפרש כן שהיה לו לומר איש ואשה אל יביאו עוד נדבה והיה המצוה אל המביאים בלבד אבל עתה שאמר אל יעשו עוד מלאכה פירושו בדרך פשט לצוות גם לאומנים ולגזברים, שכולם נקראים עושים המלאכה ולכן בא להזהיר משה רבינו ע״ה כנאמן בית ה' ויפי מוכיח חכם על אזן שומעת כי גם הגזברים יהיו כלם נזהרים שלא לקבל עוד:

במה מדליקין פרק שני

על שלש עבירות נשים מתות וכו'. אית תנויי תנו ב
ילדות אית תנויי תנו יולדות מאן דאמרי ילדות
תני בשם רבי יהודה בעון נדרים בנים מתים דכתיב
°לשוא הכיתי את בניכם מ״ד יולדות מכאן שאין השטן ירמיה ב
מקטרג אלא בשעת הסכנה. רבי פנחס אומר °ולפני במדבר כז
אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו וגומר בסדר האורים אין
כתיב כאן אלא במשפט האורים מלמד שבשעה
שישראל יוצאין למלחמה ב״ד של מעלה יושב עליהם
אם לנצח אם להנצח. רבי חייא אומר °כי תצא מחנה דברים כג
על אויביך ונשמרת וגומר הא אם לא יצא אינו צריך
שישמור אלא מכאן שאין השטן מקטרג אלא בשעת
הסכנה ר' ברונא אומר °יום צרה ותוכחה ונאצה היום ישעיה לז
הזה הא יום אחר לא אלא מכאן שאין השטן מקטרג
אלא בשעת הסכנה אמר רב אחאי °וקרהו אסון בדרך בראשית מב
הא בבית לא אלא מכאן שאין השטן מקטרג וכו' אמר
רבי איבו °בהשפטו יצא רשע צדיק אין כתיב כאן תהלים קט
אלא רשע מכאן שאין השטן מקטרג וכולי. היושב
בבית מרועע נעשה מלאך המות דנסטים שלו דכתיב
°ישיא מות עלימו כד״א °כי תשה ברעך משאת מאומה: שם נה דברים כד

אית תנויי יש תנא ששונה מתות ילדות רוצה לומר בימי שילדות שכן שונה רבי יהודה בנים מתים וראוי שנאמר לפי זה שלא היה שונה זה התנא על שלש עבירות נשים מתות ולא כמשנתינו כלל. אלא היה שונה בדברי יהודה ילדות מתות בעון נדרים ויהיה ילדות שם כולל זכרים ונקבות כמו יולדות והתנא ששונה יולדות מסכים למשנתינו נשים מתות בשעת לידתן. [אמר המגיה ול״נ כפשטא דגמרא דידן דאתי כפלוגתא ומאן דס״ל ילדות בשכרה ס״ל כר״י דאמר בעון נדרי' בנים מתים ולא אשתו כדעת ר״נ דאי ס״ל כר״נ הוה לשו ד' עבירות ודו״ק] וגם למ״ש בגמרא כפל תורא חדד סכינא. וכן אמר כאן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה וענין זה נזכר פעמים רבות בדברי חז״ל וראוי להבינו בדרך הפשט מסכים עם השכל. דרוש זה בנוי על יסוד דברי הנביא מיכיהו בן ימלא ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו ובמקומות אחרים נאמר זה ופירשו חז״ל אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה. ועל יסוד זה נבנה בנין חזק ונאמר כיון שאחד מתאריו יתברך צדיק וישר הוא ודן את כל העולם בכלל ובפרט ובצדק ובמשפט חייב יושר צדקתו לברא מלאכים מליצים טוב וזכות על הנשפט וכן בדברי אליהוא אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו וג״כ מלאכים מליצי חובה ר״ל שכל אחד מהם נקרא שטן כפי טבעו שתולד אחד מפתה את האדם לחטוא ומטה אותו מדרך טובה לדרך רעה וגם אחרי כן בהשפטו בבית דין של מעלה מזכיר חטאתו אשר הוא הביאו והסיאו לעשותו ואולי שזה פירוש מאמר דוד ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו אמר למעלה ממנו צופה רשע לצדיק שזה רמז על השטן ואמר ה' לא יעזבנו בידו להסיאו לחטוא ולא ירשיענו בהשפטו

בבית

בבית דין שלמעלה ובלשון חז"ל מכונה המלאך הזה וחביריו בכנוי סטרא דשמאלא או סטרא אחרא. והאמת והצדק חייב שכל טענות זכות וחובה יהיו מונחים לפניו יתברך וכאן למדונו חז"ל שאין כח בשטן לחייב ומעניש את האדם עד עמדו למשפט לפני בית דינו יתברך ושם מליץ חובו כנגדו בהזכירו עונו אשר הוא היה שנתו ור' פנחס למד מלשון במשפט האורים כי בשעת המלחמה הי' במשפט יצא עם היוצאים לצבא ובודאי שכיון שיש משפט יש שם משמאילים ומימינים. ואז נתן רשות למקטרג. ור' חייא הוסיף ראיה מפסוק ונשמרת וגו' כי לא למדנו מפסוק במשפט האורים אלא שיש משפט ולא נרמז שם שיש טוען כנגדו ועוד הוסיף ר' אחאי מפסוק וקראהו אסון בדרך דוקא בדרך שהוא שעת הסכנה ור' ברונא הביא ראיה מפסוק נביאים ור' אינו מפסוק כתובים ולא הבנתי מה שכתוב יצא צדיק אין כתיב כאן אלא יצא רשע שיראה מזה שהיה אפשר לומר יצא צדיק והוא מן הנמנע לפי שאם יאמר כן היה סותר כל כונת דוד באותו מזמור אלהי תהלתי אל תחרש שהיה קובל וצועק על הרשע העומד לנגדו באמרו כי פי רשע ופי מרמה וגו' ודברי שנאה סבבוני וגו' עוד אמר סמוך לפסוק זה וקודם אליו הפקד עליו רשע ושטן יעמוד על ימינו בהשפטו יצא רשע ואיך יוכל להתפלל עליו שיצא צדיק והוא הפך כונתו ולתקן זה אומר שאין כונת ר' איננו כנגלה מדבריו שטוב בעיניו שיאמר דוד יצא צדיק אבל רצה לתקן קושיא חזקה גלויה בפסוק זה שלא היה ראוי לאמרו כלל מטעם זה. הרי דוד כינהו פעמים באמר רשע ועוולן עד שהרבה קללותיו כנגדו ואמר הפקד עליו רשע ושטן יעמוד על ימינו והרי כבר הוא מוחזק ומאומת ברשע גמור וא"כ מה צורך להכניסו בדין ובהשפטו יצא רשע מבית דין והלא קודם זה היה מאומת ומוחזק ברשע ואם יש מקום להכניסו בדין אין המלט אם לא שנאמר שהכניסוהו לברר אם אולי יש צדיק הפך חזקתו הראשונה אבל להיות רשע אינו צריך בית דין לשנאמר שיצא מזה רשע שמתחלתו כן הוא וזאת כונת ר' איננו לומר הפסוק הזה הוא משונה שהשכל יחייב כי אין צורך להכניסו בדין אלא לראות אם אולי יצא צדיק ולא היתה זאת כונת דוד בתפלתו. ותקון זאת הקושיא יאיר עינינו בפי' הפסוק שבא ללמדנו שדרוש אמוראי האמור שעם היות שכבר ניתן ביה השטן כאמרו ושטן יעמוד על ימינו עדיין אין הרשות נתונה אליו להשמידו אע"פ שהוא יודע חובתו עד שיובא לפני ב"ד העליון ושם יטעון השטן כנגדו ויגלה עוניו ובהשפטו שם יצא רשע ולא תועיל לו תפלתו כתברר מכאן שאין יכולת לשטן לקטרג זולתי בשעת הסכנה שאז היא עת משפט:

רגסטים בערוך הביא מאמר זה בשם ירושלמי הזה ופי' תובעו בלשון יון שהאיש הזה הוא חייב לו ומ"ש הוא בעל חובו התובעו שנא' ישי מות מלשון חוב כמו כי תשה ברעך ויהיה פירושו ישי מות כאומר מלאך המות יתבע חובו עליה וראוי לבקש רמז בפסוק למדרש זה. וחשבתי לדרוש שמוכין אמר בפסוק שלמעלה אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש והכונה בו שהיה דוד מתרעם על אחיתופל כי תחת אהבתו אילו נהפך לאויב לו עם היותו נוהג בו כבוד גדול וקראו רבו ואלופו ואנוש כערכו שהיו יושבים יחדיו בבית ה' וממתיקים סתרי תורה והולכים ברגש עם. ואחיתופל לא רצה בזה ונפרד ממנו והרה לחברה עם היועצים עליו רעה ולא ישב עמו בבית ה' כאשר מתחלה א"כ ראוי הוא בצדק שהוא וחביריו בזרוע בחירתם יכנסו בבית מרועע בצאתם מבית ה' ולשם יצא בעל חובם שהוא מלאך המות לתבוע חובו ולזה ירדו שאול חיים שכן יתחייב להכנס בבית מרועע שתכף ומיד נופל הבית עליו ושם ימות ושם יקבר מהרה מושב והרי הוא כיורד חי לשאול כי רעות במגורם בקרבם מלשון דירה כמו שבקרבם אוכם ודירתם חדרי מרגה כי יפלו בנופלים בבתים מרועעים לבלבל עצתם ומחשבתם הרעה. בי"מ ישי מות כלומר מ"ש ע"י שרעות במגורם ר"ל שהיה להם דירתם רעות יקטרג עליהם כדי שיפלו עליהם וירדו חיים לשאול:

ג **אדם** הראשון חלה טהורה לעולם היה כדכתיב °ויצר
בראשית ב ה' אלהים את האדם וגומר אתיא כההיא דאמר
רבי יוסי משהאשה הזאת מקשקשת עיסתה היא
מגבהת חלתה וגרמה לו חוה מיתה לפיכך נמסרה מצות
חלה לאשה. אדם הראשון דמו של עולם היה ההי"ד
שם ט °שופך דם האדם וגומר וגרמה לו חוה מיתה לפיכך
נמסרה מצות נדה לאשה אדם הראשון נרו של עולם
היה ההי"ד °נר ה' נשמת אדם וגרמה לו חוה מיתה משלי כ
לפיכך נמסרה מצות הנר לאשה:

בקשתי ונלאתי בנ"ר ענין זה כדי להבינה כראוי כפי כמי כתיב שם על פסוק וייצר ה' אלהים את האדם מלך במשפט יעמיד ארץ מלך זה מלך מלכי המלכים הקב"ה. במשפט יעמיד ארץ שברא את העולם בדין שנאמר בראשית ברא אלהים ואיש תרומות יהרסנה זה אדם הראשון שהיה גמר חלתו של עולם ונקרא חלה תרומה שנאמר ראשית עריסותיכם. א"ר יוסי כשהאשה הזאת שהיא מקשקשת עיסתה במים ומגבה חלתה מגבהתי כך בתחלה ואד יעלה מן הארץ ואחר כך וייצר את האדם ע"כ. מכאן הבנתי דברי ר' יוסי משהאשה הזאת וכו' והכונה לומר שפסוק וייצר קשור עם פסוק שלפניו ואד יעלה מן הארץ ודברה תורה כלשון בני אדם וד"מ כמו שהאשה וכו'. ולשון ומגבהת חלתה מסופק אצלי אם פירושו כפי מצות חלה הסמוך לו שהוא החלק קטן הנתרם מן העיסה לקיים מצוה או אולי פירוש חלתה כמו עיסתה שהזכיר קודם. ופי' מקשקשת פי' בערוך שהאשה מקישה בזרועותיה בשעת עירוב העיסה. וגם הוא מלשון השמעת קול וא"כ יאמר כשהאשה מערבת הקמח עם המים ומגבהת חלתה ונבנתי ר"ל שעושה כל חלתה מתוקנת שהיא עיסתה. והנה באתי לספק זה ומפני שכל הנזכר בפסוקים אלה איננו מדבר רק בבריאת אדם לבד לא בשאר בריאות שהקב"ה צוה לארץ על בריאתם כמו תדשא הארץ תוציא הארץ ישרצו המים ומ"ש ואד יעלה והשקה את האדמה כל זה לתת מים על העפר לעשות עיסה וממנה יהיה האדם ואם כן עיסה וחלה הכל דבר אחד והם שמות נרדפים. אבל כדי להשוות עם תחלת המאמר אדם הראשון חלה טהורה היה לעולם ראוי לפרש כפירוש הא' שהוא שם פרטי על החלה הנתרמת מן העיסה שהוא האדם שנתרם מכל שאר הבריאות ואע"פ שלא נכתבו כאן ר"ל בפרשת אלה תולדות השמים כבר נכתבו בתחלת הפרשה ובערך אליהן היה האדם חלה טהורה משובחת מכלן. עוד נולד לי ספק בהבנת כלל המאמר שכפי הנראה ממנו מציאו חוטא נשכר על פי ג' עדים הכתובים בו שהרי חוה גרמה מיתה לאדם שהיה חלה טהורה ובשביל זה נמסרה לאשה מצות חלה. ובי' מצות אחרות הדומות לזו בשביל שגרמה מיתה לאדם המוכתר בג' מעלות שהנה. זה הספק נתחזק אצלי כשראיתי לשון ב"ר בסוף פרשה י"ז וזה נסחו. מפני מה מהלכות הנשים אצל המת תחלה על ידי שגרמו מיתה לעולם לפיכך הן מהלכות אצל המת תחלה הה"ד ואחריו כל אדם ימשוך. ומפני מה ניתן להם מצות נדה ע"י ששפכה דמו של אדם הראשון לפיכך ניתן לה מצות נדה ומפני מה ניתן לה מצות חלה ע"י שקלקלה את אדם הראשון שהיה גמר חלתו של עולם לפיכך ניתן לה מצות חלה ומפני מה ניתן לה מצות נר שבת ע"י שכבתה נרו של אדם הראשון לפיכך ניתן לה מצות נר שבת ע"כ. וכל מצוה ועושה הוא גדול המעלה והאשה נצטוית בג' מצות רשומות רומזות לג' מעלות על חטאתה אשר חטאה בכל אחת מהנה. והלא זה עול וחמס מה שאין ראוי לחשוב במעשה הש"י. ולתקן זה ולהבין כונת שנאמר אמשול משל למה הדבר דומה הרי שראינו מי שחלה ונפל למשכב בשבת שאכל איזה פרי מתוק לחיך ומזיק לכל הגוף וכן נמשך לו מזה היזק גדול נכנס אצלו רופא לתקן עותתו ואשר ראה שלא יתכן לצוות לו שלא יאכל מאותה הפרי לעולם מצד קנת התאוה שיש ביניהם נתן סדר לתקן העתיד ויצו עליו אזהרות רבות שישמור ויקיים בכל עת שיאכל הפרי הזה בדרך שלא יאכל ממנו אלא במדת הראוי ובגבול הגון בזמן הראוי כן הדבר הזה אדם הראשון נגזרה עליו מיתה כי שמע לקול אשתו וכדי שלא תזיקהו עוד היה מן הראוי להפרידה ממנו לגמרי אבל זהו נמנע לאדם שיהיה בלא אשה שלא די שיש לו צורך גדול אליה להוליד בדומה אלא גם לענין השלמות אמתי האפשרי לאדם להשיג בעיון ובמעשה צריך עזרת האשה כי הוא לבדו לא יוכל לשרת את עצמו ולהתבודד בעיונו. וזה רמז באמרו לא טוב היות האדם לבדו ואיך יתוקן העתיד שלא תגרום עוד נזק האשה לאדם הדרך ישכון אור לצוות לה מצות באותו הדבר שקלקלה בראשונה כדי שתמיד כל היום תהיה זהירה מלהוסיף פשע והשנה בזולת בזה כיון שכדי לזכור עונה נצטוית במצות דוגמת הדברים שגרמה בהן נזק זה למדתי מלי ב"ר מפני מה מהלכות הנשים אצל המת תחלה ע"י שגרמו מיתה וכו' רוצה לומר שהרגיל הקב"ה טבעה להיות הולכת לגמול חסד עם המתים בראשונה כדי שעל ידי מדה טובה הזאת תזכור כי היא גרמה מיתה ותהיה זהירה מלגרום עוד נזק אחר והזכיר לשון נתינת מצוה בכל אחד מג' אלה לרמוז למה שאמרתי כי בכל עת שתבא לידה נתינת עיסתה וזמן נדתה והדלקת הנר תזכור מצותו יתברך בכל אחת מהן ותהיה זהירה בהן וזה יהיה שכרה. בלא תוסיף עוד לחטוא ולהחטיא את האדם

שאדם כאשר בתחלה. ואני בתומי חשבתי לעצמי כי כונת חז"ל במאמר ללכת בדרך התורה אשר הזכיר איך שאדם נברא מגוף ונפש שנא' וייצר ה' את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים וכנגד הגוף כנו אותו בשם חלה שכמו שנעשית העיסה מקמח ומים כן גוף האדם הורכב מעפר ומים ושאר יסודות וכנגד הנפש הזכיר נר ה' נשמת אדם. עוד נרמז במאמר זה אל ב' מציאות והן מציאות מפסד מציאות מתמיד. ובאדם נתאחדו מציאותו מן העפר והיסודות הדומה לחלה ומציאותו המתמיד הוא בשמת הדם כי הדם הוא הנפש ר"ל סבת העמדתם והתמדת הכח החיוני. וכונתם ז"ל ללמדנו שאע"פ שנגזרה מיתה על האדם בסבת אשתו עדיין נשאר מקום לשניהם לתקן עותתם ויהיו נושעים בה' בסבת קיום המצות מיוחסות לגוף ולנפש וקלקלתו תקנתו רצוני לומר כי האשה עצמה שגרמה לו מיתה היא תהיה סבת הצלתו כפשי' ע"י קיום ג' מצות המוטלות עליה חלה ונדה והדלקת הנר בשבת וכ"ש כי שלש אלה תהיין סבת התמדת קיומם וכפי טבע הרכבתם אחר שכבר נגזר עליהם היותם הוויים ונפסדים אבל יזכו לאורך ימים. וכלל מצות התורה נחלקת לב' מינים. הא' מצות מעשיות כהפרשת חלה ושמירת דם נדה כי שתים הנה אבות למצות עשה ולא תעשה שהפרשת חלה מצות עשה ושמירת נדה מצות לא תעשה ושתיהן ממינן מצות מעשיות המין השני מצות עיוניות כמשלות בנר והיה אפשר שנחשוב שדי לנו בשנאמר שתגיע מעלת האשה להיותה עזר לאיש לקיים מצות מעשיות עשה ולא תעשה אבל יראה קרוב לנמנע שגם במין השני שהוא מצות עיוניות תהיה לאשה שום זכייה בהן. ולבטל זאת המחשבה ניתן לה הדלקת הנר הרומזת למה שאמרו ע"ד מאמרם ז"ל בתלמוד שלנו במסכת סוטה על פסוק כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור וכו' כן הדבר הזה כי אנחנו חייבים במצות השבת ולחלקו חציו לה' ר"ל לקרוא בתורה וגם בלילה אחר האכילה בכניסתו חייב לקרות בתורה עת מיוחד וצריך נר ואינו רשאי לקרות לאור הנר אם יושב יחידי גזרה שמא יטה ואם אשתו עמו היא משמרתו א"כ האשה שהדליקה לו את הנר בערב שבת ונתנה בה שמן להיותה דולקת בעת הראוי לשיקרא בעלה בתורה היא תהיה עוזרת בכל כחה בלמוד התורה ע"י עשייתה בפי אפשרות המצוה הנקראת נר וזה ע"ד מאמרם ז"ל הני נשי במאי זכיין ואמרו בשכר שממתינות לבעליהן בהיותם בבה"מ וכו' הכלל שעולה בכונת. מאמר זה כי עם היות שגרמה חוה מיתה לאדם אשר ברא השי"ת בגוף ונפש ונגזר קיום העמדת חיותו באמצעות הדם כי הוא הנפש ר"ל העמדת הנפש החיונית הלזה נקרא בלשון חז"ל בשר ודם רצה הקב"ה לזכות את שניהם כשנתן להם תורה ומצות נחלקות בב' מיני חלוקין. חלוק ראשון עשה ולא תעשה חלוק ב' מצות מעשיות ומצות עיוניות ובכל אחד מני חלוקים האלה זוכה האשה להעשות סעד לבעלה באמצעית טוב שירותה וימשך מזה שיזכו שניהם להיותם עומדים ימים רבים בעוה"ז הנפסד ולקיים השארות נפשותם בעולם הנצחי ומכלל הן אתה שומע לאו:

ד **א"ר** חנינא נראין הדברים דבחצי ימיו של עולם היה
במדבר כג אותו רשע עומד שנאמר °כעת יאמר ליעקב עוד
כעת יאמר ליעקב א"ר ברכיה עתיד הקב"ה לעשות
מחיצה לצדיקים לפנים ממלאכי השרת ומלאכי השרת
שואלין אותן ואומרין מה פעל אל מה הורה הקב"ה
להם היום א"ר לוי ולא כבר עשה כן הקב"ה בעולם הזה
דניאל ג ההד"ד °ענה ואמר הא אנא חזה גוברין ארבע וגומ'. מה
ת"ל וחבל לא איתי בהון אלא מלמד שהיו סריסין
שם ונתרפאו °ורוה קדמאה אין כתיב כאן אלא ורוה די
רביעאה הם היו מכבין לפניו את האור. דמה לבר
אלהין א"ר ראובן ירד מלאך וסטרו על פיו א"ל רשיעא
שם תקין מילך ובר אית ליה חזר ואמר °בריך אלההון די
שדרך מישך וגומר די שלח בריה אין כתיב כאן אלא
די שלח מלאכה ושזיב לעבדוהי:

בדברי ר' חנינא נרמז סוד שכתב הרמב"ם באגרת תימן וזה הסוד היה בידם מדברי ר' חנינא ובפרק חלק תנא דבי אליהו ו' אלפים שנה הוי עלמא ב' אלפים תהו ב' אלפים תורה ב' אלפים ימי משיח בעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו וכן נאמר בדעת ר' חנינא שבעונותינו שרבו עכ"ל מהעת ההיא והדרך הישר בעניני חשבונות הללו לשמוע אל דברי חז"ל האומרים תפח רוחם של מחשבי קיצין ולכן רמז בכאן הרב ואמר שפסוקים כאלה יש להם כוונה אמתית כפי הפשט ונרמזו בהם המדרשים ההם. והמפרשים פירשו הפסוק כפשוטו וזה המדרש אינו מוכרח ואם נראה דרך דרש מי יכריחנו לדרוש שיהא כעת בחשבון מדויק כמו שיש מבריאת עולם עד היום ההוא אלא הדרש אמתי הוא לעתיד לבא יבא עת שיאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל ולא נודע מתי יהיה השעה ההוא וברוך היודע. ועל דרך זה דרש ר' ברכיה שעתיד לבא עת שיהיו צדיקי ישראל נגשים אל ה' לפנים ממלאכי השרת והמלאכים ישאלו מהצדיקים שיודיעום מה פעל ה'. ור' לוי מודה שכן יהיה ולחזק מאמרו אמר שכבר היה כיוצא בזה בימי חנניה מישאל ועזריה שהיו סריסים ממש מלשון וחבל לא איתי בהון שאם לא היה מודיע רק שלא נשרפו היה לו לומר כמו שאמר להלן די לא שליט נורא בגשמיהון. אבל עתה שאמר וחבל לא איתי כלל גם בזה שגם החבלה שהיה בהם מקודם לא היתה בהם עתה. אבל לא נודע זה לעיני כל רואיהם לכן שנה הלשון ואמר חזיין לגוברין אילין די לא שליט נורא וגו': תקין מילך ובר אית ליה בתמיה אמר המלאך שירד והכה בפיו לנבוכדנאצר שיתקן דבריו שאמר בר אלהין ולא יזכיר לשון בן במלאכים ולכן תקן דבריו נבוכדנצר ואמר די שלח מלאכה ולא אמר בר אלהין כאשר אמר בראשונה:

פרק המצניע

ה **א"ר** לוי כתיב °ולבש הכהן מדו בד והרים את הדשן
ויקרא ו אלא שאין גדולה בפלטין של מלך (עוד בפרק
הבונה מאמר קרוב לענין זה ללמדנו שהגדולה וכבוד
ראויין לכל עוסק בתורה ושהוא קודם לכהן העובד
בבה"מ). תרתין זרעיין הוו בצפורין בולטייא ופגמייא
הוו עללין ושאלין בשלמא דנשיאה כל יומא והוון
בולטייא עללין קדמאי ויתבין קדמאי אילין פגמייא זכיין
לאורייתא אתון בעו מיעל קדמאי אשתאלת לר"ל שאל
ר"ל לר"י ודרשה בכי מדרשא אפי' ממזר ת"ח וכהן ע"ה
ת"ח קודם לכהן עם הארץ סברי מימר לפדות ולהחיות
משלי ג ולכסות הא לישיבה לא א"ר בון אף לישיבה מ"ט °יקרה
היא מפנינים מכהן גדול המשמש לפני ולפנים:

שאין גדולה בפלטין אין קושיא על זה ממה שאמר במנוך ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים ופרש"י למדך תורה דרך ארץ בגדים שבשל בהם קדרה לרבו אל ימזג בהם כוס לרבו לכך ילבש בגדים פחותים מהם כי מלבד שהן עבודות חלוקות יש מזו שאנחנו עוד יש הבדל גדול בין הב' למודים חשובים שלמדנו משני פסוקים הללו. שפסוק והרים את הדשן הזהיר לכהן עצמו שלא ימוש לכבודו כשיאמר שכיון שהקרבת הקרבנות וכל עבודותיהם היקרות מוטלות עליו לעשותם אין ראוי שהוא עצמו יעשה גם כן עבודה גרועה כמו הרמת הדשן רק שיצוה לנער קטן כהן או לוי לעשותה וכדי לבטל זאת הסברא צוה ה' והרים את הדשן ופירשו בירושלמי שאין גדולה בפלטין של מלך. אבל הפסוק השני הוא לענין שנוי בגדים שהכהן עצמו העובד בו העבודות ישנה בגדיו ויפשוט הבגדים חשובים שבהם עבד העבודה ראשונה ולבש בגדים אחרים גרועים מהם לעבודה היותר קלה וזהו החלוק שיש ביניהן כמו שפירש רש"י הראשונה בכל יום שהיה חותה מלא המחתה מן המאוכלות הפנימיות ונותן במזבח. השנית להוציא את הדשן הצבור כשהוא נתרבה ואין מקום למערכה מוציאו משם ואין זה חובה בכל יום הרי למדנו מכאן מדה חשובה לכהן שיהיה עניו ושפל ברך בערך אל העבודה האלהית ושיהא הוא עצמו העובד ועוד מדה טובה אחרת שידקדק על נקיות בגדיו כפי ערך העבודות: ולזה כתבתי מאמר זה שאם הוא קצר הוא ארוך בערך קרוב לענין זה נאמר במאמר הב' להזהיר על כבוד בעל תורה ואמר שהיו בצפורי שתי משפחות שם האחד בולטייא ושם הב' פגמייא והיה מנהגם להכנס בכל יום ולשאול בשלום הנשיא. ומשפחת בולטייא היו נוהגים להכנס ראשונה ולישב בראשונה ונשאלה שאלה זאת צריך לקים אם ישנו מנהגם ויכנסו עתה ראשונה כיון שזכו לתורה וריש לקיש לא רצה להשיב תשובה מדעתו אלא שאל לרבי

יומפן ודרסה בבית המדרש לפני מגזר ת"ח וכו' הוא קידס לכהן ע"ה היו סוברים לומר דדוקא הוא קודס אם שניהם שוים שיפדוהו לאמונה וכן לסחיותו ולתת לו כסות אבל לא להושיבו בראש שהוא כבוד מופשט בלי תועלת א"כ בזו אף לישיבה מ"מ יקרה היא וכו' פירוש יקרה מלשון כבוד ובפי' בולטייא ופגמייא הריני מסופק אם הם שמות בעצמא או שיש בהם ענין מה בקשתי בערוך ומצאתי שפי' לשכת בליוטי שבמסכת יומא חכמי שעלה ולי יון הוא ואפשר לפרש על דרך זה שבולטייא היו שרים בעלי עצה ופגמייא לשון פגם ואחר כך עלו במעלה שלמדו תורה :

פרק שמונה שרצים

הלים מט וכתיב °שמעו זאת כל העמים האזינו כל יושבי חלד רבי אחא ורבנין חד אמר למה הוא ממשל כל באי עולם לחולדה אלא לפי שכל מה שיש ביבשה יש בים והרבה מינים בים שאינם ביבשה וחולדה אינה בים והרינא אמר למה הוא ממשל כל באי עולם לחולדה מה חולדה זו גוררת ומנחת גוררת ומנחת ואינה יודעת למי מנחת כך כל באי עולם גוררין ומניחין
הם לט ואינם יודעין למי מניחין היינו דכתיב °יצבור ולא ידע מי אוספם:

ראוי לחוש לנ"ס מה שים ביבשה יש בים וכו' כי מה יוסיף ומה יתן לענין אזהרת המזמור באמרו שמעו זאת כל העמים שתהיה חולדה בים או לא ואפשר שרמז כאן זכרון דרוש אמוניי התקוע בלב כל מאמין והוא מה שנתאמת כפי טבע הד' יסודות שהארץ היתה כולה מכוסה בים ולא נמצא שום יבשה ובהיתר הספק הגדול הזה הצריכו הפילוסופים טבעיות ואין שום ממש בדבריהם להתיר הספק על ידי טענות טבעיות ואנחנו מאמיני האמת אחר שנודע אמתת הגזרה נשיב התשובה נכונה ונאמר כי ידענו בעדות ה' נאמנה שכך גזר הש"י שתראה היבשה כנגד הטבע שנאמר יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה לזכור זאת האמונה אמתית אמרו בני קרח שמעו והאזינו כל יושבי העולם הזה וזכרו בלבבכם כי הש"י רוצה בקיומכם ובעבור זה עשה עמכם להפליא וכנגד הטבע נוה להראות היבשה להיות נמנע שיתקיים המין אנושי על המים ולזה אמר בהלל הגדול לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו. ובכל יום ויום מברכים לש"י בקומנו ממטתנו על הנס הגדול הזה אם כן ראוי ומחוייב אצלנו ועיקר ישיבתנו בעוה"ז תהיה לעבודתו יתברך ולקיים מצותיו ולא נעשה עיקר מאסיפת הממון ורבוי נכסים כי הבל המה מעשה תעתועים. ולכוונה זאת הזכיר יחד עשיר ואביון הבוטחים על חילם וגו' אל תירא כי יעשיר איש וגומר ופסוקים אחרים נמשכים אל כונה זאת ולקבוע בלבנו זאת האזהרה לונו שנזכיר איך אנחנו יושבי חלד דומים לחולדה שאיננה נמצאת בים אע"פ שנמצאו שם כל מיני ב"ח הנמצאים ביבשה וגם אנחנו עיקר מציאותינו ביבשה ולא בים והש"י ברחמיו השגיח ומשגיח תמיד כל היום עלינו. וקילר תלוי בנוארנו שלא נחוש להבלי העולם רק נשים עיקר כל מגמתנו לעבודתו יתברך ולהבין בתורתו כמו שכתב המזמור אמר אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו ודקדוק לשון חלד הוא אמיתי ונכון מפני שלא. אמר חדל כלשון הכתוב (וחלדי כאין נגדך) מה חדל אני לא אביט אדם עוד עם יושבי חדל ותנא סשני מודה לדברי תנא כאשון שדקדוק לשון יושבי חלד כיון על לי חולדה כיון שלא אמר יושבי חדל אולם חולק עליו בענין המשל לחולדה ואמר שאין לנו צורך כשיהיה. המשל בדבר בלתי נודע אצלנו וצריך שנחקור. אם נמצאת בים או לאו אלא שראוי לנו להשגיח בעניכם בדבר גלוי וידוע לעיני כל ישראל והוא כי. לאיטה גוררת ומנחת ר"ל שהיא מיגעת את עצמה וטורחת בכל כחה לאסוף מאכלה וכאשר אין בה כח להוליכו על כתפה או בידה היא גוררתו ע"ג קרקע כי עגד אחד אוחזת שמאכל בפיה ומגד אחר הולך גרר על גבי קרקע כי אין בה כח להוליך הכל בידה או על כתפים או בפיה כשאר ב"ח הדורסים ואחר שטרחה כל הטורח הזה בהולכת המאכל מנחת אותו במורה יבא שרץ אחר כמותה חולדה או עכבר ונוטל אותו משם ולריך יגיעה בלי פחד כן נמשל העשיר טושא קבל לצרויס ממון ונכסים כרום זלות רבוני לומר ששם מזלזלים את עצמה לעיני הכל נאסיפתם כדמות החולדה שגוררת מאכלה על גבי קרקע ומניחין בבתיהם מלאים

מרמה כל כן ג' ויעשירו ויהיה לאוי נגד מה לסבול כל זה שנער אם יהיה קיים להם מה שגוררים ומניחים והדבר אינו כן כי ברוב פעמים גוררים ואינם יודעים לוני מניחים נכסיהם כמו שאמר החכם כי כל אחד מהם פעמים רבות מניח לפני בעל אשתו ויסוב עמלו בראשו. ואמר גדול החכמים שלמה איש אשר יתן לו השם עושר ונכסי' וגו' ולא ישליטנו אלהים לאכול ממנו כי איש נכרי יאכלנו. וחתם דבריו בעל המאמר בפסוק יצבור ולא ידע מי אוספם ופי' הש"י בו פירוש נאה יצבור קצירו מן השדה אל הגורן וידושנו שם ויעשהו כרי ולא ידע מי יאספנו מן הגורן אל הבית כי זה נקרא אסיפה ולזה נקרא חג האסיף ופסוק מלא בהספך ובזה יצדק משל העשיר לחולדה להיות ענין נראה בחוש : (יפ"מ בשם מפרשים יצבור הממון מעט מעט ולא ידע מי אוספם הכל ביחד אחרי מותו ואפילו קודם מותו כאשר שמעו ולאינו) :

בר בריה דריב"ל הוה ליה בלע אתא חד בר נש לחש ליה מן שמיה דפותירא ואינשים כי נפק א"ל מה לחשת לי א"ל מלה פלן א"ל ניחא הוה לי אלו מית ולא כן אשמע והות כשגגה היוצא מלפני השליט

הוה ליה בלע חולי בבית הבליעה ובא רופא אחד ולחש לו באזנו קמעיות וכשפים בשמות שלמד מבן פותירא ונרפא וכשילא שאל ממנו אי זה לחש השמיע לו באזנו ניאמר לו האמת. אז אמר הוא כי יותר טוב היה לו שימות ולא ישמע כן ויהיו דבריו אלה כאיש תם ויפר בן בנו של החכם החסיד רבי יהושע בן לוי אשר נלא למלאך המות ועלו כרמי ככהם בחייו בגן עדן כמו שכתוב במסכת כתובות ואמר לו מי יתן והיה שימות ולא ישמע שמות הטומאה ויהי זה כשגגה היוצא מלפני השליט ומיד נפטר לישיבה עליונה במיתתו קרוי קי :

מסכת עירובין פרק בכל מערבין

אמר רבי בא מאי דכתיב °בני אמי נחרו בי שמוניה נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי מי
ש"ה א גרם לי להיות נוטרת כרמים על שום כרמי שלי לא נטרתי מי גרם לי להיות משמרת ב' ימים בסוריא על שלא שמרתי יום אחד בארץ סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שניהם איני מקבלת שכר אלא על אחד. מי גרם לי להפריש שתי חלות בסוריא על שלא הפרשתי חלה אחת בארץ סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שתיהם ואיני מקבלת שכר אלא על אחת ר' יוחנן קרי
יחזקאל כ עליהון °וגם אני נתתי להם חקים לא טובים:

(כלומר חוקי חז"ל ב' י"ט ב' חלות הם לא טובים בערך שאין להם קבול שכר י"מ):

סוריא היה קונה לארץ אבל היא קרובה לה וסדר. בא"י לא היה עושה י"ט ראשון של פסח וסוכות ועצרת אלא יום אחד שהיו מקדשין על פי הראיה אבל היושבים בסוריא שהיא חוצה לארץ אע"פ שהיא קרובה לה יותר ונשאר ארצות היו חייבין לעשות י"ט ב' ימים מספק בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה ולא היו מגיעים שם שלוחים וגם עתה אחר שגלו לסוריא עושין ב' ימים ויש מי שטעה לחשוב שיקבל שכר יותר על עשותו ב' ימים ואם כן האמנם שאם עושים שני ימים בכוונה שהם שניהם עובר על לא תוסיפו אבל הכוונה אמתית לעשות ב' ימים כדי שיהיה אחד מהם האמתי וכן בסוריא חייבים מדרבנן להפריש ב' חלות ושתיהן מיבלי סופרים האחת נשרפת והשנית נאכלת לכהן כדי שלא תשתכח תורת חלה :

פרק כיצד מעברין

והיה כל מבקש ה' כל מבקש משה אין כתיב כאן
שמות לג אלא כל מבקש ה' מכאן שכל המקבל פני רבו
מ"א יט כמקבל פני שכינה ר' חלבו אמר °ויאמר אליהו התשבי מתושבי

מתושבי גלעד אל אחאב חי ה׳ אלהי ישראל אשר
עמדתי לפניו אם יהיה וגו׳ והלא אליהו טורינון לנביאים
היה אלא מלמד שכל עמידות שעמד לפני אחיה השילוני
ש״א ג רבו כאילו עמד לפני השכינה. כתיב °והנער שמואל
משרת את ה׳ לפני עלי מלמד שכל שירות ששרת לפני
עלי רבו כאילו שרת לפני השכינה תני רבי ישמעאל
שמות יח °ויבא אהרן. וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה
לפני האלהים וכי לפני ה׳ אכלו אלא מכאן שכל המקבל
פני חבירים כאילו מקבל פני שכינה:

והיה כל מבקש ה׳ מכל אחד מאלו הד׳ פסוקים למדנו חדוש רבה לומר שכל אחד מהשלשה מוסיף חדוש על שלמעלה ממנו למדנו מפסוק ראשון שכל מבקש אהל משה כמקבל פני שכינה ועדיין. נשאר מקום לבעל הדין לומר במשה בלבד יצדק שהיושב באהלו כמקבל פני שכינה כפי גודל מעלתו שנאמר בו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אבל לא בשאר נביאים. ובטול זאת הסברא למדנו מכל ג׳ ראיות האחרות וסדר בעל המאמר ראיית אליהו סמוכה לראיית משה להיותם קרובים במעלה ומלבד זה יש בה חדוש פרטי אמתי והוא כי פסוק והיה כל מבקש אמרו כותב התורה בעצמו. אבל עדיין נשאר מקום לטעון ולומר שלא יהיה הדבר הנלמד הזה כולל כל כך עד שיוכל לשבח את עצמו כל תלמיד העומד לפני רבו ולומר שתמיד הוא יושב לפני השכינה ובא ר׳ חלבו לבטל זאת הטענה משובשת מדברי אליהו שאמר על עצמו חי ה׳ אשר עמדתי לפניו עיין ב״מ. עוד למדנו מראיה שלישית חדוש שלישי בלתי נלמד מהב׳ הקודמים והוא שאין צריך לומר משה ואליהו שהיו פרושים נבדלים כמלאכים ותמיד כל היום יושבים לפני ה׳ אלא אפי׳ סתם נביאים לא זו בלבד אלא גם בנביא נער כשמואל כתב כותב הפרשה עליו ושמואל משרת את ה׳ לפני עלי מכאן למדנו גזרה כוללת שתמיד כל היום היה מתואר בתואר משרת את ה׳ בעמדו לפני רבו בכל ימי נערותו. עוד למדנו חדוש נוסף מראיה רביעית והוא שגם בשעת אכילה זוכה לזאת המעלה כל יושב לפני החכמים. ולא שנאמר שראוי שיצדק המאמר בכל עת התבודדות בעיון ובענין שכלי ולא בעת עסקו בהשגת תאוה גופניית שהיא האכילה ובטול זה למדנו מראיה רביעית ועוד אפשר להוסיף בו חדוש אחר ויהיו שניהם זה על זה והוא שהודיענו מי היו הבאים ולכבוד מי אמר שהבאים היו אהרן וכל גדולי ישראל ולכבוד איש תם בלתי גדול המעלה שהיה יתרו חותן משה שבא עתה להתגייר ולזה לא הוזכר משה בפסוק ואף זה כיון רש״י בפי׳ התורה באמרו ויבא אהרן וגו׳ ומשה היכן היה והלא הוא יצא לקראתו וכו׳ וכונתו להודיע שהוקשה לו איך לא נזכר משה בכל הפסוק באחד מב׳ פנים או יאמר ויבא משה ואהרן וגומר או שיאמר ויבא אהרן וגו׳ לאכול עם משה וחותנו ואף זה כיון באמרו והלא הוא יצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד וגם זה מקיים מה שאמרתי שאע״פ שראש הסעודה היה איש בלתי נערך כל כך אמר בה לפני ה׳ והוצרכנו לכל ד׳ ראיות. ופי׳ מלת טורינון מצאתי בהערוך שהביא מאמר זה בשם הירושלמי אמר שתרגום סרני פלשתים טורני פלשתאי ופי׳ טורינין ענין שרים עוד מצאתי בירושלמי סמוך לזה על פסוק ונסעו הקהתים וגו׳ שהארון היה מכוין את הרוחות במדבר וכיצד היו מהלכין ישראל כתיבה או כקורה והוא כתוב בפרש״י בחומש ואין צורך לכתבו כאן: במעשי ה׳ פי׳ שמשה היה בעה״ב ואין צורך להזכירו וע״ש:

י **אמר** ר׳ יהושע בן לוי מפני מה מערבין בחצרות מפני
דרכי שלום. מעשה באשה אחת שהיתה דבובה
לחברתה שלחה ערובה ביד ברה נסבתיה ונפפתיה
ונשקתיה אתא ואמר קומי אמיה אמרה הבין הוות
רחמה לי ולא הוינא ידענא מתוך כך עשו שלום הה״ד
משלי ג °דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום:

דבובה שנואה מלשון איבה: שלחה וכו׳ לא היו נוהגים לעשות עירובי חצירות בע״ש על ידי אחד מזכה לכולם אלא כל אחד מבני החצר היה נותן ככר לחם ונותנין כל הככרות בבית א׳ ומנהג הנשים אז שהן עצמן עושות העירוב כמו ששנינו ג׳ דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה עשרתם ערבתם ע״כ זאת האשה שהיתה שנואה עם שכנתה שהעירוב היה מונח בביתה לא רצתה להוליך היא עצמה עירובה ר״ל אלא לחם שלה ושלחתו ביד בנה והאשה בעלת הבית קבלה הפת מיד הנער והחזיקה בו ונשקה לו ותחבקהו באהבה כדרך נשים לנערים קטנים וגם זה היה קטן ששלחתו אמו והככר בידו ויבא הנער ויגד לאמו ותאמר כן היתה שכנתי אוהבת לי ולא הייתי יודעת מתוך כך באה לדבר עם שכנתה ועשו שלום ביניהן. ולכאורה יש להקשות נגד שאלת רבי יהושע בן לוי מפני מה מערבין והלא תשובתו בצדו כי שלמה תיקן עירובין לעשות סייג לשמירת שבת כדי שלא יטעו להוציא מרשות היחיד לרה״ר. וראוי שנאמר שאלת ר״י היתה שאלת חכם לכשישיב תשובה מעולה להגדיל מעלת דברי חז״ל. וזאת כוונת השאלה כיון שלא היתה כוונת שלמה בתקנה זו אלא להרים מכשול מקרב העם שלא יטעו בהוצאת שבת היה לתקן דבר יותר קל כגון שכל אחד מיחידי החצר ישים על פתחו לחי קטן להכירא בעלמא. ודי בזה לשמירה מן הטעות או בתקון אחר יותר קל מדוע הטריח שיתן כל בעל הבית ככר לחם אחד ודי שיזכה אחד בעד כולם. והיא שאלה חשובה והתשובה אהובה דבוקה בלב כל חכם לב הולך לישרו יראה ה׳ אמר שמלבד הכוונה הראשונה לרז״ל בכל תקנה לצורך התיקון דבר פרטי עוד יש להם כונה כוללת להעמיד ההנהגה מדינית ושיהיו כל ישראל אחים ורעים אהובים זה לזה דבקים בקיום תורתו יתברך הביא ראיה מפסוק דרכיה דרכי נועם המשיל תרי״ג מצות בדמות דרכים רחבים קיימים בלתי משתנים ותכלית כולם לחזות בנועם ה׳. והמשיל תקנות רז״ל לנתיבות קצרים עשויים להשתנות כפי מקרי הזמן כי תקנות חז״ל העשויות לצורך השעה למגדר מלתא לפעמים יראו כי טוב לבטל אחת מהנה וכשם שנקבל שכר על הדרישה כך נקבל שכר על הפרישה כי תכלית רבותינו ז״ל בין בתקון התקנה בין בשעת בטולה הוא אחד להעמיד ולהתמיד השלום ולקיים הסדור מדיני זאת היתה כוונת שלמה בתקנת עירובי חצרות כי לחיות יסוד הטעות בתשמישי חצרות מחשבת ההמון שהחצר לבדו הוא רשות הרבים ראה כי טוב לעשות מעשה שיורה על בטול זאת המחשבה כוזבת והוא שיהיו נחשבים כבעל הבית באמצעית שתוף מאכלים ונמשך מפועל זה תועלת גדולה שהרי הם נקשרים ומתאחדים זה עם זה וכל יחיד מהם אומר לחבירו שלי שלך ושלך שלי כי אנשים אחים אנחנו וזאת תהיה להם התחלה שהיא יותר מאלי שכל שיעשו כן בכל שאר ענינים שיהיו ביניהם איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק ומזאת הכוונה כוללת לבקש שלום ימשך שלום פרטי כי יהיה ריב בין ב׳ אנשים מהם כאשר קרה בין שתי נשים ההנה שעל ידי זאת המצוה עשו שלום ביניהן (והיי״מ כתב וז״ל עיקרא דמלתא דר״י איתא לקמן פרק חלון אמתניתין דלא אמרו לערב בחצרות אלא שלא לשכח תורת ערוב מן התינוקות פי׳ שמשתתפין במבוי אינן צריכין לערב בחצרות וקאמר רבי יהושע טעמא אחרינא מפני מה מערבין בחצרות אחר שנשתתפו במבוי מפני דרכי שלום והאריך ע״ש וכתב דדברי חלומות הן דברי בעל ע״י. גם הפסוק שמביא ומחלק בין דרכים ונתיבות אין זה מענין האגדה.)
עד כאן לשונו:

מסכת פסחים

יא **רבי** אחא אומר נח בכניסתו לתיבה הכנים עמו אבנים
טובות ומרגליות בשעה שהיו כהות היה יודע
שהוא לילה למה יש חיה אוכלת ביום ויש חיה אוכלת
בלילה. והא כתיב °צהר תעשה לתיבה כמאן דאמר לא בראשית ו
שמשו מזלות בשנת המבול:

למה הוצרך לידע אימתי הוא יום ואימתי הוא לילה והשיבו לפי שיש חיה אוכלת ביום ויש אוכלת בלילה וקולר תלוי על צוארו של נח לתת לכל חיה וחיה מזונות בעתה. והקשה המקשה והכתיב צהר תעשה לתיבה וזאת הקושיא היא כפי דעת המפרש נהי חלון וא״ת אם כן למה צוהו לעשות חלון התשובה מבוארת שנצטווה בה כדי לראות מתי יפסוק המבול ר״ל ירידת המים או כשהתחיל לחסור תגבורת המים שאז פתח את חלון התיבה וישלח את העורב ואת היונה:

פרק כל שעה

יב **חזרת** התיבין והרי חזרת מתוק כל עצמו. אמר רבי
חייא כל עצמן אימתילון לחזרת מה חזרת
תחילתו

תחלתו מתוק וסופו מר כך עשו מצרים לאבותינו במצרים בתחלה במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך ואח"כ וימררו את חייהם:

שנינו במשנה שחזרת יוצאין בה למצוה דמרור והיא היותר קודמת והקשה לזה בעל התלמוד כי התיבון הוא כמו מיתיבי ותירצו שתחלתו מתוק וסופו מר ר"ל כשנשלמה גדילת העלין ובאין לידי יובש להוצאת הזרע ואז אותן העלים הם מרים וצריך לומר שמ"מ שהוא מתוק בתחלתו הוא אחר נטיעתו ולא מיד סמוך לזריעה שזורעין גרעיני החזרת ראשונה כמו שאר זרעים ויוצאים משם קלחי חזרת דקין ואז אינן מתוקין ואחר כך נוטעים כל קלח מהם וגדלים ונעשין מתוקין לאכול עד שגדלין מאד והם קרובים ליבש ואז הם מרים:

פרק מקום שנהגו

יג תני רבי שמעון בן אליעזר הכהנים והלוים וישראל ושיר מעכבין את הקרבן רבי אבין טעמא דרבי
ד"ה ב שמעון °וכל הקהל משתחוים אלו ישראל והשיר משורר אלו הלוים והחצוצרות מחצצרים אלו הכהנים הכל עד לכלות העולה הכל מעכבין את הקרבן רבי
במדבר ח תנחומא שמע לה מן הדא °ואתנה את הלוים נתונים לאהרן ולבניו אלו הלוים לעבוד את עבודת בני ישראל אלו הכהנים ולכפר על בני ישראל זה השיר ולא יהיה בבני ישראל נגף אלו ישראל:

למדנו מכאן שכפרתן של ישראל אינה תלויה בקרבן לבד אלא שהוא צריך אל כונה שלימה שיכונו הבעלים לשוב מחטאם ולהקריב חלבי ואמורי הב"ח הנקרב כאילו הוא חלב ודם המקריב עצמו: הי"מ הרבה להשיב על הכותב שחשב שזה טעם עמידת ישראל על הקרבן דקאמר הכא. ולא דק דהכא בעולת תמיד מיירי ואין כאן בעלים אלא שלוחים אבל הענין מפורש לעיל מהך תוספתא דקאמר הכהנים לעבודה והלוים לדוכן וישראל מוכיחים על עצמן שהם שלוחי כל ישראל ושליחתן יליף מקרא וסברא שאינו בדין שאתה עוסק במלאכתך וקרבנך קרב ושלא יהיו כ"י בטלין ממלאכתן התקינו הנביאים כ"ד משמרות ועל כל משמר כהנים לוים וישראלים (וכן פרש"י בתענית פרק בשלשה פרקים ע"כ) ועוד צריך לדבר עקרי מחובר עם זה והיא התפלה שהיו אומרים הלוים בשיר וגם הבעלים והיום הזה שאין אנו מקריבין קרבן נביא תמורתו התפלה ונשלמה פרים שפתינו. וענין זה כתבתיו במסכת ברכות כי הקרבן צריך עמו תפלה והלא היא לבדה מספקת בעצמה בלי קרבן כיון שמקדש חרב בעונינו: וכל הקהל משתחוים פסוק הוא בעזרא: ור' תנחום הביא ראיה יותר חזקה שנאמר ולכפר על בני ישראל זה השיר מכאן יראה שעיקר הכפרה היא שיר התפלה להלל ולהודות לפניו ית': (פי' י"מ וז"ל גם בזה לא דק בעי"י כי מה ענין לשיר של לוים אל תפלת הבעלים ועוד דהכא בעולת צבור מיירי. ואפי' בקרבן יחיד לא מצינו תפלה רק וידוי אבל השיר הוא ממכשירי הקרבן וטעמו עמוק ומ"מ לא בפה מיירי אלא בכלי שיר כדאיתא בפ"ק דתענית בהא דר"ס:)

פרק ערבי פסחים

יד תני רבי חייא יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטפשים וכן שלמה אמר °גם אויל מחריש חכם יחשב אין משלי יז
צריך לומר חכם מחריש. תני רבי חייא כנגד ד' בנים דברה תורה וכו' בן חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה יי' אלהינו אתכם אף אתה אמור לו כחוזק יד הוציאנו יי' ממצרים. בן רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שאתם מטריחים עליו בכל שנה ושנה מכיון שהוציא עצמו מן הכלל אף אתה אמור לו והקהה את שניו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי עשה לו לא עשה אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי שיגאל משם לעולם. בן טיפש מהו אומר מה זאת אף אתה למדו כהלכות פסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. מהו אפיקומן שלא יהא עומד מחבורה זו ונכנס לחבורה אחרת. ושאינו יודע לשאול וכו':

לשון שתיקה סובל שני פירושים. האחד כפי הסכמת ההמון שהיא שלילת הדבור לגמרי ותמיד יושב ודומם. השני הוא יותר מדוקדק והוא על המפסיק מהדבור וזה על שני פנים או שהתחיל החכם או תלמיד לדבר ושותק ומפסיק דברו לסברא שנתחדש לו או שהיו שנים ביחד והתחיל האחד לדבר והיה ראוי שישיבהו העומד שם והוא שותק לאהבת השלום או לסבה אחרת כיוצא בה וכדמות ראיה לכל אחד מאלה בפסוקים רבים וידום אהרן. תרגום ושתיק שהיה אהרן בוכה ומרבה דברים בהספד על בניו ויאמר לו משה שישתוק כי כן דבר ה' בקרובי אקדש שתק והפסיק דבורו וקבל מאמר משה שלא דבר עוד על אותו ענין ויהס כלב את העם השתיק את העם שהיו מאריכין בדברים כנגד משה וכלב השתיקם שהפסיקו דבורם ולא דברו עוד וכן מצינו לשון דומה לזה כדרך השנים שהנחתי על מי שאינו משיב לחבירו ושותק כאמר במלכות שאול ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה וגו' ויהי כמחריש ששתק מלדבר שום דבר. כנגדם החרישו ממני ואדברה אני וראיה גמורה על מלת שתיקה שזהו פירושה שאמתי מלשון חז"ל שתיקה כהודאה דמיא שלא נאמר זה על היושב ודומם תמיד אלא על שני אנשים המדברים יחדיו ויאמר האחד לחבירו כך וכך אתה חייב לי וחבירו שותק ואינו משיב לו דבר שתיקה כזאת כהודאה דמיא. ומבואר נגלה כי היושב ודומם תמיד אינו משובח אלא מגונה בתכלית הגנות שהרי מצות רבות הם תלויות בדבור וגם חייב אדם לדבר עם בניו ועם תלמידיו וללמדם ספר כדרך שואל ומשיב ולא אמר רבי חייא יפה שתיקה לחכמים על היושב ודומם תמיד רק על מפסיק מלדבר כמו שומעים חרפתם ואינם משיבים או שהתחיל לדבר בפני איזו מצוה או באיזה דרוש ושתק והפסיק. דבורו לסבות מודקות שרצה להודות על האמת או לכוונה אחרת מחייבת לשתוק ולהפסיק דבורו ולפי שבעיני ההמון יראה מגונה מאד כשהחכם מפסיק מדבורו ואינו מתעצם לקיים טענותיו. לבטל זאת הסברא משובשת תני ר' חייא יפה שתיקה וכו'. ודומה זה למ"ש כשם שמקבל שכר על הדרישה כך אקבל על הפרישה ואין לי צורך להאריך ולומר שמהדבור ימשכו תועלות רבות להיות גלוי וידוע לעיני הכל אמנם פירשתי לשון שתיקה באופן שלא יקשה כלל המאמר שתני יפה שתיקה וכו' וכדי להרים מכשול מלפני ההמון המבינים לשון שתיקה גם על הדרך הראשון הולך הרמב"ם בפי' המשנה בפ"א ממסכת אבות להאריך בהודעת תועלות נמשכות מהדבור וגם בריבוי נזקין והפסד גדול נמשכים מהדבור בדברים בלתי נאותים יעויין שם (והי"מ כתב וכי מה ענין זה אמתניתין דמייתי לה בר קפרא עלה אבל הכא בענין הדבור בשיחת חולין מיירי שלפי הקרוב שיכשל בדבור לכן השתיקה טובה אפילו להחכמים הנזהרים בדבריהם ק"ו לטפשים ומייתי לה ממתני' שהדבור מביא לידי היזק דתנן לא אמר להן ולא אמרו לו אינן אחראין וכו' מכאן אמרו חז"ל יפה שתיקה ק"ו כו' ופרש"י מכאן מפני דבור כזה אמרו יפה שתיקה) וראוי לדקדק דברי ר' חייא שיראה לכאורה דקשיא רישא אסיפא כיון שאמר ק"ו לטפשים יראה שמאמר יפה שתיקה הוא מבואר וצודק בטפשים יותר מבחכמים ולזה הוצרך ר' חייא להודיע קודם נאמרו בחכמים אבל בטפשים הוא מבואר בעצמו ואין צורך לר' חייא לאמרו כי מק"ו אנו למדין אותו ובסוף דבריו אמר הנ"ל חכם מחריש זה יורה שמאמר רבי חייא מבואר וצודק בחכמים מבטפשים שהרי אמר שהחכם הוא פשוט מעצמו ואין צורך לאומרו וזה אינה קושיא כאשר כשגיא בעיון דק שיש הבדל קצת בין מאמר יפה שתיקה למאמר חכם יחשב שהרי בטפשים יותר מאומת שהשתיקה יפה יותר מבחכמים אבל מאמר חכם יחשב יותר מאומת בחכמים שכבר הם חכמים מקודם והחדוש גדול הוא שהנעדר יחשב כחכם ועכ"ז יש בין ב' המאמרים דמיון ויחס אמיתי והסברה הביאני לזכור זה לשום מגן בעדי מהחושב להקשות לדברי מדברי ר' חייא וכן שלמה אמר וכו' ולפי דעתי הנה זה דקדוק אמתי ולא אאריך עוד בביאורו כי אם יהיו דברי אלה עיונים למיך התלמידים הם יהיו חפצים שיהיו נכתבים בקולר. וגם שחדשתי בלשון שתיקה מהדקדוק בדברי ר' חייא נתיישב אגב פשט הפסוק בדרך נאות אמתי בדרך זה גם אויל מחריש חכם יחשב אוטם שפתיו נבון

אמר

אמר שהאויל שמתחיל לדבר בדרוש מה ואח"כ שתק ומפסיק דבורו חכם יחשב שכיון שלא השכיל להאריך בדברי' עקשות כדי להחזיק דבריו זה יורה שיש בו מדת החכם שעל מה שלא שמע אומר לא שמע והנכון שהשותק יש לו מעלה רבה על זה שאע"פ ששניהם שוים בשתיקה כפי הנראה הבדל גדול ביניהם כי שתיקת הנבון אינה זולתי סתימת השפתים בלבד אבל דרכי העיון פתוחות וגלויות בתוך לבו שבשביל זה נקרא נבון שמבין דבר מתוך דבר אמנם שתיקת האויל היה מהעדר ידיעה שלא ידע מה להשיב והרי הוא אוטם שפתיו ולבו ונפשו בחסרון ידיעתו ועם כל זה יחשב כחכם כיון שהתחיל לדבר בדרוש ההוא ואח"כ שתק זה יורה שאינו מדבר בבלי דעת:

בנגד ד' בנים וכו' הנה מצינו שיש חלוק בתשובת שאלת בן חכם ובן תם בין נוסחא זאת לנוסחא שלנו. שכאן השיב לחכם באמרו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים ולתם שקראו בשם טפש השיב אין מפטירין וכו'. ונוסחא שלנו בהפך וכן כתוב בהגדה שכתב הרמב"ם בספרו. וכן פרש"י ונתן טעם וייחס מה בין שאלת חכם לתשובת אין מפטירין אמר כששאל החכם מה החקים כלל בזה לומר כיון שעיקר היום בקרבן פסח למה אנו אוכלים חגיגה קודם הפסח שהוא עיקר ביום הזה ותשובתו כי אנו עושים כן לקיים הלכות הפסח שהוא לאכל על השובע. ואולי שכונת הירושלמי שכיון ששאלת חכם הוא בפרשה ואתחנן לדברי הכל והתשובה שם היא ארוכה שנאמר ואמרת לבנך עבדים היינו וגו' ואותנו הוציא וגו' ויצונו ה' לעשות וגו' איך יכלול תשובה לכל זה אין מפטירין וכו' לכן שנו בכאן בירושלמי שאינה אלא תשובה לשאלת הטפש ואין פירוש תם תמים אלא טפש שאע"פ שיש לו דעת והבנה מה להתחיל ולשאול דבריו הם דברי טפש נעדר שאינו מעמיק בשאלתו אלא שואל סתם מה זאת וכן ראוי להשיב לו על פי דרכו ולאמר לו אין מפטירין כלומר אל תחשוב שאם אנחנו מרבים בעניני חג זה שהוא להתענג בריבוי מאכל ומשתה ויבא הטפש לחשוב כן בדעתו לקיחת שה לבית אבות ושתיית ארבע כוסות אלא דע לך שאין זאת הכונה רק כדי שע"י אכילת פסח זה נזכיר אמונות טובות וישארו קבועות בנפשותינו. ולכן אסור לאכול שום דבר אפי' פירות אחר אכילת הפסח. ובזה לא יהיה רשאי טפש כמוך ללכת מחבורה לחבורה אחרת לבקש מעדנים ולאכול הפסח אכילה גסה רק לכונה רצויה לקיים מצותיו ית' ולזכור יציאת מצרים כמו שאחז"ל במסכת נזיר על פסוק כי ישרים דרכי ה' וגו':

ולמדתי מזאת הברייתא שנית לר' חייא ראיה גמורה למה שכתבתי בפי' יפה שתיקה שהרי רבי חייא שנה ב' הברייתות הללו. והנה למדנו מהברייתא הב' שהמאריך בדבורו הרי הוא משובח והיושב ודומם הוא בתכלית ההרחק שהרי כינה בשם חכם לשואל שאלתו ומאריך בדבריו והוא שאומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה וגו' ולכן היושב ודומם הזכירו לגנאי בעדר הידיעה ואומר עליו ושאינו יודע לשאול את פתח לו והבן שהתחיל לדבר וישאל שאלתו בלשון קצר קראו טפש מפני שלא ידע להעמיק שאלתו אלא אמר ב' מלות בלבד מה זאת. והבן אשר הנקרא רשע לא מפני שהאריך בדבור אלא שטעה שהיה לו לומר מה העבודה הזאת לנו ולא אמר אלא לכם שהוציא את עצמו מן הכלל ואם יהיה אומר מה העבודה הזאת לנו לא היה רשע אבל לא היה חכם כיון שקצר דבריו ולא האריך כ"כ כמו הבן הראשון הרי שנראה מבואר בזאת הברייתא הב' לר' חייא שהדבור הוא שבח והדממה גנאי ואם כוונת רבי חייא בברייתא הראשונה לשבח ליושב ודומם דבריו סותרים אלה לאלה לכן הוא מן המחוייב לפרש שתיקה כפי הפי' המושכל שאמרתי ולא כפירוש ההמון:

מסכת שקלים פרק ראשון

הנני בא ללקוט שושנים ממשנת רבינו הקדוש ע"ה. ועל כל משנה ומשנה אכתוב שבלי הלקט מהירושלמי את אשר תשיג ידי בכל פרק ופרק:

טו **משנה ראשונה.** באחד באדר משמיעים על השקלים ועל הכלאים. ובחמשה עשר בו קורין את המגילה בכרכים ומתקנים את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוה המים ועושין כל צרכי הרבים ומציינין על הקברות ויוצאין אף על הכלאים:

למדנו ממשנה זו מעלת הצדקה וגם שראוי להזהיר קודם מצוה על קיום המצות והרחקת העבירות. ובדרך המוסר למדתי מכאן ענין נאה והוא שהמקיים מצות לא השיג כל השלמות הנ"ל עד שיהא נזהר ונשמר ויורא מן העבירה כמ"ש דוד סור מרע ועשה טוב כי שניהם כאחד טובים. בעבור זה היו מכריזין ביום אחד באדר על נתינת השקלים שהוא קיום מצוה ועל עקירת הכלאים רמז להרחקת כל עבירה ועם היות כי יש למי טעם אמיתי להכרזת הכלאים ביום ההוא לפי שאז מתחילין הזרעים לצמוח הלא טוב לזכור רמז בזה להזהיר את העם. וז"ל פירוש הרא"ש ב"ד שולחין בכל ערי ישראל ומכריזין שיביאו שקליהם כי באחד בניסן צריכין להביא קרבנות צבור מתרומה חדשה כדאיתא בפ"ב דמגילה ובר"ה פ"ק. ירושלמי מהו משמיעין מכריזין כד"א ויתנו קול ביהודה ובירושלים להביא לה' משאת משה עבד אלהים. וכתב הרב ר' אלעזר מגרמייז"א דלא גרסינן הכי דלא כתיב ביה השמעה אלא ה"ג ואשר השמיעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלים לאמר צאו ההרה והביאו עלי זית. וכתב הרא"ש עליו וז"ל ול"נ דאין צריך למחוק הגירסא דלא מייתי ראיה על השמעה שהוא לשון הכרזה אלא מייתי ראיה שצריך לזרז את ישראל להביא חובות המוטלין עליהם ואין סומכין לומר שיביאום מעצמן. והכרזת כלאים הוא שיבקרו כל אדם גנותיהם וכרמיהם ועוקרין מה שצמח כלאים: ומתקנין הדרכים והרחובות להשוותם וליישרם ולעשות גשרים על הנהרות להכין הדרכים להולכי בשנת לקיים מה שנאמר תכין לך הדרך ונגמל: תיקון המקוואות כל מקום שימצא שום מקוה חסר ישלימו אותו לשיעור הראוי והרא"ש פי' אם נתרבה בו טיט מנקים אותו וכן אם נפלו גדותיו: צרכי רבים בירושלמי אלו הן צרכי רבים דיני ממונות דיני נפשות וכו' ופורקין את המגעול מעל גבי המים ואין מחזירין אותן ר"ל שמפקירין הגנים שהמים מכונסים בהם לבני אדם בגלל שישתו מהם בימות החמה והכונה כי כל מה שהיה מאלו הדברים, תלוי ומסוגר ולא נתעסקו בו שמזרזים וממהרים להשלימו ולהגיעו לתכליתו מקצי חדש אדר: ומציינין על הקברות שמבקרין אותם ואותן שהיו מוצאים שמיחה אותם המים ר"ל שנמחית הציון הבנוי על הקבר היו מציינין סימן ומחדשים אותו כדי שיהא מקום הטומאה גלוי וידוע ויפרשו ממנו הכהנים. וציון הקברות הוא בסיד. ויוצאין על הכלאים שיוצאין הממונים ומבקרין השדות והכרמים ולא היו סומכין על ההכרזה בלבד. סוף פי' משנה זאת הוא פי' לשון הרמב"ם ז"ל:

משנה שנייה. אמר רבי יהודה בראשונה היו עוקרין טז
ומשליכין לפניהם משרבו עוברי עבירה היו משליכין על הדרכים התקינו שיהיו מפקירין כל השדה

ירושלמי תנא אמר רבי יהודה בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניהם והיו שמחים שני שמחות אחד שמנכשים להם שדותיהם ואחד שהיו נהנין מהן שהיו משליכין לפני בהמתם. התקינו שיהו עוקרין ומשליכין על הדרכים. ועדיין היו בעלי בתים שמחים שמנכשים להם שדותיהם התקינו שיהו מפקירין כל השדה כולו. ומנין שהפקר ב"ד הפקר דכתיב °וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים וגומר והוא יבדל מקהל הגולה: (עזרא י)

למדנו מדברי ר' יהודה שבזמן שהדור פרוץ ורבו עוברי עבירה שחייבין ב"ד לתקן כנגדם ולהחמיר ולעשות תקנה אחר תקנה ולהפקיר ממונם ועוד תועלות אחרות ממנהגיות האלו:

עוד בירושלמי אמר רבי אחא בר אבא אי אתה יכול יז
לעמוד על אופיא של אומה זו נתבעין לעגל ונותנין נתבעין למשכן ונותנין. [וביומי] רבי יוסי בר חנינא הוה מתניתא °ועשית כפורת זהב טהור יבא (שמות כה) זהב של כפרת ויכפר על זהבו של עגל. רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן שלש תרומות נאמרה בפרשה זו תרומת אדנים תרומת שקלים תרומת משכן וכו'. (כמו שכתוב בפירוש רש"י בפרשה תרומה):

אופי' מנהג. רמז למנהג אומה טהורה זו שאע"פ שנפתה לבם בראשונה לחטא ע"י תאוה גופיית תיכף ומיד משהרהרים תשובה בלב ומתחרטים חרטה גמורה ממעונותיהם ועושים מצוה בלוי וקטן לעבודתו יתברך בשנת העלת שכלית נפשיות. וזה נרמז באמרו נתבעים לעגל נתבעים למשכן
כי

כי מלבד שכן היה מעשה שהתנדבו נזמי הזהב אשר באזניהם לעשות העגל ותוך ימים מספר התנדבו למשכן ויביאו חח ונזם וכל כלי זהב. רמז עוד בדרך כנוי שרתיחת הגוף והתלהבותו הדומה לעגל היא היתה סבת החטא אע"כ אמרו בהם לתקן המעוות בסבת כוסף אמתי ותשוקה כנגדה הבא מצד טהרת הנפש וזה רמז לככרת זהב טהור: (כתב י"מ אי אפשר יכול לעמוד על דעת אומה זו דכיון דהוצאת הממון קשה מאד בחק האדם היאך הוציאו ממונם בדברים הפכיים שהם קפלס בעבודה זרה ותשוקתם בה הוציאו ממונם היה להם להמנע מזה אצל המשכן ואע"פ שבמצות ה' היו נותנין כיון דלא היה בתורת חובה רק בתורת נדבה היו יכולין להפטר בדבר מועט ולא עשו כן אלא הביאו הרבה זהב די והותר. ורי"י מתרץ הך תמיה בהא מתני' דתני יבא זהב כפרת ויכפר וכו' שהיו מוכרחים בדבר כדי לכפר על עון העגל. ופירוש הכותב דחוק עכ"ל):

יה **משנה** שלישית. את מי ממשכנין לוים וישראלים גרים ועבדים משוחררים אבל לא נשים ולא עבדים ולא קטנים וכל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו אינו פוסק. ואין ממשכנין הכהנים מפני דרכי שלום. אמר רבי יהודה העיד בן בוכרי כל כהן שהוא שוקל אינו חוטא. אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי לא כי, אלא שכל כהן שאינו שוקל חוטא אלא שהכהנים דורשין
ויקרא ו את המקרא הזה לעצמן °וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל הואיל והעומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו היאך הן נאכלין:

את מי ממשכנין. (פי' שממשכנין מי שאינו שוקל כלומר שמוציאין העבוט מביתו: וקטן שלא הביא שתי שערות אין ממשכנין אותו ואם נתן מקבלים מידו ואם אביו נתן בעבורו והוא קטן אומרין לו נאמר שנתת עליו השנה שעברה והעמדת עליו זאת הנולות תתן עליו תמיד עד שיגיע לשנים ולא תפסוק. וזהו ענין אמרם כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו אינו פוסק). פי' הרמב"ם אמר רבי יוחנן בן זכאי כי הדעת נותן שכל ישראל חייבים לשקול לפי שהוא כפר נפש ועל דרך לאות המלילה. אמרו כי מה שאמר הש"י זה יתנו ז"ה בגימטריא י"ב ר"ל כי השבטים עשר שבטים כולם הם חייבים לשקול אבל לפי שתרומת הלשכה יעשו ממנה העומר ושתי הלחם ולחם הפנים והם מנחות ואוכלין אם הכהנים כמו שפירש הכתוב והש"י אומר וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל אילו היו נותנין שקליהן בתרומות הלשכה לא היה מותר להם לאכול שירי העומר ושתי הלחם ולחם הפנים כך היה דורשים הכהנים וחכמים אומרים כי אמרו וכל מנחת כהן נאמר במנחת היחיד והוא אומרם מנחת יחיד קריבה כליל ואין מנחת צבור קריבה כליל ולפיכך אם רצו לתת שקליהם מותר כמו שהעיד עליו בן בוכרי עכ"ל הרמב"ם. וז"ל הרא"ש את מי ממשכנין לוים ולא כבן בוכרי דלדידיה אפי' לוים פטורים כדמפרש בירושלמי טעמיה דבן בוכרי דכתיב כל העובר על הפקודים שנמנו מכן כי ושבט לוי לא נמנה. ואין ממשכנין הכהנים אע"פ שחייבין לשקול: מפני דרכי שלום לפי שעבודת הקרבנות עליהם חולקים להם כבוד וסומכין עליהם שלא יעכבו שקליהם ומפרש בפרק הקומץ שצריך למסרם לצבור שלא יהא קרבן צבור קרב משל יחיד. והא דקאמר אינו חוטא דקד"א דליחוש שמא לא ימסרנו יפה יפה: כל כהן שאינו שוקל חוטא מפרש בירושלמי כל העובר בים. ואע"ג דכתיב בפרשה אלה פקודי העדה וגו' וכתיב שש מאות אלף ושלשת אלפים תק"ן והוא סך ישראל בלא לוים היינו לתרומת אדנים דג' תרומות היו שם כדפרש"י בפרשה כי תשא ובאותה של אדנים לא היה שבט לוי ובאותה של קרבנות לצבור היו. והשתא ניחא הא דכתיב כל העובר על הפקודים דמשום תרומת אדנים כתיב כל הפקודים אבל לגבי תרומת הקרבנות דריש כל העובר בים סוף. ומיהו בלאו הכי יש לפרש כל העובר על הפקודים שנמנו בין לבדם בין עם ישראל שהכהנים דורשין לעצמן להנאתם ולאו דרשה היא דדוקא במנחת כהן לבדו איירי קרא ולא לאותה שיש לו שותפות עם הצבור ע"כ. הנה כתבתי כאן משנה זו ופירוש רבותינו אשר מפיהם אנו חיים ללקוט ממנו פרח שושן ותועלת גדול מענין כוונתינו והוא להזהיר שלא יהא כל אחד דורש לעצמו ומפרש שום מצוה להנאתו ולטובתו רק שישים מגמתו לקיום מצותו יתברך ולאהבת האמת לא לאהבת המועיל ועיקר אזהרה זו במקום הזה להזהיר אל הכהנים הנגשים אל ה' וכפי יסוד משנה זאת נלמוד ממנה ענין כולל והוא שכהנים ולוים וגם שדומים להם בהיות תורתם קבע חייבים כולם לתת שקלים ולדקה

וכיולא בזה כיון שהם לכופר נפש כמו שאמר בפרשת שקלים לכפר על נפשותיכם ואע"פ שפטורים ונפרעון בדברים גופיים כמו מסים וארנוניות הנה בענין פרעון דבר כספיי הם שוים לכל אדם לזה שנינו את מי ממשכנין לוים וכו' ואע"פ שפשט הפסוק יורה שהם פטורים באמרו כל העובר על הפקודים קבלו חז"ל פירוש אחר מורה שהם חייבים ואין צ"ל לוים אלא גם הכהנים שהיה להם מקום לפטור את עצמן מהטעם הנזכר במשנה קבלו חז"ל שאין נועם בפי' ההוא והנני בא להזכיר לתלמיד אל יטעה בהבנת לשון הרמב"ם במשנה ובסוף הפי' ולפיכך אם רצו לתת שקליהם מותר כמו שהעיד עליו בן בוכרי ולשון מותר יורה דדוקא מותר לתת אם ירצה שאינו עובר על כליל שהיה לא תאכל אבל אם לא רצה ליתן אין עליו שום חיוב דכל העובר על הפקודים דוקא כתיב וכל שבט לוי איננו בכלל העוברים על הפקודים מבן עשרים ואם זאת כוונת הר"מ דבריו אלה סותרים למה שכתב לפסק דין בהלכות שקלים כסתם משנתינו את מי ממשכנים לוים וכו', וכהנים מפני דרכי שלום אין ממשכני ולעולם חייבין הם כסתם משנה וכדברי ר' יוחנן בן זכאי בר פלוגתיה דבן בוכרי. ואין לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. שהרי אמרו בירושלמי דודאי פליגי וכ"כ הרא"ש בפי' את מי ממשכנין לוים דלא כבן בכורי וגם לשון המשנה מחייבת כן באמרה אמר ליה ריב"ז לא כי אלא וכו' וכל זה מנגד לדברי הרמ"ם בסוף דבריו שכפי הנראה הם לפסק והתיקון בזה מבואר למבינים ואין צורך. אבלי להאריך ולכתבו. ועכ"ז באתי להעיר ולהזכיר לתלמיד ישית אל לבו לתקן דברי הרמ"ם בלי שום סתירה כי זאת היתה לי כוונה שנית בספר זה כמו שכתבתי בפתיחתי. וז"ל הירושלמי בפי' משנה זו א"ר ברכיה טעמיה דרבן יוחנן זה יתנו י"ב שבטים כתיב כל העובר על הפקודים ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר כל דעבר על ימא יתן וחד אמר כל דעבר על פקודייא יתן. מ"ד כל דעבר על ימא יתן מסייע ליה לריב"ז מ"ד כל דעבר על פקודייא יתן מסייע ליה לבר בוכרי ע"כ:

יב: **ירושלמי** אמר רבי מאיר כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד שלו והראה לו למשה אמר ליה זה יתנו כזה יתנו (זה כתוב בפרק ראשון. ובפרק שני מאמר על ענין זה וראוי לחברם יחד וזה נסחו) כתיב זה יתנו רבי יהודה ורבי נחמיה חד אמר לפי שחטאו בחצי היום יתנו מחצית השקל דעבד שיתא גרמוסין (מטבע כ' מעה כסף) רבי יהודה בר נחמיה אמר בשם רבן יוחנן בן זכאי לפי שעברו על עשרת הדברות יהא כל אחד ואחד נותן י' גרה. רבי ברכיה ורבי לוי בשם ריש לקיש לפי שמכרו בכורה של רחל בכ' כסף יהא כל אחד ואחד נותן ופודה את בנו בכ' כסף רבי פינחס בשם רבי לוי לפי שמכרו בכורה של רחל ונופל לכל אחד ואחד טובע יהא כל אחד ואחד נותן שקלו טובע:

כוונת התנאים האלה להתיר ד' ספיקות נגלים מבוארים בפ' זה. האחד כי מה צורך להזכיר לשון מחצית ושלא היה ראוי שיאמר זה יתנו כל העובר שקל אחד שיהיו בו י' גרה ולמה יתייחס כפר נפש זה אל שקל שיש בו כ' גרה ושיהיה מחציתו ושלא יותר ראוי לכנות לו שם בערך אל עצמו אע"פ שיהיה שקל קטן כי כל השקלים הם קטנים וגדולים בערך אל מה שלמעלה ולמטה מהם ואין מקום לטעון שאמר כן כדי להודיע הנעלם בידוע בשאמר שהיה מפורסם וידוע גדולו של משה זה השקל השלם וכדי להודיע כמות הכסף שיתן כל אחד לכפרת נפשו בדיוק לוה הכתוב שיהיה מחצית השקל הנהוג ומפורסם אצלם שזאת טענה בטלה מצד עצמה שהרי הולך להגביל ולהודיע סכום השקל השלם שאמר בפסוק זה עשרים גרה השקל והולך לחזור ולשנות מחצית השקל תרומה לה' כמו שפרש"י ולשון יותר מדויק היה אם יאמר הכתוב זה יתנו כל העובר על הפקודים שקל שיהיו, בו עשר גרה. הספק הב' יותר גדול והוא כי בודאי ראוי שנאמר שעניני התורה הם גבול ומדה אל העניניים עולמיים ולא שיהיו מוגבלין עניני התורה ומצות במלאכות שבעניניים העולמיים אשר אין להם גבול לקיים רק תמיד כל היום משתנים ובלתי עומדים במצב אחד קיים כמו ענין המטבעות במשקלם. ומנהג המלכים אשר ישפיל וזה ירים וגם מנהיגי המדינות מוסיפין וגורעין במשקל המטבעות
בדינרים

ודינרים גדולים וקטנים כמוזכר בתלמוד שלפעמים היה ע"ד וגם המטבע הקטן כמו הגרה אפשר להגדיל משקלו או להקטינו ויראה זה למי שרלה להודיע הנעלם בדבר הנעלם יותר ממנו. והיתה כוונת רבי מאיר להתיר הספק הגדול הזה ואמר מין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד בא לרמוז ולהודיענו כי משה רבינו ראה והשיג במלאכות חושיו הפנימיים והגלגלים כמו משקל המטבע הראוי להיות כפר נפש בלמלום מה שזה כמגע לעמוד על אמתתו אם לא יהיה כמי שתופש בידו חתיכת כסף ואומר לו מלמדו להועיל דע לך כי זאת החתיכה או משקלה היא כופר נפש לא פחות ולא יותר ולזה אז"ל שהיה זה אחד מהדברים שנתקשה בהן משה יען היות דמיון המשקלים זה עם זה כדמות הלבנת בלבנת עשויה כן המשקל הגדול לריך שיוגבל עם משקל אחר יותר קטן ממנו שיהא עשיתו או שלישיתו או ערך אחר וכן זה הקטן יוגבל עם אחר יותר קטן וכולם עשויים להשתנות עד שיגיע המורה להראות בחוש לתלמידו משקל מדויק או מלומלם ויאמר לו כזה תשקול וזה לך גבול לכל המשקלים. כן הדבר הזה שכמו שרלה הקב"ה לזכות את ישראל כשהאציל מכבודו ענין נברא כמו לוחות הברית שהגיעו ליד משה רבינו מתחת כסא כבודו יתברך כן האציל משם חתיכה שמשקלה עשר גרה ויתנה ביד משה ויאמר לו כזה ראה ויהיה שמור בשכלך זה המשקל ובו תשקול כפר נפש כל איש ישראל ומה שאז"ל בכיולא בזה מורה באלבע הוא רומז לאלבעו של משה שהוא עלמו רמז באלבעו ואמר כמשקל זה יהיה כפר נפש הנה זה מספיק להתיר הספק האחרון הזה ואע"פ שנכתב בשם רבי מאיר הוא מוסכם מכל התנאים ואין חולק עליו בזה שדברי רבי יהודה ורבי נחמיה הם מאמר בפני עלמו וכן נכתבו בפרק אחר. וכוונתם להתיר הספק הראשון שהזכרתי כי מה טעם לכנות בשם מחלית השקל וגם כן מה טעם הזכיר עשרים גרה השקל שנמשך מזה שיהיה כפר נפש י' גרה מה בלע להגביל עם כ' גרה ושנדע כמה מהם יש במחלית השקלים וכולם מסכימים להשיב אל זאת השאלה. הב' תנאים הראשונים נתנו טעם מגד לשון מחלית. הב' תנאים אחרונים נתנו טעם מגד מספר י' גרה ואגב זה בא ריש לקיש לתת טעם למנין ה' שקלים לפדיון בכור שהם כ' דינרים ואמר גם כן דומה לטעם הנזכר שהוא בערך אל המספר לפי שמכרו בכורה של רחל וכו' ורבי פינחס בשם ר' לוי נתן הטעם הנזכר שהוא זכר למכירת בכורת רחל אבל יש הבדל ביניהם כי החכם הראשון נתן טעם לסכום הדינרים והחכם האחרון נתן טעם למה הזכיר מטבע ממש ר"ל דינר טבוע כמטבע המלכים שלא היה ראוי לומר אלא כל איש ישראל יתן חתיכת כסף כזה וכזה ולזה השיב ואמר שהיה כל אחד נותן שקלו טובע כמו שנפל בחלקו ואין דעתי סובלת שנאמר כי בעון אחי יוסף לוה לנו הקב"ה להביא שקלים. ומה שמשכתי לעלמי בדרך הפשט כי רלה הקב"ה לזכות את ישראל ולהזהירם איך יהיו פרושים ומובדלים מלחטא בדבר כזה ואל יהרסו לעשות ביניהם שום חברה והסכמה להפר ברית אחים ולעשות דברים מגונים כאלה כמו להקל בכבוד אחיהם ולגערו כאשר עשו בני יעקב במכירת יוסף וזכר לדבר לוה לתת הסכום ההוא עלמו בפדיון כל בן בכור לאמר בזה יהיו נזהרים ונשמרים מלעשות דברים מגונים כאלה. וכוונת זכרון מכירת יוסף היא כדי להזהיר על העתיד ולא להעניש על העבר כי השרש אללנו בן לא ישא בעון האב. אבל עיקר כוונת המאמר כבר הזכירוהו ר' יהודה ורבי נחמיה להזהיר לחוטאים ישובו מעונם במדה שמדדו. ולכן לוה ה' לתת כפר נפש ומחלית השקל לזכרון הדברים הנרמזים בו. האמת כי ימים רבים, קודם שראיתי מאמר זה היה נגד עיני ולבי הספור הזה בזכרון מחלית וחשבתי בו שע"ד הפשט בא להעיר על ב' ענינים. הא' להזהיר לאדם שאע"פ שלא תשיג ידו רק דינר א' ולחם לאכול ובגד ללבוש יחלקהו חליו לה' ר"ל לכפר נפשו. הב' להזהיר לחוטא ישית אל לבו לשוב מחטאו ואם נדמה לו בחלומו שהוא א' בעלמו כפי האמת הוא מורכב משני חלאין שהם גוף ונפש ואם הנחש השיאו לחטא מגד התאוות גופיית שהם בדמות מחליתו יתקן עוותו במחליתו הנשארת שהיא ההשקפה נפשיית והחלק שכלי אשר לו משפט הבכורה ואף לפי מחשבת האדם שהם ב' חלאים שוים חייב במחלית השקל וזה רמוז באמרו עשרים גרה השקל מחלית השקל תרומה לה' ואין להאריך:

ב **עוד** בפרק שני בסוף המשנה מותר שבוי לאותו שבוי מותר עני לאותו עני מותר מתים למתים מותר המת ליורשיו רבי מאיר אומר מותר המת יהא מונח עד שיבא אליהו רבי נתן אומר מותר המת בונים לו נפש על גבי קברו. ירושלמי תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר אין עושין נפשות לצדיקים אלא דבריהם הם זכרונם:

כשכונסין מעות להוליאם בקבורת המתים ותכריכיהן ומותר המת ליורשיו. לשון הרא"ש דאמולי אזיל זילותיה לגבי יורשין. יהא מונח מספקא ליה לר"מ אי מחיל אי לא מחיל ולרבי נתן פשיטא ליה דלא מחיל הילכך בונין ליה נפש על קברו הוא בנין שעושין על הקבר ונקרא ליון בלשון הקדש ובנה אללו ליון וכתב הרמב"ם בשם ירושלמי וגם מהלמודנו כן נראה שהרשות ביד גבאי לדקה לשנות על איזה דבר מלוה שירלה כגון שיוליא מותר שבויים לעניים או מותר מתים לשבויים והדומה לזה: אין עושין נפשות לצדיקים כן איתא בב"ר בפרשה וישלח בפסוק ויצב יעקב מלבה על קבורתה:

ירושלמי גבו לו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו סברבא דבי ירמיה למימר מותר המת ליורשיו אמר ליה רבי אבא הגע עצמך דלא אתכוונון אלא לו אמר ליה אנא לא אמרת את מנא לך:

הרא"ש גבו לו וכו' היו סבורין שלא היו לו מעות לקנות בהם לרכי קבורה וגבו לו ואח"כ נמלא שהיה לו: הגע עלמך וכו' לא נתנו אלא אדעתא שהיו לריכין לו: אנא לא אמרית וכו' כלומר אני לא אמרתי דבר ברור אלא אמרתי שהסברא נוטה ואת מנא לך ראיה לסתור סברתי ולא השיב לו. מיהו נ"ל כדברי רבי אבא כי מעולם לא זכה בהם המת כי בטעות נגבה עכ"ל הרא"ש:

רבי יוחנן הוה מסתמיך על *רבי חייא בר אבא והוה בב
רבי אלעזר חמי ליה ומיטמר מקמיה אמר הלין בברכות איתא ד'
תרתין מלייא הדין בבלאה עביד בי חדא דלא שאיל יעקב בר
בשלמי ועוד דמיטמר מקמי אמר ליה רבי יעקב בר אידי
אידי כך נוהגין גביהון דזעירא לא שאיל בשלמא דרבה
דאינון מקיימין °ראוני נערום ונחבאו אמר ליה יאות איוב כט
רבי אלעזר עביד דלא עבר קמן ועוד עביד בי האי
דלא אמר שמעתא משמי נכנסו לפניו רבי אמי ורבי
אסי א"ל כך היה מעשה בבה"כ של טרסיים בנגר שיש
בראשו גלוסטרא שנחלקו בו ר"א ורבי יוסי עד שקרעו
ס"ת בחמתן קרעו סלקא דעתך אלא אימא שנקרע ס"ת
בחמתן והיה שם זקן אחד ורבי יוסי בן קסמא שמו
אמר תמהני אם לא יהא בהכ"נ זה בית עבודה זרה
וכן הוה הדר איקפד טפי אמר חברותה נמי נכנס
לפניו רבי יעקב בר אידי אמר ליה כתיב °כאשר צוה יהושע יא
ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה
יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה וכי
כל דבור ודבור שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר
לי משה אלא יהושע היה יושב ודורש בסתמא והכל
יודעין שתורה של משה היא אף אתה רבי אלעזר יושב
ודורש והכל יודעין שהתורה שלך היא אמר להם מפני
מה אי אתם יודעים לרצות כבן אידי חבירנו ור' יוחנן
בעי דיימרון שמעתתא משמיה אף דוד בקש עליה
רחמים °אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיך תהלים סא
סלה וכי עלתה על לב דוד שהוא חי וקיים לעולם אלא
כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אזכה שיהיו דברי
נזכרין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ויהיו שפתי
דובבות בקבר שמעון בר נזירא בשם רבי יצחק כל
תלמיד חכם שאומרין דבר הלכה מפיו בעולם הזה
שפתותיו רוחשות בקבר שנאמר °דובב שפתי ישנים ש"ה ז

ררויור

כבומר של ענבים מה כומר של ענבים זה כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב אף שפתותיהן של צדיקים כיון שאומרין דבר שמועה מפיהן שפתותיהן מרחשות עמהן בקבר. מה הנאה יש לו. בר נזירא אמר כהדין דשתי קונדיטון רבי יצחק אמר כהדין דשתי חמר עתיקא ואף על גב דשתי ליה טעמיה בפומיה רב גידל אמר כל האומר שמועה בשם אומרו יראה בעל שמועה כאילו עומד לנגדו שנאמר °אך בצלם יתהלך איש: תהלים ל״ט

רבי יוחנן היה מתאכסן עם רבי חייא בר אבא והיה רבי אלעזר רואה לרבי יוחנן והיה מסתיר פניו מלהתראות כנגדו והקפיד עליו ר״י ואמר ב׳ דברים בלתי הגונים עושה כנגדי זה. ופי׳ דבלאה או הוא על שם מקומו או כנוי לגנאי. חדי שאינו נותן לי שלום וניטמר וכו׳: א״ל ר׳ יעקב בר אידי להלין בעד ר״א שכך הוא המנהג ביניהם דרך ענוה שאין הקטן שואל בשלום הגדול ושהוא נחבא מפניו לקיים מ״ש ראוני נערים ונחבאו. ועוד עלה עשן באף ר׳ יוחנן כנגד ר״א על שלא היה אומר שמועה בשמו. כך היה מעשה וכו׳ כוונתם לומר לר״י שלא יקפיד כל כך ואל יביאהו כעסו לידי מחלוקת שגורם נזק והפסד גדול כמו שהיה מעשה בבית הכנסת של צורפי כסף וזהב והיה שם נגר פירוש קורה שנותנין בדלתות ונועלים בה שערים ובראשו גלוסטרא דמות רמון או מרובע וכיוצא בזה ומתוך צורה עליו שהוא כלי כיון שראשו עבה וראוי לשחיקת שומים או לשאר תבלים והוא כמו בריח מבריח מן הכותל אל הכותל ולזה נחלקו עליו אם מותר לטלטלו בשבת ולסגור בו דלתות בית הכנסת זה אוסר שדומה לקורה וזה מתיר שדומה לכלי ונתרבה זה המחלוקת כל כך עד שנקרע ס״ת בשעת הבלבול וקטטה שהיה בין העומדים. שם מחזיקי המחלוקת אלה מזה ואלה מזה וכאשר ראה זה רבי יוסי בן קסמא שבשבת זקנתו ראה מקרים רעים ורבים כמוזכר במסכת ע״ז כשנתפס רבי חנינא בן תרדיון ובעבור זה כנהו כאן בלשון זקן ולכך אמר כזקן אני רואה את הנולד תמהני אם לא יהיה בית זה בית עבודה זרה כי אלה תולדות המחלוקת וכן היה ויהי כשמוע רבי יוחנן דברי רבי אמי ורבי אסי שהיו כדמות התראה ואזהרה אליו שלא יחזיק במחלוקת ולא יארע תקלה על ידו כאשר קרה במעשה שהיה חרה אפו יותר. וא״ל חברותא כמי ר״ל אתם עשיתם תלמידי כחברים שאתם מביאים לי ראיה מרי אלעזר ור׳ יוסי שהיו חברים: נכנס ר׳ יעקב בר אידי לפייסו במענה רך ונתקררה דעתו של ר׳ יוחנן שכן אמר אין אתם יודעין לפיים כר׳ יעקב בר אידי. וכן עשה יהושע העיד עליו המקרא שכל מה שעשה מפי משה עשה ואפילו מה שאמר סתם שהרי א״א בכל דבר ודבר שיאמר יהושע כך אמר משה וא״ה אסמיך קרא דמפי משה הוא: שפתי דובבות נעות בקבר כאילו אני חי דובבות נעות לשון דבר שמרתיח ומתגבר. כומר כלי שמניחין בו ענבים עד שמתחממים ויינו נוח לצאת. דובב היין רוחש ונע ויוצא למעלה ובתלמוד שלנו ביבמות כתב זה בקולר ושם כתבו בתוס׳ כשמשמעו בישיבה של מעלה שפתותיו נעות בקבר כאלו מדברות כמלא שבשעה אחת דר בב׳ עולמים. מה הנאה יש לו שאל בעל התלמוד מה הנאה יש ליושב בישיבה עליונה שידעה שיושב ג״כ בעולם הזה באותה שעה. השיב בר נזירא שהרי הוא כמי ששותה קונדיטון שהוא משקה ערב ומבושם או כמי ששותה יין ישן שגם אחרי שתייתו נשאר לו טעם בפיו כן כל מי שאומרים שמועה מפיו בני העולם הזה והוא יושב ומתעדן בתענוג מתמיד בישיבה עליונה עוד תתענג בדשן נפשו מגד העדנות המגיע לו ממה שמשמיעים דבריו בני העולם הזה ודובבין והיינו דכתיב פתאים מדבבי בלשון שהיה דובב ע׳ לשון ודובבן ויהיה צריך שיתמנה ע״ז חכם מופלג כדמפרש לקמן בירושלמי ומה שאני מצייר לעצמי בהבנת ענין זה בדרך אמוני מתישב על הלב הוא שבעת שלומדין שמועתו בני העולם הזה ואומרים זה למדנו מפי חכם פלוני הצלה במעלות נפשו זוכה לתענוג נוסף על מה שקבל השיג בחייו. ואע״פ שאחרי פטירתו אינו מוסיף על מעשיו כמו שאז״ל היום לעשותם ולמחר ליטול שכרם כביכול כאילו חזר להיותו חי בעולם הזה בעת הזאת להוסיף מעשים טובים על מעשיו הראשונים והיום הזה מוסיפים לו שכר נפשיי על מה שקנה כבר בהיותו בחיים ויסכים זה עם משל השותה יין ישן שגם אחר שהגיע אליו מתנו הנאה עצמית עדיין נשאר לו טעם מתוק בפיו ג״כ נשאר לאותו חכם תענוג גופיי כדי שבשבתו יוסיפו לו בישיבה עליונה תענוג נפשיי ויסכים לזה מ״ש יראה בעל שמועה כאילו עומד לנגדו כלומר שהרי הוא כמי שחוזר בגוף ונפש להיות בעולם הזה ועומד כנגד התלמיד המזכיר שמועתו ורואה כנוכח לזה גם בדרך פשט אך בצלם יתהלך איש נקשר עם מה שלמעלה שדוד היה מהביל חיי העוה״ז ואמר הבל כל אדם נצב סלה וחיי האדם קצרים להשיג שלמות הראוי כי אחרי מותו אין בו כח להוסיף על מעשיו הטובים אך בצלם יתהלך איש ר״ל אך מי שהלך אחר העיון שכלי תורניי הנרמז בלשון בצלם כמו בצלמנו כדמותנו יתהלך איש כביכול שחוזר להתהלך כאיש גם אחרי פטירתו בעת שמזכירין שמועתו אצל החיים אשר הלך אחרי ההבל שהוא ההמיים על השגת הממון ודגן ותירוש לא יתקיים כי לפעמים יקרה לו שיצבור קצירו אל הגורן ולא ידע מי אוספם מי יאסוף אותו מן הגורן אל הבית ככתוב לעיל בירושלמי סוף מסכת שבת:

פרק שלישי

משנה אין התורם נכנס בפרגוד חפות ולא במנעלו ולא בסנדל ולא בתפילין ולא בקמיע שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני ושמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר שאדם צריך לצאת ידי המקום (הבריות) שנאמר °והייתם נקיים מה׳ ומישראל ואומר °ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם: כג מדבר ל״ב משלי ג.

פרגוד חפות כשהמלבוש ארוך כופל אותו מלמטה ותופרו ויכול ליתן בתוכו: ולא בתפילין ולא בקמיע שלא יאמרו התיר התפר ונתן בתוכו מעות ומלבד התועלת ומדה מעולה שלמדנו ממשנה זו שצריך לצאת ידי הבריות וכו׳ למדתי עוד תועלת אחר בגנות מוציאי דבה כי גדול כח לשון הרע כי משני פעולות הפכיים מוציאים דבה רעה אחת בעצמה כמו בכאן שהעוני והעושר הם דברים הפכיים שאם יאמר על מי שהעני שהיה בעונו היה ראוי שיאמרו על מי שהעשיר כי שכר הוא לו חלף עבודתו בתרומת הלשכה ושלא נהנה ממנה. אך אמנם רוע מזגי מוציאי דבה הביאם לכוון לגנאי גם אף על שתי פעולות הפכיות ונותנין אמתלא לדבריהם ואומרים על מי שהעני שבודאי נהנה מן התרומה וראיה לזה שבא לו מאת השם תיכף ומיד עונשו על חטאתו אשר חטא. וגם על מי שהעשיר אומרים אותו הגנות עצמו ר״ל שנהנה מן התרומה והעשיר ממנה ולא רצה ה׳ להענישו מיד כי הוא ארך אפים פוקד עון אבות על בנים:

ירושלמי רבי שמואל בר נחמן בשם רבי נתן בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שצריך האדם לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום. בתורה ובכתובים האמורים במשנה. בנביאים °אל אלהים ה׳ הוא יודע וישראל הוא ידע. גמליא זוגא שאל את רבי יוסף בר ביבון אי זהו חמור שבכלן °והייתם נקיים מה׳ ומישראל: כד׳ יהושע מדבר׳

אי זהו חמור שבכולן דדקי דבי רב יודעין שיש כמה מעלות בפסוק תורה על נביאים וכתובים כי אלו נקראים דברי תורה ואלו נקראים דברי קבלה ואם זאת היתה שאלת השואל באמרו איזה חמור התשובה מבוארת ונגלית לכן נ״ל שכונת שאלתו היא יותר עמוקה והיא שאע״פ שכל ג׳ פסוקים מזהירין על כונה אחת שצריך לצאת ידי הבריות שלשתם חלוקים זה מזה בערך אל יסוד כל אחד מהם. כי פסוק של תורה הוא על דבר שבממון בתנאי משה רבינו עם בני גד ובני ראובן על ירושת ארצם. ופסוק נביאים הוא על יסוד עבודה זרה שנחשדו בני גד ובני ראובן על המזבח שעשו אולי ח״ו היתה כונתם לעולה ולזבח חוץ למקום אשר יבחר ה׳ או ענין דומה לעבודה זרה וכן יורו הפסוקים מדברי הנשיאים ותשובת בני גד ובני ראובן. ופסוק כתובים מזהיר על העיון בחכמה ובתורה ובמצוה שעל כולן אמר קשרם על גרגרותיך כתבם על לוח לבך ושאל השואל איזהו הנושא יותר חמור מאלו השלשה כלומר שצריך להזהר בו ביותר לצאת מידי אדם והשיב האמיץ שבדבר שבממון יש צורך גדול ומוכרח יותר לצאת מידי אדם שע״ז נאמר פסוק והייתם נקיים

נקיים עמי ותיעלבג. הכל עיקר הני דברים אמרים הם בין אדם למקום והעיקר בהם לצאת ידי שמים וגם צריך לצאת בהם ידי אדם:

פרק חמישי

כה משנה ראשונה. ואלו הם הממונים שהיו עושין במקדש יוחנן בן פינחס על החותמות אחיה על הסלתות מתיא בן שמואל על הפייסות פתחיה על הקינין פתחיה זה מרדכי ולמה נקרא שמו פתחיה שפותח בדברים ודורשן. ויודע בשבעים לשון. בן אחיה על חולי מעים נחוניא חופר שיחין. גביני כרוז וכו׳ בן בבי על הפקיע וכו׳:

במשנה אלו ממונין כו׳ מעלות שהם תמיד במקדש ואלו לתחת ממונה על כל מדרגה מהם והיו עליהם בלי ספק מוקדמים בכל דור ודור ומנה בכאן הפקידים הידועים וזכר אחד מכל מדרגה וזכר הפקיד יותר שהיה באותן הממונין אפילו שלא היו בזמן אחד והוא אומרם כשרי כל דור ודור בא למנות. וז״ל הרא״ש בענין זה יש לפרש שמשמעה שהשכית משנה זו היו אלו שנזכרים במשנה ממונים איש איש על עבודתו אי נמי שהממונים הראשונים שנתמנו על כך היו שמותם כך ונקראו הבאים אחריהם על שמם: החותמות וסלתות מפרש במתניתין בענין נסכי הקדשות וכו׳: על הפייסות שהיו מטילין גורל מי יזכה בעבודה זו ומני בה כמפורש ביומא. ובתמיד והוא היה ממונה להגיד לשם סדר הגורל: על הקינין שופרות היו לומר תיבות וכתוב עליהם קינים וגוזלי עולה וכל מי שמביא קינין נותנין מעותיהם לשופרות והממונים על השופרות לוקחין ומביאין בהם הקינין וכו׳: בן אחיה על חולי מעים לפי שהכהנים הולכים יחפים. על הרצפה כל היום והיו משתמשין במים ולא היו לובשין אלא בגד אחד שהוא הכתונת כי אסור להם לעבוד אלא בארבעה בגדים כתונת ומכנסים מצנפת ואבנט לא פחות ולא יותר ואוכלים בשר הרבה ושותין מים ומפני זאת ההנהגה היה מתרפה טבעם והיו כוחות איבריהם הפנימיים חלושים ובן אחיה הנזכר היה ממונה על רפואתם ולזה נתכוונו באמרם על חולי מעים: נחוניא חופר שיחין כונתו היה להמציא מים לעם ביסוד ובמדבר והיה ממונה על ספירות הבורות והמעיינות והגבים וגנוסי המים: גביני כרוז מכריז בשעת הקרבנות עמדו כהנים לעבודה ולוים לדוכן וישראל למעמד. ירושלמי לפירוש משנה ע

כו פתחיה על הקינין. תני פתחיה זה מרדכי בא וראה כמה גדול כח של אותו האיש שפותח דברים ודורשן ויודע בשבעים לשון תני עיר שהיו בה שנים ראוין לדבר וכולם ראוין לשמוע הרי זה ראויה לסנהדרין שלשה הרי זה בינונים ארבעה הרי זה חכמה. ביבנה היו. ד׳ בן עזאי ובן זומא בן מתיא וחנינא בן חכינאי פעם אחת יבשה ארץ ישראל ולא ידעו מהיכן להביא העומר והוה תמן חד אלם דהוה יהיב חדא ידא על גגות וחדא ידא על צריפא איתוניה קמיה דפתחיה אמר להו אית אתר דמתקרי גגות צריפין אזלו לתמן ואשכחו אמר רבי יוסי ברבי בון פעם אחת יבשה א״י ולא ידעו מהיכן להביא שתי הלחם והוה תמן חד אלם דהוה יהיב חדא ידא על עיניה וחדא ידא על סיכרא איתוניה לקמיה דפתחיה אמר להו אית אתר דמתקרי עין סוכר אזלון לתמן ואשכחון. ועוד שם מעשה אחר כיוצא באלו: (ויודע בשבעים לשון):

כתב י״מ ואם שאמר מאי רבותיה שלא בכל סנהדרין איכא דידעי בשבעים לשון כדנסמוך. הא מקשה לה בפרק רבי ישמעאל ומשני דתום ב״ל ליסני ודם ופרש״י מערבב אלשונות והוכחת מתן עין סוכר תנות צריפין:

שהיו בה שנים ראוין לדבר כו׳ כ״ל שאין הכונה על הדבור בלבד והאחרים כולם הם אלמים אלא שהיו נבונים ומבינים בעצמם ידבר מתוך דבר והאחרים ראוים לשמוע ר״ל להבין ולז״א שאיל יבנה הרי זו חכמה מפני שהיו בה ארבעה חכמים שאין להאמין שכל בני העיר אלתם היו אלמים:- חדא ידא על גגות וכו׳ הנית ידו אחת על הגג וידו אחת על צריף רצה לומר כעין סוכה ומזה הבין מרדכי שהיה רומז שהאלם שהיה קציר מעורים במקום הנקרא גגות צריפין וכו׳. וכן כשהניח ידו אחת על המנעול וידו אחת על עינו ומזה הבין מרדכי שהיה רומז על מקום שנקרא עין סוכר ושם ימצא ב׳ הלחם. (ורש״י פי׳ סיכרא מור שבמזוזת הדלת שבו תוחבין הבריח לנעול והתוספות פירשו סיכרא קבר פי מקום שכל הנהר כמו עושי שכר אגמי נפש):

עוד בירושלמי בן אחיה על חולי מעים פי׳ שהיו כהנים מהלכים יחפים וכו׳ והיה יודע אי דין חמר טב למעים ואי דין חמר מקשי מעים. פי׳ איזה יין מחזיק ואיזה מרכך המעים:

כז נחוניה חופר שיחין. אמר רבי אחא ומת בנו בצמא. אמר ר׳ חנינא מאן דאמר רחמנא וותרן הוא יותרון בני מעיה אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה אמר רבי אחא כתיב °וסביביו נשערה מאד מדקדק עמהם כחוט השערה. א״ר יוסי לא מן הטעם הוא אלא ונורא הוא על כל סביביו ונורא הוא מן הקרובים יותר מן הרחוקים. רבי חני בשם רבי שמואל בר נחמני מעשה בחסיד א׳ שהיה חופר בורות שיחין ומערות לעוברים ולשבים פעם אחת היתה בתו עוברת להנשא ושטפה נהר והוו כל עמא עלין ובען לנחמא יתיה ולא מקבל עילויה לאתנחמא עאל רבי פנחס בן יאיר לגביה בעי מנחמתיה ולא קבל עליו לאתנחמא אמר להון דין הוא חסידכון אמרו לו רבי כך וכך היה עושה כך וכך אירע לו אמר אפשר היה מכבד בוראו במים וקיפחו במים מיד נפלה הברה בעיר ובאה בתו של אותו האיש אית דאמרין בסיכתא איתעריה וא״ד מלאך ירד כדמות רבי פנחס בן יאיר והצילה. גביני כרוז שהיה מכריז בבה״מ. אגריפס המלך שמע קולו ברחוק ח׳ פרסאות ונתן לו מתנות הרבה. בן בבי על הפקיע שהיה מזווג את הפתילות. רבי יוסי על לכפרי. בעי לממני עליהון פרנסין ולא קבלין עליהון פתח ואמר קדמיהון בן בבי על הפקיע ומה זה שלא נתמנה אלא על הפתילות זכה לימנות עם גדולי הדור אתם שאתם מתמנין על חיי נפשות לא כ״ש: תלים פ׳

(מאן דאמר הקב״ה ותרן יותרו מעוהי פרש״י לעבור על כל פשעים מדכתיב ה׳ ה׳ אל רחום וחנון ארך אפים אף לרשעים וליתא אלא מאריך אפיה חולי ישוב ובני ביתיה כשאינו שב יותרו מעוהי פי׳ שיותרו קשרי בני מעיו וינאו בתחלואים שנורם שיתר אל הבריות למות): על הפקיע ז״ל הרא״ש ביומא מפרש ומנגדנא דתנן במסכת מדות שהכהנים ולוים היו שומרים המקדש בלילה והיו מחזרים על המשמרות ומי שהיו מוצאין אותו ישן היו חובטין אותו ושורפין כסותו על זה היה ממונה בן בבי. וכן כתב הרמב״ם שבמסכת מדות נתבאר שמלוה על הכהנים והלוים להיות שומרים סביבות המקדש ואע״פ שאין שם פחד. ועוד נזכרו במשנה זו ממונים אחרים כמו בית גרמו ובית אבטינס והם כתובים אצלנו ביומא ועוד אחרים ממונים על ענינים אחרים בלתי מתיחסים אל כונת ספר זה לכן לא כתבתים: (א״ד בסיכתא אתעריה לא מצאתי פירושו וצ״ל שפי׳ שנדבקה ומעורה ביתד ולא נפלה למים):

עוד בירושלמי סמוך למשנה ראשונה:

אמר רבי יונה כתיב °לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל זה ר״ע שהתקין מקרא ומדרש ישעיה

ומדרש והלכות ואגדות וי״א אלו אנשי כנסת הגדולה אלא מה זה תקן כללים ופרטים:

מה מתוק מדבש זה המדרש שפירש פסוק לכן אחלק לו ברבים על ר' עקיבא שהוא פסוק אחרון בפרשה הנה ישכיל עבדי וכבר נתפרסם פי' המזייפים בפרשה זאת. ואולי אפשר שימצא יחיד או יחידים המונים שיהיו נפתים לשמוע אותו פירוש מזוייף ויביאם לזה הכרח מהאותות ויסורים משונים הנזכרים באותה פרשה שיקבול איש מיוחד. ועוד בראותם איך בתחלת הפרשה יכונה בשם עבדי. ועוד ירום ונשא וגבה מאד עם מדרש חז״ל על תארים הללו וגם בסוף הפרשה אמר עליו לכן אחלק לו ברבים וגו'. ואולי ימשך מהדוחקים הללו כי פתי יאמין לכל דבר וישמע אל הסכלים המפרשים הפרשה. ועיין בדברי רבי דוד קמחי ז״ל ובשאר מפרשים דוחקים. ומהמדרש הזה לרבי יונה על פסוק אחרון שבפרשה כלימוד בכולו פי' אמיתי ונכון ומתיישב ע״ד הפשט כאשר אבאר וכל זה לרווחא דמלתא כי לפי האמת אפי' אם כפי השגתנו הקצרה לא ידענו ליישב עניני פרשה זו והדברים הנזכרים בה יהיו בעינינו קרובים לנמנע לא מפני זה הותרה הרצועה להאמין בפירושת פירושים בלתי נכונים ונכוני' ובלתי מסכימים אל האמת. והראוי והמחוייב אצלנו בזה להחזיק ובכיוצא בזה להחזיק במדת החכם שעל מה שלא שמע אומר לא שמעתי ותהי לנו חזות פרשה זו כדברי הספר החתום וגו' כמו שראוי לנו שנאמר בפי' סתרי דניאל שהוא עצמו נצטווה ואתה דניאל סתום הדברים כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ ולזה אמרו רבים מחז״ל תפח רוחן של מחשבי קיצין על היותם עוברים על מה שנצטווה דניאל בחזיוניו ודרך אמונה בחרנו כשנאמר כי בוודאי אמתו ובינו עין בעין כזה פי' אותה פרשה לכשיתחדשו קורותיה כי באופן אחר הוא כנמנע אצלנו לעמוד על הבנת כונתה בשלימות וכן קרה לנו בחזיונות הקודמים לדניאל שנכתבו שם ענייניים סתומים שהיתה נמנעת הבנתם אצלנו עד שיצאו המציאות ואז ידענו פי' הפסוקים ההם ולא קודם כמו עניני אלכסנדר ושמות מלכי יוניו ולא יכיח בן יורם עליו ופרטים אחרים בלתי מובנים עד היותם. ומכאן ראיה גמורה על החזיונות המאוחרים אשר הוא עצמו אמר עליהם כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים וגו' כל הפרשה וכן ראוי לעשות בפרשה הנה ישכיל עבדי שאע״פ שהיה הבנתה קשה אצלנו לא מפני זה נאמין במנעות בביאורה ולהשקיט תאוות המעיין כי יחס לבבו לידע ולהבין עתה פירוש הפרשה על מתכונתי' יעיין במדרש הזה לרבי יונה וממנו נלמוד בדרך קצרה וארוכה איך נעמוד על כלל כונתה כיון שלא הזכיר רבי יונה במדרשו רק זה הפסוק אחרון יורה שאין כונתו לומר שכל הפרשה היא נבואה על ר' עקיבא לבדו אלא זה הפסוק לבדו שכתוב בו אשר הערה למות נפשו. וכבר נתאמת אצלנו שהוא מסר עצמו למיתה על קדושת השם יתברך כמוזכר בסוף מסכת ברכות שנתפש למלכות והרגוהו במיתה משונה שהיו סורקין וכו' עד שיצאת נשמתו באחד. וכדי שיתיישב כל הפסוק הזה על רבי עקיבא דקדק רבי יונה עצמו בפי' תחלת הפסוק לכן אחלק לו ברבים על שהיה מחלק דברי תורה לפני רבים והוא פירוש אמתי דבור על אופניו וראוי להמשיך לפי כונתו זאת אומרו ואת עצומים יחלק שלל ואחשב שקרא עצומים לחכמים המתעצמים בעיונם בהבנת תורה ומצות ומחלק לפניהם כללים ופרטים למען יזכרו כל פרטי מצות ואמר יחלק שלל על דרך מאמר דוד שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב וירמוז בזה על שלל אויבי הנפש שהם הפתנים וטפיי' המטרידים הבנת האמת בדרושים עיונים אמונים ואחרי שלמדנו מדברי ר' יונה פי' פסוק אחרון ראוי שנאמר שכל הפרשה היא נבואה על החסידים המעונים ביסורים והם נחלקים לב' מינים. האחד הסובלים יסורין קשים מזיקים וחוליים רעים ונאמנים ברוב חייהם כנחום איש גם זו וכיוצא בו ועל כל אחד מאלה אמר בפרשה זאת וה' חפץ דכאו החלי וגו' והמדרש שדרשו על פסוק זה בתחלת מסכת ברכות. השני הם החסידים הסובלין יסורין קרוב למיתתם ונהרגים על קדושת שמו יתברך כמו ר' עקיבא וכיוצא בזה וב' מיני החסידים האלה שלא שמם בדורות חלוקים. ובזה נתיישב לי פי' פסוק ואת דורו מי ישוחח שמפסוק זה חשבו לקיים דעותם ומה שכתבתי יבא על נכון שהודיענו הנביא מעלת כל חסיד וחסיד משני מינים ועל כל א' מהם ידבק לשון הנה ישכיל עבדי וגם ירום ונשא וגבה שכל אחד מהם ראוי לקרא עבד ה' וגם ע״ד שלום ידבק בו מדרשם ז״ל ירום מאברהם וכו' רמז בנבואתו שיהיו בדורות מחולפי' ורחוקים זה מזה שלא ידע המדבר לרמוז באיזה דור מיוחד היה כל חסיד וחסיד מהם וכיון שהכחנו שהטעם היותר מכריח לפרש לפסוק זה על ר' עקיבא כדברי רבי יונה הוא כדי שיתקיים בו אשר הערה למות נפשו מן ההכרח שנפרש דברי י״א שלא באו לחלוק על ר' יונה בזה אלא כדי שיהיה ביניהם מחלוקת מה כמו שיתיישב טעם הלשון וי״א וכו'. ראוי לפרש שבאו לחלוק כנגדו במה שאמר שר' עקיבא התקין מדרש הלכות ואגדות וסברת י״א שענינים גדולים האלה אין ליחסם רק לקודמים אליו שהם אנשי כנסת הגדולה אבל כדי לקיים כל הפסוק על ר' עקיבא די בשנפרש אחלק לו ברבים על שהתקין כללים ופרטים ולדברי הכל זה הפסוק כולו נאמר על ר״ע אשר הערה למות נפשו. וכבר נאמר בסוף ברכות שנתפש עם פפוס בן יהודה שנתפש על דברים בטלים ובזה נתקיים ואת פושעים נמנה וגומר ועוד פירושים אחרים אפשריים אמתיים ככתוב בספרי המפרשים:

אמר רבי אבהו כתיב °ומשפחות סופרים יושבי יעבץ (דה״א ב)
מה תלמוד לומר סופרים שעשו את התורה
ספירות ספירות. ה' לא יתרומו. ה' דברים חייבין בחלה.
ט״ו נשים פוטרות צרותיהן. י״ג דברים נאמרו בנבלת
עוף טהור. ארבעה אבות נזיקין אבות מלאכות ארבעים
חסר אחת: אמר רבי אחא כתיב °לעזרא הכהן הסופר (עזרא ז)
(ספר) וגומר מה תלמוד לומר סופר כשם שהיה סופר
בדברי תורה כך היה סופר בדברי חכמים:

אף על פי שבפסוקים רבים כתוב עזרא הסופר לא דרש רבי אחא אלא מפסוק מיוחד וזה פרשגן הנשתון אשר נתן המלך ארתחשסתא לעזרא הכהן הסופר סופר דברי מצות ה' וחקיו על ישראל. ולזה אמר מה ת״ל סופר שבא ללמוד מתיבת סופר אחר שכבר כנהו בכנויו עזרא הסופר מה ל״ל פעם שנית סופר דברי מצות וגומר ומכל סוף הפסוק למד רבי אחא שהיה סופר בדברי חכמים אבל אם לא יאמר אלא עזרא הסופר בלבד יהיה פירושו כמו ספר דתא די אלה שמיא הכתוב בכתב ארתחשסתא. ובודאי שעיקר כונת כותב הכתב ההוא בלשון ארמי היה לאמר לעזרא שהיה כותב ספר תורת אלהי השמים ומלמדה לישראל אבל אחר שכותב הספר ההוא הוצרך באמרו לעזרא הכהן הסופר סופר דברי מצות ה' משם למדנו שפירוש סופר הוא מונה וכן פי' הרלב״ג שהיה יודע למנות חלקי הסותר וטעמי החיוב והפטור. וא״כ היה מתואר ומכונה עזרא הסופר על ב' הכונות האחד כפי הנגלה על היותו בקי בכתיבה וכן נראה מדברי חז״ל במס' סנהדרין שנשתנה הכתב על ידו והוא כתב ולמד לכתוב כתיבה אשורית. השני להודיע חכמתו שהיה מונה כל טעמי תורה בדברי חכמים:

רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן הראשונים חרשו
וזרעו (ניכשו כסחו) ועדרו וקצרו ועמרו ודשו
וזרו ובררו וטחנו והרקידו ולשו וקטפו ואפו (ואנו) אין
לנו פה לאכול רבי אבא בר מנוח בשם רבי זעירא אם
היו קדמאין מלאכים אנן בני איניש ואם היו בני איניש
אנן חמרים ואמר רבי מני ולא דמינן אפילו לחמרתיה
דרבי פנחס בן יאיר דזמנא חדא גנבוהו לסטייא עבדא
גביהון תלתא יומין וכו':

מאמר רבי חגי הוא פשוט בעיני אמנם ראיתי להשגיח בו על דבר אחד לבד שאע״פ שהזכיר כל פעולות פרטיות הצריכות לאיש האדמה לעשות את העיקר אשר שלא הזכיר הזרע עצמו רצוני לומר גרעיני החטים שהיה ראוי שיאמר הראשונים קנו וקנו חטים וזרעו כי לשון וזרעו לא נאמר אלא על פעולות הזריעה לבדה וג״כ היה להזכיר הקרקע אשר עליו נזרע הזרע כי הלא כל הארץ נחלקה למחלקים רצוני לומר שכל שדה יש לו בעלים ומי שאין לו שדה ורוצה לזרוע שוכר או מוכר קרקע ולא היה ראוי לזכור המעשה הזה תפעולת הקטוף שנזכרת כאן בין הלש והאפיה שאפשר היותה נכללת בפעולת הלישה. ומכאן למדתי שכונת ר' חגי להודיענו שאם הוא דואג על קוצר השגת האחרונים כונתו היא על היותנו נעדרים מידיעת תורת השם תמימה מורשה לקהלת יעקב ולא על העדר חכמות חיצונית ולרמוז אל זה לא הזכיר מאין באו החטים לזרוע לאיש האדמה. וגם מי נתן לו השדה לזרוע עליו להיות הזרע גלוי וידוע שהיא התורה אלהית והמקבלים הם עם ה' אלא שהם בדמות השדה המקבל הזרע ועל דא ודאי קא בכינא כי אין לנו לב לדעת ולהבין כל
שהשמטום

שהשגת והשקדנות שצריכים להבנת תורתנו ומצותיה בזה משל הפעולות הצריכות לאיש האדמה להוציא לחם מן הארץ:

עתה באתי להודיע צערי לרבים כי זה לי צער גדול הקצור קצרה ידי מהשיג והבין בכל דברי חכמים ומידותם וביחוד כאשר בא לידי זה שאמר במסכת שבת פרק אלו קשרים אם הראשונים מלאכים אנו כאנשים וכו' אם לבי בקרבי ונשמע אשא קולי ואומר רזי לי אוי לי אם שהחכמים הקדומים אלינו שהיו אחרונים בערך אל הקודמים אליהם לא היו מחשבין אף עצמן כחמור, רבי פינחס אכן מה תהא עלינו כי לא יספיק לנו שנקטין את עצמנו ונהי בעינינו כחגבים אלא שאנחנו חייבים להוסיף יגון על מכאובנו ולאמר בלבנו שמענו אומרים עלינו כמלים יש בכרם כאנשים עלי לבי. דוי ועל חברי אוהבי ורעי אבל כבוד החכמים רבותינו אשר היו בדורנו במקומם מונח. וגם כבוד חכמים מוכתרים בנימוסי זקנים בחכמה ובשנים התושבים הגרים במלכות הזה שלא על דאמי אשא אותם אולם המיית לבבי הנה כתובה לפני. עלי ועל בני ועל אחי ורעי ולא די לי זה הצער הלא כי כאשר יעקב הלך לסדר כתיבת הירושלמי הזה ויפגעו בו מלאכי אלקים. ועי"ד הצלה רצוני לרמוז למאמר זה שנזכרו בו הראשונים מלאכים לא יכולתים לכתוב על השלמות ולפרשו כפי פשוטו על אשר בקשתי ולא מצאתיו אלא ספר אחד ואשר מצאתיו מוטעה פעמים רבות לכן נואשתי מלעיין איך אתקן כל הטעיות פרטיים ואתנה את לבי לעיין בכללות כוונת המאמר איככה אוכל לצייר שזאת האתון תגיע למעלה רבה כזאת בחכמה ובחסידות והידיעה המושגת לי עתה הות ידיעה שוללת ולא מחייבת רצוני לומר כי תמיד כל היום העד העידותי אל רעיוני וכל מעייני השמרו לכם פן יפתה לבבכם מהכרח מוזק הקושיא להאמין אל דברי המושב לדרוש זאת האגדה בדרך נוכח ואומר שאמר רבי פנחס הוא בערך כנוי על חמרו והאמנה לילך ממחשבה כזאת והריני מתרה לתלמידים הבחורים והקטנים ממנו אל יכזיבו ואל ירחיקו פשט שהאמר אשר נראה מתוכו שהיתה אתון ממש והיה רוכב עליה. לילך למצוא רבה שהוא פדיון: שבוים כמנהגו וזהו מה שהשגתי לעצמי עתה ע"ד שלילה רצוני לומר שדבק האמת הוא שלא לפרש זאת האגדה על הדרך בורי שנזכר ומכאן והלאה קולר תלוי בצוארי לעיין בדרך ידיעה חיובית אם אמצא דרך ישרה בהבנת כוונת זאת האגדה והיה לנגד אזור מתני והאמונה אזור חלצי ולא עת להאריך ולדבר עוד קטנה או גדולה בענין זה. אך שמנה לא אזוז מכאן עד שאכתוב ואפרש כל האגדה הזו כפי הפשט וגם אתקן טעיות. הספר אשר היה לפני ואפשר שימשך מזה התחלה למצוא רפואת תעלה אל מדתי הראשונה. ותהלה לאל יתברך אשר הביא לנגד עיני בכתיבת זה שמאמר ספר הישר והוא מדרש רבה כי שקרה היה לפני ביום שבת פרשת חיי שרה פתחתי ספר ב"ר לדרוש בעניני הפרשה ומצאתי זה שמאמר כתוב על השלמות וזה נסחו:

ופ"ס כד °**ויפתח** הגמלים התיר זממיהם רב הונא ורבי ירמיה שאלן לרבי חייא רבה לא היו גמליו של אברהם דומין לחמורו של רבי פינחס בן יאיר חמרתיה דרבי פינחס נסבוה לסטאי עבדת גבון תלתא יומין ולא טעמא כלום אמרי סופה מייתה ותסרי מערתא נמסרה לריבונה שלחוה ועלת בביתא דמרה כיון דעלת נהקה וחכם קלה אמר פתחו לאותה העניה ויהבו לה דתיכול דאית לה תלתא יומין דלא טעמת מידי יהבין לה שערי לא טעמתון אמרי ליה יהבין לה שערין ולא טעמתון אמר להון תקנהוה אמרון ליה אין אפיקתון דמאי א"ל לא כן אלפן רבי הלוקח זרע לבהמה וקמח לעורות ושמן לנר ושמן לסוך בו את הכלים פטורין מן הדמאי אמר להן מה נעביד לה והיא מחמרה על גרמה רבי ירמיה שלח לרבי זעירא חד קרטיל דתאנין רבי ירמיה אמר אפשר רבי זעירא אכילתין דלא מתקנן רבי זעירא אמר אפשר לר' ירמיה דלא משלח להון (דלא) מתקנן בין דין לדין איתאכלון תאנין בטיבליהון למחר קם דבי ירמיה עם רבי זעירא אמר ליה תקנת אילין תאניא א"ל לא א"ל רבי אבא ברבי מנא לרבי זעירא אין הוון קדמאי מלאכי

אנן בני נש ואין הוו כבני נש אנן חמרין ולית אנן כחמרתיה דר"פ בן יאיר חמרתיה דר"פ בן יאיר יהבון לה שערי דטיבלי ולא אכלה יתהון ואנן אכלינן תאנייא דטבילין. ע"כ:

פירוש המלות להעתיקה ללשון הקדש: חמורתו של רבי פינחס לקחוה ליסטים שהיו נחבאים במערה והכניסוה שם כדי להוליכה ולמכרה חוץ לארצו מחוז אחר ימים מספר ובין כך ובין כך היתה צריכה לאכול ויתנו לה לאכול ותעמוד שלשה ימים שלא אכלה ויאמרו בודאי תמות כיון שאינה אוכלת ולא נוכל להשליכה מן המערה אחרי מותה מיראת עוברים ושבים ותסריח המערה עלינו שריח הנבלה היא קשה ומזיק שלא טוב שניתן אותה לאדונה וכן עשו ששלחוה מיד והיא לפי תומה באה ונכנסה בביתה דמרה ר"ל בבית פינחס אדונה כיון שנכנסה נהקה רצה לומר השמיעה קולה לנעור כמנהג החמורים ובהיות רבי פנחס אדונה בבית מדרשו או במקום נסתר הכיר קולה ויצו אל עבדיו פתחו לאותה עניה ותנו לה לאכול שיש שלשה ימים שלא טעמה כלום שהוא היה מכיר טוב הרגלה ונתאמת אצלו שבודאי לא אכלה חוץ מביתו וכ"ש מאכל ליסטים אם היה ידוע לרבי פינחס שהם גנבוה ואולי לא ידע זה מיד. אמנם היה מאומת אצלו שלא אכלה חוץ לביתו נתנו לפניה שעורים ולא טעמה כלל בהן ואמרו לו לרבי פינחס והוא שאל מהם אם היו מתוקנים השעורים ר"ל שנטלו מהם תרומה ומעשר כראוי או לא וכאן מקום לטעות גם בלשון ב"ר לפי ששאל מהם ב' שאלות בלתי מסכימות זו עם זו. לכן אפרש ראשונה כוונת הענין ואח"כ הלשון האמי שהם נזהרו מלתת לפניה טבל ודאי אבל נתנו לפניה דמאי שלפי האמת הוא דבר מתוקן למאכל בהמה כי כן שמעו מפי ר' פינחס רבם ע"כ כששאל מהם ר' פנחס אם השעורים מתוקנים הם השיבו לו אין ר"ל שאינו טבל ודאי ואח"כ מתוקנים נקראים בערך אל הבהמה. חזר ושאל אפיקתון דמאי כלו' אולי נתתם לה דמאי שהוא דבר מתוקן למאכל בהמה כפי מחשבתכם ולזה השיבו לו ולמה אתה שואל שאלה כזאת שיראה מתוכו שעשינו שלא כשורה אם נתנו לה דמאי והלא למדתנו רבינו הנותן זרע לבהמה וכו' פטורין מן הדמאי ר"ל פטורים מלחוש לספק דמאי שאולי לא נתקנה אותה תבואה בבית בעלה עם הארץ ורבי פינחס השיב להם האמת אתכם לענין דינא אבל אם היא רוצה להחמיר על עצמה מה נעשה לה שאמת שיש דוקא לפי זה כפי לשון רבם שאמר. אמר להם תקנתון אמרו לו אין שירצה מזה שהוא שאל מהם אם תקנו הם עצמם אותם פירות והם השיבו אין כלומר אנחנו תקנו אותם ואם כן אין מקום לשאול אפיקתון דמאי לכן הגירסא אמתית היא. אמר להו מתקנן אינון א"ל אין פירוש לא שאל מהם אם תקנום הם עצמם אלא אם הם מתוקנים והם השיבו אין ר"ל שמתוקנים הם שאינם טבל ולזה חזר ושאל מהם אם הם דמאי וכו' ובספר מוטעה אשר היה לפני כתוב במקום א"ל אין א"ל לא וזה יצדק אם היתה שאלתו תקנתון ששאל מהם אם הם בעצמם תקנו אותה תבואה והם השיבו לא כלומר אנחנו לא תקננו אותה תבואה בידינו אבל רמזו שנתנו לפניה דבר המותר שהוא דמאי וזאת שאלה שנית ששאל מהם רבי פינחס. סוף דבר כוונת ב' השאלות ותשובותיהן כמו שפירשתי. עוד סיפר מעשה שהיה ברבי ירמיה ששלח לרבי זעירא סל אחד של תאנים ולא חשש לתקנם קודם שישלחם לו וחשבו שרבי זעירא עצמו לא יאכלם עד שיתקנם ורבי זעירא אמר בלבו שבודאי לא ישלח לו רבי ירמיה פירות בלתי מתוקנים בין כך ובין כך נאכלו התאנים בטבלם למחר ישבו יחדו רבי ירמיה ורבי זעירא ושאל ממנו אם תקן התאנים ויאמר לא אז הכירו כי מחשבותם הטעום. לבא תקלה על ידם ויקונן על זה רבי אבא ויאמר חבל על חכמים הראשונים אם הם היו כמלאכים אנו כאנשים אם הם היו אנשים אנו כחמורים בערך אל מעלתם ולהגדיל היגון אמר שגם בחמורים נמצאת נקבה יחידה עולה על גביהם שלא באה תקלה על ידה לאכול שעורים בלתי מתוקנים ורבי ירמיה ורבי זעירא נכשלו באכלם תאנים בלתי מתוקנים. זה כלל כוונת ההוא עובדא, וכאשר בשגיאה, מסוג הטעות אשר טעו בו רבי ירמיה ורבי זעירא נראה בברור כי לא הביאם לטעות ההוא חסרון ידיעה וחכמה ובינה כי בודאי היו חכמים ונבונים בקיאים בכל דיני תקוני התבואה בין בטבל ובין בדמאי רק היתה שגגה יוצא מלפני השליט במה שכל אחד נוהג סמך על האחר שהוא תקן התאנים וכן לא יעשה כי הדרך ישכון אור לכל הולך בישר וירא ה' להסתלק מן הספק מכל מה שאפשר שימצא אע"פ שזהו אפשר רחוק והיה ראוי שמקבל הדורון לא יאכלנו עד יתקננו על הספק או ישלח למשלח לידע האמת גם המשלח היה לו להודיע בעת שליחת הדורון שאינם מתוקנים

שמתקנים ומזה נשפוט בגדר שעל כיוצא בזה היה רבי אבא דואג על חכמי דורו שלא היו שלמים. בזאת המדה מעולה כמרתיה דרבי פינחס שהיתה מסגפת את עצמה ולא היתה אוכלת שלשה ימים ויותר אם יצטרך כדי שלא לאכול דבר שיהיה בו שום ספק מעשר ואפילו בדמאי שהיה מותר אליה היתה מונעת עצמה ממנו לחומרא יתירה. וזאת הכוונה מבוארת בסוף דברי רבי אבא אמרתיה דרבי פינחס יהבין לה שערי דטיבלי לא אכלת יתהון ואנן אכלינן תאכייא דטבלין ותהי זאת כוונתו לפי זה שאין כוונת רבי אבא לומר שנגרעו ממנו שערי התבונה והמדע עד שנערך אל עצמנו היה אמרתיה דרבי פינחס מתוארת בתואר משכלת ושתהא עולה במעלות עלינו ואפילו על דרך גוזמא והפלגה לא מלאו לבו לשום חכם לומר כן רק לענין הזהירות והפרישות והסיגוף ממאכל איסור בשבח בלבד אבל רבי חגי שבא להודיענו ערך הראשונים על האחרונים לענין החכמה והמדע לא הבדיל ביניהם בהבדלים מינייהו כמו רבי אבא שהבדיל בתכלית המרחק זה מזה ואמר שהם שני מינים שהראשונים עלו למעלה להיות מלאכים ונשארו אחרונים בגדרם הראשון חי מדבר משכיל במחשבה ובעיון או הבדל אחר בנין והיה יותר צודק שהראשונים לא עלו במעלה עליונה להפשיט חומרם ולהיות כמלאכים אלא הם נשארו בגדרם האמיתי והאחרונים ירדו למטה במין יותר גרוע להיות במדרגת ב"ח בלתי מדבר ולא כמו קצת פקחים שבאותו מין כמו קוף ושועל אלא דומה לטפשים שבהם שהם חמורים אמנם רבי חגי השוה את כולם על גדר האמתי אלו ואלו הם נכנסו תחת מין אדם ואין הבדל ביניהם אלא בפקחות ויתר לענין דעה ובינה והשכל. והמשיל הראשונים כאיש האדמה שנון וזקי ומהיר משכיל במחשבה ועיון לעשות כל הפעולות הקודמות להגעת תכלית מבוקשו ואע"פ שהן רבות אחת מהנה לא נעדרה מלעשות על השלמות. ועוד נמצא בו ענין מורה על טוב הבנתו והוא שאע"פ שקצת אותן הפעולות אינן מגיעות כוונתו כפי הנראה כמו החרישה כי האיש הפתי יאמר מה בצע בזאת המלאכה להוציא לחם מן הארץ וכ"ש הזריעה שמפרים החטים בתוך הקרקע אחת לאחת עבשו פרודות תחת מגרפותיהם וכפי הוראה ראשונה נמשך מזאת הפעולה הפסד הפת ולא מציאותו אבל האיש הזה החכם עיניו בראשו ידע ויבין שהפסד הזה מביא מציאות הפת לכן שמח לבו בזאת המלאכה ראשונה כאשר שם במלאכה האחרונה שהיא מלאכת האפיה ואחר כלותו מעשות כל אלה עשה פת נקיה. כן היו החכמים הראשונים היו מפנים את עצמם מכל עסקי העולם והיו מוציאים רוב זמנם בעיון הקדמות הצריכות לידיעת התורה ומצותיה כמו המדות שהתורה נדרשת בהן. וגם הקדמות עיוניות מקובלות בשרשים אמוניים. ולבסוף היה תלמודם מתקיים בידם והיו מגיעין עד תכלית המושג מידיעתו וכדי שיסכים זה הנמשל עם מה שפירשתי במלאכות החרישה והזריעה. אזכיר כאן מאמר נכבד ערב מתיחס על ענין זה והוא בפרק הפועלים וזה נסחו :

כתובות קג: בבלי פרק הפועלים

כי הוו מנצי רבי חנינא ורבי חייא אמר רבי חייא לרבי חנינא בהדי דידי קא מינצת דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל. מאי עבידנא אזלינא ושדינא כיתנא וגדילנא נשבי וציידנא טביי ואריכנא מגילתא וכתיבנא ה' חומשי וסליקנא למתא ומקרינא ה' ינוקי בה' חומשי ומתנינא שיתא ינוקי שיתא סדרי ואמרנא להו עד דהדרנא ואתינא אקרו אהדדי ואתנו אהדדי ועבדי לה לתורה דלא תשתכח מישראל היינו דאמר רבי כמה גדולים מעשי חייא:

שדינא כיתנא זורע אני זרעוני פשתן : שדינא אשליך : וגדילנא. כשני וקולע אני ממנה רשתות ומכמורות : וציידנא טביי ואני צד צביים : ואריכנא מגילתא ומתקן אני מעורותיהן קלפים : וסליקנא למתא למקום שאין מלמדי תינוקות : בה' חומשי לכל אחד ספרו : ומתנינא על פה שיתא סדרי משנה לשיתא ינוקא : אקרו אהדדי למדו זה את זה ספרו : ואתנו אהדדי למדו זה את זה סדרו עכ"ל רש"י ויש לדקדק בדברי רבי חייא למה הוצרך להזכיר שדינא כיתנא וגדילנא נשבי וכו' היה די לו בשיאמר ציידנא טביי ועבידנא מגלתא וכל שאר הפעולות עד סוף ומה לנו לידע שהיה זורע פשתן ועושה רשתות לצוד הצביים ואחשוב שרמז בזה אל ב' ענינים נאותים מתייחסים אל הנמשך שאכתוב בו. האחד בא לרמוז לנו רבי חייא טוב השתדלותו בהגעת תכליתו שאף על פי שקרה לו מקרה שבא בעיר או כפר שלא היה נמצא בו שום קלף ראוי לכתוב עליו קטנה או גדולה היה מבקש צבי ושוחטו ומעבד עורו ואם לא ימצא שם צבי היה הולך לשדה לצודו והיה צריך רשת ואם לא נמצאו שם חוטי פשתן לעשות מהם הרשת היה זורע הפשתים ועשה כל המלאכות הצריכות עד עשותו חוטין : עוד שנית רמז לנו אמונה אמתית והוא שכל איש ישראל זוכה אל השלמות המיועד לכל עושה מצוה ואע"פ שלא יהיה יכולת בידו להגיע אל מעשה המצות רק שעושה איזה מעשה שהוא הכנה והתחלה לשתצא המצות לפועל דרך משל שאיש יהודי זורע פשתן ויהי שם חברו יודע כוונתו באותה זריעה והוא יוכל לומר לעוברי דרך זה הזורע עושה מצוה ואם יפלא בעיני הרואים וישאלו ממנו פרש דבריך יש לו תשובה אמתית בהודעת כוונתו שהוא להוציא פשתים לעשות מהם חוטים לעשות רשתות לצוד צבי לכתוב מגילה על עורו. וזה מסכים עם מה שאמרתי במשל הזורע המשליך הזרעונים בתוך העפר וכוונתו לעשות מגרעין אחד רבים. וכן פי' רש"י שדינא משליך לרמוז שאף על פי שמשליך הזרעונים וכפי הנראה הולכות לאבוד אין זאת כוונתו רק כדי שיצאו מהזרע ההוא ענפים שיהוו מהם חוטים מה שא"א לעשות מזרעוני הפשתים עצמם. ונחזור לענינינו להשלים הסכמת הנמשל עם המשל ר"ל מה שהמשילו האחרונים למי שאין לו פה לאכול. וכפי דעתי יש ביניהם יחס אמיתי והוא זה המשיל האחרונים לאנשים בעלי מומין שאף ע"פ שהם נכנסין תחת מין ב"ח מדבר כמו שאמרתי ומצד זה משיגים איך כל הי"ב מלאכות הנזכרות צריכות להוציא לחם מן הארץ על כל זה הם עצלים ואינם עושות מלאכות הקודמות אבל יש להם כח המתעורר והמתאוה לאכול הצריך לקיום את נפשם ובסבת חליים שפיהם נמוס ונטלו מהם הלחיים תחתון ועליון אין להם מקום פנוי להכניס שם המאכל וגם אין להם חיך לטעום ומה יעשו להשלים תאותם ולתת לגופם מאכל תמורת מה שניתך מן ההכרח אליהם שיבואו אחיהם או קרוביהם ובדרך הלעטה יכניסו מזונם לתוך גרונם עד שיגיעו אל האצטומכא וכח המעכל יעשה מה שעליו לעשות עד שיהיה מזון גוף האיש ההוא ולא ימות בחוסר ובכפן גלמוד כן נמשלו האחרונים שאע"פ שנערך אל הראשונים אינם לא חכמים ולא נבונים אינם בתכלית העדר מידיעת התורה ומצותיה שכלנו יודעים הצורך הגדול לכל איש ישראל לידיעתה ולידיעת הקדמותיה כי רבות הנה אבל גודל העצלה וקוצר המשיג ועומק המושג מעכבים בנו מלהיות חכמים כראשונים ועם היות כי נכספה וגם כלתה נפשנו כוסף אמתי ותשוקה נכבדת לערוך שלחן ללחום במלחמה של תורה אין השגתינו מספקת להבין ולפרש עניני התורה ולחתוך ולהפרים כל פרטי הדרושים ולהיות נמשלים למי שיש לו פה לאכול ולועס המזון ומחתך אותו בשיניו וחיך אוכל יטעם לו. אלא הרי אנו משולים כמי שאין לו פה ולא שיניים ואינו נזון אלא על ידי הלעטה וזה דרך משל למה שאנחנו מלעיטים וקובעים בתוך לבנו פירושי החכמים הראשונים אף כי לא זכינו אל התענוג נפשי המגיע לראשונים בכל עת שמשיגים הפירושים ההם ומחלקים בהם חלוקים אמתיים להעמיד ולקיים כוונתם באמת ואמונה. הנה הארכתי בכל מה בפי ההוא עובדא דמרתיה דרבי פנחס בן יאיר ועדיין לא דברתי בביאור גופא דעובדא רק בדרך שלילה כמו שרמזתי בחסד הש"י בעקתי על האמת יעמידנו ודרך תבונות יודיענו ויגיענו ברחמיו לסדר לקוטות מסכת חולין כי שם נזכר זה המעשה ובעת ההיא אכתוב על ספר הנועם אשר תשיג ידי הקצרה לדרוש ולתור איך יסכים א"מ למעלה למשכיל חכמה ובינה עם דרך אמונה וגם עתה יצא לי תועלת גדול במה שהארכתי בענין זה והוא דרחמנא ליצלן מלהתיאש מן הרחמים להיות מחשבים את עצמנו כנעדרים גמורים כמו שנראה לכאורה מאמר רבי אבא כי יחשבנו כבהמה היותר גרועה והלא חכמה תקרא ותבונה תתן קולה והאמת תעיד לעצמה כי לא ננעלו שערי ידיעה ברוך שבחר בהם ובמשנתם יגעתי ומצאתי תאמין והבא לטהר מסייעין אותו :

משנה שתי לשכות היו במקדש אחת לשכת חשאים לא
ואחת לשכת הכלים לשכת חשאים יראי חטא
נותנין לתוכה בחשאי ועניים בני טובים מתפרנסין
מתוכה בחשאי. לשכת הכלים כל מי שהוא מתנדב
כלי זורקו לתוכה וכו'. ירושלמי על משנה זו ר' חנינא
בר פפא היה מפליג מצוה בלילא פגע ביה רבהון
דרוחייא א"ל לא כדין אלפין רבי °לא תסיג גבול רעך דברים יט
א"ל לא כתיב כדין °מתן בסתר יכפה אף והוה מכפי משלי
ועריק מקמוי אמר רבי יונה °אשרי משכיל אל דל זה תהלים מא
המסתכל בצדקה היאך לעשותה כיצד היה רבי יונה
עושה

עושה כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו אומר לו בשביל ששמעתי שנפל לך ירושה במקום אחר טול ואת פירע מן דהוה נסיב א"ל מתנה. נחמיה איש שחי פגע ביה ירושלמי אחד א"ל זכי עמי חד תרנגול א"ל הא לך טומיתא וזיל סב קופר אזל אכיל קופר ומית והוה צווח ואמר בואו וספדו להרוג נחמיה:

מפלי"ג מנוה מחלק נדקה בלילה: רבהון דרומייא אסמדאי של השדים (ני"ע הלילה נגזל השדים שניתנה לשם רשות לנאת ולהזיק כמ"ש בו תלעוס גנו'): מכפי ועריק סיה כפוף ונרת מלפני רבי חנינא: קופר בשר שהוא שאל מתנו תרנגולים לאכול שאולי היה דרכו בכך כמו שאמרו בכתובות בגמם אתה רגיל לסעוד א"ל בתרנגולת פטומה. או שהיה תולה וכשן לו בשר בהמה ומת:

לב נחום איש גם זו היה. מוליך דורון לבית חמיו פגע ביה חד מוכה שחין א"ל זכי עמי מה דאית נבך לא חש ביה כי חזר אשכחיה דמית קם לקבליה ואמר עינא דלא חמון לך יסתמון ידיא דלא פשטן ליתן לך יתקטעון רגלים דלא רהטין למיתן יתברון מטא ליה כן סליק רבי עקיבא לבקרא יתיה א"ל אוי לי שאני רואה אותך בכך א"ל אוי לי שאיני רואה אותך בכך א"ל ומה את מקללני א"ל ומה את מבעט ביסורין (ענין נחום איש גם זו כתוב בתענית בגמרא שלנו יותר באורך ונתחדש כאן מה שא"ל ר"ע ומה שהשיב לו נחום). רבי הושעיא רבא הוה רביה דבריה חד סגיא נהורא והוה יליף דהוה אכיל קמוהי חד זמן כל יומא יומא חד הוה ליה אורחא ולא אזיל לגביה לרמשא סליק לגביה א"ל אל יכעוס מארי עלי בגין דהוה לי אורחין ולא בעית לבזויי ביקרא דמארי יומא דין בגין דלא אכלית עם מארי יומא דין א"ל אתפייסת דין דמתחמי ולא חמי דין דחמי ולא מתחמי יקבל פיוסך א"ל הדא מנא לך א"ל מרבי אלעזר בן יעקב דר' אלעזר בן יעקב סליק חד סני נהורא לקרתיה איתיב ליה ר' אלעזר בן יעקב לרע מיניה דיימרון אלולי דהוה בר נש רבא לית רבי אלעזר בן יעקב יתיב לרע מיניה יהבין ליה פרנסתיה ביקר א"ל מאן יתיב לרע מני א"ל ראב"י יתיב לרע מינך צלי עליה כהדא צלותא את דגמלת חסד עם דמתחמי ולא חמי דין דחמי ולא מתחמי יעביד עמך חסד:

זה מסכים למה שהזהירונו חז"ל כי מלבד שהיות המוסל עלינו לתת ממוננו לעני נריך לפייסו עוד בדברים טובים דברים ניחומים וכן אמרו בדיך דלם נפי ותפק לרעב נפשך שיאמר לו תלא נפשי על שאיני יכול לעשות חסד עמך כל הראוי ולכבדו כאילו היה עשיר ושר גדול לכן רבי הושעיא רבה היה מכבד בדברים לחכם סגי נהור מלמד בנו ובודאי היה מלמד לו תורה בע"פ והיה דרכו לאכול עמו כדי לכבדו ויום אחד שהוצרך ללכת בדרך הלך אליו בערב לפייסו על מה שלא אכל עמו ביום ההוא ויאמר לו בלי כבוד לא יכעוס אדוני עלי וכו' והחכם המלמד קבל פיוסו ויברכהו ויאמר הנה פייסת לזה הנראה ואינו רואה זה שרואה ואינו נראה שהוא הקב"ה יקבל פיוסך. א"ל ממי למדת זאת הברכה א"ל מר"א בן יעקב שעלה לעירו סגי נהור אחד וכדי לכבדו ישב ר' אלעזר למטה מהסגי נהור כדי שיאמרו אם לא היה אדם גדול לא היה יושב ר"א למטה ממנו ונתנו לו פרנסתו בכבוד וישאל הסגי נהור לעומדים שם מי הוא היושב למטה ממני אמרו לו שרבי אלעזר הוא ויתפלל עליו בזאת התפלה אתה גמלת חסד עם הנראה ולא רואה כולי ועוד שהזכיר ברכה זו במגינה פ"ק:

לג א"ר חמא בר חנינא מפסולת של לוחות העשיר משה שנאמר °פסל לך שיהא הפסולת שלך א"ר חנין מחצב אבנים טובות ומרגליות נלה לו הקב"ה למשה מתוך אהלו ומשם העשיר משה שנאמר פסל לך שיהא הפסולת שלך וכתיב °והביטו אחרי משה עד בואו האהלה תרין אמוראין פליגי ביה חד אמר לשבח וחד אמר לגנאי מ"ד לגנאי חמו שקיה וחמו כרעיה חמו פורקיה אכל הוא מיהודאי ושתי מיהודאי ומדלי מדיהודאי ומ"ד לשבח מחמי צדיקיא מי זכי: עוד ברכה פרשת פסל לך וזה נסחו. °עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים עת להשליך אבנים ויחר אף משה וישלך מידו את הלוחות. ועת כנוס אבנים פסל לך הפסולת שלך משם העשיר משה אמר הקב"ה דין הוא שיטול משה אותן פסולת למה ישראל שלא נתעסקו במצות נתתי להם כל טוב ארץ מצרים שנאמר °וה' נתן את חן העם והעשירו ומשה שעסק בעצמותיו של יוסף יהא עני אתן לו את הפסולת שיעשיר:

(שמות לד; שם לג; קהלת ג; שמות יב)

אם הדברים כפשטן רנה הקב"ה כדי שיהיו דבריו נשמעים שיהיו לו עושר וכבוד וע"כ יכבדוהו עם עז כשלא יצטרך למתנות בשר ודם. ואם נאמר שהכונה בזה לומר שיהיה מסתפק ושמח בחלקו נאמרו דברים הללו ע"ד הסלוח כי מ"ש שגלה הקב"ה למשה מרגליות רמז שבהיותו יושב בתוך אהלו היה שמח בחלקו כאילו היה רואה בידו אבנים טובות ומרגליות ולזה לא היה לו שום חמדה לנחלת שדה וכרם ועושר ונכסים כי מה יתרון לאדם בהם כי אם ראות עיניו ובסבת זה היה בריא וחזק כי לא מחשבותיו מחשבות הנגהל להון. ופסולת הלוחות רמז כי אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד שהכונה הראשונה הנמשכת מידיעת התורה וקיום מצותיה היא ההשארות נפשיית לאורך ימים ועוד בכונה שנית הדומית לשמאל יהיו לו עושר וכבוד בהשגחתו יתברך ומלבד זה כיון החכם להזהירנו איך כל השתדלותנו בכל ימי חיינו יהיה לעשות תורתינו קבע ומלאכתנו עראי כמו שהוא ימין היא העיקרית וזאת כוונת מדרש רבה במ"ש ומשה שעסק בעצמותיו של יוסף יהא עני בתמיה רמז בזה כי משה רבינו לא נתן עיניו להשיג ממון ממצרים עד שיקבל תורה ומצות אלא שם כל מחשבותיו לקיים מצות כשאחז"ל במדרש אחר על פסוק חכם לב יקח מצות אבל אחרי שעמד על הר סיני ומשם קבל תורה ומצות והוריד הלוחות ואע"פ שהוא שבר אותם והקב"ה הסכים עמו מיד נתגלה לו וצוה לו פסל לך שני לוחות ונומר ראוי לתת לו עושר וכבוד כדי שיוכל לקיים תורה ומצות וע"ם בירושלמי סמוך לענין פסל לך וכתיב והביטו אחרי משה וכו' לכאורה יקשה כי מה ענין זה לכאן שהרי פרשת ומשה יקח את האהל כתובה מקודם פרשת פסל לך לכן אנו צריכין לזכור בכאן פירוש המפרשים שהרי רש"י כתב שדבר זה היה נוהג משה מי"ה עד שהוקם המשכן ולא יותר וכ"כ ר"א שאין מוקדם ומאוחר בתורה ואע"פ שהרמב"ן חולק בגד מה על דבריהם ואומר שזה היה מיד כאשר שרף העגל שאז התחיל משה ליקח אהלו מהם ונטה לו מחוץ וכו' גם הוא מודה שכן היה תמיד מן היום ההוא עד שהוקם המשכן א"כ ספור ענין ומשה יקח את האהל הוא ענין שהיה אחר פסל לך ובזה יצא על נכון ענין ירוש' שאחר מעשה זה אומר והביטו אחרי משה. יש דורשין לשבח ויש דורשין לגנאי האומר לגנאי היה אומר בראותו איך העשיר משה ושהיה פניו להובות ראו שוקיו וכרעיו ואמרו איך הוא שמן אוכל ושותה מנכסי היהודים ומגביה את גופו עליהם והדורש לשבח אומר שהיו אומרים ראו הצדיק איך הוא מזורז ומצוין ועבתה בו צדקתו והלא זה נקשר עם כל אחד מני הדרכים שהלכתי בהם שאם היה הענין כפשוטו מתם שמצא מרגליות אחר פסל הלוחות עשרו בפניו יענה ובעבור זה היו מדברים עליו אם לשבח ואם לגנאי אבל לפי הדרש הבי שהיה מסתפק ושמח בחלקו כ"ם שהיה פניו להובות בהיותו מהביל ענייני העולם ומכיר בתוס לבו ונפשו כי אל יתהלל עשיר בעשרו רק בהיותו הולך ביושר וירא ה':

לד רבי חמא בר חנינא ורבי הושעיא רבה הוו מטיילין באילין כנישתן דלוד א"ל רבי חמא לר' הושעיא כמה ממון שקעו אבהתהון כאן א"ל כמה נפשות שקעו אבותיד

אבותיך כאן מי לא הוין בני אינשא דילעון באורייתא רבי אבין עבד אלין תרעי סדרא רבה נחית רבי מני לגביה אמר לי' חמי מה עבדית א"ל וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות מי לא הוה בני נשא דילעון באורייתא:

היו הולכים ומטיילים בבה"כ של עיר לוד שעשו אותם אבותם מממונם ורבי חמא היה מזכירם לשבח ורבי הושעיא השיב לו שיותר טוב היה שיוציאו כל הממון לזון ולפרנס אנשים שידבקו בתורה ר"ל שילמדו תורה ובאומרו כמה נפשות שקעו אבותיך רצה לו שאם ההוצאות שהוציאו בבנין בתי כנסיות היו מוציאין אותם עם תלמידים שילמדו תורה היו זוכין ומזכין נפשות רבות שישיגו השלמות אמתי נפשיי. ויעזבוהו וישכחוהו לתשוקת הכבוד המדומה הנכסף לקוראם בשמותם עלי אדמות:

כיצד מברכין פרק ששי

לה משנה ראשונה. י"ג שופרות וי"ג שלחנות וי"ג השתחואות היו במקדש של בית רבן גמליאל ושל בית רבי חנינא סגן הכהנים היו משתחוים י"ד השתחואות והיכן היתה היתירה כנגד לשכת העצים שכן מסורת בידם מאבותם ששם ארון גנוז ומעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וראה רצפה אחת משונה מחברתה ובא לומר לחביריו ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו וידעו ביחוד ששם ארון גנוז:

מתעסק עושה מלאכתו ולא אמר עובד לפי שזה הכהן שאירע לו זה הדבר היה בעל מום והיה כורת עצים למערכה בלשכת העצים כי אין לבעלי מומין מלאכה במקדש אלא הכנת עצים למערכה והי"ג השתחואות הללו אמרו בירושלמי שהיו משתחוים אותם כנגד י"ג פרצות שפרצו מלכי יון בעזרה וחזרו בית חשמונאי וגדרום וכשהיה אדם מגיע למקום פרצות מן הפרצות היה משתחוה ע"ד הודאה:

לו ירושלמי תני בשם רבי אלעזר ארון גלה עמהם לבבל מה טעם משום שנאמר °לא יותר
ירמ' כ ישעי' לט דבר אמר ה' ואין דבר אלא שהדברות לתוכו וכה"א
דה"ב לו °ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה' איזהו חמדת בית ה' זה הארון תני רבי יהודה בר אלעאי במקומו היה הארון גנוז שנא'
מ"א ח °ויאריכו הבדים וגומר ויהיו שם עד היום הזה:

ויהיו שם עד היום הזה אין קושיא מפסוק זה לדברי האומר גלה עמהם לבבל שהוא יפרשנו כפשוטו להודיענו שכיון שהכניסו הארון בתוך הדביר משכו הבדים כלפי חוץ לפי שלא היה צריך עוד לשאת את הארון בכתף שמתחילה היו הבדים נתונים בארון בשוה שהיו עודפים אחורי הארון כמו לפני הארון שהרי ד' אנשים היו נושאים אותו ב' אנשים לכל צד לפניו ואחריו אבל עתה לא היו צריכין לזה ולכך האריכו הבדים ויהיו שם כל הימים שהי' בהמ"ק קיים אבל לא שירמוז שעתיד הארון להיגנז שם ושיהיו הבדים שם עד היום הזה:

לז תני רבי יהודה בן אלעאי ב' ארונות היו עם ישראל במדבר אחד שהיתה תורה נתונה בתוכו היה
במדבר יד נתון באהל מועד שנאמר °וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה וזה שהיו שברי לוחות נתונין בתוכו וזה נכנס ויוצא עמהם פעמים היה מתראה עמהם במלחמה ורבנן אמרי אחד היה פעם אחת יצא בימי
ש"א ד עלי ונשבה. מסייע להו קרא לרבנן °אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה מילייא דלא חמון טימיהון וקרא מסייע ליה לרבי יהודה ברבי אלעאי °ויאמר ש"א יד
שאול לאחיה הגישה ארון האלהים והלא הארון בקרית יערים הוה וכו':

(כתב י"מ על זה פעמים היה מתראה וכו' וקשה דהיינו נכנס ויוצא דקאמר כי אנה יצאו אם לא למלחמה ושמא דמתראה סמוך לעורכי מלחמה ולא היו מניחים אותו במקום רחוק במעמד המלך ושומרי ראשו דמסתמא הם היו רחוקים מהאויבים):

כתב הרמב"ן בפרשה עקב על פסוק ועשית לך ארון עץ שדברי רבי יהודה ברבי אלעאי הם דברי יחיד ושדעת רבותינו בכל מקום בתלמוד שלוחות ושברי לוחות היו מונחין בארון אחד ושלא היה יוצא למלחמה לעולם אלא כשנשבה על ידי הפלשתים כדברי רבנן והפסוק מסייעם שכשהוציאוהו פעם אחת במלחמת פלשתים אמרו אוי לנו מי יצילנו מיד וגו' וזה יורה שהיה הארון דבר חדש שלא ראו מימיהם שיוציאוהו ישראל למלחמה אלא בפעם הזאת והראיה שהביא רבי יהודה ברבי אלעאי מפסוק הגישה ארון אלהים יש תשובות כנגדה ואין להאריך עתה זולת בביאור כוונתו בראייתה זאת. האמת שהארון שבו לוחות מונחות היה בקרית יערים מן היום שהחזירוהו הפלשתים והיך יאמר שאול עליו בהיותו במלחמה הגישה ארון ה' אלא ודאי ראוי שנאמר שזה אמר שאול על הארון שהיו בו שברי לוחות שהיה נכנס ויוצא עמהם למלחמה תמיד והפסוק הזה יש לפרשו בענין אחר לדעת רבנן:

משנה ארון נגנז עמו נגנז צלוחית המן וצלוחית שמן לח
המשחה ומקלו של אהרן פרחיה ושקדיה וארגז שהשיבו פלשתים אשם לאלהי ישראל מי גנזו
יאשיהו כיון שראה שכתוב בו °יולך ה' אותך ואת דברים כח
מלכך אשר תקים עליך עמד וגנזו שנאמר °ויאמר דה"ב לה
ללוים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' וגומר אמר להם אם גולה עמכם לבבל שוב אינו חוזר למקומו:

ראוי להפליא על מאמר זה שעתה נגלה ליאשיהו המלך מה שכתוב בתורה יולך ה' אותך וגו' כאילו לא קרא מימיו בספר תורת ה' והלא מלך כשר היה כמו שהעיד עליו הפסוק וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' וגו'. ובמס' שבת פ' במה בהמה י"א שהיה צדיק גמור כל ימיו ורב אמר אין לך גדול בבעלי תשובה כיאשיהו ובין לדברי זה ובין לדברי זה יקשה איך לא קרא בס"ת עד עתה ולא אאריך במקום הזה רק להזכיר לתלמיד יקרא זה הספור בספרי המפרשים במלכים ובד"ה ושם ימצא תשובות מספיקות ובתוכם כתוב כי מ"ש כאן שראה כתוב בו יולך ה' אותך ואת מלכך אין הכונה שנתחדש לו עתה פסוק זה אלא שמצאו שהיה נגלל הספר בפסוק זה ולזה רך לבבו בחשבו שסימנא מילתא היא:

תני רבי יהודה בר אלעאי שמן המשחה שעשה משה לט
במדבר מעשה נסים היו בו מתחלתו עד סופו
שמתחלה לא היה בו אלא י"ב לוגין שנאמ' °ושמן זית שמות ל
הין אם לסוך בו את העיקרים לא היה מספיק עאכ"ו שהאור בולע והעצים בולעין ויורה בולע וממנו נמשח המשכן וכל כליו והכהנים והמלכים וכו':

כיצד היו הלוחות כתובים. חנניה בן גמליאל אומר חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה שנאמר
°ויכתבם על שני לוחות אבנים. ה' על זה וה' על זה דברים ד
רבנין אומרים. עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה שנאמר ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים י' על לוח זה וי' על לוח זה ור' שמעון בן יוחאי אומר כ' על לוח זה וכ' על לוח זה שנאמר ויכתבם על שני לוחות אבנים כ' על לוח זה וכ' על לוח

זה

זה ור' סימאי אומר מ' על לוח זה ומ' על לוח זה שנא' מזה ומזה הם כתובים טטרונה חנניה בן אחי רבי יהושע אמר בין דבור לדבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה. ממולאים בתרשיש *כימא רבה. אמר ריש לקיש כי מטי ר"י להאי קרא אמר יפה למדנו חנניה בן אחי ר' יהושע מה הים הזה בין גל גדול לגל גדול גל קטן כן בין דבור לדבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה:

מה שנתפרשה אצלנו מענין זה בספרי המדרשים אשר בידינו שהיו כתובים הי' דברות על כל לוח כדברי חנניה וסברת רבנן היא ג"כ אפשרית ומתיישבת על הלב שהיו בכל לוח כל י' דברות אמנם סברות הב' תנאים אחרונים יראה לכאורה כי הן הנה סברות זרות ובלי טעם ונפרש סברת רבי סימאי היא קשה הסברה והציור איך יהיו נכתבים בכל לוח מ' דברות. וראייתו שהביא מפסוק מזה ומזה הם כתובים היתה צודקת אם יאמר כי על כל לוח כפשוטו של מקרא שהיו מב' עבריהם י' דברות בכל עבר אבל מ' הוא דבר זר וקשה הציור כפי העיון הראשון וגם צריך לבקש טעם נכון למה הצריכו י' הדברות לכתבם ק' פעמים. וכבר השתדל לתקן זה בגמ"ש בפרק השותפין שלוחות ארכן ו' טפחים ורחבן ו' ועביין ג' וא"כ נאמר שהיו כתובין כי בב' השטחים פנים ואחור והכי אמרים בשטחי העובי. וזה הפירוש הוא נמנע אצלי שמלבד שקושיא גלויה כנגד זה שיאמר האומר א"כ הפו לאו שהרי יש בכל לוח ו' שטחים. עוד נתברר בטול זה שהשבתי בדרך הפשט שכונת ר' סימאי לומר שכיון שהלוח היה מרובע ארכו כרחבו וכל גשם מרובע יש לו ב' שטחים שוים זה לזה ויש בשניהם ד' קרנות שוות שעל כל קרן מאלו הד' קרנות היו כתובים י' דברות השטח העליון נחלק לב' קרנות היו שוות וכן השטח התחתון שכנגדו ובכל קרן היו כתובים י' שהרי כלם מ' אבל השטחי העובי לא היה בו שום כתב. וזה פירוש סטרונה בלשון נכרים מרובע כן פירש בערוך וגם הפנ"ים פרק גם פשוט וראיתי כי טוב לצייר מה שאמרתי וא"כ אתן טעם לדברי מן המקרא ומן הסברא וזאת היא הצורה.

לוחות כתובים משני עבריהם מזה

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים לשנאי. ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. זכור את יום השבת לקדשו. ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנוב. לא תענה ברעך עד שקר. לא תחמד בית רעך לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך:

ומזה הם כתובים

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים לשנאי. ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. זכור את יום השבת לקדשו. ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב. לא תענה ברעך עד שקר. לא תחמד בית רעך. לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך:

(חנניה בן אחי ר"י ב"י"מ כתב אין ענין זה לדלעיל ונראה שיש כאן דילוג סופר והיינו דמייתי סייעתא לדברי חנניה ב"ג ורבנן מידיו גלילי זהב דב' דעותיהם דייקי להו מהאי קרא דדרשי ליה בלוחות כדאיתא בחזית ואיידי דמייתי קרא דים הכא חנניה בן אחי ר"י שפיה נמי בלוחות עוד שם האריך וכתב לבסוף דשב"ל כך הוא מעי להאי קרא פירש גלילי זהב ודרש תלמוד גל מה הים הזה גל גדול וכו' על פי מילתא דחנניה דאמר בעלמא. ומ"מ מה דדרשי גלילי זהב בלוחות משום דמשמע דהי"ש הלוחות שהן מעשי ידיו של הקב"ה ונכתבים כגלי הים ואיקרו זהב שנאמר הנחמדים מזהב). (בענין ציור הלוחות כתב הי"מ שאין כ"ל ציור הכותב מכמה טעמים וגם למציס שלו והוא לצייר בע"א דהיינו מ' על כל לוח וז"ל בקוצר שהיו כתובים ברא"ש הלוח י' הדברות ואצלו באותו צד עוד י' דברות וצד שם דסייט משטח התחתונה ולמעלה כפירוש הכותב היו ג"כ ב' פעמים י' דברות זה בצד זה. א"כ שפירש מזה ומזה מב' צדדי הלוח מצד שמאל דהא קיי"ל כדלעיל דסוו כי שמעינן הסתא דאיכא כי מצד ימין וכי מצד שמאל וזה צורתו (אנכי וכו' אנכי וכו') והכוונה מי שאומר כי הוא כנגד רמז הנגלה והנעלם ושאומר (אנכי וכו' אנכי וכו') מי בכל לוח רמז עוד לתגין וזיונים וכו'. ומה שצריך ב' לוחות כבר אז"ל טעמים הרבה כנגד שמים וארץ. וחתן וכלה. או להראות שהם מעשה ידיו שאי אפשר לב"ו לעשות שיהיו שניהם במדה מצומצמת וע"ש והוא נכון) :

הנני בא לכתוב טעמים וסברות עצמיים שהם שהכריחוני לפרש כן ולצייר זאת הצורה מן המקרא ומן הסברא. אם ב' תנאים ראשונים היו סוברים שהדברות היו כתובים בכתיבה ממש בכל אחד מב' עברי הלוח היה להם להביא ראיה מפסוק לוחות כתובים משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים אבל כיון שלא הזכיר הפסוק זה רק רבי סימאי זה יורה בהכרח כי הוא לבדו אומר שבכל אחד מב' עברי הלוחות היה כתב ממש ולזה היו מ' בכל לוח. והב' תנאים הקודמים אליו מפרשים פסוק כתובים משני עבריהם וגו' שרומז אל חקיקת כל האותיות בעומק כמו שאמר חרות על הלוחות ומזה אז"ל מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדות. ולאו לפרש ראשונה טעם לסברת רבי סימאי שהיא קשה הציור יותר חוה מה שהשבתי בה כי סימאי דקדק בלשון מזה ומזה הם כתובים שפירושו כתיבה ממש ולא חקיקה הנראית מב' עבריהם לפי שאף על פי שכל האותיות נראות מב' עברי הלוח עכ"ז אינם כתובות שהרי הן נהפכות מן הצד האחר ואינם

זאינם דרך כתיבה ושכתוב אמר פעמים לשון כתובים זה יורה בהכרח שהיתה כתיבה ממש בכל אחד מב׳ עברי הלוח ולקיים מ״ש חרות על הלוחות היו כל הב׳ כתבים בחקיקה ובכל אחד מהם יצדק מה שאז״ל מ״ם וסמ״ך שבלוחות בנס היו. ויש לדקדק בדברי רבי סימאי מדוע לא הזכיר בראייתו רישא דקרא שהוא לוחות כתובים משני עבריהם אלא הזכיר סופיה דקרא שנאמר מזה ומזה הם כתובים. ובמה שכתבתי רמזתי תשובה נכונה רבי סימאי כיון להביא ראיה מוכרחת לקיים דבריו לכן לא הזכיר ראייה מרישיה דקרא לפי שיש מקום לדחות ולומר שפירושו על החקיקה הנראית מב׳ עבריהם אבל בסיפיה דקרא אין שום מקום לדחייה זאת כי למה חזר לומר מזה ומזה הם כתובים כיון שכבר אמר כתובים משני עבריהם יתחייב מזה שענין מחודש הוא מזה ומזה הם כתובים להודיענו שהיו כתובים ממש משני קצוות רמוזים בלשון מזה ומזה וכיון שנתאמת שפירוש כתובים האחרון הוא כתיבה ממש למדנו מכאן שזה הפירוש עצמו נפרש במלת כתובים ראשון והרי נרמז בכאן ד׳ כתיבות ומזה למד רבי סימאי שהיו מ׳ על כל לוח ופי׳ כתובים משני עבריהם שבכל אחד מב׳ שטחי הלוח היו כתובים י׳ דברות על כל אחד מב׳ שטחים . וחזר ואמר מזה ומזה הם כתובים לרמוז על ב׳ קצוות אחרים זולת הב׳ שטחים הנזכרים. ואין מקום לומר. שבא להוסיף על השטחים שאם כן היה לו לומר בלי קצר ולומר לוחות כתובים מד׳ עבריהם ולא יצטרך עוד לומר מזה ומזה הם כתובים. יתחייב מזה שהם ענינים חלוקים וברישיה דקרא הודיענו שהיו כתובים ממש בכל אחד מב׳ שטחי הלוח. ובסופיה דקרא הודיענו שהיו כתובים ב׳ פעמי׳ מזה ר״ל מב׳ קצוות שיש בכל אחד מהב׳ שטחים הנזכרים שהקצה האחד הוא במקום כתיבת שטה עליונה והקצה הב׳ הוא במקום שטה תחתונה. מכאן למדתי הציור שציירתי שהיה מתחיל בשטה עליונה אנכי ה׳ וגומר כל הדברות עד וכל אשר לרעך הכתוב באמצע הדף ואחר כך הפך הדף מלמעלה למטה והתחיל לכתוב בקצה התחתון שהוא עתה עליון אנכי וגומר עד אשר לרעך באמצע הלוח באופן שסופי הדברות נושקים זה עם זה באמצע הלוח ובזה נתקיים מזה ומזה הם כתובים וכיון שפירשתי טעם לדברי רבי סימאי מן המקרא ראוי לתת טעם לדבריו מן הסברא זו היא דרך ישר וכפי השכל שיהיו כל הדברות כתובים בכל אחד מב׳ לוחות מכל צד. ומכל עבר שיקח משה

לוחות כתובים משני עבריהם מזה

אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך
פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא תשתחוה להם ולא
תעבדם כי אנכי ה׳ אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי. ועשה חסד לאלפים
לאהבי ולשומרי מצותי. לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא כי לא ינקה ה׳ את אשר ישא את שמו לשוא. זכור
את יום השבת לקדשו. ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה׳ אלהיך לא תעשה כל
מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת
הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ה׳ את יום השבת ויקדשהו. כבד את אביך ואת
אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה׳ אלהיך נתן לך. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב. לא תענה ברעך
עד שקר. לא תחמד בית רעך. לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך:

אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך
פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא תשתחוה להם ולא
תעבדם כי אנכי ה׳ אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי. ועשה חסד לאלפים
לאהבי ולשומרי מצותי. לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא כי לא ינקה ה׳ את אשר ישא את שמו לשוא. זכור
את יום השבת לקדשו. ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה׳ אלהיך לא תעשה כל
מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת
הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ה׳ את יום השבת ויקדשהו. כבד את אביך ואת
אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה׳ אלהיך נתן לך. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב. לא תענה ברעך
עד שקר. לא תחמד בית רעך. לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך:

ומזה הם כתובים

משה רבינו בידו הלוח ובהבטה ראשונה יוכל לקרות כל י׳ דברות מאנכי עד אשר לרעך וגם אם ירצה אח״כ להפך הלוח מלמטה למעלה יוכל לקרות כן כל הדברות וכוונתי באמרי מטה ומעלה בכאן הוא בשטח אחד שיש בו צד עליון ותחתון שהזכירם הכתוב בלשון מזה ומזה וכן אם יהפוך הלוח אל השטח שכנגדו יהיו כתובים הדברות ב׳ פעמים האחד בצד עליון והב׳ בצד תחתון באופן שבכל עת שיקח הלוח בידו לאורך השטח יראה נגד אנכי ה׳ ויוכל לגמור כל הדברות בלי שום הפוך בלוח וזהו תועלת גדול כפי השכל קשור עם הכתוב כתובים משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים. עתה אפרש טעם הב׳ תנאים ראשונים על הסדר ועלי לתקן איך כל אחד מהם הביא ראיה לדבריו מן המקרא וכולם הוכיחו ממקרא אחד שהוא ויכתבם על שני לוחות וגו׳ והוא דבר תימה איך נוכל להוכיח ג׳ סברות חלוקות מפסוק אחד מבלי שום דיוק והבחנה ביניהם. חנניה סובר דברים כפשטן והביא ראיה מפשוטו של מקרא ויכתבם על שני לוחות שהכוונה בזה שכתב עשרה דברות על שני לוחות קצתם על לוח זה וקצתם על לוח זה והרי זה כמו שאומר כתבתי דרוש פלוני על ב׳ קלפים שכוונתו יאמר שלא הספיק קלף א׳ לגמור בו כל הדרוש ולזה נקט ב׳ קלפים וכתב קצת הדרוש על הקלף האחד ואחר שהשלימו לקלף האחד הולך להשלים הענין על קלף שני. וכן י׳ דברות היו כתובים ה׳ על לוח זה והוא נמנע שנאמר לדעת חנניה שהיו י׳ דברות כתובים מב׳ עברי הלוח ר״ל חלק מהם בעבר אחד והחלק האחר בעבר האחר שכיון שלא נכתבו בכל לוח אלא ה׳ דברות אי אפשר לחלק כתיבתם לחלקים שוים בפנים ואחור אבל לדעת רבנן שאומרים י׳ על כל לוח אפשר לומר שהיו כתובים משתי עבריהם ה׳ דברות בכל אחד משתי עברי הלוח והיה ראוי שאם זאת היתה סברת רבנן שיודיעו לנו הם עצמם וכיון שלא הזכירו זה אלא אמרו שהם עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה יורה שלא באו לחלוק על חנניה אלא לענין שיהיה כל לוח שלם כשהיו כתובים בו כל עשרת דברות כדי שלא לזלזל בה׳ דברות אחרונים אם היו כתובים בלוח אחר בפני עצמו ויש מקום לטעות בזה כיון שכולם הם בין אדם לחברו וגם מפני שלא נזכר בכלם שמו של הקב״ה וכדי לבטל זאת הסברא משובשת רצה השם יתברך שיהיו כל עשרה דברות על לוח אחד מחוברים יחד להשוות כולם זה. לזה זהו הטעם כפי הסברא שהביאו לרבנן לומר כן והביאו ראיה מן המקרא מתחלת הפסוק שממנו הוכיח חנניה בתי״ם ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת

שמות הדברים שאחרי כבר קרא להם שם עשרת הדברים ואחר קריאה שם זה נתפרש על שני לוחות עם היות שאפשר לפרש כדברי ר' שמעון שהיו אותיות כי אנכי עבריהם י' ומעבר זה וי' מעבר זה אין דעתי סובלת לומר כן מטעמים שאמרתי נפיי דברי רבנן כי למה אהיה נודה מלבי שם פירוש בדברי חכם או תנא שהוא עלמו לא הזכירו אפילו ברמז וגם לא הזכיר פסוק כתובים ומי עבריהם כמו שהקדמתי כבר. ואם כן סוברת ר"ם שעל שטח אחד מכל לוח היו כתובים י' דברות ב"פ כמו שאלייר אותם נרך בגא אחר זה. ומן המתריב אללי לפרש ראשונה טעם דבריו שהוא לא הביא ראיה אחרת אלא שנאמר ויכתבם על ב' לוחות אבנים כי על לוח זה וי' על לוח זה ומאין למד לומר כן ומה שחשבתי בזה שגם ר"ם מודה במה שדקדקו רבנן מרישא דקרא שראשונה קרא להם שם י' הדברים קודם כתיבתם לאפוקי מדרבי חנניה. ועוד הוסיף ר"ם לדקדק מלישני יתירא שאמר שני לוחות אבנים והרי גבי משפטים אמר ואתנה לך את לוחות האבן ולא הוצרך להזכיר שני כי מלשון לוחות שמעט כן שמיעוט לוחות ב'. והוסיף בכאן לומר שני לוחות אבנים ללמדנו שהיו ב' שהם ד' שהיו כתובים כ' דברות על כל א' מב' לוחות. והיה דומה כתב כל לוח א' כאילו היו ב' לוחות כמו שאלייר וחה מפיק מדרשא דקרא כדרך שאר דרשות רבות מיתורא. ורבותי ומחויב לדרום ולתור טעם שבלי המחייב לרבי שמעון לומר כן. תם להשיב לשאלה כוללת לשאר התנאים עמו זולתי חנניה. והוא שדרך הפשט כדברי חנניה שהוצרכו לכתוב על שניהם י' דברות שלוח א' לא היה מספיק לכלן ולזה חלקן ה' על זה וה' על זה. אבל לדעת רבנן שהיו י' דברות על לוח א' למה הוצרכו להיות ב' לוחות וכ"ש לדעת ר' שמעון ולדעת ר' סימאי למה הוצרכו ליכתב על הלוחות י' דברות יותר מפעם אחד. ואני בער ולא אדע לתלות פירוש מאמר זה בחכמת עשר ספירות ואע"פ שראיתי כתוב בספרי קבלה ידעתי שלא השגתי רק קול דברים לכן אמרתי אלך לי אל הר המור ספרי משנה ותלמוד אולי אוכל להריח בשמים ראם להשיב נפשי ומצאתי במסכת סנהדרין אחת דבר ה' שתים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות דבי רבי ישמעאל תנא וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ע"כ. ואולי שזאת היתה כוונת רבי שמעון בן יוחאי שכיון שבדבור אחד נכללו ב' כוונות האחת גלויה והב' נעלמת והיה ראוי ליכתב הדבור נ"למד כל א' מב' כונות. אם כן טוב שיהיו כל עשרת הדברות כתובים ב' פעמים בכל לוח בנגון אחד ובמכתב אחד וכאשר החכם היודע הנעלם יביט בלוח עיניו לנכח יביטו עינו אחד בנגלה ועינו אחד בנעלם כאילו כל אחד מהב' פירושים כתוב בפני עצמו. משל למה"ד מצינו בספרי הסופרים ונקדנים מונהקים שרוב הדברות ננקדים בב' נקודות ובב' טעמים כגון לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. גרי"ן פני ננקדת בקמץ ובפתח. ויש בפסוק ב' טעמים גבוהים ושפלים. וכן לא תרצח לא תנאף הנקודות והטעמים כפולים ועוד שם אחר שבכל הי"ו מהן יש בה דגש ורפה וחה כפי הגלאה הוא סותר זה לזה. והטעם האמתי לכל זה מפורסם שיש ב' קריאות בי' דברות הא' כשקורא היחיד ביתו לבין עצמו אינו מדקדק לקרות כל דבור ודבור בפני עצמו אלא מחלק הפסוקים כסדר קריאתו כגון דבור לא יהיה לך שהוא ארוך עושה ממנו פסוקים רבים וכן זכור את יום השבת וד' דברות אחרונים שהם קטנים עושה מכלם פסוק אחד אבל הקורא בצבור צריך שיקרא כל דבור ודבור בפני עצמו בין שיהיה הדבור גדול ר"ל גדול בכתב ובין שיהיה קטן יתחייב בתוך שני בטעמים ובנקודות ובדגש ורפה. לקדדיל בין ב' הקריאות לפי קשור הנקודה. ורמיה לזה שבדבור אנכי אין בו ב' נקודות וב' טעמים כי הוא דבור אחד קצר ונאה לקרותו בפסוק אחד. ואולי יגיע תועלת לנוס הלג"יד מענין המשל הזה מלבד תועלת הנמשל והוא שיחשב מלקרוא ב' הנקודות בקריאה אחד כגון להדגים יו"ד פני.. כאילו היא נקודה בפתח וכיוצא בזה וזה דמיון המשל לנמשל כמו שהקורא בס"ת שאין בו נקודה ולא טעם הוא יודע שיש בכתוב שהוא ב' פנים בנקודות ומטעמים וקורא הא' ושותק מהאחר כן החכם שיודע הפי' הנגלה והפי' הנעלם ראוי לו שילמייד כאילו יש שם כתב א' לפי האחד וכתב אחר לפי האחר ולשיטת ר"ם בן יוחאי חכם בסתרי תורה בא ללמדנו כפי קבלתו שאמיתית שהיו כתובים י' דברות בכל לוח ב' פעמים במכתב אחד שוים זה לזה והכתב שאחד מכוון כפי הנגלה והא' רומז לנעלם. וגם רבנן סוברים כן שנכתבו פעמים בב' לוחות לרמוז זה. ורבי שמעון חולק עליהם ואמר שלא יהיו נפרדים זה מזה אלא זה לעומת זה ורבי סימאי הוסיף כדי לרמוז לתגי וזיוני האותיות ולמ"ש חז"ל קושר כתרים לאותיות מלבד הטעם שכתבתי לדבריו. והרמב"ן ז"ל כתב בפתיחת פי' התורה בענין צירוף האותיות והתיבות ענין יותר עלמיי דומה לזה יעויין שם ובכל מה שהארכתי עדיין לא יצאתי ידי חובתי עד שאקח מן הבא בידי מלא כף נחת לסבכת הכלל העולה בדרוש הזה יקר הערך מה שלמדתי בספרי הדרשנים זה לי 'מים רבים שהיו כתובים ה' על כל לוח כדברי חנניה וכן כתב רש"י בפי' שיר השירים על פסוק שני שדיך כשני עפרים. וסיום הזה למדתי דבר קדם אללי מפיוט אחד שסדר הרב הפייטן הקלירי ז"ל כאשר הראני שכם ירא וכר לבב תוסב בארץ הזאת כי בספרד לא נמינו באלה ויראה מתוכו שהלכה כרבנן: וזכורני מה שכתבו בתוי ואחריכו בשבתי הרב הפייטן הזה ואמרו שסיה תנא וקרוב"ן וכל מה שסדר בפיוטו היה ע"פ הירושלמי לכן נעשה בשרי מדודין אם אלך בדרך הפשט הנראה לכאורה שר"ש בן יוחאי ורבי סימאי חולקין על רבנן מתם ואי לא דמסתפינא הייתי אומר שלא באו לחלוק עליו לענין מהות הכתיבה כי שלשתם סוברים שהיו י' דברות על כל לוח לא פחות ולא יותר אבל כרמז בהסתר דברי ר"ם ור' סימאי שבכל עת שהיה מביט משה רבינו בכל אחד מהלוחות היו עיניו מאירות כאילו היה רואה בפועל הי' דברות כתובים ב' פעמים זה לעומת זה ללמוד לו הנגלה והנעלם והשגת הנעלם היתה גלויה לפניו מפי הקב"ה כאילו היתה כתובה בפי' כאשר יורה שכתב על השגת הנגלה לכל איש ישראל ולרבי סימאי היו נראים כתובים ד' פעמים מהכים למה שכתבתי בטעם דבריו בין הכי ובין הכי לא אמשוך פי וקסת הסופר אשר במתני ומלאכת הדפוס אשר לפני מלג"יר פשט כוונת ר' שמעון בן יוחאי בכתיבת כי על לוח זה וכי על לוח זה וזו היא הנורה :

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל (וכל הדברות. עד ושורו וחמרו וכל אשר לרעך):

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל (וכל הדברות. עד ושורו וחמרו וכל אשר לרעך):

מ רבי פינחס בשם ריש לקיש אמר תורה שנתן הקב"ה למשה נתנה לו באש לבנה חרותה באש שחורה היא חצובה מאש ונתונה מאש שנאמר °מימינו אש דת למו:

דברים לג

ידעתי שלא ידעתי ליור הענין האש הגדולה הזאת ומה שחשבתי לעצמי שדברים כאלה אמרום חז"ל כפי הדרך הכולל אללם דברה תורה כלשון בני אדם וכאשר יסוד האש הוא היותר עליון ומופרש מאללנו יותר מכל ב' יסודות כן דרך המקרא לכנות באש כל דבר היותר נערך כמו שאמר דניאל נהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהי גלגלוהי נור דליק: ולרמוז לנו מעלת התורה כי רבה היא למדנוהו רז"ל שהיא כתובה באש ועל האש. וא"כ מן ההכרח להבדיל בין נושא הכתיבה אל הכתיבה עצמה ולזה אמר שהאש שעליה נכתבה התורה היא אש שחורה והכתיבה עצמה היא לבנה כשלהבת קשורה בגחלת והיתה ספיריית מאירת עינים:

רבי שמואל בר נחמני אמר הלוחות היו ארכן ששה טפחי' ורחבן ג' טפחים והיה*) משה תופס בטפחיים והקב"ה

*) הנה ידוע ענין שערי בינה נבראו בעולם. והמה מלוקים לשלשה חלקים. חלק אחד דהיינו שער הנון הוא בלתי נודע וניסג לב"א אפילו למרע"ה כי הוא בלתי תכליתי ועתיד להודיע לב"א לעתה"ב לכן היא לה' לבדו. חלק ב' היינו מה שהשיג מרע"ה עלמו ולא הודיע לישראל מפני כי נגדה היא ג"כ חכמה בלתי מוגבלת ע"כ לא הודיע להם. חלק ג' היינו מה שהשיגו כל ישראל איש לפי ערכו. והנה ידוע שהלוחות הם כלל התורה כולה. לכן כדי שלא נטעה לומר שאינו רק כללי התורה שהשיגו ישראל אבל לא כללו כל ג' חלקי החכמה כק שער הנון שהוא לה' לבדו ובין חלק של השגת משה. לכן בא ר"ם להודיענו בדרך משל ומליצה שהם כלולים מכל ג' חלקי החכמה ומחלק הלוחות לג' חלקים וקאמר שני טפחים היה תופס משה (היינו נגד חלק החכמה שהשיג יותר מכולם) וב' טפחים היה תופס הקב"ה (היינו נגד החלק שמשיג הקב"ה לבדו) וטפחיים ריוח (היינו חלק שהשיגו בו כל ישראל) ואחר מעשה העגל שנסתעטעה מעלת מרע"ה כמש"כ לך רד וגו' זהו שרמז שביקש הקב"ה לחטוף מידי משה הב' טפחים שבידו של מרע"ה כדי שיסבה החכמה ומפ"ם ונברם ידו של משה בתפלתו ונשארו בידו:

והקב"ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע כיון שעשו ישראל אותו מעשה בקש הקב"ה לחטפן מידו של משה וגבר ידו של משה וחטפן ממנו הוא שהקב"ה משבחו
דים לד בסוף °ולכל היד החזקה. יהא שלמא על ידא דגברא על ימינא רבי יוחנן אמר הלוחות היו מבקשין לפרוח
שם ט והיה משה תופשן היינו דכתיב °ואתפוש בשני הלוחות תני רבי יודן הלוחות היו משוי ארבעים סאה והיה הכתב סובלן כיון שפרח הכתב כברו על ידו של משה ונשתברו:

מאמר זה כתוב בירושלמי להלן במסכת תענית סמוך לענין שבירת הלוחות שהיה בי"ז בתמוז וראיתי כי טוב שיהיה סמוך לבי מאמרים של מעלה שמזכירין ענין הלוחות ויהיה כל הענין במקום אחד והמאמר הזה הוא אומר דרשני לכן אאריך בו קצת ואיני כמזהיר אלא כמזכיר לכל מתהלך בתומו שרוב דברי מאמר זה לא יפרשם כפשטן ממש. ע"כ יזהר שלא ילך אל קצה אחרון להיות נפתה אל פירושים זרים ונוראות בנויות על הקדמות כוזביות שאולי יומשך לו מזה ספק מה במהות וכמות ואיכות הלוחות ח"ו ואני בתומי השתדלתי לבדוק עד מקום שידי מגעת ואשר בינותי בספרים רצוני לומר ספרי רז"ל וחכמים תורניים הבאים בעקבותיהם ומפיהם אנו חיים ודרך אמונה בחרתי ומהם למדתי כי זה הדרך ישכון אור. מהות הלוחות הוא אבן יקרה ממש וכמותם היה מלואם ו' טפחים על ו' ואיכותם מכתב עשרת הדברים חרות על הלוחות בכתיבה וחקיקה ממש ויהיו לי למשיב נפש לכלכל את שיבתי קצת דברים שאני לומד בעתות הפנאי בספר החכם חבר הכוזרי ז"ל. ועם גודל השקפתו בחכמות עשאם לרקחות ולטבחות לחכמות תורתינו הקדושה. וכל מעייניו להניב ולהעמיד על עומדם שרשי אמונתינו. ובענין זה כתב דברים מעטי הכמות ורבי האיכות וז"ל ונאמר שאין אנחנו יודעים איך נגשם הענין עד שנשב דבור וקרע את אזנינו וכו' כי הוא יתברך ברא את הלוחות וכתב אותם כתב חרות כאשר ברא את השמים במאמרו בלבד ורצה יתברך ונגשם על השיעור הכתב על הבנת הנגלה לכל איש ישראל אשר חפץ ועל המתכונת אשר חפץ ונחרת בהם הכתב בעשרת הדברים כאשר נאמר כי קרע את הים ושמהו לחומות עומדות מימין העם ומשמאלם ע"כ הנה למדתי מדברי החכם התורני הזה שלא אהיה נחשב כאיש המוני בעבור היותי מאמין תחלת מאמר רבי שמואל בר נחמני דברים כפשטן וראוי ומחוייב אצלי לתת טעם למה שאמר שרחבן ו' טפחים כארכן וכן הוזכר בתלמוד שלנו וביחוד בפי' המותפין מי הכריחם לומר שהיו הלוחות ארכן כרחבן. הנה זאת חקרנוה כן היא הערה נכונה להבין כוונת מאמרם שהי' משה תופס בטפחיים והקב"ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע. וזה מה שבררתי לעצמי בכוונת מאמר זה. כאשר רצה הקב"ה לזכות את ישראל בתת להם לוחות כתובים בהם עשרתו הדברים באמצעות רבן של נביאים ראוי ומחויב שיהיי חלק הלוחות מחזק ואדוק ביד משה רבינו. מקבל הלוחות וגם ישאר חלק שוה תחת כנפי שכינתו יתברך נותן הלוחות לרמוז איך הנותן והמקבל שניהם אוחזין ואדוקים בהעמדת תנאיהם וקיומם כי מידם היתה זאת המעלה ושלמות המגעת לכל ישראל. וכל אחד משניהם עושה מה שעליו לעשות הקדוש ברוך הוא נותן הלוחות מגוה מורה לשמור דרך עץ החיים. והמקבל משה רבינו מחזיק בכל כחו לשמור ולעשות את כל דברי התורה הכתובים בלוחות וגם כן ימשך לפי זאת הכוונה שלא יהי' ביניהם מרחק רב רק במדת השיעור המוחזק ביד כל אחד מהם יתחייב מזה שהנותן ית' והמקבל יהיו מוחזקין כל אחד מהם בשלישי הלוח וישאר ביניהם השליש אמצעי ריוח לא פחות ולא יותר להודיע כי תמיד כל היום לא ימיש הקדוש ברוך הוא השפעתו מעל משה רבינו מקבל הלוחות ועוד ראוי להיות כן רצוני לומר שישאר השליש אמצעי ריוח ומקום פנוי לתת יד פשוטה לכל הבא למלאות ידו בקיום התורה ומצותיה שהרשות נתונה אליו להחזיק באותו שליש האמצעי כפי מאמרם ז"ל במסכת יומא כתר תורה מונח לכל באי עולם הרוצה ליטול יבא ויטול זאת היתה סבה מחייבת להיות ארכן כרחבן כדי שיהיי שוה שיעור הלוח מכל צד שיהיי נתפש בין אם יתפש מצד האורך בין מצד הרוחב יהיו תמיד טפחיים שהם השליש הראשון תחת מאמר שכינתו יתברך וטפחיים שהם השליש האחרון תחת המקבל שהוא משה רבינו וטפחיים שהם השליש האמצעי מונח ליום לכל באי עולם מה שלא יוכל להיות אם יהיה האורך גדול מהרוחב. ועל יסוד זה הנני ממשיך פירוש סוף המאמר ופירוש כל המלות מה שכתב משה תופס בטפחיים הוא כפשוטו ממש ומ"ש והקב"ה בטפחיים דברה תורה כלשון בני אדם וחס ושלום להזכיר בו לשון תפיסת יד רק כמו שפירשתי שתחת כנפי שכינתו ובמאמרו ית' היו תלוים טפחיים האמצעים. בשמות רבה הביאו מאמר זה בשני מקומות ובכל אחד מהם יש רושם מה בלי כדי להרחיק לשון תפיסת יד ממנו ית' בפרשת ומשה עלה אל האלהים כתיב כן א"ר ברכיה הלוחות היו ארכן ששה טפחים כביכול שיו ביד מי שאמר והיה העולם שני טפחים ובידו של משה שני טפחים ושני טפחים היה מפריש בין יד ליד. הרי שהקדים לומר כביכול שידוע פירוש לשון זה לתלמידים כמו שאמר דבר זר קרוב לנמנע לאמרו. וגם בפרשה כי תשא על פסוק ומשה לא ידע כי קרן עור פניו כתוב הלוחות היה ארכן ששה טפחים ורחבן ששה והיה משה אוחז בטפחיים והשכינה בטפחיים וטפחיים באמצע ע"כ. הרי שחלק ודקדק בלשון ולא אמר והקדוש ברוך הוא תופס אלא השכינה לכונה שאמרתי ובכאן בירו' סמך על המבין לא דקדק בלשון ודיבר כלשון בני אדם. עוד יצא לנו תועלת מדקדוק לשון מאמר רבה באמרו וב' טפחים היה מפריש בין יד ליד שהרי מדקדוק לשון זה יתאמת הטעם הראשון שאמרתי למה שהיו ארכן כרחבן כדי שבכל מרחק שיתפש הלוח בין באורך בין ברוחב יהיה בין שניהם מרחק שוה לשיעור הנתפש ביד כל אחד מהם לא פחות ולא יותר וזאת כונת אמרו וב' טפחים היה מפריש בין יד ליד לרמוז שלאורך ההפרש שבין יד ליד היו ב' טפחיים בצמצום. ועוד אוסיף לקח בענין זה בסוף הפירוש ועתה ראיתי להמשיך פירוש כל המאמר בקש הקב"ה לחטפן מידו של משה וגברה ידו וכו'. הנני בא להזכיר בכאן ענין כולל צריך להבנת כל המאמרים שנזכר בהם כיוצא בזה. אין להעלות על לב ח"ו שיש שום שנוי במחשבותיו ית' כנראה מפשט מאמר זה שבראשונה בקש הקב"ה לחטפן וגברה ידו של משה וחזר הוא יתברך להסכים עמו. אלא הכונה כוללת בעניינים כאלה לרמוז שכל טענות החיוב והזכיות גלויות וסדורות לפניו יתברך והוא גוזר וגומר הדין בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים כיון שעשו ישראל העגל עברו על מה שכתוב בלוחות טבע יושרו וצדקתו ית' מחייב שלא יראו הם הלוחות ולהסיר אותם מיד משה. וטענה אחרת מקיימת ההפך שראוי לחלוק כבוד למשה המביא הלוחות בידו אחרי שנתעכב בהר מ' יום להביאם מדוע יעשה לו עלבון גדול כזה לסלקם מידו אם ישראל חטאו הוא עלה שמים וירד כמלאך ה' ויעש כל מה שעליו לעשות באמת ובאמונה. וזה פי' גברה ידו שגברה מדת טובו וכיון שמדת הדין מחייב בעון ישראל שלא יהיו עוד בידו הרי כאילו חטפן ולקחן בחזקה. והקדוש ברוך הוא רב חסד מטה כלפי חסד הסכים על ידו ונשארו בידו עד שהלך וירא את העגל וישבר אותם תחת ההר בעון ישראל והוא שבח את עצמו על אשר שברם כמו שאמר ואשברם לעיניכם ועכ"ז יצא לו תועלת גדול במה שלא חטפה מידו הקב"ה כדי שיעיין בהם לפסול שני לוחות אבנים כראשונים על כן שברי לוחות מונחין בארון עם הלוחות עצמם. גם דברי רבי יוחנן ורבי יודן אין ראוי להעמידן על פשטן ממש ואני בתומי דברתי עם לבי כוונה כוללת היא זאת אין ספק שהלוחות מצד עצמן כבדו כפי טבע האבן ממש מצד רוחניות תורה ומצות הכתובות בהן הלא המה ענין שכלי אלהי עולה למעלה ואין בהם שום כובד וקודם שחטאו ישראל היה בהן כח הגדול הזה אבל אחרי חטא כובד אבן נשאר במקומו ויעל החלק האלהי למעלה וזה משל לאותיות פורחות באויר. וזה הסבה בעצמה שלא היה משה יכול לסובלן וקרוב הדבר לומר שנשתברו מעצמן מצד כובדן. בקשתי ומצאתי ביאור על ספר כוזרי והביא זה המאמר ופירש בו ב' פירושים ולא ישרו בעיני. גם ראיתי בתוך הפירושים שמ"ש שהיו ארכן כרחבן שהוא להמשיך המשל וזה מגונה וכנגד הנראה בפירוש בתלמוד ולהכלל מזה כתבתי מה שכתבתי לתת טעם לדבר בדרך פשט ועוד חשבתי בדרך דרש ב' טפחים רמז לתורה שבכתב ושבעל פה שהן שתים ונתנן הש"י מידו ליד משה לפיכך היו טפחיים ביד כל אחד מהם ועוד טפחיים אמצעיים לכל הרוצה לזכות בשתיהם ומנין ו' טפחים באורך רמז לו' סדרי משנה וכאשר יתחלק מרובע כזה שיש בו ו' על ו' לג' רבועים כמו שנזכר במאמר תהיה כל רבועה מהן ב' על ו' רמז שיש בכל רבועה תורה שבכתב ותורה שבעל פה שהן שתים ופירוש כל א' מהן כתוב בשיתא סדרי משנה וברוך צופה עתידות יתברך הרואה את הנולד שעתידים רבינו הקדוש ורבינא ורב אשי לכתוב שיתא סדרי משנה ותלמוד ורמז לזה לוח שיהיה כמות הלוחות ו' על ו' דומה למה שכתוב במד"ר שכל דברי חז"ל היו כתובים ברמז בלוחות וטוב לי לדרוש דרשא או מלהאמין שמה שכתב רז"ל שהיו ששה על ששה הוא ליופי הענין ודבור כזה הוא כי תחת יופי:

ועל

מב ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. תני רבי יהודה לפי שבעולם הזה תבואה עושה לששה חדשים ואילן לשנים עשר חדשים אבל לעתיד לבא תבואה עושה לחדש אחד ואילן עושה לבי חדשים מאי טעמא לחדשיו יבכר. אמר רבי יוסי לפי שבעולם הזה תבואה עושה וכו' אבל לעתיד לבא אילן עושה לחדש אחד ותבואה עושה לחמשה עשר יום שכן מצינו בימי יואל שעשתה תבואה לחמשה עשר יום ונקרב עומר ממנו שנאמר °ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם כי נתן לכם את המורה. מאי מקיים רבי יוסי לחדשיו יבכר. אמר לך כל חדש וחדש יהיה מבכר. ועלהו לתרופה רב ושמואל חד אמר להתיר פה של מעלה וח"א להתיר פה של מטה. ריב"ל ורבי חנינא חד אמר להתיר פה של עקרות וח"א להתיר פה של אלמים:

(יחזקאל מז; יואל ב)

פסוק זה הוא ביחזקאל בנבואת בנין בה"מ העתיד סמוך למה שכתב ויאמר אלי הראית בן אדם ויוליכני וישיבני על שפת הנחל. רמז שכמו שאותו נחל היה הולך וגדל שבתחלתו היה מי אפסים פי' קרסולים ואחר כך מי מתנים וגומר. כן בימים ההם תהיה טובת עמו ישראל הולכת וגדלה ועוד יעלה על שפת הנחל ההוא עץ מאכל מבורך. ורבי יהודה ורבי יוסי שניהם מודים בהגדלת השפע הברכה שיהיו בימים ההם אבל חולקים בפחות ויתר כפי יסוד לשון המקרא שאמר לחדשיו יבכר ר' יהודה סובר שכיון שאמר לחדשיו לשון רבים מיעוט רבים שנים ובא להודיענו שהאילן יתן פריו בכל ב' חדשים שהוא חלק ו' מהזמן הנהוג עתה שהוא י"ב חדשים. וכפי הערך ראוי שתבא תבואת הזרעים לחדש א' שהוא ג"כ חלק ו' מהזמן הנהוג עתה לתבואה בארץ ישראל שנזרעת במרחשון ונקצרת תוך ו' חדשים. ורבי יוסי מגדיל הנס לומר שאילן תמיד יתן פריו ר"ל בכל חדש וחדש ומה שהזכיר לחדשיו בלשון רבים לרמוז שבכל א' מחדשי השנה יבכר ר"ל יתן בכורים ומפני שבימים האלה הוא נגד הטבע לתת פריו בחורף לבטל זה אמר לחדשיו בלשון רבים להודיע שגם בחדשי החורף יתן פריו בכל חדש. וכיון שעץ הארץ יתן פריו בחלק א' מי"ב שהיה רגיל כן התבואה תהיה נעשית בט"ו יום שהוא א' מי"ב מהמנהגה בזמן הזה ובפי' לשון לתרופה נחלקו גם כן קצת וכלם מודים שהוא כמו נוטריקון התר פה ונחלקו בפירוש פה חד אמר פה של מעלה מי שיהיה לו חולי תעוב מאכל או שאינו יכול לאכול ולשתות אחרות וחד אמר פה של מטה פירוש לעשות צרכיו כדרך בריאות וריב"ל ורבי חנינא חד. אמר פה של עקרות כברכת הש"י אשר נתן לנו לא יהיה בך עקר ועקרה. וראוי שנאמר שאע"פ שהחכמים מפרשים תרופה התר פה אין מקרא יוצא מידי פשוטו שהוא תרופה. ר"ל רפואה לכל אחד מהחוליים האמורים. (ובערוך ערך פה פי' להתיר פה של מעלה כגון שמשים אדם בפיו עלה ופותח לבו למאכל. לפה של מטה שמשלשל וע"ש):

מג אתה מוצא כשעלה נבוכד נאצר להחריב את ירושלים עלה וישב לו בדפני של אנטוכיא ירדה סנהדרי גדולה לקראתו אמרו ליה הגיע זמנו של בית זה ליחרב. אמר להם לאו אלא יהויקים מרד בי תנוהו לי ואלך באו אצלו ואמרו ליה ליהויקים נבוכד נאצר בעי לך. אמר להם כך עושין דוחין נפש מפני נפש דוחין נפשי ומקיים נפשיכון הא כתיב °לא תסגיר עבד אל אדניו (דברים כג) אמרו ליה לא כן עשתה זקנתך לשבע בן בכרי כיון שלא שמע להם עמדו ונטלוהו ושלשלוהו לו עד שהרגו באכזריות גדול. כיון שהרגו נבוכד נאצר המליך את יכניה בנו תחתיו וירד לו לבבל יצאו כל בני בבל לקלסו אמרו לו מה עשית אמר להם יהויקים מרד בי והרגתיו והמלכתי יכניה בנו תחתיו אמרו לו מתלא אמר גור טב מכלב ביש לא תרבי גור ביש מכלב ביש על אחת כמה וכמה. מיד שמע להם עלה וישב בדפני של אנטוכיא ירדה סנהדרי גדולה לקראתו ואמרו לו הגיע זמנו של בית זה ליחרב. אמר להם לאו אלא אותו שהמלכתי תנוהו לי ואני הולך לי. אזלין אמרין ליכניה נבוכדן נאצר בעי לך. מה עשה עמד וכנס כל מפתחות בית המקדש ועלה לראש הגג ואמר רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גזברין לפניך עד עכשיו היינו בעלי בתים נאמנים לפניך מכאן ואילך הרי מפתחותיך לפניך. תרין אמוראין חד אמר כמין יד של אש ירדה ונטלתן ממנו וחד אמר משעה שזרקן עוד לא ירדו. מה היו בחוריהן של ישראל עושין היו עולין לראש גגותיהן ונופלין ומתים ההי"ד °משא גיא חזיון מה לך איפוא כי עלית כלך לגגות. (ישעיה כב) מה עשה נבוכד נאצר נטלו וחבשו בבית האסורין וכל מי שהיה נחבש בימיו לא היה יוצא משם לעולם על שם °אסוריו לא פתח ביתה. (שם יד) גלה יויכין וגלתה סנהדרי גדולה עמו ההי"ד °העצב נבזה נפוץ: (ירמיה)

בויקרא רבה סוף פי' י"ט כתוב ענין זה ושם כתוב באורך כל הנקמות שעשה נבוכד נאצר ביהויקים בחייו ובמותו ונתקיים בו קבורת חמור יקבר וגם שם מפורש העבירות גדולות שעשה יהויקים שחייבוהו לכל העונשים:

מד תמן תנינן שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ושלשתן בפסוק אחד הן °ואשים דברי בפיך זו דברי תורה ובצל ידי כסיתיך זו גמילות חסדים ללמדך שהעוסק בתורה (ישעיה נא) ובגמילות חסדי' זוכה ויושב בצלו של הקב"ה ההי"ד °מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון לנטוע (תהלים לו) שמים וליסוד ארץ אלו הקרבנות. ולאמר לציון עמי אתה אמר רבי חנינא חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום שנקראו ישראל ציון אלא זה ולאמר לציון עמי אתה: תמן תנינן רשב"ג אומר על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום ושלשתן דבר אחד נעשה הדין נעשה האמת נעשה שלום. אמר רבי יונה ושלשתן פסוק אחד הן שנאמר °אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם: (זכריה)

ההי"ד מה יקר חסדך וגומר. הולך להביא פסוק זה לתת ראיה לדבריו שנזכר בפסוק ואשים דברי גמילות חסדים שלפי הפשט פירוש ובצל ידי כסיתיך הוא שבטחה ולא נרמז בו גמילות חסד בעבור זה הולך להוכיח מפסוק מה יקר חסדך שחסדך שכאן פירושו ג"ח וכנוי חסדך רומז על החסד הנעשה במצותיך כי זה דרכך ואמר בסוף הפסוק ובני אדם בצל כנפיך יחסיון וכאן נאמר ובצל ידי כסיתיך נלמוד מזה שנרמז ג"ח בדברי הנביא כמו בדברי דוד. תורה נרמז בואשים דברי בפיך כי אלה הם דברי התורה. וליסוד ארץ אלו הקרבנות כאן למדנו בברור שלשון עבודה סתם נאמר על הקרבנות ואף על פי שכל המצות הם עבודתו יתברך וביחוד נקראת התפלה עבודה עכ"ז עבודה סתם לא נאמר אלא על הקרבנות ומכאן ראיה למה שכתבתי בפירוש משנת שמעון הצדיק בפתיחת ספר זה שכונת שמעון הצדיק כהן גדול לרומם ולהגדיל מעלות עבודת הקרבנות הנעשות במקדש המכונה בשם ציון כמ"ש דוד הטיבה ברצונך את ציון וגומר אז תחפוץ זבחי צדק ויגיע לנו תועלת מזכירם זו

בכאן כדי להבין מהו פירוש רבי חנינא לא אלמא מקום שנקראו ישראל גיון אלא זה וגם לידע אין שורים שלבשו שמים וליסוד אהרן אלו הקרבנות כלא פשר הפסוק לומר שנזמות שמירה שמקיימים שמים ואהרן כהיא אם לא נבראו ימים ולילה חקות שמים ואהרן לא שמש. ת"כ קשה לי בפסוק ולאמר לגוי עמי אשה שפירשו כפשוטו שכן מה שרגם לשורים שמש שהרי המשכן לבון המקרא לאמר לגיון שהוא שמש ואין זוכים מכאן שהשם הוא גיון והלא מאמר ע"פ כזה לא יתהפך כפי שנת שנזירה דתני לומר שלא יתחייב מאמרו גיון עם ה' שנאמר עם ה' הוא גיון אבל שקן כל זה נתה שהנסתי שמהם גיון נאמר על עבודת הקרבנות שאין אלו השאין לעבודה רק בגיון שגלי השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום כי אם אם במקום תוועד. עוד דאפי לגזור הקדמה אחרת והוא שעם היום שואם העבודה צריכה הכנת המקום והכנת עם ישראל ולהוסיף הקנה והלימוד צריכה לעריהם עכ"ז יש יתקן גדול לתלימות שעם אל תלונות שמקום כי המקום לבדו לא יועיל כלל להקריב בו קרבנות אם לא יקריבום ישראל וכל קרבן שיקריבו אומה אחרת אין בו ממש אבל שעם לפי ע"פ שלינם רשאים להקריב חוץ למקום ההוא יש להם תרומה בזכירתם נחשבתם קרבנות ושוכפי היום ונשלמה פרים שפתינו וכמו שאז"ל נפי' זאת התורה לעולה כל העוסק בתורת עולה כו' ע"כ מי שיאמר ישראל נקראים גיון ב"ש שהם כשעוסקים בתורת קרבנות ובזכירים אותם נחשבתם הוא שאמר נחק אבל לא ילדק אם יאמר על גיון הבציים ושהשמה תלוי ב"ק נחוכה שיהם ישראל עלד שכל זה שולדם נחקם שכן שהכרם לפרש ולאמר לגיון עמי אתה שישראל קרוין גיון עוד לי שכרם כפי דקדוק לשון אתה שהוא לזכר שהוא השם שאם היה רוצה על גיון היה לו לומר את גלשון נקבה כמ"ש ומאמר גיון שאני זה יורה שהוא מדבר עם עמו ואומר לכם אתם עתי הטוב נביני כגיון והכאן תמוה לקושיא האחרת שהיון שפי' ולאמר לגיון הוא כנוי לקרבנות כ"כ וליסוד אהרן רומז זאת הכונה כנגד שהתמם כהוא יקוד ומשמרתו על שולם כדאיתא במסכת יומא ותבונה: ושלשמן דבר אחד רז"ל לפעמים והוא כאשר נעשה הדין ביותר האמת משניים שמו ובניהם דבר אחד וכן הענוים כמשאז"ל שהמשיח מיתה ע"פ בי"ד קודם מיתתו שואל נצלום הערים והדיינים אבל פעמים רבות נפרדין זה מזה לפות הצלום נפני עלמו ולא ישאל עליו שם אמת ושקר וכן האמת נעלה נפים בלי עסק דין וכן שם הדין נוגע כלל:

מסכת יומא פרק ראשון

אמר רבי תנחום כל ימי המילואים שהיה משה משמש בכהונה גדולה לא שרתה שכינה על ידיו וכיון שלבש אהרן בגדי כהונה גדולה ושמש שרתה שכינה על ידיו מ"ט °כי היום ה' נראה אליכם: ויקרא ט

אנני מבין מה בא להודיענו רבי תנחום והלא מיטקות של נ"ש רבן ילאו כן נפרשיות והרלוי שיבא רבי תנחום לגם טעם לדבר ומה שילאה לבמורה בהפך שאל מה טעם והשיב בדרום עגמו שהרי שריית שכינה ופסוק היום ה' נראה אליכם הכל דבר אחד ולאמר נפרש ומה עשם שהוא ר"ל אלין לעולמי נומר כן שלא שרתה שכינה בעבודת משה עד עבודת אהרן. והשיב מפסוק כי היום ה' נראה אליכם שהרישו לומר כן אבל לא בא רבי תנחום לגם טעם לדבר מדוע היה כן ואם כפי זה עדיין הקושיא דלשונה נשקושה שעומדת כי זה פשוט ועלה נפרשיות ומה שאמשנו בתיקון זה שאין הדבר פשוט כל כך שהשכל ידיע לומר כי כלים נגורתם. דלוני לומר שהכי גדול מעלת משה דלוי שנתמשת שלא השרין עבודתו לגמלה כל ד' ימים והיה דלוי לומר שלמיש שלא יראה אם כן השמים לעיני כל ישראל כמו ביום השמיני עם כל זה היו גדולים פגיוים נפלאים נעשרים בן השמן ומגלים לעיני אהרן ובניו והלוים הקרבנים אליהם והכם היה ניכר שקרבנות משה ועבודותיו היו נרלין לפני ה' ובא ר' תנחום לגמל את המבוכה ולהודיענו שרגה הקב"ה לגבות את אהרן ולהראות לבני ישראל שלא היה נוטף מלפניו יתברך על שון העגל לכן גא ונוס על אשה נרוה מעלותיו שלא יראה רשאי ללבוש בגדי כהונה כמו שאחז"ל נחמכים פי"א נמה שמש משה כל שבעה ימי המלואים בחלוק לבן לראות שהיה שלם בעיון ובמעשה כנגד לבן שאין בו כיג ומבלתם כלל ונעבור אם היה גדול נבגולתו ועם כל זה עבודת הקרבנות לכפר בעד בני ישראל לא ניתנה אלא לאהרן ובניו ולמען יכירו וידעו זה כל ישראל גם אפי' לאנשים שיעבוד עבודת שבעת ימי המלואים ולא יהא רשאי ללבוש

בגדי כהונה והלא ידוע שזה רמה לגדרים שבימינו של עבר יום שהוא שילבש אהרן בגדי כהונה שסתר הוא לבדו עבודת היום ולא ילבש שלם בגדים שכינה ונגדה וילא כנגד ה' אל כל העם והבור וילא אל כל העם ויכהו. וכל זה רמז הנם במקרא לזקני ישראל ויום של עבודת היום שהוא שהם דברי נלמדו כי היום ה' נראה אליכם כלומר היום הזה לבדו ולא כהלשונים לשרשות לכם שאהרן קודם ה' לשולם שהוא נקודתו גם אמר שתמה השגל כמו שולשו על קרב אל העוזה ועיינו שהעבין ז"ל פירוש נלה והוא נקצר עם ענין זה:

בא לו פרק שביעי

ולמה בבגדי לבן אמר ר' חייא כשרות של מעלה כן משרות של מטה מה למעלה °ואיש אחד בתוכם לבוש בדים אף למטה °כתונת בד קדש ילבש מפני מה כהן גדול משמש בשמנה רבי חנינא אומר כנגד המילה שהיא לח' על שם °בריתי היתה אתו מפני מה אינו משמש בבגדי זהב מפני הגאות א"ר סימון על שום °אל תתהדר לפני מלך א"ר לוי על שום אין קטיגור נעשה סניגור אתמול °ויעשו להם אלהי זהב עכשיו עומד ומשמש בבגדי זהב: יחזקאל ט ויקרא טז מלאכי ב משלי כה שמות לב

קטיגור פי' ר"ע ומוזן פלמן ענג ופי' קטיגור קורא שגב סניגור שונא שגב שהוא בלשון יוון ולשון פלסטין:

ההורג נפש בשגגה לא היה לו כפרה ונתנה לו התורה כפרה ע"י מיתתו של כהן גדול שנאמר °וישב בה עד מות הכהן הגדול: במדבר לה

הגה ילאה ענין ע"ז שנאמר שמיתת כהן גדול היה לכפר על הורג נפש בשגגה והשורש לאמרי קודש שנלמו לים נכפשו יששכר. ולאמן זה לפי שמכיל שם שנכתב רפי' כפי ענין זה לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה בישראל אם כן נראה שאמה זה היה בשורש לכהן ולגולה ונשיאה הכהן הגדול ימשך אלא שאינם. ועוד כתבו שהפרשים שבמרים אחרים על דבר ששמו נהמשך גלות הרוצח עד מות הכהן הגדול ולכן לשהרך בזכירתם כלן ישתיקו נבטריהם. ואמר לפעמים שאמר זה שם ע"פ רז"ל לכן מיתה בלא עתה. והמבהירים והעבפי מעשה ושבג להם שכן קל כשוב הספרים לפיינו מיתה לאורך ימים כי נאמן אמר לא ימות כמו שקרה במיתת משה ואהרן וכפי שנה זו לאמר כי לכיות הכהן הגדול שביד עליון שנאמר עליו כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה אך לאורי שיקבא בו מן אמר אמא שמיינ אותו לבישה רק שמא הכותו נכתב כי הוא נכתב לשון לכהן ע"י מה שנאמר עליו והנשא לכהן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל ובפירושו נמצא ונאמר שנפש כל איש ישראל נקשרת בנפש כה"ג ומיתתו מן השמים הוא כפרה כל יחיד הוא נשגגה שמגע מיתה נפש אחד מישראל ונזה שקדים ה"ג אין מיתה בלא חטא:

פרק הוציאו לו

ארבעים שנה שמש שמעון הצדיק בכהונה גדולה ובשנה אחרונה אמר להם בשנה זו אני מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם שבכל שנה ושנה שהייתי נכנס לבית קדשי הקדשים היה זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים נכנס עמי ויצא עמי בשנה זו נכנס עמי ולא יצא עמי בעון קושי רבי אבהו והכתיב °וכל אדם לא יהיה באהל מועד ואפילו אותם שכתוב בהם °ודמות פניהם פני אדם אמר לון מאן אמר לי דהוה בר נש אני אומר הקב"ה היה: ויקרא טז יחזקאל א

בגמרא

בגמרא שלנו ביומא ובתנחומא כתב זה יותר בארוך ויש כאן קצת חילוף לשון שם שלא הזכיר כאן זקן לבוש שחורים ושם אמר והיום נזדמן לי זקן אחד לבוש שחורים ועטוף שחורים נכנס עמי ולא יצא עמי ואין כאן לומר שיהיו חולקין במציאות רצוני לומר במה ששמעו מפי שמעון הצדיק אולי הוא טועה הספר אשר לפני או שלא חשש להאריך בספור כל הפרטים:

מאן אמר לי דהוה בר נש וכו'. אין פירוש בר נש אדם ממש שהרי פסוק ודמות פניהם פני אדם הוא על אחד מדי חיות המרכבה שדומה לאדם ואם כן מה השיב לו באמרו מאן אמר לי דהוה בר נש. אבל כוונתו לומר מאן אמר לי שהי' הזקן ההוא ההולך עם שמעון הצדיק בר נש ר"ל אחד מארבע חיות המרכבה הדומה לאדם אני אומר שהזקן שהוא היה דמות השלה למעלה מכל חיות המרכבה והוא דמות הקדוש ברוך הוא יתברך מכל זה עלוי רב שהכתוב צוה ואומר ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה. ומן ההכרח לטעם לדקדק זה כדי שיצדק מה שאמר מאן אמר לי דהוה בר נש. וגם יצא לי תועלת מזה לתקן הבדל הלשון שהזכרתי למעלה במה שלא הזכיר כאן בירושלמי זקן לבוש שחורים אם אמת הדבר שכן כתוב בכל הספרים שכיון שמכח הכרח קושיה וכל אדם לא יהיה באהל מועד הוכרחו כאן בירושלמי לומר שזקן הנראה לשמעון הצדיק לא היה דמות מלאך אלא כנוי להקדוש ברוך הוא כמו שאמר דניאל ועתיק יומין יתיב אין להאריך בו בשינוי מלבושים פעם לבנים ופעם שחורים אלא תמיד נדמה לו בלבוש לבנים אלא שבאותו שנה נכנס עמו ולא יצא עמו כמו בשנים הראשונים שהיה נכנס ויצא עמו:.

פרק שני שעירים

ט"ה **ארבעים** שנה עד שלא חרב ב"ה היה נר מערבי כבה ולשון של זהורית מאדים וגורל של שם עולה בשמאל והיו דלתות ההיכל ננעלות מבערב ומשכימין ומוצאין אותן פתוחות אמר להם ר"י בן זכאי היכל היכל למה אתה מבעתנו יודעין אנו שסופך עתיד
זכריה יא ליחרב שנאמר °פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך:

בגמרא שלנו כתוב מאמר זה אבל יש ביניהם קצת הבדל כפי הלשון כי שם אמר לא היה לשון של זהורית מלבין וכאן אמר ולשון של זהורית מאדים כלומר שלא די שלא היה מלבין אלא שהיה מתאדם ומתעבם גוון האודם יותר ממה שהי' ראשונה וכן היו מעשה הפרוכים קרוב לסרכן: עוד אמר שם שהיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן וכאן הוסיף ביאור להגדיל הכאב ואמר שהיו נועלין אותן שומרי המקדש מבערב לשמירת הלילה והיו, משכימין ומוצאין אותן פתוחים ר"ל שגם בלילה היו נפתחות מאליהן סימן לאויבים שיבאו להחריב הבית כי לא מועיל בו שום שמירה אבל בגמרא שלנו שאמר נפתחות מאליהן בלבד אינו מזכיר לילה כלל וגם בני האחרונים יש הבדל קטן לענין סדור הדבור בלבד כי שם אמר ולא היה גורל עולה בימין ולא היה נר מערבי דולק וכאן אמר עולה בשמאל ונר מערבי כבה בכאן הגדיל הכאב והזכיר בפי' עולה בשמאל ונר מערבי כבה ושם אמר לא היה עולה לא היה דולק אע"פ שהענין אחד לא הזכיר כבה ושמאל:

פרק יום הכפורים

שמואל אמר הדין דחטא על חבריה צריך למימר יה סרחית עלך ואין קבליה הא טבות ואין
איוב לג לא מייתי בני נש ומפיים ליה קדמיהון הה"ד °ישור על אנשים (פי' יעשה שורה של אנשים) ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה־לי אם עשה כן עליו הכתוב אומר
שם °פדה נפשו מעבור בשחת וגומר ואין מיית צריך למיזל ומפייסיה על קבריה ומימר ליה סרחית עלך א"ר ייסא בשאר כל העברות אבל במוציא שם רע על חברו אין לו מחילה עולמית:

מכאן נראה שיצא מנהג של טעות מה שנוהגים בזמננו אם יחטא איש לאיש והקניטו בדברים נכנס ביניהם אמצעי עושה שלום ומדבר עם העלוב שירצה לקבל פיוס העולב ואחר זאת ההקדמה יבא העולב לבקש המחילה ממנו ואין זאת כוונת שמואל אלא שהעולב ילך מעצמו לפני העלוב ויאמר לו סרחית עלך ואם לא קבלו אז יביא אנשים עמו ויחזור לחלות פניו בפניהם שימחול לו וכן יורה דקדוק לשון שמואל. ועוד יעיד עליו רעו שאמר ואי מיית צריך למיזל על קבריה וכו'. וראוי שנאמר שההליכה לפיים לפני החי והמת אין בהם הקדימה בידיעה רק שהעולב ילך מעצמו לפיים העלוב ואת הבושת ובזיון הם לכפר עליו מאשר חטא לחבירו אפילו לא הקניטו אלא בדברים וכשהולך לפייסו על קברו יוליך עמו עשרה אנשים ויאמר בפניהם חטאתי לה' ולפלוני זה שפגעתי בו וגם ישיבו לו מותר לך מחול לך:

מסכת סוכה פרק לולב וערבה

דרש רבי בא °והושע ה' את אהלי יהודה בראשונה מט
זכריה והושע כתיב וכולי. דרש רבי זירא °כי עתה
מיכה ד תצאי מקריה ושכנת בשדה ושכינתי בשדה כתיב. חנניה
שמות כ בן אחי ר' יהושע אומר °אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך אשר הוצאתך כתיב:

מנת זה המאמר היתה קשה אצלי עד שבקשתי המאמרים הכתובים סמוך לו בספר אשר ממנו העתקתי. והם העירוני בפרשו על דרך הפשט מסכים לדברי חז"ל בתלמוד שלנו כמו שאבאר לקמן וזה לשון המאמר הסמוך לו:

תני בשם רבי שמעון בן אלעזר עבודה זרה עברה עם ישראל בים מה טעם °מפני עמך אשר פדית
שמואל ב לך ממצרים גוים ואלהיו אמר ר"ע ח"ו שאם אומר אתה כן נמצאת עושה הקדש חול מה ת"ל אשר פדית לך ממצרים כביכול כאילו עצמך פדית:

מאמר זה והמאמר אחר כרי ברכיה הבא אחר זה הם הרשיונו והעירוני לומר שכונת חכמים דורשין ג' פסוקים קרי וכתיב לרמוז למה שאמרו חז"ל במקומות רבים שכביכול הקדוש ברוך הוא מצטער עם ישראל בגלותן וגם הוא נוסע עמהם וזה יורה דקדוק שלשה פסוקים שלנו כפי כתיבתם:

והושע ה' את אהלי יהודה הוא בנבואת זכריה על ביאת המשיח כמו שיובא תחלת הפי' הנה אנכי שם את ירושלים סף רעל לכל העמים וכו' וישבה ירושלים עוד תחתיה בירושלים והושע ה' וגו' והבדל בין קרי לכתיב הוא כי והושיע הוא פועל יוצא יושיע ה' את אהלי יהודה אבל והושע אינו דומה לפועל יוצא שאפשר בקריאתו והושע פירוש כאילו תהיה אות ה' נקודה בחירק ואותיות וא"ו שי"ן בקמץ ויהיה כמו פנו אלי והושעו שהוא מתבודד בעצמו כביכו"ל שיהיה נושע בתשועת יהודה ודי בזה הרמז:

תצאי מקריה ושכנת בשדה נבואה זו על גלות בבל כאמר שכן אמר ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך ה' והקרי כנוי לאומת ישראל וכתיב ושכנתי כביכו"ל שרומז על השכינה ההולכת עמהם הולכת בשדה בגלות עם ישראל:

אשר הוצאתיך פועל יוצא הוצאתי אותך אבל הכתיבה הוצאתך כביכו"ל שאומר הקדוש ברוך הוא בעצמו היה יוצא מהגלות עמהם וכן שיעור הפסוק אנכי ה' אלהיך אשר הייתי בהוצאתך מארץ מצרים: (ויפ"ת כתב ולי יסכן דה"ק אנכי ה' אלהיך אשר לי היתה הוצאתך ע"כ) ומאי דתני בשם רבי שמעון בן אלעזר וסוף דבריו כביכו"ל כאילו בעצמך פדית הוא תנא דמסייע לי במה שכתבתי בביאור דרש הג' פסוקים כפי כתיבתם ובמסכת מגילה פרק בני העיר כתוב למעלה מאמר רבי שמעון בן יוחאי חביבין ישראל שבכל מקום שגלו שכינה עמהם גלו למצרים וכולי גלו לבבל וכולי ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהם וכו' ובספר מסכת מגילה שהעתקתי ממנו זה המאמר לא החבר גלו לאדם. וגם כפי הנראה מלשון הריטב"א שכתב כל אותו מאמר לא היה גורם גלו לאדם ולסיות ענין מאודם מה שכתב הריטב"א אכתבנו פה וזה לשונו מפני כבוד

כבוד השכינה לא אמר הכתוב -שהשכינה בגלות הגדול הזה שאנו מפוזרים בקצוי הארץ ולא הזכירה אלא בגאולה ומתוך כך למדנו ג"כ שהיא בגלות וכן התנא אחז דרך הכתוב אבל ודאי לא בא ללמד רבותא על שהוא נגאל בשעת גאולה אלא שהוא בגלות כמצא שעונותינו שמאחרין הגאולה גורמין גלות לשכינה ע"כ. וכפי המפורסם בספרים הרבה הגלות הגדול הזה אשר אנחנו בתוכו מכונה בשם גלות אדם שהיא החיה הרביעית ארומי שהחריבו בית שני והם הגלינו בקצוי הארץ ויתמסך מזה שעליו אמר הריטב"א שלא הזכירו רשב"י ואח"כ בקשתי ומצאתי בספרים אחרים שנזכר שם וזה לשונו גלו למצרים שכינה עמהם שנא' וכו' גלו לאדם שכינה עמהם שנא' מי זה בא מאדום גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר כו' גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר וכו' ליון שכינה עמהם שנאמר ועוררתי בניך ציון על בניך יון ע"כ וכפי גירסא זאת הוא כמגע לפרש גלו לאדם על גלותינו הארוך שאנחנו בו שאם כן היה מיותר סוף המאמר ואף כשהם עתידין ליגאל וכו' וגם דברי הריטב"א בטלים כפי פירוש זה. לכן נראה לי לתקן הגירסא שלא תהיה מוטעת שכן מצאתיה בכ' או בג' ספרים ישנים שראוי לפרש גלו לאדם על גלות פרטי שהיה על יד אדם ליקח בשבי ישראל קודם חורבן בית ראשון ומן הסברא לפרש כן כיון שבכתוב במאמר מוקדם לגלות עילם ולגלות יון וא"כ מה שאמר בסוף ואף כשהם עתידין ליגאל וכו' רומז על גלותינו הארוך הזה שכל ישראל מפוזרים בד' כנפות הארץ. ובעבור זה אין מקום לכנותו גלות אדם כיון שאנחנו תחת אדם וישמעאל מפוזרים וזה שמו לודק גלות הגדול מבלי שיהיה מכונה לאומה פרטית. ולאוי לומר שזאת היתה כונת הריטב"א כדי שלא יהיו דבריו על גרסא מוטעת. וגם ראיתי לכתוב תירוץ אחר לקושית הריטב"א כי בודאי הרגש הקושיא הוא דקדוק נכון אמנם לענין התירוץ כבודו במקומו מונח שאינו מספיק כל כך. שהרי הנביא אמר בכל צרתם לו צר בפירוש ולהיותינו בגלות הארוך הזה מפוזרים בקצוי הארץ היה ראוי לחזק עם ה' אלה ולאמר בפירוש גלו כך וכך שכינה עמהם. ומקום הניח לי הרב להתגדר ולתרץ תירוץ יותר מספיק ואני תלמיד מתלמידיו חשבתי בתירוץ זאת הקושיא שכונת רשב"י בשלא הזכיר בפירוש הגלות הגדול הזה לרמוז לנו אמונה אמתית והבטחה קיימת והיא שהגאולה ממנו עתידה להיות עולמית ושאין עוד גלות אחריה לעולם ועד ולזה לא אמר גלו בכך וכך שהיה נראה דומה למה שאמר גלו למצרים גלו לבבל וכמו ששני הגליות ההם היו. זה אחר זה וגאולה בכל אחד מהם כן יהיה בגלות הארוך הזה שאחר היותנו גאולים ממנו היה אפשר שיבא גלות אחר ולבטל זה לא הזכיר בו לשון גלות כלל אלא רמז עליו באמרו ואף כשהם עתידים ליגאל מן הגלות הארוך הזה גאולה עתידה להיות קיימת לעולמים גם השכינה נגאלת עמהם כביכו"ל שהיתה -בגלות עמהם עד עתה. ואחר הגאולה ממנו אין עוד גלות עד סוף כל הדורות. וזה מוכרח מהראיה שהביא מפי' ושב ה' את שבותך. שאמר והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה וגומר ושב ה' את שבותך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגומר וכל הפרשה שהיא אמורה על גאולה שאין עוד גלות אחריה ואחשוב שגם זה רמז במאמר ירושלמי שאנחנו בו שיש הבדל גדול בין פסוק המודיע גאולתינו לבי פסוקים המזכירים שני גליות שעברו. שכתוב בשניהם גלות. אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. תצאי מקריה ושכנת בשדה ובאת עד בבל וגומר שם יגאלך ה'. והמעיין באותה נבואה יראה שאחרי הנבואה שם יגאלך ה' רמז גלות אחר באמרו בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל ואחר כך. ניבא על הגדולה הגאולה שאנו מצפין ורמז אל כובד הגלות הזה ואמר לכן יתנם עד עת יולדה וגו' כמו שדרשו רז"ל וכתוב למעלה במסכת יומא וכתיב סמוך לזה ועמד ורעה בעוז ה' בגאון שם ה' אלהים וישבו כי עתה יגדל עד אפסי ארץ. ועוד פסוקים אחרים באותה פרשה דרשו חז"ל בתלמוד שלנו על ביאת משיחנו וכתובים למעלה יראה מכל זה שהולך הנביא מיכה ע"ה אחרי שמזכיר גלות בבל והגאולה ממנו לרמוז על גלות הארוך הזה וגאולה ממנו אבל בנבואת זכריה שאמר והושע ה' את אהלי יהודה בראשונה. לא הזכיר גלות רק הבטיח על הגאולה העתידה שאין עוד גלות אחריה וכביכול הקב"ה יהיה נושע עם ישראל שעד העת ההיא היה מצטער בגלות עמהם כמו שנרמז במה שכתוב והושע כמו שפירשתי. סוף דבר אומר אני שהתירוץ שחשבתי לקושית הריטב"א היא אמתית ונכון להיותו רמוז ענין תורניי אמוניי גדול הערך ועוד אפשר לתרץ תירוץ אחר לאותה קושיא כפי ההקדמה שהנחתי שאין מקום ליחס הגלות הארוך הזה לשום אומה מהאומות שאף על פי שתחלתו היה ביד אדם אחרי כן החזיקו בנו כל האומות ממזרח וממערב מצפון ומים בעבור זה דקדק בלשונו רשב"י ולא הזכיר בו גלו למקום כך וכך שכינה עמהם לפי שאין אנו במלכות פרטי מיוחד ואמר סתם ואף כשהם נגאלין שכינה עמהם ר"ל כשהם נגאלים גאולה כוללת מגלות הגדול הזה והתירוץ השני הוא מקיים הענין אמוניי כמו בתירוץ הראשון:

רבי ברכיה אמר עתיד הקב"ה להעשות ראש חולה לצדיקי' לעתיד לבא מה טעם °שיתו לבכם לחילה. והצדיקים מראין אותו באצבע ואומרים °כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות. עלמות בעלמות. עלמות בזריזות כהדין עולימתא תרגם עקילס הגר עולם שאין בו מות. והצדיקים מראין אותו באצבע ואומרים כי זה וגומר עלמות בב' עולמות הוא ינהגנו בעולם הזה והוא ינהגנו בעולם הבא:

נא תהלים שם

כתוב בערוך ערך חל בירושלמי ובויקרא רבה ויהי ביום השמיני עתיד הקב"ה לעשות ראש חולה לצדיקים שה"ד שיתו לבכם לחילה לחולה כתיב צדיקים מכאן וצדיקים מכאן והקב"ה באמצע פירוש מחול ריט"ה בלע"ז ע"כ. ובפירוש הרב בחיי הביא מאמר זה בפירוש כפתור המנורה שהיה עגול ופירוש זה שהקב"ה כביכו"ל ישב בעגולה עם הצדיקים ואמצע העגולה הוא הראש וזה פירוש ראש חולה ראש העגולה וכל הצדיקים נהנים מזיו שכינתו וכביכו"ל מראין באצבע כלומר שמשיגין כל מה שאפשר להשיג וזאת היא ראיה שכליית לא חושיית כי כן יורה הפסוק שהביאו לראיה שיתו לבכם לחילה ולא אמר שיתו עיניכם. פירוש אחר שמעתי שהוא כלי שיר נקב מלמטה בתוך ומחול אבל האמת יורה כפי' הראשון באמרו ראש חולה:

עלמות פירשו בו כמה פירושים הא' שיהיו בריאים וחזקים כמו בימי בחרות. הב' לשון זריזות כמו העלם ההולך בזריזות. הג' פי' עקילס עולם שאין בו מות הד' בב' עולמות וכאשר נעיין בכל המזמור הנה כונתו בכלל נבואה לעתיד כי מתי נתקיימו בזמן עבר כל הפסוקים הכתובים בו וכן פירשוהו רש"י ורד"ק ויבא על נכון [illegible] כן ראינו וגו' כאשר שמענו מפי הנביאים ונבואתם כן ראינו עתה בבוא ה' את שיבת ציון שהשם יכוננה עד עולם סלה ולא תהרג כמו בימי אבותינו דמינו אלהים חסדך וגו' כשמך אלהים כן תהלתך וגו' דמינו כמו דמו עד הגיענו כלומר מצפים אנו חסדך בקרב כי לך שיבא בם ראשונה ומשם יתפשט לכל העולם עד קצוי ארץ כשמך אלהים כלומר כמו ששמך הוא על כל העולם כן תתפשט תהלתך ועל יסוד זה יבא על נכון פירוש הירושלמי אחר כך מצאתי מאמר זה ברבה פ' שמיני סמוך לפסוק ונזקני ישראל ונגד זקניו כבוד עתיד הקדוש ברוך הוא לישב בגורן וצדיקים יושבים לפניו גורן עגולה עתיד הקב"ה להיות ראש חולה לצדיקי' שנאמר שיתו לבכם לחילה לחולה כתיב וכו' עלמות כאילין עולימתא כדכתיב בתוך עלמות תופפות ע"כ. אח"כ בקשתי ומצאתי מאמר זה כתוב בסוף תענית סימן פ"א והוא יותר קצר ויש בו קצת חלוף לשון שכתב בכאן וז"ל עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן והוא יושב ביניהם וכל אחד ואחד מראה עליו באצבעו שנאמר הנה אלהינו זה קוינו לו וראוי לעיין איך ישכים תחלת המאמר עם סופו כי באמרו עתיד הקב"ה יורה שהוא בזמן העתיד שבא אחר התחייה הנקרא עוה"ב כפי סברת החכמים אחרונים תורניים וכן יורה לשון ירושלמי באמרו לע"ל ולא הזכיר בג"ע ובכאן פירש ואמר בג"ע כי פשט לשון זה נאמר על עולם הנשמות שהוא תענוג הנפש מיד אחר המות ונתקן זה יתחייב לשום עטרה לראשינו מ"ש למעלה בשם הרא"ש ז"ל במסכת ברכות בפרק תפלת השחר בפי' עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה ובכלל כונתו שאחר התחיים יעמדו הצדיקים בגוף ונפש ויהיו קיימים נצחים מתעדנים ונהנים מזיו השכינה ולא יעכב בהם הגוף שיהיה גשם דק דומה לגלגל הלבנה וזה התענוג יהיה בג"ע. וברוך היודע והגוזר אמיתת ענייניו קדושים כאלה והוא ברחמיו יעמידנו על האמת ונזכה להגינו עין בעין:

רבי ברכיה אמר °ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים וגו' *ע משנגאלו אבל עד שלא נגאלו היכן דרכה של לבנה להנתן שם היתה נתונה. אמר רבי ברכיה מעשה אין כתיב כאן אלא כמעשה היא וכל ארגליא שלה היא הסל והמגריפה. אמר רבי סימון בבבל כתיב כמראה אבן ספיר ובמצרים כתיב כמראה:

נב שמות כד

כמראה לבנת הספיר ללמדך כשם שהאבן קשה מן הלבנה כך שיעבודה של בבל קשה משל מצרים תני בר קפרא עד שלא נגאלו ממצרים היתה רשומה ברקיע ומשנגאלו עוד לא נראית ברקיע מה טעם וכעצם השמים לטוהר בתקיף שמיא כד אינון נקיין מן עננין:

עם היות לשון מאמר זה מעיד על עצמותו היותו מסתרי קבלה לא ראיתי לפרש בו כ"א פי' המלות עם תוספת מעט. בקשתי בערוך' ומצאתי בפירוש ארגליא לשון כלים המרגילים אותה וגם מגריפה פי' שהוא מגריפה של טיט שהיא קרויה בלעז פל"א ועל יסוד זה הבנתי בו הבנה מה ע"ד הפשט זאת הלבנה היא רמז לגלות מצרים בחמר ובלבנים ולכן אמר היא וכל ארגליא הסל והמגריפה ר"ל כל הכלים הצריכים לגבל הטיט הסל שמוליכים בו הטיט והמגריפה פל"א בלע"ז שבו עושין הטיט ואמר שקודם שנגאלו לא היתה הלבנה בשמים אלא מונחת בארץ מצרים במקום שעושים בה הלבנים אבל אחר שנגאלו העלה אותה הש"י לשמים ר"ל שהיה מילר בצרתם ועשה הלבנה הדום רגליו ותחת היותה בראשונה לבנה העשויה מעפר ומים מוכנת אל הפסד אחר כך שיתה ספירית וכדי שלא ישאר עוד שום הכנה לשעבד את ישראל באותה עבודה קשה שם הש"י תחת רגליו הלבנה וכל כליה ר"ל כל הכלים הצריכין לעשייתה. והביא ראיה לזה ממה שלא אמר מעשה שהיה במשמע מעשה הלבנה לבדה אלא אמר כמעשה לרמוז אל הלבנה ואל כל הכלים הדומים אליה ולעשייתה ומאמר רבי סימון יסבים על נכון עם זה. אמנם תני בר קפרא יראה שחולק לדברי רבי ברכיה שאמר עד שלא נגאלו היתה הלבנה מונחת בארץ במקום שיעבוד ישראל ובר קפרא אמר עד שלא נגאלו היתה רשומה ברקיע עוד סתירה אחרת שאמר בר קפרא שמשנגאלו לא נראית עוד ברקיע ורבי ברכיה אמר אז משנגאלו שיראה שאז היתה ברקיע. ולתקן זה ראיתי לדקדק לשון היתה רשומה ברקיע שאין פירושו שהיתה מונחת ממש ברקיע אלא במצרים היתה לשעבד בה את ישראל כדברי רבי ברכיה ובימים ההם היתה רשומה בשמים לפניו יתברך רמז זכירת צרת ישראל אבל היא עצמה היתה מונחת בארץ ומיד כשנגאלו העלה אותה ברקיע והניחה שם לבטל השיעבוד שהיה על ידה אבל בהמשך הזמן אמר משנגאלו לא נראית עוד כלל ברקיע ואפילו רושם לרמוז שלא נשארה עוד הכנה כלל לשעבד את ישראל ויש בזה דוחק. קצת שמן ההכרח לפרש לשון משנגאלו שבדברי רבי ברכיה תיכף ומיד שנגאלו אבל מ"ש בר קפרא ומשנגאלו ר"ל אחר שעברו מקצת ימים אחר שנגאלו וראוי לסבול הדוחק הזה כי קטן הוא בערך אל הסתירה שאמרתי ואין לומר שבר קפרא חולק על דברי רבי ברכיה שאם כן היה לו לומר בר קפרא אמר וזה דרך תלמוד גלוי לדרדקי דבי רב. והי"מ כתב אז עד שלא נגאלו פי' שזה שאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר היינו קודם שנגאלו שהיו משעבדים בהם בחומר ובלבנים והיה תחת רגליו כמעשה לבנת זכר לצרתם ע"ש עמו אנכי בצרה אבל משנגאלו שוב לא היתה שם לבנה אלא הושלכה למקום שדרכה לינתן ובמקומה שתחת רגליו היה כעצם השמים לטוהר ואף על פי שויראו את אלהי ישראל משנגאלו הוה י"ל דה"ק ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו שמתחתיו שיתה לבנת הספיר עכשיו ראו כעצם השמים לטוהר לא שעכשיו ראו לבנת הספיר. היא וכל ארגליא שלה שהכ"ף לדמות כל כלי מעשה הלבנים: בבבל כתיב כמראה אבן ספיר וכו' פי' מאי שנא דבמצרים רמז הצער אצלו יתברך כביכו"ל בלבנה והכא רמז לה באבן. אע"ג דהתם מיירי תחת רגליו והכא מיירי בכסא שהוא מקום המושב ולא ס"ל לרבי סימון כדברי ר' ברכיה דלבנת הספיר רמז על שהיו ישראל משועבדים בחומר ובלבנים דא"כ לא קשיא המאי נקט הכא לבנה ולא התם אלא סבירא ליה דבין לבנה ובין אבן רמז לקושי השיעבוד: היתה רשומה ברקיע ומ"מ לא נראית לגמרי לכל כאשר היא רק רושם כל דהו ואלו שראו את אלקי ישראל הוא שראו כולם דא"כ מאי רבותא דהכי שראו אותם עכ"ל:

מסכת ראש השנה פרק ראשון

נג **אמר** רבי חייא שמות החדשים עלו מבבל בראשונה (מ"א ח) °בירח האיתנים שבו נולדו אבות ומתו ונפקדו האמהות. בראשונה (שם) °בירח בול שבו העולם נובל והארץ עשויה בולות. בולות שבו בוללין לבהמה מתוך הבית בראשונה (שם) °בירח זיו שבו זיו לכל העולם הצמחים נכרים והאילנות נכרות מכאן ואילך (נחמיה ב) °ויהי בחודש ניסן (שם א) °ויהי בחדש כסליו שנת העשרים (אסתר ב) °בחדש העשירי הוא חדש טבת ר"ל אמר אף שמות המלאכים עלו מבבל בראשוני (ישעיה ו) °ויעף אלי אחד מן השרפים שרפים עומדים ממעל לו מכאן ואילך (דניאל ט) °והאיש גבריאל (שם י) °מיכאל שרכם:

שמח לבי ויגל כבודי בראותי מאמר זה כי לא ראיתיו עד הנה וממנו נתקיימו דברי שכתבתי בתחלת מסכת מגילה על מאמר אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש וכו'. והוצרכתי להאריך שם על דרוש יקר הערך ותליתי עצמי באילן גדול הלא הוא הריטב"א ועל דבריו נשענתי והזקתי לסתור דברי הרי"ף אלנו יעויין משם ומה שנתחדש לי במקום הזה כי מ"ש שנשתנו שמות החדשים כשעלו מבבל לא היה השנוי ההוא לבטל מנין החדשים מניסן דכתיב ראשון הוא לכם לחדשי השנה אלא בערך אל שמות וכנויים אחרים שהיו לחדשים כמו ירח האיתנים בול זיו ושינוי השמות להם לא מעלה ולא מוריד לענין קיום המצות כ"א הם ומה שנצטוינו לענין מנין החדשים שיהא ניסן קרוי א' אייר ב' סיון ג' וכן כולם תמיד הוא בתקפו ובקיומו. ואם הוליך הרמב"ן לתת טעם לקריאת שמות בבבל ואמר כדי שתתקיים נבואת הנביא לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה תומר לא מפני שהיה נמשך מזה בטול שום מצוה או חלק ממנו ח"ו. אלא להיות דבר מגונה לפרוש עצמם ממנהג שהיו קוראים שמות החדשים ירח האיתנים ואחרים כיוצא בזה ודי להשיב לזה בנבואת ירמיהו לא יאמרו עוד וגו' מלבד שכבר כתבתי במקום הנזכר שאמר כן הרב דרך דרש וכאשר יתובר זה שכתבתי פה עם הכתוב למעלה יתברר בירור גמור שהאמת אתי במה שכתבתי בנגאויות כל מצוה ומצוה שלא כדברי הרי"ף אלנו ז"ל:

נד **אמר** רב כולהון נדונים בראש השנה וגזר דינן מתחתם ביוה"כ ולא כרבי יוסי דאמר יחיד נדון בכל שעה מה טעם (איוב ז) °ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו. ותפקדנו לבקרים זו פרנסתו לרגעים תבחננו זו אכילתו רבי יצחק רבה בשם רבי המלך וצבור נדונין בכל יום שנא' (מ"א ח) °לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו אמר רבי לוי כתיב (תהלים ט) °והוא ישפוט תבל בצדק הקב"ה דן את ישראל ביום בשעה שהן עסוקין במצות והעכו"ם בלילה בשעה שהן בטלין מן העבירות שמואל אמר כשהוא דן את ישראל הוא דן את העכו"ם ומה מקיים שמואל (שם) °ידין לאומים במישרים בישרים שבהם מזכיר להן מעשה יתרו ומעשה רחב:

המלך וצבור נדונין בכל יום הטעם לפי שהמלך מלך שהוא מלך מעיין בכל יום בדברים חלוקים ומתחדשים ומתיחסים אל הנהגתו הכללית וכן הצבור המנהיגים בדברים הכוללים מתחדשים להם בכל יום תמיד מקריים בלתי נודעים כמו הם בתוך הבנה בלו אנשים נוספים לצבור או שנפרדו מהם בתוך שנתם ומלבד היותם צבור נמשך להם שינוי בהשתנות היחידים לכן ראוי שיהיו נדונים בכל יום כפי השנוי המתחדש: ידין לאומים כו'. ראוי להעיר במאמר זה שהקב"ה דן את ישראל וגם את האומות ושניהם שוים לפניו יתברך במשפט. דין הע"פ שהם חלוקים בזמן הדין וכפי הנראה יש סתירה לזה ממ"ש בעבודה זרה שהחזיר הקב"ה התורה על כל האומות ולא קבלוה זולת עם ישראל וכיון שלא קבלו התורה הרי הם תמיד בהסתרת פנים עד שנית יש לקיים בדברי שמואל בשרים שבהם מזכיר להם מעשה יתרו ורחב והלא כבר קדם לנו שלא נזכה אבא ואין אבא מזכה ברא וזהו מדת הדין והיושר. ומשנתי תקון לבי העלות ההנה באחד מבני פנים. האחד כי מה שכתוב כאן ידין לאומים הוא דוקא בדברים הכוללים לכל אומה ואומה ולא בענין פרטי האישים כי כל אומה ואומה בדרך כלל היא מושגחת מאתו יתברך ואף על פי שיש לכל אחד שר פרטי כמו שאחז"ל שהם ע' שרים וכל אחד מהם הוא שר על אומה אחת ועכ"ז השגחתו יתברך הכוללת היא עליונה על כולם וכן סדרו אנשי כנסת הגדולה ועל המדינות בו יאמר איזו וכו' ולענין הדין הכללי הזה ראוי להביט אל סטונים קדומים שהיו בהם כמו יתבאר

וכתב היפ"ל זכותם לסלק מאומתם גזר דין קשה המחייב הספד האומה עמרי. שני פעמים שהם נידונים איש לענין חרי"ג מצות כיון שלא קבלום אלא לענין שבע מצות שנצטוו בני נח שעליהם הם נידונים שהם גזל ודינין ועבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים וברכת השם ואבר מן החי. והקדוש ברוך הוא דן אותם ברחמים ואף על פי שאינם נזהרים במצות האלה שנצטוו בהם השם יתברך אכר להם כשרים שהיו בתוכם ואפשר שיבואו גם עתה אחרים כמותם לכן ראוים לרחמים. (וכתב בי"ת מכיר להם מעשה יתרו ורחב הוקשה להכותב דהא אין אבא מזכה לברא ותירץ שאף על פי שמחייבים הם זוכר להם כשרים שהיו בתוכם ואיפשר שיבואו גם עתה אחרים כמותם וכו' ואין קושיתו קושיא דאף ע"ג דאין אבא מזכה לברא הא קי"ל דזכות אבות עומדת לבניהם אחריהם כמבואר בתורה והיא דאין אבא מזכה לברא הא תליא לה בביאורי בב"ר פכ"ם):

נה רבי חנינא חבריהן דרבנין בעי ואין הקב"ה רואה את הנולד ולא שמיע לך הא דאמר רבי סימון אין הקדוש ברוך הוא דן את האדם אלא בשעה שעומד
בראשית כא בה מ"ט °כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא
תהלים ה שם אמר רבי כתיב °לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך
למה שנאת כל פועלי און דרש ר' יששכר דכפר מנדי
איוב יא °כי הוא ידע מתי שוא וגומר אמר רבי יהושע בן לוי
שם ח °אם זך וישר אתה (וגומר אם זך וישר הי"ת אין כתיב כאן אלא אם זך וישר אתה ר"ל כעת אפילו שלא יהיה גם כן צדיק לעתיד)
שם °כי עתה יעיר עליך ושלם נות צדקך:

בוונת שאלת רבי חנינא שכיון שהש"י רואה את הנולד ויודע העתיד להיות באיש שיהיה חוטא באחרית הימים ועתה אינו חוטא והש"י משפיע לו טובה מדוע הש"י עושה כן כיון שבעתיד הוא רשע למות השיבו לו בעלי התלמוד ולא שמעת מ"ש רבי סימון אין הקב"ה דן את האדם כפי מה שעתיד לעשות אלא כפי מעשיו בעת הזאת וראיה מפסוק כי שמע אלהים וגו' וראיה זאת וגם ראיית רבי יששכר מפסוק כי הוא ידע מתי שוא (וכתב הי"ת ויש לתמוה דא"כ מאי משני כדרבי סימון דההיא גופא תיקשי לן ועוד היכי ס"ד למימני הכי דא"כ לא ימצא חוטא בעולם מאחר שיודע ה' שיחטא למה יתן לו חיים כלל אלא ודאי פשיטא דאין הקב"ה מענים לאדם קודם שיחטא בפועל ורבי סימון לא איצטריך לאשמועינן אלא דאפילו מלעשות לו נס לא יעכב לפני ה' כל חטא ועון העתיד ובכלל דבריו גם כן דאפילו לגזור עליו דין על העתיד מעכשיו ויתקיים הדין בשעתו כדמ"ד הכא שיאתום דינם בר"ה על העתיד אפי' בכה"ג לא עביד ליה גזר דין עד שיחטא עכ"ל ועוד הקשה הלא בן סורר ומורה נהרג ע"ש סופו והאריך שם ע"ש) שתיקן מוכנות ממדרש ואלה שמות רבה פרשה ג' וז"ל:

ראה ראיתי את עני עמי. הה"ד כי הוא ידע מתי שוא יודע הקב"ה העם המתים על השוא לעשותו. ד"א ידע הקב"ה העם העתידים לעשות שוא וכהרגים כמה דתימא מתיך בחרב יפולו אלא וירא און ולא יתבונן כילד אתה מוצא בשעה שיצאתה הגר מביתו של אברהם היא ובנה מה כתיב ויכלו המים מן החמת ותלך ותשב לה מנגד אמר רבי ברכיה התחילה מטחת דברים כלפי מעלה. אמרה לפניו רבון העולם אתמול אמרת לי ארבה את זרעך והיום הוא מת מיד ויקרא מלאך אלהים אל הגר א"ר סימון בקשו מלאכי השרת לקטרגו אמרו לפניו רבון העולם אדם שעתיד להמית בניך בצמא אתה מעלה לו את הבאר נאה להעלות לפי רצוא שהם עתידים לומר לפניך זה אלי ואנוהו א"ל עכשיו צדיק הוא או רשע אמרו לפניו צדיק הוא א"ל איני דן את האדם אלא בשעתו לכך כתיב וירא און גלא יתבונן וכן כשהיו ישראל במצרים ראה הקב"ה מה שעתידין לעשות הה"ד ויאמר ה' ראה לא נאמר אלא ראה ראיתי אמר ליה הקדוש ברוך הוא משה אתה רואה ראיה אחת ואני רואה בי ראיות. אתה רואה אותם באים לסיני ומקבלין תורתי וגם אני רואה אותם מקבלין תורתי זהו ראה. ועוד ראיתי זו ראיית מעשה העגל שנאמר ראיתי את העם הזה אעפ"כ איני דנם לפי המעשים העתידים לעשות אלא לפי הענין דהשתא כי שמעתי את צעקתם אע"פ שידעתי מכאוביו שעתידים לעשות הוי ראה ראיתי מהו כי ידעתי את מכאוביו יודע אני כמה עתידים להכאיבני במדבר כמה דתימא כמה ימרוהו במדבר ואעפ"כ איני נמנע

מלגאלם ע"כ ומכאן למדנו שפירוש ראיית פסוק כי שמע אלהים וראיית פסוק וירא און ולא יתבונן פירושו לפי זה וירא און הקב"ה דהיא מקודם האון שעתיד לעשות ולא יתבונן כלומר אינו משים לב אליו ועושה עמו כמי שלא ראה והדי חכמים אינם חולקים זה על זה אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וזה מבואר כדרך התלמוד ממה שאומר א"ר יהושע בן לוי דרש רבי יששכר ולא אמרי' אמר רבי יהושע וכן רבי יששכר דורש וכוונת ארבעתם לקיים הדרוש הזה. כשואל מאיזה טעם למדנו לומר כן ואין זה כשואל טעם כפי שכל לקיים הדרוש וכן השיב לו ראיה מהפסוק שאומר כן במה שאמר באשר הוא שם והש"י יודע מפני מה עושה כן. ואין עלינו לשאול אלא מאין ידענו שכך מדתו של הקב"ה ועל שאלה זאת באה תשובה מכל אחד מד' פסוקים. ורבי הביא ראיה מפסוק לא יתיצבו וגומר ופי' בלשון קצרה ואמר למה שנאת כל פועלי און ויהיה פירוש הפסוק כן הנך מסתיר עיניך מן ההוללים והטעם מפני ששנאת כל פועלי און באותה שעה שפועלי און ולא קודם לכן ולשון פועלי מחייב כן כי הוא לי הווה לרמוז שאין הקב"ה מענים עד שיפעלו און אע"פ שהוא יודע שיעשו כן ועם היות שלמדנו מן הפסוקים שכך היא מדתו של הקב"ה עדיין אנחנו צריכין לעיין מעם ומשכל יתקיים זה. ואפשר לומר בדרך כלל שזה נמשך אל אמונת שרש הבחירה שכיון שגלה הש"י שהאדם יהיה בחירי במעשיו אין ראוי להענישו על שפועל הרע שהוא עתיד לעשות שאפשר שיבחר בטוב וימאס ברע ולא תבריחנו ידיעתו יתב' הקודמת כי הוא לבדו היודע איך יודע הנודק מבי קצות האפשר בהכרעת סגולייה מאשר טבע אפשרותם וכמו שכתב הרמב"ם והביא ראיה מפסוק כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגומר ובמה שהביא רבי יהושע ב"ל ראיה לדבר מפסוק אם זך וישר אתה יש לדקדק כי איך הוכיח מהעבר על העתיד ואמר הי"ת אין כתיב כאן אלא אתה ושלא יצדק ג"כ לשון הי"ת שהש"י משלם שכר טוב על מעשה הטוב שכבר נעשה בין בעבר בין בהוה. וכאשר נעיין כוונת בלדד בתוכחתו זאת לאיוב נראה שצדקו דברי רבי יהושע בראיה זאת. בלדד היה מאשים לאיוב על שברתו הנפקדת שנתחדשה אללו אחרי מכאוביו והיא שכל עניני העולם הזה הם ביד המערכה ולכן צדיק ורע לו והשיב לו בלדד עד אן תמלל וגומר האל יעות משפט אם בניך חטאו לו כלומר אע"פ שאתה מכיר בעצמך שאתה צדיק הנה בניך חטאו לו ונתחייבו מיתה בסדי אתה בעצמך הי"ת חושדם אולי חטאו בני ואין לך להתרעם על מיתתם ואם אתה מתרעם על היסורין וחוליים שבאו על גופך ויש מקום לתלונתך שאתה מכיר בעצמך שהיית תם וישר וירא ה' בזמן עבר וכן האמת כמו שעתיד כותב הספר לכתוב והיה האיש ההוא תם וישר מה עשיתי ומה יתן תם שהיית ירא ה' בזמן עבר כיון שעתה הנך קורא תגר כנגדו יתברך וכופר באמונה הלא אם בעת הזאת אתה תהיה זך וישר עתה מהרה יעיר עליך ושלם נות צדקך והיה ראשיתך וגומר ומכאן ראיה על שעתיד בדרך קיו שאם המעשה הטוב שכבר יצא אל המציאות מתבטל והיה כלא היה בשנת החטא שבהווה כ"ש שהחטא העתיד להיות שעדיין לא יצא אל המציאות אין בו כח לבטל המעשה הטוב הנעשה בעת הזאת והקיו הזה הוא חזק ומוכרח כפי מה שכתבתי בשרש הבחירה ושעתיד להיות הוא נכנס אללנו תחת סוגר האפשר (וכתב י"מ ונראה דאי ס"ל כלפי שהיה מחזיק עצמו לצדיק אמר לו אם זך וישר אתה יעיר עליך וגומר אע"פ שעד עתה נטערת בעון בניך שחטאו לו להי"ק הי"ת אין כתיב כאן וגומר דכיון דזיכות איוב וחבריו על העבר הוא דחבריו אמרו ליה שבעונו לקה וכמו שהוא משמעות המשך הפסוקים זכר נא מי הוא נקי אבד. הן בעבדיו לא יאמין וגומר אם כן לפי זה הי"ל אם זך וישר הי"ת צדיק כדבריך עתה יאיר עליך ה' והיה מטיב עמך אע"פ שנטערת בעון בניך. ומדשביק ליסנא דעבר דעסקי ביה ונקט זך וישר אתה לדיוקא אתא זך וישר אתה עתה אע"פ שלא יהיה כן לעתיד עכ"ל): (עוד כתב י"מ למה ששנאת כל פועלי און וז"ל בעל עין יעקב פי' דפי' הכתוב כך הנך מסתיר עיניך מן ההוללים והטעם מפני ששנאת כל פועלי און באותה שעה שפועלים און ולא קודם לכן ולשון פועלי מחייב כן כי הוא לשון הווה לרמוז שאין הקב"ה מענים עד שיפעלו און אע"פ שהוא יודע שיעשו כן. ומוסיף אני על דבריו שהפסוק דבוק לדלעיל מיניה כי לא אל חפץ רשע אתה וגומר שפי' שאין הקב"ה חפץ בהרשעת הרשע כי אם בשובו מדרכיו וחיה כי לא יחפוץ בהשחתת העולם ולכן לא יעמיד במשפט לפניו הוללים על העתיד דכל דאפשר שלא להקדים פורענותם עביד ודוקא כשהם חוטאים בפועל דהכרח להענישם מביאם במשפט לפניו עכ"ל: כי הוא ידע מתי שוא כתב י"מ פירושא דקרא לפי הכוונה איתא בש"ר פ"ג וז"ל א"ל איני דן את האדם אלא בשעתו לכך כתיב וירא און ולא יתבונן ע"כ):

אמר

נו משלי ל **אמר** רבי חייא בר בא כתיב °זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו בנוהג שבעולם זה מבקש לנצח זרזירו וזה מבקש לנצח זרזירו אבל הקב"ה אינו
תהלים קג כן אלא מלך אלקום עמו לא בעי תיקום על דידיה °לא לנצח יריב לא לנצוח יריב בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזירה רוצה מקיימה אינו רוצה אחרים מקיימין אותה אבל הקב"ה אינו כן אלא גוזר ומקיימה תחלה.
ויקרא כב מה טעם °ושמרו את משמרתי אני ה' ששמרתי מצותיה
שם יט של תורה תחלה. אמר רבי סימון כתיב °מפני שיבה תקום והדרת פני זקן אני ה' אני הוא שקיימתי מצות זקן תחלה:

זרזיר הוא כלב רץ במהרה בלע"ז גאלג"י וכל מתגבר על אחר חפץ להיות מנצח ולא מנוצח. ופירוש זרזירו באמת מב' פנים או שר"ל זרזיר שקם כנגדו אדם חפץ לנצחו או שיהיה כפשוטו זרזיר שלו ממש והאדם רוצה שינצח זרזירו על מי שיקום כנגדו. וגם אפשר לפרש ע"ד זה שגם בשעה שהאדם מתקוטט עם זרזיר שהוא שלו מבקש לנצחו כי אדם קרוב אצל עצמו אבל הקב"ה אינו כן אלא מלך אלקום עמו הלא הוא מלך מלכי המלכים ורוצה להיות מנוצח ולא מנצח רוצה לומר שישוב האדם בתשובה ויעשה הש"י חפצו שיבטל מעליו גזר דינו לרעה ופירוש לנצח כאילו נקודה הלמ"ד בחיר"ק והחי"ת בפת"ח ואמר לא יריב כדי לנצח אלא להיות מנוצח. וכן כתוב למעלה בסוף פסחים מ"ד למנצח מזמור לדוד זמרו למי שנוצחין אותו ושמח: אני ה' ששמרתי מצות התורה. כמו שאז"ל הקב"ה מלביש ערומים משמח חתנים קובר מתים מבקר חולים שנאמר וירא אליו ה' וגומר ועם אברהם קיים מצות זקן תחלה שבא הוא יתברך בכבודו ובעצמו לעמוד לפניו וגם זה כתוב למעלה בירושלמי מסדר זרעים. (כתב י"מ זה מבקש לנצח זרזירו וכו' פי' המתאבק עמו *והוא מל' מכנים עצמן לזירה או כינות או כונס כדאיתא בש"ר פכ"ז וזה לפי דרשת רבי חייא ואסמכתא בעלמא הוא כי הכתובים הסמוכים לו אינם סובלין הפי' הזה. ועוד כתיב אני ה' ששמרתי וכו' קשה דהא קרא כתיב שלא לאכול הכהן קדשים בטומאה ואיך שייך לומר ששמר הקב"ה זו המצוה תחלה. וי"ל דהיינו כשבא להוציא את ישראל ממצרים דאמרינן במכילתא וידבר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים חוץ לכרך ומפני מה לא נדבר עמו תוך הכרך לפי שהיתה מלאה גלולים וכדפרש"י אי נמי כדאמרינן בש"ר שנגלה ה' במקום טומאה בשביל לגאלן ואח"כ קרא לאהרן וטיהר אותו. הרי שהקב"ה דלא שייך במוקו יתברך טומאה כלל ועם כל זה נזהר מליכנס במקום טומאה או שקרא אח"כ שיטהרו כדי לקיים בעצמו מצות שמירת הטהרה ע"כ):

נז דברים ד **אמר** ר' סימון °כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו רבי חמא ורבי הושעיא חד אמר איזו אומה כאומה הזאת בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו שאינו יודע היאך דינו יוצא אבל ישראל אינם כן אלא לובשי' לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ואוכלין ושותין ושמחים בראש השנה שיודעים שהקב"ה עושה להם נס. וחרנא אמר איזו היא אומה כאומה זו בנוהג שבעולם השלטון אומר הדין היום והלסטים אומר למחר למי שומעין לא לשלטון אבל הקב"ה אינו כן אלא אמרו בית דין היום ר"ה הקב"ה אומר למלאכי השרת העמידו בימה ויעמדו קטיגורין וסנגורין שאמרו בני היום ר"ה ונמלכו ב"ד לעברה למחר הקב"ה אומר למלאכי השרת העבירו בימה והעבירו קטיגורין וסנגורין
תהלים פא שנמלכו בני לעברה מה טעם °כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. אם חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב אם אין חק לישראל כביכול אין משפט לאלהי יעקב

ויקרא כג **אמר** רבי קרצפה לשעבר °אלה מועדי ה' מכאן ואילך אשר תקראו אתם א"ר אילא אם קראתם אתם מועדי ואם לאו אינם מועדי:

לפי שחדוש הלבנה אינה אלא בערך השגתינו שכפי ראות עינינו מתחדשת בכל כ"ט יום י"ב שעות אף חלקים לכן ראוי שיהיה קביעות החדש כפי ראות עינינו אחר העיון והדקדוק לפי חשבונינו אמנם בערך הש"י אין שום חדוש ושנוי כי הוא יתברך ברא את ב' המאורות הגדולים וקבעם ברקיע לאותות ולמועדים והכל שוה לפניו יתב' כחשכה כאורה ובעבור זה צוה הוא יתברך אשר תקראו אותם מועדי קרי ביה אתם אם קראתם אתם מועדי וכו'. (יודעים שהקב"ה עושה להם נס הקשה בעל י"מ וכי עביד רחמנא ניסא לשקרא למי שאינו ראוי והלא רשעים נכתבים למיתה וא"כ החוטא ששמח שמח בשטות עצמו ולשמחה מה זה עושה ואיך יסמוך על הנס ומי לנו גדול משמואל שאמר למה הרגזתני כשנוב שהוא יום הדין ולא בטח בצדקתו וכן ריב"ז בכה בשעת מיתתו עיין בפרק תפלת השחר וכ"ש המון עם שיבכו ויפחדו כי יקום אל וכי יפקוד על מעשה איש ופקודתו ועוד הלא איפכא שמעי' דא"ר אבהו אמרו מ"ה לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין אומרים ישראל בר"ה וביו"כ שירה א"ל אפשר אני יושב על כסא דין וכו' והאריך שם וכתב ב' טעמים הא' אע"פ שילא האדם מחוייב בדינו אין עול לפניו ותכליתו לטובה לישראל להציל ממות נפשם בעוה"ב הן ביסורין הן במיתת הגוף וזהו הנס דעביד להו כי בטוחים בו שהכל לטובתם. ועוד טעם שני שכל אדם יחזיק עצמו לבינוני כדאיתא בקידושין בפ"ק לעולם יראה וכו' ולכן יאות להם אימה ופחד מכל עונותם וזהו שאין אומרים שירה ויאות להם ג"כ שמחה ממחלה זכיות שבידיהם והאריך שם ומצורף לזה הנס שהקב"ה מאריך להם זמן עד יוה"כ ואינו דן אותם תיכף בר"ה כדי שיסגלו להם מצות ומעשים טובים בימים האלו) ואני אומר כיון שמקיימים מצות היום אפי' באכילה ושתייה כמו שאמר עזרא לכו אכלו משמנים וגו' ושלחו מנות וגו' כי חדות ה' היא מעוזכם ר"ל השמחה שאתם שמחין ולא תעצבו ביום הזה היא מעוז ומחסה שיעשה לכם נס. ובאלה הדברים רבה בפ' ואתחנן ראיתי זה המדרש בלשון יותר ערב וז"ל:

°**כי** מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו אמר
נח דברים ר' יוחנן כשמתכנסים מלאכי השרת לפני הקב"ה לומר אימתי ר"ה אימתי יוה"כ הקב"ה אומר להם לי מה אתם שואלים אני ואתם נלך אצל ב"ד של מטה. מנין
שם דכתיב °אשר לו אלהים קרובים אליו. אשר לו אומה קרובים אין כתיב כאן אלא אשר לו אלהים קרובים אליו הוא וכל פמליא שלו. אמר ר"י אמר הקב"ה עד שלא נעשית אומה שלי מועדי ה' מכאן ואילך אשר תקראו אתם דבר אחר אשר לו אלהים קרובים אליו אדם אם יהיה לו קרוב עשיר הוא מודה בו ואם עני הוא כופר בו ואומר שאינו קרובו אבל הקב"ה כביכול ישראל נתונים במצרים בשעבוד והקב"ה אומר שהוא
תהלים קרוביהן מנין שנאמר °לבני ישראל עם קרובו ואם קרובו עני הוא עושה עצמו עיקר ואותו טפלה מה אומר פלוני מתקרב לי אבל הקדוש ברוך הוא כביכול עושה לישראל עיקר אשר לו גוי קרוב אין כתיב כאן אלא אשר לו אלהים קרובים אליו ע"כ ברבה:

אשר לו אומה קרובה אין כתיב כאן אם תחלת הפסוק יהיה כי מי גוי גדול אי אפשר לקיים על יסוד זה אשר לו אומה קרובה אליו אבל הכונה בזה שלא יתחיל הפסוק כי מי גדול אלא יתחיל בהקב"ה ויאמר האם יש לו להש"י אומה קרובה אליו כאומה ישראל. וכן ראוי לפרש מ"ש בסוף המאמר אשר לו גוי קרוב אין כתיב כאן וכו':

נט **אמר** רבי סימון. °רבות עשית אתה ה' וגומר לשעבר
תהלים מ רבות עשית מכאן ואילך נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. אמר רבי יהושע בן לוי משל למלך שהיה לו אורוליגן

אורוליגין וכיון שעמד בנו מסרה לו אמר רבי יוסי משל למלך שהיה לו שומירה כיון שעמד בנו מסרה לו א"ר אחא משל למלך שהיה לו טבעת כיון שעמד בנו מסרה לו רבי חייא בר בא למלך שהיה לו כלי נגרות כיון שעמד בנו מסרו לו. א"ר יצחק משל למלך שהיה לו אוצרות כיון שעמד בנו מסרם לו. רבנין אמרי לרופא שהיה לו נרתק של רפואות כיון שעמד בנו מסרה לו:

פירוש ר' סימון נח ועבר שאינו כפשוטו של מקרא רבות נפלאות עשית עמנו ומחשבות חשבת עלינו אלא שאמר המשורר רבות עשית ונפלאתך עמנו בזמן עבר אמנם עתה נפלאותיך ומחשבותיך הכל בידינו כי בכל עת נתפלל לפניך שתעשה נפלאות ותחשוב עלינו מחשבות טובות תעשה כחפצנו. והביא כל חכם מהחכמים האלה משל מתודם ולאוי לתת הבדל מה בין כל אחד מהם אורוליגין רילוגין בלע"ז שנתן האב לבנו הבנה לידע השעות מתי יחפוץ לעשות עמו טובה ומשל השומירה הוא יותר רב התועלת. פירוש שומירה סוכה או בית קטן לשמור ממנו הגנות והכרמים והאב נותן כח לבנו לשמור לו ר"ל להבריח ממנו המזיקין ולהסיר מעליו המציקים ומשל הטבעת הוא יותר מעולה שבלבד הכח הניתן לבן להרחיק מעליו עוד הגדיל כחו בהמלאת הטוב ומדושו שנתן לו הטבעת שחותם בה הטובות ושהבן עצמו יחתום בטבעתו בכל עת שירצה. גם משל כלי נגרות הוא יותר נערך כי כח הטבעת אינו רק לחתום מאמר המלך מה שכבר צוה לכתוב אבל אין כח בידו להמציא ולחדש מעצמו שום טובה אמנם כלי הנגרות כחו גדול לעשות מעץ עב כסא ושולחן מתוקן ומפואר. ומשל האוצרות יותר מתוקן שכלי הנגרות צריך להיות ביד אומן אבל מי שאינו אומן מה יכול לעשות ואפי' האומן עם כליו לא יוכל לעשות שום כלי אם אין לו נושא ר"ל עץ או אבן וכיוצא בו וממנו יעשה הכלי אבל כיון שהאב מסר לבן אוצרות מלאות כל טוב הגדיל לעשות עמו. ומשל נרתק של רפואות עולה על כלם כפי ההבדל מבואר בין שמירת הבריאות לחזרתה כשתוסר כי רפואות שחולים אחר היות נפסד מזג הגוף הוא ענין יותר קשה וגם על זה הגדיל כח הבן. והכונה כוללת בכל הפרטים האלה כי בכל עת שכל מעשינו יהיו לש"ש גדול כחנו להמציא פלאים בשנוי הטבע להדיח מעלינו את הרעה ולחדש הטובה בשמירת בריאותינו וגם בחזרתה כשתסור אבל לשעבר ר"ל בנפלאות שעשה הש"י במצרים עמנו לא היו בנו מעשים קודמים מחייבים הנפלאות רק הש"י עשה כן מעצמו להודיע את גבורתו למען ספר שמו בכל הארץ וגם לקיים ברית אבות כאשר יורו הפסוקים על כל זה ואין צורך לזכרם:

סג (תהלים לג) °היוצר יחד לבם וגומר אמר רבי לוי היוצר יחד לבם כבר הבין את כל מעשיהם אמר ר"א בנוהג שבעולם מה נוח ליוצר הזה לעשות מאה קנקנים או להסתכל בהן לא להסתכל בהן. א"ר ברכיה יוצרן רוצה שיהיה לבם יחד אליו. א"ר אבין מי שהוא יחיד בעולמו כבר הבין את כל מעשיהם כתיב °מרשית השנה ועד אחרית שנה מרשית כתיב מדוי ליה ברישא ויהב ליה אחרית טבא בסיפא:

(פי' קודם שברא העולם שהי' יחיד כבר הבין כו') (דברים יא)

ארבעה תנאים שאלו אינם חולקין זה על זה וכן יורה באמרו א"ר אלעזר א"ר ברכיה א"ר אבין ולא ר' אלעזר אמר חדא דין. פשוט בתלמוד א"כ מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וכולם מודים בד' דרושים אמוניי' האחד רמז ר' לוי לידיעתו יתברך הקודמת ורבוי ושנוי הידועים לא יביא שום רבוי ושנוי בידיעתו כי הוא אחד פשוט וזה רמז באמרו היוצר יחד לבם ובלשון כבר הבין רמז על ידיעתו הקודמת. ור' אלעזר הוסיף לרמוז להשגחתו יתברך הפרטית על כל איש ואיש מהם חה היה. לפניו תכלית הבריאה והביא ראיה ממשל הקנקנים שאין כונת היוצר על עשייתם בלבד אלא השגחתו בהם אחר עשייתם וכן אמר לא להסתכל בהם בתמיה כלומר בודאי זאת היתה כונתו להסתכל בהם ולהכירם ולידעם מהם והנמשל הוא לענין ההסתכלות וההשגחה בלבד וכונתו יתברך להטיב ולהועיל לכל בריותיו ואל זה רמז המבין אל כל מעשיהם. ורבי ברכיה הוסיף ענין אחר שרצונו יתברך שנהי' כלנו כאיש א' כמו שהוא א' וא"כ לשון יחד נאמר על יצוריו שרוצה שיהיה יחד. ורבי אבין פי' לשון יחד על הקב"ה שהוא יחיד והוא מידע בלבד על פי' ר' לוי: מרשית

כתיב. ר"ל שהוא לשון רש ונקלה שמשפיל ומכאיב את עצמו בתשובה וזה פי' מדוי ברישא שמכאיב ומכניע את עצמו ובזה יזכה לאחרית טוב בסוף השנה וזה רמוז בלשון הכתוב ועד אחרית שנה:

פרק אין מכירין

סא תני רבי שמעון בן יוחאי הרקיע של מים והכוכבים של אש ודרין זה עם זה ואינן מזיקין זה לזה ההי"ד °עושה שלום במרומיו (איוב כה) אמר רבי בון המלאך עצמו חציו אש וחציו מים ואית ביה חמש אפין (דהיינו תרשיש וברק ואש ונחושת ומים דהמון היינו המון יש או המון מים רבים יפ"מ) וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש וזרועותיו ומרגלותיו כעין נחשת קלל וקול דבריו כקול המון:

להבין כונת מאמר זה הייתי צריך ללמוד מפי החכם מקובל מפה אל פה עד רשב"י וכיון שזה נעדר ממני כפי זמננו לא ידעתי בו מאומה עד יבא מורה לדק בין כך ובין כך החזקתי בפסוק עושה שלום במרומיו אחזתיו ולא ארפנו. ומה שלמדתי ממנו בדרך כלל שאם היות אמת ואמונה שכל שנויי העולם השפל הזה הם מושפעים מאת השרים עליונים וגבוהים כאמרו ית' הלא שמה עומדים קיימים בעצמן ואין בתוכם קנאה ולא שנאה ולא תחרות ומחלוקת כלל כי הקב"ה עושה שלום במרומיו ובלבד הכך לשטתו להיותו קיים באמונתו ית' כי צדיק וישר הוא כאשר טען במענה הקודם ואמר האל יעות משפט וגו' אם זכיך תשלו לו כמו שזכרתי במאמר ב'. ולפי דרך זה אמר עתה בסוף של טענותיו המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו וכל כונתו לומר לאיוב שיסלק עצמו מאלו התלונות והקירות כי הדרך ישכון אור לכל יצור אשה שיאמר ש' הצדיק ואני הרשע כי ידענו באמת ובאמונה שקיום ג' עולמות תלוי בהשגחתו וידיעתו יתברך ואין אנו מספיקין להקיף איכותם כי הלא ראינו שהדברים היותר הפכיים אצלנו כלם נמשכים מאתו יתעלה באמצעות מלאכיו גבורי כח עושי דברו ואין ביניהם שום מחלוקת ולזה הזכיר שני דברים כוללים ענייני העולם והם המשל ופחד כי המושל הוא מתגבר על ענין אחד ובעבור זה יש פחד גדול ממנו למשועבד תחתיו ובכל ענייני העולם נמצאים אלו הב' הפכיים והכל מושפע עליהם ממרומים והקב"ה עושה שלום בין הנבראים אצלינו הפכיים זה לזה ואנחנו לא נדע איככה ואיככה ועל זאת הכונה סיבב כל המענה קצר הכתוב הוא גם מ"ש רבי בון המלאך חציו אש אין הדברים כפשוטן רק לדמיון שהמלאכים משפיעים על ההפכיים כאמרו ית' ואין ביניהם שום שנוי והתהפכות:

פרק ראוהו בית דין

סב תני בשם רבי נחמיה °היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה (משלי לא) דברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר אמר רב יהודה °זנח ישראל טוב אויב ירדפו (הושע ח) ואין טוב אלא תורה ההי"ד °כי לקח טוב (משלי ד). אויב ירדפו זה עשו דכתיב °יען אמר האויב עליכם האח (יחזקאל לו) ונומר. וכן יצחק אמר °הקול קול יעקב (בראשית כז) כל זמן שקול יעקב נמוך ידי עשו שולטות בו וכל זמן שיעקב מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו שולטות בה:

דברי תורה עניים וכו' שצריכים להביא ראיות רבות ממקומות אחרים מהתורה עצמה: אויב ירדפו לישראל מפני שזנח טוב. ושמעתי פשט לא בפסוק זה שכנוי ירדפו אינו רומז לישראל אלא למלת טוב והכונה היה תוכחה לישראל ומתרעם עליהם על רוע בחירתם להיות שוכחים התורה שהיא הטוב ואויב היה רודף אחר הטובה ההיא להשיגה והם משליכים אותה אחרי גוים:

כל זמן שקול יעקב נמוך. האמת שזה דרכי בפי' מאמרי ירושלמי לשמור את פי חכם או חכמים שליטים וכן רבים ונפרש לפי מזגם לכם הזוכר

שוכר בסייעתא דשמיא מה שזה נעדר ממני כפי שנעי והיא נוסף על זה בשנת זקנתי ולפי שאמר זה שמעתי מפי חכם נקי שהוא כזכר שהלה במדרש כי תיבת הקל חסר וי"ו ופירושו מלשון קולא כלומר כאשר הקל קול יעקב שאין מרבים בתפלה לפניו יתברך אז ידי עשו שולטות. וזה פי' נאה בקשתי בנ"ל אם יסכים ע"ז ומלאתי שיח חלוף בלשון וזה נכמו:

אמר רבי ברכיה בשעה שיעקב מרבה בקולו ידי עשו שולטות דכתיב וילונו כל העדה ויבא עמלק. ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו שולטות וכן אמר בלעם לאומות שנתכנסו כלם אצלו ואמרו לו תאמר שאנו יכולין ליזדווג לאומה זו א"ל לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהם ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולם אין אתם יכולין להזדווג להם שכך הבטיחם אביהם הקול קול יעקב בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו ואם לאו הידים ידי עשו יכולים להם ע"כ. ולפ"ז צריך לפרשו כ"ז שהקול הוא קולו של יעקב ר"ל על דברי עצמו לזעוק ולהתלונן כנגד הקב"ה כמו וילונו כל העדה אז ויבא עמלק אבל בשעה שמצפצף בקולו ר"ל לצפצף בדברי תורה או בתפלה אז אין הידים וכו':

מסכת תענית פרק ראשון

סג חד בר נש הוי חטי בלישניה אתא לגבי רבי יוחנן ושלחיה לגבי רבי חנינא א"ל זיל תהלך ולעי באורייתא °מרפא לשון עץ חיים אמר ר"ח בספרו של ר"מ מצאו כתוב °משא דומה משא דומה משעיר מפני שעיר אר"ש בן לקיש אלי מאיכן נזדווג לי משעיר א"ר יהושע בן לוי אם יאמר לך אדם היכן הוא אלהיך אמור לו בכרך גדול שברומי הה"ד °אלי קורא משעיר שומר מה מלילה אמרו לישעיהו רבינו וכי מה יוצא לנו מתוך הלילה הזה אמר להם המתינו עד שנשאל חזר אצלם א"ל שומר מה מליל מה מליל שומר עולמים אמר להן אמר שומר אתא בקר וגם לילה א"ל וגם לילי אמר לון לא כשאתם סבורין אלא בקר לצדיקים ולילה לרשעים א"ל אימת אתא בעיי הוא בעי הה"ד °אם תבעיון בעיו אמרו ליה מאי בעיי בעי אמר לון תשובה שובו אתיו:

משלי טו / ישעיה כא / שם / שם

מפני שעיר. מפני עשו שנקרא איש שעיר וגם שישב בהר שעיר וכאשר עלה המיה הרביעית שהוא אדום ועיר מלכות שיה נראה לבני אדם כאילו הקב"ה בכבודו ובעצמו שיה בתוכו להגדיל מעלתה: מה יוצא מתוך הלילה. ר"ל מה יוצא לנו מתוך הגלות הנמשל כלילה ולא השיבם ישעיה מיד עד ששאל להקב"ה ואז חזרו לפניו וישאלו פעם אחרת שומר מה מליל. אז השיבם אמר שומר אתא בקר כבר לגאולה חזרו לשאול ממנו ויאמרו וגם לילה כלומר אולי יבא גלות אחר הגאולה כמו שהיה בגלות מצרים ובבל אז השיבם לא כשאתם סבורים בפירוש לילה וכו' חזרו לשאול אימת אתא מתי יבא הטוב השיבם בעייא הוא בעי כלומר שאלות הוא שואל מכם חזרו לשאול מה שאלות שואל. השיב להם רוצה שתעשו תשובה מטעותיכם ותבאו לפניו וזה פירוש שובו אתיו. (כתב י"מ מה יוצא לנו מתוך הלילה פי' מה נצא בגלות הלא טוב שיגאלנו ה' מעשינו באחר מיני תוכחות ולא יביאנו בגלות והיתה התשובה אתא בקר וגם לילה כי לזכות לגאולה העצומה ראוי ללקות בגלות ולז"א שהוא בקר הבא אחר הלילה ועוד שע"י זה יבחן בין צדיק לרשע ולזה אמר אתא בקר לצדיקים כי ועוד שע"י הגלות יאכלו העכו"ם זכותם בעוה"ז ולזה אמר בקר לישראל וגם לילה לעכו"ם אמרו לו וגם לילה עד שהולך לומר לא כמו שאתם סבורין נ"ע דלמא מעיקרא כי קאמר להו אתא בקר וגם לילה הבינו פי' הדברים ויש לומר דמיתורא דשומר מה מליל דריש לה דהע"ג דפי' מה מליל מה מילל שומר עולמים כמו מלל לאברהם לא נוכל להתעלם דמליל כתיב שהוא כמו מלילה ולהכי קאמר הר"ל שאחר שהשיב לשאלתם הראשונה אתא בקר וגם לילה חזרו לומר מה מלילה לפי שחשבו שפי' אתא בקר וגם לילה שאף שתבא הישועה עדיין יהיה עמה לילה או ישובו עוד בגלות ואע"פ שכתב מקמי אתא בקר אם אין ענין להם תנהו ענין לגבי תשובת אתא בקר ומ"מ דרשו בו ג"כ מה מילל שומר עולמים מדכתיב שתם ומדשני לתכתב מה מליל ולא כתב מלילה עכ"ל):

פרק סדר תעניות כיצד

סד כתיב °יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה חתן מחדרו זה ארון. וכלה מחופתה זו תורה. ד"א יצא חתן מחדרו זה נשיא וכלה מחופתה זה אב ב"ד רבי חלבו אמר לרבי יודן נשיאה פוק עמן וצערך עביד א"ר יוסי הדא אמרי אילין תעניתא דאנן עבדין לית אינון תעניתא למה דלית עמן נשיא. כתוב אחד אומר °את פני פרוכת הקדש וכתוב א' אומר את פני הפרוכת רבי חמא בשם רבי אבהו ורבנין חד אמר חטא הנשיא הגדולה במקומה חטא הצבור אין הגדולה במקומה. וחרנא אמר לפי שחטאו הלמד והמלמד לפיכך יצאו להוץ ויתפרסמו על שם °והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה תני חזקיה רמז כל מקום שיש משיח יש ארון אין משיח אין ארון:

יואל ב / ויקרא ד / שם

יצא חתן מחדרו וגומר פסוק הוא ביואל בפ' קדשו צום קראו עצרה וגו' יצא חתן וכאן בירושלמי בפרק סדר תעניות שמזכיר דיני תעניות לצבור על צרה שלא תבא דרשו שפסוק זה שבתעניות הללו יוצאים ממקומם ארון וס"ת ונשיא ואב ב"ד על כן היה אומר ר' חלבו לנשיא לא עמנו והצער שתצטער עמנו יעשה שתפלתנו תהיה מקובלת:

כתוב אחד אומר את פני הפרוכת הקדש בפ' ויקרא אם הכהן המשיח יחטא גבי שיקריב קרבן ויזה מן הדם את פני פרוכת הקודש כנה לו שם קודש אע"פ שחטא הכהן המשיח שהוא כנשיא כי אע"פ שהוא נשיא וחטא נשארה הגדולה במקומה כיון שהצבור לא חטאו ולהלן בפרשת ואם כל עדת ישראל ישגו לא אמר אלא והזה את פני הפרוכת ולא הזכיר קדש שכיון שחטאו הצבור אין הגדולה במקומה וכביכול שנתחללה קדושת הפרוכת זה דרש אחד מהחולקים בזה. וחרנא אמר ר"ל והאחד אמר לפי שחטאו הלמד שהם הצבור והמלמד שהוא הנשיא לפיכך יצאו לחוץ ויתפרסמו מעשיהם הרעים מהרב והתלמידים ובפסוק והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה בודאי נרמז כן אבל לדרשת הפרוכת ושלא הזכיר הקדש אין שום רמז לזה וכיון שלשון התלמוד וחרנא אמר יראה ששניהם באו לדרוש טעם למה שלא אמר פרוכת הקודש בואם כל עדת ישראל ישגו וי"ל שהרמז הוא זה בודאי הפרוכת הנזכר בשניהם הוא אחד שלא היה אחד פנימי ואחד חיצון אלא כיון שלא קרא לו שם קדש בחטא צבור זה יורה שראוי שנחשוב כאילו אין הפרוכת במקום הקודש אלא שמוציאין אותה לחוץ כדי שיהיו מפורסמים מעשיהם הרעים ובפסוק והוציא את כל הפר הענין מבואר וקרוב זה למה שכתב רש"י בפירוש התורה משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מיעוטה סרחה פמליא שלו קיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו קיימת אף כשחטא כהן משיח עדיין קדושת המקום במקדש על המקדש וכשחטאו כולם אומר נסתלקה הקדושה ע"כ האלכתי קצת על מאמר זה יען היותו ענין נאה להזהיר את העם בתענית צבור מפי הזקן היורד לפני התיבה ובייחוד כשיוצאין מבית הכנסת להתפלל ברחובה של עיר או בבית הקברות:

סה אמר ריש לקיש כתיב °ואד יעלה מן הארץ עלה שבר מלמטה הגשמים יורדים. א"ר ברכיה °יערוף כמטר לקחי כפפו ערפן לתשובה מיד הגשמים יורדים ר"א עבר תלת תעניות ולא נחת מטרא ולבסוף אתא גובאי על ואמר קומיהון אחינו המון מה אנו עבדין לא דא דנביא מקנתר לון °על הרע כפים להטיב מרעים זה לזה בכפיהם ומבקשים טובה. והשר שואל הוא לוקח השחד. והשופט בשלום שלם לי ואשלם לך. והגדול דובר הוות נפשו הוא ויעבתוה

בראשית ב / דברים לב / מיכה ז

עבהונה

עבדונה עביה עבדונה קליעה רחובין מאן פיסק לה טובם כחדק טבא דבהון כאילין חדק ישר ממסוכה ישר דבהון כאילין סוכיא יום מצפיך פקודתך באה יום שצפינו לרווחה בא עלינו גובאי עתה תהיה מבוכתם כד אינון בכיין או כייבין ובכון ונחת מטרא:

ריש לקיש הוציא לשון אחד מפשוטו ופירשו מלשון קרוב יום אידם כדי להזכיר לעם שישבכו לנס ובזה ירדו הגשמים וכן יערוף מלשון עורף. וכן עשה ר' אלעזר אחרי שהתענה י"ג תעניות ולא די שלא באו גשמים אלא שבא ארבה אז נכנס ודרש לפניהם אחינו ראו מה אנחנו עושים אלא זה דבר הנביא מיכה שמקונן כנגדנו שאמר על הרע כפים כי הם ונרעים זה נזה בכפיהם ממש ואיך מבקשים טובה וזה פירוש להיטיב: השר שואל השחד מנעל הריב. ואם קרה מקרה שמי שהוא שופט הוא בעל דין בדבר פרטי ויבא לדין לפני שופט אחר אומר לו עשה רצוני בדין זה הבא לפניך ואני אעשה רצונך בדינך כשתבא לפני: ויעבתוה הרכיב בתיבה זאת ב' שותפים אחד מלשון עובי שעשאוה כעבות העגלה חטאה. השני מלשון עבות לשון קליעה כמו חבל עשוי משלשה יתרים מהודקין זו על זו: מאן פיסק לה מי יחתוך חבל עב וחזק כזה. ועוד האיש טוב שבעם הוא דומה לאלה החדקים איפומו"ס בלע"ז וכן הישר שבהם דומה למסוכת חדק: יום מצפיך כאשר צפינו לרווחה באה עלינו פקודתנו שבא הארבה: עתה תהיה מבוכתם יהי רצון שעתה תהיה מבוכתם בלשון בכי שיבכו על חטאתם בלב נשבר ונדכה ואולי ישמע ה' את התפלה כי שערי דמעה לא ננעלו לפי שבאים מקירות הלב: או אם כייבין ר"ל שיהיו עתה מתחרטים וכואבים על חטאתם וכאשר שמעו דבריו הטובים נשבר לבם בקרבם וישאו קולם ויבכו וירד מטר לרוב:

סו **אמר** ריש לקיש תשובה של רמאות עשו אנשי נינוה מה עשו רב הונא אמר העמידו עגלים מבפנים ואמיתם מבחוץ והוו אלון געין מן הכא ואלין מן הכא אמרין אי לית את מרחם עלן ליתנן מרחמין עליהון

יואל א ההה"ד °מה נאנחה בהמה נבוכו עדרי בקר וגו': °ויקראו

יונה ג אל אלהים בחזקה מהו בחזקה אמר ריש לקיש חצופא

שם נצחה לכשרא כל שכן לטובתו של עולם °ומן החמס אשר בכפיהם אמר רבי יוחנן מה שהיה בכף ידיהם החזירו ומה שהיה בשידה תיבה ומגדל לא החזירו:

והוו אלין געין וכו'. הילדים היו צועקים לינק מאמותיהן. האמות היו צועקים להניק שיותר משהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. אמרו לפני הקב"ה אי לית את מרחם כלומר הן כלנו עינינו תלויות לך לבדך ואלו עיניהם תלויות אלינו שהם ברשותנו אם א"ו אתה לא תרחם עלינו גם אנחנו איננו מרחמים עליהם: חצופא נצחה כמו שאז"ל במ"א חוצפה אפילו כלפי שמיא מהניא וכן אמר כאן חצופא נצחה ר"ל אשה חצופה נוצחת לכשרה לאשה כשרה וכל שכן לטובתו של עולם שראוי שהשי"ת ישגיח עלינו למען רחמיו אם לא למעננו ואעפ"כ שלא היתה תשובתם שלימה שלא החזירו החמס הנסתר:

סז **ויקרעו** °יואל ב לבבכם ואל בגדיכם אמר ריב"ל אם קרעתם לבבכם בתשובה אין אתם קורעין בגדיכם על בניכם ועל בנותיכם כי חנון ורחום הוא וגומר. רבי שמואל בר נחמני אומר ארך אף אין כתיב כאן אלא ארך אפים מאריך רוחו על הצדיקים ומאריך רוחו על הרשעים רבי אחא אמר ארך אפים מאריך רוחו עד שלא יגבה התחיל לגבות מאריך רוחו וגובה אמר רבי לוי מהו ארך אפים מרחיק רגז משל למלך שהיו לו ב' לגיונות קשין אמר המלך אם דרים הם עמי במדינה עכשיו בני מדינה מכעיסין אותי ומיד הם עומדין עליהם ומכים אותם אלא הריני משלחם לדרך רחוקה שאם יכעיסוני בני המדינה עד שאני משלח אחריהם בני המדינה מפייסין אותי ואני מקבל פיוסם כך אמר הקב"ה אף וחמה ב' מלאכי חבלה הם אם דרים עמי כאן עכשיו ישראל מכעיסין אותי והם עומדים עליהם ומכלים אותם אלא הריני משלחן לדרך רחוקה שאם יכעיסו אותי ישראל עד שאני משלח אחריהם הם באים ועושין

ישעיה יג תשובה ואני מקבל תשובתן מה טעם °באים מארץ מרחק מקצה השמים ה' וכלי זעמו וגומר אמר ר' יצחק

ירמיה נ ולא עוד אלא שנועל בפניהם מה טעם °פתח ה' אוצרו ויוצא את כלי זעמו עד דו פתח עד דו טריך רחמוי

מיכה א קריבין. תני בשם ר"מ °כי הנה ה' יוצא ממקומו יוצא לו ממדה למדה יוצא לו ממדת הדין ובא לו למדת רחמים על ישראל. אמר רב כל תענית שאינה נעשית

ירמיה כתקנה עליה הכתוב אומר °נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה:

מרחיק רגז שמשלח האף והרוגז למרחוק עד שירצה כי רב ביניהם הדרך. וכל זה ע"ד אומרם ז"ל דברה תורה כלשון בני אדם כי הוא יתברך נבדל מחרי אף ומהפעליות כאלה ומה שנאמר לפעמים ויחר אף ה' הוא כדי ליסר עושי רשעה והם מעצמם יתעוררו לשוב בתשובה שאין דבר רע יורד מלמעלה כי מה שירצה לנו שהוא רע הוא מכוון אל הטוב ולהמשיך המשל אמר רבי יצחק שנועל בפניהם כלומר שהם רחוקים ממדותיו יתב' והרי הם נעולים ומושלכים מלפניו כי לא יחפוץ בהשחתת עולם וכאשר יבא ההכרח ליסר עוברי עברה כמעט שהוא פותח המקום אשר הם נעולים שם כדי שיבואו ופירוש מה טעם הוא ששואל. מאין מצאנו בפסוק לומר כן ולא ששואל טעם למציאות הענין ממש ושמך זה על לשון פתח כאילו היה סגור באופן שלא יזיק. עד דו פתח כלומר עד שיעבור זמן מה לפתוח האוצר ולסוגרו בין כך ובין כך יגברו רחמיו יתברך וגם הם יתעוררו מעצמם לשוב ולשון עד דו טריך איננו מובן אצלי לא ידעתי אם הספר מוטעה והראוי לומר עד דו סגיר: (א"מ הי"נ גורס עד דו סריק והוא מלשון טרוקו גלי. ול"נ שהגירסא סריד והוא לשון סגירה והדלת סגר אחריו ת"י טריד בתריה ועיין בערך טרד):

סח **כתיב** °לא איש אל ויכזב אמר רבי שמואל אמר

במדבר כג הקב"ה לעשו' טובה לא איש אל ויכזב לעשות רעה ההוא אמר ולא יעשה. ורבנין אמרי לא איש הוא

שמות לב שעשה דבריו של אל כאילו כזבים °למה ה' יחרה אפך בעמך. ובן אדם ויתנחם לא בן עמרם הוא שעשה לאל

שם שיתנחם שנאמר °וינחם ה' על הרעה. אמר רבי אבהו אם יאמר לך אדם אל אני מכזב. בן אדם שסופו לתהות בו שאני עולה לשמים ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה:

פשוטו של מקרא מבואר שהיה אומר בלעם לבלק שאין בו כח לקלל את ישראל שכיון שברכם האל לא יכזב ולא יתנחם כמו האדם ולחזק זה אמר ההוא אמר ולא יעשה בלשון תימה. והני תנאים בעלי המדרש הזה חנכו פירושים אחרים להיות דבר פשוט כן ואין צורך לבלעם להודיעו. ועוד שהוא מיותר ההוא אמר עד סוף הפסוק. ולכן פירש כל אחד מהם פירוש מיוחד. ובתנחומא פרשת אלא מסעי הזכירו זה המדרש בלשון יותר מבואר והוא זה כשאומר להביא טובה אף על פי שהדור חייב אינו חוזר בו לא איש אל ויכזב לטובה וכשהוא אומר לרעה חוזר בו שנאמר ההוא אמר ולא יעשה. לטובה אמר לאברהם הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגומר כה יהיה זרעך ועשה דכתיב הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים. א"ל ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' ארבע מאות שנה ולא עבדום אלא רד"ו. א' לישראל כי אתם לא עמי וחזר בו ואמר ואומרתי ללא עמי עמי אתה הוי שהוא אמר ולא יעשה אמר לאברהם כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל ולא חזר בו שנאמר כי אתם באים אל הארץ ע"כ. ורבנן פירשו כאילו יש הפסק בין תיבת איש לתיבת אל ומלת לא אינה נמשכת עם אל ויכזב אלא עם תיבת איש הסמוכה לה וכוונת הפסוק

הפסוק לפי שנאמר הפי׳ בנבואה זה שכתוב לנו בתורה שהיה בין הקדוש ברוך הוא למשה כשעשו ישראל העגל שאמר הקב״ה ויחר אפי בהם ואכלם ובשביל תפלת משה וינחם ה׳ על הרעה והודיע זה בלעם לבלק שיש איש והוא בן עמרם שבשבחו ויכזב האל ויתנחם על הרעה אשר דבר. ולפי זה נפרש מלת לא בלשון תמיה כלומר וכי לא עשה איש לאל שיכזב וכן ובן אדם שהוא בן עמרם עשה לאל שיתנחם וסוף הפסוק אינו בתמיה אלא כלומר בעת ההיא הוא האל אמר ולא עשה בשביל תפלת משה וכדי ליישב מלת לא בביאורה שוה לכך בפירוש ששמעתי מפי חכם קרוב אלי והוא פירוש לא לדעת רבנן האמת שאחרי תפלת משה חזר בו האל מדבור ואכלם אבל לא נאמר בעבור זה שהאיש משה עשה לאל שיכזב וגם לא בן אדם שהוא בן עמרם. משה עשה לו שיתנחם אלא שבראשונה כאשר הוא האל אמר להרע להם היתה כונתו שלא לעשות כן ואמר דבר גזירה קשה עליהם היתה כוונתו שלא יקימנה והכוונה לבלעם להודיע זה לבלק להתהלל ממנו שלא יוכל לקלל את ישראל כי האל אינו חפץ בקללתם אפילו כשגוזר להרע להם אינו מקיים דברו ופירוש ר׳ אבהו אינו מסורס כל כך בירושלמי זה כמו בתנחומא ולזה כתבתיו פה לפי שלפי בלעם הרשע שעתיד נבוכדנצר וחירם להטעות את האנשים ולומר שהם אל התחיל לומר לא איש אל ויכזב לא איש שנעשה אלוה ואם אומר שהוא אלוה הוא מכזב ועתיד להתנחם אומר דבר ואינו יוכל לעשות שנאמר ההוא אמר ולא יעשה ודבר דבור ולא יכול לקיים דבריו שהוא בן אדם עתיד למות לכך נאמר לא איש אל וגו׳ ע״כ. ולאוי לאום מה צורך שידע בלעם זה ושיודיעהו לבלק ומה ענין זה. לכאן ולאחור שמזאת שהודעה תמפוך גם כן כוונת שאר הפירושים שידע בלק שאין כח בשום אדם להרע לאומה זאת ולא תהיה מהסכמתם הרעה כי כוונתו יתברך לעשות טובה עמהם וכן יהיה תמיד:

כ״ב **ארבע** כתות נעשו אבותינו על הים אחת אומרת נפול לים ואחת אומרת נחזור למצרי׳ ואחת אומרת נעשה עמהם מלחמה ואחת אומרת נצווח כנגדם. זו
שמות יד שאומרת נפול לים. אמר להם משה °התיצבו וראו את
שם ישועת ה׳. זו שאומרת נחזור למצרים אמר להם °כי אשר ראיתם את מצרים וגומר. זו שאומרת נעשה
שם עמהם מלחמה אמר להם °ה׳ ילחם לכם. זו שאומרת
שם נצווח כנגדם אמר להם משה °ואתם תחרישון:

הברה יסוד הפסוקים הביא לרבותינו ז״ל לדרשה זאת וכדי שלא יהיה בהם לשון מיותר שהאי כפי הנראה התיבנו הוא מיותר שלא היה לו לומר אלא אל תיראו היום תראו את ישועת ה׳ כי הוא ילחם לכם וגם ואתם תחרישון הוא ענין בלי צורך להזהירם שיחרישו ולתקן זה דרשו שהיו ישראל נחלקים לכתות חילוק אחד צדיקים ורשעים צדיקים שבהם היו מצדיקים עליהם את הדין ולא היו הם המתרעמים על משה ואומרים המבלי אין קברים אלא היו מודים שהם חייבים מיתה בעונם עונותיהם והלא טוב שישליכו עצמם למות בים ולא ימותו ביד אויביהם וכבר ראינו בזמנינו בעלי מלחמה שעשו כן לכן אמר משה לכת זאת אל תיראו מן הרצחנים התיצבו וראו את ישועת ה׳ כת הרשעים היו חושבים שכל המעשים האלו עשאם משה מעצמו למלוך עליהם ולזה הוציאם ממצרים ולבסוף לא ידע לגמור מחשבתו לכן היו אומרים לחזור למצרים וכנגדם היתה תשובה נכונה כי אשר ראיתם את מצרים לא תוסיפו לראותם באמרו להם אתם שמחים במצרים דעו כי לא תראו לעולם אחר היום הזה לא מצרים ולא ארץ מצרים והחילוק הזה למדתי מפי׳ הרמב״ן בפרשה זאת שכתב קרוב לזה יעויין שם עוד היה בהם חלוק שני אנשים בעלי זרוע ולמודי מלחמה וגם בעלי החלוק הזה נחלקין לב׳ כת מהם היו גבורים אשר זה דרכם להגביר על הקמים כנגדם בלי אריכות אם לסבול ואם ליסבל. וכת אחרת בתחבולות עושים מלחמה ע״י השמעת קולות מראים עצמם כגבורים אבל הם פקחים נזהרים מלקרב אל המלחמה בחפזון אולי יהרגוהו וזאת כוונת הכת האומרת ונצווח כנגדם לא על הצווחה בלבד אלא שישמיעו קולות כדרך הנקרבים למלחמה וכנגדם צדקו דברי משה ואתם תחרישון והלא ראיתי בימי חרפי דרשנים האומרים פשטים בפסוקים האלה ואין בהם ערבות כל כך כמו במדרש זה:

ע **ריש** לקיש בשם רבי ינאי אמר שיתף הקב״ה שמו בישראל משל למלך שהיה לו מפתח של פלטרין. קטנה אמר המלך אם אני מניחה כמות שהיא היא אבודה אלא הריני קובע שלשלת שאם אבדה תהא שלשלת מונחת עליה כך אמר הקדוש ברוך הוא אם אני מניח את ישראל כמות שהן הן נבלעין באומות העולם אלא הריני משתף את שמי הגדול בהם. מה
טעם °וישמעו הכנעני וכל יושבי הארץ ונסבו עלינו יהושע ז
והכריתו את שמנו וגומר ומה תעשה לשמך הגדול שהוא משותף בנו °ויאמר ה׳ אל יהושע קום לך ההוא
דאדכרתא קם לך. רבי ינאי אמר כל שאינו כשר מדכתיב חסר ו׳ דריש
כיהושע שאם יפול על פניו לא יאמרו לו קום לך אל
יפול ובלבד יחיד על הצבור:

להבין מאמר זה בשלמות הייתי חפץ שיהיה בידי מה״ת תענית ירושלמי בספר שלם כי אין עתה בידי אלא ספר לקוטות ממנו שכתבתי והוא דבר יקר אצלי הבנת המשל וגם מ״ש שיתף הקב״ה שמו בישראל ויהיה יותר קל אם נדע הענין אשר הביא עליו במאמר ונראותי ס״ף המאמר וגם פסוקי יהושע שהזכיר בו זה יורה שהוזכר לענין ההכנעה בתפלת הראויה לעשות בתענית של צרה שלא תבא ויש קשר לענין זה ללמוד ממה שקרה לישראל וליהושע במלחמת העי שנאמר שם ויקרע יהושע שמלותיו ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה׳ הוא וזקני ישראל ויעלו עפר על ראשם ויאמר יהושע אהה ה׳ וגומר ומה תעשה לשמך הגדול ולפרש פסוק זה בא ריש לקיש ומלבד שלא פירש לנו במ״ש שיתף הקב״ה שמו בישראל מהו השתוף הזה עוד יקשה אצלי הבנת פרטי המשל אם היות מבואר מזה משל השלשלת לשמו הגדול עדיין אנו צריכין לידע מהות הפלטרין והמפתח כדי שעליהם יבא שתוף שמו יתברך שהוא רמז לשלשלת המפתח, ועפ״ד הפשט הבנתי בפירוש זה ב׳ דברים וכל אחד מהם הוא אמת ואמונה ואפרש לאשונה מלת קטנה שכפי דעתי אינו מוסב למאי דסמיך ליה שהוא הפלטרין. אלא ללשון של מעלה והוא המפתח לומר שהמפתח היה קטנה והיא נמשלת לאומת ישראל שהיא קטנה בין ע׳ אומות כוללות כל מין. האנושי שבעוה״ז הנקרא פלטרין ואומת ישראל היא מפתח שומרת את כולם כמו שאמר המשורר הללו את ה׳ כל גוים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו פי׳ כי מגבורת חסדו יתברך יבא להם שפע וטובות העולם זמניות הבאות עלינו ובעבורינו. ומאמרים רבים יקיימו זה ואין להאריך פה בזכירתם. וראיה למה שאמרתי שהאומה ישראל נקראת קטנה שהיא בדמות מפתח ממ״ש הכתוב במתן תורה אם שמוע תשמעו וגומר והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וזה דומה למפתח השומר כל הארץ שזכר כבר. ועוד ראיה מפורשת מפסוק לא מרובכם מכל העמים חשק ה׳ בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים וגומר עד שסיים האל הנאמן שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו. והכוונה בכלל שכל העולם נברא בשביל ישראל שומרי מצותיו ופי׳ שיתוף שמו יתברך הדומה לשלשלת המפתח ראוי לומר שרומז ענין הקבלה וכן במדרש שהקב״ה שיתף אות משמו עם בני ישראל ע״ד מ״ש עדות ביהוסף שמו וכן בפסוק ויקרא לו אל אלהי ישראל. ובמדרש שוחר טוב ראיתי שהקב״ה קרא ליעקב ישראל כדי לשתף שם אל בתוך שם בניו. ויהיו נקראים בכלל ישראל שאם לא מטעם זה היה די לקראו בשם ישורון או שם אחר המורה על השררה ועפ״ד הפשט אחשוב כדי שיתיישב פסוק יהושע ומה תעשה לשמך הגדול שיהיה פירושו כדרך פי׳ הרמב״ן והר״א בפסוק וארא אל אברהם וגו׳ ושמי ה׳ לא נודעתי להם. וכלל כונתם שגדול כח שם בן ד׳ אותיות לעשות נסים נגלים כנגד הטבע כמו נסים י׳ מכות שהביא על מצרים וקריעת ים סוף וכן עשה עמנו בירדן ובמלחמות ל״א מלכים שהיו ישראל נוצחים כנגד הטבע בעבור זה אמר יהושע כשקרע בגדיו במלחמת העי ומה תעשה לשמך הגדול וכפי העיון הראשון יש להקשות כנגד יהושע והזקנים מדוע קרעו בגדיהם ויעלו עפר על ראשם בעבור שמתו מהם ל״ו איש במלחמות העי והלא כך היא המלחמה שפעם אחת מתים יחידים מהם ואח״כ אפשר שיהיו נוצחים ולא מנוצחים וכ״ש לדעת רז״ל האומרים שלא מת אלא אחד שהיה שקול כמו ל״ו שהם רוב הסנהדרין והתשובה לזה מבוארת מה שאמר יהושע בי אדני מה אומר אחרי אשר הפך ישראל עורף לפני אויביו וישמעו הכנעני וגו׳ ונסבו עלינו וגו׳ ומה תעשה לשמך הגדול הכוונה בזה לומר לפניו יתברך כי מה שעברו את הירדן לכבוש
כל

כל הארץ לא היה על שמך שנדרך מלחמה בלבד יכבשוה רק בדרך מאמר רחב - הזונה כי שמענו את אשר הובים ה' את מי ים סוף ותשמע וימס לבבינו וגו' ועוד הוסיפו להחריב את יריחו לא בחיל ולא בכח רק בדרך פלא ע"י הקפות ותפול חומת העיר תחתיה שלא בדרך טבע כמו שיחייב שמו הגדול ואחרי אשר הפך ישראל עורף לפני אויביו יאמרו הכנעני ותושבי שמלחמתינו הן הנה כדרך הלוחמים ונסבו עלינו והכריתו את שמינו מן הארץ שהם יותר מורגלים ומוטבעים בזה ומה תעשה לשמך הגדול המחייב כלחום מלחמותינו כנגד הטבע ועל ענין הכללי הזה ראוי לקריעת בגדים ועפר על ראשם ולא מטעם הריגת ל"ו איש מצד עצמם בלבד וכן אמר בסוף מאמר זה ויאמר ה' אל יהושע קום לך ההוא דאדכרתא כלומר שמי הגדול שהזכרת הוא אומר לך שתקום ותלך כי השב תשיב ואף ע"פ שהתחילו בדרך מלחמה יהיו נכרתים כלם מהרה חושה והעיר תשרף באש ע"י שמו הגדול. ובמה שהארכתי בפי' פסוקים הללו רמוזים במאמר עמדתי בדרך פשט אמתי על הבנת השמה משל שלשלת המפתח עם הכמשל בשתוף שמו הגדול יתברך ועדיין לא נתקררה דעתי לגמרי בפירוש המאמר כי הנה עומד לנגדי ספק אינכו גדול והוא שראוי לחוש איך לא בא שום זכר מענין תורתינו הקדושה במשל הנכבד הזה. ולתקן זה חשבתי פירוש אחר במשל והוא ג"כ ענין תורכי ואמתי לקיים מה שייעדתי. משל הפלטרין הוא עם ישראל. והמפתח קטנה שומרת הפלטרין היא התורה ומצותיה שהיא שומרת ומייסרת את ישראל בעיון דיעות אמיתיות במדות מעמידות. המין אנושי בכלל ובפרט. ואחר כל זה ראוי שתבוא השלשלת הקושרת ושומרת המפתח והוא שתוף שמו הגדול יתברך לעשות נסים ונפלאות לאבותינו ולכו כי כאשר ראינו בעינינו ובאזנינו שמענו נסים ונפלאות כנגד הטבע לא תהיה אבודה ממנו המפתח והלא ראינו על רוב עוונו כי בדורו של גזירה המר והנמכר הן רבים עתה עם הארץ שנכנסו בלבם שרש פורה ראש ולענה נגד האמונה אמיתית יען וביען שאינם רואין נסים ונפלאות כבימי אבותינו הראשונים ולא ידעו ולא יביטו שנקיום העמדתנו בין שבעים אומות והיותינו שבעים בלחם לאכול ובגד ללבוש עם קולר השגחינו ומולשת כחנו הם נפלאות גדולות כקריעת ים סוף ונסים נסתרים אפילו כפי דעתם ולענין נמשל שתוף שמו הגדול אין חלוק בין ב' הפירושים ואמנם הביאתני מחשבתי לפרש הפירוש הב' במשל הפלטרים והמפתח שנ"ל שיש בו ב' יתרונות מן הפי' הראשון הא' שנזכר בו ענין תורתינו כמו שאמרתי הב' שיראה בעיני דוחק גדול שכל עם המאמינים הראשונים והאחרונים יהיו נמשלים כמפתח קטנה שומרת כל העמים והלא יש להם מעלות קיים מצד עצמם והוא השגת השלמות האמיתי וגם בגוף ונפש כל שבעים אומות הם בערך ישראל כקליפות שומרי הפרי יהיה מה שיהיה הנה אמת נכון כל אחד מהענינים שזכיתי בב' הפירושים והבורר יברור לעצמו אי זה מהם יכשר בעיניו להיות פי' אמיתת לשון המאמר וגם ישמח בענין הב' בדרך אסמכתא וכפי מעלת הנושא אשר אנחנו בו שהוא ענין תעניות על צרה שלא תבא על הצבור יבא לנו תועלת גדול מהאריכות בזה להכניע לב ישראל בתפלת התעניות ולהסרים בלבם כי בהכנעה ראויה ושמירת התורה ומצותיה המלך יעננו ביום קראנו ויעשה נסים ונפלאות עמנו:

(שמואל א ז) **כתיב** °וישאבו מים וישפכו לפני ה' וכי מים שפכו אלא ששפכו את לבם כמים. ויאמרו שם חטאנו לה' א"ר שמואל לבש שמואל חלוקן של ישרא' אמר לפניו רבון העולמים כלום אתה דן את האדם אלא על שלא אומר לפניך חטאתי וכתיב °הנני נשפט אותך (ירמיה ב) על אמרך לא חטאתי ואלו אומרים לפניך חטאנו כתיב °ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו וגומר ואליהו (מלכים א יח) מקריב בשעת איסור הבמות אמר רבי שמלאי דבורא א"ל וכדבריך עשיתי כדבורך °ענני ה' ענני ענני (שם) בזכותי ענני בזכות תלמידי:

שפיכות הלב יורה שלא ידברו אחד בפה ואחד בלב. ובתפלת התענית יתודו על עונם ויאמרו חטאנו לה' כי הם ולבם שוים. וזה דמה בשפיכות לב כמים שכמו שהמים אינן יכולין להתעכב במקום אחד זולתי בתנועה הכרחית ומיד בבור המכריח נשפכים משם לבקש מקומם הטבעי כן ראוי שלא יעכב הלב בתוכו מחשבתו הרעה ויוציאנה לחוץ בהתודות עליה באמת ובזה ישאר בר לבב זך ונקי כפי טבעו האמיתי

שההתעניות הוא נמשל להסרת המכריח שקודם לכן היה אנוש ומוכרח מאמדתו תאות עניינים עולמים וע"י התעניות יוסרו ממנו אותם שתשוקת נכספות ויהיה לבבו נשפך ונשא כפים אל אל בשמים ואולי שזאת כוונת רבי ישמעאל באומרו לבש שמואל חלוקן של ישראל לרמוז שהזהירם שמואל שלא יתודו מן השפה ולחוץ ובלב בלתי טהור ולכן לבש חלוקן. ר"ל שהלוק התחתון היותר קרוב ללב כאילו לוקח לבש בידו והוא והם כולם אומרים חטאנו לה' בלב נשבר ונדכא. והפי' אמתי שנ"ל בלבישת חלוקן של ישראל לומר שכיון ששמואל היה צדיק גמור בלי שום חטא איך יוציא שקר מפיו לומר חטאנו אפי' ע"י שתוף עמהם לכן הוצרך לעשות שנוי מה בעצמו בהפשיטו בגדיו הטהורים וילבש בגדים אחרים אשר הם לובשים בגדים צואים וכולם כאחד יאמרו חטאנו לה'. ענני בזכות תלמידי מענין שמואל הכתוב למעלה למדנו התועלת גדול הנמשך לתלמידים מהרב שהרי שמואל למד לכל ישראל להתפלל ולאמר חטאנו (והיית כתב וכ"ל דלבישת חלוק דיך משל כלומר שתבע דינן וכאילו היא במקומן שינקשו דינן מה' ואמר לפניו הרי אני כבני ישראל עלמן שאני מבקש דינן) ומענין זה שמוך לו למדנו ג"כ שלמות התלמידים תועיל לרב שהרי אליהו התפלל ענני בזכות תלמידי שהיו נמשכים אחריו ומחנאים עלמם מיראת אחאב ואיזבל:

פרק סדר תעניות אלו

א"ר זעירא מה יעשו גדולי הדור ואין הצבור נדון אלא עב אחר רובו שכן מצינו שאלמלא אמרו ישראל בהר הכרמל °ה' הוא האלהים לא ירדה אש מן השמים (מלכים א יח) ושרפה את הקרבנות א"ר יעקב בר אידי מה יעשו גדולי הדור ואין העולם נדון אלא אחר רובו שכן מצינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל כמנודים לא היה הדבור מתיחד עם משה הה"ד °ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' וידבר ה' אלי לאמר: (דברים ב)

זכות ואונת הרבים הם גדולי הערך ואע"פ שגדולי הדור יהיו שם עלמם שלמים הם צריכים לשלמות הכלל כמו שהוכיחו מאליהו ור' יעקב בר אידי הוסיף להביא ראייה שנלמוד ממנו שא"ל לומר שהבאת השלמות תלוי בזכות הרבים אלא גם הרחקת הטוב והש"י מתרחק מגדולי הדור השלמים בתכלית כמשה ואהרן בעון הרבים ואין ראוי שנאמר שכל ל"ח שנה לא בא שום נבואה למשה שהרי נודך השעה יביאהו לשאול מלפני הש"י וגם הוא יתברך נוה לו נווי מה כי לא הסתיר פניו ממנו כל ל"ח שנה אלא שלא היה הדבור מתייחד עמו בהמתנה ובסבר פנים וכל זה בעון הרבים שנהם:

אמר רבי אבהו כתיב °בקראי ענני בצר הרחבת לי (תהלים ד) אמר דוד לפני הקב"ה כל צרה שהייתי נכנס בתוכה (לא) היית מרחיבה לי נכנסתי לצרתה של בת שבע נתת לי את שלמה. לצרה של ישראל נהת לי את בית המקדש הה"ד °זה הוא בית ה' האלהים וזה מזבח (ד"ה א כב) לעולה לישראל. במדרש וכו'. רבי יוחנן ור"ל רבי יוחנן אמר אם סדרת תפלה לא יהו לך צרי עין מלמעלה אלא הכל יהו מאמצין כחך שנאמר °היערוך שועך לא בצר (איוב לו) וכל מאמצי כח ר"ל אמר אם סדרת תפלה לא תהא מצר פיך אלא °הרחב פיך ואמלאהו. (תהלים פא) (במדרש תהלים במזמור בקראי ענני בג' דברים היה מצטער דוד עליהם והרחיב לו הקב"ה אחד על בית המקדש וכה"א °זכור (שם קלב) ה' לדוד את כל ענותו והרחיב לו הקדוש ב"ה ומצא את המקום שנאמר °ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלהים. (ד"ה א כב) ואחד על אשת אוריה החתי שהיו ישראל מליזין אחריו ואומרים איפשר ששכה את הכבשה והרג את הרועה והפיל את ישראל בחרב יש לו תשועה והרחיב לו הקדוש ב"ה ואמר לו °גם ה' העביר חטאתך לא תמות (שמואל ב יב)

שלישית

שלישית שהיו ישראל אומרים מה דוד סבור שהמלכות
דה"א כב נשתל מבת שבע הרחיב לו הקדוש ב"ה. שנאמר °הנה
בן נולד לך וגו' כי שלמה יהיה שמו וכי כל הבנים אין
נולדים ומהו נולד לך לרפואתך מן חטייא דילך על
שמואל ב יב ידי מי על ידי נתן הנביא שנאמ' °וישלח ביד נתן הנביא
ויקרא את שמו ידידיה:

זה המדרש מקושר עם מאמר רבי אבהו וזה הפי' מרחיבה לו ששים מיל ממנו והיה לו הרחבה כמו שכתוב במרחב: הס"ד זה הוא בית ה' פסוק הוא בד"ה כשקנה גורן ארונה: אם סדרת תפלה שתהיה סדורה בפי שמתפלל ויעיין בדקדוק הלשון ובסדור הענין ולהסדיר שבחו של מקום קודם שאלתו הכל יהיו מאוגדין כמו כל מלאכי מעלה שעליהם נאמר וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו. לא תהא מגר פיך שיאמין המתפלל בגודל יכלתו יתברך לתת לכל שואל די מחסורו:

עד **א"ר** ברכיה פעמים שהגשמים יורדים בזכות אדם אחד
בזכות שדה אחת בזכות עשב א' ושלשתן בפסוק
זכריה י אחד הם °שאלו מה' מטר וגו' ומטר גשם יתן להם לאיש
עשב בשדה לאיש ולא לאנשים לעשב ולא לעשבים
לשדה ולא לשדות. א"ר יוסי בר בון בזכות ג' דברים
הגשמים יורדים בזכות הארץ ובזכות החסד ובזכות
איוב לז היסורין ושלשתן בפסוק אחד °אם לשבט אם לארצו אם
לחסד ימצאהו:

בשדה ובעשב אין בהם זכות מ"מ עצמם אבל הזכות נאמר בערך אל בעל השדה ובעל העשב. ובגמרא שלנו בתענית ב' מאמר זה בסגנון אחר ושם פירשו רש"י פירוש נאה יעויין שם סי' ל': ובזכות היסורין. וזה פירוש אם לשבט ליסר את האדם בשבט:

פרק בשלשה פרקים

עה **רבי** מונא אמר בין כמ"ד בט' לחדש הובקעה העיר
בין כמ"ד בי"ז בתמוז מיום שהובקעה העיר ועד
ירמיה א יום שחרב הבית כ"א יום א"ר אלעזר הדא סימנא °מקל
שקד אני רואה מה הלוז הזה משהוציא' את נצו ועד
שהוא גומר פירותיו כ"א יום כך משהובקעה העיר עד
שחרב הבית כ"א יום. מאן דאמר באחד באב חרב
הבית בט' לחדש הובקעה העיר ומאן דאמר בט' באב
חרב הבית בי"ז בתמוז הובקעה העיר. אמר רבי יוחנן
אלף פרחי כהונה ברחו ונתהכהבו לתוך קלתותים של
בית המקדש וכולן נשרפו מיד ולא נשתייר אלא יהושע
זכריה ג בן יהוצדק הה"ד °אוד מוצל מאש:

יש מחלוקת בין החכמים ביום חרבן הבית והבקעת העיר ע"י נבוכדנצר י"א שהובקעה העיר בט' בתמוז וי"א בי"ז בו ובין לדברי זה ובין לדברי זה מיום שנבקעת העיר ועד יום החרבן עברו כ"א יום שימן לדבר מקל שקד. לכן לדברי האומר בט' לחדש הובקעה העיר הכרח לומר שבא' לאב נחרב הבית ולדברי האומר בי"ז בתמוז הובקעה העיר נחרב הבית בט"ב ועניין יהושע בן יהוצדק בתלמוד שלנו במסכת סנהדרין שמה ענין אחר שהשליכו לאש נבוכדנאצר עם אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה והם נשרפו ונשאר הוא לבדו יע"ש:

מסכת מגילה פרק א

ש **רבי** יוחנן ור"ל חד אמר נביאים וכתובים עתידים
ליבטל וה' חומשי תורה אין עתידין ליבטל מה
טעם °קול גדול ולא יסף ר"ל אמר אף מגילת אסתר דברים ה
והלכות אין עתידין ליבטל נאמר להלן ולא יסף ונאמר
כאן וזכרם לא יסוף מזרעם. והלכות שנאמר °הליכות חבקוק ג
עולם לו כתיב °ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים בראשית יא
אחדים ר"א ור' יוחנן חד אמר שהיו מדברים בע' לשון
וחרינא אמר שהיו מדברים בלשון יחידו של עולם
לשון הקדש:

הרשב"א נשאל על מה שאמרו במדרש משלי בפסוק שמחה שמחה שכל המועדים בטלים וימי הפורים אינם בטלים שנאמר וזכרם לא יסוף מזרעם איך אפשר שתתבטל אות א' מן התורה והשיב ז"ל דברים נוספים עוד באגדה זו והוא שאמרו שם אף יוה"כ אינו בטל לעולם שנא' והיתה זאת לכם לחקת עולם וא"כ זה קשה יותר גם בפסח כתיב חקת עולם שנא' והיה היום הזה וגו' חקת עולם וכתיב ושמרתם את היום הזה וגו' ע"כ נ"ל פירושו שכל המועדים לא הבטיח עליהם שלא יגרום החטא בעולם לשכוח בא' מן הזמנים כמו שכתוב שכח ה' בציון מועד ושבת אבל בימי הפורים הבטיח הכתוב לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם שלא יעברו ולא יסיף עשאם הבטחה ולא אזהרה וכן יוה"כ והיתה זאת לכם הבטחה שתהיה לחקת עולם שהיום יכפר ואפילו לא ישמרוהו ודעת רבי כאן כדעתו בתלמוד דאמר יוה"כ מכפר בין על שבים בין על שאינם שבים אבל חקת עולם שאמור בפסח אזהרה ולא הבטחה דכתיב חקת עולם תחגוהו ע"כ לשון התשובה:

אנטונינוס אמר לרבי מוכלני את מלויתן לעלמא עז
דאתי א"ל אין א"ל מן אימר פסחא לא
אוכלתני ומלויתן לעלמא דאתי מיכלתני א"ל ומה נעביד
לך באימר פסחא כתיב °וכל ערל לא יאכל בו כיון שמות יב
דשמע כן אזל וגזר גרמיה אתא לגבי רבי אמר ליה
חמית גזרית א"ל בדידי לא אסתכלית מן יומוי ובדידך
אסתכלית ולמה נקרא שמו רבינו הקדוש שלא הביט
במילתו מימיו הדא אמר דאתגייר אנטונינוס ומילהון
דרבנן אמרין דאתגייר אנטונינוס דמר חזקיה ורבי אבהו
אמרין אם באים גרי צדק לעתיד לבא אנטונינוס יבא
בראש כולם:

יש להפליא על דברי רבי שירצה מהם היות יותר קלה אכילת סעודת לויתן מאכילת הפסח. ואפשר לומר שגודל מעלת אותה סעודה יחייב כן וקרוב הדבר לומר שאיננה אכילה גופנית אע"פ שכנו אותה בשם אכילה. ועוד כי בעת הסעודה ההיא הלך לו הגוף ואיבריו כי רוח אחרת עמו בעבור זה ערלת בשר אין בה ממש כלל בעת ההיא אבל אכילת הפסח שהיא אכילה גופיית ממש חייב לקיים בה מצות כל ערל לא יאכל בו. ובפי' הספינה כי שם נזכר ענין לויתן אכתוב שם פירושי המפרשים ובפרט פי' הרס"א ומשם יובן זה יותר:

מסכת חגיגה פרק א

א"ר יהושע ב"ל מנין שכל המקיים מצות ראיה כאילו עה
מקבל פני שכינה מן הכא °שלש פעמים בשנה דברים טז
יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך. עני וידו רחבה
קורא אני עליו °איש כמתנת ידו. עשיר וידו מעוטה שם
קורא אני עליו °כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך: שם

המוסיף על הטוב יוסיף יתרון לכן העני שנותן יותר מהראוי לו כפי מיעוט ממונו ראוי לקבלו מידו כיון שנדבו לבו לתת יותר מן הראוי הי' מתנת ידו אבל העשיר שקופץ ידו ואינו נותן כפי הראוי בערך אל רבוי ממונו אין לקרות עליו איש כמתנת ידו אלא כברכת ה' אשר יתן לך וכופין אותו לתת כפי הברכה אשר ברכו ה':

רבי

עט רבי יורן נשיאה שלח לרבי חייא ולרבי יוסי ולרבי
אמי למיעבד בהלין קרייתא דארעא דישראל
אתקנא להו סופרין ומתניין עלון לחד אתר ולא
אשכחון תמן לא סופרין ולא מתנין אמר להו אייתון
לן נטורי קרתא אזלו ואייתון לון סנטרי קרתא אמרי
להו אלין אינון נטורי קרתא. לית אינון אלא חרובי
קרתא אמרין לון ואידין אינון נטורי קרתא א"ל ספרייא
תהלים קכז ומתנייא הה"ד °אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו
בו רב הונא אמר מצינו שויתר הקב"ה על עבודה זרה
ועל גילוי עריות ועל שפיכת דמים ועל מאסם בתורה
ירמיה ט לא ויתר להם מה טעם °ויאמר ה' על עזבם את תורתי.
על עבודה זרה וג"ע וש"ד לא נאמר אלא על עזבם
את תורתי:

סופרים כגר פירשתי שלשון סופרים כולל הבקיאין במלאכת הסופרים ועוד מעלה שנית שהם נבונים יודעים לתת טעמי הפירושים לכל א' מבי חלקים והוא מלשון מבין שמונים טעמי החיוב והפטור וכל יודעי ספר צריכין ללמוד לכתוב ולחתום שמותם לכתוב סיוונין ורחמי פרקים: סנטרי שוטרים ושופטים. ואידין אינון שאלו לחכמים אם כן שאלה שאלו שמנו עלינו לשומרים אתם אומרים שהם מחריבי העיר מי הם השומרים השיבו להם שהם הסופרים והשונים: עבודת כוכבים ג"ע ש"ד לא נאמר. שהרי גלותו זמן שירמיהו אמר נבואה זו היו פרוצים בג' עבירות הללו:

פרק אין דורשין

פ רב אמר °תאלמנה שפתי שקר יתחרשן יתפרכן
תהלים נח ישתתקן יתחבשן כמה דתימ' °ויאמר ה' אליו מי
שמות ד שם פה וגומר. יתפרכן כד"א °והנה אנחנו מאלמים
בראשית לז אלומים. ישתתקן כמשמעו הדוברות על צדיק צדיקו
של עולם עתק דברים שהעתיק מבריותיו. בגאוה ובוז
זה שמתגאה לומר אני דורש במעשה בראשית סבור
שהוא כמתגאה אינו אלא כמתבזה. א"ר יוסי המתכבד
בקלון חברו אין לו חלק לעה"ב המתכבד בכבוד חי
העולמים לא כ"ש מה כתיב בתריה מה רב טובך אשר
משלי כה צפנת ליראיך אל יהי לו במה רב טובך א"ר לוי °כבוד
אלהים הסתר דבר עד שלא נברא העולם. וכבוד מלכי'
חקור דבר משנברא העולם:

ואינו אלא כמתבזה טעמו ולאו מתק שפתים יוסיף לקח ודברי פי חכם. חן כי אם היות פשט המקרא באמרו בגאוה ובוז שכיון כנגד המתכבדים בגאות עצמם ומבזים את שכנגדם רמז על דואג והזיפים וכיוצא בהם המדברים כנגד דוד הצדיק דברים מגונים ברוב גאותם והיו מבזים אותו כי לא היו מאמינים שהיה משיח ה' פירשו חז"ל פי' יותר לא וערב כלומר שדוברים עתק בגאוה רבה. וכפי האמת זאת הגאוה תחשב להם לבזיון גדול ובקלון מתמיד וחרפה רצופה על אשר שתו בשמים פיהם ולעבור על מאמרם ז"ל במופלא ממך אל תדרוש וכו'. המתכבד בכבוד חי העולמים אפשר לפרש לשון כבוד שהוא בדרך כנוי קלון או בפרט המתכבד בהיותו מדבר בדרוש שהוא כבוד חי העולמים שלא לדבר בו כי בודאי כבודו הוא שלא נשאל מה היה קודם שנברא העולם וזאת כונת רבי לוי כבוד אלהים הסתר דבר שלא לדבר במה שהיה קודם שנברא העולם. וכבוד מלכים חקור דבר לדרוש ולתור בדברים שהיו אחר שנברא העולם:

פא א"ר אבהו בב' אותיות נבראו העולם הזה והעולם הבא
ישעיה כו שנאמ' °כי ביה ה' צור עולמים ואין
אנו יודעים אי זה מהם נברא בה"א ואיזה מהם ביו"ד
בראשית ב אלא ממה דכתיב °אלה תולדות השמים והארץ
בהבראם בה"א בראם הוי אומר העוה"ז נברא בה"א
והעוה"ב ביו"ד מה ה"א חסר מלמטה רמז לכל באי
עולם שהם יורדין לשאול מה ה"א יש לה נקודה אחת
מלמעלה רמז לאחר שהם יורדים הם עתידים לעלות
ש"א ב שנאמר °ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל מה היו"ד
פתוחה מכל צדדיה כך יש פתח לכל בעלי תשובה
מה היו"ד כפופה כך כל באי עולם עתידי' לכפוף ונהפכו
כל פנים לירקון (שגם הצדיקים מתיראין מפני הדין) וכיון
תהלים קנ שראה דוד כן התחיל מקלס בב' אותיות °הללו יה הללו
שם אל בקדשו °כל הנשמה תהלל יה:

בה"א בראם כלומר בלי שום יגיעה כמו דבור אות ה"א הנאמר מעצמו וגם עוה"ב עם היותו גדול הערך לא יצטרך להשי"ת לבריאתו רק באות יותר קטנה מכל האותיות שהיא היו"ד אבל במעלה היא רבה וגדולה להיות סוף כל המבין שכל המבינים הם כלים יי'. וכיון שראה דוד וכו' אע"פ שדוד ראה זה העולם בשום הראות והעוה"ב איננו נודע רק בעיון ובאמונה הקדים היו"ד בקלוסו להשי"ת. ואמר י"ה ולא ה"י כי ונשפט הנבורה לעוה"ב ומאמר הזה אומר דרשוני בסודות עמוקים ונפני נעלמים כי ידעתי פליאה דעת ממני:

פב ארבעה נכנסו לפרדס וכו' (וכתוב בסוף) אחר הציץ
וקצץ בנטיעות ומנו אחר זה אלישע בן
אבויה אמרו עליו שהיה הורג רבי תורה דכד הוה חמי
תלמיד משבח באורייתא הוה קטיל ליה ולא עוד. אלא
כד הוה עליל לבי ועדא והוה חמין טלייא יתבין קומי
ספרא אמר מאן אילין יתבין ועבדין הכא אומנייא דדין
בניי אומניא דדין נגריי אומניא דדין צייר כיון דהוון
אילין שמעון כן הוו שבקין אזלין לון עליו הכתוב אומר
קהלת ה °אל תתן את פיך לחטיא את בשרך וגומר וחבל את
מעשה ידיך שחבלה את מעשה ידיו של אותו האיש.
אף בשעת הגזרה היו מטענין לו מטולין בשבת והוו
מתכוונין מטעון תרי חד מטול משום שנים שעשו
מלאכה וכו' אמר אטעינון יחידיין והויין מתכוונין מפרק
בכרמלית משום שלא להוציא מרשות היחיד לרשות
הרבים וכו':

כד הוה עליל וכו'. כשהיה נכנס לבית הועד כגון בית המדרש או בית הכנסת או ב"ד והיה רואה נערים יושבין לפני החכם הנקרא סופר היה אומר למה יושבים אלה בכאן הלא טוב להם שילמדו להיות אומני בנין או אומני נגרות או אומנו' רקמה. תרגום מעשה רוקם עובד צייר כשהיו שומעין כך היו פורשין את עצמן מהתורה: אף בשעת הגזרה וכו'. היתה כונתו רעה להחטיא את אחרים וכשהיה רואה לאנשי ישראל שהיו אונסין אותם בעת הגזרה שיוליכו משא ביום השבת היו מתכוונין לאגבל מחלול שבת לכן היו מוליכים קורה או משוי גדול בי' אנשים ביחד ולא יהיה היחיד לבדו עושה מלאכה א' שכפי התורה ב' שעשו מלאכה א' אינם חייבים ואותו הרשע היה יודע הדין ומכוין להחטיאם והיה מצוה לאנשים שיטעינו לכל יחיד לבדו ועוד שנית היו מכוונין לפרק המשוי בכרמלית שאין בו חיוב אלא מדרבנן והיה אומר לאנשים איך יפקידו מחשבת היהודי הטובה וילכו להניח המשא דרך רשות היחיד לרשות הרבים ולא יפסקו בעברם בכרמלית או המלאה אחרת להחטיאם: ולא מצאתי כתוב עוד בספר ובתוספות כתבו בגמרא שלנו בשם הירושלמי קצת מה שכתוב למעלה ועוד יש בו נוספות וטוב לכתבם במקום הזה וזה נסחם כל מקום שיש בלשון תלמוד שלנו אחורי הפרגוד יש לשם מאחורי בית קדשי הקדשים. עוד שם שאל אחר את ר"מ כשהיה הולך אחריו מ"ד וס' נבך את כל אשר לאיוב. למשנה אמר ליה שכפל לו ממונו והוא השיב שרבי עקיבא דריש ליה בזכות מטם

מצות ומעשים טובים שהיה בידו מראשיתו ומייתי עוד שם טוב אחרית דבר מראשיתו ודריש ליה ר"ע לאדם שהוליד בנים בילדותו ומתו ובזקנתו הוליד ונתקיימו וא"ל ר"ע רבך לא כך דרש אלא טוב אחרית דבר שהוא טוב מראשיתו וכן היה המעשה. אבויה אביו היה מגדולי ירושלים וביום שבא למוהלו קרא לכל גדולי ירושלים והושיבן בבית אחד ולר"א ור' יהושע בנקוס אחר מן דאכלון ושתון שרון מטפחין ומרקדין אמרי, עד אילין עסקין בדידהו נעסוק בדידן ישבו ונתעסקו בדברי תורה ירדה אש מן שמים והקיפה אותם אמר לון אבויה למה באתם לשרוף ביתי א"ל ח"ו אלא יושבין היינו וחוזרין דברי תורה מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים והיו הדברים שמחים כנתינתם ומסיני לא באש ניתנה אמר הואיל וכך כחה של תורה אם יתקיים הבן הזה לתורה אני מפרישו ולפי שלא היה כוונתו לשמים לפיכך לא נתקיימה בו ע"כ בתוספות וראוי שנאמר שאבויה ספר לבנו מעשה זה ולכונה זאת היה נכון בעיניו פי' ר"ע בפסוק טוב אחרית דבר מראשיתו והכיר בעצמו כי כאשר לא היה ראשית כוונת אביו ללמדו תורה לשמה לא עלה בידו אחרית טוב ויש לעיין בזה שכפי הנראה כוונת אבויה היתה רצויה בראותו הנס הגדול שנעשה לבני החכמים שנראה לו כאילו אש יורד מן השמים סביבם ואינם נשרפין והאמין בה' שגרם להם כן זכות תלמודם בסתרי תורה והלא טוב שישים על לבו ללמוד את בנו תורה כדי שיזכה למעלה זו ותתחזק קושיא זאת כשנזכור מאמרם ז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה וכו' וכ"ש שכוונת אבויה היתה חשובה דומה לכוונה לשמה שהיא האמונה בנסים ומה שהאמנתי כי אדבר אל לבי ביתר ספק זה כי אמת ויציב שכל איש ישראל הוא גדול המעלה בהיותו מאמין שהנה שכרו אתו בעולם הגמול ופעולתו לפניו על שלומד תורה ומקיים מצותיה וגם בכל זה אין ראוי שכוונתו הראשונה בלמדו התורה תהיה במדרגת מה שהוא קודם התכלית כשנאמר תכליתו האחרון הוא כדי לזכות לטוב הצפון והגם אל הטוב מדומה בעולם הזה ולהגעת תכלית החשוב הזה אני עוסק בתורה לא זו היא דרך ישרה שיבור לו האדם רק שיאמר אני עוסק בתורה מצד עצמה לבד ר"ל לפי שאבינו שבשמים גזר עליה בין שימשך שא"כ תכלית אחר או לא וזה פי' תורה לשמה כאומר שהתורה עצמה היא תכלית הלמוד וכי ישאלך השואל מדוע אתה לומד תורה תהיה תשובתך נכונה שהיא התכלית אחרון בלמודה כדי להבינה ולידע מצפונה כי כן צוה לנו ה' ולמדתם אותם ואין ספק שימשך מזה להשאיר אחריו ברכה ולחזות בנועם ה' אמנם כל מגמת פני עובד ה' בתלמוד התורה אינו אלא בעבור ידיעתה והבנתה על השלמות וכל מכוין לכונה אחרת נקרא לומד שלא לשמה. וכבר כתוב בספר זה מה שכתבו התוספות בפי' שלא לשמה דתרי שלא לשמה הוו מאי דאמרינן לעולם יעסוק אפילו שלא לשמה וכו' היינו במי שלומד כדי שיקרא רבי או שיכבדוהו ומאי דאמרי' שהעוסק בתורה שלא לשמה נעשה לו סם המות היינו מי שלומד לקנתר כן כתוב בברכות סימן כ"ח. ובתענית סימן י"ג וגם בפסחים סימן כ'. מכאן תשובה למה שהעירותי בכוונת אלישע ואביו. השכל יחייב שכאשר סיפר אבויה לבנו מעשה שהיה כשהכניסו לברית הוא גם הוא הלך לדרך אביו ללמוד תורה בעבור הכבוד וגם לאהבת הנצוח וזאת הכוונה נפקדת הביאתו להיות אחד מארבע שנכנסו וחקרו ודרשו להבין בסתרי תורה שהיה לו לקיים מצות החכם ובמקום גדולים אל תעמוד ואיך מלאו לבו. לעשות כרבי עקיבא שהיה חכם חסיד עליון מוסר נפשו וגופו על קיום המצות ואפילו דברי סופרים כמוזכר למעלה בספר זה. גם בן עזאי היה פרוש מנעוריו ואמר מה אעשה ונפשי חשקה בתורה בעבור זה הציץ ומת ר"ל שהכניס עצמו בחקירה נפלאה אחרי שהתענה ימים ידועים ככתוב בתשובת רבינו האי למעלה ולא נפתח לבו לדעת נפסד וימאס בחיי העוה"ז והגיע זמנו להפטר מן העולם ובן זומא הציץ ונפגע שלא היה שלם בדעותיו כמו שאמרו עדיין בן זומא מבחוץ ונפגע כמו שנתפגע וכו'. אבל אלישע בן אבויה נכנס לחקירה עליונה בגאוה ובגודל לבב לאהבת הקנאה והכבוד לפי שהיתה חקוקה בלבו כוונת אביו ונמשך לו מזה בלבו מחשבותיו וכו' ונפסד לו שאין ראוי שיהיה פועל אחד את הטוב ואת הרע אלא שיש שני רשויות א' פועל הטוב ואחד הרע ולפי שהוא היה יודע מחשבות לבו מנעוריו בעבור זה הזכיר לשנה פי' ר"ע על טוב אחרית דבר מראשיתו והכיר בעצמו שכיון שלא היה ראשיתו לכונה טובה יהי אחריתו להפסיד. עוד בתוספות שראה ההוא עובדא פרק קמא דקידושין באחד שאמר לו אביו להביא גוזלות וקיים מצותו ונטל את הבנים ושלח את האם כו' ורבי נתן אומר כשהיתה אמו מעוברת ממנו עברה לפני ע"ז והריחה מאותו המין ואכלה עוד שם במשנה אמר אמרו לו לרבי מאיר רבך מבאיש אל בעי מבקרתיה

וא"ל חזור בך אמר אי הדרנא ומתקבלנא א"ל והכתיב תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם בכה אלישע ונפטר אמר רבי מאיר דומה שמתוך תשובה נפטר מן דקבריה ירדה אש מן השמים ושרפה קברו אתון ואמרו ליה לרבי מאיר סלק בקבריה דרבך וקא פריס גלימיה עליה ואמר ליני פה הלילה וגו'. ליני פה בעולם הזה שדומה ללילה והיה בבקר לעולם הבא אם יגאלך טוב יגאל זה הקדוש ברוך הוא שנאמר טוב ה' לכל. ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי דהכי תנינן מצילין תיק הספר עם הספר מצילין אלישע בזכות תורתו ע"כ בתוספות א"ה עיין מדרש רות ותמצא מבואר יותר הלא כתבתי בסיום מסכתא זאת בגמרא שלנו מאמר דומה לזה הסיום שבירושלמי מצילין אלישע בזכות תורתו. והמאמר שהוא מכריז ואומר דורשני ורחיתי לדרום בכאן ויהיה טוב אחרית דבר מראשיתו גם כנסתו. אמר רבי אלעזר תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהם קל וחומר מסלמנדרא ומה סלמנדרא שתולדת אש היא הסך מדמה אין אור שולטת בו תלמידי חכמים שגופן אש על אחת כמה וכמה אמר רבי שמעון בן לקיש פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהן קל וחומר ממזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב וכו' פושעי ישראל שמלאין מצות כרמון וכו' להבין מאמרים האלה ראיתי לשאול שאלה אחרי הציור הנחה אמתית והוא שרבי אלעזר ורבי שמעון בן לקיש אינם חולקים זה על זה מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ואפשר שלא ראו זה את זה אבל מסדר התלמוד קבל שניהם ויכתוב כל מאמר מהם לדעת אמת ונכון. ועל זאת ההנחה נשאל שאלה ראשונה ואומר אם אמת הדבר שפושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם אין צ"ל בתלמידי חכמים זה הדבר עצמו דפשיטא ופשיטא דלא גרעי מפושעי ישראל אף על פי שאינם פושעים בגופם כמו שכתבו בתוספות. שאלה ב' ראוי שנדע מהות התלמידי חכמים הללו אם היו בעלי עבירות להקרא פושעי ישראל או לאו והשכל יחייב שהיו בעלי עבירות שאם לא כן מי הכניסם לגיהנם אבל ודאי היו בכלל פושעים ואם כן אין אור של גיהנם שולטת בהם מטעם הק' וחומר ממזבח הזהב ומה צורך להם קל וחומר מיוחד מסלמנדרא. שאלה ג' אלו ואלו שאינם נשרפים בגיהנם למה הכניסום שם ולהשיב תשובה נכונה לשאלות הללו ראיתי להבדיל הבדל אמיתי בין ב' הנושאים עם היות שניהם משותפים שסבת כניסתם בגיהנם היתה למרק עונותיהם אבל הם מובדלים במה שנמשך אחר כניסתם שם שפושעי ישראל אינם מתעכבים בגיהנם שאברהם אבינו זכות בריתו ממהר את עצמו לבא ולהוציאם משם כיון שלא היו פושעים בגופם כדאיתא בפרק עושין פסין סימן ז' עוברי בעמק הבכא זהו דמחייבי דינא דגיהנם אתא אברהם אבינו ומסיק להו ומקבל להו וכו' וכן הביאו זה בתוספות במסכת ראש השנה בפירוש פושעי ישראל ואותה שעה קלה שנכנסו וישבו בגיהנם היה בה די לשרפם או להזיקן היזק גדול ומפני היותם מלאים מצות כפלח הרמון אין אור של גיהנם שולטת בהם שהמצות מעכבים כמו זהב צפוי המזבח ועם כל זה הוא צער גדול למרק עונם אבל התלמידים שהיו בעלי עבירות נכנסים בגיהנם ומתעכבים שם יותר עד ימים מספר ואין אור של גיהנם שולטת בהם ולא די שאינם נזוקים מן האור ההוא וליה די נור לא עדת בהון אלא שנשארים מנוקים וטהורים מזוככים מכל לכלוכים וטנופים שקבלו בעולם הזה מהתאוות גופניות כמו הבגד העשוי מצמר הסלמנדרא שאי אפשר לכבסו רק בתוך האש מן האש יצא והאש מכבסו אותו זה מצאתי כתוב בהיותי בונה בימי בחורי בספר המשקל שחבר הרב משה דיליאון מקובל אחרון שחבר ספרים רבים על דרך הקבלה ובכאן בקשתיהו ולא מצאתיהו ומעיד אני שכן ראיתי בספר ישן. וכאשר יחובר זה עם מה שכתב הרמב"ן וכתבתיו למעלה במסכת עירובין יתבררו ויתלבנו הדברים כי הם כנים אמתיים לדעת המאמינים שיש אש דק לזכך וללבן הנפש עם היותה דקה מן הדקה. ועל זה היה בוכה רבי יוחנן בן זכאי בשעת פטירתו שהיה ירא שמא יוליכוהו בדרך גיהנם הזה וכבר כתבתי במקומו קוצר דעתי בפי' יראתו ואם יאמר אומר א"כ גדול צער ת"ח החוטא מהמון פושעי ישראל כיון שמתעכב בגיהנם יותר מהם תשובתו מבואר בדקדוק מה שאמרתי בשם הגדולים שהרי ת"ח נכנס בגיהנם לטוב לו לטהר את נפשו מכל לכלוך כמו הבגדים שמכניסים אותם לתוך יורה של מים רותחים ומנקים ומכין בהם פעמים רבות כדי שיהיו אח"כ לבנים זכים וטהורים כן נפש ת"ח הפושע אחרי צאתם מן האש שהיא תשאר נקיה מכל סיג וחלאה וזכה וטהורה כדת ומאירה עינים בשבת מרדתו שלמד בחייו מה שאין כן בנפש הפושע ההמוני ששהייתו בגיהנם אינה אלא לנער נפשו על חטאתו אשר חטא ודי לו בשלא שהציל ולא הזיק לו ששם שהיא בשבת המצות שעשה כמו זהב המזבח שדי לו שהגה כפוי

גדול להרחיק ולהפסיק בין האש ובין המזבח שלא ישרף אבל אין בו כח להועיל כלל ואחרי לאת נפש האיש ההמוני שהיה פושע מגיהנם בשנת בריתו של אברהם אבינו תהיה נשארה במחילה בפני עלמה במדרגה ומעלה שפלה כמה מעלות ממדרגת נפש ת״ח שהיה פושע. ומכאן תשובה נכונה לשואל שעמדתי על טעם הגדל הראיות שרי אלעזר למד מק״ו משלמנדרא. ור״ל למד ממזבח הזהב שכל א׳ מהם הוא דבר הלמד מענייננו. סמך לבי ויגל כבודי כי הקרה השם יתעלה לפני ענין זה בחתימת הסדר משתא סדרי בבלי וירושלמי ושניהם מסכימים לענין דרוש אמוניי והוא שהתורה מגינה ללומדיה מדינה של גיהנם וזאת היתה נחמת רבי מאיר בעד נפש רבו ככתוב למעלה מצילין אלישע בזכות תורתו:

סליקא ירושלמי סדר מועד

חמש עשרה פרק ראשון יבמות

מסכת יבמות

א תניא איש אמו ואביו תיראו ונומר יכול אמר לו אביו
דף ו היטמא או שאמר לו אל תחזיר יכול ישמע לו
ת״ל °איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ויקרא יט
ה׳ כולכם חייבין בכבודי תניא יכול יהא בנין בה״מ
דוחה שבת ת״ל °את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו
כולכם חייבין בכבודי תניא יכול יתיירא אדם מבית שם
המקדש ת״ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו נאמר
שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש מה שמירה
האמורה בשבת לא משבת אתה מתירא אלא ממי
שהזהיר על השבת אף מורא האמורה במקדש לא ממקדש
אתה מתירא אלא ממי שהזהיר על המקדש ואיזו היא
מורא מקדש לא יכנס אדם בהר הבית במקלו במנעלו
באפנדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה
מק״ו ואין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין
בה״מ קיים מנין ת״ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו
מה שמירה האמורה בשבת לעולם אף מורא האמורה
במקדש לעולם:

אמר לו אביו. לכהן: היטמא. בבית הקברות להשיב אבדה או שהיתה עומדת בחוץ ואמר לו אל תחזיר: יכול ישמע לו ת״ל איש אמו ואביו תיראו. וילפינן לאו דטומאה ולאו דהשבת אבדה מלאו דשבת: נאמרה שמירה בשבת ומורא. במקדש. והקישן הכתוב בפסוק אחד: לא משבת אתה מתיירא. דלא כתיב ביה מורא: באפונדתו. אזנקי שאוזר במתניו: קפנדריא. לקצר הלוכו שלא להקיף ויכנס בפתח זה ויולא בשכנגדו ולא לשם עבודה אלא לעשות לרכיו: מק״ו. מפרש בפרק הרואה מכי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק שאינו מאוס ק״ו לרוק שהוא מאוס לפני הקב״ה:

תוספות יכול יתיירא אדם מבית המקדש. גבי אביו לא הולרך לומר כן דפשיטא שלא ישתחוה לו לשם אלהות אבל גבי מקדש אילטריך משום דהוי דבר שנקדושה א״נ גבי אביו שייך מורא שלא יכעיסנו אבל במקדש אין יכול למנוא אלא ברוחק כמו שמפרש והולך:

מהרש״א *בגמרא דף י״ג כל תיבה שצריכה למ״ד בתהילתה הטיל לה הכתוב ה״א בסופה כו׳ כגון אלים אלימה כו׳. אלו שמות כולם שמות העיר וכן היא המדה גם בשאר שמות כמו הרה כשו ביתה בתואל ארלה כנען וכדאמרינן בשמעתין בחולה ולא נקט הכא אלא הני שהם שם העיר לפי שהם יותר פשוטים ומפורסמים לפרש כן וקאמר כל תיבה שלריכה כו׳ דהיינו כל

עין יעקב

כולכם חייבים בכבודי. ופירש״י והתוספות מאני ה׳ קדריש ומקשים תוספות בד״ה כולכם וכו׳ וא״ת ומנלן דקאי אפי׳ אשבתות מכיבוד אב ואם ע״ש וצ״ע דאפשר דהי״ק ע״ד דאיתא בגמרא דסנהדרין פרק ד׳ מיתות דף מ״ט וכו׳ן שסקילה חמורה מחנק שכן ניתן למ:דף אדרבה ח.ק חמור שכן ניתן לתכה אביו ואמו ומאי חומרא שכן הוקש כבודם לכבוד המקום ומסיק הש״ס אפ״ה פושט ידו בעיקר עדיף ע״ש וא״כ הי״פ דהש״ס כאן יכול יהא כבוד אב ואם דוחה שבת אע״ג דשבת הוא בסקילה מ״מ דילמא כבוד אב ואם שהוא בחנק הוא חמור שכן הוקש כבודם לכבוד המקום. וכדסלקא דעתך של הש״ס התם לזה מתרץ את שבתותי תשמורו אני ה׳ פושט ידו בעיקר עדיף כדמתרץ הש״ס התם: **ואת שבתותי** תשמורו אני ה׳ כולכם חייבים בכבודי. ופירש״י וילפינן לאו דטומאה והשבת אבידה מלאו דשבת ובאמת הדבר תמוה כדמקשה הש״ס שאני לאו דשבת דחמירי ואפשר לומר דכך כוונת הברייתא ע״ד דאיתא בגמרא דיבמות דף ל׳ ע״ב אליו תשמעו אפילו אומר לך עבור אחת מכל המצות שבתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שומעין לו ולימא מיניה מגדר מילתא שאני וכתבו תוספות שם סוף ד״ה ולימא וכו׳ וז״ל ויהיה מגדר מלתא שיתקדש שמו של הקב״ה ברבים ע״י כך יחזרו ישראל למוטב לכך הקריב בשעת איסור הבמות. וכ״כ התוספות בפרק אלו הן הנחנקין דף פ״ע ע״ב ד״ה אליהו בהר הכרמל וכו׳ דמה שאמר אליהו וכדברך עשיתי היינו שהי׳ דורש היוקרא שבתורה ס״מז על אליהו בזה ע״ש ונ״ל דזה הדרך הוא ג״כ בפסוק זה את מקדשי תיראו שלא יקריבו בשעת איסור הבמות אך על זה תקשה לך הלא אליהו בהר הכרמל הקריב בשעת איסור הבמות. ומתרץ הפסוק אני ה׳ שיעשה כן כדי לקדש שמי. וזה ג״כ כוונת הברייתא יכול ת״ל אביו היטמא או שאמר אל תחזיר יכול ישמע לו כלומר דכגמר מנביא כמו אליהו בהר הכרמל שאמר עבור את תכל המצות ישמע לו ע״ז מתרץ דה״א למגמר מיני׳ אני ה׳ שהתם הי׳ מגדר מילתא לקדש ש״ש ברבים לבטל ע״ז: **יכול** יתיירא אדם מיתקדש. הנה יש לדקדק מה לשון יכול יתיירא וכו׳ מהיכי ס״ך ומס נפקא לן אם יתיירא ע״י בתוי שכתבו דלשכן אלהות קאמר קשה מהיכי ס״ד כבר הזהירו תורתינו אהכי ולא יהי׳ לך וגם המתרץ דקאמר מה שמירה האמורה בשבת התם גופא מכלן אע״ג דרש״י פירש דהתם לא כתיב מורא א״כ קשה מנלן לומר ממי שהזהיר על השבת הא לא כתיב ביה מורא כלל. ותו קשה דל״ל להיפך להקיש שבת למקדש מה התם אתה מתיירא ממקדש דכתיב ביה מוראו אף משבת תמורא. ונ״ל לומר דכוונת הש״ם כדרך זה דאיתא ברמב״ם פ״ח מה׳ בית הבחירה רק א׳ מ״ל שמירת המקדש מלות עשה ואע״פ שאין שם פחד מאויבים ולא מליסטים שאין שמירתו אלא כבוד לו אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין עכ״ל ע״ש בכ״מ שכן הוא בספרי זוטא פ׳ קרח והא דקאמר שאין שם פחד היינו ע״ד דאיתא בש״ס דידן ובירושלמי על פסוק ולא יחמוד איש את ארצך ע״ש וא״כ כך כוונת הש״ס יכול יתיירא אדם מתקדש כלומר כיון שלוותה התורה לשמור משמרת הקודש שעלה מורא בלבבך מפחד אויבים או ליסטים כדאיתא בש״ס אין מורא אלא בשם ודם לזכי. קאמר את שבתותי תשמורו ואת מקדשי תיראו מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתירא מפחד אויבים או ליסטים שאין שייך בגוף השבת כלל אלא השמירה הוא לכבוד הקב״ה ממי שהזהיר על השבת כדכתיב. וכבדתו מעשות דרכיך אף מורא שאמורה במקדש לא ממקדש אתה מתירא שאין שמירתו אלא כבוד לו כמו שכתב הרמב״ם:

כל תיבה מהשמות שהיא ודאי צריכה למ"ד בתחילתה במקום אל אבל שאר תיבות מלה ופעל לא יתכן בהם שצריכה למ"ד בתחלתה ובזה תפול מה שהקשה מהר"ן בביאורו בשם הר"א המדקדק. ודע דבב"ר פריך אהך דהכא והא כתיב ישובו רשעים לשאולה ומשני ההוא בדיוטא התחתונה שבשאול ועיין הפירוש ברא"ש ועוד נראה לפרש כוונת הב"ר על פי מה שאמרו בפרק הקומץ שה"א פתוחה מתחתיה רמז שכל הרוצה לצאת יצא וה"ק שה"א שבסוף מלת לשאולה הוא רמז שהיא פתוחה מתחתיה ששם ירדו הרשעים לדיוטא התחתונה שבשאול וכה"ג פרש"י בפרשת בראשית שהעולם הזה נברא בה' רמז שירדו למטה לשחת כה"א שסתומה מכל צד ופתוחה למטה לרדת שם עכ"ל וק"ל:

הרי"ף תניא איש אמו ואביו תיראו יכול וכו'. וקשה היכי יליף לטומאה ולאבידה שהם עשה ולא תעשה שאין בהם כרת משבת דהוי עשה ולא תעשה שיש בהן כרת. ואימא דלעולם דחי כבוד אב ואם לכל דבר שאין בו כרת כיון שהקיש כבודם לכבוד המקום. וי"ל כיון דבשבת נמי איכא כמה מילי שאין בהם כרת כגון מחמר שהוא בלאו דלא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך ובהאי לאו ליכא כרת דלא עביד מעשה בגופיה וגלי לן קרא דכתיב ואת שבתותי תשמורו דלא דחי ליה כיבוד אב אלמא דלא אלימא לן טעמא דהוקש כבודם לכבוד המקום וכיוצא בזה תירצו התוספות. ואי למאי דהקשו מנא לן דלא דחי עשה דכיבוד אפילו לאו גרידא וי"ל כיון דגלי לן קרא דלא אלימא לן טעמא דהוקש כבודם לכבוד המקום דלידחי א"כ אפילו לאו גרידא לא דחי אבל עדיין יש להקשות מנ"ל למילף משבת דילמא שאני שבת דחמיר שהמחלל שבת כעובד עבודה זרה ובהאי כתיב איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו שאינו דוחה כיבוד אב ואם את השבת אבל בשאר מילי לידחי להו כיבוד אב ואם שהוקש כבודם לכבוד המקום. וי"ל דיליף מדכתיב התם ואת שבתותי תשמורו אני ה' שהוא נותן טעם לשבתותי תשמורו שדוחה לכבוד אב ואם לפי שאני ה' שלי עליך ועל אביך ואמך ואביך חייבים בכבודי וכולכם מוזהרין על השבת וא"כ גם בכל המצות אינו דוחה אותם כיבוד אב ואם לפי שהוא והם מוזהרים במצות שהם כבוד ה' וזה אגלי מ"ש בברייתא כולכם חייבים בכבודי שהוא לומר שאתה ואביך חייבים בכבודי ואין לדחות כבודי שכולכם מוזהרים בו בשביל כיבוד אב: יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת וכו'. נראה דס"ד שידחה בנין בית המקדש את השבת משום דקי"ל דעבודה דוחה שבת כדכתיב במועדו ואפי' בשבת ויליף מקרא דאת שבתותי תשמורו וכו' וקשה דבשלמא גבי כיבוד אב אמרינן משום דכתיב ואת שבתותי תשמורו בתריה דאיש אמו ואביו תיראו שהוא לומר אע"פ שאמרתי לך והזהרתי על כיבוד אב מ"מ את שבתותי תשמורו שהשבת במקומו עומד שלא לחללו כי אני ה' שאתה ואביך חייבים בכבודי אבל הכא כתיב תחלה את שבתותי תשמורו והדר קאמר ואת מקדשי תיראו דמשמע אע"פ שהזהרתיך על שמירת שבת מ"מ ממקדשי תיראו יש ללמוד דדוחה שבת. ושמא יליף ממאי דכתיב אני ה' יליף שכולכם חייבים בכבודי שהשבת אות היא לעולם כי ששת ימי' עשה ה' את השמי' ואת הארץ וישבות ביום השביעי וזהו כבוד ה' אבל עשיית המקדש הוא לרצון לבני ישראל בקרבנותיהם ואינו אות לעולם וכבוד ה' עדיף ומ"מ לפי שיש עבודת התמידין ומוספי שבת דכתיב במועדו ואפילו בשבת לכך הזכיר הכתוב מקדשי תיראו אחר זכירת שמירת שבת לרמוז שידחה התמיד את השבת ואמר אני למעט עשיית המקדש שאינו דוחה שבת: יכול יתיירא אדם מבית המקדש וכו'. יש לדקדק מאי איכא בין יתיירא מהמקדש או יתיירא ממי שהזהיר על המקדש דבכולהו איזהו מורא לא יכנס אדם להר הבית לא במקלו ולא במנעלו וכו' וי"ל שאם המורא היתה מהמקדש לא היה לנו ליזהר זה אלא בזמן שבית המקדש קיים שיש יראה מהמקדש אבל בזמן שאין ב"ה קיים לא נשאר מורא מהמקדש אבל כיון שהמורא הוא ממי שהזהיר על המקדש הוא בין בזמן שב"ה קיים בין בזמן שאין ב"ה קיים וכן נראה מהתירוץ השני של התוספות. אבל קשה למה הוצרך עוד לומר אין לי אלא בזמן שב"ה קיים וכו' ת"ל ואת מקדשי תיראו עם שמירת שבת לעולם אף מורא מהמקדש לעולם והלא כבר למדנו זה מהיקש שמירת שבת שאינך מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת כך אי אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש וכיון שהמורא היא ממי שהזהיר על המקדש לא שאני לן בין המקדש קיים או אינו קיים כי מי שהזהיר עליו חי וקיים הוא וכ"ת דמכל מקום היה אפשר לומר שאע"פ שהמורא היה ממי שהזהיר על המקדש שמא לא הזהיר אלא בזמן שב"ה קיים כמו שהזהיר על הר סיני כל זמן שהיתה שם שכינה גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא וכשנסתלקה ממנו השכינה כתיב שמה יעלו בהר ולכך יליף מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם מ"מ למה איצטריך הקישא דמה שבת אינך מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת דכיון דילפינן דמורא מקדש לעולם תו ליכא למימר שהמורא הוא מהמקדש שאם אין המקדש נסתלקה המורא וע"כ אמרנו שהמורא היא ממי שהזהירנו על המקדש ולכך היא לעולם ואפשר לומר מתוך הדוחק דמעיקרא דריש להאי קרא הכי אבל למסקנא דדרשינן ליה מה שבת היא לעולם אף מורא היא לעולם ליכא למידרש ההיא דרשה דלעיל אמורא ממי שהזהירנו על המקדש. ועוד אפשר לומר דבהאי הקישא דאי אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש בא ללמוד חיוב עשה על המעלה בחוץ שאם המורא היתה מן המקדש לא היה לנו אלא המקריב חולין בפנים במקדש שכתוב בו את מקדשי תיראו שלא להקריב בו חולין בפנים אבל קדשים חוץ למקדש לא למדנו ממורא של מקדש וכיון שהמורא היא ממי שהזהיר על המקדש יש בכלל זה בין חולין בפנים בין קדשים בחוץ כי ממי שהזהיר על המקדש הוזהרנו שלא להוציא קדשים בחוץ ולא להקריב חולין בפנים ומה שאמרו בברייתא ואיזהו מורא מקדש לא יכנס במקלו וכו'. נקט הדבר הפשוט יותר: לא משבת אתה מתיירא. פירש"י דלא כתיב ביה מורא הכוונה לרש"י דהא אמרינן במסכת שבת המבקר את החולה אומר יכולה שבת לרחם ויש בכלל זה מורא משבת לזה פירש דלא כתיב ביה מורא ובתוספות יכול יתיירא אדם מהמקדש נ"ל דברי התוספות דמשמע דיכול יתיירא אדם מהמקדש הוא להשתחוות לו משום דהוי דבר של קדושה ואמר ת"ל את שבתותי וכו' דאי אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש ומה שסמך ואמר ואיזהו מורא של מקדש לא יכנס להר הבית וכו' הוא משום דהא בהא תליא כשהיינו דורשים את מקדשי תיראו מהמקדש ממש הייינו דורשים להשתחוות לו משום דהוי דבר שבקדושה והשתא דרשינן ממי שהזהיר על המקדש אין לנו לדרוש מורא זה אלא שלא יכנס אדם להר הבית במקלו וכו' ועדיין קשה אמאי לא מוקי ליה נמי מורא ממי שהזהיר על המקדש אותו תירא להשתחוות לו ית' הוה ליה למימר ואיזהו מורא להשתחוות לו להקב"ה שהזהיר על המקדש ושמא אזהרת להשתחוות לי"י אינה תלויה באזהרת המקדש כי הוא אלהינו ולו אנחנו מודים ומשתחוים לכך פי' ואיזהו מורא לא יכנס להר הבית וכו'. ועוד צריך להבין התירוץ השני שאמרו התוספות דגבי אביו שייך מורא שלא יכעיסנו וכו' דאדרבה קשה שהזכיר יכול יתיירא מהמקדש שאינו נמצא מורא במקדש אלא בדוחק ואם אינו נמצא היכי ס"ד לומר מורא מקדש והדבר המצוי לאביו לא הזכירו. ונראה דה"א לומר יכול יתיירא מאביו דאין ה"נ צריך ליירא מאביו שלא יכעיסנו אבל ממקדש דאין שייך מורא מקדש אלא דלא יכנס להר הבית במקלו וס"פ יכול יתיירא מב"ה כלומר דוקא בזמן שב"ה קיים ת"ל וכו' יכול יהיה מורא זה דוקא מורא מקדש דהיינו בזמן שבית המקדש קיים:

משנה ב"ש מתירין את הצרות לאחים וב"ה אוסרין ב
חלצו ב"ש פוסלין מן הכהונה וב"ה מכשירין דף יג ע"ב
נתייבמו ב"ש מכשירין וב"ה פוסלין אע"פ שאלו אוסרין
ואלו מתירין אלו פוסלים ואלו מכשירין לא נמנעו ב"ש
מלישא נשים מב"ה ולא ב"ה מב"ש: כל הטהרות
והטומאות שהיו אלו מטהרין ואלו מטמאין לא נמנעו
עושין טהרות אלו על גב אלו ע"כ. (ובברייתא פירש
יותר) ואמר *לא נמנעו ב"ש לישא נשים מב"ה ולא ב"ה דף יד ע"ב
מב"ש ללמדך שאהבה וריעות נוהגין זה בזה לקיים מה
שנאמר °האמת והשלום אהבו: זכריה ח

ב"ש

עיון יעקב

לא נמנעו ב"ש לישא נשים מב"ה ולא ב"ה מב"ש ללמדך שאהבה וריעות נהגו זה בזה. עיין בפירש"י אע"פ שבני הצרות שנתייבמו לב"ש ממזרים הם וכו' אפ"ה לא נמנעו לפי שהיו מודיעים להם אותן הכשרים מן הצרות עכ"ל וז"ל הרא"ב"ד בפי' המשניות פ"ד דעדיות משנה ה' וז"ל ולא נמנעו אלו מאלו לפי שלא היו חושדין אלו לאלו שיטעו אותם בדבר שהוא אסור שיאמרו להם שהיא מותר עכ"ל. וני"ל שזה שמדקדק לומר כלשון אהבה וריעות נהגו זה בזה ע"ד דאמרינן ואהבת לרעך כמוך מה דסני לך לחברך לא תעביד ובשם שלא ניחא לאדם ליתן לו דבר האסור מדעתו ויאמרו לו שהוא מותר כך לא עברו זה לזה לפי שאהבה וריעות נהגו זה בזה כדכתיב ואהבת לרעך כמוך:

ב"ש מתירין. לרת ערוה להתייבם לאחין דלית להו דרשא דלעיל:
הלצו. הצרות מן האחין: ב"ש פוסלין מן הכהונה. שחליצתן חליצה וב"ה מכשירין. לפי שחליצה שלא לצורך והוי כחוללת מן הנכרי: נתיבמו. לאחים: ב"ש מכשירין. אותן לכהנים אם נתאלמנו מיבמיהם: וב"ה פוסלין. שנבעלו לאסור להם והנבעלת לפסול לה נבאת זנה והזונה אסורה לכהונה: לא נמנעו וכו'. אע"פ שבני הצרות שנתיבמו (לבית) [כבית] שמאי ממזרים הם לב"ה שהרי באיסור אשת אח הוו עליהם ואשת אח בכרת ובני עריות שהן חייבי כריתות ממזרים הם כדאיתא בפירקין אפילו הכי לא נמנעו ב"ה לישא נשים מב"ש לפי שהיו מודיעים להם אותן הבאות מן הצרות ואומרין דעו שמשפחה זו מצרת ערוה שנתיבמו באים והם היו פורשין: טהרות אלו על גב אלו. שהיו משאילין כליהם אלו לאלו:

ג גמרא איכא מ"ד לא עשו ב"ש כדבריהם דהא ב"ה רובא ואיכא מ"ד עשו דכי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו הכא ב"ש מחדדי טפי: ע"א

דכי הדדי נינהו. בחכמה:

מהרש"א דכי הדדי כו'. פרש"י בחכמה ואף ע"ג דסתמא כתיב בתורה אחרי רבים להטות אפשר דמוקמינן לה דוקא דכי הדדי נינהו מדכתיב לא תענה על רב חסר יו"ד דמשמע בים חכמה דהיינו רב לא תלך אחרי רבים להטות ודע דכל זה אמרו קודם בת קול אבל לאחר בת קול קאמר ולבע"א מ"ד לא עשו דהא נפקא ב"ק ומ"ד עשו רבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול ועיין כל זה בתוס' גם בחידושינו בהלכות וק"ל: לא נמנעו ב"ש לישא כו' לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו. הגם שא"א שיהיו בני הדעות אנות לאמתו ע"מ מכל השלום והאהבה שהיה ביניהם כולם אמת כמ"ש בחגיגה כי כולם דברי אלהים חיים נתנו מרועה אחד וק"ל:

ד שאלו את ר' יהושע צרת הבת מהו אמר להם מחלוקי ב"ש וב"ה והלכה כדברי מי א"ל מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים בין שני מחלוקת גדולות בין ב"ש וב"ה מתירא אני שמא ירוצו גולגלתי אני מעיד לכם על שתי משפחות גדולות שהיו בירושלים משפחת בית עכמאי מבית צבועים ומשפחת בית קופאי מבן מקושש שהן בני צרות ומהם כהנים גדולים ושמשו על גבי המזבח: דף טו ע"ב

בגמ' איתא משפחת בית לבונים מבן עכמאי

בימי רבי דוסא בן הרכינס הותרה צרת הבת לאחין והיה הדבר קשה לחכמים מפני שחכם גדול היה וזקן ועיניו קמו מלבא לבית המדרש אמרו מי ילך ויודיעוהו אמר להם רבי יהושע אני אלך ואחריו מי רבי אלעזר בן עזריה ואחריו מי רבי עקיבא הלכו ועמדו על פתח ביתו נכנסה שפחתו אמרה לו רבי חכמי ישראל באין אצלך אמר לה יכנסו ונכנסו תפסו לרבי יהושע והושיבו על מטה של זהב אמר לו רבי אמור לתלמידך אחר וישב א"ל מי הוא אמר לו ראב"ע א"ל ויש לו בן לעזריה חברנו קרא עליו המקרא הזה °נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם תפשו והושיבו על מטה של זהב אמר ליה רבי אמור לתלמידך אחר וישב א"ל ומי הוא א"ל עקיבא בן יוסף א"ל אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו שב בני שב כמותך ירבו בישראל קרא עליו מקרא זה °טוב שם משמן טוב התחילו מסבבין אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת אמרו לו צרת הבת מהו אמר להם מחלוקת ב"ש וב"ה הלכה כדברי מי אמר להם הלכה כב"ה א"ל והלא משמך אמרו הלכה כב"ש אמר להם דוסא שמעתם או בן הרכינס שמעתם א"ל חיי רבי סתם שמענו א"ל אח קטן יש לי בכור (שטן) [שנון] הוא ויונתן שמו והוא מתלמידי שמאי והזהרו בו שלא יקפח אתכם בהלכות לפי שיש עמו ש' תשובות בצרת הבת שהיא מותרת אבל מעידני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר ג' דברים צרת הבת אסורה עמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית ומקבלין גרים מן הקרדויים ומן התרמודיים תנא כשנכנסו נכנסו בפתח אחד וכשיצאו יצאו בשלשה פתחים פגע בו ברבי עקיבא אקשי ליה ואוקמיה א"ל אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו אשריך שזכית לשם ועדיין לא הגעת לרועה בקר אמר לו ר' עקיבא ואפילו לרועה צאן:

(דף טז) (תהלים לז) (קהלת ז)

ירוצו. כמו ותרץ את גלגלתו דאבימלך לשון רצוץ: שהן בני צרות. שנשאו לשוק כב"ש: בימי ר' דוסא הותרו. אחיו של ר' דוסא שהיה מתלמידי ב"ש התירן כדתנא לקמן ועשו על פיו ונהגו כן

עיון יעקב

דכי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו הכא בית שמאי מחדדי טפי. ועל פי זה אפשר לתרץ קושית האי מינא במדרש פרשת ויקרא דכתיב אחרי רבים להטות והכי רובא לפי שאינו מחדדי טפי כי היא מכמתכם וגו' וכזה מתורץ גם כן מה דאיתא במדרש אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו ולכך לא ניתנה תורה שבעל פה בכתב שלא יעתיקו. הא"ה וקשה דא"כ למה ניתנה תורה שבכתב הא יש לחוש שיעתיקו אלא ודאי דעיקר החשש הוא בתורה שבעל פה שהוא עיקר החידוד והפלפול וכדאיתא בארוך במדרש תנחומא פ' נח לכן ניתן בעל פה לישראל שלא יעתיקו ויבטלו ישראל ביניהם ברוכא: מפני מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים בין שני מחלוקות גדולות בין ב"ש לב"ה מתירא אני שמא ירוצו את גלגלתי אבל מעיד אני וכו'. עיין בגמרא דקאמר מפני מה היה ר' יהושע מתיירא וצ"ל לומר דרך דרש דאיתא לעיל דף י"ד ע"א דב"ה עשו לאחר בת קול ור' יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול. ואיתא בתוספות דשבת דף קי"ל ובנדה דף ז' בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע דאין הלכה כר"א דשמותי הוא פי' למי שהיה מבית שמאי עיין שם. וכזה מתורץ שהי' מתיירא רבי יהושע לומר הלכה בפירוש כדברי מי דאי הוה אמר הלכה כב"ה משום דיצא בת קול הא איהו ס"ל דאין משגיחין בבת קול ואם יאמר הלכה כב"ש א"כ יפסקו הלכה ג"כ כרבי אליעזר דהוא מב"ש לכך לא אמר הלכה כדברי מי שבת"כ ירוצו גלגלתו רק העיד מה שראה בגוף הענין: כמותך ירבו בישראל. עיין בחידושי אגדות מ"ש בזה ואפשר לומר להיפך דה"ק אע"ג דבעלמא קשים גרים לישראל מ"מ כמותך שמך הולך מסוף עולם ועד סופו ירבו בישראל וק"ל: אבל מעידני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר ג' דברים צרת הבת אסורה עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ומקבלין גרים מן הקרדויים ומן התרמודיים. והנה יש לדקדק הם שאלו צרת הבת מהו למה לו להשיב שני דברים שאינם מענין השאלה וגם למה קאמר ג' דברים מניינא למה לי וכי לא ידעינן שהם ג'. וי"ל לתרץ משום דבאמת לכאורה דמה שאמר עדוהר אינו מספיק ככל שאמר צרת הבת אסורה ואין אנו יודעין כוונתו דאפשר לומר כוונתו כב"ה שאסורה לאחין לייבום ומותרת לשוק או י"ל דכוונתו הוא דאסורה לשוק ומותרת לאחין להתייבם כב"ש. וכפ"ד דעדיות במשנה א' קחשיב פלוגתא זו דב"ש וב"ה מקולי ב"ש וחומרי ב"ה אע"ג דבאמת לכל אחד איכא לה חומרא וקולא כמ"ש לעיל וצ"ל דמ"מ דברי ב"ש הם יותר להקל באיסור אשת אח שהוא בכרת משא"כ להנשא לשוק דהוא רק איסור לאו ואפשר בחליצה. ואיתא בש"ס דע"ז דף ל"ו ע"א מישתמך ואזיל ר' יהודה נשיאה אכתפיה דר' שמלאי שמעיה וכו' א"ל בימינו התיר אף את הפת א"ל א"כ קרי לן בי"ד שריא א"ל הפת שריא שלת ע"ש בדף ל"ז ע"א בתוספות ד"ה אסר לא יפגאל וכו' א"כ היה למנות עוד אחרת שהתיר רבי בית שאן ע"ש ובאמת אפשר לחלק דדוקא אם היתה הדברים בזמן קרוב קחשיב משא"כ בריחוק זמן אין מצטרפין וכ"כ להדיא הרמב"ם פ"ב מהל' ממרים דין ח' ת"ל וכל בי"ד שהתיר שני דברים לא ימהר להתיר דבר שלישי וא"כ הכי קאמר על מדוכה זו ישב חגי הנביא כלומר שהכל נעשה במעמד אחד ואמר שלשה דברים והא דמעשרין מעשר עני בשביעית הוא קולא דאין נוהג אלא דין שביעית וכן הא דמקבלין גרים מן התרמודיים ואם יהיה כוונתו מה שאמר צרת הבת אסורה כב"ש א"כ יהיה נקרא בי"ד שהתיר שלש שפגעמו כב"ה באסורה לאחין ומותרת לעלמא ודו"ק:

רבי יוחנן וסביא אמרי תרווייהו אין מקבלין גרים מן התרמודיים פליגי בה רבי יוחנן וסביא חד אמר טז ע"ב
משום עבדי שלמה וחד אמר משום בנות ירושלים בשלמא למ"ד משום עבדי שלמה קסבר נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר אלא למ"ד משום בנות ירושלים מאי היא פליגי בה רב יוסף ורב כהנא ותרוייהו משמיה דרבה בר בר חנא חד אמר י"ב אלפי גברי ושיתא אלפי קשתויי וח"א י"ב אלפי גברא ומינייהו שיתא אלפי קשתויי בשעה שנכנסו נכרים להיכל הכל נפנו על כסף וזהב והם נפנו על בנות ירושלים שנאמר
איכה ה °נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה א"ר שמואל בר
תהלים לז נחמני א"ר יונתן פסוק זה שר העולם אמרו °נער הייתי גם זקנתי מאן אמריה אילימא קוב"ה מי איכא זקנה קמיה ואלא דוד אמריה מי קשיש כולי האי אלא ש"מ שר העולם אמרו וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד
איכה א °ידו פרש צר על כל מחמדיה זה עמון ומואב בשעה שנכנסו נכרים להיכל הכל נפנו על כסף וזהב והם נפנו

ק: שחכם גדול הוה. וקטורים שכנים שסוף פתיך: קמו. עמוד מלחמה: א"ל ר' יהושע לר' דוסא רבי אמור לתלמידך אחר ויצא: דוסא. הזיק ששמעתי אומרים: או בן הרכינס. בלא דוסא שמעתם: סתם שמענו. בן הרכינס אחה ובמו לא החכר: בכור (שטן) [שנון] הוא. חריף ועומד על שמועתו ועושה מעשה ואינו שב משמועתו לשום כרכים: עמון ומואב. ישראלים הדרים בארץ עמון ומואב שכבשם משה מסיחון ונתקדשו בקדושת ארץ ישראל ועכשיו בבית שני בטלה קדושתה וזורעין בה בשביעית ותקנו להם מעשר ראשון ומעשר עני בשביעית כדמפרש לקמן מפני פרנסת עניים שבא"י שאין להם מה לאכול בשביעית לפי שבטל לקט שכחה ופאה ובאים שם ונוטלין שם לקט שכחה ופאה ומעשר עני: ומקבלים גרים מן הקרדויים וכו'. ולא אמרי ממזרים. הם מבנות ישראל שבאו עליהם עובדי כוכבים דאיכא רבנן לקמן דפסלי. פגע בו. יוחנן בר' עקיבא:

תוספות יצאו בני פתחים. שלא יעמדו יחד ויקפחם בהלכות ויצטרכו לקבוע הלכה כמותו. אי נמי יצאו בג' פתחים כדי שימצאוהו וישמעו משמועותיו:

מהרש"א א"ל ר' יהושע אני אלך כו'. לפי שהוא היה אב"ד בזמנו דור ואחריו ראב"ע שהוא היה נתמנה לנשיא ואחריו ר' עקיבא ששמו כשם הגדולים כדקאמר לקמן שסמך הולך מסוף פי' ולפי שהיה ר' יהושע בן חנניא גדול מהם בשנים שהוא היה מתלמידי ריב"ז בזמן הבית ענא"כ ראב"ע שנתמנה לנשיא בן י"ח שנים אחר החורבן כמ"ש התוס' בפרק במה בהמה וכן ר"ע היה בזמן בן כוזבא בביתר אחר החורבן כמה שנים וע"כ כשבאו לפניו בלי שאלה לרבי יהושע מי הוא הפסו והושיבו שנראה שהיה מכירו כבר בזמן הבית כדקא"ל יש לו בן לעזריה חברנו כו' דרבי דוסא זקן גדול היה כדמוכח לקמן אבל לראב"ע ולרבי עקיבא לא הכיר ולא הושיבם עד ששאל עליהם מי הם גם לר' יהושע ולראב"ע הושיב בכבוד על מטה של זהב לפי שזה היה נשיא וזה היה אב"ד ולא כן לרבי עקיבא אע"ג שסיפר בשבחו כדלקמן היה נחשב בעיניו כתלמיד גם שהיה תלמידו של ר' יהושע ולזה קרא על ראב"ע המקרא הזה נער הייתי וגו' בזמן עזריה אביו וגם זקנתי עתה בזמן בנו ר"א ולא ראיתי צדיק שנעזב הוא עזריה וזרעו מבקש לחם הוא בנו ר"א וע"ש שעזריה ובנו ר"א עשירים גדולים היו כדמוכח פרק במה בהמה ולר"ע אמר אתה הוא עקיבא בן יוסף גר צדק מבני בניו של סיסרא כמותך ירבו בישראל ולא מן הגרים שיזכו בני ישראל לכך ולא גרים הבאים מעכו"ם: ואמר התחילו מסבבים אותו בהלכות כו'. עשו כן כדי שלא ירגיש שעיקר ביאתן על דין צרת הבת ויתיירא לגלות להם האמת כדאמרינן לעיל בר"י שלא רצה לגלות הדבר שאמר מתיירא אני שמא יגזו כו' לפי שבני צרות של אלו פגומות לאלו: א"ל אח קטן יש לי בכור כו'. לפי דעת הרמב"ם שהאריך ימים רבים רבי דוסא בשמעו כל זמן בית שני מזמן חגי הנביא עד אחר חורבן בית שני ניחא דאמר אח קטן יש לי בשנים שלא האריך ימים כ"כ ולא שמע קבלתי מחגי הנביא אבל בספר יוחסין דחה דברי הרמב"ם בזה ויש לפרש דס"ק דגם שהוא אחי קטן ממני הזהר בו שלא יקפח אתכם בהלכות כי אין בידו קבלה מחגי הנביא כמו שקבלתי ממנו וגם אמר כי בכור שטן בכור ע"ש שהוא סומך על כפול חכמתו ע"ד ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה גומר ושטן ע"ש שלא ישוב מפני כל ועומד על דבריו כפרש"י: ואמר תנא כשנכנסו נכנסו בפתח אחד כו'. עיין פי' התוספות ועוד נראה לפרש כי לפי הדין נשיא קודם לאב"ד אבל כשנכנסו נכנסו לפי ההיכרא שהיה להם עם רבי דוסא כמ"ש לעיל ר' יהושע היה לו היכרא ואח"כ ראב"ע שלא היה לו היכרא עמו רק עם אביו עזריה ואח"כ ר"ע שלא היה לו היכרא גם עם אביו של ר"ע אבל כשיצאו אין מן הראוי שיצאו כסדר שנכנסו כיון דנשיא קודם לאב"ד ע"כ יצא ר' יהושע בפתח אחרת שלא יצא אחר ראב"ע כיון שסבר נכנס מקודם לו וכן צ"ל בר"ע כיון שהיה גדול בחכמה לא היה ראוי לצאת אחריהם ויצא בפתח אחרת: ואמר ועדיין לא הגעת לרועה בקר כו'. איכא לפרושי שרמז לו רמז על ששמע מאחיו רבי דוסא לאסור צרת הבת ומקבלה מחגי הנביא כדאמרינן בשמעתין א"ל שאין לך לסמוך על קבלה זו מאחרון שבנביאים שהוא חגי כדאמרינן בפרק בתרא דסוטה מאן נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי כי עדיין לא הגעת בקבלתך בדבר זה מנביאים הראשונים לומר שהיו רועי בקר כגון עמוס שנאמר בו בוקר אנכי גו' ואפשר שרמז לו על עמוס על שהיה ערל שפתים וכבד לשון כדאמרינן במדרשות ור"ל גם אם היה קבלתכם ממנו איכא מצורת שלא תביט לשונו יפה ודיבורו וטעות הוא בידכם והשיב לו רבי עקיבא כי הגעתי בקבלתי מחגי אפי' לרוע' צאן שהוא רמז על משה רבינו שהיה רועה צאן וגם היה ג"כ כבד פה ולשון ודאי דאין לטעות בקבלתו תמה דהא הך דרשה דעליה עליה לג"ש דמיכה יליף לאסור צרת הבת היא\ בקבלה מסיני מפי משה דאין אדם דן ג"ש מעצמו ודו"ק:

עיון יעקב

הכל נפנו על כסף וזהב והם נפנו על בנות ירושלים. והנפקא מינה דלענין דאמר משום בנות ירושלים היה מותר לקבל גרים עד החורבן מה שאין כן למ"ד משום עבדי שלמה אין לקבל גרים מלא ואילך והא דהוליך לומר הם נפנו על בנות ירושלים ואף על גב דאמרינן סוף פרק ב' דכתובות דף כ"ז גבי כולשת שבאו לעיר על עסקי שלום ע"ש יש שנאי לכתוב ע"ש אפשר משום דאמרינן שם אם יש מחבואה אחת מצלת על הכל אם כן אלו שנפנו על בנות ירושלים ולא פנה אחרת חששן לכולי אף שיש מחבואה במה אלו שמחפשין אחר המטמונות של כסף וזהב כן אלו חששו אחר הנשים ליקח אותן לנשים ממש משא"כ התם קאי רק אבעילה לפי שעה ודו"ק: נער הייתי גם זקנתי מאן אמרה. ק"ק לפי מה דאי' בפ"ק דב"ב דוד כתב ספרו ע"י עשרה זקנים ודלמא אי מהזקנים אמר פסוק זה דהוי קשיש טובא וליכא למימר כיון דכתיב קמאה במזמור זה קיי"ל לדוד וגו' משום שדוד עצמו אמרה דהא ע"ש ולא השיב לומר דהקב"ה או שר עולם אמר פסוק זה ... י"ל שאי מי' זקני אלו אמרה ויי"ל כיון דא"א לומר שדוד אמרה אלא כמו שבזקני שהוא שר העולם שתי מבריאות עולם ע"ע וק"ל: הכל נפנו על כסף וזהב והם נפנו על ב"י. לכאורה נראה שזה פליג על הא דלעיל דשם אמרינן שהכל נפנו על כסף וזהב והם נפנו על בנות ירושלים משמע דכל שלא נפנו על בנות ירושלים לא הי' אללם פניה אחרת רק על כסף וזהב וכ"ן אמרינן שכניה אחרת הי' אל ס"ה דהשאר כולם פנו אל כסף וזהב ולא אל נשים ובאמת זה אינו הוא' היה פניהם כמו אל הנשים כדכתיב נשים בציון ... הא דקאמר הכל לאו דוקא דהיו כאן שלש פניות לרעה וזה מדוקדק בלשון הכתוב דכתיב ידו פרש צר על כל מחמדיה שלא כתיב שם ... לרבות עוד ... ואפשר דמהרש"א מפעיך פלי מימרא כאן ששייר למימרא ולעיל דהכל נפנו נפיל:

נפנו על ספר תורה אמרו· זה שכתוב בו °לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ישרף באש. °צוה ה' ליעקב סביביו צריו אמר רב כגון הומניא לפום נהרא:

עבדי שלמה. שנשאו בנות ישראל מחמת עושרן ודרין שם בחזקת כשרים וקשבר ככרי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר: **משום בנות ירושלים.** לקמן מפרש לה בנות ירושלים בחורבנה בבאו נכרים ושאום: ה"ג אלא למ"ד משום בנות ירושלים מאי היא: **קשתויי.** מושכי קשת: **נער הייתי.** איידי דאדכריי האי קרא לעיל נקט ליה הכא: **שר העולם.** מלאך: **הומניא לפום נהרא.** בהומניא נכרים הם ומצירין לבני פום נהרא שהם ישראל עניים:

תוספות ר' יוחנן וסביא אמרי אין מקבלים גרים מן התרמודיים. תימה היכי פליג ר' יוחנן אתני הנביא ושמא סבר רבי יוחנן שלא אמרה תני מעולם: בשלמא לנואן דאמר משום עבדי וכו'. וא"ת למה ליה למיתלי טעמא משום ממזרות הוה ליה למימר משום עבדי שלמה (דעבדי איסורא בישראל) [דעבדים אסורין בישראלית] וי"ל דמסתמא נתייחסו הבעלים מהם ואיכא למ"ד נפי השולח נתייחסתי מפלוי עבדי אינו לריך נט שחרור: פסוק זה שר העולם אמרו. קשה לר"ת דעשה הפייט שר המשרת נער נקרא הוא מטטרון הנכבד והנורא אלמא מטטרון הוא שר העולם שנקרא נער ובפיוט אחר יסד תוקף מטטרון שר הנהפך לאש מבשר משמע דחנוך הוא מטטרון ואי אפשר שיהא חנוך שר העולם דבפי אלו טרפות אמרינן דבששת ימי בראשית פתח שר העולם ואמר ישמח ה' במעשיו וחנוך לא היה במעשה בראשית וי"ל דמטטרון אין זה שר העולם והא דנקרא נער לא משום דכתיב נער הייתי גם זקנתי אלא נקרא נער שכן היה שמו ובפסיקתא בע"ת שמות של מטטרון מונה נמי נער ועוד דאגדות חולקות זו על זו דבב"ר יש אומרים דחנוך מת כדמתרגמינן כי לקח אותו אמית יתיה. ובריש מסכת דרך ארץ משמע דנכנס לג"ע בחייו:

מהרש"א משום בנות ירושלים שנאמר נשים בציון ענו גו'. בפרק י' יוחסין פריך אכולי עלמא ודלמא מהכא דכתיב נשים בציון ענו גו' ושם מפורש וק"ל: **אילימא קודשא ב"ה מי איכא זקנה כו'.** אע"ג דאמרינן בשיכי נראה להם כזקן כו' היינו לפי הדמיון של ישראל אבל הקב"ה לא הל"ל ע"ע זקנתי כיון דליכא זקנה קמיה וה"ה דהמ"ל ומי איכא נערות קמיה דקאמר הקב"ה על עצמו נער הייתי אלא משום אידך קושיא דאי דוד אמרה ומי קשיש כו' נקט הכי ואע"ג דגבי דוד כתיב והמלך דוד זקן בא גו' מ"מ כיון דלא קשיש כולי האי אלא עד ע' שנה מאי רבותיה דקאמר דכל אותן השנים לא ראה לדיק נעזב וזרעו גו' ולכך קאמר דשר העולם אמרו דהוא ודאי מידום דמעולם לא ראה לדיק וגו' ודו"ק: **זה עמון ומואב בשעה כו' שכתוב בו לא יבא עמוני גו'.** אסיפא דקרא ידו פרש לר גו' קסמיך כי ראתה גוים באו מקדשה אשר לויתה לא יבואו בקהל גו' ומחמדיה היא התורה שנאמר בה הנחמדים מזהב גו' ודרש ישרף באש מלשון פר"ש דאותיותיו שרף וק"ל ע"ש: **צוה ה' גו' כגון הומניא כו'.** נסמך זה לדלעיל שזכר בבנות עמון כדאמרי' בפ' י' יוחסין הומניא איכא בבבל כולה דעמונאי ואמר סביביו לריו על פי מ"ש בפרק חלק עמון ומואב שבני בישי דא"י הוו וק"ל:

הרי"ף אין מקבלים גרים וכו'. תוס' אין מקבלים גרים וכו' תימה היכי פליג רבי יוחנן אתני הנביא ושמא סבר דלא אמרה תני מעולם וקשה אמאי לא הקשו התוספות על יונתן בן הרכינם שאמר לרת הבת שותפת ופליג אתני הנביא שאמר לרת הבת אסורה ואם י"ל דסבר שלא אמר כך תני הנביא אם כן מה הקשו עוד במקבלים גרים ואפשר לומר דיונתן בן הרכינם היה אפשר לחלוק על אחיו ר' דוסא ולומר דלא אמר כן תני אבל ר' יוחנן שהוא אחרון אין חולק על מה שקבלו הראשונים דתני אמר מקבלין ובדוחק תירלו שמא ר' יוחנן סבר שלא אמר כך תני וחלק בזה על קבלת הראשונים והנראה נכון הוא שיונתן בן הרכינם היה חולק ואומר שלא אמר חגי כן מכח ש' תשובות שהיו לו בלרת הבת להתירה אבל ר' יוחנן שלא היה לו תשובות לחלוק ולומר שאין מקבלים היכי פליג על דברי חגי ותירלו בדוחק שמא סבר רבי יוחנן מכח סברא בלבד שלא אמרה חגי מעולם: מ"ד ידו פרש לר וכו'. יש לדקדק מה הוקשה לו בכתוב ועוד כפי דרשה זו שמחמדיה הוא ס"ת מה ענין י"ל כי ראתה ונראה שהוקשה לו בכתוב זה דמשמע לר הוא דבר אחד וגוים הם דבר אחר דהיל"ל ידו פרש לר וגו' על כל מחמדיה כאשר באו מקדשה ועוד אם נמחמדיה הם חמדת כסף וזהב מה שייך לזה כי ראתה גוים באו מקדשה לזה תירלו בעמון ומואב שהם לריהם של ישראל על שלות ה' לא יבואו בקהל לך והלרים הללו עמון ומואב לא עיגרו כח ניכנס להיכל אלא בשעה שנכנסו הנכרים להיכל דהיינו נבוכדנלר וחיילותיו נתוכה נכנסו גם הלרים בשביל הס"ת כי כולם נפנו על כסף וזהב והם נפנו על ס"ת וה"ק ידו פרש לר על כל מחמדיה בשעה שנכנסו הנכרים להיכל וכי ראתה גוים שנכנסו ובאו אל מקדשה נכנסו גם הם ובאו מקדשה לעקור אשר נוית לא יבואו בקהל לך ובאו לשרוף ס"ת שהוא חמדתה:

אמר רב יהודה אמר רב אסי נכרי שקדש בזמן הזה חוששין לקדושיו שמא מעשרת השבטים הוא והא כל דפריש מרובא פריש בדוכתא דקביעי דאמר רבי אבא בר כהנא °וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי חלח זה חלואות וחבור זה חדייב נהר גוזן זו גינזק וערי מדי זה חמדן וחברותיה ואמרי לה זו ניהר וחברותיה [חברותיה מאן אמר שמואל כרך מושכי חידקי ודומקיא. פסולי דתרמוד משום עבדי שלמה והיינו דאמרי אינשי קבא רבא וקבא זוטא מנגדר ואזיל לשאול ומשאול לתרמוד ומתרמוד למישן וממישן להרפניא]:

מעשרת השבטים הוא. שנשאו כותית וקסבר דכותית שילדה מישראל הולד ממזר וחוששין לקי' ושי ממזר: **בדוכתא דקביעי.** בני עשרת השבטים וכל קבוע כמחלה על מחלה דמי והיכא קביעי כדכתיב וינחם בחלח וחבור: **זה הדייב נהר גוזן וכו'.** **מושכי** (חסכי וחקיקי) [חידקי ודומקיא]:

תוספות בדוכתא דקביעי. דבדוכתייהו הוו רובא מעשרת השבטים ולא כמ"ש בקונטרס משום דכל קבוע כמחלה על מחלה דמי דאי אזיל איהו לגבה כל דפרים מרובה פרים כדאמרינן בסוף פ"ק דכתובות:

מהרש"א קבא רבא וקבא זוטא מנגדר ואזיל לשאול כו'. כראה שכוונו בלשון זה שמני קבין היו שם ע"ש דאמרינן פרק האיש מקדש דעשרה קבין עזות ירדו לעולם תשעה נטלה מישן כו' ועשרה קבין עללות באו לעולם תשעה נטלו עבדים כו' והיינו קבא רבא דמישן שהיו בה ממזרים ועזי פנים וקב זוטא הייכו תרמוד שהיו בה עבדי שלמה שעדיין לא נשתרבב בה ממזרות כמ"ש התוס' ובהכי ניחא לפרש"י דלפום ריהטא אין הלשון דומה דמעיקרא קאמר משאול להלמוד דגרע טפי ושוב מתרמוד למישן דמשמע דלא גרע כ"כ דלפי דרכינו ניחא דמישן גרע טפי משום עזות וממזרות ודו"ק:

כיצד פרק שני

איסור קדושה שניות מדברי סופרים ואמאי קרי ליה איסור קדושה אמר אביי כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש אמר ליה רבא וכל שאינו מקיים דברי

עין יעקב

אמר ליה רבא וכל מי שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מקרי רשע נמי לא מקרי. ונראה פשוט דאביי ורבא אזלי לשיטתייהו ממש דאיתא בברכות פרק הרואה אמר רבא כגון

דברי חכמים קדוש הוא דלא מקרי רשע נמי לא מקרי אלא אמר רבא קדש עצמך במותר לך:

דף כא אמר רבא רמז לשניות מן התורה מנין שנאמר (ויקרא יח) °כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם האל קשות מכלל דאיכא רכות ומאי נינהו שניות ומאי משמע דהאי אל לישנא דקשה הוא דכתיב (יחזקאל יז) °ואת אילי הארץ לקח לימא פליגא דרבי לוי דא"ר לוי קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות שזה נאמר בהן אל וזה נאמר בהן אלה אל קשה ואלה קשה מאל גבי עריות נמי הא כתיב אלה ההוא למעוטי מדות מכרת אלא מאי חומרייהו הני אפשר בתשובה הני לא אפשר בתשובה (קהלת יב, עירובין כא) רב יהודה אמר מהכא °ואזן וחקר תקן משלים הרבה ואמר עולא א"ר אלעזר קודם שבא שלמה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים. רבי אושעיא אמר מהכא (משלי ד) °פרעהו אל תעבר בו שטה מעליו ועבור. אמר רב אשי משל דרבי אושעיא למה"ד לאדם משמר פרדס משמרו מבחוץ כולו משתמר מבפנים שלפניו משתמר שלאחריו אינו משתמר והא דרב אשי בדותא היא התם שלפניו מיהו משתמר הכא אי לאו שניות פגע בערוה גופה רב כהנא אמר מהכא (ויקרא יח) °ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי א"ל אביי לרב יוסף הא דאורייתא היא. דאורייתא ופרשו רבנן. כל התורה נמי פרשו רבנן מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא:

איסור קדושה. זה שייך על מה שנאמר במשנה כל שיש בו איסור קדושה חולצת ולא מתיבמת ופירשו בברייתא מאי איסור קדושה שניות וכו': **קדש עצמך.** לעמוד ולהזהר: **אף במותר לך.** להוסיף לך שניות המותרות על העריות כדי שלא תבא לידי עריות האסורות מן התורה: **כי את כל התועבות האל.** גבי עריות כתיב דמשמע כל התועבות הקשות: **מכלל דיש רכות.** וקלות מהן האסורות: **אלה.** במדות כתיב כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול ומדקאמר יותר משל עריות מכלל דהאל לאו קשה היא: **הא כתיב אלה.** מכל התועבות האלה ונכרתו: **עריות אפשר בתקנה.** כל זמן שלא הוליד ממזר יפרוש מהנה ויתחרט אבל מדות גזל את הרבים הוא ואינו יודע למי יחזור ואע"ג דקי"ל יתקן בהם צרכי רבים לאו תשובה מעלייתא היא: **ואזן.** לשון אזנים בית אחיזה כדאמרי' בעירובין לימד דעת את העם דאגמרא בסימני טעמא ואסברי בדדמי גמר מלתא ממלתא והזהיר על דברי סופרים כדכתיב ויותר מהמה בני הזהר [הזהר] בדברי סופרים יותר מדברי תורה וגזר על השניות: **אזנים.** של קופה לאחוז בהן הקופה ומשהמרת שלא תפול הכי נמי ע"י שניות מתרחקין מן העריות: **פרעהו.** (הגדילהו) [הגלהו] לאיסור והוסיף עליו כדי שלא תעבור בו לשון גדל פרע: **ושמרתם את משמרתי.** גבי עריות כתיב:

תוספות רב יהודה אמר ואזן וחקר. והא דאמרינן בפ"ב דעירובין בשעה שתקן שלמה ע"י ועירובין יצתה בת קול ואמרה וכו' ולא חשיב שניות שמא אחר ב"ק תקנה:

מהרש"א קדש עצמך במותר לך כו'. דזה ודאי נקרא קדוש כמ"ש בנזיר קדוש יהיה לך וגו' ע"ש שהזיר עצמו ונדבר המותר וק"ל: **לכפיפה שאין לה אזנים וכו'.** לפי שלשון האזנה בכ"מ השומע מאחר כמו האזינו השמים וגו' האזינה תפלתי וגו' אבל האי אזן וחקר תקן גו' משמע שהוא בעצמו אזן בלי שומע מאחר וע"כ דרשוהו מלשון אוזן שעשה אוזן לכלי וק"ל: **פרעהו אל תעבר בו וגו'.** דלעיל מיניה כתיב בארח רשעים אל תבא גו' דהיינו ארח העריות אמר שתגדל ותוסיף אותו ארח לאיסור וק"ל:

הריטב"א א"ל רבא וכל שאינו מקיים קדוש הוא דלא מיקרי רשע נמי לא מקרי. והא דאמרינן במדרש רבה א"ר יהודה בן פזי כל הגודר עצמו מן הערוה נקרא קדוש ולא אקשינן קדוש הוא דלא איקרי רשע נמי לא מיקרי. י"ל דגודר עצמו מן הערוה דנקרא קדוש הוא שעושה גדר ומשמרת על איסור העריות כגון שלא להרבות שיחה עם האשה או שלא להרבות בתשמיש אשתו המותרת לו ומי שאינו גודר גדר זה אינו נקרא קדוש וגם רשע לא מיקרי אבל האי דקאמר כל המקיים נקרא קדוש קשיא דמי שאינו מקיים ועובר על דברי חכמים רשע איקרי ומשני במקדש עצמו במותר לו קאמר איסור קדושה שנוהג איסור בדבר המותר לו מגדר קדושה ולא אמר דלך כלל כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש:

מי שיש לו בן מ"מ פוטר אשת אביו מן הייבום וחייב על מכתו. (דף כב ע"ב) אמאי קרי כאן (שמות כב) °ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך כדאמר רב פנחס משמיה דרב פפא בעושה תשובה ה"נ כשעשה תשובה והאי בר תשובה הוא והתניא שמעון בן מנסיא אומר (קהלת א) °מעוות לא יוכל לתקן זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר השתא מיהא עושה מעשה עמך הוא:

בעושה מעשה עמך. [והאי אביו לאו עושה מעשה עמך הוא שהרי בא על הערוה והוליד ממנה ממזר]: **כדאמר רב פנחס.** בפרק חומר בקדש: **השתא מיהת.** הואיל ושב עושה מעשה עמך הוא והכי נמי דעונו גלוי (וניכר) [ונזכר] כל זמן שממזר קיים מיהו מתשובה ואילך בכלל עושה מעשה עמך הוא:

תוספות כשעשה תשובה. והא דאמר בפרק הנחנקין לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית וגו' התם בשעשה תשובה ומ"ת בשלמא מלקות משכחת דמחייב אע"פ שעשה תשובה אלא לקללו מי שעשה תשובה אין דשאי לקללו אפילו אחר וי"ל שמא הזכיר שם:

עין יעקב

מנין אנו בינונים א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל בריה ע"כ. הייני דודאי רבא הוה כזהו לקיים דברי חכמים ואפ"ה לא קרי לעצמו צדיק רק בינוני כי מאן דלא קיים מילי דרבנן מקרי רשע כדאמר הכא ומאן דמקיים די שנקרא בינוני משא"כ אביי ס"ל דמאן דמקיים מילי דרבנן מקרי קדוש לכן הוי תמיה על רבא שהוי קרי לעצמו בינוני א"כ לא שבקת חיי לכל בריה וק"ל. ועיין בשבת פרק כירה דף מ' ש"מ מאן דעבר אדרבנן מותר לקרותו עבריין: רמז לשניות מן התורה מניין. אפשר לומר אף על גב דאיכא מילי דרבנן שאין להם שורש ורמז באורייתא מ"מ כגון זו צריך רמז באורייתא כיון דאית ביה חשש ביטול מצות פ"ו ויבום ואמרינן לקמן בפ' הכונסין דף ע"ו המקריב את קרוביו והנושא את בת אחותו וה"ה שאר קרוביו הוא בכלל ומבשרך אל תתעלם לכן הוצרך רמז ואסמכתא על זה: מאי משמע דהאי אל קשה הוא דכתיב ואת אילי הארץ לקח. הא דלא מייתי קרא דכתיב בפ' בשלח אילי מואב יאחזמו וגו' וכן במלכים כ"ד ואת אילי הארץ הוליך וי"ל דהתם אינו מוכרח דאפשר לומר דקאי על האלים או בינונים משא"כ ביחזקאל כתיב ואת אילי הארץ לקח להיות ממלכה שפלה ופי' מבואר דאגבורים ותקיפי ארץ קאי: האי למעוטי מדות מכרת. פי' ואילו כתב התם אל הוה אמינא דלהכי כתיב אל ללמוד ק"ו ואם בעריות שאינם קשות כל כך שהרי נאמר בהם אל חייב כרת וכ"ש במדות דכתיב בהם אלה להכי כתב רחמנא אלה לגבי כרת למעוטי מדות מכרת. אך הלא קשה לפי פירש"י התם אפשר בתשובה כל זמן שלא הוליד מותר דלמא להכי כתיב אלה בכרת למעוטי עריות שלא להוליד עמהם ממזר דאיכא חייב כרת והא דאמרינן קשה עונשין של מדות מעונשן של עריות היינו עריות אנו שלא הוליד עמהם מותר אבל ע"י שהוליד עמה ממזר בזו כתיב אלה שחייב כרת וקשה כמו מדות אכן לפמ"ש התוס' בב"ב דף פ"ח ע"ב ד"ה התם אפשר נמי בשם הר"ר חיים ע"ש לק"מ: *והא דרב אשי בדותא היא, וכדי שלא להשוות דברי רב אשי לטועה גמור ח"ו אפשר לתרץ כוונתו דמ"מ מקלתו משתמר כגון בתו ובת בתו שאסור מן התורה אף בתו ובת בנו וכה"ג אע"ג דמי לאו שניה היה פוגע בערוה גופא דהיינו בבת בתו או בת בנו מ"מ בבתו לא היה פוגע דלא יהא בת בתו כשניה שהוא גדר בפני בתו לכן גזרו רבנן שניות שלא יהא פוגע בשום ערוה וק"ל:

שם שמים לבטלה או עשה דבר שנתחייב בו נדוי אע"פ שעשה תשובה חייב ולא נפטר:

אמר הבונה כלל גדול אז"ל לחזק ידים רפות כל חוטא אין לך דבר שעומד בפני התשובה אפילו כפר בעיקר. ואין לך דבר גדול עכשיו אלא הבלתי עושה תשובה. כי אין להתייאש מרחמי ה' כי עלמו מאד. וכמ"ש הנביא יעזוב רשע דרכו כל הדרך פועל רע שיהיה ואיש און מחשבותיו אפילו יהיה חטא כפירה שהוא תלוי במחשבה וישוב אל ה' וירחמהו כי רבים רחמיו והנה שחטא בנכבר שאום ולך ב"ו לא היה מוחל עכ"פ אלקינו זה הוא נעלם ורב עליהם כי ירבה למלוח אפי' עון רב ועלום כזה. הנה כי כן ביארו פה שאפילו הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר כשעשה תשובה עושה מעשה עמך הוא. ומה שאמרו עליו מעוות לא יוכל לתקן הוא אלו הממזר הנולד שמזכיר עונו תמיד אבל כבר הועילה לו תשובתו כמו שפרש"י ז"ל:

דף כד דברים כה **ת"ר** והיה הבכור מכאן שמצוה בגדול ליבם אשר תלד פרט לאילונית שאינה יולדת יקום על שם אחיו לנחלה אתה אומר לנחלה או אינו אלא לשם יוסף קורין אותו יוסף יעקב קורין אותו יעקב נאמר כאן יקום
בראשית מח על שם אחיו ונאמ' להלן על שם אחיהם יקראו בנחלתם מה שם האמור להלן נחלה אף שם האמור כאן לנחלה ולא ימחה שמו פרט לסריס ששמו מחוי אמר רבא אע"ג דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו הכא אתאי גזרה שוה אפיקתיה מפשטיה לגמרי:

מכאן שמצוה בגדול ליבם. הכי דריש ולקחה לו לאשה ויבמה והיה הבכור המייבם יהיה הבכור: **אשר תלד.** ואותה יבמות תהיה ראוי' לילד פרט לאילונית: **יקום.** היבם ע"ש אחיו לנחול נחלתו ולא יחלקו אחיו עמו: **אתה אומר לנחלה.** והאי יקום ביבם משתעי: **או אינו.** אלא בבן שיולד לו משתעי שאם היה שם המת יוסי קורין לו יוסי: **אין מקרא יוצא מידי פשוטו.** ואע"ג דדרשינן ליה לדרשא מידי פשוטו מיהו לא נפיק לגמרי: **ואפיקתיה לגמרי.** שאין צריך לקרות לבנו כשם אחיו המת [והכי גמר לה מרביה]:

תוספות או אינו אלא לשם. והא כוליה קרא כפשטיה ולא לדרוש מבכור דמצוה בגדול ליבם אלא ה"ק והיה הבכור בן הראשון שתלד שיבמה יקרא שמו כשם המת ויליף בג"ש דלאו שם ממש קאמר אלא לנחלה וכיון דלנחלה קאמר ליכא לאוקמיה קרא אלא ביבם:

אמר הבונה מדברים עתיקים נלמוד ילבוש זלאא מנות צבאו. והוא זלא ימחה שמו מישראל אם אינו השם שקורין לו בני אדם. ומה הוא נחלה שנוחל אם יהיה בני. דורשי ה' לא יחסרו למצוה בהם כל טוב:

ט ע"ב **רבי** נחמיה אומר אחד גרי אריות ואחד גרי חלומות ואחד גרי מרדכי ואסתר אינם גרים עד שיתגיירו
אי' ג' בזמן הזה בזמן הזה ס"ד אלא אימא כבזמן הזה אע"פ
אחרים וע"פ שכבר העלו הלכה כדברי האומר כולם גרים הם אפ"ה
הנטען מן הכותית ונתגיירה אסור לכנסה לכתחילה משום
משלי ד דרב אשי דאמר רב אשי הסר ממך עקשות פה ולזות
שפתים הרחק ממך: תנו רבנן אין מקבלין גרים לימות
המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא
ישעיה נד בימי שלמה א"ר אלעזר מאי קרא הן גור יגור אפס
מאותי מי גר אתך עליך יפול מי גר אתך בעניותך הוא
דעליך יפול אבל אידך לא:

גרי אריות. כגון כותים דכתיב בספר מלכים וישלח ה' בם את האריות ונתגיירו כדכתיב התם בגלות שומרון: **גרי חלומות.** בעל חלומות אמר להם להתגייר: **מרדכי ואסתר.** ורבים מעמי הארץ מתיהדים: **בזמן הזה ס"ד.** דכל הני דעקינן הכי לאו גרים נינהו כגון כנהלאן וכיולא בו: **כבזמן הזה.** שלא יעשה מחמת שררה: **ולזות שפתים הרחק ממך.** דאתו לאחזוקי לקלא קמא: **הן גור יגור.** הבא להתגייר יגור: **אפס מאותי.** בעוד שאין אני עמהם יתגייר דהיינו בזמן הזה: **מי גר אתך בעניותך.** כאשר אמרתי לך עליך יפול לעולם הבא יפול יכוח כמו על פני כל אחיו נפל יפול מלרך אלף:

תוספות לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה ומאתי הגיתי זאת פרשה דבימי שלמה לא"ק דמידי הוא טעותא אלא משום שולחן מלכים והכי לא צריכי אבל קשה דאמרינן בהערל גבי מעשה דגבעונים דבימי דוד נתוספו גרים על ישראל ק"נ אלף וי"ל דמעצמן נתגיירו כדאשכחן גבי מרדכי ואסתר ורבים מעמי הארץ מתיהדים ויש ספרים שכתוב בהן לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים והיא דפ"ב דשבת ההוא דאתא לקמיה דהלל ואמר גיירני ע"מ לעשות כ"ג בטוח היה הלל דסופו לעשות לש"ש וכן ההיא דהתכלת דאתת לקמיה דרבי גיירני ע"מ שאכשא לאותו תלמיד:

מהרש"א הנטען מן הכותית כו'. נטען משמע אע"ג שהוא יודע בעצמו שאינו אמת מ"מ מפני החשד שיאמרו שכבר עבר עבירה עמה לא יכנוס והיינו הסר ממך עקשות דהיינו דבר עקום ואינו אמת ודו"ק: **כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד כו'.** והא דאמרינן פ' הערל נתוספו על ישראל ק"ן אלף גרים כו' מבואר בתוספות ועיין בחידושינו שם:

הרי"ף אין מקבלים גרים וכו'. ובתוס' דפ"ב דשבת ההוא דאתא לקמיה דהלל ואמר גיירני על מנת לעשות כ"ג בטוח היה וכו' ע"ש ותמיה לי כיון דבימי דוד ושלמה לא קבלו גרים לפי שהיו ישראל בגדולה אבל בזמן הזה שישראל הם בעניות ושפלות מקבלין גרים ולא שאני לן בין מתגייר ע"מ לקבל פרס או לא א"כ מה הקשו התוספות מהלל שקיבל אותו שנתגייר ע"מ לעשות וכו' כי בימי הלל היו ישראל בגלות ונתקיים בו מי גר אתך בעניותך עליך יפול וכו' ולכך קיבלו אע"פ שאמר גיירני ע"מ שאהיה כ"ג דהא מסקינן לעיל אחר שנתגייר אים לשם אשה וכוי"ן שנתגייר לשום שולחן מלכים כולם גרים הם וצריך לומר דה"מ בדיעבד אע"פ שהיי' בלבו כך אבל לכתחלה לומר גיירני על מנת כך לא. והלל שקבלו בתחלה הוא משום שהיה בטוח בו בסופו לעשות לשם שמים:

ארבעה אחין פרק שלישי

דף לד **אמר** רבי יצחק כל מועכות של בית רבי תמר שמן ולמה נקרא שמן תמר ע"ש תמר שמיעכוה באצבע והא הוו ער ואונן שלא כדרכן שמשו בשלמא
בראשית לח אונן כתיב ביה ושחת ארצה אלא ער מנ"ל אמר רב נחמן בר יצחק וימת גם אותו אף הוא באותה מיתה מת. בשלמא אונן משום לא לו יהיה הזרע אלא ער מ"ט עבר הכי כדי שלא תתעבר ותכחיש יופיה:

כל

עיון יעקב

לא קבלו גרים בימי דוד ושלמה. עיין בתוספות מה שמתרלים שמלינו שקבלו גרים בימי דוד ושלמה והא דלא מקשה תוספות איך קבל משה הערב רב אחר שילאו ישראל ממצרים לחרות ביד רמה עיי' התוספות ומוספים י"ל קודם מתן תורה שאני וכה"ג מתרץ הש"ס פרק אין מעמידין שקבלו קרבנות מיתרו ואפשר לזה רמז הכתוב שמות י"ב וגם ערב רב עלה אתם ולאן ובקר מקנה כבד מאד כדי שלא תקשה הא עיקר שלקחו אתם לאן ובקר לפי שאמרו נלכה ונזבחה לה' אלהינו וקצת הלא אין מקבלין מהם קרבנות מפני שמשוגין של מרביעה של"ל קודם מ"ת שאני כדמתרץ הש"ס לכך וגם ערב רב עלה אתם וק"ל:

תמר באצבע מיעכה. משמע דקודם ביאת יהודה מיעכה באצבע ואפשר להסמיך הדבר על הכתוב ותשב בפתח עינים שיש בש"ס ובמדרשים פירושים הרבה וא"ל פתח עינים שפתחה עיניה כדי להתעבר מאתו בביאה ראשונה אך שמעתי מקשים דלמה לא בעל ער ביאה ראשונה כיון שאין מתעברת מביאה ראשונה והדוחק לומר שלא ידע ענה שאינו מתעברת מביאה ראשונה או שהיי' חושש אולי ונתעברה מיעכה באצבע ול"ע:

כל מועבות של בית רבי. שמשירות בחוליהן באצבעותיהן: תמר שמן ע״ש תמר שמיעכה באצבע. קודם בילה ופתחה פתוח והזה לה כשתי בילות דבילה ראשונה לא מיעברה:

החולץ פרק רביעי

יף ל ע״ב משלי ג **תניא** רבי אלעזר בן יעקב אומר לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה משום שנאמר °אל תחרוש על רעך רעה:

יף מא ע״א [**משנה** היבמה לא תחלוץ ולא תתייבם עד שיש לה שלשה חדשי׳ וכן כל שאר הנשים לא יתארסו ולא ינשאו עד שיהו להן שלשה חדשים ופירשו בגמ׳ לא תתייבם שמא יהיה הולד בן קיימא וקא פגע באיסור אשת אח וכו׳]:

יף מב **פיסקא** וכן שאר כל הנשים וכו׳ בשלמא יבמה כדאמרן אלא שאר כל הנשים אמאי אמר
בראשית יז רב נחמן אמר שמואל משום דאמר קרא °להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני מתיב רבא לפיכך גר וגיורת צריכין להמתין שלשה חדשים הכא מאי להבחין איכא הכא נמי איכא להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שלא נזרע בקדושה:

ולזרעך אחריך. שאין השכינה שורה אלא על הודאי שזרעו מיוחס אחריו וה״ה קי״ל בכלרים וברותי מכס המולדים והפושעים די אלו בכי ערבוביא: גר וגיורת. פי׳ שנתגייר ואשתו עמו צריכים להמתין ג׳ חדשים לפרוש זה מזה והכא מאי להבחין איכא הרי אין כאן ראשון ושני:

תוספות ולזרעך אחריך. לקמן בפרק נושאין דרים מהאי קרא דאזהר ליה רחמנא לאברהם לא תינסיב כותית ושפחה דלא יתייחס אחריך בתרה:

מה **ההוא** דאתא לקמיה דרב א״ל כותי ועבד הבא על בת ישראל מהו א״ל הולד כשר א״ל הב לי ברתך לא יהיבנא לך אמר רב שימי בר חייא לרב אמרי אינשי גמלא במדי אקבא רקדא הא גמלא והא קבא והא מדי ולא רקדא א״ל אי ניהוי כיהושע בן נון לא יהיבנא ליה ברתי א״ל אי הוה כיהושע בן נון אי מר לא יהיב ליה אחריני יהבי ליה האי אי מר לא יהיב ליה אחריני לא יהבי ליה לא הוה קא אזיל מקמיה יהיב ביה עיניה ושכיב ואף רב מתנא מורה בה להיתרא ואף רב יהודה מורה בה להיתירא דכי אתא לקמיה דרב יהודה א״ל זיל איטמר או נסיב בת מינך וכי אתא לקמיה דרבא א״ל או גלי או נסיב בת מינך:

ההוא. בן כותי מישראלית: אמרי אינשי גמלא במדי אקבא רקדא. גמל גדול מרקד בתוך קב קטן בדי רגליו במלכות מדי ונחמא: הא קבא והא גמלא והא מדי. יצא וירקד לפנינו כלומר אתה שהתרת דבר חידוש האמת דבריך ותן לו בתך: לא הוה אזיל מקמיה. אותו בן הכותי דקא״ל הב לי ברתך: זיל איטמר. [לך] במקום שלא יכירוך ושא בת ישראל שאינו יכירוך לא ישמט לך אלמא לאו ממזר הוא מדאכשר ליה בת ישראל שהרי ממזר מוזהר על הכשרה: בת מינך. בת ישראל מן הכותי הכשרה כמותך אבל ממזרת ושפחה לא תשא אלמא כשר הוא: גלי. לא לגלות במקום אחר שלא יכירוך וישא לך בת ישראל כשרה:

תוספות זיל איטמר. וישיאוך מיוחסת וא״ת והא בעי ראיה כדאמרינן בפ״ב דכתובות דמעלין מתרומה ליוחסין וי״ל דהתם להשיא בתו לכהן העובד ע״ג המזבח כמו שמוכיח שם ר״ת א״כ התם כר״מ אבל חכמים אומרים כל משפחות בחזקת כשרות הם עומדות כפי׳ עשרה יוחסין:

אה״ב רבים אומרים ומיעלים לגולתם מה שלא יעבו הם כמ״ש הנה יקרם רבים וגו׳ כי עתה שכא אליך וגו׳ והלא הא גמלא והא קבא והא לא רקדא. אף ב׳ בהסתכן כבגוויים:

יף מו **ת״ר** גר שמל ולא טבל רבי אליעזר אומר ה״ז גר שכן מצינו באבותינו שמלו ולא טבלו טבל ולא מל ר״י אומר ה״ז גר שכן מצינו באמהות שטבלו ולא מלו וחכ״א טבל ולא מל מל ולא טבל אינו גר עד שימול ויטבול רבי יהושע נמי נליף מאבות ור״א נמי נליף מאמהות וכי תימא וכו׳:

באבותינו שמלו. בימי משה כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינה: באמהות. כשותיהם שטבלו כדמפרש לקמן דאם לא טבלו במה נכנסו תחת כנפי השכינה: אמהות. א״א לימול:

ס״ס ע״ב **ת״ר** מי שבא ואמר גר אני יכול נקבלנו ת״ל אתך במוחזק לך בא ועדיו עמו מנין תלמוד לומר °וכי ויקרא יט
יגור אתך גר בארץ *אין לי אלא בארץ בח״ל מנין ת״ל יף מו
אתך בכל מקום שאתך א״כ מה ת״ל בארץ בארץ צריך להביא ראיה בחו״ל אין צריך להביא ראיה דברי רבי יהודה וחכ״א בין בארץ בין בח״ל צריך להביא ראיה:

בא ועדיו עמו מניין. שכאמן: ת״ל וכי יגור. מ״מ ולקמן פריך כיון דעדיו עמו פשיטא ומי בעי קרא: כל מקום שאתך. ולקמן פריך הא אפיקתיה: צריך להביא ראיה. שבב״ד נתגייר שמא בגבעוני מסול הוא ומשום שבחא דא״י הוא דקאמר הכי ומשקר:

תוספות אין לי אלא בארץ. פי׳ דמקבלים גרים ואע״ג דחובת הגוף היא בעי ריבויא כיון דכתיב בארץ כדאמרינן בסוף פ״ק דקדושין גבי שילוח עבד והסמכת כספים א״כ בארץ לא הייסינן דלמא הדרי בהו משום דאיכא שבחא דארץ ישראל:

אמר הבונה לא הקפידה עדת ישראל אלא לסמוך אליהם ואולם כי הם עם לבנה ישכון ואז״ל ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב קשים גרים לישראל כספחת ולזה היו מבקשים ממנו עדות וראיה ברורה. וכמאמר ג״כ שאמר זה:

שם דברים א **ת״ר** °ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו גרו מכאן אמר רבי יהודה גר שנתגייר בב״ד ה״ז גר בינו לבין עצמו אינו גר מעשה באחד שבא לפני רבי יהודה וא״ל נתגיירתי ביני לבין עצמי א״ל יש לך עדים א״ל לאו יש לך בנים א״ל הן א״ל נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך:

תוספות יש לך עדים. פי׳ שנתגיירת בינך לבין עצמך ותימא אי הא דבעינן ג׳ היינו דוקא לכתחילה אבל דיעבד חד נמי כשר א״כ [אם] יש לו עדים לאו בינו לבין עצמו הוא:

מז ע״ב **תנו** רבנן גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים

ווים דחופים סחופים ומטורפים ויסורין באים עליהם אם אמר יודע אני ואיני כדאי מיד מקבלין אותו
שם ע"ב *ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות מ"ט דאי פריש נפרוש דאמר רבי חלבו קשים גרים
ישעיה יד לישראל כספחת דכתיב °ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר
שם ע"א בנמ"ח עני מ"ט א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן בן נח נהרג על
מאמרים כתובים שלא כסדר הזה פחות משוה פרוטה ולא ניתן להשבון *ומודיעין אותו עונשן של מצות אומרים לו הוי יודע שעד שלא באת למדה זו אכלת חלב אי אתה ענוש כרת חללת שבת אי אתה ענוש סקילה עכשיו אכלת חלב אתה ענוש כרת חללת שבת אתה ענוש סקילה וכשם שמודיעין אותו עונשין של מצות כך מודיעין אותו מתן שכרן אומרים לו הוי יודע שהעה"ב אינו עשוי אלא לצדיקים
שם ע"ב וישראל בזמן הזה אינם יכולי' לקבל לא *רוב טובה ולא רוב פורענות ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו א"ר
רות א אלעזר מאי קרא דכתי' °ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה אמרה לה אסיר לן תחום שבת
שם °באשר תלכי אלך אסיר לן יחוד באשר תליני אלין מפקדינן אתרי"ג מצות עמך עמי אסיר לן ע"ז ואלהיך אלהי ד' מיתות נמסרו לב"ד באשר תמותי אמות ב' קברים נמסרו לבית דין ושם אקבר מיד ותרא כי מתאמצת היא וגו':

סחופים. שפלים וכפויין כמו שחופי כשא כפיית כלי: ואיני כדאי. ואיני ראוי להשתתף בצרתם ומי יתן ואזכה לכך: דאי פריש. [שלא יתגייר: נפרוש.] נפרוש ולא איכפת לן: דאמר מר קשים גרים לישראל כספחת דכתיב ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב. לשון ספחת שאוחזין מעשיהם הראשונים ולומדין ישראל מהם או סומכין עליהם באיסור והיתר: ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה. שלא יאמרו עניים הללו הלוקטין פאה שדי גזלנים הם ועומד עליהם להורגם בדיניהם שבני נח הוזהרו על הגזל בסנהדרין ואזהרתן זו היא מיתתן דלא בעי התראה לפיכך בן נח נהרג על פחות מש"פ דנכרי קפיד על דבר מועט ולבני ישראל הויא מחילה: ולא ניתן להשבון. ואינו בחזרי אלא נהרג דגבי ישראל כתי' והשיב את הגזלה אשר גזל אבל בני נח אמרי' בסנהדרין אזהרתן זו היא מיתתן וכיון שעבר על אחת מז' מצות נהרג ליטלא אחריכא מודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה הואיל והם מקפידין על הממון כ"כ כדאמרן דנהרג על פחות משוה פרוטה מודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה שמא יחזור בו מלהתגייר ולשון זה עיקר דאי משום טעמא קמא מאי לפון עון לקט שכחה ופאה יודיעוהו שילקטו עניים בשדהו: לא רוב טובה. לפי שילך הרע מחזר אחריהם כדאמרינן (בסוטה) [בסוכה דף נב] ושמא תזוח דעתן עליהו ויבעטו: ואין מרבין עליו דברים. לאיים עליו שיפרוש: אסיר לן יחוד. להתיחד עם אחד: ב' קברים. אחד לנסקלים ולנשרפים שהרשיעו בעבירות חמורות ואחד לנהרגים ולנחנקים שאין מיתתן חמורה ואין רשעים כ"כ:

תוספות קשים גרים לישראל כספחת. לפי שאין בקיאין בדקדוקי המצות וישראל לומדים ממעשיהם ובמסכת נדה פירש בקונטרס עוד לשון אחר משום דכל ישראל ערבים זה בזה (וק"ק) [והקשו] דבפרק אלו נאמרים משמע שלא היו ערבים על הנגלות דלא קשיב התם ערבות של ערב רב ועוד י"ל דקשים גרים לישראל לפי שמתערבין בהם ואין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל ויש מפרשים לפי שביותר הוזהרו ישראל על הגרים ואין יכולין ליזהר מאונאתן:

מהרש"א ומודיעין להם עון לקט כו'. פרש"י הואיל והן מקפידין על הממון כ"כ כדאמרי' דנהרג כו' מודיעין אותו עון לקט כו' שמא יחזור בו מלהתגייר ולשון זה עיקר כו' עכ"ל ואין זה מספיק דאכתי אמאי נקט הני שהן מתנות עניים ולא נקט גם תרומות ושאר מעשרות וי"ל לפי שעיקר מצות מתנות עניים בזמן שישראל על אדמתן היא מצוה ליתן לגר שאין לו חלק בארץ כדמפורש בקרא פרשת קדושים ופרשת ראה אמר שבזמן הזה אל יחשוב הגר המקפיד בממון עד היום הזה דבן נח כו' כיון שאין ישראל על אדמתן בטלה מצוה זו ע"כ יזהירו לו שלא יקפיד גם הוא בממונו כי יהיה לו עון בדבר בזמן הזה אם לא יתן הוא לשאר עניים וק"ל: א"ל אסיר לן תחום שבת כו'. ז"ש דמודיעין לו מצות קלות שבחמורות דהיינו הקלה במצות שבת דאפילו למ"ד תחומין דאורייתא מלקין עליה ואין ממיתין כדמוכח הסוגיא דספ"ק דעירובין וכן איסור יחוד מאיסור עריות הוא הקלה דמלקין עליה והיינו דמודיעין להן הקלות כדי שיפרשו דאף על הקלות כזו הליכת תחום מאיסורי שבת דלא מיחזי כמלאכה וכן יחוד דעריות דלא מיחזי כעביד איסורא מלקין עליה: ומודיעין לו מצות חמורות. הייתו אסיר לן ע"ז בכלל ז' מצות בני נח הם וגם העכו"ם ממיתין עליה ואפשר דא"ל לפי שבת מלכים את ותחזור לסורך מא"י לא"ל כאילו עובד ע"ז כמ"ש בדוד כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה': ד' מיתות נמסרו כו'. דודאי הנכרים יש להם כמה דיני מיתות אבל א"ל דפעמים גם באלו הקלות שזכרנו ממיתין לצורך שעה כדאמרי' בפ' האשה רבה בא' שרכב על סוס בשבת כו' ודרש מפקדינן אתרי"ג מצות כדכתיב עמך עמי מספר שורש ישי ד' פשוטה היא חמש מאות במכלפ"ך ועמך עם שלשה אותיות הרי תרי"ג ועוד נראה ע"פ מ"ש עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאזנייכו לקבל כ"כ מצות עליכם ושאר עמים לא רצו בזאת וע"כ אמרם

עיון יעקב

ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות מ"ט דאי פרוש נפרוש דאמר ר' חלבו. ואין ל"ז וזה הא תינח שמודיעין ליה מהאי טעמא מצות חמורות אך למה מודיעין לו מצות קלות וי"ל ע"ד דאיתא במדרש רים פ' עקב עון עקבי יסבני אמר דוד רבש"ע אין אני מתירא מן המצות חמורות משני שהן חמורות אבל מתירא אני מפני הקלות שמא אמרת הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה ע"כ ובמקום אחר פרשנו מדרש זה על כוון לכך מודיעין לו קלות והחמורות אולי יפרוש מאיזה טעם שיעלה על דעתו מפני הקלות כאשר היה מתירא דוד או מפני חמורות ממש. והא דאמרינן קשה גרים לישראל כספחת ציין כחידושינו בקידושין דף ע': מפקדינן אתרי"ג. מצות עמך עמי. הא דכללה עצמה בזה עם שאר העם מה שאין כן בשאר הדברים שאמרה כאשר תלכי אלך ותליני אלין לשון יחיד אפשר משום דודאי הנשים עצמן לא מפקדו אתרי"ג מצות דהא מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות וכן על לא תעשה דבל תקיף וכה"ג ג"כ אינה מצווה כדאיתא בפ"ק דקידושין לכן אמרה על כלל העם שמצווים על כך וק"ל: אסר לן ע"ז. עיין במהרש"א דאיך אמרה אסר לן הלא גם כ"כ מצווה על זה. ולענ"ד נראה דבלא"ה יש לדקדק מה דקאמר אסר לן ע"ז ולא קאמר אסר לעבוד אלא כוונתו היה ע"ד דאיתא בפ' השוכר את הפועל דף ס"ד ע"א דמי ע"א ביד עכו"ם מהו א"ל רב נחמן תסברא דמי ע"ז ביד עכו"ם מותרין מדהכי דאתו לקמי' דרבה בר אבוה א"ל זילו זכינו כל מה דאית לכו. ואי אתגיירו מ"ט משום דקסבר דמי ע"א ביד נכרי מותרין. ודלמא שאני התם כיון דדעתו לאגיורי בטולי בטלה ע"כ וא"כ אפשר שזה כוונת רות אסר לן ע"א כלומר שהיא ודמיה אסורה בהנאה ואולי ידעה שגם רות היה לה בידה ע"א ודמיה והסיבה אלהיך אלהי וע"ש דגור זה בטולי בטלה וק"ל. ומתמ"ו ה"ה. ומהר"ר יוסף כר"י שמעתי אסר לן ע"א אע"ג הרהור ע"א מצרף הקב"ה למעשה בישראל כדאיתא בקדושין למען תפוש ישראל בלבם וק"ל: ב' קברים נמסרו לב"ד ושם אקבר. הא דאמרה ושם אקבר ולא קאמרה נמי כמו גבי איך באשר תקבר אקבר שמעתי היינו משום דאיתא בפ' נגמר הדין דף מ"ו ע"א ב' קברות היו מתוקנים וכו' נתעכל הבשר קוברין אותו בקברי אבותיו ע"ש בפרש"י וא"כ בגר שאין לו קברי אבותיו נקבר שם לעולם לכן לא היה יכולה בידה לומר לנעמי שתיחתר בת ישראל לכן אמרה ושם אקבר. ועיי"ל כי דאיתא שם בש"ס קבורה משום כפרה וצריך לכפרה לריבי באמי' להכי לא רצתה לומר על נעמי שצריכה ג"כ קבורה כמו היא שלא להזיקה את עצמה לגרמה כמו נעמי וק"ל:

אמרה עמך עמי וק"ל: ובתוס' בד"ה קשים גרים כו' ועי"ל כו' לפי שמתערבין בהן כו' עכ"ל וכפי' זה משמע בפרק י' יוחסין דהא מייתי להו התם ועוד י"מ שם שהם קשים שהם מזכירים עונותיהם של ישראל כו' ע"ש וק"ל: כך מודיעין אותן מתן שכרן כו'. ר"ל דיש לצדיקים חלק בב' עולמו' דהיינו עיקר שכרן בעה"ב והיו אלא לצדיקים וגם בעוה"ז יש להם חלק אלא שאין יכולין לקבל בעוה"ז רוב פורענות ולא רוב טובה כפרש"י מש"כ הרשע מקבל רוב טובה בעוה"ז כדי לטורדו מן העוה"ב לגמרי וק"ל:

הרי"ף אסיר לן ע"ז ואלהיך אלהי. וקשה שבכלל תרי"ג מצות הוי איסור ע"ז וכיון שאמרה לה מפקדינן אתרי"ג מצות ואמרה עמך עמי מה צורך עוד לומר לה אסיר לן ע"ז ושמא אפילו לקיים ע"ז ע"מ שלא לעובדה אמרה לה דאסיר לן ע"ז מדכתיב לא יהיה לך אלהים אחרים שלא יהיה לשם בהויית אלהים אחרים ועל זה אמרה ואלהיך אלהי. אי נמי דע"ז יהרג ואל יעבור ואינה כשאר מצות שיעבור ואל יהרג ונהיו קשה דגם ג"ע וש"ד יהרג ואל יעבור: שני קברים נמסרו לב"ד. ותימה מאי איכפת לה במנין הקברות אם שני קברות או פחות או יותר ועוד דאמרי' לעיל ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות וכי השתא מילתא ליכא לאודועינהו ושמא לא באו להודיע מנין הקברות אלא כדי להודיע שלא יהיו קוברין בקברות אבותיו אלא בשתי קברות שנמסרו לב"ד וכי הא ודאי מודעינן:

יג דף מח דברים כא תנו רבנן °ועשתה את צפרניה רבי אליעזר אומר תקוץ רבי עקיבא אומר תגדל. תנו רבנן °ובכתה את
שם אביה ואת אמה רבי *אליעזר [אליעזר] אומר אביה
שם ע"ב אביה ממש אמה אמה ממש רבי עקיבא אומר אביה
ירמיה ב ואמה זו ע"ז וכן הוא אומר °אומרים לעץ אבי אתה וגו':

תקוץ אלפרנים קאי ואע"ג דלאו ניוול הוא גזירת הכתוב הוא:

תוספות ר' אלעזר אומר אביה. למשבר קראי פליגי אי נמי נפקא מיניה אם מתו אביה ואמה או נתגיירו וריב"ן פירש דלר"ע נריכה שתכפור בעבודה זרה קודם שתבעל לו:

יד שם ע"ב תניא רבי חנניה בנו של ר"ג אומר מפני מה גרים בזמן הזה מעונים ויסורין באין עליהם מפני שלא קיימו שבע מצות שקבלו בני נח רבי יוסי אומר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי אלא מפני מה מעונין לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות כישראל. אבא חנן אומר משום רבי אלעזר לפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה אחרים אומרים מפני ששהו עצמן להכנס תחת כנפי השכינה אמר רבי אבהו ואי תימא רבי חנינא מאי קרא °ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה רות ב מעם ה' אלהי ישראל אשר באת לחסות וגומר:

שלא קיימו ז' מצות. בעודן נכרים ועד השתא לא איפרעו מינייהו דפורענותן גנוזה להם לעתיד [לבא] אבל כשנתגיירו נפרעין מהם כדי למרק עונותם: בקטן שנולד. ואינו נענש לשעבר: מיראה. מילתא גיהנם והפורענות האמור עליהם: אשר באת. שמהרת ולא אחרת:

תוספות שאין עושין מאהבה אלא מיראה. בפרק נוטל משמע שהניהם רעים ובפי' כשם משמע דשניהם לשבח ואומר ר"י דמאהבת המקום ומיראת המקום הא תרווייהו לשבח מאהבת אדם ומיראת האדם תרווייהו לגריעותא או כמו שפי' שם בקונטרס מאהבת שכר וכגון שאם לא יהיה לו שכר תוהא על יהראשונות ואין עושה אלא ע"מ לקבל פרס ומיראה היינו מיראת עונש אבל הכא קשה דנקט מאהבה לשבח ומיראה לגריעותא והוה מצי למימר איפכא או תרווייהו לגריעותא או תרווייהו לשבח: אשר באת לחסות. פי' שמהרת ותימה דבפ' מי שאמר הריני נזיר ושמע חברו ואמר ואני אמרינן דרות בת (בתו) [בנו] של עגלון בנו של בלק מלך מואב היתה וכשתחשוב שנותיו של אהוד שהרג עגלון עד סוף ימיו של אבצן דהיינו בועז תמצא יותר ממאתים שנה ולעת זקנתו נשאה דכתיב לבלתי לכת אחרי הבחורים וי"ל דבת (בתו) [בנו] של עגלון לאו דוקא אלא כלומר דמזרעו היתה כמו בן בנו של נמרוד הרשע ובקרא קרי לה נערה:

מהרש"א באת לחסות וגו'. עיין פרש"י ותוס' ונראה דמל' הכפול ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ה' וגו' דריש לה דה"ק ישלם ה' פעלך שנתגיירת ועוד תהא משכורתך שלימה על אשר באת ומהרת לחסות גו' וק"ל:

הרי"ף אשר באת לחסות. פי' רש"י ז"ל שמיהרת ולא איחרת וקשה שהרי ישבה בארץ מואב כמואה עשר שנים שנאמר וישבו שם כעשר שנים ושהתה מלהתגייר עד עכשיו שחזרה נעמי לא"י ואין לומר שניד נתגיירה אלא שלא אמרה לה הלכות גרים עד עכשיו דבגמרא משמע דעכשיו נתגיירה דיליף דאין מרבים ומדקדקים על הגר מדכתיב ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה ועוד נאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה שובי אחרי יבמתך מוכח דעד עכשיו לא נתגיירה ודו"ק:

טו דף מט ע"ב תניא שמעון בן עזאי אומר מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתיב בה משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי. וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה אמר
שמות לג רבא מידן דייניה וקטליה א"ל משה רבך אמר °כי לא
ישעיה ו יראני האדם וחי ואתה אמרת °ואראה את ה' יושב על
דברים ד כסא רם ונשא משה רבך אמר °מי כיי' אלהינו בכל קראנו

עיון יעקב

ר' אלעזר אומר תקוץ. פירש רש"י אלפרנים קאי ואף על גב דלאו ניוול הוא גזירת הכתוב הוא עד כאן לשונו. ואפשר ליתן קצת טעם לדבר ונומר דר"א ור"ע כל אי אזיל לטעמו בהא דפליגי בסמוך על פסוק ובכתה את אביה ואת אמה דר"א ס"ל ובכתה את אביה ואת אמה ממש לפי שנאבדה מהם כאילו מתו ודרכם של אומות מפני הצער לפרוע על מתיהם וכדאי' ברמב"ם פי"ב מהי' עכו"ס דף י"ב הא דבר הוה לפרוע בלפרני ידם והתורה אסר לנו הפריעה לכן תקוץ מה שאין כן לר' עקיבא דקאמר דקאי על ע"א וכבר קי"ל דעל ע"א פריעה ביד פטור כדאי' שם ברמב"ם לה"ק ר"ע תגדל והטעם הוא כדי שתנוול: מפני מה גרים בזה"ז מעונין ויסורין באין עליהם. דקדק לומר בזמן הזה דבזמן שישראל במעלתן ובדולתן י"ל דהיסורין באין עליהן כדי לנקותם (ומהאי טעמא קטרג השטן על איוב ובאו עליו יסורין) כדי להכיר אם נייר עלמו לשם שמים או רק בשביל טובת ישראל לכך באין עליו יסורין ואם אינו אחר לסורו נראה שכוונתו לשמים אבל בזה"ז שישראל בגלות שנראה לעין שכוונתו לש"ש להכי שאל מפני מה גרים בזמן הזה מעונין ויסורין וכו' והא דקאמר כפל לשון מעונין ויסורין היינו משום שלא תימא שהן יסורין של אהבה כדכתיב ואוהב גר וגו' לכך קאמר מעונין ויסורין שהם יסורין מכוערין ומכופין בענין שיש בהם בטול תורה ובטול תפלה שנראה שאינם יסורין של אהבה: מפני שלא קיימו שבע מצות שקבלו בני נח. ואין להקשות לפי דברי ר' חנינא דס"ל דלא אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי א"כ אמאי לא קאמר כפשוטו אפילו קיים בגיותו הז' מצות אפ"ה היסורין באין עליו בעון אבותיו שהקב"ה פוקד עון אבות על בנים וי"ל כיון שנתגייר ואינו אוחז מעשה אבותיו אין הקב"ה פוקד עליו עון אבותיו כדאיתא בסנהדרין דף כ"ז ע"ש: אחרים אומרים מפני ששהו עצמן להכנס תחת כנפי שכינה. נראה דאחרים שהוא ר"מ ור' חנינא בן גמליאל אזלי לשיטתייהו מה דפליגי בפרק האומר בקידושין דר"ג סבר דבעינן הכלי כפול ור' חנינא סבר דלא בעינן הכלי כפול ע"ש כש"ס דקאמר בשלמא לר"מ היינו דכתיב אם פיריב שאת וכו' אלא לרי חנינא ל"ל ס"ד אם פיעב אגרא אם לא פיעב לא אגרא ולא דינא וא"כ לר"מ ליכא למימר לפי ששהו עלמן קשה מנ"ל ואי מדכתיב גבי רות ותהי משכורתך שלימה וגו' אשר באת (פירש"י שמהרת כ"ל כוונת רש"י דתיבת באת מיותר דה"ל לכתוב אשר חסת וגו' אלא תיבת באת לומר מהרת) י"ל כיון שמיהרה אגרא ואם לא מיהרה לא אגרא ולא פגרא משא"כ ר"מ אזיל לשיטתו דס"ל שאין זה סברא כי המונע עלמו להיטב בודאי יש לו הפסד כנגד שכרו. לה"ק שפיר מפני ששהו עלמן: תניא שמעון בן עזאי אומר מלאתי מגלת יוחסין בירושלים וכתב בה איש פלוני ממזר מא"א וכתב בה משנת רי אליעזר קב ונקי וכתב בה מנשה הרג את ישעיה. ונראה דלכך שמעון בן עזאי חקר אחר מגילת יוחסין ע"ד דאיתא בפרק עשרה יוחסין דף ע"א ע"ב עולא הזי' לרי ילחק דנדל ולא נסיב א"ל מ"ט לא קמנסיב ומר א"ל מי ידענא מחיכא וא"כ אפשר דגם' בן עזאי לא רצה לינשא מה"ט ולא היה ירא ג"כ מחטא ביטול מלות פ"ו כיון שנפשו חשקה בתורה לכן חקר אחר מגילת יוחסין אולי יוכל לנקוב. ושאר הסוגיא איך שלה זה בזה וגם בהא דמידן דייניה וקטליה שהארכתי ברחש:

ישעיה נה קראנו אליו ואתה אמרת °דרשו ה' בהמצאו קראוהו
שמות כג וגומר. משה רבך אמר °את מספר ימיך אמלא ואתה
מ"ב כ אמרת °והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר ישעיה
ידענא ביה דלא מקבל מה דאימא ליה ואי אימא ליה
לשויה מזיד אמר שם איבלע בארזא אתיוה לארזא
ונסרוהו כי מטא להדי פומא נח נפשיה. משום דאמר
ישעיה ו °ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב מ"מ קשו קראי
אהדדי ואראה את ה' כדתניא כל הנביאים נסתכלו
באספקלריא שאינה מאירה משה רבינו נסתכל באספקלריא
שם נה המאירה °דרשו ה' בהמצאו הא ביחיד הא בצבור ויחיד
אימת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו עשרה
ימים שבין ר"ה ליה"כ את מספר ימיך אמלא תנאי היא
דף נ דתניא את מספר ימיך אמלא *אלו שני דורות זכה
משלימין לו לא זכה פוחתין לו דברי רבי עקיבא
וחכמ' אומרים זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו אמרו
לו לרבי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש
עשרה שנה אמר להם משלו הוסיפו לו תדע שהרי נביא
מ"א יג עומד ומתנבא °הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו
ועדיין לא נולד מנשה. ורבנן מי כתיב נולד מחזקיה לבית
דוד כתיב אי מחזקיה נולד אי מאינש אחרינא:

משנת ר' אלעזר קב ונקי. קב מדה קטנה כלומר במקומות מועטין הוא נזכר במשנה או בברייתא ונקי בכל מקום שנזכר הלכה כמותו: **מידן דייניה.** כנביא שקר: **בהמצאו.** משמע פעמים שאינו מצוי: **אמלא.** לאו לשון תוספת אלא משלים ולא יותר: **ידענא ביה.** במנשה דלא מקבל מילולא דטעמא דקראי אלא קטיל לי ואי אימא ליה ולא יקבל ואשויה מזיד בהריגתי דעכשיו סבור הוא להרגני בדין מוטב שאברח מפניו: **כי מטא.** כרגא: **להדי פומא.** דישעיה לקרוה לפומיה ונח נפשיה ומשום הכי איענש לנקורי פומיה משום דקריכהו לישראל עם טמא שפתים מדעתו שלא לוה לו הקב"ה ולא מחמת תוכחה דכתיב ואומר [אוי לי כי נדמתי] וגו': **נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה.** וכסבורים לראות ולא ראו: **משה נסתכל באספקלריא המאירה.** וידע שלא ראהו בפניו: והרמב"ן ז"ל כתב בחדושיו וז"ל כל הנביאים נסתכלו כו' פירשו חכמינו זכרונם לברכה כל הנביאים כולם נסתכלו בשכינה מאירה ונדמה להם שראו מראה וזה כמו אדם שאורו כחוש ורואה הנמוך כאילו גבוה והאחד כבי' וכיוצא בהן ואינו כן וזהו שכתב וביד הנביאים אדמה מראה שרואין דמיון היה ולא עיקר ומשה נסתכל בכבוד ובהוד השכינה באספקלריא המאירה מאחורי השכינה ובקש יותר ולא נתן לו וכן מפורש בהגדה בויקרא ומ"מ אין שם מבורר שהרי יחזקאל שפירש המרכבה לא הזכיר אלא רוח גדולה וענן גדול ואש מתלקחת ומתוכה כעין החשמל אבל לדברי שבל ההוד והכבוד. שגדול עליו השכינה לא ניתנה רשות לכל בריה להסתכל בו וכן לכל מי שהוא חכם ומבין מדעתו אבל לפרש יותר בסוד השכינה לא ניתנה רשות לכל בריה אלו דברי ר"ח ז"ל וכענין הזה כתב רש"י ז"ל באספקלריא המאירה ושאינה מאירה ופירוש שהוא אמת כל הנביאים נסתכלו בעין וראו בעין ומראה כבוד ה' כאש אוכלת וזהו שאמר הכתוב וביד הנביאים אדמה. ולפי עניות דעתי שזה הוא שאמר הכתוב אשר עין בעין נראה אתה ה' שלשון עין במקרא בהרבה פסוקים הוא כמו מראה ואשר משמש בלשון דהא ופירוש הכתוב הזה אמר משה רבינו ע"ה להקב"ה הלא שמך הגדול בקרב העם הזה כי המראה שבמרכבה שהוא נראה הוא שמך הגדול ויתברך הרי אתה דבוק לכנסת ישראל וא"א לכלותם כי שמו בקרבו אבל משה נסתכל באספקלריא המאירה השתכלות הדעת שהוא תפארת ישראל ונמנע ממנו מראה פנים שנאמר כי לא יראני האדם וחי ואני ידעתי גואלי חי עכ"ל הרמב"ן ז"ל: (א"א טבע האספקלריא שמראה לו ימין כנגד ימין ושמאל כנגד שמאל אם שאין בן הבא כנגדו מזה הבין למה כינה אספקלריא) נחזור לפרש"י ז"ל: **שני דורות.** שנים שפוסקין לאדם בשעת לידתו: **זכה מוסיפין לו.** והאי אמלא לשון תוספת הוא: **משלו הוסיפו לו.** אלא שמתחלה היה הולך לפחות משניו: **תדע.** שמתחלה כשנולד פסקו לו כל אותו תוספת: **שהרי הנביא.** נתנבא בימי ירבעם שנים הרבה קודם הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ובשעת חוליו של יחזקיהו עדיין לא נולד מנשה שממנו יצא יאשיהו והוי אומר בשעת חוליו נגזר לפחות משניו וכשזכה השלימו לו:

תוספות לשוייה מזיד. פר"ח שרצה להשיבו דבמשה כתיב ויראו את אלהי ישראל: **מוסיפין לו.** והא דאמרי' במועד קטן בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא פשיטא דזכות גדול מועיל כדאמרינן בשבת אין מזל לישראל ומיהו לא שכיח שישתנה המזל כדמוכח בתענית גבי עובדא דר"א בן פדת: **משלו הוסיפו לו.** וקרי ליה תוספת לפי מה שנגזר לפחות ע"י עון והא דאמרינן בפ"ק דחגיגה גבי אתתא מגדלא נשיא כי חזינא צורבא מדרבנן דמעבר במילי מוסיפנא ליה אורייניתא אפי' לר' עקיבא דאין זה תוספת כיון שנגזרו לשום אדם: **תדע שהרי נביא עומד.** וא"ת והלא אם לא התפלל חזקיהו על עצמו היה מת והיתה נבואה בטלה אלא ע"כ אין הנביא מתנבא אלא מה שראוי להיות אם לא היה חוטא אם כן היכי מוכח מכאן דמשלו הוסיפו לו אפילו לא הוסיפו לו משלו והיה כנגד כל שנותיו שנגזרו לו מה שלא נתקיימה הנבואה לפי שחטא ואילו לא חטא ונשא אשה בשנים הראשונים היה מוליד ואור"י דשמא הדורות נגזרו להוולד באותו הזמן ובאותו הפרק שהם נולדים ובשני התוספת נגזר לו להוליד מנשה:

מהרש"א משה רבך אמר כי לא יראני האדם גו' ואתה כו'. הא דלא קשיא ליה בתורה גופה מדכתיב ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו גו' י"ל דראה אחוריו כמפורש בקרא וראית את אחורי ופני לא יראו אבל והראה את ה' יושב על כסא, משמע ליה שראה הפנים ובתוספות כתבו דלא לשוייה מזיד פר"ח רצה להשיבו דבמשה כתיב ויראו את אלהי ישראל עכ"ל אבל לא יתיישב אמאי לא קשיא ליה למנשה מתורה גופה דקשיין אהדדי בענין בערך אספקלריא אמר ידענא דלא מקבל ליה הוה בעי למימר והלא אותן העומדים עם משה נאמר בהן ויראו את אלהי ישראל גו' וכתיב כי לא יראני גו' וכתיב כי לא ראיתם כל תמונה אלא כבודו ראו גם כבודו ראיתי אני שיש כבוד למעלה מכבוד והכבוד שהוא ההוד שהוא קרוב לשכינה לא ראהו אדם כי כל הנביאים ראו כבודו מתוך אספקלריא שאינה מאירה באור כחוש ונדמה כו' וזהו כאדם זקן שאורו כחוש ורואה הנמוך כאילו גבוה והאחד כשנים כו' ומשה רבינו נסתכל בכבוד והוד השכינה באספקלריא המאירה מאחורי הוד השכינה ובקש יותר כו'

עין יעקב

מאי שימא ליה לשוייה מזיד. ול"ע קצת לפי מ"ש הרא"ש ריש פ"ד דכילה בשם העיטור למידי דכתיבי באורייתא בהדיא מחינן בהו ולא אמרינן מוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין וכן הוא בש"ע א"ח סי' תר"ח וי"ל דה"ק לשוייה מזיד וכטל ליה על כן מוטב ליזל ממנו עיי' שם ואיבלע בארזא וכעל עיטור לא קאמר אלא דמחינן ביה ועונשין ליה עד דפריש:

כו' עכ"ל ועוד האריך לפי הגירס' שהיה לו במשנתין תנאי היא וע"ש: משה רבך אמר מי כה' אלהינו בכל קראנו וגו'. משמע לי' ב' בכל הייטו בכל זמן קראנו דא"כ הל"ל לכל קראנו כמו קרוב ה' לכל קוראיו ומסיק הא ביחיד הא בצבור ובפי' מלות חגיגי' ופ"ק דר"ה מסיק דבצבור אפי' נחתם גזר דין מתקרע משא"כ ביחיד והא דלא מוקי כולהו ביחיד והא בלא נחתם גזר דין והא בנחתם גזר דין דלא מתקרע משום דהאי קרא בכל קראנו אליו כולה ענינא בלשון רבים איירי אבל האי קרא דרשו ה' גו' מסיים ביה בלשון יחיד יעזוב רשע דרכו גו' והכי משמע דרשו כל אחד מכם את ה' גו' ומסיים ויחיד אימת כו' אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליה"כ כו'. והטעם דבין ר"ה ליה"כ עליין לא נחתם גזר דין עד יה"כ שבו החתימה לכל גזר דין וע"כ אפי' יחיד יכול אז לבטל דינו שעדיין לא נחתם והרמז בזה ב' ה' מלאו שבשבי' וחמישי הן עיקר ימי רחמים. שבהן עלה משה וירד מן ההר לקרוע גזר דינם של ישראל במעשה העגל ועד"ז יש לומר קרא כי שם ה' אקרא גו' ר"ל בזמן דאף היחיד קורא ה' דהיינו בי' הימים אז אתם הבו גודל לאלהינו שלא תקראו אותו אל שהוא שם משותף בשמכם אלא לגודלו תקראו אותו מלך כי הוא אז מלך על כל הארץ. לדוכם אז ובעי אפוסי רחמים ולא כמבקש משותפו ועד"ז יש לכוין קרא ויגבה ה' לבאות במשפט והאל הקדוש גו' וק"ל: משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא כו'. יש לדקדק דאמרינן פ"ק דקידושין ופ"ק דסוטה בן מאה ועשרים שנה אכי היום שאין ת"ל היום אלא היום. מלאו ימי ושנותי אלא ללמדך שהקב"ה משלים שנותיהן של לדיקים מיום ליום כו' ולולי חטא מי מריבה היה בא לא"י והיה חי יותר מק"ך שנה שהם ב' דורות שנגזרו לו ובשלמא לחכמים ניחא דאי לא חטא מי מריבה היה זוכה להוסיף לו אבל לר' עקיבא דאין מוסיפין אפילו ע"י זכות מא"ל דליכא למימר דהיו מוסיפין לו שנים שנגזרו לשום אדם אחר כמ"ש התוספות מההיא דמגדלא נשיא דא"כ מאי אקשי ליה לר"ע מהוספתי על ימיך ע"ז גו' דהא איכא למימר כמי הכי אלא ע"כ דלית לן למימר הכי היכא דלא הוזכר כן בפירוש ול"פ' דההוא סוגיא דלא כר"ע וכתבו התוס' זכה מוסיפין לו והא דקאמר במ"ק חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא פשיטא דזכות גדול מועיל כו' עכ"ל ע"ש מדבריהם נראה הא דאמר לאו בזכותא תליא מלתא היינו שלא להוסיף על גזירת המזל בשביל זכות שאינו גדול כ"כ אבל לפחות מן המזל אם לא זכה הא ודאי דלא תליא במזל דמש"ה לא קשיא להו אלא מהא דמוסיפין לו דאמרי רבנן אבל מהא דלא זכה פוחתין לו דקאמר נמי רע"ק ל"ק להו וכמה קראי מוכיחין דאין זכות מבטל גזירת המזל כדכתיב ואבדתם מהרה גו' ואין להקשות הא ביש זכות נמי הא כתיב למען יאריכון ימיך גו' כי הוא חייך ואורך גו' די"ל דהייכו להאריך ימיך עד גזירת המזל ושלא לפחות מן הגזרה וע"כ לר"ע צריך לפרש הכי קראי הכי דהא אליביה אין מוסיפין כלל אפי' ע"י הזכות ודו"ק: ובתו' תדע שהרי נביא עומד וא"ת והלא וכו' ול"ל נמי שאין הנביא מתנבא דברים שעתידין להיות אלא לפי הגזרה ולא לפי הזכות דא"כ מאי קא מקשה להו ר"ע לרבנן שהרי נביא עומד כו' דשמא לפי מה שראוי להיות לפי הזכות שיוסיפו לו ע"ו שנים ניבא שיוליד בן ליאזקיהו וק"ל:

הרי"ף דרשו ה' בהמלאו כאן ביחיד כאן בצבור וכו' ותימא כיון שביחיד הוא מדבר למה נקט דרשו בלשון רבים והול"ל דרוש את ה' בהמלאו קראוהו בהיותו קרוב איברא דאיכא למימר על כל יחידי עולם

ומ"ש י"ל. דנקט דרשו ה' ללמד שאף על פי שרבים הם נענים בכל זמן כדכתיב בכל קראנו אליו אפ"ה יש להם תוספת מעלה כשידרשו הרבים את ה' בי' ימים שבין ר"ה ליה"כ שגם היחיד נענה וזה שסמך אחריו יעזוב רשע דרכו שהוא לשון יחיד וחזר וחתם בלי רבים ואל אלהינו כי ירבה לסלוח לומר קראוהו הרבים מהיותו קרוב ליחיד אשר יעזוב רשע דרכו וישוב אל ה' וירחמהו ויהי' קרוב אליו באלו הימים וגם הצבור הקוראים באותם הימים תהלה תפלתם אל אלהינו כי ירבה לסלוח סליחה מכונה על הסליחה של שאר השנה בהיותם צועקים באלו הימים בתפלת לבור: משלו הוסיפו לו. בתוס' והא דמרים מגדלא נשיא וכו' אומר ר"י דניחא אפילו לר"ע דאין זה תוספת כיון שנגזרו לשום אדם וכו' וקשה דאמאי לא משני ר"ע מ"ש בחזקיה והוספתי הוא ממנין שנים שנגזרו לשום אדם ומת קודם זמנו או מהשנים של אדם שלא זכה דסבר ר"ע דפוחתין לו ואותם שנים כבר נגזרו אל אותו אדם ויש להוסיפם אפילו לר' עקיבא ונראה דלהכי קאמר ר"ע תדע שהרי נביא כלומר יש לי להשיב עליכם דמאי דקאמר בחזקיהו והוספתי הוא משני אדם שלא זכו שפיחתו להם ואותם שנים שכבר נגזרו לאדם מהם יש להוסיף אבל אי מסיב לכם כך אלא משלו הוסיפו לו מכח שהנביא מתנבא הנה בן נולד לבית דוד ועדיין לא נולד מנשה ומכאן אתה למד שמשלו נתנה לו. ולכאורה יש להקשות עוד לדברי התוספות מאי ביניייהו לבין ר"ע וחכמים כיון דר"ע נמי סבר זכה מוסיפין לו משני אדם שלא זכו שנגזר להם שנים וגם חכמים סוברין כן זכה מוסיפין לו. ומיהו איכא ביניייהו דלרבנן זכה מוסיפין לו מאדם אע"פ שאין שנים מזומנים מאותם שלא זכו ולר"ע אין מוסיפין לו מאדם אלא דוקא כשיש שנים לאדם ופיחתו לו כשלא זכה אותם השנים מוסיפין לזה שזכה:

חדושים משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא. עי' במהרש"א מה שהקשה בזה לר"ע דס"ל זכה משלימין היאך אמרינן היום מלאו ימי ושנותי ולולי חטא מריבה בא לא"י והיה חי יותר עכ"ל וכ"ל לר"ע דסבר אפילו אם זכה ולא עשה שום חטא אעפ"כ אין מוסיפין אלא משלימין לו מוכרח לומר דס"ל דיש מיתה בלא חטא כדאמרינן בגמרא דשבת דף כ"ה איבעיא דתנא דמה"ש והוא מפרש האי קרא יען לא האמנתם גו' לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ הא אם האמנתם בי זכיתם להכניסם לארץ ע"ש במהרש"א ואף דיש מיתה בלא חטא הכניסו לארץ אחר שנשלמו מי' שנה מיום שלות עיגלים דהוא ט' אב עד ז' באדר רק בשביל חטא זה לא הכניסו לארץ ואילו אם לא חטאו כלל הוו מתו דיש מיתה בלא חטא א"כ שפיר מוקמינן לר"ע היום מלאו ימי ושנותי וגם האי קרא יען לא האמנתם בי וכו' וק"ל. ועוד נראה דצריך להבין מה דאמרינן יען לא האמנתם בי הא האמנתם עדיין לא הגיע זמנכם לפטור והיאך אמרינן היום מלאו ימי ושנותי דזה הוי כתרי דברים דסתרי אהדדי. ונע"ק לחכמים דס"ל זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין היאך מוקמינן שהיום מלאו ימי ושנותי אלא נ"ל אף שמוסיפין ופוחתין בשני דורות שבל הימים ימלא להם מיום אל יום דבאותו יום שנולד הוא מת ומשה היה מת קודם זמנו כדמייתי. ביומא דף פ"ז גבי משה שלא נשא הקב"ה פניו בעוה"ז שנאמר יען לא שהאמנתם שא האמנתם לא הגיע זמנכם וכתב שם מהרש"א ז"ל בשביל חטא הקל מת קודם זמנו ולפי זה הוי כלא זכה והיה פוחתין לו והשתא אתי שפיר גם לרבי עקיבא מה דאמרינן יען לא האמנתם הא שהאמנתם לא הגיע זמנכם וכו' וגם שיום מלאו ימי ושנותי וק"ל:

פרק הבא על יבמתו

ט"ז תניא °וכל אשה יודעת איש בראויה ליבעל הכתוב

דף ס ע"ב מדבר אתה אומר בראויה ליבעל או אינו אלא

במדבר לא נבעלה ממש כשהוא אומר וכל הטף בנשים אשר לא

ידעו וגו' הוי אומר בראויה ליבעל הכתוב מדבר. מנא ידעי א"ר (חנא) [הונא] בר ביזנא א"ר שמעון חסידא העבירום לפני הציץ כל שפניה מוריקות בידוע שהיא ראויה

עיון יעקב

הא יומא יקיימו מכלל דסף בין ידעום בך לא ידעום יקיימו. מיין ברלוף. אסכה שמקשה דלמא ה"ק קרא דאשה נגולה בידעה הרוגו אבל לא ידעה אחז ואילו לא כתיב בידעה הרוגו קיימי אומר כגדולה גרע מטף דאפילו לא ידעה הרוגו לכך כתיב חקא בידעה. הרוגו למידק אבל לא ידעה לא תהרוגו וכטף כתיב אשר לא ידעו החיו למידק הא נבעלת אפילו טף והרגו דאי לא כתיב בטף הייפי · אומר בטם אפילו נבעלת החיו והניח בל"ע ולק"ת דא"כ תקשה למה לא כתב התורה להיסך דהיינו עיקר הרבותא דכל אשה תיכת יודעם

ראויה ליבעל כל שאין פניה מוריקות בידוע שאינה
שבת לג ראויה ליבעל א"ר נחמן *סימן לעבירה הדרוקן כיוצא
שופטים בדבר אתה אומר °וימצאו מיושבי יבש גלעד ארבע
כא מאות נערה בתולה אשר לא ידעה איש למשכב זכר
מנא ידעי א"ר כהנא הושיבה על פי חבית של יין בעולה
ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף. ונעבירנה לפני הציץ
שמות כח א"ר כהנא בריה דרב נתן °לרצון להם כתיב לרצון ולא
לפורענות אי הכי במדין נמי אמר רב אשי להם כתיב
להם לרצון ולא לפורענות לעובדי כוכבים אפי' לפורענו':

בראויה ליבעל. אע"פ שלא נבעלה: כשהוא אומר וכל הטף בנשים אשר לא ידעו הויו. הא אשה אף על פי שלא ידעה הרוגו הני בראויה ליבעל קא משתעי קרא: הוי אומר. מדקשו קראי אהדדי על כרחך יודעת דקרא ואשר לא ידעו לאו ידיעה ממש דא"כ לא מתרצא דיוקא דקרא אלא בראויה ליבעל הכתוב מדבר דכל אשה הראויה לידע הרוגו: פניה מוריקות. כשם שיש: הדרוקן. פניהם מוריקות של עוברי עבירה: מאנשי יבש גלעד. ביומי פלגש בגבעה שנהרגו כל אנשי יבש גלעד לפי שלא באו להלחם בשבט בנימין כשאר אחיהם והחיו כל שלא נבעלה ונתנום לנותרי' משבט בנימין לנשים:

תוספות בראויה ליבעל הכתוב מדבר. ויודעת איש היינו ראויה לדעת איש והא דכתיב אשה דמשמע דוקא גדולה היינו משום דקשו קראי ומתוך כך מוקמינן דבראויה ליבעל הכתוב מדבר דאי לא כתיב אשה אלא סתם וכל יודעת ה"א דהאי קרא נמי בטף איירי ובטף יודעת הרוגו ושאינה יודעת יקיימו אבל גדולה אפי' אינה יודעת הרוגו: סימן לעבירה הדרוקן. ע"י העבירה בא הדרוקן כדאמרינן בפ' ב"מ והדרוקן לאו היינו ירקון כדאמר בהרואה אבל קצת יש להדרוקן ירקות פנים כדאמרינן כל שפניה מוריקות:

מהרש"א העבירום לפני הציץ כל שפניה כו'. ע"ש יאר ה' פניו אליך שיהיו פניהם מלהיבין ע"י השם שהיה כתוב עליו דהיינו קדש לה' והיפך היו פניה מוריקות וכן סימן של יין בעולה ריחה נודף כו' ע"ש הכתוב הוא מורה על הזנות בעבירה דבתולות כמ"ש זנות יין ותירוש ינובב בתולות וק"ל:

הרי"ף תניא וכל אשה יודעת איש וכו'. וקשה למה אמר הכתוב וכל אשה כיון שהוא מדבר בראויה ליבעל שהיא יתירה על בת שלש שנים אע"פ שלא יכתוב וכל אשה אלא וכל יודעת משכב יש לנו להכריח שאינו מדבר בבעולה שא"כ קשו קראי אהדדי שהוא אומר כאן וכל יודעת שנבעלה בין גדולה בין קטנה הרוגו הא אותם שלא נבעלו בין גדולה בין קטנה החיו ושם כאמר וכל הטף אשר לא ידעו דהיינו שלא נבעלו החיו הא גדולה שאינה טף אע"פ שלא נבעלה הרוגו וע"כ אינו מדבר אלא בראויה ליבעל וה"ק כל יודעת איש דהיינו ראויה ליבעל מבת שלשה שנים ויום אחד הרוגו וכל הטף שהיא פחותה מבת ג' שנים החיו וכן נדקדק מ"ש התוס' אי לא כתיב אשה הוה אמינא דהאי קרא נמי בטף איירי ובטף יודעת הרוגו ושאינה יודעת יקיימו אבל גדולה אפי' אינה יודעת הרוגו וקשה דהיכי ס"ד לומר ודוכל יודעת איש איירי בטף לחודיה דאדרבה ממדכתיב בתריה וכל הטף משמע דקרא קמא איירי בגדולה ועוד קשה היכי אמרי ה"א שהבעולה יהרגו ושאינה בעולה יקיימו והגדולה אע"פ שאינה בעולה הרוגו כי גם באוקימתא דראויה ליבעל כך הוא חד היא הדרשה עצמה שאנו דורשים שהגדולה בין שנבעלה ובין שלא נבעלה כיון שהיא ראויה ליבעל הרוגו והקטנה שלא נבעלה החיו כיון שאינה ראויה לבעול אבל זה יש לתרץ דנפקא מינה לקטנה יתירה על ג' שנים דאי דרשינן הטף אשר לא ידעו איש שלא נבעלו החיו הוינא אמרינן בטף שהוא יותר על ג' שנים שלא נבעלו נמי החיו ואכן בעינן לאוקמי בראויה ליבעל אפי' בת ג' שנים שהיא קטנה הרוגו ודוקא הטף אשר לא ידעו איש שאינה ראויה ליבעל דהיינו פחותה מג' שנים החיו הא יותר מג' הרוגו ועוד כ"נ דאי מוקמינן לה בנבעלה יהרגו א"כ בפחותה מג' שנבעלה יהרגו והשתא דמוקמינן בראויה להבעל א"כ פחותה מג' שאינה ראויה להבעל אע"פ שנבעלה החיו כי אין בעילתה כלום ושמא רמז לנו על ספק בת ג' שנים או לאו שכל אשה גדולה שתמא היא שיודעת איש וראוי' להבעל הרוגו וכל הטף שהם הקטנות דסתמא הם שלא ידעו איש שאינם ראויות ליבעל החיו לכם עד שיודע לך שהם יותר מג' שהם ראויות ליבעל: ונעבירנה לפני הציץ. וקשה ומאי פריך הלא הכא בבנות יבש גלעד כתיב וימצאו וגו' ד' מאות נערה בתולה אשר לא ידעו איש למשכב זכר וכיון שכולם היו נערות הראויות ליבעל אזי יהיה פניהם מוריקות ועדיין לא ידעינן בין בתולה לבעולה כי אם ע"פ חבית ואפשר לומר מתוך הדחק דלכך סמוך כאן ר"נ לומר סי' לעבירה הדרוקן ופי' התוספות שהדרוקן לאו היינו ירוקן אבל יש קצת להדרוקן ירוקת פנים כדאמרינן פניה מוריקות ובזה יש לנו לומר דהראויה ליבעל פניה מוריקות אבל אין בה הדרוקן ולמי שנבעלה היה לה הדרוקן שסימן לעבירה שנבעלה הוא הדרוקן וכשהעבירום לפני הציץ כל מי שהיתה ראויה להבעל ולא נבעלה היו פניה מוריקות ולמי שנבעלה היה לה הדרוקן שהוא יותר מפניה מוריקות ובבנות יבש אילו העבירום לפני הציץ היה בודק כל מי שנבעלה להיות לה הדרוקן ולכך פריך ונעבירנה לפני ציץ וכו' ומשני לא לרצון להם ולא לפרענות ועיי"ל דהציץ עושה רושם כפי הטעם והמצטרך דהיינו ביומי מדין שבאו להבחין בין הראויות להבעל ובין שאינה ראויה להבעל היו פניה הראויות ליבעל מוריקות אע"פ שלא נבעלו וביומי פלגש בגבעה בבנות יבש שבאו להבחין הבעולות לא היו מוריקות פניהם בפני הציץ לראויות ליבעל אלא לאותם שנבעלו ממש ושלא נבעלו אע"פ שהיו ראויות להבעל לא היו פניהם מוריקות:*

רבי שמעון בן יוחאי אומר קברי עכו"ם אינם מטמאים יז סס
באהל שנאמ' °ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם יף סא יחז' קלב
אתם קרויין אדם ואין עכו"ם קרויין אדם: לד

אין מטמאין. את המאהיל עליהם: אתם קרוין אדם. וגבי טומאת אהל כתיב אדם כי ימות באהל. ובתוספות האריכו בדיוקים ומסוגיות התלמוד דנראה דאומ"ע בכלל האדם עיין עליו ואין צריך לכתבו הכה:

הרי"ף אדם אתם וכו'. וקשה דא"כ לימא נמי אתם קרוים צאן דהא כתיב ואתן צאני וצאן אינו מטמא באהל וקשיא קרא מדידיה אדידיה שקראם צאן שאינו מטמא באהל וקראם אדם שמטמא באהל ויש לתרץ עם מה שכתבתי ברשותי בספר כסף מזוקק ע"פ מאחז"ל שכשישראל עושים רצונו של מקום נקראים אדם וזהו אדם אתם כלומר אם אתם הדבקים בה' אלהיכם אתם קרויים אדם ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום שאין אתם הדבקים אלא אתן בנו"ן של נקבה שתשש כחם כנקבה ולא עבדו את ה' אז אינם נקראים אדם והשתא ניחא שאמר קודם ואתן צאני
יחזר

עין יעקב

יודעת איש החיו ומתילא נילף דביודעת הרוגו ובטף יכתוב וכל הטף היודעת הרוגו. ויהיה בשניהם הדרשה ומדכתיב להיפך שפיר רמי קראי אהדדי: **ברצון** אתנה מה שהקשה בתוספות ד"ה בראויה וכו' דסוף סוף ליפתוק מאשה דהא וכל יודעת מיותר כיון דלא קאי רק על טף וזה נשמע מכח דכתיב וכל טף אשר לא ידעו החיו מכלל דידעו הרוגו ע"ש שהאריך. ולקי"מ דמדיוקא ליכא למילף מידי די"ל אשר לא ידעו החיו אבל אשר ידעו אינו תלוי להחיות או להרוג רק הרשות בידו לעשות וכן להיפך לכך לותה התורה תרווייהו החיו והרוגו להראות דתרווייהו תלוי וכלאמת י"ל כפשוטו דאי לא כתיב רק כל הטף אשר לא ידעה הייתי אומר אפי' ידעה נ"כ החיו והא דכתיב לא ידעה היינו משום הדיוק דבגדולה אפי' לא ידעה הרוגו: **ונעבירנן** לפני הציץ. אע"ג דגבי אנשי יבש גלעד היה להיפך מלגבי מדין דבמדין הטף שלא ידעו משכב זכר החיו וגדולים הראוים לבעול הרוגו וגבי פלגש בגבעה הרגו הטף כל שאין ראויה לבעל והחיו ארבע מאות נערה בתולה נערה אין קטנה לא לפי שהוצרכו לינשא מיד לבני בנימין (ובזה נסתר דברי העיר בנימין) מ"מ לפי הרצון של ישראל מעשה גם ע"י הציץ והיינו דכתיב לרצון להם ומתילא כלומר נמי לרצון ולא לפורענות: **אתם** קרוים אדם ואין א"ה קרוים אדם. עיין בתוספות שכתבו דאיכא קרוין האדם. והקשה בספר חוות לעיכים דהא כתיב זכר ונקבה בראם ויקרא שמם אדם. ול"נ דאפשר לומר הטעם דישראל קרוין אדם שהוא משולש בשלש אותיות כדאיתא במדרש רבה פ' בראשית פי"ג סעיף ג' ע"ש כישה תואר כי כל שלש חביבים וע"ש פ"ב סעיף ד' וי"ל הטעם דלכך נקרא בשלש אותיות לפי ששלשה שותפין יש באדם הקב"ה ואביו ואמו. ואלינו בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא א"כ יש בו ד' שותפין וישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן לכך נקראים אדם משא"כ א"ה שנשאר אצלם הזוהמא שהוא אצל שותפות הנחש לכך נקראים האדם. משא"כ אדם הראשון שלא היה בו זוהמא אפשר לקרותו אדם ע"ש הקב"ה זכר ונקבה שבראם לכך ויקרא שמם אדם:

יחד לומר אדם אתם לומר בזמן שאתו תמם כתכם כנקנה ולא עשיתם רצון הקב"ה הרי אתם כלאן ובזמן שאתם דבקים בה' אלהיכם לעשות רצונו יתב' אתם קרויים אדם וכו' זה יאמר אתן קרויים כאן ואין העושין רצונו יתברך קרוי כאן אלא אדם אתם:

שם **מתני'** מעשה ביהושע בן גמלא שקידש למרתא בת ביתוס ומינהו המלך להיות כה"ג וכנסה וכו':

גמ' מינהו אין נתמנה לא אמר רב יוסף קטיר קהזינא הכא דאמר רבי אסי תרקבא דדינרי עיילה ליה מרתא בת ביתוס לינאי מלכא עד דמוקי ליהושע בן גמלא בכהנא רברבא:

מינהו אין. כלומר מינהו המלך אבל אחיו הכהנים וסנהדרין לא מינהו: נתמנה לא. נתמנה לא קתני דהוי משמע דראוי היה לכך: קטיר קהזינא הבא. קשר של רשעים אני רואה כאן שלא היה ראוי לכך אלא נתן ממונו ומינוהו:

יח **תניא** אין בתולה אלא נערה וכן הוא אומר °והנערה טובת מראה מאד בתולה: שם ע"ב בראשית כד

כתבתי הברייתא הזאת ללמוד ממנה בת כמה שנים היתה רבקה כשנכנסת כאשר כתבו התוספות דבכאן משמע דהיתה נערה ובסדר עולם כתיב דהיתה בת שלשה שנים ובספרי מוכח דהיתה בת י"ד שנים וכתבו לבסוף דהם מדרשים חלוקים זה על זה:

יט שם בראשית ב **אמר** רב נחמן אמר שמואל אע"פ שיש לו לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה שנאמ' °לא טוב היות האדם לבדו *תניא שלשה דברים עשה משה [מדעתו] והסכימה דעתו לדעת המקום פירש מן האשה ושבר הלוחות וכו': דף סב

מהרש"א אע"פ שיש לו לאדם כמה בנים כו' שנאמר לא טוב היות האדם לבדו כו'. וכה"ג אמרי' לקמן מהאי קרא השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה והכוונה מהידוע טוב הנאמר בכל מעשה בראשית הוא הרצון והקיום לפניו יתברך ולכך אמר באדם לא טוב היות האדם לבדו כי בלבדו לא יקיים בלי בת זוגו קיום המין והוה שרוי בלא טובה וק"ל: פירש מן האשה מאי דרש כו'. יתבאר בפרק ר' עקיבא עיין שם מה פסח שהוא אחד. מתרי"ג כו' מספר פענח רזי הקשה הרפ"ר מאי ק"ו הוא זה איצא דיו לבא מן הדין להיות כנדון דאמרינן בפרק תמיד נשחט שחטו למולין ולערלים כשר ה"נ הרי היו שבט לוי שלא טעו בעגל ועוד הא אמרי' אפי' נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככה"ג וי"ל דשחטו למולים ולערלים דגבי ערלים נמי לשמים משא"כ כו' עכ"ל ועוד נראה הא דנכרי ועוסק בתורה כו' הא מוקמינן לה בפ' ד' מיתות דוקא שעוסק בז' מצות דידיה אבל בעוסק בכל התורה חייב כו' וא"ת ולמה לא היה דן משה ק"ו זה מיד כשא"ל הקב"ה רד כי שחת עמך גו' וי"ל כדאמרי' בנדרים אפשר שלא היה משה מאמין בהקב"ה שא"ל כי שחת גו' אלא

הודיע לישראל שאפילו יהיה אדם שומע מפי יחידי נאמן לו אסור לקבל עדותו ולעשות דבר ע"פ ובעל עיקרים מאמר ד' פ' ס"ו תירץ שהדבר הנראה לעינים מצער אדם צער גדול יותר מהידיעה שהאדם יותר נתפעל ונהמורגש בחוש יותר ממה שיתפעל מהמודע באמיתות כו' ע"ש גם עיין בזה בשאר מפרשי התורה וק"ל: *אשר שברת יישר כחך ששברת. דה"נ למכתב ששברת א"כ אשר שברת כולה יתורא דקרא הוא דהוי סגי ליה במה שכתב על הלוחות הראשונים דודאי הן ששבר וכמ"ש ויפסול שני לוחות אבנים כראשונים ולא כתב ששבר:

הרי"ף אע"פ שיש לאדם כמה בנים וכו'. צריך לבקש לך אסמכתא עכ"ל דמיירי התם במי שיש לו בנים דילמא מי שיש לו בנים אינו נקרא לבדו וקרא מיירי במי שאין לו בנים והוא לבדו בלא אשה ובלא בנים ואיכא דיליף מדכתיב בצלם אלהים עשה את האדם ואתם פרו ורבו שהרי אין נקרא אדם שלם עד שיהיו לו בנים ואפ"ה אמר לא טוב היות האדם בשביל נקרא אדם מצד שקיים פריה ורביה ועכ"ז לא טוב היות האדם הזה לבדו וכיון שאמר לא טוב ילפינן שהוא אסור לישב בלא אשה:

תניא רבי נתן אומר בית שמאי אומרים ב' זכרים וב' נקבות וב"ה אומר זכר ונקבה אמר רב הונא מאי טעמא דרבי נתן אליבא דבית שמאי דכתיב °ותוסף ללדת את אחיו את הבל הבל ואחותו קין ואחותו וכתיב °כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין ורבנן אודויי הוא דקא מודי: שם / בראשית ד / שם

את קין את הבל. אתין ריבויין לומר נקבות היו עמהן: כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל. אלמא תשלומין בעי ולא סגי בלא ב' זכרים וב' נקבות:

מהרש"א אמר רב הונא כו' את אחיו את הבל הבל ואחותו קין ואחותו וכתיב כו'. את אחיו לא משמע לרבות תאומה לקין דקאי אהבל וכן פרש"י בהדיא דמריבוי דאת קין דריש תאומה לקין וכ"ה בב"ר אבל מאת אחיו את הבל דריש ב' תאומות להבל ע"ש ובפרק אד"מ איתא א"ר חנא עלו למטה ב' וירדו ד' וכתב הרא"ש דלא דרש אתיים לריבויא עכ"ל ודבריו נראה שהוא מפרש דירדו ד' אדם וחוה קין והבל וכעלם וממנו דברי התוס' לפם שכתבו וירדו ד' אדם וחוה וקין ותאומתו אבל הבל עדיין לא נולד באותו פעם כדכתיב ותוסף ללדת וגו' את הבל וב' תאומות נולדו עמו כו' עכ"ל וכולהו אתיים נדרשו לפי דרכן ודו"ק:

כ שם **איתמר** היו לו בנים ומתו רב הונא אמר קיים פריה ורביה רבי יוחנן אמר לא קיים רב הונא אמר קיים משום דרב אסי דאמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנאמר °כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי ור' יוחנן אמר לא קיים פריה ורביה לשבת יצרה בעינן והא ליכא: ישעיה נז / נדה פ"ב / ע"ז ה'

משום

עיון יעקב

אמר ר"נ אמר שמואל אע"פ שיש לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה שנא' לא טוב היות האדם לבדו. ולכאורה קשה מנ"ל דהא זה על אדם הראשון נאמר שלא היה לו בנים עדיין.ומו איקירא מנ"ל הא כתיב רק לא טוב ורע מנלן ולאפשר לומר ע"ד דאיתא לקמן כל ישראל השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה כדכתיב לא טוב היות האדם לבדו וכדכתיב מצא אשה מצא טוב. וי"ל הטעם כדאמרי' דינו שמשמרות אותנו מן החטא.אלינו בפ"ק דע"ז ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר ביום ויבא לידי טומאה בלילה וכן הוא בש"ס פ' חלק על פסוק לא תאונה אליך רעה ש"מ והרהור מקרי רע היינו המגע דישראל השרוי בלא אשה א"כ בא לידי הרהור, שמקרי רע שרוי בלא טובה לכך אפילו יש לו כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה כדי לבא מידי הרהור כ ב"ס. ולאפשר שזה כוונת המהרש"א במשל; עיין מה שכתב עליו ע"ש: רבי יוחנן אומר לא קיים פ"ו רב הונא אמר קיים פ"ו דאמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף. ותשובה זו נראה דרבי יוחנן לא ס"ל הא דרב אסי דר' יוחנן אזיל לטעמו דאמר בשבת דף קי"ח אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלים מכלל דלא ס"ל הא דרב אסי ואליך היו נגאלים מיד כיון דעדיין לא יכלו הנשמות שבגוף והתוספות בנדה דף י"ג ע"ב מקשים קושי' זו ותירצו בדוחק כמ"ש מהרש"א ע"ש ולפמ"ש לא קשה מידי: רבי יוחנן אומר לא קיים פ"ו. ואי"ג להקשות דהא אמרינן בריש ברכות ולאתשבי שמו דכל החושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה וכ"ש זה שעשה מעשה ונאנס בן הטפים וניכא לעייאגר דגם זה הא שמתו הבנים בעון אבות הוא הגורם זה אינו דהא ר' יוחנן ס"ל בפ"ק דברכות לפי התמקנא דהוי ליה בנים ומתו הם יסורין של אהבה ולא קשה מידי כיון דאפשר ליה לאסוקי ולאסוק בפ"ו שמוזיט לאתקן ועי"ן נאמר בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע איזה יכשר:

משום דרב אמי. כלו' טעמא דפריה ורביה משום דרב אסי והאי כיון דנטלו על ידו מכשמות שבאותו אוכל שמנו גוף הרי קיים פ"ו:

סב ע"ב **אמר ליה** רבה (לרבה) [לרבא] בר מארי מנא הא מילתא דאמור ר' נן בני בנים הרי הן כבנים אילימא
ירמיה לג מדכתיב °הבנות בנותי והבנים בני אלא מעתה והצאן צאני ה"נ אלא דקנית מינאי ה"נ דקנית מינאי אלא
ד"ה א ב מהכא °ואחר בא חצרון אל בת מכיר אבי גלעד וגומ'
שופטים ה ותלד לו את שגוב וכתיב °מני מכיר ירדו מחוקקים
תהלים ס וכתיב °יהודה מחוקקי:

[מנא הא מילתא וכו'. אבני בנו קאי דבן בנו פשיטא לן:] מני מכיר ירדו מחוקקי'. ולא מצינו למימר מבני בניו אלא מבני בנו דהא כתיב קרא אחרינא יהודה מחוקקי ולא משכחת לה דליתי עתלויייהו אלא הכי דכפקי מחוקקים מחצרון שבתו של מכיר אלמא בני בתו כבניו:

מהרש"א ואחר בא חצרון גו' וכתיב מני מכיר גו' מחוקקי וגו'. ככרלה מפרש"י דעיקר הראיה מהכך קראי אבל מהאי קרא קמא גופיה למוד דר"ה יש להביא ראיה דכתיב בסיפא דעניינא כל אלה בני מכיר גו' וכיון שנקראו בני חצרון שבת מכיר בני מכיר מוכח דבן בתו כבנים ל"ל דמני מכיר מחוקקים כו' היא ראיה שנייה ודו"ק:

בא סב **תניא** רבי יהושע אומר נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים
קהלת יא בזקנותו שנאמר °בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים. רבי עקיבא אומר למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידי' בזקנותו שנאמר בבקר זרע זרעך וגומר אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה בזה והיה העולם שמם עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה לרבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע והם הם העמידו תורה באותה שעה. תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת אמר רב חמא בר אבא ואיתימא רבי חייא בר אבין וכולם מתו מיתה רעה מאי היא אמר רב נחמן אסכרה:

לערב. לעת זקנתו: איזה יכשר. איזה זרע יהיה הגון ויהא שנים ומתקיים: מגבת ועד אנטיפרס. שם מקומות:

מהרש"א מפני שלא נהגו כבוד זה לזה כו'. ולא חש כ"א והם על כבוד תורה של חבירו דאין כבוד אלא תורה ולכך מתו במדה זו כי הוא חייך גו' ואמרו שמתו במיתת אסכרה דאפשר דכ"א דבר לשון הרע והיה מספר בגנות חבירו וסימן לגה"ר אסכרה כדאמרינן פרק ב"מ ואמר שמתו בין פסח לעצרת להורות שמתו בהשגחה כי הוא הזמן ממוצע לבריאות וקרוב לרפואה כדאמרינן בשבת כל שקייני עבא בין דיבחא לעצרתא וק"ל:

סב **אמר** ר' תנחום א"ר חנילאי כל יהודי שאין לו אשה שרוי בלא שמחה בלא ברכה בלא טובה.
דברים יד בלא שמחה דכתיב °ושמחת אתה וביתך. בלא ברכה
יחזקאל מד דכתיב °להניח ברכה אל ביתך. בלא טובה דכתיב °לא
בראשית ב טוב היות האדם לבדו. במערבא אמרי בלא תורה ובלא חכמה

עיון יעקב

תניא רבי יהושע אומר נשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היה לו בנים בילדותו כו'. הא דלומד שני דברים מפסוק אחד דנשא אשה בילדותו משמע. אף אם לא הי' לו בנים עמה ומתה דהוי אמינא דלא ישא אשה זו וכדאמר רבי אבא בר זבדא לקמן דף ס"ד דאמר לו אי זכאי הוי לי מקמייתא קמ"ל. דאפילו הכי ישא אשה בזקנותו וכן אם הי' לו אשה ובנים שקיים פ"ו ה"א דלא ישא אשה בזקנותו כיון שכבר קיים פ"ו אפ"ה ישא אשה. בזקנותו ויליפינן תרוייהו מחד קרא כיון דמשנה קרא בדבריו דה"ל למיכתב בלישנא חדא או אידי ואידי בבוקר ובערב זרע זרעך או אל תנח ידך ומדמשנה קרא וכתב בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידיך בא ללמוד תרוייהו דזרע זרעך קאי אם היה לו בנים ואל תנח ידך קאי אף אם אין לו בנים וה"ע דר"ע שלומד ג"כ שני דברים למד תורה וכו' היה לו תלמידים וכו' ואפשר דר"ע קאמר לימוד זה אתלמוד תורה ולא אפ"ו לפי שר"ע היה בן גרים וכבר פי' מהרש"א לעיל כמוסף ירכו בישראל ולא בגרים כמו ר"ע שהיה בן גרים והטעם כמו שפי' תוספות פ' עשרה יוחסין ולעיל דהטעם שקשים גרים לישראל כספחת לפי שאין השכינה שורה אלא על משפחה המיוחסת בישראל ומבואר בסמוך דעיקר הטעם שלא יבטל תש"ו דעי"ז כן גורם לשכינה שתסתלק מישראל ואם כן בגרים אם כבר קיים מצות פ"ו הו אינו מחויב להפרות ולהרבות כיון שאין השכינה שורה ע"י בניו לכך פי' עיקר כוונת הפסוק על התלמידי' ומש"ה עיכב ר"ע זמן רב בבי מדרשא כדלקמן ולא עסק בפ"ו מטעם זה ואל תתמה על המקרא דקאמר בבוקר זרע זרעך ואח"כ ולערב אע"ג דכפי סדר המקרא של בריאת עולם כתיב ויהי ערב ויהי בוקר מ"מ י"ל כיון דבתחלת ילדותו שהוא קטן פטור מכל המצות ויש שיעור לדבר לענין נשואין מבן י"ג שנים וכן לענין הלימוד מבר שית. לא שקל לכן מדלג שהלת הערב. ומתחיל מבוקר שהוא אחר הערב שהגיע כבר לעונת המצות עד ימי הזקנה שנוטה ללילי הערב: **וכולם** מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. מלקדק לומר שכולם מתו בפרק אחד כדי שלא תאמר דאולי לא מתו בעון עצמם רק שנתפסו בעון הדור כי מפני הרעה נאסף הצדיק וכדאיתא בזוהר שהדבר דומה לחולה שמקיז דם באחד מאיבריו ומזה לבריאות כל גופו כך הקב"ה נוטל צדיק א' לכפר על עון הדור לה"ק שלא וכולם מתו בפרק אחד דאילו מתו בזמן רב הייתי אומר שכל א' ואחד מת בעון הדור ההוא שחטא בימיו אבל כיון שכולם מתו בפרק א' מכלל שלא מתו בעון הדור דא"כ לא הי' למות רק א' אלא בעון עצמם מתו לה"ק ג"כ והיה העולם שמם עד שבא ר' עקיבא אצל רבותינו שבדרום וכו' כלומר ועוד ראי' לזה דליכא למימר שהיו צדיקים ונתפסו בעון הדור דא"כ הי"ל מיד מי למלאות מקומם כדאמרינן ביומא דף ל"ח ובקידושין דף ע"ב וזרח השמש עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרח השמש של צדיק אחר אבל באלו שהיה עולם שמם וכו' מכלל שבחטאם מתו. ועי"ל דלכך קאמר מפני שלא נהגו כבוד זה לזה דהא עיקר הטעם שהצדיק נתפס בעון הדור הוא מהטעם דחשוב הוא לאתפוסי אדרא שעי"ז כן ישראל חוזרין בתשובה שנושאין ק"ו בעצמם אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר וכו' וזה דוקא אם הוא חשוב בעיניהם לצדיק. לכן הכי קאמר וכולם מתו. ולא היה סגי אם היה אחד מהם נתפס במה כולם כדי שיחזרו בתשובה. לפי שלא נהגו כבוד זה לזה דאילו נהגו כבוד זה לזה לא הוי מת רק א' מהם לכפר על עון הדור שכולם יחזרו בתשובה משא"כ עכשיו שלא נהגו כבוד זה לזה. לא יקחו מוסר לומר אם בארזים וכו' לכך נלכדו כולם בעון עצמם. וזה הכוונה שאמר שכולם מתו מפסחא ועד עצרת' שאז הוא סימן רע לו וכדאמרינן לקמן מת בע"ש סימן יפה לו וכמוצאי שבת סימן רע לו מטעם כיון שאז נידונו יורדי גיהנם. וא"כ מפסח ועד עצרת שאז משפט רשעים בגיהנם כדעת ר"י בן נורי וכמ"ש בספרי חק יעקב סי' תל"ד בס"ק ג' בשם פוסקים ראשונים ממילא סימן רע שמתו בעון עצמם ולא נתפסו בעון הדור (אבל ע"ה מנין שלא מת בו א' מהם בזכות התורה שנתנה בו ומה"ע ניצל משה בו ביום כדאיתא לקוטס פ"ק אותו היום שמת בסיון היה) ולה"ק כמי שמתו במיתה רעה ולא מיתת נשיקה כמיתת צדיקים הנתפסין בעון הדור: **כל** ישראל השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה. הטור א"ע סי' א' כתב בלא דירה במקום בלא שמחה וכתב הב"י ולא ידעתי טעמו. ולפום ריהטא היה נראה לומר דמש"ה השמיטו הטור דאל"כ מה חידשו במערבא בלא תורה הלא התורה משמח. לב כדכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב וכדאיתא בערכין פ"ק דף י"א אבל באמת זה אינו דבלא"ה חדא בלאידך מישך שייכי דבלא ברכה הוא ג"כ בכלל בלא תורה כי כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין וכן בלא טובה כדאיתא בפ"ק דע"ז אין טוב אלא תורה דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם. וכן בלא חומה כדאיתא בפסחים פ' האשה דף פ"ז אר"י אני חומה זו תורה. אלא דפריש ואזיל כל הדברים ע"פ לימוד הפסוקים. ואפשר דמה"ע מדקדק הש"ס לומר במערבא אמרו בלא תורה בלא שמחה משום דהא דאמרי' דהתורה משמח לב קאי דוקא אבני ארץ ישראל שנוחין, זה לזה בהלכ' וזה פקודי ה' ישרים דוקא משמחי לב משא"כ בני בבל שמחבלין ומרירין זה לזה בהלכה כדאיתא בפרק זה בורר לא שייך ביה שמחה דאדרבה מרירין זה לזה בהלכה. לה"ק דוקא במערבא שנוחין זה לזה בהלכה ואיכא בית שמחה ותו דשרוי בלא אשה שרוי נמי בלא שמחה שרוי נמי בלא תורה ועיין ביפה תואר בראשית פ"י' דף קי"ד וקע"ו. ועיין בע"ב. ולא לומד תורה בטהרה עיין בחידושינו קידושין דף ק"ע ע"ב: **בלא** ברכה. ומה"ע יש אומרים מי שאינו נשוי לא יברך ברכת כהנים ב"י בא"ח סי' קכ"ח וכ"כ להדיא בזוהר פ' לו בדפוס אמשטרדם דף ל"ד ע"א ת"ל לא מתו בני אהרן אלא בשביל שלא נשאו נשים והיו מקטירין קטורת לברך את ישראל וכיון שלא נשאו הם שרוין בלא ברכה אינו מן הראוי שיברכו את אחרים: **במערבא** אמרי בלא תורה. דכתיב האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני. ואפשר לומר כוונת הפסוק שמזכיר התורה בלשון תושיה דוקא שמתשת כחו הוא ע"ד מה דאמר רבא לקמן בא וראה כמה טובה אשה טובה אי' בנוה משתעי' וכו' ואי בתורה. וא"כ ה"ק קרא האם אין עזרתי בי קשה הא מונע בטובה מתוך ביתו דכתיב מצא אשה מצא טוב ואין לומר דס"ל דקאי על התורה מ"מ כיון שהאשה נמשלה בה האשה ג"כ טוב אלא נ"ל דס"ל דגם בתורה איכא לד רישא' שמתיש כחו וכדאיתא בנדרים שמא גרעתכם נתתי' לכם את התורה והאהבנו בזה ע"פ הדרש לס"ק גם מה"ה נדחה ממנו:

איוב ו חכמה בלא תורה דכתיב °האם אין עזרתי בי [ותושיה
ירמיה לא נדחה ממני] בלא חומה דכתיב °נקבה תסובב גבר. רבא
איוב ה בר עולא אמר אף בלא שלום דכתיב °וידעת כי שלום
אהלך וגומר: [אמר ריב"ל כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה נקרא חוטא שנאמר וידעת כי שלום וגומר ואמר ר' יהושע בן לוי חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך שנאמר וידעת כי שלום אהלך וגומר] ת"ר האוהב אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך. תנו רבנן האוהב את שכיניו והמקרב את קרוביו
דף סג והנושא את בת אחותו *והמלוה סלע לעני. בשעת
ישעיה נח דוחקו עליו הכתוב אומר °אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני:

ביתך. אשה: האם אין עזרתי בי. אפתי דכתיב עזר כנגדו מיד תושיה נדחה ממני שצריך לעסוק בצרכי ביתו ותלמודו משתכח: וידעת כי שלום אהלך. בזמן שיש לך אהל ואין אהלו אלא אשתו שנא' שובו לכם לאהליכם: [ואינו פוקדה. בתשמיש בעת עונתה: כי שלום אהלך. שלוה ביראת שמים: בשעה שיוצא לדרך. משום שמתאוה לו בלותה שעה יותר:] יותר מגופו. דזילותא דאתתא קשיא מדגברא: והנושא את בת אחותו. געגועי אדם רבים על אחותו יותר מן אחיו ומתוך כך נמצא מחבב את אשתו: אז תקרא. לעיל מיניה כתיב כי תראה ערום וכסיתו היינו דוחק עני ומבשרך לא תתעלם היינו אוהב את שכיניו שהם כקרוביו ומקרב את קרוביו ונושא את בת אחותו:

תוספות סמוך לפרקן. אבניו נמי קאי כדאמרי' בהנשרפין ואע"ג דקטן תקינו ליה רבנן נישואין כדאמרינן לקמן פי' אלמנה מ"מ להכי תקינו ליה נישואין דלא תיהוי בעילתו בעילת זנות: הנושא את בת אחותו. פי' לשב"ם דה"ה בת אחיו אבל נקט אחותו לפי שמשדלתו בדברים ומכית שנושא בתה. ור"ת אומר דדוקא נקט בת אחותו לפי שהיא בת מזלו כדאמרי' רוב בנים דומים לאחי האם עכ"ל התוס' בכאן. ולקמן פ' נושאין על האנוסה כתבו בשם ריב"ם דדוקא נקט בת אחותו אבל בת אחיו אינו עושה כ"כ מצוה דמבטל מצות יבמין ע"כ: המלוה סלע לעני. הקשה ר"ת דבפ"ק דחגיגה אמרינן ומלוהו לעות רבות ולרות זה המעמיא מעות לעני בשעת דוחקו ואומר ר"ת דהתם מיירי שטואל ממנו המושל מם וזקוק למכור ביתו או שדהו על כך וזה ממציא לו מעות ואם לא היה מולא למכור היה מיקל מעליו היינו לרות (רעות) [רבות] שצריך למכור בזול ומפסיד הכל ומסיק עלה. דהיינו דאמרי איכשי זוזא לעללא לא שכיח. כלומר לקנות תבואה אין ממציאין לו מעות לתליתא שכיחא כשדוחקין אותו למכור כמו תליות וזבין. ורש"י פירש שם בענין אחר:

מהרש"א בלא שמחה כו' דכתיב ושמחת אתה וביתך. דלפי משמעות הל"ל בני ביתך אבל אשתו קרויה ביתו של אדם כדאמרינן בעלמא ולפי שני שיש לו אשה יש לו מקום דירה ובית לשמוח בו נקט הטור אה"ע דירה במקום שמחה דאמרי' הכא ואין לפרש הקרא שהמלוה היא כך שישמח הוא עם אשתו באכילת מעשר שני בירושלים דכיון דאין האשה חייבת במלות ראיה וכי משום אכילת מעשר שני ילטרך להעלותה לירושלים ברוב שנים שהמעשר שני כוהג בו אלא דהכתוב לא השמיע לנו אלא שלא יהיה לו שמחה בלא אשתו עמו שם ודו"ק: להגיות ברכה אל ביתך. הכא איכא לפרושי לפי פשוטו בכל דבר שבביתך ואפשר כיון דסמך ליה האי קרא ביחזקאל למלות חלה ולא כ"כ לעיל מיניה בשאר מלות משמע ליה דביתך ר' אשתך דמלות חלה מוטל עליה ביותר כדאמרינן פרק ב"מ וק"ל: ותושיה וגו'. קרא התורה במקום הזה תושיה ע"ש שהיא מתשת כחו של אדם וא"א לו לעסוק בשאר לרכיו אי לאו שאשתו עוזרתו וק"ל: תסובב גבר. ר"ל שאשתו ומשמרתו מן החטא ומהמלחמות ילה"ר שהוא כקרא שוכאך גו' כמ"ש אם רעב שונאך גו' כמו החומ' שסובבת העיר ושומרת מן השונאים: כל היודע באשתו שהיא יראת שמים כו'. עיין פרש"י שהוא דרים שלום מלשון שלימה והוא דחוק ונראה לפרש שהכתוב עם ירא שנים ומדבר אם ידעת כי גם היא יראת שמים ושלום אהלך דהיינו שהשם שלם שהוא שם י"ה אתכם כדאמרינן בסוטה אם זוכין השם י"ה ביניהם ואז ופקדת גו' וכאן דדריש ליה ביוצא לדרך דהיינו הצריך לשלום בדרך ואז ופקדת גומר ולפי דרשא ז' לא איצטריך למדרש ולא תחטא ואם איכך פוקדה תחטא כדדריש לעיל אלא לפי דרשא דהכא כדמסיק אפי' סמוך לווסתה קאמר דא"ה לא תחטא דודאי חטא הוא באיני יוצא לדרך ומאן דדריש ליה באוהב את אשתו כו' דהיינו כי שלום אהלך ופקדת נוך דהיינו בני ביתך שתדריכם בדרך ישרה כו' ולא תחטא שלא תביאם לידי חטא: ומכבדה יותר מגופו. דהיינו להלבישה בגדים מכובדים יותר ממנו כדאמרינן קרי למאני מכבדותיה וק"ל: עליו הכתוב אומר אז תקרא גו'. עיין פרש"י פרק הנשרפין ויש לדקדק אמאי לא מייתי קרא דלעיל מיניה אז יבקע כשחר גו' דההוא קרא כתיב בתר כי תראה גו' ומבשרך לא תתעלם דדריש מיניה כל הכי ואפשר דכל הכי הוא שכר ומעשה הטוב דנקט לעיל מיניה אבל שכר דהמלוה לעני בשעת דוחקו דקאמר איכו גדול כ"כ דלא היה לו להמתין ולעוזרו עד שעת דוחקו כמ"ש כי ימוך אחיך ומטה גו' והחזקת בו אל תניחהו שירד ויפול כו' כפרש"י בחומש לזה פרש"י בההיא דפ"ק דחגיגה שהביאו התוס' ע"ש בהכי מיירי הקרא כי תראה ערום גו' דלא היה לך להמתין כ"כ עד שיראה ערום ממש ולכך אמר שיהיה שכרו במדה זו שאילו החזקת בו קודם שמטה ידו כ"כ גם היה שכרך כן כמ"ש טרם תקרא ואני אענה גו' אבל השתא שלא החזקת בו עד שירד ויפול גם אני לא אענה עד שתקרא לי ודו"ק:

הרי"ף השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה וכו'. הביאור נראה לע"ד דר"י השמיענו שכל השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה משום דאפשר לומר במאי דכתיב לא טוב היות האדם לבדו דשאני אדם הראשון שאם לא נשא אשה לא היה מתקיים העולם כי אדם אין זולתו ולכן לא טוב אם יהיה האדם לבדו אבל בדורות הבאים אחריו שאע"פ שאחד או בני לא ישאו

עיון יעקב

האוהב את אשתו כגופו. לענין האהבה אומר רק כגופו כדכתיב ואהבת לרעך כמוך ונדרש ג"כ על האשה כדאיתא בנדה פרק כל היד אמר רב חסדא אסור לאדם שישמש מטתו ביום שנא' ואהבת לרעך כמוך שמא ירא בה דבר מגונה ונתגנה עליו וכמו שנאמר במלאכי ב' כי היא חברתך שאיש ואשה ראוי להיות כחברים ורעים אהובים כדאיתא בפ"ד דאבות בדברי ר"א בן שמוע וכבוד חבירך כמורא רבך והוא מה' דרך ארץ ושלום בית וודאי עדיף לכבדה יותר מגופו שגופו הוא רק בעה"ז ואשה מצילתו מן החטא ומזכה לעה"ב לכך יש לכבדה יותר מגופו: **והמלוה** סלע לעני בשעת דחקו. עיין בתוס' שמקשה מהאי דפ"ק דחגיגה ואפשר לומר דהאי המלוה סלע לעני בשעת דחקו של המלוה קאמר שהוא עצמו יש לו דוחק ממעות ואפ"ה מלוה לעני שזה ודאי מלוה. ונראה דכל הני דקאמר שאוהב את שכיניו והמקרב את קרוביו. היינו נמי הגביים קאמר דהעשירים וזה דמותא כי אוהבי עשיר רבים וכן משמעות הקרא דהעניים קאי וכן הוא להדיא בפ"ק דב"ב דף ט' הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות וכו' אז תקרא וה' יענה וכו' ע"ש לכן שפיר הוא מדה כנגד מדה כדאיתא בב"ב דף י' מלוה ה' חונן דל כביכול כאילו נגלות ה' עבד לוה לאיש מלוה. ועיקר העברות להיות זריז ונשכר בשקורא האדון מיד יענהו וכאשר העיד איוב ומקונן על זה בפי' י"ט נכרי הייתי בעיניהם לעבדי קראתי ולא יענה וא"כ זה שחונן דלים אז תקרא וה' יענה כביכול כעבדיה לאדוניה. ואפשר ג"כ זה כוונת הפסוק במשלי כ"א י"ג אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה וכן הוא פי' הפסוק זה עני קרא שאינו מרחם עליו אז וה' הוא ובית דינו פוגע ולא כמדת הרחמים עיין בהדרשינו פסכת דף קנ"א וגם אפשר הכוונה בתהלים י"ב אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו משוד עניים ומאנקת אביונים עתה אקום יאמר ד' כלומר שהוא יאמר אצ"פ שעושה עון ע"ע נגביר שפתינו בתפלה שהוא במקום עבודה לכפר עליהם ע"ז קאמר מאנקת אביונים עתה אקום שלא שמע תפלתו וק"ל:

ישא אשה מ"מ אפשר לעולם להתקיים ע"י אחרים אפשר שהשרוי בלא אשה לא ימנע ממנו הטוב לזה אמר כל השרוי בלא אשה יהיה מי שיהיה מ"מ שרוי בלא טובה והכריח כן מדכתיב לא טוב היות האדם לבדו ומספיק הילכ"ל לא טוב האדם לבדו ומדקאמר לא טוב היות האדם משמע הכי שבכל ימי היות העולם לא טוב אינו שרוי בטובה אם יהיה האדם לבדו. ובמדרש אמר עוד שרוי בלא עזר כ"ל דהוכיח זה מדהיל"ל אעשה לו אשה עזר כנגדו דהוה משמע שאין העזר תלוי באשה אלא אעשה לו אשה ואם זכה עזר כלומר יתקיים בידו העזר שהיה לו מתחלה קודם הנשואין ואם לא זכה כנגדו שיתבטל אותו עזר נסיבתי' ומדקאמר אעשה לו עזר משמע דקודם לכן אין לו עזר כלל ועכשיו עם האשה חדשו לו עזר ואם זכה יתמיד לו אותו עזר ואם לא זכה כנגדו שכנגדו תהיה האשה לבטל העזר שהשיג מתוך הזיווג והרי הוא עובר ובטל כי כיון שלא זכה אין שם י"ה משותף ביניהם הרי הוא כאילו לא נשא אשה ושרוי בלא עזר כבתחלה: שרוי בלא שמחה שנאמר ושמחת אתה וביתך. כ"ל שהוכיח מכח הקושיא שיש בפסוק זה דלעיל ביניהו ואכלת שם ושמחת אתה וביתך לפני ה' אלהיך ולמה הפסיק ואמר ואכלת שם לפני ה' אלהיך והדר קאמר ושמחת אתה וביתך שהרי גם האכילה היתה לו ולביתו שהמעשר נאכל להם ולנשיהם ולכל אדם וא"כ למה לא אמר אתה וביתך בענין האכילה אלא בענין השמחה בלבד לכך הוכיח דאין לו שמחה אלא בהיותו איש וביתו ועי' שהוא שרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה וה"ק קרא ואכלת שם לפני ה' אלהיך ולא הזכיר שם ביתך לפי שגם מי שהוא שרוי בלא אשה הוא מחויב להעלות מעשרותיו לירושלים ולאכלם שם. אע"פ שאין לו בית אבל בענין השמחה אמר ושמחת אתה וביתך לומר שאין לו שמחה בכל זמן אלא כשהוא נשוי אשה ואז יש שמחת בית בהיות אתה וביתך אבל אם הוא שרוי בלא אשה נהי דמקיים המצוה של ואכלת שם לפני ה' אלהיך דלא כתיב הכא אתה וביתך והוא לבדו מקיים המצוה לאכול מעשרותיו לפני ה' אבל שמחה ליכא כי השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה ואימתי ושמחת בזמן שתהיה אתה וביתך. ובמדרש אמר שרוי בלא כפרה שנאמר וכפר בעדו ובעד וגו' נראה דאזיל לשיטת המשנה דתנן שבעת ימים קודם יוה"כ מפרישין כ"ג כו' ר"י אומר אף אשה מתקינין לו שמא תמות אשתו שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו וכו' ביתו זו אשתו משמע שאינו ראוי לכפרה אם הוא שרוי בלא אשה. ויליף לה מדאשכחן בפר של כ"ג שהיה מתודה על עצמו ועל ביתו זו אשתו ולא היה מתודה עליו בוידוי של כל ישראל שהתודה עליהם על ראש השעיר היינו משום שאשתו שקולה כמותו וכפרת עצמו תלוי בה: שרוי בלא ברכה דכתיב להניח ברכה אל ביתך. דייק הכי דהיל"ל ולאשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה בביתך מאי אל ביתך אלא הכונה לומר כיון שהברכה תלוי באשה והשרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה אמר שצריך לתת חלה ולאשית עריסותיכם לכהן כי מתוך כך יניח ויתן אוצר הברכה אל ביתך זו אשתך לברך את כל מעשה ידיך כי מתוך נתינת החלה תנוח הברכה אל אשתך הרי שאין הברכה מצויה אלא בהיותו נשוי אשה. עוד אפשר שדקדק שנכתב בלשון רבים ולאשית עריסותיכם תתנו לכהן ויכלא בלשון יחיד להניח ברכה אל ביתך הי"ל בבתיכם ולא עוד אלא שאל ביתך דקאמר הוא מיותר לגמרי ולכך דרש שבא ללמדנו השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה וה"ק ולאשית עריסותיכם תתנו לכהן בין מי שיש לו אשה ובין מי שאין לו אשה הוא מחוייב להפריש חלה לכהן ולכך דבר בלשון רבים. אמנם בענין הברכה אמר להניח ברכה אל מי שהוא נשוי אשה וחזר להניח ברכה אל ביתך זו אשתך מי שיש לו בית יגיעו לו ברכה אבל מי שאין לו בית אין לו ברכה אע"פ שחייב לתת החלה גם הוא לכהן. ובמדרש ור' סימון אמר אף בלא שלום שנאמר ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום דקדק כן מכח יתור הפסוק מאחר שכבר אמר עלו כרמלה ובאתם אל נבל ושאלתם לו בשמי לשלום מה צורך לומר עוד ואתה שלום הילכ"ל ואמרתם כה לחי לעשיר שהוא נבל וביתך שלום וכל אשר לך שלום והרי כאן שאלת שלום לו ושאלתם לו לשלום ושלום ביתו מוביתך שלום וא"כ שלום כל אשר לו מוכל אשר לך שלום לזה פירשו ואתה שלום שהוא על אשתו וכלל לאשתו בכלל ואתה שלום מפני שהשרוי בלא אשה שרוי בלא שלום ואין שלום לאדם זולת אשתו והשתא ניחא ושאלתם לו בשמי לשלום ואמרתם כה כדברים האלה לחי שהוא נבל העשיר ואתה תהיה שלום דהיינו אשתך שהיא נכללת בכלל אתה וכאן נכללים איש ואשתו וביתך שלום הוא על שאר בני ביתו גדולים וקטנים וכל אשר לך שלום הוא על הצאן ועל הממון וכל אשר לו מסביב ור"י לא אמר שרוי בלא שלום דסבר קרא כפשטיה הוא ואתה שלום עליו וכל ביתך שלום על אשתו הרי יש שלום לאיש בלא אשה ואע"פ שכבר אמר ושאלתם לו בשמי לשלום חזר ואמר ואתה שלום הוא שמתחלה צוה אותם שישאלוהו לשלום על דרך כלל ואח"כ צוה אותם שיאמרו כה דרך פרט לכל אחד ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום: המלוה לעני וכו' עליו הכתוב אומר אז תקרא וכו'. וקשה כיון דקאי האי קרא כתיב אז יבקע כשחר אורך וגו' למה לא אמר עליו הוא אומר אז יבקע וגו' דהא אתי בתרים דכי תראה ערום וגו' ושמא משום דבהאי קרא כתיב והלך לפניך צדקך דאית ביה מלוה לעני דבקרא כי תראה ערום ליכא מלוה לעני אלא מלבים ערומים להכי אייתי קרא דאז תקרא דאתא בתרים דוהלך לפניך צדקך דסמיך ליה אז תקרא וה' יענה:

א"ר אלעזר כל יהודי שאין לו אשה אינו אדם שנאמר °זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם. ואמר ר' אלעזר כל [אדם] שאין לו קרקע אינו אדם שנא' °השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. וא"ר אלעזר מ"ד °אעשה לו עזר כנגדו. זכה עוזרתו לא זכה כנגדו. וא"ר ר' אלעזר רמי כתיב כנגדו וקרינן (כנגדו) [כניגדו] זכה כנגדו לא זכה מנגדתו. אשכחיה רבי יוסי לאליהו אמר לי' כתיב אעשה לו עזר במה אשה עוזרתו לאדם אמר לו אדם מביא חטין חטין כוסס פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו. ואמר ר' אלעזר מ"ד °זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו עד

עיון יעקב

אמר רבי אלעזר כל מי שאין לו אשה אינו אדם. וכו' כל שאין לו קרקע וכו'. אפשר דהטעם משום דאדם נקרא ע"ש האדמה אשר נברא משם ואף די"ש לארץ כמה כדאיתא במדרשות ארץ שבל ארקי מ"מ מתוך כולי הכתובים ניכר שאדמה קאי על הארץ בזו שאינו תלמיה ועושה פירות כי אם ע"י עבודת האדם בחרישה וזריעה. וכדכתיב ואדם אין לעבוד את האדמה וקין היה עובד אדמה וכה"ג מקראות טובא בתורה ובנביאים ובכתובים עובד אדמתו ישבע לחם ומש"ה נקרא האדם על שם זה כי אדם לעמל יולד לעסוק בישוב העולם לעסוק בפו"ר לפרות ולרבות וכדכתיב לא תהו בראה לשבת יצרה ולעבודת האדמה לעשות פירות. לכן הכי קאמר כל מי שאין לו אשה ושאין לו קרקע כיון שאינו עוסק בישוב עולם שע"ש זה נקרא אדם אינו אדם: **ואר"א** מאי דכתיב אעשה לו עזר כנגדו זכה עוזרתו, משום דתיבת כנגדו הוא מיותר לכאורה להכי דריש כן ועוד מיושב עפ"ז תמיהא גדולה מה שיש לתמוה בקרא דהלא אלינו שעיקר שבחו תיבה שיבות לדבר בלשון נקיה ואם כן קשה למה משנה כאן וכתב אריכות לשון בלשון מגונה דכתיב לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו ה"ל למיכתב טוב לאדם להעשות לו עזר כנגדו שיהא בלשון קלר ליטנא מעליא ומכחי לשון ערומים להכי קאמר ר"ל זכה עוזרתו לא זכה כנגדו להכי א"א למכתב טוב לאדם וגו' דהא אי לא זכה אינו טוב אף אם ישא אשה וכתבה התורה מילתא דפסיקא לא טוב היות לבדו. שזה בודאי אינו טוב לו ואם ישא אשה עדיין הדבר בספק אי זכה או לא וכדאמרי במערבא לקון כך נסיב איכא אמצא או מוצא: **אשכחיה** ר' יוסי לאליהו א"ל כתיב אעשה לו עזר במה אשה עוזרתו לאדם. ולעיל דר' חייא אמר בסמוך שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא מ"מ גידול בנים אינו דבר שנוגע בגוף הבעל ואין זה תמש לו לעזר גם הצלתו מן החטא אין כאן עזר לטובה רק מניעת הרע כמבריח ארי מנכסי חבירו בשב ואל תעשה ותו דר' יוסי שהיה חסיד גדול עד שאלוהי לקרותו ברבינו הקדוש כדאיתא בפ' כל כתבי ס"ל לא קים מן הצורך בהגלה זו מן החטא וקשי: לו אליהו חטים כוסס וכו' פשתן לובש נקט רק אלו ב' דברים אע"ג דבמתני' פ' אע"פ חשיב הרבה מלאכות שאשה עושה לבעלה ע"מ כי רוכלא ליחשב וליזל ונקט רק מלאכ' ראשונה דקחשיב שם במתני' שהוא הטחינה ומלאכה האחרונ' דקחשיב שם במתני' שהיא הטויה בצמר וה"ה פשתים כדמסיק שם בגמ' (רק לאפוקי כסבא רומייסא) שהיא מלאכה קלה כי אין חכמה אשה אלא בפלך ולהכי אפילו הכניסה לו כמה שפחות עושה בטויה כמבואר ברמב"ם ועוש"ע דהכי קיי"ל וא"כ כיון דנקט מעורה שבתאורות שמחויבת לעשות אילו לא הכניסה שפחות ובשהכניסה לו מכ"מ מחוייבת לעשות לו הטויה וא"כ ה"ה לאיכך: **מלמד** שבא אדם על כל בהמה וחיה. למאן דמפרש הדברים כפשוטו שהוא ביאה ממש אין להקשות הלא אדה"ר כלפוה על ג"ע מקודם כדדרשינן בפרק ד' מיתות מדכתי' אלהים על האדם י"ל מ"מ עדיין לא נאסר לו זיווג עמם עם בהמה וחיה כיון שלא ידע את שלא יתקרר דעתו מהם. אבל אחר שברא הקב"ה בת זוגו וראה שלא נתקרר דעתו עם בהמה וחיה רק עם בת זוגו נאסר לו ביאת בהמה נמי שאר בכלל עריות כיון שאינו לזווג עמהם הוי רק גילוי עריות. וכן משמעות המקרא מוכחת זאת הפעם וגו' על כן יעזב איש וגו' והיה לבשר אחד מי שנעשים בשר אחד ילאו בהמה וחיה בכלל פשוט וק"ל. למ"ש היטב מוהר ברא"ם (ועיין בע"כ שדרך ג"כ קלא בדרך זה) פ"ח דף קכ"ב ע"ד גם מ"ש מהרש"א כאן בפשיטות וז"ל ראה משתעברכם שטעם טוב שיהם מקבלם זכר אפילו זכר אדם כדמוכח פ"ק דבכורות שכ"ל לא ידעתי לסוף דעתו איך נעלם ממנו סוגיא דש"ס דסנהדרין דף ס' ע"ב ופסחים דף נ' ובע"ז דף כ"ה ע"א הא דאמר רבא ולד הטרפה אסורה היא מגרה נרתע ועיי"ש ע"כ בסופי ד"ה בר' יוסי ולי"נ:

שם יב עד שבא על חוה ואמר רבי אלעזר מ"ד °ונברכו בך כל משפחות האדמה א"ל הקב"ה לאברהם שתי בריכות טובות יש לי להבריך בך רות המואביה ונעמה העמונית כל משפחות האדמה אפילו משפחות הדרות באדמה
[שם יח אינן מתברכות אלא בשביל ישראל °כל גויי הארץ אפי' ספינות הבאות מגליא לאספמיא אינן מתברכות אלא בשביל ישראל:

כנגדו. מלוקה עליו ומותרת לדבריו: (כתיב כנגדו) [מנגדתו] מדלא כתיב יו"ד לשון נגידה ומלקות: הטים. כופה. בתמיה: זאת הפעם. מכלל דפעמים אחריי סימם ולא עלו בדעתו: שתי בריכות. כמו מבריך את הגפן: רות המואביה ונעמה העמונית. יצאו מהן מלכים ונביאים כנעמה אמו של רחבעם ויצא ממנה חזקיה ואסא ויהושפט דהוו צדיקים גמורים וישעיה הנביא דאמר מר אמוץ ואמציה אחי הוי:

תוספות אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא. מכל דרים שבא לרבות אפילו הכך שאין עומדין אלא מעט בארץ:

מהרש"א אינו אדם כו'. הוא מבואר ע"פ מ"ש פ"ג דעירובין כל אותן שנים שהי' אדם הראשון בנדוי הוליד רוחין שדין ולילין שנאמר ויחי אדם ק"ל שנה ויולד בדמותו כצלמו מכלל דעד השתא לאו בצלמו אוליד ולפי שכל המוליד מוליד בדומה וזה שאין לו אשה הרואו' ושדין מתחממין בו ומולידין ממנו רוחין ושדין הרי גם הוא אינו נקרא אדם דהמוליד מוליד בדומה והוא הענין בעצמו שאמר כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם כו' דהיינו שאין לו קרקע מיוחדת לדירה ולפרנסתו כמ"ש התוס' לקמן אינו אדם דהוי כמו הרואו' והשדין שאין להם דירה מיוחדת בארץ והוא ענין קין שא"ל הקב"ה אחר שהיה עובד אדמה ארור' האדמה וגו' לא תוסיף תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ שלא תהיה לך עוד קרקע מיוחדת ובפרקי דר"א אמרו ויולד בדמותו מכאן אתה למד שלא היה קין לא מדמותו ולא מצלמו עד שנולד שת והיינו שנטרד מן האדמה שהיתה מיוחדת לו כי האדם נקרא ע"ש אדמה וק"ל: כתיב כנגדו כו'. רש"י בחומש הביא ל' ראשון וכתב הרא"ם ולישנא קמא יש לפרש כמי כנגדו מל' נגידה ומלקו' וע"ש באורך ואין זה מחוור דא"כ לא ה"ל לתלמודא לשנות הלשונות דללישנא קמא קאמר לא זכה כנגדו ובלישנא בתרא קאמר לא זכה מנגדתו. וגם רש"י לא פי' כן מלשון נגידה ומלקו' אלא בלישנא בתרא גם מ"ש הרא"ם דלישנא קמא סבר דיש אם למסורת ומ"ה לא דריש ליה אלא מלשון נגידה ומלקות הוא תמוה דהא מלשון נוכח לא מליכו ג"כ יו"ד בלשון כמו נגד ההר והרבה כמוהו וע"כ נראה דללישנא קמא דריש כנגדו מלשון נוכח כדרך הלוחם עם חבירו להעיז נגדו כמ"ש גם הרא"ם בפי' ראשון ואין להקשו' גם לפי דברינו דלעיל כיון דנגד מל' נוכח מליכו בב"מ בלא יו"ד דהיינו המסורת וגם המקרא מסייעו א"כ ללישנא בתרא אמאי כדרשו לפי המסורת לאוד דהיינו מלשון נגדא ומלקות דכה"ג אמרינן בפ"ק דסנהדרין גבי חלב וגבי יראה דדרשינן המסורת אף על גב דהמקרא והמסורת כי הדדי ניכהו ודו"ק: פשתן כו'. זכר אלו ב' דברים לפי שהם עיקר חיי ולרכי נפש שכל עלמו של יעקב לא בקש רק ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש והאשה היא עוזרתו בכך: מלמד שבא כו'. כתב החזקוני ול"ל שנתעברו קודם שבא עליהן דאלת"ה הא מתעקרין בביאת אדם עכ"ל אין זה מספיק דהא משנתעברה בהמה אינה מקבלת זכר ואפי' זכר אדם כדמוכח פ"ק דבכורות ואפשר לומר שנתעברו וילדו בו ביום קודם שבא עליהן דהא חוה נמי ילדה בו ביום כדאמרינן פרק אחד ד"מ ובעל הכלחון כתב שאין זה כמשמעו שבא עליהן בתשמיש שא"א כו' אלא לפי שלא היה לו זוג היה חפץ לחפש ולבדוק בכל המינים אם ימלא עוד מין אחד בלא עזר וכיון שלא מלא לא נתקררה כו' עכ"ל: שתי בריכות כו'. לכאורה מכל משפחות וגו' מרבוייא דכל דריש אפי' משפחות האסורות לבא בקהל יברכו בך כקיבות שלהם דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית אך יש לדקדק דמעיקרא דריש ונברכו מלשון הברכה ולבסוף דרשו ליה מלשון ברכה ממש: אפי' משפחות הדרות באדמה אין מתברכות אלא כו'. וע"כ נראה דמלתא באנפי נפשה הוא בא לדרוש כל דמשפחות וגו' כמו שדרשו כל דגויי וגו' כמ"ש התוס' והשתא אפשר דמעיקרא לאו מריבוי דכל דריש אלא משום דכל הכי קראי דכתיבי כיוצא בזה כמו והתברכו בזרעך מתפרשים כי אדם אומר לבנו תהא כאברהם תהא כאפרי' ומנשה אבל הכא שינה הכתוב למכתב ונברכו מלשון כפעל ע"י אחרים דהיינו שיעשה הקב"ה מהן ב' בריכות בתוכך או מלשון שיהברכו מן השמים ודו"ק:

הרי"ף מ"ד אעשה לו עזר כנגדו וכו'. נראה שהוקשה לו דאם הכונה אעשה לו עזר שתעמוד תמיד כנגדו לעשות לו לרכי ביתו היה לו לומר אעשה לו עזר לעבדו כדאמר שויתי ה' לנגדי תמיד מאי כנגדו לז"א אעשה לו כפי מעשיו אם זכה תהיה עזר ואם לא זכה תהיה כנגד לרונו מלוקה עליו ומותרת דבריו: במה אשה עחרתו. נראה שהוקשה לרי יוסי כיון שאשה נבראת לפריה ורביה הל"ל אעשה לו אשה כנגדו כמ"ש בבריאת האדם נעשה אדם כך בבריאת האשה יאמר אעשה לו אשה ועוד שבענין פריה ורביה אינה עוזרתו אלא משניהם יהיו לבשר אי להוליא ולדות ואם כן במה עוזרתו אלא בתיקון הבית שהיא מתקנת לאדם: מ"ד ונברכו בך בריכות טובות וכו'. נראה שהוקשה לו שאם הוא לשון ברכה הל"ל והתברכו בך כמ"ש לו מלאך ה' בשעת העקידה של יצחק והתברכו בזרעך כל גויי הארץ מאי ונברכו דנקט הכא אלא לרמוז שתי בריכות טובות והוא לשון מבריך הגפן: אפילו משפחות הדרות באדמה וכו'. פי' שישראל הם דרים למטה ועל השמים כבודם מגד התורה והמצות אבל עובדי כוכבים אין להם חלק אלא למטה בארץ והם מתברכים בשביל ישראל: אפי' ספינות הבאות וכו'. פי' התוספות דמכל דרים שבא לרבות הכך שאינם עומדות אלא מעט בארץ וקשה דלא דריש הכי עכל משפחות האדמה ויש לתרץ בדקדוק אחר היכי אמר אפי' משפחות הדרות באדמה אינן מתברכות אלא בשביל ישראל דהא לא הוזכר כאן ישראל דבאברהם משתעי קרא לכך הביא קרא דכל גויי הארץ דכתיב ביה והתברכו בזרעך כל גויי הארץ דזרעך הם ישראל הרי שבשבילם הם מתברכים ומיהו קאמר נמי במשפחות הדרים באדמה שמתברכים בשביל ישראל אע"פ שלא הוזכר שם זרעך לפי דילפינן ברכות משפחות מברכות גויי הארץ:

[שם כד] **ואמר** רבי אלעזר עתידין כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע שנאמר °וירדו מאניותיהם כל תופשי
יחזקאל כז

עין יעקב

אפי' משפחות הדרות באדמה אינן מתברכות אלא בשביל ישראל. הרבותא בזה אפשר דאע"פ שהם עניים ומשפילים עצמם כעפר האדמה דראוי הן לברכה כדכתיב וענוים ירשו ארץ וכדאיתא בסוטה דף כ"ט ובשביל גסות רוח נכפי כ"ב יורדים לעמין. ובסנהדרין פרק זה בורר ס"ל לגסות הרוח עניים. אפ"ה אין מתברכות אלא בשביל ישראל ואפשר לזה רמז הכתוב בעמוס בי' רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה. ותו קאמר עוד רבותא יותר אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא אף על פי שהספנים כולם צדיקים ומוכנים הם לברכה וכדאיתא בנדה דף י"ד בפרק כל היד אפ"ה אין מתברכות אלא בשביל ישראל: ואמר ר"א עתידין כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע שנאמר וירדו מאניותיהם וגו'. דברי ר"א תמוהים דהאי קרא לא קאי כלל על העתיד רק שם איירי המקראות במפלת צור וא"א לאוקיה ככל המקראות מידי פשוטן. ותו קשיא כל בעלי אומנות מנ"ל דהא לא כתיב רק וירדו מאניותיהם. ולכן אומר לי דר"א אזיל לטעמיה דאמר בסנהדרין פרק חלק דף צ"ח ע"א א"ר א"א אין לך קץ מגולה יותר מזה שנאמר כי לפני ימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננו וגו' ושם בזכרי' ח' כתיב ועתה לא כימים הראשונים וגו' כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם מזה למד ר"א שפיר דלעתיד כית שיתברך הארץ כל כך יניחו כל האומנות כלהם ומלא שבעיה להם גם כן בברכת שכרם. והא דמייתי קרא דוירדו מאניותיהם הינו לומר אף שאין לך אומנות פשוטה מן הקרקע כדרים הו מ"מ מפני גודל הברכה שיהי' לעתיד יניח כל האומנות:

תופשי משוט מלחים כל חובלי הים על הארץ יעמדו. וא"ר אלעזר אין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנאמ' וירדו. רבי אלעזר חזייה לההיא ארעא דשדי בה כרבא לפותיה אמר לי' אי תשדייה לאורכיך הפוכי בעיסקא טב מינך. רב על לביני שבילי חזנהו דקא נייפין אמר להו אי תנופו איתניפן הפוכי בעיסקא טב מינך. אמר רבא מאה זוזא בעיסקא כל יומא בשרא וחמרא מאה זוזי בארעא מילחא וחפורא ולא עוד אלא מגניא ליה אארעא ומרמיא ליה תיגרא אמר רב פפא זרע ולא תזבין אע"ג דכי הדדי נינהו הני מברכן זבן ולא תידול ה"מ ביסתרקי אבל גלימא לא מתרמי ליה כדבעי. טום ולא תשפיץ שפיץ ולא תבני שכל העוסק בבנין מתמסכן קפוץ זבין ארעא מתון נסיב אתתא נחות דרגא ונסיב אתתא סק דרגא ובחר שושבינא:

שיעמדו על הקרקע. יניחו אומנותם לעסוק בחריש ובקציר: וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט על הארץ יעמדו. וירדו לשון ירידה עניו': דשדי ביה כרבא. זרע כרוב ל"א כרבא חרישה כמו כרוב ותני כמה דמסיק תעלא מבי כרבא: לפותיה. לרוחב הערוגה: אי תשדייה לאורכך. כלו' אפילו תחזור ותחרישנה לא יועיל כלום לפי העסקא: הפוכי בעסקא טב. להרויח יותר: דקא נייפין. הרוח מכשכשן זו בזו: אי תניפו. כמה שתרצו תנופפו אין תועלת בכם לפי פרקמטיא: תניפו. לשון הניפי לי במניפה: הפורה. שחת שמכרה מועט ואוכל עשבים וחזיז בגלא חפורה ירק מן התבואה עד שלא הביאה שליש: מגניא ליה אארעא. [ומשכבת אותו על הארץ] לשמור כל הלילה: [ומרמיא ליה תיגרא. בשבילה ומתקוטט עם בני אדם:] זרע. תבואה לאכילת ביתך: ולא תזבין. לא תקנה תבואה מן השוק: ואע"ג דכי הדדי נינהו. אפילו חטין בזול וקרקעך אינו חשוב ואין לך שכר לפי' (השער) [השעה] אפילו הכי מתברכין ברכה מצויה בדבר שאין לוקח בדמי' ואין כלה מהר: ברכה. פיס"ן: זבין ולא תידול. מכור כלי תשמיש והשתמש בדמי' בפרקמטיא קודם שתבא לידי עניות: ביסתרקי. כלי הבית טאפי"ד בלע"ז: אבל גלימא. שהיא עשויה להתכבד בלבישתה לא ימכור דלמא כי הדר בעי לה לא מתרמי ליה הגונה כמותה (ובתר הקשו על פירש"י דמאי שנא דנקט ביסתרקי טפי משאר מילי ונראה לר"ת כפר"ח דתידול ענין אריגה כמו שתר דוללי בשוקא כלו' קנה בגדים ולא תארוג כי יותר תרויח בקנין מבאריגה אבל גלימא טוב לארוג דאיגר לא מתרמי ליה כרצונו ע"כ תוס'): טום. תרגום של סתום כמו סתמום פלשתיי טמטמון פלשתאי: טום ולא תשפיץ. אם יש לך חור קטן בכותל רעוע סתום אותו מיד ולא הרחיב בנקב לשפץ בו טיט ולבנים הרבה ליפותו: שפיץ. פלשטיי"ר בלע"ז ואם בעל נפש אתה להנאות בניך הרחב הנקב ושפצהו להיות יפה: ולא תבני. לא תפיל את הכותל ותבנהו: מתון נסיב אתת'. המתן עד שתבדוק מעשים שלא תהא רעה וקנטרנית: נחות דרגא ונסיב אתתא. שלא תקח אשה חשובה ממך שמא לא תתקבל עליה: שושבינא. אוהב שוב בחר לך אדם חשוב להדבק אחריו:

תוספות אין לך אומנות פחותה וכו'. אף על גב דר"א גופיה קאמר לעיל כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם צריך לומר קרקע לבנות עליו בית שידור בו וגם לצורך מזונותיו כדאמר רב פפא בסמוך זרע ולא תזבין והכא איירי באדם שעיקר אומנותו בקרקע ע"כ:

מהרש"א בעלי אומניות כו'. ר"ל שיניחו אומנותן החשובה לעבוד עבודה הפחותה מכל בעה"ע דהיינו עבודת קרקע שכל עולם לעתיד לא יבקשו רק עבודת קרקע לצורך דירתן ומזונותן כמ"ש התוס' ואמר שאין לך אומנות פחותה בעה"ז מעבודת קרקע שנאמר וירדו דלפי ענינו הוא היפך דמיבשה לים כאמר יורדי הים באניות וגו' אבל כתב כאן וירדו מים ליבשה ע"ש הירידה מאומנות' החשובה לפחותה דהיינו עבודת קרקע ועד"ז יש לפרש מ"ש פ"ק דסוטה וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה בתחלה בחומר ובלבנים ולבסוף בכל עבודה בשדה כוונתם בזה כמ"ש שהוסיפו בזיון בעבודתם יותר מאומנות חומר ולבנים דהיינו בעבודת קרקע בשדה שהיא העבודה הפחותה מכל אומנות וק"ל: מאה זוזי בעסקא כו'. לכאורה הם סותרים מ"ש בתר הכי במעלת מי שיש לו קרקע זרע ולא תזבין כו' קפוץ זבין ארעא כו' אבל הוא מיושב לפי דברי התו' דהכא איירי באדם שעיקר אומנותו בקרקע לכך כשמנו אלו הנאמרים לכאן וק"ל: מתמסכן כו'. נקט האי ליבנא ע"פ מ"ש פ"ק דסוטה עדי מסכנות דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסכן ואמר מר הייני הכא וק"ל:

הרי"ף אין לך אומנות פחותה מהקרקע שנאמר וירדו. אע"ג דוירדו הוא מאניותיהם ועל הארץ יעמדו יהיה להם עמידה הרי שאין ירידה בקרקע אלא ירדו מהאניות ויעמדו על הקרקע ואת"ל דכיון שלא אמר על הארץ יעלו אלא יעמדו משמע שיעמדו בירידתם מ"מ יש לו ללמוד שהקרקע היא ירידה אבל שאין אומנות פחותה ממנה ונ"ל מ"מ דייק דהל"ל ויצאו מאניותיהם ומ"ש וירדו משמע לשון ירידה מאומנותיהם שהיה להם וכיון שתופס משוט היא אומנות גרועה ואף על פי כן אמר וירדו מאניותיהם הוי אומר שהקרקע פחותה ממנה:

אמר רבי אלעזר בן אבינאי אין פורענות בא לעולם כה אלא בשביל ישראל שנא' °הכרתי גוים נשמו פנותם צפניה ג

עיון יעקב

הפוכי בעסקא טב מינך. נראה דאמרי כן כדי שלא ישלוט העין הרע בזרעים אלו ולאבי אמר רב הכי דאזיל לשיטתו בב"ב דף ב' ע"ב דמה"ט קאמר דאסור לעמוד בשדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה משום היזק דאית להו להכי אמר כן לבטל העין הרע: **אמר** רבא מאה זוזי בעסקא כל יומא בשרא וחמרא. עי' בפי' בשו' הרס דף פ"ד בהא דאר"א בן עזריה מי שיש לו מנה: זרע ולא תזבין אע"ג דכי הדדי נינהו הני מברכן. נ"ל הטעם כדאיתא בב"מ פרק הפועלים דף פ"ח דהלוקח תבואה מן השוק פטור מן התורה ממעשר שנאמר תבואת זרעך ולא לוקח וכיון דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר להכי הברכה תלויה יותר בזרע תבואת עצמו דוקא. ועיין בתוספות דב"מ וברמב"ם פ"ב מהל' מעשר והשגת הראב"ד: קפוץ זבין ארעא מתון נסיב אתתא. נ"ל דנקט אלו שני דברים דלא מיירי כיון ששני דברים אלו הם לכאורה בסוגיא אחת שהרי אר"א לעיל מי שאין לו אשה אינו אדם ומי שאין לו קרקע אינו אדם להיק בדבר זה הם דבר והפיכו כי הברכה תלויה בזרע והלוקח שמח משא"כ באשה הוא על לא הספק כדאמרי במערבא כד נסיב איניש אתתא מצא או מוצא וגם אמרינן צריך שידוק באשה על כן צריך להיות מתון בדבר ואפשר שזה כוונת הש"ס בכתובות דף נ"ב ע"ב קמ"ל דנלבשה ונכסה וניקב לה מידי כי היכי דקפצי עלה וגם לה ע"ב משום דאין הקפצה הם מתונים בדבר. ואפשר שזה היה הכוונה של הגואל כשאמר לו בועז לקנות הלקח השדה אמר ומיד אנכי אגאל כי קפוץ זבין ארעא אבל ליקח את רות אמר פן אשחית את נחלתי היה חושש להספק: נחות דרגא נסיב אתתא. נראה דבא לרמז מה דאיתא בקדושין בגמרא יוחסין לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ולפי שבבבל היא עמוקה לכך קאמר נחות דרגא ונסיב אתתא ולפי פשוטו כדכתיב במלכים כי החוח אשר בלבנון שלח אל הארז אשר בלבנון לאמר תנה את בתך לבני לאשה ותעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס את החוח ועיין במדרש שורש תקרא זה על שכם על שילה ליקח דינה. ועיקר נ"ל הטעם שראוי לאדם להיות נוטר בשבילים לראות לבורתו שאוה כותר בשבילים כדאיתא בש"ס ומדרש אחי את דנא. ועיין שם במלכים כפירש"י שנעשה החוח כשביל שנתגאה להתחתן בגדול ממנו שאוה הארז. ובנבין הזיווג ראוי להגזיר מן הגאות כי שונא נשואת גאה לרעת כדאיתא בערכין ובמדרש ריש פ' מקח דלכך מצורע נטהר בגבוה שנגבוהים שע"י שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת ולכן ראוי לבעלה לרעת על כן ראוי להשפיל עצמו בשעת הזיווג. והא דקאמר נמי סק דרגא ובחר שושבינא שושבין אתם קאמר וג"כ ילמוד מדעת קונו וכדאמרינן בברכות דף ס"א ויביאה אל האדם מלמד שעשה הקב"ה שושבין לאדה"ר מכאן למדה תורה דרך ארץ וכו' ע"ש: אין פורענות בא לעולם אלא בשביל ישראל. מיכה פורענות הוא מלשון פרעון כי אין הקב"ה ברוך הוא עבר דינא בית דינא אף בנכרים

פנותם החרבתי חוצותם. וכתיב °אמרתי אך תיראו אותי תקחו מוסר. רב הוה מיפטר מרבי חייא א"ל רחמנא ליצלך ממידי דקשי ממותא. ומי איכא מידי דקשי ממותא נפק דק ואשכח °ומוצא אני מר ממות את האשה (קהלת ז) רב הוה קא מצערא ליה דביתהו כי אמר לה עבידי לי טלופחי עבדה ליה חימצי חימצי עבדה ליה טלופחי כי גדל חייא בריה אפיך לה אמר ליה איעליא אמך א"ל אנא הוא דקא אפיכנא לה א"ל היינו דקאמרי אינשי דנפיק מינך טעמא מלפך מיהו את לא תעביד הכי שנאמר °למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו (ירמיה ט) רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי לה א"ל רב והא קא מצערא ליה למר א"ל דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו *מן החטא מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה ומוצא אני מר ממות את האשה א"ל כגון מאן א"ל כגון אמך איני והא מתני ליה רב יהודה לרב יצחק בריה אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנאמר °יהי מקורך ברוך ושמח באשת נעוריך (משלי ה) וא"ל כגון מאן כגון אמך מתקיף תקיפה ועבורי מיעברא במלה ה"ד אשה רעה אמר אביי מקשטה ליה תכא ומקשטה ליה פומא. רבא אמר מקשטה ליה תכא ומהדרה ליה גבה:

בשביל ישראל. ליראם כדי שיחזרו בתשו': הימצי. מין קטניות: אפיך לה. היה אומר הלב לבנו אמור לאמך לעשות עדשים והוא אומר לה עשה חימצי והיא עושה עדשים: טעמא מלפך. פעמים שהבן מחכים את אביו אני היה לי לעשות כן: את לא תעביד הכי. דבר שקר הוא וכתיב למדו לשונם דבר שקר: כי הוה משכח מידי. דבר הראוי לה: מן החטא. הרהור עבירה: ועבורי מיעברא במלה. נוחה לרצות ונעברת על מדותיה: פומא. לקלל ולגדף עד אזן שעדה כדי' לצערו: ומהדרה ליה גבה. שלא לאכול עמו ולצערו:

מהרש"א הכרתי גוים וגו'. לפי דלעיל מייתי קיפר בתועבות ירושלים הוי וגו' העיר היונה לא שמעה בקול גו' והפסיק בענין הכרתי גוים כשמו גו' ר"ל בשביל תועבותם ועוניך הכרתי גוים גו' שתיראו אותי גו' וק"ל: ומוצא אני מר ממות. לפי ענייננו שנדבר בא"א אשר היא מלודים גו' אבל אין בו טעם להיות מר ממות יותר משאר עבירות וע"כ דרשוהו באשה רעה שמצירה את אישה עד שאומר טוב מותי מחיי: דבר שקר העוה כו'. ר"ל גם כי הכא שראוי לומר לכבוד אביו שקר מ"מ כדי שלא ירגיל האדם בכך לא יאמר שקר גם במקום הזה וה"ד למדו לשונם גו' אומר על אותו דור הרע אחר שכלאו ולא היה בידם לומר שקר במקום העוה ואינו ישר למדו לשונם דבר שקר כדי להרגיל עצמם בכך: מן החטא כו'. פי' רש"י הרהור עביר' עכ"ל נקט הרהור עביר' במקום עבירה גופה לפי שהרהור קשה מעבירה כדאמרינן ביומא גם שאין אדם ניצול מהרהור עבירה בכל יום כדאמר פרק גט פשוט ודקאמר לקמן עונותיו מתפקקין היינו כמי' עון הרהורי עבירה שהיה לו עד היום וק"ל:

הרי"ף את לא תעביד הכי. שנאמר למדו לשונם דבר שקר וכו'. מה שלא חשש על עצמו שלא להפוך דבריו כמו שחשש על בנו כיון שהוא לימד דעת מבנו להפוך דבריו ענוה כדאמר דנפיק מינך טעמא ונלפך הענין הוא שרב הוא אומר לבנו לך אמור לאמך לבשל עדשים ואם היו' הולך לאמו ומהפך הדברים ואומר כך אמר אבא לבשל אפונים היה משק וצריך להרחיק מדבר שקר אבל רב עצמו שהיה רוצה בעדשים ואומר הפ לבנו שתבשל אפונים אין כאן דיבור שקר אלא אומר מה שאין דעת נוטה הימנו:

אמר רבי חמא בר חנינא כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין שנאמר °מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה'. (משלי יח) במערבא כי נסיב איניש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא. מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב. מוצא דכתיב °ומוצא אני מר ממות את האשה (קהלת ז) אמר רבא אשה רעה מצוה לגרשה דכתי' °גרש לץ ויצא מדון וישבות דין וקלון (משלי כב) ואמר רבא אשה רעה וכתובתה מרובה צרתה בצדה דאמרי אינשי בחברתה ולא

עיון יעקב

בנכרים אין הקב"ה מעניש אותם כי אם ע"י מעשה כמו שמלינו במצרים וניגוח וכמבואר הרבה מקראות בנביאי' שנבאו על מפלתם בשביל חטאם ואין הקב"ה נפרע עד שימלאו סאתם כדאיתא בסוטה אלא שלא היה הקב"ה נפרע מהם בעה"ז כדי להאבידם מעולם הבא וכדאיתא בפ"ק דב"ב חסיד היה ואיוב שמו וכו' התחיל מחרף ומגדף כפל לו הקב"ה שכרו בעה"ז כדי לטרדו מן העולם הבא כי הקב"ה מאריך אפו וגובה דיליה מהם בעה"ב אלא לפעמים מעניש אותם בעה"ז על חטאם בשביל ישראל כדי שיקחו מוסר ויחזרו בתשובה. וכן פירש"י פרשי' והרא"ה על פסוק ואני אקשה וז"ל וכן מדתו של הקב"ה מביא פורענות על א"ה כדי שישמעו ישראל וייראו שנאמר כשמו פנותם אמרתי אך תיראו אותי תקחו מוסר עכ"ל. ועי"ל כפשוטה שע"י יעדו ולא יגזרו גזירות על ישראל: רב הוה מפטר מרבי חייא א"ל רחמנא ליצלך ממידי דקשה ממותא. ואף דמלינו פ"ק דב"ב דף ח' שרב קשה ממות ורעב קשה מחרב ושבי כולהו איתנהו ביה וגם בב"ב דף ק"ו אמרי' דעני קשה מכו"ן מלקות על זה בחרתי מעוני וכן איתא במדרש ויקרא רבה פ' ל"ד שאין לך מדה קשה מן העניות. וכן כל יסורין קשין כדאמרי' אלמלא נגדוהו לחנ"ו וכו'. מ"מ י"ל דלהכי מתמיה רב על ר' חייא כיון שהתפלל עליו תפלה זו והלא הרבה רוח והצלה לפני המקום ולא התפלל רק תפלה זו היינו משום דהמתפלל בעד חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה כדאמרינן בב"ק פ' החובל דף צ"ב ע"א להכי אתמהא מי איכא מידי שר' חייא צריך לאותו דבר שקשה ממותא להכי מתפלל תפלה זו כשפק דק ואשכח לפי שרבי חייא הי' לו אשה שציערה לו מאוד וכדאמר רב לרבי חייא בסמוך על כן התפלל עליו כדי שיענה ותתהפך מרעה לטובה ואשכח קרא ומוצא אני מר ממות את האשה: רב הוה מצער לי' דביתהו כי אמר לה עבידי לי טולפחי עבדה לזה חימצי. רב לשטתו נהג עצמו במאכלים פחותים וקלים כדאמר ר"ש פרק כיסוי דף פ"ד אמר רב צריכין אנו לחוש לדברי הזקן ע"ש: אמר ליה אנא הוא דקא מפכינא לה. הא דלא שינה כדבר השלום והנ"ל שאמו חוה למוטב י"ל משום דהוא מילתא דעבידא לגלויי כשילוה לה דבר מה בעלמו ויעשה להיפך ובמילתא דעבידא לגלויי לא משקרי ולהכי מיושב נמי מה דאמר רב את לא תעביד הכי אע"ג דמבואר לקמן שי זה דמצוה לשנות בדבר השלום אלא ודאי מילתא דעבידא לגלויי שאני והא דלא חושש ר' חייא דלמא אביו ג"כ היפך הדבר בכוונה י"ל שרוא שציער עצמו על שהפכה רצונו וכדקאמר רב הוה מצער ליה דביתהו: אמר ליה רב והא קא מצער ליה למר. ואין להקשות איך רצה להפריד בין הדבקים ואדרבה ראוי להיות אוהב ורודף שלום בין איש לאשתו וליכא למימר משום דס"ל כהאי ביומא דף כ"ב דכל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח דאפשר באשתו משום שלום בית שאני ואשתו כגופו. וי"ל דמש"ה קאמר ליה הכי שע"י כן גורם רעה לה כיון שהוא עושה לה טובות וכל מה דמשכח מייתי לה והיא משלמת לו רעה ומצערת ליה יש לחוש שיקויים בה הקללה משלם רעה תחת טובה לא תמוש רעה מתוך ביתו זו אשתו וביתו (ועוד דאולי ע"י כן תהיה מוכרחת לחזור למוטב כי היכי דתיתי לה מה דמשכח) לכך אמר שאין זה משלם רעה כי דיינו בטובה זו שעושה שמגדלת את בנינו וכו': דיינו שמגדלת את בנינו ומצלת אותנו מן החטא. הא דלא קאמר גם כן במה שעושה צרכי ומלאכת הבית כמו שהשיב אליהו לרבי יוסי לעיל אדם מביא חטין וכו' יש לומר כיון שהיתה מצערת לו דהיינו שעשתה היפך רצונו כי הא דאתתא דרב דלעיל אין לו נחת בזה על כן אמר דברים אלו: אמר ר' חמא בר חנינא כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין. לפי פירוש רש"י שפי' נסתמין י"ל משום דהוא על צד הספק כדאמר לעיל זכה עזר לא זכה כנגדו ה"נ אי זכה לאשה טובה נמחלין לו עונותיו ואם לאו שלא זכה עונותיו אין נמחלין לו. וזה הפי' נסתמין ולהכי מסתיק להכי הא דאמרי במערבא אמרי מצא או מוצא וקלא דוגמא לזה פי' בקן טוב על פסוק ולאדם לא מצא עזר כנגדו אכן באמת הוא נגד דעת הירוש' פ"ג דבכורים דנשא אשה מוחלין על כל עונותיו דמשמע אפי' אשה רעה שהרי מביא ראיה מבשמת בת ישמעאל אשת עשו שהיתה מורת רוח ליצחק ורבקה ויותר נ"ל כפי' שני בהגהות דרישה לא"ע סי' א' שפירושו של מתפקקין לשון הוצאה כיון זממו אל תפק שהוציא ממנו עוונותיו ונמחלין לו: במערבא אמרי מצא או מוצא. אפשר דלכך קאמר הכי דוקא במערבא משום דאפשר דמצא אשה קאי על התורה וכדאמר בסמוך אף במערבא דאמר לעיל כל השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה וא"כ אף אם מצא קאי על התורה קאמרי שפיר מצא דכשנושא אשה מצא ג"כ תורה: אמר רבא אשה רעה מצוה לגרשה. עיין בע"ש פ' קי"ח דאפילו בלאסו דכתובה קאמר אע"ג דכמה קשה גירושין דרבא עצמו קאמר בסמוך דיש קפידה אחרת לדבר דיקא דרבה בצרה מ"מ פ"ל דרבא דהיכא דאין כתובתו מרובה שאפשר לגרשה מצוה יותר לגרשה כי אם יקח עוד צרה בצרה וכיון שלא ... ולא ימלט מכל הרובה לרוב ... אלא היכא דלא אפשר בענין אחר שכתובתה מרובה דאז בוחר הרע במיעוטו

ולא בסילתא ואמר רבא קשה אשה רעה כיום סגריר
שם כז שנאמר °דלף טורד ביום סגריר ואשת מרנים נשתוה.
ואמר רבא בא וראה כמה טובה אשה טובה וכמה
רעה אשה רעה כמה טובה אשה טובה דכתיב מצא
אשה מצא טוב אי בגוה משתעי קרא כמה טובה אשה
טובה שהכתוב משבחה אי בתורה משתעי קרא כמה
טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה כמה רעה
אשה רעה דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה אי
בגוה משתעי קרא כמה רעה אשה רעה שהכתוב
מגנה אי בגיהנם משתעי קרא כמה רעה אשה רעה
ירמיה יא שגיהנם נמשלה בה: °הנני מביא אליהם רעה אשר לא
יוכלו לצאת ממנה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה זו
איכה א אשה רעה וכתובתה מרובה °נתנני ה' בידי לא אוכל קום
א"ר חסדא אמר מר עוקבא [בר חייא] זו אשה רעה וכתובתה
מרובה במערבא אמרי זה שמזונותיו תלויין בכספו:

מתפקקין. נכתמין לבון ויפק כמו פוקקין הכקבין: צרתה בצדה. ישא אחרת אללה: בהברתה. ונקבלת תוכחה יותר: בסילתא. קוץ (ובתוס' אמרו דרבא לטעמיה דאמר בסוף פרקין נושא אדם כמה נשים על אשתו ע"כ): סגריר. יום גרד ורוח: דלף טורד וגו'. ואשת מדנים נשתוה שוין הם: תלויין בכספו. שאין לו זריעה בקרקע דכל שעה מיכר ודואג שמא תתייקר התבואה לו יכענו שערי שבר:

מדרש"א מצא אי מוצא וכו'. ר"ל מלא קאי על האיש שמוצא לו אשה טובה ראוי לשמוח בה כאילו מלא מציאה אבל באשה רעה לא קאמר מלא האיש כי איכה מציאה לו אבל אמר שלוה ומולא אני את האשה המיוחדת להיות מושל' עליו כדאמרי' בפרק איזהו נשך כל שאשתו מושלת עליו לועק ואיכו נענה ורמז האשה בי' איש שהיא במקום איש וקיים באשה טובה מלא טוב כשהיא אשה והוא איש שמ"ש והוא ימשל בך והיינו טוב כמ"ש לא טוב היות האדם לבדו וק"ל: גרש לץ וגו'. היא האש' רעה דאמר לעיל מקשטא ליה תכא ומקשטא ליה פומא כו' ומהדרא ליה גבה דרך לילכות: ביום סגריר שנא' כו'. משום דלכאורה בקרא מדמה אשה רעה לדלף הטורד ויום סגריר לא נקט אלא דאז הדלף טורד בבית ואמר דהיכו כן אלא דעיקר הדמיון ליום סגריר שא"א לצאת לחוץ ביום גרד ורוח ולהכלל מן הדלף הטורדו בבית כן האשה רעה א"א להכלל ממנה ולצאת מחוץ לבית כל שעה כדלקמן אשר לא יוכלו לצאת ממנה זו אשה רעה וכיוצא בו אמר טוב לשבת על פנת גג מאשת מדנים גו' דהייכו בבית אי אפשר להכלל ממנה אם לא על פנת הגג: שהכתוב משבחה כו'. לכאורה כראה שמשבחה הייכו שמלא טוב אבל לפי זה אשה טובה איכו מפורש בקרא וכראה לפרש דאסיפא

דקרא קמך שקיים ומשבחה ויפק רלון מה' דהשתא מלא אשה מלא טוב היינו אשה טובה וכן כשדרש על התורה אסיפא דקרא סמיך ויפק רלון מה' ולכך כדרש על התורה דלפי פשוטו ה"ל למכתב מלא אשה טובה ויפק גו' אבל על התורה מתפרש מלא אשה באיזה אשה אמרתי לך במלא טוב דהיינו התורה שנקראת טוב אז ויפק רלון מה' ונמשלה התורה לאשה טובה שחביבה לבעלה כמ"ש באהבתה תשגה תמיד וגיהנם נמשלה לאשה רעה שנא' שוחה עמוקה פי זרה וקאמר בגיהנם משתעי קרא הכא דלפי פשוטו מאי מר ממות אבל על הגיהנם מתפרש ומולא אני מר ממות שהוא מיתת הגוף את האשה שהוא הגיהנם שהיא מיתת הנשמה וק"ל:

הרי"ף כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין כו'. יש לדקדק בו מנ"ל לרי מנא האי דרשא דקאמר כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין ועי"ק דהיל"ל עונותיו נמחלין ומהו ענין זה של מתפקקין ורש"י ז"ל פי' עונותיו נסתמין ומ"מ יותר ראוי לומר עונותיו נמחלין כי מה נפקותא היא להיות נסתמין ועי"ק שאלת בני מערבא שהיו שואלין לחתן מצא או מוצא צריך לנקם להם טוב טעם ודעת איך אפשר לחתן בן לילה אי סמוך לנישואין שיהיה יודע אם מצא אשה טובה או אשה רעה כי זה לא יבחן עד המשך הזמן ועוד קשה מה תועלת יש בשאלתם דמה נפסך אם היא אשה טובה גם בלא דבריהם היא טובה ואם מצא אשה רעה מה בידו של זה לעשות ואהו לכחומי לעורי קא מכוערי ליה ומה כוונתם בזה. הביאור כלע"ד דלרי מנא הוקשה בפסוק מצא אשה מצא טוב דהיל"ל מצא טוב ורלון מה' ולמה חזר לומר מציאה אחרת ויפק רלון מה' ועוד למה שינה את טעמו לומר ויפק רלון ולא אמר וימצא רלון מה' לזה דרש שהכוונה ללמדנו שכשנושא אדם אשה עונותיו מתפקקין ופירש רש"י ז"ל נסתמין והכוונה לומר שאע"פ שהחתן מתכפרין לו עונותיו מ"מ עונותיו אשר חטא אינם נמחקים לגמרי אלא כל חטאתיו אשר חטא הם מונחים בקופסא ונסתמים שם לראות מה יהא בסופו שאם אחר הנישואין הוא מתהלך בתומו לדיק ולא ישוב עוד לכסלה אלא הולך בדרך ישרה הם מחולים לגמרי ולא תזכרנה עוד כל חטאתיו לרעה ואדרבה עליהם חיו יחזיה שנחשבים לו זדונות לזכיות אבל אם ח"ו ישוב לכסלה אחר נישואין ויחטא ואשם אז מגלגלין עליו עונותיו הראשונים וחבור יזכרם עוד וזה נרמז בכתוב אם האדם שמלא אשה השתדל ללכת בדרך טובים ומלא טוב דהיינו שהלך בדרך ישרה וטובה ועשה מלות וזכיות הנה אז ויפק כעשו רלון מה' פי' אותם עונות שהיו מפוקקין ונסתמין בידו מחטאת נעוריו שנסתמו בשעת נישואיו לא תיבעיא שנמחלים הם לו לגמרי אלא הם נעשים רלון מה' שנחשבין לו כל אותם עונות וחטאות בזכיות ומלות ויעלו לרלון לפני ה' ואם ח"ו הוא להיפך שישוב לכסלה אז אפי' מחילה לא יש לו לעונותיו הראשונים שעכשיו מגלגלין עליו את הכל ונפרעים ממנו וזה הדבר עלמו היתה כוונת בני מערבא שהיו שואלין לחתן מלא או מולא כי היו רולים להזהיר ולהדריך את החתן בדרך ישרה שלא ישוב עוד לכסלה לכך היו אומרים לאה נתנו לפניך שני דרכים את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע יש דרך ישר לפניך ואז תקיים מקרא שכתוב מלא אשה דהיינו אם תשתדל למלוא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם לשמור מלותיו ואז יתקיים בך סוף הפסוק שאמר ויפק רלון מה' שדברי חטאות ועונות המתפקקין ונסתמין בפניך בשעת הנישואין כולם יהיו לרלון ויחשבו כזכיות לפני ה'. וגם יש דרך המות לפניך שהוא אם תחזיק ברשעתך ותשוב לכסלה שאז נאמר עליך המקרא שנאמר ומולא אני מר ממות את האשה להיות שהפסדת מה שהרווחת בשעת הנישואין שנמחלו לך

עין יעקב

במיעוטו. חה כוונת הקרא וישבות דין וקלון משא"כ אילו נשא אשה אחרת עדיין הי' מריבה וקלון ביניהם והשתא א"ש הא דאמר רב חסדא ורב נחמן בסמוך דאשה רעה וכתובתה מרובה הוא רעה אשר לא יוכל ללאת ממנו דלא פליגי על האי דרבא דאמר לרמה בלדה דמ"מ לא ימלט מכל רעותיה והתוספות נראה שהרגישו בקושי' זו לכן כתבו דרבא לטעמיה דאמר בסוף פרקין נושא אדם כמה נשים על אשתו ולפי דבריהם ל"ל דהכי מ"ד ס"ל כר' אמי דאיך ליקח אשה על אשתו וזהו דוחק דא"כ למה קי"ל הלכתא כרבא כיון דכל הני אמוראי פליגי עלה אכן לפי מ"ש ניחא ועיין בעת"ה סי' א': ואמר רבא קשה אשה רעה כיום סגריר שנאמר דלף טורד וכו'. מדמה אשה רעה לזו דכמו מי שיש לו בית והדלף טורד בתוכו כיום סגריר שלריך לשכור או ליקח בית אחר להנצל מהדלף כן אשת מדנים שלריך ליקח לרה בלדה אם כתובתה מרובה ורבא לטעמיה דלעיל מייתי קא' ועוד דכמו שגשמים הוא טובה וברכה לעולם ולזה שהדלף טורד הוא רעה כן אשה מדנים דלכל האשה הוא ברכה וטובה כדאמרינן לעיל השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה בלא טובה וזה שיש לו אשת רעה נתרועע מזלו: ואמר רבא בא וראה כמה טובה אשה טובה. נראה דרבא אתי לאשוקי שלא יאמר האומר אין לי לדקדק בזיווגי אם היא אשה רעה או טובה דהלא יש תקנה לדבר כמו שאמר רבא מקודם לגרשה או ליקח לרתה בלדה להיק רבא כמה טובה אשה טובה שהכתיב משבחה וכמה רעה אשה רעה שהכתוב מגנה וא"כ קשה מה כולי האי הל"ז אפשר לתקן הדבר עי' גירושין או ליקח לרתה בלדה אלא ודאי שאין זה תקון טוב רק כבוחר הרע במיעוטו ע"כ לריך להיות מתון בקיבו אתתא כדלעיל: הנני מביא רעה אשר לא יוכל ללאת ממנה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה זו אשה רעה וכתובתה מרובה. אפשר דלכך נענש אותו דור בעונש זו לפי שהנביא הוכיחם שם מקודם כי העיד העדותי באבותיכם ביום העלותי אותם ממלרים עד היום הזה וגו' שבו על עונות אבותם הראשונים והמה הלכו אחר אלהים אחרים וגו' לכן כה אמר ה' וכבר ידוע דביום פקד פקדתי עליהם עונש חטא העגל וכ"ש אלו שאחזו מעשה אבותיהם ממש וכבר כתב האר"י בכוונות דלכך הנשים פטורים על בעליהן כעונש חטא העגל לפי שהם לא רלו ליתן נזמיהם לכן נענשו כמדם רשת כפולה זאת שלא תוכל ללאת ממנה:

לך עונותיך ועתה נגלה אותם עליך ברוע מעשיך חכמתם עוד: אתך בודאי שדבר זה. מר ממות וכיון שיש בידך לקיים מקרא מלא אשה מלא טוב או מקרא ומולא אני מר ממות את האשה ראוי לך שתבחר בחיים והלכת בדרכי ה' וטוב לך וזהו כוונת בני מערבא באומרם לחתן מלא או מולא להזכיר לו שני ענינים שהם אפשריים להשיג באמצעית הזווג כדי שהשי יתן אל לבו ויקיים מקרא שכתוב מ"א אשה מלא טוב ולא היתה כוונת בני מערבא לשאול את החתן אם מלא אשה טובה או רעה כי זה לא היה יכול לידע עד לאחר זמן כמו שכתבנו: קשה אשה רעה כיום סגריר. יש לדקדק דהיל"ל כדלף. טורד ביום סגריר אבל סגריר למודיע מה ריעותיה ואפשר דדרשינן טורד על שני דברים על הדלף ועל אשת מדנים. או דלף ממש כיום סגריר שהוא יום גבד ורוח טורד את האדם כי אינו יודע אנה ילך ואוי לו אם ישב בבית מפני הדלף ואוי לו אם יצא לחוץ כי הוא יום סגריר אין יוצא ואין בא וכן האשה רעה טורדת האדם כי אוי לו אם ישב בבית והוא במחלוקת עמה גם אוי לו אם יצא לחוץ כיון שהוא יום סגריר אין יוצא ואין בא ונמצאו שניהם שוים לישב בבית במחלוקת קשה לו כיום סגריר שקשה לו לצאת לחוץ לבית כך קשה לו לישב בבית עם אשת מדנים:

כז שם דברים כח שם לב °**בניך** ובנותיך נתונים לעם אחר אמר רב חנן בר רבא אמר רב זו אשת האב °בגוי נבל אכעיסם אמר רב חנן בר רבא זו אשה רעה וכתובתה מרובה

תהלים יד ונג רבי אלעזר אומר אלו הצדוקין וכה"א °אמר נבל בלבו אין אלהים במתניתא תנא אלו אנשי ברבריאה ואנשי

נגמ' ליתא מרענא *מסקנאי שמהלכין ערומין בשוק שאין לך משוקץ ומתועב לפני המקום יותר ממי שמהלך בשוק ערום רבי יוחנן אומר אלו חברייא אמרו ליה לרבי יוחנן אתו חברי לבבל שגא נפל אמרי ליה מקבלי שוחדא תריץ יתיב. גזרו על ג' מפני ג' גזרו על הבשר מפני המתנות גזרו על המרחצאות מפני הטבילה. קא מחטטי שכבי

ש"א יב מפני ששמחים ביום אידם שנאמר °והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם ואמר רבה בר שמואל זו חטוטי שכבי דאמר מר בעון חיים מתים מתחטטין:

אין אלהים. מי שאומר אין אלהים קרוי נבל: **חברייא.** פרסיים רשעים ומנחין ואינן מכירין כבודן של ישראל. **שגא.** כפף ונפל. מרוב לער שהיו בני הישיבה מסורין בידם: **אמרי ליה מקבלי שוחדא.** לבטל גזירתא: **תריץ יתיב.** ושמח: **אמרו ליה על ג' גזרו.** אמר להם. מפני ג' עבירות שהיו ביד בני בבל: **גזרו על הבשר.** שלא יאכלו בשר שחוטה אמר להם מפני עבירה שבידם שהיו גוזלי מתנות כהונה [זרוע ולחיים וקיבה: **ועל המרחצאות מפני הטבילה.** שלא היו זהירין בה]: **מחטטי שכבי.** מוציאין המתים מקבריהם: **ששמחים ביום אידם.** בעבור שהיו ישראל שמחים ביום אידם שמשחקין עמהם בא עליהם זאת הגזרה לפתאום בה: **בכם ובאבותיכם.** ואבותם כבר מתו ומה מכה יש בהם [אלא] חטוטי שכבי:

מהרש"א זו אשת האב כו'. בגלות איירי אלא דגם בזו לקחו הדמיון שאשתו זאת מושלת על בניו הראשונים כאילו יד אויב מושל בהם ואפשר דמשמע להו למדרש כן משום דלעיל מיניה כתיב לאכך נתונים לאויביך גו' וכאן שינה למכתב נתונים לעם אחר דמשמע דלאו בשולא עכו"ם איירי אלא בעם אחר דהיינו ממשפ' מאם אחרת דמצינו לשון עם בכה"ג וכתתיך לקהל עמים וגו' וק"ל: **בגוי נבל גו'.** הכי קראי בגלות איירי אבל לקחו הדמיון באשה רעה וכתובתה כו' מושלת על האיש כאילו האויב מושל עליו להכעיסו ואין להפלל ממנו וכן במי שמזונותיו תלויין בכספו שיד המוכר תגרה מושל עליו או שיבעלו שערי שבר כפי' רש"י וק"ל: **אלו הצד מין וכה"א אמר נבל גו'.** נקרא נבל ע"ש שמנבל פיו נגד הקב"ה ודרש שמהלכין ערומין כו' ע"ש שמנבלין ומתעבין עצמן לפני המקום: **ור"י אומר אלו חברי כו'.** עיין בערוך ערך חבר שהיו כומרין פרסיים ורשעים היו מאד כדאמרינן בכמה דוכתי ואמרו גזרו על המרחצאות מפני הטבילה כו' הוא דחוק לומר שלא היו מקיימין בבבל טבילת מצוה ואפשר לפרש שלא היתה הטבילה כמצותה כמו שצריך טבילה סמוך לחפיפה וכיוצא בזה ובמדה זו נענשו גזרו על המרחצאות וכן מפני המתנות דאין סברא שלא נתנו מתנות בבבל דהא תנן נוהגין בין בארץ בין בח"ל אלא שמצאו עילה ליפטר ממתנות כגון ע"י שותף עכו"ם: **ושמחים ביום אידם.** שהיו מקילין בדבר בבבל ודאמרי' עכו"ם שבח"ל אינן עובדי ע"ג אלא מנהג אבותיהם בידיהם ונענשו על השמחה זו במדה שבאו לידי אבילות כדין קובר עצמות אבותיו ומייתי מדכתיב בכם ובאבותיכם כו' בעון החיים שמחים במקום שלא היה להם לשמוח באים לידי אבול בקבורת עצמות אבות וק"ל:

בה ירמי' ח שם **א"ל** רבא לרבה בר מארי כתיב °לא יאספו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו וכתיב °ונבחר מות מחיים א"ל נבחר מות לרשעים שלא יחיו בעולם הזה ויחטאו ויפלו בגיהנם. כתיב בספר בן סירא אשה טובה מתנה טובה לבעלה וכתיב אשה טובה בחיקי ירא אלהים תנתן. אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו. אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים. העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה. אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה

עיון יעקב

בניך ובנותיך נתונים לעם אחר אמר רב חנן בר רבא אמר רב זו אשת אב. הוציא המקרא מידי פשוטו דקאי על הגלות משום דקשה לו דלמה משנה ממה שכתב בקרא הקודם לאכך נתונות לאויביך וכאן כתב לעם אחר. ועוד דקללה זו הוא כפל דהא כתיב אחר כך בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי אלא והאי דזו היא קללה אחרת דזו אשת האב וקרי להו עם אחר ע"ד דאמרינן בשבת דף ס"ב ע"א קשה עולא נשים עם בפני עצמן הן. וזהו שדרש נמי בסמוך בגוי נבל אכעיסם זו אשה רעה כיון שהנשים מקרי גוי ועם בפני עצמן ומצינו לשון נבל באשה רעה כמו שאמר איוב אל אשתו כדבר אחת הנבלות תדברי: **בעון** החיים המתים מתחוטטין. לפי ששמחים. עיין במהרש"א שכתב שהוא מדה כנגד מדה דנענשו על שמחה זו שבאין לידי ליקוט עצמות וצריך אבילות כדין מלקט עצמות קרובים ע"ש. ונ"ל דהש"ה הוא מדה כנגד מדה כיון שהם שמחים ביום חגם נתבטל והמתים שמחה זו כדכתיב באיוב ג' השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר לכן חוטטין השכבי. וכתיב אל תשמח ישראל אל גיל בעמים. ועי"ל ע"ד דאיתא בש"ס בחזקת הבתים האי אמגושא דהוה חטיט שכבי ופי' מהרש"א שם דהיינו כדרך בעל אוב שמעלה המתים ואיתא בפרק ארבע מיתות שאל טורנסרופס מי יימר דהאידנא שבתא אמר בעל אוב יוכיח שאינו עולה בשבת וא"כ לפי ששמחים ביום חגם כי עלו בדעתם לומר מי יימר דהאידנא שבת ומה יום מיום לכך מתים מתחוטטין להראות שיום השבת דוקא עיקר שהרי אינם עולים בשבת: **אמר** ליה רבא לרבה בר מארי כתיב לא יאספו ולא יקברו. נראה דקושיא זו מקשה מכח הא דלעיל דבאמת בלא"ה הייתי אומר דכוונת הקרא כהא דתניא ר' נתן ואיתא בסנהדרין פרק נגמר הדין ובילקוט ירמי' סי' ח' יותר באורך ת"ל א"ר נתן סימן טוב לאדם שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת לא נספד ולא נקבר אכלתו חיה או שירדו גשמים עליו סימן טוב הוא לו שנאמר בעת ההיא יוציאו ולא יאספו וגו' וא"כ לדידי' שפיר קאמר ונבחר ממות מחיים כיון שיש להם כפרה בשביל זה משא"כ עכשיו דקאמר לעיל דבשביל החיים המתים מתחוטטין ולא שיהיה הכפרה למתים מקשה שפיר. ועיין ברד"ק שם בירמי' נראה ג"כ שמפרש כן קושיא זו ע"ש: **אשה** טובה מתנה טובה לבעלה. אפשר דמש"ה נקרא מתנה טובה וכדאי' בפ"ק דשבת מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה. ונ"ל דמה"ט נקרא מתנה טובה כדאי' במדרש לפי שמשתעגגין בו ואוכלים ושותים והם מקבלין עליה שכר וכדאמרינן אסריך בעה"ז וטוב לך לעה"ב. אף גם האשה טובה שעושה כל צרכיו כרצונו והיא לו לעזר ומקבל שכר על לקיחתה שקיים המצוה: **אשה** רעה צרעת לבעל'. נראה דמדמה לצרעת כי נגעים אינן יסורין של אהבה רק מזבח כפרה כדאיתא פ"ק דברכות וכה"ג. אשה רעה הוא לו מזבח כפרה שהרי אינו רואה פני גיהנם כדאיתא בעירובין דף מ"א: **אשה** יפה מספר ימיו כפלים. וכי על ידי כן ניצול מהרהור עבירה שקשה ופרש"י שם שמכחיש הבשר נמלא שבריאה הגוף בזה כפלים:

הרוגיה רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר עבירה
סס כניצוץ מבעיר נחלת °ככלוב מלא עוף כן בתיהם
מלאים מרמה אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה יולד
יום שמא מחר בא ואיננו נמצא מצטער על עולם שאינו
שלו. מנע רבים מתוך ביתך ולא (חכל) [הכל] תביא
ביתך רבים יהיו דורשי שלומך גלה סודך לאחד מאלף:

כתיב ונבחר מות מחיים. בתריה דההוא קרא דהואיל ואיכס
כתוכים לקבורה היאך יבחרו החיים למות: א"ל. האי נבחר
לא קאמר שיהיו הן בוחרין מות מחיים אלא כדיא הוא דקאמר להו
מוטב להם לרשעים שימותו ממה שיחטאו ויחיו: מספר ימיו
כפלים. כלומר שמח בחלקו ודומה לו כאילו ימיו כפלים: מאשת
הן. של אחרים: רוכל. המוכר בשמים לנשים להתקשט בהם ומלוי
בו כיאוף ובא בעלה ופולטו: כניצוץ. אש המבעיר גחלת כן ילדו
מבעירו: ככלוב. קן עופות: מחר מת. ואיננו בעולם ולא יראה
אותו דאגה שהוא מיצר וירא ודואג עליה ונמלא שהצטער אתמול על
עולם שאינו שלו:

מהרש"א כתיב לא יאספו גו'. ורש"י פי' שם אע"פ שרואין
המתים בבזיון ברת החיים גדולה ממנה כו' שב"ל ע"ש
ופלרם דהכא יונאן זה דאע"פ חסר מן הכתוב גם לא הזכיר שלרת
החיים גדולה ממנו וק"ל: בהיק ירא אלהים כו'. ר"ל כן היה
ראוי שתכתן ליראי אלהים אבל המזל משכה כדאמרינן מ' יום קודם
יצירת הולד ב"ק מכריז בת פלוני כו' ועוד יש לפרש כן לפי האמת
וכמ"ש מה' אשה משכלת ובזווג שני שהוא לפי מעשיו כדאמרינן ברפ"ק
דסוטה גם לפי זכות גדול אפשר שישתנה המזל כמ"ש התוס' סוף
מסכת שבת: אשה רעה צרעת כו'. ר"ל שהיא מכה בגוף כמו
הצרעת דזכר ונקבה גוף אחד הם כמ"ש והיו לבשר אחד וקאמר
דמ"מ רפואתו איכה קשה כ"כ כמו הצרעת דצריך רפואה אבל זו
יגרשנה ויתרפא כו' ולא תהיה עוד אשתו כגופו. ואמר אשה יפה
כו' מספר ימיו כפלים כו'. עיין פרש"י שהוא דחוק ונראה לפרש
בענין שנאמר ברחל שהיתה יפת תואר ויאהב גו' ויעבד בה עוד שבע
שנים אחרות כי באהבתו אותה היו כימים אחדים הרי מספר ימיו
כפלים. ואמר העלם עיניך מאשת חן כו'. כי העינים הם סרסורי
עבירה. ואמר למסוך עמו יין כו'. גם הוא מביא לידי עבירה
כמ"ש זנות יין ותירוש גו'. ואמר כי בתואר כו' רבים הושחתו
כמו דור המבול שנא' ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות
גו' ונאמר בהם כי השחית כל בשר את דרכו: ועצומים כל הרוגיה.
כמ"ש בשמשון שהיה איש עלום וגבור ונהרג על ידה. ואמר כניצוץ
מבעיר כו'. בתחלה כניצוץ בעלמא ולבסוף גחלת. כענין שאמרו
בתחלה הוא דומה לבוכיא ולבסוף כעבות העגלה. ואמר ככלוב

מלא עוף כו'. דרך הכלוב להיות בו עופות רבים קטנים וזה הוא
מלא בעוף אחד גדול: כן בתיהם מלאים מרמה. כי רבות
מחשבות בלב איש אבל זה אין לו מחשבה ומרמה רק אחת כי כל
מזמותיו לדבר ערוה ואיך יומלא שאותו. ואמר אל תצר צרת כו'
מחר בא ואיננו כו'. אמר אל תלר כו' ולא תדע כו' בלשון נוכח וסוף
אמר מחר בא ואיננו כו' עולם שאינו שלו הוא לשון נסתר מטעם דאין
לו לתלות הקללה בו ועי"ל כי הדואג בלרת מחר הוא ירא מפני רשע
שגזם עליו להיזר לו למחר ואמר מחר בא ואיננו אותו הרשע ולא
יהיה בעולם שאינו שלו דהיינו לעה"ב שאין לרשע חלק בו. ואמר
מנע רבים כו' ולא הכל כו'. כפל הענין בשינוי לשון ונראה
לפרש כי מלוה היא להכניס אחרים לביתו כגון בהכנסת אורחים
ובסעודת מלוה אבל הזהיר אותך בהכנסת אורחים שבאו לביתך
מעלמם מנע אותם מתוך כו' דהיינו מתוכיי הבית ומחדרים הפנימיים
כי מי יכיר אותן ופן יגנבו ממס וילכו להם ועוד הזהירך בסעודת
מלוה לא הכל תביא ביתך דהיינו שלא להזמין את שאינו הגון כמ"ש
באנשי ירושלים שלא ישבו בסעודה כו' וק"ל:

אמר רבי אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנאמר °כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. תניא רבי אלעזר אומר כל יהודי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים שנאמר °שופך דם האדם באדם דמו ישפך וכתיב בתריה ואתם פרו ורבו. רבי (עקיבא) [יעקב] אומר כאילו ממעט את הדמות שנא' °כי בצלם אלהים עשה את האדם וסמיך ליה ואתם פרו ורבו. בן עזאי אומר כאילו שופך דמים וממעט את הדמות שנאמר ואתם פרו ורבו אמרו לו לבן עזאי יש נאה דורש ונאה מקיים נאה מקיים ואין נאה דורש ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים. אמר להם ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים. תניא אידך רבי אליעזר אומר כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים שנאמר שופך דם האדם וסמיך ליה ואתם פרו ורבו. ר' אלעזר בן עזריה אומר כאילו ממעט הדמות בן עזאי אומר וכו' א"ל לבן עזאי יש נאה דורש וכו': ת"ר °ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל *מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד וזה לא עסק בפריה ורביה לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל. אבא חנן אמר משום ר' אלעזר חייב מיתה שנאמר °ובנים לא היו להם הא אם

ישעיה נז. | בראשית ט. | שם | במדבר י | יף סד. | שם ג.

עין יעקב

גלה סודך לאחד מאלף. רמז לדבר מ"ד בקהלת ז' אדם אחד מאלף מלאתי במדרש זה אברהם ועי' במד"ר על פסוק היוכפה אני מאברהם הה"ד סוד ה' ליראיו ואת ישרים סודו ולמוד מכורחך ע"ש ועוד דרשינן שם במדרש קהלת אדם אחד מאלף מלאתי אלף יולאין למקרא וא' מהם להלמוד. ובברכות דף מ"ז איזה עם הארץ אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש ת"ח (ופירש"י הוא הגמי) הרי זה עם הארץ וכפי א"ע בפסחים אמרי' ו' דברים נאמרו בע"ה ואין מגלין לו סוד וזהו גלה סודך לאחד מאלף: תניא ר"א אומר כל מי שאינו עוסק בפ"ו כאילו שופך דמים וכו'. שלא דהכי מיירי שהוא רק בשב ואל תעשה ואינו משחית זרעו לבטלה דבמשחית זרעו לבטלה הא א"ר אלעזר בפרק כל היד דהוא כאילו מביא מבול לעולם ואיכא אמוראי דאמרי התם דהוי כאילו שופך דמים ומייתי ליה מקרא אחרינא ע"ש אלא ודאי דהרי מילי מיניה דהתם עוסק בפ"ו ומשחית ג"כ זרעו לבטלה הוי כדור המבול וכאן כאינו עוסק בפ"ו כלל אף שאינו משחית זרעו. והא דנקט בדברי ר' אלעזר וכתיב בתריה וכו' ובדברי ר' עקיבא קאמר וסמיך ליה נראה משום דר' אלעזר לא מכח סמוכין קדריש דהא ואתם פ"ו ורבו אינו סמוך לשופך דם אדם דהא כי בצלם אלהים וגו' מפסיק ביניהם אלא מדכתיב בתריה ואתם פרו ורבו ו' יתירה דנאתם להוסיף על הראשונים קאתי ור"ע דריש מכח סמוכין ממש אבן עזאי דריש תרווייהו להי"ק נאה דורש אך ל"ע דבאמת מלינו להיפך דר' אלעזר דריש סמוכין וכדאיתא בפ"ק דיבמות דף ד' ור"ע מלינו שדרש ו' וכדאמר בפי ר' מיתות ישמעאל אחי בת וכת אני דורש ול"ע: אין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות. אפשר לומר הטעם משום דאדם אחד מאלף מלאתי כמלא דחוך כ"ב אלף נמלא כ"ב בני אדם ישרים שהם נגד כ"ב אותיות התורה ולהכי אלהים נלב בעדת אל דסנהדרין קטנה היו כ"ב ואי שהולרך להוסיף שלא יהיו ב"ד שקול כדאיתא בפ"ק דסנהדרין והבינון בך יברך ישראל כי כל אחד מישראל יש לו אותיות בתוך של התורה וכמ"ש המפרשים: אבא חנן אומר משום ר' אלעזר חייב מיתה. אע"ג דר"א קאמר לעיל כאילו שופך דמים מ"מ אין ללמוד ממנו דחייב מיתה תחת דהרי אפי' על עוברין הישראל אינו מלוה דוקא שהוא בן יום אחד ואינו נפל וכדאיתא ברמב"ם פ"ב מה' רולח ושמירת נפש אלא כאילו שופך דמים קאמר אך מכאן מביא ראי' דחייב מיתה: שנאמר ובנים לא היו להם. אע"ג דבקרא כתיב חטאם תמורם שם בהקריבם אש זרה אפשר לומר דמ"מ אם היה להם בנים אזי היה באבות בילוליס כי הבנים [illegible]. בעון אבותם משחי"ב עכשיו שלא היו להם בנים ובפשטיה דקרא נראה דשם ה"ק ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם דאם

כיו

אם היו להם בנים לא מתו אחרים אומרים גורם לשכינה
ברא' י"ז שתסתלק מישראל. שנאמר °להיות לך לאלהים ולזרעך
אחריך בזמן שזרעך אחריך שכינה שורה אין זרעך
אחריך על מי שורה על העצים ועל האבנים:

נוף. פרגוד שחולץ בין מחנה שכינה למלאכים ושם רוחות ונשמות כתובות שנבראו מששת ימי בראשית העתידות להנתן בגופים העתידים להבראות: שנא' כי רוח מלפני יעטוף. הגאולה ונשמות שאני עשיתי: יעטוף. לשון עכבה כדכתיב והיו העטופים ללבן וריפא דקרא משתעי בגאולה כי לא לעולם אריב: **ואתם פרו ורבו.** בתריה דתרווייהו כתיב הלכך כמי שעשה שתיהן הוא:

תוספות שיתקיים ע"י אחרים. אע"ג דמשמע בפי' אע"פ שכשא בתו של רבי עקיבא דקאמר התם ברתיה דר"ע עבדה ליה לבן עזאי הכי הא אמרינן בפ"ק דסוטה דנשאה וגרשה:

מהרש"א ובאילו ממעט הדמות כו'. מבואר כי מי שאינו עוסק בפ"ו ממעט הנפשות מן העולם וכאילו שפך דמן ועכין מיעוט הדמות נראה לפרשו כמ"ש הרא"ם כי אדם הראשון נברא בצלם ובחותם של הקב"ה כי הוא נברא ונעשה בכפו של הקב"ה שנא' ותשת עלי כפכה אבל ללמוי של אחר בני אדם שלא נדפסו בכפו של הקב"ה אלא בחותמו של אדה"ר אין נקראים צלם של הקב"ה אלא דמות צלם של הקב"ה ולכן נקרא צלם אדם הראשון דיוקנו של הקב"ה וצלם של יעקב נקרא דמות דיוקנו ב"ב פ' ח"ם וכתב הר"ן בפ' הגוזל צורת אדם נקראת דיוקנו שזאת שנים לקונו כו' כדכתיב כי בצלם אלהים כו' עכ"ל ע"ש ולזה מבואר שאמר שכל מי שאינו עוסק בפ"ו ממעט הדמות ר"ל שממעט דמות צלם של הקב"ה בעולם דהיינו צורת צלמו של כל אדם שהם אינם אלא דמות צלם של אדם הראשון ורש"י בחומש פי' נעשה אדם גו' כדמותינו להבין ולהשכיל עכ"ל ולפי זה יש לפרש ממעט הדמות כי הוא ממעט האדם שהוא מין מדברי ושכלי מהעולם שהוא מתדמה בו למלאכים העליונים וק"ל: **פחות משני אלפים כו'.** הוא מבואר בב"ר ויעל אלקים מעל אברהם הצדיקים הם מרכבה של מקום שהשכינה שורה עליהם כמו שהשכינה שורה על השמים אשר ע"ז נאמר רוכב שמים בעזרך גו' ואמר שאינה שורה בפחות מכ"ב אלף כו' דוגמת מחנה שכינה של מעלה שהם כ"ב אלף מלאכים כמ"ש רכב אלהים רבותים אלפי גו' וכן בדוגמא זו היה באותו דור מחנה לויה כ"ב אלף כולם צדיקים שהשכינה שורה עליהם ולא היו בכלל חטא דור המדבר והם היו ממש המרכבה שהם נשאו כלי הקודש שהשכינה שורה עליהם ושאמר כמי לקמן בזמן שזרעך כו' דהיינו בזמן שזרעך אחריך כמותך צדיק השכינה שורה עליו ובזמן שאין כו' שאין לך זרע אחריך כמותך אלא שהוא רשע אין השכינה שורה עליו על מי כו' ודו"ק:

שם **ת"ר** נשא אשה ושהה עמה י' שנים ולא ילדה יוציא ויתן כתובה שמא לא זכה להבנות ממנה אע"פ
בראשית טז שאין ראיה לדבר זכר לדבר °מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ללמדך שאין ישיבת ח"ל עולה לו מן המנין לפיכך חלה הוא או שחלתה היא או שניהם חבושים בבית האסורים אין עולים לו מן המנין א"ל רבא

שם כה לר"נ ונילף מיצחק דכתיב °ויהי יצחק בן ארבעים שנה
שם בקחתו את רבקה ונומר וכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם אמר ליה יצחק עקור הוה א"ה אברהם נמי עקור הוה ההוא מיבעי לי' לכדרבי חייא בר אבא דאמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב:

מקץ י' שנים. בא אל הגר והא דלא כתיב לה בהנך שני קמאי מד שלא בא לארץ כנען שהיה שנים מרובות בפחן ארם ללמדך שאין ישיבת ח"ל עולה לו דילמא משום עון ח"ל הם עקורים: **לפיכך** הואיל וקחזיכא שאין ישיבת ח"ל מן המנין דתלינן בכל דבר המוכיח מן ההריון חלה הוא או חלתה היא וכו': **ולילף מיצחק.** ששהה כ שנים ולא נשא אחרת: **עקור הוה** וידע שמחמת עלמו הוא ולקמן מפקא לן דעקור הוה: **אברהם נמי עקור הוה.** כדאמרינן לקמן והיכי ילפת מיניה: **ההוא מבעי ליה וכו'.** כלו' יצחק עקור הוה מש"ה לא נסיב אחריתי וקרא דיצחק בן ששים שנה לא יתירא הוא דתימא להכי כתביה רחמנא למיגמר מיניה ששהה כ' שנה דהשוא מיבעי ליה וכו' אבל מקץ י' שנים דאברהם אע"ג דעקור הוה ילפינן מיניה דאי לאו לדרשא למאי הילכתא קא משמע קרא מקץ י' שנים: **ליחס בהן.** לידע שנותיו של יעקב בן כמה שנים היה כשהלך לבית עבר וכשעמד על הבאר בשלשה גמי דמגילה מפרש לה והאי קרא דיצחק בן ס' שנה מייתי לה התם דילפינן מיניה דגדול ת"ת מכיבוד אב ואם שכל אותם שנים שהיה יעקב בבית עבר לא נענש עליהם:

תוספות אע"פ שאין ראיה לדבר. ראיה גמורה אינה דמשם אין ללמוד שיהא זקוק לגרש אשתו אפי' אם א"א בלא גרושין ואדרבה ראיה ללמוד מכאן דאפילו את"ל בעלמא הנושא אשה על אשתו יוציא ויתן כתובה היכא ששהה עמה י' שנים שרי להכנים לרחם כמו שעשינו באברהם אולי ירחמו מן השמים ויזכה עדיין לבנות ממנה כמו שלבסוף זכה אברהם משרה: **ולילף מיצחק.** וא"ת יצחק נמי לא שהה יותר מי' לפי מה שפירש' שלא היתה רבקה אלא בת שלשה כשנשאה ועד שהיתה בת י"ג לא היתה ראויה להוליד וי"ל דמדרשים חלוקין כדפרישנא לעיל ועוד דמוכח בפרק בן סורר ומורה שדורות הראשונים היו ראויים להוליד הרבה קודם הזמן הזה: **אי הכי אברהם נמי עקור הוה.** כדקאמר לקמן אברהם ושרה טומטומין היו ואע"פ שמסתמא כבר נקרע כשנשא שרה הכא אליבא דרבי יהודה פריך דאמר בהערל טומטום שנקרע אין מוליד ועוד דאפי' לרבנן נמי דפליגי עליה לא שכיח שיוליד:

מהרש"א ללמדך שאין ישיבת חוץ לארץ עולה כו'. עיין פרש"י ור"ל כי בח"ל לא היה ראוי לבנים אלא זכותא דא"י שא"ל הקב"ה ואעשך לגוי גדול וגו' אהכי' ליה כדאמרי' בפ"ק דר"ה למ"ד דאין שינוי מקום גורם אלא זכותא דא"י גורם והוא כוונת רש"י ג"כ בחומש ע"ש והסוגיא דהכא כמ"ד בפ"ק דר"ה דזכותא דא"י גורם דלמ"ד דשינוי מקום גורם מאי פריך מיצחק דאימא אברהם כשתנה עקרותו ומזלו בשינוי מקום משא"כ יצחק שלא שינה מקומו אבל למ"ד דזכותא דא"י גורם פריך שפיר דע"כ לא אהני זכות דא"י לבטל העקרות דאל"כ יצחק נמי היה לו זכותא דא"י ועקר היה והרא"ם הבין מדברי רש"י ז"ל בחומש כי הבטחת ואעשך לגוי גדול גו' הוא ענין ביטול עקרותו והאריך בדבר ליישב מאי דפריך
א"ם

היו לו בנים מורישין את קנין לבניהם ולא לאחיהם. ואפשר דר"א. כמי ה"ק דאילו היו. לו בנים לא מתו דכל המניח בן כמותו לא נאמר בו מיתה רק שכיבה וכדאיתא בב"ב דף קט"ז ע"א אלא דלישנא דהיכ' מיתה דקתני לא מ:מש זכי: אחרים אומרים גורם לשכינה שתסתלק מישראל. לכאורה היינו ת"ק ורק משמעות ודרשין איכא בינייהו איבעיא באמת חילוק ידענו ות"ק קאמר שגורם לשכינה שתסתלק מישראל שיינו מנכיקים ומשכן והכי קאמר כשבועה הסדלת שכינה וכה"ג מתלקי' שמשות פ"ש מרובה ע"ש:

ס"ס אברהם נמי עקור היה כו' ע"ש ואין מקום לקושיתו לפי דברינו לפי הסוגיא דפ"ק דר"ה. ומ"ש ולילף מיצחק כו'. כתבו התוספות וא"ת יצחק נמי לא שהה יותר לפי מה שפיר' שלא היתה רבקה רק בת שלש כו' וי"ל דמדרשות חלוקות כו' ע"ש והרא"ש כתב על קושית התוספות דהמ"ל הכי דיצחק נמי לא שהה רק י' שנים אלא דעדיפא קמשני דאפי' היתה ראויה להריון כו' עכ"ל ועוד כתב בפרשת תולדות גבי ויצחק בן ארבעים שנה גו' שכתב רש"י י' שנים עד שנעשית בת י"ג כו' וי' שנים שפה להמתין כמו שעשה אביו בשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקרה והתפלל עליה ושפחה לא רצה כו' עכ"ל ופי' הרא"ש דבריו י' שנים שפה כו' כלומר וליכא למילף מיצחק לשהיית כ' שנים והא דשני בגמרא שאני יצחק כו' עדיפא קא משני כו' ושפחה לא רצה ליקח כו' פירוש וכ"ת בשלמא כו' עכ"ל ע"ש באורך ואין זה מחוור דאין זה דרכו של רש"י להקשות קושית התלמוד ולתרץ בע"א ויותר דחוק במקום דתלמודא עדיפא קמשני כמ"ש הרא"ש גופיה ולולי דברי התוס' היה נראה לי לומר דסוגיא דהכא אזלא אפילו לברייתא דסדר עולם ופריך שפיר ולילף מיצחק שאע"פ ששהה י' שנים כמו אברהם ולא נשא אשה אחרת אלא שהוצרך להתפלל ומשני דעקר היה וליכא למילף מיניה והדברים ברורים לפרש"י בחומש דהא ודאי לא תקשי ליה דנילף מיצחק דהא מסקינן הכא דעקר היה ומאברהם נמי לא הוה ילפינן אי לאו מיתורא דקרא כדמסיק אלא דקשיא ליה יצחק גופיה דעקר היה כמו אברהם אפילו בלא יתורא דקרא ה"ל למילף מאברהם ואחר ששהה עשר שנים היה לו ליקח אחרת ולא להתפלל נכח אשתו ומתרץ דשפחה לא רצה כו' ולקושיית התלמוד נמי ה"מ התלמוד לשנויי הכי דאין לנו ללמוד מיצחק משום דאי אפשר לו ליקח אחרת אלא דהאמת משני כדמסיק דאין ללמוד מיצחק ולא מאברהם משום דעקורים היו אי לאו מיתורא דקרא כדמסיק אבל יצחק דהיה ג"כ עקר כמו אביו ה"ל ללמוד ממנו אי לאו משום דשפחה לא רצה כו' ודו"ק:

ל בראשית כה **א"ר** יצחק יצחק אבינו עקר היה שנאמר °ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו על אשתו לא נאמר אלא לנכח מלמד ששניהם עקורים היו אי הכי ויעתר לו ויעתר להם מבעי ליה לפי שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע. ואמר רבי יצחק מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ואמר ר' יצחק למה נמשלו תפלתן של צדיקים כעתר מה עתר זה מהפך התבואה בגורן ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכה מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות א"ר אמי אברהם
ישעיה נא ע"ב ושרה טומטומין היו שנאמר °הביטו אל צור *חצבתם
שם ואל מקבת בור נקרתם וכתיב °הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה

שרה אמנו אילונית היתה שנאמר °ותהי שרי עקרה בראשית יא אין לה ולד אפילו בית ולד אין לה:

ויעתר להם מיבעי ליה. בשלמא אי אמרת תפלת יצחק על אשתו היתה היינו דכתיב ויעתר לו כמו שהיה מתפלל עליה והרי רבקה אשתו אלא אי אמרת על עצמו היה מתפלל ולנכח אשתו משמע ששניהם היו צועקים זה מול זה ויעתר להם מיבעי ליה: **לפי שאין דומה:** תפלתו שהוא היה צדיק בן צדיק לתפלתה שהיתה צדקת בת רשע לפיכך תלה בו הכתוב: **עתר.** פאל"א בלע"ז: **חצבתם.** נעשה לו זכרות: **נקרתם.** נעשה לה נקבות כמו אני קרתי ושתיתי מים: **אין לה ולד.** קרא יתירא הוא דהא כתיב עקרה:

מהרש"א אלא לנוכח כו'. פרש"י בחומש זה עומד בזוית זה כו' ע"ש ועיין בהרא"ש אמנם יש לדקדק כאן לפי מאי דס"ד מעיקרא דיצחק לא היה עקר ולנכח אשתו פירוש על אשתו אמאי לא היתה רבקה מתפללת על עצמה ואין לומר דאה"נ שגם היא היתה מתפללת על עצמה א"כ תקשי ליה למאי דס"ד מעיקרא נמי להם מיבעי ליה והנראה כי הוא מבואר שתפלת חבירו של אדם יותר מקובלת להיות האדם נענה בה מבתפלת עצמו כמ"ש אין חבוש מתיר את עצמו מבית האסורין ומזה הטעם אמרה רחל ליעקב הבה לי בנים וכן שרה אמרה לאברהם חמסי עליך על שלא היה מתפלל עליה להיות תפלת אחר יותר מקובל מתפלת עצמה וזה כדס"ד מעיקרא שרבקה עקרה היתה אבל יצחק לא היה עקר הוא ניחא שהוא היה מתפלל עליה מטעם שאמרנו ואמר שהוא היה מתפלל לנכח אשתו דהיינו על אשתו ובשבילה וע"כ קאמר ויעתר לו כמו שהוא היה מתפלל עליה אבל השתא דקאמר רבי יצחק דלנכח אשתו פירושו היינו בשוה לה כמו שהיא היתה עקרה גם הוא היה עקר ולנכח היינו כמו בשוה לה דהיינו ששניהם היו מתפללים כפרש"י בשמעתין ולא כמו שהבין הרא"ש דלנכח היינו לנכח המקומי ומה שפרש"י בחומש זה עומד בזוית כו' לא כיון על נכח המקומי אלא שבא לומר ששניהם היו מתפללים כדרך שנהגו במתפללים לעמוד בזויות כמ"ש בר' עקיבא כשהיה עומד ומתפלל בזוית זה מלאוהו בזוית אחר והטעם שלא יטרידהו למתפלל דבר מהעוברים ולהכי פריך שפיר דאם שניהם היו עקורין וכ"א היה מתפלל על חבירו שכן מקובלת יותר להם מיבעי ליה וק"ל: **תפלת צדיק בן וכו'.** אע"ג דבפ"ק דברכות בעי למימר דיש צדיק וטוב לו כגון צדיק בן צדיק ויש צדיק ורע לו צדיק בן רשע ואדחייה לה התם מדכתי' לא יומתו אבות גו' מ"מ לענין שתהא התפלה מקובלת יותר לבטל גזירת העקרות קיימא הך סברא כדאמר הכא אינו דומה כו' ודו"ק: **כעתר כו'.** ונראה הדמיון כי כמו שהעתר מהפך התבואה להבדיל המדה רעה שהוא המוץ שבה ממדה טובה שבה כך תפלתן של צדיקים מהפכת להבדיל מדת הדין ממדת הרחמים ונזכר זה גבי יצחק טפי משאר אבות לפי שהיתה מדתו מדת הדין כמ"ש פחד יצחק וישבע יעקב בפחד אביו גו' כידוע לחכמי' ואעפ"כ בתפלתו הפך מדת הדין

עיון יעקב

אי הכי ויעתר לו ויעתר להם מבעי לי'. קאמר א"ה משום דבל"ז הייתי אומר דודאי שניהם עקרים היו אע"ג דכתיב כי עקרה היא מ"מ גם יצחק מוכח שהי' עקר מדאיחר ליקח עד שהי' בן ארבעים שנה ומ"מ התפלל על רבקה משום כדכתיב לנוכח אשתו כי עקרה היא דהוי כמתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה לכך ויעתר לו. ומש"כ מכשיו שקאמר ר' יצחק לנוכח אין הפי' שהתפלל על רבקה רק שהתפלל בשוה עם אשתו קשה ויעתר להם מבעיי ליה ועפ"ז יש ליישב הפסוקים ריש תולדות: **אינו** דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע. אין זה סותר למ"ש הטא"ח בסי' נ"ג בשם הרא"ש טוב לקרב מזרע רחוקים להיות ש"ץ כי כבר כתב מהרש"ל בתשובה סי' כי לחלק בין מתפלל בעד אחרים ולכור אז יש לקרב רחוקים צדיק בן רשע משא"כ כשמתפלל בעד עצמו וכן נ"ל וראי' מחזקיה שהמתפלל על עצמו אין לתלות בזכות עצמו רק בזכות אבותיו כדאיתא בריש ברכות. ועוד יש לחלק דדוקא בתפלה כסדרן שמתפללין בכל יום יש לקרב רחוקים משא"כ בתפלה כזו לשנות טבע הבריאה לפקוד העקרה אז צריך שיהא זכות אבותן מסייעתן: **מפני** שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. הטעם כדאמר בסמוך שהצדיקים בתפלתן מהפכין מדותיו של הקב"ה על זה יהי רצון שיכבשו רחמי' את כעסי לכך מתאוה לתפלתן של צדיקים שע"י תפלתן נעשה רצונו: **שרה** אמנו אילונית היתה. ואל תתמה לפ"ז מש"ס סוף ריש יבמות דף ב' ע"ב כי ע"כ דאילונית אינה צריכה גט כי מקחה מקח טעות וא"כ איך אמר הכתוב ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא וי"ל דמ"מ אחר הנשואין שהכיר בה אברהם בסימני איילנית ולפ"ה קיי"ל חזקה ודאי אין עושה בעילתו בעילת זנות ובעל לשם קידושין דהכיר בה כ"ע מודו דקידושיו קידושין:

פרין לנדת הרחמים לשנות בהם טבע העקרות וכ"ה בב"ר ר"ל שהפך את הגזירה ולפום כן קריין ליה עתרא דאפיך אדרא וק"ל: שנא' העתירו אל צור וגו' וכתיב הביטו אל אברהם גו'. שהפסוק השני הוא פירוש של ראשון כפרש"י בספר ישעיה ע"ש ומקיים בהכי קראי כי אחד גו' ר"ל דלפי תולדתו וטבעו היה לו עם אשתו להיות יחידים אבל קראתיו בשינוי שם אברהם ושרה ואברכהו לשנות מזלו וארבהו בפ"ו וק"ל: אילונית. ל' אילונית אמרינן בכתובות דוכריכתא דלא ילדה כמו האיל שאין לו בית ולד ומיתורא דאין לה ולד דרים ליה כמו שפרש"י ואפשר שלזה כיון הפסוק באמרו ותצחק שרה בקרבה לפי שראתה בקרבה סימן אילונית כדאמרינן בפרק הערל סימני אילונית שאין לה דדים כו' ושאין לה שיפולי מעים ואשמעי' הפלא שנעשה בה כי טבע הכמנעות שהיה בה שאין לה בית ולד נעשה לאפשרית להיות לה הריון וק"ל:

הרי"ף יצחק אבינו עקר היה שנאמר ויעתר יצחק וכו'. הביאור דיליף מדכתיב לנוכח אשתו כי עקרה היא שכשם שרבקה היתה מתפללת על עצמה מפני שעקרה היא כך היה מתפלל יצחק על שהיה הוא עקר והו ויעתר יצחק לה' ומה היה מתפלל מקביל לתפלה שהיתה מתפללת אשתו כי עקרה היא כן לנוכח תפלה זו היתה תפלת יצחק על עצמו כי עקר הוא ולכך הקשה אי הכי ויעתר לו ויעתר להם מיבעי ליה לפי דס"ד שרבקה לא היתה מתפללת על עצמה אלא יצחק היה שהתפלל על אשתו שהיתה עקרה שיפקדנה ה' ויעתר לו ה' לשמוע בקול תפלתו אבל עכשיו שדרשנו ששניהם היו מתפללין זה לנוכח זה כל אחד על עצמו א"כ ויעתר להם מיבעי ליה ומשני אינו דומה וכו' משמע שאע"פ ששניהם מתפללין לא קבל ה' אלא תפלתו של יצחק שהיה צדיק בן צדיק ויש להקשות כיון שיצחק לא התפלל אלא על עצמו שהיה עקר והקב"ה קבל תפלתו א"כ כילד נפקדה רבקה שהרי יצחק לא התפלל על עקרותה והיא שהתפללה לא נתקבלה תפלתה ויש לתרץ שרש"י ז"ל דקדק בלשונו שאמר אינו דומה תפלתו שהוא צדיק בן צדיק וכו' לפיכך תלה בו הכתוב ר"ל שלעולם נתקבלו שניהם יצחק על עקרותו ורבקה על עקרותה ומ"ש ויעתר לו ולא להם לומר שתפלת הצדיק בן צדיק חשובה ותלה בו הכתוב לומר ויעתר לו אע"פ שגם נעתר לה ושמא כיון באומרו ויעתר לו שקבלת תפלתה של רבקה היתה גם כן בשבילו של יצחק שהתפלל ובכלל קבלת תפלתו שהיה בן צדיק נתקבלה גם תפלתה של רבקה:

לא סס תהלים צ **בימי** דוד אימעוטי שני דכתיב °ימי שנותינו בהם שבעים שנה:

זה כאמר בגמרא על מה שאמרו משמיה דרב כי מה שהזכירו במשפ כשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה וכו' היינו דוקא בדורות הראשונים ששנותיהם מרובות אבל בדורות אחרונים ששנותיהם מועטות ג' שנים וכו' ואמר רבא עלה ליתנהו להני כללא מכדי מתניתין מאן תקן רבי והא ביומי דוד אמעוט שני וכתבו עלה בתוס' אע"ג דהאי קרא בתפלת משה כתיב ומסתמא דוד אמרו שגליתו שאיכך אבל משה מליכו שחי יותר ע"כ. למדנו מזה פי' תפלה למשה על משה או פירוש אחר אבל הוא עצמו לא אמרה:

לב סס **איני** והא אמרו ליה רבנן לרבי אבא בר זבדא נסיב אתתא ואוליד בני ואמר להו אי זכאי הוו לי מקמיתא התם דהויי קא מדחי להו לרבנן דרבי אבא [בר זבדא] איעקר מפרקיה דרב הונא רב גידל איעקר מפרקיה דרב הונא ר' חלבו איעקר מפרקיה דרב הונא רב ששת איעקר מפרקיה דרב הונא רב אחא בר יעקב אחזתיה סוסכינתא תליוה בארזא דבי רב ונפק מיניה כהוצא ירקא אמר רב אחא בר יעקב שתין סבי הוינא וכולהו איעקור מפרקיה דרב הונא לבר מאנא דקיימי כנפשאי °החכמה תחיה בעליה: קהלת

איני והא כו'. אמתניתין פריך דקתני מי שאין לו בנים וכו' ישא אשה אחרת שמא לא זכה להבנות ממנה ויזכה להבנות מן השניה: סוסכינתא. חולי מעולר השתן ואדם נעקר ממנו: כהוצא ירקא. ירוק כבף. תואר ע"כ פירש"י ז"ל. ואפשר לפרש מאמר רב אחא שמעלת החכמה היא כשתחיה את בעליה ואין ראוי שימשך ממנה קלור ימים או חולי ולכן רב אחא השגיח בשכלו שאם ישהה בבה"מ יותר מזמן הראוי ימשוך לו להיות עקר משום הכי הקדים לצאת לקיים בעצמו החכמה גו':

יבמות סה ע"ב **מתני'** האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה רבי יוחנן בן ברוקא אומר על שניהם הוא אומר °ויברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו: בראשית א

גמ' מה"מ א"ר אלעאי משום רבי אלעזר בן שמוע אמר קרא °ומלאו את הארץ וכבשוה איש דרכו לכבוש סס ואין אשה דרכה לכבש אדרבה וכבשוה ב' משמע אמר רב נחמן בר יצחק וכבשה כתיב רב יוסף אמר מהכא °אני אל שדי פרה ורבה ולא קאמר פרו ורבו: סס לה

תוספות ולא קאמר פרו ורבו אע"ג דלאדם הראשון קאמר ופרו ורבו ההוא לברכה בעלמא ולא למצוה:

אה"ב גזרת שכל היא שלא תהא אשה מצווה על פ"ו כי האיש הוא הפועל כומן הלורה והאשה חומר מתפעל ואין דרכה של אשה לחזר אחר האיש היאמר סומר לעלרו את מעשה ואיך סוכל לקיים המצוה:

מהרש"א ואין אשה כו'. בפ"ק דקידושין פרש"י איש דרכו לכבוש את הארץ במלחמה ואין כו' עכ"ל ע"ש ויהיה כינוי וכבשה שב על הארץ הסמוך לה שאיש דרכו לכבוש ארצות ולא האשה וכ"פ הרא"ש דבריו אבל לא ידעתי מי הכריח רש"י לפרש כן ולמה לא יהיה כינוי של וכבשה שב על הנקבה כדרך שאמר והוא ימשל בך אע"ג דלא נאמר כן עד אחר חטא של חוה מ"מ לענין מלות פ"ו נאמר כן קודם זה ויש ליישב דע"כ אית לן למימר וכבשה היינו שהם יכבשו את הארץ לפי מאי דס"ד וכבשוה תרתי משמע וכל"ל לפי האמת לר"י ב"ב דלא דריש וכבשה כתיב אלא וכבשוה בלשון רבים דבזכרים רבים משתעי קרא שהם יכבשו את הארץ מיהו בב"ר משמע דר"י ב"ב מודה לדרשא דוכבשה למדרש שלא תהא יצאנית ע"ש וכמ"ש אבל לפי סוגית תלמודינו נראה כמו שביארנו. ומ"ש ולא קאמר פרו ורבו כתבו התוס' אע"ג דלאדם הראשון קאמר פרו ורבו ההוא לברכה בעלמא ולא למצוה עכ"ל וכל"ל למ"ד נמי דעל שניהם כאמר פרו ורבו הא דכתיב גבי יעקב אני אל שדי פרה ורבה ההוא ודאי לברכה

עיון יעקב

בימי דוד אימעוטי שני דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה. הא דנקט בימיו נתמעטו השנים נראה לי הטעם לפי שדוד התפלל רומה על שמים שיסתלק שכינה מלמטה וכתיב ואתם הדבקים בה' חיים כלכם היום וק"ל. ועוד י"ל דזכותו וכבודו דדוד גרמה לפי שדוד ראוי להיות נפל אלולי שנתן לו אדם משנותיו ע' שנה וכיון שלא היה יכול לחיות יותר ובני מלך כתיב למען יאריך ימים על ממלכתו ולמלא לא נתמעטו השנים בימיו הי' קול המון שמפני חטאו של דור נתמעט שניו ולא האריך ימים על ממלכתו ובאמת כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה לכך בימיו נתמעטו השנים על שבעים שנה כמלא שהוא גם כן האריך ימיו לפי ענין הדור שלו. ועי"ל לפי מ"ש המפרשים דדוד היה גלגול אדם והעולם הי' שוה כמו שדוד אבל פנה כן האדם שלא שמתין עד שיקרש על היין וכמו שבשביל חטא אדם נגזר מיתה לו ולדורותיו כך בימי דוד נגזר מיעוט שנים לו ולדורותיו: אמר רב אחא בר יעקב שתין סבי הוינא וכולהו איעקר מפרקיה דרב הונא לבר מאנא דקיימי בנפשאי החכמה תחיה את בעליה. תמהר דהאי רב אחאי הוא ג"כ האי רב אחא דפ"ב דמכות דאמר שם המשהה את נקביו קעבר משום בל תשקצו. לכך הוא לא סיכן נפשו לעצור את נקביו חם החכמה תחיה את בעלים וק פעם אחת שיהא מעט ושלי נפשי כאותם דבי רב:

לברכה בשלשה כאמר כדכתיב גוים גוי וקהל גוים גו' ולפי טעם יעקב לבד כתיבה הדבור ע"כ נאמר בלשון יחיד:

לג שם **ואמר** ר' אלעאי משום ר' אלעזר בן (שמוע) [שמעון] כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שלא נשמע רבי אבא
משלי ט אמר חובה שנא' °אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך וא"ר אילעי משום ר' אלעזר בר' שמעון מותר
בראשית נ לו לאדם לשנות בדבר השלום שנא' °אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא. רבי נתן אומר מצוה שנא'
ש"א טז °ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ותנא דבי ר"י תנא גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו דמעיקרא
בראשית יח כתיב °ואדוני זקן ולבסוף ואני זקנתי:

עקידה **לומר דבר הנשמע**. דכתיב הוכח תוכיח שמלוה להוכיח מי שמקבל ממנו: **אביך צוה**. ויעקב לא צוה אלא הם שינו מפני דרכי שלום: **איך אלך**. וכתיב ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח וגו' הקב"ה צוהו לשנות: **ואדוני זקן**. שרה אמרה לשון בזוי וכשגלה הקב"ה הדבר לאברהם [כתיב] למה זה לחקה שרה וגו' ואני זקנתי ושינה הדבר מפני השלום:

מהרש"א דבר הנשמע כו'. פרש"י דכתיב הוכח תוכיח להוכיח מי שמקבל ממנו עכ"ל מלשון כפול דריש ליה ובעלמא דרשינן מיניה הוכח תוכיח ק' פעמים ועוד יש לפרש הוכח תוכיח לעמיתך כדדרשינן בעלמא עמיתך עמיתך במלות שמקבל תוכחה ובהיפך שאינו מקבל תוכחה וע"ש ר' אבא אמר חובה שנאמר אל תוכח לץ פן גו' כראה דחובה דבר נוסף על המלוה דוגמא דמים ראשונים מלוה ואחרונים חובה משום סכנה דמלח סדומית וה"נ מדכתיב פן ישנאך היינו סכנה למוכיח שיכעוד עליו שנאה וכן בהפך ויאהבך ויגיע לו טובה ממנו וק"ל: **אביך צוה גו'**. מפורש בירושלמי ובב"ר והיכן לוה לא מלינו שלוה ופי' רש"י בחומש דהא ודאי לא לוה שלא היה נחשד יוסף בעיניו עכ"ל ואין להקשות דא"כ למה היה נחשד בעיני אחיו די"ל דלאחר מיתת אביו כעשה חשוד ע"י שלא זימנן לסעודה או ע"י שהלך בבור והוא לש"ם נתכוין והם חשבו לו ישטמנו כמפורש בב"ר והכי מסתבר שלא חשדוהו אלא עד אחר מיתת אביהם דאל"כ אמאי לא בקשו מאביהם שילוהו לפני מותו ולא הולרכו אז לשנות ועוד נראה לפי תלמודינו דהמקרא מוכיח כן מדכתיב ויראו אחי יוסף כי מת אביה' ויאמרו לו ישטמנו גו' ויצוו אל יוסף דמשמע מפני חשש השטימה אמרו ליה כן שלוה ולא שלוה לפי האמת וק"ל: **ר' נתן אומר מצוה כו'**. שהרי הקב"ה לוה לו לשנות ואע"ג דקושטא קאמר שעשה שם זבח כדכתיב בקרא ויאמר שלום לזבוח לה' גו' ויקרא להם לזבח מ"מ עיקר הליכתו למשוח את דוד הים לריך לשנות ולא עשה כן אלא מפני יראת שאול: **כתיב ואדוני זקן כו'**. מדברי הרא"ש דלרז"ל שדרשו כן פי' היתה ליעדנה כמשמעו כמ"ש שיש כו' וה"פ אחרי בלותי כבר היתה לי עדנה אבל אדוני זקן כו' עוד הארוך ע"ש אבל קשה לפירושו יהיו דברי רש"י בחומש סותרים שהוא הביא דרש רז"ל ששינה מפני השלום והיינו שלא היתה לוחקת כלל על עלמה וא"כ היאך פרש"י שם על ותלחק שרה בקרבה שהיתה מסתכלת במעיה ואמרה אפשר הקרבים כו' עכ"ל דא"כ גם על עלמה היתה לוחקת וע"כ נראה כפי' הרמב"ן שסברה ודאי בשכיסה לחקה ופי' אחרי בלותי עבר במקום עתיד ומה שהביא לרז"ל לומר ששינה מפני השלום ואני זקנתי במקום ואדוני זקן ולא במקום שאמר' אחרי בלותי גו' דא"כ ה"ל למכתב בהאי לישנא ולמה זה לחקה גו' אחרי בלותי והיינו דקאמר בפ' הפועלים לא מותיב הקב"ה כדמתיבה איהי ר"ל בהאי לישנא דקאמרה איהי אחרי בלותי אלא ואני זקנתי באקום ואדוני זקן ומשום ששינה מפני השלום:

הרי"ף כשם שמלוה לומר דבר הנשמע וכו', פרש"י ז"ל דכתיב הוכח תוכיח להוכיח מי שמקבל הימנו וכו' ואע"ג דלא כתיב אלא הוכח תוכיח כמה פעמים דהיינו אע"פ שאינו מקבל ממנו שמא יחזור ויקבל הימנו ומכ"ל הא דוקא להוכיח מי שמקבל הימנו אפשר דדייק דאי הוכיח לכמה פעמים אתא הל"ל הוכח הוכח או תוכיח תוכיח ומדקאמר הוכח תוכיח משמע דדרשינן דמי שניכר בו הוכח שהוא התוכחה דהיינו מקבל תוכחה אותו רעהו תוכיח אבל למי שאינו מקבל הוכח לא תוכיחנו וחזר ואמר ולא תשא עליו חטא לרמוז שדבר שאינו נשמע דהיינו תוכחות שלא יקבלנו חבירו מלוה עליו שלא לאומרו ולא תשא עליו חטא כלומר לא תפתיסנו ותשא על חטא מאחר שמתוך תוכחתו לא שמע לקול מוריו והוא נושא ונותן עליו חטא: **מותר לאדם לשנות וכו'**. תימה שמביא ראיה מדכתיב כה תאמרו ליוסף וכו' והלא מדכתיב אביך לוה ולא מלינו שלוה משם ראיה שמותר לשנות וכן במדרש רבה מייתי לה מהתם שנאמר אביך לוה וכן בפירש"י ז"ל בתורה כתיב אביך לוה ולא מלינו שלוה אלא שמותר לשנות מפני השלום וע"ק לרי נתן מנ"ל דמלוה לשנות דילמא רשות ניתן לשמואל לשנות ולומר לזבוח לה' באתי וע"ק לדברי רבי ישמעאל מנ"ל שהקדוש ברוך הוא שינה דילמא היא אמרה אחרי בלותי דהיינו אני זקנתי וגם אדוני זקן והקדוש ברוך הוא העלים קצת דברים שאמרה ואדוני זקן והגיד מקצתן שאמרה אחרי בלותי דהיינו ואני זקנתי. ונלע"ד דרבי אלעאי דרים האי קרא דהאספו ואגידה לכם את אשר יקרא וכו' שהוא צווי שצוה יעקב לבניו' האספו נמלחלוקת ותהיו כלכם אסיפה אחת וכפי זה ילדק לומר אביך לוה לפני מותו לאמר כלומר אביך לוה לוואה אחת שאמר האספו אסיפה אחת בלי מחלוקת וכוונתו באותה לוואה היתה לאמר ליוסף שלא יחלוק עם אחיו אלא יתנהג באסיפה אחת באהבה ואחוה וכפי זה אין להוכיח ששינו מפני השלום כי באמת דברו שכך לוה אביהם ואין להוכיח ששינו מפני השלום אלא ממאמרם זה כה תאמרו ליוסף והרי לא אמר כדברים האלה ומכאן ששינו מפני השלום ורבי נתן אמר מלוה מדאמר הקב"ה לשמואל עגלת בקר תקח בידך דהיינו עגלה ערופה ומשם יפתח להרגך שאם על הלב ספק לוה הקב"ה להביא עגלה לגאל כילד ימלא לבם להרוג נפש דם נקי וכיון שבעגלה הזאת יכול שמואל משאול שלא יהרגנו למה לוה עוד הקב"ה ואמרת לזבוח לה' באתי ועוד למה לוהו ואמרת לזבוח והיל"ל ותזבח לה' וקראת להם מזבח מדכתיב ואמרת משמע שמלוה הוא לומר לזבוח לה' באתי ולשנות מפני השלום: דבי רבי ישמעאל

עיון יעקב

כשם שמלוה לומר דבר הנשמע. פי' כמו שמלוה לומר דבר הנשמע להוכיחו כדי לתקנו מעבירה כך מלוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע כדי לתקנו שלא יהיה מזיד כי מוטב שיהיו שוגגים ור' אבא מוסיף לומר הוכח שנאמר אל תוכח לץ וכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה נמלא שהוא הוכח כלא עיין במפרשים: מותר לאדם לשנות בדבר השלום. יא דלא מייתי מקרא הקדש ואחיו מה ופירש"י מפני היראה הוליא דבר שקר מפיו וי"ל דהתם קייתי אומר דוקא לומר שקר שפלות מוסר לומר בשביל השלום משא"כ לשנות הדבר בשם אחר ומביא ראיה ממה שאינו לומר בשביל אביהו מה שלא לוה מעולם משום השלום וליכא למימר דחשו משום פקוח נפש דמדלא שם בלשון יעקב כן הרי דלא חשו בכך וידע ברוח הקדש שלא ימית אותם יוסף מ"מ חשו שנאמו אותם וזה שאינו כדבר השלום וכן מדוקדק לשון רש"י בחומש וק"ל וכן מה דמביא ר' נתן. רש"י מהא דקאמר שמואל לזבוח לה' באתי נ"כ הוא שינה כאילו לוה לו הקב"ה לזבוח זבח ובאמת לא לוה לו רק על ענין המלכות: **שנאמר** אביך לוה. עיין במפרש"ם מ"ש בזה ועיין סדרם אמרפי ולכך חשד אחיו ליוסף לפי שראו שמת אביהם ומ"ד האמ"ל ברת השעבוד וכפרש"י ריש פ' ויחי. ואיתא ברבה מגילה על פסוק ועתה אל שפלבו כי למחיה שלחני אלהים לפניכם א"ר ישככר וזה ומי שמואל ואומר לא אתם שלחתם אותי נענשו שנשתעבדו במלרים מי שאינו מוחל על אחם כמה וכמה והנה י"ל הטעם דלתם לא מפני מחילה בעבירות שבין אדם למקום אמ"ל מ"ד דאיתא כפ"ג דפירקום א"ר ילחק כל המספר אחר מטתן כאילו מספר אחר האבן א"ר דידעי ולא איקפד לאו איכי ושאמר רב פפא לאסעשי בתרא דגר שנתגלה וכפל קריה מומפלגי ובזעי לארנקא דמותא שלא לורלא אדרבן להקב"ה תבע ביקריה פ"ל וא"כ י"ל נ"כ ביוסף שהיה מרבה מרבן כדכתיב כי בן זקונים הוא לו על פי שהוא ממלא הקדוש ברוך הוא תבע ביקריה ואם כן כך כוונת הפסוק ויראו כי מת אביהם ומ"ד האמ"ל ברת השעבוד שלא בדעתם שודאי לא מחל לכם בלב שלם דאם לא כן למה נענשו לכך ויאמרו פן ישים לכם את כל הרעה ויאמר נאם אל סירהו כי מחילתי מחילה גמורה ולא רחמים נענשו על זה בפתח אלהים אני כי הקב"ה תבע ביקריה:

שמשפל הנה הקדוש ברוך הוא שינה דמעיקרא כתיב ואדוני זקן וכו׳ אפשר דדייק שסרה אמרה אחרי בלותי דהיינו זקנת עצמה ואחר כך הזכירה ואדוני זקן ובדברי הקדוש ברוך הוא הילי״ל למה זה צחקה שרה לאמר אני זקנתי והאף אמנם אלד ומאמר דקאמרה והאף אמנם אלד שיש בכלל דברי אלו שמאמת זקנתה אף אמנם אלד ולמה חזרה לומר בסוף אני זקנתי אלא ודאי שבדברים שאמרה האף אמנם. אלד יש אני זקנתי ומה שחזרה לומר ואני זקנתי הוא במקום שאמרה ואדוני זקן הרי ששינה מפני השלום: גדול השלום וכו׳ ובמדרש פרשה נשא ח״ל גדול השלום שהקדוש ברוך הוא שינה בדבר מפני השלום שנאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי ויש לדקדק לנוסחא זאת למה הביאו תחלת הפסוק שאמר האף אמנם אלד שהרי השינוי הוא באמרו ואני זקנתי ולא כדבריה שאמרה ואדוני זקן אמנם יתבאר עם דקדוק אחר שלא מצינו שינוי בענין שרה כי אם העלמת דברים במקצת לפי שהיא אמרה אחרי בלותי שאני זקנה אכן שהיתה לי עדנה וגם אדוני זקן והקדוש ברוך הוא העלים וממנו ע״ש ואדוני זקן ולא הזכיר כי אם מה שאמרה אחרי בלותי דהיינו ואני זקנתי הן אמת דרז״ל דרשו אחרי בלותי שאינו דרך תמיהה אלא אמרה באמת היתה לי עדנה אחרי בלותי כי החזירה הקדוש ברוך הוא לימי נעורים ומה גם. לחז״ל שפרשה כדה׳ ועדנה הוא מלשון עדן שהוא וסת אבל מ״מ אין להוכיח מכאן ששנה מפני השלום כי שמא כוונתה היתה בתמיהה לומר כבר אני זקנתי וגם אדוני זקן לכך הביאו תחלת הפסוק שאמר האף אמנם אלד דמדקאמרה האף אמנם אלד משמע שכך אמרה הן אמת דראיתי ראיה אחת ענין שנעשה לי שנתחדשה לי עדנה ונעורות אחרי בלותי אבל אם אפשר שגם אלד ויעשה לי נס בלידה שבימי הבעלות אף על פי שהייתי נערה וקטנה לא ילדתי ועכשיו שבאו הנעורות שלא בטבע אלא בנס אפשר שגם אלד וזה הוכיח שפיר אחרי בלותי לא היה דרך תמיהה אלא בניחותא אמרה הנה ראיתי שאחרי בלותי היתה לי עדנה אבל העיכוב הוא מאת אדוני שהוא זקן כי שמא אינו ראוי לנס כמותי שעשה לי הקב״ה נס והנה בדבר הזה היה זלזול גדול לאברהם בהיותה אומרת שהקב״ה עשה לה נס כי ראויה היא לנס אבל אברהם לא נעשה לו נס להחזירו לנערות דמוכח דיפה כחה מכחו של אברהם ויש קפידא גדולה בדבר הזה לכך אמר הקב״ה לאברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד דמתוך דברים אלו שאמרה האף אמנם אלד ונשמע דכך אמרה הן אמת שנעשה לי נס וחזרתי לנערותי אבל האף יעשה לי נס הקב״ה שאלד בימי זקנתי באתי בימים ונערות זה אינו מצוי והיא לא כך אמרה אלא אחרי בלותי היתה לי עדנה ומי שעשה לי נס זה יעשה לי נס אחר ג״כ בלידה אבל אדוני זקן נראה שאינו ראוי לנס ושינה הקב״ה מפני השלום ובזה נדקדק דקדוק אחר למה הוצרך הקב״ה לשנות וכי אברהם אבינו ע״ה היה מקפיד בענינים אלו שאמרה שהוא זקן ולא היא והרי אפי׳ הדיוט שבהדיוטות גנאי לו אם יקפיד בענינים אלו לומר אם הוא הזקן או אם אשתו היא הזקנה. ועם מה שכתבתי מתיישב שהקפידה הוא על מה שאמרה שהקב״ה יעשה עמה נס לפי שראויה היא ומסתפקת אם גם לבעלה יעשה הקב״ה נס כיון שהוא עדיין זקן וזו קפידא גדולה שיפה כחה מכחו לענין נס לכך שינה הקב״ה ואמר לאברהם שכך אמרה האף אמנם אלד לומר שמסתפקת אם תהיה ראויה לעשות לה נס בלידה. ואפשר שכפי זה ידקדק מ״ש חז״ל ואני זקנתי מלעשות נסים כלומר היא אומרת שאם גם אמנם אלד ויעשה לי הקב״ה נס בלידה אמר וכו׳ אני זקנתי מלעשות נסים הרבה זה אחר זה ויהיה כפי זה מ״ש האף אמנם אלד הם דברי שרה ומה שאמרה ואני זקנתי הם דברי הקב״ה וא״כ אין כאן שינוי מפני שלום ויש לדחות שאין כאן שינוי כי שמא כונת אחרי בלותי הוא באתמיה כלומר תהיה לי עדנה לפי שאני זקנתי ומ״ש הקב״ה למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד הוא שאינה מאמנת בזה מטעם הלידה שאיך אפשר שעיקר מטרין לא היה לה היתכן שאלד כיון שאני זקנתי כי איך יעשה לי הקב״ה לעת זקנתי עיקר מטרין מה שלא היה לי בשעת הנערות לכך שניא ראיה הסרת מדברי המלאך ששינה לגנות בענין העקרות מפני דרכי השלום:

דביתהו דרבי חייא הוה לה צער לידה שנאי מנא יאתת לקמיה דרבי חייא אמרה אתתא מפקדה אפריה ורביה א״ל לא אזלתא אישתיא סמא דעקרתא לסוף אינלאי מילתא א״ל איכו ילדת לי חרא כרסא אחריתי דאמר מר יהודה וחזקיה אחי פזי וטבי אחוותא: שם

איכו ילדת לי הדא כרסא. ומי יתן שלא תשתי ותלדי עוד כרס אי׳ שני בנים: אחי. תאומים: אחוותא. תאומות ובנותיו היו:

פרק אלמנה לכהן גדול

לד דף ע **תנו** רבנן זורע אין לה אין לי אלא זרעה זרע זרעה ואפילו פסול מנין ת״ל וזרע אין לה מכל מקום ויקרא ת״ר הריני כפרת בן בתי כוזא שמאכילני בתרומה ואיני כפרת בן בתי כדא שפוסלני מן דתרומה:

כוזא. כלי קטן כלומר ממזר שהוא גרוע: כדא. כלי חשוב כלומר כהן גדול: (להבנת זה המאמר צריך הקדמות מזכרות במשנה של מעלה והם כי בת ישראל שנשאת לכהן ונתאלמנה אם ישאר לה שום זרע ממנו אפילו בן הבן או בת אוכלת בתרומה בעבור אותו זרע ולכן אם ילדה בת ונשאה בת הלכה ונשאת לעבד או לעכו״ם וילדה בן הרי זה ממזר ואפ״ה נקרא זרע כהן כיון שהוא בן בתו ובעבורו תאכל תרומה אם אמו והיא תחזיק לו טובה ותאמר הריני כפרת בן בתי הגרוע שהוא ממזר ואפ״ה מאכילני בתרומה מה שאין כן בבת כהן הנשואה לישראל ונתאלמנה ונשאר לה בן בתה בנשאת לכהן והרי הוא ראוי להיות כ״ג ובעבורו היא פסולה לשוב אחרי אלמנותה לאכול בתרומה בית אביה ואם לא נשאר שום זרע היתה אוכלת):

פרק הערל

לה **אמר** רבה בר יצחק אמר רב לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו שנאמר °בעת ההיא אמר ה׳ אל יהושע עשה לך חרבות צורים ודילמא הנך דלא מהול כלל דכתיב °כי מולים היו כל העם היוצאים וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו אם כן מאי שוב אלא לאו לפריעה ומאי שנית לאקושי סוף מילה לתחלת מילה מה תחלת מילה מעכבת אף סוף מילה מעכבת דתנן אלו הן ציצין המעכבין את המילה

דף ע ע״ב יהושע שם

עיון יעקב

אמר רב לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו. אפשר הטעם משום דהמילה נתנה להיות אות ברית בין ישראל כדכתיב להיות בקרא ואחר שנלמוה אברהם לאו״ל נמשכו גם שאר בני אחריו כמו בני ישמעאל ובני קטורה לכך כשבא מתן תורה שבחר הקב״ה בעמו ישראל ונתן להם את תורתו לוה להם נצ״ע הלכה למשה מסיני (וכתיים סוסטות ולא כמן נכתב וכראיתא במדרש שכתוב להם רחבי סורתי כמו זר נמשכו אך יהושע אסמכתא ורמז בקרא) כיון שבמדבר לא מלו אתי לאשכוחי דיני פריעה שנצטווה משה ע״פ ליתן אות פי׳ אחר לבני ישראל ויתן להם גם הפריעה ועיין בש״ס פ׳ ד׳ מיתות דף נ״ט ע״ב: אמר רב לא ניתנה פריעת מילה. במדרש פ׳ לך לך דרשינן מפסוק המול ימול מילה ופריעה וכן לילין שמעכבין את המילה אכן רב לטעמו דלא ס״ל כלל שאי דרשה דכפל המול ימול אלא דס״ל כתנן דאמר שם כדי אין מעמידין דף ד״ו ע״א המול ימול. דברה תורה כלשון בני אדם ולכן קאמר שם דוד בר פפא משמיה דרב מנין למילה שכרים שהיא פסולה שנאמר ואתה את בריתי תשמור ור״ח קאמר כרבי יוחנן מכפל המול ימול. וכזה מתורץ ומיושב מה שהקשו התוספות ד״ה סוף מילה וכו׳ קשה הרי הלכן וכו׳ דהא דקאמר דילפינן לילין המעכבין מהמול ימול היינו למ״ד דס״ל דלא אמרינן ד״ת כלשון בני אדם ומש״ה גרע דקי״ל ד״ת כלשון בני אדם: עשה לך חרבות צורים וגו׳. אין להקשות לפי פי׳ של המקשן דיהושע עשה רק הפריעה למה ליה חרבות צורים הלא הפריעה שעשין בצפרניים כדאיתא בירושלמי פ״ב. מה׳ מילה ופ״ד פי׳ רקי״ד וי״ל דזה נאמר מקודם שכל הסם היה שעדולים שגם הפריעה לריכין לעשות ע״י סכין. וכן שמעתי מהמובהקים מומחין: ודילמא הנך דלא מהל כו׳ קיק׳ תלי קשיא דהא כתיב כלל ניכתב כלל כי מולים רק כל הילודים וגו׳ ומעילא ידעינן דהנולדים כבר היו מולים ומאי נסתפק בספק דמולים אלא ודאי לומר דאף

דף

המילה בשר החופה וכו' ובמדבר מ"ט לא מהיל אבע"א
ע"ב משום חולשא דאורחא ואבע"א *דלא נשבה להו רוח
צפונית דתניא כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל
במדבר לא נשבה להם רוח צפונית מ"ט אבע"א משום
דנזופי הוו ואבע"א דלא נבדרי ענני כבוד. אמר רב
פפא הלכך יומא דעיבא ויומא דשותא לא מהלינן ביה
תהלים קטז ולא מסוכרינן ביה והאידנא דדשו ביה רבים °שומר
פתאים ה':

אם כן מאי שוב. דמשמע זימנא אחריתי אלא לאו ש"מ לפריעה: **ומאי שנית.** השתא דדעת שוב שנית ואי דריש צ"ה: **סוף מילה.** לילין שנשתיירו שלא חתך כל הערלה: [**את רוב גובה.** אע"ג דלא הוי רוב הקיפה ל"א מאי שוב ומאי שנית אלא לאו לפריעה ולהאי לישנא גרס ודלמא לאקושי סוף מילה וכו' ולא לפריעה אתא אלא לעיכוב]: *(**סוף מילה.** לילין שנשתיירו שלא חתכן יפה): **רוח צפונית.** נוחה לא חמה ולא צוננת והחמה זורחת: **לא נשבה להם רוח צפונית.** ביום ולא זרחה חמה עליהם: **אבע"א משום דנזופי הוו.** ממעשה העגל ולא היו ראויין לאור נוגה: **ואבע"א.** משום הכי לא נשבה כי היכי דלא נבדרי ענני כבוד שהיו מקיפין ולא היתה חמה יכולה להכנס: **יומא דעיבא.** יום מעונן: **יומא דשותא.** שרוח דרומית מנשבת והיא קשה מכל הרוחות: **מסוכרינן.** מקיזין:

תוספות **לא ניתנה פריעת מילה לאברהם** ומ"מ אברהם פרע מילתו אע"ג דלא נצטוה כדאמרינן בב"ר דאפילו עירובי תבשילין קיים. וא"ת אם לא ניתנה פריעה עד יהושע היכי גמרינן מיניה הא כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. וי"ל דהלכה למשה מסיני הוא ויהושע אסמכיה אקרא. בקונט' גרים א"כ מאי שוב ומאי שנית בע"א באנפי נפשה היא ומשני לאקושי ולא גרס אלא לאקושי ולא ודלמא ור"ח מפרש דמאי שוב ומאי שנית כולא חדא מלתא היא וגרס ודלמא לאקושי וכו' ולהכי אתא ולא לפריעה ולגרסתו לא משני במסקנא מידי אהך קושיא: מאי טעמא לא מהול משמע דלא מהול כלל ובפרקי דר"א משמע שמלו דקאמר מי מנה עפר יעקב ראה כל המדבר שהיה מלא מערלותיהן של ישראל אמר מי יוכל לעמוד בזכות דם המילה המכוסה בעפר הארץ שנאמר מי מנה עפר יעקב מכאן התקינו שיהיו מכסין את הערלה עם הדם בעפר הארץ ובמגילת סתרים דרבי' נסים נמי משמע שמלו ולא פרעו דכתב בהו כל אותם מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פורעים מפני עינוי הדרך: מ"ט לא מהול וא"ת והיאך היו אוכלין קדשים או אפילו בשר כלל כיון שלא מלו שלא הותר להם בשר תאוה אלא ע"י שלמים וערל אסור בקדשים ואפילו אם מלו ולא פרעו כדמשמע בפרקי דר"א ובמגלת סתרים מ"מ כיון דנצטוו על הפריעה ולא פרעו כאילו לא מלו דאי לאו הכי היאך מדקדק דערל מקבל הזאה מאבותינו. ויש לומר דיוצאי מצרים מלו ופרעו ואותם אכלו קדשים אבל הילודים במדבר שלא מלו לא אכלו קדשים אבל בבשר תאוה היו מותרים שלא נאסרה להם מאחר שאין יכולין לאכול קדשים מידי דהוה אטמאי וא"ל דהיכא דלא אפשר בהקרבה שרי בשר תאוה כדפירש בפ"ק דחולין: משום דלא נשיב להו רוח צפונית. בספרי אומר דבגנותן של ישראל סיפר הכתוב שלא עשו אלא פסח אחד בארבעים שנה שהיו במדבר שלא מצינו שעשו פסח אלא בשנה שניה ותימה וכי במזיד היו נמנעים ואי משום מילת זכרים שהיו מעכבים וחשיב גנות לפי שגרמו להם דבר זה והא כיון דלא אפשר לא היתה מעכבת כדאמרינן לעיל המ"ל לו אמר רחמנא ואז יקרב וגומר ואמר רבי יצחק דעשו פסחים אבל לא עשו כתקנן אלא אחד: לא נשבה להם רוח צפונית. פי' בפני עצמה אבל אין לפרש דלא נשבה כלל דהא אמרינן בסוף כל הגט ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולם שאלמלא כן אין העולם מתקיים: נזופין היו. אור"י ממעשה מרגלים ולא כמו שפירש בקונטרס ממעשה העגל שהרי מחל להם הקדוש ברוך הוא ואמר להם סלחתי שאחר כך נעשה משכן והשרה שכינתו ביניהם: דלא נבדרי ענני כבוד. לאו משום דתקיפה דנוחה היא וטובה לנחבלים אלא שמפזרת עננים והעת יפה כדאמרינן בע"א שמעתא נילגתא כיומא דאסתנא. וכתיב נמי מצפון זהב יאתה זהב לשון אורה כמו המזריקים זהב וכן פי' מנחם ואפילו לפי המדרש כן הוא דדרשינן שנוזלת הזהב לפי שמפזרת העננים והגשמים נעצרים והתבואה ביוקר ולכך הזהב בזול:

מהרש"א **משום חולשא דאורחא כו'.** האי טעמא קמא מפורש בקרא שאמר ואת בניהם גו' כי ערלים היו כי לא מלו אותם בדרך דהיינו בשביל חולשת הדרך ולטעמא בתרא ·דלא נשיב להו רוח צפונית דלא נבדרי כו' יש לפרשו בקרא שאמר ויהי כאשר תמו כל הגוי להמול וישבו תחתם עד חיותם ר"ל דלכך מלו עכשיו שהיו יכולים לישב במחנה במקומם ולהתרפאות שהיה רוח צפונית נשיב עלייהו שלא היו צריכים עוד עננים משא"כ במדבר שלא היו יכולים להתרפאות במקומם כיון דלא זרח עליהם השמש מפני ענני כבוד וממחנה מחוץ לעננות לענני כבוד לא היו יכולין לצאת מפני אויבים כענין מעשה עמלק וק"ל. וכתבו התוס' דלא נבדרי ענני כבוד לא משום דתקיפה דנוחה היא וטובה לנחבלים אלא כו' ר"ל דודאי הרוח קשה לנחבל כדאמרינן פ', המיבל אלא דהיה לפונית נוחה והעת יפה וטוב לנחבל כדכתיב שוח לדקה ומרפא גו': ומ"ש כדאמרינן בע"א שמעת' כו' וכתיב מצפון גו' ועוד יש להביא ראיה מקרא ורוח צפון תחולל גשם ותחולל לשון תבטל כמו לא יחל דברו וכפירש"י בפ"ק דתענית אבל במשלי פרש"י תחולל מלשון בריאה ונ"ל היפך התלמוד ודו"ק:

הרי"ף לא ניתנה פריעת מילה וכו'. כתב רש"י ז"ל לשון אחר מאי שוב ומאי שנית אלא לאו לפריעה ולהאי לישנא גרסינן ודילמא לאקושי וכו' וקשה דלא משני מידי להאי קושיא וכן הקשו התוספות ועוד קשיא לי להאי לישנא דגרסינן מאי שוב ומאי שנית למה הוצרכו שוב ושנית לפריעה והאחד מספיק לכך אני אומר דלהאי לישנא דגרסינן ודילמא לאקושי משני א"כ מאי שוב ומאי שנית ב' פעמים אלא חד אתא לפריעה וחד לאקושי סוף מילה דמעכבין הילין ואפילו את"ל דכשהקשה ודלמא הנך דלא מהול וכו' משני אם כן מאי שוב ומאי שנית מכל מקום כשחזר להקשות ודילמא לאקושי סוף מילה שפיר ומשני א"כ מאי שוב ומאי שנית אלא דמעיקרא לא נחית לכפל הענין ש"ב ושנית אלא מדכתיב שוב וכתיב שנית הוכיח דלא מיירי באותם הילודים שלא נמולו דלא שייך לומר בהו אלא שנית וכשחזר והקשה ודלמא לאקושי סוף מילה משני דכפל לומר שוב ושנית הוא אחד על הפריעה ואחד על עיכוב סוף מילה וכו' וי"ל כיון דמוקמי שוב ושנית לפריעה ולאקושי סוף מילה אם כן היכן רמז המילה לאותם הילודים שלא מלו ונראה דמעיקרא הוה ס"ד שהילודים לא מלו כלל ובתר דמשני לפריעה מוקמינן נמי הילודים לא מלו היינו לא פרעו דמל ולא פרע כאילו לא מל וכן משמע בפרקי ר"א:

ת"ר כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא לו ספ
היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה
שמות יב שנאמר °ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור מאי
תלמודא הא קמ"ל דעת רצון מלתא הוא אמר רב הונא
דבר תורה משוך אוכל בתרומה ומדבריהם נזרו עליו
מפני שנראה כערל. והביאו בגמרא על זה רבי יהודה
אומ:

עיון יעקב

דאף על הנך הגימוטים לוה לו הקב"ה שיעשה להם פריעה כיון שלא עשה להם פריעה במדבר להנך שפלים דלא מתו במדבר: **והאידנא** דדשו בו רבים שומר פתאים ה'. ולכן חד שמדבר שנקראים דור דעה כדאיתא במדרש פי חקת מורדע זו דור המדבר שנקראים דור דעה היו נזהרים בזה וסימן לדבר יוסיף דעת יוסף מכאוב: **בתוספות** ד"ה לא ניתנה פריעה וכו'. וא"ת אם לא ניתנה פריעת מילה עד יהושע היכי גמרינן מיניה הא כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש. ול"פ קלא דלפי משמעות הש"ס דתמורה דף י"ו מבואר דיהושע הש"י לא בשמים היא ולא רצה להשיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וכתבתי שם לפי שיהושע היה תלמיד מובהק של משה ומסר לו לחדש כמו משה שלמו ע"ש: **כל** אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית כו'. פי' לפי שד' רוחות מנשבות בכל יום כו' רוח צפונית [illegible] לא יחזור ורוחות לא מיעוט כדאיתא בתענית פ"ק דף ב' לכן במדבר שקאמר שלא היה מנשב בו רוח צפונית ביום [illegible] בלילה בשעה [illegible] שלום לילה:

אומר משוך לא ימול מפני שסכנה היא לו אמרו לו והלא הרבה מלו בימי בן כוזיבא והולידו בנים ובנות:

דעת רצון מלתא היא. וכיון דחטת לילה עת רלון הוא׳ למכת בכורות הויא כמי עת רלון לרוח לפונית ואין לך יום שרוח לפונית אין מנשבת בו בחלי הלילה וזה היה סימן לדוד כנור תלוי לו למעלה ממטתו וכנפיו כלפי לפון כיון שהגיע חלות לילה רוח לפוני׳ מנשבת בו ומנגן מאליו והוא כעור והאי דנקט הכא ארבעים שנה לומר לך שאפילו אותם מ׳ שנה דנזופים היו ולא נשבה להו בימים נשבה להו בחלות לילה משום דעת רלון הוא: משוך. מהול שמושכה ערלתו ומכסה את העטרה: בימי בן כוזיבא. שמשכום עכו״ם באונס בכרך ביתר ונגדה יד בן כוזיבא וכלחם בהם וכלחם ומלך על ישראל ב׳ שנים ומחלה וחזרו ומלו בימיו:

מהרש"א דעת רצון מילתא היא כו׳. נראה לפרש דה"ק דעת רלון חלות לילה ורוח של אותה שעה נוח וטוב לנחבלים אעפ"כ וה׳ הכה כל בכור באותה שעה כי יש ביד הקב"ה לשנות הטבע וק"ל:

הרי"ף מאי תלמודא הא קמ"ל דעת רלון מלתא היא וכו׳ לריך להבין נהי שהיתה עת רלון למכת בכורות אבל מנ"ל דעת רלון היתה לרוח לפונית ועוד נהי דבלילות מלרים היתה עת רלון אבל מנ"ל למ׳ שנה שהיו במדבר ולאיה לדבר שהרי גם במלרים נשבה רוח לפונית ביום וכל אותם מ׳ שנה לא נשבה רוח לפונית ביום ונראה דקי"ל ארבעה רוחות מנשבות בכל יום דהיינו כל רוח מנשב שש שעות ובחלות לילה מתחיל לנשב רוח לפונית וע"ז היה כנור תלוי לדוד וכשרוח לפונית מנשב בו היה יודע שהוא חלות לילה והיה קם שנאמר חלות לילה אקום וכו׳ וכשהכה ה׳ כל בכור בחלי הלילה היה ראוי למנוע באותה השעה רוח לפונית שהיא נוחה וטובה לנחבלים כדי שלא ימלאו הבכורות מנוח למכתם ואפ"ה לא רלה הקב"ה לבטל מנהגו של עולם אלא נשב הרוח לפונית בלילה ההוא ולאיה לדבר כתיב ויהי בחלי הלילה ומי יגיד לנו שהיה בחלי הלילה בדקדוק זה רוח לפונית שמתחיל לנשב באותה שעה כמו שכתבנו בדוד. וכיון שלא נתבטל רוח לפונית אפילו באותו הלילה שהיה בטולו סיוע למכת בכורות ממנו אתה למד שמעולם לא נתבטל ואפילו במדבר שנתבטל לשמש רוח לפונית ביום אבל בלילה לא נתבטל דדוקא ביום שהיה עמוד הענן לא נשבה רוח לפונית כי היכי דלא ליבדרי אבל בלילה שהיה עמוד האש לא היה חשש דליבדרי ונשבה רוח לפונית כל חלות לילה וכו׳:

לו עין משפט מיי׳ ג

מתיב רב יוסף °ויתחתן שלמה את פרעה מלך מצרים ונומר גיורי גיירה והא לא קבלו גרים בימי דוד ולא בימי שלמה מידי הוא טעמא אלא
ע"ב
לשלחן מלכי *הא לא צריכה ליה. והא מצרית ראשוני היא וכו׳ אמר רב פפא אנן משלמה ליקום ונתיב שלמה לא נסיב מידי דכתיב ביה °מן הגוים אשר אמר ה׳ אל בני ישראל לא תבואו בהם והם לא יבואו בכם אכן יטו את לבבכם אחרי אלהיהם בהם דבק שלמה לאהבה אלא קשיא ויתחתן מתוך אהבה יתירה שאהבה מעלה עליו הכתוב כאילו נתחתן בה:

אמרו בגמרא דלא שייך חתנו׳ במלרי בעודם בגיותם ומה שאמר הכתוב לא תתחתן בם הוא לאחר שנתגיירו ועל זה הקשה רב יוסף והכתי׳ ויתחתן שלמה את פרעה והשיב בעל התלמוד גיורי גיירה ומש"ה כופל בה לשון ויתחתן וחזר המקשה והקשה והא לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה ותירלו מידי הוא טעמא אלא לשלחן מלכים האי דלא קבלו גרים הייט טעמא משום דלא הוו מגיירי אלא לעלות על שלחן מלכים הא בת פרעה לא לריכא להכי שהרי בת מלך היתה: שלמה לא נסיב מידי. אלא לזנות היה מתכוין דכתיב לאהבה ולא לאישות:

מהרש"א כאילו נתחתן בה. לפי׳ התוס׳ דפריך היאך נשאה שלמה כו׳ ניחא דל"ל מיחת דגיירה דאי לא גיירה בזנות כמי הוה אסירא ליה אבל לפרש"י דלא פריך אלא אהא דקרי ליה חתנות ק"ק דהשתא ה"נ לאוקמא אפי׳ בגיותה אלא מתוך אהבה כו׳ ודו"ק:

משנה עמוני ומואבי אסורין ואסורן איסור עולם אבל נקבותיהן מותרות מיד: גמרא מנא ה"מ א"ר יוחנן דאמר קרא °וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי ולא ידע ליה והא כתיב °ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כלים אאבוה קא משאיל ואביו לא ידע ליה והכתיב °והאיש בימי שאול זקן בא באנשים ואמר רב ואיתימא רבי אבא זה ישי אבי דוד שנכנס באוכלסא ויצא באוכלסא ה"ק זיל שאיל אי מפרץ אתי אי מזרח אתי אי מפרץ אתי מלכא הוי שהמלך פורץ לעשות דרך ואין ממחין בידו אי מזרח אתי חשיבא בעלמא הוי מ"ט א"ל שאיל עליה משום מאניה דכתיב °וילבש שאול את דוד מדיו מאי מדיו כמדתו וכתיב ביה בשאול °משכמו ומעלה גבוה מכל העם (מאי האי דאיתרמו ליה

עיון יעקב

מידי הוא טעמא אלא לשלחן מלכים קא לא לריכה ליה. משמע מזה דגירות בת פרעה הוי גירות גמורה וא"כ ל"ע על הרמב"ם פי"ג מה׳ א"ב דין י"ד כתב להדיא להיפך שגם בת פרעה לא היתה גירות גמורה שגיירה לשום דבר ע"ש ולריכין לומר. דקושר הרמב"ם דלפי מה דמסיק הש"ס כאן דשלמה לא נסיב כלל רק לאהבה בעלמא חזר ג"כ מזה התי׳ אע"ג דלאו גירות גמורה הוי מ"מ דבק עמה וקרי ויתחתן מכח אהבה שאהב ובזה נדחה ומיושב ג"כ מה שמקשה מהרש"א על פרש"י: בתוספות ד"ה וסיפק וכו׳: נראה דפריך היאך נשא שלמה בו א"ל ואסורה בקהל. ול"כ דרש"י ס"ל דא"א לפרש כן קושית המקשן דהא באמת המקרי׳ מחשב זה לחטא ועון לשלמה על שנשאה והיא אסורה כדכתיב מן הגוים אשר אמר ה׳ וגו׳ אך דקושי׳ המקשן על לשון הפסוק דכתיב לשון חיתון ובאמת בהו לא שייך לשון חיתון וס"ל לרש"י כיון דבשאר אומות לא שייך חיתון בעודן בגיותן גם באלו אף לאחר גירותן כיון שאכתי אסורין לבא בקהל לא שייך בהו לשון חתון אף דתפסי בהם קדושין וזה קושית המקשן לפרש"י: ולא ידע ליה. לכאורה יש לדקדק בסוגיא זו הרבה חדא דלמה לא מקשה מיד על הפסוק מ"ט שאיל עלי׳ ותו כד מקשה ולא ידע ליה (פרש"י שאול לדוד) והכתיב ויאהבהו מאד ויהי לו לנושא כליו איך תייתי מקרא זה דידע ליה דלמא אף שלא ידע בן מי הוא אפ"ה אהבו מאד ומעט"ע יקרבהו לעשות אותו לנושא כליו ויותר הי"ל להביא מקראות הקודמין דכתיב להדיא שידע שאול בן מי הוא וכה"ג קשה מאי מקשה על אביו כיון דכתיב והאיש בימי שאול דלמא מ"מ לא ידע למי הוא ואפשר לומר דעלה על דעת המקשה דודאי שאלות שאול לידע יחוסו היה וכדאמרינן בקידושין דף ע"ו ע"א רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך אין בודקין ומפרש שם בגמרי בחיילות של בית דוד היו זהירין ליחס במלחמה שתסייע זכות אבותם במלחמה. וכה"א לאו דוקא במלחמות בית דוד קאמר אלא שכולם נקראים על בית דוד וכדאמרינן בשבת כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו דמייתי מקרא׳ ואת ערובתם תקח וזה נאמר גבי מלחמת שאול עם הפלשתים. ואף לת"ק דפליג ארבי חנינא בן אנטיגנוס היינו שאינם מיוחסים כל כך עד שאין לריכין בדיקה כל כך אבל מ"מ מיוחס קלת בעינן כדכתיב להדיא בקרא והתייחסם בלבא המלחמה לכן כראות דוד יולא לקראת הפלשתי שאל בן מי זה הנער לידע אם זכות אבותיו תסייע. כך עלה על דעת המקשה לכן מקשה שפיר ולא ידע ליה שיש לו זכות אבות והכתיב ויהי לו נושא כליו דהיינו נושא כלי זיינו במלחמה כתרגומו בודאי ידע שהוא מיוחס על זה מתרץ על אביו קמשאיל אם יש לו ג"כ זכות אבות אבותיו כדי לגלות מלחמה כבידה כזו לזה מקשה ואביו לא ידע והכתיב וכו׳ שילא באוכלסא וכו׳ דהיינו שהיה שר על ששים רבוא בודאי היה מיוחס:

ליה מאנאי ש"מ מלכא הוי) אמר ליי דואג האדומי עד שאתה שואל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו משו' דקא אתי מרות המואביה א"ל אבנר תנינא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית אלא מעתה ממזר ולא ממזרת ממזר כתיב מום זר מצרי ולא מצרית שאני הכא דמפרש דברים כ"ג טעמא דקרא °על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה לקדם היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים אישתיק מיד ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם התם קרי ליה נער והכא קרא ליה עלם ה"ק ליה הלכה זו נתעלמה ממך צא ושאל בבית המדרש שאל אמרו ליה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית אקשי להו [דואג] כל הני קושייתא אישתיקו בעי ש"ב י"ז לאכרוזי עליה מיד °ועמשא בן איש ושמו יתרא ד"ה א' ב' הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש וכתיב °יתר(א) הישמעאלי אמר רבא מלמד שחגר חרבו כישמעאל ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ומי מהימן והא"ר אבא אמר רב כל ת"ח שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו שאני הכא דהא תהלים מ"ה שמואל ובית דינו קיים מ"מ קשיא הכא תרגימו °כל כבודה בת מלך פנימה במערבא אמרי ואי תימא רבי בראשית י"ח יצחק אמר קרא °ויאמרו אליו איה שרה אשתך וגומר:

ולא ידע ליה. שאול לדוד: באוכלסא. שר של ששים רבוא: שהמלך פורץ. גדרות של אחרים לעשות לו דרך קלרה מביתו לפרדסו או לכרמו: השיבא בעלמא הוי. כדמפרש דהאי בים סימני מלכות הלכך לא אפשר דלא הוי רישא: מ"ט א"ל שאיל. מאי חזא דמספקי מיכי' ממלכותא: ממזר כתיב מום זר. כל שיש בו מום זרות: אם קודם מעשה. שבאתה הוראה לידו אמרה ושנאה לתלמידים בבהמ"ד בשם רבו שומעין לו בשעת הוראה: ואם לאו אין שומעין לו. שמחמת מעשה הבא לידו אמרה: דהא שמואל ובית דינו קיים. ומלתא דעבידא לגלויי היא ולא משקר בה: הנה באהל. דאין דרך אשה לצאת מביתה:

תוספות אם קודם מעשה וכו'. אומר ר"ת דוקא היכא שהוא עצמו נוגע בדבר כגון יתרא שהוא עצמו היה צריך לאותה הוראה שהיה נשוי בת ישי דכתיב אשר בא אל אביגיל בת נחש ואמרי' בפ"ק דב"ב בת מי שמתה בעטיו של נחש וכן בפרק נושאין על האנוסה גבי גר שהעיד על אשתו וזו בניו ובניו פי' יוחנן גבי עובדא דרב יהודה בכל דוכתא דמייתי לה היו הן צריכין לאותה הוראה אבל אם אינו צריך לאותה הוראה שומעין לו אע"פ שלא אמרה עד שעת מעשה:

מהרש"א והכתיב והאיש בימי שאול גו'. לכאורה מהך עניכא גופא בפשיטות ה"ל לאתויי דכתיב הכא ראיתי בן לישי גו' וישלח שאול מלאכים אל ישי ויאמר שלחה אלי את דוד בנך וגו' ויש לפרש משום דאיכא לפרושי דהיה משאיל על אביו מאיזה שבט הוא דהא מלתא אפשר לא ידע ליה ולכך מייתי מהך דישי אבי דוד נכנס באוכלוסא כו' ואמרינן בפרק ב' דברכות אין אוכלוסא פחות מס' רבוא וכיון דאיש מפורסם היה כ"כ שר על ס' רבוא ודאי דידע ביה מאיזה שבט הוה ויליף ליה מדכתיב בא באנשים דהיינו שבא במלחמה באנשים ומשום כמה אנשים כאומר דעל מספר אנשי דוד המדבר קאמר שהיו ס' רבוא ומסיק גם שידע דמשבט יהודה הוא היה מסתפק אי מפרץ אי מזרח ולמנ"מ אם יהיה מלך: מ"ט א"ל שאל דכתיב וילבש שאול את דוד מדיו כו'. פרש"י בשמואל נהפכו להיות כמדת דוד כו' נראה מפירושו דכינוי דמדיו על דוד קאי וא"כ הוא מהיכן קמשתמע מיניה שהיו הבגדים כמדתו של שאול משכמו ומעלה גבוה גו' שע"כ הככים בו עין הרע ויותר נראה דכינוי דמדיו קאי על שאול דהיינו מדיו של שאול היו מכוונים ליה בכם: וכתיב יתרא הישמעאלי גו'. נראה לפרש כיון שאינו מפרש איזה שם עיקר ועוד דודאי ישראלי הוא וע"כ כדרשו שהיה שחגר חרבו כישמעאל ואמר כל שאינו שומע הלכה זו דהיינו שדוד הוא ישראלי ולא עמוני ידקר בחרב ובירושלמי איכא פלוגתא בהא איזה שם עיקר וגם שם גרסי' דחגר מתניו כישמעאל וכתב בעל יפה מראה וקשה לפי דברי תלמוד שלנו מאי חגר חרבו כישמעאל דהל"ל כאדומי שהוא בעל החרב ואולי שדקירת חרב הוא מדה כנגד מדה כי לפי דעת דואג דעמונית ומואבית בכלל האיסור ואין לקבל מהם גיורת והבא עליה קנאין פוגעין בדקירת חרב כמ"ש בפנחס וידקור את שניהם גו' גבי מואבית ועיין סוף פ' השותפין: איה שרה גו'. מפרש"י מדכתיב הנה באהל דאין דרך אשה כו' ע"ש ועיין פ' הפועלים: כתנאי עמוני ולא עמונית וכתבו התוספות וא"ת לר"י תקשה ליה ממצרי ולא מצרית ואומר ר"י דגבי עמוני ומואבי וכו' ע"ש וכל זה דוחק וכל הני דאקשי להו דואג כדלעיל למה לא השיבו לו כן ונראה דלרבי יהודה היה זה הלכה למשה מסיני עמוני ולא עמונית ומואבי ולא מואבית כדקאמר כך מקובלני מב"ד של שמואל הרמתי דהיינו הל"מ ואיך שיהיה יש לדקדק בענין זה שדואג וסיעתו חשבו לאסור עמונית ומואבית ולא האמינו בקבלתם והיאך חשבו שבויז זה אבלן והיה שופט כל ישראל כמה שנים כמפורש בקרא ואיך נשא פסולי

עיון יעקב

אמר ליה דואג האדומי עד שאתה שואל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל. אפשר לומר ע"ד דאיתא בב"ק דף פ"ח ע"א מקרב אחיך תשים עליך מלך מקרב אחיך מעולה ומובחר וברורין שבאחיך תשים מלך עי"ש ולפ"ז ראוי שאול דוקא למלוכה שלא היה בו שום דופי אכן במקורם ברים הגדול כתב מקרב אחיך היינו מאמצע של אחיך ר"ל על מלכות בית יהודה שהיה מאמצע בני לאה כי ראובן הוא שבט לוי לא נחשב בחשבון השבטים נמצא יהודה שהוא אמצע ע"ש וא"כ ה"ק ליה דואג עד שאתה שואל אם הגון הוא למלכות לפי שאתה קורא הפי' מקרב אחיך היינו מאמצע שבאחיך דהיינו שבט יהודה שאל עליו אם ראוי לבא בקהל ופי' מקרב אחיך מעולה שבאחיך א"כ המלוכה צריך דוקא לך לפי שאין בך שום דופי ממזר כתיב. פי' מ"ש ימירה לבראות דפירושו מום זר: דרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם. ובמדרש ילקוט ליתא בשם אגדות שמואל עוד ואשר שכר עליך בלעם בן בעור האיש יש לו לשכור ולא האשה ואחי שמיב בדעת הרמב"ן והכתוי שמואל קדם בלחם ומים ולא נענש רק בשביל ששכר בלעם ועיין בהוריות במהרש"א דהוא שנתכוונין לעבירה זכרים אסור והיא שנתכוונה למצוה נקיבות מותרת:

אמר רבא מלמד שחגר חרבו כישמעאל. הא דאמר כישמעאל עיין במהרש"א ולע"ד דה"ק כמו ישמעאל שחגר חרבו לעת הצורך במלחמה אף שהיה ברכות של עשו והוא נלחם בידו אפ"ה עושה כן לעת הצורך אף עמשא עשה כן לעת הצורך שכל מי שאינו שומע הלכה זו א"כ הוא מורד במלכות בית דוד והמורד במלכות בית דוד דינו בסייף כמבואר ברמב"ם בה' מלכים. ועי"ל דלכך חגר עצמו כישמעאל לגמ"ש התוס' דגם הוא נשוי מעמון ומואב וכתבה דבי אליהו איתא והובא בילקוט פ' וירא דישמעאל נשוי מבנות מואב מנה ע"ש ואברהם אבינו שקיים אפי' עירוב תבשילין בודאי קיים גם מה שעתידה תורה לאסור ובפרט לדעת המפרשים שעמון ומואב אסורין לבא בקהל כיון שהיה פסול בלידה שלהם ואפ"ה הניח אברהם את בנו להתחתן עמהם מוכח שהנקיבות מותרין לכך חגר עצמו כישמעאל לרמוז על זה. ועיין עוד בסמוך: כך מקובלני מבי"ד. נשמר לומר בן בני שלא ידוע אומו כיון זקן ממרא כיון שכבר עלתה ההסכמה בלשכת הגזית עלה לכן אמר כך מקובלני והאומר מפי השמועה אין לו דין זקן ממרא כדאיתא בפ' אלו הן הנחנקין דף פ"ח ע"א ובמיימוני פ"ג מה' ממרים ולפ"ז נראה דלכך חגר חרבו כישמעאל דכתיב בי' ידו בכל וגו' ויד כל בו כלומר אף שכולם היה נגד דעתו ואפ"ה היו בכלל להמית כל מי שאינו שומע הלכה זו:

בשלי שקהל גרים כמ"ש ויקח עשרה אנשים גו' ויותר מזה בספר רות שהגואל השיב לבועז פן אשחית את נחלתי גו' ופרש"י שם לתת פגם בזרעי שנאמר לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית עכ"ל שילך ומלאו לבו לדבר כן בפני בועז שהיה שופט בימיו הא פשיטא בפניו כמ"ש ביום קנותך גו' אשת המת קנית להקים שם המת גו' גם קשה שהיה חס על פגם זרעו ולמה לא היה חס על האיסור לאו גופיה וכל ביאה וביאה אסורה לו ועי"כ נראה למאי דמסקינן בפרק כילד דעשה דיבמה דוחה ל"ת וחייבי לאוין מתייבמין מן התורה אלא דלאו גזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שנייה דאסור בה דכבר קיים העשה בביאה ראשונה ואפשר דאז בימי בועז עדיין לא גזרו על כך ושוהר לו ביאה ראשונה במצות יבום דעשה דוחה ל"ת וכמ"ש המפרשים דדין יבום כאן לאו דוקא אלא קרובים כמ"ש הרמב"ם בפרשת ויקרא וכדומה בג"ל ועי"כ לא תלה הגואל את דעתו דמואבית אסורה נראות היבום משום איסור ביאה דעשה דיבום דוחה ל"ת דמואבית אבל תלה הדבר על פגם הזרע דהולכין אחר פסול וכיון דהיא אסורה לבא בקהל בלא יבום בניה הולכין אחריה להיות פסול בקהל ועי"כ אמר לא אשחית את זרעי שיש לי כבר אשה כשרה משא"כ בועז שלא יחוש על זה שלא היה לו בנים שמתו כולם בעובדא דמגוח כדאמרי' בפ' הספינה וזו היתה גם דעת דואג וסיעתו שאמרו מה שנכנסה אותה בועז שהיה שופט ישראל היינו בהיתר ע"י מצות יבום והביאה ראשונה כשעברה ממנו כדאמרינן דבועז מת מיד אחר ביאה ראשונה ובנו עובד פסול קהל הוא דהולכין אחריה ולא האמין בקבלה בהל"מ עמוני ולא עמונית ובא רבא בדרשתו והוסיף על הלכה למשה מסיני שיש רמז בתורה בזה ומדכתיב אל תצר את מואב גו' וכמלאות שלא יאבדו מפני שני הפרידות טובות כו' ודו"ק:

הרי"ף ואביו לא ידע ליה והכתיב והאיש בימי שאול וכו'. וקשה שהרי בשוב דוד מהכות הפלשתי ויקח אותו אבנר ויביאהו לפני שאול כתיב ויאמר אליו שאול בן מי אתה הנער ויאמר דוד בן עבדך ישי ותקשי ליה הכי ומי לא הוה ידע ביה ובאבוה וליכא לשנויי כדלעיל ועל כרחין צ"ל לן למימר דידע ליה לישי אבל לא ידע אם היה דוד בנו או לאו. וא"כ מאי פריך לעיל ואביו לא ידע ליה והכתיב והאיש בימי שאול וכו' דילמא לישי ידע ולדוד לא ידע שהיה בנו ועי"ק כשהקשה ואביו לא ידע ליה וכו' למה לא הביאו ראיה פשוטה שהיה יודע שדוד היה בן ישי כדכתיב וישלח שאול מלאכים אל ישי ויאמר שלחה אלי את דוד בנך אשר בצאן ויקח ישי חמור לחם וכו' וישלח ביד דוד בנו אל שאול וגו' ויאהבהו וגו' וישלח שאול אל ישי ויאמר יעמד נא דוד לפני כי מצא חן בעיני הרי ונראה שהיה ידוע לדוד וידע שהוא בן ישי ולמה הביא מהאי כתוב של והאיש בימי שאול שאינו אומר אלא שהיה יודעו לישי אבל לא אמר שהיה יודע שדוד בן ישי הוא ואפשר לישב דנתחלה כששאל שאול לאבנר בן מי זה העלם היה אפשר שאף ע"פ שמכירו שהוא דוד בן ישי מ"מ שאל על ענין שהכירות לב שהיה לו ליצא לקראת הפלשתי אמר לאבנר בן מי הוא זה כלומר והלא בן ישי הוא ואין לאביו גבורת לב למלחמה כדי שיתלמד בנו לגבורת לב זו ולזה לא הקשה אלא מפסוק והאיש בימי שאול בא באנשים שהיה יוצא באוכלוסא שר של ס' רבוא וכיון שהיה יודע באביו ישי שהיה גבור חיל במלחמה אין להפלא אם ממנו יצא גבור ומה שחזר שאול לומר לדוד בשובו מהכות את הפלשתי בן מי אתה הנער י"ל שרצה לבדוק בו אם גבה רוחו בהריגת הפלשתי וביחסו בשאלתו בן מי זה אתה הנער כאילו נעלם ממנו מי היה אביו ואם השיב ישיבנו בן ראש הגבא ישי אני הוא ינכר גאותו וגאונו ורמות רוחו דאית ביה ודוד בענותנותו השיבו בן עבדך ישי להורות שהיו עבדים ומשועבדים לו: אמר לו דואג עד שאתה שואל אם הגון למלכות וכו'. אפשר לדרוש לך אסמכתא דעלינו בפסוק זה הזכיר את שאול בשמו ולא הזכירו בשם מלך דכתיב וכראות שאול את דוד יוצא ומי אמר אל אבנר וכו' וסמוך לזה כתוב ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם ועוד כיון שעם אבנר היה מדבר מהו שאל אתה ועוד שקודם הזכירו בשם נער וכאן אמר בן מי זה העלם אמנם שהיה שם דואג כשאמר שאול לאבנר ז"ל שאול אי מפרץ קאתי מלכא להוי השיבו דואג עד שאתה שואל אם הגון למלכות שאל אם הוא ראוי לבא בקהל שהלכה זו נעלמה ממנו וזהו שאמר ואמר המלך כלומר להחזיק המלוכה בידו אתה דואג שאל ודייק שאל אתה כלומר דואג לך אתה ושאל בן מי זה אם ראוי לבא בקהל שהלכה זו של עמוני ולא עמונית נתעלמה ממנו. ואולי נראה גם כן בפסוק ויאמר המלך ששם דברי דואג שאמר וכי אתה חושש שיהיה זה דוד המלך ואתה שואל על ענין המלוכה שאל אתה תחלה אם הוא ראוי לבא בקהל ובן מי הוא זה שהרי הדבר נעלם ממנו אם הבא בכלל לא יבא עמוני ומואבי כבראשון עיקר:

דרש רבא מאי דכתיב °פתחת למוסרי אמר דוד לפני (תהלים)
הקב"ה רבש"ע ב' מוסרות שהיו עלי פתחת רות (קט"ז)
המואביה ונעמה העמונית. דרש רבא מ"ד °רבות עשית (שם מ)
אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אלי לא
נאמר אלא אלינו מלמד שהיה רחבעם יושב בחיקו של
דוד וא"ל עלי ועליך נאמרו שתי מקראות הללו דרש
רבא מ"ד °אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי (שם)
אמר דוד אני אמרתי עתה באתי ולא ידעתי שבמגלת
ספר כתוב עלי התם כתיב °הנמצאות הכא כתי' °מצאתי (בראשית יט) (תהלים פט)
דוד עבדי בשמן קדשי גומר:

מוסרות. שם רצועות שקושרים בהם העול: **פתחת.** בהתרת את הנקבות: **נעמה.** אמו של רחבעם וממנה יצאו מלכי בית דוד: **נפלאותיך ומחשבותיך אלינו.** עלי ועל רחבעם בן בני הסבת לטובה כשהתרת את הנקבות: **אני אמרתי.** בשעה שנמשחתי עתה באתי לגדולה ומקרוב פסקו לי גדולה זו ולא ידעתי שמימי אברהם נכתב עלי במגלת ספר:

תוספות הכא כתוב מצאתי דוד. אף על פי שדוד עצמו אמרו ברוח הקודש אמרו:

מהרש"א ב' מוסרות כו'. ירא"ה דמשמע ליה למדרש כן מרישא דקרא אנא ה' גו' אני עבדך בן אמתך גו' דהיינו רות שקראה עצמה כן כדכתיב ופרשת כנפיך על אמתך גו' והלשון רבים דפתחת למוסרי דריש דרמז נמי על נעמה העמונית: **נפלאותיך ומחשבותיך אלינו גו'.** פרש"י הסבת לטובה כשהתרת את הנקבות עכ"ל והוא דוחק דמאי נפלאותיך ומחשבותיך אבל הנראה ע"פ מ"ש בפ' שור שנגח אל תצר את מואב גו' וכי מה עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה כו' נשא משה ק"ו ומה מדינים כו' ומואבים עצמן לא כ"ש א"ל הקב"ה לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי ב' פרידות טובות יש לי להוציא מהן רות המואביה ונעמה העמונית כו' והיינו נפלאותיך ומחשבותיך שלא כדעת ומחשבת משה אלינו שאמרת במואב אל תצר את מואב גו' ובעמון ומול בני עמון אל תצורם גו' והיינו ב' מקראות הללו דקאמר ובחדושי הלכות כתבנו פי' מהרש"ל בב' מקראות הללו והוא דחוק ע"ש ודו"ק: **כתיב הנמצאות כו'.** דאי לאו לדרשא הנמצאות ל"ל ומפורש בב"ר שתי בנותיך הנמצאות שתי מציאות רות המואביה ונעמה העמונית אור"י מצאתי דוד עבדי גו' היכן מצאתיו בסדום וקראם מציאה לפי שהיו קרובים להאבד עם אנשי סדום. או ע"ש שבא משה לאבדם עד שא"ל הקב"ה אל תצר גו'

עיון יעקב

עיין במהרש"א מה שמקשה על באור הגואל לבועז פן אשחית את נחלתי זרעי ולא אמר שאסור הוא לישאנה בעצמו. ול"נ דהטעות היה אף על גב דנקיבות מותרין מ"מ אם יבמם זכר הזכר אסור לבוא בקהל זה שפרש"י בתומם נטעה בעמוני ולא עמונית וזה אפשר ג"כ היה טעות של דואג: **שתי מקראות הללו.** עיין במהרש"א וי"ל דשני מקראות הכוונה על דבר אשר לא קדמו דרכו של איש לקדם וכו' ומקרא שני כמ"ש לעיל בשם אגדות שמואל ואשר שכר עליך האיש יש לו לשכור:

גו' כדלעיל או ע"מ שרלה דואג לאבדם מתוך הקהל כדלעיל: במגלת ספר כו'. היא התורה אי למ"ד בפרק הניזקין דתורה מגילה מגילה נתנה ואי למ"ד חתומה נתנה וכולה נקראת מגילה דכתיב והנה מגילה עפה גו': הכא כתיב דוד עבדי. כתבו התוס' אע"פ שדוד עלמו אמרו ברה"ק אמרו עכ"ל ולא ידענא מי הכריחם לכך דהמזמור הזה מיוחס לאיתן האזרחי ויסדו ברה"ק על מלכות בית דוד וק"ל:

הרי"ף שני מוספות שהיו עלי. נראה דדרים אני עבדך בן אמתך זו רות שכתוב בה אנכי רות אמתך ומגדה היה עלי קשר אמיץ שלא לבא בקהל אבל להיות בן אמתך שבאתי מהנקבות פתחת למוסרי ויש לרמוז בתלת מוסרי מלשון איסור לבא בקהל התרת אותי ואת רסנעם מאיסור לבא בקהל: מ"ד לא אמרתי הנה באתי. מלבד מה שפי' רש"י ז"ל כלע"ד לפרש כפי הפשט כי הוקשה לו בכתוב מאי אז אמרתי ובמדרש רות דרשו אין אז אלא לשון שירה שנאמר אז ישיר משה וכאן דרשו אז על אותה שעה שהאלו בבית המדרש ונתעלמה מהם הלכה ואשתיקו ובעו לאכרוזי עליה עד שקם עמשא וכו' אמר דוד באותה שעה אז שהשתיקם עמשא אמרתי עתה באתי להיות נקרא ישראל ולא מואבי ולא ידעתי שבמגילת ספר תורה כתוב עלי הנמצאות וכתיב מצאתי דוד עבדי הרי עבד ה' אני ומקהל ישראל אני:

מ דף עח ע"ב **אמר** רב הונא ממזרא לא חיי והא אנן תנן ממזרים אסורין ואיסורן איסור עולם א"ר זירא לדידי מפרשא לה מיניה דרב יהודה דידיע חיי דלא ידיע לא חיי דידיע ולא ידיע עד תלתא דרא חיי טפי לא חיי ההוא דהוה בשבבותיה דר' אמי אכריז עליה דממזרא הוא הוה אזיל ובכי א"ל חיים נתתי לך:

ממזר דידיע. בגרור לכל: חיי. הוא ודורותיו דלא מטמעי ביה: דלא ידיע. כלל לא חיי אפי' הוא שלא ישא כשרה: דידיע ולא ידיע עד תלת דרי. דזהירי איכשי חיי טפי לא חיי דכיון דלאו דבר ברור הוא נשתכחא מלהא:

מהרש"א דלא ידיע לא חיי וכו'. ק"ק מהאי דפ' י' יוחסין דפריך עלה דרב יודא אטו אנן מי ידעינן מהיכא קאתינן דלמא מהכי דכתיב בהו נשים בליון עמו גו' הא רב יודא ס"ל הכא דלא ידיע לא חיי ויש ליישב:

א ש"ב כא **אמר** רב חנא בר אדא נתינים דוד גזר עליהם שנא' °ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם והגבעוני' שם לא מבני ישראל המה. מ"ט גזר עלייהו דכתיב °ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה ראשוני'

אמר להם שמא עובדי עבודת כוכבים יש בכם דכתיב °ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף דברים יא ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר בדקו ולא מצאו. שנייה אמר להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכתיב °וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה ירמיה ג היה לך בדקו ולא מצאו שלישית א"ל שמא פוסקי צדקה ברבים יש בכם ואין נותנין. דכתיב °נשיאים ורוח משלי כה וגשם אין איש מתהלל במתת שקר בדקו ולא מצאו אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד °ויבקש דוד את פני ש"ב כא ה' מאי היא אמר ר"ל ששאל באורים ותומי' מאי משמע אמר רבי אלעזר אתיא פני פני כתיב הכא ויבקש דוד את פני ה' וכתיב התם °ושאל לו במשפט האורים לפני במדבר כז ה' °ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית ש"ב כא את הגבעונים אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים. וכי היכן מצינו בשאול שהמית את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן קא תבע אל שאול שלא נספד כהלכה וקא תבע על אשר המית הגבעונים אין דאמר ר"ל מאי דכתיב °בקשו את ה' כל ענוי ארץ באשר צפניה ב משפטו פעלו באשר משפטו שם פעלו אמר דוד שאול נפקו להו *הריסר ירחי שתא ולא דרכיה למספדיה נתינים כ גנהו ונפייסינהו ויקרא המלך לגבעונים ויאמר ש"ב כא אליהם וגו' מה אעשה לכם ובמה אכפר וברכו את נחלת ה' ויאמרו לו הגבעונים אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו ואין לנו איש וגומר יותן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום לה' פייסינהו ולא מפייסו אמר דוד ג' סימנים יש באומה זו רחמנין וביישנין וגומלי חסדים רחמנין דכתיב °ונתן לך רחמים ורחמך והרבך דברים יג ביישנין דכתיב °ובעבור תהיה יראתו על פניכם שמות כ גומלי חסדים דכתיב °למען אשר יצוה את בניו ואת בראשית יח ביתו אחריו וגומר כל שיש בו ג' סימנין הללו ראוי להדבק בו אין בו שלשה סימנין הללו אין ראוי להדבק בו:

דוד גזר עליהם. כדכתיב והגבעונים לא מבני ישראל המה כלומר אינם

עיון יעקב

דידיעי ודלא ידיעי עד תלתא דרא חיי טפי לא חיי. אף דלכאורה תירוץ זה הוא אך למותר שאין צורך לתירוץ הקושיא מ"מ כיון שאמר ר"א מי יתן לי דור השלישי ומטהרנ' ולא קאמר מי יתן לי דור בני מכלל דדור שני עדיין חי עד דור השלישי ולא עד בכלל וקשה בגמ"ג אי דלא ידיעי לא חיי כלל ואי דידיעי הא חי עד עולם לזה קאמר ודידיעי ודלא ידיעי וכו': עד תלתא דרא. בירושלמי דאתיא כהא דרבי חנינא דאמר אחת לששים או לשבעים הקב"ה מביא דבר לעולם ומכלה ממזרים ע"ש וביפה מראה שכתב להוך ששים שנה הוא כמנין שני דורות ע"ש. וכבר מבואר בכתובות דף כ' ע"ב איזה ישנה עד ששים ששים שנה ופרש"י שכבר נשתכח הדבר מן היודעים ע"ש לכך עד תלתא דרא שעדיין לא נשתכח מן היודעים חיי טפי לא חיי: אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים שהרג נוב עיר הכהנים. ויש לדקדק האיך תלוי ב' עונשים הללו להדדי. ויש לתרץ ע"ד דאיתא בתוס' פ' נגמר הדין הספדא יקרא דחיי מימא דהא דאמרינן ביבמות אל שאול ואל בית הדמים אל שאול שלא נספד כהלכה ואי הספדא יקרא דחיי והלא מוחלין ישראל על כבודם ופירש תוס' וי"ל שאני מלך דאיכא בזיון עשי לנביא. אכן לפי מ"ש מקלא תפרש"ם שמיום שנמסר דוד כבר נסתלק המלכות לגמרי מן שאול כי המלכות היה רק שאולה בידו כאשר באמת אז סרה ממנו רוח ה' ובעתתו כי קרע ה' הממלכה מאתו כאשר נאמר לו ע"י שמואל א"כ אין להם חטא שלא הספידו כהלכה. אך לפ"ז אין לשאול ודואג חטא על שהרגו נוב עיר הכהנים לפי שהאלו לדוד באורים ותומים ולפי סברתו אין שאול כי אם למלך והאם המלכות היה שייך אז לדוד ולא לשאול א"כ שפיר שלו שני עונשים אלו אהדדי על שאול שלא נספד כהלכה י"ל הגזי' כקושית התוס' דישראל מוחלין על כבודם א"ל שאני מלך דאיכא בזיון דהא לפי סברתם לא היה מלך וא"כ יש עליהם עונש על הריגת נוב עיר הכהנים א"ל דשפיר עבדו לפי שהאלו לדוד באורים ותומים דהא לפי סברתכם היה המלוכה שייך לדוד וא"כ בע"כ יש לכם חטא אחר או שלא הספידו שאול כהלכה או חטא שהרג שאול ודואג לנוב עיר הכהנים ועיין בעירובין פ' הדר דף ס"ג דשם משמע שבשביל שנתן דוד מתנותיו לכהן א' הביא הרעב לשלש י"ל דלכך הי' רעב ג' שנים כל שנה על חטא אחר עיין שם בתוספת. ועוד י"ל אילו כהן יתניתיו לארכה כהנים היה בכלל מזכה רבים ולא הי' בא לידי שאר חטאים ולא היה נענש: וכי היכן מצינו בשאול שהמית את הגבעונים. לפי מה שפרש"י שם בשמואל בשם הירושלמי שנוב עיר הכהנים המיתו נ"ב שבעה מגבעונים דהיינו שני שואבי מים ושני חוטבי עצים וחזן ושמש וסופר. וכן הוא במדרש פ' נשא פ"ח ע"ש ולכן בקשו דוקא שבעה מכ"ו ועיין במדרש שוח"ט שבעה חדשים מיום א' של פסח עד יום אחרון של סוכות ל"כ מהאי טעמא אכן לפי גמרא דידן ל"ל דלכך בקשו שבעה שכן הוא המספר כדאיתא ז' מרורי ... כי שבע יפול צדיק וקם ... ודקן י"ל שלא היו מספיקין להם מים ומזון לאוכן שבעה לכן נענשו כנה: ג' סימנים יש באומה זו. ע"ד דאיתא במסכת פ' רבי עקיבא דרש האי גלילאי בריך רחמנא דיהיב אוריין תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי בירחא תליתאי ביום תליתאי לכן יש ג' סימנים באומה זו ועל שלשה דברים העולם עומד וקיים ... שלשה אבות והחוט המשולש לא במהרה ינתק:

אינם ראוין לבא בקהל: **איש מתהלל במתת שקר.** שפוסק ואינו נותן גורם לעצירת גשמים: **כהנים היו מספיקין להם מזון.** לגבעונים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים למזבח כדכתיב ביהושע ולא יכרת מכם עבד וחוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהי: **קתבע.** הקב"ה בכבוד שאול שלא נספד כהלכה וחדר קתבע בפורענותיה דשאול אשר המית וכו': **באשר משפטו.** במקום שדנין האדם שם מכירין פועל לדקותיו: **תריסר ירחי שתא.** לאו דוקא דהא קרות לתלתין שנין היה שהרי קיף שנותיו של דוד היה אלא לפי שאין דרך כבוד לספוד אחר י"ב חדשים אחר שנתקבלו תכחונין על המת כדאמרינן במ"ק: **אין לנו.** לתבוע לשאול ולביתו לא כסף ולא זהב כי אם נפשות ואין לנו להמית [משאר ישראל] כי אם מזרעו: **והוקענום.** תלייה: **באומה זו.** ישראל: **רחמנים וכו'.** והני גבעונים דלא מרחמי אינם ראוין להדבק בהם מיד גזר עליהם דוד לכך נאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה:

מהרש"א שנה ראשונה א"ל שמא עובדי עבודת כוכבים יש כו'. משמע להו הכי דמסתמא קודם שכלו הג' שנים פשפש ובדק ומסתמא על פי חומר העבירה בדק מתחלה על עבודת כוכבי' ואח"כ על הזנות ואח"כ על הצדקה ואפשר שהוציא זה מלשון המקרא שהוסיף לומר שנה אחר שנה דלא איצטריך ליה דמסתמא כמו ג' שנים דכתיבי רצופים היו אלא דמשמע להו כל חד מג' השנים הוה באנפי נפשיה לענין הפשפוש אחר חטא של כל שנה ושנה: **אין הדבר תלוי אלא בי כו'.** ר"ל דבר מלכות שצריך להיות נחתך ע"פ המלך כדמסיק וז"ש ששאל באורים ותומים דאי שאל בנבואה דאשונה ושנייה הוה כמו לשאול בנבואה מה הוא החטא אבל ודאי דלא שאל כלל בנבואה ולכך לפי דעתו שהיה בהם חטא עבודת כוכבים וג"ע וצדקה דבר שאין תלוי במלכות לא שאל באורים ותומים דאין שואלים באורים ותומים אלא למלך דהיינו דבר התלוי במלוכה: **מספיקים להם מים ומזון כו'.** פרש"י כהנים היו מספיקין להם מזון לגבעונים כו' עכ"ל לא הזכיר בפירושו מים דנקט בכל נוסחות גמרות שלפנינו גם אין סברא שיהיו הכהנים מספיקין מים לגבעונים שהם בעצמם היו שואבי מים והוא דבר שניתן לעולם בחנם גם קשה לפירושו שאמרו הגבעונים אין לנו כסף וזהב עם גו' דמזון ודאי שוה כסף הוא ולולי פירושו היה נראה לפרש שהגבעונים היו מספיקין להם מים ומזון לכהנים דהיינו לשאוב להם מים ולהסתפק להם צורכי מזון כגון לחטוב עצים שהיו עובדי ה' ואותו זכות שהיה להם לגבעונים לעבוד עבודת ה' ניטל מהם בהריגת נוב עיר הכהנים ולכך אמרו שפיר אין לנו כסף כו' אבל יש לנו דבר גדול עמהם שלא הניח לנו הזכות הגדול והוא ענין דהיו מקבלין אז גרים כדמסיק אע"ג דלא היו מקבלין גרים בימי דוד ושלמה אלו גרים ודאי לש"ש נתכוונו ולא לשלחן מלכים שהרי נתגיירו ע"י קידוש שם שמים בפרהסיא דע"כ נעכשו גם בני מלכים ע"י שלא הכיתו את הגרים מלזכות:. **באשר משפטו שם פעלו כו'.** לפי פשוטו כינוי דמשפטו פעלו קאי על הקב"ה אבל ו' דמשפטו הוא מיותר דהל"ל באשר משפט פעלו כמו הצור תמים פעלו וע"כ דרשו לכינוי דמשפטו פעלו קאי על האדם הנדון דבמקום משפטו של אדם שם נזכר גם פעלו זכות: **ולא דרכיה למספדיה כו'.** אע"ג דהעונש של רעב בא גם בשביל שלא נספד כהלכה מ"מ אמר דוד דדבר זה א"א לתקן ומש כיון דלא דרכיה למספדיה אחר י"ב חדשים אלא מעשה נתינים אפשר לתקן: **נקרינהו כו' ג' סימנים יש באומה זו רחמנים כו'.** ר"ל סימנים שיהיו נכרים במדות הללו מתוך שאר אומות לענין הרחמים בפ' המניח בעובדא דשבתי כו' שאמר הכי מערב רב קאתו

דכתיב ונתן לך רחמים וגו' כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו כו' ובשבת בפ' כ"ג כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים שנא' ונתן לך רחמים ורחמך גו' ופי' הכתוב ונתן לך רחמים דהיינו שיהיה לך מדת הרחמים שתהיה אתה מרחם על הבריות ולא כן שאר האומות ולענין הבושה אמרינן בנדרים בעבור תהיה יראתו על פניכם גו' זו הבושה כו' כי היראה הנכרת בפנים היא הבושה כמ"ש בושת פנים והיפך עז פנים ולאו לפי מזגו וטבעו קאמר דהא אמרו בביצה פ"ב ישראל עזין באומות הן ומפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין אלא דעל שם זה נקראו ביישנים שהתורה מתשת כחן ומכנעת לבם כפרש"י שם וזה הכתוב בעבור תהיה יראתו גו' בענין נתינת התורה כאמר שנתן הקב"ה התורה שתהא יראתו על פניו לבלתי נחטא כדאמרינן שם וה"נ מוכח היא דכלדים שהבושה באה לנו מנתינת התורה שאמרו שם דכל מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני ולענין ג"ח אמר דכתיב כי ידעתיו גו' ואף ע"ג שלא הוזכר בכתוב אלא משפט וצדקה הוציאו מן הכתוב הזה ג"כ ג"ח והוא בכלל ושמרו דרך ה' גו' כי הג"ח נקרא דרך ה' שילך בה האדם אחרי מדותיו ית' ב"ה כמ"ש אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר להלוך אחר שכינה כו' אלא להלוך אחר מדותיו מה הוא מלביש ערומים כו' ומיהו ק"ק אמאי לא קאמר נמי מהאי קרא דכי ידעתיו גו' דעוד סימנים ניכרים יש בהם בעלי משפט ובעלי צדקה ואפשר דאין אלו משפט וצדקה סימנים ניכרים כמו אלו ג' דנקט ודו"ק:

הרי"ף ונתינים דוד גזר עליהם וכו'. פירש"י ז"ל כדכתיב ויאמר אליהם והגבעונים לא מבני ישראל המה כלומר אינם ראויים לבא בקהל. וקשה דא"כ שכאן ריחקם וגזל עליהם שלא יבואו בקהל א"כ איך חוזר ואומר להם לגבעונים מה אעשה לכם ובמה אכפר וברכו נחלת ה' והרי כל דברים אלו היו ראוים לאומרם קודם גזר דין אבל לאחר הגזרה שריחקם לא ישמעו. עוד לקול מלחשים ולעד"נ שאדרבה א"ל דברי פיוסים הרי ידעתם שיהושע ריחק אתכם ותלה הדבר כי שאם אחפוץ לקרב ולרחק אתכם הרשות בידי כמחז"ל שדרשו מה נורך לומר אל המקום אשר יבחר אלא תלה יהושע בדוד אמר אני איני מקרבן ולא מרחקן אלא מי שהוא עתיד לבנות בית הבחירה אם יהיה דעתו לקרב יקרב וכו' וכיון שראה דוד שהיו אכזרים ריחקן וכו' ועיין בנדרש שהאריכו שם. וכפי זה אמר דוד להם הלא לכם לדעת כי אתם מרוחקים מימות יהושע והגבעונים לא מבני ישראל המה ועתה מה אעשה ואקרב אתכם אם תכפרו וברכו את נחלת ה' וכשראה דוד אכזריותם שלא מחלו ובקשו לנקום נקמתם מבית שאול אז ריחקם דוד ונקראו בשם גבעונים כי לא מבני ישראל המה: שנה ראשונה א"ל שמא עובדי עבודת כוכבים יש בכם וכו'. וקשה למה לא חשש דוד בשנה ראשונה על כל הדברים המונעים הגשמים ולא היה חושש בכל שנה אחת אלא על דבר אחד והיה לו להיות חושש על כולם ולבדוק בם וכיון שבדק ולא מצא מיד היה תולה בעלמו ולא היה הרעב ג' שנים בארץ וע"ק כשם שחשש על אלו הג' דברים עבודת כוכבים ועוברי עבירה ופוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים כך היה לו לחוש על כל אותם הדברים שנעצרים עליהם הגשמים ה"ה במסכת תענית פ"ק אין הגשמים נעצרים אלא בעון תרומות ומעשרות ואין הגשמים נעצרים אלא בשביל לה"ר שנאמר רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים אין הגשמים נעצרים אלא בשביל בטול תורה אין הגשמים נעצרים אלא בעון גזל ולמה לא חשש אלא על ג' דברים הללו. וע"ק למה לא שאל מיד פני ה' כמו שעשה אחר ג' שנים. ונראה שיש מיני רעבון שאינם מחמת עצירת גשמים אלא שלוקה התבואה או מאכילת חגב וכיוצא בזה וכאן לא היה אלא מעצירת גשמים ואפשר לנו לומר שלא היה עצירת כל הג' שנים שוות שבשנה ראשונה לא ירד מטר כלל ולכך לא שאל באורים ותומים כי כתוב בתורה ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים ולא יהיה מטר והזהיר לעולי רגלים שבאו שם שינדקו ביניהם על עבודת כוכבים כמ"ש בפרקי ר"א ע"ש ובילקוט ובשנה האחרת התחיל לירד המטר ונפסק וח"ש וימנעו רביבים ומלקוש לא היה דמשמע שלא היו רביבים שהם טיפות של מטר הגדולות אבל מטר דק שאין ראוי לגמות מולא דשא היה וכיון שלא נעצרו הגשמים לגמרי אלא

וימנען

דאמנעו רביבים אמר אין לאוש עוד על לי״ה דכתיב ביה מחולל גשם לגוזרי גזן על ביטול הרומות כתיב ביה׳ ליה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו וכן על עון גזל כתיב כסה אור שהם גשמים וכן על ביטול תורה כתיב ימך המקרה וכתיב המקרה במים עליותיו וכאן בידך מטר אבל נמנעו רביבים שהיא ארץ שבעה מים לכך אמר שמא יש מגילוי עריות שעונשם הוא למנוע רביבים. ובשנה האחרת בזמן הרביעה היו נבילים ורוח שמתכסים השמים בעבים אבל גשם אין והרוחות והעבים מלהלחי׳ הקרקע אז אמר אין זה אלא בשביל פוסקי׳ צדקה ברבים ואינם נותנים שלוקים כמדתם להיות קול הרוחות וסימני העבים. להוריד מטר ואין גשמים יורדים וכשבדק ולא מצא אמר אין הדבר תלוי אלא בי ניבא ולא ידע מה ניבא שבענין מיתת הגבעונים היה לדוד חלק בו כי הוא היה גרמא להריגת הכהנים שהרג שאול על שהספיקו לחם ומזון גם בענין שלא נספד שאול יש לדוד חלק בו. ועוד רמז אין הדבר תלוי אלא בי כלומר שאתחזק בתפלה להקב״ה שיודיעני מהו העון שגורם הרעב הזה מיד ויבקש דוד את פני ה׳ ששאל באורים ותומים ויאמר ה׳ אל שאול וכו׳ ומה שלא הזכיר העיקר שהוא הריגת נוב עיר הכהנים ואפילו למ״ד בירושלמי שהרגו מהם ז׳ בי קוטבי עצים ב׳ שואבי מים ושמש וחזן וסופר מ״מ קים ליה בדרבה מיניה שהרג פ״ה כהנים. אומנם להיות שכבר קבל בזה שאול עונשו שנהרג הוא ובניו עמו לא הזכירו עכשיו אלא על אשר המית את הגבעונים וכנגד מה שמנעם מלהיות שואבי מים לכך בא עצירת הגשם והמים וכפי זה הרעב הזה היה ראוי להיות בימי שאול אלא מהטעם שאמחז״ל שהיה גרופית של שקמה גלגלו עד ימי דוד שהיה גרופית של זית שיש בו כח לסבול העונש ולזה תמלא שכתוב כאן ויהי רעב בימי דוד דמספיק לומר ויהי רעב בארץ מאי בימי׳ דוד וכן קשה מאי שנה אחר שנה דממילא משמע שהיו שנים רצופות ועוד שאמר אחרי שנה דקי״ל אחרי מופלג והיל״ל שנה אחר שנה דאחר סמוך אומנם רמז לנו כאן שהרעב הזה היה ראוי להיות בימי שאול זה ל׳ שנה אלא ויהי רעב בימי דוד דבר שלא נתחייב הוא בו וזה העונש בא שנה אחרי זמן מופלג שהוא זמן שאול ואחרי זמן ההוא שהוא מופלג ל׳ שנה בא שנה ע ויבקש דוד וגו׳: אל שאול שלא נספד כהלכה. וקשה שהרי מקרא כתיב ויספדו ויבכו וגו׳ על שאול ועל יהונתן וכו׳ ולכאורה י״ל שאע״פ שנספד ע״י דוד ואנשיו מ״מ לא ספדוהו כל ישראל כהלכה וכשורה ולא יצאו ידי חובתן. ועי״ל לפי ששם נאמר ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב ובשתים לא נספד כהלכה האחת שזמן הקבוע להספד הוא ז׳ ימים וכאן לא נמשך ההספד אלא עד הערב ועוד שצריך להקדים הבכי תחלה ואח״כ ההספד כמו שאחז״ל ג׳ לבכי וז׳ להספד וכאן כתיב ויספדוהו ויבכו להורות שלא הספידוהו אלא כדי לעורר הבכי מתוך ההספד כי לא היה מלבם לבכות על מקרונו ולהספידו: אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים וכו׳. וקשה שהרי עון נוב עיר הכהנים נמחל לו כשנתביים כמ״ש חז״ל בפ״ק דברכות כל המתביים מוחלין לו משאול שאמר ולא ענהו ה׳ גם בחלומות ואילו אורים ותומים לא אמר לפי שנתביים ומכ״ל דאחילו ליה שנאמר מחר אתה ובניך עמי במחילתי. ולמעלה ביארתי שאע״פ שנמחל לו הריגת הכהנים עתה נפקד לו הריגת הגבעונים ואת״ל שהכל תלוי זה בזה וכשנמחל לו העיקר נמחל ג״כ הריגת גבעונים אפשר שעל בחינת חלול השם שהיה בדבר כי נשבעו ישראל לגבעונים ועון חילול השם אינו נמחל עד לאחר מיתה כדכתיב אם יכופר העון הזה עד תמותון ולכך הולך עכשיו לכפרה: אמר דוד שאול נפקו לו תריסר ירחי שתא ולאו דרכיה למספדיה אלא נתינים נקרינהו וכו׳. ותימה שמצינו לדוד שעשה הפך דבריו והספידו לשאול אחר י״ב חודש שנאמר ויקברו את עצמות שאול וגו׳ ויעשו ככל אשר צוה המלך ואחז״ל מה צוה המלך צוה להעביר ארונו של שאול בכל עיר וכו׳ והיו יוצאים הם ובניהם ומגמלים חסד עם שאול ועם בניו כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן וכיון שראה הקב״ה שגמלו חסד עמו מיד נתמלא רחמים ונתן מטר על הארץ ועוד למה נתכעס על גורלו שאמר לו אל שאול שלא נספד והוא אומר בתר י״ב ירחי לאו אורחא למספדיה ואפשר ששמע דוד בקול ה׳ אומר אל שאול ואל בית הדמים ולא אמר בפירוש על שאול שלא נספד כהלכה ומעיקרא סבר דוד אל שאול ואל בית הדמים כולה חדא מילתא על אשר המית שאול לגבעונים ולזה לא חשש לעשות הספד כי אמר נפקו תריסר ירחי ולאו אורח ארעא למספדים ובודאי לא שאל ה׳ כי אם על הגבעוני׳

לבד וכשראה דוד שלאחר בהוית ז׳ בני שאול כאשר שאלו הגבעונים עדיין לא נעתר אלהים לארץ אז נתן לבו להבין כוונתו יתב׳ שאמר אל שאול שהוא על שלא נספד כהלכה אז השתדל בהספדו ומ״מ כיון דלאו אורח ארעא למספדיה בתר שתא לא הספידו לשאול והוא עודנו בקברו אלא פינה העצמות לקברם בקברות אבותיו דקי״ל פינוי עצמות וקבורתם כיום מיתה דמי והוה ליה הספד ויעתר אלהים לארץ אחרי כן אחרי זמן מופלג מזמן שהרגו ז׳ בני שאול זה שבעה חדשים ומיד שגמלו חסד ויעתר אלהים לארץ ועוד הרחבתי בזה בספר כסף נבחר פי׳ אחרי מות ד׳ ק״כ וע״ש ופירש״י ז״ל והני גבעונים דלא מרחמי וכו׳ לכך נאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה וקשה שפסוק והגבעונים לא מבני ישראל המה נאמר בתחילת הענין קודם שפייסם ואיך הוא אומר אחר שלא נתפייסו לרחם גזר עליהם ונראה לרמוז כאן הגזירה מדכתיב אשר שאמרו והוקענום לה׳ בגבעת שאול כתוב דאמר דוד אני אתן מאי אני אתן היל״ל ויאמר דוד כן אומנם כאן רמז ליחוקם ויאמר דוד אני אתן אתכם חוטבי עצים לעולם וארחק אתכם והיינו נתינים דוד גזר עליהם:

הדושים קא תבע אל שאול וכו׳. יש לתרץ קושית הגמ׳ לפי מאי דאיתא בטעם ששאול הרג נוב עיר הכהנים בשביל דאהימלך שאל לדוד באורים ותומים אמר לו למה קשרתם עלי ושאל לו באלהים וגו׳ ופירש״י עשית לדוד מלך שאין כשאלין באורים ותומים אלא למלך ע״ש ובאמת לא חטא בזה שמשמעה דשאול לא שמע בקול ה׳ נאמר לו קרע ה׳ את ממלכות וגו׳ ונתנה לרעך וימשח דוד וגו׳ ומיום ההוא ניטלה ממנו המלכות וניתנה לדוד. ואיתא בתוס׳ סנהדרין דף מ״ו ע״ב בד״ה הספדא יקרא דחיי תימא הא אמרי׳ בפ׳ הערל אל שאול שלא נספד כהלכה ואי משום יקרא דחיי הרי מחלו ישראל על כבודן שלא הספידוהו וי״ל דשאני מלך דאיכא בזיון טפי ע״ש ומזה משמע דלא ניטלה המלוכה ממנו ולפ״ז מתורץ קושית הגמ׳ דממנ״נ קא תבע להו אי על בית דמים לבד יהיי׳ לכם טענה דכדין הרג שאול לנוב עיר הכהנים דלא הוה ליה לאחימלך לשאול לדוד ע״י אורים ותומים כי לא ניתנה לו המלוכה כל זמן ששאול קיים א״כ קא תבע אל שאול שלא נספד כהלכה וק״ל:

ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את ארמוני ואת מפיבשת ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזלי המחולתי מאי שנא הני אמר רב הונא העבירום לפני ארון כל שארון קלטו למיתה כל שאין ארון קלטו לחיים מתיב רב (הונא) [חנא] בר קטינא ויחמול המלך על מפיבשת בן יהונתן בן שאול שלא העבירו וכי משוא פנים יש בדבר אלא שהעבירו וקלטו ארון ובקש עליו רחמים ופלטו ואכתי משוא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון:

ויחמול המלך. ולאי בארון תליא מילתא כיון דלא קלטו ארון מהו חמלתו של דוד ומשני שלא העבירו: **וכי משוא פנים יש בדבר.** וכי היה לו לדוד לישא פנים בדיני נפשות היה לו להעביר את כולם: **ואכתי משוא פנים יש בדבר.** הואיל וקלטו ארון לא היה לו להמית אחר תחתיו:

תוספות ארמוני ומפיבשת. אותו מפיבשת היה בן שאול ואומר ר״ת דהוא היה רבו של דוד דאמרינן בפ״ק דברכות שהיה מבייש פני דוד בהלכה. וגרסינן התם דלאו מפיבשת שמו אלא איש בעל שמו כי מפיבשת בן שאול נקרא איש בעל בדברי הימים ולא כמו שכתוב בספרים אלא איש בושת שמו דלא מצינו בשום מקום איש בשת שנקרא מפיבשת ואיש בשת נהרג בתחלת מלכות בית דוד קודם מעשה הגבעונים וליכא למימר דמפיבשת בנו של יהונתן היה רבו של דוד דאותו לא מצינו בשום מקום שנקרא לא איש בושת ולא איש בעל. וא״ת ולמה לא חלק לו כבוד

עיון יעקב

ואכתי משא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון. ואין בזה כשאום פנים פי בדא תותר להתפלל על הצלת חבירו והצלה בלאם ואין הכל יודעין שהשתיק סוגיל נהללה של זה במקום שכב לאחרים משא״ב היכא דכבר קלטהו הארון ומבקש רחמים שיפלטהו הדבר ניכר ונראה כאילו משא פנים יש בדבר ועי׳ בשפשי כהן לח״ש פי׳ קפ״ג:

שבא לרבו לבקש עליו רחמים שלא יקלטנו המלך ויש לומר דשמא בקש ולא נענה:

מהרש"א העבירום כו'. לא ידענא מהיכא פסיקא ליה דהוו עוד בנים אחרים מזרע של שאול ואפשר דהשתא כמי פריך ממפיבשת בן יהונתן ולדברי התוספות ניחא טפי שכתבו דמפיבשת בן שאול היה רבו של דוד ולא מפיבשת בן יהונתן ופריך מ"ש הכי דמפיבשת בן שאול הוא בכלל הז' בנים ולמה לא חלק לו כבוד והיה לו ליקח טפי בתוך הז' מפיבושת בן יהונתן שלא היה רבו ולמסקנא שבקש רחמים עליו ולא נענה כמו שכתבו התוספות וקל להבין:

מג שם דברים כד **והכתיב** °לא יומתו אבות על בני' א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר אות אחת מן
ש"ב כא התורה ואל יתחלל ש"ש בפרהסיא °ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מתחלת קציר עד ניתך מים עליהם מן השמים ולא נתנה עוף השמים
דברים כא לנוח עליהם יומם וחית השדה לילה והכתיב °לא תלין נבלתו על העץ א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש ש"ש בפרהסיא שהיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של אלו הללו בני מלכים הם ומה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים אמרו אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו ומה בני מלכים כך בני הדיוטות עאכ"ו ומה גרים גרורים כך ישראל עאכ"ו מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים
מ"א ה אלף שנאמר °ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר ודלמא ישראל הוו לא ס"ד
שם ט דכתיב °ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד ודלמא
ד"ה ב ב דונגר בעלמא אלא מהכא °ויספר שלמה [כל האנשים הגרים] וגו' וימצאו מאה וחמשים אלף וגו' ונתינים דוד
דברים כט גזר עליהם משה גזר עלידם דכתיב °מחוטב עציך וגומ' משה גזר להדוא דרא ודוד גזר לכולא דרא ואכתי
יהושע ט יהושע גזר עלידם דכתיב °ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים וגומר יהושע גזר בזמן שבה"מ קיים דוד גזר בזמן שאין ב"ה קיים:

ואל יתחלל שם שמים. שהיו האומות אומרים אין אומה זו ראויה להדבק בה שהרי פשטו ידיהם בגרים ליטול מזומתיהם ולא עשו נקמה בהם: **עד נתך מים עליהם:** עד ימות הגשמים לא נתנו לקבורה: **דונגר.** שכירים: **אלא מהכא ויספר שלמה.** כל האנשים וגו' וימלאו מאה ושמונים אלף וגו' ויעש מהם שבעים אלף סבל: **מחוטב עציך.** מדקריהו לחוטבי עצים באכפייהו ש"מ לאו בכלל ישראל נינהו ולא בכלל גרים אלא עבדים ועבדים פסולים נינהו ונבעונים חוטבי עצים נינהו ולהכי אקלינהו יהושע: **משה גזר עלידם לההוא דרא.** יגל חוטבי עצים שהיו בימיו: **ויתנם יהושע.** אלמא עבדים נינהו ויהושע לדורות הבא"ס גזר דכתיב לא יכרת מכם חוטב עצים: **בזמן שבית המקדש קיים.** דכתיב ולמזבח ה':

תוספות ותטהו לה אל הצור. אומר במדרש אל הצור שהצדיקה (עליה) [עליו] את הדין ואמרה הצור תמים פעלו: **דונגר.** מלשון שכירות דון לשון מדה כדאמרינן בב"ב וקרו ליה דון פפא:

מהרש"א והכתיב לא יומתו וגו'. אסיפא דקרא קפריך דכתיב איש בחטאו יומתו וקרא דלא יומתו אבות על בנים מוקמינן במס' סנהדרין בעדות בנים ולא יומתו בנים על אבות בעדות אבות ואע"ג דכתיב פוקד עון אבות על בנים הא מוקמינן ליה פ"ק דברכות היינו כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם והכא פריך דמשמע דלא כדונו כלל רק בשביל חטא שאול בגבעונים וממשמע בני מיכל נמי לא קשיא להו דאפשר דקטנים היו דבני מירב היו כדאמרינן בעלמא וכעכשו שפיר בשביל עון אבותם שאול כדאמרינן איש בחטאו יומתו אבל שאינו איש דהיינו קטן יומת בעון אבות אבל מארמוני ומפיבושת בני שאול שהיו גדולים באותה שעה פריך שפיר ולזה כיונו לומר ותקח רצפה וגו' אל הצור וגו' באמרה הצור תמים וגו' כמ"ש התוס' ר"ל דאפי' היא לא הרהרה אחר מדת הדין למה נענשו בניה הגדולי' בעון אבותם אלא שהצדיקה הדין כדאמרינן מוטב שתעקר כו' ודו"ק: **ומה גרים גרורים כך ישראל על אחת כמה וכמה וכו'.** ישראל ממש לא הוי רבותא לגבי עוברים ושבים. שהיו ראוים לידבק אבל ה"ק ומה גרים גרורים היינו הכתיכים שגזרו בהו איקור חתנות ועוד גזרו שיעבוד עליהן לעולם כך שאר גרים דהוו כישראל לגבי איתון לידבק בהן על אחת כמה וכמה ודו"ק:

הרי"ף מוטב שתעקר אות א' מהתורה וכו'. פי' לעקור מלת לא יומתו בנים וכאילו כתיב יומתו בנים על אבות אבל קשה דהא כתיב איש בחטאו יומתו וא"כ יש כאן עקירת פסוק א' וכן קשה בלא תלין נבלתו על העץ שאמר ר' יוחנן מוטב שתעקר אות אחת שאיך יבא מה שכתוב אחריו כי קבור תקברנו ביום ההוא ושגא אות אחת לאו דוקא שעל כל הפסוק הוא אומר מוטב שיעקור וכו': ונתינים דוד גזר עליהם וכו'. ואין לומר דלימא ליה וליטעמך דדוד לא גזר עליהם אלא משה והא אשכחן דיהושע גזר עלייהו דכתיב ויתנם יהושע ואם משה גזר עליהם מה הוסיף יהושע ומה דמשנית בהאי דמשה ליהושע משנית נמי לדוד דהא לאו קושיא היא דהוינן אמרין משה גזר לזמן שמשכן ובית המקדש קיים ויהושע גזר לעולם אף בזמן שאין בהמ"ק קיים. והשתא דאמרן דדוד גזר עליהם קשיא. לזה תירצו דמשה גזר לאותו הדור אפילו בזמן שב"ה קיים אבל בדור אחר לא גזר עליהם ודוד גזר לכולא דרא אבל עדיין קשה דכיון שיהושע גזר לזמן שבהמ"ק קיים הרי יש כאן לדורות אחרונים כל זמן שבהמ"ק קיים אם כן מה יוסיף עוד דוד לגזור לכולא דרא ונ"ל דהשתא הדר מההוא תירוצא דאמר דוד גזר לכולא דרא והכי מוקמינן לה משה גזר לההוא דרא ויהושע לשאר דורות כל זמן שבהמ"ק קיים ודוד הוסיף לגזור גם לזמן שאין בהמ"ק קיים:

ת"ד

עיון יעקב

והא כתיב לא יומתו אבות על בנים. וכתב מהרש"א דאסיפא דקרא סמיך איש בחטאו יומתו דלא יומתו אבות על בנים מוקמינן בסנהדרין בעדות בנים ע"ש ושפיר ניחא הא דקאמר רבי יוחנן מוטב שתעקר אות אחת מן התורה והיינו אות אחת דהאי עקרינן אות וי"ו דכתיבת בחטאו כאילו כתיב איש בחטא ימות לומר שימות בחטא שנ בחטא של עצמו או של אבותיו להראות כי אין מיתה בלא חטא לא קשה מידי: **והכתיב לא תלין נבלתו על העץ** א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים. הא דקאמר אות אחת צ"ל לפי דאיתא בסנהדרין פרק נגמר הדין דף מ"ו כי קללת אלהים תלוי כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל רבי מאיר אומר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי א"כ המקום מצטער על דמם של רשעים שנשפך וע"ש במהרש"א וא"כ לפי טעם ראשון בכאן לא קשה ודאי דאין כאן חילול השם רק קדוש השם. אבל לפי טעם שני דהטעם הוא משום צער השכינה מקשה שפיר והכתיב לא תלין נבלתו על העץ ועיין שם בש"ס שמקשה על האי דר' מאיר מאי משמע אמר כתיב קללת כורד קללים ומקשה האי מבעי ליה לגופיה (פי' שקאי על מגדף) א"כ לימא קרא מקלל מאי קללת ש"מ קללים ע"ש וא"כ שפיר קאמר מוטב שתעקר אות אחת והיינו אות היו"ד של קללת וא"כ אין לפרש המקרא רק כפי' הראשון דלכך לא תלין נבלתו על העץ מפני ששם שמים מתחלל שאומרין מפני מה זה אלא מפני שבירך השם וא"כ בכאן ליכא למיחש לזה דאדרבה שם שמים מתקדש על ידיהם: **ומה גרים גרורים כך.** קרי גרים גרורים שנכנסו גרים שאין ראוין לקהל וכדאיתא בפרק רעיא דף ג' ע"א: **משה גזר עליהם.** דכתיב מחוטב עציך. עיין בילקוט פ' נצבים שבאו בימי משה באו הגבעונים:

יש מותרות פרק תשיעי

מד דף פו ע״ב **ת״ר** תרומה לכהן ומעשר ראשון ללוי דברי ר׳ עקיבא ר׳ אלעזר בן עזריה אומר *לכהן לכהן ולא ללוי
במדבר י״ח אימא אף לכהן מ״ט דר״ע דכתיב °ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם בלוים קא משתעי קרא ואידך כדרבי יהושע בן לוי דא״ר יהושע ב״ל בכ״ד מקומות נקראו
יחזקאל מ״ד כהנים °לוים וזה אחד מהם °והכהנים הלוים בני צדוק ור״ע וכו׳ ההיא גינתא דהוה שקיל ר׳ אלעזר בן עזריה מעשר ראשון מינה אזל ר׳ עקיבא אהדרה לפתחא לבי קברי אמר עקיבא בתרמילו ואנא חיי. איתמר מפני מה קנסו לוים במעשר פליגי בה ר׳ (יוחנן) [יונתן] וסביא חד אמר שלא עלו בימי עזרא וחד אמר כדי שיסמכו כהנים עליו בימי טומאתן ומנא לן דלא סליקו בימי עזרא
עזרא ח דכתיב °ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוא ונחנה שם ימים שלשה ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם אמר רב חסדא בתחלה לא היו מעמידין שוטרים
דה״ב י״ט אלא מן הלוים שנא׳ °ושוטרים הלוים לפניכם עכשיו
פס אין מעמידין שוטרים אלא מישראל שנאמר °ושוטרים הרבים בראשיכם:

לכהן ולא ללוי. בתמיה הא ודאי קרא לוים קאמר: [בני צדוק. ולדוק כהן הוה וקרא לבניו הלוים]: **רבי אלעזר בן עזריה.** כהן היה כדאמרינן בבכורות שהוא עשירי לעזרא. **עקיבא בתרמילו.** משום דר״ע רעיא דכלבא שבוע הוה: **בתרמילו.** חמת של עור בשטיל״א בלע״ז ורועה נותן בה פתו והולה בצוארו: **מפני מה קנסו לוים במעשר.** לאו אלעיל קאי דטעמא דהכא לאו משום קנסא אלא משום דכהנים נמי לוים איקרו כדאמרינן אלא דאמרינן בכמה דוכתי בתלמוד בתר דקנסינהו עזרא: **ושוטרים הרבים בראשיכם.** דהיינו ישראל שהם רבים מהלוים:

תוספות ומבני לוי לא מצאתי שם. והא אתנן בקידושין בי׳ יוחסין עלו מבבל וקא חשיב לוים וקרא נמי כתיב ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימין והלוים אלמא עלו פירש״י בי׳ יוחסין דאותם לוים שעלו עמו היו קטני בהונות כשאמר להם נבוכדנאצר שירו לנו משיר ציון עמדו וקצצו בהונותיהם ואמרו איך נשיר את שיר ה׳ ולפי שלא מצא שם ראוים לשיר עמד וקנסם ואפי׳ למ״ד עיקר שירה בפה מ״מ הקפיד משום דאיכא נמי מנוס בכלי:

מהרש״א *גמ׳ ה״ק ליה אי בתורת קנסא קאתית אית לך כו׳. מלשון זה משמע דלא ידע רע״ק דעת ראב״ע וק״ק דאם כן אמאי אהדר ליה פתחא לבי קברא דשמא בתורת קנסא קשקיל לה וי״ל דה״ק אי בתורת קנסא הא אית לך דהיינו שיש לך עוסר כדאמרינן פרק במה בהמה ולא היה לך ליטול קנס רק להניחו לעניים ולפי דרך זה יש לפרש הא דאמר ר״ע בתרמילו כו׳ דהיינו כלי של עני שהוא רוצה לזכות במעשר ראשון לעניים בתורת קנסא: **ואנא שהוא עשירי לעזרא חיי.** וידעתי בקבלה מאבותי דקנסא לכהנים ממש קאמר משום דבתורת חלוקה ומדאורייתא נמי אית ביה לכהנים וק״ל: **ומבני לוי לא מצאתי כו׳.** מפורש בפ׳ י׳ יוחסין בחידושינו ע״ש:

האשה רבה פרק עשירי

דף פט ע״ב **א״ר** יצחק מניין שהפקר ב״ד הפקר שנאמ׳ °וכל אשר
עזרא י לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה רבי אלעזר
יהושע יט אמר מהכא °אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל וכי מה ענין ראשים אצל אבות אלא לומר לך מה האבות מנחילין בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו:

הפקר ב״ד הפקר. וכל מידי דממונא לאו עקירה הוא: **וכל אשר לא יבא וגו׳.** בספר עזרא: **וראשי האבות למטות.** ה״ל למכתב וראשי מטות בני ישראל:

תוספות שהפקר ב״ד הפקר אבל מן התורה על הטהור ליכא למימר כ״ה דאפקים מלבושים בשעת הפרשה כיון דנתר הכי נמי שלו הוא לגם ועליו לתקנו

מהרש״א מה אבות מנחילין את בניהם וכו׳. דרך מתנה גם לאחרים שאינן בניהם מועיל אבל בלשון ירושה וכחלה קאמר דמנחילין בניהם דוקא שיוכל להרבות לאחד ולמעט לאחד וקאמר דרשינן נמי כמו אבות ליטול נחלה שנפלה בגורל לזה וליתנה לאחר בדרך הפקר אע״ג דכתיב לרב תרבו ולמעט גו׳ וק״ל:

מה דף צ ע״ב **ת״ש** °אליו תשמעון אפילו אומר לך עבור על אחת
דברים יח מכל מצות שבתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע לו שאני התם דכתיב אליו תשמעון ולגמר מיניה מגדר מלתא שאני ת״ש א״ר אליעזר בן יעקב שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה מעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך ושוב מעשה באדם אחד שהטיח באשתו תחת התאנה והביאוהו לבית דין והלקוהו לא

עיון יעקב

אזל ר״ע אהדרה פתחי לבי קברי. נראה הא דהדריה לפתחא לבי קברי אף שאפשר היה ליטול המעשר ע״י שליח וכה״ג מ״מ אהדר הפתח לבי קברי לרמוז על לימודו כדאי׳ שם בש״ס ור״ע הכי לא עלים אמרם דכתיב ואכלתם אותו בכל מקום מי שיכול לאוכלו בכל מקום יצא כהן שאין יכול לאכלו בבית הקברות גם למ״ד משום קנסא וקנסא לעניים ר״ע היה נגלה לדקה כדאיתא בפ״ק דמציעא וש״ה דמעשר לכן השגיח הוא על הדבר לטובת עניים. ועיין ברמב״ם ר״פ קמא מהי׳ מעשר וכב״מ שם דמבואר דעזרא לא קניס רק בזמנו והוא נגד משמעות סוגיא זו ע״ש: **אמר** עקיבא בתרמילו. עיין בפרש״י עי״ל דר״ע היה בן גרים וכדאמרינן בסכה פ״ב דף כ״א נר׳ זה שנא במקלו ותרמילו או ע״ד דאיתא בכ״ב דף קל״ג ע״ב בא עליו במאי במקלו ותרמילו ופרשב״ם לווכח עמו בהלכה אף גם כאן קאמר רבי אלעזר אף שר״ע בא עליו בווכוח שלא יטול המעשר ואנא חיי ולא שדיבר אליו דרך גנאי ס״ו: **לא** היו מעמידין שוטרים אלא מן הלוים. שוטרים דקאמר היינו דיינים לשמוע דיני ממונות. וכן פרש״י בקדושין דף ע״ו גבי כל מי שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים ובדכתיב בלוי יורו משפטיך ליעקב וכיון שלא עלו בימי עזרא קנסו גם על זה לגרעם רב חסדא וגם״נ כתב שכאר שבע בכיפה פי׳ משוח מלחמה:
ולגמר מיניה. אף דרי״ל נכיה שאני מ״מ הא איתא בפ״ק דכ״ב דף י״ב ע״א וחכם עדיף מנביא ובזה מתורץ מה שמקשה מהרש״א וכו׳. קיבוץ חכמים וכיה דין דעריפי: מגדר מלתא שאני. ז״ל הרמב״ם פ״ב מהל׳ ממרים כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו כך ב״ד מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קלת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו כולם כדרך שאמרו חכמים חלל שבת אחת כדי שתשמור שבתות הרבה עכ״ל: **אר״א** בן יעקב שמעתי. כי ר״א לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם כדאיתא

לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך מגדר מלתא שאני:

ת"ש אליו תשמעון. בא להוכיח כנגד מי שאמר אין ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה ומכאן יראה שיכולין ב"ד לעקור דבר מן התורה: **דכתיב אליו תשמעון.** בנביא אמת כתיב: **כגון אליהו בהר הכרמל.** שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות ואיכא כרת דשחוטי חוץ וכרת דהעלאה: **מגדר מלתא.** לעשות גדר ותקנה [כי התם] שהשיבן ע"י כך מעבודה זרה: **רוכב על סוס.** ההוא משום שבות וסקלוהו כמחלל שבת גמור: **צריכה לכך.** שהיתה שעת השמד והיו פרוצין בעבירה: **שהשיה.** בעל: ·

מהרש"א *בתוספות בד"ה וליגמר מיניה כו'. הא משמע דאפי' בלא נביא שרי כו' נ.שום מגדר מלתא כו' עכ"ל אמאי לא תקשה להו מגופה דברייתא דהכא דיליף לה מאליו תשמעון דהיינו לנביא ולמאי דמסיק משום מגדר מלתא הא ל"ל קרא דהא מהאי טעמא אפילו בלא נביא שרי לבית דין לעבור ובתירולם שכתבו יתיישב וק"ל:

הרי"ף ת"ש אליו תשמעון וכו'. תימא מאי זו ראיה מנביא שהוחזק לב"ד שעל שנביא. נוס ה' לומר אליו תשמעון אבל ב"ד מנ"ל ואין לומר דהיינו דמשני אלמודא שאני התם דכתיב אליו תשמעון ולא לב"ד דא"כ מאי פריך וליגמר מיניה דהא אין ללמוד מנביא לב"ד מדכתיב אליו למעט ומעיקרא כדפריך ת"ש אליו הכה ידע דבנביא איירי ואפילו הכי פריך ת"ש אליו תשמעון כלו'. דנילף מיניה ומשני אליו תשמעון כתיב א"כ מאי הדר פריך ,וניגמר מיניה דתשובתו בלדו אליו כתיב כלומי' למעט דלא נגמר מיניה. וי"ל דכיון דקי"ל חכם עדיף מנביא ס"ל דב"ד יכול.לגזור גזירות מדעתם אבל אין נביא יכול לחדש דבר מעתה וכיון שמלינו .בנביא שנוח לעבור על, ד"ת ולשחוט ולהעלות בחוץ כ"ש ב"ד ולהכי פריך - מהאי קרא דכתיב בנביא אליו תשמעון .וכ"ש ב"ד ומשני שאני התם דכתיב אליו למעט והדר פריך וליגמר מיניה דילמא עמעט אל עוננים ואל קוסמים דכתיב לעיל מיניה אבל הב"ד ליגמר מנביא ומשני מגדר מלתא שאני דגם הנביא לא הותר אלא למגדר מלתא שהוא לעשות גדר ותקנה וה"ה לב"ד אבל עדיין קשה דמעיקרא כשהקשה ת"ש אליו תשמעון לישני ליה מגדר מלתא שאני וכ"ת כן דרך התלמוד לתרץ תחלה דבר אחר כדי להגדיל תורה והדר מסיק לה א"כ הילי"ל אלא למגדר מלתא שאני ולי"ע: ת"ש שמעתי שב"ד מכים ועונשים וכו'. וקשה כיון שאמרו למעלה אין ב"ד מתנין לעקור דבר מהתורה להקל אלא להחמיר ולעשות סייג א"כ מה הקשה מהאי ברייתא דעשו משום סייג וי"ל דכיון שהרגו נפש אחת מישראל שלא ע"פ התורה הוי קולא בדיני נפשות וה"ה למלקות:

יף צג **רבי** ינאי ה"ל אריסא דהוה מיתי ליה כנתא דפירי כל מעלי שבתא ההוא יומא נגה ליה ולא אתא שקל עשר מפירי דביתיה עילוייהו אתא לקמיה דרבי חייא

דברים יד א"ל שפיר עבדת דתניא °למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימי' אלו שבתות וי"ט למאי הלכתי' אילימא לעשורי ומיכל איצטריך קרא למישרי טלטול דרבנן

שם ע"ב *אלא לאו כי האי גוונא א"ל והא אקריין בחלמא קנה

מ"ב יח רצוץ מאי לאו הכי קאמרי (לך) [לי] °הנה בטחת לך

ישעיה מב על משענת הקנה הרצוץ הזה לא הכי קאמרו לך °קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה:

נגה ליה. שהה יותר מזמנו: **עלויה.** ואע"ג דאכתי לא אתי: **למען תלמד.** גבי תרומה ומעשרות כתיב ואכלת לפני ה' וגו': **כל הימים אלו שבתות וי"ט.** הרי למד ליזהר שלא יבטל עונג [שבת] בשביל תקון הטבל: **למאי הלכתא.** ומה אתא קרא לאזהורי: **אי נימא עשורי בשבתא ומיכל.** ואיצטריך לאשמעינן דאע"ג דשבת הוא מתקנן פשיטא וכי איצטריך קרא למישרי טלטול דרבנן הפרשת מעשרות בשבת אינה אלא משום שבות דתנן אלו הן משום שבות לא מגביהין תרומות ומעשרות במסכת ביצה והיכא אסר לן קרא טלטול (דעלמא) [בעלמא] דאיצטריך למשרייה הכא: **אלא לאו כה"ג.** דמותר לעשר על מה שלא בא לעולם ומתיר לבא לצורך עונג שבת: **והא אקריין בחלמא.** ליל שבת זה: **קנה רצוץ.** מקרא אחד ושמו קנה רצון: **מאי לאו הנה בטחת וכו'.** ולא שפיר עבדית: **לא.** קרא אחרינא אקריון: **קנה רצוץ לא ישבור.** קיפיה דקרא כי לאמת יוציא משפט דשפיר עבדת:

אה"ב בחלום חזיון לילה לאחר שאתבונן רק טוב כל היום היה נגלה לאזנם מעניינא דיומא ומשפט הדבר ומעשהו. ולכן כשהקרו לו בחלומו לרבי ינאי קנה רצון ידע שהיה הרצון הזה על מה שעשה לעשר מפירות ביתו על פירות שעדיין לא באו ונסבר שא"ל דלעכין דינא נשען על קנה רצון. אבן רבי חייא שהיה נימוקו עמו מקרא דכל הימים דשפיר עביד פתר לו בפסוק האחר שסופו לאמת יוציא משפט. אך אתנם מן הסימה אללי כיון דרבי ינאי תמר דאקרו ליה קנה רצון ובקרא דהנה בטחת לך על משענת כתיב הקנה הרצון הוי מלי למימר ליה מאי לאו הכי קאמרי לי הקנה הרצון לאו ה"ק לך קנה רצון לא ישבור וגו' אם לא נאמר לפי שהיה חלום דלא דק וכבר גדחק רש"י ז"ל בחכמתו לפרש מקרא אחד ושמו קנה רצון אבל בא ייסב הדבר לגמרי:

מו **תניא** °לא תסגיר עבד אל אדוניו רבי אומר בלוקח

שם ע"ב דב"י כג עבד על מנת לשחררו הכתוב מדבר ה"ד אמר רב נחמן בר יצחק דכתב ליה לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעכשיו:

על מנת לשחררו. ומוזהר שלא להשתעבד בו:

מז צו"א ויקרא כא **תניא** °ואשה גרושה מאישה אפילו לא נתגרשה אלא מאישה פסולה לכהונה והיינו ריח הגט שפוסל בכהונה:

לא נתגרשה אלא מאישה. כגון שכתב לה גט ואמר לה הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם שלא נתגרשה זו לגמרי אלא מאישה כפרדה: **פסולה לכהונה.** אם מת והותרה ליבם:

מח **אזל** ר' אלעזר אמר לשמעתא בי מדרשא ולא אמרה משמיה דר' יוחנן שמע ר' יוחנן איקפד עול לגביה

צו ע"ב ר' אמי ור' אסי א"ל לא כך היה המעשה בבית הכנסת של טבריא בנגר שיש בראשו גלוסטרא שנחלקו בו רבי אלעזר ורבי יוסי עד שקרעו ספר תורה בחמתן קרעו ס"ד אלא אימא שנקרע ס"ת בחמתן והיה שם רבי יוסי בן קיסמא אמר תמה אני אם לא יהיה בית הכנסת זו בית ע"ז וכן הוה. הדר איקפד טפי אמר חברותא

יהושע נמי על לגביה ר' יעקב בר אידי אמר [לו] כתיב °כאשר צוה ה' את משה [עבדו] כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה וכי

עיון יעקב

כראיתא בסוכה דף כ"ח ע"א אך מתוך הסוגיא משמע שאין זה ר"א בן יעקב רק ר"א סתם שבשנאים והוא ר"א בן שמוע: **תמיה** אני אם לא יהיה בית הכנסת זו בית תועבה. ואפשר שזה מרומז בקרא שלום רב לאוהבי תורתך שלא יקפידו זה על זה ואין למו מכשול של בית תיעבה: **הדר** אקפיד טפי אמר חבורתא נמי. אפשר דמש"ה איקפד עליהם שהם אמרו לו דרך תוכחה שיש עונש גדול למאן דאיקפד וכודאי זה הוא דוקא הראוי כחבירו דבר שאינו הגון ח"ב להוכיחו כדאיתא בערכין דף ל"ב ובערכין דף ט"ז אבל נרכו אין לומר דרך תוכחה וכדאיתא בסנהדרין דף כ"א לבנין אביו וכ"ש בכבוד רבו. דעדיף וכן הוא ביו"ד סי' רמ"ב לכן איקפד עלייהו וא"כ אי אתם יודעים לפיים כבן אידי חבירכם. אף שהיה חבירו מ"מ לא דבר לי דרך תוכחה רק דרך פיוס. ועי"ל לפי מה דפרש"י שהקפיד על שהשוה לו לר"א חבירו ועי"ן בספר יוחסין שמביא בשם הירושלמי פ"ק דסנהדרין שבאמת זה. הר"א בן פדת היה תלמיד חבר של רבי יוחנן וא"כ שפיר קאמר איקפד טפי על דבר אבער כיון שאתם משא לי

נכי כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא אף רבי אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעין שהתורה שלך היא א"ל מפני מה אין אתם יודעין לפיים כבן אידי חברנו ורבי יוחנן מאי טעמא קפיד כולי האי דאמר רב יהודה אמר רב
תהלים סא מ"ד °אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לדור בבי עולמים אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון *שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה דאמר רבי
דף צו יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר א"ר יצחק בן זעירא ואי תימא שמעון נזירא מאי קרא
שה"ש ז °וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים ככומר של ענבים מה כומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב אף ת"ח כיון שאומרים דבר שמועה מפיהם בעולם הזה שפתותיהם דובבו בקבר:

נגר שיש בראשו גלוסטרא. שראשו עב וראוי לשחיקת שומים ולשאר תבלים ונחלקו בו לענין טלטול דלת ר' אלעזר אוסר לטלטל בו ור' יוסי מתיר לפי שיש תורת כלי עליו ומותר לטלטלו: חברותא נמי. את תלמידי אתם עושים חברי שאתם מביאים (ליה) [לי] ראיה מר' אלעזר ור' יוסי שהיו חברים: וכן עשה יהושע. העיד עליו המקרא שכל מה שעשה מפי משה עשה ואפילו מה שאמר סתם שהרי אי אפשר בכל דבר ודבר שיאמר יהושע כך אמר משה ואפ"ה אסהיד קרא דמפי משה היה: שיאמרו דבר שמועה מפי בעה"ז. שיהיו שפתי נעות בקבר כאילו אני חי: דובבות. נעות לשון דבור (ס"א דובב) שנורתיו ומצלצן: כומר. כלי שמניחין בו ענבים עד שמתחממים וייטב טעמו ללאת כמו מכמר בשרא דתניד כשחט: דובב. היין רוחש ונע ויוצא למעלה: דובב. פריט"ה בלע"ז:

תוספות. אגורה באהלך עולמים. שכשנשמתו בישיבה של מעלה שפתותיו נעות בקבר כאילו מדברות נמצא שבשעה אחת דר בבי עולמים [במסכת שקלים בירושלמי [מאמר כב] כתוב מאמר זה ויש שם אדום]:

מהרש"א אם לא יהיה בית הכנסת זו בית עבודה זרה כו'. שהכעס דוחק השכינה מב"ה כדאמרינן במדרים כל הכועס כאילו אין שכינה כנגדו שנאמר רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים גו': חברותא נמי כו'. דודאי חברים כר"א ור"י לא היה להם להתרגז בדבר הלכה כדאמרינן פ"ק בב"מ וב"ה שחבה וריעות כהגו זה בזה לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו וכדאמרינן בעלמא שני ת"ח הנוחין זה לזה בהלכה כו' אבל זה ר"א תלמידו הוא עשה שלא כהוגן שלא אמרה בשמי כדמסיק. ואמר שנאמר כאשר צוה

ה' גו' וכן עשה יהושע גו' וכי על כל דבר שאמר יהושע כו'. ידאה דלכאורה אין ראיה כ"כ מיהושע שלא היה לו ממי לקבלת אלא ממשה וכמ"ש ומסרה ליהושע כו' ומשמע כל דבריו מפי משה אבל בדורות שאחריהם שאפשר לקבל מרבים יש לו לומר שם אומר וממי קבלו ולכך הביא מן המקרא שהעיד על יהושע שכל מה שאמר מפי משה הוא ואע"ג דליכא לאסתפוקי ביה מפי אחרי' אלא דע"כ משום דאיכא לאסתפוקי בי' דמדעת עצמו אמר כן וע"כ העיד עליו המקרא שכל דבריו מפי משה וע"ז אמר וכי על כל דבר כו' אלא ע"כ שלא נסתפק לנו אם מדעת עצמו אמרו דמסתמא מפי רבו משה אמרו ולא מדעתו ה"כ בר"א שהוא תלמידך מסתמא מפיך רבו מובהק אמרו ולא מדעת עצמו או מפי אחרים דא"כ ה"ל להזכיר שם אמרו דמסתמא מפי רבו הוא כי הכל שלך הוא ושאמר מ"ט קפיד כולי האי כו' דאי משום דאמרי' דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם אחרים נמי יש להם להקפיד בכך וע"כ אמר שהקפיד על דבר שהיה נהנה בו אילו אמרה בשמו כדאמר רב יהודה כו' אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לגור בפעם אחד בב' עולמות. דאהלך לא שייך בעולם המיתה אלא שע"י אהל של תורה שבעה"ז אגורה בב' עולמות דהיינו גם בקבר ועיין בזה בדברי בעל עין יעקב ובעל יפה מראה שהאריכו בזה וכתבו שהוא רחוק מההקש כי שפתי המת איך יתנועעו כו' וכ"ש אחר עבור זמן וישוב אל העפר כו' וע"ש ואני אומר כי אין רחוק מן השכל כי הענין מבואר כי הדבור הוא כח הנשמה ע"י כלי הגוף וכל דיבור משובח מוליד כח רוחני בדומה משובח ובאמרו בשם אומרו אותו כח רוחני שנולד כבר הוא מעורר מולידיו בב' עולמות שהם הנשמה בעוה"ב וכלי הדבור שהם השפתי' בעה"ז גם כי הם בקבר כבר ומביא הדמיון מיין הטוב המונח בבור הוא רוחש ודובב ע"י כח האלבע המעוררו כן השפתי' גם כי מונחים בבור שהם רוחשים ע"י כח המעוררו ודו"ק:

הרי"ף מ"ד אגורה באהלך עולמים וכו'. נראה לדקדק מה הוקשה לו בכתוב בזה שאמר מ"ד אגורה וכו' שאם הקושיא היא מ"ש אמר כך וכי אפשר לאדם וכו' הי"ל כתיב אגורה באהלך עולמים. וכי אפשר לאדם וכו' ועוד נראה מנ"ל בהאי קרא שיאמרו דבר שמועה וכו' ואפשר שדקדק מאי אגורה באהלך הי"ל אגורה עולמים לכך דרשו אהלך ונלמוך מה טובו אוהליך שהם בתי מדרשות ואמר אגורה בבית אהליך שהם ד"ת האומרים בבית המדרש בשמועותיו שפתותיו דובבות בקבר כאילו מדברות ונשמתו עומדת בעוה"ב ובירושלמי פי' היה קורא אמרו על פסוק זה וכי עלה על לב דוד שהוא חי לעולם אלא אמר יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי. ובזה יש ליישב בגמרתינו שאמר מ"ד אגורה עולמים וכי עלה על לב דוד שהוא חי לעולם ואם כוונתו לעולמים לעה"ז ולעה"ב קשה וכי אפשר לאדם לישב בשני עולמי' כאחד אלא שיאמרו שמועה מפיו בעה"ז כדי שיהו שפתותיו דובבות דהיינו חי בבי עולמים כאחד:

פרק נושאין על האנוסה

דף צח °ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי שנית לאמר שנית דברה מט
יונה ג עמו שכינה שלישית לא דברה עמו והכתיב °הוא
ע"נ יד השיב

עיון יעקב

לי לחבר ולא לתלמיד וא"כ יותר היה לו לומר דבר בשמי כדאיתא ברמב"ם ובטו"ד סי' ומ"כ ח"ל ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכור שם אומרו עכ"ל ועפ"ז ישכתי ג"כ לשון הירושלמי פ"ב דברכות ובשקלים יע"ש: שפתותיו דובבות בקבר. פרש"י כאילו אני חי וזה כי הוא שייך והחכמה שהיה אם בעליה וכן כי שיש שם למולאיהם בזה שעיי כן אומרים שמועה מפיו ושמיה אם בעליה וזה בשרה לדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא כלומר שעל ידי שאמרתי שדבר בקהל רב יאמרו דבר בשמי על כן שפתי לא [אכלא שיהו דובבים בקבר:

על שפסל זה ישב ר"ע נאמר. כי דברים גר נושא אשת אחיו מאמו ואמר ויהי דבר ה' אל יונה שנית לאמר שנית דברה עמו שכינה שלישית לא דברה עמו שכינה. הנה ל"ל ע"פ הדרש איך מלאו שני דרשות זה בזה. ובפרטות לפי מה דקאמר אבע"א שאני הכא דקאמר מעשה אחרינא בהדרי. ונ"ל ע"ד דאיתא בילקוט ירמיה רמז שכ"ה בשם מכילתא ת"ל יונה תבע כבוד האב ולא כבוד הבן מה נאמר בו ויהי דבר ה' אל יונה שנית כו' שנית נדבר עמו שלישית לא נדבר עמו עכ"ל. וכתב הרד"ק ריש יונה ח"ל אמרו יונה תבע כבוד הבן ר"ל חושש לכבוד ישראל לפיכך ברח לחוצה לארץ שאינה מקום נבואה כדי שלא ישלחהו אל יתברך לנינוה שידע שיהא קרובי תשובה ויהא בזה עונש לישראל ולא חשש לכבוד האב לכן ברח דבר עמו שכינה ולא שלישים עכ"ל הרד"ק ונראה לכאורה ל"ע דמה חטא יונה בזה כיון שהיה מצטער של ישראל שגם הקב"ה חסן כה אל"ל דבלעם ידע הקב"ה שאין צ עונש לישראל שהתשובה מחמת יראה אינה תשובה שלימה וכדאיתא שם במדרש יונה בילקוט רמז פ"א ע"א שלאחר ארבעים יום שבו לדרכיהם הרעה

פ"ש

השיב גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר ה' וגו' אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אמר רבינא על עסקי נינוה קאמר. רב נחמן בר יצחק אמר הכי קאמר כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי כשם שנהפך נינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם בן יואש נהפך להם לישראל מרעה לטובה:

והוא השיב. ירבעם בן יואש: **על עסקי נינוה קאמר**. דלא דבר עמו על עסקי נינוה אלא שני פעמים:

תוספות על עסקי נינוה. תימה דמאי איצטריך למכתב שנית ולא שלישית דלא אשכחן שדברה עמו שלישית ושמא כיון דמצינו שחזרו לקלקולם ונתנבא עליהם נחום האלקושי הייני יכולין לסבור שגם אז נתנבא עליהם יונה וש"מ והא אשכחן דדברה עמו שלישית בעסקי נינוה דכתיב ויאמר אלהים אל יונה ההיטב חרה לך וגו' ואני לא אחוס על נינוה וגו' וי"ל דהפי לאו עסקי נינוה נינהו. ונייהו לר"נ בר יצחק דאמר שוב לא דברה עמו קשה וי"ל שזה היה אותו יום והשיב הכל כנואה אחת: ר"נ בר יצחק אמר ה"ק וכו'. אומר ר"י שחולק על אותו מדרש שהביא רש"י בפירוש נביאים ויאמר ה' אל יהוא יען אשר וגו' בני רבעים ישבו וגו' על ידי יונה בן אמתי א"ל או שמא אינו חושב אלא דברים שהוא צורך גדול כגון מעשה נינוה וכיוצא בו:

מהרש"א שלישית לא דברה כו'. וסא דכתיב בתר הכי ויאמר אלהים אל יונה ההיטב חרה וגו' ויאמר ה' אתה חסת גו' אין זה דבור נ' אלא הוכחה בעלמא על שחרה לו וק"ל: **כשם שנהפך כו' כך נהפך כו'**. כמפורש בתר הכי כי ראה ה' את עני ישראל גו' ולא דבר ה' למחות גו' ויושיעם ביד גו' וק"ל:

יו °**תנ"ר** העבד והאשה אין חולקין להם תרומה בבית הגרנות ובמקום שחולקין נותנין לאשה תחלה ופוטרין אותה מיד מאי קאמר ה"ק במקום שחולקין מעשר עני נותנין לאשה תחלה מ"ט משום זילותא אמר רבא מרישא כי הוו אתו גברא ואתתא לדינא קמאי הוה שרינא תיגרא דגברא ברישא אמינא דמחייב במצות כיון דשמעא להא שרינא תיגרא דאתתא ברישא מ"ט משום זילותא:

מאי קאמר. קתני אין חולקין והדר קתני במקום שחולקין: **ה"ק**. האי במקום שחולקין לאו אתרומה קאי וה"ק ודבר שחולקין נמי לנשים כגון מעשר עני שהוא מתחלק בתוך הבית בעיר ואין כאן משום ייחוד דשכיחי אינשי נותנים לאשה תחלה משום דזילא בה מילתא למיקם: [מעשר עני אין מתחלק בגורן אלא בתוך הבית כדכתיב לגר וליתום ולאלמנה וגו' ושוד משום דלא ליכספו עניים: **גברא ואתתא**. זה תובע בעל דינו או תובעת בעל דינה ואין הדין בין שניהם: **שרינא תגרא דגברא ברישא**. הייתי נזקק לאיש תחלה לגמור את דינו ואח"כ הייתי נזקק לדון בין אשה ובין בעל דינה]:

אמר שמואל י' כהנים עומדים ופירש אחד מהם ובעל סס ע'
הולד שתוקי מאי שתוקי אילימא שמשתקין אותו מנכסי אביו פשיטא חי ירעינן אבוה מנו אלא שמשתקין אותו מדין כהונה מ"ט אמר קרא °והיתה לו ולזרעו אחריו בעינא זרעו מיוחס אחריו וליכא מתקיף במדבר כה
לה רב פפא אלא מעתה גבי אברהם דכתיב °להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך התם מאי קמזהר ליה רחמנא בראשית יז
הכי קאמר ליה לא תינסב נכרית ושפחה דלא ליזיל זרעך בתרה:

הולד שתוקי. וכשר הוא דהא פשיטא לן דבן כהן הבא על הפנויה הוא: **מדין כהונה**. מלעבוד עבודה ואע"ג דלענין יוחסין לישא אשה כשר הוא פסול לעבודה: **אחריו**. שיהיה זרעו [שהוא שלו]: **מאי קמזהר ליה רחמנא**. הואיל והזהיר אחריו קדרשת ליה לענין פיסול כהונה הכא מאי פיסול קדרשת ביה הא ודאי גבי ישראל כשר הוא כגון י' כשרים עומדים ופירש א' מהם ובעל: **זרעך בתרה**. כדאמרי' בפ"ק דקידושין שפחה הולד כמוה דכתיב האשה וילדיה וגו' נכרית דכתיב כי יסיר את בנך בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן הנכרית קרוי בנך אלא בנה:

אמר הבונה גם במ"ש לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך אפשר לומר ע"ד הדרש דאע"ג שאין הקב"ה מייחד שמו להיות לאלהים על זרע אברהם כשאינם אחריו דהיינו ראויים להתייחס אחריו כמ"ש למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו' אז יהיו נקראים ביתו אחריו כשישמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט:

מהרש"א אלא מעתה גבי אברהם כו' ה"ק ליה דלא תינסב שפחה כו'. והכא משמע דנאסר לאברהם ולזרעו קודם מתן תורה לישא שפחה ונכרית דכל אלום שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה כדאמרי' פרק ד' מיתות והא דנשא אברהם את הגר שפחת שרה י"ל משום דממילא נשתחררה כדין הנושא שפחתו בפ' השולח ואף לפי המדרש שכתב החזקוני שהיתה הגר שפחת מלוג של שרה כדכתיב ולה שפחה מצרית מ"מ כיון ששרה עצמה נתנה אותה לאישה אברהם כדכתיב ותקח שרה גו' ותתן אותה גו' נשתחררה ממילא כדין הנושא לעבדו בת חורין יצא לחירות וכן ל"ל גבי יעקב שנשא שפחת רחל ולאה ומיהו באברהם אין זה מספיק דאף אם נשתחרר' הגר מ"מ הויא לה מצרית ראשונ' דעתידה התור' ליאסר ואברהם קיים כל התור' אפי' עירוב תבשילין כדאמרי' ביומא ול"ל כיון דנשאה קודם שנימול ועד לא קיים עדיין כל התורה דהא לא קיים מילה שוב לא גירשה אחר שנימול אע"ג שהיתה מצרית ראשונה אבל הרא"ם כתב בסוף פרשת לך לך וז"ל כי אברהם קיים כל התורה אפילו עירוב תבשילין כדאמרינן ביומא אבל מצות מילה לא קיים דיודע היה דעתיד להצטוות עליה ואז יהיה מצווה ועושה דגדול כו' עכ"ל והוא דחוק גם קשה דא"כ למה נשא מצרית קודם שנימול אבל לפי שיטתנו ניחא דכל גר לא נצטווה במצות עד אחר מילה כדאמרינן פ' החולץ ולכך הותר אברהם בהגר וכיון שנשאה בהיתר שוב לא גירשה גם אחר שנימול משום דעתידה תורה לאסור ועיין
עוד

עיון יעקב

עי' כי משנה ומשום ירושלמי אינו משנה במורה ולישנא לעיל בס' החולץ דף ע"ח ע"ב תניא רבי חנניא בן גמליאל אומר מפני מה גרים בזמן הזה מעונין ויסורין באין עליהם מפני שלא קיימו ז' מצות בני נח רבי יוסי אומר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי אלא מפני מה מעונין אלא שכן משום רבי אלעזר אומר לפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה וא"כ באה מקורן ור"ע ורש גר נושא אשה אחיו מאמו משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי כפירש"י וא"כ מקשה לך א"כ מפני מה גרים מעונין ויסורין באין עליהם והא מפני שלא קיימו ז' מצות בני נח כיון כקטן שנולד דמי ואי משום דעושין מיראה הענוש קשה מ"ל דיראת הענוש לאו פלוס הוא להכי קאמר שהיה דורש עמו ולא שלישים קשה שהיא יפה עשה לפניגרון של ישראל אלא ל"ל דתשובה מחמת יראה לאו כלום הוא א"כ מפני הגרים מעונין ויסורין באין עליהן: ומי מסימן והאמר ר"א אמר רב כל ס"ה שמירה הלכה וכא אם קודם מעשה נא שומעין לו. קושיא זו על הגר קאי ולא על ר"ע וכן מבואר לתרא בתוספות פ' הערל דף ע"ח ע"א ד"ה אם קודם מעשה ועי"ש ודלא כפי' שסגנ בזה: **אלא** מעתה גבי אברהם וכו' דלא תינסב נכרית ושפחה עיין במהרש"א מ"ש שם דאברהם נשא הגר לפי שנשתחררה ע"ש ומה שמקשה שם א"ת היתה מצרים דאסור ל"ח נקהל לא קשה מידי דאותו דור המצרי לא נאסרו כלל עד אחר שהגליתו כל שכן שילוד ליאור וכרפרש"י פ' כי שלא אבל דורות שקדמונים לא נאסרו מעולם:

עוד בזה באורך בעה"י ביומא ודוק ואיכא למידק אהך סוגיא דסוף פרק ארבע מיתות למאן דאמר י' מצות נצטוו ישראל במרה כו' והקשו התוס' שם שיומא האיכא גיד הנשה כו' ומילה שניתן לאברהם כו' עכ"ל אמאי לא תקשי להו נמי האיכא הך דהכא לאסור אברהם אבינו וזרעו בשפחה ונכרית ויש ליישב ודו"ק:

מצות חליצה פרק יב

יז קב / דברים יז **אמר** רבא גר דן את חבירו דבר תורה שנאמר °שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך עליך הוא דבעינא מקרב אחיך אבל גר דן את חבירו גר ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל ולענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל שנא' °ויקרא שמו בישראל: רות ד

גר דן את חבירו. דיני נפשות דאילו דיני ממונות אפי' לכל ישראל דתנן הכל כשרים לדון דיני ממונות ואמרינן הכל לאתויי מאי לאתויי גר: עליך הוא דבעינא מקרב אחיך. אבל על הגר אפי' חברו אתה מקים עליו דיין בכלל מלך דכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ אם דומה דיין למלך שאין צריך כלום יעמיד ארץ ועוד שימות הרבה כתיב כאן כל מנויות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך: בישראל. משמע שיהא ישראל מכל לדין:

נו / שם ע"ב / איוב לו **והכתיב** °יחלץ עני בעניו. בשכר (עני) [עניו] יחלצנו מדינה של גיהנם אלא הא דכתיב °חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. בשכר יראיו יחלצם מדינה של גיהנם. אלא הא דכתיב °ועצמותיך יחליץ וא"ר אלעזר זו מעולה שבברכות ואמר רבא זרוזי גרמי אין משמע הכי ומשמע הכי וכו': תהלים לד / ישעיה נח

בעל התלמוד בא להקשות ולהוכיח כי פירוש וחלצם כענין אינו חליצה ממש אלא לשון זרוז כמו החלצו מאתכם ולז"א והכתיב יחלץ עני בעניו כלו' יחלצנו ויתן (בו) [לו] כח ותירץ המתרץ שלעולם הוא לשון חליצה (ומשני) דהכא נמי שלופי הוא וה"ק בשכר עניו שסבל בחייו יחלצנו ויצילנו מדינה של גיהנם: ויחלצם. קס"ד זרוזי הוא שיחליפו כח:

מהרש"א בשכר עניו כו' בשכר יראיו יחלצם כו'. גבי בשכר עניו ניחא דב' בעניו כמו בשביל עניו דהיינו עניו ויסוריו שהיו לו בעה"ז ממרקין אותו לחלצו מדינה של גיהנם אבל בשכר יראיו הוא מגומגם דלכאורה משמע שהקב"ה חולץ אחרים בשכר יראיו וצדיקיו ומסיקא משמע כן ויש ליישב דליראיו לא הוה איצטריך למכתב ויחלצם מדינה של גיהנם כיון דכבר כתיב חונה מלאך ה' סביב ליראיו היאך יבואו לדינה של גיהנם אבל בשכר יראיו וזכותם ינצלו גם אחרים מדינה של גיהנם כמ"ש במסכת סוטה בדוד בני אבשלום גו' הכי תמניא בני למה דאפקיה משבעה מדורי גיהנם ואידך כו' וכמ"ש בבני קרח דמקום נתגלגל להם בגיהנם להצילם מדינה של גיהנם ודו"ק: ואמר רבא זרוזי כו'. ר"ל ע"פ מ"ש בפ"ק דב"ב המפייס לעני בדברים מתברך בי"א ברכות שנא' ותפק לרעב נפשך גו' וזו הברכה ועצמותיך יחליץ דכתיב גביה הוא מעולה מאותן י"א ברכות שיהיה מזורז בעצמיו שהם עיקר ועולם הגוף שע"כ נקרא עצם ולכך הוא מעולה שבכל י"א הברכות שזו הברכה לעצמות הגוף מה שא"כ כל ברכות האחרים וזרח בחושך אורך גו' הם מקויים שניתן לגוף ואי לאו דר"א שאמר מעולה כו' היה אפשר נמי לפרש ועצמותיך יחליץ גם כן מדינה של גיהנם אבל א"כ אמאי הוא מעולה אלא זרוזי גרמי שהיא ברכה לעצמות הגוף ודאי מעולה היא ודו"ק:

הרי"ף בשכר יראיו יחלצם מדינה של גיהנם. וצריך להבין האי יחלצם מדינה של גיהנם למאן קאמר אי ליראיו קאי א"כ מאי בשביל יראיו הל"ל יחלצם ליראיו מגיהנם וע"ק שאם הם יראי ה' מי הכניסם לגיהנם שיהו צריכים לחלצם ואפשר עם דרשת חז"ל שדרשו סביב ליראיו למוכנים ליראיו ואתי שפיר בשכר יראיו יחלצם למוכנים ליראיו. ועוד אפשר שמדבר במי שיש להם בושת פנים והם ענוים שאע"פ שחטאו ליוצרם מ"מ ניצולים מגיהנם כמ"ש בגמ' פ' חלק מפני מה לא מנו את אחז עם אותן שאין להם חלק לעה"ב מפני שהיה לו בושת פנים ולזה כיון דהמע"ה ואמר בה' תתהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו וגו' הביטו אליו הענוים אע"פ שחטאו נהרו ופניהם אל יחפרו כיון שיש להם בושת פנים וכשם שהעני קורא אל ה' ושמע בקולו ומכל צרותיו של עולם הבא הצילו כי יחלץ עני מגיהנם בשביל ענוו כך חונה מלאך ה' סביב הענוים בשביל יראיו אע"פ שהענוים הללו לא יראו את ה' וחטאו מ"מ בשביל יראיו יחלצם לאותם ענוים מדינה של גיהנם: אלא הא דכתיב ועצמותיך יחליץ ואמר ר"א זו מעולה שבברכות וכו'. וקשה למה הביא הא דר"א דבעצמות לא יוצדק לומר יחלצם מגיהנם כי אין העצמות נכנסים אלא הרוח והנפש ובודאי שהוא לשון זירוז. ואפשר לומר שיש לדחות שהיה אפשר לומר יחליץ מלשון חליצה שלא יהיו נעשים רקב עצמות כלו' עצמותיך יצילם מחשש רקבון לכך הביא הא דר"א זו מעולה שבברכות ואם היא הצלת העצמות מהרקב אין זו ברכה שקולה לברכת הנפש והשביע בצחצחות נפשך והיית כגן רוה וכ"ש שאינה מעולה שבברכות: ואמר רבא זרוזי גרמי. דהיינו ענין המתים שיחליפו כח בתחיה ואז היא מעולה שבברכות ומכאן למדנו שיחליץ הוא לשון זירוז:

א"ל ההוא מינאה לר"ג עמא דחליץ ליה מריה מיניה דכתיב °בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה' ולא ימצאו חלץ מהם א"ל שוטה מי כתיב חלץ להם חלץ מהם כתיב. ואילו יבמה דחלצו לה אחין מידי מששא אית בה: שם / הושע ה

ה"ג שוטה מי כתיב הלץ להם הלץ מהם כתיב. הוא קבל חליצה מהם ואילו יבמה דחלצו מינה אחין שהיבם קבל הימנה מידי ממשא אית בה:

מהרש"א עמא דהליץ ליה מריה מיניה דכתיב בצאנם גו' ולא ימצאו הלץ מהם כו'. והוא מבואר כי ישראל בגלותם אמר שהיתה כאלמנה ושומרת יבם ליזקק והמין הזה דימה את ישראל לשאר שומרת יבם שהיא זקוקה לו ואחר שלא רצה בה ליבם חלץ לה היבם ואינה זקוקה לו עוד ואדרבה שהיא אסורה לו דכיון שלא בנה שוב לא יבנה וכבר החליף אתכם באומה אחרת ולא יבנה ירושלים ובה"מ והשיב ר"ג מי כתיב חלץ להם דהוה משמע כן אבל הם כשומרת יבם שחלץ מהם שהיא כ"י לא היתה חפלה בו ומרדה ביבם דודאי עדיין זקוקה לו וכשתשוב לבנות הימנו גם הוא ישוב אליה ולא יחלוץ לה שכבר נשבע להיות לך לאלהים גו' שלא להחליף אותנו באומה אחרת וק"ל:

א"ד

בשכר עניו יחלצנו מדינה של גיהנם. כדאי' בפ"ק דב"ב אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן כדי להציל את בניו מדינה של גיהנם או עיד דאי' בעירובין דף י"ט שלשה אינן רואין פני גיהנם דקדוקי עניות. ומ"ש בשכר יראיו יחלצון מדינ' של גיהנם כדאי' בב' אין דורשין גבי אחר דאמר רבי יוחנן מר הוה בינאה וגם מלי לאלוהים אי נקיטנא ליה בידי מאן מרמיה ליה מנאי וכו' כי נח נפשיה פסק קוטרא מקבריה יעי"ש:

נא **אמר** ר׳ יוחנן ז׳ בעילות בעל אותו רשע באותו יום שנא׳ °בין רגליה כרע נפל שכב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד. והא קא מתהניא מעבירה אמר ר׳ יוחנן משום רשב״י כל טובתן של רשעים *רעה היא אצל צדיקים שנאמר °השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע בשלמא רע לחיי אלא טוב אמאי לא אלא ש״מ טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים. בשלמא התם [דילמא] מדכר ליה שמא דעבודה זרה אלא הכא מאי רעה איכא דקא שדי בה זוהמא דא״ר יוחנן בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן אומות שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן:

יף קג׳ שופטים ה׳ · גזין פ״ד סוריות · פ׳ כתרא · סס ע״ב ושפים נח · שבס ע״ק פתכים עבודס כוכבים פ״ב

בין רגליה. בין ירכותיה שבא עליה סיסרא ונתכונה יעל כדי לינעו: כרע נפל שכב. שבעה כתיב בקרא: רעה היא. שמונאים הרשעים וקלה נפש לדיק בהנאתן הלכך לאו הנאה הוא: שמא דעבודה זרה. למה גנבת את אלהי:

תוספות והא קא מתהניא מעבירה. ליכא למימר דפריך אמאי לא מסרה עלמה שהרי קרקע עולם היא כדאמרי׳ גבי אסתר ועוד כי הוא לא היה אונסה ואדרבה היא שדלתו בדברים להביאו עליה כדי להתיש כחו להציל את ישראל אלא פריך אמאי משבחה הכתוב כ״כ דכתיב תבורך מנשים וגו׳ ואמרי׳ בנזיר ובהוריות גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה פירוש מאמהות לפי שהיו נהנות מן הביאה ויעל לא היתה נהנית מן הביאה ומשני דודאי לא היתה נהנית משום דטובתן של רשעים וכו׳ ואסהיא מלתא קיימא הך פירכא בנזיר ובהוריות:

מהרש״א טובתן של רשעים רעה כו׳. מפורש בהוריות ע״ש: בשעה שבא נחש על חוה כו׳. הוא מבואר כי האדם נברא בצלם אלהים כשמתו מעליונים גם גופו ממקום טהור מקום המזבח שמשם משיתו של עולם, ושהוא יחיד בתחתונים כה׳ בעליונים שע״כ נברא יחידי וכשבא נחש על חוה ע״י חטא שאכלו מעץ הדעת כמ״ש הנחש השיאה את אדם שיאכל וימות וישא את חוה ובזה הטיל בה זוהמא שיהיה גם האדם ככל שאר הנבראים להיות דבק בו לד הטומאה עד שבאו ישראל להר סיני שאז פסקה זוהמתן וחזרו להיות בצלם אלהים כמ״ש אני אמרתי אלהים אתם וגו׳:

הרי״ף שבע בעילות בעל אותו רשע וכו׳. וקשה מאי דרשו על ותכסהו בשמיכה שמי כח מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע ודוחק לומר שהם מדרשים חלוקים ויש מי שפי׳ שלא בעל אותה מעת רק מתוך שכרותו היה דומה לו שבעלה והוא שוכב בין רגליה ועדיין אין דרשא זו מוסכמת לדבריהם שדרשו גדולה עבירה לשמה עוד אמרו והא קא מתהניא מעבירה והנלע״ד בדקדוק הכתובים שכתוב ותכסהו בשמיכה וחזר לומר ותשקהו ותכסהו ולא כתיב בשמיכה ע״כ אני אומר שיעל אמרה לסיסרא סורה אדוני סורה אלי אל תירא שהכוונה לומר סורה שלא תגע בי ובתנאי זה סורה אלי אל תירא ויסר אליה האוהלה על תנאי זה שלא יגע בה ותכסהו בשמיכה שמי כח מעידה שלא נגע בה אותה שעה אבל כששאל ממנה אח״כ השקיני נא מעט מים כי לצמאתי ובבואה אליו עם המים שהזיק בה ובעלה ז׳ בעילות והו כתיב ותשקהו ותכסהו ולא כתיב בשמיכה לפי שבאותה שעה בא עליה ולזה הרגה אותו יעל על שבגד וזהו שכתוב בין רגליה כרע שכב וכו׳ באשר כרע שם נפל שדוד שהכוונה לומר שבעל פועל רשע אשר עשה וכרע לשכב עמה לכך נפל שדוד שהרגתו יעל ומאנה והלפה רקתו:

נב **לוי** נפק לקרייתא בעו מיניה גידמת מהו שתחלוץ יבמה שרקקה דם מהו זה המאמר כתוב ג״כ בירושלמי °יותר בארוך והעתקתיו כמ״ש שם וכמ״ש כאן: בני סימוניא אתו לגבי רבי אמרי ליה בעיא תתן לן חד בר נש דריש ודאין וחזן וסופר ומתניין ועבד לן כל צרכנן ויהב לון לוי בן סיסי עשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה אתון ושאלון ליה הגידמת במה היא חולצת ולא אניבון (הסיגס) ריקקה דם מהו ולא אניבון אמרין דילמא לית הוא מארי אולפן נשאל ליה אגדתא שאלון באגדתא אתו ואמרו ליה מהו הדין דכתיב °אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת ולא אניבון כן כתוב בירושלמי. ובגמ׳ שלנו נוסחא אחרת הרשום בכתב אמת מכלל דאיכא כתב שאינו אמת לא הוה בידיה ע״כ. ירושלמי אתון לגבי רבי אמרו ליה הדין פיוסא דפייסינך אמר לון חייכון בר נש דכוותי יהבית לכון שלח איתוהי ושאיל ליה א״ל הגידמת במה היא חולצת א״ל בשיניה ריקקה דם מהו א״ל אם יש בו צחצוחית של רוק כשר. ובגמרא שלנו לא הוה בידיה אתא שאיל בי מדרשא א״ל מי כתיב וחלצה ביד ומי כתיב וירקה רוק ע״כ. מהו הדין דכתיב אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת א״ל עד שלא נחתם גזר דין רשום משנחתם גזר דין אמת א״ל ולמה לא אתיבינון א״ל עשו לי בימה גדולה והושיבוני עליה וטפת רוחי עלי וקרא עליו °אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה. מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על שנשאת בהם עצמך ע״כ בירושלמי: ובגמרי׳ שלנו אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת [וכי יש כתב שאינו אמת] לא קשיא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגז״ד שאין עמו שבועה כדרב שמואל בר אמי דאמר רב שמואל בר אמי א״ר יונתן מנין לגז״ד שיש עמו שבועה שאינו מתקרע שנא׳ °ולכן נשבעתי לבית עלי

יף קג׳ · דניאל י · משלי ל · ש״א ג

עיון יעקב

אמר ר׳ יוחנן שבע בעילות בעל אותו רשע. הניחא לבעול שבע פעמים להטילם שבע כחות הטומאה שהיה בו מהנחש וכדאית׳ בקידושין דף כ״ט גבי שכינא ת׳ רישין ע״ש כמהרש״א ומקשה הש״ס והא קא מתהניא מעבירה כלומר כיון שבעל אותה בעילות הרבה אף שמטלם בעילתה נעשה בשביל אונס להצלת ישראל מ״מ חיישינן שסופה ברצון שע״י בעילות הרבה שלוסה ומה״ט אמרינן בעירובין דף ק״א הרולה שיהיו בניו זכרים יבעול וישנה ע״ש בפרש״י לכך הולרך ר׳ יוחנן לפרץ לטעמו כל טובתן רעה היא כלומר כל הבעילות הם רעה כיון שהטיל בה כחות ווהמת הטומאה מהנחש: וכ״ל דהא פליגי במדרש רבה פ׳ וירא פמ״ח על פסוק מנשים באוהל תבורך ר׳ אלעזר אומר מנשי דור המדבר שהיו יושבות באהלים וכו׳ ר״ש ב״י אומר מן האמהות. וכ״ל דפליגי בפלוגתא דהני תנאי דפליגי בשבת פ׳ חביות דף קמ״ו דאימתי פסקה הזוהמא מישראל חד אמר בימי האבות וחד אמר במעמד הר סיני יע״ש וא״כ הכי סבלי כהני סבלי דמ״ד תמנכל מנשי דור המדבר ק״ל כמ״ד במעמד הר סיני פסקה הזוהמא מדור המדבר לפ״ק שבורך יעל שאף שפסקה הזוהמא אז מישראל מ״מ אי לא עשתה יעל להאלים כח הזוהמא של סיסרא היו אבודין לכך שבורך מהם ומ״ד דקאי על האמהות ק״ל שבהם פסקה הזוהמא מישראל: **והא** קמתהני מעבירה אמה, ר״י כל טובתן של רשעים רעה היא אבל לדיקים. פרש״י שמונאים את הרשעים וקלה נפש שלדיק בהנאתן הלכך לאו הנאה היא וכראה ורש״י מוכרח לזה דאל״כ איך כולל וקאמר כל טובתן אלא וודאי כפרש״י אך לפ״ז קשה מה מקשה הש״ס בשלמא התם דלמא מדכר שם דע״ז וכו׳ הא הטעם פשוט כפרש״י א״ע: **מנין** לגזר דין שיש עמו שבועה שאינו מתקרע שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי וכו׳. ק״ק מאי ראיה היא זו דלעולם גז״ד שיש עמו שבועה נתקרע ושאני שהם דנשבע שלא יתכפר עד עולם אבל שבועה סתם, י״ל דמתקרע וי״ל דלהכי מסיים מילתא דרבה ואביי דבזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בדבר אחר ואפ״ה לא אליבא שנגזר דין שנקרע ע״י ר״מ וג״ח רק לפי שהם העוסקים בה אבל לא מתקרע לגמרי לבעל העיתא מדורות הבאים ע״י ר״מ וגמילות חסד אע״ג דהשבועה עד עולם לא קאי רק על זבח ומנחה אלא דכל גזר דין שיש עמו שבועה אינו מתקרע להתבטל לגמרי:

עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם אמר (רבא) [רבה] בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בדברי תורה אביי אמר בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בגמילות חסדים. (רבא) [רבה] ואביי מדבית עלי קאתו (רבא) [רבה] דעסק בתורה חיה ארבעין שנין אביי דעסק בתורה ובגמילות
ר"ס פ"ק חסדים חיה שיתין שנין *תנו רבנן משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתים כבן י"ח שנה באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם
שם ג שנאמר °וכל מרבית ביתך ימותו אנשים לכו ועסקו בתורה ותחיו הלכו ועסקו בתורה וחיו והיו קורין אותם משפחת יוחנן על שמו אמר רב שמואל בר אוני' אמר רב מנין לגזר דין של ציבור שאינו נחתם אינו נחתם
ירמיה ב והכתיב °כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם
דברים ד עונך לפני אלא מנין שאפילו נחתם מתקרע שנא' °מי
ישעיה נה כה' אלהינו בכל קראינו אליו והכתיב °דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב לא קשיא הא ביחיד הא בצבור ויחיד אימת אמר *רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליה"כ:

מהו שתהליץ. בסיכים: יבמה שרקקה דם מהו. מי הוס חלילה מעליותא. **אבל אגיד לך את הרשום וגו'.** מקרא הוא בדניאל שהמלאך אמר לו אגיד לך את כל הנגזר בשמים ורשום בכתב והוא אמת מכלל דאיכא בשמים כתב דאינו אמת בשמים: **מי כתיב וירקה בפניו.** רוק דליהוי משמע דלא יהא שם אלא רוק וירקה סתמא כתיב ואפילו רוק ודבר אחר והכא נמי אי אפשר בלא לחלוחית רוק: **בכתב אמת.** שהקב"ה מאמתו ומקיימו ואינו חוזר ומבטלו וחותמו אמת: אמר רבה גרסינן ול"ג ואמר רבה: **בהמצאו.** משמע שאין מצוי בכל עת:

תוספות מי כתיב ומלגה ביד. והא דקאמר בירושלמי שחולצת בימין למנוס בעלמא אבל עיכובא ליכא: רבא ואביי מדבית עלי קאתו. רבה גרסינן דרבא לא היה כהן כדאמרי' בפלק הזרוע דאמר ליה לשמעיה זכי לי מתנתא אבל רבה היה כהן דאמרינן בפרק עד כמה רבה בעיל ליה בכוב ואמרינן במסכת מ"ק אמר רבא בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא וכו' עד רבה חיה מ' שנין ורב חסדא ל' שנין כדאמר נמי הכא רבה חיה מ' שנין. הקשה הר"י אלחנן דבגמילות חסדים נמי עסיק דאמרינן בחלק אמר רבה ייתי ולא אחמיניה א"ל אביי מ"ט אמר נר הכי וכו' מר תורה איכא וגמילות חסדים איכא ואר"י דלא עסיק כל כך בגמילות חסדים שיגלל מגזירת בית עלי אבל כדי שיגלל מחבלו של משיח היה בידו שגם שאר זכיות עומדות לו וא"ת ומאי האי דקאמר במסכת מ"ק דלאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא מדרבה לא היה אלא מ' שנה ודלמא היינו טעמא לפי שהיה מבני עלי וי"ל דס"ל לרבא דבתורה בלבד הוא מתכפר כמו לרבה ועוד שגם רבה עסק בג"ח כדאמרי' בחלק:

מהרש"א **אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת כו' ל"ק כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כו'.** ובירושלמי אם רשום למה אמת ואם אמת למה רשום כו' דיש עמו שבועה אינו מתקרע ונעשה אמת אבל באין עמו שבועה כיון דפעמים נתקרע אינו רק כרושם בעלמא ולאו אמת הוא ומייתי ליה מדכתיב אשר נשבעתי גו' ומסיים בזה עד עולם דהיינו שיתאמת ולא יבטל לעולם: **אבל מתכפר בד"ת כו' אבל מתכפר בג"ח.** אלו הן ג' עמודי עולם כדתנן העולם עומד על ג' דברים על התורה ועל העבודה ועל ג"ח ולפי שהם חטאו בעבודה כמ"ש למה תבעטו בזבחי ובמנחתי גו' ואין קטיגור נעשה סניגור אבל בב' עמודים השניים שהם תורה וג"ח נתכפר ולפי שבדיני שמים הוא בן עשרים נתוסף לרבה בשביל עמוד התורה עוד כ' שנים כימים הראשונים עד מ' שנים ולאביי נתוסף עוד כ' בשביל עמוד ג"ח כימים הראשונים כ' שנים עד ס' שנין וכדאמרי' בפ"ק דברכות כל העוסק בתורה ובג"ח מוחלין לו כל עונותיו שנא' בחסד ואמת יכופר עון כו' ע"ש: **כבן י"ה שנה כו'.** דהיינו בן י"ח לחופה לישא אשה שיבואו לכלל אנשים דמקור' זה נקראו ילדות ובחרות ופרש"י בשמואל שהוא מדה כנגד מדה אתם אכלת' קדשים לפני זמנן בטרם יקטירון כו' עכ"ל ולפ"ד לפי שהם בעטו באחד מעמודי עולם שהיא העבודה שנא' בה בכמה עבודות ולא תמותו מכלל לאו אתה שומע הן: **והכתיב כי אם תכבסי בנתר גו'.** עם כלל ישראל משתעי קרא אם תכבסי בנתר דהיינו בג"ח ותרבי לך בורית חסר וי"ו כתיב דהיינו שתרבי ללמוד בתורה שנקראת ברית עדיין נכתם עונך לפני גו' מלשון כתם כת"י הא כרושם כתמא דלא-דכי כו' ומסיק שאפי' נחתם מתקרע שנאמר מי כה' אלהינו גו' מפורש בפרק החולץ ע"ש:

הריף אם רשום למה אמת וכו'. י"ל שלא הסיגו בתלמודינו על קושיא זו כמה שהשיגו בירושלמי עד שלא נחתם גזר דין רשום ומשנחתם גזר דין אמת והענין הוא שיש בכתוב ג' פרטים האחד רשום דמשמע רושם כל דהוא והב' בכתב שהוא דבר המתקיים והג' אמת דמשמע שיש כתב שאינו אמת ובירושלמי השיגו על הרושם ועל הכתב ואמרו עד שלא נחתם גזר דין הוא רשום כמו הרושם שהוא מתבטל בנקל אבל לאחר גזר דין הוא מתקיים ביותר והתלמוד שלנו מדקדק מהו הכתב של אמת ולזה תירלו שאע"פ שאין כתב אלא במה שנגזר הדין מ"מ גזר דין שאין עמו שבועה יש לבטלו בתפלה או בתשובה ונמצא שאינו כתב אמת אבל גזר דין שיש עמו שבועה אינו מתקרע ונקרא אמת. וקשיא לי דהוה אפשר לאוקמי נמי כאן בגזר דין של יחיד שאינו מתקרע הוא כתב אמת כאן בגזר דין של צבור שאע"פ שנחתם מתקרע כדאמרי' לקמן ושמא חדא מינייהו נקט א"כ דהתם בדניאל מדבר על מלכות יון שהוא גזר דין של צבור להשתעבד בישראל ואיך אמר בכתב אמת כיון שגזר דין של צבור מתקרע להכי משני בגזר דין שיש עמו שבועה שאינו מתקרע והוא אמת: ובתוס' וא"ת מאי האי דקאמרינן במ"ק דלא בזכותא תליא מלתא אלא במזלא וכו' ועוד שגם רבה עסק בגמילות חסדים. וקשה דלעיל אמרו בתוספות דלא עסיק כ"כ בג"ח שיגלל מגזירת בני עלי ואפשר לומר דהאי ועוד אינו תירוץ אחר אלא סמיך אסיפא דקאמר דסבירא ליה דבתורה בלבד הוא מתכפר ועוד בגמילות חסדים כלומר איכא תורה וג"ח דשניהם היה בהם לבטל גזירת בני עלי אלא משום דבמזל תליא מלתא ולהכי לא קאמר הכא ועוד י"ל. ומיהו קשה דגם למה שהקשה רבינו אלחנן דבג"ק

עין יעקב

אבל מתכפר הוא כו'ש. עיין ברי"ה דף י"ט נראה דרבה ס"ל כיון דמל בלשת דבריים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים נמצא דהתורה הוא הראשון במעלה יותר מהעבודה לכן ס"ל בזבח ומנחה אינו מתכפר שהוא מעלה שניה אבל מתכפר במעלה ראשונה שהוא כתר תורה שמעלה על גביהם. ועיין סוף מנחות דרבה אזיל לשטתו. משא"כ בגילות חסד שהוא המעלה שלישית ג"כ ודאי אינו מתכפר משא"כ אביי ס"ל לשטתו דאמר בפ"ק דקידושין דף ה' ע"א דאין קטיגור נעשה סניגור א"כ י"ל דמתכפר בגמילות חסדים אף שהוא המעלה הג' וגרוע מזבח ומנחה אפ"ה אינו מתכפר בהם לפי שבני עלי חטאו בזה ואין קטיגור נעשה סניגור אבל מתכפר הוא בג"ח אף שהוא מעלה שלישית ועיין בסוכה דף מ"ט ע"ב שם אר"א דצדקה וג"ח גדולה מכל הקרבנות ול"ע: **אביי** דעסיק בתורה ובג"ח. אבל רבה כתבו תוספות שלא עסק כל כך בג"ח ועיין בתוספות בחולין ס' הזרוע דף קל"ג ע"א ר"ה משקל וכו' שאביי לא היה עשיר ואית' בש' כמה מדליקין דף ל"ג ע"ב ידענא בנאמני דמכפין נפשיה ואפ"ה עסק בג"ח וכדאית' בפ' כל נסבי דאמר אביי שימי לי רבי חזינא לורבא מרבנן ושלים מסכת עבידנא יומא טבא לרבנן והוא נ"כ מכלל ג"ח ולפיכך שכרו כפול מן השמים ונוסף לו שנות חיים: **כבן** י"ח שנים. שהגיעו לכלל י"ע כי אם היו מגיעים לבן עשרים טוב לא היו נענשים בשביל עון אבותם כי למעלה לא עיקרי אינש ובן עונשים עד בן עשרים וגם נאמר איש כעטאו יומת וכפרש"י בחומש פ' כי שלא מגא"כ קודם בן כ' נענשו בשביל עון אבותם משא בני עלי:

וגנ"ח נמי פסיק הנס שעסק בתורה וגנ"ח וסכא אמרינן אפי' בהצטרפות תורה עם ג"ח אין בהם לבטל גזירת בני עלי ושמא דהיא דאמר אליבא דר"א צריך תורה וג"ח לבטל אבל הכא משני אליבא דרבא בתורה לחודי' מתכפר והכא איכא תורה ועוד ג"ח שמצטרף עם התורה ומתכפר. והכתיב דרשו ה' בהמצאו וכולי. וקשה מנ"ל דבכל קראינו הוא בין אחר גזר דין ליתנא הוא קודם גזר דין ושמא לכך שינך ואמר והכתיב דרשו ה' בהמצאו לומר כשם של יחיד מועיל באותם י' ימים אפילו לאחר גזר דין שכן כתיב וישוב אל ה' וירחמהו כן לצבור נקרע לאחר גז"ד שנאמר בכל קראינו אליו אפילו בכל השנה:

סם ע"ב **רבי** חייא ור"ש בר רבי הוו יתבי פתח חד מינייהו ואמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה שנאמר
מ"א ט °והיו עיני ולבי שם כל הימים. וחד אמר עיניו למעלה
איכה ג שנאמר °נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים אדהכי אתא רבי ישמעאל ברבי יוסי לגבייהו אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה בתפלה אמר להו כך אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו ב' מקראות הללו אדהכי אתא רבי למתיבתא אינהו דהוו קלילי (עול) יתבי בדוכתייהו רבי ישמעאל ברבי יוסי אגב יוקריה הוה מפסע ואזיל א"ל אבדן מי הוא זה שמפסיע על ראשי עם קדש א"ל אני ישמעאל ברבי יוסי שבאתי ללמוד תורה מפי רבי א"ל וכי אתה הגון ללמוד תורה מפי רבי א"ל וכי משה ראוי היה ללמוד תורה מפי הגבורה א"ל וכי משה אתה א"ל וכי רבך אלהים הוא אמר רב יוסף שקליה ר' למטרפסיה דקא"ל רבך ולא רבי אדהכי אתת יבמה לקמיה דרבי (למחליץ) א"ל רבי לאבדן פוק בדקה לבתר דנפק א"ל רבי ישמעאל בר' יוסי כך אמר אבא איש כתיב בפרשה אבל אשה בין גדולה ובין קטנה א"ל (רבי לאבדן תוב אדוכתיך) [תא] לא צריכת כבר הורה זקן הוה קא מפסע אבדן ואתי א"ל רבי ישמעאל בר"י מי שצריך לו עם קדש יפסע על ראשי עם קדש מי שאין לו צורך עם קדש היאך יפסע על ראשי עם קדש א"ל רבי לאבדן קום בדוכתיך. תנא באותה שעה נצטרע אבדן וטבעו שני בניו ומיאנו שתי כלותיו אמר רב נחמן בר יצחק בריך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא:

עיניו למטה. כלפי ארץ ישראל משום דשכינה התם קיימא דכתיב והיו עיני ולבי שם: אתא רבי למתיבתא. למדרש ומבעי כל חד למיתב אדוכתיה: ר' ישמעאל בר' יוסי. בעל בשר היה כדאמרי' בהשוכר את הפועלים: מפסע ואזיל. הולך לאט: אבדן. תלמידו של רבי היה (ובירושלמי הבא יודן ואבדן לישנא קלילא כך איתא בתוספתא): שקליה רבי למטרפסיה. לגמותו על פסעו ולא מיחה: פוק בדקה. אם הביאה בתי סערות: לא צריכת. למבדקה כבר הורה זקן. ר' יוסי: נצטרע אבדן. עונשו של לה"ר נגעים:

זהו נא סוטי

מהרש"א שנא' והיו עיני ולבי גו' ומשחרב בית המקדש פליגי ודרים ומכל הימים דאף בזמן הזה עיני ולבי גו' שהיא השכינה שם וככי מפורש בירושלמי אדשב"כ כו' ומשחרב ב"ה ה' בשמים כסאו סלק שכינתו בשמים ר"א בן פדת אומר בין חרב ובין לא חרב איכו זז ממקומו שנא' והיו עיני ולבי שם כל הימים ומאן דפליג נמי הכא ואמר שיתן עיניו למעלה שנאמר נשא לבבינו גו' אל אל בשמים ירמיה אמרו לאחר החורבן אבל בזמן שב"ה קיים לכ"ע עיניו למטה כנגד ביהמ"ק ושמעת אל תחנת עבדך גו' אשר יתפללו אל המקום הזה ואתה תשמע אל מקום שבתך גו' וכאומר שם והתפללו אליך דרך ארצם גו' ובא ר"י בר יוסי ואמר פשרה ביניהם עיניו למטה ולבו למעלה רמז שעיקר שכינתו סילק לשמים אבל עיניו למטה כי לא סילק ממש שכינתו משם כי דעתו לבא עוד שם בבה"מ בבנינו לקיים מה שכאמר כל הימים ועיין ברבינו יונה בפ' אין עומדין וק"ק דהכא מסיק לבו למעלה ובפ' תפלת השחר שכינו במתפלל שיכון לבו כנגד בית קדשי הקדשים ואמר לפרש כנגד בית ק"ק שלמעלה כמ"ש בה"מ שלמעלה מכוון כנגד בה"מ שלמטה ולא משמע כן שם בגמרא שאמרו היה עומד בח"ל יכון לבו כנגד א"י כו' היה עומד בא"י יכון לבו כו' ודו"ק: על ראשי עם קדש כו'. דבר זה מפורש בפ"ק דסנהדרין דיליף לה מדכתיב לא תעלה במעלות גו' וכמ"ש שם דלא יעלה בדעתו שיש לו מעלות עליהם בגדולה וראוי לפסוע על ראשם וע"כ א"ל אבדן לפי שאתה מתגאה ומשתרר ומיקל בכבודן כ"כ אין אתה ראוי להיות מתלמידיו של רבי שהיה מפורסם במדת ענוה כדאמרינן בסוף מסכת סוטה משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא והשיב לו וכי משה הגון ללמוד תורה כו' שיבשה מעשים כאלו שנראה כמתגאה על הצבור כמ"ש ויסב משה לשפוט וגו' ויעמוד העם על משה מן הבקר וגו' אלא דלפי צורך הענין יש היתר בדבר לעשות דבר הנראה כמשתרר או שיש לפרש ממש שפסע משה על ראשי עם קודש דכתיב ויתיצבו בתחתית ההר וגו' שכפה עליהם ההר כגיגית וכתיב ויעל משה אל הר האלהים וגומר וא"ל אבדן דאינו דומה וכי משה אתה דודאי כל ישראל היו צריכים לו משא"כ אתה דאין צריכין לך והשיב לו ר"י בר יוסי לפי ערך זה וכי רבך אלהים שהכל צריכים לו וז"ש דשקליה למטרפסיה דקא"ל רבך וגו' דהיינו שגם אני איני צריך לו בכל דבר וכן אירע לו על ידי יבמה שבאה לפניהם בבית המדרש שהיה רבי צריך לדברי ר"י בר יוסי שראוים להתיבם גם קטנה היא ולא

עין יעקב

ר"ח ור"ש הוי יתבי פתח חד מניהו ואמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה וכו'. נראה דפליגי בהא דפליגי' ברכות פ' מעמדו סי"ל אי עיקר שכינה בעליונים או בתחתונים יעי"ש: מי הוא זה שמפסיע על ראשי עם קודש. לפי פשוטו י"ל דהתמיה של אבדן היה על זה שהפסיע על ראשי עם קודש הלא היה אפשר לו לבוא ע"י אילפי' התורגמן או מפי אחר שיאמר לו מה ששמע מפי רבי והשיב לו אני ישמעאל בר' יוסי שבאתי ללמוד תורה מפי רבי עצמו כי אינו דומה שומע מפי רבי לשומע מפי תלמיד והשיב לו וכי אתה הגון ללמוד תורה מפי רבי שנקרא רבינו הקדוש הלא מליצ כה"ג ענוה יתירה שהיה בישראל שלא רצו לשמוע מפי הקב"ה בעצמו רק ע"י אילפי' זה משה באמרו דבר אתה עמנו ונשמעה א"ל וכי משה ראוי היה ללמוד תורה מפי הגבורה ואפ"ה שמע מפי הקב"ה בעצמו ולא ע"י אילפי' כדי לשמוע מפי ה"ב בעצמו אף אני רוצה לשמוע מפי רבי בעצמו וק"ל: ועפ"ד הרים אפשר לומר עוד דאיתא ביומא סנהדרין דף ז' ע"ב שני פסוקים על ולא תעלה במעלות וסומך ליה ואלה המשפטים אחר לאזהרה שלא יפסיע הדיין על ראשי עם קודש ואמר שהוא מפתן הדין חה ולא תעלה במעלות כתוקה וכמ"ולה בפרש"י שם בב"מ פ' הפועלים דף פ"ד ואף ר' ישמעאל בר' יוסי מפא"ל כי הוא מעמת ליו פגע בו אליהו א"ל עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה ע"ש ונראה דעיקר המעלה שלהם היה אף שהיו מכלים הקוצים מן הכרם ע"מ כיון שמסר בידיהם שהם לינם מפוסים כדין וכראוי' כבב"ק דף קי"ד ע"א דהיינו כבימי פרסיי באלמות ובזרוע בלי ראיה. ומתוכם כדין זה היה עיקר חטא שלהם ואשר כבה"כ חטא משה ס"רג אם המצרי בעסירום בלא שלגם דין. ובזה מתורץ שספסים של אבדן היה על שפוסע על ראשי עם קודש דהא כתיב ולא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים והשיב לו אני וכי כלומר שמוסר לפסוע על ראשי עם קודש וא"כ מוכח דקי"ל ולא תעלה במעלות באה ללמד שההא מתוך הדין ולא להן באלמות וחזקה א"כ א"ל וכי אתה הגון ללמוד תורה מפי רבי כיון שלדעתך עשית מעט גדול כמה שאתה מוסר עמו של אלהינו להריגה בלי הלכה ומתימות כדין רק ע"י אלמות וחזקה והשיב לו וכי משה היה ראוי ללמוד תורה מפי הגבורה עשרי הרג את המצרי בלי שלגם דין אליל למנהר מילחה שלאי היה כאן: תנא באותו שעה נצטרע אבדן. נראה כפלשי' כיוצאן עגר שלמה פעמים פסערים כנגד ואמר מי הוא זה שמפסיע וכו' וכי אתה הגון וכו' וכי אתה אתה ומבואר פרים ברנעם דנבעים ובכים את עונם כפרם:

ולא תמאן ואמר שטבעו ב' בניו וב' כלותיו מיאנו נראה לפרש במדה כנגד מדה דאותן ב' כלותיו כשי בניו שטבעו הם מיאנו או בקדושין הראשונים או ביבם ולא נתקיים בהם יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו וגו' א"כ שנטבעו בים שאין לו סוף ולא היה אפשר להם ליבום ואי לאו שמיאנו היו נשארו עגונות לעולם ודו"ק:

הרי"ף עיניו למטה. פירש"י כלפי ארץ ישראל משום דשכינה התם קיימא והכוונה לרש"י שאין למטה האמור כאן ליתן עיניו בקרקע דא"כ היכי יליף מהיו עיני ולבי שם ומיהו קשה דא"כ היה לו לפרש עיניו למטה כלפי המקדש שכן כתיב והקדשתי הבית הזה להיות שמי שם עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים ושמא כאן למדנו שתמיד ישאו עיניהם לנגד המקדש כי העומדים בח"ל ישאו כלפי ארץ ישראל שעומד כלפי המקדש והיושבים בא"י ישאו עיניהם אל מול המקדש ואין להקשות דכיון דקרא כתיב והיו עיני ולבי שם הרי יש כאן עיניו ולבו למטה כלפי המקדש וא"כ היל"ל צריך שיתן עיניו ולבו למטה דהא לא קשיא לפי שהיו עיני ולבי שם דבריו של הקב"ה ולא ילפינן צריך שיהיו עיניו למטה מדכתיב והיו עיני אלא ילפינן שהשכינה שם וממילא אמרינן דצריך שיהיו עיניו של אדם למטה וכו' ולזה דקדק רש"י שאמר משום דשכינה התם קיימא:

בית שמאי פרק שלשה עשר

נה תני בר קפרא לעולם ידבק אדם בג' דברים ויתרחק מן ג' דברים ידבק בג' דברים בחליצה ובהבאת שלום ובהפרת נדרים. בחליצה כאבא שאול דתניא אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי לשם אישות לשם דבר אחר כאילו פוגע בערוה וקרוב בעיני להיות הולד ממזר. בהבאת שלום דכתיב °בקש שלום ורדפהו *ואמר ר' אבהו אתיא רדיפה רדיפה כתיב הכא בקש שלום ורדפהו וכתיב התם °רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד בהפרת נדרים כרבי נתן דתניא רבי נתן אומר *הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן. ויתרחק מג' דברים מן המאונים ומן הפקדונו' ומן הערבונות. מן המאונים דלמא נדלה ומחרטא בה מן הפקדון בבר מתא דבייתיה כי בייתיה דמי מן הערבונו' בערבי שלציון דאמר רבי יצחק מ"ד °רע ירוע כי ערב זר רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים ולערבי שלציון ולתוקע עצמו לדבר הלכה מקבלי גרים כרבי חלבו דאמר רבי חלבו °קשים גרים לישראל כספחת בעור. ערבי שלציון דעבדי שלוף דוץ. תוקע עצמו לדבר הלכה דתני' רבי יוסי אומר כל האומר אין לו תורה אין לו תורה פשיטא אלא כל האומר אין לו אלא תורה אין לו אלא תורה הא נמי פשיטא אלא דאפילו תורה אין לו מ"ט אמר רב פפא אמר קרא °ולמדתם ועשיתם כל שישנו בעשייה ישנו בלמידה כל שאינו בעשייה אינו בלמידה ואבע"א לעולם כדקאמרת מעיקרא כל האומר אין לו אלא תורה אין לו אלא תורה ודקאמרת הא נמי פשיטי' לא צריכא דקא מגמר לאחרינא ואזלי ועברי מ"ה דתימא אית ליה אגרא לדידיה קמ"ל. ואבע"א תוקע עצמו לדבר הלכה בדיינא דאתי דינא לקמיה וגמר הלכה ומדמי מלתא למלתא ואית ליה רבה ולא אזיל משאיל דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו שנאמר °הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל וגו' מפחד בלילות מפחד של גיהנם שדומה ללילה:

מן הערבות. שלא יסא ערב: כאבא שאול. פרק החולץ הכונס את יבמתו לשם נוי וכו': ואמר רבי אבהו. במסכת קידושין: אתיא רדיפה רדיפה. השלום שכר גדול להבאת שלום שאוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב בגמילות חסדים כתיב בהו יעלא

ידי קט; תהלים לד; משלי כא; ביצה פ' המולך ופ' ד' נדרים ופ' הנודר מן המין; משלי יא; פ' החולץ ופ"ק דקדושין; דברים ה; שה"ש ג

עיון יעקב

°מ"ד מיגינו בכסף שתינו עלינו במחיר יבואו בשעת הסכנה וכו'. נראה דדרש מקרא זה על האי מעשה דוקא לפי שכפל במלות שונות מימינו בכסף שתינו ולמה לו שו עלינו במחיר יבואו להכי דרים על האי מעשה שהוצרכו להזכיר שליח לשאול לר"ע להכי אמר מימינו בכסף שתינו כי תורתו של ר"ע נמשל למים שהוא היה כמעיין המתגבר כדאי' סוף סוטה כשמת ר"ע נסתלקו מעיינות החכמה וא"כ שלחו השליח לר' יהודה בן בתירה בנציבין על זה קאמר עלינו במחיר יבואו שהוא היה חכם גדול ויועץ כדאיתי' במסכ' פ"ט דנהרות ובפ"ק דפסחים דף ג' ששלחו לו את בנציבין ומלובדך פיוסה בירושלים: תני בר קפרא לעולם ידבק אדם בג' דברים. המפרשים הניחו בל"ע על דאצטריך למתני הבאת שלום. דפשיטא ידבק בו. ול"נ דבר. קפרא אזיל לטעמיה דאמר במסכת ד"א זוטא פ' השלום גדול השלום שמותר לדבר לשון כדאי' ע"ם וה"א שלא ידבק בהבאת שלום כיון שעי"ז ילמד לשונו לדבר שקר והוי כמלוה הבאה בעבירה ואפ"ה אשמעינן שידבק בה ואפשר שזה כוונת הפסוק סור מרע ועשה טוב כלומר שתעשה מלוה בענין שלא תבא ע"י עבירה ואפ"ה בקש שלום ורדפהו אע"ג שע"י כך תבא לדבר שקר וכדאי' בפ"ק החולץ ושם כפי השלום כל השקרים אסורים ומותר לשקר בשביל השלום וזה כוונת הפסוק תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו במישור ובשלום הלך אתי ובמדרש ובגמרא פ"ק דסנהדרין ובאבות דר' נתן ובילקוט מלאכי כי בפיה אהרן רודף שלום בין איש לחבירו ואומר כמה חבירך מצטער עלמו ונאנח על שליערך וכן הלך אצל חבירו עד שהיה שלום ביניהם ורבים השיב מעון יע"ש וא"כ הכוונה כך הוא אע"פ שתורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו אע"פ כן במישור ובשלום הלך ושיקר בענין זה כדי להשיב רבים מעון: ואמר ר' אבהו אתיא רדיפה רדיפה. הא דהוצרך להביא הא דר' אבהו ס"ח עיין במהרש"א ול"נ דאי לאו האי דר' אבהו הוי אמינא דהאי קרא בקש שלום ורדפהו קאי על התורה דנקראת שלום כדכתיב שלום רב לאוהבי תורתיך וה' עוז לעמו יתן יברך את עמו בשלום וכדאיתי' במדרש להכי מביא הא דר' אבהו דגמיר ג"ש בפ"ק דקדושין דהבאת שלום אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב. דאתיא רדיפה רדיפה ואם איתי' דקאי כל התורה למאי אצטריך הג"ש הא בהדי' כתיב כי היא חייך ואורך ימיך כדאיתי' שם בפ"ק דקדושין אלא ודאי דקאי על הבאת שלום בין איש לחבירו: בהפרת נדרים. כרי' נתן דתניא ר' נתן אומר הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליה. ואפשר להסמיך על זה קצת בדרך רמז מ"ד וידר יעקב נדר אם יהיה אלהים עמדי וגו' שהיי יעקב מסופק אם יש מלוה לנדור או דהוה חטא וכה"ג לענין הקרבה בבמה לכן מרמז המקרא וידר יעקב נדר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני וממילא שלא חטאתי במה שנדרתי אז ג"כ תבנית מלבה ובמה להקריב עליה ואם לאו שניהם אסורים: רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים. עיין במהרש"א בח"א שכתב לענין גרים נמי מתפרש בלשון ערבות ונתערבו עמנו דברי תוס' בפ' החולץ דף מ"ז ע"ב שמוכיחין תוס' שלא היו ערבים על הגרים ומ"ש רעה אחר רעה כלומר כיון שהוא גורם רעה לעצמו בלי שום ס"א והכרים על בן דורם רעה הוא שבוא:ו דמה הנלא יש לו במקבל גרים וכן לענין ערבות בעד זר וכן מה שאמר שאין לו אלא תורה ומוטב הי' לו שלא בלמוד מה שלומד ואינו מקיים אף שאינו מואל לרבו לבן שבא לו רעה על רעתו כי מהיות טוב אל תקרי רע: אפילו תורה אין לו. אפשר לומר ע"ד דאיתי' בתוס' בכבה"ות דף כ"ט ע"א דאסור לקבל שכר תורה אם לא שאינו עוסק בשום עסק וא"כ מי שאומר שאין לו אלא תורה כדי שרוצה לקבל שכר על תורתו ושוא כאמת שקר דובר לכך אפי' שכר תורה אין לו כיון שבאמת יש לו פרנסה ממקום אחר ואסור לו ליקח שכר תורה: לא צריכא דקא מגמר לאחרינא וכו' מהו דתימא אית ליה אגרא. עיין בתוס' שמקשים תימא דהא אמרינן בפ' בתרא דיומא כל המזכה רבים אין חטא בא על ידו ומפרש עטמא השם שלא יאמרו הרב בגיהנם ותלמידו בג"ע ולע"ד נראה דאפשר לומר דהתם אחטא שהוא שוגג קאי דהע"ג שסגגה תלמוד עולה זדון מ"מ אם אינו מכוון למרוד ולפשוע בהקב"ה מוכחו מן הסנהגום ומכש לום וכן משמע מלשון רש"י נפש ח"ל כי לא שעזב תורי הקב"ה שוגג מן החטא להכשילו עכ"ל ומכשול היינו שוגג וכדאיתי' שם דף פ"ז וקרי ליה מכשול משא"כ אם הוא פושע ומכוין למרוד במזיד כדאי' הבחירה בידו והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ונידון כדינו וכדמלינו באמר שילא נתרבנו רעה ככ"ל: ולא אזיל ומשאיל דאמר ר"ש בר נחמני א"ר יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו. ונראה דלהכי קאמר רעה אחר רעה דסיינו שתי רעות שיהיה מעונש עוה"ז שהוא החרב ועונש עוה"ב שהוא גיהנם ואפשר לומר ע"פ הדרש שזה כוונת הפסוק צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ דעל לדק לדק תרדוף דדרשינן בסנהדרין הלך אחר ב"ד יפה וכן פרש"י בחומש ובקדושין דף ל"ט ע"ב על מה דאיתי' במתני' ונוחל את הארץ פרש"י ח"ל ונוחל את הארץ חיי העולם הבא ע"ש ס"ב ס"ק לדק לדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה למשאיל הדין ולא' סגלה מעונש עה"ז לטען תחיה ועונש עוה"ב וירשת את הארץ זו חיי עה"ב:

ימצא חיים צדקה וכבוד צדקה בעוה"ב וכבוד בעוה"ז: **כאילו בנה במה.** בשעת איסור הבמות דמוטל הוא דכתיב וכי תחדל לנדור וגו' הא אם לא תחדל יהיה בך חטא: **כאילו הקריב קרבן.** שעבר עליו שתי עבירות אלא ילך אצל חכם ויתירנו כדי שלא יהא רגיל בכך: **בבר מתא.** לא יקבל פקדון מבן עירו: **דבייתיה כי בייתיה דמי**, שרגיל אצלו ויטול את שלו ויחזור וישבענו: **של ציון.** שם מקום שמניחין שלום ותופסין הערב. ל"א שבציון קוראים שם הערבון על שם כיטריקין שולף דוץ שולף עצמו מן הלוה ותוקע ודן עצמו על הערב: **דוץ.** לשון תוקע כדאמרינן דלה ושלפה: **רע ירוע.** רעה אחר רעה: **כי ערב זר.** המערב גרים זרים בישראל והכנסם בערבון כמו שמשמע: **ולתוקע עצמו.** וסיפא דקרא ושונא תוקעים בוטח וכולה מפרש לה: **תוקע עצמו לדבר הלכה.** שאומר הריני שונה ואיני מקיים ואקבל שכר תלמוד: **קשים גרים.** שאין בקיאין בדקדוקי מצות ולמדין ישראל ממעשיהן: **כספחת.** לישנא דקרא דנקט ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב: **אין לו תורה.** אינו עוסק בתורה: **אין לו תורה.** אינו מקבל שכר ת"ת: **אין לו אלא תורה.** אינו עוסק בשום מצוה בעולם אלא בתורה אינו מקבל עליהם שכר אלא שכר תלמוד תורה: **אפילו תורה.** אפי' בשכר לימוד אין לו: **ואי בעית אימא כדמעיקרא.** אין לו אלא תורה ודקאמרת הא נמי פשיטא. לא צריכא וכו': **אית ליה אגרא.** דעביד: **תמר הלכתא.** יודע הלכה [אלא] שאין דומה דין הבא לפניו כ"כ ומדמי מלתא למלתא ולא משא"ל לרביה והיינו תוקע שסומך ונשען על ההלכה שהוא יודע: **גבורים.** דייכים: **שלשלמה.** שהשלום שלו: **מטתו.** בית המקדש ששם לשכת הגזית:

תוספות ויתרחק מן המאוסים. פר"ח בריש פרקין בשם גאון דאין לקדש יתומה עד שיגדלו ראיה שהיא בוגרת כדי להתרחק מן המאוסין וזהו דתקינו לה רבנן נשואין כדאמרינן לקמן נ"ל לדברי הגאון דהיינו דווקא היכא שיש לחוש שלא ינהגו בה מנהג הפקר ומיהו מהכא אין לו ראיה אלא שלא ילמדוה למאן: אתיא רדיפה רדיפה. אבל מדכתיב לעיל מי האיש החפץ חיים וגו' לא מצי דייק דדלמא קאי אכולה פרשתא נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב בקש וגו' דהיינו כל התורה כולה א"כ הכא כתיב צדקה חיים וכבוד דלא הוה נפקא לן מההוא קרא. בפרק קמא דקידושין דאדם אוכל מפירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב: הנודר כאילו בנה במה. י"מ דנפקא לן חדלה חדלה כתיב הכא וכי תחדל לנדור וכתיב התם חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא ואמרינן בפ"ק דברכות אל תקרי במה אלא במה וג"ש דחדלה דריש בפרק ארבעה נדרים אמר שמואל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע א"ר אבהו מאי קרא כתיב הכא וכי תחדל לנדור וכתיב התם שם רשעים חדלו רוגז: מהו דתימא אית ליה אגרא. תימה דאמרינן בפרק בתרא דיומא כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו ומפרש טעמא התם שלא יאמרו הרב בגיהנם ותלמידו בג"ע וע"ק לר"י הרי אחר דר"מ למד לפניו ואפ"ה יצא לתרבות רעה ושמא קיימא שהוא רע מתחלה קודם שמלמד אחרים התם לא שייך האי טעמא אבל היכא שהיה טוב מתחלה אז ודאי אין חטא בא על ידו ואחר מתחלתו היה רע כדאמרינן בחגיגה שכל ימיו לא פסק זמר יוני מפומיה וגם ספרי צדוקים היו נושרים מחיקו: ששים גבורים סביב לה. פירש בקונטרס [הכא ו]בסנהדרין דאלשכת הגזית קאי וקשה דה"ל למימר ע' או ע"א אלא י"ל דאששים רבוא דישראל קאי: אחוזי חרב. משמע ליה מזויינין בדין כדדרשינן בסנהדרין מויחגור דוד חרבו שדנו לנבל בסנהדרין ואע"ג דבתורה כתיב חגור חרבך על ירך גבור וגו':

מהרש"א מאי דכתיב מימינו בכסף שתינו כו' ושכרו אדם כו' ושאלו את רבי עקיבא בבית האסורין. מבואר דקאי אקרא דלעיל מיניה יתומים היינו ואין אב גו' שהיינו דור יתום באין רב עמנו ללמוד ממנו כמ"ש באלישע שקרא רבו אליהו אבי אבי גו' ואמותינו שהיא כ"י שנקראת אם שנאמר ואל תטוש תורת אמך היתה כאלמנה עי"ז ומימינו שהם ד"ת שנמשלו למים בכסף שתינו ועצינו מל' עצת ה' במחיר גו' וק"ל: **לעולם ידבק האדם בג' דברים ויתרחק כו' בהבאת שלום דכתיב בקש שלום ורדפהו כו'.** עיין פרש"י ולהכי מייתי ליה הך ג"ש בספ"ק דקדושין לענין השלום שכר כפרש"י אבל לא ידעתי אמאי הוצרך לכך הכא דא"כ לא הוה ביה בהבאת שלום שכר כ"כ יש לדבק בו מהאי קרא דבקש שלום גו' דמזהיר על כך כמו שיש לדבק בחליצה ובהפרת נדרים דלא אשכחן בהו שכר כ"כ ועוד דאי משום דיש בו שכר כ"כ יש לדבק בו בשלום אמאי שביק ג"ש גופיה ובינוא ביה נמי דיש לדבק בו מה"ט ונראה דבכל הני ג' דחשיב לדבק בהן היינו אע"פ דפעמים יש לנדר גם בהיפך דהיינו בחליצה כגון בידוע לנו שמיבם לשם מצוה דאפילו לאבא שאול מצות יבום קודמת ביה דדוקא קאמר הכונס את יבמתו לשום נוי כו' וכן בהפרת נדרים הנודר לשם מצוה ונודר בעת צרה כמו שמצינו ביעקב וידר יעקב נדר גו' וכן בהבאת שלום שאסור לעשות שלום באויבי ה' כמ"ש הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט ואעפ"כ אמר לדבק על הרוב בג' אלו שבזכר דהמיעוט הוא שמיבמין לשם מצוה וכן בנדרי' המיעוט הוא נודרים לש"מ וכן בשלום שיש לדבק עם רובא דעלמא בהבאת שלום ויליף לה מלשון ורדפהו דמשמע שיש לדבק בו ולזה הוצרך הכא לג"ש דהאי כינוי ורדפהו קאי על השלום כמו רודף צדקה וחסד גו' דהרדיפה קאי על הצדקה וחסד ואי לאו ג"ש לא הוה מפרשינן כינוי דורדפהו על השלום אלא על השונא וה"ק קרא בקש שלום משונאיך ואם לא ירצה בו ורדפהו דהיינו רדוף אותו שלא תהא אתה נרדף ממנו כמ"ש אם בא להורגך השכם להורגו ואמר בהפרת נדרים הנודר כאילו בנה כו' עיין הדמיון בזה בר"ן פרק ד' דנדרים ועי"ל דכמו בבונה במה גופה ליכא איסורא אלא שמביא לידי גוף איסור ההקרבה כן בנודר ליכא גוף האיסור אלא שמביא את המקיימו לידי איסור ובספר יפה מראה הקשה בזה דבשבועה אמרו הפך זה דטוב לקיימה כדאמר בעובדא דריב"ל אי איתשיל אשבועתיה כנדר ואי לא לא כנדר ואיך יתכן שיתחלפו מן הקלה אל הקלה דבנדרים תחשב השאלה לצדקה ובשבועות לעבירה ושמא י"ל משום דנדר חל על דבר מצוה ועוד דרוב נדרים לאסור על נפשו חיי נפש כו' אבל שבועות לא עבידי אלא במשא ומתן או לקיים המצוה טוב שלא להתיר כו' עכ"ל והאריך ע"ש ועי"ל דשבועה מצינו בתורה לעשות כן כגון שבועת הפקדון ושבועת העדות וקבלת כל התורה על ידי שבועה היה והיינו טעמא דשבועה היא לאסור עצמו על הדבר משא"כ נדרים שהדבר נאסר עליו ולא מצינו בשום מקום בתורה לעשות כן: **שיתרחק מג' דברים אלו כו'.** הוא ג"כ בדרך הזה שאמרנו הגם שיש לנדר בהיפך לפעמים במאוסין כהך דתנן דמלמדין אותה למאן וכן בפקדון דודאי הוא ג"ח לשמור פקדון חבירו ולהתערב בעדו במקום שלא יבא נזק לו אבל אמר להתרחק מהן על הרוב: **מן הפקדונות בבר מתא כו'** עיין בפרש"י והוא דחוק ונראה לפרש דודאי יש לאדם לשמור פקדון חבירו אורח או בשאינו שמור בבית המפקיד כמו בבית הנפקד אבל בבר מתא דבייתיה כי בייתיה שהוא שמור בבית המפקיד כמו בבית הנפקד אין לקבל ממנו: **בערב שלציון כו'** פרש"י שם מקום כו' ואולי שהוא שני תיבות של ציון ולא מדינה קאמר אלא שכן היה מנהגם בציון להיות ערב קבלן או לוה לו ואני פורע דמדינה הוא שלוף ודו"ק: **רע ירוע כי ערב זר כו'.** פרש"י המערב זרים גרים בישראל והכנסם בערבון כו' עכ"ל ולולי פירושו לענין גרים נמי מתפרש בלשון ערבות כמ"ש כל ישראל ערבים זה בזה והמקבל הגר להיות מכלל ישראל הרי הוא נעשה ערב גם בעדו והיינו נספחת שהוא נספח להיות ערב גם בעדו: **כל שישנו בעשיה ישנו בלמידה כו'.** הכא מרישא

לסיפא

לשיפא דרים וגבי וקטרתם וכתבתם וגומר דרים ליה משיפא לרישא כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וי"ל דהכא א"א למדרש משיפא לרישא כל שישנו בלמידה ישנו בעשיה וכל שאינו כו' לענין שכר דודאי מי שאינו בלמידה אינו כלל בעשיה כמ"ש שהתלמוד מביא לידי מעשה ואמרו אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד וקרוב לזה כתבו התוספות פ"ק דקידושין ודו"ק: ששים גבורים כו'. כתבו התוספות פירש בקונטרס בסנהדרין דאלשכת הגזית קאי וקשה דהל"ל ע' כו' עכ"ל ובפ"ק דסנהדרין כתבו דכפירוש הקונטרס איתא בב"ר וע"ש. עוד כתבו התוספות אחוזי חרב משמע ליה מזויינין בדין כו' עכ"ל ונראה דלענין הדין נקיט יש ליזהר ביותר לשאול מרבו ולא יסמוך על שכלו כמ"ש ספ"ב דב"ב הרוצה שיחכים יעסוק בד"מ כו' והרוצה שיעסוק בד"מ ישמש את שמעון בן ננס גם בד"מ אפשר שהמתחייב ילך וישאל את רבו אם טעה זה וע"כ ישאל הוא מקודם לזה ודו"ק:

דריה"א וכתיב התם רודף צדקה וחסד וכו'. ויש לדקדק כיון שכאן אינו מדבר אלא בענין מה שראוי לידבק בו למה הולך עוד מ"ש רבי אבהו אתיא רדיפה רדיפה ומה גם שהם מדבר בענין קבלת שכר ימצא חיים הא לא איירי הכא בקבלת שכר כמו בענין הדבק בהפלת נדרים ותפלילה ונדקדק מאי לעולם דקא נקט וכן נגאל מ"ש הדבק בג' והתרחק מג' והכי ברמ"א מצות עשה יש להדבק וגם יש להתרחק משס"ה מצות לא תעשה ונספר כ"כ הרחבתי בפרשה ויגש ע"ש ולנע"ד שבר קפרא בא ללמד אדם דעת שאע"פ שצריך להתרחק מג' דברים מ"מ צריך לעבור ע"ז כדי להדבק בשלשה דברים וח"ש לעולם ידבק אדם כגון שצריך להתרחק מהערבות ומ"מ אם יש צד הבאת שלום כגון שראהו חונק לחבירו בשוק על חובו ולא פטרו אלא ע"י ערב מותר לו להיות ערב מפני השלום וכן הדבק בהפרת נדרים אפילו במקום שצריך להתרחק מהפקדון אם כלתה להחזיר הפקדון שבידך והיה אם תקיים הנדר ותחזירנו אתה נכשל בקיום הנדר שהמקיימו כאילו הקריב קרבן על הבמה וכענין זה הדבק בהפרת נדרים אף על פי שאינך מתרחק מהפקדונות והדבק בתפלה אף על פי שנתרחקה ממילון היבמה שבאה למאן ביבם מ"מ אם אמר שהגדילה באה לחלוץ הדבק בתפלה שתצא מיד היבם ומ"ש אתיא רדיפה רדיפה הכוונה דדילמא מ"ד בקש שלום ורדפהו הוא לעצמו שיבקש שלום עם כל אדם ואם באים להתקוטט עמו רדפהו לשלום אבל מנין לנו להבאת שלום בין אדם לחבירו לזה הביא אתיא רדיפה רדיפה דכתיב התם רודף צדקה דהיינו לאחרים גם רדיפת שלום זה הוא לאחרים והוא נכון והיינו יכולים לומר דאע"ג דהכא לא שייך דרשת הג"ש ברדיפה רדיפה כיון דשייכא בפ"ק דקידושין דתנינן אלו דברים שאוכל פירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב הבאת שלום והתם צריך להביא ראיה שאוכל שכר בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב מהאי קרא דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים בעה"ז וכבוד לעה"ב ושמא כיון לזה רש"י ז"ל שאמר כאן ואמר רבי אבהו פ"ק דקידושין שלא בא רש"י ז"ל להיות מורה מקום אלא לומר דלא איצטריך רבי אבהו הכא אלא בפ"ק דקידושין ואגב גררא נקטיה הכא והראשון עיקר: הנודר כאילו בנה במה וכו'. פירש"י ז"ל דמוטא הוא כדכתיב וכי תחדל לנדור וכו' אין להקשות דילמא דיוקא דקרא הוא משום דכתיב לעיל לא תאחר לשלמו והיה בך חטא הא אם תחדל לנדור לא יהיה בך חטא של איסור התשלומין לפי שא"ב הול"ל וכי תשלם לא יהיה בך חטא ומדקאמר וכי תחדל לנדור וגו' שיהיה חטא על הנדר: ירא הדיין כאילו חרב מונחת וכו'. יש לדקדק הכתי למה לי חרב מונחת וגיהנם ויש לומר שאם אין חרב מונחת בין שירכות אע"פ שיהיה גיהנם פתוח תחתיו אפשר לו לנטות עצמו לצד אחר ולהשמט מגיהנם אבל בהיות החרב נעולה בין ירכותיו אם יטה עצמו מ"מ אל צד יכנס בירכו החרב כך אם יטה מהדין יפול בחרב ויהיה נדון בגיהנם וזש"ה גורו לכם מפני חרב למען תדעון שדון לפי דרש חז"ל שעל הדין יגור מפני חרב ועוד י"ל שלפעמים יבוא לפני הדיין משפט גסים וצריך ליראה מהחרב שהיא מונחת בין ירכותיו שהיא הגילה ולא יסתכל בנשים הם והשלום:

האשה שלום פרק חמשה עשר

א"ל רבינא לרבא המזכה גט לאשתו במקום קטטה מהו כיון דאית ליה קטטה בהדה זכות הוא לה או דילמא ניחא דגופה עדיף לה ת"ש דאר"ל טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו אביי אמר דשומשמנא גברא כורסה בי חרתא רמו לה רב פפא אמר דנפצא גברא תיקרי בסיפי בבא ותיתיב רב אשי אמר דקולסא גברא לא בעי טלפחי לקידרא תנא וכולן מזנות ותולות בבעליהן:

טן דו. גופים ב' כל דהוא בעל: דשומשמנא גברא. גוף כנמלה: כורסה בי חרתא רמיא. מחזקת עצמה כנשואה ומושבת כסאה אצל חשובות מורות הארץ: דנפצא. אומנתו מלוסה מנפץ למר: דקולסא גברא. שמן פסול נמשכה: טלפחי. עדשים שהוא מאכל קל ואין חסרון כיס כ"כ אינה שואלת ממנו אך יקרא שמו עליה:

האשה בתרא פרק ששה עשר

מתני' אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם וכו': **גמ'** ת"ר פדחת בלא פרצוף פנים פרצוף פנים בלא פדחת אין מעידין עד שיהיו שניהם עם החוטם אמר אביי ואיתימא רב כהנא מאי קרא °הכרת פניהם ענתה בם אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוו מסקי בי' דבי ריש גלותא *זוזי אייתי קירא דבק בבלייתא דבק באפותיה חלף קמייהו ולא *בשקרוהו:

אין מעידין. על האיש שמת אא"כ ראוהו מת בפרצוף פניו עם חוטמו שיכולין להכירו שזהו וכו': פדחת. מצח: הכרת פניהם ענתה בם. העידה בם אלמא אין עדות בשאר גוף אלא בהיכר פנים: קירא. שעוה: דבק בבלייתא. דבקה בשעוה מטלית בלויה: בלייתא. בגד' בלוי: באפותיה. במצחו:

אמר הבונה כבר כתבנו במסכת יומא סימן ל"ה במעלות הטעם לאיזהו כלי מרת למום ראשי האיברים וכמ"ש כל אבר כשנשמת רוח חיים באפיו שהוא עיקר הסיום. ונוסף עליו מ"ש פה שהוא עיקר הפנים שבו נכר היכר האדם ולכן הוצאה האף בלשון הקודש לכל פרצוף הפנים אפים א-לה וישתחוו לאפיו. ויפול לאפי דוד. טורף נפשו באפו פירשו ז"ל. עורפין לרמשלתו בבניו ומעשה דאבא בר מניומי יוכיח:

ההוא גברא דטבע באגמא דסמקי אנסיב רב שילא לדביתהו. א"ל רב לשמואל תא נשמתיה א"ל נשלח ליה ברישא שלחו ליה מים שאין להם סוף אשתו אסורה או מותרת שלח להו אשתו אסורה ואגמי דסמקי מים שיש להם סוף או שאין להם סוף שלח להו מים שאין להם סוף הם ומר מ"ט עבדת הכי מיטעא טעינא אנא סברי כיון דקוו וקיימי כמים שיש להם סוף דמי ולא היא כיון דאיכא גלי אימור גליה אשפליה קרי שמואל עליה דרב °לא יאונה לצדיק כל און קרי רב עליה דשמואל °ותשועה ברוב יועץ:

אגמא

יף קב. ע"ע

יף קב

ישעיה ג

*פי' כמוך מבקר ליה עירוביקים כלוי לא סבירוהו

יף קכא

משלי יב

שם יא

עין יעקב

קרי שמואל עליה דרב לא יאונה לצדיק כל און. והא דעשה רב שילא י"ל מ"מ הקב"ה לא יאונה ליה און שבאמת, גלוי וידוע לפניו שמתת אמי גברא רק שתק היו רוצים לגרומו לפי שסברי שבשביעה הוה כן ולא ילמדו ממנו לעשות כן:

אגמא דסמקא. אגם של אותו עקום: אגם. מרש"ק בלענ עומד במקומו ואינו מים חיים: כמים שיש להם סוף דמי. שאינו יכול לשוט על פניה למרחוק הלכך אם איתא דסליק הוי חזו ליה: גלי אשפליה. למקום רחוק ומשם יצא: לא יאונה לצדיק כל און. שלא באתה תקלה זה לידו של רב לנדות את רב שילא: ותשועה ברוב יועץ. תשועה מן המכשול מפני שנטלתי עצה ממואל:

שם **אמר** רב אשי הא דאמרי רבנן מים שאין להם סוף אשתו אסורה ה"מ באיניש דעלמא אבל צורבא מרבנן לא אי דסליק קלא אית ליה ולא היא ל"ש איניש דעלמא ול"ש צורבא מרבנן דיעבד אין לכתחלה לא:

דף יח ע"ב באגדת מהתחלה — אמר הבונה לורבא מרבנן קלא אית ליה נס במסכת יומא סימן פ' *אמרו רבנן קלא אית להו. כמ"ש חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה שמעבט החכמה לפרסם בעליה:

תנ כי מקלע נז שם **תניא** אמר ר"נ פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה (בים) והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"ע וכשעליתי ביבשה בא וישב ודן לפני בהלכה אמרתי לו בני מי העלך אמר לי דף של ספינה נזדמן לי וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי מכאן אמרו חכמים אם יבאו רשעים על אדם ינענע לו ראשו אמרתי באותה שעה כמה גדולים דברי חכמי' שאומרים מים שיש להם סוף מותרת מים שאין להם סוף אסורה. תניא א"ר עקיבא פעם אחת הייתי מהלך בספיני' וראיתי ספינה אחת שמטרפת בים והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"מ. כשעליתי למדינת קפוטקיא בא וישב ודן לפני בהלכה. אמרתי לו בני מי העלך אמר לי גל טרדני לחבירו וחבירו לחבירו עד שהקיאוני ליבשה אמרתי באותה שעה כמה גדולים דברי חכמים שאמרו מים שיש להם סוף אשתו מותרת מים שאין להם סוף אשתו אסורה:

נענעתי לו ראשי. ועבר על גבי והלך לו: ינענע לו ראשו. ירכוס מפני הטעה ולא יתגרה בהן:

נה ע"ב **ת"ר** מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור הגדול ובאו והודיעו לרבי חנינא בן דוסא שעה ראשונ' אמר להם שלום. שניה אמר להם שלום. שלישי' אמר להם עלתה אמר לה בתי מי העלך אמרה לו זכר של רחלים נזדמן לי וזקן מנהיגו אמרו לו וכי נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא דבר שהצדיק מתעסק בו (לא) יכשל בו זרעו. א"ר אבא אעפ"כ מת בנו בצמא שנאמר °וסביביו נשערה מאד תהלים נ מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה רבי חנינא אומר מהכא °אל נערץ בסוד קרושים רבה ונורא הוא על כל סביביו: שם פט

חופר שיחין. לעולי רגלים ומים מתכנסים בהם והיו שותין הם ובהמתם: שלום. שעד"ן יכולה לחיות וכן בשניה אבל שלישית שאינה יכולה לחיות אמר לכן עלתה שידוע היה לו שלא תמות שם כדלקמן: דבר שהיה מתעסק בו אותו צדיק. אביה לא יכשל בו זרעו: זכר של רחלים. זה אילו של יצחק: וזקן אחד מנהיגו. זה אברהם: נביא אתה. לידע שלא תמות: מתעסק בו. בטורח עסייתו: אעפ"כ מת בנו. של נחוניא בצמא שכך דרכו של מקום לדקדק עם החסידים: וסביביו נשערה. לשון חוט השערה: עם סביביו. עם צדיקים ההולכים אחריו:

תוספות אעפ"כ מת בנו בצמא מכל מקום לא הוי דבר שנתעסק בו הצדיק שלא עשה הבור:

מהרש"א וכל גל וגל שבא עלי נענעתי. ע' בחידושי ר"פ הספינה: זכר של רחלים נזדמן לי כו'. פירש"י של רחלים אילו של יצחק וזקן זה אברהם עכ"ל דהיינו שזכות העקידה עמד לה בעת צרה כמ"ש בהר ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל כו' ולהצילם מן הפורענות כפירוש רש"י בחומש ובתוספות פרק הפרה כתבו בשם ירושלמי דמלאך בדמות רבי חנינא נזדמן לה עכ"ל: אלא דבר שהצדיק מתעסק בו כו'. ובפרק הפרה גרסינן דבר שהצדיק מצטער בו כו' שנאמר וסביביו נשערה וגו' מדקדק עם סביביו כחוט השערה מדכתיב נשערה בשי"ן דריש לה מלשון שער והיינו שמדקדק עמהן כדאמרינן דמשלם לצדיקים עונש על מיעוט עבירות בעה"ז כדי לזכות אותם שכר משלם בעה"ב וכה"ג דריש ונורא הוא על כל סביביו כפירש"י בפ' שמיני שהקב"ה עושה דין בצדיקים הוא מתירא ומתעלה כו' א"כ באלו כל שכן ברשעים וכן הוא אומר כו' דהיינו א"כ בצדיקים בעולם הזה כל שכן ברשעים בעוה"ב וכן בהפך אמרו ומשלם לשונאיו אל פניו א"כ ברשעים בעוה"ז כ"ש בצדיקים בעוה"ב וק"ל: בסיומא דמסכת יבמות אר"א אר"ח

עיון יעקב

אמרתי באותו שעה כמה גדולים דברי חכמים שאומרים מים שיש להם סוף מותרת וכו'. לכאורה יש לדקדק למה לא אמר מיד שראה אותו הי כמה גדולים דבר חכמים וכו' ומו דלמה ליה למימר הא דמים שיש להם סוף מותרת דהא כוונתו לא היה רק על מים שאין להם סוף. ונראה לי דמתחלה עלה על דעתו שעל פי הנס ניצול ואם כן לא היה יוכל לומר כמה גדולים דברי חכמים דים לומר דאין מזכירין מעשה נסים כדאיתא בדברי רבי מאיר שם ע"ב בש"ס ועד דאי מעשה נסים ראיה א"כ אפילו מים שיש להם סוף ג"כ ראוי להיום אשתו אסורה משא"כ אחר שאמר לו גל וגל וכו' א"כ אין זה דרך נס רק דרך הטבע וכ"כ התוס' להדיא בד"ה אין מזכירין א"כ שפיר אמר כמה גדולים דברי חכמים דמים שיש להם סוף אשתו מותרת כי אין חוששין למעשה נסים ואין להם סוף אשתו אסורה שיכול ליצול כדרך הטבע: **אלא** דבר שנצטער בו אותו צדיק וכו'. לפי מה דאיתא בירושלמי דשקלים פ"ה שהבת הלכה לנישואין אפשר דמש"ה ניצולה כי שלוחי מצוה אינם ניזוקין אך באמת באשה ליכא מצוה כולי האי כי אשתו לא מפקדא אפ"ו ואפשר לפ"ז ניתא כהא דמת בנו בצמא דודקא דבר שנצטער בו אותו צדיק לתקן הבורות להולכי לדבר מצוה לעולי רגלים לא נכשל בו זרעו דהיינו בתו שהלכה לדבר מצוה אבל בנו לא הלך בדבר מצוה מש"ה מת בצמא. ועי"ל שבנו עדיין היה קטן ונענש בשביל עון אבותיו משא"כ בבתו שהיתה גדולה שהגיעה לפרק בתולה נשאת טוב לא נענשה בעון אבותיה וכפרש"י על איש בחטאו יומת ועיין בתוספות כאן ויש ע"ש בדבריהם עיין בדלוף אהבת ועיין בתורת חיים בב"ק דף נ': **שהקב"ה** מדקדק עם הצדיקים. ע"ש בתורת חיים ועי"ל דומא לדבר אינו דומה מסביים מן הקטן למסביים מן הגדול כך צדיק החוטא ופוגם פגימתו נראה וניכר יותר להעולם וכן למטה יש חילול השם בדבר להחטיא רבים: ***הא** דמסיים אר"א א"ר חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם נ"ל דלכך מסיים בזכר זו כאן כדי לתרץ קושיא גדולה שקשה על מה דאמר בשם רבי חנינא מקודם זה דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם ומ"ע אמרו דיני ממונות אין צריכין דרישה וחקירה שלא תנעול דלת בפני לווין ע"כ וקשה לכאורה דאמאי לא חשו חכמים יותר בדיני נפשות דאם יחקרו העדים כל כך תרבה השפיכות דמים בישראל ובדאיתא במתניתין ספ"ק דמכות על הא דר"ט ור"ע אילו היינו בסנהדרין לא היה נהרג אדם מעולם (לפי שהיו בודקין העדים כל כך שלא היו יכולין להשיב) רשב"ג אומר אף הן מרבין שופכי דמים בישראל. וא"כ אמאי לא תקנו חכמים משום הללת נפשות שלא ידרשו ויחקרו אבל ד"נ אלא נ"ל דלא חשו חכמים לכך שהוא דבר שאין מצוי ולא חשידי ישראל על כך לשפוך דם נקי והטעם נ"ל ע"ד דאיתא בסנהדרין דף ע"ב ע"א אם ביור לך הדבר כשמש שאין לו שלום עמך הרגהו וכו' ע"ש בפרש"י שהשלום פירושו שלא יהרגוך. וא"כ ת"ח שמרבין שלום בעולם [illegible] עוז לעמו יתן יברך את עמו בשלום לא חשידי אשפיכות דמים לכן אזיל רבי חנינא לשיטתו ואמר ת"ח מרבין שלום בעולם להכי לא חשו בד"נ שאין [illegible] שפיכות דמים כי לא חשידי על כך לפי שה' עוז לעמו יתן יברך את עמו בשלום:

אר"ח ת"ה מרבים שלום כו'. וכן מסיים בברכות ובנזיר ובכריתות והוסיף בברכות עוד פסוקים אחרים שלום רב לאוהבי גו' ה' עוז גו' ודרש התם אל תקרי בניך אלא בוניך ומהיכא נפקא להו ואין ליתן טעם שסיימו כן בד' המסכתות אלו משום דדברי אגדה הוא דבברכות ליכא למימר הכי דבלא"ה מסיים שם במסכת ברכות באגדה השייכא התם והך דאר"א אר"ח כו' לא שייכא התם כלל לכאורה כו' דודאי בד' מקומות אלו יש טעם בדבר דמסיים בהך אגדה ובמקומו של כ"א יתפרש ונראה הטעם דהכא בהך מימרא לפי שיש במסכת זו דברים תמוהים לכאורה כאילו עוקרים דבר מן התורה דבפ' האשה פריך וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה בכונה דברים ומשני לה והתוס' שם בר"פ גבי עיגונא הקילו בה רבנן כתבו ואין זה עקירת דבר מן התורה כיון שדומה הדבר הגון להאמין כו' ע"ש והוא דחוק גם בשמעתין האיך הקילו באשת איש לעקור דבר מן התורה דהא מן התורה בעי דרישה וחקירה גם בפ"ק דאמרי' הכך ברות דב"ש לב"ה היכי נעבד לחללו כמאסו אגברייהו וכ"ת כמאסן דרכיה דרכי נועם גו' וכן בס"פ יש מותרות ולא נעשה מתים כחיים מק"ו כו' ת"ל דרכיה גו' והוא תמוה לכאורה וכי משום דלא כמאסן כימא דפטורה מחליצה ואין זה אלא דברי קבלה דרכיה דרכי נועם גו' שאם תמאס בעיניו יתן לה גט ולזה סיים במסכת זו בדרש הזה ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי גו' ור"ל דאין זו עקירה מן התורה אבל דברים אלו נוגעים במדת השלום כמ"ש בפ' כערה ורא"ז בנים לבניך שלום על ישראל דלא. אתיא לידי אגילה ויבום דזה מביא קטטה דשמא הוא לא יחלוץ והיא לא תחפוץ בו ויבא לידי עיגון ואין זה שלום כמ"ש השרוי בלא אשה שרוי בלא שלום וכן להיפך ועוד כמו ששנינו בפרקין בב' יבמות לזו אין בנים ולזו יש בנים זו שיש לה בנים מותרת והיינו דבים בנים לבניך איכא לה בלום שתנשא לשוק משא"כ באין לה בנים וכן. הרבה ואמר. שלום רב לאוהבי תורתך דאין זה עקירה אלא ממדת שלום שלא תתעגן האשה וכתיב דרכיה דרכי נועם גו' שלא תמאס בעיני בעלה ואם יתן לה גט אין זה כתיבות שלום. ואין למו מכשול שהבא בעלה ע"ד לא יאוכה לגדיק כל און ואמר יהי שלום בחילך דהיינו שכאמנת שתנשא לשוק ושלוה בארמנותיך דכאמנת שתתיבם ותשאר בביתה ולא תתעגן או שיש לפרש שכאמנת כשיש שלום בחילך אבל במלחמה איכה כאמנת ושלוה בארמנותיך כשאומרת מת על מטתו ואמר למען אחי ורעי גו' לפי שהאוניכו עד אחר גם האשה עצמה לואר מת בעלי או מת יבמי והיינו למען אחי לומר מת בעלי שתתייבם לאחיו ומת יבמי שתנשא לשוק לרעים ע"כ אמרו אדברה להעיד גם ביחידות בך מפני השלום שלא תתעגן ועוד אמר למען בית ה' אלהינו גו' כ"א יתרבו העגונות שלא יהיה ע"א או האשה עצמה כאמן יאריך בכין בית אלהינו כמ"ש אין בן דוד בא עד שיכלו הנשמות שבגוף ע"כ אבקשה טוב לך לאשה כמ"ש השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה והיפך אם תתעגן תהיה היא בלא טובה. ומסיים ה' עוז לעמו יתן שאין זה עקירת דבר מן התורה כי הקב"ה כתן עוז וכח לעמו שהם ת"ח בדבר הזה להיות מקילין בדבר שהרי ה' יברך את עמו בשלום כמ"ש וכל נתיבותיה שלום ואין כאן שלום אם תתעגן ובדרך הזה יתפרש המקרא ישא ה' פניו אליך גם לעקור דבר מן התורה לפי שישים ה' לך שלום:

הרי"ף אעפ"כ מת בנו בלמא. כתבו התוס' וא"מ לא הוי דבר שנתעסק בו הלדיק שלא עשה הגור. נראה להגיה שלא עשה אלא הגור או שלא עשה המים שנגור ואפשר .לדחוק הלשון שלא עשה הגור כלומר שלא עשה הגור כלום בנזקו שלא הזיקו הגור אלא הלמא ולא הגור:

מתני' מעשה בצלמון באחד שאמר אני [איש] פלוני בן איש פלוני נשכני נחש והרי אני מת והלכו ולא הכירוהו והלכו והשיאו את אשתו: גמ' ודילמא שד הוא אמר רב יהודה אמר רב שראו לו דמות אדם אינהו נמי דמו דחזו ליה בבואה ואינהו נמי אית להו בבואה דחזו ליה בבואה דבבואה ודילמא לדידהו נמי אית להו בבואה דבבואה אמר ר' חנינא אמר לי יונתן שידא בבואה אית להו בבואה דבבואה לית להו:

שראו לו דמות אדם. מתחלה כשלעק: בבואה דבבואה. לל לו: לימדני יונתן שידא. שד היה או בקי בהן:

תוספות דחזו ליה בבואה. בירושלמי רבי חנינא בשם רבי שמא הדא דתימא בשדה אבל בעיר אפילו לא ראו בבואה של אדם והא תנינן מי שהיה מושלך בבור ואמר מי ששומע קולו יכתוב גט לאשתו הרי אלו יכתבו ויתנו ואמר שנג, כתן והוא שראה בבואה של אדם אמר רבי בון מזיקין מלויין בבורות כלך שהם מלויין בשדות והא דאמרינן אל יתן אדם שלום לחבירו בלילה דחיישינן שמא שד הוא היינו בשדה דומיא דיהושע שהיה חוץ למחנה ישראל:

הדרן עלך מסכת יבמות

בתולה נשאת פרק ראשון כתובות

דף ה תני בר קפרא בתולה נשאת בד' ונבעלת בה' הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים אלמנה נשאת בה' ונבעלת בו' הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם:

ונבעלת בה'. משתחשך בד' ויכנס ליל ה': ברכה לדגים. פרו ורבו ומלאו את המים: הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם. פרו ורבו ומלאו את הארץ:

אמר הבונה בתחלת העיון נראה שהבתולה היה לה להסכין בבירכת אדם יותר מן האלמנה כי כן דרכם של בני אדם כי יבעל בחור בתולה לקיום המין מהאלמנה שכבר עשתה שלה, אך להיות ברכת הפריה ורביה לדגים מרובה מכל מה קבעו לבתולה יום שנתברכו בו דגים כי לא יאות כתארה ותרבה יותר מן האלמנה כד"א וידגו לרוב בקרב הארץ:

דרש בר קפרא גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה א שם שמים וארץ דאילו במעשה שמים וארץ כתיב °אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ואילו במעשה ישעיה ידיהם

עין יעקב

דרש בר קפרא גדולים מעשה לדיקים. פי' רש"י משום בר קפרא נקט לה דאיירי לעיל באגדה עב"ל ואפשר לומר. דבל"ז לא היו לריכין לדרוש זה דפשיטא גדולים מעשה לדיקים זו ביה יותר מיעשה שמים והא"ן דהא בראשית בשביל ראשית ·נברא העולם זו בית המקדש כדאיתא במדרש בראשית פ' ב' סי' ז' כדכתיב לנטוע שמים וליסוד ארץ ע"ש וכן; הוא בייע"ג בשם ספר העבין אבל עכשיו דסני בר קפרא דאלמנה נבעלת בששי הואיל שנאמר בו ברכה לאדם וקשה שבשל בחמישי הואיל שנאמר בו ברכה לדגים וליל כמירון הפ"ס דברכה דאדם עדיפא היינו משום דהכל נברא בשביל אדם ולא בשביל בית המקדש לכך הוצרך בר קפרא לאשמעינן דאפ"ה גדולים מעשה לדיקים: גדולים מעשה לדיקים

שמות טו ידיהם של צדיקים כתיב °מכון לשבתך פעלת ה' מקדש
תהלים צה ה' כוננו ידיך. השיב בבלי אחד ור' חייא שמו °ויבשת
ידיו יצרו ידו כתיב. והכתיב יצרו אמר רב נחמן בר
שם יצחק יצרו אצבעותיו כדכתיב °כי אראה שמיך מעשה
שם יט אצבעותיך. מיתיבי °השמים מספרים כבוד אל ומעשה
ידיו מגיד הרקיע הכי קאמר מעשה ידיהם של צדיקים מי
מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר:

רש"י אף ידי. מדא' יד: מקדש. מעשה ידי לדיקים הוא: ה"ק. האי ומעשה ידיו במעשה הלדיקים כתיב שקרוין מעשה שלהם מעשה ידיו שלהקב"ה וה"ק ומעשה ידיו דהוא מעשה הלדיקים מגיד הרקיע שהרקיע מעיד עליהם לבריות שהם לדיקים שמתפללים על הגשמים ומטר יורד:

תוספות ואילו בשמים וארץ כתיב ידי יסדה ארץ. דמשמע מדא אע"ג דמסיים קרא וימיני טפחה שמים ואמרינן בשלהי הקומץ רבה דיד היינו שמאל א"כ תרתי כתיב מ"מ בחד מעשה ליכא אלא חד אבל במעשה לדיקים בחד מעשה כגון בית המקדש כתיב תרתי ידים:

מהרש"א גדולים מעשה צדיקים כו'. מבואר ע"פ מ"ש בפ' הרואה יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ שנאמר וימלא אותו גו' ובדעת וכתיב התם בדעתו תהומות גו' ומר מהידוע שהדעת היא העליונה שבג' מעלות שהם החכמה והתבונה והדעת כפרש"י פרשת כי תשא והוא רוח הקדש ואמר לצרף אותיות כי שמותיו של הקב"ה אינן תיבות רק אותיות והיודע לצרפם הוא הדעת וה"ק שנאמר גבי בצלאל ועד"ז אמרו עוד שם גדול מקדש שניתן בין ב' אותיות שנאמר פעלת ה' מקדש ה' וגו' שהוא נעשה על ידי בצלאל שהיה בו דעת והיה יודע לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ וידיו דקאמר הכא הם פני מדותיו יתעלה והוא שניתן בין ב' אותיות הא' הימין והוא רחמים והשני השמאל שהוא הדין והלדיקים שהוא בצלאל והכלוים אליו במעשיהם במקדש מטילים כח וגבורה בפמליא של מעלה לצרף ידיו שם שהם ב' שמותיו שהן במקדש מלד ימין ומלד שמאל שהן הרחמים והדין שע"כ נכתב מקדש בין ב' שמות אחד מימין ואחד משמאל משא"כ במעשה בראשית דלא ליירף ב' השמות בהם אלא במעשה ארץ כתיב ידי יסדה ארץ בלחוד ובמעשה שמים היה הימין לחוד כדכתיב ימיני טפחה שמים והוא מטבע הבריאה כי מן השמים הרחמים וכיינו של עולם וההפך מן הארץ עולם הפסד ההויה אבל הלדיקים במעשיהם היו מלרפין מדת הדין והגבורה אל הרחמים והחיים אשר בגבורתו יתעלה מביא חיים לעולם אשר ע"ז נתייסד אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים היפך טבע הגבורה של אדם שממית החיים וע"פ הכוונה זו בעיקר מעשה המקדש היו מב' שבטים הא' בצלאל למטה יהודה שהוא מלד הימין ורחמים כמ"ש יהודה כולו על שמו של הקב"ה שם הוי"ה. ואמר ואתו אהליאב מ' למטה דן דהיינו לצרף אליו הדין והגבורה כמ"ש מדן קאתית דכתיב דן ידין עמו גו' ופריך והכתיב ויבשת ידיו יצרו דמשמע שארץ בלחוד נעשה בב' ידיו שהם הרחמים והדין ומשני ידו כתיב דהיינו יד אחד שהיא השמאל ובכל ספרי תהלים שלפנינו ידיו כתיב ומ"ש יצרו אצבעותיו דכתיב כי אראה שמיך גו' הן לרופי אותיות השם של הרחמים שהוא יד אחד של ימין שבו נבראו השמים ומ"ש ה"ק ומעשה ידיהם כו' ומאי ניהו מטר הוא מבואר כמו שאמרנו שהלדיקים במעשה ידיהם מלרפים הגבורה אל הרחמים ומאי ניהו שהוא בא ממקום הרחמים מהשמים אל מקום הגבורה שהיא בדית הארץ וע"כ נקראו גבורות גשמים אף שהם חיים לעולם ע"ש שהם באים בלירוף הגבורה נקראו כך שע"כ נתיסד להזכיר גבורות גשמים בברכת אתה גבור ע"פ הכוונה שכתבנו לעיל:

הרי"ף דרש בר קפרא גדולים מעשה לדיקים וכו'. וקשה דליכתי הבבלי קראי אהדדי כתיב הכא ידי יסדה ארץ וכתיב ויבשת ידיו ולמה השיב לבר קפרא ועוד קשה כיון דמעשה לדיקים הוא בית המקדש הוה ליה למימר גדול המקדש וע"ק כיון דבכל מעשה ליכא אלא חד יד וכמו שפי' התוספות א"כ הילי"ל גדולים מעשה לדיקים ממעשה שמים וגדולים ממעשה ארץ ומאי האי דקאמר ממעשה שמים וארץ כיון שבשניהם איכא שתי ידים וכן לריך לבאר שמקשה מאי קסבר אי מעשה ידיו הוי שמים או ארץ איך הוא אומר מגיד הרקיע כי איך מגיד הרקיע על השמים שהם עלמם רקיע וכן איך יגיד הרקיע על הארץ ועל כן לריך לומר שמעשה ידיו הוא על פלאי ה' וגדולים מעשה ה' אשר הוא עושה ומי מגיד לנו אשר יעשה ה' כי מי יעלה השמים להגיד לנו לכך אמר הרקיע מגיד מעשה ידיו שהם השמש והירח והכוכבים ומוריד טל ומטר ושלג וברד ונראה לפרש שמלינו שהמקדש נבנה ע"י שלמה המע"ה והסרים אל משמעתו שהם כולם לדיקים ולא עמד על עמדו כי אם בכחו יתברך שנאמר מקדש ה' כוננו ידך וכפי השכל שכיון שכבר נבנה המקדש ע"י הלדיקים נדבר נקל היה מעמידו הקב"ה כי זכות הלדיקים מעמיד קלתו וה' ינמול בעדם לכוננו ואעפ"כ הולרך לשתי ידיו ואילו במעשה שמים וארץ שהכל מעשה הקב"ה והוא ברא יש מאין ובידו אחת כונן שמים ויוסד ארץ ולא הולרך לשתי ידים כי מעשה הלדיקים דבר גדול לריך חיזוק גדול והשמים והארץ שאינם כ"כ גדולים יסדם אפילו ביד אחד והשיב לו הבבלי בלא"ז הוה אמינא דמדכתיב אף ידי יסדה ארץ הוא לומר שהימין ואף היד יסדה ארץ שהם בשתי ידים והכא כתיב ויבשת ידיו יצרו שהם שתי ידים ולא קשיא. מידי אבל השתא דדרש בר קפרא גדולים ממעשה שמים וארץ דכתיב אף ידי יסדה ארץ דהיינו יד אחר קשה דכתיב ויבשת ידיו יצרו וא"כ אין לנו גדולים מעשה לדיקים אלא מהשמים דכתיב כמי נהו וימיני אבל מהארץ דכתיב נמי בהו ידיו יצרו אין לך לומר גדולים ומשני ידו כתיב וכו' ופריך ממעשה ידיו כלומר שהרי מלינו במעשה אחרים שעשה הקב"ה כגון חמה ולבנה ומזלות ואפ"ה כתיב שתי ידים וא"כ אין לך להגדיל את מעשה הלדיקים לחודייהו ומשני מעשה ידיהם של לדיקים שמלינו הלדיקים גוזרים גזירות ומבטלים דברו של הקב"ה כי לדיק מושל יראת אלהים ומי מגיד לנו גדולת הלדיקים שהם מעשי ידיו של הקב"ה כדכתיב ועמך כולם לדיקים וגו' מעשה ידיו להתפאר מי מגיד לנו גדולתן ומעלתן הרקיע שהם גוזרים להוריד מטר ומתפללים והם נענים:

ב שם
דברים ס דרש בר קפרא מ"ד °ויתד תהיה לך על אזנך. אל
תקרי אזנך אלא אוזניך שאם ישמע אדם דבר
שם ע"ב שאינו הגון *יניח אצבעו באזניו והיינו דא"ר אלעזר
מפני מה אצבעותיו של אדם דומות ליתדות מ"ט
אילימא משום דמחלקן כל חדא וחדא למלתיה עבידא
דאמר מר זו זרת זו קמיצה זו אמה זו אצבע זו גודל.
אלא מ"ט משופות כיתדות שאם ישמע אדם דבר
שאינו הגון יניח אצבעותיו באזניו. תנא דבי ר' ישמעאל
מפני

עין יעקב

לדיקים. אע"ג דהאי קרא מקדש יי' כוננו ידיך משמע דאמקדש שלמעלה קאי מ"מ י"ל דמש"ה קרי מעשה לדיקים שנס ב"ה שלמעלה עשוי להקב"ה עליו בשביל של לדיקים ע"י יניחאל שר הגדול כדאיתא בירו' ועי"ל ע"ד דאיתא במסכת שמהום דאוי היה בית המקדש ליבנות שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך אילולי עמדו דוד ושלמה משמע דקאי על מקדש בלמטה ע"ש: השיב בבלי אחד ור' חייא שמו. הא דמדקדק הש"ס לומר השיב בבלי אחד הייתו להראות לפי שהיה מבבל מהפך בזכות דאבי מקומו וס"ל דלא את"ין דגרול של כך בנין בי: המקדש שהרי אנשי בבל לא עלה בימי עזרא לבנות בית המקדש כדאיתא בפ"ק דיומא דף ט' על פסוק אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ע"ש כדי שלא להגדיל עונשם כ"כ: ה"ק מעשה ידיהם של לדיקים מי מגיד הרקיע. עיין פרש"י ולולי דבריהם הייתי אומר דאדלעיל קאי שבח של מעשה ידיהם של לדיקים דהוא בית המקדש כתב בית כוננו ידיך מי מגיד הרקיע ומה ניהו מטר וכדאיתא בב"ב פ"ב דף כ"ה ע"ב מיום שחרב בית המקדש אין הגשמים יורדין מאוצר טוב: מ"ד ויתד תהיה לך על אזניך. יראה דמדקדק מנח דכתיב על אזנך דהוא מיותר לגמרי דהיה די אם נכתב ויתד תהיה לך יה"ה באיזה מקום שיהיה אלא ודאי לרמז ג"כ על זה שלא ישמע דבר שאינו הגון זה בכלל אזהרה שיזהיר א"כ והיה מחניך קדוש ולפי שכל המנבל פיו והשומע ממנו ושותק מעמיקים לו גיהנם כדאיתא בשבת דף ל"ג וע"ש בחידושי' לה"ק שהוא נכיה זולה נאיברים ואף דבס מבואר שראוי למחות הבזמע ממנו מ"מ הכא מיירי בזמן שאין בידו למחות לכן כשיתחיל לשמוע ממנו לריך לאטום אזנו משמוע. ומדלא כתיב לחיך אזניך

מפני מה אוזן כולה קשה והאליה (שלה) רכה שאם ישמע דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה. ת"ר אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהם נכוים תחלה לאברים:

יניח אצבעו. שהיא שפויה כיתד: מ"ט. כלומר במאי דומות כיתדות: אילימא דמהלקן. שמחולקות זו מזו ואינן מחוברות יחד: הדרא וחדא למלתיה. קושיא היא כל אחת יש בה לורך ואף בלרכי גופו: זו זרת. מן הקטנה מודדין זרת של כהן: זו קמיצה. ומאלבע שאלל הקטנה מתחילין לקמוץ חופה שלש אלבעות על פס ידו הקמילה והאמה והאלבע וקומץ: זו אמה. מהגדולה מודדין אמה בכהן ואמת כלים: זו אצבע. למתן דמים של חטאת דכתיב ביה באלבעו: זו גודל. לבהן יד דאהרן ידמלורע: משופות. אגויים"ידלאם בלע"ז: אליה. בשר שבכוף האוזן: נכוית תחילה לאברים. רכות ודקות לכוות מכולם והכי כמי אמרינן במסכת עבודת כוכבים האי כו' דחריך רישא שרי למיכל אפילו מרים אודנים ואע"פ שממהר לבשל:

מהרש"א אל תכרי אזניך. דלפי פשוטו הל"ל על זיונך ודרים ליה דקאי אריפא דמלתא דכתיב ונשמרת מכל דבר רע גו' שדרשו בו במסכת עבודת כוכבים בפ"ק ונשמרת מכל דבור רע והזהיר על השומע שיניח אלבעו כו' מלשמוע ואמר דהיינו דאר"א מפני מה כו' זרת זו קמילה כו' מ"ט משופות כו' יש לכוין בזה האי קרא דמייתי דכתיב לעיל מיניה ויד תהיה לך מחוץ למחנה גו' ר"ל שהיד בכלל אלבעותיך תהיה כל חדא וחדא למלתא מחוץ למחנה מלחמה דהיינו במחנה שכינה הוא דלריך אלוקן דאמר מר זו זרת וזו קמילה כו' אבל במלחמה אין אתה לריך לה כמ"ש אל תאמר כחי ועולם ידי גו'. וכמ"ש בענין ולתת אויביך לפניך שאין אתה לריך לגבורת ידיך אבל מ"מ יש לורך מה במלחמה בשיפוע יתידות ואלבעות ידיך שתפיה אותן על אזניך כו' ואמר מפני מה כו' והאליה רכה שאם כו' מבואר לפי טבע הבריאה שחום של האוזן הוא קשה שהוא מקבל הקול שיכנס לתוך האוזן גם כי הוא מכסה לאוזן שלא יפול בו שום דבר. אחר אבל הרך של מטה לפי טבע הבריאה אין לו מקום כאן אלא ללורך שאם ישמע כו' שיכוף לתוכה ממטה למעלה: אל ישמיע כו'. אחר שאמר לעיל באיסור לשמוע דבר שאינו הגון והוא דבור הוסיף בזה שגם הדבור המותר כגון דברים בטלים שאינן לריכין אל ישמיע את אזניו אלא לדבור המלות משא"כ בשאר חושים כגון בחוש הראות שאין אתה מוזהר להעלים עיניך מראות דבר המותר ואמר הטעם מפני שהן כוות תחלה כו' ר"ל שבקל יבא משמיעת דבור הבטל לידי שמיעת דבור האסור שע"כ היא נכוית תחלה לשאר אברים שאר החושים יולאים ממנה לפי שהאיסור מלוי בו יותר:

הרי"ף נ"ל ויתד תהיה לך על וכו'. הוקשה לו שאם הוא מענין כלי זיין שיל"ל על זיינך וכן קשה כיון שבא הלווי להיות לו יתד כדי לחפור בו בלאתו חוץ מה לנו אם תהיה היתד על הכלי זיין או במקום אחר אלא בא לרמוז על האוזן שיניח אלבעו באזניו ולא ישמע דבר שאינו הגון: ומה טעם משופות כיתדות וכו'. שילה דא"כ באלבע א' שהוא שפוי כיתד, מספיק להניח אותו אלבע באזנו. ואם לריך להניח בשתי אזניו אלבע אחד בכל יד שני ולמה כל אלבעותיו משופות ושוא רמז שיניח השומע אלבע באזנו וגם יניח אלבע באזלי כל השומעים שם למנעם שמיעת דבר שאינו הגון: יכוף אליה לתוכה. וקשה כיון דהאלבעות הם משופות כדי להניח אלבעו באזניו מה לורך עוד אל האליה וכן קשה כיון שיש אליה באוזן מה לורך לאלבעות להיות משופות וי"ל דתרוויהו לריכי שאם יכוף האליה ויניח פסת ידו עליה אינו מעכב השמיעה והאלבע לבדו אע"פ שיניחנו באוזן מ"מ עדיין הוא שומע אלא יכוף האליה לתוכה ויניח אלבעו באזנו על האליה ואז אינו שומע כלל:

אמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן תנא מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר ויקח (בועז) עשרה אנשים ורבי אבהו אמר מהכא במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל ורב נחמן בהאי קרא דרבי אבהו מאי דריש ביה מיבעיא ליה לכדתניא היה ר"מ אומר מנין שאפי' עוברים שבמעי אמן אמרו שירה על הים שנא' במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל:

דף ח ע"א

רות ד

תהלים סח

פרק ה סוטה

ממקור ישראל. על ברכת מקור לריך קהל והיינו עשרה כמו הקהל את העדה ואין הקהל פחות מעדה ועדה עשרה בדילפינן מעדה מרגלים עד מתי לעדה הרעה ילאו יהושע וכלב:

תוספות שנאמר ויקח בועז עשרה אנשים ובמס' כלה דמייתי קרא דויברכו את רבקה איכא למימר דהתם נברכת ארוסין והכא ברכת נשואין ויש ללמוד משם שיש לברך ברכת אירוסין לאשה המתקדשת על ידי שליח שהרי אליעזר שליח היה ונראה. דאסמכתא בעלמא היא דיי לא משתמע מהתם ולא איירי פשטיה דקרא בברכת אירוסין:

מהרש"א במקהלות ברכו אלהים ה' גו'. בין לפי דרשת ברכת אתנים ובין לפי דרש דאפי' עוברים כו' משמע להו דאיירי בענין שמחה ומקום שירה דכתיב לעיל מיניה קדמו שרים אחר נוגנים גו' ובפרק כשם מפורש שראו העוברים מתוך הכרם באספקלריא המאירה וע"ש בחידושינו: *ואי ס"ד למדרש לא סגי דלאו עשרה אין לפרסומי כו'. ואעפ"כ לא קבל הגואל הך דרשא דסבר דלא התירה בועז אלא משום מלות יבום כמבואר בחורך בחידושינו פ' הערל ע"ש: פי' ברכת אירוסין אקב"ו על העריות כו'. כתקנה ע"פ מ"ש קדשים תהיו כל מקום שאתה מולא גדר ערוה אתה מולא קדושה כו' וז"ש אסר קב"ו על העריות אפי' היא פנויה ומגדר עריות אסר לנו גם הארוסות שאינן עריות כמו שאמרו כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה ולא התיר לנו אלא הנשואות לנו שאינן ערוה וזה דוקא ע"י חופה וקדושין שמכבר ומסיים בה דבכל זה מקדש עמו כו' בגדר הערוה א"כ שיש לפרש דמסיים בה הכי ע"פ מ"ש בכמה דוכתין דמיון ישראל לגבי הקב"ה כאשה לבעלה וז"ש דהוא מקדש לו ג"כ עמו ישראל בדוגמא זו בקדושין שהיא כתיבת התורה כמ"ש אל תקרי מורשה אלא מאורסה ובחופה הוא יחוד שכינתו במקדש עמו וכמו שדרשו ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה יום שנתחנך המשכן ודו"ק: פי' שבע ברכות שהכל ברא לכבודו ויוצר כו'. כתקנה עד"ה כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו ילרתיו אף עשיתיו והוא לפי שיש בהויות האדם שינוי משאר בעלי חיים שהאדם הוא נברא בגוף ונשמה ועוד שהנקבה נעשית מאדם ולא כן בשאר ב"ח וע"כ כאמר בהויות האדם ג' לשונות אלו

עיון יעקב

אזניך מפ"ה קאמר שיכוף אליה לתוכו עם האלבע וזה ויתד תהיה לך על אזניך א"ת: אמר רב נחמן א"ל הונא בר נתן תנא מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר ויקח בועז תומר. לקמן דף ח' ע"א אמר רב נחמן גופא ב"כ חתנים בעשרה והחתן מן המנין. אע"ג דלגבי בועז כתב ויקח בועז עשרה אנשים מזקני העיר משמע עשרה אנשים ובלידוף הוא עלמו היה אחד מהם אפשר דלכך לקח עשרה בלאו דידיה כדי שלא יהיה כ"ד שקול דאוני ילפינן לחלק בין הגואל בענין קניית השדה עוד י"ל דקאמר מקשר שלם כמו ספרו חמשים יום והוא רק מ"ט ועיין בתוספ' ד"ה שנאמר ויקח בועז וכו' מה שמקשים ממסכתא כלה והמעיין שם ישב. במסכתא כלה שלפנינו לבקיא דמתך לברכת חתנים מן הפסוק מייתי ויברכו את רבקה ועשרה מייתי מבועז: עיין בהרא"ש ובאר פוסקים שמביאין על זה דמברכין ואסר לנו את העריות שלא מלינו ברכה כעין זו שמברכין על מה שאסר לנו ועיין בב"י באה"ע סימן ל"ד וא"כ דיתב"ה שקנו ברכה זו דלא שמיה על כלל ברכה זו שמברכין בשמחה והלא באמת א"ורכין מילא או מלי ואשה בכל אלה לא מלאתי עד שהתכו הראשונים בשם גאון א"ר ש"אי לברך בשעת נישואי אשה ברוך דיין אמת. אך העיקר השמחה כדאיתא ביבמות ר' שמלילות יותנו מן החטא לאהבי מברכין אשר קדשנו במצותיו וליונו על העריות וכו' בזה טעם עיקר הנישואין כי מלות פ"ו אשר נתקיים בענין אסר כמ"ש שם בב"י ואם דמברכין שהכל ברא לכבודו נראה שבאה

מענין

את בי יש שנא' ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים גו' והיא בריאת הנשמה. יצירה שנא' וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה היא יצירת הגוף. עשיה שנא' ויבן ה' אלהים את הצלע אשר לקח גו' וע"ש לכבודי בראתיו שהיא בריאת הנשמה יסד ברכת שהכל ברא לכבודו וע"ש יצרתיו שהיא יצירת הגוף יסד ברכת יוצר האדם וע"ש אף עשיתיו יסד והתקין לו ממנו בנין עדי עד שהאדם נברא יחידי והנקבה נבראת ממנו לקיום העולם וקיים גם בה יוצר האדם שהיא ודאי ג"כ נבראת ליצירת אדם לדורות. ברכת **שוש תשיש ותגל העקרה** כו'. ע"ש הכתוב רני עקרה לא ילדה גו' כי רבים בני שוממה גו' ומפורש בפ"ק דברכות רני כ"י שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם והיינו שמשמח ציון שהיא שוממה בקבוץ בנים אז לתוכה. ברכת **שמח תשמח רעים** כו' כתיקנה על שמחת החתונה שעושין עתה בגלות שאין שמחה לפני המקום ואסור לכל אדם למלא שחוק פיו וגם בשמחת חתן וכלה אמר והשבתי גו' מחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה גו' שהם ארבע קולות אעפ"כ אנו מבקשין וממנו יתעלה ב"ה שבשביל שמחת החתן וכלה ישמח את רעים האהובים שהם השושבינים שישמחו החתן וכלה כמו שמחת יצירך שהיה שושבינו כדאמרי' ויביאה אל האדם שקלעה וקשטה והביאה אליו ומלמד שנעשה הקב"ה שושבין לאדם וקיים בא"י ונשמח חתן וכלה כי שמחה אחרת ליכא בגלות ואסורה לכל אדם. ברכת **אשר ברא ששון** וכו'. כתיקנה על שמחת חתן וכלה שתהיה שלימות לעתיד בעת הגאולה וע"ש הכתובים בירמיה כי בגלותה אמר והשבתי מערי יהודה גו' קול ששון גו' קול חתן גו' שהן ארבע קולות ושוב בגאולה כאמר עוד ישמע במקום הזה גו' קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה גו' והוסיף קול אומר הודו גו' ולזה אמר שאין להתייאש לנו בגלותינו שמר שלא תשוב קול הששון והשמחה השלמה עוד אלינו שהרי מאי דלא הוה הוה כ"ש מאי דהוה הוה וז"ש אשר ברא ששון ושמחה גו' דמאי דלא הוה הוה כ"ש שיש לנו להאמין דמאי דהוה הוה ובמהרה ישמע עוד בערי יהודה גו' קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים מחופתם גו' זכר כאן ה' קולות שנזכרו בהאי קרא דגבי גאולה אמר קול מצהלות חתנים כו' תחת קול אומר הודו גו' דהיינו שהחתנים מברכים ומודים בקולם לה' וכמ"ש במס' ברכות המשמח חתן וכלה זוכה לה' קולות דכתיבין גבי גאולתן של ישראל ומשא"כ בהשבתת הקולות בגלותן לא כתיבי רק ארבע קולות דהיינו קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה אבל קול אומר הודו לה' גו' לא ישבית גם בגלותן דהיינו לתת שירות ותשבחות להקב"ה על הנסים שעושה עמנו בכל עת ושעה

הרי"ף מניין לברכת חתנים וכו'. ואף על פי שלא מצינו ברות שברכו שם ברכת חתנים דהא בהנהו קראי כתיב והזקנים ברכוהו בתפלה יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך וכו' וברכת חתנים היא אשר ברא ששון ושמחה ואין כאן שום רמז ובמסכת כלה שהביאו קרא דויברכו את רבקה ג"כ לא מצינו שם ברכת חתנים אלא ברכה אחרת מ"מ ברכת חתנים היא וכתבו התוס' שבפסוק ויברכו את רבקה לא משתמע עשרה מהתם ואפשר לנקט אסמכתא שיש עשרה תיבות בפסוק ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחותנו את היי לאלפי רבבה רמז לעשרה

יז ח **רב** (אמי) [אסי] איקלע לבי רב אשי בהלוליה דבריה בריך שית לימא בהא קמיפלגי דמר סבר חדא יצירה הואי ומר סבר ב' יצירות הוו לא דכ"ע חדא יצירה הואי מר סבר בתר מחשבה אזלינן ומר סבר בתר מעשה אזלינן כי הא דרב יהודה רמי כתיב ויברא אלהים בראשית א את האדם בצלמו וכתיב °זכר ונקבה בראם הא כיצד שם ה בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף נברא אחד:

בריך שית יוצר האדם הוסיף: **חדא יצירה הואי** כמ"ד בעירובין ויבן את הצלע פרצוף שמתחלת ברייתו נברא ב' פרצופין זכר מלפניו ונקבה מאחור: **ב' יצירות** כמ"ד זנב היה וממנו נבראת האשה והרי כאן ב' יצירות · **בתר מחשבה אזלינן.** שני עלו במחשבה ליברא ונברא אחד בערובין בפ' עושין פסין:

תוספות. חדא יצירה הואי. נ"ל דהיינו מ"ד פרצוף אחד מדקאמר בתר הכי דכ"ע חדא יצירה הואי ומר סבר בתר מחשבה אזלינן ובריש פרק ב' דעירובין משמע בהדיא דלמ"ד פרצוף אחד הוי עלו במחשבה להבראות ב' אבל למ"ד התם שני פרצופין לא ק"ל הכי כך פירש רשב"ם:

מהרש"א מר סבר חדא יצירה הואי ומר סבר ב' יצירות כו' עיין פרש"י ולפי דברי התוס' יהיה הפי' בהיפך חדא יצירה כמ"ד זנב שמתחלה לא נברא רק אדם וב' יצירות כמ"ד ב' פרצופין שמתחלת יצירתן היו ב' ומיהו ראיית התוס' אינה מכרעת לדחות פרש"י דודאי אליבא דמ"ד זנב מוכרחין לומר כן דמתחלה עלה במחשבה כו' דאל"ה תקשה מאי זכר ונקבה בראם ואליבא דמ"ד פרצוף ניחא האי קרא מ"מ למאי דאתינן לרמיות קראי אהדדי גם למ"ד פרצוף מוכרחין לומר דמתחלה עלה במחשבה לבריאת ב' כו' פי' דמתחלה עלה במחשבה לבראות ב' ממש בלי חבור כלל כשאר כל הנבראים ולבסוף ברא אח' דהיינו ב' פרצופין מחוברין כן נ"ל ליישב פרש"י. ודע כי רש"י בחומש הביא דרשה זו ע"פ מדרש ב"ר מדכתיב זכר ונקבה ברא אותם וכתיב ויקח אחת מצלעותיו וכתב הרא"ם מה שהניח רש"י ז"ל דרשה דקראי דגמרא ותפס דרשה דקראי שדרשו בב"ר י"ל דרש"י דייק מההיא דכתובות דמ"ד פרצוף הוא עיקר מדקאמר שם דכ"ע חדא יצירה כו' והיינו כמ"ד פרצוף ולא קאמר כמ"ד זנב ודכ"ע ב' יצירות כו' עכ"ד ודבריו אינן מובנין לי דהא מ"מ בההיא דכתובות למ"ד פרצוף נמי הניא דרב יודא לדריש לה מקראי דמייתי בגמרא אע"ג דסוגיא דפ' עושין פסין ודפ' הרואה דריש ליה נמי הכי למ"ד זנב מ"מ לא ה"ל להניח דרשה דגמ' כיון דלמ"ד פרצוף נמי דרשה זו בסוגיא דפ"ק דכתובות וענין בתחלה עלה במחשבה כו' כענין שאמרו בתחלה עלה במחשבה לבראו במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים כו' כן הוא הענין הזה בתחלה עלה במחשבה לבראות ב' כשאר הנבראים וכשראה שהאדם כולו קטטה ואין העולם יכול להתקיים כך וצריך שלום ושם י"ה ביניהם ברא אחד על שמו של הקב"ה שהוא יחיד בעולמו אולי שיהיה שלום ביניהם כאילו הם גוף אחד:

רב חייא בר אבא מקרי בניה דר"ל הוה ואמרי לה מתני בריה דר"ל הוה. שכיב ליה ינוקא יומא קמא לא אזיל לגביה למחר דבריה ליהודה בר נחמני מתורגמניה א"ל קום אימא מלתא כל קבל ינוקא פתח ואמר °וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו דברים לב דור שאבות מנאצין להקב"ה כועס על בניהם ועל בנותיהם ומתים כשהם קטנים וא"ד בחור הוה וה"ק ליה °על כן על ישעיה ט בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה מאי ועוד ידו נטויה אמר רב חנן בר

עין יעקב

ענין הנישואין כמו שהקב"ה ברא שהכל לכבודו על כן גם אנו מחויבין לפרוס ולרבות לשבח יוצרם ולא תהו בראה: א"ד בחור הוה. נראה דהא"ד מחולק בזה כיון דס"ל דבחור היה ס"ל לא היה נספה בעון אביו כמ"ש הרמב"ם פי"ד מה' שופטים דרק קטנים נספסו בעון אביו ובעון עצמו נמי לא שמרי עדיין בחור היה ולא היה בן עשרים כבר נקרא היה

בר רב הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה אלא כל
המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו אפי' נחתם לו גזר
דינו של ע' שנה לטובה נהפך עליו לרעה אתא לנחומי
צעורי קא מצער ליה. ה"ק ליה חשיב את לאתפוסי
אדרא. א"ל קום אימא מלתא כנגד שבחו של הקב"ה
פתח ואמר האל הגדול ברוב גודלו אדיר וחזק ברוב
נוראות מחיה מתים במאמרו עושה גדולות עד אין
חקר ונפלאות עד אין מספר בא"י מחיה המתים א"ל
קום אימא מלתא כנגד אבלים פתח ואמר אחינו
(המנוגעין) [המיוגעין] והמדוכאין באבל הזה תנו
לבבכם לחקור את זאת זאת היא עומדת לעד נתיב הוא
מששת ימי בראשית רבים שתו רבים ישתו כמשתה
ראשונים כך משתה אחרונים אחינו בעל נחמות ינחם
אתכם ברוך מנחם אבלים. אמר אביי רבים שתו לימא
רבים ישתו לא לימא משתה ראשונים לימא משתה
אחרונים לא לימא דאמר ר' שמעון בן לקיש וכן תנא
משמיה דר' יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן אמר
עס א רב יוסף מאי קרא °כסדום היינו לעמורה דמינו מאי
עס אהדר ליה °שמעו דבר ה' קציני סדום וגו' א"ל קום
אימא מלתא כנגד מנחמי אבלים פתח ואמר אחינו גומלי
חסדים בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של אברהם
ד"א אינו אבינו (שנאמר °כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו
בראשית יח ואת ביתו וגו') אחינו בעל הגמול ישלם לכם גמולכם
ברוך אתה משלם הגמול א"ל קום אימא מלתא כנגד
כל ישראל פתח ואמר רבון העולמים פדה והצל מלט
והושע עמך ישראל מן הדבר ומן החרב ומן הביזה ומן
השדפון ומן הירקון ומכל מיני פורעניות המתרגשות
ובאות בעולם טרם נקרא ואתה תענה ברוך אתה עוצר
המגפה:

אמר ליה. למתורגמניה: כל קביל ינוקא. לכנגד המאורע דברים
ניחומים על מיתת הילד: וירא ה'. מה עשו אבות: וינאץ
מכעס. שהכעיסוהו וגרמו לו לפקוד על בניהם ובנותיהם: וא"ת
דאמרי. לא תינוק היה המת אלא בחור היה והך קרא אמר על
כן על בחוריו וגו': של ע' שנה. ועוד דרוש כמו ועוד עולמו של
אדם נטויה נהפכת מטוב לרע: אתא לנחומיה צעורי קא
מצער ליה. בתמיה מוכיח על פניו שבשביל עונו מת בנו: השיב
את לאתפוסי אדרא. השוב אתה למעלה לתיפסק ולא בניך
בעון הדור דקי"ל בזמן שהצדיקים בדור צדיקים נתפסין על הדור
שנאמר וממקדשי תחלו: האל הגדול ברוב גודלו. בברוך פתח
בה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל הגדול וכו': אחינו
(המנוגעים) [המיוגעין] כו'. ברכה הסמוכה לחברתה היא וכן

שרוות על הסדר: באבל הזה תנו לבבכם לחקור זאת שזאת
עומדת לעד. שהכל מתים ולא תבכו יותר מדאי: משתה
ראשונים לימא. משתה ראשונים היא: בבריתו של אברהם.
שגמל חסדים דכתיב ויטע אשל בבאר שבע ר"ת *אכילה
*שתיה *לויה:

מהרש"א כל קביל ינוקא כו'. עיין פרש"י ועי"ל כל קבל ינוקא
למה מת ובאיזה חטא כיון דאינו בר עונשין ולמ"ד כמי
בחור הוה לא היה בר עונשין בב"ד של מעלה עד כ' שנין: ואמר
מכעס בניו ובנותיו דור שאבות מנאצים להקב"ה כו'. דלפי
התרגום מדאתרגיזו קדמוהי בנין ובנן דהיינו הזכרים והנקבות ה"ל
למכתב בנים ובנות אבל מדכתיב בניו ובנותיו משמע ליה דעם האבות
מדבר שהם חטאו שנענשו בשבילם בניהם ובנותיהם: על כן על
בחוריו גו'. גם בכאן מדכתיב בחוריו בכינוי על אבות משמע ליה
דבחטאם הוא ושאמר הכל יודעין כלה כו' ר"ל שהעונש מדה כנגד
מדה לפי שהבחורים מנבלים פיהם בכלה הנכנסת לחופה יצא להם
העונש בבחורים המגיעים לפרק החופה שלא ישמחו בהם והוא ונאמר
כי הכל יודעים שהכלה נכנסת לחופה ליחדה לשם אישות אלא כל
המנבל פיו לשם זנות כמו כי נבלה עשה בישראל והיינו דובר נבלה:
אפי' נחתם כו'. עיין פרש"י ול"נ לפרש דה"ק בכל זאת לא שב
אפו על העבר אבל ועוד הייינו השנים שיהיה לו עוד כפי הגזרה
של ע' שנים לטובה נהפך עליו לרעה לא קאמר הופך עליו לרעה
כי מפי עליון לא תצא הרעות אבל הוא מסלק מדתו הטובה שנגזרה
לאדם לע' שנים וממילא נהפך לו לרעה והיינו ידו נטויה לסלק
מדתו הטובה ועי"ל בכל זאת לא שב קאי על האדם אם בכל עונש
דלעיל לא נתן לבו לשוב בתשובה אפו של הקב"ה מביא לו שעוד ידו
לאחוז גזר דין של ע' שנה לטובה נטויה להתהפך לרעה. ושאמר
השיב את לאתפוסי אדרא. ע"פ מ"ש פרק במה בהמה כל שאפשר
לו למחות כו' בכל העולם נתפס על כל העולם: אימא מלתא
כנגד שבחו של הקב"ה כו'. לפי שיש טועה לומר שיש ח"ו
חסרון בחיקו להמית החיים ויש מי שטועה לומר כי המחיה אינו
ממית וב' רשויות בדבר אשר על זה נאמר אני אמית ואחיה גו' וע"כ
אמר אימא מלתא כנגד שבחו כו' לבטל אלו הדעות הרעות ולזה
אמר האל הגדול כו'. כי זה בודאי גדולתו כי ברוב גדלו מדתו
שלא כמדת ב"ו שהיה מורא להמית החיים והקב"ה במוראו גם
אחר שהמית החיים שוב ברוב נוראותיו הוא מחיה מתים וגם אין
אלו דברים הפכים לתלות ח"ו בב' רשויות אבל עושה גדולות שאין
ללב אדם בו חקר ויש בזה נפלאות ומכוסה מלב בני אדם עד אין
מספר: אימא מלתא כנגד אבלים כו'. שיתנו לבם על מיתת
קרובם ולפי שיש מיתה בחטא ויש מיתה בלא חטא כדאמרי' פרק
במה בהמה נהם שמת בעטיו של נחש. ע"כ אמר תנו לבבכם
לחקור. ולפשפש את מיתה זאת מאיזה חטא באה ואם לא תמצאו
אזי מ"מ זאת היא עומדת נתיב מששת ימי בראשית. כמשמעו
שכבר נגזר מיתה שנענשו בששת ימי בראשית שאז חטאו אדם וחוה
ונקנסה מיתה עליהם דהיינו בעטיו של נחש. ואמר רבים שתו
כו'

עין יעקב

היה כדינו וא"כ למה נענש ע"כ צ"ל בעון הדור: רבים שתו רבים ישתו וכו' אמר אביי רבים שתו לימא רבים ישתו לא לימא וכו'. והנה צריכין אנו לומר דבמה פליגי רבי
חייא בר אבא ואביי נ"ל דכל אחד אזיל לטעמיה דבס"פ כפרהים פ' אלו דברים דף ס"ח ובחלק עולא רמי כתיב בלע המות לנצח וכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות לא קשיא
הא בישראל הא בא"ה ע"ש ונראה דקושיא זו לא קשה רק לשמואל דאמר שם ובברכות דף ל"ד ע"א דאין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד וא"כ לא
נתנבאו הנביאים כל נבואתם לימות המשיח רק לעולם הבא א"כ קשה קראי אהדדי אבל לרבי חייא בר אבא דאמר שם כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל
לעולם הבא עין לא ראתה וכו' א"כ לא קשה קראי אהדדי דהאי בלע המות לנצח בעולם הבא קאי כדאיתא בילקוט סוף אמור בשם תורת כהנים ופסוק והנער בן מאה
שנים ימות קאי לימות המשיח וא"כ לרבי חייא בר אבא אין זה פותח פיו לשטן כיון דאף בימות המשיח יהיה המיתה וא"כ שפיר קאמר רבי חייא בר אבא לטעמו רבים ישתו
ומשתה אחרונים מה שאין כן אביי דס"ל כדמתרץ עולא בפסחים ובסנהדרין ולא כן י"ל דגם בלע המות לנצח קאי אימות המשיח ולא כן רבים ישתו לא לימא דהא בכל יום
אנו מתפללין נבואת נביאינו ויהא בלע המות לנצח לכן אל יפתח פיו לשטן:

כו' במשתה ראשונים כו'. המשיל המיתה בשתיית כוס פורענות כמ"ש בכמה מקראות ועי"ל ע"פ מ"ש לא נברא יין אלא לנחם אבלים והיינו רבים שתו עשרה הכוסות דלקמן שבבית האבל והוא משתה ראשונים ולא לימא רבים ישתו כו': לעולם אל יפתח אדם פיו כו'. הוא מבואר שהדבור גם בדרך הדמיון מעורר את מדת הדין עד שהשטן מקטרג להיות החוטא מודה בדבר שראוי לכך וז"ש כמעט כסדום היינו גו' שאמר כן בדרך הדמיון לענין העונש ובכן מדת הדין אהדר ליה דראוי לכך ע"ש החטא שמעו דבר ה' קציני סדום גו': מלתא כנגד מנחמי אבלים כו'. כי זה הג"ח שהוא עם המתים הוא חסד של אמת יותר משאר ג"ח ולכך ראוי לשבחם ולברך אותם על זאת. וז"ש אחינו ג"ח בני ג"ח המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו. ר"ל אבותיהם של אחינו הם המחזיקים כו' שנא' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו גו' שהם אבות של אחינו ומפורש בהאי קרא ג"ח כמבואר בפרק הערל ע"ש וקרא הג"ח בריתו של אברהם אבינו שע"י נטיעת האשל אמר הכתוב ויקרא שם בשם ה' אל עולם כמפורש במדרשות. ואמר אימא מלתא כנגד כל ישראל כו'. להתפלל על כלל ישראל להצילם ממיתות שאינן בטבע דהיינו שפרט כאן דבר וחרב ורעב ובזה דנקט הוא הסביה דכולהו איתנהו ביה כדאמרינן בפ' השותפין ולכך כנגד ארבע פורענות אלו שפרט כאן נקט ד' לשונות פדה והציל ומלט והושע כו' וקיים בחתימה עוצר המגפה:

הרי"ף פתח ואמר וירא ה' וכו'. יש לתת טעם למתורגמן לומר הפסוק הזה ומה גם למאי דמסיק חשיב את לאתפוסי אדרא מהו ז"ש וירא ה' וינאץ דור שאבות מנאצים כועס על בניו כיון שהם נתפסים על עון הדור ונראה שכשהקב"ה כועס על הדור נוטל בניו של הצדיק ליענש על עון הדור ולא יהיו כפרה לגמרי וזהו וירא ה' מעשיהם הרעים וינאץ וכפי' מ"ש דור שאבות מנאצים להקב"ה וכו' ילה שכשראה הקב"ה שהאבות קוברים בניהם אינם מצדיקים עליהם את הדין אלא הם מנאצים לומר לעה מתו בניהם אז הקדוש ברוך הוא אינו מקבל מיתת אותם הבנים לכפרה על הדור אלא מתכעס יותר על הדור הרע שגרמו לסלק אותם הבנים בעונם וכן כתיב על כן על בחוריו וכו' דכתיב לעיל מיניה ויהיו מאשרי העם הזה מתעים ע"כ כשלוקח ה' הבחורים אינם לכפרה על הדור שאילו היה לכפרה ישמח ה' במעשיו כיון שהגיע מהם תועלת לכפר על בני ישראל אבל להיות מאשרי העם מתעים ע"כ על בחוריו לא ישמח שהם מתים בעון הדור ועון עצמו אינו נמחק וז"ש בכל זאת לא שב אפו כלומר בכל זאת שנשברו הבחורים לא שב אפו של הקב"ה לקבלם לכפרה אלא להענישם שזה פרי מעשיהם שדברו נבלה שאפילו נתתם לו לטובת זמן חיי האדם שהוא שבעים שנה דהיינו ועד עולמו של אדם עוד ידו של הקדוש ברוך הוא נטויה להפכם לרעה וכשהקשה אתא לנחומי לצעורי מצעריה לומר שאין מיתת בניו כפרה על הדור מכל מקום חשוב אתה למעלה לתופסך בעון הדור שאתה נחשב מכלל הצדיקים: משתה ראשונים לימא. פירש"י ז"ל משתה ראשונים וכו' הכוונה לרש"י ז"ל דכיון דלא קאמר כך משתה אחרונים מה ענין לומר כמשתה ראשונים והסברא יותר לומר שהכוונה על האחרונים שיהיה להם כמשתה הראשונים לכך פרש"י ז"ל שכיוונו לאמר משתה ראשונים הוא כלומר האבל הזה משתה ראשונים הוא וא"כ משתה ראשונים לימא ולא כמשתה ראשונים וא"ל דכיון דלא לימא רבים ישתו אלא רבים שתו שפיר איכא למימר כמשתה ראשונים דהיינו רבים שתו כמשתה ראשונים הא לא שייכא כי בכלל רבים שתו איכא ראשונים ומאי כמשתה ראשונים אלא הכי לימא משתה ראשי הוא וכדפרש"י:

שם **תניא** בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו עד שהיו מניחין אותו ובורחין עד שבא ר"ג ונהג קלות בעצמו והוציאוהו בכלי פשתן ונהגו כל העם אחריו להוציא בכלי פשתן א"ר פפא והאידנא נהוג עלמא אפילו בצרדא בר זוזא:

הוצאת המת. שהיו קוברים אותו בכלים יקרים כגון שיראין וסריקין: **בצרדא בר זוזא.** בגד קנבוס שאינו שוה אלא דינר:

מהרש"א *תנא י' כוסות תקנו כו'. הני שקודם אכילה יהיו בבהוך האכילה הם לצורך המאכל כדקאמר לפתוח ולשרות המאכל כדקאמרי' בברכות אך אותן ארבע באמצע אכילה שבאו לשתות לכאורה אין זה הטעם אחד כנגד הזן ואחד כנגד הארץ כו' מספיק דלמה קבעו כוס לכל ברכה וברכה באבל טפי משאר כל אדם דסגי ליה בכוס אחד לברכת המזון ונראה שהכוונה בזה שאלו הד' שאחר המאכל הם באו לשתות להרבות לו בשתיה כפי' וגם רש"י ועפ"י הסוגיה רבים שתו כוס הפורענות כדאמרן על ד' כוסות של פורענות שהקב"ה משקה את אויביו לעו"ל כדאיתא בב"ר וכיון דבעי ד' כוסות קבעו אותן גם לד' הברכות בבהמ"ז. ומה שהוסיפו עוד ד' כוסות נ"כ ע"פ הכוונה זו דאמרינן בב"ר דכנגדן הקב"ה משקה ד' כוסות של ישועה ונחמה לישראל לעתיד לבא וקבעו אותן בנחמות אבלים אחד כנגד חזני העיר כו' ואחד כנגד ב"ה כו' כפירוש רש"י תקנו עליו ברכת ניחומין שניחמנו כו' נראה מפירושו דלא קבעו ברכה אלא אך כוס דכנגד ב"ה אבל אהני ג' דחזני העיר ופרנסי העיר ור"ג לא קבעו להם ברכה ואפשר שהיו שותין ע"ד כאמרו חיי וחמרא לפום רבנן ולפום הגמרא יכך היו שותין חיי והמרא לפום חזני העיר וכן בדפרנסי עיר ודר"ג ודקאמר כיון שהתחילו היו שותין ומשתכרין כו' כי מתוך דברי הש"ס היו משתכרין ושותין יותר מזה השיעור י"ד כוסות החזירו כו'. ובהאי בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו כו'. לפי שהיו עשירי' קוברין עצמם בכלים מכובדים ומפני הבושה היו גם העניים עושין כן עד שהיה קשה להם כו' והכי מייתי לה בפרק ואלו מגלחין ע"ש:

אמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו דכתיב °ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערובתם תקח מאי ואת ערובתם תקח תני רב יוסף דברים המעורבים בינו לבינה:

גט כריתות כותב לאשתו. שאם ימות במלחמה יהא גט מיום כתיבתו: **דכתיב.** במלחמת שאול ואת אחיך וגו' ודוד לחד מישי אביו לשה"ג שאף היוצאין למלחמותיו עושין כן: **דברים המעורבין בינו לבינה.** אלו קדושין: **תקח.** תטול מביניהם על ידי גט:

מהרש"א דף י' ע"ב *מאי דוקטי דור קטוע. עיין פי' רש"י שפי' דור שאין להם לא דם נדה ולא דם בתולים ובערוך מפרש דור קטוע שלא תלד ויפסוק הדור כו' עכ"ל ובדאמרינן לקמן כך דמים יפין לאשה כו' שדמיה מרובים בניה מרובים וק"ל:

°**מאי** אלמנה א"ר חנא בגדתאה אלמנה על שם מנה אלמנה מן האירוסין מאי איכא למימר איידי דהא קרי לה אלמנה הא נמי קרי לה אלמנה אלמנה דכתיבא באורייתא מאי איכא למימר דעתידין רבנן דמתקני לה מנה ומי כתיב קרא לעתיד אין דכתיב °ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההולך קדמת אשור ותנא רב יוסף אשור זו סליקא ומי הואי אלא דעתידה

דעתידה:

בנדתאה. דמן בגדת: על שם מנה. שאם נשאת משנתאלמנה אין לה כתובה אלא מנה: דכתיבא באורייתא. ועדיין לא נתקנו כתובות: ומי כתיב קרא. לקוות על שם דבר העתיד: זו סליקא. שם עיר: ומי הואי. בתים בבריאת עולם דכתיב ההולך וגו':

תוספות אלמנה דכתיבא באורייתא מאי איכא למימר. והא ליכא למימר דהפסוק משכא דכתובת אלמנה מנה דאורייתא דהא מנה לא היה בימי משה דלא הזכירה תורה אלא ככר והא דאמרינן בבכורות מלע"ס כאמן היה וזקי בחשבונות אלא שמנה של קדש כפול היה לא שהיה מנה בימי משה אלא כלומר כמו שמנה של קדש בימי יחזקאל כפול היה כך היה ככר של קדש כפול בימי משה: ותנא רב יוסף אשור זו סליקא ומי הואי. פי' בקונטרס ומי הואי בבריאת עולם ובלא רב יוסף מאשור וכן מכוש לא מצי למיפרך דמצינן למימר דאשור וכוש שם האומה ולא שם העיר ואומות עולם היה שמה כך אבל קשיא דמאי מייתי מאשור דאשור אע"ג דלא היה בבריאת עולם כיון דהוה בימי משה שפיר הוי למכתב אבל מנה לא הוה ליה לכתוב כיון דעדיין לא היה בדורו ונראה לר"י לפרש דסליקא בימי משה מי הואי דקיי"ל דסליקא לא היה בימי משה וכתיב סליקא הולך חדקל ולא אבל אשור שהיה בימי משה:

אמר הבונה אל יפלא בעיני המעיין ומקום פירשנו שהיה צופה ומביט בלשונו דברים לדורות העתידים אם כולה מפי עליון יצאה צופה ומביט עד סוף כל הדורות. אבל יש להבין איך אחר שנקראת בתורה אלמנה משום שהיו עתידים חכמים לתקן לה מנה שהרי נוטריקון השם הוא כנסף של מנה כי אם מאתים ולהבר לומר שנקראת אלמנה לפי שחסרה מנה אחד בתקנת חכמים מן הבתולה וזהו אל מנה שהבתולה יש לה מאתים ואלמנה אין לה אלא מנה אחד מהשנים שיש לבתולה:

מהרש"א אלמנה ע"ש מנה כו'. הגם כי מצינו כן בלשון זכר כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו גו' דרש אלמנה ע"ש מנה ואיכא למימר איידי דקרי לה אלמנה קרי לזכר אלמן כדאמרי' באלמנה מן האירוסין: ותנא רב יוסף אשור זו סליקא כו'. ע' בדברי התוס' מה שכתבו וכן מכוש לא מצי למפרך דמצינו למימר דאשור וכוש שם האומה כו' ולענין כוש אף לפי האמת יש לפרשו מלשון אומה וכן בחוילה אלא באשור היה קבלתם דהוא שם העיר ונראה עוד לדקדק כן מלשון המקרא דכתיב ארץ החוילה וארץ כוש אבל באשור לא כתיב ארץ דנשמע שם העיר טפי ורש"י בפי' החומש כתב כוש ואשור עדיין לא היו וכתב המקרא על העתיד עכ"ל והוא ע"פ ב"ר שהזכיר גם כוש ולא ידעתי למה לא הזכיר גם חוילה דכתיב מקמיה ולמ"ש בב"ר גם כן גבי חוילה ודברי התוספות קצת מגומגם שכתבו בסוף דבריהם וכתיב סליקא הולך חדקל ולא אבל אשור שהיה בימי משה עכ"ל דנהיכא תיתי לן שהיה אשור אחר קודם משה עד שהוצרכו לומר ולא אבל אשור שהיה בימי משה:

שם **אמר** רב חנא בגדתאה מטר משקה מרוה ומזבל ומעדן וממשיך. אמר רבא בר ישמעאל
תהלים סה ואיתימא רב ייטר בר שלמיא מאי קרא °תלמיה רוה נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך. אמר ר' אלעזר מזבח מזיח ומזין מחבב ומכפר. מכפר היינו מזיח. מזיח גזירות ומכפר עונות:

מזבל. את הארץ: מעדן. נותן עדנה וזיו בפירות: תלמיה. של א"י: רוה נחת גדודיה. כאשר ברביבים שמוגגנה רוה (הוה) [הרי]. משקה ומרוה: תמוגגנה. הרי מזבל: מעדן וממשיך. את הפירות כפקא מלמטה תברך: תמוגגנה. דיס"טנפיר: מזיח. קס"ד מזיח עונות: מזין. בזכות הקרבנות העולם נזון שהקרבנות באין מן המזון וגורמין לו ברכה: מחבב. את ישראל אל אביהם: היינו מזיח היינו מכפר. הי ניהו מזיח הי ניהו מכפר: מזיח גזירות. רעות מעל ישראל:

מהרש"א מטר משקה מרוה כו' מזבח מזיח מזין כו'. נב' מזבח ודאי איכא לפרושי דמלשון מזבח דריש ליה נוטריקון אבל גבי מטר וכן לקמן גבי תמרי משחנן כו' אין מקום לפרש דמלשון דריש ליה אלא דחשיב בכל הנהו המעלות טובות שבהן בלי הוראה מלשון ונראה לפרש במעלות המזבח שזכר ברמזו בלשון מזבח לפי הקרבנות שמקטירין עליו ואמר מזיח גזירות רעות הוא הקטורת שנקטר עליו כמ"ש ויעמוד בין המתים גו' ותעצר המגפה ואמר מזין הוא הקרבן תמיד ושאר עולות שנקרבו עליו שנאמר בו לחמי לאשי ריח גו' וכי ללחם שלנו הוא צריך אבל הוא לחם ומזון שלנו ואמר מחבב על השלמים שנקרבו עליו שהם מביאים שלום וחבה בין ישראל לאביהם שבשמים ואמר מכפר על החטאות והאשמות שבאו לכפרה על עונות ע"פ הכונה זו איתא במדרש ויקרא רבה שדרשו מלשון שע"כ נקרא מזבח מ' מחילה ז' זכות ב' ברכה ח' חיים היינו מחילה במקום מכפר שהם חטאות ואשמות זכות במקום מחבב השלמי' המביאים זכות ושלום להם ברכה במקום מזין שהם הקרבת תמידים ועולות חיים במקום מזיח שהוא הקטרת כמ"ש ויעמוד בין המתים ובין החיים וק"ל:

וא"ר חנא בגדאתה תמרי משחנן משבען משלשלן שם
מאשרן ולא מפנקן. אמר רב אכל תמרים אל יורה. מיתיבי תמרים שחרית וערבית יפות במנחה רעות בצהרים אין כמותן ומבטלות שלש דברים מחשבה רעה וחולי מעים ותחתוניות. מי אמרי' דלא מעלו עלויי מעלו ולפי שעתא טרדא מידי דהוה אחמרא דאמר מר השותה רביעית יין אל יורה ואב"א לא קשיא הא מקמי נהמא הא לבתר נהמא דאמר אביי אמרה לי אם תמרי מקמי נהמא כי נרגא לדקולא בתר נהמא כי עברא לדשא דשא אמר רבא דרך. שם דרנא אמר רבא דרך גנ פוריא אמר רב פפא שפרין ורבין עליה. אמר רב נחמן בר יצחק *אף אנו נאמר אילונית דוכרניתא יף יא.
דלא ילדה:

משחנן. מחממין: משלשלן. שלשול: מאשרן. מחזיקות כח כמו אשרו חמוץ: ולא מפנקן. אינן מרבות אסטניסות על הלב ומלן לשבח: אל יורה. שום הוראה לפי שמולדות דעתו כשכור: שחרית וערבית יפות. כלומר דמילתא לאחר אכילה יפות שחרית דרכן של בני אדם בפת שחרית כדאמרינן בהשואל ערבית לאחר האכילה: במנחה רעות. שהן קודם אכילה לאחר שינת הצהרים: בצהרים. לאחר הסעודה שאכל ושבע: אין כמותם. וטובות יותר מערבית לפי שאינו מעוכב ביום מלילך לעבודת לבית הכסא בכל עת שירצה אבל בלילה טורח הוא לו: מבטלות מחשבה רעה. דאגה לפי שמשמחות את הלב ולהסיר שעת אורה ולהלה היא: כי עברא לדשא. מחזיקות את הגוף כבריח את הדלת: אף אנו נאמר. אף אנו כדרשת את השמות מה לשון איילונית שקראו חכמים לאשה שאינה ראויה לילד: דוכרניתא. לי איל תמים דמתרגמינן דכר שנים הרי היא כאיל שאינו מוליד:

מהרש"א איילונית דוכרניתא דלא ילדה. קראה זכר לפי שעיקר סימניה שהיא כזכר שאין לה דדים ומתקשה כו' וקולה עב כאיש ואין לה שיפולי מעים כנשים כדאמרינן פרק הערל וק"ל:

האשה שנתארמלה פרק שני

טו פ"ב ת"ר כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים *כלה כמות שהיא וב"ה אומרים כלה נאה וחסודה
יז אמרו להם ב"ש לב"ה הרי שהיתה חגרת או סומא
שמות כג אומרים לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה °מדבר שקר תרחק אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו הוי אומר ישבחנו בעיניו מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות כי אתא רב דימי אמר הכי משרי קמיה כלתא במערבא לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן:

כיצד מרקדין. מה אומרים לפניה: כמות שהיא. לפי יופיה וחשיבותיה מקלסין אותה: חסודה. חוט של חסד משוך עליה: מכאן אמרו. מדברי ב"ה שאמרו ישבחנה: תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות. לעשות לאיש ואיש כרצונו: משרי. משוררים: לא כחל. אינה צריכה כחל: ולא שרק. לצבע שמאדים את הפנים: פירכוס. קליעות שער זו לא כחולה ולא סרוקה ולא פירכסה והרי היא יעלת חן:

תוספות כלה כמות שהיא. ואם יש בה מום ישתקו ולא ישבחוה. אי נמי ישבחוה בדבר נאה שיש בה כגון בעיניה או בידיה אם הם יפות ובית הלל אומרים לא ישבחנה לגמרי דכשמזכירין מה שיש בה לשבח מכלל דשאר לגנאי: ישבחנה וכו'. ובית שמאי סברי אע"ג דישבחנה בעיניו אין נאה לחכמים לתקן להזקיק לומר שקר שהתורה אמרה מדבר שקר תרחק כתב הריטב"א ז"ל לתת טעם לדברי ב"ה דכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום מדבר שקר תרחק

מהרש"א כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים כלה כמות שהיא כו'. ר"ל דדרך לשורר בעת הריקוד וכדלקמן משרי קמיה כלתא ואמר דאותו שיר יהיה לב"ש כלה כמות כו' ופירשו התוס' כלה כמות שהיא ואם יש בה מום ישתקו כו' א"כ ישבחוה בדבר נאה שיש בה עכ"ל והיינו משום דאסיר לספר אפילו בגנות בהמה טמאה כדאמרינן פרק י"ב ועוד צ"ל דבין יש בה מום ובין אין בה מום אין מספרין בה לא שבח ולא גנות אלא באומרים לב"ש לישנא גופיה דקאמר כלה כמות שהיא דהיינו כמות שהיא נושאת חן בעיניו וכיון שאסור לאדם ליקח אשה עד שיראנה כמ"ש בר"פ האיש מקדש הרי זה שראה ונשא אותה ודאי גם אם יש בה מום היא נושאת חן בעיניו וב"ה אומרים שיש לפרש מעלתה שהיא נושאת חן דהיינו כלה נאה וחסודה וקא"ל ב"ש למאי הרי שהיתה חגרת כו' והרי אנן כ"ע סהדי דלאו נאה וחסודה היא ושקר הוא והשיבו ב"ה מי שלקח מקח רע כו' אי אתה אומר ישבחנו בעיניו ר"ל דאין זה שקר כיון דבעיניו המקח טוב ה"נ כלה נאה וחסודה בעיניו הוא דאל"כ ודאי לא היה נושאה ואהכי נקיט דעבדי קמי כלתא לא כחל כו' ר"ל דלא צריכה ליופי מלבוש בכחל כו' כיון שהיא מעלת חן בעיני שניהם:

הרי"ק כלה כמות שהיא. פירשו התוספות ואם יש בה מום ישתקו והכין לייסב לפי זה מאי כלה כמות שהיא דכיון דלגנאי ומום ישתקו אם כן אין אומרים לכלה כמות שהיא ולפירוש רש"י ניחא דמשמע דפירש כשיהיו שני של תוספות שיאמרו הדבר נאה שיש בה. ואפשר ליישב דלא אמר וישתקו אלא בשבח היופי אבל יקלסו אותה במשפחה או בממון כמו שהיו עושות בנות ירושלים שהיו המיוחסות אומרות אל תתנו עיניכם בנוי תנו עיניכם במשפחה וכן בעלת עושר אומרת תנו עיניכם בממון וכן המקלסין הכלה יאמרו כלה כמות שהיא או ביופי או בממון או במשפחה:

סנהדרין יד כי סמכו רבנן לרבי זירא שרו ליה הכי לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן. כי סמכו רבנן לר' אמי ולרבי אסי שרו להו הכי כל מן דין וכל מן דין סמוכו לנא ולא תסמכו לנא לא מן סרמיסין ולא מן סרמיטין ואמרי לה לא מן חמיסין ולא מן טורמיסין ר' אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקן אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרו ליה הכי רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מתייך לשלם:

כל מן דין. כל כמות אלו היו סומכין לנו לקרותן רבי ולמנות דיינים: סרמיסין. מסרסי הלכות בהפוך טעמיהון: סרמיטין. לשון כמרטוטין: חמיסין. אומרים חומסים הטעם: טורמיסין. לא אתפרש *ויש מפרשים כי ההיא דאמרינן בב"ר עלו טורנוסין למקרב למנחה דמטרוניתא אכסים ריקנים: ממתיבתא. מדרש: רבא דעמיה. גדול בעמו: מדברנא. מנהיג: בריך מתייך לשלם. ברוך בואך לשלום וכתב הריטב"א ז"ל ע"ז ולא נהירא דלא אשכחן ברכה על גופה של ביאה לכך פרש"י ברוך המביאך לשלום וברכה היא להקב"ה שהביאו לשלום ע"כ: בוצינא דנהורא. על שהיה קלסתר פניו מבהיק כדאמרינן בב"ב שופריה דר' אבהו מעין שופריה דר' יוחנן דנפקו זיהרורי מיניה כדמפרש התם.

מהרש"א לא כחל כו'. ע"פ מ"ש בסוטה לא תתיראי מן הפרושים אלא מן הצבועים הדומין לפרושים מבקשין שכר כפנחס ועושין מעשה זמרי כפרש"י שם דהיינו שאין מראין כתוכותם אלא צבועים מבחוץ ואין תוכן כברן כו'. אומרים לבריות לכבדן כפנחס עכ"ל וז"ש לא כחל שהוא לצבע לעינים כי האדם יראה לעינים ולא שרק שהוא לצבע לפנים ע"ד שאמרו בסוטה שאין אחד רואה אלא לפנים דהיינו שאין תוכו כברו ולא פירכוס שהוא קליעת שער שנראין עצמן כנזירים וחסידים אבל יעלת חן מן התורה שהיא ודאי מעלת חן ללומדיה: לא תסמכו לנא לא מן סרמיסין כו'. בערוך בערך חמס על כל אלו הלשונות ע"ש בטוב על ב' פירושים בזה

עין יעקב

כיצד מרקדין לפני הכלה. על החתן לא קאמר משום דהאשה בכל דהו ניחא לה. והא דקאמרי ב"ש והתורה אמרה מדבר שקר תרחק ואע"ג דמותר לשנות בדבר השלום מכל מקום הכא דליכא חשש קטטה מה לו לשקר ושב ואל תעשה עדיף לאחוז פלך השתיקה לכן יאמר כלה כמות שהיא לפי שדי ביסות הן כדאיתא סוף תענית ולפי אותה שבח שיש בה יאמר או ביופי או מיוחסת או עשירה או שלקח המקח לש"ש יע"ש. וב"ה ס"ל דמותר לשנות שיהא דעתו מעורבת עם הבריות: הכי משרי קמיה כלתא במערבא לא כחל ולא שרק ולא פרכוס ויעלת חן. נראה ע"ד דכתיב שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל ושקר החן היינו הנעשה ע"י קישוט וכן פי' מהרש"א בח"א פ"ב דסנהדרין דף כ' יע"ש ואיתא בסוכה דף מ"ט ע"ב א"ר חנינא בר פפא כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים שנאמר חסד ה' מעולם ועד עולם. וא"כ ה"נ קאמר לא כחל ולא שרק ולא פרכוס כי שקר החן ויופי כזה ויעלת חן מצד יראת ה' לא היא תתהלל ואפשר דמש"ה משרי הכי דוקא במערבא לפי שהעם בה נשוא מן כדאיתא סוף מכילתין תה היא שנם אסתר שלא היתה תגלה בתמרוקי ותכשיטי נשים כדאיתא במדרש אפ"ה נושאת חן בעיני כל רואיה: כי סמכוהו לר' זירא שרו לי' הכי לא כחל ולא שרק ולא פירכס. כי רמזו בו"ה לכלה כדאיתא במדרש ובפרש"י פ' כי תשא על פסוק ויתן אל משה ככלותו מה כלה מקושטת בכ"ד מיני קישוטין וכו' ע"ש ובשבת פ' חביות דף קמ"ה מפני מה ת"ח שבבבל מצויינים לפי שאינן בני תורה ותה שהיה גדול בתורה לכך שרו ליה האי לא כחל וגו' ויעלת חן כי התורה מעלת חן ללומדיה ולפי מה שפי' מהרש"א בח"א דהכוונה שלא היו כדרך הצבועין אם כן י"ל דנהכי נקט ג' לשונות לא כחל וכו' כי על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח ובכל שלשה דברים יש כת לצבועים שמראין עצמן כאילו הם מלאים הכתים גדולים וכן לענין התפלה והג"ח וישבחוהו חכמים שהוא לא היה מן כת הצבועים אלו ולהכי שרו הכי קמי ר' זירא דתלינו בפי המועלים שלא מתה ספניתי דליסכח מיגים תורה דבבלאי שמפלפלין שלא אליבא דהלכתא ע"ש במהרש"א ועיין בסנהדרין דף י"ד בחידושיו: כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר וכו' משרו ליה הכי רבה דעמי' אמא הרב של עמו שלומם עמהם ועכשיו שהם הולך לבי קיסר נמצא דהם נעלבנא דהיינו מנהיג דאומתיה דמיא לעוליא דיהודה שמגין ומליל כדאיתא בסוטה דף כ"ט על פסוק כי נר מצוה ותורה

בזה כי בעונים רבים מהרבנים שבכתלים בזה בדור הזה ולאוי הדבר לתקן ע"פ חכמי ארצות וקהילות :

ח סס **אמרו** עליו על ר' יהודה בן אלעאי שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה ואמר כלה נאה ותסודה. רב שמואל בר יצחק מרקד אתלת אמר רבי זירא קא מכסיף לן סבא כי נח נפשיה אפסיק עמודא דנורא בין דידיה לכ"ע וגמירי דלא מפסיק עמודא דנורא אלא אי לחד בדרא או לתרי בדרא אמר ר' זירא אהניא ליה שוטיתיה לסבא ואמרי ליה שיטתיה לסבא ואמרי לה שטותיה לסבא. רב אחא מרכיב לה אכתפיה ומרקד אמרי ליה רבנן אנן מהו למעבד הכי אמר להו אי דמיא עלייכו ככשורא לחיי ואי לא לא אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה ולית הלכתא כוותיה:

אתלת. שלשה בדין זורק אחד ומקבל אחד: מכסיף לן סבא. שמזלזל בכבוד ת"ח ונוהג קלות ראש בעצמו: שוטיתיה לסבא. שוט של הדס שהיה מרקד בו: שיטתיה. שיטתו ומנהגו: שטותיה. שהיה מתנהג כשוטה: מרכיב לה אכתפיה. את הכלה: ככשורא. כקורה בעלמא שאין אתם מהרהרין עליה: לחבבה. כשרואה שהכל מסתכלין בה כנכם יופיה בלבו :

תוספות שיטתיה לסבא. פר"ח לשון שוט והדס אע"ג דלא הוי ממש מין א' מ"מ שניהם מין ארז. וא"ת ומנ"ל דבשביל כן זכה וי"ל דעמודא דנורא היה כעין שינבא דהדס כדאמרינן בב"ר נעם שינבא דנורא ואיתעבידא כעין שינבא דהדס ואפסקה בין דידיה לחברוי אמרו מניה הדין סבא דקאי שינבא דנורא קמוהי משום דעביד קמוהי דכלה :

מהרש"א אמרו על ר"י כו'. אשמעינן דאע"פ שהיה תורתו אומנותו היה מבטל ת"ת והיה מרקד לפני הכלה וכדתני באידך ברייתא דלקמן וק"ל: **רב שמואל בר יצחק מרקד אתלת.** פרש"י אתלת ג' בדין זורק אחד ומקבל א' עכ"ל וכה"ג אמרי' בפרק החליל בשמחת בית השואבה רשב"ג היה נוטל ח' אבוקות זורק אחד ונוטל אחד ואין נוגעין כו' אבל א"כ ה"ל לתלמודא לפרושי הכא כדמפרש לה התם ועוד דלא הל"ל אתלת אלא בתלת ועוד מאי קא מתמה עליה ר' זירא ולולי פירושו נראה לפרש דהכא ה"פ שהיה מרקד אתלת דהוא מרקד כנגד תלתא שאר איכשי שמרקדים לפני הכלה והשתא ניחא דקאמר ר' זירא קא מכסיף לן האי סבא דאכן נערים לגבים ולא מרקדין רק חדא והוא מרקד כתלתא דידן אע"ג דהוא סבא ודו"ק: **אלא לחד בדרא כו'**.

דהוא רגז שאין הדור ראוי לעמוד במחילתו כדאמרי' כל צדיק נכוה מחופתו של חבירו לעוה"ב וע"ז אמר דאהני ליה שיטתי' לסבא כו'. ר"ל דבדבר קל זכה הצדיק למעלה כזאת : **כבשורא כו'**. ואיהו הוה קים ליה בגוויה דדמיין עליה כבשורא והדמיון כבשורא העומד לבנין שהבית נסמך עליו כמו שתקנו לומר בנין עדי עד ע"ש ויבן את הצלע וע"ש זה נקראת האשה בית בכ"מ כי היא עקרת בית וכן הוא קורת הבית וק"ל :

ת"ר מעבירין את המת מלפני הכלה וזה וזה מלפניט סס מלך ישראל. אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני הכלה ושבחוהו חכמים שבחוהו מכלל דשפיר עביד. והא אמר רב אשי אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. דאמר מר °שום תשים עליך מלך דברים שופטים שתהא אימתו עליך. פרשת דרכים הואי: ת"ר מבטלין ס"ג ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה. אמרו עליו על רבי מגילה פרק יהודה בר אלעאי שהיה מבטל ת"ת להוצאת המת בני העיר ולהכנסת כלה בד"א כשאין עמו כל צרכו אבל יש עמו כל צרכו אין מבטלין וכמה כל צרכו אמר רב שמואל בר אוני' משמיה דרב תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורי ואמרי לה תריסר אלפי גברי ומגייהו שיתא אלפי שיפורי עולא אמר כגון דחייצי גברי מאבולא ועד סיכרא רב ששת ואי תימא רבי יוחנן אמר נטילתה כנתינתה מה נתינתה בששים רבוא אף נטילתה בששים רבוא וה"מ למאן דקרי ותני "אבל למאן דמתני לית סס ע"ג ליה שיעורא:

מעבירין. כשהכלה יוצאת מבית אביה לבית חתונתה וכשאי המת יוצאין ובזו ובזו אוכלוסין הרבה ואין רוצין להתערב מעבירין את המת (ואפילו) דרך אחרת: אפילו למ"ד. פלוגתא בפ"ק דקדושין: שום תשים עליך. ישראל הוזהרו שישימו עליהם שימות הרבה כלו' שתהא אימתו עליהם הלכך אין כבודו מחול שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה: פרשת דרכי' [הואי]. ולא ניכר שעבר מלפניהם אלא כאילו הוא צריך לפנות לאותו הדרך : שיפורי. מכריזין עליו שיבאו לכבודו: דחייצי גברי מאבולא לסיכרא. משער העיר הזאת עד הקבר : נטילתה. של תורה ממנו: כנתינתה. בסיני נטילתה היינו כשמת ותלמודו בטל: למאן דקרי. מקרא: ותני. משנה אבל עדיין לא שנה לתלמידים : אבל למאן דמתני. לאחרים: לית ליה שיעורא. ומוילא שמעיר דלמאו

עין יעקב

אור הגנוזי ומה"ל ע"כ יהיה צריך מחייך לשלם. ועיין במהרש"א פ"ק דסנהדרין: אמרו עליו על ר"י בר אלעאי שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה. אפשר דרמז למה דאיי' בתר"פ לאמר ונגף עץ עבות זה ישקב מה הדס רטוב בעלים כך יעקב רטוב בבנים לכך מרקד בהדס לפני הכלה שיהי' רטוב בבנים ולכך ר"ש בר יצחק מרקד אתלת וק"ל כדי ישמעו דאמר בפרק מלא הנשאל דף ל"ו ע"ב שלשה הדסים כדכתיב ענף עץ עבות ע"ש. והא דלא קאמרי נמי אר"י בר' אלעאי קמכסיף לן לפי שהיה מפורסם בחסידות כי כל מקום דאמרינן מעשה בחסיד הוא ר"י בר' אלעאי או ר"י בן בבא: א"ר יונתן מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה. נראה דס"ל כי הא דא"ר בעירובין דף ל"ב מוטב ליעבר אחר ארי' ואל יעבור אחר אשה וא"ה ליה הילכתא כוותיה דאפשר לחבבה בלא הסתכלות כי ההסתכלות איסור רבה היא כדאיתא ביומא דף ע"ד טוב מראה עינים כאשה יותר מגופו של מעשה: פרשת דרכים הוי. וכתבו תוס' הכא לא מלי למימר מלוה שאני כדמשני בהלו נאמרים בכי שקרא מגומר וכו' אבל דלא מקשה תוס' מסנהדרין פרק כהן גדול דף י"ט ע"ב גבי אם דהכן המלך לא חולץ. ואר"י אם רצה לחלוץ זכור לטוב ומקשה הש"ס והאמר ר"א מלך שמחל וכו' ומתרץ ג"כ מלוה שאני משום דהתם בלאה חכמים פליגי עלה דרי יהודה ואמרו דאין שומעין לו אפי' במקום מלוה והלכתא כחכמים וכ"ה הרמב"ם בפסיקות בפ"ב מהל' מלכים לכך מקשה התוס' מסוגי' דפ' אלו נאמרים דהוא מוקכם אליבא דכ"ע והוא קשה דמתני' דאם עומד שבמותו חכמים מקשים תוס' שפיר אבן בתוס' פרק כהן גדול מקשה ממש אהכא וכן בפרק אלו נאמרים מקשים שם מתרווייהו ומו ל"ע בלאם למה לא פליגי חכמים בפ' אלו נאמרים כמו בפרק כ"ג. וכה"ג ל"ע על הרמב"ם שפ"ג מה' חגיגה פסק בפסיקות כפשטא דמתני' דפרק אלו נאמרים דאם רצה יושב או עומד ול"ל כתירוץ הש"ם מלוה שאני. וכס"ג מה' מלכים לענין חליצה פסק כחכמים ואינו חולץ ואפילו רצה אין שומעין לו שהמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול הרי דאפילו במקום מלוה אין למחול על כבודו ולא מלאתי לתי' מן האחרונים שהרגיש בקושיא זו. ונ"ל לחלק דודאי בגלגל ולבזות עצמו כענין שמלבוש אפילו במקום מלוה אין שומעין לו כי כבוד המלך ג"כ מלוה הוא לכן אין שומעין להם לחלוץ ודלא כר"י משא"כ התם אם המלך רצה לעמוד ולקרות במורא אין זה זלזול במלבושו וכראוי יאמר שיהם בעיניו העמידה מישיבה והחורם כהנה ג"כ מיד הקב"ה למרע"ה בעמידה כדכתיב ואתה פה עמוד עמדי כדאיתא בפרק הקורא עומד לכן שומעין לו במקום מלוה וא"כ גם הכא משני הש"ם הכי פרשת דרכים הוי דליכא ביזוי לכן שרי במקום מלוה א"כ לא קשה כלל קושית התוספות :

רלמאן דלא קרי ולא תני אין מבטלין אם יש לו מתעסקין כדי קבורה בעלמא בשאלתות דרב אחאי מגלאתי כן .

תוספות אבל מאן דמתני לית ליה שעורא בשאלתות דרב אחאי כתוב ובמגילה שמעינן למאן דלא קרי ולא תני אין מבטלין אם יש לו מתעסקין כדי קבורה ונראה לר״י דלענין מלאכה מבטלין כל בני העיר ואסורים אפילו למאן דלא קרי ולא תני דלא עדיפא מידי דאלו מגלחין נהכי

מהרש״א וזה וזה לפני מלך ישראל כו׳ . לפי שכבודו טגע בקלת בכבודו של המקום כמ״ש שחלק מכבודו ליראיו ·ואמרו מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע ולכך אין כבודו מחול ·ולהכי הולרך לשנויי הכא דלכך שבחוהו משום דהוה פרשת דרכים ולא משום מלוה שאני כדמשני בפ׳ ואלו נאמרין אהא דשבחוהו שקרא מעומד וכמ״ש התוס׳ וק״ל: *דף כ״ז בגמרא המעון הזה כו׳ בערוך פי׳ כשבע שבועה במקדש עכ״ל ועוד כ״ל שכשבע בשמים כדאיתא פ׳ אין דורשין בז׳ רקיעים נקרא מעון שבו כתות של מה״ש אומרי׳ שירה בלילה כו׳ ע״ש : דף כ״ח ומה בהמתן כו׳ בפ׳ נושאין כתבו התוס׳ דל״ג ליה הכא :

ת׳ כח **אריב״ל** אסור לאדם שילמוד את עבדו תורה ולא והתניא לוה הימנו רבו או שעשאו רבו

ת׳ ע״ב *אפוטרופוס או שהניח תפילין לפני רבו או שקרא נ׳ פסוקים בבה״כ ה״ז לא יצא לחירות התם דאיקרי עבד מדעתו כי קאמרינן דנהיג ביה מנהג בנים:

אפוטרופוס. ומסר נכסים בידו להכניס ולהוציא לסחורה ה״ז לא יצא לחירות. ולא אמרינן אי לאו דשחררים לא הוה יהיב מיניה ונ״ה הוה שביק ליה לנהוג עמהם בן חורין וש״מ דיש עבד שלומד תורה

שם **מאי** קצצה דת״ר כיצד קצצה אחד מן האחין שנשא אשה שאינה הוגנת לו באין בני משפחה ומביאין חבית מלאה פירות ושוברין אותה באמצע רחבה ואומרים אחינו בית ישראל שמעו אחינו פלוני נשא אשה שאינה הוגנת לו ומתייראין אנו שלא יתערב זרעו בזרענו בואו וקחו לכם דוגמא לדורות שלא יתערב זרעו בזרענו וזו היא קצצה שהתינוק נאמן להעיד עליה

דוגמא. אות וסימן זכרון לדורות הבאים

מהרש״א מביאין הבית מלאה פירות כו׳ וקחו לכם דוגמא לדורות כו׳ לכך לוקחין פירות שהוא דבר שהילדים נהנים בו ולהוטים אחריה ובאין לקחת לחטוף ומהם לזכר שבהם יותר מלוי הזכרון וכמאמרם הטומד ילד למה״ד לדיו כתובה על נייר חדש כו׳ והתינוק נאמן ביה כדמנייתי לה הכא ומלת קללה יש לפרש כמו שאומרים על זכר הפחות קולן כך אומרים על נקבה הפחותה קללה וק״ל :

אלו נערות פרק ג

ת׳ ל **[תניא** רבי נחוניא בן הקנה היה עושה את יוה״כ כשבת לתשלומין מה שבת מתחייב בנפשו

ופטור מן התשלומין אף יוה״כ מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין מ״ט דר׳ נחוניא בן הקנה] אמר אביי

שמות כא ראשים מד נאמר °אסון בידי אדם ונאמר °אסון בידי שמים מה אסון האמור בידי אדם פטור מתשלומין אף אסון האמור בידי שמים פטור מתשלומין מתקיף לה רב אדא בר אהבה ממאי דכי קא מזהר להו יעקב לבניו על צנים פחים דבידי שמים נינהו דלמא על אריא וגנבי דבידי אדם נינהו. אטו יעקב אהא אזהר אהא לא אזהר יעקב על כל מילי אזהר. וצנים פחים בידי שמים נינהו והא תניא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנאמר

משלי כב °צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ותו

ברכות אריא וגנבי בידי אדם נינהו והא אמר רב יוסף וכן תני

פ״ב סוטה ר׳ חייא מיום שחרב בית המקדש אע״פ שבטלו סנהדרין

פ״ק סנהדרין ד׳ מיתות לא בטלו לא בטלו הא בטלו להו אלא *דין

פ׳ ד׳ מיתות ארבע מיתות לא בטלו. מי שנתחייב סקילה או נופל

שם ע״ב מן הגג או חיה דורסתו. ומי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו ומי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או לסטין באין עליו. ומי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי אלא איפוך אריא וגנבי בידי שמים צנים ופחים בידי אדם:

[את יוה״כ כשבת. לפטור המדליק את הגדיש ביוה״כ כאילו הדליק בשבת: מה שבת. שהוא מיתת ב״ד פטור מן התשלומין וכו׳: אף יוה״כ. שהוא בכרת חיוב נפש הוא זה ופטור מן התשלומין]: **אסון בידי אדם** ולא יהיה אסון דמשתעי במיתת ב״ד לגומר דהיכא דליכא מיתת ב״ד משלם דמי ולדות: **אסון בידי שמים** וקרהו אסון: **צנים פחים.** קור וחום : **בידי שמים** אם באים פורענויות על האדם גזירת מלך הוא: **חוץ מצנים פחים.** שפעמים שבאים בפשיעה: לא פירש כאן הרב צנים פחים ובב״ב בפ׳ מי שמת כתוב א״ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים ופי׳ רשב״ם ז״ל צנים פחים ליסנא דקרא צנים פחים בדרך עקש הצנה והקור פח ומוקש בדרך עקש כי בידו הדבר תלוי לשמור מן הצנה ויש מפרשים צנים פחים קור וחום ע״כ: **פחים.** פחס: **בידי אדם נינהו.** שלא מגזירת המלך: **דיין ארבע מיתות.** עונש דוגמתן : **נופל מן הגג.** דומה לנסקל שדוחפין אותו מבית הסקילה לארץ וגבוה שתי קומות היה כדאמרי׳ בנגמר הדין: **חיה דורסתו** ארי מפילו לארץ והורגו בדריסה: **נחש מכישו.** והארס שורפו : **נמסר למלכות.** והן מתיזין ראשו בסייף כי כן דרך המומתין על ידיהם וזו היא מיתת סייף. **סרונכי** אסכרה והוא [בגרון] בוכמלכ״ע :

תוספות הכל בידי שמים וכו׳. והא דאמרינן לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה אלמא יכול לשמור עצמו מן הפורענות וכן קי״ל כטוי דאסור לעבור תחתיו התם מן הפשיעה יכול לשמור עצמו דהא ודאי שבידו להצית עצמו אבל כשמביאין עליו מן השמים באונס א״א לו לשמור אבל צנים פחים לעולם לא יבואו עליו באונס אם רצה להזהר ואם תאמר והא דרשינן והסיר ה׳ ממך כל חולי זה צנה אלמא בידי שמים הוא וי״ל דהיינו שיהא הקב״ה עוזרו או יתן לו מלבושים ולא יצטרך ליזהר. ואם תאמר והא פחים בידי שמים הוא כדאמרינן בב״ר בפרשה ט״ו אמר ליה אנטונינוס

עין יעקב

מיום שחרב בית המקדש דין ארבע מיתות לא בטלו. עיין בתוס׳ אמאי לא נקט מ׳ שנה קודם חורבן הבית מה שפירשו. ושמא י״ל דכל ארבעים שנה מקרי זמן חורבן שהרי מאז נראה סימני החורבן כדאיתא ביומא דף ל״ט מ׳ שנה קודם החורבן לא הי׳ הגורל עולה בימין וכו׳ והיו דלתות ההיכל נפתחים ואפשר שלזה רמז שפסוק בתילים לים ארבעים שנה אקוט בדור וגו׳ ואפשר ג״כ מה נ״כ הבונה בחלק דף ל״ט ימות המשיח ארבעים שנה שנאמר שמחנו כימות עניתנו:

אנפוכינוס לרבי ללי עלי אמר ליה רחמנא לשיזבינך מגינתא אמר ליה דא נלותא היא יתיר חד כבו ומגינתא אזלא א"ל תשתיזב מסרכא א"ל הא כתי נלותא דכתיב אין נסתר מחמתו וי"ל דקרא כתיב בעוברי דרכים או במלחמה כדרך ההולכים בדרך אין יכול להזהר מן החום אבל אם רוצה לישב בביתו יכול להזהר שישב בבית של אבנים או יכנס במרתף. ויש שפרשים דלכים פחים מדא מילתא הוא כלומר צנים שהם פחים לאדם לשון פח ומוקש ואינו כן דהפ"ק דעבודה זרה מייתי להא אהפקרה עלייהו שמה מיד נותים והא דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אין ענייננו לכאן דהתם קאי על הולד במעי אמו שגוזרין אם יהא עני או עשיר גבור או חלש טפש או חכם אבל צדיק ורשע לא והכא מיירי במאורעות הבאות על האדם: דין ד' מיתות לא בטלו. ואם תאמר והא אמרינן בהשוכר את הפועלים בההוא דזקפוהו אע"פ שהיה חייב סקילה שנעלו הוא ובנו נערה מאורסה וי"ל כשנעל בנו תחלה ואח"כ הוא דהויא בעילה והרי היא בחנק. אבל קשה דחזינא כמה עברייני ועע"ז שמתים על מטותם וי"ל דעל ידי תשובה הקב"ה מיקל ולפעמים מוחל לגמרי או זכות תולה לו ואינו נפרע ממנו בחייו ובפ' אחד דיני ממונות דפריך והא בר נתם הוא לפי שהמתיק עליו יותר: הריטב"א ז"ל חוץ מצנים פחים ואע"ג דכתיב ואין נסתר מחמתו וכתיב כוני לפני קרתו מי יעמוד למי שהולך לשרב ולשנים ולקרת אבל שומר נפשו ירחק מהם שלא גזרו עליו מן השמים שלא יוכל להתרחק ואע"ג דאמרו במדרש והסיר ה' ממך כל חולי זה הצנה היא שישייעוהו מן השמים שיוכל לשמור עצמו להתרחק ממקום הצנה ומהקרת הנולא: דין ארבע מיתות לא בטלו. פירוש באותם שנוטלין דינם בעולם הזה כי בודאי יש כמה רוצחים שמתים בשלוה ובהשקט שנדונים לעולם הבא וזה ברור:

מהרש"א יעקב על כל מילי אזהר כו'. ולכאורה קשה דהיאך אזהר להו אבידי שמים שאין אדם יכול ליזהר ולשמור עצמו ממנו וי"ל דודאי אין אדם יכול ליזהר לשמור עצמו מאוכם שבא על אדם בידי שמים אבל יכול אדם לשמור עצמו מלילך במקום סכנה דהייני פשיעה וכה"ג כתבו התוס' ועיין בפי' המקבל: ותו אריא וגנבי בידי אדם כו'. מהך גופה דהכל בידי שמים חוץ צנים כו' ה"נ לנופרך דעבמע כל המאורעות בידי שמים ובכללן אריה וגנבי חוץ צנים כו' אלא דמהך דעיוס שחרב ב"ה כו' מפורש טפי אריה וגנבי בידי שמים הן ודו"ק: דין ד' מיתות ב"ד לא בטלו כו'. כתבו התוס' אבל קשה דחזינן כמה עברייני ועע"ז מתים על מטתם וי"ל דע"י כו' או זכות תולה לו ואינו נפרע ממנו בחיים כו' עכ"ל ע"ש וכן י"ל בהיפך דחזינן כמה צדיקים גמורים כמו ר"ע שמתים במיתות משונות דנפרע ממנו מיעוט עבירותיו בחיים כדי לזכותו לעה"ב וק"ל:

נערה פרק רביעי

יף מו **אזהרה** למוציא שם רע מנא לן רבי אלעזר אמר
ויקרא יט °מלא תלך רכיל רבי נתן אמר °מונשמרת
דברים כג מכל דבר רע ור"א מ"ט לא אמר מהאי ההוא מבעי ליה לכדר' פנחס בן יאיר ונשמרת מכל דבר רע מכאן א"ר פנחס בן יאיר אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה ור' נתן מ"ט לא אמר מהאי ההוא אזהרה לב"ד שלא יהיה רך לזה וקשה לזה:

ונשמרת מכל דבר רע. וכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה: לכדר' פנחס. במסכת ע"ז: שלא יהרהר וכו'. דכתיב ליה כי יהיה בך איש וגו': רך לזה. ורכיל לשון רך ליתהיה:

אמר הבונה עם היות שנראה ראיה יותר מתיישבת על משמעות לשון מוציא שם רע מן לא תלך רכיל ממה שהוא מן ונשמרת מכל דבר רע נראה לי לרבי כהן למידרש מהאי לישנא לומר שיש לאדם להשמר מלדבר דבר רע כלומר אפילו דבר אחר שיהיה מוציא שם רע דרך העברה כמ"ש כמתהלה היורה זיקים חצים ומות:

יף מז ע"ב **תניא** °שארה אלו מזונות וכה"א °ואשר אכלו שאר
עמי כסותה כמשמעה עונתה זו עונה האמורה
שמות כא בתורה וכה"א °אם תענה את בנותי רבי אלעזר אומר
מיכה ג / בראשית לא שארה זו עונה וכה"א °איש איש אל כל שאר בשרו
ויקרא יח לא תקרבו לגלות ערוה כסותה כמשמעה עונתה אלו
דברים ח מזונות וכה"א °ויענך וירעבך:

עונה האמורה בתורה. כאן כאמרה עונת תשמיש ולקמן הכן אימתי היא עונה:

אמר הבונה נראה דת"ק ור"א פירושיהו נקטי עונה לשון זמן ולשון עינוי כהדי הדדי וכן קיים רש"י ז"ל:

יא **כי** הוו אתו לקמיה דרב יהודה אמר להו יארוד ילדה
יף מט ע"ב ואבני מתא שדיא כי הוו אתו לקמיה דרב חסדא אמר להו כפו ליה אסיתא בצבורא וליקום ולימא עורבא בעי בני והוא גברא לא בעי בני ועורבא בעי בני
תהלים קמז והכתיב °לבני עורב אשר יקראו לא קשיא הא בחורי הא באוכמי:

(כי הוו אתו. אנשים שאין רוצים לזון בניהם קטנים): יארוד. תנין מעון תנים מתרגמינן מדור יארודין והוא אכזרי על בניו: יארוד ילדה וכו'. התנין מוליד תולדותיו ומטיל על בני העיר פרנסתן: והריטב"א כתב בשם התוס' היארוד הזה הוא אכזרי וכמעט שהוא אוכלת בניו לולי שהקב"ה נותן לו רחמנות בלבו והופך פניו מלראותם כדי שלא יחשוב לאכלם והולך שד ומניק הה"ד גם תנין חלצו שד הניקו גוריהן והיינו דקאמר הכא יארוד ילדה שנה זה האיש הוא יארוד היולדת ואינה מינקת מה שאין כן ברוב היארודים שהם מרחמים בסופם על בניהם ע"כ: כפו ליה אסיתא. כפו מכתשת על פיה ויעמוד זה על גבי שוליה בגובה שישמעו קולו ויכריז על עצמו שהוא רע מן העורבים דעורבא בעי בני והוא גברא לא בעי בני ואית דמפרשי ש"ץ יעמוד עליו ויאמר כן על אותו האיש: וכתב הריטב"א ז"ל אסית' סימנא לרעה שיהיו מזונותיו כפויין ותלויים והיינו דלא סליק על גב ספסל ע"כ: לבני עורב אשר יקראו. אלמא לא זיין להו: אוכמי. כשגדל משחיר והאם והאב אוהבין אותם אבל מתחלתם לבנים ושונאים אותם: והתוס' פירשו כי הם ב' מיני עורב הא' שחור והאחד לבן כדאיתא בפ' אלו טרפות גבי סימני עופות דמרבה עורב העמקי ומפרשים עמקי כמראה תמות עמוקה מן הכל פי' לבן:

מהרש"א עורבא בעי בני כו'. נקט עורב יותר משאר עופות לפי פרש"י שהוא דומה בתחלה ליארוד כמפורש בערוך היינן יארודתא אית להון מסון על אפיהון כדאיכון מיכקן בניהון דלא יהוון חניין יתהון סומקין ואכלין להון עכ"ל וקלת בלשון אחר בא"כה רבתי וכן הוא העורב מתחלה הוא אכזרי כשהן לבנים אבל לבסוף שהוא מכירן כשהן שחורין הוא מרחם עליהם וק"ל:

יף נ **א"ר** אילעא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש

עיון יעקב

כי הוה אתי לקמיה דרב חסדא א"ל כפו ליה אסיתא בצבורא. וכתבו בשם הריטב"א אסיתא סימנא לרעה שיהיו מזונותיו כפויים ותלויים והיינו דלא סליק ע"ג ספסל עכ"ל ולא יתפרש מה יאמר על הא דאמר רב חסדא נ"כ הכי במועד קטן דף כ"ב ע"ב כד שכיב נפלה א"ל רב אהא כפו אסיתא וקום עלה ואהוי קריעה לעלמא הרי דעשה הדבר משום פרסום

מחומש תנ"ה המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות ומעשה באחד שבקש לבזבז [יותר מחומש] ולא הניח לו חבירו ומנו ר' ישבב ואמרי לה ר' ישבב ולא הניח לו חבירו ומנו ר"ע א"ר נחמן ואיתימא ר' אחא בר יעקב מאי קרא °וכל אשר תתן בראשית כח
לי עשר אעשרנו לך והא לא דמי עישורא בתרא לעישורא קמא אמר רב אשי אעשרנו לבתרא כי קמא:

המבזבז. לעניים: **מחומש.** שמכלה נכסיו שלא יצטרך לבריות: **עשר אעשרנו.** ב' עישורין הוו להו חומש: **והא לא דמי בתרא לקמא.** דכי שקלת לקמא פשו להו ט' וכי הדרת מדלית מעשר דידהו לאו כי קמא הוא ואין כאן חומש בשניהם: **אעשרנו** מדלא כתיב עשר אעשר לך ה"ק אעשרנו (לראשון) [כראשון] כלו' מעשר שני יהא כראשון:

תוספות אל יבזבז יותר מחומש. מפרש בירושלמי שפעם ראשונה יכול לבזבז חומש ומכאן ואילך בכל שנה ושנה יתן חומש הריוח:

מהרש"א המבזבז אל יבזבז יותר מחומש כו' אעשרנו לבתרא כי קמא כו'. עיין פרש"י ועוד נראה דהכי משמע ליה ע"פ מ"ש עשו מדת הרשעים היה בו באמר יש לי רב אבל יעקב אמר יש לי כל דהיינו שהיה מסתפק במועט בברכת כל כדאמרינן ס"פ השותפין וכמ"ש שכל עצמו לא בקש רק לחם לאכול ובגד ללבוש וברמז קאמר וכל אשר תתן לי גו' אותו ברכה כל שהיא ג' חומשים עשר דהיינו אתן ה' ממנו למעשר ועוד אעשרנו שנית לאותו כל דהיינו עישור בתרא כי קמא והוי עישור קמא ועישור בתרא ממלא כ"ל כמספר החומש ממנו וק"ל:

שם [**אמר** רב יצחק באושא התקינו שיהא אדם מתגלגל עם בנו עד י"ב שנה מכאן ואילך יורד עמו לחייו איני והא"ל רב לרב שמואל בר שילת כציר מבר שית לא תקבל בר שית קביל וספי ליה כתורא אין ספי ליה כתורא מיהו אינו יורד עמו לחייו עד לאחר י"ב שנה ואבע"א לא קשיא הא למקרא הא למשנה ד] אמר אביי אמרה לי אם בר שית למקרא בר עשר למשנה בר תליסר לתעניתא מעת לעת ובתינוקת בת תריסר אמר אביי א"ל אם האי בר שית דטרקא ליה עקרבא ביומא דמישלם שית לא חיי מאי אסותיה מררתא דדיה חיורתא בשיכרא נשפייה ונשקייה האי בר שתא דטריק ליה זיבורא ביומא דמישלם שתא לא חיי מאי אסותיה אצוותא דדיקלא במיא נשפייה ונשקייה אמר רב קטינא כל המכנים בנו פחות מבן ו' רץ אחריו ואינו מגיעו איכא דאמרי חביריו רצין אחריו ואין מגיעים אותו ותרווייהו איתנהו חליש וגמיר אבע"א הא דכחיש הא דבריא:

[**מתגלגל.** אם מסרב מללמוד יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים: **יורד עמו לחייו.** לרדותו ברצועה ובחוסר לחם: **רב שמואל בר שילת.** מלמד תינוקות הי': **וספי ליה כתורא.** הלעיטהו תורה כשור שאתה מלעיטו ואובסו מאכל]: **לתעניתא מעת לעת.** להתענות כל היום וחינוכא לשעות מקודם לכן שנתים כדאמרינן ביומא: **ובתינוקת.** שהיא ממהרת להביא כח שאינה מתשת כחה בת"ת ותרתי קרי דקאמר שנת י"ג גופה קאמר דאי בת י"ב ויום אחד דאורייתא היא שמביאה ב' שערות ובת עונשין ואין צורך לנו ללמוד ממניקתו של אביי: **לא חיי.** אלא ברפואה בדוקה: **מררתא דדיה.** מרה של דיה שקורין וו"שטור: **נישפייה ונישקייה.** תמסחנו ותשקנו ממנו בשכר: **אצוותא דדיקלא.** סיב שגדל סביב דקל תומר כעין וורלי"דא שכורך את ענף הגפן: **המכנים את בנו.** לת"ת: **רץ אחריו.** להברותו ולהחיותו: **ואין מגיעו.** מסוכן הוא למות מרוב חולשו: **חביריו רצין אחריו.** להיות פקחין בתורה כמותו: **הא דכחיש.** אל יכניסנו שמסוכן הוא פן יחלים וימות: **דבריא.** יכניסנו לפי שמתפקח:

אמר הבונה בכל כיוצא בזה אמר שהע"ה חנוך לנער על פי דרכו. ע"פ דרכו דהיינו כראשית הדרכתו לחיי עולם הזה לכל הקודם שאפשר. ועוד לימוד בכל החששות המונחות במאמר זה וספק ספקות להקל כאומר אל תמנע מנער מוסר התורה והלימוד כי אפילו אם תכנו בשבט לא ימות כי חיים היא למחזיקים בה. והטיבו דבר איכא דאמרי כל המכנים בנו פחות מבן שש חביריו רצין אחריו להיות פקחין כמוהו ואין מגיעין אליו:

מהרש"א מכאן ואילך יורד עמו לחייו כו'. עיין פרש"י ועי"ל דנקט האי לישנא ע"ד כי הוא חייך וגו' ואם א"א לו ללמוד יורד עמו לחייו ללמדו אומנות כמו ראה חיים גו'. ושאמר ספו ליה כתורא כו'. יש לפרש כי העגל אינו מקבל המאכל כ"א בסיוע מבעליו כמ"ש בפרק מי שהחשיך לענין שבת ואין ממרין את העגלים אבל מלעיטין ולא כן בגדלותו כשהוא שור שמקבל המאכל בקלות כן הקטן פחות מבן ו' בקושי מקבל מה שמלמדין משא"כ בגדלותו מבן ו' שבקל מקבל למודו כשור הזה את המאכל ועיין מ"ש בזה בפ"ק דב"ב: כל המכנים פחות מבן ו' רץ אחריו כו'. השתא דלא ידע לפלוגי בין כחוש ובין בריא הא דלא תקשי ליה מהאי דקתני בן ה' למקרא די"ל דהיינו לגלגל אבל למספי הוא מסוכן כדקאמר הכא וכה"ג כתבו התוס' לעיל ודו"ק:

°**אשרי** שומרי משפט עושה צדקה בכל עת וכי שם תהלים קו
אפשר לעשות צדקה בכל עת דרשו רבותינו שביבנה ואמרי לה רבי אליעזר זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים. רבי שמואל בר נחמני אמר זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומשיאן °הון ועושר בביתו שם קיב
וצדקתו

עיון יעקב

פרקים בעלמא והא דלקמן אסיתא דלהוי מילתא דסניא ואיכא פרקים חברון הדבר יותר מספקא דדרכו בכך: **מכאן** ואילך יורד עמו עד לחייו. וכתב מהרש"א ז"ל ועוד יש לומר דנקט וכו' דאם אי אפשר לו ללמוד יורד עמו עד לחייו ללמדו אומנות כמו ראה חיים עם וכו' עכ"ל ודבריו מסתברים כי פירש"י קצת נסתר לאחר פירושו בקידושין דף ל' ע"א בהא אדידך על לואי דבריך יע"ש ויש ללמוד מדברי מהרש"א אלו דקודם י"ב שנה אין ללמוד עם בנו רק תורה ולא אומנות או משא ומתן ואף מי"ב שנה ואילך נקט לשון יורד כי ירידה הוא לו: **ספי** ליה כתורא. עיין בפרש"י ומהרש"א ואפשר לומר דהכונה ע"ד דאיתא בפ"ק דע"ז דף ה' ע"ב תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשא ה"נ קאמר שיסף עליו עול התורה וק"ל וכן מצאתי להרי"ף בפרש"י ר"פ לא יחפור ע"ש: **אשרי** שומרי משפט עושה צדקה בכל עת וכו' זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטני' ר"ש בר נחמני אמר זה המגדל יתום ויתומה וכו' לדברי שניהם צ"ל איך דקשייך לזה אשרי שומרי משפט ע"ד הפשוטה י"ל לאפוקי עושה עושר שלא במשפט וגזל ומאכיל את בניו או יתומים דהוי בכלל בוצע ברך נאץ ה' כהני יתמי דאכלו דלאו דידהו לה"ק אשרי שומרי משפט שממונו בא לו ביושר ומפרנס בהם בניו או יתומים דאז שכרו כפול מן השמים לאפוקי עושה צדקה מן הגזל וכדאי' בויקרא רבה פ' ג' על פסוק טוב מלא כף נחת ע"ש. או י"ל כי צדקה ומשפט הם עמודי עולם כדכתיב למען אשר יצוה את בניו אחריו לעשות צדקה ומשפט וצדק ומשפט מכון כסאו וכשישראל עושין צדקה ומשפט הקב"ה נותן להם חסד ורחמים כדאיתא ברבה פ' עקב וכדאיתא בסוכה דף מ"ט העושה צדקה ומשפט כאילו מלא כל עולם כולו חסד ע"ש והטעם כי העולם בחסד יבנה שישתף הקב"ה רחמים לדין דבלא"ה לא היה יכול להתקיים ומש"ה י"ל לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה ויד עני ואביון לא החזיקו כתיב ולפי שלא היה אצלם בכלל מדת חסד לכן נחרב ובגאולה כתיב ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה: **ר"ש** בר נחמני אומר זה המגדל יתום. ור"א דלא קאמר הכי אזיל לטעמו דאמר בסנהדרין דף י"ט ע"ב דהמגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו מדכתיב גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה ע"ש וא"כ היא היא: **הון** ועושר בביתו וצדקתו עומדת

וצדקתו עומדת לעד רב הונא ורב חסדא חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים °וראה בנים לבניך שלום על ישראל אמר ריב"ל כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דלא אתו לידי חליצה ויבום רבי שמואל בר נחמני אמר כיון שבנים לבניך שלום על דייני ישראל דלא אתו לאנצויי:

זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים. שתמיד יום ולילה הם עליו והיא צדקה שאין עליו חיוב בהם: הון ועושר בביתו. שאין הממון כלה ואעפ"כ צדקתו עומדת לעד: זה הלומד תורה ומלמדה. מתקיימת בו הרי הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד על שטרח ללמדה לתלמידים: זה הכותב כו'. הספרים קיימין לו שאינם כלים וצדקתו עומדת לעד: לאינצויי. מי קרוב וקודם לנחלה:

הריטב"א ז"ל דלא אתו לאינצויי פרש"י וכו' והקשו עליו בתוספות דהא אם יש בת היא יורשת וליכא קטטה דקרובים לכך פר"י כי כשיש בנים לבניו מניח הירושה לבנים בשוה אבל כשהאחד אין לו בן והאחד יש לו בן הוא מרבה למי שיש לו בנים ובאים לידי קטטה. ורבי ישמעאל פירש שלום לדייני ישראל דלא אתו לאינצויי בהדי צדוקים שהיו אומרים שתירש בת הבת עם בת הבן מק"ו כדאיתא בפרק יש נוחלין וכשיש בן לבן הכל מודים שלא תירש הבת עם בן הבן:

מהרש"א זה הזן בניו ובנותיו כו'. כמ"ד לעיל דבקטנים שיהו חייב לזונם אם לא היה אמיד הוא אלא מדרך צדקה ורשב"ג דפליג ומוקי ליה: זה המגדל יתום כו'. לא ניחא ליה לאוקמא בבניו ובנותיו דלפי למ"ד דבקטנים אינו חייב לזונן מ"מ אין זה מקרי צדקה בכל עת כיון דבקטני קטנים לכ"ע חייב לזונם כמ"ש התוס' לעיל אבל במגדל יתום כו' ומשיאן הרי זה ממש בכל עת דמקטני קטנים עד בואם לפרקם שמשיאן הרי זה עושה עמהן צדקה וק"ל: זה הלומד תורה כו'. הדמיון בזה הלומד ומלמדה למי שיש לו עושר ונותן ממנו צדקה שאינו חסר כלום אבל הוא מוסיף ברכה כמ"ש ובחנוני נא בזאת גו' כן הלומד תורה ומלמדה לאחרים הוא אינו חסר מתורתו אבל הוא מוסיף לו לימוד כמ"ש הרבה למדתי כו' ויותר מתלמידי גם הלימוד לאחרים יהיה כצדקה שכתוב בה כמ"ש ואני כמתי גו' מה אני בחנם אף אתם כו' ומאן דמפרש לה זה הכותב תורה כו' המקרא מתפרש יותר כפשוטו לענין ממון ואמר ומשאילן לאחרים היינו בחנם בדרך צדקה ולא שוכרן לאחרים: כיון שבנים כו' דלא אתי לידי חליצה כו'. דחליצה היא כענין קטטה ומריבה שהיא מביישתו ויורקה בפניו על שאינו חפץ ביבום ופעמים הוא בהיפוך שהיא אינה חפצה ביבום והוא מיבמה בע"כ וקאמר שלום על ישראל עש"ה להקים לאחיו שם בישראל ונקרא שמו בישראל גו': ומ"ש שלום על דייני ישראל דלא אתי לאינצויי. פירש"י מי קרוב וקודם לנחלה עכ"ל וק"ק דפרשת נחלה מפורשת בתורה מי הוא הקרוב קרוב קודם ולמה אתו הדיינים לאינצויי באין לו בני בנים וי"ל מאן דהוא לו בני בנים ודאי אינו מעביר נחלה דאסור אפי' מברא בישא לברא טבא משום דשמא יצא בר ברא כדאמרי' לקמן בפרקין אבל מי שאינו הוא לו בני בנים יותר דנחלתו גם יצאו נכסיו לקרוב שאינו הגון וע"כ הוא שולק נכסיו על פיו לקרוביו שדעתו קרובה אליו יותר ואז אתו הדיינים לאינצויי כהא דלקמן פ' הכותב נכסי' לטוביה כו' שניהם קרובים שהיו דדייני כפרש"י ותוס' ע"ש וחו"ק:

ת"ר שבויי מלכות הרי הן כשבויין גנובי ליסטות אינן כשבויין והתניא איפכא מלכות אמלכות לא קשיא הא במלכות אחשורוש הא במלכות בן נצר ליסטות אליסטות לא קשיא הא בבן נצר הא בליסטות דעלמא ובן נצר התם קרי ליה מלך והכא קרי ליה ליסטים אין גבי אחשורוש ליסטים הוא גבי ליסטים דעלמא מלך הוא: דף נג ע"ב

שבויי מלכות. נשים שנשבה המלך לתשמיש: הרי הן כשבויין. ומותרין לבעליהן כדתנן והושיבך לי לאינתו: במלכות אחשורוש. הן כשבויין לפי שמלך גדול הוא ויודעת שלא ישאנה ובעילתה באונס: בן נצר. ליסטים היה ולכד עיירות ומלך עליהן ונעשה ראש לקטים ובדידיה תנן שבויי מלכות אינן כשבויין ואסורות לבעליהן דסברה מינסיב נסיב לה ובעלת ברצון: ליסטות אליסטות וכו'. בבן נצר אסורות כדאמרי' דסברה מינסיב נסיב לה והריני אשת מלך: ליסטים דעלמא. אפילו לקוחין שלו קסין לה לפיכך אינה אלא אנוסה: לגבי אחשורוש ליסטים הוא הילכך מתני' קמייתא דמיירי במלכות אחשורוש קרי לבן נצר גבי ליסטות וברייתא דתני איפכא דגנובי לסטות איירי בליסטים דעלמא קרי לבן נצר שבויי מלכות:

א"ל שמואל לרב יהודה שיננא לא תיהוי בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא דלא ידיע מאי זרעא נפיק מיניה וכ"ש מברא לברתא: דף נג

וכ"ש מברא לברתא. והכא איעבורי אחסנתא הוא שזה ששב לבתו מה שהיה ראוי להוריש לבניו:

אמר הבונה האדם יראה לעינים מה טיבו של בן הורתו או ולא יוכל לדעת מה יהיה בן בנו ולכן אין לו לדון עליו כי אם על האפשר לנהוג ממנו אשר יהנה מעזבונו וזש"ס קהלת ושנאתי את עמלי שאניחנו לאדם שיהיה אחרי ומי יודע החכם יהיה או סכל וגו' שאם על בנו מדבר למה קוראו אדם שיהיה אחריו ולא אמר לבני ואיך לא ידע החכם יהיה או סכל בנו שגדל אותו אלא רצה שלא יהיה מחשב על בנו לבד אלא על משך זרעו אדם שיהיה אחריו כי מי יודע החכם יהיה או סכל ואולי יהיה עמלו לבנו שהוא רואהו חכם ובן בנו יהיה סכל ויבלע בו לרעה או כהפך יעביר נחלתו מבנו להיותו סכל ובן בנו יהיה חכם וטוב לזה אמר שמואל שלא להעביר נחלה מעולם אפי' מבן לבת אע"פ שבניהן יולדי יריכו כי מי יודע סיגלא אשר יצא מהם איזה יכשר:

אף על פי פרק חמישי

[משנה ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת וכו' ומניקה את בנה וכו'] : נמי מתני' דלא כר' דף נט ע"ב

עיון יעקב

עומדת לעד ר"ה ור"ח חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה. הא דמשמע הונקרא מידי פשוטו ומה שפרש"י בזה שאין הממון כלה ואעפ"כ צדקתו עומדת לעד קשה מהיכי תיפוק שיכלה הממון הא מלא ממון חסר ויש חסר ונוסף עוד ואפשר לומר משום דקשה איך קאמר וצדקתו עומדת לעד הא עבירה מכבה מצוה כדאיתא בסוטה דף כ"א ע"א להכי מוקי בתורה כי אין עבירה מכבה תורה כדכתיב מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה להכי קאמר וצדקתו עומדת לעד: וראה בנים לבניך שלום על ישראל. דלא אתי לידי חליצה ויבום כ"כ הרי"ף לפי שמזמור זה נדרש על בעלי תורה וכדאיתא בחולין ובילקוט תהלים קו' הב"ח שבניו כשתילי זתים שלא יהא בהם פסולת וכבר מבואר לקמן דף ס"ב ע"ב שמשמע מהתם לא במהרה יפסק כיון שבנו לומד תורה ובן-בנו נמי אין התורה פוסקת מזרעו לעולם כדכתיב לא ימושו מפיך ומפי זרעך וכתבו התוספות לקמן היינו ברולין זה אחר זה כמלא שזה מוכחת שאין זרעו כלה כיון שלעולם אין התורה פוסקת מזרעו כמלא דלא אתי לעולם בניו לידי חליצה וכן ירושתם אין לו הפסק ולא אתי לאנצויי כלל ומיושב בזה מה שמקשים בשם התוספות אפילו בנים נמי ולפמ"ש לק"מ;

כר' חייא דתני ר' חייא אין אשה אלא ליופי אין אשה אלא לבנים ותני ר' חייא אין אשה אלא לתכשיטי אשה ותני ר' חייא הרוצה שיעדן את אשתו ילבישנה כלי פשתן הרוצה שילבין את בתו יאכילנה אפרוחים וישקנה חלב סמוך לפרקה:

לתכשיטי אשה. שיקנו לה תכשיטין להתנאות בהן: שיעדן. את זיוה אשקלוי"ר בלע"ז: לפרקה. ימי הנעורים:

אמר הבונה אין להקשות דלערבינהו ולימתניהו ר' חייא והילי"ל אין אשה אלא ליופי ובנים ותכשיטי אשה דיופי ובנים הוא המכוון לבעל מאשתו ותכשיטין הוא המבוקש מאשה לבעלה כי להיות ביודעת האשה שכל כבודה תלוי ביופים כל תאות נפשה לתכשיטין להתנאות בהן כדלקמן סימן י"ח למרי ופשתי שמני ושקויי דברי' שהאשה מתבוקקת עליהן ומאי ניכהו תכשיטין ע"ש. ולכן פרט ישעיה הנביא לעונש יען כי גבהו בנות ציון וגו' ביום ההוא יסיר ה' את תפארת העכסים וגו' והולך ומזכיר פעם ופעם עד אומרו כי תחת יופי לכ"א רבי חייא שיש לו לאדם לעדן אשתו ולעשות לה תכשיטין כי הם עוזרים ליופי ומהיופי ימשך הבנים:

יף ס **ומניקה** את בנה וכו' אמר שמואל כל זמן שמכירה ההיא דאתאי לקמיה דשמואל א"ל לרב דימי בר יוסף זיל בדקה אזל אותבה בדרא דנשי ושקליה לברא וקמהדר ליה עילוייהו כי מטא לגבה הוה קמסוי לאפה כבשתנהי לעינא מיניה א"ל נטף עיניך קום דרי בריך:

כל זמן שמכירה. אין שיעור לדבר אלא בבדיקה הדבר תלוי אם אנו רואין שמכירה כופה ומניקתו בשכר [ואפילו גירשה]: [ההיא דאתאי. גרושה ולא היתה רוצה להניק: זיל בדקה. אם מכירה: אותבה בדרא דנשי. הושיבה בשורה של נשים: קמסוי מביט: נטף עיניך. זקוף עיניך כמו דשפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפי דב"ק: דרי בריך. שאי בנך]:

ע"ב **דשתיא** שיכרא הוו לה בני אוכמי דאכלה בישרא יף סא ושתיא חמרא הוו לה בני *בריי דאכלה ביעי הוו לה בני עינני דאכלה כוורי הוו לה בני חינני דאכלה כרפסא הוו לה בני זיותני דאכלה כוסברתא הוו לה בני בישרני דאכלה אתרוגא הוו לה בני ריחני ברתא דשבור מלכא אכלה בה אמה אתרוגא והוו מסקי לה לקמיה דאבוה בריש ריחני׳

בריי בריאים: [עינני. עיניהם גדולות]: חינני. בעלי חן: כרפסא. אפי"א: כוסברתא. אליינדר"א בלע"ז:

יג סס **אמר** רב יצחק בר חנינא אמר רב הונא הכל משהין בפני השמש חוץ מבשר ויין. אמר רב חסדא בשר שמן ויין ישן. אמר רבא בשר שמן כל השנה כולה ויין ישן בתקופת תמוז. אבוה בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא ומינא וחד ספי מחד מינא. מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה.

הנהו תרי חסידי ואמרי לה רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא מר קדים ספי ומר מאחר ספי דקדים ספי אליהו משתעי בהדיה דמאחר ספי לא משתעי אליהו בהדיה. אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו קא יתבי אפתחא דבי אזגור מלכא חליף ואזיל אטורנגא דמלכא סס ע"ב חזייה רב אשי למר זוטרא *דחוור אפיה שקל באצבעתיה אנח ליה בפומיה א"ל אפסדתא לסעודתא דמלכא אמרי ליה אמאי תעביד הכי אמר להו מאן דעביד האי פסל למאכל דמלכא אמרי ליה אמאי אמר להו דבר אחר חזאי ביה בדקו ולא אשכחו שקל אצבעתיה אנח עליה אמר להו הכא מי בדקיתו בדקו ואשכחו אמרו ליה רבנן מ"ט סמכת אניסא אמר להו חזאי רוח צרעת דקפרחה עילויה. ההוא רומאה דאמר לה לההיא אתתא מינסבת לי אמרה ליה לא. אזל אייתי רימני פלי ואכל קמה כל מיא דצערי לה בלעתיה ולא יהב לה עד דזג לה לסוף אמר לה אי מסינא לך מינסבת לי אמרה ליה אין אזל ואייתי רימני פלי ואכל קמה אמר לה כל מיא דצערי לך תוף שדאי עד דנפק מינה כי הוצא דירקא ואיתסיאת:

[הכל משהין בפני השמש. המשוים בסעודה ואוכלין לפניו ישהין מלהאכילו עד שיקומו הקרואים: חוץ מבשר שמן וכו'. שמתאוה לאם ומלטער: בתקופת תמוז. שריחו חזק והום היום מחרחר בו כאדם]: חד ספי. מאכיל את השמש מכל מין ומין וחד ספי ליה ממין אחד בתחלת סעודה לשובע ומשאר מינין משהו עד שיגמור סעודתו: קדים ספי. קודם שיתן לפניו: מאחר ספי. מכל מין ומין לאחר שנתן לפניו ולפני האורחין: דקדים ספי משתעי אליהו בהדיה. לפי שמוכן לפניהם והוא רואה ומתאוה ומלטער ופעמים שיש אורחים הרבה: אזגור. שם מלך פרס: אטורנגא דמלכא. מושיב המנות לפני השרים ובלשונם שנשקל"ם: דהוור אפיה. פניו זועפים שנתאוה למאכל: א"ל. הטורנגא לרב אשי: אפסדתא לסעודתא. לא יאכל המלך מעתה: אמרו ליה. שוטרי המלך אמאי תעביד הכי: אמר להו. רב אשי: דעביד הכי פסל למאכל דמלכא. שעושה מאכל כזה אין ראוי שיאכל המלך מאכל מידו: דבר אחר חזאי ביה. בשר של חזיר מלורע ובלשון לע"ז שירשמי"ן: שקל אצבעתיה. רב אשי שקל אצבעתיה דקפילא: אנח עליה. על אחד מהחתיכות אכשירים לא גרסינן: הכא מי בדקיתו. כלום בדקתם את החתיכה זו: בדקו ואשכחו. כם נעשה לו: דפרח עילויה. דמר זוטרא: פלי. מבקע והרבה יש לו דומין במסכת נדה דפלאי פלאי: מיא דצערי. רוק שגדל בתוך הפה מחמת קיוהא דבר הנאכל בפניו ואינו אוכל ממנו: עד דזג. נפחו פניה ונכרסה נעשה כזכוכית שכן דרכי הנכוחים: תוף שדאי. רקקי והשליכי:

עולה

עיון יעקב

אמר רב חסדא בשר שמן ויין ישן. וכדאי' בפסחים דף מ"ב שהנו מעמידין את הקומה ומאירין את עיניו יעי"ש: **אבוה** בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא וכו' מר משתעי אליהו בהדי'. לפי פשוטו י"ל לפי שאליהו הנביא רגיל לגלות דוקא לאותן אנשים שנוהגין במדות חסידות ורחמנות לפנים משורת הדין וכדאי' במדרש פ' ויגש סוף פ' נ"ד א"ל ולאו מתכיפין היא אמר וכי משנת חסידים היא זו יעי"ש וכן הא דיש לספות מכל מין ומין את העבדים ולספות לאחר תחלה הוא ג"כ לפנים משורת הדין ע"פ החסד והרחמים וכמ"ש הרמב"ם להדיא ספ"ט מה' עבדים. ועיי"ל ע"ד הדרש לפי שאליהו עיקר השגחתו לבשר הגאולה ביאת המשיח וכבר מבואר דאיתא על פסוק שבו פה עם החמור עם הדומה לחמור שהעבדים הם דומין לבהמה וכמדרש ודש שבו פה עד שיבא משיח שנאמר נבי' עני ורוכב על החמור ע"ש ושם ברמב"ם והכ"מ מבואר' והא קאי על עבד כנעני ומאן דמאחר ספי ולא נתן לו מכל מין ומין ס"ל שהם עם הדומה לחמור לכך מותר לזלזל בו כולי האי ולא ס"ל דקאי הרמז על משיח שיבא כמבו"י לכך לא אשתעי אליהו בהדי': **א"ל** רבנן מ"ט סמכת אניסא. אע"ג דשלוחי מצוה אינן ניזוקין מ"מ היכא דשכיח' היזקא שאני ושע"ב דעביד כדי להציל נפש מ"מ חייך קודמין לחיי חבירך ועיי' מהרש"א:

כזה

מהרש"א דף ס"א. *עולה עמו ואינה יורדת עמו א"ר הונא מאי קרא והיא בעולת בעל בעלייתו של בעל ולא בירידתו של בעל רא"א מהכא כי היא היתה אם כל חי לחיים ניתנה ולא לצער ניתנה. יצא לו זה הדרש דה"ל למכתב והיא אשת איש כדכתיב בתר הכי הנה אשת האיש כי גו' ועי"כ דרשו כי אמר לו הקב"ה לאבימלך אל האמר שלא לקחת אותה לאשה כיון דא"א היא אבל תתשוב לקחת אותה לשפחה בעלמא שלפי הנראה אברהם ירד מנכסיו כמ"ש ויקח אבימלך צאן ובקר גו' ויתן לאברהם ע"כ הזהירו על כך בעולת בעל שעולה עמו ואינה יורדת עמו והיא עומדת במעלתה שלא להשתעבד בה כשפחה בעלמא ומאן דדריש אם כל חי לחיים ניתנה כו' לפי שסבר כתיי' לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת ועתה אחר מעשי הנחש קראה בשם חוה ע"ש כי היא היתה אם גו' לפי שנתקלל אדם בעבודה היה לבעל דין לומר שהיא טפילה לו והיא נתקללה ביותר כמ"ש עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים גו' ועל כן אמר שאינו כן אלא תקרא חוה גו' ע"ש לחיים ניתנה ולא לצער מתחלת הבריאה קודם שחטאו וע"כ אמר כי היא היתה אם גו' בלשון עבר ודו"ק: מר קדים ספי ומר מאחר כו'. ענין הדבור ומניעת הדבור של אליהו משום זה נראה לפי מה בכל' באליהו דבנם הוה מוקים אנפשיה מלאכול מ' יומים כמ"ש בו וילך בכח האכילה ההיא מ' יום גו' תה שמותן לשמש מכל מין וכן דמקדים וספי ליה משום דא"א לאדם לאוקים אנפשיה מלאכול הרי הוא מפליג הדבר דבנם לא אכל אליהו מ' יום וכן בהיפך: שקל באצבעתיה אנה ליה בפומיה כו'. מלי בפוניה משמע דהוה סגי ליה להשיב נפשו בטעימה בעלמא ולא בא לתוך מעיו דאל"כ תקשי השתא בהאמן של לדיקים אין הקב"ה מביא תקלה ע"י לדיקים עלמן לא כ"ש כדפרכינן בכמה דוכתין ומשום סכנה התיר מיהת הטעימה דקא"ל מ"ט שמכת אכיסא כו' י"ל דהך סכנה לשפקיד סעודת המלך הוא יותר סכנה לרב אשי מסכנת מר זוטרא: ד"א חזאי ביה כו'. בפרש"י בשר חזיר מטורע כו' מלם ד"א נופל בכ"מ על שחזיר ומסברא דלא פסיל סעודת המלך משום בשר חזיר אלא משום דהוה מטורע דכן דרש כדאמרי' בפרק הא"ש מקדש עשרה קבין נגעים ירדו לעולם תשעה נטל חזירים כו' וק"ל:

שם [התלמידים יוצאים לת"ת שלא ברשות ל' יום וכו' ברשות כמה כמה דבעי. *אורחא דף סב דמלתא כמה אמר רב חדש כאן וחדש בבית שנאמר יש' ה כז °לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה ורבי יוחנן אמר חדש כאן ושנים בביתו שנאמר חדש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו ורב נמי מ"ט לא אמר מההיא שאני בנין בית המקדש דאפשר ע"י אחרים ור"י מ"ט לא אמר מההיא שאני התם דאית יד ליה הרווחה] אמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם יחזקאל כא שנא' °ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים ובמרירות שם תאנח ור' יוחנן אמר כל גופו של אדם שנאמר °והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח וכל ברכים תלכנה מים ור' יוחנן נמי הכתיב בשברון מתנים ההיא דכי מתחלא ממתנים מתחלא. ורב נמי הכתיב ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח שאני שמועה דבית המקדש דתקיפא טובא. ההוא ישראל ונכרי דהוו קאזלי באורחא בהדי הדדי לא אימצי הנכרי לסגויי בהדי ישראל אדכריה חורבן בית המקדש נגיד ואיתנח ואפ"ה לא אימצי הנכרי לסגויי בהדיה א"ל לא אמריתו אנחה שוברת חצי גופו של אדם א"ל הני מילי מלתא חדתא אבל הא דשינן בה [לא] דאמרי אינשי דמלפא תכלי לא בהתה:

[אורחא דמילתא. דרך ארץ שלא ישא עליו חטא ואפי' הוא יכול לפתותה שתתן לו רשות: לכל דבר וגו'. בד"ה בגמלקות שהיו עובדים את דוד כל מחלקה חדש ואע"ג דמשמעותא דעניינא משמע שלא היה פורש מביתו אלא חדש א' בשנה. ואין ללמוד משם אלא חדש כאן וי"א חדשים בביתו רב קרא יתירא דהבאה והיוצאת דריש דהו"ל למיכתב דבר מחלקות חדשי השנה משמע שהיו ב' מחלקות כלבים ומשרתים שמשרתים עם השאר ו' חדשים בדילוג חו ו' חדשים בדילוג זו באה וזו יוצאת נמצאו חדש בחדש הרי חדש בבית המלך וחדש בביתו ואף כאן חדש בבית רבו וחדש בביתו: דאית ליה הרווחה. שהיו נהנים מבית המלך ואיכא רווח ביתא לפיכך מקבלת עלי' וכו' שכיון שיש לו שכר יש לה מזומנת מרווחים ותכשיטין אבל ת"ח מלוה דיליה היא:] מתנים. באמצע הגוף: דשינן בה. הורגלנו בה כמו כיון דדש דש: דמלפי תכלי לא בהתה. אשה המלמדה לשכל בניה לקוברם אינה תמיהה ונפחדת במות אחד מהם שכבר למודה היא:

תוספות [אורחא דמילתא כמה. פי' בקונטרס שלא ישא עליו חטא ואפי' הוא יכול לפתותה וא"ת והיאך יצא ר"ע וכל הנהו דלקי' וי"ל דהתם שלא פתוי היו שמחות שהיו בעליהן הולכין ללמוד תורה ולהגות ת"ח ואדרבה אדעתא דהכי נשאו שילכו ללמוד תורה ונראה לר"י דאפועלים קאי ולא אתלמידים דהא אפי' שלא ברשות יוצאין לעולם ל' יום וישב בביתו יום א' וכו']: שאני שמועה דבית המקדש וכו'. וא"ת והא האי קרא דואתה בן אדם האנח' גבי בה"מ כתיב דכתיב בתריה והיה כי יאמרו וגו' ואמרת (להם) אל שמועה כי באה ונמס כל לב וי"ל דההוא קרא קודם לחורבן כתיב וכן היה אומר הנביא לישראל שהיה נאנח על שמועת בית המקדש שעתיד ליחרב ואז ונמס כל לב מתוך האנחה שתהיה אחר החורבן על שמועת בית המקדש:

מהרש"א הודש כאן והודש בביתו שנאמר לכל דבר המחלקות כו'. פירש"י ואין ללמוד משם אלא חודש כאן וי"א חדשים בביתו כו' עכ"ל ועוד נראה לפרש דאין ללמוד משם י"א חדשים בביתו דה"ל בכלל זה ימי עיבורה וימי לידה ומסתמא לא בעו כל הכי ימי בביתו אבל רב לא יליף משם אלא חודש כאן שלא ישא עליו חטא וחדש בביתו דקאמר כיון שלא נתן לו שיעור מסתמא כההוא שיעור דכאן הוא אבל ר"י ודאי דמלי. יליף כולה מלתא מקראי ולפי דרכנו יש לפרש הא דקאמר ור"י מ"ט שאני התם דא"ת ליה הרוחה כו' דה"פ שאני התם דרשות להיות לו חודש כאן משום דא"ת ליה הרוחה כ"כ י"א חודש בביתו דה"ל ימי עיבורה ולידתה אבל מי שאינו מעכב כ"כ בביתו אין ללמוד משם דרשות לו להיות חודש

עיון יעקב

גמ' אך למותר פיין סב: שאני שמועה דבית המקדש דתקיפא טובא ומהאי טעמא מלינו במדרש איכה על פסוק וינרם בגלן שיני רב מרהוי אכיל כל מגלהם נסב מר פא יהב עליה קמם לקיים מה שנאמר וינרם בחלע שיני עד כאן לשונו הרי דרב אזיל לשטתו דחורבן בית המקדש תקיפא טובא. ועיין בתוספות שמקשים דהא כתי' קרא קמא גם כן כתיב שם אלל חורבן בית המקדש עיין מה שתירצו. ועוד יש לומר דודאי גם כן רב סבירא ליה דאחמלת אנחה אפילו בחורבן בית המקדש עללי הגוף מחמלא וליבקף מכה דסקיפא כל כך שוברם כל גופו אבל אין ללמוד ממנו לאמר אנחה שוברם חלי הגוף כמו באמלת דחורבן בית המקדש. ולפי זה ניחא גם כן מה שהקשה מהרש"א גבי האי נכרי

כאן, ולכך בעי למילף מבנין ב"ה דאע"ג דלא היו מעכבים רק ב' חודש נביאו ספי לו להיות חודש כאן ודו"ק: שאני שמועה דב"ה דתקיפא כו'. ההוא קרא דלעיל מיניה ואתה בן אדם האנח בשברון וגו' אחורבן ב"ה הוא דכתיב אלא דלא מפורש ביה כבאידך קרא והיינו כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה גו' ומשו' נכרי דאדכרי' חורבן ב"ה וא"ל לאו אמריתו אנחה שוברת חלי גופו כו' לא הוה שמיע ליה אלא מלתא דרב מיהו רב מודה דחורבן בה"מ שוברת כל הגוף כדמסיכן וק"ל:

הרי"ף אמר רב ירמיה שוברת חלי גופו כו'. יש להקשות במאי פליגי רב ור"י דמאי נפקא לן ונ"מ שהוא מחלוקת במציאות כי האנחה הוא יודע דבר זה אם נשבר חלי גופו או כולו וע"ק מה שהקשו התוס' דקרא דהאנח בשברון מתנים הוא נמי על חורבן ב"ה וכו'. ונלע"ד שרב ור"י באוהתרך כתוב זה דקשיא לישיה לפיפיה קודם הוא אומר האנח בשברון מתנים ואח"כ אומר וגמם כל לב ולזה אמר רב דרישא דווקא ומ"ם וגמם כל לב אינו חוזר ליחזקאל שאמרו לו על מה אתה נאנח וגו' אלא ה"ק אני נאנחתי ונשבר חלי גופי לפי שהראני ה' במראה הנבואה ואל שמועה כי באה אליכם אתם השומעים וגמם כל לב וח"ם שאני שמועות ב"ה כלומר לעולם האנחה היא בשברון מתנים דהיינו חלי הגוף אבל ישראל לא נאנחו כדי שיקשה למה אמר בה וגמם כל לב אלא הם שמעו בכח אל השמועה רעה של החורבן דתקיפא טובא נמס כל לב ויחזקאל שהראהו הקב"ה החרבן שמעו לישראל אחר כך ונאנח האנחה שברה אלי גופו ור"י סובר דוגמם כל לב קאי נמי ליחזקאל על האנחה שנאנח ועוד י"ל מאי דקאמר בשברון מתנים ובמרירות תאנח ולמה הפסיק לומר בשברון מתנים בין ב' האנחות והיל"ל ותאנח בשברון מתנים ומרירות לזה דרש שהאנחה האי שוברת חלי גופו ומ"ם אח"כ וגמם כל לב הוא להיות שמועת ב"ה תקיפא טובא א"ל הקב"ה שיחזור ויאנח לעיניהם ונמלא כי' האנחה האי היא שברון מתנים ואח"כ לעיניהם תחזור ותאנח במרירות ובהצטרפות שה האנחות נשבר כל גופו וגמם כל לב ור"י דריש דכפל האנחות לאו דוקא ושיפיה דקרא דיוקא דאנחה אחת שוברת כל גופו ומותנים מתחלא:

מו סס [הטיילין בכל יום. מאי טיילין. אמר רבא בני פירקי אמר להו אביי מאן דכתיב בהו] ת"ים קכז שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנה וא"ר יצחק אלו נשותיהן של ת"ח שמנדדות שינה מעיניהם בעולם הזה ובאות לחיי העולם הבא [ואת אמרת בני פירקי אלא אמר אביי כדרב דאמר רב כגון רב שמואל בר שילת דאכיל מדידיה ושתי מדידי' וגני בטולא דאפדני' ולא חליף פריסתקא דמלכא אבבי' כי אתא רבין אמר כגון מפנקי דמערבא. ר' יוחנן הוה קסליק בדרגא הוו סמכי ליה ר' אמי ור' אסי איפחתא דרגא תותי' סליק ואסקינהו אמרי ליה רבנן וכי מאחר דהכי למה ליה למסמכיה אמר להו אם כן מה אניח לעת זקנה]:

[בני פירקי. תלמידים שהרב מלוי להם בעירן ושוכן פרקם ולנים בביתם: מאן דכתיב בהו. בשבילם כאמר לבעלי אומנות]: שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת. למלאכת הרשות אוכלים לחמם בעצב: כן יתן הקב"ה לידידו שנה. למי שמנדד לכבודו ולמלותיו שינה: מנדדות שינה. ממתינות את בעליהן שהם בבית רבן ושוכן פרקן (וכתבו התוס' דבתלמידים הלומדים בעירם קאי דאי בעיר אחרת אמאי מנדדות שינה הא אין דרך ליכנס בעיר בלילה). [אלמא בשעת שינה עודן בבית רבן ואת אמרת יש לשן פנאי לעונה בכל לילה: מפנקי דמערבא. בני א"י מעונגים במאכל ומשתה לכך הם בריאים ובעלי כח לתשמיש: מאחר דהכי. שבעל כח אתה: א"כ. שאתה את כחי ולא יסמכוני: מה אניח. כח בעלמי להשתמש בו לעת זקנה]:

מהרש"א מאן דכתיב בהו שוא גו' אלו נשותיהן של ת"ח כו'. יש לפרש הכתוב לפי דרש זה ע"פ מ"ש הם רלים ואנו רלים הם משכימים ואנו משכימים כו' שאמר כי פועלי הרשות הם משכימין ומעריבים במלאכתם ושוא הוא כי הם אוכלים לחם העלבים כינוי הוא לתשמיש כמו כי אם הלחם אשר הוא אוכל שמתוך מלאכתן א"א בהו עונה בזמנה וכתקונה ואמר כן הוא בדוגמא זו בת"ח שהם משכימים ומעריבים לבית המדרש וא"א בהו לעונה בזמנה אבל אמר דמ"מ אין כאן שוא כמו בפועלי הרשות אבל יתן הקב"ה חיי עוה"ב אף לנשותיהן שמנדדים שינה בעה"ז עד בוא בעליהם מבה"מ לקיים מלות עונה וק"ל: דאכיל מדידיה כו' ולא חליף כו'. לפי שרבים שעוסקין בסחורות רבות בממון של אחרים ומפזרים של אחרים בפרנסת ביתם וקונים להם בתים חשובים כאילו הם עשירים ומתוך שהוא נחשב לעושר גדול עין המלך עליו אבל אמר מי שאינו הולך בגדולים ממנו ואכיל מדידיה כו' וגני בטולא דאפדני' כו' שכל מה שבידו וקנינו הוא שלו ולא משל אחרים אין עין המלך עליו ויש לו פנאי לעונה כל לילה וק"ל:

הרי"ף א"ר יצחק אלו נשותיהם של ת"ח וכו'. ויש לדקדק מנין לר"י להוליא הכתוב מפשוטו ולדרוש לידידו מלשון מנדד שינה דילמא כפשוטו הוא שאמר. שוא לכם משכימי קום לאכול לחם העלבים כן הקב"ה נותן לחם לידידו בהיותו ישן על מטתו בנחת רוח ואינו לריך לטרוח כמותך כ"ל דאי כפשטיה דקרא היל"ל כן יתן לידידו ישן דמשמע כן יתן הלחם לידידו הישן על מטתו ומדכתיב יתן לידידו שינה משמע שמה שהוא נותן לידידו היא השינה ולכך דריש לידידו שהוא מלשון מנדד שינה אבל קשה דילמא את"ח עלמם הכתוב מדבר כן יתן למנדד שינה מעיניו שהוא הת"ח עלמו וכן דרשו רז"ל הפסוק של אשבעה בהקיץ תמונתך אלו ת"ח המנדדים שינה מעיניהם בעוה"ז שהקב"ה משביען מזיו שכינתו בעוה"ב וה"ק קרא אשבעה מזיו תמונתך בעה"ב בהקיץ בשביל מה שהייתי מנדד שינה בהקיץ בעוה"ז ונלע"ד דר' יצחק הקשה בכתוב זה שהוא בא להבדיל המשכימים ומאחרים בכסף לבא לביתם כדי להשיג פרנסתם ואח"כ הם אוכלים לחם העלבים בעמל וביגיעה כי כן נותן הקב"ה ומזמין לת"ח המנדדים שינה מתוך ההשכמה והיגיעה בתורה א"כ איך מבדיל עניינים שהרי מי שהוא בא להבדיל ענין א' לריך לומר מה אתה מרויח בכל הטורח וההשכמה שכן יתן הש"ת לת"ח בלא השכמה או יגיעה אבל מאחר שגם הת"ח אינו משיג זה אלא בהשכמה וביגיעה בתורה א"כ אין מכאן ראיה להבדיל העוסק במלאכה לכך הוכרח לדרוש שהכתוב מדבר בנשותיהם של ת"ח וא"כ יפה אמר הכתוב שוא לכם בני אדם משכימי קום ומאחרי שבת ואתם יגיעים ביום ובלילה ואוכלים לחם העלבים ומדרך טבע היגע במלאכה לריך לישן יותר כי מתוקה שנת העובד ואתם ממעטים שיעור השינה ומה לכם ביגיעה זו כי כן יתן ה' לנשותיהן של ת"ח המנדדות שינה

עיון יעקב

גברי דאדכריה חורבן ב"ה ואפ"ה אמר רק דסוברם אלי גופו ולא כל גופו לפי שהיי בשעת התפלה דאדכרי' דאז איבא דכ"ע סוברת רק אלי גופו: שוא לכם משכימי קום וכו'. עיין במהרש"א ובהרי"ף ביומא דף ע"ז מה שפי' בזה ועוד אפשר לומר דקשה בפסוק איך קאמר. שוא לכם משכימי קום דהא שינה בל בחיית מוליא את האדם מן העולם כדאיי' פרק ג' דאבות לה"ק דמקרא זה נדרש על נשי ת"ח וה"ק שוא לכם משכימי קום אותם נשי ת"ח שמשכימי קום לפי שממהרין לישן בתחלת הלילה ואינם ממתינות על בעליהם עד דאפי' מנים המדרש כאלו קאמר לשוא משכימין אלא כך ראוי להיות מאחרי שבת ולשהות על בעליהן ועי"כ אוכל לחם עלבי' לפי שהן עלילים מהשינה כן יתן הקב"ה שכר לעה"ב לפי שמנדין השינה מעיניהם: אלא אמר אביי כדרב דאמר רב כגון רב שמואל בר שילת דאכל מדידי' ושתי מדידי' וגני בטולא דאפדני' ולא חליף פריסתקי' דמלכא אבבא. פרש"י רב שמואל מלמד תינוקות הי' וכו' נ"ל הכוונה בזה ע"ד דאי' במרדכי פ' הלוקח בשם הירושלמי דסדר זרעי' והובא ב"י רמ"ה סעי' י"ז בהג"ה דאסור למלמד תינוקות להיות ניעור בלילה יותר מדאי שאין לו לעצור עצמו במאכל ובמשתה אם הוא מברך את עליהו וגם כיון שמורתו אומנתו פטור עמם דהוא פריסתקא דמלכא זה סוף בכלל טיילן דקאמר:

שיהא לאמהין לבעליהן שאוכלות בלא יגיעה ואין להם אלא שמנדדות שינה בלבד ושכר הת"ח עצמם שיגיעים בתורה ומשכימים ומעריבים עין לא ראתה. ועוד איך מהביל למשכימי קום לאכול לחם העצבים כי כן יתן ה' לת"ח שמנדד שינה והלא אותו ת"ח שזכה לתורה הוא משכיל בד"ת כי ה' יתן חכמה והם שלא זכו לתורה ולא נגזר עליהם חכמה הם משכימין למלאכתן לזה דרש הכתוב בנשותיהם של ת"ח א"נ יפה אמר שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים שכל מה שיגעו ועמלו הם אוכלים אותו הלא תדעו ותבינו כי כן יתן לנשי הת"ח אע"פ שאינם יודעות ללמוד ויפה כחן על שהן מחזיקות יד בעליהן בתורה גם אתם שאין לכם חלק בתורה היה לכם לתת מיגיעכם חלק ללומד התורה להיות מחזיקים יד הת"ח ותומכים. אותם שתהיו שוים למה שעושות הנשים ויש לתת רמז לנשים בכתוב הזה מדקאמר לידידו הל"ל לידיד שינה אלא הוא רמז לנשי הת"ח ואנו דורשים הכתוב במקרא לידידו וגם אנו דורשים הדרשה של שמנדד וה"ק כן יתן ה' למנדד שינה לידידו בשביל ידידו הבעל שלה שהוא ידידו של הקב"ה. ועי"ל דאין הכונה לומר שאינו מדבר הכתוב אלא בנשותיהם של ת"ח בלבד אלא לומר דבכל מי שינדד שינה דיבר הכתוב ויש בכלל גם הנשים שהם מנדדות שינה וכן דקדק רש"י ז"ל כן יתן הקב"ה לידידו שינה למי שמנדד לכבודו ולמצותו. ועדיין צריך לבאר מנ"ל שבשביל שמנדדות שינה באות לחיי העוה"ב והלא באוכלי לחם העצבים בעוה"ז אמר כן יתן לידידו שינה דמשמע יתן להם לחמם לנפשם בלי יגיעה ושמא דרשינן סמוכין דסמיך ליה הנה נחלת ה' כלומר יתן למנדד שינה נחלת ה' שהיא בעולם הבא:

סא ע"ב [פיסקא החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום וכו'] א"ל (רבא) [רבה] בר רב חנן לאביי חמר ונעשה גמל מאי א"ל רוצה אשה בקב ותיפלות מעשרה קבין ופרישות: [פיסקא] הספנים אחת לששה חדשים דברי ר' אליעזר א"ר אדא בר אהבה אמר רב זו דברי רבי אליעזר אבל חכמים אומרים התלמידים יוצאים לת"ת ב' וג' שנים שלא ברשות אמר רבא סמכו רבנן אדרב אדא בר אהבה ועבדי עובדא בנפשייהו כי הא דרב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחוזא הוה רגיל דהוה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכפורי יומא חד משכתיה שמעתא הות מסכיא דביתהו השתא אתי השתא אתי לא אתי חלש דעתה אחיתא דמעתא מעינה הוה יתיב באיגרא אפחית איגרא מתותיה ונח נפשיה [עונה של ת"ח אימת אמר רב יהודה אמר

תהלים א שמואל מע"ש לע"ש °אשר פריו יתן בעתו אמר רב יהודה ואיתימא וכו' זה המשמש מטתו מע"ש לע"ש]

חמר ונעשה גמל מאי. כשאלו לו כשהוא חמר מהו ליעשות גמל שלא ברשות הרוצה עדיפא לה שיתעשר או שנה עדיפא לה: ותיפלות. להיות בעלה עמה מי' קבים להתעשר: דברי רבי אליעזר. אמתני' קאי וסיפא דמתני' נקיט: זו דברי רבי אליעזר. הכך עונות יציאות שלא ברשות דמתני' דקתני התלמידים יוצאין לת"ת שלא ברשות ל' יום: סמכו רבנן. תלמידים שבדורו סומכין על דבריו ויוצאין שלא ברשות: ועבדי עובדא. כוותיה: בנפשייהו

והוא בא להם ליטול מהם נפשות שנכנסים ומתים: מסכיא. תרגום של מצפה:

תוספות רוצה אשה בקב ותיפלות וכו'. תימא דאמרינן לעיל שאני התם דאית להו רווחא ושמא עבודת המלך איכא רווחא טפי: מתשעה קבין ופרישות. גרסינן דהמשרה את אשתו ע"י שליש תנן דנותן לה ב' קבין ואינו פורש מתשמיש והמודר על אשתו מתשמיש ומוסיפין על כתובתה ג' דינרין ולפי חשבון ד' סאין בסלע הוי ג' דינרין י"ח קבין כך פי' בערוך:

מהרש"א עונה של ת"ח כו' מע"ש לע"ש שנאמר אשר פריו גו'. הכי משמע ליה מהאי קרא שכאמר כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה דהיינו כל ימי החול ואין עת לעונת לילה כל ימי החול כיון שצריך להגות בתורה יומם ולילה אבל אמר כי בליל שבת שאז הת"ח כעץ שתול על גו' שהוא ליל תענוג שביתה כו' כפירוש רש"י גם אין בה ביטול תורה כ"כ שאסור לקרות לאור הנר ועי"כ אז פריו יתן בעתו שהיא זמן עונה שהבנים נקראו פרי בטנך שכר פרי הבטן וק"ל:

טז שם יהודה בריה דר' חייא חתניה דר' ינאי הוה אזיל ויתיב בבי רב וכל בי שמשא הוה אתי לביתיה וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא יומא חד משכתיה שמעתא כיון דלא חזו ההוא סימנא אמר להו רבי ינאי כפו מטתו שאלמלא יהודה קיים לא ביטל

קהלת עונתו הואי °כשגגה היוצאת מלפני השליט ונח נפשיה:

*כפו מטתו. כדת המתאבל דחייב בכפיית המטה:

מהרש"א הוה קא חזי קמיה עמודא כו'. אפשר שהיה העמודא דנורא רומז להם על זמן קבלת שבת כדאמרינן בפרק ב"מ דביתהו, דרב יוסף הות מאחרה ומדלקא א"ל תניא לא ימיש עמוד גו' ועמוד אש משלים לעמוד ענן וק"ל: הואי כשגגה היוצאת מלפני השליט כו'. מפורש במסכת מ"ק דברית כרותה לשפתים ויליף לה מאברהם שאמר ונשתחוה ונשובה אליכם ומה שיש לדקדק בזה מפורש שם:

לא מצא דהוא הקיץ ואינו מחוייב להתאבל רק על היחויים להתאבל הרי"ף

יז שם עקידה' שער כט

רבי איעסיק ליה לבריה בי ר' חייא כי מטא למכתב כתובה נח נפשה דרביתא אמר רבי ח"ו פסולא איכא יתבו ועיינו במשפחות רבי אתי משפטיה בן אביטל ור' חייא אתי משמעי אחי דוד אזל איעסק ליה לבריה בי ר' יוסי בן זמרא פסקו ליה תרתי סרי שנין למיזל בבי רב אחלפוה קמיה אמר להו ניהוו שית שנין אחלפוה קמי תניין אמר להו איכנים והדר איזיל הוה קא מכסיף מאבוה אמר ליה בני דעת קונך יש בך

שמות טו מעיקרא כתיב °תביאמו ותטעמו ולבסוף כתיב °ועשו

שם כה לי מקדש ושכנתי בתוכם אזל יתיב תרתי סרי שני בבי רב עד דאתי איעקרא דביתהו אמר רבי היכי נעביד נגרשה

עיון יעקב

עונה של ת"ח מע"ש לע"ש שנאמר אשר פריו יתן בעתו. דוגמא לדבר ונתתי גשמיכם בעתם זו לילי שבתות כדאי' ברש"י ריש פ' בחקותי וברכה שם דהם גשמי ברכה ואח"ס עץ השדה. אכן בש"ס שלנו פ' סדר תעניות קתני כמו לילי רביעית ועיין בזוהר ומקובלי' שהאריכו בטעם הדבר: וכי הוי אתא הוי קא חזי קמיה עמודא דנורא. אפשר משום דרבי יהודה בן ר' חייא הוי דמי ליעקב אבינו כדאיתא בפ' הגוזלים דף פ"ח ע"ב אסקינהו לר' חייא ובניו יע"ש וכן מצינו ביעקב דקדמה שכינה ואתיא לאוהל אמהות כדאיתא במדרש וזה היה טעם ראובן שבלבל יצועי אביו: אמר להו ר' ינאי כפו מטתו. אע"ג דודאי על פי הוראה כזה שאינו מוכח. אין משיאין את אשתו ומבואר בקונטרס עגונו' בס"ד אין באיה. דכל עדות שאין משיאין את אשתו אין מתאבלין עליהן דשמא יבא להתיר את אשתו מזה ראיה ברורה למ"ש בסו"ת שאלי שבות יעקב סי' ק"כ דחזקה בנאמר בעלה א"ו מתאבלין עליהם אא"כ בעדות ברור שמשיאין את אשתו מה שאין כן באם בעלה במקום קרוב שאפשר להודע תוך ימי אבלה אין מוחין להתאבל עליו כיון שיתברר הדבר בקרוב: פסקו ליה תרתי סרי שנין למיזל בבי רב. הא דפסקו תרתי סרי שנין אפשר משום דאי' בפ"ק דחולין דף קי"ד דלרבי יוסי צריך שיהא רואה סימן ברכה בלימודו בשלש שני' ומיי' אדם ללמוד עם בנו מקרא משנה הלכה ואגדה כדאי' בפ"ק דקדושין לכן כנגד כל א' וא' צריכין ג' שנים עולה ביחד תריסר שנה אך י"ג ע"ד דאי' לעיל דף נ' ע"א מגלגל אדם עם בנו עד שהיה עשרה שנה היה בתלמידו והוי כבנו השיעור י"ב שנה ומה"ט נ"ל הטעם דכן י"ח לחופה לפי מהדמבואר לעיל אבר שיהא קבל ותריסר שנין להיות בבי רב כי קי"ל ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה. לכך מכן י"ח לחופה: עד דאתי איעקרא. פירש"י כן דרך העומדים עשר שנים בלא בעל עכ"ל לכאורה דברי רש"י אמותי' דסא להריא אישא

ביבמות

נגרשה יאמרו עניה זו לשוא שמרה נינסביה אתתא אחריתי יאמרו זאת אשתו וזאת זונתו בעא עלה רחמי ואיתסיאת :

איעסק לבריה. להשיאו בתו של ר׳ חייא : איבא פסולא. שלא היו מהוגנים לזוג אחד: שפטיה בן אביטל. בן דוד היה אביטל שם אשת דוד: ור׳ הייא אתי משמעי. וזה הפסוק שרבי היה מבית דוד ולא היתה בת הבאה. ושמעי הוגנת לבנו שלא היתה בת מלכים: פסקו ליה תרתי סרי שנין. קודם שיכנס: אהלפוה קמיה . העבירו הנערה לפני החתן : דעת קונך יש בך. שאמר להרחיק זמן חופתו וחזר וקרבה מרוב חבת כלתו : מעיקרא כתיב תביאמו ותטעמו. בהר כחלתך מכון לשבתך פעלת ה׳ שיבואו לארץ ואח״כ יבנו לו מקדש: ולבסוף אמר ועשו לי מקדש. במדבר איעקרה. נעשית עקרה כן דרך העומדת עשר שנים בלא בעל

מהרש״א אמר רבי ה״ו פסולא איבא ובו׳ ור׳ הייא אתי משמעי כו׳. פרש״י וזהו הפסוק שרבי היה מבית דוד ולא היתה בת הבאה משמעי הוגנת לרבי כו׳ עכ״ל יק״ק לפירושו: וכי מלכי בית דוד היו נושאין נשים דווקא מבת מלכים ולולי פירושו היה נראה לפרש דה״ק ח״ו דניתלי קיבת וניתח׳ בפסול דחד מינן אבל יש לתלות וניתח׳ במלהא אחריתי וע״ז עיינו אם יש לתלות: בפסול ומלאו שאינו אבל היו ממשפחה אחת וניסי וק״ל: דעת קונך יש בך מעיקרא כתיב תביאמו גו׳. מבואר בסוד שיר השירים כי ישראל ע״י נתינת התורה להם שהיא כמו שטר קדושין להם ממנו יתברך ב״ה ושריית שכינתו בתוכנו ע״י המקדש הוא הזיווג והנשואין עמנו ולזה אמר שהרחיק הקב״ה הנישואין ושריית שכינה עד בואם לא״י דכתיב תביאמו והטעמו גו׳ ולבסוף חזר לקרב הנישואין ועשו לי מקדש במדבר ואין לומר בזה שינוי רצון לפניו יתברך לפי המדרש דהמשכן בא לכפר עון העגל וק״ק דא״כ אין כאן ראיה דדעת קונך יש בך דאימר דהולרכו לכך מפני עון העגל ודו״ק: תרתי סרי שני כו׳. בכל הכי דלקמן נקט הכי דיתבי י״ב שנין ואפשר שהן השנים מי״ח לחופה ונשואין עד בן שלשי׳ לכה שבשנים אלו עיקר לימוד שתלמוד מקבלת רבותיו כשאינו עדיין מטופל בבנים: עד דאתי איעקרה כו׳. פרש״י כן דרך העומדת עשר שנים בלא בעל עכ״ל והיינו כשהסיחה עוד דעתה מבעל כדאמרי׳ בעלמא ודקאמר לשוא שמרה לא משמע שהסיחה עוד דעתה ממנו ודו״ק:

יח ס״ס רבי חנינא בן חכינאי הוה קאזיל לבי רב בשילהי הלוליה דרשב״י א״ל איעכב לי עד דאתאי בהדך לא איעכב ליה אזל יתיב תרי סרי שני בבי רב עד דאתי אשתנו שבילי דמתא ולא ידע למיזל לביתיה אזל יתיב אגודא דנהרא שמעה להיא רביתא דהוו קרו לה בת חכינאי בת חכינאי מלי קולתך ותא ניזיל אמר ש״מ האי רביתא דידן אזל בתרה הוה יתיבא דביתהו קא ניהלא קמחא דל עיניה חזיתיה סוי לבה פרח רוחה אמר לפניו רבש״ע ענייה זו זה שכרה בעא רחמי עלה וחיתה :

בשילהי הלוליה דר״ש. סוף ימי חופתו : איעכב לי. המתן לי עד שיכלו ימי חופתי ואלך עמך לבי רב : אשתנו שבילי דמתא . שנבנו בעיר בנינים חדשים ונשתנו בה מבואות : להדיא רביתא. נערה: סוי לבה . ראה לבה כלומר כדמיה ללבה פתאום שזה בעלה :

יט ס״ס רבי חמא בר ביסא אזל יתיב תרי סרי שני בבי מדרשא כי אתא אמר לא אעביד כדעביד בן חכינאי עייל יתיב במדרשא שלח לביתא אתא ר׳ אושעיא בריה יתיב קמיה הוה קא משאיל ליה שמעתא חזי דקא מחדדן שמעתתיה חלש דעתיה אמר אי הואי הכא הוה לי זרע כי האי על לביתיה על בריה קם קמיה הוא סבר למשאל שמעתתא קא בעי אמרה ליה דביתהו מי איכא [אבא] דאקים מקמי (ינוקא) [ברא] קרי עליה רמי בר חמא °והחוט המשולש לא במהרה ינתק זה ר׳ אושעיא בנו של ר׳ חמא בר ביסא : קהלת ד

לא אעביד כדעבד בר חכינאי. שנכנס לביתו פתאום: יתיב קמיה. ולא היה האב מכירו: חזייה. לבריה דמחדדן שמעתתיה: אי הואי הכא. אילו הייתי כאן (שהכנסתי) [כשהכנסתי] בני קטן והלכתי הייתי מלמדו תורה והיה חכם כזה :

תוספות החוט המשולש. לפי שגלשתן ראו זה את זה כדאמרי׳ בעלמא שאמר ר׳ אושעיא דבר ואתי ושאלו לרבי ביסא לכך קרי עלייהו החוט המשולש לא במהרה ינתק כלומר לא ינתק מזרעו לעולם כדאמר׳ בעלמא כיון שאדם לומד הוא ובנו ובן בנו מכאן ואילך תורה חוזרת על אכסניי׳ שלה ודרים מואני זאת בריתי אותם וגו׳ :

מהרש״א קרי עליה כו׳ והחוט המשולש לא במהרה גו׳. ע פי׳ התוס׳ והוא נכון בפרק ח״ה דמייתי לה אהא דפליגי ר׳ אושעיא ואביו ר׳ חמא אזל שייליה לר׳ ביסא כו׳ ע״ש אבל הכא לא הוזכר כלל דשייליה לר׳ ביסא ויש לפרש הכא נמי דהוה מחדדן שמעתא דר׳ אושעיא אע״ג דלא היה אביו מלמדו כל אותן י״ב שנים היה אבי אביו ר׳ ביסא מלמדו כדאמרינן בעלמא כל המלמד את בן בנו תורה כאילו קבלה מהר סיני והשתא שפיר קאמר והחוט המשולש גו׳ דגם אם אביו אין כאן ללמדו אבי אביו מלמדו וק״ל:

בשם הרב המאור הגדול מוהר״ר יצחק מאיר בן הגאון מוהר״ר יונה ז״ל תמוהים שא״ל לראיית התוספות דמקרא גופיה מוכיח דרא״ו דחוט המשולש לא במהרה ינתק פירושו בקבלת אחרי שהם ג׳ חוטים קלועים יחד א״א לנתקם אבל אם כ״א בפני עצמו אפילו יותר מג׳ ינתקו א״כ בהכרח המשל דומה למשל ודו״ק :

כ ס״ס רבי עקיבא רעיא דבן כלבא שבוע הוה חזיתיה ברתיה דהוה צניע ומעלי אמרה ליה אי מקדשנא לך אזלת לבי רב אמר לה אין איקדשה ליה בצנע׳ ושדרתיה שמע אבוה אפקה מביתיה אדרה הנאה מנכסיה אזל יתיב י״ב שני בבי רב כי אתא איתי בהדי׳ תריסר אלפי תלמידי שמעיה לההוא סבא דקאמר לה עד כמה *קא מדברת יף סא

עיון יעקב

בינמות דף כ״ד ע״ב כשמלשם ומשמרת על בעלה אינה נעקרה וככר הרגיש מהרש״א על רש״י בזה ול״נ דכוונת רש״י נ״ב הכי הוא. דהא לכאורה תמוה בלשון הש״ס דקאמר יאמרו עניה זו לשוא שמרה הלא האמת יהיה כן כיון שנגרשה אלא ודאי דבאמת היא נעשית עקרה דרך מקרה אלא לפי שכן דרך העומדת עשר שנים בלא בעל כשאינה מלפפת ומשמרת על בעלה נעקרה יאמרו הבריות שעניה זו לשוא שמרה שאם היתה מלפפת ומשמרת על בעלה כדרך הנשי׳ לא היתה נעקרה: חלש דעתי׳ אמר אי הואי הכא הוה לי ז״ע כי האי. לפי שאם בנו חריף וראוי ללמוד בנו קודם כדאי׳ בקדושין דף כ״ט ע״ב והכי קי״ל כדאי׳ בי״ד סי׳ רמ״ה סעיף ב׳: חזיתא כרש״י דהוי צניע ומעלי. משום דקאם רוצה פסול הוא לכן. בדקיה אחריו והי׳ דעתה להוציא יקר מזולל כי נשים במאי זכיין הואיל שגורעת לבעלה ללמוד תורה וכאשר אמר לתלמידיו שלי ושלכם שלה הוא: הדר אזיל יתיב תריסר שנין אחריני בבי רב. אפשר משום דתריסר שנין הראשונים הי׳ קצת עלייתו ש״א לשמה כדי שתתקדש לו להכי הדר אזיל עוד פעם כי מתוך שלא לשמה בא לשמה ועי״ל מ״ש פעמם

מדברת אלמנות חיות אמרה ליה אי לדידי צייתי יתיב תריסר שנין אחריני אמר ברשות קא עבידנא הדר אזל יתיב תרי סרי שנין אחריני בבי רב כי אתא איתי בהדיה כ"ד אלפי תלמידי שמעה דביתהו הות קא נפקא לאפיה אמרו לה שיבבתא שאלי מאני לבוש ואיכסאי אמרה להו °יודע צדיק נפש בהמתו כי מטאי לגבי' נפלה על אפה קא מנשקא ליה לכרעיה הוו קא מדחפו לה שמעיה אמר להו שבקוה שלי ושלכם שלה הוא. שמע אבוה דאתא גברא (רבא) [רבה] למתא אמר איזל לגביה אפשר דמיפר נדראי אתא לגביה א"ל אדעתא דגברא (רבא) [רבה] מי נדרת א"ל אפי' פרק א' ואפי' הלכה אחת א"ל אנא הוא נפל על אנפיה ונשקיה על כרעיה ויהב ליה פלגא ממוניה *ברתיה דר' עקיבא עבדא ליה לבן עזאי הכי והיינו דאמרי אינשי רחילא בתר רחילא אזלא כעובדי אמה כך עובדי ברתה רב יוסף בריה דרבא שדריה אבוה לבי רב לקמיה דרב יוסף פסקו ליה שית שנין כי הוה תלת שני מטא מעלי יומא דכפורי אמר איזיל ואחזינהו לאינשי ביתי שמע אבוה שקל מנא ונפק לאפיה א"ל זונתך נזכרת איכא דאמרי א"ל יונתך נזכרת איטריד לא מר אפסיק ולא מר אפסיק: (משלי יב)

כלבא שבוע. שם אחד מעשירי ירושלים שכל הנכנס לביתו רעב ככלב היה יוצא שבע: קא מדברת. את מתנהגת: שיבבתא. השכנות: שלי ושלכם שלה הוא. תורה שלמדתי אני ושלמדתם אתם על ידה הוא: שקל מנא. כלי זיין כאילו בא להורגם: איטרוד בלותה מריבה: לא מר אפסיק ולא מר אפסיק. לא אכלו סעודת יוה"כ שמפסיק בה אכילה להתענות. סעודה אחרונה של עיוה"כ וי"הכ קרי סעודה המפסקת שמפסיק בה במס' תענית:

תוספות דהוה צניע ומעלי. והא דאמרינן באלו עוברין אמר ר' עקיבא כשהייתי עם הארץ הייתי אומר מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור משמע דלא הוה מעלי איכא למימר דהתם לאו משום שהיה שונא ת"ח אלא משום שהיה סבור שמתגאים על עמי הארץ מפני תורתם והיו ת"ח שונאים אותם וגם משום שלא היו מניחין אותם ליגע בהם כדאמרי' בגדי עם הארץ מדרס לפרושים אבל מ"מ שומר ונאה היה ע"כ: והריטב"א ז"ל כתב דנהי דאתמר בפסחים היה קודם לכן אבל אח"כ חזר למוטב שהיה צנוע ומעלי וקבע עצמו לתורה כדאיתא הכא: אדעתא דגברא רבא מי נדרת. וא"ת והלא אסור לפתוח בנולד דאמרינן בנדרים [בפרק ר"א כיצד אמר קודם שאיני נהנה לפלוני ונעשה סופר] וכו'. ויש לומר דהכא לא חשיב נולד כיון שהלך לבי רב דדרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול אי נמי כגון דתלה נדרו בדבר שפירש בשעה שנדר על דעת אם לא יעשה סופר דבענין זה לא היה נולד כדתנן וכו': ברתיה דרבי עקיבא עבדא ליה לבן עזאי הכי. וא"ת והא בפ"ק דסוטה פריך והאיכא בן עזאי דלא נסיב ולהאי ליכא דמשני נסיב ופירש אתי שפיר וי"ל דאע"ג דקאמר הכא דעבדא הכי לבן עזאי מ"מ לא נשאה אלא באירוסין:

מהרש"א דהוה צניע ומעלי כו'. צנוע הוא ממדות הטובות כמ"ש ואת צנועים חכמה גו' והצנע לכת עם ה' ובמשנה הוי צנוע כו' ועי"ל ע"פ מ"ש בפרק הרואה דאין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא ותניא התם בן עזאי אומר פעם אחת נכנסתי אחר ר' עקיבא לבהכ"ס ולמדתי ממנו שאין נפרעים מזרח כו' ושאין נפרעים מעומד אלא מיושב משום צניעות ומעלי היינו שהיה נוח לבריות וכל שהוא נוח לבריות נוח למקום אבל עדיין היה חסר ממנו לימוד תורה ואמרו ולא ע"ה חסיד וע"כ א"ל אי מקדשנא לך אזלת לבי רב כו' ובנדרים מפרש דלא אזל לבי רב עד דאכסיבת ליה מקודש וע"ש כל נאמר זה בקצת בפנים שונים ושאמר דא"ל יודע צדיק נפש בהמתו כו' עיין פרש"י פרק הנודר מן המבושל ועי"ל האי קרא לפי ענינו לפי שהיה רועה בהמות ודרך הרועה בשקו ותרמילו. ולא יחוש שאין לי בגדים חשובים כי לקח אותי לאשה תחת שהיה כבר רועה בהמות ויודע שאין לי בגדים חשובים כי אביה אדירה מנכסיו וכמפורש בנדרים שלא היה להם כר וכסת והוו גנו אתיבנא וק"ל: עבדא ליה לבן עזאי הכי. משום דאמרינן בבן עזאי דלא רצה נישא אשה כדאמרי' בפ' הבא על יבמתו שנפשו חשקה בתורה תלה הכא הדבר בה שגם היא דעתה לכך שיתעכב בבהמ"ד וק"ל: מטא מעלי יומא דכפורי כו'. נתכוין לבא ביום זה שלא יהא נחשד בעיני אביו כי הלילה יוה"כ אסור בתשמיש אבל אמר אחזי לאנשי ביתי מה נעשה להם בזמן ג' שנים ואעפ"כ היה נחשד בעיני אביו שא"ל זוגתך נזכרת וא"ד א"ל יונתך נזכרת כו' והוא ענין אחד כי היונה אינה נדבקת אלא בבן זוגה וק"ל:

אין פוסקין יינות לאשה וא"ת °אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי דברים שהאשה משתוקקת עליהן ומאי נינהו תכשיטין דרש ר' יהודה איש כפר גבוריא ואמרי לה איש כפר גבור חיל מנין שאין פוסקין יינות לאשה שנאמר °ותקם חנה אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה ולא שתת אלא מעתה אכלה ולא אכלו ה"נ אנן מדשני קרא בדבוריה קאמרינן מכדי בגוה קעסיק ואתי מ"ט שני ש"מ שתה ולא שתת [א"ר אבהו א"ר יוחנן מעשה בכלתו של נקדימון בן גוריון שפסקו לה חכמים סאתים יין לציקי קדרה מע"ש לע"ש אמרה להן כך תפסקו לבנותיכם תנא שומרת יבם היתה ולא ענו אחריה אמן תנא כוס א' יפה לאשה ב' ניוול הוא לה ג' תובעת בפה ד' אפילו חמור תובעת בשוק ואינה מקפדת אמר רבא לא שנו אלא שאין בעלה עמה אבל בעלה עמה לית לן בה והא חנה דבעלה עמה הואי אכסנאי שאני דאמר רב הונא מנין לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה שנא' °וישכימו בבקר וגו' וישובו ויבואו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו השתא אין מעיקרא לא. חומא דביתהו דאביי אתאי לקמי' דרבא אמרה ליה פסוק לי מזוני פסק לה פסוק לי חמרא אמר לה ידענא בי' בנחמני דלא הוה שתי חמרא אמרה לי' חיי דמר דהוי משקי לי' בשופרזי כי האי בהדי דקא מחויא ליה איגלי דרעא נפל נהורא בבי דינא קם רבא על לביתיה תבעה לבת רב חסדא אמרה לי' בת רב חסדא מאן הוי האידנא בבי דינא אמר לה חומא דביתהו דאביי נפקא אבתרה מחתא לה בקולפי (הושע ב) (ש"א א) (שם)

עיון יעקב

שטעם של הרהור שנין בבי רב וגם ר"ע לשמחו סדל כדאי' ביבמות דף ס"ב מה שדרש על פסוק בבוקר זרע זרעך ומ"ש שם. שקל מנא. פרש"י כלי זיין לפי שהספר והספר נסנו כינוין מן השמים כדאיתא במדרש ילקוט ישעיה א' על פסוק אם תאבו ומריתם חרב תאכלו ולפי שלרעתו זה ברח מכח הספר לפיכך הראה לו הסייף: וא"ת אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי וכו'. קצת קשה דאמאי לא נימא כאן כמו דאמרינן בעירובין דף כ"ז ע"א מה לחם הניקח בכסף מעשר אף מים הניקח בכסף מעשר ומה כיהו יין אף דכתיב ג"כ בהאי קרא צמרי ופשתי שאינו ניקח בכסף מעשר מ"מ מדכתיב לחמי ומימי בוי"ו וחיבם צמרי בלא וי"ו משמע דהפסיק הענין וגם משמעות סיפא דקרא דגן ותירוש והיצהר משמע דאין קאי. ומ"מ מעיקרא לא קשה מידי דשם בלשון אונס קאי דודאי שתתה יין כדי לפצותם וצ"ע:

בקולפי דשידא עד דאפקה לה מבולי מחוזא אמרה לה קטלת ליך תלתא ואתת למקטל אחרינא]:

אין בית דין פוסקין יינות לאשה. שאין מרגילה לתאות תשמיש: [לציקי קדרה. לטעמים הבשיל: תובעת בפה. תשמיש: ויבואו אל ביתם. והדר וידע אלקנה את חנה: הומא. זה שמה: שופרזי. גביעים אחרים: כי האי. כמדת אמתי הרועי: תבעה לבת רב הסדא. תבע את אמתו לתשמיש: בקולפי דשידא. במכעול של ארגז: קטלת לך תלת. שכבר כישת נשאת ומתו כדאמרינן ביבמות: למקטל אחרינא. שבאת להראות יופיך שיקפוץ איש עליך:]

תוספות אחרי אכלה. כמו אחרי אכלה מפיק ה״א ומשמע אע״פ שלא אכלה כדכתיב ותבכה ולא תאכל מ״מ אית לן למידרש הכי ותקם חנה אחרי שעת אכילתה שהיה לה לאכול ואחרי שתה אלקנה וביתו חוץ מחנה שלא הי״ל לשתות ולכך ויחשבה עלי לשכורה: שתה ולא שתת. מדלא קאמר ואחרי שתותה דומיא דאכילה שתלה בה א״כ אחרי אכול ואחרי שתה כדכתיב אכול ושתה יאמר לך ומדשני קרא בדיבוריה דריש הכי כדמפרש לקמן: אכלה ולא אכלו. בתמיה וכן תדרוש כמו כן שאין פוסקין מזונות לאיש: מכדי בגוה קעסיק קרא. דהא כתיב חנה בקרא וכתיב נמי אכלה א״כ לכתוב נמי שתותה או לא לכתוב קרא בגוה ולכתוב אכל ושתה:

אמר הבונה ז״ש שהע״ה זנות יין ותירוש יקח לב ולא אמר זנות ויין אלא בשמיכום כלום צנות הבא מיין ותירוש יקח לב מבלבל דעת האדם:

מהרש״א וא״ת אלכה כו׳ ושקויי דברים שהאשה כו׳. משום דשקויי שתמא משמע יין שהוא סתם משקה שהוא״ש כבר נזכרו במפורש גם חבירו שמכי מוכיח עליו דהיינו תירוש ויצהר וע״כ הולכו לדרוש מלשון תשוקה וק״ל: **ואחרי שתה ולא שתת כו׳.** אע״ג דכוס אחד יפה לאשה כדלקמן מ״מ אשמועינן דלא שתתה יותר מהשיעור ואין להקשות נמי דלמא לא שתתה משום שהיתה מתענה כמ״ש ולא תאכל דמ״מ לכתוב אחרי שתתה ויהיה פי׳ אחר שעת שתייה כמו אחרי אכלה כמ״ש התוס׳ וק״ל: **שומרת יבם היתה ולא ענו כו׳.** דלקמן פ׳ מציאת האשה אשכחן דפסקו לה ד׳ מאות זהובים לקופה של בשמים כו׳ וענו אחריה אמן וע״כ אמר דהכא לא קאמרי אחריה אמן משום דהיתה האשה שומרת יבם והתם בבעלה קיים איירי וק״ל: **אמר רבא לא שנו אלא שאין בעלה עמה אבל בעלה עמה כו׳.** נראה דלא קאי אלא אשכים כדאמרינן לעיל בפני בעלה ב׳ כוסות אבל ג׳ שתובעת בפה בבעלה נמי אסור דהוה מגני אלופה כדאמרינן בנדרים ואפשר דלבעלה איכה תובעת ע״י ג׳ ודו״ק: **השתא אין מעיקרא כו׳.** ומטעם זה קאמר בב״ר ר״פ לך לך דהדלך ממעט פריה ורבי׳: **קטלת לך תלתא ואתת כו׳.** דלכ״ע במתו לה ג׳ אנשים שאסור לינשא ונקראת קטלנית כדאמרי׳ בפ׳ הבא על יבמתו ובת רב חסדא חסדה שעשתה כן שינשאנה רבא מתוך יפיה:

מציאת האשה פרק ששי

כא סו ע״ב **ת״ר** מעשה בריב״ז שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו מהלכים אחריו ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו אמרה לו רבי פרנסני אמר לה בת מי את אמרה לו בת נקדימון בן גוריון אני אמר לה בתי ממון של בית אביך היכן הלך אמרה לו רבי לא כדין מתלין מתלא בירושלים מלח ממון חסר ואמרי לה חסד ושל חמיך היכן הוא אמרה לו בא זה ואבד את זה אמרה רבי זכור אתה כשחתמת על כתובתי אמר להם לתלמידיו זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה בכה ריב״ז ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטות בהם ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה. ונקדימון בן גוריון לא עשה צדקה והתניא אמרו עליו על נקדימון בן גוריון כשהיה יוצא מביתו לבית המדרש כלי מילת היו *מציעין תחתיו ובאו עניים ומקפלין אותם מאחריו יף סז אבע״א לכבודו הוא דעבד ואבע״א כדבעי ליה למעבד לא עבד כדאמרי אינשי לפום גמלא שיחנא. תניא א״ר אלעזר בר צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתיה שהיתה מלקטת שעורים מבין טלפי סוסים בעכו קראתי עליה מקרא זה °אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך ש״ה א בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך וגו׳ *אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך: נראה דכ׳ היל״ל ורעי גדיים כמ״ש

ולא כדין מתלין מתלא. ולא כך היו מושלין משל בירושלים: מלח ממון חסר. הרוצה למלוח ממונו כלומר לגרום לו שיתקיים יחסרנו לצדקה תמיד והחסרון זה קיומו: ואמרי לה חסד. יעשה ממונו חסד ושל בית אבא לא עשו צדקה כראוי וכלה ממונם: בא זה ואבד את זה. לפי שנתערב בו: חוץ משל חמיה. תוס׳ שהוסיף לה החתן: ערביים. קרי אומה שפלה שסוכני אהלים הם במדבר: מציעין תחתיו. תחת רגליו להלוך עליהם: לפום גמלא שיחנא. לפי כח הגמל יטענוהו משא: אם לא תדעי לך. אם לא תתני לב כנסת ישראל לשמור את התורה: צאי לך גו׳. סופך ללקט בעקבי הצאן ולרעות את גדיותיך [גויותיך] (ר״ל גופך): בעקבי הצאן נדיותיך לכך רש״י כ״י

מהרש״א מעשה בריב״ז. אחרי החרבן היה שחזר ויצא ממקום שהיה סמוך לירושלים שכבר יצא מירושלים קודם החורבן כדאיתא פ׳ הניזקין שהרי נקדימון מג׳ עשירים שקודם החורבן היה בירושלים כדאיתא שם ואע״ג שידע ריב״ז דג׳ אוצרות של ג׳ עשירים שרפו בכר הבריוני שהיו שם של ממון בית אביך להיכן הלך אשאל ממון של נקדימון שלא נאבד או: **מלח ממון חסר כו׳.** עיין פרש״י ועי״ל כל מי שאינו נותן לצדקה כראוי הוא מחסר המלח שהוא קיום לממונו: **אשריכם ישראל.** אמר אשריכם על ב׳ הלדדים כי באמת הב׳ ההפכיות הם למעלות ישראל כי כל אומה ואומה יש לה שר ומזל בשמים משא״כ ישראל שאין להם שום מזל אבל הם חלק ה׳ כי יעקב חבל נחלתו וע״כ כשעושין רצונו הם למעלה מכל האומות ושריהם כמ״ש הבע לא השמימה גו׳ שדרשו שהוליא את אברהם החוצה למעלה מכל צבא השמים דאין הבטה אלא מלמעלה למטה אבל

עין יעקב

בא זה ואיבד את זה. כי תוס׳ כתובתה הוא כלים מכרזיות׳ ונתבטל חד בתרי אך קשה דממון הוי דבר שבמנין אפילו באלף לא יבא בטל. ועוד קשה דקמי שמיא גליא דיש בריה לברר ממון של בית חמיה. אך י״ל כיון דגם תוספ׳ כתובתה שהוסיפה לה הוא שבח בית אביה שגרם להוסיף לה על נדונייא׳ לכך בא זה ואיבד את זה:
בכה ריב״ז אשריכם ישראל. שבכיה היתה על גודל העונש מאיגרא רמא לבירא עמיקתא דאם עושין רצונו אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם אפילו המעט שבהם ובשאין עושין

אבל כשאין עושין רצונו כו' הקדוש ב"ה מסלק שכינתו מהם והרי הם שפלים ובזוים מכל האומות שיש להם שר ומזל ולישראל אין שר ומזל: **לכבודו הוא דעבד כו'**. להאי תירוצא משמע דאפילו הוא עבד כדבעי למעבד כיון דלא עשה כן משום מצוה אלא לכבודו ה"ל שלא לשמה ונענש עליה ואין להקשות הא אמרינן גבי צדקה אפילו שלא לשמה יש לו שכר עליה כדאמרינן כדי שיחיו בני וכו' ודרשו ובחנוני נא בזאת גו' די"ל האי שלא לשמ' לכבוד הוא גרע טפי כמו שמחלקין התוס' בפסחים אהא דאמרינן לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה כו' ובעלמא אמרינן טוב לו שלא נברא ע"ש ורבים בדור הזה שמקבלין עושר שלהם שלא באמונה ובחילול השם בגזילות ואחר כך מתכבדים מאותו ממון להיות להם כבוד בכל שנה ולתת להם ברכת מי שברך להיות להם שם ותפארת ואין זה אלא מצוה הבאה בעבירה ואין לעושר הזה מלח וקיום כדאמר הכא: **צאי לך בעקבי הצאן כו'**. פי' רש"י לצאת בעקבי הצאן כו' ויהיה פועל עומד אבל לפי ענין זה הדרש נראה שהוא פועל יוצא ור"ל הוציאי לך מזונותיך בעקבי הצאן דהיינו מבין טלפי הבהמות שזכר ודרש אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך משום דלפי פשוטו מה שקראם גדיים במקום הזה אין לו מקום ומליצו אל תקרי בכה"ג:

שם **ת"ר** יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסי' את היתומה ואח"כ את היתום מפני שהאיש דרכו לחזור על
שם ע"ב הפתחים ואין האשה דרכה לחזור יתום ויתומה *שבאו לינשא משיאין את היתומה ואח"כ משיאין את היתום מפני שבשתה של אשה מרובה משל איש. ת"ר יתום שבא לישא שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי
דברים טו תשמישו ואח"כ משיאין לו אשה שנא' °די מחסורו אשר יחסר לו די מחסורו זה הבית אשר יחסר זה מטה ושלחן
בראשית ב לו זה אשה וכה"א °אעשה לו עזר כנגדו:

להתפרנס. מזונות של צדקה: **שבאו לינשא**. משל צדקה דאמרי' לקמן אשר יחסר לו זו אשה:

מהרש"א שוכרין לו בית כו' ואחר כך משיאין לו אשה כו'. דכן הוא דרך ארץ שיבנה אדם לו בית ואח"כ ישא אשה כדאמרי' בפ' משוח מלחמה והיינו די מחסורו זה הבית שזה הוא החסרון הראשון שיש לאדם ואשר יחסר הם צרכי הבית זה מטה כו':

בב שם
דברים טו **ת"ר** °די מחסורו אתה מצווה עליו לפרנסו ואי אתה מצווה עליו לעשרו °אשר יחסר לו אפילו סוס
שם לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו ג' מילין. ת"ר מעשה באנשי גליל העליון שלקחו לעני בן טובים אחד מצפורי ליטרא בשר בכל יום ליטרא בשר מאי רבותיה אמר רב הונא ליטרא בשר משל עופות ואבע"א בשר בליטרא ממש רב אשי אמר התם כפר קטן היה ובכל יומא הוו מפסדי חיותא אמטולתיה. ההוא דאתא לקמיה דר' נחמיה א"ל במה אתה סועד א"ל בבשר שמן ויין ישן רצונך שתגלגל עמי בעדשים גלגל עמו בעדשים ומת אמר אוי לו לזה שהרגו נחמיה אדרבה אוי לו לנחמיה שהרגו לזה מיבעי ליה אלא איהו הוא דלא איבעי ליה לפנוקי נפשיה כולי האי ההוא דאתא לקמיה דרבא א"ל במה אתה סועד א"ל בתרנגולת פטומה ויין ישן א"ל ולא חיישית לדוחקא דצבורא א"ל
תהלים קמה אטו מדידהו קאכילנא מדרחמנא קאכילנא דתניא °עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו בעתם לא נאמ' אלא בעתו מלמד שלכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו אדהכי אתאי אחתיה דרבא דלא חזיא ליה תליסר שני ואתיא ליה תרנגולת פטומה ויין ישן אמר מאי דקמאי אמר ליה נעניתי לך קום אכול:

משל עופות. שדמיהן יקרים והוא היה מעונג: **בשר בליטרא**. שהיה בשר ביוקר והיה צריך בשר בדמי ליטרא מעות: **כפר קטן היה**. ואין המותר נמכר: **אמטולתיה**. בשבילו והיינו רבותא ולעולם במשקל ליטרא בשר קאמר: **ההוא דאתא**. עני המבקש פרנסה: **במה אתה סועד**. מה אתה רגיל לאכול בסעודתך: **בעתו**. הכל לפי מה שהוא [צריך] כל יחיד ויחיד לפי למודו: **אמר רבא מאי דקמאי**. מאי דבר זה שאירע לפני עתה שלא הייתי רגיל בכך שבאת זו לכאן ותרנגולת ויין ישן בידה: **נעניתי לך**. דברתי יותר מדאי:

מהרש"א שלקח לעני בן טובים א' כו'. דהיינו שהורגל בכך אצל אבותיו והכי משמע לישנא דאשר יחסר לו ולא שייך למימר ביה דלא איבעי ליה לפנוקי נפשיה כו' כדלקמן: **מדרחמנא קאכילנא כו' בעתם לא נאמר אלא בעתו כו'**. פרש"י לפי מה שהוא כו' לפי למודו עכ"ל אין זה במשמעות בעתו אלא לפי זמנו ואפשר דהא דשינה למכתב בעתו לשון יחיד לא איצטריך אלא לכ"א לפי למודו ועוד נראה דודאי גם זה האיש לא היה סועד בכל פעם בתרנגולת פטומה ויין ישן אלא לפי צורך שעה לבריאותו ולמודו לפי צורך שעה קאמר והשתא ניחא דליכא למימר ביה דלא בעי לפנוקי נפשיה כולי האי כדלעיל וק"ל:

הרי"ף שלכל אחד ואחד נותן פרנסתו בעתו. ופרש"י ז"ל בעתו הכל לפי מה שהוא כל יחיד ויחיד לפי למודו וקשה איך למדנו זה מדכתיב בעתו לשון יחיד א"כ היל"ל ג"כ אוכלו לשון יחיד ואפשר דהכי קאמר נותן אכלם של בני אדם הרבה היושבים יחד ויש ביניהם אחד שרגיל לאכול מאכל משובח מזמין הקב"ה לכל אותה הקבוצה כפי המאכל שרגיל אותו יחיד לאכול בעת סעודתו כגון ההוא דאתא לקמיה דרבא שהיה רגיל בתרנגולת ויין ישן וכו' הרי שנזדמן אכלם של כל בני הבית כפי המאכל שהיה רגיל בו ההוא גברא:

כג שם **ת"ר** אין לו ואינו רוצה להתפרנס נותנים לו לשום הלואה וחוזרים ונותנים לו לשום מתנה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים נותנים לו לשום מתנה וחוזרים ונותנים לו לשום הלואה לשום מתנה הא לא שקיל אמר רבא

עיון יעקב

עושין רצונו נמסרין ביד בהמתן של אומה שפלה: **ורץ לפניו ג' מילין**. אף שהיה הלל הזקן ואינו לפי כבודו והיה יכול להתעלם ממנו אז"ה מגודל ענוותנותו עשה כן לפניס משורם שרין לפ"ק ומדקדק אמרו עליו על הלל הזקן וכו'. והא דלא רץ רק שלש מילין משום שכן דרך הרצים להיות כלאה בשלש מילין וכדאיתא בחלק דף ל"ו רץ לפניו שלשה מילין ביבשה ונלאה וכו' ומה לפני רגלי כך לפני הסוסים עאכ"ו ע"ש: **וחכ"א** נותנים לו לשום מתנה. נראה דמשמעות דורשין איכא ביניהו מדכתיב פתוח תפתח את ידך ומשמע לשום מתנה ואחר כך כתיב העבט תעביטנו משמע דרך הלואה להכי רבי מאיר קדם המקרא ודרשהו דמתחלה נותן לשם הלואה וחכמים דרשהו כסדר המקרא דהיינו אם אינו רוצה ליקח דרך צדקה. פותחין לו לשום מתנה דאולי יקח כיון שאינו דרך צדקה ואם עכ"ז לא ירצה ליקח אז נותנין לו דרך הלואה וכן משמעות לשון הרמב"ם פ"ז מה' מתנות עניים והטור סימן רנ"ג ומה דמקשה לשום מתנה הא לא שקיל מצד הסברא פריך כיון שאינו רוצה ליזון מהצדקה עכשיו גם דרך עסקא ג"כ לא יקח שיבין שסוף ג"ב

רבא לפתוח לו לשום מתנה. יש לו ואינו רוצה להתפרנס נותנין לו לשום מתנה וחוזרים ונפרעים ממנו הוזרים ונפרעים ממנו תו לא שקיל אמר רב פפא לאחר מיתה ר' שמעון אומר יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו אין לו ואינו רוצה להתפרנס אומרין לו הבא משכון וטול כדי שתזוח דעתו עליו :

אין לו. משלו : ואינו רוצה להתפרנס. משל לדקה : יש לו ואינו רוצה להתפרנס. משלו אלא משל לדקה ומסגף עלמו ברעב : שתזוח דעתו עליו. יגבה לבו לומר דעתם לחזור ולגבות ממנו הואיל ותבעוני משכון אין זו אלא הלואה ויטול בלא בשת שיאמר אין לי משכון והם יאמרו טול בלא משכון :

מהרש"א לשום מתנה הא לא שקיל כו'. י"ל בזה כיון דמדקדק הא לא שקיל מדקתני ואינו רוצה להתפרנס כו' א"כ מאי משני לרבנן לפתוח לו לשום מתנה הא לר"מ נמי קאמר שכבר נתנו לו ואינו רוצה להתפרנס מן הלדקה וליכא למימר לפתוח לשום מתנה שלא בדרך לדקה דא"כ מאי קפריך לשום מתנה הא לא שקיל דאימא שלא בדרך לדקה שקיל לשום מתנה ודו"ק:

נד סס מר עוקבא הוה עניא בשבבותיה דהוה רגיל כל יומא דשדי ליה ארבע זוזי בצינורא דדשא יומא חד אמר איזול אחזי מאן קא עביד כי ההוא טיבותא ההוא יומא נגהא ליה למר עוקבא בבי מדרשא אתיא דביתהו בהדיה כיון דחזא דקא מצלי ליה לדשא נפק בתרייהו רהוט מקמיה עיילי להההוא אתונא דהוה גרופא נורא הוה קא מיקליין כרעיה דמר עוקבא אמרה ליה דביתהו שקול כרעיך אותיב אכרעאי חלש דעתיה אמרה ליה אנא שכיחנא בגויה דביתא ומקרבא הנייתי. ומאי כולי האי דאמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא ואמרי לה א"ר יוחנן משום רשב"י נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנא לן מתמר דכתיב °היא מוצאת :

צינורא דדשא. חור שבמפתן וליר הדלת סובב בו: ההוא יומא. אותו היום שנתן העני לבו לדעת מי שנותן לו : כיון דחזא. העני: מצלי. הטו עלמם להשליך לתוך לנורא דדשא: אנא שכיחנא בגו ביתא. ועניים מולאים אותי לפיכך זכותי גדול : מקרבא הנייתי. הנאתי מזומנת שאני מחלקם לחם ובשר ומלח אבל אתה נותן מעות לעניים והם טורחים וקונים סעודה: ומאי כולי האי. למה להם לברוח ולכנוס לתנור : היא מוצאת והיא שלחה וגו'. אע"פ שבאת ליסרף לא גלתה הדבר אלא אם כן

יגלה הוא ואם לא יגלה נשרפת : והרינב"ת ז"ל בתב, היא מולאת פי' ר"ח ז"ל שהוא חסר אל"ף והיא מלשון, ויכא אם בלון ולא מלינו כן בכל הספרים אלא לשון יליאה הוא כדפי' רש"י ז"ל ואע"ג דהשוא במלבין פני חבירו ברבים מה שאין כן בזו של מר עוקבא מ"מ למדנו כי הלבנת פנים דבר קשה מאד :

כה ס מר עוקבא הוה עניא בשבבותיה דהוה רגיל לשדורי ליה ארבע מאות זוזי כל מעלי יומא דכפורי יומא חד שדרינהו ניהליה ביד בריה אתא א"ל לא צריך א"ל מאי חזית חזאי דקא מזלפי ליה יין ישן אמר מפנק כולי האי עייפינהו ושדרינהו ניהליה כי קא ניחא נפשיה אמר איתין לי חושבנאי דצדקה אשכח דהוה כתוב ביה שבעת אלפי דינרי סיאנקי אמר זוודאי קלילא ואורחא רחיקתא קם בזביזה לפלגיה ממוניה. היכי עבד הכי והא"ר אלעאי באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש הני מילי מחיים שמא ירד מנכסיו אבל לאחר מיתה לית לן בה :

עייפינהו. (כפלים) [כפלינהו] : סיאנקו. שם מקום : זוודא קלילא. לדה קלה הכינותי לדרך רחוקה באני יולא לה

מהרש"א ארבע מאה זוזי כל מעלי יומא דכפורי כו'. דקדק ליתן לדקה זו הגדולה בעי"כ שזכות זה יהא מכריע לטובה א"כ בו ביום להגיך העני ביותר לסעודתו ואע"ג דבשני מאות זוזי לא מקלי סוב עני ואסור לקבל לדקה מ"מ ד' מאות זוזי בפ"א שרי לעני לקבל כדתנן במתניתין דפיאה ומיהו כי עייפינהו ושדרינהו כיהלים בו ביום קשה היאך קבל הכפל כיון שכבר קבל ארבע מאות זוזי ונעשה עשיר ודוחק לומר שכבר הוליא בו ביום יותר מב' מאות עד שלא נשארו ב' מאות זוז: זוודאי קלילא ואורחא כו'. דהלדקה מללת מדינה של גיהנם לעה"ב כדאמרינן בפ"ק דב"ב והיו בעיניו הנך ז' אלפים דינרי שנתן מועטים הם לפי עושרו כדאמרי' לעיל לפום גמלא שיחנא:

כו סס רבי אבא הוה צייר זוזי בסודרי' ושדי ליה לאחוריה וממצי נפשיה לבי עניי ומצלי עיניה מרמאי . רבי חנינא הוה ההוא עניא דהוה רגיל לשדורי ליה ארבע זוזי כל מעלי שבתא יומא חד שדרינהו ניהליה בידא דדביתהו אתאי אמרה ליה לא צריך מאי חזית שמעית דהוה קאמרי ליה במה אתה סועד *בטלי כסף יף סת או בטלי זהב אמר היינו דא"ר אלעזר בואו ונחזיק טובה לרמאים שאלמלא הם היינו חוטאים בכל יום שנאמר דברים ט °וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא . ותני ר' חייא בר רב מדפתי ר' יהושע בן קרחה אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה

עיון יעקב

ג"כ מגר הצדקה ועיין במהרש"א : דהוט מקמיה עיילו להאי אתונא. ואע"ג דהא העני רוצה לגרום לעצמו הלבנת פניו מ"מ אפשר כיון דלא ידע שהוא מר עוקבא שהיה אב"ד וגדול בדורו ואינו דומה מתבייש מן הקטן למתבייש מן הגדול איכא הלבנת פניו טפי להכי רהוט מקמיה: הוי רגיל דהוי סדר ליה ארבע מאות זוז כל מעלי יומא דכפורי. דכיון למספר מכוון כזה ע"פ ת"ו תמות ת"ו תחיה לפי שביום כיפור החתימה למות ולחיים וגם כשראה שמפונק כולי האי עייפינהו ושדרינהו נ"כ מה"ע שהיה מכוון למספר הזה ועיין במהרש"א שהניח בקושיא דהא קבל הכפל כיון שכבר היה לו ד' מאות זוז הוי עשיר ואין לו לקבל סוב עכ"ל ובאמת י"ל שכנו לא נתן לו הת' זוז לפי שראה שהוא מפונק כל כך והוא שלח לו כפל בשביל כך ולא קשה מידי' ובמרדכי פ"ק דב"ב כתב בשם הא"ז ורבינו אפרים והובא בב"י בי"ד סי' רנ"ג וז"ל אומר אני הכל לפי פרנסתו ופרנסת בני ביתו דהא כי אשכחיה שהיו מזלפין לו יין ישן כפל ממה שהיה רגיל לשלוח לו עכ"ל ולפי מ"ש בהג"ה אשר"י פ"ק דברכות דדורון דרך כבוד שרי אף על פי שיש לו ק"כ זאי' כדמלינו באלישע בלא"ה לק"מ: דאר"א באו ונחזיק טובה לרמאין שאלמלא הם היינו חוטאים בכל יום. ואע"ג דקמי שמיא גליא לידע לב כל א' וא' מ"מ העני אינו קורא אל ה' כיון דאיכא נפישי רמאי סובר דלהכי מונעים מן הצדקה וכתיב וקרא אל ה' והיה בך חטא משמע דוקא לכשקורא מש"כ עכשיו אינו קורא לפי שנפישי רמאי: כל המעלים עין מן הצדקה כאילו עובד אליל כתיב הכא השמר לך פן יהיה עם לבבך דבר בליעל. ע"פ הדרש אמרתי דכך כוונת הפסוק פן יהיה עם לבבך בליעל ורעה עינך באחיך האביון כי מחשבת אליל הקב"ה מצרף למעשה כדאיתא פ"ק דקדושין וזה שהוא במחשבה מקרי לב רע כדכתיב לב חושב מחשבת און ותקן לדבר לאחן באותו אשר שפעם להיות לב טוב ונדיב לב על נדיבתו יקום לכן מזהיר המקרא פן יהיה עם לבבך בליעל זה עמשכות תוך ורעה עינך באחיך האביון והיה בך חטא להכי קאמר בפלי כל

פס הצדקה כאילו עובד עבודה זרה כתיב הכא °השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגומר וכתיב התם
פס יג °יצאו אנשים בני בליעל מה להלן עבודה זרה אף כאן עבודה זרה:

ומצלי עיניה. ומטה עיניו כלפי אחוריו לראות שלא יבא רמאי ויהיה שעושה עצמו עני והעניים באים ומתירים אותם: בטלי כסף או בטלי זהב. במפות של פשתן לבנות או בשל משי לבועות: היינו הוטאים. שאנו מעלימים עין מן העניים אבל עכשיו הרמאים גורמים לנו:

תוספות בטלי כסף או בטלי זהב. והא דלא עייפינהו ושדריכהו כמו מר עוקבא דלעיל משום דבהנך דברים לא שייך פינוק אלא ודאי עשיר היה: טלי זהב. מפה צבועה בתולעת שני אדומה כזהב דומיא דהשיא דהשוכר את האומנין:

מהרש"א ומצלי עיניה מרמאי כו'. מיהו לא היה רואה איזה עני כולה דהא חשיב הך דר' אבא פ"ק דב"ב דכותכה ואינו יודע למי נותנה ע"ש: בואו ונחזיק טובה לרמאי' כו' שנא' וקרא עליך גו'. פרש"י ועכשיו הרמאים גורמים לנו עכ"ל ובשעת עניים הרמאי' גורמים שאין לנו חטא וקרא איירי בידוע שהוא עני ודו"ק: כל המעלים עיניו. מבואר בחדושינו פרק קמא דב"ב ע"ש:

הרי"ף אמר היינו דר' אליעזר וכו' ותני ר' חייא וכו'. קשה מדקאמר היינו דר"א בואו ונחזיק טובה לרמאים משמע שאם לא נחזיק טובה לרמאים לא היתה טענת הרמאים כדאי תיפוק ליה טענת הרמאים ישנה בעולם ויש בה לפטור בני עולם המעלימים עינם מהצדקה מפני הרמאים וכן יש לדקדק במ"ש שאלמלא הם וכו' וקשה כיון שיש רמאים יכול לפטור עצמו מהחטא בטענה זו ולמה אמר הכתוב והיה בך חטא כי כיון שיש רמאים אע"פ שיקרא אל ה' לא יהיה בך חטא. וכן נדקדק במאי דתני רבי חייא כל המעלים עיניו וכו' שכיון שיש חשש הרמאים אין לדון למעלים כעובד ע"ז. וע"ק למה הביא הא דתני ר' חייא כיון דלא דמי זה כלאי זה כי ר' אליעזר היקל על מניעת הצדקה מפני הרמאים ור' חייא החמיר במעלים עין מהצדקה ולא חשש על הרמאים. ונלע"ד שר' חנינא לא השיב ידו מנתינת הצדקה די זוזי כל מעלי שבתא ואע"פ שידע בו עכשיו שהיה עשיר ורמאי מ"מ כיון שצריך להחזיק טובה לרמאים כי בהם אנו ניצולים מאיזה עני שלא הספקנו לו לרכו אלא לתת לו צדקה ולא למנעה ממנו. שאילו לא היה לנו להחזיק טובה לרמאים לא היה לנו ליתן כלום למי שהוחזק שהוא רמאי אבל כיון שצריכים אנו להחזיק טובה לרמאים נתון יתן להם כי זו היא מכלל החזקת טובה שצריך להחזיקם שאלמלא הם היינו חוטאים בכל יום כשהעני ואביון קורא תגר לפניו יתנכך על שעשאו עני וחוטא נפשו להטיח דברים כלפי מעלה והיה כי יקרא אל ה' לקרוא תגר על מדותיו יתנכך והיה בך חטא אותו חטא שחטא העני בקטרוגו ישלחנו ה' בך על שלא הספקת לו די מחסורו ומתוך דקתו קרא אל ה' והיית אתה גרמא בחטאו וזה דקדוק בכתוב שאמר וקרא עליך אל ה' ולא כתיב וקרא אל ה' כי מה לעני הולך לצעוק אל ה' על אדם מיוחד לפי שכל עדת ישראל מצווים להחיותו וכתיב עליך לרמוז שלא ניקמת עליו ואותו החטא של העני מעליהו הקב"ה בך והיה בך חטא ומתוך זה הרמאי' אנו ניצולים מחטא הקריאה של תגר שקרא העני אל ה' ומ"מ אמר הכתוב והיה בך חטא בזמן שניכר שהוא עני ואביון ואין נכחש עליו אז הקריאת תגר שקרא העני אל ה' יהיה בך חטא ועל שתם בני אדם שלא ידענו בהם אם הם רמאים אם לאו אנו ניצולים מחטא שקריאת תגר מפני הרמאים שנהם. והביא עוד הא דתני רבי חייא לפי שלפי זה שאמרנו שיש לחוש לרמאים א"כ יש למנוע נתינת הצדקה ורבי חנינא לא מנע את עצמו מלתת הד' דינרים לזה אמר שכיון דתני ר' חייא כל המעלים עיניו וכו' דשקול הוא כעובד ע"ז ע"כ ישים לבו ובעיניו יראה מי שאינו מוחזק לרמאי יתן לו צדקה כי האמת הרמאים מועילים למי שנעלם מנגד עיניו ולא לאיכוהו שאין אנו חייבים לחזור אחריו מפני חשש הרמאים אבל כשאדם רואה את העני אין לו רשות להעלים עיניו בו מפני חשש הרמאים לכך לא מנע צדקתו רבי חנינא ואע"פ שאותו אדם הוחזק לרמאי תהיה נתינה זו חזקת טובה לרמאים שמצילין אותנו ממניעת הצדקה בשוגג ובלא הודע:

ת"ר המסמא את עינו והמצבה את בטנו והמקפח את שוקו אינו נפטר מן העולם עד שיבא לידי כך

המסמא את עינו. מראה עצמו כאילו עיניו סמויות: מקפח שוקו. כאילו שוקו כווצת כדי ליטול צדקה:

מהרש"א המסמא את עינו כו'. כפרש"י וק"ק מאי מייתי הך מלתא מברייתא הא מתני' היא בספ"ב דפיאה מי שאינו לא חגר ולא סומא כו' ע"ש:

שלח ליה רב ענן לרב הונא הונא חברין שלם כי כה° אתיא הא אתתא לקמך אגביירו עישור נכסי הוה יתיב רב ששת קמיה א"ל זיל אימא ליה ובשמתא יהא מאן דלא א"ל. ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי ומאי יתיב בי מרזחא ברישא אזל רב ששת לקמיה דרב ענן א"ל מר רבה ורב הונא רביה דרבה ושמותי שמית מאן דלא א"ל ואי לאו דשמית לא הוה קא אמינא ליה למר ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי ומאן יתיב בי מרזחא בראש אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא א"ל חזי מר היכי שלח לי רב הונא ענן ענן ועוד מרזחא דשלח לי

עיון יעקב

כל המעלים עין מן הצדקה א"כ אין לו תקון על מחשבות חוץ הלכך ה"ל כאילו עובד אליל ממש כי הקב"ה מצרף מחשבה למעשה: ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי ומאן יתיב בי מרזחא בראש וכו' אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא אמר ליה חזי מר היכא שלח לי רב הונא ענן ענן ועוד מרזחא דשלח לי מאי ניהו אמר ליה אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוי וכו' אמר ליה גברא דלא ידע מאי ניהו מרזחא קרי ליה לרב הונא חברין מאי מרזחא אבל וכו' עכ"ל. הנה יש לדקדק בגמרא היאך שאיל אלו ב' שאלות כסדרן. גם מה זו שאמר מר עוקבא גברא דלא ידע מאי ניהו מרזחא קרי ליה לרב הונא חברין היאך שאיל קושיא זו בזה דלא ידע מה ניהו מרזח רק מיד כשאמר דרב הונא רבה דרבה א"כ הוי ליה לתמוה היאך קרי לרב הונא חברין. ונ"ל דודאי מה ששאל ב' שאלות אלו שאלון זה בזה דאם שאלי לומר ממטלטלין א"כ עכשיו ק' מאן יתיב בי מרזח בראש לפי שפלפול זה אי גובין ממטלטלין או ממקרקעי תליא בפלוגתא אי אמרינן בת בע"ח הוי ומטלטלי דיתמי לא משתעבדי לב"ח או דאמרינן בת יורש' הוי ויורש נוטל חלקו אפילו ממטלטלין וכתבו המפרשים הלכך כתיב או כשיר שיר חדש לפי שישראל בעוה"ז נטלו רק א"י שהוא עישור נכסים ז' אומות מע' אומו' לכך כתיב בארץ ישראל ונתתי לכם מורשה דבת יורשת הוי ולעתיד יהיה כבן זכר לירש כל ע' אומות וזה לא אתי כמ"ד אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד א"כ מוכח שזה אינו אלא שס"ל כמ"ד אי מוחזק מאבות עולם ונתתי לכם מורשה פירושו כדאיתא בב"ב מורישין ואין יורשין ולעולם לא מעטו עישור נכסים כי בת איננה יורשת ונ"ל ליתן טעם לשבח דמיסב אבל בראש לפי כשמנחמין אבל מנחמין אותו בתוך שאר אבילי ציון וירושלים שהם בעוה"ז בשפלים השפלות ולימות המשיח יהיה בהתרוממות על כולם כן ינחם שאבל זה לכך מסיב בראש אכן אי אמרי' כמ"ד אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד א"כ זה אינו. ובזה הוא מתורץ דשלח ליה ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי אי ממקרקעי דוקא משום דבת כבע"ח הויא ומטלטלי דיתמי אינה משועבד לב"ח או יורשת הוי לכך גבתה אף ממטלטלי וכן מוכח קרא ונתתי לכם מורשה משום שישראל הם בעוה"ז רק כבת ויורשת עישור נכסים א"כ מוכח דלא אמרינן אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות ולהכי שאיל ג"כ מאן יתיב בי מרזח בראש כי בעוה"ז לא היה עולה על דעת שיסיב אבל בראש כי אדרבה ראוי להיות נכנע ושפל ואי להראות שעיקר משום נחמת ירושלים זה אינו דהא אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד אבל מכאן מוכח שזה אינו שאלו שפיר וק"ל. והא דאמר רב עוקבא גברא דלא ידע מאי מרזח שלח ליה לרב הונא חברין שפיר קאמר ליה כי זולי רב הונא היה גדול בתורה יותר מרב ענן הרבה כדאמר בש"ס רב הונא רבי' דרבי' ומצינו דרב ענן היה חסיד גדול ומש"ה הוי אליי' שכיח גביה ולמד עמו סדר אליי' רבה וסדר אליי' זוטא וכדאית' בספר זקוקין דנורא בהקדמה ואי' בכתובות דף ק"ו ע"ב רב ענן הוי שכיחי' ליה האי גברא כתנא דנילגרנא דבי גילי אמר ליה שקילנא לך גרינא ושדרי' לקמיה דרב נחמן ואמר ליה זיל דייניה להאי גברא דהנא ענן פסילנא ליה לדינא והקשו הפוסקים בח"מ סי' ז' והטורכסי ג"כ בתשובתי שבות יעקב חלק ראשון בזה דאם היה פסול לדין היאך יכול הוא למנות דיין אחר לרבנו הא פסול נמי כמו הוא ותירצו הפוסקים דבאמת רב ענן לא היה פסול מדינא רק מחמיר על עצמו היה משום חסידות וכן כתב בתשובת מהרי"ק שעשה עצמו חסידות מילתא ש"מ שרב ענן היה חסיד גדול ואי' בירמיה ע"ז ט' פירושים של סבא בית מרזח פירש של אבל בית המשתה וכדאיתא במדרש עושין מרזחין ורבותינו דורשין
ברזח

ע"ב לי [לא ידענא] מאי נידו א"ל אימא לי איזי *גופא דעובדא היכי הוה א"ל הכי והכי הוה מעשה א"ל ונברא דלא ידע מאי נידו מרזחא שלח ליה לרב הונא חברין מאי מרזחא אבל דכתיב °כה אמר ה' אל תבא בית מרזח וגו'. אמר רבי אבהו מנין לאבל שמיסב בראש שנא' °אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם אחרים משמע אמר רב נחמן בר רב יצחק ינחם כתיב מר זוטרא אמר מהכא °וסר מרזח סרוחים. מר וזת נעשה שר לסרוחים:

ירמיה טז

איוב כט

עמוס ו

הוה יתיב רב ששת קמיה. כשבא השליח לפניו ואקפיד רב הונא על דקרייה הונא חברין: א"ל. רב הונא לרב ששת: זיל אימא ליה. בלשון גנאי כאשר אומר לך: ובשמתא תהיה. אם לא תאמר בלשון זה: ענן ענן. מהיכן אתה אומר להגבותה ממקרקעי או אפי' ממטלטלי ועוד שאלה אחרת השיבני מאן יתיב בי מרזחא ברישא. מי מיסב בבית האבל בראש הקרואים כשהיו מסיבין בסעודה היה ניכר במסיבתם מי הוא הראש שהגדול מיסב במטה אחת בראש השלחן ושני לו במטה אחרת למטה הימנו: א"ל מר רבה. אתה ורב הונא רבך ולפייסו אמר לו כן שלא יכעוס עליו על שכעסה שליח בדבר והראהו פנים שעל כרחו כעשה שליח לכך: גופא דעובדא. תחלת הדברים מה לשון שלחת לו: ינחם כתיב. אין לך לומר פת"ח בשום אות אלא אם כן א' או ה' סמוכים לו או על פי הנקודה שתחתיה והי"א באה במקום אות כאילו אמר ינאחם וכיון שלא כתב כאן אל"ף על כרחך על פי מסורת הכתב אתה קורא ינחם והוא המנוחם עצמו כלומר כאבל המתנחם: מר וזח. מי שנפשו מרה ודעתו זחה ונעתקת מעליו נעשה שר לסרוחים. לגדולים לשון וסרח העודף הבאים לנחמו:

תוספות ינחם כתיב. ואע"ג דקרי ינחם מ"מ דרשינן מדלא כתיב מנחם דליכא למטעי וכתב ינחם דאיכא למקרי ינחם אע"ג דלא קריא הכי איכא למדרש שהמתנחם מושיבין בראש לנחמו ופי' הקונטרס דחוק:

הריטב"א ז"ל כתב מדלא כתיב כאשר ינחם אבלים וכתב כאשר אבלים ינחם למסמך אבלים אואשב ראש:

מהרש"א מר וזח נעשה שר כו'. עיין פי' רש"י בית מרזח כלומר האבל הניזח במרירות ומזדעזע מלבון ולא יזח החתן כו' ישב בראש כמו שר פי' סרוחים לנשארים כמו וסרח העודף עכ"ל ענין שישב בראש שגם זה הוא לנחמו שישכח לערו, כמו ששותין בו יין ואפשר שהוא פירוש מר וזח דהיינו שיזח ויזוז ממרירתו יק"ל:

הרי"ף ממקרקעי או ממטלטלי ומאן יתיב בי מרזחא ברישא. יש לתת סמוכות לשתי שאלות וי"ל דרך רמז שאלת ממקרקעי או ממטלטלי היא תלויה בשאלה אחרת אם פרנסת הבת היא ירושה או חוב על האחים שאם היא יורשת יש לה לירש גם ממטלטלי ואם היא כבעלת חוב אין לה אלא ממקרקעי לפי דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי ורב הונא סבירא ליה שאינה ירושה ולזה סמך מאן יתיב בי מרזחא ברישא שהרי האבל מיסב בראש המנורה ואם היו לו בנים או בנות מי הם היושבים בראש הוי אומר הבנים ולא הבנות אע"פ שלא יהיו שם מנחמים אלא קרוביהם הרי שהבנות אינם כבנים שנקראים יורשים וכיון שהבנות הם כבעלי חובות אין להם אלא במקרקעי ולא במטלטלי: ובתוספות ינחם כתיב ואף על פי דקרי ינחם וכו' דברי התוספות הם פשוטים שאנו קורים ינחם היו"ד בשב"א שמשמעו ינחם לאחרים מ"מ כתיב אותיות ינחם כשהיו"ד בחיר"ק שהוא מקבל הנחמה ומה שאנו עושים עיקר מהכתיבה ומסורת ואין אנו עושין מהמקרא שהוא ינחם בניקוד היו"ד בשב"א שהוא המנחם לאחרים הוא מדלא כתיב מנחם שהוא מנחם לאחרים בין בכתיבתו ובין בקריאתו אלא למדרש על המתנחם ומקבל הנחמה שהוא ניסב בראש. ומיהו יש להקשות הול"ל כאשר אבלים יתנחם שבודאי פירושו על המתנחם ומדלא כתיב יתנחם איכא למדרש על המנחם לאחרים. ואפשר דינחם ומנחם כי הדדי נינהו ואיכא למדרש מדלא כתיב מנחם אבל ינחם ויתנחם דלא כי הדדי נינהו אמר לשון קצר שהוא ינחם ולא אמר יתנחם שצריך להוסיף בו אות ת' וכן דרשו במסכת פסחים בענין הטמאה או אשר איננה טהורה וכו' ע"ש:

המדיר פרק שביעי

°אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום א"ר (יונתן) [יוחנן] כט ככלה שנמצאת שלמה בבית חמיה ורודפה לילך ולהגיד שבחה בבית אביה °והיה ביום ההוא נאום ה' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי א"ר יוחנן ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה:

דף עא ע"ב

ס"ה ח

פסחים פי האשה

הושע ב

אישי. לשון אישות ונשואין: ככלה בבית חמיה. שכבר נשאת וגם לבה בבעלה ואינה בושה הימנו:

מהרש"א כמוצאת שלום כו'. פרש"י בשיר השירים ככלה הנמצאת שלמה ומוצאת שלום בבית בעלה עכ"ל מפירושו נראה למדרשיה כפול מלשון שלמה ומלשון שלום ומזה נמי נראה למדרש מלי מליאה שנמצאת שלמה ומלשון הולאה דהיינו שמוליאה השלום שבבית בעלה לבית אביה והטובה בזה ע"פ מ"ש בפי' האשה ברישא דקרא אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות והשתא מדמה בתי כנסיות לבית בעלה ובתי מדרשות לבית אביה ואמר אז הייתי גו' ר"ל אז כשאני הולך לבתי כנסיות ומשם רדופה אני ליכנס לבתי מדרשות הייתי כמוצאת שלום דהיינו שלימה בבית בעלה בתפלה ושלום בבית אביה בתורה וכמ"ש בסוף ברכות כל היוצא מבית הכנסת ונכנס לבתי מדרשות זוכה ורואה פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל וגו': תקראי אישי כו' ככלה בבית כו'. פירש"י אישי לשון אישות ונשואין עכ"ל ובעלי פרש"י בספר הושע מלשון אדנות כו' וע"ל שהוא שם עבודת כוכבי' שנקראת בעל תה שנא' בתר האי קרא והסירותי את שמות הבעלים גו' והוא מבואר דבעוה"ז ליכא נישואין עמנו אלא כמו ארוסין שנא' וארשתיך לי באמונה גו' אבל בעוה"ב יהיו כענין נשואין והוא כונת הכתוב שאמר ומלאך פניו הושיעם בעוה"ז בכל צרתם אבל בעוה"ב באהבתו ובחמלתו הוא בעצמו גאלם ואז וינטלם וינשאם דהיינו שיהיה בו נשואין עמנו לעולם וק"ל:

תניא היה ר' מאיר אומר מ"ד °טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל

דף עב

קהלת ז

מ"ק פ"ג

וכו' אבל נדרים

עיון יעקב

מיתה אבל ונראה דפליגי נ"ב בהאי אי מעשה עדיף או תלמוד עדיף דכתיב טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית המשתה דלאמת הליכת המשתה מביא לידי תורה כי אגבדה שמרי לדודקי כי היכי דליערו מלתא מתילא המשתה מביא לידי תורה ואבל מביא לידי מעשה דכתיב והחי יתן אל לבו ממילא לכך טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משהו דמעשה עדיף אם כן למ"ד מעשה עדיף הפי' של הפסוק אל תבא בית מרזח קאי אאבל אף על פי שמביא לידי מעשה מכל שכן שלא ילך לבית המשתה שמביא/לידי תלמוד ולא לידי מעשה ומאן דאמר תלמוד עדיף ממילא קאי על בית המשתה ומכל שכן שלא ילך לבית האבל. וזה שאמר לו גברא דלא ידע מאי מרזח קרי לרב הונא חברין בשלמא אי ידעת הוי שפיר קריה ליה חברין אבל השתא דלא ידעת אי תלמוד עדיף או מעשה עדיף לא הוי ליה לקרות חברין: אמר רבי יונתן ככלה כו'. כל זה מבואר פסחים דף פ"ז ע"ש: תניא היה רבי מאיר אומר מ"ד טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה. כתב מהרש"א כת"י ח"ל ול"ל דלכת אל בית המשתה היינו של

כל האדם והחי יתן אל לבו מאי והחי יתן אל לבו דברי' של מיתה דיספד יספדוניה דיקבר יקברוניה דידל ידלוניה דילוי ילווניה דטען יטענוניה:

דיספד. יתן אל לבו שאף הוא יספדוהו ואל ירע לו אם נהג כן: דידל. מרים קולו בבכי ומספד: דילוי. מלוה את המת מבית האבל לקבר:

מהרש"א דיספד יספדוניה כו'. ר"ל דע"י דיספד על אחר יתן אל לבו דגם אותו יספדוניה במיתתו דהיינו שיזכור ע"י זה יום המיתה שלו והיינו סוף כל האדם ול"ל דלכת אל בית המשתה היינו של רשות אבל משתה של מצוה כגון של חתן וכלה הא אמרי' פ' האשה שנתארמלה דמעבירין המת מלפני חתן וכלה:

הרי"ף מאי דכתיב טוב ללכת אל בית אבל וכו' מאי והחי יתן אל לבו. יש לדקדק בכאן שואל בשתים מ"ד טוב ללכת מאי והחי ולא השיב אלא אחד שהחי יתן אל לבו דברים של מיתה. ונראה דהוקשה לו למה זה אמר תחלה טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה ואח"כ חזר אל הראשונה לתת טעם למה טוב ללכת אל בית אבל לפי שהוא סוף כל האדם ויותר טוב לומר באשר הוא סוף כל האדם סמוך לטוב ללכת אל בית אבל. ולתרץ דבר זה הקשה עוד מאי והחי יתן אל לבו למה קראו עכשיו שם חדש והחי יתן והרי גם בתחילת הפסוק שאמר טוב ללכת בחי מדבר והל"ל טוב ללכת החי אל בית אבל וכו' באשר הוא סוף כל האדם ויתן אל לבו. ועוד למה לא אמר והאדם יתן אל לבו ומאי והחי לזה אמר והחי יתן אל לבו דברים של מיתה והרי באשר הוא סוף כל האדם והחי שדברים אלו שהם סוף כל האדם בעודו חי יתן אל לבו דברים של מיתה שהם סוף כל האדם כי כמות כל האדם ימות גם הוא הלכך סמך באשר הוא סוף כל האדם עם והחי יתן אל לבו ורמז עוד לומר והחי שהגיע שכל אשר חכמת אלהים בקרבו ונקרא חי הוא יתן אל לבו דברים אלו שאמרנו באשר הוא סוף כל האדם:

שם תנ"ה המדיר את אשתו שלא תשאל ולא תשאיל נפה וכברה ריחיים ותנור יוציא ויתן כתובה מפני שמשיאה שם רע בשכנותיה וכן היא שנדרה שלא תשאל ושלא תשאיל נפה וכברה ריחיים ותנור ושלא תארוג בגדים נאים לבניו תצא שלא בכתובה מפני שמשיאתו שם רע בשכיניו:

ריחים ותנור. המטלטלין:

שם קהלת ה [בעון נדרים בנים מתים שני' °אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ת"ר ואיזו הן מעשה ידיו של אדם הוי ע"ב אומר בניו ובנותיו וכו'. *פיסקא אלו יוצאות שלא בכתובה וכו' המקללת יולדיו בפניו. אמר רב יהודה אמר שמואל במקללת יולדיו בפני מולידיו וסימניך °אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי]: בראשית מח

במקללת יולדיו בפני מולידיו. כלומר בפניו דמתניתין לא תימא לפניו ממש אלא אפילו מקללת אביו של בעל בפני בנו של בעל: וסימניך אפרים ומנשה וגו'. ופסוק זה יהא לך סימן על משנתינו לזכור על יהו דבפניו דמתניתין לא תימא בפניו ממש אלא בפני בנו קאמר והוי כאילו בפניו: אפרים ומנשה. בני בנו כבניו]:

מהרש"א ואיזו מעשה ידיו של אדם הוי אומר בניו ובנותיו כו'. מרישא דקרא לחטיא את בשרך מוי בנים משמע וכן פרש"י בספר קהלת ובפ' ב"מ אלא שלא הזכיר בו עונש מיתת כגון בסיפא דקרא וחבל את מעשה גו' אבל בפ' שבועות הדיינים מוכח דרישא דקרא איירי דוקא בשבועה ובענשו אפילו קטנים דהיינו בשרך וסיפא דקרא וחבל מעשה ידיך דמשמע בנים איירי בנדר וע"ש בתוספ' ופי' הכתוב עיין בפרש"י בפ' ב"מ לפני המלאך גזבר של הקדש כי שגגה בשוגג קבלתי לנדור ולא אשלם כו' ע"ש ולפי התרגום נראה לפרש לפני המלאך הוא מלאך המות הבא לעונשו על כך ואל תאמר בשגגה עברתי על הנדר דלמה יקצוף על קולך שתחלת נדרך לא היה כהוגן כמ"ש טוב אשר לא תדור גו' ודו"ק: וסימניך אפרים ומנשה כראובן גו'. ברי"ף ובראש הביאו קרא דבתריה דהאי קרא דכתיב ומולדתך אשר הולדת גו' ואם כפרש"י בחומש שעל בני יוסף שיוליד אמר כן כו' אין כאן ראיה לענינא דהכא ול"ל לגירסתו דהדרש דהכא יפרש כדברי המפרש שעל בני אפרים ומנשה אמר כן ומדקרא לבני אפרים ומנשה מולידי יוסף ואמר לך יהיו משום דבני בניו הם כבניו וק"ל:

לא דף עה תהלים פז °ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון א"ר מישא בר בריה דר' יהושע ב"ל אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה אמר אביי וחד מינייהו עדיף כתרי מינן. אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא ר' ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם קרי לן בבלאי טפשאי:

ולציון יאמר איש וגו'. לעתיד לבא כשיתקיים מקרא שכתוב והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וגו' כל מקום שימצאו שם ישראל יאמרו הגוים זהו מבני ציון זה יולד בה כאילו שם ולציון כמו ישאלו אנשי המקום לאשתו על אשתו: אחד הנולד בה כו'. איש איש יתורא קא דריש: אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה. יקרא מבניה ויביאוהו אליה: והוא יכוננה עליון. הקב"ה יכוננה להיות עליון למעלה על כל העולם: וחד מינייהו. מבני ארץ ישראל: עדיף. פקחים וחריפים: וחד מינן. מת"ח שבבבל:

מהרש"א ואחד המצפה כו'. מיתורא דאיש איש קדריש ופי' הפסוקים נכבדות מדובר בך גו' בציון מש"כ בספר עיירות

עיון יעקב

רשות אבל משתה של מצוה. כגון של חתן וכלה הא אמרינן פ' האשה שנתארמלה דמעבירין את המת מלפני חתן וכלה עכ"ל נראה שנתעלם ממנו מה דאיתא באבל רבתי פי"ב וכן הוא בתוספות דמגילה מבואר דאף בשמחה של מצוה קאמר וכ"כ להדיא ברמב"ם פי"ד מה' אבל דין ח' דמי שהיה לפניו מת וכלה מניח את הכלה ומתעסק עם המת וכו' ומ"מ כפגעו זה בזה מעבירין את המת מלפני הכלה. ועיין בתורת אדם להרמב"ן ענין ההוצאה דף ל"ה ע"ב וע"ד: מאי והחי יתן אל לבו. נראה דר"מ אזל לטעמיה דודאי מי אמרינן אין מיתה בלא חטא. א"כ שפיר יש לומר שהחי יתן אל לבו שזה מת מכח חטא שחטא לא יחטא וימות וזה אפשר כוונת הפסוק הצדיק אבד ואין איש שם על לב' ומ"מ לעיל בברכות דף י"ז על הא כד מסיים. ספרא דאיוב וכו' ע"ש. אבל ר"מ דאמר בפ' היה קורא דף י"ז דסוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדין מכלל דס"ל דיש מיתה בלא חטא ע"כ הוצרך לפרש פי' הפסוק כענין אחר שיתן אל לבו דברים של מיתה משום דהספידא יקרא דשכבי כדמסיק בפ' נגמר הדין: בעון נדרים בנים מתים. ובשבת דף ל"ב איתא בנים קטנים מתים וכן הוא כנון דגרסינן אינם מתים בעון אביהם ואם כדכתיב איש בחטאו יומת משא"כ מי שהוא איש שהוא קטן וכן פרש"י בפ' כי תצא על פסוק איש בחטאו יומת ולכן נ"כ שפיר כתיב וחבל את מעשה ידיך דבעודן קטנים מקרי מעשה ידיהם לגדלם בתוכחתם ועוסק להכניסם וכה"ג ועונש של מדה זו נ"ל משום דאמרינן דהנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליה וזה שנגנב מלקיים נדרו ולא הקריב עליה ואמרינן בברכות נגעים ובנים הוא מזבח כפרה לכך מתו בניו שהוא הקרבן ועיין במדרש ילקוט קהלת ה' שדורש נמי על פסוק זה וחבל את מעשה ידיך אלו ידים והגוף שהם לוקים בנגעים ע"ש: אמר אביי וחד מינייהו עדיף כתרי מינן. עיין בש"ח בפ' זה טור והטעם דאוירא דא"י מחכים והא דכי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו היינו משום דסליק ונכנס להלי

פייחות ועדיות ולומר שזה הוא החשיבות שנו כי הנה אזכיר רהב ובבל ליודעי גו' שכן דרך מי שמודיע שיכירהו קורא את עצמו ע"ש עירו ומדינתו כגון פלוני בבלי פלוני מצרי פלוני פלשתי דה"ש מקום לידתו אבל בציון יאמר איש ואיש וגו' שגם שאינו נולד בה נקרא על שמה כאילו נולד בה כיון שמצפה לראותה דהיינו שגודלי שוב יכוננה עליון מ"ש ה' יספור בכתוב עמים גו' דהיינו עמים שיולדו שם בעירם בא בכתבו שיולד שם אבל ישראל המצפים לראותי לא בא נכתוב שיולד שם בארץ אחרת אלא בא בכתוב כאילו יולד בציון ורש"י שם בספר תהלים פירש בע"א על ב' דרכים וע"ש: והד מינייהו. ע' בפי' זה נולד כו':

הרי"ף וחד מינייהו עדיף וכו'. צריך לדקדק דהא רבי ירמיה דקרי לבבלאי טפשאי הוא משום דכי סליק התם נתחכם כחד מינייהו ואפשר לומר דכיון שבני א"י לא היו קורין לבבלאי טפשאי ע"כ לפי דרבי ירמיה שהיה לו פי שנים בחכמה יותר מבני א"י היה בו כח לקרוא לבבלאי טפשאי ועוד אפשר דאפי' את"ל שגם בני א"י היו קורין לבבלאי טפשאי מ"מ יליף שפיר דחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו. לפי שראינו לרבי ירמיה דכד יתיב הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן וכי סליק התם עלה במעלות החכמה להיות שקול לבני א"י כיון שהיה קורא לבבלאי טפשאי כמו שהיו קורין בני א"י ומדרבי ירמיה היה שקול כחד מינייהו מכאן מוכח לחד מינן דייקא כלומר מינן שאנן רבנן דידעי כי סליק להתם שגודלי הוי כתרי מינייהו:

לב מכריז ר' יוחנן הזהרו מזבובים של בעלי ראתן רבי זירא לא הוה יתיב בזיקיה ר' אלעזר לא עייל באהליה רבי אמי ור' אסי לא הוו אכלי מביעי דההיא מבואה ר' יהושע ב"ל מיכרך בהו ועסיק [בהו ועסיק] בתורה אמר °אילת אהבים ויעלת חן אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגני כי הוה שכיב אמרו ליה למלאך המות זיל עביד ליה רעותיה אזל אתחזי ליה א"ל אחוי לי דוכתאי אמר ליה לחיי [א"ל] הב לי סכינך דלמא מבעתת לי באורחא יהבה ניהליה כי מטא להתם דלייה קא מחוי ליה שוור נפל להדוא גיסא נקטיה בקרנא דגלימיה א"ל בשבועתא דלא אתינא אמר הקב"ה אי איתשיל אשבועתיה ניהדר אי לא לא נהדר א"ל הב לי סכינאי לא יהב ליה נפקת בת קלא ואמרה ליה יהביה ניהליה דמתבעי לברייתא מכריז אליהו קמיה פנו מקום לבר ליואי פנו מקום לבר ליואי אזל אשכחיה לר' שמעון בן יוחאי דהוה יתיב על תלת עשר תכטקי פיזא א"ל את הוא בר ליואי א"ל הן א"ל נראתה הקשת בימיך א"ל הן א"כ אי אתה בר ליואי ולא היא דלא הואי מידי אלא סבר לא אחזיק טיבותא לנפשאי. רבי חנינא בר פפא שושביניה הוה כי הוה קא ניחא נפשיה אמרו לי' למלאך המות זיל עביד ליה רעותיה אזל לגביה ואתחזי ליה א"ל שבקי תלתין יומי עד דניהדר תלמודאי דאמרי אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו שבקיה לבתר תלתין יומין אזל אתחזי ליה אמר ליה אחוי לי דוכתאי אמר ליה לחיי אמר ליה הב לי סכינך דלמא מבעתת לי באורחא אמר ליה כחברך בעית למעבד לי אמר ליה אייתי ספר תורה וחזי מי איכא מידי דכתיב בה דלא קיימתיה אמר ליה מי איכרכת בבעלי ראתן ואיעסקת בתורה ואפ"ה כי נח נפשיה אפסיק ליה עמודא דנורא בין דידיה לעלמא וגמירי דלא מפסיק עמודא דנורא אלא לחד בדרא או לתרין בדרא קרב לגביה ר' אלכסנדרי אמר עשה בשביל כבוד חכמים לא אשגח עשה בשביל כבוד אביך לא אשגח עשה בשביל כבוד עצמך אסתלק אמר אביי לאפוקי ממאן דלא קיים אפילו אות אחת אמר ליה רב אדא בר מתנא לאפוקי ממר דלא אית ליה מעקה לאיגריה ולא היא מיהוי הוה וההיא שעתא הוא דשדייה זיקא אמר רבי חנינא מפני מה אין בעלי ראתן בבבל מפני שאוכלין תרדין ושותין שכר של הזמי. אמר רבי יוחנן מפני מה אין מצורעים בבבל מפני שאוכלין תרדין ושותין שכר ורוחצין במי פרת:

בעלי ראתן. שרץ יש לו במוחו: הזהרו מזבובי בעלי ראתן. זבובים השוכנים עליו קשות להביא אותו חולי על אדם אחר: בזיקיה. במקום שמנשב הא אחד על פניהם: מיכרך בהו. כדבק אצלם בשעה שעסק בתורה הושיבן אצלו ומובטח היה שתגין התורה עליו ולא יוזק: כי הוה שכיב. כשהגיע זמנו ליפטר: אחוי לי דוכתאי. הוליכני לגן עדן והראני מקומי: שוור. קפץ: איתשיל אשבועתיה. אם נשבע בשבועה מעולם ונשאל עליה להתירה: תכטקי. פש"טיל: א"כ לית את בר ליואי. אין אתה ראוי לכרת זה שאני שומע שהקשת אינו אלא אות ברית שלא יחרב העולם ואם יש צדיק גמור בדור אין צריך אות: דלא הואי מידי. לא נראה הקשת בימיו: שושביניה. אוהבו ורגיל אצלו מלאך המות: מי איכרכת בבעלי ראתן ועסקת בתורה. כדהוה עביד איהו שהיה מסכן בנפשו לכבד את התורה: בשביל כבוד עצמך. שיקרנו אליך ויספדוך ויתעסקו בך: ואמר אביי לאפוקי ממאן דלא קיים. עמוד זה בא להוציא מעליו מי שלא קיים את כל התורה כמו שקיים הוא: של הזמי. שמטילין בה כשות שגדל בהאזמי:

ריב"ל

עיון יעקב

לגמור תורה מפסיע מילתא שפי כדאיתא במנחות דף ז' ע"א ע"ש ועוד כמש כ"ל עיין לקמן בב"מ בחידושינו דף ל"ג: ריב"ל מיכרך בהו ועסיק בתורה. בחנם לא הוכא עצמו לידי סכנה אם לא כשעסק ולמד עמהם תורה אבל ודאי תורה אפילו בעדנא דלא עסיק ביה אגוני מגנא כדאיתא בסוטה וכ"כ הריטב"א כאן: אילת אהבים ויעלת חן. כא דלא מייתי מקרא הקודם שהוא כמשלי א' לוית חן הם לראשך היינו משום דרז"ל לשטתו בעירובין דף נ"ד דאמר ריב"ל המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנא' כי לוית חן הם לראשך א"כ הוא רק חן לפי שעה להצילו מסכנת הדרך משא"כ מפסוק זה דכתיב ויעלת חן משמע חן בקביעות שפיר מדייק אם חן מעלה שהוא הכאה עוטת אגונא לא מגנא מסיפורין שהוא מניעת ה"ע ועיין בש"ס דסוכה דף מ"ט כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים שנאמר וחסד ה' מעולם על יראיו וכו' ותורה ללמדה א תורה של חסד ע"ש וכת"כ רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנהו ודרשינן בינה ומ"י סוף פ' תזריע על לרעת ע"ש: אמר הקב"ה אי איתשיל אשבועתיה ניהדר אי לא לא ניהדר. אפשר לומר ע"ד הדרש דאיתא בחגיגה דף י' על מתני' היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו וכגמרא פליגי אמוראי אי יש להם על מה שיסמכו ושמואל אמר מדכתיב לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו ואמר רבא לכולהו אית ליה פירכא לבר מדשמואל. וכתב מהרש"א שם כיון דלאו בגופא דקרא מייתי אלא מדיוקא לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו לזה מקרי אין לו על מה שיסמכו ופורחין באויר עכ"ל וא"י בשבת פ' במה מדליקין דף כ"ה אמר רב אמי אין מיתה בלא חטא שנאמר הנפש החוטאת היא תמות יע"ש ודאי אמרינן דכל מדיוקא לא ילפינן א"כ גם כאן ליכא למילף מי שלא חטא לא ימות וא"כ ה"ק אי איתשיל אשבועתיה משום דסבר דילפינן מדיוקא וא"כ אין מיתה בלא חטא לפקרתו ואז"ל אצלו שליחא דמותא להמית בודאי י"ע שחטא וא"כ עשה נ"כ שלא כדין שנשבע שלא ימות (כי מיתה מכפרת על חטאו) ולבא חיים לגן עדן על כן ניהדר ואי לא שלא איתשיל אשבועתיה כי ק"ל היתר נדרים פורחין באויר כי לא ילפינן מדיוקא וא"כ לעולם יש מיתה בלא חטא לא ניהדר כי א"צ לכפרה כי לא חטא כלל: רבי חנינא בר פפא שושביניה הוי. עיין פרש"י ועי"ל דהריב"ל קאי שגם ר' חנינא בר פפא היה מכירו ורעו (כתרגומו על רעו שושבינו) ורמז לו בשמירות מראם ה' על כן נתן ג"כ למערה להם רעותיה כי רצון יראיו יעשה וס"ש דקאמר ליה כחברך בעית למעבד לי:

הריטב"א ז"ל ריב"ל מיכרך כרו ועסיק באורייתא. פי' מיכרך כהו ואפילו הכי לא עסק בה וכדאמרינן בסוכה גבי כי גר מגוס ותורה אור דאורייתא אפי' בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא לעוסקין בה לשמה:

מהרש"א כ"ד מיני שהין כו' ובעלי ראתן קשה מכולן כו'. ובחומש גבי וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים גר במכת ראתן לקה כו' וע"פ ב"ר היינו מדכתיב נגעים גדולים כדאמר שהוא קשה מכולן ודקאמר הזהרו מזבובים כו' לפי שהם כרוכים בו יותר כדקאמר שזהו סימנו דרמו דידבי עליה והוא מהטבע שהזבובים עומדים על מקום השחין ודקאמר לא יתיב בזיקיה ולא עייל באהליה מוולת .אהל שהמצורע חשוב כמת ור' אמי ור' אסי כדי להרחיק עצמם ממנו עבדו הרחקה זו יתירה דאפילו מיבעי' כו' וריב"ל מיכרך בהו ועסיק בתורה כו' אם חן מעלה על לומדים אגוני כו' המעלה חן בעיני אלהים ואדם מלינו כמו שאנו אומרים והכילני מכף כו' ותנני לחן כו' בעיניך ובעיני כל רואי כו' ואמרינן בסוטה דמלוה מגנא ולא מצלא ותורה מגלא והשתא שפיר קאמר אם חן מעלה דהיינו מצלא אגוני לא מגנא בהתיה ולמאי דמסיק שם תורה בעדנא דעסיק בה כדאמר מיכרך ועסיק בהו: **א"ל אהוי דוכתאי כו'.** כונתו לפי דעת מלאך המות לידע מקומו בעוה"ב ולא ילטער על מיתתו ואז לא הוה עדיין מקומו פנוי שאמר לדיקים היו משתמשין בו כמ"ש פנו מקום לבר ליואי כו' ויש לפרש הא דכפל מלות פנו מקום כו' פנו מקום כו' שהוא ודאי לא בקש רק מקומו המיוחד לו כמ"ש אחוי לי דוכתאי כו' אלא שיש לצדיק עוד חלק בג"ע חלק רשע שהיה לו בג"ע דכתיב משנה יירשו כמ"ש בחגיגה: **כי מטא להתם דלייה כו'.** כמ"ד דג"ע בעוה"ז כדאמר במס' תמיד ויש לו מחילות גנוזות שהולך לשם. ואמר **אי אתשיל אשבועתיה כו'.** ולא קאמר דאי עבר אשבועתיה דהא ודאי איסורא לא עביד וא"כ הוה עבר אשבועתיה לא הוה קאמר דלעבר כמי השתא למעבד איסורא אלא למתשל: **א"ל הב לי סכינאי לא הוה קא יהיב כו'.** משום דעדיין היה ירא לנפשו עד דא"ל דמתבעא לבריתא דהייט לבריות אחרים: **א"ל נראה קשת בימיך כו'.** שהקשת הוא אות על קיום שבועה בימי נח ואם אתה בר ליואי שקיימת השבועה לא היה לריך. השעלם לאות הקשת כי בזכותך היו נצולים: **כחברך בעית למעבד לי כו'.** דאילו היה סכינו בידו לא היה מניח את ריב"ל לקפוץ מעל המחילה לג"ע: **איפסיק ליה עמודא כו'.** כמו שכתבנו בפ' הספה שהוא הודאה שאין הדור ראוי לעמוד במחילתו ח"ם בשביל כבוד חכמים שהוא כבודן של חכמים כשיסתלק הענן ויהיו ראוין לעמוד במחילתו עתה בשביל כבוד' אביך אם היה אביו חי פירושו כדלעיל ואם לא היה חי מ"מ כיון דבאביו לא היה מפסיק עמודא גם אילו היה חי לא היה ראוי לעמוד במחילתו: **עשה בשביל כבוד עצמך.** דהייט שיתעסקו בכבודך בקבורה אחר שיסתלק הענן: **לאפוקי ממאן דלא קיים אפי' אות אחת כו'.** דים מלות מרומזים באות א' והייט דקאמר אייתי ס"ת וחזי כו' אם עברתי אפילו במה אות א' שבה ודו"ק:

הכותב פרק תשיעי

ההוא דא"ל נכסי לטוביה שכיב כו' אתו ב' טוביה שכן ות"ח ת"ח קודם קרוב ות"ח ת"ח קודם אבעיא להו שכן וקרוב מאי ת"ש °טוב שכן קרוב מאח רחוק שניהם קרובים שניהם שכנים שניהם ת"ח שודא דדייני:

ת"ח קודם. דמוקמתא אדם מלדיק מעשיו לזכות בשעת מיתה דאמר מר כל הנביאים לא נתנבאו אלא למהנה ת"ח מנכסיו: **שודא דדייני.** הטלת הדיינים לפי מה שיראו דיינים שהיה דרכו של מת לקרב את זה יותר מזה או מי שנראיהם טוב ומהג בדרך ישרה שי"ל בו נתכוון שמת לזכות: **שודא.** כמו שדי בימא דמתרגמי' ירה בים הטיל בים:

אלמנה ניזונת פרק אחד עשר

אמר רבי [חייא בר אבא א"ר] יוחנן כל המונע תלמידו מלשמשו כאילו מונע ממנו חסד שנא' °למס מרעהו חסד רב נחמן בר יצחק אומר אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר °ויראת שדי יעזוב:

למס מרעהו חסד. המונע עלמו מרעהו מונע ממנו חסדים ואית דמפקין לה מדכתיב לעיל מיניה ותוסיה כדחה ממני ושמיך ליה למס מרעהו חסד:

הרי"ף כל המונע תלמידו מלשמשו וכו'. לריך לבקש רמז לדבר היכן החכר כאן מונע תלמידו לשמשו. וע"ק האי דדרים רב נחמן פורק ממנו יראת שמים מקרא מלא ואיך לא דרים ליה רבי יוחנן. ונראה דדייק בקרא דהיל"ל למס חסד מרעהו ולמה הפסיק למס מרעהו. ועוד למה כתב ויראת שדי יעזוב בוא"ו. לזה דרש למס מרעהו שממיס עלמו מרעהו שלא ישמשנו ממיס ומונע חסד. ונרמז מונע תלמיד לשמשו דכתיב לעיל מיניה האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני ושמיך ליה למס מרעהו וה"ק כשהרב אינו רולה עזרה מהתלמיד שישמשנו ותושיה נדחה שהתלמיד שלמד ממנו תושיה נדחה שמונעו מלשמשו ומלעזרו וזהו למס מרעהו הסימום גם הוא מונים ממנו חסד ולזה כיון בעמ"י ז"ל והשתא דייק קרא שהם שני דברים האי ממיס מרעהו חסד והאחד ויראת שדי יעזוב הרב המונע לתלמידו ורב נחמן אמר אף פורק ממנו יראת שמים לומר שכשם שעונש המונע הוא לרב גם פריקת יראת ה' הוא לתלמיד שפורק מהתלמיד יראת ה' חהו ויראת שדי בוא"ו כלומר רעהו הנזכר נתמעט ממנו חסד זאת ועוד אחרת ויראת שדי יעזב התלמיד:

הנושא פרק שנים עשר

ת"ר בשעת פטירתו של רבי אמר לבני אני צריך נכנסו בניו אצלו אמר להם הזהרו בכבוד אמכם נר יהא דלוק במקומו שלחן יהא ערוך במקומו מטה תהא מוצעת במקומה יוסף חפני שמעון אפרתי הם ישמשוני בחיי והם ישמשוני במותי. הזהרו בכבוד אמכם דאורייתא הוא דכתיב °כבד את אביך ואת אמך אשת אב הואי אשת אב נמי דאורייתא הוא דתניא כבד

עין יעקב

רב נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראת שמים. כי מורא רבך כמורא שמים ויראי לשמשו כעבד שלא ע"מ לקבל פרס. ונראה דרב נחמן בר יצחק לא פליג ארבי יוחנן דכל שפורק ממנו יראת שמים ממילא פורק ממנו החסד כדכתיב וחסד ה' מעולם על יראיו ועיין בסוכה דף מ"ט ובן ל"ל בהא דרב נחמן בר יצחק דפרק במה אשה דף ס"ב ע"ב ועיין בחידושינו בברכות דף ז' על הא דגדולה שימושה כו' ע"ש:

הזהרו בכבוד אמכם. מדקר' אמכם נראה לפי שגדלתם כאם ולאסור דמעטם זה הזהרו על כבודה וא"כ אין ר"ה. ומה לאשת אב שאינה מגדלת הבנים שיהא חייב בכבודה אמר מנא אכיסם ול"ע ביד פ"ם ר"ע בכ"י שם: יוסף חפני שמעון אפרתי הם. שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי. אף דלכאורה אין זה תלוי בלואתו ובניו וכפרטום לפי

יבמות ה °כבד את אביך ואת אמך את אביך זו אשת אביך ואת
אמך זה בעל אמך וא"ו יתירה לרבות אחיך הגדול הני
מילי מחיים אבל לאחר מיתה לא. נר יהא דלוק
במקומו שלחן יהא ערוך במקומו מטה תהא מוצעת
במקומה מ"ט כל בי שמשי הוה אתא לביתיה ההוא בי
שמשא אתאי שיבבתא קא קרי אבבא אמרה אמתיה
שתיקי דרבי יתיב כיון דשמע (תוב) [שוב] לא אתא
שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים. יוסף חפני
ושמעון אפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי
סבר מיניה בהדין עלמא הוא דקאמר כיון דחזו דקדים
ערסייהו לערסיה אמרי ש"מ להההוא עלמא הוא דקאמר
והאי דאמר הכי דלא לימרו מלתא הואי להו ועד
האידנא נמי זכותא דרבי הוא דאהניא להו. אמר להם
לחכמי ישראל אני צריך נכנסו אצלו חכמי ישראל אמר
ע"ב להם אל תספדוני בעיירות *והושיבו ישיבה לאחר
שלשים יום. שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא חנינא
בר חמא ישב בראש. אל תספדוני בעיירות סבור מיניה
משום טרחא הוא דקאמר כיון דחזו דקספדי בכרכים
וקאתו כ"ע [אמרו] ש"מ משום יקרא הוא דקאמר.
הושיבו ישיבה לאחר שלשים יום דלא עדיפנא ממשה
ד"י ע' רבינו דכתיב °ויבכו בני ישראל את משה בערבות
מואב שלשים יום תלתין יומין ספדי בימסא ולילא
מכאן ואילך ספדי בימסא וגרסי בליליא או ספדי בליליא
וגרסי בימסא עד דספדי תריסר ירחי שתא. ההוא יומא
דאשכבתיה דר' נפקה בת קול ואמרה כל דהוה בשכבתי'
דר' מזומן הוא לחיי העולם הבא. ההוא כובס כל יומא
הוה אתי קמיה ההוא יומא לא אתא כיון דשמע הכי
סליק לאיגרא ונפל לארעא ומית יצתה בת קול ואמרה
אף ההוא כובס מזומן לחיי העולם הבא:

נר יהא דלוק במקומו. אצל השלחן כמו בחייו דכל ע"ש היה בא
לביתו מסנפטר כדלקמן: יוסף חפני. דמן חיפה: את אביך.
כל אתין רבוין: ואת יתירה. דואת אמך: הני מילי. דחייב בכבוד
אשת אביו בחיי אביו: בי שמשי. ע"ש ומרלה בעיני לפי שבין
השמשות שלו סגור בפי כל והכל חרדים עליו לגמור מלאכתם עד
שלא תחשך לזה קרי בי שמשי: שלא להוציא לעז כו'. לומר לא
דיקים הם שלא היה להם רשות לבא לביתם כמו רבי: סבור
מיניה בהדין עלמא. שהיה מלוה שיתעסקו בקבורתו: דקדים
ערסייהו לערסיה. הם קברו תחלה: והאי דקאמר הכי. שהקדק
להודיע שמותו ושרפתו: דלא לימרו אינשי עלייהו. כשימותו
מלתא דאיקורי הוו בהו שלא זכו להתעסק בו ואגלאי מלתא דהאי
דלא שכיבו בשני דרבי זכותיה דרבי אגנא עלייהו: עיירות. גדולות
מן הכפרים וכרכים גדולים מהם: והושיבו ישיבה. לעסוק בתורה:
לאחר שלשים יום. של פטירתו מיד ולא תהיו עסוקים בהספד:
שמעון בני חכם הוא. לקמן פריך מאי קאמר: חנינא בר חמא
ישב בראש. שיהיה: סבור מיניה משום טורח. דבני כפרים
דסמיכי לעיירות ואתו למספדי: כיון דחזו דקא אספדוהו
בכרכים וקא אתו כולי עלמא. מעיירות ומכפרים אמר משום
יקרא הוא דקאמר: יומא דאשכבתיה. יום פטירתו:

תוספות מזומן לחיי העולם הבא. קשה הלא כל ישראל יש להם חלק
לעוה"ב. ופי' ה"ר מאיר כל היכא דאמר מזומן לחיי העוה"ב
היינו בלא דין ובלא יסורין:

מהרש"א מ"ט כל בי שמשי הוה אתי כו'. כאילו הוא חי וקיים
לעולם שעי"כ נקרא הוא רבינו הקדוש וקדושה בטלה
במותו יום כדלקמן וע"פ שאמרו בפ' חלק קדוש יאמר לו כל הכתוב
לחיים מה קדוש קיים לעולם אף הם קיימים לעולם ולזה בא בכל
שבוע בשעת קידוש היום של שבת ע"ש הקדושה שבו וק"ל: ועד
האידנא נמי כו'. ולא יאמרו דמתו השתא בזמנו כ"כ סמוך למיתת
רבי אלא יאמרו כיון שהיה לו לרבי למות ולא יהיו צריכים עוד לשמש
לו לא הגין זכותיה עוד עלייהו: משום יקרא הוא דקאמר.
אע"ג דאין לך בענוה כרבי כמ"ש משמת רבי בטלה ענוה מ"מ בעי
יקרא במותו דהא"ל לו למחול כבוד התורה והיינו דקאמר משמת רבי
בטלה ענוה גם לגבי שהרי בעי יקרא ומשום כבוד תורה וק"ל:
מכאן ואילך ספדי בימסא וגרסי כו'. יש לדקדק הא אכתי
עדיף ממשה דלאחר שלשים לא ספדו כלל ביממא או בלילה ויש
ליישב כיון דהוא לא צוה על כך אלא שהם מעצמם ספדו י"ב
חדשים ביממא או בלילה אין לחוש בעדיפא שעשו לו ממשה ויש
לדקדק שאמר להושיב ישיבה לאחר שלשים כו' ולא תהיו עסוקין
בהספד כפי' רש"י מאי מייתי דלא עדיפא ממשה דהא התם בכי
קאמר הוה ל' יום ולאו היינו הספד כדאמרינן בפרק ואלו מגלחין
בשאר כל אדם שלשה לבכי ושבעה להספד ושלשים לגיהוץ כו' ויש
ליישב דאפי' הספדו של רבי לא רצה להיות יותר מבכייה דגבי משה
דעדיף טפי ובטור י"ד סי' שנ"ד כתב ואין בוכין על ח"ח יותר מל'
יום

עיון יעקב

לפי מה דמסיק הכ"ע דלעלמא דאתי קאמר מ"מ קאמר להם דבר זה כדי שלא יקשה להם [illegible]

[illegible]

יום והיינו משך הנ"ל דהכא ותו לק"מ וק"ל: מזומן כו'. דכל המתעסק בהספדו לכבודו ביום פטירתו זכה לכך כדקאמר דבטלה קדושה בו ביום שגם הכהן יזכה לכך במתעסק בקבורתו לכבודו והוא כובס מי שמלטער על כך להגיח עלמו זכה בזה להיות מזומן כו' וק"ל:

לה שמעון בני חכם מאי קאמר ה"ק אע"פ ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא אמר לוי צריכא למימר אמר ר"ש בר רבי צריכא לך ולמטלעתך מאי קשיא ליה
דה"ב כא הא קרא קאמר °ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ההוא ממלא מקום אבותיו הוה ורבן גמליאל אינו ממלא מקום אבותיו הוה ורבי מאי טעמא עבד הכי נהי דאינו ממלא מקום אבותיו בחכמה ביראת חטא ממלא מקום אבותיו הוה. חנינא בר חמא ישב בראש לא קבל רבי חנינא שהיה ר' אפס גדול ממנו שתי שנים ומחצה יתיב ר' אפס ברישא ויתיב ר' חנינא אבראי ואתא לוי ויתיב גביה נח נפשיה דר' אפס ויתיב ר' חנינא ברישא ולא הוה ללוי איניש למיתב גביה וקאתא לבבל והיינו דאמרי ליה לרב גברא רבה אקלע לנהרדעא ומטלע ודריש כלילא שרי אמר ש"מ נח נפשיה דר' אפס ויתיב ר' חנינא ברישא ולא הוה ליה ללוי איניש למיתב גביה וקאתי ואימא ר' חנינא נח נפשיה ורבי אפס כדיתיב יתיב ולא הוה ליה ללוי איניש למיתיב גביה וקאתי אבע"א לוי לר' אפס מיכף הוה כייף ליה. ואבע"א כיון דאמר רבי חנינא בר חמא ישב בראש לא סגי דלא
איוב כב מלך דכתיב בהו בצדיקים °ותגזר אומר ויקם לך והא הוה ר' חייא נח נפשיה. והא"ר חייא אני ראיתי קברו של רבי והורדתי עליו דמעות איפוך והא"ר חייא אותו היום שמת רבי בטלה קדושה איפוך והתניא כשחלה רבי נכנס רבי חייא אצלו ומצאו שהוא בוכה א"ל רבי מפני מה אתה בוכה והתניא מת מתוך שחוק סימן יפה לו מתוך הבכי סימן רע לו פניו למעלה סימן יפה לו פניו למטה סימן רע לו. פניו כלפי הכותל סימן רע לו. פניו כלפי העם סימן יפה לו. פניו ירוקין סימן רע לו פניו צהובין ואדומים סימן יפה לו מת בערב שבת סימן יפה לו במוצאי שבת סימן רע לו מת בערב יום הכפורים סימן רע לו במוצאי יום הכפורים סימן יפה לו מת בחולי מעים סימן יפה לו מפני שרובן של צדיקים מיתתן בחולי מעים א"ל אנא אתורה ומצות קא בכינא אבע"א איפוך ואבע"א [לעולם לא תיפוך] רבי חייא עסוק במצוה הוה ורבי סבר לא אפגריה:

צריכא למימר. בתמיה הרבן גמליאל דבכור הוא דליהוי נשיא: לך ולמטלעתך. פיסח הוה ברגליה בצלעא לוי אחוי קידה ואטלע: מאי קשיא ליה. לר"ש ב"ר דאמר צריכא למימר אמאי צריכא הא קרא כתיב: ההוא ממלא מקום אבותיו הוה. כלו' אין באחיו הטוב ממנו אבל כאן הרי אחיו חכם ממנו: ויתיב ר' חנינא אבראי. חוץ לבית המדרש שלא היה ככפוף לר' אפס: וקאתא. לוי לבבל: כלילא שרי. ללאת בה בשבת מ"ט מאן דרכה למיפק בכלילא אשה חשובה ואשה חשובה לא שלפא ומחויא בפי' במה אשה יוצאה: מיכף הוה כייף ליה. קודם שגלה ממקומו אבל לר' חנינא לא כייף: והא הוה ר' חייא. ולמנייה רבי לראש ישיבה: קברו של רבי. ארונו של רבי (הוריד) [הורדתי] עליו דמעות: בע"ש סימן יפה. שיכנס למנוחה מיד: במוצאי יוה"כ. כמחלו עונותיו וסי' יפה לו: לא אפגריה. לא אבטליה ממלוה:

תוספות אותו היום שמת רבי בטלה קדושה. שהיו קורין אותו רבינו הקדוש והא דתניא בשלהי סוטה משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא יש לומר קדושה בכלל. והרב חיים כהן היה אומר אלמלי הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מטמא לו דהאי בטלה קדושה דקאמר הכא היינו קדושת כהונה וכן מדקאמר אותו היום משמע אותו היום דוקא ותו לא ובהדיא אמרינן בירושלמי ברכות בפרק מי שמתו דכשמת רבי אמרו אין כהונה היום ואין נראה לרבינו דכשדוחה לרבינו דהתם איירי בטומאת בית הפרס דרבנן אבל טומאה דאורייתא לא:

והריטב"א ז"ל כתב כפי' הראשון וז"ל שהכל מטמאין לנשיא וכמו שפי' הר"ן ז"ל וכן הראב"ד ז"ל ובירושלמי אמר כד דמך רבי יהודה נשיאה אכריז רבי ינאי אין כהונה היום מהו שיטמא כהן לרבו וכו' עד רבי יוסי נטמאו לו תלמידיו ואכלון בשר ושתון יין אמר להן ר' מונא חדא מן תרתי לא פלטא מנכון אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ושתיתם יין ואם אין אבלים אתם למה נטמאתם:

מהרש"א ה"ק אע"פ כו'. ובסוף הוריות אמרי' דרשב"ג נשיא ור"מ חכם ור' נתן אב"ד דמשמע דע"ש מיסיו נקרא חכם ואפשר לפרש שהיה ראש הישיבה מש"ה הכא דליכא לפרושי הכי דהא קאמר ר"ח בר חמא ישב בראש וק"ל: ההוא ממלא מקום אבותיו הוה כו'. ק"ק היאך קאמר דממלא מקום אבותיו הוה דהיינו יהושפט שהיה מלך כשר ויהורם כתיב ויהרג את כל אחיו גו' וכתיב

עיון יעקב

שהוא מזומן מיד לחיי העה"ב: אמר לוי צריכא למימר אמר ר"ש צריכא לך ולמטלעתך וכו'. הלשון תמוה דהיאך תלוי חשובה או במה תלוי איטלע ואפשר לומר ע"ד הדרש דעיין במדרשי אגדות ת"ל ק"ק דהיאך קאמר שממלא מקום אבותיו הוה הא יהושפט מלך כשר הי' ויהורם כתיב ויהרג את כל אחיו וצ"ל לתרץ לומר דגם יהושפט עשה שלא כדין כמבואר בד"ה ב' כ"א שהתחבר עם אחזיה ... [illegible]

יכתיב ולך בדרך מלכי ישראל גו׳ וי״ל דנחיי אביו יהושפט כשר היה ואח״כ סרח והז״ק: לוי לר׳ אפס דהוה כייף ליה כו׳. ר״ל אם היה ר״ח מת היה כייף לו לילך לישיבתו של ר׳ אפס ולא היה גולה ממקומו אבל כשהיו שניהם חיים ר׳ אפס ור״ח משום כבודו של ר״ח דיתיב אבראי לא הוה לוי כייף לר׳ אפס ויתיב גבי ר״ח וגם בזה לא עשה שפיר ונענש על כך כדאמר בפ׳ מי שמתו מ״ע לא סלקת למתיבתא דרקיע אמר ליה דאמרי לי כל כי הכך שני דלא סליקת למתיבתא דר׳ אפס ואחלשתיה דעתיה כו׳ ע״ש: והורדתי עליו כו׳. בין שהיה באשכבתיה כדמשמע לקמן ובין שלא היה שם קאמר על ר׳ כשראיתי קברו הורדתי עליו דמעות והיינו דבותיה תשא״כ בשאר מתים דאסור דג׳ ימי בכי ולא יותר וק״ל: מפני מה אתה בוכה כו׳. סמוך למיתתו היה וסא״ל אתורה ומצות קא בכינא. דודאי מי שבוכה מפני יראת מיתה סימן רע הוא לו אבל אני בוכה על תורה ומצות שיתבטלו ממני כדאמרינן במתים חפשי מן המצות כמ״ש באותו ענין היסופר בקבר חסדך אמונתך גו׳:

שדיינא. זרענא: ומגדלנא נשבי. מקלע אני מכמורות דומים לו אין פורסין כשבין ליונים: וציידנא טביא. לצ״ים: ואריכנא מגלתא. ומתקן אני קלפים אריכנא לשון תקון כדאמרינן במסכת סוכה אריך או לא אריך כלומר מתוקן או אינו מתוקן ובספר עזרא כמי כתיב וערות מלכא לא אריך לנא למחזי: לא תהא כדבר הזה בישראל. כלו׳ שלא אמר כדבר זה לעולם: נהוג נשיאותך ברמים. שתהא יושב בין הגדולים זה פרש״י אבל בערוך גרים בדמים ח״ל פי׳ הגאון טעם הדבר שלא תראה כרך אחר שרדה אלא כאדם שמקחו גדול בעיניו ואינו מוכרו בדמים יקרים פ״א אפי׳ אם תהנה מהם דמים אף על פי כן לא תזלזל בפניהם. ס״א ברמים בריי״ם פי׳ לא תזלזל נשיאותך בפני התלמידים אלא נהוג בהם ביד רמה עכ״ל ז״ל: זרוק מרה. אימה שתהא אימתך עליהם: בצנעא. מכבד כל אחד ואחד: בפרהסיא. מטיל עליהם אימה להודיע נשיאותו: רבי מוטל. בחליו בצפורי ומקום קברו מוכן לו בבית שערים: דמדליא. דאמרינן במגילה למה נקרא שמה צפורי שיושבת בראש ההר כצפור:

מהרש״א א״ל לבני קטן כו׳. היה ראוי להקדים לקרוא בנו גדול ואפשר דהחכמה היתה חביבה בעיניו מהנשיאות וכן לעיל שמעון בני חכם גמליאל כו׳ וק״ל: נהוג נשיאותך ברמים כו׳. כראה מפרש״י כהוג נשיאותך ברמים דהיינו לגבי גדולים והוסיף בתלמידים שאינם גדולים כ״כ זרוק מרה בהם כמשמעה מטבע המרה שלא תראה להם פנים שוחקות וק״ל:

לו ס״ס **והיינו** דכי הוו מנצי ר׳ חנינא ור׳ חייא א״ל ר׳ חנינא לר׳ חייא בהדי דידי מנצית דאם חס ושלום נשתכחה תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולי א״ל ר׳ חייא אנא עבדי דלא לישתכח תורה מישראל דאייתינא כיתנא ושדיינא ומגדלנא נשבי וציידנא טביא ומאכילנא בישרא ליתמי ואריכנא מגלתא ממשכי דטביי וסליקנא למתא דלית בה מקרי דרדקי וכתיבנא חמשה חומשי לחמשה ינוקי ומתנינא שיתא סדרי לשיתא ינוקי לכל חד וחד אמרי ליה אתני סדרך לחברך. והיינו דאמר רבי כמה גדולים מעשה חייא א״ל ר״ש בר רבי אפילו ממך א״ל אין א״ל ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי אפילו מאבא א״ל ח״ו לא תהא כזאת בישראל אמר להם לבני קטן אני צריך נכנס ר״ש אצלו מסר לו סדרי חכמה אמר להם לבני גדול אני צריך נכנס ר״ג אצלו ומסר לו סדרי נשיאות א״ל נהוג נשיאותך ברמים זרוק מרה בתלמידים. איני נ״ס טו והכתיב °ואת יראי ה׳ יכבד ואמר מר זה יהושפט מלך יהודה כשהיה רואה ת״ח היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי רבי מרי מרי לא קשיא הא בצנעא הא בפרהסיא תני רבי מוטל בצפורי ומקום מוכן לו ע״ס טז בבית שערים והתניא °צדק צדק תרדוף הלך אחר רבי לבית שערים רבי בבית שערים הוי אלא כיון דחלש אמטיוהו לצפורי דמדליא ובסים אוירא:

ההוא יומא דנח נפשיה דרבי גזרו רבנן תעניתא לז ובעו רחמי אמרי כל מאן דאמר נח נפשיה קד דרבי ידקר בחרב סליקא אמתיה דרבי לאיגרא אמרה עליונים מבקשים את רבי ותחתונים מבקשים את רבי יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים כיון דחזאי כמה זמני דעייל לבית הכסא וחליץ תפילין ומנח להו וקמצטער אמרה יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים ולא הוו שתקי רבנן מלמבעי רחמי שקלה כוזא שדיא מאיגרא אשתיקו (מרחמי) ונח נפשיה דרבי אמרו ליה רבנן לבר קפרא זיל עיין אזל אשכחיה דנח נפשיה קרעיה ללבושיה ואהדריה לקרעיה לאחוריה פתח ואמר אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש אמרו ליה נח נפשיה אמר להו אתון קאמריתון ואנא לא קאמינא בשעת פטירתו של רבי זקף י׳ אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבש״ע גלוי

עיון יעקב

ויראה יש לומר קדושה בכלל עכ״ל. נ״ל פי׳ לפירושם ע״ד דאי׳ בש״ס דע״ז דף כ׳ ע״ב ענוה מביאו לידי יראת חטא יראת חטא מביאו לידי קדושה וע״ש בתוספ׳ ולריב״ל גרסינן להיפך יראה מביאו לידי ענוה וענוה לידי קדושה וכיון שמת ר״ש בטלו ענוה ויראת חטא בטלה ג״כ קדושה כיון שנתבטלו דברים המביאו לידי כך: מהדרנא לה מפלפולא. לפי שהיה ראש ישיבה ועיין במס׳ פ׳ כל הזה דף י״ד ר׳ ריש מתיבתא הוה ושכיחי רבנן גביה ומחדא שמעתא וע״ש בסוגיא זו ותוס׳ שם דר׳ יוסי הי׳ גדול מרבי להכי אמר לא תהא כזאת בישראל: מסר לו סדרי חכמה. היינו כגון הא דאמרי׳ כל שיראת חטאו קודם לחכמתו וכו׳ וכהא דאי׳ פ״ה דאבות שבעה דברים בגולם ושבעה דברים בחכם חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו וכו׳ ומודה על האמת וחילופיהן בגולם: נהוג נשיאותך ברמה. וכן הנהיג ר״ג את עצמו נשיאותו בתקיפות כדאי׳ בפ״ק דסנהדרין דף י״א ע״ב תקיפי קדמאי ע״ש ולע״פ דרבי היה עניו מאוד מ״מ לזה כן לבנו אפשר משום שלא היה ממלא מקום אבותיו בחכמה לזה לו כן כדי שלא יזלזלו בו ומ״ה לא קאמר נ״כ כאן שמתא מסר לו סדרי נשיאות ול״נ דקאמר נהוג נשיאותך וכו׳ אלא לפי שאמר לו דבר שאינו נוהג בכל נשיאים אחרים: כל מאן דאמר נח נפשיה דר׳ ידקר בחרב. כי מוציא דבה הוא כסיל׳ והא דאמר ידקר בחרב אבר לדבר יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא זו בר קפרא שדבר בלשון חכמה: אמר רבש״ע גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהנתי אפי׳ באצבע קטנה יהר״מ שיהא שלום במנוחתי. אפשר לומר שלא להתפאר עצמו אמר במה שיגע אלא דרך ווידוי כדאי׳ בפ״ק דברכות דף ח׳ גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים דאילו בירא שמים כתיב אשרי האיש ירא ה׳ והנהנה מיגיע כפו כתיב אשריך בעה״ז וטוב לך לעה״ב לה״ק לפי שגלוי וידוע לפניך שיגעתי וכו׳ ולא נהנתי לכן אני מבקש שאפ״כ יהי׳ שלום במנוחתי ועיין בירושלמי דקידושין שעתיד אדם ליתן דין על כל מה שראה עיניו ולא אכיל כי לא לתוהו בראה רק ליהנות בו בני אדם עכ״ל. וי״ל דה״ק יגעתי בעשר אצבעות בתורה שבכתב וסידור המשניות אפ״ה לא נהניתי אפי׳ באצבע קטנ׳ מכבוד תורה לעשות קרדום לאכול ממנו וכדאי׳ בפ״ק דנ״ב בתלמיד ר׳ שהוא יונתן בן עוזיאל שלא נהנה מכבוד התורה מימיו: ואמר יהר״מ שיהא שלום במנוחתי ע״ד דאי׳ בסוף ברכות ת״ח אין להם מנוחה לא בעה״ז ולא בעה״ב שנאמ׳ ילכו מחיל אל חיל

גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהנתי אפי׳ באצבע קטנה יר״מ שיהא שלום במנוחתי ישעיה נז יצתה בת קול ואמרה °יבא שלום ינוחו על משכבותם עקרים מ״ד פ״א על משכבך מיבעי ליה מסייע לר׳ חייא בר גמרא דא״ר ב״מ מ״ו חייא בר גמרא אמר ר׳ יוסי בן שאול בשעה שהצדיק נפטר מן העולם אומרים מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע צדיק [פלוני] בא אומר [להם] יבואו צדיקים ויצאו לקראתו [ואומרים לו] יבא שלום ינוחו על משכבותם א״ר אלעזר בשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג׳ כתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו אחת אומרת לו בא בשלום ואחת אומרת הולך נכוחו ואחת אומרת לו יבא שלום ינוחו על משכבותם ובשעה שהרשע נאבד מן העולם ג׳ כתות של מלאכי חבלה יוצאות שם מח לקראתו אחת אומרת °אין שלום אמר ה׳ לרשעים שם נ ואחת אומרת לו °למעצבה תשכבון. ואחת אומרת לו יחזקאל לב °רדה והשכבה את ערלים:

דעייל כמה זימנין לבית הכסא. דחולי מעים הוה ליה: וחליץ תפילין ומנח להו וקמצטער. לחלוץ ולהניח: פתח ואמר. הספד: אראלים ומצוקים. מלאכים וצדיקים מצוקי ארץ: ולא נהניתי. בעולם הזה אפילו לפי ערך שיגעתי באצבע קטנה שלי: יבואו צדיקים ויצאו לקראתו ויבא בשלום. ואחר כך ינוחו צדיקים על משכבותם: הולך נכוחו. בדרך ישרה:

תוספות ומנח תפילין. ואע״ג שחולי מעים פטורים מן התפילין לפי שאין יכולין ליזהר היטב אבל רבי היה מכניס עצמו בקדושה יותר מדאי והיה יודע היטב ליזהר מ״כ: ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה. דאמרינן במדרש עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו ומייתי האי עובדא דרבי:

מהרש״א ההוא יומא כו׳. עד סופו הקושיות מה ענין שגזרו במיתת רבי ענין על כך מ״ד נח נפשיה ידקר כו׳ ועוד שהרי לבסוף אמרו נח נפשיה. ומה ענין התפלה עליונים מבקשים ומה ענין שהיה הכלי כוזא שהשליכה וענין אחז בארון הקודש ונשבה ארון כו׳ ולא בתורה עצמה ומה ענין שזקף י׳ אצבעות ולא אמר כן על כל גופו שאפילו באבר קטן לא נהנה ולמה דקדק מלשון רבים דמשכבותם ולא דקדק כן אדלעיל מניה ינוחו שהוא בלשון רבים. הוא מבואר שהאדם נברא מן העליוני׳ בנשמה ומן התחתונים בגוף ומזה יבואו לו ב׳ פעולות שכל העיון מכח הנשמה ומעשה מהגוף ולפי שהיה רבי ע״ה שלם בתכלית השלמות בעיון התורה ובמעשה המצות כמ״ש בעלה קדושה באותו יום ואמרו בסוטה משמת רבי בטלה ענוה ויראה והיה ראוי לפי תורתו ומעשיו להיות חי וקיים לעולם שע״כ נקרא רבינו הקדוש כמ״ש לעיל וע״כ גזרו מ״ד נח נפשיה ידקר בחרב כי גם שהיה כל ימיו סובל יסורין בשביל הדור כמ״ש בפ׳ הפועלים שלהו שני דיסורי דרבי לא אצטריך עלמא למטרא ולזה אמרו מ״ד נח נפשיה כו׳ שהיה מגין על דור ואמתיה אמרה בתפלתה עליונים מבקשים כו׳ ע״פ השכח זו לפי שנשמתו מן העליונים והם בעה״ב ודאי דהשיג שלמות הנפש ביותר והתחתונים מבקשים את רבי להיות אצלם במעשה בשלמות הגוף בעה״ז כשיהיה חי וקיים לעולם בגוף ונשמה ולפי שראתה אותו מצטער ביותר וא״א לו להשיג שלמות הגוף כמו שהיה שעכין בתפילין וע״כ אמרה יה״ר שיכופו עליונים כו׳ ולא הוו שתקי רבנן כו׳ שקלי כוזא שדיא הוא הרמז דכלי חרס שבירתו זו היא מיתתו כן הוא גופו של אדם שבירתו ולעתו זו היא מיתתו שאי אפשר לו להשיג שלמות הגופי במעשה כענין התפילין ועי״ז אשתקו ונח נפשיה ואהדר קרעיה כו׳ דאל״כ היה כמגיד להם דנח נפשיה אבל אמר להו בלשון חכמה אראלים כו׳ ע״ש הפסוק יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא אותה הגזירה כי בדרך זה דרשוהו לענין נדרים וקאמר אראלים כו׳ דודאי שלמות העיון כח הנשמה לא תבטל לא בעה״ז ולא בעה״ב כמ״ש והוא דמיון התורה שהיתה מונחת בארון הקדש אבל שלמות ארון הקדש שהוא דמיון גופו נלחו בו אראלים ונשבה ארון הקדש בעה״ז בקבר ואמר שבשעת פטירתו זקף עשר אצבעות כו׳ לפי שבמיתתו לא יחסר רק שלמות המעשה שהוא בגוף כי שלמות השכלי בכח הנשמה תתחזק לעה״ב ע״כ הזכיר שלמות המעשה שהיה בו בהיותו חי שיגעתי בי׳ אצבעותי במצות התורה כי יד היא עיקר כלי מעשה הגוף ולא נהניתי אפילו באצבע וע״כ אמר יה״ר שיהא שלום במנוחתי לגוף בקבר וע״ז אמר יבא שלום ינוחו גו׳ דמלת ינוחו דקאמר לשון רבים ע״ש מנוחת הגוף בקבר ומנוחת הנשמה בעולם הבא שתשיג שם שלמות ביותר אבל על משכבותם בל׳ רבים לא יתכן לכלול הנשמה בו דלא שייך בה שכיבה וע״כ אמר שעל הצדיקים שיצאו לקראתו אמר שגם הם ינוחו בגופן על משכבותם בקבר אבל על שלמות הנשמה לא היה צריך לבקש בצדיקים כי בודאי תשיג שם שלמות ביותר. ועוד יש לכוין בג׳ כתות שזכר במה״ש שהם ג׳ כתות ומלאכים הממונים כל כת מג׳ עולמות שהם עולם העליון ועולם האמצעי ועולם התחתון הכת האחת אומרת יבא שלום היא כת מה״ש מעולם עליון אשר שם השלום בפמליא של מעלה ומשם תבא נפש הצדיק צרורה בצרור החיים ואחת אומרת הולך נכחו היא כת עולם האמצעי שהצדיק הולך נכחו לגלגל המזל שבעולם האמצעי אשר שם בא רוחו של אדם ואחי׳ אומרת ינוחו על משכבותם היא כת של עולם התחתון שהגוף נקבר בו ואמר ברשעים בהיפך זה בשעה שהרשע נאבד מן העולם אחת אומרת והיא כת שלמעלה אין שלום אמר ה׳ לרשעים ואחת אומרת למעצבה תשכבון היא כת עולם האמצעי ואחת אומרת רדה והשכבה את ערלים היא כת עולם התחתון:

הרי״ף יה״ר שיהא שלום במנוחתי. הכוונה היא שלפעמים הקב״ה נוטל הצדיק מפני הרעה שעתידה לבא על הדור כדי שלא ימצא ברעה אשר תמצא אותם וזש״ה מפני הרעה נאסף הצדיק ויש לפעמים שהצדיק נוטלו הקב״ה לכפר על הדור ומסלק ומבטל הרעה שהיתה עתידה לבא על הדור מתוך מיתתו ולזה התפלל יה״ר שיהא שלום במנוחתי ותהיה מיתתי כפרה על הדור להדיח הרעה מעליהם ויבא שלום עליהם: ואחת אומרת ינוחו על משכבותם. וקשה דינוח על משכבו מבעיא ליה וכן דקדקו למעלה בגמרא בבת קול שיצאה ינוח על משכבך מבעיא ליה וצ״ל כי

עין יעקב

מיל הכונה פה שעדיין נחסר מלימודו בעה״ז צריך לשלמות האחרון בעה״ב אבל רבי התפלל לפי שיגיע מאוד בעה״ז יה״ר שיהא שלום במנוחתי לגמרי לעה״ב: בשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג׳ כתות של מלאכי השרת יוצאין לקראתו. שלש כתות אלו ע״ד דאמרינן לא כעה״ז עה״ב שאין בו לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות וכנגד שלש אלו אומרים שלום שלשה פעמים ועוד י״ל בזכות התורה כדדרש הפי׳ גלילאי בשכם בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי לעם תליתאי וכו׳ וס׳ פת לעמו יתן יברך את עמו בשלום לכן אומרי׳ גם בשלום וכן להיפך שעונש אצל הרשעים שבטלו את התורה:

כי בהסיפה הלדיק מתעוררות כמה נשמות של לדיקים אחרים ונאים להקביל פניו של לדיק זה כמ"ש נגמלה פנו והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא. וכן כל נשמות של קרובי הלדיק באות אליו בשעת פטירתו ועליהם אומרים מלאכי השרת ינוחו על משכבותם וכיולא בזה אומרים לרשעים למעגנה תשכבון כדכתיב שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך כי בשינת אותו רשע ומתעוררים הדינים של גיהנם וכל הרשעים אומרים וי' וזהו למעגנה ישכבון אבל במיתת הלדיק כל נשמות הלדיקים ינוחו על משכבותם :

שני דייני גזירות פרק שלשה עשר

יף קה לה [א"ר אושעיא שצ"ד בתי דינין היו בירושלים כנגדן בתי כנסיות וכנגדן בתי מדרשות וכנגדן בתי סופרים] אמר רב יהודה אמר רב אסי גוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלים שכרם צ"ט מנה מתרומת הלשכה וכו'. קרנא הוה שקיל איסתרא מזכאי ואיסתרא מחייב ודאין להו דינא והיכי עביד הכי
שמות כג והא כתי' ושחד לא תקח [וכ"ת כיון דשקיל מתרוייהו לא אתי לאצלויי דינא וכי לא אתי לאצלויי דינא מי שרי והתניא ושוחד לא תקח מה ת"ל אם ללמד שלא לזכות את החייב ולא לחייב את הזכאי הרי כבר נאמר
דברים טז °לא תטה משפט אלא אפי' לזכות את הזכאי ולחייב את החייב אמרה תורה ושחד לא תקח] וכו' ואסיקנא דהוה שכר בטלה דמוכח כי הא דרב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה אמר להו הבו לי גברא דדלי לי בחריקאי ואידון לכו דינא. א"ר אבהו בא וראה כמה סמויות עיניהם של מקבלי שחד אדם חש בעיניו נותן ממון לרופא ספק מתרפא ספק אינו מתרפא והם נוטלי'
שם שוה פרוטה ומסמין עיניהם שנא' °כי השחד יעור עיני חכמים. ת"ר כי השחד יעור עיני חכמים ק"ו לטפשים
שם °ויסלף דברי צדיקים ק"ו לרשעים מידי טפשים ורשעים בני דינא נינהו אלא ה"ק כי השחד יעור עיני חכמים אפי' חכם גדול ולוקח שחד אינו נפטר מן העולם בלא
שם ע"ב סמות הלב ויסלף דברי צדיקים *אפי' צדיק גמור ולוקח שחד אינו נפטר מן העולם בלא טירוף הדעת כי אתא
משלי כט רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן מ"ד °מלך
סנהד' פ"ק במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה. אם דומה דיין למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות יהרסנה אמר רבה בר רב שילא האי דיינא דשאיל שאלתא פסול למידן דינא ולא אמרן אלא דלית ליה לאושולי אבל אית ליה לאושולי לית לן בה. אמר רבא מ"ט דשוחדא כיון דמשקל שחד מיניה אקרבה דעתיה לגבי' והוי כגופיה ואין אדם רואה חובה לעצמו מאי שחד שהוא חד אמר רב פפא לא לידון איניש דינא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה דרחים ליה לא חזי ליה חובה דסני ליה לא חזי לי' זכות אמר אביי האי צורבא מרבנן דמרחמין ליה בני מאתיה לאו משום דמעלי טפי אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא [אמר רבא מריש הוה אמינא הני בני מחוזא כולהו רחמין לי כיון דהוואי דיינא אמינא מינייהו סנו לי ומינייהו רחמו לי כיון דחזאי דמאן דמיחייב ליה האידנא קא זכי למחר אמינא אי מרחם כולהו רחמו לי אי מסנו כולהו סנו לי]:

[בתי דינין. של כ"ג: בתי כנסיות. להתפלל: בתי מדרשות. למשנה ולהגמוד: בתי סופרים. ללמוד תנוקות]: נוטלים שכרם. ומתפרנסים הימנו לפי שלא היו עוסקין במלאכתם: איסתרא. סלע: הבו לי גברא דדלי. מיא ומשקה שדותי: בחריקאי. במקומי חריקאי אומר אני שהוא לשון פגם כמו קרנים חרוקות דשחיטת חולין כלו' שאני מסתלק ונפגם ונקומי: אינו נפטר מן העולם. וה"ק ק"ו שיסמא את עיניו (כשהיה) [כשיהא] טפש בסופו וישב לדין: שאינו צריך לכלום. שהוא עשיר ואינו צריך להחניף: דשאיל שאלתא. דרגיל לשאול מבני עירו בהמות וכלים: מ"ט דשוחדא. למה אסור ליטול לזכות את הזכאי: אין אדם רואה חובה לעצמו. אין דעתו מתקרבת לצד החובה לחייב את עצמו ואפי' מתכוין לדין אמת: שהוא חד. הנותן והמקבל נעשים לב אחד: (מ"ו מהרש"א ז"ל פי' חד חריף ר"ל שנורח לספוק בזכותים ופ"א שהוא לשון שמחה על שקבל המתנה ולבסוף נעשה בשרו סרודים וחרב חדה וכו':

תוספות היו נוטלין שכרן. הא דלא פריך הכא והיכי עבדי הכי והכתיב ושחד לא תקח כדפריך עליה דקרנא אומר ר"ת משום דלא אסור אלא מבעלי דינין אבל הכא משל צבור וי"י מפרש דהכא לאו במורת שכר היו נוטלים אלא הכא כל שעה היו יושבין בדין ולא היו עוסקין בשום מלאכה ולא היה להם במה להתפרנס והיה מוטל על הצבור להתפרנס אבל קרנא באקראי בעלמא היה יושב ולא היה לו ליטול שכר ומהאי טעמא נמי אתי שפיר הא דקאמר לקמן מלמדי הלכות שחיטה והלכות קמיצה וכולי נוטלין שכרן מתרומות הלשכה אע"פ ששכר תלמוד תורה אסור כדאיתא בפרק אין בין המודר: אפילו צדיק גמור ולוקח שוחד. וסיינו

עיון יעקב

אמר רבי אבהו בא וראה כמה סמויות עיניהם. לכאורה נראה דהאי דרבי אבהו אלה דוקא בסוגיא זו הקודם כי בגמ"ת סיימי אומר ספי' כי השוחד יעור כפרש"י בחומש פרי שופטים דלאו עור ממש קאמר אלא משקבל שוחד ממנו אי אפשר שלא יטה את לבבו אללו להפך בזכותו אבל עכשיו דמסיק הש"ס בהא דקרנא אגר בטילה הוי שקל אבל בתורת שוחד אסור ליטול אף מתרווייהו מוכח דלאו מטעם זה דאי אפשר שלא יטה לבבו דא"כ שקיל מתרווייהו יש לומר דמותר ליטול כדי לשפוט לדק שאז לא יטה לבבו לזה יותר מזה ונשא"כ אם שקל מאחד מהם אסור ליטול אפי' לשפוט לדק לפי שאי אפשר שלא יטה לבבו אלא ודאי דהפי' הוא דלא כפרש"י אלא דעל עור ממש קאמר ואם כן אתי שפיר הא דר' אבהו. אך יש לומר אף לפרש"י מ"מ כשלוקח מתרווייהו בתורת שוחד א"א שלא יהפך במקלת בזכות המתחייב שלא יתחייבו כל כך כיון שגם ממנו לקח וק"ל: מידי טפשי' ורשעים בני דינא נינהו אלא ה"ק כי השוחד יעור עיני חכמים אפי' חכם גדול וכו'. עיין בתוספות מ"ש לפרש סוגי' זו בש"י דרכים ועיין במהרש"א בחידושי הלכות ואולי דבריהם הייתי מפרש כפשוטו דעת המתרץ דודאי טפשים ורשעים לאו דיינים נינהו אלא כי השוחד יעור עיני חכמים קאמר אפי' חכם גדול מאוד ע"ז שפיר קאמר ק"ו לטפשים כלומר שאינו טפשים ממש עד שאינם ראוי לדין אלא דקרין להו טפשים נגד הני חכמים גדולים וכן ק"ו לרשעים לאו רשעים ממש קאמר אלא כנגד לדיקים גמורים וגדולים קרי להו רשעים ואל תתמה על זה דכה"ג פירש"י להדיא בב' וירא על פסוק אנכי לא אוכל להמלט ההרה עיין שם ודו"ק שהוא נכון ואין אנו לריכין לדחוק כלל בפירוש סוגיא זו: **מלך** במשפט יעמיד ארץ אם דיין דומה למלך שאין לריך לכלום. דייקא פי' לא ממון ולא דברי תורה כפרש"י ואלה בה עומדים הארץ ע"ש דאמרינן על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום והדין הוא שורש של השלשה כשנעשה הדין נעשה האמת והשלום וכדאי' סוף מסכת שקלים ע"ש וכ"י בח"מ ריש סימן א' וברכה ריש פר' שופטים מן דעתך שאם העיתם את הדין שאת מזעזע את העולם ולכך כשהם הארץ ברור המכול כדאי' בירבה פ' משפטים ובטח"מ ריש סי' א' לכן שפיר שלוי עמידה הארץ בדיין הגון. וכ"ל שזה כוונת הפסוק ועמדים הטעמת דין ממילא אם יש דין למטה אין דין למעלה לכך ארץ ירלה: **אמר** רבא מ"ט דשוחדא. אע"ג דאין אנו לריכין למדרש טעמא דקרא מ"מ ודאי על מה שאמר הפוריה ליקח שוחד הדבר א"ל טעמא. אבל מה שעשו חכמים משמרת למשמרת לומר אפילו שיחה דשאל שאלתא פסול למידן להו כדאמר רב שילה ע"ז ודאי לייך טעמא. להיק משום דמקרבה דעתו לגביה חה הוא גם כן הטעם אם שאל לו דבר הלריך לו שפסול לו מש"ה: **אמר** אביי האי לורבא מרבנן דמרחמין ליה בני מתא. לאו משום דמעלי. ואע"ג דרבא קאמר בסמוך הני בני מחוזא כולהו רחמי לי וכודאי רבא הי' מוכח להם במילי דשמיא מ"מ אביי לא קאמר אלא בהני בני מתא דלאו בני תורה והכמם

והיינו ק"ו לרשעים שכבר נטלו שחד בפעם ראשונה דבפעם ראשונה כשנוטל אכתי צדיק הוה שעדיין לא נטלו וק"ו לטפשים בפעם שני שנוטל שחד שכבר נעשה טפש מפעם ראשונה שנטלו. ובשנ"ס פי' דהאי ק"ו לטפשים אינו ענין הכרייתא אלא מדתניא חכמים וצדיקים משמע שר"ל ק"ו לטפשים ולכן מתמה וכי הם בני דינא ומשני ה"ק ולא נידוק כמ"ש: ג"ד מלך במשפט ונומר שאינו צריך לבטש וכו'. הכא משמע דצריכות ממון קאמר משום שחד מדמסיק עליה האי דיינא דשאיל שאלתא ולעיל נמי במילי דשחד איירי ובסנהדרין בפ"ק מייתי הך דרשה גופה דרב נחמן בר כהן אדיין שאינו בקי וצריך לשאול הוראות ודינים דמסיק התם דרש רב נחמן בר כהן מ"ד מלך במשפט יעמיד ארץ ומסיק עלה בתר הכי דבי נשיאה אוקמי דיינא דלא גמיר וכולה שמעתא דהתם מיירי בדיינא שאינו הגון מחמת שאינו בקי ואומר ר"ת דמהאי קרא איכא למידק שאינו צריך לא ממון ולא לדברי תורה:

מהרש"א שצ"ד בתים כו' וכנגדן בתי כנסיות כו'. ובספר יבעיה פרש"י תפ"ח בתי כנסיות היו בירושלים כמנין מלאתי ע"ש: **צ"ט מנה כו'.** אפשר לומר בזה המנין בכל שנה קאמר ובא לגי' דייני גזירות דהיינו ג' בתי דינין מכ"ג לכל אחת ל"ב מנה ויבא לכל דיין מהם קמ"א זוזים בערך ושיערו חכמים בו שהוא כדי סיפוקו בכל שנה מסתמא וקאמר דאם לא ספקו בזה כגון שנתייקר השער מוסיפין כו' וק"ל: **אלא אפילו לזכות את הזכאי כו'.** ק"ק דאימא דהתם איירי בשנוטל מאחד מהם דאתי לאצלויי דינא וכן נראה מפרש"י בחומש ה"ל לא תקח שחד אפילו לשפוט צדק כי השחד יעור משקבל שחד ממנו א"א שלא יטה לבו אצלו להפך בזכותו עכ"ל וכדלקמן כיון דקבל שוחדא מיניה איקרבא ליה דעתיה לגביה כו' ועיין ברא"ש אבל בשנוטל משניהם כמו קרנא דלא אתי לאצלויי דינא אימא דשרי ודו"ק: **כמה סמויות עיניהן של כו' נוטלין ש"פ ומסמין עיניהן שנא' כו'.** ויעור פקחים דקאמר יולא לשנים דהיינו מסמא עיני השכל שלהם מבלי הבין ומסמא ממש עיני הפקחי': **וק"ו לטפשים כו'.** עיין בחידושי הלכות: **אפילו הכם גדול כו' בלא סמיות הלב כו'.** ויהיה יעור עיני חכמים עיני השכל ולב שלהם וכן פרש"י בחומש יעור פקחים אפילו חכם בתורה ונוטל שוחד סוף מתטרף דעתו וישתכח תלמודו כו' עכ"ל מיהו בשמעתין הך ליסנא דטירוף הדעת על ויסלף דברי צדיקים קאמר לה והכא קאמר בלא סמיות הלב והענין כפול בקרא ועוד אמרתי קרוב לפשוטו וליישב הכפל לפי שיש מי שדן על פי ראייתו שהוא עד הרואה ואין צריך לו שום דיבור מפי העדים ויש מי שלא ראה הדבר אך שהוא דן על פי הדברים של העדים וזה שאמר כי השוחד יעור ממש את הדיין ההוא כאילו לא ראה המעשה כך ומחייב את הזכאי ע"י השחד גם אם הוא דן ע"פ דבור העדים השחד יסלף דברי הצדיקים שהן דברי העדים שמעידים לצדק והוא מסלף דבריהם לחייב את הזכאי לפי עדות הצדק ודו"ק: **מלך במשפט כו'.** עיין בפ"ק דסנהדרין: **מ"ט דשוחדא כיון כו'.** ר"ל מ"ט דמקבל שחד אפי' לשפוט צדק וקאמר דכיון דקביל ליה כו' איקרבא ליה דעתי' וא"א לו לשפוט צדק וקאמר א"כ אמאי קרי ליה שחד דלא יפול הלשון אלא במי שמקבלו להטות משפט וקאמר דקרי הכא שחד אפילו במקבלו לשפוט צדק ע"ש דהוה כגופיה ושהוא חד וק"ל: **אמר רב פפא לא לידון כו' למאן דרחים ליה כו'.** כתבו התוס' לאו בלהב ושונא דאיירי ביה ר"י ורבנן פי' דלגבי דיין

אפילו רבנן מודו דפסיל כדמסיק מקרא פי' עכ"ל לכאורה קשה לדבריהם דאימא קושטא דרב פפא טעמא דקרא קמפרש מ"ש לא לדון איניש למאן דרחים כו' דומיא ממש דלעיל מיניה דקאמר רבא מ"ט דשוחדא כו' דבטעמא דקרא קאתי לפרושי ויש ליישב דהל"ל מ"ט לא לדון כו' כדקאמר רבא מ"ט דשוחדא כו' וק"ל: **דלא מוכח להו במילי כו'.** ע"ד אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך ורובן וקתם בני מתא לאו חכמים הן: **מרישא ה"א כו' כולהו רחמי לי כיון דהואי דיינא אמינא מינייהו סנו לי כו'.** הך מלתא מתניתין דפ"ד דאבות הוא החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל כו' ואפשר דסיפא דמלתא אשמועינן כיון דחזי דמאן דמחייב ליה האידנא כו' אם מרחם כולהו רחמי כו' ולא כיונא דאין דעתן שוות דאיכא דרחים ואיכא דסני ודו"ק:

הרי"ף מידי טפשים ורשעים בני דינא נינהו. ותימה הוא דבשלמא עיני חכמים הוא מדבר על הדיינים המקבלים שחד יעור עיני החכמים שהם אבל דברי צדיקים אינו מדבר בדיינים הצדיקים כדי לדייק ק"ו לרשעים אלא דברי צדיקים הם דברי של הבעלי דינים שהם צדיקים כי על ידי השחד יעוות משפט ויסלף דברי צדיקים בטענתם וה"נ אפשר לפרש האי דקאמר קל וחומר לרשעים כפשטיה ויסלף דברי הזכאי בדינו שיחייבהו לפרוע מה שאינו חייב קל וחומר אל החייב שיזכאו כי זה דבר יותר קל שהוא שב ואל תעשה אבל מתוך דברי התלמוד שאמר מידי טפשים ורשעים בני דינא נינהו מוכח שבדיינים הוא מדבר והדרן לקושיין ושמא בא לומר שגם לאחר שינא דבר מפי הדיין הצדיק לזכות או לחייב השוחד יסלף ויעוות דברי הצדיק ויחזור להפוך הדין ומראה לו פנים. עוד אפשר דכיון דאיסור השחד הוא אפילו לזכות את הזכאי יסלף גם את הדיין הצדיק וכל שכן כשהדיין הוא רשע שיחייב את הזכאי: מאי דכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ וכו'. הוקשה לו שאם מדבר במלך שמעמיד מלכותו על פי הדין אם כן היה לו למימר ובלא משפט יהרסנה מאי ואיש תרומות ואם רוצה לדרוש הכתוב כך שמלך שסורש מהדין יהרסנה ותרומות הוא לשון הפרשה ומילוק א"כ כיון שהוא מדבר במלך הי"ל ומלך תרומות יהרסנה או יאמר ותרומות יהרסנה לזה דרש שמדבר בדיין שהוא דומה למלך שאינו צריך וכו' ואם דומה לכהן שהוא איש המחזר על התרומות יהרסנה:

ת"ר ושחד לא תקח אין צריך לומר שחד ממון אלא אפי' שחד דברים נמי אסור מדלא כתיב בצע לא תקח היכי דמי שחד דברים כי הא דשמואל הוה עבר במברא אתא ההוא גברא יהיב ליה ידיה א"ל מאי עבידתך א"ל דינא אית לי א"ל פסילנא לך לדינא אמימר הוה יתיב וקא דאין דינא פרח גדפא ארישיה אתא ההוא גברא שקליה א"ל מאי עבידתיך וכו' מר עוקבא הוה שדי רוקא קמיה אתא ההוא גברא כסייה א"ל מאי עבידתיך וכו' ר' ישמעאל בר' יוסי הוה רגיל אריסיה דהוה מייתי ליה כל מעלי שבתא כנתא דפירי יומא חד אייתי ליה בה' בשבתא א"ל מאי שנא האידנא א"ל דינא אית לי ואמינא אגב ארחאי אייתי ליה למר לא קביל מיניה א"ל פסילנא לך לדינא אותיב זוזא דרבנן וקא דיינין ליה בהדי דקא אזיל ואתי אמר אי בעי טעין הכי ואי בעי טעין הכי אמר תיפח נפשם של מקבלי שחד ומה אני שלא נטלתי ואם נטלתי שלי נטלתי כך מקבלי שחד עאכ"ו: ר' ישמעאל בן אלישע אייתי ליה ההוא גברא ראשית הגז א"ל מהיכא את א"ל מדוך פלן ומהתם

לם ס'
שמות כג

עין יעקב

[illegible] כינתו וכפי' מהרש"א בח"א אבל בני מתא לרשם והא הם בני סורס כרש"י בע"א יף כ"ס פ"א וכתיב הוכח לחכם ויאהבך: **אפילו** שוחד דברים נמי אסור מדלא כתיב בצע לא תקח. כי שחד על ברמיך לאו לממון לבד קאי דהא בפ' עקב כתיב אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד ובני הקב"ה לא שייך כלל לקיחת ממון אף-[illegible] רב"י אשורי ממון

ומהתם להכא לא הוה כהן למיתבא ליה א"ל דינא אית לי וכו' כדלעיל:

במברא. גשר: יהב ליה ידא. לסמכו: בנתא דפירי. של פירות מפרדס של רבי ישמעאל: זוזא. זוג: בהדי דאזיל ואתי. בכל אשר הולך ובא היה לבו לזכותו של אותו אדם ובאין לו פתחי זכיות ואומר בלבו הלואי ויטעון כך וכך ויזכה בדין: ראשית הגז. בכל שנה שגוזז אותן חייב ליתן לכהן אחד מששים:

מהרש"א אפילו שהד דברים מדלא כתיב בצע לא תקח כו'. ולעיל דריש מיני' טעמא דשוחדא שהוא חד סדרכי' שקולים ויבואו שניהם וכנראה מדברי התוס' דלא קאמר הכך מלתא דמשיב מדאורייתא אלא לאסמכתא בעלמא קאמר וכמ"ש בחידושי הלכות ע"ש: בה' בשבתא. לפי שהיה מבקש דינא ובו בתי דינין יושבין לפי תקנת עזרא. ויש לדקדק בהך עובדא ובאידך עובדא דלקמן דקאמר אייתי ליה זוגא דרבנן אמאי לא קאמר תלתא רבנן דהוו תלתא ב"ד ושכיח הרי הם ב"ד חלוק כדאמרי' בסנהדרין ויש ליישב לכאורה דלא קאמר פסילנא לך לדינא אלא ביחידי כיחיד מומחה אבל בתלתא דהיינו עם עוד ב' דיינים אחרים לא החמיר לפסול את עצמו מלדון עמהם ולכך לא קאמר אלא דאותיב זוגא דרבנן אבל הלשון לא משמע הכי מדלא קאמר אותיב זוגא דרבנן בהדי' ועי"ל דהכך זוגא דרבנן מומחין נמי הוו ובחד נמי הוה סגי אלא דרצה לידע אם יכוונו השנים לדעתו לזכותו או לא אבל בשלשה גם אם לא יכוונו לדעתו אפשר דאחד מהם לא השנים עם השנים והשנים לדעתו ודו"ק: תיפח נפשם של מקבלי שוחד כו'. יש לומר אפי' לשפוט לדק ולזה אמר תיפח נפשם דודאי א"א לקבל שוחד לשפוט לדק משום איקרובי דעתיה ומה אני שלא כו':

הרי"ף רבי ישמעאל בר"י הוה רגיל אריסיה וכו' לא קביל מיניה. וקשה ליקבל מיניה ולא לידייניה וכן קשה ברבי ישמעאל בן אלישע ושמא לכך לא קבל ממנו כי בזה נתן אל לבו להושיב לפניו זוגא דרבנן לדון הדין ולא שלחו אל ב"ד אחר פן תלא תקלה מתחת ידו כמעשה דרב ענן לקמן. ועוד חשש שאם היה מקבל ממנו לא יהיה שותק מלדבר איזה דבר לומר אי בעי טעין הכי אבל השתא לא דבר מאומה רק אמר בלבו אי בעי טעין הכי. ולכך רב ענן שקיבל הדורון לא הושיב זוג של ת"ח לדון את דינו כי חשש פן ידבר עליו איזה דבר של זכות ולכך שלחו לפני ר"נ ואעפ"כ לא יצא מידי תקלה:

ס ס רב ענן אייתי ליה ההוא גברא כנתא דנילדני דבי גילי א"ל מאי עבידתיך א"ל דינא אית לי לא קביל מיניה א"ל פסילנא לך לדינא א"ל דיניה דמר לא בעינא קבולי לקביל מר דלא למנען מר מאקרובי בכורים

מ"כ י דתניא °ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשרים להם [שעורים] וכרמל בצקלונו וכי אלישע אוכל בכורים הוה אלא לומר לך כל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב בכורים א"ל קבולי לא בעינא דאקביל השתא דאמרת לי טעמא מקבלינא שדריה לקמיה דרב נחמן שלח ליה נדייניה מר להאי גברא דאנא ענן פסילנא ליה לדינא אמר מדשלח לי הכי ש"מ

יף קי קריביה הוא הוה קאים דינא דיתמי קמיה אמר *האי עשה והאי עשה דכבוד תורה עדיף סלקיניה לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה כיון דחזא בעל דיניה יקרא דקא עביד ליה איסתתם טענתיה:

נילדני דבי גילי. דגים קטנים: וכי אלישע אוכל בכורים הוה. והלא לא היה כהן שהרי מצינו בדברי הימים שנתייחס אביו על שבט גד דכתיב ויעני ושפט בבשן ומצינו במס' פסחים באלו דברים דשפט דהאי קרא אביו של אלישע: ש"מ קריביה הוא. להכי פסיל ליה לדינא: האי עשה והאי עשה. מצות הדיינים עשה ושפטתם לדק: עשה דכבוד תורה. דינא דהאי גברא דהוא עשה דאיכא כבוד תורה דרב ענן בהדיה עדיף:

תוספות וכי אלישע אוכל בכורים הוה. אין לריך לדחוק כפי' הקונטרס דהכי פירושו וכי אלישע אוכל בכורים היה והלא בשומרון הוה ואין בכורים נאכלין חוץ לחומה כדמוכח ברים אלו הן הנזקין ובפי' בהמה המקשה והכי איתא בהדיא בסדר אליהו זוטא דת"ח כפרה להם לישראל בכל מקום מושבותיהם שנאמר תקריב מנחת בכורים ואומר ואיש בא מבעל שלישה וגו' וכי אלישע אוכל בכורים הוה והלא אין שם ומקדש ולא מזבח ולא כ"ג אלא אלישע ותלמידיו יושבין לפניו מכאן אמרו וכו':

מהרש"א וכי אלישע אוכל בבורים כו'. עיין פרש"י ותוספות ולא ניחא להו כפשטיה שהיה הלחם מבכורים דהייט בתחלת קציר שעורים כפי' רש"י בספר מלכים דא"כ מאי אשמועינן קרא מיהו בפ"ק דסנהדרין מפרש ליה כפשטיה ואשמועינן דראויה היתה אותה שנה להתעבר ע"ש וק"ל: האי עשה והאי כו'. פרש"י מצות הדיינים עשה ושפטתם לדק עכ"ל פירושו אינו מובן דמאי משמע מושפטתם לדק לחן דיתמי בריש' אבל מקרא דבתר הכי יליף ליה בפ"ק דסנהדרין כקטן כגדול תשמעון שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה למכ"מ לאקדומי ע"ש והכא דין היתום בא מקודם ולדברי הרמב"ם דמקדימין דין יתום כו' שנאמר שפטו יתום גו' ניחא טפי שהזכיר כאן דנקט דינא דיתמי מיהו לדבריו לא הוה לריך למנקט דהוה קאים דינא דיתמי קמי' דאי נמי בלא בבת אחת דין יתום קודם אי לאו דכבוד תורה עדיף:

מא רב ענן הוה רגיל אליהו דאתי גביה דהוה מתני ליה סדרא דאליהו כיון דעביד הכי איסתלק אותיב בתעניתא ובעי רחמי ואתא כי אתא הוה מיבעית ליה בעותיה ועביד תיבותא (ואנחיה) ויתיב קמיה עד דאפיק ליה סדריה והיינו דאמרינן סדר אליהו רבה סדר אליהו זוטא:

סדר אליהו רבה. שלמד חוץ לתיבה: סדר אליהו זוטא. שלמד בתוך התיבה:

תוספות והיינו דאמרי סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא. פומר ר"י לפי שספיק בלימודו לרב ענן חלקו לב' סדרים ופעם אי למד ממנו יותר מן סדי ידוע קרי לראשון סדר אליהו רבה ולבתרא קרי זוטא:

מהרש"א אותיב בתעניתא כו' כי אתא הוה מבעית ליה בעותיה כו'. יראה הטעם בזה לפי שנכשל בשתים שלא היה לו לקבל אפילו בדרך דורון כיון שלכתחלה דרך שוחד דברים הביא לו כמו ר"י ב"י ור"י בן אלישע דלעיל שאמר ומה אני שלא נטלתי כו' ואח"כ נכשל שנית במה ששלח לרב נחמן כידייניה של להאי

עין יעקב

המון קאי כבר תמה עליו הרא"ש בספרו ע"ש ולפי סוגיא א לק"מ: כל המביא דורון לשלמיד חכם כאילו מקריב בכורים. טעם ודמוי לאבאה בכורים לפי שהבאת בכורים להודות בשלך בשוי טובה וכפירש"י ב"יש פ' כי סבא נפי שנתן לו הקב"ה את הארץ לכך מחזיק לו טובה בהבאת בכוריו כיה פ' שלאיך כך המביא דורון לת"ח לפי שבטוחו הבין ומ"ל על כני דוחו לכך מחזיק לו טובה בהבאת דורון לו והוא כאילו מקבל פני שכינה בהבאת בכוריו: כי לפא הוי מיבעית ליה בעותיה. עיין במהרש"א שפי' מבעית ל"ר ועי"ל למון פיום

לאפי גברא דאנא כי דמתוך לשון זה הבין רב נחמן דקריביה הוא ואשתמש בעניתיה דחבריה והשתא במה דאותיב בתענית נתכפר לו על אוכלו הדגים קטנים שקבל אבל עדיין חטא דבעית חבריה ואשתמש בעניתיה במקומו עומד ולכך נענש במדה זו דהוא מבעית ליה:

מב ש״ס **בשני** דרב יוסף הוה ריתחא א״ל רבנן לרב יוסף ליבעי מר רחמי אמר להו השתא ומה אלישע דכי הוו רבנן מיפטרי מקמיה הוו פיישי תרי אלפין ומאתן רבנן בעידן ריתחא לא הוה בעי רחמי אנא אבעי רחמי וממאי דפיישי הכי דכתיב °ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש מאי לפני מאה איש אילימא דכולהו לפני מאה איש בשני בצורת טובא הוו אלא לאו דכל הד וחד קמי מאה איש. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב הוו פיישי אלפא ומאתן רבנן. מבי רב הונא הוו פיישי תמני מאה רבנן. רב הונא הוה דריש בתליסר אמוראי כי הוו קיימי רבנן ממתיבתא דרב הונא ונפצי גלימייהו הוה סליק אבקא וכסי ליה ליומא ואמרי במערבא קמו ליה ממתיבתא דרב הונא בבלאה. כי מפטרי רבנן מבי רבה ורב יוסף הוו פיישי ארבע מאות רבנן וקרו לנפשייהו יתמי כי הוו מפטרי רבנן מבי אביי ואמרי לה מבי רב פפא ואמרי לה מבי רב אשי הוו פיישי מאתן רבנן וקרו לנפשייהו יתמי דיתמי:

הוה ריתחא. כעס של מקום ובא רעב לעולם: דכי מפטרי. תלמידיו ממנו לעמוד מבהמ״ד: הוו פיישי גביה. אוכלי שולחנו: תרי אלפי ומאתן. דכתיב עשרים לחם שעורים ולחם בכורים הרי כ״א וכרמל הרי כ״ב וכל אחד לפני ק׳ איש הרי הרין אלפין ומאתן: בתליסר אמוראי. השומעים מפיו ומשמיעים לרבים זה מכאן וזה מכאן ומלפנים ומלאחור ומחלקים למקומות הרבה שהיה העם רב: וכסי ליה ליומא. מאפיל את החמה והיה ניכר בא״י:

מהרש״א לא הוה בעי רחמי אנא אבעי רחמי כו׳. יש לדקדק בזה דמצינו ביוני חכמי התלמוד דבעי רחמי אכפנא בפ״ק דתענית ולא כשאר ק״ו זה בעלמא מאלישע דלא בעי רחמי ואין סברא דבימיהם הוו פיישי טפי מתרי אלפין ומאתן וי״ל ברעב של כליה שבא לעולם גוזרים תענית ובעי רחמי ובהכי איירי הנך דפ״ק דתענית אבל הכא איירי ברעב של בצורת דהיינו דהגשמים מועטים והשער ביוקר ולא היה לבעי רחמי אלא משום דוחקא דתלמידים ועביד ק״ו מאלישע דפיישי כ״כ תלמידים ב׳ אלפין ומאתן ולא אבעי רחמי משום דוחקייהו כ״ש בשני דרב יוסף דלא פיישי רק ד׳ מאות תלמידים ולא אבעי רחמי משום דוחקייהו וכן מוכח בפ״ק דסנהדרין דבימי אלישע לא הוה רק רעב של בצורת ודו״ק: **אלא דכל הד והד לפני מאה איש כו׳.** והכי מוכח לישנא דקרא מה אתן זה גו׳ לשון יחיד דהל״ל ומה אתן אלה לפני גו׳ וק״ל: **הוה סליק אבקא וכסי כו׳.** כוונו בזה דאחר שקמו ממתיבת׳ דהיינו מלימודם מרבם רב הונא לא עסקו בחיי שעה רק במדות הטובות שנמשלו לבגדי צדיקים כמ״ש בכל עת יהיו בגדיך גו׳ וכי נפצי גלימייהו דהיינו גם אבק מדותיהם הטובות מכסי ליה ליומא דהיינו כח האומות כמ״ש חמה לוקה סימן רע לאוה״ע שמונין לחמה ובדרך זה אמרו והוי מתאבק בעפר רגליהם דהיינו כילך גם אחר אבק מדותיה׳ הטובות כמ״ש במדות הרעות אבק של גזל ואבק לשון הרע כך במדות טובות של צדיק יש אבק גלימייהו וק״ל:

אמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים. כתוב מג
דף ק׳ ע״ב בספר בן סירא °כל ימי עני רעים והא איכא
משלי שבתות וימים טובים כדשמואל דאמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים בן סירא אומר אף לילות. בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים:

שינוי וסת. [אפילו] לטובה: במרום הרים כרמו. שאין בידו ממון לקנות במקום טוב וקונה בראש ההר וכל זבלים שהוא מוליך לו נופל וזב לכרמים שתחתיו:

ת״ר לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר מד
שרובה נכרים ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל שכל הדר בא״י דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בח״ל דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר °לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים וכי כל ויקרא
שאינו דר בארץ אין לו אלוה אלא לומר לך כל הדר בח״ל כאילו עובד ע״ז וכן בדוד הוא אומר °כי גרשוני ש״א כו
היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי מי א״ל לדוד לך עבוד אלהים אחרים אלא לומר לך כל הדר בח״ל כאילו עובד ע״ז:

וכי מי אמר לו לדוד כן. אלא מפני שהיה צריך לברוח לצאת מארץ ישראל אל מלך מואב ואל אכיש:

מהרש״א וכי כל שאינו דר בארץ ישראל אין לו אלוה אלא לומר כו׳. לכאורה דהא איהו כמי דומה כו׳ קאמר ומה תיקן בזה טפי שאמר כאילו עובד ע״ז ונראה לפרש חדא דהקב״ה הוא אלוה כל העולם אבל נקרא אלהי הארץ דהיינו ע״ש א״י כמ״ש הרמב״ן פרשת וילך ע״ש והוא ע״פ הדמיון שעמו ישראל הם בארץ והשתא מ״ש כל הדר בא״י דומה כמי שיש לו אלוה ניחא ע״ש אלהי הארץ אבל מ״ש הדר בח״ל לא יתכן בו לומר שדומה כאילו אין לו אלוה

עיון יעקב

ביום והכעיון כעין בעי ממנו רחמי שילמוד עמו עוד על־כן עבד ליה תיובתא ויתיב קמיה עד דאפיק ליה סדרו: **א״ל** רבנן ליבעי מר רחמי וכו׳. עיין במהרש״א שכתב שהיי רק רעב של בצורת לאכי אין מתפללין עליו ובאמת זה אינו כמבואר בפרק סדר תענית כילד דגם על מכה של בצורה מתריעין יע״ש אלא נראה דודאי היו מתענין ומתפללין כפי הסדר תענית אך הכא איירי אחר שעברו י״ג תעניתים אלו ולא נענו ורק רבנן בקשו מאתו שיתפלל עליהם שהקב״ה יזמין להם פרנסתם ביחידות ובאמת קיימא לן פרנסת בשביל רבים כדאי׳ בתענית דף ט׳ ע״א ולא בשביל יחיד והני נמי כיחידים. ודאי לאכי שפיר מייתי ראיה מאלישע במעלה זו ולא בשאר מעלות שהיו בו אף ע״פ שהיו לו הרבה תלמידים אפ״ה לא התפלל על פרנסתם משום דכיחידי׳ דמו ואל תתמה על זה דהלא אפילו באנשי נינוה שהיתה עיר גדולה לאלהים אפ״ה קאמר בש״ס דתעני׳ דף י״ד ע״ב דכיחידים דמו ע״ש: **כדשמואל** דאמר שמואל שנוי ווסת תחלת חולי מעים. לכך אף בשבתות וימים טובים מביא ראיה מדשמואל לפי שהיה רופא מומחה ובקי בחכמות אלו כדא׳ בפ׳ השוכר את הפועלים גבי אסיא דר׳ על ידו ע״ש: ומה״ט אמרינן פ״ק דתענית דף ח׳ אר״י שמש בשבת צדקה לעניים שנאמר שמש צדקה ומרפא כי חמום השמש הוא טוב לחולי המעיים והיפך יום הגשמים ורוח וק״ל: **כל** הדר בח״ל כאילו עובד ע״ז עיין בתשובת הרשב״א סי׳ קל״ד וכ״ל ·עוד לומר דמדמה לע״ז. לפי שא״י נקרא ארץ החיים כדאי׳ לקמן דף קי״א וכבר איתא בירמיה ב׳ על עובדי ע״ז אותי עזבו מקור מים חיים וגו׳ כן הוא ג״כ בזה שעוזב ארץ החיים והלך לח״ל. וע״ש לפי דקי״ל אין הקב״ה פוקד עון אבות על בנים רק בע״ז דכתיב בגי פוקד עון אבות על בנים וכ״כ בז״ב פ׳ דברים וגם בא״י אין הקב״ה פוקד עוני אבות על בנים כי העם בה נשוא עון וכפר אדמתו עמו וכ״כ בטוב הארץ דף י״ח וכן לע״ן המחשבה

[illegible]

אמר לה נשאת את העמודים ואת היס וגו': שלא יעלו בחומה, יחד ביד חזקה: אם תעירו ואם תעוררו, ב' שבועות כבר אחת: שלא יגלו את הקץ. נביאים שביניהם: שלא ירחקו את הקץ. בעונם ניא שלא ירחקו גרסינן לשון דוחק שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי: ושלא יגלו את הסוד. אומרי לה סוד העיבור ואומרי לה סוד טעמי התורה: מתיר את בשרכם. לשון הפקר:

תוספות [illegible]

מהרש"א עובר בעשה שנא' בבלה יובאו ושמה יהיו וגו' [illegible]

רבי זירא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה דבעי למיסק לא"י דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנא' בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאום ה'. ור' זירא ההוא בכלי שרת כתיב. ורב יהודה כתיב קרא אחרינא השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה. ור' זירא ההוא שלא יעלו ישראל בחומה. ורב יהודה השבעתי אחרינא כתיב. ור' זירא ההוא מיבעי ליה לכדרבי יוסי בר חנינא דאמר רבי יוסי בר חנינא שלש שבועות הללו למה אחד שלא יעלו ישראל בחומה ואחד שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות וא' שהשביע הקב"ה את האומות שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי. ורב יהודה (אמר) אם תעירו ואם תעוררו כתיב. ור' זירא מיבעי ליה לכדר' לוי דאמר ו' שבועות הללו למה תלתא הני דאמרן ואינך שלא יגלו את הקץ ושלא ירחקו את הקץ ושלא יגלו הסוד לאו"ע. בצבאות או באילות השדה א"ר אלעזר אמר להם הקדוש ב"ה לישראל אם אתם מקיימים את השבועה מוטב ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות או כאילות השדה:

ר' זירא למיסק. ורב יהודה [illegible] מיניה: בכלי שרת כתיב. קרא דלעיל מיניה כתיב כי כה

[illegible]

עיון יעקב

[illegible]

אמר רב יהודה עובר בעשה הילכך עובר על השבועה ולכך נראה לי דרב יהודה עשה עיקר הלימוד מפסוק בבלה יובאו רק מי יבוא דלא כי אם זה אלא על הגולים נלמד מן הכתוב דהשבעתי אתכם שמדבר בישראל לאחריו על פסוק בבלה יובאו שהוא כולל גם על ישראל ועיין שמהאי קרא קא יליף י"ל דגם על גלות שני ונמנע איסור להעלות מכל הארצות לא"י עד שתחפץ אהבת הקב"ה לגאול את ישראל:

ישעיה לג **א"ר** אלעזר כל הדר בא"י שרוי בלא עון שנא' °ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון. א"ל (רבינא) [רבא] לרב אשי אנן בסובלי חלאים מתנינן לה אמר רב ענן כל הקבור בא"י כאילו קבור תחת

שמות כ המזבח כתיב הכא °מזבח אדמה תעשה לי וכתיב התם

דברים לב °וכפר אדמתו עמו עולא הוה רגיל דהוה סליק לא"י נח נפשיה בח"ל אתו אמרו ליה לר' אלעזר אמר אנת

עמוס ז עולא °על אדמה טמאה תמות אמרו לו ארונו בא אמר להם אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי חוזאה אתא לקמיה דר' חנינא א"ל מהו למיחת ליבמה א"ל אחיו נשא כותית ומת ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו אמר רב יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אפילו מפומבדיתא לבי כובי ההוא דנפק מפומבדיתא לבי כובי שמתיה רב יוסף ההוא דנפק מפומבדיתא לאיסתוניא שכיב אמר אביי אי בעי האי צורבא מרבנן הוה חיי רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כשרין שבבבל א"י קולטתן כשרין שבשאר ארצות בבל קולטתן למאי אילימא ליוחסין והאמר מר כל הארצות עיסה לארץ ישראל וא"י עיסה לבבל אלא לענין קבורה:

ובל יאמר שכן. (השוכן) חליתי כלומר לא יתרעם לומר לי כי כולם נשואי עון: **ואתה על אדמה טמאה תמות.** מקרא הוא בנבואת עמוס: **ארונו בא.** לקברו בא"י: **כך אסור לצאת מבבל.** לפי שיש שם ישיבות המרבילות תורה תמיד: **דנפק מפומבדיתא לבי כובי.** לגור שם: **א"י קולטתן.** וכדמפרש: **אילימא ליוחסין.** שמוחזקים כשרים מא"י והא בבל מיחסי טפי: **דאמר מר.** בפ' עשרה יוחסין כל הארצות הרי הן אצל בבל כעיסה המעורבת שאין ניכר בה מה בתוכה כך כל המשפחות ספק: **אלא לענין קבורה.** של בבל מוליכים ארונותיהם לקבור בא"י ושל שאר ארצות הרחוקים מא"י וקרובים לבבל קוברים בבבל שיש שם זכות תורה:

מהרש"א שנא' ובל יאמר שכן גו'. עיין פרש"י הכא ולפי פרש"י בספר ישעיה כולה דה"פ דקרא ובל יאמרו האומות שכני בימי דישראל חליתי בשבילם כדאמרן אוי לרשע אוי לשכנו דאינו כן דישראל שהם העם היושב עליה נשוא עון הם והרעה שתבא לשכניהם בזמן גלותם היא ועי"ל קרוב לזה דחליתי קאי על ישראל ובל יאמר שכני בימי דישראל שע"כ ישראל מסתוקים בא"י שחליתי וא"י ארץ הרים היא ואוירה טוב לחולים כדאמרינן בפרק הכונס גבי רבי כיון דחלש אמטיוהו לצפורי דמדליא טפי ובסים אוירא דאינו כן אלא שאני חולתי בא"י משום דהעם היושב וגו' דהיינו שרוי בלא עון ולמאי דקאמר אנן בסובלי חלאים כו' ה"פ דקרא ובל יאמר שכן רע השונא לאידי שחליתי כמ"ש בדוד ה' יסעדנו וגו' כל משכבו הפכת בחליו אויבי יאמרו רע לי מתי ימות וגו' אבל חליתי כדי למרק עוני ביסורין וז"ש היושב בה בחולי נשוא עון דהיסורין ממרקין וק"ל: **תחת המזבח כו'.** הוא מבואר כמ"ש האדם ממקום כפרתו נברא שנא' וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וממקום שנא' בו מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו כפרה ולמעלת האדם אמר שהוא כאילו קבור שם כי כמו שרוחו ונשמתו שב בטהרה למקום אשר חוצב ממנו כן עפר גופו שב למקום טהרה למקום מזבח אשר משם חוצב עפרו של אדם וע"ז אמר לקדושת א"י וטהרתה וכפר אדמתו עמו שהנקבר בא"ז מקום שיהיה בא"י כאילו קבור במקום הכפרה מקום המזבח אשר משם ניטל גופו. וע"פ כונה זו נכון נאמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות כו' שא"י כולה טהורה ובכ"מ שנקבר שם כאילו נקבר במקום מזבח ובל' קללה אמר עמוס האי קרא על אמציה כהן בית אל ודקאמר אינו דומה קולטתו מחיים כו' מהאי קרא משמע ליה הכי דתלה הדבר במיתה על אדמה טמאה תמות: **א"ל אחיו נשא כותית כו'.** קראה כותית ע"פ מ"ש לעיל כל הדר בח"ל כאילו עובד ע"ז והיינו כותית ואמר ברוך המקום שהרגו דהיינו שמת בלא זמנו בלי זרע וק"ל: **כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות כו'.** פרש"י שיש שם ישיבות המרבילות תורה כו' וכה"ג פי' לקמן גבי לענין קבורה כו' דשאר ארצות כולן קוברין בבבל לפי שיש שם זכות תורה עכ"ל אבל לפי הסוגיא נראה דמה"ט דא"י קודם לבבל מה"ט נמי בבל קודם לשאר ארצות וע"פ מ"ש בפ' אחד ד"מ אדם הראשון גופו מבבל וראשו מא"י ואבריו משאר ארצות וכמו שא"י קודם דראשו שהוא עיקר הגוף ממנו כך אח"כ בבל קודם שגופו נברא ממנו ודו"ק. וע"פ פרש"י יתיישב מה שיש לדקדק בענין אברהם שכבר כתיב סוף פרש' נח ויצאו אתם גו' ללכת ארצה כנען ומה היה אח"כ הדבור אליו ויאמר ה' לך לך מארצך וממולדתך אל הארץ אשר אראך דהיינו א"י שהרי כבר היה דעתו לכך לילך אל ארץ אחרת גם קשה קודם דבור לך לך וגו' למה היה דעתו לילך לא"י וי"ל לפי שגם אז היה לבבל מעלות בחכמה ובשאר דברים לגבי שאר ארצות ולזה אמר באברהם שהכיר בוראו באור כשדים שהוא בבל ונמרוד השליכו שם לכבשן ורבים היו יגיע

שם כ

עיון יעקב

השביעם עוד משום כדאיתא לקמן ריש נדרים: **א"ר** אלעזר כל הדר בא"י שרוי בלא עון שנאמר בל יאמר וגו' נשוא עון. לכאורה יפלא דלמה יהא שרוי בלא עון וליכא למימר דמש"ה שרוי בלא עון ע"ד דאמרינן לא תרחם ולא תחטא ונתן ה' לך שם לב רגז בגולה לארץ כתיב ולא בא"י וכדאיתא בנדרים זה אינו הדא דהא בקרא משמע דנוטה עין אך על פי שמוטא באונס ועוד דא"כ איך גלו ישראל ומעל אדמתן בשביל עונם ואפשר לומר דזכותא דא"י זכות התורה כפרש"י לקמן גם זכות המצות התלויות בארץ אם מקיימן אבוני עגלא ואלולי מללא מעוות וכן מלאכי להריא בת"י תהלים ס"י פ"ה ולא גלו ישראל עד שלא קיימו המצות הנהוגות בו כדכתיב שחקו על שבתיה שלא קיימו השמיטין והיובלות וגם זכות התורה לא היה להם ועוד קי"ל דדוקא קאמר שרוי בלא עון אבל פשעים אלו המורדים אינו ניטל כי לא ישא לפשעם כדכתיב באיכה כי ה' הוגה על רוב פשעיה וכ"כ בפשעכם שלחה אמכם וכן מלינו הרבה מקראות בנביאים שעיקר הגלות היה בשביל פשעם ודוקא וכן י"ל דדוקא עון יחיד הוא נושא משא"כ עון ציבור אינו נמחק ועי"ל דאתחלת דירתו קאמר לפי שלא זכה לא"י אלא ע"י יסורין וכדאיתא בפ"ק דברכות דף ה' ויסורין ממרקין עונותיו וזה פי' הפסוק חליתי וגומר ומאחר שמעתי דעון עלונו אינו נמחק לגמרי אלא שעון שהוא מזיד נעשה לו כשוגג ובשביל השגגות גלו ישראל כדכתיב באיכה די גלה על חטאתיך: **כאילו** קבור תחת המזבח. עיין בעהרש"א ואפשר לומר דרב ענן כתי קי"ל כר"א דלעיל שמוסף בא"י נשוא עון וכיון שהארץ גורמת לכפר עונו לכן בכל מקום שנקבר הוא כאילו נקבר תחת המזבח שהוא מקום כפרתו: **עולא** היה רגיל דהוה סליק לא"י. ואע"ג דאסור לצאת מארץ ישראל לבבל מ"מ עולא שהלך לצרכיו ודעתו לחזור לקבוע עיקר דירתו בא"י כה"ג מותר לילך לכך שיה מאמונן עליו רבי אלעזר אנת עולא על אדמה טמאה תמות כי רבות מחשבות בלב איש וגו': **אחיו** נשא כותית. עיין במהרש"א דלאו כותית ממש קאמר דא"כ אינה בת יבום אלא לפי שהלך מא"י לח"ל כאילו נשא כותית וכה"ג מלינו באלימלך שמת הוא ושני בניו ובניו נענשו על שנשאו נשים מואביות כי הליכתם מא"י לח"ל לא חטאו שהיו אז עפלים לאביהם ואביהם נענש ומת בשביל שהלך מארץ ישראל לח"ל ש"מ דעונשם שוה כאילו נשא כותית וזה נ"ב כוונת רות באחרה וגם ילדתי בני וגו' כי ימאם צו' יד ה' כדאיתא במדרש רות ע"ש: **אמר** אביי אי בעי האי צורבא מרבנן הוי חיי בזכות התורה דכתיב ביה כי הוא חייך ואורך ימיך. ואביי גופיה אזיל בשטתו דהיה מבני עלי שגילו בזכות התורה כדאיתא ביבמות דף ק"ה לפי שעסק

בתורה

שם ע"י וע"כ אמר כשהלך תרח מאור כשדים והלכו אברהם ושרה עמו לא היה דעת אברהם ושרה לילך לשאר ארצות מבבל שהרי היא מקום חכמה ביותר משאר ארצות כדאמר הכא שאסור לילך מבבל לשאר ארצות אבל היה דעתו לילך מבבל לא"י שהוא ודאי יותר מקום מוכן לחכמה ולתורה גם מבבל ולזה קאמר ויצאו אתם אברהם ושרה על דעת זה ללכת לארץ כנען אך כשבאו לחרן עכב שם תרח וכל ביתו ונתעכב אברהם משום כבוד אב עד שבא לו מאמר הש"י לך לך מארצך וגו' שהוא ארץ ארם ושם נתעכב אצל אביו לקיים כבוד אב גם ממולדתך שהוא בבל כנראה מכתובים ששם ארץ מולדתך גם כי שם מקום שעומד על חכמתו מ"מ לך לך משניהם לא"י שיש לה כמה מעלות טובות ביותר ודו"ק:

הרי"ף כל הדר בא"י שרוי בלא עון שנאמר ובל. יאמר שכן חליתי וכו' כ"ל לנקם לך אסמכתא שנדבר הכתוב הזה בדר בא"י. ונראה דלעיל מיניה כתיב חזה ציון וגו' עיניך תראינה ירושלים ומסוך לזה כתיב ובל יאמר שכן חליתי ומיהו קשה דא"כ בינא דוקא הדר בירושלים וציון הוא נשוא עון ותנא לן בכללות א"י. ושמא כיון שכל א"י ניתנה ע"י יסורין ע"כאן אמר ובל יאמר שכן חליתי מהיסורין כי העם היושב בה נשוא עון שמשמע לכל מקום א"י שניתן על ידי יסורין לא יאמר חליתי כי העם היושב בה נשוא עון וגם כתיב לעיל מיניה מקום נהרים יאורים על חכמי' ותלמידיהם שאין תורה כתורת א"י הרי יש כאן כללות א"י וע"ז אמר העם היושב בה נשוא עון: כתיב הכא מזבח אדמה תעשה וכולי תימא דילמא מיירי על הדר בא"י אמר שמתכפר לו כמו שמכפר המזבח. ובמנא מדכתיב אדמתו דדרשינן עד מותו שהאל"ף מתחלפת בעיי"ן באותיות אחה"ע וכן דרשו במקום אחר שנבד אדמתו ואמרתי אני כן שנתחלפה האל"ף בעיי"ן ודרים אדמתו ב'עבוד אלהים עד מותו ויש כאן מיתה וקבורה לקבור באדמתו שהיא א"י והרי הוא כקבור תחת מזבח אדמה שמתכפרים לו כל חטאתיו: א"ל לר"א אמר אתה עולא על אדמה טמאה תמות. וי"ל כי מה זו תמיהא שהרי כמה צדיקים גדולים וטובים מתו בח"ל. ועוד נבאר כוונת רש"י ז"ל שתורה לנו מקום המקרא של על אדמה טמאה תמות שהוא נבואת עמוס דז"ל קרי בי רב הוא. ונלענ"ד שהתימה לרבי אלעזר הוא כי ידוע הוא שהמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומכ"ש למעשה שיעשה אותה בפועל וכן היה ראוי לעולא שחשב מחשבה טובה לעלות לא"י שתהא מחשבתו לפועל ויבא לא"י ולכך אמר אתה עולא המשתדל לעלות לא"י לא נגמרה מחשבתך הטובה לבא לפועל ולפי שנאמר ר"א כך כבר מת עולא ולא היה לו לומר אתה עולא על אדמה טמאה תמות שהוא לשון עתיד אלא כך הל"ל על אדמה טמאה היתה מיתתך לכך כתב רש"י ז"ל פסוק הוא נבואת עמוס ותפס לשון המקרא שהוא נבואת עמוס לומר לשון עתיד:

מז שם **אמר** רב יהודה כל הדר בבבל כאילו דר בא"י שנא'
זכריה ב °הוי ציון המלטי יושבת בת בבל אמר אביי נקטינן בבבל לא חזיא חבליה דמשיח תרגומא אהוצל דבנימין וקרו ליה קרנא דשיזבתא. א"ר אלעזר מתים
יחזקאל שבח"ל אינם חיים שנא' °ונתתי צבי בארץ חיים ארץ
שצביוני בה מתיה חיים שאין צביוני בה אין מתיה חיים
מתיב רבי אבא בר ממל °יחיו מתיך נבלתי יקומון מאי
ישעיה כו לאו יחיו מתיך מתים שבא"י נבלתי יקומון מתים שבח"ל

ומאי ונתתי צבי בארץ חיים אנבוכדנצר הוא דכתיב דאמר רחמנא מייתינא עלייהו מלכא דקליל כי טביא א"ל רבי מקרא אחר אני דורש °נותן נשמה לעם עליה שם מב ורוח להולכים בה ואלא הא כתיב נבלתי יקומון ההוא בנפלים הוא דכתיב ור' אבא בר ממל האי נותן נשמה לעם עליה מאי עביד ליה מבעי ליה לכדר' אבהו דא"ר אבהו אפי' שפחה כנענית שבא"י מובטח לה שהיא בת העה"ב כתיב הכא לעם עליה וכתיב התם °שבו לכם בראשית כב פה עם החמור עם הדומה לחמור ורוח להולכים בה א"ר ירמיה (א"ר) [בר] אבא א"ר יוחנן כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן העה"ב ולר"א צדיקים שבח"ל אינם חיים א"ר אלעאי ע"י גלגול מתקיף לה ר' אבא סלא רבא גלגול צדיקים צער היא אמר אביי מחילות נעשות להם בקרקע :

וקרו ליה. לימות המשיח: לעם עליה. על א"י: שבו לכם פה עם. עם מלשון עם: ההוא בנפלים כתיב. ולעולם בא"י: אינם חיים. בתוים: ע"י גלגול. מתגלגלים העלמות עד א"י וחיים שם: מחילות נעשה להם בקרקע. ועומדים על רגליהם והולכים במחילות עד א"י ושם מגלגלין ויוצאין:

מהרש"א כאילו דר בא"י שנא' כו'. הכא משום להו ותולה בבל בא"י ונראה דסמעתא רב יודא ואיהו גופיה אמר לעיל כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה י"ל לאו משום דבבל עדיפא אלא דכך גזר הקב"ה שכל הגולה שם לא יעלה עד יום פקודה ומיהו מי שהוא בא"י ודאי דלא ילך לבבל אלא דהכא משום להו לגבי שאר ארצות דאהכי מייתי ליה הכא ודו"ק: קרנא דשיזבתא כו'. בערוך פי' קרן זויות ששם ניצולין ונחבלו כו' עכ"ל וכפרש"י דקרו ליה הכי לימות המשיח דהשתא הא קרי ליה הולל דבכינן וק"ל: ארץ שצביוני בה כו'. בנבואה על צור כתיב האי קרא ביחזקאל לפי שבא' בה על צור והורדתיך את יורדי בור אל עם עולם גו' אמר ומשא"כ בארץ שצביוני בה ויעלו מתיה מבור ויחיו ולמאי דמוקי ונתתי לגבי אכ"כ כו' דקל"ל כי טביא האי ארץ חיים קאי ע"כ אצור וכדאמרינן בפרק בא לו בארצות החיים זה מקום שווקים ודו"ק: יחיו מתיך מתים שבא"י נבלתי כו'. לפי שכבר אמר ברשעים מתים בל יחיו גומר אמר בצדיקים יחיו מתיך שבא"י ונבלתי שבח"ל יקומו ובלשון גנאי קרא מתים שבח"ל בלשון נבילה לגבי א"י ותלה הכינוי מתיך בא"י שבזכות א"י יחיו אבל בח"ל תלה הכינוי במה שאמר נבלתי שאין זכות ח"ל גרמה אך זכות עצמו ולמאי דמוקי לה בנפלים הוא דכתיב קרי להו נבילה לפי שנולד מת ושא"ל מקרא אחר אני דורש נותן נשמה לעם עליה גומר האי קרא לענין תחלת בריאה הוא דכתיב כה אמר האל ה' בורא שמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה נותן נשמה גו' ודרים ליה לענין תחיית המתים דלא הוה ליה למכתב לעם

עין יעקב

בתורה ובגי' היה סיפיה סנין וכו'ם: אמר אביי נקטינן בבבל לא חזיא חבלי' דמשיח. אפשר לומר הטעם כפי מה דאיתא בסוף ספר מגורה. האמור שענוים גלולו ונחבלו של משיח כיכתיב וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום ומבואר בסנהדרין דף כ"ד ע"א דלבבל לא יזד גסות רוח ע"ש והא"ל דבגינן ששם הם ענוים מאוד לכן נילולו ונחבלו של משיח וק"ל: נבלתי יקומון. לפי מה בפירש רש"י לקמן וח"ל מחילות נעשה להם בקרקע ועומדין על רגליהם והולכים במחילות עד ארץ ישראל ושם מתגלגלין ויוצאין ע"כ אפשר בזה טובת הפסוק נבלתי יקומון שעומדין על רגליהם כמ"ש וזה ורוח להולכים בה היינו להולכים במחילות אבן לפי דעת הגזיר והירושלמי שהביא במהרש"א ומבואר שמתגלגלין במחילות לגבי שפיר תקשה הש"ס נבלתי יקומון מה עביד ליה: נבלתי אלו הנפלים. נ"ל דזה כונת הוזרים פי' ויקרא כל הי"ת שאין בו דעה נבילה טובה הימנו אפי' שאין בו דעת דהיינו תרת ענוה שנקרא דעה כדאמרינן בסוטה דף ה' לעולם ילמוד אדם מדעת קונו וכ"כ בנדרים דף ע"א ע"ם ומי שיש בו גסות רוח אין עפרו ננער לכך נבילה טובה הימנו: אפי' שפחה כנענית שבא"י מובטחת לה שהיא בת עה"ב. הא דקאמר שפחה ולא עבד עיין במהרש"א ונגי"ל ע"ד דאיתא ויקרא פי' בחקותי פ' ל"א וז"ל וגמה ומזכיר זכות האבות ויזכיר זכות הארץ עמהם אמר ר"ל משל למלך שהיו לו ג' בנים ובתה אחת מגדלתן כל זמן שהמלך מוצא בשלום בנין היה אומר שאלו ג' בשלום המגדלת כך כל זמן שהקב"ה מזכיר האבות מזכיר הארץ עמהם לפי שהיא גדלתן ע"כ א"כ שפיר קאמר אפילו שפחה כנענית בוק שמגדלה בני ישראל יש לה חלק לעה"ב ודורשין בפסוק מנוחה כי זה הוא עיקר שבח א"י עליו: ורוח להולכים בה ארי' אר"א אמר רבי יוחנן כל המהלך ד' אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן עוה"ב. ואפשר להמתיק אל זה מה דאמרינן אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה וזה המהלך כדי אמות של הלכה בא"י דאוירה מחכים מובטח לו שהוא בן עוה"ב כי כל השונה הלכות שובטח לו שהוא בן עוה"ב:

לעם עליה דעדיין בתחה"ז הבריאה לא מקרי עם אבל לענין התחייה קאמר דאמר שהיו לעם ומתו הקב"ה נותן נשמה וכן למאי דדריש ליה דאפילו שפחה בבא"י עיקר הדרשה מלעם גם יש לדקדק מהיכן משמע ליה דבא"י מבתני ארץ ולאלאים ואימא בכל העולם ואפשר שגם זה דריש מלעם דלבון יחיד דמשמע דאיירי בא"י אשר שם עם ה': אפילו שפחה שבא"י כו'. שפחה שהוזכר בכל התלמוד שנטבלה לשם עבדות דודאי העכו"ם שבארץ ישראל אין להם חלק לעה"ב אבל השפחה גם שהיא פחותה בזכות שהעבד שהוא ועבד יש לו זכות מילה משא"כ השפחה ובח"ל אפשר שלא תזכה למחילות בקלה הזכיות שלה אבל בא"י מובטח לה שהיא בת עה"ב דכתיב הכא כו' ואע"ג דהאי קרא מיירי בעבד הוא דכתיב יליף מיניה אפילו שפחה ועם מלבון עם כמו לעם עליה דעם כולל כמי שפחה ודו"ק:

תריא"ף מתיב רבי אבא כו' יחיו מתיך וכו'. וקשה כיון דר"א דאמר מתים שבח"ל אינם חיים לא ר"ל שאינם חיים כלל אלא שאינם חיים בח"ל רק ע"י גלגול מחילות הולכים עד א"י ושם מתגלגלין ויוצאין כדמסיק לקמן א"כ מאי מותיב ליה ר' אבא דהא כתיב הכא נבלתי יקומון דגם ר"א יאמר דבמקום מיתתם בח"ל יקומון בלבד להכרים בגילגול מחילות נקיים שם וע"ק לרבי אבא דמוקים קרא דומהתי לבי שמדבר על נבוכדנאצר נ"מ מדכתיב הכא בא ץ חיים דבודאי על א"י הוא אומר. שמתים חיים מכלל דבח"ל אין מתיה חיים וה"נ מאי מותיב ליה גר"א. וע"ק לר"א דמוקי נבלתי יקומון על הנפלים שבא"י למה הוצרך להביא מקרא אחר דכתיב נותן נשמה לעם עליה יניח לנו במקרא שהביא ונתתי צבי בארץ חיים ומאי דכתיב נבלתי יקומון מדבר בנפלים שבא"י. ונראה דר"א אמר מתים בבח"ל אינם חיים אינו מדבר על הצדיקים שבמיתתם קרוים חיים אלא על הרשעים קאמר ארץ שצביוני בה דכתיב ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד מחיה חיים אע"פ שהיו רשעים לפי שהעם היושב בה נשוא עון כד מ"י לעיל ולהכי אפי' הרשעים שנקראים מתים הם חיים אבל בח"ל אין הרשעים שמתו בה חיים. ומיהו הצדיקים שמתו בודאי שהם חיים: מתיב רבי אבא יחיו מתיך כו' אלו שבא"י נבלתי יקומון אלו מתים שבח"ל והא ודאי מיירי ברשעים שבח"ל שהם נקראים נבלה כי הצדיקים בין שבח"ל ובין שבא"י אינם נקראים נבלה ועלייהו כתיב הקיצו ורננו שוכני עפר שהצדיקים כישנים ויקיצו לעה"ב. ומ"ש ומאי דכתיב ונתתי צבי הוא על נבוכדנאצר הכוונה הוא שמצינו לחז"ל במ"ר פרשה ויצא וז"ל אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים והלא אין ארץ החיים אלא צור וחברותיה תמן שובעא תמן זולא אלא ארץ שמתיה חיים תחילה לימות המשיח למדנו כאן שצור נקראת ארץ חיים משום דתמן שובעא תמן זולא ובסוק זה של ונתתי צבי בארץ חיים הוא בנבואת צור כדכתיב כה אמר ה' אלהים לצור והומר והורדתיך את יורדי בור ונתתי צבי בארץ חיים ואם נתתי צבי הוא על נבוכדנאצר קל כלפי שיבא על צור שפיר קאמר בארץ חיים על צור כמה שאמרו תמן זולא ותו לא דרשינן ארץ שמתיה חיים כי אין זה ענין לנבוכדנאצר הבא על צור לכבשה אבל אי דרשינן ונתתי צבי בארץ ארץ שצביוני בה כדדריש ר"א שפיר דרשו בארץ חיים שמתיה חיים וה"ק והורדתיך את יורדי בור אל עם עולם כלומר שירדו לגיהנם שנקרא בור שאין להיות שם עד עולם כי אינם חיים רק ונתתי צבי בארץ חיים בארץ שצביוני בה מתיה חיים ולכך מותיב ר' ירמיה דילמא ונתתי צבי הוא על נבוכדנאצר שיבא על צור שהיא ארץ חיים דתמן שובעא תמן

זולא ולא דרשינן כדר"א אלא ונבלתי יקומון הוא על הרשעים שבח"ל לכך הוכרח ר"א להביא מקרא אחר של נותן נשמה לעם עליה הרי שבח"ל אינו נותן נשמת רוח חיים ומאי דכתיב נבלתי יקומון הוא על הנפלים של א"י שמתו ואינם ישנים הם עתידים לקום בתחייה והשתא דאייתי קרא דנותן נשמה לעם עליה דמוכח על כרחך דבח"ל אינו נותן נשמת חיים נמדרש נבלתי יקומון בנפלים ולא בח"ל אבל אי לאו האי קרא דנותן נשמה אין לר"א הכרח לומר דמתי ח"ל אינם חיים דהא קרא דסמיך עליה שהוא ונתתי צבי בארץ חיים יש לדחותו דילמא אנבוכדנאצר הוא ומאי דכתיב נבלתי יקומון הוא על מתי ח"ל דמנין ליה לדרשו דנפלים של ארץ ישראל [אבל השתא דכתיב נותן נשמה לעם עליה מוכרח] דוקא נבלתי יקומון בנפלים של א"י ור' אבא דמוקי נותן נשמה לרבות השפחות שבא"י אם כן אין מפסוק זה מיעוט לבני ח"ל וחוזר לדרשתו דנבלתי יקומון הוא על מתי ח"ל ועכשיו שדרשנו שר"א לא דריש למעוטי ח"ל אלא מפסוק של נותן נשמה השתא מקשה וכי לר"א אין צדיקים שבח"ל חיים דבשלמא אי יליף מונתתי צבי בארץ חיים היינו אומרים שמה שאמר ארץ שצביוני בה מתיה חיים למעוטי ח"ל שאין צביוני בה שמדבר על הרשעים שבח"ל שכיון שאינם עושים רצונו של הקב"ה ואין צביונו של הקב"ה בארץ ההיא אין מתיה חיים אבל לענין הצדיקים שבח"ל שהם עושים צביונו ורצונו של מקום הם חיים כי אם אין הקב"ה חפץ בארץ הרי הוא חפץ בצדיקים והיכל ה' המה אבל השתא דדריש מנותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה בא"י דמשמע דהעם שאין יושבים עליה ולא הולכים אינו נותן נשמת רוח חיים קשיא וכי הצדיקים שבח"ל אינם חיים ומשני על ידי גלגול מחילות:

°ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם. אמר קרנא דברים בנו יודע היה יעקב אבינו שצדיק גמור היה ואם מתים שבח"ל חיים למה הטריח את בניו *שלא קבל עליו צער מחילות כיוצא בדבר אתה אומר °וישבע יוסף את בני ישראל וגו' א"ר חנינא דברים בנו יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה ואם מתים שבח"ל חיים למה הטריח את אחיו ד' מאות פרסה *שלא קבל עליו צער מחילות. שלחו ליה אחוהי לרבה יודע יעקב שצדיק גמור היה וכו'. אילפא מוסיף בה דברים מעשה בא' שהיה מצטער על אשה אחת ובקש לירד כיון ששמע כזאת גלגל בעצמו עד יום מותו אע"פ שחכם גדול אתה אינו דומה לומד מעצמו ללומד מרבו וא"ת אין לך רב יש לך רב ומנו ר' יוחנן ואם אין אתה עולה הזהר בני' דברים אל תרבה בישיבה שישיבה קשה לתחתוניות. ואל תרבה בעמידה שעמידה קשה ללב. ואל תרבה בהליכה שהליכה קשה לעינים אלא שליש בעמידה שליש בישיבה. שליש בהלוך. כל ישיבה שאין עמה סמיכה עמידה נוחה הימנה. עמידה ס"ד והאמרת עמידה קשה ללב אלא ישיבה *שאין בה סמיכה עמידה שיש בה סמיכה נוחה הימנה:

דברים

עיון יעקב

יודע היה יעקב שצדיק גמור הוא. פי' רש"י ולא היה צריך לזכות א"י פי' למאי דאמרינן לעיל כאילו קבור תחת המזבח שמכפר עליו שנאמר וכפר אדמתו עמו לזה לא היה צריך יעקב ואי משום תה"מ לזה קאמר ואם מתים שבח"ל חיים וכו' ועיין במהרש"א שפי' בענין אחר: יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה. והא דשינה כאן ואמר תיבת בעצמו היינו לפי דאיתא בש"ס ובמ"ר שנתגנה פלגשו אי ויבא הבית לעשות מלאכתו לעשות צרכיו נכנס (או לעשות מלאכתו ממש) רק שלא נתנה עצמו לה אבל יוסף בעצמו היה יודע שהוא צדיק גמור שלא עלה על דעתו כלל לעשות חטא כזה וכו' מהרהור עבירה: ואם אין אתה עולה הזהר בג' דברים. משמע שאם היה עולה לא היה צריך להזהר מן המקרים רעים האלו כי עי' שבח א"י ואויר א"י ניצול מחלאים אלו וכן מליצו ג' אשע והלב שאמרו ארץ אשר עברנו בה לתור אותה ארץ אוכלת יושביה וכ"כ מהרש"א הסיק כמו שלא לך על פסוק ארץ אשר עברנו בה וז"ל שהיא המגרה ונירות עלום שהיה ראוי כתשעל מרוע אויר אתפושבי וגם היה לאור אותה שהאויר שמהון לבב גורם ק ו' אולי ו יתר ילבד מיוחס בקטת כש"כ ושמא בקין מי יום ילופים ועל כל זה לא התוך תנת ירא"ה כי פוכה הארץ מזה מלך עד כאן לשונו ולפי זה שפיר מדוקדק ואם אין אתה עולה הזהר בג' דברים זנו כי אם היה עולה לא היה צריך ליזהר כי הארץ גורמת הבריאות הגוף ולמען ירבו ימיכם על האדמה כתיב: שליש בישיבה שליש בעמידה שליש בהילוך. אפשר לומר הטעם ג"כ כהא דאמרי' לעולם ישלש אדם שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד וקאמר ל"צ אלא ליומי ואם כן שליש במקרא יובל בלימוד בהליכה כמו שהלימוד כקיים ינלבתך בדרך. ושליש במשנה בעמידה דהיינו רכות ושליש בתלמוד שהוא פלפול שהוא קשות בישיבה כדאיתא ריש פ' הקורא עומד וע"ש: בקידושין דף ע"ח אמר שירשנו גדולי: וכן אתרו ילחק ושמעו: הושעיא את ו דבי אמר הלכה כר' יהודה בפרידות (כלומר דחוששין לזרע אב ע"ש בפירש"י ובפירש"י) ולכאורה אין לזה שייכות מה דבכהו נמי תקורם שיבא דבלה לא"י ואפשר לומר דמ"ה שלחו ליה הכי דודאי אי אין חוששין לזרע אב א"כ י"ל איש בחטאו יומת ואי: הקב"ה פוקד עון אבות על בנים וכו' בת רי לעיל: (דף ק"י) הא יפקוד עון אבות על בנים היינו יוחא בח"ל אבל בא"י אין הקב"ה פוקד עון אבות על בנים ודבת פ' מז"ע פני הכהן כדאיתא בספר יוחסין רש להם שיקשה בענין בני עלי אך אי אין חוששין לזרע אב כל הי' חושש מידי לכך שלחו ליה והלכה כר' יהודה בפרידות דחוששין לזרע אב על כן רעו לו טוב לך שפעלת נפשי

דברים בגו. יש כאן דברים מסותרים בדבר זה וצריך לתת להם טעם: שצדיק גמור היה. ולא היה לריך לזכות א"י: שלחו ליה אחוהי לרבה. בר נחמני בפומבדיתא היה והיו לו אחים בא"י ושלחו אגרת זו כדי שיעלה אללם: אילפא מוסיף בה דברים. עד שלחו לו כן: מעשה באי' שהיה מצטער על אשה א'. שנתן בה עיניו והיא היתה בח"ל: ואע"פ שחכם אתה. יפה לך לעלות כאן ללמוד מפי הרב שאין דומה הלומד מעלמו וכו': וא"ת אין לך רב. כאן שיוכל ללמדך: שאין בה סמיכה. כמו במעות או בקרקעות יש סמיכה בשפלין ובכאות אין סמיכה:

מהרש"א דברים בגו כו'. דלריסא דקרא שאמר אל נא תקברני במלרים אפשר לתת בו טעם נגלה שסופה להיות עפרה כנים ושלא יעשו אותו המלרים ע"ז אבל לסיפא דקרא שאמר וקברתני בקבורתם היינו בא"י דמוכח שהיה חש מלקבור גם בשאר ארלות שאין שם נחוש לכנים ולע"ז להכי קאמר דאין הכא טעם נגלה אלא די"ש לדברים בגו דבר פנימי ונסתר כדמפרש שענין מחילות הוא ודאי סוד נסתר ורש"י בפי' התורה הביא כל ג' הטעמים כמו שהם בב"ר והאריך הרא"ם דכולהו איתנהו ואין כאן להאריך דלפי תלמודינו נראה אחרי שבאנו לטעם דגלגול מחילות שוב אין אנו לריכין לטעמי' האחרים דא"כ לא לישתמיט תלמודא מלהזכיר גם טעמים אחרים ומ"ש הרא"ם דלטעם גלגול מחילות לחוד לא נכתוב אל נא תקברני במלרים אלא אל נא תקברני בח"ל כדי לכלול גם שאר ארלות עמהן אין זו קושיא כיון דבמלרים היה יעקב אז נקט שפיר במלרים וכיון דכתיב וקברתני בקבורתם דהיינו א"י הרי כולל גם שאר ארלות עם מלרים מלקברו גם מ"ש דמטעם גלגול מחילות לבדו די בעלמותיו כיוסף לאו קושיא הוא דהא ודאי יוסף ג"כ היה רלוה שישאוהו לא"י מיד אלא שלא היה סיפק ביד בניו לעשות כן כמו שהוא עשה לאביו שהיה שליט במלרים כמו שפרש"י בפרשת בשלח ובס' הזוהר כתבו טעם בדרך סוד על שיעקב זכה ליקבר גופו בא"י ויוסף עלמותיו ולא גופו: שצדיק גמור היה כו'. פרש"י ולא היה לריך לזכות א"י עכ"ל פי' אבל אי לא היה לדיק גמור איכא למימר שהיה מטריח את בניו להעלותו לא"י כדי שיזכה לתחיית המתים בא"י וכדאר"א מתים שבח"ל אינן חיים ומוקמינן לי' באינן לדיקים ומשמע דאפ"ה מתים שבא"י חיים בזכות א"י ולפ"ז הא דקאמר ואם מתים שבח"ל חיים למה סגריה כו' היינו למרמתים לדיקים שבח"ל כו' דמוקמינן לעיל דחיים אפי' לר"א אך קשה הא דאמר שמא לא יזכה למחילות דהא כיון דלדיק גמור היה ודאי יזכה למחילות כדלעיל דפרכינן ולר"א לדיקים שבח"ל אינן חיין וא"ר אילעאי ע"י גלגול ומתקיף לה ר' אבא גלגול ללדיקים לער הוא אמר אביי מחילות נעשות כו' ול"ל דמימרא דהכא לא חש לאתקפתא דר' אבא וס"ל כר' אילעאי דללדיקים שבח"ל חיים בלער ע"י גלגול ולא ע"י מחילות אם לא אפוכי בזכותא: יודע היה יוסף כו'. והא דלא אמר ר"א מילתא אקרא דיעקב דלקמיה שמא סבר ר"א דבקרא דיעקב ליכא דברים בגו אלא טעמא אחרינא נגלה איכא ביה דרלה ליקבר אלל אבותיו במערת המכפלה כמ"ש וקברתני בקבורתם משא"כ ביוסף דלא שייך לומר כן ופרש"י מחילות נעשות להם בקרקע כו' והולכים במחילות עד א"י כו' עכ"ל אבל בב"ר אמרו הקב"ה עושה להן מחילות בארץ כו' והן מתגלגלין ובאין עד שמגיעין לא"י הקב"ה נותן בהם רוח חיים והן עומדין כו' ע"ש וכה"ג איתא בירושלמי פ"ע דכלאים הקב"ה מחליד הארץ לפניהם והן מתגלגלין כו' דמשמע שאף במחילות מתגלגלין ואין עומדין עד בואם לא"י אלא שהקב"ה עושה להן מחילות ומשום להן הארץ שלא יהיה להם לער גלגולין והענין מבואר כי א"י נקראת ארץ חיים כי שם מקום ירידת הנשמות ועלייתם ותחלת בריאתם בא"י היה ששם נברא אדם הראשון כי ארץ חיים של מטה מכוון נגד ארץ חיים של מעלה אשר משם הנשמות יורדות לארץ החיים שלמטה ושוב חוזרים למעלה למקומם במיתתם ושוב בעת התחייה יורדין למטה בארץ חיים וק"ל: גלגל בעצמו עד כו'. נקט הכא האי לישנא שלא רלה בגלגול מחילות במותו וקבל עליו לער וגלגל בא"י בחייו עד יום מותו וק"ל:

א"ר אלעזר עמי ארצות אינם חיים שנאמר °מתים בל יחיו רפאים בל יקומו תנ"ה מתים בל יחיו יכול לכל ת"ל רפאים בל יקומו במרפה עצמו מדברי תורה הכתוב מדבר א"ל ר' יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי ההוא במרפה עצמו לע"ז הוא דכתיב א"ל מקרא אחר אני דורש דכתיב °כי טל אורות טלך וארץ רפאים וגו' כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו. וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו כיון דחזייה דקא מצטער א"ל ר' מצאתי להם (רפואה) [תקנה] מן התורה °ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום וכי אפשר לדבוקי בשכינה והכתיב °כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא כל המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח. והמהנה ת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה כיוצא בדבר אתה אומר °לאהבה את ה' אלהיך ולדבקה בו וכי אפשר לאדם לדבק בשכינה אלא כל המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח והמהנה ת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה. א"ר חייא בר יוסף עתידין צדיקים שמבצבצים ועולים בירושלים שנאמר °ויציצו מעיר כעשב הארץ ואין עיר אלא ירושלים שנא' °וגנותי (על) [אל] העיר הזאת. וא"ר חייא בר יוסף עתידין

(מט ט / ישעיה כו / שם / דברים ד / שם ד / שם ל / תהלים עב / מ"ב יט / ישעיה לז)

עין יעקב

לאי זקי"ל: אר"א עמי הארצות אינן חיים. כ"ל הטעם ע"ד שאמרנו הא דאיתא בשבת פרק ר"ע דף פ"ח דאמר ריב"ל כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה יצאה נשמתן של ישראל שנאמר נפשי יצאה בדברו והוריד הקב"ה עליהם טל שעתיד להחיות בו מתים והחיי' אותם. וקשה לכאורה הא' טרחא וניסא ל"ל הלא אפשר ליתן להם כח תהלה שלא ימותו ול"ל דהקב"ה עשה כן. כדי ליקח מהם דוגמא לדורות שלא יאמר אדם איך אעסוק בתורה ימותו אני וביתי ברעב לכך יצאו נשמתן וחזר והחיה אותם בטל ללמוד ממנו דוגמא לדורות שיעסוק אדם בתורה עד שממית עצמו ובני ביתו עליה ויסלק בטחונו בהקב"ה שיחייהו דאוסר בארץ ומלאכתו יהא נעשית ע"י אחרים כדאיתא בברכות וא"כ עמי הארצות שאינם עושין כן לפי שכפרו גם בזה ולא כ"ל שהקב"ה חזר והחיה אותם בטל של תחה"מ ומדה כנגד מדה הם כפרו בתח"ה על כן לא יהי' להם חלק בתח"ה וכן איתא להדיא ריש פרק חלק ע"ש ולכן אומן ע"ה שנוהגים ת"ח הנכסיהם כדי שיהא מלאכתו נעשה ע"י אחרים והם אותם אחרים כשם שאמרו אשרי מי שאומנתו בושם אוי למי שאומנתו בורסקי כי א"א לעולם בלא שניהם אותם עומדי' להחייה לפי שאינם מן כת הכופרים: כיון דחזייה דקא מלטער. ומשמחא ליער עלמו על תלמיד חכם שנה (כדאיתא סוף יבמות) דמדקאמר המרפה עצמו מדברי תורה וכן מי שאין משמש באור תורה אף מי"ש בכלל אם מרפה עצמו מד"ת ועוסק בדרך ארץ לכן ליער עצמו כל כך ועפ"ת יבכתי כוונת המדרש פ' ויקרא כל תלמיד חכם שאין בו דעה נבילה טובה הימנו דהרי כבר מבואר לעיל דבכלתי יקומון אלו הנפלים ואלו שמרפה עצמו מד"ת לא יחיה לתח"ה נמצא שנבילה טובה הימנו: כאילו מדבק בשכינה. ועיין בילקוט פ' ואתחנן דף רמ"ד ע"א בשם ילמדינו באורך שיפה נדרש כמו שמלילין תיק הספר עם הספר כהד"ד הולך את חכמים יחכם ע"ש: שנאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ. ונראה דמש"ה יהיי' תחיה דלעתיד ע"י הטל ונסם וכדאיתא בשבת פ' ר"ע דמייתי פסוק גשם נדבות וגו' כי האדם עץ השדה ולהכי נתי נדמי לחטה שיצאו בלבושיהם ור' חייא בר יוסף אזיל לטעמיה אביו דאמר בפ"ק דתענית לפי שקולה יום הגשמים כתחיית המתים להכי קנסו בתחיית המתים כי התחייה תהיה ג"כ על ידי גשם נדבות וק"ל:

ואמר

עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהם ק"ו מחטה מה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושים צדיקים שנקברו בלבושיהם עאכ"ו:

רפאים בל יקומו. במרפה עצמו מד"ת: וארץ רפאים תפיל. ולארץ רפאים תפיל: מצאתי להם תקנה. יהנו לת"ח מנכסיהם: העושה פרקמטיא. מתעסק בממון ת"ח כדי להגיע לידם שכר והם פנוים לעסוק בתורה ע"י אלו וכתיב חיים כלכם היום ע"י דבוקו של ת"ח יזכו לחיות:

מהרש"א ההוא במרפה עצמו לע"ז הוא. ולא פליג ר"א אברייתא דה"כ קאמר בברייתא במרפה עצמו מד"ת לע"ז הכתוב מדבר ודקאמר על אורות כו' כל המשתמש באור תורה כו' דימה אור תורה לטל כמ"ש חז"ל כטל אמרתי כמו שהטל לברכה אינו פוסק לעולם כן התורה אינה פוסקת לו כמ"ש והיא תחיה לעה"ב וריש' דהאי קרא יחיו מתיך גו' דמשמע דאתחייה קאי: כאילו מדבק בשכינה כו'. ע"פ מ"ש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח השוה מוראו למקום והוא מבואר הדבוק בזה כי הנפש מתדבק ברוח והרוח בנשמה והנשמה תחת כסא הכבוד צרורה בצרור החיים לעוה"ב כדמסיים בהאי קרא חיים כלכם היום כדמפורש פ' פ"ק: ואמר כל המשיא כו'. חשב בזה ג' דברים הדבוק בגוף משיא בתו לת"ח ומהנה מנכסיו הוא הדבוק בממון והעושה פרקמטיא לת"ח אין זה דבוק ממון שהרי לא נתן כלום מממונו אבל הוא דבוק שכלי להנאתו בכל מה שאפשר: צדיקים מבצבצין כו' שנאמר ויציצו מעיר וגו'. דאל"כ מאי רבותיה ולפי פשוטו קאי ארישא דקרא דכתיב יהי פיסת בר בארץ גו' ואמר ויציצו מעיר בלא זריעה כשאר עשב ארץ שלומד בלא זריעה והדרש יונתן זה דה"ל למכתב לשון יחיד ויציץ כדכתיב יהי פסת גו' ירעש כלבנון ועוד מאי רבותיה מעיר דהך רבותא שיצמח כעשב הזה איכא נמי בשדה ועוד אדרבה דישובי עיר חשוב טפי משדות וכרמים כדאמרי' בעלמא וע"כ דרשו דקאי על הצדיקים שנקברים בעיר שילכו משם כעשב הזה שעיקר גדולו ממטה למעלה. ואמר ואין עיר אלא ירושלים כו'. שכל שאר עיירות קרוין בנות ירושלים דהיינו כפרים לגבה ובחלק פרש"י שגם הצדיקים שבשאר ארצות ע"י מחילות הולכים ועולים לירושלים: ק"ו מחטה מה חטה כו'. נקט חטה במלתיה דרישא דהאי קרא ויציצו מעיר גו' שרמז על תחיית הצדיקים לעתיד איירי בחטה יהי פסת בר גו' כדלקמן:

הרי"ף א"ר עמי הארצות וכו'. ותימה כיון שעיקר דרשתו של ר"א הוא ממקרא שכתוב כי טל אורות טליך וגו' למה הביא כתוב זה שאין מוכר' כ"כ דההוא במרפה עצמו לע"ז וע"ק דההיא דכתיב מתים בל יחיו מיירי בעכו"ם דאי ישראל הא כתיב קרא אחרינא יחיו מתיך גו' ונראה דהוקשה לר"א אם האי דכתיב מתים בל יחיו מדבר בכל נכרים אע"פ שאינם רפאים במרפה עצמו לע"ז אפ"ה בל יחיו למה חזר לומר רפאים בל יקומו דכ"ש הוא ואין לומר דילמא לעולם בנכרים ופירושו קונטרס מתים בל יחיו יכול לכל ת"ל רפאים בל יקומו במרפה עצמו לע"ז דא"כ הל"ל רפאים בל יקומו לבד ועוד דמתם עכו"ם הם עע"ז ולא יקומו אלא משמע דבישראל מיירי והא דלא אמר רפאים בל יקומו לבד כדי שלא נפרש שאינו מדבר אלא בנכרים עע"ז לכך אמר מתים בל יחיו כלומר אע"ג דכתיב יחיו מתיך שהם מתי ישראל מ"מ יש מכללם מתים בל יחיו ומי הם רפאים המרפה עצמו מד"ת ור' יוחנן אמר לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי דכתיב יחיו מתיך ולא חילק במתי ישראל שכולם עתידים לחיות ואם יהיה הפרש בין עוסקים בתורה לשאינם עוסקים יהיה בדבר אחר אבל לא בענין התחי' ואין הכתוב הזה מדבר אלא במתי נכרים ואף על פי שכתיב מתים בל יחיו ושב לומר רפאים שמא המעיל נפעיא שאפי' קימה לא יקומו רשעים במשפט ואינם עומדין בדין ושאר יקומו: א"ל מקרא אחר אני דורש כו' ומה שלא הביא ראיה מתחלה ממקרא זה הוא לפי שהוא בא מדיוקא דלא כתיב התם בהדיא וכל מי שאינו משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו והכא כתיב מתים בל יחיו רפאים בל יקומו בהדיא ולא אייתי קרא דטל אורות אלא להוכיח דעיקר התחיה תלויה בתורה ומינה אנו דורשים רפאים במרפה עצמו מד"ת שאין אור תורה מחייהו ומיהו יש לדקדק איך אומר מעיקרא עמי הארצות אינם חיים והרי יש להם רפואה כדאמר בעלמא אחר כך. ונראה דנהכי דייק לישנא דרבי אלעזר שסמך והביא דתניא מתים בל יחיו יכול לכל שיש לדקדק בברייתא שהיכי ס"ד דלכל המתים אין תחיה והרי כמה כתובים מוכיחים תחיית המתים מן התורה כדדרשינן פרק חלק אלא הכוונה של הברייתא היא לומר שלפי שכתב כי טל אורות טליך כל שאינו משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו יכול לכל עמי הארצות כל מי שאינו משתמש באור תורה אין לו תחיה ת"ל רפאים שהוא המרפה עצמו בד"ת כלומר שמלבד זאת שאינו משתמש באור תורה גם הוא מתרפה להחזיק בידי לומדי התורה אותם רפאים בל יקומו אבל שאר עמי הארצות שמחזיקים יד התורה הם חיים. ורבי יוחנן סבר דלכולהו יש להם תקומה ותחייה ולכך אמר לא ניחא למרייהו וכו': ואתם הדבקים וכו' כיוצא בדבר אתה אומר לאהבה את ה' וגו' וכי אפשר לדבק בשכינה והכתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא כל המשיא בתו לת"ח וכו'. וקשה דאטו משום דא"א לידבק בשכינה מוקמינן ליה באלו הפרטים משיא בתו לת"ח ומהנה לת"ח וכו' ודילמא בעושה צדקות וג"ח או אחד משאר מצות או עוסק בתורה שהיא אש התורה מיירי שהמקיימה כאילו נדבק בשכינה שהיא אש וע"ק דכיון שדרש כן בפסוק ואתם הדבקים למה הוצרך ג"כ להביא פסוק ולדבקה בו ואי כי רוכלא נקט ואתי כל קרא דכתיב בהו לדבקה הל"ל נמי קרא דאת ה' אלהיך תירא וגו' ובו תדבק ואם הוא סומך על המבין לדרוש לא אצטריך נ"כ קרא דלאהבה את ה' ולדבקה בו וכו' נראה דהוכרח להביא האי קרא לאהבה את ה' ולדבקה בו שאמרו בגמרא מס' קדושין תניא שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש א"ל תלמידיו כל אתין שדרשת מה תהא עליהן א"ל כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל על הפרישה עד שדרש ר"ע את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכם ואם כן כאן דכתיב לאהבה את ה' אלהיך ולדבקה בו אם לדורשו כפשוטו שהוא לידבק בו אי אפשר דכתיב אש אוכלה ובודאי דרשינן ליה אריבויא דאת היינו ת"ח והכי קאמר ולדבקה בתלמיד חכם שנתרבה מאת ה' וכיון דבהאי קרא כתיב את ודרשינן לדבקה בתלמיד חכם א"כ זה הוכיח על פסוק ואתם הדבקים דדרשינן הכי נמי שמדבר במדבק עם ת"ח שהוא כמדבק בשכינה וק"ל. ואגב נדקדק מה שאמר בגמרא הנ"ל כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא וכו' שהרי כתיב קודם פסוק זה של ה' אלהיך תירא פסוק ואהבת את ה' אלהיך ומה שיש לדרוש באותו פסוק ואהבת את ה' אלהיך יש לדרוש ג"כ בפסוק את ה' אלהיך תירא וע"ק שגם למעלה מזה כתב (לומר) למען תירא את ה' אלהיך ולמה לא הוקשה לשמעון העמסוני מאי תירא את ה' אלהיך ואם יש לדרוש את הכתוב שם גם בפסוק את ה' תדרשנו ונלע"ד שמעון העמסוני היה דורש יפה מ"ש למען תירא את ה' אלהיך וכן ואהבת את ה' אלהיך לרבות תורה רבו שהוא כמורא שמים אבל כשהגיע לפסוק את ה' אלהיך תירא אין לדרוש כן לפי שחזר לומר אותו תעבוד ואם ריבוי את ה' הוא רבו הל"ל את ה' אלהיך תירא ותעבוד לפי שהאדם חייב לירא מרבו וגם לעבדו ומדכתיב אותו תעבוד דמשמע דלא קאי תעבוד לריבויא דאת אלא אותו לה' תעבוד ולא לריבויא שריבה האת והרי ברבו יש ג"כ חיוב לעבדו לכך פירש ואמרו לו תלמידיו ומה תהא על שאר האתים אם לבטל כל אותם הדרשות או לקיים אותם אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כלומר איני מבטל הדרשות של כל האתים שדרשתי לפי שיודע אני שיש לי בדרישתם שכר וכשם שקבלתי שכר על כל אותם דרשות כך אקבל על פרישתי מדרש את ה' אלהיך תירא שלא הגעתי לאמת עד שבא ר"ע ודרש את ה' לרבות ת"ח כלומר לא ריבה לרבו דא"כ הל"ל ותעבוד אלא ריבה לכל ת"ח אע"פ שאינו רבו ולכך אמר ואותו:

א"ר חייא בר יוסף עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנא' יהי פיסת בר בארץ. ת"ר יהי פיסת בר בארץ בראש הרים אמרו עתידה חטה שתתמר כדקל

כדקל ועולה בראש הרים ושמא תאמר יש צער לקוצרה ת"ל °ירעש כלבנון פריו הקב"ה מביא רוח מבית גנזיו ומנשבת עליה ומשרה את סלתה ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פסת ידו וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו °עם חלב כליות חטה אמרו עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול ואל תתמה שהרי שועל קינן בלפת ושקלוהו ומצאו בו ששים ליטרין בליטרא של צפורי. תניא א"ר יוסי מעשה בשיחין באחד שהניח לו אביו שלשה בדי חרדל ונפשח אחד מהם ונמצאו בו ט' קבין חרדל ומעציו סיככו בו סוכת יוצרין. אר"ש בן תחליפא קלח של כרוב הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בסולם. °ודם ענב תשתה חמר אמרו לא כעה"ז עה"ב העה"ז יש בו צער לבצור ולדרוך העה"ב מביא ענבה אחת בקרון או בספינה ומניחה בזוית ביתו ומספק הימנה כפטס גדול ועציה מסיקין תחת התבשיל ואין לך כל ענבה וענבה שאין בה ל' גרבי יין שנאמר ודם ענב תשתה חמר א"ת חמר אלא חומר. כי אתא רב דימי אמר מ"ד °אוסרי לגפן עירה אין לך כל גפן וגפן שבא"י שאין צריך עיר אחת לבצור °ולשורקה בני אתונו אין לך כל אילן סרק שבא"י שאינו מוציא משוי שתי אתונות ושמא תאמר אין בו יין ת"ל °כבס ביין לבושו ושמא תאמר אינו אדום ת"ל וכדם ענבים וש"ת אינו מרוה ת"ל °סותה וש"ת אין בו טעם ת"ל °חכלילי עינים מיין כל חיך שטועמו אומר לי לי וש"ת לנערים יפה ולזקנים אינו יפה ת"ל °ולבן שנים מחלב אל תיקרי לבן שינים אלא לבן שנים פשטיה דקרא במאי כתיב כי אתא רב דימי אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע רמוז בעיניך דבסים מחמרא ואחוי לי שיניך דבסים מחלבא מסייעא ליה לר' יוחנן דא"ר יוחנן טוב המלבין שינים לחברו יותר ממשקהו חלב שנא' °ולבן שנים מחלב אל תקרי לבן שינים אלא ליבון שינים:

גלוסקאות וכלי מילת. דרים פסת בר לשון פסת היד שהיא רחבה וחטה רחבה לא משכחת אלא פת אפויה: וכלי מילת. דרים פסת לשון כתונת פסים: שתתמר. לשון תומר דקל: קינן בלפת. נקב בו עד שעשה לידתו בתוכו ואעפ"כ שקלו את המותר ס' ליטרין: נפשח. נבדל אחד מהן מן הקלח: והיינו עולים בסולם. ללקט עלים העליונים: ודם ענב תשתה. מתוך הענבה תשתהו ולא שתצטרך לדורכו: חומר. כור והוא ל' סאין: גרבי. סאה: אין לך כל אילן סרק. שלא יעשה פרי: אין בו יין. אין בו לחלוח נפרי: סותה. לשון הסתה שהיין מסית את השכור: רמוז לי בעיניך. (ומתרגם) [ותתרגם] לשון שחוק ומתוך חוך לי בעיניים שלך וטוב לי מיין כשתראני פנים להוטות ושוחקות: ואחוי לי שיניך. [אף זו] לשון שחוק שהשוחק שיניו נגלים:

מהרש"א עתידה חטה שתתמר כדקל כו'. דקל דנקט לא שתכר בהאי קרא ואין דרכו לגדל בראש הרים דשכיחי בבבל שהיא ארץ עמק אבל משמע ליה קרא דזה חדושו דהדבר שהיא החטה גם שתלמח בעמק תעלה בגובהו על ראש הרים כדקל הזה שמתמר ועולה גם בעמק על ראש הרים ואמר שמא יש צער לקוצרה כיון דגדולו רב ת"ל ירעש ע"י רוחו של הקב"ה כלבנון הזה ומשרה סלתה שהיא פריו של חטה ולא בעי קצירה גם דישה ומביא מלא פסת ידו כו' שזה חדושו שתהיה הברכה מצויה בו שלא יצטרך לו לפרנסתו ולפרנסת בני ביתו רק מלא פסת יד: ודם ענב תשתה חמר לא כעה"ז כו'. לפי ענינו לא משמע דהכי קראי בלעתיד כתיבי אלא בעוה"ז דכתיב ירכיבהו על במתי גו' עם חלב כליות חטה גו' ובתר הכי וישמן ישורון ויבעט גו' ויטוש אלוה גו' ואפשר כיון דלא מצינו שנתקיים בעוה"ז כמ"ש לקמן העוה"ז יש בו צער לבצור כו' ע"כ אמרו דקראי כתיבי שהיה ראוי להתקיים אם לא חטאו ויתקיימו לעתיד אחר שיקבלו דין על חטאם בעה"ז ואמר אל תתמה שהרי כו' ר"ל אל תלעג בדבר כמ"ש בפ' ב"מ שלגלג אותו תלמיד אהא: כפטס גדול כו'. ר"ל דמספק מתוך אותו ענב כמספק מתוך פטס גדול כמו בעלי פטסין דמסכת ב"ב והתוקע לתוך הבור ולתוך הפטס דר"ה ואמר ועציה מסיקין תחת התבשיל כו' אין לו משמעות מתוך המקרא ויש לפרש דקאי על הפטס הגדול שאין לו צורך בו יבאו לו עציו לצורך להסקת תבשיל. ואמר ולשורקה גו' אין לך כל אילן סרק שבא"י כו'. דרש סורקה בשי"ן לשון סרק ומיהו משמעו קיים שרקה בשי"ן דהיינו זמורות גפן כדקאמר ושמא תאמר אין בו יין כו' ת"ל כבס ביין גו'. ולא קרי ליה סרק אלא משום דלא הוה טוב כשאר גפנים שענב אחד מחזיק חומר. ואמר ש"ת אינו אדום כו'. מהכא משמע דהאדום הוא משובח מן הלבן וכמ"ש אל תרא יין כי יתאדם גו' אלא שהוא אינו בריא לאדם כמו הלבן ולכך הלבן מוקדם לברכה. ואמר ושמא תאמר אינו מרוה כו'. דהיינו שאינו משכר כיון שהוא בא מאילן סרק. וכן ושמא תאמר אין לו טעם ואמר וש"ת כו' תלמוד לומר חכלילי עינים גו'. עינים מלשון ועינו כעין הבדולח. ואמר (וש"ת) לזקנים אינו יפה. דדעת זקנים כוחן מיין ישן והא אינו מתיישן כ"כ בתוך הענב כמו בפטס גדול: ת"ל לבן שנים. שהוא זקן ומלא מחלב אין לו מקום לפי דרש זה ויש לפרש דבן שנים משמע כמי קטן בן ב' שנים ואמר שענב זה טוב לו לזקן בן שנים יותר מחלב לבן ב' שנים. ואמר פשטיה דקרא במאי כתיב כו'. קרי הך דרשא פשטיה דקרא לגבי דרשה דלעיל דלא בעי למימר להך דרשה אל תקרי לבן שנים כו'. ואמר רמוז לי בעיניך כו'. ע"ד כי טובים דודיך מיין וכן דרך האוהבים לרמוז לחבירו בעין ודרש חכלילי מלשון חוכא לי לי טוב כעס משחוק ת"י מן חוכא ועד"ז אמר ואחוי לי שיניך כו'. כי דרך הכועס מעלם פיו והשנים זע"ז והפך השוחק הוא פותח פיו ומראה לחבירו שיניו:

רב חייא בר אדא מקרי דרדקי דר"ל הוה איפגר תלתא יומי

עין יעקב

ושמא תאמר יש צער לקוצרה. כי אכח קללת אדה"ר שנתקלל בזעת אפך תאכל לחם ע"כ אנו אוכלין מתוך דוחק וטורח הקצירה וטחינה והכנת המאכל. אבל לעתיד שכבר יתוקן חטא אדם יחזור הדבר כבראשונה כמו קודם החטא וכדאיי בריבה בראשים פי' ע"ז וכירוש' פי' כילד מברכין והא דמביא ראיה מלפת שהרי שועל קינן בלפת אל תתמה מהענין לפת לחטה דהרי גם שם אמרו לפת פליגי בה תרי אמוראי וכו' חד אמר לפת לא פת היתה וחד אמר לפת היא עפידה לכיום ע"ש וזה כונת הש"ס דמביא ראיה נכונה מהלפת: העה"ז יש צער לבצור העה"ב מביא ענבה אחת בקרון או בספינה. ונראה שזה כונת הש"ס דסנהדרין דף ל"ט ע"ן לא ראתה אלהים זולתך דקאי לעה"ב אמר ריב"ל זה יין המשומר בענביו כי בעודו בענביו הוא יין וא"צ לדרוך ולבצור ומשומר בתוכו כמשומר בתוך החביה: טוב המלבין שינים לחבירו. דוגמא לזה אמרינן פ"ק דקדושין יש מאכיל לאביו פסיונו

זמי ולא אתא כי אתא א"ל אמאי איפגרת א"ל דלית אחת הניח לי אבא ובצרתי ממנה יום ראשון ג' מאות אשכולות אשכול לגרב יום ב' בצרתי ג' מאות אשכולות ב' אשכול לגרב יום ג' בצרתי ממנה ג' מאות אשכולות ג' אשכול לגרב והפקרתי יותר מחציה א"ל אי לאו דאיפגרת הוה עבדא טפי. רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק חזינהו להנהו עזי דקאכלן תותי תאיני וקא נטיף דובשא מתאיני וחלבא טייף מינייהו ומערב בהדי הדדי אמר היינו זבת חלב ודבש. א"ר יעקב בן דוסתאי מלוד לאונו ג' מילין פעם אחת קדמתי בנשף והלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים אמר ר"ל לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של צפורי והוי שיתסר מילין
מגילה פ"ק אשיתסר מילין אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי זבת
קיב חלב ודבש של כל א"י *והויא כמבי מיכסי עד אקרא דתולבנקי עשרין ותרתי פרסי אורכא ופותיא שיתא פרסי ר' חלבו ור' עוירא ורבי יוסי בר חנינא איקלעו להההוא אתרא אייתו קמייהו אפרסקא דהוה כאילפס כפר הינו ואילפס כפר הינו כמה הוה חמש סאין. אכלו שליש והפקירו שליש ונתנו לפני בהמתן שליש. לשנה איקלע ר' אלעזר להתם ואייתו לקמיה נקטן
תהלים קז בידיה ואמר °ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה רבי יהושע ב"ל איקלע לגבלא חזינהו להנהו קטופי דהוו קיימי כי עגלי אמר עגלים בין הגפנים אמרו ליה קטופי נינהו אמר ארץ ארץ הכניסי פירותיך למי את מוציאה פירותיך לערביים הללו שעמדו עלינו בחטאתינו לשנה איקלע ר' חייא להתם חזינהו דהוו קיימי כעזי אמר עזים בין הגפנים א"ל זיל לא תעביד לן כחברך:

אפגר. לשון ביטול: דלית. כרם המודלה ע"ג כלונסאות טרייליא"ה בלע"ז: הוה עבדא טפי. שהרי ראית שבכל יום היין מתמעט מן האשכולות וזה עונש הבטול: קדמתי בנשף. קודם עמוד השחר: והוה כמבי מכסי עד אקרא דתולבנקי. כשתצרף כל המקומות ישתער לכך: נקטן בידיה. מלאן קטנות כאחזות בידו אחת: קטופי. אשכולות כדמתרגמינן לא תבצור לא תקטוף: לשנה. לסוף שנה:

מהרש"א אי לאו דאיפגרת הוה עבדא כו'. ר"ל והיית עושה מלאכתך ע"י אחרים וק"ל: היינו זבת חלב ודבש כו'. דלפי פשוטו הל"ל בכל חד זבת באנפיה כפשיה וכתב חד זבת אתרוייהו שהם זבין ומעורבין ודו"ק: ארץ פרי למלחה מרעת גו'. כל הני אמוראי נמי שכפרו בשבח א"י לאחר החורבן היה וע"כ הלה הדבר ר"א שביטל שבחי' אז מרעת יושבי בה כי הדבר תלוי בזכות וחובת יושבי בה ולסוף שנה פרש"י לסוף אותה שנה מדלא קאמר לשנה אחרת וקאמר דגם אותן פירות גופייהו נתמעטו מרעת יושבי בה לסוף שנה. וריב"ל שאמר ארץ ארץ למי כו' לערביים הללו כו'. אפשר שאלו הערביים כשרים היו אבל אמר הארץ איכה שנהם ולא עמדו בה אלא בחטאתינו אינן ראוים בשבחה:

ת"ר בברכותיה של ארץ ישראל בית סאה עושה ה' נב פס
רבוא כורין בישיבתה של צוען בית סאה עושה ע' כורין דתניא א"ר מאיר אני ראיתי בבקעת בית שאן בית סאה עושה ע' כורין. ואין לך מעולה בכל ארצות
בראשית יג יותר מארץ מצרים שנאמר °כגן ה' כארץ מצרים ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יותר מצוען דהוה מרבו בה
ישעיה ל מלכי דכתיב °כי היו בצוען שריו ואין לך טרשים בכל א"י יותר מחברון דהוי קברי בה שכבי ואפ"ה חברון
במדבר יג מבונה על א' משבעה בצוען דכתיב °וחברון שבע שנים
פרק אלו נאמרין נבנתה לפני צוען מצרים מאי נבנתה אילימא נבנתה ממש אפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם שיבנה
בראשית י לבנו גדול שנאמר °ובני חם כוש ומצרים פוט וכנען אלא שמבונה על אחת משבע בצוען והני מילי בטרשים אבל שלא בטרשים ה' מאה והנ"מ שלא
שם כו בברכותיה אבל בברכותיה כתיב °ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים:

בברכותיה. כשהשנה מבורכת: בישיבתה של צוען וכו'. [כלומר] כדמפרש ואזיל ומצוען אתה למד לא"י כדמפרש ואזיל: אני ראיתי בבקעת בית שאן. שהיא משאר ארצות: בית סאה עושה שבעים כורין. וכיון דבשאר ארצות יש ע' כורין כ"ש בארץ מצרים: שאין לך מעולה בכל הארצות כמצרים. שהרי כמשלה לגן ה'. ואין במצרים מדינה מעולה כצוען: דמרבו בה מלכי. מצרים שנאמר כי היו בצוען שריו על (מלך) [מלכי] ישראל הכתוב מדבר לגנאי שמרדו בהקב"ה וסמכו על מלכי מצרים ותמיד היו שריהם ושלוחיהם מצויין בצוען שלוחים אל מלך מצרים מביאים תשורה: מבונה. בנויה בכל טוב מבונה לשון פרי כדכתיב ואבנה גם אנכי ממנה: לבנו הקטן. לכנען: לבנו הגדול. למצרים: על אחת ז'. הרי ז' פעמים ע' הרי ת"ץ ובמקום שאינו טרשים כחברון יש להוסיף עד ת"ק ובברכותיה כתיב מאה שערים על אחת שבשאר שנים כהדרך למאה מאה פעמים ת"ק הרי ה' רבוא:

מהרש"א בבקעת בית שאן כו'. פי' רש"י שהיא משאר ארצות עכ"ל ור"מ לטעמיה כדאמרינן בפ"ק דחולין ר"מ אכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי בית שאן והתם פריך הכתיב מכסה לא הורים בית שאן ומשני הרבה כרכים כו' עכ"ל: בארץ מצרים. ר"ל שתלה ארץ סדום במעלתה לגן ה' לאילנות וכארץ מצרים לזרעים ולא תלאן בשאר ארצות ואין להקשות דהא א"י יותר מעולה ממצרים ולא תלה בה וכן כיוצא בשאר ארצות י"ל דארץ סדום גופה בכלל א"י היתה ושאמר דהוי מרבו בה מלכי כולי ואין לך טרשים יותר מחברון כו' עיין בגמרא פרק ואלו נאמרין ומה שיש לדקדק בזה עיין בחידושינו שם: שמבונה על אחת מז' כו'. ומלת שנים במקום הזה כמו שונים כמ"ש הרא"ם פרשת שלח לך ושאמר אבל שלא בטרשים ת"ק כו' אפשר שכיונו להוסיף מן השתים אחד מחמשים כי תוספת הקדושה והברכה בכ"מ אחד מחמשים כמו התרומה והיובל וחג השבועות ושאמר אבל בברכותיה כולי מאה שערים הוא מבואר שלפי הטבע לא היה ראוי לגדל רק חלק אחד ונק'

עיון יעקב

פשיטנו וורש גיהנם ויש מעתיקין בריתים ויורש ג"ע ע"ש: זבת חלב ודבש של צפורי זהוי שיתסר מילין אשיתסר מילין. וכדאיתא במדרש ילקוט פרשת שלח לך דף רכ"ג ע"ב א"י לפי שגבוה מכל משובחת מכל וה"ה צפורי שיושבת על ראש ההר כציפור וכדאיתא במגילה ולעיל דף כ"ב כיון דמדליא בקיס אוירא לכן אית ביה זבת חלב ודבש כל כך: ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה. ונראה שזה הי' כוונת המרגלים שאמרו את פריה לפי מה דאיתא בילקוט שם דף רכ"ג ע"א ויתורו ארץ כנען מה ראו להזכר כנען אלא אמר לישראל לא בשקספן וביותר ככבך וגו' כי ברשעת הגוים האלה להם רצו לומר כי לא נוכל לה לכן אמרו את פריה ואם יהיו רשעים לא היה הפירות מתברכין כל כך אלא ודאי שאין בו רשעת הגוים

מקי שהוא מעשר מן המעשר והוא חלקו יתברך ב״ה שנתנו לכהן ובברכותיה כתוספו חלקי האדם ל״ט חלקים והוא פי׳ הכתוב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה גומר ר״ל שן עשר מן המעשר שהוא דבר הראוי להיות יוצא מן השדה בכל שנה שהוא חלקו יתברך שנתן לכהן והנוסף ל״ט חלקים הם באו בברכה לחלק האדם וק״ל:

נג **תניא** אמר רבי יוסי סאה ביהודה היתה עושה ה׳ סאים סאה קמח סאה סולת סאה סובין סאה מורסן וסאה קיבורית א״ל ההוא צדוקי לר׳ חנינא יאי משבחיתו בה בארעכון בית סאה אחת הניח לי אבא ממנה משח ממנה חמר ממנה עיבור ממנה קטניות ממנה רועות מקנתי א״ל ההוא בר אמוראה לבר ארעא דישראל האי (הלתא) [תאלתא] דקיימא אגודא דירדנא כמה גזריתו מינה א״ל שיתין כורי א״ל אכתי לא מעייליתו בה אחריבתוה אנן ק״כ כורי הוה גזרינן מינה א״ל אנא
ירמיה ג נמי מחד ניסא קאמינא לך. אמר רב חסדא מ״ד °ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי למה נמשלה א״י לצבי לומר לך מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו אף א״י אינה מחזקת פירותיה. ד״א מה צבי זה קל מכל החיות אף א״י קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה אי מה צבי זה קל ואין בשרו שמן אף א״י קלה לבשל ואין פירותיה
שמות ג שמנים תלמוד לומר °ארץ זבת חלב ודבש שמנים מחלב ומתוקים מדבש:

סאה קמח. הוא אבק דק היוצא מן הנפה והחטים טחונים בריחים של גריסין ואינן טחונים דק״ס והנפה מוציאה הקמח וקולטת הסולת ומחזיר מה שבנפה לריחים: סובין. שמכתשת מוציאה כשלותתין חטין לסולת כותשין אותן במכתשת: מורסן. הן קובין היוצאים באחרונה: קיבורית. קמח שאינו יפה שעושים ממנו פת קבור וקורין שהטו״לא: יאה משבחיתו בה בארעכון. יפה אתם משבחין אותה: בית סאה הניח לי אבא. בא״י: א״ל ההוא בר אמוראה. אחד מבני האמורי אמר ליהודי שאלת ביאתו לארץ: הך תאלתא דקיימא אגודא דירדנא. דקל פלוני העומד על שפת הירדן: כמה גזריתו מינה. כמה תמרים אתם גוזרים הימנה לקיטת תמרים קרויה גדירה בלשון משנה וגזרא בלי ארמי: אין עורו מחזיק בשרו. שעור כווץ וגומד לאחר הפשטו: אינה מחזקת פירותיה. שעשה פירותיה מרובין עד אין מקום להכניסן:

מהרש״א יאה משבחיתו כו׳. שאה אחת ע״פ מ״ש החורי יושבי ארץ שהיו מריחין הארץ מלא קנה זה לזיתים מלא קנה ה לגפנים כולי כפרש״י בחומש אבל במעלות א״י קאמר הצדוקי דבארעא קטינא בית סאה כולי ממנה משח כולי: נמשלה לצבי כו׳. דלפי פשוטו מלשון חפץ כדאמרינן לעיל ארץ שלצביוני בה הוא כפל בהאי קרא דהיינו ארץ חמדה דכתיב ביה וע״כ דרשוהו לצבי שהוא שם חיה בקרא. ושאמר זבת חלב ודבש שמנים מחלב. משום דארץ זבת חלב גו׳ בדבר שגדלו מן הארץ מיירי שנשתבח בה א״י וחלב אין גדלו מן הארץ ע״כ דרשוהו דקאי על הפירות של א״י שזכר שהן שמנים מחלב כו׳ וק״ל:

(ובב״ב פ׳ מי שמת הביאו מאמר דומה לזה):

נד **אמר** רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד ששגר לבית המיו יין חדש ושמן חדש וכלי פשתן חדש בעצרת מאי קמ״ל חשיבותא דא״י קמ״ל:

כלי פשתן. כלי מפשתן חדש: חשיבותא דא״י. שממהרת לגדל פירותיה בעצרת:

נה **ר״א** כי הוה סליק לא״י אמר פלטי לי מחדא כי סמכוהו אמר פלטי לי מתרתי כי אותבוהו בסוד העיבור
יחזקאל יג אמר פלטי לי מתלתא שנאמר °והיתה ידי אל הנביאים החוזים שוא וגו׳ בסוד עמי לא יהיו זה סוד העיבור ובכתב בני ישראל לא יכתבו זו סמיכה ואל אדמת בני ישראל לא יבואו כמשמעו רבי זירא כי הוה סליק לא״י לא אשכח מברא למיעבר נקט במצרא וקעבר א״ל ההוא צדוקי עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפזיזותייכו קיימיתו א״ל דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה אנא מי יימר דזכינא לה ר׳ אבא מנשק כיפי דעכו
שם ע״ב רבי חנינא מתקן מתקליה רבי אמי ורבי אסי *קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא ר׳ חייא בר גמדא
תהלים קב מיגנדר בעפרא שנאמר °כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו א״ר זירא אמר (רבה בר ירמיה) [ר׳ ירמיה בר אבא] דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים כי אמריתה קמיה דשמואל אמר צירוף אחר צירוף
ישעיה ו שנאמר °ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער. תני רב יוסף בזוזי ובזוזי. דבזוזי. אמר רב חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבא״י שיטענו פירות שנאמר
יואל ב °כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם:

פלטי לי מהדא. נצלתי מאחת מן הקללות האמורות במקרא: נקט במצרא. יש מקום שאין גשר ומשליכים עץ על רוחב הנהר משפה לשפה ואינו רחב נילך עליו כי אם אוחז בידיו בחבל המתוח למעלה ממנו קשור שני ראשיו בשתי יתידות אחד מכאן ואחד מכאן בשני עברי הנהר: עמא פזיזא. עם בהול: דקדמיתו פומייכו לאודנייכו. שהקדמתם נעשה לנשמע

עיון יעקב

הנכרים כלל. וזה ג״כ כונתם שלא יאמרו כן ישראל מה שאמרו ארץ אוכלת יושביה ברשעת הנכרים גורמת להכי היו אומרים וזה פריה וק״ל: **שנאמר** והיתה ידי על הנביאים החוזים וגו׳ בסוד עמי לא יהיו זה סוד העיבור ובכתב בני ישראל לא יכתבו זו סמיכה ואל אדמת בני ישראל לא יבאו כמשמעו. וע״פ הדרש אמרתי ג״כ שזה היה כוונת מרע״ה כדאיתא במדרש ר״פ ואתחנן עבירה שעברתי תכתב אחרי שלא יאמרו הבריות אומרים שזייף משה בתורה או שאמר דבר שלא נצטוה. לכך היה מבקש משה שיכנס לארץ וגם לפי מה דאיתא בילקוט ראובני אעברה נא שהיה רוצה לעבר השנים. ובמגלה עמוקות אופן רל״ב איתא רב לך כמה רב גונריך שעשיתך סמיכות ע״ש הרי שהיה משה רוצה להכלל מבני מוסמים אלו כדי שיראה שלא היה בתוך מוכם של חוזים שוא וניתן לו מן השמים רק אחת מה שנסמך ואמרו לו רב לך וק״ל: **דור** שבן דוד בא קטגוריא בת״ח. אפשר לומר הטעם לפי מה דאיתא בילקוט ראובני דף י״ט ע״א וכי כשם עץ חיים ורף כי ע״ג שבו״י חטא אדה״ר אתחברו הקליפות רע בטוב וסטרא דטומאה שולטת בסטרא דקדושה לכן כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ולא יתוקן רוח הטומאה מן הארץ אלא בעקבות משיחא וכדאיתא בזוהר פרשי׳ בראשית על פסוק ונלדק קודם לכן דור שבן דוד בא קטגוריא בת״ח ובזוזי דבזוזי שעל ידי זה יתוקן החטא להעביר רוח הטומאה מעל הארץ ולהכי שייך לזה הא דאמר ר׳ חייא בר אשי אמר רב עתידי כל אילני סרק שבא״י שיטענו פירות לפי שאילני סרק הם ג״כ מכח הקללה וקוץ ודרדר תצמיח לך ולפי שיתוקן החטא לגמרי יסתלק הקללה ויהיו כל עץ עושה פרי ומה״ט לעתיד ומלאה הארץ דעה כי האדם עץ השדה וכל אילני סרק יטענו פירות לכך ומלאה הארץ דעה:

לכסות ועודכם בהלתכם כבתחלה לנוהר לעשות דבר בלא עתו : **כיפי דעכו.** אלמוגים ל"א כיפי דעכו סלעים : **מתקן מתקליה.** עשוה ומתקן מכשולי העיר מחמת אבנו הארץ שהיתה חביבה עליו ומחזר שלא יצא שם רע על הדרכים : **קיימי משמשא לטולא.** כשהשמש הגיע למקום שהם יושבים וגורסים וחמה מקדרת עליהם עומדים משם ליושב בצל ובימי הצנה עומדים מן הצל ויושבים בחמה כדי שלא יוכלו להתרעם על ישיבת א"י* : **קטיגוריא.** הרבה מקטריגים ומלמדים חובה יעמדו עליהם : **צירוף אחר צירוף.** גזירות על גזירות : **ועוד בה עשיריה.** כשתשעה החלקים יהיו אבודים ולא נותר כי אם העשירית אף היא תשוב והיתה לבער : **בזוזי ובזוזי דבזוזי.** שוללים אחר שוללים : **כי עץ נשא פריו.** ונדכתיב תאנה וגפן נתנו חילם הרי עץ פרי אמור מה ת"ל כי עץ נשא פריו אף אילני סרק ישאו פרים :

תוספות רבי חנינא הוה מתקן מתקליה. פירוש שהיה סוקל אבנים ומשלאן קלות אומר עדיין לא נכנסתי לא"י כיון שסקלן ומצאן כבדות אומר כבר נכנסתי לא"י וכן מפורש בתנחומא בפ' שלח לך כשעלה ר' חנינא הגדול מבבל ביקש לידע אם נכנס לא"י והיה סוקל אבנים כל זמן שהיו קלות אומר עדיין לא נכנסתי לא"י כיון שמצאן כבדות אמר אין אלו אלא אבני א"י והיה מנשקם וקרא עליהם את הפסוק הזה כי רצו עבדיך את אבניה: דור שבן דוד בא. איידי דאיירי בברכות העולם הבא דהיינו לימות המשיח נקט לה נמי הכא: עתידין כל אילני סרק בא"י שיטענו פירות וכו'. לפי שרוצה לסיים בדבר טוב נקט לה הכא ולא קאמר לעיל דאיירי בהני מילי:

מהרש"א זה סוד העיבור כו'. כדאמרינן לעיל שלא יגלו הסוד כולי ע"כ נקרא סוד עמי ואמר ובכתב ישראל לא יכתבו זו סמיכה ע"פ מ"ש פ' הפועלים לדידי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכתיב ביה כו' רבי לא יתקרי דהיינו סמיכה : **דוכתא משה ואהרן לא זכו כו'.** נראה דאהעברה גופה נמי קאמר הכא דמשה ואהרן לא זכו בה דכתיב כי לא תעבור את הירדן גו' ואנא מי יימר כו' ולכך נבהלתי לעבור בגולה : **ר"א מנשק כיפי דעכו** כו' ע' פרש"י ולא ידענא מאי רבותייהו שעשו כן בא"י כי ודאי מן הראוי להיות בכל מקום ונראה לפרש דת"ק שכיונו לתקן מתקליה דהיינו מכשולי העיר באותן כיפי וסלעים ורבי אמי ור' אסי קיימי משמשא לטולא ר"ל אותן סלעים העמידו ומשמשא כו' למקום שהם פונים ללכת והשתא ניחא קרא דנייתי כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה גומר אכולהו אמוראי קאי : **צירוף אחר צירוף.** לפי שישראל אם יזכו נמשלו ככסף נקי ואם לאו הרי הם כסיגים כמ"ש ואצרוף כבור סיגיך גומר וכמפורש בארוך במסכת חולין וכמ"ש צרפתנו כצרוף הכסף וצרפתים כצרוף הכסף וז"ש אחר שיהיו ישראל בחטאם נמשלו לסיגים דצריך צירוף ועוד בה עשיריה דהיינו שע"י הצירוף בגלות לא ישאר רק המעשר מהם שהוא קודש בכ"מ וכמ"ש כל הנותר בירושלים קדוש יאמר לו שב לצרפם שנית כמ"ש ושבה והיתה לבער עד שיהיו ככסף נקי שנצרף שנית ורב יוסף בא לפרש דהצירוף ע"י בזוזי ובזוזי דבזוזי דהיינו גלות אחר גלות : **עתידין כל אילני סרק שבא"י כו'.** עיין דברי התוס' לפי שרוצה לסיים בדבר טוב נקט לה הכא ולא כו' עכ"ל עיין שם והוא דחוק ולולי דבריהם נראה דנקט לה הכא שפיר דגם זה סימן לדור שבן דוד בא וכמ"ש פרק חלק אין לך קץ מגולה מזה שנא' ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל דהיינו שההרים בכלל גם אלו שאין בהם אילן מאכל רק אילני סרק ישאו פרים לישראל וכדאמר הכא גם מהאי קרא כי עץ נשא פריו וגו' ונראה לפרש עוד דבין הכא ובין התם משמע ליה דבאילן סרק איירי מדכתיב בהו נשיאת פרי דר"ל גם שהוא אילן סרק דלפי טבעו אין ראוי לגדל בו פרי מ"מ ישא פרי שלא בגידול וזה הוא סי' לדור שבן דוד בא ובכן בב"י א"ס:

הדרן עלך מסכת כתובות

כל כנויי נדרים פרק ראשון נדרים

א **א"ר** חנין אמר (רבי) [רב] השומע הזכרת השם מפי חברו צריך לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי. שכל מקום שהזכרת השם מצוי שם עניות מצויה ועניות כמיתה שנאמר °כי מתו כל האנשים וגו' ותניא (רשב"ג אומר) כל מקום שנתנו חכמים עיניהם (בו) או מיתה או עוני א"ר אבא הוה קאימנא קמיה דרב הונא שמעיה להיא אתתא דאפקה הזכרת השם מפומה לבטלה שמתה ושרא לה לאלתר באנפה. ש"מ תלת ש"מ השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו. וש"מ נדהו בפניו אין מתיר לו אלא בפניו. וש"מ אין בין נדוי להפרה ולא כלום. אמר רב גידל אמר רב *מנין שנשבעין לקיים את המצוה שנאמר °נשבעתי ואקיימה וגו' והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא אלא הא קמ"ל דשרי ליה [לאינש] לזרוזי נפשיה. ואמר רב גידל אמר רב האומר [אשכים] אשנה פרק זה או מסכת זו נדר גדול נדר לאלהי ישראל ואמר רב גידל אמר רב האומר לחברו נשכים

ע"ן יעקב

ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנידוי. עיין בר"ן ופרש"י ובגולה פירושם הייתי אומר דבך הוא פי' הש"ס ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנידוי כלומר שהוא עצמו יתחייב בעלמא נידוי לכפרה והכי קבורתי דפ' זה בורר דף כ"ו ע"ב ופירש רש"י בתוס' בשמעתין דמה"ט לורבא מרבנן משמת נפשו לכפרה וא"כ שפיר קאמר שכל מקום שהזכרת השם אלו שם עניות מצויה ועניות כמיתה על כן צריך כפרה על כך שוב מלאתי בספר לח"מ כ"ס להר' דוד ערמאה פי"ב מה' שבועות שפירש ג"כ דברי הרמב"ם כן והארץ בזה מה שמקשה שם הגהות מיימוני על הרמב"ם והכאני שכוונתי לדעת הגדול ומיושב היטב בזה לשון הש"ס וכל דקדוקיה: **שכל** מקום שהזכרת השם מצויה. כתב מהרש"א להרמב"ם שכתב בסוף פי"ב מהלכו' שבועות הא דאסור להזכיר שם שמים לבטלה נפקא לן מקרא ליראה את השם הנכבד והנורא אבל בסוגיא דתמורה לא קאי הכי במסקנא אלא דאזהרתיה מאת פ' אלהיך פירא עכ"ל כאמת לק"מ דודאי לפי' ראשון שם בתמורה מבואר דגם מוליא ש"ש לבטלה ג"כ יליף מהאי קרא דליראה את השם וגו' אלא שאין לוקין רק במקלל בשם ומסוק דלא שהלל חרש וכמ"ש רש"י בשם ר"י והרי' אבע"א לא קריים הרמב"ם בש"ס וכן מסמעות התוס' וכמ"ש שם בברכת חזכת. וכן מסתפות דק"ק לשון הרמב"ם שם שכתב ח"ל ובכלל יראתו שלא יזכיר לבטלה כלומר שעיקר אזהרת הפסוק נאמר על המקלל בשם אלא שזה נכלל ג"כ בכלל יראתו. ועיין בסמוך דף ח' בחידושינו: **נדר** גדול נדר לאלהי ישראל והא מושבע ועומד מהר סיני. ואין לתרץ דלמא הנדר הוא על פרק זה ומסכת' זו דבלא שבועה ונדר היה יכול ללמוד במקום אחר. י"ל דהאמקן דקרק מלשון הש"ס דקאמר נדר גדול נדר לאלהי ישראל משמע דמלות עכיד בנדר זו לאפי מקשה האי מלוה יש בזו דהא מושבע ועומד מהר סיני ללמוד עכ"פ ומה לי אם לומד פרק זה או פ"ק אחר ולהכי שפיר שבכי דאבעי למפטר נפשו רק בקיים שחרית וערבית לאפי קעביד מלוה בנדר זו לאסמיך בלימוד וק"ל: **האומר** לחבירו נשכים ונשנה פרק זה עליו לאשכים.

יחזקאל ג נשכים ונשנה פרק זה עליו להשכים שנאמר ויאמר אלי (בן אדם) קום צא אל הבקעה וגומר ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד:

השומע הזכרת וכו'. נדוי משום דעובר אאזהרה שלא להזכיר שם שמים לבטלה דכתיב את ה' אלהיך תירא: **ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנידוי.** לא שיהא בנדוי ממילא אלא ראוי להתנדות קאמר שהרי אינו חמור השומע מהפוסק שמזכיר עצמו: **שבכל מקום.** משמע קא יהיב טעמא דקאמר ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי שהרי עונשו חמור דשם עניות מצויה דכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו' וברכתיך ומדאזכרת השם גורמת ברכה ושבר הזכרה לבטלה גורמת עניות א"כ מדכתיב גבי שבועת שקר וכלתו את עציו ואבניו ובתורה מונה הזכרת השם לבטלה לשבועת שקר: **שנאי כי מתו כל האנשים וגו'.** דלא מתו ממש כדאמרינן לקמן פי' ר' אלעזר דעיקר הוו דכיון שאמר נצים ונצבים אינם אלא דתן ואבירם ואינהו הוו במחלוקתו של קרח אלא מפני שהעני אמר כי מתו דאמרינן דאמרינן התם ד' חשובים כמת עני וסומא ומצורע ומי שאין לו בנים הכא ודאי מעניות קאמר דאין לומר בנכים דהא כתיב במחלוקתו של קרח העיני האנשים ההם תנקר וליכא למימר נמי שהיו מצורעים דהא כתיב בקרא (תוהמה) [כל ישראל] וליכא למימר שנתרפאו בנים דהא אמרינן שחזרו למותן בתשובה שגל וליכא למימר דמשום שלא היה להם בנים דא"כ הוי א"ל מפני זה שוב מצרעת וכי מפני שלא היה להם בנים לא היו דבריהם נשמעים לעמוד ולהלבין אל פרעה אלא ודאי מפני שירדו מנכסיהם ולא היו דבריהם נשמעים: **או שותה או עני.** אלמא בזו להדדי ותקנו בנוקי לגמרי א"ר השומע הזכרת השם מפי חברו דצריך לנדותו הא אמרי' נידוי דקל שאין שוטה כשורה צריך לנדותו וכו' ופירשו דהיינו אלא עיקר בהזכרת השם בלאו הוא דמתחייבים הכי משום בעלמו יהא בנדוי מפני (שועבה) [שבועה] חמור וכדכתיבנא: **והלא מושבע ועומד מהר סיני.** דכתיב ושמתם דצריך אדם לשנות בתורה ליה והלא מושבע ועומד מהר סיני דכתיב לא ימוש ספר התורה הזה וגו': **עליו להשכים** שבשבועה דהיק כיון שאמר אשכים הרי קבל עליו שיהא הוא עושה בדבר כשם שהוא משועבד עכשיו והכי קי"ל הדא דקבלה בעלמא לדבר מצוה שהבא רווחא דצדקה וקי"ל נמי דעליו להשכים כדעבד קצ"ה:

מהרש"א שם עניות מצויה כו'. בתשובת עתים אזהרתו מאת ה' אלהיך תירא גומר ויש לפרש דסוגיין אסיפא דקרא ובשמו תשבע רצ"ל בעקום חוב שבועה אבל בלאו הכי תירא את ה' נומר שלהזכיר שמו. ולפי מה שפירש הרמב"ן דלא תשא את שם ה' אלהיך גו' מדלא כתיב לא תשבע משמע נמי הזכרת שם שמים לבטלה ונקיים ביה כי לא ינקה ה' את אשר ישא גו' דהיינו שלא ינקה בלא עונש ומדקתם שנענו יש לו לומר לו שום עונש דהיינו עוני או שום מיתה ולהכל כיון דשום עוני הוא ולכן בשם העונש ביה משום דעוני חשיב כמיתה אבל הרמב"ם בסוף הל' שבועות כתב דאפילו להזכיר שם ... השבועה לבטלה אסור כי שאמר ליראה את השם

הנכבד והנורא גו' עכ"ל ולפי זה יש לפרש הא דקאמר דעוני מלאים מדכתיב לעיל עיניו בתוספ' כל נקתר גו' אם לא תשמור גו' ליראה את השם הנכבד גו' אבל בסוגיא דהגמרא לא קאי הכי מסקנא אלא דאזהרתיה מאת ה' אלהיך גו' ודויק: **והא מושבע ועומד כו'.** ולמנפא דקרא דכתיב נשבעתי ואקיימה וגו' לא הוה קשיא ליה והא מושבע ועומד כו' משום דאיכא לפרושי אה"נ אהך שבועה דהר סיני קאמר כבר נשבעתי בהר סיני ועתה אקיימה אלא מ"ב דמפרש ליה אשבועה דהשתא פריך והא מושבע כו' ומשני דלא שבועה ממש קאמר אלא דהרי אינה לזרוזי נפשיה ובהכי יתיישב היטב דפי' משנת השבע כל לשון גו' זה יום הלידה שמשביעין אותו היי צדיק ולא תהי רשע כו' דשבועה זו לגוף והלא מושבע ועומד כו' אלא דהך שבועה נמי אינה אלא לזרוזי נפשיה ועוסקת כדה עיין פי' אחר בזה: **נדר גדול נדר לאלהי ישראל כו'.** אבל השבועה שהיא בשם ודאי דליכא לספוקי ביה דדעתו לשמים אלא בזה הלשון שאמר אשנה פרק זה כו' איכא לספוקי ביה דלפי מה שאמרו לקמן פרק קונם יין שאהנה את ה' שלא יאמר משנה שקראתי דתני כו' השם גם זה לא פירש דבריו ושמא כוונתו שלא לשם ולא אל הנדר בדעת בעלמא אלא נעשים בדבר הנדור ולהכי קאמר דאפי' נדר גדול נדר לאלהי כו' דמשמעות כוונתו לשם ולא מוקין אותו גרסינן ואל הנדר בדבור בעלמא לדבר מצוה כמו בצדקה ואין מתירין נדר כזה כדלקמן פ"ג:

דרי"ף הזכרת ה' וכו'. פי' הר"ן דבתשובה עסקינן אזהרה שלא להזכיר שם שמים מדכתיב את ה' אלהיך תירא ובגמרא קשה דליתא מדכתיב לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא וי"ל דהתם הוא שבועת שוא שנשבע לשנות הידוע לאדם כגון על עמוד אבן שהוא זהב אבל אזהרה לאזכרה בלי שבועה אלא שמזכיר שם לבטלה לא נפקא אלא מאת ה' אלהיך תירא. שבכל מקום פי' הר"ן משמע קא יהיב טעמא דאמרינן ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנדוי שהרי עונשו חמור דשם עניות מצוי'. ועדיין אין משמע זה שמספיק לשומע שלא נידהו שיהא בנדוי. ואפשר לפי שאמר הוכח תוכיח את עמיתך לפי שומעך שאתה יודע הוא חוטא וכיון שלא הוכחת אותו התשובה הראוי לו הוא נטפל על עונו ולכן זה השומע הזכרת השם מחבירו ולא נידהו לחייבו שלא ישוב עוד להזכירו הרי הוא גורם במתור ומזכירו ודאי לענין עונשו כאילו הוא הזכיר השם וראוי לנדותו. ומיהו צריך לדקדק מנין לנו שהזכרת השם הוא בעניות ועיין דכתי' את כל הדברים שצריך לגזור עליהם ליתא נמי אם לא נידהו יהא בנדוי ואפשר שמעינו דתן ואבירם הזכרת שם לבטלה כשאמרו למשה הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי ודרשו חז"ל מכאן שהרגו בשם המפורש ולפי זה הזכירו שם המפורש נמי והוה ליה הזכרת שם לבטלה ומתוך זה הענישו כי מתו כל האנשים שהוא בעניות ומפרש גבי עניות הרי שעונש הזכרת שם לבטלה גרם עניות שהוא כמיתה ולהיות עונשו חמור השומע ולא נדה צריך לנדותו כדאמרן ומיהו בעלמא הדברים שצריך לגזור עליהם לא מצינו שם עונש עניות ומיתה ע"כ לא אמר ואם לא נידהו וגו': שנאי כי מתו כל האנשים. פי' הר"ן וליכא למימר שמתו לא היה להם בנים וכו' דבתורה הוה גלוי לנביא דהיה שהיה להם בנים מדכתיב ודתן ואבירם יצאו נצבים נשיהם ובניהם וטפם. אבל אינו דהיה דיעות בתורה שגם שאמר הקב"ה למשה בית מצרימה כי מתו כל האנשים לא היה להם בנים והיו חשובים כמתים לכך פי' הר"ן דא"כ הוי א"ל שוב מצרימה כיון שאין הבנים עושים כלום בקבלת דבריהם לעלות אלא ודאי שירדו מנכסיהם: והגיה הב"ח לומר וכו' תימה למה הביאו בריתא זו. והרא"ש פי' ועיינתי עוד דהיה בשני מקול כמיתה. והריטב"א ז"ל פי' כל מקום שנתנו חכמים עיניהם לאדם בנידוי או מיתה או עניות והתם צריך

[illegible]

צריך לנדותו כדי שיפול בעניות דהייני כמיתה. ובדברי רש"י ז"ל יש לנו לומר שמקודם אמר שבכל מקום שהזכרת השם מצויה שם עניות לתת טעם למ"ש ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי להיות עונשו חמור והשתא יהיב טעמא למה צריך לנדותו ואמר כדי שיפול בעניות דהיינו במיתה והנידוי היא נתינת חכמים עיניהם וכו' ועדיין יש להקשות לרש"י דכיון דילפינן מבכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך וכו' וכן לפעם האחר דמדמה הזכרת ש' לבטלה לשבועת שקר שבת"ג וכלתו את עציו וכו' א"כ ניליף מינה דצריך לנדותו לפי שעונשו חמור וגם מי שלא נידהו צריך לנדותו ולמה הביאו הך ברייתא דכל מקום שנתנו חכמים עיניהם וכו' ואפשר דאע"פ שמצינו שקילא הזכרת השם לבטלה לשבועת שקר שמנסה עניות מ"מ מנין לנו שהנדוי הוא עונש עניות לכך הביא הך דתניא כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני ולכך צריך לנדותו דהיינו ליתן חכמים עיניהם בו: אלא הא קמ"ל דשרי לאיניש לזרוזי וכו' וקשה דמאי אקשי לרב גידל והלא מושבע ניקשי ליה קרא דדוד נשבעתי ואקיימה והלא מושבע וכו' ועוד קשה דלא שייך לתרץ כאן אלא שלא עקר שום דבר מ"מ קודם רק הוא נותן טעם לדבר וכך הע"ל הא קמ"ל דשרי וע"ק היה לו לתרץ הכא לזרוזי נפשיה קאמר דשרי ולא שייך לומר הא קמ"ל כיון שלא היתה השאלה פשיטא דנשבעין דאדרבה משמע דאסור לישבע בדבר שהוא כבר מושבע דהוי נשבע לבטלה ואת"ל שהשאלה היתה פשיטא דנשבעין מה תירוץ הוא קמ"ל דשרי לזרוזי דהא אמרינן דפשיטא הוא. ויש ליישב דרב גידל אמר מנין שנשבעין ויש בזה שני הבנות ומ"ד דה"ק מנין שצריך אדם לישבע לקיים המצוה כדי להכניע ליצרו כמו שנשבע בועז ליצרו חי ה' שכבי עד הבקר לזה הביא ראיה מדוד שאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך דהיינו נשבע לכוף את יצרו וע"ז הקשה והלא מושבע ועומד הוא ובאותה שבועה יכבוש את יצרו ואי לא כבש את יצרו בשבועה ההיא איך יכבשנו בשבועה זאת ואמר בועז נשבע ליצרו הוא בדבר שלא היה מושבע עליה שהיתה פנויה ופנויה מ"מ חז"ל ונשבע ליצרו שהיה מורה לו היתר ובקרא למודיה לא קשיא מידי שלא אמר דוד שצריך לישבע אלא שמותר לישבע אבל לרב גידל קשיא ומשני אלא הא קמ"ל ודחה הפי"ד ואמר שרב גידל לא בא לומר מנין שצריך לישבע לפי שכבר הוא מושבע ועומד אלא בא רב גידל לומר שהאדם צריך למנוע עצמו מלישבע מנין שמותר לו לזרז עצמו יותר בקיום המצות והביא ראיה מדוד שאמר נשבעתי ואקיימה: האומר אשכים ואשנה וכו'. הכוונה לומר שאע"פ שלא הזכיר בפיו נדר או שבועה הוי נדר גדול לאלהי ישראל כלומר בעינן אלהי ישראל אשר פלה שפתיו הוי נדר כדכתיב מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר דברת בפיך וכתב הר"ן ז"ל דקבלה בלמוד מהניא לצדקה כדכתיב בפיך זו צדקה וה"ה לכל דבר מצוה:

שס **אמר** רב יוסף נרודו בחלום צריך י' בני אדם להתיר לו והוא דתנו הילכתא אבל מתנו ולא תנו לא ואי ליכא דתנו הילכתא אפילו מתנו ולא תנו ואי ליכא ליזל וליתיב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי עשרה עד דמקלעי ליה עשרה דגמרי הילכתא:

מתנו. משנה: **תנו.** גמרא: **ויהיב שלמא לבי עשרה,** וכד עשיבן ליה הוי מתירין לו נדויו:

אמר הבונה החלומות שהם כחכים ושהם אמתיים. ומן אמתיים שהם בשבע ושהם בהשגחה. ואמר הם בהשגחה מלאכים יותר לפום אליהם לב הם כמלאכיי אלהים ומודיעים לו מעדם הדין שמוסם כנגד על רוע מעשיו כי כן וספר הוא לו פלא כי להזהירו לפשפש בם ולתקנם ליתן ישוב ה' מחרון אפו ח"ש לזה בחלום חזיון לילה זהו שלום רמוי להקרא חזון ובנואה כאשר בנפול תרדמה על אנשים ישבה ה' שיחה במשמעות עלי משכב לא נרדמים לגמרי אלא כים ולא כים. ולא ינלה אין חכמים ומודיעים לגני שהוא אים כמה דברים ולהכיף ובמוסרם יחסום שהיה המשימה לגלום להם שכ"ע"ר תוכן לבא עליהם על עונשיהם אם לא ישובו. ולריך זה ישובו ג"כ שהחונים הנאים אמר כן. והנה הרואה בחלום שמברין אותו אין ספק שהוא מזין והרואה מנגה לו

שיאו כוף הך השיים וכן לא יספיק לו בשמנים ושמנה חלום כשל כל מלחמה שאחרים הרעים אלא לריך לגמר אמר עשרה ויודעי פורה שכשכונה שריה בעיניהם שנאמר־ אלהים נלב כעדת אל שריהו לו שמתיו ואומרים לו שמי יכן אל לבו לגמר כשונה:

עב [**א"ר** זירא א"ר אלעזר] א"ר חנינא א"ר מיאשא משמיה
סס דר' יהודה בר אלעאי מ"ד °וזרחה לכם יראי שמי
מלאכי ג וגו' אלו בני אדם שהם יראים להזכיר את שמי לבטלה
סס °שמש צדקה ומרפא בכנפיה אמר אביי ש"מ הרין
הירגא דיומא מסי ופליגא דר"ש בן לקיש דאר"ש בן
לקיש אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה
מנרתקה צדיקים מתרפאין בה ורשעים נידונין בה
צדיקים מתרפאין בה דכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש
צדקה ומרפא בכנפיה ולא עוד אלא שמתעדנין בה
סס שנאמר °ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק רשעים נדונין בה
סס שנאמר °כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל
עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות
אשר לא ישאיר לכם שורש וענף:

הדין הירגא דיומא מסי. אבק הנראה בחמה כשהיא נכנסת דרך חלון קרי הירגא ו"א זיהרא דשמשא: **ופליגא דר"ל.** הא דאמרן דבחמה דבזמן הזה איירי קרא דאיהו מוקי לה בחמה דלעתיד: **מתרפאין בה.** באותו שמש דלעתיד לבא: **ולהט אותם היום הבא.** שמש של אותו יום: **אין גיהנם לעתיד לבא.** לאו לאהוי מיתה קאמר דודאי איכא גיהנם לרשעים אלא לעתיד לבא לאחר תחיית המתים קאמר שאותן רשעים שיהיו לתרפות ולדראון עולם כדכתיב בדניאל לא יהיו נדונים בגיהנם אלא בהאי דינא שהקב"ה יוציא חמה מנרתקה כדי שיהיו אלו מתעדנין ומתרפאין בה צדיקי והכי נמי מוכח בהדיא בפ"ק דע"ז דלאחר תחיית המתים קאמר:

מהרש"א שיראים להוציא ש"ש לבטלה כו'. מבואר כי שמו יתעלה הוא קיום ויסוד העולם נגלה השמש ונידי הענה"ב והמוליא ש"ש לבטלה ה"ז הורס בכחו של עולם ומזיק כח בהנהגה של מעלה בעולם הגלגלים אשר עי"ז אמרו בפרק שבועת הדיינין שהעולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה לא תשא גו' ועל כן ירא להוציא ש"ש לבטלה הוא מקיים הנהגת העולם במטעם הגלגלים לפי טבע הבריאה לאדם ח"ש שמש צדקה ומרפא. ומפרש לה הורגא דיומא מסי. עפורם בפ"ק דיומא דהורגא הוא נקודת מנסר גלגל חמה והוא כי החמה אין לה טבע החמום מלדם אלא מחמשם גלגל החמה כל כך בעוצלה בכיל בשום קטבע של כל השעה שמחמם ולהכי קרי ליה שמש לא דכתיב כל דיירי ארעא כלא חשיבין כי אין בחמה דבר מנום הגניזה חימום רק החסטה שאין בה מנום ולפי ברוב החולים לריכין לטבע החם כמאמרם אל תאכל לוק ואל תשכב כי הכה לפי קיוב וריחוק תנועה גלגל חמה לם באחד מדי ענקי יום ושנה יעלה רפואת האדם ח"ש בפ"ק דב"ב בשעת אברהם אבינו אלה שקב"ה הרפואות בגלגל חמה ואדני יופא אדני קלירא כי בשום אברהם חי ידע בסוד הרפואות דברים סגוליים והוא אבן טוב שהיה לו ומכשפטר עמה לוהה החכמה ותלה הקב"ה רפואות אדם בגלגל חמה

עיון יעקב

אלו בני אדם שהם יראים להזכיר את שמי לבטלה שמש צדקה ומרפא. ולפשר להסמיך ג"כ לזה הפסוק במלאכי כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים לכן מי שמזכיר השם לבטלה יראה שהשם אינו גדול בעיניו לכן אינו נהנה מהשמש להיות לו לצדקה ורפואה והיפך מי שירא להזכיר את שמו הוא בכלל הגדלה השמש ונהנה ממנו. וזה נ"כ שכתב שם ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי כי הקב"ה מעשיר לכן כל מי שמגדיל שמו של הקב"ה ואינו מזכירו לבטלה ... מקטיר ומתכפר והיפך מי שמזכיר שמו לבטלה שם עוונות מביאה וקיל: דאר"ש בן לקיש אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה. נראה דר"ש בן לקיש אזיל לטעמיה כדאיתא בנדרים פי' בני ויעל אלהים את האור כי טוב ראה שאין הרשעים כדאי לשמש בו עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבא ופי' שם וכן דרשו כי גנוזי דור רבי ... מצב"ל וכן הוא שם כפי ר"ה וכמעגות פי' אין שומרין כתבים ויספע שרפים אורם לכן

סס

[illegible] אין כאן מקום להאריכם עכ"ל הר"ן:

הר"ן [illegible]

ג תניא אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא אלא אחד פעם אחת בא אדם אחד נזיר מן הדרום וראיתיו שהוא יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים אמרתי לו בני מה ראית להשחית שערך זה נאה אמר לי רועה הייתי לאבא בעירי והלכתי למלאות מים מן המעין ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז יצרי עלי ובקש לטורדני מן העולם אמרתי לו רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה העבודה שאגלחך לשמים מיד עמדתי ונשקתיו על ראשו אמרתי לו בני כמותך ירבו נוזרי נזירות בישראל עליך הכתוב אומר °איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה' מתקיף לה ר' מני מאי שנא אשם נזיר טמא דלא אכל משום דאתי על חטא כל אשמות נמי לאיכול דעל חטא באין א"ל ר' יונה היינו טעמא כשהם תוהים נודרים וכשהם מטמאים ורבין עליהם ימי נזירות מתחרטין בהם ונמצאו מביאים חולין לעזרה:

אשם נזיר טמא. שהנזיר שנטמא במת סותר הכל ומביא קרבן ותוספת כנזכרתא: בא לפני אדם אחד. מנא להקריב קרבן נזירותו ולגלח שערו: פחזו יצרי עלי. גבר עלי כמו פחז כמים: ובקש לטורדני מן העולם. ללכת אחרי תאות עיני: אמרתי לו. כך אמר בלבו: נזיר להזיר לה'. בגידול שערו לשם שמים: משום דאתי על חטא. שמתחלה תחלתו הוא נודר משום אכול דבר שבקרב על חטא: כל אשמות נמי. וכיון שמשום חטא אתו אלא משום דאיכא נמי לשם: תוהין. מתחרטין כמו ופתרו לילה ויום ומתחרטין ומחללים: כשהם תוהין נודרים. כשהם מתחרטין על שנזקקו להיות: ורבין עליהם ימי נזירות. שנטמאו לא מתחלה אלא נטמאו יום: מביאין חולין לעזרה. לאו דוקא שהכל אין אלא שהיה מיותר קיימת וקרבנותיהם באה עליהם [illegible] כך ראוים בתחלה לכך קרי עלה כמתעט:

מהרש"א בא נזיר אחד מן הדרום כו'. יש לעיין מה לו להזכיר שבא מן הדרום [illegible]

[illegible] וקרוב לזה דרשו בפ"ק דקדושין ע"ש:

תניא ר' יהודה אומר חסידים הראשונים היו מתאוין* להביא קרבן חטאת לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם מה היו עושין עומדין ומתנדבין נזירות למקום כדי שיתחייבו קרבן חטאת למקום ר"ש אומר לא נדרו בנזיר אלא הרוצה להביא עולה מתנדב ומביא שלמים מתנדב ומביא תודה וד' מיני לחמה מתנדב ומביא אבל בנזירות לא התנדבו כדי שלא יקראו חוטאים שנאמר °וכפר עליו מאשר חטא על הנפש: במדבר ו

לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהן. [כלומר שהן מתחילים שלא יעשו שום חטא והיו צריכין להביא קרבן להתכפר עליהם לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהן]: מה היו עושין. כדי שיתחייבו קרבן שאין מביאין קרבן חטאת אלא על חטא [illegible] קרבן על ידיהן שאין באין לידי שום תקלה ואפ"ה רצו שיתחייבו קרבן חטאת: אלא הרוצה להתנדב מתנדב ומביא שלמים וכו'. אבל חטאת לא לפי שנדרם ונזירות כפי

עין יעקב

[illegible]

מני לא הוי מתכרבן שלא יקראו חוטאים ומתפיסין דקתני נדר בנזיר דמשמע דכשרים נודרים בנזירות לאו ר״ם היא:

שם **תניא** רבי אלעזר הקפר ברבי אומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין והלא דברים ק״ו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר עאכ״ו מכאן כל היושב בתענית נקרא חוטא והדין קרא בנזיר טמא כתיב משום דשנה בחטא הוא:

והדין קרא בנזיר טמא כתיב. על שם שטמא את עצמו במת קאמר קרא אשר חטא על הנפש: **משום דשנה בחטא הוא.** דעל שם דשנה עצמו בחטא שציער עצמו ועוד שטימא נזירותיו להכי כתיב ביה אשר חטא על הנפש וה״ה נמי לשאר נזירים דאיקרו חוטאים וגלי רחמנא בהאי וה״ה לכולהו ולהכי גילה בהאי משום דזה שנה בחטא ב׳ פעמים דתולין הקלקלה במקולקל:

ואלו מותרין פרק שני

ד **תניא** לעולם אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות ואל תהי רגיל אצל עם הארץ שסופו להאכילך טבלים ואל תהי רגיל אצל כהן עם הארץ שסופו להאכילך תרומה [טמאה]. אל תרבה שיחה עם האשה שסופך לבא לידי ניאוף ר׳ אחי בר יאשיה אומר כל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה כל המסתכל בעקבה של אשה הויין ליה בנים שאינם מהוגנים אמר רב יוסף ובאשתו נדה. א״ר שמעון בן לקיש עקבה דקתני מקום התורף שהוא מכוון כנגד העקב ותניא °ובעבור תהיה יראתו על פניכם זה בושה °לבלתי תחטאו מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא מכאן אמרו *סימן יפה לאדם שיהא ביישן אחרים אומרים כל המתבייש לא במהרה הוא חוטא וכל שאין לו בשת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני:

שמות כ
שם

אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות. דחמירי טפי דכתיב בו כי לא ינקה: **להאכילך תרומה טמאה.** לאזהיר אפי׳ כהן שלא יהא רגיל אצל כהן עם הארץ: **ובאשתו נדה.** אפי׳ אשתו נדה שיש לו בה שעת היתר: **מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא.** דעל פניכם משמע בשת פנים וכתיב בתריה לבלתי תחטאו: **לא עמדו אבותיו על הר סיני.** שהרי נתן טעם למעמד הר סיני לבעבור תהיה יראתו על פניכם וכתיב את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו ומי שאין לו בשת פנים אינו מזרעם:

מהרש״א שסופו להאכילך תרומה כו׳. כן הוא בכל נסחות גמרות שלפנינו ובישראל חבר איירי דלטבלים לא חיישי׳ כפירוש הרא״ש אבל מדברי הר״ן נראה דגרס להאכילך תרומה טמאה ואיירי אפי׳ בכהן חבר וק״ל: **היא הבושה כו׳.** כמ״ש בשת פנים וכן היפך ממנו עז פנים ומדת הבושה היא סימן לישראל כדאיתא בפ׳ הערל ובדרכי המדות אמרו כן שהוא סי׳ יפה באדם שהוא ביישן אבל בדרכי הלמוד אמרו ולא הביישן למד והשתא הא דאמרינן פ״ג דביצה מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין יולא לב׳ טעמי׳ הא׳ מפני שהן עזין ראוי שילמדו התורה כי לא הביישן למד והב׳ שהתורה מתשת עזותן כי יראת התורה היא על פניהם היא הבושת ודו״ק: ***באין לידי ממזרות כו׳.** לאו ממזרות ממש קאמר אלא שכל מעשה הולך על הרוב אחר המחשבה ויהיו בכיו״ב אינן מהוגנין מדת ממזרים וק״ל: ***בתי התורה התירתך כו׳.** עיין פירוש הר״ן ועי״ל מדאסרה התורה בערוה ב׳ משכבות דהיינו כדרכה ושלא כדרכה על כרחך דבאשה שאינה ערוה שרי ח״ש התירתך שאינך ערוה לו: ***ולא תתורו אחרי לבבכם כו׳ שלא יתן עיניו כו׳.** פתח בלב וסיים בעין שהם ב׳ סרסורי עבירה ע״י שעינו מסתכל באשה האדם נותן לבו עליה ובגדר ערוה משתעי קרא כדכתיב אשר אתם זונים גומר זנות ממש והציצית הוא גדר לערוה כההיא עובדא דפ׳ הקומץ ות״ש לעיל דמלייכי כמלאכי השרת בציצית כפירש״י שהוא גדר לערוה וק״ל: ***וברותי מכם המורדים והפושעים בי אלו בני ט׳ מדות כו׳.** מדברי הרמב״ם פרק כ״א מהלכות א״ב דהשתא כן הבנים אינן הגונים אלא עזי פנים הן ומהם מורדים ופושעים ויסורי הגלות בוררין אותן עכ״ל: ***אסנ״ת משגע״ה בני אמה בני אנוסה כו׳.** מפי׳ הר״ן בני אטמה גריעי טפי מבני אמה כו׳ ומתוך שבי׳ אלו קרובים זה לזה חשיב להו כחד דהא ר״ל אמר ט׳ מדות ובפרטן אתה מוצא עשרה. עכ״ל אבל הרא״ש גרס בני אמה פי׳ שפחה משוחררת כו׳ עכ״ל וי״ל לדבריו דלכך נקט ט׳ בפרטן משום דסימניהון לא הוי רק ט׳ אסנ״ת משגע״ה דהא סי׳ א׳ מורה על אמה ועל אטמה ובגירסת הילקוט לא הזכיר כלל בני אטמה ובטור אה״ע סי׳ כ״ח לא הזכיר בני אמה והוה שפיר ט׳ גם בפרטן וק״ל: ***בני שנואה כו׳ בני חצופה איני והאר שב״ג אר״י כל אדם** כו׳ והא דלא מקשי ליה נמי אבני שטופה דכתיב כי שטפה לאה גו׳ הא

עיון יעקב

אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות. עיין בתוס׳ והר״ן ולשמים הכי׳ ביו״ד סי׳ רל״ט דלדעת הרמב״ם שבועות זריזין אסורים וכן שבועות שבאי׳ עי״ש וכ״כ בכ״מ פ״ג מהל׳ שבועות (אכן הל״מ שם בהי׳ נדרים פ״ד השיג עליו וכן הוא בפי׳ שמשנים) א״כ ליכא למימר דה״ק אל תהי רגיל בנדרים דהיינו אפי׳ בנדרי זריזין ושאי׳ שסופך למעול בשבועות לעשות כן והתם איסורא איכא. ומדקאמר אל תהי רגיל בנדרים משמע דאפי׳ לצורתי לדבר מצוה נ״כ לא תהי רגיל בדבר כל כך. ועיין בתוספות דלקמן ובכ״י ב״י סימן ר״ג בשם הסמ״ג: **ואל** תהי רגיל אצל ע״ה שסופך להאכילך טבלים. כדאיתא בתמכי׳ פ״ד דדמאי משנה ב׳ וברמב״ם פי״ב מהל׳ מעשר המדיר את חבירו שיאכל אצלו ואינו מאמינו על המעשרות אוכל עמו שבת ראשונה יע״ש לכן אם יהא רגיל אצלו לא ימלט שידירו פעם אחת שיאכל אצלו ויצטרך לאכול אצלו שבת ראשונה אף שאינו נאמן על המעשרות: **אל** תרבה שיחה עם האשה שסופך לבא לידי ניאוף. הא דקאמר כאן לשון ניאוף ור׳ אחי בר יאשיה דאמר כל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה נ״ל דה״ם ע״ד דאיתא ברכה סוף פ׳ אחרי פכ״ג נואף בעיניו נקרא נואף שנאמר ועין נואף וגו׳ עי״ש והדרך שמדברים יוצר לבא לידי הסתכלות כדכתיב בפ׳ כי תשא ודבר ה׳ פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו וא״כ שפיר קאמר אל תרבה שיחה עם האשה שסופך לבא לידי ניאוף דהיינו ניאוף בעינים ועל זה שפיר קאמר ר׳ אחי בר יאשיה שכל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה שעבירה גורם עבירה וזה אמר שכוונת דאמרינן פ״ב לחכמה שפיקח כי אין אדם חוטא אא״כ נכנס בו רוח שטות וע״י הדיבור סופו לבא לידי עבירה: **אמר** רב יוסף. ובאשתו נדה. עיין בספרי תורת השלמים לתל׳ נדה בסי׳ קצ״ה ס״ק ט׳ דדעת הטור והרשב״א דר״ב יוסף ור״ש בן לקיש פליגי אהדדי וה״ל כארוייהו לחומרא דבאשתו נדה אסור להסתכל בכל מקום המכוסה שלה ואם איננה נדה אסור להסתכל במקום התורפה דוקא עי״ש: **מלמד** שהבושה מביאה לידי יראת חטא. ומדות עזות הוא להיפך כדאיתא בפ״ק דתענית דף ז׳ אמר רב נחמן כל אדם שיש לו עזות פנים סוף נכשל בעבירה ר״נ בר יצחק אמר בידוע שנכשל בעבירה עי״ש: **אחרים** אומרים כל המתביישים לא במהרה הוא חוטא. נראה מדקאמר המתביישים ולא קאמר נמי כל מי שיש לו בושת פנים אלא נראה דר״ל שמתביישים מאחרים שמביישין אותו ומקבל ממן מאהבה. וכדאמרי׳ הנעלבים ואינם עולבין עליו נאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו שהוא דבק במדת האלהי׳ שהוא גדול מירא חטא והא דקאמר וכל שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני כי התורה נתנה על הר סיני להתיש עזותן וזה שאין לו בושת פנים ממשמע בזה כרעי׳ דאבוה ואותו מעשה אבותיו שלא עמדו על הר סיני: ***חנוונין** מפני מה הויין מפני שהופכין את שלחנם. עיין בהרא״ש והר״ן דמה שדה כנגד מדה וגו׳ פ״ט א ונאל׳ ים. לגמר כיון שהוא רלוי להיות למעלה והוא מחסך עלמו למטה על כן נעשו כבוי חגרין ונמלא שן למעלה כי מרכיבין את שמיגר כדאיתא בפרק ר״ג ע״כ כך שהיגר על הסוסא עי״ש:

הא אוקימנא בפ' י"ב שבטים מעשי עבו-כו' ולא שהיה בטלה ליעקב ע"ש: **בני נדוי כו'.** בטור י"ג בני כדה ולא משמע כן דלא חשיב הכא אלא הבנים שנולדו מדבר הקרוב לעבירה אבל בני כדה מאיסור כרת כבאר עריות וק"ל: ***בני מריבה.** בטור י"ג בני מורדים ולפי גרסתינו יש לומר דה"ל נכלל בני גרושה או בני שטלה המכ"ל שהוא שונאה או היא שונאתו דומיא דבני שכרות ויתר דברי המאמר עיין במלאכת הפירושים ובתוספות ודו"ק: ***כל שאשתו תובעתו כו' וכתיב יששכר חמור גרם כו'.** הך קושיא מייתי לה נמי בפ' ב' דעירובין ומייתי התם קרא והלא לאה גו' ומאמר אלי תבא גו' וגימא דהוה קל"ד שהוצעתו לביאה עמה ומשכו דארטיי ארכייה אלי תבא כי גו' לנא לאהלה כפירוש הר"ן אבל הכא דמייתי קרא דחמור גרם ק"ק למאי מייתי לה המקשה דאדרבה מזה משמע שלא היתה תובעתו בפה אלא שהקב"ה סייעה כדאיתא פ' המפלת והעכין מבואר דהוה לה בנים דהיום זכרים ע"י שהוצעתו היא ודאי מזרעת תחלה וילדת זכר ובשכר התביעה לדבר מצוה הוה לה בנים חכמים ונבונים כו' ושאמר ולא כתיב נבונים וזה שכח דב' עניינים הן כפרש"י בחומש וכבר השיב הרא"ש על הרמב"ם דהשיב לזו כמדא ודע דקאמר ולא כתיב נבונים היינו בשביל שאר שבטים אבל שבט יששכר בהו בזוהו בל מצוה היה בהו ודאי נבונים ודו"ק: ***יששכר חמור גרם כו'.** עיין פירש"י אבל בערוך פירש בענין אחרת כבמהר יעקב מן הסדר נהק החמור ובמעה לאה ויצאה לקראתו וקראתו עכ"ל וק"ל:

הרי"ף תניא ותעבור מחיה ילדתו וכו' מלמד שהבושה וכו', נראה דדריש ותעבור מחיה ילדתו על קימת בושת פניכם שאתם ביישנים ועל קימת בושת פניכם מחיה לכם יולדה לבלתי תחטאו ותיפלא כיון שהבושה הוא מגילה לכם ילדתם קמא למה בא האלהים לדבר עמם שאומר כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם והלא אע"פ שלא בא האלהים לדבר עמם היה יראתו עליהם מתוך הבושה ואפשר לומר שמבין לא שהיה בהם בישראל בושה אלא מתוך דיבורו של הקב"ה אמר דבר עם ישראל ובושת פניהם כקהה אותם ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים כי נשמע ממנו וכן נמות מפני הבושה ולזה אמר להם משה אל תיראו כי לבעבור תהיה יראתו של הקב"ה ע"פ היינו הבושה שנתביישתם בא אלהים לדבר עמכם שאלמלא דיבר עמכם הקב"ה מנין הייתם מתביישין ומנין הייתם מביאים יראה אלא מתוך הבושה: אחרים אומרים וכו'. צריך לדקדק קצר אלו שני התנאים שאמרו אחרים לא במאי הוא בושה וכל שאין לו בושת פנים לא עמדו אבותיו על הר סיני דהילל וכל מי שאין לו בושת פנים הוא בושה ונראה דאחרים שולקין על ת"ק דברייתא שאמר שביישן הוא ירא חטא ואחרים אומרים שא"כ לא נמצא אדם בושה לפי שכל ישראל שעמדו על הר סיני הם ביישנים דמי שאין לו בושת פנים ביודע שלא עמדו אבותיו על הר סיני וכיון שכל ישראל שעמדו על הר סיני הם ביישנים א"כ כולם הם יראי חטא ולא נמצא שום בושה בישראל ומקרא כתוב ונפש כי תחטא וכתיב לביאר אתכם מכל חטאתיכם לכך אמרו אחרים שלעולם הביישן אפשר שיחטא אלא שלא במהרה הוא חוטא:

ארבעה נדרים פרק שלישי

יף כב **בר** ברתיה דר' ינאי הבא אתא לקמיה דר' ינאי סבא
א"ל אילו הות ידעת דפתחין פנקסך וממשמשין
בעובדך מי נדרת א"ל לא ושריה א"ר אבא מאי קראה
°ואחר נדרים לבקר· משלי כ

מאי קרא. שמפני נדרים חוקרים מעשיו של אדם: **ואחר נדרים לבקר.** אחר הנדר מבקרין מעשיו:

מהרש"א אילו הות ידעת דפתחין פנקסך כו'. גלגות שכעס הפנקס פתוח וכיד כו' היינו לגבי שכבר הגלו מוכ"ל עיניה הכל כתון בשרנק כו' והכא תבי קאמר לגבי מי שכבר הים לדיק ע"י נדר שנדר זה הוא תהלת חטאו לפתוח בשביה ע"א את פנקסו וממשמשין כו' וק"ל:

°**יש** בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא. כל שם משלי יב
הבוטה ראוי לדוקרו בחרב אלא שלשון חכמים
מרפא. תניא רבי נתן אומר הנודר כאילו בנה במה
והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן:

כל הבוטה. כל הנודר כמו מבטא שפתים: **ולשון חכמים מרפא.** שמתירין לו: **הנודר כאילו בנה במה.** בשעת איסור הבמות ונראה בעיני דלהכי מדמה ליה לבונה במה משום דסל"ק אדעתיה דנודר שעושה קא עביד דרחמנא אסריה בנדרי דאיסורא ואיהו נמי אסר אנפשיה וקאמר דעשה דאדרבה לבונה במה דעי דנתי דרחמנא אסריה לאקרובי קרבנות בפנים הא אוהריה דלא לתוסיף עלה לבנות במה ולהקריב בחוץ ה"נ נמי דרחמנא אסר עליה דברים האסורים כי שוסיף איהו (במה) [אסור] דאסר רחמנא פבע כעכין שאמרו בירושלמי בפרק פותחין לא דייך במה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים ועייך ב"ה נמי האי ליסנא משום דנודר עושה קרבן וכיון שאין קרבנו רצוי מגלה כבונה במה ומקריב בחוץ: **והמקיימו.** כלומר שאינו מתיר עליו: **כאילו הקריב.** (בנמה) [על אותו במה קרבן] וחייב משום שחוטי חוץ:

מהרש"א כל הבוטה כו'. עלה נמה לא שייט ממקרא אלא לגבי נדר ושבועה כמו לבטא בשפתיו שנאמר שפתים ונטא בשפתיו גם אלא שפה לפי שדבור האסור נקרא ע"ש השפתים שבדבר בלא כוונת הלב דהיינו נדר ושבועה שהוא נדר ונאמר שהוא כנוים בשעשתן לב או עליך חוש כל שבועה בנדר ושבועה ראוי לדוקרו כי הוא בודאי בלא לב וכוונה ולשון חכמים שהוא דבור הפנימי בכוונת הלב נקרא ע"ש הלשון הוא מרפא לאותו לו פתח והתרה בכל כסן דשמעתין וק"ל:

הרי"ף כל הבוטה ראוי לדוקרו בחרב. נראה דאמר כל הבוטה לאפיי אפילו שנודר ומקיימו ראוי לדוקרו בחרב ואפי' בהסיפא דתניא ר' נתן אומר הנודר כאילו בנה במה בשעת איסור הבמות והמקיימו כאילו הקריב עליו קרבן ולכך אמר כאן אלא שלשון חכמים מרפא כלומר אין לו תקנה אלא בהתרת הנדר שהוא לשון חכמים-שהחכמים מתירין הנדר והיינו במסכת יעשה התנק בהפרת נדרים כמו שגילתי שם הכוונה אם מותר להתיר הפקרון שנידך אפי' שמותר לנדור כן הפקדונות ע"פ כיון שאינו מקיים הנדר וכל הבוטה בנדר אפילו מקיימו ראוי לידקר בחרב לכך התנק בהפרת נדרים שהוא לשון חכמים מרפא ולא התיר הפקרון מסתם מכין וא"כ שנידך מתפסק מן הפקדונות לא תמום בזה בנתינת הזנק בהפרת נדרים:

אמר שמואל כל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע: שם
א"ר

עין יעקב

כל [illegible]

שופטים כג א״ר (אבא) [אבהו] מאי קרא °וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא ויליף חדלה חדלה כתיב הכא תחדל
איוב כג וכתיב התם °שם רשעים חדלו רוגז:

יליף חדלה חדלה. דס״ק וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא הא אם לא תחדל יהיה בך חטא:

מהרש״א וכתיב התם רשעים חדלו רוגז. נראה לפרש דההוא קרא מסך נ״מ גופיה יתפרש לענין נדרים דרוב נדרים שנודר חבירו שלא יהנה חברו ממנו או גם הוא מחברו בא מתוך רוגז וכעס שיש לו עם חבירו כהך דלעיל איתו לא מרגזין לי כו׳ והיא ודאי מדת רשעים או מדת חסיד היא שנקראו ג״כ רשעים כמאמרם באבות האומר שלי שלי ושלך שלך זו מדת סדום שלך שלי ושלי שלי רשע וז״ש כי שם בעניתם חדלו הרשעים מרוגז וכעס להדיר את חבירו שלא יהנו זה מזה ולזה קאמר כנדרי כשרים לא אמר כלום שאין זה מדתם אלא מדתם שלי שלך ושלך שלך ודו״ק:

ז שם א״ר שמואל בר נחמני א״ר (יוחנן) [יונתן] כל אדם
קהלת יא שכועס כל מיני גיהנם שולטין בו שנא׳ °והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך (כי הילדות והשחרות
משלי טז הבל). ואין רעה אלא גיהנם שנא׳ °כל פעל ה׳ למענהו וגם רשע ליום רעה. ולא עוד אלא שתחתוניות שולטות
דברים כח בו שנא׳ °ונתן ה׳ לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש איזהו דבר שמכלה את העינים ומדאיב את הנפש הוי אומר אלו תחתוניות עולא כמסקיה לארעא דישראל אתלוון בהדיה תרין בני חוזאי קם חד שחטיה לחבריה א״ל לעולא לאו יאי עבדי א״ל אין ופרע לי׳ בית השחיטה כי אתא לקמיה דר׳ יוחנן א״ל דילמא ח״ו אחזקית ידי עוברי עבירה א״ל נפשך הצלת קא תמה ר׳ יוחנן ונתן ה׳ לך שם לב רגז בבבל כתיב א״ל עולא ההוא שעתא
זה ע״ב *לא הוה עבר לן ירדנא:

כל אדם שכועס כל מיני גיהנם שולטין בו. לפי שהכעס מביאו לכפור בעיקר כדאמרינן בפרק ר׳ אליעזר דאורג המשבר כליו בחמתו יהא בעיניך כעובד עבודת כוכבים: [כל מיני גיהנם שולטין בו. קשה לגופו כאילו היה נדון בכל מיני פורעניות בגיהנם א״נ מתוך כעסו בא לידי עבירה ומשליט עליו גיהנם :] לב רגז. היינו כעס בשביל לב רגז יהיה כליון עינים : שמכלה העינים, שהוא מאריך בחליו ומלפה תמיד לתתרפאות: במסקיה. כשעלה לא״י: אתלוון. עמו לו ליה: בני חוזאי. יהודים היו : א״ל אין. וכתירא לומר שלא עשה יפה שמא יהרגנו: ופרע ליה בית השחיטה. שימות מהרה: כי אתא. עולא לקמיה דר׳ יוחנן: אמר דלמא אחזקית ידי עוברי עבירה. שאמרתי לו זיל ופרע ביה השחיטה: נפשך הצלת. שאלמלא כך היה הורגך: קא תמה

ר׳ יוחנן ונתן ה׳ שם לב רגז בבבל כתיב. ואיך נגר כעס של אותו בן מתחא כ״כ לשחוט את חבירו שהא״ל דהוה בא״י: ההוא שעתא לא הוה עבר לן ירדנא. ולא היינא בתחום א״י ועבר הירדן לא נתקדש לקדושת שער ולמקלט קדושות :

מהרש״א כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו׳. ונראה לדקדק עלשון כל מיני בו׳ דמיני אם של גיהנם מרהמא ביה כי הכעס מתולדות אש ולכך נקראת חימה ובת״מ אמר אורייתא הוא דמרתחא ביה שנאמר הלא כה דברי כאש נאמר: וגם רשע ליום רעה כו׳. ע״פ מ״ש בפ״ק דב״ב שאמר איוב בראת צדיקים בראת ג״ע בראת רשעים בראת גיהנם כו׳ שהרסר אחר בריאתו של הקב״ה דלא הו״ל לברוא הרשעים ולעשות זה הגיהנם ולבטל דעתו אמר שלמה כל פעל ה׳ למענהו להודיע גדולתו וגם הרשע ליום רעה שהוא גיהנם פעל למענהו להודיע גדולת משפטו שכל זה קילוסו כמפורש באגדת משלי ודו״ק: ונתן ה׳ לך שם לב רגז גו׳ איזהו דבר שמכלה כו׳. משום דלפום ריהטא לב רגז אין זה מן הקללות אבל הרוגז והכעס ממדות הרעות הוא וע״כ אמר דה״ק לעתוך לב רגז שיתן לך יצא לך קללה זו שהיא כליון עינים גו׳ ואיזהו דבר כו׳ וק״ל: בבבל כתיב כו׳. כי היצה״ר שולט בח״ל יותר מבא״י והכעס הוא ממדת היצה״ר וזו כוונת הכתוב כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום בטרם אביאם אל הארץ גו׳ ר״ל אחר שידעתי את יצרו אשר שולט בו והוא עושה היום במדבר בטרם אביאם גו׳ ואין לו לעטום אותם כ״כ אבל בבואו לא״י אם יעשה עוד רעות כאת ראוי לענוש יותר אחר שאין היצה״ר שולט בו כ״כ בא״י וק״ל :

הרי״ף ואין רעה אלא גיהנם וכו׳. יש לתמוה א״כ שהכתוב שלמה הסר כעס והעבר רעה שניטל מגיהנם אם כן אין גיהנם לרשעים כיון שלא יהיה בהם כעס והוא תימה. אמנם י״ל שהרשעים מחטאו יש לאל ידם לשוב מחטאם כי יכירו ברבם, וישובו אליו מה שאין כן בכועס שאין שכינה חשובה כנגדו וכן מוסיף עשפות וירשע הרבה ובודאי שלא ישוב אל ה׳ וכל פורעניות של גיהנם ישלטו בו מגד חטאתיו אשר יחטא וירבה לפשוע: שנאמר ונתן ה׳ לך שם לב רגז וכולי. יש קצת תימה דנהא ליה דלב רגז הוא מביא אולי התחתוניות שהוא מכלה העינים ומדאיב הנפש דילמא לב רגז היא קללה אחת וכליון עינים היא קללה אחרת וכן דאבון נפש דאם הכל הוא קללה אחת הי״ל לב רגז מכלה עינים ומדאיב נפש ומדקאמר וכליון עינים משמע שהיא קללה אחרת. וע״ק דהי״ל כל הכועס הוא בא לכליון עינים שנאמר לב רגז וכליון עינים ונריכין אנו לומר דכיון דכתיב וכליון עינים בוא״ו נראה שלב רגז הוא דבר א׳ וכליון עינים הוא דבר אחר וכפי זה הדרך לקושיין דאין לפרש תחתוניות שמדאיב הנפש ומכלה העינים לפי שכתוב וכליון עינים בוא״ו ואפשר לומר דקשה ליה בהאי קרא שאם הם עונשים מתחלפות למה בין אולי הלב שהוא רגז ובין דאבון נפש שהנפש הוא בלב הפסיק בכליון עינים הי״ל ונתן ה׳ לך לב רגז ודאבון נפש וכליון עינים אלא לב רגז הוא הכעס שמתוך הכעס יבא לתחתוניות שמכלים העינים ומדאבים הנפש וכאילו כתיב לב רגז לכליון עינים ודאבון נפש ויש ליישב ג״כ וא״ו של וכליון עינים שרולה לומר ונתן לך שם לב רגז שהוא הכעס ובסיותך כועס יש לך כליון עינים ודאבון נפש כי הם תלוים בכעס. ויש לדרוש

עין יעקב

פרש״י ביומא בשלוב שלמר קין דעל כפס אמה אמרה הורה הבא שגלה שרופה וכו׳ וילא בם קול אל ספי לדיק הרבה וכו׳ לכן מקר בתרב כמו הנודר: וכי תחדל לנדור לא יהיי בך חטא ויליף חדלה חדלה. לפי מה שפירש״י ח״ל וכי תחדל לנדור לא יהיי בך חטא מכלל דאי נדר ועביד לי׳ יהיי בך חטא ק׳ א״כ גזירה שוה ל״ל ותו קשה דהא וכי תחדל כאינו נדר כתיב. ואיך יליף סג״ש ועיין בפי׳ הרא״ש שמרגים בזה ונראה דאי לאו ג״ש הייפי אומר דקרא לרבותא קאמר דהף כי תחדל לנדור לא יהיי בך חטא מכ״ש כשנודר שאפר שלמו בנוסר שעכיד מלוה לדעתו וכפי פי׳ סרין לסכי מייפי ג״ש דהסם כתיב חדלו רגז ובודאי מונע שחטא כשחדל הרוגז וכשמתרגז ודאי חוטא כוא ה״נ חדלה דהכא הוא מניעת שחטא וק״ל: כל אדם שכועס כל מיני גיהנם שולטין בו. לפמ״ש הרין לפי שהכעס מביא לכפור בעיקר כ״ל דהיינו טעמא דהא היתה בסוף חגיגה פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בו קין ומזבח. הזהב וכו׳ פושעי ישראל שמלאין מצות כרימון על אחת כמה וכמה ובכר איתא בש״ס דהגריעם דף ת׳ וברש״י במומא ריש פ׳ רמ״ה דמעורה בעי״ז כטופר ככל שפלות לכך כל מיני גיהנם שולטין בו: קא תמה ר׳ יוחנן ונתן ה׳ לך שם לב רגז בבבל כתיב אבל בא״י לא. כי ר׳ יוחנן פי׳ שבכי א״י והיי מתבב שמיד ארץ ישראל גבן ב״כ קשמע בפ״ק דברכות למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב אבל בח״ל לא ואפשר דסיה פשה כי סכעס מקצר ימיו ומניעת הכפש והקמרה שאריך ימים כרא״ש במגבים דף כ׳ שאינו תלמידי חם רב אדא בר אהבה במה הארכת ימים א״ל מימי לא הקפדתי וכו׳ ואפשר גם כן דמה״ט אמרינן בפרק בני דייני גזירות דכל הדר בח״ל דומה כמי שאין לו אלוה כי בח״ל הרוגז מצוי והכועס כאילו עובד ע״ז ואין אלהים כל מזימותיו. כדבפמוך ומה״ט איכא דא״י מחכים כי כל אדם שכועס חכמתו מסתלקת ממנו ומוסיף עשפות וכדאיתא בנפחים דף קי״ז

נדרש שאמר כל הכועס לפי שלא נכתב לב רגז וכליון עינים שהם התחתוניות אלא בבבל וכמו הי לך שם לב רגז אבל בא"י אינו מתקיים כתוב זה ושמא גם עונש התחתוניות שמכלות עינים אינם אלא בבבל לזה אמר כל הכועס בכל מקום ואפילו בא"י התחתוניות שולטות בו:

ה סס **אמר** (רבא) [רבה] בר רב הונא כל אדם שכועס
תהלים י אפי' שכינה אינה חשובה כנגדו שנאמר °רשע
כנובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו. רב
ירמיה מדפתי אמר (אף) משכח תלמודו ומוסיף טפשו'
קהלת ז משלי יג שנא' °כי כעס בחיק כסילים ינוח וכתיב °וכסיל יפרוש
אולת. רב נחמן [בר יצחק] אמר בידוע שעונותיו
שם כט מרובין מזכיותיו שנא' °(איש אף יגרה מדון) ובעל חמה
רב פשע:

כגובה אפו. בהגבורת כעסו: **אין אלהים כל מזמותיו.** השכינה אינה חשובה כנגדו: **שנא' כי כעס בחיק כסילים ינוח.** אלמא דכועס הוי כסיל וכתיב וכסיל יפרוש אולת אלמא מוסיף טפשות:

מהרש"א שנא' רשע כגובה אפו גו'. כבר אמרו בפ"ק דסוטה כל המתגאה כאילו עובד ע"ג ואמר כאן המתגאה בגובה אפו דהיינו מתוך כעס בל ידרוש שהוא בלי כוונה ודרישה דמתוך כעס בא לידי טעות ואין אלהים בכל מזמותיו שאין השכינה חשובה שהיא כנגדו כמ"ש שויתי ה' לנגדי גו' וק"ל: **שנאמר כעס בחיק כסילים גו'.** מדת החכמים גם שכועסים עם חבריהם או תלמידיהם נוחין לרצות ומעבירים על מדותיהם אבל זה הכסיל אינו נוח לרצות והכעס מונח זמן רב בחיקו עם חבריו ותלמידיו וע"י זה הוא לומד בד בבד ומטפש כדאמרינן פ"ק דתענית חרב אל הבדים ונואלו כו' ת"ח וכסיל יפרוש אולת שע"י זה שאין לו חבר ותלמיד יפרוש אולת בתורה שאינו מכוון לפרש האמת כמ"ש שם הרבה למדתי מרבותי ויותר מחברי ויותר מתלמידי כלי וק"ל: **שעונותיו מרובים כו'.** דלפי פשוטו דבריו סותרים זה את זה שכאמר כי כעס בחיק כסילים גומר כמ"ש לעיל ועיין פרש"י:

ט סס **א"ר** (אחא) [אדא] בר חנינא אלמלא (לא) חטאו ישראל
לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר
קהלת א יהושע בלבד מפני שערכה של א"י הוא שנאמר °כי
ברב חכמה רב כעס (ויוסיף דעת יוסיף מכאוב):

לא ניתן להם אלא ה' חומשי תורה וספר יהושע. שעקן של שאר נביאים לא היה אלא להוכיח ישראל על עבירות שבידם ואלמלא (לא) חטאו לא הוצרכו לתוכחות: **מפני שערכה של א"י הוא.** שבספר יהושע מפורש עיירות שבא"י וערך חלק של כל שבט ושבט והנחלות אשר נחלו ולפיכך אפילו לא חטאו היו צריכין ספר יהושע: **שנאמר כי ברב חכמה רב כעס.** ברוב דברי חכמות שבנביאים יש סימן לרוב כעס שהכעיסו ישראל להקב"ה:

מהרש"א רוב כעס. היינו שחטאו וכעסו להקב"ה ועוד י"ל באותן ספרים שהן דברים של חכמה מפורש רוב כעס שכעס הקב"ה עליהן על שחטאו וק"ל: *כל שהיא תפארת לעושיה כו'. ר"ל גם שהיא תפארת לעושים כמ"ש אין כמה זמנין מלי בעי בני תפארת לו מן האדם והרי לא היה לו תפארת מרב נחמן שאמר ליה כמה זמנין אדעתא דהכי נדרת עד דאיקפד וק"ל: **דף כ"ג משימשא לטולא ומטולא כו'.** שמעתי שיש בארצות בונים להם בתים אליין מקורה ואליין אינן מקורה מלמעלה ובשחרית ובערב כשהשמש אינו חם כ"כ הם יושבים במקום שאינו מקורה ובצהרים שהשמש חם יושבים במקום המקורה וכן היה בכין בהמ"ד שלהן ת"ח שהיו מלמדים כל היום בבהמ"ד דהיינו משחרית שהיו בשמש עד שהיו פונים למזלא ומצהרים שהיו פונים שוב לשמש בערב:

הר"ן אלמלא לא חטאו ישראל כו'. תמיהא לי פובא שהרי שה"ש הם דברי אהבת הקב"ה לישראל במ"ת ובמשכן ואינו כשאר הספרים של הנביאים שבא על תוכחתן של ישראל וכיון שכן איך הוא אומר לא ניתנו אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע והרי גם ספר שה"ש היה ניתן לישראל אף על פי שלא חטאו לפי שה"ש הוא קודש קדשים הן אמת שאם לא חטאו כל ישראל בעגל לא היה צריך משכן שהמשכן בא לכפר מעשה העגל אבל מכל מקום שיר השירים יש בה קבלת התורה וגם ספר תהלים יש בו כמה תהלות ותושבחות היה ראוי ליתן לישראל אף על פי שלא חטאו:

ההוא גברא דהוה מסיק בחבריה זוזי אתא לקמיה יו"ד סח
דרבא א"ל ללוה זיל פרע לי א"ל פרעתיך א"ל
רבא א"כ זיל אישתבע ליה דפרעתיה אזל ואייתי קניא
ויהב זוזי בגויה [והוה] מיסתמיך ואזיל ואתי עליה לב"ד
א"ל למלוה נקוט האי קניא בידך נסב ס"ת ואישתבע
דפרעיה כל מה דהוה ליה בידיה ההוא מלוה רגז
ותבריה לההוא קניא ואישתפיך הנהו זוזי בארעא
ואישתכח דקושטא אישתבע וכו' (קודם מאמר זה מוכיח
הגמ' מכמה ראיות דלא עביד אינם דמשתבע אדעתא דנפשיה וע"ז
מקשה) ואכתי לא עביד דמשתבע אדעתא דנפשיה
והתניא וכן מצינו במשה רבינו כשהשביע את ישראל
בערבות מואב אמר להם הוו יודעים שלא על דעתכם
אני משביע אתכם אלא על דעתי וע"ד המקום שנאמר
דברים כט °ולא אתכם לבדכם וגו' מאי א"ל משה רבינו לישראל
לאו הכי קאמר להו דלמא עבידתון מילי ואמריתון על
דעתנו משום הכי אמר להו על דעתי לאפוקי מאי לאו
לאפוקי דאסיקו שמא לעבודה זרה אלוה מכלל
דעביד איניש דמשתבע אדעתא דנפשיה לא עבודה
שמות זרה איקרי אלוה דכתיב °ובכל אלהי מצרים אעשה
שפטים ונומר ולשבע יתהון דמקיימיתון מצות משמע
מצות מלך ולשבע יתהון דמקיימיתון כל מצות משמע
מצות ציצית דאמר מר שקולה מצות ציצית כנגד כל
מצות שבתורה ולשבע יתהון דמקיימיתון תורה משמע
תורה אחת ולשבע יתהון דמקיימיתון תורות משמע
תורת מנחה תורת חטאת תורת אשם ולשבע יתהון
דמקיימיתון תורת ומצות תורת משמע תורות המנהה
ומצות משמע מצות מלך ולשבע יתהון דמקיימיתון
תורה כולה משמע עבודה זרה דתניא חמורה עבודה
זרה

עיון יעקב

פיו אם מכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו משה"כ כלה"י שמסתלק ממנו מדום הכעס ע"כ הוא מתכים: את תסכת מלמורו. זה נלמד בספרי והובא בילקוט פי מטות קיתן שספיו בני מקיותם בא משה לכלל כעס בא לכלל טעות ונסתלם ממנו הלכה כ"ב ובפסחים דף ס"ו: כי כעס בחיק כסילים ינוח. תשה"כ פיה אף דאו"י יאמ דרהת מ"ע אם והב בסופה ומ"ח מרכים פלום: אלא חמשה חומשי תורה וספרי יהושע בלבד. אפשר דלמד כן מדכתיב בסוף יהושע ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים משמע שזה הספר לבד היה שייך לספר תורה ותו לא ולא ק"ל כהוגן מ"ד דפליגי בהאי קרא בפרק אלו הן הגולין יע"ש. וקיק למ"ד בפ"ק דב"ב דמשה כתב ספרו וספר איוב משמע ינם ספר איוב ניתנה כיתי תשה ויש ליישב ודרשם ג"כ דפליג אהא דאיתא במדרש ובש"י על פסוק ויתן אל משה ככלותו מה כלה מקושטת בכ"ד מיני קישוטין אף ת"ח צריך להיות נקי בכ"ד ספרים. ועיין בספרי
פטם

זרה שכל הכופר בה כאילו מודה בתורה כולה ולשבע יתהון דמקיימיתון עבודה זרה ותורה כולה אי נמי תרי״ג מצות אלא משה רבינו מילתא דלא טריחא נקט:

והתניא וכן מציע וכו׳ שנאמר ולא אתכם לבדכם. הכי פירושא איני משביע אתכם על דעתכם לבדכם: לאפוקי מאי. קאמר להו הכי: לאו לאפוקי דאי אסוקי לה שמא לע״ז אלוה. ופלחי לה ובעו למיפטר נפשייהו דאמרי דפלחין לאלוה: לא. לאו לאפוקי משום האי קאמר הכי דאיכא לא מצו לאסוקי לע״ז שמא דאלוה ולמיפטר נפשייהו דהא ע״ז איקרי אלוה מעלמא: א״כ אמאי משבע יתהון הכי ע״ד המקום ועל דעתי: לשבע יתהון דמקיימיתו תורה דהוה משמע תורה אחת. שנכתב נגד: משמע מצות מלך. שנפרשת שום תשים עליך מלך וגו׳ שיש בה מלות: ולשבע להו הכי דמקיימיתו עבודה זרה ותורה כולה א״נ דמקיימיתו תרי״ג מצות. ולא מצו למיטען מידי: אלא משה רבינו ע״ה מלתא דלא טריחא נקט. כדאמר ע״ד המקום ועל דעתי שהם נכלל הכל:

אמר הבונה מה יועיל לכותב התורה או גזירת המלך להזהר בדבריו עד שימשך מהם כונתו לקיום מצותיו כל עוד שהם יהיה לבם למרע ולא ירצו לשמוע להם כי כל ליבא מש־מע לכוונה אנפי וכל עוד שיהרו אבלים בסתרון המצות בדקדוקה יוסר ימרקו מן הכונה האמתית כאשר קרה לעדת הקראים ולמגלים פנים בתורה שלא כהלכה וזהו שאמרו פה שא״ל משה דילמא עבידתון מילי ואמריתון על דעתינו משום הכי א״ל על דעתי ועל דעת המקום ולא שיפרשו מצות אלוה מלוה הורם דומיהם לרצונם. ולכנס מה היה דעת המקום ודעתו בזה מאמר הקבלה האמתית לנביאים וחכמי דור ודור בתורה שבעל פה:

שם **ההוא** חויא דהוה בשני שבור מלכא רמו עליה תריסר אורוותא דתיבנא ובלע יתהון:

אורוותא. אצטבלאות מלאות תבן: ובלע יתהון. אלמא דהוה גדול מקורת בית הבד:

דף לא **שאיני** נהנה לזרע אברהם אסור בישראל ומותר באוה״ע: **גמ׳** והאיכא ישמעאל °כי ביצחק
בראשית כא יקרא לך זרע כתיב והאיכא עשו ביצחק ולא כל יצחק:

והא איכא ישמעאל. דזרע אברהם הוא והוא מן האומות: יקרא לך זרע. באותו זרע קא כדר: ולא כל יצחק. ועשו אינו נקרא זרע יצחק להכי מותר בכל האומות:

משנה [קונם שאני נהנה לערלים מותר בערלי ישראל
שם ע״ב ואסור במולי עכו״ם וכו׳ שאין הערלה קרויה
ירמיה ט אלא לשמם שנא׳ °כי כל הגוים ערלים וגו׳ ואומר °והיה
ש״א יז הפלשתי הערל הזה ואומר °פן תשמחנה בנות פלשתים
ש״ב א פן תעלוזנה בנות הערלים] ר׳ אלעזר בן עזריה אומר מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הרשעים שנא׳ כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב ר׳ ישמעאל אומר

גדולה היא מילה שי״ג בריתות נכרתו עליה רבי יוסי (הגלילי) אומר גדולה היא מילה שהיא דוחה את השבת החמורה ר׳ יהושע בן קרחה אומר גדולה היא מילה שלא נתלה למשה הצדיק עליה אפילו מלא שעה רבי נחמיה אומר גדולה היא מילה שהיא דוחה את הנגעי׳. רבי (מאיר) אומר גדולה היא מילה שכל המצות שעשה
אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל שנא׳ °התהלך בראשית יז
לפני והיה תמים דבר אחר גדולה היא מילה שאלמלא
היא לא ברא הקב״ה את עולמו שנאמר °אם לא בריתי ירמיה לג
יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי: [גמ׳] רבי אומר) [*ד״א] גדולה מילה שהיא שקולה כנגד כל
המצות שבתורה שנאמר °הנה דם הברית אשר כרת שמות כד
ה׳ עמכם על כל הדברים האלה:

שי״ג בריתות וכו׳. י״ג בריתות נכתבו בפרשת מילה: שהיא דוחה את השבת החמורה. דכתיב וביום השמיני ימול ביום ואפילו בשבת: מלא שעה. אלא מיד שנתרשל בקש מלאך להרגו: דוחה את הנגעים. דכתיב ימול בשר ערלתו ואפי׳ יש שם בהרת לבנה יקוץ: לא נקרא שלם עד שמל. דכשלוהו על המילה א״ל הקדוש ברוך הוא התהלך לפני והיה תמים: שנאמר הנה דם הברית. ואף על גב דהאי דם לאו דם מילה הוא אלא קרבן מכל מקום כיון דבתורה כולה כתיב ברית ובמילה נמי כתיב ברית מלמד שקולה כנגד כל המלות:

מהרש״א כי כל הגוים ערלים וגו׳ ואומר והיה הפלשתי הערל גו׳. עי׳ פירוש הר״ן מאי קאמר והוא דחוק יש לפרש דבקרא קמא יש ללמוד כשסודר לערלים בלשון רבים גם המולים בכלל כדכתיב כל הגוים גו׳ אבל בבודד בלשון יחיד מערל זה איכא דאם הוא נימול אינו נקרא ערל ומייתי והיה הפלשתי הערל גומר ודוד לא ידע אם הוא נימול וכ״ת אולי עכו״ם בכלל דש״ך בהו ערלה אבל בנותיהן אינן בכלל וקאמר בנות הערלים דגם הבנות נתגנו הכי ע״ש אביהם וע״ז אמר רבי אלעזר מאוסה היא ערלה שהרי גם המולים מהם נתגנו בשם זה לגנאי דומיא דכל בני ישראל ערלי לב דהיינו לגנאי כדמפורש בקרא וק״ל: שדוחה הנגעים כו׳. לכאורה מלתא זוטרתי היא שדוחה נגעים לגבי שבת דקאמר לעיל מיניה וי״ל לפי שרבי ישמעאל שאמר גדולה מילה שנכרתו עליה י״ג בריתות עיקרה במילה בזמנה כאמרו ומסיים בהו את בריתי אקים את יצחק שנימול לח׳ וכן שדוחה שבת היינו דוקא מילה בזמנה וקאמר רבי נחמיה דגם מילה שלא בזמנה גדולה מיהת שדוחה נגעים וכן מ״ש גדולה מילה שאברהם לא נקרא שלם כו׳ במילה שלא בזמנה הוא וק״ל:

הרי״ף גדולה מילה שכל מצות שעשה אברהם אבינו וכו׳. ויש להבין מנ״ל גמילף ילפותא זו דשמא אנא דא״א ליקרא תמים כי אם בקיום כל המצות ושם ספרים. מצוה אחת אינו תמים ולזה לא נקרא אברהם תמים

עיון יעקב

שבות יעקב סוף חלק ב׳: ר׳ אלעזר בן עזריה אומר מאוסה היא הערלה. נראה דר״א בן עזריה אזיל לשטתו ביבמות פרק הערל מגיד הש״ס שם לריבותא דל״ל קרא לר״א דכתיב כי בני ערל וכו בני בן נכר כפי מה שפי׳ התוספות בפרק ערבי פסחים דף ק״כ ע״א ד״ה כל בן נכר יע״ש ראי אשמעינן ערל משום דמאיס אזיל לשטתו דהכא דמייתי ראי׳ דמאוסה היא הערלה ע״ש: ר׳ ישמעאל אמר גדולה היא מילה שי״ג עשרה בריתות נכרתו עליה. נראה דר״י אזיל לשטתו שס״ל דעיקר המעלה והמדה הוא בי״ג כדאיתא בברייתא דרבי ישמעאל בשלש עשרה מדות התורה נדרשת בהם שהוא כנגד שלש עשרה עקרים כמנין אחד ועיין בפי׳ הסדור להמקובלים על האי ברייתא דר׳ ישמעאל: גדולה מילה שדוחה את הנגעים. עיין במהרש״א שמקשה לכאורה מלתא זוטרתי היא כיון שדוחה שבת ובאמת לק״מ דפליגי בהא אי שבת חמורה או לרעת חמורה כיון שדוחה עבודה וכדאיתא בשבת פרק דמילה דף קל״ב ע״ש וכ״כ בתי״ט והוא ברור: רמ״א גדולה היא המילה שכל המצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל שנאמר התהלך לפני והיה תמים והא דכתיב בנח איש צדיק תמים תירץ היפה תואר פ׳ נח ס״י ז׳ דף קל״א ע״ב לפי שנולד מהול וכן הוא בילקוט דף ס׳ ומהרי״ט כתב בלבוש אורה שלמד נח תורה לפי שנולד מהול ע״ש פרש״י נח ואכ״א בפנו״חא בשבת דף קל״ה ע״א אי נולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית משום שמילה כבושה היא או לא ועיי״ל דתמים קאי אצדיק או שלא היה טריפה כדאיתא בפ״ק קמא דפ״א ע״ש. וב״ל דשאני נח שמלה אין: ד״א שאלמלא היא לא ברא הקב״ה את עולמו. עיין בתי״ט שמקשה הא אין מלין בלילה ואפשר דס״ל כמ״ד ביבמות פרק הערל דף ע״ב דמילה שלא בזמנה מלין בין ביום ובין בלילה והכא קאי אמילה שלא בזמנה שהרי לשון ראשון מייתי מאברהם שהיתה שלא בזמנו׳. וכתי״ב תי׳ מר הא דאצטריך קרא דכשים פטורו׳ תימוק לי״ם דהי״ל מצות עשה שהזמן גרמא ע״ש וטוב ראיתי במדרש ילקוט ירמי׳ לי״ג שם מבואר דמילה עצמה שהיא אברים הוא נגוש בין ביום בין בלילה ובן משמע בירה מגלם אמתר

פל

שנים שהיה חסר מצוה אחת ולא נשביל שיש יותר מעלה למצות המילה יותר משאר המצות דאין ה"נ שאם קיים המילה וחסר מצוה אחרת לא נקרא גם כן תמים. ונלע"ד דהכי יליף דנשלמא אם נצטוה אברהם מתחלה על כלהם המצות ולא השלימם היה לנו לומר דאפילו בחסרון מצוה אחת היה נמנע מלהקרא תמים אבל כשהיה אברהם בן צ"ט שנה וקיים כל המצות שנצטוה ועדיין לא נצטוה על המילה היה ראוי להיות נקרא תמים כיון שלא חסרו לו אפילו מצוה אחת מהמצות שנצטוה ותמים היה במצות ה' אשר נצטוה שקיים אותם לא ימנע מזה להיות נקרא תמים על מה שעתיד להצטוות כיון שלא נצטוה עדיין וכיון שראינו שבכל אותם המצות שקיים מה שנצטווה ולא חסר אפילו א' מהנה לא נקרא תמים עד שנצטוה במילה ומשמע שגדולה מילה: גדולה מילה שדוחה את השבת וכו'. יש לתת טעם לשבת על מה דוחה שבת שקדמה במעשה בראשית דכתיב וישבות ביום השביעי ונלע"ד שהטעם הוא להיות שהשבת תלוי במילה נמצאת המילה גדולה כיון שהשבת תלוי בה והענין הוא דקי"ל עכו"ם ששבת חייב מיתה וכדי לבא לקיום שבת צריך שיהיה חתום באות ברית קודם להורות כי מבני ישראל הוא וא"כ אם אין מילה שהוא הוראה על הישראלי אי אפשר לו לשמור שבת כי אדרבה הוא חייב מיתה אם ישבות וכיון שמתוך המילה הוא בא לכלל שמירת שבת א"כ מהראוי שתדחה המילה את השבת כי כל זמן שאין מילה לא בא לכלל שמירת שבת והבן כי הוא נכון: גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה עולמו וכו'. ויש להבין דנשלמא בתורה ניחא שלא נברא העולם אלא בשביל התורה אבל המילה היא מצוה אחת כשאר המצות ואיך יתכן שלא נברא העולם אלא בשבילה. אמנם ביאור הענין לפי שהתורה מתקיימת כל זמן שבני אדם עוסקים בתורה בין ביום ובין בלילה אבל בזמן שאין עסק תורה כגון בשעה שבני אדם ישנים על מטותיהן מי מקיים העולם לכן אמר שהמילה היא מקיימת גם באותו זמן לפי שהיא מצוה דבוקה בעצמו של אדם בשכבו ובקומו וזו היא כוונת חז"ל בגמרא כיון שראה דוד עצמו במרחץ וכו' וכיון שנזכר במילה אמר למנצח על השמינית וכו' וביארתי בספר שמות בכסף מזוקק ע"ש ולזה נרמז המילה בבריאת העולם שמלת בראשית יש ברי"ת א"ש ברית שהיא המילה ואש דת שהיא התורה ובזכותם נבראו שמים וארץ ובפי זה יקשה למה לא ניתנה המילה לאדם הראשון כיון שהוא עיקר קיומו של עולם הן אמת שמלה זו שאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא והשיבו שכל מה שנברא צריך תיקון המעשים צריך להתקן וכו' אבל מ"מ אנו צריכין לפרש דתינח שלא נברא האדם מהול כי כל הדברים צריכין תיקון אבל מ"מ קשה שהיה ליה לצוות לאדם הראשון על המילה כמו שציוהו על ז' מצות ולמה המתין לצוות עליה עד שהיה אברהם אבינו בן צ"ט שנה. והנה עד"ה פי' כשנולד אדם הראשון לא היה ערלה כי נברא מהול וערלה לא נמשכה אלא בזוהמת הנחש שהטיל בחוה גם באכילת עץ הדעת טוב ורע נמשך הרע ונדבק בערלה ולזה נקרא ערל"ה ר"ע לי"ה וכפי זה אני מבאר פריעה ר"ע יפ"ה לומר שאותו רע שנמשך מעץ הדעת טוב ורע ונדבק באותו מקום בפריעה נעשה הרע יפה שנהפך לטוב ואין רע ולכך לא היה מקום למילה עד שבא אברהם כי מקודם נברא זוהמת נחש והלך הרע עד אברהם הע"ה ומזרק ומזככה אותה זוהמא כי שאריתה נדבקה בישמעאל ואז נצטוה על המילה ולזה נרמזה המילה בפסוק מי יעלה לנו השמימה שר"ת מילה וס"ת הוי"ה הוא שם השם לומר שבאמצעותם נתבטל הרע ונדבק בו שם ה' הגדול והנורא: גדולה מילה ששקולה ככל המצות שנאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם וכו'. ורש"י ז"ל פי' וכתיב במילה ואתנה בריתי וגו' ופי' הר"ן ומ"מ דהאי דם לאו דם מילה הוא אלא קרבן מ"מ כיון דבתורה כולה כתיב ברית ובמילה נמי כתיב ברית ששקולה כנגד כל המצות. וכפי הנראה כוונת הר"ן הוא שדם הברית הוא על הקרבן שנאמר על ברית התורה אלא שלמד גם למילה שנקרא ברית ששקולה ככל המצות ועדיין אינו מתיישב לי. ונלע"ד דהכי דרים לה שבני ישראל קבלו עליהם התורה ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ויאמינהו של משה שלא עברי בני ישראל ויזבחו עולות ושלמים ויזרוק חצי הדם על המזבח וחצי הדם זרק על העם לרמוז להם שכבר יש בידם דם המילה ששקולה ככל המצות ובודאי יקיימו כל אשר דבר ה' כי לאו קדשתהון הוא וזהו ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם שדם זה שזורק עליהם הוא לרמוז דם הברית אשר כרת ה' עמם כדכתיב וכרות עמו הברית ודם המילה היא על הדברים האלה שהם מנין המצות היא. עולה על כולם לפי שכל א' מהמצות היא מצוה פרטית והמילה שקולה ככל המצות. ועוד ירמוז שהמילה עולה על כל דברי התורה לפי שהתורה היא עולה תרי"א מצות והברית היא תרי"ג היא על כל הדברים למעלה מהם והכוונה לומר להם שכבר הם מוחזקים בקבלת התורה והמצות כיון שיש בהם דם הברית אשר כרת ה' על כל הדברים האלה שהיא שקולה ככולם. ועוד ירמוז שלא קבלו ישראל אלהותו של הקב"ה אלא מתוך המילה שכן דרשו רז"ל אם מקבלים המילה הם מקבלים אותי לאלוה וכונתם לדיוק סמיכות הכתובים ונתתי לזרעך אחריך את הארץ והייתי להם לאלהים ואתה את בריתי תשמור והם דרשו על מנת ואתה את בריתי תשמור וא"כ ישראל שבאו לקבל אלהותו יתברך בדבור הראשון שאמר אנכי ה' אלהיך אמר להם הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם ר"ל הנה דם הברית הוא עמכם שאתם נמולים והמילה היא על כל הדברים שכיון שקבלתם המילה הקב"ה נותן לכם לאלוה ואתם מקבלים אלהותו. ועוד נרמזה המילה קודם התורה בפסוק ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה וכו' כמו שאמר. עוד צריך להבין איך הוא מתייחס לומר כתוב לך את הדברים האלה שמדבר בתורה. אמנם אפשר לע"ד שא"ל הקב"ה כתוב הדברים האלה לזמן עמדו ימים רבים ופן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך לפי שע"פ הדברים האלה כרתי ברית המילה לאברהם כדי שיהיה לו הכנה ללימוד תורה ומצות ואם אין מילה א"א ללימוד תורה שנאמר מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל:

תניא ר' יהושע בן קרחה אומר גדולה מילה שכל יא
זכיות שעשה משה רבינו לא עמדו לו בשעה
שמות ד שנתרשל מן המילה שנא' °ויהי בדרך במלון ויפגשהו
ה' ויבקש המיתו. אמר רבי (יוסי) ח"ו שמשה נתרשל
מן המילה אלא כך אמר משה אמול ואצא סכנה היא
בראשית לד דכתיב °ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. אמול
שמות ד ואשהה ג' ימים הקב"ה אמר לי °לך שוב מצרים אלא
מפני מה נענש *מפני שנתעסק במלון תחלה שנאמר
ויהי בדרך במלון ר"ש בן גמליאל אומר לא למשה
שם רבינו בקש שטן להרוג אלא לאותו תנוק שנא' °כי חתן
דמים אתה לי צא וראה מי קרוי חתן משה או אותו תנוק
הוי אומר זה התנוק. דרש ר' יהודה בר (זבינא) [ביזנא]
בשעה שנתרשל משה רבינו מן המילה באו אף וחמה
ובלעוהו ולא שיירו ממנו אלא רגליו מיד ותקח צפורה
צור ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו ונומר וירף
תהלים לז ממנו באותה שעה בקש משה להרגם שנא' °הרף מאף
ישעיה כז ועזוב חמה וי"א לחמה הרג שנא' °חמה אין לי והכתיב
דברים ט °כי יגורתי מפני האף והחמה תרי חמה הוו ואבע"א
גונדא דחמה:

אמול ואצא סכנה. אם אלך בדרך תוך ג' ימים דכל ג' ימים כאיב ליה: דכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. ולאו למימר דביום תנ' כאיב ליה טפי מיומא קמא אלא לכך האמיט

סוונון

עיון יעקב

על פסוק בחדש הראשון הוא הוא ניסן ע"ש: אמול ואצא סכנה היא. הרא"ם מקשה היאך [illegible] ... ולא תמה לפי שבלעו [illegible] דשמעתא דף ע"א:

שמעון ולוי עד יום הג' כדי שיהו חלושים ביותר שבכאבו ג' ימים והכי מוכח בפרק ר' אליעזר דמילה: שנתעסק במלון תחלה שנאמר ויהי בדרך במלון. דמשמע שמיד שבא מן הדרך נתעסק במלון והיה לו למול תחלה וכ"ת היאך ימול כיון שהיה לו עדיין ללכת בדרך י"ל דאותו מלון סמוך למצרים היה ובאורחא פורתא ליכא סכנתא: הוי אומר זה התינוק. שנעשה חתן ע"י ברית שמחתכין אותו במלוה ראשונה: ולא שיירו ממנו אלא רגליו. מקום המילה כדכתיב ולא עשה רגליו [שמואל ב' יט]: להרגם. לאותם שני מלאכים: שנאמר הרף מאף ועזוב חמה. כלומר הקב"ה אמר לו שיעזבם אלמא רוצה היה להרגם: שנאמר חמה אין לי. אלמא נהרג: גונדא דחמה. חיל [של] חמה אבל איהו גופיה נהרג: מהרש"א כשנתרשל מן המילה כו'. וא"ת וכי חייב מיתה משום שנתרשל והרי אין בה רק עשה לבד וי"ל דעם סביביו כשערה מאד א"נ דעדיין בני נח ואזהרתו זו היא מיתתו ע"כ ומצוה רבה: בהיותם כואבים כו'. כבר כתבנו בפרק הפועלים לשיטת רש"י דכל ג' ימים הוא סכנה כמפורש בדברי הר"ן בפר"א דמילה וכן מוכיחין דבריו כאן וזה שהוצרכו המפרשים לפרש שנעכב לפי שהיה סמוך למצרים ולא היה סכנה כלל באותו מעט הדרך ולדברי הרא"ש שכתב דביום הג' הוא יותר מסוכן ניחא טפי גם אם לא היה סמוך כ"כ למצרים אלא שלא היה עוד ג' ימים למצרי' לא היה כאן עוד סכנה בדרך אבל הסוגיא איכה מוכחת כן אלא כמ"ש הר"ן וכתב עוד הרא"ש ע"ק איך הותר לעבור על מצות עשה דמילה משום סכנה והלא עדיין לא נתנה התורה דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם כו' עכ"ל והאריך ע"ש ולפי מ"ש התוספות בפ"ב בן סורר דאצטריך וחי בהם כי היכי דלא לילף שאר מצות מרוצח ונערה המאורסה ניחא דודאי מן הסברא לא ניתן שום מצוה שימות בהם אלא וחי בהם ובישראל אצטריך קרא וחי בהם כולי משום דלא לילף ליה מרוצח ונערה המאורסה ודו"ק: גלא למשה רבינו בקש כו'. ירצה לפרש לדעתו שלא נתרשל משה במילת בנו מפני התנאי שהיה בינו ובין יתרו שאחד מבניו לא ימול כדאמרינן במדרשות דא"כ כיון שלא בקש להרוג את משה ולא בלעו המלאך אלא התינוק אמאי קאמר ותכרת את ערלת בנה ולמה לא מלו משה גופיה דיתלות אב היא אחר שראתה לפורה שהיה התינוק ניזוק בשביל המילה ותקח לפורה צור גומר ודקאמרינן בפ"ב דעבודת כוכבים דאתיא איהי ואתחלה ואתי משה ואגמרה א"ש כמו לרשב"ג כשראה משה שרוצה לבטל התנאי ואתחלה אתי איהו ואגמרה משום דמילה פסולה באשה ומיהו הא שינויא אחרינא דאיכא התם הא דכתיב ותכרת גומר דאמרה לאיניש אחרינא ועבד המילה כולה ע"כ לאו לרשב"ג קאמר הכי דא"כ להאי שינויא נמי הו"ל דאמרה ליה למשה ועבד אבל למ"ד למשה בלע ניחא שהוא לא יכול להתחיל דבלוע היה ודו"ק: מ קרוי התן כו'. מפני שדוחק הוא לו שתקרא לפורה למשה חתן שאישה הוא ולא חתנה אבל התינוק נקרא לה חתן שמחתכין אותו במלוה ראשונה שהיא המילה וק"ל: באו אף וחמה כו'. לפי שהם מלאכי השם ושלוחיו להפרע מחוטאיו נגדו אמר ויבקש ה' המיתו ומלשון וירף ממנו אמרו שהיו מלאכי משחית כדכתיב רב עתה הרף ידך גו' ובש"ר אמרו מדכתיב ויבקש ה' המיתו שהיה מלאך של רחמים ואעפ"כ ויבקש המיתו: אלא רגליו כולי. למדו לומר כן מדכתיב ותגע לרגליו פירושו לפי הדרשה ותכרת את ערלת בנה ותגע הורה לא שכרתה ערלת בנה ממש אלא ותגע בצור בערלת בנה וכדאמרינן בפ"ע דע"ז דאתיא איהי ואתחלה כולי ואמר הכתוב שעשתה כן בשביל רגליו בשביל שראתה שהמלאך בלעו

עד רגליו שהיא המילה ולמאן דאמר לרגליו במקום בשביל וכמותו הרבה והוא מבואר בש"ר וכי מכין ידעה לפורה שעל עסקי מילה נסתכן אלא בא מלאך ובלע למשה מראשו ועד המילה כיון שראתה לפורה שלא בלע אותו אלא עד המילה הכירה שעל עסקי המילה הוא ניזוק וידעה כמה גדול כח המילה שלא היה יכול לבולעו יותר מכאן מיד ותכרת כו' ורש"י בחומש פי' שהיה בולעו מראשו ועד ירכיו וחזר ובולעו מרגליו ועד אותו מקום הבינה לפורה כו' עכ"ל דבריו מכוונים לדברי ש"ר דודאי בפעם ראשון דבלעו עד ירכיו מזה לא היתה יכולה להבין שעל עסקי מילה בא דאולי במקרה הוא כך אלא אחר שחזר ובלע אותו גם בפעם שנית עד אותו מקום ולא יותר מזה הבינה כמה גדול כח המילה שלא יכול לבולעו יותר מכאן ועוד פרש"י בחומש וירף המלאך ממנו אז הבינה שעל עסקי המילה בא להרגו עכ"ל וכתב הרא"ם לא הבנתי מאמר הרב ז"ל כ"א כיון בזה לומר שבעת שהיה בולעו כו' לא הבינה שבא להרגו אלא חשבה שבא להורות לו שימול בנו לבד וכשהרף ממנו אז הבינה שבא להרגו על שלא מל אותו איך הבינה ממה שהרף ממנו שבא להורגו דלמא לא בא אלא להורות שימול את בנו כולי ועוד אחר שלא הבינה כו' עכ"ל ע' בדבריו באורך וע' ישוב לזה בביאורי מהר"ן וגם אבן ניחא בזה מילתא דרש"י ז"ל דקדק כן מדכתיב וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולות דמשמע מזה שאחר שהרף המלאך ממנו אז הבינה דבר נוסף ואמרה חתן דמים למולות והוא שמתחלה חשבה שעכ"פ אף אם יהיה נימול על ידה יהרג משה בעונש שלא מל את בנו והא שהבינה שבלעו המלאך פעם אחר פעם עד המילה להורות לה שהוא נענש על שלא מל אותו שתמול היא אותו אבל אחר שראתה שתכף בהתחלה בכריתת ערלת בנה וירף המלאך ממנו אז אמרה והבינה דבר נוסף כי חתן דמים הוא למולות כי המלאך לא בא שיהרג ויענש משה עכ"פ אלא הצלתו תלוי בעסק מילת בנו שעל עסקי מילת בנו בא להורגו אלא אם יתעסק במילתו ואז ינצל אבל טרם שראתה שהרף המלאך ממנו לא חשבה שהצלתו תלוי במילת בנו אלא שעכ"פ יהרג משה על שלא מל אותו וע"כ לא אמרה אלא חתן דמים אתה לי ולא אמרה למולות ובזה יתיישב נמי מה שהקשה הרא"ם גם לפרש"י שפי' תרווייהו על דמי הריגה הרי אמרי חתן דמים ל"ל עכ"ל דלפי דברינו ודאי צריכי תרוייהו דלפי מה שחשבה בתחלה שעכ"פ יהרג משה לא אמרה אלא חתן דמים אתה לי עד אחר שהרף המלאך ממנו הבינה דבר נוסף שהצלתו תלוי במילת בנו ואמרה חתן דמים למולות ודו"ק: בקש מרע"ה להורגן כו'. כי לפי דעתו שאמר אמול ואלא סכנה היא לו כו' לא היה משה ראוי ליענש בהתרשלות המילה וע"כ חשב כי לא בא בשליחות השם לענשו ולהרגו ולזה בא להרגן ע"ד בא להורגך השכם להרגו עד שאמר לו הקב"ה הרף מאף ועזוב וגו' שסיים בהאי קרא אל תתחר אך להרע שאמר לו הקב"ה הרף מאף גומר להרגם כי לא נכנס בא להרגך אלא בציווי שלי באו שאל תתחר להרע לעשות רע בהתרשלות מילת בנך: וי"א להמה ה"ע. מה שיש לדקדק בזה מההיא דפ"ק דב"ב שאמרו שם אף כובה חמה א"ט טפה ע"ש בתוס': חמה אין לי גו'. פ"ה בישעיה חמה אין לי מי יתנני שמיר ושית במלחמה אפשעה בה אציתנה יחד ופי' לפי דרש דהכא חמה אין לי שהרגו משה מי יתנני אם היה לי חמה שלא הרגו משה הייתי פושע פשיעה אחת והייתי שורפם כולם יחד: תרי חמה כו'. וע"פ זה יפירשו כל הני חמה דכתיבי במקרא בתר מעשה שהרגו משה לתנא למאן דסבירא ליה; הכי והסוגיא מבואר שבקש שטן להרוג את משה והוא השטן הוא המלאך המות הוא היצה"ר והוא נקרא ערל ואילו אף וחמה הם חייליו ועוזריו וגם שני קליפות הערלה וכחם וע"כ בא הם להזיק

על

על שלא הפריד את קליפות הטומאות החיצונות אלו נתנו ואמר שבקש משה להרגן היינו לבטל כחם ע"י מילת בנו שיפרידם ממנו עד שא"ל הקב"ה כל זה אינו מועיל לבטל כחם אלא בצירוף שאל תתחר אך להרע שישמור האדם את עצמו מלעשות רע וי"א לחמה. הרגו שהוא ביטל כחו במילת בנו בהפרידו ממנו ערלתו ואולי לפי שמשה לא מל מתחלה ועד סוף אלא שגמר המילה כדאיתא בפ"ב דעבודה זרה ע"כ אמר שהוא הרג וביטל כח קליפה השנית שהוא חמה וכיון שלא התחיל לכרות קליפה ראשונה שהוא כח האף ולפורי דאתחלה וכרתה קליפה ראשונה כיון דאיכא במצות המילה דמילהם פקולה באשה גם היא לא בטלה כח האף ודי למבין:

הרי"ף גדולה מילה כל זכיות שעשה משה רבינו וכו'. יש להקשות בגמ' אמר משה אמול ואצא לדרך סכנה היא וכו' ולמה נענש לפי שנתעסק במלון תחלה שהרי גם במלון יש לו התגלגלות מפני הסכנה והתוספת פירשו שמלון זה היה סמוך למצרים ומצאתי כתוב בתרגום ירושלמי שילד זה היה גרשום שהתנה עם יתרו לתתו לע"ז ולא מל אותו ולכך כשהלך מעם חותנו היה לו למול אותו מיד ועל זה נענש. בזה יש לבאר מ"ש לפורה כי חתן דמים אתה לי שכל הצער הזה נמשך בשביל שנשא אותי ויתרו אביה התנה עמו שיהיה לע"ז שאילו לא נשא אותי היה מל משה לבנו כאשר צוה ה'. וכפי הפשט י"ל ע"ד שהקב"ה א"ל בלכתך לשוב מצריימה מכיון שתלך לדרך הוה לך כאילו שבת למצרים ואם כן במלון הראשון היה לו להתעכב שם עד שימול בנו ויתרפא ג' ימים ח"ו ויהי בדרך לער היה בדרך ההוא אע"פ שהיה דרך מצוה לקיים דבר ה' כיון שנתעסק במלון תחלה. ואמר ויפגשהו ה' ולא פי' מה זו פגישה. ועוד שאמר ויבקש המיתו ולא גילה מי הוא המבקש וחז"ל דרשו מלאך כמין נחש היה בולע למשה מראשו ועד רגליו והכוונה לע"ד שידוע שם הוי"ה הוא רחמים ולפה הקב"ה שבקש המלאך במדת הדין להמיתו ויפגשהו ה' שם הרחמים להגן עליו שלא ימיתוהו קדמו במדת הרחמים כיון שהיה עסוק בדרך מצוה ותקח צור ותכרת את ערלת בנה וכו':

יב תניא רבי אומר גדולה מילה שאין לך (צדיק גמור בעולם) [מי שנתעסק במצות] כאברהם אבינו ולא נקרא תמים אלא על שם המילה שנא' °התהלך לפני והיה תמים וכתיב ואתנה בריתי ביני ובינך ד"א גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה שנא' °כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. ד"א גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ שנ' °אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ופליגא דרבי אלעזר דא"ר אלעזר גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנא' אם לא בריתי יומם ולילה וגו' אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים אחזה רעדה את עצמותיו אמר שמא דבר מגונה יש בי כיון שאמר ליה ואתנה בריתי ביני ובינך מיד נתקררה דעתו °ויוצא אותו החוצה אמר לפניו רבש"ע הסתכלתי במזל שלי ואין לי בן אחר אלא ישמעאל א"ל הקב"ה אברהם צא מאצטגנינות שלך אין מזל לישראל:

כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. פטמר ברית מילה ששקולה ככל הדברים דהיינו כל המצות: ופליגא דרבי אלעזר. דרבי מוקי ליה להאי קרא במילה והוא מוקי האי קרא בתורה: שמא נמצא בי דבר מגונה. עד עכשיו שלא אמר לו והיה תמים עד עכשיו: צא מאצטגנינות שלך. ממשפט חכמת מזלות שלך והיינו דכתיב ויוצא אותו החוצה:

מהרש"א לא נקרא תמים כו'. ומבואר במ"ש המורה פ"ט ח"ג כי לא נתנה מצוה זו להשלים חסרון יצירה רק להשלים חסרון המדות עכ"ל. ולזה אמר שאין לך מי שהיו בו כל המעלות כאברהם שאין לך כו' אף על פי כן לא נקרא שלם ותמים במעלת המדות אלא עד שנימול ולזה אמר כשא"ל הקב"ה היה תמים אחזתו רעדה כי חשב אברהם שמא יש בו דבר מגונה ומום ביצירה וכיון שא"ל אח"כ את בריתי גו' שהוא מום וגנאי הערלה נתקררה דעתו שאין מום זה חסרון ביצירה שכל אדם כן נברא אלא שזה הוא חסרון המדות ובהסתלקו היה שלם ותמים במדות וז"ש ג"כ כל המתמים ומשלים עצמו במדות כאברהם יש לו מעלה גדולה על יצירה כי השעה עומדת לו לבטל מזל שעה של היצירה כדלקמן באברהם וק"ל: שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי גו'. ר"ל שכל התורה תלויה במילה כיון שעדיין לא נימול אינו בכלל מצות התורה ואדרבה אסור ללמוד תורה ולשמור שבת כדאמרינן פרק ד' מיתות ודו"ק: לא נתקיימו שמים וארץ כו'. ויש לדקדק אם קיום העולם גם בשביל המילה ה"ל למחשביה במתני' גבי על ג' דברים העולם קיים על הדין כו' גם למ"ד שאלמלא תורה לא נתקיימו כו' הרי תורה נמי בכלל קיום העולם ולא חשיב התורה בכלל מקיימי העולם אלא בכלל מעמידי עולם כמו שמחלק הטור בשם רבינו יונה וי"ל דהתם לא חשיב אלא ג' מקיימי עולם בין אדם לחבירו כמ"ש הטור כי אלמלא הדין כל דאלים גבר וכן האמת כולי וכן השלום כולי ע"ש אבל הכא קאמר דעולם כולו שהם חקות שמים וארץ נתקיימו אי למר בשביל מילה ולמר בשביל תורה וקל להבין: אלמלא תורה כו' שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה גומר. משמע ליה דהאי ברית היינו תורה ברית של יומם ולילה דכתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה וק"ל: במזל שלי ואין לי אלא בן אהד כו'. אבל בסוף פ"ב דמסכת שבת איכא בלשון אחר נסתכלתי באצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן כו' ולכאורה שהם סותרין אהדדי והיה נראה ליישב דהתם כמי ה"ק אברם אינו מוליד בן הראוי ליורשו וכה"ג כתב הרמב"ן והרא"ש על דברי הב"ר אבל לא משמע כן ומדקאמר התם מאי דעתיך דקאי לדק במערב שהוא מלוכן ואין ראוי להוליד ע"כ לשונו משמע בהדיא דאינו ראוי להוליד כלל קאמר דהיינו שהוא מלוכן בטבעו וכראה להעמיד המאמרים כפשטן דהתם בכבואת בין הבתרים שהיה אברהם בן שבעים ומזל צדק היה מלוכן ולא היה ראוי להוליד כלל כי קאמר התם דהוליא הקב"ה אותו החוצה ממזל לדק שהיה מלוכן במערב ואוקמיה במזרח שיהא ראוי להוליד ובלי שיטי נשתנה מזלו דהא לא נשתנה שמו עד אחר לידת

עין יעקב

שאין לך צדיק גמור בעולם כאברהם. ואף דאיתא בפרק קמא דבבא בתרא גדול שנאמר באיוב ממה שנאמר באברהם מכל מקום הא כתב שם מהרש"א מטעם שמקלת שבחו שלא בפ"ז ועוד דהרי איוב בסוף הרהר אחר מדותיו של הקב"ה משא"כ אברהם שלא הרהר ועמד בצדקתו מתחלתו ועד סופו וכטענת השטן באמת. והא דאיתא במדרש על פסוק כי יעקב בחר לו יה שיעקב הי' בחיר שבאבות היינו לפי שהי' שמולם בשלשלת היוחסין ולא יצא ממנו פסולת וקי"ל: ד"א גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ. ואפשר שלהכי כתיב באברהם קונה שמים וארץ שעל ידי הברית קנה שמים וארץ ואע"ג שהפסוק ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ כתיב קודם שנימול אל תתמה על זה הלא כן מצינו במדרש משלי על פסוק טוב רש הולך בתומו אברהם הלך בתומו שנאמר התהלך לפני והיה תמים זכה לקנות שמים וארץ. ועיין במהרש"א שמקשה הא דלא חשיב ג"כ מילה בהני ג' דברים שעולם עומד או קיים עליהם אפשר לומר דהתם דוקא על ישוב העולם ומלואה קאמר משא"כ כאן על שמים וארץ ממש קאמר: בשעה שאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים אחזתו רעדה את פלצותו. אפשר לומר לפי שעיקר טעם המילה לחתוך הטומאה והקליפה לבטל היצה"ר מן האדם וכמ"ש המפרשים ועיין בילקוט ואוכי סוף פ' לך לך לכן כשנצטוה אברהם על כך בעת זקנותו כשהי' בן צ"ט שנה אחזו רעדה וזה שמדקדק הש"ס בשעה שא"ל וכו' אחזו רעדה כיון שכל כך אמן רב הי' דבר מגונה כזה. אך באמת גבי אברהם לא הוצרך לימול מטעם זה כיון שהי' קדוש ביותר וכמ"ש ג"כ הכלי יקר פ' לך לך על פסוק ואתנה את בריתי תאמור ע"ש הך שנצטוה על המילה ליתן הברית בינו ובין הקב"ה להיות לאלהים לזרעו אחריו זה יצחק וכנ"ז כי ביצחק יקרא לך זרע לכן לא נצטוה על המילה רק קודם שנולד יצחק וכו' אית"ה כדנה שם לכן כשאמר ואתנה את בריתי ביני ובינך נתקררה דעתו:

ידה ישמעאל אבל סוגיא דהכא דריש ליה מדשינה שמו אברם וקראו אברהם כדאמרינן בבראשית רבה והוא אחר שנולד ישמעאל הוציאו פעם שנית ע"י שינוי שם אברם אינו ראוי להוליד בן אחר ליורשו אבל אברהם ראוי להוליד בן אחר ליורשו א"כ מקרא דהיה תמים וסמיך ליה והיית לאב המון גוים כמפורש בסמוך ולא נקט הכא קרא דויוצא אותו החוצה הנאמר כבר בבין הבתרים אלא לסימנא בעלמא דכמו שהוציאו הקב"ה ממזלו כבר בהיותו בן שבעי' שנה שיהא ראוי להוליד כך הוציא אותו ממזלו בהיותו בן ל"ט שנה על ידי שינוי השם שיהא ראוי להוליד בן הראוי ליורשו וניחא דלא מייתי הכא הך דקאי לדק במערב כו' דכבר קם ליה לדק במזרח ומברית בין הבתרים ובפ"ק דר"ה דקאמר שינוי השם של שרה גרם לשנות מזלה להוליד בן ה"ה דשינוי השם דאברהם גרם לו לשנות מזלו להוליד בן הראוי ליורשו כדקאמרינן בב"ר והכא אלא דעדיפא קאמר בר"ה דשינוי השם דשרה גרם לה להוליד גם שאינה ראויה להוליד כלל ואפי' למ"ד פ"ק דר"ה דשינוי מקום של אברהם גרם לו להוליד בן היינו בשינוי מזלו בראשונה כדמייתי התם מדכתיב לך לך והדר כתיב ואעשך לגוי גדול שבלאתו מחרן היה בן ע' שנה ולא היה ראוי להוליד כלל ושינוי המקום גרם לו לשנות מזלו להוליד אבל הך דהכא להוליד בן הראוי ליורשו כשהיה בן ל"ט שנה גרם לו שינוי שמו כדאיתא בב"ר ולא גרם שינוי שנה בתלד כדאמר בר"ה ודו"ק: **אין מזל לישראל** כו'. ע' בתוס' סוף מס' שבת ובחידושינו סוף מס' קידושין:

הרי"ף גדולה מילה שאילמלא היא לא נתקיימו שמים וארץ וכו' ופליגא דרי אלעזר וכו'. ויש לדקדק למה לא אמרו על דרשת המשנה ופליגא דרי אלעזר שאמר אלמלא תורה וכו' כמ"ש בברייתא וכפי הנראה דרשת המשנה והברייתא הכל דבר אחד. ונ"ל בדקדוק שינוי לי המשנה מלשון הברייתא המשנה אומרת אלמלא מילה לא ברא הקב"ה את עולמו ובברייתא אומר אלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ. ולכך אני אומר שהמשנה אומרת שאף ע"פ שבשביל התורה מתקיימים שמים וארץ מ"מ אלמלא מילה לא ברא הקב"ה עולמו זה עולם התחתון לפי שהעולם נוהג במדת יום ובמדת לילה והן אמת שבזמן יום וקצת הלילה שישראל עוסקים בתורה מתקיים העולם אבל בזמן השינה שבני אדם ישנים בלילה ואין תורה איך יתקיים העולם אלא שצפה הקב"ה שעתידים ישראל לקבל המילה שהיא אותו אות ברית קודש בבשרם תמיד ובזמן שהם ישנים הם מוכתרים במילה שהיא שקולה ככל המצות והיא מקיימת העולם שכיון שיש בבשרם ברית קודש המילה הרי יש בידם כל המצות כולם כי שקולה מילה ככל המצות שבתורה וזו ששנו במשנה גדולה מילה שאלמלא מילה לא ברא הקב"ה את עולמו עה"ז לפי שבתורה יתקיים העולם ביום ובשעה שאינם ישנים בלילה אבל בזמן שישנים בני אדם בלילה היאך יתקיים וכיון שא"א להתקיים לא היה בוראו ובמילה ברא הקב"ה עולמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה שהיא המילה קבועה תמיד ועומדת ביום ובלילה חוקות שמים וארץ לא שמתי דאע"פ שנאמר שחוקות שמים יתקיימו בתורה לפי שמלאכי מרום עוסקים ברוחניות התורה בלילה כי אין שם שינה מ"מ הארץ התחתונה שצריכים לישן בלילה אין מקום לבריאת הארץ אלא במילה כמו שכתבנו ולכך לא אמרו כאן ופליגא דרבי אלעזר דאמר אלמלא תורה לפי ששם א"ר אלעזר אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ דהיינו השמים העליונים שאין שם מילה אינם מתקיימים אלא בזכות התורה כי גם בשמים ממעל יש תורה בסודותיה ופנימיותיה כי עיקר סודות התורה היא בעליונים והמשנה שאמרה לא ברא הקב"ה עולמו הוא על עולם התחתון

שנוהג בתחתונים והם צריכים למילה כדי להגין בזמן השינה בלילה אבל בלשון הברייתא שאמרה שהמילה מקיימת שמים וארץ הכא ודאי פליגא דרבי אלעזר שאמר שהתורה מקיימת שמים וארץ:

א"ר יצחק כל המתמם את עצמו הקב"ה מתמם עמו שנא' עם חסיד תתחסד וגו' ר' אושעיא אומר כל המתמים את עצמו שעה עומדת לו (עולה לגדולה) שנא' התהלך לפני והיה תמים וכתיב והיית לאב המון גוים:

מהרש"א הקב"ה מתמם כו'. כענין דלעיל ובסמוך באברהם שהיה תמים עם ה' לבטוח בו ולא שמע להאילטגנינים ולהוברי השמים והחוזים הקב"ה עמו לשנות מזלו והיינו השעה שעמדת לו כמ"ש מזל שעה גורם והקב"ה שינה מזל שעה שלו לטובה ומייתי מדכתיב גביה התהלך לפני והיה תמים שלא תשמע למנחשי' וקוסמי' ואח"כ והיית לאב המון גוים אע"פ שלפי מזלך אינך ראוי אלא לגוי אחד דהיינו ישמעאל וק"ל:

א"ר לוי כל המנחש לו נחש שנא' כי לא נחש ביעקב והא בלמ"ד אל"ף כתיב אלא משום מדה כנגד מדה. תני אהבה בריה דר' זירא כל אדם שאינו מנחש מכניסים אותו למחיצה שאפילו מלאכי השרת אינם יכולין ליכנס לה שנא' [כי לא נחש ביעקב וגו'] כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל:

כל המנחש לו נחש. שחקקנים והנחשים רודפים אחריו שנזוק בכל דבר וכדאמרי' בפרק ע"פ מאן דקפיד קפדין בהדיה שנאמר כי לא נחש וגו': **בלמ"ד אל"ף.** דמשמע דאין רודפין אחריו: **מדה כנגד מדה.** מאן דקפיד קפדין בהדיה דבמדה שאדם מודד בה מודדין לו ולא נפיק מקרא: **כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל.** שמלאכי השרת ישאלו לישראל מה פעל אל לפי שמתוך שאינם מנחשי' מכניסים אותם למחילה שאין מלאכי השרת יכולים ליכנס לה ונראה בעיני דהיינו נמי מדה כנגד מדה שמתוך שאינו הולך לקראת נחשים לידע העתידות אלא בוטח בהקב"ה משום הכי מגלה לו הקב"ה רזי עולם שאינם גלוים למלאכי השרת:

מהרש"א כל המנחש לו נחש כו' אלא משום מדה כנגד מדה כו'. בכל שאר דברים נמי ודאי דהקב"ה משלם מדה כנגד מדה כדאמרי' בפ"ק דסוטה גם אינו דומה דאזר בו מקרא דמייתי כי לא נחש וגו' אבל נראה דה"ק במדה כנגד מדה כשמע מהאי קרא דכי לא נחש ביעקב וגו' מדכתיב בתר הך נבואה ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וגו' שמעינן דקודם ששמע בנבואה משם הש"י בפיו כי לא נחש ביעקב הלך לקללם ולהזיקם בנחשים שהיה סבור שהיה ביעקב מנחשים והיינו כל המנחש לו נחש ודו"ק: **מכניסים אותו כו'.** מוסיפא דקרא קדריש כפרש"י דכתיב כעת יאמר ליעקב גו' דבר שמלינו שנאמר לאברהם ע"י מלאך שנאמר כעת חיה גו' ישאלו את יעקב ולישראל מה פעל אל באותו עת ולא ישאלו עוד את

עין יעקב

אר"י כל המתמם את עלמו הקב"ה מתמם עמו. עיין במהרש"א בח"א ונראה דר"י פליג אדלעיל דאמר אין מזל לישראל אבל ר' יצחק סובר דיש מזל לישראל אבל לכך הוציא את אברהם מן המזל לפי שכל המתמם עלמו הקב"ה מתמם עמו ומוציא אותו מתחת המזלות ושעה עומדת לו עיין בסוף מסכת שבת פלוגתא אי יש מזל לישראל או לא: **שנאמר כי לא נחש ביעקב.** לפי תום אמינא סבר שלכך הזכיר יעקב דוקא שהוא לשון עוקבא ורמאות ולא בתמימות ״לכך לו נחש לכן קאמר אפילו הכי לא נחש ביעקב: **מכניסין אותו למחילה שאפילו מלאכי השרת אינן יכולין ליכנס לה.** עיין בר"ן מ"ש דמאי מדה כנגד מדה יש בזה ול"נ דכך הוא המדה לפי שאינו מנחש ושם בטחונו בהקב"ה ולא רצה להסתכל ע"י הכוכבים ומזלות מלאכים ושרים של מעלה לכך נכנס למחילה לפנים ממ"ה להיות עם ה' ממש וז"כ הפסוק תמים תהי' עם ה' אלהיך: **מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו רד"ו שנים.** נראה לפי דקדוק לשון הש"ס דלא קאמר שנשתעבדו דשני קושיות קמקשה חדא מפני מה נענש אברהם שנתבשר לו הבשורה כי גר יהי' זרעך ומפני מה נשתעבדו בניו באמת רד"ו שנים הא כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות וגו' איש בחטאו יומתו. להכי מתרץ מילי שעשה אנגריי בת"ח לכך נתבשר לו הבשורה גם השבטים נענשו לפי שלמדו מעשיו בזה החטא וביטלו את יוסף מת"ם ע"י המכירה שמכרוהו. ומ"ר מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה שאמר במה אדע כמו כן אליו כשבטים שהפריז על הנדם כשאמרו ונראה מה יהיו חלומותיו ור' יוחנן דאמר מפני שהפרים את בני אדם מלכא תחת כנפי השכינה גם השבטים נכשלו בזה אבל אנפי שכם:

מפני

את המלאכים כי הם יהיו נפנים ממחילתן ועיין בר"ן שגם זה מדה כנגד מדה עיין שם:

טו שם **א"ר** אבהו א"ר אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו [למצריי] מאתים ועשר שנים מפני
בראשית יד שעשה אנגריא בת"ח שנאמר °וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות וירדוף עד דן. (רבי) שמואל (בר נחמני) אמר מפני שהפריז על מדותיו של
שם טו הקב"ה שנא' °במה אדע כי אירשנה. רבי יוחנן אמר מפני שהפריש את בני אדם מלבא תחת כנפי השכינה
שם שם שנא' °תן לי הנפש והרכוש קח לך. °וירק את חניכיו
שם רב ושמואל חד אמר שהריקן בתורה וחד אמר שהריקן בזהב. שמנה עשר ושלש מאות א"ר אמי בר אבא. ואליעזר כנגד כולן. וא"ד זה הוא אליעזר בחושבנא הכי הוי. וא"ר אמי בר אבא בן ג' שנים הכיר
שם כו אברהם את בוראו שנ' °עקב אשר שמע אברהם בקולי (שנותיו של אברהם חוץ משלשה עק"ב ב) חושבנא
שם ע"ב מאה ושבעים ותרתין. וא"ר אמי בר אבא השטן בחושבנא תלת מאה ושתין וארבע הוה. וא"ר אמי בר
פסוק הוא ד"ה א אבא כתיב *אברם וכתיב *הוא אברהם בתחילה
[illegible] המליכו הקב"ה לאברהם על מאתים וארבעים ושלשה
איברים ולבסוף על רמ"ח ואלו הן שתי עינים ושתי אזני' וראש הגויה:

מפני מה נענש אברהם. אע"פ שעבירת העונש מפורשת על אומרו במה אדע מכל מקום עבירה זו הכניסתו להיות נופל במה אדע: **שעשה אנגריא בת"ה.** שהוליכם למלחמה כדכתיב **וירק את חניכיו ילידי ביתו.** דהיינו בני אדם שחנכן לתורה: **שהפריז על מדותיו.** שהרבה והגדיל להרהר על מדותיו של הקב"ה שאמר במה אדע הפריז יותר והפקיר: **שנא' תן לי הנפש.** ואברהם אבינו נתנן לו ואילו עכבן לעצמו היה מכניסן תחת כנפי השכינה: **שהריקן בתורה.** זרזן בתורה ובשבילו כלתו המלחמות לשון אחר הריקן מן התורה מלשון והבור רק שעשה בהם אנגריא: **הריקן בזהב.** כדכתיב בירקרק חרוץ דהיינו זהב כלומר שנתן להם זהב הרבה כדי שילכו: **שנאמר עקב אשר שמע.** כמנין עק"ב שמע ואברהם חיה קע"ה נמצא שבן שלש הכיר את בוראו: **השטן בחושבנא תלת מאה ושתין וארבע הוו.** וימות החמה שס"ה אם כן איכא חד יומא דלית ליה רשותא למסטן דהיינו יום הכפורים: **המליכו.** השליטו: **שתי עינים ושתי אזנים.** שבתחילה המליכו הקב"ה על אבריו שהם ברשותו ליזהר מעבירה אבל עיניו ואזניו של אדם אינם ברשותו שהרי על כרחו יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבסוף כשנימול השליטו הקדוש ברוך הוא אפילו על אלו שלא יסתכל ולא ישמע כי אם דבר מצוה: **וראש הגויה.** שנימול:

מהרש"א מפני מה נענש אברהם כו'. כתב הרא"ש אף על פי שעבירת העונש מפורשת על אומרו במה אדע ס"ד עכ"ל ואין זה מוכרח דאמרינן במסכת מגילה ותענית ובב"ר במה אדע גו' לא כקורא תגר אלא באיזה זכות כו' ו:כי קברי כל הכי אמוראי דשמעתין דפליגי אדשמואל וק"ל: **אנגריא בת"ח כו'.** וכה"ג אמרי' פ' המקנא מפני שעשה אנגריא בת"ח כו' ושם דריש ליה במפורש מדכתיב אין בקי אבל הכא אינו מפורש והיכא דריש ליה ועיין פי' הר"ן ויותר נראה לפרש דדריש ליה מדכתיב ילידי ביתו כמ"ש בעירובין כל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו: **שנאמר תן לי הנפש גו'.** מלך סדום אמר כן לאברהם אלא שלא היה לו לקבל דבריו להחזיר נפשות השבי שהרי זכה בהם מן ההפקר והיה לו להכניסם תחת כנפי השכינה אלנו כמ"ש פי' חלק ואת הנפש אשר עשו בחרן אברהם גייר את האנשים ושרה את הנשים: (אמר המגיה מ"ו הגאון הגדול מוהרר"ם ז"ל קאידנובר הקשה דע"פ חשבון המובא בתוספות פ"ק דברכות דף ז' ע"ב בהכרח במה אדע קודם למלחמות המלכים דוק ותשכח א"כ איך עבירה זו הכניסתו להיות נופל במה אדע דקדים ול"ע): **והריקן בזהב כו'.** מפורש בב"ר ר"ל אמר שהוריקן באבנים טובות כד"א ואברותיה בירקרק חרוץ גו' שלא יהיו להוטין אחר הממון ויתעסקו בהללת נפשות ר' לוי אמר בפי' שופטים הוריקן כד"א מי הלים הרא גו' ע"ש: **וא"ר אליעזר הוא דחושבניה הכי הוה.** והא דכתיב ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם יושבים על הכלים היו וכה"ג איתא בב"ר: **בן ג' שנים שנא' עקב אשר שמע גו' הושבניה כו'.** נראה שתחלת ידיעתו להכיר בוראו היה בן ג' שנה מיהו לא נחשבו לו ימי תורה עד כ"ב שנים שאז נשלם ידיעתו לרבים כדאמרינן בפ"ק דע"ז ב' אלפים ימי תורה גמירא דמתחילין מכ"ב שנין שנא' בו ואת הנפש גו' והרמב"ם בספר המדע ח"א כתב בן מ' שנין הכיר אברהם את בוראו ע"ש וכבר השיג עליו הראב"ד מדהכא וק"ל: **השטן הושבניה כו'.** פירשו שטן בלא ה' וכן מצא בכמה מקראות בלא ה' אבל דרשו ליה השטן בה"א משום דהיכא דמשתעי קרא במלאך המשחית כתיב השטן בה' בכל מקראות באיוב גם בזכריה לרמוז על שטן הידוע ועי"כ גם הה' בכלל החשבון לרמוז דכל השנה שס"ד ימים הוא שטן הידוע להשטין נגד בוראו כמ"ש באיוב ובזכריה השטן בה' חוץ מיום אחד משנה דהיינו י"ה

עיון יעקב

מפני שעשה אנגריא בת"ח. פי' הרא"ש אע"פ שעבירת העונש מפורשת בקרא על אומרו במה אדע וכו' מ"מ עבירה זו הכניסתו להיות נופל בבמה אדע. ולריך פי' לפירושו כי ק"ל כוודאי אין הקב"ה מביא תקלה על יד לדיקים לעשות עבירה חמורה שעונשה גדול כל כך אם לא שעשה תחלה איזה עבירה קטנה שעבירה גוררת עבירה וזה כוונת הידרש ר"ש פי' עקב שמן עקבי ישובני אין אני מתירא מן עבירות חמורות מפני שהן חמורות ואין הקב"ה מביא תקלה גדולה על ידי כל כך אלא מתירא אני מפני הקלות. ומה שהקשה המגיה בשם הגאון מהרש"ל על הרא"ש ח"ל דלפי מ"ש תוס' פ"ק דברכות דף ז' ע"ב בהכרח במה אדע קודם מלחמת המלכים דוק ותשכח א"כ האיך הכניסתו עבירה זו להיות נופל בבמה אדע דקדים ול"ע עכ"ל. ונראה לק"מ דדברי התוס' שם לאו אליבא דכ"ע הוא ויש דעות חלוקות בזה דהתוס' שם כתבו כן אליבא דסדר עולם דס"ל דברית בין הבתרים היה בשנת ע' לחיי אברהם וס"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה כמ"ש תוס' שם אבל במדרש רבה פי' מ"ו איתא להדיא דברית בין הבתרים היה כשהיה אברהם בן ע"ה שנים ופליג אסדר עולם וא"כ שם היפ"ת וכה"ג פליגי אמוראי גם במדרש פי' ל"ט ע"ש ביפ"ת סי' ח' אך כיון דגם לרבי יוחנן דקאמר הכי לפי שהפריש את בני אדם מלבוא תחת כנפי השכינה ל"ל ג"כ כדעת הרא"ש לטעמו ולפי דברי רבי יוחנן שם בברכות מוכ"חים אנו לומר כדעת סדר עולם והפרשיות נכתבו שלא כסדר ול"ע דקשיא דרי' אדרי' אם לא שנאמ' דכהם משמיה דר"ש בן יוחאי קאמר וליה לא ס"ל. וי"ל עוד לומר במה פליגי הני תרי תנאי חד אמר שמנה עשר ושלש מאות אמר רבי אמי בר אבא ואליעזר כנגד כולם איכא דאמרי זהו אליעזר דחושבנא הכי הוי וי"ל דבהא פליגי דלכאורה יש לדקדק אקרא דנקט מנינא שמנה עשר ושלש מאות מנינא למה לי בשלמא למ"ד שנטנה אברהם בשביל שעשה אנגריא בת"ח ניחא דנקט מנינא לה"ר עונשו להראות לפי שביעל כ"כ אנשים מת"ח נענש כ"כ אלא למ"ד על אומרו במה אדע מנינא למה לי לכך פליגי בה חד ס"ל להראות שקול אליעזר כנגד כולם וחד ס"ל דאתי לאשמעינן דסמך אברהם על זכותו והלך עם אליעזר לבדו דמושבנא דאליעזר הכי הוי וק"ל: **השטן** בהושבנא תלתא מאה ושיתין וארבע הוי. רבים נתקשו בזה שלא שנה הוא רק שנ"ד ימים וא"כ כד חשבינן שס"ה הוא ב' פעמים י"ה וכאמת הוא כפשוטו למנין שנות החמה כי שנה ראשונה של בריאת עולם היה שנת עיבור כדאיתא במדרש בראשית על פסוק זה ספר תולדות אדם ושנת העיבור ימיו שפ"ה או שפ"ו וכאמת לפי שנות החמה הם רק שס"ה והשאר ימים ביניים לשנה פשוטה שלאחריו לפי מנין ימות החמה נמלא לפ"ז .חוזר חלילה בכל שנה ושנה לפי מנין ימות החמה בכל שס"ה ימים יום א' יה"כ דלית ליה רשותא לאסטוני הו"ק: **ולבסוף** על רמ"ח ואלו הן שתי עינים ושתי אזנים. עיין פרש"י ותוס' לקמן ועיי"ל עיד דאיתא בתנחומא סוף פ' לך לך ופרש"י שם שעד שלא מל לא היה לו כח לראות בשכינה ולשמוע

ה אין כח להשטן כמ"ש שישראל דומין לו למלאכים ואין להאריך וק"ל: אלו הן שתי עינים כו'. עיין פי' התוס' ופי' הר"ן ועוד י"ל כידוע שב' החושים שהם הראות והשמע משמשות למעלות דברים השכליים משא"כ בשאר החושים שאינם משמשין רק לדברים הגופניי' וע"פ מ"ש לעיל על פסוק והיה תמים שהמילה משלמת האדם במעלו' השכליות והמדות ולזה אמר כי במלות המילה השליטו גם על ב' החושים היותר שכליים דהיינו הראות והשמע מב' עינים ומב' אזני' להשתמש בהן כראוי למעלות האדם בשכליות ומדות להיות כלם ותמי' על ידיהם ברמ"ח אברים וכיוצא שהביא רש"י בפי' החומש דרשה זו על פסוק והיה תמים גו' ע"ש ודו"ק:

הרי"ף מפני מה נענש אברהם וכו'. פירש הרא"ש ז"ל אף ע"פ שעבירות העונש מפורשת על אומרו במה אדע מ"מ עבירה זו הכניסתו להיות נופל במה אדע ולע"ד אפשר לפרש בדקדוק דברי ר' אלעזר שאמר מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו דהי"ל ומפני מה נשתעבדו בניו של אברהם וכו'. אמנם רבי אלעזר הקשה לשאול היתכן דרך ה' שנענש אברהם על שאמר במה אדע ונשתעבדו בניו של אברהם והלא מן הראוי שאברהם שחטא ונענש יהיה העונש בעצמו ולא בבניו שישתעבדו בעון אביהם וז"ש ומפני מה נענש אברהם על חטאו ונשתעבדו בניו שלא חטאו בזה ותירצו מפני שעשה אנגריא בת"ח שהם בניו להקב"ה לכך נשתעבדו ג"כ בניו של אברהם שהיא מדה כנגד מדה: ושמואל אמר מפני שהפריז שאמר במה אדע וכו'. שאילו לא נסתפק אלא אם יירשנה והיה אומר במה אדע אם אירשנה היה הוא בעצמו נענש אבל הגדיל לישאל על מדותיו ואמר במה אדע כי אירשנה כלומר יודע אני כי אירשנה בודאי אבל במה אדע כלומר באיזה זרע אדע שתקיים ההבטחה שהבטחתני לתת לי את הארץ לרשתה מהו הזרע אשר תתן לי כי יירשנה וכיון שנסתפק והפריז על המדה בענין הזרע נענש גם בזרעו וא"ל כי גר יהיה זרעך ולפירוש רש"י ז"ל שפירש הפריז על מדותיו שהפרים בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה גם נענש בדורות הבאים שלא נכנסו תחת כנפי השכינה נענש גם בזרעו יצא אחריו:

טז ס ע"ב קהלת ט **א"ר** אמי בר אבא מ"ד °עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו האברים ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצה"ר ובנה עליה מצודים גדולים אלו עונות ומצא בה איש מסכן חכם זה יצ"ט ומלט הוא את העיר בחכמתו זו תשובה ומעשים טובים ואדם לא זכר את האיש המסכן
שם ז קהלת ההוא דבשעת יצה"ר לית דמדכר ליה ליצה"ט °החכמה תעוז לחכם זו תשובה ומעשים טובים. מעשרה שליטי' אשר היו בעיר אלו ב' ידים. וב' רגלים. וב' עינים. וב' אזנים. וראש הגויה. ופה:

מעשרה שליטים. שולטים באדם שרוב מעשה האדם נעשים על ידיהם:

מהרש"א זה הגוף ואנשים כו'. דלפי פשוטו ה"ל להזכיר שבא עליה מלך גדול באנשים רבים וחיילותיו דאין מלך בלא עם כמו שהזכיר בעיר דאנשים בה מעט גם וסבב אותה ובנה גו' ומשמע שהוא עצמו סבב אותה ובנה עליה גו' בלי עם אין זה דרך המלך ולפי המשל מלך גדול זה יצה"ר שהוא עצמו סובב העיר שהוא הגוף והוא עצמו בנה עליה גו' והאנשים פרש"י בס' קהלת לפי המשל שהם אברי כל אדם וכ"ה ברבתי אבל התרגום מפרש ליה לפי המשל היכמא דקלינן זכותיה בגו לבא דאינשי כו' ע"ש בתרגום כל הענין מפורש לפי המשל גם שם ברבתי קהלת בע"א עיין שם: בחכמתו זו תשובה ומעשים טובים וכו'. ע"פ מ"ש פרק היה קורא תכלית חכמה תשובה ומע"ט כו' שנא' ראשית חכמה יראת ה' גו' לעושיהם לא נאמר אלא לעושיהם כו': מעשרה שליטים ב' עינים כו'. עיין פרש"י בספר קהלת ונראה לפי שעשרה איברים אלו כוללים הה' חושים ב' עינים חוש הראות וב' אזנים חוש השמע שתי ידים וב' רגלים וראש הגויה חוש המישוש הפה חוש הטעם וכל מעשה אדם המורגשים נעשים ונגמרים על ידם כי חוש הה' הריח באף אין בו צורך כ"כ למעשה ולרכי אדם ומלינו כמה בני אדם חותרן וע"כ י' אברים אלו נקראו בגוף שליטים וק"ל:

הרי"ף ומלא בה איש מסכן חכם זה יצה"ט וכו'. ויש לגמגם כיון שאמר שמלא את המסכן חכם זה יצה"ט ומלט העיר בחכמתו זו תשובה ומע"ט איך חזר לומר ואדם לא זכר את האיש המסכן והלא אם לא זכר ליצה"ט לא היה חוזר למוטב בתשובה ומ"ט. אמנם הכוונה שיצה"ט נקרא מסכן וגם נקרא חכם וכל זמן שלא נתחכם היצה"ט לא זכר אדם את האיש המסכן זה יצה"ט כי להיותו מסכן אין דבריו נשמעין אבל מתוך שהמסכן היה גם כן חכם מלט העיר בחכמתו ולזה לא כתב שם ואדם לא זכר את האיש המסכן וחכם אלא ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא כלומר בעודנו מסכן ולא בחכמה אבל ומלט ג"ז העיר בחכמתו ולא במסכנותו: מעשרה שליטים כו' שני עינים וכו'. ויש תימה שלא מנה החוטם בכלל האיברים ששולטים באדם והחוטם אינו ברשותו כמו העינים ואזנים דמליה דלא בעי ותני ושמע מה דלא בעי. ומתוך דברי הרא"ם שפירש והם איברים המסרסים בעבירה ואינם מסורים ביד האדם יש לומר שהחוטם אף ע"פ שאינו ביד האדם מ"מ אינו מסרסר בעבירה ועיקר יש דוחק שגם ריח בשמים בערוה שהוא בחוטם הוא מסרסר בעבירה. ושמא אפשר שאלו העשרה האיברים החכמה שהיא תשובה ומעשים טובים תעוז לחכם להיותם ברשותו ולא יחשא אבל החוטם שאינו ברשותו ומריח מאי דלא בעי אין כח בתשובה להמנעו מהריח שבא לו שלא בכוונה:

יז שם ברכות **א"ר** זכריה משום ר' ישמעאל בקש הקב"ה להוציא כהונה משם שנאמר °ומלכי צדק מלך שלם וגו' והוא. כהן לאל עליון כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום הוציאה מאברהם שנא' °ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון וגו' וברוך אל עליון וגומר א"ל אברהם וכי מקדימין ברכת עבד לברכת רבו (לפיכך הוציאה מאברהם) [מיד נתנה לאברהם] שנאמר °לדוד מזמור נאם ה' לאדני וגו' וכתיב בתריה נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק על דבורו של מלכי צדק והיינו דכתיב °והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן:

ומלכי צדק. הוא שם בן נח: לפיכך הוציא הכהונה מאברהם ואע"פ שאברהם וזרעו של שם לא זכה בכהונה ומתנת שם אלא מתנת עצמו והיינו דאמרי' והוא כהן ואין זרעו כהן כלו' שלא זכה זרעו בכהונה ומתנתו משום הכי נטלה ומכל שאר זרעו של שם ונתנה

עין יעקב

לשמוע קול הדבר וכשנגלה עליו הוצרך ליפול על פניו משא"כ בישמעאל ע"ש: ואנשים בה מעט אלו האברים. אף שהאיברים הם רמ"ח מ"מ נגד העבירות שהם שס"ה כאין כדאיי' סוף מכות קמשית אלו מועטים וזה ובנה עליה מצודים גדולים אלו עונות: איש מסכן וחכם זה יצר טוב. קרי ליה מסכן נגד היצה"ר שהוא מלך ועשיר יענה עזות משא"כ היצ"ט שהוא כרש ידבר תחנונים ודברי חכמים בנחת נשמעים לכך קרי ליה מסכן חכם: בקש הקדוש ברוך הוא להוציא כהונה משם וכו'. כיון שהקדים ברכת אברהם נ"ל דכך היא המדה כנגד מדה לפי שהוא הקדים המאוחר קנס לברכת המקום שהוא הראשון והראשון לכך ניטלה ממנו הכהונה שהוא ראשון לכל דבר שבקדושה וגם הקדוש ברוך הוא כהן הוא כדאיתא בסנהדרין:

ונעשה לאברהם: **נאם ה' לאדני.** דוד הוא דקאמר דנאם ה' היה לאחרי דהיינו אברהם שב לימיני שהבטיחו במלחמת ד' מלכים שישב לימין ה' כלומר שיהי' בעזרו לשית אויביו הדום רגליו וכתיב בההוא מזמור אתה כהן לעולם ואברהם נקרא אדון כדאיתא בברכו' למען אדני למען אברהם שקראך אדון: **על דבורו של מלכי צדק.** נטלה ממנו הכהונה:

מהרש"א בקש הקב"ה להוציא כהונה משם כו'. בתוספות תימא דאברהם נמי מזרעו של שם היה כו' ע' שם ובר"ן פירושים לזה ועוד כ"ל דה"פ להוציא כהונה משם היינו מבניו שיולדו לו עוד ולא נתכהנו בניו שנולדו מקודם דכה"ג אמרו גבי פנחס דלא נתכהן עד מעשה זמרי לפי שנולד מקודם שנתכהן אלעזר אבל ביון שהקדים כו' נתנה לאברהם שנולד מקודם: **א"ל אברהם וכי מקדימין כו'.** אין זה מפורש שא"ל אברהם כן ושהוכיחו על כך אבל ממה שנטלי' ממנו ונתנה לאברהם ולא נתנה לאחר למדו לומר משום דהוכיחו על כך ואפשר דקרא אתה כהן על דברתי מלכי צדק הכי מפורש על שדברת בשבילי למלכי צדק: **וכי מקדימין ברכת עבד לברכת קונו.** לפי הענין הנ"ל נברכת רבו שהוא לשון הנופל גבי עבדו אבל נקט הכי לפי שאברהם קנין אחד כדאמר מהאי קרא ברוך אברם לאל עליון קונה גו' והוא מבואר שברכה לקונה הוא המשפיע לקנייו שהוא מקבל ברכת השפע וראוי ודאי שיהי' ברכת המשפיע קודם לברכת מקבל השפע: **שב לימיני כו'.** עיין ברא"ם ואולי נעלם מהם אגדה דפרק חלק דא"ר אלעזר אמר כן לשם אייתי הקב"ה לאדני אברהם ואותביה לימיניה כו' שנאמ' נאם ה' לאדני שב גו' ופרש"י שם אלעזר אמר זה נאם ה' לאדני אברהם שב גו':

הרי"ף והיינו דכתיב והוא כהן לאל עליון. ביאור המזמור ביארתיו לדעת חכמינו ז"ל בסדר כסף מזוקק ע"ש ויש לנו לדקדק מ"ש והיינו דכתיב והוא כהן שהכוונה לפרש עפ"ה ואתה כהן לעולם מאי לעולם אלא לפי שמלכי צדק היה הוא כהן ואין זרעו כהן ולאברהם ניתנה הכהונה לו ולזרעו לכך אמר לאברהם אתה כהן לעולם כלומר אתה וזרעך עד עולם:

אין בין המודר פרק רביעי

• **לה איבעיא** עי"ך **להו הני כהני שלוחי דידן הוו או שלוחי דשמיא למאי נ"מ למודר הנאה אי אמרת שלוחי דידן הוו הא מהנו ליה ואסור ואי אמרת שלוחי דשמיא שרי מאי ת"ש דתנן וכו':**

הני כהני. מוקריבין קרבנות: **שלוחי דידן.** דבעלי קרבנות: **הא קמהני ליה.** שליח לכפר כפרתו ואיהו הדירו שלא יהנה ממנו

תוספות איבעיא להו הני כהני שלוחי דידן הם. אע"ג דבפ"ק דקידושין אסיק רב הונא דשלוחי דרחמנא נינהו דאי ס"ד שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן למעבד ואינהו עבדי אפ"ה בעי הכא למפשטא ממתני' או מברייתא וכו':

אמר דבונה אית לן למילף ממאן דקסבר שלוחי דשמיא נינהו שלא היה למביא הקרבן לסמוך על הכהן כיון שמסר לו קרבנו ואומר כבר הוא בליח שלי והוא יגמור בעדי ולהסיח דעתו ממנו אלא הנה שמע מצא טוב הטוב שבזבח היא המשומ' הכוונה וההכנעה בלב המביא עד גמר הקרבנו. וכן עתה בעסלה שהיא לנו במקום הקרבנות אין לסמוך על הש"ץ ולומר שלוחא דידן הוא בלי שלבמום יכוין לבו עמו אך שם יעל כאדם שפתיו ית לב כי כן נאמר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך וגו':

פיסקא *מלמדו מדרש הלכות ואגדות ולא ילמדנו מקרא. מקרא מ"ט לא ילמדנו משום דקמהני ליה מדרש נמי קא מהני ליה אמר שמואל במקום שנוטלין שכר על המקרא ואין נוטלין שכר על המדרש מאי פסקא הא קמ"ל דאפילו במקום שנוטלין שכר על המקרא שרי למשקל על המדרש לא שרי למשקל מ"ש מדרש דלא דכתיב °ואותי צוה ה' בעת ההיא (לאמר לכם) [ללמד אתכם] וכתיב °ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' מה אני בחנם אף אתם נמי בחנם מקרא נמי בחנם רב אמר שכר שימור ורבי יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים:

יד לו ע"ג | דברים ד | שם

שנוטלין שכר על למוד המקרא. ולהכי לא ילמדנו מקרא בחנם לזה דקמהני ליה השכר שהיה לו ליתן אבל שלמדו הלכות בחנם דלא קמהני ליה כלל: **מאי פסקא.** דמתניתא תליא מילתא ולאו איסורא איכא אפילו למשקל שכר על המקרא תרין לה ודאי לאו שפיר עבד דשקל כלל: **והא קמ"ל מתני': דאפילו במקום שנוטלים שכר וכו'.** ולהכי לא ילמדנו מקרא דהואיל ושרי למשקל שכר אם מלמדו בחנם מהני ליה מן השכר שהיה לו ליתן: **רב אמר.** מ"ט התירו למשקל שכר מן המקרא מפני שאין נוטלים שכר אלא על שכר שימור שמשמרין התינוקות שאין מניחין אותן לצאת ולעסוק בדברים בטלים ולא שכר לימוד המקרא וקטנים דצריכין שימור לומדים מקרא ולא גדולים ולהכי לא ילמדנו מקרא להקטנים בחנם דהואיל ושרי למישקל עלייהו שכר קמהני השכר שהיה לו ליתן אבל מלמדו מדרש דקטנים אין לומדים מדרש אלא לגדולים וגדולים לית להו שכר שימור ולא קמהני להו כלל ולהכי שרי: **ור' יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים.** שקיל מינייהו שמלמד נקודות וטעמים והוא שכר שרי למישקל ופיסוק טעמים אינו אלא במקרא ולהכי לא ילמדנו מקרא משום דקא מהני ליה שמניח לו את השכר:

מהרש"א דכתיב ואותי צוה גו' וכתיב ראה למדתי גו' מה אני בחנם אף אתם בחנם כו'. אין לפרש מה אני למדתי בחנם מפי הקב"ה אף אתם בחנם דא"כ כאשר למדנו הי"ל למכתב ועוד למאי הביא קרא קמא אותי צוה ה' גו' אבל נראה לפרש דה"ק דכאשר צוני ה' משמע שצוני ללמוד אתכם והא פשיטא דאסור ליטול שכר על קיום המצוה ומשום דהיה אפשר לפרש למדתי אתכם מעצמי כל אשר צוני בענין המצות ולא שצוני ללמד אתכם קמייתי קרא דמפורש ביה בהדיא דהצווי היה על הלימוד אותם דכתיב ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם גו' ומיהו לפי זה לא הצטריך לאתויי קרא דראה למדתי גו' דבקרא קמא מפורש שפי וי"ל דבעי לאתויי באידך קרא דהרב והתלמידים בכלל אתרה זו בחנם ולא בשכר ומדקדק בקרא ראה לשון יחיד ולמדתי אתכם לשון רבים דר"ל ראה אמר ליהושע ולמדתי בכלל ישראל דכלם באזהרי זו והר"ן כתב בזה פירוש דחוק בכמה דברים ודו"ק:

[אמר רב איקא בר אבין א"ר חננאל] אמר רב מ"ד °וַיִּקְרְאוּ בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא בספר תורת האלהים זה מקרא. מפורש זה

שם ע"ב נחמיה ח | ובילקוט

עין יעקב

דכתיב ואותי צוה וגומר וכתיב ראה למדתי. מ"ש מהרש"א בזה עיין בבכורות דף כ"ט ע"א נראה קצת דבריו בשארי פרים:

זה תרגום. ושום שכל אלו הפסוקים. ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים. ואמרי לה אלו המסורות א"ר יצחק מקרא סופרים ועטור סופרים וקריין ולא כתבין וכתבין ולא קריין הלכה למשה מסיני מקרא סופרים ארץ א"ץ שמים מצרים. עטור סופרים אחר תעבורו אחר (תלכו) [תלך] בראשית יח
אחר תאסף קדמו שרים אחר נוגנים צדקתך כהררי שם כד
אל משפטיך תהום רבה קריין ולא כתיבין פרת במדבר לא
דבלכתו. איש דכאשר ישאל באים דונבנתה לה תהלים סח
דפליטה. את דהגד הוגד. אלי דהגורן. אלי שם לו
דהשעורים הלין קריין ולא כתיבין. כתיבין ולא קריין. ש"ב ה
נא דיסלח * זאת דהמצוה. ידרוך דהדורך חמש שם יו ירמיה לא
דפאת נגב אם דכי גואל הלין כתיבין ולא קריין אמר שם נ רות ב
רב אחא בר אדא במערבא פסקי ליה להאי קרא שם ג
לתלת פסוקי ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך שם
בעב הענן:

דף לח

מפורש זה תרגום. דמפרש ליה למקרא: ושום שכל אלו הפסוקים. נקודות המפסיקות בין פסוק לפסוק וקרי ליה שום שכל שעל ידיהם אדם מבין המקרא כפי תנועת הטעמי' כדאמרינן בפ"ק דחגיגה כ"מו לפסוקי טעמי: המסורות. מה שנמסר במקרא: א"ר יצחק מקרא סופרים. הקריאה שמסרו לנו הראשונים שנקראו סופרים: ועטור סופרים. תיבות יתירות שנכתבו ליפות הלשון ונקרא עטור לפי שהן מעטרות את הלשון: קריין ולא כתיבין. תיבות הנקראות ואינם נכתבות: כתיבין ולא קריין. בנכתבות ואינם נקראות: הלכה למשה מסיני. כך קבל משה מסיני ומסרן לישראל: מקרא סופרים ארץ ארץ. כשיש בו אתנחתא נקרא בקמ"ץ: שמים מצרים. אע"פ שאין בהם אל"ף נקראים כאילו היתה בהם: עטור סופרים אחר תעבורו אחר תלך אחר תאסף קדמו שרים אחר נוגנים. כל הני אחר מיותרין הם ואינם אלא לתפארת הלשון דהוה ליה למכתב ועדו לבכם ותעברו תסגר שבעת ימים ותאסף קדמו שרים ונוגנים אלא שכתבו לתפארת הלשון: צדקתך כהררי אל. הוה ליה למכתב לדקתך הררי אל כדכתיב משפטיך תהום רבה לומר שההרים הרמים כלומר המלאכים צריכין לצדקת ה' אלא שכתב כהררי אל לתפארת הלשון ובדברי מורי ראיתי דעטור סופרים היינו שכותבין טעם ומפסיק באחר כי היכי דלישתמע אחר כך (תלכו) [תלך] אחר כך תעבורו אחר כך תאסף קדמו שרים ואחר כך נוגנים לדקתך כהררי נפסק בטעם כהררי ממלת אל לומר שמלת אל הפוכה כאילו היתה בתחלת הפסוק ופירושו אל לדקתך כגלית כהרים שהם גבוים ואלמלא הפסק היה במשמע אחר שתלכו אחר שתעבורו אחר שתאסף קדמו שרים אחר הנוגנים שהנוגני' קדמו להם לדקתך כהרים של אל וקרי לה עיטור סופרים משום דמעטרי ליה למלתא בטעם הקריאה: קריין ולא כתיבין פרת דבלכתו. בשמואל הוא להשיב ידו בנהר פרת פרת קרי ולא כתיב: איש דכאשר ישאל. בשמואל גבי אחיתופל כאשר ישאל איש בדבר אלהים איש קרי ולא כתיב: באים דונבנתה. בירמיה [הוא] הנה ימים באים נאם ה' ונבנתה העיר וגו' באים קרי ולא כתיב: לה דפליטה. בסוף ירמיה בנבואת בבל אל יהי לה פליטה לה קרי ולא כתיב: את דהגד הוגד. ברות ויען בועז ויאמר לה הגד הוגד לי את אשר עשית את חמותך האי את קרי ולא כתיב ניהו בספרים שלנו קרי וכתיב ואף במקרא לא מדכר ליה בהנך דקריין ולא כתיבין: אלי דהגורן. ברות נמי הוא ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי אעשה והפסוק שאחריו ותרד הגורן ותעש ככל אשר לותה חמותה וקרי ליה אלי דהגורן אע"ג דבהאי קרא ליכא הגורן כיון דסמיך ליה בפסוק דלאחריו: אלי דהשעורים. בחת נמי הוא ותאמר שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אלי [אלי] קרי ולא כתיב: כתיבין ולא קריין נא דיסלח. במלכים בהשתחויתי בית רמון יסלח נא ה' לעבדך כתיב נא ולא קרי: זאת דהמצוה. בסדר ואתחנן כך מצאתי כתיב ולא נמצא בספרים שלנו: ידרוך דהדורך. בסוף ירמיה ידרוך הדורך את קשתו ידרוך שני כתיב ולא קרי: חמש דפאת נגב. בסוף יחזקאל ואלה מדותיה וגו' חמש ה' מאות וארבעת אלפים חמש שני כתיב ולא קרי: אם דכי גואל. ברות ועתה כי אמנם כי אם גואל אנכי האי אם כתיב ולא קרי ובמקרא חשיב כל הכי ועפי עלייהו אחריני ניהו לא חשיב (את) [זאת] דהמלוה אלא (את) [זאת] דהנפש דכתיב בירמיה גבי לדקיהו חי ה' אשר עשה לנו את הנפש הזאת:

מהרש"א מפורש זה התרגום כו'. הוא תרגום אונקלוס שכבר ניתן מסיני ושכחום וחזרו ויסדום כדאמרינן בפ"ק דמגילה. ואמר ושום שכל אלו הפסוקים. כי ערבוב ענין מביא לטעות אבל ההפסק לפי עניני נשים שכל וחכמה לכל ענין. ואמר במקרא אלו פיסוק טעמים. ג"ז הוא דבר נוסף להספיק העניינים להבינו וק"ל:

א"ר חמא בר חנינא לא העשיר משה אלא מפסולתן שם
של לוחות שנא' פסל לך פסולתן יהא שלך א"ר שמות
יוסי בר חנינא בתחלה לא נתנה תורה אלא למשה
ולזרעו שנאמר כתב לך פסל לך מה פסולתן שלך יהא שם
אף כתיבתן שלך יהא ומשה נהג בה טובת עין ונתנה
לישראל ועליו הכתוב אומר טוב עין הוא יבורך כי משלי כב
נתן מלחמו לדל מתיב רב חסדא ואותי צוה ה' בעת דברים ד
ההיא ללמד אתכם חוקים ומשפטים אותי צוה ואני
לכם. ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני שם
ה' אלהי. אותי צוה ואני לכם. ועתה כתבו לכם את שם לא
השירה הזאת השירה לחודה למען תהיה לי השירה שם
הזאת לעד בבני ישראל אלא פלפולא בעלמא:

פסל לך שלך יהא. ושל סנפירין היו: טוב עין הוא יבורך. זה משה דכתיב ביה כי טוב הוא: כי נתן מלחמו לדל. אין לחם

עיון יעקב

א"ר חמא בר חנינא לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות. נראה דלאו לאפוקי שלא תאמר שמשה נטל ג"כ חלק מביזת מצרים וכדאי' במדרש פ' בהעלותך ע"ז איש משה עניו וכו' ומוכחינ גם האיש משה גדול מאוד שכחזיון למשה כדבר זה כדאיתא בפ"ק דסוטה חכם לב יקח מצות שכל ישראל היו עוסקין בביזה ומשה עסק בעצמות יוסף להכי קאמר שלא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות ולא מהביזה: לא נתנה התורה אלא למשה וזרעו שנאמר כתב לך פסל לך. וכל זה היינו בלוחות בזיות אחר החטא אבל קודם החטא ניתנה התורה לכל ישראל וכדכתיב סוף פ' משפטים ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם ולפי דמסיק הש"ס דפילפולא בעלמא ניתנה למשה נ"ל הטעם כפשוטו דאף קודם שנשתברו הלוחות לא היה שכחה בישראל כדאיתא בעירובין דף נ"ד דאלמלא לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל וא"כ לא היה צריך לפלפולא משא"כ אחר שבירת הלוחות שהיה השכחה צריכין אנו לפלפולא וכדאיתא בכתובות פרק הנושא גבי רבי חנינא דאי משתכח תורה מיש"ל מהדרנא לה מפלפולא וכן אלינו בעתניאל בן קנז שהחזיר ע' הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה לכן ניתן מתנה זאת למשה לבדו והוא נתנ בה טובת עין ונתנה לישראל וזה אמר תורה צוה לנו משה מורשה בירושלמי מורשה

לחם אלא תורה דכתיב לכו לחמו בלחמי ואין דל אלא ישראל שנאמ׳ וידל ישראל עד מאד: מתיב רב חסדא ואותי צוה ה׳ בעת ההיא ללמד אתכם. אלמא דהשם ליהו ללמד את ישראל ומפרקינן ואני לכם. וקרא ה״ק ואותן לוה ה׳ ואני נתתי את לבי ללמד אתכם חקים ומשפטים: למען תהיה לי השירה הזאת לעד. ואי שירה לבדה קאמר מאי סהדותא איכא: פלפולא בעלמא. נתן לו למשה והוא נהג בו טובת עין לישראל:

מהרש״א לא העשיר משה כו׳. שלא תאמר שהעשיר משה משכר לימוד שכתנו לו שלמד לכל ישראל דהא אמר מה אני בחנם כו׳ כדאמרינן לעיל אלא שהעשיר מפסולתן כו׳ שנאמר פסל לך גו׳ מלת לך לא שייך על הלוחות גופייהו שלא למשה לחוד ניתנו אלא שפסולתן יהיה לך ונראה שמלת פסל אינו טפל מגזרת פסולת בכ״ע דהיינו דבר טפל לגבי עיקר דהכי מוי דבר הנקלן מבחוץ מן הלוחות שהיו סנפירין היה הפסולת מן עיקר הלוחות שהיה בפנים שניתן לכלל ישראל וק״ל: **מה פסולתן כו׳.** דכתב לך מלך עלמו אינו מוכרח להיות כתבן שלך אלא שיהיה הספר שאתה כותב ונשלך כמו קח לך עגל וגו׳ וכן עשה לך חלוצרות שדרשו בו שיהיה משלך אבל גבי פסל לך שיהיו סנפירין א״א לומר בו משלך אלא שיהיה פסולתן שלך ה״כ כתב לך שנאמר בפרש״י הסמוכה לו כלומר מעכינו דר״ל כמי הכתב יהיה שלך שלא נתנה תורה אלא למשה והוא נהג בה טובת עין כו׳ טוב עין הוא גומר וסיפא דקרא כי נתן מלחמו גו׳ היינו לחמה של תורה ופרכינן ואותי לוה ה׳ גו׳ ללמד אתכם. גו׳ הא ודאי דכתיבת מלות התורה היה לכלל ישראל ולא קאמר כמי מעיקרא דלא נתנה אלא למשה כו׳ אלא דהיינו למודה מן הכתב לא יהיה אלא שלך ולכך לא פריך אלא מהכי קראי ואותי לוה ה׳ ללמד גו׳ ראה למדתי וגו׳ כאשר לוני גו׳ דמוכח דגם למודה ניתן לכל ישראל ומשני ואותי לוה כו׳ ופריך ועתה כתבו לכם את השירה דמשמע הלמד מתוך הכתב ניתן ג״כ לכלל ישראל ומשני אלא פלפולא בעלמא שהוא הלמוד מתוך הכתב ע״י הבנת דבר מתוך דבר כפרש״י וכאילו הוא דבר מבחון הוא ניתן למשה ולזרעו לחוד דומיא דפסולתן שלך שהוא דבר מבחוץ ופי׳ הר״ן למען תהיה לי השירה הזאת לעד גו׳ ואי שירה לבדה קאמר מאי סהדותא עכ״ל והוא דחוק דודאי בשירה שמדברת בפורענות אם יעברו על התורה מקרי שפיר עדות להם ונראה דה״ק כיון דגם השירה שאינה רק לעד היא בכלל הכתיבה והלימוד כדכתיב ועתה כתבו לכם גו׳ ולמדה את בני ישראל וגו׳ מכ״ש שמלות התורה שכלטוו הוא בכלל הכתיבה והלימוד לכלם וקרא ה״ק גם השירה שאין בה לורך כ״כ למלות התורה כתבו אותה בכלל התורה ולמדו אותה בכללה שגם יש לורך בה שתהיה לעד כו׳ ודו״ק:

כ מ״ם גם פ״י **א״ר** יוחנן אין הקב״ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו וכולם ממשה. גבור דכתיב

שמות מ °ויפרוש את האהל על המשכן ואמר רב משה רבינו

שם כו פרשו וכתיב °עשר אמות ארך הקרש וגו׳ ואימא דאריך

דברים ט וקטין אלא מן הדין קרא דכתיב °ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם (לעיניכם) ותניא הלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועביין (ששה) [שלשה]

שמות לד עשיר דכתיב °פסל לך פסולתן שלך יהא. חכם רב

סנה ושמואל דאמרי תרוייהו המשים שערי בינה נבראו

פר״ע בעולם וכולם נתנו למשה חוץ מאחד דכתיב °ותחסרהו

וע״ש תהלים ח מעט מאלהים (וכבוד והדר תעטרהו). עניו דכתיב

במדבר יב °והאיש משה ענו מאד (מכל האדם אשר על פני האדמה):

אין הקב״ה משרה שכינתו. בקביעות: **עשר אמות ארך הקרש.** אלמא משה גבוה עשר אמות היה וכיון שהיה גדול כל כך מסתמא גבור היה: **אריך וקטין.** ארוך בקומה וקטן בכח: **חוץ מאחד.** ידיעת השם יתעלה על אמתתו כדכתיב ותחסרהו מעט מאלהים:

מהרש״א ודלמא דאריך וקטין כו׳. וכתב הרא״ש תימא אמאי לא יליף מקרשים ויקם את המשכן עכ״ל ולאו קושיא היא דע״כ פירושו כנראה במקומו אבל הוא קם מאליו בכם מדכתיב לקמיה הוקם הוקם מאליו משמע כדאיתא בתנחומא ועיין פרש״י בחומש וק״ל: **וכולן ממשה כו׳.** כיון שהיו במשה אלו מעלות כימא ג״כ בשאר נביאים מדכתיב נביא מקרבך מאחיך כמוני גו׳ ולפי שאלו המעלות גבור חכם עשיר הם המעלות הגדולות בעיני הבריות כמ״ש החכם אבן תבון בהקדמת ח׳ פרקים ראוי שלא יחסר מהם נביא שליח השם והוסיף לו במדות שלא יתגאה בכל אלו ג׳ מעלות אבל שיהיה ג״כ עניו אלל אלו המעלות כמשה ושאמרו חכם עדיף מנביא ודאי דכל נביא ג״כ חכם הוא אלא דה״ק דמעלת החכמה עדיפא מנבואה ועי״ל דחכם עדיף מנביא היינו בחכמת התורה משא״כ חכם דהכא היינו במילי דעלמא דומיא דאיכך ועיין מ״ש בזה בפ״ק דב״ב וק״ל: **ואשברם ותניא כו׳.** מההיא דפרשה כי תשא ויש לך מידיו את הלוחות וישברם גומ׳ אינו מוכח שבכח השליכתו לארץ מידו כשברו אלא שאחר שהשליכן לארץ שברן בכלי ברזל אבל בהאי קרא שסיכה לומר שתפשם בב׳ ידיו אחר שהיה כושאן בידו אחת משמע דלכך תפשם בב׳ ידיו כדי להשליכן בכח כדי לשברן בהשלכה זאת וזה מורה על גבורתו ששברן בהשלכה בעלמא גם שהיו סנפירין ועוביין ששה וק״ל: **חמשים שערי בינה כו׳ נתנו למשה חסר אחד כו׳.** בספ״ק דר״ה יליף ליה מדכתיב לארץ מזוקק שבעתים שבע שביעיות דהיינו מ״ט טעמי התורה ושאר כל החכמים לא הגיעו למעלה זו בחסר אחת כדאמרי׳ בערובין במעלת תלמיד ר״מ. שלא היה בדורו כמותו והיה יודע על כל דבר טומאה מ״ח טעמים ועל כל דבר טהרה כו׳ עיין שם:

הרי״ף אין הקב״ה משרה שכינתו וכו׳. וקשה מנ״ל עיכובא דאע״פ שנמלא במשה רבינו כל אותם התנאים מנין לנו למי שאין בו כל המדות הללו שלא ישרה הקב״ה שכינתו. ואפשר לומר מדכתיב במשה נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה׳ משמע דלריך להיות כמשה ממש: חכם רב ושמואל דאמרי תרווייהו נ׳ שערי בינה נברו תימא דליליף גבור מדכתיב ושני לוחות העדות בידי ותניא הלוחות ארכן וכו׳. ולמה הוכיח זה מואתפוש בשני הלוחות שהוא בשבירתם ולא הביא מהכאתי ולאיתי כתוב בתוספות והולרך לתבטן בקרקע בכח גדול דמשמע דיליף ממה שהשליכן ותבטן שלריך כח גדול. וע״ק דמהיכא דיליף עשיר מפסל לך פסולתן שלך ניליף

עיון יעקב

מורשה אינו אלא פגם דכל מה דאת לעי את משכח להכי לוה לנו משה פלפולא דידיה וק״ל: **אין הקב״ה משרה שכינתו אלא על גבור וחכם ועשיר ועניו וכולם ממשה.** פירש הרא״ש בקביעות לכאורה קשה מכאן דאע״ג דמלינו מעלו׳ אלו במשה מ״מ אפשר דאף אם לא היה בו מעלות אלו היי שורה עליו השכינה כיון שאין זה שבח מעשיו רק שכן הוא כשנולד אכן במדת הענוה מלינו בפ׳ בהעלותך בתר דכתיב והאיש משה עניו מאוד מכל האדם ונסמך כתיב ויאמר ה׳ פתאום פרש״י להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלה עליו השכינה תדיר וכן כתיב אחריו לא כן עבדי משה וגו׳ הרי משמעות המקרא דמכח מדת ענוה זכה לנבואה זו בקביעות ועל זה שפיר קאמר הש״ס דאף אם יש לאדם אחר ג״כ מדה זו לענין ענוה כמו משה מ״מ אין זו מעלה כל כך כיון דאין לו להתגאות בשאר מעלות משא״כ משה רבינו ע״ה שהיו בו שבח מעלות אלו שהיה גבור וחכם ועשיר והיה לו להתגאות ולהתפאר במעלות אלו ואפ״ה הי׳ עניו לכך זכה שהשכינה שרה עליו בקביעות ולהכי שפיר אין השכינה שורה עליו בקביעות אלא ע״י שיהיו בו כל המעלות

לילף נמי מכם מדכתיב כתב לך כתיבתן שלך יהא וגו' טובת עין ונתנה לישראל וגם לפי המסקנא דפלפולא יהב ליה ונהג בה טובת עין ונתנה לישראל מוכח שהיה חכם משה ולמאי אצטריך דרב ושמואל דאמרי כ' שערי בינה וכו' ונראה לומר דלא יליף מהאי דכתיב ושני לוחות רעדות בידי משום דהכתב של הלוחות היה מובלן ונכח הקדושה היו נשואות מאליהן אבל כשפרח שכתב מהן נתייקרו הלוחות בידו דכתיב ואתפוש בשתי הלוחות מוכח שפיר שהיה גבור ויכול לסובלן בידו והא דלא יליף חכם מכתב לך הוא לפי שמשה נהג בטובת עין ונתנה לישראל ונמצא לפי זה שכל ישראל היו ראוים להשריית שכינה לכך פי' חכם הם מ"ט שערי בינה שנמסרו למשה מה שלא נמסרו לשאר ישראל ולכך לא השרי הקב"ה שכינתו אלא על משה בלבד ואע"פ שמצינו שהשרה שכינה על כמה מבני ישראל מ"מ אין הקב"ה משרה שכינתו בקביעות אלא על מי שיש בידו ד' תנאים הנזכר במשה וכן פירש הרמב"ם ז"ל אין הקב"ה משרה שכינתו בקביעות:

כא א"ר יוחנן כל הנביאים כולם עשירים היו מנ"ל ממשה

במדבר ט"ז ומשמואל ומעמוס ומיונה. ממשה דכתיב °לא חמור אחד מהם נשאתי אי בלא אגרא לאפוקי מאן דשקיל בלא אגרא אלא אפי' באגרא ודלמא משום דעני הוה אלא מפסל לך פסולתן שלך יהא. משמואל דכתיב

ש"א י"ב °הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי וגומר אי בחנם לאפוקי מאן דשקיל בלא אגרא. אלא דאפילו בשכר ודלמא משום דעני

שם ז' הוה אלא מהכא °ותשובתו הרמתה כי שם ביתו (ושם שפט את ישראל ויבן שם מזבח לה') ואמר רבא כל מקום שהלך שם ביתו עמו. אמר רבא גדול האמור בשמואל ממה שנאמר במשה דאילו במשה כתיב לא חמור אחד מהם נשאתי דאפי' בשכר ואילו גבי שמואל

שם י"ב אפילו ברצון לא (שכר) [שכרו] דכתיב °ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה. עמוס

עמוס ז' דכתיב °ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס שקמים. ומתרגם רב יוסף ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפילתא

יונה א' יונה דכתיב °ויתן שכרה וירד בה לבא עמהם תרשישה מלפני ה' ואמר רבי יוחנן שנתן שכרה של ספינה כולה וא"ר רומנוס שכרה של ספינה הוה ארבעת אלפים דינרי זהב:

לאפוקי מאן דשקיל בלא אגרא. וכי משתבח היה שלא נטל בלא שכר דלא הוה גזלן כולי עלמא נמי לאו גזלנין נינהו: אלא אפילו באגרא. שלא היה נהנה משל אחרים: דלמא. האי דלא שקיל אפילו באגרא לאו משום עושר דלמא משום דעני הוה ולא הוה ליה משאות ולהכי לא הוה לריך: אלא מהכא. שמעינן דעשיר הוה מפסל לך: ביתו עמו. כלי תשמישו וזה היה מרוב עושר: לא המור אחד מהם נשאתי. בעל כרחו אפי' בשכר [הא ברלון בעלים היה שוכר ואלא גבי שמואל וכו': לא עשקתנו ולא רצותנו. דלא היה שוכר לא באונס ולא ברלון]: אפי' ברצון. דאמרינן מסתמא משום בקופא ולא ניחא להו:

מהרש"א אי בלא אגרא לאפוקי ממאן כו'. ולא ניחא ליה לתלמודא למימר דרבותיה דלא שקיל אפילו כשהלך ללורכם כתרגומו ולא חמרא דחד מנהון שחרית וכפי' המפרשים דא"כ עיקר חסר מן הספר אך קשה דקאמר אלא אפי' באגרא מאי קאמר בהא להקב"ה שהיה לו עושר ולא היה לריך לחמורים כפי' התוס' והר"ן שפירש דאפי' באגרא שלא היה נהנה משל אחרים עכ"ל לא יתכן דא"כ מהיכא מוכח דעשיר היה גם קשה בשכר מאי הנאה איכא ואפשר לומר כפי' התוס' שאמר להקב"ה כן מחמת שע"י שלא נשאתי חמור אחד מהם אפילו בשכר רואים ביעושרי שאיני לריך להם ואומרים אני שאני משתרר עליהם מחמת זה ופריך דלמא משום דעני הוה וקאמר להקב"ה מחמת שאיני שוכר מהם חמור משום עניות אומרי' אני שאין ראוי לעני כזה להשתרר עלינו ומסיק אלא מן פסל לך כו' וא"כ ע"כ הא דאמר לא חמור אחד מהם היינו אפי' בשכר וכדקאמר לקמן בפסיעות דאילו משה כו' לא חמור כו' דאפילו בשכר וכן יש לפרש גבי שמואל ועי"ל דה"ק דאפילו בשכר לא לקחתי מהם בע"כ ללורכם כדרך השחור ומ"מ שמעינן מיניה דעשיר היה שהיה לו לשכור חמור וגדול ממנו בשמואל דאפילו ברלון לא שכר מהם משום דשמא אין בלבם רלון גמור ופריך ודלמא משום דעני הוה ולא היה לו חמור משלו וקאמר דאפ"ה חמור לא נשאתי גו' דרך שחור ללורכם ומיהו לפי זה עיקר חסר גם מן התלמוד לפי' זה ודו"ק: לאפוקי ממאן דשקיל בחנם אלא כו'. יש לדקדק דא"כ תקשי ליה דלאמר נמי את מי עשקתי גו' וכי לאפוקי ממאן דעשק ומאי רבותיה ויש לייחב דעושק היינו שכר פעולת אדם וכמ"ש לא תעשוק שכר שכיר גו' וקאמר את מי עשקתי מלתת לו שכרו על שעבד אצלי אע"פ שהם חייבים לעשות עבודתי בחנם כמ"ש ביומא ומכאן לת"ח שבני עירו מצווין לעשות מלאכתו ודו"ק: כל מקום שהלך כו'. דלפי פשוטו דקאי ביתו ארמתה לא הוה ליה למכתב אלא ותשובתו לביתו הרמתה כמו ויצאו אל ביתם הרמתה גם לכאורה הפסוקים סותרים זה את זה שאמר והיה מדי שנה בשנה וסבב גו' ושפט את ישראל גו' דמשמע בסבובו שפט כל ישראל ובקרא דבתריה אמר ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט גו' דמשמע ברמתה בביתו שפטם וע"כ אמרו דכל השנה סבב ובסבובו שפטם ולא היה רק תשובת סבובו בכל שנה הרמתה וקאמר כי שם ביתו בכ"מ שהוא שם בסבובו ששם שפטם ועי"ל דמשמע דשמואל לא היה לו שום בית ברמה דהא אמו חנה כלדתו וישב שם עד עולם דהיינו כ' שנים שהיה חי מיום שנגמלתו ישב בבית ה' וע"כ אמר כי שם ביתו לא קאי רק על כל מקום שהיה סיבובו שם ששפט בו ישראל היה ביתו עמו ודו"ק: ולא רצותנו גו'. דלפי פשוטו מלשון רלן יהיה חסר ל' שניה וע"כ דרשוהו מלשון רלון ויש לדקדק אמאי לא מייתי קרא דלעיל מיניה דקאמר נמי שמואל את מי עשקתי ואת מי רלותי גו' וי"ל דהא נמי בכלל גדול שנאמר בשמואל יותר משנאמר במשה דלשמואל הודו כל ישראל על דבריו שא"ל לא עשקתנו ולא רלותנו שלא

עיון יעקב

המעלות כמו משה ואפילו הכי הוא עניו וזה וכולם ממשה: אמר ר"י כל הנביאים כולם עשירים היו. משמע דשאר מדות לא היה בהם כמו במשה שהיה ג"כ גבור וחכם ועניו כמותו כי לא קם נביא כמשה עוד להיות השכינה שרה עליו בקביעות כדלעיל: אלא אפילו באגרא. עיין במהרש"א שמדחיק בזה דמה התפארות הוא זה למשה על שלא השכיר מהם חמורים הן מחמת עושרו והן מחמת עוניו ואין לומר שגבי משה מלינו בפ' וארא שהרכיב את אשתו ואת בניו על החמור וקי"ל השוכר את החמור לרכוב עליו איש לא ירכב עליו אשה כדאיתא בב"מ סימן ס"ח להיק שלא שכר מהם אז לשכור מהם בעל כרחייהו אכן גבי שמואל ליכא למימר הכי ותו גבי שמואל שאמר ואשיב לכם ואי איירי באגרא איך שייך השבה ואפשר לומר דכוונתם כפשוטו שלא שכרו מהם שלא יאמרו שויתרו נגדם. בדמי השכירות שלא יכלו להעיז נגדם גם הר"ן כתב הטעם כדי שלא יהנה מהם ומהרש"א תמה בשכר מה הנאה איכא ובאמת לק"מ דהא קי"ל המודר הנאה מחבירו לא יקנה ממנו ולא ימכור לו כמבואר ביו"ד סי' רכ"א וע"ש ובפי' רכ"ז שכירות ליומא ממכר הוא ועיין במדרש ילקוט שם מביא הוכחה אחרת שמואל עשיר גדול היה כיון שאמר ואשיב לכם ע"ש: אלא מהכא ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט את ישראל ויבן שם מזבח. הא דמייתי כל המקרא נראה דפשטיה דקרא כי שם ביתו קאי רק ארמתה וכן פרש"י שם בשמואל א' ז' כלבון ראשון אבל כפי מה שדרש כל מקום שהלך שם ביתו עמו ז"ל דשם קאי אכל המקומות שסבב וכן פרש"י שם להכי מייתי סוף המקרא דכתיב ושם שפט את ישראל דקאי ג"כ אכל המקומות ששפט שם וכן ויבן שם מזבח קאי גם כן אשאר מקומות שהיו גם בגלגל

שלא מלינו כן במשה שהודו על דבריו ודו"ק: ארי מרי ניתי גו'. כפרש"י שם דאי נוקר רועה בקר ובולס שקמים פועל שמחפש שקמים קאמר קרא מאי לא נביא אנכי גו' שהרי נביא היה אלא דה"ק לא נביא שקר אנכי שמבקש שכר להנבאה שהרי בוקר אנכי גומר דהיינו שאני עשיר כדמתרגם ואיני לריך לשכר זה וק"ל: שברה של ספינה כולה כו'. דהכי משמע לישנא דשברה ומה שנתן הוא כל שכרה יש לפרש כדרך הבורח שמקדים עצמו בדרכו והספן עדיין לא היה מוכן כ"כ ועדיין לא קיבל שכרו מאנשים שבאו לילך ג"כ תרשישה והוא הקדים. לתת שכר כולם ולקבל אח"כ מהם השכר והכי משמע קרא שהקדים ומיהר את הספן דכתיב וימלא אניה באה תרשיש ויתן שכרה וירד בה גו' דמשמע מיד שבאה מתרשיש וקודם שירד בה לא נתן לבעלותה שם ונתן שכרה והחזירה לילך לתרשיש: הרי"ף ודילמא משום דעני הוא. פירש"י דלמא. האי דלא שקיל אפילו באגרא לאו משום עושר וכו' וקשה דא"כ שלא היה לו משאות ומשיא לא שקיל אפילו באגרא א"כ במאי משתבח משה ואומר לא חמור אחד מהם נשאתי ויש פתחון פה להשיב לו לפי שלא היה לך מה לישא ועוד לריך לבאר בפשטא דתלמודא מה שבח היה למשה שלא שכר לעצמו באגרא הנה שכרו אתו והרשות נתונה לו. והר"ן פי' שלא היה נהנה משל אחרים וגם זה דוחק כי מה יש בזה אם שכיר הוא בא בשכרו ואפשר לומר לפירש"י דיליף שהיה עשיר מדלא שכר בהמות של אחרים אלא קנה בהמות משלו מכאן שהיה עשיר ונ"מ יש לו שבח בזה שאם ישכיר היו נושאים לו פנים או בשכום השכירות לאחולי גביה או להטעין הבהמות יותר מכדי משאן ופריך דילמא לא קנה בהמות כי עני היה ואין לו משאות ולכל אשר אתו יספיק בשכירות ומ"מ היה משבח עצמו שלמעט אשר היה לפניו לא שכר שום חמור להקל ממשאו כדי שלא יתביישו ממנו וישאו לו פנים אלא היה נושא ע"ג חמורו ומצמצם עצמו לטוענו יותר מדאי וכפי מאי דאמר לקמן דלא נטל בשכר שלא מרלונם וי"ל דכיון שלא היה לו משאות כי היה עני לא הוצרך ליקח בשכר שלא תרלונם כי לחפציו המועטים לא יצטרך למצוא ברלונם ולא נשא מהם בשכר שלא ברלונם. ומדברי הרא"ש ז"ל נראה דגרים ודילמא משום דעניו היה שפיר משום דעניו היה ומנהג חסידות היה שלא להטריח עליהם וגם בזה יש להתבונן מאי קאמר ונראה דיליף מנשה. שהיה עשיר שקנה בהמות לכל אשר אתו ולא שכר מאחרים והיה משתבח שלא נשא בשכר והטעין בהמות של אחרים יותר מדאי ופריך דילמא משום דעניו היה ולא רצה להטריח על בעלי הבהמות שמא יתביישו ממנו ולא יקחו ממנו שכר הבהמות ולכך הוכרח לקנות בהמות ולא מחמת עושר זה אפשר לומר לגירסת הרא"ש ולגירסת הספרים דילמא עני היה אפשר לומר שחזר לחזק מאי דקאמר אי בלא אגרא שדחה לאפוקי ממאן דשקל בלא אגרא ולזה אמר דילמא בלא אגרא והיה עני והיה משבח עצמו דאע"פ שהיה עני ואין בידו לשכור בהמות לא הטיל עצמו על הצבור לומר להם אני פרנס שלכם שאו את חפצי במשוררכם מעט מעט על כל אחד וכן אחז"ל במקום אחר שמשפט בעול לבור שם חייבים לעשות לו כל לרכיו ומשה היה משתבח שמעולם לא הטריח לשום אחד לשאת את חפציו חנם על שמאמר שלהם: ותשובתו הרמתה כי שם ביתו כל מקום שהלך ביתו עמו וכו'. וקשה מנ"ל שאי ואין לומר דדרים כי שם ביתו על הגלגל ובית אל והמלפה דא"כ יקשה איך אמר כי שם ביתו שהיא כתיבת מעט אל ע"ש ותשובתו הרמתה ולפי שבכל מקום שהוא שלך שם ביתו ואין בזה טעם ונלע"ד לתרץ שדקדקו חז"ל דהיל"ל ותשובתו לביתו הרמתה אלא להיות שבכל מקום שהלך היה ביתו עמו ולכך לא אמר ותשובתו לביתו הרמתה כי גם במלפה ובגלגל ובית אל היה ביתו עמו ולכך אמר ותשובתו הרמתה דכיון שבכל אותם המקומות היה לו בית לא שייך לומר ותשובתו אלא בערך העיר שהיא הרמתה כשהולך הבית עם בכל אותם המקומות היה ביתו ואיך נאמר שסב אל ביתו עוד יש לבארו כפשוטו כי שם ביתו ברמה ויליף הכי דהיל"ל ותשובתו לביתו הרמתה אלא להיות שבכל מקום שהיה הולך ביתו עמו והוא היה מסבב כל אותם המקומות למה ייחד החזרה הרמה כי גם ילדק לומר שחזר לגלגל או המלפה כיון שהוא היה סובב ממקום למקום וחוזר להם ולמה ייחד תשובתו הרמתה אלא לפי שהם עיקר ביתו אבל בשאר שמקומות היה מוליך ביתו מהרמתה ולכך יולדק לומר ותשובתו הרמתה: אמר רבא גדול שנאמר בשמואל וכו'. דאפילו ברלון לא שכרה פירש"י ז"ל אפי' בשכר שא ברלון בעלים היה שוכר ואילו שמואל לא היה שוכר לא באונס ולא ברלון. וקשה דמשמע דמשה שאמר לא חמור אחד מהם נשאתי היא בשכר באונס שלא ברלונם ומה שבח הוא בזה שלא נטל בהמות של אחרים שלא ברלונם והרי לכ"ע אסור לעשוק בהמה של אחרים אפילו בשכר כיון שאין לאונס בכך ולריך לומר דכיון שהיה משה פרנסן של ישראל ועליו מוטל כל לרכיהם היה נדון ליטול בהמתם לשאת כל חפציו וכ"ש בנתינת שכר אפילו באונס ולכך שבח שבחים הוא לו שלא נטל באונס בשכר:

וא"ר יוחנן בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה שנא' °ויתן אל משה ככלותו שמות לא
לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדות כתובים באצבע אלהים: *א"ר שמעון בן לקיש רמז לבקור חולים מן יף ע"ב
התורה מנין דכתיב °אם כמות כל אדם ימותון אלה במדבר
ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני מאי משמע טז
אמר רבא אם כמות כל האדם ימותון אלה שהם חולים ומוטלים על מטותם ובני אדם מבקרים אותם מה הבריות אומרים לא ה' (שלחו) [שלחני] לזה. דרש רבא מ"ד °ואם בריאה יברא ה' אם בריאה גיהנם מוטב שם
תהיה אם לאו יברא ה' איני והתניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם. ואלו הן. תורה ותשובה. גן

עיון יעקב

במלפה הקריב העולה כדכתיב שם בפ' הקודש ע"ש ודו"ק: **ואמר ר' יוחנן** בתחלה הי' משה למד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה. עיין בהרי"א אלשיך פי' כי משה שמקשה דלמה לא נתן לו מיד במתנה ולמה המתין כל מ' יום ולמד עמו הרבה פעמים ושכח ע"ש ואפשר לומר ללמוד ממנו דורות הבאים שלא יגעתי ומצאתי אל תאמין אלא יגעתי ומצאתי תאמין שהרי משה אדון הנביאים לא זכה למתנת התורה עד שיגע עצמו כל מ' יום בלי אכילה ושתיה ואז מלא טוב זו תורה וניתנה לו במתנה ואפשר דה"ע אמרינן ס"פ דע"ז דף י"ט ע"א בתחלה נקרא התורה על שמו של הקב"ה ולבסוף פירש"י אחר שעיין בו נקרא על שם שלו שנאמר ובתורתו יהגה ע"ש דהוא ממש כמו מרע"ה שלא ניתן לו התורה במתנה ונקרא על שמו תורת משה עד שיגע בה כל ארבעים יום ועיין בפי' רש"י בחומש בפ' כי תשא ככלתו כתיב חסר שנמסרה לו התורה במתנה ככלה לחתן וכן הוא שם במדרש פ' מ"א שבשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל היתה חביבה עליהם ככלה שהיא חביבה על בן זוגה וכן איתא בפרק הבא על יבמתו שהתורה נמשלה לאשה טובה וכתב בספר בן סירא אשה טובה מתנה טובה וזה ויתן אל משה ככלותו ובחנם השיג מהרש"א על פי' רש"י בזה ועיין בכתבי פ' כי תשא דלכך נקרא שבת כלה לפי שהשבת סוף ששת ימי בראשית ושכלית שמים וארץ וכן מנהגו של עולם לבנות בית ואח"כ ליטע כרם ואח"כ לישא אשה באחרונה עכ"ל וכן משה לאחר כל היגיעות שיגע זכה למתנת התורה באחרונה ככלה ועיין בחידושינו לעיל פרק הכ"צ"י דלמה נקרא האשה מתנה טובה וכן השבת ועיין עוד שם בכתבי על המדרש מה כלה זו מקושטת בכ"ד מיני קישוטין כך ת"ח צריך שיהי' בקי בכ"ד ספרים וכן השבת שהיא נקראת כלה מלינו שחבר רב אשי במסכת שבת כ"ד פרקים עכ"ל: **עד** שניתן לו במתנה. ואפשר דמ"ד דקאמר בעירובין דף כ"ד אלמלי לא נשתברו הלוחות לא נשתכחה התורה היינו אחר שניתנה במתנה: **מאי** משמע. אע"ג דלשון פקידה שייך גבי ביקור חולים וכדאיתא בפ"ק דשבת דף י"ב ע"ב כדתניא ר' אלעזר למשאל בשפיחה זימנין אמר המקום יפקדך לשלום ע"ש מ"מ קאמר מאי משמע כיון דכתיב בתחלה אם כמות כל האדם ימותון ואח"כ פקודת כל האדם יפקד להכי מתרץ אם כמות כל אדם שהם חולים וכו' בשם מוח"ז הגאון מהרי"ש ז"ל שפירא שמעתי שיש לפרש עי"ד דאיתא ריש פ"ח דשמחות פוקדין על המתים לראות אם הם חיים עדנו ע"ש וזה דוקא במיתה כל אדם משא"כ הם שלא ימותון כמיתת כל אדם רק לירד חיים שאולה לא שייך כל זה וקל להבין: **ובני** אדם מבקרים אותם מה הבריות אומרים לא ה' שלחני. נראה לפרש עי"ד הדרש דאיתא בכלי יקר פ' קרח דעיקר מחלוקת של קרח הי' דכל מקום שאתה מולא גדולתו שם אתה מולא ענותנותו וזה כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' שהולך לאמצע כרע ובלא ולא זהו נוהג נשיאות ומדוע תתנשאו לנהוג נשיאות עיין שם אכן באמת מלינו שהתמיר הקדוש ברוך הוא בכבודו של לדיק יותר מכבודו כדאיתא במדרש וכה"ג כתבו התוספות בקדושין דף ל"ח כ"א בשם הירושלמי עיין שם וכהאי גוונא מלינו במדרש ריש פרשת וירא ועונותך סרכיני מה ענות הרבה לו שהקדוש ברוך הוא עמד והוא ישב עיין שם ואם כן יישב עשה משה שנהג נשיאותו ברמה שלא נזלזל בכבודו כולי האי ושאני הקב"ה דכ"ע דיליה ויכול למחול על כבודו אכן לפי מה דאיתא במדרש הדבק בדרכיו מה הקב"ה מבקר חולים שנאמר וירא ה' אל אברהם לבקר החולה וכן פירש"י ריש פ' וירא א"כ אין ראיה שענות הרבה לו לגבי שהיה חולה לכך הוצרך לישב וכזה מתורץ ובני אדם מבקרין אותם וקשה מנ"ל שיבקרין החולה אלא ע"כ דילמא שהקב"ה שבקר את החולה גבי אברהם כדכתיב וירא ה' אל אברהם וקשה דהא התם הי' משום שהרבה ענוה נגד אברהם שאברהם ישב והוא עומד אלא ע"כ דאין זה ענוה שהרגש לו שהולך לישב לו כיון שהי' חולה והלך רק אליו לבקרו ואין הקב"ה ממחיר בכבוד לדיק יותר מכבודו א"כ לא ה' שלחני יאמרו הבריות והטענה קרח אבל אם לא יבקרו אותם לא יאמרו ודאי משה אמת ותורתו אמת וקיל: **שבעה** דברים נבראו קודם שנברא עולם. המפרשים האריכו בזה הדרש ועיין בישה מואר בראשית פרשה א' סי' ה' ואני מצאתי ידי שבולקה מזה כי במכתבי ירושלמי על הא דאמרינן ריש פרק אין דורשין אין לשאול מה לפנים ומה לאחור ופירשו התוספות מה לפנים מה שהיה קודם שנברא העולם עיין שם:

גן עדן. וגיהנם. וכסא הכבוד. ובית המקדש. ושמו של
משלי ח משיח. תורה דכתיב °ה' קנני ראשית דרכו קדם
תהלים צ מפעליו מאז. תשובה דכתיב °בטרם הרים ילדו וגומר
תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. גן עדן
בראשית ב דכתיב °ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. גיהנם דכתיב
ישעיה ל °כי ערוך מאתמול תפתה. כסא הכבוד דכתיב °נכון
תהלים צג כסאך מאז בית המקדש דכתיב °כסא כבוד מרום
ירמיה יז מראשון מקום מקדשנו שמו של משיח דכתיב °יהי שמו
תהלים עב לעולם לפני שמש ינון שמו. אלא ה"ק אי אברי לה
קהלת א פומא (הבא) מוטב ואי לא יברא ה' והא כתיב °אין כל
פסחים פרק מקום שנהגו חדש תחת השמש ה"ק אי לא מקרב פומא להבא
לקרב להבא:

ובני אדם מבקרים אותם. והיינו דכתיב ופקודת כל האדם יפקד עליהם: לא ה' שלחני לזה. לפי שהיו עדת קרח מלעיגים עליו ואומרים שהיה משה אומר להם מדעתו בלא צוי של מקום: ואם לאו. שאין גיהנם נברא עדיין: איני. מי מספקא ליה למשה: שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם. כלומר שעלו במחשבה להבראות קודם שנברא העולם שאי אפשר לעולם בלא הם וכדאמרינן שמחשבתן של ישראל קדמה לכל ועל כרחין לא נברא העולם בלא גיהנם לצורך הרשעים: אי לא מקרב פומא להבא לקרב להבא. וקריבה בעלמא ליתא בכלל אין כל חדש:

כתב הרשב"א בפירושו וז"ל כבר נודע שתחלת המחשבה הוא סוף המעשה וכלנו מאמינים וכן כל בעלי הדתות שהעולם עמודה סדום לגוי לא מחייב גם מושכל לאמון שהוא יתברך לא ברא דבר לתהו וסוף אומרו לא תהו בראה לשבת יצרה. ועיקר הכונה בבריאת העולם המין האנושי כי הוא באמת עיקר חלק הנבראים שבתחתונים כי הוא מושל בכל הנבראים השפלים ברצון בוראו יתברך ונברא בתוך העולם השפל מכיר עובד לפניו יתברך מלאך גופני כמלאכי עליון מלאכים גדולים ועל כן נברא בתחתונים משכיל הוא לבדו והוא אמרו נעשה אדם בצלמנו ואומר כל שתה תחת רגליו ואחר שנברא על הכוונה הזאת אי אפשר לו בלתי למוד ענין העבודה ובמה יתרצה עבד אל אדוניו ועל כן צריך לתורה על כל פנים לנהוג עליה נעשה ולא תעשה ואם כן לא נברא העולם שקדמה לה מחשבה בזמן הזה ושתקרא ג"כ התורה שנצטווה עליה ומפני שהאדם אינו מוכרח על מעשיו שכך חייבה חכמתו יתברך והוא נדון על מעשיו א"כ שקדמה מחשבת בריאתו ומחשבת התורה על כל פנים צריך שתקדים מחשבת התשובה שאם יחטא שינתן לו זמן לשוב שאם לא כן לא היה העולם קיים דור אי שאין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואחר מעשיו צריך לו ענינים שישולם בהם לפי מעשיו והם ג"ע וגיהנם: וכסא הכבוד הוא השמים שהעולם התחתון נתגלה בהם ונאמר ברצון הבורא יתברך בשבת שבונו בדעת ונקרא החכמים אם כן שצריכה קדמות המחשבה כן מלבד שהוא קדום לבריאת העולם השפל לפי ב"ה והוא דעת אנשי המחקר והשמים נקראו כסא כבודו באמרו השמים כסאי ותכלית זה לזמן שהוא הנבחר מכל הזמנים ותכליתם הוא זמן ימות המשיח כי אמר שתמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ולא אמר שהמשיח עצמו קדם אלא שמו של משיח כלומר מחשבת בונתו וזהו כונת כל המאמר. עכ"ל:

מהרש"א עד שנתנה כו'. לפי שא"א לדעת אנושי לקבל כל מצות התורה תוך זמן מועט כזה מ' יום כפרש"י בחומש ולהכי קאמר ר"י שהיה למד ומשכחה שתקפה עליו משכתו אלא שמתנת אלהים היה לו שתקוים בידו ולא תשתכח וע"ז אמרו בספר שקראוך אדם לקחת מתנות למדו לומר כן ע"פ מ"ש במדרש ככלתו חסר כתיב שנתן לו הקב"ה התורה כחתן הנותן לכלה הקידושין שנותן בעין יפה ומתנה שלא להחזיר וכן פרש"י בחומש אך מה שפירש הכלה היא התורה והחתן הוא ישראל אינו כן אלא בכ"מ הקב"ה נדמה לחתן וישראל לכלה ודו"ק: ובני אדם מבקרים אותם כו'. דלפי פשוטו מלשון פקודה ובגזירת בני אדם הענין כפול ולכך דרשו הפקודה דנקט הכא מלשון ביקור וקאמר מה הבריות אומרים לא ה' גו' דהשתא לא ה' שלחני קאי שפיר על המבקרים שיאמרו עלי כן אבל במ"ר אמרו אם הרופאים עולים ומבקרים כו' אף אני כופר ואומר לא ה' גו' וק"ל: שבעה דברים נבראו קודם כו'. מפי הר"ן כלומר שעלו במחשבה להבראות כו' עכ"ל ולא משמע כן בסוגיא דפ' מקום שנהגו דמוקי התם אפלה קודם שנברא עולם ואור דידיה בשבת ואור דידן במחשבה ואם על המחשב' אמר כמי הכא לא ה"ל לפלוגי התם בין אפלה לאור שלה אלא דעלה במחשבה להבראות ולא נברא עד יום ב' כדמפליג גבי אור דידן אלא שהדברים כפשטן ואין בהן סתירה וק"ל: תורה מנין כו'. ר"ל גם לגבי אלו דחשיב הכא שהיו גם כן קודם בריאת עולם התורה קדמה להם אלפים שנה והיתה לפניו כתובה אז באש שחורה ע"ג אש לבנה שהוא נכתר של התורה כולה שמותיו של הקב"ה והיינו שאז היתה ראשית דרכו שהוא דרך הנכתר: תשובה דכתיב כו'. ר"ל בטרם הרים גומר דהיינו קודם שנברא העולם תשב אנוש עד גו' היינו אותן תתקע"ד דורות שהיו ראוים להבראות וראה הקב"ה שרשעים הם לא תועיל להם התשובה וקומטו בלא עת כדאמרינן בחגיגה והיינו תשב אנוש עד שנדכאו מן הבריאה ומבריאת אדם ואילך ותאמר שובו בני אדם גומר: ג"ע דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. וכתרגומו מלקדמין דהיינו קודם בריאת עולם ולא ניחא להו לפרש בעדן מקדם במזרחו של עדן נטע את הגן כפרש"י בחומש דא"כ ה"ל למכתב בקדם בבי"ת ולא במ"ם: גיהנם כי ערוך מאתמול גו'. פרש"י זה יום שני שיש לו אתמול ולא שלשום וכ"ה במדרשות דביום ב' נברא גיהנם ולכך לא נאמר בו כי טוב וא"כ ל"ל קודם שנברא עולם דגבי גיהנם היינו קודם שנגמרה בריאת שמים וארץ דביום ג' נגמר בריאת שמים וארץ שבו נאמר יקוו המים מתחת השמים גו' ותראה היבשה ולכך נאמר בו ב' פעמים כי טוב: כסא כבוד דכתיב כו'. בפרק מקום שנהגו מייתי ליה כסא כבוד כמי מהאי קרא דמייתי גבי ב"ה כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו ופרש"י בספר ירמיה כסא כבוד שבמרום מראשית בריאת עולם הוא מכון כנגד מקדשו ונראה דר"ל מראשית בריאת עולם היינו שמקום מקדש היה תחלת בריאת הארץ כמ"ש אבן שתיה שממנו משתיתו של עולם ואמרו בחגיגה שהעולם מאמצעיתו נברא דהיינו ממקום מקדש שהוא אמצעיתו של עולם: שמו של משיח דכתיב כו'. לפי פשוטו המזמור נאמר על שלמה המלך אבל קרא דלעיל מיניה נדרש בסוף כתובות לימות המשיח יהי פסת בר בארץ גו' ויציצו מעיר גו' ואמר בהאי קרא ע"פ מ"ש לא כעה"ז עה"ב עה"ז נקרא בא"ד ועה"ב נקרא בי"ה וז"ש דאז בימות המשיח יהי שם הוי"ה שמו של הקב"ה רגיל לעולם שגם משיח יהיה נקרא בשם זה כמ"ש פרק הספינה משיח יהיה נקרא בשם הקב"ה שנא' וזה שמו אשר יקראו לו ה' צדקנו אבל לפני שמש דהיינו קודם שנברא עולם לא היה נקרא שם משיח כולו בשם הוי"ה אלא ינון שמו ברמז ע"ש ההוי"ה שיש בו י"ו וגם ב' נוני"ן תחת ב' הה"ן שבשם ההוי"ה ודו"ק: והכתיב אין כל חדש גו'. וה"ה מעיקרא דקאמר אם בריאה גיהנם כו' ה"מ לאקשויי והכתיב אין כל חדש

עין יעקב

זהא כתיב אין כל חדש תחת השמש. אבל בעולם העליון והגלגלים אלו איכא דברים חדשים כדכתיב חדשים לבקרים וכדאיתא בחגיגה דף י"ד דבכל יום ויום נבראו מלאכי השרת אבל תחת השמש ליכא דבר חדש ואף למ"ד בפ"ב דשמיר דגיהנם הוא למעלה מכיפת הרקיע מכל מקום בלועו ששם מסקרי תחת השמש דהא השמש עומד זבולא בלועו פעם כדרדם

חדש גו' וכ"ה בפ' חלק ולמאי דס"ד כמי השתא אי אברי ליה פומא ס"ט נמי לאקשויי דהא בפרקי אבות. חשיב פי הארץ בי' דברים שנבראו בע"ש בין השמשות:

הר"ן רמז לביקור חולים וכו' מאי משמע אמר רבא וכו'. צריך ליישב מה שאלו מאי משמע כי כבר מפורש הוא שפקודת כל האדם שמבקרין את החולים ונראה לי לומר דס"ד פקודת כל אדם הוא לאחר מיתה שפוקדים אותם על קבריהם להספידם כל זמן החימום ובהכי ניחא סדר המקרא שאמר קודם ימותון אלה ואחר כך הזכיר פקודת כל האדם שהוא לפקוד על מקום הקבורה אבל אי אמרן דפקודת כל האדם היא ביקור חולים הוא משורש להזכיר המיתה בתחלה ואח"כ מזכיר שביקור שהוא בעודם חיים והול"ל קודם אם פקודת כל האדם יפקד עליהם ואח"כ כמות כל האדם ימותון וכו' ולזה שאל ואמר מאי משמע שמדבר בביקור חולים כיון שהזכר אחר המיתה ולזה אמר אם כמות כל האדם שהם חולים וכו'. והכוונה לומר שפקודת כל האדם שהוא ביקור חולים אינו על עדת קרח כיון שהזכיר כבר מיתתם ימותון אלה אבל מדבר על כל בני עולם שמוטלין חולים על מטתם ומבקרין אותם וה"ק אם כמות כל האדם ימותון אלה ומהו מות כל האדם הוא שפקודת כל האדם שהוא ביקור חולים יפקד עליהם על בני אדם הנזכר שהם חולים ומבקרים אותם ואח"כ הם מתים ואלה עדת קרח לא ימותון כמות כל האדם וכפי זה לא אמר כמות כל האדם על אופן המיתה בלבד שלא תהיה כדרך כל הארץ אלא בבליעה שהרי הזכר זה אחר כך בפסוק ואם בריאה וכו' וכאן כלל כמות כל האדם על כל הדברים שהם סמוכים למיתה דהיינו שלבני אדם פקודת כל האדם יפקד עליהם בביקור החולים על מטתם זהו שמות כל האדם ולזה כיון רש"י ז"ל שאמר ופקודת כל האדם שבני אדם מבקרין אותם וכיון בדבריו שפקודת כל האדם לא מיירי בעדת קרח אלא בבני אדם שמבקרין אותם וכן בפירוש הרא"ש ז"ל אמר ובני אדם מבקרין אותם והיינו דכתיב ופקודת כל האדם יפקד עליהם וצריך להבין מה פירש הרא"ש לומר והיינו דכתיב ופקודת כל האדם כי בהאי קרא עסקינן אמנם בא לומר שפקודת כל האדם יפקד עליהם לא קאי אעדת קרח אלא על החולים שבני אדם מבקרין ובהכי ניחא שלא הזכיר ביקור עדת קרח אחר שהזכיר מיתתם אלא הזכיר כמות כל האדם ימותון אלה עדת קרח וקזר ופירש מהו מות כל האדם שהם חולים ועל מטתם פקודת כל האדם יפקד עליהם שמבקרין אותם בני אדם: שבעה דברים נבראו וכו'. פירש"י ז"ל כי ערוך מאתמול איזהו יום שיש לו אתמול ולא שלשום כלומר שהיה לו לפניו ולא לפני פניו הוי אומר יום ב' שבו נברא גיהנם וקשה היאך הוא אומר הכא קודם שנברא העולם והרא"ש פירש ערוך מאתמול היינו קודם שנברא העולם. ואפשר לומר לפירש"י שהעולם נקרא גמר הבריאה ביום שנברא אדם כי הוא העולם וקודם שנברא אדם שהוא גמר בריאת העולם כבר נבראו כל הז' דברים שגיהנם נברא בשני ואדם שהוא גמר של עולם נברא בששי ובפירוש הר"ן ז"ל כתב נבראו עלו במחשבה להבראות קודם שנברא העולם שאי אפשר לעולם בלא הם ועל כרחך לא נברא עולם בלא גיהנם לצורך הרשעים. וקשיא לי בדברי הר"ן ז"ל שאם עלו במחשבה להבראות ולא נבראו אם כן מאי פריך איני מי מספקא ליה למשה והרי אף ע"פ שעלה גיהנם במחשבה להבראות מ"מ מספקא ליה אם נברא גיהנם בפועל ואם נאמר שנבראו בפועל למה הוצרך הר"ן ז"ל לומר עלו במחשבה שא"א לעולם בלא הם ועוד כיון שיש ראיה מהכתובים לכל הז' דברים וגם לגיהנם למה הוצרך להר"ן לומר ועל כרחין לא נברא העולם בלא גיהנם לצורך הרשעים דמשמע דמסברא קאמר והלא מקרא הוא אומר כי ערוך מאתמול וכו'. ונראה דהר"ן ז"ל הוקשה לו שבתורה לא שייך לומר שנבראת קודם העולם וכן בית המקדש וכן שמו של משיח שאם נברא איך לא באו לעולם עד זמן של כל דבר בעתו לכך פירש עלו במחשבה וזהו שכתוב כי ערוך מאתמול כלומר קודם שנברא היה ערוך לפניו יתברך להבראות גיהנם וכ"ש כיון שלא נברא ממש מה שוקשה לומר איני שהיה מסופק משה אם נברא שהרי כיון שעדיין לא נברא יפה אמר משה אם בריאה לזה פירש הר"ן וע"כ לא נברא העולם בלא גיהנם כלומר אף ע"פ שמן המקרא דערוך מאתמול אין אנו דורשין בריאה ממש אלא שעלה במחשבה מ"מ משברא על כרחין אנו אומרים בגיהנם שהמחשבה יצאה לפועל ולא נברא העולם בלא גיהנם שהוא צורך הרשעים שנבראו בעולם: איני והתניא וכו'. הוה מצי לאקשויי הכי איני שהיה מסופק משה אם נברא גיהנם והלא אין כל חדש תחת השמש ופשיטא ליה שנברא גיהנם ואיך נסתפק לומר אם בריאה גיהנם. וי"ל דעדיפא מינה פריך מהברייתא דודאי נברא ואח"כ פריך ואי לא נברא והא אין כל חדש ומשני לה:

דרש רבא ואמרי לה א"ר יצחק מ"ד °שמש ירח עמד זבולה. שמש ירח בזבול מאי בעו והא ברקיע קביעי מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול ואמרו לפניו רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם אנו מאירין ואם לאו אין אנו מאירין באותה שעה זרק בהן חצים וחניתות אמר להם בכל יום ויום משתחוים לכם ואתם מאירים בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם ובכל יום ויום יורה בהם חצים וחניתות ומאירים שנא' °לאור חציך יהלכו לנגה ברק חניתך:

והא ברקיע קביעי. כדכתיב ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וזבול למעלה מן הרקיע הוא כדאיתא בפ' אין דורשין: **אם אתה עושה דין לבן עמרם.** ממחלוקתו של קרח ומשמע להו דהאי קרא במחלוקתו של קרח מדרים משום דביציאת מצרים ובקריעת ים סוף משתעי בספר חבקוק וכתיב ביה מחלת ראש מבית רשע ומשמע להו דהיינו קרח וכתיב בתריה שמש ירח עמד זבולה:

הרשב"א כתב וז"ל דבר מפורסם שהשכל בבעלי חיים, השפלים המין האנושי מפני שהוא בעל שכל ואין יתכוין השכל להבדיל בי בין מתוק ומר כי גם זה מפעולת הטבע שכל שאר בעלי חיים משתתפין עמו בזה רק יתכוין להבדיל האמת והשקר ולהכיר בוראו יתברך לעבוד לפניו ולא תתכן העבודה המובחרת בלתי אם יבא אחד מבני אדם ילוה על ידו מה שרלשו ומה שלא רלהו ולולי זה לא נברא העולם השפל כאשר גלו לנו חז"ל תמיד במאמרם תנאים עשה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלים את התורה מוטב ואם לאו אני אהפוך אתכם לתוהו ובוהו: ואמר שהתורה נבראת קודם שנברא העולם בכונה זו כמו שפירשתי במאמר שלמעלה ולזה אמר שמחשבתו של ישראל קדמה לכל ודבר בכור בתחלת התורה שהמאורות ברקיע לקיום השפלים להאיר על הארץ כמאמרו ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ ולמשול ביום ובלילה נמצא שתכלית כוונת העולם השפל בתורה וקיום העולם במאורות בלכון בורא יתב' וכל מי שגורם שבת שתית התורה היא סיבת שתית העולם בכללו ואם כן כל מי שמטיל שיבוש בדברי הנביא המשתלה בדברי התורה סותר את התורה ואם אין תורה אי אפשר לקיום העולם ועם זה תסתלק כוונת המאורות וכאילו אינם צריכים להיותם ברקיע להאיר על הארץ רק לגוים

עיון יעקב

כדרים רבא בסתון שהוא למעלה מכיפת הרקיע ועיד דפתחה ודאי הוא למטה על הארץ ומשתלשל למעלה שהרי כך הספ"ל מפרש"ה וכן נעשה שהפתח הארץ את פיה: **שמש וירח** עמד זבולה אמרו אם אתה עושה דין לבן עמרם כלה ואם לאו לא כלה. כלע"ד דאית' בגמרא דנדרים אין השכינה שורה אלא על חכם גבור עניו ועשיר ובולן מימשה ועדת קרח שקנאו וחלקו על משה שאמרו מה גבר בגוברין והוע התנשאו כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' מכלל שלהם נ"כ יש מעלות אכן לפי מה דאיתא בש"ס דסוטה דף ט' יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו שנאמר ויעל יוסף לקבור מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה משה זכה לקבור עצמות יוסף ואין בישראל גדול ממנו שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה ע"כ הרי מוכח שמשה היה הגדול שבכל ישראל כיון שזכה לעסוק בעצמות יוסף מדה כנגד מדה אכן מעיקרא דרינא פירכא מאן יימר שיוסף היה גדול שבאחיו אלא צריך לומר כדמלי"ו שחלם לו השמש והירח משתחוים לו אף שמעלתם גדולה ומגדולת עבד נודע גדולת רש כי זכינא עב"י דיוסף הן אכן קרח שחלק על משה. ואמר שמעלתו אינו יתר מכל ישראל א"כ ל"ל שגם ליוסף לא הי' מעל' יתירה ואי משום שהשמש וירח השתחוו לו גם מעלתם לא הי' גדולה כל כן בעיני קרח לכך שמש וירח עמד זבולה ומיחה בכבו"ו של משה לפי שהוא ככודם נמי ועי"ז השיב הקב"ה בכבודי לא מחיתם כלומר שעי"כ שאתם אומרים מגדולה עבד נודע גדולת רבו ע"כ בכבודי לא מחיתם מה שמשתחוים לחמה וכו' וקי"ל ועוד אפשר לומר ע"ד דאיתא פרק רבי ישמעאל דף נ"ד הרי הן עובדין לחמה וללבנה לכוכבים ומזלות יאבד עולמו מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו ,עתידין ליתן את הדין ש"מ דאי לאו שהקב"ה עושה דין באותם שקלקלו ראוי שלא יזרח השמש ואיתא שני פשטים על ותפ"ה הלבנה ובושה החמה פי' אחד כפשוטו על חנוה לבנה עלמה ולכך כתבו המפרשים שלכך חלק קרח על משה שהי' כפני חמה ופי' אחר איתא במדרש שיבושו עובדי החמה ולבנה ובזה מפורז אם אתה עושה דין לבן עמרם א"כ מוכח דחפרה הלבנה שפי' שיבושו עובדי חמה ולבנה וכיון שעתידין ליטול את הדין נלא ולא יאבד את העולם ואם אין אתה עושה דין לבן עמרם אם כן צריכין לומר וחפרה הלבנה ובושה חמה כפשוטו וקאי על משה ולא על עובדיה אם כן לא נלא והא דבאתם השמש וירח לא היו מוחים בכבוד הקב"ה י"ל ג"כ ידי לבאור

דאוים להסתלק ולעלות משם כדי שלא תגיע מעלתם לעולם השפל כלל וזהו כוונת המאמר שאמר שעלו השמש והירח לזבול עד שיתן הדין למשה השלים הנאמן בכל בית הש"י שהיה קרח מטיל שיגוש בשליחותו. גם יש לך לדעת כי נהרגם מקומות באגדות ומספרים ענינים קבועים בלבנות כי השגחתו יתעלה על פרטי מעשה בני אדם כדי לשרש דעת המתפלספי' שמספקים השגחתו מן הפרטים גם רומזים לנו רז"ל במשלים תמימים שכל פעולותיו יתברך ברצון מכוין היושר והאמת וכאילו שאלוהו והשיב חהו אמרם כל מעשה בראשית לדעתם נבראו ואמרינן אמרה לבנה לפני הקב"ה כוי אמר להועיל הכוונה הזו בעצמה אמר כאן שעלו לזבול קדשו ואמרו אם אתה עושה דין מוטב כי יש תורה ויש עולם ואם לאו אין תורה ואין עולם וא"ל הקב"ה מפני שוטים אלו שקלקלו אי אפשר לבטל העולם שגם לשמש ולירח עובדים ואין העולם מתבטל אלא העולם כמנהגו נוהג כי כן יסד המלך יתברך ואלו הם חצים וזיקות שזורקים בהם בכל יום ושוטים שקלקלו עתידין ליתן הדין וכענין שאמרו בפרק רבי ישמעאל שאל הגמון את רבי ישמעאל אם אין צורך בעבודה זרה מפני מה אינו מבטלה. א"ל אם לדבר אחר שאין עובדים הייתי אומר כן אלא הם עובדים חמה ולבנה א"כ יאבד עולמו מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידים ליתן את הדין עכ"ל:

אינם יוצאים עד שמורים בהם חצים והכוונה במלים הללו לומר שאף על פי שעכשיו הם רוצים למחות בכבוד הקב"ה אין להחזיק להם טובה כיון שלא נתנו לב למחות לכבוד הקב"ה אלא מתוך מה שירה בהם חצים כשמיחו לכבוד משה וא"ל הקב"ה בכבודי לא מחיתם אם כן אין להם החזקת טובה בזה כי החצים שירה נהם גרמו שמיחו עכשיו כי לא מלבם לכך בכל יום יורים בהם חצים ומאירים שאילו מיחו הם מדעתם בגלי יריית החצים בימי משה אפשר שלא היו מאירים אבל עכשיו שלא היו מעצמם כי אם בבא יריית החצים לכך יורה חצים ומאירים ועדיין יש להבין דקאמר לאור חציך יהלכו דמשמע שמאור השמש והירח הוא מאור החצים ואיך אפשר לומר שאין השמש והירח בנקבאו מאורות אינם מאירים אלא מאורות החצים. ועוד היכן מצינו שהחצים יש בהם אור להאיר ועוד דאין כל אדם תחת השמש כי החצים יהיו למאורות ולא השמש והירח ולכך אני אומר שמ"ש ויורה בהם חצים ומאירים לא קאי אחצים אלא אשמש והירח שאין מחיתם מפני כבוד הקב"ה עושה כלום אלא יורה בהם חצים להזכירם עון ראשון שלא מיחו בכבוד הקב"ה עד שירה בהם חצים ועכשיו אין במחיתם כלום ומאירים לעולם שנאמר לאור חציך יהלכו ואין הכוונה לומר לאור של החצים כי החצים אין בהם אור אלא ה"ק לאור בשביל אור שלא יתבטל חציך יהלכו ולמיבת נוגה הירח שלא יתבטל שולת הקב"ה ברק חניתך דהיינו לזרוק בהם חצים וחניתות והם לשמש והירח מאירים ובזה דייק קרא דלא קאמר לאור חציך יאירו אלא לאור חציך יהלכו כלומר בשביל שיהיה אור לזה חציך יהלכו:

תניא ביקור חולים אין לו שיעור מאי אין לו שיעור כד ם
סבר רב יוסף למימר אין שיעור למתן שכרו אמרו. א"ל אביי וכל המצות מי יש שיעור למתן שכרן והא תנן הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות אלא אמר אביי אפילו גדול אצל קטן. רבא אמר אפי' מאה פעמים ביום °תני"ה נגמ' ©
ביקור חולים אין לו שיעור אפילו גדול אצל קטן ואפילו מאה פעמים ביום. א"ר אחא בר (חיננא) [חנינא] כל המבקר את החולה נוטל אחד מששים מצערו א"ל אביי לרבא א"כ לעיילו שתין גברי ולוקמוהו א"ל בעישורייתא דרבי (ובבני) [ובבן] גילו דתניא רבי אומר הבת הגזונת מנכסי אחים נוטלת עשור נכסים אמרו לרבי לדבריך מי שיש לו עשר בנות ובן אחד אין לו לבן במקום בנות כלום אמר להם כך אני אומר ראשונה נוטלת עשור נכסים שנייה במה ששיירה שלישית במה ששיירה וחוזרות כולן וחולקות בשוה ר' חלבו חלש אכריז רב כהנא רבי חלבו באיש *ר' חלבו באיש לא איכא דקא יף ר
אתי אמר להו לא כך היה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר"ע שחלה ולא נכנסו חכמים לבקרו ונכנס רבי עקיבא לבקרו ובשביל שכבד ורבץ לפניו חיה א"ל רבי החייתני יצא ר' עקיבא ודרש כל שאינו מבקר את החולה כאילו שופך דמים כי אתא רב דימי אמר כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה. וכל שאינו מבקר את החולה גורם לו שימות מאי גורם אילימא כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה ושאינו מבקר את החולה מבקש עליו רחמים שימות סלקא דעתך אלא כל שאינו מבקר את החולה אין מבקש עליו [רחמים]
לא

מהרש"א מרקיע לזבול כו'. והיינו דנעו בזבול ששם עבודת הקרבנות מכוון כנגד העבודה שלמטה אשר קרח וסייעתו חלקו על אמתתה כדאיתא בפ' אין דורשין בזבול מזבח בנוי ומיכאל כו' ע"ש: ובכל יום ויום יורה בהם הצים כו'. בפ' חלק לא מייתי האי קרא אלא אמעיקרא שלא היו מאירים עד שיעשה הקב"ה דין לבן עמרם דנהכי כתיב האי קרא ואכל יום ויום לא מייתי ליה אלא דמסברא קאמר והאידנא לא נפקי עד דמחו להו וע"פ הדברים האלה יש לפרש שאמר משה בקר ויודע ה' גו' ר"ל בקר שלא יהיה השמש יוצא להאיר ויודע ה' גו' שהיה סבור שהקב"ה יסכים על ידם שלא להאיר בשביל כבודו אך אחר שראה משה שלא הסכים הקב"ה על ידם מטעם דקאמר בכבודי לא מחיתם כו'. א"ל משה בזאת תדעון כי ה' גו' גם שלא יודע לכם ע"י המאורות וכקט בקר ע"ש עיקר המאורות דכה"ג ל"ל לפי סדרם שהביא רש"י בחומש יכולים אתם להפוך בקר לערב כך כו' וק"ל:

הרי"ף מ"ד שמש ירח עמד זבולה וכו'. נראה דהוקשה לו תחילה מ"ד שמש ירח עמד דכיון שמדבר בשניהם שמש וירח הול"ל עמדו זבולה ונהו שאמר עמד זבולה בלשון יחיד ולתירוץ זה הוקשה עוד שגם וירח בזבול מאי נעיין שהרי הם קבועים ברקיע שהוא למטה מזבול ותירץ מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול ובהכי ניחא נמי שאמר עמד בלשון יחיד כי הירח הוא ברקיע למטה מהשמש בגלגל והירח עמד במקום שהשמש קבוע וז"ש שמש וירח במקום הגלגל שקבוע השמש עמד וכיון שהיו שם שניהם עלו זבולה ותבעו דין לבן עמרם ממחלוקתו של קרח. ואפשר שנרמז מחלוקתו של קרח שם דכתיב לעיל נתן תהום קולו דהיינו בלועי קרח שלועקים וכוהגים קול משה אמת ותורתו אמת והוא תהום נתן קולו כי מתהום הם נותנים קולם ואומרים רום ידהו נשא שהרים משה ידו בשבועה ואמר אם כמות כל האדם כו'. ובאותו פרק שמש ירח עמד זבולה לעשות דין לבן עמרם. והר"ן כתב דכתיב התם ונחלת ראש מבית רשע ונשמע להו דהיינו קרח דכתיב התם שמש ירח עמד זבולה. ונראה שהשמש וירח עמדו ונלהאיר כי היו מסוכים על נבואת משה שאמר ופן תשא עיניך השמימה וראית השמש והירח וכו' וגאה ימנפו מלעבדו ועכשיו שכופרים בתורת משה ונבואתו יבואו להשתחות לשמש וירח ויהיו מכעיסים להקב"ה בהם אז אמר הקב"ה לכבודי לא מחיתם שהרי שאר האומות שלא קבלו תורת משה והם משתחוים לכם ומכעיסים אותי ולא מחיתם ועכשיו ומחיתם וזלק בהם חצים כלומר שהחמה ולבנה לוקים ונפגעים ובזה יבושו המה עובדי פסל החמה והלבנה ובכל יום ויום שמשתחוים להם האומות

עיון יעקב

לסתור מענות קרח וכו"ש לעיל להראות שהקב"ה מחמיר בכבודו של צדיק מכבודו גם הקב"ה מאריך רוחו ובכת דילי' וכבוד הצדיק וס"ה תיד תובע ביקריה: **רבא** אמר אפילו מאה פעמים ביום. וגה שמקשה הר"ם בריש מסכת פיאה דמתניתין דאלו דברים שאין להם שיעור דליתני נמי ביקור חולים עיין במהרש"א שתירץ דביקור חולים הוא בכלל גמילות חסדים וכה"ג תירץ הש"ס להר"א בשבת פ' מפנין דף קכ"ז פ"ב ועיין ברמב"ם פי"ד מהלכות אבל וכ"ד סי' של"ו שכתב לענין בקור חולים כל המוסיף הרי זה משובח ובלבד שלא יטריח פ"ש דאפשר דמש"ה לא קחשיב וק"ל: **א"ל** בעשורייתא דבי רבי ובבן גילו. הא דאילפריך שני פיתלים ולא כתירץ אחד שני נראה לי דפרותייהו הדא כינהו דאי פיי מתרן בעשורייתא דבי רבי לבד' הכתי קשי' לעיילו שתים גבריים יחד בפעם אחת ויעמוד מחליו לכך הולך לפרן ג"כ בבן גילו את דבר שאינו מצוי להיות הרבה בני גילו כמותו ואי מהשה מכל מקום לע"ל שלא הבן גילו ס' פעמים זה אחר זה על זה מפרן בעשורייתא דבי רבי כאלא שאם הולך זה אחר זה עדיין נשאר שלא החולה כמו בעשורייתא דבי רבי וק"ל: **לא** איכא דקאמי

לא שיחיה ולא שימות רבא יומא קדמאה דחלש אמר להו לא תגלו לאינש דלא ליתרע מזלי מכאן ואילך אמר להו פוקו אכריזו בשוקא רבא חלש דסני לי ליחדי שלי כ **וכתיב °בנפול אויבך אל תשמח ובהכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו ודרחים לי ליבעי עלי רחמי:**

ואפילו גדול אצל קטן. שלא יאמר לא אבקר אלא גדול כמותי: **אין לו שיעור.** דמטם בקטן כמו בגדול: **ליעיילו שתין ולוקמוהו.** יכנסו ששים בני אדם כאחד לבקרו ויטול כל אחד ואחד ששים מלעגו תיכף יתרפא: **כעישורייתא דרבי.** שכל אחת מעלת עשור מנכסים שנותן אחר שנוטלה אותה שלפניה עשור שלה וכן נמי כל אחד מן המבקרים נוטל אחד מס' מן החולי שנשאר לחולה אחר שבקרו אותו שלפניו: **ובבן גילו.** שנולד המבקר במזלו של חולה: **והחזרות כילן והולקות בשוה.** שכיון שבנה אחת בלא ליטול איש בדין שיהיה חלק של ראשונה יותר מן האחרונות: **באיש.** חלה: [**באילו שופך דמים.** מפני שבני אדם שנכנסין לבקרו עושין לו מה שכל צרכיו]: **אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות.** נראה בעיני דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחוליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה כדאמרי' בפ' המסקא דכיון דחזא אמתיה דרבי דעל כמה זימנין לבית הכסא ואנח תפילין וקא מצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים כלו' דלימות רבי ומשום הכי קאמר דהמבקר חולה מועילו ב ג"ה בתפלתו אפי' (למות וכקט) לחיות מפני שהיא תפלה יותר מעולה ומי שאינו מבקרו א"ל לומר שאינו מועילו לחיות אלא אפילו היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפילו אותה הנאה זוטרתי אינו מהנהו:

מהרש"א ביקור חולים אין לו שיעור כו'. ובפי' הר"ש נדרים ומס' פאה אמתניתין דאלו דברים שאין להם שיעור כו' וא"ת וליתני ביקור חולים דאין לו שיעור כדאמרי' פרק נערה כו' ע"ש ודבריו אינן מובנים דאם ר"ל דלענין ממון יש לו שיעור מ"מ הא לענין כמה פעמים ביום קאמר הכא דאין לו שיעור וליתני ליה דומיא דתניא ת"ת אין לו שיעור מדכתיב והגית בו יומם ולילה ויש ליישב דביקור חולים היא בכלל ג"ח דתניא התם וכה"ג מיישב שם הר"ם הא דלא תני נמי כבוד אב ואם ע"ש וק"ל: **א"ל א"כ ליעיילו כו'.** פרש"י יכנסו ס' כאחד לבקרו כו' לאו דווקא כאחד דא"א לגמלם שיבואו כאחד וכן מוכח לנאי דמשני כעישורייתא דע"כ קאמר הראשון נוטל אחד מס' והשני ממה ששייר וכן כולם כפרש"י והר"ן ויש לשאול למאי דמשני כעישורייתא מ"מ לעיילו ליה כ"כ הרבה בני אדם עד שלא ישאר מחליו כ"א דבר מועט וי"ל דלהכי קאמר בבן גילו דלא ימצאו לו כ"כ בני אדם שהם בני גילו ועי"ל דלא מעלין מחליו רק עד ס' אנשים כ"א חלק ס' ממה ששייר אותו שלפניו וענין בטול חלק אחד מס' שהוא נקרא דבר מועט כדאמרי' בכל נתינת טעם אחד בס' בטל דילפינן ליה מזרוע בשלה ודו"ק: **שימות ס"ד כו'** ק"ק מי יימר לך דלענין בקשת רחמים קאמר הכי ואימא דלענין כיבוד וריצון לפניו קאמר כל המבקר בכיבוד וריצון גורם לו שיחיה כדקאמר התלמיד לרע"ק רבי החייתני וכל שאינו מבקר ולא כיבד וריצן לפניו גורם לו שימות כדקאמר רע"ק כאילו שופך דמים ויש ליישב בדוחק דה"ל לרב דימי לפרש הכי דלענין כיבוד וריצון קא"ל: **לא שיחיה ולא שימות כו'.** עיין פי' הר"ן ולפירושו חוזר מהא דקאמר גורם לו שימות ואין נראה כן אלא דקאי כמ"ש גם הרא"ש בפירושו ונראה מעיקרא כל המבקר החולה הוא ודאי אוהבו של חולה ומבקש עליו רחמים שיחיה וגורם שתפלתו שיחיה וכל שאינו מבקרו ה"ז ודאי שונאו ומבקש עליו רחמים שימות שימות ס"ד דודאי מאן דסני ליה חדי בליביה קאמרינן בשמוך אבל שיבקש רחמים שימות הא פשיטא דגם השונא אינו עושה כן ומשני אלא כל שאין מבקרו ה"ז ודאי שונאו ואינו מבקש רחמים לא שיחיה ולא שימות וה"ז גורם שימות שאילו לא היה שונאו היה מבקש עליו רחמים ואפשר שתפלתו היתה נשמעת בעת רצון כמ"ש הרא"ש ולפי דברינו ניחא דמייתי עלה מלתא דרבא מכאן ואילך כו' דמאן דסני כו' ומאן דרחים לי ליבעי רחמי כו' דמיירי בענין זה: **דלא ליתרע מזליה כו'.** כענין שאמרו במ"ק ברית כרותה לשפתים ואל יפתח אדם פיו לשטן לומר שהוא חולה וק"ל:

הרא"ש סבר רב יוסף למימר אין שיעור למתן שכרו א"ל אביי וכל המצות יש שיעור וכו'. ותימה הא דאין אתה יודע מתן שכרן של מצות הוא לדעת כמה היא שיעור השכר של כל מצות ומצוה אבל לעולם לכל המצות יש שיעור לשכר ואי אתה יודע שיעור של כל מצוה ומצוה שיש מצוה שמרובה שיעור שכרה מחבירתה אבל ביקור חולים אין שיעור וקץ למתן שכרו כי גדול הוא לאין חקר ושתא סבר רב יוסף ומדקאמר אין שיעור ולא אמר אין סוף למתן שכרו משמע דאע"פ שיש לה סוף למתן שכרה מ"מ אין לו שיעור ידוע כמה הוא השכר ולזה הקשה שכל המצות נמי אין ידוע כמה הוא השכר ומשני אין שיעור לבקר אדם גדול ולא קטן כי כולם שוים בו' א"ל כעשורייתא דרבי ובבני גילו וכו'. פי' הר"ן בבן גילו שנולד המבקר במזלו של חולה יש להקשות דבחדא מינייהו סגי דכיון שצריך לבני גילו אין תקנה ליכנס ששים אנשים לבקרו כי אולי לא יהיו נמצאי מזלו לסלק חוליו וכן בעשורייתא דרבי סגי שכל א' מהמבקרים נוטל א' מס' שנשאר לחולה אחר ביקורו של ראשון. ולפירש"י ז"ל שפי' בני גילו בחור לבחור כמותו או זקן לזקן ניחא הגך האחד דלא סגי בבני גילו דא"כ יבקרו לבחור ס' בחורים ולזקן ס' זקנים ולכך איצטריך כעשורייתא דרבי אבל מ"מ לימא כעשורייתא דרבי וסגי ושמא קושטא דמילתא קאמר דצריך שיהיו בני גילו ואינו מסלק כל החולי אלא כעשורייתא דרבי: מאי גורם וכו'. תימה כיון דר' עקיבא אמר כל שאינו מבקר החולה כאילו שופך דמים ופירש"י מפני שבני אדם שנכנסים לבקרו עושין לו כל צרכיו א"כ היינו דרב דימי דאמר נמי כל שאינו מבקרו גורם לו שימות שמתוך שאין נכנסין לו בני אדם לבקרו אין עושין לו כל צרכיו והוא מת והרי זה גרמא כאילו שופך דמים ואי קשיא ליה שאע"פ שיהיה כשופך דמים מ"מ אינו שופך דמים ממש ואינו הוא הגורם מיתתו הא נמי קשיא לתירוצא דמיכן במבקש רחמים ומתרצינן לה אינו מבקש רחמים לא שיחיה ולא שימות והכי נמי איכא לאוקמיה בעושה לו כל צרכיו ואם אינו מבקרו אינו גורם לו שיחיה ולא שימות ואמאי אצטריך לאוקמי' המבקש רחמים. רבא יומא קדמאה וכו'. ודרחים לי ליבעי רחמי וכו'. יש קצת תימה דלא אמר ודרחים לי ליבקר יתי כההוא דלעיל דאכריז רב כהנא רבי חלבו באיש והיינו כי היכי דליבקרו יתיה וכשראה דלא איכא דאתי אמר להו לא כך היה מעשה ברבי עקיבא וכו' ושמא לכי היכי דליבקרו יתיה לא צריך לאכרוזי בשוקא דהא לעיל לא אמר אלא נפיק אכריז ולא אמר בשוקא והכא אמר אכריזו בשוקא כדי שישמעו אויביו ויבקשו עליו רחמים אוהביו:

(אמר רב יהודה אמר שמואל) [אמר רב] כל המבקר כה **את החולה נצול מדינה של גיהנם שנאמר °אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' ואין דל** תהלים מא **אלא**

עיון יעקב

דקאתי. א"ל משום דלא היי שם בני גילו ליטול א' מששים כחליו נהכי ורש להם דאפ"ה מלוה לבקר את החולה כדי לכבד ולירנן לפניו. יומא קדמאה דחליש. עיין ברמב"ם פי"ד מהל' אבל ובי"ד סי' של"ה שפסק אין מבקרין את החולה אלא מיום השלישי והלאה ואם קפץ עליו החולי והכביד מבקרין אותו מיד עכ"ל והוא מירושלמי ע"ש בכ"מ וזה כוונת רש"י פי' וירא לבקר את החולה א"י"ת בר חנינא יום שלישי לחליתו הי' כי אין מבקרין קודם לכן וליכא למימר שהכביד עליו החולי שהרי וירן לקיחתם וזה כוונת הפסק במלכים פ"י כ' ובישעיה פ"י ל"ח בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעי' בן אמוץ ותיבת למות הוא מיותר אלא הכוונה לפי שקב"ה רלה שילך ישעי' אצל חזקיה וכדאיתא בברכות פ"ס ולפי שאין מבקרין מיד אלא א"כ הכביד עליו החולי לכך קאמר שחלה למות ויבא אליו ישעי' תיכף תוך שלשה ימים ובעיר"ש"י שם בפסוק: ניצול מדינה של גיהנם. אפשר לומר

תענית ל. אלא חולה שנאמר °מרלה יבצעני אי נמי מהדין קרא
ש״ב יג °מדוע אתה ככה דל בן המלך ואין רעה אלא גיהנם
משלי טז שנאמר °כל פעל ה׳ למענהו וגם רשע ליום רעה · ואם
בקרו מה שכרו מה שכרו כדאמרינן נצול מדינה של
תהלים מא גיהנם אלא מה שכרו בעולם הזה °ה׳ ישמרהו ויחייהו
ואושר. בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו. ה׳ ישמרהו
מיצר הרע ויחייהו מן היסורים ואושר בארץ שיהו הכל
מכבדים אותו ואל תתנהו בנפש אויביו שיזדמנו לו
רעים כנעמן שרפאוהו מצרעתו ואל יזדמנו לו רעים
כרחבעם שחלקו מלכותו תניא ר״ש בן אלעזר אומר אם
יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה סתור ואל תבנה
מפני שסתירת זקנים בנין ובנין ילדים סתירה וראיה
מ״א יב לדבר °רחבעם בן שלמה. אמר רב (ששת) [שישא]
[ע׳ במהרש״א ובמפרש״י ונרש״י] בריה דרב אידי לא *לסעור איניש קצירא לא בתלת שעי
קמייתא דיומא. ולא בתלת שעי בתרייתא דיומא כי היכי
דלא ליסח דעתיה מן רחמי בתלת שעי קמייתא רווחא
שבת פ״ק דעתיה בתרייתא תקיף חולשיה. א״ר אבין אמר רב
תהלים מא מנין שהקב״ה זן את החולה שנאמר °ה׳ יסעדנו על
ערש דוי כל משכבו הפכת בחליו. וא״ר אבין אמר רב
מנין שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה שנאמר
ה׳ יסעדנו על ערש דוי. הנ״ה הנכנס לבקר את החולה
לא ישב על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי
ספסל אלא מתעטף ויושב על גבי קרקע מפני שהשכינה
שרויה למעלה ממטתו של חולה שנאמר ה׳ יסעדנו
על ערש דוי:

[רעים כנעמן. שריפאהו מצרעתו כגון אלישע דהוה כביא חקן והשיאו עצה לנעמן: אם יאמרו לך נערים בנה. בית המקדש וכו׳: וסימן לדבר רחבעם. דכתיב ויעזוב את עצת הזקנים וגו׳ ונחרב בית המקדש על אותה עצה והמורה לא פירש בבהמ״ק ואיכא ברייתא דקתני בהדיא בבהמ״ק]: לא לסעור איניש. לא יבקר ופקודת כל האדם מתרגמינן וסערא: קצירא. חולה: בתלת שעי קמייתא רווחא דעתיה. וכסבור המבקר שנתרפא ואין צריך לבקש רחמים עליו: בתרייתא תקיף חולשיה. וכסבור שהוא באפס תקוה ומתיאש מן הרחמים: יסעדנו. כמו ואחם לבב אנוש יסעד: [מנין שהשכינה וכו׳. שנאמר ה׳ יסעדנו קרי ביה יסעדנו א״כ יסעדנו ממש שמסעד שכינה על ראשו כדאמרן בהדיא ששכינה שרויה למעלה ממטתו]: לא ישב על גבי מטה ולא ע״ג ספסל. איכא מ״ד דדוקא כשחולה שוכב ע״ג קרקע שנמצא מבקר גבוה ממקום שכינה:

מהרש״א ואין דל אלא חולה כו׳. רוב מלת דל שנמקרא כאמור על עניות ממון אבל דל דהכא איכו אלא חולה כו׳ ומשמע לו כן מדכתיב משכיל אל דל דליתן ממון לעני ודל אין צריך כ״כ השכל אלא לגבי חולה אומר דודאי צריך ביקור ולהשכיל יפה מהרפואה שהוא צריך שזהו עיקר הביקור חולים ומייתי שנא׳ מדלה יבצעני בחולי חזקיהו כתיב שהיה מתפלל שיבצע אותו הקב״ה מן החולי אבל ת״י מדלה. ועי׳ הוס ע״ש בפירוש רש״י בס׳ ישעיה: מה שכרו בעה״ז כו׳. כיון שזהו שבקרו החייהו בעה״ז כדאמרי׳ איכו דומה שלא יהיה לו שכר למבקר גם בעה״ז ואמר ה׳ ישמרהו מיצה״ר שהוא אויב הפנימי שזהו מדה כנגד מדה שע״י שהחייהו ועמד מחליו כמחלו עונותיו כדלקמן גם המבקר זה לא יבא לידי עון ואמר החייהו מן היסורין דהייט שלא ימות מתוך יסורין כמו שהחיה לחולה זה מתוך היסורין ואמר ואושר בארץ שהכל מתכבדין בו כמו שהוא כיבד וריבץ לפני החולה ואמר ואל תתנהו בנפש אויביו. דלפי פשוטו ה״ל למכתב ביד אויביו אבל בנפש הוא לשון רצון ודעת אויביו שהם משיאים עצה לאדם לפי דעתם הם ודאי אויביו של אדם כרעים של רחבעם שהיו משיאים לו עצה לפי דעתם לסתור עצת הזקנים אבל לזה המבקר גם שהיה גדול אלא קטן כדלעיל נעשה לו ריע טוב לבקרו ולרפאו במדה א׳ זלמנו לו רעים כמו של נעמן שאמרו לו דבר גדול דבר אליך הנביא גו׳ רחץ וטהר ורש״י פי׳ רעים כנעמן על אלישע והוא דחוק: זקנים סתור כו׳. הענין קשה לפום ריהטא בדבר שיאמרו שילדים בנה והזקנים היפך זה סתור ויש לפרש המשל במי שיש לו בית חומה בנוי ורוצה לבנותה עוד בגובה עלייה עליה והילדים א״ל בנה שחומת הבית יכולה לסבול בנין העליה וזקנים א״ל סתור חומת הבית כדי לבנותה יותר בעובי שתהיה לה חוזק לסבול חומת העליה שעליה ואמר שמע לזקנים כו׳ שהזקנים ודאי יותר בקיאים בדבר זה ולזה אמר כי בנין שאומרים הילדים הוא סתירה גם לחומת הבית ושאומרים הזקנים סתירת חומת הבית ע״מ לבנותה יותר בעובי היא בנין גם לחומה שעליה העליה וסימן לדבר רחבעם כו׳ שהזקנים יעצו לו סתירה להקל המשא מעל העם והילדים יעצו לו בנין שא״ל אבי העמיס עליכם עול כבד ואני אוסיף על עולכם גו׳ והיה עצתם סתירה שמרדו בו ישראל עי״ז ואילו שמע לזקנים היה לו בנין עולם כמ״ש והיו לך לעבדים כל הימים וק״ל: לא לסעור איניש כו׳. כמ״ש ופקודת כל האדם יפקד גו׳ ות״א וסערא דכל אנשא יסתער גו׳ וכראה שהוא לשון ראיה ופקוח בצרכי חולי כמ״ש לראות את הצרים תרגום למסערי קרויא ועיין בערוך בערך סער וכן פי׳ רש״י בפ״ק דשבת אהא דמנין שהשכינה סועד כו׳ דגרסינן סועד ברי״ש כלומר מבקר דפוקד תרגומו סוער ע״ש: מנין שהקב״ה זן את החולה כו׳. ודאמרי׳ בעלמא אשתיה זכתיה היינו כמי שהקב״ה זן אותו דאם החולה של שמים הוא כדלקמן במעתין:

הרי״ף כל המבקר את החולה ניצול מדינה של גיהנם וכו׳. נ״ל שעיקר בקור החולה הוא לעזרו ולהזכירו לשוב מחטאיו כי הרי הוא תפוש בקולר וצריך פרקליטין גדולים ויתודה וישוב אל ה׳ וירחמהו ויצילהו מדינה של גיהנם וכיון שביקור זה הציל אותו חולה מדינה של גיהנם ימלטהו ה׳ כצדקו באותה מדה ע״מ והוא גיצול מדינה של גיהנם והביא ראיה מדכתיב אשרי משכיל אל דל שאם הוא מדבר בנתינת הצדקה אל דל ואביון הל״ל אשרי נותן אל דל מאי משכיל אל דל דנקט ואו״ל דרשו במקום אחר שיום רואה עני אשוב בן טובים שירד מנכסיו שלא יתן לו הצדקה באופן שיתביים בה אלא משכיל בהשכלה ניתן לו ולא יתבייש כגון שאמר לו שמצאתי שנפלה לך ירושה ובירושה בזה ולזה אמר משכיל ולא אמר נותן וכאן דרשוהו על המבקר את החולה שישכילנו דעת והשכל לשוב בתשובה מחטאיו ולהנצל מגיהנם ולכך גם הוא ימלטהו ה׳ ביום רעה שהוא גיהנם: ואם ביקר מה שכרו בעה״ז. ונלמד המובן שיש לו שכר למבקר בעה״ב ובעה״ז עוד נ״ל שבא לרמוז על המבקר לחולה שאין בידו

לומר שטעם יהא המבקר נושל א׳ מששים בחליו או ע״י שכבד ורבץ לפניו או שמתפלל עליו וגורם שמותר מחוליו יבשמך קאמר אין החונה מותר מחוליו עד שיוחלו לו על כל עונותיו לפי שאם החולה הוא במקום אם כל גיהנם לכך גם הוא ניצול מאש של גיהנם: מה שכרו בעה״ז. פי׳ דהא ביקור חולים הוא אחד מהדברים שאוכלין פירותיהן בעה״ז והקרן קיימת לעוה״ב ועיין במהרש״א ואע״ג דקתני הו שכר הרבה שנוטל בעה״ז ת״מ עקרי רק פירות נגד קרן קיימת של עולם הבא כי יפה שעה אחת קורת רוח בעוה״ב וכו׳ חיי עה״ז: אם יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה. עיין במהרש״א ועי״ל ע״פ דאיתא לעיל ביבמות דף ס״ב שפין ילא חכנה ע״ש בפירש״י: מנין שהקב״ה זן את החולה. הע״ד ראוי לומר ואע״ג דהקב״ה זן כל ברי׳ מגילי ביצים עד קרני ראמים כדאיתא בפ״ק דע״ז מ״מ בחולה שאיתרע מזליה צריך רחמי ומשום דידיה הוא הש״ס ומשמעות הכל בה׳ בכי הא דף קי״ח ע״ב:
עסם

בידו עון ולא הוצרך להסתכלתו של זה המבקר שישכילנו כי איש צדיק הוא וש"ד דאינו ניצול מגיהנם אלא כשיבקר לאדם חוטא והשכילו והתודה על חטאתיו והצילו מגיהנם גם הוא ינצל מגיהנם אבל המבקר לאדם שלא הוצרך להצילו מגיהנם מה שכרו בעה"ז ה' ישמרהו מילה"ר שמתוך שהמבקר הזה רואה לאדם צדיק שוכב על ערש דוי הכי יתן אל לבו אם בארזים נפלה שלהבת וכו' ומהרהר תשובה בלבו והקב"ה מסייעו להכניע יצה"ר שנקרבו ויחייהו מהיסורין והמולאים בשכר ביקורו לחולה ויאושר בארץ שיהיו הכל מתכבדין בו לפי שהצדיק שהוא מדוכא ביסורין אין הכל מתכבדין בצדקו כי אומרים אין הוא עבוד אלהים כיון שבצדיק הזה פגעה בו מד"ה אבל כשהצדיק בשלוה והשקט כל העולם מתכבדין בו ובו ידקו ויתהללו לומר נאו ראו מעלות הצדיק שיש לו השקט ושלוה ובשמו יתייקרו ואל תתנהו מד"ה להיות נפשה בשינת נפש אויביו אלא צדיק באמונתו יחיה. ומ"ש בגמ' ידמעו לו רעים כנעמן הכוונה שיתגלגל על ידו זכות להחזיר למוטב לרעיו כמו הרעים שאמרו לנעמן אבי דבר גדול דבר אליך הנביא הלא תעשה אף כי אמר אליך רחץ וטהר וכשנתגייר נעמן ואמר הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל שכפר בעבודה זרה ושם שיה אתו כל מחנהו הרי שנתגלגל גם לרעיו לכפור בעבודה זרה ולא כרעיו של רחבעם שיאהו מהכלל והוציאו גם כן לרחבעם בעלתם ונחרב המקדש והמבקר החולה הזה שהוא צדיק אל תתנהו להיות בעדת אויביו שהם כרעיו של רחבעם אלא יהיו כמבורות אנשים ישרים כרעיו של נעמן. וכן פי' הרא"ש ז"ל רעיו של נעמן שהשיאוהו עלה לטבול בירדן: מנין שהקב"ה זן את החולה וכו'. בגמרא פירש"י ז"ל ישעדנו כמו ולחם לבב אנוש יסעד ומנין שהשכינה שרויה שנאמר ה' ישעדנו קרי ביה ישעדנו אי נמי ישעדהו ממש שמשעדי שכינה על ראשו כדאמרן בהדיא שהשכינה שרויה למעלה ממטתו. וצריך להבין דברי רש"י מהו זה שאמר קרי ביה ישעדנו כי מה שכתיב ומהו הקרי. ועוד מ"ש א"כ ישעדנו ממש מה עניינו. וכן מ"ש כדאיתן להדיא הלא על האי מלתא קאתו לפרושי. ואפשר לפרש דהוקשה לרש"י ז"ל איך רב דרים תרתי מהאי קרא דישעדנו דקודם אמר רב הקב"ה זן החולה שנאמר ישעדנו ואחר כך אמר השכינה שרויה שנאמר ישעדנו ולכך אמר רש"י ומנין שהשכינה שרויה שנאמר ה' ישעדנו וקרי ביה ישעדנו וכמו לבב אנוש יסעד שהקב"ה זן אותו וכפי דרשה ז איכו מדויק המקרא דקרי ישעדנו דהיל"ל ה' ישעדינו ויחזקנו לחולה להיות כיזון כאילו אוכל פת לחם. ולדרשה האחרת דרש"י הקרי דקרי ביה ישעדנו ולא ישעדינו לומר שהקב"ה הוא בעזרו כי תרגום אלהי אבי בעזרי הוא אלהא דאבא בסעדי וא"כ ישעדנו הוא כמו יעזרהו לחולי כיון שהשכינה היא על ראש המטה וזהו על ערש דוי א"כ ישעדנו ממש במשעד שכינה על ראשו כלומר שאין אנו צריכין לדרוש ישעדינו מלשון עזרה כתרגומו אלא הוא משעד ממש שתומכו הקב"ה והוא לו למשעד ומשענה בהיותו שרוי על מטתו ויש ראיה לפירוש זה כדאמרן בהדיא שכינה שרויה על מטתו ואם ישעדנו הוא מלשון עזרה איכו מוכרח להיות למעלה ממטתו כי בכל המקום אשר יבא שם הוא לו לעזרה ושעד אבל כשאנו דורשים ישעדנו ממש מלשון תמיכה ומשעד צריך להיות גם על ראשו לתמכו. ועוד י"ל בפי' רש"י שנתן טעם אל שתי דרשות דמאי דקאמר קרי ביה ישעדנו לחולה כדכתיב ולחם לבב אנוש יסעד ומ"ש א"כ כלומר ויש נדרשו נ"כ מלשון סמיכה ומשעד ממש כדאמרן שרוי על מטתו וכפי זה לא קאי ישעדנו לחולה דאם כן היל"ל ה' ישעדהו כדכתיב ה' ישמרהו ויחייהו גם היל"ל ישעדהו אלא בא לומר שה' שהוא ישעדנו לכל בני אדם יהיה הנשעד הזה על ערש דוי על ראש מטתו של זה החולה. ועוד יש להרחיב ענין זה באופן אחר שנדרשה שהקב"ה זן אותו דרשינן הקרי שהוא ישעדנו בנו"ן דגושה כלומר ישעדנו לחולה כאילו אכל פת לחם ומ"ש על ערש דוי מוזר אל החולה שהוא על ערש דוי ולדרשה האחרת של שכינה שרויה למעלה אין אנו דורשין הקרי של ישעדנו שהיא נו"ן דגושה אלא ישעדנו מוזר על הקב"ה שהוא משעדנו ה' שהוא ישעדנו לכל חי תמיד הוא יושב על ערש דוי מוזר אל ה' הכז"ל שהוא על ערש דוי שהשכינה שרויה למעלה ממטתו:

(אמר רבין) [א"ר אמי אמר רב] מ"ד ואתה בן אדם עשה לך כלי גולה זה נר וקערה *ושטיח. וכחסר כל (אמר רבין בר אבא) [א"ר אמי אמר רב] בלא נר ובלא שלחן. רב חסדא אמר בלא אשה. רב ששת אמר בלא שמש, רב נחמן אמר בלא דעה תנא בלא מלח ובלא רבב. אמר אביי נקטינן אין עני אלא בדעה במערבא אמרי דדא ביה כולא ביה דלא דא ביה מה ביה דדא קני מה חסר דדא לא קני מה קני: ושטיח. עור לאכול עליו: בלא רבב. שומן: דדא ביה כולא ביה. מי שיש בו דעת כמי שיש בו הכל שאינו נחסר כלום: [דדא קני מה חסר. מי שקנה דעת אינו חסר כלום]: דלא קני. דעה מה קני מה יועיל כל מה שיקנה:

בו ע"ב יחזקאל יב
דברים כח
נ"ב דאביי פליגא אאינך וקבר נחסר הוא עניים ואין עני אלא בדעת אי"כ

מהרש"א זו נר כו'. דמשמע דכלים ידועים ומיוחדים הם הנעשים לגולה כמ"ש עשה לך גו' לעיניהם אולי יראו גו' דהיינו שיגלו מזה הגלות וק"ל: בלא אשה כו'. כל"ל: ובחסר כו'. קמייתי והיינו קרא קמא דכתיב ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל גו' אבל קרא דבתריה כי האכלם בחוסר כל גו' לא שייך למימר ביה בלא אשה דהא באשה קמשתעי ההוא קרא ולפי פשוטו בחוסר כל היינו כל דבר אבל א"כ לא הוה איצטריך למכתב ברעב ובצמא ובעירום דהוה בכלל חוסר כל דבר וע"כ אמרו דחוסר כל הוא דבר פרטי אלא דבר שהכל צריכין לו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה דבר הקרוי חסרון לכ"ע: אלא בדעה כו'. מלת עני ודאי ברוב כאמר על עני בממון אלא דר"ל אין עני דהכא דכתיב ובחוסר כל אלא בדעה ועי"ל דה"ק אין מלת עני הוכח באמיתה אלא על עני בדעה וכדמסיק אבל לגבי ממון איכו אלא בלשון מושאל וכדמסיק במערבא אמרי על עני בדעה דדא ביה כו' דדא קני מה חסר כו' והענין כפול לרמוז בין בדברים הגופניים ובין הרוחניים כולן תלוין בדעה וק"ל:

א"ר אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא אין החולה עומד מחליו עד שמוחלין לו כל עונותיו שנא' הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי. רב המנונא אומר חוזר לימי עלומיו שנאמר רוטפש בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו [כל משכבו הפכת בחליו] אמר רב יוסף לומר שמשכח תלמודו:

בז ע"ב תהלים קג
איוב לג
תהלים מא

הוזר

עין יעקב

עשה לך כלי גולה זה נר וקערה ושטיח. עיין במדרש רבה איכה רבתי דף ס"ב ע"ב בפסוק בכה תבכה דגרים שם בשם רבי חייא בר אבא ממה וקערה ושטיח וכל א' ואחד יש לו לשמש בו בני דברים ע"ש להכי מקרי כלי גולה ועיין בשבת דף מ"ד ע"ב בתוספות ד"ה ומה נר וכו' דנס נר של מתכת ראויה כל שעה לתשמיש אהר: רב חסדא אמר בלא אשת. וכדאמר רב חסדא בפ"ק דקדושין האי דעדיפנא מהברי דנסיבנא בשיתסר וכו': רב נחמן אמר בלא דעה. וזה מדוקדק ובחוסר כל כי כל בגימטריא נו"ן שנו"ן שערי בינה נבראו בעולם כדלעיל וזה חוסר נגד והא דקאמר תנא בלא רבב ובלא מלח כוונתו כמו שאין להבדיל טעם לשבח אם אין בו מלח ורבב כן האדם באין בו דעה: תני במערבא אמרו דדא ביה כולא ביה. לפי שבמערבא הם הכונים כי אוירא דארץ ישראל מחכים והא דכופל דבריו ר"ל ע"ד דאמרינן שבה לך רב וקנה לך חבר להכי נגד הרב קאמר ודא ביה כולא ביה ולא דא ביה מה ביה להיות רבך ונגד קניות החבר קאמר דדא קני מה חסר וכו' וק"ל ועיין במהרש"א. ועי"ל דדא חסר היינו דעה שהוא מדת ענוה כדאמרינן פ"ק דסוטה דף ה' לעולם ילמוד אדם מדעת קונו וכו' וכל המשגלה חכמתו מסלקם ממנו מה קנה: אין החולה עומד מחליו עד שמוחלין לו כל עונותיו. כי אם החולה הוא במקום אם של גיהנם וכמו שמשם אינו יוצא עד שנידון על מעשיו שעשה כן הוא באש של חולה ונראה דרבי אלכסנדרי קאמר מוחלין נ"מ ס"ל דעון עליון אינו נמחק ומקרא מסייע ליה הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי וכמו שמצינו ברפואות הגוף שע"י האכילה שלא כהוגן מחזיר את החולה לחליו ולכן קשה אף גם לענין הקב"ה אם חוזר על הראשונות גם הראשונות נחשבים לו ע"ג פליג רב המנונא ואומר שחוזר לימי עלומיו כאילו נולד מחדש וילא תכנן אמו שלא טעם חטא כלל ונפכי ג"כ משכח תלמודו כמו ולד הנולד שסוטרין אותו על פיו שמשכח תורתו כדאיתא בנדה והטעם כמבנו בפרק חלק כי היצה"ר ניתן לאדם בשעת יצירה וכרי שלא יהא בועט כמשי שמו רוצה בקושיות אנטונינוס לרבי לכן הוא לומר תורה שהוא שבלין גמור לבטל ממנו כח היצה"ר בפרע בכנין אמו שאין לו שנייה אחרת ושכחה זמנו ללאת אז השכחה שלמותו על כן הוא בועט ויוצא חס לפסח תעלה רוכן היצה"ר וק"ל: אמר רב יוסף לומר שמשכח תלמודו. אף דרב יוסף היה סיני בעל זכרון גדול ואפילו הכי על ידי חלין

חוזר לימי עלומיו. אחר שחלה ונתרפא מתחזק טבעו להיות יותר בריא ממה שהיה קודם חליו שנאמר רטפש נוטריקון רטוב ושב ר"ל תחזור לימי עלומיו דנעשה כתינוק שלא טעם טעם חטא:
לומר שמשכח תלמודו. ימי עלומיו קרויים מענין העלמה:

מהרש"א עד שמוחלין כו'. וכענין שאמרו שהיסורין ממרקין עונות של אדם ומייתי מקרא הסולח לכל עוניכי הרופא גו' כי התחלאים באים ע"י חטא ואמר שע"י יסורי החולה סולח לו הקב"ה עונו ומרפא תחלואיו ומה"ט ראוי שיסמכו ב' ברכות אלו להדדי בי"ח ברכות אלא דגאולה מפסיק ביניהם מטעם שאמרו פ"ב דמגילה משום דעתידין ליגאל בשביעית וק"ל: **כל משכבו הפכת בחליו אמר רב יוסף לומר שמשכח כו'.** כפרש"י וכ"ה הגירסא בכל הספרים ומלתא באנפי נפשיה הוא דדריש מקרא דתהלים אבל מפי' הרא"ש והר"ן נראה דל"ג האי קרא כלל ורב יוסף אקרא דלעיל דמייתי מספר איוב קאי דכתיב ישוב לימי עלומיו ומלי' העלמה ושכחת תלמודו כפי' הרא"ש והר"ן ולולי פירושם גם לפי גירסתם יש לקיים ישוב לימי עלומיו כפשטיה ישוב ע"י שכחת תלמודו לימי עלומיו ונערות שהיה אז בלי תלמוד:

הרי"ף חוזר לימי עלומיו שנאמר רוטפש וכו'. פירוש לעיל כתיב והוכח במכאוב על משכבו וזהמתו חייתו לחם שהחולה כל אוכל תתעב נפשו ותקרב לשחת נפשו אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף ויחננו וכו' וסמיך ליה רוטפש בשרו דהיינו כשנתרפא וכ"ל דגם בקראי דתהילים יש לדרוש כן הרופא לכל תחלואיכי וכתיב בתריה המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעוריכי דהיינו ישוב לימי עלומיו ותמיהא לי למה לא למדו רב המנונא מהאי קרא והביא קרא דאיוב ושמא דריש ליה לעה"ב הגואל משחת חייכי ובתחה"מ יקדם כנשר נעוריכי: אמר רב יוסף לומר שמשכח תלמודו וכו'. פי' רש"י ז"ל בגמ' כל משכבו הפכת בחליו כל סדר הלכות תלמודו המסודר לו נהפך לו בחליו ומשכחו ע"כ. ולא אבין היכן התלמוד נרמז במשכבו ונראה דדריש הלכות התלמוד כמו הלכות המטה דהיינו הלכות משכבו ועדיין אינו מתיישב לי. ורא"ש ור"ן פי' דיליף מימי עלומיו מענין העלמה אבל קשה דהביא פסוק כל משכבו ופסוק ישוב לימי עלומיו דמשמע דמתרוייהו קא יליף ושמא רמז על התורה שלמד ששכב כדאמרו ז"ל כך היא דרכה של תורה ועל הארץ תשכב כל אותו תלמוד הפכת בחליו שמשכחו ועדיין צ"ע:

כח °°**רב** יוסף חלש אייקר ליה תלמודיה אהדריה אביי קמיה היינו דבכל דוכתא אמרינן אמר רב יוסף לא שמיע לי הא מלתא וא"ל אביי את אמרת לן ומהא מתניתא אמרת לן. רבי הוה גמיר תלת עשרה אפי הלכה אגמריה לרבי חייא ז' מנהון לסוף חלש רבי אהדריה רבי חייא קמיה הנהו ז' אפי דאגמריה ושתא אזדא להו הוה ההוא קצרא דהוה שמיע ליה לרבי כד הוה גריס להון אזל ר' חייא גמר יתהון קמיה קצרא ואתא אהדרינהו קמיה רבי כד הוה חזי ליה רבי להההוא קצרא א"ל רבי אתה עשית אותי ואת חייא א"ד הכי א"ל אתה עשית את חייא וחייא עשה אותי:

אייקר ליה תלמודיה. הכביד עליו תלמודו ששכחו: **תלת עשרה אפי.** י"ג פנים: **קצרא.** כובס: **אתה עשית אותי ואת** חייא. דגמרת להו דכל שמלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן:

מהרש"א אגמרי' לרבי חייא כו'. בכמה דברים קדושים נאמר מספר הזה י"ג כגון י"ג מדותיו של הקב"ה וי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם גם הרמב"ם הניח עיקרים מנין זה ונאמר כן גם באותן ע"ע פנים שיש לתורה כדלעיל יש מהם י"ג פנים היותר עיקרים לקדושה בהם וכן מספר הז' הוא יותר מסוגל לקדושה בכל דבר כגון השבת והשביעית והיובל וספירת ז' שבועות ועוד הרבה במדרשות כאמר שכן גם באלו י"ג פנים יש ז' פנים היותר מסוגלים לקדושה וע"כ אגמריה אותן ז' מתחלה לר' חייא וק"ל: **שמע ליה לרבי כד הוה גריס כו'.** אולי דהוא ההוא קצרא דאמרינן בפרק הנושא גבי אשכבתיה דר' כל יומא הוי אתי קמיה ההוא מכבס ההוא יומא לא אתי כו' וק"ל:

כט °°**אמר** רבי אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא גדול נס שנעשה לחולה יותר מנס שנעשה לחנניה מישאל ועזריה דאילו חנניה מישאל ועזריה אש של הדיוט והכל יכולין לכבותה אבל של חולה אש של שמים הוא מי יוכל לכבותה וא"ר אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא ואמרי לה א"ר יהושע בן לוי כיון שהגיע קצו של אדם הכל מושלין בו שנא' °והיה כל מוצאי יהרגני (בראשית ד) (רבא) [רב] אמר מהכא °למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך (תהלים קיט) אמרו ליה לרבה בר שילא שכיב ההוא גברא גובהא (הוה) רכיב גידרונא זוטרא מטא תיתורא איסתטט שדייה במיא וקא שכיב קרא אנפשיה למשפטיך עמדו היום וגו' שמואל חזייה להההוא עקרבא דיתיב על אקרוקתא ועברא נהרא טרקא גברא ומית קרי עליה למשפטיך עמדו היום וגו':

הכל מושלין בו. להמיתו אפילו זבוב אפילו יתוש: **למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך.** כיון שלמשפטיך עמדו גזירה של מעלה שהגיע קצם למות הכל עבדיך לקיים את דבר המשפט: **שכיב ההוא גברא גובהא.** אדם שהיה גבוה כלומר ארוך: **רכיב גידרונא זוטרא.** רוכב פרדה קטנה: **תיתורא.** גשר: **אסתטט.** אלשון שטיא רוח של שגעון וכדאמרינן בעלמא שטותא הוא דנקטיה אחזתה רוח שטות לאותה פרדה והשליכתו בנהר: **אקרוקתא.** צפרדע ועקרב אינו יכול לשוט בנהר ונשאו הצפרדע עליו להעבירו בנהר ולנשוך את האיש:

מהרש"א מי יוכל לכבותה כו'. דגם המים אין מכבין אותה כמו שכתב באליהו ותפול אש ה' וגו' ואת המים לחכה וכ"מ דבעי אפושי רחמי' לעשות לו נס כזה אי נמי לענין דמכפרין לו מחטאתיו וק"ל: **והיה כל מוצאי גו'.** דכל מוצאי משמע דהרבה שלוחים למקום לקיים שליחותו וכך עלתה לו שנהרג ע"י שוגג למך ככדו ומייתי ליה נמי מן הדין קרא דהכל עבדיך לעשות שליחו לקיי'

נו

עיון יעקב

שכח למהו: **רבי** הוה גמיר תלת עשרה אפי הלכה עיין במהרש"א למה מספר הזה מכוון ולפשר דהטעם משום דמ"ע פנים לתורה ותורתינו נחלק לד' חלקים שסימנם פרד"ס דהיינו פשט רמז דרוש סוד נמצא מגיע לכל חלק י"ב פנים וטעם המ"ע כלול מכולם יחד נמצא מגיע לכל אחת י"ג פנים לפ"ק ותמיד שלא עשרה אפי הלכה דהיינו פשט ופי' לאחר רביעית של סורה: **אמר** רבי אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא גדול נס שנעשה לחולה יותר מנס שנעשה לחנניה מישאל ועזריה. נראה דר' אלכסנדריא אזל לשיטתו דלעיל דקאמר אין החולה עומד מחליו עד שמוחלין לו כל עונותיו דאם לא כן אינו ראוי להעשות נס כחמ"ו שהיו צדיקים גמורים: **כיון** שהגיע קצו של אדם הכל מושלין בו. הטעם נראה ברכה נראה פי' ה' על פסוק ותו ברנה היום פ"ר יעקב את שהוא בצלמינו ובדמותינו ירדו באת שאינו בצלמינו כדמותינו ע"ש וכיון שהגיע קצו של אדם כבר סר צלם ודמות ממנו לכך שכל ימשול בו וע"ל כיון שהגיע קיצו מה"ד תבוא עליו וזה במרמי כוונם בפסוק בן מאה ועשרים שנה אנכי היום מלאו ימי ושנותי לכך ופי' אמר ונזמר כי כל מקום

בו משפטים שבכל יום ויום לרבי יוסי דאמר פ"ק דר"ה אדם נידון בכל יום ניחא כפשטיה למשפטיך עמדו היום שבכל יום ויום הוא גזר דין וקאי בכל אדם ולמ"ד התם דאינו נידון אלא בר"ה הכי קאמר למשפטיך שבר"ה עמדו בכל יום שאתה לעשות בו דין במים שנגזר עליו מר"ה ועמדו היום קאי נם על השלוחים לפעמים שהם רבים כההיא דעקרבא דיתיב על אקרוקתא וכן כי הכל עבדיך כמאמרם רבים שלוחים למקום וק"ל:

ל ** **אמר** שמואל אין מבקרין אלא למי שחלצתו חמה לאפוקי מאי לאפוקי הא דתניא ר' יוסי בן פרטא אומר [משום רבי אליעזר] אין מבקרין לא חולי מעים ולא חולי העין ולא מחושי הראש. בשלמא חולי מעים משום כסופא אלא חולי העין ומחושי הראש מ"ט משום דרב יהודה דאמר רב יהודה דבורא קשי לעינא ומעלי לאשתא אמר רבא האי אשתא אי לאו דפרונק' דמלאכא
ע"ב דמיתותא היא מעלי *כחורא לדקלא חד לתלתין יומין כי תריקא לגופא רב נחמן בר יצחק אמר לא היא ולא תריקה אמר (רבא) [רבה] בר יונתן [אמר רב יחיאל] ערסן יפה לחולה לרפואתו מאי ערסן א"ר (יוחנן) [יונתן] חושלא דשערי עתיקתא [דריש נפיא אמר אביי ובעין בשולא כבשרא דתורא] רב יוסף אמר סמידי דשערי עתיקתא דריש נפיא. אמר אביי ובעין בשולא כבשרא דתורא א"ר יוחנן בורדם אין מבקרין אותו ואין מזכירין שמו מ"ט א"ר אלעזר מפני שהוא כמעין הנובע וא"ר אלעזר למה נקרא שמו בורדם שהוא כמעין הנובע:

שחלצתו. שלבשתו חמה כאדם האוחזין שעל [ידי] כלי זיין שעל ו כקרא חלון: **לאפוקי הא דתניא**. דס"ל לשמואל כי הך ברייתא דאין מבקרין להכך דקא מני ודשמואל נמי לאפוקי הכי: **משום כסופא**. דאמכין שצריך לנקביו ומכסף: [**דבורא קשה לעינא**. וכן נמי למיחוש הראש שטבע אחד להם]: **דפרונקא**. שליח שעל ידית מהיס: **כחורא לדקלא**. הולין שסביב הדקל שבוערין אותו מבהמות וחיות: **תרייקא**. מרקחת מועיל וקורין לו תרייקא: **חושלא דשערי**. שעורים קלופים: **דריש נפיא**. בתחלת סיקדת הנפת: **בורדם**. תיבה אחת (ב') [בשתי] תיבות בור דם והוא חולי שמקלח דם מלמטה: **אין מבקרין אותו**. משום דאמכין צריך לנקביו ומלעוי ליה: **ואין מזכירין שמו**. לומר פלוני חולה חולי בורדם דלאו לבון כקיים הוא וא"כ שלא יתביים החולה (א"כ) [**מפני שהוא כמעין הנובע**]. שקופן מזה לזה ויש בו סכנה להזכיר:

הרי"ף לאפוקי הא דתניא. כתב הר"ן בפי' דסבירא ליה לשמואל כי הא ברייתא וכו' וכוונתו מבוארת דאמר לאפוקי הא דתניא וכד מזכא שניהם אמרו דבר א' הברייתא אמרה אין מבקרין לא חולי מעיים וכן אמר שמואל שאין מבקרין אלא למי שחלצתו חמה דמשמע ולא חולי מעים וכו' וא"כ הילכ"ל היינו דתניא וכו' ולכך פי' שהכוונה שמואל שאמר שאין מבקרין אלא למי שחלצתו חמה מה בא למעט אלא אלו השנויים בברייתא אבל קשה לי לפירושו מנ"ל דשמואל לא מיעט אלא אלו השנויים בברייתא דילמא שמואל כל מיני חלאים מיעט מהביקור ואין מבקרין אלא למי שחלצתו חמה בלבד והברייתא לא מיעטה אלא חולי מעים משום כיסופא ולחולי העין ומיחוש הראש משום דדבורא קשה להו ולעולם שמבקרין לשאר מיני חולאים ומיחושים אע"פ שלא חלצתו לכך נראה לפרש לאפוקי מהא דתניא דשמואל דאמר אין מבקרין אלא למי שחלצתו חמה בלבד הוא היפך מהברייתא שלא מיעטה מהביקור אלא הני דמני דווקא אבל שאר מבקרין אע"פ שלא חלצתו חמה:

הנודר מן המבושל פרק ששי

יף מא ע"ב **א"ל** רב לחייא בריה וכן א"ל רב הונא לרבה בריה כל לא מידעם לא תפלוט קמיה רבך לבר מן קרא ודייסא שהן דומין לפתילה של אבר ואפי' קמיה שבור מלכא פלוט רבי יהודה ורבי יוסי חד אכיל דייסא באצבעתיה והד אכל בהוצא א"ל דאכיל באצבעתיה לדאכיל בהוצא עד מתי אתה מאכילני רוקך א"ל דאכיל בהוצא לדאכיל באצבעתיה עד מתי אתה מאכילני צואתך:

כל מדעם לא תפלוט. כל מאכל שאכלת אם אתה יושב לפני רבך ויש לך רוק בתוך פיך תבלענו ולא תפלוט אותו לפני רבך: [**לבר**] **מקרא ודייסא שדומה וכו'**. הבולע רוקו אחר שאכלם: **לפתילה של אבר**. שאינו מתעכל א"כ שהם קשים לגופו של אדם כפתילה של אבר: **ואפילו לפני שבור מלכא פלוט**. ואל תתביים: **בהוצא**. בקליפת ען: **מאכילני רוקך**. שאין דרך לקנח הכולא לאחר שכתבה לתוך פיו כשמחזירה בקערה: **מאכילני צאתך**. לואה שתחת הצפרנים:

מהרש"א *כמאן מצלינן כו' ש"מ קצירי ממש מריעי רבנן כו'. מפרש"י נראה לכאורה דבי' ברכות מצלינן עלייהו קצירי ברכת רופא חולי עמו ישראל ומריעי רבנן ברכת על הצדיקים כו' על פליטת עמך ישראל אבל לא משמע כן דבהך דפליטת עמך ישראל לא הזכיר להתפלל על החולה כלל ועיקר החולים קאמרי רבנן שנקראו מריעי והוא תרגומו של חולה אלא דודאי דברכת רופא חולי עמו ישראל שלנו להתפלל על שניהם אלא דקאמר שהם צריכים לבקש רחמים טפי שהם צריכים חיזוק לפי שהם פליטת סופריהם ומתישין כחם בזה וק"ל: **בבלאי טפשאי דאבלי להמא בלהמי** כו'. כיון דדייסא עבה ופת טעם אחד להם למה להם לאוכלן ביחד דאם כן מאי זה הטעם יש לו ולהכי מסתפק רב חסדא בבבלאי אי אפי' דייסא דחיטי ופת דחיטי שהן מין א' מחזיק להו בב' טעמים כיון דזה מבושל וזה אפוי או דוקא דייסא דחיטי ופת דשערי בשן ב' מינים או בהיפך יש לו ב' טעמים לה"ק רב אכלה בתרתי דודאי יש לו טעם אחר *אמאי קאכיל מר בידיה א"ל כו'. נראה דיש להסתפק בשאלתו אם ר"ל אמאי בידיה ולא בכף או למאי בכולי ידיה ולא תסגי ליה באצבע אחד או בב' וע"ז השיב לו דלכך לא אכלתי בכף משום דנקיס באצבע ולהכי אכלתי בכל היד דבאצבע נקיס וכ"ש בתרתין וכ"ש בגי' ולא אתיא מלתיה כתנאי דא"כא לנו"ד לקמן דאין לאכול באצבע משום דלמא אתה מאכילני לאחך דלא סייך אלא בשנים אוכלים מקערה א' משא"כ הכא שהוא לבד אכל: **ל**איכל דייסא עד פרסה למיכל בישרא דתורא עד כו'. לפי פי'

שקוס שאמר זה' כוס וביה דינו ולא רחמים עיין בשבת דף קנ"א בחידושים: **לאפוקי** מאי. ודיכא למימר דאתי לאפיקי כל שאר חלאים שאין מבקרין רק למי שחלצתו חמה דהא עיקר ביקור חולים אנו לומדין מהקב"ה שביקר לאברהם וגם היה חולה מהמילה אלא דאתי לאפוקי רק הני דתניא וכו':
לא קשיא הא ברבנן הא בחלוני. ובש"ק קמא דשבועה זיה מחלק בגי קיטולין הא ברברבי הא בזוטרא ע"ש: **כל** מילי לא תפליט קמיה רבך. כי מורא רבך כמורא שמים וכבר אמרינן בברכות פ' הרואה ובריש יבמות דאין לעשות רקיקה אפ"ה ע"ש בפרש"י:

פי' הרא"ש ברין בישרא דתורא וזה מחזיק הלב יותר וכדאמרי' בפי' מחנה דלא אכלתי בישרא דתורא כפי' התוס' שם ומיהו הא דאמר מאכין לך פי' לא משמע כפי' זה אלא כפי' שפי' ברין וק"ל: שהם רומין לפתילה של אבר כו'. הרמיזן דאמרינן פי' ר' מיתות במלות שנשרפין שזורק פתילה של אבר לתוך פיו ויורד לתוך מעיו ומחרכת מעיו וק"ל: עד מתי אתה מאבילני רוקך כו'. מפי' הרא"ש אבל אלנעו היה מקנח מן הרוק עכ"ל ולפכמן רוב מאכלים מבושלים שאוכלים בכפות ונראה כמי דהכי הכא איכו היה להם כפות לא היו מדקדקין ומקפידין זה על זה ואפשר דכף מה לקנחו מן הפולא וק"ל:

שם **רבי** יהודה ור"ש אייתי לקמייהו בלוספיין ר"י אכל ור"ש לא אכל א"ל ר"י מ"ט לא אכיל מר א"ל ר"ש אלו אין יוצאין מבני מעים כל עיקר א"ל ר"י כ"ש שנסמוך עליהן למחר:

בלוספיין. תאנים שנתבשלו יותר מדאי: כיון שאין יוצאים מבני מעים כ"ש. דמעלו שנסמוך עליהן שאין אנו צריכין לאכול מאכל אחר למחר:

מהרש"א א"ל ר"ש אלו אין יוצאין מבני מעים כו' א"ל ר"י כ"ש שנסמוך כו'. ודאמריק בכמה דוכתין גבי תאנים הנופא עדיף י"ל היינו למאן דאית ליה אבל ר"י לא הוה ליה כדלקמן:

לב פס **רבי** יהודה הוה יתיב קמיה דר' טרפון א"ל רבי טרפון היום פניך צהובין א"ל אמש יצאו עבדיך לשדה והביאו לנו תרדין ואכלנום בלא מלח ואם אכלנום במלח כל שכן שהיו פנינו צהובים אמרה ליה ההיא מטרוניתא לרבי יהודה מורה ורוי אמר לה הימנותא בידה דההיא אתתא אי טעימנא אלא קידושא ואבדלתא וארבעה כסי דפסחא וחוגרני צדעאי מן הפסח ועד עצרת

פסלם ס אלא חכמת אדם תאיר פניו. א"ל ההוא מינא לרבי יהודה פניך דומין או כמלוי ברבית או כמגדלי חזירים א"ל ביהודאי תרווייהו אסורין אלא כ"ד בתי כסאות אית לי מביתי ועד בי מדרשא וכל שעה ושעה לכל אחד ואחד אני נכנס. ר' יהודה כד אזל לבי מדרשא שקיל גולפא על כתפיה אמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה ר"ש שקיל צנא על כתפיה אמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה דביתהו דר' יהודה נפקת נקטה עמרא עבדת גלימא דהוטבי כד נפקא לשוקא מכסיא (ליה) [ביה] וכד נפיק ר' יהודה לצלויי הוה מכסי ומצלי וכד מכסי (ליה) [ביה] הוה מברך ברוך שעטני מעיל זמנא חדא גזר רשב"ג תעניתא ר' יהודה לא אתא לבי תעניתא אמרו ליה לא אית ליה כסויה שדר ליה

יז ג גלימא ולא קביל ״דלי ציפתא א"ל לשליחא חזי מאי איכא מיהו לא ניחא לי דאיתהני בהאי עלמא:

מורה ורוי. בעל הולאה ומשתכר שמתוך שהולאה פניו לאוכים כל שעה היתה סבורה שנשתכר: הימנותא ביד. דההיא אתתא. אמונתי בידך שאיני שותה כל השנה יין אלא קדושא ואבדלתא: וחוגרני צדעאי. וקושר אני לרעי פרחתי משום מיחוש ראשי מפני ד' כוסות ששתיתי שלשי חושש מכן מפסח עד עצרת: במגדלי חזירין. שמתוך שמחיחים הרבה פניהם לאוכים: גולפא. קנקן והיה מביאו לבהמ"ד כדי לישב עליו: שמכבדת את בעליה. שלא היה יושב על גבי קרקע: דהוטבי. גלימא חשוב: שעטני מעיל. שהיה חשוב בעיניו כמעיל: דלי ציפתא. הגביה ומחצלת: חזי מאי איכא. ראה כמה עושר יש בו ומעשה נסים היה שמחצלת כל אותו מקום זהובים:

מהרש"א ר"י הוה יתיב כו' א"ל מ"ט היום פניך צהובין א"ל כו' ואם אכלנום במלה כ"ש כו'. עכ"ל לכאורה יש לדקדק דר"ש רק עם ר"י היה מדבר למה פניך להוצין ור"י בתשובתו כלל אחרים עמו וי"ל דר"י מתוך חסידותו כידוע כל היכא דאמרינן מעשה בחסיד הוא ר"י בר אלעאי לא רלה לתלות הדבר בחכמתו כדמסיק חכמת אדם גו' ולכך כלל עמו כלם שהיו אוכלין אותם עמו בהני תרדין כעבו פניהם להוצין וק"ל: חכמת אדם גו'. ירלה דר"י לא השיב לה אלא דלאו שיכור הוא והלמורלא הוא דמסיק ליה וטעמא מאי אלא חכמה גו' אבל בהך עובדא דמינא כו' ר"י בעלמו השיב לו טעמא מאי דכ"ד בית הכסא אית לי כו' ואפשר דבמלתא דעלמא אקמיה למינא על שהיה חושבו למגדל חזירים הרגילים בבתי כסאות ונראה מליסנא דמורה ורוי שהוא קרוב למה שקילו אותו כל עובדי מורי ורבי לשבח קראה היא נגבלי מורה כבן סורר ומורה שהוא זולל וסובא דהיינו רוי וק"ל: ורי כוסות כו'. משום שאלו הן כוסות של ברכת המלות ואף ע"ג דברכת המזון נמי בעי כוס מ"מ לאו ברכת המלות הוא כהכי דלא לסעוד ולא לברך בה"מ משא"כ הני דחשיב חיובא הם ולא סגי ליה בלאו הכי והא דא"ר יודא גופיה בפי' ע"פ ושמחם בחגך אנשים בראוי להם ביין י"ל דלפחות אנשים קאמר דראוי להם יין ואין שמחה להם אלא ביין אבל ר"י ילא משום אנשי' שהרי לא היה ראוי לו כדקאמר חוגרני לדעאי מן הפסח כו' וק"ל: גדולה מלאכה שמכבדת כו'. ר"ל אע"פ שאסור להיה לעשות מלאכה בפני ג' כדאמרינן פי' י' יוחסין זו המלאכה של משא הכלים הותרה להם לפי שמכבדת כו' וק"ל: ברוך שעטני מעיל כו'. עיין בג' הפירושים וק"ק כיון דלאו מעיל היה מחזי כשיקרא גם אם היה חשוב לו כמעיל וכ"ל דהוי האי גלימא עבור כעין מעיל ואשמועי' אע"ג דאשתיה כפקא ביה לשוקא ליה ביה משום לא ילבש גבר שמלת אשה דהיינו דווקא בגד העשוי מיוחד לאשה אבל בגד מעיל היא מיוחד לשניהם בנקבות כאמר כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים ולגבי זכר שמלה הרבה במקרא ולית ביה משום לא ילבש גבר גומר ודו"ק: גזר רשב"ג תעניתא ר"י לא אתא כו'. רשב"ג נשיא היה אז וגזר תעניתא ודרכם היה להתאסף בכל תיבות למקום הכנסיה ואמר דר"י לא אתא משום דלא הי"ל כסויה ואפשר דההוא מעיל לא היה בידו דאשתיה הוה לריכה ליה ללאת בו לשוק או שהיו מתביישים לכסות שם בכסות מיוחד כמו לאשתו כמ"ש לעיל ולזה אמר ישדר לו גלימא כו' דהוא כסות מיוחד לאיש וק"ל:

הר"ן רבי יהודה הוה יתיב וכו' יש לדקדק לרבי טרפון השיב שהביאו לו תרדין ואכלם וכו' ולהמטרונא השיב לה חכמת אדם תאיר פניו ולאהוא מינא השיב כ"ד בית הכסא יש לי ועיקר וכו' הרי ג' תשובות למה לא השיב פעם אחד לשלשתן ונראה דלרבי טרפון שרא' לרבי יהודה שהיה אותו היום פניו צהובין יותר מימים אחרים אז הפש' להשיב לו חכמת אדם תאיר פניו ולא כ"ד בית הכסא לפי שאי': מה היום נשתנה פניו להובין יותר משאר ימים כי בכל הימים חכמת אלהים בקרבו וגם היה בודק עצמו בכ"ד בתי כסאות ו.ד. ולכך השיבו שאותו היום אכל תרדין והצהובו פניו כי היה עני כדאמרינן לקמן שלא היה לו ולאשתו אלא כסות אחד וכו'. ועוד אפשר לומר דהתרדין היו מבשלין אותו ביותר ושנבדק עצמו בבתי כסאות הורק ממנו כל מאכלים שבגופו ולזאת ודאי אם אכלנום במלח כי המלח מועיל להרקה ולההיא מטרוניתא לא אמר פעם

טעם התרדין כי לא אכל היום ההוא תרדין ומת גם כי לא תאמין כי דבר נקל כתרדין מאיר הפנים וגם לא ידעה המטרונא מעניותו של ר' יהודה רק ר' טרפון כי היא חשבה ששתה יין ונשתכר. וקראתו מורה וכו' כאדם נעל ממון וגם לא אמר טעם בנית השבא כי דעתן של נשים קלה שלא תאמין כי צדקת עצמו בנית השבא מועיל להאיר פניו כי אדרבה מתים כתו לכך השיב לה שכמת אדם תאיר פניו. ולההוא מינא שאינו מאמין בדברי חכמים ונביאים ובכתובים וטעם התרדין לא אמר לו כי אותו היום לא אכל תרדין וגם לא יאמינו לו כי מאכל קל כזה מאיר הפנים ועוד כי לא היה ר' יהודה מראה עניותו לפני האדם שהיה עני ולא היה לו יכולת לאכול אלא תרדין כי רבי טרפון היה מכיר בו ולכך אמר לכל אחד טעם המספיק לו:

רבי עקיבא איתקדשת ליה ברתיה (דבר כלבא) [דכלבא] שבוע שמע (בר) כלבא שבוע אדרה הנאה מכל נכסיה אזלה ואתנסיבת ליה בסיתוא הוו גנו בי תבנא הות קא מנקיט ליה תבנא מן מזייה אמר לה אי הואי לי רמינא לך ירושלים דדהבא אתא אליהו אידמי להון כאינשא וקא קרי אבבא אמר להו הבו לי פורתא דתבנא דאולידת אתתאי ולית לי מדעם לאגנייה אמר לה ר"ע לאנתתיה חזאי האי גברא דאפי' תבנא לא אית ליה אמרה ליה זיל הוי בבי רב אזיל הוה תרתי סרי שנין קמיה ר"א ור' יהושע למשלם תרתי סרי שנין קם ואתא לביתיה שמע מאחורי ביתיה דקא אמר לה חד רשע לדביתהו שפיר עביד לך אבוך חדא דלא דמי ליך ועוד שבקך ארמלות חיות כולהון שנין א"ל אי צייתאי דילי ציית לידוי תרתי סרי שנין אחרינא אמר הואיל ויהבית לי רשותא אהדר לאחורי הדר אזל הוה תרתי סרי שנין אחרינתא אתא בעשרים וארבעה אלפין זוגי תלמידים נפק כולי עלמא לאפיה ואף היא קדמה למיפק לאפיה אמר לה ההוא רשיעא ואת להיכן אזלת אמרה ליה °יודע צדיק (דין דלים) [נפש בהמתו] אתת לאתחזואה ליה קא מדחי לה רבנן אמר להם הניחו לה שלי ושלכם שלה הוא שמע אבוה אתא ואיתשל על נדריה ואשתרי מן נכסיה:

הות מנקיט תבנא מן מזייה. הוה מלקט התבן משערו: רמינא לך ירושלים דדהבא. תכשיט של זהב שירושלים מצוייר בה והכי עביד לה כדאיתא בפ' במה אשה: אליהו אדמי לון כאנשא. כדי לנחם אותם ולהראות להם שיש עניים יותר מהם: דלא דמי לך. שאינו דומה לך ומשפחתו פחותה ממשפחתך: ואת להיכן. שלא היו לה בגדים לאוין: יודע צדיק (דין דלים) [נפש בהמתו] יודע הוא את דעת שנצטערתי בשבילו אית דאמרי דאיהי הוה ידעה דר"ע הוא ואמרה ליה דלא מתגליא בעיניו ואית דאמרי דלא הוה ידעה אלא הכי קא אמרה דלצדיק לא מבזי לאינשי: שלי ושלכם שלה הוא. תורתי ותורתכם בשבילה הוא בנתנה לי עצה לטייל לבי רב:

מהרש"א ר' עקיבא אתקדשת כו'. הך עובדא איתא נמי בפרק אע"פ בקצת שנויים ע"ש ומייתי לה הכא בדמיון זה דמייתי לעיל שהיה רבי יודא ואשתו עניים ולא רצו להנות משל אחרים כך היו ר"ע ואשתו בת כלבא שבוע דבקתא הוה גנו בי תבנא כו' ודש אי הוה בפה לי כו' דהיינו משלי אעשה לך ירושלים ולפי שהיא בעניה ראתה ליפותו בראשו ללקט התבן מתוך השער א"ל ליתן שכרה בעושרו לעשות על ראשה עיר ירושלים של זהב מצוייר כמפורש בסוף סוטה עיר של זהב היא עטרות כלות וחתנים ע"ש ועל שם שכתוב אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי ואף ע"ג דגזרו על עטרות כלות בפולמוס של טיטוס כמפורש סוף מסכת סוטה ור"ע אחר החורבן היה מתלמידי ר"א ורבי יהושע כבר כתבו התוס' בפרק במה אשה דלא גזרו אלא דווקא לחתנים ולכלות ולא לשאר כל אדם ע"ש ודו"ק: דלא דמי לך כו'. ר"ל דלא דמי לך בעשירות שהיא בת כלבא שבוע מעשירי ירושלים אי נמי לא דמי לך ביחוס שר' עקיבא הכיה מבני גרים ובפרק אע"פ ליתא הא אלא הך בתרייתא קא"ל אהוא סבא עד כמה כו' וכן הא דקא"ל חד רשע ואת להיכא כו' איתא בפרק אף ע"פ בלשון אחר דלצנועתא א"ל שבקתא שאילי מאני כו' וק"ל: יודע צדיק נפש בהמתו. יש לפרש דס"ק יודע לדיק שאין לי בגדים חשובים ושהבטיחני כשיהיה ספק לו אף על גב כפם דהיינו ירושלים דדהבא כפי' רש"י כאן ובפ' במה אשה ועיין פי' אע"פ:

מן שית מילי איתעתר ר' עקיבא מן (בר) כלבא שבוע ומן אילא דספינתא דכל ספינתא עבדא ליה (חד מן ענא) [מין עינא] זמנא חדא אנשיוה על כיף ימא אתא הוא אשכחיה. ומן גוזא דזמנא חדא יהיב ד' זוזי לספונאי אמר להון אייתי לי מדעם ולא אשכחו אלא גוזא על כיף ימא אי יתוהו ליה אמרו ליה עביד מרנא עליה אשתכח דהוה מלי דינרי דזמנא חדא טבעה ספינתא וכולי עסקא הוה מחית בההיא גוזא ואשתכח ההוא זמנא [ומן בסרוקיתא] ומן מטרוניתא ומן אשתו של טורנוסרופס ומן קטיעה בר שלום:

אתעתר ר' עקיבא מן (בר) כלבא שבוע. דפליג ליה נכסיה: אילא דספינתא. בכל ספינה היו עושין דמות א"ל מינן לנחש ולסימן שתהא הספינה קלה בהליכתה כא"ל והיו ממלאים אותו דינרי זהב. [א"נ] חד מן ענא עושין א"ל של זהב לו עם ממין הצאן: אנשיוה על כיף ימא. ששכחו אותו א"ל על שפת הים ומצאו רע"ק: ומן גוזא. תיבה עשויה להכניס בתוכה ממון הספינה כדאמרינן בי גזא דרחמנא [לשון] אוצר: די זוזי לספונאי. ליורדי הים לריוח: אייתו לי מדעם. הביאו לי שום דבר: מרנא עליה. ימתין אדוננו עליו עד שנביא לך יותר: ומן מטרוניתא. פעם אחת הוליכו ר"ע ותלמידיו מעות והלכו אצל מטרוניתא אמרה לו נר"ע הריני מלוה אותך ותהיה אתה לוה והקב"ה והים ערבים בדבר קבע לה זמן לפרעון כשהגיע הזמן חלה ר"ע הלכה אותה מטרוניתא על שפת הים אמרה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שר"ע חולה ולא היה בידו לפרוע חובו ראה שאתה ערב בדבר מיד נשתטית בתו של קיסר ונטלה ארגז מלא אבנים טובות ודינרי זהב וזרקם לתוך הים והים הביאתו במקום שהיתה אותה מטרוניתא יושבת על שפת הים מיד נטלה אותו ארגז והלכה לה לימים נתרפא ר"ע ובא לו אצל ההיא מטרוניתא ומעותיו בידו לפרעון חובו אמרה לו חזרתי אצל הערב והוא פרע כל החוב והא לך מה שנתן לי יותר ומאותו ממון שהחזירה לו נתעשר ר"ע: ומן אשתו של טורנוסרופוס. שהיה ר"ע מקפחו בקלאי בפני קיסר ומקנתרו בדברים

עין יעקב

מן שית מילי איתעתר ר"ע. דקרק הש"ס לומר דנעשה עשיר מש"ך מילי אפי' לאשמועינן שבינה לפי שר"ע ינא מאוד בתורה שנ"ם ונקרא על שמו וכדאיתא בספר יוחסין דף ל"י ע"א ע"ש לתרץ לפי שינא נלמד: בבא סדרי לכך נתעשר מן ש"ס מילי ונתקיים ביה אורך ימים בימינה ובש"מ עושר וכבוד:

נדרים פעם אחת בא לביתו בר חנף אמרה ליה אשתו מפני מה פניך זועפים אמר לה מפני ר"ע שמקנתר אותי בכל יום בדברים אמרה לו אלהיהם של אלו שונא זמה הוא תן לי רשות ואכשיל אותו בדבר עבירה לפי שהיתה יפה תואר נתן לה רשות ונתקשטה והלכה לה אצל ר"ע וגלתה שוקה כשראה ר"ע אותה רק ושחק ובכה אמרה לו מה אימן הכך תלת מילין אמר לה שתים אפרש שלישית לא אפרש רקקתי על שבאת מטפה סרוחה, בכיתי על האי שופרא דבלי בארעא ושוא שחק שצפה ברה"ק שעתידה להתגייר ולהנשא לו ולא רצה להודיעם. אמרה לו כלום יש תשובה אמר לה אין הלכה ונתגיירה ונשאת לו לר"ע והכניסה לו ממון הרבה: ומן קטיעא בר שלום. בפ"ק דעבודה זרה שנתן כל ממונו לר"ע ותלמידיו:

מהרש"א מן שית מילי איתעתר רע"ק מן כלבא כו'. ר"ל דלא תימא מריבוי תלמידיו שזכר ונתעשר שלמדם תורה בשכר דודאי לא היה נהנה מתורתו אלא מן שית מילי כו' דהוו קלא בכם איעתר כדמפורש וקרוב לזה אמרו בפ"ד דנדרים ממה נתעשר משה כו' כמפורש שם וק"ל: ומן דסרוקיתא כו'. בכל הפירושים לא כתבו כלום בזה ונראה דלא הוי גרסי ליה וכן מוכח דהא קאמר מן שית מילי כו' ואי הוה גרסי ליה הרי מן ז' מילי הוא דחשיב ויש לקיימו דמן דסרוקתא קאי אדלעיל דההוא גואא דאשתכח בההוא זימנא דמן דסרוקת' הוה דהיינו משל ישמעאלים היה כמו אורחת ישמעאלים ת"י סיען דסרקאים וקל להבין: עביד מרגא עליה כו'. פרש"י ימתין אדוכנו עליו כו' עכ"ל והלשון דחוק ונראה לפרש לפי פי' הרא"ם דגואא הוא חתיכת עץ גדול דא"ל שיעשה על חתיכת עץ זה את מלאכתו למה שהוא ראוי ועיי"ז נבקע העץ אחר כך ואשתכח דהוי מלי דכרי וק"ל:

לה רב גמדא יהב ד' זוזא לספונאי לאתויי בהן מדעם
ע"ג לא אשכחו איתו ליה בהון קופא אשתמיט עייל לחורתא חפרו בתריה אשכחיה דרביע על מרגליתא אייתינון ליה כולהון:

קופא. קוף: אשתמיט. ברח ונכנס תוך חור אחד: אייתינון [ליה] כולהון. ממדת חסידות ולא מן הדין:

מהרש"א אייתינון ליה כולהון וכו'. פירשו בו ממדת חסידות הוא ולא ממדת הדין וכלפי מ"ש בסוף קידושין הספנים רובן חסידים והיינו דהקוף עדיין לא בא לידו כדמשמע אייתינון ליה כולהון ודקאמר אייתינהו ליה כו' לא בידו ורשותו ממש קאמר וק"ל:

לו אמרה ליה בת קיסר לר' יהושע בן חנניה (חכמה) [תורה] מפוארה בכלי מכוער א"ל לא למדת מבית אביך במה מחתין יין אמרה ליה במאני דפחרא. אמר לה כ"ע במאני דפחרא ואתון במאני דפחרא. אתון אחיתו במאני דכספא ודהבא אזלה ורמת חמרא במאני דכספא ודהבא וסרי. אמר לה אף אורייתא כן אמרה ליה והאיכא שפירי וגמירי אמר לה אי הוו סנין הוו גמירי טפי:

מכוער. שהיה שחור: וסרי. נתקלקל היין: אי הוו סנין. שלא היו נאים:

מהרש"א תורה מפוארה בבלי וכו'. עיקר הך מלתא מפורש פ"ק דתענית דאף ד"ת אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה ואיש הנאה ויפה דרכו להגים דעתו כההוא עובדא דנזיר בפ' קמא ועיין פרש"י פרק קמא דתענית והתוס' כתבו שם הא דקאמר אילו הוו סנו הוו גמירי טפי פי' אם היו שונאים היופי היו חכמים ביותר עכ"ל כיונו ג"כ לזה דר"ל דודאי אין זה תלוי בטבע הבריאה שיהיה המכוער גמיר וסביר טפי מן הנאה ויפה אלא דה"ק אי הוו שונאים היופי ולא מגיסים דעתם מחמת יופין הוו גמירי טפי מדהשתא וכן משמע הלשון אילו הוו סנו וכו' מלשון שנאה ולא קאמר אילו הוו מכוערין הוו וכו' ודו"ק:

לז ההיא דאתת לקמיה דרב יהודה [מנהרדעא] לדינא ואתחייבת [מן] דינא אמרה ליה שמואל רבך הכי דנן אמר לה ידעת ליה אמרה ליה אין נצא ורבה כריסיה אוכם ורבה שיניה אמר לה לבזוייה קא אתית תהוי ההיא אנתתא בשמתא פקעת ומיתה:

מהרש"א א"ל שמואל רבך הכי דנן כו'. פי' רש"י בתמי' ולול פירושו נראה דבניחותא קאמרה דשמואל רבך נמי הכי דנן לי והשתא ניחא דקא"ל דא"כ ידעת את שמואל רבי דהכי דנן אותך למה באת לפני תלמידו וקא"ל אין גולא וכו' וא"ל א"כ לבזוייה קאתית לפני לפי דעתך דלא יפה דנך תהוי וכו' וק"ל:

לח ההוא גברא דיהב עבדא לחבריה לאגמורא אלפא מיני לפדי אגמריה תמני מאה אזמניה לדינא לקמיה דרבי אמר רבי אבותינו אמרו נשינו טובה אנו אפילו בעינינו לא ראינו:

לפדי. מיני מאכל: לאגמורי אלפא מיני לפדי. שילמדו לעשות אלף מיני מאכל: אזמניה לדינא. על ר' מינים שלא לימדו:

אבותינו אמרו נשינו טובה. דכתיב נשיתי טובה שראו כבר אלא שעכשיו שכחוה אבל אנו לא ראינו טובה מעולם שאין אנו יודעים כמה מיני טעם יש בפירות כלומר דבר מופלא הוא שכל כך לימדו:

מהרש"א אבותינו אמרו נשינו טובה כו'. בפ' ב"מ מפרש ליה נשיתי טובה זו בית המרחץ כו' ועוד כמה דברים אבל לרבי לא משמע ליה לפרש כן דלא שייך בהו שכחה כי הך דהכא הרבה מיני לפדי דשייך בהו שפיר שכחה וק"ל:

לט רבי עבד ליה הלולא לר"ש בריה ולא אזמניה לבר קפרא כתב על בית גננא כ"ד אלפין רבואן דנרין נפקי על בית גננא דין ולא אזמניה לבר קפרא אמר

עיון יעקב

רב גמדא יהיב זוזי לספונאי. נראה דמייתי האי מעשה כי היכי דלא תתרעם על רבי עקיבא לומר שלקח קלת ממון שאינו של יושר כהאי גוונא דאייתו ליה ספנאי שהרי הם הביאו לו ארנקא דגוזא ולא שיהא מלא דינרין וכבר זכו בהו ספנאי בהגיע לידם לכן מייתי האי מעשה דרב גמדא שאין דרך הספנים שהם רובן חסידים לעשות לפנים משורת הדין וק"ל: תורה מפוארה בכלי מכוער. אפשר לומר דקיסרית שלה סוי כיון שמלינו שתורה הי משמחי לב ראוי להיות בכלי נאה ומבוכם שהוא מיהנת הלב ושמחת הלב כמו שמלינו שהיין משמח לבב אנוש לכן שותין אותו בכוסות מבוכחין וכדאיתא בסוטה דף מ' היא. השקאו יין משובח בכוסות משובחים וכדאיתא במגילת אסתר והשקות בכלי זהב והשיב לה ר"י ג"כ דווקא מהיין (אף שני משקין אינן נשמרין אלא בכלים פחותים כדאיתא פ"ק דתענית) ולא דשאיה לפי שעה הוא טוב לשתות בכלים משובחים מ"מ להניח בו בקביעות לקיום צריך דווקא להיות בכלים פחותים כן התורה אינה מתקיימת אלא במי שדעתו שפלה מש"כ הנאה צריך להתנאות מוד הוא הקטן שהשפיל עצמו אף שהיה טוב רואי ויפה עינים זה כוונת רש"י במגילת אסתר השקום בכלי זהב כמו ולהשקית בו רק לפי שעה ויש לרצון ג"כ בקרא שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל כי התורה נמשלה לאשה עולה גם בעלין זה ועיין בינתיים ש' הנעי' פ"ט: אמר לה יעמם ליה. אפשר שהידיעה גורם שהל השמחה עלין שלנו כיעור

אמר (להן) [ליה] אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכ"ו אזמניה אמר לעושי רצונו בעולם הזה כך לעוה"ב על אחת כמה וכמה. יומא דמחיך ביה רבי אתיא פורענותא בעלמא א"ל לבר קפרא לא תבדחן ויהיבנא
נא לך ארבעין גריוי חיטי א"ל ליחזי מר *בכל גריוא דבעינא שקילנא שקל דיקולא רבה טחייה בכופרא וסהפיה על רישיה ואזל וא"ל ליכיל לי מר ארבעין גריוי חיטי דרשינן בך אחיך רבי א"ל לאו אזהרתך דלא תבדחן א"ל חיטי דרשינן קא נסיבנא אמר לה בר קפרא לברתיה דרבי למחר שתינא חמרא ברקידא דאבוך ובקורקני דאמך:

נפקי על בית גננא דין. להולאת הכסואין: ולא אזמניה לבר קפ"א. לפי שהיה איש בדחן ומתיירא שמא יעשה שום דבר שיסחוק: [אמר. בר קפרא לרבי אם לעוברי רצונו משפיע לו טובה כל כך לעושי רצונו וכו' שהיה מגנהו על שלא זימנו: לעושי רצונו. משפיע לו בעוה"ז טובה כל כך שהתחיל לספר בשבחו בשביל שזימנו]: דכל גריוא דבעינא. באיזה מדה שארצה אקח: דיקולא רבה. סל גדול: טחייה בכופרא. טח אותו בזפת כדי שלא יצאו החטין מתוך נקבי הסל: וסהפיה על רישיה. הפכו על ראשו: ליכיל לי מר. ימדוד: חיטי דרשינא. שהלויתיך כלומר שאתה חייב לי ולבדיחותא קאמר: ברקידא דאבוך. שירקד אביך לפני כשאשתה: ובקורקני דאמך. שתהא אמך מקרקרת ומזמרת:

מהרש"א כתב על בית גננא כו': לא הזכיר מי הוא הכותב ובנוסחת ע"י ולא אזמניה לבר קפרא כתב על בית גננא כו' וקאי על בר קפרא שהוא היה כותב על עצמו כן שההולאה גדולה כזאת שהוציא רבי לא אזמניה לבר קפרא לבית גננא פירש הר"ן לסעודת כסואין ויותר נראה לפרשו כמשמעו שהוציא כן על בית חתנות דבני וק"ל: אם לעוברי רצונו כך כו'. אינו דומה כפרש"י שהיה מגנהו כך על שלא זימנו אלא שהנראה דמעיקרא כוני כוונתו לשבח ועפ"י מ"ש שיש אדם שזוכה לב' שולחנות לעוה"ז ולעוה"ב כמו רבי וחביריו ויש לצדיקים שאין זוכין רק לעוה"ב אבל הרשעים אינן זוכין רק לשלחן אחד שבעה"ז ולזה אמר ברמז ועיקרה אם לעוברי רצונו בעה"ז כך כמו לעושי רצונו שהם רבי וחביריו כ"ש שיהיה לעושי רצונו כך בעה"ב שבזה יזכו עושי רצונו עפי מעוברי רצונו ולפי שהם לא הבינו כוונתו פירש דבריו. אחר כך אם לעושי רצונו בעה"ז כו' ודו"ק: אתיא פורענותא כו'. דרבי בעל יסורין הוה וכל שני יסורי דר' לא אצטריך עלמא למטרא כדאמר פרק הפועלים ובר קפרא ודאי דהוה ידע זה אלא דהוי סבר שע"י שישמחו יזכה לעה"ב כדאמרינן בתענית פ"ג הנך בני עלמא דאתי ניכהו דאינשי בדיחי הוו: שקל דקולא רבה כו'. דרך בדיחותא ושחפיה על רישיה כו' שלא יכירו רבי כמו שעושין בפורים כדאמר פרק חלק גבי אחז אוכלא דקלרי שקף ארישיה שלא יכירו ישעיה ורבי ודאי הכירו בקולו ואמר ליה. דרך בדיחותא לאו אזהרתיך דלא תבדחן כו' ואין לך עלי אלו מ' גריוי חיטי שאמרת שהבטחתי לך בשכר שלא תבדחן כי אתה הבדיחתני והשיב לו בר קפרא ג"כ דרך בדיחותא שאין אני מבקש ממך שכר זה כלל אלא חיטין שהלוית ממני:

בן אלעשה חתניה דרבי הוה ועשיר גדול היה (ומטא) לט ש״ס
[אזמניה] לבי הלולא דר"ש בר רבי א"ל בר קפרא
לרבי מאי °תועבה כל דא"ל רבי דהכי הוא תועבה ויקרא כ
אקשיה בר קפרא. א"ל (רבי) פרשיה את א"ל תיתי דביתהו תרמי לי נטלא [אחת] אתיא רמיא ליה א"ל לרבי קום רקוד לי ואומר לך הכי אמר רחמנא תועבה
תועה אתה בה. לכסא אחרינא א"ל מאי °תבל א"ל שם יח
כעניינא קדמאה א"ל עבד לי דאימר לך עביד א"ל תבל תבלין יש בה מי שניא הדא ביאה מכלהין ביאות.
ומאי °זמה א"ל עביד וכו' א"ל זו מה היא לא יכול בן שם יח
אלעשה למסבל [קם] ונפק הוא ואנתתיה מתמן:

מאי תועבה. דכתיב גבי משכב זכור: תרמי לי נטלא. תמזוג לי הכוס: נטלא. כלי קטן: תועה אתה בה. שמניח משכבי אשה והולך אצל זכר: מאי תבל. דכתיב גבי אשה הנרבעת לבהמה: תבלין יש בה. בתמיה: מי שניא הדא ביאה מכלהו ביאות. כלומר היאך מנחת בן מינה ליכך אצל הבהמה (והנרבעת): זו מה היא. לשון ספק שאינו יודע ממי מתעברת: לא יכול בן אלעשה למסבל. כל אותן זילותא של רבי לפי שהיה עשיר גדול ולא היה יכול לראות זילותא דחמיו:

מהרש"א מאי תועבה כו'. בכמה עבירות כתיב בתור' לשון תועבה אלא דה"ק דבכל עריות שנאמרו בתורה לא כתיב תועבה אלא במשכב זכור בין באזהרתה בפרשת אחרי ובין במיתתה בפרשת קדושי' לומר לך במשכב זכור תועה אתה בה אבל בתבל ליכא לפרושי הכי דהא בכלתו נמי כתיב בפרשת קדושי' תבל עשו גומר וי"ל דגבי ערות כלתו איכא לפרושי מלשון בלבול זרע האב וזרע הבן כפרש"י בחומש משא"כ גבי אשה הנרבעת מהבהמה דליכא לפרושי הכי קאמר תבלין יש בה כו' וכן בזמה בערוה ממש נמי מלינו האי לישנא גבי ערות אשה ובתה בין באזהרתה בפרשת אחרי בין במיתה בפרשת קדושי' אלא דאיכא לפרושי התם כפשוטו כתרגומו עצת חטאין אבל האי קרא דונמלאה הארץ זמה דלא איירי בנתכוין לאיסור אלא בנשאת בהיתר כדמפרש ביבמות באיש הבא על נשים הרבה כו' כפירוש רש"י וקרא מפורש הכי ולא תזנה הארץ שהזהיר גם בנושא בהיתר נשים בהרבה מקומו' שלא תזנה ע"י נשואין הללו הארץ שתהיה הארץ ונמלאה זמה דהשתא ליכא לפרושי עצת חטאין דהא בהיתרא איירי ומש"ה קאמר מאי זמה דכתיב הכא וקאמר דזו מה היא דיבא לידי ספק ממזרות הכי מפרש ליה רבא בפרק החולץ ודו"ק:

מאי בן אלעשה דתניא לא לחנם פיזר בן אלעשה שם
את מעותיו אלא להראות בהן תספורת של כ"ג
דכתיב °כסום יכסמו את ראשיהם תנא כעין לולינית יחזקאל מד
מאי

עין יעקב

גיותר וכן הוא בפרק אין מעמידין דף כ"ו ת"ג ידעינא ליה ליהוי הנך גברי בשתא ע"ש: א"ל אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכ"ו וכו'. לפי פירש"י המאמר תמוה מאוד שהקשה לדבר נגד רבי וכבר הארכתי זה ליישב ונאמר זה בעיון בספרי שבות יעקב שאלה קפ"ב ע"ש וכאן אכתוב אגב קלהו בקיצור כמרן כי רבי לא אזמניה לבר קפ"א כדי שלא ישחק בזמן הגלות ובר קפרא ס"ל דמותר לשחק אף בזמן הזה כי אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכ"ו וכראיתא בסוף מכות ע"ש בפרש"י ומשלא נחת: יומא דמחיך דבי אתיא פורעניה בעלמא. הא דלא מלינו בבאר הבאים ואמוראים לפי שרי היה מקודש ביותר שהרי נקרא רבינו הקדוש וכל מקום שאתה מוצא קדושה גדר ערוה והיסך שפסוק נקלות ראש פרנים; לערות ורבי הנין מאוד על בני דורו לכך הרחיק השחוק עד קלה שאהון ומטעם זה נגר ניתן לו ארבעים גריוי דחיטי נגד מ' יום של נתינת התורה דכתיב ביה בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו ע"ל ריש פ' ואלו מותרין והא דכתן לו חיטי לפי שהיו מלוין ככית רבי כדאיתא בפ"ק דע"א דבכל יום שלא לי' אנטונינוס סינין ע"ש: בן אלעשה חתניה דרבי הוה ועשיר גדול היה. נראה דאתי לאשמועינן לפי שהיה מוכתר בבגדים כתרים שהיה כן אלעשה דהיינו ממשפחת רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול והיה חתנא דרבי נביאה שהוא רבי ועשיר גדול היה לכן לא היה יכול למסבל זילותא דרבי והשתא שפיר מייתי מאי בן אלעשה כלומר מי יאמר שהיה ממשפחת כהן גדול להכי מייתי הא דתניא לא לחנם פיזר וכו' אלא כדי להראות תספורת של כהן גדול שכן קיבל מאבותיו וק"ל:

כאי לולינית א"ר יהודה הספרתא יתירתא הי"ד אמר רבא ראשו של זה בצד עיקרו של זה והיינו תספורת של כהן גדול. [*כתיב °וימן ה' דג גדול לבלוע את יונה וכתיב °ויתפלל יונה גו' ממעי הדגה הא לא קשיא דילמא פלטיה דג גדול ובלעיה דג קטן]:

מאי בן אלעשה. כלומר ממין דהוה עשיר: פיזר מעותיו. שהיה נותן ממון גדול לספר שהיה מספר לו כתגלחת של כ"ג: תספורת יהירתא. בלשון כמותה:

אמר הבונה אור הכתוב בכ"ג כי נזר אלהיו על ראשו בתמיד שפינת למעלה מיתבותיו ... ועי"ש הכפיים שערו היה מדוקדק להראות שכל מחשבותיו היו עבודות לאלקיות וראשו של זה בצד עקרו של זה משוקעות אחת לאחת לעקרי הדת הראשיים:

מהרש"א מאי בן אלעשה דתניא לא להנם פיזר כו'. לפרש"י דחוק דמאי אולמא ליה הך ברייתא מהך עובדא דלעיל דקאמר בהדיא בן אלעשה חתניה דרבי הוה ועשיר גדול היה ונראה לפרש דה"ק מאי בן אלעשה אם עשיר גדול היה למה נקרא ע"ש אביו בן אלעשה ולא על שם עצמו וקאמר דתניא לא לחנם פיזר בן אלעשה כו' דדרך היורשים עושר מאביהם לוותר ולפזר מעותיהם כדאמרינן בפ"ק דבבא מציעא ומאכל יורשים ופירש רש"י בדבר שלא עמלו בו ואמרינן פרק כיסוי הדם מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדם ישתמש בכלי זכוכית וישכור פועלים כו' ולכך נקרא בן אלעש' ע"ש אביו שעושרו היה בירושה מאביו וקאמר עליו גם שהיה בן עושר ויורש מאביו לא היה מפזר מעותיו בחנם כשאר יורשים אלא דבן אלעשה גם שהיה גם כן יורש לא פיזר בחנם אלא כדי להראות כו' ודו"ק: דלמא פלטיה דג גדול ובלעיה דג קטן כו'. והוא מבואר במדרש דדג גדול זכר היה והיה עומד יונה שם בריוח ולא נתן לב להתפלל רמז הקב"ה לדג והקיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברים והיה שם בדוחק שנאמר ויתפלל גו' ממעי הדגה עכ"ל רש"י שם ומה"ט נמי היה בתחלה בגדול ואח"כ בקטן כדאמר הכא וק"ק לפי המדרש וטעמו אמאי קאמר בתר הכי ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אל היבשה הל"ל ויאמר ה' לדגה גומר שהרי בדגה היה לבסוף ואם כאמר דהוא אחר כך כשהתפלל פלטו הדגה לתוך פי של הדג לא ידענא טעמו למה לא פלטו הדגה עצמו ליבשה ויש ליישב ודו"ק:

הנודר מן הירק פרק שביעי

[אמר שמואל נו"ן סמ"ך עי"ן נונא סמא לעינים] מאי דכתיב °וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל תורה נתנה לו במתנה. שנאמר [וממדבר מתנה וכיון שנתנה לו במתנה נחלו אל שנא'] וממתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנא' ומנחליאל במות ואם הגביה את עצמו הקב"ה משפילו שנא' °ומבמות הגיא ולא עוד אלא ששוקעין אותו בקרקע שנאמר °ונשקפה על פני הישימון ואם חוזר בו הקב"ה מגביהו *שנאמר °כל גיא ינשא:

שהוא מופקר לכל. ללמוד תורתו לכל: [נחליאל. נעשית לו התורה כמו נחלה: ששוקעין אותו. בארץ כמו מושקף] כל גיא ינשא. אף על גב דלא כתיב גבי האי קרא דמנחליאל במות דהא איהו כתיב בתורה והאי בנביאים אפ"ה הכי כיון דכתיב דהקב"ה משפילו כגיא מייתי ראיה שהמשפיל עצמו סופו לעלות מדכתיב כל גיא ינשא:

מהרש"א נו"ן סמ"ך עי"ן נונא סמא לעינים כו'. ועד"ז יש לפרש מ"ש זכרנו את הדגה גו' ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו ר"ל דאין לנו דבר המועיל לנו המן לגבי דגים רק לענין תועלת העינים שהדגים משמין את העינים ולא כן המן: וממדבר מתנה גו'. דלפי פשוטו כמו שפי' התרגום ומדאתיהיבת להו נהתא עמהון לנחליא כו' לא ה"ל למכתב נחליאל אלא וממתנה לנחל ומנחל לבמות כו' גם למה קרא הבאר מתנה טפי מן המן והענן דאמרינן ג' מתנות טובות נתנו כו' לכך דרשוהו על התורה כיון שעושה אדם עצמו כמדבר כו' דהיינו שתלמודו מתקיים בידו והכי מפורש בפרק כילד מעברין כמ"ש לעיל פרק אין בין המודר גבי משה שבתחלה היה לומד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה ואמר ומשנתנה לו בענין זה שמתקיימת בידו נחלו אל שהאדם שזוכה לכך נקרא נחלת ה' כמ"ש יעקב חבל נחלתו ימצאהו בארץ מדבר גומר ומשנחלו אל ונקרא נחלת ה' עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות כמ"ש גם בענין ישאהו על אברתו גו' ירכיבהו על במתי גו' ואמר אם הגביה עצמו כו' במות קמא דקרא פירש שהקב"ה מגביהו אבל ומבמות בתרא ע"כ קרא מוקים אנפשיה דבהכי איירי אם הגביה עצמו יותר מדאי הרי הגיא שהקב"ה משפילו ואמר ולא עוד אלא ששוקעין כו' הוא רמז על כפול הענין שאמרו בו מאד מאד הוי שפל רוח ובפ' כילד מעברין הך מלתא ליתא: כל גיא ינשא. האי קרא לאו בעניינא דהכא כתיב אלא קרא הוא בישעיה אלא דה"ק גם שכבר כתיב וממדבר גו' ומנחליאל במות דמשמע שהקב"ה מזכהו ע"י התורה ומשפלות לגבוה היינו מעיקרא אבל מי שכבר הגביהו הקב"ה ועל ידי שהוא גבה עלמו ביותר הקב"ה משפילו אימא דלא יועיל לו חזרה שיגביהו שוב הקב"ה ולזה מייתי מקרא דישעיה דכתיב כל גיא ינשא מריבוי דכל דרים ליה דגם מי שהקדוש ברוך הוא השפילו ע"י שהיה מתגאה עלמו ביותר כשיחזור בו שוב ינשא לעתיד דבהכי איירי קרא וק"ל:

הרי"ף מ"ד וממדבר מתנה וכו'. הוקשה לו שאם הם מסעות היל"ל וממדבר למתנה וממתנה לנחליאל לזה דרש הכתובים האלה שמדברים בת"ח שנקרא מחוקק שצריך להפקיר תורתו ללמד תורה לכל בחנם ואז נותנים לו מן השמים שמגלים לו רזי תורה ואינו רוצה הקב"ה שיחזיק לו טובה על זה כי הרי היא נחלה נחלה הבאה לו כמשפט מאת אבותיו ומתוך כל אותה החכמה הוא מתעלה בפני הבריות ועולה במות ואם מגים דעתו הקב"ה משפילו הגיא ואם חזר בו הקב"ה מגביהו שנא' כל גיא ינשא ופי' הרא"ש קרא אחרינא הוא ודרים ליה תהיא קרא זה שהושפל בגיא ינשא וקרובים דבריו לפי' הר"ן ז"ל ול"נ לרמוז בהאי קרא כמי מה שחוזר לגדלו דכתיב בתר הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימון כלומר חוזר הקב"ה ועושה אותו ראש כשרואה אותו הקב"ה ונשקפה שעשה עצמו כאסקופה הנדרסת על פני הישימון כלו' על פני העם השוממין מהתורה גם הוא נשקף כמשקוף הנדרס או הקב"ה עושהו ראש הפסגה והיינו דכתיב התם כל גיא ינשא:

מנ"ל

עיון יעקב

כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר כו' מופקר לכל. פי' ללמד תורתו לכל וכדאיתא במדרש ריש פ' במדבר דלכך נמשלה התורה למדבר מה מדבר חנם לעולם אף דברי התורה חנם לעולם ואינו מונע בר ולפי שיש לו מדה זו כמשה שנהג בו טובת עין ונתן אותה לישראל בחנם כדכתיב כאשר צוני ה' אלהי מה אני בחנם אף אתם בחנם התורה ניתן לו במתנה כדי שלא ישכח אותה כמשה כדאיתא לעיל פ' אין בין המודר וכה"ג איתא בהמירה פ' יש בקרבנות דף ע"ו בשעה שהתלמיד הולך אצל הרב ואומר לו למדני תורה אם מלמדו תורה מאיר עיני שניהם ה' ומה באמר וכיון שניתנה לו במתנה נחלו אל היינו שנמחלו עונותיו כדכתיב כא' כי נשא ופלאת לעונינו ולחטאתינו ונחלתנו (ופרש"י כאומה ותתן לך לנחלה מיוחדת שתשרה שכינתך על ישראל) ש"מ דלא נקרא נחלת ה' עד שנמחלו עונותיו וא"כ שפיר קאמר וכיון שנחלו עולה לגדולה כי אין אדם עולה לגדולה אא"כ מוחלין לו על כל עוונותיו וק"ל: ואם חוזר בו הקב"ה מגביהו. ולא חיישינן שיחזור להתגאות כיון שיודע שגאוה אדם תשפילנו מאוד ועיין במהרש"א:

אמע"א

יז גו עי״ן יהושע ו

מנ״יל דעיבורא דמתא כמתא דמי א״ר יוחנן דאמר קרא ויהי בהיות יהושע ביריחו ג׳ מאי ביריחו אילימא ביריחו ממש והא כתיב ויריחו סוגרת ומסוגרת אלא ש״מ בעיבורה איכא אפילו בתחומה הא כתיב בתחומה ומדותם מחוץ לעיר :

אלא ש״מ בעיבורה הוי קאי. וקרי ליה ביריחו : איכא אפי׳ בתחומה. הר׳ בתוך העיר והאי דכתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו בתחומה הוי קאי: דכתיב ומדותם מחוץ לעיר. אלמא מחוס העיר הוץ לעיר מקרי ולאו מן העיר ;

קונם יין פרק שמיני

מא יז סב

רבי טרפון אשכחיה ההוא גברא בזמן שהוקפלו (רוב) המקצועות דקא אכיל אתתיה בשקא ושקליה ואמטייה למשריה בנהרא אמר אוי לו לטרפון שזה הרגו שמע ההוא גברא שבקיה וערק א״ר אבהו משום ר׳ חנניה בן גמליאל כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על דבר זה אמר אוי לי שנשתמשתי בכתרה של תורה דאמר רבה בר בר חנה אמר ר׳ יוחנן כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ק״ו ומה בלשאצר שנשתמש בכלי קדש שנעשו [כלי] חול שנא׳ ובאו בה פריצים וחללוה כיון שפרצוה נעשה חול נעקר מן העולם דכתיב ביה בליליא קטיל בלשאצר המשתמש בכתרה של תורה שהוא קיים לעולם ועד עאכ״ו. ור׳ טרפון כיון דכי אכיל הוקפלו רוב המקצועות הוה אמאי צעריה ההוא גברא [משום דההוא] הוה גנבי ליה ענבי כולה שתא וכיון דאשכחיה לר׳ טרפון סבר היינו דגנבן אי הכי אמאי צייער נפשיה משום דר״ט עשיר גדול הוה והוה ליה לפייסו בדמים :

[אשכחיה. לרבי טרפון גופיה דקא אכיל מן התאנים דקא סבר דהפקירא נינהו] : שהוקפלו. שהלניעו הסכינים כלומר שכבר כלה קיץ התאנים: המקצועות. הסכינים שהם מיוחדים לחתוך התאנים כששוטחין אותם ענולים נקראים מקלעות והכי אמכחן דקרי קרא לסכינים מקלעות דכתיב יעשהו במקלעות ואפי׳ העגולים עלמם נקראים כן על שמם: [אחתיה. לר׳ טרפון בשקא ההוא גברא שהיה משמן]: שמע ההוא גברא. הכיר שר׳ טרפון היה: שנשתמשתי בכתרה של תורה. שהכיתו כשהודיעו שהוא ר׳ טרפון ולא הכיתו אלא לכבוד תורתו: [פריצים. שהוליאו מבית המקדש ונעשה חול ואעפ״כ נהרג עליהם בלשלר]: אי הכי ר׳ טרפון אמאי צייער נפשיה. אי אמרת בשלמא דלא הוה קפיד אהוא גברא אלא אההיא שעתא משום הכי הוה מלטער היאך לא הודיעו דבזמן שהוקפלו רוב המקלעות הפקרא נינהו ואי״כ לא ליים ליה לשלם ליה ההוא טורחא אלא אי אמרת דכולה שתא הוי גנבין

לים ענבי מאי הוה ליה למעבד לר׳ טרפון וכי הוה ליה לשלומי דמי טובא דלא מיחייב בהו ומסקינן דאה״נ כיון דעשיר גדול הוה מיהו דוקא כי האי גוונא הוא דאסור משום דההוא גברא עדיין חשדו ולכבוד תורתו הוא שהכיתו אבל ודאי לפטור עלמו בכבוד התורה במה שאינו חייב בו שרי כדאמרינן לקמן שרי ליה לאורבא מרבנן למימר לא יהיבנא כרגא ושרי ליה נמי למימר שרו לי תיגראי ברישא שכיולא בדברים הללו זכתה תורה לתלמידי חכמים כשם שזכתה לכהנים ולויים תרומות ומעשרות :

מהרש״א דף מ״ב *קסבר משום סניות מלתא הוא דקאמר כו׳. עיין בפירושים ועי״ל דה״ק קסבר דבמרו משום סניות ,רוע מלתא עליו אילו הוה קאמר דעדיין לא הפקירן היה לריך לעשרן דגם אם היה אומר שעשרן לא היה נאמן והיה לריך לעשרן דמאי וק״ל: אוי לו לטרפון שזה כו׳. יש לעיין קלת בזה דלא הי״ל אלא טרפון אני לא תהרגני ויש לפרש דקאמר האי לישנא שהיה מלטער עלמו גם על אחר מיתתו וע״פ מ״ש כל שחברו נענש ע״י אין מכניסין אותו במחילתו של הקב״ה ואם זה יהרגהו ודאי שיהיה נענש גברא ההוא ע״י וא״ל כן שיזהר ביותר מלהרגו וק״ל: אמאי צעריה ההוא גברא כו׳. משמע דלאו ככרי הוה מדשבקיה וערק כשמשמע דר׳ טרפון הוא וכמ״ש הרא״ש דמסתמא היה בקי בדין זה וא״ת א״כ מאי תירן דהיה סבור דגנב לו ענבי דכולי שתא דע״מ לאו בא להורגו וכי לא ידע גם דין זה דאין לגנב דין מיתה מן התורה אלא דין כפל ואין זה נקרא בא במחתרת דאין לו דמים דהייט בשעת גניבה אבל הכא השתא בהוקפלו רוב מקלועות היה מותר בהן וי״ל דלא תלה דעתו להורגו אלא שגזם לו למסדיי׳ בנהר כדי שיודה וישלם לו ענבים דכולי שתא וכן משמע לישנא דאמאי לעריה מיהו ר׳ טרפון ודאי שהיה סבור שבא להורגו כמ״ש אוי לו לטרפון שהורגו זה וניחא דפריך אי הכי אמאי ליער נפשיה דבשלמא אי לא היה חושדו בגנב לו ענבי דכולי שתא אלא אההוא שעתא דהוקפלו רוב המקלטות גם אם היה נדמה לו לנכרי לא היה לו דין גנב עליו כיון דרובא היו מפקירין את הענבים גם אם הוא לא הפקיר ולהכי היה מלטער עלמו שלא היה לו לירא שיהרגנו אלא שגזם לו כך כדי שישלם לו מאי דקאכיל השתא אבל השתא דקאמרת דשמע מיני׳ שבא להורגו על שגנב ענבי׳ דכולי שתא ודין מיתה יש לגנב בדיני אוה״ע ושפיר היה לו לירא שיהרגנו בדיניהם ואמאי מלטער היה על שניצל מן המיתה ע״י דיבורו שהודיע נפשיה ומשני דאפ״ה היה מלטער כיון דעושר גדול היה יכול היה להליל עלמו בריצוי ממון גם שדין מיתה היה לו בדיניהם ויש לעיין ברא״ש ובר״ן בזה דרכים אחרים ודו״ק:

הר״י״ף ורבי טרפון כו׳ אי הכי אמאי ליער נפשיה וכו׳. עיין בתוס׳ דפירשו בשלמא אי הוה שביק ליה וכו׳ ועיין שפירש הר״ן וא״כ לא ניים ליה דלשלם ליה ההוא פורחא וכו׳ ויש דוחק בדברי הר״ן ז״ל היכי שייך לחלק בין דמים מועטים לדמים מרובים דאי שייך שליער עלמו על שלא שילם לו גם נדמים מרובים של ענבים כולה שתא היה לו לשלם אלא

עיון יעקב

ואשמיה, לשבריה בנהרא. נראה דס״ס והוה כגוזלא בהתה״ם דחייב מיתה דלאו דוקא מחרם אלא ה״ה גנב ונלייז וקרישו כדאיתא בסנהדרין ובתוס׳ הלכות גניבה ואי״ב שביר עקבה ורבי טרפון כיון דכי אכיל הוכפלו רוב המקצועות הוי אמאי לעריה האי גברא דלא הוי כלל דרך גניבה כמחתרת ומתרץ דהוי ליה גנבי שגנבו ענבי כולה שתא סבר היינו שלי דגנב תם עכשיו עתה כן דרך גניבה ולא משום דהוקפלו רוב המקלועות לכן דן ביה דין מתתרת והא דקאמר רבי טרפון אוי לטרפון כלומר אף שלא עשה תעשה זה נוהיג שבילה ע״ש בתלמידים שנה לדו שנהרג נהלאי חייב מיתה תכת העת אחר ועיין במהרש״א: כל ימיו של אותו לדיק היה מלטער על דבר זה. אף שאין המשל חתה לאתפול והתם נשתמש בכלי קודש נחנם תשל״כ כאן שעשה כן רק הפוס תלנת נופו ומותו ע״ת היה אומו לדיק מלטער כי הקב״ה מדקדק עם הלדיקים כחוט השערה וזה שהליק אותו לריק ואת דקאמר בכתרה של תורה שהיא קיים לעולם הו״ט מ״ס דר׳ טרפון היה לו נ״כ כתר כהונה אך שהיא אינו קיימת לעולם כי כהן שנושא חללה בנים חלולין:

אלא ודאי משמע דלא ס"ד דלשלם מה שאינו חייב לו אלא בוודאי דר' טרפון היה עשיר גדול והוה ליה לפיוסי בדמים ואפשר לנו לומר על דרך הר"ן באופן אחר דאי לא הוו ענבי דגולה שהא דגנבי ליה ים לר' טרפון להצטער על שלא שילם לו המעות של התאנים ולומר לו כבר הוקפצו רוב המקצועות ואין בהם גזל ואפ"ה הילך דמיהם כי בזה היה ניצול ולא היו מחזיקין אותו לגזלן אבל כיון דגנבי' לו ענבי כולי שתא לא היה יכול ר' טרפון להפטר ממנו בתשלומין שעדיין היה אומר לו גזלן אתה וקיסם אני לך גם להבא באופן שלא היה ניצול בתשלומין ולהכי ליצר נפשיה כיון שלא היה ניצול בזולת כך ומשני דכיון דעשיר גדול היה ניצול בתשלומין כל הענבים וגם בפיוס דמים על חשש שלהבא ועוד ק"ל ידברי הר"ן שאמר ומיהו כה"ג דווקא אסור וכו' שכיון שלפטור עצמו במה שאינו חייב מדינא שרי כההיא דלא יהיבנא כרבא ה"ה נמי היה לו לר' טרפון לפטור עצמו בענבים ותאנים שלא היה חייב בהן כלום והרי ליה לומר צורבא מרבנן אנא ולמה ליצר עצמו אלא ודאי דאע"פ דשרי מ"מ מידה מגונה חסידים לפטור עצמו מי שיש בידו עושר וממון וא"כ איך אומר הר"ן ז"ל ומיהו כה"ג אסור דמשמע דמדינא היה אסור לפטור עצמו בכה"ג. ומה שפירש הר"ן ז"ל הטעם משום דההוא גברא עדיין היה חושדו וכו' צריך טעם לשבח לביאורו. ונ"ל דהר"ן סבר דאם לא נצטער ר"ט אלא מגדת חסידות דמדינא שרי לא היה בזה כדאי להיות מצטער כל ימיו בל אותו צדיק וכו' והומר אוי לי וכו' כי די לו לצער לפי שעה גם לא היה אומר אוי לי אלא מחמת איסורא דעבד היה מצטער כל ימיו והומר אוי לי ולע"פ שלפטור עצמו במה שאינו חייב שרי מ"מ שאני הכא דגם השתא שאמר ר"ט אוי לטרפון שהרגו זה לא נסתלק ההוא גברא מהחשד לומר כיון שזהו ר"ט בודאי שאין זה גנב אלא עדיין היה חושדו בהוא היה הגנב ומ"מ עושה כבוד לתורתו שלא לאניחו וכיון שלאחר אשר הודיע אותו שהוא ת"ח עדיין היה חושדו שהוא היה הגנב ומ"מ עושה כבוד לתורתו א"כ ר"ט גורם זלזול בתורה לפי שזה חושד ללמוד התורה שאינו מקיימה ועובר עליה לגזול ועושה תורתו פלסתר ועוד שנשתמש בכתר תורה והמשתמש בכתר תורה והוא מזלזל בתורה שאם היותו ת"ח גנב וגזלן הרי זו רעה כפולה ולפיכך אסור להשתמש בה ויסלם כיון שיש בידו מעות אע"פ שאינו חייב בהן אבל כשהת"ח פוטר עצמו במה שאינו חייב בו בטענת התורה ומקבלין ממנו ואין בדבריו גרמת זלזול התורה שרי. ועדיין ק"ל לדברי הר"ן ז"ל דמחמת איסורא היה מצטער ר"ט איך קאמר משום דעשיר גדול היה והיה לו לפייסו בדמים והלא דבר האסור אין חילוק בו אם דל ואם עשיר וכיון שהוא דבר האסור משום דההוא גברא עדיין היה חושדו אע"פ שלא יהיה עשיר ר"ט היה ראוי לו להצטער על שעשה איסור להשתמש בכתר תורה ושמא סבר הר"ן דאין איסור להשתמש בכתר תורה כשעדיין חושדין אותו אלא ביכול להנצל מגד הממון אבל כשאינו יכול לפטור עצמו בממון כגון שהוא עני ואין ידו משגת לפטור עצמו אלא בכ"ת שרי לפטור עצמו בכבוד תורה:

מב שם **תניא** °לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם אשנה שיקראוני רבי אשנה שאהיה זקן ואשב בישיבה אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא שנאמר °קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך (ואומר °קשרם על לבך תמיד ענדם על גרגרותיך] ואומר °דרכיה דרכי נועם וגו' ואומר °עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר ר' אלעזר בן צדוק אומר עשה דברים (לפועלם) [לשם פעלם] ודבר בהם לשמם אל תעשם עטרה להתגדל בהם ואל תעשם קרדום להיות עודר בו וק"ו ומה בלשאצר שלא נשתמש אלא בכלי קדש שנעשו [כלי] חול נעקר מן העולם המשתמש בכתרה של תורה עאכ"ו. אמר רבא שרי ליה לאינש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעין ליה דכתיב °ועבדך ירא את ה' מנעוריו אלא קשיא דרבי טרפון משום דעשיר גדול הוה והוה ליה לפייסיה בדמים. רבא רמי כתיב ועבדך ירא את ה' מנעוריו וכתיב °יהללך זר ולא פיך הא באתרא דידעין ליה הא באתרא דלא ידעין ליה ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תגראי ברישא דכתיב °ובני דוד כהנים היו וכי כהנים היו אלא מה כהן נוטל חלק בראש אף ת"ח נוטל חלק בראש וכהן מנא לן דכתיב °וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב וגו'. ותנא דבי ר"י וקדשתו וגו' לכל דבר שבקדושה *לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון. ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר לא יהיבנא אכרגא דכתיב °מנדה בלו והלך וגו'. ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זה כסף גולגלתא והלך זה ארנונא ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהיבנא אכרגא מ"ט לברוחי אריא מיניה קאמר. רב אשי הוה ליה אבא זבניה לבי נורא א"ל רבינא לרב אשי הא איכא °ולפני עור לא תתן מכשול אמר להו רוב עצים להסקה ניתנו:

קשרם על אצבעותיך. כלומר לא תכוין להנאתך אלא כדי שיהו בגורין בפיך והוסיף על זה ואמר ענדם על גרגרותיך ו' וה"כ הביא ראיה שסוף הכבוד לבא שנאמר דרכיה דרכי נועם ואומר ותומכיה מאושר: לפועלם. לשם הקב"ה שפעלם ולוה עליהם: ודבר בהן לשם שמים. שהא כל כונתך לשם שמים. להיות עודר בו. להשתכר ממנו כדי לאכול: ולא תעשם עטרה להתגדל בהם. שתלמוד כדי להתעטר ולהתגדל: שנאמר ועבדך ירא את ה'. דאפשר דאליהו לא היה ידע ליה: אלא קשיא דר' טרפון. דאם הרי לאינש לאודועי נפשיה שהוא חכם במקום שאין מכירין אותו אמאי ליצר נפשיה בשביל שהודיע לזה שהוא חכם: שרו לי תגראי ברישא. התירו הגר שלי כלומר פסקו לי דיני תחלה: ובני

עיון עקב:

אלולא מן שבהונות משא"כ כשר שירת קיימא לעולם אשינו ממזר ת"ח קודם לכ"ג עם הארץ: אלא לימוד מאהבה. פירש"י לשמה וסוף הכבוד לבוא נ"ל כ"ד ולת"ין בשבת דף ס"ג אורך ימים בימינה למיימינים בה אורך ימים וב"ש עושר וכבוד ומשמאילים בה עושר וכבוד איכא אורך ימים ליכא א"כ ססיר קאמר ליתר מאהבה דהיינו לשמה דאיכא אורך ימים וא"כ וסוף הכבוד לבוא משא"כ בלומד שלא לשמה דליכא אורך ימים א"כ צריך לבוא העושר והכבוד מיד ולא לבסוף: אלא בכלי קודש שנעשו כלי חול. ועי' תוס' דף ק"ג ע"ב בגרסא כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ק"ו מבלשאצר בכשתמש בכלי קדש שהי: כלי חול ע"ש: אמר רבא שרי ליה לאינש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעי ליה דכתיב ועבדך ירא את ה' מנעוריו. ק"ק מהא דתלינו בשמואל שנענש על שאמר לשאול אנכי הרואה ויחק לומר דהל"ל נקיטור אנכי א"כ גם עובדיה הנ"ל ועבדך י"א את ה' מנעוריו למה לי לכן נ"ל עיקר דהא דקאמר שרי איניש לאודועי נפשיה היינו דווקא משום ח לי כמו בעובדיה שאמר והרבי אבל בלי שום הללה אין להודיע ושדע דאי אמרינן דאפי' בלי שום הגלה מותר לאודועי נפשיה א"כ איך מתרץ הש"ס שאני ר' טרפון דעשיר גדול הוה והו"ל לפייסי בדמים הלא אפילו בחנם מותר לאודועי נפשיה אלא ודאי דאסור רק משום הגלה הוא ומותר כמו בעובדיה וק"ל ועיין בתוס' הרב"א סימן ס"ד: שרי ליה הגרא בריא מה כהן נוטל בראש אף ת"ח נוטל בראש. מזה יש ללמוד דיש לאקדים נ"כ דין כהן לדין לוי וישראל שהוא בכלל וקדשתו ולא ראיתי לאחרונים ולאחרונים בח"מ סי' ט"ו ש הביא כ"ד זה ואפשר מ"ט סבירות הרבי ומ"מ ראוי דין ת"ח קודם לכהן עם הארץ אף על גב דהא"ח נלמוד מדין הכהן מ"מ הא מלינו ממזר ת"ח קודם לכ"ג עם הארץ: ואמר רבא שרי ליה למימר צורבא מרבנן. נ"הה דרבא אזיל לשיטתיה דאמר בשבת דף קי"ט אמר רבא תיתי לי דכי אתי לידי צורבא מרבנן לדינא לא מניחנא רישא אבי סדיא עד דמהפכינא בזכותיה לן נ"כ מהפך בזכות ת"ח בהאי במתני: א"ל איבא עצים להסקה ניתנו. עיין בש"ס פ"ק דע"א ומש"כ הכי יב אבי נבי למכור להם בהמה כל היכא דאסור לתלות פלינן ואומר לשיטת זכן ומ"מ הכ"ין הכא רוב רבים עצים דמחמיר היה לעצמו ומיקל לאחריני ועיין בי"ד סי' קנ"א:

ובני דוד כהנים היו. פסז חכמים וסיס דינס ככסנים: לפתוח ראשון. בקריאת התורה שקורא ראשון: ולברך ראשון. ברכת המזון בסוף קודם לכל אדם: וליטול מנה יפה ראשון. אם בא לחלוק דבר עם ישראל נוטל ממנו שני חלקים שוים וכהן בורר איזו מהן שירצה: והלך זה ארנונא. סעודת המלך כשהולך ממקום למקום: ארנונא. בלשון יון סעודה ל"א שותפות שיש לו למלך בבהמות דארנונא לשון שותפות מדכתיב כי ארנן גבול מואב בין מואב ובין האמורי: עבדא דנורא אנא. עבד לאיש שהוא כומר לעובדי האש שעבדיו פטורים מכרגא ולא הוי כמודה בעבודה זרה דמוכחא מלתא דלא אמר הכי אלא לאפטורי מכרגא והא דקאמר טורבא מרבנן רבותא קאמר דאפי' טורבא מרבנן שרי ליה למימר הכי דהן סבורין לעבודה זרה והוא לבו לשמים כדכתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא. אבא. יער: זבניה לבי נורא. מכרו לעובדי האש שמליקין האור בבית עבודה זרה שלהן: רוב עצים להסקה ניתנו. ואינו כמוכרו לעבודה זרה דהא איכא למתלי בהתירא וכל היכא דאיכא למתלי תלינן:

מהרש"א אלא למוד מאהבה כו'. כמה קראי מקמי דהאי קרא דכתיב בהו לאהבה את ה' גו' אלא דלא משמע בהו דאיירי בלמוד אלא בקיום המצות אבל בהאי קרא כתיב כי הוא חייך ואורך ימיך גו' דמשמע לימודה וק"ל: **שנא' קשרם על אצבעותיך כו'.** פי' הר"ן דחוק ונראה דה"פ שלא יאמר אשנה שיקראוני רבי דהיינו שלא לשמה אלא למוד מאהבה דהיינו ללמוד ולקיים מצות בוראו שנא' קשרם על אצבעותיך דהיינו שיצרף מעשה אצבעותיו אל הלמוד ואומר עץ חיים היא למחזיקים ולא לנומדיה לבד אלא שגם מחזיקים בהם לעשותם וקיים ותומכיה מאושר היינו סוף הכבוד שהיא אושר אמיתי וע"ז סמך ואמר עשה דברים לשם פעלם דהיינו כמו לשם זה שתהיה פעלם דהיינו ללמוד ולעשות: **ואל תעשם קרדום כו'.** זכר כאן ד' דברים בדרכי הלימוד השנים מהם בעשה והשנים בל"ת כי הלימוד נחלק לד' חלקים והסימן בהם אגד"ל אלו אותיות שים למ"ד בכל אחת מהם הבל"ף הוא הלמ"ד כדי שיקראוני רבי ואלוף. הגימ"ל לשם גמול האהבת שכר בעה"ב. הדל"ת כדי לפרנס עצמו. הלמ"ד לומד לשמה לשם מצות הלימוד מאהבת ה' שלוהו. על כך והנה השנים. בעשה לשם גמול ולשם לימוד ומתוך שלא לשמה דהיינו לקבל פרס בא לשמה דהיינו ההוא דרב יודא לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה שמתוך כו' כמ"ש התוס' בפ' היה קורא וע"כ התחיל הכא עשה הדברים לשם פעלם שתקבל שכר פעולתן שלהם ומתוך זה תבא לדבר בהן לשמה שהיא מעלה העליונה ואחר כך זכר בל"ת השני שלא לשמה הגמורים אל תעשם עטרה כו' ואל תעשם קורדום כו' אשר עליהם כאמר בשמעתין המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ובעלמא אמרינן בהו טוב לו שלא נברא כמ"ש התוס' שם: **ועבדך ירא גו'.** פי' הר"ן דאפשר דאליהו לא הוה ידע ליה עכ"ל אבל מדקאמר ליה עובדיה לאליהו הלא הוגד לאדוני את אשר עשיתי גו' משמע דהוה ידע ליה ואפשר מן השמועה שהוגד לו זה ודאי הוה ידע ליה אלא שלא הכיר בו שזהו וק"ל: **הא באתרא דידעי ליה הא כו'.** ושלמה לא סתם דבריו דכולה מלתא מפורש בהאי קרא וה"ק יהללך זר דהיינו ודאי בידעוך ולא דהיינו שלא ידעוך שלא

יוכלו לסלקך אזי שרי לפיך להודיעך וק"ל: **שרו לי תגראי ברישא כו'.** פירש"י משום כבוד תורה והרא"ש פי' כדי שלא אבטל מלימודי ומהיא דכתובו' פ"ב דסקדים רב נחמן דיניה דקריביה דרב ענן לדינא דיתמא משמע כפרש"י משום כבוד תורה דמשום ביטול תורה בפירוש הרא"ש לא שייך בקריביה דרב ענן ויש לייסב דודאי היכא דידעינן ליה יש לו להקדים דין ת"ח ואפילו דין קרובו משום כבוד תורה כההיא דהתם אבל היכא דלא ידעינן ליה ואיהו בעי לאודועי נפשיה לית ליה למימר משום כבוד תורתו אלא משום ביטול תורתו וק"ל: **בפרש"י ליטול מנה כו'.** כשחולק עם אחיו הכהנים בלחם הפנים עכ"ל פי' הת"ח שבכהנים וכהן דקרא דוקדשתו איירי כמי בת"ח הנקרא כהן כמו ובני דוד כהנים אבל הרא"ש והר"ן פירשו כפשטיה דנוטל מנה יפה בחולק עם ישראל ובכהן דעלמא איירי ואפשר שרש"י דקדק לפרש כן מלישנא דקאמר לכל דבר שבקדושה ובחולק עם ישראל ליכא בדבר ההוא שחולק דבר קדושה וק"ל: **עבדא דנורא אנא כו'.** וכוונתו לשמים שהוא עבד ה' הנקרא אש אוכלה גו' ות"ח נקרא עבד ה' ולא עם הארץ והר"ן פי' לרבותא נקט תלמיד חכם ואין לורך וק"ל:

הרי"ף תניא לאהבה את ה' וכו' שנאמר קשרם וכו'. פי' הר"ן כלומר לא תכוין להנאתך אלא כדי שיהיו שגורים בפיך וכו' וצריך להבין היכן תוזכר כאן לא תכוין להנאתך דוקשרם על אצבעותיך הוא שיהיו שגורים בפיך. ונראה שזהו שסמך ואמר והוסיף על זה ואמר ענדם על גרגרותיך שיהיו ר"ת שלומד על הגרגרת דהיינו שלא להתייהר בה אלא לשמה על גרגרותיך בלבד ויש להתבונן למה הוצרכו שני כתובים דמלאהבה את ה' משמע מאהבת הבורא ולא לכבוד עצמך ולמה הביא עוד שנאמר קשרם על אצבעותיך דמשמע לא תכוין להנאתך אלא כדי שיהיו שגורים בפיך. ונראה דלאהבה את ה' מדבר בקיום המצות שלא יעשה אותם לשם פנייה ולכבוד עצמו אלא מאהבת הבורא והוא דלא יאמר אקרא בשביל שיקראוני חכם הוא מדבר בעסק התורה דס"ד דילמוד שלא לשמה כדי שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה לזה הביא ונקרא דקשרם על אצבעותיך כדי שיהיו שגורים בפיך ולא תכוין להנאתך. והא דאמרינן פי' מקום שנהגו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה הוא בתחלת לימודו של אדם אבל ללמוד לעולם שלא לשמה לא:

רבי אליעזר פרק תשיעי

מג. דף כד ע"ב **א"ר** יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי כל מקום (שאתה מוצא) [שנאמר] נצים נצבים אינם אלא דתן ואבירם אלא מאי °מתו כל האנשים וגו' אמר ריש לקיש שמות ד שירדו מנכסיהם. תניא ד' חשובים כמתים עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים עני דכתיב כי מתו כל האנשים. מצורע דכתיב °אל נא תהי כמת. סומא במדבר יב דכתיב °במחשכים הושיבני כמתי עולם. מי שאין לו איכה ג בנים דכתיב °הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי: בראשית ל

כל מקום שנאמר נצים נצבים אינם אלא דתן ואבירם. שכן מליכו בהם אשר הלו וכתיב ילאו נלבים שלכך שני אנשים עברים נלים היו דתן ואבירם וכן ויפגעו את משה ואת אהרן נלבים כלו' הכלבים פגעו במשה ואהרן והם היו דתן ואבירם אלמא לא מתו: **במחשכים הושיבני כמתי עולם.** כשאדם כתון במחשך ואינו רואה

עין יעקב

שירדו מנכסיהן. וכתב הר"ן בפ"ק דליכא למימר שהיו סומין דכתיב העיני האנשים ההם תנקר ואע"ג שהר"ן עצמו כתב בפירושו להרי"ף כפי אלו מגלחין יהא דאמרו העיני האנשים ההם תנקר אמרו על משה אלא שהכתוב כינה עליהם כאדם שתולה קללתו בחבירו צ"ל דה"ם דודאי הם אמרו על עצמם אם תנקר עיניהם לא יעלה שכן הוא בגון בני אדם אלא שתלו קללתם בו שה׳ והכתוב חזר ותולה ומכנה הדבר עליהם משום כבוד משה נמלא דהכל אתי שפיר במדא שיטה וק"ל: **סומא** דכתיב במחשכים הושיבני כמתי עולם. ואפשר דכ"ם מרם דמשיב כמם דהא איתא בב"ק דף פ"ם ע"ב קימא לם עינו נותן לו דמי עינו שידתו נותן לו דמי כולו ואולי יש לחלק ולומר דלער דידיה של

הוא חשוב כמת: ארבעה השובים כמתים. כבר פירשתי בפ"ק מנא לן דידהו מנכסיהם טפי מהך דהכך ארבעה :

מהרש"א אינן אלא דתן כו'. שכן מלינו בדתן ואבירם בעדת קרח אשר הלו גו' כתיב שם יצאו נצבים גו'. כיוצא כמו הא דכתיב בפרשת שמות שני עברים נצים גו' ויפגעו את משה ואהרן נצבים גו' כיוצא כמו דתן ואבירם היו והם אשר נאמר עליהם כי מתו כל האנשים גו' שהם היו מבקשים נפשו של משה שהלשינו עליו ואמרו אליו מי שמך לאיש גו' וכתיב וישמע פרעה גו': ואם אין מתה אנכי גו'. דליכא לפרושי שאומרה ואם אין אמות אנכי מתוך צער על שאין לי בנים דא"כ לכתוב ואם אין אמות גו' אבל מתה הוא שם התואר ואם אין אני נקראת מתה על שאין לי בנים וק"ל: אל נא תהי כמת. פרש"י בטומאה מה מת מטמא בביאה אף מצורע כן והוא ע"פ הספרי אבל ממה שאמרו פ"ק דחולין ופ' כ"ה פי שנים ברוחק דגבי אלישע היינו שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה כמת כו' דלענין שאין חייו חיים חשוב כמת וכן כל הנך דחשיב הכא לענין דאין חייו חיים קאמר וק"ל: במחשכים הושיבני כמתי עולם. לכאורה בלא כך הו"ל דהיינו במחשכים הושיבני אבל מדמדמה ליה כמתי עולם משמע ליה דהיינו סומא דהוה כמו לעולם בחשך וק"ל:

מד דף סה **תניא** המודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו מנה"מ אמר רב נחמן (ואי תימא רבי יוחנן) דכתיב °ויאמר ה' אל משה במדין וגו'. א"ל במדין נדרת לך והתר נדרך במדין דכתיב °ויואל משה לשבת את האיש ואין אלה אלא שבועה דכתיב °ויבא אתו באלה וכתיב °וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלהים מאי מרדותיה אשכחיה צדקיהו לנבוכדנאצר דקא אכל ארנבתא חיה א"ל נבוכדנאצר לצדקיהו אשתבע לי דלא מגלית עלי דלא תתזיל לי מלתא. אשתבע ליה לסוף הוה קא מצטער צדקיהו בגופיה איתשיל אשבועתא וגלי ליה שמע נבוכדנאצר דקא מבזין ליה רברבנוהי שלח ואייתי סנהדרין וצדקיהו אמר להו חזיתון מאי עביד צדקיהו לאו הכי הוה דאשתבעית בשמא דשמיא דלא מגלית. אמר אתשילית אשבועתאי א"ל להון מתשילין על שבועתא אמרו ליה אין. אמר להו בפניו או אפילו שלא בפניו אמרו ליה בפניו. אמר להון ואתון מאי עבדיתון מאי טעמא לא אמריתון לצדקיהו מיד °ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון א"ר יצחק מלמד ששמטו כרים מתחתיהם:

שמות ד
שם ב
יחזקאל יז
דה"ב לו
איכה ב

[אין מתירין לו. למודר אלא בפניו של מדיר: במדין וכו'. מאי במדין לך אלא הכי קאמר ליה במדין נדרת לפני יתרו לך והתר לפני יתרו שאין מתירין לו לאדם אלא בפניו ויתרו הדירו למשה שלא לשוב מצרים מפני אותן אנשים המבקשים להרגו ואמר רבי

ה"ח קפד לנפשו: ארנבתא חיה. שאינה מבושלת א"כ היה ממש באכל אותה כשהיא חיה: הוה קא מצטער צדקיהו בגופיה. שהיה רוצה לגלות הדבר שיהיו מבזין אותו בני העולם: איתשיל אשבועתיה. נשאל על שבועתו: מאי עבדיתון. דשריתון ליה מ"ט לא אמריתון ליה לצדקיהו דלא מציתו למשריה אלא בפניו]: (אין מתירין לו אלא בפניו. הפוסקים האריכו בזה לענין דינא אי פירוש בפניו רוצה לומר מדעתו של מדיר אפילו שלא בפניו ממש או דוקא בפניו ואפילו בעל כרחו והעולה לדעת רוב הפוסקים הוא בכשהנדר היתה להנאתו של חבירו צריך שיהיה בפניו ואפילו בע"כ :

מהרש"א ואין אלה אלא לשון שבועה כו'. מה שהוכיח מלת ויואל ממשמעו לשון רצון ללשון שבועה עיין בדברי הרא"ש ול"נ דאין צורך אלא במדין לך גו' דמלת לך הוא יתור לשון לדרשא במדין נדרת לך שם והתר בפניו ושבועה זו לא הוזכרה מפורש בקרא וע"כ אמרו דודאי הוזכרה מדכתיב ויואל משה כו' שהוא לשון שבועה שאחר שנדר ליתרו לשבת עמו ולא ישוב למצרים נתן לו בתו לאשה ומייתי דהוה לשון שבועה מצדקיהו דכתיב ויבא אתו באלה גו' וכמה קראי דכתיבי בתורה דכתיב בהו לשון אלה שהיא שבועה ולא מייתי אלא הך קרא דצדקיהו משום דבעי לאתויי דצדקיהו לא עשה יפה שהתירו לו שלא בפניו שלא עשה כמשה שדקדק להתיר לו בפני יתרו: מאי מרדותיה אשכחיה כו'. דאי כפשטיה שהשביעו שלא ימרוד ולהשתעבד לו כרוב מרד דקרא הא ודאי צדיק כצדקיהו כמפורש בפ' חלק ובהוריו' שהיה צדיק גמור לא היה עובר על שבועה זו אבל שבועה זו דלא מגלית עלי שהיה מצטער צדקיהו בגופיה מתוך צערו דגופיה הוה סבר דשרי לו לגלות ע"י התרה אפילו שלא בפניו ועי"ל כדאמרי' פ' אין מעמידין ההיא מטרוניתא א"ל לר"י אשתבע לי דלא מגלית אשתבע לאלהא ישראל לא מגליא למחר דרשה בבי מדרשא והכי אשתבע לאלהא ישראל לא מגליא לעמיה ישראל מגליא והכי נמי הכא אשתבע ליה הכי לאלהא ישראל לא מגליא ומיהו משום חילול השם כיון דלא גלי ליה הכי מעיקרא כי התם דקאמר דגלי לה מעיקרא משום חילול השם הוצרך להתיר נדרו ואפילו שלא בפניו כיון דשרי בדיעבד וק"ל: דהוה קא אכיל ארנבתא כו'. דרך בעלי מלחמות שהם אכזריים ובעלי נפש היפה לאכול אינו מבושל וכא אבל הוסיף במזגו וטבעו הרעה הארנבת מיד שלד אותו בעודו בידו אכלו חי וזה ודאי נודע אכזר הוא ביותר ולא רצה לגלותו וק"ל: מיד ישבו לארץ ידמו גו'. לפי פשוטו ה"ל למכתב ישבו בקמ"ץ תחת היו"ד וכן דומו בלא י' כמו בסיפא דהאי קרא העלו עפר גו' חגרו שק גו' אבל ישבו בציר"י תחת יו"ד הוא לשון צווי וכן ידמו שכ"כ א"ל שישבו לארץ וידמו תחת שאמרו להתיר נדרו בישיבה על כסאות ומפורש במדרש כשמרד צדקיהו כו' ושלח בשביל סנהדרין וראה אותם אנשים של צורה והושיב אותם בקתדראות של זהב כו' כיון שהגיע לפרשת נדרים כו' א"כ התרתם לצדקיהו שבועתו ושמטום לארץ כו' עיין ברש"י שם:

אמר

עיון יעקב

פומא הוא יותר וכ"ע: אין מתירין אלא בפניו. עיין בר"ן דיש שני טעמים בירושלמי מפני הבושת ומפני החשד וע"ש הנ"מ בין הטעמים ועיין בכ"מ בי"ד סימן רכ"ח וכ"ל דמ"ד מפני הבושה על כרחך ס"ל נ"כ הטעם דמפני החשד דהא במשה ודאי לא שייך הטעם דמפני הבושה כיון שהקב"ה לוה לו שילך ויתיר נדרו וק"ל: מלמד ששמטו כרים מתחתיהם. אפשר לומר ע"פ מה שכתבתי בשבת פ' כל כתבי דף קי"ט בשם הכלי יקר הטעם דיוכל החכם להתיר משום דעל דעת הגדול והחשוב זו החכם הוא נודר כמו דאמרינן באשה על דעת בעלה היא נודרת וא"כ לפי זה אפשר החכם להתיר אפילו שלא בפניו כיון שעל דעתו הוא נודר מתחלה לכך שמטו הכרים מתחתיהם להראות שהם אינם חשובים וקטנים כל כך ונ"ל על דרך הדרש דאיתא במדרש פ' במות פ"ח סימן ע"ו בכמה מקומות מלינו שחלק הקב"ה כבוד לזקנים בסנה דכתיב לך ואספת את זקני ישראל וכו' אכן היפה מואר כתב שם שלאסף את הזקנים מפני כבוד המלך כי אין לבוא אל שער המלך אלא בזקנים ממש שפניהם נהדרים לעין כל עכ"ל ונ"ל דדבר זה תלוי בפלוגתא דתנאי דף כ"ב על פסוק ונלכה לקראתו על שפת היאור אמר ר"ל מלך הוא והסבר לו פנים ורבי יוחנן אמר רשע הוא והעז לו פנים ע"ש וא"כ לדעת רבי יוחנן אמרינן שמשום כבוד זקנים לוה לאסוף אותם ולא משום כבוד פרעה ועיין בהאלשיך זהר"ן וכן הוא נ"כ בפוסקי בגיטין פ' השולח דהא דהתירו לצדקיהו שלא בפניו עשו כן משום אלות כבוד המלך ובאמת לדעת נבוכדנצר עשו שלא כדין וכ"כ הרא"ב"ד וכאשר מעיד עליו המקרא ויעש הרע בעיני ה' גם בנבוכדנצר מרד ובזה מסורן מ"ש לא אמריתו לצדקיהו אלא בהאי משום כבוד מלכות קשה מי יאמר שמותר לכבודו אם עושה שלא כדין אלא ע"כ נ"ל מפירש שחלק לו כבוד הקבים ולכם לאסוף זקני ישראל וא"כ י"ל שלא מם הקב"ה לחלוק כבוד לזקנים

הר"ן אמר לו במדין נדרת לך והתר נדרך במדין. ונ"ל מנ"ל לדרוש הא כי אין לומר דילמא כפשטיה דקרא דהכא כבר נאמר וילך וישב אל יתר חותנו ששיה במדין מה צורך לומר עוד ויאמר ה' אל משה במדין ואם בא ללמדנו שיתרו היה במדין והם בא אליו משה למעלה בפסוק וישב משה אל יתר חותנו היל"ל וישב למדין אל יתר חותנו ועי"ק מאי לך שוב דמספיק לומר ויאמר ה' אל משה שוב מצרימה או לך למצרים לזה דרשו כשהלך משה וישב אל יתר חותנו וא"ל אלכה נא ואשובה ויאמר יתרו למשה לך לשלום והלך תהיותו הולך אמר לו הקב"ה למשה קודם שתשוב למצרים במדין לך תחילה להתיר הנדר בפניו. ואחר שתתיר הנדר שוב למצרים וכן משמע מלשון רש"י הנדים מהו במדין לך אלא ה"ק ליה במדין נדרת לך והתר בפני יתרו וס"י אבל קשה לי כיון דכבר הלך משה אל יתרו ונטל ממנו רשות. אלכה נא ואשובה אל אחי וא"ל לך לשלום הרי התיר לו השבועה שנשבע שלא יילך אלא ברשותו ולמה הוצרך לומר לך למדין והתר נדרך בפניו. והרא"ש ז"ל פי' שמקרא זה מסורס שקודם א"ל הקב"ה למשה לך שוב מצרים ואח"כ כתיב וילך משה וישב אל יתר חותנו. ובכסף מזוקק סדר שמות תרלתי אני שנתן לו יתרו רשות תחילה יילך הוא לבדו שכך דרשו לך לשלום ותבא לשלום-שלו' שאם תוליך אשתך לא תבא הנה או א"ל הקב"ה למשה במדין נדרת לך והתר נדרך בפניו להוליך גם את אשתך וכמ"ד בפניו אפילו בעל כרחו ולזה כתיב באחריה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' ושם הארכתי בזה ע"ש:

סס ע"ב **מתני'** ועוד אמר רבי [מאיר] פותחין לו מן הכתוב שבתורה וא"ל אילו היית יודע שאתה עובר
ויקרא יט על °לא תקום ועל לא תטור ועל °לא תשנא את אחיך
סס בלבבך °ואהבת לרעך כמוך °וחי אחיך עמך *שהוא
סס כה עני ואין אתה יכול לפרנסו אמר אילו הייתי יודע שהוא
כן לא הייתי נודר ה"ז מותר:

על לא תקום ולא תטור. שאם בקשת ממנו כלי ולא השאילך והדרתו הנאתך או שעשה לך דבר שלא כהוגן ומתוך שנאה הדרתו והתורה אמרה לא תשנא את אחיך בלבבך התורה הזקיקתך לפרנסו ולאוהבו ולהחיותו: **שמא יעני ואי אתה יכול לפרנסו.** מחמת נדרך: **ואם אמר אילו הייתי יודע.** בשעת הנדר כל אזהרות הללו לא הייתי נודר הרי זה מותר:

יף סו **מעשה** באחד שנדר מבת אחותו הנייה והכניסוה לבית רבי ישמעאל וייפוה א"ל ר"י בני מזו נדרת א"ל לאו והתירה ר"י באותה שעה בכה ר"י ואמר בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנוולתן וכשמת רבי ישמעאל היו בנות ישראל נושאות קינה ואומרות בנות ישראל על ר' ישמעאל בכינה וכן הוא
ש"ב א אומר °בנות ישראל על שאול בכינה:

מהרש"א *פתח עליה ההוא ספדנא בנות ישראל על ר"י בכינה המלבישכן שני גו'. דריש שני מלשון שן המעלה עדי זהב גו' היינו השן זהב שעשה לה לעדי ולכך בעובדא דלעיל דלא איירי בעשה לה שן לא מייתי אר"י האי קרא דכתיב גבי שאול ומכאן יש קצת ראיה לפרש"י גבי שן תותבת שן זהב דפ' במה אשה דפליגי ר"י ורבנן אם הרי להוציא בשבת דקאמר ל"ש אלא של זהב אבל של כסף ד"ה מותר משום דשל זהב חשיבא ואתי לאתויי אבל לפי' רבותינו דשל זהב מגונה במראה משאר שינים ודילמא מבזו לה כו' אבל של כסף דומה כו' דא"כ ר"י הכא דעבד לה של זהב ליפותה עפי ה"ל למעבד של כסף דאדרבה ע"י של זהב מבזו לה ודו"ק:

אמר הבונה בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנוולתן וכן עם ישראל כמו כן נאים הם כשמעשיהם נוטים ליופי המעשים אלא שהעניות וגלות הגלות שמר והנמהר מנוולתן, ולא הניח להם מדה טובה:

ההוא דאמר לה לדביתהו קונם שאי את נהנית סס ע"ב לי עד שתטעימי תבשילך לרבי יהודה ולרבי שמעון ר"י טעים אמר ק"ו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים המאררים בספק ואני על אחת כמה וכמה ור"ש לא טעים אמר ימותו כל בני אלמנה ואל יזוז שמעון ממקומו ועוד כי היכי דלא לתרגלי למנדר:

ימותו כל בני אלמנה. כלו' ימות הבעל והיא תהא אלמנה ואח"כ ימותו בניה: **ואל יזוז שמעון ממקומו.** שיעשה תבשילה ולהכי לא רצה לטעום: **כי היכי דלא לתרגלי למנדר.** שלא יהו קלים בנדרים:

מהרש"א אמר ימותו כל בני אלמנה ואל יזוז כו'. ע"פ מ"ש פ' ב"מ בעון נדרים אשתו של אדם מתה שנא' למה יקח משכבך מתחתיך ובעון נדרים בניו מתים שנא' וחבל את מעשה ידיך גו' וזה שנדר הנאה מאשתו בזילותא דרבנן ראוי ודאי שימותו בניו כשאר נודרים וגם ימות הוא גופיה מחמת על שנדר הנאה ממנה בזילותא דרבנן והשאר היא אלמנה ודו"ק:

ההוא דאמר ליה לדביתהו קונם שאי את נהנית לי שם עד שתראי מום יפה שביך (לר"ש) [לרבי ישמעאל] בר' יוסי אמר להם שמא ראשה נאה אמרו ליה סגלגל שמא שערה נאה דומה לאניצי פשתן שמא עיניה נאות טרוטות שמא אזניה נאות כפולות שמא חוטמה נאה בלום הוא שמא שפתותיה נאות עבות שמא צוארה נאה שקוט שמא כריסה נאה צבה הוא שמא רגליה נאות רחבות כשל אווז שמא שמה נאה לכלוכית [שמה] אמר להן יפה קורין אותה לכלוכית שהיא מלוכלכת במומין ושריה:

מום יפה שביך. משום דהיו בה כ"כ מומין קאמר לה אם יש בה מום דבר יפה: **שמא ראשה נאה.** ולכך הדירה שתראהו לו: **סגלגל.** דומה לאכילי פשתן שראשיהן סגלגלים עגולים: **טרוטות.** רסה: **בלום.** סתום: **צווארה שקוט.** שראשה מונח בין כתיפותיה: **א"ל יפה אתם קורין אותה לכלוכית שהיא מלוכלכת במומין.** זה השם יפה לה והיינו ודאי מום יפה שבה ועל דעת כן הדירה שתודיענו אותו דבר יפה דשמה יפה לה ששמה לכלוכית ואיהי נמי מלוכלכת:

מהרש"א עד שתראי מום יפה שבך כו'. מכל הפירושים נראה שפירוש מום מלי מאומה ונראה לקיים כמשמעו מלשון מום ממש כלומר עד שתראי לו מום היותר יפה שבך שיש בו קצת יפוי

עין יעקב

לזקנים לכך מיד שמעו הכרים שספסיהם וקי"ל: ימותו כל בני אלמנה. עיין בפרש"י והר"ן ועיין בפרא"ש ומהרש"א ועוד אפשר לומר דלכלל ישראל בגלות קרי ליה אלמנה וכדאמרינן בברכות דף. נ"ח ע"ב הרואה בתי ישראל ביישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה ע"ש ובשל"ה סימן רכ"ד ואמר הסיפוך מרבי יהודה דרבי יהודה למד ק"ו כיון ששם של הקב"ה נמחה על המים כדי לעשות שלום בין איש לאשתו וכו' ועיין בסוכה פ' החליל דף נ"ג ובפרק אלו הן הגולין באה דבעי הסוטה להשקיה לגמרי ולמד ק"ו דהם נמחק של המים כדי לעשות שלום בין איש לאשתו בשביל כולי עלמא על אחת כמה וכמה ור"ש שעמד על מדותיו ולא רצה לזוז ממקומו אף לעשות שלום בין איש לאשתו: וקאמר גרועא יותר אף אם ימותו ח"ו כל בני אלמנה כוונתו על כלל ישראל אלא שלא רצה להוליך דבר עגונה מפני לעשות פה לשטן וכיום כלשון כל בני אלמנה שמעון לא יזוז ממקומו

יפוי וכל הני מומין דחשיב ודאי דאית בהו מומין בהם מומין לכהונה כגון עינים טרוטות חוטמם בלום לואה שקוע אבל כל אינך דחשיב הכא גם דלענין מומי כהונה לא מקרו מומין במסכת בכורות בעיני אדם מקרו מומין כדקאמר הכא והפחא כיחא דשם מכוער כמי מקרי מום בעיני הבריות כדקאמר גבי ר״מ דדייק בשמיה דכידור וקאמר הכא דבאותו מום שהוא שמה לבלוריות מלא דבר יפה דשמה כאה נה חה המום שהוא במה הוא יפה ונאה נה יותר מכל מ׳ומין שבה וק״ל:

ההוא בר בבל דסליק לארעא דישראל נסיב אתתא אמר לה בשילי [לי] תרין *טלופחין בשילת ליה תרין רתח עלה למחר אמר לה בשילי לי גריוא בשילת גריוא. אמר לה אייתי לי תרין בוצינין אייתיאת ליה תרין שרגין. אמר לה תבר יתהון על בבא. הוה יתיב בבא בן בוטא על בבא וקא דאין דינא תברת יתהון על רישיה. אמר לה מה הדין דעבדית אמרה ליה כך צוני בעלי. אמר את עשית רצון בעליך המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא:

תרין טלופחין. כלומר דבר מועט שכן דרך לשון בני אדם לומר על דבר מועט אחד או שנים והיא היתה טועה והבינה הדבר כפשוטו: גריוא. כלומר הרבה: בוצינין. הרגוס של אבטיחים: שרגי. נרות דמתרגמינן בוצינא: תברינהו אבבא. מתוך שהיה כועס על מעשיה אמר לה דלתברינהו אדבא על ראש הפתח והיא חשבה שתשברם בראש בבא בן בוטא שהיה גדול הדור: שני בנים כבבא. כנגד תרין שרגי ואייתי [הכא] האי עובדא לאשמועינן חסידותא דבבא בן בוטא:

מהרש״א נסיב איתתא כו׳. נראה מדהזכיר שהיו הא״י והאשה מב׳ מדינות שכל מה שעשתה מכוונתו לא היה אלא מתוך שינוי לשונות של ב׳ המדינות שאמר לה תרי טלופחין שכן בבבל היה לשונם לומר על המועט תרי ולא בא״י ולכך הבינה תרי ממש וכן גריוא ודאי משמע מדה גדולה ומדה קטנה כדמוכח לעיל בפ׳ הנודר מן המבושל דא״ל רבי לבר קפרא יהביגא לך ד׳ גריוי וקא״ל גריוא דבעינא ביה שקל דיקולא כו׳ ה״כ איהו לפי לשון מדינתו היה מתכוין אמדה קטנה ואיהי הבינה מדה גדולה וכן מלשון בוצינא היו מבינים בלשון לפי לשון מדינתם וכן בבבא אפשר דבא״י לא היו קורין אלא דלת או דשא וניהו״ם לדקדק שאמר דיתיב בבא בן בוטא אבבא כו׳ מה לי להזכיר שישב אבבא וי״ל משום דיתיב בבא בן בוטא בקרוב בפני הפתח חשבה דכוונתו עליו אבל אילו לא הוה יתיב שם ודאי דלא היתה טועה לומר כן דכוונתו על בבא בן בוטא וק״ל:

נערה המאורסה פ״ק עשירי

דף עט ע״ב אמר להו רבא לרב נחמן חזי מר האי מ״בנן דאתא ממערבא ואמר אזדקיקו ליה רבנן לבריה דרב הונא בר אבין ושרו ליה נדריה ואל זיל ובעי רחמי על נפשך דחטאת דתני רב דימי אחוה דרב ספ״א כל הנודר אע״פ שמקיימו נקרא חוטא אמר רב זביד מאי קראה °וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא הא לא חדלת איכא חטא: דברים כג

זיל בעי רחמי על נפשך. כך פתחו לו בחרטה: הא לא הדלת: אלא נדרת אית בך חטא:

אמר הבונה כמה הפליגו במסכת זו כפרט לעיל וכמאמרים זה בגנות הנודר ועד שאמרו הנודר נדר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליו קרבן ומלבד אחר מלינו אומר נדרים שיינ לפייסום וביעקב וידר יעקב נדר לאמר נאמר לדורות וכו׳ והריוש׳ אריך מאוד ויהיה די לנו פה להעיר שהנודר כעת צרה או לעזרת שיינ גילרו נכון וטוב. אמנם לידור נדר על דבר שאפשר לעשותו בלי נדר קודם זהו שגנא בכתובים שיש נהמנע ממנו מבמה טעמים א׳ שער שלא ידור הוא נריבות לב כל מה שיעשה ואחר שנדר כל מה שיקיים אינו אלא פרעון חוב. הב׳ שאם הוא נמאר לקיימו בכל שעה ובכל רגע עובר משום בל תאחר. הג׳ באולי לא יקיימנו כלל. הרי ביכניס עלמו בדוחק. נשאל עליו התרה והיתר נדרים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמוכו. הה׳ שתכף בודקין אחריו בלוקח בה;פ״ה שחוקיים אם הוא בעוח כמ״ש לעיל ואחר נדרים לנקר ולפעמים יחקרו על חטא זה וימלאו בו גדול ממנו כמי ב״ש בכיכו מעבעות פסולין בדסק ועובר אכם ובודקין על מה שעבר המכם ומולאיו אלנו המעבעות ותולין אותו זה״ם כי דרוש ידרשנו ה׳ אלהיך מעמך והיה בך חטא. ועו״ד טעמים אחרים ע״כ לריך להבדיל מאד מאד באיכום הנדרים. וזהו ג״כ ישוב אמחלוקם בנזיר דחד אמר נקרא קדוש וחד אמר נקרא חוטא הכל כפי האדם והזמן והסבה והכונה ודו״ק:

ואלו נדרים פרק אחד עשר

דף פא אמר שמואל ערבוביתא דרישא מתיא לידי עוירא ערבוביתא דמאני מתיא לידי שעמימותא ערבוביתא דגופא מתיא לידי שחני וכיבי. שלחו מתם הזהרו בערבוביתא הזהרו בחבורה הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה שנ׳ °יזל מים מדליו (מדלים) שמהם תצא תורה ומפני מה אין מצויין תלמידי חכמים יוצאין מבניהם תלמידי חכמים אמר רב יוסף שלא יאמרו תורה ירושה היא להם. רב שישא בריה דרב אידי אמר כדי שלא יתגדרו על הצבור מר זוטרא אמר מפני שהן מתגברין על הצבור. רב אשי אמר משום דקרו לאינשי חמרי. רבינא אמר שאין מברכין בתורה תחלה דאמר רב יהודה אמר רב מ״ד °מי האיש החכם ויבן את זאת דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו עד שפירשו הקב״ה בעצמו שנאמר ויאמר

במדבר כד ירמיה ט

עיון יעקב

ממקומו כנ״ל כי דברי ואשינים רחוקים מאוד בזה: ההוא בר בבל דסליק לארץ ישראל. נראה דהביא מעשה ללמוד מוסר שלא לעלות במעלה יתירה לנסוב אלא כראיתא בפי׳ הבעי״י נחות ודגא נסיב איתתא לכך מביא האי עובדא דסליק לארץ ישראל שעלה לנסוב אשה חשובה מארץ ישראל רוקא ועי״כ אחזה במדום הגאוה ולא היתה יכולה לשמש כשפחה כראוי ושינה מדעתו כל מה שליוה לה כדי שלא יחפון עוד בשימושה אך שהבעל לא פכוה בשוטרין אפילו בחמי חמין ולא הרגיש בדבר אך בבא בן בוטא שהבין הדבר בחכמתו לכן עשה עלמו כלא ידע ואמר לה את עשית רצון בעלך כדי שתכחן ואילך תקח מוסר לעשות רצון בעלה לשמשו כראוי ואיתא בפנא דבי אליהו אין לך כשרה בנשים אלא אשה שעושה רצון בעלה והובא בא״ה סוף סי׳ ס״ט בשם הגהות מיימוני ע״ש:

אמר שמואל ערבוביתא דרישא וכו׳. כבר באדנו כמה פעמים שמואל היה רופא מומחה והפיא דרכי על ידו כדאיתא בב״ק לכן היה בקי בורכים אלו: הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. אפשר לומר ע״ד דאיתא בבכורות דף כ״ט שלא יאמר אדם כשם שלמדתי בשכר כך אלמוד בשכר וכו׳ ואל״כ שפיר קאמר הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה כיון שהם בני שלא היה אפשר לאביהם לשלם שכר עבורם א״כ שלמדו בחנם גם המה ילמדו בחנם עם אחרים לכן מהם תצא תורה וק״ל: ומפני מה ת״ח אין מלוין בגלאם מבניהם ת״ח. כי בלי״ן קיימי אומר דהכי פי׳ הפסוק יזלו מים מדליו כלומר מת״ח יזלו ת״ח וברכות בלעם נהפך לקללה משא״כ עכשיו פרשתי הק״ה בענין אחר וק״ל: דקרי לאינשי חמרא. וזה מדה שלו שכינו עם ארצים פרולין לנסוך הת״ח כחמור כדאיתא בפסחים דף מ״ע ע״ש: מי האיש החכם ויבן את זאת על מה אבדה הארץ דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשו עד שפירשו הקב״ה בעצמו וכו׳ שלא ברכו בתורה תחלה. הנה יש לדקדק מה הוא השאלה רעל מה אבדה הארץ וגם למה לא היה יוכל לפרשו רוקא הקב״ה בעצמו ונלע״ד דאיתא ברבה פ׳ מצורע פי״ז כי תבואו אל ארץ כנען ז׳ עממין הן ואת אומר ארץ כנען רבנן אמרו קרשו הם וכנען לקח אף כאן ישראל

פס° ויאמר ה' על עזבם את תורתי וגו' היינו לא שמעו בקולי והיינו לא הלכו בה א"ר יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה:

ערבוביתא דרישא. כשאינו מסרק ראשו תמיד ומתוך כך איכא ערבוביא בראשו: **מתיא לידי עוירא.** מביאו לידי סמוי עינים שזוהמת הראש מכהה מאור עיניו: **דמאני מתיא לידי שעמומיתא.** כשיש בבגדיו ערבוביא של זוהמא שאינו מכבסן תמיד ולובשן כשהם מזוהמים מביאו לידי שעמום ותמהון לב: **ערבוביתא דגופא.** כשגופו מזוהם שאינו רוחץ תמיד מביאו לידי שחין וכיבי (עיין לגמרא שלמעלה) ואבעבועות המכאיבות (ואולי יש רפואה אבל שעמום קשה מהם אלמא כיסה אלימא מרחילה): **הזהרו בערבוביתא.** כלומר הזהרו בתכבוסת ורחילה: **הזהרו בחבורה.** ללמוד תורה בחבורה שהתלמידים מחדדים זה את זה ואת הרב: **הזהרו בבני עניים.** להשתדל ללמדם תורה שמהם תצא הוראה שאין להם עסק אחר ועוד שדעתם שפלה עליהם: **לצאת מבניהם ת"ח.** שעל הרוב אינם בני תורה: **ירושה היא להם.** ולא ילמדו תורה מאחר שהן סומכין שירושה היא להם: **כדי שלא יתגדרו על הצבור.** שאם לא היתה תורה פוסקת מהם יגיבו דעתם: **דקרו לאינשי המרי.** שאין נוהגים בהם כבוד ומבזים אותו מפני תורה שבהם: **שאין מברכין בתורה תחלה.** החנת עסקם בכל יום דהיינו לעסוק בדברי תורה והערב נא ואשר בחר: **דבר זה נשאל להכמים וכו'.** ולא פירשוהו מדכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתי מכלל דליכא דידע לאהדורי טעמא אלא קב"ה בלחוד: **ומצאתי במגלת סתרים של הרב רבי יונה ז"ל** דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחלה אבדה ארץ דאם איתא דעל עזבם את תורתי כפשטיה משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקין בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלים בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל [והם נאים ראוין למי שאמרם].

מהרש"א יזל מים מדליו גו'. בפרק חלק דרשוהו לענין מלוכה וכת"א אבל הכא דרשוהו לענין תורה שנקראת מים כמו שכתוב הוי כל צמא לכו למים ופי' אל מים שהיא התורה מן הדלים שיהיה זרעו של הדלים במים רבים דהיינו ת"ח וק"ל: **שהן מתגברין על הצבור כו'** בעירוך גרס כמי הכא מתגדרין ויש לפרש דהכא פליגי דמ"ד כדי שלא כו' לאו משום עונש אלא להלילן מעבירה הוא שלא יבואו לידי גידור ומ"ד משום עונש עבירה הוא על שהיו מתגדרין על כו' וק"ל: **משום דקרו לדו המרי'.** כאילו הם בטבע הבריאה אינם ראוים לחכמה כבריאת החמור הזה וע"כ אין בניהם תלמידי חכמים דאפילו לפי דעתם ולפי טבע הבריאה המוליד מוליד בדומה וכיון שהם ת"ח אמאי אין בניהם ת"ח וק"ל: **שאין מברכין בתורה תחלה.** עיין בפירושים ועי"ל כלפי מה שאמרו בפ' בני העיר כל ת"ח שמברך לפניו כהן עם הארץ אותו ת"ח חייב מיתה שנא' ולמשנאי גו' והיינו שאין הת"ח מברכין בתורה תחלה ומניחין לברך לפניהם כהן ע"ה והיינו דדרים ליה הכא מולא הלכו בה שהרואה ת"ח שפל לפני ע"ה אומר אין נחת רוח בתורה כפרש"י שם והשתא הוא שפיר מדה כנגד מדה שאין מצויין בני ת"ח להיות ת"ח ובפ' הפועלים דריש מאשר נתתי לפניהם כנוי דלפניהם יתפרש כפשוטו לפי דרכינו:

הרי"ף על עזבם את תורתי וכו' שלא ברכו בתורה תחלה. וקשה לכאורה שלא מצינו שענש על ביטול ברכות עונש גלות ואבדן א"י ועוד מה הפרש יש בין ברכת התורה בתחלה לברכת התורה בסוף ועוד כנאמר מנין דקדקו שלא ברכו בתורה תחלה ובזה יש לנו לבאר שדקדקו בכתוב מ"ש על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם כי מאי לפניהם דקאמר הל"ל אשר נתתי להם ועוד מהו כפל ולא הלכו בה לכך דרשו שרמז כאן על עזבם ברכת תורתי אשר נתתי שיאמרו לפני התורה וזהו לפניהם לפני הקורים בתורה שיברכו בתחלה ולא הלכו בתורה לקיימה ולבאר שאר הספקות נלע"ד שברכת התורה בתחלה היא אשר בחר בנו ונתן לנו את תורתו וזה שלא ברך ברכה זו נראה שאינו מודה בבחירה שבחר בנו השי"ת ומקרא מלא הוא בפ' ואתחנן ותחת כי אהב את אבותיך ויבחר בזרעו אחריו וגו' להורים גוים גדולים ועצומים ממך לתת לך את ארצם וגו' ובך בחר ה', להיות לו לעם סגולה וגו' וכיון שאינו מודה בבחירה שבחר בנו ה' א"כ נ"כ אין לו חלק בארץ כי לא נתנם ה' אלא לעם זו בחר ולכך לא הלכו בה בארץ ויגלם ה' אל ארץ אחרת וכפי זה יהי' לא הלכו בה כלו' לא הלכו בארץ ולא קאי אתורה ורבינא סובר שאין לומר שאבדה הארץ על עזיבת התורה שהרי כתיב בימי יהויקים והי' כי יאמרו אליך על מה דבר ה' אלינו את כל הרעה הגדולה הזאת ומה עונינו ומה חטאתינו ואמרת אליהם על אשר עזבו אבותיכם אותי נאום ה' וילכו אחרי אלהים אחרים ויעבדו וישתחוו להם ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו ואתם הרעותם לעשות מאבותיכם וגו' הרי שבימי אבותם עבדו עבודה זרה ולא שמרו התורה ולא גלו באותו זמן ואיך נאמר שגלו אח"כ על עזיבת התורה וכ"ת דבימי אבותם היו עוסקים בתורה ומ"ד ואת תורתי לא שמרו הוא שלא קיימו התורה ודבריה ומ"מ כיון שהיו לומדים בתורה הגין ת"ח עליהם אבל עכשיו אפי' למוד התורה לא למדו לז"א כתיב ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו שנוכה קושיא אחרת שבכתוב דכתיב ואותי עזבו שהוא מיותר שכבר נאמר על אשר עזבו אבותיכם אותי נאום ה' ומה חזר לומר ואותי עזבו וכו' אלא ודאי ה"ק הלואי אותי עזבו והייתי מתרלה בזה אם את תורתי שמרו ועיין בכסף מזוקק בס' דברים דף ק"פ באורך ויש עוד לומר עם מה שפירשו כאן שלא בירכו בתורה והערב שהיא בתחלת הלמוד וזהו לפניהם שהוא קודם שילמוד

עיון יעקב

ישראל חוטאין והארץ מתקללת ע"כ רבי חייא למר בסורה טובה כתבורה דארפס"י כיון שטעו הכנענים שישראל באים עליהם עמדו וקטעינו ממונם מה עשה הקב"ה מגרה נגעים בבים והוא סותרו ומוצא סימא וע"ש כיפה תולר רבסילאו מצלרים ידעון שיכנסו לארץ וכדכתיב כמונו כל יושבי כנען וכ"ש כיון שנתעכבו ארבעים שנה במד' ר חשבו שיתעכבו שם לעולם והא רש"י כתב בחומש כל ארבעים שנה שישבו ישראל במדבר היו הכנענים נכשים עכ"ל וזה הוא להדיא נגד פרש"י עלמו בתהלים סימן ק' כל נפלאותיך ומחשבותיך אלינו וז"ל אחריתנו במדבר ארבעים שנה ומפני האמורים שקללו שאילנות והחריבו ארצם כששמעו שישראל יוצאין ממצרים לבוא לירש את ארצם עכ"ל הרי להדיא מפירש"י דכשהשיבן במדבר .מ' שנה טוב שכרו שלא ירשו את ארץ כנען ולא החריבו את ארצם ולא הטמינו כלום אלא צ"ל כרכנן שהארץ נלקת בנגעים ע"י שישראל חוטאין אבן במדרש ילקוט שם איתא כל נפלאותיך ומחשבותיך אלינו רבי סימון אומר כל נפלאות ומחשבות שחשבת כדי שלא יקבלו אומה אחרת את התורה וכזה נראה כמחזיר אחריהן כדי לכפול שכרינו עכ"ל וכזה מהורן מה שיקשה על מה אבדה הארץ דייקא אף שארם חטא למה נלקה הארץ היה לו לענות זה שחוטא וכי שימא שכך הוא המדה ורא' מנגעי בתים י"ל דנגעי בתים היה לטובת ישראל למלוא מטמוניהם ולא שימא ש"ה אינו דכיון שהיה ישראל במדבר כל כך ניגלו מטמוניותיהם וכדכתיב כל נפלאותיך ומחשבותיך אלינו י"ל דלמא הפסק הכי הוא אמת נפלאותיך ומחשבותיך קאי על התורה וכדרבי סימון שלא יקבלו אומה אחרת את התורה ולכן דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים ולמלאכי הש"ת ולא פירשו כי מי יוכל לפרש מה היה ומחשבות הקב"ה עד שבא הקב"ה בעצמו ופירשו על שלא ברכו בתורה תחלה דייקא דהיינו ברכה ראשונה אשר בחר בנו מכל העמים וכיון שלא ברכו כן משום שס"ל שהרי הקב"ה חזר על כל אומה ולשון יא"ב צ"ל דנפלאותיך ומחשבותיך אלינו קאי על שהיו במדבר ארבעים שנה כדי שיבואו ישראל אל ארץ מלאה כל טוב קשה אם כן למה באו נגעי בתים אלא צריך לומר שכך הוא המדה שישראל חטאו והארץ נתקללה אם כן שפיר אבדה הארץ ולעולם לכך שיהו במדבר ארבעים שנה לבוא אל ארץ טובה:

שילמוד אדם תורה בכל יום ובשם שאינם מברכים בה ונתהי' אכתנו ונאנצאינו וכו' כך אין נכנסת ת"ח וכן פי' רש"י ז"ל :

שם **איסי** בר יהודה לא אתא למתיבתא דרי' יוסי ג' יומי אישכחיה ורדימום ברי' יוסי א"ל מ"ט לא אתי מר לבי מדרשא דאבא הא תלתא יומין א"ל כי טעמיה דאבוך לא ידענא היכא איתא א"ל לימא מר מאי קאמר (ליה) [לך] דלמא ידענא טעמיה א"ל הא דתניא רבי יוסי אומר כביסתן קודמת לחיי אחרים קרא מנ"ל א"ל דכתיב °ומגרשיהם יהיו לבהמתם וגו' מאי חייתם במדבר לה אילימא חיה והלא חיה בכלל בהמה הוא אלא מאי חייתם חיותם ממש פשיטא אלא לאו כביסה (והאיכא) [דהא איכא] צערא דערבוביתא :

ורדימוס בר' יוסי. היינו ר' מנחם בר' יוסי דמתקרי בן של קדושים : טעמא לא ידענא. דאמר למילתיה שאיני יכול לעמוד על סוף דעתו : א"ל דכתיב. גבי לוים ולכל חייתם: אילימא חיה. ממש במתפרנסת משם: והלא חיה בכלל בהמה. כדכתיב זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה והואיל דכתיב לבהמתם למה לי חייתם : [אלא לאו כביסה. הוי] חייתם ממש דכביסת בגדיהן היינו חיותם דאי לא מכבסי בגדיהן איכא צערא דחיותא היינו כמו ערבוביתא דאמרן לעיל .

יף פט ע"ב **ההוא** גברא דאיתסר הנייה דעלמא עליה אי נסיב איתתא כי לא תניינא הילכתא רהיט בגפא (וחובליא) [ותובליא] ולא מצו למיתנא אתא רב אחא יף צ בר הונא ושבשיה ואינסיב איתתא *ושרקיה טינא ואתיא לקמיה דרב חסדא. אמר רבא מאן חכים למעבד כי הא מלתא אי לאו דרב אחא בר רב הונא דגברא רבא הוא :

ההוא גברא דאמר איתסר הנייתא דעלמא עליה אי נסיב אתתא כי לא תניינא הילכתא. כלו' תאסר הנאת עולם עלי אם אקח אשה עד שאשנה הלכות : רהיט בגפא (והובלי') [ותובלי']. גפא קרי סולם שעולין בו באילן (חובלי') [תובלי'] חבל שתולין בדקל ומושכין להם למטה הענפים שבהם התמרים ומשל של בן אדם הוא רץ למעלה ולמטה לעסוק ולשנות הלכות ולא אסתייע' מלתא ואית דמפרש דהיינו (בגפא) [בכפא] שרץ יחידי למעלה ולמטה כאדם שעולה בחבל באילן (חובלי') [תובלי'] חבל כדאמרינן בב"ב מאן דנקיט מגליא ותובליא ואמר איזיל ואגזור דיקלא דפלניא : ושבשיה ואינסביה איתתא. [הטעהו לומר בלא יהא נאסר לאחר מכן ולהכניס אשה כדי ביטול הנדר]: ושרקיה טינא. טח פניו בטיט כדי שלא יכירהו רב חסדא כאילו היה אדם אחר מהם שנדר בלא ישא אשה כדי שיתיר לו דאפשר אילו היה מכירו לא היה מתיר לו: מאן חכים למעבד כי האי מילתא. שדקדק בכך שהשיאו אשה קודם שישאל על נדרו כדי שיחול הנדר עליו קודם בשלא דקסבר כרי נתן דאמר לא יפר הואיל ולא חל הנדר דרי' נתן דייכא הוא וכחיש לעומקא דדינא ·

יף צא ע"ב **ההוא** נואף דעל גבי דהאי אינתתא אתא גברא סליק נואף איתיב (בכלי) [בכלאי] בבא הוה מחתו תחלי תמן וטעמינון חויא בעי מריה דביתא למיכל מן ההוא תבלי בלא דעתא דאינתתא א"ל ההוא נואף לא תיכול מנהון דטעמינון חויא אמר רבא אינתתיה שריא אם איתא דעבד איסורא ניחא ליה דליכול ולימות דכתיב (°אנשי דמים) [כי] נאפו ודם יחזקאל כג בידיהן פשיטא מהו דתימא איסורא עביד והאי דא"ל דניחא ליה דלא לימות בעל דתהוי אינתתא עילויה °מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם קמ"ל : משלי ט

[בכלאי בבא. במסך שלפני הדלת]: בלא דעתא דאיתתא. שאילו היתה יודעת לא היתה מניחתו לאכול: [ניחא ליה דליכול ולימות. כדי שתהא מצויה ליה בכל עת] כי נאפו ודם בידיהן דנואף הורגין הבעלים: מהו דתימא איסורא עביד. האי בהדה: והאי דא"ל. הכי משום דלא לימות דתיהוי איתתא עילויה מים גנובים ימתקו: קמ"ל. דלא אמרי' הכי ושריא:

אמר הבונה מתעשים אלו יצלא לנו כים לדין לכף זכות כל המאורעות אף על פי שלעין משפט לא נמלא להם דבר טוב עכ"ז חייבים אנו לערוך ולמצוא להם אות לטובה הגם שיהיה באפשרות רחוק. כי בן אז"ל הוי דן את כל האדם לכף זכות ובאמרם את כל רלו אפילו שלא ימלא להם כי אם בקושי. וכבר ישה הלילו הקדמונים על פסוק הלא יתעו חורשי רע וחסד ואמת חורשי טוב. שהרן הדבר לרעה ממה נפשך הוא תועה שאם באמת אין כי מטא הוא חושד בכשרים ומתחייב ללקות בגופו ואם נעשתה התועבה עובר על מלותם הוי דן וכו' תמיד ואם כן לעולם הלא יתעו חורשי רע. ובהפך אם ידינוהו לזכות הוא א"ש חסד ואמת ממה נפשך שאם אין רע כלול מהיות חושד בכשרים ואם אמתן של דברים רעה מקיים הוי דן ואם כן וחסד ואמת חורשי טוב עכ"ם ומה גם כהפרידו בני אדם איש ואשתו בדינו זה שנכון לזהר על כל הלמדים הטובים להעמידם בחזקם כשרים ויחדיו יהיו שמים:

מהרש"א דכתיב כי נאפו ודם בידיהם פשיטא כו'. כצ"ל:

מ"ד כו' מים גנובים ימתקו כו'. כתבו התוס' כדאמר בסנהדרין ניטל טעם ביאה וניתן לעוברי עבירה עכ"ל אבל הכא א"א לפרש כן דודאי שלמה לא אמרו האי קרא על אחר החורבן ובחידושינו ס"פ בן סורר יפורש ע"ש: קמ"ל. כתבו התוס' קמ"ל דנואף אינו יודע זה וניחא ליה דלימות בעל כדי שישאנה כו' עכ"ל וליתא דתלמודא בפרק זה דורר לא משמע כן דקאמר קמ"ל דכמה דקיימא הכי שכיחא עפי וא"כ יודע זה דמים גנובים גו' ניחא ליה דלימות בעל ותהיה שכיחא ליה:

הדרן עלך מסכת נדרים

כל כנויי נזירות פרק ראשון נזיר

יף ב ע"א **תניא** °זה אלי ואנוהו אנאה לפניו במצות אעשה לפניו סוכה נאה לולב נאה ציצית נאה אכתוב לפניו ס"ת נאה ואכרכנו בשירים נאים : שמות טו

פיסקא הרי עלי לשלח פרע הי"ז נזי'. ממאי דהדין יף ג שילוח ריבויא הוא דכתיב °שלחיך פרדס שה"ש רמונים אימא מידי (דעבר) [דעבורי] כרכתיב °ושולח איוב מים

מים על פני חוצות. תנא פרע פרע יליף כתיב הכא
במדבר ו °קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו וכתיב התם גבי כהן
יחזקאל הדיוט °ופרע לא ישלחו ואבע"א האי שולח מים נמי
מד רבוי הוא כדמתרגם רב יוסף כדמשקין ליה מיא
לפירא ורבי:

[ממאי דהדין שילוח ריבויא הוא. כדקאמרת דלגדל פרע משמע: דכתיב שלחיך פרדס רמונים. גדוליך שגדלין יהיו כפרדס רמונים שלמה ומתגדל]: אימא דשלוח מידי (דעבר) [דעבורי]. הוא דמשמע שיגוז שערו כמפנה מים ומעבירם ממקום למקום כדכתיב ושולח מים וגו' [והאי נמי דאמר הרי עלי לשלח פרע משמע דאמר הרי עלי להעביר פרע]: תנא פרע פרע יליף כתיב הכא. בנזיר גדל פרע: כתיב גבי כהן הדיוט ופרע לא ישלחו. מה פרע דכתיב גבי כהן הדיוט ליתכא דריבוי הוא כדאמרי' בפרק כ"ג אף פרע שאמור גבי נזיר גידול שער הוי והכי משמע שיניחנו לגדל עד דיהא לכלל פרע שהן שלשים יום:

תוספות משקין ל"ה מיא לפירא ורבי. פי' גדול הפרי וקשה דאשכחן הרבה שילוח שאינו לשון גידול אלא לי העברה כמו שלח תשלח ויסלח יעקב וי"ל דאי מותבת מהנך קי"א הוה משני ליה כדלעיל תנא פרע פרע יליף ולא בא לפרש אלא מקרא דאותיבנא מיניה ושולח מים ודוחק דמשמע דהכיא הג"ם וכו':

אמר הבונה הרבה יגיעות יגע המרגן לייסב פסוק ושולח מים על פני חוצות שיהיה לשון רבוי גם אחר הג"ש וכמו שכא בדברי התוס' לעיל. כי שם בגבורות גשמים מ"מ ישר מדבר וכבר אמרנו במסכת תענית על פי' א' שהם רמז לשפע האלהי ממים העליונים היורה כמטר על גז ומשקה ומלאית כדמתרגם רב יוסף כדמשקין ליה מיא לפירא ורבי וכמ"ש הנביא כי כאשר ירד הגשם וגו' כן יהיה דברי וגו' והצליח אשר שלחתיו מגדלו ומרבהו:

[קודם איתא בגמ' שהקשה מי איכא למ"ד לא מתפיס איכא בנזירתא דסמוך ליה והתניא]:

יס ע"ב **האומר** ימין הו"ז שבועה מ"ט לאו משום דכתיב
דניאל יב °וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע
בחיי העולם אמרי לאו משום דימין גופה איקרי שבועה
ישעיה סב דתניא מנין לאומר ימין שהוא שבועה שנאמר °נשבע
ה' בימינו ומנין לאומר שמאל שזו שבועה שנאמר
שם °ובזרוע עזו:

האומר ימין. שלא אוכל ככר זו ה"ז שבועה: מ"ט לאו משום דכתיב וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחיי העולם. דקמתפיס ימינו לישבע דסמיך ליה: [לא. ימין שאוכל ככר זה דמי: שנא' נשבע ה' בימינו. בימינו אמר ונחשב כשבועה]: שנא' ובזרוע עזו. מדכתיב ימינו וכתיב ובזרוע עזו אלמא דזרוע היינו שמאלו [והכי נמי אמריק בפ"ק דברכות מנין שהקב"ה מניח תפילין דכתיב ובזרוע עזו ואין עוזו אלא תפילין וכו' ותפילין בשמאל קיימא]

תוספות האומר ימין ה"ז שבועה. ימין שלא אוכל ככר זה וה"ה שמאל כדלקמן פירוש התפילין מדהזכיר ימין תחלה [עיין באורח מישור]

זף ד ע"ב **תניא** רבי יהודה אומר נזיר שמשון מותר ליטמא
למתים שכן מצינו בשמשון שנטמא ר"ש
אומר האומר נזיר שמשון לא אמר כלום שלא מצינו
בשמשון שיצאת נזירות מפיו וכו'] ושמשון לאו נזיר
שופטים יג הוה והכתיב °כי נזיר אלהים יהיה הנער התם מלאך
הוא דקאמר ומנ"ל דאיטמי למתים אילימא מדכתיב
שם טו °בלחי החמור הכתי אלף איש דילמא °גדדויי גריי בהו
ב"י נמס ולא נגע בהו אלא מהכא °ויך מהם שלשים איש ויקח
שם יד את חליצותם דילמא אשלחינן ברישא והדר קטלינהו
ויך ויקח כתיב ודילמא גוססין שוינן אלא גמרא
גמירא לה:

ושמשון לאו נזיר הוה והכתיב כי נזיר אלהים יהיה הנער. וקס"ד דמנוח קאמר להא מילתא דהו"ל דבר הנדור שאדם מדיר את בנו נזיר: מלאך הוא דקאמר. כי נזיר אלהים יהיה הנער: דילמא גדדויי גריי בהו. מתחך בהן אבל הוא גופיה לא נגע בהו: ויך ויקח. דמשמע ויך והדר ויקח: [גוססין שוינן. ובהדי דהוו גוססין אשלחינהו ולא איטמי בהו]:

תוספות ושמשון לאו נזיר הוה. וקס"ד שהמלאך היה אומר לאביו שיזירנו לכשיולד כדאמרי' לקמן האיש מדיר בנו בנזיר: התם מלאך הוא דא"ל. כנבואה ולא יצא נזירות לא מפי אביו ולא מפי שמשון: [גדויי גרי. לשון אילי כלוי מרחוק זרק בהן והרגם]:

אמר הבונה אין לתמוה אם עלה על דעת האומר שיוכל אדם להפשיט תחלה אלף אנשים מבגדיהם ואח"כ להרגם או להפך כלם גוססין עד שיוכל לקחת חליצותם כאשר נכון שחשב כך על שמשון שלא היה כחו גבורת אנשים כי אם מתנת יד ה' יתברך:

מהרש"א התם מלאך הוא דקאמר כו'. ולא תקשי למה לא קיים אביו מנוח דברי המלאך די"ל שהמלאך לא הזכיר בנזירתו אלא מורה לא יעלה על ראשו וזה קיים כדלעיל נזיר שמשון אינו מיקל בתער ולא הזכיר שלא יטמא ודפריך מכלן דאטמי כו' הכי פריך ואימא דאביו קיים דברי המלאך לעשותו נזיר גמור שלא יטמא כשאר נזירים והא דלא הזכיר רק איסור גילוח היינו שיוסיף על שאר נזירים שלא יהא מיקל בתער לעולם ויש לכוין בזה שאמר המלאך נזיר אלהים יהיה גומר ולא אמר נזיר לה' כדכתיב בתורה גבי נזיל להזיר לה' הורה בזה כי לא היה נזיר במדת הרחמני' כשאר נזירים רק במדת הדין והגבורה שע"כ קראוהו שמשון הגבור ועליו כאמר דן ידין את עמו וק"ל:

[**נזיר** עולם היכא כתיב דתניא] רבי אומר אבשלום שם
עקידת נזיר עולם היה שנא' °ויהי מקץ ארבעים שנה
שמו"ב ויאמר אבשלום (אל אביו כי נדר נדר עבדך בשבתו
ט"ו עז בגשור בארם) וגו' ואשלמה את נדרי ומגלח אחד לי"ב
שם יד חדש שנאמר °ויהי מקץ ימים לימים אשר יגלח וגומר
*ויליף ימים ימים מבתי ערי חומה מה התם י"ב חדש
אף כאן י"ב חדש.

[ונזיר עולם היכא כתיב. שמיקל בתער וכו']. ואשלמה את נדרי. היינו קרבנות נזירות: [ויליף מבתי ערי חומה. דכתיב בהו ימים תהיה גאולתו] מה להלן י"ב חדש דכתיב עד מלאת לו שנה תמימה:

מהרש"א ואשלם את נדרי אשר גו'. בפ"ב דתמורה פי' רש"י כלומר אשלימה את נזירותי ואגלח עכ"ל והיינו שמביא ג' בהמות לגלוח ובגמרא קאמר התם אשר נדרתי בחברון והלא עיקר נדרו

עיון יעקב

ושמשון לאו נזיר הוה והכתיב נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן. ופרש"י וקס"ד דמנוח קאמר להא מילתא דהו"ל דבר הנדור דאדם מדיר את בנו בנזיר וק"ק דהא האי פסוק לא כתיב כלל אצל מנוח רק אצל אשתו וקי"ל האיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדירה בנה בנזיר וי"ל ועיין בתוספות: **ואשלם** את נדרי. פירש רש"י היינו קרבנות נזירות אף דהמקרא מפורש שם ז"ל כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור בארם לאמר אם ישוב ישיבני ה' ירושלים ועבדתי את ה' לכ"ל דנדר בעת צרה לקיים קרבנות נזירותיו וק"ל

כמו בגמור היה כדכתיב כי נדר נדר עבדך בשבתו בגשור גו' בעי למימר אלא להביא כבשים מחברון ופריך בחברון מחברון מיבעי ליה ומסיק אלא כיון דהותרו הבהמות כל היכא דבעי מקריב ע"ש: דף ה' *הני מ' שנים כו'. היא בנת עשר לשאול הרמתי ובתמורה פ"ב יומיים בה י' בנה שמלך בשאול שנה אחת שמלך שאול ושאול וב' שמלך שאול בעצמו ול"ז שמלך דוד ועיין פרש"י שאבשלום היה יודע שעתיד דוד למלאות ארבעים שנה כולי עיין שם ודברי כניאו' הן ויש לפרש שאלה ומרד אבשלום בשאלו להם מלך בימי שמואל שוגה כעל אבשלום עלה למרוד במלכות אביו כמו שמרדו ישראל לשאול להם מלך אחר שמלך שמואל עליהם כמפורש בקרא דחשיב ליה מרידה וק"ל:

מי שאמר פרק שלישי

דף יט במדבר ו ב **תניא** רבי אלעזר הקפר ברבי אומר מה ת"ל °וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא מפני שציער עצמו מן היין (נקרא חוטא) וק"ו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר עאכ"ו והא האי קרא בנזיר טמא כתיב ואנן אפילו נזיר טהור קא אמרינן קא סבר ר' אלעזר הקפר נזיר טהור נמי חוטא הוא והיינו טעמא דכתיב קרא בנזיר טמא הואיל ושנה בחטא:

ואנן אפילו בנזיר טהור קאמרינן. מדמפרש ר' אלעזר הקפר טעמא דחטא בשביל שציער עצמו מן היין והיינו נזיר טהור: **הואיל ושנה בחטא.** שכבר הזיר עצמו מן היין ועכשיו שונה בחטא שהיה לו להזהר מן הטומאה וכו':

הריני נזיר ושמע פרק רביעי

דף כג במדבר ל **ת"ר** °אישה הפרם וה' יסלח לה באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר שהיא צריכה כפרה וסליחה וכשהיה מגיע ר"ע אצל פסוק זה היה בוכה ומה מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה טעון כפרה וסליחה המתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עאכ"ו וכיוצא בדבר אתה אומר °ולא ידע ואשם ונשא עונו ומה מי שנתכוין לעלות בידו בשר טלה ועלה בידו בשר חזיר [כגון חתיכה ספק של שומן ספק של חלב] אמר קרא ונשא עונו מי שנתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עאכ"ו איסי בן יהודה אומר ולא ידע ואשם ונשא עונו ומה מי שנתכוין לעלות בידו בשר טלה ועלה בידו בשר חזיר כגון ב' חתיכות אחד של חלב ואחד של שומן ונשא עונו המתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עאכ"ו על דבר זה ידוו הדווים: (ויקרא ה)

אישה הפרם וה' יסלח לה. בזה הכתוב מדבר אם נדרה אשה בנדרים והפר לה בעלה קליחה זו למה אלא וכו': **מי שנתכוון** לאכול בשר חזיר ואכל בשר טלה גרי': **המתכוין לאכול בשר חזיר** גרי' דמעיקרא לאיסורא איכוון דהא לא ידעה דהפר לה בעלה משום הכי צריכה כפרה וסליחה.

[**תוספות** איסי בן יהודה אומר ולא ידע ואשם ונשא עונו. ולא פי' קרא כדלעיל אלא כגון ב' חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן דס"ל לאיסי בן יהודה דלא מיקרי אשם תלוי אלא אחתיכה אחת מב' חתיכות: על דבר זה ידוו. ר"ת ידע ואשם ונשא הכתוב מדבר באשם תלוי]:

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מ"ד °כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע יד) משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהם אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה זה שאכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם וזה שאכלו לשם אכילה גסה ופושעים יכשלו בם א"ל ר"ל האי רשע קרית ליה נהי דלא קא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהת הוא דקא עביד אלא משל לשני בני אדם זה אשתו ואחותו (עמה בבית) [עמו] וזה אשתו ואחותו (עמה בבית) [עמו] לאחד נזדמנה לו אשתו ולאחד נזדמנה לו אחותו זה שנזדמנה לו אשתו צדיקים ילכו בם וזה שנזדמנה לו אחותו ופושעים יכשלו בם מי דמי אנן חדא דרך קאמרינן הכא שתי דרכים אלא משל ללוט ושתי בנותיו הן שנתכוונו לשם מצוה (ישרים דרכי ה') צדיקים ילכו בם. הוא שנתכוין לשם עבירה ופושעים יכשלו בם ודלמא הוא נמי לשם מצוה איכוון (לא ס"ד ד)א"ר יוחנן כל הפסוק כולו על שם עבירה נאמר °וישא לוט (בראשית יג) °ותשא אשת אדוניו את עיניה. (שם לט) את עיניו °ויאמר שמשון אל אביו (שופטים יד) אותה קח לי כי היא ישרה בעיני °וירא אותה שכם בן חמור. (בראשית לד) את כל ככר הירדן °כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. (משלי ו) כי כלה משקה °אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי (הושע ב) והא מינם אינם תנא משום רבי יוסי בן [רב] חוני למה נקוד על וא"ו °שובקומה של בכירה לומר שבשכבה לא ידע הא בקומה ידע (בראשית יט) ומאי הוה ליה למעבד מאי דהוה הוה נפקא מינה דלפניא אחרינא לא איבעי ליה למשתי חמרא:

[כל הפסוק הזה לשם עבירה נאמר. ולכך אי אתה יכול לדונו לכף זכות]:

נהי

עיון יעקב

הואיל ושנה בחטא. עיין בהרא"ש והר"ן והתוספות פ"ק דנדרים דף י' ע"א ומקרי שנה בחטא אע"ג דכתיב כי ימות עליו מת בפתע פתאום דודאי לנ"ד בכריתות דף מ' פתאום זו מזיד ניחא אלא למ"ד כפי פשטא דקרא וכן פרש"י בחומש בפתע פתאום זה אונס וא"כ מה שנה בחטא כיון שמת עליו בפתאום ועיין בלידה לריך בפ' נשא ע"ש בשם המדרשים וקיים ת"ל וכיון דכתיב רגלי חסידיו ישמור ואחז"ל השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם צדיקים עצמן לא כל שכן ולכן כיון שמת עליו מת פתאום נראה כאילו מן השמים עתאוהו והראהו בלא קבלו נזירתו עכ"ל אכן לפי מ"ש תוספות פ"ק דחולין דף ה' ע"ב דדוקא במידי דאכילה אין הקב"ה מביא תקלה ע"ש נכתר כל זה ול"נ כפשוטו דאע"ג דטומאה בא עליו באונס מ"מ כוי מידי דאיהו גרם לעצמו בחטא ראשון שקיבל על עצמו נזירות וליע' עצמו ועבירה גוררת עבירה שנטמא במזירותיו שאלמלא לא היה נזיר לא חטא בטומאה ונזירות שניה לכך נקרא שנה בחטא ובעי כפרה וק"ל:

מאי דכתיב כי ישרים דרכי ה'. עיין בחאוה לעינים מה שמדקדק בשמעתא זו ואמם לותר דעיקר דקדוקו של הש"ס מדכתיב כי ישרים דרכי ה' ולא כתיב כי ישרי' דרכי ה' או מצות ה' מה דרכי ה' להכי מוקי אקרבן פסח דכתיב נביה דרך כראיתא בפ' כהצלחך א' כדרך לא היה או דקאי אבעילת אשה דאיקרי דרך כדכתיב דרך גבר בעלמה ודרך אשה מנאפת וכראיתא ריש פ"ק דקדושין ועפ"ז מיושבים איזה דקדוקים שם ע"ש: **והא** מינם אינם. ואף לפי מה דאיתא במדרש פ' וירא פ' נ"א כל מי שלהוט אחר בולמס של עריות סוף מאכילין אותו מבשרו וא"כ עכ"פ ע"י שביעתו בא לידי חטא זה מ"מ תקנה שפיר דזה היה הגורם אבל הבכירה מאח"כ בנערים שנכשל בה זה היה

תוספות נהי דלא עביד מצות מן המובחר פסח מיהא קא עביד. ותימא והא משמע בפ' (הגוזל קמא) [בתרא דיומא] דאכילה גסה לא שמיה אכילה ואפ"ה איסורא עבד שלא יצא ידי חובתו (וי"ל דה"ק נהי דלא יצא ידי חובת אכילת פסח רשע. קרית ליה מה היה יכול לעשות אם הוא כבר שבע אין לו ליתמנע מלאכול ואין ראוי לקרותו רשע אם אכלו). ור"ת תירץ דתרי גווני אכילה גסה הוו התם מיירי שהוא כל כך שבע שהוא קץ באוכל ומה שהוא אוכל אינו נהנה ממנו כלל ובההוא אמרינן שאוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור והכא מיירי שהוא שבע הרבה אבל אינו קץ במאכל: חדא דרך קאמרינן. שהצדיק הולך ואינו נכשל והרשע נכשל [באותו דרך עצמו]: והכא שני דרכים. הם זה בא על אשתו וזה בא על אחותו: הוא שנתכוין לשם עבירה. כדאמרינן ביבמות בן נח אסור בבתו אפילו למאן דאמר מותר מדור המבול ואילך גדרו עליהם בגדר ערוה ופירשו מרוב עריות שהרי אם לא פירשו לא הוו צריכי להשקותו יין ללוט:

דרש רבא מ"ד °אח נפשע מקרית עוז *ומדינים כבריח ארמון אח נפשע מקרית עוז זה לוט שפירש מאברהם ומדינים כבריח ארמון שהטיל מדינים *בינו ובין ישראל כבריח ארמון שנאמר °לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'. דרש רבא ואיתימא רבי יצחק מ"ד °לתאוה יבקש נפרד ובכל תושיה יתגלע לתאוה יבקש נפרד זה לוט ובכל תושיה יתגלע שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דתנן עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם. אמר עולא תמר זנתה זמרי זנה תמר זנתה יצאו ממנה מלכים ונביאים זמרי זנה נפלו כמה רבבות מישראל:

פי' אח נפשע וגו' זה לוט שפירש מאברהם. שנא' כי אנשים אחים אנחנו: מקרית עוז זה אברהם. דכתיב ביה שביתו אל לור חלנתם שע"י המריבה שפירש מאברהם גרם לו להיות שכן לאנשי סדום וע"י כך בא לידי מעשה בנותיו ונולדו עמון ומואב האסורין לבא בקהל: כבריח. שנועלין בו הארמון שלא יכנס בו אדם: לתאוה יבקש נפרד. הלך אחר תאות לבו כדאמרינן לעיל כל הפסוקים לשם עבירה נאמרו: בכל תושיה יתגלע. בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה דתנן עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם: תמר. זנתה ויצאו ממנה מלכים ונביאים. מלכים דוד כדכתיב ואלה תולדות פרץ וגומר ונביאים דאמרינן אמוץ ואמציה אחי הוו ולשם שמים כוונה ולהבנות מזרעו של יעקב כדכתיב כי ראתה כי גדל שלה:

הרי"ף דרש רבא מ"ד אח נפשע מקרית עוז וכו'. עיין פי' רש"י ולעד"נ שהוא על שמסדום לא רצה לילך אצל אברהם ואמר לא אוכל להמלט ההרה זה אברהם כי רואה מעשיו כנגד מעשה אברהם ואני דומה רשע בערכו ולכך אף שהוא לוט כי אנשים אחים אנחנו שלא הלך למקומו של אברהם מטעם שאברהם הוא מקרית עוז ואין הוא חשוב לישב אצלו כי הוא רשע בעיניו ומתוך שפירש ממנו בא על שתי בנותיו והיה בינו ובין זרע אברהם מדנים שאינם נדבקים יחד כדכתיב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ואין להם תקנה עד עולם כמו ארמון סגור בריח ודלתים: מ"ד לתאוה יבקש נפרד זה לוט. כלו' שמטעם שנפרד לוט מן אברהם כתיב וישא עיניו וירא את כל ככר וגו' וכל הפסוק על שם עבירה נאמר כמ"ש למעלה וכן כשנפרד בהפיכת סדום ולא רצה להמלט ההרה אצל אברהם כל כוונתו היתה רעה לתאות. ילכו בעבירה יבקש לוט ולכך נפרד מאצל אברהם כי בהיותו אצלו לא ימצא תאותו בעבירה ולכך בכל תושיה בכל מקום שקורים בתורה שהיא תושיה בין בבתי כנסיות ובין בבתי מדרשות נתגלה קלונו שקורין פרשת של לוט ולא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ורש"י ז"ל פירש בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה והכוונה כלו' שבכל תושיה כי בתורה שבכתב נכתב ענשו לא יבא עמוני וכו' ובתורה שבעל פה תנן עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם:

אמר רב נחמן בר יצחק גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה איני והא אמר רב יהודה [אמר רב] לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה אלא אימא כמצוה שלא לשמה דכתיב °תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך מאן אינון נשים באהל שרה רבקה רחל ולאה א"ר יוחנן שבע בעילות בעל אותו רשע באותה שעה שנאמר *וכו'. גופא אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק זכה ויצתה ממנו רות דא"ר יוסי בר חנינא רות בת בנו של עגלון (בן בנו של בלק) מלך מואב [היתה] א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מנין שאין הקב"ה מקפח אפי' שכר שיחה נאה מהכא דאילו בכירה דקרייתיה מואב א"ל רחמנא למשה °אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה מלחמה הוא דלא הא צעורי צערינהו ואילו צעירה דקרייתיה בן עמי א"ל °אל תצורם ואל תתגר בם כלל אפילו צעורי לא. אמר רב חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה לעולם יקדים אדם לדבר מצוה שבשכר לילה אחת שקדמה בכירה לצעירה *זכתה וקדמתה ארבעה דורו' [בישראל] למלכו':

[גדולה עבירה לשמה. כלו' לשם מצוה]: איני. מדקאמרת גדולה

עין יעקב

ע"י אונס כיון שכבר נענש על להיטתו בבכירתו ועל זה שפיר מתרץ דגם הצעירה היה בפשיעתו על ששתה יין בפניא אמריני נמצא דשפיר קאמר יכשלו בם אתרווייהו ומיושב מה שמקשה בזה בתאוה לעינים ע"ש: **בתוספות** ד"ה נהי דלא עביד וכו'. ור"ת תירץ דתרי גווני אכילה גסה ולי קשיא דאמאי לא מוקי בש"ס הכי ופושעים יכשלו בם שהוא שבע כל כך עד שקץ במזונו ולא אצטריך לאוקמי באוקימתא אחריני י"ל דלא נקרא פושע אלא כשמתאוה לדבר עבירה ע"י יצר הרע שמסיתו על כך והו צריך אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר משא"כ בזה שקץ במזונו ואוכל אין זה פושע אלא מעשה שגעון בעלמא וק"ל: **דרש** רבא אח נפשע מקרית עוז וכו' זה לוט שפירש מאברהם. ולפי שפירש והתקרב אצל סדום וא"כ כשנתחזקו הע"ים האל סברו היה בנפשו שנחרב כל הארץ כמו בדור המבול לכן אמרו ואיש אין בארץ לבוא עלינו כדרך כל הארץ וגומר זה גרם שנולדו אלו שני אומות עמוני ומואבי שנתרחקו: **לתאוה** יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובתי מדרשות. ע"ד דאמרינן עובר עבירה בסתר נפרעין ממנו בגלוי וכן לוט שמתחבאו והרהורו היה על זנות כדלעיל נפרע ממנו בגלוי: **תמר** זינתה. הא דלא קאמר יהודה זינה כי תולין הדבר בה ולא בו שהיא כיונה לש"ש להעמיד תולדות מזרע אברהם אבל יהודה חשבה לקדשה וזונה תה כוונת רש"י ולש"ש כיונה וכו': **גדולה** עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה. הטעם לכאורה כי אף שתחלת העבירה עושה עבירה מ"מ לבסוף המעשה נולד ממנו מצוה גמורה כמו ביעל שנצולו ישראל על ידה משא"כ במצוה שלא לשמה דלא בא לידי מצוה גמורה לפיכך קמקשי שפיר מהא דרבי יהודה דאמר מתוך שלא לשמה בא לשמה ש"מ מתוך שלא לשמה בא לידי מצוה גמורה אלא אימא כמצוה שלא לשמה שג"כ לבסוף בא לידי מצוה גמורה וק"ל ואין אנו צריכין לדחוקי של המפרש בזה: **זכה** ויצאה ממנו רות. פרש"י שיצא ממנו דוד שריוה להקב"ה בשירות ותושבחות נראה דרש"י הרגיש בזה דהלא מצינו הרבה גרים שנתגיירו אף שזכות אביהם אינם מסייעתם וגם אם זכות יש בזה למ"ד קשים גרים לכך מתרץ רש"י דהעיקר זכות שיצא ממנו דוד שריוה להקב"ה בשירות ותושבחות וע"ש זה נקראת רות כדאיתא בפ"ק דב"ב ול"נ דבש"ס דסוטה דף מ"ז קאמר שיצא ממנו שלמה שכתב ביה אלף עולות וכו' וזה פי' בא לשמה וק"ל: **מלחמה** הוא דלא הא צעורי צערינהו. ובבבא קמא אמרינן הא אנגריא עביד בהו והוא מדה כנגד מדה ע"ש כל הפורק ממנו עול יראת שמים נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ ולפי שהבכירה לא היתה צנועה ופרקה ממנה יראת שמים נתן על בניה עול מלכות ועיין לקמן בחידושינו בב"ק דף ל"ח: **לעולם** יקדים אדם לדבר מצוה. בפ"ק דפסחים אמרינן זריזין מקדימין למצות ואין מקדימין עפ"י מלאכה מ"מ לענין דבר זה דלקוך לשמם מעתו ביום מקדימין בלילה:

גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה מכלל דמצוה שלא לשמה גריעא ומדקאמר שמתוך שלא לשמה בא לשמה אלמא דמעליא שמתוך כך בא לעשות מצוה לשמה ומשני אימא עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה דתרוייהו מעלו: מנשים באהל. מברכת נשים שבאהל תבורך גם היא ומאן נינהו נשים באהל שרה רבקה רחל ולאה שרה דכתיב איה שרה אשתך הנה באהל ורבקה ויביאה יצחק האהלה רחל ולאה דכתיב ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל: [תבורך על שעשתה עבירה לשמה כדי להתיש כוחו של אותו רשע כדי שתהא יכולה להורגו: מ"ב קרבנות. משבעה מזבחות שערך בג' מקומות על כל אחד ואחד העלה פר ואיל שהם י"ד לכל מקום ומקום ושלשה פעמים י"ד עולין מ"ב וקרבנותיו של בלק היו שלא לשם מצוה]: ויצאה ממנו רות. שיצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותושבחות: דקרייתיה מואב. משמע מאבי: בן עמי. בלשון נקיה היא דלא רצתה להודיע דמאביה נתעברה: אמר אל תצורם ואל תתגר בם. ומדלא כתיב בהו מלחמה ש"מ דאפילו לצערא לא ליעבד להו ולא עוד דאפי' בכירה דקרייתיה אב הכתוב פרסמה דכתיב ותשכב את אביה ובצעירה כתיב ותשכב עמו: ארבעה דורות בישראל. עובד ישי דוד ושלמה ואילו לצעירה [לא אתה בישראל] עד רחבעם בן שלמה שבא מנעמה העמונית:

הרי"ף גדולה עבירה לשמה וכו' איני והא כו'. פירש"י ז"ל מדקאמרת גדולה עבירה וכו'. מה שהאריך רש"י ז"ל בלשונו הוא מבואר שהקשה מאי קאמר איני והאמר רב יהודה לעולם יעסוק אדם במצות אפילו שלא לשמה דהא לא סתרה ההיא דגדולה עבירה לשמה שאף ע"פ שמצוה שלא לשמה היא גדולה מ"מ עבירה לשמה היא גדולה ממנה לזה פירש דמדקאמר ממצוה שלא לשמה ולא אמר גדולה עבירה ממצוה משמע דמצוה שלא לשמה גריעה ומדקאמר שמתוך שלא לשמה בא לשמה אלמא דמעליא ומיהו קשה לפירושו דמאי משני כמצוה שלא לשמה דעדיין יקשה מדקאמר כמצוה שלא לשמה ולא אמר כמצוה סתם משמע דמצוה שלא לשמה גריעה ומדקאמר שמתוך שלא לשמה בא לשמה אלמא דמעליא וגם לזה פירש רש"י ז"ל בתירוץ כמצוה שלא לשמה דתרוייהו מעלי כלומר העבירה לשמה והמצוה שלא לשמה תרוייהו מעלו בגדר שוה אבל מ"מ לא המצוה שלא לשמה ולא העבירה שוות למצוה לשמה שאע"פ שמתוכה יבא למצוה לשמה מ"מ כל זמן שלא עשה המצוה לשמה אינה בגדר מצוה לשמה וא"כ עדיין יש לתקשות דאע"פ דנימא גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה יש ליישב כן דהם ג' מדרגות וכולם מעולות אבל כל אחד מעולה מחבירתה מצוה שלא לשמה היא מעולה ועבירה לשמה מעולה הימנה ומצוה לשמה היא גדולה מכולם. אמנם ביאור הענין יפה דאם יש הדרגה בין מצוה שלא לשמה למצוה לשמה והיא עבירה לשמה שהיא בינונית איך אמר שמתוך שלא לשמה בא לשמה שעולה שתי הדרגות הול"ל שמתוך מצוה שלא לשמה עולה לעבירה לשמה ומעבירה לשמה יעלה למצוה לשמה יהשתא דמשני לה גדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה דתרוייהו מעל א"כ מהאחד יעלה לגדולה הימנו:

בית שמאי פרק חמישי

יף לב ע"ב **מתניתין** כתנאי נולד הי"ד אמרי להון אילו אתא איניש ואמר לכון דיחרוב בית המקדש מי הוה נדרתון אמר רב יוסף אי הואי התם הוה אמינא להו הא כתיב ירמיה ז °היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה זה מקדש ראשון ומקדש שני נהי דידעי (דליחרובה) [דיחרב] מי ידעי לאימת

דניאל ט אמר אביי ולא ידעי לאימת והכתיב °שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך ואכתי מי ידעי בהי יומא:

פותחין בתנאי נולד. ואפי' להכשו דכלהו עד שלא חרב ב"ה: הי"ד כגון דאמרי להו דאילו אתי איניש. בההיא שעתא דנדריתון ואמר לכון דחרב ומי: אי הואי התם. *כשאמרו שמים לנחום המדי דחורבן בית המקדש הוי נולד שזה אמינא דלאו נולד הוא לפי שיודעין היו שעתיד ליחרב דכתיב היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה. מקרא הוא בירמיה אל תבטחו אל דברי השקר לאמר היכל ה' וגו' ולא חשא עליט רעה ומפרש לה רב יוסף הכא שהיה ירמיה מוכיח את הרשעים שהיו מתיאשים מן הפורענות ואומרים יחרב היכל זה עוד יבנה לנו היכל בית שני ואם יחרב בית שני עוד יבנה שלישי לימות המשיח אלמא יודעים היו שיחרב. ומשני נהי דידעי שיחרב לא ידעי אימת. הלכך הוי נולד שלא היו מתכוונים בשביל זה מלידור כיון דלא ידעי אימתי יחרב ופריך אביי וכי לא ידעו אימת יחרב והכתיב. בספר דניאל: שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך. פי' שמיטות בבנינים דהיינו ת"ל שנה נגזר שיהא בין חרבן בית ראשון לחרבן בית שני דהיינו שבעים של גלות בבל ות"כ שעמד בית שני. ומשני דאכתי לא ידעי באיזה יום. נתחלת שנה או בסופה:

עיין רש"י כנת"ח ני' אחרים על כל המאמר

מהרש"א זה מקדש ראשון ומקדש שני כו'. מפרש"י נראה לפי הדרש יהיה היכל ה' הראשון לשון שבועה וכמ"ש פרק י' יוחסין היכלא בידינו והשכיה זה מקדש ראשון ומקדש שני אבל א"כ חורבן מקדש שני לא משתמעי מיניה אבל בערוך פירש וז"ל היכל גומר זה מקדש ראשון ומקדש שני ומקדש שלישי ש"מ תרי חרוב והשלישי יעמוד עד עולם עכ"ל ותלמודא דלא נקט אלא מקדש ראשון ומקדש שני היינו שיחרבו ולא נקט מקדש השלישי שיעמוד לעולם וק"ל

שלשה מינין פרק ששי

איבעיא להו האי מזיא מלתחת רבי או מלעיל למאי יף לט נ"מ לנזיר שגלחוהו לסטים ושיירו בו כדי לכוף ראשו לעיקרו [אי אמרת מלתחת רבי נזירות הא שקליה אלא אי אמרת מלעיל רבי מאי דאקדיש הא קאים]. ת"ש מהא אינבא היה דקאים בעוקבא דבינתא [ואי ס"ד מלתחת רבי ברישא דבינתא בעי למיקם וכו'] תו כד צבעין סביא דיקנהון הוורין *עקבי נימהון ש"מ מלתחת רבי ש"מ: פס ע"ב

איבעיא להו האי מזיא מלתחת רבי. שאי שער מלתחת רבי בסמוך לבשר היולא מן הראש וגדל ורואשו כדקאי קאי: [או מלעיל רבי. בראש השער מתגדל ויולא מאליו ומתגדל ועיקרו כדקאי קאי: למ"מ לנזיר שגלחוהו לסטים ושיירו בו כדי לכוף ראשו לעיקרו אי אמרת דהאי בינתא מלתחת רבי. הילכך למאי דאקדיש שקליה וסותר מירתו: ואי אמרת מלעיל רבי. הואיל ושייר בו כדי לכוף בו ראשו לעיקרו דאיכא למימר דעתי דאקדיש קאי אכתי אית ליה למעבד תגלחת מצוה ולאו סותר]: ת"ש מהאי אינבא היה. ליכטרי"ש בלע"ז דהוא מגילי כנים: דקיימא בעקבא דבינתא. בעיקר השער הסמוך לבשר: [ואי ס"ד דהאי בינתא מתחת רבי. אשתכח דכי נפיק שערא נפיק אינבא נמי: ברישא דבינתא בעי למיקם. אינבא אלא לאו ש"מ מדקיימא אינבא בהדי בישרא דמלעיל רבי ואינבא בבינתא כדקאי קאי]: ותו מדצבעין סביא דיקנהון. כי היכי דלחזי דרדקי ובתר הכי חוורי דיקניהון עתלבנין שערי עקרי זקנם ש"מ דמלתחת רבי:

אמר

אמר הבותה יכר קיימו דוושי רשומות שהשער רמז למוסרות ובקשות השלוות ובנזיר עליוו אמרו שהיה מניח שער ראשו כמות שהוא בלי גלוח ושקין להראות שלא היה מחשב הבלי עולם ומחמודיו. ועם כל זה מכל להבין שחקרת פה אם השער גדול תמחשו ומעקרו לומר שהפתיחיות נולדים ומתגדלים נשרים מחמת בחומר העכור. שע"כ אמרו שחייהם מבילי כנים שקן ושועבת שכשה. והחשן למלא ידו בתקונה לריך לסקן יסודם ומולרשם והביא ראיה מהזקנים שלובעין זקנם להראות בתורים שמתלבנים עיקר בעיאשיהם הן הם השנפים במכפים מדושיהם הרעות זרעשיהם בע"כ נקראו לכועי כרי שיהיו נראים לריקים ועובים שלא שוה להם כי קוף קוף נמגלם עיקר' זרונם ומשלכן מיקדן וקרשם סרע ונראה ברור:

כהן גדול פרק שביעי

יף מט ע"ב **ת"ר** לאחר פטירתו של ר' מאיר אמר להם רבי יהודה לתלמידיו אל יכנסו תלמידי ר' מאיר לכאן מפני קדושין פ"ב שקנתרנין הם ולא ללמוד תורה באים אלא לקפחני ועיש רש"א בהלכות הן באים דחק סומכוס ונכנס וכו' כעס רבי יהודה אמר להו לא כך אמרתי לכם אל יכנסו וכו' יף נ *א"ר יוסי יאמרו מאיר שכב יהודה כעס יוסי שתק תורה מה תהא עליה:

לקפחני. לנלחני:

יף נו ע"ב **אמרו** ש"מ כל שמעתתא דמתאמרי בבי תלתא קדמאי ובתראי אמרינן מיצעאי לא אמרינן אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינא אמר נחום הלבלר כך מקובלני מר' מיאשה שקבל מאבא שקבל מן הזוגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני בזורע שבת וחרדל בבי' ושלשה מקומות נותן פאה מכל אחד ואחד ואילו יהושע וכלב לא קחשיב ש"מ:

ש"מ כל שמעתא וכו'. דשליש שמע מסני ושני שמע מראשון דהאי מאן דבעי למימר להאי מילתא לא מצטרכא למימר אלא קמאי ובתראי ומציעאי לא כדתנן במתני' ר"א ור"י ולא קחשיב רבי עיין במשנה ותנמרא יהושע בן ממל בהדייהו: שקבל מן הזוגות. יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח שמעיה ואבטליון הלל ושמאי הזוגות קבלו מן חגי זכריה ומלאכי ונביאים קבלו הלכה למשה מסיני: ה"ג. הזורע את שדהו שני מיני חטין אם עשאן גורן אחת נותן פאה א' דהואיל ובשדה א' זרען אע"פ שהן שני מינין הואיל ושכיחן מין מינים אינו חייב אלא פאה אחת אא"כ שם דעתו לחלקן ולעשות מהן שתי גרנות ואית ספרים דאית בהו הזורע שבת וחרדל אכ"ט בלע"ז ושו לא ואכן ל"ג לה: ואילו יהושע וכלב דהוו מציעאי לא השיב. אלמא דקמאי ובתראי אמרינן ומציעאי לא אמרינן ומן הנביאים ואילך חשיב כולהו. כאדא מפני שהיו מבית שני ואילך:

שני נזירים פרק שמיני

יף נז ע"ב **אמר** רב הונא המקיף את הקטן הרי הוא חייב א"ל רב אדא בר אהבי לרב הונא ודידך מאן מגלח להון א"ל חובה תקברינון חובה לבניה כולהו שני דרב אדא בר אהבה לא אתקיים ליה זרעא לרב הונא:

א"ל רב אדא בר אהבה לרב הונא לדידך. דאמרת דהמקיף את הקטן חייב קטנים דאיתנהו מגולחין כל הראש כדאורחייהו דאיכא דקא מגלחי להו כדי להברותן אחר החולי: מאן קמגלח להו: א"ל חובה. כך שמה דאשתו דרב הונא דקסבר רב הונא דאשה לא מפקדא אלאו דהקפת הראש אראש דאחריי כלל: א"ל רב אדא תקברינהו לבני'. דלדידך דאמרת המקיף את הקטן חייב כי מקפת ליה אשה נמי חייבת אבל לדידי אפי' גדול המקיף את הקטן פטור וה"ה נמי לאשה וכן בגדול המקיף את הגדול חייב וה"ה לאשה:

אמר הבותה לא נראה כמה גדולים דברי חכמים כנחלי אש כועד אף מהכם לרעהו ולפי קברתו. ואיך שמא גרים חובה שהאמת היה שהאשה נמי היתה חייבת ושמגלגלים חובה ע"י חייב. ובמיקכת קמא מאמר כיוצא בזה בקלל אותה על שהיתה רועה בהמה דקה ושם פי' ר"ת בתוספות בשמים ב:

יף נט **רבי** אלעזר [אליעזר] בן יעקב אומר מנין שלא תצא דברים כב אשה בכלי זיין למלחמה ת"ל °לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקן איש בתיקוני אשה אמרו ליה רבנן לרבי שמעון בר אבא חזינא ליה לרבי יוחנן דלית ליה אמר להון מחמת זקנה נשרו ההוא דאיתחייב נגידא קמיה דרבי אמי איגלאי בית השחי אחזייה דלא מגלח א"ל רבי אמי שבקוה דמן חברייא הוא:

בכלי זיין למלחמה. כדמתרגמינן לא יהא תיקון זין דגבר: שלא יתקן איש בתקוני אשה. דהכי מתרגמינן ליה שלא יכחול ושלא יפרכס בבגדי לבעונין של אשה: חזינא ליה לר' יוחנן דלית ליה. שער בבית השחי: איגלאי בית השחי. כי הוו משלחי בהפשט מאכיה לנגדים:

תוספות חזינא לרבי יוחנן דלית ליה. פי' שער בית השחי (ואיכו [והוא] גופיה מחייב בהעברתו ומדלא משני במספרים שקליה דכל הפחות מדברי סופרים אסור לר' יוחנן אף במספרים:

הכותים אין להם נזירות פרק ט

משנה נזיר היה שמואל כדברי רבי נהוראי שנאמר יף סו ש"א א °ומורה לא יעלה על ראשו נאמר בשמואל ומורה ונאמ' בשמשון °ומורה מה מורה האמורה בשמשון שופטים יג נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר א"ל ר' יוסי והלא אין מורה אלא של בשר ודם (דמתרגמינן ומרות אינש לא תהא עלוהי) א"ל ר' נהוראי והלא כבר נאמ' °ויאמר ש"א טז שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני שכבר היתה עליו מורא בשר ודם:

מה מורה האמורה בשמשון נזיר. דכתיב כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן: (אין מורה אלא של בשר ודם. שלא תהא מרות ואימת בשר ודם עליו):

מהרש"א והלא אין מורה אלא של ב"ו כו'. אין ר"ל מלשון יראה דלא מליכו לו ה' בסופה אלא בא' בסופה אלא מל' מרות ושררה כדמתרגם ומרות. איכית לא תהא עלוהי ובנוסחת ע"י היא כן בלשון המשנה ובכל נוסחות גמרות ישנות איכו ומליסכא

עין יעקב

מפני שקנתרין הם. והלומד לקינתור נוח לו שלא נברא וכדאיתא בפ"ב דברכות דף י"ד וכמ"ש תוספות לעיל דף כ"ג ע"ב ופסחים דף נ' ע"ש לכן מנע ללמוד מהם: דחק סומכוס ונכנס. לפי שהוא ראש ראשון שלמיד מובהק שבתלמידיו וכדאיתא בפ"ק דעירובין דף י"ג ועל כן אר"י יאמרו מאיר שכב כי כל המניח כן או שלמיד כמותו נאמר בו שכיבה ועיין בחדושינו בקדושין דף כ"ב ת"ש שם: **והלא** כבר נאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני שכבר היה עליו מורא בשר ודם. ור' יוסי סבר יום הכפסון לא פי' מלת ה' רק כדר ותבנא הנה הים אף שעלי כארם ע"י כנולם ה' ימלא שאלמה וכפרש"י שם בשמואל שיאנו על גוף שאלמה שיהיה לא כן אבל לא הבעיטה על

ומליסנא דקאמר אינו מורה אלא של ב"ו כו' משמע דההוא דכתיב גבי שמשון כמי הכי מפורש והא דכתיב ביה כתיבא טעם כי נזיר אלהים יהיה גו' ה"ק כל זמן שנזיר אלהים יהיה לא יעלה עליו מורה של ב"ו אבל כשתבטל נזירות יעלה עליו מורה ב"ו כמפורש בקרא אם גלחתי וסר כחי מה שאין כן בשמואל שלא תלה מורה שלו בנזירות כלל ודו"ק:

ט סס ע"ב א"ל רב לחייא בריה *חטוף ובריך וכן א"ל רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך למימרא דמברך עדיף והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כך הוא שהרי גולייירין מתגרים במלחמה וגבורים נוצחים אלא תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך תחלה א"ר אלעזר א"ר חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנא' °וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. ישעיה נד (אל תקרי בניך אלא בוניך):

חטוף. כוס של ברכה וכן כל הברכות אל יקדימך אחר: [השמים כך הוא. בשבועה ועל שם וירם יונינו אל השמים וישבע בחי העולם כך הוא שהעונה אמן גדול מן המברך: ותדע שהוא כך שהרי גולייירין. שלשין מתגרין במלחמה תחלה ואח"כ גבורים באין ונוצחין אף כאן העונה בא לאחר המברך ומגלה לומר שהעונה אמן משובח מן המברך: תנאי היא. דאיכא למ"ד דעונה אמן משובח מן המברך ואית דאמר שהמברך משובח: אחד העונה ואחד המברך במשמע. דקרא שנאמר גדלו לה' אתי ברכה ונרוממה שמו יחדיו אמן: אלא שממהרין למברך תחלה. ליתן שכר]:

מהרש"א גדול העונה אמן כו'. זה המאמר עיקרו פי' אלו דברי' כי שם ודאי מקוונו אמתכיתין דעוכין אמן אחר ישראל כו' אבל הכא לא שייך כלל ויש לכוין בזה לפי שמזונותיו של אדם קשים כקריעת ים סוף וע"כ לוה הקב"ה להאוכל ושבע לברך עליו כמ"ש ואכלת ושבעת וברכת גומר שע"י זה הקב"ה משפיע ברכותיו להיות לו בריות מזונות כי יש לאדם מקטרגים בדבר מלאת לו מזונותיו הקשים בריות ואלו הברכות הם המליצים יושר וכו' גורים טובים לנגד המקטרגים ולזה דימה הברכות והעניית אמן לגולייירין המתגרים ולגבורים המנצחים במלחמה כי הוא ממש כמ"ש שהברכות הם הגולייירין והעניית אמן הם הגבורים לנלח המלחמה. כנגד המקטרגים שהם מלאכי משחית כמ"ש משכי גולייירן אף וחימה והשחת כשמך זה המאמר לכאן מתכי' של סיומא דמס' נזיר כדמיון זה בעלמו בענין נזירות שמואל ושמשון כי הנזירות ופרישות הוא דיבוק אלוה כמ"ש להזיר לה' והוא נותן כח וגבורה בפמליא של מעלה להשפיע על אותו אדם כח וגבורה כנגד המקטרגים כמ"ש במפורש בשמשון ומורה לא יעלה גו' כי נזיר אלהים גו' והוא יחל להושיע את ישראל גו' ור' נהוראי יליף בג"ש לשמואל כן כדמשמע כמי בקראי שהלליחו ישראל במלחמה על ידו ור"י דפליג עליה ודאי אין מקרא יולא מידי פשוטו דמורה לא יעלה על ראשו משמע גילוח שער אלא דקאמר דלא אילטריך ג"ש לענין כח וגבורה שניתן לו דהכי כמי משמע מורה היינו מרות ושררה ודו"ק: א"ר"א א"ר"ח תלמידי חכמי' מרבים שלום כו'. זה המאמר איתא בסוף מסכת יבמות גם בסוף מסכת ברכות וכבר כתבנו שם טעמו והכא לכאורה אין לו מקום ואם לסיים המסכת בדברי אגדה הא כבר סיים בדברי אגדה בברכה אלא שממהרין למברך תחלה כדרך שסיימו הנביאים בדבר טוב יש לפרש בזה דקאי כמי אמתכי' דמסיים בה מסכת זו בענין נזירות שמואל ושמשון שמבטן אמם הוזמנו לעבודת ה' כמ"ש בשמואל ונתתיו לה' כל ימי חייו ובשמשון כתיב נזיר אלהים יהיה וגו' ולזה בא זה המאמר לכאן ת"ח מרבים שלום כאילו שזכר במתכיתין שהיו שופטי ישראל לעשות שלום ביניהם כמ"ש בשמואל ושם שפט את ישראל ובשמשון כתיב וישפוט את ישראל גומר ומייתי קרא דכתיב וכל בניך בעוד שהיו בנים קטנים היו לימודי ה' כי לכך הוכנו ממעי אמם וע"י ורב שלום וגומר במשפט לדק שעשו בישראל וכן שלום על ישראל:

הדרן עלך מסכת נזיר

המביא גט פרק ראשון גיטין

א יף ו ע"ב [שלח ליה רבי אביתר לרב חסדא גיטין הבאין משם לכאן אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם וכו'] אמר רב יוסף מאן לימא לן דר' אביתר בר סמכא הוא (דהא שלח ליה ר' אביתר) [ועוד הא איהו דשלח ליה] לרב יהודה בני אדם העולים משם לכאן הם קיימו בעצמן °ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו וכתב ליה יואל ד

עיון יעקב

על כל רבריה ועי"ל דאע"ג שהגעית נס על זה מ"מ היכא דשכיח היזיקא שאני וכמתרן הש"ס בפ"ק דפסחים גבי שלוחי מלוה אינם ניזוקין: אמר ר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום בעולם. עיין בהה"ס"א שהאריך גם ענין סיום זה כאן ואם משים לסיים בדבר טוב הלא עיים כבר מענין הברכה וע"ד הדרש נ"ל לתרץ ע"ד דאיתא בש"ס יבילה דף כ"ה ע"ב מפני מה ניתנה תורה לישראל היינו אם דה למו דתיהן של אלו הן אש שאלימלא לא נתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולה לעמוד מפניהם והיינו ואמר ר"ש לקיש שלשה עזין הן ישראל באומות וכו' ופירש"י לכך ניתן להם התורה להתיש עזותן ולהכניע לבם ע"ש ובחדושי אגדות כתב לפ"ז לא נתנה התורה לטובת ישראל דהא אילו לא נתנה התורה לישראל לא היה אומה ולשון שולטת בהם ע"ש ואפשר לומר שהפסוק עלמו מתרץ קושיא זו ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום והרבה מן המפרש"י מדקדקים למה נקרא התורה עוז ולע"ד הוא כפשוטו ע"ד דאיתא במדרש דב"ב דף י' ע"א עשרה דברים קשים נבראו בעולם הר קשה ברזל מחתכו ברזל קשה אש מפעפעו אש קשה מים מכבים אותו. מים קשים וכו' ש"מ כל שמתגלים את מבירו מקרי קשה ולהכי מקרי מים קשים לפי שמכבה אש וא"כ ישראל שהיו עזים וקשים שהיה דתיהן אש ותורה מתיש עזותן ולהכי אפשר נמשלה התורה למים שהיא מכבה אש ולהכי נקרא התורה עוז לפי שמתיש ומחליש עזותן של ישראל וא"כ זה כוונת הפסוק ה' עוז לעמו יתן וקשה קושית מהרש"א דהוי רעה כיון שהיא עוז שמתיש עזותן ע"ז קאמר ה' יברך את עמו בשלום וק"ל וזה אפשר הכונה שלמידי חכמים מרבים שלום כלומר כיון שהם ת"ח ושלא יהיה התורה אלא לרעה לכן מרבים שלום וזה וכל בניך למודי ה' ורב שלום ואיתא בגמרא דנזיר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כך הוא תדע שהרי גולייירין מתגרין במלחמה וגבורין נולחין ופרש"י שהחלשין מתגרין במלחמה תחלה ואח"כ גבורין נולחין אף כאן העונה אמן בא לאחר המברך משובח ממנו ואם כן ל"ל מאן דחולק סובר הסברא להיפך דמסתלה ועד סוף לריך להיום גבורין במלחמה לכן אמר אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע ולתאן דסובר דמסתלה כאין החלשין א"כ לפ"ז אינו מוכרח שת"ח מרבים שלום כי י"ל שהלומדים ילכו תחלה ואח"כ עם הארלים וא"כ בזה מתורץ קאמר תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע וקשה א"כ לריך להיות הכל גבורין במלחמה והתורה היא רעה להם על זה אמר ר"א אמר ר"ח ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך וק"ל:

הא איהו דשלח ליה לרב יהודה. דבלא"ה רב יהודה לטעמו אזיל דאמר בפי שני דייני גזירות כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה: וכתב ליה כלא פרעום ולא"ר ילפק כי כוסכין

ליה בלא שרטוט וא"ר יצחק שתים כותבין שלש אין כותבין במתניתא תנא שלשה כותבין ארבעה אין כותבין א"ל אביי אטו כל דלא ידע הא דרבי יצחק לאו גברא רבה הוא בשלמא מלתא דתליא בסברא לחיי הא גמרא היא וגמרא לא שמיע ליה ועוד הא רבי אביתר הוא דאסכים מריה על ידיה דכתיב °ותזנה עליו פילגשו רבי [שופטים יט] אביתר אמר זבוב מצא לה רבי יונתן אמר נימא מצא לה ואשכחיה רבי אביתר לאליהו א"ל מאי קעביד קב"ה א"ל עסיק בפלגש בגבעה ומאי קאמר [א"ל] אביתר בני כך הוא אומר יונתן בני כך הוא. אומר א"ל ח"ו ומי איכא ספיקא קמי שמיא א"ל אלו ואלו דברי אלהים חיים הן זבוב מצא ולא הקפיד נימא מצא והקפיד אמר רב יהודה זבוב בקערה ונימא באותו מקום זבוב מאיסותא ונימא סכנתא א"ד אידי ואידי בקערה זבוב אונסא ונימא פשיעותא:

מישם לכאן. מבבל לארץ ישראל: בר סמכא הוא. ראוי לסמוך עליו: ויתנו הילד וגו'. שהיו משהים בארץ ישראל ומניחי' נשותיהן עגונות ומבטלים מפריה ורביה שמקל בעיניהם ילדים וילדות: (ובתוס' כתבו לפי שהם משהים בא"י היו בניהם ובנותיהם משתעבדים בשביל חוטות והיינו בזונה בשביל מזונות עוד מפרשים. כדאמרינן בירושלמי עובדא הוה בחד שמכר בתו ללמוד תורה והלך ולמד ע"כ): שתים. שתי תיבות כותבים מן המקרא בלא שרטוט (וא"כ ר' אביתר לאו בר סמכא הוא כיון דעבד שלא כדברי ר' יצחק דהאה נייתי ליה בגמרא): בשלמא מלתא דתליא בסברא. אי לא הוה סבר לה ידעניה: לחיי. כלומר שפיר מלי למימר דלאו גברא רבה הוא: וגמרא לא שמיע ליה. הא גמרא דר' יצחק: דאסכים מריה על ידיה. נגלות לו סוד למוד דברים הסתומים על אמתתם: ותזנה עליו פלגשו. בפלגש בגבעה כתיב ותזנה קרחה עליו: זבוב מצא לה. בקערה: נימא מצא לה. לקמן מפרש ואשכחיה גרסינן: נימא מצא לה והקפיד. כדמפרש טעמא ואזיל: נימא באותו מקום. ודרכן היה להסיר את השער ולא ליסכן בועלה ליעשות כרות שפכה ומשום דסכנתא הוא הקפיד עליה וברחה מפני אימתו:

תוספות זבוב מצא נימא מצא. מותזנה עליו דרים לשון זנות ולשון מזון וא"ת ומנ"ל דלא הוה זנות ממש ותירץ (ר"ח) [ר"ת] ז"ל מדרצה להחזירה כדמוכחי קראי שאפי' פלגשים לא היה דרכם להחזירם לאחר זנותם כדכתיב בא אל פלגשי אביך וכתיב ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות: נימא מצא לה. וא"ת והא אמרי' בסנהדרין בפ' כ"ג שאין להם לבנות ישראל שער לא בבית השחי ולא בבית הערוה וי"ל דבת יפת תואר היתה כדמשני התם בני תמר:

מהרש"א זבוב מצא לה כו'. ונראה דאי זנות ממש קאמר לא ה"ל למכתב עליו דלא משמע על בעלה אלא על בועלה כמו ותתן תזנותיה עליהם גו' דיחזקאל והכא ליכא לפרש על בועלה שהרי לא הוזכר בועלה וע"כ דרשו שלא זינתה עם אחרים אלא על בעלה סרחה או זבוב מ' ואי נימא כו': ונימא סכנתא כו'. אבל ליכא למימר דבפעם ראשונה לא הקפיד וכששינתה באולתה הקפיד דא"כ לא הל"ל אלא אלו ואלו דברי אלהים חיים הן נימא וזבוב מצא והקפיד וק"ל:

בשם הגאון המחבר קיקיון דיונה. זבוב מצא לה וא"ת ומנ"ל וכולי ולולי דבריהם הייתי אומר בדקדוק עוד למה אמר הפסוק באמת למ"ד זבוב או למ"ד נימא בלשון ותזנה ועוד שלומדים אנו מזה שאל יטיל אדם אימה יתירה וכולי איך מרומז בפסוקים שום אימה יתירה ולכן נראה שיש דקדוק בפסוק כאמר ותזנה עליו פלגשו ותלך מאתו שתיבת עליו מיותר הוא אלא שרמז שעשתה דבר כנגדו ואילו היה נגד אחר שאינו קפדן לא היתה נקראת מרידה וז"ש ותזנה עליו פלגשו ר"ל שעשתה דבר קטן שאינו ראוי להקפיד עליו ועליו היה כאילו היה זנות וא"כ מדוקדק תיבת עליו. שאם זנות ממש דזנות היא מרידה נגד כל אנשים וגם נרמז שהוא תגב לא כזנות דהיה קפדן ביותר ודו"ק:

הרי"ף שנא ר' אביתר וכו'. מה שפירש רש"י הוא תימה שעי"ז שמשהין בא"י קיימו בעצמן ויתנו הילד בזונה וכו'. ועל פי דרך התוס' יש לפרש ויתנו הילד בזונה כפשוטו שמדבר בנכרים שלוקחים בני ישראל ונותנים אותם בזונה וכן משמע מלשון המקרא והשתא קאמר כי כל עוד שהיו יושבים האבות אצל בניהם לא היתה מתקיימת קללת ויתנו הילד בזונה לפי שהאבות של הילדים ממשכנים כדי שלא ליתן את בניהם כתונים ביד הזונה וביד מוכרי היין אבל מתוך שהאבות עולים משם לא"י ומניחים את בניהם האויבים לוקחים אותם ואין מעכב בידם ולכך שלח ר' אביתר לומר להם שעי"ז שעולים משם לא"י נשארים הילדים בלתי אבותם והנכרים משתעבדין בהם ונותנים הילד בזונה נמצאו כי בעלייתם מקיימים בעצמם קללה זו של ויתנו הילד בזונה וכו': ותזנה עליו פלגשו וכו'. בתוספתא מותזנה דרים לשון זנות ולשון מזון ע"כ ונ"ל דלרב יהודה דאמר נימא באותו מקום צריך לדרוש ותזנה מלי זנות אבל למ"ד דנימא בקערה לא דרשו כולהו ותזנה אלא לשון מזון ומ"מ אנו צריכין לפרש לר' יהודה דאמר נימא באותו מקום מה זנות יש בזה דהא סכנתא איכא זנות ליכא ושמא דרכן של זונות להניח להן שער באותו מקום כדי לעשות בועלן כרות שפכה ומתוך כך לא יתעברו ולא יודע זנותן וגם פילגשו עשתה מעשה הזונות להניח שם השער והקפיד עליה. עוד בתוספות וא"ת ומנ"ל דלא הוי זנות ממש ואומר ר"ת מדרצה להחזירה דאפי' פילגשים לא היה דרכם להחזירם אחר זנותן כדכתיב בא אל פלגשי אביך וכתיב ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות ע"כ ועל האמת יש לדחות ראיה שהביא הדילמא מלך שאני ולאיש לדבר שהרי בא עליהם באונס ומ"ע

עיון יעקב

ג' אין כותבין וכו'. לכאורה יש לדקדק בסוגיא זו עוכא הרא דלמה מייתי הא דר' יצחק כלל הל"ל שעשה כנגד ברייתא ערוכה ותו קשה דאיך עלה על דעת אמורא להיות חולק אברייתא דברייתא ובפרט היאך על גדולי פוסקי שפסקו כר' יצחק נגד ברייתא ערוכה אף שכתבו תוס' שאינו עיקר קשה באמת למה. ותו קשה דאיך אמר אביי אטו כל דלא ידע הא דר"י הא גם הא' ברייתא לא ידעי גם כדברי הרמב"ם ראיתי המיהא גדולי שתמהו עליו כל נושאי כליו ולא מצאו ישוב לדבריו בפ"ג מהס"ת כתב בדין י"ז וז"ל כל כתבי הקודש אין כותבין אותו אלא בשרטוט וכו' ומותר לכתוב ג' תיבות בלא שרטוט יותר על זה אסור עכ"ל הרי דפסק כברייתא הלא כר' יצחק ובסוף פ"ד מה' יבום וחליצה כתב וז"ל כשכותבין גט יבמין או כתובת יבמין משרטט מקום הפסוקים שאסור לכתוב ג' תיבות בלא שירטוט עכ"ל הרי דפסק כר' יצחק לכן נלע"ד לתרץ הכל בהרא אחת ויהא ישוב נכון דר' יצחק; והאי לא פליג אברייתא רק דר' יצחק איירי בפסוקי תורה דחמור קדושתא להכי שתים כותבין שלש אין כותבין וברייתא קמ"ל דאף פסוקי נביאים וכתובים אין לכתוב ארבע תיבות ואם כן הוצרך להביא הא דר' יצחק והאי ברייתא דאי מברייתא או מדר' יצחק לבד הייתי אומר רק פסוקי תורה אסור בלא שרטוט אשמ"כ ר' אביתר כתב רק פסוק מנביאים לכך מייתי ברייתא דתנ.א דאף פסוקי מנביאים אין לכתוב ד' תיבות וא"כ שפיר קאמר אביי אטו כל דלא ידע הא דרב יצחק וכו' כי אפ"ה שידע הברייתא כיון דלא ידע הא דרב יצחק היה ס"ל דפסוקי נביאים מותר לכתוב בלא שרטוט ולפ"ז גם דברי הרמב"ם מיושבים כאונן דבהל' יבום דמיירי רק מפסוקי תורה כגון כגע יבמין לא אבה יבמי ובתובת יבמין יבמה יבא עליה ע"כ פסק דאפי' ג' תיבות אין לכתוב משא"כ בהל' מזוזה וס"ת כתב שאר כתבי קודש דדעתו דמותר לכתוב מנביאים וכתובים ג' תיבות ולא יותר כנ"ל ברור והי"ק: ותזנה עליו פלגשו ר' אביתר אומר זבוב מצא. הא דמוציא המקרא מידי פשוטו לגמרי ומה דברים קיומים יש כאן עד שהאריך רש"י לפרש כד"ה דאסכים וכו' לכוין דברים שאינים עי' בתוספות ועוד אי"ל מדהלכו ישראל למלחמה גדולה ומסרו נפשם עבור מיתתה מכלל שלא היתה זונה ממש ועוד דהוכיח סופה על תחלתה שלא זינתה שהרי כתיב ויחזק האיש בפלגשו ויוצא אליהם החוצה ש"מ שלא רצתה להפקיר עצמה לזנות אלא הוציא אותה בעל כרחה מכלל דלצנועה היתה רק שהטעלה נגרו הדבר אחר: בתוספות ד"ה זבוב מצא וכו'. ואפילו פלגש לא היה דרכם להחזיר כדכתיב בא אל פלגשי אביך וכתיב ותהיינה צרורות עד יום מותן עיין בע"כ שכתב דאין ראיה מפלגשי דוד דהא יהא אלא כאונסת או משום אביו דאסור לאבשלום כמו שייכי לארץ שפלה לכהונה דהי"ל כזונה ולימא כתוספתא שאין משיאין למלך אלא מן המשיאין לכהונה עכ"ל ובאמת לק"ע דאף לטעם התוספתא שאין משיאין למלך

סנא

זמ"מ היו לרודות וכו'. והטעם לפי שאין רוכבים על סוסו וכו' ואין עושין אלמנותו ואפשר לי לומר דאי אפשר לומר ותזנה ממש זנות ממש דא"כ לא היה לו לילך אחריה דכתיב ויקם אישה וילך אחריה לדבר על לבה כי היא צריכה לדבר על לבו ולפייסו אלא להיות דבר קל כגון נימא או זבוב קל צריך הוא לדבר על לבה ולכך קרא אישה שהוא אישה ולאויה לו לאשה. ועוד יש לדקדק מהיכא יליף דאסכים מריה על ידיה דר' אביתר כיון שלא הקפיד על הזבוב ואדרבה יותר הסכים על דברי רבי יונתן שאמר נימא מלא כיון שהקפיד עליו והלך מאתו. וי"ל דר' אביתר הוציא מקרא מידי פשוטו לומר ותזנה עליו פלגשו שאינו לשון זנות ממש אלא לשון מזון והסכים הקב"ה על ידו וגם רבי יונתן סבר כרבי אביתר להיכא דמגרי ולא אידם זה אלא רבי אביתר ולדברי ר' יהודה שאמר ר' יונתן נימא מלא באותו מקום מ"מ עיקר החידוש הוא לדרוש ותזנה מלשון מזון ולא כפשוטו מלשון זנות ודייק לר' אביתר מ"ם ותזנה עליו פלגשו מאי עליו ולר' אביתר שאמר זבוב מ"מ הוא נתכשל שהוא עליו לפניו ותזנה עליו פלגשו:

ב שם **אמר** רב חסדא לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי פלגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה והפילה כמה רבבות מישראל אמר רב יהודה אמר רב כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו סוף הוא בא לידי שלשה עבירות גלוי עריות. ושפיכות דמים. וחלול שבת. אמר רבה בר בר חנה הא דאמרי רבנן ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם השיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנרות צריך
קכ ז *למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה אמר רב אשי אנא לא שמיע לי הא דרבה בר בר חנה וקיימתיה מסברא א"ר אבהו לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי אדם גדול הטיל אימה יתירה בתוך ביתו והאכילוהו דבר גדול ומנו רבי חנניא בן גמליאל האכילוהו ס"ד השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם צדיקים עצמם לא כ"ש אלא בקשו להאכילו דבר גדול ומאי ניהו אבר מן החי:

גלוי עריות. כשמגיע זמן טבילתה בעת לנה והיא יראה לומר לא טבלתי ומשמשתו נדה: **שפיכות דמים.** כי הכא או פעמים שבורחת מפניו ונופלת באחת הפחתים או נגסר: **וחלול שבתות.** פעמים שמדלקת נר או מבשלת ומחשיכה מפני אימתו והוא אינו יודע: **עשרתם.** פירות שאוכל למחר: **ערבתם.** עירובי חצירות: **המתן של צדיקים.** בהכל שוחטין: **אבר מן החי.** שאבד מהן אבר השחוטה ומפני אימתו חתכו עבדיו אבר מן החי והביאו תחתיו שלא יבין:

תוספות שלש עבירות. בסדר עולם אמרי' דאותו יום דפלגש בגבעה שבת היה. ור"ת כתב שלש עבירות גילוי עריות ושפיכות דמים וחילול השם וג' היו בפלגש בגבעה ולהכי לא חשיב אבר מן החי: השתא בהמתן של צדיקים וכו'. ואור"ת דלא פריך אלא גבי מידי דאכילה דגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור ולהכי לא פריך גבי ר' ישמעאל שקרא והטה בפ"ק דשבת וגבי יהודה בן טבאי שהרג עד זומם וכההוא דפ"ב דכתובות דהעלו עבד לכהונה על פיו לי"ג ליה ר"ת אף על פי שיש

שם אכילת איסור תרומה לאשתו ולבניו שהם אסורים בתרומה מ"מ כיון שהאדם עצמו אין נכשל באכילת איסור אין שייך להקשות ורב ירמיה בר אבא דאשתלי וטעים קודם הבדלה אף על פי דאמרינן התם דמיתתו באסכרה ונר"ה נבים תכשילא דגבלאי בגוונא דבא דמערבא אין דבר מגונה כ"כ אכילה של היתר בשעת איסור:

מהרש"א וחילול שבת כו'. בס"ע דאותו יום דפלגש בגבעה שבת היה כמ"ש התוספות ויש לדקדק גם אם שבת היה ומאי חילול שבת איכא ויש לפרש דלאו על יום זנות דפלגש בגבעה קאמר אלא על יום המלחמה דפלגש בגבעה היה בשבת דה"ל מלחמה של מצוה דמותר בשבת וק"ל: **וקיימתיה מסברא כו'.** ק"ק דודאי רבב"ח נמי מסברא קאמר ליה ויש ליישב דרבב"ח קאמר כי היכי דליקבלו מיניה ולא יבא לידי קלקול בשבת לפי שאלו דברים צריך הבעל הבית לעשות שליח תחתיו כמ"ש לענין מעשר גם אתם לרבות שלוחכם וכן עירוב צריך ליטול רשות מבע"ה וכן הדלקת הנר שהיא קבלת שבת ולכן מתוך אימתו לא ירצו להיות שלוחו ויבא לידי קלקול אבל רב אשי קאמר דגם שודאי יקבלו ממנו מתוך חשיבותו ולא יסרבו נגדו מ"מ מסברא שיהא דבורו של אדם בנחת עם הבריות קיימתיה וק"ל: **אבר מן החי כו'.** נראה דקרי ליה דבר גדול דאין בן נח נלטווה על שום איסור אכילה רק על אבר מן החי וק"ל:

הרי"ף ג' עבירות בתוס' בסדר עולם וכו' ור"ת כתב וכו'. ולהכי לא חשיב אבר מן החי והכוונה לפי' רש"י דפי' חילול שבת פעמים שמדלקת נר או מבשלת ומחשיכה והוא אינו יודע צריך לומר דאין שלשה דברים אלו באים בבת אחת אלא פעמים בא לידי שפיכת דמים כפלגש בגבעה ופעמים מביא לחילול שבת כגון שמבשלת משחשיכה מפני אימת בעלה ולפי' זה קשה דהו"ל לפעמים הוא בא לידי אבר מן החי כההיא דחנניא בן גמליאל ולשני הפירושים של בעלי התוספות לא קא חשיב רבה אלא ג' דברים שנמצאו בבת אחת בפלגש בגבעה שהיה בו ג"ע ושפיכת דמים וחילול שבת שביום שבת היה וכן לפי' רבינו חננאל ג"ע וש"ד וחילול השם כולם היו בבת אחת בפלגש בגבעה ולא חשיב אבר מן החי שלא היה באותה שעה ומיהו קשה לי דגם לפירוש רש"י דילמא לא חשיב אלא החטאות שאירעו מתוך האימה אבל אבר מן החי לא אירע בו תקלה מתוך האימה אלא שבקשו להאכילו ולא יצא לפועל כמו שיצאו הני דברים ג"ע וש"ד וח"ש ושמא גם ח"ש להדליק או לבשל משחשיכה לא מצינו אלא שפעמים יבואו לידי כך ואם כן גם אבר מן החי אפשר לבא לידי כך ועדיין יש להקשות שאם כל הדברים שאפשר לבא לידיהן קחשיב א"כ גם חלב ודם וכמה איסורי מאכלות יש לחוש להן מפני האימה ואי לא חשיב אלא מה שבא לידי פועל א"כ גם אבר מן החי לא בא לידי פועל כי בקשו להאכילו ולא האכילוהו. וי"ל כיון שבקשו הו"ל כאילו בא לידי כך והאכילוהו:

שלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר בני אדם העומדים ג שם
עלי ובידי למוסרם למלכות מהו שרטט וכתב
ליה °אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי תהלים לט
מחסום בעוד רשע לנגדי אע"פ שהרשע לנגדי אשמרה
לפי מחסום שלח ליה קא מצערי לי טובא ולא מצינא
דאיקום בהו שלח ליה °דום לה' והתחולל לו דום לה' שם לז
והוא יפילם לפניך חללים השכם והערב עליהם
לבית

עיון יעקב

אלא מן המשיאין לכהונה היינו לאשה משא"כ לפלגש הרי שהרי דוד ושלמה נשאו נשים ופלגשים וכן שאר מלכי ישראל וק"ל ועיין ברד"ק שם בשמואל ב' סי' כ': **לעולם** אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו. האי לשון לעולם דקאמר להראות אפי' רואה כתם דבר שאינו הגון אפ"ה אל יטיל אדם אימה יתירה עליהם כמו פלגש בגבעה שעשתה שלא כהוגן אפ"ה לא היה לו להטיל עליה אימת יתירה שע"י כ נפלו כמה רבבות מישראל והא דקאמר אימה יתירה היינו לומר דאימה שאינה יתירה כל כך שרי להטיל אאינשי ביתו וכדאיתא בשבת דף ק"ה ע"ב כי הא דרב יהודה שליף מלבייתא רבי אחא בר יעקב תבר מני תבירי כדי לאוירמי אימתא והא דקאמר בסיום צריך לאימרינהו בניחותא משום כלי שום אימה כלל דהיינו כששואל אותם או מצוה להם דבר יאמר בניחותא ויקבלו לעשות כדבריו כיון שסבר הטיל עליהם אימתו קדם הליוי: **שלש** עבירות וכו' וחלול שבת. וכתבו התוספות בסדר עולם אומר דאותו יום דפלגש בגבעה שבת היה וכתב מהרש"א וז"ל גם אם שבת היה ומאי חלול שבת איכא עיין בו שמדחיק נפרש בענין אחר ולא ידעתי מה דוחקא כיון שהיה גרם שפיכות דמים אגב הפילגש ואם נעשה הדבר בשבת ודאי איכא חלול שבת דהלא אפילו מיתת ב"ד אינו דוחה שבת וכ"ש רציחה כזה: **דבר** גדול. עיין במהרש"א ולכן נקרא דבר גדול לפי שנאסר לבני נח וכן הוא בחולין פ' ג"ה דף ל' ורף ק' שאיסור גיד חמור לפי שאיסורו נוהג בבני נח ע"ש: **שלח** ליה מר עוקבא לר' אלעזר. אף שמר עוקבא עצמו היי אב"ד מ"מ לא רצה למיעבד דינא לנפשיה ואולי מחמת לצרא יעבור עליו מדת הדין להכי שאל מר"א מה דינו: **השכם** והערב עליהם לבה"מ. כיון שמשכים ומעריב בעבר לעבודת רבו וזה שכתוב בתהלים סי' קמ"ג והאבדת כל צוררי נפשי כי אני עבדך ועיין בתוספות שכתבו הסכם עליהם בבית המדרש קאמר לעסוק בתורה ר"ל הטעם לפי
ששלח

לבית המדרש והם כלים מאליהם הדבר יצא מפי רבי אלעזר ונתנוהו לגניבא בקולר:

העומדים עלי. לחרף ולגדף: ובידי למוסרם. כח בידי להלשין עליהם: לנגדי. מריבי ומקניטי: גניבא. שם חולק עליו: קולר. שלשלת של ברזל שנותנין שם המוכתבין למלכות להריגה:

תוספות והוא יפילם חללים. בפי' בתרא דזבחים ודרשינן דום בע"א גבי וידום אהרן אע"פ שהפיל לך חללים אתה דום: השכם והערב עליהם. דריש דום כמו דמדומי חמה אע"ג דאמרינן בבבא קמא המוסר דינו לשמים הוא נענש הכא הא אמרי' והוא דאית ליה דינא בארעא א"נ השכם עליהם לבית המדרש קאמר לעסוק בתורה:

מהרש"א אשמרה לפי מחסום גו'. כפל בזה השמירה שאומר השמירה בעצמה מוכיח לפי דרכי מחטוא בלשוני אבל אוסיף שמירה לתת מחסום לפי בעוד רשע לנגדי לחרפני בפני כי אז קשה לי להתאפק מלהשיבו כאילו צריך מחסום לפי וז"ש אעפ"י כן דקא מצערי לי טובא ולא מצינא כו' שלח ליה דום לה' וגו' והוא יפילם חללים השכם גומר פירשו התוס' דום מלשון דמדומי חמה אבל א"כ הקדימו המאוחר שדרשו והתחולל שהוא מאוחר בקרא מקודם ואח"כ דרשו דום שהוא מוקדם בקרא וע"כ נראה שמלשון והתחולל דרשו מעיקרא חללים כולי ועוד דרשא אחרת מלשון תפלה כמו ויחל גו' ע"פ מ"ש פרק תפלת השחר כדי שתתחולל דעתו עליו והיינו השכם והערב עליהם לבית הכנסת להתפלל והם כלים מאליהן כמו שסיים בענין כי מרעים יכרתון מאליהן והשתא ניחא שיהיה דום כמשמעו כמו וידום אהרן כדדרשו בזבחים:

הרי"ף אמרתי אשמרה דרכי ומי' אע"פ שיש רשע לנגדי אשמרה לפי מחסום וכו'. וצריך להבין דילמא לא קאמר על הרשעים שבידו למוסרן למלכות אלא על רשע שהרשעה משחקת לו שאני אומר אע"פ שהרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום ואל תתחר במצליח דרכו. ואפשר דדייק קרא שאמר אשמרה לפי מחסום דהל"ל אשימה לפי מחסום ועוד דהל"ל אשמרה מחסום לפי מאי האי דאמר אשמרה לפי ואח"כ אומר מחסום לזה דרש אשמרה לפי שלא לדבר במו כי בידי למוסרן למלכות וכיצד אשמרה לפי בהיותי חוסם פי שלא לומר למלכות בעוד רשע לנגדי כשמנגד אותי ואם אומר למלכות יעשנו אבל אני חוסם דברי שלא להגיד למלכות שיש רשע מרשיע לנגדי: שלח ליה קא מצערו לי טובא וכו'. ואע"פ שכתוב בעוד רשע לנגדי אע"פ שהרשע מנגד אותי אשמרה לפי מחסום כוונתו של מר עוקבא היתה להרחיק הנזק מעליו שלא יחטיאוהו לשפוך דם שו להרע לו ע"י עצמו ולכך אמר לא מצינא דאיקום בהו ומוסרני לבא לידי חטא יותר חמור ממסירתם למלכות לזה א"ל דום לה' בתפלה ויהיה דום מלשון תוחלת כמו שמש בגבעון דום ויחל ישראל אל ה' בכח התפלה והוא יפילם חללים: השכם והערב עליהם והם כלים מאליהם. ומה שלא אמר כאן והוא יפילם לפניך חללים נראה לי שהם ב' דרשות האי דום לה' והתחולל מלשון יפילם חללים והאמרת השכם והערב מלשון דמדומי חמה והתחולל מלשון תפלה כמו ועתה חלו נא פני אל שהוא לשון חילוי ונרמזה התפלה במלת והתחולל לו השכם והערב נתפלה במלת דום ולכך אמר כאן והם כלים מאליהם:

שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור שרטט וכתב להו °אל תשמח ישראל אל גיל כעמים ולישלח להו מהכא °בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותיו אי מההוא הוה אמינא הני מילי זמרא דמנא אבל דפומא שרי קמ"ל. א"ל רב הונא בר נתן לרב אשי מ"ד °קינה ודימונה ועדעדה א"ל מתוותא דא"י קחשיב א"ל אטו אנא לא ידענא דמתוותא דארץ ישראל קחשיב אלא רב גביהה מארגיזא אמר בה טעמא כל שיש לו קנאה על חבירו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין א"ל אלא מעתה °צקלג ומדמנה וסנסנה הכי נמי א"ל אי הוה רב גביהה מבי ארגיזא הכא הוה אמר בה טעמא רב אחא מבי חוזאי אמר בה הכי כל מי שיש לו צעקת לגימה על חבירו ודומם שוכן בסנה עושה לו דין א"ל ריש גלותא לרב הונא כלילא מנ"ל דאסור א"ל מדרבנן דתנן בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס אדהכי קם רב הונא לאפנויי א"ל רב חסדא קרא כתי' °כה אמר ה' אלהי' הסיר המצנפת והרי' העטרה זאת לא זאת השפלה הגבה והגבוה השפיל וכי מה ענין מצנפת אצל עטר' אלא לומר לך בזמן שהמצנפת בראש כ"ג עטרה בראש כל אדם נסתלקה מצנפת מראש כ"ג נסתלקה עטרה מראש כל אדם אדהכי אתא רב הונא אשכחינהו דהוו יתבי א"ל האלהים מדרבנן אלא חסדא שמך וחסדאין מילך רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דהוה גדיל כלילא לברתיה א"ל לא סבר לה מר הסיר המצנפת והרים העטר' א"ל דומיא דכ"ג בגברי אבל בנשי לא מאי זאת לא זאת דרש רב עוירא זמנין א"ל משמיה דרב אמי וזמנין א"ל משמיה דרב אסי בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל הסיר המצנפת והרים העטרה אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך

(בשוליים: שם · הושע ט · ישעיה כד · יהושע טו · שם · יחזקאל כא · יקרא · כעטרת של מלך · איירי אלא דיוקא דידך חסרת · רש"פ)

עין יעקב

שאלה ליה לא מצינו דאיקום בהו ואיתא בברכות דף ס"ב א"ר יאשיהו כל המרפה עצמו מד"ת אין בו כח לעמוד ביום צרה שנאמר התרפית ביום צרה צר כחכה על כן הבין רב אלעזר שמר עוקבא מרפה עצמו מדברי תורה לכן כתב שלא מצי לאיקם בהו כיון שאין לו כח לעמוד ביום צרה על כן נתן לו עצה שישכים ויעריב בשבילם לבה"מ לעסוק בתורה ויוכל לאיקם כנגד שמצירים לו והם כלים מעצמן ולהכי לא שלח לי' פסוק זה כראשונה: הדבר יצא מפי ר' אלעזר. דקדק לומר יצא מפי ר' אלעזר כי קללתו ודבור של ת"ח עושה רושם ולכן בפעם שנית לא קתני שרטט וכתב ליה אלא שרצה לומר כן בפיו ע"י שלוחו כדי שיחול עליו קללתו וק"ל ובע"כ מאריך בו שלא לצורך: בתוספות ד"ה זמרא מנ"ל דאסור וכו'. וראוי להעיר בכיולא דהא בירושלמי לא ידעתי למה צריך ראיי' מירושלמי הלא שם גם בסוטה דף מ"ח משמע דכל זמרא אסור וכדאמר זמרא בביתא חורבא בסיפא ואמר רב הונא זמרי דנגרי ודבקרי שרי דגרדאי אסור והא דקאמר מבית משתאות לאו דוקא אלא לפי שרגילין היו קודם החורבן לומר שירה על היין וכדאיתא בברכות דף ל"ה ע"א ובערכין דף י"א ע"א ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שאין אומרין שירה אלא על היין שנאמר ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אלהים וכו' ע"ש להכי קאמר בעל השיר בבית משתאות אבל באמת כל השיר אסור וזה כ"ל פשוט כונת הרמב"ם פ"ה מהל' תעניות וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכו' ואפי' שירה בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין כוונתו ג"כ דאפילו שירה בפה על היין אסורה וה"ה שלא על היין וכמ"ש ודלא כמו שראיתי בספר רלוף אהבה בשם מהר"א בן חיים שמתמיהין בדברי הרמב"ם אלו ומחזיקים בדבריו ולע"ד הדבר פשוט כמ"ש: ושוכן עדי עד עושה לו דין. נראה משום דהוי מדה כנגד מדה לפי שתופש אומנתו של הקב"ה שמאריך אפו לפי שקיים לעד שיוכל להפרע ממנו מתי שירצה כמ"ש המפרשים והוא ג"כ מאריך אפו ודומם ואינו רוצה להנקם עמנו ע"כ הקב"ה שהוא שוכן עדי עד שקיים לעד עושה לו דין כאילו הוא קיים ועוד יש לומר ע"ד דאמרינן אם אין דין למטה יש דין למעלה וכיון שזה לא תפש כדין של מטה ואינו צועק עליו לדין הקדוש ברוך הוא עושה לו דין ועוד יש לומר ע"ד דאיתא בפרק ב' דברכות דלעה"ב אין בו לא קנאה ולא תחרות ועיין ברד"ק בישעי' סימן כ"ו פסוק בטחו בה' עדי עד שהקדוש ברוך הוא שוכן בשני עולמות וכיון שזה שהוא בעולם הזה ומשוה עצמו כאילו הוא בעולם הבא ואין בו קנאה לקנא בשביל עצמו לכן הקב"ה שהוא שוכן עדי עד בשני עולמות כפי' הרד"ק עושה לו דין: מי שיש לו צעקת לגימה על חבירו ודומם שוכן בסנה עושה לו דין. עיין בפירש"י שקאי על מי שגוזל לו ויורד לחייו שערי מזונותיו ואם כן בפיר הוא מדה כנגד מדה כיון שבזה שותק לפי שיש לו בטחון בהקב"ה שקולב ונותן מזונות לכל חי וכדאיתא בפסחים דף קי"ח לכך נקרא שמו הלל הגדול מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומשגיח למטה בשפלים ליתן לכל בריה מזונותיו ואיתא בפ"ק דסוטה דף ה' ע"א אמר רב יוסף לעולם ילמוד אדם מדעת קונו שהרי הקב"ה הניח כל אילנות טובות והשרה שכינתו בסנה להכי קאמר זה ג"כ. שדומם לפי שסובר שהקב"ה משגיח בשפלים ויקליב לו מזונו ממקום אחר לכן שוכן בסנה שהוא מדה שפלה עושה לו דין ומשגיח גם על סבר זה: וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה. כי בודאי אין זו קושיא למה הקדים המצנפת קודם שהיא חשוב וראוי להקדים כי בקלקלה מתחילין מן הקטן וכדאיתא בברכות פרק הרואה דף ס"א ועה"ע מתחלה

ברוך הוא רבונו של עולם זאת להם לישראל שהקדימו לפניך בסיני נעשה לנשמע א"ל לא זאת להם לישראל שהשפילו את הגבוה והגביהו את השפל והעמידו צלם בהיכל:

זמרא. לשורר בבית המשתאות: **יימר שבר.** יהא גר: **דמנא. כטר:** **מארגוזא.** שם מקום: **קנאה.** כעס מתוך צער שצערו קנאה הוא לשון בא ש מתעבר על ריבו או על ריב אחרים כמו קנא קנאתי וכמו בקנאו את קנאתי: **צעקת לגיבה.** בגזל ממנו ויורד לחייו לשערי ונזיקותיו: **בלילא.** היו שבין עטרות לחתנים יש של זהב ושל כסף לבועות ומצויירות בגפרית ומנא בקורין כיי"ל ויש של ורד ושל הדס: **בפולמוס.** היא בהעלה אספסיינוס קיסר בבא ניטוס עליהם: **ועל האירוס.** מפרש בפרק בתרא דסוטה עגלה דהד פוריא והוא זוג המורסים: **רב חסדא.** תלמידו של רב הונא היה ולא היה מסיב לפניו וכי קם רב הונא א"ל רב חסדא לריש גלותא קרא כתיב: **מה ענין כו'.** והלא מצנפת ובגדי כהונה הוא: **האלהים מדרבנן.** איני אומר אלא מדרבנן וקרא בעטרה של מלך מיירי שהיה מתגנה בהתבטל הכהונה ויגלה צדקיה בגולה: **והכדאין מילך.** אגודין ונאים דבריך:

מהרש"א זמרא מנלן דאסור כו'. בבית המשתאות כפי' רש"י ובתוספות והיינו אל תשמח ישראל באותו גיל שרואה בעמים כמ"ש ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר והכי תפלתי גומר ובו רמז קצת במותר לנגן קצת בתפלה שאומר שהם נגונים שותי שכר אבל אני מנגן בתפלתי גם בגלותי כמ"ש לעיל מיניה קנאת ביתך אכלתני גומר גם האי קרא אל תשמח גו' בגלות איירי דכתיב לעיל מיניה חרבה יהודה גו' ושלחתי אש בעריו גו' ודקאמר ולשלח להו מהכא בשיר לא ישתו גומר דבהאי קרא מפורש טפי דמשמע שיר שהוא בבית המשתאות וכל הענין בגלות איירי וקאמר ס"ת דמהא אבל דפומא כולי אפילו למ"ד עיקר שיר בפה הוא מפרשינן האי קרא בכלי דכתיב לעיל מיניה שבת משוש תופים גו' ומשוש כנור: **אלא רב גבידה אמר בה טעמא כו'.** ר"ל דעפי יש לדרוש באלו שלשה שנשתנו מכל שמות שאר ערים שבאלו כתיב בהו ה' בסופן ואולי אמר בה טעמא ר"ל בה' טעמא שנכתבו בסופן בה' יותר מכל שאר הערים גם אם הזכיר עריהם לא ה"ל למתנן בה' שהיא נחה ומיותרת בלשון ואמר למדרש בהו קינה מלשון קנאה בה' ודימונה מלשון דומה והה' בסופה רמז לשמים שהה' שמו של הקב"ה שבשם המיוחד שהוא שוכן עדי עד יעשה לו דין ולכאורה מעד שבי דעדעדה דרש נוטריקון עושה לו דין אבל א"כ גבי סנסנה מהיכן דרש עושה לו דין וע"כ נראה דכבר דריש עדעדה מל' עדי עד ועושה לו דין דריש מה' דעדעדה וכן מה' דסנסנה רמז לה' אחרונה שבשמו של הקב"ה רמז למדת הדין ודו"ק: **ובי מה ענין מצנפת אצל עטרה כו'.** לכאורה מצנפת כתיב בקרא קודם עטרה וא"כ בהיפך הל"ל ומה ענין עטרה אצל מצנפת וכמו שקיים בזמן שמצנפת בראש כ"ג כולי שתולה העטרה במצנפת ונראה כי לפום פשטיה דקרא שניבא על ביטול כהונה ומלכות וכן ת"י אעדי מצנפתא ומסיר כהנא רבא ואבטיל כתרא מצדקיהו מלכא ולפי שהמלכות נתבטל לגמרי בבית ראשון ובית חשמונאי והורדוס בזרוע מלכו אח"כ גם לא מלכו מלכות שלימה כי אם ברשות הרומיים אבל הכהונה בבית שני היה ומפי השם ולא נתבטל כלל כמ"ש ומפי זכריה הנביא ליהושע בן יהוצדק כ"ג ולזה אמר מה ענין מצנפת שהוסר בבית שני אצל הרים העטרה שהוסר כבר בבית ראשון וה"ל להקדים הרים העטרה שנעשה בבית ראשון קודם הסיר המצנפת שנעשה בבית שני וע"כ אמרו שהרים העטרה היינו עטרת ראש כל אדם שבחורבן בית שני שהוסר המצנפת מכ"ג אז הורם העטרה מראש כל אדם כדמייתי בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים דהיינו בבית שני ודו"ק: **האלהי' מדרבנן.** כמ"ש דפשטיה דקרא בעטרת מלכא הוא דכתיב בת"י הא דמקדאין מילך בענין דקדוק שלך מה ענין כולי וכמ"ש ודו"ק: **בשעה שאמר הקב"ה לישראל הסיר כו'.** ע"פ מ"ש ג' כתרים הן כו' והן שניתנו לישראל במתן תורה כמ"ש במתן תורה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי וגו' וכמ"ש פ' ר"ע בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו מלאכי השרת וקשרו לכל אחד מישראל ב' כתרים והן כתר מלכות וכתר כהונה וכשחטאו ירדו ק"ך רבוא מלאכי חבלה ופרקום כולי כך כשחטאו בשעת החורבן אמר הקב"ה הסר המצנפת כו' שהן ב' הכתרים כהונה ומלכות ולזה אמרו מה"ש זאת להן לישראל שהיא קבלת התורה שנקראת זאת והקדימו בה נעשה לנשמע שעי"ז ניתן להם הב' כתרים והשיב הקב"ה לא זאת על ידי שעברו על התורה ולא קיימוה שנקראת זאת יש להם להסיר הב' כתרים השייכים לכתר הג' שהוא כתר תורה והיינו שהשפילו את הגבוה שהיא כתר תורה שהוא גבוה מב' כתרים האחרים והגביהו כו' שהעמידו צלם כו' וק"ל:

הרי"ף הני מילי זמרא דמנא וכו'. נראה דדייק שמוכיח שבת משוש תופים וכו' שבת משוש כנור בשיר לא ישתו יין ובהאי קרא כתיב אל תשמח ישראל אל גיל כעמים משמע דכל מיני שמחה אסור אך קשה דבהאי קרא לא הוזכר שיר ולא שמחה של שיר אלא כל אופן שמחה אע"פ שאינה מתוך שיר אסור ואפשר דלא אמר אל תשמח ישראל כעמים ואמר אל גיל כלומר במקום גילה אל תשמח ואם יש גילה בודאי יש שמחה ומה היא השמחה שיש למנוע במקום שיש גילה אלא זמרא דפומא: מאי דכתיב קינה ודימונה וכו'. נ"ל דהא דדריש אלו הוי עיירות קינה ודימונה ועדעדה צקלג ומדמנה וסנסנה יותר משאר העיירות משום דצקלג היא בגורל שמעון צקלג ובית לבאות וכו' וכאן הזכירם בנחלת בני יהודה לכך דרשו צקלג זה לדרשה כל שיש לו צעקת לגימה וכו' וכן קינה אינו שם עיר לכך נדרש כל מי שיש לו קנאה על חבירו וכו' ועי"ל עם מה שכתב רש"י שבנחלת יהודה כתיב כל ערים כ"ט וחצריהן ובפרטן כתב ל"ח עיירות אלא שט' עיירות היתרות נטלו בני שמעון מחבל בני יהודה כנזכר ועם זה דקדק הרב מהרש"ל בס' כלי יקר מ"ש שם ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה שהכוונה מקצתם של אלו הל"ח ערים היו לבני יהודה עשרים

עיון יעקב

מתחלה נתקלל נתם ואח"כ חזר ע"ש אך דעיקר הקושיא הוא על הק"א דמדבר שם בחנ"א הוכיח לישראל על דבר המלך צדקיהו כדכתיב שם ואתה חלל רשע נשיא ישראל וא"כ מה ענין המצנפת אצל העטרה של צדקיהו עי' במהרש"א ושאר מפרשים מה שכתבו בזה: **זאת** ישראל שהקדימו נעשה לנשמע. ל"י בס"ד י"ל דהקושיא היא מפני הבטחה שהבטיח הקב"ה לישראל בפ' יתרו: כי אמר הקב"ה לישראל בשעת קבלת התורה ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי וגו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים ועתה הסיר המלכות והכהונה והשיב להם לפי שהפרו את התורה והעמידו צלם בהיכל ועי"ד הדרש י"ל ע"ד דמבואר שם בק"א דלכך אמר הקב"ה הסר המצנפת והרים עטרה בשביל צדקיהו שהתירו לו שבועתו דנ"ב כדכתיב שם ואתה חלל רשע נשיא ישראל וכפרש"י שם והרד"ק שהתירו לו את הנדר אף שלא בפניו וכראיתא לעיל בנדרים דף ס"ה מיד ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון מכל מקום יש לומר שהתירו לו החכמים בעל כרחך מפני אימת המלך וכפי' הר"ן ז בנדרים דף ס"ה ע"א ע"ש וי"ל הטעם דהקדימו ישראל נעשה לנשמע אף שהקב"ה לא א' הפך מהם רק אם שמוע תשמעו וגו' ואח"כ כתיב ושמרתם את בריתי ע"מ י"ל שישראל עשו כן שלא יאמרו שישראל היו אנוסים בקבלת התורה כלולי כן היה העולם חוזר לתוהו ובוהו לכך הפיסו על בקשת הקב"ה והקדימו נעשה לנשמע להראות שמאהבה קיבלו עליהם את התורה וכו' ומדוקדק בלשון התוספות בשבת דף פ"ח ע"א ד"ה כפה עליהם וכו' מכאן מודעא רבא לאורייתא ואע"פ שכבר הקדימו נעשה לנשמע הא' הקדימו הוא מיותר לכאורה הי"ל לתוספות להקשות כפשוטו אע"פ שכבר אמרו נעשה ונשמע אלא הא' דעיקר קושית התוספות מכח שהקדימו נעשה לנשמע כדי לבטל טענת מודעא ואונס ובזה מתורץ שאמרו מה זאת לישראל אי משום שהתירו השבועה לצדקיהו שלא כדין הא אנוסים היו מפני אימת מלכות ואונס פטור מעליו שהקדימו נעשה לנשמע כדי לבטל טענת אונס ולזה השיב להם לא זאת להם לישראל שהרי מנשה העמיד צלם בהיכל להכעיס ונתקבל תשובתו אלא צ"ל מטעם מודעא

עשרים והשפת והתשעית לשמעון וכתב עוד שממע כי מה שדרשו כאן בגמרא נקלב ומדמנה וכו' לדרשה כל מי שיש לו נעקת לבימא וכו' וכן קינה ודימונה וכו' אינם אלו הערים בפועל אלא ע"י מהם לדרשה קאתו וכו' עכ"ל וכפי זה היינו צריכין לדרוש עוד ג' ערים מהם לדרשא כדי שיהיו הנותטות כ"ט ערים הכתובים בכלל ועוד לא מצאתי בפרטן ל"ח ערים אלא ל"ז והם י"א כתובים בכל אחד מהם ג' ערים ובכתוב האחרון יש ד' ערים והם ל"ז ערים. ונלע"ד כפי שיטה זו שיש ג' ערים בפסוק שבלשתן נקראו חצור דכתיב וקדש ומצור וכתיב ומצור חדתה מצרון היא חצור וכולם בשם חצור נקרא שהיא עיר אחד וכפי זה בפרטן אתה מוצא ל"ח ובכללן כ"ט לכך דרשו ששה משמותם קינה ודימונה ועדעדה ונקלב ומדמנה וסנסנה ונשארו ערים כ"ט: כל מי שיש לו קנאה וכו'. הא דבקנאה אמר שוכן עדי עד ובצעקת לגיורה אמר שוכן בסנה י"ל לכך דהם דמי שיש לו קנאה על חבירו שיצערו ולא יכול לו שוכן עדי עד שהוא חי וקים עושה לו דין כי לא לעולם חוסן להתכבל על חבירו ומי שיש לו צעקת לגיורה על חבירו בקיפה מזונותיו ויכד לחייו שוכן בסנה שהוא מקום קוצים על דכך עונו אנכי בצרה כמו שדרשו חז"ל כן כשנגלה הקב"ה למשה מתוך הסנה גם עתה יעשה דין לו מתוך הסנה שמרנים כביכול בצרתו: רבינא אשכחיה למר בר רב אשי וכו'. וקשה כיון דעיקר הגזרה היא מדרבנן דתנן בפולמוס של אספסיינוס גזרו וכו' כדאמר לעיל רב הונא לרב חסדא האלהים מדרבנן אלא חסדא שמך וחסדאין מילך א"כ למה השיבו רבינא למר בר רב אשי מקרא דכתיב הסיר המצנפת והרים העטרה שיש לו תשובה דומיא דכ"ג בגברי הי"ל להקשות כדתנן גזרו על עטרות חתנים וכן בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות של כלות הרי אנשים ונשים שוו בגזירה זו וי"ל דאמרי' בפ' עגלה ערופה על הא מתניתין דגזרו על עטרות כלות מאי עטרות של כלות א"ר יוחנן עיר של זהב תניא נמי הכי איזהו עטרות כלות עיר של זהב אבל עושה אותן כיפה של מילת ופירש רש"י ז"ל עיר של זהב עקרה של זהב ועיר של זהב מצויירת עליה הרי שלא גזרו אלא עטרת של זהב שמצוייר עליה עיר של זהב אבל עטרה של משי ומילת מותר וזה היה עושה מר בר רב אשי לברתיה ולכך אין להקשות לו אלא מדכתיב הסר והרים העטרה דמשמע דיש למנוע כל מין עטרה ותירץ לו דומיא דכ"ג בגברי יש למנוע כל מין עטרה אבל לכלות אין למנוע עטרה שהוא במשי ואין עטרת זהב ולא עיר של זהב:

ה סס **דרש** רב עוירא זמנין אמר לה משמי' דרב אמי וזמנין
נחום א אמר לה משמי' דרב אסי מאי דכתיב °כה אמ'
ה' אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר וגומר אם רואה
אדם שמזונותיו מצומצמים יעשה מהם צדקה וכל שכן
כשהם מרובים מאי וכן נגוזו ועבר תנא דבי ר' ישמעאל
כל הגוזז נכסיו ועושי' מהם צדקה נצול מדינה של גיהנם
משל לשתי רחלות שהיו עוברות במים אחת גזוזה ואחת
שאינה גזוזה גזוזה עברה שאינה גזוזה לא עברה
סס ע"ב *°ועניתך אמר מר זוטרא אפילו עני המתפרנס מן
סס הצדקה יעשה צדקה. °לא אענך עוד תני רב יוסף שוב
אין מראין לו סימני עניות:

שלמים. מלומלמים וה"ק קרא אם שלמים מזונותיך וכל שכן אם רבים: **וכן נגוזו ועבר.** הרי הם משולים לעוברים בנהר על ידי גזיזה שהגזוזה עוברת כך גוזז מהם לצדקה וילבו: **ועניתך לא אענך עוד.** סיפיה דההוא קרא הוא:

מהרש"א וב"ש בשהם מרובים כו'. דקרא וכן רבים כתיב אבל לפי המשל שאמר וכן נגוזו ועבר כ"ש הוא ריותר שהיא טעונה א"א לה לעבור ואמר כל הגוזז כו' כמ"ש פ"ק דב"ב כתיב לא יועיל הון גומר וצדקה תציל ממות וכתיב לא יועילו אולרות גו' וצדקה תציל ממות ב' צדקות הללו למה אחד שמצילתו ממיתה משונה ואחד מדינה של גיהנם ואיזה מצילתו מדינה של גיהנם ההיא דכתיב ביה יום עברה וה"נ קאמר הכא מלשון ועבר מדינה של גיהנם ודקאמר וענתיך גו' דאפילו עני המתפרנס כולי עשום דלכאורה אין זה בכלל המשל כיון דעני הוא אין לו טעונה וקאמר דאף עפ"כ יש לו טעונה מאחרים מן הצדקה וצריך לגזוז גם ממנו: **שוב אין מראין כו'.** כיון דעני' משמעי וענתיך לא שייך למימר לא אענך עניות ממש אלא אין מראין לו עוד מכאן ולהבא סימני עניות דמתוך מצות הצדקה יזכה לעשירות:

הרי"ף אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין וכו'. יש לדקדק שרב עוירא אמר וכ"ש אם הם מרובים והכתוב אומר וכן רבים ועוד דמדתני דבי ר' ישמעאל שאמר שסכרו הוא להינצל מדינה של גיהנם ורש"י פירש כך ע"י גזיזה שנגוזו מהם לצדקה ירבו ועוד נבאר היכא רמיזא דירבו נכסיו. ועוד צריך לבאר מה שחזר ושאל מאי וכן נגוזו ועבר וכן פירש"י ז"ל ועניתיך סיפיה דקרא הוא וקשה כי מה בא ללמדנו ויש לפרש דדרים וכן רבים לענין השכר על מי שמזונותיו שלמים בצמצום ואם יוציא מהם מוסשני שיחסרו מזונותיו אמר הכתוב וכן רבים שירבו ומ"ש וכ"ש אם הם מרובים הוא לענין חיוב הנתינה שאם מי שנכסיו מועטים ומזונותיו מצומצמים צריך ליתן וכו' כ"ש אם מזונותיו מרובים והוא בציוה שצריך ליתן ועוד אפשר דדרים שירבו נכסיו מדכתיב וכן נגוזו שנתינת הצדקה דומה לגזיזת הצמר מהצאן שחוזר וצומח ועולה צמר תחת הצמר הנגוז ויותר הימנו ומ"ש הכתוב וכן רבים הוא לומר שתהיה הנתינה כל אחד כפי ערכו מי שמזונותיו מצומצמים נותן כפי אשר תמצא ידו וכן רבים אותם שמזונותיו מרובים יתנו לפי הערך וכן נגוזו שהצאן שיש לו צמר מרובה נגזז הרבה ומי שיש לו צמר מועט גוזזים ממנו מעט כך נתינת הצדקה יגוזו מן ממונם כפי ערכם ועתה חזר ושאל מאי וכן נגוזו ועבר דכיון שנגוזו הוא לימוד לנתינת הצדקה כפי ממונם וגם לרמוז שיחזור לצמוח הממון שנתנו כמו שחוזר לעלות צמר אחר בתוספת במקום הגזיזה א"כ הילי"ל וכן נגוזו מאי ועבר דכתיב נגוזו ועבר ועוד כיון דכתיב נגוזו לשון רבים הילי"ל ועברו לשון רבים מאי נגוזו ועבר דנכנם בלשון רבים ויצא בלשון יחיד לומר ועבר לזה הביא תנא דבי ר' ישמעאל כל הגוזז מנכסיו משל לשתי רחלות שהצמר מכביד על הצאן והוי גרמא להיותה נשבעת בנהר ואין לה תקנה אלא בגזיזתה כך העשיר עמלו שמור לו לרעתו להיות נכשל ונופל בגיהנם והוא נרמז במלת ועבר דכתיב יום עברה היום ההוא ומשום שהצאן שאין לה צמר עוברת בנהר בלי פחד כך מי שמזונותיו מצומצמים אין לו פחד גיהנם אבל מי שממונו מרובה צריך לגזוז ממונו כדי שלא יפול בגיהנם וגם זה רמז הכתוב שאמר נגוזו לשון רבים שאע"פ שגם מי שמזונותיו מצומצמין אמרנו לו שיתן צדקה אע"פ שאין לו חשש שיטבע בנהר כיון שצמרו מועט מ"מ הכא אחר שהוא העשיר שצמרו מרובה כי בזה ועבר מנהר דינור שהוא גיהנם וע"י"ל דכיון שאמרנו ששכר נתינת הצדקה הוא שירבו נכסיו כמו הגוזז הצמר שהוא לתוספת שבח א"כ אמור יאמר העשיר אין אני רוצה בתוס' ממון ודי לי את אשר לי לזה אמר ועבר אע"פ שאינו חושש לתוספת ממון מ"מ אם יגוזז ממונו ועבר מגיהנם ואם לאו לא. וכי תימא דתינח לעשירים שיש להן צמר שיהיה צריך לגזוז כדי לעבור בנהר דינור שהוא גיהנם אבל העני שאין לו ממון שהוא דמיון הצמר ואין לו מה שיכביד עליו למנעו מעבור בנהר שהרי להנצל מגיהנם הוא ניצול מחמת עניותו כדכתיב יחלץ עני בעניו וא"כ מה הועילה לו הצדקה לזה אמר אפי' עני המתפרנס מן הצדקה שעניותו מצילתו מגיהנם מ"מ יעשה ממה שבידו צדקה ומה שכרו שאין מראין לו עוד סימני עניות שאע"פ שנגזר עליו שיהי' עני מתהפכת עליו הגזרה ואין מראין לו עוד סימני עניות ולפי שיש לדקדק מנ"ל לדרוש האי ועניתיך בעני העושה צדקה דילמא הוא שכר לעושי צדקה שהבטיחו הקב"ה שלא יענהו עוד ביסורין בעוה"ז לזה אמר רש"י ועניתיך סיפיה דקרא הוא דכתיב לעיל מיניה וכן נגוזו ועבר שניטל

עיון יעקב

מודעא רבא לאורייתא א"כ נעכת דנס במקום אונס מעניסין אלא שמצוכתו נתקבל יותר כשעשה הדבר באונס וקי"ל: **אם** רואה אדם שמזונותיו מצומצמים יעשה מהם צדקה. ועי"ד דאמרינן בשבת פ' כ"ב דף קנ"א כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים ואע"ג שהוא עליו קודם לפרנסתו וכדכתיב אפס כי לא יהיה בך אביון מכל מקום כיון שאינו מקיים בעצמו כך אינו בא לידי כך ובהדיא בב"מ פ"ק אלו מציאות דף ל"ג אמר רב כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך ע"ש: **כל** הגוזז נכסיו ועושה מהם צדקה. כלומר שגוזז מנכסיו עלמו לא דוקא ממעוט ריוח רק מחסר עלמו להכי ניצול מדינה של גיהנם:

בניכי. ונגיהנם דאי איתא שהוא שכר נמי שמזמזעתיו מלומלאים וכל שכן מרונים שלא יענהו הקב"ה ביסורין בעוה"ז א"כ לא היה ראוי לכתוב שכר זה נבוף הפסוק נאחר שהודיעו שכלו בעוה"ב שהוא עונש בנהר דינור ולא ינגם בגיהנם והיה ראוי לכתוב קודם שכר הצלת היסורין בעוה"ז דהי נו אם שלמים וכן רבים לא אענך עוד בעוה"ז ביסורין ואח"כ יאמר נגוזו ועבר בעוה"ב בגיהנם מדכתיב ועניתך בסיפיה דההוא קרא משמע שהיא חלוקה אחרת שמדבר בעני הנותן צדקה שאף על פי שנגזר עליו שיהיה עני מתהפכת עליו הגזרה ואין מראין לו עוד עניות

דף ח [רב נחמן בר יצחק אמר בנהרות דארץ ישראל דכולי עלמא לא פליגי] כי פליגי בים הגדול דתני' איזהו ארץ ואיזהו ח"ל כל ששופע ויורד מטורי אמנון ולפני' א"י מטורי אמנון ולחוץ ח"ל והנסין שבים רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהם מטורי אמנון עד נחל מצרים מן החוט ולפנים א"י מן החוט ולחוץ ח"ל רבי יהודה אומר כל שכנגד א"י הרי הוא כא"י שנאמר °וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול זה יהיה לכם גבול ים וכו':

[רב נחמן בר יצחק אמר. הכך מתנייתא דהמביא גט אי בנהרות דארץ ישראל דכולי עלמא לא פליגי. דכארץ ישראל נינהו]: כי פליגי בים הגדול. שהוא חוס מערבי של א"י ופליגי תנאי איכא למ"ד שפת הים הוא גבול וים גופיה לאו א"י הוא ואיכא למ"ד ים גופיה מא"י: איזהו ארץ. מקלוע לפונית מערבית של א"י הר ההר ובתרגום ירושלמי מתרגם הר ההר טורי אמנון וכתיב זה יהיה לכם גבול וגו': כל ששופע ויורד מטורי אמנון ולפנים. כלפי א"י דהיינו כלפי דרום הרי א"י וכו': והנסין שבים. א"י הים שבמערב: נחל מצרים. הוא חוט א"י במקלוע מערבית דרומית ומחובר לים הגדול וכו':

אמר הבונה הוסם גבול לא"י הר ההר כי שם מת אהרן הכהן ומזה בזכותו לישראל כדכתיב ויסעו מהר ההר ויקצר נפש העם בדרך כי נאסף מהם ענני הכבוד. ונקרא הר ההר מקום מיתתו שמתרגם טורי אמנון אולי לאסוקי ממה שנאמר לו יען לא האמנתם בי שהכילה לומר שמרע"ה ואהרן לא האמינו בה' אלא כמו שפירשו המפרשים ולדרכא לומר שהי' אהרן ראש אמנה והמאמינים. ומיידע על שמו קרא לו שם בנו בכורו אמנון לפי שהיו בניו שלימים באמונה כאהרן כד"א ובני דוד כהנים היו ובאשר שיהיו דבוו לשלמה בנו כמחבר כד"ה כי כל לבבות דורש ה' וגו' והתפלל עליו לשלמה בני תן לבב שלם וגו':

דף ט תניא כשנאמרו דברים לפני ר' יוסי קרא עליו המקרא הזה °שפתים ישק משיב דברים נכוחים:

שפתים ישק. ראוי הוא לינשק:

תוספות שפתים ישק משיב דברים נכוחים. כשאדם אומר דברים נכוחים אותם שסביבותיו משיקים שפתותיהם זו לזו ששותקין ואין יודעין מה להשיב:

דף יד ע"ב רבי אחאי ברבי יאשיה הוה ליה איספקא דכספא בנהרדעא *א"ל לרבי דוסתאי ברבי ינאי ולר' יוסי בר כיפר בהדי דאתיתו אתיוה ניהלי אזיל יהבי ניהליהו אמרי להו נקני מינייכו (אמר) [אמרי] להו לא אמרי להו אהדריה ניהלן רבי דוסתאי ברבי ינאי א"ל אין רבי יוסי בר כיפר אמר (לי) [להו] לא הוו קא מצערו ליה אמרו ליה חזי מר היכי קא עביד א"ל טב רמו ליה כי אתו לגביה א"ל חזי מר לא מסתייה דלא סייען אלא א"ל נמי טב רמו ליה א"ל אמאי תעביד הכי א"ל אותם בני אדם דם אמה וכובען אמה ומדברים מחצייהן ושמותיהם מבוהלים ארדא וארטא ופילי בריש אומ"ים כפיתו כופתין אומרים הרגו הרגין אילו הרגו להוסתאי מי נתן לינאי אבא בר כמותי אמר ל"י בני אדם הללו קרובים למלכות הן א"ל הן יש להם סוסי' ופרדים שרצי' אחריהם א"ל הן א"ל אי הכי שפיר עבדת:

איספקא. כלי: א"ל אין. מהדרנא: אמר להו לא. כדאמרינן לעיל אם נא לחזור אינו חוזר: אמרו ליה. לרבי דוסתאי: חזי מר מאי קעביד. דלא קמהדר לן: טב רמי ליה. הרבה הכאת לי מורי ל"א טב רמו ליה יפה ראויות המכות הללו: אמאי תעביד הכי. שנתרצית להחזיר מיד: הן אמה. אנשי מדות גבוהים בקומה: וכובען אמה. אף מלבושיהן מאויימות משאר בני אדם: ומדברין מהצייהן. כלומר קולן עבה ונראה הדבור יוצא מטיבורן:

אמר הבונה נראה מהמעשה הזה שהמקשה בדעתו נגד עריצים ואלמים אף אם ינוש אותו לדבר בלתי הגון קלא מתחייב בעצמו אם יקבל נזק מהם. כי אין לריב עם שתקיף ממנו. ולכן רבי דוסתאי לא לבד החזיר הכלי לנהרדעי עם היות שאין שהאומר הילך מנה לפלוני שקרון שיש לו בידי חייב באחריותו אם יאנסו מיד בלים זה ואם כא לחזור ולומר החזירו לי שמא יאנסו ממך בדרך אינו חוזר כדלעיל מזה בגמרא. אלא שבש"אה כלעג רבי יוסי בר כיפר אמר לנכים יפה אתם עושים דסבר דאיהו דאפסיד אנפשיה ובשהוכיחו דבי אתאי על ככה אמר שהי"את ורעד תבא באדם מהראיה ומהשמיעה ומההבנה כדבר ואותם בני אדם יבהל כל עין לראות קומתם ומלבושיהם ותחריד כל אזן לשמוע קולן ומותניהן ולבב כל אדם ימס להבין שכשועל ידם חזקה לאמר ולעשות לאסור ולהרוג ואם היה נהרג להכות הבבלי נשרם לרבי אתאי לא היה יכול לשלמו ולזה אחר מחסיו ועכ"ז שאל רבי אתאי אם היו אלו קרובים למלכות כלומר שאם אין זאת יש לנו מורא של מלכות ליבר הברלים ובשהשיב הן עדיין א"ל כיון שהוא היה כבר לדרך פעמיו יכול היה לנאת לדרכו שלא ידעו וישיגו אותו אם לא היה להם סוסים ופרדים לרוץ אך לכסף כשא"ל גם על זה הן אמר ליה אי הכי שפיר עבדת ושבחו:

מהרש"א הן אמה כו' ומדברין מהצייהן כו'. עיין פרש"י והוא דחוק ולולי פירושו נראה דהן אמה טלי ממש קאמר כההיא דאמרינן במ"ק פרעה דבימי משה הוא אמה וזקנו אמה כולי דהיינו אמה ממש כדמייתי קרא שפל אנשים והשתא ניחא שנראה מדברים מחציים ממש קאמר דהכובע אמה נראה כאילו היא מגופם ובזה מאוימים וק"ל:

המביא פרק שני

דף טו רבה בר בר חנה חלש עול לגביה רב יהודה ורבא לשיולי ביה בעו מיניה .שנים שהביאו גט וכו'. אדהכי אתא ההוא *חברא שקלא לשרגא מקמייהו אמר רחמנא או בטולך או בטולא דבר עשו למימרא דארומאי מעלו מפרסאי והתני רב חייא מ"ד °אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקב"ה בישראל שאין יכולין לקבל גזירת ארומיים עמד והגלה אותם לבבל לא קשיא הא מקמי דנייתו חברי לבבל הא לבתר דאתו חברי לבבל:

חברי. פרסאי: שקלא לשרגא. שיש לפרסיים יום איד שאין מדליקין אור באותו יום אלא בבית ע"ז שלהם: אמר. רבה בר בר חנה: רחמנא או בטולך. או בצלך. או הגלני בצל בני

עין יעקב

הא לבתר דאתי חברי לבבל. ואין להקשות לפי זה דהברי הם נ"כ אומה רשעה שמשי לא חבי נ"כ ר' חייא מידע הקב"ה שאינם יכולין לקבל גזירת חברי לכך הגלה אותם לבבל י"ל דלכך נקט רומיים לפי שהם אומה חשובה בין כל האומות כדאיתא ריש פ"ק דע"ז שהיה מן הראוי לגלות בידם ולא כיד אומה שפלה וה"ה מקודם הע"ג לרמז ע"ז קאמר לפי שידע שאין יכולין לקבל גזירות חמיים לכך לא הגלה אותם בידם וק"ל:

בני עמו שהם מכבדים אותו: הבין דרבה. של תורה ולומדים היכן היא ראוים להתיסב: גזרות. שגוזרים גזירה שלא יעסקו בתורה ולא יקיימו מצות: והגלה אותם לבבל. בחורבשהבית: הא מקמי דנייתי חברי לבבל. בימי כשדים נבוכדנאצר ואויל מרודך ובלשאצר: לבתר דאתו חברי. משכבש כורש את המלכות ומלך בבבל:

תוספות דאתו חברי לבבל. פי' בקונטרס חברי היינו פרסיים ומקמי דאתו חברי לבבל היינו בימי כשדים נבוכדנאצר ואויל מרודך ובלשאצר ובתר דאתו היינו כשכבש כורש את המלכות ומלך בבבל וקשה לר"ת דע"כ חברים לאו היינו פרסיים דאמרינן בריש יש יוחסין הלאני פרסיים דומים למלאכי חבלה ועוד דבפי הבא על יבמתו משמע דבימי ר"י אתו חברי לבבל דא"ל לר"י אתו חברי לבבל שגא נפל ואומר ר"י דחברי הם אומה רשעה שבאת בימי ר"י ובשבאה לבבל הרשיעה את הפרסיים שהיו בבבל ואיתקלקלו עפי מאחרונאי ואית למאי דפי' בקוני דמימי כורש באו פרסיים לבבל ובהגוזל בתרא אמרי' דא"ל [רב] לרב כהנא עד האידנא הוה מלכותא דיוונאי דלא קפדי אשפיכות דמים השתא פרסיים ניגהו וקפדי אשפיכות דמים משמע דבימי רב אתו (חברי) פרסיים לבבל ואומר ר"י דהתם ה"פ עד האידנא הוה מלכותא דיוונאי שמושלים של בבל היו מיוונים ועכשיו שמושלים הם פרסיים אבל לעולם פרסיים היו שם מימות כורש:

כתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דל"ת מעביר עליו קולמוס ומקדשו דברי ר' יהודה וחכמים אומרים אין השם מן המובחר:

עליו קולמוס. על כל אות ואות: ונתכוין לכתוב יהודה. שהיה טועה וכסבור שהוא צריך לכתוב יהודה: וטעה ולא הטיל בו דל"ת. והרי השם כתוב אלא שהוא שלא לשמו:

אמר הבונה הכינה צריכה בכתיבת השם כמאד בקדושה וטהרה כי אין לנו דבר נראה לעינים מצויר לנו מהבורא יתברך כי אם ציור שמו הגדול ברוך הוא. וסבר ר"י שאע"פ שלא כיון בו מתחלה כשיעביר עליו הקולמוס לשמו מקדשו. אבל חכמים אומרים שאי"א לעבות מדבר חול נמלא כבר קדושת השם והלואי ונהיה כדאי לגייי שם גדול וקדוש כזה בכתור בעוב האפשר כראש וראשון ח"ש שאין השם מן המובחר בייני אינו נאות לכתוב השם הקדוש ממה שהוא מוכחר כבר לשם דבר אחר אלא לבחור בו לשם כך מראשיתו:

כל הגט פרק שלישי

בה ע"ב מתני' ג' דברים א"ר אלעזר בן פרטא לפני חכמים וקיימו את דבריו על עיר שהקיפוה כרקום ועל הספינה המטרפת בים ועל היוצא לידון שהן בחזקת קיימין אבל עיר שכבשוה וכו':

כרקום. מלור מתרגמינן כרקומין: המטרפת. ועדיין לא טבעה לידון. בדיני נפשות:

אה"ב חסדי ה' ורחמיו לא כלוועל כן יש לרון שיעזור ויושיע עד רגע האחרון:

לא ע"ב יונה ד ויהי כזרוח השמש וימן אלהים רוח קדים חרישית מאי חרישית אמר רב יהודה בשעה שמנשבת עושה תלמים תלמים בים א"ל (רבא) [רבה] אי הכי היינו דכתיב ותך השמש על ראש יונה ויתעלף אלא שם אמר (רבא) [רבה] בשעה שמנשבת משתקת כל הרוחו' מפניה והיינו דכתיב איוב לז אשר בגדיך חמים בהשקיט ארץ מדרום אמר רב תחליפא בר רב חסדא אמר רב חסדא אימתי בגדיך חמים בשעה שמשקיט ארץ מדרום שבשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות מפניה. רב הונא ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבא עלייהו אמר חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא א"ל אידך מקמיה פלגאה ניקום אדהכי אתא איהו לגבייהו אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה ברוחות (אמרו) [אמר] להו הכי אמר רב חנן בר רבא אמר רב ארבע רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולם שאלמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת ורוח דרומית קשה מכולן ואלמלא בן נץ מעמידה נחרב כל העולם כולו מפניה שנאמר המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן איוב לט רבא ורב נחמן [בר יצחק] הוו יתבי הוה חליף ואזיל רב נחמן בר יעקב דיתיב בגוהרקא דדהבא ופרים עליה סרבלא דכרתי רבא אזל לגביה רב נחמן בר יצחק לא אזל לגביה אמר דלמא מאינשי דבי ריש גלותא נינהו רבא צריך להו אנא לא צריכנא להו כדחזא דרב נחמן בר יעקב הוה אזיל לגביה גלי לררעיה אמר שריא נשיב אמר (רבא) [רבה הכי] אמר רב אשה מפלת בו ושמואל אמר אפילו מרגליות שבים מרקבת בו רבי יוחנן אמר אפי' שכבת זרע שבמעי אשה מסרחת בו אמר רב נחמן [בר יצחק] ושלשתן מקרא אחד דרשו הושע יג כי הוא בין אחים יפריא יבא קדים רוח ה' ממדבר עולה יבוש מקורו וגו' יבוש מקורו זה מקורה של אשה ויחרב מעיינו זה ש"ז שבמעי אשה הוא ישסה אוצר כל כלי שם חמדה זו מרגליות שבים. אמר (רבא) [רב] עדי סוראה הוא דדייקי קראי מאי כי הוא בין אחים יפריא אמר רבא אפי' *שופתא בקופינא דמרא רפיא רב יוסף אמר יף לב אפי' סיכתא בדפנא רפיא רב אחא בר יעקב אמר אפי' קניא בכופתא רפיא:

בשעה שמנשבת עושה תלמים בים. כתלם של מענית המחרישה דהייט חרישית לשון חרישה לפי שחזקה היא: היינו דכתיב בתמיה: ותך השמש. הכתוב בא להעיד שנתחמם העולם ואתה אומר שספר הכתוב בא גבורת שערותיה ולכך שנה בלשונו: משתקת כל הרוחות מפניה. כשהיא מנשבת בשעת החום היא חמה מאד ומבטלת לכל הרוחות ולכך שנה הכתוב לקרותה חרישית: שמשקיט ארץ. כשלכנת רוח דרומית שוקטת ומי הוא המשקיט' רוח מזרחית ומשתקתי שבשעה שמנשבת רוח מזרחית ומשתקת כל הרוחות: פלגאה. בעל מריבה שהיתה לו מריבה עם מר עוקבא שהיה אב ב"ד כדאמרינן בפ"ק בני אדם העומדין עלי' ובידי למוסרן למלכות והוא היה גניבא כדמפרש התם: רוח צפונית. נוחה הוא לא חמה ולא צוננת וממתקת את שאר הרוחות: בן נץ. מלאך העשוי כנץ: מעמידה. בכנפיו: יאבר. לשון אברתו יגדיל כנף: גוהרקא. עגלה העשויה כמידה ומנהיגים בה סוסים: סרבלא דכרתי. לבע תכלת

עיון יעקב

א"ל אידך מקמי' פלגאה ניקום. נראה דאפילו איסורא איכא לעמוד מפניו כיון שהוא בעל מחלוקת ואם יעשה לו כבוד כל כך יחזיק יותר במחלוקת ע"י שיתגאה בהוא עיקר גרם למחלוקת: ורוח דרומית. קשה מכולן ואלמלא בן נץ מעמידה נחרב כל העולם כלו. נראה משום דשאר רוחות יש בהם דבר שמעמיד כנגדם וכדתניא בפ' לא יחפור דף ק"ח ר' אליעזר אומר עולם לאכסדרה היא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת הרי שבכל הצדדים הרופן שכנגדה מעמיד הרוח ומש"כ רוח דרומית שכנגדה אין לה דופן כיון שרוח צפונית אינה מסובבת לכן. קשה הרוח עד שצריך בן נץ להעמידה ואפי' אלי סוגיא דלא כר"א-דאמר עולם לקובה הוא דומה ע"ש:

הכלה דומה לכרתי: אנא לא צריבנא להו. דרב נחמן התניה רכשיאה הוה בהשר והרועב: גלייה. רב נחמן בר יעקב לדרעים שהיתה רוח מזרחית מנשבת והוחס לו: שדיא נשיב. השידה מנשבה: שכבת זרע. תוך ג׳ ימים: מקורה של אשה. עוצר שבמעים: עדי סוראה הוא. [הדבר הזה] מצוי סורא הוא דדייקי קראי: שופתא. בית יד: קופינא. חור שברחש המורה שהוא פורטייר ועי״ש שרחוק בין ב׳ לדי החור קרי ליה בין אחים שמודבקין: סיבתא בדפנא. יתד שבדופן: רפיא. שמתייבש מחמת החום ורפה: קניא בכופתא. קנה הלוגב בלפיפה: רפיא. כמו יפריח:

תוספות אי הכי הייתו דכתיב וחק השמש. אהאי קרא קאמר שלא בא לספר בכח גבורות שעשה שהיה עושה תלמים בים אלא להעיד שהשתיקה שאר כל הרוחות ינתחמם העולם ונ״מ אמת הוא שהוא רוח חזק מאוד כדכתיב ברוח קדים עזה כל הלילה ברוח קדים תשבר אניות תרשים דלפעמים שולחה הקב״ה לעולם עזה וקשה: שדיא נשיב. פרוח מזרחית קאמר כדמוכח סוגיא. ולא ששמה שדיא אלא לפי שהיתה קשה קראה כך ורוח דרומית שמה שדיא כדאמרי׳ בערוך ערך אסתנא וז״ל ד׳ רוחות יש להם שמות רוח מזרחית שותא. רוח מערבית אוריא. רוח צפונית אסתנא. רוח דרומית שדיא:

מהרש״א מאי הרישית כו׳. דרך רוח מזרחית לנשב בזמן השמש עד שש שעות כפירוש רש״י בפ״ק דברכות אבל אמר בזמן הקב״ה אז שיהיה חרישית כדמשיק שמשתקת שיהא חם ליונה:

השולח פרק רביעי

לה **האמר** רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד בשני בצורת שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה והניחתו בכד של קמח ואפאתו בפת ונתנתו לעני לימים בא בעל הדינר ואמר לה הבי לי דינרי אמרה ליה יהנה סם המות באחד מבניה של אותה אשה אם נהנית מדינרך דאמרינן כפ״ק כלום אמרו לא היו ימים מועטים עד שמת אחד מבני׳ דמ כעק וכששמעו חכמים בדבר אמרו מה מי שנשבע באמת נדרים ושבועות כך. הנשבע על שקר עאכ״ו. ומ״ט איענשה דאשתרש בנ״כ לה מקום דינר ומאי מי שנשבע באמת כמי עמים רס״א שנשבע באמת:

יהנה. יועיל להנייתו: דאשתרש לה מקום דינר. נסתכרה בו עיסה כעובי הדינר שאם לא היה הדינר היתה נותנת שד עיסה בככר: ומאי מי שנשבע באמת. הא׳ לאו אמת הוא: כמי שנשבע באמת. דהא שוגגת היא:

עיין כתוס׳ גמ׳ריכות **תוספות** לא היו ימים מועטים וכו׳. ואם תאמר מאי טעמא איענשה הא אמרינן בפי׳ ג׳ דשבועות האדם בשבועה פרט לאנוס וכו׳ ועוד דבפרק ד׳ נדרים שבועות שגגות מותרות ואפילו עונש ליכא דלא תימא דדוקא למפטר מקרבן אלא פטור לגמרי וי״ל דהכא גבי פקדון הים לה להזהר יותר לשמרו היטב והיה לאסוקי אדעתה שתבא לידי שבועה:

הרי״ף מעשה באדם אחד שהפקיד וכו׳ כתבו בתוס׳ וא״ת מ״ט איענשה הא אמרן האדם בשבועה פרט לאנוס וכו׳ ויש לומר וכו׳. ונריך לבאר דברי התוספות דכיון דכמי שנשבעה באמת היתה מה פשעה ליענש משום דהוה לה לאסוקי אדעתה שתשבע והלא אסקה אדעתה ליסבע

באמת שלא נהנית ממנו וצ״ל לייתב כונת התוספות דקי״ל שהמפקיד אצל חבירו מעות אין להם שמירה אלא בקרקע או בכותל בטפח הסמוך לקורה והאשה הזאת חייבת לשלמו לפי שהניחה הדינר בכד הקמח והיא פשיעה שאף ע״פ שנאנס אח״כ תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב והוה לה לאסוקי אדעתא שעתידה ליסבע שלא פשעה והיא פשעה ולא נתנה לב לכך כשנשבעה שלא נהנית ממנו אף על פי שהיה באונס ושגגה בלא הודע מ״מ היא קרובה למזיד כיון שלא נתנה לבה על שבועת השמירה ששמרה בלי פשיעה ולזה כוונת התוס׳ שאמרו גבי פקדון היה לה להזהר לשמרו היטב כי מה ענין זה אל מה שאמר אחר כך הוה לה לאסוקי אדעתה שתשבע אלא עם מה שניארנו הוא מתיישב ואם באולי לא כיונו לזה התוספי נימרים אכן לתירוצא דמילתא דלמא נענשה כי הוא טעם מספיק לפי שלא היתה מחשבת מומר הם ועה בעיניים כיון שפשעה בשמירת הדינר כדנמיבנא:

שם **ההיא** דאתאי לקמיה דרבה בר רב הונא א״ל מאי אעביד לך דרב לא מגבי כתובה לארמלתא ואבא מרי לא מגבי כתובה לארמלתא אמרה ליה הב לי מזוני אמר לה מזונות נמי לית ליך דא״ר יהודה אמר שמואל התובעת כתובתה בב״ד אין לה מזונות אמרה ליה הפכוה לכורסיה כבי תרי עבדו לי הפכוה לכורסיה ותרצוה ואפ״ה לא איפרק מחולשא:

אין לה מזונות. מעתה דגל״א דעתה דבעא לאיסתלוקי ולא לא אתכי בהדה אלא כל ימי מיגר ארמלותיך בביתו שהיא אלמנה בשביל כבודו: הפכוה לכורסיה ותרצוה. הפכו כסאו וזקפוהו כדי שתתקיים הקללה בכך [ס״א הפכוה לכורסיה תשפל גדולתו]: לא איפרוק מחולשא. לא ניצול ונלבא לידי חולי:

אמר הבונה אמר שלמה חסד ואמת יצרו מלך וסעד בחסד כסאו רלה שהנס שצריך למלך ושופט לדון בחסד ואמת עם כל זה מה שיקיים ויכון כסאו הוא שחסד ולא קו הדין מגוח לארכו ואת גם אלמנה שאמר הנביא שבעו יתום ריבו אלמנה שים להבך בזכותם שעניכן ליתמי ולייב אלמנה. על כן לזאת שרבה בר רב הונא דן אותה כבי מרי למומרא ושפט נגדה החבל בבני ראשים קללה את כסאו אשר שלא סעד אותו בחסד שיהפכוהו כלוי ביונות ואף שבקשו לתם מקום לקללתה ותם לא והפכוהו וזקפוהו עם כל זה לא עלה חולי ונענש קל״ת כי לא היתה קללת חנם:

מ **אמר** (שמואל) [עולא] עלובה כלה שזנתה בתוך חופתה [אמר רב מרי ברה דבת שמואל מאי קרא °עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו אמר רבא עדיין חביבותא הוא גבן דכתיב נתן ולא כתיב הסריח] ת״ר הנעלבים ואינן עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר °ואוהביו כצאת השמש בגבורתו [מאי פרוסבול אמר רב חסדא פרוסבולי ובוטי *בולי אלו עשירים דכתיב °ושברתי את גאון עוזכם ותני רב יוסף אלו בולאות שביהודה בוטי אלו העניים דכתיב °העבט תעביטנו]: דברים ט

[עלובה. חצופה בקרב הופתה. בעוד שכינה וישראל בסיני עבו את העגל וכו׳: נרדי נתן ריחו. בובעי עזב את ריחו הטוב כמו ולא כתן קיחון וגו׳: עדיין הביבותא. אע״פ שהזכיר קלקוליהן לא הזכיר אלא במראית הכה דלא כתיב הסריח]: הנעלבים. גרסינן אותם שנעלבים מיד אחרים: ואינן עולבים. את אחרים: עושה. מלות מאהבת המקום ולא ליטול שכר ולא מיראת פורענות:

פרוז

עין יעקב

בשני בצורת שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה. נראה דלכך נקט שני בצורת דבשאר השנים היתה האשה מוכרחת לפרוע הדינר זהב מאחר שפשעה שלא שימרו כדין הגופים כי בכספים אין להם שמירה אלא בקרקע וכיולא בו שהוא מקום המשתמר מה שאין כן בשני בצורת שגם המקום הניחו כמו זה המשתמר א״כ הי״ל כוונית במקום שמניח מעותיו ועיין בסמ״ע סי׳ רצ״א סעיף ר״ח וק״ל: **עושים** מאהבה ושמחים ביסורין. משא״כ אינו כיו עושין מיראה היה מן הראוי נבא ע״י יסורין כדאיתא ביבמות דף מ״ם מפני מה גרים מעונין מפני שעושין מיראה אבל זה שעושה מאהבה ואפ״ה שמחים ביסורין עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כו׳ עד דאמרינן בב״ק דצ״ג לעולם יהא אדם מן הנרדפים ולא מן הרודפים כו׳ ולכן הקב״ה מסדרן בה א״כ אבל רשעים הוא עונש גדול כשנעלבים ואינן עוטרין אל מעולו ובלין עליהם יקרא ס״ל ליקים

פט

[פרוז. תקנה: בולי ובוטי. עשירים שלא יפקידו ועניים שלא יפעלו דלת בפניהם: בולאות. עשירים: העבט. ומי הן הלוים עניים]:

מהרש"א עלובה כלה כו'. לענין דינא לא הוה קשה שמעא כבעולה דבכרים אין נכנסים עליה כדאמרינן בעולה יש להם כלה שנכנסת לחופה ולא כבעולה אין להם ולגבי ישראל כמי לא הוי כאחותה דמיתתה בסקילה אבל אמר דחולפה הרי ביותר בתוך חופתה שהיו ישראל אז ככלה שנכנסה טולי דבאותן מ' יום שהיה משה בהר היה קבלת התורה שהן דמיון הקידושין כמ"ש ופרשה מאורסה ולא כבעולה שעדיין לא קיימוה ואמר כרדי כתן ריחו כמו ולא נתן ריחו כפרש"י גם שמליצו לשון נתינה בדבר שאין בו ממש כמו וה' נתן את חן העם גו' שכא משמע להו למדרש נתן כמו עזב עדלא כתיב מדי הריח: הנעלבים כו'. דכל שיש בו אלו המדות כולם הוא בכלל אוהביו דהנעלבים כולי ושומעים כו' הוא גורלי אהוב לבריות וכל שאהוב לבריות הוא אהוב לשמים עושין מאהבה כמשמעו ושמחים ביסורין הם המקבלים היסורין מאהבה כדאמר פ"ק דברכות ואמר ואוהביו כצאת השמש גו' שכא' בו והוא כחתן יוצא גו' ישיש כגבור גו' דהיינו שעושה רצון המקום בשמחה ומאהבה ומה כתיב בו ואין נסתר מחמתו שממשלתו בכל העולם כן מי שיש בו כל מדות הללו ואמרו בכה"ג בו שטתכת לו התורה מלכות וממשלה כו': מאי פרוזבול כו' פרוס בולי ובוטי כו'. לכך נקרא בזה הלשון שהוא לשון קרוב שוה לעושר ולעני שהט' מתחלפת בל' בדטלכ"ת ולפי שעיקר תקנה לעשיר שלא יפקיד נקרא בול כדמפורש עפי ומייתי ושברתי את גאון עוזכם אלו בולאות שבז כטשים ולא רצו להשמט בלאו תקנת פרוזבול ובוטים אלו עניים שבא' העבט גומר דהיינו שצריכים לעבוט ולהלוות להם וזו תקנתם שלא ינעלו להם דלת בפני לווין:

הרי"ף הנעלבים וכו'. כבר נתבאר זה פרק רבי עקיבא ועוד יש לומר ולתת טעם למה שאמר עליהם הוא אומר כצאת השמש בגבורתו איך שייכי מניעים אלו בשירת תפלת שירה ועוד שיכן נרמז כאן הנעלבים ואינם עולבים ואגב אורחן נבאר קצר אלו דברים שנכתבו כאן נעלבים שומעין חרפתם עושים מאהבה ושמחים ביסורין. ונלע"ד שכולם הם מדות שצריכות להיות בנעלבים שאינם עולבים שיודעים דבר מגונה באותם שעולבים אותם ועכ"ז הם נעלבים מתבידיהם ואינם עולבים לעולביהם במה שיש בהם וגם צריך להיות בהם מדה אחרת ששומעים חרפתם ואינם משיבים אפילו דברים טובים בתמהונים להשיב להם רמז למה תרדפוני ותדכאוני במלים לפי שאעפ"פ שאין בתשובתם זאת דברי עלבון מ"מ צריך להמנע לגמרי מלהשיב אפילו דברים טובים שמא מדבר אל דבר לא יוכל להתאפק ויהיה עולב אותם בדברי בזיון ולהשיג מעלה זו אתה צריך לקנות שני דברים האחד שמעשיך יהיו לש"ש ועובד אלהים מאהבת המקום כי בזה תתנחם מעלבון חבירך כי תאמר בלבבך מה יתן ומה יוסיף לשון רמיה של העולב המבזה למקבלו בהיותו תמים עם ה' ועושה מאהבה. ועוד שנית האחי יתן אל לבו שאותו העלבון שביזהו חבירו הרי הוא לו ייסורין למרק חטאיו וכיון שהם ייסורין של כפרה יהיה שמח ביסורין ועל בני האדם האלו הנעלבים הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו לפי שיקשה בכתוב הזה שקילל לכל אויבי ה' שיאבדו כמו שנאבד סיסרא מה שייך לומר שם ואוהביו כצאת השמש אמנם להיות שהיה ברק נעלב בשירה זו שהיתה דבורה עיקר וברק טפל לה דכתיב ותשר דבורה וברק וכן אמרה דבורה חדלו פרזון בישראל עד הרי שתלתה הגדולה בעצמה ולא התשיבה לברק להזכירו ונמצא ברק שהיה נעלב מדבורה לכך בסיום השירה אמרה ואוהביו על ברק העלוב שהיה אוהב את ה' ועושה מאהבה שהגם שכלו אמו להיות מאיר כשמש שיצא עלוב בכל יום שיורים בו חצים בשעת יציאתו ואעפ"כ מאיר לעולם בגבורתו כן אוהבי ה' הנעלבים ומחוכאים יאירו כשמש בגבורתו:

אמר (רבא) [רבה] בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסיהם דמפקי עבדייהו לחירות ודסיירי נכסייהו בשבת ודקבעי סעודתייהו בשבתא בעידן בי מדרשא דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ב' משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בשבת ואחת קבעה סעודת' בע"ש ושתיהן נעקרו:

דמפקי עבדייהו לחירות. ועברי בעשה שנא' לעולם בהם תעבודו: ודסיירי נכסייהו. שדותיהם מסתכלים בשבת לידע מה הם צריכים: בעידן בי מדרשא. שהחכם דורש דרשה לרבים בשבת והם יושבים בסעודה והיה להם להקדים או לאחר: בערב שבת. בליל שבת ואין כאן כבוד שבת דקיימא לן כבוד יום קודם לכבוד לילה והם היו מתכוונין בשביל ביטול בית המדרש ואית דמפרשים בערב שבת ממש וכן בכל יום מרוב עושר אבל בהא ליכא איסורא שיכנס לשבת כשהוא שבע בלא תאוה:

מהרש"א בהני תלת מילי כו'. יש לתת טעם בזה דמאן דמפיק לחירות הרי הוא עצמו פוחת ומוריד עצמו מנכסיו באיסור עשה ודסייר נכסיה בשבת הרי זה מחשב בצורך מלאכה ביום השבת מלאכתו זו גם בחול אח"כ אינה מתברכת כיון דחישב בה ביום השבת היפך החסיד שאמרו בו שלא רצה לתקן מה שהיה מחשב בשבת ונעשה לו נס ונעשה מלאכתו מאליו ודקבע סעודה בשבת כולי ע"פ מ"ש בברכות חסידים הראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתם מתברכת וזה שעשה סעודתו קבע בעידן בי מדרשא אין מלאכתו מתברכת וק"ל:

דרש רבה בר רב הונא כשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשת כך חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה אינה מקודשת א"ל רב חסדא מי דמי התם שייר בקנינו הכא לא שייר בקנינו הדר אוקי רבה בר ר"ח אמורא עילויה ודרש °והמכשלה הזאת תחת ידיך אין אדם עומד על דברי תורה אלא א"כ נכשל בהם אף ע"פ שאמרו המקדש חצי אשה וכו' (והודה לדברי רב חסדא):

אוקי אמורא עליה. העמיד מתורגמן [לפניו] לחזור ולדרוש: והמכשלה הזאת. כלומר כך התחיל בדרשא מקרא כתוב והמכשלה הזאת תחת ידיך באנשי ירושלים שפסקה תורה מהם והיו שואלין לחבריהם שמלה לכה קצין תהיה לנו והמכשלה הזאת תחת ידיך כלומר דברים שמכשלין כשמלה שלך הם שאתה בקי בהם אמור לנו ותהיה קצין והמכשלה הזאת דברי תורה שאין אדם עומד על אמתתה עד שיכשל בהם להורות טעות ויכלימוהו והוא נותן לב ומבין תחת ידיך הם אף אני נכשלתי בהוראתי והוזרכי בי:

מהרש"א הדר אוקי אמורא. מעיקרא דדרש כשם שהמקדש כו' לא קאמר דאוקי אמורא עליה כו' ואפשר דלא היה קא מוקמי

°ישעיה ג
פרק ג כתובי
וע"ש רש"י

ע"ש

עין יעקב

מלו שמעמין ביסורין וומם כלאם סממש בגבורתו שמהעדני' כה עיין בשבת דף פ"ו: בהגי פלם מילי נחחין בעלי בתים מנכסיהו, כ"ל הטעם באלו שלשה כי הוא אן להעמיל ממהם עבדות שלו על כר שקימון לכך נוגע ויורד מנכסיו כי מה שמפקי עבר לחירות לפי שאינו רוצה ליתן לו מזונות כראוי ינן כבכא מליצא עברא ורהים כריגיה לא שויא נס׳ מה שסייר נכסי בשבת לפי שהוא יום ביטול מלאכה על כן הוא מסייר נכסי בשבת כדי שלא ילטרך לבטל המלאכה בחול ודקבעי סעודתא בשבתא בעידן בי מדרשא ג"כ טעמו לפי שמשל הם כלומר זמן של הדרשה ואין מעריים כלים לששת ימי בשבת שביל' ליתן להם ליתן להם לכך יורד מנכסי: הדר אוקי רבה אמורא עליו ודרש. הא דמדקדק ה"ם לומר אוקי מה אמורא מה לשם לא אמר אוקי אמורא מתחלה עיין במהרש"א ול"נ הטעם להראות שאינו מקפיד על עצמו ולהסכים עמו אחרים כי אינו דומה משבייש מעצמו למשביש מאחרים

שקוני אמורא אלא בדרש מקרא שהשמיע לרבים כי הכא והמכשלה הזאת גו' משא"כ לעיל דלא השמיע לרבים רק האי דינא וק"ל:

הרי"ף והמכשלה הזאת תחת ידיך פרש"י ז"ל דברי תורה וכו'. ונראה לי לדקדק למה הזכירו זה בפתויים לקצין שיהיה עליהם וכי לא היה לתורה שם טוב שיכנו אותו בו אלא בשם מכשלה שעתיד ליכשל בה. אמנם חששו שמא לא ירצה להיות קצין עליהם כיון שאין אדם עומד על אמיתתן אלא א"כ נכשל להורות בטעות א"כ מי יערב אל לבו להכנס בדבר שיהיה בו הוראה בטעות לזה יפתוהו בפיהם ואמרו לו אם אתה חושש מהמכשלה כבר היתה תחת ידיך שנכשלת פעם אחת ושוב אינך נכשל כי מתוך אותה מכשלה שנכשלת לשעבר אתה נותן לב ומבין להבא על אמיתתה. ועוד יש לומר שאמרו לו שכל תלמיד חכם צריך ליכשל תחילה כדי שמתוך אותה מכשלה יתן לב ויבין ד"ת על אמיתתה והלא יש בידיך המכשלה הזאת שטעית להסתלק מההוראה כי עצומים כל הרוגיה זה שהגיע להוראה ואינו מורה וכיון שהמכשלה הזאת היא תחת ידיך גם אם תבא להיות קצין לדון ולהורות שוב לא תכשל כי תהיה מבין מעתה ד"ת לאמיתתן בשכבר נכשלת בטעות פעם אחת והמכשלה הזאת היא תחת ידיך שהגעת להוראה ואינך מורה שוב לא תכשל ותעמוד על אמיתתה של תורה והוא משיבם אתם חשבתם אותי שהגעתי להוראה ואיני מורה וזו היא המכשלה שיש תחת ידי ואדרבא אין בידי לחם ושמלה כי רבים חללים הפילה זה שלא הגיע להוראה ומורה ואני לא הגעתי להוראה כי אין בידי לחם ושמלה של תורה לכך לא אהיה חובש:

יב **בנתיה** דרב נחמן בחשן קידרא בידייהו קשיא ליה לרב עיליש כתיב °אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי הא איכא בנתיה דרב נחמן גרמי (ליה) [להו] מלתא ואשתביין ואשתבאי איהו נמי בהדייהו יומא חד הוה יתיב גביה ההוא גברא דהוה ידע בלישנא דצפורי אתא עורבא וקא קרי א"ל מאי קאמר א"ל עיליש ברח עיליש ברח אמר עורבא שקרא הוא ולא סמיכנא עליה אדהכי אתא יונה וקא קריא א"ל מאי קאמרי א"ל עיליש ברח עיליש ברח אמר כנסת ישראל ביונה מתילא ש"מ מיתרחיש לי ניסא אמר איזל אחזי בנתיה דר"נ אי קיימן בהימנותייהו אהדרינהו אמר נשי כל מילי דאית להו סדרן להדדי בבית הכסא שמעינהו דקאמרין עדי גוברין ונהרדעי גוברין נימא להו לשבוייהו דלרחקינהו מהכא דלא ליתי אינשין ולשמעי ולפרקינן קא ערק איהו וההוא גברא לדידיה איתרחיש ליה ניסא עבר במברא וההוא גברא אשכחוהו וקטלוהו כי הדרן ואתאין אמר הוו קא בחשן קידרא בכשפים

קהלת ז

בחשן קידרא בידייהו. מגיסות הקדירה בידיהן כשהיא רותחת והרואה סבור שאין האור שולטת בהן שלדקניות הם: **אחד מאלף מצאתי.** שהוא צדיק: **א"ל.** רב עיליש לההוא גברא: **מאי קאמר.** האי עורבא: **ביונה מתילא.** ביונה נמשלת דכתיב יונתי תמתי: **סדרן להדדי.** שעלות יחד בבית הכסא: **עדי גוברין** אלו השבאים בעליהם הם: **ונהרדעי גוברין.** ישראלים אנשינו שבנהרדעי בעלינו היו כלומר כשם שהם היו בעלינו כך אלו בעלינו אין אנו צריכות עוד להם: **עדי.** אלו כמו עדא אמרת זאת אומרת: **לירחיקנו מהכא** שירחיקנו מכאן: **איהו וההוא גברא.** רב עיליש ואותו האיש המבין בלשון העופות: **עבר מברא.** מעבר המים ולא יכלו להשיגו עוד:

מהרש"א גרמא להו מלתא כו'. ר"ל דהך מלתא גופיה דבחשן קידרין ומראין עצמן לדקניות הא גרמא להו דאשתביין ואשתבאי איהו בהדייהו כדי שיתברר לו שלא עשו כן רק ע"י כשפים כדמסיק: **א"ל עיליש ברח כו'.** כפל הדבור לקיים הדבר והוא לא האמינו כי כן דרכו של עורב לשקר בשליחותיה כענין נח ואמר אדהכי אתא יונה כו' וזה היונה ודאי אינו משקר בשליחותיה כמפורש גבי נח אבל אמר דשמא ההוא גברא משקר אלא שאומר שהאמין בדבר כיון דכ"י מתילא ליונה ש"מ דקושטא הוא ומתרחיש לי ניסא: **אי קיימן בהימנותייהו כו'.** ר"ל דודאי ידע שהן כבעלו' לשבאין אלא דאחזי אי קמו בהימנותייהו עם גברייהו הישראלים ואין כבעלות אלא באונס אהדרינהו עמי לברוח עמי כי קחזי דכבעלות ברצון כמ"ש דלרחקינהו מהכא כו' ערק הוא לבדו וההוא גברא כו' ואמר כי הדרן דהיינו בעל כרחן ע"י פירוקא הוה חזי בהו דלא הוה בחשן קדרא מעיקרא אלא בכשפים וק"ל:

א"ר אלעזר בר' יוסי מפני מה אמרו המוציא את אשתו משום שם רע ומשום נדר לא יחזיר שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים לפיכך אומרים לו אמור לה הוי יודעת שמשום שם רע אני מוציאך ומשום נדר אני מוציאך: יז ט

פיסקא ר' יהודה אומר כל נדר שידעו בו רבים לא יחזיר ושלא ידעו בו רבים יחזיר. אמר ריב"ל מ"ט דרבי יהודה דכתיב °לא הכום בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה ורבנן התם מי חלה עלייהו שבועה כלל כיון דאמרו להו מארץ רחוקה באנו ולא באו לא חיילה עלייהו שבועה כלל והאי דלא קטלינהו משום קדושת השם: שם

יהושע ט

מ"ט דר' יהודה. דאמר נדר שהודר ברבים אין לו הפרה: **ולא הכום.** בגבעונים כתיב: **נשבעו להם.** והוה להו לאתשולי אשבועתייהו אי לאו משום שהודר ברבים: **ורבנן.** דאמרי יש לו הפרה: **התם.** לאו משום שאין הפרה הוא דאפי' הפרה לא צריך דמי חיילה שבועה עלייהו כלל שלא בטעות היתה: **משום קדושת השם.** שלא יאמרו הנכרים עברו על שבועתן:

תוספות כיון דאמרו מארץ רחוקה וכו'. וא"ת בלאו הכי מי חיילה שבועה והא הוי נשבע לבטל את המצוה דכתיב לא תחיה כל נשמה וכו' וי"ל דע"כ באין רוצין להשלים כתיב לא תחיה כל נשמה כדמוכחי קראי וקראת אליה לשלום וגו' רק מערי העמים וגו' לא תחיה כל נשמה וא"ת מ"ט דרבי יהודה הא ודאי שבועה בטעות הואי ועוד לרבי יהודה איך הניחום בארץ הא כתיב לא ישבו בארצך וגו' וי"ל נשבע לבטל את המצוה וע"כ משום חלול ה' הוא כדקאמרי רבנן וי"ל דקסבר ר"י דאי איתא דיש לו הפרה לא היה בדבר חילול ה'. וא"ת בלא חילול השם נמי אין יכולין להורגן כיון דבאין להתגייר כדאמר לעיל לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי יכול בנכרי שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה וכו' ואמרי' נמי בפרק אלו נאמרין וכתבו להן מלמטה למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות וגו' הא למדת שאם חוזרים בתשובה מקבלין אותן וההוא קרא בז' אומות כתיב וי"ל דאי לאו חלול השם נהי שלא היו יכולים להרגם היו יכולים לגרשם מעריהם. ועוד דבאותה שעה לא באו להתגייר כי אם אחר כך:

ריש לקיש זבין נפשיה ללודאי שקל בהדיה חייתא וגלגלתא אמר נמירי דיומא בתרא כל דבעי מינייהו יח ס

עין יעקב

שאחרים כדאיתא בתענית דף ו' ע"א ע"ש: **עורבא** שיקרא הוא. והא דשאל מתחלה מאי קאמר היינו אולי שאמר שלא יברח אזי ידע שיעשה להיפך ויברח: **ש"מ** לדידי מתרחיש ניסא. ואע"ג דאסור להבריח את השבויין מ"מ כאן כיון שנתגלה לו מן השמים ע"י היונה שיברח ברח להציל נפשו ועי"ל דאין כאן כלל תקנת השבויים ליתנם בשלשלאות כי בלא"ה היו אסורים שם כענין שלא היו יכולין לברוח אם לא ע"י ניסא דלא שכיח הנעשה לרב עיליש וק"ל:

מינייהו עבדו ליה כי הוכי דליהול אימה יומא בתרא אמרו ליה מאי ניהא לך אמר להו בעינא אקמטינהו ואותבינהו וכל חד מינייהו אמחייה *חייתא ופלגא קמטינהו ואותבינהו וכל חד מינייהו כד מחייה חדא חייתא נפק נשמתיה תרקינהו לשיניה א"ל אחוכי קא מחייכת בי אבתי פש לך גבי פלגא דחייתא קטלינהו כולהו נפק ואתא [יתיב] קאביל ושתי אמרה ליה ברתיה לא בעית מידי למגנא עליה א"ל בתי כריסי ברי כי נח נפשיה שבק קבא דמוריקא קרא אנפשיה °ועזבו לאחרים חילם:

ללודאי. אומה שאוכלים בני אדם: חייתא וגלגלתא. מכה קשור ופקע [illegible] (נ"א) כל אחד לא כל שמעה נשים: דיומא בתרא. כשמתנים אותו: דליהול אימה. שישמע על דעו: אקמטינהו ואותבינהו. לקשור אותם ולהושיבם: חייתא ופלגא. כשזור מכה ופלי מכה: יתיב קאביל ושתי. כל ימיו כל זה שהיה כסבור לא יום שלמם להצליח כיום עתר: למגנא עליה. כל לא יקום לירן עליו: כריסי ברי. נמתי וכותן שבמעי קום לי כי ובכה: מוריקא. כרכום:

תוספות רים לקום אין נכסים לגולוי. [illegible] כריסי ברי. [illegible] (וכ"ל [illegible]) [illegible] נ' פרק פ'):

מהרש"א ועזבו לאחרים חילם. דכתיב לעיל מיניה כסלו קרא [illegible] עי' ע"ד לך כי' וחו"ק:

הניזקין פרק חמישי

תניא א"ר שמעון מפני מה אמרו הניזקין שמין להם בעידית מפני הגזלנים ומפני החמסנים כדי שיאמר אדם למה אני גוזל ולמה אני חומס למחר ב"ד יורדין לנכסי ונוטלין שדה נאה שלי וסומכין על מה שכתוב בתורה °מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם:

גזלן לא יטול דמי המסן יטול דמי:

אמר הכותב [illegible]

דההוא אפוטרופוס דהוה בשבבותיה דר"מ דהוה קא מזבין ארעתא ומזבין עבדי ולא שבקיה רבי מאיר אתא ליה בחלמא אני להרוס ואתה לבנות ואפ"ה לא אשגח אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין הנהו בי תרי דאגרי בהו שטן דכל בי שמשי הוו קא מנצו בהדי הדדי איקלע ר"מ להתם עכבינהו תלתא בי שמשי עד דעבד להו שלמא שמעיה דקאמר ו' דאפקיה ר"מ להדוא גברא מביתיה:

דכל בי שמשא. כל ערב שבת: שמעיה. לשטן דקאמר וי דאפקיה ענייניה:

תנו"ר גזל מריש ובנאו בבירה ב"ש אומר מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו וב"ה אומר אין לו אלא דמי מריש בלבד משום תקנת השבין:

אמר הכותב [illegible]

משנה לא היה סקריקון ביהודה בהרוגי המלחמה:

סקריקון. נכרי הוא שנתן לו ישראל קרקע [illegible] יהודה וכתו שביל:

א"ר יוחנן מאי דכתיב °אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו וגומר אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים אתרנגולא ואתרנגולתא חרוב טור מלכא אשקא דריספק חרוב ביתר אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים דההוא גברא דרחמיה קמצא ובעל דבביה בר קמצא עבד סעודתא א"ל לשמעיה זיל אייתי לי קמצא אזל אייתי ליה בר קמצא אתא אשכחיה דהוה יתיב א"ל מכדי ההוא גברא בעל דבבא דההוא גברא הוא מאי בעית הכא קום פוק א"ל הואיל ואתאי שבקן ויהיבנא לך דמי מה דאכילנא ושתינא *א"ל לא [א"ל] יהיבנא לך דמי פלגא דסעודתך א"ל לא [א"ל] יהיבנא לך דמי כולה סעודתך א"ל לא נקטיה בידיה ואוקמיה ואפקיה אמר הואיל והוו יתבי רבנן ולא מחו ביה ש"מ קא ניחא להו איזיל איכול [בהו] קורצא בי מלכא:

מפחד. [illegible] שקא דריספק. [illegible] נגמין

עין יעקב

אפ"ה [illegible]

צלשת אשכח והיא כעין ענלה כדאמרינן באתו ואת בנו כי מעיילת לי טרכייתא בריספק: קמצא ובר קמצא. כך שם שני יהודים: דרחמיה קמצא. אוהבו היה שמו קמצא: א"ל לא. בבקשה לך: א"ל. איתו יהבינא לך דמי פלגא סעודתך: איבול קורצא. מלשינות (לקיים דבריהם אוכלין חכמים לעני מעוג וק"ל):

תוספות אשרי אדם מפחד תמיד. בפרק הרואה אמרי' חזייה להאי גברא דהוה מפחד אמר ליה חטאה את דכתיב פחדו בציון חטאים ופריך מקרא דהכא ומוקי לה בדברי תורה שדואג שלא ישכח תלמודו וחוזר על משנתו תמיד והכא נמי מייתי ליה אהכי שמגדא שבטחו על רוב טובתם ושלותם לביים את בר קמצא ולעמוד על בת קיסר והיה להם לפחד ולדאוג מן הפורענות ולא דמי לאדם המתפחד בחנם:

מהרש"א אשרי אדם מפחד תמיד וכו'. פירש"י דואג כו' ר"ל ממה שאירע תקלה בראשונים דהיינו בירושלים היה להם לדאוג על הכולד להם כדאמר לקינן ומאחר דהוו לדיקי כולי האי למה נענשו משום דלא איאבול על ירושלים כו' ונראה שסמך אקיפא דהאי קרא דכתיב ומקשה לבו יפול ברעה כמ"ש בפרעה אחר שראה בו כמה מכות הקשה לבו כך אלו שבעור מלכא הקשו לבם ולא דאגו על תקלה אחר שראו תקלת ירושלים וכן חורבן ביתר שהיה כמה שנים אחר החורבן ולא דאגו על תקלות שלפניהם: **אייתי ליה בר קמצא כו'.** אפשר שהיה זה אב ובנו וטעה השליח ביניהם וגם בר קמצא דאתא גם אחר שידע שהוא שונאו שהיה סבור אחרי שאביו אוהבו ודאי מבקש גם אהבתו ולעשות שלום עמו בזה שהוא הזמינו וכמ"ש בעירובין כל המתפתה בייכו יש בו מדעת קונו שנא' וירח ה' את ריח הניחוח והוא מבואר מי שיש לו שנאה על חבירו שעשה לו דבר שאינו כהוגן והוא מתפתה בייכו של עלמו דהיינו שזימן אותו למשתה יין שעשה יש בו מדעת קונו שגם הקב"ה מתפתה לאדם שחטא לו בדבר שהוא שלו שכל העולם הוא שלו כמ"ש וירח ה' את ריח גו' נחת רוח שעשה רלוני כמ"ש הרא"ש אבל זה בעל הסעודה לא היה בו מדעת קונו וגם אחר שבא בטעות לסעודתו: **א"ל מכדי ההוא גברא בעל דבבא כו'.** ואף טעית לומר שאני מזמין אותך כיון שאתה שונאי ובכל בקשות כדמסיק לא השגיח בו עד שבחזקה נקטיה בידיה ואפקיה. ואמר **הואיל והוו יתבי רבנן ולא מיחו בו כו'.** איכא למימר מה שלא מיחו מפני שלא היה בידם למחות ואפשר שעשו כן כי החנופה הוא שנגברה באותו הדור כמ"ש בסוטה גבי אגריפס המלך:

ז פס **אזל** א"ל לקיסר מרדו בך יהודאי א"ל מי יימר א"ל שדר להו קורבנא חזית אי מקרבין ליה. אזל שדר בידיה עגלא תלתא בהדי דקאתי שדי ביה מומא בניב שפתים ואמרי לה בדוקין שבעין דוכתא דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות אמר להו רבי זכריה בן אבקילוס יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח סבור למקטליה דלא ליזול ולימא אמר להו ר' זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג אמר ר' יוחנן ענותנותו של רבי זכריה בן אבקילוס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו שדר עלוייהו נירון קיסר כי קאתי שדא גירא למזרח אתא נפל בירושלים למערב אתא נפל בירושלים לארבע רוחות העולם אתא נפל בירושלים א"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך א"ל ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל וגו' אמר קודשא בריך הוא בעי לחרובי ביתיה ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא ערק ואזיל ואגייר ונפק מיניה רבי מאיר:

קורבנא. קרבן להקריב על גבי המזבח דקיימא לן איש איש לרבות את הכותים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: בניב שפתים. שפה העליונה: לדידהו לא הוי מומא. להקריב לגבוה בבמה דידהו אלא מחוסר אבר: בדוקין. טיל"א כמו השטה כדוק: יאמרו המטיל מום בקדשים יהרג. שיהיו סבורים שבשביל שהטיל מום בקדשים ועבר על מום לא יהיה בו יהרג: ענותנותו. שסבלותו שסבל את זה ולא הרגו: שדא גירא למזרח. לקסום קסם כשהיה סמוך לירושלים: ההוא ינוקא הוה מגמגם בלישניה ל"ג: ביד עמי ישראל. על ידי עמי ישראל: לכפורי ידיה. לקנח ידיו:

תוספות עגלא תלתא כמו ושלישים על כולו וכמו עגלה משולשת ואיל משולש פירוש בריא וטוב. וי"מ שלישי לבטן ולא יתכן דהא אמרינן בפ' ד' מיתות דהוו מברו להו עגלא תלתא ולא כמו שמפרש שגדל שלים דהא בסוף פרק רבי אליעזר דמילה אמר עבד להו עגלא תלתא ביומא דשבעה פירוש יום שביעי ללידתו:

מהרש"א עגלא תלתא כו'. רמז להם שפקודת העגל וביום פקדי ופקדתי גו' עדיין בידם כמו שהיה בחורבן בית ראשון כמ"ש בחלק קרבו פקודת העיר ואיש כלי משחיתו גו' היינו העגל שנא' וביום פקדי ופקדתי גו' ואולי שאמר עגלא תלתא ע"ש ג' עגלים כמ"ש ג"כ שם עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן ואילך מג' עגלים: **דלדידן הוי מומא כו'.** רמז להם לאותו דור שהיה בהן בעלי לשון הרע שהוא מום ניב שפתים באדם: **וא"ל בדוקין שבעין.** שהיו בהם בעלי צרי עין שהוא מום דוק שבעין באדם כמו שנראה ממעשה הזה שלא רלה שיהנה חבירו ממנו וגם בייש בדברים: **יאמרו בעלי מומין קריבין כו'.** דודאי הכא בעלי מומים קריבים בכה"ג משום שלום מלכות אבל ילמדו לומר דבעלי מומין כאלו קריבין גם במקום אחר שלא משום שלום מלכות וקאמר ר' יוחנן שזה שלא נקרב קרבנו של מלכות על ידי ר' זכריה החריבה ביתנו ושרפה היכלנו כו' גם כי נגזר אז גלות עליהם בעבור שנאת חנם אפשר שהבית לא היה נחרב שהיה המלכות חס עליו אילו היה קרבנו קרב אבל עתה שלא נקרב קרבנו היה חמתו על הבית שאמר אין לו צורך בו: **שדא גירא למזרח כו'.** עשה כן דרך קסם כשהיה סמוך לעיר כפרש"י ונראה לפי ענינו דבמקום אחד מד' רוחות העיר עמד לירות חליו לארבע רוחות וא"כ אחד מארבע רוחות היה נגד ירושלים ואין בו חידוש שנפל בירושלים אם היה סמוך לירושלים ואפשר שלא היה סמוך כ"כ כדי שיוכל לירות לעיר אבל הרוח נשאו דרך הפלא עד לעיר: **ונתתי נקמתי באדום גו'.** נקמתי שהם החריבו ביתו של הקב"ה בבית שני והנקמה תהיה על ידי עמו ישראל לא כמו בבית ראשון שלא היתה הנקמה ע"י ישראל כ"א ע"י מלכות פרס אבל לעתיד כאמר ועלו מושיעים בהר ציון גו' וז"ש הקב"ה בעי לחרובי ביתיה דאי לא היה רלונו בכך א"א בידינו להחריבו ובעי לכפורי ידיה כו' ואמר ערק ואזיל ואגייר כו':

שדריה

שלא לאכול בסעודה זו ילא לחרפום רעה לאכול פת בלם עם סעודת מלכים: יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח. והא דמשום לעז זה דחה שלום מלכות יש לומר דודאי זכריה היה חושש לפי שהיה באותו דור בריוני ואולי הם ימסרו ויאמרו למלכות שעושין שלא כדין בענין הקרבה שמקריבין בעלי מומין או שמטיל מום בקדשים יהרג ועל ידי כן יחריב מלך רומי בנים המקדש על כן היה סובר כך ולא מעשה עריץ ומש"ה קאמר ענותנותו של רבי זכריה וכו' והגליתנו מארצנו כלומר דאילו היה סוברה בענין שעשו שלא כדין

ח **שדריה** עילוייהו לאספסיינוס קיסר אתא צר עלה תלת שני הוו בה הנהו תלתא עתירי נקדימון בן גוריון. ובן כלבא שבוע. ובן ציצית הכסת. נקדימון בן גוריון. שנקדה לו חמה בעבורו בן כלבא שבוע שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע בן ציצית הכסת שהיתה ציצתו נגררת על גבי כסתות א"ד שהיתה כסתו מוטלת בין גדולי רומי חד אמר להו אנא זייני להו בחטי ושערי. וחד אמר להו בדחמרא ומלחא ומשחא. וחד אמר להו בדציבי. ושבחו רבנן לדציבי דרב חסדא כל אקלידי הוה מסר לשמעיה בר מדציבי דאמר רב חסדא אכלבא דחיטי בעי שתין אכלבי דציבי. הוה להו למיזן עשרים וחד שתא הוו בהו הנהו בריוני אמרי להו רבנן ניפוק וניעבד. שלמא בהדייהו לא שבקינהו אמרי להו ניפוק ונעביד קרבא בהדייהו אמרי להו רבנן לא מסתייע מלתא קמו קלינהו להנהו אמברי דחטי ושערי והוה כפנא:

נקדה. נקדה לשון מקדרים בהרים: נקדה לו חמה. זרחה בשבילו במסכת תענית: ציצתו. ציצית של טליתו: נגררת על גבי כרים וכסתות. שלא היה מהלך אלא על גבי מילת: וא"ד. בן ציצית שמו ולמה נקרא שמו הכסת שהיה כסאו כסא שלו מוטלת בין גדולי רומי כשהיה הולך ברומי להקביל פני קיסר: הוו להו. להנך תלתא עתירי חטי ושערי וחמרא ומלחא וציבי למיזן כל בני העיר עשרים וחד שתא: (אקלידי. פי' מפתחות: אכלבא. פי' אוצר): בריוני. אנשים רקים ופוחזים למלחמה: אמרי להו. רבנן להנך בריוני: לא מסתייעא מלתא. לצאת: קמו. בריוני: קלנהו להנך אמברי. לאוצרות התבואה והעצים כדי שילחמו:

(תענית כ: כתובות — ואינו מרש"י — אינו מרש"י)

מהרש"א תלתא עתירי כו'. באיכה רבתי איתא כל הך עובדי בפנים שונים וחשיב שם נקדימון בן גוריון בתרתי והוו ארבע עתירי ואמר נקדימון שנקדה לו חמה כו' פירוש שמותן ע"ש מ"ש בפ"ק דיומא בנקדם שכי היו עוסקים בתורה ובמצות כו' ולזה אמר כיון שגם עשיריהם היו בעלי מעשים נקדימון שנקדה לו כו' ע"י תפלתו כמפורש בתענית בן כלבא שבוע שכל הנכנס כו' שהיה פתו מצויה לכל בן ציצית כו' שהיה זהיר במצות ציצית כמ"ש בהם למען תזכרו את כל מצותי כו' וא"ד שהיה כסאו מוטלת כו' והיה צריך להתפלל עליהם בפני המלכות אי לאו כדמסיק משום דהוו בהו בריוני כו' והם פריצי ישראל שהיו בהם כמפורש ביוסיפון והם מתוך שנאתם זה את זה גרמו החורבן והגלות שלא היו רוצים להכנע לרומיים כדקאמר דא"ל רבנן ניעביד שלמא כו' שכבר ידעו זה כי כיון אבות לבנים באמר יעקב יעבר נא אדוני לפני עבדו גו' כמפורש בחידושינו באגדות דפ"ק דע"ז ולכך אמרו רבנן לא מסתייעא מלתא ליעבוד בהדייהו קרבא:

יט **מרתא** בת בייתוס עתירת' דירושלים הויא שדרתיה לשלוחה אמרה לי' זיל אייתי לי סמידא אדאזל איזדבן אתא אמר לה סמידא ליכא חיורתי איכא אמרה ליה זיל אייתי לי אדאזיל איזדבן אתא ואמר לה חיורתא ליכא גושקרא איכא אמרה ליה זיל אייתי לי אדאזל איזדבן אתא ואמר לה גושקרא ליכא קמחא דשערא איכא אמרה ליה זיל אייתי לי אדאזל איזדבן הות שליפא מסאנא אמרה איפוק ואחזי אי משכחנא מידי למיכל איתיב לה פרתא בכרעה ומתה קרי עלה ר' יוחנן בן זכאי °הרכה בך והענוגה וגומר איכא דאמרי (דברים כח) גרוגרת דרבי צדוק אכלה ואיסטניסא ומתה דרבי צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא דלא ליחרוב ירושלים כי הוה אכיל מידי הוה מתחזי מאבראי וכי הוה בארי מייתי ליה גרוגרת מייץ מייהו ושדי להו כי הוה [קא] ניחא נפשה אפיקתה לכל דהבא וכספא שדיתיה בשוקא אמרה האי למאי מיבעי לי היינו דכתיב °כספם (יחזקאל ז) בחוצות ישליכו:

סמידא. סלת: חיורתא. פת נקייה: גושקרא. פת קיבר פאונדיי"ל: פרתא. פרש של גללי בהמה: ומתה. מחמת איסטניסותא: גרוגרת. מאותה שנשארו לר' צדוק שמוצץ את מימיה ומאכלתה היא ואכלתה לרעבונה ומרית החולי של ר' צדוק שנכנס בגרוגרת טעמה ומתה באסטניסות: הוה מתחזי. גרונו: מאבראי. מחמת שהיה כחוש: כי הוה בארי. כשגמר תעניותיו ורצה להברות עצמו: הוו מייתי ליה גרוגרת. תאנים יבשים מפני שלא היה יכול לבלוע דבר עבה והיה מוצץ את מימיהם ומשליך הגרוגרת:

מהרש"א מרתא כו'. כ"ל דאין זה מרתא בת בייתוס דקדשה יהושע בן גמלא כדתנן פרק הבא על יבמתו דקדשה בזמן ינאי המלך הות כדאמרינן שם וינאי מקמיה דחורבן טובא הוה שהיה מבני חשמונאי כדמוכח בכמה דוכתין ומיהו ביומא פירשו התוס' דזה ינאי לאו ההוא ינאי דהוה מבני חשמונאי דא"כ לא הוה מוקים ליהושע לכ"ג דאיהו גופיה כ"ג הוה: קרי עלה ריב"ז הרכה וגו'. לפי שכבר כתיב באיש כל הענין האיש הרך בך והענוג מאד תרע עינו גו' לבד מזה שלא נכתב באיש רק הוסיף דבר זה באשה שהיא בטבע רכה ועגוגה ביותר לרמוז על אשה זו: כספם בחוצות ישליכו. אסיפא דקרא קסמיך דכתיב כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת ה' נפשם לא ישבעו גו' ובריסא דקרא לא כתיב זהבם גבי השלכה אלא דהכי כתיב וזהבם לנדה יהיה גו' אולי שהוא על גודל טעם בזהב כדקאמר ביומא דתרקבא דדינרי עיילה ליה מרתא בת בייתוס לינאי מלכא לאוקמא ליהושע בן גמלא בכ"ג: חיורתא איכא כו'. חשיב הכא ד' מיני לחם לפי שבקיום המקדש שהיו מקריבין לחמי תודה שהן ארבע מינים וע"ד וכי לחמנו הוא צריך אבל הוא מזונינו משלחן גבוה להתברך פרנסתינו בד' מיני לחמין שזכר כאן ובהבטל הקרבה ז בב"ה גם שהיו כפויי טובה שסרפו כל מזונותיהם ניטל מהם ארבע מיני לחם שזכר לעיל: דר' צדוק יתיב מ' שנין בתעניתא דלא ליחרב כו'. דארבעים שנין קודם שנחרב הבית בטלו סנהדרין וחזו בו סימני חורבן ודו"ק:

אבא

עין יעקב

כדין בענין הקירה מ"מ לא הגלה אותם מארצם משא"כ עכשיו שאקירסו היה שמרדו במלכות ע"כ הגלה אותם מארצם: צר עלה תלת שנין. נראה דלאי לאשמועינן ריש זכות חולה שנים ושלש שנים כדאיתא בפ"ק דסוטה ונגד הני תלתא עתירי שהיו בעלי מלוח ומ"ע וכמ"ש מהרש"א לכן שלא להם הזכות שלש שנים שלא היה יכול למיכבש יתהון: קם קלנהו. פירש"י לאוצרות התבואה ועצים פשטא דליסנא משמע הכי דקלנהו לכל האוצרות אלא הא דקתני בש"ס שלשנינו דחטי ושערי היינו משום דבעי למיתני אח"כ האי עובדא דמרתא בת בייתוס ששלחה אחר חיטי ושערי ולא אשכח כיון דקלנהו כולהו וק"ל: **מרתא** בת בייתוס עשירתא דירושלים הואי. נראה דנקט האי מעשה הכא וקאמר עשירתא דירושלים להראות שהיא היתה גדולה בעשירות יותר מכל אנשי ירושלים ואפ"ה לא היתה בעלת צדקה כדבעי למיעבד שהרי הני תלתא עתירי היו רוצים לזון לעניי ואביוני עירם זמן רב והיא לא נשאה ונתנה לבה לכך נענשה וחזי מה עלתה לה שכספה וזהבה שדיא בשוקא ומתה במיתה של נער: **היינו** דכתיב כספם בחוצות ישליכו. אף דבריפא דקרא לא כתיב זהבם מ"מ מקרא נדרש לפניו וה"ק כספם בחוצות ישליכו וזהבם נ"כ אישליכו קאי וע"ל לכך נקט המקרא כספם לרבותא אף שהוא חשוב יותר לענין

מעשה

כ **אבא** סיקרא ריש בריוני דירושלים בר אחתיה דרבי יוחנן בן זכאי הוה שלח ליה תא בצינעא לגבאי אתא א"ל עד אימת עבדיתו הכי וקטליתו ליה לעלמא בכפנא א"ל מאי איעביד דאי אמינא להו מידי קטלי לי א"ל חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק אפשר דהוי הצלה פורתא א"ל נקוט נפשך בקצירי וליתו כ"ע ולישיילו בך ואייתי מידי סריא ואגני גבך ולימרו דנח נפשיה ולעיילו בך תלמידך ולא ליעול בך איניש אחרינא דלא לרגשון בך דקליל את דאינהו ידעי דחייא קליל ממיתא עביד הכי נכנס בו ר' אליעזר מצד אחד ור' יהושע מצד אחר כי מטו לפתחא בעו למדקריה אמ' להו יאמרו רבן דקרו בעו למדחפיה אמר להו יאמרו רבן דחפו פתחו ליה בבא נפק כי מטא להתם אמר שלמא עלך מלכא שלמא עלך מלכא אמר ליה מיחייבת תרי קטלי חדא דלאו מלכא אנא וקא קרית לי מלכא ותו אי מלכא אנא עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי א"ל דקאמרת לאו מלכא אנא *איברא מלכא את דאי לאו מלכא את לא ממסרא ירושלים בידך דכתיב °והלבנון באדיר יפול ואין אדיר אלא מלך דכתיב °והיה אדירו ממנו וגומר ואין לבנון אלא בית המקדש שנאמר °ההר הטוב הזה והלבנון ודקאמרת אי מלכא אנא אמאי לא קא אתית לגבאי עד האידנא בריוני דאית בן לא שבקינן א"ל אילו חבית של דבש ודרקון כרוך עליה לא היו שוברין את החבית בשביל דרקון אישתיק קרי עליה רב יוסף ואיתימא ר' עקיבא °משיב חכמים אחור ודעתם יסכל איבעי למימר ליה שקלינן צבתא ושקלינן ליה לדרקון וקטלינן ליה וחביתא שבקינן לה אדהכי אתא פריסתקא עליה מרומי א"ל קום דמית ליה קיסר ואמרי הנהו חשיבי דרומי לאותיבך ברישא הוה מסיים חד מסאנא בעי למסיימא לאחרינא לא עייל בעא למשלפיה לאידך לא נפק אמר מאי האי א"ל לא תצטער שמועה טובה אתי' לך דכתיב °ושמועה טובה תדשן עצם אלא מאי תקנתיה ליתי איניש דלא מיתבא דעתך מיניה ולחליף קמך דכתיב °ורוח נכאה תיבש גרם עביד הכי עייל א"ל ומאחר דחכמיתו כולי האי עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי א"ל ולא אמרי לך א"ל אנא נמי אמרי לך א"ל מיזל אזילנא ואינש אחרינא משדרנא אלא בעי מינאי [מידי] ואתן לך א"ל תן לי יבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל ואסותא דמסיין ליה לר' צדוק קרי עליה רב יוסף ואיתימא ר' עקיבא °משיב חכמים אחור ודעתם יסכל איבעי למימר ליה לשבקינהו הדא זימנא והוא סבר דלמא כולי האי לא עביד והצלה פורתא נמי לא הוי:

אבא סיקרא. כך שמו: **שלח ליה.** ריב"ז את לגבאי בצנעה: **אמר ליה** ר' יוחנן בן זכאי: **עד אימת עבדיתו הכי.** דלא שבקתין לאשלומי: **חזי לי תקנתא לדידי.** שיניחוני לצאת מן העיר: **נקוט נפשך בקצירי.** החזק עצמך כחולה הוצא קול שאתה חולה: **לישיילו בך.** כמו שאתה גוסס: **ואייתי מידי סריא.** דבר מבאיש כגון נבלה: **ואגני גבך.** והשכב במטתך עמך שיאמרו מת הוא ומסריח כבר. **ולעיילו בך תלמידך.** יכנסו תחת רגלי מטתך לשאת ולא יניחו אחרים לשאת דאינון ידעין דחייא קליל ממיתא: **בעו** הנך בריוני: **למדקריה.** ברמחים במות מצרים הוא: **אמר להו** אבא סיקרא: **יאמרו.** הרומיים עליכם שאפילו רבן דקרו: **למדחפיה.** אולי ילעק: **דלאו מלכא אנא.** והשתא לאו בי*: **איברא מלכא את.** מלך אתה עתיד להיות: **והיה אדירו ממנו ומושלו מקרבו יצא.** אלמא אדיר הוא מושל: **לבנון זה בית המקדש.** שמלבין עונותיהם של ישראל: **כרוך עליה.** דבוק ולהוט אחריה: **אין שוברין את החבית.** כדי שילך לו הדרקון כך היה לכם להשחית העיר ולשרפה באש כדי להשליך אותם בריוני מתוכה: **וחביתא שבקינן לה.** כך היינו מלצים אולי נוכל להם ולהוציאם ממנה ותהיה העיר קיימת ונפלים עמך: **פריסתקא.** שליח: **לא נפיק.** שנתדשנו אבריו משמחת השמועה: **ורוח נכאה תיבש גרם.** כאשר תכאה רוחך מחמת הבוכא תיבש העצם שלך: **תן לי יבנה.** שלא תחריבנה ולא תהרוג חכמיה: **ושושילתא דר"ג.** משפחת הנשיא שלא תהרגם שלא תכלה שושלת בית דוד: **ואסותא.** רופאים תן לי מאכסיך שירפאו את ר' צדוק שלא היה יכול לבלוע אוכל לפי שנתקלקלו מעיו בתעניותיו: **והוא סבר.** רבי יוחנן: **כולי האי.** דליפבק לירושלים לא עביד לי ואשתכח דאפילו הצלה פורתא לא עבד הלכך בעינא מיניה הא' דליהוי הצלה פורתא:

תוספות אי לאו דמלכא את לא מימסרא ירושלים בידך. אע"ג דבר כב לא מימסרא בידו עד שנה שיטום מכל מקום כיון דג דאבא עליה שלש שנים והוה כפנא הוה כאילו כבר נמסרה:

ט"א וקטליתו לעלמא בכפנא כו'. גם שהם אמרו ניפוק ליעביד קרבא בהדייהו מ"מ לדעת רבנן לא הוה מסתייעא מלתא והם שרפו אוצר החטים תלה הכפנא בהם וק"ל: **ואין אדיר** כולי. לפי ענין שלמעלה עוד היום בנוב גומר על מפלת סנחריב וחיילותיו כאמר כל הענין אך הדרש דהכא משמע ליה למדרש על חורבן המקדש דאין לבנון אלא מקדש. ומייתי מדכתיב ההר הטוב הזה והלבנון דלא כאמר ההר הטוב בה' הידוע רק על הר המוריה שכבר נבחר לטוב מאבותינו אברהם יצחק ויעקב והלבנון קאי על בניינו של מקדש בהר הטוב הזה ומעלי לבנון גם כי הוא מלשון בניין או מלבין כפרש"י וח"ק: **אילו הבית דבש ודרקון כו'.** דבש הוא אחד מהמשקים שיש בו משום גילוי ודרקון שהוא הנחש הוא כרוך עליה על פתיחתה שיוכל להטיל בו ארס ולהזיק את האדם ואמר דבודאי שוברין החבית ומפסידים עם קצת דבש בשביל הדרקון להורגו עם שבירת החבית ורש"י פירש כדי שילך הדרקון כו' עכ"ל ואין זה במשמע דאם כן מה ירויח בשבירת החבית וה"כ קאמר למאי דאיבעי ליה למימר כולי דשקלינן לדרקון וקטלינן ליה כולי והדמיון הבריוני הם הנחשים ומומות העיר הוא החבית וכל אשר

עיון יעקב

מענפ היינא כראיה ריש פ' הזהב אפילו הכי בתולות יפליכו וכל שכן זהבם ועיין במהרש"א: **בר אחתיה דרבי יוחנן בן זכאי.** אתי לאשמועינן כיון דרוב בנים הולכין אחר האם לכן היה אבא סיקרא רוצה להזיר למוטב רק מחמת יראה כדאמר אי אמינא להו מידי קטלי לי: **רש"י** ד"ה עד אימת וכו' דלא שבקתין לאשלומי פשוט הוא ומ"ש מהרש"א בזה הוא שלא שלוך: **רש"י** ד"ה חזי לי תקנתא לדידי שיניחוני לצאת מן העיר. נראה דרש"י הרגיש בזה שלא שאמר חזי לי תקנתא ועיקר כוונתו היה על תקנת עצמו בילי' שלא יחזה כב נא ופ"ב קשה איך קאמר אפשר דהוי הצלה פורתא הצלה גמורה היא לגבי דידיה לכן פרש"י ועם דקאמר תקנתא לדידי היינו לומר שיניחנו לצאת מן העיר וע"ש

אמר בה היא דבש שבתוכה גם אם יהיה תוגה הטעיל בשריפה ויהיה הפסד קלת גם במה שבתוכם תרויח בהריגתם דבריוני: משיב חכמים כו'. ר"ל דעון אנשי העיר הוא הגורם שהקב"ה משיב חכמים גומר שלא יהיה להם העת (דעת) להשיב: לא תצטער כו'. אפשר שליער עצמו שהיה חושב כי מחמת חולי כפות רגלו וע"כ כשא"ל שמועה טובה כו' א"ל מאי תקנתיה כו'. דודאי היה בידו לעשות לו מנעלים אחרים אלא שאמר דמ"מ כפות הוא זה ומאי תקנתיה וא"ל ליתי איניש כו'. בזה תראה דלאו חולי כפות הוא דלא בעי רפואה כחולי אחר: א"ל ומאחר דחכמיתו כולי האי אמאי לא אתית כו'. הוסיף בקושייתו דלעיל דמתוך חכמתכם היה לך לבא אלי ולהכלל מבריוני דלא שבקוך דקאמרי והשיב אע"פ כן הא אמרי לך דגם הם חכמים ולא יוכל להכלל מהם וא"ל הא נמי אמרי לך במשל דלעיל:

הרי"ף אין אדיר אלא מלך וכו'. פרש"י ז"ל והיה אדירו ממנו כו' הכוונה לרש"י שהכתוב אומר והיה אדירו ממנו כלומר מישראל והיה האדיר והמושל מקרבו יצא ואיך בא ללמוד משם והלא אספסיאנוס היה מזרעו של אדום לזה אמר רש"י ז"ל אלמא אדיר הוא מושל כלומר שלא הביא פסוק זה אלא ללמוד ממנו שאדיר הוא מושל וא"כ הא דכתיב והלבנון באדיר יפול הוא לומר והלבנון במושל יפול אבל לא יליף ממנו שאדירו יהיה ממנו:

סא שם **אסוותא** דמסיין ליה לר' צדוק מאי הוא יומא קמא אשקוהו מיא דפארי למחר מיא דסיפוקא למחר מיא דקמחא עד דרווח מעיה פורתא פורתא:

מיא דפארי. מים שבישלו בהם סובין: **מיא דסיפוקא.** סובין גסין וקמח מעורב בהן:

סב שם גיטין נו **אזל** שדריה לטיטוס הרשע ואמר °אי אלהימו צור
חסיו בו זה טיטוס הרשע שחירף וגידף כלפי
מעלה מה עשה תפש זונה בידו ונכנס לבית קדשי
הקדשים והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה ונטל
סייף וגידר את הפרוכת ונעשה נס והיה דם מבצבץ
תהלים עד ויוצא וקסבר הרג את עצמו שנאמר °שאגו צורריך
בקרב מועדיך שמו אותותם אותות אבא חנן אומר
שם פט °מי כמוך חסין יה מי כמוך חסין וקשה שאתה שומע
ניאוצו וגידופו של אותו רשע ושותק דבי ר' ישמעאל.
שמות טו תנא °מי כמוך באלים ה' מי כמוך באלמים מה עשה
נטל את הפרוכת ועשאו כמין גרגותני והביא כל הכלים
שבמקדש והניחן בהן והושיבן בספינה לילך ולהשתבח
קהלת ח בעירו שנא' °ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום
קדוש יהלכו וישתכחו בעיר אשר כן עשו אל תקרי
קבורים אלא קבוצים אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו
א"ד קבורים ממש דאפי' מילי דמיטמרן אגליין לית.
עמד עליו נחשול שבים לטובעו אמר כמדומה אני
שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים בא פרעה
טבעו במים בא סיסרא טבעו במים אף הוא עומד עלי
לטובעני במים אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי

מלחמה יצתה ב"ק ואמרה [לו] רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה אמאי קרי לה בריה קלה דמעיילנא אית לה ומפקנא לית לה עלה ליבשה ותעשה עמה, מלחמה עלה ליבשה בא יתוש ונכנס בחוטמו ונקר במוחו ז' שנים. יומא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפחא שמע קול ארזפתא אישתיק אמר איכא תקנתא בכל יומא מייתו נפחא ומחו קמיה לעכו"ם יהיב ליה ד' זוזי לישראל א"ל מסתייך דקא חזית בסנאך עד תלתין יומין עביד הכי מכאן ואילך כיון דדש דש תניא א"ר פנחס בן ערובא אני הייתי בין גדולי רומי וכשמת פצעו את מוחו ומצאו בו כצפור דרור משקל ב' סלעים. במתניתא תנא כגוזל בן שנה משקל ב' לטרין אמר אביי נקטינן פיו של נחשת וצפרניו של ברזל כי הוה קא מיית אמר להו לקליוה להוא גברא ולבדרו לקטמיה אשב ימי דלא לשכחיה אלהא דיהודאי ולוקמיה בדינא:

שאגו צורריך בקרב מועדיך. בבית שאתה מתוועד בו: **שמו אותותם אותות.** אמרו שסימנים סימן דם זה של מי הוא אם לא שהרגנו את עצמו. [עצמו] כינוי כלפי מעלה: **חסין.** מתאפק: **כמין גרגותני.** של גדול שמושבין בו יין מגת לבור וקורין קולדוי"ר: **וישתכחו בעיר אשר כן עשו,** הגבורה הזאת שאתם רואים: **מילי דמיטמרן.** מטמון ממונם של ישראל: **נחשול.** רוח סערה: **סיסרא.** נחל קישון גרפם: **מעיילנא.** פה להכניס מאכל: **מפקנא.** מוצא דרך בית הרעי: **ארזפתא.** קורנס: **אשתיק.** אותו יתוש מלנקר מפני קול הקורנס: **כיון דדש דש.** משהתחיל היתוש ולמד בקול הקורנס הכיר בה ולא הניח ניקורו: **צפור דרור.** ארונדיל"א:

תוספות ונעשה נס והיה דם וכו'. להודיע דקשה לפני המקום חורבן ב"ה. ונקר במוחו ז' שנים לא נעשה טרפה בכך דדרך חוטמו נכנס ולא ניקב הקרום ועוד דיש חילוק בין טרפות דאדם לבהמה כדפירי' בפרק קמא דעירובין:

מהרש"א אי אלהימו צור גו' זה טיטוס כו'. כדברי ר' נחמיה בספרי שדבר הכתוב כלפי האויב ואמר האויב זה טיטוס אי אלהימו גו' דהיינו כדמסיים דקסבר שהרג את עצמו ומייתי נמי מהאי קרא שמו אותותם אותות שהיה סבור דאותות וסימנים של הריגת אדם שהיא יציאת הדם היא גם כן אות והריגה של עצמו: **מי כמוך חסין יה גו'.** בקרא דלעיל מיניה כתיב ומורא על כל סביביו שאמר כי מדתו אינו כמדת ב"ו שהוא מוותר לנגד אוהביו ומדקדק עם אויביו ומדתו ית' היא היפך בעה"ז כי הוא מורא על כל סביביו לדקדק עמהם כחוט השערה כדאמרינן סוף יבמות ובפ' הפרה ולגבי רשעים אומר שם אלהי נקמות אתה לנקום בהם מיד ומי כמוך במדה זו שאתה חסין וקשה יה שהוא שם העגלות להיות שותק ולהאריך להם עד בא קיצם כדמסיק שבא יתוש כולי כדי לטורדם בעה"ב וההיפך זה בצדיקים וכהאי גונא דריש מי כמוך באלים ה' גו' מי כמוך במדה זו לעשות עצמו אלם נגד רשעים ולא

להם

עיון . יעקב

ועי' בן יראה בחכמתו לדבר עם אפיקורסים על הצלה פורתא כאשר עשה באמת שאמר תן לי יבנה וחכמיה וכו' עד והצלה פורתא וק"ל: **בא פרעה וטבעו במים.** הא דלא אמר בא דור המבול וטבען במים י"ל לפי שהיה רוצה לומר עלה עמי ליבשה ויעשה מלחמה בגבורות המבול בא על היבשה אלא שידע שהכל נטבע על זה ועוד שאמר אלהיהם של אלו (לפי דעתו הגרוע) אין כחו אלא במים משא"כ מבול שבא על כל עולם מאפסי כל הארץ וק"ל: **ונקר במוחו ז' שנים.** נגד שבעה כוחות הטומאה שהיה בו וכתו"ס לעיי' ביבמות דף ק"ג ע"ש: **משקל ב' סלעי.** כלומר לא שהיה גדול כל כך כצפור דרור או כגוזל בן שנה דא"כ איך היה מספיק להיות שם אלא משקלא היה כן כיון בבזו פ"ה כתושה

להם זה סדרם דלא מלימ' כמוהו אלם חסר יו"ד מלשון אלם. ואמר מה עשה נטל את הפרוכת כו'. שגודלו לא היה חס ליטול עמו רק כלי זהב וכסף שבב"ה אבל נטל גם הפרוכת כדי להשתבח בטפת רס שהרג את עצמו דהיינו אסר כן עשו וכל סדרס הזה הוא נפרש"י בקהלת אך מה שדרשו הכא קבולים במקום קבורים לא הביא בפירושו והביא קבורים כמשמעו ע"ש ואפשר משום דלא משמע ליה למדרש אל תקרי קבורים אלא קבולים דלא מלינו בשום מקום ל' דמתחלף בר"ש אבל אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו ניחא ליה דב' מתחלף בכ' בשורש הכתיבה ונראה לפרש לפי הדרש דלאו דוקא אל תקרי קבורים אלא קבולים אלא דמשמעות קבורים הוא קבולים כמו קיבורא דאהיני שפירשו בו מל' קבוץ של תמרים: אין גבורתו אלא במים כו'. ר"ל גם כי נשבע שלא יביא מבול לעולם אין זה אלהיהם של אלו אבל אלהיהם אין גבורתו אלא במים: בא פרעה ובו' וא"ל רשע כו' בן בנו של עשו הרשע. גם כי מלכות ארם שלמוהו קבלה היה בידם כו' שחורבן בית שני היה ע"י זרעו של עשו כמפורש בכמה מדרשות וכבר כתבנו בזה שהמלך הראשון היה לפו בן אליפז כמפורש בבן גוריון כו': בא יתוש ונכנס בחוטמו ונקר במוחו כו'. בא לו העונש הזה לפי שחטא שחירף וגידף בדיבורו שבא מכח הנשמה שבא דרך החוטם למוח כמו שכתוב ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה ות"א לרוח ממללא ועכין שנקר במוחו כולי ושמע קול ארזפתא אשתיק יש לפרש רמז מקרא דנייתי לעיל שאמר שאגו צורריך גומר יודע כמביא למעלה ר"ל יודע באותו פרוכת שהביא לעירו שיהיה לו למעלתו להשתבח בו בעירו או ר"ל כמביא למעלה כמ"ש כשמר שהרג את עצמו ואמר שהיה עוכשו בסבך עץ קרדומות כמו שנקר קורדוס את העץ כי נקר היתוש בגופו ולאביי כמי קאמר דפיו נחושת וצפרניו ברזל כקורדוס הזה ואמר פתוחיה שהיה לו קצת נחמה ופתח כי יחד גוי וישראל בכסיל וכלפות יהלומון להשתיקו בקול ארזפתא ואמר שפלעו מוחו לומר כגוזל הוא רמז לכ"י כמ"ש במראות בין הבתרים קחה לי עגלה גומר תור וגוזל גו' ויבתר אותם בתוך ואת הצפור לא בתר רמז שהעכו"ם יכלו וישראל יהיו קיימין וז"ש במזמור הזה אל תתן לחית נפש תורך גו' דהיינו תור וגוזל. ואמר לבדרו קיטמיה אשב ימי. שבע ימים הם לפי ז' האקלימים ע"ש ז' כוכבי לכת והרשע הזה חירף כלפי מעלה שאין לו כח בז' הימים אבל נתן הממשלה לז' כוכבי לכת שלמעלה ולא לשכחיה אלהא כולי שאין לו ממשלה עליהם ויש לזה ג"כ רמז בקרא דנייתי שאמר עד מתי אלהים יחרף צר גו' גם אחרי מותו הוא מחרף שאין ממשלתך בז' ימים ואתה אלהים מלכי מקדם גו' שכבר מקדם הראית כחך וישועתך בכל הימים כי אתה פוררת בעזך ים גומר ההוא רמז על המלאך של ים שנקרא עוזא שפוררת אותו בממשלתו ואתה בקעת מעין ונחל גומר אתה הובשת נהרות גו' כי כחך בכל ימים ונהרות ואמר לך יום אף לך לילה גו' דהיינו למלוא בחשיכה כאורה ואין נסתר מנגד עיניך היפך שאמר דלא לשכחיה אלהא דיהודאי: הרי"ף מי כמוך חסין יה שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע ושותק. וכפי דרשא זו יבואו שני הכתובים אחריו מי כמוך ומתאפק

לרשעים. ואמונתך ליפרע משגיונותיך הם הצדיקים כדכתיב וסביביו נשערה מאד לדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ואינו מותר להם כלום מיד עומד כשוגל שנים לטובתו. ח"ש אתה מושל בגאות הים לעלות ולטבוע לטיטוס ואח"כ כשאמר אין גבורתו אלא במים מיד בשוא גליו אתה תשבחם כשנשאו הגלים רוח הסערה שזר הקב"ה והשקיטם אתה תשבחם דלשון תשביח שאון ימים שהוא לשון השקיטו ונלחתו מן הים ליבשה אתה דכית לטיטוס ביתוש בריה קלה שהיה מנקר מוחו כחלל רהב למי שנתגאה ונתרברב דכית כחלל באדמה עד שמת מה עשו אמר מיתתו במאי דפסיק אנפשיה לקלויי יתיה ומבדרו קטמיה אשב ימי וזהו בזרוע עוזך פזרת אויביך לפזר אפרו אשב ימי אז הכירו וידעו כל העולם כי לך שמים אף לך ארץ לך זרוע עם גבורה:

כג **אונקלוס** בר קלוניקוס בר אחתיה דטיטוס הוה בעי לאגיורי אזל אסקיה לטיטוס בנגידא אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לאדבוקי בהו א"ל מילייהו נפישין ולא מצית לקיומינהו זיל איגרי בהו בהאי עלמא והוית רישא דכתיב °היו צריה לראש אויביה שלו וגו' כל המיצר לישראל נעשה ראש א"ל דיניה דההוא גברא במאי א"ל *במאי דפסק אנפשיה כל יומא מכנשי ליה לקטמיה ודייני ליה וקלו ליה ומבדר אשב ימי אזל אסקיה לבלעם בנגידא אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא אמר ליה ישראל מהו לאדבוקי בהו א"ל °לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים אמר ליה דיניה דההוא גברא במאי א"ל בשכבת זרע רותחת אזל אסקיה לפושע ישראל בנגידא א"ל מאן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לאדבוקי בהו א"ל טובתם דרוש רעתם אל תדרוש כל הנוגע בהם כאילו נוגע בבת עינו. א"ל דיניה דההוא גברא במאי א"ל בצואה רותחת דאמר מר כל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת תא חזי מה בין פושעי ישראל לנביאי אוה"ע תניא אמר רבי אלעזר בוא וראה כמה גדולה כחה של בושה שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו:

בנגידא. אוב: במאי דפסיק אנפשיה. מיקלי ובדורי קיטמא: בשכבת זרע רותחת. מדה כנגד מדה שבעצתו התחילו [העם] לזנות אל בנות מואב: דאמר מר. בעירובין ויליף לה מולהג הרבה יגיעת בשר (המוהג) [המלעיג] הרבה נידון ביגיעת בשר וקרא בדברי סופרים כתיב ויותר מהמה בני הזהר בד"ס יותר מדברי תורה: נביאי אוה"ע. בלעם שהשכינה נגלית עליו והרשיע לדבר:

מהרש"א א"ל מליידו נפישין ולא מצית כו'. כפר בתורה מן השמים דא"א שנתנה מן השמים כיון דא"א לקיימה כולה ומלייהו הם כדברים בעלמא גם לזה יש רמז בהאי קרא באמר עוד זכר זאת אויב חרף ה' גו' שאמר אל תתן לחית נפש שהם ישראל תורך כמ"ש דא"א לקיימה כולה כי הבכחה מליה באדם והיה התשובה שהבטחתני עכייך שהם ישראל אל תשכח לנצח כמ"ש כי

עין יעקב

נחושת וצפרניו של ברזל: כל המיצר לישראל נעשה ראש. אפשר לומר הטעם לפי שע"י שמיצר לישראל הם חוזרים למוטב וכדאיתא בפ' חלק הקב"ה מעמיד להם מלך שגזירותיו קשים כהמן כדי להחזירם למוטב ולפי שהוא הגורם לטובת ישראל ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה לפיכך נותן לו שכרו בעה"ז שנעשה ראש תם אח"כ כוונת הפסוק היו צריה לראש וגו' כי ה' הוגה על רוב פשעיה: אסקיה לבלעם בנגידא. אפיק דוקא לשלשה כי אין שלה פחות משלשה וכדאמרינן בעלמא שלשה היו באותו עצה ואין ב"ד שקול ששלשה כי על פי שלשה יקום דבר כי בכל דבר יש קלה לקלה ומחה בינוני כגון חכם שוטה רשע צדיק גבור שלא מרם בינוני בכולם: כל הנוגע בהם כאילו נוגע בבת עינו אמר כן כדי להציל דברי טיטוס שאמר להיצר לישראל גם דברי בלעם שאמר לא תדרוש שלומם וטובתם ובלעם לטעמו אזיל כדאיתא' בסדרם על דבר זה כשנה בלעם שנסתם עינו וכדאיתא ב"רבה ריש פ' בלק אמר הקב"ה רשע שבעולם כתיב על ישראל כי הנוגע בהם כנוגע בבת עינו ואתה הולך ליגע בהם ולקללם שלא עינו עכ"ל: שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא. מש"ס דאי לא נעשה הדבר בסיועת הקב"ה מפסחה פיו רבנן עמו על דעתם לאקרובי משום שלום מלכות או לקטליה דלא ליזל ולימא אף ע"פ שהקב"ה גרם

כי לא תשכח מפי זרעו גו': ואמר כל המיצר לישראל כו'. מפורש באגדת חלק: לא תדרוש שלומם וטובתם גו'. לא הרשע כ"כ לומר דל לאגרי בהו להילר להם. אבל לא תדרוש שלומם גו'. וכמ"ש בהאומות שהרחיקם הקב"ה לדבק בהם דהיינו עמון ומואב שנאמר בהם אל תתגר. בם גו' להרע להם וזהו נאמר לא תדרוש שלומם גו' ועי"ש ע"ש במדרשות הוא בלעם הוא לבן וכבר נאמר לו אל תדבר עם יעקב מטוב ועד רע כי טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים ואולי שגם זה נרמז בהכי קראי זכור חרפתך מני נבל כל היום נבל הוא אותיות לבן שהוא בלעם ואמר זכור חרפתך ממש כל הימים שאמר לא תדרוש גו' כמ"ש במואב ומסיים בתרתי אל תשכח קול צורריך הוא סיום כמ"ש שאנו צורריך גו' וגם אל תשכח שאון קמיך עולה תמיד שהוא בלעם שהגיה כמה עולות כדי לקלל ישראל וק"ל: כאילו נוגע בבת עי'. מבואר כל הנוגע בבת עינו הוא נפתח אורו כן הנוגע בהם לרעה עשית ומכבה אורו של עולם כמ"ש כה"ג בהורדוס פ"ק דב"ב: נידון בצואה כו'. כפרש"י דדרים ליה הכי מלשון הרבה יגיעת כו' והתם דחי הך דרשה מדלא כתיב לעג ונראה מאן דדרים לה משום דאות ע' מתחלף בה' באחה"ע ולפי שמבזה דברי חכמים נידון בביזוי בצואה ונראה ע"ש להג הרבה ש"פ שכבר אמר בדברי חכמים הזהר עשות ספרים הרבה גו' דהיינו שעשו בספריהם סייג לתורה מי שלועג על שהרבו בזה לגדור גדרים נידון ביגיעת בשר וק"ל:

כד מס **אתרנגולא** ותרנגולתא חרב טור מלכא דהוו נהיגי כי הוו מסקי חתנא וכלתא מפקי קמייהו תרנגולא ותרנגולתא כלומר פרו ורבו כתרנגולים יומא חד הוה קא חליף גונדא דרומאי שקלינהו מינייהו נפלו עלייהו מחונהו אתו אמרו ליה לקיסר מרדו בך יהודאי אתא עלייהו הוה בהו ההוא בר דרומא דהוה קפיץ מילא וקטיל בהו שקליה קיסר לתאגיה ואותביה אארעא אמר רבוניה דעלמא כולה אי ניחא לך לא תמסריה להדוא גברא לדידיה ולמלכותיה בידיה דחד גברא

תהלים ס אכשליה פומא לבר דרומא ואמר °הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהי' בצבאותינו דוד נמי אמר הכי דוד אתמוהי קא מתמה על לבית הכסא אתא דרקונא שמטא לכרכשיה ונח נפשיה אמר הואיל ואתרחיש לי ניסא הא זמנא אשבקינהו שבקינהו ואזל אזדקור ואכלו ושתו ואדליקו שרגי עד דאתחזי בליוני דגושפנקא ברחוק מילא אמר מיחדא קא חדו בי יהודאי הדר אתא עלייהו א"ר אסי תלת מאה אלפי שליפי סייפא עלו לטור מלכי וקטלו בה תלתא יומין ותלתא לילותא ובהך גיסא הלולי וחנגי ולא הוו ידעי הני בהני:

טור מלכא. מדינה ששמה הר המלך: נפלו. בני המדינה היהודים

עלייהו דחתאי: מחונהו. הכוס: נגדא. גמל: הוה בהו. ביהודים: אזדקור. לשמוח: עד דאתחזי. לבני השיל: בליונא דגושפנקא. מי שהיה לו צורה בטבעתו היה מכירו רחוק מיל מן הע"ר למראה הכרום:

מהרש"א כי הוו מסקי חתנא כו' כלומר פרו ורבו כתרנגולים כו'. ע"ש ברכת פ"ז דלא נאמר בתורה בבהמה וחיה רק בשפות ודגים ביום ה' וכן גבי אדם ביום ו' ונקטו תרנגולים ע"ש שנקרא גבר כטעם שכתבו בכפרות ביה"כ וק"ל: **דוד אתמוהי** כו'. ואיכא למידק דהא לבתר הכא אמרו ומהיכא משתמע עפי בדוד דאתמוהי הוא ודוחק לומר לפי כונת הלב דוד הוה מתמה טפי מההוא גברא. ויש לייסב דדוד לא קאמר האי קרא בלחודיה אלא בתוך טלים שהמזמור דמספר בו ישועת אלהינו ויך ימאב את אדום גו' וקיים בו מי יובילני עיר מצור מי נחני עד אדום והאה ודאי קאמר הלא אתה אלהי' זנחתנו גו' דרך תמיה משא"כ האי גברא קאמר האי קרא בלהודים לא משמע דרך תמיה ודקאמר בתחלת המזמור אלהים זנחתנו פרצתנו אנפת גו' לא משמע בלשון תמיה ואמר במדרשות דוד אמרה ברוח הקודש שיגלו ישראל ע"י אדום וע"ש בפרש"י ויש לפרש האי קרא בכה"ג שאמר מי נחני עד אדום בגלות לשובתים הוא כדאמרינן פ"ק בשולא דבר עשו ולא בעולא דפרקאי ושפיר קאמר עלה לבתר תמיה הלא אתה אלהים זנחתנו גו' ודו"ק:

בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב כי אתא רבין א"ר יוחנן אלו ששים רבוא עיירות שהיה לו לינאי המלך בהר המלך דאמר רב יהודה אמר רב אסי ס' רבוא עיירות היה לו לינאי המלך בהר המלך וכל אחת ואחת היו בה כיוצאי מצרים חוץ מג' שהיו בהם כפלים כיוצאי מצרים אלו הן כפר ביש כפר שחליי' כפר דכריא כפר ביש דלא יהבי ביתא לאושפיזא. כפר שחליי' שהיתה פרנסתן מן שחליים כפר דכריא א"ר יוחנן שהיו נשותיהם יולדות זכרים תחלה ויולדות נקבות באחרונ' ופוסקות אמר עולא לדידי חזיא לי ההוא אתרא ואפי' שתין רבוותא קני לא מחזיק א"ל ההוא צדוקי לר' חנינא שקורי משקריתו א"ל °ארץ צבי כתיב בה מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו אף א"י בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה גמרא:

שחליים. מין מאכל הוא במסכת ע"ז: ההוא אתרא. הר המלך: משקריתו. דלאמריהו ס' רבוא עיירות היו בהר המלך והוא אינו מחזיק אפילו כ' רבוא קנים: גמרא. דלורייה בלע"ז כמו גמוד נסלכי: אין עורו מחזיק את בשרו. משהופשט הוא כווץ ואין יכול לחזור ולכסותו בס:

כפר

פ"ה איכה ב בלע כל
לוזו מקום כדמפיק אפילו שתים רבוא קנ לא מחזי' רש"י
ניאל בסוף כתובות דרשו כן לענין פירות דאין מחזקת פירותיה

פירש להם להודות אל הגם והם אכלו ושתו ואכלו כדבר בגבורתם שלא יכול להם המלך ח"ש שיחדו כו' שלאי לא יכול להם הפ"ח

עיון יעקב

גרס שהש"ג שכמים אסור שלייסו לרבי זכריה כדלעיל: בבו ורבו כתרנגולים. עיין במהרש"א ול"נ הטעם שלקחו הברכה דלעתיד שתהיה אשה יולדת בכל יום כתרנגולים כדאיתא בפ"ב דשבת דף ל' כי הא דיתיב רבי גמליאל וד"ש עתידה אשה שתלד בכל יום וכו' ואראך דוגמתו בעה"ז ע"ג ונהבי קאמר יומא חד חליף גונדא דרומאי שקלינהו מינייהו כי היכי דלא ליחול עלייהו ברכה כזו כי היו מתיראין פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו כמו שאמר פרעה לכך כתיב נפל לייהו מחונהו אמר אמרי לקיסר מרדו בך יהודאי לפי שהככינו עלמם כל כך שיהיו פרים ורבים כ"כ ש"מ דכוונתייהו להיות מרובים כל כך דלאם תקראנה מלחמה שיוציאו על שונאינו וק"ל וכיון כבכיל זה באו לילחמה עליהם שהיו יראים שיהיו מרובים לפיכך נפנשי דהאי בר דרומא שהיה רק גב"א אחד קטל הרבה מבהין להראות שאין מעצור לה' להושיע ברב או במעט ואמאלי שנכשל פיו האי בר דרומא הוא קטיל לכולהון: אף א"י בזמן שיושבין עליה רויחא. ולאשר שזו כוונת הק"א כי ירחיב ה' את גבולך וגו' ונראה זה כו נם הפסוק נ"כ בשופטי כיון י"ח והארץ רחבת ידים כי נתנה אלהים בידכם כלומר איתתי היא רחבת ידים כי נתנה אלהים בידכם והטעם שע"י קדושת השכינה שהיה שם נתרחב הארץ עכשי"כ לאחר שרבן וחס אמרתי כונים ששום ברוך מרחיב גם כי גם הלקם מתוקן שאין הטעם שע"י קבורם שבה שמה וגדולה לרקים במים זן יותר שנתייחן שעוד בתרושה ומה"ט כתב שאלמלא

מהרש"א כפר בישי כו'. דהיינו שהיו רעים בממונם כדאמרינן בפ' חלק באנשי סדום שאמרו נשכח רגל מארצנו ע"ש ולהפליג הענין קאמר דאע"ג שהיו כפולים כיוצאי מצרים אין טוב בהם אין גם אחד וכן כפר שחלים שרבים כאלו היו מתפרנסים בשחלים וכן כפר דכריא שהיו יולדות זכרים כו' ואין זה סימן ברכה כדאמרינן פ"ק דב"ב ביולדת נקבה רבייה באה לעולם גם אמרו בת תחלה סימן יפה לבנים:

כו מס **רב** מניומי בר חלקיה ורב חלקיה בר טובי' ורב הונא בר חייא הוו יתבי גבי הדדי אמרי איכא דשמיע לי' מלתא מכפר סכניא של מצרי' לימא פתח חד מינייהו ואמר מעשה בארוס וארוסתו שנשבו לבין דנכרים והשיאום זה לזה אמרה לו בבקשה ממך אל תגע בי שאין לי כתובה ממך ולא נגע בה עד יום מותו וכשמת אמרה להם כפדו לזה שפטפט ביצרו יותר מיוסף דאילו ביוסף לא הוה אלא חדא שעתא והאי כל יומא ויומא ואילו יוסף לאו בהדא מטה והאי בהדא מטה ואילו יוסף לאו אשתו והאי אשתו פתח אידך ואמר מעשה ועמדו ארבעים מודיות בדינר נחסר השער מודיא אחת ובדקו ומצאו אב ובנו שבאו על נערה מאורסה ביוה"כ והביאום לב"ד וסקלום וחזר השער למקומו פתח אידך ואמר מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשתו לגרשה והיתה כתובתה מרובה מה עשה הלך וזימן את שושביניו והאכילם והשקם שיכרם והשכיבם על מטה אחת והביא לובן ביצה והטיל ביניהם והעמיד להם עדים ובא לב"ד היה שם זקן אחד מתלמידי שמאי הזקן ובבא בן בוטא שמו אמר להם כך מקובלני משמאי הזקן לובן ביצה סולד מן האור ושכבת זרע דוהה מן האור בדקו ומצאו כדבריו והביאוהו לב"ד והלקוהו והגבו כתובתה ממנו. א"ל [אביי] לרב יוסף ומאחר דהוו צדיקים כולי האי מ"ט איענשו א"ל משום דלא איאבול על ירושלים דכתיב °שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה:

רש"י

דשמיע ליה. מה מעשיהם אם צדיקים אם רשעים: **בארוס וארוסתו.** מאותה העיר: **שפטפט.** זלזל ביצרו ולא חשבו אלא כדבר עליו: **נחסר השער.** כהיקרה התבואה: **לובן ביצה.** שהוא דומה לשכבת זרע להוציא קול שבא על אשתו: **סולד.** לעררי"ש גמייבם [ווענליד]: **שכבת זרע דוהה מן האור.** נכנס ונבלע בבגד ואינו מגליד:

מהרש"א אל תגע בי כו'. מהכא משמע קצת דארוסה אין לה כתובה ואפשר לומר דה"ק כיון דשבויה קוה והעכו"ם קונה את ישראל וכל מה שקנה עבד קנה רבו ואין לו כלום להשתעבד בו כתובתה והא דלא חשה אהא דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה דמה"ע תקנו חז"ל ואסר לנו הארוסות כו' כפרש"י בפ"ק דכתובות וי"ל דהיו שם עשרה מישראל בהיה יכול לעשות בפניהם ברכת נשואין וכן משמע שהיו שם ישראל אחרים כדקאמר' כשמת שפדו לזה כו' דודאי לישראל אמרה כן ודו"ק: **יותר מיוסף כו'.** נמאי דקאמר בפ' כ"ג דתוקפו של יוסף הוא ענותנותו של בועז ותוקפו של בועז ענותנותו של פלטי המ"ל הכא דפטפט יותר אפילו מבועז בתרתי דהתם לאו כל יומא ולאו אשתו ויתר מפלטי מיהת בחדא דלאו אשתו דמקודשת היתה לדוד אלא דנקט הכא דהוה יותר מיוסף בתלתא וק"ל: **ומצאו אב ובנו כו'.** הא ודאי זה מעבירות הגדולות ומש"ה קאמר ומאחר דצדיקי הוו כולי האי כו' היינו ממה שלא היה ביניהם רק זה העבירה שהרי כשסקלום חזר השער למקומו ובהך עובדא דהטיל ביניהם לובן ביצה כו' צ"ל דע"כ מה שהעמיד להם עדים לא עדי טומאה הוו או עדי סתירה וקינה לה כבר דא"כ לא הוה צריך ללובן ביצה להטיל ביניהם אלא שהעמיד להם עדים ממה שמלא ביניהם על מטה אחד לובן כעין ש"ז דה"ל עדי כיעור והכא קאמר דהוו צדיקי לאוסרה בעדי כיעור כזה ולא קיי"ל כוותיה דבורה קרי ויש לדקדק דמשמע דכל הני עובדי אחר החורבן הוה כדמסיק משום דלא איאבול על ירושלים ובבא בן בוטי הנזכר בהאי עובדא היה בזמן הורדוס כדאמרינן פ"ק דב"ב והיה הרבה קודם החורבן וי"ל שהזכיר הך עובדא שהיה קודם החורבן ומסתמא בשעת החורבן הוו נמי צדיקים: **משום דלא איאבול על ירושלים.** לפי שהיו אנשי ירושלים ידם על כל עיירות בכמה דברים בחכמה ובעלייתם לרגל כדאיתא באיכה רבתי על כן היו שונאים אותם ולא נצטערו על מפלת ירושלים ומ"ש שמחו את ירושלים כשהיא בקיומה וגילו בה כל אוהביה כו' לא כאותן ששונאים אותם וק"ל:

הרי"ף ומעשה בארוס אחד כו' אל תגע בי שאין לי כתובה ממך. ותימה דהא אי אתפסה מטלטלין כנגד כתובתה מותר לשהות עמה בלא כתובה וכ"ת כיון שהיו בשביה לא היה לו מה להתפיס, מ"מ היה לה לקנות ממנו בקנין סודר ומותרת בלא כתובה ואע"פ שלא יהיו שם עדים דלא איברו סהדי אלא לשקרי: **והניח לובן ביצה וכו'.** פרש"י ז"ל שהוא דומה לשכבת זרע להוציא קול שבא על אשתו וי"ל דאע"פ שיהיה שכבת זרע לא היה בזה סימן שבא על אשתו דשמא אזו קרי לאנסייהו ומה גם מתוך מאכל ומשתה שנשתכרו ושמא לא נתכוון אלא להוציא קול עליה ויש מי שאמרו: ומ"ש איענוש משום דלא איאבול על ירושלים שנאמר שישו אזה משוש כל המתאבלים עליה. ותימה דלא אמרו כאן אלא שהמתאבלים עליה ישישו אתה ומשום מכלל דשאינם מתאבלים עליה לא ישישו אתה משוש אבל מנ"ל לשאינם מתאבלים עליה שיהיו נענשים לחרבה ולשממה ושמא הכי דריש דלא קאמר שישו משוש אלא שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה מכלל דשאינם מתאבלים עליה יתאבלו אתה שהרי צריכין דומין להיות לה כשהיא מאבילות גם הם יתאבלו אתה וכשהיא במשוש ישישו אתה והני דכפר שכניא שלא נתאבלו עליה נחרב אמרנם להיות מתאבלים אתה:

אשקא דריספק חרוב ביתר דהוו נהיגי כי הוה מס מתילד ינוקא שתלי ארזא ינוקתא שתלי תורניתא וכי הוה מנסבי קייצו להו ועבדי להו גננא יומא חדא הוה קא חלפא ברתי' דקיסר איתבר שקא דריספק קצו ארזא ועיילו לה אתו נפול עלייהו מחונהו אתו אמרו ליה לקיסר מרדו בך יהודאי אתא עלייהו °גדע איכה ב בחרי אף כל קרן ישראל א"ר זירא א"ר אבא א"ר יוחנן קרן לשו אלו פ' אלף קרני מלחמה שנכנסו לכרך ביתר בשעה שלכדוה

עין יעקב

באלמלא כא מצה לאיי ונקבר גם לא היה הבה"מ חרב וק"ל: **שפטפט** ביצרו יותר מיוסף. דאע"ג ביעלה אתה היה יתר ביוסף שהם היא היתה גדולה לכך ואדרבה היתם מפתרלם כ"בים וכפאתו על זה משא"כ כאן שהיא היתה אומרת בבקשה ממך אל תגע בי מ"מ יש כאן בלם מעלות אחרות יותר מיוסף ועיין בחדושי בסנהדרין דף י"ט ע"ש: **בדקו** ומלאו כדבריו. והא דקאמר על מעשה זה דהוו צדיקי עיין במהרש"א ול"נ דמצ"ה חשיבי לצדיקי בהיו שבוי"ם ושבי. אבל אשתו לפ"ה לא היתה מחזקתם לעבירה ו"א רא וק"ל: **שתלי** ארזא. ע"ש הפסוק כארז בלבנון ישגה וזה שאמר קלו א"זא אפשר דרוקא ארזא קלו משום רגזו מחלוק וא"ה כבל עלייהו מחונהו לכן מרה אפס על זה: כהלי

שלכדוה והרגו בה אנשים ונשים וטף עד שהלך דמם ונפל לים הגדול ושמא תאמר קרובה היתה רחוקה היתה מיל תניא רבי אליעזר הגדול אומר שני נחלים בבקעת ידים אחד מושך אילך ואחד מושך אילך ושיערו חכמי׳ שני חלקים מים ואחד דם במתניתא תנא ז׳ שנים בצרו אומות העולם את כרמיהם מדמם של ישראל בלא זבל:

תורניתא. פי״ן: נננא. חופה: קרני מלחמה. יאסי גייסות תוקעי קרן ומתאספים אליהם בני לגאס: ושמא תאמר קרובה היתה. ליס: בקעת ידים. שם מקום: ואחד דם. מהרוגי ביתר:

מהרש״א יעקתא תורניתא וכו׳ כו׳. היא ג״כ מין ארז כדאמרינן בפ׳ אין מכירין י׳ מיני ארזים הן שנא׳ אתן במדבר ארז שטה גו׳ ארז ארזא שטה תורניתא ואפשר שהוא מין ארז נקבה לפי הלשון שטה ותורניתא שיש באילנות ג״כ מין זכר ונקבה ולהכי קאמר כי קצו ארזא כו׳ נפול עלייהו ומחוכהו דהוו סברי שרוצו למעט הזכרים דהוי שתלי׳ ארזא לגבי קיונן ברכת התינוקא וכמ״ש בפרעה כל הבן הילוד גו׳ וק״ל: ז׳ שנים בצרו כו׳. כל זה כרמז בכתוב שאמר שפכו דמם כמים שהיו כוזלים כמים סביבות ירושלים דהיינו בימים ואין קובר לדמן כי בקושי גופן נקברו כמ״ש שניתקן הטוב והמטיב על שניתנו הרוגי ביתר לקבורה וע״ז הייט חרפה לשכניט גו׳ שנלרו כרמיהם מדמם תחת זבל ודו״ק:

מה ע״ב **א״ר** חייא בר אבין א״ר יהושע בן קרחה סח לי זקן אחד מאנשי ירושלים בבקעה זו הרג נבוזראדן רב טבחים מאתים וי״א רבוא ובירושלים הרג צ״ד רבוא על אבן אחת עד שהלך דמן ונגע בדמיו של זכריה
לקיים מה שנאמ׳ °ודמים בדמים נגעו אשכחיה לדמיה הושע ד
דזכריה דהוה קא מרתח וסליק ואמר להו מאי האי אמרו לו דם זבחים דאשתפוך אייתי דמא ולא אידמי אמר להו אי אמריתו לי מוטב ואי לאו מסריקנא לבשרייכו במסרקי דפרזלא אמרי ליה מאי נימא לך נביא הוה בן דהוה קא מוכח לן במילי דשמיא קמינן עלויה וקטלינן ליה והא כמה שנים דלא קא נייח דמיה אמר להו אנא מפייסנא ליה אייתי סנהדרי גדולי וסנהדרי קטנה קטיל עילויה ולא נח בחורים ובתולות קטל עילויה ולא נח אייתי תינוקות של בית רבן קטל עילויה ולא נח. א״ל זכריה זכריה טובים שבהם אבדתי ניחא לך (ואבדינהו) [דאבדינהו] לכולהו כדאמר ליה הכי נח בההיא שעתא הרהר תשובה בדעתיה אמר ומה (הם) [אם] על נפש אחת כך ההוא גברא דקטל כל הני נשמתא על אחת כמה וכמה ערק אזל שדר [שטר] פירטתא בביתיה ואגייר תנא נעמן גר תושב הי׳ נבוזראדן גר צדק היה מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים מאן אינון שמעיה ואבטליון והיינו דכתיב °ונתתי את דמם על צחיח סלע לבלתי הכסות: יחזקאל כד

של זכריה: בן יהוידע הכהן שהרגוהו שרי יהודה במצות יואש כשהשתחוו לו ליואש ועשוהו אלוה והרגוהו בעזרה: **שטר פירטתא.** שטר לוואה שפרט מה תהא על נכסיו: **גר תושב היה.** שלא קבל עליו שאר מצות אלא ע״ז שנא׳ כי לא יעשה עוד עבדך וגו׳: **והיינו דכתיב.** אדמיה דזכריה: **על צחיח סלע.** על חלקת אבן חלקה שלא יבלע בארץ כך היה דמו של זכריה על הרצפה ולא נבלע: **צחיח.** שעיות כתרגומו:

מהרש״א ונגע בדמו של זכריה כו׳. כפרש״י שהרגוהו בעזרה דכתיב בד״ה וירגמוהו אבן במצות המלך בחצר בית ה׳ והפליג הענין שכ״כ הרבה הרג בבקעה עד שעלה דמן מבקעה להר העזרה ואמר לקיים דמים בדמים נגעו דהיינו שנגעו דמים הרבים אלו בדמו של זכריה ונקט בדמים לשון רבים כמ״ש דמי אחיך צועקים דמו ודם זרעותיו וענין דהוה דמו מרתח וסליק כו׳ שכל מה שכסו עליו היה מדחה מתוך רתיחה כדמסיים לבלתי הכסות וכמ״ש ארץ אל תכסי דמם וא״ל דם זבחים דאשתפוך כו׳ יש לפרש דה״ק דאשתפוך ולא נעשה מצותו ולכך הוא מרתח. ואמר אייתי סנהדרי כו׳ בחורים ובתולות קטול כו׳. דכתיב אם יהרג במקדש ה׳ כהן ונביא דהיינו זכריה וכתיב בתריה שכבו לארץ כו׳ בתולותי ובחורי נפלו בחרב גו׳ הרגת גו׳ טבחת גו׳ אשר טפחתי ורביתי גו׳ כופל הרינה בזה על אלו הכתות שזכר שהרגן נבוזראדן על ידי זה:

°**הקול** קול יעקב והידים ידי עשו הקול זה אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא של מצרים ששים רבוא על ששים רבוא כפליים כיוצאי מצרים קול יעקב זה אספסיינוס קיסר שהרג בכרך ביתר ת׳ רבוא ואמרי לה ארבעת אלפים רבוא. והידים ידי עשו זה המלכות שהחריבה את בתינו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו. ד״א הקול קול יעקב אין לך תפלה שמועלת שאין בה מזרעו של יעקב והידים ידי עשו אין לך מלחמה שנוצחת שאין בה מזרעו של עשו והיינו דא״ר אלעזר °בשוט לשון תחבא בחרחורי לשון תחבא:

הקול קול. לומר ובכי עולה מיעקב ראה יצחק בנבואה מפלה זו של ביתר: **והיינו דא״ר אלעזר.** הא דאמרינן לעיל שעי״ לשה״ר חרב הבית ונהרגו כמה רבבות: **בחרחורי לשון.** במריבת לשון כמו אל תתחר: **שוט לשון.** שבט מכה:

תוספות זה אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא. והא דאמרינן בהחליל דאלכסנדרוס מוקדון הרגם והחריבה שמא פעמים נחרבה:

מהרש״א הקול זה אדריינוס כו׳. כלפי מה שאמרו כי מעשה אבות סימן לבנים וכמו שהיה יעקב אז בדאגה ובצרה שלא יכירהו אביו ע״י הקול כמ״ש אולי ימושני גו׳ דהיינו שלא יאמין שאני עשו מפני קולי כך נתאמת להם אותו קול בצרה באלכסנדרי׳ ובביתר וכן והידים ידי עשו כמו שהיה ירא יעקב שיכירהו בידיו באכן

עיון יעקב

בדאי שעתא הירהר תשובה בדעתיה. דוקא בהאי שעתא כשאמר לו טובים שבהם איבדתי וכו׳ ולא רצה דהא דדמו של זכריה היה מרתח בשביל לעשות נקמה בזרינתו לכך הרהר תשובה בלבו אבל מתחלה הרינהו לא היה יודע בבירור הרמה הדם בשביל זה ובזה מיושב דלכאורה קשה מה ק״ו הוא זה דלמא דוקא דמו דזכריה רתח בשביל שהרגו בלי חטא ועון כלל רק בשביל שהוכיח אותם משא״כ אלו נהרגו בשביל נקמת של זכריה שישקיט הדם אלא ל״ל דהוא נ״כ הרג אותם החלה על לא חמס כמ״ש וע״י ושק״ו קאי באמת על אלו נבחות שם״נ מקודם: והיינו דאר״א בשוט לשון תחבא בחרחורי לשון. רש״י מדחיק בפירושו ועיין במהרש״א ולפע״ד נראה דחרחורי הוא מלשון נבפי נבוני פיסל נגלהי וממיך לריתא דק״א כשא ליום ילילך ונשמע לא ינע כך רע ברעב פרך עמות ונעלמתם עידי חרב ונבל ידי מה כילול מכל אלם ע״י שוט לשון דהיינו חוטאת לשון

שאינן ידי עשו השם שעירות כן עשה מורא של ישראל מידי מלכות פ': אין לך תפלה שמועלת כו'. כפל הקול דהיינו כמו קולו סימן לבניו כמו שאחז"ל שהיה קולו בלשון תחנונים קום נא אבי גו' כן יהיה קול בניו בצרה וכפל היד והידים ידי עשו ע"ש מלחמה שעיקרה ביד כמ"ש את היד הגדולה גו' והוא סימן לבניו שיהיו נוצחין ביד המלחמה וכן בהיפך לטובה קאמר במדרש בבני יעקב שלא בקולו כמ"ש בב"ר כשיעקב מרנן בקול ידי עשו שולטות בו שנא' וילונו כל העדה גו' ויבא עמלק וז"ש כאן והיינו דא"ר כו' בחרחורי לשון תחבא. דהיינו אם יש חרחורי לשון בבני יעקב אתנא בידו של עשו ורש"י פירש דהיינו דאר"א כו' קאי אדלעיל והוא דחיק ודו"ק:

הרי"ף הקול קול יעקב זה אדרייאנוס קיסר. נראה דדריש כפל הקול קול יעקב ודריש הקול כנגד פה וצעקה מיעקב על חורבן אלכסנדריא שהרגו שם ששים רבוא וחזר ואמר קול יעקב כנגד קול בכי ואנקה מיעקב במפלת ביתר שלפי זה יתבאר שלפי זה צריך לומר שקול שבכי והצעקה ליעקב היה מהידים של עשו שהרגו בביתר ובאלכסנדריא ומהו זה שחזרו לומר והידים ידי עשו זו עבודת כוכבים שהחריבה ביתנו וכו' דהל"ל והידים שהרגו כו' אמנם דרכו כפל והידים ידי עשו שהידים הוא כנגד הידים שהרגו בביתר וידי עשו הוא כנגד מה שהחריבו בה"מ:

ל שם תהלים קלז **אמר** רב יהודה אמר רב מ"ד °על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון מלמד שהראהו הקב"ה לדוד חורבן בית ראשון וחורבן בית שני חורבן בית ראשון שנאמ' על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו שם בית שני דכתיב °זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה. אמר רב יהודה אמר שמואל ואי תימא רבי אמי ואמרי לה במתניתא תנא מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון הרגישו בעצמם למה הם מתבקשים אמרו אם אנו טובעים בים שם סח אנו באים לחיי העוה"ב דרש להם הגדול שבהם °אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים מבשן אשיב מבין שיני אריות אשיב ממצולות ים אלו שטובעין בים כיון ששמעו ילדות כך קפצו כולם ונפלו לתוך הים נשאו ילדים ק"ו בעצמם ואמרו מה הללו שדרכן לכך כך אנו שאין דרכינו לכך עאכ"ו אף הם קפצו לתוך הים ועליהן שם מד הכתוב אומר °כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. ורב יהודה אמר זו אשה ושבעה בניה אתיוהו לקמא קמיה דקיסר אמרו ליה פלח לעבודה זרה אמר שמות כ להו כתוב בתורה °אנכי ה' אלהיך אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך לקמיה דקיסר אמרו ליה פלח לעבודה שם זרה אמר להו כתוב בתורה °לא יהיה לך אלהים אחרים על פני אפקוהו קטלוהו אתיוהו לאידך ואמרו ליה פלח שם לד לעבודה זרה אמר להו כתוב בתורה °לא תשתחוה לאל אחר אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח שם כב לעבודה זרה א"ל כתוב בתורה °זבח לאלהים יחרם אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו לי' פלח לעבודה

זרה א"ל כתוב בתורה °שמע ישראל ה' אלהינו ה' דברים ו אחד אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח לעבודה ז"ה א"ל כתוב בתורה °וידעת היום והשבות שם ד אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמ"ו ליה פלח לעבודה זרה אמר להו כתיב בתורה °את ה' שם כו האמרת היום וגומר וה' האמירך היום כבר נשבענו להקב"ה שאין אנו מעבירים אותו באל אחר ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת א"ל קיסר אישדי לך גושפנקא וגחין ושקליה כי היכי דלימרו קבל עליה הורמנא דמלכא אמר ליה חבל עליך קיסר חבל עליך קיסר על כבוד עצמך כך על כבוד הקב"ה עאכ"ו אפקוהו למקטליה אמ"ה להו אימיה יהבוהו ניהלי ואנשקיה פורתא אמרה להו בניי לכו ואמרו לאברהם אביכם אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות אף היא עלתה לגג ונפלה ומתה יצאת בת קול תהלים קיג ואמרה °אם הבנים שמחה. רבי יהושע בן לוי אמר זו מילה שניתנה בשמיני רבי שמעון בן לקיש אמר אלו ת"ח שמראין הלכות שחיטה בעצמם דאמר רבא כל מילי ליחזי איניש בנפשיה בר משחיטה וד"א. רב נחמן בר יצחק אמר אלו ת"ח שממיתין עצמן על ד"ת כדר"ש בן לקיש דארשב"ל אין ד"ת מתקיימין אלא במדבר יט במי שממית עצמו עליה שנאמר °זאת התורה אדם כי ימות באהל:

לקלון. ילדים למשכב זכור וילדות לפלגשים: בשן. בין שן מטריקין: שדרכן לכך. נתבעים ואין קלונן מרובה כקלון בלנו: זו אשה. הורגנו כל היום: האמרת. ייחדת: גושפנקא. חותמי בטורתי טבוע בו כדי שתהא נראה משתחוה לה: הורמנא דמלכא. שולטנות המלך קבל עליו לעבוד מלכהו: זו מילה. הורגנו כל היום דמוכין דמיים: בר משחוטה. במה יתחבנו בגרוט: וד"א. צרעת ומראות נגעים ומפני שמסוכן לקפוץ עליו:

תוספות קפצו כולן ונפלו לתוך הים. הא דאמרי' מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבול בעצמו הכא ילדים היו מיסורין כדאמרינן אלמלא נגדוהו לחנניה מישאל ועזריה הוו פלחו לצלמא ועוד דעי': היו מענין אותם ולא היו הורגים אותם: אתיוהו לקמיה. שיתא קראי מייתי והשביעי לא מייתי ומדרש (ובמדרש) אמר דקמא אמר אנכי ה' אלהיך והשני לא יהיה לך:

מהרש"א מ"ד על נהרות בבל גו'. דכל מזמור שלא נזכר שם אומרו ומחברו מסתמא דוד אמרו ומלינו כמה מזמורים שאמרו המשוררים על שם העתיד על הגלות והחורבן כמו מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך גו' אבל בדוד לא מלינו בו אלא זה שאמרו ברה"ק בלשון בני הגלות על נהרות בבל שם ישבנו גו' דהיינו חורבן בית ראשון והכיר ה' לבני אדום גו' על חורבן בית שני וכבר כתבנו דעלייתם בבית שני לא היה גאולה שלימה שעדיין היו

עיון יעקב

לבון א תפלה התבא מכל אלא וכדאמרינן בעלמא כל זמן שקול יעקב נשמעים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין ידים ידי עשו שולטים: תוס' ד"ה קפצו כולן ונפלו וכו'. והא דאמרינן מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבול בעצמו הכא ילדים היו מיסורין כדאמרינן אלמלא נגדוהו וכו' באתוה לעיניים וקשה מאי ראיה מייתי מה"ם דהא התם לאו ע"ז ממש היה רק אנדרטא כמ"ש התוס' פ"ק דפ"ג וא"כ הכא דהוי גילוי עריות ממש דהמיר אין לגוף דהוי עוברין בשביל זה ע"ש שהאריך ובאמת לק"מ דהתוספות לא קאמרי רק בשביל שהיו ילדים מיסורין לכך היו עושין כל מה דאמרינן מוטב שיטלה מי שנתנה ואל יחבול וכו' אבל על גילוי עריות ודאי לא היו עוברין וקי"ל אכן זה קושיא קלא למה דאיתא שם בע"ז דף י"ח בתוספות ולא מבתע כן: תוס' ד"ה אתיוהו לקמיה וכו'. ורבים מתחבטין בדברי תוספות אלו לפי שגירסא שלפנינו שבשים מעשי והאמת אינו כן, כי בגירסא הישנים היה כתוב דקמא אמר אנכי ולא יהיה לך בדבור אחד וא"כ הם רק בשה פסוקים ובשביעי לא מייתי קרא ובפיד מחיבנים ותרי פסוקים

תקפ

שז משועבדים בו לפרס וליון ולאדומיי' אבל חורבן בית ראשון ושני חורבן אחד היה ובבל היה המתחיל ואדום הוא הגומר וז"ש באדום ערו ערו עד היסוד בו' דהיינו שלא נגמר חורבן הראשון עד בוא חורבן שני: שנשבו לקלון כו'. קלון כאמר בדבר שאין דרכו בכך כדאמרי' פ' ד' מיתות גבי כותי הבא על הבהמ"ה כו' והיינו שנשבו לקלון ילדים למשכב זכור וילדות לפלגשים כפרש"י והיינו שהרגישו שלא השאירו השבאים רק בקלון ילדים וילדות דלכך מתבקשים ואמרו אם אנו טובעים בים אנו באים כו' ר"ל אי אית ביה גלגול מחילות נבא לחיי עוה"ב לעתיד: ודרש להם כו' מבשן מבין שיני אריות כו'. כמ"ש בשר חסידיך לחיתו ארץ ואמר ועליהם הכתוב אומר כי עליך הורגנו גו' דהיינו שנהרגו על קידוש שמו שלא יבואו לידי עבירה ונחשבנו בעיניו כצאן טבחה שלא חטו על מיתתם בעצמם כדי שלא יבואו לידי עבירה וכן נתפרש בעובדא דאתתא וז' בניה כי לולי קידוש שמו לא נהרגו ויש לפרש כי עליך הורגנו אז' בנים ונחשבנו כצאן טבחה אאמם כדלקמן: אשה וז' בניה כו'. יש לדקדק למה אמר כ"א פסוק אחר ולא אמרו כולם פסוק אחד ועוד קשה בשני שאמר פסוק לא יהיה לך גו' למה דילג פסוק שקודם לו אנכי וגומר גם הפסוקים לא הביאו כסדר שהם כתובים בתורה והמקרא שהביא עליהם כי עליך הורגנו גו' מאי משמע ליה טפי עליהם מעל כל שאר קדושים שנהרגו בקידוש השם. והנראה שז' בנים אלו נהרגו בקדוש השם בז' ימי השבוע וכ"א הביא קרא מענייני של אותו יום שנהרג בו ח"ש דאתיוהו לקמא דהיינו ביום א' מימי השבוע. ואמר אנכי ה' אלהיך גו'. רמז כי ביום הא' עדיין לא נבראו המלאכים ולבא השמים לטעות למיכים להאמין בהם גבורות אלוהות. וביום שני נהרג השני והשיב לא יהיה לך גו'. כי ביום ב' נבראו המלאכים ומקום לטעות להאמין בשניות. וביום ג' שבו נבראו כוחות פועלים בארץ יקוו המים גו' תדשא הארץ גו' שאין להאמין שיש שם כח אלהות בארץ בלתי לה' לבדו. וז"ש זובח לאלהים יחרם גו'. וביום ד' בו נקבעו המאורות והמזלות שאין להאמין בהם גבורות אלהות. וז"ש לא תשתחוה לאל אחר גו'. וזן עבודה זרה כמ"ש ופן תשא עיניך השמימה גו' אשר חלק ה' אותם לכל העמים. ביום ה' נבראו ביקוד ממולע בין שניהם ישרצו המים גו' ועוף יעופף גו' שאין להאמין שום כח אלהות ממולע ביניהם המקיימם. וז"ש ה' אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת גו'. שדרשו לרבות שלשול קטן שבים. ביום הששי נברא כפש חיה והאדם שאין לשתף ש"ש וד"א. וז"ש שמע ישראל ה' גו'. וביום ז' שאין להאמין אחר שברא הכל בו' ימים שוב עזב ה' את הארץ ואינו משגיח במעשיה עוד. וז"ש את ה' האמרת גו'. כבר נשבענו כו' שזה הוראה שהוא משגיח עלינו ומלות שבת מורה עד"ז מדכתיב אות היא ביני וביניכם שאנו שובתים בו שהוא ית' ב"ה שבת במעשה בראשית ומייתי עליהם קרא דעליך הורגנו גו' דלעיל מהאי קרא במזמור זה נזכר כל זה שאמר מקול מחרף ומגדף גו' שם דברי הקיסר הזה ואמר כל זאת באתנו ולא שכחנוך היינו נגד שאמר אנכי גו' ואמר ולא שקרנו בבריתך גו' נגד שאמר לא יהיה לך גו' ואמר ולא נסוג אחור לבנו גו' נגד זבח לאלהים גו' ואמר ותט אשורנו מני ארחך גו' נגד לא תשתחוה גו' ואמר אם שכחנו שם אלהינו גו' נגד שמע ישראל וגו' ואמר ונפרוש כפינו לאל זר גו' נגד וידעת היום גו' ואמר הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומות לב גו' הוא ענין בעצמו שאמרו בבן הז' שא"ל הקיסר אישדי לך גושפנקא ונהין כו'. כי היכי דלימרו קביל עליה הרמנא דמלכא והשיב לו הקטן חבל עליך מלכא כו'. דהיינו לא בקש ממנו המלך שיעבוד עבודה זרה אלא לפנים שיאמרו העולם שעשה רצון המלך לעבוד עבודה זרה גם שבלבו לא יעבוד וכמ"ש פ"ק דמגלה למה נתחייבו כליה כו' מפני שהשתחוו לצלם א"ל וכי משוא פנים יש בדבר א"ל הם לא עשו אלא לפנים כו' והיינו דכתיב כי לא ענה מלבו היינו שלא השתחוו לעבודה זרה אלא לפנים בפני העולם ולא היה בלבם כן וח"ש גם כאן בזה הקטן הלא אלהים יחקר זאת לענוש על עובדי עבודה זרה גם לפנים כי הוא יודע תעלומות לב שאין בלב לעבוד עבודה זרה אבל אין לעשות כן מפני הרואה שאינו יודע תעלומות לב של אדם. אחר וקבר שאף בלבו כך הוא וסיים בזה כי עליך הורגנו כל היום היינו בכל יום מז' ימי השבוע וכל המזלות דיומא מכל ימי השבוע רעים עלינו ועליך הורגנו כל היום בלשון רבים על הז' הבנים ונחשבנו כצאן טבחה בלשון יחיד כנגד האם: וריב"ל אמר זו מילה שנתנה בח' כו'. ר"ל דהיינו מילה בזמנה שהקטן רך ומסוכן למיתה כההוא דר' נתן שעדיין לא נבלע בו דמו. ודאמר אלו ת"ה שמראין הלכות שהיטה כו'. כפרש"י שמא יתחבנו בגרונו עכ"ל ויותר נראה לפרש דמרע מזליה כענין אל יפתח אדם פיו לשטן ואם הדבור מביאו לידי כך מכ"ש המעשה ודוגמא דהכי לגבי לרעת כנראה מפרש"י גופיה ודאמר אין ד"ת מתקיימין כו' שנא' זאת התורה אדם גו'. דלפי פשוטו ה"ל למכתב זאת תורת האדם כי גו' כמו וזאת תורת העולה גו' וזאת תורת החטאת גו' וע"כ כתב וזאת התורה דהיינו שהתורה מתקיימת באדם הממית עצמו באהל של תורה וענין המיתה שממית גופו ונבדל ממנו מותר התאום:

הרי"ף עליהם שכתוב אומר כי עליך הורגנו כל היום וכו' ורב יהודה אמר זו אשה ושבעה בניה. פי' רש"י זו אשה הורגנו כל היום ומליך לפרש מה דלה רש"י ז"ל לומר בלשונו כי דבר פשוט הוא שעל פסוק זה הוא אומר ועוד יש לדקדק שלא הביא כל הכתוב אלא זו אשה הורגנו כל היום. והיה אפשר לומר דלדרשה של תי ילדים וילדות אינו נדרש יפה עליך הורגנו כי לא מקרו עליך אלא בדבר של עבודת כוכבים אבל דבר של קלון לא מקרי עליך הורגנו אבל לדרשה אשה ושבעה בניה שנהרגו על עבודת כוכבים איקרי כאן עליך. אמנם נ"ל שלדרשת ארבע מאות ילדים הוא נדרש יפה הורגנו כל היום שכך אמרו הילדים הכתובים שלנו שכתוב בהם האחד אמר וידעת היום והשבות אל לבבך ושאי אמר את ה' האמרת היום ושי האמירך היום וה"ק כי עליך הורגנו בטענת כל היום את ה' האמרת היום וה' האמירך היום ואם נתקיים את ה' האמרת היום יתקיים ג"כ וה' האמירך היום. והיותר נכון הוא שאין לומר זו אשה הורגנו כל היום כלומר שאף היא נפלה ומתה אע"פ שלא הרגוה:

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ארבעי' סאה *קצוצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר ר' ינאי ברבי ישמעאל אומר שלש קופות של ארבעים ארבעים סאה במתניתא תנא ארבעים קופות של ג' ג' סאין ולא פליגי הא דרישא הא דדרעא אמר רבי אסי ד' קבין מוח נמצאו על אבן אחת עולא אמר ט' קבין אמר רב כהנא ואיתימא שילא בר מרי מאי קרא °בת בבל השדודה אשרי שישלם לך וגו' אשרי שיאחז ונפץ את עולליך אל הסלע

לא ע"ש נח

תהלים קלז

עין יעקב

המוספות כגזות וכן עלאתי דאלפי בכתב הנאון מהר"ל מפראג כפי גלה ישראל דף י"א ע"ב עיין שם ושם כתב ושם לא נגיר: ארבעים סאה קלוני תפילין נמצאו בראש בר בי ביתר. נראה דאמי רבי יוחנן לאשמועינן לגעתו דאמר לעיל אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו וכו' אקבא דרספקא וכו' עיין שם דנס ביתר נענש על דגא אימבול איילים ט"ם ובאבל צריך להיום ממולל כבאר קרנו שהיו מנים תפילין כדאיתא בפ"ק דסוכות ובע"ק ובמס"ט אין מניחין תפילין בע"ב והם נחנו פאר תחת אפר ולא סטניש

י המלע. °בני ציון היקרים המסולאים בפז מאי מסולאי׳ בפז אילימא דהוו מחפי בפיזא והאמרי דבי רבי שילא תרתי מתקלי איסתירי פיזי נחות בעלמא חדא ברומי וחדא בכולי עלמא אלא שהיו מגנין את הפז ביופיין מעיקרא הוו חשובי דרומאי נקטי בליוני דגושפנקא ומשמשי ערסייהו מכאן ואילך מייתי בני ישראל ואסרי בכרעי דפורייהו ומשמשי אמר ליה חד לחבריה הא
גר"ס כח היכא כתיבא א"ל °גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת אמר כמה מרחיקנא מדוכתא פלן אמר ליה איננד פוסתא ופלגא א"ל אי מטאי לגביה לא איצטריכי לך אמר רב יהודה אמר שמואל משום רבן
איכה ג שמעון בן גמליאל מאי דכתי׳ °עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי ארבע מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר ובכל אחד ואחד היו בה ת׳ מלמדי תינוקות וכל אחד ואחד היו לפניו ת׳ תינוקות של בית רבן וכשהיה אויב נכנס לשם היו דוקרין אותו בחוטריהן וכשגבר אויב ולכדום כרכום בספריהם והציתום באש:

קצוצי תפילין. דפוסי תפילין מין הרצועה קרויה קלילה כדאמרי׳ במס׳ (קוטה) [סוכה] אוחז ברצועה ואינו אוחז בקלילה: ולא פליגי. רבה בר בר חנה ורבי ינאי ומתכיתא: דדרעא. מי קאה ודריסא שהם גדולים ד׳ בתים בכל קלילה הוי ג׳ זמני מי קאה ואם תאמר ד׳ לא היא שבית אחד של זרוע גדול מאחד מבתי הראש לפי שכאן כל ארבע פרשיות בבית אחד ובשל ראש פרשה אחת בבית אחד ומ"מ דפוס של ראש מתוך שצריך לחלק הבתים ולהיות ריוח ביניהם וקבועים על מושב אחד הולך שמיסב להיות רחב והוי על אחד ג׳ שבזרוע: ד׳ קבין. במורבן בית ראשון: איסתרי. סלעים: שהיו מגנין את הפז ביופיין. והיינו המסולאים לשון סולו לרוכב לא חסולה בכתם אופיר משובחים היו ביופי מן הפז: בליוני דגושפנקי. לורות כאות שבחותמיהם כדי שתשעבדם כנגדן: כמה מרחיקנא מההוא דוכתא. שלא שגעתי ללמוד אותו פסוק: איננד. מעט: פוסתא ופלגא. דף וחצי:

מהרש"א אשרי שיאחז ונפץ את עולליך גו׳. ודאי האי קרא לא מתפרש אלא בנפוץ עוללים דבני בבל על הסלע אבל עניא דקרא מפורש שגם הם עשו כן בבני ישראל כמ"ש אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו דהיינו שישולם לך מדה כנגד מדה ומפרש לה דהיינו בנפוץ עוללים וגו׳ וק"ל: מאי מסולאים בפז כו׳. דלפי פשוטו הי"ל למכתב המסולאים מפז במ"ש כמו הנחמדים מפז או כפז בכי אבל בפז משמע שמסולאים ע"י הפז דהיינו ע"י תכשיטי פז שהיה עליהם ולכן מקשה והלא תרתי מתקלי אסתירי פיזא כו׳ וקאמר אלא שהיו מגנין את הפז ביופיין מעיקרא

כו׳. ויהיה ג׳ בפז כמו תחת הפז שהיו משמשים ערסותיהם מעיקרא כנגדן ומייתי בני ישראל. ואמר דא"ל חד לחבריה הא היכא כתיבא כו׳. מדבריו מוכח דקרא כבר בקללות ואם התחיל גם בהכך דבמשנה תורה והפסיק בהן דף ופלגא מהאי קרא לא הי"ל היכא כתיבא דאימא במה שלפניו שלא קרא עדיין כתיבא אלא נראה דלא התחיל כלל בהכך דמשנה תורה ולא קרא אלא הנך קללות דת"כ ולא ידע כלל אי כתיבא גם במשנה תורה ולכך קאמר והיכא כתיבא בת"כ וא"ל גם כל חלי וכל גו׳. דלזה רמזה התורה ולפי שהוא דבר מגונה לא נכתב במפורש וש"ל אי מטאי לגביה לא אצטריכי לך. דהיינו שגם אני הייתי מבין שעד"ז רמז הכתוב וק"ל: עיני עוללה לנפשי כו׳. ופי׳ שהוא נשתייר לבד מכל הני תנוקות: ובנות עירי. כי ביתר ושאר עיירות נקראו בנות לגבי ירושלים וכה"ג מייתי רבה"ג להאי קרא בפ׳ מרובה ובסוף מסכת סוטה גבי ת"ק ילדים כו׳ ע"ש:

לב ת"ר מעשה ברבי יהושע בן חנניא שהלך לכרך גדול שברומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים הלך
ישעיה מב ועמד על פתח בית האסורים אמר °מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים. ענה אותו תינוק ואמר °הלא
שם ה׳ זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל העבודה שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עליו (ו)אמרו לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו רבי ישמעאל בן אלישע אמר רב יהודה אמר רב מעשה בבנו ובבתו של רבי ישמעאל בן אלישע שנשבו לשני אדונים לימים נזדווגו שניהם במקום אחד זה אמר יש לי עבד שאין כיופיו בכל העולם וזה אמר יש לי שפחה שאין בכל העולם כולו כיפיה אמרו בא ונשיאם זה לזה ונחלק בולדות הכניסם לחדר זה ישב בקרן זוית זה וזו ישבה בקרן זוית זה זה אומר אני כהן בן כהנים גדולים אשא שפחה וזאת אומרת אני כהנת בת כהנים גדולי׳ אנשא לעבד ובכו כל הלילה כיון שעלה עמוד השחר הכירו זה את זה ונפלו זה על זה וגעו בבכיה עד שיצאה
איכה א נשמתם ועליהן קונן ירמיה °על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים:

תוספות כל ממון שפוסקים עליו. כי איכא סכנת נפשות פודין שבויין יותר על כדי דמיהן כדאיתא בפ׳ השולח גבי המוכר עצמו ואת בניו לנכרים כל שכן הכא דאיכא קטלא אי נמי משום דמופלג בחכמה היה:

מהרש"א מי נתן למשיסה יעקב כו׳. אמר האי קרא לידע בו אם

עין יעקב

הסגימו באבילות ירושלים לפיכך נענשו שנשיגו עם הספילין שנראשיהן שנתעוללו בעפ׳ ארץ וק"ל: קאי לבניו פי׳ תינוקות של בית רבן: תמיהא גדולה איך מלמד אחד למד עם פי תינוקות וכפי׳ לא יתפור אמרי׳ סך מקרי דרדקי כ"ה ודוחק לומר בדרורות הללו שאני או שבאמת נענשו בשביל זה ול"ע ועיין ברכה רים איכה חני רשב"י אם ראית עיירות נתלשות ממקומן שלא שהחזיקו בשכר סופרי׳ ומשנים שנא׳ על מה אבדה הארץ וכו׳: אמר מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים ענה אותו תינוק וכו׳ ע"ד הפשט אפשר לומר דאף שר׳ יהושע אמר לשון שפסוק כישעי׳ מ"מ שאלתו הי׳ על אותו דור וחורבן ושאל פרושי פ"ד דאי׳ במפרשים כי כשישראל עושין רצונו של מקום נקראי׳ בשם ישראל וכשאין עושין רצונו של מקום נקראי׳ בשם יעקב לי עוקבא ורמאו׳ לכן שאל פרוש מי נתן למשיסה יעקב שהם אנשי ירושלים שחטאו שהי׳ בהם שנאת חנם ועל מה עלתה שהיו צדיקים כראוי לכ"ל שאל וישראל לבוזזים והשיב לו התינוק על ירושלים הלא ה׳ זו שחטאנו לו ועל אנשי טוב. עלתה השיב ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו ע"ד דאי׳ במדרש דראוי למער עליהם חביריו כדכתיב עמו אנכי בצרה וכן וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה׳ שרי שכולם דראוין לצער בצרת אהרן ואי"כ הנך דלא אתאבלו על ירושלים לא אבו ללכת בדרכי ה׳ שיצטער צרת ישראל שיצרו לכך נגלה בבכה ולא שמעו בתורתו דכתיב וכל בית ישראל יבכו את השרפה: זה אומר אני כהן בן כהנים גדולים איך אשא שפחה. נראה לפי שאדונים שלהם אמרו עליהם קחת שפחה ועבד ולא בהם שבוים מישראל לכך כל אחד סבר כוונתו שהאמת בן חורין ואשר שהם עלמם אמרו לאדונים שהם אינם מבני ישראל (כי הבינה עליהם לפטור

אם בן חכים הוא להשיב לו שיפא דקרא הלא ה' זו חטאנו כו' כדמסיק: **מובטחני בו כו' ואיני זז מכאן עד שאפדנו כו'.** דמופלג בחכמה היה כמו שכתבו התוס' ויש לדקדק בקרא ענין הכפל ושינוי שאמר לבוזזים ולא לביזה כמו למשיסה וע"ד שאמרו בסוף כתובות בזוזי ובזוזי דבזוזי ואמר שע"כ בא להם כפולה הצרה על חטא הכפול דלא אבו בדרכיו הלוך הם מצות השכליות שהם מדותיו יתברך ב"ה שגם שכל האומות ודת הנימוסית מודה בהן ולא שמעו בתורתו הם מצות השמעיות שאילו לא נכתבו לא היה שכל האומות עומד עליהם: **על אלה אני בוכיה גו'.** דלעיל מיניה כתיב קרא עלי מועד דהיינו שנתוועדו ונזדווגו שני אדונים מב' השבויים אח ואחות למקום אחד והיינו לשבור בחורי גם דרך ה' לבתולת בת יהודה וע"ז אמר על אלה שהם הבת והבחור אני בוכיה וה"ל למכתב אני בוכה אבל הרמז הוא מאמר הבן אני בוכה עליה על הבת אחותי ועיני עיני יורדה מים הוא מאמר ירמיה שב' עיני יורדים מים על הזוג הכשר הזה:

הרי"ף השבועה שאפדנו בכל ממון שפוסקין עלי. כתבו התוספות אי כמי משום דמופלג בחכמה היה וצריך לדעת מה חכמתו של אותו תינוק שבשביל שידע להשיב סופו של פסוק אין כאן חכמה כשגבש ואפשר לומר שהיה נראה שרבי יהושע כשאמר מי נתן למשיסה יעקב היה בדעתו לגמור כל הכתוב כולו בלשון שאלה ותרעומות לומר כי מי נתן למשיסה יעקב בודאי כי הלא ה' נתננו בידם לפי שחטאנו לו וכיון שכן למה נטשנו ה' ביד אנשי דמים שלא אבו הבוזזים האלה לילך בדרכי ה' ולא שמעו בתורתו והרי אע"פ שחטאנו אנחנו מ"מ אנו הולכים בדרכי ה' ושומעים בתורתו אלא שגבר יצרנו וחטאנו לו ולא נכון שנהיה ביד בוזזים שלא אבו בדרכי ה' הלוך. ובזה הוא אתי שפיר שאמר הלא ה' זו חטאנו ואח"כ דיבר שלא לנוכח ולא אבו ולא אמר ולא אבינו בדרכיו הלוך זה היה במשמע מדברי ר' יהושע והתינוק הזה קפץ להשיב קודם שיגמור ר' יהושע כל הכתוב ומיד כשאמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים השיב לו הלא ה' זו חטאנו לו שכפי זה הכתוב הזה הוא שאלה ותשובה שאל מי נתן למשיסה יעקב כי אין רע יורד מלמעלה והשיב לזה הלא ה' זו חטאנו לו שגלנו כאן תעינו לחטא ואע"פ שאין שאינו ראוים לעונש גדול כזה של שביה שהוא קשה ממות לפי דכולהו איתנהו ביה מ"מ רואה הקב"ה לבני הדור שלא אבו בדרכיו הלוך דהיינו לחזור בדרכי תשובה ולא שמעו בתורתו אשר לוה ה' ושבת עד ה' אלהיך לכך אנחנו עונותיהם סבלנו אע"פ שאין בידינו עונות כי אם חטאות אשר חטאנו לה' וכפי הדרך הזה מתבאר הכתוב כולו בישראל ויתיישב ג"כ שדבר אליו לנוכח ואליו שלא לנוכח לפי שאינם כולם דברי השואל אלא שלא ה' הם דברי המשיב שהוא בתוך הצרה שהוא אומר כי אע"פ שאין בידינו עונות מ"מ הוא משיב שכיון שחטאנו אנחנו לה' פקד ה' על עונות הדור שלא אבו הלוך בדרכיו ואנחנו עונותיהם סבלנו ובודאי שזו חכמה נפלאה ליישב הכתוב על מכונו ולכך אמר אפדנו בכל ממון אפילו יותר משויו. ועוד חדשתי שיש דקדוק ששאל מי נתן למשיסה יעקב והנודק לתשובת שאלה זאת הלא ה' שהוא נתננו למשיסה אבל לא יצדק כאן לומר הלא ה' זו חטאנו לו שאילו היתה השאלה על מה עשה ה' ככה ליעקב לתתו למשיסה ולבוזזים היתה צודקת התשובה לפי שחטאנו לה' ורבי יהושע היה לו הכתוב בזה למקשה עד שבא אותו תינוק והשיב הלא ה' זו חטאנו לו אז הבין כוונת הכתוב שהוא מתמיה ואומר הן ידענו שהלא ה' נתן יעקב למשיסה אבל יש לתמוה שיענים הקב"ה עונש לאדם שיוציא ממנו תקלת חטא ועון לה' כגון אני שנשביתי ואני עומד לקלון שהוא תועבת ה' ואיך יענים הקב"ה ליעקב עונש שיש בו חטא ועון. ובזה מדוקדק שאמר זו חטאנו לו דהל"ל הלא ה' אשר חטאנו לו או אשר חטאו כנ"ש ולא אבו בדרכיו ולא אמר ולא אבינו בדרכיו הלוך למה אמר אבו בדרכיו הלוך ולא אמר חטאו לו אלא כאן רמז תשובת התינוק שעתידין ישראל לומר מי נתן למשיסה יעקב והשיב התינוק הלא ה' הגוזל אבל תמיה אני שהעונש הוא שהגלגני לקלון יש בו חטא אשר חטאנו לה' בעונש זה של קלון כי הוא תועבת ה' ואשו עונש כי חטאנו לה' והמה לא אבו בדרכיו הלוך וישמע שכם כן נ"ל נכון:

א"ר שמעון בן לקיש מעשה באשה אחת וצפנת בת פניאל שמה צפנת שהכל צופים ביופיה בת פניאל בתו של כהן גדול ששימש לפני ולפנים שנתעלל בה שבאי כל הלילה למחר הלבישה ז' חלוקים והוציאה למכרה בא אדם אחד שהיה מכוער ביותר א"ל הראני את יפיה א"ל ריקה אם אתה רוצה ליקח קח שאין כיופיה בכל העולם כולו א"ל אעפ"כ הפשיטה ג' חלוקין וז' קרעתו ונתפלשה באפר אמרה לפניו רבש"ע אם עלינו לא חסת על קדושת שמך הגבור למה לא תחוס ועליה קונן ירמיה °בת עמי חגרי שק התפלשי באפר אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים כי פתאום יבא השודד עלינו עליך לא נאמר אלא עלינו כביכול עלי ועליך [בא שודד]:

לג ש

ירמיה ו

על כבוד שמך הגבור. והיכן גבורתיך: עלי ועליך. בשני נתחלל בכך:

מהרש"א מספד תמרורים כו'. כי האי קרא כתיב גבי מפלת צור ביחזקאל בשינוי קלת הכא דכתיב אבל יחיד ותמרורים במקום מר באמר כי הצרה שנתהווה בבת עמי היא אבל יחיד שלא נעשה כן בשאר אומות וע"ד לרת רבים חלי נחמה ומספד תמרורי' כי כפל בבת עמי המרה והכר' כי יבא השודד עלינו דכיון דאבל יחיד קרא לה לא הל"ל עלינו אלא עליך אבל אמר עלינו שבזה יתגדל לרתי שיבאו גם עליך:

אמר רב יהודה א"ר מ"ד °ועשקו גבר וביתו איש ונחלתו מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו ושוליא דנגרי הוה פעם אחת הוצרך רבו ללוות א"ל שגר אשתך אצלי ואלונה לך שיגר אשתו אצלו שהה עמה ג' ימים קידם ובא אצלו א"ל אשתי ששגרתי לך היכן היא א"ל אני פטרתי' לאלתר ושמעתי שהתינוקו' נתעללו בה בדרך א"ל מה אעשה א"ל אם אתה שומע לעצתי גרשה א"ל כתובתה מרובה א"ל אני אלוך ותן לה כתובתה עמד זה וגרשה הלך הוא ונשאה כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפורעו א"ל בא ועשה עמי בחובך והיו הם יושבים ואוכלים ושותין והוא היה עומד ומשקה עליהם והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהם ועל אותה שעה נתחתם גזר דין ואמרי לה על שתי פתילות בנר אחד:

לד ש

מיכה ב

שוליא דנגרי הוה. לא היה רבו לחורש אלא רבו לאומנות של נגרין: שוליא. הכלרי"ן: הוצרך ללוות. הרב: קידם. השכים: בי פתילות בנר אחד. אשת איש:

ושוליא

עין יעקב

בשמחן של ישראל) רק שהם עבדים ושפחות הבזוים שלא יטילו בהם וקי"ל: **צפנת** שהכל לבין ביופיה. הי"ל דאתי לאשמעינן שזה היה חטאה לפי שמן הראוי להיות כל כבודה בת מלך פנימה ובשיבות זו שהיתה יפה ביותר להלניע את עלמה שלא להסתכל ביפיה על כן נענשה ככה כי הקב"ה לא עביד דינא בלא דינא: **והיו** דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהם ועל אותה שעה נחתם גזר דין. כי שערי דמעות לא ננעלו ואמרי לה על שתי פתילות בנר אחד כלומר מכח דמעות אלו מוכח שנסתרע על עיקר הגירושין שהם בטעות לפי בזה שיקר לו לומר שנתעללו בה התינוקות נמלא שהיא עדיין אשת איש ואע"ג דמבואר לעיל בב"ם דף מ"ו שהמוליא את אשתו משום שם רע לא חיישינן ללעז ע"ש שאני הכא דאיכא אומדנא דמוכח שיוכא שאילו ידע שלא זינתה לשמו ושיבא הוא מוכרם לשום עבד לעבדים בשביל כתובתה לא היה מגרשה תה שפי פתילות בנר אחר וכ"ן בתסרים"ס

מהרש"א ושוליא דנגרי הוה כו'. כל ענין זה מפורש בהאי קרא ולעיל מיניה באומר שוי חוטפי אלו ושעלי רע דסיים זה שהיה פועל אצל רבו ואמר כי יש לאל ידם שעי"ז בא שלום לרבו ולאמר וחמדו שדות גזל שעי' שחמד וכמו עיניו באשת רבו עשק הגבר שהוא רבו דעלת גבר שפל בו כמו בן הגבירה וביתו שהיא אשתו בכ"מ דביתו מאשה כבר כתיב וכתיב וכמאו ואולי שסיכה לפי פשוטו לכתוב וכמאו במקום ולקחו שצריך לכתוב במקום הזה הוא אשת רבו שכשאה ע"י שהלוה לו ולא היה לאל ידו לפרוע לו. וא"ר ושמעתי שהתינוקות נתעללו כו'. אמר כן שודאי לא היתה אשתו מתחלת אלו אלא שהיא התחילה אותם עמו לדבר עבירה ולכן היה ואסורה לך: על ב' פתילות כו'. ונראה לפרש דבלישנא דעל אותה שעה נחתם כו' אפשר הא דשהה ג' ימים שעיקרא לא עבר עמה עבירה והיתה מותרת לו לאחר שנתגרשה אלא שעל אותה שעה שעסק להשיאו לגרשה ולשעבד בו ע"י במתנתה נחתם גזר דין ולישנא דאמרי לה אותה שעה אין זה עיקר עבירה אבל בשהתה אלו מעיקרא ג' ימים עבר בה עבירה ונעשית א"א דהיינו ב' פתילות בכר אחד שע"י זה אסורה לו גם אחר שנתגרשה נחתם גזר דין ונראה גם שעבירות יחיד היה כיון שהיה בידם למחות ולא מיחו נחתם גזר דין לכולם:

לה נט **אמר** רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הילל בריה דרבי וולס מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה יהושע הוה אלעזר והא הוה אלעזר הוה פנחס והא הוה פנחס הוו זקנים והא הוה שאול הוה שמואל והא נח נפשיה כולהו שני קאמרי' והא הוה דוד הוה עירא היאירי והא נח נפשיה כולהו שני קאמרי' והא הוה שלמה הוה שמעי בן גרא. והא קטליה כולהו שני קאמרינן והא הוה חזקיה הוה שבנא. הא איקטיל כולהו שני קאמרינן. והא הוה עזרא הוה נחמיה בן חכליה. א"ר אחא בריה דרבא אף אני אומר מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה הונא בר נתן שאני הונא בר נתן דמיכף הוה כייף ליה לרב אשי:

במקום אחד שתהא תורתו וגדולתו של ישראל במקום אחד שאין בישראל גדול בתורה ובעושר כמותו: **והא הוה אלעזר.** יחיד לאחר שנפטר יהושע: והא הוה פנחס לאחר אלעזר הורה וגדולה שהיה כה"ג אחר אביו: הוו זקנים. שקבלו מיהושע והאריכו ימים אחריו כדכתיב אשר האריכו ימים אחרי יהושע: **שאול.** גדול בתורה היה אלא שלא למד לאחרים כדאמרינן בעירובין שאול לא גלי מסכתא להכי כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע: **והא נח נפשיה.** דשמואל קודם שאול: **כולהו שני.** משעמד בגדולה תהא תורה וגדולה במקום אחד הא בתחלת גדולתו לא היה יחיד בהולה: **עירא היאירי.** גדול בתורה היה כדאמרינן במ"ק דהוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות: **חזקיה.** מלך יהודה גדול בתורה היה כדאמרינן בחלק: **שבנא.** גדול בתורה היה כדאמרינן בסנהדרין שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא חזקיה בחד סרי רבוותא: **והא איקטיל.** שנחריב הרגו כדאמרי' (בדיני ממונות) [בזה בורר]:

תוספות והא הוה הונא בר נתן. תורה וגדולה היתה לו כדאמרי' במועד קטן דקא דחקו רגלי דהונא בר נתן ואמרינן בפרק ב' דזבחים דאקיים ביה והיו מלכים אומניך ע"כ (ובמסכת סנהדרין. פרק אחד דיני ממונות פרק ד' כתוב מאמר זה פעם אחרת ושם הוסיפו בתוספות ב' דיבורים ואלו הם) והא הוה חזקיה איכא ספרים דלא גרסי ליה דחזקיה לא הוה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים ועוד דשבנא רשע היה ולא משכינא הוא ותדע דכי פריך הוה דוד לא משני הוה אחיתופל שקראו דוד אלופי ומיודעי כיון דרשע הוא אינו מן המנין וקצת קשה דלא משני הוה מפיבושת שהי' מבייש פני דוד בהלכה: כולהו שני קאמרי'. דמשה מתחלת גדולתו לא פסקו כולהו שני והשתא לא קשה לספרים דגרסי והא הוה אלעזר הוה פינחס דהכי פריך והא הוה אלעזר שהותחלה גדולתו אחר של יהושע ותימא דלא משני מיהושע הוה עתניאל בן קנז שהחזיר הלכות שנשתכחו מישראל:

מהרש"א הוה שמואל כו'. לכאורה כיון דשמואל היה נביא כמה שנים קודם שנמשח שאול הוה ליה למיפרך בהיפך הא הוה שמואל. ולשנויי הוה שאול ויש ליישב דכל גדולה דקאמר הכא שהיה נשיא כמו רבי או מלך כמו שאול או כ"ג כמו אלעזר אבל שמואל לא היה גדולתו יותר מאחר מכל הכי ודקאמר דהוה שמואל היינו שהיה גדול בתורה ולא היה בשאול תורה וגדולה במקום אחר וכה"ל דהוו זקנים והוה עירא ושמעי דהיינו שהיו ג"כ בעלי תורה וגבי דוד נמי הס"ל דהוה שמעי אלא דניחא ליה למנקט עירא דהוה רבו כדאמרינן בעלמא ועיין עוד בסוגיא זו פ' אחד דיני ממונות בתוס' ובחידושי הלכות שם:

הרי"ף והא הוה פינחס הוו זקנים. והא דלא משני הכי גבי והא הוה אלעזר לימא הוו זקנים משום דמשני שפיר הוה פינחס ועוד שמא הזקנים לא היה להם גדולה בפני אלעזר אבל בפני פינחס היה להם גדולה כדכתיב וישמע פינחס ונשיאי העדה ויטב פינחס והנשיאים משמע שהיתה גדולתן שוה: הא הוה שאול הוה שמואל והא נח נפשיה כולהו שני קאמרי'. ותימה דלא אמר לבתר דנח נפשיה דשמואל הוה דוד ואת"ל שאין גדולתו של דוד כלום בחיי שאול מ"מ תורתו של דוד היתה שקולה לשאול כדכתיב יודע נגן ואיש תואר וכו' ודרשו חז"ל כל הכתוב בדברי תורה יודע לשאול ולהשיב ומאיר פנים בהלכה וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום מה דלא הוה ביה בשאול: והא איקטל. פי' רש"י ז"ל שנחריב הרגו כיון דש"י לדקדק הא דלא קאמר הכא והא נח נפשיה כדקאמר באחריני וקאמר אקטיל לפי שסנגא הרגו סנחריב: והא הוה עזרא וכו'. ותימא למאי דאמרו התוספות דל"ג והא הוה חזקיהו מפני שלא היה מושל חזקיה על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים וא"כ מאי פריך והא הוה עזרא דילמא לא איקרי מושל יחידי בישראל כיון דגלו עשרת השבטים מישראל וי"ל דלא חיישינן אי הוה מושל אחר בעשרת השבטים דא"כ גם ברבי דחשבינן ליה תורה וגדולה במקום אחד דילמא בעשרת השבטים היה גדול ממנו אלא לא חשבינן אלא בישראל שנשארו כאן וכן בעזרא היה גדול בישראל ואין למעלה הימנו וכ"ת גם בחזקיהו לא היה גדול ממנו בכל ישראל הנשארים כאן מ"מ כיון שבימיו גלו עשרת השבטים כדכתיב ויהי בשנה הרביעית למלך חזקיהו וגומר ויגל מלך אשור את ישראל אשורה אם כן לא חשיב ליה מושל על כל ישראל ומיהו קשה דלמא דל"ג חזקיהו לפי שמלך הושע בן אלה על ישראל ד' שנים בימי מלכות חזקיהו וכולהו שני בעינן:

°**ויאמר** לאשר על המלתחה וגו' מאי מלתחה א"ר אבא בר יעקב [אמר ר' יוחנן] דבר הנמלל ונמתח: לו מ"ב

ויאמר

עין יעקב

מהרש"ל: מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. לכן ע"י משה נמסר לנו התורה ורבי סידר לנו המשניות שזה תורה שבעל פה וכן מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד לכן חיבר רב אשי תלמוד בבלי לרעם קשר התלמוד כי היכי שיהא דבריהם נשמעין בעשר: הוה שמואל. מהרש"ל מקשה לכאורה כיון דשמואל היה נביא כמה שנים קודם שנמשח שאול ה"ל למיפרך בהיפוך הא הוה שמואל ולשנויי הוה שאול ולק"מ דגל זה שום משני כפשיטות הרי שאול נמשח ע"פ שמואל מכחו מקשה בעשר

ויאמר לאשר על המלתחה. ניהוא כתיב: דבר המלל ונמתח. בגדי הכהן הם שהוא נמתח ע״י עלילה המושלל בשלבצותיו כשהוא טוס:

מתני׳ אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום: **גמ׳** *מה״מ אמר רב מתנה דאמר קרא °ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי אטו אנן לא ידעינן דכהנים בני לוי נינהו אלא כהן ברישא והדר לוי. ועוד האריכו בראיות מפסוקים:

כהן קורא ראשון וכו׳. כי הכי דלא ליתו לאינצויי תקינו להו רבנן האי סידרא דכיון דתקנתא דרבנן היא תו לא מצינן לשנויי ולמימר אנא קרינא ברישא: **ויתנה.** שיקראו בה כהנים והדר בני לוי:

תנא דבי ר׳ ישמעאל °וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון א״ל אביי לרב יוסף מפני דרכי שלום דאורייתא היא א״ל דאורייתא ומפני דרכי שלום כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא דכתיב °דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום אלא אמר אביי לכדמר דתניא ב׳ ממתינין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין הבוצע הוא פושט ידו תחלה וכו׳

וקדשתו. כי את לחם וגו׳: **לפתוח ראשון.** לכל דבר כגון בין בתורה בין בישיבה הוא ידבר בראש: **ולברך ראשון.** בסעודה: **וליטול מנה יפה ראשון.** אם בא לחלוק עם ישראל בכל דבר לאחר שיחלקו בשוה אומר לו ברור וטול אתה מה שתרצה: **א״ל דאורייתא הוא.** ותורה אמרה כן משום דרכי שלום: **אלא אמר אביי.** דרכי שלום דקתני מתני׳: **לכדמר.** [אתא] רבה בר נחמני שהיה רבו: **אין ממתינין.** אין צריכין להמתין: **הבוצע.** כגון בעל הבית שהוא מברך המוציא ואפי׳ הוא קטן: **הוא פושט ידו.** בקערה תחלה ללפת בו את פרוסת המוציא:

תוספות וליטול מנה יפה ראשון. כגון במעשר עני או בצדקה אם הוא עני או בחברים המסובים בסעודה אבל במידי דשותפות לא דאמרינן בפרק מקום שנהגו דהנותן עינו בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה לעולם:

ר׳ יוחנן ור״ל מעייני בספרי דאגדתא בשבתא והא לא ניתן ליכתב אלא כיון דלא אפשר °עת לעשות לה׳ הפרו תורתך וכו׳. אין כותבין איתיביה אף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה אר״ל משום ר׳ ינאי באל״ף בי״ת] א״ר יוחנן משום רבי בנאה התורה מגלה מגלה ניתנה שנאמר °אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי ורשב״ל אומר תורה חתומה ניתנה שנאמר °לקוח את ספר התורה הזה ואידך נמי הכתיב לקוח ההוא לבתר דאדבק ואידך נמי הכתיב במגלת ספר כתוב עלי ההוא דכל התורה כולה אקרי מגלה דכתיב °ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגלה עפה אי נמי לכדרבי לוי דאר״ל ח׳ פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן אלו הן. פרשת כהנים. ופרשת לוים. ופרשת טמאים. ופרשת שילוח טמאים. ופרשת אחרי מות. *ופרשת שתויי יין. ופרשת נרות. ופרשת פרה אדומה. א״ר אלעזר תורה רובה בכתב ומיעוטה על פה שנאמר °אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו ור׳ יוחנן אמר רובה על פה ומיעוטה בכתב שנאמר °כי על פי הדברים האלה ואידך נמי הכתיב אכתוב לו רובי תורתי ההוא אתמוהי קא מתמה אכתוב לו רובי תורתי והלא כמו זר נחשבו ואידך נמי הכתיב כי ע״פ הדברים האלה ההיא משום דתקיפי למגמרינהו דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמני׳ דרשב״ל כתיב כתב לך את הדברים האלה וכתיב כי על פי הדברים האלה הא כיצד דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה ודברים שבע״פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב [דבי] ר׳ ישמעאל תנא אלה אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות אמר ר׳ יוחנן לא כרת הקב״ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבע״פ שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל:

[**והא לא ניתן ליכתב.** שום דבר גמרא והלכה ואגדה כדאמרי׳ לקמן אלה אתה כותב וכו׳: **כיון דלא אפשר.** מלכתוב שמתמעט הלב והתורה משתכחת: **עת לעשות לה׳.** אם בא עת לעשות תקנה לשם שמים הפרו דברי תורה לשעה הצריכה: **אף היא.** הילני המלכה בנסי׳ יומא: **פרשת סוטה.** לכתוב משם פרשיות לקוטות הנאות: **באלף בית.** כלו׳ ראשי תיבות]: **אז אמרתי.** כך אמר דוד אז אמרתי כשערערו עלי שאול ודואג לפוסלני מלבא בקהל והיעד בבהמ״ד עמוני ולא עמונית כדאמרי׳ ביבמות: **הנה באתי.** עכשיו באתי לכלל: **כתוב עלי.** מאז ניתן התורה הוזכרתי בה ואת שתי בנותיך הנמצאות בזכות דוד שעתיד לצאת מרות המואביה ונעמה העמונית אמו של רחבעם כתיב הכא הנמצאות וכתיב התם מצאתי דוד עבדי אלמא מגלה איקראי משום דעשאה כתבה מגלת בראשית והדר מגלת נח והדר מגלת אברהם והיינו דקאמר במגלת אברהם כתוב עלי: **חתומה.** גמורה ומקויימת ושלמה: **א״נ לכדר׳ לוי.** איקרי מגילה אותן ח׳ פרשיות שהוצרכו ליום

עין יעקב

וכא כה נפשיה וק״ל: **התורה** מגילה מגילה ניתנה. ולהסבר לומר דפליגי בפלוגתא דהני תנאי דפליגי בפ׳ הפסיק תורה צוה לנו משה מורשה בפרק ד׳ מיתות אי מורשה ספי׳ ירושה היא בהם או מאורסה שרינה כנע״ה מאורסה וע״ש וא״כ אי סבירא לן דינה כנערה מאורסה וקי״ל בפ״ק דקידושין דף ז׳ ע״א המקדש חצי אשה אינה מקודשת אפי׳ למאן חלייך בפרוטה היום וחלייך בפרוטה למחר קמבעיא אי מקודשת ואינה מקודשת לכן ס״ל לר׳ תורה חתומה ניתנה דכיון שהתורה דמיא לנערה מאורסה שנתקדשה לישראל לכן צריך להיות תמימה בלי הפסק משא״כ ר׳ יוחנן סבר מגלה מגלה ניתנה סבר ירושה היא דיש לה הפסק וייצא זה אחר זה וקי״ל וני״ל דזה כוונת הש״ס ר״פ פ״ק דקידושין דתורה נקראת בלשון נקבה דכתיב תורת ה׳ תמימה משיבת נפש וקשה למה לא נלינו דתורה דנקראת בלשון נקבה אלא בפסוק זה ולדרכינו יובן כיון דתורת ה׳ תמימה דוקא מוכח שהיא כארוסה לישראל לכן נקראת בלשון נקבה וק״ל ונראה שזה כוונת הפסוק תורת ה׳ תמימה משיבת נפש ע״ד דאיתא במדרש רבה פרשת יתרו פ׳ כ״ט כיון שבאו לסיני וגלה עליהם פרשת כשיוסף שנאמר נפשי יצאה בדברו אבל התורה בקשה עליהם רחמים מלפני הקב״ה יש מלך משיא בתו והורג אנשי ביתו עיד אדם נשמתן שנאמר משיבת נפש וכתב שם היפה תואר יש מלך משיא בתו דהתורה כשניתנה לישראל: כמה מלך שנשאת לבעל כראיתא לק״ק ס׳ ל״ב וא״כ בזה מסורה תורה ה׳ תמימה ולא נתנה מגילה ורא״י לזה משיבת נפש משכה דהיא כארוסה והמקדש חצי אשה אינה מקודשת: **גר׳** יוחנן אמר רובה בעל פה ומיעוטה בכתב. ונראה דפליגי בפלוגתא דהני תנאי דפליגי ביבמות פ״ק דף י״ד ע״א אי רובא עדיף או מחדי׳ נפשי ע״ש מרובא ע״ש בחידושינו מ״ש שם וא״כ בהא פליגי הכי נ״כ דר׳ יוחנן דאמר רובה בעל פה אזיל לטעמיה דאמר לקמן לא כרת הקב״ה ברית אלא בשביל תורה שבעל פה שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וקשה למה בשביל תורה שבעל פה אלא בודאי כיון דהוא רובא ורובא עדיף ור״ל סובר דלעולם בכתב הוא רובא ואפ״ה בעל פה עדיף דתקיפי למגמרינהו ומהדרי עדיף וק״ל:

ליום שאמרו ונכתבו ונמסרו בו ביום ונכתבה כל אחת במגלה לבדה לפי שמובדלות ורחוקות זו מזו הלכך קרי לשארא כמי מגילה משום דכשחזר והשלימו הולך לכתוב מבראשית עד פרשת כהנים לבד ודילג פרשת כהנים הכתובה כבר וכתב מפרשת כהנים עד פרשת שילוח טמאים וכן כולם: פרשת כהנים. אמור אל הכהנים שהלכות כהנים כתובות בה לא יטמא לא יקח מום בו לא יגש ומפני שבו ביום הותקנו לעבודה הוצרכו קדושתם להודיעם: פרשת לוים. קח את הלוים דבהעלותך שבה הלכות לוים וי"א ואל הלוים תדבר ואינו כן כי מה עניינם אלא הקמת המשכן למעשר ראשון לא נהג עד סוף כ"ד שנה ועוד פרשת מעשר מיקרי: פרשת לוים. הוצרכו לגו ביום שנזקקו לשיר: פרשת טמאים. ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם משום הלכות הפסח והמשכן הוקם באחד בניסן והוזהרו להם פרשת שלוח טמאים וישלחו מן המחנה שבו ביום הוקבעו ג' מחנות מחנה שכינה מחנה לויה ומחנה ישראל והתקינו להשתלח ומתוך כך התקינו טמאים לשאול הואיל וצריכין שלוח ולא יוכלו ליכנס למשכן היאך יעשו פסחיהם ואי לאו יכולים היו ליטהר עד ט"ו ולא נזקקו לפסח שני אלא אם כן לא יטהרו:

פרשה דפ"א אמלי לא ב"ע פירש"י מגיד שהקריבו בו ביום

ופרשת שלוח טמאים. וישלחו מן המחנה שבאותו היום הוקבעו המחנות וכשנגללין הפרוכת בכל סילוק מסעות הותרו זבין ומצורעים ליכנס לשם: ופרשת אחרי מות. אע"פ שהיא של יוה"כ בו ביום נאמרה כדכתיב אחרי מות ומפני שמתו בני אהרן בשביל ביאה שלא לצורך נאמרה אותה אזהרה לאהרן ואל יבא בכל עת אל הקדש: ופרשת שתויי יין. לפי שמאותו היום ואילך נאסרו דהא בביאת אהל מועד תלה רחמנא: ופרשת נרות. בהעלותך לפי שבו ביום התחילו להדליק: ופרשת פרה אדומה. לפי שביום המחרת נשרפה הפרה להיות נטהרים לפסחיהם וקודם לכן לא יכלו לעשותה דבעינן והזה אל נכח פני אהל מועד דהכי אמרינן במסכת מגלה ירושלמית באחד בניסן הוקם המשכן ושני לו נשרפה הפרה: רובה בכתב. רוב התורה תלויה במדרש הכתוב ללמדה בכלל ופרט וגזרה שוה ושאר מדות שהתורה נדרשת בהם: ומיעוטה על פה. שאין ראה ללמוד לה בתורה אלא למשה נאמרה על פה: כי על פי וגו'. על שבעל פה כרת ברית אלמא איפי הואי רובה: אתמוהי קמתמה. וכי רובי תורתי היה לי לכתוב להם והלא באותם שכתבתי להם כמו זר נחשבו: כתיב כתב לך את הדברים האלה. אלמא נכתבה: וכתיב על פי הדברים האלה. אלמא לא נכתבה: דברים. שאמרתי לך בכתב אי אתה רשאי למוסרם לישראל ע"פ: ודברים שבע"פ אי אתה רשאי לכותבן. מכאן אתה למד שהתלמוד לא ניתן ליכתב אלא מפני שהתורה משתכחת (ובתוספות פירשו דפרשת טמאים היינו וינזרו דכתיב ביה טומאת שרץ ונבלה):

מהרש"א והא לא ניתן לכתב אלא כיון דלא אפשר עת לעשות גו'. נראה בזה דלא ניתן ליכתב משום דלא יסמוך האדם על הכתיבה ולא ילמוד יותר ובודאי דא"א לכתוב כל הדברים שהפה יוכל לדבר בד"ת ולכך בדורות הראשונים שהיה לבם רחבה טפי יש אמר לא ניתן ליכתב כדי שיחזור על תלמודו ומשנתו תמיד ויהיו סדורים לו תמיד ללמוד ולהביאו לידי עשייה אבל עתה עת שנתמעטו הלבבות וא"א לזכרם ע"י הלימוד בע"פ מרבו ונשתכחת משנה בע"פ אדרבה עת הוא להביאו לידי עשייה ע"י ש היו ההלכות סדורים לו בכתיבה אע"פ שע"י זה הפרו תורתך שלא יחזור על משנתו ותלמודו תמיד כי יסמוך על הכתיבה ודו"ק: **תורה חתומה ניתנה כו'.** נודע כי התורה אחת גמורה היא לפי הנותן ית' ב"ה אמנם לפי המקבלים יש בה שינויים מחולקים והוא כי סוד ונסתר של תורה אורה על שמו המיוחד כמ"ש מי שיודע לצרף אותיות שבתורה כו' והנגלה של התורה הוא מבואר שהן מצות האדם וז"ש מגלה מגלה נתנה מחולקים בשינוי ענינים לפי המקבל ובאמר חתומה היינו ההוויה שתוונה בחיבור אחד לפי הנותן יתברך ב"ה וק"ל: **א"ר ינאי באל"ף בי"ת כו'.** פרש"י כלומר ר"ת עכ"ל ולשון באל"ף בי"ת לא משמע כן ויותר יש לפרש דר"ל שלא היו האותיות מחוברין בתיבות אלא כמו אל"ף בי"ת שאין רק אותיות בעלמא וכמו שכתוב בנבלא לפי האותיות היה מבין לכתוב התיבות וכן בפירושין תחלת המקרא היה כותב תיבה שלימה ואח"כ אותיות שאינן מחוברין ודו"ק: **פרשת טמאים כו'.** כתבו התו' פי' בקונט' ויהי אנשים וקשה לפי' דאמר בפ"ק דפסחים שואלין ודורשין בהלכות פסח ל' יום כו' שהרי כבר עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני ולפי זה איכא חודש ואלא כיון שבר"ח ניסן היה כו' וכן הקשו התוספות בפ"ק ופירשו הם פרשת טמאים טומאת שרץ ונבילה כו' עכ"ל ע"ש והוא דחוק דכיון דטומאת מת היה בכלל פרש' כהנים שהזכיר למה לא נאמר דטומאת שרץ ונבילה נמי היא בכלל פ' כהנים דהא בסדר אחד נאמרו כל פ' כהנים זה אחר זה בפי אמור אבל הכא לקיים פרש"י ולפי מה שהזכרנו סבר לפי דעת רשב"ג דס"ל פ"ק דפסחים דשואלין בהלכות פסח קודם פסח ב' שבתות ויליף לה מפ' החדש והשתא ר"ל דהכא אזיל בשיטתיה דרשב"ג ולכך ביום שהוקם המשכן בר"ח שהיו ב' שבתות קודם פסח נאמרה ויהי אנשים משום הלכות פסח ראשון מסיק לכולה מלתא דפסחא דהיינו גם דפסח ב' כדמשני התם ורשב"ג איידי דאיירי במילי דפסחא מסיק לה לכולה מלתא דפסחא ובזה ראייה שגם לפסח דורות יש לשאול בהלכות פסח ב' שבתות כדיליף רשב"ג מהחודש הזה גו' שהיה בפסח מצרים ודו"ק: **רובה בכתב ומיעוטה.** פרש"י רובה בכתב רוב התורה כו' ולא ידענא לפי זה מאי פליג ר' יוחנן וקאמר רובה ע"פ כו' דהא ודאי מיעוטה הן (הלא) לגבי כלל התורה עם מה שנדרש במדות ואפשר דע"פ מקרי גם מה שחידש כל חכם בדורו כמ"ש במדרשות ולפי פירושו נראה דכל מה שיוצא במדרש המדות מקרי בע"פ כמו שאמרו בג"ש דאין אדם דן ג"ש מעצמו אא"כ קבל' מרבו עד משה ותו לא מידי ודו"ק: **דברים שבכתב אי אתה רשאי כו'.** לכאורה מהכי קרא' אינו מוכח אלא שיש דברים בכתב ויש דברים בע"פ אבל מה שאי אתה רשאי כו' אינו מוכח מינייהו וי"ל דמהאלה דכתיב בכל חדא דייק לי' וכדמייתי מתנא דבי ר"י וחדא מינייהו נקט תנא דבי ר"י **שנאמר כי ע"פ הדברים גו'.** יש לדקדק מלשון כי דמשמע נתינת טעם הלא כתב לך את הדברים גו' וי"ל לפי שהשכחה מצויה בדבר שבע"פ אם לא בזכרון דברים שבכתב וכמה דברים שיוצאים מרוח שבכתב בלשון הקודש לכך כתב לך את הדברים משום שעל דברים שבע"פ כרתי אתך ברית וא"א שיעלה זכרונם על לבך כ"א בתורה שבכתב:

הרי"ף כתיב כתב לך וכתיב ע"פ הדברים וכו'. פי' רש"י ז"ל אלמא לא נכתבה ויש תמיה דהא והא איתנהו דברים שבכתב ועליהם אמר הכתוב כתב לך ודברים שבעל פה עליהם הוא אומר כי ע"פ הדברים ונ"ל לדרוש דברים שבכתב אי אתה רשאי וגו'. ועי"ק מה שידם תנא דבי ר"י שאמר אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות דהיינו דברים שבע"פ

שבע"פ אי אתה רשאי לומר בכתב. ונראה דהוקשה לו מדכתיב כתב לך את הדברים האלה שהם הדברים שבכתב איך אזל לומר כי ע"פ הדברים האלה דמשמע האלה הנזכר להם בע"פ ואילו כתיב כי ע"פ הדברים כלתי ההן בגית ניחא דהא בכתב והא בע"פ ומשני דברים שבכתב אי אתה רשאי לומר על פה ולהכי כתב אלה אלה ב' פעמים לומר כתב לך הדברים האלה כלומר האלה יהיו נקראים ולא באופן אחר וע"פ הדברים שהיא התורה שבעל פה כתב נמי האלה לומר האלה יהיו נקראים ע"פ ולא בכתב ורבינו ישמעאל דרש כתב לך הדברים האלה לומר שאי אתה כותב הלכות והוה האלה מיעוטא דוקא אלה אתה כותב אבל דברים שבע"פ שהם הלכות אי אתה כותב ולעולם שאם בא לקרות דברים שבכתב ע"פ הוא רשאי וכן דברים שבע"פ אע"פ שאינו רשאי לכותבם אם בא לקוראם מתוך הכתב רשאי וכפי זה כשאמר כי ע"פ הדברים האלה חוזר ג"כ לדברים שבכתב שאם אמר על פה רשאי והוא על פי הדברים האלה שהיו בכתב ורשאי לאומרם ע"פ עליהם כרתי אתך ברית ועם ישראל:

ט עם **פיסקא** מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום. מ"ט אילימא משום כבוד והא האי שיפורא דהוה מעיקרא בי רב יהודה ולבסוף בי רבה ולבסוף בי רב יוסף ולבסוף בי אביי ולבסוף בי רבא אלא משום חשדא:

מערבין בבית ישן. בני חצר שרגילין ליתן עירוב החצר בבית אחד אין משנין את מקומם ליתנו בבית אחר מפני דרכי שלום: אילימא משום כבוד. של בעל בית: והא ההוא שיפורא. של תקיעת ע"ש דמעיקרא הוי בי רב יהודה. שהיה ראש ישיבה בפומבדיתא: ולבסוף. כשנפטר ומלך רבה נתנוהו בביתו ובתר רבה מלך רב יוסף והדר מלך אביי והדר מלך רבא ורב שרירא גאון פי' בכתב תשובתו שיפורא שופר של נדבה שהיו נותנין לתוכו נדבה השלוחה לבני הישיבה כמו י"ג שופרות שיו במקדש: משום חשדא. הואיל והורגל העירוב בתוך אותו הבית אם באת לשנות את מקומו הנכנסין לאותו הבית ולא יראו שם את העירוב יחשדו את בני החצר שמטלטלין בלא עירוב:

תוספות שיפורא. נמאי שפי' נקוני שתוקעין בע"ש קשה דבסוף פרק במה מדליקין משמע דחזן הכנסת היה מניחו בראש הגג ועוד דרב יהודה היה בפומבדיתא ורבא במחוזא אלא נראה כלשון אחר שפירש שיפורא שבו נותנים נדבה לתלמידים: משום חשדא. פירש ר"ת שלא יאמרו מפני החשד שמוסדים אותם לגנוב פת של עירוב אין מניחים אותו שם אבל בשיפורא ליכא חשדא שידעים שמניחים אצל ריש מתיבתא לחלק לתלמידים:

ו סא **[פיסקא** עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום] תנא אם ליקט ונתן ביד ה"ז גזל גמור רב כהנא הוה קאזיל להוצל חזייה לההוא גברא דהוה שדי אופיי ונתרן תמרי אזיל קמנקיט ואכיל א"ל חזי מר דבידאי שדיתינהו א"ל מאתריה דרבי יאשיה את קרי עליה °וצדיק יסוד עולם: משלי י

[מנקף. חותך]: אם ליקט ונתן. ע"ג קרקע ביד הואיל ומטי לידיה גזל גמור הוא: אופיי. מקלות: רבי יאשיה. מהולל הוה:

מאתריה דר' יאשיה את. לפיכך אתה בקי בדינין לפי שהוא חרם ברבים ומודיען:

תוספות שדי אופיי מדקלא. פירש בקונטרס אופיי מקלות וקשה דרב כהנא היכי הוה מנקיט ואכיל ומי לא הוה חייש לדרכי שלום ונראה כר"ת שפי' אופיי חריות של דקל הוה שדי מן הדקל ונתרי תמרי ורב כהנא סיה סבור שלא היה תופש מן הפירות אלא מן החריות וא"ל אנא בידאי שדיתינהו וגזל נמי איכא:

מ עם **ת"ר** מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל ומבקרים חולי נכרים עם חולי ישראל וקוברים מתי נכרים עם מתי ישראל מפני דרכי שלום:

עם מתי ישראל. לא בקברי ישראל אלא מתעסקין בהם אם מצאום הרוגים עם ישראל:

מא יף סב פרק כל הגט ע"ב **רב** הונא ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבא א"ל חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא א"ל מקמי פלגאה ניקום אדהכי אתא איהו לגבייהו אמר להו שלמא עלייכו מלכי שלמא עלייכו מלכי אמרו ליה מנא לך דרבנן איקרי מלכים אמר להו דכתיב °בי מלכים ימלוכו וגומר אמרו ליה ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי אמר להו דאמר רב יהודה אמר רב מנין שכופלין שלום למלך שנאמר °ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום לך וגומר אמרו ליה לטעום מר מידי אמר להו הכי אמר רב יהודה אמר רב אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו שנאמר °ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת: משלי ח / דה"א יב / דברים יא / פי כילר מערכין ו

בר אוריין. בן תורה: פלגאה. חולק על החכמים שהיה מלעז למר עוקבא שהיה אב בית דין כדאמרינן בפ"ק:

מהרש"א *ושואלין בשלומם מפני דרכי שלום. פרש"י כל הימים ואע"פ שמטיל על הנכרי שם שמים כו' עכ"ל לכאורה ה"נ לפרושי כהכי דרכי שלום דלעיל כמשמעו שלא יכעסו עליו שנאה אלא דמשמע ליה דכל הני דנקט בהך מתניתין דאי לאו מפני דרכי שלום איסור נמי איכא ולכך פי' משום דמטיל על הנכרי ש"ש כו' וניחא למאי דמוקי מתני' ביום אידם ה"ל איסורא אחריכא משום דהוה אזיל ומודה לע"ז ודו"ק: א"ל שלמא עלייכו מלכי כו'. בש"פ כל הגט איכא כי האי עובדא ממש ולא הזכיר דיהיב להו שלמא דהתם לא בעי לאתויי אלא הך מלתא דעסקיתו ברוחות מבא"כ הכא עיקר מלתא דמייתי לה הכא אהא דכפלינן שלמא לת"ח דאקרי מלכא והענין מבואר שמלך ישראל וכדוגמתו הת"ח עושין שלום למעלה ולמטה כדאמרינן בפ' חלק כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנא' או יחזק במעוזי יעשה שלום לי גו' וע"ז מייתי מקרא לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום דהיינו כפל מלמעלה ומלמטה ושלום חד לעוזרך שנתן בראשי הגדוד שהן אינם מלכים כמותך וסיים כי עזרך

עיון יעקב

ודא כלי שיפורא. מה שמקשים תוספות על פרש"י ז"ל וקשה דבסוף פרק במה מדליקין משמע דחזן הכנסת היה מניח בראש הגג וכו' ולפי מבוס הז לא ק"יא ר"יל רק בע"ש מתוך לתשובה הולך להביא גם אכל בעולאי שבת כיי מניח בבית ריש מתיבתא או דהאי בראש הגג נ"כ אלל ריש מתיבתא קאי וע"ג בג"יש"י: מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל. כלומר בשוה להם ואין צריכין לאקדומי זה בפני זה משום דרכי שלום אבל באמת אפי' עניי נכרים לבד מפרנסים ועיין בי"ד סימן קנ"א שם ס"ק ע': אדהכי אתא איהו לגבייהו. אפשר שהרגיש בהו שלא רצו לעמוד לפניו לכן אזל איהו לגבייהו והקדים להם שלום להראות ענוותנותו שאינו מחזיק במחלוקת: א"ל הכי אמר ר"י אמר רב אסור לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו. נראה דגניבא הי' רכוב אבהמתו להכי קאמר הכי וכבר מבואר בפ"ק דקדושין דף ל"ב ע"ב דרכוב כמהלך דמי ולריכי לעמוד לפניו להכי אמר מר לחבריה ניקום מקמיה והא דמשמע כאן דאסור אפילו טעימה בעלמא האריכתי בתשובתי חלק שני"י חלק א"ח ע"ש:

ס' אלהיך הגס שאמרת להם שאתה אלי לעזרני בודאי אין אתה בוטח בעזרת האדם אבל עזרך אלהיך :

האומר פרק ששי

מב דף סז **תניא** איסי בן יהודה היה מונה שבחן של חכמים. ר' מאיר חכם וסופר. ר' יהודה' חכם לכשירצה. רבי טרפון גל של אגוזים. רבי ישמעאל חנות מיוזנת. ר"ע אוצר בלום. רבי יוחנן בן נורי קופת הרוכלים. רבי אלעזר בן עזריה קופה של בשמים. משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי. רבי יוסי נימוקו עמו. רבי שמעון טוחן הרבה ומוציא קמעא. תנא משכח קמעא ומה שמוציא אינו מוציא אלא סובין. וכן אמר רבי שמעון לתלמידיו בני שנו מדותי שמדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר"ע:

חכם וסופר. כדאמרינן בסוטה אמרתי לו לבלר אני: **חכם לכשירצה**. כשהיה רוצה להיות מתון ומתיישב בדבריו היה חכם: **גל של אגוזים**. מפרש באבות דר' נתן מה גל של אגוזים אדם נוטל אחת מהן והן נקבלות ומופלות זו על זו כולם כך ר' טרפון בא תלמיד ושואלו דבר היה מביא לו ראיה מקרא מדרש מהלכה הלכה ואגדה הכל ביחד: **חנות מיוזנת**. ייכה מוכן בה תמיד שאין החנוני צריך לומר ללוקחין המתינו ואביא לכה כן כשצריך אדם ללמוד ממנו מזומן לו ותלמודו ערוך בפיו: **אוצר בלום**. כך מפורשת באבות דר' נתן למה היה ר' עקיבא דומה לעני שנטל קופתו ויצא לשדה מלא בשעורים קצר וכתן בה מלא חטים כתן בה וכן פולין וכן עדשים וכשבא לביתו בורר כל מין ומין לעצמו כך ר"ע כשלמד מרבותיו שמע דבר מקרא מרבותיו ואחריו הלכה ואחריו מדרש ואחריו אגדה כתן לבו לחזור עליהם ולגורסן עד שהיו סדורים בפיו ולא אמר אלמוד מקרא לעצמה מדרש לעצמו אבל כשנעשה חכם גדול עשה כל התורה טבעות טבעות סדר מדרש ספרא וספרי לבדם ושנאם לעצמם לתלמידיו והלכות לעצמם ואגדות לעצמם. ונראה בעיני אוצר בלום סגור מסגירות לבדן מחילות [מחילות] (ומפסיקות) כמו שעושים בתיבות גדולות ליתן חטים מכאן שעורים מכאן עדשים מכאן כמו פיו בלום ורגליו מבולמות בבכורות קלוסי"א בלע"ז: **קופת הרוכלים**. מפרש שהם מה רוכל זה שבא לעיר שואלים ממנו אפרסמון עיוך אומר הן פלייטון עמך אומר הן קנמון עמך אומר הן כך כשצריך לשאול דבר במקרא משיבו וכן בתלמוד וכן במדרש וכן באגדה ואין שבח זה דומה לשל ר"ע שכשן לבו תחלה ולמד הכל מבולבל ואח"כ סדרן: **קופה של בשמים**. דומה לקופת הרוכלים אלא שהרוכל מתוך שאומנותו בכך מרבה מינים יותר וקושר כל אחד בצרור לבדו להיות מזומן לשואלו: **קב ונקי**. לא הרבה תלמוד כשאר חבריו אלא מה שאמר בבית המדרש נקי הוא שהלכה כמותו לעולם: **טוחן הרבה**. שנה הרבה: **ומוציא קמעא**. מפרש ליה: **תנא משכח קמעא**. מתלמודו: **ומה שמוציא אינו מוציא אלא סובין**. ומה ששכח מתלמודו לא שכח אלא דברים שלא נראו בהלכה כמותן: **שנו מדותי**. למדו תורתי: **שמדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר"ע**. בחרתים ותרמתים מתוך עקרי משכיותיו של ר"ע והיינו ברירה אחר ברירה :

תוספות חכם לכשירצה. יותר נראה מאיר ודלמא ר"מ חריף ומקשה ור' יהודה מתון ומסיק וכה"ג אמרי' בסוף הוריות: חנות מיוזנת. לשון מזון ואית דגרסי מזוינת לשון זיון: בלום בקונטרס גרסי בלום במ"ם כמו פיו בלום ורגליו מבולמות בבכורות. ואית דגרסי בסמ"ך כמו בבראשית רבה משל למלך שהיו אוצרותיו בלוסים ומתוקנים ומעורבים:

מהרש"א רבי יודא חכם לכשירצה כו'. עיין פרש"י והוא דחוק דאין זה בכלל מונה שבחן ובערוך פי' לכשיפתח שפתיו היא ראש המדברים עכ"ל והיינו שבח ובאבות דר"נ ל"ג אלא ר' יודא חכם ול"ג לכשירצה: שמדותי תרומות מתרומות כו'. ע"ש תרומות ומעשר שניתן לכהן שהיא קודש קדשים ברירה אחר ברירה אחר .שנבחר ונתרם שמעשר ללוי נתרם וממנו תרומת מעשר לכהן וק"ל:

מי שאחזו פרק שביעי

מג **רב** עמרם חסידא כי הוה מצערין ליה בי ריש גלותא הוו מגנו ליה *אתלגא למחר אמרו ליה מאי ניחא ליה למר דלייתו ליה אמר הני כל דאמינא להו מיפך הפכי אמר להו בישרא סומקא אגומרי וחמרא מרקא איתי ליה אינהו בישרא שמינא אגומרי וחמרא חייא שמעה ילתא ומעיילא ליה לבי מסותא ומוקמה ליה במיא דבי מסותא עד דמתהפכי מיא דבי מסותא והוו דמא וקאי בישריה פשיטי פשיטי רב יוסף איעסק ברחים רב ששת מיתעסק בכשורי אמר גדולה מלאכה שמחממת את בעליה א"ל ריש גלותא לרב ששת מ"ט לא סעיד מר נבן א"ל דלא מצלי עבדי דחשידי אאבר מן החי אמר ליה מי יימר א"ל השתא מחוינא לך א"ל לשמעיה זיל גנוב איתי לי חדא כרעא מחיותא אייתי ליה אמר להו אהדמו לי הדמי דחיותא אייתו תלת כרעי אותיבו קמיה א"ל הא בעלת ג' רגלים הואי פסיק אייתו חדא מעלמא אותיבו קמיה א"ל לשמעיה אותבי נמי להך דידך אותבה אמר להו האי בת חמש רגלים הואי א"ל אי הכי ליעבדו קמיה דמר וליכול א"ל לחיי קריבו תכא קמיהו אייתו קמיה בישרא אותיבו קמיה ריסתנא דחנקא חמתא נששיה ושקלא כרכה בסודריה לבתר דאכיל אמרי ליה *איגניב לן כסא דכספא בהדי דף סח דקא מעייני ואתו אשכחוה בכרוכה בסודריה (אמר) [אמרי] ליה חזי מר דלא מיכל קא בעי אלא לצעורן אמר

עיון יעקב

רים חכם. כדאיתא בסוף הוריות שהי' ר"מ חכם וכדאיתא בתחילתן דסוף סוטה משמת ר"מ בטלו מושלי משלים פירש"י לתת אמתלא טעם וחכמה ליכנס בה בשערי בינה וקומר דהיינו שהי' דברי תורה מיוסדין אללו וכתב שלא מן הכתב כדאיתא במגילה כד"כ דף י"ח ע"ב ור' יהודה חכם לכשירצה עיין פרש"י ותוספות וע"ל דהכם היא שם המתמנון וגדולה כדאיתא בסוף הוריות ור' יהודה פי' חכם לכשירצה כלומר כשהיה רוצה היה נוהג בהתמנות החכם שהרי אמון לו רשות מן המלך להיות ראש מדברים בכל מקום אך שלא פי' מזן בהשמכות וגדולה חח שבח שלו ואפשר שזה כוונת הערוך הובא במהרש"א ועיין בחידושינו בערכין דף ט"ז ובמגילה דף כ"ח ע"ב: משנת ר' אליעזר קב ונקי. שמעתי לפרש דרלינו שקיים הכתוב לורבי באורך שי שלא להיליא דבר מבונה אבל משנת ר' אליעזר אע"פ שהי' קב אע"ה רבי לשון נקי:

רב יוסף איעסק ברחיא רב ששת מיעסק בכשורי. הא דלא עבדי נ"כ רפואה זו דבש' שמן אגומרי וחמרא חייא אפשר לומר דעיקר רפואה ח"א ע"י כי הוא נחוץ למאכל ומאום לעינים וכן היין כי יתן כוס עינו וכה"ג אמרינן בפסחים דף מ"ב דבשר שמן ויין ישן מאירין את עינים (וצ"ע כן אוא מזומנה נוטו) משא"כ רב יוסף ור"ב שהיו עני' נסוד לכן השתמשו ע"י מלאכה וע"ל שזה רפואה גם במקום תפוחת ד"כבדם ילאה: דחשידי אאבר מן החי. הכיר איסור זה שהוא חמור כדאיתא לעיל דף ז' ע"ש א"ל מי יימר

אמר להם אנא מיכל אכלי וטעמי בי טעמא דחיורא אמרי ליה חיורא לא עביד לן האידנא אמר להו בדקו ברוכתי דאמר רב חסדא אוכמא בחיורא וחיורא באוכמתא לקותא היא בדוק אשכחוה כי קא נפיק כרו ליה בירא ושדו ליה ציפתא עילויה ואמרי ליה ליתי מר לינח נחר ליה רב חסדא מאחוריה אמר ליה לינוקא פסוק לי פסוקיך אמר ליה °נטה לך על ימינך או על שמאלך א"ל לשמעיה מאי קא חזית א"ל ציפתא דשדיא א"ל הדר מינה לבתר דנפק א"ל רב חסדא מנא הוה ידע מר א"ל חדא דנחר לי מר ועוד דפסוק לי ינוקא פסוקא ועוד דחשידי עבדי דלא מעלי:

רש"י מצערי ליה. העבדים מפני שהיה חסיד ופרוש ומחמיר עליהם באיסורים: (אתלגא. דרך לאחת לו חולה ומחנות לכה כמפורש שם בגמרא ותפוחתו בפרא מונחת לגתנרה ומגורה חי"א פי' בלא נחיגת מים כמבואר שם בגמ'): סומקא. כחוש: מרקא. מזוג במים מרבה: ילתא. אשת רב נחמן והיתה בת הנשיא ואשת אב ב"ד וחכמה מלאמרי בהעור והרופא דרב נחמן מתכים דבי נשיאה הוה: פסותא. מרחן: מתהפכים. מגמגת זיעה אדומה בגלם ומתו עי' בפרא שמינה והמרא היא: פשיטי. בהמה עגלונות: רב יוסף מתעסק. יאלגא: ברדיא. כדי שיתחמם ויזיע: בבשרי. לבלא קורא ומסלות: אהדרנו לי הדמי דהיותא. קערה לפני שהוי הנתגמה לתמויש מהותו סמירה כלומר ערכו הנפשים: א"ל. ליה גלותא: אי הכי. מפום החשידי סוה: ליעבדו קמיה דמר. כלומר יקנים משמים דרך יבחר המאכל בהיתר: תבא. סלען: דיסתנא דהנקא המתא. מענסטרייזין עלם קמן סעל בף סיכק שאדם בולעו ונחנק משום דרב ששה סני נהור הוה ולא ידאם דאכל ויחנק: גששה. משמש ומרגיש בלותו עלם שקל כל החתיכה וכרכה בסודריה: (תוספ' פירשו משום דאשכח ביה טעמא דחיורא הוא דעבד הכי והתלמוד לא פירשו עד לבסוף ע"כ): איגניב לן כסא דכספא שהיו חוים לותו כורך בסודריו וחלים לבדוק מפו: אמרו ליה. לרים גלותא: החיורא. בשר גבלה וספק: מיכל אכלי. וטעמו טעמתי: חיורא לא עביד לן האידנא. לא שחטו היום בהמה נבלה ספק: ברוכתא. בשר (סיה בודק) (סי בודק] במקום ריסתנא זו בבף סיכך והמלמו בשר שהוא לבן: דאמר רב חסדא חיורא באוכמתא לקותא. וללא לבן בשר שחור לקותא היא שם נבשר ונספק הנו. ללבן: כרו ליה בירא. חפרו גומן שיפול בו: ושדו [ליה] ציפתא. שסלימו מחללה ע"פ הבור כדי שלא יבין מותנו: ליתי מר לינח. לשכב במושכבו: נחר ליה רב חסדא. עשה לו קינן כמו נחרת סוסו: א"ל. רב ששת לינוקא פסוק לי פסוקיך: נטה לך. פסוק הוא בעשהאל: הדר מינה. חזור מעליה לימין או לשמאל:

מהרש"א רב ששת כו'. נקטינהו לפי שאחר כל אדם יוכלו לעשות שאר מלאכות כבדות כגון לחטוב עצים כמ"ש ותקע עצים יסכן בהם שלא היו יכולין לעשות רב יוסף ורב ששת דהוו סגי נהור ולמר דמ"מ היו עושין מלאכות כבדות כגון בריחיא ובכסורי וק"ל: דחשידי אאבר כו'. כדאמרינן מרבה עבדים מרבה גזל ומתוך כך גנבים חתיכה בשר ושם ירלאים מר"ג שהלכו לגזול ממקום אחר ולאבר מן החי כדי להשלים: א"ל האי בת ג' הוה כו'. ויש לדקדק ומאי קושיא הא בעלת בת ג' וכן בעלת ה' רגלים מותרים להדיוט כדאמרי' פ' א"ע דבעלת ה' וכן בעלת ג' הוה בעלת מום אבל טרפה לא הויא. ודוחק לומר דמ"מ קאמר להו הלא ה"ל להקריבו לשלחן ר"ג כמ"ש הקריבהו נא לפחתך וכ"נ דהיה חסר חסר רגל ולא יד דהוה טרפה כדאמ' התם רב הונא לא שנו אלא חסר יד אבל חסר רגל טריפה כמי הוה וק"ל: וכרכה בסודריה כו'. פירש"י כל החתיכה וכדמוכח לקמן דקאמרי אזי מר דלא מיכל קא בעי כו' וכזה נוכח דמעיקר' כמי משום טעמא דחיורא לא אכל כמ"ש בתוס' ויש לדקדק דא"כ אמאי קאמר דגששה דהרגים בלותו עלם כפרש"י הא בלאו הכי לא היה אוכל מינה משום חיורא וי"ל דאי לאו משום הרגש אותו עלם לא היה כורכה בסודר אלא היה משליך הבשר תחת השלחן אבל כרכ' בסודר להוכיח בעל' הזה על פניהם שמבקשים רעתו שיחנק בו: מנא הוה ידע מר כו'. לכאורה קשה מה שאל בו דהא איהו דנחר ליה ודאי משום הכי הוה ידע וי"ל דודאי דמשום דנחר ליה לא ירגיש בכך אבל נחר ליה שלא ישכב עד שישאלהו למה נחר לו וכשלא שאל לו. ואעפ"כ הרגיש בדבר היה תמיה לרב חסדא מנא הוה ידע לה מר וא"ל ע"י שאחת נחר לי הייתי מרגיש דצריך שאלה ולכך שאלתי לינוקא פסוק לי פסוקיך ובו התנסתי ועוד דחשידי עבדי כו' ובודאי לא לבגדי א"ל ליגם מר אלא שאפול בו וק"ל:

הרי"ף כרכה בסודריה. פי' התוספות משום דאשכח ביה טעמא דחיורא הוא דעביד הכי והתלמוד לא פירשו עד לבסוף. ול"נ שהתוספות לא כיונו לזו מה שכתבנו שפשטיה דמלתא דהוה עלם שבל סיכך שאדם בולעו ונחנק בו וכבך החתיכה בסודרים להראותם דא"כ לנוה הגולך לומר לרים גלותא אנא מיכל אכלי וטעמי בה טעמא דחיורא הי"ל נתנו בפני זו החתיכה עם העלם שבה ליחנק בו אלא ודאי דלהכי כרכה בסודריה משום דאשכח ביה טעמא חיורא וניחא להאי פירושא הכו מתייצב ניחא נששה וסקלה דבשלמא מפני העלם שייך גששה אבל מפני הטעם מאי גששה דנקט טעמא מיבעי ליה ושמא הא והא הוו גששה מפני העלם וכיון דאשכח בה ריעותא נתכוין בטעמא והוה טעמא דחיורא. ומשום הכי כרכה לחתיכה כולה בסודריה דאי משום העלם לא היה נוטל כל החתיכה רק העלם בלבד: א"ל נטה על ימינך או על שמאלך. פי' רש"י ז"ל פסוק הוא בעשהאל ופי"ל ידעתי ז"ל לא בא ללמדנו מקומו של פסוק זה אלא שרב ששת אמר לשמעיה הדר מינה דמשמע חזור לאחוריך וכפי זה מה שאמר לו התינוקא נטה לך על ימינך או על שמאלך לא"ל נטה מהימין ומהשמאל וחזור לאחריך ועשה כדבריו לפי שהם אמר לו שילך או לנגד ימין או לנגד שמאל איך לא עשה ר"ש כדבריו כיון שדברי התינוק הם כנבואה קטנה לכך פירש רש"י ז"ל פסוק הוא בעשהאל כלומר כי שם מבואר שלא א"ל אבנר לעשהאל שיחזור לאחוריו דהא כתיב לעיל מיניה וירדוף עשהאל אחרי אבנר ולא נטה ללכת על הימין ועל השמאל מאחרי אבנר ושמך לו ויאמר לו אבנר נטה לך על ימינך או על שמאלך כלומר נטה לך אל נגד ימין או אל נגד שמאל וכן א"ל כאן התינוקא לרב ששת שיטה עלמו ללכת לנגד שיהיו או לנגד השמאל ומאי דאמר רב ששת לשמעיה הדר מינה לריך לדקדק שלא א"ל לחזור לאחוריו אלא יחזור מעליה אל אחד מהצדדין וזהו שפירש"י ז"ל הדר מינה חזור מעליה לימין או לשמאל לאפוקי פי' הדר מינה שהיינו חזור לאחריך:

°עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם שדה ושדות. שרים ושרות אלו מיני זמר ותענוגי בני

מד קהלת ב

עיון יעקב

מיהו לע"ג דנברא רבא כרים ועביד עליהם חזיה ... קני מחד ומעיד מבי אחרים אגבי שאל לו מי ייתר: ואמרי ליה ליתי מר לינח. והא דחזרי לו כן הלא אם ילך לנדכו גם כן יכול לחזכו וכו' ודאי ואשגין שירגיש השמה דאם שוכח מלן לפיסא לכן אמרי ליה ליתי מר לינח שיסבור דלכן הכינו הלפיתא כדי שישכוב עליו: נחר ליה רב חסדא מ"ע. אמר דלאו בכוונה נחר אליה רב ששת בן ששת ידלג קאי רב חסדא מזה דליכו יהא היה אומר לו בפירוש ולבטלו אלא שמן השמים בא לו נחירה שיסבור רב ששת מכשר לו כן בכוונה להציל אותו והשתא אסי שפיר ששאל לו רב חסדא מנא ידע מר וק"ל ועיין במהרש"א: ועוד דחשידי עבדי דלא מעלי. דכמו שהיו רולים להכשיל אותו

בני האדם אלו בריכות ומרחצאות שדה ושדות הכא תרגימו שדה ושדתין במערבא אמרו שדתא א"ר יוחנן ש' מיני שדים היו בשיחין ושדה עצמה איני יודע מה היא אמר מר הכא תרגימו שדה ושדה ושדתין
מ"א ו למאי איבעי לי' דכתיב °והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה וגומר אמר להו לרבנן היכי איעביד אמרו ליה איכא שמירא דאייתי משה לאבני אפוד אמר להו היכי אשתכח אמרי לי' אייתי שדה ושדתין כבשינהו אהדדי אפשר דידעי ומגלו לך אייתי שדה ושדתין כבשינהו אהדדי אמרי אנן לא ידעינן דילמא אשמדאי מלכא דשידי ידע אמר להו היכא איתיה אמרי לי' איתי' בטורא פלן כריא לי' בירא ומליא לי' מיא ומכסיה בטינרא וחתימא בגושפנקי וכל יומא סליק לרקיעא וגמר מתיבתא דרקיע ונחית לארעא וגמר מתיבתא דארעא ואתי סייר ליה לגושפנקי' ומגלי לי' ושתי ומכסי ליה וחתים לי' ואזיל:

מה שם שדריה לי' לבניהו בן יהוידע יהיב לי' שולשילתא דחקיק עלה שם ועזקתא דחקיק עלה שם וגבבי דעמרא וזיקי דחמרא. אזל כרא בירא מתתאי ושפינהו למיא וסתמינהו בגבבא דעמרא כרא בירא מעילאי ושפכינהו לחמרא וטמינהו סליק יתיב באילנא כי אתא סיירי' לגושפנקא גלייה אשכחי' חמרא אמר
משלי כ כתיב °לץ היין הומה שכר וכל שוגה בו לא יחכם
הושע ד וכתיב °זנות ויין ותירוש יקח לב לא אישתי כי צחי לא סגיא לי'. אישתי רוא וגנא נחית אתא שדא בי' שולשילתי' סתמיה כי איתער הוה קא מפרזל א"ל שמא דמרך עלך כי נקיט לי' ואתא מטא דקלא חף ביה שדייה מטא לביתא שדייה מטא גבי כובא דההיא ארמלתא נפקת
ע"ב איהי *חננא לי' כפה לקומתיה מיני' איתבר בי' גרמא
משלי כה אמר היינו דכתיב °ולשון רכה תשבר גרם הזא סמיא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחיה חזא רויא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחא חזא חדוותא דהוו קא מחדי לה בכה שמעיה להוא גברא דהוה קאמר ליה לאושכפא עביד לי מסאני לשב שני אחיך חזא ההוא קסמא דהוה קסים אחיך כי מטא להתם לא עיילוה לגבי' דשלמה עד תלתא יומי יומא קמא א"ל אמאי לא קא בעי לי מלכא לגבי' אמרו לי' אנסיה משתיה שקל לבינתא אותיב אחברתה אתו אמרו לי' לשלמה

בריכות. למחן בסן בלונן: **הכא תרגימו.** בבבל: **שדה ושדתין.** סד זכר וסדס נקיבס: **שדתא.** סידס עגלס למרכב נסים וסריס: **בשיחין.** בלותו מקוס: **מה היא.** מס דמותס ומס טיבס וי"א סדס עלמס רלס כולן ולמן לוכי יודע מס סיל: **היכי אעביד.** בלי כלי ברזל: **שמירא.** בריס מססת ימי ברלשית ולין כל דבר קסס יכול לעמוד מפניו: **לאבני אפוד.** דלמרי' במס' סוטס לבנים סללו לין כותבין עליסס בדיו סנלמר פתוחי חותס ולין מסרטין עליסס בלזמל סנלמ' במלולותס סלל יסיו חסרים כלוס ללל כותב עליסס בדיו ומרלס לסס סמיר מבחוץ וסס נבקעות מלליסן: **כבשינהו.** כפלס ביסורין לומר לו סיכן הול: **כבשינהו.** ללחן לסון מכבס סל בגדים: **היכא איתיה.** לסמדלי סמוכל לכבסו: **בטורא פלן.** בסר פלוני: **כרי אליה בירא.** כרס לו סס בור: **טינרא.** לבן: **והתמיה בגושפנקא.** בחותמו: **סייר לגושפנקיה.** בדקו סלל נגע לדס בו לגלות בור:

תוספות ליכל סמיר דלייתי מסס ללבני לפוד. סכל מסמע דללבני לפוד בעי סמיר ובפ"ק דקדושין גבי עובדל דדמל בן נתינל בקסו ממנו לבנים ללפוד וחס יסיס בבית סני מדקלמרינן לסנס נולדס לו פרס לדומס כו' ובבית רלסון לל עסו פרס כדלמרי' סביים עסס עזרל ול"כ סיס סמיר בבית סני ולין לסקסות דבפי בתרל דסוטס תנן מסמתו נביליס סרלסונים בטלו לורים ותומים ומסקבב בסמ"ק בסל סמיר דסייט ב"ס סני מדנקט ב"ס סתס וסתס בגמרל נקט ב"ס רלסון על מילי

מהרש"א מיני זמר כו'. סכיסס מלסון סיר ללל ססריס לסון זכר וסרות לסון נקבס ולולי ע"ס סיס מיכי כלי זמר סמיוחדים לזכרים ויס מיוחדים לנקבו' וקרוב לזס ת"י זייני זמרל לזמרל בהון ליוחי כו' וזמריית' בבית מסתיל חמרל וסיינו דסריס סס כלי זמר לזכרים לויס בב"ס וסרות סס כלי זמרות לנקבות בבית המסתס וק"ל: והתמיה כו'. כדלמרי' גבי סדים סלוכלים וסותין ומתי' כבני לדס וסיס ירל מנגיעו' לדס בסתיתו סלל יזיקו לסליך בו סס סמות ובודלי מלכלו כמי מכסי כך בגוספנקל מס"ט ולל סזכיר סכל ללל מימיו מסוס סך מעסס סהתחכם בניסו לסחליף מימיו ביין:

עיון יעקב

למכול לסר מן סחי כן כיו רולים לסכסיל לוסי בכור כי עברו על ללו דלפני עור לל סמן מכסול כמסמעו ומדרסו וק"ל: א"ל לייםי סידס. עיין בתוספות מ"ס דלמס לל סלל בלורים ותומים וכ"ל דלין זס מענין סללס לורים ותומים רק לידע מס סעתיד לסיות. סללס במלחמס וכס"ג סכל לל דברים סטמונים סיכן סס וכס"ג לין סוללין על סיסור וסיתר כדלי' קפ"ג ד"ימל בסכותב רק סםדים ללו ידעו ססס נכרלו עס סםמיר בסעס לסס כדלי' בפ"ד דפסחים וס"ס דלבות עסרס דברים נברלו בין סםמסות ול' מכן ספיר ו"יל סמזיקים סכס סםדים ועוד לפי ססמיר סי' לערמ"ס במדבר וגס סםדים וסמזיקין עיקר דירתס במדבר במקוס סלין יסוב בני לדס לסכי סלל לסס דוקל: והתמיה בגושפנקא. מס ספי' מסרס"ל סול סלל ללכוד דלע"ג דליכס מסיירלין מםס סמוס סממית לדס גוסני ע"מ סול מסיירל סלל יסימו סוך סכור יין לם יםתס ממנו ידיס בסינס כלסר קרס לו בלמס ע"י בניסו ועפ"ז יס לפרן מס סמקסים תוספות פ"ב דפגיגס דף י"ב בסל דססיב סס סלסס כבני לדס כל דלל קלמר נמי יבוכס כבני לדס ע"ס ולק"מ דבלמס סינס יסינים בקביעות כבני לדס ללל ל"כ נםמכר על ידי יין כמו סכל וק"ל: בתום' ד"ס ליכל סמיר. ולין לסקסות דבפ' בתרל דסוטס וכו' מסיב בסל בטל ססמיר וכו'. וכלמס יוסר פי' י"ל לומר דלע"ג דבכים סני סי' לבני לפוד מ"מ לל סי' נכתב עליו כלוס כיון סבטל ססמיר ולע"ג דבקרל כתיב ופתחת עליו וגו' למלוס ולל לעכב ביון דליו כלן חסרון בבגדים עלמן מרע דסל כתיב ונתת לל סלורים ולל סתומים וחס לל סי' בכים סני כדלי' בפ"ע דסוט' ללל ודלי דכל ללו לל לעכובל נלמר לס סמונס בגדים סס סבגדיס וזס נירלס כוונס סרמב"ס בספי' סמסניות פ"ע דסוטס על מסני' מסמתו נביליס ולסונים סבסב ח"ל וסמיר כתב מוסר לבנים ובו פסחו לורים ותומים סרי ספ"ל בזמן בית סני סלל סיו לורים ותומים לל סיו לריכין לסמור כלל (וברמב"ס פ"ו מס' כלי סמקדס מבולר דקי"ל סגם במקדס סני סיו לורים ותומים ללל סלל סיו כסללים בו) ונירלס מדבריו סםלוריים ותומים סיו רק סמות סםבטים וסלבות וסבטי יס וכ"כ בפ"ט מס' כלי סמקדס ודלל כדעת רס"י וסרמב"ן ס' סלוס דסלורים ותומים סול סס סמפורס ועיין כע"ב מ"ס לכן וגתעלס מסנו לכסן ספוספות פ' לין מעמידין דף כ"ג ע"ב ע"ס: ועזקתא דחקיק עלה סם. וכתב מסרס"ל ולל סוכיר מס סעסס בעזקסל ונרלס דליף ססיס עליו סלבלס ע"מ סיי יכול לסזיק לס בניסו כדקלמר מעל דיקלל חף ביס וכו' וכן מוכח בסמוך לסנתן לו סעזקל לזקיס וספקיס עכ"ל ולכסי לל יכל ידי מובס בילור דסל לקמן מסמע נ"כ סלל סיס יכול לסזיקו עד סנתן לו נ"כ סםולםילתל וסל דעיימי רליס מסלי דיקלל חף ביס ע"מ לל עלים ססרי יכול לסזיק לדס כיון ססי' עליו סםולםילתל יםפיק עליו סםס ללל כיילס דלכך נסן לו עזקתל ססקק עליו סס כדי סיסל כסוף ססם ידו ומסמו לסוליכו לכל מקוס סירלס כי לם ססי' עליו סםולםילתל סלל סי' יכול לסזיק סני לדס וסי' כחבוס ע"ב

לשלמה א"ל הכי אמר לכו הדר אשקיוהו. למחר אמר להו ואמאי לא קא בעי לי מלכא לנביה אמרו לי' אנסיה מיכלא שקל לבינתא מחברתה אותבה אארעא אתו אמרו לי' לשלמה אמר להו הכי אמר לכו נגודו מיני' מיכליה לסוף תלתא יומי עייל לקמי' שקל קניא ומשח ארבעה גרמידי ושדא קמיה א"ל מכדי כי מיית ההוא גברא לית לי' בהדין עלמא אלא ארבעה גרמידי השתא כבשתיה לכולי עלמא ולא שבעת עד דכבשתן נמי לדידי א"ל לא קא בעינא מינך מידי בעינא דאבנייה לבית המקדש וקא מיבעי לי שמירא א"ל לדידי לא מסר לי לשרא דימא מסירא לי' ולא יהיב ליה אלא לתרנגולא ברא דמהימן לי' אשבועתיה ומאי עביד ביה ממטי ליה לטורי דלית בהו ישוב ומנח להו אשינא דטורא ופקע טורא ומנקיט ומייתי ביזרני דאילנא ושדי התם והוי ישוב והיינו דמתרגמינן נגר טורא בדקו קינא דתרנגולא ברא דאית ליה בני וחפיוה לקיניה זוגיתא חיורתי כי אתא בעי למיעל ולא מצי אזל אייתי שמירא ואותביה עילויה רמא ביה קלא שדייה שקליה אזל חנק נפשי' אשבועתיה:

גבבי דעמרא. גיזות למר: וזיקי דחמרא. נודות יין: בירא מתתאי. בור שחפר למטה מבורו של אשמדאי: ושפינהו למיא. כגון השופך יין לחמרים שריק מי בור העליון לתוך התחתון דרך נקב שנקב בשפה שבין שתי הבורות ומתוך שהראשון קרקעיתו גבוה מקרקעית התחתון נרוקו המים לתוך תחתיהן: וסתמינהו. לנקבים שבין זה לזה כדי שכששפכו יין בעליון לא יזוב ממנו לתחתון: ובירא אהרינא מעילאי. לבורו של אשמדאי: וטמינהו. מילא לותן שתי בורות עפר כדי שלא יבין אשמדאי: טמינהו. סתמום כדמתרגמינן סתמום פלשתים טמונון פלשתאי: כי אתא. אשמדאי: סיריה לגושפנקיה. ומלא שלם: לא סגי ליה. לא יכול להתאפק: רוא וגנא. נשתכר ונרדם: נהות אתא. בניהו מן האילן: שתמיה. שבר השלשלת סביב צוארו שלא יוכל ראשו לנתק: הוה קא מפרזל. מתגבר ומתעסק לנתקה הימנו: דמרך. הקב"ה: הק' ביה. נתחכך בו: כובא. צריף קטן כמו סוכה דלידי: דארמלתא. אלמנה היתה דרס בו: איתהגנא ליה. נמשך מעליו שלא יחוף בו: כפה לקומתיה. נגד אחד והתלק עצמו כתיפיו מן הגוף: ולשון רכה תשבר גרם. ע"י לשון רכה שאמרה מענה רך כגבורה עלתה: אסקיה. שעלה להטותו אל הדרך: רויא. שכור: אסקיה. אל הדרך: חזא הדוותא דהוה מהדר לה. ראה הכנסת כלה שהיו מרקדים בשמחה מאד: אנסיה משתיא. שתה הרבה: נגידו מיכלא מיניה. משם ידכם מלהאכילו כי אם מעט: קניא. קנה: דמהימן ליה אשבועתיה. שמאמינו בשבועתו כשנשבע לו להחזירו לו: דלית בהו ישוב. של זרעים ואילנות להתפרנס שם: ופקע טורא. מתבקע מעט מהר עד שמשליך שם זרע האילנות וגדלים אילנות שם ומתפרנס עכם: בדקו קינא. בדקו עד שהיו בקיאין היכן יש קן של דוכיפת דהוא תרנגולא ברא: זוגיתא. זכוכית כדי שיראה את בניו ולא יוכל להכנס אצלם ויהא צריך לשמיר לבקע הזכוכית: רמא ביה. שלוחו של שלמה קלא: חנק נפשיה. התרנגול:

תוספות וכתיב זנות ויין ותירוש. אף ע"פ שזה הפסוק לא נכתב עדיין היו יודעין כמו אבול עושה מלאכה הי' רמיה נפיק לא יחפור בני יואב:

מהרש"א לבניהו בן יהוידע כו'. אולי שע"כ נאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים גו' כי ברב פעולותיו שזכר כאן נכבש בידו אשמדאי אשר ע"י זה נבנה בית המקדש שעל כן נקרא בניהו שעל ידו נבנה בית המקדש וסוף שמו וכן תחלת שם אביו הם שלש אותיות מהשם רומזים על שני השמות שעל השושילתא ושעל העזקתא שנתנו בידו: זנות ויין גו'. לא מליט בשום דוכתא שהשדים נזהרים מלשתות יין אבל אשמדאי מלכם חכם היה כדאמר לעיל דבכל יום סליק לרקיעא וגמר מתיבתא כו' והיה נזהר מלשתות יין מטעם שאמר דהיין משבש ויקח לב אבל מטעם שנגע בו אדם לא היה נזהר כיון דחזא שלא נפתח חותמו תלה הדבר שבא היין לשם בנס: שדא ביה שולשילתא כו'. ולא הזכיר מה טעמה בעזקא דחקיק עלה ג"כ שם דיהב שלמה ונראה דגם שנכבש אשמדאי בתפיסה ע"י השלשלת דחקיק עלה השם מ"מ היה יכול להזיק את בניהו כדאמר מטא דיקלא חף ביה שרייה כו' אבל ע"י עזקתא שהיה ביד בניהו לא היה יכול להזיקו וכן מוכח בסמוך כשנתן שלמה העזקתא מידו לו אזקיה ופתקיה כו': הדר אשקיוהו למחר כו'. ועל כוונה זו אמר הכתוב אתיו ואקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר גדול יתר מאד גו' אמר שילך שנתאוה הוא מתאוה לשתות בלוותא ואם אין לחבירו לשלם אמר אתיו פי' בואו ואני אקח לכם יין משלי ונסבאה יחד דרך שכרות כמו זולל וסובא ואמר שמתאוה כך לשתיה ולא לאכילה כי המתאוה אומר שיהיה כזה יום מחר כדקאמר הכא שקל לבינתא כו' הדר אשקיוהו למחר משא"כ באכילה שאלטריך לפתות מתאוותי כדקאמר נגידו מיניה מיכליה ואמר הכתוב כי בגדול ר"ל בגדולי אנשים דבר זה יותר מצוי כמ"ש כל הגדול מחבירו יצרו גדול וכמעשה דשלמה הכא וק"ל: שרא דימא מסיר ליה כו'. אולי שהשמיר ניתן ביד שר של ים שגידולו במים ולא יהיב ליה להשתמש בו אלא לתרנגול הבר לצורך פרנסתו כדמסיק ומהימן ליה אשבועתי' שאינו נותן אותו לשימוש אחר דאילו ניתן לבני אדם להשתמש בו היו עוקרין בו הרים ושאר דבר להזיק וכדחזא התרנגול ברא שעל ידו בא ליד אדם לשמש בו חנק נפשי' אשבועתיה וקאמר דהיינו דמתרגמינן נגר טורא כו' תרגומו של דוכיפת ומפורש פ' א"ט שהודו כפות עיין שם:

הרי"ף מדרים לבניהו יהיב ליה שולשילתא דחקיק עלה שם ועזקתא דחקיק עלה שם יש לתת טעם למה הוליך בניהו לעזקתא דחקיק עלה שם דהא שולשילתא דחקיק עלה שם איצטריכת לתתה על אשמדאי כי בכח השם החקוק בה אמר לאשמדאי שמא דמרך עלך ונקיט ליה ואתא אבל עזקתא למאי אצליך ונראה שחשש שלמה פן יפגעו אשמדאי לבניהו ויזיקנו לכך נתן לבניהו הטבעת שחקוק עליה השם כי בזה לא יירא מפחד אשמדאי וכן מצינו בשלמה כד שקיל מיניה שולשילתא שכל זמן שהיה עזקתא ביד שלמה לא הראה לו גבורתו ולא יכיל לו וכד יהיב ליה עזקתיה אז פתקיה לשלמה ארבע מאה פרסי:

א"ל בניהו מ"ט כי חזיתיה להוא סמיא דהוה קא טעי

עין יעקב

נא פי' מהרש"א תחת יד להוציאו ליתקוס שהיה חלה כי אם בסיס אגלו שמח רמיה: למחר אמר אנסיה מיכלא. אפשר לפי שהוליך לשתות הרבה כאשר א"ל הדר אשקיוה ודם של תורה להיות אכילה מיוחה משוי' על בן אמשי' מ"כלא ואפשר ראה כוונת הקרא לך אוכל בשמחה נפשו ובזה רשעים שחבר כלומר רשע שאוכל יותר מכדי שבע שאכילתו על בן נרך לבנות ממנו השמ"ל כאשר אמר אשמרי' זה כמן רשעים שחסר: מ"ש כי הוא לבלי שתיה. הא דלא שאל על דמף כאילן בניסא ומיים עיין במהרש"א ומ"ל דלא

טעי באורחא אסיקתיה לאורחיה א"ל מכרזי עליה ברקיעא דצדיק גמור הוא ומאן דעביד ליה נית נפשיה זכי לעלמא דאתי ומ"ט כי חזיתיה להההוא רויא דקא טעי באורחא אסיקתיה לאורחיה א"ל מכרזי עליה ברקיע דרשע גמור הוא ועבדי ליה נית נפשיה כי היכי דליכליה לעלמא. מ"ט כי חזיתיה להההוא חדוותא בכית א"ל בעי מימת גברא בגו תלתין יומין ובעיא מינטר ליבם קטן הליסר שנין. מ"ט כי שמעתיה להההוא גברא דא"ל לאושפכא עביד לי מסאני לשב שנין אחיכת א"ל ההוא ז' יומא לית ליה מסאני לשבע שנין בעי מ"ט כי חזיתיה להההוא קסמא דהוה קסים אחיכת א"ל דהוה יתיב אבי גזא דמלכא לקסום מאי דאיכא תותיה. תרחיה גביה עד דבנייה לבית המקדש יומא חד הוה קאי לחודיה
במדבר כג א"ל כתיב °כתועפות ראם לו ואמרינן כתועפות אלו מלאכי השרת ראם אלו השדים מאי רבותייכו מינן א"ל שקול שושילתא מינאי והב לי עזקתך ואחוי לך רבותאי שקליה לשושילתא מיניה ויהב ליה עזקתא בלעיה אותביה לחד גפיה ברקיעא ולחד גפיה בארעא פתקיה ארבע מאה פרסי על ההיא שעתא אמר שלמה
קהלת א °מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש (כי
שם ב זה) [וכתיב °וזה היה חלקי מכל עמלי מאי (כי) [ו]זה רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר גונדו הוי מחזר
שם א על הפתחים כל היכא דמטי אמר °אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים כי מטא גבי סנהדרין אמרו רבנן מכדי שוטה בחדא מלתא לא סריך מאי האי אמרו ליה לבניהו קא בעי לך מלכא לגביה אמר להו לא שלחו להו למלכוותא קאתי מלכא לגבייכו שלחו להו אין קאתי שלחו להו בדקו בכרעי' שלחו להו במוקיה קאתי וקא תבע להו בנדותייהו וקא תבע לה נמי לבת שבע אמיה אתיוהו לשלמה והבו ליה עזקתא דחקיק עליה שם ושושילתא דחקיק עליה שם כי עייל חזייה
שה"ש ג פרח ואפ"ה הוה ליה ביעתותא מיניה והיינו דכתי' °הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות. רב ושמואל חד אמר מלך והדיוט וחד אמר מלך והדיוט ומלך:

אסיקתיה. מה חשבת לו: ובעיא מינטר ליבם קטן. עד שיביא שתי שערות ויצא ראוי לחליצה ויודע היה זה שעתידה להמתין י"ג שנים: ז' יומי לית ליה. אינו נצרך לחיות ז' ימים שמא למחר ימות: אבי גזא. תחתיו היה אוצר גדול זהב וכסף טמון: תרחיה גביה. אחרו אצלו שלמה לאשמדאי תרח בל' ארמי איסור כדאמרינן בב"ק עלן לתרח כיתרא שועל: הוה קאי לחודיה.

שלמה אצל אשמדאי: כתועפות ראם לו. להקב"ה יש לו תועפות ראמים למלאכתו ולפרוע פורענות בשליחותו: מאי רבותייכו. שנשתבח הקב"ה בכם: עיזקתך. טבעתו היה שם חקוק עליה: פתקיה. דחפו: גונדו. לבושו: [ובגילויי ספרות דרב האי ראיתי קודו מקודש של חרס לשתות מים]: לא סריך. אינו כדאי לומר דבר אחד של בשות כל הימים שזה אומר הייתי מלך ואינו אומר דבר שטות אחרת: בדקו בכרעיה. שרגליו של שד דומות לשל תרנגולים: במוקיה קאתי. אינו בא לשכב יחף אלא באנפליאות קלצונ"ש בלעז: מלך והדיוט. היה שלמה לא חזר שוב למלכותו:

מהרש"א אסיקתיה לאורחא כו'. לפי שדרך השדים להזיק וכמו שראה גם בו תוף ביה שריא מטא לביתא שריא ולזה א"ל מ"ט אסקתיה לזה לאורחא שלא יהא ניזוק ות"ל שאין דרכו להזיק לצדיקים כזה שהוא בן עה"ב ולזה א"ל דא"כ כי חזיתיה להאי רויא אמאי אסקתיה דאכן ידעינן ביה שהוא רשע ואמר גם זה מה"ט כי היכי דליכליה לעלמא דאתי מ"ט כי חזיתיה להההוא חדוותא כו' ובודאי אתה מצער בחדוותן של בני אדם ואמר שאינו כן אלא שידע בעתידות דמימת האי גברא בגו תלתין כו' וכן שאנו בענין דא"ל לאושכפא כו' דאחיכת שאתה מלגלג על מחשבה טובה לבני אדם ואמר שאינו כן אלא שמלגלג אני על שטותן ועשותן דלשבעה יומי כמי ליתליה מסאני וכן אני מוכח על הקוסם: אלו מלאכי השרת כו'. לפי פשוטו דקאי כתועפות על הראם לא יתכן לשון כתועפות שהוא לשון מעופפים וע"כ דרשו כי כתועפות הוא מלתא באנפי נפשיה קאי על מה"ש שנקראו מעופפים כמ"ש שרפים גו' ובשתים יעופף וביעף מועף וראם אלו השדים והוא מבואר שאמר הכתוב שאלו ב' כתות דהיינו הא' מה"ש והב' השדים כשאל הוציא ישראל ממצרים היו הם משתלחים שם המלאכים להציל את ישראל כמ"ש וישע מלאך אלהים גו' והשדים להזיק את המצרים כמ"ש ישלח בם גו' משלחת מלאכי רעים ולפי שהשדים דרים בארץ ועולים עד לשמים כמ"ש לעיל דסליק לרקיע דיינו אותם לראם דעומד בארץ וגבהו עד לשמים ואמר לו שלמה מאי רבותייכו מינן כי דודאי המלאכים יש להם מעלות רבות מינן אבל אתם כיון דאוכלים ושותים ומתים ופרים ורבים כבני אדם מאי רבותייכו מינן כו': פתקיה ד' מאות פרסי כו'. ובת"י מפורש בד"א על שעבר מימרא דה' וכנש סוקין כו' שדר לוותיה אשמדאי מלכא דשידי וטרד יתיה מן כורסיה כו' ע"ש ואמר שלמה מה יתרון לאדם גו' הם תחלת דברי קהלת וקיים על עצמו וזה היה חלקי מכל עמלי ר"ל שהיה מתאונן שמכל עמלי שעמלתי בבנין ב"ה ע"י פעולת אשמדאי זה היה חלקי ממנו שנטרד אני ממלכותי ולא נשאר לי רק מקלי שבידי: לבניהו קא בעי לך כו'. נראה דודאי כל אותם השנים שחזר שלמה על הפתחים ד' מאות פרסה היה האשמדאי משמש בעבדי שלמה ולא היו מרגישין בו אבל שאלו לבניהו כיון דעזקתא דחקוק עליו השם היה בידו אם אשמדאי הוא ודאי דלא בעי ליה משום אימת השם כדקאמר וכי עייל חזייה ופלח ויש לדקדק למ"ד מלך והדיוט הא כתיב מלך שלמה בירושלים ארבעים שנה וישכב עם אבותיו

עיון יעקב

נ"א מ"ז ליה רק על מה שהוא פועל יוצא כגון האי קמיא ואינך ידע אם הוא צדיק או רשע או אם ישנם לו ימים מעליא כאלין ובית שבכר נשלו מה דהוה הוא בימי שלמה על כיסו סנדל: יומא חד. עיין בילקוט מלכים א' סי' ו' לסוף מלכותא דשלמה וכו' פ"ס לבי גירסא זו מיושב מה שמקשה מהרש"א: ואמרינן כתועפות אלו מלאכי השרת ראם אלו השדים מאי רבותייכו מינן. נראה דודאי יש להם מעלה מינן בג' דברים שהם כמלאכי השרת כדאיתא בחגיגה פ"ב דף ט"ז שיש להם כנפים כמותן והעין מסוף העולם ועד סופו וכו' לנגדי שאל לו כיון דכתיב כתועפות אלו מלאכי השרת מה שייך הו לומר ראם אלו שדים מהמעט שיש להם מעלה אחת יותר מה שאין במלאכי השרת ומ"מ שאל מה רבותייכו מינן במה שאין במלאכי השרת לכן הראה לו שיש בידו להזיקו ולהשליכו מסוף העולם עד סופו מה שאין דרכם של מלאכים וק"ל: חד אמר מלך והדיוט. לפשר דפליגי בהא דפליגי בירה שיר השירים דף ד' ע"ב אי שיר השירים אמר לבסוף ימיו כדאיתא שם בברייתא ודר' חייא רבה ובשיר השירים כתוב אשר לשלמה מלך על ישראל פ"ש לכי מלך והדיוט ומלך ומ"ד מלך והדיוט ק"ד דקהלת אמר לבסוף ולפשר נמי דפליגי אי אמרינן כל שאמר שלמה הוא אינו אלא מעשה ולמ"ד מלך והדיוט צ"ל דאין זה כבר כבעתות

אבותיו ויקבר בעיר דוד ודוחק לומר דגם השנים שנטרד ומלך אשמדאי כחשבו למלכותו שנראה מזה שנטרד בתחלת מלכותו ולפי התרגום שנטרד מפני שעבר על מלות ה' ניחא קצת דאיכא למימר דבסוף שנת הארבעים נטרד וק"ל:

(בכאן האריכו בגמרא בעניני רפואות ולא ראיתי לכתבן):

יד ע אריב"ל אכל בשר שור בלפת ולן בלבנה בליל י"ד או ט"ו בתקופת תמוז אחזתו אחילו תנא והממלא כרסו מכל דבר אחזתו אחילו אמר רב פפא אפי' בתמרי פשיטא ס"ד אמינא הואיל ואמר מר תמרי משבען ומשחנן ומשלשלן ומאשרן ולא מפנקן אימ' לא קמ"ל מאי אחילו א"ר אלעזר אש של עצמות מאי אש של עצמית [אמר אביי] אשא דגרמי:

מכל דבר. שהוא טוב לו תחוק לחם ואוכל ממנו כל תאותו מביאו לידי חולי שקמו אחילו: הואיל ואמר מר. שהתמרים יפים כ"כ לגוף: משחנן. מחממות: משלשלן. משלשלות: מאשרן. מחזקים כח: ולא מפנקן. אין מענגות את הלב להיות אסטניס ואעפ"כ הכן מחזקות:

ישם א"ל אליהו לרבי נתן אכול שליש ושתה שליש והנח שליש לכשתכעוס תעמוד על מלואך תני ר' חייא הרוצה שלא יבא לידי חולי מעים יהא רגיל בטיבול קיץ והורף סעודתך שהנאתך הימנה משוך ידך הימנה ואל תשהא עצמך בשעה שאתה צריך לנקביך:

אכול שליש. מלא מעיך שליש ושתה שליש והנח שליש בטנך ריקם: ולכשתכעום. וימלא בטנך כעס תעמוד על מלואך אבל אם תמלא מעיך אכילה ושתייה לכשתכעוס תבקע: בטבול. לטבול במתן או פת ביין: שהנאתך. שערבה לך: משוך ידך הימנה. שלא תמלא כריסך:

אמר הבונה הלהוטים אחר הגלוח במאכל הערוגים שמו לנגד מוקשם ביניהם שערב לא יזיק. ומאמר זה ולעיל מיניה נשמע כמה רבתה כזה כוכבים אחרי כי שני בני אדם שלא טעמו טעם מיתה והנם כמלאכי שמים מלמדים כהסך ריב"ל באומרו בממלא כריסו מכל דבר שיפי' אחזתו אחילו. ואליהו לר' נתן הנח שליש ושעודתך שהנאתך הימנה משוך ידך הימנה כי לריק אוכל לשובע נפשו ונמלא גופו בריא ובמה רעים תחסר ונפשו עליו תאבל:

מז פס שלשה דברים מכחישין כחו של אדם ואלו הן פחד

תהלים דרך ועון. פחד דכתיב °לבי סחרחר עזבני

לח כחי. דרך דכתיב °ענה בדרך כחי קצר ימי. עון דכתיב

פס קב °כשל בעוני כחי. שלשה דברים מתישין גופו של

פס לא אדם ואלו הן אכל מעומד ושתה מעומד ושימש מטתו מעומד. חמשה קרובים למיתה יותר מן החיים ואלו הן אכל ועמד שתה ועמד הקיז דם ועמד ישן ועמד שימש מטתו ועמד. ר' העושה אותן מיד מת ואלו הן הבא בדרך ונתייגע הקיז דם ונכנס לבית המרחץ ושתה ונשתכר וישן ע"ג קרקע ושימש מטתו א"ר יוחנן והוא שעשאן כסדרן אמר אביי כסדרן מת שלא כסדרן חלש איני והא מעורת עבדה ליה לעברה הלת מינייהו ומית. דהוא כחוש הוה. ח' רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן דרך ודרך ארץ עושר ומלאכה יין ושינה חמין והקזת דם. ח' ממעטין את הזרע ואלו הן המלח הרעב והנתק בכייה ושינה ע"ג קרקע וגדגדניות וכשות שלא בזמנה והקזת דם למטה כפלים. תנא כשם שקשה למטה כפלים כך יפה למעלה כפלים א"ר פפא *למטה למטה מן הבצים למעלה למעלה מן הבצים. וכשות שלא פס לע בזמנה תנא כשם שקשה שלא בזמנה כך יפה בזמנה א"ר פפא זמנה תמוז שלא בזמנה טבת יומי ניסן ויומי תשרי לא מעליא ולא קשיא:

פחד. דאגה שדואג על דבר העתיד כגון עיקר מזומת או פחד אויב וקורין אייכס"א: סחרחר מוקף דאגה: אכל ועמד מיד קודם ששהה מעט: העושה אותן. כולן כאחת: מעורת. שם אשה: ומיעוטן יפה, כשיש לאדם מעט מהם יפה לגופו לרפואה וטוב שיהא לו קצת מהלא יהא לו כלום אבל רובן קשה כשיש לו הרבה: דרך. להלך בדרכים: ודרך ארץ. תשמיש: עושר. מיעוטו יפה ורובו קשה שמבטלו מת"ת ומגביה לבבו: חמין. לרחוץ ולשתות: ונתק. לרעה: וגדגדניות. קרילנדרי"א כמו זרע גד: שלא בזמנה. לקמיה מפרש: והקזת דם למטה. שיא ממעטת כפלים בכולן: למטה מן הבצים. כמו ברגליו ובשוקיו: למעלה. בכתפים ובצואר ובקליבוסת:

תוספות דרך ועון. דאגת העון א"כ עונש העון: ה' קרובים למיתה אכל ועמד וכו'. משמע אפילו עושה אחד מהן בלבד מדלא קאמר עלה דבעינן כסדרן:

מהרש"א *לדמא דרישא כו'.יש לשאול בכל הני רפואות הנזכרים בהאי פרקא גם בפ' אין מעמידין אמאי כתבוה רבינא ורב אשי בתלמוד הא אמרינן בפ"ק דכתובות והטוב בעיניך עשיתי שגנז חזקיהו ספר הרפואות כדי שיבקשו רחמים ושבחוהו חכמים על זאת ויש ליישב דודאי ניתן רשות לרפאות ולידע רפואות כל חלאים אלא שאין ראוי לגלות כלם לכל אדם ומשום איכפי דלא מעבי שלא יבטחו בה' אלא ברפואתם והשתא ומ"ע שהותר להם לכתוב התלמוד גופיה דהא דברים שבע"פ אסור לכותבן אבל משום שנתרבה השכחה בדורות אחרונים הותר להם לכתוב מקום עת לעשות לה' גו' כדאמרי' בגיטין ומה"ט הותרו להם לכתוב הרפואות ולגלותו לרבים כיון שא"א לזוכרם בע"פ ופן ישתכחו מכל אדם ומתוך זה תראה שאין התלמוד חסר מכל החכמות כי לכל חולי שבא בו רפואה שלימה ואמתית למבינים לשוכם ואל יאמר המלעיג על חכמי התלמוד שהיו חסרים מחכמת הרפואה: פחד דכתיב גו'. דרך המתפחד שילא לבו ולזה אמר לבי סחרחר ע"ד לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב דהיינו שהכפל מורה הרחיק עצמך מכרמא כך תפרש כאן סחרחר שהלב מתרחק וממני מפחד ועי"ז עזבני כחי. ואמר דרך דכתיב ענה בדרך כחי. שגם החוזר לגאולה לירושלים כמפורש לעיל מיניה מ"מ הוא מתאונן על טורח הדרך עליו שממעט כחו של אדם והתפלל על זאת ואומר אלי אל תעלני בחצי ימי גו'. ואמר עון דכתיב כשל בעוני כחי. פי' הפסוק' דאגת עון וכמפורש בהאי קרא כי כלו ביגון חיי גו' ועוד כתבו

עין יעקב

כשמתו שכיב בעלכים לו ריפ אך ביעדך לא טעמו ונוי כי גס"א חיבתו כל ימי חיו כיון שמ"א לא ניתן המלוכה לאחר והיתה נקראת על שמו ול"ע: ג' דברים מכחישין

כח. עיין במהרש"א גם שמקשה דלמה לכתוב לבטל שסלתוד מיני הרפואות הלא הקים גנז ספר רפואות ובאמת לא' שיטת הרמב"ם בפי' המשניות בפסחים פרק מקום שנהגו

לא קשה מדי ע"ש אך ג"ל לפי שיטת הרמב"ם לפי יוסף נ"ע לפרש דספר רפואות שהי' כתוב כל רפואות להתרפאות בדברי תורה כמו שיני לחשים וזה אסור כדאיתא בשבועות

וכו' ע"ש ע"ב לפיכך קאמר והטוב בעיניך שגנז ספר רפואות ואפכי בפי רוקא נראה שאין כפני קמא עמוש"כ לרשת הרמב"ם סה רצון לגרוף בספרי מינין וק"ל:

לפר

כתבו התוס' א"כ עונש העון כדאמרי' פרק ג"ע סימן לעבירה הדרוקן וק"ל:

הרי"ף שלשה דברים מכחישים וכו'. פחד דרך עון כתבו התוס' דרך ועת דאגת העון אי נמי עונש העון ורבה לפירושו קמא בהוא דדאגת העון דא"כ הייתו פחד שהיא דאגה של כל דבר והיכי חשיב להו תלתא מילי ואינם. אלא שנים פחד שיש נכללו כחד מהעון והכי הוא דרך ואפשר לומר דפחד הוא דואג על דבר העתיד כמו שכירש"י כגון טירוד מזונות או פחד אויב ודאגה של עון הוא דאגה על העון שעשה לשעבר ושפיר חשיב ג' דברים: מעשה קרובים לנויחה וכו'. כתבו התוס' משמע אפילו עשה אחד מהן בלבד מדלא קאמרינן עלה דבעינן כסדרן וצריך לבאר היכי משמע מדלא אמר דבעי כסדרן דאפילו עשה אחד מהן ודילמא לעולם שעשאן בלא כסדרן הם קרובים לנויחה ולהכי לא בעי כסדרן אבל לעולם שצריך שיעשה את כולם ואי הוו אמרי התוס' משמע דלא בעינן כסדרן מדלא קאמרינן עלה דבעינן כסדרן הוה אתי שפיר אבל הא דאפי' עשה אחת מהן ב"לבד לא משמע ויש לפרש בדוחק שאם עשה אי מהן היום ואחד למחר אינם מצטרפות דכיון בדברים שהעיבה אותם מיד גם לא נקית לפרושי התם אם הם בעושה כולם או עושה אי מהם אבל קאמר עלה כסדרן מת שלא כסדרן חלים ומתוך זה נתבאר לך דבעושה כולם קאמר וה"א לא קאמר אי בעי כסדרן או שלא כסדרן משמע דבעושה אי קאמר ולהכי לא איצטריך לן לידע אי בעי כסדרן או לאו וא"כ מאי דאמרי התוספות מדלא קאמרינן עלה דבעינן כסדרן הוא כלומר דלא קאמרינן עלה דבעינן או דלא בעינן: שמונה רובן קשה וכו'. תימה דלא חשיב נמי עלא ושאור וקרבנות דהכי קחשיב במסכת דרך ארץ ושמא הנהו הוה מיעוט דמיעוטא כלומר דבר מועט כל שהוא ויותר ממנו הוא קשה והני מיעוטן דהיינו פסות מהמלי' הוי יפה:

הזורק פרק שמיני

נא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום רבי יהודה בר' אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות ודרך קרפיפות כדי לפוטרן מן המעשר:

דרך טרקסמון. דרך הכניסה מחוץ ליכנס לפנים ודומה לי שהוא ל' יוני כמו טרקסין: כדי להייבו במעשר. דקי"ל אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית כדאמר בערבי הקדש מן הבית ודעייל לה דרך שער לאפוקי דרך חלונות ודרך גגות דלא ילף מואכלו בשעריך בב"מ בהשוכר:

תוספות טרקסמון. לשון שער כמו טרוקו גלי ובערוך פי' טרקסימון מין ירק דבמסכיות חשיב ירק ששמו טרקסימא ר"ל דרך שמכניסין ירק שפטור ממעשר ואין נראה דא"כ הל"ל ירק סתם ועוד ל"ע בעשכיות אם דרך טרקסמון פטור אפילו מדרבנן:

המגרש פרק תשיעי

יח ס אתקין רב יהודה בשטר זביני דעבדא עבדא דנן מוצדק לעבדו ופטיר ועטיר מן חרורי ומן עלולי ומן ערורי מלכא ומלכתא ורשום דאיניש לא אית עלוהי ומנוקה מכל מום ומן שחין דנפיק עד טצהר חדת ועתיק מאי אסותיה אמר אביי נינברא ומרתבא וכבריתא והלא דחמרא ומשחא דזיתא ונפט"א חיורא ושפיי ליה בגדפא דאווזא:

מוצדק לעבדו. דיט פסיק למודה כאן שום ערעור נמכירה: ופטיר ועטיר מן חרורי. ופרוש ומופלג מכל חירות כמו הנפטר מרבו: ועטיר. כמו עיטרא בבר חלוקה רק הבמות לא סח נמ-נמיק לא עיטרא: ומן ערורי מלכא ומלכתא. ומערער המלך והמלכה שלא חטא להיות מוכתב למלכות ליהרג באם היה מוכתב למלכות מקהו בטל כדאמרי' בב"מ בהשוכר: ורשום דאינש. רושם סימן שעושים על העבדים כדאמרי' במסכת שבת: לא אית עלויה. נאדם אחר חוץ מן המוכר הזה: ומנוקה מכל מום. כמו לקטים מוצין דמקחו בטל: ומן שחין דנפיק עד טצהר. ומכל בחין שיצא בפניו עד שתי שנים דמאח"כ לא יקם קניה: עד טצהר. בל' פרסי כתי שנים והאי דקאמרי' שמפון בעבדים ליכא הייט היכא דזבין כהמה אבל הכא כיון דאתני מקחו בטל הא עכבריו אין לו שחין ודרך שחין ישן שהולך לו חוזר עד שתי שנים לפיכך עד ב' שנים מתנה עמו שאם יצא בו אותו שחין עד שתי שנים שיהא מקחו בטל לפי שבכבר היה בו המום הזה ולא ראוהו: נינברא. כמשמעו ונגב"ל: מרתבא. פסולת קיני כסף שיוצא ממנו במקום שמתיכין אותו בשעת חפירתו מן ההרים וקורין לו קינ"ילון: וכבריתא גפרית: ושייף ליה בגדפא דאווזא. וסך אותו בנוצה של אווז:

תוספות ומן עלולי ומן ערורי מלכא ומלכתא. נראה לר"י דגרסי' איפכא מן ערורי ומן עלולי מלכא ומלכתא דלשון עלילה שייך במלך ובערעורי נמי שאר כל אדם. רשום פירש בקונטרס רושם וסימן שעושין לעבדים ואית ספרים דגרסי ורשו דאיכפי פי' שאין עליו מלוה:

אה"ב נוסח שטר מכירים עבד הלזה נוסף על היותו דבר מ"מ יגלגל לדעת מכיזה פנים ...על ירבעם ... דרך רמז על המגלים הצריכים לעבד ה' המכר לו יסכרן:

סח אמר רבי יהושע בן לוי לא חרבה ארץ ישראל עד שעברו בה שבעה בתי דינין עבודה זרה ואלו הן ירבעם בן נבט ובעשא בן אחיה ואחאב בן עמרי ויהוא בן נמשי ופקח בן רמליהו ומנחם בן גדי והושע בן אלה שנאמר °אומללה יולדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה בעוד יומם וגו'. אמר רב אמי מאי קרא °כי תוליד בנים ובני בנים *א"ל רב כהנא ורב אסי לרב כתיב ביה בהושע בן אלה °ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל וכתיב °עליו עלה שלמנאסר וגומר אמר להו אותן פרדסיאות שהושיב ירבעם על הדרכים כדי שלא יעלו ישראל לרגל בא הושע ובטלן ואעפ"כ לא עלו ישראל לרגל אמר הקב"ה אותן שנים שלא עלו ישראל לרגל ילכו בשביה אמר רב חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה אמר רב חסדא [א"ר ירמיה] דריש בירמר מ"ד °וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו משום דצדיק ה' אלהינו וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהגלה גלות

עין יעקב

אמר רב אמי מאי קרא כי תוליד בנים ובני בנים. דבר זה מבואר בברכות פ' ואתחנן ח"י: אמר ר' לוי לא גלו ישראל עד שעשו שבעה בתי אבות רשעים ב"ה פרי בני בנים פרי ובצאתם ובגמרתם ובפיתם סרי ז' וזה ג"כ כוונת פ"מ כאן ועיין במהרש"א ושאר מפרשים כ"אז שזי' אתם כתבלם דבר פרש זו: בא הושע ובטלן. עיין בנ"מ סוף מעכים דבר אמר דהב"ע קבעו ימים לפרוץ בהם לפי שהו כיום ביטל הושע אותן פרדסאות שהושיב ירבעם ואע"ג דלפי סוגיא ... רעה לישראל מית הצדיקים ... שלא משכבו לעלות לרגל קבעו ... שבטי כי עמיהו לא עלו ונתשב להם ... ויקח ... יכו ... פי עפשו ימים ... נעשו בני חרו שגלו ע"ש ושא דליכא בסוף פ"ק ... בן ירבעם ביטל בפרדסאות שהושיב ירבעם ... לא היה כיון נבטל ... גיזור אם לא ע"י

מ"ב כד גלות צדקיהו ועדיין גלות יכניה קיימת דכתיב ביה בגלות יכניה. החרש והמסגר אלף חרש שבשעה שפותחין נעשו הכל כחרשין מסגר כיון שסוגרין שוב אינן פותחין
דברים ד וכמה אלף. עולא אמר שהקדים שתי שנים ולנושנתם
זס ע"ב אמר רב אחא בר יעקב ש"מ מהרה דמרי עלמי' תמניא מאה וחמשין ותרתי הוא:

שבעה בתי דינין. שבעה משפחות של מלכים וממלכי ישראל והכך דמלכי יהודה לא קא חשיב שהיו ביניהם של אלו והוי כב"ד אחד המלך ובנו ובן בנו וכל מלכים שקמו וחרעו אחריו קרי חד ב"ד שלום בן יבש וזכריה לא קא חשיב לפי שלא מלכו שנה שלימה וכן אומרי אבל עמרי אביו של אחאב על שם בית דינו של אחאב נקרא ומפני שאחאב הרשיע לעשות יותר נקרא הקלקול על שמו בימי הושע בן אלה גלו עשרת השבטים ומההוא שעתא קרי ליה חרבה [דהיינו אומללה] יולדת השבעה שילדה שבעה משפחות לעבודה זרה: עליו עלה. מפני שלא הרשיע כשאר המלכים בא הפורענות בימיו בתמיה: פרדסיאות. שומרים: אותן שנים שלא עלו. הואיל ואין מוחה בידם והם לא עלו יגלו רגלו בשבי: וישקוד. ומהר כמו כי שוקד אני על דברי ומתרגמינן אוחי אנא: גלות צדקיהו. תרבות ירושלים שגלו כלום: גלות יכניה. הוא יהויכין קדמה לגלות צדקיהו י"א שנה וזו היא צדקה שמיהר והחריב ביתו [כדי] להגלות דורו של צדקיהו לבבל בעוד שחכמי גלות יכניה קיימים שילמדו תורה לאלו הגולים אחריהם לפי שרוב חכמי התורה גלו עם יכניה דכתיב בהו החרש והמסגר אלף: כיון שסוגרין. הלכה שהם סגורים בה באין יודעים להשיב לבואליהם שוב אין לה פותחים אחרים: עולא אמר. שיש לדקה שמיהר להביא הרעה לסוף ח' מאות וחמשים דהיינו ב' שנים קודם ונושנתם דהוא בגמטריא תתנ"ב ואם שהו עד ונושנתם היה מתקיים בהם כי אבד תאבדון: ש"מ מהרה דמרי עלמא. כמנין ונושנתם דהא כתיב כי אבד תאבדון מהר:

תוספות מאי קרא כי תוליד חד דור בנים תרי דור ובני' תרי דור בנים תלי דור הרי שבעה: [ובילקוט איתא בנים תרין ובני בנים תרין ונושנתם והשחתם ועשיתם הרי כאן שבעה]: ש"מ מהרה דמרי עלמא וכו'. וא"ת נהי דמשנכנסו לארץ עד שגלו יש, כ"כ מ"מ עתה לא עבדו ע"ז ועוד הקשה ר' אלחנן דלמא תאבדון מהר אחר ונושנתם קאמר ומומר ר"י דמתחלה [מיד] היו עובדי ע"ז שפסלו של מיכה היה עמהם*:

ועיין בר"ף

מהרש"א שנא' אומללה יולדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה בעוד יומם גו'. ומפרש"י בספר ירמי' בעוד יומם בלא זמנה מהרו ליפול כך כדרש במסכת גטין עכ"ל ונראה דמשמע ליה דדריש הכא בעוד יומם דהיינו קודם זמנם כדמסיק שהקדים שתי שנים קודם זמנו גם כי רישא דהאי קרא יולדת שבעה וגומר אגלות שומרון קאי סיפא דקרא באה שמשה בעוד יומם משמע ליה דאגלות ירושלים כמי קאי והשתא ניחא דקאמר רב אמי עלי קרא דהקדים הקב"ה וקאמר דכתיב כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם גו' והקב"ה הקדים ב' שנים לונושנתם כדלקמן ומהרש"ל פירש בשם גליון תוספ' בע"א דמייתי הא' בתי דינין של עבודה זרה הוליד חד בנים תרי ובני תרי בנים תרי הרי ז' עכ"ל אבל לפי פרש"י בספר ירמיה נראה פשוט כמו שפרש"י: כתיב עליו עלה שלמנאסר גו'. ר"ל דבתריה דהאי קרא רק לא כמלכי ישראל כתיב עליו עלה גומר דמשמע דמשום דלא עשה רע כמלכי ישראל נענש דעלה עליו כו' בתמיה וקא"ל אותן פרדסיאות שהושיב וכו' דודאי עובד עבודה זרה היה הושע בן אלה כדכתיב ברישא דהאי קרא ויעש הרע בעיני ה' גו' לכך חשיב ליה בהדי ז' בתי דינים שעבדו עבודה זרה אבל במה שאמר רק לא כמלכי ישראל היינו שלא הושיב פרדסיאות דכתיב בירבעם ויאמר אלהם רב לכם גו' אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם גו' ויועץ המלך גו' ומסתמא שהושיב פרדסיאות על כך ואח"כ כתיב בכל מלכי ישראל שהלכו בזה בדרך ירבעם גם כן לבטל עולי רגלים וע"כ דקדק הקרא לומר ביהושע שלא עשה כמלכי ישראל דהיינו לבטל עולי רגלים אבל כמלכי יהודה הרשעים שעבדו עבודה זרה עשה הושע: שהגלה גלות צדקיה כו'. ע"פ מ"ש בפ' חלק בקש הקב"ה להחזיר העולם לתוהו ובוהו ברשעו של יהויקים ונתקררה דעתו בדורו ובקש הקב"ה להחזיר העולם לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיהו שהיו רשעים ונתקררה דעתו בשביל צדקיהו שהיה צדיק והיינו משום דדורו של יהויקים עדיין היו החכמים החרש והמסגר בירושלים משא"כ בדורו של צדקיהו שכבר גלו כפרש"י שם ולזה אמר דכיאל בתפלתו כי מלד המלך לדקיהו שהיה צדיק לא היו ראוים עדיין לגלות אלא ע"י דורו הרשעים ראויים לגלות ואמר גם שהשקיד הקב"ה עלינו הגלות בשביל רשעת מ"מ לדקה עשה לנו כדי שכמלאת גלות יכניהו קיימת שיחזירו אותנו בתשובה ועיין בחידושינו פרק אד"מ: חרש שבשעה כו'. לעיל מייתי מהאי קרא כתיב נמי והגלה גו' וכל החרש והמסגר לא כשאר גו' אלא דהא לפרש בית כפשטיה וכת"י אומניא ותרעיא אבל בהאי קרא דמפרש בהו החרש והמסגר אלף הכל גבורים עושים מלחמה גומר דלא שייך בבעלי אומניות אלא בת"ח שהם גבורים ועושים מלחמתה של תורה ועיין בחדושנו פ' אד"מ וק"ל: לונשנתם. לא ותשוב דכתיב במלכים גבי בנין ב"ה ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים גו' ויבן הבית לה' והבית ראשון עמד ת"י שנה הרי בין הכל תת"ל שנים תכנה מהם ארבעים שנים שהיו ישראל במדבר הרי נשאר בידם תת"כ שנים משנכנסו לארץ עד חורבן הבית ואמר אילו שהו תתנ"ב שנה בארץ היה מתקיים בהו כי אבד תאבדון גו' כפרש"י ובסוף מכות אמרי' ואבדתם בגוים כאבדה המתבקשת סיימו לנמאי דהקדים ב' שנים אבל אילו שהו עד זמנם תתנ"ב שנה היה כתנאה קאתם והיו נתחייבו כליה ואבדה גמורה ח"ו והיינו לדקה עשה לנו דהיינו אבדה שמתבקשת ועיין עוד בזה בחידושינו פ' אד"מ:

הרי"ף ש"מ מהרה דמארי עלמא וכו'. בתוספות הקשו שתי קושיות לכאורה כשתירצו דמיד היו עובדי עבודה זרה שפסלו של מיכה וכו' תירצו קושיא הא' ועדיין לא תירצו מה שהקשה הר"ר אלחנן דילמא דתאבדון

עין יעקב

ע"י המלך הושע בן אלה וכן משמע שם בפירוש העין יעקב ועיין כיסא מוף בפתיחתא דאיכה שם: ברש"י ד"ה ז' כ"ד. הא דלא חשיב זכריה עיין במלכים ב' רחובות שם חד ר' מיהוא והא קחשיב ליה ותירלמי שהוא שיה הגירות שכטנם בתרי כתיב ויעש הרע כאבותיו דמשמע שעשה הרע כנגד כולם: בתוספות' ד"ה ש"מ מהרה דמארי עלמא וקשי' מ"מ עתה לא עבדו. שא ותשיב לתוספות שלא עבדו עתה היינו משום דאילו עבדו עתה היה לנו לכתוב כתורת להיים, מעיקרא והשחתם ועשיתם ואח"כ ונושנתם אלא הוא שלא עבדו עתה וכן קושיא הגניה שהקשה הר"ר אלחנן דלמא שאבדון מהר אחר ונושנתם הוא נ"כ על דרך זה כיון דכתיב אחר ונושנתם להכי כשמתרלים שוקשות דמתחלה עד הי מעכרין א"כ מוכח דאין מוקדם ומאוחר בפסוק אלו כאילו נכתב תחלה והשחתם קודם ונושנתם אם כן גם הקושי' שנים מתורץ דהוי כאילו נכתב מהרה ג"כ קודם ונושנתם כ"סרם המקרא ודרשהו ועיין בילקוט אהבת עיניים בזה: א"ל רב מפרסיא לרבא וכו'. קרי' עליה אל פחדו על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך כי האשה נקראת רע ומבר לבע.ש שלכתיב בהנלסבי ב' כי היא סבירך ובסיג ודרשינן ולכבם לרעך כאי"ך על אשה ועיין בחדושינו על יבמות דף ס"ב ולף ב בכמה דף נ"א דרש רבי אליעזר בן יעקב האי קרא על ששת על רעך רעה על הנושא משפחה שאם הנשא לגרשה ע"ש וכן בגיטין אזיל דכתובות דף י' ע"ש אמר רבא פוקה אין גרש .עורה בשעדה ומעמידה ועי' רש"י שם עלם

דתאבדון מהר אחר ונושנתם קאמר והדבר ברור דהא בהא תליא דכיון שמ״מ ועשיתם פסל הוא על פסלו של מיכה שעבר בים וזה לא היה אחר ונושנתם א״כ מ״ש העדותי בכם כי אבד תאבדון מהר הוא אחר פסל שיעבדוהו ואינו לאחר ונושנתם אלא מהר אחר שעבדו לפסל ומ״מ שעבדו בניהם תנין ונושנתם ש״מ מהרה דעבדי עלמא תמני מאה וחמשין ותרתין הוא ואפשר לומר עוד דכיון דכתיב אבד תאבדון מהר מעל הארץ אשר אתם עוברים את הירדן הכי שמהר הוא מיום שעברו את הירדן:

ע׳ פס **תניא** היה רבי טרפון אומר כל מקום שאתה מוצא אגוריאות של עכו״ם אף ע״פ שדיניהם כדיני
שמות כא ישראל אי אתה רשאי להזקק להם שנא׳ °ואלה המשפטי׳ אשר תשים לפניהם ולא לפני עכו״ם ד״א לפניהם ולא לפני הדיוטות:

אגוריאות. אסיפות כמו אוגר בקיץ: לפניהם. קאי אשבעים זקנים שעלו עמו להר קודם מתן תורה כדכתיב ואל משה אמר עלה וגו׳ ואף ע״פ שנכתבה פרשה זו לאחר מתן תורה קודם מ״ת נאמרה ונבנה המזבח ועלו העולה והשלמים ובאותו דם נכנסו לברית: (ובתוספות כתוב בשם ר״י דהאלהים מוצא דכתיב בפרשה קאי דמאלהים נפקא לן מומחים):

יד פס **אכלה** בשוק נגררה בשוק הניקה בשוק בכולן רבי מאיר אומר תצא ר״ע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה א״ל רבי יוחנן בן נורי א״כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה והתורה אמרה
דברים כד °כי מצא בה ערות דבר ולהלן הוא אומר °על פי שני
שם יט עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר מה להלן דבר ברור אף כאן דבר ברור:

נגררה בשוק. שהלכה כנויית גרון: מוזרות בלבנה. נשים הטוות בשוק לאור הלבנה ודרכן לשיח שיחות בטלות ולדבר בחסדות בעניר: לא הנחת וכו׳. שיש אויבים מוציאים קול בחנם ברעה ומעט:

תוספות אכלה בשוק נגררה. אומר ר״י דאיירי שפיר בקלא דקודם נישואין שיצא עליה קול זה ומדברות עליה לנז קודם שניסת לכהן: א״ל רבי יוחנן בן נורי א״כ לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה כהן שהרי הוא אינו יודע במה שדברו עליה קודם ומה יש לה לעשות:

יט צ [**משנה** ב״ש אומר לא יגרש אדם את אשתו אלא
דברים כד א״כ מצא בה דבר ערוה שנא׳ °כי מצא בה ערות דבר וב״ה אומר אפילו הקדיחה תבשילו שנאמר כי מצא בה ערות דבר] ר״ע אומר אפי׳ מצא אחרת נאה
שם הימנה [שנאמר °והיה אם לא תמצא חן בעיניו]: [גמרא] במאי קמיפלגי בדר״ל דאמר ר״ל כי משמש בד׳ לשונות אי דלמא אלא דהא ב״ש סברי [והיה אם לא תמצא חן בעיניו] כי מצא בה ערות דבר דהא מצא בה ערות דבר ור״ע סבר כי מצא בה ערות דבר אי נמי מצא בה ערות דבר:

[הקדיחה. שרפה או ע״י אור או במלח כמו כי אש קדחה באפי: ערות דבר. לב״ה משמע להו או ערוה או שאר דבר קיחון: ר״ע אומר אפילו. לא מצא בה ערוה ולא דבר]: כי משמש בד׳ לשונות. במקום ד׳ לשונות הללו נכתב כי בתורה במקום אם במקום פן במקום אלא במקום אשר במקום אם כמו כי ימצא בקרבך כי יקרא כי תראה חמור וגו׳ במקום אלא לסתור דבר האמור למעלה לומר אינו כן אלא כן כמו ויאמר לא כי צחקת וכן ולא תקפץ את ידך כי פתוח תפתח וגו׳ במקום פן כמו כי תאמר בלבבך רבים וגו׳ לא תירא מהם וגו׳ וכו׳ וכן כל כי הסמוכים לאף אף כי תאמר לא שמרתו אף כי אכי אענכו כולן כדרשין בלשון תימה וכו׳ ועוד משמש בלשון דהא דהיינו אשר או מפני כלו׳ ליתן טעם כמו לא לקחתי כי יראה כלומר מפני יראה וכן כי יבא אלי העם לדרוש אלהים מפני שבא אלי העם וכולהו מתרגמינן ארי שלשון ארי בארמי משמש כל לשונות כי בעברי והם באת וכו׳: דהא מצא בה. מפני שמצא בה
עיין רש״י [הא לאו הכי לא יגרשנה וב״ה נמי הכי משמע להו לשון מפני שמצא בה] או ערות או דבר ואם לאו לא יגרש הילכך לא תמצא חן דקאמר קרא היינו מפני שמצא בה כדמפרש ביה ולא משום חן של כי: ור״ע. מפרש ליה לקאי כי בלשון אם הילכך תרי מילי נינהו אם לא תמצא חן של כי בעיניו ואם מצא בה ערות דבר:

תוספות כי משמש בד׳ לשונות. עם ספרי בקונט׳ דכי תבא וכי יבאך זכי בא סוף כולן משמשין בלשון דהא דא״א שישמשו בעיקום אם דהא ודאי הביאם הקב״ה לארץ וכן ודאי בא סוף פרעה וגרשם לר״ת דבמקום דחק דהרבה אם משמשין בלשון זה כמו אם תקריב מנחת בכורים אם כסף תלוה עד אם כלו לשתות אם יהיה היובל לבני ישראל כולן הם לשון ודאי:

נ פס **תניא** היה רבי מאיר אומר כשם שיש דעות במאכל כך יש דעות בנשים יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו וזו היא מדת פפוס בן יהודה שהיה נועל בפני אשתו ויוצא ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ושותהו וזו היא מדת כל אדם שמדברת עם אחיה וקרוביה ומניחה ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך התמחוי מוצצו ואוכלו וזו היא מדת אדם רע שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע
פס ע״ב וטווה בשוק °ופרומה משני צדדיה ורוחצת עם בני אדם עם בני אדם ס״ד אלא במקום שבני אדם רוחצין זו
דברים כד מצוה מן התורה לגרשה שנאמ׳ °כי מצא בה ערות דבר וגומר ושלחה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר הכתוב קראו אחר לומר שאין זה בן זוגו של ראשון זה הוציא רשעה מביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו זכה שני שלחה

עין יעקב

שאם היה שיכה פוסל לא היה שורה בשבותה וכונסה ומבקד שעתיו בחנם להכי מוקי כפשוטו של א ספרי נשאת זין רב וקי״ל: **תניא** הי׳ ר״מ אומר כשם שהדעות במאכל. כנה ודאי דרכו בכל ר׳ מאיר להיות ממושלי משלים וכדאמרינן בסוף סוטה משמת ר׳ מאיר בטלו מושלי משלים ומדמה שהיחוד למאכל שכן דימה ראש האומ״ל כמשלי למ״ד כי כן דרך אשה המנאפת אכלה ומחתה את פיה ואפשר דהקידור השני׳ הכא לימי דהמרה ראשונה שהוא נועל דלת בפני אשתו הוא ג״כ בכלל אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך: הכתוב קראו אחר לומר שאינו בן זוגו של ראשון. ואפשר עוד לומר דלהכי קראו אחר ע״ב דלא תהא כישעי׳ שי׳ כ״ח פסוק ה׳ ואחר נבלה והמרה ש״ם זכרונך ופ״ש״י כם ת״ל ונפי כהוא מדמה אותה לאשה מנאפת אשר נואפי׳ לפנים ומ״פנים לפני פתח ביתה ויצא בשכבה אצל בעלה לבה ותבונה אל הדלת והמזוזה אך שבזה ותלא אליהם ע״כ א״כ זה שמכניס הזונה לתוך ביתו ואיהו נקרא ואמתיה בכולי א לכך קראו אחר ויהי׳ כראה שהראו בתענית לאלישע בן אבויה א״ר שהרי יצא בת קול ובנו בנים שובבים חוץ מאחר שידע רבונו ומכוין למרוד ואיפא בפרק כל כתבי רף ע״ם כלנו מכירין ובוטיך ופלהם הכתוב אומר ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך ע״ש וקי״ל: שנה הולים ושנה רשוך ביתו

שם שלחה שנאמר °ושנאה האיש האחרון וגומ' ואם לאו
שם קוברתו שנאמר °או כי ימות האיש האחרון כדאי הוא
במיתה שזה הוציא רשעה מביתו וזה הכנים רשעה
מלאכי ב לתוך ביתו °כי שנא שלח ר' יהודה אומר אם שנאתה
שלח ר' יוחנן אומר שנאוי המשלח ולא פליגי הא בזוג
ראשון הא בזוג שני דא"ר אלעזר כל המגרש אשתו
שם ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר °וזאת
שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין
עוד פנות אל המנח' ולקחת רצון מידכם ואמרתם
על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר
[אתה] בגדת בה והוא חברתך ואשת בריתך:

יש דעות במאכל. דעות בני אדם חלוקות באקטניקות של מאכל ומשתה יש שהוא איסטניס וקץ במאכל מחמת מיאוס מיעוט ויש שאינו איסטניס כ"כ ויש שאינו איסטניס כלל כך דעות בני אדם חלוקים בפריצות יש מקפיד על פריצות מועט ויש שאינו מקפיד כל כך ויש שאינו מקפיד כלל: **פפוס בן יהודה.** בעלה של אשה אחת היה וכשיוצא מביתו לשוק נעל דלת בפני' שלא תדבר עם כל אדם ומדה שאינה הוגנת היא זו שמתוך כך איבה נכנסת ביניהם ומזנה תחתיו: **ופרומה משני צדדיה.** אלל אליי ידיה כדרך אדומיות שבארפת שבשרן נראה מצדיהן **עם בני אדם ס"ד.** א"כ רגלים לדבר שזונה היא ואסורה לו: **במקום שבני אדם רוחצים.** והיא נכנסת לעיניהם אחר יציאתם כשהם לובשים בגדיהם: **כי שנא שלח.** פסוק הוא בנבואת מלאכי: **אם שנאת שלח.** בר"ע: **אם שנואה.** היא לפני המקום שלח כב"ש: ואית דגרסי שמי המשלח חו שמעתי שמי המשלח לפני המקום ואפילו לב"ה נמי דלא כייפינן שלא להוציא מיהו שנוי הוא: **זווג ראשון.** אשת נעורים ובה משתעי קרא כדכתיב בתריה אשת נעוריך וכתיב ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגוד:

תוספות עם בני אדם ס"ד פי' בקונטרס א"כ רגלים לדבר שזונה היא ואסורה לו ומוזה לגרשה ולא מלוה וקשה דהא שום בשוק ויוצאה ולאשה פרועה נמי מוזה לגרשה ולא מלוה דבעיא היא בסוטה אי עוברת על דת יהודית מותר לקיימה או לא ולא אפשיטא ואמאי לא פריך [נמי] עלים וי"ל דכיון דבעיא בסוטה לא הוי אלא מדרבנן קאמר שפיר דמלוה לגרשה אבל זו מוזה לגרשה מן התורה ועוד יש לפרש רוחצת עם בני אדם ס"ד אפי' אדם רע אינו סובל זה מאשתו או אשה קלה שבקלות אינה עושה כן: שכתוב קראו אחר מתוקנא אפילו כב"ה ולערות קאי ע"ב: (הכונה בזה שב"ה וב"ש חולקים בפי' הפסוק כי מצא בה ערות דבר ב"ש אומרים לא יגרשנה אלא אם כן מצא בה ערוה וב"ה אומרים אפילו הקדיחה תבשילו. וקרא משמע להו לב"ה הכי כי תמצא בה או ערוה או שאר דבר סרחון. וכוונת התוספות לייסב ונאמר זה הוציא רשעה מביתו אפילו לב"ה ולתקן זה המאמר דקאי על ערוה ולא על דבר ר"ל אם גרשה בשביל ערוה):

מהרש"א אם לבו לגרש כו' קרי עליה אל תחרוש גו'. נראה לי שדרשו אל תחרוש מלשון שתיקה דהיינו שבלבו לגרשה והוא דר עמה בחיבה שפיו אינו מגלה לבו והוא שקראו חז"ל בנדרים גרושת הלב שאינו מדבר לה בפיו מה שבלבו לגרשה וק"ל: **וזורקו ואינו שותהו כו'.** יש לעיין בזה דודאי במשל שזורקו ושותהו ביאר לפרש בנמשל שהזבוב הוא העסק והדבור עם קרוביה והוא זורק הזבוב מן הכוס ולא חש לה ושותה כוסו אבל במשל זה מה היא זריקת הזבוב בנמשל שהרי חש לה ואינו שותהו ול"ל במשל זה דמלתא חדא היא שזורק היינו הכוס כולו ואינו שותהו כלל ובמשל ג' שטינה מכוס השתייה למאכל שבתמחוי משום דודאי אין לך אדם שאוכל זבוב שהוא בעין בכוס והוא כרואה. הזכות ממש באשתו שכל אדם מקפיד ע"ז אבל בנופל לתמחוי הזבוב כתמחה בו והוא מוללו ואוכלו עם המאכל ואינו מקפיד על הזבוב שבו ואשמעינן במשלים אלו כמו בדעות המאכל שהמלוע ודאי טוב שזורקו ושותהו אבל אינו אוכלו כן ראוי להיות בנשים שהמלוע שיקפיד מלדבר היא עם כל אדם ולא יקפיד כ"כ מלדבר עם קרוביה כמו שהקפיד פפוס בן יהודה באשתו כו' כפרש"י הכי מפורש במסכת שבת פרק הבונה עיין שם: **הכתוב קראו אחר כו'.** דהוה להו למכתב שני לגבי ראשון דכתיב בתריה בעלה הראשון קבל קראו אחר שאינו בן זוגו של ראשון ואינו דומה לראשון כמו אל אחר: **שזה הוציא כו' וזה הכנים רשעה כו'.** דמסתמא ידע השני בדבר ערוה שזכר שיוצאה וראשה פרוע וטוה בשוק כו' ואמר זכה שני שלחה שנא' ושנאה גו' ר"ל גם בשלא ימצא הוא דבר ערוה. בה עכשיו שונא ותביא לו שישלחה מביתו ודבר זה שלא ימות תגרום לו זכותו וק"ל:

הרי"ף ושלחה מביתו ויצאה והיתה לאיש אחר הכתוב קראו אחר. וכ"ת היכא כשגירשה מחמת ערוה שהכתוב קראו אחר לאי שנשאה אבל אם גירשה מחמת שהקדיחה תבשילו לב"ה או שמצא אחרת נאה הימנה לר"ע היכי קראו הכתוב אחר ומה שכתבו התוספות הכתוב קראו אחר מתוקמא אפילו כב"ה ולערוה קאי כלו' דאפי' לב"ה דמגרש את אשתו על שהקדיחה תבשילו מ"מ יש פעמים דמגרש את אשתו משום ערוה ובההוא דמגרש משום ערוה כתיב שפיר והיתה לאיש אחר שהכתוב קראו אחר זהו פירוש' אבל מכל מקום אינו מתיישב כיון שהכתוב מדבר לב"ה ולר"ע במגרש או משום נוי או משום דבר שהקדיחה תבשילו איך יתקיים בהם והלכה והיתה לאיש אחר שקראו הכתוב אחר ונראה לייחב דכל הנושא אשה שנתגרשה קראו הכתוב אחר משום דלא חקר ודרש על איזה דבר נתגרשה שהיה לו לחוש שמא נתגרשה מחמת ערוה וכיון שלא חקר ולא חשש ונשאה בודאי שהוא אחר כיון שהוא רוצה להשיאה אף ע"פ שאפשר שנתגרשה מחמת ערוה ואינו נותן לב לכלום: כי שנא שלח רב יהודה אמר שנאתה שלח ור' יוחנן אמר אם שנואה שלח. ופרש"י ז"ל אם שנאתה שלח כר"ע ואם שנואה היא לפני המקום שלח כב"ש ואית דגרסי שנוי המשלח וזו שמעתי שנוי המשלח לפני המקום ואפילו לב"ה. יש לדקדק מה שפי' רש"י ז"ל ואם שנואה שלח כב"ש דהא לכ"ע היא דודקא באם שנאתי שלח פליגי ב"ש וב"ה ור"ע אבל בשנואה שלח הוי לכ"ע ולב"ש בשנואה במעשיה (ישלח לא של בין השימי) לא שאני לך בשא בין בזוג ראשון לשני (ופריסנא שנואה לא ישלח בין בראשון בין בשני) ולר"ע ישלם בין בזוג ראשון בין בשני אע"פ שאינה שנואה במעשיה ועוד כבאר במאי מיירי מתני' אי איירי בזווג ראשון א"כ רבי יהודה ור' יוחנן דאמרי אם שנאתה שלח בזוג שני דוקא אתי דלא כב"ש ורע"ק וכב"ש נמי לא אתי

עין יעקב

בימו. כי זנותא בביאה כי קריא לטומאני כי מונעת הברכ' והשכינה מתוך ביתו כדלעיל בסוטה דף ב' ועי"ש במהרש"א: **כל** המגרש אשתו ראשונ' מזבח מוריד עליו דמעות. (עיין בסוטה[?] בפסחים דף פ"ז) הוא"ל שמתאם בביאה אשתו הכשרה כאילו נחרב המקדש וניטלה טעם ביאה הסיפור דאשתו ועוד אפשר לומר נטעם ראיה על זה ידוו כל שרים להוריד כבוד דמעה כי הקב"ה שכב דמה אומנו לאשת נעורים כדכתיב בישעי' סי' נ"ד אשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך עיין ברד"ק חי"ל ואיש שיעזבך לעולם כי מאס כך והלא אשת נעורים את ולא ימאס אותה בעלה לעולם עכ"ל וא"כ זה שממאס כאשת נעורים ומגרשה יש לחוש ג"כ אולי יגרום ח' ג"כ אם כל ישראל אף שהם כאשת נעורים ועל זה תלוי ראוי לבכות ומשום הכי קאמר שאפילו מזבח מוריד עליו דמעות אף שהמזבח מקרב את ישראל לאביהם שבשמים וכדאיתא בכתובות דף י' ע"ב אפ"ה דואג ומפחד בשביל זה שמגרש אשה אשת נעורים אף נאמם כבר הבטיח הקדוש ברוך הוא אומנו ע"י ישעי' בסי' מ"ט גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך וגו' ויפה מגרש כעדן וערבתה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה:

בשני אמאי חזקה שהוא למקום אבל במילי אחרינא אם שנאתי לא תשלש וגם שאני לשו בין בזוג ראשון לשני ואי איירי מתני' בזוג שני דוקא א"כ אתו כב"ה ור"ע ואפשר דרש"י קאמר לפ"ד דלא שאני לן בין בזוג ראשון לשני ור' יהודה דאמר אם שנאתי שלש בכל הזוגים הוי כר"ע ור' יוחנן דאמר ששלש שלש חזקה אבל אם שנאתי לא תשלש הוי כב"ש דוקא ולמאי דמסיק דלא פליגי דכולהו סברי דאם שנאתי שלש בזוג שני ושנואה שלש בזוג ראשון דוקא הוו תרווייהו כב"ה ור"ע ומשמעות דורשין איכא בינייהו דרב יהודה דריש קרא אם שנאתה שלח ורבי יוחנן דרש שנואה שלח או שנוי המשלח ולזה כיון רש"י בלשונו לומר פסוק הוא בנבואת מלאכי לומר דלא פליגי אלא בדרשת הכתוב דמלאכי:

הדרן עלך מסכת גיטין.

מסכת סוטה

בתניא רבי אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקילקולה יזיר עצמו מן היין:

בקלקולה. נוולה ותבוסתה כשמסלסלים אותה כדקתני והמכירין קושר חבל למעלה מדדיה: **יזיר עצמו מן היין.** שהיין מביא לידי קלקול ראש והוא גרם לה:

אמר רב שמואל בר יצחק כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה אמר הכי אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנא' כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן וקשה לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות (אל תקרי מוציא אלא כמוציא) איני והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני לא קשיא הא בזוג ראשון הא בזוג שני

כי פתח. כשהיה בא לדרוש בפרשת סוטה: **אין מזווגין אשה אלא לפי מעשיו.** צנועה לצנוע ולצדיק ופרוצה לפרוץ: **כי לא ינוח שבט וגו'.** לא יחזיק ממשלת הרשע בגורל הצדיק: **וקשה** לפני הקב"ה: **לזווגם.** שכך דלפי מעשיו: **כקריעת ים סוף.** שנשתנו מנהגי (סדרי) בראשית: **מושיב יחידים ביתה.** אדם יחיד ואשה יחידה והוא מזווגם יחד (ומושיב) [ומייסב] אותם בית אחד: **מוציא אסירים בכושרות.** הוציא ישראל ממצרים בחדש כשר לא חמה ולא צינה עקים זוג יחידים למוציא אסירים: **איני** מי הוי זוג לפי רשע חטאו והא מקודם יצירתו עדיין שלא ידע רשעו וחטאו מכריזין בת זוגו ואע"ג שהכל גלוי לפניו והא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כדאמרינן במסכת נדה שמלאך הממונה על ההריון נוטל טפה ומביאה לפני הקב"ה ואומר לפניו טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טפש עני או עשיר אבל צדיק ורשע לא קאמר [ליה] דהאי בידי שמים: **זוג ראשון.** לפי המזל: **זוג שני.** לפי מעשיו וקשה לזווגן לפי שאינה בת זוגו:

מהרש"א שנא' כי לא ינוח גו'. נראה דדריש לה מסיפא דקרא דאיירי בזוג דכתיב למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה גו' לפי פשוטו ה"ל למכתב בעולה כפרש"י שם אבל התי"ו מורה על הנקבה גם מלת הטיבה בה' הוא מורה כן לומר דהפסוקים איירי בזווג איש שיש נושא אשה שאינה הגונה לו בשביל ממון ואמר כי בודאי הקב"ה הזווג לו אותה לפי מעשיו כי לא ינוח שבט הרשע גו' דהיינו אשה שהיא משבט ומשפחה שאינה הגונה על גורל הצדיקים שהגונים בזוג למען לא ישלחו הצדיקים ידיהם בעולתה דהיינו בעולה שלה מצד משפחתה שאינה הגונה ואומר אבל הקב"ה מזווג הטיבה ה' לטובים דהיינו אשה טובה לטובים ולישרים דהיינו הגונה להגון ואמר שאל שהמה בהם תראה לפי דעתך שאיש טוב וישר נושא אשה שאינה הגונה וע"כ אמר לטובים ולישרים בלבותם כי האדם רואה לעינים וה' יראה ללבב ובודאי זה הנושא שאינה הגונה לו גם אם הוא טוב לפנים בלבו ודאי אינו טוב וישר ח"ו והמטים עקלקלותם גם בלבב יוליכם ה' את פועלי און לישא אשה שאינה הגונה מהם ע"ד שאמרו וילך עשו אל ישמעאל לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו ומקיים שלום על ישראל שיהו כולם הגונים וטובים ולא יהיה להם שלום כמ"ש פרק י' יוחסין אם ראיתם ב' משפחות המתגרות זו בזו פסול יש באחד מהן ואין מניחין אותן לדבק זו בזו ודו"ק: ובתוס' בד"ה קודם יצירת הולד. נראה לר"י קודם יצירת הזכר בין אם נולדה הנקבה בין אם לא נולדה עדיין עכ"ל יראה דמשמע להו הכי דבת פלוני לפלוני דומיא דבית ושדה פלוני לפלוני דבילדתו תליא מלתא ומדקאמר נמי בת פלוני לפלוני משמע דבהריון הזכר שהוא בעולם (ושייך לומר עליו פלוני תליא מילתא אף שהנקבה אינה בעולם) דלא שייך למימר עליה פלונית אלא בת שהיא לפלוני דאביה הוא בעולם ואפשר שלזה מוטו בפ' המפלת זכר זה כר נקבה נקייה באה ר"ל שהזכר נולד במזלו אבל הנקבה נקיים באה בלי מזל כי כבר נתלה מזלה בלידת הזכר את שלה ועוד כתבנו שם פירוש אחר ע"ש:

עיון יעקב

כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה. אפשר לומר משום דקשיא ליה בתחלת הפ' של סוטה דכתיב איש איש כי תשטה אשתו נ"ל דכתיב כפל איש איש ומו קשיא וה"ל למכתב אשה כי תשטה תחת בעלה איש איש נ"ל להכי ודם אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו כי הוא גרם לה כי איהו בי קרא ואשתו בי כולנא ולכן כתיב כפל איש איש לפי שם וזהו בזיווג שני שהוא איסור בנית לו חה פירשו שמפרשים ומעלה בו מעל שע"י זה ניכר שהבעל הוא נ"כ רשע כיון שמזווגין לפי מעשיו והוא ריש לקיש אמר כן כי לבתולים קשה דלמא להיפך אין מזווגין לאשה איש אלא לפי מעשיה אבל ריש לקיש אמר בש"ס ריש פרק שלום מקדש טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלא א"כ היא אינה מקפדת בשלמא הבעל מקפיד על זה ותעבור פירש זיווג שני דזווג ראשון וזווג שני דזווג ראשון היינו קודם בואם בעולם ואח"כ יפרדו אם אינם לפי מעשיו וזה זיווג שני עיין ברוממות אל סימן צ"ח ובמגלת ס' אי' פרה וכן הוא בגמר שבע ואפשר לומר ע"ד הדרש דריש לקיש אזיל לשיטתו משום דבפ"ה ס"י סש"ו איתא ח"ל אסור לקבור רשע אצל צדיק שהחיה אלישע שם ה"ש שלא יפה קבור אצלו שנאמר כי לא ינוח שבט הרשע אצל גורל הצדיקים ולפ"ז אינו מוכח דמזווגין אדם אשה אלא לפי מעשיו דהפסוק לא ינוח קאי אקבורה שהרי לכך שמיה אלישע את הרשע ול"ל דריש לקיש סובר דהא דהחיה אלישע את הרשע היינו כדי לקיים ויהי נא פי שנים ברוחך אלי וכדמוקמת הש"ס פ"ק דחולין דף ז' ע"ב ובסנהדרין דף מ"ז וגם ס"ל כר' יוחנן דאמר שקיים פי שנים כאשר ורפא לרעם נעמן דחשיב כמת דהא אליהו העשיר עניה אחת אשה לרפאת כדאי' במלכים ס' סי' י"ז ועני נ"כ הוא חשוב כמת והאלישע מצינו נ"כ שהעשיר אשה אחת מבני הנביאים וא"כ לרעת נעמן הוא פי שנים על אותן החשובים כמתים וא"כ לא דהחיה אלישע הקבור אצלו הוא משום לקיומי פי שנים ברוחך והיפה בנדרים פ' ר' אליעזר דף ס"ד ע"ב כי מתו כל האנשים מי מתו מהוי כרי אלא אמר ריש לקיש שירדו מנכסיהם ונאה וריש לקיש לשטתו אזיל דס"ל דעני חשיב כמת ולפ"ז קיים אלישע פי שנים ברוחך נהא דחשוב כמת שהעשיר אשה אחת מבני הנביאים ורפא לרעם נעמן הוא השני והחיה מתים ממש שקבור אצלו ולעולם קוברין רשע אצל צדיק ולפ"ז לא ינוח שבט הרשע קאי שאין מזווגין ח"ו אלא לפי מעשיו וק"ל: **וקשה** לזווגם כקריעת ים סוף. לא שייך שום קישוי לפניו ח"ו אלא לומר שאין שום בריה יכול לזווגם יחד להו"יבב אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו כי מה' אשה לאיש כדאיתא במ"ק דף י"ח ברכה ריש פרש' ולא זה שאמר כקריעת ים סוף כי גם בקריעת ים סוף מצינו ביבלחא הינא בינקוט פרש' בשנה דף פ"ח ע"ב וים הפך את ידו ולא רצה הים לקרוע עד שהקב"ה נגלה בכבודו ובעצמו שנאמר הים ראה וינוס והשתא מקשה שפיר מדקאמר וקשה לזווגם וכו' שנאמר מושיב יחידים ביתה משמע דבשעת נישואין הוא קשה לזווגם הא אמרינן דארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצא וכו' ואין שום צריכין לפירש"י בזה ועיין בע"ב: **בת** פלוני לפלוני (עיין בחדושינו במ"ק דף י"ח) כיון פלוני לפלוני. שדה פלוני לפלוני ואח"נ דאמרינן בעלמא שהדרך ארץ שגם כסיפך מספלס יפה

אדם

הרי"ף. כי הוה פתח ר"ל בסוטה. אפשר דקאי אהא דאמרי' בגמ' לעיל ולתני סוטה והדר ליתני נזיר ופרש"י שכך היא סמיכה פרשתייהו ומשני בגמרא איידי דתנא כתובות ותנא שמדיר תנא נדרים ואיידי דתנא נדרים תנא נזיר דדמי לנדרים וקתני סוטה בתרה ובדרבי דתניא למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת נזיר כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין וכו' וכפי זה נראה לי דהוקשה לרשב"ל כד הוה פתח סוטה שנכתבה בתורה פרשת סוטה קודם פרשת נזיר וקשיא ליה כיון שאין הנזיר נודר בנזיר אלא מתוך שרואה סוטה בקלקולה א"כ יקשה בסדר המשנה שהביא קודם מסכת נזיר ואחר כך מסכת סוטה והוי להפך סדר התורה לז"א אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו ואילו היה אדם כשר והגון ונזיר מהיין לא היה מזדווג לפניו אשה פרוצה שיהא צריך לקנאות לה ולהשקותה כי האיש הקדוש לא יצא ליה השקאת אשתו סוטה ולפיכך תנא בתורה פרשת סוטה קודם פרשת נזיר שאילו היה זה קודם ונזיר לא נזדמנה לפניו אשה זו שתשטה תחתיו ואח"כ הביא פרשת נזיר לפי שבראותם כמה יין עושה יזירו עצמו מן היין אבל בסדר המשנה דאיירי בנדרים תנא נזיר בתרה ועוד אפשר שדקדק בפסוק דכתיב איש איש כי תשטה אשתו כיון שהאשה שוטה ומעלה למה פתח באיש דהול"ל אשה כי תשטה תחת אישה שכן כתיב בלשון האלה ואת כי שטית טומאה תחת אישך ולזה דרש אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו ואם רואה אשה סוטה דע שבעלה היה פרוץ ואיש איש גורם שתשטה אשתו כי לפי מעשיו של איש הם מעשה האשה עוד אפשר שדקדק לדרשת כל הרואה סוטה בקלקולה למה למדו מהאשה ולא אמרו כל הרואה נואף בקלקולו דכתיב ועין נואף שמרה נשף יזיר עצמו מהיין לז"א כד פתח בסוטה שהוא ענין קלקולה הנה אמר אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו שאם רואה אשה שהיא פרוצה ובא בעלה לקנאותה בידוע שגם בעלה הוא פרוץ כמותה וכיון שהוא פרוץ יזיר עצמו מהיין ונמצא שאינו מזיר עצמו מהיין מחמת האשה אלא מחמת שניהם איש ואשתו באו לעורר לבני אדם שיזירו עצמן מן היין. עוד שמעתי שסמוכה פרשת סוטה אל פסוק ואיש את קדשיו לו יהיו כמו שדרשו חז"ל שהכל עין שאינו נותן מתנותיו לכהן וקדשיו לו יהיו לעצמו סופו שתשטה אשתו והביאה אל הכהן ועל הדבר הזה קשיא ליה לר"ל כי אם הוא חטא שלא נתן מעשרותיו להכהן אשתו מה חטאה לז"א כד פתח בסוטה אין מזווגין לו אשה אלא לפי מעשיו וכיון שהוא היה מנהג מעשרותיו בידוע שאשתו פרוצה ממנו ולכך בא העונש בכוון אל האשה:

אין מזווגין לאדם אשה וכו'. וקי' דנקט בלשון שלילה אין מזווגין וכו' ועוד קשה שהפסיק בין מימרא זו לקושיית איני והאמר שמואל מ' יום וכו' במימרת רבי יוחנן שאמר וקשה לזווגם וכו' ותיכף למימרת רשב"ל היה לו להקשות איני והאמר שמואל וכו' ועוד צריך לבאר כיון שלאחר ו' ימי בראשית מה עושה הקב"ה מזווג זווגים וכו' למה אמר כאן שקשה לפני הקב"ה לזווגם כי קן קן מעשי ה' ועוד נבאר מ"ש רש"י ז"ל וקשה לזווגם הכך דלפי מעשיו דמשמע מדבריו שיש זווגים אחרים שאינם לפי המעשים וא"כ תו ליכא לאקשויי והאמר שמואל ב"ק יוצאת וכו' כיון דאיכא תרי גווני זוגים הוו הכך דלפי מעשיו לחוד והנהו דבת קול לחוד. ועוד מדקדק מה שפירש"י בקריעת ים סוף שנשתנו מעשה בראשית מה ענינו בזווגים וכן מה שפי' רש"י בכושרות במדה כשר לא חמה ולא נינס לינו מתייחס לענין הזווג ובמנב"ל פי' בכושרות בכי ושירות והוא מתייחס יותר לענין הזווגים יש בוכים ויש משוררים וע"ק למה לא תרצו דהא והא בזווג ראשון והא דאין מזווגין אלא כפי מעשיו הוא כשהקדימוהו ברחמים ונטלו ממנו בת זוגו וכיוצא בזה משני בתמי' מ"ק גבי מותר לארס אשה בחש"מ שמא יקדימנו אחר ברחמים. ונלע"ד דמעיקרא לא אקשו להא דשמואל הא דרב יהודה משום דיש לתרץ הא והא בזוג ראשון והא דאין מזווגין אלא כפי מעשיו הוא בגוון שקדמוהו ברחמים ולקחו ממנו בת זוגו דמ"ד שיתנו לו מגורש בת זוגו לאותה שהיתה ראויה לאותו המוקדים בתפלה ורחמים וכיון שהוא לקח בת זוגו של זה והיה תמורתו בת זוגו שנגזרה לו בעת היצירה יתנו לזה שנטלה ממנו בת זוגו ולכך אמר אין מזווגין בלשון שלילה כלומר אפילו לאדם הזה אין מזווגין לו אשה מדעת אלא כפי מעשיו לפי שאין בזווגים שקודם היצירה שהם ע"פ בת קול אינם על פי המעשים שקודם היצירה צדיק ורשע לא קאמר ואפשר לצדיק לפגוע עם רשעה וכמו זה שלקחו ממנו בת זוג ברחמים היה צדיק ואותה שהיתה בת זוגו של אותו שקדם והתפלל היתה רשעה או שמא זה איש רשע ונגזר עליו על פי הב"ק לישא צדקת ובא אדם אחר צדיק וקדם ברחמים ולקח אשת הרשע הצדקת ק"ד שזה הרשע שלקחו ממנו זוגו יזדמן לו כמעשיו אשת אותו צדיק שהיתה ג"כ זווגו אע"פ שהוא איש רשע שלקח הצדקת הזאת ברחמים כיון שהיתה הראשונה צדקת וגם זו צדקת הרי זו נכנסה תחת זו לזה אם בתחילה על פי הב"ק היה לרשע בת זוגו צדקת אין לזווגו עכשיו אלא לפי מעשיו צדקת לצדיק פרוצה לפרוץ והשתא ליכא לאקשויי מבת קול דלפי דמיירי הכא בגוני שקדמוהו ברחמים ולכך שכא קודם מ"ש ר' יוחנן קשה לזווגם כקריעת ים סוף דאי מיירי בצדיק עם צדקת דהיינו כפי מעשיו אי אפשר לומר קשה לזווגם. וכן רשע עם רשעה למה יקשה לזווגם דבשלמא בב"ק איכא למימר קשה לזווגם כיון שהוא ע"פ ב"ק אפשר שפוגע צדיק עם רשעה ולכך קשה לזווגם כקריעת ים סוף שהיה קשה לפני הקב"ה לקרוע הים לעבור בו רשעים ואי מיירי קשה לזווגם גם בזווגם שנגזרו על פי ב"ק איכא למדרש בכושרות בכי ושירות דהיינו בכי לפגוע עם רשעה ושירות לצדיק עם צדקת והיינו דרשת המדרש שדרשו קשה לזווגם בזווגים שנעשו ע"פ ב"ק וליכא לאקשויי למה קשה לפניו יתברך כיון שהוא גזר בב"ק לפי דנשמת הב"ק צדיק ורשע לא קאמר וכשיבאו לעולם והוכר רשעם קשה לזווגם אבל השתא דדרשינן וקשה לזווגם אהכך לפי מעשיו וק"ד שהוא כשקדמוהו ברחמים ולקחו ממנו בת זוגו ומזווגים לו עכשיו כפי מעשיו וכפי זה הוצרך רש"י לפרש כקריעת ים סוף שנשתנו בו מעשה בראשית כדי לתת טעם למה קשה לפניו כיון שכל אחד פוגע כפי מעשיו לכך אמר כקריעת ים סוף שנשתנו בו מעשה בראשית כך היה לזה אשה גזורה בב"ק ונשתנו עליו מעשה בראשית ובכושרות ליכא למידק בכי ושירות כיון שכפי מעשיו היה הזווג אלא דדרשינן בכושרות במדה כשר כך הזווג הזה הוא נאה ומתקבל לפי מעשיו ואין כאן קושיא אלא שנשתנו מעשה בראשית ועכשיו הקשה איני כלומר מי הוי זוג כפי רשע וכות דאמרת בגוני שקדמוהו ליקח ב"ז ממנו ברחמים שאין נותנים לזה אשתו שהיתה גזורה לזה המקדים אלא כפי מעשיו נותנים לו אשה אחרת הרי אם ברחמים קדם זה ליקח בת זוגו מה פשעה של אותה אשה שבאים לתת לו עכשיו שהיתה ראויה לאיש אחר ואיך תזדמן לזה שהרי היא לא התפללה ואיך יתבטל בן זוגה לזה דרשו הא בזוג שני כי לאחר נישואין ראשונים יהיה כפי המעשים עוד אפשר דהוי ק"ד שמי שקדמוהו סוף דבר הוא עתיד לפגוע בה אלא שזה קדמו לפי שעה וכיון שכן אין כאן שינוי מעשה בראשית אבל קשה דאמרת קשה לזווגם שאם הוא על שאינם שוין במעשים הא אמרת דלפי מעשיו הם מזווגים לו ואם הוא על שינוי מעשה בראשית הא עתיד לבסוף לפגוע בה לקיים הב"ק ואיך הוא קשה לו"ש הא בזוג שני דהזווג הוא לעולם ולכך קשה לזווגם ופרש"י לפי שאינה בת זוגו:

מהו לשון קינוי א"ר יצחק אין קינוי אלא לשון התראה וכה"א ויקנא ה' לארצו: יואל ב

ויקנא ה' לארצו. התרה בילק וחסיל וגזם שלא ישחיתו עוד את ארצו דבכולהו נובלי מתהוי פירשה לעיל: לארצו. על ארצו כמו ויבאו אנשי המקום לאבהו על אשתו שאהם הריבן לבעל:

תניא היה רבי מאיר אומר עובר אדם עבירה בסתר שם
הקב"ה מכריז עליו בגלוי שנאמר ועבר עליו במדבר
רוח קנאה וקנא את אשתו ואין עבירה אלא לשון
הכרזה שנאמר ויצו משה ויעבירו קול במחנה אמר שמות
ריש

עין יעקב

אדם כרם ואח"כ יבנה בית ואח"כ ישא אשה מ"מ כיון שכל השכלים הוא ליבא אשה אמר הכתיב חבוב קודם כי אגל הקב"ה הרלא המחשבה כיף המעשה ולא מחשבותיהם וכה"ג מלינו בפרק הרואה בברכות דף נ"ה אמר הכ"ה עצה שבלב איש; ובלים וה"ד מצה ואמר לזיפק ע"ש. הקב"ה מכריז עליו בגלוי. ובגמ' דאמרינן שבינו הציבור עבירה בסתר כשיעין ממנו בגלוי וכה"ג איתא לקמן דף ע' היא עבירה בסתר המקום פירשה בגלוי וכן מצינו לד"ח בקרא במיכל כי פינן י"ב שאתי נתן הנביא אל דוד אתה עשית בסתר ואני אעשה נגד כל ישראל ונגד השמש ע"ש: שנאמר ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו ואין עבירה אלא לשון הכרזה. הא"ב דבשלמא דליכא דומבר קול כפשוטו כאשר אלינו לשון זה במקרא כמה פעמים וכן במקרא זה עלמו דכתיב בכי'ה או עבר עליו רוח קנאה וקנא וגו' והיא לא נטמאה דהתם לא נעיתק דהתם לא ... הכרזה ובלאמת לא נטמאה אך י"ל דמשמעותא דליפא דקרא יליף דהוה מלי למיכתב ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה או לא נטמאה וה"ל לכתוב כשל אי עבר עליו אלא ועבר דאתן הוא לשון הכרזה ולא ע"כ רק או נטמאה לכן כתיב גבי לא נטמאה בשני עלמו או עבר וגו': אמר ר"ש לקיש אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנסה בו רוח שטות.

מסבר

במ' ה ריש לקיש אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות שנאמ׳ °איש איש כי תשטה אשתו תשטה כתיב:

אדם עובר עבירה בסתר. כגון אשה פרוצה מזנה בסתר: והקב"ה מכריז בגלוי. שמזמן בלב בעלה לקנא לה והדבר מתפרסם בגלוי: ואין עבירה. גרסינן: אלא לשון הכרזה. הקב"ה מתכוין להעביר קול:

מהרש"א והקב"ה מכריז בגלוי. פירש"י שהקב"ה מכריז עליה לבעלה ומשמע שיהיה רוח טהרה ומשונים כמ"ד לקמן הכי וק"ק דא"כ אמאי לא מייתי סייעתא מהך ברייתא כמ"ד רוח טהרה ויש ליישב דה"ק הקב"ה מכריז בגלוי עליה ע"י השטן ורוח הטומאה וק"ל: אא"כ נכנסה בו רוח שטות כו' תשטה כתיב כו'. דאי מלשון נטייה הו"ל למכתב כי תטה ואי מלשון שוטה כמו עצי שטים שבאתי ה"ל למכתב בש' כי תשטה וע"כ דרשוהו מלשון שטות ובמ"ר מייתי לה דכתיב נואף אשה חסר לב גומר והיינו כי המנאפת מפתה אותו גם בדברי שטות והוא עושה רצונה אבל מליצה דתלמודא אין אדם עובר עבירה כו' משמע דבכל עבירה יש ללמוד כן והיינו שהרוח מטעה ומבטה אותו מדרך טובה לדרך רעה וק"ל:

שם **תנא** דבי רבי ישמעאל אין אדם מקנא לאשתו אא"כ נכנס בו רוח שנאמר °ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו מאי רוח רבנן אמרי רוח טומאה רב אשי אמר רוח טהרה ומסתברא כמ"ד רוח טהרה דתניא וקנא את אשתו רשות דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר חובה אי אמרת בשלמא רוח טהרה שפיר אלא אי אמרת רוח טומאה רשות וחובה לעיולי לאינש רוח טומאה בנפשיה: במ' ה

[רוח. ממרום ולקמן מפרש רוח טהרה או רוח טומאה פי' שטן בא להסטינו להקניא את אשתו]: רבנן. דפי רב אשי אמרי רוח טומאה: רוח טהרה. שסונא את הפריצות: מסתברא כמ"ד. רוח דקאמר ר' ישמעאל טהרה היא: דתניא. דקאמר ר' ישמעאל רשות פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע לקמן מפרש טעמייהו: שפיר. אי רשות אי חובה:

מהרש"א ועבר עליו רוח גו' רבנן אמרי רוח טהרה כו'. כמו רוח ה' גומר והם מלאכיו שנקראו רוחות כמ"ש עושה מלאכיו רוחות גו' שהם המעוררים את המקנא לידי טהרה זו שלא תבא אשתו לידי פריצות ומ"ד רוח טומאה כמו והייתי רוח שקר בפי נביאיו והם המעוררים את המקנא לידי טומאה שקינא לה בעוד שלא נסתרה עדיין כדמסיק לעיל ודו"ק:

אמר רב חסדא זנותא בביתא כקריא לשומשמי ג וא"ר (פפא) [חסדא] תוקפא בביתא כקריא לשומשמי אידי ואידי באתתא אבל בגברא לית לן בה: שם ע"ב

כי קריא. תולעת של שומשמין האוכלתן כך הזנות מחריב הבית: תוקפא כעס: אידי ואידי. תוקפא וזנות דאמרי' מחרבי ביתא: באתתא. כשהאשה מזנה או כועסת לפי שהיא מתעסקת בזנותיה ואינה עושה מלאכה ולא משמרת ביתה ומפקרת את כל בעלה למכלפים:

ואמר רב חסדא בתחלה קודם שחטאו ישראל היתה שכינה שרויה עם כל אחד ואחד שנא׳ °כי ה׳ אלהיך מתהלך בקרב מחניך וכיון שחטאו (היתה שכינה מסתלקת) [נסתלקה שכינה] מהם שנא׳ °ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך: דברים כג / שם

קודם שחטאו ישראל. בעריות: עם כל אחד ואחד בביתו: נסתלקה שכינה מהם. מגנאי לביתם דאינה יכולה לראות בעבירות שבביתם.

מהרש"א בתחלה כו' שכינה שורה עם כל אחד. רש"י דקדק לפרש עם כ"א ואחד בביתו נסתלקה מהם ומגנאי לביתם כו' דמשמע ליה דקאי אדלעיל דהוא מרא דשמעתין דזנותא בביתא כי קריא כו' דקודם חטא הזנות השכינה שורה בבית כל יחיד ויחיד והיא ברכת הבית כמ"ש בכל מקום אשר אזכיר אבא אליך וגו' והסיפך בחטא הזנות בבית הוא סילוק שכינה מהם והוא שם י"ה המחבר איש ואשה כדלקמן ומייתי לה מקרא כי ה' מתהלך בקרב גו' ר"ל שדרך הילוך השכינה לבית כל א' וא' מתברך ביתו והסיפך בסילוק שכינה כתיב ושב מאחריך ורש"י שפירש לעיל גבי זנותא בביתא לפי שהיא מתעסקת בזנותיה כו' ולא משמרת ביתה ומפקרת את של כו' עכ"ל לא הוה איצטריך ליה לפרושי הכי אלא דסילוק השכינה היא סילוק ברכת הבית ומחריבו כו' כדאמרי' הכא ודו"ק:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעה"ז מקדימתו (ומוליכתו) [והולכת] לפניו לעה"ב שנא׳ °והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך וכל העובר עבירה אחת בעולם הזה מלפפתו (ומוליכתו) [והולכת לפניו] ליום הדין שנאמר °ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו רבי אלעזר אומר קשורה בו ככלב שנאמר °ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה לשכב אצלה בעה"ז להיות עמה (ליום הדין) בעוה"ב: שם / ישעיה נח / איוב ו / בראשית לט

מקדימתו

עיון יעקב

אמאי דקאי נ"ב אדברי ר"ע דלעיל כיון שבועת עין כל מעלה כאילו אינו רואה הלא אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו וכאשר האריך במד"ש על זה ואין לך שטות גדול מזה וגם כתובה מילי הרע בנקיה מגד זקן וכו"ל: רבנן אמרי. לשם ריעתא היה נראה דאלו ואלו דברי אלהים דמי אמר הדא ומר אמר הדא ולא פליגי דהא כתיב שני פעמים כתיב ועבר עליו רוח קנאה פירושו באם נטמאה דלא עבר עליו רוח טהרה שקינא את הרשעה הזאת להוציאה מביתו כיון שנטמאה ואסורה לו והא דכתיב או עבר עליו רוח קנאה והיא לא נטמאה זה רוח הטומאה שעורר אותו לחשדה בכשרים וגזה מיושב נ"כ שאינו מתחיל תחלה בזנות דלא נטמאה מבוס דרולה לבתחיל ברוח טהרה וק"ל אך קונים רש"י לא מבואר הכי ול"ל דקרא איצטריך ליכתב כפל ועבר עליו רוח כמ"ש לעיל להראות שהוא לגון הכיתה: זנותא בביתא כי קריא לשומשמי אמר רב פפא תוקפא בביתא כי קריא לשומשמי. הטעם ש: בני דברים אלו לפי שמביאין לידי שבועה בזנות כתיב והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה וכן הכעס מביא לידי שבועה כדכתיב באפי נשבעתי הדברים שאין אש ומים ומכלין אותן בשבועת שוא מכלה אותו כדכתיב וכלתו את עציו ואבניו וכדאיתא ר"פ שבועת הדיינים לכן קשיא לגיזו כי קריא לשומשמי והא דקאמר אידי ואידי באיתתא לפי שהיא עקרת הבית נשען עליה וכדאמרי' בשבת פרק כל כתבי דף קי"ח ר' יוחנן קרא לאשתו ביתו ע"ש במהרש"א: וכיון שחטאו השכינה מסתלקת מהם. כי כמו שמנושק במלות פ"ו בהיותו עם רשעו גורם לשכינה שתשרה בישראל כדאיתא ביבמות כן שהיפוך בצאת גורם הסתלקות השכינה וכל מקום שאתה מוצא קדושה גדר מן הערוה כי הקב"ה שונא זימה ואפשר לומר עוד ע"ד דאי"א בסוטה אין השכינה שורה אלא על חכם גבור עשיר ועניו ועשיר זה שמואל ועובר עבירה נכנס בו רוח שטות שלא אין בו מעלה ראשונה גם גבור זה שכובש את יצרו וזה שלא כבש יצרו גם מעלת שניה אין בו גם מדת הענוה אין בו שהרי גסות גרונה לו כדלקמן כל המתגאה לבסוף נכשל באשת איש וכן איתא במדרש רבה ש' נשא פ"ע דף רכ"ח ע"ד הי"ל אלא מי גרם שלא נח רוח הרי זה לבני אדם זה איש איש ע"ש נמצא שאין לו נ"כ מעלת פלילים גב העשירות ידאי אין בו כבר אשה זונה עד ככר לחם נמצא שבטלו ממנו כל המעלות: כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדימתו ומוליכו לפניו לעה"ב. אפשר שטעם המצוה היא כמו נר כדכתיב כי נר מצוה לכך הולכת לפניו להאיר בו כדרך המאיר לחבירו ועבירה גורם שהולך כמושך כמ"ל לכן מלפפו ומוליכתו: קשורה בו ככלב.

לכך

מקדימתו. לפני (מטתו) [מיתתו] מכריז לפניו: שלפפתו. כורכתו:

מהרש"א כל העושה מצוה אחת בעה"ז מקדימתו והולכת לפניו לעה"ב כו'. מהידוע כי מעשה אדם מוליד מלאכים כפי מעשיו אם לטובה אם לרעה ושיכה לשונו לפי לשון הכתובים לפי הענין עד"מ כי העושה מצוה יהיה הולך בשמחה ואין צריכה שמצוה אלא להקדים לפניו להראות לו הדרך לשם אבל בעושה עבירה צריך המוליכו לכרכו וללפפו כי אינו הולך לשם מרצונו כדרך המוליכין לגרדום שמוליכים אותו שלא לרצונו בע"כ וק"ל: קשורה בו ככלב כו'. ר"ל שהעבירה דבוקה בו לעולם לפרסם חטאו בעה"ז ויליף ליה מדכתיב לשכב אצלה ולא כתיב לשכב עמה כמו שכבי עמי גו' ואמר עוד ומיותרא דלהיות עמה שהיא קשורה בו עוד להיות עמה גם בגיהנם לעה"ב וק"ל:

(דף ד ע"א) ודרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דר' אמי וזמנין אמר לה משמיה דר' אסי כל האוכל לחם בלא (משלי ו) נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה שנא' °כי בעד אשה זנה עד ככר לחם (ואשת איש נפש יקרה תצוד) אמר רבא האי בעד אשה זונה עד ככר לחם [בעד ככר לחם] עד אשה זונה מיבעי ליה. אלא אמר רבא כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש ככר לחם (ואינו מוצא) אמר רבי זריקא א"ר אלעזר כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם. אמר רב חייא בר אשי אמר רב מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה תנ"ה הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים א"ר אבהו כל האוכל פת (יחזקאל ד) בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא שנאמר °ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים אשר אדיחם (משלי ו) שם מאי °ואשת איש נפש יקרה תצוד א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נכשל באשת איש שנא' ואשת איש נפש יקרה תצוד. אמר רבא האי נפש יקרה נפש גבוה מיבעי ליה ועוד היא תצוד מיבעי ליה אלא אמר רבא כל הבא על (משלי ג) אשת איש אפילו למד תורה דכתיב בה °יקרה היא מפנינים יקרה היא מכ"ג שנכנס לפני ולפנים אפילו הכי היא צדתו לדינה של גיהנם:

כי בעד אשה זונה וגו'. פשטא דריש לה מקיפים לרישיה בשביל ככר לחם בא אדם לעונש של זונה: במילתיה דרבא גרסינן בעד ככר לחם עד אשה זונה מיבעי ליה, דמשמע בשביל ככר לחם רוב העונש עד כדי עונש אשה זונה וה"ה מאי איהו כתיב עד אשה זונה בעד ככר לחם ל"ק לי' לרבא מידי דהאי מקיפים לרישא מאי מדריש קרא אלא עד ובעד קא קשיא ליה דגבי ככר לחם הוה ליה למכתב בעד וגבי אשה זונה הוה ליה למכתב עד: המזלזל. שאוכל תמיד בלא נטילת ידים: נעקר. העובר על דברי חכמים חייב מיתה דכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש: [מים ראשונים. שלפני המזון: שיגביה ידיו. דאי אגבוהינהו שיהו המים מבפנין לצד זרועותיו וכו': שמא יצאו מים וכו'. כדתנן במסכת ידים פ"ב וכו': אחרונים. שלאחר הסעודה שחייבו חכמים מפני במלח (עיין רש"י באחרונים בנדפס) סדומית יש שמסמא את העינים: צריך להשפיל ידיו למטה. כדי שתרד הזוהמא של תבשיל שבידו שהרי להעביר הזוהמא הן]: כל האוכל בלא נגוב ידים. דבר מאוס הוא ונחשב כטומאה: שנא' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים (ומפרש (אינו מרש"י) שצוה ליחזקאל לעשות במאוס ולאפותו בגללי צפיעי הבקר ובגללי האדם כדכתיב בגללי צואת האדם תעוגנה לעיניהם וכתיב בתריה ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים) אלמא דבר מאוס קרי טומאה: מאי ואשת איש וגו'. סיפיה דקרא דלעיל [הוא] כי בעד אשה זונה עד ככר לחם: לסוף נכשל בא"א. וה"ק בעד אשה זונה עד ככר לחם ואשת איש זונה נפש יקרה הגבוה היא מעדנת רודף אחרים וצד אותה ומגיעה: היא תצוד מיבעי ליה. כיון דמוקים לרישיה קא דרשת ליה הכי איבעי ליה למכתב ואשת איש נפש יקרה היא תצוד אותה אבל השתא משמע דאשת איש צדה את הנפש יקרה: מכהן גדול. דאפי' ממזר ת"ח קודם לכ"ג ע"ש לפתוח ראשון ולברך ראשון ומהאי קרא דרשינן ליה בהוריות:

מהרש"א כל האוכל בלא נ"י כאילו בא על אשה זונה כו'. יראה הדמיון דלרב אסי נמי אין מקרא יוצא מידי פשוטו והזונה מביאה לידי עניות כדכתיב רועה זונות יאבד הון ומדמה ליה האוכל

עיו' יעקב

לכך מדמה לכלב שנענש בתחלה בימי נח ששמש באיסור בתיבה שיהא נקשר כדאי' בחלק דף ק"ח ע"ב אף זה שפיתם באיסור קשורה בו ככלב וצ"ל דלכך סמה לכלבות ביה לא ידעו שהנאי אף גם זה לא ידע שאבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע כדאיתא בסנהדרין דף ק"ז וקי"ל: כל האוכל בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה. עי' דאיתא בברכות פרק אלו דברים דף נ"ג ע"ב והתקדשתם אלו מים ראשונים כי זה השלחן אשר לפני ה' וכל מקום שאתה מוצא קדושה גדר מן הערוה וכו' לפיכך זה שאינו נוטל ידיו בקדושה ואוכל בלא נטילה שהי כאילו בא על הזונה שבטומאה גובר עליו ואין כאן קדושה וגדר לערוה: לבסוף מבקש ככר לחם. מקשים לבסוף כי עניות קשה מכל היסורין כדכתיב בא"ב על זה נאמר מצוי וכדאיתא בבבא בתרא והיינו דכתיב כי בעד אשה זונה עד ככר לחם כלומר שבא עליו אחר יסורין עד יסורים גדולים שאוכל ככר לחם שהוא קשה מכולן ותו שמדקדק הש"ס לבסוף מבקש ככר לחם כיון שלא חזר בתשובה והיינו דכתיב לא תחמוד אשת רעך ושורו וחמורו וכל אשר לרעך כיון שהוא חומד את אשת רעהו ונעשה עני ועבירה גוררת עבירה שחומד כל אשר לרעהו ומה"ט הי' יוסף מזכיר בר לבבל עם הא"ן כיון שחברו כפוטיפרע ולהראות שבקר תמרי אותו בית שהוא זן ומפרנס לאחרים ואפש' דמה"ט סימן לבקום רוח עניות כי כל שמתגאה נכשל באשת איש כדאמר בסמוך ונעשה עני שמבקש ככר לחם וקי"ל: כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם. כי הוא מסקנת חכמים והעובר עליהם חייב מיתה כדאיתא בעירובין דף כ"א ע"ב: מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה. יש מפרשים בזה ע"פ הסוד וכפי פשוטו הוא מטעם דכתיב שאו ידיכם קודש וברכו את ה' ועל דרך דאמרינן ביומא דף ל"ט אדם מקדש מעט מלמטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה ובמים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה כי פן תאכל ושבעת ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך לכך צריך שישפיל ידיו למטה רמז שלא ירום לבבו מכח שבעו: האוכל בלא ניגוב ידים. עיין בתוס' יעיי"ל דעיקר דקדוקו מדכתיב הפסוק ג"כ ומים במשורה תשתה וגומר וקאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא וקשה מה סיום הוא זה לחם במשורה שיהיה להם דוחק במים אלא ודאי שזה הוא ג"כ סימן לדוחק שמים דלכך יאכלו בלי ניגוב ידים לפי שיהיה להם דוחק במים ודקדקו לאכול כך בלא ניגוב כדי שלא יבואו הידים לאבד ומקרי לחם טמא: כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נכשל באשת איש. ומה"ט מצינו בבי דוד שהתגאה את עצמו פעם א' כדאיתא בפ' חלק ובקש שיאמרו ג"כ אלהי דוד ונכשל באשת איש יע"ש ואפשר ע"ד דאיתא בפסחים דף ס"ו כל המתייהר חכמתו מסתלקת ממנו ואין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות ובהיותו בתאי חבלי ר' גו' אף גסר לב הקב"ה מכיר חכמה מלבו ואין חכמה אלא פורת ע"ש ועי"ל ע"ד דאיתא לקמן בפ"ט ובכ"ב פ' המוכר פירות האי מאן דיהיר אאינשי ביתו לא מתקבל ישיבתו אלא לא מתקבל ואשתו זו מגילתו מן הסעה כדאיתא בפרק הבע"י לכן זה שאינו מתקבל על אשתו נכשל באשת איש וקי"ל: אפי' למד תורה דכתיב יקרה היא מפנינים. כלומר אף על גב דאיתא במדרש פרשה לך לך שהקדוש ברוך הוא הראה לאברהם תורה וקרבנות וגיהנם ומלכיות כל זמן שעוסקין בתורה ניצולין משתיהם וכיון שהתורה היא יקרה מפנינים פי' שפורש גדולה מעבודה ואפילו הכי לא עבר עבירה חמורה כזו אינה מגנת מדינה של גיהנם: אש"ה היא מביא לדינה של גיהנם. אף על גב דלקמן בפ' ג' אמר רבא גוזא דמורה אפילו בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא צריך לומר היינו מיסורין בעולם הזה ולא מדינה של גיהנם יעמוד ועוד דנוסף בהמה איש שבמקו מסתלקת מלבו בדליתא. כטרע שבגלותי בסמוך אך לקמן אמרינן אין עבירה מכבה תורה וכ"ה סוטה וכ"ל דמכל מ"מ נדון בגיהנם:
כל

שאוכל בלא נט"י דעונשו כמו עניות וכדאיתא פ' במה אשה וסקינן עליו וק"ל: האוכל בלא ניטב ידים כו'. עיין פרש"י שהוא רחוק ול"ל דמסיים דהאי קרא קדריש ליה ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים אשר אדיחם שם דריש אדיחם מלשון הדחת מים שלחמם טמא היא על אשר הדחת מי ידיהם שם הוא שעדיין לא נגבו מימיהן: ומאי ואשת איש נפש גו'. ופרש"י נפש היקרה שנגוה היא תלודכם רודף אחריה כו' אבל השתא משמע כו' ע"ש ופירושו אין מובן לי דהוה ליה למימר הוא ילוד אותה מיבעי ליה גם קשה דמה טעם מי שהוא נפש גבוה הוא ילוד א"א ולולי פירושו נראה לפרש דנפש גבוה היינו מי שמשלשל בשערו ומקשט עצמו בגבוה להיות איש יפה תואר ומראה הרי היא הזונה תלודנו כענין יוסף לגבי אשת פוטיפר וכענין שאמרו בבן ר"א כל זונה שוכרתו בד' והשתא שפיר קאמר דה"ל למכתב היא תלוד דהיינו שהיא תלוד אותו ולהכי קאמר רבא דעיירי אפילו למד תורה כולי ולא שהיא תלוד אותו אלא שאם נכשל בה היא תלודנו לגיהנם ר"ל דאותה עבירה תלודנו ולא אצטריך למכתב היא דמשמע ממש היא וק"ל:

ז **א"ר** יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל אדם שיש בו גסות הרוח כעובד עבודה זרה כתיב הכא °תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם °ולא תביא תועבה אל ביתך ור' יוחנן דידיה אמר כאילו כופר בעיקר שנא' °ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך ר' חמא בר חנינא אמר כאילו בא על העריות כולם כתיב הכא תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם °כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ עולא אמר כאילו בנה במה שנאמר °חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה מאי °יד ליד לא ינקה אמר רב כל הבא על אשת איש אפילו הקנהו להקב"ה שמים וארץ כאברהם אבינו דכתיב ביה °הרמותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ לא ינקה מדינה של גיהנם קשיא להו לדבי ר' שילא האי יד ליד ידי מיבעי ליה אלא אמרי דבי ר' שילא אפילו קבל תורה כמשה דכתיב ביה °מימינו אש דת למו לא ינקה מדינה של גיהנם קשיא ליה לרבי יוחנן האי יד ליד יד מיד מיבעי ליה אלא א"ר יוחנן *אפילו עשה צדקה בסתר דכתיב °מתן בסתר יכפה אף ושחד בחיק חמה עזה לא ינקה מדינה של גיהנם:

ורם לבבך ושכחת. מעלה אני עליך כאילו שכחת: **את כל התועבות האל.** גבי עריות כתיב: **במה.** ע"ז: **אשר נשמה באפו.** שמחזיק את עצמו כבעל נפש והיינו גאוה שחשובה נפשו בעיניו: **מאי יד ליד לא ינקה.** סיפיה דקרא דאייתי לעיל סוף תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה: ה"ג כל שיש בו גסות הרוח אפילו הקנהו וכו' ול"ג כל הבא על אשת איש דלא משתעי קרא אלא בגסות רוח: **הקנהו להקב"ה וכו'.** השליטו בשבחו על הכל כאברהם בקראו קונה שמים וארץ דהיינו יד ליד אפי' דומה לאברהם שאמר הרימותי ידי וכו': **קשיא להו לדבי ר' שילא.** אהך דרשה דרב: ה"ג האי יד ליד ידי [לא ינקה] מיבעי ליה: **אפילו הוא כמשה רבינו.** שקבל תורה מיד הקב"ה לידו: **יד מיד מיבעי ליה.** דהא קרא במקבל תורה מוקמת ליה ולא במתן והוה ליה למיכתב יד מיד לא ינקה יד שקבלה מיד אף הוא לא ינקה: **אפילו עושה צדקה בסתר.** שנותן מידו ליד העני והכי משמע יד הנותנת ליד אף הוא לא ינקה: **דכתיב ביה מתן בסתר יכפה אף** לאו דשייך האי קרא בקרא דלעיל אלא רבותא הוא שאף ע"פ שכופה אף וחימה אינו מכפר על גסות הרוח:

מהרש"א כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודה זרה כו'. הוא מבואר שיש לאדם ב' רוחות רוח טהרה ורוח טומאה כדאמר לעיל ונאמר ברוח טהרה כי אני ה' את דכא ושפל רוח גו' ובהיפך רוח הטומאה שהוא כח של ע"ז כמ"ש והייתי רוח שקר גו' והוא הגס הרוח ור"י אמר כאילו כופר כולי גם הוא עד"ז כי רוח הגסה שהוא עמה מביאו לידי שכחת ה' שהוא מקור הטהרה ועד"ז אמר ג"כ כאילו בא על עריות כי רוחו הגסה שהוא רוח הטומאה מביאו לידי רוח טומאה של עריות כדאמר לעיל: **כאילו בנה במה כו'.** מלת במה הוא מורה במקרא על מקום גבוה ולענין גאוה ורוח גבוה חשבוהו ודמוהו לבמה כמ"ש בנדרים ומנחליאל במות גו' ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו שנא' ומבמות הגיא וז"ש הכא כי במה נחשב הוא שהרוח הגאוה נחשב ונדמה לבמה בגובהו והיינו לבמה של עבודה זרה שהוא רוח הטומאה הגסה ופירש הכתוב חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו לפי יצירתו שהוא רוח טהרה כמ"ש וייצר ה' אלהים גומר ויפח באפיו נשמת גומר ות"א לרוח ממללא והוא לא הלך אחרי רוח זה כי במה דעבודה זרה נחשב הוא ברוחו הגבוה והגסה ודו"ק: **כל שיש בו גסות הרוח אפילו הקנהו הקב"ה כו'** כל"ל דגבי גסות הרוח כתיב תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה וטעות ע"י וספרים החדשים כל הבא על א"א כו' וטעות הוא דלא כתיב האי קרא דהכא לגבי הבא על א"א כלל ובעירובין פ"ב שדרשו שמרצה מעות מידו לידי אשה לא ינקה גו' שנא' יד ליד לא ינקה לאו היינו קרא דמייתי הכא אלא קרא אחרינא הוא בספר משלי יד ליד לא ינקה רע וזרע צדיקים נמלט וכמ"ש התוס' שם ושם יפורש ודברי המאמר דהכא מבואר ע"פ מ"ש בפ"ה דאבות ג' מדות טובות באברהם עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה והיפך בבלעם וה"ש כל שיש בו גסות הרוח שהוא מדת בבלעם שניה שבמדות גם שיש בו מדה הראשונה שבמדות טובות של אברהם דהיינו עין טובה שהקנהו הקב"ה כולי כי לא רצה ליהנות רק ממה שהקנהו הקב"ה כו' שאמר הרימותי ידי לקבל מאל עליון קונה גומר ולא אקח משלך אפי' מחוט ועד שרוך גו' מ"מ כיון שיש בו מדה השניה הרעה שהיא גסות הרוח לא ינקה מדינה של גיהנם כמ"ש בבלעם ודבי ר' שילא שאמרו אפילו קיבל תורה כמשה כו' נתכוון גם לזה אע"פ שיש בו מדה זו הראשונה בלא ליהנות מאחרים כמשה שלא היה נהנה מביזת הים רק ממה שהקנהו הקב"ה בקבלת תורה ע"י הלוחות כמ"ש פסל לך הפסולת שלך אעפ"כ כיון שיש בו מדה הרעה גסות הרוח כבלעם לא כולי ור"י הוסיף דאע"ג שיש בו מדה העליונה על כל השלימות ביותר לא די שאינו נהנה מהם אלא שהוא מהנה אותן

עיון יעקב

כל שמתגאה כאילו עובד ע"ז. וכדאיתא במדרש פ' מצורע פי"ז על עשרה דברים נגעים באים וחשיב בהם ע"ז וג"ע ול"ה ועיין מ"ש בפסוק לקין גבי ראוי לנגע כאמירה: **כאילו** בא על כל העריות כולם. וקיימא לן מי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה לכן אסבר דהיינו דמ"ר ב"ים מג"ע במרים דכל המתגאה נידון בלא"ו דס"ל ברים דשריפה חמורה וכא על היותו וכה"ג בשריפה: אפי' הקנהו להקב"ה. עיין במהרש"א הה ספיים כז"ה גם כהא דקבל היה כמשה גם כן יש לפים שיש לו טו"ח עין שמפש שנהג טובה עין ונהגה לישראל כדאיתא בנדרים וכן כל השלבה מדות דקאמר לומר לך אף על פי שהוא ושרן ועובת עין בכל הדברים מכל מקום כיון שאינו ושרן ובגית

אומן בנוהן קתר אעפ"כ כיון שיש בו מדה הרעה זו כל גסות הרוח כבלעם נא כו' וק"ל:

ה בס **אזהרה** לגסי הרוח מנין אמר רבא אמר זעירא
ירמיה יג מהכא °שמעו והאזינו אל תגבהו רב נחמן
דברים ח בר יצחק אמר מהכא °ורם לבבך ושכחת וכתיב
שם °השמר לך פן תשכח יכדרבי אבין א"ר אלעאי דא"ר
אבין א"ר אלעאי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו
אלא לא תעשה דריש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה
דר' אמי וזמנין אמר לה משמיה דר' אסי כל אדם שיש
איוב כד בו גסות הרוח לסוף מתמעט שנא' °רומו מעט יכול
שם ישנו בעולם ת"ל °ואיננו ואם חוזר בו נאסף בזמן העולם
שם בזמנו שנא' °והומכו ככל יקפצון כאברהם יצחק ויעקב
תהלים כד דכתיב בהו °בכל °מכל °כל ואם לאו °וכראש
שם כז שבלת ימלו מאי וכראש שבלת ימלו רב הונא ורב
שם נג חסדא חד אמר כסאסאה דשבלתא וחד אמר כשבלתא
איוב כד עצמה בשלמא למ"ד כסאסאה דשבלתא היינו דכתיב
וכראש שבלת ימלו אלא למ"ד כשבלתא עצמה מאי
וכראש שבלת ימלו אמר רב (אשי) [אסי] וכן תנא דבי
רבי ישמעאל משל לאדם שנכנס לתוך שדהו גביה
ישעיה נז גבוה הוא מלקט °ואת דכא ושפל רוח רב הונא ורב
חסדא חד אמר אתי דכא וח"א אני את דכא ומסתברא
כמ"ד אני את דכא שהרי הקדוש ב"ה [הניח כל הרים
וגבעות ו]השרה שכינתו על הר סיני ולא גבה הר סיני
למעלה אמר רב יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו
שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על
הר סיני:

אזהרה, שלא יהא גס רוח שנאמר ורם לבבך ושכחת אלמא מגובה הלב בא לידי שכחה ששוכח את בוראו ובשכחי הוא מוזהר השמר לך פן תשכח' מתמעט. ממשיבותו: רומו מעט. כיון שריעו מהמעטן: וישנו בעולם מתקיים: והומכו. ואם חוזר ונעשה מך עניו בוומיך את עלמו: ככל. כאילו שנאמר בהם כל: יקפצון. מן העולם ימותו מות ישרים אברהם כתיב ביה וה' ברך את אברהם בכל יצחק כתיב ביה ואוכל מכל יעקב כתיב ביה כי חנני אלהים וכי יש לי כל: כסאסאה דשבלתא. גבהו של שבולת שקורין זקן השבולת והוא כבר ונופל מאליו: גבוה גבוה הוא מלקט. והיינו וכראש בבולת ימלו כבבולת בבראש ראשה למעלה מחברה: אתי דכא. אני מגביה את הדכא עד שהוכן אללי והיינו אשכון את דכא: אני את דכא. אני ארכין את שכינתי [אללו]: ילמד אדם מדעת קונו. לאהוב את הנמוכות: כל הרים וגבעות. כגון תבור וכרמל שבאו בה כדכתיב למה תרלדון הרים גבנונים:

מהרש"א אזהרה לגסי הרוח כו' שנא' שמעו והאזינו אל תגבהו כו'. אם לענין איסורא קאמר מפורש בכמה מקראות ואם לענין מלקות קאמר הא אמרינן דאין לומדין מדברי קבלה ואפשר דקאי אדלעיל דעונשין אותו בדין גיהנם ואין עונשין מני מכניא אא"כ מזהירין וק"ל: כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט כו'. ירלה דהאי קרא בענין דור המבול הוא דכתיב שכהגלו בשביל רוב הטובה כדאיתא פרק חלק וע"כ כאלמו בלא זמנם וע"כ אמר במי שחוזר בו ואינו מתגאה עוד כאסף בזמנו כאברהם כו' אף שכתברכו בכל הטובות כדכתיב בהו בכל מכל כל לא היו מתגאים כדאמרינן במולין כי אתם המעט אתם וממעטין עלמכם אברהם אמר ואנכי עפר כולי ע"ש: וחד אמר אני את דכא ומסתברא כו'. נכ"מ שגם האסור ישפיל עלמו לגבי השפל ממנו ולא יאמר שאין זה כבודו דאין לך גדול מכבוד שמים וק"ל:

ט שם **וא"ר** אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח ראוי לגדע
ישעיה י כאשירה כתיב הכא °ורמי הקומה גדועים וכתיב
דברים ז התם °ואשיריהם תגדעון. וא"ר אלעזר כל אדם שיש
ישעיה כו בו גסות הרוח אין עפרו ננער שנא' °הקיצו ורננו שוכני
עפר

עין יעקב

ובניו בדעתו שהוא גס רוח לא יעקה מדינה של גיהנם: **אזהרה** לגסי רוח מנין. אף על גב דאיסורא ידעינן. מכמה מקראות היינו דוקא ביה"ד שיתגנו אבל לגבי ה"א דמותר להתגאות עליהן משום כבוד לבור להו"ק בלשון רבים אזהרה לגסי רוח מנין ומביא ראיה מהא דכתיב שמעו והאזינו וקאי על כלל ישראל וכן הא דרם לבבך ושכחת קאי על כלל ישראל וקרי ליה בלשון יחיד כמו כל התורה: **כל** אדם שיש בו גסות לבסוף מתמעט. פרש"י מתשיבותו אך קשה הלא בפירוש דבר שכתוב במשלי כ"ע גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמוך כבוד ונולי פירש"י הייתי אומר מתמעט מתורתו וממונו כדאמרינן סימן לגסות רוח עניות ויותר יש לפרש שהפי' מתמעט מבריאותו גופו והשתא אתי שפיר יכול אף שמתמעט בריאתו יכול ישנו בעולם ת"ל ואיננו כלומר שמתמוגג והולך ואם חוזר בו נאסף בזמנו והיינו דאמרינן הוי קבל וקיים: **חד** אמר אתי את דכא וח"א אני את דכא. ונפקא מינה דלמ"ד אני את דכא ה' גלגל עליו לבורו ובדאמרינן בשבת דף כ"ט ש"ה כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר וה' עמו אפשר חטא בא על ידו וה' עמו וכה"ג. אמרינן בפ' חלק דף ל"ג וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום והיא היא כיון שה' גלגל עליו ומשמרו מן החטא ושלא יכשל בהוראה הוא הוא קמן שתקעין עליו וכדאמרינן לקמן פ"ג דף כ"ה ע"א מאי פרשת דרכים מר זוטרא אמר זה ת"ח דפלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא ופרש"י זכה למורה כיצד מילך הרע ומן החטא וכיון שה' עמו והלכה כמותו כדכתיב והיה ה' עם השופט לשפוט הורות כהלכה ומה"ט אמרינן פ"ק דעירובין דף י"ג מפני מה קבעו הלכה כבית הלל מפני שנוחין ועלובין וכו' ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש הטעם כיון שהיו ענוים ממי'ב אני את דכא זכית שה' עמהם הלכה כמותן והכל עולה בקנקן אחד ובזה מתורץ מה שמקשה מה"ש"א בפ"ק דיומא לים מאן דאורת וכו' יש לומר דוד שאני בהקטין עליו והיינו טעמא דהלכה כבית הלל כדאיתא בפ"ק דעירובין אף שהיו מיהודם ומכנימין דוק"ו: **אמר** רב יוסף לעולם ילמוד אדם מדעת קונו שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני והניח כל אילנות עומות והשרה שכינתו על הסנה. הנה לכאורה יש לדקדק מאי ל"ל ותו דהא מעשה דסנה הי' ברישא ואמאי לא ת תהלה ועיד הדרש י"ל ע"ד דאיתא במדרש פ' ויחי למה תרלדון הרים גבנונים כולכם בעלי מומין הם אלל סיני לפי שנעשה עליהם עבודה אך אכתי קשה ע"ז לכאורה מ"מ הי"ל ליתן תורה על אחד מהרי ארץ ישראל דלא נאסר משום נעבד כדאיתא בב"ק דע"א מכני ירושה היא להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו והשם לא בייך לתרץ כדמתרץ התם ישראל דפלחו לעגל גלי דעתיה דניחא להו דהרי עדיין לא לא פלחו לעגל אכן אי אמרינן שישראל ג"כ עבדו במצרים גלי דעתייהו דניחא להו ואי' במדרש פ' בא פירש הקב"ה הי' עם ישראל בליה וגלות מצרים וכל כך למה אמר להם כל הימים שאני עימהם אינו נוטלין שם רע במצרים הייתי עמהם ונתלאה שלימה ונתב סיפה תואר לומר שהשכינה שורים מהחטא ואי' במדרש למה מסוך הסנה להראות שעמו אנכי בלרה ובזה מתורץ שהרי הקב"ה הניח כל הרים וכו' אך קשה דלמא התם מטעם שנאסרו מכח נעבד ואי משום שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו י"ל דישראל עבדו ע"ז במצרים וגלי דעתייהו דניחא להו ע"ז קאמר והניח כל אילנות מכום והשרה שכינתו על הסנה משום עמו אנכי בלרה וקשה למה אנא כדי לשומרם מן החטא א"כ מוכח דישום ענוה השרה שכינתו על הר סיני וק"ל והנה רב יוסף נאה דרש ונאה מקיים כדאיתא לקמן בסוף פי עגלה ערופה משום רבי בטלה ענוה אמר רב יוסף לא תתני ענוה דאיכא אנא ועה"ש הי' רב יוסף סיני כי אין ההוראה מתקיימת אלא בידי שדעתו שפלה כדאיתא בתענית פ"ק דף ז' ועה"ש ייפי והאמיניה ואיתב בעולא כי ע.ו"ס אינן יתאים אבלי של מעית כדאיתא בסוף ספר מנורת המאור בשם המדרש דכתיב וענוים וירשו ארץ וק"ל ועיין בנדרים דף מ"א בחידושינו ובכתובות דף קי"א ע"ש: **ראוי** לגדעו כאשירה. אפשר לומר הטעם כמו שנודע אשירה קודם לכיבוש ארץ ישראל וכדאיתא פ"ב דע"ג דף מ"ה מטעם שהוא גורם עואלה והסתלקות השכינה כן הגס יום גורם סילוק השכינה וכדאיתא בסמוך שאמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם לכן ראוי לגדעו כאשירה ועוד שהקב"ה בוחר בשפלים כדאמרי' אני את דכא והיפוך דאשירה כדאיתא בפ"ס כל מקום שאתה מולא הר גבוה ועץ רענן בידוע שיש שם נעבד לכן ראוי לגדעו כאשירה שמשתחוים יש בו הרהור ע"א ועיין במהרש"א: **אין** עפרו ננער. אפשר לומר ע"ד דאיתא כ"ש דלקמן ענוה מביאה לידי יראה וכו' רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים ובגאוה הוא להיפך שגורם סילוק השכינה ורוח הקודש לכך לא יעיור לתחייה (ועי' ע.ג"ל טעם נכון הא דמוליכו במדרש דלכך מת משה בידבר להיות כשם שעתיד להחיות את משה כך עתיד להחיות את דור המדבר וקשה לכאורה הלא היה אפשר להתקיים ע"י לדיקים אחרים כגון אהרן ומרים וכה"ג אלא ואי דלכך צתוהצ דוקא ע"י משה לפי שהיה עניו מאוד מכל האדם על פני האדמה ומפורסם לכל ביעמוד בתחייה משא"כ שאר לדיקים) וע"ל דהוא מ"ה כנגד ודה דמה ימגלה האדם אם ידע מאין בא מטפה סרוחה ואיתא בפ' חלק דף צ"א אמר קיסר לר"ג אמריתו דשכבי חיי הא הוי עפרא ועפ"ת מי קא חיי א"ל ברתיה שבקיה ואנא מהדרינא ליה שני יוצרים יש בעירנו וכו' א"ל מן המים לר מן הטיט לא כ"ש ופרש"י מן המים לר דמטפה סרוחה בהיה כמים הוא מוליד וא"כ זה שמתגאה עלה על דעתו שלא נולד מטפה סרוחה אלא מגבהר ממש וא"כ לפי דעתו ליכא קין לכך אין עפרו ננער וק"ל וזה אפשר כיונת הפסוק בשהכים

עפר *שוכבי עפר לא נאמר אלא שוכני עפר מי שנעשה שכן לעפר בחייו וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו שנא' °(כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק ידע) תהלים קלח דרש רב עוירא ואי תימא רבי אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ו גבוה רואה את הגבוה ואין גבוה רואה את השפל אבל מדת הקב"ה אינו כן הוא גבוה ורואה את השפל שנא' כי רם ה' ושפל יראה:

כאשי"רה. גדע ושרש אחריו כאשרה שצריך לשרש אחריה כדכתיב ואשריהם את באש: ננער. מקץ בתחיית המתים: שוכבי עפר לא נאמר. דלישתמע על כל המתים: שכן לעפר. שמשפיל עצמו עד לעפר: מיללת. מקוננת: וגבוה ממרחק ידע. רישיה דקרא כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק ידע והגבוה שמרחק ונקודם בתבא עליו הפורענות ימים רבים ידע שכינה מתאוננת ומסתברת עליו כמו רודע אלמנותיו וכמו ויודע בהם אנשי סוכות יודע כמבינה למעלה לשון בכר: רואה את *הגבוה לקרבו ולהסתכל עמו והבוז בעיניו כמו כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכם נתתי עיני לקרבן ולהכנס:

מהרש"א ראוי לגדעו כו'. בגסי הרוח של סנחריב וסייעתו איירי קרא ומפורש ביה גדועים אבל מדמה ליה בג"פ לגדיע של אשירה כמו שצריך לגדעה ולשרש אחריה כמ"ש אבד תאבדון כן בגסי הרוח צריך לגדעו ולשרש אחריו כמ"ש מאד מאד הוי שפל רוח כי הגם הרוח הוא כחו של עבודה זרה כמ"ש לעיל ודו"ק: שוכבי בעפר לא נאמר אלא שוכני כו'. נראה לי לגירסא זו דמדקדק ליה מדלא כאמר שוכבי במקום שוכני ל"ג בעפר בב' אלא שוכבי עפר לא כו' וכ"ה בגירסת ע"י אבל אי גרסינן בעפר בב' כמו שהוא בגמרות שלנו לא גרסינן כלל שוכבי אלא שוכבי בעפר לא כאמר דמשמע עפר מלמעלה ולמטה דהיינו לאחר מיתה כדאמרינן בר"פ כיסוי הדם עפר לא כאמר אלא וכסהו בעפר שיהיה עפר מלמעלה ולמטה וה"נ עפר כאמר דמשמע לאו מלמעלה ולמטה והיינו ע"כ מי שנעשה שכן לעפר בחייו דליכא עפר אלא מלמטה והענין מבואר שנעשה שכן לעפר בחייו שיודע שפלות יצירתו מעפר כמ"ש אברהם ואנכי עפר גו' וק"ל: שכינה מיללת עליו. עיין פרש"י והוא דחוק ונראה לפרש דה"ק קרא כי רם ה' ושפל יראה רואה הקב"ה להגביהו ולקרב אליו את השפל כדאמרי' בסמוך אבל המגביה עצמו אין הקב"ה מקרבו אלא וממרחק ידע לקונן עליו היפך מדת ב"ו שהגבוה מקרב את הגבוה כדאמרי' בסמוך ולזה נסמך דרש רב עוירא כו' לכאן בענין זה בעצמו וכמוך כמו לכאן הך דרשה אין אני והוא יכולין לדור בעולם אחד כו' אי למ"ד אתי דכא הרי הקב"ה מקרב השפל אליו להיות בעולם אחד למעלה ואי למ"ד אני את דכא הקב"ה מקרב עצמו בעולם א' למטה אל השפל אבל בגסי הרוח הקב"ה מרחיקו להיות למטה והקב"ה למעלה בעולם העליון והיינו גבוה ממרחק גו':

אמר רב חסדא *אמר מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר °מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו. תהלים קא ואיכא דמתני לה אמספרי לשון הרע שנא' מלשני בסתר רעהו א"ר אלכסנדרי כל מי שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קמעא עוכרתו שנאמר °והרשעים כים נגרש (כי השקט לא יוכל) ישעיה נז ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קמעא עוכרתו אדם שאין בו אלא רביעית דם עאכ"ו. א"ר חייא בר אשי אמר רב תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמנה בשמינית אמר רב הונא בריה דרב יהושע ומעטרא ליה כסאסאה לשבלתא אמר רבא בשמתא מאן דאית ביה ובשמתא מאן דלית ביה. אמר ר"נ בר יצחק לא מינה ולא מקצתה מי זוטרא מ"ד ביה °תועבת ה' כל גבה לב: משלי טז

ואיכא דמתני לה אמספרי לשון הרע. משום דרישיה דקרא מלשני בסתר וגו': רוח קמעא עוכרתו. פורענות קלה מורפתו ומאבדתו: והרשעים. גסי הרוח דקרא דלעיל משתעי בשפלים ונדכאים להחיות רוח שפלים וגו' כי לא לעולם אריב וגו' על אותם השפלים בשון בלעי קלפתי ואכהו וגו' דרכיו ראיתי וארפאהו וגו' בורא ניב שפתים וגו' אבל הרשעים שאינם שפלים ונדכאים כים נגרש כים המשליך וגורש רפש וטיט לשפתיו קבי': כמה רביעיות. לוג של מים אם רואין בו שרוח קמעה עוכרתו עוכרת את מימיו: אדם שאין בו אלא רביעית אחד. שברביעית דם הוא מתקיים זאת שישור (שיערו חכמים) הלכה למשה מסיני בברביעית דם (מת) מטמא באהל מפני שהוא נפש וקרינא ביה על כפש מת לא יבוא: אחד משמנה בשמינית. משקל קטן הוא והיינו עוכלא כלומר צריך שיהא בו מעט גאוה בלא יהיו קלי ראש מקוללין בו ויהיו דבריו מתקבלים עליהם על כרחם: ומעטרה ליה כסאסאה לשבלתא. גסות מעט כזה והוגנת לו לת"ח ומעטרתו כקאקה המעטרת לשבולת: בשמתא מאן דאית ביה. גסות הרוח: ובשמתא מאן דלית ביה. גסות פורהא לפי שאין בני עירו יראים

עין יעקב

יראים ממנו ואין בו כח להוכיחם: לא מינה ולא מקצתה. לא יתפון אדם לא בכולה ולא במקצתה דמי זוטרא מ"ד ב"ס קרא זיו תועבת ה' כל גבה לב: *(שמכה בשמינית חלק מס"ד ולא מבגל ג"ס חח):

תוספות אדם שאין בו אלא רביעית דם. פר"ח הוא דם הנצל שממנו מסתית הלב אין בו אלא משקל כ"ה סלעים שהוא רביעית הלוג:

מהרש"א איכא דמתני אמספרי לה"ר שנא' מלשני בסתר גו'. ודריש ליה כמי מסיפא דקרא אל תקרי אותו אלא אתו לא אוכל ולא מרישא דקרא אותו אצמית וכ"ה בהדיא בפרק ים בערכין והוא דחוק לומר דאותו דסיפא דקרא יהיה קאי אלפני תכיו בקרא אל"ה ולא אלפניו גבה עינים גו' גם אין לו משמעות כלל לגבה עינים גו' במקום הזה וי"ל דלפוס הך דרשה דקאי אל"ם ידאי דקאי מני אגבה עינים גו' וה"ק מלשני בסתר גו' גם גבה עינים אתו כלומר אתו לא אוכל לדור עמהם ודו"ק: אפי' רוח קימעא עוברתו שנא' והרשעים כים נגרש. לפרש"י אסיפא דקרא' שמיך ויגרשו מימיו רפש וטיט גם נדחק לפרש דכאן גסות הרוח של הרשעים אבל לפי שנדרשות בכמה מקומות באלי קרא הוא מדמה הרשעים לגלי הים שמתגאים ועולים למעלה ללאת חוץ לגבול חול הים לשטוף העולם וכשמגיעים שם הם נשברים ברוח פיו של הקב"ה כן פירש רש"י בספר ישעיה ע"ש ולפי זה נראה דגרסינן עוברתו בב' ועש"ה כי רוח עברה בו ואיננו גומר שדימה הרשעים המתגאים כגון פרעה וסנחריב וכ"ב לגלי הים העולים לרום לשטוף עולם ורוח קימעא של גבול חול הים שהוא רוח פיו של הקב"ה עוברתו מלשטוף כן ברוח פיו של הקב"ה עוברת מן הרשעים גאותם כמו שעשה לפרעה ולסנחריב ולכ"ב ולכל רשעי דור ודור המתגאים בעולם ומה יש שיש בו כמה רביעית כו' דקאמר היינו כל גל וגל שהים שיש בו כמה רביעיות כו' וק"ל: ת"ח צריך שיהא בו אחד משמנה בשמינית. יראה לפרש שלא ישפיל הת"ח עלמו יותר מדאי משום כבוד התורה בא' משמונה שהם סוכה שנאמרו בשמינית שהוא המוכיח אפי כמ"ש שמפרשים שע"ם מעלות התורה שהם שמונה נאמר זה המזמור כן בתוכחה אפי ולהא קאמר ומעטרא ליה בסאסה לשבלתא. לפי שהמתגאים שלא לש"ם אמרו שם דבראש שבלת ימלו דהייטו כסאסאה דשבלתא אבל המתגאה בקלת לש"ם בכבוד התורה אדרבה מעטרא ליה כבוד התורה תהיה לו למעטרה ברא שו כסאסאה לשבלתא ובדרך לחות שמעתי שמוכה בשמינית שהוא חלק ס"ד שאז לא יגיע לו חלק אחד מס"ב שהוא גס הרוח וק"ל:

יא **אמר** חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת אלא א"כ משים עצמו כבשר שנא' °והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה' א"ר זירא בשר כתיב ביה °ונרפא אדם לא כתיב ביה ונרפא א"ר יוחנן אדם "אפר "דם "מרה בשר "בושה "סרוחה "רמה ואיכא דאמרי "בושה "שאול "רמה דכתיב בשי"ן אמר רב אשי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת שנאמר °ולשאת ולספחת ואין שאת אלא לשון גבהות שנא' °ועל כל ההרים הרמים ועל כל הגבעות הנשאות ואין ספחת אלא טפילה שנא' °ואמר ספחני נא אל אחת הכהונות לאכול פת לחם א"ר יהושע בן לוי בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקדוש ב"ה שבזמן שבהמ"ק קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מקריב מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנאמר °זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר °לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה:

בבשר שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה: **להשתחוות**. להתפלל אותם שהם כבשר יבואו ויתפללו כי הם נשמעים לפני אבל גסי הרוח לא יבואו: **בשר כתיב ביה ונרפא**. ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא אדם כי יהיה בעור בשרו נגע לרעת כי תהיה באדם לא כתיב נרפא בתר מיניהו לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיסורין הבאים עליו אבל מי שהוא קשה כאדמה אין רפואה למכותיו דרוח קמעא עוכרתו: **אדם**. למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה כלומר טלו הבל לכך לא יתגאה מרה הוא נלטוית מרה שיולאת מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ושימי העמים ולפי המאכל שאוכל ועל ידיה באים חלאים ונגעים ומכאובים יש שקרוי בדברי הרפאים מרה שחורה ויש שקרוי מרה אדומה: **שאול**. מקום שאול ביתו: **נפחת**. מתמעט מחשיבתו ומעשה פחות באנשים: **ולשאת ולספחת**. פי' שמנשא את עלמו בא לידי ספחת שאינו עיקר באנשים אלא כספח ונטפל: **טפלה**. דבר שאינו חשוב בעלמו ונטפל לאחרים: **ספחני נא**. אספני נא בבזירת בית עלי משתעי קרא אעמיד כהנים גדולים אחרים שיוליאו את בתי זרעך מגדולתם וילטרכו לבקש מהם לאוספם ולקבעם אללם: **אל אחת הכהונות**. באחת מן המשמרות: **שכר עולה בידו**. ולא שכר קרבן אחר: **זבחי**. כל הזבחים במשמע:

מהרש"א אא"כ משים עצמו כבשר שנא' גו' יבא כל בשר להשתחוות גו'. ומדלא כתיב יבא כל אדם גו' והא דכתיב בדור המבול כי השחית כל בשר גו' ולא כתיב כל אדם הא דרשינן מיניה דאף בל בהמה וחיה כולקו כדאיתא מינן והכא לענין השתחואה שייך לרבות בהמה וחיה וק"ל: אדם אפר דם מ"ה בשר בושה סרוחה רמה כו'. הכוונה שיזכור אדם שפלותו שבהייו כי יסודו מעפר כמ"ש וייצר ה' אלהים את האדם עפר גו' שהוא החומר הפשוט השפל שבכל ד' יסודות ושהוא דם שהוא מסוגל לחלאים כדאמרינן פרק ח"ה ברים כל מרעין אנא דם כו' ושהוא בעל מרה ונד' מרות. שעל ידיהם אם יתגבר אחד מהם יבא לחולי ולמיתה כפי ד' עתות השנה ועוד יזכור שהוא בשר ע"ש שפלותו במותו כי אם יהיה רע לשמים יהיה לו בושה ליום הדין במותו כמ"ש אוי לאותה בושה כו' ולא יהיה רע לבריות כי במותו יהיה סרוח לפניהם ולא רע לעצמו כי עלמותיו לרמה יהיו וע"י שיזכור כי אדם ובשר שהוא לא

עיון יעקב

כידך נלומה וקי"ל: **אין** תפלתו של אדם נשמעת אלא א"כ משים עלמו כבשר הטעם י"ל דהא המתפלל לריך שיראה שהשכינה כנגדו כדכתיב שויתי ה' לנגדי תמיד ובמי הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם וגם הוא מדה כנגד מדה לפי שהוא גס רוח ואינו משגיח בשפל אנשים גם הקב"ה אינו משגיח בתפלתו ובסמוך גבי דכא רוח קאמר מסייע שאין תפלתו נמאסת: **משים** עלמו כבשר. ואפשר דמשים זה דרשינן בחולין דף קל"ט ע"ב משה מן התורה מנין שנאמר בשגם הוא בשר לפי שהיה עניו מאוד מכל האדם שעל פני האדמה להכי קאמר הוא בשר ולהכי נענה בתפלתו שאינה חוזרת ריקם: **לבסוף** נפחת. פרש"י מתמעט מחשיבתו וכן פרש"י לעיל על לבסוף מתמעט ועי' מ"ש לעיל וכאן יותר יש לומר דקאמר נפחת מעשרו וכדמייתי הקרא ספחני נא אל אחת הכהונות לאכול פת לחם: **כאילו** הקריב כל הקרבנות כולם. שהרי לכך קרוין קרבן שמקריבין ישראל לאביהם שבשמים שמשרה שכינתו עליהם וכבר נתבאר לעיל אני את דכא לכן הוי כאילו הקריב כל הקרבנות כולם: **אי'** תפלתו נמאסת. (עיין לעיל בסמוך הטעם) ונראה דהיא כיא איתא בברכות דף ל"ב מטחרב ב"ה ננעלו שערי תפלה ונ"ע דתפלה היא עבודה שבלב וכיון שנתבטל עבודת הקרבנות גם שערי תפלה ננעלו ומש"כ זה שפל רוח והיל כאילו

שלא יתגלם דיהיה: כיוז לשמים ולבריות ולעלמו וע"ז יש לסין בקרא בדור המבול בכהנלו ביותר כמפורש פרק חלק אמר לא ידון רוחי
ז, י. באדם לעולם גומר ר"ל כל זמן שעוד רוחי בו דהיינו בהולמי לא ידין כרעתו שפליתו באשר הוא נקרא אדם אלא בשגם שהוא נקרא בשר ע"ש שפלותו במותו לא יוסר וזו"ק: שנא' ולשאת ולספחת ואין שאת אלא לשון גבוה כו'. נקט האי קרא דסוף פרשת נגעים ולא נקט תחלתו דכתיב כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת גו' משום דוני תורה דרש הכא דכבר כתיב זאת התורה לכל נגע לרעת ולנתק גומר דהיינו בכלל נגעי אדם שהם השאת והספחת ועוד שהיכה לכתוב הכא שאת וספחת גומר אחר כל מיני נגעים דאדם ודבגדים ודבתים ובהתחלת פרשת נגעים הקדים שאת וספחת גומר לכל מיני נגעים שאמרנו וע"כ אמרו דהאי קרא יתירא הוא דכבר כלל הכא שאת וספחת בזאת התורה לכל נגע לרעת גומר ולדרשה אתי דאין שאת אלא לשון גבוה כי התרגום של שאת הוא עמקא ע"ש שהמראה שלה עמוקה מן עור הבשר כמפורש אבל ע"ש בהלרעת בא על מי שמתגאה עלמו כדאמר בפ' יש בערכין דכתיב בעוזיהו ובחזקתו גבה לבו גומר והלרעת זרחה במלחו קרא לרעת זה לשון גבוה והשכיה שאחריה לשון ספחת על שם שנספחת מגדולתו כמ"ש גם בעוזיהו שיותם בנו מלך תחתיו:

סס ואמר יהושע בן לוי כל השם אורחותיו בעולם הזה
תהלים נ
עין פ"ז
דמ"ק
דפ"ח
זכה ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלהים אל תקרי ושם אלא ושם: השם אורחותיו. מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה של מצוה: אל תקרי ושם. בשמאל אלא ושם בימין:

יף ו
פרס כד
והלכה והיתה לאיש אחר אמר רב יוסף הכתוב קראו אחר שאין זה בן זוגו של ראשון שזה
הוציא רשעה מביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו: הכתוב קראו אחר. נמי סטטחה: שאין זה בן זוגו של ראשון. אם ישאנה:

ש ו [משנה] היו מעלין אותה לב"ד הגדול שבירושלים ומאיימין עליה כדרך שמאיימין על עדי נפשות ואומרים לה בתי הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכנים הרעים עושים עשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שלא ימחה על המים ואומרים לפניה דברים שאינה כדאי לשומען היא וכל משפחת בית אביה:

ומאיימין עליה. שתהא מודה: על עדי נפשות. כדאמרינן בסנהדרין הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות וסי' בפרק אחד דיני ממונות: הרבה ילדות עושה. וגורם לנערה ילדה (בנאה) [בתבא] לידי קלקול ובאה אמת הדבר אל תביאי בלמך לידי מיתה מגולה זו: שכנים רעים. יודעין לפתות ומלוין לה תמיד: שאינה כדאי לשומען. אינה ראויה לשומען שאומרים

לפניה דברי הודאות לדיקים הראשונים אלא כדי שתודה על קלקולה כדאמרי' לקמן יהודה הודה ולא בוש:

אמר הבונה כמה חביב לבני הקב"ה הודאות שחייב על התשאה כלל נכון ע"א ו"ח מ"מ באומר העלמי מוריעך יכופר לא כסיתי אמרתי אודה עלי פשעי לה' ואתה נשאת עון חטאתי סלה כיון שיהיה חטאת או עון או פשע ב' תדרגות ששאת כולם כיסו להתחל לי בהתודותי עליהם אף כי בעין שנתודי כלפי להודות על הפשע אצ"ם שלא הודיתי שדין בלעג שכר בזכות זה נשאת לי העון והחטא ובריתי בגופי אח"כ נמחל לי גם הפשע עלמו ובסוף כולם הוסיף אלא פנם כלומר אף שיהיו עונות כבדים ומגועים בגלחיות אין לך דבר שעומד לפני הודוי והוודוי בינוין עכר ואתה נשאת דבריתיה הוא עיקרא הפך שאול שהתחלל ולא הודה ע"ש.וגם ולא בהכבדי לו עונו והוא תיכף שאמר חטאתי לפי א"ל נתן גם ה' העביר חטאתך לא תמות. כל כונה כמה היו אומרים לגופה ומתחנן לה פתח מכתה כנות ומביסות שגרש לידי שלמה כדי שלא תשלה הודה ומתכפר:

שם
במדבר ה
וכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו אם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבה וסותר את שערה רבי יהודה אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו ואם היה שערה נאה לא היה סותרו היתה מתכסה בלבנים
סס ע"ב
מכסה בשחורים היו עליה כלי זהב *וקטליאות נזמים וטבעות מעבירים ממנה כדי לנוולה ואח"כ מביא חבל מצרי וקושרו למעלה מדדיה וכל הרוצה לראות בה רואה חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני שלבה גס בהן וכל
יחזקאל כג
הנשים מותרות לראותה שנא' ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה:

אוחז בבגדיה. בבית הצואר שלה: אם נקרעו. אינו חושש: ואם נפרמו. אינו חושש פרימה גדולה מקריעה בנקראת לקרעי' הרבה דימעיכלייר בלע"ז כמו שאי רפריס קילקא: עד שמגלה את לבה. ולקמן יליף לה מקרא: וסותר את שערה. מקליעתו ולקמן יליף לה מקרא: קטליאות. תכשיט הוא כמין חלי עגול פתוח וסוגרה על אם חלוקה ומקיף את גרונה מן הלדדין: חבל המצרי. עשוי מלורי דקל משיב הגדל סביב הדקל וכרוך עליו: וקושרו למעלה מדדיה. כדי שלא יפלטו בגדיה לארץ: שלבה גס בהן. כשאדם רואה בני ביתו דעתו מתגברת עליו ולא יירא ולא תודה ואנו מבקשים שתודה ולא ימחה שם הקדוש על המים: וכל הנשים מותרות לראותה. לקמן פריך והא תנא רישא כל הרוצה לראות בה רואה ואפי' אנשים כו' ומתרץ לה ונשים חייבות לראותה: ונוסרו כל הנשים. מקרא הוא ביחזקאל:

אהי"ב כאלה וכאלה בי"ד של מעלה עושים לחוטא ניקרו ולנוולו עד בישוב ולמען יהי' מוסר לרבים ויגיתו ממנו:

סס
איוב טו
ת"ר אומרים לפניה דברי הגדה ומעשים שאירעו בכתובים הראשונים כגון אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם יהודה הודה ולא בוש מה היה בסופו זכה וירש חיי העולם הבא. ראובן הודה ולא בוש מה היה בסופו זכה וירש חיי העולם הבא. ומה שכרן מה שכרן מדקאמרינן אלא מה שכרן בעוה"ז להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם בשלמא יהודה
סס

עין יעקב

כאלו הקריב כל הקרבנות כולן לכן אין תפלתו נמאסת: כל השם אורחותיו. עיין פירש"י ועוד אפשר לומר השם אורחותיו כוונתו שהוא לבדו באורחותיו כמו דאמר האי תמ"נא [illegible] להם לבדם נתנה הארץ. אפשר לומר ע"ד דאמרינן לא [illegible] נכנס

יהודה אשכחן דאודי דכתיב °ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני אלא ראובן מנא לן דאודי דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד °יחי ראובן ואל ימות וזאת ליהודה כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון עד שעמד משה ובקש עליו רחמים אמר רבש"ע מי גרם לראובן שיודה יהודה וזאת ליהודה מיד °שמע ה' קול יהודה על איבריה לשפא ולא הוי קא מעיילין ליה למתיבתא דרקיע °ואל עמו תביאנו לא הוה קא ידע למשקל ולמטרח בשמעתא [בהדי רבנן] °ידיו רב לו לא הוה קא סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא °ועזר מצריו תהיה בשלמא יהודה דאודי כי היכי דלא תשרף תמר אלא ראובן למה ליה דאודי והאמר רב ששת חציף עלי מאן דמפרש חטאיה. כי היכי דלא לחשדי אחוהי (בהדיה):

אומרים לפניה. שם במתניתין ואומר לפניה דברים שאינם כדאי לשומען ופי' רש"י אינה ראויה באומרים לפניה ר"ל בפני סוטה. דברי הודאות לדיקים ראשונים כדי שהודה על קלקולה בכתובים הראשונים. בדברים הכתובים בתורה שנעשו בימים הראשונים כגון שבדה זו אשר חכמים יגידו ויודו על חטאתם: ולא כחדו. שנים מאבותם ומי הם ראובן במעשה בלהה כדלקמן ויהודה במעשה תמר לדקה ממני: להם לבדם נתנה הארץ. יהודה זכה למלכות בתוספתא דברכות ראובן נטל חלק תחלה [באמן] בעבר הירדן: ולא עבר זר בתוכם. דרש רבי תנחומא אימתי לא עבר זר בתוכם כשבא משה לברכם: יחי ראובן ואל ימות וזאת ליהודה. אין לך בברכת כל השבטים מתחלת והלה תן מצ: עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון. עצמות כל השבטים שעלו ממצרים והוא שיוסף אמר להם והעליתם את עצמותי מזה אתכם עם עצמותיכם והיו עצמות כל השבטים שלהן קיימות ויהודה איבריו מפורקין ומתגלגלין בארון מפני שנידה את עצמו בערבות של בנימין שאמר וחטאתי לך כל הימים אפילו לעוה"ב והכא נפקא לן במכות נדרי חכם אפי' על תנאי הוא בא: מי גרם לראובן שיודה. במעשה ילועי אביו: יהודה. שהודה במעשה תמר כך היא מקורת בידם ומדרש אגדה דר' תנחומא כשאמר יהודה צדקה ממני עמד ראובן ואמר אני בלבלתי יצועי אבי עכשיו יחי ראובן שלדו קיימת כא"ט מי וזאת ליהודה שהוא מתגלגל: לשפא. מקום שנתקנו משם כמו דשף מחכמים: למתיבתא. לישיבה של מעלה: למשקל ולמטרח. ליטא וליתן עם שאר חכמים: ידיו רב לו. יהא לו כלמן לריב ריבו והאי דכתיב ידיו לשון מלחמה הוא מלחמתה של תורה. אליבא דהלכתא. לא היה זוכה לומר דבר המתקבל: מאן דמפרש חטאיה. כרבים מלתה שאינו בוש וכלכם נדבר: דלא ליחשדו אחוהי. בלא יהיו שאר אחיו נחשדין מאביהם:

תוספות מי גרם לראובן שיודה. אע"ג דאמרינן במדרש וישב ראובן אל הבור מלמד שהיה מתעסק בשקו ותעניתו על שבלבל יצועי אביו וזה

כיס קודם מעשה דתמר מ"מ לא הודה ברבים עד אחר מעשה יהודה עכ"ל בפרק הגוזל:

תנן האיש מכסין אותו פ"ק אחד מלפניו והאשה שני פרקים אחד מלפניה ואחד מלאחריה וכו'. אמר רבא גמירי דאין יצר הרע שולט אלא במה שעיניו רואות:

האיש מכסין אותו. בסקל: פרק אחד. מסיכת בגד מלפניו ושאר כל גופו ערום: גמירי. מסורת בידם מרבותם:

תוספות גמירי וכו'. מקשינן מפי אין חוששין לאמר ערוות בין בפניו בין שלא בפניו נפישו יצרייהו ולקי"מ דהתם הי"ה מאמר שראה הערוה פעם אחת טוב ונהרהר אחריה לעולם אפי' שלא בפניה אבל משום שראה הנסקלת ערומה אינו מהרהר אחר אחרת:

משנה במדה שאדם מודד בה מודדין לו היא קשטה את עצמה לעבירה המקום מנוולה היא גלתה את עצמה לעבירה המקום גילה עליה הירך התחילה בעבירה תחלה ואח"כ הבטן לפיכך תלקה הירך תחלה ואח"כ הבטן ושאר הגוף לא פלט:

גמ' אמר רב יוסף אע"ג דמדה בטיל במדה לא בטיל דאמר רב יוסף וכן תני ר' חייא מיום שחרב בית המקדש אע"ג שבטל סנהדרין ארבע מיתות לא בטלו. והא בטלו אלא דין ד' מיתות לא בטלו. מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו. מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או לסטין באין עליו. מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי:

תניא היה ר' מאיר אומר מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו שנאמר °בסאסאה בשלחה תריבנה אין לי אלא סאה מנין לרבות אפי' תרקב וחצי תרקב קב וחצי קב רובע וחצי רובע תומן ועוכלא ת"ל °כל סאון סואן ברעש ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפין לחשבון גדול ת"ל °אחת לאחת למצוא חשבון וכן מצינו בסוטה שבמדה שמדדה בה מדדו לה היא עמדה על פתח ביתה ליראות לו לפיכך כהן מעמידה בשער נקנור ומראה קלונה לכל היא פרסה לו סודרין נאים על ראשה לפיכך כהן נוטל כיפה שעל ראשה ומניחה תחת רגליה היא קשטה לו °פניה לפיכך פניה מוריקות היא כחלה לו עיניה לפיכך עיניה בולטות היא קלעה לו את שערה לפיכך כהן סותר את שערה היא הראתה לו באצבעותיה לפיכך צפרניה נושרות היא חגרה לו בצלצול לפיכך כהן מביא חבל מצרי וקושר למעלה מדדיה היא פשטה לו ירכה לפיכך ירכה נופלת היא קבלתו על כריסה לפיכך בטנה צבה היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה היא השקתו יין

עיון יעקב

נפנה קרקע אלא לבעלי זרוע ויהודה היה גבור באחיו גם ראובן כדאיתא במדרש על פסוק ויהי מתיו מספר. פ"ש: הציק כלי מאן דמפרש חטאיה. וכמבן ופחד כל החייתין דלהודה ליה התורה שאני התם דבכר נתפרסם חטאם עיי' ע"ש וכעי"ן עיי' הגו"ל ועיין בש"ם דיומא דף פ"ו: אמר רב יוסף אע"ג דמ"ה בטיל. כיוון דרב יוסף קאי אמתניתין ואמר באשמועינן דלא יאמרו הנשים שעת בזמן הזה שאין משקין את הסוטות אז לא תקרא: אטו לה ק' ידעי"ב דמדה בטיל במדה לא בטיל והגאה עיי' מ' יוסי ס"ז דרייו וכן תני ר' פייה כאן וקי"ל ועיין במהרש"א: ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפין לחשבון גדול. כהי"ג אמרינן לענין לרעה בש"ס דב"ב דף ס' כלמאן זה תתם מ"ת מדה טובה מרובה משכנו יותר גדול ואע"ג דבכר קאמר נשתלם בעה אפילו על מדה עבירה קטנה מ"מ הייתו יוקח טותר שב"ירה קטנה מלפירפת לחשבון גדול כי עבירה גוררת עבירה תשל"ב עבירה קטנה לבר שבכר בנעגל לו ודאים יתנוסה עלמה פלמנה גם נכנעה צעו לבים בקצר אך שכיפה שוגרם על פסם כיפה לפרלום לו וכפ"ב לא פיסם כשיפה חך ספ"ג מגלגלין

יין משובח בכוסות משובחים לפיכך כהן משקה אותה מים המרים במקידה של חרס היא עשתה בסתר יושב (מרום) [בסתר עליון] משים בה פנים שנא' °ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים. דבר אחר היא עשתה בסתר המקום פרסמה בגלוי שנא' °תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל: איוב כד משלי כו

ירך התחיל בעבירה. (כגון [בגנים]) [דרך תשמיש] הירך נהנה תחלה בקיחוי נגר: לפיכך תלקה הירך תחלה. כדכתיב בתת ה' את ירכך נופלת: אע"ג דמדה עצמה בטיל. שפסקו ד' מיתות ב"ד: במדה לא בטיל. כגון דין לשוכרי עבירה נעשה במתחייבין בה ומתים בדוגמת אותה מיתה: דאמר רב יוסף. בתלמודא קאמר דאמר רב יוסף נמי בענין וכן תני וכו': דין ד' מיתות. דין מיתה שהיה דוגמתם: נופל מן הגג. דומיא דסקילה דתנן בית הסקילה היה גבוה שתי קומות אחד מן העדים דוחפו וכו': היא דורסתו. חיה דורסתו בצפרניו ומפילו לארץ נמו זה דומה לנסקל: נחש מכישו. והארס שורפו: נמסר למלכות. שאת המלכות יש דין רוצח בסייף והרג נמי סייף הוא כדאמרינן בסנהדרין: תריגב'. בשמונה ואוא חוצי בגרונו: בסאסאה. בתוך אותה סאה שמדה כשהיא משלחה להבדן תריגכה: ואין לי אלא סאה. כלומר עבירה גדולה: תרקב. חצי קבה וקב דהיינו ג' קבים: תומן ועוכלא. משקלות קטנות הן ושיעורן מפרש בגמ' בב"ב כשמוכר את הספינה: ומנין שכל פרוטה וכו'. אע"פ שלא נפרע ממנו פעם ראשונה ושניה לא ויתר לו עליהם אלא מצטרפין לחשבון: ליראות לו. (פרכסה לנגדו) [פרכסה לו כנגדו]: כיפה. לשון: פניה מוריקות. הכי תנן לקמן איגה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות: הראתה לו באצבעותיה. רמזה לו נלא אליה: מאכל בהמה. שעורים: במקידה של חרס. פחותה ובזויה שבכלים: משים בה פנים. שכאי להפרע ממנה בפתחי אני את פני ונכתתי את פני וכולם לבון פונה אני מכל עסקי שעסקי בהם: תכסה שנאה במשאון. המכסה דבר שבגלוי למקום: במשאון. במחשך:

מהרש"א הירך שהתחיל בעבירה כו' ואח"כ הבטן כו'. מה"ס נמי ואח"כ שאר הגוף כפרש"י בחומש מכין לשאר כל הגוף ח"ל ובלא זה בטלה א"כ מה"ל בטן וירך לפי שהם התחילו כו' ע"ש: במדה לא בטיל כו'. אמתניתין קאי דתני במדה ולא קתני מדה שאדם מודד כו' דהא ודאי לאו מדה עצמה היא קשטה והמקום מבואה אבל במדה הוא מקרי בדבר שקשטה בו מעבירין מתנה לטולה וק"ל: מנין לרבות תרקב כו' ת"ל כי כל סאון סואן גו'. לפי דרש סאון סואן מלשון סאה ומריבויא דכי כל דריש אפי' תרקב כולי ואולי שבאה הכו"ן במלת סאון סואן להורות על הקטנות כמו"ן הבאה במלת איבון כמ"ש המפרשים. ואמר מנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת כו'. לכאורה אין זה ענין לגבי במדה דקאמר הכא ויש לייבב משום דעל מצוה ומעט כ"כ דנקט כהומן ושכלא אין אדם כועס ומאי במדה שייך ביה וקאמר דלענין לייזף נקט להו דמצטרפין אחד לאחד להסתלק במדה ודו"ק: ברש"י ד"ה משים וכו' לבון פונה כו' עכ"ל ובמדרש ילקוט מפורש בע"א יושב בסתר שם פנים של לורה עובר בדמות המולך לשרקם בעולה אותם ע"ש:

וכי מאחר דנפקא ליה מאחת לאחת למצוא חשבון קהלת ז
°כי כל סאון סואן ברעש למה לי לבמדה ומאחר ישעיה ט
דנפקא ליה מכי כל סאון סואן ברעש °בסאסאה בשלחה שם כז
תריבנה למה לי לכדרבי חנינא בר פפא דא"ר חנינא בר פפא אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שעת שילוחה שנא' בסאסאה בשלחה וגו' איני והאמר (רבה) [רבא] ג' כוסות האמורות במצרים למה אחת ששתתה בימי משה ואחת ששתתה בימי פרעה נכה ואחת שעתידה לשתות עם חברותיה וכי תימא הנך אזדי והני אחריני נינהו והתניא א"ר יהודה מנימן גר המצרי היה לי חבר מתלמידי ר"ע אמר מנימן גר המצרי אני מצרי ראשון ונשאתי מצרית ראשונה אשיא לבני מצרית שניה כדי שיהא בן בני (ראוי) [מותר] לבא בקהל אלא אי אתמר הכי אתמר א"ר חנינא בר פפא אין הקב"ה נפרע מן המלך עד שעת שילוחו שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה. אמימר מתני לה להא דר' חנינא בר פפא אהא (דא"ר חנינא בר פפא) מאי דכתיב °כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם אני ה' לא שניתי לא הכיתי אומה ושניתי בה ואתם בני יעקב לא כליתם [היינו] דכתיב °חצי אכלה בם חצי כלים והם אינם כלים: א"ר המנונא אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו שנא' °במלאת ספקו יצר לו: מלאכי ג דברים לב איוב כ

כי כל סאון. שבא לנמדנו שאף עבירות קטנות נפרעין ממנו: למה לי. מאחת לאחת נפקא: לבמדה. לגמדנו שבמדה שמודד מודדין לו שפרעון מעין החטא: שילוחה. אבודה מן העולם: ג' כוסות. כתלום של פור המשקים: בימי פרעה נכה. שבא נבוכדנאצר מלך בבל להכות את ארץ מצרים: עם חברותיה. לימות המשיח אלמלא לא כעדרה נמכה ראשונה: וכי תימא הנך אזדו. הראשונים כלו כולם ואלו מאומות אחרות הן שנתיישבו בארץ מצרים: מצרי ראשון. הוא עצמו נתגייר: אשיא לבני מצרית שניה. בת מצרית גיורת וגר מצרי שהוא היא שניה לגיורת כדי שיהא בן בני שלישי ורשאי לישא בת ישראל דכתיב בניי אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה' שלם הייתי משיא לבני מצרית ראשונה היה [בן] בני שני מצד האם ולמרי בינמות ובקדושין [בנים אשר יולדו] להסתלך אחר

עין יעקב

בנלגלין צליה את שבל ועי"ז היו כל האותי הקב"ה ותן יונהו חיו: איני והאמר רבא שלש כוסות האמורות במצרים. לכאורה קושיא למה איצטריך לאוקמה מהא דרבא ולא נקטה מינה יאכינו כקרא להביא שלכן המצרים בתולייכ עבר מכום ולקו על הים וחזרו ולקו בימי נבוכדנצר בימי פרעה נכה כאשר העידו המקראות בנביאים על זה ואפשר לומר יגחות תפום יאמין ושני לא מקשה מידי דיי"ל דכל זה לא נאמר אלא אחר שקבלו ישראל את התורה וכשר הקדוש ברוך הוא כמו נפשו ולא יבא נגאולת עמים ליתן אותם תחת יש השרים כיון שלא רצו לקבל את התורה מתחלה קודם מתן תורה הקדוש ברוך הוא נפרע אין תלמוד שלא בשעת שילוחה אין פריך הקושיא מהא דאמר רבא אחת שעתידה לגרות כיו בכבר הי' שעת שלוחים בימי פרעה נכה ועפ"ז אפשר לתרץ ג"כ את הקושיא הוקשות כשיתה כרית לא שבימי לאומה ושניתי בה היא והרי מלי לתירץ הא דרבא הא דיניאן והיומה מה הוה מלי לתרץ כים ובפעמים לא קשה מידי דמפירעניות ראשון שהכו במצרים עלי הקב"ה בעצמו לא קשה מידי והוי קרס מיה ומה שלאך שנים בימי פרעה נבה פלי נבוכ נצר ניה לא. קשה מידי ודוקא קאמר אני ה' לא שניתי מה שהקב"ה מכה בעצמו כגון בימי פרעה הראשון לא לא שניה מפה"כ מה שנעשה עלי שליח כגון בשלוחות והן ימשה בכל מה שמלכים ומלהק זה א' א ולינב פוסים כלה באומה שלימה וק"ל ולי"ש ומפ"ה לגרס כזה מוכיח הגמרא תשובה ואפי דבריו לא שייך נאמר אמיתו מפני גאת דיבי הגיא כי נפת אלא דהנלא כום ענין אחר הגם אין זה יכר ושנו שא"ד בני ישראל והם אינם כלים וק"ל ועיי במדרש סגהויות ריש פי נלכים: חצי כלים והם אינם בנים. ובשבה בישראל אף כהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וגו' לכלותם לתפר בריתי אתם כי נרים הגוים לא כמה תם צבא בורה אבוני פנגס כי אין עבירה שכבת מזה:

אחר פשוטו אלמא עדיין מצריים הם דהיינו בחר המות מותרין לבא בקהל מיד ומכיון ליה הא דאמרינן נכרסה שהעמונים והמואבים והמצריים מותרין לבא בקהל בכבר עלה סנחריב ובלבל את כל האומות וה"כ קתני בתריה דהך מילתא בתוספתא דקדושין ח"ל ר"ע מכיון טעים שכבר עלה סנחריב וכו': אהא. מן המקרא הזה: חצי כלים. מכותי כלים: במלאת ספקו כל רצונו: יצר לו. (הנא ט) [תשלמו] לרה:

מהרש"א ג' כוסות כו'. בפרק ג"ה פרש"י ג' כוסות בסיפור החלום וכוס פרעה גו' דקדק לפרש בסיפור החלום לפי שיש עוד כתיב כוס אחד ונתת כוס פרעה גו' ובב"ר חשיב ליה נמי וקאמר ארבע כוסות נגד ד' כוסות של פסח אבל התלמוד ודאי לא חשיב אלא ג' הנאמרים בסיפור החלום וכוס פרעה גו' ואשחט אותם אל כוס גו' ואתן את הכוס גו' והיינו שחלום של המשקים היה פתרונו האמיתי כן לבשר טוב על ישראל כמפורש בחידושינו פרק ג"ה עיין שם: וכ"ת הני אזדו כו'. פי' והנך נמי דבימי עשה נתו ונטבעו בימי פרעה וכי אהבר תזכנא ונערב לב כו' עכ"ל רש"י בפרק הערל ע"ש: בתוספות בד"ה מנימין גר המצרי כו'. אבל עמון בלבל דכל הנהו כו' ול"נ עמון דעמון לא יהבי אדוכתייהו ובברכות וכי כו' סנחריב ולא החריבה נבוכדנאצר כו' עכ"ל כל"ל: בא"ד וקשה לפירושו מן הא ספתא דקתני לא מצרים במקומה כו' עכ"ל כבר תיקן ר"ת בפי' הא דקתני לא מצרים במקומה כו' דר"ע אית ליה הכי על אותה שעה שהלך לתרהקה מלך כוש בלבל את מצרים אבל התלמוד שלנו אינו סובר כן שלא היה זה בלבול אלא בטיפה בעלמא אלא דעיקר קושייתם אהא דקתני נמי שם לא מואבים במקומם ושיעור דבריהם דקי לפירושו במה שתיקן הא דקתני לא מצרים במקומן שכאמר דתלמודינו אינו סובר כן דבכל זה לא תיקן כלל ר"ת למ לשבש כמו כן לפירושו הא דקתני לא מואבים במקומם דהיא לכ"ע ודאי אינו אלא בטיפה בעלמא ולא בלבול כדכתיב שאנן מואב ואי ל"צ מואבים התם ל"ק עידי להוא דלא מצרים במקומם כו' כבר תיקן ר"ת בפירושו ודו"ק:

אני ה' לא שניתי לא הכיתי לאומה ושניתי לה כו'. הקשו בתוס' דתקשי ליה הא דרבא והא דמכיון דלא הי"ל לתרוצי למלך כו' ע"ש וכ"ל דלק"מ דלאו למכן כליין אומה שלימה קאמר אני ה' לא הכיתי לאומה ושניתי אלא דה"ק אני ה' לא שניתי להכותם באותה מכה שהכיתי אותם כבר שלא יאמרו האומות אין כחו אלא בא המכה במי"ם המצרים אין כחו אלא במים אלא מכה אותם במכה אחרת משא"כ בישראל: חצי כלים כו'. גם מכה אחת לישראל כמה פעמים והענין כו"ש במצרים בהכה אותם ע"י מכות משונות זו מזו בימי משה ואח"כ בימי פרעה נכה הכה אותם במכת חרב בל כ"כ שלא הכה אותם כבר להראות לאומות שיש כחו בכלם והוא מוכח הכתוב בתחלת עבר מכות אחר הכתוב ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי גו' ובמכת בכורות גם כן נאמר לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי גו' לפי שפרעה האמין בבכיות בים אלוהות הרבה וכח לכאו"א כע"ש אין כחו אלא במים ולזה גם כשהכה אותו באחר והרה בו באחרת לא האמין שהיה גם כחו באחרת וזה הביאו לקשי לב שהיה סובר שלא יכנה הקב"ה לו להכותו אותה מכה שלקה כבר ובאחרת בהכרת בו אמר שלא יהיה כחו בו וזה הביאו שהרביתי אותותי ואת מופתי בו להראות לו כחי בכלם כמ"ש למען הראותך כחי ובעבור הדע כי אין כמוני וגו' וק"ל: עד שתמלא סאתה כו'. נראה דכך היא האגדה ברשעים דבמלאת ספקו מיירי בהי כל הענין שם וכפרש"י כל רצונו דהיינו שעושים ברצון ובמזיד אבל בגזרת צדיקים אמרינן פ"ק דע"ז דנפרע מהם מעט מעט לטובתם ע"ש

דרש רבי חיננא בר פפא מ"ד °רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה אל תקרי נאוה תהלה אלא (תהלים לג)
נוה תהלה זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשה ידיהם דוד דכתיב °טבעו בארץ שעריה משה דאמר מר (איכה ב)
משנבנה מקדש ראשון נגנז אוהל מועד קרשיו בריחיו ועמודיו ואדניו היכא אמר רב חסדא אמר אבימי תחת מחילות של היכל:

אלא נוה תהלה, על עסקי טוב נוים שבנו יהללוהו שלא שלטו שונאיהם וכו' להיות נהנין מהם: דוד דכתיב טבעו בארץ שעריה, לעיל מיניה כתיב חשב ה' להשחית חומת בת ציון ועוד כתיב טבעו בארץ שעריה ומצודת ציון היא עיר דוד וביתו כדכתיב בספר שמואל וכשבאו צרים בימי צדקיהו טבעו דלתות השערים שהיו של נחשת או של כסף וזהב כדי שלא ישלטו אויבים עליהם ולהכניס לא נשאו אתם:

מהרש"א אל תקרי נאוה כו'. נראה משום דהי"ל למכתב רננו צדיקים לה' בלי ב' כמו את השירה הזאת לה' והרנה כו' אבל אמר רננו צדיקים במה שעשה להם ה' שנגנז אהל מועד כו' שטבעו בארץ שעריה כי לטובתם היה ולהיות הנוה תהלה לישרים ולא שיתהללו בו שונאיהם כמו בשאר כלי ב"ה שנטל טיטוס והוליכן עמו להשתבח ולהתהלל בעיר כו"ש בפ' הנזקין ובמדרש אגדה דלכך נעשה זה הנס בשערי מקדש יותר ומשאר כלי מקדש לפי שחלקו כבוד לארון שנאמר שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהן בדיה וטבעו בארץ כו' עיין פרש"י באיכה אבל רש"י הכא נדחק לפרש דקאי אשערים של בת ציון ולא אשערי ב"ה והיינו משום דבקרא הכא דוד והוא לא בנה ב"ה אלא שלמה בנאו והוא סותר המדרש שמשכנו דודא בשערי מקדש איירי ואף ע"ג דשלמה בנאו עיקר הכבוד שיש לדוד שהוא הכין כסף וזהב לבנינו גם קנה מקום מקדש ותנאי שערים אמרו פי' ב"מ ובפ' חלק כשבא שלמה להכניס הארון לב"ה דבקו שערים זה בזה כו' ולא נענה עד שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך כו' ע"ש ולהכי נקט הכא שפיר אשערי ב"ה שלכבוד ש"ה סגלה לדוד ודו"ק:

תנ"ר סוטה נתנה עיניה במי שאינו (שלה) [ראוי לה] מה שבקשה לא ניתן לה ומה שבידה נטלו ממנה שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו מה שמבקש אין

עיון יעקב

[illegible]

אין נותנין לו ומה שבידו נוטלין הימנו *וכן מצינו בנחש הקדמוני שנתן עיניו במי שאינו (שלו) [ראוי לו] מה שבקש לא ניתן לו ומה שבידו נטלו ממנו אמר הקדוש ב"ה אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה עכשיו °ארור (יהיה) [אתה] מכל הבהמה ומכל חית השדה אני אמרתי ילך בקומה זקופה עכשיו על גחונך תלך אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם עכשיו °ועפר תאכל הוא אמר אהרוג אדם ואשא את חוה לפיכך °ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה. וכן מצינו בקין וקרח ובלעם ודואג ואחיתופל וגחזי ואבשלום ואדוניה ועוזיהו והמן שנתנו עיניהם במה שאינו שלהם מה שבקשו לא ניתן להם ומה שהיה בידם נטלו מהם [פיסקא הירך התחילה וכו'. מה"מ אילימא משום דכתיב °בתת ה' את ירכך וגו' והכתיב וצבתה בטנה ונפלה ירכה אמר אביי כי לייט תחלה ירך והדר בטן לייט ומ"א כי בדקי כי אורחיידהו בדקי בטן ברישא והדר ירך בקללה נמי כתיב לצבות בטן ולנפיל ירך ההוא דמודע לה כהן דבטן ברישא והדר ירך שלא להוציא לעז על מים המרים]:

מה שבקשה לא ניתן לה. שאסורה לבועל: ומה שבידה נטלו הימנה. אם סותה נהם ואם הודיעה אסורה לבעלה והפסידה כתובתה: נחש הקדמוני. נתן עיניו בחוה ובא עליה והיינו דכתיב הנחש השיאני לשון משיאים וכיוצא הוא: נטלו הימנו. קומת זקופה: יהא מלך. שהולך עמהם. ערום מכל: אני אמרתי ילך בקומה זקופה. מקללתו אתה למד וכן כל אלה אתה למד מקללתו: קין. נתן עיניו בתאומה יתירה שנולדה עם הבל שהיו שתי תאומות שלו ועמו והיינו דכתיב ויאמר קין אל הבל אחיו שני אחים שני דברים: קרח. על הכהונה ונגע: בלעם. בממונו של בלק כדי לקלל את ישראל והרג במדין שהלך ליטול שכר כ"ד אלף שנפלו מישראל (על ידו) [בעצתו]: דואג. אביר הרועים וגדול שבתלמידים היה ונתקנא בדוד שראהו כבוד (נחש) [דבר] ואיש תואר ומראה פנים בהלכה כדכתיב הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי וגו' ואמרי' באגדה בפרק חלק כל הפסוק הזה אמרו דואג בלשון הרע: ואחיתופל. נתן עיניו במלוכה כדאמרי' בחלק ראה אם יוצא מאמתו וכשמע שעתיד למלוך ומה שבידם נטלו והם לא יחלו ימיהם: גיחזי. בממונו של נעמן ונצטרע: אבשלום. במלכות ונהרג: ואדוניהו. באבישג ונהרג: ועוזיהו. בכהונה והצרעת זרחה במצחו: [כי לייט כו'. וקללה היא תחלת הפורענות ניהו. כי בדקי מ"א כי אורחיידהו בדקי. בהמעיים ככתבו תחלה ומקלקלות אותן ואח"כ נופלות לירך: שלא להוציא לעז. שיאמרו לא עשו כסדר האלה ואין פורענות על ידן]:

מהרש"א אני אמרתי כו'. כל הני אני אמרתי כי אינו מפורש בקרא אלא מתוך קללותיו במעינן ליה וכה"ג אמרינן בפ׳

אלא גבי בלעם מתוך ברכותיו כו' ע"ש: אהרוג אדם כו'. שהוא נתכוון שימות אדם שיאכל הוא תחלה ויבא את חוה כו' עכ"ל פרש"י בחומש והוא דחוק דמשמע מן הכתוב שהסית חוה לאכול ממנו וא"כ גם היא תמות והנראה בזה כי לווי הש"י לאדם שלא יאכל מעץ הדעת היה קודם שנבראת חוה ממנו ונימהו גם חוה כלנבריגו באכילתה שהרי נענשה באכילתה דבין לנו"ד פרצוף היה בין לנו"ד זנב היתה היא חלק ממנו והחלק בכלל הכל וכ"ה בילקוט פ"א היה ר' אבא מהלך בדרך ונתלי. לא נכרים כו' ע"ש ואדם הראשון עשה קייג לדבריו יותר ממה שא"ל הקב"ה ואמר לה אלהים אמר לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו גו' והנחש נטל עלה בלבו כיון שאת אדם לא תוכל להכשיל שהוא יודע קאמת בלא נלטווה על הנגיעה אכשיל את חוה כו' כדאיתא באבות דרבי נתן והשתא הנחש היה סבור כיון דלא נבראת עדיין חוה בשעת הלווי לא נלטוותה כלל כדעת הכופרי ההוא שהיה ונהלוש עם רבי אבא וא"כ אף אם תאכל ממנו לא תמות אלא דלפי סברת אדם וחוה שהיו סבורים שגם חוה בכלל הלווי אמר הנחש להטעות את האדם שע"י שדחפה את חוה ולא תמות בנגיעה תטעה חוה והאכל ג"כ ממנו לפי סברתם שגם הנגיעה בכלל הלווי ואחר באכול האשה ולא תמות הנה גם אדם יטעה לומר שאין ממש בלווי הקב"ה דלפי סברתו גם האשה בכלל הלווי והרי לא מתה ויאכל גם הוא ממנו וימות ואז אח"כ אשא את חוה שלא היתה בכלל הלווי וז דברי אלו ברורים הם: קין. פרש"י נתן עיניו בתאומה יתירה כו' עכ"ל הכי איתא בפרקי דר"א ונימו מההוא סוגיא דפי' הבעל"י בס"א ב' זכרים וב' נקבות שנאמר ותוסף ללדת את אחיו את הבל ואחותו. קין ואחותו נראה דגם עם הבל לא נולדה אלא תאומה אחת ולולי פירושו נראה לפרשו גם כן לענין ממון ע"ש בב"ר דקאמרי בואו ונחלק את העולם אחד נטל קרקעות וא' נטל מטלטלים דין אמר ארעא דאת קאים עלה דידי הוא ודין אמר מה דאת לבש דידי הוא כו' ע"ש והשתא קאמר היה עובד אדמה וביקש מה שאין ראוי לו דהיינו מטלטלין שהיה של הבל אחיו רועה צאן גם מה שבידו נטלו ממנו כדכתיב ארור אתה מן האדמה גו' וק"ל: בקללה נמי הא כתיב לצבות בטן גו' ההוא כו'. ולהרא"ם נענס קושיא זו ותירוצא דהכא שהוא הקשה קושיא זו ומתרץ דלאו בבטן וירכה בל קוטז קויירי אלא בבטן וירך בל בועל כו' ע"ם דהא איכא פלוגתא בפרק כשם והכא לכ"ע קאמר וק"ל:

מִשְׁנָה שמשון הלך אחר עיניו לפיכך נקרו פלשתים את עיניו שנאמר °ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו ולפי שבא על עשר פלגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לונביות שנא' °ויסבו עשרה נערים נושאי כלי יואב ויכו את אבשלום ולפי שגנב שלש °לבבות לב אביו ולב ב"ד ולב כל ישראל לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים שנא' °ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום עודנו חי בלב האלה:

שמשון

עיון יעקב

פ"את כיון שהוא אינו מנוח ממך וכו"ל דגם מרחק ניטל ממנו מה שהיה בידו לישא בתה כי האשתו מן האשה אמר לישא כתה: אשר הקב"ה אני אמרתי יהא מלך על כל בהמות וחיות. ירלה דכל זה לפי מה דאיתא בפרק ד' מיתות דף כ"ט ע"ב ר' יהודה בן בתירא אומר אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין הציץ בו הנחש וראה כבודו ונתקנא בו לכן כיון שנתקנא באדם שהיו מלאכי שרת משרתים לו לכן ניטלה ממנו המנוחה ושליטה שעל הבהמות וחיות ומה שנתקנא על שהיה מיסב בגן עדן נענש שעל גחונו ילך ומה שהיה מקנא באכילתו שהיה אוכל בשר עכשיו עפר יאכל: הוא אמר אהרוג אדם ואשא חוה. עיין בס"ז ונ"ל שהנחש היה סבר שאדם ראוי לבו ונ כמוזנ ירשה לגי במבר על הליווי ששמע מפי הקב"ה בעצמו ודברי פרב חאי לביוצ ולא הספיד ע הנחש מש"ב מה שלא שיצא הליוי מפי הקב"ה רק מאדם לכן שימה לאשתו ואין לקנסה כ"כ בעונש מיתה וק"ל: וכן מצינו בקין. פי' כרש"י ותוס' ונ"ל שקין סבר את הבל כדי שיהא הוא ובנו את העולם לבדו ומה שבידו ניטל ממנו שאינו יכול לבו נבחר במעל ונע ונד ואם גם במעט שבמעט בעולם כדאיתא בנדרים: שמשון הלך אחר עיניו לפיכך נקרו פלשתים את עיניו. ועיין נ"ז ג"ד עד שבט שלישי שבכתב בכתבו

ש"ע

שמשון הלך אחר עיניו. כדילף נקמן: על עשר פלגשי אביו. כדכתיב בספר שמואל ויעזוב [המלך] עשר נשים פלגשים לשמור הבית: לגנבות. תלתא: לב אביו ולב ב"ד. דכתיב אבשלום לא ואבשלום את כדי וכתיב ואת אבשלום הלכו מאתים איש קרואים והולכים לתומם ואמרי' בשמעתא ירושלמי קרואים מדוד שבא ידי עצמו חד הלכו עמו אמר לו כתוב לי שילכו עמי שנים אנשים אותם בלבחר וכתב לו והיה מראה אותו בכל דוד לשנים והולכים אחריו וכן לשנים אחרים עד שכינס מאתים איש ומזה ואמרי' שנהדרלאות הרי לב אביו ולב ב"ד ולב אנשי ישראל כדכתיב והיה בקרב איש לשבהחות לו וכתיב מי ישימני שופט בארץ וכתיב ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל:

מהרש"א לפיכך נתלו בשערו כו'. ה"ג מפורש בקרא שנתלה בשערו אלא כתיב ויאחזו ראשו באלה אבל הכי גמרא ליה מדכתיב לעיל מיניה ויחזק ראשו באלה דמשמע בשער ראשו כדכתיב ובגלחו את ראשו גו' ושקל בשער גו' ולקמן בגמרא מייתי לה מהכי קראי ע"כ:

ת"ר שמשון בעיניו מרד שנאמר ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני לפיכך נקרו פלשתים את עיניו שנאמר ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו איני והא כתיב ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא (כי תואנה הוא מבקש מפלשתים) כי אזל מיהא בתר ישרות עיניו אזל תניא רבי אומר שמשון תחלת קלקולו בעזה לפיכך לקה בעזה (תחלה) תחלת קלקולו בעזה דכתיב וילך שמשון עזתה וירא שם אשה זונה לפיכך לקה בעזה דכתיב ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו ויורידו אותו עזתה והכתיב וירד שמשון תמנתה וירא שם אשה בתמנתה תחלת קלקולו מיהא בעזה הוה:

בעיניו מרד. כל ידי עיניו מרד בגבולו: כי מה' היא. שחשק בלוסת אשה כדי להתגרות בפלשתים: והכתיב וירד שמשון תמנתה וירא שם אשה. שנשת פלשתים והיטב בעיני שמשון ונעשה של זו בתמנת קודם לזה בעזה: תחלת קלקולו מיהא בעזה הוה. דהיא דתמנת לאו קלקול הוא שלי כלי שלקחה לו לאשה ולא בא עליה בזנות:

מהרש"א איני והכתיב ואביו ואמו לא ידעו כי מה' וגו'. ואמאי לא קשיא נמי דנים שהלך אחר עיניו גם זה היה מה' כדי להתנקם בפלשתים ולא בא לידי עבירה שלא נשאה כלל אבל מה שאמר הכא בעיניו מרד בתקבים פרק ספיר הא כתיב גבי הוא ונשכי כי אזיל מיהא בתר ישרותי שי' ע"ד באמת בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו וק"ל: תחלת קלקולו. מיהא בעזה וכו'. פרש"י דהיא דתמנת שי' עכ"ל וכ"ה לשון הירושלמי בנשואין היה ויש לדקדק לר"ש דאמרינן בפרק אין מעמידין לגוים כל המקרין דלף בבלי האומות דרך התרת ואיסור אסרם התורה תרגומו נגד וכן פסק הרמב"ם ה"ב הוה קלקול מפני שלקחה לאשה מבוטת ויש לישב דהיא דתמנת דהכא שלקחה לאשות היינו אחר שנתגיירה דשאי בבלי אומות אפילו לר"ש והב"ח בא"ל כי אתה הולך לקחת אשה מערלים גו' דהיינו גם אחר שנתגיירה כיון שבאת מזרע פסול:

הרי"ף שמשון בעיניו מרד כו'. וקשה למה לא הזכיר בחטאו אלא מ"ש כי היא ישרה בעיני והלא יש בידו מעשה רע שעשה ובעל נח אבל נכר ועוד כי זה דרך כל העושים עבירה של זנות דעינא וליבא תרי סרסורי דעבירה ניבהו ואעפ"כ אינם לוקים על מראית העין לבד אלא על גופה של עבירה ונראה. דכיון שמה' היתה לו להנקם מפלשתים לא לקח בשון נח אל נכר אבל לקה על מה שנגד לומר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני כי הנה זה י"ח ז שאינו חס על כבוד קונו אלא אחר עיניו הלך לו שהעין הוא גרשותו של אדם והיה ראוי לומר אותה קח לי כי להנקם במתנת אינה בידו של אדם ותהנת הנאה אותו נתמלכתי אבל מתה שהזכיר כי היא ישרה בעיני מרד באלהיו לפיכך נקרו בעיניו ונקרום פלשתים וזהו מסקנת תגמי כי אזל מיהא בתר ישרות עיניו אזל אבל בגופו כל מעשה מה' היה שדבר כי תואנה ונקם מפלשתים אבל בזה בני אדם שמעפ"ש שאוטמים במראית עיניהם מ"מ אינם נודרים כשמשון לומר ישר הדבר בעיניהם לכן הם לוקים על גופה של עבירה ולא על מראית העין דקים להו בדרבה מיניה:

ויהי אחרי כן ויאהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה תניא רבי אומר אלמלא לא נקרא שמה דלילה ראויה היתה שתקרא דלילה דלדלה כחו דלדלה לבו דלדלה מעשיו. דלדלה כחו דכתיב ויסר כחו מעליו. דלדלה לבו דכתיב ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו. דלדלה מעשיו דאסתלק שכינה הימנו דכתיב והוא לא ידע כי ה' סר מעליו. ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו מנא ידעה א"ר (יוחנן) [חנן] א"ר ניכרין דברי אמת אביי אמר ידעה באותו צדיק דלא מפיק שם שמים לבטלה כיון דאמר לה כי נזיר אלהים אני אמרה השתא ודאי קושטא קאמר ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות מאי ותאלצהו א"ר יצחק דבי ר' אמי בשעת גמר ביאה נשמטה מתחתיו ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא מאי כל טמא ותו עד השתא דברים טמאים קאכלה א"ר יצחק דבי ר' אמי דברים האסורים לנזיר. ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו מים וישת א"ר יצחק דבי ר' אמי הוא נתאוה לדבר טמא לפיכך נתלו חייו בדבר טמא:

שדלדלה. עקרה כמו אמר "הר שמדלדל: מנא ידעה. והלא מתחלה כאמר אמר לה קודם לכן ומלאתו שקר: ניכרים דברי אמת. המקבלים והישרים דברי אמת והטרים על אופניהם ואתה שעת גדול ולא היה שותה יין והבינה שהדברים האמתיים שאומר לה שנדבר זה היה כמו גדול אמת כן: ותאלצהו. לשון דוחק ומצוקה: בשעת גמר ביאה. שלא אדם מחובר: דברים האסורין לנזיר

עין יעקב

[illegible]

לנזיר. עשרה שנכנס כגון היה בבית שנכנס נזיר ויש בהם טעם יין דלא כפקא ומכל אבר יעשה וגפן הוא: שבתש. מקום קביעות כן: נתאוה לדבר טמא. ליפא בת אל נכרי: בדבר טמא. למי המאור באלמנה הוא היה מת בלמא:

מהרש"א למה נקרא שמה דלילה כו'. דנבי אשה שנאמנה ונבי אשה זונה לא הזכר שמה ובאשה זו הזכר שמה דלילה דאו"ם היהם הי כ"ד שאמר ר"ע דייק בשורים כידור וה"נ הם לו לשמשון נדייק בשמה ולפי שמליט ג"פ ותאמר דלילה גו' באשי עכינא דרשו ביה שדלדלה אותו בני דברים שזכר נכחו בלבו נומעשיו וק"ל: ניכרים דברי אמת. פירש"י ולא היה שותה יין עד כאן לשון בקיא לא הוזכר מפורש דהיה אסור בשתית יין ואי משו דכתיב כי נזיר אלהים יהיה גו' הא ע"כ לאו לכל מילי קאמר דיהיה נזיר דהא היה מותר לטמא למתים כדתנן פ"ק דנזיר ולא תנן התם כנזיר שמשון אלא דאסור בגילוח שער וי"ל דלמדו לומר שהיה שותה נ"כ הזיר עיין מדהתהרה אמו על כך כדכתיב אל תשתי יין ונזה ית"ש דקאמר נקון מאי כל כמה מי דאיכא לאקבויי ואיומא דעד השתא דברים מגולים בזה קאכלה דשרי לכל אחד ישראל והיום לא תאכל כמו באשר לה היין והיום כאשר נזיר דיי"ל דודאי לא אסר לה יותר צוה שבנה כאשר והרי הוא נוהר בטומאת מת ולהכי איצטריך לאוקמא דלא נמוא ממש קאמר אלא דברים האסורים קאמר וכפי' רש"י וק"ל:
הוא איוה לדבר טמא לפיכך כו'. עיין פירוש רש"י ויותר נראה לפרש בענין זה בעלמו שהוא איוה לדבר טמא דהיינו להטהם בלתי מהמור ולא בי"ו כדכתיב וימלא לחי חמור עליה גו' וע"כ לא כשפם לו גם אלא בלתי המאור זה שעו נתלו הי"ו ועיי"ל שלשת תאוה מלא על החב במקרא בדבר אכילה ח"ש בחזה לדבר טמא דהיינו לאכילה דבש מתוך גויית כלבא האריה שהוא דבר טמא ודו"ק:

הרי"ף ויבקע אלהים את המכתש א"ר יצחק הוא נתאוה לדבר טמא וכו'.
צריך להבין אמאי נייד ר' יצחק משלשה סברות שנחלקו בנ"ר ר' שי ורבנן ר' לוי אמר המקום שהוא שמו לחי ורבנן אמרי המקום ההוא שמו מכתש ר' אבא ור' נרכיה נשם ר' אליעזר עלמד שברא לו הקב"ה מעיין מבין שיניו נלאו זבות מנרכתו של משה שנאמר יונק מן הגשן מבין שיניו וכאן הביא סברא רביעית ואפשר שהוקשה לר' יצחק לסברת ר"ל שאמר המקום ההוא שמו לחי א"כ יקשה למה אמר הא תם בלתי בנקודה פת"ח שהוא הידוע ולא נודע מקומו אייו וגם לרבנן יקשה שאם מכתש הוא שם המקום מה זה שאמר אשר בלחי שאין המקום מוונד בלחי וגם לסברת ר' ברכיה שברא לו הקב"ה מעיין מבין שיניו והמכתש הוא מקום הטומאה אשר בלחי שהוא מקום השן יקשה שא"כ נ"ל שנפלל לשמשון בשן ונפלא המכתש ותנמנו ילא מים ואיך אמר כאן המכתש בפת"ח שהוא שמכתש הידוע ולכתנו לא ידענו מה היה לו לשמשון לזה א"ר יצחק הוא נתאוה לדבר טמא וגו' ודרים ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי שהזכיר למעלה שמלא לחי חמור טריה כי בהיותה מושלכת לכלבים לא נשאר בה כי אם גומות השינים ויצאו ממנו מים וכיון ר' ברכיה לומר הוא נתאוה לדבר טמא לדקדק שני דקדוקים כפי דרכו האחד שכתוב קודם ויצמא מאד ויקרא אל ה' וסמיך ויבקע אלהים ולא כתיב ויבקע ה' ועוד דכתיב ויצא ממנו בשלת מינו מיוחדת ומספיק לומר ויבקע אלהים המכתש ויצא מים ויספת אלא לרמוז שמדת הדין ומשפט יושר כתלו פייו בדבר טמא ח"ש ויבקע אלהים בדין יושר לפי שממנו היה שהוא נתאוה לדבר טמא כך נתלו פייו בדבר טמא ח"ש יצאו ממנו מים כלומר

עמו משמשון שנתאוה נדבר יצא הדבר ש"א מים מלחי שמור ונתלו פייו בדבר טמא:

ותחל רוח ה' לפעמו במחנה דן א"ר (אחא) [חמא] שופטים יג
בר חנינא (אותו היום) חלה נבואתו של יעקב
אבינו דכתיב יהי דן נחש עלי דרך לפעמו א"ר יצחק בראשית מט
דבי ר' אמי מלמד שהיתה רוח הקדש מקשקשת לפניו
כזוג כתיב הכא לפעמו וכתיב התם פעמון זהב ורמון. שמות כח
בין צרעה ובין אשתאול א"ר אסי צרעה ואשתאול שני
הרים גדולים היו ועקרן שמשון וטחנן זה בזה. והוא שופטים יג
יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים א"ר (אחא) [חמא]
בר חנינא החלה שבועתו של אבימלך שנאמר אם בראשית כא
תשקר לי ולניני ולנכדי ויגדל הנער ויברכהו ה' במה שופטים יג
ברכו אמר רב יהודה אמר רב שברכו באמתו [אמתו]
כבני אדם וזרעו כנחל שוטף:

רוח ה'. רוח נבואה שנרתה על יעקב: מקשקשת לפניו. כנוהג באשר הולך: החלה שבועתו של אבימלך. נטלה לכון לא יחל דנרו לפי שהם עבח על השבועה החלה: במה ברכו כל ברכה שב מקרא הוא לשון רבוי דבר האמרבה והלוי בו שובע ומה ברכה נמלא בו לא נמלא שער בשושן: שברכו באמתו. להיות ארשו כנחל שוטף לנות שבתאוה נתבריך:

מהרש"א ותחל רוח ה' גו' חלה נבואתו של יעקב כו'. מבמע ליה רוח ה' רוח נבואה כמשמעו במקום אחר ולא רוח גבורה כתרגומו ולפי שלא מולא בשמשון שהיה נביא ע"כ אמרו שחלה נבואתו של יעקב יהי דן נחש גו' ובב"ר מפרש דהיין במשתן לנתם בכמה דברים וק"ל: שהיתה שכינה מקשקשת לפניו כו' בירושלמי מפרש שהיו שעמדו מקשקשות כזוג כו' ע"ש: בין צרעה גו' צרעה ואשתאול ב' הרים גדולים כו' ומשמע ליה קרא דבמקום שהיה בין ב' מקומות הללו התחיל רוח ה' גו' ולא פירש במה וע"כ אמרו בו שבין אותם ב' הרים פ"ה רוח ה' שהל בו דרך גבורה שהיה מקרקן לאותן ב' הרים למקום שבין שניהם ושם היה טוחנן וביתא ליה דבמקרא מליט לרעה ולאשתאול בנחלת יהודה הי"ו דהיינו ב' עיירות אבל הכא בב' הרים שנקראו נ"כ לרעה ולאשתאול ואותן מחקן זה בזה ודו"ק: החלה שבועתו כו'. דאין לפרש שהוא יתחיל להושיע ישראל מיד פלשתים דכבר כתיב בימי שופטים ויאמר ה' הלא ממצרים גו' ומן הפלשתים והלמקו אלי ואושיע אתכם מידם וע"כ דרשו שהוחלה שבועתו של אברהם בימיו כדכתיב גביה ובזמן שהיו פלשתים מושלים בישראל אבל קודם זה גם שהיו פלשתים מצירים לישראל כדמוכח הגוא קרא ואושיע אתכם מידם מ"מ לא היו מושלים בהם כדרך המלך בעם והשבועה היה שלא יהיה אחד מושל על חבירו וצריך לומר דבאותו זמן היה נכדו של אבימלך קיים בהשבועה לא היה רק עד נכדו וכן נראה מפרש"י פרק א"ע כ"ב הרד"ק בס' יהושע ע"ש:

הרי"ף ותחל רוח ה' לפעמו וגו' אותו היום חלה נבואתו של יעקב אבינו וגו'. נראה שהוקשה לו דהו"ל ויהי רוח ה' עליו או יאמר ותחלת רוח

עיין יעקב

אמר רב חמא בר חנינא אותו היום חלה נבואתו של יעקב. לפשר דר"ל שלכן לפעמו שנאמר פעם הלה נבואתו של יעקב ולא רצה לפרש כר' יצחק שהיתה רוח הקודש מקשקש לפניו דא"כ שנ"ג דקאי איעקב כלל כפי מה שפי' מהרש"א אלא והאי דהולך וקל לה"נ: רוח הקודש מקשקש לפניו כזוג. כלומר שבשה גבורה גדולה שנתפרסם ונשמע כב פילם כזוג שנשמע למרחוק כן נשמע בכל העולם תגבורתו שרוח הקדש שורה עליו וכו"אמר רב אסי שעקר שני הרים גדולים וטחנן זה בזה וק"ל: הוחלה שבועתו של אבימלך ומכל"ש א הכילו הפוסקים ראיה לבנים שנשבעו זה לזה ועבר אחד על השבועה השני פטור וכו"היות נ"ד פי' יל"ע בעי"ף ו' והע"ש בס פ"ק י"נ שבב כזה במקור הדין: אמתו כבני אדם וזרעו כנחל מוכה. כדכתיב ויהי שמן גבים אשורים ומה נחל שוטף שבושף לאבד אף גם זרעו הבן נאמר נבטם הערנים שלא מלינו שהי"ה ככע כדכתיב וי"ל לבת נבי' וגם כבי"נ ובנ"ו:

לאו ה׳ על שמשון כדכתיב גבי דוד כשמשחו שמואל ותצלח רוח ה׳ אל דוד מהיום ההוא ומעלה ולא כתיב בה ותחל רוח ה׳ על דוד לזה דרשו חז״ל שתלה נבואתו של יעקב שאמר יהי דן נחש עלי דרך ונזה יתיישב ג״כ במנחה דן כי להפרלת רוח ה׳ לא יוצדק לומר במקנה דן כי רוחו נוקשו בכל המקומות אלא מ״ש במנחה דן שנתנבא יעקב להיות כן נחש עלי דרך כן היה בשמשון נוקם ומתנקם של פלשתים ולדקדק מ״ש לפעמו כי ומה שייך פעימה בהפרלת רה״ק לכן דרשו שהיתה לרה״ק מקשקשת קול לפניו כזוג שהוא לשון פעמון והוא שהיתה רה״ק משמעת קול לפניו להורות שהיה ה׳ עמו ובאלו יתגבר ולכך נקט ב׳ כרים ומתגן זה בזה ונזה על אויביו יתגבר: והוא יחל להושיע את ישראל א״ר אמי הוחלה ב׳ ונה בלו אבימלך וגו׳. נראה שפי׳ משמעות הכתוב שהוא לשון התחלת ודרשוהו מלי חילול כמו לא יחל דברו לפי שקודם לשמשון היו כמה שופטים שהושיעו את ישראל כגון גדעון דכתיב כי הושעתנו מיד מדין וכן יפתח הושיע את ישראל ומה זה שאמר בשמשון והוא יחל הלא שהוא לשון יחלל שבועתו של אבימלך ונ״ש לומר חילל את השבועה ככר פרש״י לפי שהם עמדו על השבועה תחילה ומה יתגלה גמ״ש שמשון נקיפי הפעם ונפלשתים שהשיבה לומר אע״פ שאלו משבעים לפלשתים מ״מ כיון שהם התחילו להרע לי נקיתי הפעם משבועתו של אבימלך כי עברו כושה אבי שיהם רבה ברשות ותהיתר ויש לרואה עוד ומפלשתים כלתגל המ׳ בעבור לי פלשתים שעברו על השבועה וכן פירש לנו אהרן ועדיין קשה כיון שהם עברו על השבועה תחלה א״כ לא חילל שמשון שבועתו של אבימלך ומיך. הוא לומר והוא יחל לי חילול ואין כאן חילול שבועה ואפשר לומר דאע״פ שכתוב ויתנם ה׳ ביד פלשתים ארבעים שנה והיו משועבדים אחר ימים ומ״מ לא היתה אחד מישראל כמו שעשה שמשון שהרג וירך אותם שוק על ירך מכה רבה ע״ד לכן נקרא שמשון מחלל שבועתו של אבימלך: ויברכהו ה׳ במה ברכו ה׳ כו׳. קשה מה זו שאלה בשאל במה ברכו כי כמה מיני ברכות יש עושר וכבוד ואריכות ימים גם נכחת שונים ומעל זרש״י ז״ל פי׳ זית ברכה מוצא בו לא מצינו עושר בשמשון ומ״ש דרכו י״ל שלא מצינו בו אריכת ימים ועוד אפשר לומר דבוקשה. בו בכתוב שאמר ויגדל הנער ויברכהו ה׳ דמשמע דברכה בזאת הוא מילי דשייכי לנער וכן ראוי לומר ותלד האשה בן ותקרא שמו שמשון ויברכהו ה׳ אי גמי דיגדל ויברכהו ה׳ לאו מפי דאת ברכו לנער לייד יהודה שנרגמ באמתו שהיה זרעו כנחל שוטף וקודם היות הנער בא לכלל נערות אין בו זרע ראוי להוליד אבל משהגיע לכלל נערות ראה הקב״ה שהיה שטוף בזימה ואם יהיה זרעו כבני אדם יכחים כהו ולא יכל עם הפלשתים אבל נהיות זרעו כמים רבים אע״פ שיהא שטוף לא ימחיש כחו ולא יחלש גופו:

כג ויקרא שמשון אל ה׳ ויאמר ה׳ אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים (אמר רב יהודה) אמר רב אמר שמשון לפני הקב״ה רבש״ע זכור לי עשרים *ושתים שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום:

נקם אחת משתי עיני. [שכר א׳ משתי עיני תן לי בנקמה זו ושכר אחרת לעה״ב] (במדרש אמר רבש״ע תן לי שכר עיני אחת בעה״ז ושכר עיני אחרת תהא שמורה לי ומתוקנת לעתיד לבא):

מהרש״א זכרני נא גו׳ ואנקמה נקם אחת גו׳. פרש״י אחת מעיני תן לי נקמה כו׳ ושכר האחרת לעה״ב עכ״ל והוא מדברי הירושלמי וע״כ לפי סוגית התלמוד שלנו שנענש בעיניו על שהלך בעיניו כדאמר לעיל ועל כן אמר דהיה די לו בעונש אי מהי עיניו ועל האחרת אמר תן לי בנקמה. ובהאי זכור לי כו׳ ולא אמרתי לאי מהם העבר לי מקל כו׳. אמר ג״כ באשילו כאל קל כזה לא קבלתי ואין עונש עורך עיני בעבור השאר כי ימול וע״כ נקם אחת מב׳ עיני וק״ל: זכור לי עשרים ושתים שנה ששפטתי כו׳. לא מצא בקרא. רק והוא שפט את ישראל עשרים שנה ובירושלמי כתוב אחד אומר עשרים שנה וכתוב א׳ אומר ארבעים שנה ולא מצא במקרא ארבעים שנה ועיין בזה בתוספות פרק במה בהמה ותירצו המפרשים בזה לפי בכפל הענין לכתוב בב׳ פעמים ששפט כ׳ שנה וע״כ אמר כתוב א׳ אומר כ׳ שנה והיינו קרא קמא וכתוב א׳ דהיינו קרא שני הוסיף עוד כ׳ שנה דס״ל מי עם עשרים האמורים ונבכי התם דפלשתים היו יראים ממנו כ׳ שנים אחר מותו ולפי דרך זה יש לקיים גירסת התלמוד שלנו דס״ל זכור לי עשרים ושתים שנה דר״ל זכור לי בתי פעמים עשרים שנה דכתיבי בב׳ פסוקים דהיינו ארבעי׳ שנה ולפשר בתלמוד הכתוב נמום דבקרא קמא ומפורש וישפוט את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה דהיינו בעוד שהיו פלשתים מושלים כי שנה ובאידך קרא לא כתיב בימי פלשתים שבכנעו שוב בכ׳ שנה השנים שפט אותם אותן כי שנה דהו״ל ב׳ פעמים עשרים דהיינו ארבעים שנה והו״ק:

הרי״ף נקם אחת משתי עיני. פירש״י במדרש אמר רבש״ע תן לי שכר עיני א׳ בעה״ז וכו׳ וג״ל שדקדקו מ״ד ואנקמה נקם אחת משתי עיני דהל״ל ואנקמה מבי עיני ולפחות יאמר ואנקמה נקם ב׳ עיני ועוד לגמה הזכיר ב׳ עיני ומספיק לומר נקם אחת מעיני מפלשתים ועוד דהל״ל להנקם נקם נקמ״ן ולא נקם בסג״א ולמה אמר נקם אחת כי נראה הנקם הוא פעם אחי ועוד דהל״ל נקם אחד בדל״ית ומכל אלו הדקדוקים דרש נקם. עין אחת משתי עיניים בעה״ז והאחר לעוה״ב:

בד וילך שמשון וילכד שלש מאות שועלים מאי שנא שועלים אמר רבי אייבו בר נגרי אמר רבי חייא בר אבא אמר שמשון יבא שועל שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו משבועתם. תניא אמר רבי שמעון החסיד בין כתפיו של שמשון ששים אמה היה שנאמר °וישכב שמשון עד חצי הלילה ויקם בחצי הלילה ויאחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הבריח וישם על כתפו. (תנא אין) [וגמירי דאין] דלתות עזה פחותות מששים אמה: °ויהי טוחן בבית האסורים אמר רבי יוחנן אין טחינה אלא לשון עבירה וכן הוא אומר °תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון אחרים מלמד שכל אחד ואחד הביא אשתו לבית האסורים כדי שתתעבר ממנו א״ר פפא היינו דאמרי אינשי קמי דשתי חמרא חמרא קמי רפיקי *גרווא דובלא. ואמר ר׳ יוחנן כל המקנא אשתו מוזנת עליו שנאמר °אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתי וכתיב תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון אחרים והיינו דאמרי אינשי איהו בי קרי ואתתיה בי בוציני:

שהתר

עין יעקב:

נקם אחת משתי עיני. [illegible]

שחזר לאחוריו. כשלדין אותו אינו מרחיק לברוח אלא אחר עקלקלות: שער העיר. בשערי עזה משתעי קרא: על כתיפיו. כשיעור כתפיו: קמי דשתא חמרא חמרא. לפני כל אדם מביאים יין שרגיל בו לפני שותה יין מביאים יין: קמי רפיקא גריוא דובלא. לפני עובד אדמה וחופר בגנים שרגיל לאכול ירק מביאים לו של מלא ירק: דובלא. מין ירק הוא: קרי ובוצינא. מין אחד הוא אלא שאלו גדולים ואלו קטנים כאומר במה שהוא עסוק היא עסוקה:

מהרש"א יבא שועל שחזר לאחוריו כו'. וכענין זה אמר ג"כ שהפכה זכיותיהם זה לזה דהיינו אחוריהם זה לזה לרמוז כיון שהם חזרו מפנותם לאחוריהם גם לישראל ניתן רשות לחזור אחור מבנותם: בין כתפיו כו' שנאמר וישם על כתפיו וגמירי דאין כו'. משמע ליה דשם אותם כולם מונחים על שני כתפיו ולא שהם מקלחם על כתפיו והשאר יוצא מחולה לו כמשא קורה ארוך על כתפיו דא"כ מאי אשמועינן קרא דכשאם על כתפיו דמשמע על ב' כתפיו אי לאו לאשמועינן דכשאם שהיו מונחי' כולם על ב' כתפיו דהוו ס' אמה כדגמרינן בדלתות וק"ל: **אין טחינה אלא לשון עבירה כו'** הוליאו לשון טחינה ופשוטו דאם כן בעל פרחו טחן להם בריחים שהיא מלאכה כבדה וה"ל למכתב וטחן להם או וכתבו לו לטחון דמשמע בעל כרחו אבל ויהי טוחן משמע לי רלת דהיינו לדבר עבירה כדמסיק כדאמרי אינשי כו' ומייתי ומתטחן לאחר אשתי גו' דמוכח טפי לדבר עבירה כדכתיב בתר הכי ועליה יכרעון גומר כי היא זמת גומר:

הרי"ף בין כתפיו של שמשון ששים אמה. יש קצת תימה שכיון שהדלתות של עזה אמרי' שהיכם פתוחות מס' אמה והוא נשא הדלתות ושתי המזוזות א"כ שיעור רוחב המזוזות היכן הם ושמא מ"ש דלתות עזה היכם פתוחות מס' אמה הוא הדלתות עם המזוזות ועוד אפשר שבין כתפיו היו הדלתות שהם ס' אמה על ס' אמה דהיינו בין כתף לכתף ושיעור רוחב המזוזות עצמן היו על גבי הכתפים: ויהי טוחן בבית האסורים. אר"י אין טחינה אלא לשון עבירה וצריך לבקש הכרח מנ"ל דאינו טחינת ממש או קטנית שהיה טוחן בבית האסורים ותפ' כלי יקר פי' הרש"ל זלה"ה דלדיש בבית האסורים דברים האסורים לרמוז שהיה טוחן ובועל הדברים האסור לו בת אל נכר. ועוד אפשר דמתם נחושתים הם בידים וברגלים וא"כ איך אפשר לו למי שידיו אסורות להיות טוחן ברחים ומה גם דלמה השמיענו כזאת בכתובים שהיה טוחן בבית האסורים כי לענין הנס שנעשה לו בנפול מגדל הבית מספיק נומר ויאסרוהו בנחושתים ומה לנו לידע אם היה טוחן שם או עושה מלאכה אחרת אלא לדרוש שהיה בועל נשי הפלשתים כמו תטחן לאחר אשתי ונכונים להכחיש כחו מרוב התשמיש והבעילות והשתא ניחא שהשמיענו הכתוב מה שאסרוהו בנחושתים כדי להתיש כחו וגם היו מביאים לו נשותיהם כדי שיתעברו ממנו גבורים וגם היו מתישים בזה את כחו הגדול ואע"פ שבאותה שעה סר כחו ממנו מ"מ בלונת שעד דאבי ישוב לקדמותו וכן זרעו היוצא ממנו נבור בארץ יהיה נשמירת שעד דאשו מגילות:

כה סס ולפ"ה מט **ואמר** ר' יוחנן שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמי' שנאמר °דן ידין עמו כאחד [וגו'] ואמר רבי תהלים פד יוחנן שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנאמר °כי שמש ומגן ה' אלהים אלא מעתה לא ימחק אלא מעין שמו של הקב"ה מה הקב"ה מגן על כל העולם כולו אף שמשון הגין בדורו על ישראל ואמר רבי יוחנן בלעם חגר ברגלו אחת היה שנאמר °וילך שפי שמשון חגר במדבר כג בשתי רגליו היה שנאמר °שפיפון עלי אורח: בראשית מט

כאחד. כיחידו של עולם שפטו לדק: **שמש.** לשון חונה כמו ושמתי כדכד שמשותיך: **על שמו של הקב"ה.** משמע (שכינה שם) [שכינהו בשמו של] הקב"ה ממש: **מעין שמו.** שאין [שום] שם ממש אלא מגין ומליל: **שפי.** שליש"ן כמו דשף מדוכתיה: **שפיפון.** (שפיפה) [שפייה] כפולה:

מהרש"א דן את ישראל כו'. והמקרא מסורס דן ידין שבטי ישראל כאחד וכפי' רש"י דלענין הדין ממש קאמר אבל בב"ר בתנחומא מפרש לה לענין נקמה בפלשתים ע"ש: **שמשון מעין כו' שנאמר כי שמש ומגן ה' אלהים גו'.** הכונה בו כי מדת הרחמים והדין לפי המקבלים כמו בשם הפועלת דברים הפכיים לפי המקבלים ושמשון מעין שמו אף שהיה ממדת הגבורה והדין דמדן קאתא כדא תא בריש פסחים מ"מ לגבי ישראל בא ברחמים להגין עליהם וכו"ן שמשון כימי על ישראל שהיה שמשן ומגיכן של ישראל ודו"ק: בתוס' בד"ה לא ימחק תימה כו' והכא פריך אהא דקאמר על שמו של הקב"ה כו' עכ"ל ול"ל דהמקשה פסיקא ליה בשום דוכתא דשמשון נמחק ולאו משום דלא חשיב ליה בהדי הכך שאינן נמחקין דהא איכא למימר תנא ושייר כדאמרינן גבי שלום ודו"ק: **בלעם הגר ברגלו אחת כו'.** אמרו בזה שע"י שנלחץ רגלו אל הקיר היה מכותת וחגר באותו רגל וזכר שכתוב זאת בנבואתו הראשונה דמ"ד שבא לא היה חם בנככתו והלך שפי וחגר אולי יוכל לקללם כמ"ש השכלה מקלקלת השורה ובשמשון קאמר דחגר היה בב' רגליו לפי הדמיון לנחש לפי שאין לו רגלים לרוץ ולהזיק הרי הוא מטיל עצמו על האורח ודרך להזיק העוברים ושבים שם ולהפיל הרוכב אחור כך שמשון אחר שהיה חגר ברגליו גם אסור בנחשתים ולא היה יכול לרוץ אחרי הפלשתים להרגם שבשם הקב"ה שיהרגם ברכבם על הגג וק"ל.

הרי"ף שמשון על שמו של הקב"ה וכו'. פרש"י משמע שכינהו שם הקב"ה ממש מעין שמו שאין שם ממש אלא מגין ומליל כוונת רש"י ז"ל מבוארת שמכתוב זה שמש ומגן ה' אנו דורשים שאינו שנקרא הקב"ה שמש אלא שכמו השמש שהוא מגן כן ה' אלהים הוא מגן ולשמשון קראו לו שם שמשון מעין שם הקב"ה שהוא מגן ומג"ל כך שמשון הגין על דורו וכן נראה מדברי התוס' שפי' הכא פריך והא דקאמר על שמו של הקב"ה כו' ומכאן נראה שהשמש הוא מעין שינו שהוא מגן ולא נקרא השמש על שמו של הקב"ה:

כו סס **תנו** רבנן חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה וכולן לקו בהן שמשון בכוחו שאול בצוארו אבשלום בשערו צדקיהו בעיניו אסא ברגליו שמשון בכחו דכתיב °ויסר כחו מעליו שאול בצוארו דכתיב °ויקח שאול את החרב ויפול עליה אבשלום בשערו דכתיב °ויחזק ראשו באלה. צדקיהו בעיניו דכתיב °ואת עיני צדקיהו עור אסא ברגליו דכתיב °רק לעת זקנתו חלה את רגליו ואמר רב יהודה אמר רב שאחזתו פודגרא אמר

שופטים טז / ש"א לא / ש"ב יח / מ"ב כה / מ"א טו / סנהדרין פ' כ"גנו סר"ן

עין יעקב

שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמים. פי' שהוא דן בלי עדים וכה"ג דאמרינן בסנהדרין גבי משיח דמורח ודאין ולפשר דקמעם זה איתא במרדכי פ' ויפי שהי' סגור שבשמשון הוא משיח עד שראה שמת אמר לישועתך קויתי ה' ע"ש: **אלא** מעתה לא ימחוק. ק"ק מהא דאמר לקמן בפ' זה יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא ז"ה ונקרא כונו על שמו של הקב"ה אם כן לא ימחוק השם יהודה ולא שאמר הכי כמי הא מבואר ביו"ד סימן רע"ו סעיף י"ב דמותר למחוק של יהודה ע"ש ול"ע ועיין בתוס': **בלעם** חיגר ברגלו אחת. עיין בחדושינו בסנהדרין דף ק"ה: **צדקיהו** בעיניו. פרש"י לא ידענא מכלן דנשתנה לטבה ועיין בילקוט סוף מלכים כי כשב נשם אגדה שעולל ולא עיני צדקיהו שיור זה משלשה שנדמו לאדם הראשון ... בעיני ... לעיניו לגבי טוב של ברזל ולא כשעוורו עיניו כד שמעו: בגא לעיניו וככם

שאמר

אמר ליה מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי דמי פודגרא אמר (להם) [ליה] כמחט בבשר החי מנא ידע איכא דאמרי מיחש הוה חייש ביה ואיכא דאמרי מרביה שמיע ליה ואיכא דאמרי °סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. (תהלים כה) דרש רבא מפני מה נענש המלך אסא מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים שנאמר °והמלך אסא (דה"ב טז) השמיע את כל יהודה אין נקי מאי אין נקי אמר רב יהודה אמר רב אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה:

מעין דוגמא. כשהוא עם המתחתנים לתפארת: יתר בהן. לא מייתי ראיה אלא דכולן לקו: שאול בצוארו. ויגבה מכל העם משכמו ומעלה: ויפול עליה. במקום שהגביה בחרב דהיינו בצואר: צדקיהו בעיניו. לא ידענא מכלן דנשתבח לשבח וכן אסא ברגליו אלא כך שמע מרבו: פודגרא. שם חולי הוא שאוחז ברגלים וקורין פודגרא: נענש אסא. לחלות: אנגריא. עבודת המלך: השמיע את כל יהודה. הזעיקן וישאו את אבני הרמה שהיה מלך ישראל בונה עליו כדי לבלתי תת יוצא ובא לאסא: אפילו חתן. שכתוב בו נקי יהיה לביתו:

מהרש"א צדקיהו בעיניו כו'. פרש"י לא ידענא מכלן דנשתבח לשבח וכן אסא כו' עכ"ל ונראה לפרש בצדקיהו על פי מ"ש הכתוב וכל אנשי המלחמה דרך שער בין החומותים גו' ומפרש במדרש והביאו רש"י בסוף ספר מלכים מערה הולכת מביתו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זימן צבי כו' ולכדוהו כו' ע"ש והשתא מדסמך עצמו לברוח בלילה ובמערה הרי היו לו עינים לראות מעין דוגמא של מעלה שחשה בחושך. וגבי אסא יש לפרש מדכתיב גביה בד"ה וידלן אסא מן העם גומר והוא ענין דריסת רגל כמו ויתרוללו הגבים בקרבה גומר דוגמא דבגל מעלה כתיב אחם רגלת ראשי לויתן ומייתי רק לעת זקנתו חלה את רגליו ואמר רב יהודה כו' דלא תימא דלאו לקותא הוה אלא מתוך זקנה אלא ומייתי דהא אמר רב ידע כו' שאחזו פודגרא שהיא ודאי לקותא כדמסיק כמחט כו' ואפשר דלמדו לומר כן מדכתיב בד"ה עד למעלה חליו וגם בחליו לא דרש גו' וק"ל: מפני מה נענש אסא וכו'. ומייתי לה מדכתיב השמיע את כל יהודה לבנות הרמה ודקאמר אין נקי כו' הוא מלתא באנפי נפשיה לדרוש מינה אפי' חתן כו' ואפשר דקאמר דגם מפני זה נענש אסא שעבר על דברי הכתוב נקי יהיה לביתו גומר אף על גב דבמלחמת מצוה אמרינן בק"פ משוח מלחמה הכל יוצאין אפי' חתן מחדרו הי הכא לאו מלחמת מצוה היה ודו"ק:

כתיב °וירד שמשון תמנתה וכתיב °הנה חמיך עולה (שופטים יד) תמנתה אמר רבי אלעזר שמשון שנתגנה בה (בראשית לח) כתיב ביה ירידה יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עלייה. ר' שמואל בר נחמני אמר תרתי תמנת הוה חדא בירידה וחדא בעלייה רב פפא אמר חדא תמנת הואי דאתי מהאי גיסא ירידה ודאתי מהאי גיסא עלייה כגון וורדינא וביבארי ושוקא דנרש. °ותשב בפתח עינים אמר רבי (בראשית לח) אלכסנדרי מלמד שהלכה וישבה לה בפתחו של אברהם אבינו מקום שכל עינים מצפות לראותה רבי (יוחנן) [חנין] אמר מקום הוא ששמו עינים וכן הוא אומר °תפוח (והעינים) [והעינם] ר' שמואל בר נחמני אמר (יהושע טו) שנתנה עינים לדבריה כשתבעה אמר לה שמא נכרית את אמר ליה גיורת אני שמא אשת איש את אמרה ליה פנויה אני שמא קבל בך אביך קדושין א"ל יתומה אני שמא טמאה את א"ל טהורה אני:

כתיב וירד שמשון תמנתה. אלמא תמנת בירידה: וכתיב עולה תמנתה. אלמא עליה היא ושמשון ויהודה תרוייהו בארץ ישראל הוו: שנתגנה בה. שנשא בה אשה מבנות פלשתים האסורות לו: יהודה נתעלה בה. שמשם נולדו פרץ וזרח שהעמידו מלכי' ונביאי' בישראל: דאתי מהאי גיסא. שהיתה יושבת באמצע בשיפוע ההר הבא לה מראש ההר יורד והבא לה מרגלי ההר עולה: כגון וורדינא וביבארי ונרש. עיירות הן היושבי' בשפולי ההרים: מצפות לראותו. שהיו רגילים להתקבל שם וללון והיה חביב עליהם: שנתנה עינים לדבריה. דוגמא ופתחי היתר היתה נותנת לעצמה שאין עבירה בדבר: גיורת אני. ואיני עובדת עבודה זרה וראוי לך: שמא אשת איש את. ואיך ראויה לי: פנויה אני. וראוי לכל אדם: יתומה אני. והייתי קטנה והשיאוני אמי ואחי ואין לער ואונן נשואין ליאסר עליו משום כלתו דאין זכות לאם ולאחים להשיא הקטנה אלא האב זוכה בה כדכתיב את בתי נתתי לאיש הזה לאשה ולהך סברא לאו בתו של שם היתה שמתה שנים ליעקב כלים שמתו של שם ויעקב כבריה יותר מבן מאה (ועשרים) [ועשר] שנה: טהורה אני. מנדה:

מהרש"א שמשון שנתגנה בה כו'. אע"ג דאיכא למימר דהדא כפשטיה או שבהר היה ויעל כפשטיה וירד לדרשות הגנאי או וירד כפשטיה דבעמק היה ויעל לדרשה שנתעלה מינה קאמר כיון דליה בהאי הכרע שניהם לדרשה אך קשה דהא גבי שמשון נמי כתיב ויעל ויגד לאביו גו' ואם כיונא ביה כפשטיה שעלה מתמנת אם כן ע"כ ממקומו ונוכרח דתמנת בעמק היה כפשטיה כתיב שם וירד שמשון תמנתה ולא הי"ל למדרש אלא עלייה דיהודה ויש ליישב דלפי הדרשה היא ויעל נמי דגבי שמשון על שנתעלה בו שחזר משם ופי' מהנכרית ושאל לאביו ואמו והם מיחו בו כמ"ש האין בבנות אחיך גו' עד אשר אח"כ חזר הכתוב בגנות כולם שאמר וירד שמשון ואביו ואמו גו' ודו"ק: שכל עינים מצפות לראותו כו'. כפירש"י לענין הכנסת אורחים בביתו של אברהם קאמר לה ואהכי שייך לאתויי הך

דיטע

עיון יעקב

בלאפר וישחט מלך בבל את בני צדקיהו ושחיט ליה ואת עיני צדקיהו עיור: מפני מה נענש המלך אסא מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים. אפשר לומר הטעם משום דכתיב את כל היקום אשר ברגליהם זה הממון שמעמיד אדם על רגליו ואת שעשה אנגריא בת"ח הוא המס ועבודת המלך לכך נענש מדה כנגד מדה כדכתיב והם תמו לרגליך ישא מדברותיך אלו ת"ח שמכתתין רגליהם מעיר לעיר שפטורין כדאיתא בפ"ק דב"ב דף ח' ע"א ע"ש: אר"א שמשון שנתגנה בה. עיין במהרש"א מקשה דלמה לא דריש חדא כפשטיה ונ"ל דקי"ל גר"א כיון דהדא על כרחך נדרשת אמי אם איתא דהדא כפשטי אם כן אין שמתו לכתוב חדא משום דרשה דגמרא ימעט לומר שהיא נ"כ כפשטיה אלא הא דאיתך המקרא עלמו דתי"ם לומר כלל כפשטיה דא"כ למאי הלכתא כתב שעלה או ירד מה בכך ה"ל לכתוב וילך אלא הא דתרוייהו לדרשא וק"ל: שהלכה וישבה בפתחו של אברהם אבינו שכל עינים מצפות לראותה. עיין בפירש"י ובמהרש"א מ"ש בשם תרגום ועיין ברבה וביפה תואר פ' וישב ואפשר עוד לפרש בפתחו של אברהם היינו פרשה בין תמנה לבעור ושם יגבול של ח"י הנקרא פתחו של אברהם וכדאיתא בבבא מליעא פרק השואל דף קי"ד ע"ה אתנפיו דהא ח"י שהוא עדת אברהם וכו' לגבי קראי תקום שכל עינים תלפין לראותה כדאמרינן בפרק המדיר ויפה יכונה עלין אי כנולד בה ומי שמלבה לראותה עיין שם אך דעת רש"י יותר מתיישב על פשטא דקרא דקאמר בפתח ויטע אשל וכו' וכמו שכתב מהרש"א: שמא נכריה את. אע"ג דאיסור אשת איש חמור מאוד מ"מ כיון דאין אישות להם רק באיסורי עשה איכא ובמ"ש סוגיות בב"י דף ל"ו ע"ב ד"ה משום נשג"ז ובכלל איסור נכרים בכלל נ"כ אשת איש כדאמרינן שם משום נשג"א: שמא קבל בך אביך קדושין. ק"ק כיון דאמרה גיורת אני וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי וא"כ אין האב יכול לקבל קדושין אבן אפי' עם שכתבו הפוסקים בפרק הבא על יבמתו דלא לכל מילי אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי לק"ע וכמו שכתבתי בתשובתי שבות יעקב סי' קע"ז ודין עיקר וא"כ גם כן

פרופי

לז"מע אבל כו' הכא אבל הרא"ש פי' בכל עינים מצפות לראותו היא מערת אברהם כו' עכ"ל ע"ש ולא ידענא מנא לקח לו דרך אחרת דלא משמע כן מתוך שמעתין כמ"ש: גיורת אני כו'. לאיסור כהן היה חושש דעבידה תורה לאסור כרת ולאיסור גרים אף ע"ג דאינו אלא גזירת ב"ד של חשמונאי כדאי' פ' אין מעמידין היה חושש לאוסי' גזירה כמו שקיים אברהם אפי' עירוב תבשילין ועוד דמן התורה נמי קנאין פוגעין בו וכתב הרא"ש וא"ת היאך הותר לבא על הזונה והלא כו' ובמה י"ל כו' אבל מ"מ קדשה בכסף או בשטר ואחר כך בא עליה כו' ע"ש ואין נראה דכתיב פן נהיה לבוז ומה גנאי היה אם נתקדשה לו ועוד אמרו גדולה עבירה לשמה כו' ועוד נראה דמעשה זה לא היה א"א בינו לבינה ואין אשה מתקדשת בלא עדים אפילו בקידושי ביאה והרמב"ם בפרק א' דהלכות אישות כתב קודם מתן תורה היה אדם פוגע באשה בשוק אם רצה היא והוא נותן לה שכרה ובועל אותה על אם הדרך והולך והיא נקרא קדשה משנתנה תורה נאסרה כו' עכ"ל כל זה מרמז על מעשה יהודה ותמר בלא כתובה אלא בדבר זה שעבידה תורה לאסור ובב"ר זימן לו הקב"ה מלאך הממונה על התאוה לעבור בזה דהיינו דבר שעבידה תורה לאסור וק"ל: פנויה אני כו' יתומה אני כו'. פרש"י שהייתי קטנה כו' עכ"ל לא ידענא מי הכריחו לפרש כן דהא ודאי יהודה לא נאמין לכך בהכי לא ידע שהיא כלתו אבל איכא לפרש דה"ל דבמה קבל אביך קידושין מאחר בלי ידיעתך בקטנותך ואין אתה פנויה כמו באמרת ואמרה ליה יתומה אני בכבר גם אבי בהיותי בבטן אמי כמ"ש בחבי' ובודאי לא קבל אבי קידושין עלי והשתא ניחא ריש לקיש שפיר דבתו של כהן היתה ודוק:

הרי"ף ויכל שמשון תמנתה שמשון שנתגנה בה וכו'. והכוונה לחז"ל שנה חמיך עולה תמנתה במעלות שנתעלה בה ממה שיצאו ממנו פרץ וזרח אבל בשמשון כתיב וירד תמנתה כלו' וירד ירידה היתה לו מהמעשה שעשה בתמנתה שבא על הנכרית: ותשב בפתח עינים מלמד שהלכה וישבה בפתחו של אברהם אבינו וכו'. צריך לדקדק מנ"ל למוד זה דלמא כרבי יוחנן ששם מקום הוא ששמו עינים ועוד למה ישבה בפתחו של אברהם אבינו ונראה שדקדק ר' אלכסנדרי שאם עינים הוא מקום מאי בפתח עינים הוי לי' למימר ותשב בעינים כדכתיב איה הקדשה היא בעינים על הדרך על פרשת דרכים ואין לפרש בפתח עינים על שער שפיר דא"כ הו"ל על פתח שער עינים מאי בפתח עינים אלא מדבר על מקום מיוחד שהוא פתח הבית שהוא ביתו של אברהם הנקרא עינים על שם שכל עינים מצפות לראותה כלומר שכל בני אדם רוצים להיות מביתו של אברהם או ישבה באותו פתח לרמוז ליהודה שהיא מביתו של אברהם אבינו ור' יוחנן אמר מקום הוא ששמו עינים דדייק מ"ש יהודה היא בעינים על הדרך שהוא מקום ורשב"ג דרש שפתחה פתחי היתר בעיניו של יהודה לומר שאין עבירה בדבר שאמר לה שמא וכו': יתומה אני. פרש"י הייתי קטנה והשיאוני אמי ואמי קשיא לי שאם היתה קטנה למה נצרכה לומר לו פנויה אני והרי בתשובתה יתומה אני מספיק לצאת מידי שאלת אשת איש אם שכיון שהיא יתומה קטנה אע"פ שנשאת היתה יכולה למאן אלא מכאן משמע שהיתה נערה לכך אם היתה יתומה נשואה שוב אינה יכולה למאן לכך שנצרכה לומר פנויה אני ולהשמט שמא קבל אביה קדושין לפי שהאב מקבל קידושי בתו הנערה אמרה יתומה אני ואפשר לומר לפרש"י שהיתה קטנה ואע"פ שיכולה למאן צריכה למאן בפני שנים ולא עבר זה ביניהם לכך אמרה לו פנויה אני ומה שפרש"י ולכך שנרא לאו בתו של שם היתה דמשמע דלשאר שנרות אפשר שהיתה בתו של שם ביאור הענין הוא שאע"פ ששם מת ס' שנה קודם לכן אפשר שהיתה אמה בת ס' שנה בפרק זה אבל לאחי שנרא שאמרה שעדיין היתה קטנה אי אפשר להיות בתו של שם שזה לו ס' שנה שכבר מת ויש תימה לשנרא זו שלא היתה בתו של שם למה דנו אותה לשריפה דבשלמא לאחרים ונקטא שהיתה בתו של שם ניחא ושמא לדידיה נמי קשה היאך היה דינה בשריפה כיון שהיתה שומרת יבם ושומרת יבם שזינתה אינה במיתה אלא אע"פ שאין הדין כך הטעם צריכה לכך לפי שהוא דבר כעור לזנות כלתו של מלך וגם לפאי שנרא שלא היתה בתו של שם גזרו עליה שריפה משום צורך שעה:

בראשית כא **ויטע** אשל בבאר שבע אמר ריש לקיש מלמד שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים ר' יהודה ורבי נחמיה חד אמר פרדס וחד אמר פונדק בשלמא למ"ד פרדס היינו דכתיב ויטע (אשל בבאר שבע ואמר ריש לקיש שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים) אלא למ"ד פונדק מאי ויטע כדכתיב °ויטע אהלי אפדנו בין ימים דניאל יא להר צבי קדש °ויקרא שם בשם ה' אל עולם אמר ריש בראשית כא לקיש אל תקרי ויקרא °אלא ויקריא מלמד שהקריא שם אברהם שמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב כיצד לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו אמר להם וכי משלי אכלתם משל אל עולם אכלתם הודו וברכו למי שאמר והיה העולם:

ונטע בו. לאכילת עוברים ושבים: **פונדק.** ללון שם אורחיו לשון אש"ל נוטריקון הוא אכילה שתייה לויה שהיה מאכילם ומשקן ומלוה אותם: **ויטע אהלי אפדנו:** פסוק הוא בדניאל על אחד מהמלכים: **אלא ויקריא.** למד לבריות לקרוא בשם אלהי ישראל אל עולם: **כיצד לאחר שאכלו ושתו.** עמדו ועומדים לברכו לאברהם אמר להם וכי משלי אכלתם.

מהרש"א ויטע אשל גו' וה"א פונדק כו'. ופירש"י ולשון אש"ל נוטריקון אכילה שתייה לויה כו' עכ"ל ובב"ר ומפורש אשל שאל קופר כו' והוא ממלות ההפוכות כמו כשב וכבש ולפי פרש"י בחומש וה"א פונדק לאכסניא ובו כל מיני פירות עכ"ל ניחא טפי דאין אשל יוצא ממשמעו שהוא לשון אילן בקרא ודו"ק: **אל תקרי ויקרא אלא ויקריא כו'.** מה שהביא אותם להוציא לשון ויקרא שהוא פועל עומד ללשון ויקריא שהוא פועל יוצא לאחרים דאל"כ מאי טעמא שקרא אברהם שם ה' בפונדק או בפרדס אלא שבפונדק או בפרדס לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו כו' עד שהקריא אותם בשם ה' וק"ל:

הרי"ף ויקרא שם מנ"ל אל תקרא ויקרא אלא ויקריא מלמד שהקריא וכו'. נראה דדייק מאי קרא שאם ויקרא שם בשם ה' אל עולם הוא על אברהם שקרא בשם ה' קשה מאי ויקרא שם דמשמע ששם בלבד קרא בשם ה' והרי בכל המקומות היה אברהם קורא בשם ה' שכן כתיב בעלותו ממצרים וילך למסעיו מנגב ועד בית אל ויקרא שם אברם בשם ה' אלא ודאי באותו הזמן כשעלה ממצרים כתיב ויקרא שם בשם ה' לומר שאע"פ שהיה כבד במקנה בכסף ובזהב אלה הגדולות בעליה ויקרא שם אברם בשם ה' כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל אבל כאן שכתוב ויקרא שם בשם ה' לא הול"ל אלא ויקרא בשם ה' ועוד מאי אל עולם דכתיב הכא מה שלא נאמר באותו פסוק אלא ויקרא שם אברם בשם ה' לכך דרש כאן אל תקרי ויקרא שמימי עולם היה אברהם קורא בשם ה' אלא ויקריא לאחרים בשם ה' ר"ל שבא ללמד שמתוך הפרדס או פונדק שעשה שם להאכיל העוברים שהקריא שמו של הקב"ה בפי כל עובר ושב כיצד לאחר שאכלו ושתו וכו' ברכו למי שאמר והיה העולם והוכיחו לומר בשם ה' אל עולם שהוא בורא עולם ומכין מזון לכולם ויש לדקדק בזה דאמר ר"ל מלמד שהקריא אברהם דמשמע דהאי דרשה אתיא לדידי' שאמר אשל פרדס והלא גם למ"ד פונדק אתיא שפיר שהיה נותן בפונדק כל מיני מאכל ואחר אכילתם היה אומר ברכו לאל עולם ומי שלא היה רוצה א"ל
תן

קדושי שנר שנתגיירה בתו עמו קדושין קדושין :ל"ע בינא: ר"י ור"נ חד אמר פרדס וחד אמר פונדק. אמר ואכלו ושתו ותנו הודו אלהים חיים דהרמזייהו היו מהכניס שם אורחים אלא ישנרה ליבום

מן דומי מה שאכלת ושתית כי אין לשלם במדבר נטר דיין; אלא מתוך דמים מרובים ומתוך כך פיו מברכין וכן בב"ר פרשת וירא חניא סברא ע דאשל הוא פונדק ועלה קאמר אברהם היה מקבל את העוברים ושבים ומשקיו אוכלים ושותים אמר לון בריכו והם אומרים מה נאמר וא"ל ברוך אל עולם שאכלנו משלו שה"ד ויקרא שם בשם ה' אל עולם וצריכין אנו לומר דהשוא דר"ל דאמר פרדס לא אפליג אלא במאי דקאמר ויטע שהוא נטיעת אילנות כמשמעו אבל לעולם סבר שהיה לאברהם שם פונדק להאכיל בו את העוברים וגם נטע פרדס שיהיו כהכין משפירות והנימוד הזה שהקריא אברהם שמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב הוא נכ"ע:

גמ' °ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה. משום דכסתה פניה חשבה לזונה א"ר אלעזר שכסתה פניה בבית חמיה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל כלה שצנועה בבית חמיה זוכה ויוצאים ממנה מלכים ונביאי' מנלן מתמר נביאים דכתיב °חזון ישעיהו בן אמוץ מלכים מדוד וא"ר לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחים הוו. °היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה היא מתוצאי מיבעי ליה א"ר אלעזר לאחר שנמצאו סימניה בא סמאל ורחקן בא גבריאל וקרבן והיינו דכתיב °למנצח על יונת אלם רחוקים לדוד מכתם א"ר יוחנן (לאחר) [בשעה] שנתרחקו סימניה נעשית כיונה אלמת. לדוד מכתם שיצא הימנה דוד שמך ותם לכל. ד"א מכתם שהיה מכתו תמה שנולד כשהוא מהול ד"א מכתם כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה כך בגדולתו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה °והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותימר ליה מימר א"ר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנה בר ביזנא א"ר שמעון חסידא ואמרי לה א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנא לן מתמר °הכר נא א"ר חמא בר חנינא בהכר בישר לאביו בהכר בשרוהו בהכר בישר °הכר נא הכתונת בנך היא אם לא בהכר בשרוהו הכר נא למי החותמת והפתילים הכר נא אין נא אלא לשון בקשה אמרה לו בבקשה ממך הכר (נא) [פני] בוראך ואל תעלים עיניך ממני. °ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני היינו דאמר ר' (חמא) [חנין] בר ביזנא א"ר שמעון חסידא יוסף שקדש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה דכתיב °עדות ביהוסף שמו יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה כיון שהודה ואמר צדקה ממני יצתה בת קול ואמרה אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור חייך שאני מציל בזכותך ג' מבניך מן האור מאן נינהו חנניה מישאל ועזריה. צדקה ממני מנא ידע יצתה בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים °ולא יסף עוד לדעתה אמר שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי [משמי' דרב שמואל בר אמי] כיון שידעה שוב לא פסק ממנה כתי' הכא ולא יסף עוד לדעתה וכתיב התם °קול גדול ולא יסף

כי כסתה פניה בבית חמיה. ולא ראה אותה כל הימים שגדלה בביתו לפיכך לא הכיר בה: (נ"א שכסתה פניה בבית חמיה וה"ק אע"פ שהיה בלבו שהיא תמר טועה היה בכך לומר אח"ת היא שהרי תמר צנועה היא) : אמוץ. אביו של ישעי' ואמציה מלך יהודה אחים

עיון יעקב

לימות הגשמים ושרדם לימות החמה לעייל בו עם אורחיו: משום דכסתה את פניה חשבה לזונה דא"כ ה"ל ליכתוב ויראה יהודה כי כסתה את פניה ויחשבה לזונה. ואו מדכתיב ויראה יהודה משמע שראתה בפניה תמה ואח"כ קאמר כי כסתה פניה לה"ק כי כסתה פניה בבית חמיה: כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים. שהיה גדול על כך לפי שהיא משתוקקת על בעלה ורוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין פרישות וזו שמוסבת-את ילדה והיא צנועה על כן שכרה מדה כנגד מדה כי חולפת מלכות בלתאנהגת כדאיתא בחלק דף ק"ח וזו לפי שצנועה ביותר זוכה למלכים עכ הגה ועיי הפליאות והבושה מביאה לידי יראת חטא שמביאה לידי רוח הקודש כדאיתא לעיל בנדרים דף כ' ת"ח שבות אוא להיפך לכך זכתה ויצאת ממנה נביאים פ"ם: לאחר שנמצאו סימנים בא סמאל וריחקן בא גבריאל. ופי' מהרש"א ד"ה למנצח על יונה אלם שגלה גבריאל לסמאל והא דאמר דוד אותו באחות פלשתים אותו בגת אפשר לומר ג"כ ... כדאיתא לקמן בפי משוח מלחמה דף מ"ב בגליות הפלשתי, חיילו ארבעים יום כנגד ארבעים יום שניתנה בהם התורה ופי' מהרש"א שם פי' זה לעשות זה עשה ... לר הטהרה והקדושה אונס כח הקדושה והטהרה גברה ע"ש לזה המפלג דוד דכות שנבר אלא זקנוני לר הקדושה כלאות גמור כן יגבר נ"כ כחו נגד הפלשתים וק"ל: הקטין עצמו אלא אי שגדול ממנו. כדמלינו בפ"ק דברכות גבי מפיבושת ונא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי: נח לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן אש ואל ילבין פני חבירו ברבים. כי המלבין פני חבירו הוא כאילו שופך דמים וכדאיתא בב"מ דף נ"ח וא"כ סברא הוא כדאיתא בסנהדרין פרק בן סורר ומורה דף ע"ד מי יימר דדמא דידך סומק טפי דלמא דמא דהכרך סומק טפי: בהכר בישר בהכר בישרוהו. הפסר כונר ע"י הפשע הנ"ל הטעם באמת השבטים שכתשו כל כך לאמם שפקר שאין לו רגלים שטבלו את הכתונת בדם ולמה כאו בולי אמי הנ"ל בקילור שנתבל אחם יוסף ולא ידעו אנה הוא ולי"ל שגם כהם נלכלה רוח הקודש כפרש"י ובמדרש שיגרה בו הקב"ה את הדוב זו אשם פוטיפרע לכך אמרו דבר זה כדי שיכנסו דבריהם באזני יעקב כאשר אמר דאמת חיה רעה אכלתהו אכן לפי מה דאיתא ברבה פ' וישב פ' פ"ה ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו מסמיך פ' זו לזו ד"ש בר נחמני אמר כדי לסמוך מעשה יאמר למעשה פוטיפרע מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים ע"ש אך לפי"ז קשה קצת דאיך קראה אותה היה רעה כיון דמעשה לשם שמים אלא י"ל דלא אזלינן בתר הכוונה אך כפי המעשה שנראה בעיני שהוא מעשה רע וזה ג"כ הכוונה בש"ס שלפנינו ותימר מימר כיון שמוכחת היה לשם שמים ומכוונת היה לשם שמים לכך איתא בהדיא ב"ק לעבור זימן לו הקב"ה מלאך אל יהודה מהיכן מלכים עומדים מהיכן גדולים עומדים ע"ב ומתרץ אפילו הכי הוי הלבנת פנים שהוא מעשה רע לפני הבריות וא"כ בשביל שהסבר בישר מוכח דלא אזלינן בתר הכוונה רק אחר גוף המעשה להכי בהכר בישרוהו ולא אמרה לו בהדיא כדי שלא יהיה הלבנת פנים מגוף המעשה: הכר נא פני מרחך. כלומר אף שיש בידו לומר שאינו מכיר הסימנים כמ"ש מ"מ דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך כה"ק אל תעלים עיניך ממני לומר צדקה ממני: ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני. היינו דאמר רב חנין בר ביזנא אמר ר"ש יוסף שקידש. לכאורה קשה מאי אידם בקרא דקאמר היינו דאמר רב חנין כיון דפשטיה דקרא הכי הוא פשיטא דלזה כיון רב חנין ומאי קמ"ל וי"ל משום דאפשר לפרש פשטיה דקרא הכי במרי עניניס ולא יהודה דהיינו בלבו הכר שדבריה כנים שזו חותמו ופתילו לפיכך אמר צדקה ממני והוא ענין בפני עצמו שאמר צדקה ממני פי' יותר ממני שאני לוויתיה לשבת בית אביה עד כי יגדל שלה היא הצדיקה שמנאי בלויתיה אבל אני לא השלמתי לה התנאי שהתניתי לה כי לא נתתיה לשלה בני לכן צדקה בזה שזנתה וכן משמע לאדיא מפי' רשב"ם בחומש וא"כ י"ל שמעולם לא הודה בפרהסיא על המעשה רק שצדקה אותה שלא תשרף לה"ק הש"ס דידן ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כלומר שהכל ענין אחד שהכיר יהודה בצדקה ממנו ממש א"כ שפיר קאמר היינו דקאמר רב חנין: יוסף שקידש שם שמים בסתר. הא דלא קראו ליוסף ומתחלה יהוסף ע"ש סוטו כמו יהודה. י"ל דא"כ לא הוה ידעינן שמשום שקידשו השם קראו כן רק שכך שמו מתחלה ואח"כ עכשיו שהוסיף ליוסף ה' לפי שקידש ש"ש בסתר מכ"ש שראוי לקרות יהודה עים כן וק"ל: אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור חייך שאני מציל בזכותך ג' מבניך. אפשר לומר ע"ד דאיתא בתרגום ירושלמי ויהונתן דתמר אמר עיניה למרום ואמרה אין משכחין תלתא סהדי (היינו חותמו ופתילו ומטהו) הנא מקיימי לך מן הרליה תלתא קדישי דאתקרשין שמך בבקעת דורא שהם חנניה מישאל ועזריה לכך לפי שעל ידו ניצולה יליל ג"כ בזכותו הני מבניו דיקדשון שמיה ומהי"ט לפי שגבריאל קירב הסימנים כדלעיל לכך ניצולי אלו בי על ידו וכמ"ש ג"כ מהרש"א: יצאה בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים. ולא רצה לתרץ כדאמרינן בסוף מכות דחשיב יומי וירחי ואחרמי ליה דחזינן מחזקינן דלא חזינן לא מחזקינן משום די"ל למאי דקי"ל דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה ותו נתעברה כדאיתא בס' די אתין אף על גב דבאמת שיא מיעכת לאלכעא מ"מ איכא אמריעפי שנבעלה לאחר לאחן דלא ידע הא שמיעכת שלכעה לאכי יצאה בת קול ממני יצאו כבושים ואפשר דהא כי כוונת המלשינים עליה שאמרו וגם הנה הרה לזנונים כלומר כיון שהיא הרה ואין אשה מתעברת מביאה ראשונה ודאי הרה לזנונים הרבה ואיכא מיגדר מילתא כדבר לכן היו רוצים לשרפה אף שהיתה פנויה ואיכא חייבת שריפה מ"מ משום מיגדר מילתא שאני: ולא יסף עוד לדעתה אמר שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי. מזה יש קלם ראיי' שלא היו מקפידין בדורות ראשונים להיות אבן ואמיו בשם אחד כפי לוותא ר"י חסיד שלא קבלה כדבר: כיון שידעה שוב לא פסק ממנה. פרש"י שידע בה שהיא לדקת ולא דלה לפרש שידע לשון ביאה וכמו והאדם ידע את חוה וכמ"ש מהרש"א דהא באמת הפסיק בבעילת עד שהוכר עובריה ורלה להוציאה לשריפה כדכתיב ויהי כמשלש חדשים וגו' אלא דהכוונה כיון שי"פ פים הבת קול שלא זינתה ג"כ עם אחר שוב לא פסק היינה דאילו זינתה לא היה מכניסה לביתו. וכמ"ש בגיטין דף ז' ע"ב בפלגש בגבעה שהיו מקפיין על כך וכ"ש יהודה שמי מלך ושיסה בסוקפסא שאין משיאין למלך אלא מן המשיאין לכהונה ושומרת יבם שזינתה אסורה לכהונה לפי שהיא מתייבי לאוין כדאיתא בש"ס פי' קנ"ע ע"ש:

אחים הוו ואמליה מזרע דוד היה ואמון אחיו נביא היה. ולענין נביאים נפקו מיניה: היא מתוצאת. הוה משמע לשון הוצאה בעל כרחה: היא מיצאת. משמע לשון מאליה: סימניה. חותם ופתילים ומטה: שבא סמאל. שהוא שר של אדום: ודחקו. כדי שתשרף ולא יצא דוד ממנה שמכה את אדום בגיא מלח שנים עשר אלף: יונת אלם רחוקים. על עסקי הרחקה שנעשו סימניה רחוקים: לדוד מכתם. לאותה שהיא תמה ועומדת ללאת ממנה דוד שהוא מך ענו: ותם. תמים בדרכיו: מכתו תמה. מקום מילה שהוא ראוי למכה היה תם ושלם שלא הולרך לחתכו: דבר אחר כשם שבקטנותו. קודם שמלך כך בגדולתו לאחר שמלך ולשון מכתם שהיה מכתו שלמה והמיתה מתחלתה ועד סופה לא נחסרה ענותנותו ולא נשתנית: ושלחה וגו' לאיש אשר אלה לו. ולא שלחה לו לומר ממך אני הרה ושכי סימנים שלך: ותימר ליה מימר. נשליח לומר לו במעמו אני הרה ואלו סימניו: ואל ילבין כו'. ואף ע"פ כיח היה לה לישרף ולא תלבין פניו לפיכך שלחה לו כן אם יודה ויגלה הוא עלמו את הדבר יגלה ואם לאו תשרף ולא תגלה היא את הדבר: בהכר בישר את אביו. דבר שנלטער בו ובהכר בשורתו: מנא ידע. שממנו היא מעוברת שמא אף אחרים באו עליה: ויאמר. בת קול אמרה: כבושים. דברים עלומים שנגזרו מלפני שילאו מזו מלכים ואי אפשר ללאת אלא מיהודה כדכתיב גור אריה יהודה כבושים דברי סתר גזירת מלך כמו בהדי כבשי דקב"ה למה לך בברכות, גבי חזקיהו: כיון שידעה. שידע בה שהיא לדקת ולש"ם נתכוונה:

מהרש"א משום דכסתה פניה כו'. דליכא למימר בהיפך משום דכסתה עכשיו פניה ולא היה יכול לראותה ולהכירה בתמר היא חשבה לזונה דהא כיון דאין דרך הזונות לכסות פניהם אף אם לא הכיר בה שתמר היא מ"מ לא היה לו לחושבה לזונה ולכאורה גם לפירושם לא יהיה כי כסתה פניה טעם על ויחשבה לזונה אלא משום דכסתה פניה בבית חמיה לא הכירה וטעם ויחשבה לזונה לפי שיושבת בפתח דרכים כפירש"י בחומש לפי פשוטו ורש"י בחומש פי' לפי דרשה דהכא כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה לנועה לפיכך לא חשדה עכ"ל ולפ"ז ניחא דכי כסתה פני' הוי שפיר טעם לויחשבה לזונה משום דכסתה פניה בבית חמיה כדרך הלנועות והך אשה לא כסתה פניה כדרך הפרולות לכך לא חשבה לתמר אלא שהיא זונה וק"ל: בא גבריאל וקרבן. כי הוא מלאך הממונה על השריפה ומלמד זכות לישראל כדאי' פ' י"ה גבי נתנו לו גחלי אש לשרוף ירושלים כו' ובפ' ע"פ בהללת חנניה מו"ע ע"ש ופי' הכתוב למנלח שנלח גבריאל לקואל על תמר שהיתה אז כיונת אלם כשרחק סמאל סימניה בשביל דוד שילא ממנה וק"ל: למנצח על יונת אלם כו'. קראה יונה ע"ש כמ"ש דמתילא ליונה ואמר שהיתה כאלם כדלקמן דלא בעי ליה למימר כדי שלא להלבינו אלא כאלם המרננת לאיש אשר אלה לו אנכי הרה: מך ותם. תרוייהו כתיבי בדוד מך דכתיב כי יחיד ועני אני גומר ותם כי אני בתומי אלך ואמר ד"א שנולד כשהוא מהול כו' והא דאמרי' פ' התכלת בדוד כיון שנסתכל במילה שבבשרו נתישבה דעתו כו' למ"ד בנולד כשהוא מהול שלריך להטיף ממנו דם ברית ניחא ולמ"ד א"ל להטיף כו' מ"מ שמח שלא היה ערל גם כי לא נתקיים בו בקום עשה: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן אש כו'. מתו' דפ' הזהב ומתו' דכתובות היא מולת בלא אל"ף כמו וילת אש גו' עכ"ל וכ' הריטב"א דלא מלינו כן בכל הספרים כו' עכ"ל ואין מקום לתמיהתו דאין רלונם שהוא חסר א' בכתוב אלא דר"ל שהוא חסר בקרי שהאל"ף נחה ואינה נקראת אלא מולת בלא א' וכפרש"י בהדיא בב"ר ע"ש: הכר נא כו' בהכר בישר כו'. ר"ל שהקב"ה פרע לו במדה כמה שהוא רימה אביו ע"י כתונת זה שהיה חושב כי טרף יוסף והיה מלטער אביו על כך כך תמר רימתה אותו בכליו עד שנלטער יהודה למולאה כמ"ש פן נהיה לבוז וכיולא בזה אמרו בב"ר אתה רמית לאביך בגדי עזים היך כו' ואף שהכתוב הזה בלי רבים נאמר זאת מלאנו הכר נא גו' תלו בדרש הזה האמורה ביהודה כי הוא האמור בהם ועל פיו עשו מה שעשו וק"ל: אין נא אלא לשון בקשה כו' הכר פני בוראך כו'. ר"ל שאף אם תכפור באותו מעשה גם בסימנין לפי שלא היו עדים באותו מעשה גם שלא הכירו הסימנין הכר פני בוראך שהוא היודע ועד ואל תתעלם עיניך ממני ורש"י פי' בחומש ואל תאבד ג' נפשות שהם בכלל שאמרה ממני כי העובר ירך אמו והרי למפרע ג' עוברים היו לה וק"ל: ויכר יהודה ויאמר צדקה גו'. נראה דקשיא ליה לתלמודא בקרא שאמר ברישא דקרא והיא שלחה אל חמיה גו' וסיים ויכר יהודה גו' וקראו בשמו דהוא יתורא דקרא דלא ה"ל למכתב אלא ויכר ויאמר לדקה גו' דהא ודאי אחמיה דריש' דקרא קאי א"נ דלמה שינה הכא להזכירו בשמו והו"ל למיכתב נמי הכא ויכר חמיה גו' כמו ברישא דקרא וע"כ דרשו והיינו דאמר ר' חנין כו' שעל שם ההודאה הנזכרת כאן קראו יהודה בשמו ע"ש הקב"ה: יוסף שקידש ש"ש כו'. כמו שת"י שהודאה על יוסף שויה דלא קירב לאיתת רבוניה כו' ונתוסף בו ה' מטעם שע"י אות הה' שנתוספה בו יש בו אותיות שם הוי"ה חוץ מה' אחרונה שבשם שהיא עיקר שם הוי"ה כי ה' אחרונה היא ה' נחה בשם ובזוהק"ר עדות ביהוסף יה מעיד שלא נגע באשת פוטיפר כו' וכמ"ש שבטי יה עדות לישראל גו' כמ"ש לק' בשם יה המחובר באיש ואשה ודו"ק: יהודה שקידש ש"ש כו'. דהיינו שקידש ש"ש בהודאתו כמ"ש לו הכר פני בוראך ואל תעלים כו' ודע דבפ' א"כ איתא נמי הך דרב חנא כו' דיהודה קידש ש"ש בפרהסיא כו' ומפ' לה בענין אחר דהיינו במה שירד נחשון תחלה לים כו' ע"ש ול"ל דהא והא איתא וק"ל: נקרא כולו על שם הקב"ה כו'. ואע"ג דבלידתו נתנה לו אמו לאה זה השם מטעם הפעם אודה את גו' לא היתה קורא אותו אלא אודה אבל הש"י שם בפיה לקרותו כולו על שמו של הקב"ה ע"ש יהודה שיש בו כל שם הוי"ה והד' נוספת להורות על לשון הודאה שע"י ההודאה שאמר לדקה ממני זכה לקרותו כולו על שם הקב"ה ולזה כוונו באמרם לאה תפסה הודאה ועמדו בניה בני הודאה יהודה כו' כמפורש פ"ק דברכות בח"א דהיינו שלאה כמתנבאה שלא מדעת נתנה לו זה השם יהודה ודו"ק: אתה הצלת תמר ושני בניה כו'. הדמיון כמו שיהודה קידש ש"ש בהודאתו אשר ע"י זה נילולת תמר ושני בניה מהשריפה ע"י גבריאל שהוא מלאך אש ע"י שקירב סימניה כדלעיל כך חמו"ע קדשו ש"ש להודות לה' אשר עש"ז נקראו ישראל יהודה בעבור שהם מודים לה' והיה ג"כ הללתם מן השרפה ע"י גבריאל מלאך הממונה על האש כמפו' פ' ע"פ: ולא יסף עוד לדעתה כו'. פרש"י כיון שידעה כו' נראה מפירושו שיהיה גם מלת לדעתה פי' כן שלא פסק ממנה בשביל שראה דעתה וכוונתה לש"ם אבל לא ידענא מי הכריחו לזה להוליא לשון לדעתה דקרא ומלת שידעה דגמרא ממשמעו לפי פשוטו מלשון והאדם ידע את חוה והרבה כמוהו כיון שידעה ובא עליה שוב לא פסק ולא היה גנאי בעיניו לבא עוד אליה וק"ל:

הרי"ף שילא ממנה דוד כו'. יש לתת טעם בהזכירו כאן מכתם שילא ממנה דוד סמוך ליונת אלם רחוקים שהיתה ליונה אלמת כשנתרחקו הסימנים עם מה שפי' רש"י ז"ל לעיל בא סמאל וריחקן שמאל הוא שר של אדום וריחקן כדי שתשרף ולא ינא דוד ממנה המכה את אדום

אדום צניא. אלא וכפי זה אמר לנגלת על יונת אלם שהיא אומר שהיתה כיונה אלמת כשהיו שומניה רחוקים שהיתה מונאל מפני דוד ע"כ. אם שהיה ענך ותם ונלדקתו עתיד להכות את אדום ויש ג"כ לרמוז לדוד עכ"פ מגשון מלה שעתיד להכות את אדום. ויש לדרוש עוד שכשנפל דוד ביד אכיש מלך גת ויאמרו לו עבדיו הלא זה דוד. ובקשו להרגו אז אמר מזמור זה על יונת אלם רחוקים דכשנתרחקו להמר הסימנים בא גבריאל וקירבן בזכות דוד שעתיד לצאת מתמר וכרמז בפסוק של היא מוצאת שדוד כתוב בו מצאתי דוד עבדי ובזכות דוד שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו ונתקבלו דבריה וניצולה ולכך אמר דוד באחוז אותו פלשתים הלא עם תמר בשבילי עשית חסד בשעה שנתרחקו הסימנים ועתה חנני אלהים כי שאפני אנוש וכו' ואני אף אם כי נלדקתי החזקתי וכשם שנתקבלתי הייתי אם כך נגדולתי לכך חנני וכו': נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש וכו'. תימה דילמא אפשר תמר שאם תשלח לומר לו כי ממנו היא הרה לא יאמינו לה ואדרבה תעלה חמתו של יהודה וישרפוה ולהכי עשתה דיתקה הדבר כי בזה אפשר שיכמרו רחמיו עליה ולא מחסידות שלא להלבין פניו עשתה כך ושמא כיון כשביקש יהודה לשפוט שלחה לו הכר נא פני נורלאך אם כן הרי זה אומרת לו שממנו היא מעוברת ואע"פ כן לא אמרה כן בגילוי אלא דרך רמז כדי שלא להלבין פניו: הכר נא בהכר בישרוהו וכו' נא אין נא אלא לשון בקשה וכו'. כ"ל לסמוך שתי הדרשות הללו ונדקדק שאמר בלשון שלילה אין נא אלא לשון בקשה והענין הוא שאמר אמרה הכר נא פני נורלאך כוונתה בזה היתה לומר לו שאם על דיבור של הכר פרע לו הקב"ה שיאמרו לו הכר נא הכותנת וכו' כל שכן וקיו על הריגת נפש אחת מישראל על לא חמס שיפרע ממנו הקב"ה ועל זה אמרה לו הכר פני נורלאך שאינו מותר אפי' שיחה ודיבור שאמרת הכר נא את הכותנת וכו' ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כלומר ידעתי באמת כי ממני שיחה גרמא לבא לידי כך שיאמרו לי הכר נא הכותנת על שאמרתי אני לאבי הכר נא הכותנת וכו' וממני בא לי הדבר הזה והוא פירוש מחודש במלת ממני על פי דרשה זו שדרשו חז"ל ומה שאמרו בלשון שלילה אין נא אלא לשון בקשה הוא לפי שאם הוא לשון בקשה הי"ל נא הכר ולכך אמר שאע"פ שאינו צריך לומר בבקשה לאחר שאמר הכר מכל מקום אין נא האמור כאן משמש בלבד בלשון עכשיו אלא גם כן משמש לשון בקשה ואמר לו הכר כנגד הכר נא הכותנת בנך וגם כיון לומר בבקשה ממך הכר נא פני נורלאך שלא תהרגני אנס ואל תעלם עינך ממני: יהודה שקידש ש"ש בפרהסיא זכה ונקרא על שמו של הקב"ה. יש תימה בזה שיהודה נקרא כך מלאתו מרחם אמו ולא היה עדיין בידו קידוש ש"ש בפרהסיא אבל יוסף מה שזכה והוסיפו לו אות משמו של הקב"ה היה לאחר שקידש ש"ש בסתר שהיה נקרא יוסף ואח"כ יהוסף ושמא ע"ש העתיד נקרא יהודה שעתיד לקדש ש"ש בפרהסיא ולכך נקרא שמו בישראל בפי כל הבריות זה שמו יהודה מעת הולדו אבל יוסף שקידש ש"ש בסתר לא זכה מיום שנולד להיות נקרא שמו בישראל יהוסף אלא יוסף ולאחר מעשיו הוסיפו לו אות אחת להיות נקרא יהוסף וגם זה בסתר כי בפי הבריות נקרא יוסף שמו אבל נקרא כן בכתובים עדות ביהוסף שמו:

ל' שם **פיסקא** אבשלום נתגאה בשערו וכו'. ת"ר אבשלום
ש"ב יד בשערו מרד שנאמר °וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל להלל מאד מכף רגלו ועד קדקדו לא היה בו מום ובגלחו את ראשו והיה מקץ ימים לימי' אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך תנא אבן שאנשי טבריא ואנשי ציפורי שוקלין בה לפיכך נתלה בשערו שנאמר
שם °ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רוכב על הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה ויחזק ראשו באלה שקל ספסירא בעא למפסקיה תנא דבי רבי ישמעאל באותה שעה ראה גיהנם שנבקעה מתחתיו °וירגז המלך ויעל על עלית השער ויבך וכה אמר בלכתו שם
בני אבשלום בני בני אבשלום מי יתן מותי אני תחתיך אבשלום בני בני והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום אבשלום בני בני הני תמניא זמני בני למה ז' דאסקיה מז' מדורי גיהנם אידך א"ד דקריב רישיה לגביה גופיה וא"ד דאתייה לעלמא דאתי °ואבשלום שם
לקח ויצב לו בחייו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא למצבה על שמו ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה מאי לקח [אמר ר"ל] שלקח מקח רע לעצמו °את מצבה אשר בעמק המלך שם
א"ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של מלכו של עולם *שנאמר °הנני מקים עליך רעה מביתך כיוצא בדבר ש"ב יב
אתה אומר °וישלחהו מעמק חברון א"ר חנינא בר פפא בראשית לז
בעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון שנאמר °ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם כי אמר אין שם טו
לי בן ולא הוו ליה בני והכתיב °ויולדו לאבשלום שלשה ש"ב יד
בנים ובת אחת ושמה תמר א"ר יצחק בר אבדימי שלא היה לו בן הגון למלכות רב חסדא אמר גמירי כל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו ואיהו קלייה לדיואב דכתיב °ויאמר אבשלום אל עבדיו ראו שם
חלקת יואב אל ידי ולו שם שעורים לכו והציתוה וגו':

מקץ ימים לימים. משנה לשנה שנזיר עולם היה ומגלח אחת לי"ב חדשים: דקריב רישיה לגבי גופיה. שהיה ראשו מושלך רחוק מגופו וקרבו: שלקח מקח רע לעצמו. ה"ק קרא ואבשלום לקח (השררה) [לו את המלכה] הזאת בחייו ויצב לו את מצבת אשר בעמק המלך: עצה עמוקה. של הקב"ה שהוא מלך עולם שגזר על דוד כן במעשה בת שבע: הנני מקים. הכי אבשלום אותה עלה וקיימה מצבת דברו של הקב"ה דכתיב לעולם ה' דברך נצב בשמים: ויקרא למצבת על שמו. גרס לאותה רעה שהקרא כל שמו: ויקרא לה יד אבשלום. כך היא נקראת: וישלחהו מעמק חברון. ביוסף משתעי קרא כששלחו יעקב אצל אחיו והיא תחלת שנת ירדת ישראל למצרים: של אותו צדיק הקבור בחברון. זה אברהם:

מהרש"א והפרד אשר תחתיו גו' תנא דבי ר"י באותה שעה נבקעת ט'. ונגרסת הילקוט שקל ספסירא בעא למפסקיה תנא דבי ר"י כו' וכ"ה בע"י ונראה משום דהאי קרא יתורא הוא דמאי אשמועי' שהפרד עבר מתחתיו אלא דאי לאו הכי שהיה הפרד עומד במקומו ודאי דהיה פוסק עצמו בספסירא אבל ספרד

עין יעקב

שקל ספסירא בעי למפסקיה. מיהי כל זה להראות שתלה בשערו כי בגוף המקרא אין הכרע דהא כתיב ויחזק ראשו באלה משמע שראשו עצמו נתלה לכך מביא הא דשקל ספסירא וכו' תנא, תוכח דבשערו נתלה: תמניא זמני בני דאסקי' מז' מדורי גיהנם. עיין בתוספות דע"י שתלה זו שהתפלל דוד על אבשלום הועיל לו (אע"ג דבעלמא אמר לא מזכה ברא ועי"ל גם חלק דף ק"ד בתוספות תלמוד בעצמה) אך ל"ע דא"ך הוכר שום תפלה בתיבת בני ואפשר עי"ד דאמרינן בפ"ק דברכות דף ז' מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו קינה לדוד מיבעי ליה א"ר"ש בן יוחאי כיון שאמר לו הקב"ה הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך היה עלב אמר שמא עבד או ממזר דלא חייס עליה כיון דחזא דאבשלום הוא שמח כו' דרחים על אבא ות"כ שפיר התפלל אבשלום בני דרחים עלי ולא היה טובע כי על כן הענה מז' מדורי דגיהנם: שלקח מקח רע לעצמו. וכה"ג איתא בפ' חלק גבי קרח ונראה שדקדק בתיבת לעצמו כלומר אבל לבשנברו היה טובה דתני דוד נעשה לו עונה שנאמר ליד בנו ולא ליד עבד או ממזר. דמה"ש כתיב מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו ... ובן נבי ירא שהלך על אהרן ע"י בן נתן לו הקב"ה כ"ד מתנות כהונה בברית מלח עולם וכדאיתא בספרי והובא ברש"י פ' קרח על פסוק ואני הנה נתתי: כל השורף תבואתו של חבירו אין מניח בן ליורשו. הטעם שהוא מדה כנגד מדה כיון שהוא גורם שחבירו צריך ימע בזריעה ומריסתו גם כחו ותמו ימים לריק שזרעו כלא וכה"ג גורם כמ"ש בגרבם באוסי'

שפרד עבר מתחתיו נבקע שאול מתחתיו ואילו הי' חתך אבשלום את שערו בחייו היה נפל לשם וכן נראה מפרש"י בס' שמואל וק"ל: **תניא בני למה כו'**. ויש לפרש דעשמע ליה הכי מהא דכתי' בריש' דעניינא ויעל על עלית השער גו' דמאי אשמעינן ביה לפי פשוטו וע"כ דרשו ביה דויעל על עלית גו' קאי אאבשלום דע"י שאמר דוד הכי בני העלה אותו אביו על שער העליון דמדורי גיהנם וענין דז"פ שאמר בני העלהו ור"ל אע"ג דאבא לא מזכה ברא כדאמר פ' חלק כמ"ש התוס' הכא ה"ק כיון דמעשה בת שבע גרמה לו כמ"ש הנני מקים גו' אמר כיון שבט נענש על ידו יזכה נמי בשבילו להעלותו ממדורי גיהנם וז"ש מי יתן מותי אני תחתיך שהרי עוני גרמה לו זאת וק"ל: **ואידך א"ד דקריב רישיה לגבי גופיה כו'**. בקרא אינו מפורש שהיה ראשו מובדל מגופו כפרש"י ואולי מדכתיב ויאחז ראשו באלה ולא כתיב ויאחז בשערות ראשו באלה כדקתני תלה בשערו משמע להו דהובדל ראשו מגופו ע"י שנאחז באלה וק"ל: **אבשלום לקח ויצב לו גו' מאי לקח כו'**. כה"ג דרש ר"ל בפ' חלק גבי ויקח קרח גו' ושם מפורש בחידושינו וכן יש לפרש הכא והוא המקח רע שהציב לעצמו בחייו כנגד אביו כמו יצאו כלבים גו' וז"ש המצבת זו היא דבר שאינו הגון להיות הבן כלב נגד אביו אבל היה זה מעלה עמוקה בגזירת מלכו של עולם כו' ורש"י פי' בע"א ע"ש: **בעצה עמוקה כו'**. מפורש בב"ר והלא חברון בהר היה כו' ופרש"י בחומש מדכתיב ויעלו בנגב ויבא עד חברון כו' והקשה הרא"ם לפירש"י ואין זה ראיה דלמא משום דא"י גבוה מכל הארצות כו' ע"ש באורך ונראה לקיים פירש"י דלאו מויעלו מביא ראיה אלא מדכתיב בנגב מוכח שהוא מקום נרשין כמ"ש ארץ הנגב נתתני אבל לא ידעתי מי הכריח אותם לזה דהא איכא למימר מה שאמרו והלא חברון בהר היה שרצו עיר חברון שהיא בהר ואין זה תימה שיצאו ראיה מן המקומות מן זמנם על זמן שעבר דכה"ג אמרינן בפ' מי שהיה לדידי חזי לי האי אתרא דמוקדוס ועד לוער כו' ובפ' כילד מעברין לדידי חזי לי האי אתרא דמחנה ישראל כו' ודו"ק: **עצה עמוקה כו'**. בתנחומא מה מאד עמקו מחשבותיך אר"י מחשבה עמוקה נטלת עם אברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך גו': **שלא היה לו בן הגון למלכות כו'**. כמ"ש כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי דהיינו דבנה לו מצבה זו בחייו שיהיה לו להזכרת שם כי בניו אינם הגונים למלכות שיזכר שמו על ידם ורב חסדא שאמר גמירא כו' ר"ל דבוודאי בנים שהיו לו מתו בחייו בחטא שריפת חלקת יואב ויש לדקדק קצת בהאי לישנא דאינו מניח בן ליורשו דהל"ל בניו מתים בחייו וי"ל דקאמר הכי דגם אם לא מתו בניו בחייו הרי הוא שמרד במלכות אין בניו יורשים אותו כדאמרי' פרק כ"ה דמורד במלכות נכסיהם למלכות:

דה"י ואבשלום לקח וכו'. צריך לבאר מה שאלו מאי לקח דלמה הוציאו הכתוב מידי פשוטו ועוד קשה לדרשת התלמוד על פי רש"י אין צודק לומר כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי כיון שאין כאן מקום מצבה להיות נזכר שמו עליו אלא שקיים מחשבתו של הקב"ה שהיא עצה עמוקה ונקראת הרעה על שמו אם כן מה ענין לזה אומרו כי אין לי בן ועוד כפי דרשתם מה חזר לומר ויקרא לה יד אבשלום ונראה דחז"ל הקשו בכתוב זה דהזכיר אחר מיתתו של' אבשלום ואבשלום לקח ויצב לו בחייו כי כשהציב המצבה היה ראוי לכתוב ויצב אבשלום מצבה ועוד שהיל"ל ואבשלום לקח בחייו ויצב לו את מצבת ומהו לקח ויצב לו בחייו ועוד שאם הוא הציב המצבה איך שוא נקח דמשמע שהמצבה שהיתה מקודם כבן לקחה אבשלום ויקרא למצבה על שמו ואם הכוונה שלקח קרקע ויצב בו המצבה אם כן הי"ל להזכיר בפירוש מה שלקח וקושיא ז נרמזה בתלמוד מאי לקח שלא הוזכר מה שלקח כי המצבה אם כבר היתה ולקחה איך הוא אומר ויצב דמשמע שהוא שהציב המצבה ואם כן מה לקח ומה גם שאין קוראים שם למה שכבר היה אלא למה שהוא מחדש ועושה ואם כן מאי לקח ועוד יש לדקדק שאמר ויצב את מצבה אשר בעמק המלך אם הוא הציב המצבה היל"ל ויצב מצבה בעמק המלך ומדכתיב אשר בעמק המלך משמע שכבר היתה ואם כבר היתה איך הוא אומר ויצב דמשמע שהציב הוא מחדש ואם כן שאי קרא לא רישיה סיפיה ועו"ק כפל הקריאה ויקרא למצבה על שמו וחזר לומר ויקרא לה יד אבשלום והיל"ל קריאה אחת ויקרא על שמו יד אבשלום ולעד"נ שאע"פ שדרשו רז"ל הכתוב הזה על דרך דרש מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו שאבשלום הציב מצבה אבן וקראה יד אבשלום להיות נקרא שמו עליה כיון שלא הניח בן או למ"ד שלא הניח בן הגון למלכות אלא שמכח כל הדקדוקים שהזכרתי דרשוהו גם כן חז"ל בענין זה ולכך נכתב לאחר מיתתו של אבשלום לומר שלקח מקח רע לעצמו ומתוכו נענש לפי שבא על עשר פילגשי אביו נענש בו עשרה נערי יואב עשרה לוגביות וזה שסמך למיתתו ואבשלום לקח מקח רע שגזר הקב"ה על דוד הנני מקים עליך רעה מביתך ושכב את נשיך ואם הגזירה אמת להקים הרעה מביתו של דוד ושכב נשיו לא היה מוכרח שיהיה עושה הרעה אבשלום והוא בבחירתו לקח המקח הרע שהוא של מקים רעה לקחו לעצמו ורצה לקיים גזירת הקב"ה שהיא עצה עמוקה ממלכו של עולם ויצב לו בחייו רצה לקיימה בטפילת חייו שנתקלקלו ימיו של אבשלום ונמצא כי בחייו ובנפשו עשה לקיים את מצבת אשר בעמק המלך כלומר את גזירה האמיתית אשר גזר מלכו של עולם בעצה עמוקה וענין העצה היתה למרק חטאתו של דוד בעוה"ז במדה שחטא בעריות לשכב את אשת אוריה לקח גם הוא ושכב איש את נשיו ופילגשיו ובזה יקבל עונשו בעוה"ז ונחלתו לעולם הבא תהיה זך בלי עון וזו היא עצה עמוקה ממלכו של עולם לטובתו של דוד כיוצא בעצה העמוקה של אומר לדיק הקבור בחברון שנירד לבניו שיעבוד מלכיות כדי שינצלו מגיהנם ומתוך כך נתגלגלה מכירת יוסף כדי שירדו בני יעקב למצרים וישתעבדו שם גם כאן להציל לדוד מעונש העוה"ב גזר הקב"ה להקים לו רעה מביתו ושכב את נשיו ואבשלום לקח אותו מקח רע לעצמו שהיה הוא השוכב ויצב וקיים את המצבה אשר גזרו מלכו של עולם בעצה עמוקה להציל את דוד כנזכר ואבשלום נתכוין להחזיק במלוכה ולמרוד באביו ביען כי ראה שאין לו בן שיזכה למלוכה וע"כ אמר לא יזכר שמי בין המלכים אם לא אקח אני הממלכה מיד אבי כי מזרעו לא יהיה מושל ולא ינצח למלוכה ע"כ רצה אבשלום שיהיה נזכר שמו בין מלכי דוד וקרא למ"ים ע"ש שאמיתת דברי הקב"ה שאמר הנני מקים רעה רצה שתהא נקראת על שמו כי הוא המקים הרעה ההיא כדי שמתוכה יזכה למלוכה ויהיה נזכר שמו במלכים. ועל האמת כל העונש שאירע לאבשלום והריגתו עשה הוא בידו כי הוא גרם לנפשו להיות נתלה בהיותו נכנס בתגר זה וז"ש ויקרא לה בפי כל האומות קוראים למצבה ההיא יד אבשלום לרמוז כי יד אבשלום עשה הרעה לעצמו כי הוא בידיו הכה לעצמו ולכך נקוד ויקרא היו"ד בחיר"ק והריי"ש בציר"י לומר ויהי נקרא בפי כל האומות יד אבשלום כלומר ידי אחרים לא שפכו דמו רק ידו הרגתהו לאבשלום:

*משנה וכן לענין הטובה מרים המתינה למשה שעה אחת שנאמר °ותתצב אחותו מרחוק לפיכך נתעכבו לה כל ישראל ז' ימים במדבר שנאמר °ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע עד האסף מרים יוסף זכה לקבור את אביו אין באחיו גדול מיוסף שנא'

(ס"ד למסכת דלעיל — במדבר י"ב — לא — דף ט ע"ב — שמות ב — במדבר)

עין יעקב

בחקותי חרעתם לריק זרעכם על הזרע ועל הבנים וכן הוא ברש"י: וכן לענין הטובה מרים המתינה למשה וכו'. הא דלא מייתי תחלה כסדר המקרא שיוסף זכה לקבור את אביו היה קודם מעשה דמרים יש לומר דתחלה קחשיב שהקב"ה ברוך הוא משלם גמול הטוב בעולם הזה ואחר כך מייתי מגמול הטוב שנשתלם מרים כנגד מדה לאחר מיתה: בתוספות ד"ה מרים המתינה למשה שעה אחת. לאו דוקא שעה אחת אלא שליש שעה או רביע שעה. עיין במהרש"א וכן שאר מפרשים שמתקשים בזה הרבה דלפי החשבון אפילו שליש שעה הוא יותר מת"ק וכ"ש ברביע שעה הוא אחד מתרע"ב ולי: התוספ' בדקדוק כתבו שליש או רביע דהא קשה בגמ' דאיך קאמר נתעכבו לה שבעה ימים דהא תוך שבעת ימים יום אחד שבת בלא"ה לא היו נסעו וגם הוסיפו מחול על הקודש זמן מה אלא צ"ל דבאמת כי חשבינן המדה טובה היינו מה שדרך ליסע תוך שבעה ימים דהיינו תוך משכת והוספה מחול על הקודש וא"כ אי חשבינן שליש שעה בשם ימים חוץ מהוספ' מחול על הקודש היא בקירוב ת"ל שליש"ת והוא פחות ע' חלקים מת"ק ואי חשבינן לרביע שעה הוא ברוב פ"ע חלקים נתלא רעי' חלקים הם יותר ומרים נתעכב לא התינה לא שליש שעה בלמלום ולא רביע שעה בלמלום רק בין רביע שעה לשליש במילוא וזה כוונת התוס' בלום או רביע [illegible] וק"ל ולפי גרסינן בין שניס ורביע כיסא ולא טורח בהגיה: יוסף זכה לקבור את אביו. הא דלא הבטיל מקודם ילמק זכה לקבור את אביו

סבריהם

בראשית נ שנא' ויעל יוסף לקבור את אביו [ויעל עמו גם רכב
גם פרשים] מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא
משה משה זכה בעצמות יוסף אין גדול ממנו בישראל
שמות יג שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו מי לנו גדול
דברים לד ממשה שלא נתעסק בו אלא שכינה שנא' ויקבור אותו
בגיא ולא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים
ישעיה נח שנא' והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך:

אין באחיו גדול ממנו. שהיה מלך הרי במדה שמדד שנקבר אביו בגדולים ובה במדה מדדו לו שנקבר הוא ג"כ בגדולים: מי לנו. לענין כבוד קבורה ניקבר בגדולים גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה שהוא גדול בישראל ואין בישראל גדול ממנו הרי במדה שמדד לקבור אביו ע"י גדול בה מדדו לו שאין לנו גדול בכבוד קבורה כמשה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה:

עי' בתוס' דף יא ע"א מהרש"א בתוס' בד"ה מרים המתינה למשה שעה אחת. כלו דוקא נקט בעה אלא שלים שעה או רביע כו' על אחת ת"ק: כולי עכ"ל שלים שעות וז' ימים הוא בקירוב על אחת ת"ק דהשתא במדת פורענות כשיעור שהוא מודד מודדין לו ולא יותר וה"ל מדה טובה מרובה על אחת ת"ק ממדה רעה אבל רביע הוא יותר הרבה מת"ק על אחד דהשתא ל"ל כמי דבמדת פורענות שני יותר ממה שמודד מודדין דאם לא כן ה"ל מדה טובה יותר מת"ק על אחת ממדה רעה ודו"ק: לפיכך נתעכבו לה ישראל ז' ימים כו'. שנאמר והעם לא נסע עד גו' דהאי קרא לא אצטריך לכבר כתיב ואחר נסעו העם מחצרות אבל כתיב והעם לא נסע גו' לאשמועינן דמשום כבודה נתעכבו ישראל הז' ימים: יוסף זכה לקבור את אביו כו'. לפי פשוטו ודאי מה שתלה עסק קבורת אביהם ביוסף לפי שהוא מושבע מאביו על כך לפי שצוהו לעשות ולא כן שאר אחיו אבל כיון דבאידך קרא סותר זה שתלה הקבורה בכל אחיו שנאמר וישאו אותו בניו גו' ויקברו אותו גומר שהשיג עמו בקבורת אביהם ע"כ דרשו מהאי קרא שנאמר ויעל יוסף לקבור גומר דאשמועינן שהקבורה היתה בגדולים כדכתיב ויעל עמו גם רכב גומר כדאמרי' בגמ' ומזה זכה גם הוא שנקבר בכבוד גדול שלא נתעסק בו אלא משה דהא ודאי היו מתעסקין גם כן בקבורתו אחר ליום וכמו שעשו אחרי מות משה שקברוהו בשכם. אלא דתלה קבורתו במש' דכבודו יותר בגדולים ומזה זכה משה שהקב"ה עצמו נתעסק בו שנא' ויקבור אותו גו' פועל דויקבור קאי אקב"ה ובספרי איכא פלוגתא בהא דאיכא למ"ד דמשה קבר את עצמו וק"ל: לא על משה בלבד כו'. לענין אסיפה כשמתן של צדיקים קאמר הכי ודמשה עדיפא דזכה לזה בקבורת גופו כדקאמר מי גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא המקום ואפשר שדימה אסיפת מיתת הצדיקים לקבורת משה שכבר היה משה בגופו נסתלק כמו שאמר בפרישות מאכל ומשמש מ' יום ושפירש מן האשה שלא קם נביא כו והו וק"ל:

הרי"ף משנה ולא על משה בלבד אמרו וכו'. המשנה הזאת מוקשה היא שקודם זה אמר במשה נתעסק בו הקב"ה שנאמר ויקבור אותו בגיא וגו' ומה יוסיף עוד לומר ולא על משה בלבד אמרו וכי שאר כל הצדיקים מתעסק בהם הקב"ה כי לא היה כן לכל יעיד זולתי למשה לבדו. וגם הראיה שהביא והלך לפניך צדקך אין לו התייחסות. ואפשר דהאי ומתניתין שגר כהשוא דתניא שהיה מוטל בכנפי שכינה ומלאכי השרת אומרים צדקת ה' עשה והקב"ה אמר מי יקום לי עם מרעים ופרש"י ז"ל להוכיח לבני וי"א שהקב"ה אומר והשכינה אומרת תנא וכו' ועל מה שמשבחין המלאכים וגם הקב"ה אמר כאן לא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים כי צדקו יהלך לפניו והמלאכים אומרים לפניו צדקת ה' עשה וכבוד ה' יאספהו לומר מי יקום לי עם מרעים ולהוכיחם וגם והשכינה אומרת תנא:

לה: יא [פיסקא וכן לענין הטובה מרים וכולי] מי דמי התם
שעתא חדא הכא ז' יומי אמר אביי אימא
ולענין הטובה אינו כן א"ל [רבא] והא וכן לענין הטובה
קתני אלא אמר רבא ה"ק וכן לענין הטובה דבאותה
מדה ולעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות.
שמות ב °ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו א"ר יצחק
פסוק זה כולו על שם שכינה נאמר ותתצב דכתיב
ש"א ג °ויבא ה' ויתיצב ויקרא כפעם בפעם. אחותו °אמור
משלי ז לחכמה אחותי את. מרחוק °מרחוק ה' נראה לי. לדעה
ירמיה לא °כי אל דעות ה'. מה °מה ה' אלהיך שואל מעמך.
ש"א ב יעשה °יעשה ה' לאדוני בית נאמן. לו °ויקרא לו
דברים י ש"א כה שופטים ו ה' שלום:

אינו כן. דיותר ממה שהוא מודד מודדין לו: דבאותה מדה. דוגמא שלותו עכין ונימו יותר ממה שעשה משתלם דמדה טובה מרובה בתשלומים ממדת פורענות: אמור לחכמה. שהיא אצל הקב"ה ויופיו שנא' כי ה' יתן חכמה מפיו וגו':

[תוספות ולעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות. וא"ת הא מצינו מדת פורענות גדולה ממדה טובה דכתיב איכה ירדוף אחד אלף תרי גבי מדת פורענות וגבי מדת טובה כתיב ורדפו מכם חמשה מאה וי"ל דעדיין גבי מדת פורענות מיירי לרדיפה ולא הריגה אבל הכא דכתיב ורדפו מכם. חמשה מאה היינו דקרא ונפלו אויביכם לפניכם לחרב. ונקי היסר]:

מהרש"א בתוס' לעולם מדה טובה מרובה כו'. וי"ל דעדיין כו' עכ"ל ויש מקשים בזה מהא דאמר במ"ק פ"ג והיה עורר חניתו על ח' מאות חלל ומתאכת על מאתים שלא הרג אלף כדכתיב איכה ירדוף אחד אלף ואמאי (היה) קרי לי' מתאכת הא
לא

עין יעקב

אברהם ויעקב זכה לקבור את יצחק וכו' יש לומר משום דגבי שני כתיב ויקברו אותו יצחק וישמעאל וכן גבי יצחק כתיב ויקברו אותו עשו ויעקב בנותפות ומ"מ אין כן בגבי עיקר הקבורה נקרא על שם הגדול שבהם. ועוד יש לומר דאתי לאשמועינן דאף על גב דיעקב לא זה ליוסף ועשיתי חסד ואמת חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול אפ"ה הקב"ה שלם גמולו בקבורתו וכדדרשינן והאי יען אל לבו דקביר יקבירוהו: שנאמר ויקבור אותו. ונראה כתיב מי קברו משמע דקאי אדלעיל מינה דכתיב על פי ה' ויקבר וק"ל ועיין במהרש"א: שנאמר והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך. אפשר לומר דאלדקה מהם קאמר וכדאמרינן לפ"ק דב"ב מלוה ה' חונן דל כביכול עבד לוה לאיש מלוה לכן הקב"ה בעצמו מאספו: ולעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות, בתוס' שם וא"ת הא מצינו גבי מ"ת פורענות דכתיב איכה ירדוף אחד אלף תרי מדה טובה כתיב ורדפו מכם חמשה מאה וי"ל דעדיין גבי מדת פורענות מיירי רדיפה ולא הריגה אבל הכא. כתיב ורדפו מכם חמשה מאה ש... דקרא ונפלו לפניכם לחרב כתב מהרש"א ויש מקשים כזה מהא דקאמר במ"ק פ"ג והיה עורר חניתו על ח' מאות חלל ומתאכת על. מאתים שלא הרג אלף כדכתיב איכה ירדוף אחד אלף ואמאי היה מתאכת הא לא הוי רק רדיפה עכ"ל ול"נ דלק"מ דאיתא שם בילקוט על פסוק זו ות"ל כי כברי אוכר עלות' התם וגו' ר' יהודה דורשו כלפי ישראל ור' נחמיה דורשו כלפי א"ה וכו' וי"ל דלמ"ד שלפני אלא כ"ל דר' יהודה דורשו כלפי ישראל ס"ל דמוכח דקאי על ישראל דאי קאי על האומות עולם יהיה קשה כהם קושית התוספות היאך יהיה מדה רעה מרובה ממדת פורענות אלא ס"ל כתירוץ התוספות דמהיכי תיתי יהיה קאי כאן לענין רדיפה ולא הריגה הא מהלת נפילה פירוש להכי דורשו כלפי ישראל ולא קשיא קראי אהדדי כי י"ל דהתם מיירי בשאר צדיקים כינור נעי"ל דהתם כתיב ורדפו מכם חמשה מאה דהיינו מן הכשרים שבהם כדאיתא במדרש וכרש"י שם פי' בחומש משא"כ בפרשת האזינו מיירי בגבורים (ולא ניחא ליה לאוקמי בחי"ה ולאחר קושית התוספות. דהתם כאומות עולם מיירי בגבורים שבהם והכא בישראל בחלשים דיותר יש לחלק מיניה וביה) אבל רב נחמן דרשו כלפי אומות העולם דס"ל בחילוק זה בין גבורים והחלשים הוא דוחק כיון דכתיב כי גרש מכרם ולפניו גבורים וחכמים הוא מיכחא כי אין מעצור להושיע וגם בפי' בחומש משמע דמיירו בצדיקים ניחר להכי דורשו כלפי אומות העולם ומבל תקום מדה טובה מרובה דהתם הריגה והכא רדיפה בעלמא ואם כן לא קשה מידי דקשיא דמועד קטן על כרחך קאי אליבא דרבי יהודה דדורשו כלפי ישראל דהרי משום הכי דאמת דוד שהיה גבור ולא הכה רק מאתים מאות ולא אלף ומציאה דרבי יהודה על כרחך לא סבירא ליה בתירוץ התוספות כי אין לומר בחלוק בין דקאי ג"כ לענין מדה וגם אכל סוגיא דהתוספות דהכא קאי אליבא דרב נחמן דקאי על אומות העולם לזה מקשים התוספות ומתרצים שפיר ודוק שהוא נכון:

לא הוי אתם רק רדיפה בעלמא כו' עיין בתוספות: (אמר המגיה ול"נ דהתוס' נפקא להו מקרא דכתיב במדת פורענות פוקד עון אבות על בנים ועל רבעים ובמדה טובה כתיב ועושה חסד לאלפים דהיינו אם במדת פורענות מגבה דור רבעים הויא גבי חסד לאלפים אחד מת"ק ואם מגבה דור שלשים הויא גבי חסד לאלפים אחד מת"ם בקירוב והכא נמי אם המתינה מרים שלשים שעה הויא אחד מת"ק בקירוב ואם המתינה רביע שעה הויא אחד מת"ם בקירוב ובקט ספיר או רביע שעה ודו"ק): בא"ד *אבל קשיא לר' והא במרגלים נפרע יום לשנה כו' ומרובה מדת פורענות ממדה טובה כל מרים כו' עכ"ל דבריהם תמוהים דלפי מה שפירשו אלו דוקא שעה אלא כלים שעה הא מדה טובה דמרים מרובה ת"ק על אחד ומדת פורענות המרגלים אינו אלא שס"ה על אחד ואפשר דת"ק כיון דמדה טובה במרים הו"ל ת"ק על אחד א"כ במדה רעה לא הוי אלא כם טור שנגדד ובמרגלים הרי מצינו במדה רעה שס"ה על אחד ודו"ק: ותתצב אחותו וגו'. דלפי פשוטו מה לו להגביר כל זה דלא ה"ל להזכיר רק הסבה הנפלאה שמצאו בת פרעה ביאור ולקחתו בלה ולאמרה הילד וקראתי גו' וע"כ דרשו עיניה להשמיענו כי מעשה ה' בנפלאות ודעת רחוקות מסבל האנושי כמו שהיה בענין זה שבהשלכתו ליאור חשבו שנתבטלה נבואת מרים כדלקמן באביה טפחה על ראשה כו' אבל היתה סבה עליונית שתמצא אותו בת פרעה ובעי"ז נתגדל בעיני כל וע"ש שהשכינה כביכול היא בגלות עם ישראל שע"כ קראת אחותו שהיא בגלות עמהם ובתחלת גאולתם היתה השכינה נצבת שם דהיינו ותתצב אחותו וגו' וקאמר מרחוק לדעה דהיינו כדעות רחוקות מדעת האנושי ע"י משה שהיה בו היראה ביותר שלמות כמ"ש מה ה' אלהיך גו' שאמרו בו שהיא מלתא זוטרתי לגבי משה שהיה בו יראת האמתית וקאמר כי לא יעשה ה' גו' כ"א גילה סודו גו' כמו שגילה כבר זה למרים ושיים ויקרא לו יי' שלום להביא על ידו שלום שיצאו ישראל בשלום משם וק"ל:

לג שם שמות א ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף רב ושמואל חד אמר חדש ממש וח"א שנתחדשו גזרותיו מ"ד חדש ממש דכתיב חדש ומ"ד שנתחדשו גזרותיו דלא כתיב וימת וימלוך. ומאי אשר לא ידע את יוסף דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה [כלל]. °ויאמר שם אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו. תנא הוא התחיל בעצה תחלה שנאמר ויאמר אל עמו לפיכך לקה הוא תחלה שנאמר °ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו שם ז הצפרדעים. °הבה נתחכמה לו להם מיבעי ליה אמר ר' שם א חמא ברבי חנינא בואו ונתחכמה למושיען של ישראל במה נדונם נדונם באש כתיב °כי באש ה' נשפט נדונם ישעיה בחרב °ובחרבו את כל בשר [אלא] בואו ונדונם במים שם שכבר נשבע [הקב"ה] שאינו מביא מבול לעולם שנא' °כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על שם הארץ והם אינם יודעים שעל כל העולם אינו מביא אבל על אומה אחת מביא א"נ הוא אינו מביא אבל הם באים ונופלים לתוך המים וכה"א °ומצרים נסים לקראתו וינער שמות יד ה' את מצרים בתוך הים והיינו דא"ר אלעזר מ"ד °כי שם יח בדבר אשר זדו עליהם בקדרה שבשלו בה נתבשלו [מאי משמע דהאי זדו לישנא דקדירה הוא דכתיב °ויזד יעקב נזיד]. א"ר חייא בר אבא א"ר (יוחנן) [סימאי] ג' היו באותה עצה. בלעם איוב. ויתרו. בלעם שיעץ נהרג. איוב ששתק נידון ביסורין. יתרו שברח זכו [מבני] בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר °ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב °ובני קיני חתן משה °ונלחם בנו ועלה מן הארץ ועלינו מיבעי ליה א"ר אבא בר כהנא כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים °וישימו עליו שרי מסים עלירם מיבעי ליה תנא (משום) [דבי] רבי אלעזר ברבי שמעון (אמרו) מלמד שהביאו מלבן ותלו לו לפרעה בצוארו וכל אחד מישראל שאמר להם איסטנים אני אומרים לו כלום איסטנים אתה יותר מפרעה. שרי מסים דבר שמשים (לבנים). °למען ענותו בסבלותם ענותם מיבעי ליה למען ענותו לפרעה בסבלות' דישראל

עין יעקב

בתוס' אבל קשיא לר' והא במרגלים נפרע יום לשנה וכו' מרובה מדה פורענות ממדה טובה וכו' היינו ע"ד דאיתא בסנה סוף פ"ק דף פ"ט ע"ב דל פלגא דלילות ולילויא ומיני וכים שכבא דלא קחשיב ועיין בתשובת מהרי"ט חלק ב' סלק א"ח סוף התשובה בשם אמרו דיום לשנה דהיינו בכל שנה ושנה מתו רק יום אחד דהוא ע"ב ע"ש: ויקם מלך חדש רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו. ונראה דאזלו לטעמייהו דפליגי בסנה דף ע"ה ע"א מנוחאה רב ושמואל חד אמר חרשי וחד אמר גרדיאי וכאבן חנן' שם בריא אתגושא פי' בערוך דפליגי בהא דאלו מגלחן פרעה שהיה בימי משה אמגושי היה דכתיב הנה יוצא המימה מי אתר לעשות כשפים היה יוצא ותר אמר גרוצי היה שהיה עו"ה עלוו ע"א שהיה אומנתי יאורי ואני עשיתיני לפי שהיאור עלה לרגליו וכפירש"י על פי רבם על פסוק ויברך יעקב אבל אם אמרי שהיה מלך חדש ממש א"כ לא על כלום לתלויו ל"ל שהיה מכשף כמלא דאזלי לטעמייהו ולפי תלי דתקיק שם השם. תפתחים רגב ש"ר גרופי פ"ל הכי גם כן בנתחדשו גזירותיו וק"ל: ואחד אמר שנתחדשו גזירותיו. וגל דעפ"ז מדייק הפסוק דכתיב ויקם מלך חדש על מצרים הל"ל לכתוב במצרים כמו דכתיב וימלוך מלך באדום בתחנון אבל עכשיו דאמרינן שנתחדשו גזירותיו והמרינן דקאי על עמו גר א"כ שפיר קאמר שנתחדשו גזירותיו אף על מצרים וק"ל: תנא הוא התחיל בעצה תחלה: שלא כסדר כ כדי' נשעות מאחילין מן הגד' דימהם כדינגו בזה כדאיתא במדרש מגילה ע"ש להכי הוא נענש תחלה: לפיכך לקה הוא תחלה שנאמר ובכה ובעמך ובכל עבדיך. ולא יהיה ריסא דקרא ועו"ו ובאו בביתך לפי שלא רלה לתביא רק המכה שהיה בגופם ממש וכפירש"י בחומש שבתוך מעיסם היו מקרקרין ומש"ה דיסא דקרא לא איירי רק מה שבגופ' כביתם הא היכה בזה בכולם ולא חשיב אותם כסדר ובן במכות דם רק מה שעלה בגופם וכן משמע קלת בבעל הטורים ע"ש ועיין במהרש"א: הבה נתחכמה לו א"ר חמא בר חנינא בואו ונתחכמה למושיען של ישראל. קלא קשה דהא גזירה ראשונה בעבדות והמילדות היתה ואח"כ כשראה פרעה שלא נעשה עצתו גזר להשליך ליאור אם לא שלריך לומר דאין מוקדם ומאוחר בתורה אלינו כחד עניינא ועוד דגזירה ראשונה דעבדות לא היה מהירא מפורש שכן נאמר לאברהם ועבדום וענו אותם וגם כן הוא דרך המלכים ובאבר א"רם א פר אלו לנביים ולבחמות נתכרנו החרטמי וגם מה שלא לאמילדות לא היה מהירא מהעונש מאחר שאין שליח לדבר עבירה ואף ישראל לא נענשו לפטוריק. כאבר יעובר בכמוך: נדונם באש כתיב כי באש ה' נשפט. ודאי אין זה מדברי פרעה רק מה שגזר לו וכן בלוני כתב כן שלשה היו באותו עצה שהיו רק בקליפס ובמצות דיליהון. ע"ש: שלשה היו באותה עצה בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק. כ"ל לפרש לפי שהיו מנהג מלכים הקדמונים כשאומר עצה לפני יועציו מי שסוכר דברי המלך אתם דהו. להאית כדאיתא בפ"ק דעבוד"ס גבי אונקלס בר קלוניקוס דשדי מה"ט לאמונה חלולה ועי"ש ומ"כ קי"ק דודאי אלו שלשה שהיו חכמים ביותר היו יודעים לסתור דברי פרעה כדקאמר לעיל שכל כל העולם וכו' אלו נמי הוא אינו מביא עליהם אך בלעם שיעץ אח. עליהם שלא יהרג אם יסתור דברי המלך לכן יעץ לפי דרכו מונשו שנהרג ולפי מה דאיתא בסדר עולם בונא בילקוט פ' שמות שבשעה שנתגדל משה בבית פרעה בלקח הכתר מעל ראשו יעץ. בלעם ג"כ שישפוך דמו הרגת היכל. לאיתר להכי נענש ג"כ באותו מדה ולא"ב בשתק לפי שהיה אוי לו מילד הוי לו מיוולדי להכי שתק שלא לקיים ולא לסתור דבריו וכיון ששתק מדבר טוב על ישראל נענש ביסורין מכוערין כדכתיב החזתי מטוב וכאבי נעכר מה"ט דושינן מהאי פסוק פ"ק דביבמות דף מ' השותק ומכבל מדברי תורה הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין יתרו שברח אפשר שסבר הטוב ולכך ברח שלא יהרג. לא שמתחלת [illegible] בלא רשע להיות רומס ושותק שלא יענש ביסורין לכך זכה שבניו ישבו בלשכת הגזית שעוסקים בתורה והיסורין כרלין אתם וגם א"ח מכחחין רבנים מעיר לטיד לנמוד תורה: ועלה מן הארץ ועלינו מיבעי ליה. כאדם שמקלל קללתו באחרים. וכיצא ולא ידע מה ניצא שמתוך מצרים נתעלה על הר סיני לקבל תורה ואמם עלו לאה"ק ישראל: וישימו עליו שרי מסים. כקלא רהרכה לשמות שם בקלא הסיבי בלשון יחיד כמו ויגן ערי מסכנות וכן וכאשר יענו בן ירבה וכה"ג דינא אלא מה דאמר בתורה

דישראל. °ויבן ערי מסכנות לפרעה רב ושמואל חד אמר שמסכנות את בעליהם וחד אמר שממסכנות את בעליהם דאמר מר כל מי שעוסק בבנין מתמסכן. °את פיתום ואת רעמסס רב ושמואל חד אמר פיתום שמה ולמה נקרא שמה רעמסס שראשון ראשון מתרוסס. וחד אמר רעמסס שמה ולמה נקרא שמה פיתום שראשון ראשון פי תהום בולעו. °וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ כן רבו וכן פרצו מיבעי ליה אמר ר"ש בן לקיש רוה"ק מבשרתן כן ירבה וכן יפרוץ °ויקוצו מפני בני ישראל מלמד שהיו [דומים] בעיניהם כקוצים

ע"ב °ויעבידו מצרים את בני ישראל *בפרך רבי (אליעזר) [אלעזר] אומר בפה רך רבי שמואל בר נחמני אמר בפריכה °וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה אמר רבא בתחלה בחומר ובלבנים ולבסוף ובכל עבודה בשדה °את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר (יוחנן) [יונתן] שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים ולמ"ד נמי התם בפה רך הכא ודאי בפריכה:

דלא כתיב וימת. מלך מצרים ונעשה תחתיו אחר: ונתחכם למושיעם. בקשו להם חכמה לנגדו: במה נדונם. שלא יוכל להוכיח בו שידענו דרכיו שמודד מדה כנגד מדה לדור המבול ולאנשי סדום: כי באש ה' נשפט. וכן לנו יגמול: נדונם במים. כל הבן הילוד וגו': שבשלו. ל' ויזד יעקב נזיד: באותה עצה. דנתחכמה לו: יושבי יעבץ. תלמידי יעבץ אדם גדול בתורה היה כדכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידי וגו' ויבא אלהים את אשר שאל: תרעתים. מפי"ם בספרי ששמעו תרועה בהר סיני ל"א תרעתים על שם שהיו יושבים בשערי ירושלים: שמעתים. ששמעו מצות אביהם דבבני יונדב בן רכב משתעי קרא והם היו מבני בניו של יתרו כדמפרש ואזיל המה הקינים: סוכתים. על שם שהיו יושבים בסוכות דכתיב וכתב באלהים וקרי להו משפחות סופרים דהיינו סנהדרין וכן תרעתים זקני שער: ועלינו. מן הארץ מיבעי ליה וגרסינן מן הארץ עלי ועלה מן הארץ הלואי שילכו מאליהם מארצם הוא"ל ויראים מפניהם: מלבן. כמין דפוס שעושים בו הלבנים שממלאים אותו טיט ומחליקים אותו והיא הלבנה: ותלו לו לפרעה. דעליה קאי קרא ומילתא קליק ויאמר אל עמו וגו' הבה נתחכמה לו פן ירבה וגו' וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם וגו': אסטנים. מפונק ואינו יכול לעשות מלאכה: שרי מסים דבר שמשים. רידוי בכל כוחם שמרגילים ומכוונין לעבודה אותו המלבן בהם לו היינו לישראל רידוי בכל הכחות למלאכות בלע"ז: למען ענותו לפרעה. בשביל קבלתם בכל ישראל שינו בהם לקבל: שמסכנות את בעליהם. שעי' אותן הערים ואותה העבודה נסתכנו מצרים לטבוע בים: שממסכנות. מדלדלות כדכתיב וינצלו את מצרים ובשביל עבודה זו הוא דאירע להם ולהאי לישנא לא גרסי' דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסכן ומאן דגרים ליה מתרגם להך דרב ושמואל מני אבל בנין בכל כל אדם מסכנות פעמים בטפל הבנין ומונית מתמסכנת שמביא את האדם לידי עניות דאמר מר בגמות כל העוסק בבנין מתמסכן: ראשון ראשון מתרוסס. כשהיו בונין קצת היה מתרוסס וטפל ומתרק ונוכן והוא נופל: פי תהום בולעו. נבלע בארץ: רה"ק מבשרתן. לישראל ואומר למצרים אין מועיל אתכם כן ירבה המיד וכן יפרוץ: ויקוצו. היה דומה להם כאילו עיניהם וגופם מלאים קוצים בראותם את ישראל פרים ורבים: בפה רך. משכום בדברים ובשכר עד שהרגילם בעבודה: בפריכה. בשברון הגוף ומתנים וחזקה ה"נ בעבודה קשה א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן שהיו מחליפין וכו' אף קשה שלא היו רגילים בכך: למ"ד נמי. בפרך קמא בפה רך האי בפ"ך בתרא ודאי פריכה היא דהא כתיב וימררו:

מהרש"א ה"א חדש ממש וה"א שנתחדשו וכו'. ובש"ר איכא בזה דעת שלישית ע"ש אידום המלוכה כמו ונחדש שם המלוכה דשמואל שהורידוהו מצרים ונכסאו ג' חדשים עד שא"ל כו' ע"ש ודייק ליה שם מדכתיב ויקם שחזרו והעמידוהו ולמ"ד שנתחדשו גזירותיו יש לפרש לשון ויקם שהקים עליהם לאחר גזירות רעות כמו דבים קמים עלי וק"ל: ויאמר אל עמו גו' תנא בכ' לפיכך לקה תחלה כו'. ולא מייתי קרא דמוקמיה גבי צפרדעים דכתיב כה"ג ועלו ובאו בביתך גו' ובבית עבדיך ובעמך וגו' משום דכן דרך הכתוב להזכירם בפרט החשוב חשוב קודם אבל אידך קרא מיד בתריה יתורא הוא גם שיטי הוא דכתיב ובכה ובעמך ובעבדיך שהקדים בהאי קרא בעמך לעבדיך וע"כ דרשו מהאי קרא דלפי תחלת העצה שנאמר ויאמר אל עמו גו' דמשמע הוא התחיל ואח"כ עמו ואח"כ עבדיו כך היה קללתן כמפורש בהאי קרא בתרא דגבי צפרדעים וכן משמע בש"ר ע"ש אבל רש"י ז"ל לקח לעצמו דרך אחרת והביא דרשה דהכא אקרא קמא דגבי צפרדעים ודרש לא ידענא וק"ל: הבה נתחכמה לו להם מבעי ליה בואו ונתחכם ס' וכתב הרא"ם ולא ידעתי למה לא הוקשה על רב ועלים כו' שהם בלשון יחיד כו' וע"ד האפשר הקשו להם מיבעי ליה כו' עכ"ל ע"ש באורך ולי נראה לפרשו דדרשו כן דלא יתכן לומר נתחכם שהוא בקשת חכמה על כל מה שנזכר בקרא לעשות לישראל וע"כ אמרו כי בקשת חכמה זו היא דבר שכלי ועיוני נתחכם למושיען כו'

עיון יעקב

גרסינן וכ"כ הרא"ש ועיין בילק"ש סוטה ס"ר ובמהרש"א: חד אמר שמסכנות את בעליהן וחד אמר שממסכנות. עיין בפירש"י ובמהרש"א ועוד י"ל בפלוגתא זו דרב ושמואל אזלי באידך פלוגתא דרב ושמואל דמ"ד שמסכנות את בעליהן ס"ל שראשון ראשון מתרוסס והיינו כגוזל ומסכן את בעליהן כפירש"י ומ"ד שממסכנות ס"ל דראשון ראשון פי תהום בולעו ועי' כן לריבין הוראה שנים לבנין ועי' כן מתמסכן הבעלים וק"ל: וחד אמר פיתום שמה. עיין במהרש"א ועי"ל דדייק כן מדאיצטריך למכתב כלל שמות הערים דהו"ל למיכתב ויבן ערי מסכנות קמא אלא ודאי דבא לדרוש פי תהום בולעו או שראשון ראשון מתרוסס והא דכתיב ערי דמשמע שהיו בני ערים לפתום י"ל שבנו עוד שאר ערים אלא שהוזכר זו לפי שנעשה בה דבר חדש שראשון ראשון מתרוסס או פי תהום בולעו ועי"ל ועי"ל דלהכי כתיב ערי לפי שבנאו אותם כמה פעמים הו"ל כאילו בנו ערים הרבה וק"ל: מלמד שהיו בעיניהם כקוצים. אפשר לומר לפי שהיו מפרשין ועלה מן הארץ כמו ועלינו מן הארץ שיגרשנו מן הארץ כפירש"י בשתוק על כן קאמר שהיו בעיניהם כקוצים כדאיתא בילקוט פי' כקוץ בשם מדרש אבכיר על פסוק מתוך הסנה מה דרכו של סנה אדם מכניס ידו לתוכו אינו ניזוק לפי שקוצין כולן כפופין למטה אבל כשמוציאה ניזוק שקוצין סופשין לו ואינו יכול להוציאה כך היו מצרים מפחדין שיצאו מהם כשנכנסים: שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים. והוו בפריכה לפי שכל אחד יפה לו הקב"ה איתותי בבכא כדאיתא בכתובות ס"ו דף מ"ב לכך היו מחליפין במלאכתן: הבא ודאי בפריכה. פירש"י מדכתיב וימררו אכן לפי מה דאיתא בתנחומא פ' שמות והובא בילקוט שתחלה היה דבר עמו בפה רך והיה נוטל בעצמו סל ומגרפה וכל מי שהיה רואה פרעה נוטל סל ומגרפה ומגרפה עושה בלבנים היה עושה עמו מיד הלכו ישראל לזריזות ועשו עמו כל היום לפי כחן לפי שהיו בעלי כח גבורים כיון שהחשיך העמיד עליהם נוגשים אמר להם חשבו את הלבנים אמרו כמה אתם מעמידין בכל יום א"כ אף למחר בפה רך שוקים כסבור שנים את כל עבודתם אשר עבדו בפה רך נתמלא היה תכום שב לעשות כן בכל יום ואז גם בפרך שנים שלשה בפה רך:

כי שהוא ודאי דבר עיכובי ועי"ד אסמכתא אמרו לו להם מיבעי ליה כמ"ש הרא"ם אי נמי דקאמרי הכי דלא יהיה סתירה בדרשה זו כיון דלא כתיב להם אלא לו: **נדונם בחרב כתיב וחרבו שלופה בידו גו'.** לכאורה מאי קרא דמייתי לעיל גבי אש ה"מ לאתויי נמי הכא דנשפטים בים. כי באש ה' נשפט ובחרבו את כל בשר גו' וכ"ה בש"ר ובילקוט ולייתב תלמודינו נראה דודאי כמה קראי איתנהו דמוכחי דהקב"ה דן את החוטאים לפניו באש ובחרב אבל מייתי הכי קראי לנוכחא דהכא שהקב"ה משלם מדה כנגד מדה והכי מתפרש האי קרא כי הנה ה' באש יבא נאמר בלהבות אש לדון חוטאים לפניו באש כמ"ש כי באש ה' נשפט בלשון נפעל ולא כתיב ישפוט כביכול לאותן שדנו אותו באש דהיינו שדנים את ישראל באש ע"ד עמו אנכי בצרה וגבי חרב נמי כדכתיב וחרבו שלופה בידו גבי בלעם שרמז לו שבחרב יהרג לבסוף על הליכה זו כמ"ש ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב וזה היה מדה כנגד מדה כמו שהוא החליף אומנתו שהוא חרב כמ"ש לאתונו לו יש חרב בידי גומר וכנגד ישראל בא לקלל בפה אף הם החליפו אומנתם ולא הרגוהו בפה אלא בחרב כפרש"י בפ' מטות ודו"ק: **והם אינם יודעים כו'.** בהאי קרא דמפורש בים שבועה בתורה דכתיב ולא יכרת כל בשר גו' משמע עולם כולו כמו בימי נח גם בקרא דמייתי כי מי נח זאת לי גומר מעבור מי נח עוד על הארץ יאת כולל כל ישובו של עולם וק"ל: **אבל הם באים ונופלים כו'.** פירש"י בחומש שהיו מהוממין ומטורפים ורצים לקראת הים עכ"ל ועיין דברי הרא"ם בזה ע"ש ולכאורה הכתובים אינם מוכיחים כן דכתיב וישובו המים ויכסו את הרכב גו' דמשמע שהמים באים עליהם והנראה לפי מה שהכתובים מוכיחים במקום שנבקע הים ונעשה לחרבה והלכו שם בני ישראל בו במקום רדפו מצרים אחריהם כדכתיב וירדפו מצרים ויבאו אחריהם גו' אל תוך הים והשתא ניחא כששבו המים על המצריים לא שבו רק על מקומם הראשון והכא ה"ק אינו מביא מבול לעולם לשטוף מקום היבשה כמו שהיה בימי נח אלא הוא מביא הבריות בתוך הים לשטוף אותם והמבול לא בא בגבולם אלא שהם באים בגבול הים ודו"ק: **כי בדבר אשר זדו גו' בקדרה שבשלו כו'.** רש"י הביא הך דרשה בחומש פרשת יתרו וכתב עליו הרא"ם אבל בש"ר רק בקדרה שבשלו בה ולא ידעתי מהיכן הוציא כו' מלשון ויזד ונא מצי גם מהדיא מלשון רשע כו' למה לא נאמר שלא כוונו בזה אלא משל כו' ולא שפירוש זדו מורה ע"ז עכ"ל בכל הנוסחאות גמרות שלם ישנו בגמרא דמייתי האי קרא ויזד יעקב נזיד ויש לקיימו ע"ש ומ"ש שלא כוונו בזה אלא משל בעלמא כו' עד חופר גומץ בו יפול כו' עד כאן לשונו אין זה דומה לחופר גומץ הוא משל לצודק על כל מי שחושב לעשות רעה לזולתו ולהפילו והוא עצמו נופל בו אבל משל בישול הקדרה כו' אינו ענין על הרעה שחישב לעשות לחבירו ולא מצינו הך משל דבישול קדרה בשום דוכתא רק בעניינא דהכא כי הבישול נאמר בכל מקום על דבר הבא במים וקאמר דבו בקדרה שבשלו את ישראל לדונם במי ים סוף כדכתיב כל הבן הילוד היאורה כו' בו בקדרה נתבשלו שנטבעו בים סוף וכדכתיב וינער ה' את מצרים גומר כאדם שמנער את הקדרה כפרש"י שם: **ג' היו באותו עצה כו'.** לכאורה אין למאמר זה מקום כאן דמפרש קראי דפרשת שמות ונראה דנסמך לכאן שזכר בעצת נתחכמה לו שהיו בעצה זו אלו שלשה ולכך אמר באותן ב' דברים שזכרו באותה עצה שהם האש והחרב כדלעיל בו נדונו דהיינו איוב ששתק נידון ביסורין אש כמ"ש אש אלהים נפלה גומר גם השטן מטבע אש הוא ובלעם שיעץ להרע נידון בחרב כדמייתי לעיל מקרא דבלעם וחרבו שלופה בידו כמ"ש לעיל ויתרו שברח זכו בניו כו' שנאמר ומשפחות סופרים

כו' מבואר בפרק חלק: **ועלה מן הארץ ועלינו מיבעי ליה כו'.** דלא משמע להו לפרש כפשוטו ויצאו ישראל בעל כרחנו כפרש"י בחומש דהא משמע מן הקרא שלא היו תופסים אותם לשעבדם ולולי הסבה שיש לחוש ועלה מן הארץ לא היו משעבדים בהם כלל ומ"ש פירשו דועלה מן הארץ אמצרים קאי שישראל ילחמו בהם ויגרשו ליסב תחתיו, וא"כ ועלינו מיבעי ליה כו' וק"ל: **וישימו עליו גו' עליהם מיבעי ליה כו'.** דלפי פשוטו ששמו שרי מסים על ישראל לשון שימה לא יפול בו במינוי שרי מסים וה"ל למכתב ויפקדו עליו שרי מסים לכך דרשו דלא קאי אשרי מסים אלא ששמו מטה מלבן על פרעה ובדרך אסמכתא קאמר עליהם מבעי כו' כמ"ש הרא"ם ושלא יהיה סותר הדרש כמ"ש לעיל וקאמר שרי מסים דבר המשים כו' הוצרך להוציאו מפשוטו כיון דכינוי דעליו לא קאי אישראל אלא אפרעה פירשו דבר המשים כו' כפרש"י וק"ל: **ה"א שמשכנות את בעליהם.** פירש"י בלשון ראשון דע"י אותן ערים ואותה עבודה נשתכנו ליטבע בים עכ"ל וקשה להאי לישנא דא"כ מה יפרשו בכל הני ערי מסכנות דמלכים ודד"ה דע"כ יתפרש להם גבי בענין אחר וא"כ למה יצא להם זה מן הכלל וכן יש לדקדק גבי מסכנות בלשון ראשון דכתיב וינצלו את מצרים מה יפרש בכל אינך ודו"ק: **כן ירבה וכן יפרוץ כן רבו וכן פרצו מיבעי כו'.** לאו דוקא כן רבו ופרצו בלשון רבים אלא דלא ה"ל למכתב ירבה ויפרוץ לשון עתיד אלא לשון עבר רבה ופרץ גם שמצינו עתיד במקום הוה כמו ככה יעשה איוב גומר ניחא להו לדרוש ולפרשו כמשמעו מלעתיד ודו"ק: **ה"א פיתום שמה ולמה נקרא שמה רעמסס כו'.** נראה דלמדו לומר כן שהוא פיתום הוא רעמסס דבכל היה רעמסס בימי יעקב דכתיב וישב את אביו בארץ רעמסס וע"כ אמרו דהדא הוא שהוא הפיתום שבנו נקראת רעמסס ע"ש ראשון מתרוסס וה"א מקום רעמסס ראשון בנו ונקראת פיתום ע"ש פי התהום והו הכון שהכריח לרש"י ז"ל בפי' החומש לפרש לפי פשוטו את פיתום ואת רעמסס שלא היו מתחלה ראויות לכך ועשאן חזקות כו' עכ"ל משום דעכשיו לא היו תחלת בנינם דהא כתיב בימי יעקב ארץ רעמסס והרא"ם דחק שם בפרש"י לאין צורך ומיהו הדרש דהכא יתאן שיהיה ויבן שב אאיזוק בנין רעמסס כפרש"י בחומש לפי פשוטו דמלת ויבן נאמר על הרוב במקרא אתחלת בנין ויבן את נינוה גו' ואין להקשות לפי הדרש דהוא פיתום הוא רעמסס מאי ערי מסכנות די"ל דפיתום ורעמסס שם מדינה ולא שם עיר ויהיה שב מלת ערי אכל ערי מדינת פיתום שהוא רעמסס והענין מבואר כי היו בני ישראל שם רב ולא היו קן למלאכתם עד שיצאו לפי שהיה ראשון ראשון מתרוסס או פי תהום בולעו לקיים מאמר השם ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה וק"ל: **רוח הקדש מבשרתן גו'.** פי' הרא"ם ויהיה פירוש כן ירבה וכן יפרוץ כמו בטרם העיטי עכ"ל ועי"ל כן ירבה כמו שהמצריים היו יראים ואמרו פן ירבה וכן נראה לפרש מפרש"י בחומש עיין שם וק"ל: **ויקוצו מפני גו' שהיו דומים בעיניהם כקוצים כו'.** פי' המצרים נעשו כקוצים בין החוחים וע"ש מ"ש בב"ר כשושנה בין החוחים ד"א כו' מה שושנה זו כשהיא בין החוחים קשה ללקטה כך גאולתם של ישראל היה קשה לפני הקב"ה כמ"ש או הנסה גומר וע"ש כשהייתם במצרים הייתם דומים לשושנה בין החוחים כו' ע"ש ודרשו ויקוצו מלשון קוצים דלפי פשוטו הוא מקרא קצר דה"ל למכתב ויקוצו בחייהם מפני גומר כמו קצתי בחיי גו': **בפרך רא"א בפה רך כו'.** פרש"י משכם בדברים ובשכר כו' עכ"ל ובמדרש ילקוט מפורש כדלעיל בשעה שאמר הבה נתחכמה לו קיבץ כל ישראל וא"ל בבקשה מכם עשו עמי היום בטובה היום דכתיב בפה רך נטל סל כו' וכל מי שהיה רואה פרעה נוטל סלו כיון שהחשיך

העמיד

שהעמיד עליהם נוגשים כו' עכ"ל ומלשון נייחא לפי זה המדרש דלמ"ד כמי פה רך הא דכתיב לא פרדס בו בפרך ליכא לפרושי אלא בפרכא וכדמסיק הכא ודאי בפרכא אלא גבי בפרך קמא ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך שהוא תחלת השיעבוד משמע ליה לפרש בפה רך שע"כ נטל פרעה ג"כ פל ומגריפה כו' ומאן דפליג וס"ל דפרך קמא נמי בפרכא דאותו יום כשהתחיל התחיל הפרכא שהעמיד עליהן נוגשים כו' כדלעיל והכי מפורש בש"ר וק"ל: בתחלה בחומר ובלבנים כו'. דכיון שעבדו בהם בכל מיני עבודה כדכתיב את כל עבודתם לא פרט לך אלו אלא לאשמועינן שבתחלה בחומר ובלבנים ולבסוף בכל עבודה בשדה ולבסוף את כל עבודתם דהיינו בכל מיני עבודה הכי מסיים לה בש"ר והוא מבואר שבך הרגילם להיות לו עבדים גמורים שבתחלה בנו לו ערים כי כן דרך אנשי עיר לבנות להם מבצרים מפני אויבים ואח"כ הוסיף עליהם עבודת אנשי כפרים דהיינו עבודה בשדה שהיא מלאכה שפלה כדאמרינן ביבמות ולבסוף בכל מיני עבודה כעבד גמור: שהיו מחליפים כו'. פירש רש"י ה"ג בעבודה קשה ארשב"נ א"ר יונתן שהיו מחליפים כו' וזו היא קשה שלא היו רגילים בכך עכ"ל אבל בכל הנוסחאות לא מייתי הא שהיו מחליפים כו' אקרא דעבודה קשה אלא אקרא דאת כל עבודתם וכ"ה בהדיא בש"ר ובילקוט ונראה לפרש דלפי הדרש נמי ולבסוף בכל עבודה כמפורש בש"ר כמ"ש לעיל לא הו"ל למכתב עבודתם בכינוי אלא ובכל עבודה כמו בכל עבודה בשדה וע"כ דלהו דכינוי קאי אעבודה דאיש ודאשה וללמד שבכ"א מהם שעבדו בו בכל עבודת' דאיש ודאשה דהיינו שהיו מחליפים כו' דבלאו מלאכה המיוחד לכ"א הוסיף להם מלאכות המחולפות ודו"ק:

הרי"ף הבה נתחכמה לו להם מיבעי ליה וכו'. וקשה כיון דכתיב הנה עם בני ישראל שפיר קאמר הבה נתחכמה לו לעם והכי נקט רב ועצום דקאי אעם דלאי קאי אבני ישראל הול"ל רבים ועצומים וכל הפרשה מדברת בלשון יחיד פן ירבה כן ירבה ונוסף גם הוא וכאשר יענו אותו וכתיב ועלה מן הארץ ששור אל ישראל מדלא כתיב ועלינו אלא כאדם התולה קללתו כו' וא"כ ה"נ קאמר נתחכמה לו לעם הנזכר ומאי פריך להם מיבעי ליה ותרם לו למושיען של ישראל ונראה דבכלל עם שהקשו להם מיבעי ליה הוא דידבר כל הפרשה בלשון רבים נתחכמה להם פן ירבו ונוספו גם הם וכו' ולמה נקט נתחכמה לו דאיכא למדרש ביה בתרי אנפי או לו על העם או לו למושיע ומדהוה יכול למנקט להם דלית ביה אלא משמעות אי נקט לו דאיכא למדרש הכי והכי ש"מ למושיען של ישראל קאמר ואף ע"ג דכתיב פן ירבה בלשון יחיד וקאי אעם כיון דפתח תחלה בלי יחיד נתחכמה לו כדי לרמוז מושיען של ישראל ס"ם נמי לשון יחיד פן ירבה העם ועוד אפשר דכיון דאמר נתחכמה לשון רבים ולא אתחכמה כך הול"ל נמי להם לשון רבים ומשני למושיען של ישראל וכמאי מושיען אמר נתחכמה כלומר הנואי כולנו יחד נתחכמה ודו"ק: ועלה מן הארץ ועלינו מיבעי ליה. פירש"י יגרשונו מן הארץ מאי ועלה מן הארץ כו'. ויש לדקדק מאי פריך דילמא היו רוצים להשתעבד בהם ולא היו

רוצים שילכו ממצרים ומתחת ידם ולכך אמרו ועלה מן הארץ שלא מדעתינו ונראה דה"ק הול"ל פן נלחם בהם ועלה מן הארץ דהיינו שחוששים היו כשילחמו עם ישראל שילכו שלא מרצונם מהארץ אבל כיון דכתיב ונלחם בנו משמע שהם היו חוששים שלא ילחמו ישראל עמם וכיון שהיו יראים מהם א"כ טוב להם שילכו מהארץ כי בזה לא ילחמו ישראל עמם ולזה כיון רש"י ז"ל שאמר הלואי ילכו ממצרים כיון שהם יראים מהם: וישימו עליו שרי מסים עליהם מיבעי ליה. גם כאן צריך לבאר מאי קשיא ליה דלמא וישימו עליו על העם קאמר. ויש לתרץ בזה דכיון דאיירי עם מצרים ועם בני ישראל ועלינו דפתח קרא בלשון רבים וישימו ולא כתיב וישם כלומר עם מצרים אלא וישימו המצרים א"כ גם היה ראוי לומר עליהם על ישראל

דרש ר' *עקיבא בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו אבותינו ממצרים שבשעה שיוצאות לשאוב מים מזמן להם הקב"ה דגים קטנים בכדיהם ושואבות מחצה מים ומחצה דגים ובאות ושופתות שתי קדרות אחת של חמין ואחת של דגים ומוליכות אותן אצל בעליהן לשדה ומרחיצות אותם וסכות אותם ומאכילות אותם ומשקות אותם ונזקקות להם בין שפתים שנאמר °אם תשכבון בין שפתים בשכר תשכבון בין שפתים זכו ישראל לביזת מצרים שנאמר °כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ וכיון שמתעברות באות לבתיהם וכיון שמגיע זמן מולדיהם הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח שנאמר °תחת התפוח עוררתיך [שמה חבלתך אמך] שמה חבלה ילדתך והקב"ה שלח מלאך מן השמים ומנקר אותם ומשפר אותם כחיה זו שמשפרת את הולד שנאמר °ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי והמלח לא המלחת והחתל לא חתלת ונותן להם שני עגולים אחד של דבש ואחד של שמן שנאמר °ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור וכיון שמכירים בהם המצרים באים עליהם להרגם ונעשה להם נס ונבלעים בקרקע ומביאים שוורים וחורשים על גבם שנאמר °על גבי חרשו חורשים ולאחר שהולכים מבצבצים ויוצאים כעשב השדה שנאמר °רבבה כצמח השדה נתתיך וגומר ולאחר שמתגדלים באים עדרים עדרים לבתיהם שנאמר °ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדים. אל תקרי בעדי עדים אלא בעדרי עדרים. וכשנגלה הקב"ה על הים הם הכירוהו תחלה שנאמר °זה אלי ואנוהו ·

ושופתות

עין י׳ קב

בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו אבותינו. פי' קודם זמן לפי פשט"י בן בלים עדרים לביתם והשלימו השעבוד קשה כדלקמן' כשתרצים והיכא ג"כ במגלם שעבית כתקידות בלא היו בקישוי שעבוד רק פ"ו שנים משנולד מרים לפי שלא היו רפויןלהיום בשעבוד רק מש"כ רבות והם היו ס' פעמים ס' רבוא כדכתיב וחמושים עלו בני ישראל אחד מחמשה ובי פעמים ב"ו הם ס"ב שנים להכי קאמר שנגאלו בזכותם: שבשעה שיוצאות לשאוב מים. אף שאין האשה מחויבת לעשות לבעלה מלאכה זו רק הגברים כדכתיב בגבעונים חוטבי עצים ושואבי מים מ"מ מתוך גודל השעבוד הוכרחו להחליף מלאכתן כדלעיל: שבשעה שיוצאות לשאוב מים הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן. הלשון משמע שקודם השאיבה היה מזמן להם דגים קטנים ולפ"כ קאמר ושואבות מחצה מים ומחצה דגים משמע בשעת השאיבה וגם למה לא קאמר ומחצה דגים קטנים כמו ברישא אפשר לומר הכוונה כפי שיש תימ' דגים גדולים וחשובים שאינם נצודים שלא על ידי דגים קטנים שבאו לאכול אותם ועי"י כן נלכדו וא"כ הי"ק שבשעה שיוצאות לשאוב מים מזמן להם הקב"ה דגים קטנים בכדיהן ועי"י כן כשהשואבין מים באין הדגים שהלכו לאכול אלו דגים והשואבין מחצה דגים וק"ל: וכיון שמתעברות באות לבתיהם. נראה דבא לאשמועי' דרצה מן שלא באו מתרגלת לבעליהן רק לקיום בעליהן מלום ש"ו ובראו שמעבות שוב שארו לבתיהן ולא שגגו עם בעליהן שוב כיון שהיה עם לרה כמבואר הדין בא"ה סימן ר"ע וכן משמע באורח חיים סימן שקע"ר כמגן אברהם ס"ק ה' דמשוכי בנים אין לשמש כשם לרה רק עד שידעו שכבר נתעברו ע"ש: ויולדות בשדה תחת התפוח. גם בזו כוונתם לסיבה לתרבות שמתו לישב בגלו של הקב"ה ולקבל שמורה כדאיתא בילקוט על פסוק כתפוח בעצי היער: ונעשה להם נס ונבלעין בקרקע. ואין זה סותר למה דאיתא בסנהדרין דף ל"ו ע"ב מיום שפתחה הארץ את פיה וקבלה לדמו של הבל שוב לא פתחה למוכה כי י"ל פי"ש עי"ש תוס' ד"ה מיום שפתחה וכו' כל דמים נבלעים בארץ אלא שרשומן ניכר ואל הכל אין רשומן ניכר כלל וא"כ י"ל דכאן פ"ש ג"כ רשומו של הבליעה ניכר ומה"ט הכירו המצרים בהם וחרשו על גבם ואף דלא מהרלים תוס' שם כן על מה שעשקים מהבלעתו אבן י"ל שהולים לשרץ אף איכא רעה הפרנוס יונתן בן עוזיאל על פסוק נשים יחד וכן הוא בילקוט בשם מכילתא דיתבה לגבי ידיהם דבליעה שלרים שם שמע כבליעת דמו של הבל ע"ש: ולאחר שהלכו מתגלגלים דלמא. הא דלא נשאם עם זה למשה מפני שבבא גף לא עבדו שנהם במצרים ולא היו על פני השדה:

ושופתות. כשמושיבין את הסיר על גבי הכירה קרי ליה שפיתה: אחר של המן. לרחוץ תלוי בעליהם בשדה: בין שפתים. בין מצרי השדות מקומות לנועים אצל גבול השדה גבוה מכאן ומכאן גבוה מכאן וחרין באמצע: יונה. ישראל שנאמר יונתי תמתי: עורדתיך. נצאת ממעי אמך: הבלתך. לשון חבלי יולדה: מנקר. מקנח: משפר. תימלוניי״ר בלע״ז כמו שעושין לתינוקות לייפות את איבריהם ולתקנם שניתקן מלער הלידה: לא כרת שרך. לא היו לך עולחת לחתוך טבור אכנר: למשעי. להחליק הבשר כמו חלקת צוארין שעשות: עגולים. כעין ככר עגול נעשה להם נס: רבבה כצמח השדה. גדלים מן הארץ כצמח השדה: ותבואי. לבית אביך: הם הכירוהו. שראו שכינתו כבר: זה אלי. שראיתי כבר:

מהרש״א נשים צדקניות כו׳ בשעה שהולכות לשאוב כו׳. הוא דאר״י על נשים לדקניות שהיו מפרנסין את בעליהם והיו מקקין להם ולא היו מזכים תחת בעליהם ולכך מדמם לגאו הכא ליונה שאינה נזקקת אלא לבן זוגה וק״ל: הקב״ה מזמן להם דגים קטנים כו׳. ענין דגים קטנים כדאמרינן בעלמא שהם מפרין ומרבין גופו כל אדם וע״ש הברכה דכן ירבה שנאמר וידגו לרוב גו׳ ורמז לזה במה שאמרנו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם גו׳ שלא היו קונים אותן אלא שהקב״ה מזמן אותם להם בכדיהם: ואמר בשכר תשכבון בין שפתים. ולא כתבו עיניהם באחר זכו להיות להם חן שבזו זכו לביזת מצרים וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב גו׳ כמ״ש ביה וה׳ נתן את חן העם גו׳. ואמר כיון שהגיע זמן מולדיהם הולכות ויולדות בשדה כו׳. מיראת מצרים עשו כן בגזירת כל הבן הילוד גו׳ ומייתי מדכתיב תחת התפוח עוררתיך גו׳ רישא דקרא מי זאת גו׳ מתרפקת על דודה דהיינו שנזקקה לבן זוגה במצרים וסיפא דקרא במה דהיינו תחת התפוח חבלתך אמך גו׳. ואמר הקב״ה שלח משמי מרום מי שמנקה כו׳ שנא׳ ומולדותיך ביום גו׳. דבתר האי קרא כתיב לא חסה עליך עין לעשות לך אחד מאלה לחמלה גו׳ דהיינו אחד מכל אלו שזכר שעושין לחמלה לולד ביום הולדת וכתיב בתריה ואעבור עליך גו׳ דהיינו שהיו עושין לך כך משמי מרום. ואמר ונותן להם ב׳ עגולים כו׳ שנאמר ויניקהו דבש מסלע גו׳. דבש להנקה ושמן לסיכה בהאי קרא לפי פשוטו בטובת א״י הוא דכתיב ירכיבהו על במותי ארץ גו׳ אבל לפי משמעו ממש לא מלינו זה הנס דבש מסלע גו׳ בטובת א״י אי לאו בהלו הולדות שהיו צריכין לכך דאמם אחר לידתה הלכה למלאכה גם לביתה שלא ירגישו בו המצרים. ואמר נעשה להם נס ונבלעים בקרקע ומביאים שוורים כו׳. גם כי ראו זה הנס כפלא חשבו שאין זה רק מעשה כשוף כמו שחשבו במכת מצרים ולפי שמעשה כישוף ודומה לו אין לו כח רק בעוה״ז וכדי תפיסת יד אדם ע״כ חשבו שלא

נבלעו רק כדי מחרישה שהוא תפיסת יד אדם ות״ם שהיו חורשים על גבם. שנאמר חרשו חורשים גו׳ שאמר בריש דקרא רבת צרורני מנעורי ממש כשהיו קטנים ונערים במצרים שבאו להורגם אבל לא יכלו לי על ידי בליעה בקרקע ולפי מחשבו שהוא מעשה כישוף ולא נבלעו רק כדי מחרישה היו חורשים ע״ג לתופסן בתוך כדי מחרישה ולשון חרשו חורשים הוא כפול דהוה שפי נקרא לומר ע״ג חרשו וי״ל חורשים מלי חרישה שהוא כישוף כי המצריים היו בעלי כשפים ודו״ק: היו יוצאים ומבצבצים כעשב השדה שנאמר רבבה כצמח גו׳. דאי כפשטיה לענין רבוי קודמה להו לצמח השדה למה שינה מלשון הנאמר בברכתם כתו״ל הים או ככוכבים אלא לענין יציאתם מן הקרקע שנבלעו בה מדמה להו כצמח גו׳. ואמר באים עדרים כו׳ ותבואי בעדי עדיים גו׳. דאי כפשטיה מלי עדי וקישוט שתבואי בקישוטים קאמר היאך מקיים בו ואת עירום ועריה וע״כ דרשו מיניה מלשון עדרים אבל לא מלינו מלה שיהיה חסר הרי״ש שהיא עיקר המלה וי״ל בדרך לחות לפי שדרך הקטנים שמולא הרי״ש קשה להם בדבור ומדלגים אותה בדבורם בפרט אלו הקטנים שנתגדלו במקום שאין אדם וכאילו עמהם ידבר הכתוב בלשונם והנוהי בעדי עדיים במקום עדרי עדרים בדילוג הרי״ש וה״ם א״ת עדי עדיים בלא רי״ש כמו שקורין אלו הנערים שנתגדלו בשדות שיהיה משמעו מלשון קישוט אלא עדרי עדרים ברי״ש ודו״ק

°ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות רב ושמואל חד אמר אשה ובתה וחד אמר כלה וחמותה מאן דאמר אשה ובתה יוכבד ומרים ומאן דאמר כלה וחמותה יוכבד ואלישבע תניא כמ״ד אשה ובתה דתניא שפרה זו יוכבד ולמה נקרא שמה שפרה שמשפרת את הולד. ד״א שפרה שפרו ורבו ישראל בימיה. פועה זו מרים ולמה נקרא שמה פועה שהיתה פועה לולד ד״א שהיתה פועה ברוח הקודש ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל ויאמר בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים מאי אבנים א״ר (יוחנן) [חנן] סימן גדול מסר להן [אמר להן בשעה שכורעת לילד ירכותיה מצטננות כאבנים] איכא דאמרי כדכתיב °וארד בית היוצר והנה הוא עושה מלאכה על האבנים מה יוצר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע אף אשה ירך מכאן וירך מכאן וולד באמצע (ואיכא דאמרי בשעה שכורעת לילד ירכותיה מצטננות כאבנים) °אם בן הוא והמתן אותו ואם בת היא וחיה אמר ר׳ חנינא סימן גדול מסר להם בן פניו למטה בת פניה למעלה °ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן

עין יעקב

חד אמר אשה ובתה וחד אמר כלה וחמותה. עיין במהרש״א ועיקר הוכחתו בזה לפי שמה״ס ילאו בתי כהונה לויה ומלכות ועכ״פ יוכבד היתה אחת מהן לפי שכתוב וגם הבנית מכ״ל דיוכבד היתה ראשונה האם או המוסה ויש עוד סמך נדבר שהיתה יוכבד וכלתה או בתה דאל״כ היקשה כיון שכל כוונת פרעה להרוג זכרים נתי ש״או אילטגנינ״י ש״שה שנמיך נולד בן המושיע את ישראל כפירש״י בחומש ולכאורה קשה למה לא היה מסירה שהמילדות עלמם תלדו אותו בן המושיע אבל כשהיתה הנ״ל יוכבד שהיתה זקנה לא היה ספירה שתלד עוד רק בלאתה נעשה לה נס ונתפשטו הקמטים ומרים שהיתה קטנה כת ה׳ שנים וגם אלישבע שהיתה נבואת נחשון שהיה בן ב׳ שנים כדאיתא במדרש לא היו עולידין פחות מבן ה׳ כדאיתא בפ״ק בן סורר ומורה לכך לא היה אפירה מהן שילא מהן בן המושיע: ולא עשו כאשר דבר אליהן לאן מיבעי ליה א״י בר חנינא מלמד שהכבן לדבר עבירה. ויש לדקדק בזה מאי קמ״ל בזה ומה ענין זה למיגדוש שלא יכול לקיים זונות אחרים ויותר קשה קושיות היאב פועה הלא יוכבד היתה זקנה ולמה הבעס לדבר עבירה ומו יש לדקדק כשהקשה לבן פרעה מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיין את הילדים ל״ם לא הקשה לזה ג״כ על שלא היו נזקקין לו אלא ודאי לא ילו לעבור עבירה ס״כ אין שאל להם על שהחיין את הילדים שלא רלו לעבור על רליחם ומו יש לדקדק מה השיבו לו כי לא כנשים המצריות העבריות פי׳ חיות הנה הנ״ל בקלור כי חיות הנה ומ״ד פירש נ״ל דאיתא בגמרא דסנהדרין דף נ״ז משום רבי ישמעאל אמרו בן נח נהרג אף על העוברין וכו׳ וישראל עד שיצא לאויר העולם וכתב שם התוס׳ מזה הטעם אם פרעה למילדות העבריות ולא למצריות שהם הותרו על בני נח אף בעוברין מצות כ׳ עבירות ולפיכך בסנהדרין ובירושלמי ע״י מהגבות יתלמים בן נח אינו מצווה על קירום הגם ונתקשו כתוך בני ישראל כתיב ולא בבני נח ודווקא רבני ישראל מלוין בני׳ עיי״ש להיות נהרג ואל יעבור וס״ב זה היה כוונת פרעה במשנו לא ילה להיכנע שיהינו את המצרים כי ולמה יאמרו לו שיש להם קודם מ״ת דין ב״נ ואין מלוין על פריצה רק העוברין ג״ב ולא ירצו להמית הילדים לכן הכעין חללה גרבי עבירה ההב לא ילו לגמוע לו פרעה שיהא אוסר בין שמתרה פי המלך אפי״ה לא שמעו לו פי הם מצוין על קידום הכם א״כ ע״כ דינם כבנות ישראל נהבי לזה להם להרוג העוברין וגם כל זאת ולא

אל הן להן מיבעי ליה אמר רבי יוסי ברבי חנינא מלמד
שם שהבעון לדבר עבירה ולא נתבעו ותחיין את הילדים
תנא לא דיין שלא המיתו אותם אלא שהיו מספקות
שם להם מים ומזון והאמרן המילדות אל פרעה כי לא
כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה מאי חיות
אילימא חיות ממש אטו חיה לא צריכה חיה אחריתי
לאולודה אלא אמרו לו אומה זו כחיה נמשלת יהודה
בראשית מט גור אריה יהודה. דן יהי דן נחש עלי דרך. נפתלי
שם אילה שלוחה. יששכר חמור גרם. יוסף בכור שורו
שם הדר לו. בנימין זאב יטרף. דכתיב ביה כתיב ביה
שם דלא כתיב ביה כתיב ביה ואמרת מה אמך לביא. בין
יחזקאל יט אריות רבצה בתוך כפירים רבתה גוריה:

אלישבע בת עמינדב. אשתו של אהרן: שהיתה פועה לולד. שמשפשפת אותו כדרך (שמבילין) [שמשחקין] לתינוק בדברים ערבים נפהוהו ולבעשתו: פיעה. זועקת כמו [פעית היא דא] כיולדה אפעה: ה"ג וראיתן על האבנים א"ר יוחנן סימן גדול מסר להן בשעה שכורעת לילד ירכותיה מצטננות כאבנים ד"א על האבנים כדכתיב וארד בית היוצר וגו' מה יוצר זה ירך מכאן כו': סי' גדול. שלא תטלו האם ותחבילהו והאיגר כפל היו זה לכם כיון של לידה ולא תטלוהו ותהרגוהו ד"א להכי קרי למשבר האבנים אבנים כדכתיב גבי יוצר כלי חרס אבנים ואבה נמי ליוצר דמיא: כדן. מן עץ שעליו חוכב ומגלגל הבלים שקורים מכו"ש לעבותם כדפוס הכלי לפי גדלו וקטנו: סימן גדול מסר להן. וראיתן על האבנים אם בן הוא שם [אתן] יכונות לראות מיד אם בן הוא בלא בוש הגבהה: בן פניו למטה. לארץ כדרך תשמישו: בת פניה למעלה. כדרך תשמישה והכי מפרש בגמרא מסכת נדה אליהן. משמע על עסקי ביאה לי וצא אליה: ותחיין. היה ליה למכתב ולא המיתו את הילדים ותחיין משמע שהיו מסייעות בהחיותן שהיו מעניות אותם בבתיהם ומגדלות אותם: אילימא חיות ממש. מילדות: כחיה נמשלת. וחיות השדה אין לריכות למילדות: דכתיב ביה כתיב ביה. מי שכתוב בו שנקרא בשם בהמה וחיה את כתיב בו והאין כתיב בו הרי כתיב בכל כנסייתן יחד: מה אמך לביא. אמך כנ"י שלם נקראת לביא:

תוספות שהיתה פועה לולד. פי' רבינו חננאל לשון לפיסות ויונא הולד כמו שעושים אלו עכשיו באזני אדם:

מהרש"א למילדות העבריות גו' מ"ד אשה ובתה זו יוכבד ומרים מ"ד כו'. כי הרא"ם ויתכן שהיתה קבלה בידם הו כי' עכ"ל ול"נ שלמדו לומר כן משום דהאי ליכא אשר שם האחד גו' ושם השני גו' לא תמלא בתורה כ"א כשקדם לו בפסוק שהיו שנים כמו ולעבר יולד ב' בנים שם האחד פלג גו' וכן ואת שני בניה אשר שם האי גרשום גו' וכן וישארו שני אנשים במחנה אשר שם האי גו' וכאן לא קדם לו שהיו שני מילדות וכתיב אשר שם האחת שפרה גו' וע"כ דרשו מ"ש אשר שם האי היא הידוע בשמה במקרא וכן שם השנית הידועה כבר ואפי' שלא מכרו בשמם בתורה מאותו הדור אלא ג' נשים אלו יוכבד ומרים ואלישבע ע"כ האחת והשנית הידועות על שתים מג' אלו נשים קאמר וקאמר דלא מספקא להו דודאי יוכבד היא אחת מהן דדרך הזקנה להיות מילדות ולא הבחורה והכלה שלה ועוד דהכתוב בא לפרש ולא לסתום אם היו מרים ואלישבע לא הוה ידעינן מי היתה האחת ומי היתה השנייה אבל אם יוכבד היא אחת מהם ליכא לאסתפוקי דודאי האחת דקרא היא יוכבד והם בדקדק לומר אשה ובתה כלה, וחמותה דלכך ליכא לאסתפוקי בשם האחת אלא בשם השנית פליגי דמר אמר דהיא מרים דיותר ידיעה בשמה מאלישבע ומר אמר דאין קברא בהיותה מרים מילדת אז דעדיין קטנה היתה, כמ"ש בנים ויהיה פי' אשר שם האחת הידועה בשמה במקום אחר יוכבד היתה בשם עכשיו בזמן המילדות שפרה ושם השנית הידועה בשמה כבר למר מרים ולמר אלישבע עכשיו נקראת פועה כו': מאי אבנים א"ר סימן גדול מסר כו'. עי' פירש"י ולפירושו כתב ה"ג מאי אבנים א"ר סי' גדול מסר להן כו' ד"א על האבנים כו כתיב וארד אל בית היוצר גו' עכ"ל ומפרש ליה ד"א אלו לענין סימנים קאמר אלא דלהכי קרי ליה למשבר אבנים כו' ע"ש אבל בש"ר משמע דלענין מסירת סימנים קודמים לה ליוצר ע"ש והנראה בזה דודאי הכי פרי ליעני לענין מסירת סימנין קאמר כדמוכח בש"ר וכפירוש הרמב"ן והרלב"ג כי פרעה לוה להם ביהרגו הזכרים בסתר על האבנים כלפילו היולדות עצמן לא ידעו בו כו ע"ש ולפי כמו הנשים בהות בלידתן נתן להם סימן היטוט עת לידתן מתי במוכלו להרוג אותן בסתר דהיינו כבירכותיהן מצטננות כאבנים ולד"א מה יוצר ירך כו' בתחלת הלידה של הולד בין הירכים תוכל להרוג אותם בסתר והיא מעל היולד כי כמו בהיוצר הזה כשהפקן שהוא אבנים הוא בין ירכו קל בידו לקלקל הכלי כמ"ש וארד בית היוצר והנה הוא עושה מלאכה על האבנים ונשחת הכלי גו' כדוגמא א בתחלת לידת הולד כשהוא עדיין בין הירכים תוכלו לקלקלו ולהרגו ולזה הענין נעלמו באמרו בקמוץ: סימן זה מסר להם בן פניו למטה כו'. דכיון שלוה להרוג הזכרים בסתר היה לריך ג"כ להודיען שידעו אז אם הוא בן ואיהו בת עוד כתבנו בזה דרך נכון מקבים לזה בפ' ד' מיתות על הא דאמרינן התם בן נח נהרג על העוברים ולא ישראל ע"ש: כאשר דבר אליהן להן מיבעי ליה. יש לדקדק לפירש"י בפ' חיי שרה דאין נופל לשון לי וגו ולהם אלא דביר אלא אלי ואליו ואליהן ובמקומות בתמלא לי ולו ולהם כמוכים אבל דבור יתפרש במקום עלי ועליו ועליהן וא"כ הכא מאי קושיא להן מיבעי ליה דהא הכא ליכא לפרושי להן במקום עליהם א"א במקום לי כמו כאשר דבר למילדות וי"ל כמ"ש הרא"ם גם הרמב"ן כי מלינו דביר בנקראות באיש דבור ממש כמו בא אל פרעה ודברת גו' וידבר משה קחו את המנחה וה"כ הכא כאשר דבר הוא במקום אמר דכבר כתיב ויאמר מלך מצרים למילדות גו' ובפיר טפל בו לשא להן כמשמעו במקום לי וקי"ל: ותחיין את הילדים תנא כו' עיין פירש"י אבל בש"ר

עיון יעקב

וכו כאשר דבר אליהן פרעה מלך מצרים ותיראן המילדות את האלהים דהוו אלי הכא לחומרא והכא לקולא לכך הקשה לגן פרעה בזמ"נ מהוע עשיתן את הדבר הזה ותחיין את הילדים כיון שי"ג לבם דין ישראל והשיבו לו כי לא כנשים המצריות העבריות לשונם דיינו כבנות ישראל ומש"ה לא מצינו אלא דבר עבירה כי אנו מצווין על ידוע השם ומה שאנו מחיין את הילדים המגיעה לא הולידנו רק כי חיות הנה בפרט שבילא אליהן המילדת וילדה ואין לייכן לנו חוי: אמר חיה לא לי יכלא חיה סתרים. אף דאפשר דגומלין זה עם זה ליהיות מילדת נפברסה מ"מ לגון המקילא בפרט שבוא אליהן המילדות מבמע דאין לייכן פום חיה: אל"ן אמרו לו אומה זו חיה נמשלת. וקשה לומר בכזה דחהו את פרעה וכי בשביל שנמשלה לחיה אין לריכין מילדת ועוד אבתי יאחד פריה ילמה תמפיין לפה מים ומזון ועיין ב' פי'ש"א מ"ש לפרין בזה וע"ש. דלכך האמין לבם פרעה בפרי דאת וידע מה שהיה הולכת לשדה וילדן פתח התפוח נבבי קאמרו לו שנתגלו לחיה בשדה אלא בהגלגן מפרם אותם בשים ומשפיק להם מזון בשדי עמולן כראיתא

בשי״ר דרש לה מיתורא דקרא מאחר שלא עשו כאשר דבר אליהן מי למה הולרך הכתוב. לומר ותחיין גו׳ ונראה לדעת הש״ר דלע״ג דדרשינן מכאשר דבר אליהם מלמד שהבנן כוי הייט מגלא אליהם דלהם מיבעי ליה מיהו אין המקרא יולא מידי פשוטו דכאשר דבר אליהן בב אשלא המיתו את הילדים והפ״ר קאמר למה הולרך ותחיין גו׳: שהיו מספקים להם מזון כו׳. ע׳ פירש״י ובש״ר לא דיין כו׳ אלא יש בהז עניות והולכות המולדות ומגבית מהון מבתי עשירות כו׳ ע״ש ולשיטת רש״י ל״ל מני הא דקאמר פרעה מדוע עשיתן הדבר הזה והחיין גו׳ ולא קאמר ולא המיתן דה״נ ה״ק להו לא דיין שלא המיתם אלא בגם הייתם מספקות להם מזון אך קשה דא״כ מה הביאו בכך כי חיות הנה במדרש תנא גו׳ וכי מבוס דאין לריכין למילדות אין לריכים למזונות ולפי הדרש דבסמוך אומה זו כחיה כו׳ הביאו לו גם על סיפוק מזונות דלא היו לריכות להם כדאמרינן בסוף קידושין מימי לא ראיתי ארי כבל בוער חנוני והם מתפרנסין שלא בלער כו׳ ודו״ק: אומה זו בהיה כו׳ יהודה גור אריה כו׳. לא הביאם כסדר שהם כתובים בתורה בפ׳ בח ויחי בברכת יעקב אלא הביאם כסדר שהם בתיבים בפ׳ ראה לפי סדר הולדותם ונקט שור וחמור שהם מין בהמה בכלל חיה כדאמרינן פ׳ בהמה המקשה זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה גו׳ הא כילד בהמה בכלל חיה כו׳ ונראה דלא מייתי הכא אלא קראי דגבי ברכת יעקב דבנגד מני כתיב כלביא בכן בברכת משה וע״ל שלא נאמר לביא אלא כלביא בכ״ף הדמיון מה שאין כן כל הנך דמייתי הם בלא כ״ף הדמיון כתיב ועוד דלא מייתי ההוא קרא דבגד דמקרא לביא כיון דמייתי קרא דשלהו איקרי לביא והכוכן מבואר בישראל בשעים רלון המקום אינם בכלל הטבע שנגזר על אדם וחוה בהעלאם אבל הם בטבע החיה כפי טבע הבריאה ודו״ק:

הרי״ף ולא עשו כאשר דבר אליהן להן מיבעי ליה א״ר יוסי מלמד וכו׳. בספר כסף נבחר ביארתי מה בין זה לזה כי להן ולאליהן הכל דבר אחד ורש״י פי׳ אליהן משמע על עסקי ביאה כדכתיב יבא אליה ולי נראה דדרשו אליהן כמו עליהן שהותיות אהח״ע מתחלפות והי״ק ולא עשו כאשר דבר מלך מלרים שהיה רולה לבא עליהם במשכר נשים ולא קבלו עליהם וזהו מתיישב לגרסת עדרש רבה שאמרו שם להן לא נאמר אלא אליהן מלמד שתבען לדבר עבירה אבל בגרסת תלמודינו שהקשו לשאול להן מיבעיא ליה לריך לתת לב מה זו שאלה ומה דאו על ככה שאמרו להן מיבעי ליה כיון שהכל דבר אחד הוא ואפשר דהקשו על תוספת אות שים באליהן ולהן מיבעי ליה שהוא מקלר אי וע״ל דבכל הענין כתיב ויאמר מלך מלרים למילדות לא כתיב אל המילדות וכן ויקרא מלך מלרים למילדות וכן וייטב אלהים למילדות ולא כתיב בכולן אל המילדות אלא בלמ״ד ואם כן היה ראוי לומר כאשר דבר להן ולא לומר אליהן אלא מלמד שתבען לדבר עבירה ולא עשו כאשר דבר להזקק אליהן בתשמיש ולא קבלו ממנו: ותחיין את הילדים תנא לא דיין שלא המיתו אלא שהיו מספקות להם מים ומזון. פי׳ רש״י ז״ל הוה ליה למיכתב ולא המיתו הילדים ולי נראה שדקדקו יותר ותחיין את הילדים דכיון שהוא לוה אותם אם בן הוא והמתן אותו וכתיב ולא עשו כאשר דבר אליהן בידוע הוא שלא המיתו אותן אלא ותחיין אותם ומז״ל עוד ותחיין אלא לדרוש שלא דיין שלא המיתו אלא שהיו מספקות להם מים ומזון להחיותם ברעב:

°ויהי כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתים: שמות א
רב (ולוי) [ושמואל] חד אמר בתי מלכות וחד אמר בתי כהונה ולויה. מ״ד בתי כהונה ולויה אהרן ומשה. ומ״ד בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי דכתיב °ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכתיב °ודוד בן איש אפרתי °וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות ואלה בניה ישר ושובב וארדון בן חצרון °בן יפונה הוא בן שפנה מעצת מרגלים ואכתי בן קנז הוא דכתיב °וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב הקטן ממנו אמר רבא הורגיה דקנז הוה *דיקא נמי דכתיב הקנזי ש״מ עזובה זו מרים ולמה נקרא שמה עזובה שהכל עזבוה [מתחלתה]. הוליד והלא מינסב הוה נסיב לה א״ר יוחנן כל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה. יריעות שהיו פניה דומות ליריעות ואלה בניה אל תקרי בניה אלא בוניה. ישר שיישר את עצמו. ושובב ששיבב את יצרו. וארדון שרידה את יצרו וא״ד על שהיו פניה דומות לורד. °ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה אשחור זה כלב ולמה נקרא שמו אשחור שהושחרו פניו בתעניות אבי שנעשה לה כאב תקוע שתקע את לבו לאביו שבשמים היו שתי נשים נעשה מרים כשתי נשים חלאה ונערה לא חלאה ולא נערה הואי אלא בתחלה חלאה ולבסוף נערה. °ובני חלאה צרת וצהר ואתנן צרת שנעשית צרה לחבירותיה צהר שהיו פניה דומות כצהרים אתנן שכל הרואה אותה מוליך אתנן לאשתו:

אהרן ומשה. שילאו מיוכבד: ותמת עזובה. אשת כלב והוא מרים ולקמן מפרש למה נקראת שמה עזובה ומאי ותמות זהו שנלטרעה: ויקח לו כלב את אפרת. לאחר שנתרפאה חזר ולקחה לו אלמא אפרת קרי מרים וכתיב ודוד בן איש אפרתי: וכלב בן חצרון. פסוק הוא בדה״י: בן שפנה מעצת מרגלים. שיהלא הוא דקא מתרץ לעולם בן חלרון הוא ולמה נקרא שמו בן יפונה ע״ש מעשיו: ה״ג ואכתי בן קנז הוא: הורגיה דקנז. בן אשתו של קנז היה כלב ונמלא עתניאל אחיו מאמו: דיקא נמי. דכתיב קרא אחרינא כי משתעי בכלב לא קריה בן קנז כדכתיב בעתניאל אלא הקנזי מאכשי ביתו ומגדוליו של קנז: שהכל עזבוה. מתחלה חולנית היתה כדקרי לה הכא יריעות ולקמן קרי לה נמי חלאה ומתוך שעזבוה כל בחורי ישראל מליבא אותה: והא מינסב נסיב לה. דכתיב לעיל ותמת עזובה ויקח לו כלב אלמא אשתיה הואי: לשם שמים. כגון זו שהיתה חולה ונשאה לש״ם שבדק באחיה אהרן ומשה וראה אותם לדיקים ורוב בנים דומים לאחי האם בב״ב בים טחלין: ליריעות. בלא

ד״ה א ב
שמואל א יז · ד״ה ב ב · במדבר יג · יהושע טו · שופטים א · מ״ס יב · ד״ה ד ד · שם

עין יעקב

בראשית לפי׳ ולזה האמין להם לפי פשוטו וידע מה שהיי חישו על נגם כולע״ל: חד אמר בתי כהונה ומלכות וחד אמר בתי כהונה ולויה. אפשר רמזו לזה שכתיב ירא את ה׳ בני ומלך כל מי ביראת את ה׳ נעשה מלך לכך זכה למלוכה ולפי שנכנע לדבר עבירה ולא נתכנו כדי שלא נהרבות פסולין לישראל לכך ניתן להם יחוסי כהונה גם לפי שהיו יספיק להו מים ומזון לכן ניתן שילפיקו לכהנים ה׳ וים בתרומות ומעשרות ומתנות כהונה: כל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה. אפ׳ לומר הטעם דדלי אי נמו דאסורה התורה ליבא את קריבותיו ע״ש טעמים הנאמרים ומגולים היה עיקר המלוה לדבק בקרוביו כי בוודאי אז יהיה הילדים יותר מוכן לטהרה כדכתיב והנפש אל שתפלם דמה״ט אמרינן הנושא בת אחותו עליו נאמר אז תקרא וה׳ יענה ולהכי מקשה הש״ס בפרק ד׳ מיתות דף נ״ח אי בן נח מותר בבתו מפני מה לא נשא אדם את בתו בגזירה ג״כ מטעם זה כיון שמותר בבתו ודאי קרוב קרוב קודם קודם לישא בתו כדי שיהא זרעו מהוליה ומבורר אי מוכן לקבל טהרה ומז״ש ליה אב״הם כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני והתוספות בפ״ק מי בתה מקשים מה״ט למה לא נשא בכל אלאחר ובקדושין פרק עשרה יוחסין אמרינן כל הנושא אשה הוגנת לו כאילו פרש כנ׳ פעולם ורנו תלת פלינו לותה כלום רק קולים וכיקנים כן הנושא אשה בלתי הוגנת ולהיפך הנושא אשה הוגנת לשם שמים זוכה לבנים הגונים וכדאיתא בירכה פ׳ במדבר פרשה כ׳ להיק כל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאילו ילד את אשתו נמלא כאילו נושא בהו וזרעו מוכן לקבל טהרה:

צ"ה פי' להינות דימנות חליה היתה ירקרקת פל"א בלע"ז : בניה. אלו מות בעלה בבנאה ועבלה מבוכה כבאר נכים (לבס כבואן) [בכבואן] ובנים : ישר ושובב וארדון שיישר את עצמו. מלטשות אחר נעות תרגלים: ששובב את עצמו. מעלתם לבן הנה הבובנה יכלנית ומודדת אבדר"א והכי נמי קרי ליה מרד נקרא אחריה על שם במרד בעלת תרגלים : ש ידה את יצ"ו. בהיה מקיהו לבשות עמהם : שהישהיו פניו. שקבל עליו תעניות ברכה ביכלי ומלאת תרגלים : שנעשה לה באב. להתעסק בה ברפואות ובמזונות הצריכים לחולה: שתקע את לבו לאביו שבשמים. בלא להיות בעלת תרגלים: הלאה. חולה ונבגוף נערה בנתרפלאת מחליה ותורה לתואר פנים כנערה : ובני הלאה. ובכוני הלאה בנבנים והתרבלאת מבוכחים היו לה ות לרת ולהר ואתנן : צרה להברותיה. מהקנאות היו זופיה: מוליך אתנן לאשתו. בהיה מתאוה לנוכבב נשים :

מהרש"א ויעש להם בתים כו' הד אמי בתי כהונה כו'. ומפירש בפרק ר"א נתים א.ו איני יודע גם הם כשהוא אומר אבר בית בנאמר בתי נתים את בית ה' ו בית כהונה ואת בית המלך זה מלכות זכתה יוכבד לכהונה ומרים למלכות כו' ע"ש ונראה דהכי אמוראי רב ושמואל דפליגי הכא פליגי נמי לעיל במילדי' מי היו ומ"ד לעיל אשה ובתה ק"ל הכא בתי מלכות מהרים ומאן דאמר לעיל כלה וחמותה סבירא ל"ה הכא בתי כהונה מאלישבע אך מה שאמר דבתי לוים ממשה לא ידענא מאי רבותיה דהא כל שבט לוי נבחר לעבודת הלוים וי"ל דה"ק באחר שנתגדבם יוכבד מאישה ממרס לינבא שנים לבמרס בהיס לוי דהיינו במולד ממנה משה שהיה לוי. וקאמר דדוד ממ"ים קאתי דכתיב ותמת עזובה גו'. שמשום בחוני ישראל מליבא אותם לפי שהיתה חולנית ובלטרעה ובשאה כלב ואח"כ כשנתרפאת נקראת אפרת ובכל במה נקרא דוד אפרתי מליטו לשון אפרתי באבשי אפרים כמ"ש ויאמרו לו אבשי גלעד האפרתי אתם גו' וגם בדר שם בהר אפרים מליטו נקרא כן כמ"ש בן תוחו בן צוף אפרתי גו'. אבל דוד שהיה מיהודה ודר בבית לחם יהודה ודאי דלא היה כן בשם אפרתי אלא על שם את המשפחה שהיתה חשובה דהיינו מרים שנקראת בקרא אפרת וכן אלימלך מחלון וכליון נקראו אפרתים דמאותה משפחה היו גם המקום נקרא בית לחם אפרת ע"ש זה אך מ"ש דכלב קיה א"ש מרים ומהם יצא דוד ל"ע דהא יחוסו של דוד מפרס בן חצרון בספר רות ודה"י ומתוך הכתובים נראה דכלב לאו היינו דג' בנים היו לו לחצרון ירחמיאל ורם וכלוב דהיינו כלב כדמוכחי קראי דד"ה ויש לישב דאחר מיוצאי בני רם נשא אשה מיוצאי בני כלב ולא היה דוד ממשפחת כלב אלא מצד אם אלא בחשיבות מרים עשה זאת בנקראו אפרתים וקל להבין: דכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת גו'. כל"ל מקרא דלעיל מיניה דנייתי וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה גו' לפי פשטיה משמע שכלב הולידה ממש ובתו היתה אלא דהאי קרא ותמת עזובה ויקח לו את אפרת גומר אינו היתה בתו מה הוא הענין שתלה לקיחת אפ"ת לאשה לו במיתת בתו עזובה וע"כ דרשו דהאי עזובה היא אפרת ופירוש והמת היינו אחר בנלטרעה כדכתיב במרים אל נא תהי כמת גומר שהמצורע חשוב כמת לקחה כשהכל עזבוה עד בנתרפאה ונקראת אפרת ובמדרש ילקוט אפרת פלטורי בל מלכים מגדולי הדור דהיינו מרים ונראה דגם בהאי קרא גופיה מ"לי את בזובה אשה גומר מדכתיב עזובה אשה משמע דאשתו היתה דאל"כ מאי אשה דקאמר אם בתו היתה: כל הנושא אשה לשם שמים מעלה כו'. שהרי כשנשאה עזובה הוה ובשאה שלא לשם יופי כדקרי לה יריעות אלא לבנים כשאה בבדק באחיה דרוב בנים הולכים אחר אחי האם וה"ל כאילו הולידה מחדש שכבר נאמר בה ותמת עזובה דהיינו שנלטרעה כאילו מתה ומשנתרפאת הרי כאילו הולידה וק"ל: יריעות שהיו פניה כו'. דלפי פשיטו שאמר הוליד את עזובה ואת יריעות גו' היינו ששניהם הוליד ובנותיו היו אבל השתא דאה עזובה ע"כ היא אשתו מרים כדלעיל ע"כ ואת יריעות נמי ומתפרש על אשתו וליכא לפרש על אשתו אחרת שמה יריעות שהרי לא מוצא בה בשום מקום שמתה דהיינו שנלטרעה ושהוא נשאה כאילו הולידה כמו שכתוב גבי עזובה ולזה דרשו דהיא עזובה אשתו היא בעצמה יריעות ונקראת כן ע"ש שהיה פניה דומות ליריעות ועוד קשה דהיה דזו היא עזובה זו היא יריעות מדכתיב ואלה בניה גו' אם ב' בנותיו היו או ב' נשיו ה"ל למכתב ואלה בניהן ואם על אחת מהן קאי אין זה מוכרע ולזה אמר אל תקרי בניה אלא בוניה כו' דכיון דהיא עזובה היא יריעות והיא מרים אי בניה ממש קאמר ישר בובב גומר הכתוב הבני דכתיב ביה ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת שהיא ג"כ מרים ותלד לו את חור הוא קושר זה דה"ל למחשביה גם הכא בבניה וע"כ דרשו מיניה דלא הוזכרו כאן בניה כלל אלא בונים בהא"ש הוא בונה את האשה כדאמרינן פרק כ"ג אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי שנאמר כי בועליך עושיך ואישה זה נקרא ישר ע"ש שישר עצמו בענין זה בעלמו שנשאה לש"ש וכן יש לפרש ששובב את ילא וכוב בילאו שלא נשא אשה לשם מי אבל רש"י פירש לענין תרגלים עיין שם ואמו ואי"ד על שם פנים דומות לורד היינו אחר שנתרפאת: ולאשחור אבי תקוע גו' אשחור זה כלב כו'. מדכתיב ואחת חצרון אביה ותלד לו את אשחור גו' כיון דגם הוא בן חצרון אמאי לא חשיב בהדי בנים של חצרון דכתיב ביה ובני חצרון גו' את ירחמיאל ואת רם ואת כלוב ולא ניחא לנו לפרש כפרש"י שם דאשחור נולד לחצרון אחר מיתתו וע"כ דרשו דאשחור זה הוא כלב שנזכר בכלל בניו של חצרון אלא שנקרא כן על שהושחרו כו' גם בזה פרש"י לענין תרגלים ויש לפרשו על ענין זה בעלמו שהיה מבקש רחמי שמים על רפואתה ואמר נעבה מרים כנ' נשים כו' דכיון דאשחור זה כלב ולעיל לא חשיב הני נשים אלא עזובה ואפרת דרשו דגם אלו שמות נשיו הן בעלמם שמות אשתו מרים שזכר לעיל וקראו כן ע"ש שבתחלה חולה ולבסוף נתרפאת ונעשית כנערה וכה"ג אמרינן לקמן ביוכבד שקראה בת לוי על שחזרה לנערותיה ובזה יש לכוין המקרא ויעש להם בתים שאלו ב' האימהות זכו וכנגדו לבת שחזרו לנערותן וכמו שיאמר מן מק מסים מן פת פתים כך יאמר מן בת בתים בלשון רבים ואמר ובני חלאה לרת גומר לרת שנעשית לרה כו' דכיון דזו נערה זו חלאה וכבר חשיב בני נערה שם אמאי חשיב את אלו בנים לחלאה ולאשבם כמי גבי נערה ועל כן דרש לאו בני חשיב הכא אלא אחר בנבנית חלאה ונתרפאת נעשית לרה כו' ודו"ק:

הרי"ף מד אמר בתי כהונה ולויה וכו'. ולריך להבין במאי פליגי וכל סף כייד מדהבריה וכ"ל דהא תליא בפלוגתא למעלה מי היו המילדות אמר רב יהודה כלה וחמותה יוכבד ואלישבע בת עמינדב רב שמואל בר נחמן אמר אשה ובתה יוכבד ומרים והשתא רב לטעמיה דאמר יוכבד ואלישבע ובפי זה אינו יכול לדרוש בתי מלכות ממרים כי מרים אין לה עסק במילדות ולכך דרש בתי כהונה ולויה שמאלישבע אשת אהרן נמשכה שלשלת הכהונה ומיוכבד הלוים ולמאן דאמר התם שהיו יוכבד ומרים יש לדרוש

לדרום בפי כהונה ולויה ומלכות כהונה ולויה מיוכבד ומלכות ממרים ובין למר ובין למר אתי שפיר מש"ה ויעש להם בתים במ"ם דהיל"ל ויעש להן בנו"ן כיון שמדבר בנשים ומאי להם דקאמר אלא כיון שמדבר על בתי כהונה ולויה או מלכות שהוא מתייחס לזכרים לכך אמר ויעש להם בתים: אל תקרי בניה אלא בוניה. נראה דהא בנה של מרים היה חור כדכתיב ויקח כלב את אפרת ותלד לו את חור וכאן שכתוב אלא בניה של מרים לא הוזכר חור וגם לא מצינו שהיה למרים בנים אחרים מכלב אלא חור אבל ישר ושובב וארדון לא הוזכרו בבניה של מרים לזה אמר אל תקרי בניה אלא בוניה שמדבר בבעלה שנשאה למרים ונשאה כדפרש"י שנקראת כלב בשמות הללו ישר שיישר עצמו מעצת המרגלים וכולי ושיכא דאמרי על שהיו פניה דומין לוורד פירוש דאין ארדון שמו אלא ישר ושובב שמו נמר לנו שמרים שנקראת עזובה חזרה להיות אחר כך פניה דומין לוורד וארדון ,רצה לומר וורד:

לז שם שמות א °**ויצו פרעה לכל עמו לאמר א"ר יוסי בר' חנינא אף על עמו גזר וא"ר יוסי בר' חנינא שלש גזירות גזר בתחלה °אם בן הוא והמתן אותו ואח"כ היאורה תשליכוהו ולבסוף אף על עמו גזר:**

אף על עמו גזר. דגרסי' תנחומא יום שנולד משה אמרו אצטגניניס לפרעה היום נולד מושיען של ישראל ואין אנו יודעים אם יהודי הוא אם מצרי עמד וקבץ כל עמו ובקש מהם ליתן לו בנים הנולדים בו ביום וגזר אף על עמו: **בתחלה והמתן אותו.** לא הושיב שומרים אלא סמך על המילדות: **תשליכוהו.** הושיב שומרים וקסדורין לדבר: **ולבסוף על עמו.** כדפרישית וכיון שעבר היום ועדיין רואין באצטגנינות שלא לקה העמידו הגזירה עד היום שהושלך ליאור:

מהרש"א ג' גזירות גזר פרעה. פי' בתחלה משום פן ירבה גזר למילדות אם הוא בן והמתן אותו בסתר ולבסוף כשלא עשו כאשר דבר אליהן גזר להושיב שומרי' להשליכם ליאור כדכתיב כל הבן הילוד היאורה וגומר והיינו דמתכוונת לו בואו ונדונם במים שכבר נשבע הקב"ה שלא יביא מבול כו' כדאמרינן לעיל ולבסוף כשאמרו לו אצטגניניו שהיום נולד בן המושיען גזר אף על עמו ואתכם יש לדקדק בזה דכל הבן הילוד היאורה גומר בתר ויצו פרעה לכל עמו הוא דכתיבא ומשמע שהוא קאי אגזירה כל עמו וכן הוא בהדיא בש"ר כל הבן הילוד בין יהודי בין מצרי כו' דמוילו לכל עמו למוד לא הוה מוכח מידי דאימא דצוה לכל עמו להשליך בני ישראל ליאור והכתא מנא לשו דכל הבן הילוד גומר ויצו פרעה לכל עמו גו' הם ב' גזירות ולהקדים המאוחר דהיינו דכל הבן הילוד גו' היא גזירה שניה ויצו פרעה לכל עמו גזירה ג' ויש ליישב דסמכו עלמם לומר גזירה שניה מדכתיב הבה נתחכמה לו דהיינו נתחכמה למושיען של ישראל לדונם במים כו' וב' גזירות ראשונות היו משום פן ירבה והיה כי תקראנה גומר והרא"ם כתב ההא דאמרינן שאמרו אצטגניניו דאי משום מיעוט זכרים ליכא פריה ורביה יותר היה לו להרוג הנקבות כו' עכ"ל ודבריו תמוהים דהא ב' גזירות ראשונות אם בן הוא והמתן גו' וכל הבן הילוד היאורה גומר לא אמרו לו עדיין אצטגניניו כלום ואעפ"כ לא גזר אלא על הזכרים כמפורש בקרא אם בת היא וחיה וכדאמרי' בהדיא בשמעתין וכבר אמרו בש"ר טעם היה המלך להרוג את הנקבות כו' ע"ש אבל נמה לומר שהיה שם גזירה ג' על ידי אצטגניניו מדכתיב ויצו גו' כל הבן הילוד גומר בין יהודי בין מצרי כו' כמ"ש בהדיא בש"ר וכ"ה בתוס' לקמן דגזירת אם בן הוא והמתן לא היה אלא משום פן ירבה גו' ונלחם בנו ודרך אנשים להלחם עכ"ל והא דלא מספיק להו גבי גזירה שלישית משום דכבר נשבע הקב"ה שלא יביא מבול לעולם עד שהוצרכו לומר שאצטגניניו ראו דעתיד ללקות במים היינו משום דלא בטלה אותה גזירה שלישית עד שהושלך ליאור שחשבו האצטגנינים שאז היה נלקה מושיען כדאמרי' לקמן ובזה יתיישב שלא עברה בת פרעה גזרת אביה שאחר השלכתו שאמרו האצטגנינים שכבר נלקה מושיען בטלה הגזירה ורש"י בחומש כתב כך שראו אצטגניניו אקרא ואם בן הוא והמתן גומר וזה אינו לפי הסוגיא דשמעתין דגזירה ראשונה דאם בן הוא והמתן גו' לא היה אלא משום פן ירבה גומר ונלחם בנו ודו"ק:

הרי"ף א"ר יוסי אף על עמו גזר. צריך לבקש אסמכתא מנ"ל דעל עמו גזר דילמא כפשוטו שצוה לכל עמו שיהיו זהירין להשליך ליאור את הבנים הנולדים ונראה דדייק שא"כ היל"ל כל הבן הילוד לישראל היאורה תשליכוהו כמו שצוה למילדות בילדכן את העבריות אם בן הוא והמתן אותו ומדקאמר כל הבן הילוד סתם הוא גם על הנולד מן המצרים וגם דייק מאי לאמר דכתיב הכא אלא עם מה שדרש רבי תנחומא שאמרו האצטגנינים לפרעה היום נולד מושיען של ישראל ואין אנו יודעים אם יהודי או מצרי עמד וקבץ לכל עמו ובקש מהן ליתן לו בנים הנולדים היום וגזר אף על עמו והשתא ניחא דאמר ויצו לכל עמו לאמר בשביל אמירת האצטגנינים צוה כל הבן הילוד אפילו למצרים היאורה תשליכוהו וכו': שלשה גזירות גזר בתחילה אם בן הוא וכו'. פרש"י ז"ל בתחלה והמתן אותו לא הושיב שומרים וכו' וצ"ל מי הכריחו לרש"י לפרש כן שבתחלה כו' ואחר כך הושיב שומרים כי הרי לא הוזכר שומרים במקראות ואפשר שדקדק רש"י שכיון שגזירת היאורה תשליכוהו היתה על ישראל ועל כל עמו אם כן עשה אותם במספר שני גזירות הכל גזירה אחת היא להשליכם ליאור וכן גזירת והמתן וגזירת היאורה תשליכוהו שכל הוא גזירת מות בחנק לזה פי' שהראשונה היתה על ידי המילדות שסמך על אמונתם ולא הושיב עליהם שומרים ובשניה הושיב שומרים וכן של ישראל הושיב שומרים ועל כל עמו גזר ולא הושיב שומרים ויש לרמוז השומרים מדכתיב לאמר דהיינו ויצו לכל עמו לאמר לשומרים לשמור שישליכו הבן הילוד לישראל ליאור:

לח שם שמות ב עיין בפירוש הרמב"ן בתורה ע"פ זה. °**וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי להיכן הלך א"ר יהודה בר זבינא שהלך בעצת בתו. תנא עמרם גדול הדור היה כיון שגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אמר לשוא אנו עמלים עמד וגרש את אשתו עמדו כולם וגרשו נשותיהם אמרה לו בתו אבא קשה גזירתך יותר משל פרעה הרשע שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות פרעה לא גזר אלא בעולם הזה ואתה גזרת בעוה"ז ולעוה"ב**

עיון יעקב

ויצו פרעה לכל עמו אף על עמו גזר. עיי במהרש"א. וביפה תואר ועיי"ל דנפקא ליה מדקאמרה בתוך מילדי העברים זה מכלל דגם ממצרים השליכו ליאור: **ג' גזירות גזר.** אפשר דלכן נשלחו עליו כלם מיני מכות כדאיתא בהגדות פסח ר' יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב ועיין במפרשים אחרונים על סימן זה: **ואח"כ היאורה תשליכוהו.** אע"ג דבקרא כתיב מתחלה ויצו פרעה לכל עמו י"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה ואפילו בחד ענינא וכ"כ היפה תואר ע"ר ומהרש"א פי' בענין אחר שלא ז"ל לטעמו שכתוב בסמוך גבי וסהר האשה ובחר ענינא לא אמרינן אין מוקדם ומאוחר: **ולבסוף אף על עמו גזר.** פרש"י דאיתא בתנחומא יום שנולד משה אמרו איצטגניני פרעה היום נולד מושיען של ישראל ואין אנו יודעין אם יהודי אם מצרי וכו' לפי זה צ"ל דמה שפרש"י בחומש אקרא ואם בן הוא והמיתן ברואו אצטגניני פרעה וכו' צ"ל שבני ראיות ראו מתחלה אמרו שעתה שיולד בן מושיע ודאי' שבני היתה על אותו יום שנולד ושלא היו יודעין אם מישראל או ממצרי כנ"ל לפי פרש"י וכתבם כתב מהרש"א שאינו עולי' לפי סוגיא דהש"ס ועיין בתוס' לקמן ד"ה בשבילי נלכתם כולכם כתבו דגזירה ראשונה היה משום ונלחם בנו ודרך אים להלחם עי"ש: **עמרם** גדול הדור הוה. ומסיבת אים קדרים דהוא לשון חשיבות: **פרעה** לא גזר אלא בעה"ז. עיין פרש"י ומהרש"א ועיי"ל דה"ק פרעה לא גזר אלא מניעת הבנים בעה"ז יש לו נער שאין לו בנים אבל בעה"ב אין לו עונש כיון שאיתו דידיה עבד ועסק בפ"ו כל ימי חייו רק שמתו עי' אונס (ועמ"ש לעיל ביבמות פלוגתא אי הוו ליה בנים ומתו) ואתה גזרת בעה"ז ובעה"ב דגם שם נענש על שלא עסק בפ"ו כי בסדי הבנא דרחמנא

ולעוה"ב פרעה רשע הוא ספק גזרתו מתקיימת ספק אין מתקיימת ואתה צדיק ודאי גזרתך מתקיימת שנא' °ותגזר אומר ויקם לך עמד והחזיר את אשתו עמדו כולם והחזירו נשותיהם ויקח ויחזיר מיבעי ליה אמר ר' יהודה בר זבינא שעשה לה מעשה לקוחין הושיבה באפריון ואהרן ומרים מרקדין לפניהם ומלאכי השרת אומרים °אם הבנים שמחה. את בת לוי אפשר בת מאה ושלשים שנה היתה דא"ר חמא בר חנינא זו יוכבד שהורתה בכנען ולידתה בין החומות שנאמר °אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים וקרי לה בת א"ר יהודה (בר ביזנא) שנולדו בה סימני נערות:

גדול הדור. והיו הכל נשמעין לדבריו: על הזכרים ועל הנקבות. שלא ילדו לא זכר ולא נקבה: אלא בעולם הזה. שהנולדים מתים וחוזרים וחיים לעה"ב: אתה גזרת בעולם הזה ולעולם הבא. שכיון שאין נולד אינו בא לעה"ב: בת מאה ושלשים. כדמפרש ואז"ל שנולדה בירידתן למצרים וישראל נתעכבו שם ר"י שנים ומשנולד משה לא נתעכבו אלא שמונים שנים כדכתיב ומשה בן שמונים שנה וגו' בדברם אל פרעה ואותה שנה ילאו נמצא שעברו מירידתן עד שנולד משה ק"ל וכשהחזיר עמרם את יוכבד כבר היתה מעוברת ממשה כדאמרי' לקמן במעתין: דא"ר חמא. בית נוחלין: זו יוכבד. בפתחן של יורדי מצרים אתה מוצא שבעים חסר אחת ובכללן אתה אומר השבעים מצריימה בשבעים זו יוכבד שהשלימתה החשבון בכניסתן לעיר: סימני נערות. חזרה לימי עלומיה באורח נשים ותואר פנים ונתפשטו הקמטין:

מהרש"א שהלך בעצת בתו. שמתו עלמם אהא דאמרינן לקמן שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן כו' וכן פי' רשב"ם פרק יש נוחלין ע"ש ויש לדקדק למה הולרך כאן למימר שהחזירה ע"י דבורה של מרים קשה גזרתך כו' ולימא דמשום נבואתה זו שא"ל עתידה שתלד בן כו' החזירה ויש לומר דמשום נבואתה לא היה לריך להחזירה דהא ודאי היה ידע עמרם בעיבורה של יוכבד דהות מעוברת כבר ג' חדשים כדלקמן שהוא הכרת עובר אלא ע"כ החזירה מטעם שאמרה לו קשה גזירתך גו' ושע"י גזרתו יחזירו גם אחרים נשותיהם וק"ל: א"ל בתו קשה גזרתך כו' עמד והחזירה כו'. ולא סגי להו למימר שהחזירה ע"י נבואתה עתידה אמי שתלד בן כו' דכיון דכבר נתעברה ממנו שלשה חדשים כדלקמן שזו כדי הכרת עובר לא היה לריך לו להחזירה ושעבין נמי ואומר שזכרה ג' דברים עד ג' גזירות שגזר פרעה כדאמרינן לעיל שבתחילה גזר אם בן הוא והמתן אותו ואם בת וגומר ע"ז אמרה לו שקשה גזרתך שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת אף על הנקבות ושגזר בשנייה כל בן הילוד היאורה גו' לא גזר אלא על הגוף בעה"ז אבל ימיו לחיי עה"ב כדאמרי' בהניזקין אשיב ממצולות ים אלו שנטבעו בים ואתה גזרת בעה"ז ובעה"ב ושגזר בשלישית אף לכל עמו זו הגזירה ספק שיתקיים שהם המצריים עלמם יבטלוה בעבור בניהם ואתה לדיק בודאי גזירתך קיימת שנאמר ותגזר אומר וגו' ודו"ק: ויקח ויחזיר מיבעי ליה כו'. דכיון דע"כ פירש ממנה כדלעיל ומדכתיב וילך ע"כ נשואין שניים היו ומאי ויקח דמשמע לקוחין ראשונים אלא שעשה לה מעשה לקוחין כו': ואהרן ומרים היו מרקדין כו'. עיין ברשב"ם בפרק י"נ וברמב"ן ואף ע"ג שידעו שכבר מעוברת ג' ירחים מ"מ היו משמחים בחזרתם שלא יהיה נולד בן המושיען בהיותה גרושה ואמרה אם הבנים שמחה פי' הפסוק מושיב עקרת הבית שנתעקרה מביתו להחזירה שם והוא אם שהיא יוכבד והבנים אהרן ומרים שמחה ונסמך לזה בלאת ישראל ממצרים וגו' אז נעשה זה וק"ל:

°ותהר האשה ותלד בן והא הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא. א"ר יהודה בר זבינא מקיש לידתה להורתה מה הורתה שלא בצער אף לידתה שלא בצער מכאן לנשים צדקניות שלא היו בפיתקא של חוה:

והא הות מיעברא ביה וכו'. מקמיה דאהדרה כדלקמן: מקיש לידתה וכו'. לא נכתב הריון זה אלא לדרוש כך: בפיתקא של חוה. בפסק דין שלה ושטר גזירות קללתה דעלבון והריון:

מהרש"א והא הות מיעברא כו' מעיקרא כו'. דבחד ענינא ליה לן למימר אין מוקדם ומאוחר בתורה וע"כ דרשו שע"כ נכתב כאן כאילו לא היתה מעוברת כבר שלא היה לה לער עיבור ומיהו מסמיכות שמעי' שגם לידתה שלא בלער היה וק"ל:

°ותרא אותו כי טוב הוא תניא ר' מאיר אומר טוב שמו רבי יהודה אומר טוביה שמו ר' נחמיה אומר

עיון יעקב

למה לך מה דמסקדם איבעי ליה למיעבד אף שהוא קיים מלוה פ"ו מ"מ אחרים עושין כן אף שלא קיימו פ"ו וק"ל: ספק גזרתו מתקיימת. לפי שהרבו בכך לפיות גזור ולאים מקיים שהרי כתב בפנקסו שאין עבר מולך והמליך את יוסף מעבדום כדאיתא רים פ' ויגש כי כמוך כפרעה במדרש וברש"י ע"ש: עמד והחזיר את אשתו. וכב"ב דף קי"ב ע"א פרשב"ם שהחזירה מפני מרים שהתנבאה לו שעתיד בן ללאת ממנה שיושיע את ישראל וכתב מהרש"א דמשום נבואתה לא היה לריך להחזירה שהרי היתה מעוברת כבר ג' חדשים עכ"ל ואכתי ל"ע על הרשב"ם דל"ל לפרש פי' אחר ממה דאיתא כאן בש"ס להדיא דלכן החזירה לפי שאמרה קשה גזירתך וכו' וי"ל דבלא פרשב"ם לא היה לריך להחזיר את יוכבד שהיתה זקנה והולרך לעשות בה נס שיולד בה סימני נערות כדמסיק אלא היה אפשר ליקח לו אחרת גם בנים כדי שיחזרו כולם את נשיהם להכי פירשב"ם לפי שהתנבאת מרים שעתיד להוליד בן לכך החזירה אף שהיתה מעוברת כבר שע"י כך ילא הולד מאורה ומלובן ומ"מ אי לאו כדי לבטל הגזירה בגזר לא היה מחזירה בשביל זה כדי שלא יחזירו אחרים וק"ל וכזה מדוקדק מה שאמרו תבא. אם הבנים שמחה ולא אמרו אב הבנים כי מכח הבנים שמח האם דאל"כ היה שמח עמרם עם אשה אחרת: ויקח ויחזיר מיבעי ליה. דליכא למימר שנשא אחותה של יוכבד ולא יוכבד עצמה דהלא אסור לישא אחות גרושתו גם בב' ואדרבה כתיב שיוכבד אמו של אהרן ומשה וגם לא קי"ל כב"ש דידן שנושאה לאלפפן בן פרנך כדעת המתרגם וכי אלוד ומידד שהרי גירשו כולם וקי"ל ועיין בעיר בנימין: וקרי לה בת. הל"ל ויקח את יוכבד דודתו כדכתיב בפ' וארא דליכא למימר דאז היתה ילדה והלא בת ק"ל שנה היתה ולא הוה ליה לקרות על שם אביה כיון שהיתה גדולה: שנולדו בה סימני נערות. לכאורה ל"ל מה לורך לנס זה בהנס שהרי כבר היתה מעוברת וכמעשי בשם מוח"ז הגאון מהר"ם שפירא לפי שעיקר נשואין שלו היתה כדי שיחזירו כולם את נשותיהן ואי לא נעשה בה נס זה לא היו מחזירין את נשותיהן כי אמרו דעמרם לכך החזיר לפי שהיא זקנה שאינה ראויה להוליד עוד משא"כ מי שראוים להוליד לא יחזיר אשתו כדי שלא יעמל לשוא לפי שגזרו להשליך ליאור הילדי' לכך נעשה נס זה ודו"ק ועי"ל לפי שעמרם גדול הדור היה ואלמלא לא נעשה נס זה היה עוכרה לישא אשה אחרת בת בנים כדאמרינן ביבמות לקיים בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך. ומו י"ל דלכך נעשה נס זה כדי שלא ימנו המלריים אלא מעשה שהדרה שראו דאז חזרה לימי נעוריה ויוכלו להכפינו אלמא •חי עד יום שראוי להגיל משה כדכתיב: והא הוי מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא. דקדק לומר תלתא ירחי דאל"כ הוי מלי למימר דלכך כתיב ותהר לפי שאז ניכר הריונה ועיבורה אע"פ שהיתה מעוברת מעיקרא וכן פרש"י פ' ויצא על פסוק ויהי כמשלש חדשים כבולון נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה בחורה ואין הריון ניכר בה לכך מקשה דהא הוי מיעברא תלתא ירחי מעיקרא ודאי היה ניכר עוברה כדאיתא בנדה דף ח' ע"ב ע"ש: מה הורתה שלא בצער. פי' שזה הדבר ניכר היה לכל שלא היה בלער שהרי אדרבה בימי הריונה חזרה לימי עלומה ביופיה ותואר פניה אף לידתה שלא בצער: ותרא אותו כי טוב הוא תניא ר"מ אומר טוב שמו. הכוונה לפי שילר לב אדם רע מנעוריו משא"כ במשה ניכר בו מיד שהיה טוב לבריות וכן נהג עמהם עין אלל ספורה כדאיתא בנדרים ורבי יהודה מוקים טוביה שמו כלומר שהיה ג"כ טוב לשמים וזה טובים וכה"ב פ"י היתה סופר וכן כל מ"ד ומ"ד מוסיף מעלה במשה:

אומר הגון לנביאות. אחרים אומרים נולד כשהוא
מהול וחכמים אומרים בשעה שנולד משה נתמלא כל
הבית אורה כתיב הכא ותרא אותו כי טוב הוא וכתיב
התם °וירא אלהים את האור כי טוב °ותצפנהו שלשה בראשית א
ירחים דלא מנו לה מצרים אלא משעה דאהדרא והיא שמות ב
הות מעוברא ביה תלתא ירחי מעיקרא °ולא יכלה עוד
הצפינו ואמאי תצפניה ותיזל אלא כל היכא דשמעי
מצראי דמהיליד ינוקא ממטו ינוקי ומעוו התם כי היכי
דלשמע לקלייהו וגעוי בהדייהו דכתיב °אחזו לנו שה"ש ב
שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים:

הגון לנביאות. ראתה ברה"ק שעתיד לנבואה: ותצפנהו שלשה ירחים. ג' חדשים יכלה להצפינו שלא הלכו המצרים לבדוק אחריה אלא לסוף ט' חדשים משהחזירה והיא הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקר' ומהכא נפקא לן: אמאי תצפניה ותיזל. מאחר שלפון במקברים הוה כדכתיב והצפינהו מה היה לה לדאוג: ומעוו התם. ומעקי' שם ודרך תינוק לשמוע לקול תינוק חבירו: אחזו לנו שועלים. בת קול אומרת למי היה אחזו לנו שועלים הקטנים שהיו מחבלים הכרמים בהיותם כמדר בעוד הפרי קטן:

מהרש"א רמ"א טוב שמו כו'. טוב ממש בקטן כזה לא שייך לראות בו ואם כפרש בו שלבון יפה כמו כי טובות הנה אינו טעם על שהצפינה אותו וכי לדקת כיוכבד אי לא היה יפה לא הצפינהו וע"כ דרש בו ר"מ טוב שמו ששם משה נתנה לו בת פרעה אבל עיקר שמו טוב והיתה דייקא בשמו כי בנולד לם אהרן ומרים נתוסף סגלות מרים ע"ש דמררו את חייהם אהרן ע"ש ההלכת יאור אבל בשם משה ראתה כי טוב שהיא שע"י יצא טובה וגאולה לישראל ור"י הוסיף בענין זה בעלמו טוביה שמו בנוסף לו שם י"ה המשותף בשמו כמו שם ישראל והראה בו שם טוב באמצע וי' של כי מלפניו וה' בל הוא מאחריו ורבי נחמיה שאמר הגון לנבואה עיין פרש"י וכ"ל שע"י בתה מרים ראתה זאת כי יוכבד לא נחשבת בכלל ז' הנביאות בפ"ק דמגילה, ושאמר שנולד כשהוא מהול. כי הערלה הוא דיבוק היצה"ר שנקרא ערל גם רע ובהיפך בהסרת ערלה נקרא טוב ושאמר שנתמלא הבית כולו אורה כו'. הוא חידוש כפלא והוראה על שעתיד לדבר עם השכינה פה אל פה שע"י זה יהיה קרן עור פניו וק"ל: ותצפנהו ג' ירחים דלא מנו לה כו'. פרש"י ומהכא נפקא לן והיינו מדהיתה יכולה להצפינו עד ג' חדשים היינו משום דלא מנו לה כו' ורש"י בחומש השם לו דרך אחרת עיין שם וברא"ם ואין כאן מקום להאריך ובספר פענח רזי כתב דהא ודאי מצרים כמי הוו ידעי דיולדת לז' יולדת למקוטעים ובדקו אחריה לששה חדשים משעה דאהדרה ואי הוה מיעברא ג' חדשים מעיקרא וילדתו לז' מקוטעים דהיינו לג' חדשים משעה דאהדרה וע"כ יכלה להצפינו ג' חדשים מיום לידתה אותו עד ו' חדשים משעה דאהדרה כך תוכן דבריו וכה"ג כתב החזקוני ע"ש: ולא יכלה עוד הצפינו אמאי תצפניה כו'. פרש"י שלפון במקברים היה כדכתיב ותצפנהו כו' עכ"ל היינו מסברא אבל ממה שהיתה יכולה להצפינו שלשה חדשים אין ראיה דג' חדשים הראשונים לא בדקו אחריה כדלעיל דלא מנו כו'. ושאמר דהוי שמעו מצראי דאתיילד כו'. לאו דוקא אלא שהרגישו שעת לידתה כי הכא במשה דבבר נולד מקודם זה ג' חדשים אלא שהרגישו בה לסוף ט' שהולידה לפי דעתם וק"ל: אחזו לנו שועלים גו'. מפורש בשיר השירים רבה מלת שועלים כו' א"ר ברכיה שועלים קדמאה מלא תיבנא חסר שעלים כי שילדו לשעלו של ים וע"ש עומתם בהבה נתחכמה לו להשליכם ליאור משלן לשועלים כו' וע"ש ודו"ק:

°ותקח לו תבת גמא מאי שנא גמא אמר ר' אלעזר מא סס
מכאן לצדיקים שממונם חביב עליהם יותר שמות ב
מגופם וכל כך למה לפי שאין פושטים ידיהם בגזל.
ר"ש בר נחמני אמר דבר רך שיעמוד בפני דבר רך ובפני
דבר קשה °והחמרה בחמר ובזפת תנא חמר מבפנים סס
וזפת מבחוץ שלא יריח אותו צדיק ריח רע °ותשם בה סס
את הילד ותשם בסוף על שפת היאור ר"א אומר ים
סוף ר"ש בר נחמני אמר *אגם דכתיב °קנה וסוף קמלו: סס ע"ב ישעיה יט
שחביב עליהם ממונם. שדמיו מועטין ואף ע"פ שהיה משמר גופו יותר בשל עלים שקשים וחזקים: דבר רך. בזה הוא משתמר יפה מן הכל לפי שהדבר הקשה כשהמים מוליכין אותו בחזקה הוא נתקל בלבן. והוא נישוף ונשבר אבל דבר רך נתקל ונזדקר לאחוריו: ריח רע. של זפת: אגם. של עלי ערבה וקנים דקים אש"ייד בלע"ז והוא קנה וסוף קמלו דקרא קנה קנים סוף ערבה דקה:

תוספות מגר מבפנים וזפת מבחוץ. פי' רבי בשם ר"ש בר קלונימוס זה וזה בתוך התיבה ומאמר היה עכסה את הזפת אבל מבחוץ לא

עין יעקב

בשמה ובפ"קי רבי אליעזר איתא והובא בילקוט דאוכני אמר רבי נחמיה דאו אבותיו של משה אמרו במלאך אלקים ומלו אותו לשמונת ימים. הכוונה ג"כ ורבי נחמיה סבר ליה כהכמים דהכא דאמרו דוירא אותו כי טוב הבי' שנתמלאה בית אורה וכדי שלא מיאה כאחרים סס"ל שנולד מהול לזה קאמר ומלו אותו לשמונת ימים ואם איתא שנולד מהול אף דקי"ל שצריך להטיף ממנו דם ברית מ"מ לא היו מוללין אותו לשמונה שהרי נולד משה בשבת ועל נולד מהול אין מחללין את השבת כמבואר ביו"ד הל' מילה ע"ש:
ותצפנהו שלשה ירחים. פרש"י שלשה חדשים יכלה להצפינו שלא הלכו המצרים לבדוק אחריה אלא לסוף תשעה חדשים משעה חדשים מוקדק רש"י לסוף תשעה חדשים כי הכי קי"ל יולדת לתשעה יולדת למקוטעין כדאיתא בנדה דף ל"ח וכן מבואר בא"ע סימן ד' עיין בב"י בשם תשובת הרב דורלאן אף קשה לפי מ"ש לקמן בש"ס בפלוגתא אי אותו יום כ"ה בניסן הוי ביום שאמר שירה או יום ו' בסיון הוי ביום קבלת התורה ונקטה הש"ס למ"ד כ"ה בניסן הוי היכא משכחת ליה ג' ירחי אותה השנה מעוברת היתה וכו' של ראשון וכו' של אירון ומאלעי ש"מ וא"כ קשה הלא יכלה להצפינו עוד עד מלאת תשעה שלימים וי"ל דודאי אלו מ"ד דלקמן שסבירא להו דהיום היה גורם הללת משה לפי שקבל התורה או שאמר השירה ביום זה א"כ לכל זה די"ל דלכך הצפינו עד יום זה לפי שידעו ברוח הקדש שביום זה יש לו הללה משא"כ ביום אחר וזה כוונת הפסוק ותרא אותו כי טוב דיהא טוב דיקבל טוב זה תורה כדאיתא במנחות דף י"ג לכך והצפנו ג' ירחים ודו"ל: אמאי תצפניה ותיזל. מה שהרגישו כאן המפרשים דהלא כיון שמלאו לה ט' חדשים יבדקו אחריה עיין ביפה תואר ומהרש"א וע"ל דהא דקדק הש"ס ותיזל כלומר שגם היא עלמה תלך לבית הסתר מקום שלפון הילד אז למקום אחר ומה יכולין לעשות המצרים שיאמרו בברחה יהיה לפונה עד כי יעבור הזעם ותשבע הגזרה להכי הוליך הש"ס לומר דהוו ממטו ינוקי: וכל כך למה. פי' דודאי נפשו סמור דליתא בחייה וממון איתא בחורה להיק לפי באין פושטין ידיהן בגזל כי מה דסני לך לחברך לא תעביד וכיון שהן מקפידין על ממונם יותר מנפשם לסכי חמיר עליהם ג"כ שלא לגזול אם הבירים והם ילמדו וכן יעשו בלא לגזול כי הקב"ה קובע את קובעיהם נפש: שלא יריח אותו צדיק ריח רע. עיין מה שהקשו מפרשים דלמה הי' בתיבה גם ריח רע וליכא למימר לפי שהיו חמים חזקים הולרכו לזפת מבית ומבחוץ לפני קשה הי"ל לחמור סמר ע"ג הזפת מבפנים כמו שפי' תוספות בשם ר"ש בר קלונימוס וי"ל דלא קשה מידי דהשם צנה כבית גדול ולקח ממו כל ל"כ בדאי היה לו ג"כ כמה מיני לבונה וכה"ג לעשן להסיר הריח רע משא"כ משה שהיה קטן והיה יונק עדיין היה צריך לעשות לו שלא יריח ריח רע וק"ל: בתוס' חמר מבפנים וזפת מבחוץ. פי' ר"ש בר קלונימוס זה וזה בתוך התיבה והחמר היה מכסה את הזפת אבל מבחוץ לא זיפתה שלא יראים כי סגומא דומה לקנה היאור ולא יבחינו בתוך קנה היאור ע"כ ואלא דלא מפרך הש"ס כן על מ"ש גמא עיין במהרש"א ועוד דא"כ יותר הי"ל ליתן הסיבה וה"ל ליקח עץ יותר חזק גם שלי שמעתי שקרא בזה וגם אפשר די"ש עוד עץ חזק הדומה ג"כ לקנה היאור אלא ודאי דלדיקים שממונם חביב עליהם מגופם אף ק"ק לפי פירוש פרש"י הי"ל לאיכהם
יבהשך

לא זכתה שלא ירגישו כי הגמרא דומה לקנה היאור ולא יבחינו התיבה בתוך קנה היאור:

מהרש״א תבת גמא מ״ש גמא אר״א מכאן כו'. וכה״ג אמרו בפרק ג״ה גבי יעקב שנשתייר על פכין קטנים וכ״ל הכא שהיה משתמר גם בגמא אלא שיותר היה משתמר בעצים אחרים ומדהזכיר בקרא שהיה גמא לאשמועינן מכאן לצדיקים כו'. דאל״כ אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש וכ״ש ממון וק״ל: בחמר ובזפת תנא החמר מבפנים כו'. מדהוצרך לב' מינים חמר וזפת אמרו דודאי חמר ובחוץ איכו דבר מתקיים במים מבחוץ ובתבת נח שהיה זפת מבפנים ומבחוץ אף ע״ג דג״כ צדיק היה י״ל כיון דהשמים רב היה שם לכל ענין ומין לא היה די בחומר מבפנים באפשר שיתפרק ע״י שיוטם רב כזה ועוד יש לומר שכיונו הכא לומר שלא יריח כו' ע״פ שהשכינה היתה עמו כדלקמן והראהו ותרא מיבעי ליה כו' ובזה יתיישבו דברי רש״י בחומש פרשת נח והרא״ם כתב שם דרך אחרת ע״ש: וכתבו התוספות פי' ר' בשם רשב״ק דזה וזה תוך התיבה והחמר היה מכסה הזפת אבל מבחוץ לא זפתה שלא ירגישו כי הגמא דומה לקנה היאור ולא יבחינו כו' עכ״ל וקלת ראיה שהגמא דומה לקנה כמו שפירש בתרגום קנה וסוף קנה וגמא אך קשה לדבריו דא״כ מאי קאמר לעיל מ״ש גמא כו' דהא איכא למימר שלקחה גמא שלא יבחינו שהתיבה תוך קנה היאור ויש ליישב דמאי ען כוני דומה לגמא אלא לאפוקי זפת קאמר ודו״ק: ותשם בסוף רא״א ים סוף כו'. זה המעשה במצרים ביאור ולפי הכתובים שים סוף לאו במצרים אפשר שמן ים סוף נמשכים יאורים למצרים וע״כ קראו סוף ובע״ר ים סוף שים סוף מגיע עד נילוס ואמר רשב״כ אגם דכתיב קנה וסוף האי קרא מני במצרים כתיב אלא דכריתה לא שייך בים סוף אלא באגם דומיא דקנה דבקטע גביה ופרש״י סוף ערבה דקה עכ״ל ובתרגום קנה וסוף קנה וגמא עכ״ל:

הרי״ף ותשם בסוף על שפת היאור רבי אלעזר אמר ים סוף וכו'. נ״ע מה ענין ים סוף אל היאור דהא כתיב הכא על שפת היאור וכתיב ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור ונערותיה הולכות על יד היאור ונוח גם כי מיאור מצרים עד ים סוף דרך שלשת ימים ושמא אותה ארץ מצרים שבתורה אינה זו של עכשיו שקורין אותה מצרים והיא היתה למעלה ונוח על שפת היאור וסובב אצל ים סוף ובאותו מקום היתה ארץ מצרים הכתובה בתורה ויצדק לומר ותשם בסוף על שפת היאור:

מב שם ע״ב **ותרד** בת פרעה לרחוץ על היאור א״ר יוחנן משום
שמות ב רבי שמעון בן יוחאי מלמד שירדה לרחוץ
ישעיה ד מגלולי בית אביה וכן הוא אומר אם רחץ ה' את צואת
שמות ב בנות ציון. ונערותיה הולכות על יד היאור א״ר יוחנן
בראשית כה אין הליכה זו אלא לשון מיתה וכן הוא אומר הנה
שמות ב אנכי הולך למות. ותרא את התיבה בתוך הסוף כיון דחזו דקבעי לאצולי למשה אמרו לה גבירתנו מנהגו של עולם מלך ב״ו גוזר גזרה אם אין כל העולם מקיימין אותה בניו ובני ביתו מקיימין אותה ואת עוברת על

גזרת אביך בא גבריאל וחבטן בקרקע. ותשלח את אמתה ותקחה ר' יהודה ורבי נחמיה חד אמר ידה וחד אמר שפחתה מאן דאמר ידה דכתיב אמתה מאן דאמר שפחתה מדלא כתיב ידה ולמאן דאמר שפחתה הא אמרת בא גבריאל וחבטן בקרקע דשייר לה חדא דלאו אורח ארעא דבת מלכים למיקם לחודה ולמאן דאמר ידה לכתוב ידה הא קא משמע לן דאשתרבב אשתרבובי דאמר מר וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה וכן אתה מוצא בשיני רשעים שנאמר שני רשעים שברת ואמר ריש לקיש אל תקרי שברת אלא שרבבת:

(שם מגלה פ״ק ט״ו; תהלים)

לרחוץ, לטבול שם לשם גירות: וכן הוא אומר כו'. שהשב ומתנקה מעונו קרי רחוץ: לשון מיתה. כדמפרש טעמא ואזיל שהיו מוחות בידה הלכתו של אותו צדיק: דאמר מר. גבי שרביט הזהב דאחשורוש במסכת מגילה: בשיני רשעים. דשוג מלך הבשן בברכות בתחלת פרק הרואה: שרבבת. לישנא דאשתרבוב:

מהרש״א לרחוץ כו'. לפי פרש״י לא ה״ל לאתויי האי קרא אם רחץ ה' גומר דלא איירי ברחילה ממש וטפי ה״ל לאתויי מכמה מקראות דכתיב רחילה גבי טבילה ועוד לעם לא כאמר דלרחילה בעלמא ירדה אלא שזו הרחילה כאמרה למשל על רחילת עצמה מגלולי בית אביה ודרש ליה מדלא כתיב לרחוץ בתוך היאור אלא על היאור להורות שלא היה זו לרחילה ממש ובהא קמייתי נמי קרא דאם רחץ ה' גו' משל על השבים ומתנקים שהיו מלוכלכים בנות ציון בגלולי ע״ז והא מייתי לה פ״ק דמגילה אמאי קרו לה יהודית שכפרה בע״ז כו' ע״ש וק״ל: אין הליכה זו אלא לשון מיתה כו'. דאל״כ למה לי למכתב ונערותיה הולכות כפרש״י בחומש ודמייתי הכא ותרא את התיבה גו' הפסיק הענין והס״ד לא מייתי האי קרא כלל אלא דע״כ בתר ותרא את התיבה גו' שראו נערותיה שבאתה להצילו כו' א״ל גבירתנו כו' וכאילו כתיב ונערותיה הולכות למיתה בתר ותרא את התיבה גו' אלא דאין המקרא יוצא מידי פשוטו לכך הקדימו דהיינו שהיו נערותיה הולכות על שפת היאור קודם שראתה את התיבה גו' ולמדו לומר שבא גבריאל וחבטן כו' שבמיתתם זו מתו מדכתיב הולכות על יד היאור שפירושו לפי הדרש הולכות למיתה בקרקע שעל שפת היאור שבא גבריאל וחבטן בה: מ״ד ידה דכתיב אמתה. אף על גב דטפי אית לן לפרש כמשמעו אמתה מלשון אמה שפחה כדקאמר מ״ד שפחתה. מדלא כתיב ידה הכא ע״כ ליכא לפרושי הכי דהא שפחותיה מתו ולא מסתברא ליה למימר דשייר חדא וה״ק ידה דכתיב אמתה וכיון דשפחותיה מתו כבר ע״כ דליכא לפרש אלא ידה גם רש״י בחומש פירש לפי פשוטו אמתה שפחתה ורבותינו דרשו לשון יד כו' עכ״ל דהכי מוכח כמו מתוך שמעתין דאמתה שפחתה היא יותר פשוטו משנפרש אמתה ידה והרא״ם האריך בזה לפרש״י ואין צורך:

ונערותים

עיון יעקב

בהיפך הקרא והחמרה בזפת וכחמר שלכתחלה צריכין לחמור בזפת ואח״כ החמר על גביו: **ותרד** בת פרעה לרחוץ על היאור אמר רבי יוחנן. מדקדק כן מדלא כתיב לרחוץ ביאור וגם למה לא כתיב להיפך כפרש״י בחומש והכי ה״ל לכתוב ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ אלא ודאי מלמד שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה והא דכתיב על היאור היינו לפי שעיקר הטבועה הוא באותו מקום שהטילו כי המצריים היו עובדין ליאור שהרי לכך לקו בדם עיין פרש״י בחומש: **ותרא** את התיבה בתוך הסוף כיון דחזו דקבעי לאצולי. נראה דלמד כן מדלא כתיב להפך כסדר ותרד לרחוץ וגו' ותרא את התיבה ונערותיה הולכות וגומר ותשלח את אמתה ומדמפסיק עם הפסוק ונערותיה הולכות לומר לך דלא היתה יכולה להציל את משה כיון שנערותיה מיחו בדבר עד שנערותיה הולכות למיתה אז ותרא את התיבה כהנה. לב נהלילו וק״ל ועיין במהרש״א: **חד** אמר שפחתה. נ״ל דפליגי בזה כדאיתא בסנהדרין אלא בני בתיה בת פרעה ופי בתי' ילדתו והלא יוכבד ילדתו אלא יוכבד ילדתו ובתי' גידלו לפיכך נקרא על שמה למ״ד ידה ס״ל דלכך נקרא על שמה לפי שהצילתו בעצמה ממיתה ולמ״ד שפחתה ס״ל לכך נקרא על שמה לפי שגידלה אותו: מ״ד ידה דכתיב אמתה. פי' דאי אשפחתה קאי למה מעיקרא קרו להו נערותיה ולבסוף אמתה אלא שפי' ידה ועוד דכתיב ותשלח ולא כתיב ותלכה אף גם הפשוט הם כמוקת לפעים כדאמרינן מרבה ספקות מרבה זמה ומגלגלין זכות על ידי זכאי בתיה שרחלה מגלולי אביה: **הא** קמ״ל דאשתרבובי

הרי"ף ונערותיה הולכות א"ר יוחנן אין הליכה אלא מיתה וכו'. אין להקשות כיון שלא עשו אלא לפי שמיחו בה ואמרו לה גבירתנו את עוברת על גזרת אביך וכו' בא גבריאל וחבטן איך הוא אומר בירידת בת פרעה ליאור ונערותיה הולכות לשון מיתה אלא לפי שהכתוב הוא אומר ותרד בת פרעה ונערותיה עמה כאומר הולכות להיות שנאמת היו הולכות למות בשעה ירידה שעתידה לראות בת פרעה את הילד ותרצה להצילו והם ימחו בידה וגבריאל עתיד לחבטן הרי לך שהליכה זאת שהיו הולכות עם גבירתן היא הליכה למות מתוך אותה ירידה ליאור: הא קמ"ל דאישתרבובי וכו'. וכ"ת תיבת ד"א כתב ידה אבל לכתוב אמתה במ"ם דגושה יש לומר דלכך היתה רפויה מ"ם של אמתה לרמוז שגם ידה רבתה ונשתרבבה למרחוק:

מג שם שמות ב שם **ותפתח** ותראהו את הילד ותרא מבעי ליה א"ר יוסי בר' חנינא מלמד שראתה שכיני' עמו. °והנה נער בוכה קרי ליה ילד וקרי לי' נער תנא הוא ילד וקולו כנער דברי רבי יהודה אמר לו רבי נחמיה א"כ עשיתו למשה רבינו בעל מום אלא מלמד שעשתה לו אמו חופת נעורים בתיבה אמרה שמא לא אזכה לחופתו.

שם °ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה מנא ידעה א"ר יוסי ברבי חנינא מלמד שראתה אותו מהול. זה. א"ר יוחנן מלמד שנתנבאה שלא מדעתה זה נופל ואין אחר

ישעיה ח נופל והיינו דא"ר אליעזר מאי דכתיב °וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים צופים ואינם יודעים מה צופים מהגים ואינם יודעים מה מהגים ראו שמושיעם של ישראל במים הוא לוקה עמדו וגזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו כיון דשדיוהו למשה במיא אמרו תו לא קא חזינן כי ההוא סימנא בטלו לגזרותייהו והם אינם יודעים שעל מי מריבה הוא לוקה והיינו דאמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב

במדבר כ °המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל המה שראו

שם יא אצטגניני פרעה וטעו והיינו דקאמר משה °שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו אמר להם משה לישראל בשבילי נצלתם כולכם:

שראתה עמו שכינה. והאי את לשון עם כמו לא שלח יעקב את אחיו: **נער.** גדול משמע: **בעל מום.** והוא לוי ונפסל בקולו לעבודת השיר: **ואין אחר נופל.** ליאור שאותו היום בטלו גזירותיו: **וכי יאמרו אליכם.** האומות דרשו כמותו אל האובות: **המצפצפים והמהגים.** כנוי קרי להו הכי לגנאי שאינם אלא מצפצפים כעופות ומהגים כיונים מוציאים קול בגרונם ואינם יודעים מה אומרים כך דרך של אצטגניני' אינם רואים אלא סימן אבל לא פירושו של דבר: **ראו.** אצטגניני פרעה: **שמושיעם של ישראל וכו'.** והך מלתא לאו רבי אלעזר קאמר לה דקרא לאו אמצרים קאי אלא תלמודא קאמר לה וקאי אהא דאמרינן לעיל ואין אחר נופל כדרי' אלעזר דאמר דאינן יודעים מה הוגים הלכך ראו מצרים ולא ידעו מה ראו: **כיון דשדיוהו למשה במים.** כל אותו שהיה ביאור אין לך לקותא גדול מזה ובטל הסימן של לקייה: **רגלי.** בשבילי כמו ויברך ה' אותך לרגלי: **בשבילי נצלתם.** שבטלו מצרים גזרתם:

תוספות בשבילי נצלתם כלכם. תימה אדרבה בשבילו נגזרה הגזרה שראו אצטגניני פרעה וי"ל הוא היה ראשון המושלך ליאור ונגזרה ראשונה אם בן הוא והמתן אותו לא בשבילו היתה אלא משום ונלחם בנו ודרך אנשים להלחם:

מהרש"א ותפתח ותראהו גו' כו' ותרא את הילד גו'. דכינוי ותראהו הוא מיותר רמז דקאי הכינוי על השכינה ובספר בחיי כינוי ותראהו ה' ו' חצי האחרון מהשם רמז לשכינה עכ"ל: **קרי ליה ילד וקרי ליה נער כו'.** גם שמצינו שהילד מיום הולדו נקרא נער כמו ומה נעשה לנער היולד גומר וכתיב ויבקש דוד את האלהים בעד הנער מ"מ הכא לא ה"ל לשנות לקרותו נער כיון דכבר קרי ליה הכא ילד ורש"י בחומש הביא הך דרשה דר"י שהיה קולו כנער וטען עליו הרמב"ן וכבר דחו זה ואמרו א"כ עשיתו למשה רבינו בעל מום ועוד כו' ע"ש והאריך הרא"ם להשיג על דבריו ע"ש ומדבריו נראה שהנער כשר לעבודת השיר של הלוים וכן נראה מפרש"י במתניתין וקשה דהא לכל הדעות לא נקרא נער רק עד ל' כמ"ש הרא"ם בעצמו בפ' ויצא ועבודת הלוים לשיר אינם מתחילים אלא מל' שנה ואילך ולולי פירש"י היה נראה לפרש מ"ש עשית למשה בעל מום לאו משום דלוי הוה אלא כל שינוי שבאדם בברייתו נמי אקרי כל אדם נקרא בעל מום וכיוצא בזה איש שקולו דק כאשה נקרא בעל מום וסריס וכן להיפך באשה שקולה עב תקרא בעלת מום ואיילונית ור"י לא היה חש לדברי הר"ן דהתם ודאי שינוי ברייתם הוראה על מומם אבל הכא קולו כנער מורה על מעלתו וגבורת לבו: **שעשתה לו חופת כו'.** הזכיר הכתוב להורות שנתייאשה אמו ממנו וכדאמרי' שטפחה אביה על כו' וק"ל: **מילדי העברים מנא ידעה כו'.** פי' למאי דקאמרינן לעיל דגם המצרים היו בגזירה שלישית מנא ידעה שמילדי עברים הוא וקאמר שראתה אותו מהול ואפילו למ"ד שנולד כשהוא מהול בת פרעה חשבה שהוא נימול כי הנולדים מהול הם מועטים ולמ"ד דנולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית ניחא טפי שיש להכיר בין הנימול ובין הנולד מהול וק"ל: **זה אר"י כו' זה נופל ואין כו'.** ובש"ר זה מהו זה זה נופל כו' ונראה לפרש דה"ק מהו זה דלפי הני לא ה"ל למכתב מילדי העברים זה אלא מילדי העברים:

עיון יעקב

דאשתרבובי אשתרבובה. להכי כתיב אמתה לומר שאשתרבב אמות הרבה: **שראתה עמו שכינה.** דקדק לומר עמו שכינה כמו עמו אנכי בצרה אבל לא בשרתה עליו השכינה ממש כי אין שכינה שורה אלא מתוך שמחה כדאיתא בשבת דף ל' וכאן כתיב והנה נער בוכה ומכל מקום לא הבינה מזה שהוא מילדי עברים דהא אצטגניני פרעה אמרו שמושיען יכול להיות מצרי לכך שכינה עמו וק"ל: **וקולו כנער דברי רבי יהודה** א"ל רבי נחמיה א"כ עשית למשרע"ה בעל מום. עיין ביפה תואר שכתב לאו משום דלוי היה אלא כל שינוי אדם בברייתו משאר כל אדם נקרא בעל מום. עכ"ל ודבריו נראים שהרי כן איתא נ"כ בבכורות דף מ"ד ע"ב א"ל רב שימי לרב אשי עשית למשרע"ה בעל מום דתנן גופו גדול מאבריו או קטן מאבריו ה"ז בעל מום ע"כ היינו דלאו משום שהוא לוי ולפסול בקול קאמר וי"ל דפליגי בפלוגתא דתנאי במתניתין ריש סנהדרין דרבנן סברי דבעינן שבעים ואחד סנהדרין כי משה היה על גביהן והתייצבו עמך ואם בהדייהו כיון דמשה היה ע"א סנהדרין וסנהדרין הוצרכו להיות מנוקים מכל מום כדכתיב כולך יפה רעיתי ומום אין בך כדאיתא במלות הכילה דף ק"א א"כ אי אפשר לומר שהיה בעל מום ומש"ה רבי יהודה אזיל לטעמו דפליג ארבנן דסבר משה לא היה עמהן ועמך משום שכינה ואירך שיהיו מיוחסין כמותו לכן ס"ל דאין נפקותא אי היה בעל מום או לא ועיין בסנהדרין דף ל"ו ע"ב בתוספות ד"ה לאתויי ממזר וד"ה אסך ברומז לך: **ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה.** המפרשים הקשו דאיך קראו אותו מושיען של ישראל כיון שטבעו במים ותו דלמה בחמה בטלו לגזירתייהו דהא גזירה ראשונה היה משום ונלחם בנו אף שלא ידעו [עדיין ממושיעם של ישראל לפי דעת התוספות והתוספות שכתבו בד"ה בשבילי נצלתם כולכם תימה אדרבה בשבילו נגזרה גזירה שראו אצטגניני פרעה וי"ל הוא היה ראשון המושלך ליאור ונגזרה ראשונה אם בן הוא והמתן אותו לא בשבילו היתה אלא משום ונלחם בנו והדרך האנשים להלחם עכ"ל תוספ' נ"ב קשה דמ"מ למה נקרא בשבילי נצלתם לכן נלע"ד דהמצרים החכמו עצמם לבטל הגזירה הגזירה ראשונה כדי שיקוים בו מה שראו שהוא מושיען של ישראל ויקוים בזה מה שבטלו בשבילו הגזירה ראשונה וזה כוונת התוספות בד"ה ונגזרה ראשונה וכו' וא"כ שפיר קאמר בשבילי נצלתם כולכם אבן לפי דעת רש"י בחומש דגם גזירה ראשונה היה בשביל מושיען של ישראל צ"ל דלכך קאמר בשבילי נצלתם כולכם כדאיתא ברבה פ' ויחי פ' כ"ו וז"ל אמר רבי לוי ששים רבוא תינוקות עיברו נשותיהן של ישראל בלילה אחת וכולם הושלכו ליאור

שבנים הוא אבל זה למעטי אתי זה נופל כו' וכה"ג דריש בפרק ע"פ בכנו זה פרט לקוטן מדה"ל למכתב בכנו הוא וכתב זה למעט אתי: המצפצפים והמהגים כו'. מפרש"י נראה שהוא מלי לפלוף כע"פ לפי הדרש אבל מנה באמרו לופים ואינן יודעים כו' נראה שהוא מלשון השקפה והבטה כמו וירא הלופים והקימותי עליכם לופים שהם חוזים ומתנבאים ואינם יודעים מה מתנבאים ומלת מלפצפים נפול על כוונה ע בהם לופים ואינם לופים או שהכפל מורה על המיעוט בדבר כמו ירקרק אדמדם: ראו שמושיעם של ישראל כו' גזרו כל הבן הילוד גו'. הייט גזירה שלישית דקאמר לעיל דגביה כתיב ולעיל דנקט האי קרא בגזירה שנייה ליכא דתמידא הוא וסמוך עליו בגזירה שנייה הבה נתחכמה לו גומר כמ"ש כל זה לעיל וק"ל: כיון דשדיוהו למשה אמרו תו לא חזינן כו' שזה היה סימן הלקייה שהשליכוהו ליאור אז ומה שהוכרח לומר באינם יודעים שעל מי מריבה הוא לוקה דלא מסתבר להו למימר שסימן הלקייה לא יורה אלא על השלכתו ליאור לחוד שלא היה אלא לפי שעה ועוד שלא מזה תשועה לישראל אלא שהיה זה ג"כ סימן לעתיד על מי מריבה שהיא לקייה גמורה והם לא היו יודעים ועיין להם פרש"י הכא וק"ל: המה מי מריבה כו' המה שראו כו'. מלת המה הוא כמיותר לדרוש מיכה במה מי מריבה הנזכרים במקום אחר כו' כפרש"י בחומש ובחטא מי המריבה פרש"י בחומש על בהכה הסלע ולא דבר אליו אבל בפ' חלק פירש על שאמר להם שמעו נא המורים גו' ועיין במפרשים וק"ל: ת"ר אלף רגלי גו' בשבילי נצלתם כו'. נראה שדרכו כן ממלת רגלי שהוא נקוד בחיר"ק כלמ"ד דלפי פשוטו הלי בציר"י רגלי וק"ל: בשבילי נצלתם כלכם. כתבו התוס' ש"מה דאדרבה בשבילי נגזרו הגזרות שראו אצטגניני פרעה י"ל שהוא שיה הראשון המושלך שי' עכ"ל ע"ש דבריהם תמוהים דהא ודאי הא דאצטגנינים הוא גזירה שלישית היה לכל עמו אבל גזירת השלכת בני ישראל ליאור היה כבר בגזירה שנייה משום פן ירבה וגו' גם ע"ש בתירוצו במשה שיה הראשון המושלך ליאור זה סותר כמה מקומות שהוזכר בהו שכבר הושלכו רבים מבני ישראל ליאור וכבר כתבנו בזה לעיל דגזירה שנייה לא בשביל משה היה אלא משום פן ירבה וגו' וכילף גזירה שנייה מהבה נתחכמה לו וגומר כמ"ש לעיל ואין להקשות דא"כ כן גם אחר שנתבטלה גזירה שלישית כשראו שמושיען נלקה במים למה נתבטלה גזירה שנייה שהיה משום פן ירבה וגומר כדאמר הכא זה טפל ואין אחר טפל די"ל כיון דראו דנלקה מושיעם לא חשו עוד לפן ירבה ונלחם בנו כיון דלא יהיה להם מושיע והו"ק:

יד סס **אמר** ר' חנינא בר פפא אותו היום עשרים ואחד בניסן היה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתיד לומר לפניך שירה על הים ביום זה ילקה (בים) [ביום] זה. רבי אחא ברי חנינא אמר אותו היום ששה בסיון היה אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע מי שעתיד לקבל תורה בהר סיני ביום זה ילקה ביום זה. בשלמא למאן דאמר בששה בסיון משכחת לה ג' ירחי דאמר מר בז' באדר נולד משה בשבעה באדר מת משה משבעה באדר ועד ששה בסיון תלתא ירחי הוו אלא למאן דאמר בכ"א בניסן היכי משכחת לה אותה שנה מעוברת היתה רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם:

שירה על הים. בכ"א בניסן נאמרה כדתניא בסדר עולם מרעמסס לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם לפני החירות הרי ג' וברביעי ויוגד למלך מצרים כי ברח העם חמישי וששי רדפו מצרים אחריהם ליל שביעי ירדו לים שנאמר ויאר את הלילה בשחרית אמרו שירה ויום שביעי היה י"ט האחרון של פסח היה: דאמר מר בשבעה באדר מת משה. בפ"ק דקידושין ילפינן לה מקראי דכתיב ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום וכתיב משה עבדי מת ועתה קום עבור את הירדן וכתיב כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן וכתיב והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון לא מהם ל"ג למפרע תמצא שבשבעה באדר מת משה. ומנין שבז' באדר נולד שנאמר ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא מה תלמוד לומר היום היום מלאו ימי ושנותי: תלתא ירחי הוו. והם שלשה חדשים שהצפינתו: רובו של ראשון. לא חסר אלא שבעה ימים: ורובו של שלישי. דהיינו סיון: ואמצעי שלם. אדר השני שלם:

מהרש"א רבי חנינא בר פפא אמר אותו יום כ"א בניסן היה כו' רבי אחא בר חנינא אמר אותו יום ו' בסיון כו'. נראה דנייתי לחו בלשון פלוגתא אדלעיל ונראה לפרש דאמה שאמר לעיל דאינם יודעים שעל מי מריבה הוא לוקה כו' וקאמרי איכא דודאי היו יודעים ועיקר שראו בו נקיים הנס הוא השלכתו ליאור אלא שיכלל מגזירה זו ע"י המלאכים שבקשו בשביל אי ביום כ"א ניסן לומר אי ביום ששה בסיון דבזה הזכות שהכירו המלאכים נתבטלה הגזירה מעליו וכדאמרינן סוף מסכת שבת דלית מזל לישראל משום דע"י זכות גדול יתבטל גזירת המזל ודו"ק:

ותאמר אחותו אל בת פרעה האלך וקראתי לך מה שמות ב
אשה מינקת מן העבריות ותינק לך את הילד מאי שנא מעבריות מלמד שהחזירוהו למשה על כל המצריות כולן ולא ינק אמר הקב"ה פה שעתיד לדבר עמי יינק דבר טמא והיינו דכתיב את מי יורה דעה ואת ישעיה כח
מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים למי יורה דעה

עיון יעקב

ליאור ועלו בזכותו על משה הוא שמשה אמר שש מאות אלף רגלי עכ"ל: מי שעתיד לומר לפניך שירה על הים ביום הזה ילקה ביום הזה. שכוונה דהם ילקו מלקות ע יאמר שירה ביום הזה על כן ראוי שילקה וכן לענין התורה ועי' ל' והלקוסה שראו לאו מיתה ממש רק איזה לקותא ועונש כמו במי מריבה שלא תגזר עליו למות מיד כן שיה דהוי לבוא עליו בהשלכת מים ומלאכי השרת הלינו מנח שעתיד. לומר שירה ביום הזה ראוי להלל בלי שום פגע רע ועיין במהרש"א דאלו הת"ר פליגי אלעיל וי"ל דאלו מיד פליגי אי תלמוד גדול או מעשה גדול כי שירה הוא מעשה: רובו של ראשון ורוב של אחרון. והא דלא הצפינו ששה ירחים שלימים שטעם כמ"ש לעיל כדי שיעמוד לו זכות של יום זה עיין לעיל: מלמד שהחזירוה לינקה על כל המצריות כולן ולא ינק. ואע"ג דככר חם מאה כן שלש חדשים ואליבא דכ"ע היה מכיר את אמו שאינו יונק מאחרת ולפי מה דהסיק הש"ס פ' חע"ב דף ס' לפום חורפיה ודאי שהיה משה מכירה מקודם וא"כ מה רבותיה שלא היה יונק מנכריות י"ל משה שכבר כשלך ליאור והי' רעב נתאב לינק שהרי נאמר והנה נער בוכה אם כן היה לו לינק אף ממי שאינה מכירה אלא האי שלכך לא ינק משום פה שעתיד לדבר עמי יינק דבר טמא וזה אמר מרותק בפסוק לגמולי מחלב ולעתיקי משדים דהוא לבאורה כפל: ועיין במהרש"א ובפמ"ם ה"ק לגמולי מחלב שמא אע"פ שהיה נפתק משדים מעיקרא כשהושלך ליאור אפ"ה לא ינק וק"ל: יינק דבר טמא. משמע דבאר חלב ינק במשמעות ששתיה דקרא בילקוט וכ-בה ס' וילך איתא כזה"ל ביום שנולדתי מלאתי שמחון פה והלכתי ברגלי ודברתי עם אבי ואמי ר"זילו אבל לא ינקתי עכ"ל ומתלמידי הרב מוהר"ר יודא אב"ד דק"ק דיען שמעתי לפרש דה"ק שהיה לו שמחון פה וכו' עם אבי ואמי ואפילו חלב לא ינקתי כלומר קודם שינק חלב

דעה ולמי יבין שמועה לגמולי מחלב ולעתיקי משדים
שמות ב °ותאמר לה בת פרעה לכי ותלך העלמה א"ר אלעזר
מלמד שהלכה בזריזות כעלמה רבי שמואל בר נחמני
שם אמר שהעלימה את דבריה °ותאמר לה בת פרעה
היליכי את הילד הזה אמר ר' חמא בר חנינא מתנבאה
שם ואינה יודעת מה מתנבאה היליכי הי שליכי °ואני אתן
את שכרך אמר רבי חמא ברי חנינא לא דיין לצדיקים
שמחזירים להם אבידתן אלא שנותנים להם שכר עמה
שנאמר ואני אתן את שכרך:

מאי שנא מן העבריות. דקאמר לה מכלל דהמצריות לא ניאה לה: דבר טמא. שאכילתה דברים טמאים והתינוק טועם בחלבה כל מה שאוכלת כדאמרינן ביומא גבי לבד השמן: את מי יורה דעה. למי ילמד הקב"ה תורה למי שגמל והפרים עצמו מן החלב טמא ונעתק משדים טמאים כמו ויעתק משם: שהלכה בזריזות כעלמה. שכל כחה עליה כמו חזק ואמץ תקיף ועלים: שהעלימה את דבריה. שלא אמרה שהיא אחותו ושהיא מביאה את אמו: היליכי. הרי לך שליכי:

מהרש"א ומ"ש מן העבריות מלמד שהחזירוהו כו'. מפורש במ"ר למה אמרה מן העבריות וכי אסור כו' לא כן תנינן כו' אבל נכרית מניקה של ישראל כו' לפי שהחזירוהו כו' ולמה פסלן אמר הקב"ה פה שעתיד כו' ע"כ ואע"ג דהיתה שם מינקת ישראלית היה מותר במינקת נכרית. וכ"כ התוס' פרק אין מעמידין ע"ש אבל הג"י פרק חרש בשם ר"ח כתב דהיכא דאיכא מינקת ישראלית דאסור בנכרית ע"ש באחוכה ויש לייש' דה"נ הכא מפני הסכנה שלא ירגישו שהוא מן העברים לא היתה לומר מרים וקראתי לך מן העבריות כמ"ש שהעלימה דבריה אי לאו אחר שפסל המצריות ובזה יתיישב הכא היאך שכרה לו להניק מהמצריות דהא ברשות המצריות היא נתנה להניק ואם תנן נכרית מניקה של ישראלים היינו דווקא ברשות ישראלים ולא ברשות מצרים ומפני שפיכות דמים די"ל לקרוא עבריות היה יותר סכנה שלא ירגישו בדבר מיהו בזה איכא למימר כיון דבת פרעה נתנה להניקו לא שייך ש"ד מאימת המלכה עליהם: והיינו דכתיב את מי יורה גו'. ויש פי' הפסוק לפי הדרש בלשונות הכפולים שבו לפי מה שזכר לעיל מיניה כי כהן ונביא שגו בשכר והלכו אחר מותר התאוה המונע מיראת ה' מלהבין בה אבל אמר במשה כיאו נאמן ביתו את מי יורה גו' כי הוא הגון וראוי להורות דעת ה' שהיא תורה שבכתב ואת מי יבין שמועה שהם שמועות והלכות למשה מסיני לפי שאף בקטנותו גמל והפרים עצמו מחלב טמא של עכו"ם כפרש"י קידש עצמו במותר לו ועוד אמר ועתיק משדים שהעתיק עצמו בלאו איסורא דחלב טמא אלא מפני החשש ש"ד כדאמר בפרק אין מעמידין משום דשוא שייפא ליה סם לולד מאבראי ואף שאין הלכה כר"א דאמר הכי קידש משה עצמו במותר לו: ותלך העלמה כו' שהלכה בזריזות כו'. לפי שכבר בענין זה קראה הכתוב אחותו וכאן גבי הליכה אחר אמה קראה עלמה מלמד כו' ושאמר שהעלימה את דבריה כפרש"י שלא ידעו שהיא אחותו ושמביאה את אמו ומשום שלא יתודע כוונתה בבית פרעה שזה הוא בן המושיע ולכן העלימה כאילו איננה אחותו ואין זה אמו וק"ל: מתנבאה ואינה יודעת כו'. ענין זה שמתנבאה שלא מדעת וכוונה וכמ"ש הכותב פ"ק דברכות גבי ראובן שאמרה לאה ראו מה בן בני כו' דהיינו שהקב"ה שם בפיה קריאת שם זה כו' עיין שם. ודרשו היליכי הא שליכי. עיין ברא"ם שכתב ואף שדרך הלשון להיות כן כמו שא לכם זרע מ"מ הכא כו' עכ"ל עיין שם ולי נראה דלפי פשוטו שהוא מלשון הליכה הוה ליה למכתב הוליכי ברי"ו ועי"כ דרשוהו ב' תיבות הי ליכי ר"ל הרי שלך וק"ל:

שמות טו °ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה
אחות אהרן ולא אחות משה אמר רב עמרם
[אמר רב ואמרי לה א"ר נחמן אמר רב] מלמד שהיתה
מתנבאה כשהיא אחות אהרן *ואומרת עתידה אמי
שתלד בן שמושיע את ישראל וכיון שנולד משה נתמלא
כל הבית אורה עמד אביה ונשקה על ראשה אמר לה
בתי נתקיימה נבואתיך וכיון שהטילוהו ליאור עמד
אביה וטפחה על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתיך
שם ב והיינו דכתיב °ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה
לו לידע מה יהא בסוף נבואתה:

שהיתה מתנבאה כשהיתה אחות אהרן. עד שלא נולד משה והיינו הנביאה אחות אהרן:

מהרש"א ותקח מרים הנביאה אחות אהרן כו' שהיתה מתנבאה כו'. כתוב זה במקום השירה שהזכיר בה תשועת ישראל ע"י משה כמ"ש ויושע ה' גו' ויאמינו בה' ובמשה עבדו ומשה התחיל בשירה עם האנשים כמ"ש אז ישיר משה ובני ישראל גו' אמר הכתוב שגם מרים התחילה בשירה עם הנשים לפי שכבר נתנבאה על תשועה זו קודם לידת משה כשהיתה אחות אהרן שתלד אמי בן המושיע כו': עמד אביה ונשקה על ראשה כו' עמד אביה וטפחה כו'. אע"ג דנתאמתה לו נבואתה כשראה הבית כולו אורה אחר כך כשהושלך ליאור נתייאש אביו ממנו אבל בספר שורש ישי כתב שהיה בנוסחת גמרות שלו עומדה אמה וטפחה לה על ראשה וכ"ה במ"ר דאביה ג"כ בטח ברחמי אל וסמך על נבואת בתו ע"ש ומ"מ קשה גם לגירסתו למה לא בטחה אמה בכך כמו אביה ויש לייש' דלא גילתה את נבואתה זו אלא לאביה כדי שיחזירנה אחר שגירשה כדאמר לעיל ולזה ע"י שנתמלא הבית כולו אורה נתאמת לו נבואה זה גם שהיתה אז בת ה' שנים אבל לגבי אמה העלימה נבואתה כדמשמע ותלך העלמה ותקרא את אם הילד שדרשו בו שהעלימה דבריה שהוזכר זה כאן לומר דלגבי אמה כבר העלימה דבריה ולזה היתה נצבת שם מרחוק לידע סוף נבואתה ולזה אמה שלא ידעה בנבואתה בשעה שהושלך ליאור גם אם ראתה כבר. שהבית היה כולו אורה חשבה לה לסכנה אחרת ועי"כ עמדה וטפחה לה כו' ודו"ק:

שם מז פיסקא יוסף זכה לקבור את אביו וכו' מ"ש מעיקרא
בראשית נ דכתיב °ויעל יוסף לקבור את אביו ויעלו אתו
כל עבדי פרעה והדר וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו
ומ"ש

עיון יעקב

שלא דבר עם אביו ואמו אבל באמת נר' כמשמעות המקרא וק"ל: עמד אביה וטפחה על ראשה. ולפשר לבי שהקים אביה על ראשה לזה כשנתקיימה נבואתה לקחה את התוף וכדכתיב בנחום כי מתופפות על לבבהן ופרש"י שם מקישות בידיהן על לבן כהיקש בתוף עכ"ל כי לית אדם מספר אונקיא דידיה אלא בשעת רווחא: והיינו דכתיב ותתצב אחותו מרחוק. ועיש דקשה דלמה נצבה אחותו יותר משאר קרוב אביו ואמו ואחיו והשתא אתי שפיר שרצתה לידע סוף נבואתה וכן משמע להרא"ה בריש פ' שמות ובהגה מדקדק בזה בע"ב: מ"ש מעיקרא דכתיב ויעל יוסף לקבור את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה והדר וכל בית יוסף וכו'. נראה דלכך שלא קושיא ע במתני' כי בל"ז שיישי אומר דלכך בעלייתו לקח

שם ומ"ש לבסוף דכתיב °וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו והדר וכל העולים אתו לקבור את אביו אמר רבי יוחנן בתחלה עד שלא ראו בכבודן של ישראל לא נהגו בהן כבוד ולבסוף שראו בכבודן נהגו בהם כבוד דכתיב
שם °ויבאו עד גרן האטד וכי גרן יש לה לאטד א"ר אבהו מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפין לו אטד שבאו שם בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה תנא כולם למלחמה באו כיון שראו כתרו של יוסף שתלוי בארונו של יעקב נטלו כולם כתריהם ותלאום בארונו של יעקב תנא ל"ו כתרים נתלו בארונו של יעקב:

מאי שנא מעיקרא. דאקדמינהו למצרים מקמי אחי יוסף ומאי שנא לבסוף דכתיב הוא ואחיו והדר וכל העולים אתו: **וכי.** דרך לאסוף אטדים ולעשות מהן גורן: **שמקיפין לו אטד.** גדר של קוצים: **ל"ו כתרים.** י"ב נשיאים דישמעאל וכ"ג אלופים דעשו וא"ת כ"ה הם תימן וקנז מנו שני פעמים. וא"ת קרח נמנה שני פעמים שני קרח הם אחד מבני אליפז ואחד מבני אהליבמה מכל מקום ל"ה הם וכתרו של יוסף הרי ל"ו:

מהרש"א והדר וכל העולים אתו כו'. דמשמע להו דכל העולים גרי על כל עבדי פרעה שהוזכרו מעיקרא בלשון ויעלו כל עבדי גו' וק"ל: **נהגו בהם כבוד כו'.** דהיינו שילכו לפניהם ואף על גב דאמרינן בפרק ג' שאכלו דאין מכבדין בדרכים דהיינו בשנים שפגעו זה בזה בדרך. אבל אם מתחלה יצאו יחדיו ללכת כי הכא מכבדין כמו שכתבנו בפרק הפועלים בשם התוספות וק"ל: **וכי גורן יש לו לאטד כו'.** *יש לדקדק דאיתא כפשטיה ונקראת כך ע"ש אטד המקיפו דהא לפי המשל נמי ה"ק שהקיפוהו כתרים כו' כגורן שמקיפין לו אטד וי"ל דודאי אין דרך לקרות שם הגורן על דבר שעל המקיפו ושם גורן נמי מוקף באטד ולא בא קרא אלא לאשמועינן המשל שהקיפוהו כתרים כמו שמקיפים הגורן באטד וק"ל: **שבאו כולם למלחמה כו'.** מפורש בב"ר ע"ש והיא שבאו שלא יקבר יעקב במערת המכפלה כדלקמן וכיון שראו כתרו של יוסף כו' תלו גם הם כתריהם מראשם כו' ע"ד נפלה עטרת ראשינו כדכתיב בתריה ויספדו שם מספד גו': **תנא ל"ו כתרים כו'.** עיין פרש"י מה שכתב דכ"ג אלופים מבני עשו וחשיב קרח ב' פעמים ובב"ר חשיב ליה חד דממזר היה אך ק' לפירושו הא אמרינן פ' חלק דכל אלוף מלכותא בלא תגא הוא והיאך קאמר דתלו כתריהם גם נראה דלא היה להם רק שמונה מלכים בדורות הללו שהיו קודם שמלך מלך בישראל כמ"ש בפרשת וישלח גם ק"ק דהא חשיב נמי הכא בני קטורה שהיו מלכי מדין שם ולמה לא תלו גם הם כתריהם ולולי

נ"ל ואי בקושייתו פו"ל למכתב עד האטד הגורן כי בתחלה יבאו להאטד יתנקיף ואדכתיב גורן האטד פריך שפיר נק"ל

פירש"י נראה דהיה קבלה בידם שהיו הכל בכלל ל"ו כתרים וכו'. בתנחומא שגם מלכי כנען תלו כתריהם ע"ש:

ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד תנא אפי' סוסים ואפי' חמורים כיון שהגיעו למערת המכפלה אתא עשו וקא מעכב אמר להו °ממרא קרית הארבע היא חברון א"ר יצחק קרית ארבע שארבע זוגות היו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה. איהו קברה ללאה בדידיה והאי דפייש דידי הוא אמרו ליה (זבינהו מינך) [זבינתה] אמר להו נהי דזביני בכירותאי פשיטותי מי זביני אמרו ליה אין דכתיב °בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק אין כירה אלא לי מכירה שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה אמר להו הבו לי איגרתא אמרו ליה איגרתא בארעא דמצרים היא ומאן ניזיל ניזיל נפתלי דקליל כאילתא דכתיב °נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר א"ת אמרי שפר אלא אמרי ספר חושים בן דן תמן הוה ויקירן ליה אודניה אמר להו מאי האי אמרי ליה קא מעכב האי עד דייתי נפתלי מארעא דמצרים אמר להו ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים יהא אבי זקנא מוטל בבזיון שקל קולפא מחייה ארישיה נתרי עיניה נפלן אכרעא דיעקב פתחינהו יעקב לעיניה ואחיך והיינו דכתיב °ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע *באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה דכתיב °למה אשכל גם שניכם יום אחד ואע"ג דמיתתן ביום אחד לא הואי קבורתם מיהא ביום אחד הואי. ואי לא איעסק בית יוסף אתנה מי לא הוו מעסקי ביה והכתיב °וישאו אותו בניו ארצה כנען אמרו הניחו לו כבודו במלכים יותר מבהדיוטות:

וקא מעכב. שלא יקברוהו שם: **אמר קרית ארבע.** שמה שאינה מחזקת אלא ד' זוגות הא דא"ר יצחק לאו מילתיה דעשו היא אלא תלמודא קאמר לה למימר טעמא דעכובא דודאי כך הוא בדברי עשו שאינה מחזקת אלא שמונה קברים: **איהו.** יעקב: **קברה ללאה בדידיה.** בחלק המגיעו כדכתיב ושמה קברתי את לאה: **זבינתה.** כשמכרת הבכורה: **נהי דזבינתיה לבכורתי.** שלא אטול פי שנים אלא כמותו: **פשיטותי מי זביני.** חלקי כחלק פשוט לא מכרתי: **אמרו ליה אין.** פשיטותך נמי זבינת חלקך במערה לגמרי שכך אמר אבינו בשעת מיתה אשר כריתי לי: **ואין כירה אלא לשון מכירה.** כמו ואכרה לי בחמשה עשר כסף: **הבו לי אגרת.** הראו לי שטר המכירה: **יקירן אודניה.** כבדו אזניו משמוע: **מאי האי.** למה

עיון יעקב

לקח שמלה עמו עבדי פרעה לפי שאין זה כבודו וכבוד אחיו להתעסק בצרכי קבורה ככך שנהיג אחלה עבדי פרעה עמו שיעשו כל העבודות לקבורה להתעסק עמו משא"כ במשה דקאמר יוסף זכה לקבור את אביו ש"מ דקטן הוא ולא עדיף להכי זכה שלא נתעסק בו אלא משה ש"מ דהוא. אלא נתעסק בו לגדולתו שקשה מאד וק"ל: **כיון שראו** כתרו של יוסף. נראה דלכך נכנעו מפני יוסף לפי שהגא הים אז ומפרנס בשני רעבון לכל עולם שבאו לשבור אוכל. ונראה שזה כוונת המדרש פי' ויקרא לבנו ליוסף למה לא קרא לראובן שהוא הבכור ויהודה שהוא מלך לפי שספק בידו לעשות ושעה מסורה לו דהא לכאורה כפל אלא דקאמר זה כנגד פרעה ומצרים שספק בידו ושעה מסורה כנגד שאר אומות שלא יעכבו קבורתו וק"ל: **תנא ל"ו כתרים נתלו.** לרמוז שהוא שני פעמים ח"י חי שהי' חי העה"ב וכן איתא סוף פ"ק דפ"ק ע"ש: **תנא אפילו סוסים** ואפילו חמורים. אפשר הטעם שהספידו לו גם הבהמות שגם המה הכירו בהעדרו לפי שספק הרעבון כבואו למצרים כדאיתא במדרש: **אתא ע"ו** וקא מעכב. אפשר לומר דלכך עיכב עמו את קבורתו אף שידע שמכר מקום קבורתו מ"מ הא קי"ל בי"ד סימן שפ"ו ובח"מ סי' רי"ז דהמוכר קברו כאין בני משפחתו וקוברין אותו בעל כרחו משום פגם משפחה ואפשר דזה היה הסתכמות של יעקב אבינו ע"ה שהעמיד לו כרי ממון הרבה בשביל קבורתו משום שהיה משירא שיבואו בני המשפחה לעכב את קבורתו אף כיון שעל פי הדין צריך להחזיר ממון כדאיתא שם לאריח לכך נתן ממון הרבה מאד דאולי לא יוכל להחזיר ממון הרבה כזה או שלא ירצה ליתן כולי האי לזה אמר הבו לי איגרתא דפי יותר שנגמ כל כך ממון שכל דאי גוף המכירה לא כפר: **מחייה ארישה נתרו עיניה.** והתוספות פי' הנזיקין של תכניסין לא היה סקריקון כיהודה כתבו הח"ל שמא לא נמ באותו הכלה עד שעמד עליו יהודה והיינו שכ"ל:

למה אינכם קוברים אותו: שקל קולפא. מקל כמו קולפי עבי צלעי מאביי׳ בערכין: ואי לא איעסק ביה יוסף אחוה מי לא הוו מתעסקי ביה. כלומר היאך הניחוהו אחיו ליוסף ליטול לו לבדו את השם של קבורת אביהם וכי פרקו מעליהם העול ולא חשו לו ואם לא נתעסק בו הוא הם לא היו מתעסקי׳ בו: והכתיב וישאו אותו בניו. אלמא אף הם היו מתעסקים במשאו וקבורתו ומסקנא כתב אחרי קברו [את] אביו תלה הדבר בו שהוא [היה] עיקר הדבר: אמרו. אחיו ביניהם: הניחו לו. להתעסק בו כנגד כלנו: כבודו. של אבינו: במלכים. שיוסף מלך הוא:

מהרש"א מספד גדול וכבד מאד וכו' אפי' סוסים כו'. מלשון זה שהוא מורה על גודל וריבוי ההספד דרשו כן שעשו כן לכבוד ואולי שעניינו כמו שעושי' עתה למרכבת שרים ומלכים במיתתם להלביש הסוסים שחורים ולעשות להם כאילו גם הם בוכים וק"ל: ממרא קרית ארבע כו' ארבע זוגות כו'. אקרא דפרשה ויצא מייתי ליה הכא. ובפ"ה דעירובין אבל אקרא דתחלת פרשה חיי שרה דלא כתיב הארבע בה' יש לפרשו שהוא שם איש קרית איש שמו ארבע והוא היה אבי הענקים כמשמעות הכתובים דספר יהושע קרית ארבע האדם גו' קרית ארבע אבי הענק גו' אבל האי קרא הארבע בה' הידועה לא תפול בשם העצם וע"כ דרשו בו שהוא שם המספר ע"ש ארבע זוגות ובב"ר וכן פרש"י שהביאו דרשה דהכא אקרא דפרשה חיי שרה שסמכו עצמם אקרא דפרשה ויצא מדכתיב בה' הידועה ודו"ק בפ' ויצא שכתב לפי פשוטו דארבע הוא שם העיר ומלי׳ כה"ג בתוספת ה' כגון בית הלחמי אבי העזרי אין זה ראיה דלא מצינו אלא בב' תיבות שמניהם מהשם אבל הכא קרית אינו מהשם אלא שהוא תרגומו של עיר ומה שטען הרא"ם אדרשא דהכא מקרא דספר יהושע אולי לא זכר הרב מה שדרשו בב"ר האדם הגדול בענקים גו' זה אברהם ולמה כו' ויחסו לאברהם לפי שהוא קנה אותו בכסף מלא ובשה"ש רבה האדם זה אדה"ר הגדול זה אברהם יצחק ויעקב שנקראו גדולים ויהיה פי' הכתוב ארבע שמם נקברו ד' זוגות שהם אדם ושלשה שנקראו גדולים וענין הארבע זוגות נראה לפי הדין כי מכר עפרון לאברהם מקום לעשות לו קבר ותנן בפ' המוכר פירות המוכר לחבירו מקום לעשות לו קבר עושה לו מערה ופותח לתוכה שמונה כוכין דהיינו ארבע זוגות ושמעתי בזה נראה קבר אחד לעצמו ועוד ז' קברים לז' המוטלין עליו לקוברו שכהן מטמא להם ודו"ק: והאי דפייש דידי הוא כו' פשיטותי' מי זביני כו'. פרש"י שלא אטול פי שנים אלא כמוהו עכ"ל נראה שדקדק לפרש כן דלא מכר עשו ליעקב את הבכורה אלא שלא יטול פי שנים ולא שיטול יעקב פי שנים אלא שיחלקו בשוה כב' אחים פשוטים דאל"כ מאי קאמר האי דפייש דידי הוא דמשמע כולו דידי הוא ואם מכר לו בכורתו ממש גם אם לא מכר לו פשיטותיה הרי יש ליעקב כל קבר לאה ועוד חלק שליבי' מהקבר ואין לעשו רק ב' חלקים ואין אלו אלא דברי נביאות דסתם קאמר קרא וימכור את בכורתו ליעקב גו' והכי משמע פרק י"ב דדומיא שנתן יעקב ליוסף את הבכורה קנה יעקב בכורה מן עשו ובהדיא קאמר התם גבי׳ שיטול פי שנים ולולי פירושו נראה דממש בכורתו קנה יעקב ליטול פי שנים ואע"ג דהיה ליעקב גם בהאי קברא חלק ג' קאמר האי דפייש לידי הוא שיש לי ב' חלקים בו ולא רק חלק אחד ובשלם חלק ג' שיש לו בו ול"ל דגם לפי האמת שמכר חלק פשיטותיה היינו דוקא בהאי קברא אבל לא בשאר דברים שהרי לא הוזכר בקרא אלא שמכרו חלק בכורה אבל בהאי קברא קנה ממנו גם חלק פשיטותיה שלא יקבר הרשע אצל

צדיקים כדאמרי' בעלמא ולקיים קרית ארבע ע"ש ד' זוגות איש ואשתו ומפורש במדרש שנתן בשביל זה הרבה ממון שאמרו כריתי לי כדי שנטל כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה מהם כרי כו' ע"ש: ואין כירה אלא לשון מכירה כו'. פירש"י כמו ואכרה לי בחמשים גו' עכ"ל וק"ק דהא תלמודא לא מייתי הכא מהתם ואדרבה פי' ג"ש מייתי לי' אההוא קרא מקרא דהכא ויש ליישב דבין התם לא סמך אלא אהא דמייתי שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה אלא שרש"י בא לומר כאן דלא תימא שהיא מלה זרה כירה במקום מכירה וקאמר דכה"ג קאמרינן ואכרה לי בחמשים גו' וכן דרך התלמוד בכמה דוכתין לאתויי מהכא להתם ומהתם להכא מה"ט ודו"ק: אמרי שפר אלא אמרי ספר כו'. פי' אותן אמרי שאמרו לו איגרתא במצרים הוא נפתלי היה נותן אותם בספר האגרת שהביא משם וק"ל: חושים בן דן כו' והיינו דכתיב ישמח צדיק כי חזה גו'. ירצה שכל זה כדרש מגזמור זה שאמר זורו רשעים מרחם הוא עשו שכבר בעודו ברחם היה מפרכס לצאת אחר עבודה זרה תועה לדבר כזב שלא מכר חלק קברו ליעקב חמת למו כדמות חמת נחש גו' בא בכעסו לעכב קבורתו כי כמו הוא כחש הקדמוני ואמר חרש יאטם אזנו והוא חושים בן דן שלא שמע לקול מלחשים והוא חובר חברים מחוכם לידע על מה שלאו לנפתלי והכה ע"י הרס שיניו גו' של עשו ואמר דנתרן עיניה וכפלו כו' דכתיב כפל אשת בל חזו גו' ודפתחינהו לעיניה דכתיב כי חזה נקם גו' ושאמר ואחיך דכתיב ישמח צדיק ותלמודא קצר ברמז והביא סיפא דקרא וק"ל: נתקיימה נבואתה של רבקה דכתיב למה אשכל גו'. פי' שמתוך דבריה למדנו נביאותה שביום אחד ימותו שהרי לא דאגה אלא על שיהרוג עשו את יעקב בעיכובו שם ואמרה למה אשכל גם שניכם יום אחד אלא שזה היה נבואתה שביום א' ימותו ול"ל דלאו כמתנבאה מדעת היא אלא כניבא ואינו יודע מה ניבא שהרי לא חשיב רבקה בהדי שבעה נביאות בפרק קמא דמגילה וק"ל:

הרי"ף תנא אפי' סוסים אפי' חמורים. אפשר דדייק אומרו גדול וכבד מאד דלא שייך כבד במספד אלא מספד גדול מאד ומיבעי ליה למימר לזה דרשו האי כבד הוא במאי דכתיב לעיל ויעל עמו גם רכב גם פרשים ויהי המחנה כבד מאד הרי שאומר כבד על הריבוי שהם הסוסים והחמורים וכתיב נמי ואברם כבד מאוד במקנה דהיינו נמי במקנים בחמורים וכאן בכלל המספד שעשו לא הכילו אותו היום הסוסים והחמורים באופן שהיו נוהקים ומצטערים באותו היום כאילו הם מספידים והיה המספיד כולל אפי' במקנה הסוסים והחמורים כבד מאד: ואי לא איעסק ביה יוסף וכו'. פירש"י כלומר היאך הניחוהו אחיו וכו' כוונת רש"י ז"ל לדקדק דמשמע שקושית הגמרא היא למה תלתה התורה הקבורה ביוסף דכתיב אחרי קברו את אביו דמשמע דאי לא איעסק ביה יוסף לא היו עוסקים בו אחיו והא כתיב וישאו אותו בניו וגו' ואי משום הא לא קשיא מידי שכיון שיוסף התעורר בתחלה דכתיב ויעל יוסף לקבור את אביו ויעלו אחיו עמו לכך תלה הקבורה ביוסף לומר אחרי קברו את אביו לזה פירש"י כלומר היאך הניחוהו אחיו שקושיא היא לאחיו למה לא התעוררו לעלות לקבור את אביהם עד שיעלה יוסף ויניחוהו ליטול לו לבדו את השם של קבורת אביהם וכי פרקו מעליהם העול והכתיב וישאו אותו בניו דמשמע שהיו מתעסקים במשאו מבלי יוסף ואיך לא נתעוררו בעלייתו לקברו עד שנתעורר יוסף ויעל יוסף והדר ויעלו אתו אחיו ומשני שאחיו בכוונה הניחו ליוסף שיתעסק כנגד כולם כדי שיתכבד יותר אביהם כי כבודו יותר במלכים מבהדיוטות ולכבוד אביהם נתכוונו וכן פירש"י ז"ל וענין יוסף ואי לא אעסיק ביה משה וכו' והוא ויקבור גם כן כמו שפירשתי כאן וק"ל:

פיסקא מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה. תנו רבנן בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו שכל ישראל נתעסקו בביזה והוא מט ס

נתעסק

משלי י נתעסק במצות שנא' חכם לב יקח מצות ואויל שפתים
ילבט. ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור
אמרו סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור הלך משה
אצלה א"ל כלום את יודעת היכן יוסף קבור אמרה לו
ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר
כדי שיתברכו מימיו הלך משה ועמד על שפת הנילוס
אמר יוסף יוסף הגיע עת שנשבע הקב"ה לגאול את
ישראל והגיע השבועה שהשבעת את ישראל אם אתה
מראה את עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקים
משבועתך מיד צף ארונו של יוסף ואל תתמה היאך
מ"ב ו ברזל צף שהרי כתיב ויהי האחד מפיל הקורה ואת
הברזל נפל אל המים ויצעק ויאמר אהה אדני והוא
שאול ונומר וישלך שמה ויצף הברזל והלא דברים ק"ו
ומה אלישע תלמידו של אליהו ואליהו תלמידו של
משה צף הברזל מפניו מפני משה רבונו עאכ"ו רבי
נתן אומר בקברניט של מלכים היה קבור הלך משה
ועמד על קברניט של מלכים אמר יוסף הגיע עת
שנשבע הקדוש ב"ה לגאול את ישראל והגיע השבועה
שהשבעת את ישראל אם אתה מראה את עצמך מוטב
ואם לאו הרי אנו מנוקים משבועתך באותה שעה
נזדעזע ארונו של יוסף נטלו משה והביאו אצלו וכל
אותן שנים שהיו ישראל במדבר היה ארונו של יוסף
וארון של שכינה מהלכין זה עם זה והיו עוברים ושבים
אומרים מה טיבן של שתי ארונות הללו אמרו אחד של
מת ואחד של שכינה אמרו וכי דרכו של מת להלך עם
ם ע"ב שכינה אמרו *קיים זה מה שכתוב בזה. ואי לא איעסק
שמות יג ביה משה לא הוו מיעסקו ביה ישראל והכתיב ואת
עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו
בשכם ותו אי לא איעסקו ביה ישראל בניו לא הוו
שם מיעסקי ביה והכתיב ויהיו לבני יוסף לנחלה אמרו
הניחו לו כבודו במרובים יותר מבמועטים ותו אמרו
הניחו לו כבודו בגדולים יותר מבקטנים. קברו בשכם
מאי שנא בשכם. (אמרו) [א"ר חמא בר חנינא] משכם
גנבוהו ולשכם נחזיר אבדה קשיא קראי אהדדי כתיב
ויקח משה את עצמות יוסף כי השבע השביע וגו' וכתיב שמות יג
ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים
קברו בשכם א"ר חמא ברבי חנינא כל העושה דבר
ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב על
שגמרו כאילו עשאו ר' אלעזר אומר אף מורידין אותו
מגדולתו דכתיב ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו בראשית לח
רבי שמואל בר נחמני אמר אף קובר אשתו ובניו שנאמ'
ותמת בת שוע אשת יהודה וכתיב וימת ער ואונן: שם
נתעסקו בביזה. (וינצלו את) [שם] מצרים: כדי שיתברכו שם
מימיו. תמיד לפי שאין ארץ מצרים שותה מימי גשמים
אלא כולה עשויה יאורים ונהרים מנילוס עד סוף המדינה כמה
פרסאות ונילוס עולה ומשקה ומתברך וממלא אותם יאורים והם
משקים את השדות והיינו דכתיב והיה אשר לא יעלה מאת משפחות
הארץ וגו' ולא עליה' יהיה הגשם ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא
באה ולא עליהם ואין כתוב כאן גשם אלא ולא עליהם יהיה אותו
נהר שהם שותין ממנו ויוכתו ברעב ולא עליהם יפסק נילוס: ויהי
האחד מפיל הקורה. בתלמידי אלישע כתיב במלכים: והוא
שאול. השאילוהו לו: תלמידו של משה. ולא שלמד מפיו אלא
תורתו של משה למדו לאליהו: בקברניט של מלכים. בקבורות
של מלכים ולשון יוני הוא: קיים זה מה שכתוב בזה. אגדה זו
מפורשת במכילתא בפרשה ויהי בשלח כתיב בזה אנכי וכתיב בזה
התחת אלהים אנכי כתיב בזה לא יהיה לך וכתיב בזה את האלהים
אנכי ירא לא תשא חי פרעה זכור את יום השבת ושבות שבא והכן
ואין זה אלא לשבת וכן הוא אומר והכינו את אשר יביאו וכן כל עשרת
הדברות ולא תשנא את אחיך לא תקום ולא תטור וחי אחיך עמך:
ואי לא איעסק ביה משה. כלומר היאך הניחו ישראל למשה
להתעסק בו הוא לבדו וכי לא חשו לשבועה אם לא נתעסק משה
בו לא היו הם מתעסקים: והכתיב וכו'. אלמא לאחר שנפטר משה
בערבות מואב נתעסקו בהם ישראל והעבירום את הירדן: ותו אי
לא הוו מתעסקי ביה ישראל. לאחר שנפטר משה מי לא היו
מתעסקים ביה בניו והיאך הניחו בניו את שאר העם להתעסק ביה
והכתיב בשכם ויהיו לבני יוסף לנחלה אלמא בנחלתם קברוהו דחביב
היה

עיון יעקב

הוא נתעסק במצות שנאמר חכם לב יקח מצות. והא דקאמר מצות בלשון רבים יש לומר על שם העצמות שהוא לשון רבים ועוד יש לומר פ"ד דאיתא במדרש
שעצמות כל השבטים העלו עמו: שנאמר חכם לב יקח מצות, ואויל שפתים ילבט. וצריך לפרש דסיפי' דקרא הכי קאמר כי היכי דלא תיקשי כיון שמשה היה חכם
לב ולקח מצות להתעסק בעצמות יוסף לקבור כאיי מאי נענש. שהוא לא בא לארץ וכדאיתא במדרש אמר משה עצמותיו של יוסף נכנסין לארץ ואני איני נכנס לזה קאמר
ואויל שפתים לפי שהיה אויל שפתים שלא דבר בשפתיו אל הסלע רק הכה אותו וזה ילבט לשון לוקה כפרש"י לכך נענש בלכך לא תביאו או לפי שלא הודה בארצו כיוסף
כדאיתא במדרש פ'. כנ"ל וזה אויל שפתים: ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור דליכא למימר שידע כן ברוח הקודש דא"כ מאי רבותא דמשה שקרו ליה חכם לב יקח
מצות דלמא משום דאינהו לא ידעו היכן קבור מש"ה מה"ט אלא ודאי דידיעה היה כפשוטו דהכל יכולין לידע ואע"ג והברזל צף דוקא ע"י משה כדמסיים מ"מ מקרי משה
חכם לב נגד ישראל דלא חקרו כלל על עצמותיו: ואל תתמה היאך ברזל צף. ואע"ג דלגבי משה מילתא זוטרתי היא לעשות על ידו מ"מ יותר ה"ל לעשות כמו שראינו שנעשה
על ידו כמה פעמים כגון להוכיח מי היאור כדי שירצה ארונו של יוסף כאשר הוכיח מי ים סוף מש"כ להיות הברזל צף זה לא מצינו מעולם שנעשה שינוי הטבע כזה לזה
קאמר שהרי כתיב ויהי אחד וגומר הרי שגם זה מצינו שינוי הטבע ורך כם: ואליהו תלמידו של משה. פרש"י לא שלמד מפיו אלא שורתו של משה למדו לאליהו עכ"ל ולמ"ר
בנחם ע אליהו היה תלמידו ממש: באותה שעה נזדעזע ארונו של יוסף. הא דלא קאמר הכא. ג"כ מיד נזדעזע ארונו של יוסף כדקאמר לעיל מיד צף ולמה משנה הלשון אפשר
לומר כיון שהיה שם ארונות הרבה של מלכים ולא היה יודע משה איזהו בדאיתא בערוך ומהרש"א א"כ אף אם היה מזדעזע ארונו של יוסף אולי לא יכיר משה באותו פעם על
אותו ארון להכי נקט באותה שעה נזדעזע כלומר שנזדעזע זמן מה כמו שעה עד שראה בו משה: מה טיבן של שני ארונות הללו. הלא מת מטמא ואיך יבא במחנה שכינה השיבו
קיים זה מה שכתוב בזה ואינו מטמא שאינו מת ע"י מלאך המות וכמ"ש התוספות על הא דאמריך בכתובות פ' הנושא דף ק"ג משמת רבי בטלה קדושה ע"ש בתוספות ועי'
קשה מנ"ל בפסחים דף ס"ז דטמא מת מותר במחנה לויה ול"ע: ואי לא עסיק ביה משה ישראל לא הוו מתעסקי ביה והכתיב ואת עצמות יוסף אשר העלו וגומר. וכתב
מהרש"א דמאי פריך דמה שקברו בשכם היה שלא בשעת הביזה משא"כ בשעת יציאת מצרים היה בשעת הביזה ע"ש מ"מ ליתב כזה גם היפה תואר ש"ר הרגיש בזה ובספרי שבות
יעקב שאלה ל"א נשאלתי בזה מחכם א' והשבתי לו דלק"מ דודאי אם כל ישראל ביחד היו עוסקין בעצמות יוסף בשעת יציאת מצרים בשביל זה לא היו משגיחין בביזה שהבטים
לנם הקב"ה, שפיר יכולין לשאול אח"כ הזהב והכסף והשבח של משה לפי שכל ישראל עסקו בביזה א"כ באותו שעה שעסק משה בעצמות יוסף שמפיד הביזה שלקחו ישראל
באותו שעה מה שהיה ראוי לחלקו לכן מקרי חכם לב יקח מצות: משכם גנבוהו. והא דכתיב בקרא דותן עיין פרש"י ובסנהדרין דף ק"ב פרש"י בשכם מכורא ודותן וכמ"כ
בקרא היינו כפר הסמוך לשכם ונקרא ע"ש שכם א"כ כמדרשו שהיו דנין עליו להורגו שכ"ל ועי"ל דהא דכתיב וישליכו אותו הבורה דאותו הבור היה בשכם ומשם גנבוהו למוכרו:
אף מורידין אותו מגדולתו. וזה הוא מדה כנגד מדה. לפי שהוא לא גמר המצוה עד סופו כן לא יגמור בגדולתו עד סופו וכן הא דקובר אשתו ובניו ג"כ מהאי טעמא דשמם
לב שבט והשלם פי' בנים כדאיתא בשבת דף קנ"ב לכן לא יגמור שמשמו עד סוף ימיו והיפה תואר פי' וישב כשכב שמעם דהוי כנהר ולים מקיים כי כשהתחיל מצוה דמצו שיש
נגמרו

היה עליהם: **אמרו**. בכין בעלמא הניחו לו שיתעסקו בו ישראל כולם כבודו **במרובים יותר מבמועטים**: וישראל אמרו בעלמא בעוד משה קיים הניחו לו להתעסק בו משה לבדו **כבודו בגדולים יותר מבקטנים**: **משכם גנבוהו**. וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה ושם היו רועים ודותן אינו מקום והא דכתיב ויאמר האיש נסעו מזה כי אמר לו אתה אומר את אחי אנכי מבקש נסעו עצמם מן האחוה הזאת ואינם מחזיקים עצמם כאחים לך כי שמעתי אומרים נלכה דותינה לבקש לך נכלי דתות ודין היאך להמיתך אם תבא אצלם: **העלו בני ישראל הא כתיב ויקח משה**. ולא בארים ישראל: **אף מורידין אותו מגדולתו**. מן השמים למתחיל ואינו גומר אלא אם כן נאכן כמשה שמת בעבר הירדן: **הכתיב וירד יהודה וגומר**. שהוא התחיל בהצלת יוסף ולא גמר כשאמר מה בצע וגומר:

תוספות סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור. תימה והלא מכיר ויאיר בן מנשה נולדו בימי יעקב והיו מבאי הארץ למה לא שאל משה אותם והם היו מבני בניו של יוסף וי"ל שסוד הגאולה נמסר לסרח כדאיתא בפרקי ר"א וכיון שבא משה הלכו זקני ישראל אצלה לפי שכבר נכשלו על ידי בני אפרים שיצאו ל' שנה לפני הקץ ונהרגו עתה בא ואמרה להם פה לשון אגאל לכם המושיע הזה אמרו לה פקוד פקדתי אמרה להם א"כ הוא הוא לכך הלך גם משה אצלה:

מהרש"א כולן נתעסקו בביזה והוא נתעסק במצות כו'. דהיינו שהיתה המצוה חביבה עליו כמו שסיכו והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה והיינו חכם לב גו' שמחשב כן בלבו הפסד מצוה כו': **ומנין היה יודע משה כו'**. גם שאר ארונות של השבטים העלו עמהם כפרש"י פרשת בשלח וכדאמרי' פרק החובל לגבי יהודה. מ' שנים שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו מגולגלין בארון אבל היו יודעים קבורתם משא"כ ביוסף שהעלימו המצרים קבורתו מטעם דמסיק שיתעכב שם כדי שיתברכו מי נילוס ולהכי קבעי ומנין היה יודע כו' דאינו דומה שידע זה בנבואה כיון שלא הוזכר בקרא אבל ידע זה על ידי סרח בת אשר שהיא היתה מאותו הדור בכלל שבעים שירדו למצרים והיתה חיה עדיין כמפורש במדרש מדכתיב אנכי שלומי אמוני ישראל גו' וא"ל ארון של מתכות כו' כדי שיתברכו כו' ועשאו של מתכות כדי שישקע במים ולא ימצאו אותו לשעלותו משם ועכבוהו שם כדי שיתברכו כו' ובזכות יעקב נמי ודאי דהיה הנילוס עולה כדאיתא במדרשות אלא שלא היה יכולת בידם לעכב ארונו של יעקב ויוסף שליט היה במצרים והיה ספק בידו לעשות כו' כפי' רש"י בחומש פרשת בשלח: **וא"ל יוסף הגיע העת שנשבע הקב"ה כו'**. תלה שבועת יוסף בשבועת הקב"ה כמ"ש בענין ויאמר יוסף גו' והעלה גו' כאשר נשבע ה' לאברהם גו' וישבע יוסף את בני ישראל גומר: **ואל תתמה היאך ברזל צף כו' צף הברזל מפניו**. נסי ה' רבים הם וביחוד גבי משה שמפורש שהיו הנסים ברצונו יתברך ע"י צווי כמ"ש בי' מכות ובקריעת ים סוף אבל זה הנס שהברזל צף לא היה בו צווי של הקב"ה כנראה מענינו וע"כ אמר אעפ"כ אל תתמה בו דומיא דאלישע דבמעשה בעלמא שהשליך העץ אל המים צף הברזל בנס וכמ"ש רצון יראיו יעשה וק"ל: **בקברניט של מלכים כו'**. פירש הערוך בבית הקברות של מלכים והיו שם ארונות הרבה ולא היה יודע משה איזהו עד שנזדעזע מעצמו עכ"ל: **וכל אותם שנים כו' היו ב' ארונות כו'**. כבר כתבנו דגם שאר ארונות של השבטים היו שם עמהם במדבר אלא שלא היו במחנה שכינה משא"כ ארונו של יוסף שלא נתעסק בו אלא משה שהיה במחנה לויה קרוב למחנה שכינה כדאמרינן לקמן בפרק היה נוטל ע"ש וק"ל: **קיים זה כל** מ"ש כו'. פי' רש"י אגדה זו מפורשת במכילתא כו' וכן כל הדברות לא תשא גו' לא תקום גו' ומי אחיך גו' עכ"ל ר"ל דכל מה שכתוב בעשרת הדברות חשיב שם דקיים יוסף דהיינו מה שכתוב בלוחות שהם י' הדברות ועוד חשב שם גם זה שלא נזכר בי' הדברות אלא בתורה דהיינו לא תשנא את אחיך וביוסף וינחם אותם גו' לא תקום גו' אתם חשבתם גו' ומי אחיך גו' ויכלכל יוסף את אחיו גו' וק"ל: **ואי לא עסק ביה משה ישראל כו'**. לכאורה כל זה סותר מאי דאמרינן לעיל שכל ישראל נתעסקו בביזת מצרים ולכך לא נתעסק בו רק משה ומאי פריך מהאי קרא שקברוהו בשכם שזה היה שלא בשעת ביזה כמה שנים וי"ל מעיקרא במצרים דכתיב ויקח משה וגו' ודאי דיש לתלות מה שלא נתעסקו בו כל ישראל לפי שנתעסקו בביזה אבל אותן ארבעים שנה שהיה משה מתעסק בו כדאמרינן גבי ב' ארונות דלא היה שם ביזה תקשי ליה שפיר וכי ישראל לא הוו מתעסקי ביה הא א"כ נתעסקו ביה וקברוהו בשכם ומשני התם טעמא אחרינא איכא דהניחו לו כבודו בגדולים כו' כיון דכבר נתעסק בו משה בלחוד דהיינו גדולים הניחו לו כך בגדולים ומיהו אי לא היה מתעסק ביה משה בלחוד מעיקרא מטעם דהניחו לו כבודו בגדולים כו' לא הוו שבקי ישראל מלהתעסק בו מעיקרא אי לאו משום ביזה כדאמר לעיל ומיהו הניחו לו כבודו במרובין כו' דקאמר מטעם זה אפי' מעיקרא מיד אחר שמת משה עשו כן ואפשר משום דאף בני יוסף ודאי היו מתעסקי ביה שהם נמי בכלל בני ישראל משא"כ במשה דמשמע שהוא בלבד היה מתעסק בו בין במצרים ובין במדבר כמ"ש לעיל ולא הוו שבקי ליה אי לאו משום ביזה ודו"ק: **מ"ש בשכם כו' משכם גנבוהו כו'**. לפי פשוטו שפרש"י בחומש ואני נתתי לך שכם אחד גו' דהיינו שכם ממש שלקח יעקב בחרבו ובקשתו לא אצטריך ליה הכא לטעמא דמשכם גנבוהו אלא שזה נתן לו נחלה לקבר בה כפרש"י שם וק"ל: **ויקח משה. גו' וכתיב ואת עצמות גו'**. ר"ל דויקח משה את עצמות יוסף עמו דמשמע דכל העלייה משה היה עושה בכל אותם מ' שנים כדשכח לקמן בפרק נוטל מהאי קרא ומדכתיב את עצמות יוסף אשר העלו גומר דמשמע דעלייתו נקרא על שמם וקאמר משום דאין מצוה קרויה אלא על מי שגומרה גם שסיפר הכתוב בשבח משה שהיה המצוה חביבה עליו ובגנאי ישראל דשבקו ליה משום ביזה היינו בתחלת לקיחת ארונו של יוסף ממצרים שכל ישראל הוו שבקי ליה משום ביזת מצרים אבל העלייה במ' השנים דלא הוו שבקי ליה אלא משום כבודו של יוסף הניחו לו כבודו בגדולים כו' נקרא שפיר על שמם כיון דהם גמרו המצוה וקברוהו והטעם בזה כי בכל דבר התכלית הוא עיקר דהיינו הכא הקבורה שעשו לו בשכם וק"ל: **אף מורידין כו' שנא' ויהי בעת ההיא גו'**. דבעת ההיא הוא מיותר למדרש מיני' דקאי אעת שהוזכר לעיל שבעת שהתחיל בהצלת יוסף ולא גמרה הורידוהו מגדולתו ורש"י פי' בחומש דמשום דהפסיק בפרשתו של יוסף דריש הכי ועוד פי' שם דאחיו בעלמא הורידוהו ומה הטעם אבל כאן פרש"י מן השמים: **אף קובר אשתו ובניו דכתיב כו' וכתיב וימת ער ואונן**. כיון דלא היו לער ואונן רק ז' שנים כמפורש בסדר עולם משמע להו דמתו בעון יהודה אביהם שלא גמר המצוה אע"ג דבקרא מפורש שמתו בהשחתת זרע הא והא גרמא כדאמרי' פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ואי לאו האי חטא דיהודה לא היו נענשים כיון דלא הוו בני עונשין ודו"ק:

אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נקרא יוסף עצמות בחייו נ

עין יעקב

לאנשי והנדר ואינו מקיים מהו אשתו ובניו: מפני מה נקרא עצמות בחייו מפני שלא מיחה בכבוד אביו. פי' ... [illegible] פרש

בתמו מפני שלא מיחה בכבוד אביו דקא אמרי ליה עבדך אבינו ולא מיחה ולא אמר להו ולא מידי. ואמר רב יהודה א"ר ואיתימא ר' (יוסף) [חמא] ברבי חנינא מפני מה מת יוסף קודם אחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות: °ויוסף הורד מצרימה א"ר אלעזר אל תקרי הורד אלא הוריד שהוריד אצטגניני פרעה מגדולתם. °ויקנהו פוטיפר סריס פרעה אמר רב שקנאו לעצמו (בא גבריאל וסרסו) בא גבריאל ופרעו מעיקרא כתיב פוטיפר ולבסוף כתיב פוטיפרע:

נקרא יוסף עצמות בחייו. שכאמר והעליתם את עלמותי מזה ועודנו חי: שהוריד אצטגניני פרעה מגדולתן. כשפתר את החלום והם לא ידעו לפתרו: לעצמו. למשכב זכור מתוך יפיו: פרעו. היינו קרוס יתירה. תנא בא גבריאל וסרסו לא גרסינן:

מהרש"א מפני שלא מיחה בכבוד אביו. השותק בו כלשה שותפין באדם. ומאביו כבראו עלמות לכך נתבזה שיקרא עלמות בחייו כאילו לא היה לו אלא חלק הבא מאביו דהיינו עלמות וק"ל: ויוסף הורד מצרימה אר"א אל תקרי כו'. נראה דדרשו כן משום דהאי קרא יתורא הוא דבכבר כתיב והמדנים מכרו אותו אל מצרים לפוטיפר גומר וע"כ דרשו מיניה שהוריד כו' ואשמועינן בזה דתחלת ביאתו לשם להורידן מגדולתן ויהיה הוא השליט עליהם כמפורש בב"ר ג"כ ומלשון הורד שהוא שליט כמו וירד מים ועד גו' וכי הוא רודה גו' ע"ש: ויקנהו פוטיפר סרים כו'. רש"י ל"ג בא גבריאל וסרסו אלא בא גבריאל ופרעו דהיינו סירוס וכדרש משינוי דקרא דמעיקרא כתיב גומר אבל סרים דקרא בתרגומו רבא דפרעה והוא לשון שררה במקרא אבל בב"ר אמרו סרים שנסתרס בגופו ט' ע"ש ועכ"כ הנראה לקיים גירסת הספרים משום דהאי קרא יתורא הוא דבכבר כתיב בפרשה שלמעלה והמדנים מכרו אותו לפוטיפר סרים גומר כמש"ל וע"כ דרשו דהכא מלשון סירוס שנסתרס בגופו כמ"ש בב"ר ולכך הביא האי קרא בדרשה זו ולא קרא דלעיל ומשינוי פוטיפר במקום פוטיפרע בתוספת ע' דרשו שפרעו והוא סירוס יתירה כפרש"י גופיה הכא וכמה מיני סריסים יש בפרק הערל וי"ל מהיכן יצא להם לומר דהיינו פוטיפר היינו פוטיפרע ואימא דאיש אחר הוא וע"פ המדרש פרשה' אסת פוטיפר ע"י האצטגניכות שהיה לה זרע ממנו כיצא קלת ועוד נראה לפרש מדכתיב ויקרא פרעה שם גו' ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע גו' מנוה תלה אשה זו שכשא בנתיבת פרעה דמשמע בעל כרחו של אביה פוטיפרע והיינו משום דלא רלה אביה פוטיפרע ליתן אותה לו משום דנתבזה אשתו על ידו וגם הוא נסתרס על ידו דהיינו פוטיפר היינו פוטיפרע ולפי פשוטו נמי יש לומר דבע"כ של אביה היה משום דעבד היה גם עברי והא דכתיב הכא פוטיפרע כהן און וגבי פוטיפר קרי ליה שר הטבחים כבר תירץ הרמב"ן ע"ש בפירושו ועיין גם ברא"ם בזה בארוך ועכין דבא גבריאל וסרסו כו' והייכו סרים חמה מתולדות אש שגבריאל הוא שר של אש כדאמרינן פרק ע"פ ובפ"ב דיומא וק"ל:

הרי"ף ויוסף הורד אל תקרי הורד אלא הוריד נכו'. הוקשה לחז"ל דלא כתיב וירד יוסף מצרימה כמו שנא' וירד יהודה מאת אחיו וכ"ת דכיון שלא ירד בבחירתו אלא המדנים מכרוהו למצרים א"כ הל"ל ויוסף הורידוהו למצרים מאי הורד דמשמע מאליו כי לא הורד מעצמו אלא על ידי המדנים, שהורידוהו שמה ועוד שהוא מיותר כיון שכתוב למעלה והמדנים מכרו אותו וגו' ולחזור ולהתחיל בענין לאשון כך הל"ל ויקנהו פוטיפר ליוסף במצרי' מיד הישמעאלים לז"א אל תקרי הורד אלא הוריד לאצטגניני פרעה מגדולתן כשפתר החלום: ויקנהו פוטיפר סרים פרעה שקנאו לעצמו וכו'. הכוונה שקנאו לתשמיש ולכך בא גבריאל וסירסו בא גבריאל ופרעו שהוא סירוס יותר כמו שפרש"י וכ"ל שבא לדקדק שהרי שקודם שקנאו לתשמיש היה פוטיפר סרים כדכתיב לעיל והמדנים מכרו אותו במצרים לפוטיפר סרים פרעה והתם לא כתיב ויקנהו פוטיפר סרים פרעה לרמוז שקנאו לתשמיש לכך אמר כאן בא גבריאל ופרעו שמקודם שקנאו היה סרים אבל לא היה מפורע בסירוס יתירה באופן שעדיין היה ראוי לתשמיש ועכשיו ניתוסף בו סירוס יתירה דהיינו בא גבראל ופרעו ולכך כתב רש"י ז"ל בא גבריאל וסירסו לא גרסי' כלומר שמקודם היה סרים אבל עכשיו בא גבריאל ופירעו סירוס יתירה ועוד י"ל בכתוב שבפסוק של והמדנים לא הוזכר בו איש מצרי וכאן כתוב סרים פרעה איש מצרי דכיון שבתחלה היה סרים אלא שנסתרס סירוס יתירה עכשיו לפיכך באותו סירוס הראשון היה נקרא איש ראוי לתשמיש וכאן נאמרה בחינה שהיה איש מצרי נסתרס לגמרי לפי שקנאו לעצמו לתשמיש ולכך נקרא פוטיפרע על הפירוע היותר שנסתרס לגמרי:

פיסקא מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה שנא' °ויקבור אותו בגיא מול בית פעור

עיון יעקב

נק"א עלמות בחייו כאילו מת ועיי"ל והוא עיקר כי הקורא לחבירו עבד חייב נידוי ונידוי הוא שנותנין בו חכמים עיניהם כדאמרינן פ"ק דנדרים כל מי שנותני' בו חכמים עיניהם לגדות או מיתה או עוני ופי' שם הרא"ש דהיינו כמו שמלינו נתן בו עיניו ונעשה גל של עלמות ומה"ע אמרינן לעיל דף ז' שעלמות יהודה היו מגולגלין בארון לפי שהיה בנידוי לכך יוסף ששמע שקראו עבדך אבי נענש שנקרא עלמות בחייו כאילו נתמה וק"ל: **ואמר** רב יהודה אמר רב מפני מה מת יוסף קודם לאחיו נראה דרב אזיל לטעמו דבסמוך דאיתא בילקוט פ' ויגש בשם פרקי ר"א עשרה פעמים אמרו בני יעקב עבדך אבי שמע יוסף ושתק לפיכך נתקלרו שנותיו עשר שנים עכ"ל אבל רב לטעמו דקאמר דלכך נענש שנקרא עלמות בחייו א"כ קשה ליה ולמה מת קודם לאחיו להכי הוליך לומר לפי שהנהיג עצמו ברבנות ואפשר דמה"ע אזיל רב לטעמו דפליג עם שמואל לקמן דף כ"ז על פסוק ויצא הביתה לעשות מלאכתו לעשות לרכיו נכנס כי כל המתגאה נכשל בא"א כדאיתא לעיל וע"ל בזבחים דף ק"ח בתוספתו: **שהנהיג** עצמו ברבנות. וכדאמרינן אוי לרבנות שמקברת את בעליה: **ויוסף** הורד מצרימה אמר רבי אלעזר שהוריד אילטגניני פרעה מגדולתן. נראה דלכך מסמיך דרשה זו לכאן לומר דרבי אלעזר פליג ארב דלעיל שהרי בפרקי דרבי אליעזר אמר שלכך נענש שמת קודם לאחיו לפי ששמע שאמרו עבדך אבי כי קבירא ליה דאדרבה יוסף לא נתגאה כלל כדאיתא במדרש ר"פ שמות ויוסף היה במצרים אף על פי שזכה למלכות לא נתגאה על אחיו ועל בית אביו והביא ראיה על זה ויוסף הורד שהוריד אילטגניני פרעה מגדולתן והוא עלה לגדולה על שם כל המגביה את עצמו הקדוש ברוך הוא משפילו והמשפיל את עצמו הקדוש ברוך הוא מגביהו הרי דלא נתגאה יוסף מעולם: **שהוריד** אילטגניני פרעה מגדולתן. פרש"י כשפתר את החלום והם לא ידעו לפתרו עפ"ז ישבתי בדרוש בפסוקי' ר"פ מקץ שאמר יוסף את אשר אלהים עושה הגיד לפרעה דקשה דהל"ל אשר יעשה שהרי עדיין לא עשה ותו כיון שמלינו שאמר פרעה ליוסף ואומר אל החרטומים ואין מגיד לי ועל זה לא מלינו שהשיב לו יוסף כלום גם מה שאמר יוסף ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם והקשו כל המפרשים דאיך נתן יוסף עלה ללא שאלו כי אין זה דרך חכמים ונבונים ליתן עלה למי שלא שאלו ולפי זה מהורץ דאיתא במדרש ר"פ פרשה ויצא מטרונה שאלה את ר' יוסי בן חלפתא לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו א"ל לששת ימים אמרה לו מה הוא עושה מאותה שעה ועד עכשיו א"ל הקב"ה יושב ומזווג זיווגים וכו' א"ר ברכיה בלשון הזה השיבה ר' יוסי בן חלפתא הקב"ה יושב ועושה סולמות משפיל לזה ומרים לזה כמו שנאמר אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים ועיין ביפה תואר שפי' פי' אחר דבלשון הזה אמר אבל מ"מ היא היא שלהיות המזדווגים בלתי אפשר בפלי מדרגה אחת בלעלום בהכרח לכך הקב"ה משפיל ומרים כדי שיזדווגו הזיווגים זה לזה ע"ש וכזה מהורץ שאמר יוסף לפרעה אשר אלהים עושה מעת הגיד לפרעה כדי להשפיל החרטומים ולהגדיל לאחר לכך שפיר קאמר ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וכו' כדי להגדיל לאחר לכך אמר פרעה אין נבון וחכם וכו' אתה תהיה על ביתי וכו' רק הכסא אגדל ממך ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע כהן און לאשה וק"ל: **ויקנהו** פוטיפר סריס פרעה אמר רב שקנאו לעצמו. נראה דמתלת יקנהו קדריש דה"ל לכתוב ויקן כמו ויקן את חלקת השדה ואיתו כי קרא ואתפיי בי בולינא: **בא** גבריאל ופרעו. עיקר שליחות גבריאל מלינו בענין הללת ישראל כדלעיל בא גבריאל וחבטן בקרקע וכן לעיל בתמר בא וקירבן והללה חנניה מישאל ועזריה וכה"ג טובא בש"ס בא גבריאל ולמדו ע' לשון: **אמר** רבי לוי ברב בישר ברב בישורהו. לכאורה קשה איך הלה דברי ר' לוי במתני' דקאמר מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה גם ל"ל מה ענין רב זה לרב לך ולא בשאר לשונות שאמר משה לבני לוי וגם איך קאמר ר"א הא מעיקרא לא דריש מידי על רב לך דקאמר דבר אחר ונראה לי דאיתא ברבה פרשת אתה הברכה והובא בארוך במגלה עמוקות סימן ס"ו ובילקוט ראובני פרי ואתחנן שאמר הקב"ה אם אתה מת בא"י אתה נקבר ע"י אדם משא"כ אם אתה מת בח"ל אתה נקבר על ידי וזה הפי' רב לך עכ"ל והנה לריך פירוש לפירושו עיד שכתבו המפרשים שא"א ליגוד אתה נהגיע לקדושה עליונה כל כך לכן אילו היה מת משה בא"י היה מוכרח ליקבר ע"י בשר ודם משא"כ בחולה לארץ וא"כ וזה רב לך די לך במעלה זו ולאשר שזה ג"כ מ"ש משה רב לכם בני לוי וגו' ובקשתם גם כהונה כי די לכם בקדושה זו לעבוד עבודת המשכן ובקשתם גם כהונה כי אין לו להיות קדושה יתירה

בבשר

דברים ג פעור וגו' ע"כ. ויאמר ה' אלי רב לך א"ר לוי ברב
במדבר טז בישר ברב בישרוהו ברב בישר דכתיב רב לכם בני
לוי ברב בישרוהו רב לך ד"א רב לך רב יש לך ומנו
יהושע ד"א רב לך שלא יאמרו הרב כמה קשה
והתלמיד כמה סרבן וכל כך למה תנא דבי ר' ישמעאל
דברים לא לפום גמלא שיחנא. ויאמר אליהם בן מאה ועשרים
קדושין פ"ק ע"ש שנה אנכי היום שאין ת"ל היום ומת"ל היום היום מלאו
ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה משלים שנותיהם של
שמות כג צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש שנאמר את מספר
ימיך אמלא לא אוכל עוד לצאת ולבא מאי לצאת
דברים לד ולבא אילימא לצאת ולבא ממש והכתיב ומשה בן
מאה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו ולא נס לחה
שם וכתיב ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו. ותניא
שתים עשרה מעלות היו שם ופסעם משה בפסיעה אחת
אמר רב שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן לצאת ולבא
שם לא בדברי תורה מלמד שנסתתמו ממנו מעינות החכמה
וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד תנא אותה
שבת של דיוזגי היתה ניטלה רשות מזה וניתנה לזה:

ברב בישר. את בני מחלוקתו רב לכם בני לוי והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ונענש באותה מדה: **רב יש לך.** הגיעה מלכותו של יהושע ואין מלכות נוגעת בחברתה ואפילו כמלא נימא: **דבר אחר רב לך.** די לך אל תרבה עוד בקשה: **שלא יאמרו הרב כמה קשה.** שאינו מתפייס ושומע לו: **והתלמיד כמה סרבן.** מפציר ולשון חכמים הוא כן מסרבין בו לשאת את בת אחותו בנדרים ובשבועות' במסרב בו חבירו שיאכל עמו: (אינו ברש"י **וכל כך למה.** מה עונש רב בשמעו לא המורים שהרבה בתחנות הרבה ולא נענה): **לפום גמלא שיחנא.** לפי כח הגמל מרבין במשאו אף כאן לפי גדלתו מדקדקים אחריו: **היום מלאו.** וביום זה נולדתי: **לא נס לחה.** לא ברח לחלוחית כחו: **דיוזגי** שני זוגות שני חברים היו בה תחלת היום למשה וסופו ליהושע:

מהרש"א רב לך כו' ברב בישר רב לכם כו'. מבואר כי מלת רב מורה על רוב טובה אם בעה"ז ברשעים אם בעה"ב בצדיקים כמ"ש בהו מה רב טובך גו' ובהפך בעה"ז אמרינן פרק כולן הצדיקים אינם מקבלים לא רוב טובה כו' אבל מדת הרשעים שמקבלים רוב טובתם בעה"ז כדי לטורדם מן העה"ב וז"ש עשו יש לי רב דהיינו רוב טובה בעה"ז ויעקב לא אמר רק יש לי כל דמסתפק בעה"ז כההיא דפרק החולק והא דכתיב רב עוד יוסף בני חי גו' היינו כמ"ש בעה"ב כמ"ש שס' זה היה מקור ביד יעקב עפי הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם כפרש"י פרשת וישב והשתא ה"נ ה"ק לפי שביישו את עדת קרח במדת רשעים דהיינו רב לכם בעה"ז וכן דקדק הקב"ה עמו ונענש ונתבשר הוא בכעין המדה זו רב לך בעה"ז ובמדרש אמרו דרב לך היינו רב טוב הצפון לך לעה"ב כפרש"י בחומש ודו"ק: **רב יש לך ומנו יהושע כו'.** כמפורש בתר האי קרא וצו את יהושע גו' כי הוא יעבור גו' ולענין שררה ורבנות קאמר רב יש לך א"נ גם לענין חכמה כדלקמן שנסתתמו כו'. ואמר **ד"א רב לך שלא יאמרו הרב כמה קשה כו'.** פירשו רב לך מל' רבנות כמ"ש הרא"ם וכמה קשה כו' וכמה סרבן מאל תוסף דבר אלי גו' וק"ל: **וכ"כ למה כו' לפום כו'.** פרש"י לפי גדלתו מדקדקים אחריו עכ"ל ולפירושו קאי אדלעיל ברב בשרוהו כו' גם קשה אמאי לא מייתי האי משל ביבמות פ"ב דעיקר מלתא היכא התם דהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה ויש לפרש הכא דקאי אהא דקאמר שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה כו' כלומר וכ"כ למה שהרי לא הוזכר שם בקרא שהפציר משה. כ"כ בהקב"ה רק פעם אחת וקאמר דלפום גמלא שיחנא דלגבי רב כמו הקב"ה ודאי דהפצרה מועטת היא כמרובה ושפיר קא"ל אל תוסף גו' וק"ל: **אילימא לצאת ולבא ממש והכתיב לא נס לחה כו'.** ולא נראה להם לפרש לא אוכל איכי דקאי לפי שה' אמר אלי לא תעבור גו' שלא מצינו וי"ו במקום לפי כמ"ש הרא"ם ע"ש: **לצאת ולבא בדברי תורה מלמד שנסתתמו כו'.** יש לפרש לפי זה סיפא דקרא וה' אמר אלי גו' שא"ל רב לכם עוד לרב שבבואי לא"י תחזור החכמה אלי דאוירא דא"י מחכים הכה ה' אמר אלי לא תעבור גו'. וק"ל: **וכתיב ויעל משה מערבות מואב גו' י"ב מעלות היו שם ופסען כו'.** דלא ה"ל למכתב מערבות מואב אלא ויעל אל הר נבו דכבר ידענו דבערבות מואב היו כל ישראל אז וכל משנה תורה שם כאמור אלא דאשמעינן דבפ"א ופסיעה אחת עלה מערבות מואב לשם בלי הפסק ביניהם וענין י"ב מעלות כו' רמז על י"ב שבטים ע"פ מ"ש בתנחומא ואת עלית על כלנה אלו ברכותיו של משה כו' לא היה בו קטנה כו' והענין מבואר כי לא היה מיתתו בעדר ח"ו אבל הוא פסע בפסיעה אחת על כולן שהיה שקול כנגד כל ישראל ומיתתו הוא העדרם ופחיתותם הוא כמ"ש ויתעבר ה' בי למענכם גו' וק"ל: **וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל כו' אותה שבת כו'** דעד היום לא בא למחנה שכינה דהיינו אהל מועד רק משה בלבד אבל באותו יום שמת משה היה גם יהושע כלב במחנה שכינה דהיינו שבת דיוזגי בתחלת היום למשה וסופו ליהושע כפרש"י וקלת ראייה ומהאי לישנא דקאמר שבת של דיוזגי שמת משה בשבת וכבר האריכו בזה התוספות בפרק ע"פ עיין שם וק"ל:

הרי"ף רב לך רב יש לך ומנו יהושע. נראה דדריש כיון שהגיע זמנו של יהושע ליטול השררה ולהיות רב אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה אם הוא יחפוץ למחול את הדבר עמו: **רב לך.** שלא יאמרו וכו'

עיון יעקב

דוה כנ"ל ועיין ברש"י פרשת וזאת הברכה ויקבר שם ש"א שנקבר ע"י עצמו ובזה מתורץ לפי דקאמר במתני' מי לנו גדול ממשה שלא נקבר אלא ע"י הקב"ה עכשיו אמר ר' לוי ברב בישר רב לכם בני לוי משום שא"א להיות בו קדושה יתירה לכך ברב בישרוהו שא"א לבוא לארץ לפי שנקבר ע"י הקב"ה ואם כן שפיר קאמר ר"א וק"ל: **וכל כך למה.** עיין בפרש"י ועיין במהרש"א וצ"ל דס"ק כיון דקאי שלא יאמרו הרב כמה קשה ומקשה לך הלא באמת נתקבלה תפלתו של משה במקצת שהתפלל אעברה נא ואראה את הארץ והשיב לו הקב"ה עלה ראש הפסגה ומשם תראה את הארץ א"כ איך יאמרו הרב כמה קשה על זה מקשה וכל כך למה ולזה מתרץ לפום גמלא שיחנא כלומר גבי משה מילתא זוטרתי היא קבל תפלתו בזה וק"ל: **שאין** ת"ל היום ומה ת"ל היום. לכאורה הוא כפל לשון מה דמקשה תו ומה ת"ל היום ואפשר לומר משום דאפשר למדרש המקרא לאחריו היום לא אוכל לצאת ולבוא על זה מקשה ומה ת"ל היום: **אמר** ר"ש בר נחמני לצאת ולבוא בדברי תורה שנסתמו ממנו מעיינות החכמה. לכאורה גם זה הוא כפל לשון במה שאמר תו שנסתמו ממנו מעיינות החכמה ונראה לפרש שלא תקשה דאיך אמר משה לא אוכל עוד לצאת ולבוא בדברי תורה כיון דאמר היום מלאו ימי ושנותי כי הקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים מיום אל יום ומכלל דצדיק גמור היה ואיך שכח תלמודו קודם מיתתו דהא אמרינן במ"ק קטן דף כ"ח ובפסחים דף נ' וב"ב דף י' אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ובדוגמא מצינו בחלק דף ק"ו לא מצינו שכח תלמודו שנאמר חיל בלע ויקיאנו הוא ימות באין מוסר וחלילה שיהיה כצדיק כרשע לזה מתרץ שנסתמו ממנו מעיינות החכמה לא ששכח תלמודו ח"ו אלא שבחייו היה כמעין המוסיף לה סוף חכמה על חכמתו ומש"ה עכשיו בשעת מותו וק"ל: **ויתיצבו** באהל מועד תנא אותה שבת של דיו זוגי היתה. נראה דבא לתרץ שלא תקשה לך כיון דקאמר שנסתמו ממנו מעיינות החכמה ואיתא במדרש ילקוט פ' בשלח דף ס"ה ע"א אין שכינה בכל מקום אלא יתא הקודש ע"ש באורך והא קי"ל דאין השכינה שורה אלא על חכם להכי קאמר אותה שבת של דיו זוגי היתה ושרתה השכינה בשביל יהושע. ועוד יש לומר דלא תטעה לומר מדכתיב וילך משה ויהושע ויתיצבו וגו' משמע שכיניהם היו שוים וכאחת אמרינן לעיל בגמ' דף כ"ט תימום משה לא יגלנו סורס גלה במקום אחר כולי' שני ופסקי לך והא הוה יהושע לס"ק סופו שבת של דיו זוגי היתה לפי שנסתם ממשה מעינות

זכו'. נראה שלהיות שחשש הקדוש ברוך הוא שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן ולכך אמר למשה רב לך הנה יש רב קשה למחול ואין ראוי לך להיות סרבן והיה אפשר למיזל לאידך גיסא ולומר כיון שהתלמיד הוא כמה סרבן לא יהיה הרב קשה מלמחול לזה א"ל דע שיש לך רב והצד הזה תעשה עיקר שלא יקל הרב דברו וכיון שכן אל תוסף עוד דבר להיות תלמיד סרבן ולזה שאל ואמר כל כך למה שכיון שהתלמיד היה סרבן ימחול הרב ולא יהיה קשה לזה אמר לפום גמלא שיחנא שכפי גדולתו של משה צריך לדקדק עמו להיות הרב קשה להתפייס ולמחול וכיון שכל זה עיקר לכך צריך התלמיד להעביר עצמו מלהיות סרבן:

נב תניא אמר רבי יהודה אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו היכן משה מת בחלקו של ראובן
דברים לד דכתיב °ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ונבו
במדבר לב בחלקו של ראובן קיימא דכתיב °ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלא ואת קריתים ואת נבו ואת בעל
ס"א ל"ג מעון (נבו ששם מתו ג' נביאים משה אהרן ומרים) והיכן
דברים לג משה קבור בחלקו של גד דכתיב °וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון מחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי ארבעה מילין אותן ארבעה מילין מי הוליכו מלמד שהיה משה (מת) מוטל בכנפי שכינה
שם ומלאכי השרת אומרים °צדקת ה' עשה ומשפטיו עם
תלים צד ישראל. והקב"ה מאי אמר °מי יקום לי עם מרעים מי
קהלת ח יתיצב לי עם פועלי און ושמואל אמר °מי כהחכם ומי
איוב כח יודע פשר דבר ורבי יוחנן אמר °והחכמה מאין תבוא
דברים לד ואיזה מקום בינה. ורב נחמן (בר יצחק) אמר °וימת שם משה עבד ה'. סמליון אמר וימת שם משה ספרא רבא דישראל:

בכנפי השכינה. בכנף הוד לגופו: **מי יקום לי עם מרעים.** להוכיחם לבני: **פשר דבר.** שהיה יודע לעמוד בפרצה בי"ש וב"ן (בכיו) [בכי]: **סמליון.** שם חכם:

מהרש"א ותניא אר"י כו' היכן משה מת בחלקו של ראובן כו' והיכן קבור כו'. המכוון גם בזה שלא היה מיתתו וקבורתו במקום אחד להורות להם שיצטערו על העדר מיתתו כי לא יהיה להם עוד עומד בפרץ ומוכיח אבל אין להם להשען רק על התשובה שהיא מעשה ראובן שפתח בתשובה והקבורה היתה בחלק של גד לכפר להן על עון פעור כדלקמן ואמר שעדיין לא נקבר והיה מוטל בכנפי שכינה הספידו המלאכים על העדרו לישראל וא"ש צדקת ה' גו' שאין סברא שיאמר משה כן על עצמו כפשטי' ולפי שהצדקה שהאדם עושה אפשר שאינה כהוגן כדאמרי' פ"ק דב"ק ופ"ק דב"ב שהקב"ה מכשיל ליתן צדקה לשאינן מהוגנין וז"ש כי משה אין כיוצא כמוהו והיה בו מדת ה' בצדקה ליתנה להגונים ואמר ומשפטיו עם ישראל כימי דמשפטיו על משה דבמדת משפט הלך בדיני אדם ולא בדיני שמים שהוא חמור יותר בכמה דברים שאמרו שחייב בדיני שמים ופטור מדיני אדם שאף שנתחייבו ישראל כמה פעמים כליה בדיני שמים כמ"ש ואכלה אותם כרגע עמד משה בפרץ להשיב חמת ה' לדונם בדיני אדם כמו בעגל שהרג ג' אלפים ונתכפר לנשארים וכן במעשה פעור ואמר כי הקב"ה אמר עליו בדרך הספד כאילו כביכול מיתתו הוא העדר גם לו מי יקום לי גו' כפרש"י להוכיחן לבני ועי"ל לי ממש שהקים אותם לי לעם ולא הבדלתי אותם ממני כמ"ש אם אין פניך הולכים גו' ושמואל אמר מי כהחכם גו' פשר דבר יש לפרש אדיבור לא יהיה לך גו' שהוא כולו אש כמ"ש בע"ז כי אש אוכלה הוא אל קנא ומי יודע לפשר אותו אש כמו שעשה משה במעשה עגל ופעור שבקש רחמים עליהם להשיב חמת האש ולהשפירו ור"י אמר והתבונה מאין תמצא הספיד עליו שבענין החכמה היה העדר לדורו כמ"ש כי הוא היה אב לחכמים ולו ניתן חכמת הפלפול של התורה והוא נתנה לכל ישראל בטובת הנאה כמ"ש בנדרים והיינו מאין תמצא כדלקמן פי' מוטל מי שמשים עצמו כאין כמו משה שנא' בו והאיש משה עניו מאד גו' וכתיב ואנחנו מה גו' בו תמצא החכמ' ורב נחמן אמר וימת שם משה גומר ע"פ מ"ש בפ"ק דב"ב אפשר משה חי וכתב וימת משה גו' ע"כ הקב"ה אומר ומשה כותב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע כו' כמפורש שם בחידושינו והיינו שהקב"ה אמרו להודיע שהוא העדר גדול לדורו כמ"ש עבד ה' גו' ולא קם כמשה גו' לכל האותות אשר עשה גו': סמליון אמר וימת שם משה ספרא רבא דישראל. וכן ת"א בפסוק כי שם חלקת מחוקק גו' והוא מבואר כי לא נקרא משה כותב לישראל רק המגלה של התורה כי הנסתר של התורה כבר כתובה לפניו ית' ב"ה קודם בריאת עולם באש שחורה על גבי אש לבנה וע"כ אמר כי הוא ספרא רבא דישראל שהוא כתב התורה. ויתכן אל הכהנים בני גומר או ספרא שהיה מונה מספרן של ישראל ב' פעמים וכתבו התוספות וכ"ה בערוך

עיון יעקב

מעינות החכמה אבל מקודם היה משה גדול עליו בתורה: **אלמלא** מקרא כתוב אי אפשר לאמרו. אפשר לומר דלכך קאמר אי אפשר לאמרו משום כיון דהוליכו הקב"ה בעצמו בכנפיו כל כך מילין האי כעבדות כדמצינו הם שמשוני בחיי ישמשוני במותי להי"ק ומלאכי השרת אמרו צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל פ"ד דאיתא פ"ק דסנהדרין דוד עושה משפט וצדקה שהחזיר לעני מתוך כיסו א"כ גם משה עשה כן ואיתא בפ"ק דב"ב דף י' ע"א אמר ר' יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כביכול עבד לוה לאיש מלוה שנאמר מלוה ה' חונן דל ע"ש ובזה מתורץ שמלאכי השרת היו אומרין שלכך הקב"ה מתעסק בו כ"כ כך לפי שמלוה ה' חונן דל וזה שעשה צדקת ה' ומשפטיו עם ישראל לכך הקב"ה מתעסק בו בעצמו כעבד והקב"ה מה אמר מי יקום לי עם מרעים פרש"י להוכיח אותם ע"ד דאיתא בפ"ק דתמיד כל המוכיח את חברו לשם שמים זוכה לחלקו של מקום, לכך זכה משה להיות בחלקו בחיקו וק"ל ושמואל אמר מי כהחכם יודע פשר דבר ע"ד דאיתא בילקוט פ' חקת דף רל"ד ע"ד מי כהחכם זה משה דכתיב ביה עיר גבורים עלה חכם יודע פשר דבר שפירש תורה לישראל ע"כ ואיתא בב"מ פרק הפועלים דף פ"ה המלמד את בן חבירו תורה וכו' ואת בן עם הארץ אפילו הקב"ה גוזר גזירה מבטלו בשבילו ע"כ ומהאי טעמא מצינו במשה שלמד תורה עם כל ישראל שמקוים בו ותגזור אומר ויקם וכדאיתא בילקוט בהעלותך דף רכ"ב ע"ב לא זהו משה שמתפלל והקב"ה שומע כמה שנאמר ותגזור אומר ויקם לך ואומר אז תקרא וה' יענה ע"כ ועיין בחדושינו ביבמות דף ס"ג על הא דאז תקרא וה' יענה היינו שהקב"ה משים עצמו כעבד לו כדכתיב באיוב לעבדי קראתי ולא יענה א"כ ישה עשה הקב"ה שעסק עמו ור' יוחנן אמר והחכמה מאין תמצא לפי פשוטו שהספיד עליו כענין ההספד דר' אילא על ר' סימון כדאיתא במדרש שיר השירים דף ל"א ע"ד ר' סימון איך אנו מוצאין שמורמו הוי והחכמה מאין תמצא ולפי הפשט י"ל כדפירש מהרש"א ע"ד דאמרינן לקמן בפרק היה נוטל והתבונה מאין לא תמצא התורה אלא במי שמשים עצמו עליו כאילו. אינו זה משה דכתיב והאיש משה עניו מאד ולעיל בפ"ק אמרינן בני עניו ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת נמצא שהוא ג"כ בכלל אז תקרא וה' יענה כעבד השומע לקול אדונו כדלעיל שהקב"ה בעצמו מתעסק בו ורב נחמן בר יצחק אמר וימת שם משה עבד ה' כוונתו ג"כ ע"ד זה מדה כנגד מדה לפי שהוא היה כל ימיו משרת ה' כעבד לרצון לפניו לכך ויקבור אותו הקב"ה בעצמו והוליכו בכנפיו ד' מילין כעבד סמליון אמר וימת שם משה ספרא רבא דישראל עיין במהרש"א ול"נ כפשוטו דלהכי נקרא ספרא רבא דישראל כי לשון ספרא היינו מלמד שמלמד עם אחרים וכדאיתא בב"ב דף כ"א ע"ב סופר מתא ע"ש וכן הוא בילקוט פרש' יתרו דף פ' ע"ד נראה להם כסיני כסופר מלמד תורה א"כ משה שלמד תורה לכל ישראל מקרי ספרא רבה לכן מקוים בו ותגזור אומר ויקם אז תקרא וה' יענה כדלעיל ועיין בסמוך מ"ש עוד על פירוש ספרא רבה ובדרושינו כתבנו עוד הטעם דאמרינן משה לא מת לפי שהתורה בע"פ ניתנה למשה לבדו ופי' בעל של"ה וזה וזאת התורה אשר שם משה והוא נהג בו טובת עין ונתנה לישראל אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש לכך בכל פעם שמחדשין חכמים דבר שפתיו של משה דובבות בקבר וזה משה לא מת וזה הטעם במיתת משה יצא בת קול וימת משה ספרא רבה דישראל לומר אף שמת משה אפילו הכי הוא נחשב כאילו חי לפי שהוא ספרא רבה שכל דברי סופרים נחתכין על פיו לכך שפתותיו דובבות בקבר תמיד: **אותן** ד' מילין מי הוליכן. נראה לעניות דעתי דאיתא בש"ס למה נקרא רבינו של קדשים דלא אסתכל בצורתא דזוזא ובתבו הספרי מוסר דש"ס שלא אסתכל בצורתא דזוזא כלומר שלא היה קמצן דזוזי שלא היה משגיח על המעות והיה פזרן לתת צדקה הרבה ונותן לצדקה הרבה נקרא קדוש שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה ואיתא בש"ס דכתובות מעשה רבי בטלה קדושה ופרש"י שהי' נקרא רבינו הקדוש ותוס' כתבו בשם הירושלמי שנטלה קדושה כאותה שהי' מותר לטמא לו ועיין בקיקין דיזכה שכתב דהיא היה מוחל שנקרא קדוש בחייו גם במותו נשאר בקדושתו שאין בו משום טומאה. ואיתא בש"ס דסנהדרין אלהיכם כהן הוא כי קבר למשה במה טבל וכתבו תוספות ואיתא התאי לא מקשה יואל היה מטמא ופי' מהרש"א דמשה היה נקרא

שם

צריך שמליון אית דאמרי שם מלאך עכ"ל אפשר דמשמע להו הכי משום דהא דאמר רב נחמן וימת שם משה אינו מפורש בו שום שבח למשה וע"כ אמרו דכולה מלת' דרב נחמן היא דרב נחמן אמר מזה ההספד אמר עליו שמליון המלאך וימת שם משה ספרא רבא כו' והאמר וי"א לא מת משה כתיב כו' ומשום הך קושיא דפ"ק דב"ב וכי אפשר משה מת וכותב וימת משה גומר מ"ה קאמרי דלא מת וסמכו לה אג"ש דשם שם מה להלן עומד ומשמש כו' נקט השמוש כדאמרינן בעלמא גדול שמושה יותר מלמודה ועכין השמוש מפורש לקמן פרק נוטל וכה"ג אמרו בתעניות יעקב אבינו לא מת ומפורש שם

הרי"ף כנו שמת מתו שלשה נביאים וכו'. נראה דדריש כנו מלשון נבואה שמת מתו ג' נביאים שהיו באותו הדור ואע"פ שהיו שבעים זקנים דכתיב בהו ויתנבאו גם הם איפשר דדריש שלשה נביאים כמנין אותיות של כנו שהם ג' אותיות: שמליון אומר וימת שם משה ספרא רבא דישראל. נראה דשמליון הוקשה לו דלרב נחמן דאמר וימת שם משה עבד ה' אין בזה מקום להקב"ה להספידו דוי שמת משה עבד כי גם אל הנבואה אשר הוא הולך הוא עבד ה' אבל היה מספידו על שהיה ספרא רבא דישראל ללמדם ספר התורה וחסרו ישראל זכותו וכך היה אומר הקב"ה וימת וי שמת שם משה ספרא רבא דישראל והוא ע"ד שדרשו ר' יוחנן וחביריו שהיה אומר מי יקום לי עם מרעים או מי כהחכם וכו' או והחכמה מאין תמצא וכו':

תניא רבי אליעזר הגדול אומר שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל היה בת קול משמיע ואמר וימת משה ספרא רבא דישראל וי"א לא מת משה כתיב הכא וימת שם משה וכתיב
שמות לד התם °ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה מה
דברים לד להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש: °ויקבור אותו בגיא בארץ מואב מול בית פעור א"ר ברכיה סימן בתוך סימן ואפי' הכי ולא ידע איש את קבורתו. וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל *גסטרא של בית פעור הראונו היכן משה קבור עמדו למעלה נדמה להם למטה למטה נדמה להם למעלה נחלקו לשתי כתות אותם העומדים למעלה נדמה להם למטה אותם העומדים למטה נדמה להם למעלה לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה א"ר חמא ברי חנינא אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור כתיב הכא ולא ידע איש את קבורתו וכתיב התם °וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים וא"ר חמא בר חנינא מפני מה נקבר משה רבינו מול בית פעור כדי לכפר על מעשה פעור:

(וי"מת נוטריקון דוימת): סימן בתוך סימן. כלומר סימנים הרבה בארץ מואב בגיא מול בית פעור ואף ע"פ כן וכו': מלכות הרשעה. ארס: גסטרא. מושל כמו שאמר קומוס דוכוס שלטון וחבירו בברכות ריהטון קרטון גסטרא:

מהרש"א ויקבור אותו בגיא מול וגו' סימן בתוך כו'. דכיון דלא ידע איש את קבורתו כל הכי סימנים ל"ל אלא דאשמועינן קרא דאפ"ה לא ידע כו': וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל כו'. דהוו חשבו דבכל הכי סימנים היאך אפשר לומר דלא ידע איש גו' וקאמר דעמדו למעלה נדמה כו' והוא מבואר כי כבר נעשה משה גם בחייו דבר רוחני כמלאך כמ"ש לחם לא אכל ופירש מן האשה וע"כ במותו גופו כנקבר כשאר רוחני שאין לו גדר במקום ואין לעמוד על מקומו המיוחד לו והוסיף רבי חמא לומר במשה בעצמו אינו יודע כו' כי כן נעשה כולו רוחני שלא ידע היכן גופו כלל כו' כפשט החומר ממנו וק"ל: מפני מה נקבר משה אצל בית פעור כו'. ר"ל גם שלא זכה ליכנס לא"י בחיים מפני מה לא זכה להקבר בא"י כמו עצמות יוסף וקאמר לכפר כו' והוא ענין הכתוב שאחר תפלת משה כתיב ונשב בגיא מול בית פעור גו' ר"ל שחטא זה שעשיתם בבית פעור גרמה לי לקבר בח"ל לכפר עליכם ועי"ל שאמרו מפני מה נקבר כו' דנגאי הוא לזכור שם ע"ז על מקום קבורתו וקאמר כדי לכפר כו' ועיין בתוספות ע"פ מ"א ובמדרש ילקוט איתא בע"א מה עשה משה חפר כו' ונתן תמה בארץ כו' וכשישראל חוטאים היה עולה ופוער פיו לנשוף ברוחו להשחית לפיכך נקרא שמו פעור והיה משה מזכיר עליו את השם ומורידו למטה וכשמת מה עשה הקב"ה נתן את קברו כנגדו והוא רואה קברו וחוזר לאחוריו כו' והוא מבואר כבר בזה הפרק שהחטא מוליד מלאך משחית והוא זה הפעור שפער פיו כו' ודו"ק:

(*וא"ר חמא ברבי חנינא מפני מה נסתתר קברו של משה מעיני ב"ו מפני שגלוי וידוע לפני הקדוש ב"ה שעתיד בה"מ ליחרב ולהגלות את ישראל מארצם שמא יבואו לקבורתו של משה באותו שעה ויעמדו

עיון יעקב

מת עלוה והיה מותר לטמאה לו לפי שלא ידע איש את קבורתו תהההי' כיאה אם היה קובר אותו מיד ולא להוליכו כ"כ מילין כי בן הדין מת מצוה קונה מקומו ובזה מתורץ אומן ר' מיכן מי הוליכן וע"ז התירן משה מוטל בכנפי השכינה ואי הקשי' לך היאך טימא לו ומלאכי שרת אומרים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל וכיון שצדקת ה' עשה מקרי קדוש ולינו מטמא בחייו ובמותו: תניא ר"א הגדול אומר שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל היה בת קול משמיע ואומר וימת משה ספרא רבא דישראל. שמעתי מגיבי הגאון מהור"ר אליהו שפירא בעל המחבר אליהו זוטא דהאי שניא בה לתרץ שלא תקשה לך לפי מה שפירש התוספות שמליון אמר דהוא מלאך ותקשי לך הלא ספרא רבא הוא לשון תרגום ואין המלאכים מכירין בלשון ארמי ולקמן בגמרא דף ל"ג מתרץ הש"ס על קושיא זו שאני בת קול דלאשמועי' עבידא ופרש"י אותו מלאך הממונה על כך יודע בשבעים לשון [illegible] שעשוי להשמיע והיא מבהלהם לכל הלשונות עכ"ל ולכן דרך הפשט דקשה לכאורה מה בא ר"א לחדש על דברי שמליון כדלעיל ואם כדברי תוספות שהוא מלאך אם כן היינו בת קול וזהו קמ"ל ואין נומר דקמ"ל שהיה משמיע כל כך עד י"ב מילין משא"כ בת קול אחר דאמרינן בעלמא בת קול שיוצאת כיונה ומ"מ הבא דנשמע כל כך ולונה דוקא י"ב מיל ותו נומה לא קאמר ר"א [illegible] רלעיל שאמרו פסוקים אחרים שב"ק משמיע כל כך וכו' עי"ש מה דאיתא ברבה סוף פ' וילך הן קרבו ימיך למות אמר ביאה היום קולו לפני הקב"ה אמר רבש"ע אני זז ואני שוקע ומשה קיים רבנן אמרי כיון שידע משה שה' לו למות באותו יום מה עשה א"ר ינאי כתב י"ג ספרי תורות י"ב לי"ב שבטים ואחד הניח בארון שאם יבקש לזייף דבר שיהיו מוצאין אותה שבארון אמר משה מתוך שאני עסוק בתורה שכולה חיים היום שוקע והגזירה בטלה מה עשה הקב"ה רמז לשמש והי' עומד ומתקשה כנגדו אמר אני בוקע ומשה קיים [illegible] עכ"ל [illegible] שאין מלכות נוגעת בחברתה והגיע העת שיאיר יהושע וגו' משמע [illegible] כעוד היום זורח עכ"ל והיתה [illegible] דף כ' ע"כ גבי נביני כרוז מעשה בהגרים המנך שהיה בא בדרך ושמע קולו בשלש פרסאות (דהיינו י"ב מיל כי כל פרסה ארבע מילין) ואמר ר' לוי מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה מפני גלגל החמה שמנסר ברקיע [illegible] ועי"ש במהרש"א שמקשה הלא גם בלילה הולך גלגל הלבנה למעלה ומתרץ [illegible] נסורו של גלגל חמה משונה יותר [illegible] כמו ביהושע שמש בגבעון דום וכן השמש וירח עמד זבולה היינו שאינו הולך בגלגל שלו ולפ"ז [illegible] הבת קול משמיע בקול גבוה י"ב מיל על י"ב מיל כמו נביני כו' [illegible] וימת משה ומקשה לך על זה מ"מ בת קול זו משא"כ בת קול שאינו נשמע לירחוק כל כך לזה קאמר ספרא רבא דישראל זה משה שכתב באותו יום י"ג ספרי תורות ונעצר כדי שיהא היום שוקע ואפ"ה [illegible] לא זז ולא הלכה בגלגל שלה לכן נשמע הקול יותר רחוק. משא"כ [illegible]: מה להלן עומד ומשמש. עיין במהרש"א ואפשר לומר דעדייק כן [illegible] וימת שם משה עבד ה' [illegible] אף עתה הוא עבד ה' והא דכתיב וימת ויקבור שלא להוציא לעז על צדיקים ראשונים כמו דאיתא בתעניות גבי יעקב אבינו לא מת ע"ש בחידושינו: וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל גסטרא של בית פעור הראוני היכן משה קבור צריכין אנו ליתן טעם מה נפקא להו לידע מקום קבורתו ואפשר כפי שידעו ג"כ הטעם דר' חמא בר חנינא לכך נקבר אצל בית פעור כדי לכפר על מעשה פעור לכן היו רוצים לידע מקום קבורתו כדי שיוכל לתלות כל חטאו [illegible] כנגד קבר של משה ויכפר הקבר עליהם ואפשר משום זה לא ידע איש את קבורתו וכו' אבל לומר כוונת [illegible] לפי שנתגלגל משה במעשה זמרי לכך ולא ידע איש את קבורתו [illegible] שנתגלגל משה באותו פעם [illegible] מיד קודם שנתגרו ישראל באותו חטא של פעור בזנות ועי"ש אלו לא היו צריכין לכפרה לגבר על מעשה פעור אלו היו יודעין קבורתו של משה' אבל עכשיו שנתגרו ישראל בחטא זה עד [illegible] צריכין כפרה בקבורתו של משה וא"כ [illegible] חטאים [illegible] נגד

ויעמדו בבכי ויתחננו למשה ויאמרו לו משה רבינו עמוד בתפלה בעדנו ועומד משה ומבטל את הגזירה מפני שחביבים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם שכן אתה מוצא בשעה שהיו ישראל במדבר ובהרהו במעשיהם ועשו עגל קצף הקדוש ב"ה על ישראל אמר למשה °הרף ממני ואשמידם כמה צדיקים היו באותו הדור וכמה חסידים משה ואהרן ויהושע אלדד ומידד ושבעים זקנים ושאר חכמים ותלמידים ולא עשה בשבילם ולא ביטל הגזירה אלא בשביל משה) *וא"ר חמא ב"ח מאי דכתיב °אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר לו לאדם להלוך אחרי שכינה והלא כבר נאמר °כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא אלא הלך אחר מדותיו של הקב"ה מה הוא הלביש ערומים דכתיב °ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אף אתה הלבש ערומים הקדוש ברוך הוא ביקר חולים דכתיב °וירא אליו ה' באלוני ממרא אף אתה בקר חולים. הקב"ה קבר מתים דכתיב °ויקבור אותו בגיא אף אתה קבור מתים. הקב"ה נחם אבלים דכתיב °ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו אף אתה נחם אבלים. ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם רב ושמואל ח"א דבר הבא מן העור וחד אמר דבר שהעור נהנה (בו) [ממנו] דרש רבי שמלאי תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים תחלתה גמילות חסדים דכתיב °ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וסופה גמילות חסדים דכתיב ויקבור אותו בגיא:

ויברך אלהים את יצחק בנו. נחמו על אביו וברכו ברכת אבלים: דבר הבא מן העור. של למר היו: שהעור נהנה ממנו. של פשתן שאדם נובה סמוך לעורו: תחלתה גמילות חסדים. הלבים ערומים

מהרש"א וכי אפשר לאדם להלוך אחרי שכינה כו'. אף ע"ג דכתיב וה' הולך לפניהם האי קרא אחרי ה' גו' לאו בענין זה איירי אלא בענין הקרוב אליו וההפך לא תלכו אחרי אלהים אחרים וק"ל: ברכת אבלים דכתיב ויברך אלהים את יצחק בנו וגו'. דלאו כן מדכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים גו' תלה הכתוב ברכה במיתתו של אברהם דהיינו ברכת אבלים ודו"ק: הקב"ה קובר מתים שנא' ויקבור אותו כו'. הפועל שהוא הקובר חסר מן המקרא מי הוא ופירשוהו דקאי על הקב"ה שנזכר לעיל ובספרי איכא תנא דפליג וקאמר ויקבור אותו הוא קבר את עצמו: דבר הבא מן העור כו'. ולא עור בהמה ממש דעדיין לא נתפשטה אז שום בהמה כ"כ החזקוני: תורה תחלתה ג"ח כו'. הוא הוראה במעלת התורה כי התורה כולה מראשה ועד סופה כולה חסד כמ"ש ותורת חסד על לשונה וידוע ומעלת מדה טובה זו על הצדקה ושאר מדות בכמה מקומות וק"ל:

דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה היה צריך או לשבוע מטובה היה צריך אלא כך אמר משה רבינו הרבה מצות נצטוו ישראל שאינם מתקיימות אלא בארץ [ישראל] אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו על ידי אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם שנא' °לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו ואת פושעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגיע לכן אחלק לו ברבים שאני מחלק לו שכר שלם שמא תאמר כאחרונים ולא כראשונים ת"ל ואת עצומים יחלק שלל כאברהם יצחק ויעקב שהיו עצומים בתורה ובמצות תחת אשר הערה למות נפשו שמסר עצמו למיתה שנאמר °ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת ואת פושעים נמנה שנמנה עם מתי מדבר והוא חטא רבים נשא שכיפר על מעשה העגל ולפושעים יפגיע שבקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה ואין פגיעה אלא תפלה שנא' °ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי:

ולפושעים יפגיע. בשביל פושעים הפגיע: הערה. הריק:

מהרש"א מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס כו'. דליכא למימר שהיה נתאוה ליקבר בא"י משום גלגול מחילות כמ"ש בסוף כתובות גבי יעקב ויוסף דלעבדה לא ולראות את הארץ הטובה לא משמע כן וא"ל הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני כו' יש לפרש זאת התשובה בהאי קרא ויאמר ה' אלי רב לך גו' דהיינו רב טוב הצפון לצדיקים לעה"ב כמ"ש במדרשות ומיהו קשה דהיאך קאמר שהיה מבקש לקיים המצות כדי לקבל שכר עליהם הא אמרי' אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס וי"ל דהיינו במצות שכתחייב בה כבר אבל הכא שעדיין לא בא לא"י שמה חובה והקב"ה לא רצה שיהיה חייב בהו שפיר מצי לבקש משום קבול שכרם ודו"ק: שנאמר לכן אחלק לו ברבים גו'. דהיינו

עיון יעקב

קברו לכך ולא ידע איש את קבורתו: ועומד משה ומבטל הגזירה. ואם תאמר שבטל הגזירה ומה בכך. וי"ל כדאיתא בקידושין דף ל"א ע"ב דריש אבימי מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך שאמר אסף שירה על שכינה הקב"ה חמתו בעצים ואבנים שבכינו שאלמלא כך לא נשתייר שריד ופליט מישראל כפרש"י שם: אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר לאדם להלוך אחר השכינה. נראה דקיל כמ"ד בבראשית רבה פרשה מ"ד כל מקום שנאמר אחרי סמוך ואחר מופלג ע"ש ובתוספות פרק הנזקין: מה הוא מלביש ערומים. אף דים עוד ברכה והרבה מדותיו מ"מ קחשיב אלו כדי שלא יאמר אדם מה לי להשגיח בדלים ושפלים כאלו להי"ק דליליף ממידותיו של הקב"ה וכן דרשינן במדרש על פסוק אשרי משכיל אל דל על מדות אלו: תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה ג"ח. שטעם להראות דאין לעסוק בתורה בלא חסדים וכדאיתא בע"ז דף י"ז כל העוסק בתורה בלא גמילות חסדים כמי שאין לו אלוה ע"ש: וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה היה צריך. אפשר דהקושיא הוא ע"פ מה דאיתא במדרש ילקוט סוף פ' כי תשא ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה וכי אפשר לילוד אשה להיות ארבעים יום בלא אכילה ובלא שתיה אלא אזלית לקרתא אזלא בנימוסו עכ"ל ופירשתי בספרי שבות יעקב שלא ל"א דה"ק המדרש וכי אפשר לילוד אשה להיות בלא אכילה ושתיה אלא ל"ל דמשה באמת נעשה במדרגת המלאך וא"כ קשה למה אכל למטה על זה מתרץ המדרש דלבך אכל למטה משום אזל לקרתא הלך בנימוסו עכ"ל ע"ש וא"כ שפיר מקשה וכי לאכול מפריה הוא צריך דהלא כל אכילתו לא היה רק להלוך בנימוסי כי היה במדרגות מלאך לכן אין לאשם ג"כ משום לעי' בגבול מחילות וכדומה כיון שהיה בו קדושה יתירה: כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר. והא דאמרינן אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס עיין במהרש"א שתירץ כיון שעדיין לא בא לארץ ולא נתחייב במצות מותר להתפלל כדי לקבל שכר וזה אמרתי כוונה. המדרש ר"פ פי' ואתחנן למה כדי שיכנס לארץ ועי"ל ודאי שלא היה משה עושה לקבל פרס כעבד כי בלא"ה מי לנו גדול ממשה שהיה מובטח לרב טוב הצפון אלא שבקש להרבות שכרו כדי לזכות בשכרו דורות הבאים וזה לא הוי כעובד על מנת לקבל פרס איכפ לעבודת השם רק לשמור שכרו לזכות דורות הבאים ועל זה הבטיח לו ואת עצומים יחלק שלל כראשונים שיהיה לו שכר כאברהם יצחק ויעקב שזכות שבות לא תמה ועומדת לעד ולפי מה שכתבנו תוספות בר"ה דף ד' ע"א דבישראל שאינו חושש על הראשונות מותר לעשות כדי לקבל שכר מעיקרא לא קשה מידי עיין שם ובע"ל דף כ"ב בתוספות ד"ה לשלם ועיין בחידושינו פרק קמא דע"ז דף י"ט:

*היינו אחלק לו שכר בכלל הרבים שבאו לא"י ודימה לו השכר הזה לשלל שהוא דבר שלא טרח בו אלא אחרים עשאוהו כן תקבל שכר כאילו עשית על דבר שלא טרחת בו אלא אחרים שיבואו לשם והוא כונת הפסוק שם אכי על אורתך כמולא שלל רב ר"ל שם אכי על אורתך אמירת התורה בעלמא בלא קומה וטורח עשייתה כמולא שלל רב ששש על דבר שלא טרח בו וק"ל: יכול כאהרונים כו'. ר"ל יכול כאחרונים דהיינו כאותן רבים שיבואו לא"י לקיים המלות ולא כראשונים שהם אברהם ילחק ויעקב דמפורש בזה שכרם הגדול כמ"ש באברהם שכרך הרבה מאד וכעין זה ילחק ויעקב שגם הם היו עלומים בתורה ובמלות שקיימו כל התורה מ"מ הרבה מלות התלויות בארץ ובקרבנות ודאי לא קיימו התלויו' בכבוש א"י וישיבתה ושכרן הרבה מאד כן תהיה שכרך גדול בלא קיומם: ואת פושעים נמנה שנמנה עם מתי מדבר כו' שע"כ הוא ראוי לחלק עמהם השכר שהרי הוא נמנה עמהם במתי מדבר ובשבילן כמ"ש בענין ויתעבר ה' בי למענכם גומר וק"ל: ולפושעים יפגיע שבקש רחמים כו' שיחזרו בתשובה כו'. דהא דבקש רחמים על כפרתן כבר מפורש שבקש בתפלתו ואם אין מחכי גומר אבל קאמר ולפושעים יפגיע שבקש רחמים שלא יהיו עוד פושעים דהיינו שיחזרו בתשובה ומפורש בקרא שבקש עליהם כך בפסוק ומי יתן והיה לבבם זה כל הימים גומר ודו"ק:

הרי"ף לכן אחלק לו ברבים וכו' שמא תאמר כאחרונים ולא כראשונים. לריך לתת לב מה נשתנו האחרונים מהראשונים כיון שהקב"ה מבטיחו לחלק לו ברבים ואפשר לפי שיש להקב"ה אוצר למי שאין לו שנאמר וחנותי את אשר אחון במתנת חנם וזה הוא שמא יחלק לו ברבים עם אותם שאין להם אלא מאותו אוצר בחנם לז"א ואת עלומים שנוטלים שכרם בזרוע משלהם ואינם נוטלים משל אחרים כאברהם יצחק ויעקב שזכותם אוכלים בעו"ה וכ"ש לעצמם ותשכר מה יחלק שלל למשה בכל המלות שלא קיימם שהיו תלויות בארץ והוא לא נכנס לארץ לז"א תחת אשר הערה למות נפשו שמסר נפשו על ישראל כן יתן לידו שכר המלות שמקיימים בא"י:

היה מביא פרק שני

שם **משנה** היה מביא את מנחתה בתוך כפיפה מצרית ונותנה על ידה כדי ליגעה וכולי: גמ' תניא אבא חנין אומר משום ר' אלעזר [אליעזר] (וכ"כ למה) כדי ליגעה כדי שתחזור בה אם ככה חסה התורה על עוברי רצונו ק"ו על עושי רצונו:

וכ"כ למה. אכו טורחין ליגעה: על עוברי רצונו. באם זינתה עברה על רלונו של מקום ורוצה שתודה שלא תבדק:

יו טו **תניא** אמר ר"ש בדין הוא שתהא מנחת חוטא טעונה שמן ולבונה שלא יהא חוטא נשכר ומפני מה אינה טעונה שלא יהא קרבנו מהודר ובדין הוא שתהא חטאת חלב טעונה נסכים שלא יהא חוטא נשכר ומפני מה אינה טעונה שלא יהא קרבנו מהודר אבל חטאתו של מצורע ואשמו טעונין נסכין לפי שאין באין על חטא:

שלא יהא חוטא נשכר. להקל במנחתו יותר משאר מנחות:

חטאת חלב. כל חטאת ששם קרי חטאת חלב דבחר חלב כתיב וכל חלב וכל דם לא תאכלו וכתיב בתריה פרשת חטאת: נסכים. סולת למנחה עשרון לכבש יין ושמן רביעית ההין כמו שמקריבין לעולה ושלמים ומפני מה אינה טעונה דכתיב בפרשת נסכים לפלא נדר או נדבה הבא בנדר או בנדבה טעון נסכים ואין חטאת ואשם טעונים נסכים: חטאות. ואשמות של מצורע איתרבו בהדיא לנסכים במסכת מנחות פרק שתי מדות:

שם **פיסקא** ר"ג אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה. תניא אמר להם ר"ג לחכמים סופרים הניחו לי ואדרשנה כמין חומר
סס ע"ב *דשמעיה לר"מ דקאמר היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה א"ל התינח עשירה ענייה מאי איכא למימר אלא כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה:

חומר. בוטו"ן בלע"ז והוא של זהב ומותמין בו ב' לואי חנוק לכוי: דשמעיה לרבי מאיר דאמר וכו'. בפ"ק גבי במדה שאדם מודד: ענייה. לא האכילתו מעדנים למה מביאה מאכל בהמה: אלא. היא עשתה מעשה בהמה שהפקירה עצמה לתשמיש למי שאינו בן זוגה:

תוספות כמין חומר. פירש רבי הלל מרגלית ע"א בושם כמין קומרתא זפילון בשנים מעורבים תרגום בגולה דפילא. ע"א פי' רבינו סעדיה גאון כמין המעשה דבלשון ארמי אומר אדם לחבירו מה חמרך כלומר מה מעשיך:

יף ט. ע"ב **ת"ר** ג' צריכין שיראו עפר סוטה ואפר פרה ורוק יבמה משום ר' ישמעאל אמרו אף דם צפור:

עפר סוטה. דכתיב אל המים שיראה עליהם ודלא כתיב במים: ורוק יבמה. לעיני הזקנים דכתיב לעיני הזקנים ותלה וירקה: ואפר פרה. דג"ש גמירי מהדדי עפר סוטה ואפר פרה כדלקמן: אף דם צפור. של מצורע ששחטו אל כלי חרש על המים חיים וצריך שלא יתן מים אלא כשיעור שיהיה דם צפור ניכר בהם:

נו **דרש** רבי עקיבא איש ואשה זכו שכינה ביניהם לא
דף יז פרק כ"מ זכו אש אוכלתן אמר רבא והאשה עדיפא
הס ע"ש מהאיש מאי טעמא האי מצרף והאי לא מצרף. אמר רבא מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה שאם
ראשית ס זכתה הויין לה בנים כאברהם אבינו דכתיב ביה °ואנכי עפר ואפר לא זכתה תחזור לעפרה:

זכו. ללכת בדרך ישרה שלא יהא הוא נואף ולא היא נואפת: שכינה ביניהם. שהרי חלק את שמו ושכנו ביניהם יו"ד באיש וה"א באשה: לא זכו אש אוכלתן. שהקב"ה מסלק את שמו מביניהם ונמצאו אש ואש: והאשה עדיפא מדאיש. אש של אשה קשה וממהרת לאכול וליפרע משל איש: מאי טעמא האי מצרף. אש של אשה נוח לדלוק שאין אות של שם מפסיקתו אלא מחובר הוא ונקרא אש אבל של איש אין אותיות של אש מצורפות יחד שהיו"ד של שכינה מפסיקתן:

דרש

עין יעקב

איש ואשה זכו שכינה ביניהם. עיין פרש"י ועי"ל זכו שיש שלום ביניהם שכינה ביניהם כי שם השלום ועליהם אומר וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא ולהכי שמו של הקב"ה נמחה על המים לעשות שלום בין איש לאשתו משא"כ אם לא זכו שאין שלום ביניהם אש המחלוקת אוכלתן: אמר רבא והאשה עדיפא מדאיש מ"ט האי מצרף. עיין פרש"י ועיין באהבת עולם ד' קי"ח ע"ב ועי"ל דאשה בהא עדיפא דאע"ג שהוטלה כיון שאין אשה בלא יסורין כדכתיב הרבה ארבה עצבונך והרונך זה לער עיבור ולידה ונדה וכו' לכך נעשי מבורר ומלובן כצירוף כסף ע"י היסורין משא"כ באיש: שאם זכתה הויין לה בנים כאברהם אבינו. תולה הדבר באברהם לפי שהבטיחו לו הקב"ה להיות לו לאלהים ולזרעך אחריך בזמן שזרעך מיוחס אחריך השכינ' שורה א"כ אם זכתה זו שלא זנתה נמלא שזרעה מיוחס אחריה ע"כ שכינה שורה עליו כאברהם שנא' בו ואנכי עפר ואפר ובזכות עגום זו שרפס עלי השכינה כי אני אם

נו סס סס דרש רבא בשכר שאמר אברהם °ואנכי עפר ואפר זכו בניו לשתי מצות לאפר פרה ולעפר סוטה
והא איכא נמי עפר כיסוי הדם התם הכשר מצוה איכא
סס יד הנאה ליכא דרש רבא בשכר שאמר אברהם °אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לשתי מצות לרצועה של תפילין ולתכלת של ציצית בשלמא רצועה של תפילין דכתיב
דברים כח °וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך ותנא ר״א הגדול אומר אלו תפילין שבראשו אלא חוט של תכלת מאי היא דתניא היה ר״מ אומר מה נשתנה תכלת מכל הצבעונים מפני שתכלת דומה לים וים
שמות כד דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר °ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר
יחזקאל א וכעצם השמים לטוהר. וכתיב °כמראה אבן ספיר דמות הכסא:

הנאה ליכא. ואין זה קבול שכר אבל כאן יש הנאה בכוסס לנתת שלום ושלא ירבה מחלוקת בישראל אם זוכה היא ואם נקתה וזורעה זרע ומבטלת לעז מעל בניה: ואפר פרה. לטהר ולזכות את ישראל ממעשה העגל: בשכר אם מחוט ועד שרוך נעל. שהבריח עצמו מן הגזל: חוט של תכלת. כנגד מחוט ורצועה של תפילין כנגד שרוך דהיינו רצועה: בשלמא רצועה של תפילין. קבול שכר הוא דאיכא הנאה כדכתיב וכו׳: אלא חוט של תכלת. דציצית מה הנאה איכא: מה נשתנה תכלת. שהזקיקו הכתוב לציצית: שהתכלת דומה לים. בא ללמדנו שהמקיים מצות ציצית כאילו הקביל פני שכינה והכי תניא לה בספרי והצריכו כל הני מכוס דלא אשכחן קראי אלא ברקיע שדומה לכסא הכבוד הילכך תכלת דומה לים וים דומה לרקיע דתכלת לא דמי לרקיע כל כך אלא דומה לדומה כגון תכלת קרוב למראה הים ואנן קא חזינן דים קרוב למראה הרקיע: ורקיע דומה לכסא הכבוד. קראי קא דרשינן דכתיב ברקיע כמעשה לבנת הספיר וכתיב בכסא הכבוד כמראה אבן ספיר דמות כסא:

היה נוטל פרק שלישי

נה דף כ **משנה** אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאת גידים והם אומרים הוציאוה שלא תטמא את העזרה אם יש לה זכות תולה לה יש זכות תולה שנה אחת ויש זכות תולה שתי שנים ויש זכות תולה שלש שנים מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה רבי אליעזר אומר המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות ר׳ יהושע אומר רוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות. הוא היה אומר חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושים הרי אלו מבלי העולם:

מתמלאת גידין. הגידין שבגופה טפחין ונראת כמלאה גידין וגם בשרה נעשית ירוקה ירוקה כל כפ״חים והכי תניא בספרי כמין פרביטין מורקין בה: [שלא תטמא את העזרה. בעזרי נקנור או עזרת נשים בתלא דרך בס ולקמיה פריך והא אמריך בעלמא דשערי נקנור לא נתקדשו וכ״ש עזרת נשים ומת מותר ליכנס למחנה לויה: תדע שזכות תולה. מ״אה ותלמד בפרשת סוטה שהזכות תולה דילפינן מונקתה ונזרעה זרע ונקתה ע״י זכות כדי שיטה זרע ט׳ חדשים וי״א יותר כדמפרש בגמרא]: מלמדה תפלות. מפרש בגמ׳: רוצה אשה בקב ותפלות. גרסינן ובגמרא מפרש מאי קאמר: מכות פרושים. מפרש בגמרא שמכה עצמה בכתלים להראות שהוא עניו וצנוע:

תוספות *רוצה אשה בקב ותפלות. פר״ח רוצה אשה שיהא בעלה עמה ויהא עני אפילו בכל שבת לתת לה עונתה ולא יביא לה אלא בדוחק קב מטים ולא יהא גמל שהולך בדרך רחוקה ואינו נותן לה עונה אלא אחת לשלשים יום ומע״פ שמביא לה לשבעו ט׳ קבין שמביאין עליה בכל שבת קב אחד מט׳ קבין ופרישות ל׳ יום וכו׳:

והם אומרים הוציאוה וכו׳. מ״ט דדילמא מתה למימר סס ע״ב
דמת אסור במחנה לויה והתניא טמא מת מותר ליכנס למחנה לויה ולא טמא מת בלבד אמרו אלא אפילו מת עצמו שנאמר °ויקח משה את עצמות יוסף שמות יג
עמו עמו במחיצתו אמר אביי שמא תפרוס נדה למימרא דביעתותא מרפייא אין דכתיב °ותתחלחל המלכה מאד אסתר ד
ואמר רב שפירסה נדה והא אנן תנן חרדה מסלקת דמים פחדא צמית ביעתותא מרפיא:

במחנה לויה. בהר הבית דהא עזרת נשים וגם שער נקנור לא נתקדשו בקדושת עזרה והרי הן כשאר הר הבית: עמו במחיצתו. ובמדבר כמו שיש ג׳ מחנות לפנים מן הקלעים מחנה שכינה והלוים יחנו סביב למשכן העדות זה מחנה לויה והדגלים ג׳ פרסאות זה מחנה ישראל ומשה היה לוי וקאמר עמו: שמא תפרוס נדה. אגב ביעתותא דמים אסורים והנדה והזב והזבה ובעל קרי אסורים במחנה לויה כדילפינן בפרק אלו דברים: פחדא צמית. דאגה שאינה בלא פתאום אלא דואגת שמא יבואו אויבים להורגם

עין יעקב

דכא כדאיתא במדרש ובגמרא דחולין תוספי׳ בכס כשנתפי גדולה לאברהם אמר אנכי עפר ואפר ע״ש: זכו בניו לשתי מצות. הוא ג״כ מדה כנגד מדה לפי שהרבה ענוה גדולה כ״כ והקב״ה בוחר בענוה להשרות שכינתו ביניהם כדלעיל כי אני את דכא ושפל רוח לכן כיסנה שתי מכות אלו שמרחיק הטומאה והזנות מישראל שגורם סילוק שכינה כל מקום שאתה מוצא קדושה צריכין להיות גדורים מן הערוה. וזה שתירץ הש״ס התם הנאה ליכא ומש״כ שתי מצות אלו איכא הנאה סילוק הטומאה והזנות שגורם השראת השכינה: והאיכא נמי עפר כיסוי דם פי׳ דנוהג אפי׳ בזמן שאין בהמ״ק קיים ומש״כ אפר פרה ועפר סוטה שאינו נוהג רק בזמן שבהמ״ק קיים: מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין. לפי שנכנע תכלת אינו מלוי ודמיו יקרים וכדאיתא בב״מ דף ס״א גבי מי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא פרש״י שתכלת דמיו יקרים שנגוע כרם חלזון שאינו עולה מן הים אלא אחת לשבעים שנה ואיתא במדרש רבה פ׳ ויקרא פ׳ כ״ז דף קל״ו ע״ב א״ר בר כהן אמר הקב״ה יו״ד מיני בהמות מסרתי לך שלשה ברשותך ושבעה אינו ברשותך לא הטרחתי עליכם ולא הזרתי אתכם להתייגע בהרים להביא לפני קרבן מהלו שאינו ברשותך אלא ממה שגדל אך ממה שגדל על אבוסך הה״ד שור או כשב או עז כי יולד עכ״ל להכי מקנה מצי מה העיית הקב״ה במלוה או מלפוח שאינו מצוי לכבי מתרץ לפי שתכלת דומה לים:

עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאת גידים. ונראה דלכך נענשה שהלה בני דברים הללו עיי״ד דאיי בש״ס דף ל״א ח״ר שלשה שותפין באדם הקב״ה ואביו ואמו זכר לכך פניה מוריקות שהוא מחלק הקב״ה שהוא קלסתר פנים ועיניה בולטות שהוא מחלק האם שהוא שחור שבעין שביאר ראיית העין מלו׳ כי וכפירש״י על פסוק בתהלים ס מן יי שחורי כאישון בת עין והיא מתמלאת גידים שהוא חלק אביו כדאיתא שם: **אם יש לה** זכות תולה. אפשר דבא לתרץ דלא תקשה מיד שתשקה לה ליתא הגילה ולמה ממתינין עד שפניה מוריקות וכו׳ כיון דאיכא דגנים לדבר שזינתה שהרי תשקין לה ומוחהין הסם מעטם זה לזה מתרץ שיש זכות תולה לה לכך אע״ג הגליה תא״נ שזינתה אולי יתנה הזכות לכבי אין אומרים הוליאה עד שפניה מוריקות: **מכאן** אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה ואזיל ג״כ לטעמו כדאיתא ביבמות א״ל מה אעשה נפשי חשקה בתורה: **רוצה** אשה בקב והפלות מט׳ קבין ופרישות. עיין פרש״י ומהרש״א וכתו״ס ולמאן דסבירא ליה בעירני בערבי פסחים דף קי׳ דעסריה ג״כ לית ביה משום זוגות י״ל דלהיקאתעי קבין ש״ז יהא זוגות י״ל ע״ד דאיתא לקמן בפרק הסוטלים דף פ״ד אמריב דרי ישמעאל ברי יוסי כמנום כם שעה קבין ע״ש במפרש דרי״ל שהיה להם גנדום אנשים כל כך ומ״מ היו כונסין את ירכם ה״נ

הוינה טומא את המקור מלהוליא דם ואפילו בשעת וסתה והיא וכדם אדאגה איתמר. דקתני הגיע שעת וסתה ולא בדקה טמאה מפני שאורח בזמנו בא. ר"מ אומר אם היתה במחבא והגיע שעת וסתה ולא בדקה טהורה אם בדקה אחר כך ומלאתה טהורה ולא אמרינן אורח בזמנו בא שחרדה מסלקת את הדמים: ביעתותא. הבאה עליה פתאום כגון זו שלא היתה חרדה עד עכשיו ופתאום היא נגרבת בלערה וכן בא"קרי שבאת לה שמועה מרדכי פתאום: מרפיא. את הדמים ופותח את המקור:

תוספות ביעתותא מרפיא. תימא לר"י והא כפי גמרא דנדה נגמרא ב"ש אומרים כל הנשים מתות נדות ע"ע דב"ש ביעתותא (דמיתה) [דמלאכא דמותא] מזיא וב"ה פליגי עליה וקמקשי התם אלא הא דתניא ב"ש אומרים כל הנשים מתות (נדות) [זבות] קרי כאן ונכברו ולא משנות אורכו אלא טעמא דב"ש וכו' אלמא דלא אמר ביעתותא מרפיא וי"ל ביעתותא דמלאך לא מרפיא דלא חזי אלא בשעת הוצאת הנפש:

נט סס [**פיסקא** יש לה זכות תולה לה וכו'] מני מתניתין [לא אבא יוסי בן חנן ולא ר' אלעזר בן יצחק איש כפר דרום ולא רבי ישמעאל] דתניא כמה זכות
במדבר ה תולה שלשה חדשים כדי הכרת עובר (שנאמר °ונקתה ונזרעה זרע) דברי אבא יוסי בן חנן ר' אליעזר בן יצחק איש כפר דרום אומר תשעה חדשים כתיב הכא ונקתה
תהלים כב ונזרעה זרע וכתיב התם °זרע יעבדנו יסופר לה' לדור זרע הראוי לספר רבי ישמעאל אומר י"ב חודש ואע"פ
דניאל ד שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר °להן מלכא מלכי ישפר עלך וחטייך בצדקה פרוק ועוייתך במיחן עניין
שם כא* הן תיהוי ארכא לשלותך וכתיב כולא מטא על
שם נבוכדנאצר מלכא וכתיב °לקצת ירחין תרי עשר. לעולם רבי ישמעאל היא ואשכחן קרא דאמר (דתאני
עמוס א ומהלית) [ותני] דכתיב °כה אמר ה' על שלשה פשעי אדום ועל ארבעה לא אשיבנו ומאי אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר דאיכא למיפרך דילמא שאני עכו"ם דלא מיפקד דינא עלייהו:

מני מתניתין. דקתני יש זכות תולה שלש שנים: כדי הכרת עובר. דדרים ונקתה על ידי זכות כדי ונזרעה זרע כשיעור שהעובר ניכר במעוברת: הראוי לספר. הראוי לחיות ולצאת לספור שבחו של מקום: ואף על פי שאין ראיה. גמורה לדבר שזכות תולה עד י"ב חודש: זכר לדבר לקנים מפרש מאי איכא ראיה: להן מלכא מלכי ישפר עליך. דניאל אמר לנ"נ כשפתר לו החלום שיהא נטרד מן האנשים להיות עם בהמות וחיה: להן מלכא. אנכי המלך: מלכי ישפר עלך. עלתי תיטב עליך להאמין לעלתי: וחטייך בצדקה פרוק. חטאיך על ידי לדקה פדה: ועוייתך במיחן עניין. ועונותך בחנינת עניים: הן תהוי ארכא לשלותך. שכן שהיה אורך זמן לשלותך שלא יבא עליך הפורענות וכן עשה שיש מקבץ בכל יום עניי ישראל שהגיא בגולה והיו לריכין למזונות ומפרנסן

ואף דכיאל כשהשיאו עצה זו גבי נחמין ערלה את ישראל שנפלו בגולה ומחזירין על הפתחים: וכתיב כולא מטא. כל הפורענות בא אל נבוכדנאלר: לקצת ירחין תרי עשר. אלמא תלה לו זכות שנים עשר חדש: לעולם. מתניתין דקתני שלש שנים רבי ישמעאל היא: ואשכחן קרא דאמר ותני. שונה בהארכת זמן כלו' מקרא כתיב שהקב"ה מאריך זמן אחר זמן עד שלשה פעמים הילכך הוו להו ג' שנים: דלא מיפקד דינא עלייהו. מן עכו"ם אין מעהרים מן השמים לפקוד עונותיהם עליהם בעולם הזה אבל בישראל מוסרים ליפרע בעה"ז ומדקדקין אחריהם:

מהרש"א זכות תולה לה ג' חדשים כדי הכרת עובר כו'. פרש"י דדרים ונקתה ע"י זכות כדי ונזרעה זרע וכולי עכ"ל ע"ש והוא דחוק דא"כ אמאי לא מייתי כמי הכא האי קרא כדמייתי לה בסמוך אתשעה חדשים וע"ק לפירושו דבפרק חלק קאמר משעה שנזרע היינו משנקלט הזרע במעי אשה כפרש"י גופיה שם ונראה דלאו מהאי קרא ונזרעה זרע יליף ליה אלא דכל אשה סוטה שסותה היא בספק אם תנקי אם לאו ומסברא אית לן למימר דכמו דאם תנקי ידעינן בהכרת עובר ה"נ זמנה ניתן לה אם לא תנקי כדי הכרת עובר ודו"ק: זרע יעבדנו יסופר הראוי לספר כו'. יש לדקדק בזה דהכא משמע דהראוי לספר היינו משעה שנולד שיש לו פה מקרי ראוי לספר להשמיע קולו דהיינו אחר ט' חדשים ימי עיבורה ובפרק חלק מוכח מהאי קרא גופיה דלאו היינו משעה שנולד דפליגי התם אקטן מאימת בא לעה"ב ח"א משעה שנולד דכתיב ויגידו לדקתו לעם נולד וח"א משעה שסיפר דכתיב זרע יעבדנו יסופר ול"ל דהאי תנא דהכא פליג אדהכא וס"ל משעה שסיפר היינו ממש משעה שיוכל לדבר ודו"ק: ר"י אומר י"ב חדש ואע"פ שאין וכו'. ולא ניחא ליה למימר דר"י שיעור קמא דמתני' נקט דקתני יש זכות תולה שנה א' דכיון דמקרא מייתי לה ר"י משמע דלית ליה אלא האי שיעורא ולמאי דמסיק דבג' שנים כמי איכא קרא ניחא דלא נקט אלא שיעורא קמא ולית ליה כמי הכי שיעורי דאית בהו כמי קראי ודו"ק: הן תהוי ארכא כו'. פרש"י ואף דניאל כשהשיאו עצה זו לכך נתכוון שרחם כו' עכ"ל ופ"ק דב"ב אמרינן דנענש ע"ז אי לאו התך שחתכוהו מגדולתו ואי למר דשדיוהו לגובא דאריותא וקל להבין:

שם **פיסקא** ויש זכות תולה שלש שנים. זכות דמאי אי לימא זכות דתורה הא אינה מצווה ועושה היא אלא זכות דמצוה ומי מגינה כולי האי והתניא את
משלי ו זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי °כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב המצוה בנר ואת התורה באור לומר לך מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה ומה אור מאיר לעולם אף תורה מגינה
שם לעולם ואומר °בהתהלכך תנחה אותך וגומר בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז ובשכבך תשמור עליך זו מיתה והקיצות היא תשיחך לעוה"ב משל לאדם שהיה מהלך בדרך

עין יעקב

פ"כ קאמר רוצה אשה בקב ותפלות כלומר אע"פ שאין לו נכסים אלא רק בקבוספלות מבעל שיש לו גבורת אנשים מט' קבין ופרישות: זרע הראוי לספר. היינו כראיתא במדרש פי' וינך שיצא ביום נולד הי' לו פה"ון פה: ומאי אע"פ שאין ראיי לדבר זכר לדבר. מדקאמר ומאי אע"פ משמע דבלא"ה לא הי' קשה כי י"ל דתש"ה הוי רק זכר לדבר כי ר' ישמעאל ספר כתירן שני נגמרא יזכות תורה מגנא בזכות רנערי לגברייהו וכו' והתם בנבוכדנצר היה זכות דמלות משא"כ עכשיו דקאמר הפ"ק ואשכח קרא על שלשה פשעי אדום והתם הפי' לא היי זכות דתורה כי גוי שעוסק בתורה וכו' מוכח דר' ישמעאל דזכות דתלוי קאמר מקשה שפיר ומאי אע"פ שאין ראיי לדבר זכר לדבר: אף תורה מגינה לעולם. ואין להקשות לפי זה ינה מקשה הא אינה מלוה ועושה דלגנה לכך אינה מגינה לעולם רק שתים ושלש שנים משא"כ באנשים דמגנין לעולם וי"ל דעל כרחך צריך לומר דהאי לעולם לאו דוקא דהי' מלינו כמה שנ"יים דת"ח ומתים בחלי ימיהם וכדאיתא נמנא בש"ס ועוד לפי מה דאיתא בירושלמי דשתים וג' שנים כלמד מאחאב ואמנון שעסק בתורה שני שנים ואפ"ה לא הגינה לעולם אלא וי"י דהי"ק דתורה לפעמים על עבירה קטנה מגינה לעולם משא"כ במלוה שאינה מגינה רק לפי שעה ולהכי אמנון שעבר על זנות ואנס אחותו כפירשיה וכן אחאב שעבר עבירות גדולות לא הגינה רק כי או ג' שנים וכן גבי סוטה שהעלה בפ"א גם אינו מלוה ועושה ראוי שלא להגין כלל ושפיר מקשי והא לאי מלוה ועושה ועיין עוד

בסמוך

(כדרך) באישון לילה ואפילה ומתיירא מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים ומחיה רעה ומן הלסטים ואינו יודע באיזה דרך מהלך נזדמנה לו אבוקה של אור ניצול מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הלסטים ואינו יודע באיזה דרך מהלך כיון שעלה עמוד השחר ניצול מחיה רעה ומן הלסטים ועדיין אינו יודע באיזו דרך מהלך כיון שהגיע לפרשת דרכים ניצול מכולם ד"א עבירה מכבה מצוה
שה"ש ח ואין עבירה מכבה תורה שנאמר °מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה אמר רב יוסף מצוה בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלה בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנה אצולי לא מצלה תורה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה מגנה ומצלת מתקיף לה רבא אלא מעתה דואג ואחיתופל מי לא עסקו בתורה אמאי לא הגינה עלייהו אלא אמר רבא תורה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלה בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנה אצולי לא מצלה מצוה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגני אצולי לא מצלה רבינא אמר לעולם זכות דתורה ודקאמרת אינה מצווה ועושה נהי דפקודי לא מפקדי באגרא דמקריין בנייהו ומתניין בניהו ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן מי לא מפלגי בהדייהו:

זכות דמאי. איזה זכות מגינה כ"כ: זכות תורה. שהיתה עוסקת בתורה: הא לא מפקדה. דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם וכיון דאינה מצווה אין שכרה גדול כמצווה ועושה: היא תשיחך. תלין בעדך את זכותך: פחתים. גומות: נזדמנה לו אבוקה של אור. כך זכה לקיים מצות ניצול ממקלת פורענותיו: ועדיין מתיירא מחיה רעה ומליסטים. שדרכן לילך בלילה כן יפגעו בו כדכתיב תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער: הגיע עמוד השחר. ואף כאן זכה לתורה ניצול מן החטא ומן היסורין: ועדיין אינו יודע וכו'. שמא יכפנו יצרו לבטל ויבוא עליו יצר הרע ופורענות: הגיע לפרשת דרכים. ושם הכיר את דרכו ואף כאן הגיע ליום מיתה ולא פירש מן התורה עד יום מותו ניצול מכלם והכי מפרש לה לקמיה: עבירה מכבה. שכר מצוה: ואין עבירה מכבה. שכר מי שעוסק בתורה קודם לכן אלמא מצוה לא מגני כולי האי: לכבות את האהבה. זו תורה כדכתיב הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה יין סוד: אמר רב יוסף. לעולם מגינה מן היסורין הרבה ומאי אינה מגינה דקאמר תנא קמא מן החטא שלא יכשילנו יצר הרע קאמר: מצוה בעידנא דעסיק בה. והיינו לפי שעה דקאמר: מגינה. מן היסורין: ומצלה. מיצר הרע שלא יכשילנו לחטוא: בעידנא דלא עסיק בה. משנגמר המצוה ואינו עוסק במצות אגוני מגנה מן הפורענות: אצולי לא מצלה. מיצר הרע [ודקתני בברייתא עבירה מכבה מצוה לאו מלהגין מן היסורין קאמר אלא מליטול שכר לעתיד]: אמאי לא הגינה עלייהו. מיצר הרע שהחטיאם ועשאם רשעים גמורים כלומר אמאי לא הצילתו מן העבירות: לעולם זכות דתורה. ולא בעוסקת בתורה אלא שמגדלת בניה ובעלה שיעסקו: ודמקריין ודמתניין. שטורחות על בניהן להביאן אל בית הספר לקרות מקרא ולשנות משנה: ונטרן לגברייהו. וממתינות את בעליהן שהולכין לעיר אחרת ללמוד תורה:

מהרש"א מה אור מגין לעולם וכו' ואומר בהתהלכך תנחה אותך גו'. מקמי' דהאי קרא כי נר מצוה ותורה אור כתיב האי קרא ובתורה איירי שאמר שהתורה מגינה לעולם כי בעוה"ז תנחה אותך מלשון מנוחה מכל צרות גם בשכבך בקבר תשמור עליך מחיבוט הקבר גם לעוה"ב מדינה של גיהנם היא תשיחך להלין בעדך ומה שהקשו התוספות למאי דמסיק דמצוה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אמאי קאמר הכא דהתורה מגינה לעולם הא אף מצוה מגינה לעולם י"ל דהמצוה לא מגנא אלא לעולם בעוה"ז אבל התורה מגנא אף לעוה"ב מדינה של גיהנם כדמייתי מקרא והקיצות היא תשיחך ומייתי נמי משל לאדם שהיה מהלך כו' הוא מבואר כי האדם מחובר מגוף ונשמה שהגוף פועל מעשה המצות והנשמה שהוא שכלו של האדם פועל העיוני שהיא התורה ולפי שיש לאדם ג' מעיקים כוללים בגוף מונעים אותו מהשלמות האנושי וכמו שהאבוקה בלילה מצלת את האדם מן הקוצי' כו' כן המצות בעוה"ז שדומה ללילה מצלת את האדם מפורעניות המתרגשות בעוה"ז שהם דבר וחרב ורעב מן הקוצים הוא רמז על קושי המזונות ורעב כמ"ש וקוץ ודרדר כו' פחתים רמז על הדבר מות ונופל לשחת וברקנים רמז על כרת אויב מחרב והמצוה שהוא שלמות הגופנים מגנת עליהם ועוד יש לאדם מעיקים שנים מונעים אותו משלמות הנפשי והם היצה"ר וחבר רע המסיתו לרעה ולזה אמר אבל עדיין מתיירא הוא מחיה רעה וליסטים הוא רמז אלו שנים המביאים ומונעים שלימות נפשו את האדם לידי חטא רומז להם הא' הוא היצה"ר והב' בפיתוי אדם רע המסיתים אותו מזה אינו ניצול ע"י זכות מצוה שהוא שלמות הגוף כ"א בזכות התורה שהיא שלמות הנפשי דמיון עמוד השחר הוא ניצול דביצה"ר אמרו אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש וברשעים המסיתים אמר הכתוב החזק במוסר גומר באורח רשעים אל תבא גו' והוא שלמות הנפשי וק"ל: עבירה כו' ואין עבירה כו'. בכמה דוכתין המשיל תורה למים כמו כל צמא לכו למים גו' אבל הכא דמדמה הפלגת אהבת התורה לאש כמו שכתב לעיל מיניה כי עזה כמות אהבה גומר רשפיה רשפי אש שלהבת י"ה שהיא התורה שהיתה כתובה לפניו יתברך באש שחורה על גבי אש לבנה ולכך לומר

עיון יעקב

בפסוק ד"ה מלוה: אלא מעתה דואג ואחיתופל מי לא עסקו בתורה אמאי לא הגינה עלייהו. ורב יוסף ס"ל כדאיתא בחגיגה דף ט"ו שטינא הוי בלבם וכה"ג איתיין בהל' דף ק"ו לא היתה תורתם רק מן השפה ולחוץ ופרש"י שם ולא בלב וזה כ"ל כוונת הפסוק בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך וזה נ"ר יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש ותה תורת אלהיו בלבו לא תמעד אשוריו וזה ג"כ כוונת הפסוק אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון ואין ברוחו רמיה הכוונה ג"כ על דרך זה אשרי האיש אשר ה' לא יחשב לו עון והיינו שהוא תלמיד חכם ואין עבירה מכבה תורה וזה דוקא כאין ברוחו רמיה שאין עיקא בלבו ועיין בחידושינו במכות פ"ג משנה י"ב: מצוה בין בעדנא דעסיק בה ובין בעדנא דלא עסיק בה אגוני מגנא. פירש"י מן הפורענות ומ"מ קאמר דאינה מגינה רק לפי שעה לפי שאינה מצלת רק מן הפורענות של עה"ז דמקרי רק חיי שעה משא"כ תורה דמצלת מן היצר רע בעוה"ב ניצול מדינו של גיהנם שהוא חיי עה"ב מקרי מגינה לעולם וכדאמרינן בעלמא על מי שעה יתברך על חיי עולם לכ"ש וזה כוונת מהרש"א ומתורץ בזה מה שהניח בתוספות בתימה ובצ"ע מובא הקושיא זו דתלמוד גדול ממעשה ועיין בקדושין דף מ' ע"ב ובסוף פ"ק דב"ק ותוספות שם: בזכות דמקרי בנייהו ומתנייהו כו' ונראה דמשמע רק מקרא ומשנה ולא גמרא היינו טעמא דאיתא בכתובות דף כ' בר שית למקרא בר עשר למשנה ומגלגל אדם עם בנו עד י"ב שנים פירש"י שם בגמרא וזה דרכה של אשה להתגדל עם בניה בדברים כדאיתא בר"פ דקדושין אבל גמרא מי"ב שנים ואילך שאם יורד עמו עד לחייו וזה דרכו של איש ולא אשה וזהו דקאמר שלשה דברים ונטרי לגברייהו היינו לומר דלכך הנשות תולה בי שנים כל שנה ושנה בזכות של אי מהן אז דלכך הזכות תולה ג' שנים יודה כנגד מה כי התלמידים יוצאין שלא ברשות ששים ושלש שנים כדאיתא בכתובות דף ס"ב ע"ב

טומר כי פיס כמות גומר שכוא היל"ל הוא מלאך המות האהבה שהיא ההור' היא עזה כמות לכלתו לפי שיש בה שלהבת י"ה כמ"ש שהקב"ה עוזרו שנא' ה' לא יעזבנו בידו והשתא במקום הזה לגבי אם דיוה העבירות למים רבים שלא יוכלו לכבות אהבה עזה זו שזכר ודקאמר ד"א עבירה כו' משמע דקאי אדלעיל וה"ק ד"א דלכך תלה קרא המצוה בנר והתורה באור דמים רבים דהיינו עבירה מכבה מצוה דהיינו רק נר קטן אבל התורה שהיא אש ואור גדול לא יוכל לכבות ודו"ק: **אלא אמר רבא תורה כו'.** ק"ק דאכתי כיון דאגנא לעולם למה מתו דואג ואחיתופל קודם זמנם כדאמרינן פרק חלק סמאי לא הגינה תורה עליהם וי"ל דלא קאמר תורה מגנא אלא מפורעניות ויסורין ולא ממיתה וק"ל: **באגרא דמקריין ומתניין בנייהו כו'.** פירוש שהאשה מצויה בביתה יותר מהאיש ואומרת לבניהן לילך לבית הספר ויש לכוון בזה בקרא דכתיב כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל ודרשו בזה כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים בלשון רכה ותגד לבני ישראל אלו הזכרים דברים קשים כגידים ומדקדקים בזה למה הקדים הנקבות לזכרים אבל לפי שכלל הנקבות בנתינת התורה אף שאין האשה מצווה על למודה נתן טעם ואמר כה תאמר לבית יעקב שהן הנשים שתגיד לבני ישראל ויהיה הגיד כמאמר נקבה שהיא הגיד לבניהן שילמדו ותטרח היא בלמידתם ובשכר זה יהיו הנשים בכלל קבלת התורה וזה שדקדק הכתוב קרות הנקבות במקום הזה בית יעקב והזכרים בני ישראל לפי שהיא מצויה בביתה היא מוכנת טפי ללוות בניה על כך וק"ל:

הרי"ף ויש זכות תולה זכות דמאי אי זכות דתורה וכו'. יש לדקדק פמה הקשו והא לאו מינה מצוה ועושה ודילמא משום הכי אינה מגינה לעולם אלא עד שלש שנים בלבד שאם היתה מצווה ועושה היתה התורה מגינה עד עולם. ועי"ק היכי ס"ד דזכות דתורה היא דאם כן היכי קאמר בן עזאי מכאן שחייב אדם ללמוד בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה והרי אם לא תלמוד תורה לא יהיה לה זכות לתלות לה ונוח לו שלא ילמוד בתו תורה וכן על הצד האחר שהוא זכות דמצוה משמע דלא עקשה אלא מן הדבר אחר שאומר עבירה מכבה מצוה וכתב רש"י ז"ל אלמא דמצוה לא מגנה כולי האי ואם כן למה הביא כל הברייתא דלעיל דליכא לאקשויי מינה משום דבברייתא אמר דמצוה מגינה לפי שעה וכן הוא בסוטה שמגינה עליה לזמן מועט ואם כן למה מביא רישא דברייתא ועי"ק הילי"ל ואלא זכות דמצוה והא לא מגינה כלל ולמה נקט ...די מגינה כולי האי דמשמע שהיא מגינה במקצת ונדרשה שהעבירה מכבה מצוה משמע שאינה מגינה כלל וכן קשה בברייתא מ"ש אינה מגינה אלא לפי שעה דמשמע שניצול מכל הפורענות לפי שעה ובמשל שהביא מהאבוקה משמע דאפילו לפי שעה אינו ניצול מכל הפורענות אלא ממקצת פורענות בלבד כמו שפרש"י דהכי קאמר ניצול מהפחתים בדיין תתיירא מהחיות רעות ונמצא שאינה מגינה המצוה מכל הפורענות ואפי' לפי שעה הרי שאין המשל דומה לנמשל. ונבאר מאי ואומר בהתהלכך וכו' ונראה לפרש דאמר אי זכות דתורה הא אינה מצווה ועושה כלומר דמנ"ל דמגינה ג' שנים כיון שאמרנו בתורה עצמה יש זכות תולה שנה א' יש ב' שנים יש ג' שנים אם כן דיינו לומר דמי שאינו מצווה ועושה שיתלה שנה אחת או ב' שנים אבל ג' שנים מנ"ל ולואי דס"ד שהוא זכות התורה אמר בן עזאי חייב אדם ללמד בתו תורה היינו תורה שבע"פ שממנה לומדין שכר התורה שהיא מגינה מהיסורין לפי שאם לא למדה תורה שבע"פ והיא כבר למדה תורה שבכתב שוא תשתה והזכות של התורה תגין עליה ויתלה לה וכיון שלא למדה תורה שבע"פ לא ידעה שהזכות תולה לה ויצא שם רע על המים וכו'. וביאור הברייתא נראה

לדייק מ"ש את זו דרש ר' מנחם מאי את זו דרש ר' מנחם ואפשר דה"ד לדרוש בכתוב זה דכתיב כי נר מצוה ותורה אור דמדריש נרישא לסיפא ומסיפא לרישא דהיינו שיש למצוה איכות הנר והאור וגם לתורה יש איכות הנר והאור מדלא כתיב כי מצוה נר ותורה אור וכפי זה אין לדרוש שתלה המצוה בנר ואת התורה באור אבל את זו דרש ר' מנחם שאע"פ שנדרוש כך מכל מקום למה תלה המצוה בנר שלא אמר כי אור מצוה ותורה נר כי גם בהאי היינו דורשים שיש איכות אור למצוה ולתורה ואיכות נר לתורה ולמצוה ומדעשה עיקר לתלות הנר במצוה והתורה באור צריכין אנו לומר שיש התייחסות למצוה עם הנר ולתורה עם האור והוא שמה נר אינו מגין אלא לפי שעה רק שלא נטעה בפירוש מגינה לפי שעה הוא בעה"ז כדמיון הנר שמאיר בלילה ולא ביום דשרגא בטיהרא מאי מהניא והתורה מגינה לעולם הוא בעולם הבא ובעולם הזה ואם כן הוה אמינא שהמצוה מגינה בעולם הזה תמיד לזה הביא ואומר בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה וכו' דהאי קרא דנר מצוה כתיב בתריה דקרא דבהתהלכך וכיון שנאותו פסוק הודיענו מעלת התורה שמגינה בעה"ז ובעה"ב למה חזר לומר בתריה בתורה אור שמגינה לעולם בעולם הזה ובעולם הבא אלא ודאי דהאי קרא ותורה אור שהוא מגין לעולם הוא כענין המשל שהוא הולך בלילה ונזדמנה לו אבוקה אחת שהוא נר מצוה ומגינה עליו ממקצת פורעניות שהם הקוצים והברקנים כל זמן שהאבוקה בידו דולקת רואה מקום הפחת והוא ניצול אבל מפורעניות של חיות רעות ולסטים אין המצוה והאבוקה מגינה עליו אע"פ שהמצוה היא בידו וזהו מגינה לפי שעה בעוד שהאבוקה דולקת בידו אבל לאחר שעה שנפלה האבוקה מידו אע"פ שלא כבתה אינו ניצול מהפורעניות וכנהה היא בעשיית עבירה ונפלה מידו הוא כשפירש מהמצות ואינו בידו הרי מגינה לפי שעה מפורעניות הקולים אבל אם יבואו עליו החיות אינו ניצול אבל התורה היא כאור היום שניצול מהחיות רעות ולסטים והיינו מגינה לעולם אפי' שאינו בידו ומכאן יש להקשות למ"ד דזכות מצוה מגינה ג' שנים והרי המצוה אינה מגינה אלא כשהוא עוסק בה דהיינו לפי שעה ולמקצת פורעניות וגם יש להקשות מד"א שאומר עבירה מכבה מצוה דהיינו אפי' לפי שעה אם יש בידו עבירה שעבר אחר עשיית המצוה היא מכבה המצוה שלא תגין על הפורענות כלל וכאן בסוטה שיש בידה עבירה הרי המצוה שהיתה בידה כבתה לה ואינה מגינה עליה מפורעניות ומשני רב יוסף מצוה בעידנא דעסיק בה וכו' דפירוש הברייתא דאמרה דמצוה מגינ' לפי שעה הוא לענין הגנה מהחטא שבעידני' דעסיק בה ושומר מצוה לא יזדמן בידו חטא אבל לאחר שגמר המצוה אינו בטוח שלא יחטא אבל לעולם שהוא ניצול מהיסורין ובן ג"ש עבירי' מכב' מצו' היא מגינ' מהחטא ואיכא בינייהו דללישנא קמא מגינ' מהחטא לפי שעה כל זמן שהמצוה בידו והוא עסיק בה אבל אם פירש מהמצוה אע"פ שלא עשה עבירה אינה מגינה מהחטא כי אפשר לו לבא לידי חטא ומגינה מהיסורין ובד"א אומר דוקא עבירה מכבה מצוה דהיינו כשעשה עבירה אבל כ"ז שלא עשה עבירה אע"פ שפירש מהמצוה הוא ניצול מהחטא דכ"ז שלא עבר עבירה בעידנא דעסיק בה איקרי א"כ רב יוסף דאמר אפי' כשעבר עבירה מכבה המצוה שלא תגין מהיסורין והא דקושיה אם יש לה זכות מצוה מגינה מהיסורין אע"פ שיש בידה עבירה מיירי שעשתה המצוה אחר העבירה ולז תולה לה:

הגיע לפרשת דרכים. מאי פרשת דרכים אמר רב סא שם
חסדא זה תלמיד חכם ויום המיתה רב נחמן בר
יצחק אמר זה ת"ח ויראת חטא. מר זוטרא אמר זה
ת"ח דסלקא ליה שמעתא אליבא דהילכתא. דבר אחר
עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה. אמר
רב יוסף דרשיה ר' מנחם בר' (יוסף) [יוסי] להאי קרא
כסיני ואלמלי דרשוהו דואג ואחיתופל הכי לא רדפו
בתר דוד דכתיב °לאמר אלהים עזבו רדפוהו ותפשוהו תהלים
כי

עיון יעקב

פ"ב ע"ש: זה תלמיד חכם ויום המיתה. פרש"י זה ת"ח ויום מותו שלא פירש לפרוק מעליו עול תורה ולהכי מלינו כרב חס"א בסוף מ"ק דף כ"ח דלא הוה פסיק פומי' מגירסא עד שעת מותו ולזיל נבט"ו ונוד י"ל זה תלמיד חכם ויום המיתה כלומר שאינו משכח תלמודו כיום מותו וכ"אמרינן בעלמא אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו וכדואג מלינו בחלק דף ק"ו לא יתם דואג עד ששכח תלמודו ועיי"ש בסוטה דף י"ג ע"ב גבי לא אוכל עוד לצאת ולבוא נסתמו מעייני חכמה עי"ש ועיין בחדושינו בברכות דף י"ט ורב נחמן בר יצחק דאמר זה ת"ח ויראת חטא גם כן מה"ט דכל שיראת חטא קודם לחכמתו חכמתו מתקיימת עד יום מותו ומר זוטרא דאמר זה ת"ח דסלקא לי' שמעתא אליביה דהלכתא שלא והי ענין לפרוש מן החטא וכמ"ש לעיל דף ה' באריכות ומה"ט מלינו גם בחלק בדואג שלא אזיק שמעתא אליבא דהלכתא עי"ש: דכתיב לאמר אלהים עזבוהו רדפו ותפשוהו כי אין מציל וכן אינן יודעין שעבירה מכבה מצוה עיין בתוספות ורפש"י לומר דאע"ג דמליה איכא יתגלו מן הפורענות אבל בעידנא דלא עסיק ביה והא דעבירה מכבה מצוה מליטול שכר לעתיד בפרש"י פ"ט נהא נכים עכבה מצוה שהקנים שב מאספיו ואין מסגרו ומבעל הבחירה במלחמה כדכתיב ... אין לך ריק בישראל שאיננו מלא מלות כרמון ואפ"ה כתיב

וכב

דברים כג כי אין מציל מאי דרוש °ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך ולא הוו ‏דעי דעבירה מכבה מצוה ואין עבירה שה"ש ח מכבה תורה. מאי °בוז יבוזו לו אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה ולא כרבי יוחנן דבי נשיאה אלא כהלל ושבנא דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי הוו הלל עסק בתורה שבנא עבד עסקא לסוף א"ל תא נערוב ונפלוג יצתה בת קול ואמרה °אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו:

מאי פרשת דרכים. מה הוא נדמה להגיע לפרשת דרכים דהא אבוקה היינו מלוה ועמוד השחר היינו תורה אלא פרשת דרכים עלי היא: ויום המיתה. [והוא] ת"ח ביום מותו [וידע] שלא פירש לפרוק מעליו עול תורה: ויראת השמא. זכה ליראת חטא אחר שזכה לתורה כילול ומכולם שהתורה מלמדתו דברי מלוה ודברי איסור והמה הוא לי"ך לפרוש ויראת חטא מונעו מלרדוף אחר יצרו: דסלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא. וה"ק עלה עמוד השחר כילול יום השיח וכו' זכה לתורה כילול מיצר הרע ומן החטא ועדיין אינו יודע באי זה דרך מהלך אם יזכה שיסייעוהו מן השמים להתקבל דבריו בין חבריו להורות כהלכה וכמשפט הגיע לפרשת דרכים [כלומר] זכה לכך כילול מכולם: לאמר אלהים עזבו. כך היו אומרים עליו אלהים עזבו שבא על אשת איש ואין אנו נענשין עליו רדפו ותפשוהו כי אין מציל אין לו זכות שילילם שהעבירה כבתה זכיותיו: לא יראה בך. עבירה ואם יראה ושב מאחריך: שמעון אחי עזריה. תנא הוא במשנה קמייתא דזבחים ולמד תורה ע"י אחיו שהיה עסוק בפרקמטיא ומפרנסו כדי שיחלוק הוא בזכות תלמודו של שמעון ולפיכך הוא נקרא על שם עזריה אחיו וכן רבי יוחנן למד על ידי הנשיא שהיה מפרנסו: הלל עסק בתורה. מתוך עוני כדמפרש במסכת יומא:

מהרש"א מאי פרשת דרכים כו'. שאחז"ל אל תאמין בעצמך עד יום מותך וזה הת"ח כיון דהתורה בעידנא דלא עסיק בה לא מגלא מחטא כדמסיק לעיל הרי כל ימיו הוא בספק שמא יבא לידי חטא והוא כהולך בדרך ולא ידע אם הוא הולך בדרך שדעתו לילך בה כן זה הת"ח הוא כל ימיו בספק עד יום מותו שהוא יודע אז בעלמו שלא חטא ושלא יחטא עוד וכן יש לפרש למ"ד זה ת"ח ויראת חטא שאז יצא מידי ספק זה שודאי לא יחטא עוד ולמ"ד זה ת"ח דסלקא ליה שמעתא כו'. דקיט פרשת דרכים ע"ד זה הדרך ישכון אור דעד שלא בא הת"ח למעלה ע גם שיש לו אור תורה כדלעיל להצילו מחטא אפשר דאיש מכוין על האמת וק"ל: אלמלא

הרשות דואג כו'. לאו אזוקא קאמר דהוו ידעי האי קרא דהא ודאי בימי שאול הוה ולא היה מי יקן ל"ד פנים כדאמר פרק חלק וא"כ ע"כ שלמה נולד אחר מותו ועוד דגם בימי אחיתופל לא ראה לו לשלמה רק ז' שכן שהיה שלמה בן בת בנו כדאמרינן פרק בן סורר ואחיתופל לא חזא את דואג כדאמרינן התם והאי קרא הא שלמה קאמר ליה אלא ה"ק אלמלא הוו ידעי סלדים הזה וטומתו דאין העבירה מכבה תורה כו' ועיין בסוגיא ז בפרש"י ותוס' ובמהדורינו בהלכות וק"ל: מאי בוז יבוזו לו כו'. וכ"אם כיון דידע לפרש רישא דקרא אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה דמיירי באהבת התורה ידע נמי לפרש בוז יבוזו מלבון בזיון שמבזין אותו על כך אבל ה"ק מאי בוז יבוזו לו מלבון כפל דהוי סגי למכתב יבוזו לו וקאמר דבוז יבוזו לו בכפל דהיינו בעה"ז ובעה"ב כדמסיק דיבוזו בעה"ז דלא לקראוהו הלל אחי שבנא כמו שקראו שמעון אחי עזריה לכבודו בעה"ז וכן ר' יוחנן דבי נשיאה נקרא בעה"ז כן לכבוד דבי נשיאה ויבוזו לו גם בעה"ב מלומפלוג עמו שכר לימוד התורה וק"ל:

סב סב ע"א פיסקא רבי אלעזר אומר המלמד את בתו תורה למדה תפלות. למדה [תפלות] ס"ד אלא משלי ח כאילו למדה תפלות א"ר אבהו מ"ט דר"א דכתיב °אני חכמה שכנתי ערמה כיון שנכנסה בו חכמה באדם נכנסה בו ערמומית ורבנן האי אני חכמה שכנתי ערמה מאי דרשי ביה מיבעי ליה לכדר' יוסי ברבי חנינא דא"ר יוסי ברבי חנינא אין ד"ת מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו עליה ערום שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה א"ר יוחנן אין ד"ת מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו (יודע) שנא' °והחכמה מאין תמצא: איוב כח [פיסקא] רבי יהושע אומר רוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות. מאי קאמר ה"ק רוצה אשה בקב ותפלות עמו מתשעה קבין ופרישות: [פיסקא] הוא היה אומ' חסיד שוטה וכו'. היכי דמי חסיד שוטה כגון דטבעה אתתא בנהרא ואמר לא מסיקנא לה משום דקא מסתכלנא בערוה. ורשע ערום היכי דמי רשע ערום א"ר (חנינא) [יוחנן] זה המטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו רבי אבהו אמר זה הנותן פרוטה לעני להשלים למאתים זוז דתנן מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היו לו מאתים זוז חסר אחת אפילו אלף נותנים לו כאחד ה"ז יטול רב אסי א"ר יוחנן זה המשיא עצה למכור בנכסים מועטים דאמר

עין יעקב

ושב מאחריך ואח דמגנה מן הפורענות היינו פורענות מן השמים המקרים לבוא עליו מפא"כ מאדם בשל הנחירם וכזה מיושב קושית התוספות: מאי בוז יבוזו לו. הכונה כיון דדרים מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה על התורה א"כ קשה מאי אם יתן איש את כל הון ביתו בוז יבוזו לו דהלא ודאי המתנה ס"ח מנכסיו ומחזיק בעץ החיים שיבל לימוד בורא' שכר גדול (ועיין בילקוט שה"ש דדריש הכל על האומות ובוז יבוזו על המן) לזה ונחרן לא כשמעון אחי עזריה ולא כר' יוחנן דבי נשיאה כלומר אלו ס ודאי לא אתיינן כיון יכ א להם שכרים גדול אלא כהלל ושבנא וכו' לסוף אמר פא ונערוב ונפלוג ולכתחלה הגיעו להלל ללמוד מסוף הדוחק להכי יצאה בת קול בוז יבוזו לו וכן מצינו בבשר יוחנן דף י"ע ע"א: במי שמעמיד עצמו עליה ערום. עיין פיס"יותפס"ח עי"ל ע"ד דאמרי' מי שיראת חטאו קודם לחכמתו חכמתו מתקיימת וכדכתיב משלי כ"ב וב"ז ערום ראה רעה ונסתר בפירש"י שם שסתר מן העבירה וזה שאמר אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליה וכן יש לבטל כמה נחכן כיוו הא דאמרי' ואכתר לאין עירומים לעומד בלשון קליה וכן אדם ערום בסה דעת עיין במשלי י"ב וכה"ג טובא: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כאילו אינו. וכדאיתא בתענית דף ז' דלכך נמשלה התורה למים מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אינם מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה ולכך נמשלו לגבי משקין ע"ש וכה"א אמרינן בפסחים דף ס"ו כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו: היכי דמי חסיד שוטה כגון דטבעה אתתא בנהרא ואמר לא מסיקנא לה משום דקא מסתכלנא בערוה. אפשר משום דעיקר הלכה ומנהג הוא ע"י הספנים שיוכל להציל ע"י הספינה שלו והספנים רובן חסידים כדאיתא סוף קדושין להכי קרי חסיד שוטה וכן טוענת הירושלמי שהביאו התוס' ע"ש: ה"ד רשע ערום. אי' הגי' זה המטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו. ר' חנינא אזיל לשטתו דאמר בפ"ק דסנהדרין דף ז' ע"ב אזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חבירו קרי ביה כיתי שמע בין אחיכם ומה שפירש"י שעובר על לא תשא זה אינו אליבא דר"ח אלא רב כהנא יליף התם מלא תשא ולייעביד אבהו אמר זה הנותן דינר לעני להשלים למאתים זוז ויש לימוד נ"כ בפסוק אשרי משכיל אל דל מלמדו ה' ביום רעה כלומר שצריך להשכיל אל דל לטובת ואל ולא להשכיל אל דל לרעתו שלא יוכל לקבל ס"כ ולזכי ר' יוחנן אזיל לשטתו דדרים בויקרא רבה פרשה ל"ד אשרי משכיל אל דל קאי זה שקובר מת מצוה ולהי"ק נמי זה המשיא עצה למכור בנכסי' מועטים ואזיל נ"כ לשטתו דפסק הכי כפי מי שנוח יתומים שקדמו ומכרו את שוכרת מכרו ולא ר"ל כאביי דאמר זה המשיא עצה למכור כרשב"ג אם אמר דידיך ר"ל מאום ואביי אזיל לשטתו דס"ל כר"ש יהוי כלן ד"ה אביי אמר וכו' דבעלמא הגין בפירות לאו כקנין הגוף דמי רק שאני הכא דאמר אפריך לבך ס"ל והוי רשע ערום המשיא עצה כרשב"ג שבא"כ ר' יוחנן דס"ל כבעלמא קנין פירות כקנין הגוף דמי אפילו בלא

המריך

דאמר רב אסי א"ר יוחנן יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטים מה שמכרו מכרו אביי אמר זה המשיא עצה למכור בנכסים כרשב"ג דתניא נכסי לך ואחריך לפלוני ירד הראשון ומכר ואכל השני מוציא מיד הלקוחות דברי רבי ר"ש בן גמליאל אומר אין לשני אלא מה ששייר הראשון בלבד:

למדה תפלות ס"ד. וכי התורה תפלות קרית לה: **כאילו.** שמתוכה היא מבינה ערמימות ועושה דבריה בלנעה: **הכמה.** תורה: **שמעמיד עצמו ערום עליה.** שפירש מכל עסקיו ונעשה עליה עני וחסר כל נ"א שמשים עצמו ערום עליה גרסינן שמערים (לקיים) [שיתקיים] תורתו לקנות על יד וללמוד מכל אדם: **מאין תמצא.** מן השפוי כאין שנאמר: **רוצה אשה בקב ותפלות.** הפלה היא רוצה מזונות מועטים ויהא תפלותה מלוי לה בתשמיש: **מתשעה קבין ופרישות.** לפרוש מן התפלות לפיכך אין טוב שתלמוד תורה: **מטעים דבריו לדיין.** דמשכהשבו בלב הדיין שערי זכות לדברי זה קשים לסלקם והרי ערמוהו ורשע הוא שעובר על לא תשא שמע שוא: **להשלים לו מאתים זוז.** ומעתה לא יטול לקט ויש לו קרובים עניים שיטלוהו: **נכסים מועטים.** דתנן מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובים הבנים יירשו והבנות יזונו בנכסים מועטים הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים: **שקדמו ומכרו.** קודם שבאו הבנות לבית דין והעמידו בית דין הנכסים בחזקת הבנות:

מהרש"א כיון שנכנס הכמה באדם נכנסה עמו ערמומית כו'. ולגבי איש הוא תועלת להבין ערמות הרמאים ולהערים כנגדם וקיים בזה ודעת נשים דעת נשים אמלא י"ל ע"י דעת של תורה מזימות של אחרים אמלא וע"ד עם עקש תתפל אבל נשים דעתן קלות פן יערימו ויבואו לידי עבירה וקלקול וק"ל: **אין דברי תורה מתקיימין** כו'. עיין פרש"י יעי"ל ע"ד שאמרו בל האומר ק"ו ערום כו' ערום בלא תורה תלוה כילא בזה קאמר הכא במעמיד עצמו ערום על דברי תורה כאילו הוא ערום ממנה ואינו מתגאה לומר שהוא חכם ואין צריך לשום רב ובענין זה סמך לזה שאמר **אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו** כו'. דהיינו גם אם חכם הוא משים עצמו כמי שאינו חכם. כמ"ש איזהו חכם הלומד מכל אדם ר"ל איזו חכם בהתורה מתקיימת בו הלומד מכל אדם ואינו משים עצמו חכם והוא פי' הקרא דמייתי והחכמה מאין במשים עצמו כאין בו חכמה בו תמצא החכמה: **רוצה אשה בקב.** פירש"י תפילה ליזון כו' ויהא תפלות מלוי כו' לפיכך אין טוב בתלמוד תורה עכ"ל גם בהתורה ודאי הזהירה לפרוש מן התפלות מתוך שהיא תפילה בה יותר לא תבין בלזהירת התורה ומוטב שיהיו בוגבין ואל יהיו מזידין ועיין בתוס' לפי' רבינו האי דכקט קב ומי קבין דוקא ולפי' ר"ת ל"ל דלאו דוקא נקט קב ומי קבין אלא דכן דרך התלמוד כמו י' קבין חכמה ירדו לעולם מי קבין נטל א"י ואחד כל העולם כולו דפרק האיש מקדש וכל הנהו דמייתי שם דלאו דוקא קב ומי ע"ש: **זה הנותן דינר** כו'. מקרי רשע דעיט רעה בבל אחרים הוא והטוחן עלה למכור כו' ואף על גב דאם הוא רעה לבנות הל"ל ניחא לבנים וכן באחריך לפלוני כו' מ"מ מקרי רשע שהוא מעביר דעת החכמים והטתן כמ"ש התוספות וק"ל:

(אמר) רב יוסף בר חמא אמר רב ששת זה המכריע סנ. אחרים באורחותיו. רבי זריקא א"ר הונא זה המיקל לעצמו ומחמיר לאחרים עולא (בר רב) אמר זה *שקרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים אתמר קרא יף כב ושנה ולא שמש תלמידי חכמים רבי אלעזר אמר הרי זה עם הארץ רב שמואל בר נחמני אמר הרי זה בור רבי ינאי אמר הרי זה כותי רב אחא בר יעקב אמר הרי זה אמגוש. אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא כותיה דרב אחא בר יעקב דאמרי אינשי רטין מגושא ולא ידע מה רטין תני תנא ולא ידע מה תני

המכריע לאחרים באורחותיו. ראו ועשו כרשני ולכו בדרכי ולא נתכוין זה אלא להראות את עצמו ככשר בעיני הבריות ואין תוכו כברו אלא שלא ידקדקו אחריו לבדוק בתועבותיו: **שקרא.** מקרא: **ושנה.** משנה: **ולא שמש ת"ח.** ללמוד תלמוד סברא בטעמי המשנה מה הם. רשע הוא שאין תורתו על בוריו ואין ללמוד הימנו שע"י הטעמים יש חילוק באיסור והיתר ובדיני ממונות לזכות ולחייב ובטהרות לטמא ולטהר כדאמרינן בכמה דוכתי מ"ט אמר מר הכי ומר הכי ואמרינן מאי בינייהו (ואמרינן) [איכא בינייהו] כך וכך וערום הוא שהשומע את קולו בוכה משכיותיו כסבור שבקי בטעמיהן ונוהגין בו כבוד כתלמיד חכם: **איתמר,** גרסינן: **הרי זה עם הארץ.** חשוד על הטהרות ועל המעשרות: **בור.** גרוע מעם הארץ: **כותי.** אסור לאכול פתו ולשתות יינו דכיון דלא שמש חכמים אינו מקפיד על דברי חכמים לדעתם ולא שנה אלא להראות עצמו כת"ח: **אמגוש.** מכשף האומר את העינים וגונב את הלבבות ואף זה כן: **רטין מגושא.** לוחש המכשף. לוחש את לחשיו ואינו מבין מה הם ומה פירושן אלא כך מעשיהם שמע שהמכשפות באות על ידי אותם לחשים: **תני תנא.** ואף תנא שלא שמש בתלמוד שונה משנתו ואינו יודע מה היא:

מהרש"א זה המכריע אחרים באורחותיו כו'. עיין פרש"י ועי"ל במשיא אחרים לפי אורחותיו ודרכיו שילא ממנו טובה לו גם שהדבר עומד קרוב להפסיד לאותם אחרים וק"ל: **ר' אלעזר אמר הרי זה עם הארץ רבי שמואל בר נחמני אמר הרי זה בור** כו'. פרש"י בור גרוע מע"ה עכ"ל והיינו דע"ה אקרי ע"ש שהוא בדרך ארץ ולא כן הבור שהוא רק מכל דבר וכפי' הרמב"ם במסכת אבות אמתניתין דאין בור ירא חטא ולא ע"ה חסיד בור הוא שאין לו לא חכמה ולא מדות וע"ה הוא שאין לו מעלות שכליות אבל יהיה לו קצת מעלות המדות ע"ש: **רבי ינאי אמר הרי זה כותי** כו'. פרש"י דכיון שלא שמש ת"ח אינו מקפיד על דברי חכמים כו' עכ"ל ומה"ט אמרינן בפ' קמא דחולין בכותים שאין מדקדקין במצות כישראל ע"ש:

התו

עין יעקב

אחריך כדאיתא להדיא בפרק יש נוחלין ד' קל"ו ע"ב ע"ש ברשב"ם אם כן כל שכן היכא דאמר אחריך דודאי כקנין הגוף לכן פ"ל דלא הו"ל רשע ע"ש המשיא עצה בזה: **זה המכריע** אחרים באורחותיו. עיין פרש"י ומהרש"א ונ"ל כונת שהוא הלך בדרך עקשות בענין שניזוק או נכשל ברבר וגם גרבי לכך מכריע לזר ברכתו שלא יהיה לו בושה כל כך או שיהא יאמר בדין תלוי, וחבירו יכשל בדבר דוגמא לזה דאמר רב תנח זה המיק. כענ"י ומחמיר באחרים על המוצ זה וזה של חבירו לא חס וכתיב ואהבת לרעך כמוך מה דסני לך לחברך לא תעביד: רב שמואל בר נחמני אמר הרי זה בור. כלומר שהוא מוסיף דר"ש אומר הרי זה עם הארץ ולא עם הארץ תפיד כדאיתא בב"ב דמטום מוסיף הוא והרי זה בור ולא בור
יעב"ץ

כב ע״א **תנו** רבנן איזהו ע״ה כל שאינו קורא ק״ש שחרית וערבית בברכותיה דברי (רבי אלעזר ור׳ יהושע) [רבי מאיר] וחכ״א כל שאינו מניח תפילין. בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו רבי יונתן בר יוסף אומר כל מי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש ת״ח זהו עם הארץ קרא ולא שנה הרי זה בור לא קרא ולא שנה עליו הכתוב אומר °וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה °ירא את ה׳ בני ומלך ועם שונים אל תתערב א״ר יצחק אלו ששונין הלכות פשיטא מהו דתימא מאי שונים שונים בחטא וכדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו (הותרה לו ס״ד אלא אימא נעשה לו כהיתר) קמ״ל. תני התנאים מבלי עולם ס״ד אמר (רבא) [רבינא] שמורין הלכה מתוך משנתן תניא נמי הכי אמר ר׳ (ישמעאל) [יהושע] וכי מבלי עולם הם והלא מיישבי עולם הם שנא׳ °הליכות עולם לו אלא שמורין הלכה מתוך משנתן:

ירמיה לא | משלי כד | קדושין | חבקוק ג

איזהו עם הארץ. שנחשד על הטהרות ועל המעשרות והמוחזק מגעו טמא: **כל שאינו קורא ק״ש.** דהא ודאי לא ידע עידי אבל ידע לקרות וקורא לאו ע״ה הוא: **ששונים הלכות.** שלא שימשו ת״ח ולא הקפידו על טעמי משנה: **הלכות.** משניות: **פשיטא.** דהכי הוא אלא במאי כדרשה אי לאו בהכי: **הותרה לו.** דומה בעיניו כהיתר: **מבלי עולם ס״ד.** ומה הם גורמים לאחרים: **שמורים הלכה מתוך משנתן.** קאמר שמבלים עולם בהוראות טעות דכיון דאין יודעין טעם המשנה פעמים שמדמים לה דבר שאינו דומה ועוד יש משניות הרבה דאמרינן הא מני רבי פלוני היא ויחידאה היא ולית הלכתא כותיה. ועוד שאינם יודעים במחלוקת התנאים הלכה כדברי מי הילכך מורין הוראות טעות: **הליכות עולם לו.** השונה הלכות העולם שלו ובזכותו:

מהרש״א איזהו עם הארץ כו׳. פירש״י איזהו ע״ה שנחשד על הטהרות ועל המעשרות כו׳ עכ״ל ר״ל איזהו עם הארץ דאמרו במקום אחר משמע וניהו הא דאמר פ׳ ב׳ שאכלו איזהו ע״ה שאינו אוכל חולין בטהרה דברי ר״מ וחכ״א כל שאינו מעשר כו׳ ליכא לפרושי הכי ול״ל דהרבה ענייני ע״ה הן כמ״ש התוספות וק״ל: **כל שאינו קורא ק״ש כו׳.** ע״פ מ״ש פ׳ שתי הלחם אפילו לא קרא אדם אלא ק״ש שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש כו׳ ומשום הכי קאמר הכא אם לא קרא ק״ש ולא קיים מצות לא ימוש מקרי ע״ה וניהו הא דאמר שם אסור לאומרו בפני ע״ה שלא יאמר בק״ש סגי שלי כפירש״י שם ע״כ דס״ל כאחרים דלקמן דע״ה קורא ק״ש ומ״ד

הכא כל שאינו מניח תפילין היינו נמי גם אם קורא ק״ש אם אינו מניח תפילין ה״ז מעיד עדות שקר בעצמו כדאמרינן בברכות והאי ע״ה וכן למ״ד כל שאין לו ציצית כו׳ מה״ט הוא וכן למ״ד כל שיש לו בנים כו׳ היינו נמי מה״ט דכתיב בק״ש ושננתם לבניך גו׳ ולמדתם אותם בניכם גו׳ וק״ל: **לא קרא ולא שנה גו׳** ר״ל דהיינו שאינו יודע כבהמה זו שאינה יודעת כלום ול״ל לפי הדרש זה המקרא אין כאן מקומו דלפי ענינו מלפניו ומלאחריו איירי האי קרא במעלות ישראל ויהודה וכמו שת״י אלליתונן כבעירא כו׳ ע״ש: **ירא את ה׳ בני ומלך ועם שונים כו׳.** שלמה קאמר האי קרא לבנו רחבעם ירא את ה׳ בני ומלך גם שאתה מלך ולא תהא בור שאינו ירא חטא גם אם קרא הרי שלא שנה ואמר גם עם שונים ולא שמשו ת״ח אל תתערב בהם ע״ה כדעת אחרים וכדמסיק שמורין הלכה מתוך משנתן בלא שמוש ת״ח אבל הלמוד במשנה בלא הוראה מישובי עולם הן כמ״ש הליכות עולם לו גו׳ ועיין בחידושי אגדות דסוף מסכת נדה ובדרושות הללו אותן שמורין הלכה מתוך ש״ע והרי הם אין יודעין טעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו מתחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שמוש ת״ח טעות נפל בהוראותם והרי הן בכלל מבלי עולם ויש לגעור בם:

הרי״ף מהו דתימא מאי שונים בחטא. תימא למה אין אנו דורשים אותו כך כיון שהיא דרשה נכונה אל מאמר רב הונא כיון שעשה עבירה ושנה בה הותרה לו וכו׳ ושמא אין אנו עוקרים אותה דרשה אלא ס״ד דלא אתא קרא אלא להגיא לדרשה לאודיעה לזה בא ר׳ יצחק ודרש גם הדרשה הזאת שאלו ששונים משניות ולא שמשו ת״ח אל תתערב בהם אי נמי דלא ניחא לן לאוקמי קרא בהאי כיון דאית לן למדרש ביה האי דרשה דשונים הלכות לפי שבשונים בחטא לא״ה לוה אל תתערב שהרי גדולה תשובה לטהר אותם ואם הוא בלא תשובה אפי׳ בעובר עבירה פעם אחת אל תתערב ואי לא אתא ר׳ יצחק למדרביה בשונים הלכות הוינא דרשין ליה בשונים בחטא דלא אשכחן דרשה אחריתי והשתא דדריש ליה ר׳ יצחק בשונים הלכות תו לא דרשינן ליה בשונים בחטא דבהכהו תתערב לאחזירם למוטב: **נעשית לו כהיתר.** כלומר שאינו מרגיש בעצמו שחטא כדי לשוב בתשובה שחושב שיש בידו דבר היתר:

פיסקא אשה פרושה וכו׳. ת״ר בתולה צליינית ואלמנה שובבית וקטן שלא כלו לו חדשיו הרי אלו מבלי עולם איני והא״ר יוחנן למדנו יראת חטא מבתולה וקבול שכר מאלמנה יראת חטא מבתולה דרבי יוחנן שמעה להיא בתולה דנפלה על אפה ואמרה רבש״ע בראת גן עדן בראת גיהנם בראת רשעי׳ בראת צדיקים יהי ר״מ שלא יכשלו בי בני אדם. קבול שכר מאלמנה דההיא ארמלתא דהואי בי כנישתא בשיבבותא וכל יומא הוה אתיא ומצלה בי מדרשא דרבי יוחנן אמר לה בתי לא בית הכנסת יש בשיבבותיך א״ל רבי ולא שכר פסיעות [יש לי] כי קאמרינן כגון יוחני בת רטיבי:

צליינית. בעלת תפלה: **ואלמנה שובבית.** בעגה שכונות הולכת ומבקרת

עיון יעקב

יל״א חטא אפי׳: **כל** שאינו קורא ק״ש שחרית וערבית בברכותיה דברי ר׳ אלעזר. כן הוא בכל הנוסחאות אכן בגמרא ליתא דברי ר״מ וכן הוא בכן דלא תקשי דר״מ אדר״מ דנגעי: ואמר כאחרים בסמוך קרא ושנה ולא שמש הרי זה עם הארץ אכן לפי נוסחא שלפנינו וכן הוא בברכות פרק שלשה שאכלו דף מ״ז (וכדברי ר״י וחכמים ליתא שם קלא נוסחא אחרת) ע״ש ול״ל דר״א ור״י לא פליג בהא אאחרים אלא דאתי לאשמועינן בהאי ברייתא אפילו קרא ושנה ושמש כיון שאינו קורא ק״ש שחרית וערבית דינו כדין עם הארץ וכן אינך תנאי למניח תפילין וציצית ולא פליגי אאחרים ול״ע: **לא** קרא ולא שנה עליו הכתוב אומר וזרעתי את בית יהודה וגו׳. וכתב מהרש״א ול״ל לפי דרש זה המקרא אין כאן מקומו דלפי ענינו מלפניו ומאחריו איירי האי קרא במעלת ישראל ויהודה עכ״ל ונפעלם ממני מה שפירש רש״י בחולין דף ה׳ ע״ב ת״ל וזרע בהמה ומוקמי לה במסכת סוטה לא קרא ולא שנה ולא שמש ת״ח עליו הכתוב אומר וזרע וגו׳ כלומר החכמי׳ והבורים כלם אזרעם לפרותם ולרבותם עכ״ל נמצא דאף לפי דרש זה הפסוק עומד במקומו: **ועם** שונים אל תתערב אמר ר׳ יצחק אלו ששונים הלכו׳. תא דלא יתערב עמהי היינו כדאמרי׳ בפ״ב דאבות ישיבת בתי כנסיות של עם הארצי׳ מוציאין האדם מן העולם כי על ידיהן יוכל לבא דזה כהוראה כיון שהן מורין הלכה מתוך משנתן ימשך אחריהן: יהי ר׳ מלפניך שלא יכשלו בי בני אדם. הא דלא היתה מתפללה על עצמה שלא תכשל בבני אדם עיין במהרש״א ואני לא דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ולא ס״ך שפלה כ״כ בבי׳ וידה מש״כ עכשיו התפללה על אחרים שלא תולא חן בעיני הרשעים המתאוים לינות על ידה רק ע״י אחרים: **א״ל** רבי ולא שכר פסיעות יש. ולא אמרינן הכי צריך ומקריבין עריף והכי פ״ל לר״י כדאי׳ בב״מ דף ק״ז דלא כרב ונרים ברכות דף כ׳ ע״ב כתבתי שזה נ״כ דעת ר״י בן לוי היכא דאיכא פתחא אחריני או בי כנישתא אחריני לית
לן

תינוקת שכיח תעיד: הדרי אלו מבלי עולם. שאינם אלא טואפות ומכשפות ומראות עצמן כצדקניות שלא יבדקו אחריהן: קטן שלא כלו לו הדשיו. לקמן מפרש: וקבול שכר מאלמנה. שהיתה מוראת עצמה יותר מן הצורך כדי לקבל שכר כדמפרש ואזיל למדנו מ"ה שיגיעה אדם עצמו במצות כדי לקבל שכר יותר: בראת צדיקים. לנחול גן עדן: בראת רשעים. לירש גיהנם: שלא יכשלו בי בני אדם. נהפקיד אנקם ע"י מגן עדן ולירש גיהנם: כי קאמר. מבלי עולם: כגון יוחני בת רטיבי. אלמנה מכשפה היתה וכשמגיע עת לידת אשה היתה עוצרת רחמה במכשפות ולאחר שנצטערה הרבה היתה אומרת אלך ואבקש רחמים אולי תשמע תפלתי והולכת ומבטלת כשפיה והולד יוצא פעם אחת היה לה שכיר יום בביתה והיא הלכה לבית האשה היולדת ושמע השכיר קול הכשפים מקשקשים בכלי כמו שהולד מקשקש במעי האם ובא ופתח את המגופה הכלי והכשפים יצאו והולד נולד וידעו כי בעלה כשפים היא:

מהרש"א איני והאר"י למדנו קבול שכר כו'. מנהולה לא פריך דהא לא משכי מידי אבתולה והיינו משום דבתולה צלייניות לא משמע אלא דמתפללת יותר מדאי יומם ולילה כפירוש הערוך ומש"כ הך בת"ש דירא חטא היתה מתפללת באמנה יכן אלמנה שובבית משמע דדרכה בכך מבקרת שכנותיה תמיד כפי' רש"י פריך שפיר מהך אלמנה דקבול שכר דמיירי בכה"ג נמי דכל יועא הות אתת ומצלה בי מדרשא כו' וק"ל: ירי"ם שלא יכשלו בי בני אדם גר'. הא דלא היתה מתפללת על עצמה שלא אכשל בבני אדם דלא שיענש אפשר דהיתה יודעת בנפשה לאוקמה ולא היתה מתפללת אלא שלא יכשלו הם בה לאונסה ויענשו על ידה וכדאמרינן כל מי שנענש חבירו על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה וד"ק:

הרי"ף בתולה צלייניות וכו' איני וכו'. יש קצת תימה דמאי אקשי מלמדנו יראת חטא מבתולה דהכא קאמר על בתולה בעלת תפלה תמיד לחזור אחר התפלה היא מתבלי עולם שהצנועה צריכה להיות בירכתי ביתה וכן באלמנה שהיא שובבית מחזרת על שכניה תמיד היא מתבלי עולם אבל אלמנה ההולכת להתפלל בבה"כ למדנו קיבול שכר ממנה וכי תימא דקשה ליה דקאמר סתמא בתולה צלייניות אלמנה שובבית דכללא בכל כולם והא אשכחנא בתולה אחת ואלמנה שלמדנו מהם יראת חטא וקיבול שכר ומשני דהאי דאלמנה שובבית כגון יוחני בת רטיבי מ"מ אכתי קשה מה שכלל בבתולה כיון שיש בתולה שלמדנו ממנה יראת חטא ולא משני מידי ויש לייש' דמעיקרא לא אקשי אבתולה צלייניות לפי שצריכה לערכם עצמה ולא להיות בעלת תפלה דלעולם שבתולה המתפללת היא ממבלי עולם ואותה בתולה שלמדנו ממנה יראת חטא היתה מתפללת יהי רצון שלא יכשלו בי בני אדם ולא אקשי אלא מאלמנה שובבית שלמדנו קיבול שכר מאלמנה אעפ"י שמתוך שהיא מחזרת לילך אל בה"כ גם היתה שובבית כי בודאי שתחזור על השכונה של אותו מקום ותירצו לא אמרו אלא כגון יוחני בת רטיבי:

סו סס מאי קטן שלא כלו לו הדשיו הכא תרגימו זה ת"ח המבעט ברבותיו ר' אבא אמר זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה דא"ר (אבא) [אבהו א"ר הונא]

משלי • אמר רב מאי דכתיב *כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה כי רבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה *ועד כמה עד מ' שנה איני והא רבה אורי בשון: סס ע"ב

המבעט ברבותיו. וקרי ליה קטן שלא כלו לו חדשיו ע"י שיוניו מתקלקים כדאמרינן בפרק קמא דחגיגה: כי רבים חללים הפילה. באשה זרה קא מבתעי ותלמיד שאינו נוהג כשורה קרי ליה נמי הכי: זה תלמיד שלא הגיע וכו'. שפילה לבון נפל שלא כלו לו חדשיו: ועצומים. לשון שלם עיניו פעולמים וסוגרים פיהם ואינם מורים לצריכים הוראה: ועד כמה. הוי ראוי להוראה: והא רבה אורי. וכל שנותיו לא היו אלא ארבעים שנה כדאמרינן בר"ה רבה ואביי מדבית עלי קאתו וכו': בשוין. אם שוה לגדול העיר בחכמה מותר להורות או שאין בעיר זקן ממנו:

מהרש"א ועצומים כל הרוגיה זה ת"ה שהגיע כו'. פרש"י מלשון עוצם עיניו ויש לפרש כמשמעו ור"ל גדולים וחשובי' שהגיעו להורא' כמ"ש לעיל ספ"ק ואת עצומים יחלק שלל כאברהם יצחק ויעקב וק"ל: ועד כמה עד מ' שנין כו'. כמו ששנינו בן מ' שנה לבינה דהיינו שמבין דבר מתוך דבר דעד ארבעים שנה הוא זמן במושה של תורה לקבל מרבן כדאמרינן פ"ק דע"ז ולא נתן ה' לכם לב לדעת גו', עד היום הזה שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד מ' שנה כו' אבל התוס' כתבו דעד מ' שנה היינו משהתחיל ללמוד ולא משעה שנולד כו' עיין שם והיינו משום דהתם התחילו ללמוד ממתן תורה ואין זה מוכרח דודאי היו בדור המדבר כמה וכמה קטנים גם שנולדו אז קודם מתן תורה ולא היו ראויים בהתחלת הלמוד אז וגם עמהם הכתוב מדבר ולא נתן לכם לב לדעת דהיינו שיש להם מ' שנה מלידתם גם אם לא למדו מ' שנה וכמו ששנינו בן מ' לבינה דלא איירי דוקא בלמד כל המ' שנה ודו"ק:

סו סס פיסקא ומכות פרושים וכו' ת"ר ז' פרושים הם פרוש שכמי. פרוש נקפי. פרוש קוזאי. פרוש מדוכה. פרוש מה חובתי ואעשנה. פרוש מאהבה. פרוש מיראה. פרוש שכמי זה העושה מעשה שכם. פרוש נקפי זה המנקף את רגליו. פרוש קוזאי אמר רב נחמן בר יצחק זה המקיז דם בכותלים. פרוש מדוכה אמר רבה בר שילא דמשפע כמדוכה. פרוש מה חובתי ואעשנה הא מעליותא היא אלא דאמר מה חובתי תו ואעשנה. פרוש מאהבה פרוש מיראה אמרו ליה אביי ורבא להנא לא תתני פרוש מאהבה פרוש מיראה דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אף על פי שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה אמר רב נחמן בר יצחק דמטמרא מטמרא ימגליא

עין יעקב

לן בהא תמיה דאמרינן בהא עייל נ"כ מבום שכר פסיעות ומחורין בזה מה שמקשה הכ"י בא"ת במיון פרע"ח מ"ר חנוכה: זה ת"ח המבעט ברבותיו. כלומר שאין רוצה להמתין עד שימורהו ויתופס הגדולה בעייהן קודם זמנו לכך נאסף שלא בזמנו כמו נפל שנולד קודם זמנו גם יקרב זמנו ומה"ט אמרינן בסנהדרין בנדב ואביהוא שאמרו מתי ימותו שני זקנים ואני ואתה ננהיג את הדור כדפי' הס במילנ זה כדאמרינן גם כפירש"י גמלי סבא דטעיני משכי דהוגני: כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. אמר לבון רבים אבנים דשלמא שנשו כן ינאספו קודם זמנם לא יי': בנעוונו בהוראה קודם זמנו שהגיע להוראה נענשו הגבים שמפילום נפלים רבים ולבמ"ש תוספות ד"ה בשוין; דהיכי דמוין אין לקטן ילהורות וראוי להיות מורא: הוראה א"כ הא דקאמר ועצומים כל הרוגיה זה שהגיע להוראה ואינו מורה מיירי ג"כ שאין שם מי שהגיע להוראה א"כ הוא הגורם ביו"ה הי שלא הגיע להוראה לכך ועצומים כל הרוגיה ולפצ"י דעל זה אמרינן בסנהדרין דף צ"א מונע בר שמונע הלכה מפי תלמיד יקבוהו לאום אין לאום אלא עוברין הבוגה על מי שהגיע להוראה ואינו מורה עי"ז גורם שורת מי שלא הגיע להוראה על כן יקבוהו לאום אלו עוברין לפי שעל ידו נעשו נפלים: אמר רב נחמן

בר

דמ:ליא מגליא (ודמטמרא) דבי דינא רבה ליתפרע מהני דחפו גונדי אמר לה ינאי מלכא לדביתהו אל תתייראי מן הפרושים ולא ממי שאינם פרושים אלא מן הצבועים שדומין לפרושים שמעשיהם כמעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס:

פרוש שכמי פרוש נקפי פרוש קוזאי פרוש מדוכה. כולהו מפרש להו: מעשה שכם. שמלו שלא לשם שמים אף זה מעשיו להנאתו שיכבדוהו בני אדם ולא (לשמים) [לשם שמים]: מנקף את רגליו. מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף את אצבעותיו באבנים: מקיז דם בכותלים. שעושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא דמישפע. הולך כפוף: כמדוכה בוכנא שהוא עשוי כמקבת וראשו כפוף: פרוש מה חובתי ואעשנה. למדני מה עלי לעשות ואעשה: הא מעליותא היא. אם אינו בקי באיסורים ובדקדוקי המצות ובא ללמוד: מה חובתי תו ואעשנה. מה עלי לעשות עוד ולא עשיתי ומראה עצמו כאילו קיים את הכל: פרוש מאהבה מאהבת שכר מצות ולא מאהבת מצות בוראו: ומיראה. של עונשין אלא מה על האדם לעשות מאהבת יוצרו וכאשר לוני הי' אלהי וסוף השכר לבא: דמטמרא מטמרא וכו'. הנסתרות נסתרות מבני אדם והנגלויות גלויות ונ"מ לב"ד הגדול כולן גלויות והוא יפרע מן המכסין בעלילות ומראין עצמן כפרושין ואינן פרושין: אל תתייראי מן הפרושין. שהפרושין היו שונאים אותו לפי שהרג מן החכמים הרבה ונהפך להיות צדוקי כדאמרינן בקידושין וכשמת היתה אשתו יראה מהם שלא יעברו המלוכה מבניה והיתה אומרת לו נבקש ונלפייסם עלים ואמר לה אל תיראי מן הפרושים שצדיקים הם ולא ינקמו רעה וכו' לבניך שלא חטאו להם: ולא ממי שאינן פרושים. שהם אוהבי: אלא מן הצבועים. כלומר שאין מראיהם כתוכם אלא צבועים מבחוץ ואין תוכם כברם במעשיהם כמעשה זמרי שהם רשעים: ומבקשים שכר כפנחס. ומאונים לבריות לכבדם כפנחס ואיכא דקא מפרשי לה לענין לכיעותא:

מהרש"א פרוש שכמי זה העושה מעשה שכם כו'. פרש"י שמלו שלא לש"ש כו' ויש לדקדק דהקשי ליה הכא כדמקשים בכמוך לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה דמתוך כו' וי"ל דהאי בלא לשמה דשכם גרוע טפי דמפרקמא כיון דכבר עבר עבירה ועיכת אותה דלכך נתחייב הריגה וד"ק: פרוש נקפי. עיין פרש"י וני"ל ע"פ מ"ש פ"ק דחולין דם נקוף מרגלא כדם עולה והוא דקא"ל לדבר מצוה הוא המנקף רגליו בעצמו כדי שיחשבוהו כפרוש ולדיק שנתכפר כדם עולה. ואמר פרוש מדוכה דמישפע כו' כפרש"י הולך כפוף כו' עכ"ל אף ע"ג דאמרינן שילך האדם בכפיפת ראש ולא בקומה זקופה אפשר דמשפע כי מדוכה היא כפופה ביותר מדאי ואפשר דכל הני דנקט הייט בגישה אינן כמראים עצמם בפני הבריות בפרישות ואינן פרושי אבל הפחות האמיתי הצנוע כן הי' משובח בכל הני ענינים דנקט ועיין בערוך באורך בערך פרוש כמה פירושים בכל זה וכן בתוספתא לפי הירושלמי וד"ק: בי דינא רבה ליתפרע מהני דחפו גונדי כו'. פי' הערוך בערך גונדי בגדים שחורים וכן רב ענן לבש גונדי דפרק כל כתבי פרש"י בגד שחור ונראה לפרש הכא דלבש גונדי בגדים שחורים כאילו הוא מן הפרושים המתאבלים על ירושלים כי ההיא דאליעזר זעירא דפרק הכונס דהוה מסיים מסאני אוכמי דקא מאבילנא אירושלים סבור יוהרא כו' וכן פי' הערוך: אלא מן הצבועים שדומים לפרושים כו'. כלומר לבושין שחורין לפנים ע"ש וד"ק: שמעשיהן כמעשה זמרי כו'. מעשה זמרי ודאי בגלוי ובפרהסיא היה כדכתיב ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת גו' אלא דה"ק מעשה זמרי שהיה בגלוי והן עושין בסתר ומראין ע"מ בגלוי כפרושין לבקש שכר כפנחס וכינה לדקים היו שעשו מעשים טובים וכן כינה רשעים היו שעשו מעשים רעים אבל נקט אלו זמרי ופנחס שהיו עושים מעשים הפכיים בדבר אחד וד"ק:

ארוסה פרק רביעי

אי"ר יאשיה ג' דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים ע"ב בעל שמחל על קינויו קנויו מחול וזקן ממרא שרצו ב"ד למחול לו מוחלין לו ובן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו וכשבאתי אצל חבירי שבדרום על ב' הודו לי ועל זקן ממרא לא הודו לי כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל:

כח לי זעירא. שהיה מאנשי ירושלים: זקן ממרא. שהמרה על ב"ד של לשכת הגזית ומיתתו בחנק:

אמר הבונה בכל מקום הלכה תורה כבוד גדול לזקנים כדאיתא קיימא אף אם לא ירין חכמי עיון שהכשיין יעצה מבינים כמ"ש אליהוא ורוב שנים ידיעו חכמה וכל טוב הנהגת המדינה מן הזקנים וכן אמר המקונן כאשר זקנים משער שבתו אז ב"כ שבתו הבחורים מנגינתם מהיום שהיה כי הם מורים ומלמדים לבחורים ונאכבים מהם ירא ויעצו כדכתיב יאמרכם שכבר ענכם זקניכם ושופטיכם ואמר דוד מזקנים אתבונן וכיוצא מזה שכשיהיה הזקן מן הראשים ואיש רע ובליעל אין לאחר מיתתו כן יתעיין רבים שהסיבים אותו לנבון דעת ומשבו אחריו. והוא שאמרו כאן שאם רוצה הבעל למחול על מה שיש לו חשש מאשתו ואב ואם לבטל מרי בנם הרשות בידם כי אין אלו מזיקים אלא לפרט אחד אבל זקן שהתרה בב"ד וירע אף ירית לכלל ישראל ... בכשום אופן אלא להמיתו ולגדעו כאשרם:

תניא ונקתה ונזרעה זרע שאם היתה עקרה נפקדת דברי ר"ע א"ל רבי ישמעאל אם כן יסתרו כל העקרות ויפקדו וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה אם כן מה ת"ל ונזרעה זרע שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח

עין יעקב

כר ילחק דתעתי"א מסמרא דמגלי"א מגלי"א. לבאורה אין לדבריו פי' דמאי אתי לאשמועינן ולסבור לומר דהי"ק דמטמרא דאי שהוא מטמ"א ולא ילמדו בני אדם ממעשיו כיון ב"ם טמורין והמגלי"א כלומר שהם מגולין למקלא בני אדם מלוה לגלות לכל וכדאמרינן ביומא דף פ"ו ע"ב מפרסמין את החנפים מפני חלול השם ע"ג בפרב"י: שמעשיהם כמעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס. עיין במהרש"א למה נקט אלו ול"נ דלהכי נקט ומבקש שכר כפנחס לומר מה פנחס קנא קנאת ה' לכלות אף הם עושין עצמן כפנחס ויקנא כך וכנכיך קנאת ה' לכלות לבן ליה לה יבאי המלך שנפייא מהם:

איל רבי ישמעאל א"כ יסתרו כל העקרות ויפקדו. אע"ג דרבי ישמעאל סבירא ליה וקנא את אשתו רשות א"כ אף אם יסתרו לא יוציל לה אולי לא יקנא בעלה וליכא למיחר דרבי ישמעאל קאמר כן לדברי ר"ע דאמר חובה דא"כ אמאי הדר ביה לגמרי מר"ע כיון דלדידיה הוא רשות וליכא גם כצנה יקנא לה גם יל כן כיי' ניחיו לה כ"ים ושחוספות כתבו ושיטה ורבי ישמעאל לימא ליה לכנשים יסתרו כל היולדות בצער וילדו בריות תו כואיל ולא נסתרה הפסידה עכ"ל התוספות והנית בקושיא ולע"ג יואי תכוס יולדת בצער וכה"ג לא חיישינן שמשתי עלמה בשביל כך דודאי בזונה שמשביעין אותה ערותה גרע לה מלצרא דבושת א"כ לא הפסידה הלכועה אלא תגנה וכיאותא לגבי ... בנים דסנהדרין דף מ"ה ע"א בזונא דאינם עריפא ליה ע"ש שכן הוא אביכא רחבתים רהלכתא כוותיה: מה"כ אם היתה עקרה נפקדת ודאי ניחא לה בזונה כי מי שאין לו בנים חשוב כמת כדכתיב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ועיין במהרש"א בנדרים דף ל"ב סכין ג"כ לפירון זה מסכות ונבאים ע"ש:

בריוה (ואם היתה יולדת) נקבות יולדת זכרים קצרים יולדת ארוכים שחורים יולדת לבנים:

רזו. (הוא"ל) כל אבה לטעם עקרה מבוס דלא נכתרה הפקידה:

כשם שהמים פרק חמישי

סט יף כז פ"ג **משנה** בו ביום דרש ר"ע °אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר שאין ת"ל
שמות טו לאמר מה ה"ל לאמר כלמר שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה וכו'. (גבריית' מפורש יותר) ת"ר (את זו) [בו ביום]
יף ל פ"ג *דרש ר"ע בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה וכיצד אמרו שירה כגדול המקרא את ההלל
שם והם עונים אחריו ראשי פרקים משה אמר °אשירה לה' וישראל אומרים אשירה לה' משה אמר כי גאה גאה וישראל אומרים אשירה לה'. רבי (אלעזר) [אליעזר] בנו של ר' יוסי הגלילי אומר כקטן המקרא את ההלל והם עונים אחריו מה שהוא אומר משה אמר אשירה לה' והם אומרים אשירה לה' משה אמר כי גאה גאה והם אומרים כי גאה גאה ר' נחמיה אומר כסופר הפורס על שמע בבהכ"נ שהוא פותח תחלה והם עונים אחריו. במאי קא מיפלגי ר"ע סבר לאמר אמילתא קמייתא ורבי אלעזר בנו של רבי יוסי דגלילי סבר לאמר אכל מלתא ומלתא. ורבי נחמיה סבר ויאמרו דאמר כולהו בהדי הדדי לאמר דפתח משה ברישא. ת"ר דרש רבי יוסי הגלילי בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה וכיצד אמרו שירה עולל מוטל על ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו כיון שראו את השכינה עולל הגביה צוארו ותנוק שמט דד אמו מפיו ואמרו
שם °זה אלי ואנוהו שנאמר °מפי עוללים ויונקים יסדת עוז.
תהלים ח (תניא) היה ר"מ אומר מנין שאפילו עוברין שבמעי
יף לא שם קס אמן אמרו שירה שנא' *°במקהלות ברכו אלהים אדני ממקור ישראל:

בו ביום דרש. במסכת ברכות אמרינן דכל היכא דתני בו ביום הוא יום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבות שנהרגו תלמידים שנתוספו ספסלים ליכנס לפי שהיה רבן גמליאל אומר כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש ורבתה תורה בו ביום ולא היתה הלכה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה: **שאין**

ת"ל לאמר. שאין דומה לשאר לאמר שבתורה שמשמעותו מדברת הדבור למשה לאמר ולאמרו לישראל אבל כאן אין לומר כן: **כגדול המקרא את ההלל**. מקריא לצבור להוציא ידי חובתן: **והן עונין אחריו ראשי פרקים**. הללויה שהוא ראש הפרשה על כל דבר שהוא
מסכי איכה אומר עונין אחריו הללויה והכי תנן לה במסכת סוכה: **כסופר**. מלמד
בה"ק ריומא ע"ש תינוקות והוא תמיד בבה"כ ופורס על שמע לעשרה הנועדים פורס לשון פרוסה הגדול מתחיל בברכות שלפני ק"ש והם עונין אחריו וקורין כולם יחד כך שרתה רוח הקדש על כולם וכוונו יחד את השירה ככתבה: **לאמר אמילתא קמייתא**. קאי בעונין תמיד אשירה לה': **ורבי נחמיה סבר ויאמרו**. משה ובני ישראל קאי ומשמע דאמרו כולהו בהדי הדדי: **לאמר דפתח משה ברישא**. ה"ק ויאמרו כולם אחר שפרשו לאמר דהיינו אחר שפתח רבם: **עולל**. גדול מיונק כדכתיב מעולל ועד יונק ודרך המקרא לומר כך כלומר הכל מן החשוב עד הגרוע כמו מנער ועד זקן: **במקהלות**. כשנקהלו על הים: **ממקור**. אף אותם שבמקור:

מהרש"א כגדול המקרא את ההלל והן עונין אחריו ראש פרקים כו'. עיין פירש"י ותוס' פרק לולב הגזול דראשי פרקים דהלל היינו הללויה כו' בגלות כו' לא כנו כו' אבבתי כו' ע"ש אבל הכא לא ידענו ראש הפרק אלא אז ישיר ונהא דאמרינן פ"ד דמסכת ראש השנה במנחה בשבת אמרו הלוים אז ישיר ומי כמוך כו' משמע דמי כמוך נמי ריש פירקא הוא וק"ל: **כקטן המקרא את ההלל כו'**. אע"ג שהיו יוצאין בראשי פרקים דהא אין לנו גדול ממשה ובגדול המקרא אותן יוצאין י"ח בשמיעה י"ל משום פרסומי מלתא לא היו רוצין לצאת בשמיעה ממשה והיו עונים כולם כקטן המקרא וק"ל: **כסופר מלמד כו'**. פרש"י כך שרתה רה"ק על כולם כו' עכ"ל וכ"ה במכילתא לר"ן דאל"כ איך כוונו כולם לאמרה יחד ככתבה כולה זולת ראשי פרקים אבל לר"ע ולר"א בר"י הגלילי אל"ל ששרתה עליהם רה"ק אלא שאחר דברי משה היו עונין למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ולפי' התוס' בדברי רבי נחמיה ע"פ התוספות שהיה משה פותח וישראל גומרין כגון משה אמר אז ישיר וישראל אומרים אשירה לה' כו' כ"ש דאית לן למימר דשרתה רה"ק על כולם אבל בתנחומא איתא כן בשם ר"א בן תדאי והיא דעת רביעית ומתוך לשון התלמוד לרבי נחמיה דסבר ויאמרו דאמרו כולהו בהדי הדדי כו' לא משמע לפרש הכי אלא כפרש"י ודו"ק: **עולל מוטל כו' ותינוק יונק כו'**. והיא כדעת רבי נחמיה דלעיל דברוח הקודש כוונו גם עוללים ויונקים לומר שירה וכ"פ הכתוב מפי עוללים ויונקים יסדת ברה"ק עוז שהיא השירה שמספר בה עוזו של הקב"ה כמ"ש ואני אשיר עוזך גו' ונאמר בה עזי וזמרת יה גו' וקיים בהאי

קרא

עין יעקב

בו ביום דרש ר"ע אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר שאין תלמוד לומר לאמר ומה ת"ל לאמר מלמד שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה. והנה ע"פ הדרש יש לומר כל דרך דאיתא בבבא בתרא דף י"ע צ"ב היא גופא קא מבעיא ליה אי ארץ ישראל מוחזקת היא מאבות העולם דכתיב ונתתי לכם מורשה ירושה היא לכם מאבות פוסם או דלמא סינדריבין ואינם יורשין היינו דכתיב הביאמו ותטעמו תביאמו לא נאמר אלא תביאמו מלמד שמתנבאין ואינן יודעין מה מתנבאין ע"כ וב"ש כי היכי דהוי מורשה אתי לאתנבאות עליהן דמורישין ואינן יורשין ולצ"ע דלא מצאו פדיון מעט של מרגלים ולא נגזרה גזירה כך אנו מולאין בפסוק אחד שמתנבאו שלא יכנסו לארץ שנים :ע"יין לא נגזר עליהם עכ"ל אבן לרבא ר"ע דמתניתין ובתוס' בבריתא דאמר כגדול המקרא את ההלל שמשה אמר כל השירה וישראל אמרו רק אשירה לה' וא"כ מה כבר .הכבר לו עשה תרא ולא תלבוש אי אתה רואה שבזיי אמרי הביאמו וק"ל ואיפא בשור שים סימן קל"ע ר"ת לא היה מניח אפילו לגר גמור לברך ברכת המזון שאינו יכול לומר בה.תלת לאבותינו וכן כתיב בהג"ה ור"י כתב שיכול לומר לאבותינו דכתיב אב המון גוים נתתיך והריפין וכו' ע"ש והנה י"ל שני טעמים דלמה חולק רבינו תם על ר"י אי יש לו נר ולא ס"ל דרש זה דאב המון גוים נתתיך או יש לומר דקבילא ליה דאין ישראל אינה מוחזקת מאבות עולם כלל ואיתא בברכות פרק תפלת השחר ביום שהושיבו ר' אלעזר בן עזריה בישיבה אמרו אמן נוקמי ניקמי לרבי עקיבא ליה ליה זכות אבות לפי שהיה בן גרים אבן אי אמרינן דרוש זה דאב המון גוים נתתיך שפיר אב נגרים א"כ גם נגר יש לו זכות אבות וא"כ בזה מתורץ בו ביום דרש ר"ע לפי שלא אוקמי לרידיה שאין לו זכות אבות א"כ לא ס"ל דרוש זה דאב המון גוים ולכן אין הגר מברך נבהם המזון ולשיטתם אין מוחזקת מאבות כולם דכתיב מורשה ירושה היא לכם מאבותיכם ולא מורישין ואינן יורשין שמ"י לא מטאו עדיין ולא אמרינן דהתנבאו על העתיד וא"כ קשה למה לא כתיב תביאמו כהכי קאמר בריש שבנו אחריו של משה כמאמרם בבייתא כקורא את ההלל שישראל אמרו רק אשירה לה': **נתנו** עיניהם לומר שירה. ובירושלמי איתא ונשאו עיניהם רוח הקודש גילה דהבוריה בזכות שנתנו עיניהם לומר שירה זכו ששרתה עליהם רוח הקודש לומר שירה ודייק כן מדכתיב אז ישיר לשון עתיד אלא לומר ששמו עיניהם ותי"ש כה כשי"ל כן זכו וייאמרו לאמור השירה ובזיקר שלנחמה של יעני תנאי יש לומר דפליגי אי שומע כעונה או לא: **תנ"א** ר"מ אומר אפילו עוברין שבמעי אמן אמרו שירה. עיין בתוספות לפי זה כמה ליגעריך שעוללין ויונקין אומרים שירה ועיין במהרש"א ופי"ל דיותר משמשר שעובר אומר שירה שהרי במעי אמו לומד כל התורה כדא"י

נשרק

קרא דמייתי למנן מוכרח להשבית אויב וגו' דהיינו שהשירה הזאת מספרת בשבח של הקב"ה שהשבית וכלה מורדך ואויב של ישראל שהם המצרים שנטבעו בים: **ובתבו** התוספות ואין לומר דר"י הגלילי ס"ל דוקא עולל ופליג אר"מ דאמר בסמוך דאפילו עוברין שבמעי אמן אמרו שירה דבתלמודא בפרק ג' שאכלו איתא בהדיא דר"י הגלילי נמי אית ליה להא דר"מ אלא דל"ל דאיצטריך קרא נמי לעולל שהגביה צוארו ויונק ששמט הדד מפיו ע"כ תוכן לשון התוס' ע"ש באורך ולי נראה ע"פ המדרש שאמרו בפ' קמא שנולדו ישראל במצרים על השדה והקב"ה מגדלן שם והם שהכירוהו על הים ואמרו זה אלי ואנוהו להכי איצטריך האי קרא דעולל ויונק שהם אמרו זה אלי ואנוהו משא"כ העוברים דלא הכירוהו כבר במצרים והא דאמרי' שהקב"ה נדמה להם על הים כגבור איש מלחמה אפשר דלתינוקות במצרים שמדם נדמה להן נמי כן וק"ל: **שנאמר במקהלות ברכו אלהים אדני ממקור כו'.** כפרש"י כשנקהלו על הים עכ"ל בהכי איירי קרא דלפניו קדמו שרים אחר נוגנים דהיינו דקדמו על הים ישראל לומר שירה ואח"כ נוגנים המלאכים מתוך עלמות תופפות שירת נשים שנאמר ותקח מרים נביאה את התוף בידה וגו' וקרא דלאחריו שם בנימין לעיר רודם שרי גו' דרשוהו לקמן בפרק א"כ אל תקרי רודם אלא רד ים והיו שרי יהודה רוגמים כו' ע"ש: *והא לא חזו כו' א"ר תנחום ברם כו'. אע"ג דאמרינן בפרק המפלת דהתינוק במעי אמו צופה ומביט מסוף עולם ועד סופו לאו היינו ראיה ממש אלא ראיה שכלית והכי פריך והא לא חזו העוברים ראיה ממש כדקאמרי העוללים והתינוקות זה אלי גומר שהרי הכרס היה הפסק להן ומשני שהכרס נעש' להן כאספקלריא המאירה כו' שראו ראייה ממש וכדאמרי' בעלמא שראתה שפחה בים מה שלא ראה יחזקאל לפי שראו בים באספקלריא מאירה מה שלא ראו שאר נביאים אלא משה רבינו כדאמרינן ס"פ החולץ וק"ל:

עיין נייפת גמ"ח ובהגהות מהרי"ב

הרי"ף היה רבי מאיר אומר מנין שאפי' עוברין וכו'. בתוספות ד"ה ר"מ אומר מנין שאפי' עוברין שבמעי אמן אין לומר דר' יוסי הגלילי ור"מ פליגי וכו' ביאור כוונת התוס' הוא שר"י סבר נמי האי דעוברים אלא שמקרא זה דממקור ישראל לא מוכח דיונקות שמטו הדד מפיהם ואמרו שירה ומהאי קרא דכתיב מפי עוללים ויונקים נפקא שהרי היונק נקרא בשעה שפיו יונק מהדד ואם הוא יונק איך הוא אומר שירה שאמר מפי יונקים יסדת עוז אלא בודאי ששמט היונק פיו מהדד ואמר שירה ולכך הביא האי קרא דמפי עוללים וכן צריך לומר גם לר"מ דדרש אפי' עוברים ממקהלות והשתא לר"מ מאי עביד ליה להאי קרא דמפי עוללים ויונקים דהא לא איצטריך לומר שהעוללי' אמרו כיון שאפי' העוברים אמרו שירה כ"ש הוא לעוללים, ויונקים אלא איצטריך ליה לרבי מאיר האי קרא ללמדנו ששמט היונק הדד מפיו ואמר שירה:

משנה בו ביום דרש ר' יהושע בן הורקנוס לא עבד
דף כז ע"ב איוב את המקום אלא מאהבה שנ' °הן יקטלני
איוב יג לו איחל ועדיין הדבר שקול לו אני מיחל או איני מיחל
שם כז לו ת"ל °עד אגוע לא אסיר תומתי ממני לימד שמאהבה
עשה א"ר יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן
זכאי שהיית דורש כל ימיך לא עבד איוב המקום אלא
שם א מיראה שנאמר °איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע
דף לא והלא יהושע בן הורקנוס תלמיד תלמידך לימד

שמאהבה עשה: גמ' ונחזי האי לא היכי כתיב אי בלמ"ד אל"ף כתיב לא הוא ואי בלמ"ד וא"ו כתיב לו הוא. וכל היכא דכתיב בלמ"ד אל"ף לא הוא אלא מעתה °בכל צרתם לא צר דכתיב בלמ"ד אל"ף ה"נ דלא הוא וכי הימי הכי נמי והכתיב °ומלאך פניו הושיעם וגו' וינשאם כל ימי עולם. אלא משמע הכי ומשמע הכי:

ישעיה סג
שם

מאהבה. באהבת את המקום. **שקול** מסקט פ"כ מכריע. לכאן ולכאן: **לו אני מיחל או איני מיחל.** וה"ק הן יקטלני הלא הוא הרגני לא איחל לו עוד דיש לא בהוא כדרש כמולו בלמ"ד וא"ו כדמפרש בגמרא: **מיראה.** מדאגת פורענות שלא תבא עליו: **ירא אלהים.** ולא אוהב אלהים: **תלמיד תלמידך.** תלמידו של רבי עקיבא [היה]: **ליחזי האי לא כו'.** ולמאי אמר ועדיין הדבר שקול: **ה"נ דלא הוא.** וקאמר קרא אינו חושש לצרתם ולא צר בה:

לשון הרמב"ם ז"ל. בפירוש המשנה לו ואפי' בהוא כתוב באל"ף הנה הוא מורה [לפעמים] על הן ואפי' שהוא כתוב בוא"ו הרי הוא מורה על הלאו לפעמים וכבר זכר טעם זה המדבר באותיות הנח ולפיכך עם שאמר לא איחל לא היה כתיבתו [אללו] באל"ף או בוא"ו ממה שיסיר הספק בין הלאו והין:

מהרש"א ועדיין הדבר שקול כו'. ר"ל לו בוי"ו משמע מאהבה שגם אם יענוש אותי שיהרגני לו אני מצפה לעוה"ב אי לא באל"ף דמשמע מיראה דעד שיהרגני אני מצפה לו מיראת הריגה אבל אם יהרגני ולא נצלתי ממנו מיראת עונש לא איחל ואצפה לו עוד לעוה"ב ומייתי מקרא המכריע שאמר עד אגוע לא אסיר תומתי שודאי מי שיש לו מדה זו שלא מסיר תומתו לעולם עד יום מותו אין זה ממדת עובדים מיראה אלא מעובדים מאהבה והאי לא אסיר תומתי ליכא לפרושי לו בוי"ו דאין לו משמעות כלל אלא לא באל"ף ודו"ק: **אלא לא משמע הכי ומשמע הכי כו'.** בפירוש הרמב"ם במתני' אפילו הוא באל"ף מורה לפעמים על הן ואפילו הוא כתוב בוי"ו הוא מורה לפעמים על שלאו וכבר זכר זה המדבר באותיות הנח כו' עכ"ל ויש לדקדק גבי אשר לא חומה מדכתיב באל"ף למה הוצרכו לדרוש מינה אע"פ שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן הא איכא לפרשו ממש לו בוי"ו אע"ג דכתיב באל"ף כי הכי גבי לא צר וגבי לא איחל וי"ל כיון דעיר לשון נקבה היה ה"ל למכתב לה בה"א אי לאו למדרש מינה כמי לאו ויש קצת בנוסחת רש"י בתומה כענין זה ודו"ק:

הרי"ף ועדיין הדבר שקול וכו' ה"ל עד אגוע וגו'. אין לומר כי עדיין הדבר שקול אם עד אגוע לא אסיר תומתי הוא מאהבה או מיראה לפי שאין פי' עד אגוע עד שעת המיתה לא אסיר תומתי הא לאחר המיתה אסיר תומתי דהא לא אפשר ובהכרח הוא לומר שעד אגוע הוא כלומר יעבור עלי מה עד עונש שאגוע ואפ"ה לא אסיר תומתי וא"כ אי אפשר לומר שהיה עובד מיראת העונש כיון שהוא היה מקבל כל עונשים שבעולם שאפי' היה עונש גדול עד עונש מיתה היה מקבל בשביל עבודת הבורא יתברך ומכאן שהיה עובד מאהבה ומאהבת השם היה מקבל עונש עד מיתה כדי לעבוד את ה' וגם יש לדקדק בזה שאמר לא אסיר תומתי ממני כלומר לא מאמנות יראה ופחד אלא מיני מדעתי ורצוני

עיון יעקב

עפ"ק המפלת וקורים לידחו מסכת הכל מפח"כ עולל ויונק בלא למד עפ"ק ותי' דאמוציק קרא שאותו שירה ע"י רוח הקדש ששרה עליהם: **בו ביום** דרש רבי יהושע בן הורקנוס לא עבד איוב הקב"ה אלא מאהבה. ואפשר נ"כ לתרץ ע"פ הדרוש שכתבתי למעלה בדף כ"ח דבו ביום כלא אוזיהו לר"ע דלית ליה זכות אבות א"כ לא ס"ל דרוש זה ואב המון גוים שהוא אב לגרים לכך אין הגר מברך ברכת המזון וא"ן ישראל לעולם מוחזק הוא וקשה א"כ למה אמרינן בפ"ק דב"ב דבריבית שלנה כיסו ע"י ישו ק ואי"ד מגבס ארץ ישראל הלא ארץ ישראל מוחזקת מאבות אלא ל"ל אע"פ שהוא ראוי להם ע"פ הדין ואפ"ה לא באו אלא ע"י יסורין וא"כ י"ל ג"כ גבי איוב אף שהוא צדיק גמור באו עליו יסורין, כדי לקנות עוה"ב א"כ אפשר קאמר לא עבד איוב אלא מאהבה ובכל"ז כיון שאומר דשל כיהודך מיראה עבד דאל"כ למה באו עליו יסורין כיון שהיה צדיק גמור דאמר ראוי היה בה"ב אלא ודאי דמיראה עבד וכדאמרינן ניבמות מפני מה גרים מעונין ויסורין באין עליהם לפי שמעכבין מילה שבא"ב עכשיו מוכם להיזק והי"ק: **שנאמר** איש תם וישר [illegible]

ואלהי סטוב: והכתיב ומלאך פניו הושיעם וגו'. יש לדקדק למה לא הוא בגלות שלא יש להקב"ה צרה בגלותן של ישראל. ואע"פ כן מלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו אע"פ שאינו מגיע לו צרה מצרתם ורש"י ז"ל פי' וקאמר קרא אינו חושש לצרתם ולא נר בזה והסכנה לרש"י ז"ל לתקן מוחקו ומנמר שמקרא מוכר שאינו חושש לצרתם ואם אינו חושש למה בלא מלאך להושיעם אבל עדיין קשה מנ"ל דקרא מוכר אינו חושש לצרתם דנמא חושש הוא לצרתם וקשה בעיניו בשביל אהבתם אע"פ שאין לו צרת בצרתם של ישראל ומ"מ מלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו ואפשר לומר דיק דרש שמקרא שלפניו מוכר ויהי להם למושיע ואיך הוא אומר אח"כ ומלאך פניו הושיעם אלא שהקב"ה הוא להם מרגיש בצרתם כדי להיות להם למושיע כי נמיכתו של הקב"ה היה להם למושיע כילד לפי שבצרתם של ישראל לו להקב"ה מגיע צרה כביכול ומלאך פניו הושיעם לישראל מצרתם כי בזה כביכול תשועת ה' וישראל נושע בה' ואילו אם באלף שלא יש צרה להקב"ה בצרתם של ישראל איך הוא אומר ומלאך פניו הושיעם והלא הוא יתברך המושיעם כדכתיב ויהי להם למושיע:

איוב א בראשית כב **תניא** רבי מאיר אומר נאמר °ירא אלהים באיוב ונאמר °ירא אלהים באברהם מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה אף ירא אלהים האמור באיוב
ישעיה מא מאהבה ואברהם גופיה מנא לן דכתיב °זרע אברהם אוהבי מאי איכא בין עושה מאהבה לעושה מיראה איכא (ביניהו) הא דתניא ר"ש בן אלעזר אומר גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה שזה תלוי
שמות כ לאלף דור וזה תלוי לאלפים דור הכא כתיב °ועושה
דברים ז חסד לאלפים לאוהבי והתם כתיב °ולשומרי מצותיו לאלף דור התם נמי כתיב לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה. הנהו תרי תלמידי דהוו קיימי קמיה דרבא חד א"ל אקריון
תהלים לא בחלמאי °מה רב טובך אשר צפנת ליריאך וחד אמר
שם ה ליה אקריון בחלמאי °וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו וגומר אמר להו תרוייכו [רבנן] צדיקי גמורי אתון מר מאהבה ומר מיראה:

באברהם. כי ירא אלהים אתה: **תלוי לו.** זכותו לדורותיו להמתין עליהם עד אלפים דור: **לאלפים לאוהביו.** סמך לאוהביו לאלפים ואידך קרא כתיב לאלף דור אל שומרי מצותיו דהיינו מיראה ואין אלו דומים לפרוש מיראה לפרוש מאהבה דהוא מאהבת השכר ומיראה פורענות הקלטות והעיכסין והכא מאהבת המקום ומיראתו במוראו וגדלו ואימתו מוטלת עליו: **וישמחו כל חוסי בך וגו'.** סיפא דקרא ויעלצו בך אוהבי שמך:

מהרש"א מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה כו'. מבואר בס' עיקרים מ"ד פי"ג וז"ל כאמר עתה ידעתי לפי שאז נעשה המעשה בפועל הגורה מי' שאברהם ירא אלהים ועובד מאהבה ולא מיראת עונש שאין מי' ולא כמנע ומלעשות כן מאהבת הש"י ולא תארו הכתוב באוהב כו' ע"ש ובא בכאן הג"ש שנא' נאמר באיוב שהיה ירא אלהים ולא אוהב במ"ד הכא במתניתין אלא כמו שנאמר באברהם שהיראה שנא' בו היה ע"ד האהבה כן נאמר באיוב שהיה ירא ע"ז הדרך בעובד מאהבה כדמוכחי קראי דמייתי במתני': **התם כתיב ולשומרי מצותיו לאלף כו'.** פלשון שמירה נופל על ל"ת כמ"ש כ"מ שנאמר השמר פן ואל אינו אלא ל"ת ומלות ל"ת הם מצד היראה כמ"ש המפרשים ועיין בפרש"י הכא ובפרק כוטל חילוקי היראה והאהבה גם בס' עיקרים מ"ג פרק ל"ב: **התם נמי כתיב לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף כו'.** לכאורה הו"מ לאקשויי הכי אקרא קמא דפרשת יתרו דמייתי דכתיב ביה נמי ולשומרי מצותיו ויש ליישב ע"פ מ"ש לעיל באברהם ובאיוב שהיראה הנאמר בהם היא מצד אהבה הכי נמי איכא לפרושי לאוהבי ולשומרי מצותי מצד האהבה ולכך לא פריך אלא מקרא בתריה דלא כתיב ביה אלא לאלף דור דאוקמי' ביראה בעלמא הא כתיב ביה נמי לאוהביו ובהכי ניחא למאי דמסיק האי לדסמיך ליה כו' שנדחק בזה הרא"ם בקרא קמא דולשומרי מצותי דבק עם ועושה חסד דלפני פניו ולא עם לאלפים דלפניו דלדברינו ניחא דולשומרי מצותיו דבק נמי אלא לפי דהיינו בעושים מיראה על צד האהבה והיינו לדסמיך ליה ומיהו באידך קרא דפר' ואתחנן האי לדסמיך ליה קאמר שפיר דלא קאי אלא אלשומרי מצותיו ולא אאוהבי אלא שאוהביו דבק עם שומר הברית והחסד כמ"ש הרא"ם ודו"ק: **אקריון בחלמאי מה רב גו' צפנת ליריאך וגו'.** ומסיק ביה מר מיראה דהיינו שאינם מצד אהבה כמו באברהם ואיוב כדקאמר לעיל והיינו מדמסיים ביה פעלת לחוסים בך נגד בני אדם דהיינו שאינן חוסים בהקב"ה ויראים ממנו אלא לפנים דהיינו נגד בני אדם ולא מצד אהבה אבל באידך קרא דאיירי ביה בעושה מאהבה קאמר וישמחו כל חוסי בך סתם דהיינו בחוסים בהקב"ה גם שלא נגד בני אדם וקאמר ביה לעולם ירננו ר"ל לעולם גם אם אין שם יראת עונש כמ"ש גבי איוב אם יקטלני לו איחל כמפורש לעיל ודו"ק:

אלו נאמרים פרק שביעי

תניא רשב"י אומר אדם שבחו בקול נמוך לב ע"ב וגנותו בקול רם שבחו בקול נמוך מודוי מעשר. וגנותו בקול רם ממקרא בכורים. וגנותו בקול רם והא"ר יוחנן משום רשב"י מפני מה תקנו תפלה בלחש מפני שלא לבייש את עוברי עבירה שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה לא תימא גנותו אלא

עין יעקב

אלהים. ורבי יהושע ס"ל דהאי ירא אלהים היינו מאהבה וכדתני רבי מאיר בסמוך: הנה מי כתיב לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור. [illegible]

אמר [illegible]

כמנכיא

ויקרא יג **אלא אימא צערו כדתניא וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים:**

שבחו. לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי היינו שבח עצמו: **בקול נמוך.** מדלא כתיב ביה ענייה: **וגנותו.** כגון ארמי אובד אבי וגו' והיינו גנות שמתודים באביהם לבן הארמי היה רשע: **מפני מה תיקנו.** שיהא אדם אומר תפלתו בלחש כדאשכחן בחנה וקולה לא ישמע: **שלא לבייש עוברי עבירה.** המתודים בתפלתם על עבירות בידם: **צערו.** צרות שעברו עליו דהיינו צרת שעברו על ישראל צרת לבן הארמי צרת מצרים: **שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה.** לא קבע לשחיטת חטאת מקום בפני עצמו שלא יבינו שהוא חטאת ויתביישו: **וטמא טמא יקרא.** כלומר סורו ממני כי טמא הוא:

מהרש"א מפני מה תיקנו תפלה בלחש כו'. פרש"י כדאשכחן בחנה וקולה לא ישמע עכ"ל יש לדקדק דהכא קאמר משום כדי שלא לבייש עוברי עבירה ובפרק מי שמתו אמרינן ביה משום אחריכא המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה ופרש"י שם כאילו אין הקב"ה שומע תפלת לחש עכ"ל ויש ליישב דודאי אם היו כולי עלמא משמיעים קולם בתפלתם לא הוה שייך ביה מקטני אמנה אלא כיון דתקנו תפלת לחש משום עוברי עבירה מאן שלא חש בהא ומשמיע קולו טפי מבחר אינשי ה"ז מקטני אמנה ודו"ק: **אלא אימא צערו כדתניא כו'.** פי' רש"י צרות שעברו כו' וק"ק מאי שייך הכא להודיע בקול רם צערו שעבר כדי שיבקשו רחמים על מה שעבר נראה דהאי הוה וי"ל בדוחק לבקש עליו רחמים שלא יבא עוד צרה כזו וק"ל: **וטמא טמא יקרא.** פירש"י כלו' סורו גו' ופירושו דחוק דהכא לא מכוין אלא שיקרא שהוא טמא כדי לבקש רחמים עליו שירפא מטומאת נגעו וצערו אבל שיקרא שיפרשו ממנו הוא מילתא אחריתא כדאמרינן בהדיא פ"ק דמ"ק וטמא טמא יקרא טומאה קוראה לו פרוש ומקשי' והא מיבעי ליה להודיע צערו לרבים כדי שיבקשו רחמים עליו ומשני דא"כ לכתוב וטמא יקרא מאי וטמא טמא ש"מ תרתי ודו"ק:

הרי"ף אדם אומר שבחו בקול נמוך וכו' גנותו בקול רם ממקרא ביכורים. פרש"י כגון ארמי אובד אבי היינו גנותו שמתודין שאביהם לבן הארמי היה רשע וי"ל כיון שמספרים גנות לבן שבקש לאבד אבינו א"כ אין זה גנותו של עצמו כי מה לנו וללבן אבי אמותינו ואפשר שמתוך שהוא אומר שלבן הרשע איבד אותנו הוא שלמדנו והלכנו בדרכיו דרכי רשע ומתוך מעשיו ירדנו ונשתעבדנו במצרים א"כ ה"ז גנות עצמינו ואומרים אותו בענייה בקול רם ומיהו קשה במאי דמשני צערו בקול רם והלא כיון שמתוך שמספר צערו של לבן בקול רם שם בכללו סיפר גנותו שאביהן לבן הארמי היה רשע עדיין הקושיא שהקשה שאין לבייש עוברי עבירה וי"ל במסקנא דדרשינן ארמי אובד אבי על הצרות שבאו עלינו ממנו וגם צרות מצרים א"כ לא נדרש מה שיאבד אותנו בדרכיו רשע שהלכנו בדרכיו ואין כאן הזכרת עון בקול רם:

[פיסקא אלו נאמרים בכל לשון וכו' ותפלה: תפלה רחמי הוא כל היכא דבעי מצלי] ותפלה בכל לשון והא"ר יהודה (א"ר) לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי דא"ר יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מה"ש מכירין בלשון ארמי לא קשיא הא ביחיד הא בצבור ואין מה"ש מכירין בלשון ארמי והתניא יוחנן כהן גדול שמע [בת] קול מבית קדשי הקדשים שאמר נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא באנטוכיא ושוב מעשה בשמעון הצדיק ששמע [בת] קול מבית קה"ק שהוא אומר בטילת (סבילת) עבידתא דאמר סנאה לאיתאה על היכלא ונהרג נסקלגס ובטלו גזירותיו וכתבו אותה שעה וכיונו ובלשון ארמי (היו אומרים) [היה אומר] אבע"א בת קול שאני דלאשמועי עבידא ואבע"א גבריאל הוה דאמר מר בא גבריאל ולמדו ע' לשון:

ותפלה. דקתני מתניתין בכל לשון לא צריך קרא דרחמי נינהו ונהגא ליספי דידעי לכוונו כנס ליליא: **יחיד.** צריך שיסייעוהו מה"ש לעזור לא צריכי להו שנא' הן אל כביר לא ימאס אינו מואס בתפלתם של רבים: **נצחו טליא ובו'.** בהלכו פרחי כהונה בני בית חשמונאי להלחם עם יונים לפני יום הכפורים ונלחמו בי"ה ושמע יוחנן בת קול כשהיה עובד עבודת בי"ה: **עבידתא.** מ"ל לשון המגיד את חילו עבודה גדולה וגו': **נסקלגס.** שם מלך יון הוא: **שאני בת קול.** אותה מדה הממונה על כך יודעת ע' לשון מפני שעשויה להשמיע והיא משתלחת לכל הלשונות פעמים לזה ופעמים לזה: **דאמר מר.** לקמן בפרקין ולמדו ליוסף ע' לשון:

מהרש"א כל השואל צרכיו כו'. לדברי הרא"ם דוקא נקט לשון ארמי לפי שהוא מגונה בעיני המלאכים ולדברי התוס' דאין חילוק בין לשון תרגום לשאר לשונות י"ל דנקט ארמי שהוא תרגום לרבותא אע"ג שהוא לשון חשוב כיון מסיני כדאמרינן פ"ק דמגילה ודו"ק: **יוחנן כ"ג שמע מבית כו'.** משמע להו דלאו משום השכינה היה דא"כ נבואה הוה ואלו המעשים בבית שני היו שכבר בטלה הנבואה אז משמתו חגי זכריה ומלאכי אבל בבת קול כדמסיק היו משתמשין גם לאחר חורבן בית שני כדמוכח פ"ק דיבמות וכן י"ל דמשתמשין היו במלאכי' או כדמסיק גבריאל הוה ואף ע"ג דגבריאל ידע בלשון ארמי אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי דאפשר שהוא אינו ממונה לקבל התפלות להביאם לפניו יתברך ב"ה ודו"ק:

ת"ר כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום ארון נוסע אחר ע"ב

עיון יעקב

המגביה קולו בתפלתו [illegible] שהוא מקטני אמנה [illegible] צריך להודיע לצערו לרבים [illegible] תפלה רחמי היא כל היכא דבעי מצלי [illegible] ותפלה בכל לשון והאמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי [illegible] והתניא יוחנן כהן גדול שמע קול מבית קדשי קדשים [illegible] דאמר מר בא גבריאל ולמדו שבעים לשון [illegible] בכל יום ארון נוסע אחר שני תלים [illegible]

אחר שני דגלים ואותו היום נסע תחלה שנאמר
(יהושע ג) הנה ארון הברית ארון כל הארץ עובר לפניכם בירדן
בכל יום לוים נושאים את הארון ואותו היום הכהנים
(שם) נשאוהו שנא' והיה כנוח כפות רגלי הכהנים נושאי
ארון ה' אדון כל הארץ וגומר. תניא רבי יוסי אומר בג'
מקומות נשאו הכהנים את הארון. כשעברו את הירדן.
ובשעה שסבבו את יריחו. ובשעה שהחזירוהו למקומו.
(דף לד) *וכיון שנטבלו רגלי הכהנים במים חזרו המים לאחוריהם
(שם) דכתיב וכבוא נושאי ארון עד הירדן ורגלי הכהנים
נושאי הארון נטבלו בקצה המים (וגו') [דכתיב] ויעמדו
המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד וגו' וכמה גובהן
(רוחבן) של מים י"ב מיל על י"ב מיל כנגד מחנה ישראל
דברי רבי יהודה א"ל ר' אלעזר ב"ר שמעון לדבריך וכי
אדם קל או מים קלים הוי אומר מים קלים א"כ באים
מים ושוטפים אותם אלא מלמד שהיו המים נגדשים
ועולים למעלה כיפין ע"ג כיפין יותר משלש מאות מילין
(שם ה) עד שראו אותם כל מלכי מזרח ומערב שנאמר ויהי
כשמוע כל מלכי האמורי וגומר ואף רחב הזונה אמרה
(שם ב) לשלוחי יהושע כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים
(שם) סוף וגו' וכתיב ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח
(איכו) וגומר (מאי שנא התם דכתיב ולא היה בם רוח ומ"ש
(כנחיה) הכא דכתיב ולא קמה דאפי' אקשויי לא אקשו). עודם
(שם ה) (שם ג) בירדן אמר להם יהושע דעו שעל מנת כן אתם עוברי'
על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם שנאמר
(במדבר לג) והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם (וכתיב ואם
(איכו) (כנחיה) לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וכתיב והיה כאשר
(שם) (שם) דמיתי לעשות להם אעשה לכם). אם אתם עושים כן
(תהלים כג) מוטב ואם לאו באים מים ושוטפים אתכם (שנא' עד
(עיין יש"ש) השמידו אותם) מאי אותיכם אותי ואתכם עודם
(שם ד) בירדן אמר להם יהושע הרימו לכם איש אבן אחת על
שכמו למספר שבטי בני ישראל למען תהיה זאת אות
בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים
האלה לכם וגו' כיון לבנים שעברו אבות את הירדן
(שם) עודם בירדן אמר להם יהושע שאו לכם מזה מתוך
הירדן ממצב רגלי הכהנים [הכין] שתים עשרה אבנים
והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון וגומ' יכול
בכל מלון ומלון ה"ל במלון אשר תלינו בו הלילה:

אחר שני דגלים. כדכתיב בפרשה בהעלותך גבי מסעות דגלים: לפניכם. משמע לפני כולם: בכל יום הלוים נושאים. בני קהת כדכתיב ומשמרתם הארון והשלחן וגו': ובשעה שסבבו את יריחו. כדכתיב ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים ויאמר אליהם שאו את ארון הברית: כשהחזירוהו למקומו. לבית קדשי הקדשים בימי שלמה כדכתיב ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון והיינו החזירוהו למקומו שבשילה בימי עלי (לארץ פלשתים) ומתוך בית קדשי הקדשים של משכן שעשה משה משם נוטל שהמשכן נקבע בשילה וכשהחזירוהו פלשתים לא היה לו מקום קבוע שהרי חרב משכן שילה ונשתהה בבית אבינדב ומשם הביאו דוד לסוף עשרים שנה לבית עובד [אדום] ומשם לעיר דוד עד שבנה שלמה את בית המקדש ובנה לו את הדביר לפנים מן ההיכל ואמה טרקסין חוללת במקום הפרוכת והוא קרוי מקומו המיוחד וכדכתיב ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית וגו': וכיון שנטבלו. בשפת מזרחית בכניסתן לתוכו חזרו המים לאחוריהם שלא היו יורדים מן הכהנים ולמטה אלא שם עומדים והמים הבאים תמיד נגבהים ועולים למעלה כדכתיב קמו נד אחד והכהנים עמדו שם עד שעברו כלם: כמה. גובהן של מים גרסי': י"ב מיל כנגד מחנה ישראל. שהיו י"ב מיל על י"ב מיל והם עברו כאחיזתן רוחב מחניהם עברו יחד כמות שהיא רוחב י"ב מיל נמצא שלא שהו בעברם אלא מהלך י"ב מיל של אורך מחניהם עד שעלו אחרונים של סוף המחנה וכנגדם גבהו המים: הוי אומר מים קלים. לרוץ מן האדם וא"כ שהמים לא גבהו אלא י"ב מיל וחזרו למקומם נמצא שעדיין לא הספיקו לעבור ובאים המים ושוטפים אותם: כיפין. אולמות: ואף רחב אמרה לשלוחי יהושע. קודם שעברו את הירדן שעל קריעת ים סוף היו מפחדים עדיין: עודם בירדן אמר להם יהושע וכו'. כדכתיב והכהנים נושאי הארון עומדים בתוך הירדן עד תום כל הדברים אשר צוה ה' את יהושע לדבר אל העם ככל אשר צוה משה את יהושע דהכי כתיב במשנה כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען והורשתם וגו' כלומר קודם שעברו את הירדן התנה עמהם ע"מ להורישם: ושוטפים אותיכם. גרסינן בברייתא: הרימו לכם וגו'. הם האבנים שהקימו (דאמרי' לקמן שלשה מיני אבנים הם היו) מתחת מצב רגלי הכהנים לזכרון להיות סימן לבנים שעברו אבות את הירדן: שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים וגו'. הם שהקימו בהר עיבל ובנו המזבח וקפלום וקבעום בגלגל:

מהרש"א *אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה זורחת כו'. עיין פרש"י הכא ויהיה לפי זה אחרי דרך מבוא גו' הכל דבור אחד ר"ל אחרי ומפלג ורחוק מן מבוא השמש דהיינו מן המזרח כלך מערב ומ"ד לקמן מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת יהיה ג"כ הכל דבור אחד אחרי מופלג ורחוק מן מבוא השמש דהיינו

מן

עיון יעקב

היה דגל מחנה יהודה ראשונה ודגל ראובן בנ"ה דגל אפרים בשלישית ודגל מחנה דן באחרונה מאסף לכל המחנות והא דכתיב בדגל יהודה קדמה ודגל ראובן תימנה ודגל [illegible]

כבן

מן המערב סמוך לירדן שהוא מזרח א"י אבל רש"י בחומש לקח לעצמו דרך אחרת שפירש אחרי רחוק מן המזרח ודרך מבוא השמש לצד מערב וב' דבורים הם והוא דלא כמאן מהכי תנאי דשמעתין ואפשר שדרכו בפירוש החומש לשמור הפשוטו ולפי הניקוד בב' טעמים ומשמע ליה לפרש בב' דבורים כמו שפירש' שם ועיין בזה מה שכתבנו כה"ג בחידושי הלכות וק"ל: *בארץ הכנעני אריך ההוי ה"א כו' פרש"י בניחותא כו' דהיינו משום דאהא לא השיב ראב"י מידי דלאו קשיא היא דגם אם הוי הוא קורא כנעני שהוא כולל כל ז' עממים בהרבה מקראות ומיהו מול הגלגל והלא לא ראו כו' דקא"ל בנשין קושיא לכאורה לא השיב ראב"י כלום ויש לייתב כיון דכולי קרא להראות הדרך אתא ממילא לא תקשי לן הא דלהראות הדרך כמו אתא שהיה מול הגלגל ועוין להראות להם הדרך בשכייה כמו בראשונה עי' פרש"י ויותר נראה לי לפרש להראות להם הדרך בשכייה דהיינו בכבוש ל"א מלכים ע"י יהושע כמו שהראה להם הדרך בראשונה בימי משה בכבוש ארץ סיחון ועוג דהאחת מפורש שם בדרך לכו ולא בשדות וכרמים דכתיב במלחמת סיחון לא נטה בשדה ופי' נק"ל: בפרש"י בד"ה כדרך שהראה להם כו' שעתיד הענן ליפסוק במיתת משה כו' והא דאמרינן בפ"ק דר"ה ותענית דבזכות אהרן היה הענן וכשמת נסתלק אפשר שחזר אח"כ בזכות משה כמו הבאר שנסתלק במיתת מרים וחזר שוב בזכות משה וק"ל: בכל יום ארון כו' והיום נסע תחלה כו'. דכל זמן שהיו במ"ל שהיא ארץ טמאה לא היה השכינה שורה אלא בתוך בני ישראל באמצע הדגלים כמפורש במסעות אבל משבאו לארץ הקדושה נקבעה השכינה תחלה כאלפים אמה לפניהם שמורה שהוא אלהי אותה הארץ כמ"ש בזה הרמב"ן בפסוק אלהי נכר הארץ וז"ש הנה ארון הברית שם השכינה אשר שהוא אדון אותה הארץ הקדים עצמו ועבר לפניהם וע"כ נשאוהו אז כהנים כמ"ש ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים ולכך נמי קאמר כשהחזירוהו למקומו שהוא קודש קדשים היה על ידי בני אהרן הכהנים וכן הקפת יריחו שכל ענינו היה בקדושת ז' שופרות בז' ימים ובפעם ז' היה גם כן על ידי ז' כהנים הקדושים וק"ל: וכמה גבהן של מים גרסי' כך פי' רש"י וקצת קשה לגרסתו ולפירושו אמאי קאמר דחזרו המים לאחוריהם כיון דהוה למימר שהיו דעמדו במקומן מלמעלה ולא ירדו מן הכהנים ולמטה כו' כפירושו וע"ק לפירושו אמאי לא קאמר נמי הכא שהיו נגדשין לגל הפחות י"ב מיל וע"ק כיון דלרבי יודא נמי בגובה מלמטה למעלה הלכו י"ב מיל אמאי קא קשיא ליה לראב"ש כיון דמים קלים ואם כן באים מים ושוטפים כו' דלימא דודאי הם קלים בהולכים דרך הלוכם מלמעלה למטה אבל בהולכים מלמטה למעלה בגובה אינם קלים מן הליכת אדם על הארץ ולולי פרש"י היה נראה גירסת ספרים דגרסי בדברי ר"י וכמה רוחבן של מים כו' וכ"ה הגירסא בילקוט ובע"י והפי' הוא לר"י כשנכרתו המים עמדו במקום הכריתה כנד וחזרו כך לאחוריהם י"ב מיל כנגד מחנה ישראל אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר הירדן יסוב לאחור וכשהתחילו ישראל לילך גם המים חזרו לילך ממקום חזרתם כמלא רוחב החזרה לאחור היה י"ב מיל וכמלא אחר שעברו כל ישראל כרוחב י"ב מיל הלכו גם כן המים ממקום חזרתם לאחור עד מקום שנכרתו דהוי נמי י"ב מיל והשתא שפיר קאמר ראב"ש לר"י כיון דהמים קלים דרך הלוכם מלמעלה למטה היו שוטפים אותם קודם שעברו כולם שהרי באו המים למקום העברת ישראל מקודם שעברו כולם ולהכי קאמר ראב"ש דמעולם לא חזרו המים לאחור אלא דבמקום שנכרתו עמדו כנד וכל המים הבאים מלמעלה היו נגדשים כן בכח יותר מג' מאות מיל כדי שיראו אותן כל מלכי כו', ומייתי ראב"ש ראיה לדבריו שהיו נגדשין כ"כ למעלה מן השנכים כמ"ש התוספות עד שראו כו' מדכתיב ויהי כשמוע כל מלכי גו' וימס לבבם ולא היה בהם גו' דודאי מתוך השמועה בעלמא לא היו מתפחדין כ"כ אי לאו שראו הנס הגדול שהיו מי הירדן נגדשין כ"כ האמינו בשמועה זו אשר הובישו גומר ומייתי נמי כה"ג ואף רחב כו' כי שמענו גומר וימס לבבנו ולא קמה גו' דמפי השמועה בעלמא לא היו מתפחדין כ"כ אבל כשראו הנס הגדול שכל המים אף שבגלים נתבקעו להם כפרש"י בחומש גבי ויבקעו המים האמינו בשמועה אשר הובישו ה' מי ים סוף גומר כל זה נראה לנו פשוט לקיים גרסת הספרים ישנים ודו"ק: עודם בירדן כו'. לכאורה לשיטתינו כל הכי עודם בירדן ומדברי ראב"ש כיון דשהו שם בירדן איך לא שטפו אותן המים אם לא היו נגדשין כ"כ ואין זה ראיה לדחות דברי ר"י דאימא דהכהנים שהלכו בתחלה המחנה ודאי היה להם שהות לעמוד ולשהות בירדן עד אשר יעבור האחרון מן הדגלים אבל כל הכי עודם בירדן כו' הוא פירושו של כיצד עברו ישראל את הירדן כו' דקתני ברים הברייתא וככ"ע אתיא וק"ל: ע"מ שתורישו כו' שנאמ' והורשתם את כל יושבי ג'. כפרש"י דקרא דלקמיה כי אתם עוברים את הירדן גו' ר"ל בשעה שאתם עוברים גו' תאמר כך לישראל והיינו ע"כ ע"י יהושע ולמדו לומר כן מרישא דההוא קרא דכתיב דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם גומר דואמרת אליהם יתורא דקרא הוא דמו על יהושע שהוא יאמר אליהם כן בשעה שיהיו עוברים את הירדן ומשום דלא יקבלו עליהם הכסתרות כמ"ש התוספות ואם לא יתרצו לקבלם המים באים ושוטפין כו' ומקיים בענין ושוטפין אותיכם מאי אותיכם כו' ופרש"י ושוטפין אותיכם גרסינן בברייתא עכ"ל נראה דר"ל דאין זה דרש מן הפסוק אבל הוא לשון הברייתא והלומדים מדקדק מהאי לישנא דאותיכם ביו"ד אותי ואתכם כו' אבל בגירסת ע"י מייתי לה מקרא שנאמר עד השמידו אותכם מאי אותכם כו' והיינו קרא דסוף ספר יהושע דהל"ל אתכם בלא וי"ו ומדכתיב אותכם בוי"ו משמע ליה נמי אותי ישטפו המים עמכם באם לא תקבלו הכסתרות והוא דחוק דמסיכא משמע ליה דהאי קרא בהעברת הירדן איירי ודו"ק: עודם בירדן א"ל יהושע הרימו גומר עודם בירדן א"ל יהושע שאו גו' אין זה ב' מיני אבנים דאמרינן לקמן אלא שהכל ענין א' דהן הם שלקחו סימן לבנים הן הם שהביאו להר עיבל וכתבו עליהם התורה ואח"כ העמידן במלון בגלגל ולא היו שם אבנים שניים שלקחו מתוך הירדן אלא אבנים שניים היו שהקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהנים כו' ויהיו שם עד היום הזה כמפורש בקרא והכי מפורש לקמן מתוך שמעתין וק"ל:

ההי"נ ואף רחב הזונה אמרה וכו'. צריך לבאר מה בא ללמדנו בזה שאף רחב הזונה אמרה כי שמענו וכו' ומה ששמעה רחב היה בקריעת ים סוף ומה ששמעו כל מלכי האמורי היה בקריעת הירדן ומה ענין זה לזה ונראה שלמעלה דרש ר"א שהיו המים נגדשין ועולין למעלה כיפין על גבי כיפין יותר מג' מאות מיל עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומשם שמעו כל המלכים ולא היה בהם רוח ומזה אנו דורשין גם לקריעת י"ס שאמרה רחב כי שמענו וכו' ומה"כן שמעו כל העולם אלא מתוך שנגלו למו כל נוזלים ומי הים קמו כמו נד עד לתעלה השמים כי בזה ראו כל העמים ונבהלו ולא קמה בהם עוד רוח וכו':

אמר רב יהודה אבא חלפתא ו[ר']אלעזר בן מתיא וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים וכל אחת עד

בין קודם לגלגל והכא בשול מדליסא בקדושין פי' כלומר בתגלי כבי נר תכי דלוכן: עמדו על אותן אבנים. כלומר עמדו ופקדו עליהם לבערם משקל משאם ולכן ניתוח פ"ש שלשה

אחת שיערוה מט"י מי סאה וגמירי דכל טוענא דמדלי איניש אכתפיה הילתא דטעוני הואי ומכאן אתה מחשב
במדבר יג לאשכול שנא' °וישאוהו במוט בשנים ותניא ממשמע שנא' במוט איני יודע שהוא בשנים ומה ת"ל בשנים בשני מוטות אמר רבי יצחק (מלמד ששני מוטות הוו) טורטני ומורטני דטורטני הא כיצד (נמצא אתה אומר) שמונה נשאו אשכול (שנים) אחד נשא רמון ואחד נשא תאנה יהושע וכלב לא נשאו כלום (מאי טעמא) אבע"א משום דחשיבי ואבע"א שלא היו באותה עצה. פליגי בה רב אמי ורבי יצחק נפחא חד אמר לדברי ר' יהודה *כהניתן עברו לדברי ר' אלעזר ברי' שמעון בזה אחר זה עברו וחד אמר בין לר' יהודה בין לרבי אלעזר בר"ש כהניתן עברו (מיהו) מ"ס אדם קל מ"ס מים קלים:

דמדלי איניש אכתפיה. שאדם עצמו מגביהו על כתפו ואין אחר מסייעו: **תילתא דטעוניה היא.** היינו אלא שלים משאו שה"א טנא כשמעינן אחר מגלא שהיה כל אחד מהם נושא משא ק"כ סאין ומכאן אתה מחשב כמה היה באשכול. שנשאוהו שמונה אנשים והיו מסייעין זה את זה כשעורינים אותו על כתפם: **ממשמע שנאמר *וישאוהו.** איני יודע שהיה בשנים: **א"ר יצחק טורטני וטורטני דטורטני.** מטה ומוטות תחת מטה שהתחתונים מסייעין את העליונים ובכל אחד היו ב' מוטות כיצד ב' מוטות הולכין זה אצל זה וד' נושאים אותם וב' מוטות אחרים וד' בני אדם שאין אותם והם באלכסון מתחת. שנים העליונים מוט האחד לראש האחד ומוט אחד לראש השני והולכין באלכסון ורבי יצחק לאו מקרא שמיע ליה אלא דפשיטא ליה דרמון ותאנה שני נשאים ויהושע וכלב לא נשאו כלום פשו להו תמניא לאשכול ואם לא מדרש הראשון שמלמדנו דלאו מוט אחד אמר קרא לא הייתי יודעין לכוין ח' בני אדם למשאו אלא שמעינן מיניה דב' מוטות הוו ואתא רבי יצחק לאשמעינן דשני מטאות היו שם ובכל אחד ב' מוטות*: **שלא היו באותה עצה.** להביא אשכול משונה כזה שהמרגלים לרעה נתכוונו לומר כשם שפירותיה משונים כך יושביה משונים וגבורים וגבוהים: **לדברי רבי יהודה.** שאמר לא גבהו המים אלא י"ב מילין כאורך מחניהם: **דרך הניתן עברו.** בירדן כל אחד מחניהם עבר יחד הילכך לא היה אורך העברה אלא י"ב מילין: **ולדברי ר"א בר"ש.** דאמר יותר משלש מאות מיל בזה אחר זה עברו איש אחר איש כמלא שהיו הרבה ומאוד לעבור דאי כהניתן עברו משום דמים קלין מאדם לא היו נגבהין כ"כ: **מים קלים.** הרבה הם קלים מן האדם: **ומר סבר אדם קל.** להן כמו המים:

מהרש"א בפרש"י בד"ה תילתא דטעוניה כו'. כ"א מהם נשא ק"כ סאים ומכאן אתה כו' ובד"ה א"ר יצחק טורטני כו' ובכ"א היה ב' מוטות כיצד ב' מוטות הולכין כו' ומוט א' לראש הב' והולכין באלכסון ור"י לאו מקרא שמיע ליה כו' עכ"ל מפי' ישן ובפסקי תוספות מפורש בענין אחר וכן שמעתי דשתם מוט שני בדים אחד מימין ואחד משמאל שאנו קורין בל"א טרא"ג והיינו דכתיב ונתנו על המוט דעל בד אחד אי אפשר להניח כלום והשתא שפיר קאמר ומשמע שנאמר במוט איני יודע שבשנים פירוש שיש בו ב' קנים ולב' בני אדם נמי לא איצטריך מדכתיב וישאוהו אלא שב' מוטות ומחוברים היו כ"א בב' קנים שיש לכל אחד ד' ראשים ובכל ראש נשא אחד מהם דהיינו ח' לב' מוטות וק"ל: **כהניתן עברו לדברי ראב"ש בזה אחר זה כו'.** משמע מהאי לישנא דעברו דלא פליגי אלא בהעברת הירדן אבל בחומש פי' רש"י דאיתא בירושלמי איכא פלוגתא בכל המסעות במדבר איכא מ"ד כתיבה היו מהלכים ודכתיב כאשר יחנו כן יסעו ואיכא מ"ד כקורה היו מהלכים מדכתיב ומאסף לכל המחנות ודע מה שדקדקו התוספות כאן כשנכנסו לירדן נמשכו זה אצל זה ולימלמו עלינו שאם לא תאמר כן אלא כדרך הנייתן עמדו בירדן א"כ לא עמדו כולם בירדן בשעה שהתפלל יהושע כו' עכ"ל ע"ש ואין זה ראיה דמי הגיד להם דפעם אחת שמעו כולם התפלה ואימא דיהושע והכהנים היו עומדין בירדן בכמה מקומות ומשמיעין התפלה כמה פעמים וכל העובר שם היה שומע ומ"ש התוס' בד"ה בזה אחר זה כו' יהיה אורך רפ"ח מיל על רוחב אלפי מיל והא מכלן כו' עכ"ל וג' מאות מיל דקאמר נוסף על רפ"ח י"ב מיל היינו ע"י קלות המים לדעת רבי אלעזר בר' שמעון ועוד כתבו התוס' בד"ה מ"ס אדם קל כו' אע"פ שהדבר ידוע כו' אבל כאן שהיו נגדשין ועולין כו' עכ"ל הייטו לפי גרסתם בדברי ר"י וכמה גובהן דגם לרבי יהודה היו נגדשין אבל קשה למה לא השיב ר"י כן לקושית ראב"ש דתשובה נכונה היא ולשיטתינו לפי הגירסא בדברי ר"י וכמה רוחבן לא ק"מ דהמים לא היו נגדשין כלל לר"י כמש"ל ובעיקר קושייתם אף על פי שהדבר ידוע שהמים קלים י"ל דר"י לא חש משום דגם אם על הרוב המים קלים יש נהרות שאין מימיו קלים יותר מבן אדם דמצינו חילוק בקלות המים בנהרות כדאמרינן חדקל חד קל שהיה קל יותר משאר נהרות מיהו בע"י פי' שם שהוא קל בע"א ודו"ק:

°**שלח** לך אנשים ויתורו [אמר ריש לקיש] שלח לך במדבר יג
לדעתך וכי אדם בורר חלק רע לעצמו היינו
דכתיב °וייטב בעיני הדבר אמר ריש לקיש בעיני ולא דברים א
בעיני המקום. °ויחפרו לנו את הארץ אמר ר' חייא בר שם
אבא (א"ר יוחנן) מרגלים לא נתכונו אלא לבושתה של
א"י כתיב הכא ויחפרו לנו את הארץ וכתיב התם °וחפרה ישעיה כד
הלבנה ובושה החמה °ואלה שמותם למטה ראובן שמוע במדבר יג
בן

עין יעקב

בלשה כאיתא בי"ד מדאמרינן כדשייתי כי שלמה: **שנים** אחד נשא תאנה ואחד נשא רמון. כתנא דבי אליהו הובא בילקוט שלח לך איתא שנקחו ה' תאנים וה' רמונים ואשכול אחד כו' דחולק אב"ם דירן וס"ל דכל הי"ב נשאו דהיינו האשכול נשאו שנים כפשטיה דקרא וישאוהו במוט בשנים והעשרה כל א' וא' התאנה או רמון והא דנקטו ה' תאנים וה' רמונים [illegible] עיין שם: **אבע"א** משום דחשיבי. [illegible] **כהניתן** עברו. [illegible] **שלח לך** לדעתך וכי אדם בורר חלק רע לעצמו. עיין פרש"י ועיין במהרש"א [illegible] **לא** נתכונו אלא לבושתה של ארץ ישראל. כתיב הכא ויחפרו לנו את הארץ וכתיב התם וחפרה הלבנה ובושה החמה. [illegible] **לבושתה** של א"י [illegible]

בן זבוד אמר רבי יצחק דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מרגלים על שם מעשיהם נקראו ואנו לא עלה בידינו אלא אחד סתור בן מיכאל סתור שסתר מעשיו של הקב"ה מיכאל שעשה שונאו מך. אמר רבי יוחנן אף אנו נאמר נחבי בן ופסי. נחבי שהחביא דבריו של הקב"ה ופסי שפסע על מדותיו של הקב"ה:

לדעתך. אני איני מצוה אותך אבל ישראל הם אומרים לך שתשלחם כדכתיב ותקרבון אלי כלכם וגו' ואני איני מעכב על ידך. כלום יש אדם וכו'. כלו' אם הקב"ה לוה כלום היה אומר לו לעשות דבר שסופו לבא לידי תקלה: לבושתה של ארץ ישראל. (אותם) [אותו שאילה] שאלו תחלה שלוח המרגלים: לא עלה בידינו. אין אנו יודעין לדרוש: שסתר דבריו. הכחיש ועשה שונאו [של הקב"ה] בדאי: שעשה שונאו של הקב"ה מך. חלש כדאמרינן לקמן אפי' בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם שההביא דבריו. לא אמרם כמות שהם: שפסע. דלג שלא אמרם כאשר הם:

מהרש"א שלח לך לדעתך וכי אדם בורר כו'. עיין פרש"י והוא דחוק ונראה לפרש דר"ל דלא היה בזה דעת הקב"ה שהעיד כבר עליה שהיא טובה והיה להם להאמינו בכך ומדרך משל באדם וכי בורר לו חלק רע לעצמו וכ"ש הבורא שבירר לו א"י כמ"ש ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה וגו' וכבר האריך הרמב"ן בזה כיון דדעת משה היה גם כן לשלוח המרגלים מה חטאו הם יותר ממנו ותוכן הדברים כי גם במלחמות אלו שהיה להם תשועת ה' הלכו לפי הטבע קלת כמ"ש קום מוכן למלחמה ולה' התשועה ולזה הסכים הקב"ה בשליחות יהושע ב' אנשים והם כלב ופנחס שהוחזקו כבר לצדיקים ולא יוציאו דבה על הארץ ולא שלחו אותן רק שידעו מהיכן מתה ליכבש וגם כאן הסכים הקב"ה עם משה לשלח ב' אנשים כאלו כמ"ש שלח לך אנשים דרוב מיעוט שנים אבל ישראל לא היה כונתם לכך אלא לידע אם טובה אם רעה ומשה לא ידע את כונתם זה הרעה וע"כ אמר וייטב בעיני משה וא"ל הקב"ה שלח לדעתך שלא ידעת כונתם הרעה ולא לדעתי כי ה' יראה ללבב שכל כונתם לבושת א"י וע"פ כונתם הרעה שלא האמינו להקב"ה שהיא ארץ טובה לא רצו כל שבט ושבט מהם לשלוח לו מרגל שאינו משבטו כי לא האמין לו לזה א"ל איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא גו' היינו לפי דעת כל נשיא שבט בהם ולא כן דעתי רק בב' אנשים כשרים כמו בשליחות יהושע וק"ל: כתיב הבא ויחפרו לנו את הארץ כו'. מדשינה לכתוב בפרשת דברים ויחפרו במקום ויתורו דכתיב בפרשת שלח לך דרשוהו מלשון בושה כמו וחפרה הלבנה גו וק"ל: דבר זה מסורת בו' מרגלים על שם מעשיהם כו'. דלפי כן ומדכפל קרא לכתוב ואלה שמותם גו' אלה שמות האנשים גומר לומר לך לדייק בשמותם שהם ע"ש מעשיהם: סתור שסתר מעשיו של הקב"ה, פי' עיין פרש"י ועוד י"ל מעשי' הש"י בכל האותות ונסים המפורסמים שעשה להם מיום לאתם מארץ מצרים הסתיר וכסה אותן כאילו אינו רואה אותן שאולי כך לא היה אומר לא נוכל לעלות: ומיכאל שעשה עצמו מך. שאין ח"ו בידו ית' ב"ה ליתן להם מזונות כמו שכפרש לקמן שהוציאו דבת הארץ שאמר בה עיקר המזוני שהם עיקר חיי נפש שהם חטה ושעורה ושמן: ונחבי שהחביא דבריו של הקב"ה. ולא האמין במה שהעיד על הארץ שהיא טובה ופסע על מדותיו של הקב"ה שנותן שכר טוב למאמינים בו כמ"ש בהבטחת א"י אני ה' גו' והיפך ליתן עונש לכופרים שלא האמינו לדבריו הוא הענין לפי דעת הש"י לא היו ראוים להיות שלוחים רק שני אנשים והם כלב ופנחס כמו שעשו בימי יהושע שהושלחו מפי הש"י ולא מפי נשיא כמ"ש כאן כל נשיא בהם כי כלב היה משבט יהודה דלא כתיב בנחשון נשיא וכן פנחס שלא היה נמנה בכלל הנשיאים אבל הם כוונו לרעה למנות להם מכל שבט ושבט שיהיה לו נחלה בא"י ולכך לא רצו בפנחס ולזה כשנתברר להם יהושע משבט אפרים היה חושש משה כיון שהוא ג"כ נתמנה ע"פ נשיא שבט אפרים ולא מפי הקב"ה שמא ח"ו יקלקל עמהם ע"כ הוסיף לו י' משמו של הקב"ה כמ"ש ויקרא משה להושע בן נון יהושע שבא משבט יוסף שגם לו נתוסף אות א' משמו של הקב"ה דהשתא יהיה ליהושע אותיות בתחלת שמו מאותיות שם הש"י וכמ"ש ביהודה שבא ממנו כלב שיהיה ג"כ ברלון הש"י ויה"ה בהם שני שלוחים שלוה הש"י ואף אם יתקלקלו כל השאר להוציא דבה יהיו אלו שנים מפי הש"י מכחישים אותם ותרי במאה ודו"ק:

הרי"ף שלח לך אנשים לדעתך היינו דכתיב וייטב בעיני ולא בעיני המקום. וקשה כיון שסבירא שלא היה מדעתו של הקב"ה משום שאין אדם בורר חלק רע לעצמו א"כ משה שידע שלא היה טוב בעיני ה' לשלחם דכתיב וייטב בעיני ולא בעיני המקום איך היה שולחם ולא משב שאין שליחות זו יעלה כהוגן ואפשר שכשקרבו ישראל ויאמרו לו נשלחה אנשים ויספרו לנו את הארץ ולא היה טוב בעיני ה' משב שלא היה רע אלא במה שאמרו ויספרו שהוא לשון חרפה כדכתיב ותפרס הלבנה וע"כ לא היה טוב בעיני ה' אבל אם לא אמרו כן אלא ויתורו היה טוב בעיני ה' לשלוח השלוחים ועל כן אמר וייטב בעיני הדבר של השליחות ומשכתי שגם טוב בעיני ה' השליחות רק הדבר יספרו וע"כ אמר לו שלח אנשים ויתורו ואכי לא ידעתי כי עיקר השליחות לא היה טוב בעיני המקום:

°ויעלו בנגב ויבא עד חברון ויבאו מיבעי ליה אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות אמר להם אבות העולם בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים יהושע כבר בקש משה עליו רחמים שנאמר °ויקרא משה להושע בן נון יהושע אמר לו יה יושיעך מעצת מרגלים והיינו דכתיב °ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וגו' °ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק מיומן שבאחיו ששי ששמשים

את

עיון יעקב

כך אנשים וכל מקום אנשים השוכים במשמע וכפרש"י על כולם אנשים כי הכל לפי המביים שבושה של אדם קל גדול משל אנשים חשובים כדאיתא במתני' פ' החובל ודפ"א ס"י ס"כ ע"ס: אמר ר"י דבר זה מסורת בידינו מאבותינו. עיין במהרש"א שכתב שדרשו כן מדכפל קרא לכתוב ואלה שמותם ולענ"ד כיון שכן מסורת בידם משמע דלא מיתורא קרא אלא אם קבלה נקבל כי באמת י"ל דאין כאן יתורא דהוצרך לכתוב ואלה שמותם קודם שפורט שמותם ואח"כ על דרך דאי' במד' והובא בילקוט שמואל א' פל ושמו אלקנה הצדיקים שמם קודמין והרשעים הם קודמין לשמם ולפי שמתחלה מרגלים היו רשעים וצדיקים דהיינו יהושע וכלב (או שכן נותן היו מתחלה כשרים ולבסוף המרגלים וכפרש"י בתורה שמתחלה שעת כשרים היו) להכי כתיב ואלה שמותם תחלה וסוף: ואנן לא עלה בידינו אלא אחד. עיין בהגהות פ' האזינו שבורר כל אחד ואחד מהם ע"ש: ויבאו מבעי ליה. ולפי פשוטו י"ל דלכך כתיב ויבא לשון יחיד אכלב לפי בביאתו לחברון עשה רושם שניתן לו את ארץ חברון בשביל שדרך בה כדכתיב בדברים א' ולו אתן את הארץ אשר דרך בה וכתיב ויתן לכלב את חברון ולהכי משנה הקרא שבח ארץ שזאת שמגדלת גבורים כדכתמוך לפי שכבש את ילדו ולזה נבור שכובש את ילדו לכך זכה לארץ הזאת: ונשתטח על קברי אבות. אע"פ שהגוף כלה והמתים אינם יודעין מאומה עמ"ש תוספות מ"מ ע"י תפלה שומעין הרוחות שלהם וכדאיתא בברכות דף י"ח שמע שתי רוחות שמספרות זה עם זה מ"מ שהרוחות שומעין ויודעין ואת שמדייק הש"ס וקאמר והיינו דכתיב ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו דהיינו רוח של אבותיו שמתים מתם היה עמו שנילל מעצת מרגלים משא"כ ביהושע לא כתיב כן לפי שנילל על ידי משה: בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים. אע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ הבא לטהר מסייעין לו ולפי שבקש על עצמו שינצל מהם יקייעהו מן השמים לכך: יהושע כבר בקש משה עליו רחמים. פרש"י יהושע לא הוצרך ליכך שכבר בקש עליו משה ונראה שזה כוונת הש"ס

את הארץ כשחיתות תלמי שמשים את הארץ תלמים תלמים ד"א אחימן בנה ענת ששי בנה אלוש תלמי בנה תלבוש ילידי הענק שמעניקים חמה בקומתם:

יהושע. לא הולך לילך שכבר נקט משה עליו רחמים: והיינו דכתיב ועבדי כלב וגו'. סיפיה דקרא והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה שיא חברון כדכתיב ויתן את חברון לכלב ש"מ כלב שיא דאזיל לחברון: מיומן. גבור שבהם כמו ש"ד שיין חשובה שבשמאל: כשחיתות. שמקום רגליו מעמיק בארץ מרוב כבדו וניכר שם כגומא וכשחת ולשון ששי לא פורש לי מאי דמי לשח תות ונראה לשון מעודי שם שהם כבדים ומקום מעמדם ניכר: תלמים. כתלם שמחרישם שמעלה העפר ומעמיק בארץ: שהיו מעניקים את החמה בקומתם. מרוב גובה קומתם דומין כאילו עוטרים עוקב ועונק בנקב שהחמה יוצאה בו:

מהרש"א יה יושיעך מעצת מרגלים כו'. ומה שכא' כבר במלחמת עמלק ויאמר משה אל יהושע גו' נקרא כן ע"ש העתיד כמ"ש ההולך קדמת אשור גו' ועדיין אשור לא היה כדאמרינן פ"ק דכתובות ע"ש: והיינו דכתיב עקב היתה רוח אחרת עמו גו'. כפרש"י ומסיים ביה והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה דמשמע על מקום מיוחד מן א"י דאל"כ למה לא נאמר כן גם ביהושע שזכה נ"כ לבא אל הארץ וענין רוח אחרת לפי שיש באדם ב' רוחות כמ"ש מי יודע רוח הבהמה היורדת למטה ורוח האדם העולה למעלה דכולה באדם איירי כדברי המפרשים רוח החיוני שבאדם שהוא כשוה בו לבהמה ורוח האחרת שהאדם מובדל בו מן הבהמה דהיינו הנשמה ואמר שלא הלך אחר רוח הבהמי שהלכו בו חבריו אבל הלך אחרי רוח אחרת שהוא הנשמה ומלא אחרי י"י גו' ועל כן זכה לב' עולמות משא"כ חבריו שלא זכו לא"י בעה"ז ולא לעה"ב כדאמרינן במסכת ב"ב וק"ל: ושם אהימן ששי גו' אהימן מיומן כו'. משום דכבר נזכר מקום חברון בכמה מקומות בתורה ולא נזכר שמות אלו ילידי הענק שם אבל זכר אותן כאן לפי ששמותן אלו על שם גבורתם ומפחדם עקמו המרגלים הדרך ואמרו וגם ילידי הענק ראינו שם שקר ודבה היה ולא אמרו כן רק להפחיד ישראל כמו שכפרש לקמן אבל כלב היה לו רוח אחרת ולבו בטוח בי"י שלא יבא לו שם תקלה והלך להתפלל וק"ל:

עח סס
במדבר יג °וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים מאי נבנתה אילימא נבנתה ממש אפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם שיבנה בית לבנו הגדול

בראשית י דכתיב °ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען אלא שהיתה מבונה על אחד משבעה בצוען [ואין לך טרשים בכל ארץ ישראל יותר מחברון משום דקברי בה שכבי ואין לך מעולה בכל הארצות יותר מארץ מצרים שנאמר °כגן ה' כארץ מצרים ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יותר מצוען דכתיב °כי היו בצוען שריו ואפ"ה חברון מבונה אחד משבעה בצוען] וחברון טרשים הואי והא כתיב °ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון ואמר רב אויא (אמר) [ואיתימא] רבה בר בר חנה שהלך להביא כבשים מחברון. ותניא אילים ממואב כבשים מחברון מינה איידי דקלישא ארעא עבדא רעיא ושמין קנינא:

לבנו קטן. כנען קטן מבניו של חם היה ומצרים שני לבניו:
מבונה. לשון אבנה ממנה כלומר מיושבת בפירות: [טרשים סלעים שאין עושין פירות כארץ לחה: דקברי בה שכבי. לא גרסי' מ"מ אלא הכי קאמר ותרע דטרשין הוא ואינה ראויה לפירות ככל שאר הארץ לפיכך יחדוה לקבורת מתים: כי היו בצוען שריו. של מלך ישראל שבלתום אל פרעה לעזור לו על מלך אשור אלמא פרעה בצוען יתיב ושם הולכין לבקשו]: אלכה נא ואשלמה את נדרי וגו'. כלו' אלכה נא ואשלמה בחברון את נדרי אשר נדרתי בגשור כדכתיב בתריה כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור ובחברון מאי בעי והלא לא היה שם המזבח כי אם בגבעון: להביא כבשים. לעולה דאמר מר בנוכחות כבשים מחברון אלמא ארץ מרעה היתה: מינה. כלומר מתשובתך אתה מסייעני שלא היתה חשובה ליזרע כשאר הארץ וכו': דקלישא ארעא. עפר שלה טרשין דק וקלוש ומועט הוא ומתוך כך לא היו חורשין וזורעין אותה תבואות מאכל אדם: עבדא רעיא. מלומחת ומעלה עשבים ואוכלים הצאן: ושמין קנינא. מקנה הצאן שמן שכן דרך הצאן להיות עשבים בארץ יבשה ושמנין יותר מארץ לחה

מהרש"א כי היו בצוען שריו. פי' ששם היה מושב המלכים ושרי' ואיכא לאקשויי דהא דוד מלך בחברון שבע שנים וחברון היה הטרשים שבא"י כדמסיק הכא ויש לומר שאותן שבע שנים לא נפשת עדיין על כל ישראל לא נתנו לו לישב במקומות המעולה מחברון ודו"ק:

עם סס
במדבר יג
דף לה °וישבו מתור הארץ *וכתי' וילכו ויבאו אמר ר' יוחנן משום רשב"י מקיש הליכה לביאה מה ביאה בעצה רעה אף הליכה בעצה רעה °ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה אפס כי עז העם א"ר יוחנן משום ר' מאיר כל דבר לשון הרע שאין אומרים דברי אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו:

וילכו ויבאו ל"ג (אלא) וכתיב וילכו יסורא הוא כיון דכתיב וישובו לא

גי' רש"ל כ"א וכתיב אלא

עין יעקב

בס"ם פ"ב דתמורה כפי גרסת הילקוט פי' שלח לך כלב בן יפנה שפנה עצמו מעצת מרגלים דייק כלשון עצמו שלא התפלל עליו אחר כמו על יהושע שהוא עצמו בבקשתו פנה מעצת מרגלים: אלא שהיא מבונה על א' משבעה בצוען. ותו לא קשיא איך נתן לבנו קטן המובחר שבערים כי דרכם לאהוב הבן קטן שהיא בן זקונים לו כדכתיב ביעקב שאהב את יוסף כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים אבל לבנות הערים שליהם בונה כסדר תולדותם: מה ביאה בעלה רעה אף הליכה בעלה רעה. ויש לפסוק לפי זה פסוק הקודם דכתיב וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום ואיתא במדרש והובא ברש"י ח"ל והלא א"י ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה ומהלך אדם בינוני עש"ה פרסאות הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב והם הלכו ארכו ורחבו אלא בגלוי לפני הקב"ה שיגזור עליהם יום לשנה קלר לפניהם את הדרך עכ"ל וא"כ קשה וכי בשביל זה הקב"ה ניפת לנקרי ה"ל לינזור עליהם רק על הבכיון שהיו בעלה רעה משא"כ בהליכתן להכי קאמר וילכו ויבאו מקיש הליכתן לביאתן שאף הליכתן בעלה רעה: כל לשון הרע שאין אומרים דבר אמת בתחלתו. לשון רש"י באמת כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחלתו אינו מתקיים ונראה דהוא ע"פ מה דאיתא בהכונקין דף ס"ט כך פומתו של כדאי שאפילו למר אמת אין שומעין לו וא"כ הוא נ"כ להיפך אם אומר אמת בתחלתו אפילו אומר שקר אח"כ שומעין לו: שאין אומרים דבר אמת בתחלתו. בפשט רשימו אינו אמת ואם י"ל כי עז העם יגומר הרי על זה מעיד הכתוב כפי עקב שהוא אמת שנאמר גרם גדולים ועצומים תמך עכ"ל מהרש"א וע"ש שמאריך עוד ונ"ד נראה שזה היא שקר באמרו אפס כי עז העם ועז הוא מלשון עזות מלת ובלתם זה אינו דבר יעיד הכתוב נמוגו כל יושבי כנען וכן הגידה רחב כדאיתא ביהושע בשמען ע' דעמי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם כי שמענו את אשר הוביש [illegible] ים סוף [illegible] עמם [illegible] וקשם [illegible] ספים

לא הי"ל למימר אלא ויבאו אל משה: מקיש הליכתן. שהלכו לתור הארץ לביאתן: אף הליכתן בעצה רעה. שמתחלה להוציא דבה נתכוונו: אין מתקיים. שמחזיקים השומעים אותם כבדאין לפיכך אומרים דבר אמת תחלה כדי שיאמינו ואף מרגלים לכך פתחו בשבח הארץ תחלה:

מהרש"א וילכו ויבאו כו' אף הליכה בעצה כו'. גם לפי הדרש כלם אנשים גו' דבתחלה אנשים כשרים היו היינו בשעה שנבחרו אבל בהליכתן בעלה רעה היו וק"ל: ויספרו וגו' וכתיב אפס כי עז העם גו' כל ל"ה כו' ולשון הזה שאמר כל ל"ה שאין בו אמת מתחלתו כו' משמע דסופו ל"ה אינו אמת ואם ר"ל כי עז העם גו' והערים בלורות גו' הרי ע"ז העיד הכתוב בפרשת עקב שהוא אמת שכא' גוים גדולים ועלומים ממך ערים גדולות ובלורות גומר ונראה לפרש לפי שעלחו המרגלים על ג' דברים הא' להודיעם אם אפשר לכובשה והב' אם יש בה חיי נפש כמ"ש השמן היושב עליה החזק גומר ומה הארץ הטובה גומר ומה הערים גומר ולפי שנשתבחה א"י בז' מינים שנאמר ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש ועיקר חיי נפש שבהן הם חטה ושעורה ושמן כדאמרי' פרק הספינה אין מוליאין פירות מא"י דברים שיש בהן חיי נפש כגון ייכות ושמנים וסלתות ר"י מתיר ביין כו' ולכך כשנך ארץ קמא לחטה ושעורה וארץ בתרא לזית שמן כדאמרינן פ' ג' בהכא' לפי שהן עיקר חיי נפש והשתא כשבאו סיפר הכתוב שבאו בתחלה לומר דבר אמת כדי להוציא דבה על הארץ שאין בה רק אלו ז' מינים שהן הג' מינים שהביאו עמהן מן הגפן ומן התאנים ומן הרמונים ואמרו וגם זבת חלב ודבש היא ודקדקו לסיים בדבר שקר ודבה וזה פריה שהראום אבל עיקר חיי הנפש שהם שאר הג' מינים חטה ושעורה ושמן אין בה ועוד אמרו לירא"ם שא"א לכובשה דבתחלה אמרו אמת אפס כי עז העם גו' והערים בלורות אבל סיימו בדבר שקר ודבה שאמרו וגם ילידי הענק ראינו שם שהרי העיד הכתוב שבחברון היו והם לא באו לשם רק כלב לבדו כדאמרי' לעיל מדכתיב ויבא אבל לא אמרו כן אלא כדי לירא"ם ולפחד כל ישראל בא"א לכובשה וכמ"ש לבסוף לא נוכל גו' ודו"ק:

הרי"ף וישובו מתור הארץ וכתיב וילכו ויבאו מקיש וכו'. האי דלא דריש האי היקשא בפסוק וילכו ויבאו והביא קודם קרא דוישובו שענין מבואר דא' לא כתיב תחלה וישובו לא הוה מקשינן להו דדילמא הא כדאיתא אבל השא דכתב כבר וישובו מתור הארץ אין מקום עוד להזכיר ההליכה שהרי כבר אזכר ולמה הזכיר אח"כ וילכו אלא להקיש הליכתם לביאתם וכו' ונספר כסף מזוקק פרשת שלח לך ביארתי אני שאמר הכתוב וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום אע"פ שנמשכת למעבר ים מי יום ואיך בבנו כל הארץ במי יום מלבד שקפלה להם הדרך והלכו כל ארץ ישראל בעוך יום והטעם לפי שגפה שקנים שכל יום ויום שהיו הולכים עד לריכים להתעכב במדבר שנה א' דהיינו יום לשנה וכו' ולכן אומרה התורה הדע למה שבו מקץ ארבעים יום שקפלה להם הדרך לפי שויבאו ויבאו מקיש הליכתם לביאתם שגם הליכתם היתה בעצה רעה. ולכך כל ימי ההליכה גם הם היו ראוים ליענש כנגדם יום לשנה להיות במדבר ובי"ב שבו מקץ ארבעים יום ולא נתעכבו יותר כדי שלא יתעכבו יותר מנגי' שנה במדבר:

ויהם כלב את העם אל משה אמר (רבא) [רבה] שהסיתם בדברים דחזייה ליהושע דקא משתעי אמרי ליה דין ריש קטיעא ימלל אמר כלב אי משתעינא אמרי בי מלתא וחסמין לי (אשתקינהו ברישא והדר אמינא להו) אמר להם וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם סברי בגנותיה קא משתעי אישתיקו אמר להם והלא הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו °עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו א"ר חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה כי חזק הוא ממנו אל תקרי ממנו אלא ממנו כביכול אפילו בעה"ב אין יכול להוציא כליו משם:

ויהם ביתקס: אל משה. (דברים) [בדברים] שהתחיל לדבר במשה והיו סבורים שבגנותו רולה לדבר: שהסיתם בדברים. כדמפרש ואזיל: דחזייה כלב ליהושע. שרלה לדבר והשתיקוהו בקיפה ואמרו לו: ריש קטיעא ימלל. מי שראשו קטוע שאין לו בנים ליטול חלק בארץ הוא ידבר לפנינו: והסמין לי. משתיקין אותי: עלה נעלה. אף לשמים אם יאמר עלינו: ממנו. מן הקב"ה: אל תקרי ממנו. כ"נ שאין הפרש בקריאה בין ממנו שנאמר על יחיד שמדברים עליו לממנו של רבים שאומרים על עצמם: אינו יכול להוציא כליו. אם הפקידם שם: בעל הבית. אדון העולם:

מהרש"א ויהם כלב וגו'. עיין פרש"י והוא דחוק דלפי שנותיו של יהושע שהיו ק"י שנים לא היה לו ליהושע רק מ"ב שני' בזמן המרגלים והיה ראוי להוליד בנים ובני בנים ובפרוק בערך רי"ש פי' לפי שקראו משה יהושע כו' לפי שאות היו"ד קטועה היא עכ"ל גם זה הוא דחוק דמה לגלוג היה לו בזה ונראה לפי מה שאמרנו לעיל דיהושע היה שלוח בלווי הש"י וע"כ הוסיף לו משה יו"ד להבדילו מעלת המרגלים ע"ז לגלגו הם עליו וא"ל דרישא של במוסף שהיא היו"ד היא קטיעה מהמוסף ואתה כאחד מאתנו שלא כתנכם

עין יעקב

לע"פ שהם כשולדתם מלומים ונכורים : אמרין ליה דין ריש קטיעה ימלל. פי' מי שאין לו בנים ליטול חלק בא"ץ ימלל עכ"ל ונצ"ע עי"ך רי"ש פי' לגבי קרי לו ריש קטיע לפי שתנה קראו יהושע כלומר דלהם שמו קטוע לפי שיו"ד אות קטוע היא עכ"ל אמרתי דהיא היא דעיי ביו"ד קטוע היא יחס בתי מנקבא דהיינו יו"ד תמרה וכיון שהיא מסירה וכיוצא לכך לא היו לו בנים והם היו רולים לרון משה ואהרן כדין סנהדרין לרגום אותם באבנים כדאיתא בגמרא (דלא כפרש"י בחומש דקאי על יהושע וכלב) לכך אתו החלה כזבות אין זבת חלב ודבש היא וכסנהדרין אסור ליגב מי שאין לו בנים לכך אמרו ריש קטיעה ימלל וע"פ הדרש י"ל דאיתא בב"ק דסנהדרין דף י"ז ע"א ויתנבאו בני אנשים כאחנה מאי נבואה נתנבאו אמרו משה מת ויהושע מכניס לארץ אבא חנין אומר על עסקי שליו הן מתנבאים ומקשה הגמ' בשלמא למ"ד משה מת היינו דכתיב ... משה כלאם אלא למ"ד בני מאי אהני משה כלאם דלאו הוא איצא דהוי כמו מורה הלכה בפני רבו ע"כ אך זה סותר למאי דאיתא בעירובין דף ס"ג א"ר רבי ... כל ה"והיב מלה קיים רביה אזיל לאבוד כלא ולד דכתיב ויען יהושע וגומר אדוני משה כלאם וכו' נון בנו יהושע בנו ואי"כ אך אנו כאשר ביהושע לכך אמר אדוני ... כלאם לפי שהורו הלכה בפני רבו והוא עליו ככבל בזה אלא י"ל דבאמת יהושע היה מותר לו להורות בפני מ"ה דמשה שלית ליה יקרה לפי שלא מת מתוך שהיה ... רנעים יהושע ולא היה לו בנים י"ל כמ"ש המפרשים לפי שנינן לי א"ת י"ד מגרה שהיתה עק"ה והא"ק ריש קטיעה לפי שאות יו"ד הוא כאלו שלי לכך הוא קטיע באין ... בנים אבל באמת מותר לו להורות הלכה בפני נבה לפי שהלינ לית רביה יקריה ואי"נ י"ל הא דאמר יהושע אדוני משה כלאם היינו לפי שהם הורו הלכה בפני משה רבו אי"כ איך הוא ימלל שרבב כן לביבתו כדי שיתום משה לפי שנגזר עליו כי לא יעבור וגומר והוא יבנם לארץ בליון היינו אומר שהיא ... כך אמר אדוני משה כלאם דליכא למימר כבכל שהורו הלכה בפני משה רבו זה אי"ו דא"כ ... בנים אבל עכשיו מוכח בזה אינו : א"ל והלא הוליאנו ממ"מ וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן. א"ש דקחשיב ג' דברים נגד ג' דברים ... בנים אפס כי עז העם והערים בלורות וגם ילידי הענק ראינו שם לכן אמר הוא שלאמרי גבי כתוק ... מילרים וכתב במקומו שניה לנו את הבליו ולי"ע : דבר גדול דברו מרגלים כלותה שעה. כלו' ... אפי' כל כך לגם אמרו כי חזק הוא ממנו כביכול שכ"ש באין יכול להבטיחו על מ"מ ועיין בעירובין דף ... כלין משם. ... לגר

מהומם מפני שהש"י רק מפני השכינה שם ועפ"כ חשב כלב אולי בדבר לגנות מה יהיו הספן גם לו פי' על דברי בגנותים קונסתעי התחיל לומר הוציאנו ממצרים כו'. הוא היפוך שאמרו שתול שהשתיר ונעשה הש"י אמר שפרשם הוא אותן הוליאנו ממצרים וקרע וכו' ועל באמר מיכאל. שעשה עלמו מן אמר והאכילנו את המן ועל באמר שהאכיל כו' ותקע על מדותיו אמר אם יאמר עלו בולמות כו' וילך לית ולמון הכפל עלה נעלה גומר וק"ל: כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם כו' קראו הקב"ה בעל הבית בא"י כמ"ש שהוא אלהי הארץ ויש לפרש דר"ל דאף אם יציאם לבם לא יוכל להוליאם משם וע"כ נתחייבו בכייה לדורות להוליאם משם וכן נראה לפרש בפ' כל המנחות וק"ל:

ערכין טו
ארץ אוכלת יושביה היא דרש רבא אמר הקב"ה אני
במדבר יג
השבתיה לטובה והם חשבוה לרעה אני
חשבתיה לטובה דכל היכא דמטו מית חשיבא דידהו
כי היכי דלטרדו ולא לשאילו אבתרייהו וא"ד איוב נח
נפשיה ואטרידו כולי עלמא בהספדיה והם חשבוה
לרעה ארץ אוכלת יושביה היא. ונהי בעינינו כחגבים
וכן היינו בעיניהם. אמר רב משרשיא מרגלים שקרי
הוו. בשלמא ונהי בעינינו [כחגבים] לחיי אלא וכן
היינו בעיניהם מנא [הוו] ידעי ולא היא כי הוו מברו
אבילי תותי ארזי הוו מברי להו וכיון דחזינהו סלוק
באילנא שמעו דקא אמר קא חזינא אינשי דדמו לקמצי
שם יד באילני. ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם
בלילה ההוא אמר רבה א"ר יוחנן. אותה *הלילה ליל
ת"ב היה אמר הקב"ה הם בכו בכיה של חנם ואני אקבע
שם להם בכיה לדורות. ויאמרו כל העדה לרגום אותם
באבנים וכבוד ה' נראה באהל מועד א"ר חייא בר אבא
שם מלמד שנטלו אבנים וזרקום כלפי מעלה. וימותו
האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה' אמר
ר"ל מלמד שמתו מיתה משונה. א"ר חנינא בר פפא
דריש רב שילא איש כפר תמרתא מלמד שנשתרבב
לשונם ונפל על טבורם והיו תולעים יוצאים מלשונם
ונכנסים בטבורם ומטבורם נכנסים בלשונם רב נחמן
בר יצחק אמר באסכרה מתו:

אני השבתיה לטובה. כשהמיתים להם כאוכלת יושבים במתים בה הדיר: שכיב איוב. שלא הגין זכותו עליהם והיינו דקאמר כלב סר צלם מעליהם: ה"ג ולא היא כי הוו מברי אבילי תותי ארזי הוו מברי ולא היו בזה בקרנים דאיכהו במניכהו לאמוריים שהיו קורים אותם חגבים: דכי הוו מברי. אומריים את אבליהם כשחוזרים מן הקבר דאמרינן לעיל בכל דוכתא דמטי הכי חשיבא מנייהו ונבין לאבל שעודם תחת הארזים לנחמו: כד חזינהו. מרגלים והיו ירלים לעמוד לפניהם סלקו וכו': וזרקום כלפי מעלה. שרצו לרגום אותם [קאי] כמי אכבוד ה': במגפה. מדלא קרינן במגפה משמע במיוחדת ורלויה להם מדה כנגד מדה: באסכרה מתו שהוא בא על לה"ר כדאמרינן בפ' ב"מ:

מהרש"א ארץ אוכלת יושביה כו' אמר הקב"ה אני השבתיה לטובה כו'. דאם שקר היה זה שלא מתו אז שם ולא ראו שם הספד כלל למה לא השיבו אותם על כך ג"כ יהושע וכלב דשקר הוא כמו שהשיבו על שהוליאו דבה שארץ בטובת א"י כלום א"ל טובה הארץ מאד דהיינו בכל הטובות כמ"ש לא תחסר כל בה גם חיי נפש ושאמרו המרגלים לא נוכל לה מפני הענקים אמרו אל תיראו את עם הארץ גומר אבל התשובה על הארץ אוכלת יושביה היא שהקב"ה חשבה לטובה כו' ואמר וא"ד איוב נח נפשיה כו' איוב ודאי דזקן גדול היה וכי משום שמת הוא חשבו ארץ אוכלת יושביה אלא שהם לא ידעו שאיוב מת וכיון דכולי עלמא עסו הספד חשבו דרבים מתו שם והקב"ה חשבה לטובה שאיוב מת וזאת התשובה מפורש בקרא שאמרו כי סר צלם גומר הוא איוב וק"ל: **ונהי בעינינו כחגבים כו' שקרי היו כו'.** לפי מה שכתבנו לעיל היא גופה שראו הענקים היה שקר כיון שלא היו בחברון אלא שלא היו מוכחשים על כך אלא מפני יהושע וכלב אבל דבר זה וכן היינו בעיניהם מוכחש מלד עלמו דמנא הוו ידעי ומשני ולא היא כו' ר"ל דאפשר דמלד עלמם לא היו מוכחשים דכי הוו מברי כו' והו"ק: **אותו היום ט"ב היה כו'.** אין זה מפורש בהאי קרא אבל בתהלים ק"ה מפורש וימאסו בארץ חמדה גו' וישא ידו להם להפיל זרעם בגוי' ולזרותם בארצות גו' יש רמז בהאי קרא שהם פתחו פיהן לבטן שאמרו או במדבר הזה לו מתנו ולמה מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב נשינו וטפינו יהיו לבז גו' ואמר אמור אליהם חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה גומר ואמר ופגריכם אתם יפלו במדבר ובניכם יהיו רועים גו' אבל יפלו אח"כ בגלויות גם י"ם נתנה ראש ונשובה מצרימה נתקיים בחורבן בית ראשון ע"י יוחנן בן קרח הרי רמז בכל זה בכייה לדורות וק"ל: **וכתיב וכבוד ה' גו'.** מדסמיך ליה בחד קרא משמע ליה שוכבוד ה' הוא דבא לרגום אותם באבנים דלעיל מיניה וק"ל: **וימותו האנשים גו' שמתו מיתה משונה כו'.** כמ"ש התוס' מדסמיך רעה למגפה ולמ"ד מלמד שנשתרבב לשונם ונפל כו' כפרש"י מדכתיב במגפה הבי"ת בפתח משמע המיוחדת להם במדה כנגד מדה וכן למ"ד באסכרה מתו שבאה על לה"ר כפרש"י ועי"ל למ"ד שנשתרבב לשונם כו' הכי משמע ליה וימותו האנשים מוציאי גו' דלא אילטריך ליה דודאי על המרגלים קאי אלא לאשמועינן שמתו ממקום שהוליאו דבה דהיינו לשונם שנשתרבב היא עיקר מוציא דבה שע"כ נקרא לשון הרע:

הרי"ף חזינא אינשי דדמו לקמצי וכו'. פירש"י בתמיה במעטנו אומרים זה לזה נמלים יש ב[illegible] ואע"פ שהם אמרו ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם המשמע כחגבים והם שמעו שהיו נמלים שהוא דבר קטן הרבה מחגב המכוון הוא שבהיותם עומדים על גבי האילנות שהוא מקום גבוה נדמה להם כדבר קטן שהיא הגבהה ובהיותם אללם בעיניהם

עיון יעקב

אמר הקב"ה אני חשבתיה לטובה והם חשבו לרעה. אע"פ שהיו קלת שונין ומוטעין בדבר זה מ"מ נענשו [illegible] הקב"ה לרגלים [illegible] ארץ [illegible] היה לו [illegible] זכות [illegible] יעה [illegible] גם בזה [illegible] דכל היכא [illegible] חשיבא דידהו [illegible] [illegible] ואמר [illegible] יושביה [illegible] ואף איוב נח נפשיה [illegible] [illegible] כי הוי מברי אבילי [illegible] להם בכיה לדורות [illegible] הם בכו בכיה של חנם ואני אקבע להם בכיה [illegible] מלמד שנשתרבב [illegible] על ארץ ישראל [illegible] רב נחמן בר יצחק [illegible] עצמה

בעיניהם היו נראים גדולים מהנמלים דהיינו כחגבים: מלמד שנסתרבב לשונם ונפל על טיבורם וכו'. אפשר לומר שרצה הקב"ה להורותם שנוח היה להם שלא יצאו לעולם כי בעוד הולד במעי אמו הטבור פתוח כי משם הוא ניזון והפה סתום ועכשיו היו תולעים יוצאים מלשונם ונכנסים בטיבורם. שנפתח פי הטבור כאשר היה בבטן אמו:

פב שם יהושע ד כיון שעלה אחרון שבישראל מן הירדן חזרו מים למקומן שנא' °ויהי בעלות הכהנים נושאי ארון ברית ה' מתוך הירדן נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישובו מי הירדן למקומם וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו ונמצא ארון ונושאיו הכהנים מצד אחד וישראל מצד אחד נשא ארון את נושאיו ועבר שנא' שם °ויהי כאשר (תמו) [תם] כל העם לעבור ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם ועל דבר זה נענש עזה שנאמר ש"ב ו °ויבואו עד גורן נכון וישלח עזה אל ארון האלהים ויאחז בו כי שמטו הבקר א"ל הקב"ה עזה ארון נושאיו נושא הוא עצמו לא כ"ש:

כיון שעלה וכו'. סיפא דברייתא דלעיל היא אלא איידי דתנא בה ומכאן אתה מחשב לאשכול נקטו לה לפרשת מרגלים הכא: שבו המים למקומם. שהכהנים עמדו במקומם עד שעברו כל העם וכשעברו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה ונמשכו לאחוריהם פסיעה א' כמלאו ארון והכהנים מצד זה וכו' ואע"ג דההוא קרא דויהי כאשר (תמו) [תם] כל העם לעבור קדים דמשמע דהאי נתקו כפות רגלי הכהנים בעבר שני כתיב לא הוה הכי אלא אין מוקדם ומאוחר דאי כסדרן כתיב הא נפקי להו מן הירדן דכתיב ביה ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם והעם כבר עלו וכיון דארון והכהנים עלו ועברו אחריהם עד שבאו לפניהם הרי יצאו להם מן הירדן ומאי תו דקאמר ויצו יהושע את הכהנים לאמר עלו מן הירדן אלא אין מוקדם ומאוחר והאי עלו מן הירדן דקאמר להו הכי קאמר להו סלקו רגליכם לאחוריכם ועודם בעבר המזרחי. וכתיב בתריה נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישובו מי הירדן למקומם: נשא ארון את נושאיו ועבר. והיינו קרא קמא דכתיב ויהי כאשר (תמו) [תם] כל העם לעבור ויעבור ארון ברית ה' וגו':

מהרש"א נמצא ארון ונושאיו הכהנים מצד א' וכו'. עיין פירוש רש"י הכא מהיכא למדו לומר כן ולא כפשטיה שעברו הארון והכהנים לצד מערב שעברו ישראל ובפי' רש"י בספר יהושע הוכיח לומר כן מדכתיב ויעלו מן הירדן ולא כתיב ויעברו למדנו שעל השפה שהיו עומדים אצלו עלו וא"א לומר שהיו עומדים אצל שפת הירדן במערב שהרי נאמר למעלה כנטבלו רגלי הכהנים בקצה המים ושם ויעמדו הכהנים וכל ישראל עוברים עכ"ל:

הרי"ף נמצא ארון מצד א' כו'. פרש"י ואע"ג דההוא קרא קדים וכו' צריך לבאר הא דמשמע מלשון רש"י שאם נפרש נתקו רגלי הכהנים בעבר שני הוי שפיר והרי גם לאותו פירוש צריך לומר אין מוקדם ומאוחר לפי שאם כבר עבר הארון והכהנים לפני העם איך אומר אח"כ נתקו כפות רגלי הכהנים מהירדן אלא ודאי אין מוקדם ומאוחר ונראה לפרש דאתי שפיר אם נפרש אם נתקו אל העבר השני דקרא קמא קאמר כאשר תמו כל העם לעבור הים בכלל כל העם גם הכהנים שנתקו אל העבר השני ואחר עברם נסעו עם הארון לפני העם ומה שחזר אח"כ ואמר נתקו כפות רגלי הכהנים הוא ללמדנו שמיד שנתקו אל החרבה חזרו מי הירדן למקומם אבל אם נפרש נתקו אל החרבה בעבר הירדן מזרחי א"כ כאשר תמו כל העם לעבור איננו מדבר על הכהנים כי הם לא עברו ברגל אלא הארון נשא את נושאיו וזה היה לאחר שנתקו רגלי הכהנים לחרבה ואיך הוא אומר נתקו רגלי הכהנים לאחר שהזכיר שהיו לפני העם אלא אין מוקדם ומאוחר:

פג שם °ויחר אף ה' בעזה ויכהו שם האלהים על השל רבי יוחנן ור' אלעזר ח"א על עסקי שלו וח"א שעשה צרכיו בפניו. שם °וימת שם עם ארון האלהים אמר ר' יוחנן עזה בא לעוה"ב שנא' עם ארון האלהים מה ארון לעולם קיים אף עזה בא לעוה"ב. שם °ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעזה א"ר אלעזר שנשתנו פניו כחררה אלא מעתה כל היכא דכתיב ויחר ה"נ התם כתיב אף הכא לא כתיב אף:

על עסקי שלו. שגגה ששגג לאחוז בו: שעשה צרכיו. של לשון כי ישל זיתך ובשלייתה דבר (שמשיל) [המוטל] ממעלה למטה: הארון לעולם קיים. שהרי גנוז כדאמרינן ביומא שגנזו יאשיהו: חררה. עוגה שאופין על גבי גחלים:

מהרש"א על עסקי שלו כו'. ששגג לאחוז בו כפרש"י גם כי שמטו הבקר לא היה לו לאחוז בארון שלא יפול דאם נושאיו נשא עצמו לא כ"ש ומ"ד על שעשה צרכיו כו' היינו דזה נמי גרמא לו דהא בדש"י מפורש בקרא ויכהו על אשר שלח ידו גו' ולפ"ז מ"ד על שלו היינו משום הך שגגה לחוד נענש ויש לדקדק דא"כ מאי קאמר ר"י עזה בא לעה"ב וכי משום הא דשגג לאחוז בארון ולא למד ק"ו לא יהיה לו חלק לעה"ב ואם כמאן דר"י הוא דקאמר שעש' צרכיו בפניו הוה ניחא אבל אם כן הל"ל תסתיים דר"י הוא דקאמ' שעשה צרכיו בפניו ולא ר"א ובילקוט גבי עזה בא לעה"ב ל"ג אמר ר"י והשתא ניחא דלא קאמר תסתיים דר"א מלי סבר דעשה צרכיו ולהכי איצטריך לאשמעינן דיש לו חלק לעה"ב ודו"ק: שנשתנו פניו כחררה כו'. שהיה מצטער על שמת עזה על ידו גם על שלא נשאת הארון בעגלה ולא נשאו בכתף כדינו ודרש מן ויחר חררה בב' רישי"ן כמ"ש בערוך בערך חר שנקראת חררה על שם החור שאפויה בו עכ"ל ע"ש:

דרש

עין יעקב

טעמא שאמר שמתו באסכרא כי אולי זה מחמלה בהם ונומרם. כבני מעים שהוא הטבור ראש למעים: נשא ארון את נושאיו. עיין פרש"י ומהרש"א וי"ל ג"כ דנפקא ליה והוי מלי למיכתב רק וישובו מי הירדן למקומם ל"ל למיכתב עוד וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו אלא ודאי להראות גודל הנס שהעה"כ שחזר להיות מלא על כל גדותיו אע"פ שהכיר הארון את נושאיו ועיין שמות רבה סוף פ' ל"ו למד מדכתיב נתקו ע"י אחר ועיין ברד"ק מ"ש על קושיא זו גם ביהושע ד': אמר לו הקב"ה. לאו א"ל ממש קאמר אלא עליו ובשביל עונשו אמר כך: ארון נושאיו נושא וכו'. עיין בעמק יהושע פ' נשא שמקשה הרב ר' ישראל עלקסר מגמרא דחולין דף כ"ד ע"א דבשילה ובית עולמים אין עבודתו בכתף עיין ברמב"ם פ"ב מהל' כלי המקדש וכה"ג ובאמת לק"מ אף דלא הוי עבודה שמידיעות בכתף כמו במדבר שנטלטלו תמיד ממקום למקום מ"מ דרך מקרה כשנטלטלו במלחמה היה בכתף וכה"ג מחלק שם בכ"מ ורד"ק וכן מוכח בפסוקי ד"ה ב' ל"ה פסוק ג' אין לכם משא בכתף ונומר מכלל דיקודם אף בבית עולמים היה עבודתם בכתף: ויחר אמר שעשה צרכיו בפניו. ולפי זה ל"ל הא דכתיב וישלח עזא הוא מלשון שליחות יד כדי לאחזו: ויחר לדוד שנשתנו פניו כחררה. אפשר לומר הטעם שחרה לדוד כל כך על זה דעל ידי כן ראה שהוא ג"כ חטא דאיתא ברד"ק וכן הוא בשמואל ב' סימן ו' כדה"י א' סי' י"ג שכתב בזה שגה דוד כי ע"י הלוים הי"ל להביא ולא בעגלה כמ"ש ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו והענין אשר שגה דוד והלא מקרא מפורש הוא כי לא יהיה לו טעות כזה אם ישאו בעגלה אע"פ שכתב בכתף ישאו כי אמר באותו זמן במדבר לזה הטעם כן לפי שהיה המשכן נשא בעגלות לזה לשאת הארון בכתף להורות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן אבל בזמן שאין המשכן הכל שאין חטא לשאת בעגלה ובזה שגה וקרוב לזה איתא ברבה סוף פ' במדבר כיון שהיו באין לטעון את הארון היו מוטעטענו כעבדים אמר הקב"ה התורה היא חיים שנאמר עץ חיים היא וכו' ע"ש אבל לפי טעם הפשוט דלכך נאמר הלוים נושאי המשכן נתנו העגלות לפי שהיה להם משא כבדה משא"כ הארון נושא את נושאיו לכך בכתף ישאו ולא בעגלות א"כ שגה דוד שאף בזמן שאין משכן אין לשאת על עגלה לכך ויחר לדוד שמצה עוזיהו ראה שהוא ג"כ שגג שנתן שהוסיו על עגלה עיין בז"נ בביאורי להרמב"ם

סד ע"ב תהלים קיט משלי כג במדבר ז

דרש רבא מפני מה נענש דוד מפני שקרא לד"ת זמירות שנא' °זמירות היו לי חקיך בבית מגורי א"ל הקב"ה ד"ת שכתוב בהן °התעיף עיניך בו ואיננו אתה קורא אותן זמירות הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר °ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו ואיהו אתייה בעגלה:

נענש דוד. שמת על ידו עוזא: **זמירות היו לי חקיך בבית מגורי.** כשהייתי בורח מפני אויבי וגורתי מפניו הייתי משתעשע בחקיך והיו לי זמירות לשעשועי: **התעיף.** לשון וכפלא דמתרגמינן ותעיף שאם תכפול עיניך לסתום עין בהיסח הדעת מהסתכל בהם עוד ואיננו: **לא נתן.** משה עגלות לבני קהת לפי שים עליהם לשאת בכתף כי לא היו הם ממונים אלא על דבר קדושת הארון והשלחן [והמנורה ומזבח הזהב]:

מהרש"א זמירות כו'. כי הזמר הוא בפיו של אדם לפי שעה אבל ד"ת הם צריכים תמידות שלא ימושו מפיו כדי שלא ישתכחו ממנו ועד"ז אמרו גנאי גמור זמורתא תהא ומייתי מקרא התעיף עיניך בו גו' דאיירי בד"ת דכתיב לעיל מיניה ובינתך חדל דהיינו ואל בינתך אל תשען שאי אתה צריך לחזור אחריה כי התעיף עיניך גו' כי בקל תבא לידי שכחה וק"ל:

בשם הגאון מוהר"ר אבינדור ז"ל חתן הגאון בעל קיקיון דיונה זצ"ל. הריני מכשילך כו' ולבני קהת לא נתן וגו'. שלפי סידור העבודה קודם הבאת העגלות היה הכל בכתף ואחר שנאמר למשה קח מאתם וגו' ונתת אותם אל הלוים איש כפי עבודתו לא מצאתי היכן נרמז לו שלא ליתן לבני קהת עגלה רק בכתף ישאו וא"כ לא היה לדוד מקום לטעות וצ"ל דנרמז למשה שארון נושא את נושאיו ולזה לא נתן עגלה לבני קהת וזהו כונת הפסוק ולבני קהת לא נתן ולמה לא נתן עגלות ומתרץ כי בכתף ישאו השי"ן בקמ"ץ ולא בשב"א לרמוז שבני קהת ישאו מן הארון. ובערכין נפקא לן מהאי קרא וממשמע שני בכתף איני יודע שישאו אלא לשירה מן התורה וכה"א שאו זמרה ע"ש. ונקטינן בערכין משורר ששיער בשל חבירו חייב מיתה שנא' והזר הקרב וגו' ע"ש ובזה יובן טעותו של דוד שלקח עגלה דס"ל שהיה למשה ליתן לבני קהת ג"כ עגלות א"כ מיקרי עבודה ולא ס"ל שהארון נושא את נושאיו ולכן אמר הקב"ה הריני מכשילך שקשה קושית הגמרא הם נאמר בכתף למה נאמר ישאו וצ"ל דיליף מיניה שירה מן התורה וקי"ל משורר ששיער בשל חבירו חייב מיתה אם כן היאך עבדו בני קהת משא ושירה הא משורר ששיער חייב מיתה משא"כ אי אמרי' ארון נושא את נושאיו ולא יצטרך עגלה הוי כאילו אינה עבודה ושרי להן לשורר ודו"ק וזהו פי' הפסוק וכנניהו שר הלוים במשא יסור במשא כי מבין הוא יש לדקדק מפל במשא גם מלת כי מבין הוא מיותר אלא הפסוק מתרץ הענין איך היותו שר במשא הלא משורר ששיער חייב מיתה. ומתרץ כי מבין הוא וידע כי ארון נושא את נושאיו וק"ל. וזהו כונת חז"ל וישרנה הפרות מלמד שהפכו פניהם ואמרו שירה שהורו שלא עבדו עבודה בנשיאת ארון ושרי להם לשורר וק"ל:

הרי"ף מפני מה נענש דוד. פרש"י שמת עוזה על ידו וקשה שהרי עוזה בחטאו מת על עסקי שלו או שעשה צרכיו בפני הארון כדאמרן לעיל וי"ל דמ"מ לא היה מת שם בשעת שמחת העלות הארון שלא נערבב השמחה אלא אחר כך הוא בעונו ימות אלא מפני ענשו של דוד מת עכשיו ונתערבבה השמחה אותה שעה ועל זה ליה אמר מפני מה נענש דוד וכו'. הריני מכשילך וכו' תימה דהא דכתיב ולבני קהת לא נתן הוא במדבר לפי שעה ומנ"ל דגם לדורות לא הותר ליה את הארון בעגלות וגם נ"ל איך דוד טעה בדבר שהתינוקות של בית רבן קורין בו ואם מה שטעה הוא כי חשב דוד שלא היתה מצוה לדורות א"כ איך אמר הקב"ה הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין כי בדבר הזה יש בו לטעות אפי' גדולי ישראל ונ"אה שבדברי התורה כתיב ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו והאי ישאו הוא מיותר דמספיק לומר כי עבודת הקדש עליהם בכתף או הל"ל בכתף נושאים מאי ישאו אלא לרמוז שגם לעתיד ישאו בכתף ולא בעגלות ודוד טעה שלא דקדק מאי דכתיב ישאו ועל האמת נכשל בדבר שאפי' תינוקות של בית רבן יודעין דלא כתיב ישאו בלשון עתיד אלא לרמוז שגם לעתיד ישאו בכתף ואיהו אייתיה בעגל' ואחר שכתבתי זה מצאתי שכתב כן הרב מוהר"ר שמואל לאנייאדו זצוק"ל בספר כלי יקר וזכיתי להעתקתו:

שמואל א ו ש"א ז

°**ויך** באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' מישום דראו ויך ר' אבהו ור' אלעזר ח"א קוצרים ומשתחוים היו וח"א מילי [נמי] אמור *מאן אמריך דאמריית ומאן פייסך דאיפייסת °ויך בעם שבעים איש וחמשים אלף איש רבי אבהו ור' אלעזר ח"א שבעים איש היו וכל אחד ואחד שקול כחמשים אלף איש וח"א נ' אלף היו וכל אחד ואחד היה שקול כשבעים סנהדרין

ויך באנשי בית שמש וגו'. לאו בהך הכאה דדוד כתיב אלא כשהביאוהו הפרות מפלשתים. ואיידי דאיירי בארון נקט לה: **מישום דראו.** ונסתכלו בו ויך בתמיה: **קוצרים ומשתחוים היו.** ולא בטלו מלאכתם לכבודו והאי ראו לשון בזיון כמו אל תראוני שאני שחרחורת: **מאן אמריך דאמריית.** מי הכעיסך שהכעסת ולא הצלת עצמך מן השביה. ועתה מאן פייסך. שנתפייסת לבא מאליך:

מהרש"א מישום דראו ויך גו' כו'. פרש"י לא בטלו כו' ושוא דחוק ונראה לפרש ע"פ מדרש ילקוט כיון שראו היה להם ליטול את בגדיהם ולהכות על פניהם וליפול לפניו שעה או ב' וג' עד שיתכסה הארון של מש"ה הקב"ה והם לא עשו כן אלא כשראו היו שוחקים זקופים ומרקדים ומדברים דברים יתירים שנאמר ובית שמש קוצרים כו' ע"ש באורך והיינו דאמר שראו הארון בדרך קוצרים ומשתחוים ולא נפלו על פניהם שלא לראותו דרך חרדה ויראה אבל עמדו זקופים וראו ושמחו כמפורש בסוף המקרא וישמחו לראות דהיינו דרך קלות ראש ולא בדרך גילה ברעדה במקום גילה תהא רעדה ודאמר מילי נמי אמור: **מאן אמריך כו'.** אפש' שנלמד מונם שנאמר בסוף הענין ויאמרו אנשי בית שמש מי יוכל לעמוד לפני ה' אלהים הקדוש הזה גו' שאחרי שנענשו הם אמרו כן בדרך ויכוח כי לא יפה דברנו מאן אמריך כו' ומאן אתא לך דאיפייסת ובאת מאליך אבל מה שחזר הארון ובא בע"כ של פלשתים הוא לפי שיד ה' היה בהם כמפורש הקרא וק"ל: **ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש גו'.** מדלא כתיב וחמשי' אלף איש בוי"ו גם מדכתיב איש איש בכל פרט משמע להו דהיינו השבעים איש היינו הכי אלף למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה דאל"כ לכתוב כי אלפי' ע' איש ויזכחן

תרגם

עיון יעקב

להרמב"ם פ"ב מהל' כלי המקדש וכאמת לק"מ כי דעת הרמב"ם הוא דעת רש"י בגמרא ע"ש ודו"ק ועיין בסמוך: **אתה קורא** אותן זמירות הריני מכשילך בדבר שאפי' תינוקות של בית רבן יודעין אותו. נ"ל ג"כ לפי מ"ש לעיל דהא עיקר הטעה של דוד היה שקרא לדברי תורה זמירות לפי שהיה מחשיב כבוד התורה (וכן הוא במגיד שהואל כ' וי"ע ע"ב) לכך הריני מכשילך בדבר שתינוקות של בית רבן יודעין דכתיב בכתף ישאו ואיהו אתיה בעגלה ול"ל איך שגה בזה אלא נ"ל דס"ל דדוקא במדבר כתיב בכתף להראות שכבוד התורה גדול מכל א"כ מזה אתה ידע כבוד התורה ודו"ק היטב: **ר' אבהו** ור"א חד אמר קוצרים ומשתחוים וח"א מילי אמור. אפשר דפליגי בהא דיו"ד מילי אמור ס"ל דמ"א לומר שלכך גם שהיו קוצרים ומשתחוים שלא בטלו המלאכתם הא קי"ל אין בעלי אומנות מחויבים לבטל מלאכתם כדי לעמוד מפני הלומדי הכם וכדאיתא בקדושין ל"ג וכ"ד סימן רמ"ד וכ"ש מפני התורה שאינם חייבים לעמוד לבטל ממלאכתם דהא כבוד ת"ח עדיף מכבוד התורה וכדאיתא בסוף מכות גבי כמה טפשאי בלא אינשי ע"ש ועיין בתשובתי שבות יעקב חלק א"ח סימן י"א אבל מ"ד דאמר קוצרים ומשתחוים ס"ל קדושת וכבוד ס"ת עדיף מכבוד ת"ח וכדאיתא שם בקדושין דף ל"ג ע"ב אבעיא להו מהו לעמוד מפני ס"ת רבי אלעזר אומר ק"ו מפני לומדיה עומדין מפניה לא כ"ש ש"מ דר"א ס"ל דעדיף קדושה וכבוד ס"ת מת"ח לכן יש לו לבטל ממלאכתו כמלא דר"א אזיל לטעמו יחספים דר"א אמר קוצרים ומשתחוים ודו"ק: **הך אמר** ע' איש היה וכל אחד ואחד שקול. נראה דפליגי אי רוב מנין בכמות או רוב בנין באיכות קדים ולמ"ד ע'

איש

תרגם וקתני בספי עומא בבנין גברא כו' ובקהלא כ' אלפים יתייסב לפי דבריו דנקט היא בכל פרט אבל לא יתייבב דהוה ליה למכתב ותמשים בו"ו ודו"ק:

כו ויהי כי צעדו נושאי ארון ה' ששה צעדים ויזבח שור ומריא וכתיב שבעה פרים ושבעה אילים א"ר פפא בר שמואל על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים א"ל רב חסדא א"כ מלאת כל א"י במות אלא א"ר חסדא על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדרים של שש פסיעות ז' פרים וז' אילים. כתיב גורן כידון וכתיב נכון [א"ר יוחנן] בתחלה כידון ולבסוף נכון. נמצאת אומר שלשה מיני אבנים הוו אחד שהקים משה בעבר הירדן שנא' בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר ולהלן הוא אומר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו' ואתיא באר באר. ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן שנאמר ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן ואחד שהקים יהושע בגלגל שנא' ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל:

וכתיב שבעה פרים ושבעה אילים. בדה"י והכי איתא דקרא ויהי בעזור האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים: מלאת כל א"י במות. מזבחות דעל כל פסיעה מזבח: כתיב כידון. בדה"י ויבא עד גורן כידון וישלח עזה וגו' ובשמואל כתיב גורן נכון: בתחלה. כשבא הארון בא נעשה להם ככידון שהרג את עזה: ולבסוף. לאחר שנתהה שלשה חדשים בבית עובד אדום נעשה (להם) נכון שהכין את ביתו דכתיב [ויברך] ה' את עובד אדום אשתו וקמותה כלותיה ילדו ששה ששה בכרס אחד והיינו דכתיב פעולתי השמיני גו' וכתיב ששים ושנים לעובד אדום ובמעשי בשם רבי מנחם בירבי חלבו גורן נכון הוא גורן ארונה היבוסי ול"כ הוא ה"ג בתחלה נכון ולבסוף כידון על שם המזבח בתחלתו בשי וסופו חרב וכידון ל' שבר ומורכן הוא כמו ירא עיניו כידו: נמצאת אומר. סיפא דברייתא דלעיל הוא אלא מבוס דתנא בה ועל דבר זה נעשה עזה הפסיק בכלהכי: שהעמיד משה בעבר הירדן. בערבות מואב והנא דהני ברייתא קאי בארץ כנען וקרי עבר המזרחי עבר הירדן וכי קאי בערבות מואב או באחר המסעות קרי ארץ כנען עבר הירדן וה"א עבר המערבי: בגלגל. לאחר שבנו מהם המזבח בהר עיבל קפלום והביאום לגלגל וקבעום בה:

בהרש"א על כל פסיעה כו' וכ"ל דה"ק דבכל א' ונו' לעדים שור ומריא ולא נקט ו' אלא משום ז' פרים וז' אילים דמפורש באידך קרא דדה"י ולנו"ד על כל שש' פסיעות שור ומריא ניתא מפי דנקט בהאי קרא ששה לעדים וקרא דהתם ז' פרים וה' אילים היינו על כל ו' סדרים כו' אע"ג דלא מפורש התם כלום נלמד קצום מן המפורש ונם הכא בשור ומריא ו' אף התם בז' פרים ו' ודו"ק:

בתחלה כידון ולבסוף נכון כו'. פי' שני בפרש"י בשם רבי מנחם הוא דחוק דמשמע מתוך המקראות דשמואל ודה"י שאחר שפרץ בעזה שם הניחו בדרך לבית עובד אדום הגתי ושם שהה שם שלש' חדשים ואחר כך העלוהו לעיר דוד גם פי' ראשון הוא דחוק לפרש כידון על פרץ עזה ונכון על בית עובד באין זה ענין אחר אבל הנראה כידון ע"ש פרץ עזה כשהכהוהו בעגלה ונורן נכון על שנשאוהו משם לעיר דוד על נכון על כתפים כדינו כמפורש במקראות וק"ל: נמצאת אתה אומר ג' מיני אבנים. יש לעיין בזה מה טעם אבני' של משה שהקים דאותן של יהושע בגלגל מפורש כי ישאלון גו' אשר נכרתו מי הירדן גו' לזכרון לבני ישראל עד עולם וכן שהניחם בתוך הירדן קאמר מטעם זה ויהיו שם עד היום הזה גם אינו מענין סיפורו של הברייתא דמיירי כולו במעשה יהושע בעברו הירדן הסמו' בו ידוע כמ"ש בעל העיקרים באמונתינו ג' הם העיקרים ויסודי האמונה והם תורה מן השמים ומציאותו יתברך ב"ה המחדש עולם ושכר ועונש והאבן הוא רמז בכל מקום על היסוד ועיקר כמו אבן פנה גו' וקאמר ג' מיני אבנים לרמוז על ג' יסודי האמונה אבני' של משה לרמוז על יסוד התורה שנכתב עליהן מפי משה שהורידם משמים והאותם שבגלגל והם עלמן שבנו מהן מזבח בהר עיבל אשר שם כאמרו הקללות והברכות שהם השכר והעונש בקיום התורה ובהעברת התורה שנכתבה עליהן ואותו שהקים בתוך הירדן להורו' על מציאותו ויכלתו לחדש עולם באות אשר נכרתו מי ירדן מפני ארון גומר וק"ל: שהקים בגלגל כו'. פרש"י דלאחר ש' והב' מוכחא הסוגיא לקמן דאותן של הר עיבל הן בעלמן שהביאו אח"כ לגלגל ודברי רש"י בחומש תמוהין בזה שכתב נמצא אתה אומר שלש' מיני אבנים היה בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל כדאי' במס' סוטה עכ"ל וזה אינו דהיינו של עיבל היינו של גלגל אלא דג' מיני אבני' האמור במשנתין היינו עם אבני' של משה וכב' כתב הרא"ם דל"ע:

הריף על כל שש פסיעות שבעה פרים. נראה לתת טעם שעל שש פסיעות הקריבו שבעה פרים ולא שש כמנין הפסיעות לפי שבכל פסיעה היו מקריבין פר אחד ואם כן בפסיעה הששית היה ראוי להקריב גם כן פר אחד וגם כנגד כל השש פסיעות ששה פרים נמצא שנשלמ"ף ספר שהוא כנגד פסיעה ששית עם שש פרים שהם כנגד השש פסיעות (אלו נמספר שבעה פרים וכן יתבאר לקמן על כל שש' פסיעות שור ומריא ועל ששה סדרים של ז' פסיעות ז' פרים:

תנו רבנן כיצד כתבו ישראל את התורה ר' יהודה אומר על גבי אבנים כתבוה שנא' וכתבת על האבנים את כל דברי התורה ואח"כ סדוהו אותו בסיד אל רבי שמעון לדבריך היאך למדו אומות [של אותו הזמן] את התורה

עין יעקב

לים היה ס"ל חב מכין קדים ומ"ד נוין אל"ף לים פיה וכל אי סקול כפי אים ס"ל יוב בנין מדיף להכי נקט סהלה הבנין סב"ל אי סקול כפי אים: וזבח שור ומריא וכתיב שבעה פרים ושבעה אילים. עיין כיבה במדבר פ"ד בדים עוד כמה דרושים על זה והרד"ק כתב נסין יהבא כתיב והכא מתחע דוד זבח והתם כתיב ויזבחו קאי על קרוס פ"ס: כתיב גורן כידון וכתיב נכון. עיי', ב"ב"י פ"ס נו"ק; בתחלה נכון ולבסוף כידון ועיין מהרש"א והרד"ק ועי"ל בתחלה נכון בבית מוכן ל... כיון בא לנשאו עיי בקרים בכתף ולבסוף בנשאו כדינו נכון והתחינה בשמואל דכרנם כל נכון מסכן ע"ש: נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו אחד שהקים משה. נראה לי הטעם שכתבו כן שלש מינים לפי שכתובי כן כדי כשיהיו בא ישראל ללמוד התורה ובלא אילות חנוק ם בא"י יבורה ועבר הירדן והגלגל לכן כתבו כן על שלשת מיני אבנים במקומות הלוקים כדי שלא יעלו האומות מכל בלא סלוחם שיכולין ללמוד את התורה והיינו לעם הסופרים שקדים הסחלה כמלחמה אף הא' מקבלין: ואח"כ סדוהו בסיד. וקשה בלמה למה סדוהו בסיד כיון שעיקר הטעם היה כדי ללמוד את התורה ואם לא נאו כיון להם כינה יסירה וקלשו לא היו יהודים היכולין ללמוד ואפשר במחו כן לפי. סגלי וידוע שישראל ילמו בעולם ורקחו אותם התורה. והיינו ולכך כתבו כן לאומים: האיך למדו אומות העולם תורה. פירש"י הלא לא כתבו בכנפים לכן אלא לבוא ולגמרה כל הגולה שלא יסיה פתחון פה לאומות לומר לא היי מסיין לשוטם ולכן לכך. דהלא נלאו הכי אין להם פתחון פה לומר כן דכתיב הופיע מהר פארן חרה משביד למו נ למד לשור סקבים של כל אומה ולשון ולא ילו לקבלו כדאיתא בריש פ"ק ומודים אליו קודם שלום להסרימם כיו יכולין לומר בהיו רולין להסגייר ולמוד כמסובם לקבל על פס עול סתורה. והמסום אף שלא סיה להם פסק נגמרה בכן באי להם בכנפים לכן:

ד"ע

התורה א"ל בינה יתירה נתן הקב"ה באומות ושגרו נוטירין שלהם וקלפו את הסיד והשיאוה באותה שעה נתחתם גזר דינם (על ע"ז) לבאר שחת שה"ה להם ללמוד תורה ולא למדו רבי שמעון אומר על גבי סיד
דברים כ כתבוה וכתבו להם למטה °למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם הא למדת שאם חוזרי' בתשובה מקבלים אותם אמר רבא בר (רב) שילא מ"ט דר"ש
ישעיה לג דכתיב °והיו עמים משרפות סיד על עסקי סיד ורבי יהודה אמר לך כסיד מה סיד אין לו תקנה אלא שריפה אף אותם האומות אין להם תקנה אלא שריפה כמאן
שופטים כא אלא הא דתניא °ושבית שביו לרבות כנענים שבח"ל
יבמות לו שאם חוזרים בתשובה מקבלים אותם *כמאן כר' שמעון:

ביצד כתבו. על המזבח בהר עיבל: היאך למדו אומות תורה. [העתיקו התורה] הלא לא נצטוו לכתבם בע' לשון אלא לבא וללמדם כל הרוצה שלא יהא פתחון פה לאומות לא היה לנו מהיכן ללמוד: נוטירין שלהם. סופרים שלהם והם קורים אותה נוטר"יי: והשיאוה. והעתיקוה כלומר נטלוה משם ע"י העתקה: וכתבוה להם מלמטה. בסוף הדף: למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות. לעיל מיניה כתיב כי החרם תחרימם ודבר זה כתבו למטה להודיע לכנען אומות היושבים חוץ מגבול ארץ ישראל שלא נצטוו להחרימם אלא (על) אותם שבתוך הגבולים נצטוו להחרימם כדי שלא ילמדו אותנו מעשה קלקולתם אבל אתם היושבים חולה לה אם אתם חוזרים בתשובה נקבל אתכם וה"ג בהדיא בתוספתא אם אתם חוזרים בכם אנו מקבלים אתכם ובתוכה אין מקבלים שמחמת יראה עושים: מ"ט דרבי שמעון. דאמר על גבי סיד כתבוה: על עסקי סיד. בהתורה נכתבה עליו והיתה מגולה לעיניהם ולא למדוה: אלא שריפה. גיהנם שכל זמן שאין מתגיירים הם קרוים עמים אין חלקם אלא משרפות סיד: ה"ג ושבית שביו. לרבות כנענים שבחוץ לארץ דקרא בח"ל כתיב כי תלא למלחמה מן הארץ לח"ל והכי תניא בספרי כי הלא למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר דכי תלא משמע כשהעלה על דעתך ללאת ושבית שביו לרבות כנענים שבתוכו בא הכתוב להתיר כנעניים שבח"ל ולקיים מהם יפת תואר שלא יהו בכלל לא תחיה כל נשמה דהאי ושבית קרא יתירא הוא · כמאן כר"ש. דאמר שכתבו להם שיחזרו בתשובה ויקבלום אלמא לא היו העומדים חוץ לגבולים בכלל לא תחיה כל נשמה אבל לר' יהודה כולם בכלל לא תחיה כל נשמה:

מהרש"א שנא' וכתבת על האבנים כו'. ולא מייתי קרא דכתיב מיניה והקמות לך אבנים גו' וכתבת עליהן את כל דברי גו' משום דמיניה משמע כר"ש דכתיב ושדת אותם בשיד וכתבת עליהם גו' דמשמע סיד ואח"כ הכתיבה אבל מהאי קרא וכתבת על האבנים משמע הכתיבה על האבנים מיגו ואח"כ הסיד ואין מוקדם ומאוחר בתורה' ולכך פריך לקמן מ"ט דר"ש דעל האבנים משמע מתם על האבנים ודו"ק: א"ל בינה יתירה כו'. נראה דלר"י איצטריך למימר והשיאוה דהיינו העתיקוה ונשאוה משם לכ"ע דע"י קילוף לאו כ"ע ידעי לקרות בו אבל לר"ש דלא הי' בו קילוף כ"ע ידעי לקרות בו משם גם מ"ש ר"י ועד"ז נתחתם גזר דינם כו' ראיה קלת לדברי ר"י שהעתקה הזה הי' מלוי לכ"ע אבל לר"ש בלא העתק לא היו נענשים כ"כ לילך לשם לקרות בו וק"ל: וכתבו להם למטה למען אשר לא ילמדו גו'. נראה לפרש לר"י דכתבוה על האבנים כדי שסופרי אומות יעתיקוהו לכל העולם לא הי' כתוב האי קרא למטה דאיירי דוקא בז' עממים כפרש"י אבל לר"ש דלא העתיקוהו משם אלא כדי שיקראוהו שם על הסיד אין סברא דמשום רחוקים שיבואו שם לאוד נכתבה שם הלא משום ז' עממין שבתוכ' כמו וזה שכתוב האי קרא למטה למען אשר ילמדו גומר הוא הטעם אשר נכתב' על הסיד שם כדי שילמדו ז' עממין ג"כ ולא ילמדו אתכם גו' וז"ש הא למדת שאם היו חוזרים כו' שהרי העיקר בשבילם נכתבה שם והיינו דוקא לאותן שהלכו מא"י חוץ לגבול א"י אבל שבתוכ' אין מקבלים שמחמת יראה עושים כפרש"י ולא למדנו מהאי קרא אלא אותן ז' עממים שהלכו מעלמם מחוץ לגבול כגון הגרגשי שפנה אבל שהלכו בע"כ כגון כנענים שכשבו לא משתמע מיני' להכי איצטריך ושבית שביו דאפי' שבאו חוץ לגבול בע"כ ע"י שבי מקבלים אותם ובזה יפול קושית התוס' לקמן גם מה שהקשו התוס' בשמעתא דהכא למה קבלו את רחב שהרי בתוך א"י היתה נראה דלאו קושיא היא דמפני השבוע' שנשבעו לה הב' שלוחים הוצרכו לקיימה כמו באנשי גבעון שנא' בהם ולא הכום בני ישראל כי נשבעו להם ונתנום לחוטבי עלים ולשואבי מים מפני שהטעו את בני ישראל כמפורש בקרא אבל השבועה לרחב היתה כהוגן ומפני פקוח נפשם גם שראו בה שחזרה בתשוב' גמור' כמ"ש כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת וק"ל: והיו עמים משרפות גו'. פרש"י גיהנם כו' עכ"ל מפירושו נראה דלר"ש דדרים על עסקי סיד לא יהי' פירוש משרפות שריפת גיהנם ואפשר דאיכא לפרושי ע"פ מ"ש ברפ"ק דע"ז שהקב"ה דן את האומות שלא למדו תורה דהיינו על עסקי סיד ואמר התם דמוציא להם חמה מתוקפה ומקדיר להם חמה כתקופת תמוז כולי והיינו משרפות אבל לר"י ליכא לפרושי הכי דסיד דקאמר מאי היא אבל על שריפת גיהנם קאמר כמו שתיקון הסיד אינו אלא על ידי שריפ' כך תיקון של אותם האומות אינו אלא ע"י שריפת גיהנם וק"ל:

סנהדרין פח **בוא** וראה כמה נסים נעשו באותו היום עברו את הירדן ובאו להר גריזים ולהר עיבל יותר מס' מיל ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם וכל העומד בפניהם
שמות כג מיד נתרז שנא' °את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם אשר תבא בהם ונתתי את כל אויביך אליך
שם טו עורף ואומר °תפיל עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה אמור מעתה ראויין היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה אלא

עיון יעקב

ר"ש אומר על גבי סיד כתבו. ונראה דפליגי ג"כ בפלוגתא דפליגי לקמן רבי יהודה ורבי נחמיה בפרק עגלה ערופה דף מ"ח ע"ב ילפינן ר' נחמיה לא היו לוקחין השמיר רק לאבני האפוד וא"כ במה היו מיתקנין ע"ג אבנים צריו ליכא למימר שה"י ע"י הסיד נמחה הכל ולא ע"י חקיקה ביזל הא משמע שנתהלה יקימו אותו לאזבח ואחר כך יכתוב עליו ובתוספתא כיהושע א' וכתיב לא תניף עליהם ביזל לכן אמר ע"ג סיד כתבו שיוכל לכתוב עליו בעודו לח ויך בכל דבר עשא"כ ר' יהודה אזיל לשטתו דלכל אבני מזבח ואבני בנין היו נוטלין השמיר א"כ כתבו ע"י שמיר באבנים אלו כמו על אבני האפוד: בא וראה כמה נסים נעשו באותו יום. וזה שאמר יהושע התקדשו כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות הרבה ומשמע כי לא על העברת הירדן בלבד אמור אלא גם שאר נסים בנעשו באותו יום: עברו את הירדן. קחשיב עשרה נסים דהיינו העברת הירדן אחד ובאו באותו יום להר גריזים והר עיבל יותר מששים מיל הרי ב' ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם הרי ג' וכל העומד בפניהם מיד נתרז הרי ד' ושהיה היום מספיק שהביאו את האבנים ובנו המזבח הרי ה' ושהיה מספיק לכתוב עליו את דברי התורה בע' לשון הרי ו' ושהעלו עולות ושלמים הרי ז' ושאכלו ושתו ושמחו הרי ח' ושברכו ושקללו הרי ט' והעלו

אלא שגרם החטא. ואח"כ הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו (עליו) [עליהם] את כל
דברים כז דברי התורה בשבעים לשון שנאמר °באר היטב והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו וברכו וקללו וקפלו
יהושע ד את האבנים ובאו ולנו בגלגל שנאמר °והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון יכול בכל מלון ומלון ת"ל
שם אשר הלינו בו הלילה וכתיב °ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל. תנא
שמות כג צרעה לא עברה עמהם ולא והכתיב °ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה וגו' אר"ל על [שפת] הירדן עמדה וזרקה בהם מרה וסתמה את עיניהם מלמעלה וסרסתן
עמוס ב מלמטה שנא' °ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת רב פפא אמר שתי צרעות היו חדא דמשה וחדא דיהושע דמשה לא עברה דיהושע עברה:

נהרו. נתקלקל ברעי: והמותי. לבן מהומה וערבוב הגוף .תם שבהוכו: ביאה ראשונה. בימי יהושע: ביאה שניה. בימי עזרא: לעשות להם נס. לעלות בזרוע ולא יהיו משתעבדים למלכות: אלא שגרם. עונם של ישראל בימי בית ראשון שנגזר עליהם שלא יעלו אלא ברשות כדכתיב מי בכם מכל עמו: והעלו עולות ושלמים. שכך נצטוו באותה פרשה אבנים שלמות תבנה והעלית עליו עולות וגו': פריו ממעל. עניו: ושרשיו מתחת. קיוס.

מהרש"א באותו היום עברו כו'. הגם שזה המעש' בהר גריזים ובהר עיבל אחר מעשי יריחו ועי' כתיב בספר יהושע אין מוקדם ומאוחר כפרש"י שם ודבר זה מפורש בתור' והי' ביום אשר תעברו גו' והקמות לך אבנים גו' ומפרש לה והי' בעברכם תקימו את האבנים גו' בהר עיבל גו' ובו ביום באו ולנו בגלגל הכי משמע מספר יהושע והעם עלו מן הירדן גו' ויחנו בגלגל גו' דמשמע הכיה דאשוכ' בגלגל הי' והי' ידוע להם דהר גריזים והר עיבל יותר מס' מיל הי' ממערב הירדן. וקאמר וכל העומד בפניהם מיד נתרז כו'. גם זה מן הנסים שבריחוק הדרך כ"כ שהלכו בו ביום לא הי' להם שום מעכב כי כל העומד כו' ומייתי ליה שנא' את אימתי גו' והמתי את כל העם גו'. רש"י פי' דמלשון והמתי דריש לי' ולא ידענא דא"כ מהיכא דריש ליה מאידך קרא דמייתי ואומר תפול עליהם אימתה גו' ולולי פירושו כרא' דמלשון אימה דכתיב בהנהו קראי משמע ליה דכן דרך המתפחד מאימה נתרז ומשום דההוא קרא דשירה אז ישיר משמע דבקריעת ים סוף איירי כל הענין שמעו עמים גו' אז נבהלו גו' כמוגו גו' קאמר דעד יעבור גו' משמע דקאי כמי אהעברת הירדן שהי' לעתיד בימי יהושע וכפל עד יעבור גו' עד ביאה שניה בימי עזרא דכתיב בכתוי' אגרות יתנו לי אל פחות עבר הנהר אשר יעבורו גו' ולא ניחא ליה לתלמודא לפרש שני העברות על נחלי ארנון ועל הירדן כתרגומו דלא. מליכו לשון העבר' בנחלי ארנוי וקאמר דא"כ למה בביא' שניה בימי עזרא לא הי' ליתה ושמר על האומות כבהעברת הירדן דהא קרא מ"מ לא קאמר דאין הי' ט' כדמוכח בקרא אלא שגרם החט' וע"כ קראם בימי יהושע עמך אבל בימי עזרא לא קראם כן אלא עם ז' וק"ל: ואח"כ הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו כו'. וכן תני במתני' ולכאורי' קשה דהל"ל מאן תנא ר"ש אבל ר"י סבר לעיל כתב ואח"כ סד וי"ל דהאי וסדוהו בסיד דהכא הייתו בין כל אבן ואבן לבנין המזבח כעין שכתבו התוס' לעיל אבל אחר הכתיבה הי' ססיד על האבנים כר"י וניחא דבקרא אחד כתיב ושדת אותם בסיד ואח"כ וכתבת עליהן גו' ובתר הכי כתיב שנית ושדת אותם בסיד גו' דמשמע אחר הכתיב' די"ל דסיד קמא היינו בין אבן לאבן למזבח וסיד בתרא על כתיבת האבנים ודו"ק: וכתיב שתים עשרה האבנים האלה וגו'. הא ראי' אדלעיל דאותם אבנים שבנו מזבח בהר עיבל וכתבו התור' עליהן קפלום ולנו בגלגל שהוא הי' במלון הראשון כדמסיים בהאי קרא הקים יהושע בגלגל ודו"ק: צרעה לא עברה עמהם ולא כו'. מפרש"י בתומם כרא' לפרש דמדקדק הכי מדלא מני בהאי קרא דושלחתי את הצרע' גו' מכל ז' אומות אלא אלו הכנעני והחתי שהם ארץ סיחון ועוג ופריך והכתיב ושלחתי יגו' וחשיב כמי חוי שהוא מעבר הירדן והלא' ומשני על שפת הירדן עומדת כו' דחוי קרוב לירדן מלד מערב הי' כך הוכן דבריו ואיכי יודע מנ"ל דחתי מארץ סיחון ועוג הוא דהא גבי חברון כתיב שהיו בני חת דבקה אמרה קלתי בחיי מפני בנות חת דמוכח מכל זה דחתי מעבר לירדן במערב הי' וכראה לפרש דלאו מהאי קרא קשיך לומר שלא עברה לדעה עמהם אלא מדכתיב ביהושע ואשלח לפניכם את הצרע' ותגרש אותם מפניכם שני מלכי האמורי וגו' דמשמע הצרע' לא עברה שלא גרש' אלא שני מלכי האמורי שהם ארץ סיחון ועוג בשלי קראי ופריך מקרא דתורה ושלחתי את הצרע' ובין מחתי ובין מחוי שהוזכר בקרא פריך ומשני על שפת הירדן עמדה וזרקה וכו' ומייתי מדכתיב ואנכי השמדתי את האמורי וגו' אמורי ודאי מארץ סיחון ועוג הוא כדמוכחי קראי ולא מייתי אלא מהא דזרקה בהן מרה כו' והכי כמי כימא דזרק' מלד זה של הירדן לצד האחר ולמדו לומר מהאי קרא דע"י זריקה הי' מדכתיב אשר כגובה' וגו' ואשמיד פריו ממעל וגו' דאשמועינן דגם בגובהן כ"כ הזיקן הצרעה מלמטה למעל' בעיניהם ע"י זריקתם וכן מלמעלה הזיקתן מלמטה ע"י סרוס וקרי העינים פרי ממעל כי עין הוא עיקר פרי מעלליו להרע כמ"ש עינא וגנא תרי סרסורי דעבירה הן וק"ל:

משנה ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון עומדים למטה באמצע הכהנים מקיפין את
יהושע ח הארון והלוים את הכהנים וישראל מזה ומזה שנא' °וכל ישראל וזקניו ושוטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלוים וגומר הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה תועבת ה' אלו ואלו עונין אמן. הפכו פניהם
דברים כז כלפי הר עיבל ופתחו בקללה °ארור האיש אשר יעשה פסל

עין יעקב

וזקפלו האבנים ובאו ולנו בגלגל פרי י' ועיין בילקוט יהושע סוף פי' ב' שהכל מעשו בזכות אביהם ולפשר דלכך הם י' נגד עשרה נסיונות שנתנסה אביהם: תנא לרעה לא עברה עמהם. הנה לייכן ליתן טעם למה באמת לא עבר' עמהם לרעה רק לקים ולפשר משום שוספת גדל, קושיא האר' ועיי"ל על דרך דליתא במדרש ילקוט שם פי' משפטים דף לים ע"א אם לי; שכיך הולכים אם אין אתה מהלך עמנו אין אנו זזין ממקומינו אמר הקב"ה חייך אפילו מלאך לא אשלח לפניך אלא הצירעה ע"כ אבל ביהושע מלינו שקבל את המלאך כשבא שאמר הלא או לצרנו כדאי' בילקוט שם לכך לא הלך לפניו הצרעה רק המלאך והא דהוליך לפגליך ארץ מעבר לירדן היינו מ"ש שזותן בפן סמיך ממשי לירדן מלך תעיב בפרש"י קודם שהלך מלאך לפניו: שתי' צרעות היו חדא דמשה וחדא דיהושע. פא והוליך לצרעה אמרה יל' כדי לפרוש כמו שסבבים הקב"ה ליהושע כדאי' ביהושע ג' ביום הזה אחל גדלך בעיני כל ישראל אשר ידעון כי כאשר הייתי עם משה אהיה עמך לפיכך פי' שלא יאמרו בלבם של משה חשבו. גרום כל זה לכך ניתן לו ליתן אמרם:

פסל ומסכה והיו אלו ואלו עונין אמן עד שגומרים ברכות וקללות ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון שנאמר °באר היטב ונטלו את האבנים ובאו ולנו במקומם:

למטה באמצע. בין שני ההרים: מזה ומזה. מכאן ומכאן על ההרים: הפכו. הלוים פניהם כנגד הר גריזים ופתחו בברכה כל הארורים היו אומרים תחלה בלשון ברכה: אלו ואלו. שבהר גריזים ושבהר עיבל והא דכתיב אלה יעמדו לברך לא שהיו השבטים מברכים ומקללים אלא הלוים העומדים בין שני ההרים הופכים פניהם להר גריזים בברכה ולהר עיבל בקללה: הביאו את האבנים. כדכתיב ובנית שם מזבח וגו' וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת באר היטב: ונטלו את האבנים. שהן את המזבח לאחר שהעלו העולות והשלמים כדכתיב והעלית עליו עולות: ולנו במקומם. בבית מלונה בגלגל ושם הקימו את האבנים·

גמ' מאי *והחציו אמר רב כהנא כדרך שחלוקין כאן חלוקין באבני אפוד מיתיבי שני אבנים טובות היו לו לכ"ג על כתפיו אחת מכאן ואחת מכאן ושמות של י"ב שבטים כתוב עליהם ששה על אבן זו וששה על אבן זו שנאמר °ששה משמותם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם שנית כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם מפני שיהודה מוקדם וחמשים אותיות היו כ"ה על אבן זו וכ"ה על אבן זו ר' חנינא בן גמליאל אומר *לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים חלוקין באבני אפוד אלא כדרך שחלוקין בחומש שני כיצד בני לאה כסדרן בני רחל אחד מכאן ואחד מכאן ובני שפחות באמצע ואלא מה אני מקיים כתולדותם בשמותם שקרא להם אביהם ולא בשמות שקרא להם משה ראובן ולא ראובני שמעון ולא שמעוני דן ולא דני גד ולא גדי תיובתא דרב כהנא תיובתא. ואלא מאי והחציו תנא חציו של מול הר גריזים מרובה מחציו של מול הר עיבל מפני שלוי למטה אדרבה מפני שלוי למטה בצרי להו ה"ק אף ע"פ שלוי למטה בני יוסף עמהם שנאמר °וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתת לי נומר וחבל אחד וגו' ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה אמר להם לכו והחביאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין רעה אמרו ליה זרעיה דיוסף לא שלטא ביה עינא בישא דכתיב °בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וא"ר אבהו א"ת עלי עין אלא עולי עין. רב יוסי בר חנינא אמר מהכא °וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין העין שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין העין שולט בהן הני חמשין אותיות חמשין נכי חדא הויין א"ר יצחק הוסיפו ליוסף אות אחת שנאמר °עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים. מתקיף לה רנב"י כתולדותם בעינן אלא בכל התורה כולה בנימן כתיב הכא בנימין שלם כדכתיב °ואביו קרא לו בנימין:

מאי והחציו. בספר יהושע הכי כתיב בהאי קרא דנתכינן וכל ישראל חקניו וגו' חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל ל"ל למיכתב והחציו דמשמע חציו המיוחד או חציו שהזכיר במקום אחר: כדרך שחלוקין. השבטים בהר גריזים ובהר עיבל כדכתיב אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל: כך חלוקין באבני אפוד. שאמור בהם ששה משמותם וגו' דהנך ששה דהר גריזים כתובים על האחת וששה דהר עיבל כתובין על השנית והיינו דכתיב והחציו אותו חצי החקוק באחת מן האבנים: כתולדותם. כסדר לידתן ששה האחרונים כסדרן גד אשר יששכר זבולון יוסף בנימין זהו סדר לידתן וששה הראשונים כתבו בה יהודה ראובן שמעון לוי דן נפתלי כסדר לידתן חוץ מיהודה: וכ"ה על אבן זו. לקמיה פריך ששה אחרונים כ"ד הוא דהוו: לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים. כלומר לא כדרך שסדורין בחומש הפקודים הוא ספר וידבר שנסדרו בראשו אלה שמות האנשים אשר יעמדו אתכם: בחומש שני. בתחלת ואלה שמות ראובן שמעון לוי יהודה יששכר זבולון באחת מהן ובשנית בנימין דן נפתלי גד אשר יוסף: א"כ מה ת"ל כתולדותם. הוא"ל ולא כדרך לידתן הם נסדרין: תיובתא דרב כהנא. (דמלה) [דלכולי] עלמא אין זה סדר הר גריזים והר עיבל דאילו סדר הר גריזים שמעון לוי ויהודה יששכר ויוסף ובנימין ובהר עיבל ראובן גד ואשר זבולון דן ונפתלי: מרובה מחצי' כו'. והיינו דקאמר והחציו אל מול הר עיבל (המיוחן שבאלאין) [החציו ממועט שבחציו]: מפני שלוי למטה. זקני כהונה ולוים היו עם הארון בין שני ההרים כדלקמן: כ"ש דבצרי להו. חציו של הר גריזים שהרי שבט לוי מהן הוא: אלא ה"ק אע"פ שלוי למטה. אפ"ה חציו של הר גריזים מרובה מפני שיוסף עמהם ומרובים היו: וידברו בני יוסף וגו'. סיפיה דקרא ואני עם רב אשר עד כה ברכני ה': עולי עין. עולין על העין ואין העין עולה עליהם: וידגו לרוב. כך ברכן יעקב למנשה ולאפרים: בציר חדא הוו. אאבן השנית קאי: כתולדותם בענין. כשמות אשר קרא להם אביהם:

מהרש"א כדרך שחלוקין כאן כך כו'. תלאן הכתוב זה בזה דכמו

עין יעקב

ואח"כ הביאו את האבנים ובנו את המזבח. היינו בהר עיבל הא דהוליכו לבנות על פי עיבל ולא על הר גריזים י"ל כדי לבשר על אורים שכשנו לשם כי קללה חכם אפילו על אנשי היא באלה ועי"ל דהר גריזים בגלא"ה היה לו מעלה ברכתן שם הברכות לכך ניסן מעלה זו להר עיבל לבנות שם מזבח ולהעלות עליו עולות ושלמים: לא כדרך שחלוקים בחומש הפקודים. הלשון אינו מדוקדק דמשמע דלרבנא קושייתא אם חלוקים כדרך שחלוקים בחומש הפקודים וזה אינו: חציו של הר גריזים מרובה מחציו של הר עיבל. כדי שיהא הברכות כל המרבין כי העם כדון אמר רובא העושין את התורה: וידברו בני יוסף אל יהושע. עיין ברש"י ורד"ק שם וכן הוא במ"י שם דשבט מנשה דבריו כן ולא שבט אפרים דלא היו מרובין כ"כ ואפשר מטעם שנה"נו מהן הרבה במצרים ולא קדם זמנו כדאיתא בגמרא פ' בשלח ועוד שיהושע שהיה משבט אפרים כשל חלק מהמשלוגים ועוד קיח נמלא ... אמרו ליה זרעיה דיוסף לא שלטא ביה עינא בישא. אפשר דמדייק כן מקרא דבשעה שניה אמר להם יהושע לא יהיה ר"ל אחד וגו' ולא אמר כן בשעה ראשון אלא משום דמתחלה אמר להם הטעם שיעלו ביער משום עינא בישא ואמרו הם שלא שלטא בהם העין הרע לכך אמר להם שלכך שעלו היער וגו' כדי שלא יהיה להם גורל אחד לו מבוא דבבר יהושע דמ"מ אין לסמוך אניסא היכא דאפשר להציל מעין הרע דרך הטבע: וידגו לרוב בקרב הארץ. פי' רש"י כך ברכן יעקב למנשה ולאפרים אפשר דהרגים רש"י דמה קשה לר' יוסי דקאמר לימוד אמר מדרי אכתו להכי פרש"י כך ברכן יעקב למנשה ולאפרים אם כן בפירוש אמרו בני מנשה שלא שלטו בהם עין הרע משה"כ בן פורת יוסף י"ל דקאי רק על אפרים דקרי כן על שם כי הפרני בארץ עניי את ג"כ בן פורת יוסף שהוא לשון פריה ורביה כדאיתא במדרש בם הגב אבוו יעקב: מתקיף לה רב נחמן בר יצחק כתולדותם בעינן. ואע"ג דפירש"ק ס"ל כתולדותם כסדר תולדתם וכפי המצבים אותיות פ"ק הוא דס"ל הכי בש"ע י"ל הרב נפתן ק"ל

דכמו שבאבני אפוד שני החלוקות היו לזכרון לטובה כמפורש בקרא כן אלו שני החלוקות גם אותם שעמדו על הקללה לזכרון לברכ׳ תהפך וק״ל: **שנית כתולדותם ולא ראשונה כו׳.** ורש״י בחומש לא דק שפירש כתולדותם כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי ויהוד׳ דן ס׳ ולא פי׳ דיהוד׳ מוקדם דתולדותם לא קאי רק אשניה מיהו נראה דגם לפי שמעתין כתולדותם קאי נמי אראשונ׳ לגבי חומשה האחרים אלא מדנסמך כתולדותם לשניה גמרינן דראשונים לאו כולה כתולדותם דיהוד׳ מוקדם אבל רש״י בחומש דחשיב יהוד׳ ברביעי כתולדתו הוא סותר הברייתא דהכא וק״ל: **לא בדרך שחלוקין בחומש הפקודים כו׳.** גם שלא נזכר שם לוי מ״מ י״ב הוו שם דיוסף נחלק לשנים אפרים ומנשה אלא כדרך שחלוקין בחומש שני כו׳ יהי׳ יוסף באחרונה כפרש״י הגם שלא נזכר בסדר הזאת בקרא שם יוסף כלל דלא חשיב שם אלא י״א בני יעקב הבאים מצרימה מ״מ נזכר אח״כ לכללו אותם כדכתיב ויוסף הי׳ במצרים וזהו הטעם גם שהי׳ יוסף גדול באחיו נכתב באפוד באחרונה למעלתו וגדולתו שלא הי׳ בכלל באי מצרים כי כבר נתגדל במצרים טרם בואם ואז בבואם נעשה מטתו של יעקב שלמה עם יוסף שהי׳ שם וק״ל: **ולא כשמות שקרא להם משה ראובן ולא ראובני כו׳.** לא נמצא במקרא בתורה בפר׳ פנחס אלא גבי ראובן ושמעון ראובני שמעוני אבל בדן וגד לא נאמר שם הגדי הדני אלא בנביאים נמצא ול״ל דלאו דוקא שקרא להם משה וק״ל: **הציו של מול הר גריזים מרובה מהציו של הר עיבל כו׳.** וכתבו התוס׳ דבירושלמי איתא בהיפך מלמד שמועטים בהר גריזים ומרובים בהר עיבל כו׳ וכתבו דבירושלמי מיושב יותר והיינו משום דוהחציו בהר עיבל בה׳ משמע שהוא המבורר והוא הרוב דהוי חציו בשבטים ורובא בגברי כו׳ ע״ש אבל המקראות בפרטן של השבטים אינו מוכח כן אלא דאותן ו׳ שבטים שבהר גריזים היו יותר ט׳ אלף בערך ודוחק לומר שמן הלוים עמדו למטה ט׳ אלפים או יותר כמ״ש התוס׳ דמשמע לקמן דלא עמדו למטה אלא זקני כהונה ולויה אבל לתלמודינו דאותן דהר גריזים מרובים ניחא כולה כפשטיה והא דכתיב והחציו בה׳ גבי הר עיבל לאו משום דהוא מבורר ברוב גברי כמ״ש התוס׳ אלא דה״פ שהוא מבורר בחציין של שבטים שאותן ו׳ שבטים שבהר עיבל עמדו כולם שם אבל חציו של הר גריזים לא עמדו כולם שם שהרי ולוים עמדו הרבה מהם למטה וז״ש אע״פ שלוי למטה מאותן של הר גריזים ולכך נאמר באותן של הר עיבל והחציו בה׳ שהוא מבורר יותר בחציו של שבטים שעמדו כלם שם מ״מ שבהר גריזים מרובים כדמסיק שבני יוסף עמהם שנא׳ וידברו בני יוסף את יהושע גו׳ ומיהו ק״ק ל״ל לאתויי קרא דיהושע משום דבני יוסף המרובים עמהן הא בפרטן של הר גריזים מפורש בתור׳ שהן מרובין ט׳ אלפים בערך ונראה לפרש דמשמע ליה מהאי קרא דספר יהושע דנתרבו ונתגדלו בני יוסף באות׳ שנה נשיות הרבה מאד יותר מבני כ׳ דהיינו ממנין אחרון שבפרשת פנחס עד אחר העברת הירדן דאל״כ מאי קאמרי בני יוסף ואני עם רב שהרי בפרטן לא היו יותר מבני יהוד׳ רק בערך ט׳ אלפים ולהכי מייתי נמי האי קרא דאף אם נאמר שעמדו למט׳ כתשעה אלפים מבני לוי מ״מ שבהר גריזים מרובים ע״י בני יוסף שנתרבו ודאי באותה שנה כדכתיב ואני עם רב וגו׳ ודו״ק: **והבא בנימין שלם.** כדכתיב ואביו קרא לו בנימין גו׳ דגבי קריאת אביו ודאי איכא טעם בקריאתו כך כמו בכל בניו וכמו שפירש״י בן ימין בן שנולד בדרום או ימין מלשון חוזק כמו שפי׳ הרמב״ן הוצרך לכתוב ימין ביו״ד לידע טעם קריאת אביו כך אבל בכל התורה היכא דקראו לא איצטריך לאשמועינן טעם קריאתו וכיון שהיו״ד נחה לא דק נמכתבה ודו״ק:

אמר רב חנא בר ביזנא א״ר שמעון חסידא יוסף שקידש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחד משמו של הקדוש ב״ה יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב״ה יוסף מאי היא דכתי׳ °ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו א״ר יוחנן שניהם לדבר עבירה נתכוונו ויבא הביתה לעשות מלאכתו רב ושמואל חד אמר לעשות מלאכתו ממש נכנס וחד אמר לעשות צרכיו נכנס °ואין איש מאנשי הבית שם אפשר בית גדול כביתו של אותו רשע ולא היה בו איש. תנא דבי רבי ישמעאל אותו היום יום אידם היה והלכו כולם לבית ע״ז שלהם והיא אמרה להם חולה אני אמרה אין לה יום שיוסף נזקק לה כהיום הזה °ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי (תנא מלמד שעלו למטה שניהם ערומים) באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראית לו בחלון א״ל יוסף יוסף עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות שנא׳ °ורועה זונות יאבד הון מיד °ותשב באיתן קשתו אמר ר׳ יוחנן משום ר׳ [מאיר] מלמד ששבה קשתו לאיתנה. °ויפוזו זרועי ידיו מלמד שנעץ (צפרניו) [ידיו] בקרקע ויצאת (שכבת זרעו) [תאוותו] מבין צפרני ידיו °מידי אביר יעקב מי גרם לו שיכתב שמו על גבי [אבני] אפוד אלא אביר יעקב משם רועה אבן ישראל משם זכה יוסף ונקרא רועה ישראל שנאמר °רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף תנא ראוי היה יוסף לצאת ממנו י״ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו שנא׳ °אלה תולדות יעקב יוסף אלא שיצאת

עיון יעקב

ס״ל דגם ר״ח בן גמליאל ס״ל בהא כת״ק ולא פליג עליו בהא או דגם ת״ק ס״ל כתולדותם וכשמות שקרי להן אביהם: **יוסף שקידש שם שמים בסתר.** עיין מ״ש לעיל בפ״ק דף י״ד: **יוסף מה היא דכתיב וכו׳.** מייתי כל הסוגיא זו אף דמקרא מפורש הוא מעשה יוסף וסוגיא זו הוא קצת מעשה לסתור בהא דקאמר שניהם לדבר עבירה נתכוונו א״כ מייתי כל זה לאפוקי מת״ד במדרש ואין איש שלא תלה עליו איש לפ״ז י״ל שלא קדש ש״ש על ידו כלל כיון שביקש להתנצל רק שלא תלה עצמו איש להכי מייתי סוגיא זו פי׳ אחר על ואין איש כוונת הפסוק עדות ביהוסף שמו ספונה שדום בקדש הגם ולא שלא תלה עצמו איש ביהוסף כמו מדהוסיפו לו אות משמו ועיין בסמוך מ״ש מהרש״א: **חד אמר לעשות צרכיו הוא נכנס.** הנה בודאי קשה הא אמרינן לעולם יהא דן את כל אדם לכף זכות והיאך קאמר על צדיק כזה שלעשות צרכיו נכנס אלא י״ל כדאיתא בריש ברכות אמרו רבנן לרב הונא ליעיין מר במילי׳ אמר להו ומי חשידנא בעינייכו אמרו ליה ומי חשיד קב״ה דעביד דינא בלא דינא הבכל מגמ׳ זו דהש״ס דאסור לדון לכף חובה ולחשוד את הצדיק מ״מ כדי שלא יאמרו דקב״ה עביד דינא בלא דינא מותר לחשוד כדי להצדיק מדותיו של הקב״ה א״כ גם ביוסף שנחסר בניו שאסורים י״ב שבטים והיאך יעביד הקב״ה דינא בלא דינא לכך קאמר לעשות צרכיו נכנס רק שנראה דיוקנו של אביו וכו׳ ומ״ד לעשות מלאכתו נכנס ס״ל דלכך נענש בשביל שנכשל בשעה והקב״ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה: **עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם רצונך שימחה שמך מביניהם.** הא דלא קאמר ליה עתידין בניך שיעמדו על הר עיבל ויאמרו ארור אשר לא יקים את דברי התורה וכדאיתא בשבת פ״ה דף נ״ה גבי ראובן י״ל הא דהמעשה אשת מעשה אחד קרים ומה שבבע יוסף לא עמד על הר עיבל רק על הר גריזים ועוד דעבירת א לא נאמר בהדיא דרך פרט כמו בראובן דכתיב ארור שוכב עם אשת אביו והא דלא קאמר בראובן מאבני אפוד ע״ש שם נשנה: **שימחה שמך מביניהם.** הא דלא קאמר שלא יכתבו שמו בכלל אשר דסמיך אקרא דכתיב רועה זונות יאבד הון יאבד משמע שבגד ז״ה ועיין באלשיך פ׳ ויחי מטות שיהא שמו כפה כלומר כשלו נתה קלס אבנ לא שלא יהא כמספר שמו השבטים אבן בסמוך דקאמר לו מי גרם לו שיכתוב שמו על גבי אבני אפוד מבמל אשר מבמלא רחם היה מונח לא נכתב כלל: **אלא שילא שבבה זרעו מבין צפרניו.** ולהשאר והפ״ע לא היה נמנע מנוסה לבכור במ״ד כיון שלא היה בכור כמו הרשב״ם. טוב עשה דהמשוכה כמו שאמר יעקב על ראובן לבן פיפן יעקב במסכתין אבריא. לפני מנשה לא״שם

פגם

שיצאת שכבת זרעו מבין צפרניו ואע"פ כן יצאו מבנימין אחיו וכולן נקראו על שמו של יוסף שנאמר * ובני בנימן בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד בלע שנבלע בין האומות. בכר שהיה בכור לאמו. אשבל ששבו אל. גרא שגר באכסניות. ונעמן שנעים ביותר. אחי וראש אחי וראשי הוא. מפים וחפים הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתו. וארד א"ד שירד לבין אוה"ע וא"ד שפניו דומין לוורד:

בסתר. שנתיחד עם הערוה והעמיד על עצמו וכבש את יצרו: יהודה שקידש ש"ש בפרהסיא. על שם כדלקמן: נקרא כלו. שם בן ד' אותיות כלול בשמו של יהודה: לדבר עבירה. והאי מלאכתו שבמים: מלאכתו ממש. מלאכה: צרכיו. נשמים: יאבד הון. שם טוב שהוא יקר מכל הון: קשתו. שכבת זרעו על שם שיורה כחץ: ויפוזו. לשון ויפולו שזיי"ן ולמ"ד מתחלפין זה בזה כמו לעקה ועקה: שנעץ אצבעותיו בקרקע. ונסמך עליהם כדי (שיקיש דעתו) [שיתיישב] ויטרד בלבות ויעבור תוקף יצרו: מידי אבירותיו של יעקב. משם זכה להיות רועה ומשם זכה להיות באבן מאבני ישראל: רועה ישראל האזינה. כלפי שכינה נאמר: נוהג כצאן יוסף. קרי (ביה) כאן יוסף המנהיגם כצאנו של יוסף אלמא מקרי ישראל לשם של יוסף והוא שרועה: אלה תולדות יעקב יוסף. תולדות שיצאו מיעקב כנגדן ראוי לצאת מיוסף: ואעפ"כ יצאו מבנימין אחיו. אותם עשרה שפחתו מיוסף בעשר אצבעותיו: שגר באכסניות. בארץ נכרים: מופים. מפורש בדברי ר' תנחומא בהיה פיו כפי יעקב אביו בהלכות שקבל משם ועבר:

תוספות לעשות צרכיו. נראה משום דהוציאו מלשון ביאה ויבא הביתה קא דייק נמי דלעשות צרכיו ככתם: באותה שעה באתה דיוקנו של אביו. כתב רבינו משה הדרשן ואין איש מאנשי הבית לא. היה כבר מכלל דאיש אחר שלא מאנשי הבית כלומר חלק ומופלג מתורת אנשי הבית היה שם וזהו דמות דיוקנו של אביו ותימה קצת מנלן דנראית לו בחלון ושמא מדכתיב בבית משמע בבית לא (אבל בחלון היה): רש"א

מהרש"א יוסף שקידש ש"ש בסתר כו' מאי היא דכתיב ט' מלמד ששניהם לדבר עבירה כו'. לכאורה הוא ראי' לסתור וי"ל דאם לא היה מתכוין הוא כשבא לבית ג"כ לדבר עבירה אפשר שמיראת אדוניו פירש גם אז כמ"ש לעיל הן אדוני לא ידע אתי וגומר ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך וגו' ויהי כדברה אל י' יום יום ולא שמע וגו' דאין זה קדוש השם אלא מיראת אדוניו שמא ירגישו בדבר הזה אנשי הבית אבל הכא כתיב ויהי כהיום הזה וגו' ואין איש וגו' שלא היה לו יראה מאנשי בני בית כדלקמן אותו היום יום כו' דאשמועינן קרא דביאתו לבית היה ג"כ לדבר עבירה ביום הזה ושוב כשפירש אח"כ הרי זה קדוש השם בסתר והתוס' שכתבו משום דהוציאו מלשון ביאה ויבא וגו' ע"ש היינו לקמן למאן דאמר לעשות צרכיו ככתם. שלא הביא תחלת המקרא אבל הכא לא הוצרכו לפרש כן אלא מתחלת המקרא ויהי כהיום הזה וגו' דריש ליה. כמו שכתבנו ועי"ל למ"ד לעשות צרכיו ככתם מדלא כתיב לעשו' מלאכה וכתב מלאכתו דייק לעשות צרכיו ולא מלאכת אדוניו ומאן דאמר מלאכתו ממש מפרש לה מלאכתו המיוחדת לו כענין לעיין בפנקסו כמפורש בתנחומ' ע"ש: ואין איש וגו' אפשר בית גדול כו'. ורש"י בחומש קמפיק זה הדרוש ארישא דקרא ויהי כהיום הזה כלומר ויהי כאשר הגיע יום מיוחד כו' ע"ש ולא ידענא למה הניח דברי התלמוד דלא מפיק ליה הכא אלא מסיפא דקרא ואין איש וגו' אפשר בית גדול כו' ויש ליישב פירש"י בחומש על פי התנחומא גם דדריש שם ר"י אין איש וגו' שבקש עצמו כו' ודריש נמי ר"י גופיה הא דיום אידם כו' והיינו מרישא דקרא ויהי כהיום הזה גומר גם מה שפי' שם יום מיוחד יום לחוק כו' על פי התנחומא ע"ש: באותה שעה באתה דיוקנו של אביו כו'. עיין בתוס' בשם רבי משה הדרשן מדכתיב ואין איש מאנשי הבית הא חלוק מאנשי בית הי' שם והיינו דמות דיוקנו כו' ומדכתיב בבית משמע בבית לא ע"כ תוכן דבריו ופי' בבית לא אבל בחלון היה וע"כ האי דיוקא לא קאי אאנשי בית כמשמעות הכתוב דהכהו ודאי בחנון נמי לא הוו דהלכו לבית ע"ז אלא דקאי אאיש אחר שלא מאנשי בית ואולי שרמז בדמות דיוקנו והיא צורת יעקב החקוקה תחת כסא הכבוד נראית לו בחלון ושער השמים ולזה כתב מידי אביר יעקב ובמדרש כיון שבא ליזקק לה בא הקב"ה בדמות אביו ונתקררה כו' ע"כ: א"ל יוסף עתידין אחיך שיכתבו על אבני כו'. שמיך אדרשה דלקמן משם רועה אבן וגו' והוא מבואר שנכתב שמותם במקום קדוש על אבני אפוד בבגדי קודש שיהיה שמם לזכרון בקדושה והוא בגדר ערוה כדאמרינן כל מקום שיש גדר ערוה אתה מוצא קדושה וזה שאמר רצונך שימחה שמך מביניהם בגדר ערוה ותקרא רועה זונות יאבד הון. ופרש"י שם טוב שהוא יקר מכל הון עכ"ל ויש לפרשו כפשטיה יאבד הון היינו האבן האפוד שהיה שוה הון רב כדאמרינן פ"ב דע"ז: וקאמר מיד ותשב באיתן קשתו כו' ששבה קשתו לאיתנו כו'. עיין פרש"י ועי"ל מלשון קשוי ערוה ומן כרוח מלשון ב"ר וקאמר ויפוזו זרועי ידיו וגו' ויצא שכבת זרעו מבין כו'. עיין פרש"י ועי"ל יפוזו מלשון פזור חסר הרי"ש זרועו מל' זרע וכן הוא לשון ב"ר ויפוזו זרועי ידיו אר"י נתפזר זרעו ויצא לו דרך לפרכיו ומידיו לשון רבים קאמ' דנעץ ידיו בקרקע וכ"ה לשון תנחומא נעץ עשר אצבעותיו בקרקע כו' ודקדק לומר מבין לפרכי ידיו כו' משום דודאי היה יוסף נזהר מליגע ידיו באמה כדאמרינן בפ' כל היד ומיהו משום בטול שכבת זרע נענש שלא יצאו ממנו י"ב שבטים כדלקמן ואמר משם זכה ונעשה כו' דגם לזה זכה מחמת שא"ל אביו שלא יהיה נקרא רועה זונות וגו' וקבל דבריו זכה להיות רועה לכלכל את אביו וביתו במצרים וק"ל: ראוי היה יוסף לצאת כולי שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף וגו'. דלפי פשוטו כמו אלה תולדות נח שם חם ויפת הו"ל למכתב נמי הכא אלה תולדות יעקב ראובן כו' כסדר תולדותם וכ"ה בב"ר לא הוה ל"ל כן אלא אלה תולדות יעקב ראובן וכו' ולכך דריש ליה הכא אלה תולדות במספר דהיינו י"ב שהיו ליעקב ראוים לצאת מיוסף ולפי שהוא היה עיקר תולדותיו שכל עצמו של יעקב לא [illegible] אלא ברחל וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף וזיו איקונין היה דומה לאביו כמפורש הכל בב"ר ולזה משפחתו ממנו י' בנים בהוצאת שכבת זרע נתנו לאחיו בנימין שהיה ג"כ בן רחל ויש לשאול אם אלו י' בנים שהוליד בנימין היו תחת הפחת של יוסף תולדות עצמו היכן הלכו דמסתמא בנימין נמי היה ראוי להעמיד תולדות ויש לפרש שכל אלו עשרה נולדו לבנימין תחת הפחת של יוסף אלא דקאמר דלכך נולדו לו כ"כ בנים עשרה שלא נולדו לא' מן השבטי' כדי למלאות הפחת של

שם מנשה אינו בכור נשר הם שאמר ידעתי בני ידעתי איתא במדרש ידעתי מעשה ראובן וכו' ידעתי מעשה יהודה. ומיהו אף כאן ידע שילא שיז מבין לפורצי ידיו לכך מנשה אייו בכור גמור: אעפ"כ יצאו מבנימין. והספר דפספה אפי שפיר פה דפיסה במדרש פ' ויחי ויהי כרכרס של יוסף יוס יוס בנים של רחל כיון בוס ונתלסן פוה קסם יוסר

של יוסף ושיהיו י"ב בנים מבני רחל כמו שהיו ראוים לצאת מיוסף ולכך נקראו על שם יוסף כמו שני בניו אפרים ומנשה נקראו על שם בניו כמ"ש כי נשני אלהים וגו' וכי הפרני אלהים בארץ עניי וגו' כך נקראו אלו י' בני בנימין ע"ש שביו של יוסף ומה טעם כי שמות הרבה מהשבטים טעמם מפורש בכתוב ראו חז"ל לתת מדרשות טעם גם בשאר שמות כדאמרינן בפ"ק דברכות מנלן דשמא גרים דכתיב אשר שם שמות בארץ וגו' והשמיט הכא לפרש גם מופים וחופים דבפרשה פנחס קראו שפופם ועל פי התנחומא פירש"י טעם לשם מופים ע"ש וכן לשם שפופם פרש"י בפר' פנחס ע"ש שהיה שפוף בין האומות ודו"ק:

הר"ק יהודה. שקידש ש"ש בפרהסיא וכו'. אע"פ שכשנקרא יהודה עדיין לא קידש ש"ש ונקרא על שם העתיד וא"כ למה לא נקרא גם כן יהוסף בתחלה על שם העתיד אפשר לומר שמי שעתיד לקדש ש"ש בפרהסיא כגון יהודה על הים ראוי להקרא שמו בפרהסיא יהודה שנכלל בשמו שם בן ארבע אותיות אבל יוסף שקידש בסתר ראוי לייחד אות אחת של השם בסתר כי השם הגלוי לכל העמים הוא יוסף ויהוסף נקרא לעדות לישראל ומה שאמרו שיוסף קידש ש"ש בסתר הוא כי מי ידע אם כוונתו של יוסף היתה לטובה או לאו והקב"ה מעיד על מה שהיה בסתר דביוסף היה העיכוב שלא חטא: א"ר יוחנן שניהם לדבר עבירה נתכוונו וכו'. איפשר דהא דר' יוחנן אתיא אפי' למ"ד לעשות מלאכתו נכנס דמשמע שלא נתכוון לעבירה אלא לעשות מלאכתו ממש מ"מ שמא אחר שנכנס הביתה להתחיל בעשיית מלאכה כוונתו היה דממנה יצא לעשות העבירה: מלמד שעלו למטה ערומים. נראה דיליף מדכתיב ותתפשהו בבגדו שאם היה רוצה לנוס בלבושו מה ענין התפשה בבגדו לומר שכבה עמי כי אין זו תפישה כיון שיכול להשמט מהלבוש וגילה אבל להיות שעלו שניהם למטה ערומים ואפ"ה כשראה דיוקנו של אביו ותשב באיתן קשתו רצה יוסף לנוס ללבושו אז באה היא ותפשה בבגדו שלא הניחו ללבשו לומר כיון שאתה ערום עמי במטה שכבה עמי ולא תלבש לבושך: משם זכה יוסף ונקרא רועה. ונראה לפרש מהו אבן ישראל ובפרש"י כתוב זכה להיות באבן מאבני ישראל ועדיין לא מפורש בדברי רש"י מהו ענינו אמנם להיות שדיוקנו של אביו נראית לו בחלון ואמר לו עתידין אחיך שיכתבו על אבני האפוד ואתה ביניהם רצונך שימחק שמך מביניהם ותקרא רועה זונות ובשובה יוסף ולא נכשל בעבירה אז נתייחד שמו ליכתב באבני האפוד כשאר אחיו וזהו משם רועה אבן ישראל זכה להיות רועה וזכה להיות חקוק שמו באפוד באבני שמות ישראל החקוקים באפוד ולא ימחה שמו מבין שמות השבטים:

צב א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן בשעה שאמר פרעה
ליוסף °ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו (שם ע"ב; תהלים פא)
אמרו לו אצטגניניו. עבד שלקחו רבו בעשרים כסף
תמשילהו עלינו אמר להון גנוני מלכות אני רואה בו
אמרו לו אם כן יהא יודע בשבעים לשון (אמר להון אי
הכי למחר אידבקיה בליליא) בא גבריאל ולמדו שבעים
לשון לא הוה קא גמר הוסיף לו אות אחת משמו של
הקב"ה ולמד שנאמר °עדות ביהוסף שמו בצאתו על (תהלים פא)
ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע לצפרא כל לישנא
דאישתעי פרעה בהדיה אהדר ליה איהו. לסוף הוה קא
משתעי יוסף בלה"ק ולא הוה פרעה ידע מאי הוה קאמר
(א"ל מאי האי א"ל להק) א"ל אגמרן אגמריה ולא הוה
קא גמר א"ל אשתבע לי דלא מגלית אישתבע ליה כי
קאמר ליה יוסף °אבי השביעני לאמר א"ל זיל איתשיל (בראשית נ)
אשבועתך א"ל איתשיל נמי אדידך ואע"ג דלא ניחא ליה
אמר ליה °עלה וקבור את אביך כאשר השביעך: (שם)

איצטגניניו. חכמיו וחוזים בכוכבים ויודעין בחכמות העולם:
גנוני מלכות. גווני מלכות בחכמה וגבורה ויופי:
עדות ביהוסף שמו. סיפיה דקרא שפת לא ידעתי אשמע:
איתשיל אשבועתך. השאל לחכמים שיתירוה לך:

מהרש"א עבד שלקחו רבו כו'. דאיתא במדרש שהיה כתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים כפרש"י בפסוק נער עבד עברי ושיחה תשובת פרעה גנוני מלכות אני רואה בו כלומר שאני רואה בחכמתו ותוארו שאין זה מן יחוסי עבדי' אלא מבני מלכים ושלא כדין נמכר לעבד כמ"ש כי גנב גנבתי מארץ גו' וכן שאמרו ליה א"כ יהא יודע בע' לשון כו'. שזה בנימוסיהם וכדאמרינן בסנהדרין דלא העמידו אלא היודע בשבעים לשון. ואמר בא גבריאל ולמדו כו' הוסיף לו אות אחת משמו כו' שנא' עדות ביהוסף גו'. איתא במדרש' רמז בהאי קרא שמתחיל בע' ומסיים בע' והא ודאי הא דזכה יוסף לתוס' ה' הי' בעבור שקידש שם שמים בסתר כדלעיל אלא דהכא קאמר על ידי שקידש שם שמים בסתר וכבש יצרו זכה בשעה הצריכה לו להוסיף לו ה' משמו של הקב"ה כדי שידע בע' לשון ושע"ז יעלה לגדולה ולולי שכבש יצרו באשת פוטיפר לא היה זוכה לכל זה ופירוש הכתוב כך הוא עדות ביהוסף גו' שם של י"ה שהוא עדות לישראל כדר' עמוס כמ"ש שבטי י"ה עדות לישראל גו' נתקיים ביוסף שנתוסף לו ה' ביהוסף שמו הוא שם י"ה ועי"ז זכה בצאתו מושל על מצרים כי גם שפת לא ידעתי אשמע ויש בזה רמז בתורה שאמר פרעה הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים גו' דהיינו כח מלאכי שמים כמ"ש עושה מלאכיו רוחות גו' או אות ה' משמו של הקב"ה הוא רוח אלהים ואמר ע"ז אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת גו' דהיינו ע' לשון אין נבון גו' ועל פיך ישק גו'. ואמר למחר כל לישנא כו' אישתעי איהו בלה"ק לא הוה ידע כו'. גם בזה יש רמז בקרא דבתר האי קרא דמייתי כתיב ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח גומר ע"ש מילי דטמירן לפרעה היינו לה"ק גליין כבר ליוסף גם משמעות דטמירן כבר ליוסף היינו ע' לשון גליין ליה עתה בתוספות ה' לו משמו זה משמע דלה"ק אינו בכלל שבעים לשונות וכן נראה דע' אומות בגלות ישראל כדמוכח מע' פרי החג והא דאשבעיה פרעה דלא מגלי ליה לאו משום נימוסיהן שידע המלך כל ע' לשונות דודאי לה"ק אינו בכלל ע' לשון אלא משום דנגלאי הי' לו לפרעה שיוסף ידע בלשון א' שהוא לה"ק יותר על ע' לשון והוא לא ידע להשיב לו השתא אין מקום לקושיית הרא"ם גבי פי המדבר גו' דאיך הרשה יוסף לדבר עם אחיו בלה"ק כו' ע"ש דפרעה לא אשבעיה אלא משום גנאי שלא ישתעי עמו כיון שלא יוכל להשיב לו וק"ל: **כי א"ל אבי השביעני**

א"ל

עיון יעקב

כל"ל פי בניו של יעקב כי למשפחותם לבית אבותם אלא נ"ב הפי' לא שבניו של בניו של בנימין הם שם בניו של יוסף: **אמרו לו אצטגניני** פרעה עבד שלקחו רבו וכו'. פרש"י בפ' בסוריד א לאצטגניניו מגרולתן מראיתא לעיל בפ"ק דף י"ג ובי"ק לפר גלא היה לבי שהוא עבד שהיא מתגלתו עליהם מתגלה עולם כיון שהוא עבד אין ראוי לשום מלך: לגדולי יוסר אתו ויגלגו כם תמנו וכדכתיב מה"ט עברים משלו בנו ואין שיק מ"ם לבן הבית לפי שרים גנוני מלכות אני רואה בו מעלה יעלה לגדולה יותר ויגלגו ממנו: **לא** קאמר הוסף לו אות אחת. פי' דלא הוה מלי למימר אילו הכא בשעיפי והראיה ביומא דף נ"ע עניים מעמפס לבו של אדם שאמר ובעמפם של סקרי ובעמעם אלא ובעמעם שאי"ב עכשיו שהוסיף לו אות הי"א שהוא עדים לו שקדם הכם בבשר וגם הבא אפילו לעשות עבירה כדלעיל לכך היה לבו פתוח לניהו ואין בשרם שכינו עליו בלאכי השרת הונן הרעה ועיין מהרש"א: **א"ל** איתשיל אשבועתך. אע"ג דאיכא מאן דס"ל דאין נשאלין בשבועה אלא המתקן או לדבר מלוה כדאיתא בייד בסימן רג ר"ל פ"ב י"ל דהא מקרים לדבר מלוה כיון שיש בו לרבי רבים כדאיתא במדרש והובא במהרש"א שע"י שיעקב יהיה בקבלים ישכיך הניזוק בבבלו ולרבי רבים הוי כמו לדבר מלוה כדאיתא בייד בסימן רכ"ח סעיף כ"א בהג"ה לזה שמיר השיב לו יוסף א"כ איתשיל נמי אדידך פיה ג"כ לזה לרבי רבים שימלוך מי שבקי בכל הלשונות ואשבר ולזה רצה שיהיה כפי ואמר ויקרא גבו ליוסף צפם לא קרא לרצונו שהוא הבכור וליהודה לפי שספק בידו לעשות והשבעה המורה לו פ"ב והוא נכשרם בכל אופן ניחא שספק בידו לעשות פעמים אינו יכול לומר שיתיר

לשבועתך

א״ל איתשל כו׳. דמשמע מתוך הכתובים שהוצרך יוסף לרצות עליו רעים לבקש מפרעה, על כך כמו שכתוב וידבר יוסף אל בית פרעה גו׳ אם נא מצאתי חן בעיניכם דברו נא באזני פרעה לאמר אבי השביעני גו׳ והיינו דלא ניחא ליה לפרעה משום דאיתא במדרשות שראה פרעה שנתברך נילוס כשבא יעקב למצרים גם שפסק הרעב וע״כ רצה לעכב גם ארונו שם ולולי השבועה של יוסף שקבל עליו לא היה מתרצה פרעה להעלותו משם כדכתיב עלה וקבור את אביך כאשר השביעך ובודאי דהי׳ מפציר ביוסף משום זה ז״ל איתשיל אשבועתך אי לאו דא״ל ואיתשל כמו אדידך ודו״ק:

יהודה מאי היא דתניא היה רבי מאיר אומר בשעה שהיו ישראל עומדים על שפת הים היו שבטים מדיינים זה עם זה זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים קפץ *שבטו של בנימין וירד תחלה לים שנא׳ °שם בנימין צעיר רודם א״ת רודם אלא רד ים והיו שרי יהודה רוגמין אותם שנאמ׳ °שרי יהודה רגמתם (שרי זבולן שרי נפתלי) לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה שנאמר °ובין כתפיו שכן א״ל רבי יהודה לא כך היה מעשה אלא זה אומר אין אני יורד תחלה לים וזה אומר אין אני יורד תחלה לים קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחלה שנאמר °סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן ועליו מפורש בקבלה °הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש גו׳ °אל תשטפני שבולת מים ואל תבלעני מצולה ואל תאטר עלי באר פיה באותה שעה היה משה מאריך בתפלה א״ל הקב״ה ידידיי טובעים בים ואתה מאריך בתפלה לפני. אמר לפניו רבש״ע מה יש לי לעשות א״ל °דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו וגו׳ לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל שנא׳ °היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו מ״ט היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו משום דהים ראה וינס:

אושפיזכן לגבורה. שבית קדשי הקדשים בנוי בחלקו: **בכחש אפרים.** שירא לסמוך עליו וכחשו באמונתם: **רד עם אל.** ירד לים על שבטח בהקב״ה: **ישראל ממשלותיו.** דיהודה שנתקדש למשול בהם:

מהרש״א קפץ שבטו של בנימין וירד לים כו׳. ר״ל קודם שנבקע הים והאמינו בדבר ה׳ אל משה דבר אל בני ישראל ויסעו כפרש״י בחומש אין להם אלא ליסע שאין הים עומד בפניהם כו׳ ע״ש ודכתיב בתר הכי ואתה הרם את מטך גו׳ ובקעהו ויבואו בני ישראל גו׳ היינו משום שאר שבטים שלא בטחו בדבור ויסעו גומר ויראו לנפשם לירד בים ומייתי שנא׳ שם בנימין גו׳ דלעיל מיניה איירי בקריעת ים סוף דכתיב קדמו שרים גו׳ במקהלות ברכו גו׳ כמפורש פ׳ כשם ע״ש: **קפץ נחשון כו׳.** עיין פרש״י ועי״ל ע״ש פסל מיכה שהי׳ עמהם בים כמ״ש ועבר בים צרה כדאמר פ׳ חלק אבל יהודה עוד רד עם אל כפרש״י ומקיים בים ועם קדושים נאמן שקידש ש״ש והאמין בה׳ ובמשה לירד לים כמ״ש ויסעו אין להם אלא ליסע כו׳ ואמרו עליו מפורש בקבלה כו׳ לפי שבתורה אמר ויצעקו בני ישראל אל ה׳ גו׳ דהיינו תפלה וא״ל הקב״ה מה תצעק גו׳ ואין תפלתם מפורש שם וקאמר דבקבלה מפורש תפלתם של כת זו שקדשו ש״ש שנא׳ הושיעני כי באו מים גו׳ ואמר דגם משה הי׳ מאריך בתפלתו כו׳ כמ״ש לו הקב״ה מה תצעק גו׳ כמפורש במכילתא ועיין ברמב״ן ואפשר דהיינו תפלה זו דמייתי דמפורש בקבל׳ שיש בה אריכות דברים ולשונות וענינים כפולים גם תפלה קצרה ילפינן ממשה שאמר אל נא רפא נא לה ולא האריך לומר אלהים ובתפלה זו אמר הושיעני אלהים במקום אל וא״ל הקב״ה ידידיי טובעים בים ואתה מאריך כו׳ דבמקום סכנה מתפללין תפלה קצרה כדאמרי׳ במס׳ ברכות ונקט לשון ידידיי לר״מ דבנימין ירד תחלה לים וזכה דבין כתפיו שכן ובההוא ריצא דקרא קראו ידיד לבנימין אמר ידיד ה׳ גו׳ ואמר שא״ל הקב״ה דבר אל בני ישראל ויסעו לגבי אותן שירדו לים תחלה אין להם אלא ליסע כו׳ כפרש״י בחומש ולגבי שאר השבטים נטה את ידך גו׳ לפיכך זכה יהודה כו׳ מה טעם כו׳ משום דהים ראה וינוס ר״ל משום דהים ראה שקדשו ש״ש לירד תחלה לים זה ראה הים וינוס מפניו שלא הטביען בים ע״ד שאמר לדיק מושל ביראת ה׳ וק״ל:

הרי״ף היו שבטים מדיינים כו׳. יש לדקדק שכיון שהיה פתוח מכל עבר ויש בו כדי ליכנס כמה בני אדם בבת אחת מה להם ולמחלוקת לומר אני נכנס תחלה הרי הים פתוח וכל הרוצה ליכנס יכנס מעבר אחר ונספר כסף מזוקק ביארתי שלהיות נכנס תחלה ארונו של יוסף כי בזכותו נקרע הים. וכל שבט הבא ליכנס היה רוצה ליקח עמו ארונו של יוסף כדי ליכנס עמו אל הים ועל זה היה כל אחד אומר אני נכנס תחלה עד שקפץ שבט בנימין ונכנס אע״פ שלא היה עמו ארונו של יוסף שנא׳ שם בנימין צעיר רודם אל תקרי רודם אלא רד ים ומ״ש אל תקרי רודם הוא שאם הוא מלשון רידוי וממשלה הל״ל צעיר רודה מאי רודם לכך דרשו רודם נוטריקון מלשון רד ים ואע״פ שהוא נדרש מלשון רד ים מ״מ אינו זז ממשמעו שהוא לשון רידוי וממשלה שזכה שבט בנימין למלוכת ורידוי מצד זה מ״מ כיון ששרי יהודה רגמו אותם וקפצו אל הים היה רידוי וממשלת בנימין מצועה מן ממשלת ומלוכת יהודה וזהו שם בנימין צעיר רודם נתמעט רידויו וממשלתו לפי שבשרד יש שרי יהודה רגמתם והיו רוגמים אותם ונלחום והיו עיקר בירידת הים ולפיכך לבנימין שהתחילו בקדוש שמו יתבי התחילה ממנו המלוכה של שאול ובשביל החתום שהיה מיהודה כי רגמו אותם היה המלכות והרידוי אחר כך ליהודה כי ממנו פנה ממנו יתד:

תניא ר׳ (אליעזר) [אליעזר] בן יעקב אומר אי אפשר לומר לוי למטה שכבר נאמר לוי למעלה ואי אפשר לומר למעלה שכבר נאמר למטה הא כיצד זקני כהונה

עין יעקב

אשביעסך והשבועה מבוים לו כי הוא מובל בכל ארץ מצרים: **יהודה** מה היא. ואע״ג רב״ק אמרינן דקידוש השם של יהודה היה בצ״הפ״א במעמד אחר מ״מ ק״ל כ״איתא במדרש די נהמ״ם שחבשר על הבילה לכך קאמר דקדוש השם היה שקפץ תחלה לים ועי״ל דה״מ קשה ליה מפני מי זכה יהודה להיות מתשלת לגזרות כדכתיב לא יסור שבט מיהודה להי״ק לפי בנס זרעו אחריו חשבו אימות אבותיהם לקדש שם שמים בצרהפ״א ושייך בלשון אקרא ביהה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו משום דהים ראה וינס וכן הוא במדרש תילים ע״ש על פסוק נודע ביהודה גדול שמו ולאפשר דמה״ט לפי שיוסף לא קדש ש״ש רק בסתר זכה להיות יק תבנה למלך מ״מ יהודה שקדש שם שמים בצ״הפ״א זכה למלוכה פתב: היו השבטים מדיינים זה עם זה. הילא קאמר אלו עם אלו נ״לה ר״ק בני שבטים היו מדיינים זה עם זה דהיינו ראובן בבית הבכור ויהודה בבית המלך כי יהודה גבר באחיו: **קפץ** שבטו של בנימין וירד תחלה לים. ולאפשר דה״פ זכה שבטו למלך ראשון שהוא שאול ובו׳ ישראל ממשלותיו הים ראה וינס לכך היו שרי יהודה רוגמין אותם כי המלוכה שייך לו ולבית דוד דוקא וצ״ל יהודה י״ל דלפיכך זכה בנימין שנעשה אושפיזכן לגבורה שפירש״י שבית קדשי הקדשים בנוי בחלקו ע״ד דאיתא במדרש פ״מ דשבי בנימין זאב יטרוף שני פעמים האחד שיצא ממנו שאול וכו׳ ... ואוכל הקרבנות לפי שבית המקדש בחלקו וא״כ בנימין שקפץ תחלה לים כדי שיזכה למלוכה קשה דהלא בלא״ה ימלוך שאול ... לכך זכה להיות בין כתפיו שכן ... שופט ושופך הקרבנות: **זכה** בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה, פירש״י שבית קדשי הקדשים ... ע״ש ... דמ״ט דסטם פלוני ג״כ ... הא כיצד זקני כהונה ולויה נעמם והשאר נמכב. כ״כ מהרש״א וק״ק הא בהדיא ק״ש מפורש שנושאי ארון הם ולא זקנים שעומדים למזרח

כהונה ולויה למטה והשאר למעלה רבי יאשיה אומר כל הראוי לשרת למטה והשאר למעלה רבי אומר אלו ואלו למטה עומדים הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו
דברים כז בברכה כלפי הר עיבל ופתחו בקללה והאי °על על בסמוך אתה אומר על בסמוך או אינו אלא על ממש
שמות מ כשהוא אומר °וסכות על הארון את הפרכת הוי אומר על בסמוך:

שכבר נאמר לוי למעלה. משה כתב בתורה אלה יעמדו לברך וגו' שמעון ולוי וגו': שכבר נאמר לוי למטה. בספר יהושע וכל ישראל וזקניו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים והלוים אלמא כהנים ולוים למטה היו: הראוי לשרת. לשאת את הארון והיינו מבן ל' עד בן נ': למטה. אצל הארון: אלו ואלו. ישראל ולוים (זקנים ונערים) למטה היו כדכתיב בספר יהושע: על הר גריזים ועל הר עיבל. שכתוב בתורה על בסמוך כדמפרש ואזיל: על הארון. בע"כ לאו על ממש דהא מחיצה הוי פרוכת ולא הויא סכך:

מהרש"א כל הראוי לשרת למטה כו'. עיין פרש"י ודקדק לומר לשרת לשאת את הארון והם בני קהת והיינו משום דמהאי קרא דיהושע דיליף דלוי נמי למטה דכתיב וכל ישראל וזקניו גו' כתיב נגד הכהנים הלוים נושאי ארון ברית גו' וק"ק למ"ד לעיל זקני כהונה ולויה היו למטה הא בההוא קרא מפורש שנושאי ארון הם ולא זקנים שפסולים לעבודת משא מבן נ' ול"ל אליביה דלפי אותה שעה ע"פ הדבור היו אז נושאי ארון זקני כהונה ולויה וק"ל: אלו ואלו למטה כו'. לכאורה קשה מה תיקן בזה דגם אם היו כולן למטה מ"מ תקשי דבקרא דספר יהושע מוכח שהלוים עם הארון היו באמצעות השבטים וא"כ אמאי חשיב בקרא דתורה את הלוים בהדי השבטים דיעמדו על הברכה בהר גריזים טפי מבהדי הנהו שבטים דיעמדו על הקללה בהר עיבל וי"ל דרבי לא פליג בהא אתנאי דלעיל אי כמר אי כמר ולא פליג עלייהו אלא במלתא אחריתא דמשמע מדבריהם דבין שבטי דהר גריזים ובין שבטי דהר עיבל למעלה על ההרים עומדים היו וקאמר איהו דאלו ואלו למטה כולי ועל בסמוך משמע כדתניא וכתב על כו' הא דמשמע ליה על בסמוך ולא על ממש מפורש בתוס' ע"פ הירושלמי ע"ש:

צה שם **פיסקא** הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה וכו': ת"ר ברוך בכלל וברוך בפרט ארור בכלל וארור בפרט ללמוד וללמד ולשמור ולעשות הרי
שם ע"ב כאן *ד'. ד' וד' הרי כאן ח'. ח' וח' הרי ט"ז וכן בסיני
דברים כח וכן בערבות מואב שנא' °אלה דברי הברית אשר צוה
שם כט ה' את משה וגומר וכתיב °ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם וגומר נמצא מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה רבי שמעון מוציא הר גריזים והר עיבל ומכניס אהל מועד שבמדבר ובפלוגתא דהני תנאי דתניא ר' ישמעאל אומר כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד רבי עקיבא אומר כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באה"מ ונשתלשו בערבות מואב ואין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה מ"ח בריתות רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו אומר משום ר"ש אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה מ"ח בריתות של ת"ר אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים. אמר רבי לדברי רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו שאמר משום ר' שמעון אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה מ"ח בריתות של ת"ר אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים נמצא לכל א' מישראל ת"ר אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים מאי בינייהו א"ר משרשיא ערבא וערבא דערבא איכא בינייהו:

ברוך בכלל ברוך בפרט. כל הברכות והקללות נאמרו בהר גריזים ובהר עיבל בכלל ובפרט ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת ארור אשר לא יקים הרי כלל וכן כל אחת ואחת בפרט ברוך וארור. ברוך אשר לא יעשה פסל ומסכה ארור אשר יעשה פסל ומסכה וכן כולם: ללמוד וללמד לשמור ולעשות כל המצות כולן נשנות ארבעה אלה ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכתיב ולמדתם אותם את בניכם הרי כאן ארבעה. מצוה לכל מצוה ועל ארבעתן נאמרו ארור וברוך בכלל ובפרט ברוך אם ילמדו ארור אם לא ילמדו וכן ללמד וכן לשמור וכן לעשות בכל אחד ד' בריתות ברית לברוך בכלל וברית לברוך בפרט ברית לארור בכלל וברית לארור בפרט: ד' וד'. ד' בריתות על ללמוד וד' על ללמד הרי ח': ח' וח'. דאיכא עוד ח' לשמור ולעשות: וכן בסיני. כשנאמרו כל המצות למשה ניתנו כולם בארור וברוך בכלל ופרט: וכן בערבות מואב. כשאמרם לישראל כדכתיב בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה וגו': שנאמר אלה דברי הברית וגו'. בתר קללות וברכות כתיב מלבד הברית וגו' אלמא כברית ערבות מואב בברכות וקללות כן ברית חורב ודהר גריזים ודהר עיבל לא צריך [לאתויי] קרא דעלה קאי (הכא) דבה איירי: מ"ח בריתות. לכל אחד מישראל ע"ז אלמא ז' זימני הוי מ"ח: מוציא הר גריזים. לפי שלא אמר יהושע עליהם כל התורה אלא מצות שנפרשה: ומכניס אוהל מועד. שלאחר שהוקם המשכן דבר הקב"ה עם משה בישוב ולמדו כל התורה כדכתיב וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר: כללות נאמרו בסיני.
ופרטות

עין יעקב

לעבודה עכ"ל ואפשר דלאו זקנים ממש קאמר אלא זקנים דהיינו חכמים וגדולים שבהם וכדאיתא בפ"ק דקדושין אין זקן אלא חכם כיון שהולך לברך ולקבל את העם להזהיים על המלוה כדכתיב וענו הלוים וגו' אין דבר זה מתקבל ונאה אלא לחכמים וגדולי הדור וכגוונא דכתיב אספה לי שבעים איש מזקני ישראל: לשמור ולעשות. עיין במהרש"א ועיין בעירובין דף ל"ו ע"ש שכתב דלאו לפו השמר דעשה גופה ע"ש בטעם: ד' וד' הרי כאן ח'. עיין ברש"י ומ"ש מהרש"א ועוד נראה לומר ד' דברוך בפרט, ולבנות ולכנו וכסתור ולמעים וד' דארור בפ"ע הרי ח' וד' דברוך בכלל וד' דארור בכלל הרי ששה עשר דהשתא מ"ב דמשמע לה אתר ברוך בפרט ואח"כ ארור בפרט ואח"כ הכללים: של שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים. פרש"י כמנין שהיו בסיני וכן נמצא המנין בס' פקודי וס' במדבר וע"ש ברש"י ס' פקודי אך ל"ע כיון דבכוריסום ב"ים ... של ערבות היה במנע ד כל ישראל אף הלוים בכלל ובאמת הלוים לא נפקדו בתוך בני ישראל והיה מספרם כ"ב אלף מלבד מספר בני ישראל במלא נכיסו עוד כ"ב אלף בריתות על כל מצוה ואולי י"ל דבני ישראל כשחטאו בעגל הוגרעו לבריתות ברים הע"בום מאח"כ שבט לוי לא הוגרעו בעריכות לפי שלא חטאו בעגל כל"ע ולם ג י"ל דה"ע דכתיב רק י"א ארורים נגד י"א שבטים כי נגד שבטו של לוי לא כתיב ארור לפי שלא היה בכלל ערוב וא"כ אין ... לריכין לע"ש ורש"י בס' כי תבא בשם ר' משה הדרשן ע"ש: מאי בינייהו ערבא וערבא דערבא. פרש"י אם נעשה ערב על ערבותו של חבירו משמע שנעשה ערב להקב"ה גם על ערבות שערב חבירו להקב"ה ודוגמא דאמרינן בסוכה דף כ"ו ע"א ערבא דערבא צריך ע"ש והרמב"ם בפ' כ"ה מה' מלוה כתב האומר לחבירו ערוב זה לפלוני ואני ערב לך הרי זה כמי שאמר פלוני גלוי ערב וא"צ קנין עכ"ל וכתב הה"מ זה לא מצאתי מבואר אבל קצת סמך יש לזה ממ"ש בפרק אלו נאמרין ערבא וערבא דערבא עכ"ל הדברים תמוהין לכאורה דאין ענין זה לזה כלל דהא הרמב"ם לא מיירי כלל בע"ב שני ע"ב למלוה ראשון רק שע"ב לערב ראשון שאם הוא יפרע שישלם לו מכיסו ואין א דומה כלל אפילו לאוכלא גרנא ואולי י"ל דס"ל להה"מ דמ"מ כיון שערב לערב ראשון הרי כאילו ערב למלוה ראשון שיכול להוציא מערב שני מדר' נתן ואל תתמה על סדר שהרי בגדולי תרומות שער ל"ט חלק ה' סי' י"א ... בדבר זה עם ימים רבן והגיה הדבר כשמן
לרעם

נכתב כאמרה התורה בסיני ולא נתפרשה לו (ובאהל מועד נתפרשה לו) כגון בסיני נאמר וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך ולא פירש מתן דמים כיצד והקטרת אימורים והפשט וניתוח וכליל של עולה ונספר ויקרא באהל מועד פירשה: ונשתלשו בערבות מואב. שפי משה לישראל. ת"ק סבירא ליה כרבי ישמעאל הילכך הר סיני ואהל מועד חדא הוא ורבי שמעון סבירא ליה כר"ע הילכך תרי ניהו: ר"ש בן יהודה אומר מ"ח בריתות. לכל אחד של ת"ר אלף ושלשת אלפים והמש מאות וחמשים כמנין שהיו (בסיני) [במדבר] שכל אחד נעשה ערב על כל אחיו ה"נ בהוספתא אמר רבי לדברי רבי שמעון בן יהודה אין לך כל מצוה ומצוה שלא נכרתו עליה מ"ח בריתות של ת"ר אלף ושלשת אלפים ותק"נ ויש בכל אחת ואחת ת"ר אלף ושלשת אלפים ותק"נ: מאי בינייהו. מאי הוסיף רבי ובמאי פליגי: אמר רב משרשיי ערבא וערבא דערבא. אם נעשה כל אחד ערב על ערבותו של חבירו או לא רבי שמעון בן יהודה סבר לא נעשה כל אחד ערב על חבירו אלא שישמרו את המצות מצלא כל אחד ואחד ערב על מ"ח בריתות של כל אחד ואחד אבל לא נעשה [כל אחד ואחד] ערב על ערבותו של חבירו אלא על מיבתו של חבירו ואתא רבי למימר לדברי ר"ש שבא למנות את בריתות הערבות יש לו למנות מ"ח בריתות של ס' רבוא לכל א' וא' ובכל א' ואחד מאלה יש ס' רבוא שכולם נתערבו זה בזה על תובתם ועל ערבותם נמצא כל אחד מקבל עליו ערבות של ס' רבוא בשביל תובתו של חבירו ובכל אחד מס' רבוא הללו [קיבל עליו בריתות] ס' רבוא בשביל ערבות שנתערבו אחד על חבירו וזה קבל עליו אף שערבות של ערבים:

מהרש"א ברור כו' ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי כאן ד' כו'. האי לשמור אין לפרש מלשון לאו הוא כדאמרינן כל השמר פן ואל אינו אלא ל"ת ולעשות היינו מצות עשה ממש דא"כ לא יהיו י"ו בריתות במצות לאו וכן במ"ע אלא בכ"א יהיו י"ב דהיינו בלאוין יהיו ד' בללמוד וד' בללמד ד' בלשמור ובעשייתה יהיה ד' בללמוד וד' בללמד וד' בלעשות אלא דיש לפרש לשמור גם בעשייה ולעשות גם בל"ת ולשמור היינו כדאמרינן בפ"ק דקידושין אשר תשמרון זו משנה לעשות זו מעשה ופרש"י זו משנה שמביאה לידי מעשה כו' ע"ש ואין זה בכלל ללמוד דקאמר הכא דיש לומד מרבו ומשכחה אבל שמירת המשנה שיהא חוזר על משנתו שלא תשתכח מפיו ודבר זה מביא לידי מעשה ושייך גם בעשייה וכן לעשות דהכא לא עשייה ממש אלא קיום המצות הוא שייך גם בלאוין ודו"ק: ד' וד' הרי כאן ה' כו'. עיין פרש"י ק"ק לפירושו למה חלקן כך בללמוד וללמד ח' ועוד בלשמור ולעשות ח' הל"ל ד' בכ"א הרי י"ו ויותר נראה לפרש ד' ברוך בכלל וד' ברוך בפרט הרי ח' ברוך ועוד ח' ד' ארור בכלל וד' ארור בפרט הרי ח' ארור וניחא השתא דחילק תחלה ברוך בכלל מברוך בפרט ואחר כך חילק ח' ברוך מח' ארור והענין. מבואר שהיה צריך כריתות ברית בכלל ארור אשר לא יקים גומר והיה צריך עוד כריתות ברית בפרט לכל מצוה ומצוה כי היו ידוע כי מלך הכותן שהוא האחד האמיתי כל התורה היא כמצות אחד ויסוד אחד לכל התורה והיא האמונה כמ"ש במכות בא מיכה והעמידה על אחת כמ"ש ולדיק באמונתו יחיה כמפורש שם ונ כ בא יר זות ברית ברוך אחד בכלל מלך הכותן ולפי שנחלקו המצות י"ד המקבלים כמוכין תרי"ג ע"כ בא גם הברוך וכריתות הברית לכל מצוה ומצוה בפרט: וכן בסיני וכן בערבות מואב שנאמר גו'. הכי משמע ליה דכל הכי הוא בענין זה ברוך וארור בכלל ובפרט דבהר גריזים ודהר עיבל מפורש בפרשת כי תבא ומדכסמך ליה הכהו קללות במשנה תורה שהיו בערבות מואב כדמסיים בהו אלה דברי הברית אשר לוה גו' בארץ מואב משמע ליה מתוך הסמיכות שהיו גם כן שנין דהר גריזים ודהר עיבל בברוך וארור בכלל ופרט מדכתיב שם מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב משמע ליה דאותם בחורב שהיו גם כן כעין זה בברוך וארור בכלל ופרט אבל דאהל מועד להאי תנא לא חשיב דהיינו בסיני היינו דאהל מועד גם שנזכרו קללות בת"כ שהיה באהל מועד רש"י בחומש גבי מלבד הברית פירש היינו קללות שבת"כ שנאמרו בסיני עכ"ל ואין ל"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה אלא כמ"ד דסיני ואהל מועד חדא הוא ודו"ק: ונשתלשו בערבות מואב. פרש"י מפי משה לישראל עכ"ל דקדק בפירושו ומפי משה כו' דלמ"ד כמי שנשתלשו בערבות מואב הא דקרי ליה הכא אותן דערבות מואב משנה תורה היינו משום דמפי משה היו משא"כ דסיני ודאהל מועד ודו"ק: אין לך כל מצוה כו' מ"ה בריתות של ו' מאות אלף כו'. משמע מזה דהעונש דהעבירות היה גם בסיני ובערבות מואב ואתיא הך סוגיא כר"י דסבר הכי בפ' כ"ה דעל הנגלו' נענשו אחרי' קודם שעברו את הירדן אבל לר"נ אף על הנגלות לא נענשו אחרי' עד שעברו את הירדן לא הוי בכל מצוה אלא י"ו בריתות של שש מאות אלף כו' ורש"י פיר' בחומש נקוד על לנו ולבנינו לדרוש אף על הנגלות לא ענש כו' בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה עכ"ל כל זה כו' כר' נחמיה כמ"ש הרא"ש ודו"ק:

דרש רב יהודה בר נחמני מתורגמניה דר' שמעון בן לקיש כל הפרש' כולה לא נאמרה אלא בשביל נואף ונואפת (שנאמר) °ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' וגו' דעביד פסל ומסכה בארור סגי ליה אלא זה שבא על הערוה והוליד בן והלך לבין הנכרים ועבד ע"ז אמר הקב"ה ארורים אביו ואמו של זה שכך גרמו לו:

זצ׳ דברים כז

כל הפרשה. של הר גריזים לא נאמרה אלא בנואף ונואפת (אשת איש): בארור סגי ליי'. בתמיה כופר בעיקר הוא סגיא ליה בארור: אלא זה הבא על הערוה. א"א והוליד ממזר ומתוך בושתו שאסור לבא בקהל ה' ואינו מולא אשה הולך בין הנכרים ועובד ע"ז: ארורים. אלה אשר עשאוהו לעבוד פסל ומסכה וכן דריש את כולם כ"א לפי פשוטו אותן של ערות כגון שוכב עם חותנתו ואשת אביו ועם אחותו כולן בא"א ולמיקם בתרי ארורי' שוכב עם כל בהמה א"א שעשתה מעשה בהמה שמנאפת מקלה אביו ואמו בא על א"א מזלזל באביו ואמו שגדלו גידולים רעים בביתם משגה עור מפתה א"א שהיא שוגא בדבר ואינה יודעת עונשה כמוהו משיג גבול רעהו בא על אשתו הרי השיג גבולו מכה רעהו בסתר גורם לו בלחש שתריו שתמות בבדיקת המים המרים לוקח שוחד להכות לוקח שוחד להיות עוקב אחר המנאף ולפתות לו אשת איש וגורם לו מיתה מטה משפט גר יתום אינו יודע לדורשו [א"א אם נתגייר גר ובט ונשא הגר ישראלית היכתה וכשבורים שזהו בן הגר ואין לאחיו שנתגייר חלק בירושה אף אם החזיק בנכסי אביו הרי מטה משפט גר ויתום כפשוטו

עיון יעקב

ביפה התוארים על הרמב"ן פ"ט: כל הפרשה כולה לא נאמרה אלא בנואף ונואפת. עיין פרש"י ומהרש"א ועיי"ל דלאו בנואף ונואפת ממש קאמר ראב"כ אלכפי לא תמורן שאי בארור סגיא ליה אלא באותן שאינן ניכרין במעשיהן והם כמי שעשו מום בלאימא קצ"ב דנדרים דף כ"ג ע"ב וברותי מכם המורדים והפושעים בי שאלו ידי כן ה"ל בנים שאינם מהוגנים

כפשוטו שאומר חלק עם יתומי אלה והאלמנה כהי"ג ובזה דוחקות רבים כ"ל]:

מהרש"א כל הפרשה כולה כו' באיזור סגי ליה אלא כו' אין לפרש וכי באמור סגי ליה דהא עובד ע"ז חייב סקילה דא"כ היקשי' ליה נמי בשוכב עם אשת אביו ובשוכב עם חותנתו דחייבים נמי מיתה חמורה למאי דאוקי' ליה בכולא ונוספת דא"א הא חייב מיתה מיחת חנק אלא דר"ל וכי סגי באמור דמשמע באמור בעם"ז הא אין לו חלק גם לעה"ב דנוומר לע"ז הוא דנוומר לכל התורה ואין לו חלק לעה"ב ונשא"כ בבא על אשת איש יש לו חלק לעה"ב כדאמרי' פרק הזהב וש"ה בבא על שאר עריות אך קשה וכי משום דקשיא ליה בהאי קרא דע"ג וכי באמור סגי ליה הוכרך למדחק דכולה פרשתא באמור כפרש"י וכן דורש את כולן כו' עכ"ל ע ש ואין להאריך בדחוקיו בכל זה ולולי פירושו נראה דלא נחשין לומר כולה פרשתא אכל י"א ארורים אלא אפסוק זה כחוד שהוא נקרא פרשה כולה דסתומ' לפניו ופתוחה ולאחריו:

יח לח [במדבר ו] **תניא** אידך °כה תברכו את בני ישראל בשם המפורש אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכינוי ת"ל ושמו את שמי שמי המיוחד לי יכול אף בגבולין כן נאמר כאן ושמו את שמי ונאמר להלן לשום את שמי שם מה להלן בית הבחירה אף כאן בבית הבחירה

[שמות כ] ר' יאשיה אומר אינו צריך הרי הוא אומר °בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך בכל מקום ס"ד אלא מקרא זה מסורס הוא בכל מקום אשר אבא אליך יברכתיך שם אזכיר את שמי והיכן אבא אליך וברכתיך בבית הבחירה שם אזכיר את שמי בבית הבחירה:

בשם המיוחד. ככתבו: בבית ס"ד. וכי בכ"מ שם המיוחד מזכר הכתוב זה שמי הם זכרי לא כשאני נכתב אני נקרא ועוד וכי בכל מקום שכינה באה ושורה דכתיב אבא אליך והוא לא ייחד מקום להזכרת ה': מסורס. מהופך: בכ"מ אשר אבא אליך. באהל מועד שבמדבר ובשילה ובבית עולמים:

תוספות או אינו אלא בכינוי. רבי הלל פי' בספרי בכינוי כגון אל אלהים לבאות ולא מסתבר דהיכי תיסק אדעתא לשנויי קרא למימר יברכך אלהים במקום שם בן ד' אותיות אלא בכינוי רלה לומר בקריאתו באלף דלית:

מהרש"א כרבי נקבי בסתם וכו'. עקיבא דאמר באלו טרפות למדנו ברכה לישראל מפי כהנים מפי הגבורה לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי כהנים מברכים לישראל והקב"ה מסכים עמהם:

מהרש"א מנין שהקב"ה מתאוה לב"כ. ע' פרש"י ועי"ל דריב"ל לטעמי' כפרש"י לקמן דסבר כר"ע דואני אברכם קאי אישראל שהכהנים מברכים לישראל והקב"ה מסכים ע"י וקאמר דא"כ הוא שהקב"ה מברך את ישראל למה לו לכהנים לברכם כלל ומה תועלת בברכתם אלא שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים שיתברכו ישראל ג"כ מפי הכהנים וק"ל:

הרי"ף מנין שהקב"ה מתאוה לב"כ וכו'. פירש"י תלה הדבר בהקב"ה להיות ברכה ע שימת שמו על עמו ולא עשאה לורך ישראל אלא לורך המקום ע"כ ע היא גירסת בעל עין יעקב וגירסת התלמוד כתוב בפרש"י תלה הכתוב הדבר בכהן להיות ברכה ע וכו' ולריך לייסב הגירסא הזאת שאם תלה הכתוב הדבר בכהן בישראל איך הוא אומר שלא עשאה לורך ישראל אלא לצורך המקום ויש לייסב כפי גירסא ע דתלא הדבר בכהנים לומר ושמו את שמי ולא אמר ואשים שמי מפני שהוא לורך המקום שישימו הכהנים שמו וגם לגירסת הבעל עין יעקב יש לייסב שהכוונה היא דאם שימת השם היא לצורך ישראל הי"ל ושמו את שמי על בני ישראל ויתברכו מאי ואני אברכם אלא לומר ששימת שמו על בני ישראל הוא כדי למלאות רצון הקב"ה שאני מצוה לברכם ואני אברכם ברצוני:

צח סט [משלי כב] **וא"ר** יהושע בן לוי אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר °טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל אל תקרי יבורך אלא יברך. ואמר רבי יהושע בן לוי מנין שאפי' עופות (שמים) מכירין בצרי

[שם א] עין שנאמר °כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף וא"ר יהושע בן לוי כל הנהנה מצרי עין עובר בלאו

[שם כג] שנאמר °אל תלחם את לחם רע עין וגו' כי כמו שער בנפשו כן הוא [וגו'] רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשני

[שם] לאוין שנא' °אל תלחם ואל תתאו וא"ר יהושע בן לוי

[דברים כא] אין עגלה ערופה באה אלא בשביל צרי העין שנא' °וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על לבנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות לא ראינוהו והנחנוהו בלא לויה:

לברך. ברכת המזון: **לטוב עין**. שונא בלע וגומל חסד בממונו: **מכירין בצרי עין**. ואין אוכלים משלהן: **כי חנם מזורה הרשת**. לעיל מיניה משתעי בצרי עין כארבה לדם וגו' כל הון יקר נמלא: **מזורה**. לשון יזורה על נוהו גפרית כך הציידים דרכם לזרות חטים ושעורים ברשתם כדי שיבואו העופות לאכול ואלו צרי עין בהנם מאבדים מזונותיהם שזורין ברשתם בעיני כל בעלי כנף שאף הם מכירים בהם ואין נהנים ממזונותיהם: **כי כמו שער בנפשו כן הוא**. שער זה על כרחו לשון פעל ונקודתו מוכח שאליו קמ"ץ יחליו

צט [סם ע"ב] [במדבר ו] **א"ר** יהושע בן לוי מנין שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים שנא' °ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. ואריב"ל מנין שכל כהן שמברך מתברך ושאין

[בראשית יב] מברך אין מתברך שנא' °ואברכה מברכיך:

ושמו את שמי. תלה הכתוב הדבר (בהקב"ה) [בכהן] להיות ברכה ע שימת שמו על עמו ולא עשאה לורך ישראל אלא לורך המקום: **ואברכה מברכיך**. דאיט ואני אברכם אישראל קאי כרבי

עין יעקב

משנכים שעוברי עבירות אלו הנזכרים בי"ח ארורים אלו ע"כ אמר ארורים אביו ואמו של זה שגרמו כל זה: **מנין** שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים. עיין פרש"י ומהרש"א ועי"ל דמשתיכום קדרים דכתיב ושמו שמי וגו' ואני אברכם וכתיב ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן כמו שנתאוה הקב"ה להקים המשכן להשרות שכינתו ביניהם כדאיתא במדרש רבה שמות פרש' ל"ב ביום חתונתו וביום שמחת לבו ע' הקמת המשכן כן נתאוה הקב"ה לברכת כהנים: **ושאינו** מברך אינו מתברך. מהילא נתקלית שנוסיו כדאיתא בברכות פרק הרואה דף נ"ה ע"א ד' דברים מקצרין ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו כוס של ברכה לברך ואינו מברך דכתיב ואברכה מברכיך וא"כ ה"ה כאן: **אין** נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין. הטעם כיון שהוא טוב עין ונותן מלחמו לדל מברך בפה ברוך כדפי' בס"ק דברכות דף ע' ע"ב ע"כ יבורך וכדפי' בס' שלמה שאכנו דהמברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמ' ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה לפי שהוא גם כן טוב עין ונותן לעניים במלואו וטובו ושלם לו הקב"ה כמדה טובו גם לפי שהיא עמכמיריו של אברהם אבינו שהוא עין טוב כדאיתא בפ"ה דאבות ולפי שאברהם קנה שמים וארץ ע"י ברכת המזון כדאיתא במדרש על פסוק ברוך אב"ם לאל עליון קונה שמים וארץ: **מנין** שאפילו עופות שמים מכירין בצרי עין. ונפקא להו לעופות ככך לפי שמל ידי לרוח עין פל"עם בזה כדאיתא בעירובין דף י"ז ע"א ולריכין לבתוע הליפורים כנך משכילין אותו ולפשר דלה"ק אפילו עופות אף שהם נהנין מגזל כפרש"י ס' ויקרא על וסיר את מראתו בנלמת וסגזל הוא בם בקפא של צרי עין כדאיתא גם בב"ק אפילו פני משכילין יותר לבני עין שטעם ע"ד אל יבוזו לגנב כי יגנוב כי למלאות נפשו משא"כ צר עין: **מכירין** בצרי עין. שמעתי משמו של מקובל שבני יונה מכירין התבואה שנתחנך בשבת שאין אוכלין ממנה ואם קבלה נקבל: **בשני** לאוין. אמר לפי שהוא צר עין הוא ג"כ לא רע כי הם כיתר שבי פרסודים ודמשלים בזה כדכתיב שם בקרא אכול ושתה יאמר

חלב פח״ח וטעמו מלוטה כאילו זה האוכל (מודד) [מירר] והטעיר בנפשו של רע עין וכן הוא לשון כחלמים השוערים ומנחם בן סרוק פירש לשון שיעור תמיד הוא משער בנפשו כמה יאכל זה ועד מתי: ופטרנהו בלא מזונות. כלומר למזונות הולרך ולא היה לו ורחה אחד שלא נוטה ובא לחטפס ממנו בחוכן רעבונו ובא זה עליו והרגו: בלא לויה. חבורה שילך עמהם:

מהרש״א אין נותנין כוס כו׳ אלא לטוב עין כו׳. דריש הכתיב בלא וי״ו על המברך והקרי יבורך יש לדרוש שהמברך את בעל הבית הוא מתברך וכדאמרי׳ פרק הרואה על כוס של ב״ה שהמברך מתברך שנא׳ ותברכה מברכיך כפרש״י שם וע״כ לא תכתן הברכ׳ אלא לטוב עין כי ברכת המברך תחול כפי כונת המברך והוא כונת ברכת כהנים לברך את עמו ישראל באהבה דהיינו בכונה בעין טובה ורלון בלב ואמר שע״כ יברך המברך בעין ובלב טוב כי גם הוא כתן מלחמו בלב טוב לדל וזה שדקדק מלחמו שלא אכל הוא פת יפה ולדל פתן פת קיבר אלא שגם לדל כתן מלחמו כפי מה שהוא וק״ל: מבירין בצרי עין כו׳. הא ודאי דעופות אינן בני דעה ושכל להכיר בזה אבל קאמר הקב״ה המשביע לכל חי רלון אינו מזמין המזון לעופות אלא ליידי לרי עין א״כ יש לפרש דדרך הליידים להשליך חטים ושעורים למקום אחד גם קודם הליד׳ להרגיל העופות שם וליידי לרי עין ממעטים בזה גם בשעת לידה ובזה מכירין בו שלא בא אלא ללוד אותם ומרחיקים עלמן מלידתו וז״ש כי חנם מזורה הלייד מעט חטים ברשת בשעת לידה כיון שלא הרגילם שם מקודם וק״ל: שנא׳ אל תלחם גו׳. עיין פרש״י ולפי דקדוק לשון אל תלחם גו׳ ולא קאמר אל תאכל לחם גומר כראה לפרש כיכוי בנפשו על האוכל ממנו שאומר אל תלחם שאכילתך מלחמו לא יטעם לך בו טעם לחם חה שמסיים ואל תתאו למטעמותיו שלא יטעם לך טעם האכילה אלא כמו דבר שטעמו מר וכתיב בתחנו פתך אכלת תקיאנה גו׳ ודו״ק: אין עגלה ערופה כו׳. וא״ת מאי ס״ימא מהכא הא אדרבה אלו זקני ב״ד אומרים שלא בא לידם ופטרנוהו בלא מזונות ולא היו לרי עין לגביה ואעפ״כ מביאים עגלה ערופה ורוחק לומר שלא באת עגלה ערופה בשביל לרי עין לכפר עליהן אלא שבאה להזכיר עליהן שלא היו הם לרי עין וי״ל מדאמרי כפר לעמך ישראל גו׳ משמע ליה שזקני ב״ד אמרו ידינו לא שפכו שלא פטרנוהו בלא מזונות ואם אח׳ מאלו העם פטר אותו בלא מזונות כפר לעמך גו׳ ודו״ק:

הרי״ף טוב עין הוא יבורך א״ת יבורך אלא יברך. נראה דהוקשה לו דהיל״ל טוב עין יבורך מאי סוא דקאמר כיון דיבורך הוא על עצמו לזה דרשו הוא יברך את אחרים ועוד לדקדק שאיך הוא אומר טוב עין הוא יבורך דמשמע הוא ולא אחר והרי כל ירא׳ ה׳ הוא יבורך שנא׳ כי כן יבורך גבר ירא ה׳ לזאת אמר א״ת יבורך אלא יברך כי טוב עין יצא דוקא יברך לאחרים ויש לרמוז מה שפרש״י טוב עין שונא בלע וג״מ בא נוכו בכתוב שאמר כי כתן מלחמו כלומר ולא מלחם אחרים דהיינו שונא ממון אחרים וגם ג״ח כי כתן מלחמו לדל זו היא ג״ח עם העניים:

יף לט נמעים ס **אמר** רבא בר רב הונא כיון שנפתח ס״ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה שנא׳ °ובפתחו עמדו ואין
איוב לב עמידה אלא שתיקה שנא׳ °והוחלתי כי לא ידברו כי
נחמיה ח עמדו לא ענו עוד ר׳ זירא אמר רב חסדא מהבא °ואזני כל העם אל ספר התורה:

ובפתחו. וכשהתחיל בעזרה כתיב: עמדו. שתקו:

תוספות כיון שנפתח ס״ת אסור לספר אפי׳ בדבר הלכה. מקשינן בפ״ק דברכות דאמר׳ דרב ששת הוה מהדר אפיה וגרים אמר אינהו בדידהו ואנן בדידן ומלינו למימר דמהדר אפיה שאני א״נ רב ששת שאני משום דהוה סגי נהור עיניים והיה פטור מקריאה משום דהוה דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה וכו׳:

צט ע״ב **שאלו** תלמידיו את ר׳ אלעזר בן שמוע במה הארכת ימים אמר להם מימי לא עשיתי קפנדריא בבית הכנסת ולא פסעתי על ראשי עם קודש ולא נשאתי כפי בלא ברכה מאי מברך א״ר זירא אמר רב חסדא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו׳ כי עקר כרעיה (למיסק) מאי אמר יר״מ ה׳ אלהינו וכו׳

במה הארכת ימים. איזה זכות בידך (עיקר) שהארכת בה ימים: קפנדריא. לקצר דרכו דרך בה״כ ליכנס בפתח זה ולצאת שכנגדו ולשון קפנדריא מפרש בברכות אדמקיפנא דרי איעול בהא עד שאני מקיף סביב השורות הללו אכנוס בזה ואקצר את דרכי דרי שורות בתים: ולא פסעתי על ראשי עם קודש. שהיו התלמידים יושבין בבהמ״ד ע״ג קרקע והמהלך ביניהם כשהם יושבין ונכנס לישב במקומו מרחיב פסיעותיו על כרעו והוא לשון מפסיע ונראה כמפסיע ע״ג ראשיהם ולפיכך צריך להקדים או ישב לו מבחוץ: ולא נשאתי כפי. לברך שכהן היה: וכי עקר כרעיה. בעבודה לעיקר והוא מחזיר פניו כלפי תיבה מאי אמר:

מהרש״א קפנדריא כו׳. לגבי בהמ״ק שכינו פ׳ הרואה דאסור מדינא ויליף לה מקרא מדכתיב ואת מקדשי תיראו ור׳ אלעזר הי׳ מחמיר בזה גם בבית הכנסת שנקרא מקדש מעט׳: ושאמר לא פסעתי על ראשי כו׳. מבואר פ״ק דסנהדרין וק״ל: עשינו מה שגזרת עלינו כו׳. הוא כמו שכתבו לעיל כיון דהברכ׳ תלויה בהקב״ה כמ״ש ואני אברכם דקאי על ישראל כדעת ר״ע וא״כ ברכת הכהנים למה ואינו אלא גזירת המלך עליהם שיברכו את ישראל ושהוא מתאוה לברכתם כדאמר ריב״ל לעיל וק״ל:

הרי״ף ולא נשאתי כפי בלא ברכה וכו׳. יש תימה מאי רבותיה דר׳ אלעזר בן שמוע שהרי כל המלות מברכין עליהם עובר לעשייתן ואפשר לומר דהוה ס״ד דסגי לברוכי ברוך אשר לונו לברך את עמו ישראל באהבה וי״א היה משבח להקב״ה בברכתו תחלה על שנתקדש בקדושתו של אהרן ואח״כ מסיים בה ולונו לברך עמו ישראל וזהו שסמך כאן ושאל מאי מברך אשר קדשנו בקדושתו כי זהו שבחו של ר׳ אלעזר שהיה כולל שבח זה בברכה:

שם ע״ב דברים יג **אמר** רבא בר אהינא אסברא לי °אחרי ה׳ אלהיכם תלכו בזמן שהכהנים מברכים את העם מה הן
תהלים קג אומרים א״ר זירא א״ר חסדא °ברכו ה׳ מלאכיו גבורי כח וגו׳ ברכו ה׳ כל צבאיו משרתיו עושי רצונו ברכו ה׳ כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ה׳
שם קלד במוספי דשבתא מה הן אומרים א״ר אסי °שיר המעלות הנה ברכו את ה׳ כל עבדי ה׳ וגומר שאו ידיכם קדש
שם קלה וברכו את ה׳ °ברוך ה׳ מציון שוכן ירושלים הללויה ולימרו נמי יברכך ה׳ מציון דכתיב בההוא ענייגא אמר יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מתוך שהתחיל בברכותיו של הקב״ה מסיים בברכותיו של הקדוש ב״ה במנחתא דתעניתא מאי אומרים אמר ר׳ אחא בר יעקב
אם

עיון יעקב

אמר לך ולכו כל שמו לכן עותר בס״י לאון שנתנה מרע עין ורע לב: **אמר** לו מימי לא עשיתי קפנדריא בבית הכנסת. והוא מדה כנגד מדה לפי שלא קצר דרכו ולא חס על אריכות הזמן משום כבוד קדושת בית הכנסת לכך מאריך ימיו וכן הא דלא פסע על ראשי עם קודש היינו שלא חס על אריכות הזמן והיה מהלך בראשונה והקדים עצמו לבית המדרש

ירמי' יד אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך מקוה ישראל
מושיעו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ וגו' למה תהיה
שם ט כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע ונומר *בנעילה
ריומא דכפורא מאי אומר אמר מר זוטרא ואמרי לה
תהלים במתניתא הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' יברכך ה' מציון
קכח וראה בטוב ירושלים כל ימי חייך וראה בנים לבניך
שלום על ישראל:

בר אהינא אסברא לי. (בר אהינא) חכם ששמו בר אהינא אסברא לי הביכי טעמו של דבר : העם מה הם אומרים. שיהיו משבחים פניהם ומודים לפניו על ברכותיו להראות שהן נחות לכן: ברכו ה' מלאכיו ברכו ה' כל צבאיו ברכו ה' כל מעשיו. שלש מקראות הן כנגד ג' ברכות: במוספי דשבתא. שהוא נשיאות כפים [חדש] באינו כמו צריך לחדש את דברי העם: ברוך ה' מציון. אינו באותו מזמור והיינו דקא פריך וכיון יברכך ה' מציון דכתיב בההוא ענינא: במנחתא דתעניתא. שנושאין בו כפים מה שאין כן בשאר מנחות משום שכרות כדאמרינן במסכת תענית בפרק בתרא:

תוספות אם עונינו ענו בנו. וא"ת הני פסוקים דמנחתא מאי הסברת פנים איכא בהו י"ל משום דהיו מתענין על הגזרה שלא תבא על הצבור ואמר בפ"ק דתענית ובפ' בתרא דמגילה דבריבעא בתרא דיומא בעי רחמי דהיינו ממנחה ואילך כדכתיב ואני יושב ומשתומם עד מנחת הערב וגו' וכו' [הלכך שתירו למבעי רחמי בעידנא דפרסי ידייהו דעת כגון סוף וכו']:

שם אמר רבי אבהו מריש הוה אמינא ענוותנא אנא כיון דחזיתיה לר' אבא דמן עכו דאיהו אמר חדא טעמא ואמר אמוריה חד טעמא ולא קפיד אמינא לאו ענוותנא אנא. מאי ענותנותיה דר' אבהו דאמרה ליה רביתהו דאמוריה דר' אבהו לרביתהו דרבי אבהו האי דידן לא צריך ליה לדאי דידך והא דגחין וזקיף עליה יקרא דמלכותא הוא. דעבד ליה אזלת דביתהו אמרה ליה לר' אבהו אמר לה ומאי נפקא לך מינה מיני ומיניה יתקלס עילאה ותו אימנו רבנן עליה דר' אבהו למנוייה בריש מתיבתא חזייה לרבי אבא דמן עכו (דתפסי) [דנפישי] ליה בעלי חובות אמר להו אית לכו רבה (ס"א אמר להו עד דמצלנא ליה לרבי אבא לא אתא עד דאציל ליה) :

אמוריה. המתרגם לרבים מה שהוא נותן לו בעת הדרשה : לא צריך לדידך. חכם הוא כמו בעלך: יקרא דמלכותא. שהיה ר' אבהו נשוא פנים בבית המלך כדאמרינן בחגיגה נשוא פנים כגון ר' אבהו בי קיסר ובסנהדרין אמרו דהוו נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשבחן קמיה רבא דעמיה מדברנא דאומתיה : ותו רבנן אימנו עליה. ועוד זה מענותנותו : דנפישי עליה בעלי חובות. שהיה צריך לגאתם: א"ר אבהו אית לבר בת. חכם גדול

ואמר לישב בראש יותר ממני כדי שיושיבוהו בראש ונותנין לו ממונא ומעשרים אותו כדי שיהא חשוב וישמעו דבריו כדתניא והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו :

מהרש"א אמר איהו חד טעמא ואמר אמוריה כו'. נראה דאי הוה ההוא חד טעמא גרע מטעם דיליה ודאי דהיה לו להקפיד ע"ז שאומר שקר בשבילו אלא שהיה עדיף מדיליה והיה לו להקפיד שהיה מראה בפני ר' אבא כאילו הוא חשוב כרבי אבא ולא יצטרך ליה אי לאו ענותנותיה דר' אבא אבל אמורא דר' אבהו לא היה מראה את עצמו חשוב בפני ר' אבהו אלא בפני אשתו הגיד זה ולא היה זה כ"כ ענוות מר' אבהו שלא הקפיד עליו וה"ט ר' אבהו לדאיתהו מנ"מ מיני ומיניה כו'. שכל השומעים יסברו דמפי אמרם וק"ל: ותו רבי אבהו אימנו רבנן עליה למימניה ברישא כו'. חשיב זה לענוות מר' אבהו שלא למנות בראש גם למאי דאמרי בהוריות עבדות אני נותן לכם ולא שררה י"ל דהיינו כהך דהתם דר"א חסמא ור"י בן גודגדא דממנו משום צורך פרנסתן כדמפרש התם דה"ל מינוי רשות שאין עבדות כשכיר יום וכפועל להשיג פרנסתו אבל רבי אבהו הכא היה עשיר ולא נחשב לו מינוי הרשות כעבדות אלא כשררה וע"כ אמר דמשום ענוות לא רצה לקבלו ושיהיה רבי אבא במקומו דלגביה הוה המינוי רשות בלא כעבדות שהוא צריך לו מפני בעלי חובות דנפישי ליה שע"י מינוי יתנו לו מעות כפרש"י גדלהו משל אחיו וכפרש"י שם גבי ר"א חסמא ור"י בן גודגדא והרי ראה בדורות הראשונים שמי שהיה לו כדי פרנסתו היה בורח מן השררה ולא כן דורות הללו שמי שיש לו עושר הוא מתמנה בכסף ורודף אחר הכבוד ואחד היה בזמנם שהיה צדיק גמור והוא יהושע בן גמלא שאלמלא הוא נשתכחה תורה מי' כדאמרינן בפ' לא יחפור ולפי שנתמנה כ"ג בממון דתרקבא דדינרי' עיילא ליה מרתא כולי אמרו עליו קטיר קטירנא הכא דמשמע קשר של רשעים לפי שהיו כהנים אחרים חשובים יותר ממנו כמ"ש התוס' כל זה בפ' לא יחפור אבל ראיתי גדול הסיבה בזה שהבעלי בתים הם הם הממנים ומבררים להם ראש כפי רצונם לפי הנאת כל אחד מהם וביותר בממון אבל מן הראוי שהלומדים והרבנים בעצמם יבררו להם ראש כמו שהיה בדורות הראשונים כמו שמוכיח בהך עובדא דר' אבהו אימנו רבנן עליה למנוייה בראש כו' וכן בהך דהוריות דרבן גמליאל ובית דינו מינו את ר"א חסמא ור"י בן גודגדא לראשים:

רבי אבהו ורבי חייא בר אבא איקלעו להדוא אתרא קא שם
ר' חייא בר אבא דריש שמעתא ור' אבהו דריש
אגדתא שבקי כ"ע לר' חייא בר אבא ואתו לקמיה דר'
אבהו חלש דעתיה אמר להם רבי אבהו אמשול לכם נ"י גמ"א
משל למה הדבר דומה לשני בני אדם שנכנסו לעיר א"ל ר"א אמשול לך
אחת אחד מוכר מיני אבנים טובות ומרגליות ואחד
מוכר מיני סדקית על מי קופצים. לא על מי שמוכר
מיני סדקית כל יומא *ויומא הוה אזיל ר' חייא בר אבא נ"י גאו"ן
ומלויה היה מנום רבי חייא בר אבא לרבי אבהו עד אושפיזיה

עיון יעקב

כמורם לבך מאריך ימיו וכן הא דלא נשאתי כפי בלא ברכה כי כל מי שאינו מברך אינו מאריך כדלעיל ונתקצרו שנותיו כו"ש לעיל והמברך מאריך ימיו: *השקפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל. וזה עשה מה שהבטחתנו כדאיתא בפ' אלו עדיפות הכהנים מברכין לישראל והקב"ה מסכים על ידם דכתיב ואני אברכם: מריש הוה אמינא ענותנא אנא כיון דחזיתיה לר' אבהו קמן עכו וכו'. אפשר לומר דה"ק דמתחלה היה סבר שהוא עניו על שלא הקפיד על דברי אשת אמוריה דר' אבהו על שאמרה שהאמורא הוא לו מבא"כ לומר דחזא לר' אבא דמן עכו דאיהו אמר חד טעמא ואמוריה חד טעמא אמינא לאו ענותנא אנא דהא כולי עלמא ידעי שהאמוריה שלי אינו שוה לי דא"כ למה לא אמר ג"כ טעמא כמו אמוריה דר' אבא ואם כן אין נסתפקא בירורה: חזי' לר' אבא דמן עכו דתפסי ליה בעלי חובות. ואע"ג דאמרינן בפלתא כיון דשמע ר' זירא אין אדם עולם לגדולה אא"כ מוחלין לו כל עונותיו שאלי לנפשים מ"מ קשר ר' אבהו דגדולה מלום גמילות חסדים שעשה לר' אבא שנ"כ מכפר עון הכלימה בגדולה דכתיבי כשבר ואמת יכופר עון

ומלויה בהדיה רבי אבהו עד בבא דאושפיזיה משום יקרא דבי קיסר ההוא יומא אלויה רבי אבהו לר׳ חייא בר אבא עד אושפיזיה ואפ״ה לא איתותב דעתיה מיניה:

ה״ג ר׳ אבהו דרש באגדתא: שמעתא. הלכות דינין ואיסור וטהרות:
סדקית. כלי מלאכת הנשים ועניים כגון פלכין ומחטין ולמרות:
לא על מוכר סדקית. בתמיה מתוך שדמיון ק״ים יש להם קונים הרבה והפיס דעתו היה אומר כן:

קב׳ סס **אמר** ר׳ יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה

ד״ה א כח רב נחמן אמר מהכא °ויקם המלך דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אם אחי למה עמי ואם עמי למה אחי א״ר אלעזר כך אמר להם דוד לישראל אם אתם שומעים לי אחי אתם ואם לאו עמי אתם ואני רודה אתכם במקל:

שמעוני אחי ועמי. היה מזהירם להתנדב לבדק הבית לבנין בהמ״ק: אם אתם שומעים לי. להיות בלבכם למקום: אחי. וחבירי אתם אלמא המלך אימת צבור עליו אם כברים הם: עמי אתם. כבושין תחתי:

מהרש״א רב נחמן אמר מהכא ויקם המלך דוד כו׳. עיין פירש״י והוא דחוק ועוד דהל״ל וא״ר אלעזר כו׳ בוי״ו וע״כ הנראה דעיקרא דקרא מפיק ליה מדכתיב ויקם המלך דוד על רגליו וגו׳ דמשמע שהיה יושב מקודם וקם מפני אימת צבור כמפורש שם שאמר כן לכל שרי השבטים ולשרי המחלוקות ושרי אלפים והמאות ושרי וגו׳ ואגב דנקט רישא דקרא מייתי סיפא דקרא ויאמר שמעוני וגו׳ מלתא באנפי נפשיה למדרש אם אחי למה עמי כו׳ וכן דרך תלמוד וק״ל:

הרי״ף לעולם תהא אימת צבור עליך וכו׳. צריך להוכיח מהיכן למדנו כאן שיהא אימת ציבור עליו שהכי קראם אחי ועמי אם אתם שומעים לי אחי אתם ואין כאן אימת ציבור ואם לאו אני רודה אתכם במקל אדרבה אימתו מוטלת על הציבור ועוד נבאר מה שאלו אם אחי למה עמי כי מה בכך להיות נקראים בשם אחי ועמי ונראה דדייק כיון שהעלה דוד את ישראל במעלות לקראם אחים שהם שוים במעלה אחד יחד זה חזר להוריד אותם ולקראם עמי ואם היה אומר עמי ואחי היה מעלה אותם מגדר עמי לגדר אחי ולכך דרשו אם אתם שומעים אחי אתם דהיינו אחי וריעי וכיון שהם חברים לו הרי הוזהר להיות ירא מהם שיהא כבוד חבירך כמורא רבך הרי שבהיותו נוהג בציבור כאחים וריעים צריך להיות עליו אימת הציבור כמורא שמים וזהו אם תשמעוני תהיו בגדר אחי ואם לאו עמי אתם כבושים תחתי ואני רודה אתכם במקל כמלך בעמו:

פס ע״ב נחמיה ט **תנו** רבנן מנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר °קומו וברכו את ה׳ אלהיכם מן העולם ועד העולם ומנין שעל כל ברכה וברכה תהלה שנאמר °ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה תן לו תהלה:

קומו וברכו וגו׳. בספר עזרא כתיב שבכל ברכות שהיו מברכין במקדש כך היו מברכין ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם למגן אברהם וכן למחיה מתים: ויברכו שם כבודך. ובתר העם יענו ברוך שם כבוד מלכותו שהעם עונים להלל ולהודות·

תוספות ומנין שעל כל ברכה תהלה שנא׳ ומרומם על כל ברכה ותהלה. ואותה תהלה מפרש בפ״ב דמסי׳ תענית שהיא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

מהרש״א מנין שאין עונין אמן במקדש שנא׳ וכו׳. לפי דעת המקובלים מלת אמן בה״א קיום והאמנת דבר הוא מחבר ומצרף שם הקרי והכתיב דהיינו שם אדנ״י ושם הוי״ה במספר צ״א כמנין אמן והיינו בגבולין שאינו קרא רק בשם אדנ״י בדאמרי׳ בס״פ אלו עוברין צריך לכוין גם לשם הכתיב בצירוף במלת אמן וז״ש בסוף מסכת נזיר גדול העונה אמן יותר מן המברך שהוא מצרף הכתיבה אבל במקדש שהקרי והכתיבה בשם הוי״ה אין כאן צירוף אמן אבל אומר שם על כל ברכה תהלה דהיינו ברכה ברכו את ה׳ מן העולם וגומר ותהלה דהיינו בשכמל״ו להורות על כיונה זו דשם הכבוד הזה שהוא שם הוי״ה הוא במקדש מן העה״ז ועד הבא משא״כ בגבולין דלא נקרא בעוה״ז אלא באל״ף דל״ת כמ״ש בפרק ואלו עוברין ע״ש ונקט בשכמל״ו ע״ש ויברכו שם כבודך היינו בחי׳ בשם כבודו ומרומם היינו מלכותו ודו״ק:

משנה פרשת °המלך כיצד מוצאי יום טוב הראשון קג׳
של חג בשמיני במוצאי שביעית עושין לו יף׳ מא
בימה של עץ בעזרה ויושב עליה שנאמר °מקץ שבע דברים לא
שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות וגומר חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול וכהן גדול נותנו למלך והמלך עומד ומקבל ויושב וקורא. אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבחוהו חכמים.
וכשהגיע אצל °לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא סס י
אחיך הוא זלגו עיניו דמעות אמרו לו לא תתירא אגריפס המלך אחינו אתה אחינו אתה וקורא מתחלת אלה הדברים: [גמ׳ בשמיני ס״ד אימא בשמינית]:

פרשת המלך נאמרה בלי הקודש. ז״ל הרמב״ם ז״ל בפי׳ המשנה בשמינית אמרו. בשמינית ר״ל שנה שמינית מהשמטה והיא תחלת השמטה שנייה בלי ספק והקריאה היתה ביום שני מסוכות מזאת השנה והוא מה שאמרו אי כתב רחמנא בח׳ הסוכות הוה אמינא אפילו ביום טוב האחרון כתב רחמנא בבוא כל ישראל מאתחלתא דמועדא רוצה לומר תחלת חולו של מועד. והמנהג היו נותנין ספר תורה מיד ליד לכבוד ולתפארת ומנינה שאומר קורא ויושב ידע שבעזרת הנשים היתה הקריאה שהישיבה מותרת בה אלא אם היה המלך מבית דוד שהוא יושב בעזרת ישראל כמו שביארנו ביומא ואגריפס היה מקהל גרים ולא היה לו (אם) [אב] מישראל ולא היה מותר כמנותו בשום פנים לפי שנאמר שום תשים עליך

עיון יעקב

מן: **איקלעו** להאי אתרא. קאמר איקלעו כלומר שהיה באתרא דלא ידע להו על כן דרשו פרוייהו ולשיעך הלב דמשים דר״י א״ל בר אבא: **אמר** ר׳ יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך. היכא לעולם אפי׳ לרביי אפילו מי שהוא גדול ומשוב כמו הכהנים שהם ראשון לכל דבר שבקדושה אפ״ה צריך להיות אימת הצבור עליהם ורב נחמן בר יצחק מוסיף לומר דאפילו אם אינם מוחזקים הצבור לגברים כהרי דוד אמר אחי ועמי אפילו הכי ויקם דוד לפניהם כפי׳ פי׳ מהרש״א ע״ש: **אימת** צבור עליך. ובס״ק דסנהדרין דף ח׳ ע״א ולמה אם שומעים בעת הפ״א וכתיב ואלוה אהבם בעת פר״א א״ר שמואל אזה״ה לצבור שתהא אימת דין עליהם ולזהרה לדיין שיסבול את הצבור וגו׳ קאמר אזהרה כדיין שתהא אימת צבור עליו משום דכיון אין לו להיות עליו בוש אימה כדכתיב לא תגורו מפני איש כשעת הדין: **שאין** עונין אמן במקדש. עיין במהרש״א ועי״ל הטעם לפי שכל העונה אמן בכל כמו קורעין לו גזר דינו תה הוא דבר שאין צריך במקדש שכבר נתבטל ע״י ה[illegible] הכל: **ומנין** שעל כל ברכה. עיין בזה״י התבניות והרמב״ם ייס פ׳ כח לו ביומא דמנה מנין הברכות הי״ו שני ברכות התורה לפניה ולאחריה לבנים ומונה עוד בשה ברכות ובעיית ני ס״ב מהלכות עבודת יום כפורים דף י״א מונה רק ברכות התורה לפניה ולאחריה לאחם ומונה שבע ברכות וליע: **והמלך** עומד וקו״ה. פע״ג דלא כתיב בקרא שהמלך יקרא בה פ״ע מדכתיב לשון יחיד ועיקר פ׳ הקהל לוה משה ליהושע שהוא היה מנהיגן

יעליד מלך מקרב אחיך ואמנם אמרו לו אחינו אתה מפני שלום מלכות עכ"ל הרענ"ס:

בימת. אלמ"ברא: **מקץ שבע שנים.** בסוף שבע שנים אותה קריית על יד מלך הוא כדתניא בספרי בפרשת המלך את משנה התורה הזאת. אין קורין ביום הקהל אלא במשנה התורה: **וקורא ויושב.** וקורא בישיבה: **אגריפס המלך.** מלך ישראל היה מזרעו של הורדוס והוא (עבדו) [סנחרב] הבית בימיו: **זלגו עיניו דמעות.** לפי שמקרא הזה פסלו מן המלכות: **אחינו אתה.** שאמו מישראל ע"כ (והוא חולק בזה על דברי הרמב"ם ז"ל): **מתחלת אלה הדברי'** עד שמע שבואתחנן:

לפי גירסא שלפנינו הרמב"ם אינו חולק

מהרש"א ברכת כ"ג כיצד וכו' נוטל ס"ת כו' ומברך עליה ה' ברכות על כו'. וכן לקמן גבי פרשת המלך ח' ברכות וכוונו בזה ע"פ דברי המפרשים במזמור תפלה אפי ש"ם בתורה במעלותיה שמונה חלוקות שע"כ נקראת התורה באותה מזמור בשמונה שמות דהיינו פקודיך חקיך מצותיך דבריך אמרתיך תורתיך עדותיך יע"ש ודו"ק: **אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד שנא' וישב דוד וגו'.** לא היה בימי דוד עזרה ב"ה אבל תוך הקלעים של המשכן ה"א במקום עזרה ושם ישב דוד לפני ה' וגומר ושענין כי הוא מקום המשכן והמקדש הוא כסא ה' כדכתיב אם למושב לו ומלכות בית דוד קרי הכתוב כסא ה' כמ"ש בדה"י וישב שלמה על כסא ה' גו' וק"ל. **ובשהגיע ללא תוכל גו' אמרו ליה אל תתירא אגריפס כו'.** עיקר הלאו לא תוכל וגו' למעכן אותו כאמור וע"כ אמרו לו אל תתיירא שאנו מורידין אותך בשביל זה אבל אחינו אתה ה' ואמרו זה מפני החנופה דלפי הדין לא היה ראוי לכך כיון שלא היה ישראל מלד אב כמו שכתבו התוס' כדלקמן:

קד **פיסקא** וכשהגיע ללא תוכל וכולי. תנא משום רבי נתן באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה מפני שחנפו לו לאגריפס המלך אמר ר"ש בן חלפתא מיום שנגברה אגרופה של חנופה נתעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך. דרש רב יהודה בר מערבא ואי תימא רבי שמעון בן פזי מותר להחניף לרשעים בעה"ז שנא' °לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע מכלל דבעה"ז שרי ר' שמעון בן לקיש אמר מהכא °כראות פני אלהים ותרצני ופליגא דרבי לוי דא"ר לוי משל דיעקב ועשו למה הדבר דומה לאדם שזימן את חבירו לסעודה ויודע בו שמבקש להרגו א"ל טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך א"ל ידע ליה מלכא להאי מסתפינא למקטליה:

ישעיה לב
בראשית לג

אגרופה. כתה של חנופה אע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות דעבד הוא הילא מילתא: **נתעוותו הדינין.** שהחניפו הדיינין את בעלי הדין: **ונתקלקלו המעשים.** שהגדולים רואין עוברי עבירה ולא מיחו בידם מפני חנופה: **ואין לך אדם שיכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך.** שמתוך שלא מיחו ביד עוברי עבירה למדו הדורות את מעשיהם ונמלאו כולן עבירות: **ולכילי.** לי כלתה נפשי שעתאוה יין תמיד: **ופליגא.** הא דריש לקיש דאמר להחניפו לעשו כתיב יעקב לומר לו ראיתי פניך כראות פני אלהים פליגא אדרבי לוי דאמר לא נתחניפו כתיב אלא לאיים עליו ולהודיעו שהיה רגיל לראות המלאכים:

מהרש"א מיום שנגברה אגרופה של חנופה כו'. כזה של חנופה כו' כפי' רש"י וע' בערוך והיינו כענין דלעיל שהחניפו לאגריפס מפני יראתו ממנו ולא היו חוששין מיראת הקב"ה כמ"ש התוס' והיינו שנתעוותו הדינין שמחניפין בדין לבעלי זרוע מפני היראה וכה"ג אמרו בסוף פרק מקום שנהגו אוי לי מאגריפס ואולי שנקטו הכא האי לישנא אגרופה ע"ש אגריפס המלך ועכין שאמרו מתוך החנופה אין אדם יכול לומר מעשי גדולים כו' כפרש"י וע"ל לפי שהשומע מפי החנופה מעיד בספק האמת כדמפי לקוץ הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע וגומר ודו"ק: **מותר להחניף כו' לא יקרא גו'.** בחנף מדבר קרא כדמסיים ביה כי נבל נבלה ידבר וגו' לעשות חונף יגו' ומשמע ליה לא יקרא מלשון איסור ולאו ולא מלי כבואה שלא יהיה כך בעוה"ב דהא אין מאי רבותיה ולא דמיא כדלעיל מינה ולשון עלגים תמהר לדבר צחות דהאי דלאי רבותים שבדרך כן יהיה לעוה"ב וק"ל: **ופליגא דר"ל כו' מלה"ד לאדם כו'.** הא ודאי דלר' לוי כמי הא דהחניף יעקב לעשו במנחה ששלח לו ובשאר חניפות כדי שיתפייס אלא דה"ק שלא החניף לו בדבר שאינו אמת אלא לאיים עליו הזכיר לו שרגיל הוא במלאכים והוא בעצמו המשל הזה שמשבח התבשיל אינו אלא משום לאיים עליו וכפרש"י בחומש לדברי ר"ל ח"ל כי כדאי וכגון כי וכן חשובין לי כראיית פני המלאך כו' ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתיירא ממנו ראה המלאך ויכול כו' עכ"ל וניחו עם שפירש"י שם מדי כו' ראה מלאכים ויכול כו' עפי כראה כפירש"י בשמעתין לאיים עליו להודיעו שהוא רגיל במלאכים עכ"ל והוא דומה ממש אל המשל להודיע לשוכלו שיש לו עוזרים וק"ל:

א"ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם °שנא' וחנפי לב ישימו אף ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנא' °לא ישועו כי אסרם וא"ר אליעזר כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנאמ' °אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים ואין קוב אלא קללה שנאמר מה

קה
איוב לו
שם
משלי כד

עיון יעקב

מנהינן באותו שעה מזה נלמוד שכן שמלוס לכל מלך שמנהיג (ועיין פרש"י בתוספ: **באותו** שעה נתחייבו שונאי ישראל כליה. וזה דקאמר באותו שעה אמי לאזוקי שלא שיהא רגם מה דשבחהו חכמים פי' חנופה דלא שפיר עבד וכדקד"ק של. שמקשה בש"ס להכי קאמר באותו שעה נתחייבו ולא מקדם וכדקא מסיק מלוס שלכי ועיין תו' בכתובות דף י"ז: **נתעוותו** הדינים. וכדאמרינן ר"פ שבועת העדות בהא דשלחו עולא חבריהו עמית בתורה ובמצות למאי שלא ליה לחנופי ע"ש ולהכי נתחייבו כליה כדאיתא בשבת פ' במה מדליקין דף ל"ג בענין עיוות הדין ועוות הדין חרב וביזה דבה ודבר ונלוים בא וכו' ע"ש: **נתקלקלו** המעשים ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך. כלומר שאין כוח בזה מי שיוכל להוכיח כי אם יאמר לו דנהי הוכח' יאמר לו קשוט עצמך וכדאמרי' בערובי' דף ט"ו וכה"ג אף לדור שאפשר אם שופטו לכך נתקלקלו המעשים כיון שאין תוכחה: **מותר** להחניף לרשעים בעולם הזה שנא' לא יקרא עוד לנבל נדיב. והא דכתיב במשלי כ"ח עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם כבר מחלק הש"ס בברכו' דף ז' ע"ב ברשע שהשעה משחקת לו עש"י והר"ג איירי ברשע שהשעה משחקת לו: **כל** מי שיש בו חנופה מביא אף לעולם. ודלא קאמר כל שמחניף שיש בו חנופה היינו שבו עליו ג"כ יש חנופה וכדאמרי' ביומא דף פ"ו ע"ב מפרסמין את החנפי' ופרש"י שם שהם רשעים ומראים עצמן כצדיקי' להכי מביא אף לעולם והוא עוד גמור' דהא כתיב במשלי כ"א תמן נבסר יכפה אף חם שהוא להיפך מראה עצמו בגלוי כבריה עושה לדקום והאמת לא כן הוא להכי מביא אף לעולם: **יקבוהו** שכיין דבווני אמן מקללין אותו. שטעם ג"כ שמביא אף לעולם

מה אקוב לא קבה אל ואין לאומים אלא עוברין שנאמר °ולאם מלאם יאמץ וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם שנא' °הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר מה כתיב אחריו לכן כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה וא"ר אלעזר כל המחניף לרשע סוף נופל בידו ואם אינו נופל בידו נופל ביד בנו ואם אינו נופל ביד בנו נופל ביד בן בנו שנאמר °ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא וגומר אמן כן יעשה ה' יקים ה' את דבריך וגו' וכתיב *°ויהי הוא בשער בנימין ושם בעל פקידות ושמו יראיה בן שלמיה בן חנניה ויתפוש את ירמיה הנביא וגומר וכתיב °ויתפוש יראיה בירמיה ויביאהו אל השרים. ואמר רבי אלעזר כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה שנאמר °כי עדת חנף גלמוד שכן בכרכי הים קורין לנדה גלמודה מאי גלמודה גמולה דא מבעלה ואמר רבי אלעזר כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה כתיב הכא כי עדת חנף גלמוד וכתיב התם °ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם:

לא ישועו כי אסרם. כשיבוא עליהם יסורים לא תועילם שועם. **ויאמר ירמיה להנניה הנביא.** שאמר נבואת שקר על גלות יכניה וכלי המקדש שגלו עמו בעוד שנתים ימים אני משיבם אל המקום הזה: **אמן כן יעשה ה'.** חנופה היא זו שהיה לו לומר בפריא שקר אתה נבא: **ויהי הוא בשער בנימין.** לאחר כמה ימים היה ירמיה יוצא מירושלים ללכת ארץ בנימין לחלוק נחלה שנפלה לו ותפשו יראיה ואמר לו אל הכשדים אתה נופל: **גמולה.** בדולה כמו ויגמל:

מהרש"א שיש בו חנופה כו' כי אסרם. עיין פירש"י ועוד יש לפרש שמביא אף לעולם שהוא אחד ממלאכי משחית כדאמרי' פ' ד' נדרים ואמר שלא ישועו שאין תפלתם נשמעת מפני שאותו אף מלאך משחית הוא המקטרג ואוסר תפלתם במאמר שלא תבא לפניו יח' ודו"ק: **כל אדם שיש בו הנופה וכו' ואין לאום אלא עוברין כו'.** יש לעיין בזה דלשון לאומים הרבה במקרא מלשון עמים דא"א לפרש לפי פשוטו מל' עוברין ובהאי קרא גופיה כתיב לעיל מיניה וב' לאומים ממעיך וגו' ונראה מהידוע כי אומה הישראלית נאמר בה למשפחותם לבית אבותם משפחת אב קרוים משפחה ולא משפחת אם והפך בשאר אומות אין להם יחוס אב דזרעם קוים זרמתם ויש להם יחוס אם לאקור בקורבה מן האם וז"ש בישמעאל שנים עשר נשיאים לאומתם ר"ל דבבני יעקב נאמר שיתילדו י"ב נשיאים למשפחותם לבית אבותם ולא כן בבני ישמעאל שלא יתילדו אלא לאומתם כמ"ש כי בילחק יקרא לך זרע וגם בבני עשו לא נקרא ע"ש אביו ילחק כמ"ש בילחק ולא כל ילחק והשתא ניחא דכל לאומים שבמקרא על א"ע נאמר שנקראו כן ע"ש שאין להם יחוס אב רק יחוס אם משום דקרא דהכא ושני לאומים וגו' ולאום מלאם וגו' גם על יעקב נאמר דאין בו משפחת אב רק משפחת אם ע"כ אמרו אין לאום דהכא אלא עוברין שקודם שנולד יעקב גם הוא יקרא לאום ע"ש אמו דעובר ירך אמו ולאם מגזרת אם ולא יתייחס יעקב ע"ש משפחת אב רק עד אחר לידה כמ"ש תולדותם למשפחותם פי' הכתוב ושני לאומים דהשתא בבטן אמם שגם יעקב נקרא ע"ש אמו ממעיך יפרדו דהיינו מיד שילאו ממעיך יפרדו דזה יעקב יקרא אז ע"ש משפחת אביו וזה עשו יקרא גם אח"כ ע"ש אמו לאומים והענין מבואר שהחונף שאומר לרשע לדיק וגו' לבו בל עמו ופיו ולבו מרוחקי' ואינם שוים ולזה אמרו אפי' העוברין דבכה"ג יליף לבם מרוחק מילירת פיהם שהלב נברא מתחלה כמ"ש ביומא דכל מידי מאמלעותיה מיתבר והפה אינו נברא עד שילא לאויר העולם שאז פיו פתוח כדאמרינן בנדה אפ"ה מקללין אותו כי המחניף מהפך מדה אמת בשקר ואומר לי שע לדיק גו' וזה העובר כשבע שיהא לדיק ולא רשע כו' כדאמרי' שם ודו"ק: **כל המהניף כו' שנאמר ויאמר ירמיה להנניה אמן גו'.** אף ע"ג שבדרך תפלה ותחנה שהוא ל' האמנת דברים שיהא רלון שיהא אמת כן אמר כן כפרש"י בפ' שבועת העדו' גבי אמן בו האמנת דברים ונייתי לה מהאי קרא אמן כן יעשה גו' מ"מ לא היה לו לירמיה לומר כן כיון שלפי נבואתו האמתית היה זה שקר והיה לו להכחישו מיד כמ"ש לו לבסוף ואתה הבטחת את העם הזה על שקר וק"ל: **כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כו'.** עדה היא י' אנשים כדילפינן מעדת מרגלים ועליהם רמז בזה שהמרגלים באו בדברי חנופה ושקר לבני ישראל וכמו שאיש מרחיק עלמו מנדה כדי שלא יכשל בה כך הרחיקו כלב ויהושע את עלמם מהם ומעלתם כדאמרינן לעיל וע"פ הדברים האלה קאמר נמי ר"א כל עדה כו' לסוף גולה כו'. כמו שמלינו במרגלים שע"י שהיו מחניפים לישראל בדברי שקר גלו לסוף מן הארץ וכמ"ש שנגזר על ידם בכיה לדורות וק"ל:

הרי"ף ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנאמר לא ישועו כי אסרם פרש"י לא ישועו כי אסרם כשיבוא עליהן יסורין לא תועילם שועה כוונת הרב ז"ל לדרוש כי אסרם כמו כי ייסרם ביסורין לא תקובל שועתם ויש לתת טעם לבלתי שמוע תפלתם לפי שכת חנפים אינם מקבלים פני שכינה שנאמר כי לא לפניו חנף יבא ולכך אין תפלתו נשמעת ועוד כיון שהביא אף לעולם הוא נענש בו תחלת כיון שגרם תקלה לעולם אין תפלתו נשמעת: **כל המחניף וכו'.** בתוס' יש לפרש שלא במקום סכנה אבל במקום סכנה מותר כההיא דפ"ד דנדרים עולא אזל לא"י לוו בתריה תרי מחוזאי קם חד שחטיה לחבריה אמר לעולא יאות עבדי א"ל אין ופרע ליה בית השחיטה כי אתא לקמיה דר' יוחנן אמר דלמא ח"ו אחזקתא ידי עוברי עבירה א"ל רבי יוחנן נפשך הצלת: **א"ר אלעזר כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה וכו'.** וא"ר"א כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה וכו' נראה דאצטריכו הני תרי דר' אלעזר לומר דאע"פ שהנדה קופה ליטהר אבל

עיון יעקב

לעולם ואמרינן בפרק קמא דכתובות דף ח' ע"ב רור שאבות מגלין להקדוש ברוך הוא כועס על בניהם ובנותיהם ומתים כשהם קטנים לכך העוברין מקללין אותו: **כל אדם** שיש בו חנופה נופל בגיהנם. הטעם כיון שעל ידי החנופה נתעוותו הדינים כדלעיל ואמרינן בפ"ק דסנהדרין לעולם יראה הדיין עצמו כאילו גיהנם פתוחה לו מתחתיו לכך קאמר שנופל בגיהנם וכה"ג אמרי' בסנהדרין דף נ"ב בשביל חנופה שהחניפו לקרח חרב עליהם שר של גיהנם וכו' וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה: **אמן כן יעשה ה'.** פירש"י שהיה לו לומר שקר אתה דובר לפיכך נשלם לו מדה כנגד מדה כשתפשו בן בנו כתיב ויאמר ירמיהו שקר אינני נופל על הכשדים ולפי שהחניפו לרשע מתוך יראה ולא בעת כפי שגילהו עליו לכך נפל ביד בן בנו שתפשו אותו בניה הסופר ע"ש: **כל עדה** שיש בה חנופה מאוסה כנדה. לרבותא קאמר דאע"פ שאין הקב"ה מואס בתפלת צבור כדכתיב הן אל כביר לא ימאס אפ"ה בשביל עון זה ממאס בהן וגם קאמר מאוס כנדה כמו נדה במתקשטת עצמה ואסורה לבעלה וכדאיתא בשבת דף ס"ד זקנים הראשונים אמרו לא תתקשט וכו' כן החונף נראה ובוקר בעצל של כנסת ישראל שהוא הקב"ה כי לא לפניו חנף יבוא לכך הוא מאוס כנדה ומה שיש לה תקנה ביום טהרתה אף החונף יש לך תקנה כשחוזר ממדה זו וכן הוא כמדרש על פסוק כטומאת נדה היה לי ע"ש: **לסוף גולה.** כי הגלות הוא במקום הגיהנם כי שקולים הם כדאיתא בנדרים ל"ב לך לך שהקב"ה הראה לאברהם גיהנם ומלכיות ובירר לו אברהם מלכיות ולפי שקאמר לעיל דיחיד החונף נופל בגיהנם ולצבור נתכפר להם בהאי עלמא בגלות שהוא מדה כנגד מדה כדאיתא בישעיה י' כנגד הנף שנחמנו וכפרש' מקמי פי' ליה פסוק ל"ג כתוב לא תחניפו את הארץ בספרי סרי זו אזהרה לחנופים ולהכי מסמיך שם לאתה נפש כשגגה שגולה לעיר מקלטו כיון שעונשם

אבל עדה שיש בה חנופה היא ונאוסה כנדה ואין סופה ליטהר אלא לסוף גולה:

קי סס (אמר רב חסדא) א"ר ירמיה בר אבא ד' כתות אין מקבלות פני שכינה כת לצים. כת שקרים. כת חנפים. כת מספרי לה"ר. כת לצים דכתיב משך ידו הושע ז את לוצצים. כת שקרים דכתיב דובר שקרים לא תהלים קא יכון לנגד עיני. כת חנפים דכתיב כי לא לפניו חנף איוב יג יבא כת מספרי לה"ר דכתיב כי לא אל חפץ רשע תהלים ה אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע:

משך ידו. הקב"ה מהיות את לוצצים: לא יגורך רע. לא יגור עמך רע וגבי מספר לה"ר כתיב דכתיב בההיא פרשתא כי אין בפיהו נכונה קרבם הוות גו':

מהרש"א ארבע כתות כו' כת לצים שנאמר משך ידו את לוצצים. ופי' הכתוב תחלתו יום מלכנו שהוא ר"ה ויה"כ או לעתיד ביום הדין שאז הקב"ה מלכו של עולם החלו שרים לבקש רחמים מלפניו ית' ומלך העולם משך ידו מן הלצים שלא להכניסם כלל במחילתו אפילו במקום הדין: כת שקרים כו'. לפי שהמשקר יחשוב שאין מי שיכחישו וע"כ אמר לנגד עיני המשוטטות בכל הארץ: כת חנפים כי לא לפניו חנף יבא. כי כן דרך החנפים בתחלת ביאתם מחניפי' להאמין על דבריהם שלבסוף: ואמר מספרי לה"ר דכתיב כי נ' לא יגורך רע גו'. דהיינו לה"ר שהוא בעצמו רע שאין בו הנאה בדבר כמ"ש אם ישוך הנחש גו' ומה יתרון לבעל הלשון והענין מבואר שאלו הארבע כתות כולל כל החטאים שע"י הדבור מביאין למדה הגרועה שהוא לה"ר שהנגעים באים עליהם כדאמרינן בערכין וכשם שבעה"ז אמר הכתוב חוץ למחנה מושבו כך בעה"ב חוץ למחנה שכינה מושבם של בעלי מדות הרעות האלו ובזה כ"זא דלא חשיב הכא בכתות הללו גם כת בעלי גאוה דאמרינן בהו כגון בפ"ק אתו לא אוכל אין אני והוא יכולים לדור בעולם לפי שאין כ"כ בעלי הגאוה מכלל ד' כתות שזכר שבאים ע"י דבור רע ומיהו לאיכא דמתני בפ"ק אמספרי ל"ה שנא' מלשני בסתר רעהו אותו אצמית הוה ליה לאתויי כמי הכא ההוא קרא אכת מספרי ל"ה ולא הוה איצטריך ליה לאתויי מקרא דלא יגורך רע ואפשר לחלק דאין מקבלין פני שכינה כו' דהכא ואין אני והוא יכולין לדור בעולם שני ענינים הם וק"ל

משוח מלחמה פרק שמיני

קי סס **משנה** משוח מלחמה בשעה שהוא מדבר אל העם בלה"ק היה מדבר שנאמר והיה כקרבכם דברים כ אל המלחמה ונגש הכהן [זה כהן משוח מלחמה] ודבר סס אל העם בלה"ק ואמר אליהם שמע ישראל וגומר על אויביכם (על שונאיכם) ולא על אחיכם לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימין שאם תפלו בידם ירחמו דה"ב כח עליכם כמ"ש להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעלום ויאכילום וישקום ויסכום וינהל׳׳

בחמורים לכל כושל וגומר על אויביכם אתם הולכים שאם תפלו בידם אין מרחמים עליכם אל ירך לבבכם ירמיה נ אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים וצחצוח חרבות אל תיראו מפני הגפת התריסים ושפעת הקלגסים. ואל תחפזו מקול הקרנות ואל תערצו מפני קול הצוחה כי ה' אלהיכם ההולך עמכם הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתים באים בנצחונו של גלית ומה היה סופו שנפל בחרב והם נפלו עמו. בני עמון באים בנצחונו של שובך ומה היה סופו שנפל בחרב והם נפלו עמו אבל אתם אין אתם כן אלא כי סס ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם זה [מחנה] הארון:

משוח מלחמה. כהן *שנתרבה ונמשח לכך: שנא' ונגש הכהן ס"א בגמרא פריך ומאי קאמר (ה"כי יליף לה"ק מהכא): ויקומו. סנהדרין האנשים. כתיב גבי מלחמת פקח בן רמליהו עם אחז בדברי הימים שבבו מבני יהודה הרבה ושם היה הנביא עודד שמו והוכיחם לבני ישראל ואמר להם בחמת ה' על אחיכם בני יהודה נתנם בידכם והכיתם בהם לאין מרפא ועתה אתם אומרים לכבוש אותם לעבדים שמעוני והשיבו את השביה: לכל כושל. כל הכושלים שבהם שאינם (ראוין) [יכולין] ללכת ברגליהם: צהלת סוסים. לנף הסוסים קרי להלה בלשון מקרא: שפעת הקלגסים. רבוי חיילות: הגפת תריסין. מגיפין ומסגרין ומדבקין התריסין זה סמוך לזה כדי שיכקשו זה על זה וקולם נשמע כקול המון נאיים על שכנגדן: שובך. שר צבא הדרעזר:

מהרש"א על אויביכם ולא על אחיכם לא יהודה כו'. דאל"כ על אויביכם למה לי דודאי אין יילחמו רק על אויביהם לזה קאמר דכתב לדייק מיניה ולא על אחיכם ב"ן אחיכם בכלל אויביכם שאסור לשנאותו דכתיב לא תשנא את אחיך גו' וי"ל לענין דנקט לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימין דלכאורה עפי ה"ל למנקט לא יהודה על אפרים לא כו' כדמייתי מקרא ויקומו האנשים גו' דמיירי במלחמות יהודה ואפרים ונראה דהך משנה דהכא נשנית בזמן התנאי' שהיו בבית שני שלא חזרו מבבל רק שבט יהודה ובנימין שהם גלו לבבל ע"י נ"נ וחזרו בבית שני אבל עשרת השבטים כבר גלו ע"י מלך אשור והם לא חזרו בבית שני ונקט הכא גם שמעון לפי שהיה נחלתו בתוך נחלת בני יהוד' כמפורש בספר יהושע ונסתפח עמהם גלו וחזרו ודו"ק: אל ירך גו'. לשונות הכפולים דרים וזה שמסיים כי ה' אלהיכם גו' שידו להצילכם מכל אלה ומפורש בירושלמי שיש להקב"ה כנגדם עביו עברו ברד וגחלי אש וירעם משמים ועליון יתן קולו גו' ע"ש: בנצחונו של גלית כו' של שובך כו'. נקט אלו שנים שמלכיו בהם שעמדו בראש מערכות המלחמה כמפורש בגלית ובשובך לפיכך הם באו בנצחונם ואתם בנצחונו של מקום כי ה' אלהיכם ההולך גו' זה מחנה ארון דהיינו השכינה כמפורש לקמן וק"ל:

פיסקא

עין יעקב

במוגהים בוה ועיין ברכה במדבר פ"ו וף וכיד עיד: ארבע כתות אין מקבלין פני שכינה. לפי שכתות אלו משחיתים פרים הלשון ועיי בן פורית בשם של ארבע אותיות הוי"ה לכן אלו ארבע אינם מקבלים פני השכינה לעה"ב ויש לאדם ללמוד מנודתיו להתרחק מהרשים עמהם כדכתיב במושב לצים לא ישב ובשקר כתיב מדבר שקר תרחק וכן באינך וכתרתי גאות דאמרינן לעיל בפ"ק אין אני והוא יכולין לדור בעולם ל"ל בעולם הזה קאמר עיין במהרש"א:

לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימין. הא דנקט הני שבטים עיין במהרש"א ול"נ דמש"ה קתני הני דלעיל שדרכם לנקום ונקמתם מאויביו עד רדפה כדכתיב ביהודה ידך באחיו וכו' ירך בערפי אויביך. ושמעון יורד שבשבטים שהרי לא ניגנה משבטו לא שופט ולא מלך כדאיתא בת"י רים שופטים. וכן שמעון ג"כ בעל מדה זו שהרי באנשי הרגו איש ובנימין קטנן של שבטים אסית מרסחין זה על זה ואינם מקבלין זה את זה: מה היה סופו שנפל בחרב והם נפלו עמו. ועי"ז אמר המשורר בתלים של שבעתו בגדיבים בבן ארם שלק

קח סס **פיסקא** °ואמר אליהם שמע ישראל. [ל"ל למימר להו] (מאי שנא) שמע ישראל א"ר יוחנן משום ר"ש בן (עזאי) [יוחי] א"ל הקב"ה לישראל אפי' לא קייבתם אלא ק"ש שחרית וערבית אין אתם נמסרים בידם. ת"ר ב' פעמים מדבר עמהם אחד בספר ואחד במלחמה בספר מהו אומר *שמעו דברי מערכי המלחמה וחזרו במלחמה מהו אומר °אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו כנגד ד' דברים שאוה"ע עושים מגיפין ומריעין וצווחין ורומסין:

[מאי שנא שמע ישראל. למה מתחיל בלשון זה]: ב' פעמים מדבר עמהם אחד בספר. כשיוצאין מארצם: שמעו דברי מערכי המלחמה, מי ראוי לחזור ומי ראוי לילך יחזרו הראויים לחזור כגון בונה בית ונוטע כרם וארס אשה וירא ורך לבב ואע"ג דכתיב בהו ודברו השוטרים לקמן אמרינן דכהן קאמר להו אלא השוטרים משמיעין דבריו לעם: אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו. ארבע אזהרות: כנגד ארבעה דברים שאה"ע עושים. לאיים: מגיפין. בתריסין: ומריעין. בקרנות: וצווחין. בקולם: ורומסין. ברגלי סוסים ודהרותם אבל לאנוח חרבו' ושפעת קלגסין הם עיקר המלחמה ואיכה לאיים:

מהרש"א מ"ש שמע ישראל כו' אפילו לא קיימתם כו'. פרש"י למה התחיל בלשון זה עכ"ל והרא"ם כתב דלא"כ שמע ישראל ל"ל דכבר כתיב וכו' ע"ש ולשון מאי שנא דקאמר לא משמע כן דהל"ל שמע ישראל ל"ל ונראה לפרש משום דלפניו ולאחריו נקט בלשון רבים דכתיב ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים גו' ומ"ש שמע דכתיב בלשון יחיד ולא כתיב שמעו ג"כ בלשון רבים למדרש אפילו לא קיימתם אלא ק"ש כו' דזו היא קבלת מלכות שמים ועול מצות להצלות השכינה להלך עמכם להלחם גו' ולזה אמרו לקמן שבא גלית שחרית וערבית כדי לבטלן מק"ש וק"ל:

הרי"ף ואמר אליהם שמע ישראל ל"ל למימר להו שמע ישראל. פרש"י למה מתחיל בלשון זה ועוד אפשר לומר דכיון שהכתוב מדבר בלשון רבים והיה כקרבכם אל המלחמה ואמר אתם קרבים היום אל המלחמה הל"ל גם כן שמעו ישראל אתם קרבים היום וגו' מהו ז"ש בלשון יחיד שמע ישראל אתם קרבים היום וגו' לכך דרש ר' יוחנן אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שהיא שמע ישראל אתם קרבים היום אל אויביכם ואינכם נמסרים בידם:

קט סס [**פיסקא**] פלשתים באים בנצחונו של גלית וכו' גלית א"ר יוחנן שעמד בגלוי פנים לפני המקום ש"א יז שנא' °ברו לכם איש וירד אלי ואין איש אלא המקום שמות טו שנא' °ה' איש מלחמה אמר הקב"ה הריני מפילו ביד בן איש שנא' °ודוד בן איש אפרתי (הוא) [הזה] א"ר יוחנן משום ר"מ בב' מקומות לכדו פיו לאותו רשע א' ברו לכם איש וירד אלי. ואידך אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים. ואידך [דקאמר ליה לדוד] הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות דוד נמי קאמר ליה אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון דוד הדר א"ל ואנכי בא אליך בשם ה' אלהי צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת ויגש הפלשתי השכם והערב א"ר יוחנן כדי לבטלם מק"ש שחרית וערבית. ויתיצב ארבעים יום [א"ר יוחנן] כנגד מ' יום שניתנה בהם התורה ויצא איש הבינים ממחנות פלשתים מאי בינים אמר רב שמבונה מכל מום ושמואל אמר בינוני שבאחיו דבי ר' שילא אמרי שהיה עשוי כבנין ר' יוחנן אמר בר מאה פפי וחד נאנאי. גלית שמו מגת תני רב יוסף שהכל דשין באמו כגת. כתיב ממערות וקרינן ממערכות תני רב יוסף שהכל הערו באמו. כתיב °ערפה רות א וכתיב °הרפה רב ושמואל ח"א הרפה שמה וח"א ערפה ש"ב כא שמה ח"א הרפה שמה ולמה נקרא שמה ערפה שהכל עורפין אותה מאחוריה וח"א ערפה שמה ולמה נקרא שמה הרפה שהכל דשין אותה כהריפות וכה"א °ותקח סס יז האשה ותפרוש את המסך על פי הבאר ותשטח עליו הריפות ולא נודע דבר ואבע"א מהכא °אם תכתוש את משלי כז האויל במכתש בתוך הריפות בעלי °את ארבעת אלה ש"ב כא יולדו להרפה בגת ויפלו ביד דוד וביד עבדיו מאן נינהו אמר רב חסדא סף ומדון גלית וישבי בנוב כתיב °וחץ סס חניתו וקרינן ועץ חניתו א"ר אלעזר עדיין לא (הגיעו לשבחו) [הגיענו לחצי שבחו] של אותו רשע מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים ולא (לפרסומיה) [ליפתח ביה] כלל אלא להודיע שבחו של דוד:

בגלוי פנים. בחוצפה: ברו. בחרו: לבדו פיו. (פיו הכשילו) [אמר פיו את כשלונו]: וירד אלי. משמע עלי שהוא יגבר דהל"ל וילחם אתי: ואידך והכני. ואע"ג דהדר אמר ואם אני אוכל לו והכיתיו מ"מ פתיחת פיו לרעתו הוה: דוד הדר קאמר ליה ואני בא וגו'. ואין זו פתיחת פיו לרעה דקאמר ליה אתה בא למשול בי ע"י דבר שאין בו ממש ואני בא למשול בך בשם שהמלחמות שלו: כנגד מ' יום. שאיסרה תורה להתקבל ביתן לו כח להכיל: מבונה מכל מום. מתוקן ומטוקש מכל מום של כיעור: שבאחיו. ארבע אחים

עיון יעקב

לו חשובה אלא ודאי וגו': אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחאי. כן הוא בש"ס דלא כקצת ספרים דאיתא כן בשם ר"ש בן עזאי כי רשב"י אזיל לשטתו דאמר במנחות פ' שתי הלחם דאפי' לא קרא ק"ש אלא שחרית וערבית קיים לא ימוש ספר התורה הזה מפיך (ובזכות התורה מצליחין במלחמה כדאיתא בברכות דף י' עומדות היו רגלינו עומדות היו במלחמה בזכות שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה וכה"ג אמרינן דף מ"ט אלמלא דוד שעסק בתורה לא עשה יואב מלחמה וכן אמרי' בשבת דף קי"ט לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו ק"ש שחרית וערבית) ולע"ג דרשב"י גופא קאמר שם שאסור לאמר כן בפני עם הארץ מ"מ הכריזו כן בגלוי לפני כל אנשי מלחמה דבמלחמה שהם טרודין די להם בלימוד זה ק"ש שחרית וערבית וכן משמע מפירוש רש"י דריש מגילה פ"ק ובעירובין דף ס"ג אלא יהושע שאמר המלאך עתה באתי על תלמוד תורה עי"ש דבעת מלחמה פטורין מתלמוד תורה: כנגד ד' דברים שעושין במלחמה מגיפין וכו'. וזכות אהרן שכו השם כדלקמן דהיינו השם של ארבע כפי' מהרש"א לקמן דעל עשרת הדברות קאי שמתחילין באנכי ה' שהוא שם של ד' אותיות אלו ד' דברים: ואין איש אלא המקום שנאמר ה' איש מלחמה. ולע"ג שידע מכח וגבורתו של הקב"ה מה שעשה במצרים לפרעה מ"מ העיז פניו בגלוי כאילו הקב"ה לא היה בימי כח נצחון של איש מפחיד עבדיו הזקן ותשש כחו לכך אמר הקב"ה הריני מפילו ביד איש למי שלא הגיע לכח גבורתו של איש כדכתיב כי היה נער ועיין במד"ר ילקוט פ' בשלח על פסוק ה' איש מלחמה יש גבור במדינה וכחו עליו בן ארבעים אינו דומה לבן ששים וכן ששים אינו דומה לבן שבעים אלא כל שהוא הולך כחו מתמעט אבל הקב"ה אינו כן אלא אני ה' לא שניתי: לבטל מק"ש שחרית וערבית. עיין במהרש"א ולפמ"ש אפשר לומר דלכך היה רוצה לבטלם מק"ש שחרית וערבית ע"ד דאיתא במד"ר ילקוט פ' ואתחנן על פסוק שמע ישראל למה קורין שמע בבוקר ובערב וכו' זש"ה יש אחד ואין שני וכו' אין שני משל למלך בשר ודם שהזקין ויורש בנו תחתיו אבל הקב"ה אינו כן אלא הוא אחד ושבו אחד עכ"ל ולפי שאותו רשע סבור שיש זקנה אצל הקב"ה להכי רצה לבטלם מקריאת שמע ישראל ה' וגו': כנגד ארבעים יום שניתנה בהם התורה. וז"ל הרד"ק בשמואל א' סי' י"ז כלומר שלא היה להם כח לישראל על גלית עד סוף ארבעים יום שירד משה מן ההר וקבלו התורה עכ"ל ועיי"ל שרמז להם שעי"י קבלת התורה שהיה עזמן וכחן כדאי' בסנהדרין ובכילה שאלמלא לא נתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בהם לכך רמז להם על רפות כחן דעי"ז אין יכולין להנצח עמו ולאסר נמי מלשון ויתיצב קדים דרמז להם קבלת התורה דכתיב ויתיצבו בתחתית ההר ועיין ברבה פ' קרח דלכך כתיב ויתיצב לפי שדבר חרופין וגדופין כמה דכתיב נליס ונלגים עיי"ש

אחיהם כדלקמן: בר מאה פפי והד נאנא. בן קטנתות שבאו שרנה אנשים על אמו בלילה אחת ונתעברה מן אחד מכולם הראשון אביו וכולם נואפים. כלומר זהו אב בלשון פרסי. פפי פדר"י בעתים ולכך אין הבנים שלא מבין אנשים הרבה: כתיב ממערות. מנערות פלשתים: כתיב ערפה. שם האחת ערפה: וכתיב הרפה. אבל בילדי הרפה והוא ערפה כדאמרינן [לקמן] שנגזר עליה שיפלו בניה בחרב ביד בני רות שדבקה בשכינה: עורפין אותה. שפקירה עצמה כבהמה פנים כנגד עורף: בהריפות. חטין כתושין: סף ומדון וגלית וישבי. כולם בספר שמואל: חץ. לשון חלי הודיעך הכתוב שלא ספר חלי גבורתו: לאודועי שבחיה דדוד. שנלחם עם גבור כזה:

מהרש"א אני, מפילו ע"י בן איש. פי' שעדיין לא בא לכלל איש כמפורש בקרא ויבזהו כי היה נער גו' וק"ל: לבדו פיו וגו' וירד אלי גו'. פרש"י משמע עלי שהוא יגבר כו' ע"ש והוא דחוק ונראה דדרך המפחד במלחמה אינו הולך אל שכנגדו ועומד במקומו והאינו מפחד הולך אל צד שכנגדו להלחם בו והיינו דקאמר הכא פיו הכשילו לומר וירד אלי וכן כי אתה בא אלי גו' שהוא יעמוד במקומו כאילו הוא מפחד אע"ג דודאי לא היה מפחד מדוד כמפורש בקרא איהו לא חזי מזלו חזי וכה"ג פי' רש"י בהדיא בספר שמואל גבי יונתן שאמר אם כה יאמרו אלינו דומו עד הגיענו גו' ואם כה יאמרו עלו גו' ע"ש וניחא השתא הא דמסיי' הדר א"ל ואני בא אליך גו' בפירש"י ואין זה פתיחת פה לרעה כו' ופי' דחוק הוא הכל לכאורה פירוש דזהו סימן ודאי רע כשאחד עומד במקומו מפני פחד הב' הולך אצלו בלי פחד אבל כששניהם הולכין זה כנגד זה אין שם מפחד כלל וע"כ דוד א"ל אם אתה אינו מפחד ובא אלי בחרב גו' גם אנכי בלא פחד ממך באתי אליך בשם ה' גו' ומשא"כ גלית לא אמר רק וירד אלי גו' אתה בא אלי במקלות גו' ולא אמר שהוא בא אל דוד אלא כמפחד ועומד במקומו ואיך שיהי' ק"ק אמאי לא חשיב נמי הכא דקאמר ויאמר הפלשתי אל דוד לכה אלי וגו' ומה שפרש"י עוד בזה ואידך והכי ואע"ג דהדר אמר גו' והכיתיו מ"מ פתיחת פיו לרעתו עכ"ל נראה לפרש בדרך אחרת דודאי והכיתיו לא אמרו אלא בלי ספק ואם אני אוכל לו והכיתיו אבל הכא אי תוס קאי אם יוכל אהכני ה"ל למכתב כמו ן אם יוכל לי והכני ובינה למכתב אם יוכל להלחם אתי והכני דמשמע מלת אם לשון ספק לא קאי רק אאוכל להלחם אתי ולא אהכני והיינו דפיו הכשילו שלא לומר והכני בלי ספק כמו והכיתיו ודו"ק: ויתיצב ארבעים יום כו' עיין פרש"י ועוד יש לפרש ע"פ מ"ש את זה לעומת זה עשה אלהים כו' הטומאה לעומת כו' הטהר' והקדושה וכמו שהתור' נגד קדושתה קבלה משה בעמדו מ' יום בהר סיני כן כיון כח נגד הטומא' שעמד גלית בהר לחרף מערכות אלהים מ' יום אמנם כח הטהר' והקדוש' גוברת כי כחה של גלית לא הי' יום שלם ביום ולא בלילה משא"כ עומדת מכח הי' בשלימות מ' יום ומ' לילה וק"ל: מאי בינים כו'. שכל סיפור זה בשבחו הוא ולאודועי שבחיה דדוד כדלקמן שאמר מבונה מכל מום כמ"ש בחנניה מישאל ועזרי' אשר אין בהם כל מום דאפי' ריבדא דכוסילתא לא הוה בהם ושאמר בינוני שבאחיו כמ"ש בתפלת חנה ונתת לי זרע אנשים לא ארוך ולא גוץ. ושאמר שהוא עשוי כבנין. מורה על חוזקו כבנין. ושאמר בר מאה פפי כו'. אפשר שרוצה בזה הבנים כמו הבא כיי"ס שהוא מספר מאה ומדברי הירושלמי שכתבו התוס' נראה כי דרשו בי כן מרות מנערות ממאה ערלות ור"י קא"ל לפי שיטתו שהורת זכות לה טומאה שהי' בו מזכות אמו ועיין בזה בתו' ודרים וגלית

שמו מנת שהכל דשין כו' דלא ה"ל למיכתב מנת אלא גלית הגיתי כמ"ש בקרא דס"פ שמואל וע"כ דרשו מנת שבא מאשה ש שהכל דשין כו': כתיב הרפה כו'. משמע להו דערפה ש היא הרפה פרש"י כדאמרי' לקמן שנגזר עליה שיפלו בניה כו' ולכאור' היא גופה מנלן ויש לפרש דמה לו להזכיר דארבעת יולדו להרפה ויפלו גו' שכבר הזכירם למעל' ומזה בקרא מפורש בפרטות שנפלו ביד דוד ועבדיו אבל אשמעינן דזכתה ערפה לד' גבורים הללו מפני הנשיקה לחמות' אבל רות שדבקה בה זכתה למעלה יתירה ממנה שנפלו בני נשיקה ביד בניה של רות הדבוק' וכה"ג הוא מפורש בקרא ישבי נפל ביד אבישי וגלית נפל ביד אלחנן שהוא דוד כדאמרי' במדרשות ומדון ביד יהונתן בן שמעי אחי דוד הרי אלו ג' מבניה של רות היו תון מסבכי החושתי נפל בידי סף אינו מפורש שמבניה של רות הי' ודע גם שערפה מפורש בקרא דמואבית היתה קרא בניה פלשתים דבגת נולדו לה שהוא מארץ פלשתים גם בקרא מפורש ששבה ערפה משדה מואב עם חמות' ולא זכר שוב ששבה מחמותה לשדה מואב וק"ל: ארבעת אלה יולדו להרפה גו' מאן נינהו א"ר חסדא כו'. לא ידענא מה חידש לן רב חסדא שהרי כן מפורש בהדיא בקרא בסוף ספר שמואל דחשיב אלו ד' וכתיב בתר הכי ארבעת אלה נפלו גו' ואפשר משום דגבי גלית אינו מפורש בקרא שהיה מילידי הרפה כמפורש בסף וישבי ומדון מש"ה קאמר מאן נינהו ו' מילידי הרפה וקאמר דחשיב נמי גלית בתוכם א"כ משום דכתיב ביד דוד גו' ובקרא אינו מפורש שאחד מד' אלה שנפל ביד דוד וקאמר שהרי גלית נזכר בתוך ד' אלה והוא שנפל ביד דוד ולא הוצרך הכא לפרש כיון שכבר מפורש וע"כ ויך אלחנן גו' את גלית גו' דכתיב כאן הייכו דוד וק"ל:

הריף גלית שעמד בגילוי פנים לפני המקום. אפשר שאע"פ שיש לדון דבריו של גלית שנתן כבוד להקב"ה כי אמר שאינני ירא כי אם מפני ה' אלהים ולא"ה ברו לכם בחרו לכם איש מלחמה שאם הוא יוכל להלחם בודאי יכה אלי משמע עלי שהוא יגבר אבל זהו תשובת אדם כי אינו ירא מבני אדם אבל מ"מ עמד בגילוי פנים לפני המקום לומר בחרו לכם איש מלחמה שקרא להקב"ה איש ולכך אמר הקב"ה הריני מפילו ביד בן איש שהוא אינו חושש מבני אדם גם בני איש הריני מפילו ביד מי שעדיין לא יצא לו שם בפני עצמו והוא נתלה בשם אבותיו שהוא שפל לאבותיו דוד בן איש אפרתי: דוד נמי קאמר אתה בא אלי הדר א"ל ואנכי בא אליך וגו'. קשה כיון דגלית נמי אמר ואם אני אוכל והכיתיו ואפ"ה אמרינן דלכדו פיו הואיל ופתיחת פיו היתה לרעתו אם יבא אלי והכני א"כ גם דוד פתח פיו לרעה ואמר אתה בא אלי ואע"ג דהדר ואמר ואנכי בא אליך מ"מ פתיחת פיו לרעתו היתה ורש"י ז"ל פי' ואין זו פתיחת פיו לרעה דקא"ל אתה בא למשול בי ע"י דבר שאין בו ממש ואני בא למשול בשם שהמלכות שלו ומ"מ לא מתיישב לי עדיין מה שפתח תחלה ואמר אתה בא אלי ולכאורה היה לומר דאינו דומה פתיחת פיו של גלית שאמר כשל בי פעמים בלשונו וגם השלישית היא מכשול לפיו שפתח ברעתו אבל לדוד שלא נכשל בלשונו פעם אחרת אין לחוש על פתיחת פיו שאמר אתה בא אלי והנכון הוא שבדברי גלית הם ב' חלוקות הא' אם יבא אלי והכני והב' ואם אני אוכל והכיתיו ופתח ברעתו כי פיו הכשילו אבל דברי דוד אינם שתי חלוקות לומר פתח ברעתו אלא הכל היא חלוקה אחת שהוא בא בכח אדם ואני בא בשם ה' צבאות. ועוד נראה כי הוא בא בכח ברכתו של עשו ועל חרבך תחיה דהיינו אתה בא בחרב ואני בא בירושתו של יעקב אבינו שהוא התפלה בשם ה' צבאות ועוד ירמוז כי חרבך אשר אתה בא אלי היא תפרע ממך בשם ה' צבאות כי בחרבו של גלית הרגו דוד לגלית: כדי לבטלם מק"ש. הכונה לפי שאמרו ז"ל לעיל על פסוק ואמר אליהם שמע ישראל אפי' לא קיימתם אלא ק"ש שחרית וערבית אין אתם נמסרים בידם. ולזה נתכוין הרשע הזה לבטל את ישראל מק"ש שהיא נקראת בשכבך ובקומך וזהו השכם והערב שחרית וערבית כי מתוך ביטול ק"ש לא יהיה להם תקומה: ויתיצב ארבעים יום כנגד ארבעים יום שניתנה בהם התורה. נראה דכיון שכנגד מ' יום שניתנה בהם התורה בוא לא היה קיום והתיילנות לגלית שנא' ויתיצב

ורמולא גלית נמלטו כל אותם הארבעים יום שעדיין לא נשלמו כדי שיזכו ישראל קבלת התורה אבל כיון שנשלמו ירד גלית למטה לארץ ונמלטו יהדפסו לפי שעמד להם לישראל זכות קבלת התורה שקיבלו לאחר מ' יום. עוד אפשר שרמז גלית לבטל לישראל מ' יום שמפסק התורה כי בהיותם שרודים והולכים ממנו לא היו לומדים תורה כי אמר גלית כיון שהם פוסקים בתורה איני יכול להם ויש בידם זכות מ' יום של קבלת התורה לכך צריך לבטלן מ' יום כדי לדחות הזכות שבידם ממ' יום בקבלת התורה ועתה נתבטלו ממנו מ' יום ולא ערך כנגדם המלחמה:

קי ס"ס מ"ב כא רות א °ויפלו ביד דוד וביד עבדיו [מאי נינהו] דכתיב °ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה א"ר יצחק אמר הקב"ה יבואו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הדבוקה דרש רבא בשכר ארבע דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים הללו שנאמר °ותשאנה קולן ותבכנה עוד: שם

בני הנשוקה. שנשקה לחמותה ליפרד ממנה שלא נתגיירה: ותבכנה עוד. כאן בכייה דנעיל מיניה כתיב ותשאנה קולן ותבכנה: ארבע דמעות. לשתי בכיות מב' עינים:

מהרש"א בשכר ד' דמעות כו'. עיין פרש"י ונ"ל דמשמע ליה ד' דמעות מד' בכיות כאחת דכתיב לעיל ותשאנה קולן גו' בכיה כו' והני מדכתיב בתר הכי ותשנה קולן בלא א' משמע על שתי דהיינו ב' בכיות וכתיב בתר הכי עוד לרבות ב' בכיות רביעית:

קיא שם פיסקא בני עמון באין בנצחונו של שובך וכו'. כתיב שובך וכתיב שופך רב ושמואל (ואמרי לה רב אמי ורב אסי) חד אמר שובך שמו ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך לפניו כקיתון וחד אמר שופך שמו ולמה נקרא שמו שובך שעשוי כשובך. תענית ס °אשפתו כקבר פתוח כולם גבורים רב ושמואל [ואמרי לה רב אמי ורב אסי] חד אמר בשעה שזורקים חץ עושים אשפתות של חללים וח"א מפני שאומנין בקרב ה"ל כולם גבורים וח"א בשעה שעושים צרכיהם עושים אשפתות של זבל ושמא תאמר מפני שחולי מעיים הם ה"ל כולם גבורים אמר רב מרי ש"מ האי מאן דנפיש זבליה חולי מעיים הוא למנ"מ ליטרח בנפשיה. משלי יב °דאגה בלב איש ישחנה רב אמי ורב אסי ח"א ישחנה מדעתו וח"א ישיחנה לאחרים:

כתיב שובך. בספר שמואל: וכתיב שופך. בדברי הימים: אשפתו וגו'. בהיכא של כ"כ כתיב ואיידי דנקט פלוגתא דרב ושמואל בדרשה דקראי נקט נמי: מפני שאומנין. אבל לא גבורים: של זבל. מתוך שאוכלין הרבה בגבורה: ש"מ. מדקאמר ושמא שאמר חולי מעיים הם: ליטרח בנפשיה. לבקש הרפואות בגופו יכבד עניו הוליו:

מהרש"א אשפתו כקבר פתוח גו'. דלפי פשוטו מאי נתחק כלי בית החיצים מהו הדמיון כקבר פתוח וע"כ דרבוהו לענין אשפתות של חללים הבאים לקבר וכן לענין חולי מעיים אבל ע"ש בשעה שזורקין חץ טפי קשה חץ מאן דכר שמיה כיון דאשפתו דריש מלשון אשפתות וק"ל: דאגה בלב גו'. קיפא דהאי קרא ודבר טוב ישמחנה ר"ל דאגה בלב איש ומעבירו מלימוד התורה ישיחנה מדעתו כדי שיהא דעתו לגולה וע"י כן דבר טוב שהיא התורה ישמחנו מדאגתו ולמ"ד ישיחנה לאחרים כדי שיהיו לו עצה על דאגתו כפרש"י בפ' ח"ם הסו דבר טוב שיתיעץ לו חבירו הוא ישמחנו מדאגתו ועיין פרש"י בספר משלי וק"ל:

הרי"ף דאגה בלב איש ישחנה חד אמר ישיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים. נ"ל דלא פליגי דהא והא איתנהו ישיחנה מדעתו ואם אינו יכול להסיחה מדעתו ישיחנה לאחרים כי אותו אדם שהוא מדבר עמו ידבר על לבו דברים טובים ומתוך כך ישיחנה מדעתו וקרא הכי קאמר דאגה בלב איש ישיחנה מדעתו ע"י דיבור שישיחנה לאחרים כי דבר טוב שידבר לו אותו אדם ובזה ישיחנו מדעתו:

קיב שם פיסקא אבל אתם אין אתם כן אלא °כי ה' אלהיכם ההולך עמכם וגו' זה מחנה הארון. וכל כך דבה"י כ למה מפני שהשם ו[כל] כנויו מונחים *בארון (כיוצא ב מג בדבר אתה) [וכן הוא] אומר °וישלח אותם משה אלף במדבר לא למטה לצבא אותם אלו סנהדרין. ואת פנחס זה משוח פלינוי אלף מלחמה. כלי הקדש זה הארון והלוחות שבו. והחצוצרות דאמר התרועה אלו השופרות. תניא לא לחנם הלך פנחס פנחס זה למלחמה אלא ליפרע דין אבי אמו שנאמר °והמדנים תנ"ח מכרו אותו אל מצרים. למימרא דפנחס מיוסף קאתי מלכויות והכתיב °ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו רש"י לאשה [מאי] לאו מיתרו קאתי שפיטם עגלים לע"ז לא ב"ב מיוסף שפטפט ביצרו והלא שבטים מבזין אותו ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז יהרוג נשיא (שבט) מישראל אלא אי אבוה דאמיה מיוסף אמא דאמיה מיתרו ואי אמא דאמיה מיוסף אבוה דאמיה מיתרו דיקא נמי דכתיב מבנות פוטיאל תרי משמע ש"מ: שמות ו

וכ"כ למה. אמר להם ומה היא הבטחה זו שהבטיחן כי ה' אלהיכם ההולך ולא אמר כי ה' אלהיכם עמכם מה היא הליכה זו דמשמע הולך עמם: שהשם וכל כינויו מונחים בארון. שהולך עמהם במלחמה: שפטפט ביצרו. זלזל [וכבש] אותו ולא *חטא: עי' תוס' והלא שבטים מבזין אותו. כדאמרינן בסנהדרין בהנך קנאין פגעין לפיכך הוצרך ליחסו שם פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן: תרי פוטי משמע כתיב פוטיאל:

מהרש"א וכ"כ למה מפני כו'. עיין פרש"י והיינו דלעיל מיניה בהך ענינא לא כתיב ההולך רק לא תירא מהם כי ה' אלהיך

עין יעקב

בואו בני הנשיקה ויפלו ביד בני הדבוקה. יבך הוא הטוה לפי כשו נשקה לחמותה והיה כביקום של פרישה שהפכה עורף לחמותה שבל שם כך נקראת ערפה כדאית' במדרש ורות דבקה בה ולא הפכה לה עורף לכך נפלה בגיה בג"א ביד בניה של זו לקיים מקרא שבאוב יהך כעורף אויביך ובדוד ואויבי תתה לי עורף ומה"ע אית' בתי"י שישראל אי קיימן יהו שליך גבו נבית על בני בניך לקיים יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך: בשכר ארבע דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה דכ"ו ממנה ד' גבורים. וברבה איתא ר"י בשם ר' יצחק אמר ד' מילין הלכה ערפה עם חמותה ועי"ז ממנה ד' גבורים וגילה דכת' הוא וכך הוא אגיה ותוסף שם כינה והשנה קולן ותבכינה אמר קנ"ף תשם כתן שהיו מהלכות ובוכות עכ"ל לכך לפי שהם כתה זהיתה מהלכת וגובת על בן זכתה גם ה"א ביילו עמה נגוי כח: כתיב שובך וכתיל שופך. והא דהכים האי של נפש כלן לארץ דלא תקשה על מסכי' מגלן שבני עמון באו בנלחותו של שובך הלא לא כתיב לשובך בילם הדיינאי כיון לגיום בעלמא יתים לבני אגיח כתיב ילשון שובך או שופך כדי להראות שבאו בנלחונו: חד אמר ישיחנה לאחרים. ועיין בפרש"י במשלי יש תה בגייש ייבב אמקרא זה נבני עיי' וכתיב דאגה בלב איש ישחנה ודבר טוב ישמחנה כ"ש וצ"ל ראף למ"ד ישיחנה לאחרים הי"נ אף דקי"ל לא יצור אדם מחברו לא מתוך שיחה אלא מתוך דבר הלכה כראיתא ריש פ' אין עומדין להיק ודבר טוב שהוא התורה ישמחנה שישמור מתוך דבר הלכה והה"מ אמרינן שם אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה אלא מתוך שיחה של הלכה כי התפלה היא עבודה שבלב בדאיתא בתענית דף כ"ב והם בעסקין ים לתים שיש לו דאגה בתוך לבו לכך ודבר טוב ישמחנה ומוסר לו טוב להתפלל: לאו מיפרש קמאי בפירשם עגלים נעיה. ונמי זה נ"ל דבא דהכין שכתם טולפעם ערק היינו כמו דפיסי בסנהדרין דף נ"ט ע"ב מינים וכיה אבא כיוצל ביה נגמא לפי שיתרו היה כהן לעיין מכם יגם

אלהיך עמך גו' שהם דברי משה אבל כאן הם דברי כהן משוח מלחמה שאז קאמר דהולך ממש: שהשם וכל כינוייו כו' לאו דוקא כל כינויו דהא לא הוי בו רק הלוחות כדלקמן שהיה בהם עשרת הדברות ואין בהם רק השם וכינוי אלהיך ואל אבל באר כל הכינויים דחשיב פי' שבועת העדות לא היו בו וק"ל: ובה"א וישלח אותם גו' אותם ואת פנחס אותם אלו סנהדרין. מאותם שניים שהוא מיותר דרים אלו סנהדרין שהם שקולים ככל ישראל. ואמר כלי הקודש זה הארון והלוחות כו'. ול' וכלי בל' רבים קאי על הארון והלוחות ורש"י בחומש פי' וכלי הקודש זה הארון והלוחות כו' והוא על פי הפשט כמ"ש הרא"ם אך מה שאמר והצוצרות דתרועה אלו השופרות לא ידענא פירושו דהא ודאי חצוצרות ממש והן של כסף היו להם במלחמות כדכתיב וכי תבואו מלחמה גו' והרעותם בחצוצרות גו':

הרי"ף כי ה' אלהיכם הוא ההולך עמכם וגו' וכו'. וכל כך למה ומפני שהשם וכינויו מונחים בארון. וצריך לייש למה הוצרכנו לידע שהשם וכינויו מונחים בארון שהרי עיקר הבטחה היא שה' הולך עמם להלחם. הן אמת כי מדכתיב ההולך עמכם ולא כתיב כי ה' אלהיכם עמכם מלמד על הארון שהיה הולך עמם מנום אבל מ"מ למה לנו לומר שהשם וכינויו מונחים בארון. אמנם להיות שהארון ההולך עמם להלחם עם האויבים ולהושיע ישראל זהו שם ה' הרחמים לרחם ולהושיע לישראל ושם אלהים דין להנקם מהאויבים. וע"ז אמר כי ה' אלהיכם שהשם הרחמים ושם אלהים שהוא דין ההולך עמכם וכיצד היו דין ורחמים בארון אלא נגד שהשם שהוא הויי"ה וכינויו שהוא שם אלהים הכל הם בארון ההולך עמכם שהארון היה הולך במלחמה כי בזה יושיע אתכם וילחם לכם: תניא לא לחנם הלך פנחס וכו'. יש לתמוה שהרי הלך לנקום ולהנקם נקמת ה' במדין ומנין לנו שהלך ליפרע דין אבי אמו ושמא דייק דלמה הוצרך לייחסו כאן לפנחס שהוא בן אלעזר דכתיב וישלם אותם ואת פנחס בן אלעזר אלא ללמדנו שהלך ליפרע דין אבי אמו דכתיב ואלעזר לקח מבנות פוטיאל ולכך הזכיר כאן בן אלעזר שלקח מבנות פוטיאל:

ק"ג דף מד דברים כ משלי כד

ת"ר אשר בנה אשר נטע אשר ארס למדך תורה ד"א שיבנה אדם בית ויטע כרם ואחר כך ישא אשה. ואף שלמה אמר(ה) בחכמתו °הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך. הכן בחוץ מלאכתך זה בית ועתדה בשדה לך זו כרם אחר ובנית ביתך זו אשה. ד"א הכן בחוץ מלאכתך זו מקרא ועתדה בשדה לך זו משנה אחר ובנית ביתך זו תלמוד. ד"א הכן בחוץ מלאכתך זו מקרא ומשנה ועתדה בשדה לך זו תלמוד. אחר ובנית ביתך אלו מע"ט. ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי אומר הכן בחוץ מלאכתך זו מקרא ומשנה ותלמוד ועתדה בשדה לך אלו מע"ט. אחר ובנית ביתך דרוש וקבל שכר:

ועתדה בשדה לך. ותלמה מלאכתך בשדה לך: תלמוד. לאחר קברא [להבין] בטעמי המשנה והלכה כהברי מי:

מהרש"א אשר בנה כו' ד"א שיבנה בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה כו'. לנגדו לומר כן דה"ל להקדי' נשואי אשה

שהוא דבר השוה בכל ומלוי מהא"כ בית וכ"ש כרם דאין כל אדם זוכה בכך אבל לנגדה תורה דרך ארץ בוני שיש לו יעשה כסדר הזה לישא אשה באחרונה ומייתי דכך סדרן שלמה בחכמתו: הכן בחוץ מלאכתך זה בית. דמוקים פשי שהוא חוץ עשה והכן לך מלאכתך לעבותו בית ופניס: ועתדה בשדה לך זה כרם. עתדה כמו לשון עתידים ליום הזה מלשון הכנה שאמר שיכין לו בשדה פנוי לעשותו כרם: אח"כ ובנית ביתך זו אשה. כדאמרי' בעלמא וקורא לאשתו ביתו לפי שהיא עקרת הבית ולמאי דדרש לענין תורה שלמה בחכמתו סדרן כן ללמוד מן הטפל על העיקר והתכלית ה"ש הכן בחוץ מלאכתך דימה עסק התורה עד שיבא לתכליתה למכין עצמו לבנות לו בית ה"ש זה המקרא שאינו רק הכנה ללמוד המשנה וכן ועתדה בשדה לך זו משנה, שאינו אלא הכנה אל התלמוד אבל עיקר בנין הבית הוא התלמוד כדאמרינן בפ' אלו מציאות כל העוסקין במקרא מדה ואינה מדה במסכת מדה וכו' בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו ובפ' היה בשל אמרינן קרא ותנא ולא שמש ת"ח ה"ז עם הארץ ומאן דמוסיף על העיקר המעשים טובים שהוא גמר בנין הבית דהתלמוד כמי אינו אלא הכנה למעשים טובים כדאמרי' שהתלמוד מביא לידי מעשה ומאן דמוסיף עוד על עיקר בנין הבי' ותכליתו דרוש וקבל שכר גם שכבר בא לכלל שהביאו לידי מעשים טובים אמר דרוש וקבל שכר בחכמות עיוניות שע"ז אמרו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו כו' דרמזו בזה על חכמה עיוניות דאינו חכמת התלמוד ודאי, קודמת ליראת חטא שהתלמוד מביא לידי מעשה ולאמר ולא עם הארץ חסיד וכדמוכח הכא ודו"ק:

מתני' °ויספו השוטרים לדבר אל העם וגו'. ר"ע אומר הירא ורך הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב זהו המתירא מן העבירות שבידו לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן רבי יוסי אומר אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ונתין הרי הוא הירא ורך הלבב:

שם ונרש"י

ויספו השוטרים. על דברי הכהן: בקשרי. כשמתקשרים לעמוד לפופים שלא יפרידום אויבים: לפיכך. שהירא זהו הירא מעבירות תלה התורה בנה ונטע וארס לחזור בגללן כדי שיתלה בכך החוזרים ולא יתביישו לומר מעבירות שבידו הוא ירא וחוזר:

ר"י אומר וכו'. בגמ' מפרש במאי פליג אדרבי יוסי הגלילי:

מהרש"א ר"י הגלילי אומר הירא ורך הלבב זהו המתירא מן העבירות כו'. כתב הרא"ם פי' ר"י הגלילי מאחר שאין מיתה בלא עון אין לו לירא מיתות אלא כשהוא בעל עבירו' ולפיכך פירש כו' ע"ש באורך ובפ' בנות בהמה ליתא הכי אלא דרבי אמי הוא קאמר הכי ומסיק בתיובתא דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא

עיון יעקב

ילא. בן בנו למלחמה על מדין וכמדרש איתא הטעם לפי שהתחיל בשלום זו וסבה את היהדינית לאבי גוזרה ובא עליהם למלחמה: אשר בנה. אשר נטע למה הורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה. לע"נ דהכתוב מזהיר לומר אחר קודם לחבירו מ"מ מדייק כן מכח שקשה בפסוק זה במ"כ כי בודאי החמור וצניעות כפם שבכולם הוא כאשר כנושו שאיש אחר יקחנה ואח"כ הבית שהוא עיקר דירתו של אדם וקורין בשמות עלי אדמות ואח"כ הקל שבכולם הכרם שאיש אחר יחללנה שמתגדל פעם אחת בשנה וצ"ז היעקרא מעיד כפי כי תבא אכל הקבלות מתרין תחלה בחמור שבתמורות אשה תארש ואיש אחר ישגלנה ואח"כ בית תבנה וגו' כרם תטע וגו' ללא יהא' רבמ"ה הורה דרך ארץ בכאן דמתחלה יבנה בית ואח"כ יטע כרם ואח"כ ישא אשה שהיא עקרת הבית וגם הכרם ובלאתריגן בפ' הבעל"י דף ס"ג אשכחיה ר' יוסי לאליהו כמה האשה עוזרתו לאדם אי"ל אדם מביא חטים חטים כוסס וכו' ע"ש: ואף שלמה אמר בחכמתו. כלומר אף דומשלי ברוח הקודש נאמר מ"מ פשטיה דקרא מתמע שכנין הבית קחשיב נכספא אך שדבר כן כלבון חכמה והבינה שלא להיפוך כמו שפשרם והוכן: ר' יוסי אמר זה המתירא מעבירות שבידו. נראה שלמד כן מדכתיב בכל לשון הירא ורך הלבב היינו הירא היינו רך הלבב כה"ק זה המתירא מעבירות שבידו והספי' שלא היה שמי שהוא ירא שמים הוא רך לבב מעבירות שבידו משא"כ מי שאין בו יראת ה' ויראת חטא אינו מתירא מעבירות שבידו כי זה הוא מהם רשעים גמורים ונכבי נמי אפי' שהיר שיאן שעובר מדבר ומשניע ולא הבין עצמו כיון שמדבר עם החופשים שיש עבירות בידם לכן אינו מדבר מעשה מלשמש בשמנו:

בלא מן אלו הוא קאי ר"י הגלילי הכי הל"ל דרי אמי כרבי יוסי הגלילי ועוד לרבי אמי מאי הכא] הא קאמר דאין מיתה בלא חטא כו' וכתבו התוס' הם פי' מיתה לפי שמגזרת ובא אף על השוגג ואין יכולים בלא מן כל אחד כו' ע"ש ולפ"כ הוא השוגג בלא נתודע לאוכלא לא הכן בירור ויגוע במלחמה ודוחק לומר דאין מיתה בלא חטא דקאמר היינו דוקא בחטא שוגג שנתודע ועדיין לא נתכפר ודברי הימ"ן בזה מוכרח בכתב ע"ד ר"י הגלילי כאשר הבע"ח הבין בהם יוש"עם ולא יפקד מהם איש ואולי שיצטוו גו הצדיקי' ויהיו השוטרים את הירא' מעבירות כו' ע"ש והארך בם שוד גם בדעת רבי עקיבא כם אפי' הכן מחדרו כו' עפרם בפ"ק גבי אין נקי אפי' התן כו':

אה"ב [illegible]

והיה ככלות השוטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם בעקיבו של עם מעמידין זקיפין לפניהם ואחרים מאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהן וכל המבקש לחזור הרשות בידו לקפח את שוקו שתחלת ניסה נפילה *שנאמר °נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם ולהלן הוא אומר °וינסו ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים ונומי בד"א במלחמות הרשות אבל במלחמות מצוה הכל יוצאים אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה א"ר יהודה בד"א במלחמות מצוה אבל במלחמות חובה הכל יוצאים ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה:

בעקיבו של עם. בסופו של כל העם שעומדים שלא יחזרו לאחוריהם לנוס: מעמידין זקיפין מלפניהם. בראשם שכלר המלחמה מעמידים בני אדם גבורים ממונים לכך שאם יפול אחד מן המלחמים ישמידוהו ויקימוהו ויגבירו את לבבי הלבא בדבריהם: [ואחרים]. ולאכיים אחרים באחריהם: וכשילין של ברזל בידיהן. לבעור בלא ינוסו וכבינך כמין הלין בקורין מריים: שתחלת ניסה נפילה. בגמ' פריך לימנא איפכא ניס שתכיסה היא התחלת הנפילה: בד"א. בחוזרים מן המערכה ויש בלשון זו מעכבין במלחמת הרשות: אבל במלחמת מצוה. כגון כיבוש א"י בימי יהושע הכל יוצאין: ר' יהודה אומר וכו'. מפרש בגמרא:

עגלה ערופה פרק תשיעי

קה משנה מאין הו מודדין ר' (אליעזר) [אליעזר] אומר

מטבורו רבי עקיבא אומר מחוטמו רבי (אלעזר) [אליעזר] בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו: גמ' במאי קא מיפלגי מ"ס עיקר חיותא באפיה הוא ומ"ס עיקר חיותא בטבורו הוא לימא כי הני תנאי מהיכן הולד נוצר מראשו וכה"א °ממעי אמי אתה גוזי ואומר °גזי נזרך והשליכי אבא שאול אומר מטבורו ומשלח שרשיו אילך ואילך אפילו תימא אבא שאול עד כאן לא קאמר אבא שאול התם אלא לענין יצירה [דכי מיתצר ולד ממצעתיה מיתצר] אבל לענין נשמה דכ"ע באפיה הוא שנאמר °כל אשר נשמת רוח חיים באפיו. רבי (אלעזר) [אליעזר] בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו מ"ט דרבי (אלעזר) [אליעזר] בן יעקב דכתיב °לתת אותה על צוארי חללי רשעים:

עיקר חיותא כו'. הלכך עיקר חלל מיקרי ומודדין מיניה כדכתיב • אל הערים אשר סביבות החלל: אתה גוזי [אתה] מרחם כי ילדת ראשי החלה דגוזי לישנא דריפא היא דכתיב גזי נזרך שער ראשך תגלחי וגל ראשך: אפי' תימא אבא שאול. כר"ע סבירא ליה: מ"ט דר' (אלעזר) [אליעזר] בן יעקב. דאמר מן הצואר הוא קרוי חלל: דכתיב על צוארי חללי רשעים. הלכך משם היו מודדין כדכתיב אל החלל:

(תניא) א"ר יוחנן בן שאול מפני מה אמרה תורה הבא עגלה בנחל אמר הקב"ה יבא מי שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות ויכפר על מי שלא הניחוהו לעשות פירות. הי פירות אילימא פריה ורביה אלא מעתה אזקן ואסריס הכי נמי דלא ערפינן אלא אמצות:

אין עושה פירות. עגלה גם הנתם לא ילדה: במקום שאינו עושה פירות. נחל איתן קשה: שלא הניחוהו. שהרגוהו:

מהרש"א מפני מה אמרה תורה הבא עגלה. כולה מבואר כפי מה שכתב הרמב"ן בטעם מורה הנבוכים כי הטעם לגלות על הרוצח כו' וכשיחקור הענין יאספו הזקנים ויגיעו עגלה וירבה בני אדם לדבר בו ואולי יגלה הדבר כו' עכ"ל ע"ש והוא הטעם שאמרו הכא יבא דבר שלא עשה פירות כו' על מי שלא כו' כדי לרכות בזה לגבות בני אדם המתקבצים שם שישים כ"א אל לבו לחקור על הרוצח לבער דמו וק"ל:

משנה זקני אותה העיר רוחצין את ידיהם במים על מקום עריפתה של עגלה ואומרים °ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על לבנו עלתה שזקני ב"ד שופכי דמים אלא לא בא לידינו ופטרנוהו (ולא ראינוהו והנחנוהו. הנא לא בא לידינו ופטרנוהו) בלא מזונות ולא ראינוהו ופטרנוהו בלא לויה *והכהנים אומרים

עין יעקב

אבל לענין נשמה [illegible]

אומרים כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' וגו' ונכפר להם הדם שאין ת"ל ונכפר להם הדם אלא רוה"ק מבשרתן אימתי שתעשו כך נכפר להם הדם:

[לא בא לידינו ופטרנוהו. בגמ' מפ' בלא מזונות והיינו ידינו לא שפכו לא הרג. על ידינו שפטרנוהו בלא מזונות והוצרך ללסטם את הבריות ועל כך נהרג: ולא ראינוהו והנחנוהו. יחידי בלא חבורה והיינו ועינינו לא ראו: הכהנים אומרים. כדכתיב לעיל ונגשו הכהנים וגו' ולא פירש על מה הם נגשים: שאין ת"ל ונכפר. כלו' ונכפר דכתיב בקרא לאו לוידוי והאמרו קאי דיהא אף זה בכלל אמירה אלא מלתא באפי נפשה היא ברוה"ק בשרה את ישראל על ידי משה רבינו לכשיעשו כך ונכפר להם הדם:

מהרש"א לא בא והנחנוהו בלא לויה כו'. פירש"י לא ראינוהו והנחנוהו יחידי בלא חבורה כו' ע"ש והקש' בס' יפה מראה וכי כל מי ההולך יחידי ב"ד חייבים להעמיד לו חבורה' לכן נראה דאין הלויה זו אלא בעת פטירתו מן העיר כדאמרי' כל המלוה את חבירו ד' אמות כו' עכ"ל אבל מהך דלקמן דהולך בדרך יחידי ואין לו לויה כו' ומהך דבפ"ק דחולין כך עושים לבני לויה כו' מוכח כפירש"י דזו היא הלוי' בדרך שלא יהא יחידי בלא חבורה במקום סכנה שכל הדרכים בחזקת סכנה הם וניהו ודאי גם בעיר שייך לויה אפילו בד' אמות. גם אם לאו יחידי הוא והוא ודאי דבר סגולי' שהמלוי' ילוה מהזיקא דמטא לידיה כדלקמן והוא מבואר כיון שהתחיל ללוותו ד' אמות גם בעיר הרי כוונתו ודעתו להלותו בדרך ומחשבתו ורצונו מהני ליה לחבירו בכל הדרך להלותו ע"ד רצון יראיו יעשה או שמלאכיו של המלו' גומרים מחשבתו ורצונו לילך במקומו עם המתלוה' ולהלותו מהיזק וק"ל: שאין ת"ל ונכפר כו' אלא רה"ק מבשרתן כו'. פירוש אין זה בכלל אמירה של כהן כפרש"י ודקדק כן דלא הי' צריך לומר כן לכהן ונכפר אלא כפר כדכתיב ברישא דקרא ועוד דכולא יתורא היא כיון דכבר כתיב בלשון הכהן כפר לעמך וגו' וע"כ אמרו דרה"ק אומרת ומבשרתן אימתי כשתעשו כו' נראה שכיונו בזו אם תעשו ככה בכל מצות עגלה ערופה יתפרסם שרוצח מי הוא לנקום דם הנרצח ומתכפר להם וכן הוא במדרשות והביא ת"י בהאי קרא ויתכפר בהון על דמא ומן יד נפקון נחיל דמורנין כו' ואזלין עד אתר דקטולא כו' ואחדין בי' דינא יתיה ודיינין יתיה ע"ש:

ע"ב תניא היה ר"מ אומר כופין ללויה ששכר לויה אין לה שיעור דכתיב °ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד (ואמת) וכתיב °ויראם את מבוא העיר ומה חסד עשו עמו שכל אותה העיר הרגו לפי חרב ואת האיש ואת משפחתו שלחו (שנא') °וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז תנא היא לוז שצובעין בה תכלת. היא לוז שבא סנחריב מלך אשור ולא בלבלת' בא נבוכדנאצר ולא החריבה ואף מה"מ אין לו רשות לעבור בתוכה אלא זקנים שבה בזמן שדעתם קצה בהם (מוציאים אותן) [יוצאים] חוץ לחומה והם מתים והלא דברים ק"ו ומה כנעני זה שלא הלך ברגליו ולא דבר בפיו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות *המדבר בפיו והמהלך ברגליו לא כ"ש אלא במה הראה להם חזקיה אמר בפיו עיקם להם ר' יוחנן אמר באצבעו הראה להם תניא כותיה דר"י כנעני בשכר שהראה להם באצבע גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות א"ר יהושע ב"ל היה מהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנא' °כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך משלי א ואר יהושע ב"ל בשביל ד' (אמות) [פסיעות] שליוהו פרעה לאברהם נשתעבד(ו) [ב]בניו ד' מאות שנה א"ר יהודה אמר רב כל המלוה את חבירו אפילו ד"א בעיר אינו ניזוק רבינא אלוייה (לרבה) [לרבא] בר יצחק ד"א בעיר מטא לידיה הזיקא ואיתציל. ת"ר הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר חבר לחבר עד תחום שבת תלמיד לרב אין לו שיעור וכמה א"ר ששת עד פרסה ולא אמרן אלא רבו שאינו מובהק אבל רבו מובהק ג' פרסאות. רב כהנא אלוייה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי צניתא דבבל כי מטו התם א"ל ודאי דאמריתו הני בי צניתא דבבל איתנהו משני אדם הראשון ועד השתא אמר ליה אדכרתן מלתא (דר') [דא"ר] יוסי בר חנינא מ"ד °ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם ישעיה ב וכי מאחר דלא עבר היכן ישב (ומאחר שלא ישב היכן עבר) אלא לומר לך ארץ שגזר עליה אדה"ר לישוב נתיישבה ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב לא נתיישבה. רב מרדכי אלויה לרב (שימי בר) אשי מהגרוניא ועד בי קיפאי. ואמרי לה עד בי דורא:

כופין ללויה. שפין את מי שאינו רוצה ללוות את חבירו לדרך שילוהו

עיון יעקב

שמקשה קושיא היותר חזקה והי"ה לאידך להכי מפרש פירושיהו: שאין ת"ל ונכפר להם הדם. כלומר דליכא לפירושי דהאי והזקני העיר קאי דהא הם נקיים לגמרי שמזכו לו מזונות ונויה לה"ק שרה"ק אומר כן ג"כ על כלל ישראל: כופין ללויה עיין במהרש"א הטעם שלא יהלך בדרך יחידי וא"כ שאינו מצוה רק ארבע אמות לפי שמחשבתו ורצונו שמלוות אותו בעיר כדי להלותו מהני ליה בכל הדרך ע"ד רצון יראיו יעשה או שמלאכיו של המצוה גומרין מחשבתו ורצונו לילך במקומו עם המלוה עכ"ל וכזה מיושב ועיי"ש בהיותם עיין יעקב בפסחים דף [illegible] ע"ב ע"ש: כופין ללויה. עיין במהרש"א [illegible] [illegible]

שלוחה: ויקרא שמה לוז. שהיה דקרא הוא בשם עד היום הזה ומיהו יליף שלא נתבלבלה ולא חרבה כדאמרינן כ"מ שנאמר עד היום הזה לעולם ולעולמי עולמים הוא: שלא דבר בפיו. דלא כתיב אלא ויראם באצבעו או בעקימת שפתים כדלקמן: ולזרעו. כדאמרי' שאין מלאך המות שולט בהם: שליוהו פרעה. כדכתיב ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו: אינו ניזוק. אותו היוצא לדרך: עד עיבורה של עיר. שהיא יוצא ממנו ורואה בית החיצון שבתוך ע' אמה ושירים לבתי העיר: בי ציניתא דבבל. מקום הוא ובו דקלים הרבה כמו ליתי הר הברזל כבמות: לא נתיישבה. והיינו לא ישב אדם שם לא גזר אדה"ר ישוב שם והא דאמרי איכא איתנהו משמי אדה"ר בגזר ע"י אדה"ר ישוב דקלים ולא (דבר) [ישוב] אחר:

מהרש"א כופין ללויה ששכר לויה אין לו שיעור כו'. לענין שכר הוא דקאמר כדמסיק גרס הלכה כו' עד סוף כל הדורות כו' אבל עיקר המצוה יש לה שיעור כדלקמן לכל אדם ד' אמות והרב כו' ולכך לא חשיב לו ברייתא מקמי פלוגתא בהדי אבל דברי' שאין להם שיעור כו' ולא שייך למימר כאן כל מ"ע במתן שכרה בצדה אין כופין עליה דהיינו בצדה במפורש בתורה גבי כבוד אב ואם כדאמרי' פ'. כ"ה מצוה בכ"ר לויה אינו מפורש בתורה וק"ל: שנאמר הראנו את מבוא העיר כו'. דזהו ודאי עיקר לויה להראות למהלכים בדרך שאין מכיר אל מקום מגמתו: ומה חסד עשו עמו כו'. לכאורה מאי קאמר כולה מפורש בקרא וי"ל משום דגבי רחב נמי כתיב כה"ג ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד גו' ולהכי קאמר הכא ומה חסד עשו עם זה הא"ש שקיים מצות לויה שאין לה שיעור לשכרה יותר מהחסד שעשו לרחב וקאמר דהכא כתיב ואת משפחתו גו' דהיינו כל משפחתו כלולו בשבילו מה שאין כן ברחב דלא כלולו רק בית אביה כמפורש בקרא: שמה לוז עד היום גו' בא סנחריב ולא בלבלה כו'. גבי סנחריב קאמר בלבלה וגבי נ"נ קאמר החריבה עיין בתוס' פ"ק ונראה מדקרא שם אותו עיר בשם לוז בשם אותה העיר בהראה להם מבואה משמע ליה אותה העיר שבנה ג"כ מבואה לא ידעו העולם דלכך נקרא לוז כדאיתא במדרש דלוז אחד היה עומד שם ע"פ המערה ונכנסין דרך הלוז כו' כפרש"י בספר שופטים ולכך לא יכלו לה סנחריב ונ"נ שלא ידעו מבואה וקאמר גם למלאך המות אין לו רשות כו' ואולי דילא להם דבר זה רמז מקרא דכתיב וילך הא"ש ארץ החתים וגו' דלפי פשוטו ארץ בני חת מז' אומות קאמר ומהוך המקרא משמע דכתבו ישראל כל ז' אומות וע"כ דרשו ארץ החתים ע"ש ארץ החיים וחתים כמו חייהם ולא היותו הנ"מ ח"י פי' הראוי למות לפי שמותו הי עדיין ושם בגלותה ארץ חיים לעולם ואין מלאך המות שולט בם ואדם אחר לא יוכל להלך בהם לילך לשם כדאמרי' בפ' החליל בהנך עבדי שלמה הגמרי דבר כש איתון עיילין ליה: ומה בנעני שלא דבר בפיו כו'. התחיל בהרהי וקיים בהא כמ"ש דודאי עיקר מצות לויה בעיר לו הדרך שילך בה היכן להשמאיל והיכן להימין ואפשר שיטעה בזה המתנוה וע"כ לי עלה ממנו ההולך עמו ברגליו עד מקום שאין עוד לטעות מן הדרך והלויה הגרועה ופחותה מכולם המראה באצבע או בעקימת פיו וע"כ אמר בזה הכנעני לא דבר בפיו וה"ל שלא הלך ברגליו אלא מראה ביד או בפיו ק"ו עלאכ"ו מי שעושה מצוה עליונה בלויה דהיינו שהולך ברגליו ביחיה מזונה שכרו בכיח בנים: המהלך בדרך כו' יעסוק בתורה כו' שנאמר כי

לוית חן הם וגו'. כי ההולך בדרך יחידי בלא לויה דמו בראשו וצריך חן ורחמים כמו שתקנו בתפלת הדרך ותתנו לחן ולחסד בעיניך ובעיני כל רואנו וע"כ אמר שההולך שעוסק בה תהיה במקום לויה ליתן לו חן לראשו בעיני כל רואיו ושלא יהיה דמו בראשו וכן שכתב בפ"ג דאבות המהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו ומקיים הכא בהאי קרא וענקים וגו' כי תהיה התורה לך לעזר במקום בני ענק וגבורים שלא יצטרך לגבורים שיגרוך וק"ל: ויצו עליו וגומר וישלחו אותו וגו'. פי' וישלחו כתרגומו ואלויאו דליכא לפרושי מלי שליחות מונע דלא שייך הכא וכתב הרא"ש ולא מלשון גרסינן כמו וישלחהו ה' וגו' ואינו היה מלי גרושין כו' עכ"ל דבריו דחוקים הם וכי משום דהמצריים גרשוהו לא יספר הכתוב בכבודו וכ"ל כיון דוישלחו וגו' קאי מני אלה כל אשר לו שפי' ככסף וזהב ומקנה שזכר ע"כ וישלחו מלי לויה דשייך בהם לשמרם בדרך אבל לי גירושין לא שייך כלל במטלטלין וק"ל: בשביל ד' פסיעות כו'. השיעבוד ודאי לא היה בשביל זה וכי מה פשע אברהם שנוהו אלא השעבוד נגזר בגזירת בין הבתרים בשביל שאמר במה אדע וגו' אלא בלא זכר שם אלא מי יהיו משועבדים ובזכות הארבע פסיעות בלוית פרעה זכה שאלו יהיו משועבדים וכה"ג אמרינן בפרק חלק דזכה נ"כ לשעבד בישראל בשביל ד' פסיעות כמבואר שם והוי"ק: ובי מאחר שלא עבר כו'. בפ"ק דברכות ל"ג ומאחר שלא ישב כו' אלא גרסינן מאחר שלא עבר כו' וכן נראה דודאי אפשר שיעבר ולא ישב ולמאי דמוקי ליה ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב כו' ליכא דקרא כפשטיה שמספר הכתוב בדבר ניכא שעשה הקב"ה עם ישראל שהוליכם במדבר מי שנה בארץ אשר לא עבר בה איש והיינו משום דלא גזר אדה"ר ישוב שם ומה לאיש לעבור שם וק"ל:

הרי"ף כופין ללויה ששכר לויה אין לו שיעור וקשה שהרי אין כופין על קיום המצוה אע"פ שלא ידענו שכרה ואפשר שהלויה אינה מוכן המצות של תורה כדי לכוף על קיומה אבל למדנו הלויה ממה שראינו שהגדיל ה' לעשות בשכרה וכיון שחביבה כל כך לפני הקב"ה להפליג שכר הלויה וכאן ידענו שגדולת הלויה ולפיכך כופין למי שאינו רוצה ללוות את חברו: דכתיב ויראו השומרים וגו'. וקשה שלא מצינו כאן לויה אלא שהראה מבוא העיר ואפשר דגם המצוה לחבירו הוא מורה לו הדרך אשר ילך בה ומצות אותו לילך בדרך הזה ולא בזולתו: ובי מה חסד עשו עמו. ובות החסד הוא שלא הרגוהו לא איקרי חסד כי אמת איקרי כיון שהראה מבוא העיר ומהו החסד שעשו עמו אלא מה ששלחו כל משפחתו דהא ודאי חסד הוא: המהלך בדרך ואין עמו לויה כראה דדריש לראשך בזמן שאין אחר עומד אצלך אלא לאסך בלבד דהיינו מהלך בדרך ואין עמו לויה התורה היא לוית חן לראשך ולהצילך. ואני דרשתי בספר כסף נבחר מ"ש וענקים לגרגרותיך מתייחס לדרשה זו שאע"פ שאין עמו בדרך לויה הקב"ה עושה לו דברי התורה כלומד כאילו יש עימו ענקים גבורים לשמרו והענקים יהיה לגרגרותיך כמנין המוציות של הגרגרת שכל דבר של תורה שיוציא מתוליות הגרגרת כנגד כל מוליא ומוליא כנשה ענק א' דהיינו מהלך לשמרו בדרך: בשביל ד' לוית שלוהו פרעה לאברהם נשתעבדו. יש לתת קצת טעם מה ענין השעבוד לבניו של אברהם בשביל הלויה שהרי כל המלוה את חבירו אין חבירו היוצא לדרך ניזוק כדאמרינן בסמוך ואפשר שיתחוק בשלה פרעה אנשים ללוות את אברהם בא אברהם שלם בממונו דכתיב ואברם כבד מאד וגו' ובשמא אש לא היו מלוים אותו היו שודדים כל כסף וזהב שהביא אברהם וביון שלא היו רכושו של אברהם לא היה דוחה לגיש ממנו די מם בת רוב היונקה לא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו ואילו לא פירש לוט ממש אברהם לא היה מתנה עם אנשי רשע אנשי סדום ולא היה צריך אברהם לרדוף אחרי המלכים שהרי לא לרדם אלא בשביל לוט ואילו לא היה לוט ניתב מקדשותו כל עיקם לא היה אברהם מביח דבריו ואומר הן לי לא נתת זרע ומי יירשני והיה אומר במה אדע כי אירשנה עד שנזר עליו הקב"ה ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וכו' מ.ום שנים נרי בעיקר כדברים נתשנו ממה בשלח פרעה אנשים ללוות לאברהם:

א"ר יוחנן משום ר"מ כל שאינו מלוה [ומתלוה] כאילו שופך דמים שאלמלא ליוהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים בתינוקות שנאמר ויעל משם בית אל והוא עולה בדרך ונערים קטנים יצאו מן העיר (ויקלסו) [ויתקלסו] בו ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח שהקרחת עלינו את המקום. מאי נערים ומאי קטנים א"ר אלעזר נערים שהיו מנוערים מן המצות קטנים שהיו מקטני אמנה (במתניתא) תנא נערים היו ובזבזו עצמם כקטנים מתקיף לה רב יוסף ודלמא ע"ש מקומם מי לא כתיב וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה וקשיא לן קרי לה נערה וקרי לה קטנה וא"ר פדת קטנה דמן נעורן התם לא מפרש מקומה הכא מפרש מקומם ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה' מאי ויראם אמר רב ראה ממש כדתניא רשב"ג אומר כ"מ שנתנו חכמים עיניהם בו או מיתה או עוני ושמואל אמר ראה (שנתעברה) [שכולן נתעברה] בהן אמם ביוה"כ ורבי יצחק נפחא אמר בלורית ראה להם כאמוריים ר' יוחנן אמר ראה שאין בהם לחלוחית של מצוה ודלמא בזרעייהו (הוא) [ניהוה הוה] א"ר אלעזר לא בם ולא בזרעם עד כוף. כל הדורות ויקללם בשם ה' ותצאן שתים דובים מן היער גר' *רב ושמואל ח"א נס וח"א נס בתוך נס מ"ד נס יער הוה דובים לא הוו ומ"ד נס בתוך נס לא יער הוה ולא דובים הוה ולידהו דובים ולא לידהי יער משום דבעיתי:

עלה קרח שהקרחת עלינו את המקום. שבשהיו המים הרעים היתה פרנסתן להביא מים ולמכור: מקטני אמנה. שהיו דואגין שפסקה פרנסתן בשביל שנתרפאו המים: ודלמא קטנים ממש הוו. ועל שם מקומם נקראו נערים שהיו מן נעורן: הכא מפורש מקומן יריחו: ולידהוו דובים ולא לידהוי יער. מאי עביד ליה יער דקרי ליה נס: דבעיתי. הדובים להתגרות בהם כשאין מוקם קורב להם לנוס ולהתחבא וכשקרובין ליער יולאין (ובאין) בהבטחה:

מהרש"א אנשי יריחו לאלישע כו'. לכאורה פי' שמביהם כאילו שופכי דמים והוא דחוק אם הם לא ליוהו מה היה לו לאלישע לעשות ויש לפרש דה"ק כל שאינו מלוה אע"פ שמתלוה האורח בלא לויתו כי הכא דאלישע ודאי לא היה צריך ללוותם מ"מ כמלוה כאילו ש"ד דאי ליווהו כו' לא גירה כו' ואע"ג שאינו מפורש דלא ליווהו מזה דאילו ליווהו כו' לא גירה כו' הוא מוכח כן ועי"ל דמייתי ליה מהאי קרא שנאמר ויעל משם בית אל והוא עלה בדרך הגומר דלא ה"ל למכתב אלא ויעל משם בית אל ונערים וגו' אבל כתב והוא עלה בדרך לדיוקא שהוא עלה ולא עלו הם עמו: עלה קרח שהקרחת כו'. עיין פרש"י ומה שהכריח להוציא מלת קרח ממשמעו קרח הראש גם הוא גנאי וקלס כמ"ש התוס' גם ר"י בן קרחה משכפל עלה קרח עלה קרח דהכו כן שע"כ אתה קרח על שהקרחת כו' וק"ל: מאי נערים וקטנים כו'. דנערים משמע שהביאו שתי שערות וקטנים משמע שלא הביאו כפרש"י גבי נערה וקטנה בפ"ק דחולין, ודריש ר"א הכא נערים שמנוערים כו', וקטנים שהיו מקטני אמנה כו' או או קאמר או דנערים היו וקטנים ע"ש קטני אמנה או דקטנים היו ונערים על שם שמנוערים כו' א"כ כיון דקתם הכתיב מה היו יש לנדרש תרוייהו ומ"ד נערים היו שבאו לכלל דעת ובזבזו עלמן כקטנים באין בהם דעת לקלסו על כך ופריך דלמא ע"ש מקומן כו' קטנה דמן נעורן כו' וכתבו התוספות בפ"ק דחולין דנעורן הוא שם מקום דכתיב בדה"י למזרח נעורן ולמערב גדר עכ"ל ויש לדקדק מההוא סוגיא אסוגיא דהכא דפריך התם כה"ג אעורבים ממש ודלמא על שם מקומן מי לא כו' ומשני א"כ עורביים מיבעי ליה וה"נ הכא נעריים מיבעי ליה ויש ליישב ע"פ מ"ש התו' שם עורביים מיבעי ליה ואע"ג דכתיב עברים מלריי ולא כתיב עבריים מלריים התם ליכא למטעי עכ"ל משא"כ בעורבים דאיכא למטעי עורבים ממש ה"נ ליכא למטעי כיון דכתיב לגביה דקטנים היו ודו"ק: ויראם ויקללם וגו' מה ראה כו'. ר"ל מה ראה לקללם בשם והרי הוא אסור בלאו דלא תקלל חרש וקאמר רב ראה ממש כו' דהיינו שלא קללם בפה שהוא איסור לאו אלא דקללם בראיה ממש דכ"מ שנתנו עיניהם כו' והוא מפורש פ"ק דנדרים ע"ש ושמואל אמר ראה שכולן נתעברה כו' והך ראיה בנבואה קאמר ולי"ל דקבלה היה בידו דנתעברו אמן באיסור תשמיש המטה שהיא בלאו ביוה"כ ולא קאמר באיסור אחר החמור כגון באיסור נדה וכיולא בו ורי' שאמר ראה שלא היתה בהם לחלוחית כו' גם זה ראיה בנבואה קאמר וכדמסיק על כוף כל הדורות וכמ"ד לעיל מנוערים מן המצות: חד אמר נס וחד אמ' נס בתוך נס כו'. דאי לאו כן נסיו שם הדובים מצויים ושכיחים סיו מתיראים הקטנים לילך לשם גם לא היה לו לתלות ביאת הדובים עליהם בקללת אלישע ולפי"ז יש לפרש הא דקאמר וליהוו דובים ולא ליהוי יער ומשני דבעיתי היינו אילו לא היה יער והדובים היו באים לכאן היו הקטנים נבעתים כשהיו רואים מרחוק הדובים והיו בורחים להציל עלמם. ורש"י פירש דבעיתי על הדובים והוא דחוק כיון דביאתן בנס היו ודאי דלא היו בעיתים מלהתגרות בקטנים וק"ל:

הרי"ף כל שאינו מלוה כאילו שופך דמים וכו'. נראה דיליף מאלישע שילא מיריחו כדכתיב ויעל משם בית אל והוא עולה בדרך מאי והוא עולה בדרך מאחר שכתב ויעל משם בית אל אלא לומר שנמשך שהיה הוא לבדו עולה בדרך ואין עמו לוייה בא לידי ש"ד שנערים קטנים יצאו מן העיר ומיריחו אחר אלישע ויתקלסו בו ויצעקו לאמר עלה קרח שהקרחת עלינו המקום שהיינו מתפרנסים בשאיבת המים להביא ממקום אחר כשהיו המים של העיר רעים ועכשיו שנרפאו המים וקפחת פרנסתינו ומי גרם נערים שילכו באלישע על שלא היו אנשים מלוים את אלישע שאילו ליווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים בתינוקות כי היו האנשים שליווהו מפייסים לאלישע וגם גוערים בתינוקות שלא לבזבז באלישע

עין יעקב

פי ייעא אין שנזר עליה אדם וכו' כא;"בית נטע בית זרע ע"ש עיין במהרש"א בברכות דף נ"ח: שאלמלא ליווהו אנשי יריחו. עיין שם במהרש"א איך נפקא ליה מקרא שלא ליווהו וי"ל מדקאמר והוא עולה בדרך תיבת עולה מיותר דהרי כתיב ויעל משם בית אל אלא והאי שהיה תועה בדרך ועל זה קאמר והוא עולה בדרך וכדאמרינן בעלמא התועה בין הכרמים אפשיק ועולה לכך הם אמרו עלה קרח עלה קרח דאל"כ מה ענין זה לקיום שאמרו עלה וגו' ואם ליווהו אותו לא היה תועה בדרך: ושמואל אמר ראה שנתעברה מהם אמם ביוה"כ. כמומר לפי שהיו פרוצים כל כך בחטאים שאפילו ביוה"כ בימהו הזך הפריציים ששם לנועים בחטאים כדאיתא בפ"ק דברכות דף ט' ופריציים הם נקראים זוב כדאיתא בריש פ"ק דע"ז לכך נתקללו בדובים ומהרש"א קאמר ר' יצחק נפחא בלורית ראה להם כאמוריים ג"כ ומטעם זה דהא אמרינן שם אלו הפריציים שמגדלין שער כדי לבן יצאו הדובים ובן מ"ד שלא ראה בהם לחלוחית של מצוה ג"כ מהאי טעמא כמו הפריציים דאמרינן שם בברכות אני לויתי גוקודשי אלו הפריציים שמזומנים ומוהרשין לג הנה לפי שאין לחלוחית תורה להם עליהם היה חטא: ולהוי דובים ולא להוי יער משום דבעיתי. שמעתי משם גדול אחד בזה כוונם הפסוק גבי מכת ערוב וגם הפרדה אחר כך עליה כדי שלא יבעיתו והיינו כפרש"י

באלישע: מאי נערים ומאי קטנים. נראה דלא מוקי לה דהיו הם נערים הם קטנים משום דאי הכי הי"ל נערים וקטנים מאי נערים קטנים אלא לומר שהיו מנוערים מהמצות וקטני אמנה וקשה כיון דהללו היו או נערים או קטנים א"כ מנ"ל למדרש בהו שהין מנוערים וקטני אמנה והלא אם היו נערים א"כ שייך למדרש קטנים שהיו קטני אמנה אבל מנוערים מהמצות אין לנו דנערים הוא כפשוטו ואם היו קטנים א"כ מ"ד נערים הוא לדרשה מנוערים מהמצות אבל קטני אמנה לא מצינו ואפשר דדייק בקרא דכתיב והנה נערים קטנים יצאו מהעיר ויתקלסו בו וגו' דהי"ל והנה נערים קטנים נתקלסו בו וכו' מהו זה שאמר והנה נערים קטנים יצאו מהעיר כי מה לנו לדעת שהם יצאו מהעיר אלא לומר ששני מיני אנשים יצאו מכלל בני העיר שהם המנאלים שביריחו ומי הם נערים קטנים דהיינו בני אדם מנוערים מהמצות וגם אנשים קטני אמנה ואפשר לומר במנוערים מהמצות הוא שלא יצאו לקיים מצות לויה וקטני אמנה הם המזלזלים באלישע בריפא המים והיו דואגים על פרנסתם שהיו מתפרנסים בהבאת המים ממקום אחר ולא היה בטחונם בקונם שיספיק להם פרנסתם הם הן מקטני אמנה ולפי שהיו שני מיני בני אדם אמרו עלה קרח עלה קרח כי כל מין מהם אמר עלה קרח: המנוערים מהמצות אמרו עלה קרח שאיך דומה לאליהו בעל שער שהיו בני הנביאים הולכים עמו ללותו תמיד וקטני אמנה אמרו עלה קרח שהקרחת עלינו המקום לקפח פרנסתינו: מאי ויראם אמר רב ראה אותם וכו'. נראה דהוקשה לו כיון דכתיב ויפן אחריו מה לורך לומר עוד ויראם כי בכלל ויפן הוא שראה אותם ורי"ל ויפן אחריו ויקללם לזה דרש רב שנתן עיניו בהם לרעה שכ"מ שנתנו חכמים עיניהם בו או מיתה או עוני אבל לריך לדקדק לרב כיון דדריש ויראם שהוא עונש נתן עיניו בהם לעשותם גל של עצמות מה לורך עוד לומר ויקללם והכ"ל דכיון שנתינת עיניו יהיה גורם להם עוני או מיתה ויקללם בשם ה' שנתינת עיניו יהיה קללה ומיתה להיותם גל עצמות: ושמואל אמר ראה שנתעברה אמם וכו'. מה נמלא לפי דברי הרב מהרש"ל זלה"ה בספר כלי יקר דרש ויראם ויראה אם שראה לאם של כל אחד ואחד מהם שנתעברה בי"ה וכן נדרשת בלורית דרש ויראה אם נלמון אומה ולשון שנוהגים בלוריות כאומות ולרי יוחנן דדרש ראה שאין בהם לחלוחית של מצוה אפשר לי לומר דדריש ויראם ראה אם יש בהם לחלוחית של מצוה:

ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים א"ר (יוסי בר') חנינא בשביל מ"ב קרבנות שהקריב בלק מלך מואב הובקעו מישראל מ"ב ילדים איני והאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואף על פי שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק מלך מואב זכה ויצתה ממנו רות שיצא ממנה שלמה שכתוב ביה אלף עולות יעלה שלמה וא"ר יוסי (ב"ר) [בן חוני] רות בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה. תאותו מידא לקללה הוא. ויאמרו אנשי העיר אל אלישע הנה נא מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה והמים רעים והארץ משכלת וכי מאחר דמים רעים והארץ משכלת מאי מושב העיר טוב א"ר חנין חן מקום על יושביו:

זכה ויצתה ממנו רות. שילא ממנה דוד ושלמה שהרבו להקריב קרבנות אלמא זה היה בכרו: לקללה הוי. למעט את ישראל ואותה טובה כאן נהקיינם: ואלא מאי טיבותיה. דמקום הואיל והמים רעים והארץ משכלת: חן מקום על יושביו. ואפילו הוא רע נראה להם טוב:

מהרש"א בשביל מ"ב קרבנות כו'. עכינו שעל ידי מ"ב הקרבנות רלה בלק להפיל ויברלאו בקללות בלעם ולא עלה בידו אלא שע"י קללת אלישע נפלו מ"ב ילדים כמספר קרבנותיו ול"ל דההוא דיבא דבלק ממלכי מדין היה והוא לור ולפי שעה מימיהו מואב למלך פליגי אדהכא דמוקי דרות יצאה ממנו דהיינו מהם ממואב יצאה כדמוכח פרק ד' וה' אל הלר את מואב כו' כשא מבס ק"ו בעלמו כו' ע"ש: וכי מאחר דהמים רעים מאי טובתה כו'. והאי דכמה מיני טובות יש למעלת במקום זה שאינו באחר אבל המים הם עיקר חיותו של אדם כדכתיב בענינו רפאתי למים מזה לא יהיה עוד משם מות גו' ולה"ק מאי טובתה:

הג"ה וכי מאחר דהמים רעים וכו' מאי מושב העיר טוב א"ל חנן חן מקום על יושביו. ולעד"נ ליישב פשטא דקרא שלהיות שהיו בני אדם מביאין מים ממקום אחר בשכר כונלא מושב העיר טוב בשתיית מים ממקום אחר ולפ"ז שהמים של העיר היו רעים היינו אילו שתו מהם היתה הארץ משכלת אבל מכיון שהביאו מים לשתות ממקום אחר היה מושב הארץ טוב ואין מות ומשכלת והוא מתייחס לדרשת חז"ל שזהו ויתקלסו בו ויאמרו עלה קרח שהקרחת עלינו המקום לקפח פרנסתינו שהיתה בהבאת המים:

א"ר (חנינא) [יוחנן] ג' חנות הן חן מקום על יושביו וחן אשה על בעלה. וחן מקח על מקחו. ת"ר ג' חלאים חלה אלישע אחד על שגירה דובים בתינוקות ואחד שדחפו לגיחזי בשתי ידיו ואחד שמת בו שנאמר ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו:

חן אשה על בעלה. ואפי' היא מכוערת נושאת חן בעיניו: אחד שגירה דובים. בעון שגירה דובים בתינוקות: חלה. חד חליו תרי וחד אשר ימות בו:

מהרש"א הן מקום על יושביו כו'. נראה לפ"ש דודאי כבר נגזר על כל מקום ישוב ע"י אדה"ר כדאמרינן לעיל אלא שלא נגזר מי הוא יהיה היושב בה וע"כ אמר שהקב"ה נותן חן לאותו מקום להיושב שם וכ"ה באשה שכבר נגזר לאיש ליקח אשה כי לא ט"ב לאדם להיות לבדו בת פלוני לפלוני כדאמרינן פ"ק והקב"ה נותן חן לאותה בת שהיא זוגתו וכן בחן מקח כו' שכבר נגזר שהמוכר בדם פלוני לפלוני כדאמרינן שם והקב"ה נותן חן לאותה שדה שהיא מקחו וק"ל:

תנו רבנן לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידיו כו'. אלישע מה היא דכתיב ויאמר נעמן הואל קח ככרים גו' וכתיב ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ומי שקיל כולי

עיון יעקב

כפרש"י ולא כמהרש"א: בשביל מ"ב קרבנות שהקריב בלק מלך מואב הובקעו מישראל מ"ב ילדים. פי' כי כלעם אמר מה אקוב לא קבה אל ומאחר אלו שקללו אלישע בשם ה' הם אמר מי מנה עפר יעקב אי' במדרש בילקוט אמר ר' מאיר אפילו השפחות של ישראל (כלומר הוא שנמשל לעפר) אינו עובר יום שאינו עושה את המלוה ע"ש ואלו שלא היה בהם לא ורים של מלות שבע כהם הקללה כמו דוד דוקא: ויצתה ממנו רות שילא ממנה שלמה. לי"ע על רש"י בכוזרי דף כ"ג וכהוריות שם: שילא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בביום והשגחות ולא העתיק כלשון הש"ס כאן ול"ע: א"ר חנינא ג' חינות הם הן מקום על יושביו. וכולם ימים ישוב העולם וכדאיתא בירושלמי ... פ"ר אלמלא כן לא היה אין ישראל מתחנן לבורא ע"כ וזה סותר קלת לאחי דאמרינן במגילה פ"ק דף ... וי"ו שמכונן ומתרפס על מדותיו ע"ש וכן הא דחן אשה על בעלה וחן מקח על מקחו שאלולא כן היה הכל מגלים חרצו וקטטה ומה"ט ק"ל בכ"ה ואתי בב"ב יכחיבים שלפני כל כלה אומרים כלה נאה וחסודה אפי' היא חגרת או סומא וכן מי שלקח מקח רע ישבחנו בעיניו לפי שהן מגלי בעיניו נא ומחזי כשיקרא: לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. תולה הדחיה בשמאל כלומר הכי מלבד שלא יהא הדחיה בשתי ידים אלא שיהא הדחיה ביד שמאל שהיא יד כהה והקירוב ביד כח וגם לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו כלומר שירחק עדם בקילות שכן ויקרב ... וימין מקרבו אם עוסק בתורה לשמה

כולי האי כסף ובגדים הוא דשקיל א"ר יצחק באותה שעה היה אלישע עוסק בשמנה שרצים (בא ועמד לפניו) אמר ליה רשע הגיע העת (שאתה מבקש) ליטול שכר שמנה שרצים °וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולה. ויצא מלפניו מצורע כשלג. °וארבעה אנשים היו מצורעים א"ר יוחנן זה גיחזי ושלשה בניו °ויבא אלישע דמשק למה הלך אמר ר' יוחנן שהלך להחזירו לגיחזי בתשובה א"ל חזור בך א"ל מקובלני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה מאי עבד א"ד אבן שואבת תלה לו לחטאת ירבעם בן נבט והעמידה בין הארץ ובין השמים וא"ד שם חקק לה על שפתה והיתה אומרת אנכי ולא יהיה לך וא"ד רבנן מנע מקמי אלישע דכתיב °ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה נא המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דמעיקרא לא הוו [רחיק] תניא ר"ש בן אלעזר אומר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת:

מאי שקל כולי האי. בהאי קרא כתיבי שמונה דברים כסף ובגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות: כסף ובגדים הוא דשקל: דכתיב ויצר ככרים כסף בשני חריטים ושתי חליפות בגדים: בהי' שרצים. בפ' שמונה שרצים במס' שבת: הגיע עת ליטול שכר. תורחך בעוה"ז: אבן שואבת. שמגנטת המתכת מן הארץ ומעמידו באויר בלא נגיעה ועל ידי אותו אבן העמיד העגלים של ירבעם באויר: רבנן מנע. דוחה היה את התלמידים מלפני אלישע כשהיה מבטש לפניו: דכתיב. לאחר שפירש ממנו: המקום אשר אנחנו יושבים. בבית המדרש של רבינו: צר ממנו. בנתוספו התלמידים שהיה גיחזי דוחה: [יצר. של חכמים תקרבנו בימין שלא יקוץ בפריה ורביה וכן תינוק פן יברח ויאבד את עצמו ואשה אף היא דעתה קלה ואם ירדפוה הלא לתרבות רעה]:

הרי"ף לא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידיו וכו'. צריך לייסב היכן מצינו שדחפו אלישע לגיחזי בשתי ידיו דבשלמא ביהושע בן פרחיה מצינו שדחפו דהא כל יומא אתו קמיה ולא קבליה אבל גיחזי לא מצינו שבא אל אלישע ולא קיבלו. ונראה שמתוך הקללה שקללו ונצרעת שצריך ליבדל מבני אדם וכ"ש ממנו אין לך דיחוף גדולה מזו שאילו קללו בעונש אחר לא היה הולך מאצלו והיה חוזר בתשובה אבל בקללת הצרעת דחפו בשתי ידיו שלא לעמוד אצלו ומתוך כך עבד עבירה שהחטיא בה הרבים: וא"ד רבנן מנע מקמי אלישע. ותימה דבשלמא למ"ד אבן שואבת תלה או חקק שם על שפתה היינו מחמת מה שדחפו אלישע אבל הא דמנע רבנן מקמי אלישע לא היה לאחר שדחפו אלישע אלא בהיותו משמש אצלו מנע וצ"ל דלהאי מ"ד נמי מה שעשה גיחזי אחר שדחפו אלישע הוא שנשתמד לעכו"ם ונאי דאמר מ"ד דמנע רבנן הוא על מה שאמר גיחזי לאלישע מקובלני ממך שהמחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה והיכן החטיא את הרבים וכ"ת כיון שמניעת החכמים היה בעודנו משמש לאלישע למה לא עלתה בידו אלישע שמא היה תולה י' פנים ש"ס נתם שאינם הגונים ואין ללמוד לתלמיד שאינו הגון אבל מ"מ היו נתגלגלו כתובים אנשים צדיקים ואלישע לא ידע:

משנה משרבו הרצחנין בטלה עגלה ערופה משבא אלעזר בן דינאי ותחנה בן פרישה היה נקרא חזרו לקרותו בן הרצחן משרבו הנואפים פסקו המים המאררים וריב"ז הפסיקם שנאמר °לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזונות יפרדו משמת (יוסף) [יוסי] בן יועזר איש צרידה (יוסף בן יוחנן) [ויוסי בן יהודה] איש ירושלים בטלו האשכולות שנאמר °אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי. יוחנן כה"ג העביר הודיות המעשר ואף הוא בטל את המעוררין ואת הנוקפין °עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים כל ימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי. *משבטלה סנהדרין בטל השיר מבתי המשתאות שנא' °בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותיו משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים. משחרב בהמ"ק בטל השמיר ונופת צופים ופסקו אנשי אמנה שנא' °הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם. רשב"ג אומר (משום ר"ש בן הסגן) [העיד רבי יהושע] משחרב בהמ"ק אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד טל לברכה וניטל טעם הפירות רבי (שמעון) [יוסי] אומר אף ניטל שומן הפירות. *בפולמוס של אספיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס. בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות ושלא ילמד אדם את בנו חכמת יונית בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא כלה באפריון בתוך העיר ורבותינו התירו שתצא כלה באפריון בתוך העיר משמת ר' מאיר בטלו מושלי משלים. משמת בן עזאי בטלו השקדנים. משמת בן זומא בטלו הדרשנים משמת ר"ע בטלה כבוד התורה. (משמת רבי יהושע פסקה טובה מן העולם. משמת רשב"ג בא גובי ורבו צרות משמת ראב"ע פסק העושר מן החכמים). משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת ר' יוסי קטינתא פסקו החסידים ולמה נקרא שמו קטינתא שהיה קטנותן של חסידים. משמת רבן יוחנן בן זכאי בטלה זיו החכמה. משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד תורה ומתה טהרה ופרישות משמת רבי ישמעאל בן פאבי בטלה זיו הכהונה משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא: [*גמ' ת"ר] רבי פנחס בן יאיר אומר מיום שחרב בהמ"ק בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון הרע ואין

עיון יעקב

אז התורה לו סם חיים ומשמרו ומאמרי מיכה"ר אף שחוכך מס רולה כדאי' הקדושין דף ל' וע"ש בחדושינו כזה: **באותו** שעה היה אלישע עוסק בשמונה ש"לים אמר לגיחזי וכו'. ע"ד הדרש נ"ל לתרץ הא"ך תלי' זה בזה ע"פ סוף ש"ס דמכות דף כ"ג ע"ב רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות פירש"י לפיכך הרבה להם שלא הי' צריך לצוות כמה מצות ואזהרות על שקצים נבלות וטריפות שאין לך אדם שלא קץ בהם אלא כדי שיקבלו שכר על שפרשו מהם ולי נראה לומר עוד טעם על מה שהקב"ה צוה והזהיר על אכילתן להראות בזה שיהא כל אדם כעבד המשמש את רבו שלא על מנת לקבל פרס כמו שבאלו מצות אינו מן הראוי לקבל שכר עליהם הו"ל שבלא"ה נפשו של אדם קצה עליו בהם כך שאר המצות אע"פ שראוי לקבל שכר מ"מ יהיה כעבד המשמש את הרב שלא על מנת לקבל פרס וי"ל דמטעם זה לא רצה אלישע לקבל שכר מנעמן הואיל שרפאו מצרעתו לפי שמחויב כל אדם דרך טבעי להציל את חבירו ולרפאותו אם יש יכולת בידו בלי הוצאות וטרחא כלל והוא בכלל לא תעמוד על דם רעיך שלא על מנת לקבל פרס וזה שאמר לגחזי הגיע העת ליטול שכר שמנה שרצים אף שבלא"ה נפשו של אדם קצה בהן ע"כ צ"ל שמוזהר לעבוד על מנת לקבל פרס לכך לרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולם להראות שאסור לעשות כן: **משרבו** הרצחנין בטלה עגלה ערופה. בגמרא לפי שאינה באה אלא על הספק וצ"ל דא"כ יהא נאסר הרבה מקומות מא"י ליז"ע ולעבד במקום נחל איתן ומשום ישוב ארץ ישראל בטלו: **חזרו** לקרות בן הרצחן. והא דלא רבו אותו בדין הרוצח לפי כשרבו הרוצחין גלו סנהדרין כי היכי דלא סדין דיני נפשות כדאיתא פ"ק דע"ז דף ח' ע"ב: **משמת** ר' עקיבא בטל כבוד התורה. עיין פרש"י ונ"ל לפי שהיו לו עשרים וארבע אלף תלמידים ואין לך כבוד תורה גדול מזה: **משמת** ריב"ז בטל זיו החכמה. פרש"י דלא ידענו מה היא ואפשר ע"ד דאיתא בסוכה דף כ"ח שאמרו עליו ע"ל על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה וכו דבר

שם

ואין דורש אין מבקש [ואין שואל] ועל מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים:

בטלה עגלה ערופה. שהרי מכירין היו בהן מי שרגיל להרוג: **לא אפקוד.** (שד) על כיאוף בנותיכם לבודקן בשוטות [ומפני מה על בנותיכם כי תזנינה ועוד] כי הם עם הזונות יפרדו הם עצמן מואפים בפרהסיא הכלו (וכתיב ונקה האיש מעון וגו' בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין מנוקה מעון כיאוף באשה אסורה לו בין מזו בנכרית בין מאחרת): **אשכולות.** כינוי על אדם הכולל מדות המעלות והחכמות ופי' אשכולות איש שהכל בו זה כי הרמב"ם ורש"י כתב ח"ל **האשכולות.** בגמ' מפרש שהכל בהם עד ימיהם. לא היה מחלוקת בחכמי ישראל כולם היו אומרים דברים כמתנתן נמשה מסיני והם הראשונים שנחלקו בסמיכות הקרבנות ביום טוב כדאמרינן בחגיגה והוא היה מחלוקת ראשון בהיה בישראל בדברי תורה: **העביר הודיות המעשר.** [מפ' בגמ'] (לפי שלא היו יכולין לומר ככל מלוסך אשר צויתני לפי שהקב"ה צוה לתת מעשר ראשון ללוים והם היו נותנים אותו אמן לכהנים וזה היה בגזרת דינו של עזרא שקנסו לפי שבשעלה עזרא לא עלו עמו לוי כמו שביאר הכתוב ואריבה בעם ובכהנים ובני לוי לא מצאתי שם וקנס הלוים שלא יתנו להם מעשר ויתנו לכהנים): **מעוררין.** [בגמ' מפרש] (הם הלוים שהיו אומרים בכל יום בשעת קריאת השיר על הדוכן עורה למה תישן ה' והוא שתקן מזה ולוה שלא נאמרה עוד לפי שהיו אומרים זה הפסוק כאילו היו מדברים עם השם והיו לועגים אליו בזה הפסוק חס ושלום שאינו ראוי לעשות ולומר כלפי מעלה): **נוקפין.** לי שהיה כמו נוקף באצבע וזו היה עבודה שהיתה במוקדש ואין צריך להאריך בפירושם): **פטיש מכה בירושלים.** בבית נפחים בחולו של מועד לעשות מלאכת דבר האבד במועד ועמד הוא וגזר על של נפחים אפילו בדבר האבד מפני שהקול נשמע למרחוק ואין הכל יודעין שהוא דבר האבד והכי אמרינן לה במ"ק: **כל ימיו לא הוצרך אדם לשאול להבירו על הדמאי.** אם מעושר אם לאו שהוא התקין ביהו כל הלוקחין מעם הארץ מעשרין: **בטל השיר.** בגמ' מפרש (מדכתיב זקנים משער בבהו בחורים מנגינתם וכשפסקו הסנהדרין והם הזקנים שאמר הקב"ה עליהם תתן לך בכל שעריך כפסק השיר ג"כ): **נביאים הראשונים.** [בגמ' מפ'] (הם נביאי בית ראשון אבל נביאי בית שני והם חגי זכריה ומלאכי ואחריהם קורין אותם נביאים אחרונים): **נופת צופים.** [בגמ' מפ'] (פי' הרמב"ם ז"ל מין דבש שהיה בא מא"י נקרא צופים היה מאד כפלא במראהו ובטעמו ובריחו): **אנשי אמנה.** בוטחין בהקב"ה וסומכין עליו לעשות טוב ואין דואגין לחסרון: **[בפולמוס.** חיל שהביא אספסיינוס על ירושלים: **בפולמוס של טיטוס.** שהביא הורקנוס אריסטובלוס אחיו ובין זה לזה היו חמשים ושתים שנה כדאמר בסי"ג: **בפולמוס האחרון.** הוא של חורבן ביתר ושל טיטוס נמי הוה: **באפריון בתוך העיר.** שהיו מוליכין אותה מבית אביה לבית בעלה ואפריון כל מעילים וטליתות מוזהבות מן קפיה לה: **מושלי משלות.** לשון אמתלא וטעם לחכמה ליכנס בה בשער בינה כגון משלים שועלים דאמר בסנהדרין (דף ל"ח) כי הוה דריש ר' מאיר בפירקא הוה דריש תלתא שמעתא ותלתא אגדתא ותלתא מתלי: **שוקדנים.** שוקדין על דלתות בה"מ לילה ויום כדאמר ביבמות (ד' ס"ג) אבל מר אעשה שכפשי חשקה בתורה: **הדרשנים.** שהיה בקי בטעמי המקראות כדאמר לא זכיתי בתאמר ילאה מארים בלילות עד שדרשה בן זומא: **בטל כבוד תורה.** שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות וכ"ש תיבות יתירות ואותיות יתירות כגון בת ובת אני דורש (בסנהדרין דף נ"א) וזה כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה: **אנשי מעשה.** בטוח בחשיבותו ועושה מעשים מופלאים כדאמר בתענית נמטי כשוריך ואמר לאומן ידלק ולעזים להביא זאבים בקרניהם: **קטנותם של חסידים.** שהיו החסידים הולכים וכלים והוא היה מקטניהם וקופם: **זיו החכמה.** זה לא ידענא מה הוא: **משמת ר"ג הזקן בטל כבוד התורה.** במס' מגילה אמר שעד שמת הוא היה בריאות בעולם ולא היו למדין תורה אלא מעומד ומשמת הוא ירד חולי לעולם והולרכו ללמוד תורה מיושבת: **בטל זיו הכהונה.** שהיה חכם ועשיר וכהנים רבים אוכלים על שלחנו: **לבני חורין.** מיוחסין: **חפו ראשם.** שגברו יד עזי פנים מוזהרים שהם עשירים ואלו עניים: **נדלדלו אנשי מעשה.** אין הם להם: **ואין דורש.** לישראל: **ואין מבקש.** עליהם רחמים:

(ובגמרא תמצא פירוש ארוך יותר על אגדה זו:)

מהרש"א משבא אליעזר בן דינאי כו'. הי' מפורס' לרוצח בימיה כפרש"י פ"ב דכתובות גבי כגון אשתו של בן דינאי וז"ש **ותהנה בן פרישא היה נקרא.** ר"ל שהיה משנה שמו בשם אחר כדי שלא ידעו בו וחזרו לפרסם שמו ביותר לקרותו בן הרצחן ועי"ז בטלה עגלה ערופה כמפורש בגמרא שאינו באה אלא על הספק וק"ל: **בפולמוס של טיטוס כו'.** פרש"י שהביא הורקנוס אריסטובלוס אחיו עכ"ל אבל התוס' פ' מרובה דחו זה דטיטוס בשעת חורבן היה כדאמרינן פרק הניזקין ומלכות בית חשמונאי קדמו טובא כדאמרי' פ"ק דע"ז וי"ל דמעיקרא גזרו ולא קבלו כו' עכ"ל ע"ש וכרא' עוד בזה שזה המעשה דבני בית חשמונאי שהביאו פולמוס של ארמיים על ירושלים היה התחלת וגרם החורבן שעברו הארמיים הברית שהיה להם עם ישראל כדאית' פ"ק דע"ז וכמ"ש בספר בן גוריון שע"י מריבת אלו אחי בית חשמונאי באו חיל ארמיים על ירושלים וכבשום והוא הרמז דלקמן בברייתא' שכעץ החזיר לפורכיו בחומה ונזדעזעה כו' שהחזיר מיער שהוא עשו יהי' בולע בחומת ירושלים ויזדעזע כל א"י על ידו ומש"ה מייתי הך עובדא דאחים בית חשמונאי אפולמוס של טיטוס שהיה סוף החורבן ג"כ ע"י הארמיי' כחו של עשו וק"ל: **משמת ר"מ בטלו מושלי כו'.** כל הכי דחשיב חוץ משמת ר' בטלו כו' קדמו לר"מ טובא ואפשר משום דכל המשני' סתם ר' אליבא דר"מ הקדימו לכול' ותלמידיו של ר' הוסיפו במתני' הא דמשמת ר' בטלה ענוה כו' כמ"ש הרמב"ם: **משמת ריב"ז בטלה זיו החכמה כו'.** יש לפרש גם בחכמה דעלמא כמו שמליצו בהנזקין בספורו עם אספסינוס וגבי בטל זיו הכהונ' פרש"י שהי' חכם ועשיר וכהנים רבים כו' לא ידענא היכן מלא זה שהי' עשיר ורבים אוכלין על שלחנו אבל בס"פ מקום שנהגו הפליגו מעולתו וקראו תלמידו של פנחס: **משמת ר"ג הזקן בטל כו' ומתה טהרה ופרישות כו'.** ק"ק דא"כ כבר קודם חורבן הבית בטלה טהרה שהרי ר"ג הזקן הי' טובא מקמי' דחורבן שהרי ר"ג דיבנה בן בנו הי' נשיא בזמן החורבן ולעיל שכינו משחרב ב"ה ניטל טעם הפירות וקאמר דהטהר' נטל את הטעם ודו"ק: **משחרב בה"מ בושו חברים כו'.** ר"ל חברים בכ"מ הנזהרים בפרישות לענין טהר' ומעשר מע"ה הם בושו כי ע"ה מלעיגים עליהם בפרישות בדברי חבירות שלהם וכן בני חורין בושו מן העבדים כההיא דקידושין פ"ב כל הפוסל במומו פוסל לגבי מי שקורא חבירו עבד: **וחפו ראשם.** מפני הבושה: **ונדלדלו אנשי מעשה וגברו כו'.** ע"פ מ"ש ס"פ א"כ מיום שגברה אגרופה של חנופה כו' נתקלקלו המעשים ואין אדם

יטל

יכול לומר לחבירו מעשי גדולים מומעשיך והיינו דאמרי הכא ע"י שגברו בעלי זרוע לומר חנופה ולה"ר כדלדלו אנשי מעשה: ואין דורש ואין כו'. נקט ג' לשונות כנגד ג' עולמות אין דורש להם לטוב' בכל האומות שבעולם התחתון ואין מבקש עליהם בעולם האמצעי כי כל המזלות מתנגדים להם כמ"ש אין מזל לישראל ואין שואל עליהם סנגוריא בפמליא של מעלה כי המלאכים מקטרגים להם: ואין לנו להשען רק על אבינו שבשמים. שהוא אדון על הכל ורחמיו מרובין ודקדק לומר אבינו כי זכות אבותינו אברהם יצחק ויעקב כבר תמו ואין לנו להשען רק על אבינו זה שבשמים וק"ל: *איש שהכל בו כו'. עיין פרש"י פ"ב דתמורה ובערוך בערך אשכול והכא פרש"י שהכל בו תורה באמתתה ואין דופי ושכחה ומחלוקת עכ"ל הכי מפורש בתמור' פ"ב ומסיק שם אין דופי בסמיכה שהית' ומחלוקת ראשונה בין החכמים כדאיתא במסכת חגיגה ופריך שם בתמורה והא יוסי בן יועזר גופיה מפליג פליג בסמיכה ומשני כי אפלג בסוף שניםדבליר ליבא ע"שומייתי נה הכא במתני' פי' אשכולות נקרא שכא' אין אשכול לאכול גו' כת"י שם לית גבר דליה עובדין טבין משום דכתיב בתריה אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין דהיינו איש שהכל בו וק"ל: מאי מעוררין כו'. מפי' הרמב"ם הכא ובסוף מס' מעשר שני לפי שהיו אומרים זה הפסוק כאילו הם נודבלי' עם הש"י והיו צועקים אליו בזה הפסוק וזה מה שאינו ראוי לעשות כלפי מעלה עכ"ל וקשה דא"כ בני קרח שיסדו זה במזמור בתהלים היאך אמרו וכי יש שינה כו' וי"ל דזה המזמור כאמר ברה"ק על בני הגלות ויאמרו כן כדכתיב לעיל מיניה אף זנחת ותכלימנו גו' עד כי עליך הורגנו גו' וכדמסיק הכא אלא בזמן שישראל בצער ועכו"ם בשלוה לכך כאמר עורה וגו' כביכול כאילו אז שינה לפני המקום אבל בימי יוחנן כ"ג היה המקדש קיים וישראל היו בשלוה על אדמתן אין ראוי לאומרו וכה"ג אמרינן בבבזקין אהאי שאמר הלא אלהים זנחתנו גו' ע"ש:

קכ"ג יף מה ע"ב [פיסקא משרבו המנאפין וכו'] ת"ר °ונקה האיש מעון והאשה ההיא תשא את עונה בזמן
במדבר ה שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש
הושע ד מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו ואומר °לא אפקוד על בנותיכם וגו' מאי ואומר וכ"ת עון דידיה אין דבניה ודבנתיה לא ת"ש לא אפקוד על בנותיכם כי הזנינה וגו' וכ"ת עון דאשת איש אין עון דפנויה לא
שם ת"ש °כי הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו [וגו' מאי] ועם לא יבין ילבט. א"ר אלעזר אמר להם נביא לישראל אם אתם מקפידים על עצמיכם מים בודקים נשותיכם ואם לאו אין מים בודקים נשותיכם

מנוקה מעון. מנקי כיאוף מאשה האסורה לו בין מזו שנסתרה בין מאחרת: עון דבניה ודבנתיה. שהם נואפים: לא. איש גונע את אשתו מלבדוק: ת"ש לא אפקוד. לבדוק את הנשים ומה טעם על בנותיכם כי תזנינה:

מהרש"א וכ"ת עון דידיה אין כו'. פירש"י לא אפקוד לבדוק את הנשים כו' עכ"ל ועיקר חסר מן המקרא דמשמע לא אפקוד קאי על בנותיכם דכתיב בתריה אבל נשים לא שהכתו בקרא וי"ל דס"ק לא אפקוד לבדוק את בנותיכם כי תזנינה בסתר משום דכלותיכם תנאפנה בגלוי ואין בניכם מקפידין על נשותיהם והרי גם בניכם אינן מנוקין מעון ואמר וכ"ת נון א"א כו' ת"ש כי הם עם הזונות יפרדו כו' זונות משמע ליה פנויה כמו הבזונה יעשה גו' ופרש"י יפרדו טואים כפרדים הללו זונות שפיר מפורש שלא מקום והמור ואסור בשניהם. וי"ל יפרדו מלשון פירוד ממש לפי שזוג איש ואשה קרוי דבוק כדכתיב ודבק באשתו והוא חיבור שם י"ה שבאיש ואשה כדאמרי' פי' היה מביא והרועה זונות מפריד דבוקו מאשתו ומפריד שם י"ה שבחיבור איש ואשה כדאמרי' שם: ועם לא יבין ילבט כו'. לפי שלא הבינו הדבר דיותר שהיו קינות בהם ומשקין מי המרים לא היו המים בודקין אותו כדלקמן משרבו כניות כו' רבו מי המרים אלא שפקקו ופירש להם הכביא הדבר דיותר שרבו הסוטות רבו שאין מקפידין על עצמם ואין מנוקים הם מעון וק"ל:

קכ"ד ע"א משרבו בעלי הנאה נהעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין נוח בעולם. משרבו רואי
דברים א פנים בדין בטל °לא תגורו ופסק °לא תכירו פנים.
שם ופרקו מהם עול שמים ונתנו עליהם עול בשר ודם משרבו לוחשי לחישות בדין רבה חרון אף ונסתלקה
תהלים פב שכינה [משום] שנאמר °בקרב אלהים ישפוט משרבו °אחרי בצעם לבם הולך רבו °האומרים לרע טוב ולטוב רע משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע רבו הוי הוי בעולם. משרבו מושכי הרוק רבו היהירים ונתמעטו התלמידים והתורה חוזרת על לומדיה משרבו היהירים התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים שאין דורנו רואין אלא לפנים. איני והאמר (רב מרי) [מר] האי מאן
חבקוק ב דמייהר אפי' אאינשי ביתיה לא מתקבל שנאי °ואף כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה אפילו בנוה שלו (אין מתקיים) מעיקרא קפצי עלייהו ולבסוף מתזלי עלייהו. משרבו מטילי מלאי על בעלי בתים רבה השחד והטיית המשפט ופסקה הטובה משרבו מקבלני טובותיך ומחזקני טובותיך רבו איש הישר בעיניו יעשה שפלים הוגבהו וגבוהים הושפלו ומלכותא אזלא ונולא משרבו צרי עין רבו טורפי טרף ורבו מאמצי הלב וקופצי ידים
דברים טו מלהלוות ועברו על מה שכתוב בתורה °השמר לך פן יהיה

עיון יעקב

קמן הדבר גדול וזה זיו החכמה וכדאמרינן במכות דף י"ד לתעלה ללמוד וכו' ומי שכל שנוחה שלו: אם אתם מקפידין על עצמיכם מים בודקין נשותיכם. ונראה שזה כוונת ר' יוחנן לעיל בפ"ק דף י"ד כל המזנה אשתו מזנת עליו לפי שהיא דומה שהוא מזנה א"כ לא שבדקת המים ע"ז סוטה ומזנה תחתיו: משרבו בעלי הנאה נתעוותו הדינים. עיין בפרש"י ומהרש"א ובי"ל כיון שרבו בעלי הנאה שנהנין מכל אדם ע"י כן נכר כח ההנשה וכדאמרינן בסנהדרין פ"ד יתהות דף כ"ב בני עדת קרח כחנסי לעני מעון יער"ם ובדלאי לעיל פי' אלו כאמרין דף מ"א מיום שגבר אגרופה של חנופה נתעוותו הדינים ונתקלקלו המעשים וזה שאמר ואין נוח בעולם ע"ד דאמרי בשבת ד' ל"ג כמה עיוות הדין וקלקול הדין הרב וביתה רבה ודבר ובמירת בא לעולם ע"ש ודף קל"ט אין פורענות בא לעולם אלא בשביל דייני ישראל ואי בטלו דייני בעלי גזיפתרי: משרבו רואי פנים בדין. אפשר לומר ע"ד דאמרינן בפ"ק דשבת מאימתי התחלת דין משיתעטפו הדיינים ופרש"י דזהו מתעטפין בטליתן כשפותחין בדין מאימת שכינה ושלא יפנו לכאן ולכאן להיק משרבו רואי פנים אלו שפונים לכאן ולכאן ואינו יושב בעטיפה וכובר הלא הוא הגורם להיות נושא פנים ונסתלקה ומפני בעל דין קשה כיון דליכא עליו אימת השכינה וזה שאמר שנזרקו מהם של ואימת השכינה נותנים עליהם עול בשר ודם: משרבו לוחשי לחישות בדין. עיין פרש"י ונראה ע"ד שכתב הרמב"ם פכ"א מהלכות סנהדרין דין ז' ת"ל ואסיר להקל ראשו או לפתח או לספר שיחה בטילה בב"ד אלא בדברי תורה וחכמה עכ"ל והא דדברי שיחה וכו' לבטלים אין לו מקור בש"ס אם לא שנאמר דנלמד מסוגיא זו דקאמר לוחשי לחישות היינו שיחה בטילה וזה שמסיק משום שנאמר בקרב אלהים ישפוט על כן אין מן הראוי לדבר דברים בטלים רק דברי תורה וחכמה מפני אימת השכינה: תורה חוזרת על לומדיה. עיין פרש"י ונ"ל כלומר שנעשו שמגלגלים גורם שכחת הלימוד כדנעי"ל ע"י כן התורה חוזרת על לומדיה ואין מי שיודע הלכה ברורה וכדאמרינן בשבת דף קל"ח ע"ה אשה עתידה תורה שתשתכח בכר של תרומה ומעשר

יהיה דבר עם לבבך בליעל משרבו מקבלי מתנות נתמעטו הימים וקצרו השנים משום שנאמר °ושונא מתנות יחיה משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקת בישראל משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשני תורות*:

נתמעטו הדינין. דמתוך בהם בעלי הנאה אין מעמידין עצמן לעיין בדין ובאיסור ובהיתר להורות לבטר ומתוך כך נתקלקלו המשפטים וכיון שכן אין להקב"ה נחת בעולמו ואין עולמו נוח לו: לוחשי לחישות. עורכי הדיינין ומתלחשים עם הדיינין לפתוח בהם. פתח בזכותו בכל זה ובחובתו של זה: רבה חרון אף. בעל הטיית המשפט אף וחרון בא בכנגד אם ענה מענה וגו' וחרה אפי: הולכים אחרי בצעם. נהלתם: האומרים לרע טוב. משבחין את הרשעים: רבו הוי הוי. דכתיב הוי הוי בההיא פרשתא טובא: מושכי העון בחבלי השוא וגו': תלמידים. כדקיימא לן קיינן נגבות הרוח עניות של תורה: הורות על לומדיה. נהורות בו' הונאה לומדים: ולבסוף מתזלי עלייהו. נגלבו בעיניהם: משילי מלאי. הדיינים נוטלין פרקוטיא שלהם על בעלי בתים היודעים בטוב שחורה שיתהכרו הדיינים על ידם: רבו איש הישר בעיני יעשה. שהרואה שהדיין מכביר לו פנים מפני טובה שגבה לו אינו ירא מימנו: שפלים הוגבהו. שאין אימת גדולים על הקטנים ואין ניכר בין גבוה לשפל: ומלבותא. מלכות של ישראל: [אזלא ונוולא]. הולכת ומתמוטטת: צרי עין. מלהטים אחרים בממונם: מורפי טרף. גזלנים: ומאמצי הלב. מן העניים לרחם: זחוחי הלב. שאין מקין אזניהם לשמוע יפה מפי רבם וקופצים על דינהם מלדקדק על ביאורתם:

מהרש"א משרבו בעלי הגאה כו'. עיין פרש"י ועוד י"ל משרבו בעלי הגאה היינו הכהנים והגבירות נתעוררו כו' בעי' בכהנה והאה ובעלי דינין מפני לו הדין כדאמרינן בפ"ק דסנהדרין ענין במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דומה למלך שא"ל לכלום כו' וק"ל: ומלבותא אזלא ונוולא פי'. עיין פרש"י וי"ב אזלא ונולא בזיין וקאי אמלכות יון שהיא הולכת ומתגדלת בע"י עבירה זו כמו יהל ניים והלודת"א יבגא מלכא כו' וק"ל: משרבו צרי עין רבו טורפי טרף כו'. פרש"י גזלנים כו' לפי ענינו נלא בעין הכא ויש לפרש טורפי טרף המקפחין מחייהו כל אדם ויורדין למחייהו וגם בבלנו מפקיעי שערים בהם טורפים מזון וטרף של החדם ומייתי ועבירו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן גומר לא קאי ארבו מאוכלי הלב וקופציד דקאמר דמפורש בא לאו לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ גו' אלא הריבא דמנלא מברבו לי' עין כו' קא' דכתיב באלי קרא השמר לך פן גומי ורעה עינך באחיך גיומר והיינו דקאמר מברבו לי' עין כר באין כיהבן לעני כומפורב בו ורעה עינך גו' כון החזק גו' מנגילו לידי רעה גדולה מזה במאמן לבבו וקופץ ידו גם מלהלות לו כמ"ש בני הענם העביעו כמפורש בכתובות אם לא ירלה נמהני הן לו בהלואה וק"ל: משרבו זחוחי לב רבו מחלוקת כו' משרבו תלמידי כו' רבו מחלוקת כו'. לפי פרש"י הם כמי דברים קרובים לענין אחד במחלוקת של תורה ועי"כ נ"ל דב' דברי הם מברבו זחוחי לב כו' רמז על הבייתוסין ולדוקין שהם זחו מדברי חכמים וקבלתם שעל ידיהם רבו מחלוקת בישראל בבית שני והוא מחלוקת שלא לש"ש ועוד קאמר משרבו תלמידי כו' רבו מחלוקת בישראל לשם שמים נתכוונו כלם כמו שכתבו בתוכות גם דזה מכוונת וזה מטהר וזה אוסר וזה מתיר כלם נתנו מרועה אחד כדאמרינן בריש פ"ק דחגיגה וקאמר דגם בכונתם לש"ש נעשה תורה כב' תורות ע"י זה בלא שמשו כל צרכן וק"ל: משרבו מקבלי צדקה מן העכו"ם היו ישראל כו'. דאסור לקבל צדקה מן הנכרי משום ביטום קלירה תשברנה כו' כדאמרינן פ"ק דב"ב וכרמז דבר זה בברכות והקללות גוים רבים ואתה לא תלוה והיית רק למעלה ולא תהיה למטה גומי והפך בקללות הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה גומר וק"ל:

פיסקא משבטלה סנהדרין בטל השיר [מבית המשתאות] שנאמר °בשיר ונומר ומנ"ל דבסנהדרין כתיב אמר רב הונא בריה דרב יהושע דאמר קרא °זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם אמר רב אידנא דשמע זמרא תעקר. אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא שנאמר °קול ישורר בחלון חורב בסף כי ארזה ערה. מאי כי ארזה ערה א"ר יצחק [בית המסוכך בארזים עיר הוא אלא] אפילו בית המסוכך בארזים מתרועע (א"ד אפילו בית המסוכך בארזים עיר הוא). אמר רב אשי ש"מ כי מתחיל תיובא בביתא בספא מתחיל שנאי חורב בסף ואב"א מהכא °ושאיה יוכת שער. אמר מר בר רב אשי לדידי חזי לי ומנגח כתורא. אמר רב הונא זמרי דנגדי ודבקרי שרי. דגרדאי אסור. רב הונא בטל זמרא קם מאה אווזי בזוזא ומאה סאוי חיטי בזוזא ולא איבעין אתא רב חסדא זלזל ביה איבעי אווזא בזוזא ולא אשתכח אמר רב יוסף זמרי גברי ועניין נשי פריצותא. זמרן נשי וענו גברי כאש בנעורת למאי נ"מ לבטולי הא מקמי הא א"ר יוחנן כל השותה בארבעה מיני זמר מביא חמש פורעניות לעולם שנאמר °הוי משכימי בבקר שכר ירדפו וגו' והיה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם גו' מה כתיב אחריו °לכן גלה עמי מבלי דעת שגורמין גלות לעולם וכבודו מתי רעב שמביאין רעב לעולם והמונו צחה צמא שגורמים להורה שתשתכח מלומדיה וישח אדם וישפל איש שגורמים שפלות לשונאו של הקב"ה ואין איש אלא

עיון יעקב

ותאזור כבי כנכיות ולירטות שלא יותלא הלכה כיורה: משבטלה סנהדרין בטל השיר [illegible]

[illegible]

ושם

שמות טו אלא הקב"ה שנאמר °ה' איש מלחמה. °ועיני גבוהים
ישעי' ב °תשפלנה שגורמים שפלות לשונאיהם של ישראל ומה
כתיב אחריו לכן הרחיבה שאול נפשה וגו':

[וכי בית המסוכך בארזים עיר הוא. שלא יהא נוח ליחרב:]
מתרועע. לשון ערה (לשון גילוי) כמו ערו ערו: בספא מתהיל. מאקופת הבית ופתחיו: שאיה. בית השואה מאין יושב ומתוך כך שעירים מרקדים שם ומנגחין וכותתין את שעריו: זמרא דנגדי. מושכי ספינות בחבל: שרי. שאינו אלא לזרזן במלאכתן (שלא יעפו): ודבקרי. שמזמרין בשעה שחורשין ואינו אלא לכוין את השוורים לתלמיהם שהולכים לקול השיר בערב עליהם: דגרדאי. אינו אלא לשחוק: בטל זמרא. גזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית המשתאות: ולא איבעיין. לא היו רוצים לקבלם בכך: זלזל בה. לא הקפיד למחות בידם: כאש בנעורת. לפי שהעונה ונים אזנו לשמוע את המזמר לענות אחריו ונמצאו האנשים נותנין לבם לקול הנשים וקול באשה ערוה כדכתיב השמיעני את קולך ומשמיע את ילדו כאש בנעורת אבל זמרי גברי ועניין נשי קלת פריצות יש דקול באשה ערוה אבל אין משמיע ילדו כל כך שאין המזמרים נותנים אזנם לקול העונין: לבטולי הא מקמי הא. אם אין בידינו לבטל את שניהם נקדים לבטל את זה שהוא כאש בנעורת: צדה צמא. מאין מתרגמינן לחורבא: הרחיבה שאול נפשה. לאחר שהבילו הי' פורעניות הללו לעולם קופם נופלים בגיהנם:

מהרש"א וממאי דמשבטלה סנהדרין כו' דא"ק זקנים משער שבתו גו'. ואהאי קרא סמיך במתניתין דמשמע ומשבטלו סנהדרין שנקראו ע' זקנים אז בטל הנגינה והשיר ומיהו איצטריך לאתויי במתני' קרא דבשיר לא ישתו יין דבההוא קרא מפורש דאיירי בנגינה ושיר שבבית משתאות וק"ל: זמרא בביתא כו'. דקדק לומר בביתא דההוא זמר לתענוג הוא לאפוקי זמרא דנגדי ודבקרי שאינו לתענוג אלא למלאכה בחוץ דשרי כדלקמן ומייתי שנאי' קול ישורר בחלון גו'. דהיינו שמעמידין להם לתענוג עופות המצפצפין בחלונות ואמר מאי כי ארזה ערה. אר"י בית כו' משום דמשמע ליה לפרש ערה מלי' עיר ומקום קאמר בלשון תימה כיון דחורב בסוף המאמר היאך קאמר היפך זה כי ארזה של אותו בית יהיה לו קיום כעיר וקאמר דאינו כן אלא ערה מלשון ערם ותורבן שאותו בית המעוררים בו גם שיהיה מסוכך בארזים מתרועע כן נראה לפרש ופירש"י ובע"י יש גירסא אחרת בזה ע"ש: ושאיה יוכת גו'. נראה דמכולה מילתא מייתי ליה מהכא דהאי קרא גבי בשיר לא ישתו יין כתיב דע"י שמשוררין במשתה יין בא שאיה להכות שער והענין מפורש בפי' כילד הרגל ע"ש: קש ק' אוזי בזוזא כו'. יש לכוון בזה ע"פ מ"ש בפי' הרואה אוז בחלום יצפה לחכמה שנא' חכמות בחוץ תרנה כי האוז הוא הקולני בעופות טהורים ולזה המבטל זמר האיסור זוכה לרינון בחכמה ומביא הברכה במנין האוז הרומז ע"ז ובהפך כי זלזל ביה כו' וק"ל: כל השותה בד' מיני זמר מביא ה' כו'. ע"פ מ"ש בפ"ה כל כתבי הק"ר אבהו לא חרבה ירושלים אלא שבטלו ק"ש שחרית וערבית שנא' הוי משכימי גו' אמר כדרכי המשכרי על הרוב ביום השבת עד מ"ש לבטל ק"ש של ערבית וגם למחרת בשחרית וה"ש הוי משכימי בבקר שכרותם בבוקר שאומר הוי כי עדיין ראשו עליו דוי ואמר בזה שכר ירדופו אפשר בכר הנזכר כאן הוא שכר תמרים וח"ש בהשכמה למחרת בכר תמרים ירדופו לכבות ומתוך הדלקת יין שהיה לו בכסף של אתמול ואמר והיה כנור ונבל גו' כי החת שהיה לו לקרות ק"ש בד' ברכותיה בערב הרי הוא שותה יין בד' מיני זמר ונעשה שכור ומבטל ק"ש והייתו ואת פועל ה' לא גו' שצריך לומר מדת יום בלילה בברכת מעריב ערבים ומדת לילה ביום בברכת יוצר המאורות וחשיב כנגד זה שבטל ק"ש בד' ברכותיה ע"י ד' מיני זמר במשתה יין שמביא ה' מיני פורעניות כנגד ברכת מעריב ערבים שמספר בו מעשה ה' אמר בביטולה לכן גלה עמי מבלי דעת שלא ידעו מעשה ה' כמ"ש ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו וכנגד ברכת אהבת עולם שמספר בו כי הוא חייט גו' אמר בביטולה וכבודו מתי רעב וכנגד ק"ש שהוא קבלת התורה ומלותיה כמ"ש פי' היה כותל אמר בביטולה שגורמין לתורה שתשתכח כו' ומייתי לה מקרא והמונו לחה למאי גר כמ"ש הוי כו' למה לכו למים דהיינו התורה וכנגד ברכת אמת ואמונה שמספר בגדולתו ית' ב"ה ובפלאותיו שעשה במצרים אמר בבטולה השפל איש כביכול אקב"ה דכיון בהוא מפורש מי הוא האיש רמז בו על הקב"ה שהיה איש מלחמה במצרים וכנגד ברכת השכיבנו שבקש בה על הצלחת ישראל מהי' ית' אמר בבטולה שגורמין שפלות בו ואמר ומה כתיב אחריו לכן הרחיבה גו' האי קרא נקטיה דוישח אדם וישפל איש גו' הוא דכתיב ותלמודא הקדים המאוחר על פי הדרש דלעיל דה' פירענות בהזכיר בעוה"ז אבל האי עונש לכן הרחיבה שאול גו' הוה העונש בעוה"ב ובקרא הקדימו וכתבו בתר והמונו לחה למאי שהיא פורענות דביטול ק"ש גופה בעוה"ז לפי שגם זה הרחיבה שאול גו' הוא עונש דבטול ק"ש גופה בעוה"ב וע"פ מ"ש בפ' היה קורא כל הקורא ק"ש כו' מלכנין לו גיהנם שנאמר בפרש שדי מלכים בה תשלג גו' ובהפך קאמר הכא בביטול ק"ש הרחיבה שאול גו' וק"ל:

קבו פיסקא משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים
מח ע"ב ותומים. מאן נביאים הראשונים [א"ר הונא]
שמואל ודוד ושלמה רב נחמן אמר בימי דוד זמנין סליק
זמנין לא סליק שהרי שאל צדוק ועלתה לו [שאל]
ש"ב טו אביתר ולא עלתה לו שנאמר °ויעל אביתר מתיב רבה
ד"ה ב כו בר שמואל °ויהי לדרוש אלהים כל ימי זכריהו המבין
בראות אלהים מאי לאו באורים ותומים לא בנביאות
ת"ש משחרב בהמ"ק ראשון בטלו ערי מגרש ופסקו
אורים ותומים ופסק מלך מבית דוד ואם לחשך אדם
עזרא ב לומר °ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו בקדש
הקדשים עד עמוד הכהן לאורים ותמים [אמור לו]
כאדם שאומר לחבירו עד שיחיו מתים ויבא משיח בן
דוד אלא אמר רב נחמן כאן נביאים הראשונים לאפוקי
חגי.

עיון יעקב

ואת פועל ה' לא יביטו וכו, פי' פ"י שם בישעי' ע"ש ועיין במפרש"א: ופסקו אורים ותומים. הא דלא קאי אתוספי בגדים עמ"ש על זה בני"ין דף ס"ח והרמב"ם פ"ח מה' כלי המק"ש כתב ת"ל עשו בבית שני אורים ותומים כדי להשלים השמונה בגדים אע"פ שלא היו שואלין בו ומפני מה לא היו שואלין בהן מפני שלא היה שם רוח הקודש וכל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש וכו' וכתוס' ל"ע קצת דלע"ג דבסוף פ"ק דיומא אמרינן ה' דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני אורים ותומים ורוח הקודש ת"ש לפי שנביאים ומשמע אע"פ שאורים ותומים פסקו משמתו נביאים ראשונים דהיינו מחורב מקדש ראשון מ"מ רוח הקודש לא פסק עד שמתו נביאים אחרונים דהיינו חגי זכריה ומלאכי וה"ב לא שאלו באורים ותומים עד שפסק רוח הקודש לטעם הרמב"ם וי"ל דאלו כהנים לא היו רוח הקודש לפי שנתמנו על ידי ממון כדאי' ביומא דף ט' ע"א ולאו דוקא כל ימי בית שני

דתני זכריה ומלאכי דאיקרו אחרונים דתניא משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל ועדיין היו משתמשין בבת קול וכו':

זמנין סליק פעמים עלה בידם שמעו ופעמים שלא עלה בידם שהרי כשברח דוד מפני אבשלום ויצא מירושלים שאל לדוק באורים ותומים ועלתה לו כשהשיבוהו ושאל אביתר ולא עלתה לו שנא' ויעל אביתר הכהן עד תם וגו' שנסתלק מן הכהונה מפני שלא נענה באורים ותומים והכי תניא בס"ע גבי ארון ובברחו מפני אבשלום בא ילא עמו עד שעלה במעלה הזיתים ושאל באורי' ותומים ונסתלק אביתר מן הכהונה הגדולה ונכנס לדוק תחתיו כדכתיב ויאמר המלך לצדוק השב את הארון וגו': כל ימי זכריהו. בן יהוידע שהיה בימי יואש: ערי מגרש. ערי לוים שהשטעין הכתוב מגרשות: עד עמוד הכהן וגו'. אלמלא היו אורים ותומים בבית בני; אמור לו. לא שהיו אורים ותומים אלא כאדם האומר לחברו וכו' אלמא כל ימי מקדש ראשון היו: דתניא. דחגי זכריה ומלאכי נקראו אחרונים:

מהרש"א בימי דוד זמנין כו' שאל אביתר ולא עלתה לו כו'. בס"פ בא לו הפירוש מבוס דאיתו מדבר ברוה"ק ואין שכינה שורה עליו ולא ידענא מה שייך הכא דהא ודאי בימי שמואל וקודם לו נמי אם היה כהן שלא מדבר ברוה"ק כו' שלא עלתה לו וק"ל: ויהי לדרוש אלהים כל ימי זכריה המבין כו'. פירש"י בימי זכריה והוא בנו של יהוידע שהיה בימי יואש עכ"ל ודבר תמוה פי' דהא זכריה בנו של יהוידע כבר נהרג בימי מלך יואש וזה הכתוב נאמר בימי עוזיהו שהיה כמה דורות אח"כ ובס' דה"י פירש"י דזכריהו המבין הוא עוזיהו וגי' במות היו לו כו' ע"ש ודו"ק: משחרב בה"מ ראשון בטלו ערי מגרש ופסקו אורים ותומים כו'. ויש לדקדק דבסוף פ"ק דיומא קאמר ה' דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש בני ואלו הן ארון וכפורת וכרובים ואש ושכינה ורוה"ק ואורים ותומי' ולא חשיב הכא ארבע מדהתם ולא חשיב התם תרתי דחשיב הכא וי"ל דהתם לא חשיב אלא הנך דשייכי למקדש והכא חשיב דלא שייכי למקדש דאורים ותומי' שייכי נמי בלא מקדש ודו"ק: כאדם שאומר לחבירו עד שיהיו מתים כו'. כיון דלהם אומר שיאכלו כשיעמוד כהן לאורים גו' המון ינות הנושיה עדיין לא היה אז ע"כ כשימיו לעתיד אמר להם כן שיאכלו ע"פ אורים ותומים ודו"ק:

קנז **פיסקא** בטל השמיר. ת"ר שמיר שבו בנה שלמה את בהמ"ק שנאמר °והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה וגו' דברים ככתבן דברי רבי יהודה א"ל רבי נחמיה וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר °כל אלה אבנים יקרות במדות גזית ומגוררות במגירה מבית ומבחוץ אלא מאי לא נשמע בבית בהבנותו שהיה מתקנן מבחוץ ומכניסן מבפנים אמר (רב נחמן) [רבי] נראין דברי ר' יהודה באבני מקדש ונראין דברי רבי נחמיה באבני ביתו ולר' נהמיה שמיר למה לי לאבני אפוד כדתניא אבנים הללו אין כותבין עליהם בדיו משום שנא' °פתוחי חותם ואין מסרטין עליהם באיזמל [משום] שנאמר °במלואותם (הא כיצד) [אלא] כותבין עליהם בדיו ומביא שמיר ומראה להם מבחוץ והם מתבקעים מאליהם כתאנה שמתבקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום [וכבקעה ע שנבקעת בימות הגשמים ואינה חסרה כלום]. ת"ר שמיר זה ברייתו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו וכיצד מצניעין אותו כורכין אותו בספוגין של צמר ומניחין אותו באיטוני של אבר מלאה סובין שעורין:

דברים ככתבם. כמשמען אבן שלמה מסע כמה שהוסעו מן ההר ולא שתתום עוד בכלי ברזל: והלא כבר נאמר. ומגוררות במגירה וגו': שמיר למאי אתא. דאמרינן במס' גיטין שרבו עליו ע"י אשמדאי מלכא דשידי: אבנים הללו. שבאפוד וחשן פתוחי. חקק משמע: במלואותם. שיהו שלמות שלא יהו חסרות מאן כלום: ומראה להם. שמיר על פני הדיו בחרץ האות: איטוני של אבר. גוזמא מס"א בלע"ז:

מהרש"א אבן שלמה מסע נבנה הדברים ככתבן וכו'. פי' ככתבן כמן ההר הסיען כמו שהן ע"י השמיר כו' כפירש"י בס' מלכים ולר' נחמיה שאמר שהיה מתקן מבחוץ ע"כ אין הדברים ככתבן ופי' הרמב"ן סוף פ' יתרו אבן שלמה מסע נבנה לא שהיתה שלמה לגמרי רק שהיא שלמה שאין בה פגם כו' ע"ש באורך וכתב עוד שם הרמב"ן דאיתא במכילתא לא תבנה אתהן גזית בו אי אתה בונה אבל אתה בונה בהיכל ובקה"ק ומה אני מקיים מקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית גו' בבית אינו נשמע אבל בחוץ נשמע כו' עכ"ל והיינו לדעת רבי נחמיה שהוא סובר כן אבל לרבי יהודה דבהיכל ובקה"ק נמי אפילו בחוץ לא היה מתקנן ול"ל לר"י הא דנקיט קרא גבי מזבח לא תבנה אתהן גזית לאו לדיוקא קאמר לה אלא לרבותא נקט קרא מזבח ומיניה ילפינן בק"ו ומה אם מזבח שקל אסור לבנות בו גזית ההיכל וקה"ק שהן חמורים לא כ"ש והכי בעי למימר במכילתא אי נהו דרים מיעוטא ור"י לית ליה ההיא מיעוטא ודו"ק: ואין מסרטין כו' שנאמר במלואותם כו'. מלי שלימות כפירש"י ומליתו לי זה בכסף מלא יתננה גו' כפרש"י שם: שמיר זה ברייתו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא כו'. במס' אבות חשיב ליה שמיר בהדי י' דברים שנבראו בע"ש בין השמשות ופי' הרמב"ם דחשיב כפלאות ומופתים שהשינוי בטבע הדברים ההם בין השמשות ח"ש הכא שהוא דבר כפלא דבר קטן שברייתו רק כשעורה ואין כל דבר קשה כו' ואין משמרין אותו רק בדבר רך בספוגין כו' שכן הוא דבר כפלא בטבע מששת ימי בראשית ודו"ק:

קנח **פיסקא** ופסקו אנשי אמנה. מאי אנשי אמנה א"ר יצחק אלו בני אדם המאמינים בהקב"ה דתניא ר"א הגדול אומר מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל

עין יעקב

בני קאמר דהא היה נ"כ כהנים לדיקים כרחסיב סס ע"ס ול"ע: ולר' נחמיה שמיר למה לי. ולט"ג דהיה בית לורך העולם וב"אי' בגיטין דף ס"ח דה"נגול כרח מיטי ליה נטורי רלית בית ישוב ויתנה ליה אסינא יעורא ונקט טו"א ועייתי בזיא דאילניא וסדי החס והוי ישוב מ"ע מקשה פסיר ותדקתמרי' משח"ב המקדש בטל השמיר מכלל דה"ם כ"ע לורך נביה ולורך המקדש לאבני מקשה פסיר ל"נ וא"ם מגנן כ"נ דהיה שמיר כשולם וי"ל דיש לו סמך מהמקרא כי יחזקאל נ' כשמיר חזק מלור: מאי אנשי אמנה, כלומר היאך אלה נחורכן כ"ח שלכן פסקו אנשי אמנה ילא ודאי שק"י על אנשים שאינם בוטחין בהקב"ה על מזונותיהן לפי שמשחרב ב"ה אין הגשמים יורדין מאוצר הטוב ופסק הטוב והגרכה לפיכך מקמ:ין בענין הזלום והלדקה ואינם בוטחים בהקב"ה בזן את הכל (ובפרק קמא דתענית אמרינן דאין הגשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף לכן כשחרב בית המקדש שפסקו אנשי אמנה אין הגשמים יורדין מאוצר הטוב) ואין זה סותר למה דאמר' בירושלמי ריש פרק י"ס שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה לא ירד המן לישראל

אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה והיינו דא"ר אלעזר
זכריה ד מ"ד °כי מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים שיתבזבז
שלחנם לע"ל קטנות שהיתה בהם שלא האמינו בהקדוש
ברוך הוא. רבא אמר אלו קטנים בני רשעי ישראל
°שמבזבזים דין אביהם לע"ל אומר לפניו רבש"ע מאחר
שאתה עתיד ליפרע מ"ם למה אתה הקהית שיניהם בם:

שמאמינים בהקב"ה. בוטחין בו יותר ממונם לבני הדור מלוים ולצדקה ולהוצאות שבתות וימים טובים: שיתבזבז שלחנם לע"ל. שאין מקבלין שכר שלם והכי משמע כי מי בזה הכא את הצדיקים: קטנות. קטני אמנה: קטני בני רשעי ישראל. כמו כ-קן קטנים: שמבזבזין דין אביהם. קורין דין אביהם כשבאין לדונם אומרין לפניו כו': הקהית שיניהם בם. נגה מאבותם ולבניהם-כלומר במותינו וכפרעת מהם בחייהם:

בהרש"א כאי ונפת צופים כו'. קרא הוא בספר תהלים ומפורש בים. בבוא דבש מתוק כדכתיב ומתוקים מדבש ונופת צופים אלא דהכא הכי קאמר מאי רבותיה וברכותיה דנופת צופים בתלמ בגבולה במורבן המקדש וקאמר סולת שצפה כו'. עיין פרש"י ועי"ל כי הסולת הוא הסובין והגס מן החטים והמוקח הוא הדק ממנו כמ"ש מוציאה את הקמח וקולטת את הסולת והוא הסולת על גבי הנפה והקמח למטה ממנו תחתיו וקאמר מתוך שמסכית שנו היה לך נס כאילו הוא דבר לא דומה לעיסה שנילושה בדבש כו' שנראה הבוטן לך על העיסה ומאן דמפרש ב' כברות כו' לפרש"י נופת מלבין נוף בצאין ולופים מ"ל לך ומאן דמפרש דבש הבא מן לופיא כו' כיאה דדרים נמי טפת מלבין סוף סובל הרוב עוסן סורת שהאן כיערים בנופת האלנות: *בני אדם המזייפין דבריהם כו'. פרש"י שקרנים והולכי רכיל עכ"ל נראה שהשקרנים היו במה שאמרו ונתנם לכל לוות כסבך גו' ולכו הסגירו ביד המלך שהיה זה שקר כי לא היה זה בידם וק"ק אמאי לא מייתי ר"ל ראיה לדבריו מקרא דכתיב בהאי עובדא גופא דכתיב וישב דוד במדבר זיף גו' ויקומו וילכו זיפה גו' ודו"ק: פסקו אנשי אמנה א"ר"י אלו בני אדם שאינם מאמינים כו'. דבעל כרחך לא היה כהאי דפרק כל כתבי דפסקו אנשי אמנה דמסיק התם היינו בגבאי ומאן דזה היה קודם בחרב המקדש כדאמר התם לא חרבה ירושלים אלא על שפסקו וגו' אבל הכא קאמר באחר בחרבן. ובה"ע ורבו שנתמעטה הברכה פסקו אנשי אמנה דהיינו שאין להם בטחון בהקב"ה שיתן לו גם פרנסתו גם לאדם להאמין שהקב"ה זן את כל העולם מקרני ראמים עד ביצי כנים ואין לו לאדם לדאוג על מזונותיו מהיום ליום מחר כי לא תדע מה יולד מחר כדאמרינן בעירובין שהדואג ע"כ הוא דואג אמונים באינו בטוח ובמתני' מייתי לה מקרא הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים וגו' כי זה הדאי מדת חסידות שיש לו בטחון אבל בצדיקים שאינם במדרגה זו קאמר מי גרם להם שיתבזבז שלחנם כו' כהאי עובדא דר' חנינא בן דוסא דיהבי ליה חד כרעא דפתורא כו' והוא בהליגא דלדיקי אכלי אפתורי דדהבא דתלתא כרעי ואיהו אכתורא דתרתי כרעי בבי רחמים ושקלוה ע"ש ורבא דקאמר אלו קטני בני שמבזבזין דין אביהם לעתיד כו'. נ"ל לפי פרש"י דבה"ג נאמר דהבנים מתרעמין על דין שדים בעוה"ז כמ"ש ביחזקאל מה לכם אתם מושלים וגו' אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה ר"ל שהאבות היו חוטאים והבנים לוקים כה"ג אמר כאן שהאבות מתרעמים על דינם לבזבז ולקרוע אותו לעתיד באם אתה עתיד ליפרע מהם למה הקהית שיניהם בעוה"ז שיהיו לוקים בעון בניהם הקטנים ודו"ק:

א"ר אילעא בר *ברכיה אלמלא תפלתו של דוד היו
כל ישראל מוכרי רבב שנאמר °שיתה ה' מורה תהלים ט
להם ידעו גוים אנוש המה סלה וא"ר אילעא בר ברכיה
אלמלא תפלתו של חבקוק היו שני ת"ח מתכסים בטלית
אחד ועוסקים בתורה שנא' °ה' שמעתי שמעך יראתי חב' ג
ה' פעלך בקרב שנים חייהו א"ת בקרב שנים אלא
בקירוב שנים. ואמר רבי אילעא בר ברכיה שני ת"ח
המהלכים בדרך ואין ביניהם ד"ת ראוין לישרף שנאמר
°ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש מ"ב ב
ויפרידו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמימה וגו'
טעמא דאיכא דבור הא ליכא דבור ראוין לישרף. וא"ר
אילעא בר ברכיה שני ת"ח הדרין בעיר אחת ואין נוחין
זה לזה בהלכה אחד מת ואחד גולה שנא' °לנוס שמה דברים ד
רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת ואין דעת אלא
תורה שנאמ' °נדמו עמי מבלי הדעת א"ר יהודה בריה הושע ד
דר'

עין יעקב

לישראל פעם אחת בשנה אמה להם כדי שידאג כל אחד מישראל ויאמר שמא למחר לא ירד המן ומתים ברעב נמצא כולם מכוונים לבם לאביהם שבשמים ע"כ היינו שע"י דאגה זו יבוא ויכוין לבו לשמים פירושו מסח"כ הכא קאמר שאלו אין בוטחין בהקב"ה רק שע"י דאגה זו מקבלין ומוכנין מהצדקה ורגלות: אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי רבב. וכה"ג מלינו בילקוט תהלים ק"ח בשם פסיקתא אמר דוד רבש"ע לית כל דימיה לך מכבן ועוכריהן ועתירין ע"ש: אלמלא תפלתו של חבקוק היה שני ת"ח מתכסים בטלית אחד כמאמר ה' שמעתי שמעך יראתי וגו'. ע"ד הדרש נראה לפי דאיתא בילקוט שם בחבקוק על פסוק זו בשם אגדות שמואל ה' שמעתי שמעך יראתי אביהם עשה רצונך ונתן לו בן למאה שנים אחאב רשע הוליד ע' בנים שרה נחם בן לתשעים שנה איזבל הולידה ע' בנים ע"ש וא"כ מכח קושיות אלו מוכח דבני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא רק במזלא לכן התפלל בקרב שנים חייהו שלא יבוא ויתכסים בטלית אחד כי בלא"ה לא היה צריך להתפלל כי בודאי ע"י זכות התורה יהיה נכסיהן מצליחין מאח"כ עכשיו ונוכח דלאו בזכותא תליא מילתא לכן התפלל ע"ז שלא יהי' צריכין להתכסות בטלית אחד: ראוין לישרף. מהרש"א בפ"ק דתענית מקשה מהא דאיתא בפ"ג דברכות המהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו ע"ש ובאמת נק"מ דהכא שמהלך בשנים שאין כאן תקוה סכנה אמרינן דראוין לישרף אי לא עוסקין בתורה להבין עניהם כדכתיב והנה רכב אש כו' ואיר כיון בכלא"ה היה שם קום ורכב אש להפרידם היה נשרפין אם לא היו עוסקים בתורה שאש אוכלה אש אבל ת"ח אינם מתחייבין בנפשן שידך הברים ודעים לשער זה עם זה דברים בטילים ג"כ משא"כ באחד שהולך ומתבודד ראוי להיות מחשבתו לבו לד"ת ולא לדברים בטילים בפרט שהוא בסכנת הדרך ביחידי לכך מתחייב בנפשו על שמפנה לבו לבטלה: שני ת"ח הדרין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה אי מת ואי גולה. וזה כוונת הש"ס בערכין [illegible] הוא עשה מעשה פניע הכוונה כי שעושה שני עבירות סיבר לשון הרע ובימ"ל תורה כי עץ חיים תרפא לשון לכך יגלה [illegible] ובעון ביטול תורה שלית אחת כדאמרינן הוי גולה למקום תורה אנו ת"ח שמכבדין רגליהם מעיר לעיר ומה"ט אמרינן שני ת"ח שאין נוחין זה לזה בהלכה אחד מת ואחד גולה שהם כשני לזיין כיון שבוודאי מה"ט אין נוחין זה לזה בעון לבה"ר שביניהם ועוד י"ל הא דנענשו בעונשים אלו כ"ד דאיתא ביומא פ' בא לו דף ע"ב אמר ריב"ל מ"ד וזאת התורה אשר שם משה זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשה סם מיתה ופי' הריטב"א שם פי' כשהוא שונה שלא לשמה להתגדל ולהתגאות ע"ש ואי' בגמרא דמכות פ"ב דף י' אמר ר' יוחנן מניין לדברי תורה שהן קולטין דכתיב את בצר במדבר וכתיב בתריה וזאת התורה אכע"א מאי קולטין מיצלו מן מלאך המות ע"כ וזה דוקא כלומד לשמה כמו שכתבתי אבל התורה אשר שם משה מסח"כ אם אינם נוחין זה לזה בהלכה נמצא שאינם זוכין א"כ אין התורה קולטת כלל לא ממלאך המות ולא מגלות לכך אחד מת ואחד גולה אך אכתי קשה הלא איך לרין משפטי ה' כיון ששניהם חטאו בדימוס אחד למה זה מת וזה גולה וכי משוא פנים יש בדבר וי"ל לפי שמסתמא אחד גדול מחבירו לכן יש היטוב בעונשן וע"י הנצע וי"ל דאיתא בגמרא דריש כוף פ' אין מכירין אחרי הדור שגדולים נשמעין לקטנים נאלו הקטנים קיימו בעצמן ע"כ ואיתא' בבראשית רבה פ' ד"ב סי' כ"ו ר"ג אומר לא כדיני של רלתנים דינו של קב"ה הרג ולא היה לו ממי ללמוד לכך נגזר עליו גלות יצא מתורין דשני ת"ח אנו שאינן נוחין זה לזה בהלכה מסתמא אחד מהם גדול מחבירו כי אי הפסד גלותם אי"ב שזה הגדול שאינו נוח להקטן כי נומר להתגדל ומונע בר מהקטן נעשה לו התורה סמא דמותא כדלעיל והקטן בלא היה לו ממי ללמוד קיו מתגדל לכן לא נענש רק בדין הקל שהוא גלות ושפשר בזה כוונת המדרש משפטי ה' אמת לכך יחזו בקין כמוהו דלא תקשה לך מאי מה נשתנה שזה מת וזה גולה לכך קאמר מקיו שזה לא היה יכול ללמוד הקטן מהגדול

דרי חייא כל העוסק בתורה מתוך דוחק תפלתו נשמעת
ישעיה ל שנאמר °כי עם בציון ישב בירושלים בכו לא תבכה
שם חנון יחנך לקול זעקך וגו' וכתיב בתריה °ונתן ה' לכם
להם צר ומים לחץ ר' אחא בר חנינא אומר אף אין
שם הפרגוד ננעל לפניו שנאמר °ולא יכנף עוד מוריך רבי
אבהו אמר (אף זוכה ומקבל פני) [משביעין אותו מזיו]
שם שכינה שנאמר °והיו עיניך רואות את מוריך

מוברי רבב. עניים: רבב. הוא דבר מאוס כמו חלב ושומן ונדבק בבגדיהם ומואסין ואין לך אדם מתעסק בהם א"א עני: שיתה ה' מורה להם. לעיל מיניה כתיב כי לא לנצח יבכה אביון תקות עניים תאבד לעד ביהם ה' מורה להם תן להם מורא לאותן עניים עובר שיהיו הכותים נוהגים בהם כבוד וידעו הכותים שהם אנוש ואינם אלוהות שאין כל הכבוד וגדולה שלהם: מתכסין בטלית אחד. מרוב עוני: בקרב שנים. אותה פעולה בכך דהיינו ד"ת שהיא בקירוב בנים שבנים (רוצים) [צריכין] להתקרב כאחד בכסוי אחד: היינו. רפאהו והרווח להם ותן להם חייהם: המה הולכים הלוך ודבר. בד"ת באליהו ואלישע כתיב: ראוין לישרף. בעל מנה כן בא רכב אש עליהם: א' מת ע"י חבירו שהרגו בשוגג
פ"ז ופ"ס אין כאן ואי גולה. לשרי מקלט *וא"כ מיתה קיימן למיתה וגלות קיימן לגלות באחד מת ואי גולה: בבלי דעת. על שלא היה להם דעת להיות מלמדים זה את זה ומודין זה מזה: נדמו עמי. סיפא דקרא ותשכח תורת אלהיך: כי עם בציון ישב. אלו יושבי ישיבת תורה וסיפא דקרא הכין יחנך לקול זעקך: להם צר. במי הכתוב מדבר במי שמזונותיו קשין עליו ואעפ"כ יושב ועוסק בתורה: והיו עיניך רואות וגו'. וכן בתריה לא יכנף כתיב וגו': פרגוד. מחילה: לא יכנף. לא יתכסה ממך בכנף בגדו ומחילתו:

מהרש"א א"ר אילעא בר ברכיה כו' היו כל ישראל מוברי רבב כו'. לפי פי' רש"י אין שייכות כאן לכל המאמרים דרבי אילעא ובערוך פי' רבב פעולת בל. שנוה היא ומפני שהכיר שהכל נופת לופים בא להודיע שנאכבאר להם אלא פעולה של שנוה כו' עכ"ל ע"ש ודרש מורה מלשון מרות כפרש"י וכה"ג דרבו ומורה לא יעלה על ראשו דגבי שמשון ובמואל עיין בחידושינו בסוף מסכת נזיר עיין שם: תפלתו של חבקוק היו ב' ת"ח מתכסין כו'. דהפלתו של דוד כדלעיל לא הועילה אלא למתעבקים במשא ומתן שלא יהיו מתעסקים בדבר בטל כמו רבב אלא בעסק חשוב שיהיה בו אבל הת"ח שאין לו רק עסק התורה לא הועילה תפלתו שאין לו עסק משא ומתן שיהיה בו עד שבא חבקוק והתפלל עליהם. ואמר ה' שמעתי שמעך היא קבלת התורה שהיא שמיעה בכ"ת כדאמרינן נעשה קודם לנשמע כמלאכים שנאמר בהם עושי דברו לשמוע בקול גו' אבל יראתי ה' פעלך שהוא פעולת השוכם בל עוני בבה"מ בבקירוב שנים בשנים. אחד חייהו כפרש"י מלי מחיה לו פי' חייהו מתם מבכנת חוני בעשי ראהן כדאמרינן בס"פ המדיר דריב"ל הוא מכריך בהו ועסק בתורה דאמוני מגלא והיינו דמסיים בתפלתו בהאי קרא ברוגז רחם תזכור וק"ל: ב' ת"ח שנא' ויהי המה הולכים הלוך ודבר גו'. מלשון כפול הולכים הלוך דרבו שהיו עוסקים בעומקה של הלכה כך נראה ומפרש"י פ"ק דתענית ובמדרש ילקוט ודבר אין דבור אלא תורה שנאמר הלא כה דברי כאש ע"ש. וקאמר טעמא דאיכא דבור הא ליכא דבור ראוין לישרף. נראה דאסיפא דקרא קמייך דכתיב והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם ר"ל שהיו כפרדים זה מזה בלי היזק משריפת האש הבא ביניהם ולולי הדבור לא היו נפרדין כך בלי היזק מן האש שבא בין שניהם וק"ל: ב' ת"ח הדרין כו' אשר ירצח את רעהו בבלי דעת כו' אלא תורה כו'. מדכתיב למכתב בלי דעת במקום בגה דכתיב בפרשה משני לנוס במה כל מכה נפש בשגגה דריש ליה בלי דעת התורה ועל כוונה זו כתנך זאת התורה אשר שם משה גו' לפרשה זו ואת גולן בבשן למנשי וזאת התורה גו' דכיון דאי מהם שהיה לו ללמוד ממנו ולא לגד עכשיו שאין לו ממי ללמוד אמרינן בו הרי גלה למקום תורה וק"ל. כל ת"ת כו' שנאמר כי עם בציון ישב בירושלים גו'. עיין פירש"י ועי"ל דהיינו בציון היינו בירושלים וע"כ דרבו מיניה בציון הם הת"ח המצויינים בהלכה ואמר דתפלתו נשמעת גם לאחר חורבן ב"ה דננעלו שערי תפלה שנאמר שהם תפלתי ומשום דאמרינן פי' הזהב דשערי דמעה לא ננעלו אמר בכאן בכו לא תבכה ואין כאן דמעה ואעפ"כ תהיה תפלתך נשמעת בזכות זה שאתה לומד תורה מתוך הדחק. ואמר משביעין אותו מזיו כו'. היינו שמגלה הקב"ה לו רזי תורה דהיינו עיניך רואות את מוריך הוא הקב"ה המלמדך להועיל כפרש"י בספר ישעיה. ואמר אף אין הפרגוד ננעל כו'. בפ' הזהב פרש"י פרגוד מחיצה שבין שכינה לצבא מרום עכ"ל וחשיב בה שלשה דברים אין הפרגוד ננעל בפניהם היינו בשלשה עבירות אונאה וגזל וע"ז שאינו ננעל מלראות מעשיהם הרעים לענוש אותם ע"כ אבל הך דהכא לא חשיב התם דלמעליותא קאמר שהוא דאינו ננעל הפרגוד מלהשגיח עליו לטובה וקל להבין:

הרי"ף פעלך בקרב שנים א"ת בקרב שנים אלא בקירוב שנים. נראה דהוקשה לו בכתוב כפי פשוטו בקרב שנים דמשמע באורך השנים קייהו והפרע ממנו מעט מעט ולא בבת אחת מאי בקרב הי"ל ברוב שנים חייהו אלא לדרוש פעלך שהוא בקירוב ב' אנשים בטלית אח' ומחמת עוני חייהו ותן להם הנחה והרווחה לעסוק בתורה ב' ת"ח המהלכים בדרך כו'. נראה דדוקא נקט שני ת"ח שיודעין ד"ת ואינם עוסקים בה ראויים לישרף לפי שהתורה היא אש דת שנאמר הלא כה דברי כאש וכיו' שאינם עוסקים בה תבא האש ותאכלם וכן מצינו באליהו ובאלישע שהיו שניהם ת"ח ובהיותם הולכים בדרך היו עוסקים בד"ת דכתיב הלוך ודבר וכיון שאמר והמה הולכים למה חזר לומר הלוך ודבר דמשפיק לומר המה הולכים ומדברים אלא לרמוז הלוך ודבר שההילוך היה מצד הדיבור שאלו"כ היה האש שורפם ולא היה בהם כח להלוך אלא מצד הדיבור של ד"ת היה ההילוך וכיון שהיו עוסקים בד"ת שנמשלה כאש לכך והנה רכב אש הנעשה מד"ת הפריד בין שניהם ויצל אליהו השמימה ואלישע נשאר בקיומו הא ליכא דיבור ראוים לישרף ויש לרמוז עוד הלוך ודבר מלשון הלכה שהיה דיבורם בדבר הלכה וקרוב לזה פי' בספר כלי יקר: כל העוסק

עיון יעקב

מהגלול והמיון הוא נ"כ בקין והכל שאחד מת ואחד גולה וציין בחידושינו בס"ב דמכות דף ע' בדרך אחר: כל העוסק בתורה מתוך דוחק תפלתו נשמעת. יהוא מדה כנגד מדה כי המסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה הח' שחי ו מטיר אזנו ומשמוע תורה אף בהיך דוחקו תפלתו נשמעת ג"כ וכה"ג תלינו בבי ר' חנינא בן דוסא שהיה ניזון בצער ובדוחק כדאמרינן כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש ואמרינן בברכות דף ל"ד שרי חנינא התפלל על החולים ומיד נתקבלה תפלתו עד שאמרינן עליו גיותא דף נ"ג שבשבע תפלתו להפנח כהן גדול ו"ל תשיבני מהא דאמר אשתו של ריב"ז כריב"ז על ר' חנינא וכי הוא גדול ממך א"ל לאו אלא הוא דומה כעבד לפני מלך ואני כשר לפני המלך הביב לו לפי שלעהר מתוך דוחק י"ל דבאמת כן הביב לו שהוא כעבד לפני המלך שיש לו פרנסתו בלתלום ואינו עומד על מנת לקבל פרס הרבה תשא"כ ריב"ז הוא כשר לפני ילך שביבר למלך ויש לו שכר הרבה יפרנסהו בריוח על כן אין תפלתו נשמעת כל כך: אף זוכה ומקבל פני שכינה. לא קאמר שהשכינה שורה עליו כי אין השכינה שורה אלא על גבוה הכב ובעיר אך שמקבל פני שכינה כי ד' כתות אין מקבלין פני שכינה כדלעיל דף מ"ב תוחן שמעמאין גרית הלבון כת לצים וכת שקרים וכו'
ותשא"כ

הפוסק בתורה מתוך הדוחק כו'. נראה דדרים מ"ד כי עם בציון ישב בירושלים כתיב ציון וירושלים ועוד דהי"ל כי עם בציון ובירושלים ישב למה הפסיק ביניהם אלא הכוונה לרמוז כי עם בציון הם תלמידים בד"ת ובהלכה והם בציון ובדוחק ישב בירושלים בוכים מתוך דוחקם ועוסקים בד"ת חנון יחנך לקול זעקך כשמעתו הקב"ה תפלתו ענך: ר' אחא אמר אף הפרגוד אינו ננעל בפניו. שאינה נשמעת תפלתו מאחורי הפרגוד אלא מתוך הפרגוד: ר' אבא אומר אף זכה לאקביל פני שכינה. ועין בעין יחזה גלות ה' והיו עיניך רואות את מוריך כדכתיב אשמעה נהקין תמונתך

קל סס **פיסקא** אין יום שאין בו קללה וכו'. אמר רבא כל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו שנאמר

תהלים כח °בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר הי בקר אילימא בקר דלמחר מי ידע מאי הוי אלא דחליף ואזל ואלא עלמא אמאי קאי אקידושא דסדרא ואיהא

איוב י' ישמיה רבא דאגדתא שנאמר °ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים ותופע כמו אופל הא יש סדרים תופיע מאופל: [פיסקא] ולא ירד טל לברכה וניטל טעם הפירות. תניא רשב"א בן אלעזר אומר טהרה בטלה טעם הפירות וריחם מעשר ביטל שומן דגן רב הונא אשכח תמרתא דחנוניתא כרכה בסודריה אתא רבה בריה א"ל קא מורחנא מינך ריחא דחנוניתא א"ל בני טהרה יש בך יהביה ניהליה אדהכי אתא (רבא) [אבא] בריה שקלה יהבה ניהליה א"ל בני שמחת את לבי והקהית את שיני [היינו] דאמרי אינשי רחמי דאבא אבני ורחמי דבני אבני דהוה (להי) [ליה] רב אחא בר יעקב איטפיל ביה ב"י יעקב בר ברתיה כי גדל א"ל אשקיין מיא א"ל אטו ברך אנא בר ברתך אנא והיינו דאמרי אינשי רבי רבי בר ברתך אנא:

דלמחר. מי יתן כיצא יום: מי ידע. אם ייטב מן הלילה: אלא דחליף. מי יתן והיה זה (כנ"ל) [יום הבא כזה] שעבר: אלא עלמא אמאי קיים. מאחר שהקללה הולכת ורבה. אקידושא דסידרא. סדר קדושה בלא תקנה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט באומרים קרייתו ותרגומו והם כעוסקים בתורה וכיון שנהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן כהים תלמוד תורה וקדושת השם חביב הוא. וכן אמן יהא שמיה רבא מברך בעינן אחר ההגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היה נוהגין כן ושם היו מקבצים כל העם לשמוע שאינו יום של מלאכה ויש כאן תורה וקדושת השם: סדרים. סדרי פרשיות [דתורה]: טהרה. שפסקה מישראל: בטלה טעם הפירות וריחם. במתוך בהם טהורים ונוהגים בטהרה אף הקב"ה מטהר פירותם מטעם רע וריח רע: מעשר ביטל שומן הדגן. בזמן פיקוק מעשרו פסק שומן הדגן כמו כל מעשר דאיקרי חלב כדכתיב כל חלב יצהר וגו': דחנוניתא. כנוכה ויש בה ריח טוב ומין תמרים הוא לעלמן. טהרה יש בך. לפיכך מריחה לך ולא בשל ריח (מאכלך) [מאכלך]:

אתא בריה. בריה דרבה בר רב הונא: א"ל. רב הונא לבריה: שמחת את לבי. בטהרתך: והקהית את שיני. שהראיתני שאהבתך על בנך יותר מעלי שנטלת ממני ונתת לו: רחמי. אהבה: איטפל ביה. גדלו בביתו: רבי רבי. גדל גדל אותי ואע"פ כן איני בנך: בר ברתך אנא. ואין עלי לכבדך כבן:

מהרש"א אמר רבא כל יום כו' הי בקר אילימא בקר דלמחר כו'. יש לדקדק אמאי לא דקדק כן רבא ברישא דקרא דכתיב בבקר תאמר מי יתן ערב הי ערב אילימא דלמחר מי ידע כו' ויש לפרש בזה עפמ"ש בק"פ בתרא דשבת דמהל יומא גריס ובא רבא לפרש טעם המשנה דאין יום שאין בו קללה כו' דבקרא מפורש דבכל יום קללתו מרובה מחבירו באע"פ ש"ש יום דיום שלאחריו יש לו מזל טוב יותר משלפניו מ"מ קללתו מרובה מחבירו מיום שחרב בהמ"ק ומייתי מקרא שנאמר בבקר תאמר מי גו' דמרישא דקרא ליכא ראיה דאימא דמי יתן ערב דלמחר ומלפה ומקוה לומר יום אחר שיתחיל בערב אבל גבי ערב מי יתן בקר שפיר קא קשיא ליה כיון דערב ובקר שאחריו יום א' הוא מי ידע מאי הוה וקאמר אלא דחליף דמזל הבא בכל יום יתהפך לרעה יותר מיום שלפניו וקאמר דא"כ הוא עלמא אמאי קאי. לבטל קללת רוע המזל של כל יום המתרבה תמיד. ואמר אקידושא דסדרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא. דהיינו תרתי שנאמרו בלשון תרגום שיבין בו גם ע"ה לקדושת ש"ש ולמוד תורה ומייתי לה מדרש מקרא דכתיב ארץ עיפתי כמו אופל גרי שרתה בזה הרבן בהמ"ק וגלות ישראל כמ"ש בתוכחה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה והיינו ארץ שהוא א"י בעיפתי ולהרים כמו באופל ומיום שנחרב זה היה לגמרי יקללם בעולם ואין העולם מתקיים בלא סדרים דהיינו ב' סדרים סדר קדושה וסדר פרשת התורה כפרש"י ודו"ק: טהרה בטלה טעם וריח כו'. טהרה הוא דבר רוחני בטלה טעם וריח שהוא דבר רוחני כמ"ש כל הנשמה תהלל יה איזו דבר שהנשמה נהנית ממנו הוי אומר זה הריח וזה שאמר לו טהרה יש בך כמ"ש נשמה שנתת בי טהורה היא כו' ומעשר שהוא דבר גופני ויש בו ממש בטלה שומן הדבר שיש בו ג"כ ממשות: תמרתא דהנוניתא כו'. עיין פרש"י כאן ובערוך פי' שיש להם ריח הפה ולכן הן בעלי חן ובפרק אע"פ גרס רש"י דהימוניתא בהי מלי קרב לגבי דיכלא ואידהן ע"ש: והקהית את שיני כו'. אולי באמר האי ליכנא לפי שאכלו לפניו ואמרינן פרק אף על פי דאסיר להשהות בפני השמש אפילו מוגרי דתכוונתא כללא דמלתא כו' כל דאית ליה ריחא כו' דמזיק את מי שאוכלין לפניו כו' כפרש"י שם וק"ל: א"ל אשקיין מיא א"ל לאו ברך אנא כו'. אף ע"ג דבני בנים הרי הן כבנים ואפי' ברא לברתא כדאמרינן פרק הבע"י היינו לענין מצות פריה ורביה והיינו טעמא מפום דלשבת יצרה והאי"כא אבל לענין כבוד אב אינו כבנים וק"ל:

(רבי יהושע) [ר"א הגדול] אומר מיום שחרב בית קלא סס חמרתנו שרי חכימיא למהוי כספריא וספריא כתלמידיא

עין יעקב

פש"כ זה שלומד תורה לפ מתוך דוחק ותורה יגן חיים מרפא לשן לבן זוכה ויקבל פני שכינה לעתיד: הי בקר אילימא בקר דלמחר וכו'. עיין במהרש"א שהקדק כן אמאי נא מ"ק כן מ"ישא דהא הי ערב ע"ש ועי"ל דעל רישא דקרא י"ל דנימא ליה ערב דלהבא כי לא אירא ליכא אלא לסיומא ובעל יפו"יס יש לו מ וזה בשעת השינה בלשון אחר אינו ישנתי אז ינוח לי ועי"ל דלצילם ערב דאתמול קאמי הי' ו קודם התחלת הקללה שלא היה עדיין שום קללה ולעולם שאין כל יום קללתו מרובה מהברתה לכן מקשה מסיפא דקרא ככר התחלת הקללה: טהרה בטלה טעם וריח הפירות. עיין ברש"י ומהרש"א ועי"ל דפירות פ"ש בהם טעם וריח הם גורמין טומאת קריאתאה ותה"ע קחשיב בפ"ק דיומא דף י"ס ראשון שבראשון שלא היו מחכילין ליהן גוזל אתחב פ"ש בו טעם וריח לפי שמרבה טומאה ובפי שבטלה טהרה מה"ע בטל טעם וריח הפירות שגורמין טומאה: ומעשר ביטל שומן הדגן. רש"י פיו של מעשר דאיקרי חלב כדכתיב כל חלב יצהר וי"ע דהאי כל חלב יצהר קאי אתרומה לכן כתב אגל ד"ה תתקות כהונה ע"ש וכו פרש"י בעצמו בחומש ב' קרח אך בחתם אין מעשרין אלא מן המובחר כ ו יפסק הרמב"ם ס"א מהי' מעשר והוא מפשי' פ' קרח פ:לחר מפשק בהרימכם את חלבו ול"צ על רש"י: *זרוע תורה. מלשון בעלי זרוע כמאמר שהיה מחזיק בגיעה בסורה שהעמיד תלמידים הרבה: עדן חכימיא למהוי כספריא. ועי"ל שבעים לוסנו ואמינה שופעין כברלשונה ויוצלין כבסבנה לו יקרא לך עיר לדק וגו':

סי' נמ"ק כמזכיה כן, ע"ב *כהלמידיא והלמידיא כעמא דארעא ועמא דארעא *אזלא (ומנוולה) [ודלדלה] אין דורש ואין מבקש על מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים בעקבות המשיח חוצפא יסגי ויוקר יהא [יאמיר] הגפן תתן פריה והיין ביוקר (פי' במשכרין) והמלכות תהפך למינות ואין תוכחת. בית הועד יהיה לזנות והגליל יחרב. והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת נערים ילבינו זקנים גדולים יעמדו מפני הקטנים בן מנבל אב בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב הבן לא יתבייש מאביו ועל מי יש לנו להשען אלא על אבינו שבשמים:

שרו חכימיא התחילו החכמים: ספריא. מלמדי תינוקות בהם קטנים מן החכמים: כעמא דארעא. כעמי הארץ: אזלא ומנוולה. הולכים ודלים ומתמוטטים: בעקבות המשיח. בסוף הגלות לפני ביאת משיח: והיין ביוקר. שהכל עוסקין במשתאות: ואין תוכחת. אין לך אדם ביוכל להוכיח שכולם כשלים בחטא וכשמוכיחו אומר לו אתה כמוני: ובית הועד. בל חכמים יהיה לבית זנות שכלו החכמים ואין לימוד תורה ויהא חרב מאין איש ובני ימיה מתגודדים בם מפני שהן לצ"ל היו בתי מדרשות שלהם:

מהרש"א שרו חכימיא למהוי כספריא כו'. אמר שכ"א נפחת ממדרגתו ממעלה למטה עד בעמי הארץ הולכים ודלים מפרש"י נראה דגרים נמי הכא אזלא ומולא אבל לפי הספ' שכתבנו לעיל באזלא ומולא ליכא הכא לפרש כן אבל גרסי' הכא אזלא ודלדלא כו' וכ"ה בכל ספרים ישנים ומקיים גם שהולכים ודלים וכ"כ אין שואל מהם על הפתחים על מי להשען על הבטחת אבינו שבשמים דגזה הועילה תפלתו של דוד כדאמרינן לעיל ודו"ק: **בעקבות משיחא חוצפא כו'.** כל זה עד אמר רב איכו ג"כ מן המסכ' ובפ' חלק איתא בגמ' בקלת בלשון אחר ע"ש. ושאמר היוקר יאמיר בפ' חלק גרסינן היוקר יעות יש לפרש שאמר שלא יהיה היוקר מפני שלא יהיו השנים מבורכות אלא שיהיה היוקר ע"י המעוותים והיינו מפקיעי שערים וכן יש לפרש הכא היוקר יאמיר מל' איתמרו פועלים ולימר ב"ה דפ' שלומכין ויתר הדברים במאמר הזה יבואר בחידושינו פרק חלק ע"ש:

קלב סב עירוב: וע"ש רש"י **פיסקא** בפולמוס של אספסיינוס קיסר גזרו וכו' ושלא ילמד אדם את בנו חכמת יונית ת"ר כשצרו

מלכי בית חשמונאי זה על זה וכו' משמת ר"י וכו'. ת"ר משמת ר' אליעזר נגנז ס"ת משמת ר' יהושע בטלו עצה ומחשבה משמת ר' עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה משמת ר' אלעזר בן עזריה בטלה עטרת חכמים שעטרת חכמים עשרם משמת ר' חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת אבא יוסי בן קטינתא בטלו חסידים ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטינתא שהיה מקטני חסידים משמת בן עזאי בטלו השקדנים משמת בן זומא בטלו הדרשנים משמת רשב"ג עלה גובאי ורבו צרות משמת רבי הוכפלו הצרות משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא א"ל רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא א"ל רב נחמן (בר יצחק) לתנא לא תתני יראת חטא דאיכא אנא:

הוכח כעי"ן י"ז ואמור שם רבי פנחס בן יאיר אומר זהירות מביאה לידי נקיות וכו' רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים ותחיית המתים באה על ידי אליהו זכור לטוב המקום יזכנו לראות בביאתו ב"ב אמן:

נגנז ס"ת. שהיה בעל הלכות ומפי השמועה הרבה וקדורות בפיו כאילו כתובים בספר כדאמרי' בסנהדרין הרבה תורה למדתי מרבותי ולא עוד אלא באני שונה שלשה אלפים הלכות וכו': **עצה ומחשבה.** שהיה זהיר במדרשות ובקי (בצלת המלכות) [בהלכות] ובתשובות המינין והבין ברמזיהם כדאמרינן בפ"ק דחגיגה כי מה כפשים אמרו ליה רבנן מה תיהוי עלן ממוכלי אמר להם אבדה עלה (מבנים) [מבני ישראל] נסרחה חכמתם של עכו"ם: **זרועי תורה.** עומק סברא ולמעוך טעמי תורה שבעל פה על ומדרש מקראות יאותיות היתרים ולסומות המשתכים במקרא: **ר' אלעזר בן עזריה.** הוא עשיר כדאמרינן יי"ג אלפי עגלי הוא מעשר ומעדריה כל בתא ושתא: **דאיכא אנא.** כאני ענותן:

מהרש"א משכ"ת ר"א נגנז ס"ת. פי' רש"י דאמרינן בסנהדרין הרבה תורה למדתי כו' ע"ש ובהדיא קאמר התם ס"פ ארבע מיתות אוי לכם ב' זרועותי כהן כב' ס"ת שנגללין כו' וע"ש בחידושינו וק"ל: **לא תתני ענוה כו' ולא תתני יראת חטא דאיכא אנא.** אין דרך שהכוני' להתפאר ולהשתבח במעלתם וכמ"ש יהללך זר ולא פיך מ"מ כדי שלא יהא סוכה הברייתא בשינוי אמרו כן דלא בטלה משמת רבי גם לא היה לו שבח בדבר באותו דור כמ"ש ויראי חטא ימאסו וק"ל: ביש נוסחאות מקיים הכא רבי פנחס

עיון יעקב

חוצפא יסגי ויוקר יהא. וכדאמרינן פ"ק דתענית דף ז' אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים ובשביל בטול תורה [illegible] ששרו חכימיא למיהוי כספריא וכו' והוצפא יסגי לכך יוקר יהא וכו' הגפן תתן פריה והיין ביוקר כי תמיה אכתשיה דמילתא בשר לפי זכותו וחטאו ומדחליף כולי האי ס"ת [illegible] אליהו לנביאי. ואין תוכחה. כיון שהוא פא יסגי וכתיב אל תוכח לץ וכן בית הועד יהיה לזנות וה"ט כי כל מי שיש בו עזות פנים נכשל בעבירה. כדכתיב ומלא אשה זונה היה לך כדאיתא בפ"ק דתענית דף ז' ע"ש: פני הדור כפני כלב. כלומר שיהיו עזי פנים כדכתיב והכלבים עזי נפש והוא כי פירש לפי הדור [illegible]: בטלה עטרת חכמים שעטרת חכמים עשרם. וכדאמרינן בברכות אחר נוקיתא ניקיתא לר"ש דהוא עשיר וכן אמרינן [illegible] יראת ה' והכמת המסכן בזויה ומבטיי בזמן הזה בטלה עטרת חכמים עשרם אלא אפי' עטרת כסילים עשרם ועל זה נאמר שעושר שמור לבעליו לרעתו [illegible] הוטא ומחטיא והקב"ה יפרע ממעבידם: משמת רשב"ג עלה גובאי. אפשר לפי שרשב"ג [illegible] שאמר המעין הזה יש"ש [illegible] לעיל בסוטה דף מ' גבי אמר רב יוסף לעולם ילמוד אדם מדעת קונו ע"ש שיהא נכון: לא תתני יראת חטא דאיכא אנא. וכה"ג [illegible] בא דא"ל ליקום מר ליתיב לגבן וכו' א"ל מוטב שיבא מנה בן פרס וכו' והיה הכל תלוי היראה שהיה בו: נקיות מביאו לידי טהרה. וע"ע דאמרינן בסנהדרין פ' זה בורר כך היו נקיי הדעת עושין לא היו יושבין בסעודה אא"כ יודעין מי יושב עמהן וכדאיתא בשבת דף י"ג ע"א שלא יהא רגיל אצל עם הארץ שמא יאכילנו דברים שאינם מתוקנים ביומי טהרתו ע"ש פ"כ נקיות מביאו לידי טהרה כיון שאינו רגיל אצל עם הארץ: ענוה מביאה לידי יראה. וכה"ג אמרינן בנדרים דף ד' הבושה מביאה לידי יראה והיינו עזות והגאוה ע"י דכתיב ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך ופי"ל לפ"ש אותו במדת ענוה שנשתבח בו משה אדון הנביאים ע"ה ולגבי רדיית יראה מילתא זוטרתי היא כדאיתי' בברכות דף ל"ג ע"ב כן מביאו ג"כ לידי יראה ועוד כי כל גיאה בושה וענוה מביאו לידי חכמה ואמרינן פ"ב דזבחים אם אין חכמה אין יראה ראשית חכמה יראת ה' [illegible] דריש שפיין אמרה כי יבוא המועד דאית ביה ענוה אמר הקב"ה אל יבוא כך דאית ביה עון ואי"כ [illegible] עמה מי שהוא שנא הסת מכליה שהוא מדה טובה [illegible] בעיין את הבריות אלא לא תשוש דאית ביה עון לבד מביאו לידי יראת חטא עכ"ל: רוח הקודש מביאו לידי אליהו הנביא שיבא במהרה בימינו. נראה שפ"ש כאגדה זו לפי שאמר שמה ועמה דארעא אזלא ומדלדלא עד שרשעא התחכמה לאלו קטני וביים בבריתא זו שכל זמן תאיתכו יעלה ימעלה לימעלה עד שיבא אליהו זכור לטוב לבשר גאולתינו במהרה בימינו אמן:

פנחס בן יאיר אומר זהירות מביאה לידי זריזות וכו'. וככל הוא מפורש באורך בחידושינו בפ"ק דע"ז ושם מקומו בברייי' ואפשר דמייתי ליה הכא בסוף המסכתא דחשיב נמי במתניתין הכא אלו היה מעלות שהיו בחכמים הראשוני' שבטלו משמתו ומסתרב בהונ"ק והאל יזכנו להחזיר עטרה ליושנה ויקיים בנו כאמור כי כולם ידעו לעת ה' גו' אמן כי"ר:

הדרן עלך מסכת סוטה

האשה נקנית פרק ראשון קידושין

יף ב ע"ב **משנה** האשה נקנית בשלש דרכים וכו': **גמ'** *מאי איריא דתני שלש ליתני שלשה משום דקא
שמות יח בעי למתני דרך ודרך לישון נקבה הוא דכתי' °והודעת להם את הדרך ילכו בה ואלא הא דתניא בשבעה דרכים בודקין את הזב ליתני שבע משום דקבעי למתני דרך
דברים כח ואשכחן דרך דאיקרי לשון זכר דכתיב °בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך א"ה קשו קראי אהדדי וקשיין נמי מתניתין אהדדי קראי אהדדי לא קשיין הכא דבתורה קאי והורה איקרי לשון נקבה
תהלים יט דכתיב °תורת ה' תמימה משיבת נפש כתב לה בלשון נקבה התם דבמלחמה קאי ודרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה כתב לה בלשון זכר מתניתין אהדדי לא קשיין וכו':

בודקין את הזב. במאכל ובמשתה במשוי. ובמשא בקפיצה ובחולי ובמראה והרהור שמא מחמת אחד מהן ראה ולאנוס הוא וטהור דרחמנא אמר מבשרו מאליו ולא מחמת אונס והאשה באונס נמי מטמאה כדאמר בפ' בנות כותים כשהוא אומר כי יזוב זוב דמה הרי אונס אמור:

תוספות קשו קראי אהדדי. אע"ג דמלינו כמה דברים שנקראים בלשון זכר ונקבה דכתיב יד שלוחה אלי והנה מגלת ספר וכן השמש באה השמש יצא המחנה האחת והכהו וכן בלשון חכמים מלינו גבי כר שכנתה אין זקוק לה כר שכנה שלנה ממורך טרפון הטוכר את החמור והבריקה והוליכה בהר לא הספיק בעל הפרה למשוך את החמור עד שמת החמור וכהנה רבות מיהו היכא דאיכא לשנויי משנינן ונקראי נמי יש בו טוס דרשה א"נ לפי שלא המסכיות שהיו לשונם אחרי שני הפסוקים היה כולם לתת בהם טעם ודקדוק עליהם: הכא דבתורה קאי ותורה איקרי לשון נקבה. וא"ת מלחמה נמי איקרי לשון נקבה דכתיב ותכבד המלחמה אל שאול ותוסף עוד מלחמה ועוד כי היכי דקאמר דרכו של איש לעשות מלחמה ולא אשה ה"נ דרכו של איש ללמוד תורה ולא אשה וי"ל דלא דמי דהכא בתורה גופיה קאי דקרי הכתוב בלשון דרך ולא קאי בלומדים וכתוב יצאו אליך אאנשי מלחמה קאי' והם האנשים שדרכן לעשות מלחמה.

אהבה ירצו ידכוהו האהנים והמלבלים והחכילים תנוא הדקדק באומרים כי הלימוד בו איבור זמן ודי לנו לקרוא ולכתוב ע"פ שבקיאות ולא מתבונה ובל זה לכשות מעיזותיהם ממנו אשר בחטאם יהורס כמעט נשתכח מאתנו ומלמדי תינוקות לא ידעוהו ולא יביעוהו לתלמידיהם וכבן יגדלו הנערים עד שהיו מחכמי הדור הגדולים אשר לא ידעו מה הוא ואחשר יזדמן להם איזה דיוק בתורה או בדברי חז"ל יאמרו לא דק ולא קפיד וחכמים לא נזהרו בדבריהם כי לא כן הדבר וא"ש את רלה ויספרם הכינה וגם חקירה ויאתר לאדם כביכול כמחבר ספר בטרם ישלחנו לעין הפרוס יעבור עליו ויעיין ויבין ויחסר כל תלקיו לבל יהיה בו שום טעות קל באמריהיו כן עיד המשל כאילו עשה כן יתברך בכל מלה ומלה מתורתו קודם שאמר יגלה אותם לבני אדם. וע"כ אין לומר

מיהיה בה דבר יוצא מן הסדר אם לא ברצון נכמר עב הכלל כולו יוצא ואיך לא יהיה כן. ודקדוקי שאר הלשונות נותנים הסדר ללשון והדקדוק ללשון ה' ו"ש הנה הוא נולד מן הלשון. לכן טרחו פה להשמיענו מלת דרך כי היא נקבה ולמה לפעמים תבא בלשון זכר למען נלמוד על מנות אחרות. והביא ראיה על היות תו"ה לשון נקבה מפסוק תורת ה' תמימה מכמה וכמה פסוקים שבתורה המורים זה כי שם ומ"ך דהע"ה לאת גדרה ועלמיותיה. ובזה נראה שגם חז"ל מדייקים בלשונם מאד דלהכי תנא דיקן אמר שלש דרכים ולא שלשה ואם מלינו לכמה פעמים בדבריהם זכר ונקבה כמ"ש התוס' היכא דאיכא לשנויי משנינן ונקראי נמי יש דרשה וכי יאל ממנה בכמה דרכים טעם הם ז"ל נפסוקים אשר לא יכילם הדקדוק כי כמוך ידעו דרכיו אך אמתכתם הם שמוכים ללימוד ככון על לשון דמוק בכוונה מכוונת מאתם

מהרש"א ותורה אקרי לשון נקבה דכתיב תורת ה' וגו'. בתורה כתיב לשון נקבה לגבי תורה דכתיב וזאת התורה ובכמה פסוקים כה"ג ומייתי האי קרא מספר תהלים ואולי שנתכוונו במעלת התורה למה נקרא שמה נקבה לפי שהיא משיבת נפש אדם לדרך החיים ובכ"מ נדמה את התורה לאשה בכמה ענינים וכמ"ש אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת גו' דכמו שהאשה משיבת את נפש היונק כן התורה משיבה ונפשו של כל גרולה ליכק ממנה וק"ל:

תניא ר"ש אומר מפני מה אמרה תורה °כי יקח איש אשה ולא כתיב כי תלקח אשה לאיש מפני שדרכו של איש לחזור אחר אשה ואין דרכה של אשה לחזור על איש משל לאדם שאבדה לו אבדה מי חוזר על מי בעל אבדה מחזר על אבדתו·

[אבדה. אחת מצלעותיו]:

מהרש"א משל לאדם שאבד כו'. משום שנחלקה הצלע ממנו בלי ידיעה בתוך התרדמה קרי לה אבדה כמ"ש הקיסר לר"ג בפרק אד"מ אלהיכם גנב הוא דליסקליה בהדיא ולזה אמר דבעל אבדה חוזר על אבידתו שמולא בה שבח גדול שנשתבחה שם כמו שהשיבה בת קיסר שם במשל דנטלו ממנו קיתון של כסף והשיבו לו של זהב וק"ל:

הרי"ף מפני מה אמרה תורה כי יקח וגו' וכו'. אין להקשות דהא כתיב כי יקח לפי שהאיש קונה את האשה ואין האשה קונה לאיש לפי שגם אם כתיב כי תלקח לאיש היה במשמע שהאשה נקנית לאיש הקונה אותה ואין האשה קונה את האיש. אבל יש תימה מאי נפקא לן ללמדנו אם דרכו של איש לחזור אחר האשה או לאו ואפשר דרצה ללמדנו שהאיש מוזהר על פריה ורביה ולכן ישתדל האיש לקנות בכסף אלא את האשה ולא ימתין עד שתדרשנו האשה שדרכו של איש לחזור אחר אבידתו ואפשר שרמז בשאלתו מפני מה אמרה תורה כי יקח לפי דמשמע כי יקח בעל כרחה של אשה והרי אין האשה נקנית אלא ברצונה ואם כן הל"ל כי תלקח אשה לאיש דמשמע תיקח אשה מרצונה דהכי תנן במתניתין האשה נקנית ולא האיש קונה ונמנעו שהאשה נקנית ברצונה ומשני מפני שדרכו של איש לחזור אחר אבידתו נקט קרא שדרו של עולם:

איבעיא

עין יעקב

תורה איקרי לשון נקבה דכתיב תורת ה' תמימה משיבת נפש. עיין במהרש"א שמקשה דליתה מכח פסוק זה דוקא ועיין בחידושינו בגיטין דף ס' בכח דתורה מגילה מגילה ניתנה ושם בא"נו"הכל בטוב טעם ודעת: **בעל** אבידה מחזיר על אבידתו. עיין פרש"י ע"ל דבכך תקרי הוא בעל אבידה דהלא כתיב אבלה מצא אשה מצא טוב וגם אמרי' ר"פ פ"ק דסוטה ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצא בת פלוני לפלוני ופירש' סופסוף קודם יצירת הזכר ד"ה נתבנה פלוני נו לחזור אחר אבידתו ומציאתו היה שהבריא עלז

יף י איבעיא להו מיוחדת לי מהו מיועדת לי מהו צלעתי מהו עזרתי מהו נגדתי מהו עצורתי מהו סגורתי מהו תחתי מהו תפושתי מהו לקוחתי מהו פשוט מיהא חדא דתניא האומר לקוחתי ה"ז מקודשת
דברים כד משום שנא' כי יקח איש אשה איבעיא להו חרופתי מהו ת"ש דתניא האומר חרופתי מקודשת שכן ביהודה קורין לארוסה חרופה ויהודה הויא רובא דעלמא
ויקרא יט הכי קאמר האומר חרופתי מקודשת שנאמר והיא שפחה נחרפת לאיש:

מיוחדת. לשון והיו לבשר אחד: מיועדת. לשון אשר לא יעדה שהיא לשון קדושין בלשון העברייה: עזרתי נגדתי. לשון אעשה לו עזר כנגדו: סגורתי. לשון ויסגור בשר תחתנה: עצורתי. לשון עצרת שהיא נאספת עמי בבית ורבותי אמרו לשון כי אשה עצורה לנו ולא. כהיא דההיא עצורה מננו קאמר דהא אחימלך א"ל לדוד אם נשמרו הנערים אך מאשה ודוד אהדר ליה אשה עצורה לנו והכנו טהורים:

תוספות עצורתי מהו. פי' בקונטרס לי עצרת שתהא נאספת עמי בבית ורבותי ופי'. ור"י מפרש לישנא דקרא כפירוש רבותי דה"פ כי אשה שהיתה אצלינו מתגולל שלשום היה זה אבל עכשיו אנחנו טהורים ונראה דכל אלו הלשונות הסתא לישנא דקרא:

אמר הבונה הנה לך כל המחנה הזאת אשר פגעתי מן השמות שהסבר לקרא לאשה בהו הה לאיש דאיבעיא לא וני שאמר לאשה במקום הרי את מקודשת לי הרי את מיוחדת לו. אחד מלשונות הללו אם היא מקודשת ואמה הרמב פיך ואמלכהו דיש ודמז על כל אחד ואחד אולי לכך אמר אבינו הראשון לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת כנומר רואה אני שיאותו לזאת כיה שמות מכל הדברים שבאו במקורע ילירמה לי אכן גומר אני שעל כולם שנה היות נאות לה אשה כי מאיש לוקחה כמ"ש פשוט מיהא חדא האומר לקוחתי הרי זו מקודשת משום שנאמר כי יקח איש אשה:

יף יב ע"ב רב מנגיד על דמקדש בשוקא ועל דמקדש בביאה ועל דמקדש בלא שדוכי ועל דמבטל גיטא ועל דמסר מודעא אגיטא ועל דמצער שלוחא דרבנן ועל דחלא שמתא עליה תלתין יומין ועל התנא דדייר בבי חמוה. דדייר אין חליף לא והא ההוא חתנא דחליף אבבא דבי חמוה ונגדיה רב ששת ההוא מידם הות דייטא חמתיה מיניה נהרדעי אמרי בכולהו לא מנגיד רב אלא על דמקדש בביאה בלא שדוכי וא"ד אפילו בשדוכי נמי משום פריצותא:

רב מנגיד כו'. משום פריצותא: ועל דמבטל גיטא. השולח גט לאשתו והגיע בשליח וא"ל גט שנתתי לך בטל הוא דלמא לא ידעי ליה איכא דבטליה קודם שיגא לידה ובמא יתנו השליח לאחר בשטו ותשא בו: ועל דמסר מודעא אגיטא. כגון בגט המעושה בישראל דמוליא לעז על בניה: דמצער שלוחא דרבנן. שהזמינו לדין ונפי הדיינים וחס קם עליו ומכהו: ועל התנא דדייר בבי חמוה. במא יכשל בה בפשם חמותו לוהבת את ההכה דאמר מר עני זהיר באשתך ונמתכה כראשון: מידם הות דייטא. חשדוה ממנו לפתה דומה ובת דומה:

תוספות בכולהו לא מנגיד רב. על זה פותחים המתנים בזמן הזה שדרים בבית חמותם ואפי' למאן דמיים לעיל מה שדרים עכשיו [בבית חמותם] היינו בשביל טובת הכלה שדרים בלא שכירות בבית דים הותכה שאינם דרים בשביל חמותם אלא בשביל שאר טובות שעושים להם:

אמר הבונה לא כל הדברים המותרים על משך קו הדין נכונים להעשות ועל זה אמר שלמה שלם מעגל רגלך וכמו כמה מלאה שנראה כהם הולא ונעות ראוי ליקר לכל עושיהם:

אמר רב יהודה אמר שמואל כל שאינו יודע בטיב ב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהן אמר רב יף יג ע"א אסי א"ר יוחנן וקשים לעולם יותר מדור המבול שנאמר כתובות הושע ד אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף פרצו ודמים בדמים נגעו מאי משמע כדמתרגם רב יוסף מולדין בנין מנשי חבריהון חובין על חובין מוסיפין וכתיב על כן תאבל שם הארץ ואומלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם דגי הים יאספו. ואילו בדור המבול לא נגזרה גזירה על דגים שבים שנאמר מכל אשר בחרבה מתו ולא צפניה א דגים שבים ואילו הכא אפילו דגים שבים ואימא עד דעביד לכולהו לא ס"ד דכתיב כי מפני אלה אבלה ירמיה כג ארץ אימא אלה להוד והנך להודייהו *מי כתיב ופרצו שם ע"ב פרצו כתיב:

וקשים לעולם. דייניס המורים הוראה בעריות ואין בקיאים יותר מדור המבול: מאי משמע. מהכא דקשין לעולם דקאי על זאת תאבל אשת איש: כדמתרגם רב יוסף. דהיה בקי בתרגום כביאים שתרגם יונתן בן עוזיאל דהאי פרצו דונים בדונים נגעו באשת איש קאי: פרצו. כמו וכן יפרון מולדין בנין: כי מפני אלה אבלה הארץ. בעלמא כתיב מיהו שמעינן מינה דאכל חדא קאמר על זאת תאבל הארץ דהא אלה חדא מהנך דקרא (קאמר) [קמא היא]: מי כתיב ופרצו. דמוסיף כל ענין ראשון דליקום על (זאת) [כן] אכולה מילתא: פרצו כתיב. ומלתא באנפי נפשיה היא ועלה לחודה כתיב על (זאת) [כן] תאבל:

מהרש"א כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא כו'. הקדים גיטין לקידושין מטעם שהקדים הנסדר מסכת גיטין קודם מסכת קידושין ובפירוש המסכיות כתב הרמב"ם בהקדמתו ע"ד הכתוב ויצאה והיתה לאיש אחר שהקדים היציאה להויה וכו' הטעם דבקידושין לאחר הכל יודעין בו גם להתיר פנויה לאיש הוא דבר קל ולזה כשתרבב המנהג בדורינו שמותבין רבות לכל אדם היודע קלת לעסוק בקידושין ומשא"כ בגיטין שרבו כמו רבו דינים והלכותיה בחומר א"א להתירה אין לאדם לעסוק בהן כ"א היודע כו' וכן בקידושין שאחר הגיטין באלו לא יהיה מתעסק בהם כ"א היודע בטיב גיטין שהיו קודם הקידושין אם גיטין גמורים היו דשמא לא היה גט ויתיר על ידי קידושין שאחריו א"א לבעולה ועוד כאמר בזה ע"פ הפסוק ויצאה והיתה וגו' במחזיר גרושתו משנשאת יצא להאי איסורא דמחזיר גרושתו אפילו לאחר מיתת המקדש כי יטעה לומר שגט מבעלה הראשון לא היה גט וא"כ לא היו הקידושין שאחריו קידושין כלל ומותרת לראשון ובאמת היה הגט וה"ה הקידושין קידושין

עין יעקב

עליו מן השונים: כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהן. עיין במהרש"א למה מקדים גיטין לקידושין ובי"ל דנקט דרך לא ז, אף זו פשיטא גיטין דראוי למניפ מאלו מי שאינו יודע בטיבו שהרי שנוי המשנה כדאיתא סוף גיטין אלא אבינו קידושין-דביתוה קא עסיק נשוב אים ואבגו לקיים מלו פ"א וריב"א ועוד דבקידושין דבעינן מרעת שניהם ולא בכל כיתה כמו בגיטין אע"ה מי שאינו יודע לא יהיה עסק עמהם אף שעשי מרעה שניהם: וקשין לעולם יותר מדור המבול. הא דהם קשין עיין במהרש"א ועי"ב מפיס דור המבול לא היו להם ממי בלמוד מה שאין כן אלו שרלו. עונש דור המבול מה שנעשו להם על ידי שמרא בגזם. שהרי אף אותם גדרו גדר על הזאת מדור שמבול ושילך זה שמר ומוסיף טעם על הטבע וגורם הגילוף וזה שמיישב מה דמהרגם רב יוסף אחוק על חובין מוסיפין בזה מוסיף על חטא דור המבול להכי נענשו אף על דגים שבים ועיין במהרש"א וקיקיון דיונה שמדמיקים בזה:

קידושין ואסורים לראבון לעולם אפילו אחר מיתת המוקדש ודו"ק: וקשין לעולם יותר מדור המבול כו'. הנה יש בזה ספק א"א וקנת נוגע ובדור המבול היו כנכלין בודאי א"א דבני נח כלמוו על א"א מ"מ זה קשה יותר דבבני נח אין בו פסול וממזרות אבל בישראל שיש בהם פסול וממזרות ומ"מ עבירה גוררת עבירה כי העולם יטעו בהגיטין וקידושין גמורים היו והבנים כשרים וזהו בעצמו כוונת המהרגם דמולדין בנין ומנסי הבריהון חייבין על כי' דהיינו פסול וממזרות יצאו לעולם בגיטין וקידושין באינם כהלכתן:

ויקרא כה תניא ר' יוסי בר' חנינא אומר בוא וראה במה קשה אבקה של שביעית. אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר את מטלטליו שנא' °בשנת היובל וגו' וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד. לא הרגיש לסוף מוכר את שדותיו שנאמר °כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו לא באת לידו עד שמוכר את ביתו שנאמר °כי ימכור בית מושב וגו' ומאי שנא התם דאמר לא הרגיש ומאי שנא הכא דאמר לא בא לידו כדרב הונא דא"ר הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה ובר' נעשית לו כהיתר לא באת לידו עד שמוכר את בתו שנאמר °וכי ימכור איש את בתו לאמה ואע"ג דבתו לא כתיב בהאי ענינא הא קמ"ל נזבין איניש ברתיה ולא ניזיף ברביתא מ"ט ברתיה מגרעא ונפקא והא מוכפא ואזלא לא באת לידו עד שלוה ברבית שנאמר °וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך וכמיך ליה אל תקח מאתו נך לא באת לידו עד שמוכר את עצמו שנאמר °וכי ימוך אחיך ונמכר לך לא לך אלא לגר שנאמר לגר ולא לגר צדק אלא לגר תושב שנאמר גר תושב ממשפחת גר זה נכרי כשהוא אומר לעקר °זה הנמכר לע"ז עצמה:

בשנת היובל הזאת. וכי תמכרו את הממכרו ותקט מה באמרתי לכם גו קופך למכור ומכריך וכל כלי ביתך: לא הרגיש. נא כם לנו לפורעטת הנא עליו לחזור בו ומעבירם בידו גבי לא הרגיש גרסינן לסוף מוכר את בדותיו וגבי לא באת לידו בכולהו גרסינן בהוכפהא עד שמוכר והכי משמע לא תבא בידו הרסור תשובה עד שבא לכל אלו: מ"ש דקתני לא הרגיש. דמשמע אם לא הרגיש סופו נבא לכך ובכולהו הכא לא באתה לידו עד שמוכר דמשמע דפסיקא ליה לאתא דדרכו בכך דלא הבוא לידו בישוב בתשובה עד שיקבל טוד פורעניות: אע"ג דבתו בהאי ענינא לא כתיב. לדרוש בה סמיכת פרשה ומ"מ הואיל ופרשה רבית סמוכה לפרשת ממכר בית אין שהדי בכבר מכר את בתו אם יש לו בת קנינה קודם שלוה ברבית דניחא ליה וכו': וכי ימוך אחיך. הכל בסדר סמיכת פרשיות הוא דורשו וכולן זו קשה מבלפניה: שנאי לגר. פרשה אחרת היא הסמוכה לממכר וכי תשיג יד גר ותושב עמך גו': זה הנמכר לע"ז עצמה. לחטוב עצים ובאר לרכים וגא לבם אלהות]:

מהרש"א קשה אבקה של שביעית אדם נישא ונותן בפירות שביעית לסוף כו'. ופירשו התוס' דמסברא שבא עונש זה על משא ומתן מדה כנגד מדה עכ"ל וק"ק דא"כ למה קאמר דנסמכה וכי תמכרו ממכר וגו' לתשובו איש אל אחוזתו שהוא עיקר דין היובל וי"ל משום דכבר כתיב עיקר דין יובל זה לעיל מיניה ובבתם איש אל אחוזתו אבל האי קרא מפורש דכתיב לעיל מיניה מן השדה תאכלו את תבואתה וגו' דהיינו שיהיו כולם שוים באכילת בדה לבהמה באוכלת מן השדה שהכל יהיה הפקר וכמ"ש לאכלה ולא לסחורה ולזה אמר אע"פ שאמרתי לך בכולם שוים בפירות שביעית לענין אכילה אל תאמר שבאותה שנה לא תשוב הקרקע גופה לבעלה הראשון ותהיה הפקר אלא דאף בשנה זו שתאכלו כולם תבואתה הקרקע היא בחזקת בעליה גם לענין מלאכה ותיקון קרקע המותרת בשביעית וביובל והשתא נסמכה שפיר וכי תמכרו ונומר לאיסור פירות שביעית שאמר מן השדה תאכלו וגו' שלם ולא תעשו בהם סחורה אבל השמטת קרקע ועבדים כבר נאמר ובבתם איש וגו' ולא חזרו כאן אלא משום פירות שביעית כמ"ש כן נראה לפי הדרש דהכא וק"ל: לא באת לידו עד שמוכר כו' פירש"י והכי משמע לא באת לידו הרהור תשובה עד כו' עכ"ל והוא דחוק ועיקר חסר מן הספר ולולי פירושו נראה דהאי לישנא אמר בין ביש לו בין באין לו כמו והשיגה ידו ומטה ידו דהיינו ממון דבר הניתן מיד ליד וז"ש כאן לא באת לידו כלום וממכירת אחוזת אבותיו שעדיין אין לו עד שבא לעונש גדול מזה דהיינו שמוכר בית מושב עיר חומה ומקשה אמאי לא קאמר נמי הכא האי לישנא דלא הרגיש ואמר כיון שעבירה הותרה כו' ובודאי לא ירגיש: לא באת לידו עד שמוכר את בתו כו' ואע"ג דבתו לא כתיב בהאי ענינא הא קמ"ל כו'. וקשה מהיכא קמ"ל הכי כיון דלא כתיבא הכא בהך ענינא מי יימר דכאן מקומה ומסברא נמי דקאמר דבתו קדומה למכור מללוות ברבית דברתיה מגרעא ונפקא והא מוכפא ואזלא כפרש"י מה"ט נמי ה"ל להקדים נמי מכירת גופיה קודם רבית דמגרע פ"יון ונפיק כדקתני מהני' דעבד עברי יוצא בגרעון ורבית מוסיף ואזיל בית וכ"ל דהכי קאמר דאי הוה מקומה של מכירת בתו בתר פרשת רבית ה"ל למכתב שם ולא בפרשת משפטים ומהא שמעינן דע"כ מוקדם מכירת בתו קודם פרשת רבית ומסיימא דברתיה מגרעא כו' ומיהו במכירת עצמו לא תועיל הך סברא ולא ימכור עצמו קודם שילוה ברבית ומדכתיב בתר פרשת רבית והא ,לא כתבי' למכירת בתו קודם פרשת רבית כיון דשם מקומה י"ל דלא חשיב אלא הכך שאדם עושה כן כסדר אבל במכירת בתו קודם שילוה ברבית אין כל אדם עושה כן וזה שדקדק לומר קמ"ל דנזבין איניש ברתיה ש' ולא ניזוף כו' ולא קאמר דמזבין איניש כו' ולא יזיף כו' דודאי כן יעשה האדם למכור בתו קודם שילוה ברבית אבל הוא אינו עושה כן אלא שמלוה ברבית ומקודם שימכור בתו ודו"ק:

בשם הגאון בעל קיקיון דיונה ז"ל מי כתיב ופרצו פרצו כתיב כו'. מקשין המשכילים א"כ נשמע דאבל הדא והדא קאי ע"כ תאבל הארץ ונומר דאי אפרצו למוד הא ע"כ דקאי גם אאלה כמו שאמרו בשבועות דף ל"ו ע"ש דמביא על אלה למוד פסוק דע"כ תאבל הארץ וגו' ומ"כ למה להגני' למדרש כדמתרגם רב יוסף דומפרצו נשמע דבלא"ה תאבל הארץ גר דהרי מפורש בהאי קרא ובאוף דהיינו אשת איש ועליה קאי ע"כ תאבל הארץ. ומהר"ם ז"ל נדחק בתירוצו ע"ש ול"נ דאי לאו הא דרב"י היינו אומרים דפרצו היא עבירה שאינו א"א ודמים נדמים כמו היא ג"כ עבירה בפני עצמה וע"ז קאי ע"כ תאבל הארץ ר"ל על אלה למוד כי מ"מ גם כן מפני אלה אבדה הארץ וקאי אאינך אם עביד לבולהו הייט כחש ורצוח וגנוב ונאוף דכתיב ט"ז נבנא אחת וקאי אפרצו ודמים בדמים שמו שהיא נבא שניה וכי עבירות אבל חד עבירה פון מאלה כגון ניאוף לבד לא נשמע ולכן צריך למתרגם דרב יוסף דפרצו ודמים בדמים כמו חד עבירה דניאוף הוא ועליה קאי על כן תאבל הארץ וגו' ודו"ק:

הרי"ף וקשים לעולם מדור המבול. יש לדקדק מנ"ל דמיירי בדיין שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין דילמא במגלי עריות של א"א קאמר ע"כ תאבל הארץ וכו' ואפשר דייק מדכתיב ונאוף פרצו דנאוף מיירי בנאופים ופרצו הוא בדיינים המורים היתר בנשותיהם לפרוץ ולרבות והיינו פרצו כמו שפירש"י בנו ויפרוץ מולידי בנין. ועלייהו כתיב ע"כ: תאבל

מאבל שארץ ובזה נתיישב מה שכתב הריטב"א ז"ל בזה מולדין בנין מנכסי שנריתון וכ"ת בלאו תרגום דרב יוסף תיפוק ליה דכתיב בקרא נאוף וי"ל דמי לאו דרב יוסף פר"א דדענים בדענים הייט מרליסה ולמעבד קושיא מעיקרא ליתא דלא ילפינן מנאוף דכתיב בקרא אלא ניאוף ממש אבל דיינים המורים בעריות מנ"ל ובנמאי דתרגם רב יוסף מולדין בנין מנכסי שנריתון יש בכלל זה הדיינים המורים היתר בעריות: מי כתיב ופרצו כו'. וקשה דלעיל דפריך ואימא עד דעביד כולהו הו"ל לשנויי הכי מי כתיב ופרצו פרצו כתיב דעלה לאודא כתיב על זאת תאבל ואין לומר דהשתא עיקר התירוץ הקודם דאם כן הו"ל אלא מי כתיב ופרצו אח"כ מצאתי בהריטב"א ז"ל הי"ג אלא מי כתיב ופרצו פרצו כתיב ונוסחא דלא גרסי לא הכי בעי לפרושי ע"ל. ואפשר דלא כתיב כי מפני אלה אבלה הארץ בלומדו דאסדא קאמר לא הוה אמרינן הכי מדיוק דלא כתיב ופרצו אבל כיון שבאלה לאודיה למדנו שאבלה הארץ יש לדייק ג"כ בכולהו דאכל חדא מאלה כתיב ופרצו דהוה כמו הדבר הלמד מענייטו ומאי דמשני מי כתיב ופרצו אף דאמרינן דאלה לאודיה ולע"ג דכתיב בתריה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף י"ל כיון דאלה כתיב בראשונה היא לאוד ושאלא עד דעביד לכולהו אבל מדכתיב בסוף פרצו ולא ופרצו משמע דכל חדא באנפי נפשה:

ויקרא כה °וגאל את ממכר אחיו רשות אתה אומר רשות או אינו אלא חובה ת"ל ואיש כי לא יהיה לו גואל וכי יש אדם בישראל שאין לו גואלים אלא זה שיש לו ואינו רוצה ליקח שהרשות בידו דברי ר' יהושע ר"א אומר וגאל את ממכר אחיו חובה אתה אומר חובה או
שם אינו אלא רשות ת"ל °ובכל גר גאולה תתנו הכתוב קבעו חובה:

וכי יש לך אדם בישראל. משום שאין בארץ שאין לו גואלים מזרע יעקב בעוד אחד מכל ישראל קרוב הוא קרוב לו: אלא זה שיש לו. גואלים אבל אין הגואל רוצה ליקח ולימדך הכתוב שהרשות ביד קרוב: חובה. והאי כי לא יהיה לו גואל דריש בשאי אפשר ביד הראוי לו לגאול ואין הגאולה מוטלת (עליו) אלא על הקרוב מן הכל:

דף כא ע"ב דברים כא ת"ר °וראית בשביה בשעת שביה. אשת ואפי' אשת איש. יפת תואר לא דברה תורה אלא כנגד
דף כב יצה"ר מוטב שיאכלו בשר *תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבלות. וחשקת אע"פ שאינה נאה. בה ולא בה ובחברתה. ולקחת ליקוחין יש לך בה. לך לאשה שלא יקח שתי נשים אחת לו ואחת לאביו אחת לו ואחת לבנו. והבאתה מלמד שלא ילחצנה במלחמה:

יפת תואר. משמע מיהוך בעוברה בו ילרו מחמת יופיה התירה לו ובקונ' אלא דמוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות בשר מבושלת בחיים ואע"פ שהיא מאוסה כדכתיב ביחזקאל ולא בא בפי בשר פגול: ולא יאכלו בשר תמותות. לאחר מיתתו ויהיו נבלות: תמותות. מורטיי"ר: וחשקת. בחשקו תלה הכתוב ואפי' אינה נאה: ולא בה ובחברתה. שלא יקח שתים: ליקוחין יש לך בה. קדושין תופסין ואע"פ שהיא נכרית בהרי את מגיירת מדעתה: לך. ולא לאחרים שלא יקחנה לצורך אחרים כגון אביו: שלא ילחצנה במלחמה. לבא עליה:

תוספות אשת אפי' אשת איש. ואע"ג דאין אישות לעכו"ם כדאיתא פרק ד' מיתות מ"מ איכא עשה דכתיב ודבק באשתו ולא באשת חברו:

ה"ג שלא יקחנה לאביו ולא לבנו ול"ג שתים אי לו ואי לאביו או אי לו ואחד לבנו דמאי איריא שתים אפי' אחת לאביו נמי הוי איסור דהא לך דרשינן: שלא ילחצנה במלחמה. פירש בקונטרס לבא עליה משמע מתוך פירושו דבמלחמה אסור לבא עליה כל עיקר ואפי' ביאה ראשונה אינו מותר עד לאחר כל המעשים ותימה א"כ מאי קאמר לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר כיון דבמלחמה אסור עד שיבוא לביתו ולאחר כל המעשים היאך נתפיים יצרו בכך אדרבה איכא יצה"ר במלחמה ובביתו [עד] ירח ימים ועוד מאי קרי לה בשר תמותות כיון שנתגיירה ועוד מהא דאמר בפ"ב דסנהדרין תמר בת יפת תואר [היתה] ולפיכך היתה מותרת לאמנון כדכתיב דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך ואם לא בא דוד על מעכה אם תמר עד לאחר כל המעשים היאך היתה מותרת לאמנון והרי אחותו מאביו היתה שהרי אם תמר לאחר כל המעשים הכי גיורת וליקוחים יש לו בה דבשלמא אם נפרש דיפת תואר מותרת מיד שפיר מאי דקאמרה תמר כי לא ימנעני ממך לפי שהיתה מותרת לו דאיכא למימר שנתעברה אמה במלחמה שעדיין היתה אמה נכרית וזו אינה חשובה בתו של דוד דאין בן הבא מן הנכרית קרוי בנך אלא בנה של נכרית הולד כמותה אבל לפי' הקונטרס שלא בא עליה עד לאחר כל המעשים קשה כדפי' ונראה לר"ת דביאה ראשונה מותרת במלחמה אבל ביאה שנייה אסורה עד שתהא [בביתו] גיורת [והא דקאמר שלא ילחצנה וגו' היינו להתחיל למנות ירח ימים דאינו יכול לדוחקה לעשות סדר הפרשה עד שתהא בביתו] ויש מיישבים פי' הקונטרס ולא קשה מידי מה שהקשה איך נתפיים יצרו דאיכא למימר דבטל היינו יצה"ר כיון שיש לו פת בסלו שסופה להיות מותרת לו לאחר כל המעשים ומה שהקשה מאי קרי לה בשר תמותות כיון שנתגיירה ה"נ לא קשה דאיכא למימר לפי שנתגיירה בע"כ ואינה גיורת גמורה קרי לה בשר תמותות ומה שהקשה מתמר לא קשה דאיכא למימר דתמר לא היתה בת דוד אלא מקודם לכן היתה אמה מעוברת והא דכתיב כן תלבשנה בנות המלך מעילים לא משום שהיתה בתו אלא לפי שגדלה בביתו של דוד עם בנות המלך. אך אין לתרץ שפיר לפי' הקונטרס מה מחלוקת בין ביאה ראשונה לשניה דמחלוקת תלמודא הוא לעיל ומיהו אומר ר"י דבירושלמי מצינו מחלוקת אמוראים בדבר זה והכי איתא שם רב אמר לא התירו אלא ביאה ראשונה ואני אומר לא ביאה שנייה ולא ראשונה הותרה אלא לאחר כל המעשים כדכתיב ואחר כן תבא אליה ובעלתה:

דברים טו ת"ר °כי טוב לו עמך. עמך במאכל עמך במשתה שלא תהא אתה אוכל פת נקייה והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי התבן מכאן אמרו חכמים הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו *°ורצע אדוניו
שמות כא את אזנו במרצע וגו' ר' יוחנן בן זכאי היה דורש מקרא זה כמין חומר מה נשתנה אוזן מכל האברים שבגוף אמר הקב"ה אוזן ששמעה קולי על הר סיני °כי לי בני ישראל
ויקרא כה עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע (בה). °(והגישו אל הדלת וגו') ר"ש [ב"ר] היה
שמות כא דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והוצאתים מעבדות לחירות והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם:

חומר. כמו מרגליות וכמו הטומס הנוי בעולר נתקבצו:

נג

עיון יעקב

מכאן אמרו חכמים הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו. [illegible]

הרי"ף מה נשתנה אוזן לירצע וכו'. ויש לדקדק דא"כ גם בכל הדברות אם עבר על לא תשא או לא תרצח וכיוצא בהם תרצע האוזן ששמעה בסיני ועברה על הציווי ועו"ק שכפי זה אין לרצוע אלא לגונב נפשות ועבד שמכרוהו בית דין הוא נמכר על גניבת ממון ואם אין לו ונמכר בגניבתו ואיך הוא נרצע על גניבת ממון לפי ששמעה בסיני לא תגנוב שמדבר בגניבת נפשות כמחז"ל שהוא דבר הלמד מענייננו לא תרצח יש בו מיתת ב"ד גם לא תגנוב מדבר בדבר שיש בו מיתת ב"ד שהוא גונב נפשות ועו"ק למה לא נרצע אלא למי שאומר אחר שש אהבתי את אדוני וגו' הלא היכף סמוך לגניבתו וגם לגנב אף שיש בידו לשלם היו ראויים לרצוע משום אוזן ששמעה על הר סיני לא תגנוב. וכן קשה לטעם במוכר עצמו נרצע אזן ששמעה בסיני כי לי בני ישראל עבדים וכו' א"כ בשעת מכירתו הי"ל לירצע ולמה התיר הקב"ה וכי ימוך אחיך ונמכר לך וכי התורה מתירה לו דבר שהוא בא לעבור על דברי קונו. ועוד כי לי בני ישראל עבדים אינו אזהרה למוכר עצמו אלא אזהרה לקונה אותו שלא ירדנו בפרך כפי שעבדי הם ולא עבדים לעבדים. ונלע"ד שהמוכר עצמו מחמת עניות התירו לו למכור את עצמו ולוה הקב"ה לרבו שלא יתנהג עמו באותן שש שנים כעבד באמ' כי לי בני ישראל עבדים וכו' ובאלתו לוה הקב"ה להעניקו מכל אשר לו ואחר שיש בידו לפרנס את עצמו מהענקת רבו ובחר ברצונו להיות עבד לבשר ודם והוא עבד ה' ראוי לו לירצע כנגד מלות רציעת עבדיו ולא קודם לכן. גם במי שמכרוהו ב"ד נמכר על פי התורה על גניבתו אשר חטא ותם אחר שקיבל ענשו וחוזר למכור ברצון נפשו מקדם א"כ נראה למפרע שאין מכירתו עונש כי העונש נהפך לו לרצון כי מתוך הגניבה מכרוהו ב"ד ומתוך כך בא לידי כך לכן ראוי עבדיו לירצע אוזן ששמעה בסיני לא תגנוב וכו'. אבל אם עבר על אחת משאר מלות אינו ראוי לירצע כי ישא עונו גם שעבר על דעת קונו גם מי שיש בידו לשלם קיבל ענשו בתשלומי כפל כי הגונב חשב להיות לו יותר בממונו ולחסר ממון חבירו וכאשר זמם לעשות כן יעשה לו ואין לו עוד עון אשר חטא. והקושיא הלא הכתוב מדבר בגונב נפשות אפשר לומר דכוונת חז"ל שאין הכתוב מדבר בגניבת ממון בלבד אלא כיון שדרשוהו בגונב נפשות יש בכלל גם גניבת ממון כדכתיב לא תגנובו וגו'. עוד אפשר לי לומר דאפילו את"ל דלא תגנוב ה נו מדבר אלא בגונב נפשות ולא בגונב ממון מ"מ אתי שפיר לפי שגונב נפש אינו חייב רק אם גנב נפש ומכרו דכתיב וכי ימלא אים גונב נפש מאחיו והתעמר בו ומכרו ולכך כשבא זה לאחר שש שנים שיולא לרשות עלמו והוא אומר אהבתי את אדוני לא אלא חפשי הרי הוא גונב נפשות מכלל ישראל ומוכר עלמו ונתקיים בו גונב נפש מישראל ומכרו ראוי לו לירצע ולכך בתחילת הגניבה שהיה גונב ממון לא היה בזה גניבת נפשות ולא נמכר כי בית דין מכרוהו בגניבתו ע"פ התורה אבל כשהגיע זמנו לצאת וברצון עלמו גנב נפשו ומוכר עלמו ראוי לו לירצע. עוד פרשתי בזה ומ"ם ר"ש שהיה דורש כמין חומר מה נשתנה דלת ומזוזה וכולי שהכוונה היא להיות שר' יוחנן דרש מה לאתה אוזן לירצע אוזן ששמעה וכולי שכפי אותה דרשה יקשה מש"ס והגישו אל האלהים התינח במי שמכרוהו ב"ד ס"ל והגישו אל האלהים אל הדיינין להמליך במוכריו אבל במוכר עלמו שאין כאן ב"ד להמלך בו כיון שב"ד לא מכרוהו רק הוא מכר את עלמו מהו והגישו אל האלהים ונדרשת ר' שמעון שדקק שדלת ומזוזה היו עדים כשפסח הקב"ה על בתי ישראלים מתיישב שפיר מ"ם והגישו אל האלהים שדורו בפני הדלת והמזוזות לומר כי לי בני ישראל עבדים וכו' שהם העדים וכנון הוא ועי' בספר קף נחר:

יף כד ע"ב **ת"ר** הכהו על עינו וסמאה על אזנו וחרשה עבד יוצא בהן לחירות כנגד עינו ואינו רואה כנגד אזנו ואינו שומע אין עבד יוצא בהן לחירות אמר רב שמן לרב אשי למימרא דקלא לאו כלום הוא והתנא רמי בר יחזקאל תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו משלם נזק שלם ואמר רב יוסף אמרי בי רב סוס שצנף וחמור שנער ושברו כלים בתוך הבית משלמים חצי נזק א"ל שאני אדם דכיון דבר דעת הוא איהו מבעית נפשיה כדתניא המבעית את חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים כיצד תקע באזנו וחרשו פטור אחזו ותקע באזנו וחרשו חייב:

כנגד עיניו. שהכה לכותל והבעיתו בקול ואינו רואה או נתחרש: ושברו. בקול: משלם נזק שלם. כסומכוס דמוקמינן לה בב"ק דאמר בהמה שהזיקה בצרורות משלם נזק שלם: ושברו את הכלים. בקולם: חצי נזק. כדין צרורות לרבנן דפליגי עליה דסומכוס בב"ק ואמרי אינו משלם אלא חצי נזק לצרורות: שאני אדם דבר דעת הוא. הלי נזק וכי מיבעית מדעתיה קמיבעית שהיתן לבו אל פחד קול הבא פתאום:

אמר הבונה אדם בר דעת אין לו להתבהל מקול בעלמא כמ"ש קול פחדים באזניו בשלום שודד יבואנו:

סבי דניזונייא לא אתו לפרקיה דרב חסדא א"ל לרב יף כב המנונא זיל צנעינהו אזל אמר להו מ"ט לא אתו רבנן לפירקא א"ל (מאי) [אמאי] ניתי דבעינן מיניה מילתא ולא פשט לן א"ל מי בעיתו מינאי מידי ולא פשיטנא לכו בעו מיניה עבד שסרסו רבו בבצים מהו כמום שבגלוי דמי או לא לא הוה בידיה א"ל מה שמך א"ל המנונא א"ל לאו המנונא אלא קרנונא אתא לקמיה דרב חסדא א"ל מתניתא בעו מינך דתנן כ"ד ראשי איברים שבאדם כולן אינן מטמאין משום מחיה ואלו הם ראשי אצבעות ידים ורגלים וראשי אזנים וראש החוטם וראש הגויה וראשי דדים שבאשה ר' יהודה אומר אף שבאיש ותני עלה בכולם עבד יוצא בהם לחירות רבי אומר אף הסירוס בן עזאי אומר אף הלשון:

סבי דניזונייא. שם מקום: זיל צנעינהו. אמור אליהם להסגר ולישב בביתם זהו לשון נדוי לת"ח כדאמרינן במ"ק לאמר לו דרך כבוד הסגר ושב בביתך: כמו מום שבגלוי דמי. שהרי אלוים בכים וכרים בחוץ או לא הואיל ומונחים בתוך הכיס: קרנונא. יושב קרנות אתה ולא בעל תורה: מתניתא בעו מינך. גרסינן דמברייתא דתני עלה דמתניתין ר' אומר אף הסירוס יליף לה: אין מטמאין משום מחיה. שם אחד מן הנגעים כדכתיב ומחית בשר חי בשאת וכתיב בה לכל מראה עיני הכהן שתהא כולה נראית כאחד פרט למחיה שהיא במקום משופע ויורד לכל צד שאין יכול לראות ראש הנגע ורגליו כאחד: וראשי אזנים. שפת האוזן: ראש הגויה. גיד: וראשי דדים שבאשה. אבל שבאיש אינם בולטין כ"כ ואין זה שיפוע: לחירות. דכולם אם קללו לו רבו מום שבגלוי הוא ואינו חוזר: רבי אומר אף על הסירוס מוסיף על אלו לענין עבד ושן ועין לא אצטריך ליה לרבי למנות בתוספ' דבהדיא כתיב הילכך קרי בי רב היא ות"ק לא פליג בהא: אף הלשון. שדרכו לראותו כשהוא מדבר ומום שבגלוי היא:

תוספות שמנונא קרנונא. פירש בקונטרס יושב בקרנות אתה ולא בעל תורה. ור"ם פי' אתה אומר המנונא היינו שם נונא דג שם ואינו כן אלא קר נונא דג שהוא קר:

ת"ר הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו ר' יהודה יף כא ע"ב אומר אם בנו זריז *ומוצלח ותלמודו מתקיים בידו

בנוסח ליפה ומצלח

עין יעקב

בליו יכן שאר עו"פין: ר' יהודה אומר אם בנו זריז ומוצלח בנו קודמו. לכאורה משמע דר' יהודה פליג את"ק וסובר דבשניהם שוים ג"כ הבן קודם וברמב"י יה דרי אחא בר יעקב כ"ה דא"ל אנא עדיפנא מינך משמע דבשניהם שוים ג"כ הבן קודם והא דקאמר אם בנו זריז וכו' ולאשמעינן רבותא שאף שהוא זריז ובנו אינו ז"ז ואיה מ"מ דר"י שבנו יהיי קודם לתלות עצמו תופו ומצלח ע"ל מעוס דברה מוכה אנא ואין אנא ונולה כרה ומ כוונם הקרא בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני אבן מפרשי וראבים פ"ק מהלכות ת"ת שבוחר דרי"י לא בא לבא רק דברי פ"ק

כיון בנו קדמו כי הא דרב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוה לקמיה דאביי כי אתא חזיה דלא הוה מחדדן שמעתיה א"ל אנא עדיפנא מינך תיב את ואיזיל אנא שמע אביי דקא אתי הוה ההוא מזיק בי רבנן דאביי דכי הוו עיילין תרין אפי' ביממא הוו מתזקי אמר להו לא ליתיב ליה איניש אושפיזא אפשר דמתרחיש ניסא על בת בההוא בי רבנן אידמי ליה כתנינא דז' רישוותא כל כריעה דכרע נתר חד רישא אמר להו למחר אי לא איתרחיש ניסא סכנתין:

אם היה בני זריז. והלכה רואה שילמוד ממנו ואין לו סיפוק לשניהם ילמוד בנו והוא יטרח אחר מזונות ויספיקנו: בי רבנן. בהמ"ד רחוק מן הישוב היה: לא ליתיב ליה איניש אושפיזא. כדי שהוא על כרחו ילין בבית המדרש ומתוך תפילתו יעשה לו נס ויהרוג את המזיק: בת. לן: על. נכנס: אידמי ליה. המזיק: כתנינא דשבע רישי. כמין לו ז' גלגלות: כל כריעה דכרע. כשהיה מתפלל כל אותו מזיק נפל חד רישא: סכנתין. סכנתם אותי:

מהרש"א אפשר דאיתרחיש ניסא כו'. ק"ק דהיאך דחה אביי אותו למקום סכנה על הספק דשמא יתרחיש נס' וגם אם יתרחיש ניסא יהיו מנכין לו מזכיותיו כדאמר בשבת וי"ל דודאי סמך אביי על תפלתו ומתוך תפלתו לא יהיה ניזוק ויהרוג את המזיק ואין זה מקרי נס אלא שאמר דשמא קודם התפלה יתרחש ניסא ויכו לו מזכיותיו ומשום ספק זה אין למנוע לו הודאי שיהרוג אותו ולזה יתיישב דא"ל למחר אי לא איתרחיש ניסא כו' שהיה מתרעם עליהם שלא תלו הדבר בתפלתו אלא בניסא והבאתם אותי לידי ודאי זה דמנכין לי מזכיותי וד"ק: בתנינא דז' רישוותא כו'. ע"פ מ"ש פ"ק דב"ק שדרו של אדם לאחר ז' שנים נעשה נחש והוא דלא כרע במודים וכתבו התוס' שם משום דבכריעה אמרי' כי זקיף זקיף כי חויא ולזה אמר הכא כיון דכרע זה המקיד מודים נתר ונפל אותו כח של הנחש וז' הרישין דתנינא הם הז' סטרי הטומאה בהבאת הנחש הקדמוני לעולם:

ה סם אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אדם אשה ואח"כ לומד תורה ר' יוחנן אמר ריחים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו:

נושא אשה. דהוי בלא הרהור ואחר כך הולך ולומד תורה: הא לן. בני בבל היו הולכין וגורסין בישיבות התנאים שבא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלין עליו נושא אשה דהוי בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה: להו. לבני א"י הלומדים במקומן אם נושא אשה יהיו צרכי הבית מוטלים עליו ויבטלוהו:

ו סם משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרב המנונא דאדם גדול הוא א"ל כשיבא לידך הביאהו לידי כי אתא חזיה דלא פריס סודרא א"ל מ"ט לא פריסת סודרא א"ל דלא נסיבנא אהדרינהו לאפיה מיניה א"ל חזי דלא חזית לאפאי עד דנסבת רב הונא לטעמיה דאמר בן עשרים שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה בעבירה ס"ד אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה. אמר רבא וכן תנא דבי ר' ישמעאל עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה כיון שהגיעו עשרים שנה ולא נשא אומר תיפח עצמותיו של אותו האיש אמר רב חסדא האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר ואי הוה נסיבנא בארביסר *הוה ל
אמינא לשטן גירא בעיניך. א"ל רבא לרב נתן בר אמי אדידך על צואריה דברך משיתסר ועד כ"ב ואמרי לה
מתמני סרי עד כ"ד כתנאי °חנוך לנער על פי דרכו ר' משלי כב
יהודה ור' נחמיה חד אמר משיתסר ועד כ"ב וח"א מתמני סרי ועד כ"ד:

חזיה. רב הונא להמנונא: דלא פריס סודרא. כדרך הנשואים שהיו רגילין לכסות ראשן: הוה אמינא לשטן גירא בעיניך. כלומר הייתי מתגרה בו ובכן הוא יצה"ר ולא אירא שיכשילני: אדידך על צוארי דברך. בעוד ידיך תקיפה על בנך קודם שיגדל ולא יקבל תוכחתך השיאו אשה: שיתסר שנין. הגיע זמן ליכנס ויותר מכ"ב אל תאחרהו נ"א אדידך על צוארי דברך בשעה שעוד ידך תקיפה עליו הוי זהיר ללמדו תוכחת ואי זה זמנו משיתסר עד כ"ב דקודם משיתסר אין בו דעת לקבל תוכחה כל כך ואחר הכ"ב יקוץ בתוכחת יותר מכ"ב יש לחוש שלא יבעט את עיקר: ע"פ דרכו. דרך שבכל ימיו יהא מתנהג בו חנוך לו בנערותו והיא היא נערותו ר' יהודה ור' נחמיה וכו':

מהרש"א חזי דלא תחזי אפי עד דנסבת כו'. דאמרינן אסור להסתכל פני רשע והיה מחשיבו בלא אשה כרשע כדאמר כל ימיו בהרהור עבירה וק"ל: הקב"ה מצפה לאדם כו'. אמר שהקב"ה מצפה כו' כדאמרינן ביבמות כל שאינו מקיים פ"ו כאילו ממעט הדמות ואמר תיפח עצמותיו לפי שג' שותפין יש באדם ואביו נותן העצמות כדאמרי' במסכ' נדה וזה שאינו מקיים פ"ו וממעט הדמות מהעצמות בנודע זו תיפח עצמותיו: ואי הוה נסיבנא בי"ד ה"א כו'. דקודם י"ד לאו בר עונשין ושטן גירא בעין ע"ש שהעין תחלת סרסור דעבירה וק"ל: חנוך לנער ע"פ דרכו. פירש"י שבכל ימיו יהא מתנהג בו כו' ולשון ע"פ לא משמע כן ונראה לפרש חנוך לנער ע"פ דרך טבעו שלו דהיינו זמנו משיתסר עד כ"ב יש מי שראוי לקבל תוכחה מתחלת י"ו ויש שזמנו מאוחר בכל השנים מי"ו עד כ"ב לפי שכלו וטבעו וכן למ"ד מי"ח כו' היינו יש מתחלת י"ח ויש בזמנו מאוחר בשנים שמי"ח עד כ"ד וכה"ג אמרי' גבי קשו ליה כי תורא כבן ו' וכבן ז' הא לבריא הא לחולה:

א"ר יהושע בן לוי כל המלמד בן בנו תורה מעלה עליו ע"ש
הכתוב כאילו קבלה מהר סיני שנא' °והודעתם דברים ד
לבניך

עין יעקב

[illegible]

לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה׳ אלהיך בחורב ר׳ חייא בר אבא אשכחיה לר׳ יהושע בן לוי דשדי ריסנא ארישיה וקא ממטי ליה לינוקא לבי כנישתא א״ל מאי כולי האי א״ל מי זוטרא מ״ד והודעתם לבניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה׳ אלהיך בחורב מכאן ואילך רבה בר הונא לא טעים אומצא עד דמייתי ליה לינוקא בי מדרשא א״ר חייא בר אבא לא טעים אומצא עד דמקרי לינוקא ומוספיה א״ר ספרא משום
דברים ו ר׳ יהושע בן חנניא מ״ד ושננתם לבניך אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד מי ידע כמה חיי לא צריכא ליומי. לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו
ויקרא יא סופרים כל אותיות שבתורה שהיו אומרים וא״ו דגחון
שם י חציין של אותיות של ספר תורה דרש דרש חציין של
שם יג תיבות והתגלח חציין של פסוקים יכרסמנה חזיר
תהלים פ מיער ע״ן דיער חציין של תהלים באותיות והוא רחום
שם עח יכפר עון חציין דפסוקים:

דשדי ריסנא ארישיה. סדין שהיו רגילין לעטיפת הראש אלא כסוי בעלמא שם על ראשו שלא ילך בגלוי ראש ולא הספיק להתעטף בסודרו: מאי כולי האי. שמיהרת ללאת בלא עטיפה ההוגנת לך: לא טעים אומצא. בשר מעט בגחלים היו רגילין לטעום בבקר: עד דמקרי לינוקא ומוספיה. מסדר לו מה שקרא אתמול ומלמדו עוד פסוק יותר: אלא ושלשתם. מדלא כתיב ושנותם (חד זימנא משמע ושננתם בב׳ נוני״ן ש״מ שישנה אותו שתי פעמים והיינו ושלשתם) שישלשם: ליומי. ימי השבוע: לפיכך נקראים וכו׳. מילתא באפיה נפשיה היא: תלמוד. סברות וטעמי שתימתן של משניות ולהרבם במה שסותרות זו את זו: נקראו ראשונים סופרים. כדכתיב ומשפחות סופרים יושבי יעבץ: וא״ו דגחון. כל הולך על גחון:

תוספות [נקראו סופרים]. ובירושלמי מפרש שעשו כל התורה כולה מספרות כגון אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וארבעה אבות נזיקין וכיוצא בהן:

מהרש״א והודעתם לבניך גו׳ כאילו למדו לבנו כו׳. דכיון שא״א מלמד את בנו הרי ע״י אביהם עד סוף כל הדורות הם יודעים בתורה כי ממנו בא הלמוד לכולם וכאילו הוא היה מלמד בעצמו כולם: שנא׳ והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת גו׳. רש״י בחומש פי׳ לפי פשוטו יום אשר עמדת מוסב על מקרא שלמעלה ממנו אשר ראו עיניך והדרש דהכא ימאן זה אלא דקאי אדסמיך ליה והודעתם לבניך גו׳ שזאת ההודעה לבני בנים ה״ל כאילו הוא יום אשר עמדת גו׳ ולכאורה דעם דור הנדבר ידבר המקרא שהיו בהן הרבה שקבלוה מהר סיני ומאי כאילו קבלה כו׳ דמ״מ כיון דערבות מוקב בסוף מ׳ שנים כאמר כן ולכולם אמר כן שהיו בהם הרבה שלא עמדו עלן הר סיני ועי״ל דלא קאי כאילו קבלה מהר סיני על האב אלא על בן הבן שלא היה בהר סיני ודו״ק: עד דמקרי ליה ומוספיה כו׳. דמה שקרא עמו אתמול לא קרי ליה הודעה ן שכבר ידעו ומ״מ קרא ליה כמי הא דאתמול שיהא חדור בפיו כדדרשי ז ושננתם שלשון שנון וחדוד כדלקמן ואהא מייתי דאמר רב ספרא כו׳ דדריש ושננתם בענין אחר מלשון שניות והיינו משום ד תיב ושננתם בב׳ נוני״ן שישנה לימודו ב׳ פעמים דה״ל עם תחלת למודו ג׳ פעמים וקאמר א״ת ושננתם אלא ושלשתם שהנו״ן מתחלף בלמ״ד באותיות דטלנ״ת וקאמר דישלים למודו במקרא ומשנה ותלמוד ויש לדקדק דמשמע דחייב אדם גם ללמוד עם בנו מקרא ומשנה ותלמוד דהא ושננתם לבניך כתיב ולעיל מקשינן בפשיטות לשמואל מברייתא דקתני למדו מקרא אין מלמדו משנה ויש ליישב דהך ברייתא דלעיל לא איירי אלא בבן בנו כדמסיק כזבולן בן דן ולא כזבולן כו׳ אבל בבנו חייב ללמדו מקרא ומשנ׳ ותלמוד כדמוכח הכא אבל הרא״ש לא כ״כ אלא דבבנו כמי איכו חייב ללמדו רק מקרא ודו״ק: לפיכך נקראו ראשונים סופרים כו׳ וכה״ג דרבי פ׳ חלק ובפ׳ אין דורשין איה סופר כל אותיות שבתורה דלפי פשוטו סופר ממש כמו עזרא הסופר שכן הסופר אין זה במעלות התורה כ״כ כמ״ש סופרי המלך ועוד כ היא מוכרע ממקומו דכתיב סופרי׳ תרעתים שמעתים גומר דכדרש במעלות התורה כמ״ש בסוט׳ ובפ׳ חלק וכן סופר דכתיב גבי איה שוקל דכדרש איה שוקל הק״ו וק״ל: שהיו אומרים וא״ו דגחון כו׳. הכוונה כלפי מ״ש כי התור׳ יש לה מ״ט פנים טהרה ומ״ט פנים טומאה וזה ע״פ חבור אותיות לתיבות והתיבות לפסוקים אבל האותיות אינן מורים רק על שמותיו של הקב״ה שהוא הנסתר גמור של התורה ולפי שהסטרא דשמאלא וכח הטומאה הוא כחש הקדמוני וע״פ מ״ש הולך על גחו״ן זה נחש וע״כ הפסיק באותיות התורה בוי״ו דגחון לרמוז כפי אותיות התורה שהם כולם שמותיו של הקב״ה אין כאן מקום כלל לכח הטומאה׳ דוי״ו דגחון מפסיקו ואמר כי דרש דרש הוא חציין של תיבות כו׳ כי התיבה בחבור אותיות יש לה משמעות לצד הטהרה ולצד הטומאה רמז בתיבת דרש דרש דר״ל שהדרש המכוון של התיבה שניס הם אחד לצד הטהרה וא׳ לצד הטומאה שהם ב׳ חלקי התורה ולפי פשוטו הוא כן כמ״ש דרש דרש ב׳ דרישות היו מפני מה נאכל זה וזה נשרף שהיא דרישה א׳ לצד הטהרה ודרישה שנית לצד הטומאה. ואמר והתגלח הוא הציין של פסוקים. דודאי הפסוק לפי חבורו בתיבו׳ אין לו רק משמעות א׳ לפי פשוטו מ״מ הענין נוגע בשתים בטהרה ובטומאה כי האי קרא והתגלח ואת הנתק לא יגלח והסגיר כולי דמעשה זה איכו מעשה למצורע מוחלט אלא למוסגר שהוא ספק טהור וספק טמא וע״פ כוכה זו בעצמה אמר ע״ן דיער הוא הציין של אותיות מספר תהלים. לפי שהוא נתייסד בתפלות לבטל כחו של

עיון יעקב

שם במדרש שמואל דלמה כריתא קאמר לשון קבלה ולא קאמר הקב״ה מסר תורה למשה או כשיטא הי״ל נ״כ לומר יהושע קיבל תורה ממשה ולבסוף שירן כי הקב״ה נתנה במתנה למשה משא״כ משה מסר ליהושע רק דרך פקדון שלא יכול ליתן לבניו ולהנחיל לזרעו אחריו דוקא ע״ש וכדאיתא בנדרים דף ל״ח א״ר יוסי בר חנינא בתחלה לא נתנה תורה אלא למשה ולזרעו ומשה נהג בו טובת עין ע״ש ואיתא בפרק הפועלים כל שהוא ת״ח וכנו ת״ח וכן בנו ת״ח שוב אין תורה פוסקת מזרעו שנאמר לא ימושו וגו׳ וכדאיתא בכתובות פרק אע״פ דף ס״ב ע״ב ושמע המשולם ע״ש בתוספות ואיתא בחלק מפני מה בני ת״ח עם הארץ שלא יאמרו התורה ירושה הוא להם וא״כ זה שלומד עם בן בנו תורה נתקיים בו המשולש כי בודאי גם עם בנו למד תורה שהרי למד אפילו עם בן בנו וכדכתיב והודעתם לבניך ולבני בניך א״כ הרי כאילו קבלה מהר סיני כמו משה שניתנה התורה במתנה לו ולזרעו: לא טעים אומצא. הא דלא קאמר לא טעים קאם משום דפת ודאי טעים כהשכמה כדאיתא בפרק המוכר והמקבל הפכם אכול בקין וכו׳ פת במלח וקיתון של מים מבטלתן להפיק לא טעים אומצא דהיינו אכילת קבע שהוא סעודה שהיה רגיל לטעום: לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד ל״ל ליומי. והתוס׳ בפ״ק דע״ז פירשו בכל יום ויום ישלש כן א״כ אפשר לומר דלהא״ק בשבתך בביתך לרמות דהיינו תורה שבכתב שאין אתה רשאי לאומרו בע״פ שם להכי לריך ללמוד בשבתו בביתו מתוך הספר ובלכתך בדרך זו משנה שהוא תורה שבע״פ שם זה יכול ללמוד בלכתך בדרך כאשר באמת נהגו כן כמה גדולים ובשכבך ובקומך זה לימוד התלמוד שהוא עיקר הפלפול והעיון שהוא ראוי להיות בלילה דאז. ילותא דעתו: לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה. שם במסדר דבר זו כאן היינו דלא סיימא איך קאמר דישלש שנותיו שליש במקרא הא לימוד המקרא מדה ואינו מדה כדאיתא בפרק אלו מגלחין וגם לאפוקי מדר׳ יוחנן דאמר בסנהדרין דף כ״ד למה נקרא בבל בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד ופי׳ שם רש״י דבתלמוד שלנו אנו סוערים עלמנו מכל הלימודים ע״ש לנכי מייתי שם דנקראו ראשונים סופרים ופי׳ לפרושות שהיו מתמידים בלימוד שמקרא ממש עד שהם

של עמו שהוא כח הטוומאה של כחם הקדמוני ע"כ בא החלוקה והספק באותיות חזיר מיעד שהוא כמו של עשו כדאיתא במדרשו'. ואמר והוא רחום כו' הוא הציון של פסוקים. לומר כי המכוון בחבור האותיות לתיבות ולפסוקי' שאנו מבקשים ומתפללים שירחם הקב"ה עלינו ולא ישחית ע"י האף והחמה שהם מכוחות של מלאכי' משחיתים כדאמרינן בנדרים ודו"ק: *לתלתא פסוקים ויאמר ה'
סייד לגמרא אל משה הנה אנכי בא אליך בעב וגו'. ר"ל משום דבעבור ישמע העם לפי פשוטו אינו טעם אאנכי בא אליך בעב וגומר וע"כ אמרו במערבא שהוא פסוק אחד ור"ל בעבור שישמע העם בדברי עמך יאמינו גם בך לעולם כענין שנאמ' בים סוף ויאמינו בה' ובמשה וגו' ואח"כ ויגד משה את דברי וגומ' לא משמע להו לפי ענינו פסוק אחד דלא מליני בכל הענין דברי השם ית' למשה ושוב דברי משה לישראל בפסוק אחד ודו"ק:

הרי"ף המלמד בנו תורה כאילו קבלו וכו'. הטעם הוא כיון שלא ניתנה תורה לישראל אלא מתוך ערבנות הבנים שהם ילמדו התורה בטהרה ובשכל שאין בו חטא א"כ המלמד בנו תורה הוא יורה שמקבל התורה מאהבה כיון שמשתדל להשלים ערבונותו ותתקיים התורה בשכל שאין בו חטא ומי שאינו מלמד בנו אדם אינו מקיים התנאי של קבלת התורה שנאי' והודעתם לבניך וסמיך ליה יום אשר עמדת וגו': מ"ד ושננתם א"ת ושננתם וכו'. פרש"י מדלא כתיב ושניתם חד זימנא מאי ושננתם בב' כוני"ן ש"מ שישמע אותו ב' פעמים והיינו ושלשתם שישלשם לימי השבוע ע"כ. ועדיין הדבר צריך תלמוד היאך למדנו ושלשתם ואפשר דכיון דכתיב והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום היינו אחת וחזר לומר ושננתם דהיינו ב' פעמים זולת האי היינו ג' ואי כתב ושניתם היינו אומרים ב' עם האי הראשונה ומדכתיב ושננתם הם ב' זולת האי דהיינו ג' ואין הכוונה לומר שמקרא ג' פעמים דהכל לפי מה שהוא אדם יש לאומרו בפעם אחד ויש ב' פעמים אלא ישלש שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד: לפיכך נקראו סופרים וכו'. קשה מ"ש לפיכך ורש"י כתב מילתא באפי נפשיה היא ולעד"נ כיון שדקדק מ"ש ושננתם בנו"ן יתירה ולא אמר ושניתם שפי' לומר ושלשתם כפרש"י ז"ל א"כ בכלל שסופרים אותיות התורה יש ג"כ מספר נו"ן יתירה שבושננתם ולדרשא קאתיא ובתוס' נקראו סופרים פירש"י כדכתיב ומשפחות סופרים יושבי יעבץ ובירושלמי מפרש שעשו כל התורה מספרות כגון אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וד' אבות נזיקין ואפשר לומר שפרש"י ז"ל לא פליג על הירושלמי דהא והא איתנהו ושייכי ביה אמנם נראה שהם נקראו סופרים על מספר המשנה מ' מלאכות ד' אבות נזיקין וכו' תו ליכא למדרש שהיו סופרים מבני יעבץ לפי שבימי יעבץ עדיין לא נעשו ומספרות הללו שבימי רבי נשנית המשנה ונעשו המספרות אבות מלאכות מ' חסר א' ד' אבות נזיקין ובאותו זמן לא נקראו סופרים אלא על מספר אותיות התורה:

ח סס **ת"ר** (ה') [חמשת] אלפים ותתפ"ח פסוקים הויין ס"ת
סס יתר עליו ספר תהלים ח' חסר ממנו דברי הימים
תריס ז ח' ת"ר °ושננתם שיהיו ד"ת מחודדים בפיך שאם ישאל
לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר אלא אמור לו מיד
סס ע"ב שנאמר *°אמור לחכמה אחותי את וגו' ואומר °קשרם
משלי ז על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ואומר °כחצים ביד
סס תהלים גבור כן בני הנעורים ואומר °חציך שנונים. ואומר
קכז °אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם [לא יבשו]
סס מה כי ידברו את אויבים בשער מאי את אויבים בשער א"ר
סס קכז חייא בר אבא אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין
בתורה בשער אחד נעשים שונאים זה את זה ואינם

זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה שנאמ' °את במדבר כא
והב בסופה אל תקרי בסופה אלא בסופה:

חסר ממנו. ממנין ספר תורה: יהיו מחודדין בפיך. חזור עליהם ודוק בשומקם: שאם ישאלך אדם לא תצטרך לגמגם. אלא שתוכל לומר מיד: אמור לחכמה אחותי את. שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך א"כ מסיפא דקרא ומודע לבינה תקרא שתהא ידוע לך: כחצים ביד גבור. שנלחם בהם עם אויביו כן בני הנעורים תלמידיו של אדם קרוין בניו כמ"ש חזקיה °בני אל ד"ה כט תשלו ואומר הנה אנכי והילדים אשר נתן לי וגו': אשר מלא את אשפתו מהם. משום דדמיכהו לחצים נקט מלוי אשפה: את אויבים בשער. סיפא דאשרי הגבר הוא: נעשו אויבים. מתוך שמקשים זה את זה ואין זה מקבל דברי זה: את והב בסופה. הכי דריש לה ספר מלחמות מלחמה שע"י ספר אהבה יש בסופה:

תוספות אל תגמגם ותאמר לו. והא דאמרי' באלו מגילות דלורכא מרבנן משני בדבוריה במס'. אומר ר"ת דהיינו אם שואלין אותו למדת מסכת זו אל (תתגאה) [יתגאה] לומר (שלמדת) [שלמדה] כלומר למדתי הרבה אבל אם שואלין אותו דבר הלכה [או שצריכין] ללמוד ממנו מסכת צריך שיהו מחודדין בפיו שלא יגמגם בדבר ולא דמי להא דאמר מר למד לשונך לומר איני יודע. שמא תתבדה ותאחז דהיינו במילי דעלמא ואפי' בד"ת י"ל שלא יאמר יודע אני דבר להתפאר בכך אלא מה שיודע יורה וילמד לתלמידים ע"כ:

מהרש"א יתר עליו תהלים ח'. בת"י ותימא דע"כ בחומש יש יותר דאפילו אם יהיו פסוקי תהלים מג' תיבות בלבד אינן כ"כ כמו שיש בחומש עכ"ל ולא הבנתי התמיה' כיון דמסיק בחומש כמי לא בקיאינן איימא דג' או ד' פסוקים דילן בחומש הוא חדא דידהו וק"ל: שנאמר אמור לחכמה אחותי גומ'. פרש"י שתהא בקי כו' א"כ מסיפא דקרא ומודע גו' עכ"ל וכפירוש ראשון מפורש בהדיא בגמר' בפ"ק דסנהדרין וע"ש בחידושינו: קשרם על אצבעותיך גו'. כמה קראי מקמיה דהאי קרא בכה"ג כתיבי שם קשרם על גרגרותיך גומ' קשרם על לוח לבך גו' אבל מהאי קרא דמייתי משמע ליה דתהא רגיל ושגור בידך כ"כ שתוכל להבין בהם בלי דבור גם ברמיזות יד ואצבע דהיינו קשרם על אצבעותיך וק"ל: כחצים ביד גבור כן בני הנעורים גו'. דעיקר החידוד והשנון בימי נערות דלענין שנון מדמה בני נעורים לחץ ומייתי דמליכו שנון גבי חץ חלי גבור שנונים חליך שנונים ואומר אשרי הגבר גומ' משמע דלא בנעורים מדבר אלא עם רבם אשרי רבם שהוא גבור שלהם כי מלא את אשפתו שהוא בא כענין תיק החצים מאותן תלמידים שהם שנונים כחצים הללו וע"ל אשפה ממש כי יש ב"ב המוכנים את הנערים ומלמדם בביתם שאומרים שהם ממלאים ביתם באשפה וע"כ אמר אשרי הגבר אשר מלא על ידיהם את ביתו באשפה ואינו מונע ביתו מהם וק"ל: לא יבושו כי ידברו את אויבים וגו'. מכי ידברו גו' משמע להו דלא במלחמת אויב ממש אמר אלא במלחמת אויב בתורה איירי דבתחלה נעשו אויבי' ולבסוף נעשו אוהבים שנא' את והב שהיא חסר א' וכמו והוא אהב ומליכו כה"ג חסר א' כמו שפרש"י בחומש גבי ויומש חושך. ואמר א"ת בסופה כו'. יש לעיין בזה דהא אמלחמה קאי כפרש"י ומליכו בה לשון נקבה ותכבד המלחמה ותוסף עוד מלחמה כמ"ש התוספות בר"פ

בקיאין כחסרות ויתרות וסופרין כל אותיות ותיבות ופסוקים שבתורה וכו' ועיין בחידושינו פ"ב דאבות משנה ה' מה שכתבנו ע"ז ודוק דרש ע"ש: ת"ר ה' אלפים ותתפ"ח פסוקים הוויין ס"ת. אע"ג דלפי המנין שלפנינו אינם כ"כ וכן שנוס פסוקי תהלים יתירים הרבה מ"מ הא קאמר מתחלי' שם בש"ס דאנן לא בקיאין בשנוס פסוקי ובמערבא פסקי לקרא לתלתא פסוקי ע"ש:
ושננתם שיהא דברי תורה מחודדין בפיך. וזה דקאמר ולבניך ופרש"י כחומש אלו תלמידים שע"י התלמידים נעשים דברי תורה מחודדים בפיך כי מתלמידים יותר מכולם וכדאיתא בגדה דף י"ד ע"ב רבי ר"ש מפיבשים הוא ושכיחי רבנן קמי' ומחדדו שמעתתיה ע"ש ואפשר לפרש ג"ב ושננתם כפשוטו לשון שניות שילמוד וישנה (ועי"ז יהיה דברי תורה מחודדין בפיו

בר"פ וספיר כתיב בסופה בלשון נקבה דהיינו בסוף המלחמה וכ"ל נהגים בגמרא א"ת בסופה אלא בסופן בנ"ן ור"ל כיון דאמלחמות דקרא קאי שהוא לשון רבים לא שייך בסופה שהוא לשון יחיד נקב' אחת אלא בסופן בנ"ן שהוא ל' נקבות רבות וק"ל:

הרי"ף ואומר אשרי הגבר וכו' מאי את אויבים בשער א"ר חייא בר אבא אפילו האב ובנו הרב ותלמידו וכו'. וקשה למה הביא כל אלו הכתובים ומאי ואומר ועוד קשה מה הוקשה לו בפסוק את אויבים בשער שהדבר מובן מעצמו שהגבר שיש לו בנים או תלמידים גם כי לו אויבים לא יבוש ולא יכלם מפניהם כי בניו ותלמידיו המה בעוזריו וע"ק דילמא כי ידברו את אויבים הוא על שאר ת"ח שהם אויבים זה לזה אבל אב ובנו ורב ותלמידו לא היו בכלל זה וע"ק מנ"ל שאינם זזים עד שנעשים אוהבים זה לזה והרי לא הוזכרו כאן האהבה ואם למדו דבר זה מפסוק את והב בסופה מנין לנו לדורשו בפסוק את אויבים בשער ועוד דאם ה"ל דאב ובנו רב ותלמידו נעשים אויבים זה לזה דילמא שנאתם לעולם תעמוד אע"פ שנשאר ת"ח חוזרים להיות אוהבים מ"מ באב ובנו שהתרים הבן או התלמיד כנגדו יהיה חתום בלבו כעסו ואגב אורחין נבאר לי רש"י שפירש את אויבים בשער סיפא דאשרי הגבר הוא ומה בא ללמדנו. ונראה שבא ללמדנו שהלמד תורה יהיו ד"ת שגורים בפיו שלא יגמגם אלא כשם שברור על אחותו שאסורה לו כך יהיה בקי בדינים על אסור אסור וכ"ת מה יעשה אדם להגיע למדה הזו כי זו מתת אלהים היא לזכור את תלמודו לז"א ואומר קשרם על אצבעותיך דהיינו לכתוב בידו ובאצבעותיו את תלמודו וזה כתבים על לוח לבו וכן ע"י התלמידים יהיה קבוע תלמודו כמ"ש ומתלמידי יותר מכולם עוד אפשר שהביא ואומר קשרם שהה"ל אינו אומר אחותי את על בירור תלמודו אלא שיהיה אדוק בתורה כמו שאדוק באחותו ובקרובו שהוא מודע לבינה לז"א ואומר קשרם על אצבעותיך להיות תלמודך גלוי בין עיניך כאצבעותיך וכ"ת תינח שילמוד ומנין שיהיו מחודדין ד"ת לז"א כחצים ביד גבור שהם שנונים כך תתחדד ע"י בניך אלו תלמידים כי ומתלמידי יותר מכולם וזהו שהכתוב אומר כחצים ביד גבור כן בני הנעורים בהם התלמידים הנקראים בנים וצריכין להיות תלמודם הגון שנון ומחודד בפירוש שהרי נמשלו לחצים כדכתיב התם חצי גבור שנונים הרי שחצים הכתובים כאן הוא על השינון של בני הנעורים וכ"ת מה שכרו של הלומד בשינון וחידוד לזה הביא קרא דכתיב אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו וגו' ומה שהקשה מאי את אויבים בשער הוא דהל"ל כי ידבר בשער את אויבים אבל כשהוא אומר ידבר את אויבים ומפרש היכן ידברו שהוא בשער הוא לשון מעוקם לז"א אפילו אב ובנו נעשים אויבים ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים וה"ק שהם אויבים בזמן שעודם בשער כי נאמר בגמרו לימודם בשער נעשו אוהבים זה לזה ואפקא לן נמי אב ובנו רב ותלמידו מדכתיב אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם דהיינו הנעורים בהם הבנים והתלמידים שהם הגונים אשר לא יבושו בלימודם כי ידברו עם חברי הישיבה מרוב חידודם שהם כחצים ביד גבור שנונים ומהו שכרו של זה האיש שמלא אשפתו מאלו הבנים והתלמידים שהוא נמנה עם שאר ת"ח שנעשים אויבים בשער בלבד ולא אחר גמר לימודם בשער שנעשו אוהבים זה לזה וגם זה האיש שהוא האב עם הבן או הרב עם התלמיד לא יהיה אויב עם בנו ותלמידו אף ע"פ שמשיבו על פניו לומר אינו כך מ"מ אינו נעשה אויב עם הבן והתלמיד אלא בשער בלבד כמו שאר החברים זה עם זה ולאחר לאחר מהשער נעשים אוהבים דס"ד אע"פ שאר החברים יחזרו לאוהבים אחר שיהיו אויבים מ"מ האב עם הבן או הרב עם התלמיד שנגד בלימוד תהיה עברתו שמורה נצח על שהתרים נגד כנגדו ועכ"ז הבטיחו להיות מאושר שאין אויבים אלא בשער אינו זז משם עד שנעשו אוהבים ולזה כיון רש"י ז"ל לומר אויבים בשער סיפיה דאשרי הגבר הוא לפי שקשה בפסוק שאם המאושר הוא במ"ש לא יבושו ואויבים בשער הוא סיפיה דלא יבושו א"כ הל"ל אשרי הגבר לא יבוש בלשון יחיד אלא סיפיה דאשרי הגבר הוא מ"ש את אויבים בשער וה"ק אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו כלו' שהם בנים שלא יבושו כי ידברו ומהו שכרו של הגבר שמלא אשפתו מהם שאע"פ שמתרים נגד כנגדו לא יבושו כי ידברו קשות עם אביהם או רבם מ"מ אינם אויבים אלא בשער ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה לזה:

הדרושים מה שכתב מהרש"א בד"ה יתר עליו תהלים ס' וכו' ולא שנותי השמיטה וכו' עכ"ל. נלע"ד דאפשר בזה הוא תמיהי של תוס' אחרי דתיר בלשונם בפירוש שבוס המספר של פסוקי תורה ה' אלפים ותתפ"ח ועל סך זו אמרו יותר עליו תהלים א"כ תמיהתם שפיר דאפילו אם יהו פסוקי תהלים מני היבות אינו כל כך כמו שיש בתומם כי בתהלים אינו הלא אלפים וחמש מאות וכיו"ז וק"ל:

ת"ר ושמתם סם תם נמשלה תורה כסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי כך הקב"ה אמר להם לישראל בני בראתי יצה"ר ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר הלא אם תטיב שאת ואם אין אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו שנאמר לפתח חטאת רובץ ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך שנא' ואליך תשוקתו ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנאמר ואתה תמשל בו:

ושמתם. את דברי: סם תם. כלם בא"ט חבר בוס הללה: **מה שהנאתך.** כל מה דבעתך (כח) [טסה] הימנו ואפי' דבש וכל מיני מתיקה שקשים למכה: **נומי.** נומי פירקי"לא בלע"ז: **אם תטיב.** לקח טוב: **שאת.** סתכלא על ילרך: **משאו ומתנו.** כל ילה"ר באדם להכשילו: **ואם אתה רוצה.** עסוק בתורה ואתה מושל בו:

מהרש"א ושמתם סם תם כו'. דלשון שימה לא יפול אלא דבר כמ"ש פ"ק דסנהדרין גבי אשר תשים אלו כלי הדיינין ופי' רש"י שם דשייכא בהו שימת דבר המטולטל כו' עכ"ל ונדרך לחות נקט סם חיים במקום סם תם כי בהיפך נחש הוא מת שיהיה לו סם המות למכתו כמ"ש שהוא ילה"ר הוא מלאך המות. ושמשל אכול מה שהנאתך כו'. יש לפרש במשל דכל זמן שאתה עוסק בתורה שהיא הרטיה ע"ג מכתך שהוא ילה"ר אכול מה שהנאתך כו' ר"ל שתוכל להנות ומתענוגי עה"ז ולא אתה בא לידי עבירה כי התורה מגינה לו כרטיה זו שמגינה על המכה שלא תעלה נומי אבל כשאין אתם עוסקים בתורה שהוא העברת הרטיה מן המכה א"א שלא יבא לידי עבירה כיצנן ולא ע"ה חסיד באינו יודע בוש יכשל. ויש לעיין שאמר כך אמר הקב"ה לישראל בני אין אתם נמסרים בידו שנאמר הלא אם תטיב שאת גו'. וזה הכתוב לקין נאמר ויש ליישב דלכאורה הענין כפול שאמר אם תטיב שאת כפרש"י שתתגבר על ילה"ר למשול בו ול"ל לנוכתב טוב אתה תמשל בו וע"כ אמרו תחלת המקרא אם תטיב גומר לבני ישראל כאומר להם נתנה התורה שנקראת לקח טוב אבל לקין לא נתנה התורה ולעפ"כ קאמר לו כי הבחירה נתונה לו שנאמר ואתה תמשל בו:

ס"ל

עין יעקב

בש"ו לי"ד לעיתן כפרש"י) כי מתחלה הת ואח"כ כתה כדאיתא בברכות דף ס"ג ע"ב ובב"ז דף י"ט ע"א לשלם יגרע אינו ואח"כ יגנה ע"ש: שם תם יתגל התורה כסם חיים. ומלת תם צ"ן במהרש"א ועי' כ"ע י"ד דאיתא בעירובין דף נ"ד אמר ר' יהודה בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם כיו אדם נותן לחבירו סם יפה לזה וקשה לזה והקב"ה נתן תורה לישראל סם חיים לכל גופו שנאמר ולכל בשרו מרפא להיק שם חם וע"ל דלהיק שם שם עי' אים יום ישב אהלים שנותר מוריה לבית כאחורינו כצבית, ל ייתנו ם סמא דחיי ולמתעסקים סמא דמותא לפי שלומד שלא לשמה ונכנס בו פרעומים הגימור ואינו חם יוסר לבית סם תם: אבול מה שהנאתך. הגבל דותה לנינבל דתי שלוגי הרים סיל לכנף ניפו נתשנים לסנור כח תלום הילה"ר ובדאמרינן אי פגע בך כי רב דיתיב בתצביתא לית בבלך בירנא ולין ת"ח יבאו לישב בתצבית ברייתא בתצבית דף י"ט ע"ב אם אינו נוהג תדה לריך לסנף עצמו שלא יגבר ע"י סרום ילה"ר וזה שאמר כך ייי בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין כמו זה בנין מתיקין הגהבל בו ח שיבול לבטל ליתם בשינו פגום כך התורה הוא שבכין אבל הת"ח ביטול לגזול ושבא ילפרך ... אם עלנו ובטל עי' מילה"ר: ואם אתה רוצה אתה מושל בו. כלומר שאינו בעבר בינתים בידו

פסים

הכ"ק פי' ושמתם שם תם כו'. יש לדקדק כי מנא לנו לחז"ל לדרוש ושמתם סם תם ולהוציא המקרא מפשוטו ועוד למה הזכיר ענין התורה שהיא סם תם בפרשה זו של והיה אם שמוע תשמעו כי מה ענינה כאן ונדקדק ג"כ מאי סם תם דמשמע שיש סם אחר שאינו תם וסם זה שנאמר גם חז"ל ד"ת וזאת התורה אשר שם משה וגו' זכה נעשה לו סם חיים לא זכה נעשה לו סם המות ולא אמר שם סם תם. וגם נפלא שם שז"ל נתחז"ל להוציא מפשוטו. ועו"ק ומי למה הוצרך להביא משל ומליצה דז"ל מיד בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין ועו"ק שאין המשל דומה לנמשל שבמשל אמר המלך כל זמן שהרטיה בידך אכול מאי דאהנך ובנמשל אין לומר כן דיעשה כל מה בלבו ספק דא"כ התורה לא רפואה היא. ועו"ק כפל הענין שאומר אם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו וחזר לומר אם אתה רוצה אתה מושל בו שהם הם הדברים וג"כ בפסוק ל"ל באומר הלא אם תטיב שאת וחזר לומר ואתה תמשל בו ועו"ק מ"ש ולא עוד אלא שינשאו ומתנו בך דמשמע שהיא רעה גדולה ומרובה יותר מהראשונה ובזעת אין לו הבנה ונראה לענ"ד שחז"ל דקדקו ב' דקדוקים אחד מצד הלשון ואחד מצד הענין שמצד הלשון לא שייך לומר שימה בדברים והיל"ל ולמדתם את דברי אלה וכן דקדקו בפסוק וזאת התורה אשר שם משה דהיל"ל אשר דבר משה ולכך דרשו שהוא מלשון סם זכה נעשה לו סם חיים ובפסוק זה דקדקו ג"כ מצד הענין כי למה אמר ושמתם את דברי אחר השמרו לכם פן יפתה לבבכם והיל"ל קודם לכן סמוך לוהיה אם שמוע תשמעו וגו' יאמר ושמתם את דברי וגו' ונתתי מטר ארצכם וגו' ועו"ק למה לא נכתב פסוק ושמתם את דברי בפרשה שמע ישראל לזה דרשו שהוא לרמוז סם תם. וביאור הענין הוא מ"ש התורה לפי שאין היצה"ר מקטרג אלא בזמן שבא האדם לקיים מצותיה של תורה ורואה כדבר שכן י"ג שנים שמגיע האדם לכלל המצות שלא חי את יצה"ט באדם כהיות. לו לב"ה והיצה"ר שיקום להתגבר עליו לבטלו מהמצות וקודם י"ג שעדיין האדם לא נתחייב במצוה לא הוצרך ליצה"ט לפי שאינו מקטרג אלא על קיום המצוה ולזה"א והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי שאם יקום כנגדך היצה"ר להחטיאך תשמרו לך פן יפתה לבבך לכן צריך אתה לבקש תם שהם ד"ת והוא שאמרה התורה ואכלת ושבעת ומתוך השביעה תשמרו לכם פן יפתה לבבכם וז"ש השמרו לכם מן השביעה כי השביעה גורמת עון פן יפתה לבבכם וסרתם וגו'. ואם באולי נכשלתם בשביעה ואזי הזמנתי לכם סם תם ורפואה למכת השביעה שהיא עסק התורה והיא סם חיים לרפואת השביעה במשל המלך שאמר לבנו כל זמן שהרטיה על המכה אכול מה דאהנך כך אמר הקב"ה כיון שאתם עוסקים בתורה אף ע"פ שתאכלו ותשבעו בשר מ"מ התורה היא תבלין ליצה"ר המושל באדם מתוך שביעה ומ"ש סם תם הוא אע"פ שיש סם אחר כנגד יצה"ר שהיא התשובה וכן אחז"ל יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה וכן הצדקה היא מכנעת ליצה"ר כמ"ש חז"ל על פסוק אשריכם זורעי על כל מים מ"מ אינם סמנים תמימים לפי שיצה"ר של האדם מתחדש עליו בכל יום ויום ואם היום הוא כלהו בתשובה או בזכרון יום המות וצדקה למחר ישוב ויערוך עמו מלחמה אחרת ולא הועילו הסמנים אלא דבר יום ביומו אבל סם עסק התורה הוא סם תם. ולז"א ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך כלומר אם לא תטיב דהיינו בעסק התורה שנקרא לקח טוב אע"פ שתעשה תשובה או תזכור יום המיתה או תעשה צדקה עדיין משאו ומתנו בך כי בכל יום הוא מעורר מלחמות ומחדש תמיד דכתיב רק רע כל היום אבל אם תטיב לעסוק בתורה הנקרא לקח טוב מסתלק מכל וכל כי הוא נמסר בידך ולא ירים ראש ונמצא זהו סם תם יותר מהכל ואם אתה רוצה אתה מושל בו הכוונה שקודם הבטיחו שלא יהיה נמסר ביד יצרו אבל לא הובטח שימסור יצרו בידו ואם יתמיד בעסק התורה עוד ישוב וימשול ויתגבר ביצרו וזהו ואתה תמשל בו כלומר כי אם היצה"ר היה לך מושל והריית ראש כיון שנלכתו במצא שהוא גרם לך המכשלה ובפשטיה דקרא כ"ל לפרש כם ונשל הספחת שאיתא בספר הזהר שצוה המלך לפתות לבנו והיתה ונרדפתו לפתותו לעבור רצון המלך כך צוה הקב"ה ליצה"ר להחטיא האדם למען ינסנו אם יעשה רצון אביו שבשמים והיצר הרע אע"פ שמתגבר להחטיא האדם הוא רוצה שהאדם יתגבר עליו וינצחנו וזש"ה ואליך תשוקתו של יצה"ר להחטיאך ובא תשוקתו הוא שאתה תמשול בו ותכניעהו ולא ימשול הוא בך להחטיאך כי רצונו לעשות רצון יוצרו כמו דקדקתי דמיון דהביא פסוק ושמתם סם תם היא התורה ויצה"ר למה הביא פסוק הלא אם תטיב שאת וגו' ועו"ק שאין הנמשל דומה למשל שהרטיה בא לאחר המכה ובנמשל העוסק בתורה אין יצה"ר שולט בו ואינו בא לידי מכה. אמנם כ"ל שהתורה היא סם תם לפי שיש סם אחר שהוא יזכור יום המיתה הוא מועיל לעקור שלא יתגבר יצה"ר אבל לתקן מה שכבר נכשל וחטא אינו מועיל וכן התשובה מועיל לשעבר אבל עדיין אפשר שישוב לחטא אבל התורה היא סם תם לתקן לשעבר הרטייה למכה וגם להבא שלא ישלוט בו יצרו וזהו מפורש בפסוק הלא אם תטיב שאת שאין יצה"ר שולט בו ולא עוד אלא שהתורה היא סם תם שמגינה ומצלא לעולם אבל זכירת המיתה והתשובה היא לפי שעה כי כל משאו ומתנו של היצה"ר הוא בך שמתחדש כל שעה:

ת"ר קשה יצה"ר שאפילו יוצרו קראו רע שנאמר °כי יצר לב האדם רע מנעוריו א"ר יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום שנאמר °רק רע כל היום. אמר (ר"ל) [ר' שמעון בן לוי] יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר °צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנא' °ה' לא יעזבנו בידו. תנא דבי ר' ישמעאל בני אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמ' °הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע [אם אבן היא נימוח] שנא' °הוי כל צמא לכו למים ואומר °אבנים שחקו מים:

בראשית ח · שם ו · תהלים לז · שם · ירמיה כג · ישעיה נה · איוב יד

כל היום. קרא יתירה הוא ללמדך שכל שעות היום רעתו מתחדשת: מנוול זה. יצה"ר מהגרה בך: מתפוצץ. שהתורה כאש מגבלם המפעפע את הברזל:

תוספות אם ברזל הוא מתפוצץ תימה דהאי קרא משמע שהפטיש מפוצץ סלע ומשברו וכן קשה דבפ' דיני ממונות דקאמר מה פטיש מתחלק לכמה ניצוצות אף ד"ת מתחלק לכמה טעמים. ושם גרים דפטיש מתחלק ול"ג יתחלק ויש שגורסין כאן אם ברזל הוא מפעפע ואם סלע הוא מתפוצץ שנא' הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע שהאש מפעפע הברזל והפטיש מפוצץ הסלע ור"ת מפרש שהסלע משבר הברזל וה"ק וכפטיש יפוצץ מכח הסלע כדאמרי' בנדרים מעשה באחד שלקח ספיריות לבודקו נתנו על הסדן והכה בקורנס נסדק הקורנס ונחלק הסדן וספירינון לא זז ממקומו ע"כ. ועיין בפרק הש"ס מה שכתב שם בשם הריטב"א ז"ל:

מהרש"א קשה יצה"ר שאפי' יוצרו קרא' רע כו'. דר"ת שהפועל הדבר לא יגנה מלאכתו ואפ"ה קאמר בו שיוצרו גינהו וקראו רע ובמ"ש אוי לה לעיסה כו' ועי"ל שאפ"ה יוצר שברא לטובת האדם כדי שיזכה על ידו אם ינצחנו כמ"ש כי טוב מאד זה יצה"ר מ"מ קראו רע ע"ש שמחשבתו כל ימיו הוא להרע כמ"ש הוא השטן הוא היצה"ר הוא מלאך המות והו"ק: יצרו של אדם מתחדש כו'. הכונה בזה דלגבי כח הבהמה שהוא של הגופני אמר שיצרו מתחדש עליו בכל יום להחטיאו בהרהור הלב מה שאין דרכו בכך במיני אמו כדאמרינן פרק היפלת ולכך נקרי דבר חדש ומייתי רק רע כל היום כדאמרי' דאין אדם ניצול מהרהור עבירה אבל לגבי כח הגופני בדרכו בכך אמר שמתגבר עליו להזקיק כל

עיון יעקב

אפי' אם אתה חוזר בתשובה וחוזר כל ימותיך אתה משיל בו כי גדולה תשובה ומהורן בזה מ"ש הרש"א פירנך כשל והא הו ליה. **ת"ר** קשה יצה"ר שאפי' יוצרו קראו רע. ועייתי הא' פ"ר כאן לומר כך אע"פ שאמרתי שהתורה היא תבלין ליצה"ר חפ"ה צריך התפעלות והתבוננות ... קראו רע עד באות לא תוסיף לקבל עוד. תנו' כי יצר לב אדם רע מנעוריו אע"פ שהתורה היא תבלין. א"ר יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום. עיין בהרוב... בלא יוכל לפתות רצונו והחטיאו אותו ביום זה בא זה דבר עבירה מתחדש עליו ביום אחר להחטיאו ... עליו בכל יום ... לפי שהצדיק מוסיף מעלה על מעלתו בכל יום ... אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש ... ואם נתגבר עליו יצרו עוד יוסר בהבנורים ... כיון דתהברו ... יעקב בתורה כדפי'

על חומר שלו ולזה אמר מבקש להמיתו דבגוף שייך מיתה ודבר שלמד מענייכו הוא דהאי קרא צופה רשע גו' בשטן איירי ולא ברשע אדם מדכתיב לעיל מיניה פי צדיק יהגה גו' תורת אלהיו בלבו גומר וע"ז אמר צופה רשע לצדיק להחטיאו ולהמיתו כמ"ש הוא השטן הוא היצה"ר הוא מלאך המות ואמר שהקב"ה עוזרו מלהחטיאו דאף ע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ הבא לטהר מסייעין אותו: אם פגע בך מנוול זה כו'. קראו כך ע"ש מבית האסורים יצא למלוך כמ"ש לפתח חטאת רובץ מטעה שיוצא ממעי אמו ממקום סרחון וטינופת כפרש"י בקהלת. אמר משכהו לב"ה. למקו' תורה שהוא התבלין ליצה"ר כדלעיל. ואמר אם אבן הוא. מלד הגוף והחומר הוא כמוה כחומר ע"י התורה: ואם ברזל הוא. להחטיאו מלד כח הכשמה: הוא מתפוצץ. ע"י התורה וזה שדימה התורה לאש מלד כח הכשמה שהברזל מתפולץ על ידו כפי' התוס' ודימה התורה למים מלד כח הגוף שהאבן כמוה ע"י וק"ל:

הרי"ף יצרו של אדם מתחדש עליו וכו'. יש לדקדק למה הביא כל אחד פסוק אחר ונמאי בינייהו דנקט זה מתחדש ונקט זה מתגבר. ונראה דר' יצחק דיבר ברשע שנכנס יצה"ר ויכול לו היצה"ר ובכל יום מתחדש להחטיאו פעם אחר פעם בלי כח וגבורה ולכך הביא פסוק של כל היום שהוא כדור המגול שהיו רשעים ורשב"ל מדבר בצדיק שנלחם עם יצרו הרע וירא יצה"ר כי לא יכול לו ונתגבר עליו בכמה תחבולות ולכך הביא פסוק צופה רשע שהוא היצה"ר לצדיק ומבקש תחבולות בגבורות להתגבר עליו להמיתו:

יא [פיסקא האב חייב בבנו וכו'] וללמדו אומנות מנא לן אמר חזקיה דאמר קרא °ראה חיים עם אשה אשר אהבת אם אשה ממש [היא] כשם שחייב להשיאו כך חייב ללמדו אומנות אם תורה היא כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות. וי"א אף להשיטו בנהר מ"ט חיותיה היא ר' יהודה אומר כל שאינו מלמדו אומנות כאילו מלמדו לסטות מאי בינייהו איכא בינייהו דאגמריה (נמי) עיסקא: קהלת ט

ראה חיים. אומנות שתחיה בו עם אשה מקים אומנו' לאשה: אם אשה. האמורה כאן אשה ממש היא כשם שמלינו שחייב אדם להשיאו אשה כך חייב וכו': מאי בינייהו. מאי קא מוסיף ר' יהודה: עיסקא. אם למדו סחורה לת"ק הרי למדו חיים לר' יהודה דאמר (לטעוניה) [לטעמא] אומנות דוקא שכמה פעמים שאין לו במה לעשות סחורה ועומד ומלסטם:

מהרש"א אם אשה ממש כשם שחייב להשיאו כך כו'. המקרא על עלמו ידבר אבל מהקישא יליף דגם באביו הדין כן ותלה הדבר באשה דכמו דמנשיאו ביותר לריך לאומנות להחיות גם את אשתו ולפי הדרש אם תורה היא תלה הדבר בתורה דגם אם הוא עוסק תמיד בתורה לריך לאומנו' ולא יסמוך על הנס כדאמרי' כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה ובחסידים הראשונים כמי לא אמרו בברכות אלא שעשו תורתן קבע ומלאכתן עראי והיא מתברכת ודו"ק:

הרי"ף *נותן לה מידי ולבשיים כו'. וקשה דא"כ הוה לן לחיובי לאב לפרנס לבתו ולהשיאה כמו שמחוייב להשיא לבנ דתרוייהו מחד

קרא נפקא קחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו וגו' ועיק מה שאמר בשלמא בנו בידו דהכי בנו אינו ביד אביו לישא מה שירלה אביו אם הוא אינו רולה ואדרבה בתו היא יותר ביד האב להשיאה בקטנותה או בנעוריה כי האב זכאי בבתו וכו' והיכי מתמה אלא בתו בידו ואם הוא שאינו יכול להרגיל לה אנשים להשיאה כפרש"י כן הבן אין ביד האב להרגיל לו אשה שישאנה ואפשר לומר דמדכתיב קחו לכם נשים וקחו נשים לבניכם ילפינן דשקולים שניהם בחיוב שהאדם חייב לישא אשה לפרות ולרבות וח"ש קחו לכם נשים וגם כהאי לישנא נוה קחו לבניכם נשים שחייב להשיאו לבנו אבל בבנות אמר ואת בנותיכם תנו לאנשים ולמה לא נקיט נמי בבנות לישנא דקחו ולבנותיכם קחו אנשים אלא משום דבשלמא הבן בידו ליקח אשה כחפלו שהאיש קונה והאשה נקנית אבל הבת אינה בידו של האב לקנות לה איש שלריך שהאיש יקנה אותה ולכך לא אמר ולבנותיכם קחו אנשים שאין הלקיחה ביד האב אלא ביד הבעל הקונה אשה ולא קאמר אלא בנותיכם תנו לאנשים דהיינו תנו מידי ללבוש ולהתכסות כי היכי דליקפלו עליה אינשי וכו' אשמכתא מדברי חכמים שלוו לתת לה דבר מועט כמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ד מהלכות אישות:

תנו רבנן נאמר °כבד את אביך ואת אמך ונאמר °כבד את ה' מהונך השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום נאמר °איש אמו ואביו תיראו ונאמר °את ה' אלהיך תירא השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום נאמר °מקלל אביו ואמו מות יומת ונאמר °איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום. אבל בהכאה ודאי אי אפשר וכן בדין ששלשתן שותפין בו: יב ש"ס שמות כ משלי ג ויקרא יט דברים ו שמות כא ויקרא כד

ודאי בהכא' אי אפשר. להקישם שאין הכאה כלפי מעלי: וכן בדין. שיוקשו לכבוד ומורא על הבן שהרי אף הם שותפין למקום

תוספות כבד את השם מהונך. בירושלמי דורש מהונך כמו מחוננך משמע שהקפיד הקב"ה על כיבוד אב ואם יותר מכבודו שבכבודו הוא אומר כבד את ה' מהונך דהיינו מחוננך דמשמע ממה שחוננך כלומר אם יש לך ממון חייב ואם לאו פטור ובכבוד אב ואם נאמר כבד את אביך [ואת אמך] דמשמע בין שיש לו ממון ובין שאין לו והיכא דאין לו חייב לחזור על הפתחים לזון את אביו ואת אמו:

מהרש"א השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום כו'. כ"ל דה"ק דודאי אין שוין ממש דכבוד אב ואם מאכיל ומשקה כו' לא שייך במקום וכן במורא לא עומד במקומו ולא כו' כל זה לא שייך במקום אבל השוה אותם הכתוב בחד לישנא לומר לך דכן בדין להשוותן לפי שכלשתן שותפין בו וכדמסיק דהמכבדן כאילו כיבד גם את המקום. וקאמר דמעלה אני עליהם כאילו דרתי בינהם. דהיינו שם י"ה המחבר ושיתף שם איש ואשה כדאמרינן בסוטה וכאילו כבדני הבן כל"ל וברוב נוסחות גרסינן וכבדוני בוי"ו וקאי גם לאב ואם שזכו ללאת מהם ולגדל בן כשר כזה ובהיפך קאמר לקמן ובזמן שאדם מלער אביו ואמו אמר מקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם כו' היינו דהשם י"ה מסתלק מביניהם ולא רלה בשיתופם ונשאר אש ואש לפי שלא זכה לגדל בן כשר ודו"ק:

תנו רבנן שלשה שותפין הם באדם הקדוש ב"ה ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי בינהם וכבדוני. יג ש"ס

תניא

עיון יעקב

בפ"ק דברכות: כשם שחייב לישא אשה כך חייב ללמדו אומנות. תלה הדבר בנשואין כמו שחייב אותו להשיאו כדי להצילו מן חטא הרהור כן חייב ללמדו אומנות להציל אותו מן הגזל ואף דקאמר שחייב ללמדו תורה כך וכו' י"ל דכמו שחייב ללמדו ג"כ להציל אותו מן החטאים כי תורה אגוני מגינה אלולי מללה וכתיב בים כי היא חייך ואורך ימיך כן מחויב ללמוד אומנות ותה ראה חיים עם אשה ועיין במהרש"א: וכן בדין שכלשתן שותפין. ואפשר דמה"ט כתיב בכבוד אב ואם למען ייטב לך כי מדה כנגד מדה כי מי שאינו מכבד אביו ואמו שנתנו חלקם בשותפות הוא משלם רעה תחת טובה דכתיב לא ימוש רעה מתוך ביתו ותה שמשלם טוב לעושה טוב לכן שכרו למען ייטב לך וכן שכרו אריכת ימים לפי שאומר הקב"ה כאילו דרתי בניהם וכתיב ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם: אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני. ע"ד דאיתא בסמוך כשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך אמרו א"ה לכבוד עלמו הוא דורש כיון שאמר כבד את וכו' חזרו והודו למאמרות הראשונות וזה שאמרו כאילו כבדוני שעי"ז כן חזרו לכבוד אנכי ולא יהיה

תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם
לא שבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני *שמשדלתו
בדברים לפיכך הקדים הקב"ה כבוד אב לכבוד אם
וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מתירא
מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה לפיכך הקדים
הקב"ה מורא האם למורא האב תני תנא קמיה דרב
נחמן בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו אמר
הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלא דרתי
ביניהם צערוני:

שלשה שותפין הם. מפרש בברייתא במסכת נדה איש מזריע לובן שבו אשה מזרעת אודם שבו והקב"ה נופח בו נשמה ומראית עין ושמיעת אוזן ודבור: משדלתו. מפתה אותו כדמתרגמינן כי יפתה ארי ישדל:

הרי"ף ג' שותפין באדם כו'. יש לדקדק שאמר בענין הכיבוד מעלה אני עליהם וכו' ובענין שאדם מצער את אביו אומר הקב"ה יפה עשיתי וכו'. הענין מבואר שמדה טובה מרובה ממדת פורענות ולפיכך כשמכבד את אביו ואמו אומר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני ונמצא שיש לו שכר כפול על כיבוד אביו ועל כיבוד הקב"ה ובזה יתבאר מ"ש בברייתא נאמר כבד את אביך ונאמר כבד את ה' השוה הכתוב כיבוד אב ואם לכיבוד המקום דקשה למאי איצטריך האי הקישא תיפוק ליה שצווי המקום הוא כבד את אביך וגו' וכ"ת השוה להגדיל הכיבוד שיהיה בערך כיבוד המקום והרי אמרו בברייתא איזהו כיבוד מאכיל ומשקה כו' ולמה הוצרכו להקיש אמנם הכוונה לומר שהמכבד האב הוא שקול כאילו כיבד גם להקב"ה לתת לו שכרו על שתיהן כאחת וז"ש השוה כיבוד אב וכו' אבל בענין המצער לאביו אינו מעלה עליו הקב"ה כאילו ציערו להקב"ה לתת לו עונש על צערו של אביו ועל של הקב"ה אלא אומר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאילו דרתי צערוני ועי"ל השוה הכתוב כיבוד אב ואם לכיבוד המקום לומר כשם שכבוד ה' הוא מהונך אם יש לך כבדהו ואם לאו לא כך כיבוד אב אבל בירושלמי דפאה דמייתי רשב"י אומר גדול הוא כיבוד אב ואם שהעדיפו המקום יותר מכבודו דאילו התם כתיב כבד את ה' מהונך מפרים לקט שכחה ופאה כו' אם יש לך אתה חייב ואם אין לך אין אתה חייב אבל כיבוד אב ואם נאמר כבד את אביך ואת אמך בין יש לך ובין אין לך ואפילו אתה חוזר על הפתחים. והנראה דב' מאמרים אלו סותרים זה את זה דהם נאמר מדכתיב כבד את אביך ולא נאמר כבדהו מהונך אנו למדים דאיכא שוים כיבוד אב ואם עם כיבוד ה' דמהונך הוא קולא לדרוש אם יש לך תן ואם לאו לא וכבד את אביך דלא כתיב מהונך שוא להחמיר דאפילו אין לו הון חייב לכבדו וכאן נאמר דיליף כבד את אביך מכבד את ה' מהונך ולא עוד אלא דאי מקרא דכבד את אביך דאמרו במכילתא כבד את אביך יכול בדברים ת"ל כבד את ה' מהונך א"כ מקרא דכבד את אביך היינו לומדים כי אם כבוד דברים אבל לא כיבוד של ממון ומדילפינן מכבד את ה' מהונך אנו לומדים להחמיר שצריך לכבדו בענייני ממון להאכילו דלא כתיב ולהשקותו ולפרנסו מממונו. ונלע"ד דהא והא איתנהו שמתחילה למדנו שהחמיר הקב"ה בכיבוד אב ואם מהונך בפירוש כדי לדרוש ולהחמיר שחייב לכבד אפי' כשאין לו הון אבל עדיין י"ל נהי דחייב לכבדם גם כשאין לו הון אבל איננא דיכבדנו בדברים ע"ד שאמר הכתוב ותפק לרעב נפשך המפייסו בדברים וכן גם הבן יכבד לאביו בזמן שאין לו יכבדנו בדברים לומר נפשי הייתי רוצה לתת לך אבל מנין לנו שאם אין לו יחזור על הפתחים לזה ילפינן מהקישא דכבד את ה' מהונך כי גם מה שהחמיר כשאין לו ממון בכיבוד אב ואם שהוא ג"כ בעניינא דממונא לחזור על הפתחים מדלא כתיב מהונך בפירוש וילפינן בהקישא דאי איתא דאינו חייב לכבדו בדבר ממון כלל א"כ למה נקט לישנא דכבד דמשמע דאית ליה למילף מהקישא ואם ההקישא היא לקולא לומר כמו שאם אין לו אינו חייב לכבד את ה' ג"כ כיבוד אב ואם אם יש לו הוא חייב ואי לא לא. א"כ הי"ל בפירוש כבד את אביך מהונך אלא ודאי שאנו דורשים הקישא בבחינה א' ויש הפרש בבחינה אחרת כאמור ובזה אני מבין שרצו חכמינו ז"ל לדרוש שינוי א' שמצינו בין דברות הראשונות לשניות שבראשונות נאמר כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך ובדברות השניות כתיב כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך ומה שינוי זה ולא עוד אלא שצריך להבין מאי כאשר צוך ה' אלהיך וחז"ל דרשו צוך במרה. ועם זה יש לדרוש דרשה מחודשת כבד את אביך שתם להחמיר שאפי' אין לך הון אתה חייב לכבדו ומזה בדברות השניות לרמוז יכול יכבדנו בדברים נגד כמו ותפק לרעב נפשך לז"א כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך כלומר כמו שצוך ה' אלהיך בכבוד עצמו שהזכיר לך הונך כן יהיה הכבוד של האב ואם בענייני ממון במאכל ובמשתה וכו'. ובדי שלא תטעה שאם יש לו ממון חייב לכבדהו כאשר צוך ה' אלהיך בכבודו שכתוב מהונך לכך לא הזכיר בדברות הראשונות כאשר צוך ה' אלהיך לרמוז שאין כיבוד זה כמו שצוך בכבוד ה' דהתם אם יש לך אתה מחוייב ואם לאו לא לכך כתיב כיבוד סתם אפילו אין לך חייב לכבדו וזהו הנ"ל והוא נכון. וגם בזה מתבאר מ"ש כאן בגמרא דתניא נאמר כבד את ה' מהונך ונאמר כבד את אביך מה להלן חסרון כיס אף כאן חסרון כיס. ובירושלמי דרש מהונך ממה שחננך אבל בכיבוד אב ואם אפילו חוזר על הפתחים ונמצאו דרשות אלו סותרות זו את זו אמנם מתבאר ע"ד שכתבתי למעלה והבן כי הוא נכון:

יד א"ר יצחק כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי ישעיה סו
שכינה שנא' °כה אמר ה' השמים כסאי והארץ
הדום רגלי א"ר יהושע בן לוי אסור לו לאדם שיהלך
ד' אמות בקומה זקופה שנאמר °מלא כל הארץ כבודו שם
רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ד' אמות בגילוי
הראש אמר שכינה למעלה מראשי:

והארץ (כולה) הדום רגלי, והעובר בסתר אומר אין המקום כאן לפיכך הוא בסתר כלומר אין יודע נמצא כדוחק רגליו ומקצרן לומר אין כאן: מלא כל הארץ. משמע משתרבב ויורד למטה והזוקף קומתו נראה כדוחק:

תוספות כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה. היינו דמצי כייף ליה כדמוכח בפ"ק דחגיגה:

מהרש"א כל העובר עבירה בסתר כו'. דכיון דמתביים מבני אדם לעבור בפרהסיא ועובר בסתר דומה לו כאילו אין שם השכינה רואה בסתר והרי הוא דוחק בזה רגלי השכינ' כאילו אין רגלי השכינה על הארץ והכתיב מעיד והארץ הדום רגלי ולזה כסמך מאמר ריב"ל אסור לאדם שיהלך ד' אמות כו'. שיעורו של אדם בכ"מ ארבע אמות וזה שהולך אותן ד' אמות בקומה זקופה ודומה לו כאילו הם שלו ממש ואין מקום לשכינה שם והכתוב אמר מלא כל הארץ גו' וק"ל:

שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר אבא אומר שם
השקני מים ואימא אומרת השקני מים איזה
מהם קודם א"ל הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך
שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך בא לפני ר' יהושע
א"ל כך אמר לי רבי נתגרשה מהו א"ל מבין ריסי עיניך
ניכר שבן אלמנה אתה הטל להם מים בספל וקעקע
להם כתרנגולים ·

א"ל

עיון יעקב

יפה לך ועוד כיון שהוא מכיר טובה לאביו ואמו שנברא על ידיהם נח לו שנברא בעולם והכל לכבודו נברא וזה כאילו כבדוני משא"כ להיפך המצער לאביו ואמו: מפני שמלמדו תורה. ומורא דבך כמורא שמים: כאילו דוחק רגלי השכינ' וכו' והארץ הדום רגלי. לפי פרש"י יותר הי"ל לאתויי קרא דעיני ה' משוטטות בכל הארץ ואין נסתר מנגד עיניך לפי שעושה עין של מעל' כאילו אינו רואה ומאי כאילו דוחק רגלי השכינה אלא שבכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה שם הקדושה וכיון שאין כאן גדר ערוה נדחה הקדושה ולהכי מייתי נ"כ כאן שם דמהלך בקומה זקופה וגילוי ראש לפי שקלות ראש מרגילין אדם לערוה לכן יש לאדם ליראה מפני חיות השכינה שלמעלה מראשותיו: הטל להם מים בספל וקעקע להם כתרנגולים. משמע דיתן להם בשוה ולא יקדים לאחד מהן וכ"כ רבינו ירוחם והטעם י"ל דלא נתנו לו הקדימה ליתן למי שירצה תחלה משום דכבוד זה שיעשה לאחד תחלה יהיה בזיון לשני לכן שב ואל תעשה עדיף ועוד דאם יתן לו הברירה משמא יקדים לאמו כדאמרינן לעיל שהבן מכבד לאמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים לכך אמר שיתן לשניהם בשוה אבל הב"י בי"ד סימן

ר"מ

א"ל כך. ר' יהושע היינו כדרך שהשיב לו ר' אליעזר: נתגרשה. באין אני היינה בכבוד אבי ואמו: מבין ריסי עיניך. בער בבבלי' ככרי הענן אתה ניכר שהיית יתום ונכרו ריסי עיניך מן הבכי כדאמרי' [בנ"ק] [בסנהדרין דף ק"ד] והיה ר"ג בוכה קולה יעוכה כבדה עד שנכרו ריסי עיניו: שבן אלמנה אתה. ולא צריך אתה למעשה אלא לנגוד באת ואני אומר לך שבכבוד שניהם בוש עליך: הטל להם מים בספל וקעקע. קירקר להם כמו במקרקרין לתרנגולין ולפי שלא היה צריך לעבות והוא שאלו כמו בבלי' נעבום [אמר לי הבא והיינו הבינו בלבן בתיק:]

מהרש"א א"ל הנה כבוד אמך ועשה כבוד אביך כו'. יש לדקדק דא"כ שפיר הקדים אב לאם בקרא ול"ל טעמא דלעיל גלוי וידוע כו' שהבן מכבד את אמו יותר מאביו כו' וי"ל דעיקר דקושיא דלעיל למה שינה בתורה להקדים אם לאב וק"ל: א"ל מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה כו'. פרש"י בבן אלמנה ה"ה ולא צריך אתה למעשה כו' עכ"ל והוא דחוק כיון דהוא לא היה צריך לשאלות אלו לא הל"ל אבא ואמא אלא הל"ל אביו א"ל השקיני ואמו אמרה ליה השקיני כו' ועוד קשה בשאלה קמייתא שאל רבי יהושע דאבא אומר השקיני למה לא אמר ליה ר' אליעזר כך מבין ריסי עיניך ניכר בבן אלמנה אתה וע"ק מה ראה ר"י בו בבן אלמנה הוא ודילמא בן אלמן הוא ומתה אמו ובכה עליה עד שכשרו ריסי עיניו וכ"ל דבשאלה קמייתא ודאי דכוני ראה בריסי עיניו שהוא יתום אבל לא ידע אם בן אלמנה הוא או בן אלמן ושאל מלתא דהוה צריך לו כבר בהיות אביו ואמו שניהם קיימים ואולי אירע לו בחייהם. כך ושאל אם שפיר עשה אבל כששאל בנתגרשה אמו מהו בצריך הדבר לאמו שאל ע"כ דאמו קיימת והוא בן אלמנה ולא שאל על עצמו שהרי כבר מת אביו אלא על אחיו מן האם שנשאה אמו איש אחר והיו לה בנים ונתגרשה ממנו היאך יעשו. א"ל הטל להם מים בספל כו'. ר"ל אחיך מן האם יעשה כן דכיון דא"א לו ליתן כוס לאחד מהן שהוא כלי השתיה יתן להם מים רבים לפניהם בכלי הרחיצה שהוא הספל ויקעקע כו' ודו"ק:

סי' **דרש** עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך. בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך אמרו אוה"ע לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות רבא אמר מהכא ראש דברך אמת ראש דברך ולא סוף דברך אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת:

חזרו והודו לאמירות הראשונות. כיון שחייב אדם בכבודו שאף הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו וחייו ומותו מסורין בידו: ראש דברך אמת. לא הוצרך שכתוב לומר אלא דברך אמת אלא לפי שהיו מרננים אחר דבריו הראשונים לומר בכבודו הזהיר ולאחר זמן חזרו והודו כששמעו סוף דבריו למדו שראש דבריו אמת:

מהרש"א כי שמעו אמרי פיך מאמר פיך לא כו'. נראה דמפיך קאמר אמרי פיך על ב' דברות אנכי ולא יהיה דמפי הגבורה שמענום כדאמר בסוף מס' מכות ויש לייש' דה"ק דמשמע דלא הודו כששמעו מתחלה על מאמר א' שהוא אנכי עד ששמעו עוד מאמרות וע"כ דלא על לא יהיה לך קאמר דאמאי הודו טפי כששמעו גם לא יהיה לך וגו' מששמעו רק אנכי אלא ע"כ קאמר הכתוב כששמעו גם כבוד אב ואם וכדמסיק דכששמעו אנכי גם לא יהיה לך אמרו לכבוד עצמו כו' וכפרש"י ועוד שמעתי בזה דלפי הדרש יהיה אמרי מלשון שיר ומלשון אימרא של בגד שהוא סופו ודו"ק: אלא מסוף כו'. יש לדקדק דה"כ הזכיר סוף דברך במקרא ונראה לומר דאסיפא דקרא קאמר דכתיב ולעולם כל משפטי צדקך לפי שמצות כבוד אב ואם מצוה שכלית נימוסית כדאיתי' בסמוך מה עשה נכרי אחד כו' ובאתה אמו כו' ולכן הודו האומות על ידי מצות זו גם לראשונות וז"ש דע"י סוף דברך שהם לכל עולם משפטי צדקך דהיינו כבוד אב ואם הודו לראש דברך שהם אנכי ולא יהיה לך וקרא מצות כבוד אב ואם סוף דברך כלפי מה שאמרו בלוחות שתים היו בכ"א ה' דברות וה"ל כבוד אב ואם סוף ה' דברות מלוח הראשונה ומייתי בתר הכי תרתי עובדי דכן הוא דהנכרים מקיימין כבוד אב ואם:

הרי"ף דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב יודוך ה' כל מלכי ארץ כו'. וקשה מאי קשיא ליה דאמר מאי דכתיב יודוך ה' ואם הקושיא היא מ"ש מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך כך הל"ל כתיב יודוך ה' וגו'. ועוד בגמר מאי קאמר מאמר פיך דאדרבה ניחא לומר אמרי פיך על אנכי ולא יהיה לך שהם מפי הגבורה והם אמרי פיך וכל העולם שמעו בקול ה' שאמר אנכי ולא יהיה לך והודו לשם ה' כי שמעו בקולו וע"ק מנ"ל שאמרו לעצמו הוא דורש והכתוב אומר שהודו לה' כי שמעו אמרי פיו שהם אנכי ולא יהיה לך ועוד מנין לנו שכשאמר כבד שחזרו והודו למאמרות הראשונות. ועוד קשה לרבא דאמר מהכא ראש דברך אמת מנין לדקדק מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת. ודילמא פי' לא הוצרך לומר ראש דברך אלא שהיו מרננים אחר דבריו הראשונים לומר לכבודו הזהיר ולאחר זמן כששמעו סוף דבריו הודו שראש דבריו אמת וקשה שהרי כבד את אביך אינו סוף הדברות כי לא תחמוד הוא סוף של דברות. ונ"ל עם שנאמר המאמר הזה שבא במדרש רבה פרשת כי תשא נפי כי וז"ל יודוך ה' כי שמעו אמרי פיך א"ר פנחס בי דברים שמעו אוה"ע מפי הקב"ה ועמדו מכסאותם והודו בשעה שנתן הקדוש ב"ה תורה לישראל ואמר אנכי ה' אלהיך אמרו מלכי האומות זה כמונו אמרו איזה מלך רוצה שיאמר אחר מכחישו וכן בשעה שאמר הקב"ה לא יהיה לך אמרו איזה מלך רוצה שיהיה לו שותף וכן בשעה שאמר הקב"ה לא תשא אמרו איזה מלך רוצה שיהיו נשבעים לו ומשקרים וכן כשאמר הקב"ה זכור את יום השבת אמרו איזה מלך רוצה שלא יהיו הבריות מכבדים יום גנוסיא שלהם שהוא יום מועדם. אבל בשעה שאמר כבד את אביך בנימוסיא שלנו כל מי שמכתיב עצמו עובד למלך הוא כופר באלהיו חס מכריח ואומר כבד את אביך עמדו מכסאותם והודו לו. בשעה שאמר אשר חטא מן הקדש ישלם אמרו בנימוסות שלנו כל דאבד גנוסי מן קיסר יסב ביה, ש"מ והרי חס מכריח ואומר אשר חטא מן הקדש ישלם ולא עוד שהחמיר בהדיוט יותר ממנה שבגבוה כתיב מעל מעל. והדיוט כי תחטא ומעלה מעל וכן לדיין אנו לגמר שם היכן נראה דרשות אלו שאדרבה מן הכתוב משמע שהוא כי שמעו אמרי פיו שהם אנכי ולא יהיה לך ששמעו מפי הגבורה גם אמרו על שאר כל הדברות ולא אמר על כבד שהוא לי מהם והיינו ישלים לומר שאמרי פיך הוא על כבד ועל מה אשר חטא מן הקדש ישלם לגם קרא נבי אלא אמרי

פיו

עין יעקב

ר"מ פסק כאותו מהן שירלא יקרים ול"נ עיקר מפושטת הש"ם כדים: דריש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי יודוך ה' כל מלכי ארץ. אמאי דריש כן אפיתחא דבי נשיאה דכבר מבואר בפ"ד דברכות דף כ"ח דאמר ר"א ור' יהושע לתחר אני ואתה נשכים לפתחו ושי' שם מהרש"א להראות כבודו שמשכימין לפתחו להראות בנשיאותו נגרונים עיין שם וא"כ ולא רבה שהיו משכים לפתחו ומדקדי' לי רבה מוכח שהיה ה"ח גדול מאוד וחשיה מחל על כבודו והנכים לפתחא דבי נשיאה ול"נ דס"ל כדיד דף נ"ב סי"ל בסמוך דף נ"ב ס"ל דמחל על כ.ודו בכבודו מחל מלאחר תהקב"ה לכך דרש דרשה זו להראות שהקב"ה מחל על כבודו כמו שלוה לכבד אב ואם כדרז"ל במדרש פי' כשא פ"ח בנימוסות שלנו כל מי שכתיב את שלנו שורין למלך ושם ספר באלוהיו והקב"ה מחל ע: כבודו ע"ש: אמאי אוה"ע לכבוד עצמו הוא דורש. כי"ה רבה דבעקא לי' לאיה בזה לפי שי"ל כי מעורים לזה כאמר אשר הולאתיך מארץ מצרים ולא אמר בראתיך שגם אחד שהקב"ה בינקע בתר לו יה ולא כמי שהם פתח הדברים ואינו אתר אשר בראתיך שהכל בכלל להכי אמר אשר הולאתיך מארץ מצרים לאבותי' אותן שבא הי בתלים ומ"ל רלתבי לא קאמר אשר בראתיך דא"כ הייתי אומר דהוספה כבוד אב ואם לכבוד המקום שגם הם המה שותפין בבריאה להכי אמר אשר הולאתיך וא"כ התחלה אמרו לכבוד עצמו אם דורש שלא נראה כבוד אב ואם לכבודו לכך אמר אשר הולאתיך ולא אמר בראתיך ולא לאשוני אותם כי גם בהם כתיב ה' כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך שהשוה כבודם לכבודו

פיו שכל המצות שבתורה הם אמריו של הקב״ה. לכך ... שסיעור הכתוב כך הוא יודוך ה׳ כל מלכי ארץ שבמנגנו וכו׳. ... שמעו אמרי פיך שהם אנכי ולא יהיה לך אמרו כל מלך בשר ודם הוא רוצה כך ואעפ״כ אזכו והודו וישירו בדרכי ה׳ מנה שראו כי גדול כבוד ה׳ שלוה לכבד לאבותם. בוודאי כי גדול כבוד ה׳. זאת ועוד אחרת ראו כי גדול כבוד ה׳ במצותו על הגזל כי רם ה׳ ושפל יראה שהם בני האדם להזהירם על הגזל שלא יגזלו זה לזה וגם הזהיר יותר על גזל הגר הבא ממרחק. להקריב לשכינה וגבוה שהוא הקב״ה שהוא גבוה על כל גבוה. וממרחק יידע על הגר הבא ממרחק יידע לרחם עליו לשלם לו קרן וחומש על שתים אלה יודוך כל מלכי ארץ ובמאמר הזה הקשו שכפי אותה דרשה לא הי״ל כי שמעו אלא גם כי שמעו אמרי פיך יודוך ה׳ וישירו בדרכי ה׳ וכי תאמרו שהכוונה לומר יודוך ה׳ כששמעו כל המלכים אמרי פי הקב״ה ששמעו אנכי ולא יהיה לך מפיו הודו ושבחו לשם ה׳ לזה הקשו מאמר פיך לא נאמר שהרי הב׳ דברות של אנכי ולא יהיה לך לא נאמר בב׳ אמירות אלא במאמר אחד כדכתיב אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי אם כן מאמר פיך הי״ל שבאותו מאמר נכללו ב׳ אנכי ולא יהיה לך ולמה אמר אמרי פיך לזה דרשו בשעה שאמר הקב״ה אנכי ולא יהיה לך אמרו לכבוד עצמו הוא אומר כששמעו כבד את אביך הודו למאמרות הראשונות והשתא ה״ק יודוך ה׳ כל מלכי ארץ בדיבור כבד את אביך יודוך גם על אמרי פיך שהם שאר הדברות אנכי ולא יהיה לך ולא תשא וזכור הודו ואמרו שלא דבר הקב״ה על כבוד עצמו וזהו כי שמעו והבינו שכל אותם המאמרות הראשונות היו אמרי פיך להזהיר לישראל להנאתם ולא לכבוד עצמו דבר פי ה׳ או יאמר יודוך ה׳ על כל המאמרות ששמעו מאמרי פיך על כולם הודו וישירו מאחר שראו כי גדול כבוד ה׳ לכבד התחתונים שהם אב ואם וישירו בדרכי ה׳ שהם דרכים לשלוך בהם ב״י ולא לכבוד עצמו כי גדול כבוד ה׳ מגלי כבוד הבריות ונרמז דבור כבוד אב נדכתיב כבוד ה׳ שליוה לכבד אב ואם כי רם ה׳ ושפל יראה לזרז על כבוד התחתונים. רבא אמר מהכא ראש דברך אמת נראה שרוך שמיכות הכתובים שרים לדפוקי חנם שהם המלכים שאמרו לכבוד עצמו הוא דורש לדפוקי חנם ולא כן אנכי כי מדברך פחד לבי שיודע אני כי לא לכבודו הוא אומר חלילה וכדי לסתום פי המלכים שם אנכי על אמרתך שהוא דבור של כבד את אביך כמוצא שלל רב הרי מסוף דברך שהוא אמרתך של כבד ניכר שראש דברך אמת כל שאר הדברות לא נאמר לכבוד אלא באמת. ונקרא דיבור של כבד סוף דברך לפי שהדברות היו כתובים ה׳ על כל לוח ובלוח האחד היה אנכי ולא יהיה לך וזכור ולא תשא והאחרון שבהם הוא כבד את אביך:

יף טז שם פרק אין מעמידין וע״ש בעו מיניה מרב עולא עד היכן כבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה נכרי אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו פעם אחת בקשו חכמים פרגמטיא בששים רבוא שכר והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו אמר רב יהודה אמר שמואל שאלו את ר׳ אליעזר עד היכן כבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה נכרי אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בס׳ רבוא שכר ורב כהנא מתני בשמנים רבוא והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו לשנה האחרת נתן לו הקב״ה שכרו שנולדה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנים לי אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא (וכששמעו חכמים בדבר אמרו) [וא״ר חנינא] ומה מי שאינו מצווה כך מצווה ועושה עאכ״ו דאמר ר׳ חנינא גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מאן דהוה אמר לי הלכה כר׳ יהודה דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן אמינא אנא לא מפקידנא וקא עבידנא השתא דשמענא להא דאמר ר׳ חנינא גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה מאן דאמר לי דאין הלכה כר׳ יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן:

בס׳ רבוא שכר. היה נשתכר בה ס׳ רבוא דנרי זהב: תחת מראשותיו של אביו. והוא ישן (וכתבו בתוס׳ ובירושלמי מפרש שהיו רגליו פשוטות על התיבה ולכך לא שיברם ע״כ): ומה מי שאינו מצווה ועושה. כך שילם לו הקב״ה שכרו: הא דר׳ יהודה דאמר סומא פטור מן המצות. בב״ק פ׳ החובל: לא מפקידנא. שהיה סגי נהור: יומא טבא לרבנן. סעודה לתלמידי׳:

תוספות גדול המצווה ועושה. נראה דהיינו טעמא דמי שמצווה ועושה עדיף לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור ממי שאינו מצווה ועושה שיש לו פת בסלו שאם ירצה יניח:

כי אתא רב דימי אמר פעם אחת היה לבוש סירקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו ולא הכלימה (ונפל קורדקסין שלה והושיט לה שלא תצטער). תני אבימי בריה דר׳ אבהו יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו בריחים *ומביאו לעוה״ב א״ר אבהו כגון אבימי ברי קיים מצות כבוד חמשה בני סמכי הוו ליה לאבימי בחיי אביו וכי הוה אתי ר׳ אבהו קרי אבבא רהיט ואזיל ופתח ליה ואמר אין אין עד דמטאי התם יומא חד א״ל אשקיין מיא אדאייתי ליה נמנם גחין קאי עליה עד דאיתער אסתייעא מלתיה ודרש אבימי מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך א״ל רב יעקב בר אבוה לאביי כגון אנא דעד דאתינא מבי רב אבא מדלא לי כסא ואמא מזגא לי היכי אעביד א״ל מאמך קביל ומאביך לא תקבל דכיון דבר תורה הוא חלשא דעתיה. ר׳ טרפון הוה ליה ההיא אימא דכל אימת דהות

דף א שם

שם

אינו בגמ׳

פס ע״ב

תהלים עט

שם

עיון יעקב

לכבוד המקום או לדעת הירושלמי שהובא בתוספות החמיר הקב״ה בכבודם מבכבודו הזרו והודו למאמרות הראשונות שבזרע אמת בחר לו יה ולא כפיהם דכי שוא לכך לא נאמר אשר בראשיך: צאו וראו מה עשה נכרי אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו. מזכיר שמו ושם עירו להראות שאמתת הענין הוא ולאו משל בעלמא כדאי׳ בפ״ק דב״ב גבי איוב א״כ שמו ושם עירו למה: אבנים לאפוד. אף שהיה נ״כ לדבר מצוה אפ״ה לא צערו: נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכם שאם מבקש אני כל ממון שבעולם אתם נותנים לי. אפשר לומר ע״ד דאיתא ר״ש פ״ק אין מעמידין דלר״א חיישינן לרביעה ואין מקבלין קרבנות מעכו״ם ומ״מ פרה אדומה ניקחת מהם דכיון דדמיה יקרין ביותר נכרי פס עליה לכן כשנכנסו אצלו הי׳ קשה לו איך רוצים ליקחה ממנו אלא ודאי דדמיה יקרין לכן אמר להם יודע אני בכם וכו׳: ומה מי שאינו מצווה ועושה כך. פרש״י כך שילם לו הקב״ה שכרו עכ״ל וקשה לכאורה מה צריך ראיה על מתן שכרו הלא מקרא מפורש הוא ותינוקות של בית רבן ידעו מה דכתיב למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך ואפשר לומר דעיקר הראי׳ והק״ו הוא על זה שלא בקש שכרו בעה״ז בשלימות רק מה שהפסיד בשביל כבודו א״כ מצווה ועושה על אחת כמה וכמה שלא יבקש שכרו בעה״ז: **תוספות** ד״ה דלא מפקידנא וכו׳ מכאן מדקדק ר״ת וכו׳. קצת קשה דלמא באמת משום הכי מסיק ר׳ חנינא דגדול מצווה ועושה שהוא מברך משא״כ מי שאינו מצווה ועושה אינו מברך וי״ל כי תוס׳ הוכיחו עצמן שאי אפשר לומר כן דאם כן מה ק״ו קאמר על הא דדמא בן נתינה הא התם לא שייך לומר שיברך: ובאתה אמו וקרעתו ממנו וכו׳ ולא הכלימה. לפי שכתבו תוספות שהיתה מטורפת בדעתה קמ״ל דאע״ג דקי״ל שוטה אין לו בושת אפ״ה משום כבוד לא הכלימה: חמשה בני סמכי הו״ל וכו׳ נמנם גחין קאי עלה. קמ״ל בזה דאע״ג דכל זה היה יכול לעשות ע״י אחד מבניו או שלוחו אפ״ה עשה בעצמו כי מצוה בו יותר מבשלוחו כדאיתא ריש פרק האיש מקדש ואע״ג דקי״ל שלוחו של אדם כמותו מ״מ הוא רק בכף הדמיון מ״מ בעצמו יותר מצוה להכי קאמר אסתייע מילתא וד״ש מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך ופרש״י על שכילה הקב״ה חמתו בעצים ואבנים וקשה נ״כ מה כילה חמתו בזה הלא אמרי כל המפסק בתורה עולה כאילו הקריב [illegible] הקרבנות יותר מצוה א״כ מצוה בו יותר מבשלוחו לכך עשה הוא הכל בעצמו: א״ל היכי איעבד א״ל מאמך קביל ומאביך לא תקבל [illegible]

דהות בעיא למיסק לפוריא נחין וסליקה [וכל אימת דהות נחית נחתא עלויה] אתא וקא משתבח בי מדרשא אמרי ליה עדיין לא הגעת לחצי כבוד כלום זרקה ארנקי בפניך לים ולא הכלימתך. רב יוסף כי הוה שמע קל כרעא דאימיה אמר איקום מקמי שכינה דאתיא. א"ר יוחנן אשרי מי שלא חמאן ר' יוחנן עברתו אמו מת אביו ילדתו מתה אמו וכן אביי [איני והאמר אביי אמרה לי אם ההיא מרביניתא הואי]:

כמ' יוחסין לי' אסר בן יוחסס יהוס ר"ס אבי"

פעם אחת היה לבוש. דמא בן נתינה: סירקון. לבוש שקורין סינד"ר: של זהב. מרוקם בחוטי זהב: פסיוני. עוף חשוב ושמן מין שליו שירד במדבר: וטורדו מן העולם. שנכנס עליו שמראה לו לחות עין על סעודתו: ויש מטחינו ברחים. שהיא מלאכה קשה: ומביאו לעה"ב. שמכבדו בדבריו דברים טובי' וכחומי' והמלאכה מטיל עליו בלשון רכה ומראה לו צורך השעה שאינן יכולין להתפרנס אלא ביגיעה זו. בתלמוד ירושלמי גרסינן מעשה בשניהם מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת אמר לו אביו מאין לך כל אלה א"ל אבא מה איכפת לך טחון ואכול כלבי' לשום ואכול הראהו שקשה לו ושוב מעשה באחד שהיה טוחן ברחים והיה לו אב זקן שלח המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך א"ל בנו אבא טחון ואני אלך תחתיך לעבודת המלך שאין לה קצבה (אי לבזיונא טב לך ואם נלקי טב לך): ה' בני סמכי הוו לי' לאבימי בחיי אביו. ואפ"ה כי הוה קרי ר' אבהו אבבא היה אבימי רץ ופותח לו ואינו מניח לאחד מבניו לילך: אין אין. אפתח אפתח: אסתייעא מילתיה. בעודו גחין לפניו שהבין במדרש מזמור אחד שבס' תהלים שלא היה מבין בו קודם לכן לדורשו יש מפרשים שבמקרא זה לבדו דרש מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך וגו' קינה לאסף מיבעי ליה ודרש כך שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה חמתו בעצים ובאבנים שבביתו ומתוך כך הותיר פליטה בישראל שאלמלא כך לא נשתייר מהם שריד וכה"א כלה ה' את חמתו ויצת אש בציון: כגון אנא. שאני יחיד ואהוב לאבי ויקר לאמי ועושין לי זאת מה אעשה: כיון דבר תורה הוא חלשה דעתיה. אם תקבל ממנו עבודה: אשרי מי שלא חמאן. שאי אפשר לקיים כבודם ככל הצורך והוא נענש עליהם:

תוספות בלחה אמו וקרעתו. יש במדרש שהיתה מטורפת מדעתה: ודרש אבימי מזמור לאסף. כתוב במדרש שאסף אמר שירה על ששקעו בארץ שעריה משל לשפחה שהלכה לשאוב מים מן הבאר ונפל כדה לבאר והיתה מצטערת ובוכה עד שבאת שפחת המלך לשאוב (מים מן הבאר) ובידה כלי של זהב ונפל אותו כלי שם התחילה הראשונה לשורר ואמרה עד עכשיו לא הייתי סבורה שיוציא שום אדם כדי [שהוא של חרס] מן הבאר שאינו נחשב ועכשיו מי שיוציא אותו של זהב יוציא כדי עמו כך בני קרח שהיו בלועים כשראו שטבעו בארץ שעריה אמרו שירה אמרו מי שיוציא השערים יוציא גם אותנו לכך אמר אסף מזמור שהוא ממשפחת קרח. ר' טרפון הוה ליה וכו'. יש בירושלמי פעם אחת אימא דר' טרפון אבדה פוזמקי דידה בחצרה ויצאתה מטפטה לבקשם ושם ר' טרפון ידיו תחת רגליה על הקרקע שלא תטנף רגליה והיתה דורסת על ידיו. ועוד בירושלמי דאימא דר' ישמעאל עבדת כל שעתא ושעתא דהוה אתי ר' ישמעאל מבי מדרשא היתה רוחצת את רגליו והיתה שותה את המים כששמע רבי ישמעאל שהיתה עושה כך היה מסרב בדבר עד שבאת לפני חכמים והיתה קובלת על ר' ישמעאל בנה שלא היה מקיים מצות כיבוד ונבהלו חכמים בדבר ושאלו לר' ישמעאל וספר להם המעשה וציוו לו שיניחנה לעשות רצונה ובענין זה הוא כיבוד:

מהרש"א ה' בני סמכי כו'. דקדק לומר דהוו בני סמכי וגודלי הוו ידעי לכבד אביהם ולרוץ במקומו ולפתוח לאבי אביהם אבל הוא לא הניח אותם כדי שיקיים הוא בעצמו מצות כבוד אב ועי"ל בני סמכי שהיו סמוכים על שולחן אביהם אבימי והיה בידו לצוות עליהם שיעשו מלאכתו במקומו לפתוח לאבי אביהם ולא הניח אותם וק"ל: אסתייעא מילתא כו'. לפי' התו' ניחא משום דקיים אבימי מצות כבוד אב זכה להך דרשה שאמר אסף מזמור משום כבוד בית אבותיו הבלועים שיעלו עם השערים בב"י: מאבוך לא תקבל כו'. ואפי' למ"ד לקמן דבין האב ובין הרב שמחל על כבודו הוא מחול היינו כבוד שראוי התלמיד לעשות לרבו אבל אם הרב עושה כבוד לתלמידו כי הכא אינו מחול דמ"מ חלשא דעתיה וק"ל: עדיין לא הגעת לחצי כבוד. כדאמרי' בעלמא ביותר צריך הכתוב להזהיר היכא דאיכא חסרון כיס ודו"ק: אמר איקום מקמי שכינה כו'. ע"ד שאמרו לעיל בזמן שאדם כו' מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכמ"ש דהיינו ה' משם י"ה שבאשה רומזת לשכינה ודו"ק:

רב אסי ה"ל ההיא אימא זקנה א"ל בעינא תכשיטים עבד לה בעינא גברא ניעיין לך בעינא גברא דשפיר כוותך שבקה ואזל לא"י שמע דקאזלה אבתריה אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל מהו לצאת מא"י לח"ל א"ל אסור לקראת אימא מהו א"ל איני יודע (ארתח) *[אתרח] פורתא הדר אתא א"ל אסי נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום אתא לקמיה דר' אלעזר א"ל ח"ו דילמא מירתח רתח א"ל מאי אמר לך א"ל המקום יחזירך לשלום א"ל ואי איתא דרתח לא הוה מברך לך אדהכי והכי שמעי לארונה דקאתי אמר אי ידעי לא נפקא: שם

נתרצית לצאת. סבור היה שדעתו לחזור למקומו לבבל: יחזירך לשלום. עד מקומך: א"ל. ר' אסי לר"א דילמא ח"ו מירתח רתח עלי ר' יוחנן:

מהרש"א נתרצית לצאת המקום כו'. פרש"י סבור היה שדעתו לחזור למקומו כו' עכ"ל והוא דחוק דמשמע דהדר אתא לשאול לקראת אמו קאמר גם כדחק לפרש יחזירך לשלום עד מקומך ולולי פירושו נראה דלקראת אמו ולחזור לא"י קאמר ואפ"ה קא"ל רבי יוחנן איני יודע דאפשר דגם משום כבוד אם אסור לצאת מא"י לח"ל ומשום דמצות כבוד אם היה חביב עליה דרב אסי הדר אתי לפני ר"י להתיר לו ספיקו וא"ל ר"י נתרצית לצאת משום כבוד אם המקום יחזירך לכאן לא"י וק"ל: אמר אי ידעי לא נפקי כו'. אע"ג דאמרינן בסמוך מכבדו בחייו ובמותו לקראת המת כי הכא אפשר שאין מקרי כבוד למת וק"ל:

ת"ר מכבדו בחייו ומכבדו במותו בחייו כיצד הנשמע בדברי אביו למקום לא יאמר שלחוני בשביל עצמי מהרוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי אלא כולהו בשביל אבא. במותו כיצד היה אומר דבר שמיעה שם

עיון יעקב

מאמו יקבל ומאביו לא יקבל ואם יקבל מאביו כיון דבר תורה הוא חלשא דעתיה אם ירצה שתמיד עליו כבוד אם ועיין במהרש"א: א"ל עדיין לא הגעת לחצי כיבוד. כלומר שכבוד שלום שאלם הוא כבוד אב ואם חם שקיים מצות כיבוד אם לאבי א"ל עדיין לא הגעת לחצי כיבוד כיון שלא קיימת בחסרון כיס: אמר אי ידעי לא נפקי. אע"ג דמכבדו במותו מ"מ במקום שלום גלאם מארץ לחוצה לארץ אינו מחויב לעשות כן במותו ותגמא לזה שמרינן בשבת טוב כלב חי מן ארי' מת פיטוק חי וכו' ע"ש: מכבדו בחייו כיצד. אע"ג דאמרי' לקמן

שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו וה"מ תוך י"ב חדש מכאן ואילך אומר זכרונו לברכה לחיי העה"ב:

הנשמע בדברי אביו למקום. אם מכיר באנשי המקום שמכבדים את אביו לחלוק לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו אל יתלה הכבוד בעצמו ואפי' יודע שיכבדוהו כאביו אלא יתלה הכבוד באביו: שלהוני בשביל אבא. שהוא צריך (לו) [לי] אבל אם אינו נשמע למקום בדבר אביו כדבר עצמו אל יתלה באביו שאינו לו אלא גנאי: הריני כפרת משכבו. עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו: מכאן ואילך. כבר קבל מה שקבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חדש:

מהרש"א מכאן ואילך יאמר זכרונו לברכה לחיי העה"ב כו'. גם בחייו מלינו שיש לומר זכרונו לברכה כמ"ש גבי ואברהם היה יהיה לגוי גדול במותו מוסיף לחיי עה"ב וק"ל:

אמר הבונה הזהירנו חז"ל במס' זו במצות כבוד אב ואם כי גדלה מאד בעיני ה' והוא שאמר שלמה שמע בני מוסר אביך וגו' ואל תיקל בו בשביל שייסר אותך ואל תטוש תורת אמך גם שמשדלת אותך בדברים וזה כי לוית חן הם לראשך ומכן כמז"ל ג' שותפין באדם הקב"ה ואביו ואמו כו' הם מביאים עושים לויה בחן לראשך שהוא הקב"ה ראש וראשון לכל וענקים לגרגרותיך גם הם לך לכבוד ולתפארת. אמנם מ"ש פה מכבדו בחייו וכמותו פשיטא דמכבדו בחייו דעד השתא בהא ודאי שקיל ואזיל כולה שמעתתא. אלא דעכשיו בא לומר שיש לכבד האב ג"כ שלא בפניו בחייו חוץ ממקומו להחשיבו יותר אבל אחרים במותא דברא מזכי אבא ובעוד הוא מקיים מצות כיבודו באומרו הריני כפרת משכבו יקבל מעל אביו העונש בזכותו ולא יחנוהו עליו דהרי כאותו 'כר עצמו מצות קא עביד:

יח שם תנו רבנן איזהו מורא ואיזהו כבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו כבוד מאכיל ומשקה מלביש (ומנעיל)
דף לב [ומכסה] מכנים ומוציא. איבעיא להו *משל מי רב יהודה אמר משל בן רב נתן (אמר רב) [בר] אושעיא
שמות כ [אמר] משל אב [מיתיבי נאמר °כבד את אביך ונאמר
משלי ג °כבד את ה' מהונך מה להלן בחסרון כיס אף כאן בחסרון כיס ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה לבטול מלאכה]. שאלו את ר' אליעזר עד היכן כבוד אב ואם אמר להם כדי שיטול ארנקי (של דינרים) ויטילנו לים בפניו ולא יכלימנו:

לא עומד במקומו. במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו בעצה: ולא מכריעו. אם היה אביו וחכם אחר חלוקים בדבר הלכה לא יאמר נראה דברי פלוני: משל מי. מאכילו ומשקהו ומכבדו:

מהרש"א כבד את ה' מהונך מה להלן בחסרון כיס כו'. אע"ג דאמרי' בעלמא דאין למדין ד"ת מדברי קבלה הכא אינו רק גילוי מילתא דל' כבוד יפול בחסרון כיס וק"ל:

הרי"ף ואי אמרת משל אב וכו'. בתוס' פירשו דלכ"ע היכא דלית ליה לאב ואית ליה לבן חייב לזון אביו וקשה לדבריהם מאי מקשה ואי אמרת משל אב וכו' דהא למ"ד משל אב מודה דהכא חייב הבן לזונו ולכך ילפינן ג"ש דכבד את ה' דצריך הבן לחסר כיסו ולזון לאב היכא דלית ליה ואפשר לומר דכיון דילפינן ג"ש מכבד את ה' דאית ליה ואפ"ה חייב אדם לכבדו להקב"ה בחסרון כיסו צריכין אנו לומר נמי כבד את אביך אע"פ שיש לאב צריך לחסר כיסו: ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה ומשני לביטול
עיין לגמ' מלאכה. שמתבטל הבן ממלאכתו זו היא חסרון כיס: *ת"ש ב' אחים אב

ובנו וכו' לא צריכא להעדפה וכו'. פרש"י ז"ל ומטל עליו לפרנסו מדה בינונית ואם אביו צריך לסעוד יותר יאכילנו ממעשר עני וקשה למאי דהקשה ואי אמרת משל אב נמצא פורע חובו וכו' ליקשי לנפשיה דאמר משל אב והיכא דלית לאב מחוייב הבן משלו לזונו ונמצא פורע חובו במעות מעשר עני דהא ע"כ דאין לו לאב ולאח ולשותף מיירי דמאכילין להם מעשר עני ונמצא הבן פורע חובו במעשר עני וי"ל דהא דחייב הבן לזונו היינו דלית ליה לאב היינו כשלא נזדמן לו מזון אפי' ממעשר עני שאם נותנים לאב מעשר עני שזיכה הקב"ה בו לעניים אית ליה לאב מיקרי ואין זה פורע חובו אלא נותן לאביו כראוי לו והשתא אתי שפיר דא"ר יהודה תבא עליו מארה כלומר אי אמרת משל אב ניחא והיכא דלית לאב אע"פ שמחוייב הבן לזונו מ"מ כשיש לפניו מעשר עני נותן לו ומ"מ תבא עליו מארה שמאכיל לאביו מעשר עני אבל השתא דאמרת משל בן ונותן ממעשר עני מה שרוצה לאכול יותר ממדה קשה כיון ששיעור מדת מאכלו זן משלו והוא רוצה לאכול יותר ממדתו למה תבא לו מארה ומשני אפ"ה זילא ביה מלתא:

רב הונא קרע שיראי באפי רבה בריה אמר איזיל שם
איחזי אי רתח אי לא רתח ודילמא רתח וקעבר
°אלפני עור לא תתן מכשול דמחיל ליה ליקריה והא ויקרא יט
קעבר משום °בל תשחית דעבד ליה בפומבייני ודילמא דברים
מש"ה לא רתח דעבד ליה בשעת ריתחיה:

ודילמא רתח. ואמר לאבוה מידי בריתחיה: וקעבר. רב הונא: משום ולפני עור לא תתן מכשול. שגורם לבנו לחטוא: בפומבייני. במקום הספירה שאינו כחסר מדמיו בכך כגון בשוליו:

[תוספות דמחיל ליה ליקריה. וצ"ל שהודיעו קודם לכן שלא יהא כונו נתכוין לאכול חזיר ועלה בידו בשר טלה דאמר לקמן בפ' בתרא שצריך מחילה וכפרה]:

א"ר יצחק בר שילא אמר רב מתנא אמר רב חסדא שם
האב שמחל על כבודו כבודו מחול הרב שמחל
על כבודו אין כבודו מחול רב יוסף אמר אפילו הרב
שמחל על כבודו כבודו מחול שנא' °וה' הולך לפניהם שמות
יומם אמר רבא הכי השתא התם הקב"ה עלמא דיליה
הוא ותורה דיליה היא מחיל ליה ליקריה *הכא תורה שם ע"ב
דיליה היא הדר אמר רבא אין תורה דיליה היא דכתיב
°ובתורתו יהגה יומם ולילה [איני והא רבא משקי בי תהלים א
הלולא דבריה ודל ליה כסא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע וקמו מקמיה לרב מרי ולרב פנחס בריה דרב חסדא ולא קמו מקמיה איקפד ואמר הני רבנן רבנן והני רבנן לאו רבנן ותו כו' אפילו הכי הידור מיעבד ליה בעו]:

הכא תורה דיליה היא. בתמיה הכבוד תלוי בתורה ואין יכול למחול על כבוד התורה שהיא של הקב"ה: ובתורתו יהגה. כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה [בתחילה היא נקראת תורת ה' ומשלמדה וגרסה היא נקראת תורתו]:

מהרש"א הוה משקי בי הלולא כו' ולא קם מקמיה ואקפד כו'. במה שהיה משקה אותן הרי הודיען שמחל על כבודו ואעפ"כ לפי סברת המקשה אקפד משום דאין כבודו מחול ולדברי המתרץ אקפד דמ"מ הידור בעו למעבד דאל"כ מאי פריך דהא א"כ דכבודו מחול איקפד עלייהו כיון דהם לא ידעו שמחל על כבודו ה"ל כנתכוין לאכול חזיר ועלה בידו טלה כמ"ש התוס' לעיל וכל"ל לקמן בעובדא דתכלאי אך יש לדקדק לפי סברת המקשה דהרב שמחל על

ציון יעקב

לקמן איזהו כיבוד מאכיל ומשקה התם איירי בכבוד שעושה לפני האב משא"כ הכא בכבוד שלא בפניו דומיא דמכבדו במותו: מורא לא עומד במקומו. אף דזה בכלל כבוד מ"מ מקרי מורא כיון שדברים אלו המה רק מסורים ללב כי לא הכל יודעין שלכבוד לא עומד או יושב במקומו ואינן משום כבודו כי הוא בשב ואל תעשה לכך הוא בכלל מורא כדאמרי' בעלמא דבר

על כבודו אין כבודו מחול היאך מחלו רב"ל ורב פפא על כבודן והסקו. עליהן דמוחל ודאי הוא גם כן באיסור כדמוכח לקמן שהביאו ראיה מאברהם דהא המלאכים שקבלו מחילתו ליכא ראיה שהרי הם ידעו שמלאכים היו אלא מאברהם שכדמו לו כערביים ומחל על כבודו מייתי ראיה וכן מוכח מההיא דכתובות גבי אגריפס המלך שעבר מלפני הכלה כו' ודו"ק:

אה"ב אמרו קלת מן החכמים שנפש האדם הוא כח מוכן לקבל המעלות ככדל והדעת האמתי לרוב חז"ל שהיא עלם כבדל כבי ובהתחברה לגוף נהיה האדם. וכן הוא שורשנו שמעלה כשידבק בה האדם חטוב להיות מעלמותו וכן לימר הכתוב כי לא דבר רק הוא מכם כי היא חייכם כלומר כמו הנשמה שבכם: זהו שאמר רבה אין תורה דיליה היא. הוכיחו מת"ש כי אם בתורת ה' חפצו שהיל"ל ובה יהגה ובאותו ובתורתו רלא שאין הכנוי חוזר לה' אלא לאיש שכאשר ישים חפצו בתורת ה' חשוב להיות תורתו כל ההוגה בה. עיין ותראה שזו כוונת רש"י ז"ל שהביא לפרש הדבר רישיה רקרא:

יומא שם

מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק שהיו מסובים בבית משתה בנו של רבן גמליאל והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם נתן הכוס לר' אליעזר ולא נטלו נתן לר' יהושע וקבלו א"ל ר' אליעזר מה זה יהושע אנו יושבים וגמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו א"ל מצינו גדול ממנו ששימש אברהם גדול הדור היה וכתוב בו °והוא עומד עליהם ושמא תאמר כמלאכי השרת נדמו לו לא נדמו לו אלא לערביים ואנו לא יהא רבן גמליאל בר' עומד ומשקה עלינו אמר להם ר' צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות הקב"ה משיב הרוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יהא גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו:

בראשית יח

לא נדמו לו אלא לערביים. שאמר להם ורחצו רגליכם שהערביים משתחוים לאבק רגליהם כדאמרינן בב"מ אמרו לו בערביים חשדתנו שמשתחוים לאבק רגליהם: ר"ג בר'. כלומר אדם גדול וכן כל ברבי שבתלמוד:

מהרש"א אברהם גדול הדור היה כו'. היינו כשיא דכתיב ביה נשיא אלהים אתה וגו' וק"ל: א"ל ר' צדוק עד מתי אתם מניחים כבוד המקום כו' אלא כו' אפי' למ"ד נשיא כו' מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול כו'. יש לדקדק דמאי ליכא דר' לדוק נימא כמי דלהוי מחילת המלך מחילה מק"ו מכבוד המקום וי"ל דהקב"ה עלמא דיליה היא ומלכותיה דיליה ומלי מחיל ליקריה כדאמרינן לעיל בנשיא ורב אבל מלך בשר ודם מלכותא דארעא לא הוה אלא כעין מלכותא דשמיא ושמיא מוקמי לה ולאו דיליה הוא כדכתיב כי לה' המלוכה ואין המלך ב"ו יכול למחול כבוד מלכות שמים וכה"ג מלאתי שוב במרדכי פר' הניזקין בשם מהר"ם ע"ש וא"ת ליסכי הכא באברהם דשאני הכא דמלות כבוד אורחים שאני כדאמרינן במליעא מה שעשה אברהם בעלמו והוא עומד עליהם עשה הקב"ה כו' דה"נ משני פ' א"כ גבי אגריפס דעמד וקרא דמלות שאני ועיין לייסב זה בתוס' פ"ב דכתובות ופ' א"כ ודו"ק:

ה"י"א לא נדמו לו אלא כערביים וכו'. וצריך לתת לב איך אברהם עשה כל הכבוד הזה לאנשים ערביים כיון שלא נדמו לו אלא לכרביים. אמנם מתבאר עם מה שכתב בספר הזוהר שהיה אילן לאברהם לאורחים שישבו תחתיו ולאנשים זכאים היה האילן פורש ענפיו להיות להם צל ולמי שאינו הגון היה האילן כונס הענפים ולמי שהיה זכאי היה מאכילו וז"ש והשענו תחת העץ תחת האילן לבודקם ולכך האכילם אברהם ויכבדם:

ויקרא יט

ת"ר °מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן אשמאי ת"ל זקן אין זקן אלא חכם שנאמר °אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ר' יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנאמר °ה' קנני ראשית דרכו יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הדור יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בהן חסרון כיס יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הדור יכול יעצים עיניו כאילו לא ראהו ת"ל [תקום] ויראת דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך ר' שמעון בן אלעזר אומר מניין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע ר' יוסי הגלילי היינו ת"ק איכא בינייהו יניק וחכים ת"ק סבר יניק וחכים לא ר' יוסי הגלילי סבר אפילו יניק וחכים:

במדבר יא

משלי ח

זקן אשמאי. אשם רשע וע"ה: מזקני ישראל. גמר זקן מזקני מה להלן גדולים וחכמים דכתיב אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו: אין זקן אלא זה שקנה חכמה. ולשון נוטריקון דבר הכתוב ולקמן פריך היינו ת"ק: אלא במקום שיש לו הידור. בעמידתו דהיינו תוך ד' אמות דמוכחא מלתא שמפניו הוא עומד: יכול יהדרנו בממון. יכול יהא הידור זה (חילוק) [הידור] ממון לכבדו בממון: יכול יעצים עיניו כאילו לא ראהו. לקמן פריך אטו ברשיעי עסקינן: דבר המסור ללב. בלבו של עושה הדבר הוא יודע אם רואהו או לאו לפי שיכול להשמט מעיני הבריות שלא יחזיקוהו כרשע ושידינוהו לכף זכות ויאמרו לא ראהו לכך נאמר ויראת מאלקיך שכל מחשבות גלויות לו ויודע בך שלפסתיר ולבטל מצותי נתכוונת: שלא יטריח. אם יכול לילך דרך אחרת שלא יעמיד את הצבור: זקן ויראת. להכי סמך ויראת לזקן לומר שאף הזקן ייראו: כל שיבה במשמע. ואפילו זקן אשמאי: ת"ק סבר יניק וחכים לא. וה"ק ת"ק אין זקן אלא זקן שהוא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני וחכמים היו כדכתיב אשר ידעת כי הם וגו' אלמא זקנים וידועים היו: ור"י הגלילי. דמשני ליה לקרא ממשמעו זקנה ממש ודריש ליה זה שקנה חכמה סבר אפי' יניק וחכים:

תוספות זקן אשמאי. פי' בקונטרס רשע וע"ה וקשה דהיכי קאמר איסי בן יהודה דמשמע אפי' זקן אשמאי והלא מצוה אפילו להכותו כנזותו ולזלזלו לכך פי' ר"ת אשמאי לשון שוממין כמו פתחי שמאי דמנחות כלומר בור וע"ה כדמתרגמינן והאדמה לא תשם לא תבור:

מהרש"א אין זקן אלא חכם שנא' אספה לי שבעים איש גו'. עיין פירש"י ועי"ל כיון שנתנבאו כלם ע"כ חכמים היו דאין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר. ומ"ד זה שקנה חכמה שנ' ה' קנני גו'. ה' קרויה קנין כמו ששנינו בחבות אבל כיון ששתם מהו הקנין נימא שהוא תחלת כל הקנינים שהוא חכמת התורה כמפורש בהאי קרא ה' קנני ראשית דרכו קדם גומ' ודו"ק:

אין

עין יעקב

דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך משיב מאכיל ומשקה הוא דבר מגלוי וזה ככהו בפני הבריות: ושמא תאמר כמלאכי השרת נדמו לו. לא נדמו לו אלא לערביים. פה חוזר שמלאכי שרת ולא קאמר למלאכי שרת נדמו לו כמו דקאמר בקיפא לערביים י"ל דאי נדמו למלאכי שרת ממש א"כ איך האכילם והשקם הא ידע שאין נהניהם אכילה ושתיה לפיכך במלאכי שרת בכף הדמיון .לא מלאכי שרת ממש קאמר אלא אנשים חשובים כמלאכי שרת: אמר להם ר' לדוק עד מתי אתם מניחין כבודו של מקום. ולעשו שכח שלפני שקנים רכ"ב

דף לב **באין** בעלי אומניות רשאים לעמוד מפני ת"ח בשעה שעוסקים במלאכתם ולא והא (תניא) [תנן] כל בעלי אומניות (שבירושלים) עומדים בפניהם ושואלים בשלומם אומרים להם אחינו אנשי מקום פליני בואכם לשלום א"ר יוחנן מפניהם עומדים מפני ת"ח אין עומדים א"ר (אסי) [יוסי] בר אבין בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי מפניהם עומדים מפני ת"ח אין עומדים ודלמא שאני התם דאם כן נמצאת אתה מכשילן לעתיד לבא:

עומדין מפניהם. במביאי בכורים קאי כשעוברים בתוך ירושלים: **נמצאת מכשילן.** שלא יביאו עוד שיאמרו כבזים אנו בעיניהם ולאו משום חיבוב מצוה הוא ואילו בני אדם (הנכנסים) [הניכרים] חשובים בעיר (היו) ועוסקין במלות לא הוה (לן) למיקם מקמייהו:

מהרש"א כמה חביבה מצוה כו' והטעם במלוה זו בשעתה ולא היו לעמוד מפני העוסק במלוה אחרת כתב הרמב"ם בפירוש המשניות לפי שהפחות והסגנים וגזברים יולאים לקראתם וכשנכנסים שוב היה קהל וכבוד לבור ולמאי דדחי וקאמר דשאני התם דא"כ אתה מכשילם לעתיד הי"ל כמי דוקא במלוה זו שבאים לשם בכבוד גדול כמפורש שם שלא יאמרו כבזים אנו בעיניהם כולי כפרש"י וק"ל:

שם **רבי** יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עילוייהו דהני רבא מיקם לא קאים הידור עביד להו אביי יהיב ידא לסבי רבא משדר שלוחי רב נחמן משדר גיזאי אמר אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא:

הרפתקי. מקראות ולרות ורלו כמה הרבה ומופתים **עדו עליהם.** עברו עליהם: **אביי יהיב ידיה** [לסבי]. פושט ידו לזקנים כל כמה שעוברים אללו ונשענים עליו: **רבא הוה שולח.** [שלוחיו לפשוט להם יד אבל הוא עלמו לא]: **רב נחמן משדר גוזאי.** סריסים שהיו תמיד לפניו לפי שהיה שר חתן הנשיא ואב ב"ד היו רגילים לעמוד לפניו משרתים לשתות ולכוף ומאן דלא ליית דינא וכשהיו זקנים עוברים לפניו היה שולח הסריסים להחזיק בידם אבל הוא עלמו לא (הלך) [שלא] לזלזל בתורתו דאמר אי לאו תורה כמה נחמן איכא בשוקא הילכך אין חשיבותי בשביל עלמי אלא בשביל תורה ואית דמפרשי אביי יהיב ידיה לסבי מכבד עלמו לזקנים ופושט להם ידו שישען הוא עליהם רבא משדר שלוחי שילאו לקראתו לכבודו וכן רב נחמן וליתא דכל היכא דגרסינן יהיב ידא להשען אחרים עליו ולא להשען הוא על אחרים כדאמר פ"ק דיומא כ"ל סוס סחי בירדנא אתא רבה בר בר חנה יהיב ליה ידא שישען ר"ל עליו ויצא לשפת הנהר:

אלא שחרית וערבית כדי שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים א"ר אלעזר כל תלמיד חכם שאין עומד בפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח שנא' °וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר קהלת ח אינגו ירא [מלפני אלהים] מורא זו איני יודע מהו כשהוא אומר °תקום ויראת הוי אומר מורא זו קימה: ויקרא יט

מכבוד שמים. שהרי פני יולר אינו מקבל אלא שחרית וערבית הלכך מי שעומד מפני רבו שחרית אין רשאי לעמוד מפניו אלא ערבית וכתבו בתוס' דדין זה אינו נוהג אלא באותם הדרים בבית הרב דמסתמא עמדו שחרית וערבית אבל בתלמידים אחרים חייבים לעמוד אפי' ק' פעמים ביום שמא ירלה אחר ויחשדם ואפי' אותם הדרים בבית הרב כמי אם באו פנים חדשות לריכין לעמוד: **וטוב לא יהיה לרשע.** אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב אלמא תלמודו משתכח ולא יאריך ימים אלא כלל ומה טעם לפי שאינו ירא ומורא זו קימה היא כדמפרש ואזיל (מוראה):

מהרש"א מורא זו איני יודע מהו כשהוא אומר ויראת מאלהיך הרי מורא זו קימה כו'. הא דלא קאמר מורא זו מוראת שמים גופה כדכתיב את ה' אלהיך תירא גו' די"ל דא"כ הל"ל אשר איננו ירא מלפני ה' אלהים כי התם ולכך מקשה כמי מקרא דמוראה רבית כוליה דכתיב כה"ג דלא כתיב ביה ה' ויש לדקדק אמאי לא פריך מקרא דאונאה דכתיב ביה כמי ויראת מאלהיך מקמי קרא דרבית ויש ליישב דהיינו מסקלות שמאכה חבירו במשהל וכקט מסקלות משום דמפורש ביה טפי ולא ירא אלהים כמ"ש התוס' וק"ל: *איבעיא להו רכוב כמהלך דמי כו'. והכי עובדי דלעיל אביי מכי הוה חזי לאודניה דחמרא דרב יוסף כו' ואביי הוה רכיב חמרא כו' לבתר דמיבעיא לן ופשט ליה הכי הכי הוו וק"ל: *נשיא עובר עומד כו' ואינו יושב כו' שנאמ' והביטו אחרי משה עד וגו'. אריפא דקרא קסמיך דכתיב וקמו כל העם וכלבו גו' וק"ל: *החוקים אלו מדרשות כו'. הרמז שנא' רחוק מרשעים ישועה כי חקיך לא דרשו כי החוק שאין טעם מפורש בו בעי טפי דרישה מדרש חכונים המשפטים אט-הדינין כן כאמר על הרוב בקרא ומיהו מלינו בעולה במשפט וכן בחוקת הפסח מלינו לשון משפט. ואמר תשמרון זה משנה. כי המשכה והלמוד היא שמירת המלוה לעשותה כתקנה וק"ל:

הרי"ף מכבוד שמים. כתב רש"י ז"ל שהרי פני יולרו אינו מקבל אלא שחרית וערבית הילכך מי שעומד מפני רבו שחרית אינו רשאי לעמוד מפניו אלא ערבית ולריך לבאר מ"ש רש"י הילכך מי שעומד מפני רבו דבהא פליגינן ומה חידש רש"י לומר הילכך ונראה שכיון רש"י ז"ל ללמדנו שלא נטעה לומר שלא הקפיד ר' אלעזר אלא שלא לקום מפני רבו פעמים הרבה כדי שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים שאינו מקבל אלא שחרית וערבית שהם ב' פעמים בלבד. וכפי זה יכול לקום מפני רבו ב' פעמים בכל יום ואע"פ שיהיו הב' פעמים רלופים בין שיהיו הב' פעמים בשחרית או שתיהם בערבית לכך אמר רש"י הילכך מי שעמד שחרית אין רשאי לעמוד מפניו אלא ערבית כלומר אף על פי שלא יקום אלא פעם שנית בלבד אינו רשאי לעמוד שתי פעמים בשחרית אלא הפעם האחד:

ע"ב **כא אמר** איבו א"ר ינאי אין *ת"ח רשאי לעמוד בפני רבו **תניא** °בנים אתם לה' אלהיכם בזמן שאתם נוהגים מנהג דף לו דברים יד

עין יעקב

רכ"ע דלית ופורה דליה ויכול למחול: **ודלמא** שאני התם דא"כ נמלאת אתה מכשילם לעתיד לבא. מ"מ מסקנא ההלכה אינו כן וכמ"ש הברטנורא במסכת ביכורים דמחויב לקום בפני נושאי סינוק לברית מילה: **אין** ת"ח רשאי לעמוד בפני רבו בר"מ ביו"ד סי' רמ"ב. כתב בשם הגהות מיימוני דהאי אינו רשאי פירושו אין חייב לעמוד וי"ל דלמד כן מהא דאיי בברכות דף כ"א אמר ר' יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום ועיין בא"ח סי' ק"ז להכי שפיר קאמר אין חייב אבל רשות הוא כמו כבוד שמים: **כל** ת"ח שאין עומד בפני רבו נקרא רשע. הטעם דהא מורא רבך כמורא שמים וכמרים אני הי אני הוא שקיימתי מלות זקן תחלה לכך מקרי רשע ומה"ט אינו מאריך ימים כ רשעים לא יחלו ימיהם ושנות רשעים תקלרנה ולכך תורתו משתכח ממנו כי לרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי אינ. וי"ל דהא שאינו עומד מפני רבו לג שפי' כפ"ר דש"מ מש שיבה תקן מיתם אב"י זקן אשמאי וכפי' רש"י רשע ועם הארץ ולכך הוא עלמו נעשה רשע וע"ה ואינו זוכה לזקנה ועי"ל יהא כבוד רבך עדיף מכבוד אביו דהא אבידת רבו קודם לאבידת אביו כדאיתא בב"מ ואם בכבוד אביו שכר למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך וזה שתזלזל אפילו בכבוד רבו לכ"ש שיתקלרו ימיו ויפסוק ממנו הטובה ועיין ברכה פרשת בהעלותך שעיין דף רס"ה ע"א פ"ים ג"כ לבסוף בא לידי עניות ע"ש ומה"ט אמרינן לעיל דאי מקיף חיי דהוא מדה כנגד מדה כיון שהוא אינו רוצה להכשיל הבריות אולי לא יעמוד אחד ממנו ויענש על ידו

שישבלת

מנהג בנים אתם קרוים בנים [אין אתם נוהגים
מנהג בנים אין אתם קרוים בנים] דברי רבי יהודה ר׳
ירמיה ד מאיר אומר בין כך ובין כך קרויים בנים שנאמר °בנים
דברים לב סכלים המה ואומר °בנים לא אמון בם ואומר °[זרע
ישעיה א הושע ב מרעים] בנים משחיתים ואומר °והיה במקום אשר יאמר
להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי מאי ואומר וכי
תימא סכלים הוא דמיקרו בני כי לית בהו הימנותייהו
לא מקרו בני ת״ש ואומר בנים לא אמון בם וכי תימא
לית בהו הימנותייהו הוא דמיקרו בני כי פלחי לע״ז לא
מקרו בני (ואימא) [ת״ש ואומר] זרע מרעים בנים
משחיתים וכי תימא בנים משחיתים מיקרו בני מעליא
לא מיקרו [ת״ש] ואומר והיה במקום אשר יאמר להם
לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי:

וכי תימא סכלי דמתקרי בנים. כשאין בהם אלא שטות הוא דמקרו בנים אבל כשהם רשעים דלית בהו הימנותא לא מיקרו בנים: משחיתים. דהיינו ע״ז כדכתיב פן תשחיתון ועשיתם פסל וגומר: בני מעליא לא מיקרו. עוד לעולם: ת״ש. דהדרי איקרי בני אל חי על ידי תשובה:

אמר הבונה שמסדר עצמו נותן לריכותא לפסוקים אלו מאי ואומר ולרעתי רצה כי יש סכלות העדרי והם בני סכלים. וסכלות קניני דלית בהו הימנותייהו שקנו דעות כתבות. ויש שאינם סכלים לא מזה ולא מזה אלא פושעים ומורדים דפלחי לע״ז. ואפ״ה הביא ראיה על כל א׳ בהדרגה דמיקרי בנים ואחר זה שלא לבד בני שהם אלא דבני מעליא נמי איקרי:

מהרש״א וכ״ת סכלי הוא דמקרי בני כו׳. לפי שיש בחוטאים ומחולקים לג׳ הא׳ שחוטא ע״י שאין לו דעת והשני שלא היה לו מלמד אותו לטוב והג׳ היודע ומורד ברבונו וז״ש סכלי׳ הוא דמקרי בני שאין זה אלא כשוגג בעלמא וקאמר בנים לא אמון בם שהיה להם ממי ללמוד ולא למדו וכ״ת דגם זה כיון שלא למד שאינו יודע שוגג מיקרי וקאמר זרע מרעים בנים גו׳ שידעו רבונם ומרדו בו כמ״ש בענין ידע שור קונהו גו׳ כלומר שהוא דבר הידוע ישראל לא ידע גו׳ שאני קונהו הייתו ע״כ שעושה עצמו כאילו לא ידע וק״ל:

כב
שמות טז דף לח כתיב °ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד
בואם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד בואם
אל קצה ארץ כנען אי אפשר לומר עד בואם אל ארץ
נושבת שכבר נאמר אל קצה ארץ כנען ואי אפשר לומר
אל קצה ארץ כנען שהרי כבר נאמר עד בואם גו׳ הא
כיצד בז׳ באדר מת משה ופסק מן מלירד והיו מסתפקין
ממן שבכליהם עד ט״ז בניסן. תניא אידך ובני ישראל
אכלו את המן ארבעים שנה וכי מ׳ שנה אכלו והלא
מ׳ שנה חסר ל׳ יום אכלו אלא לומר לך עוגות שהוציאו
ממצרים טעמו בהם טעם מן. תניא אידך בז׳ באדר מת
משה ובז׳ באדר נולד מנין שבז׳ באדר מת שנאמר
דברים לד שם °וימת שם משה עבד ה׳ וכתיב °ויבכו בני ישראל את
יהושע א משה [בערבות מואב שלשים יום] וכתיב °ויהי אחרי
שם מות משה עבד ה׳ וכתיב °משה עבדי מת ועתה קום

שם עבור וגר וכתיב °עברו (בתוך) [בקרב] המחנה וצוו את
העם [לאמר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים
שם ד אתם עוברים את הירדן] וכתיב °והעם עלו מן הירדן
בעשור לחדש הראשון צא ממנו ל״ג ימים למפרע הא
למדת שבז׳ באדר מת משה. ומנין שבז׳ באדר נולד
דברים לא משה שנא׳ °ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי
היום לא אוכל עוד לצאת ולבא שאין תלמוד לומר היום
מה ת״ל היום (היום מלאו ימי ושנותי) מלמד שיושב
הקב״ה וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש
שמות כג לחדש שנא׳ °את מספר ימיך אמלא:

אל ארץ נושבת. מעבר הירדן ואילך שהיא חשובה מארץ סיחון ועוג כדאמרינן במסכת שהיא מתאוה ליכנס לה וקרי לה טובה: קצה ארץ כנען. בערבות מואב ששם מת משה שהיא ארץ האמורי ועל שפת הירדן שהוא קצה כניסת ארץ כנען: חסר ל׳. שנסתפקו מעוגות שהוליאו ממצרים דכתיב ויסעו מאילים ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילים ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני וכתיב בתריה בשבתנו על סיר הבשר וגומר וכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים אלמא בי״ו באייר המן התחיל לירד: ויבכו בני ישראל. שלשים יום עמדו בערבות מואב לבכי ומשכלתה יהושע להשיעם שכינו לדם ג׳ ימים ובשלישי עברו את הירדן כדכתיב בעוד שלשת ימים וכתיב בעשור לחודש הראשון: צא ל״ג למפרע. והם י׳ דניסן כ״ג דאדר למפרע והוא ז׳ באדר ו׳ ימים עברו ממנו וכ״ג הרי כ״ט באדר חסר הוה:

מהרש״א ממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום ומחדש כו׳. ר״ל מיום ליום בימי חדש כמו במשה בז׳ בחודש נולד ובז׳ בחדש מת אבל אין לפרש מיום ליום בימי השבוע דק״כ תקשי לך דוד שמת בשבת כדאמרינן פ׳ ב״מ ודאי דגם בשבת נולד ולמה שאל שם הודיעני ה׳ קיצי באיזה יום בשבוע שימות והודיעו לו בשבת ואפשר דדוד לא היה מחזיק עצמו לצדיק ואת מספר ימיך גו׳ ר״ל לפי דרכינו אמלא הימים במותו בימי אותו חודש שנולד בו ונראה הא דלא כתיב מספר שנותיך אמלא משום כיון דמיום ליום הוא הרי באותו יום מתחיל שנה אחרת כדמיון במשה שנולד בז׳ באדר כלו לו ק״ך שנה בו׳ אדר דבז׳ באדר מתחיל שנת קכ״א אבל אמר דהשנים מלאים יום ליום באותו חודש וקרא דאת מספר ימיך אמלא רמז גם לזה דאמלא בלא אל״ף הראשו׳ שהיא לסימנו מספרו ע״א כי שנות האדם ע׳ שנים וע״א הם שנותיו של אדם במלואם שמת ביום שנולד שמתחיל בו ביום שנת ע״א דיום אחד בשנה חשוב שנה ודו״ק:

משנה כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין כג
דף לט ע״ב לו ימיו ונוחל את הארץ וכל שאינו עושה
מצוה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין לו ימיו ואינו
נוחל את הארץ: גמ׳ ורמינהו אלו דברים שאדם אוכל
מפירותיהם בעוה״ז והקרן קיימת [לו] לעולם הבא
אלו

עיון יעקב

שיתקלרו ימיו לכך הוא מאריך ימיו: והיו מסתפקין ממן שבכליהן. מסתפקין משמע שהיו מסתפקין במועט שלא היו להם לאכול כרווחה כמו בראשונה עד קצה ארץ כנען וגו׳ מייתי שני ברייתות כאן זה אחר זה דבל״ז היה קשה מנלן שהיה טעם מן בעוגות שהוליאו ממצרים דלמא קאמר ארבעים שנה לפי שהוא מספר שלם אבל שהי׳ מקוטעות איזה ימים אבל עכשיו דקאמר הא דכתיב ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת היינו שנסתפקו ממן שבכליהם מז׳ באדר עד ט״ז בניסן ש״מ דמדקדק קרא על איזה ימים דארבעים שלימות בימים קאמר מקשה שפיר וכי ארבעים שנה אכלו להכי מחלק בין בואם אל ארץ נושבת לארץ כנען דארבעים שלימות אכלו את המן ולא אכילה הגונה שהרי תחלת ארבעים לא אכלו שמן ממש רק טעמו טעם מן ולבסוף אחר מיתת משה היו מסתפקין במועט משא״כ מתחלת ירידת המן עד בואם אל קצה ארץ כנען אכלו אכילה ממש ועיין בנחי׳ פ׳ בשלח: מלמד שיושב הקב״ה וממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש. אפשר לומר דקאמר ממלא שנותיהן כלומר במלואו וטובו שיכולין לעסוק בתורה ובמצות עד יום ושעה מותן לפ״ק ומייתי היום מלאו ימי ושנותי לא אוכל לצאת ולבוא בדברי תורה מכלל דעד השתא הי׳ יכול לעסוק בד״ת: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו וכו׳ ורמינהו אלו דברים שאדם

אלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והכנסת אורחים והבאת שלום בין אדם לחבירו ות"ת כנגד כולם. א"ר יהודה ה"ק כל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שמקיים כל התורה כולה מכלל דהנך אפילו בחדא נמי אמר רב שמעיה לומר שאם היתה שקולה מכרעת וכל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו מטיבין לו ורמינהו כל שזכיותיו מרובין מעוונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת וכל שעוונותיו מרובים מזכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות אחת ממנה אמר אביי מתניתין דעבדין ליה יום טוב ויום ביש רבא אמר הא מני ר' יעקב היא דאמר שכר מצוה בהאי עלמא ליכא

וכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה אמר מטיבין ומאריכין ימיו בעה"ב ועניין נוחל את הארץ ארץ החיים ורוצה לומר העה"ב ואנו עתידין לבאר אותו בסנהדרין בפ"י ע"כ) וז"ל רש"י ז"ל העושה מצוה אחת. מפרש בגמ': מטיבין לו משמע בהאי עלמא: ונוחל את הארץ. חיי העה"ב: אלו דברים וכו'. הכי הוא דאוכל פירות והקרן קיימת אבל מצות אחריני' לא ואכן תנן ומטיבין לו ונוחל את הארץ: מכלל דהנך אפי' חדא נמי. ואפילו לא קיים שאר מצות בתמיה והא רובא עונות הוא: שאם היתה שקולה מכרעת. הא דקתני אלו דברים במחצה עונות ומחצה זכיות קא קאמר ויש במחצה זכיות אחד מאלו מכרעת את הכף כאילו הוי רובא זכיות ואינו צריך למצוה יתירה דמתני' וכי לית בה חדא מהני צריך למצוה יתירה ובתוס' הקשו דהא בלאו הכי נמי אמרינן במסכת ר"ה דרב חסד מטה כלפי חסד כשהיו שקולים וי"ל דבשאר מצות כשמעשיו שקולים הוי בינוני אבל בהני חשיב צדיק גמור ע"כ: מריעין לו. בעה"ז לנקותו מעונותיו שיטול שכר שלם: מטיבין לו. לשלם לו שכר מצותיו בחייו כדי לטורדו: מתניתין. דקתני מטיבין ומריעין: דעבדין ליה יום טוב ויום ביש. מי שעושה מצוה יתירה דהא הבא זכיות מתקנין לו בעה"ז יום טוב שנפרעין ממנו עונותיו וזה תיקון יום טוב לו לעה"ב וכל שעונותיו מרובים מזכיותיו דקתני מריעין לו היינו דעבדינן ליה הזמנת יום ביש שמשלמין לו שכר מצותיו כאן להיות מתוקן לו יום רע (והכא דידן דקתני מטיבין לו לעה"ב הוא דקאמר): רבא אמר. לעולם כדאמרן מעיקרא מטיבין לו בשכר פירות וקרן קיימת והך מתני' דקתני מריעין ר' יעקב היא: ובתוס' זכרו פרש"י לאביי ורבא וכתבו וז"ל וקשה דמתני' הא מני ר' יעקב היא משמע דעד השתא לא מוקמינן כרבי יעקב ולפי הקונט' לאביי נמי בין מתני' בין ברייתא אתי' כר' יעקב לכן פר"ת מתניתין דעבדין ליה יום טוב ויום ביש ותרווייהו בעולם הזה ומטיבין לו דברייתא הוא פירוש אמתניתין כלו' פעמים שעושין לו יום טוב כדי לקבל שכר מצותיו בעוה"ז ובאותו יום יהא דומה לו כמי שקיים כל התורה כולה אבל רוב ימיו של רשע שרוי ברעה והיינו שעונותיו מרובין על זכיותיו ומריעין לו היינו פעמים שעושין לו יום רע כדי למרק עונותיו בעה"ז ובאותו יום יהא דומה לו כמי ששרף כל התורה אבל רוב ימיו של צדיק שרוי בטובה כשזכיותיו מרובין על עונותיו והיינו דלא כר' יעקב דאמר שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כלל ע"כ

מהרש"א יתירה על זכיותיו כו'. מפירוש הרמב"ם שהיה מחצה זכאי ומחצה חייב ועושה מצוה אחת עד שיהיו זכיותיו מרובין מטיבין כו' וכיוצא בזה פי' הרע"ב אבל בסיפא לא פירשו כן אלא דה"ק כל מי שעונותיו מרובין לו מזכיותיו ואינו עושה מצוה א' כדי שיהא מחצה זכאי ומחצה חייב אין מטיבין כו' ולכאורה מי הכריחם לפרש כן דאיכא לדיוקי מרישא לסיפא דמרישא איכא לדיוקא הא אם אינו עושה מצוה יתירה על זכיותיו עד שכשאר מחצה על מחצה אין מטיבין כו' ובסיפא איכא לדיוקי בהיפך זה הא אם עושה מצוה אחת עד שיהיו מחצה על מחצה מטיבין לו כו' ולמה לא כפרש בסיפא כמו ברישא שהיה כבר מחצה על מחצ' ואינו עושה מצוה אחת כדי שיהא רובו זכיותיו אין מטיבין לו כו' וכדיוקא דרישא ממש וכן נ"כ בגמ' דהכא בשאר מצות אין שקולה מכרעת ונראה ליישב ע"פ דברי התוס' דבשאר מצות כמו אמרינן במס' ר"ה ורב חסד מטה כלפי חסד והיינו דהוה כבינוני דזוכה לעה"ב מיהת דאפי' בפושעי ישראל בגופן אמרינן שם דנידונין בגיהנם ועולין והכא קתני בא"ט עושה מצוה אחת דאינו נוחל הארץ דהיינו עה"ב אלא ע"כ דאיירי אסיפא בעונותיו מרובין מזכיותיו והשתא לא תקשי מדיוקא דרישא לסיפא ודו"ק היטב:

דתניא רבי יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין כד פס
תחיית המתים תלויה בה בכבוד אב ואם כתיב °למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך בשלוח הקן כתיב °למען ייטב לך והארכת ימים הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים ובהזרתו נפל ומת היכן טובות ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך ודלמא לאו הכי הוה ר' יעקב מעשה חזא ודלמא מהרהר בעבירה הוה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ודלמא מהרהר בע"ז הוה וכתיב °למען תפוש את [בית] ישראל בלבם איהו נמי ה"ק אי ס"ד שכר מצוה בהאי עלמא אמאי לא אגין מצוה עליה כי היכי דלאתיתי לידי הרהור והאמר ר' אלעזר שלוחי מצוה אינם ניזוקין התב

דברים ה | פס כב | יחזקאל יד

עיון יעקב

שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה. ק"ק אמאי לא תירץ דמתני' דידן בוי"ו המחלקת קאמר שכל העושה מצוה אחת מטיבין לו או מאריכין לו ימיו או נוחל את הארץ וא"כ לא קשה מידי וי"ל דא"כ ל"ל למיתני סיפא הא שמעינן מדיוקא דרישא אלא דאי מרישא ה"א כולהו יחד דלא הוי שמעינן מדיוקא רק כולהו יחד אין לו: **אלו** הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים, לפי הגירסא שבריש פרק מפנין הני כמי בגמילות חסדים שייכי וכן הוא בפי' הר"ש בריש פאה דכבוד אב ואם בכלל גמילות חסדים וכן הבאת שלום ותלמוד תורה ועיין בחדושי הרי"ף בריש פרק מפנין וכן הוא לקמן דף מ' ע"א טוב לשמים ולבריות פרי מעלליו יאכלו וא"כ עפ"ז יש לתרץ מה שמקשים תוספות על הא דאמר שאם היתה שקולה מכרעת וכתבו התוספות וז"ל וא"ת בלא"ה כמו אמרינן במסכת ר"ה ורב חסד מטה כלפי חסד וכו' ולפ"ז לק"מ דגם התם אמרינן ורב חסד מטה כלפי חסד היינו דוקא כעושה אחת מצות שייכי בג"ח כדכתיב עם חסיד תתחסד משא"כ בשאר מצות שינו מכרעת ודו"ק: **הרי** שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה לבירה ושלח את האם ונטל הבנים הא דקאמר שני מצות ביחד כבוד אב ואם ושלוח הקן י"ל דאילו לא עשה רק מצוה אחת הייתי אומר דלכך לא קבל שכר מצותו לפי שעשייתו היתה שלא לשמה כדי לקבל שכרו אבל זה שעשה שני מצות ביחד בודאי היתה עשיית השניה לשמה דהא באחת כבר מהן יש לו שכר אריכות ימים והטבה ואפ"ה נפל ומת מכלל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא אפילו עשה לשמה: **היכן** טובות ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה. הא דלא קאמר סולם רעוע הוה דקביעא הזיקא ולעולם שכר מצוה בהאי עלמא איכא ולפי מ"ש בתוס' רי"ד הובא בתוס' ענינים שכתבו וז"ל סולם רעוע הוה ובעלייתו הי"ל ליזק עכ"ל נראה דכוונתו לתרץ קושיא זו דליכא למימר ששכר מצוה בהאי עלמא איכא ומשום דקביעי הזיקא ניזק אם כן הי"ל ניזוק בעלייתו אלא ודאי הי' לא הגה לידו היזק זה בעלייתו כדי להראות דאף לאחר שעשה מצותו ניזק כי שכר מצות בהאי עלמא ליכא: **מחשבה** רעה אין הקב"ה מצרפה למעש' וכתבו

[התם בהליכתן שאני והא"ר אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין] לא בהליכתן ולא בחזירתן התם סולם רעוע הוה דקביע הזיקא וכל היכא דקביע הזיקא לא סמכינן
ש"א ט' אניסא דכתיב °ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. אמר רב יוסף אלמלא דרשיה אחר להאי קרא כר' יעקב בר ברתיה לא חטא ואחר מאי חזא א"ד כי האי גוונא חזא וא"ד לישנא (דגברא רבא) [דחוצפית המתורגמן] חזא דהוה גריר ליה דבר אחר אמר פה שהפיק מרגליות ילחך עפר נפק וחטא:

שאין תהיית המתים תלויה. באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעה"ב: ודילמא לא הוי הכי. לא אירע הדבר הזה לעולם אלא מאריכין ימיו ושנותיו וגו': ודילמא אותה שעה מהרהר בעבירה הוה. ולא היה לבו לשמים. ומשני מחשבה רעה. ומעשה לא עשה אין הקב"ה מצרפה למעשה ולא הוה [לו] ללקות. (וכתבו בתוס' ובא"ע איפכא מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם ולא מצינו שעשה עשו ליעקב שום רעה אלא מחשבתו הרעה אשר חשב עליו מצרפה הקב"ה למעשה ומחשבה טובה של א"ע אין הקב"ה מצרפה למעשה כדכתיב בדניאל ודריוש עד מעלי שמשא הוה משתדל לשזבותיה פירוש שהיה דריוש עושה בכל כחו להציל דניאל מגוב אריות אלמא אע"ג שהצילו עד הערב קאמר קרא שלא הצילו אלא מבקש להצילו מדכתיב לשזבותיה ולא כתיב ושזביה ע"כ): למען תפוש. שתתפסו בלבם הרהורי ע"ז דבהא משתעי קרא: והאמר ר"א כו'. והיכי אמרי דרבי יעקב מעשה הזה: איך אלך. ואע"ג דבשליחותא דמריה הוה מסתפי מהיזקא דקביעא: אלמלא דרשיה אחר להאי קרא. דלמען ייטב לך לעה"ב לא חטא דאיהו נמי כה"ג הוא אמר אין שכר בעולם ויצא לתרבות רעה: דבר אחר. חזיר

מהרש"א הרי שא"ל אביו עלה לבירה כו'. ולא תקשי לך מכל היעודים שבתורה דא"א לפרש רק בעה"ז שאם תשמעו יבואו עליכם כל הברכות והטובות וישבו על אדמתם ובהיפך אם לא תשמעו יבואו כל הקללות ואבדתם מן הארץ די"ל לרבי יעקב דמודה בזכות הרבים ומעשיהם הטובים מצילים להם כל הברכות וטובות שנזכרו בתורה גם בעה"ז וכן בהיפך בחטא הרבים אבל ר"י לא אמר כן אלא ביחיד שמרובה בזכיות אין שכרו רק לעה"ב דבעה"ז מריעין לו כדי לזכותו בעה"ב וכן בהפך במרובה עונות מטיבין לו בעה"ז כדי לטורדו בעה"ב וכענין זה אמרו אין בידינו לא מיסורי צדיקים ולא משלות רשעים ומה שיש לדקדק עוד בדברי רבי יעקב עיין בחידושינו סוף מסכת חולין: היכן טובות ימיו של זה כו'.

דנפל א"כ ומת לא הוה קשיא ליה היכן טובתו כו' דאימא דהוה לו רוב עונות לגבי מצות אלו כדסבר תנא דמתניתין אבל בחזירתו דהיינו בעוסק עדיין במצוה זו כדלקמן דאין חילוק בין הליכתן ובין חזירתן גם אם היה לו רוב עונות לא היה לו ליפול ולמות דעסק המצוה תגין עליה אי הוה שכר מצוה בהאי עלמא דכה"ג אמרינן לקמן אי ס"ד כו' אמאי לא אגין מצות עליה כו' ואפילו למ"ד במס' סוטה מצוה בעידנא דעסיק בה כו' אגוני אגין מפורענות אצולי לא מצלא מהחטא מ"מ מהרהור חטא אצולי בעידנא דעסיק בה כדאמ' הכא וכל"ל למאי דמסיק סולם רעוע הואי דקביעא הזיקא מ"מ אי ס"ד דשכר מצוה בהאי עלמא איכא ה"ל לאגוני עליה בעידנא דעסיק בה ודו"ק: אלמלא דרשיה אחר להאי קרא כו'. ובפרק אין דורשין קאמר אחר קלן בנטיעות היינו לבתר דחזא כה"ג או לישנא דגברא רבה וכו' ומפ' בירושלמי דההוא גברא רבה הוא רבי יהודה הנחתום וע"ש בתוס' פרק אין דורשין:

הרי"ף תניא ר' יעקב אומר אין לך כל מצוה וכו'. ויש לדקדק כיון דהכריח דר' יעקב סובר דשכר מצות בהאי עלמא ליכא משום ההוא מעשה דחזא ודילמא יש שכר מצות בהאי עלמא כתנא דמתני' דאמר העושה מצות א' יתירה מטיבין לו בעה"ז והכא בהאי רוב עונות דהא תנא דמתני' דאדם אוכל פירותיהן בעה"ז הוא דאם היתה שקולה נכרעת כלומר מחצה עונות ומחצה זכיות ויש במחצה אחד מאלו שהוזכרו במשנה דאדם אוכל פירותיהן מכרעת את הכף כאילו הוא רובא זכיות אבל אם היה לו רוב עונות ובפרט אם יהיה ביניהם עון חלול ה' שאם היתה שקולה מכרעת גם היא כמ"ש שם בגמרא בודאי דלעולם מריעים לו וי"ל דאי איתא דשכר מצוה בהאי עלמא איכא א"כ אותו אדם לא הוכח שהיו לו רוב עונות ולאוי ליענש למה המתינו לו להעניש עד שיעשה מצות כיבוד ומצות שילוח הקן והרי קודם שיעשה המצות היה ראוי ליענש על רוב חטאתיו ואם ויתרו לו קודם עשיית מצות אלו כ"ש שיאריכו גם אחר עשייתן וכיון שנפל נראה שבשכר מצות ליכא והקשו בגמ' דילמא מהרהר בעבירה ותירצו מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. ויש לדקדק דילמא מהרהר בעבירה אחר שעשה ושנה בה דעבר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר ואז מצרפה למעשה כמו שפרש"י וז"ל התם גבי תירוצא דעולא דאמר כדרב הונא דאמר עבר עבירה ושנה בה כו' ע"ש וע"ק אמאי לא תירץ הכא אי ס"ד דשכר מצות בהאי עלמא הוה ליה לאגוני עליה דלא ליתי להרהורי כמו שתירצו ודילמא מהרהר בע"ז הוה ואם בתירוץ ההוא עוקר הכל הול"ל אלא אי ס"ד וכו'. וע"ק מאי פריך והא א"ר אלעזר שלוחי מצוה וכו' הו"ל לתרוצי שאני הכא דמהרהר בע"ז הוה כדמשני בגמ'. ונלע"ד דהכי פריך כיון דאמרו שלוחי מצוה אינם ניזוקים ע"כ סבירא ליה דשכר מצות איתא בהאי עלמא והשתא דר' אלעזר קשיא היכי חזא ר' יעקב אותו מעשה שנפל מן האילן ומת כיון דשכר מצות איכא בהאי עלמא הוה ליה לאגוני מצות עליו דלא ליתי להרהורי דבשלמא אי סבר דשכר מצות בהאי עלמא ליכא הוינא אמרי דילמא מהרהר או אפילו בלא הרהור מת כיון דליכא בהאי עלמא שכר מצוה וזה דקדק רש"י ז"ל שאמר והא א"ר אלעזר וכו' והיכי אמרי דר' יעקב מעשה חזא ואין לו הבנה כי אם מה שכתבתי אני ומורי זלה"ה תירץ מי הכניסני בענין זה לומר דמהרהר בע"ז הוה אלא משום דסבירא לן דשכר מצות בהאי עלמא איכא וקשיא לן איך נפל ומת לזה אמרו דילמא מהרהר בע"ז אבל מאחר שדחה סברא זו דאי איתא דשכר מצות איכא בהאי עלמא הוה להו למצות לאגוני. ומזכנו לומר דשכר מצות בהאי עלמא

עיון יעקב

ובתבו התוספות ובעמים הוי איפכא וכתב בשל"ה הטעם דכל אחד אוקי אחזקת אבותיו שבישראל החזקה שלא יעשה הרע ע"כ נראה דהתוספות הרגישו בזה דא"ך ס"ד של המתרץ שהכין דלא מהרהר בעבירה כפשוטו בעבירות הקלות דא"כ איך עלה על דעתו שהרהור כעלמא ידחה הרהור ועשיית מצוה ומם הלא בכל מקום מדה טובה מרובה ממדת פורענות (והא דאמרינן קשים הרהור עבירה מעבירה גופא הא פרש"י לענין כחש בישרא) אלא ודאי ע"כ ידע דכוונתו ודלמא מהרהר בעבירה היינו עבירה חמורה שהיא עבודה זרה וא"כ אינו מתרץ כלום להכי כתבו דלעולם הבין המתרץ כדברי המקשה הרהור עבירה בעבירות הקלות ואפ"ה מקשה שפיר שהרי בגוים הוי איפכא ולא אמרינן מדה טובה מרובה ממדת פורענות לכן עלה על דעתו דגם בישראל כן הוא: סולם רעוע הוי והיכא דקביעי הזיקא שאני שנאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. הא דלא מתרץ תירוץ זה מיד שמקשה והא"ר אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין ה"ל לתרץ סולם רעוע הוי ול"ל להלק מהלה בין בהליכתן ובין בחזירתן י"ל משום דיש סברא לכאן ולכאן די"ל בהליכתו עדיף שהולך לדבר מצוה משא"כ בחזירתו שהוא דרך רשות וי"ל להיפך שבחזירתו עדיף שלא יהא ניזוק שכבר עשה מצותו כפועל וה"ט דר' אלעזר בפסחים דף ח' וא"כ אם היה מתרץ כפשוטו סולם רעוע הוי והיה מביא ראיה משמואל שאמר איך אלך הייתי אומר דלמא דוקא גבי שמואל היה מתירא שיהא ניזוק בהליכתו אבל בחזירתו אף דקביעי הזיקא אינו ניזוק כיון שכבר עשה מצותו כפועל לכך מתרץ המתרץ בהליכתו שאני מהלה לחילות דהליכתו עדיף דחזירתו כיון דשכר לאחי קרא כר"י בר ברתיה לא חטא. ואע"ג דבפרק אין דורשין קאמר דאחר קלן בנטיעות מ"מ הא"כ קאמר שם הואיל והיעדו ליה מההוא עלמא ליפוק וליהני בהאי עלמא ע"ש מיין דשכר מלוה בהאי עלמא ליכא וא"כ שפיר מתרץ סולם רעוע הוי: אלמלא דרשיה אחר ואלמלא דרשיה לאני קראי כרי יעקב דלמען ייטב לך והארכת ימים קאי לעולם הבא היה מתעסק בהני מצות כדי שלא יוכל ליטרד מעולם הבא ולא חטא ועיין במהרש"א כפי ובתוס'

עלמא ליכא תו לית לן למימר דמשתכר בעה"ז הוא אלא אע"ג דלא השכר מה כיון דליכא בהאי עלמא שכר מצות ולהכי קשיא מרי אלעזר דאמר שלוחי מצוה אינם ניזוקין דלמה אינם ניזוקין כיון דשכר מצות ליכא וקורטים דבריו עם מה שביארתי אני והכל א'. עוד הקשו בגמ' והא א"ר אלעזר אינם ניזוקין בהליכתם ובחזירתם ותירצו סולם רעוע הוה. וקשה דאם כן למעלה איך הכריח רבי יעקב דשכר מצות בהאי עלמא ליכא דלעולם אימא דאיכא ואותו שנפל נמת משום דהוה סולם רעוע ואין לומר דאי איתא דאיכא הוה ליה לאגוני דלא ליזק בסולם דא"כ השתא נמי לא תירץ לר"א מידי דכיון דאינם ניזוקין שלוחי מצוה ואיכא שכר מצות הוה ליה לאגוני דלא ליזק בסולם רעוע. ונלעי"ד דהאי תירוצא הוי לרבי אלעזר דאמר שלוחי מצוה אינם ניזוקין לא בהליכתם ולא בחזירתם דשכר מצות מגינה קודם עשיית המצוה ואחר עשייתם ודקדק לומר לא בהליכתן ואפי' בחזירתן שכבר נעשית המצוה אפ"ה אינם ניזוקין והוי א אף זו שהעיקר הוא קודם עשיית המצות ולכך תירץ שאותו אדם מת בחזירתו אע"פ דאין שלוחי מצוה ניזוקין אפילו בחזירתן שאני הכא דסולם רעוע היה וכולי האי ואולי שהגינה המצוה בעלייתו לפי שעדיין הלך הוא לעשות המצוה אבל בחזירתו שכבר נעשתה המצוה לא הגינה כיון דשכיח היזיקא אבל ר' יעקב סובר דאדרבה חזירתו עדיפא מהליכתו לפי שבהליכתו עדיין אין מצוה בידו רק הרהור ומחשבה לא תבא לידי מעשה אבל לאחר עשיית המצוה יש בידו מלאך מליץ שנעשה מאותה מצוה דהוי סניגור עליו ואינו מניח לו ליזוק ולהכי קשיא ליה לר' יעקב אי איתא דשכר מצות בהאי עלמא תוי ק"ו אם בעלייתו בסולם הרעוע לא ניזוק כי הגינה המצוה עליו עם היותה שלא נעשית המצוה עדיין כ"ש וק"ו לאחר שנעשית בירידתו שקיים שלוח הקן גם הוריד הגוזלות לעשות מטעמים לאביו כאשר אהב שזכותי שמצוה תגן עליו אפי' בסולם רעוע דהיזיקא שכיח ביה וכיון שראינו שלא הגין הזכות בירידתו שהיא מוסבבת מעלייתו בודאי דשכר מצות בהאי עלמא ליכא ותו לא מוקמינן אליבי' סולם רעוע כדשקלינן לר' אלעזר אלא עיקר השכר הוא לעולם שכולו טוב ולעולם שכולו ארוך:

פס רמי ליה רב טובי בר רב קיסנא לרבא תנן כל העושה מצוה אחת מטיבין לו עשה אין לא עשה לא ורמינהו ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה. א"ל התם כגון שבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה. כי הא דרבי חנינא בר פפי תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר מלתא ומלי נפשיה שיחנא וכיבי אמרה היא מלתא ואיתסי (שבקה) ערק טשא בההוא בי בני דכי הוו עיילין ביה בתרין אפי' ביממא הוו מתזקין למחר
מ אמרי ליה רבנן מאן נטרך אמר להו שני *נושאי קיסר שמרוני כל הלילה אמרי ליה שמא דבר *עבירה בא לידך ונצלת הימנה דתניא כל הבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה עושים לו נס °גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו כגון ר' צדוק [וחביריו. ר' צדוק] תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר לה חלש לי לבאי ולא מצינא איכא מידי למיכל אמרה ליה איכא דבר טמא אמר לה מאי נפקא מיניה דעביד הא אכיל הא שגרא תנורא קא מנחת ליה סליק ויתיב בגויה אמרה ליה מאי האי אמר לה דעביד הא נפיל בהא אמרה ליה אי ידעי כולי האי לא צערתיך. רב כהנא הוה מזבן דיקולי תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר לה איזיל איקשיט נפשאי סליק וקא נפיל מאיגרא לארעא אתא אליהו קבליה א"ל אטרחתן ארבע מאות פרסי א"ל מי גרם לי לאו עניותא יהב ליה שיפא דדינרי:

התם שבא דבר עבירה לידו. ההוא ישב ולא עבר עבירה דקאמר נוטל עליו שכר בעבירה שבא לידו וכפה יצרו ולא עבר אין מצוה יתירה מזו: תבעתיה. לזנות: טשא. נטמן: בי בני. בית המרחץ: הוי מתזקי. שמצוין בו מזיקין: כגון ר' צדוק. שלבש כח לכוף יצרו להתגבר בחפצי קונו: אמר מאי נ"מ. דיהא מלתא דלא נזדמן לי אלא מאכל טמא יש לי ללמוד מכאן דעביד האי הבועל ארמית ראוי למאכל טמא: שגרא תנורא. אותה הנכרית הסיקה את התנור לצלות דבר הטמא שם ואשה גדולה היתה שאין יכול להפטר ממנה ומסור בידה להורגו: קא מנחת ליה. נאותו לצלי בתוכו: נפיל בהא. בתנור של גיהנם: אי ידעי. אילו ידעתי שחמור עליכם הדבר כ"כ: דיקולי. סלים שמכניסים טתנות שם פלכיהן: אטרחתן. שהייתי במקום אחר רחוק ד' מאות פרסי: לאו עניותא. בתמים אם לא העניות לא הוצרכתי להיות עסקי במלאכת נשים: שיפא. שם כלי: דינרי. זהובים:

מהרש"א ורמינהו ישב כו'. יש לדקדק למאי דס"ד השתא תקשי ליה הא דאמרי' סור מרע א"ת אגרת בשיבה ת"ל ועשה טוב וי"ל דהתם בבא מצוה לידו חייב לעשותה ואינו פטור בבא דאינו עובר עבירה אבל הכא איירי שאם לא בא לידו מצות עשה שזוכה מיהת בבא דאינו עובר עבירה כאילו עושה מצוה וק"ל: דתניא כל הבא דבר כו'. נראה דכל זה מלשון הברייתא ומייתי דכל כו' וכלל היינו עושין לו נס ורישא דהאי קרא ברכו ה' מלאכיו וגו' ומשמע ליה דבצדיקים איירי מדכתיב לעיל מיניה לשומרי בריתו ולזוכרי פקודיו לעשותם והם קרוים מלאכים כמ"ש כי מלאך ה' צבאות הוא ואמר שהם כמלאכים לכבוש את יצרם דהיינו גבורי כח כמ"ש איזהו גבור הכובש את יצרו ואמר עושי דברו לשמוע גו' הקדים בקרא עשייה לשמיעה דלפי ענייננו ה"ל למכתב בהיפך שומעי בקול דברו לעשות דברו אבל פירוש הכתוב שהצדיקים הם עושי דברו של הקב"ה ע"י כחם וכבישת יצרם ואז הש"י גוזר לשמוע לו בקול דברו כינוי דברו על הצדיק דהיינו לשמוע תפלתו ולעשות לו נס להצילו מהמזיקים כדלעיל בר"ח בר פפא ולהצילו מאחר כל דבר צרה כעובדא דרבי צדוק ורב כהנא ולפ"ז יש לפרש בקרא ברכו ה' מלאכיו גומ' מלאכים ממש דהיינו שומעין בקולו ובאים לעשות לו נס ולהצילו כעובדא דר"ח בר פפא ורב כהנא ודו"ק:

הרי"ף רבי חנינא תבעתיה ההיא מטרוניתא כו'. יש לדקדק מה זו שאלה דאמרי ליה מאן נטרך דהא כתיב בהתהלכך תנחה אותך ובשכבך תשמור עליך ואורייתא דרבי חנינא מנטרא ליה ומנא להו שלא כינצל אלא על עבירה שבאה לידו וניצול ממנה ונראה דמשום דאפילו ת"ח צריך לחוש היכא דשכיח היזיקא לא יעמוד במקום סכנה לפיכך אמרו ליה מאן נטרך ואמר ב' שומרי קיסר שמרוני אז אמר כיון שנעשה נס זה לראות ב' נושאי קיסר אין שמירה זו מכח התורה שא"כ לא היו מראים לך ב' נושאי קיסר ובודאי שדבר עבירה בא לידך וניצלת ועשו לך נס כדתניא כל הבא לידו וכו'. גבורי כח עושי דברו וכו'. פרש"י אמר מכ"מ דהא מלתא דלא נזדמן לי אלא דבר טמא יש לי ללמוד דעביד האי הבועל ארמית ראוי למאכל טמא. וצריך לבאר לשון רש"י שלא פי' כפשוטו שאמר מאן דעביד האי לא איכפת ליה בהאי. ואפשר שדקדק רש"י דהיל"ל מאי איכא בין עביד הא לעביד הא מאי שאי ליסנא דמכ"מ ועוד דקדק וכי מי שחטא בדבר אי מוכרח שיחטא בבי והרי אפשר שחטא באי ולא יחטא בדבר אחר לכך פרש"י ז"ל שאלו הדברים אמרם ר' צדוק כלוי מאי האי שלא נזדמן מאכל אחר

עין יעקב

בתוספות שם פרק אין דורשין ועי"ל דעבירה זו גרם לעבירה גדולה כזו וכדאיתא בנדרים ע"ש בקידושינו דף ל"ב ד"ה מפני שעשה אגריא: ורמינהו ישב ולא עבר עבירה. הא דלא נפרץ דהתם בעינן דוקא ישב ולא עבר שום עבירה משא"כ העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו מכרעת אפילו העונות כדקאמר לעיל י"ל דעי"כ הא דישב ולא עבר עבירה לאו על כל העבירות קאמר דהא אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא: וקא נפיל מאיגרא לארעא. ולא הוי כמאבד את עצמו לדעת בכל הני מעשים לפי שעשו כדי למנוע עצמם

אמר כי אם דבר טמא אלא שמן השמים הזמינו לפני כדי ללמוד בעבירה נוררת עבירה והבועל ארמית שהיא דבר טמא יתלו חייו בדבר עינו והזאת ה פקוחא למדתי כאן ודו"ק לשון רש"י דלא גרים אמר י"ל מאי נפקא מינה אלא אמר מאי כ"ש דמשמע שכך הגרסא אמר מנ"ת כלומר אמר רבי צדוק גלגלו הנפקותא שלא נזדמן לפני אלא דבר טמא הוא ללמדנו שעבירה גוררת עבירה. ועי"ל פסוק גבורי כח כדרי' צדוק ומכיריו ולא דרשוהו בכללות כל הצדיקים. ונראה דדייק מאי עושי דברו ונתיישב במעשה דרי' צדוק עושי דברו בענין בועל ארמית לשמוע בקול דברו במאכל או עושי דברו שלא לאכול דבר טמא כי ממנו למד לשמוע בקול דברו שלא לבעול ארמית ואתי שפיר דלא אמר עושי ושומעי דברו אלא עושי דברו ללמוד נפקותא אחרת לשמוע בקול דברו וכפי זה עושי דברו הוא כנגד מה שלא אכל דבר טמא לשמוע בקול דברו כנגד שנמנע מבעילת נכרית וארמית:

כו שם פי' וספרן רמי ליה רבא לרב נחמן תנן אלו דברים שאדם עושה אותן אוכל פירותיהם בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום שבין אדם לחבירו ות"ת כנגד כולם. בכבוד אב ואם כתיב °למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך. בגמילות חסדים כתיב °רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. ובהבאת שלום כתיב °בקש שלום ורדפהו. וא"ר אבהו אתיא רדיפה רדיפה כתיב הכא בקש שלום ורדפהו וכתיב התם רודף צדקה וחסד. בת"ת כתיב °כי היא חייך ואורך ימיך אי הכי בשלוח הקן נמי כתיב °למען ייטב לך והארכת ימים ליתני נמי [הא] תנא ושייר תני תנא אלו דברים ואת אמרת תנא ושייר אמר רבא רבי אידי אסברא לי °אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכי יש צדיק טוב וצדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים ולבריות זהו צדיק טוב. טוב לשמים ורע לבריות זהו צדיק שאינו טוב כיוצא בדבר °אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו וכי יש רשע רע ויש רשע שאינו רע אלא רע לשמים ורע לבריות זהו רשע רע. רע לשמים ואינו רע לבריות זהו רשע שאינו רע. הזכות יש לה קרן ויש לה פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי וגו'. עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנאמר אוי לרשע רע וגו' ואלא מה אני מקיים °ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו עבירה שעושה פירות יש לה פירות ושאין עושה פירות אין לה פירות. מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה שנאמר °אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו מאי ולחושבי שמו א"ר אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה שנאמר °און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' ואלא מה אני מקיים °הנני מביא אל העם הזה רעה פרי מחשבותם מחשבה העושה פירות הקב"ה מצרפה למעשה מחשבה שאין בה פרי אין הקב"ה מצרפה למעשה ואלא הא דכתיב °למען תפוש את [בית] ישראל בלבם אמר רב אחא בר יעקב ההוא בע"ז הוא דכתיב דאמר מר חמורה ע"ז שכל הכופר בה כמודה בכל התורה כולה עולא אמר כדרב הונא דא"ר הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו ס"ד אלא נעשית לו כהיתר. א"ר אבהו משום ר' חנינא נוח לו לאדם שיעבור עבירה בסתר ואל יתחלל שם שמים וכו' כמו שכתוב למעלה במסכת חגיגה*:

יאריכון ימיך. לעה"ב: ייטב לך. בחייך: ימצא חיים. לעה"ב: צדקה וכבוד. בעה"ז: חייך. בעה"ז: ואורך ימים. לעה"ב: בשליחות הקן נמי וכו'. וליתנייה: ר' אידי אסברא לי. אינו דומה לאלו דהכך כולהו הבריות נהנין ממנו ונמלא טוב לשמים וטוב לבריות ובההיא כתיב כי פרי מעלליו [יאכלו] [דבהאי קרא כתיב כי טוב כי פרי מעלליו] יאכל בחייו אבל בשלוח הקן טוב לשמים הוא ואין כאן טוב לבריות ולא כתיב ביה כי פרי מעלליו יאכל הילכך לא תנייה גבי אוכל פירותיהן בעה"ז: רע לשמים ורע לבריות. כגון גזלן וגנב: רע לשמים ואינו רע לבריות. וגלה עריות מבזה מועדים אוכל חלב: אין לו פירות. אין נפרעין ממנו יותר מכדי רשעו: עבירה שעושה פירות. כגון חלול השם שאדם חשוב עובר עבירה ואחרים למדין הימנו לעשות כן: מחשבה שעושה פירות. שקיים מחשבתו ועשה: מצרפה למעשה. ונפרעין ממנו אף על המחשבה: עולא אמר. הא דכתיב פרי מחשבותם בעובר ושונה כתיב כי הדר מהרהר לעשות מצטרפת למעשה ואפי' לא עביד לה אין חזרתו לשם שמים אלא שלא הולרך לה כדרב הונא דאמר נעשית לו כהיתר:

מהרש"א בג"ה כתיב רודף צדקה וחסד כו' ביבמות פ' ב"ש פירש"י חיים בעולם הבא וכבוד בעולם הזה עכ"ל ולולי פירושו נראה להקדים העה"ז דהיינו חיים בעה"ז וכבוד בעה"ב כדאמרינן שהצדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם וכן גבי תורה כי היא חייך בעה"ז ואורך ימיך לעה"ב: בשלוח הקן נמי כתיב למען

עיון יעקב

עלמא מחמת של יצה"ר והוי כמוסר נפשו על קדוש השם ואשרי להם ואשרי חלקם בנ"ע ועיין כ"ד סי' שמ"ח: אלא טוב לשמים ולבריות זה צדיק טוב כי פרי מעלליו יאכל בעה"ז. ועפ"ז אמרתי דרך דרש בפ' נח במדרש נח נח בעה"ז נח בעה"ב. לפי שנח לבריות ונח לשמים וכדאיתא במדרשו איש צדיק שמים היה בדורותיו עם דורותיו ואת האלהים התהלך נח. וזה ג"כ שכונה בפ' פנחס תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל ממילא היה טוב לשמים ולבריות לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום במדרש בדין שיטול שכרו בעה"ז: עבירה שעושה פירות יש לה פירות. פרש"י כגון חילול השם שאחרים למידין הימנו ובירושלמי פ"ק דפאה איתא ות"ל וכנגדן ד' דברים שנפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן ע"א וג"ע ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כלם ע"כ ועיין ביפה תואר פ' נח ס' ל"ג דף ר"ד ע"ד שכתוב מה הן פירותיו של שלו ע"ש וצ"ל דמה"ש אמרי' מה יעשה אדם ויכלל מלה"ר יעסוק בתורה שנאמר עץ חיים מרפא לשון כי אלו שנים שקולים הם שהם כנגד כולם: מהו ולחושבי שמו אמר רב אסי אפי' וכו'. נראה דהקושי' היא למה כתיב מתחלה ליראי ה' דהיינו עושה מצוה בפועל ואח"כ ולחושבי שמו הוא המחשבה הלא המחשבה שקדם המעשה קודם העשיה חושב לעשות כך וכך וסוף המעשה תחלה המחשבה הי"ל לכתוב ולחושבי שמו מקודם לתרוייהו שמצרפין מחשבה למעשה שיש לו שכר על המחשבה ועל המעשה שעושה לבסוף אלא ודאי להראות דאפי' מילי כינהו ואפילו מאנס לבסוף ולא עשאה יש לו שכר כאילו עשאה ונוטל שכר על המחשבה והמעשה והוא ק"ו ממ"ט פורעניות שהרי מדה טובה מרובה אפ"ה אם עשה עבירה באונס אינו נענש כי אונס רחמנא פטריה כדכתיב ולנערה לא תעשה דבר אף שעשתה עבירה בפועל וכ"ש זה שלא עשה המצוה מכח אונס שיש לו שכר כאילו עשה בפועל ועיין בחדושינו פ"ק דברכות דף ו': מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. ואפשר דזה כוונת הפסוק רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום כלומר הרהור עבירה שאין אדם ניצול בכל יום זה רבות מחשבות בלב איש לא תקום אינו נענש עליו כי אינו מצרף למעשה אם לא עצת ה' היא מחשבה טובה מצרף למעשה היא תקום: מחשבה העושה פירות הקב"ה מצרפה למעשה. משמע דבעינן אפילו קודם שעשאה הקב"ה מענש עליה וכן מבואר לעיל בהאי מעשה דר' יעקב שמקשה ולמה מהרהר בע"ז הרי בכל מקום אינו מענש עליו במדת הדין רק במדת הרחמים עד אחר שעברה בפועל וכן מבואר בלשון הרא"ש פ"ק דר"ה גבי אני ה' קודם שיחטא ע"ש: האי בע"ז הוא דכתיב וכו'. דהוי ככופר בכל התורה ודינו כנכרי שהקב"ה מצרף למעשה וכמ"ש תוספות: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה וכו' נעשית לו כהיתר. עיין פירוש רש"י ועוד יש לומר דזה אינו ככופר בכל התורה כיון שנעשה לו כהיתר מה שבתורה אסרה לו:

למען ייטב לך גו'. יש לדקדק דהך מתניתין דפאה ע"כ כרבי יעקב לא אתי דלדידיה אפילו בכיבוד אב ואם שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ממעשה דחזא כדקאמר רבא גופיה לעיל אלא כרבנן דמתניתין והכא דאיכא שכר מצוה בהאי עלמא וא"כ מאי קשיא ליה ליתני נמי שלוח הקן הא אמרי' לעיל דהכך דקתני היינו לענין דשקולה מכרעת משא"כ בכל שאר מצות דבעינן רוב זכיות כדקתני במתניתין וי"ל דהכי פריך כיון דלא פרע הכי דהתם אלא משום דשקולה מכרעת ומכפל הלשון דכתיב בהו א"כ בשלוח הקן נמי דכתיב בכה"ג כפל לשון למען ייטב לך והארכת גו' ניתני ליה נמי ביה דשקולה מכרעת ומשני כיון דאין לשלוח הקן פירי אלא קרן לחוד לא תני ליה דלא כיימא דשקולה מכרעת אלא היכא דאיכא פירי דהיינו טוב לשמים ולבריות כדמסיק משא"כ בשלוח הקן דלא היה רק טוב לשמים אין לו פרי והכפל דכתיב ביה בשלוח הקן היינו שיהיה לו מן הקרן שכר טוב בעה"ז וגם באריכות ימים לעה"ב ולכך שינה הלשון דבכבוד אב כתיב למען יאריכון ימיך וא"כ למען ייטב לך והכא כתיב למען ייטב לך וא"כ והארכת ימי' דלשון טוב קאי' על הקרן ובהנהו שאוכל מפירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב כתיב למען ייטב בסוף ובכל שאר מצות דאוכל גם מקרן בעה"ז כתיב למען ייטב ברישא ועד"ז מייתי האי קרא אמרו לצדיק כי טוב גו' דהיינו שהקרן קיימת לו לעה"ב שכולו טוב כי בעה"ז לא ילטרך לכך כי יאכל בעה"ז הפרי וזהו צדיק טוב דקאמר היינו זהו צדיק שהטוב שהוא הקרן כולו קיים לו לעה"ב מצורף לזה ע"פ מ"ש בחגיג' ברא צדיקים ברא רשעים ברא ג"ע ברא גיהנם כ"א יש לו ב' חלקי' אחד בג"ע ואחד בגיהנם זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע שנאמ' בארצם משנה ירשו נתחייב הרשע נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם שנאמר משנה שברון שברם והשתא צדיק וטוב לשמים ולבריות הקרן קיימת לעה"ב ויורש גם חלק חבירו הרשע בג"ע וע"כ אמרו לצדיק כי טוב שיש לו חלק טוב וכפול לעה"ב ובהיפך הרע לשמים ולבריו' נקרא רשע רע כי חלקו הוא כפול ברע שיורש גם חלק הצדיק בגיהנם ועד"ז יש לפרש קרא כל קרני רשעים אגדע תרוממנה גו' ע"י שנגדע ונכרת קרן וחלק של הרשע בג"ע תרוממנה קרן של צדיק בג"ע שיהיה חלקו כפול שם: **ואלא מה אני מקיים ויאכלו מפרי וגו' כו'.** אבל קרא דאמרו לצדיק כי טוב גומר ליכא לאוקמי במצות שעושה פירות דהאי קרא דומיא דאידך דכתיב לגביה אוי לרשע רע כי גמול גו' דאיירי בעביר' שאינה עושה פירות והיינו משום דהטוב' מרובה בכ"מ ממדת פורענות וכה"ג אמרינן נמי בסמוך לענין צירוף מחשבה וק"ל: **אפי' חשב לעשות מצוה ונאנס כו'.** קאמר אפי' לגבי לא עשאה אבל נאנס דוקא נקט דאם לא עשאה בלא אונס הרי עבר אמצות עשה ואין להקשות דא"כ מאי מייתי במחשבה רעה דומיא דהכי דאין הקב"ה מצרפה למעשה ואימא דההוא קרא לא איירי אלא שלא עשאה העבירה בלא נאנס אבל אם לא עשאה ע"י אונס ואם לא נאנס היה עשאה הקב"ה מצרפה נמי למעשה כמו במחשבה טובה וי"ל ע"פ מ"ש בפרק גט פשוט מג' דברים אין אדם ניצול בכל יום מהרהור עבירה ועיון תפלה ואבק לשון הרע והשתא האי קרא און אם ראיתי בלבי גומר לא איצטריך לאשמעינן בשלא עשאה בלא נאנס דהא מלתא דפשיטא היא כיון דא"א בלא הרהור ולא אי' צריך לאשמעינן אלא בשלא עשאה ע"י אונס ואם לא נאנס הי' עשאה ואפ"ה אשמעי' דאין הקב"ה מצרפה למעשה וע"פ דרכינו נתכוין בקרא דבתר הכי אכן שמע אלהים הקשיב בקול תפלתי ר"ל ולא עוד גם תפלתי הקשיב אע"פ שאין אדם ניצול מהרהור עביר' בתפלה כמ"ש התוס' שם עיון תפלה היינו הרהור רע בתפלה וקיים ברוך ה' אשר לא הסיר תפלתי בשביל הרהור עבירה וזה ודאי חסדו שמונע תפלתי בכה"ג וק"ל: **מחשבה שעושה מעשה כו'.** מפרש"י נראה דגרסי' מחשבה שעושה פירות כו' וכשאין עושה פירות כו' והענין אחד דהמעשה ודאי הוא פרי המחשבה והלב ודפריך מתפוס ישראל בלבם משמע ליה מחשבת הלב לחוד בלא המעשה דלא הוזכר שם פרי הלב והמחשב' ועד"ז יש לפרש קרא שלום יהיה לי כי בשרירו' לבי אלך גו' גם שכונה עובדי' אמורים בעובד ע"ז יתברך זה בלבבו כשיחשוב מחשבת ע"ז שלום יהיה מעונשים הנאמרים כי בשרירות לבי אלך ואיכי נענש על המחשבה וע"ז אמר שאינו כן דודאי נענש הוא למען ספות הרוה את הצמאה שהקב"ה מוסיף ומצרף עונש הרוה שהוא המחשבה לחוד כאילו היה רוה כיון שלא בא לידי מעשה את הצמאה דהיינו לעובד ע"ז שהיה צמא ומתאוה לכך וק"ל: **כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה כו'.** בפ' י"ה מסמיך ליה אקרא ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו ע"ש: ***ויעשה במו שלבו חפץ.** בתו' פר"ח ח"ו שהותר לו לעבור כו' יגיעת דרכי' והאכסנאות ולבישת שחורים כו' עכ"ל ובתוס' פ' אין דורשין דחו פירושו דלא משמע כן משמעתין שם ובמ"ק אלא לגמרי משמע דמוטב לו לאדם שיעשה חפצו בסתר כו' עכ"ל ונראה לקיים פירושו דודאי לפירושו נמי קאמר דאם לא מלי כייף ליצריה דמוטב לו לאדם שיעשה בסתר אבל הא דלבישת שחורים ויכסה שחורים ע"כ אינו אלא משום דלכוף יצרו בדבר המשברו ולא יחטא כלל וכן נראה מפרש"י מיהו מה שפי' דיגיעת דרכים ואכסנאות משברים יצה"ר לא ילטרך לפרש דיעשה משום שבירת רוח אלא דאם לא מלי משברו בלבישת וכיסוי שחורי' צריך לילך למקום שאין מכירין אותו כדי שיעבור בסתר ולא בפרהסי' ודו"ק: ***והתנן כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם.** כמ"ש כל מה שברא הקב"ה לכבודו בראו שנאמר כו' כמלא כל שלא חס על כבוד הבורא לחנם הוא נברא ללא תכלית ודו"ק:

עי' בחגיגה פ' אין דורשין מאמר י"ד

הרי"ף וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים וכו'. ופי' ר"י רב אידי אסברא לי אינו דומה לאלו דהנך כולהו הבריות נהנים ממנו ונמצא טוב לשמים וטוב לבריות ובההיא כתיב כי פרי מעלליו יאכלו אבל בשלוח הקן טוב לשמים הוא ואין כאן טוב לבריות ולא כתיב ביה כי פרי מעלליו יאכלו. וק' דלפי תירוץ רב אידי אינו אוכל פירות על שלוח הקן והמקרא אומר למען ייטב לך והארכת ימים וע"ק דא"כ לא שייך לומר אסברא לי כיון שחוזר בו מן התירוץ הראשון דתנא ושייר שסובר שאוכל פירות גם על שילוח הקן והשתא הדר ביה הילכ"ל אלא אמר רב אידי דדוקא טוב לשמים ולבריות אוכל פירות אבל בשלוח הקן ליכא טוב לבריות אינו אוכל ומדקאמר אסברא לי ומשמע דסברתו הוא עומד דגם בשילוח הקן אוכל פירות וכולא כייליה למתניתא דהנהו דאוכל פירותיהן דהנהו טוב לשמים ולבריות ושילוח הקן ואכתי קשה כיון דאלו ואלו אוכל פירותיהן היכי קאמר קרא דצדיק טוב שהוא טוב לבריות פרי מעלליהם יאכלו והרי גם צדיק שאינו טוב אוכל פירות בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב כדכתיב למען ייטב לך והארכת ימים. ונלע"ד בדקדוק לשון המשנה שאמרה אלו דברים שאדם עושה אותם אוכל פירותיהם מאי שהאדם עושה אותם דקאמר ומספיק לומר ואלו דברים שאוכל פירותיהם בעה"ז וכו' ולכאורה יש לפרש דה"ק הדברים אלו אע"פ שלא היתה התורה מצוה בהם האדם היה עושה אותם מדעתו כי כיבוד האב ואם האדם עושה בדרך אנושית וכן ג"ח כי האי יתן אל לבו שגם הוא אפשר שיבא למדה זו וכן הכנסת אורחים והבאת שלום וכו' ואע"פ שדרך טבע האדם עושה אותם מ"מ היה שכרו אתו מצות ה' שיאכל פירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב. אמנם עם תירוץ רב אידי דאסברא דמתניתין איירי בדברים שהם טוב לשמים וטוב לבריות שהבריות נהנים ממנו וזה שאמר אדם עושה אותם לבריות נהנין ממנו בני האדם שכמותו אבל שילוח הקן שאין נהנים ממנו בני אדם לא כל אדם עושה אותם ולהכי לא נקיט לה מתניתין בכלל אותם דברים דלאו בני הדדי נינהו ומ"מ העושה לרצון בוראו אוכל פירות בעה"ז וטעם לחילוק זה אסברא רב אידי מדכתיב אמרו צדיק כי טוב שהוא הצדיק שהוא טוב לבריות ג"כ פרי מעלליהם יאכלו דרך לישנא דקרא דלא קאמר פרי מעלליו יאכל אלא יאכלו לומר כיון שבמעשה כיבוד אב ואם שהאדם עושה ישמחו ויגילו כל בני אדם מעלה הקב"ה על כל בני
אדם

אדם השמחים בזה ונהנים כאילו הם עשו אותה מצוה ומ"מ כך יאכלו כל בני אדם אע"פ שלא עשו שום דבר כיון שנהנו ממנו שאפי' מזכות טובת הקב"ה מצרפה למעשה וכ"ש שהם נהנים היינו בעשיית מצוה שהם טוב לבריות ומה שכתוב בשילוח הקן ייטב לך והארכת ימים הוא לו לבדו כי שאר בני אדם לא יאכלו מאותה מצוה כיון שאינם נהנים ממנו שהרי אין בזה טוב לבריות כי אם טוב לשמים והשתא ניחא דלעולם אמרינן תנא ושייר הא בשילוח הקן שאוכל בעה"ז והקרן קיים ומ"מ תנא אלו דברים לפי דבהנהו אוכלים גם שאר בני אדם מהבריות והכא הוא בלבד:

מאי ולחושבי שמו אפילו חשב וכו'. וצריך ליישב מנ"ל בהאי קרא דחשב ונאנס והא לא קאמר אלא ולחושבי שמו דילמא דחשב ועשה ליתן לו שכר על המעשה ועל המחשבה ונראה דדייק מ"ש נדברו יראי ה' מאי נדברו דלא כתיב דברו איש אל רעהו ועוד דפתח ביראי ה' וסיים ביראי ה' וחושבי שמו ולמה לא כתב נמי אז נדברו יראי ה' וחושבי לזה דרש נדברו מלשון הכנעה כמו ידבר עמים תחתינו וה"ק כשיראי ה' רוצים לעשות מצוה ונדברו ונכנעו מפני האונס ולא עשו המצוה ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון ליראי ה' שהם בכלל יראי ה' אע"פ שלא עשו המצוה שכיון שהיו חושבי שמו ומפני האונס שנכנעו נמנעו מעשיית המצוה ומעלה עליהם הש"י כאילו עשאום והיינו דסמיך ליה והיו לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה וחמלתי עליהם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו דהיינו מעלה עליו כאילו עשאה: גרסינן בגמרא איני והתניא כל מי שלא חס על כבוד קונו ומאי היא זה העובר עבירה בסתר. וקשה לפר"ח דאמר ח"ו שהותר לו לעבור עבירה אלא ה"ק יגיעת דרכים ולבישת שחורים משברים יצר הרע ומונעים האדם מהעבירה ולפ"ז מה הקשה מדתנן ראוי לו שלא בא לעולם מי שעובר עבירה בסתר דהא מי שעבר עבירה אפילו בסתר ראוי לו שלא בא לעולם ומאי דא"ר אלעאי הוא להכניע יצר הרע שלא יעשה העבירה ולפרש"י ניחא. ושמא גם לפר"ח אמר שיעשה תיקון זה כי בזה יכנע לבו הערל ולא יחטא ואם עד אלה לא יסור ויכשילנו יצרו יהיה לפחות בסתר ולא בגלוי א"כ דלפי' ר"ח מה שהקשה התלמוד ואמר איני איכו לדברי ר' אלעאי אלא קאי לדברי רבי אבהו שאמר נוח לו לאדם שיעבור עבירה בסתר אמר איני והתנן כל שלא חס על כבוד קונו דהיינו עובר עבירה בסתר:

כז פס **תנן** התם אין מקיפין בחלול השם אחד שוגג ואחד מזיד. מאי אין מקיפין אמר מר זוטרא שאין עושין כחנוני המקיף. אמר מר בריה דרבינא לומר שאם היתה שקולה מכרעת:

אין עושין לו כחנוני המקיף. לאדם פעמים רבות וגובה כל הקפותיו ביחד אין עושין כך מלמעלה למחללי השם אלא נפרעין מיד: שאם היתה. כף המאזנים שקולה ויש באחד העונות חלול השם מכריעין את הכף לחובה והאי מקיפין לשון עיוני כמו אין מקיפין בבוצי אקפיכהו ולידמו שמקרב זאת אצל זאת ומעיין אם דומות:

מהרש"א אין מקיפין כו'. פרש"י המקיף לאדם עכ"ל וק' לפירושו דעבא ליה עבדי למחלל השם כדאמרינן פ"ק דע"ז אפקוד רק אתכם ידעתי גו' על כן אפקוד עליכם עונותיכם משל מאוהבו נפרע ממנו מעט מעט ומשונאו נפרע ממנו בבת א' והערוך פי' בע"א אין ממתין לו עד שיעשה זכות כנגד אותה העבירה כדי לדחותה כמו הנוטל מן החנונים היום ומחר פורע עכ"ל ותו לק"מ. ודע שמ"ש הכא אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם חלילה לומר בדרכי ה' שיהיה שוה עונש שוגג כמזיד אלא דהשוגג ודאי קלת חוטא הוא וצריך כפרה ועונש אבל אין לו עונש גדול כמזיד וכא קאמר אחד שוגג ואחד מזיד כו' אלא דבחלול השם אין מקיפין עונשו של שוגג כמו שאין מקיפין עונשו של מזיד וכך הם דברי הרמב"ם בפ"ד דאבות לענין דנפרעין ממנו בגלוי: ובתוס' אין מקיפין כו'. פירוש ר' חננאל משנה כו' אבל לשון מקיפין קשה כו' עכ"ל ונראה ליישב דבגלוי ממש ודאי דלא קאמר אלא דר"ל שהוא גלוי לכל שעונש שבא על אותו מחלל השם הוא בשביל עון זה והיינו כי נפרעין ממנו מיד אחר שחלל השם יתלו העונש בו אבל אם יקיפו לו גם אם יבא לו עונש לאחר זמן לא יתלו אותו בעונש חלול השם וטעם הענין כי היא מדה כנגד מדה כי הוא חלל ש"ש בפרהסיא יבא לו העונש נמי בגלוי ובפרהסיא ועוד נראה בזה דלמ"ד נמי שאם היתה שקול' מכרעת הוא דוחק לפרש לשון מקיפין מלשון עיוני כו' כפרש"י אלא דפירושו נמי מלשון הקפה והמתנה אלא דמר זוטרא קאמר אין מקיפין כחנוני שיעשה זכות כנגד אותה העבירה כו' כפי' הערוך שכתבנו לעיל ומר בריה דרבינא קאמר דלענין זה קאמר דאין מקיפין שאם היתה שקולה מכרעת ואין מקיפין וממתינין לו עד שיעשו עוד עבירה להכריע לחובה דבשקולה נמי בחלול השם הוי כאילו יש הכרע לחובה כאילו הוי רוב עונות ונפרעין ממנו מיד ודו"ק:

הרי"ף אין מקיפין בחלול השם. כתבו התוס' בר"ח משנה במס' אבות ושמא היינו הא דתנן כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי אבל לשון מקיפין קשה וכו'. ויש לדקדק לפירושו דלמה דפי' אין עושין כחנוני המקיף. ופרש"י ז"ל שנפרעין מיד והא בהאי מתניתין לא אמר אם נפרעין מיד או לאחר זמן אלא נפרעין בגלוי. ולמר בריה דרבינא דאמר אם היתה שקולה מכרעת לא איירי האי מתני' בהכי ולא שייכי כלל. ואת"ל דר"ח לא סבר כפרש"י דאין מקיפין הוא שנפרעין מיד אלא שנפרעין בבת אחת ולא מעט מעט כחנוני המקיף היינו למר זוטרא אבל למר בריה דרבינא לא שייכא כלל ואפשר דר"ח מפרש דהא דתנן הכא אחד שוגג ואחד מזיד הוא מה ששנינו במשנה המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם ועל זה אמר ר"ח היינו הא דתנן במס' אבות ולא אמר על רישא דמילתא דתנא אין מקיפין בחילול השם ומה שאפשר לומר הוא שמדבר במחלל ש"ש בסתר שנפרעים ממנו בעה"ז ולא במחלל בפרהסיא שלא יכופר העון עד ימותון אבל המחלל בסתר יש לו כפרה ביסורין בעה"ז ואין מקיפין ליפרע ממנו מעט מעט אלא הכל בבת אחת היינו דתנן במס' אבות המחלל ש"ש בסתר יש לו כפרה בעוה"ז שנפרעין ממנו בגלוי ואין צריך להמתין עד שעת מיתה אלא נפרעין ממנו מיד בעוה"ז:

כח פס ע"ב **ת"ר** לעולם *יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות. עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה שנאמר °וחוטא אחד יאבד טובה הרבה בשביל (קהלת ט) חטא יחידי שחטא איבד ממנו טובות הרבה ר"א ברבי שמעון אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה בשביל חטא יחידי שחטא זה אבד ממנו ומכל העולם טובות הרבה. ר"ש בן יוחאי אומר אפי' צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה אבד את הראשונות שנאמר °צדקת הצדיק לא תצילנו ביום (יחזקאל לג) פשעו ואפי' רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה

אין

עיון יעקב

אין מקיפין בחלול השם. כתבו תוספות בשם ר"ח משנה היא במס' אבות וכו' אבל לשון מקיפין קשה עיין במהרש"א ועוד י"ל דה"ק שאין עושין כחנוני המקיף את נרו שלא יהא מבחוץ וכדאמרי' בב"ק אם הניח חנוני נרו מבחוץ חנוני חייב והחוטא בחלול השם נפרעין ממנו בגלוי שיהא נראה לכל אחד שוגג ואחד מזיד כמלא דהוא ממש כהאי מתני' דאבות: **כאילו** חציו חייב וחציו זכאי. ואע"ג דבחציו זכאי נמי אמרינן ורב חסד מטה כלפי חסד היינו דהוי בינוני אבל צדיק גמור לא הוי עד שיהא רוב זכיות כמ"ש התוספות לעיל דף ל"ט ע"ב ע"ש מהרש"א ולפי פירושי שכתבתי לעיל דדוקא בגמילות חסדים אמרינן הכי גם כן לק"מ ועוד י"ל דמאי דקאמר חציו זכאי ג"כ ע"י שמטה כלפי חסד ואפ"ה היא שקולה לפיכך צריך לעשות עוד הכרע ועפ"ז מתורץ דלא תקשה הא בנדה דף ל' אמרינן דמשביעין אותו אפילו כל עולם כולו אומרים לו צדיק אתה היה בעיניך כרשע ואיך קאמר דיהא בעיניו כאילו חציו זכאי דהוא בינוני אלא ודאי דלאו דוקא קאמר וכמ"ש וא"כ מתורץ בזה ג"כ קושית התוספות: ר"א ברבי שמעון אומר. נראה דר"א פליג אסיפא דאפי' אם ירא אדם

אין מזכירין לו שום רשעו שנאמר °ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו ונידהוי כמחצה עונות ומחצה זכיות אמר ריש לקיש בתוהא על הראשונות:

לפי שהעולם נידון אחר רובו וכו'. יראה אדם עצמו כאילו שקול כל העולם מחצה צדיקים וחסידים ומחצה רשעים וכאילו מעשיו שקולים במחצה על מחצה עשה מצוה אחת נמצאו זכיותיו מכריעין ונמצא צדיק ועל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן צדיקים: ונידהוי. צדיק שמרד כמחצה עונות וכמחצה זכיות ולמה אבד את הראשונות: בתוהא. מתחרט על כל הטובות שעשה:

מהרש"א כאילו חציו כו' עשה מצוה אחת אשריו כו'. בחציו חייב וחציו זכאי כמו שאמרינן ורב חסד מטה כלפי חסד היינו דהוה בינוני אבל צדיק גמור לא הוי עד שיהיו רוב זכיות כמ"ש התוס' לעיל וכן לכף חובה שיהיה רשע (גמור) לא הוי עד שיהיו רוב עונות ודו"ק: ראב"ש אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו כו'. משום דלת"ק דאיירי ביחיד דריש ליה חוטא אחד מלשון חטא אחד וקאמר ראב"ש דחוטא ממש קאמר יחיד שחטא דברבים איירי וחוטא א' מכריע אותן לחובה דהעולם נדון אחר רובו ודקאמר נמי ויחיד נידון אחר רובו לזכות משום דאילו היה לאותו יחיד עצמו רוב עונות גם אם היה העולם מחצה על מחצה לא היה יכול הוא להכריע במצוה אחת שעשה את כל העולם לזכות כיון דהוא גופיה יש לו רוב עונות והוא אינו זוכה במצוה זו איך יזכו הרבים על ידו וע"ד קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים ודו"ק: אפי' צדיק גמור כל ימיו ומרד כו'. אפילו למאי דס"ד השתא דלא איירי בתוהא על הראשונות מ"מ כיון שמרד באחרונות כדכתיב דצדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו דהיינו מרד כדאמרינן פ"ב דיומא פשעים אלו המרדים מש"ה לא תצילנו צדקתו של כל ימיו ופריך מ"מ אמאי (כימא) מרד אחד שבאחרונות יאבד לו כל צדקתו שכבר עשה ולא יהא אלא כמחצה על מחצה והוי כבינוני ולמה אבד כל צדקתו בשביל מרד אחד ומשני דמקשה כיון דמרד באחרונה ויודע את רבונו הרי הוא תוהא על הראשונות ואבד כל צדקתו של כל ימיו ומפירש"י נראה דלא מקשה ושני ליה אלא בצדיק שמרד פ"א באחרונ' למה יאבד צדקתו של כל ימיו אבל מן הרשע לק"מ שאמר בו לא יכשל ביום שובו מרשעו דמפורש ביה בהדיא דאיירי ששב מרשעו של כל ימיו ונכפר לו כבר ולכך אין מזכירין לו רשעו וק"ל:

הרי"ף עשה מצוה אחת אשריו שהכריע כו'. וק' כיון שחוטא אחד יאבד טובה הרבה והכריע כל העולם לכף חובה א"כ היאך יפה כחו של העושה מצוה שהכריע עצמו לכף זכות ושמא שאע"פ שהחוטא הכריע העולם לכף חובה הוא על כללות העולם אבל זה האדם שזכה בדבר מצוה הוא יגדל בצדקתו וכפרש"י פירש יראה אדם עצמו וכו' כלומר שאין הכונה אלא שיראה כל אדם עצמו כאילו העולם שקול ויכריע הוא בצדקתו לכל העולם וכל אדם ידון בעצמו כך ומתוך כך יהיה העולם נידון אחר הרוב שהם צדיקים: ונידהוי כמחצה עונות. פרש"י ונידהוי צדיק שמרד כמחצה עונות כונת רש"י היא דלא אקשי על רשע כל ימיו ועשה תשובה דניהוי כמחצה עונות דמדה טובה מרובה כיון שעושה תשובה באחרונה אבל אקשי על הצדיק שמרד נחשב כמחצה עונות:

משנה כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא שנאמר °והחוט המשולש קהלת ד לא במהרה ינתק. וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב:

הרמב"ם ז"ל דרך ארץ הוא חבורת בני האדם חבורה טובה בנחת ובמוסר ועניין אין זה מן הישוב שאין תועלת בו בייסוב העולם אבל להוציאו מן המקום תועלת למדינה ואמרו באדם שאלו מעשיו מושבו מושב לצים ופסול לעדות:

מהרש"א כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ כו'. פי' הרמב"ם דרך ארץ שמשאו ומתנו בנחת עם הבריו' עכ"ל וה"ה בשאר מדות טובות אלא דנקט הך מדמייתי עליה דמתניתין הך דרש בר קפרא רגזן לא כו' ולאדם טוב כו' כדלקמן ומיהו לא סגי ליה בדרך ארץ לחוד בלא מקרא ומשנה כדאמרינן ולא ע"ה חסיד וק"ל:

א"ר אלעזר בר צדוק למה צדיקים נמשלים בעה"ז לאילן שכולו עומד במקום טהרה וגופו נוטה למקום טומאה נקצץ נופו (נמצא) כולו עומד במקום טהרה. כך הקב"ה מביא יסורים על צדיקים בעה"ז כדי שירשו העה"ב שנא' °והיה ראשיתך מצער ואחריתך איוב ח ישגה מאד ולמה רשעים דומים בעה"ז לאילן שכולו עומד במקום טומאה ונופו נוטה למקום טהרה נקצץ נופו כולו עומד במקום טומאה כך הקב"ה משפיע להם טובה בעה"ז כדי לטורדן ולהורידן למדרגה התחתונה של גיהנם שנאמר °יש דרך ישר לפני איש ואחריתה משלי יד דרכי מות:

למה צדיקים דומים בעה"ז. ביסורין הבאים עליהם: ונופו. כלומר מעט ממנו: נקצץ. ממנו טפו: כך. כפרעים מן הצדיקים מיעוט עונות שבידם ונמצאו כולם נקיים: ולמה רשעים דומים בעוה"ז. בטובה שמשפיעים להם: נופו. מעט ואף אלו יש בידם מיעוט עונות וזכיות: נקצץ נופו. קבול שכרם הוא קצילת מפם: למדרגה. אשילוי"ש כדרך שעושין מדרגות לאריליין שסביבות המגדלים (שמגביהין) [כשמגביהין] קרקעותם: יש דרך ישר לפני איש. כשרואין הרשעים שלוותן נראה דרכן בעיניהם ישרה ואחרית של אותה שלוה הגונה דרכי מות היא:

מהרש"א למה צדיקים נמשלים בעה"ז כו'. עיין פירש"י ומתוך הענין דכל זה המשל לא שייך אהך דמתניתין דהכא אלא אסוגיא דמתני' לעיל דמחלק בין רוב זכיות ובין רוב עונות ומדמה את האדם לאילן כמ"ש כי האדם עץ השדה הוא דכמו שהאילן עושה פירות בענפיו כן האדם עושה פעולות ומעשים באבריו ודימה את הצדיק ברוב זכיות שלו ומיעוט עונות לאילן שכולו כו' דהיינו שכל ענפיו שעושין פירות עומדים במקום טהרה ונופו אחד שעושה פירו' נוטה למקום טומאה שמאכיל על הטומאה נקצץ אותו נוף אחד הרי כולו

עיון יעקב

אדם את עצמו צדיק גמור או רשע גמור אפ"ה יכול להכריע את עצמו במצוה אחת או בעבירה אחת ואת כל העולם וכ"פ הרמב"ם בפ"ג מהלכו' תשובה כר"א ומתורץ בזה קושית מהר"י מטרנ"י בתרוציו כאן מה שהניח בצ"ע על הרמב"ם: ונידהוי כמחצה עונות. אע"ג דישמעינן המקרא שלא עשה רק רשעה אחת מ"מ יש עון שהוא כנגד כמה זכיות כמ"ש הרמב"ם שם וזה והוטא אחד יאבד טובה הרבה להכי אוקמיה קרא בתוהי' ומתורץ בזה מה שנמנם גם בזה ומהרי"ט שם בתרוציו על הרמב"ם בזה ע"ש ועי"ל דודאי זה שעשה רשעה לבסוף ימיו ובעלמא אמרינן במירי דעבד לא היי כיצא אם לא ברשע מ יקרא לכן ונצרף הרשעות יחד והוי כיוע"מ: בתוהא על הראשונות. אע"ג דמחשבה רעה אינו מצרף למעשה מ"מ זה שעשה רשעה קום הוי כמחשבה שעושה פירות דאמרינן לעיל דיצרף למעשה: לא במהרה הוא חוטא. משה"כ מי שאין בו שלשה דברים הללו תקנתו שעובר על רוב העבירות לכך הוא פסול לעדות כדאמר ר' יוחנן וכ"כ הרמב"ם בפי"א מהלכות עדות והטה"מ סי' ל"ד: אינו מן הישוב. כי עיקר ישוב העולם ומנהג ע"פ דרך ארץ והא דקאמר שאינו במקרא ולא במשנה היינו ע"י דאיתא יש משנת כלה כל מי שאין התורה עובר ע' פיו אין בו דרך ארץ ואין צריך לזה לימוד גמרא רק מקרא ומשנה והא אמרינן בפסחים דף מ"ט עדהי בך כשמעתתא ולא אקה"ע מיבתה הא אגורך מילי יעבונא ע"ש: למה צדיקים דומין בעה"ז לאילן שכולו עומד במקום טהרה. כדכתיב והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו דהיינו עיקר שכרו ומכן לעה"ב שהוא עתו לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו הרוח רוח עברה בו ואיננו כאילן שרק שאין עושה פירות לעולם

כולו במקום טהרה כן הוא בצדיק שרובו זכיות מקום טהרה וסופו אחר שנוטה למקום טומאה דהיינו עון יחידי שבו נקצץ אותו נוף ועון בעוה"ז ע"י יסורין הרי כולו טהרה בעה"ב וכן כל הדברים בהיפך לגבי הרשעים מקיים בהו כדי להורידן למדרגה כו' משום דיש רשעים דנדונין בגיהנם ואח"כ מלפלפין ועולין כדאמרינן פ"ק דר"ה קאמר הכא שאלו רשעים שכבר קבלו שכרן ונשלם על מיעוט זכיות שלהן בעה"ז אין עולין. בעה"ב מן הגיהנם ויורדים למדריגה כו' ומייתי קרא בצדיק דאשיתך מצער גו' ר"ל בעה"ז תקבל עונשך על המצער ומיעוט עון ואחריתך תקבל שכר על שני ורוב זכיות שלך או שיהיה מצער מל' צער ויסורין לפי הדרש וברשע קאמר יש דרך ישר גו' דהיינו דרך יחידי ומעשה ישר שהיה בו יקבל שכרו בעוה"ז אבל באחרית יקבל עונשו על דרכי מות לשון רבים דהיינו על רוב עונות שבו ודו"ק:

לא עס **וכבר** היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעליית בית נתזה בלוד נשאלה שאלה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול. נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול נענה ר' עקיבא ואמר תלמוד גדול. נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה. תניא ר' יוסי אומר גדול תלמוד שקדם לחלה מ' שנה. לתרומות ומעשרות י"ד. לשמיטים ס"א. ליובלות ק"ג. מאה ושלשה ק"ד ויין קסבר יובל מתחלתו הוא משמט. וכשם שהתלמוד קודם למעשה כך דינו קודם למעשה כדרב המנונא דאמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם אלא על

משלי י דברי תורה שנא' °פוטר מים ראשית מדון וכשם שדינו

תלים קה קודם למעשה כך שכרו קודם למעשה שנא' °ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו: **פיסקא** כל שאינו לא במקרא ולא במשנה אינו מן הישוב. א"ר יוחנן ופסול לעדות. ת"ר האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב וי"א פסול לעדות. אמר

יפ מא רב אידי בר אבין הלכה כי"א. דרש בר קפרא רגזן *לא עלתה בידו אלא רגזנותו ולאדם טוב מטעימים אותו מפרי מעשיו בעה"ז. וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה

תה' א ולא בדרך ארץ דור הנאה ממנו שנא' °ובמושב לצים לא ישב מושבו מושב לצים:

בית נתזה. שם בעלים: **שהתלמוד מביא לידי מעשה.** מולא שכיחה בידו: **גדול ת"ת שקדם להלה ארבעים שנה.** כשיצאו ממצרים נתנה להם תורה בחדש השלישי וחלה לא נתחייבו עד שנכנסו לארץ דכתיב בבואכם ואמר מר משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה דכתיב בהו כי תבואו וכאן נאמר בבואכם משנכנסו לה ותרומות ומעשרות לאחר כיבוש וחילוק דכתיב תבואת זרעך שיהא כל אחד מכיר חלקו והן י"ד שנה הרי כ"ד ומשם התחילו למנות שמיטין כדאמרינן בערכין ועשו שמיטה לסוף שבעה הרי ס"א שנים ולסוף כ' עשו יובל הרי ק"ג: **מתהלתו משמט.** מתחלת השנה מיוה"כ עבדים נפטרים ושדות חוזרות ועדיין לא עברו אלא מ"ט אבל שביעית אינה משמטת אלא בסופה דכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמטה לסוף שבע שנים לפיכך כל שנה שביעית במנין ס"א: **תהלת דינו.** ליום הדין תחלת תביעות שעליו מפני מה לא עסקת בתורה: **פוטר מים.** פורק עול תורה: **ראשית מדון.** הוא תחלת דינו ואין מים אלא תורה דכתיב הוי כל צמא לכו למים: **ובשם שדין.** פורענות תורה קודם לדין פורענות מעשה: **כך שכרו.** אם עסק בתורה קודם לשכר מעשה: **בעבור ישמרו הקיו.** ואמר מר לעיל שמירה זה משנה: **ינצרו.** יקיימו: **ופסול לעדות.** דכיון שאינו מן הישוב אין מקפיד על *עדות שקר ואין לו בו בושת פנים **האוכל בשוק.** הואיל ואין מקפיד על כבודו אין בוש לגזול כבודו וליפסל: **לא עלה בידו.** בשכרו אלא כעס בשרו ברגזנותו ולא נשתכר כלום: **דור** כדור: **שנא' ובמושב לצים לא ישב.** וזה שאינו באחד מאלו במה יתעסק אם לא בליצנות:

נ"י רש"י בגנ' אין מקפיד על עצמו ואין לו בושת פנים

תוספות תלמוד גדול וכו'. תימה דאמרינן בסוף פ"ק דב"ק ר' יוחנן מש' ידיה ומנח תפילין והדר אמר לן קיים אמרינן למד לא אמרינן ופריך והאמר מר גדול ת"ת שהתלמוד מביא לידי מעשה ופי' בקונטרס מי נתלה במי קטן נתלה בגדול וא"כ כיון דאמר קיים כ"ש למד שאינו חשוב כל כך אלמא מוכח התם מהכא דמעשה גדול ויש לומר דהתם ה"פ והדר אמר לן קיים אמרינן למד לא אמרינן ופריך התם והאמר מר גדול תלמוד שמביא לידי מעשה אם כן היאך קיים אם לא למד וכיון שאנו אומרים לו קיים הרי אנו אומרים לו למד ואת אמרת קיים אמרינן למד לא אמרינן ומשני הא למגמר הא לאגמורי כלומר למיגמר לדידיה ודאי מעשה עדיף אבל לאגמורי אחרינא ודאי עדיף טפי ממעשה והילכך לימד לאחרינא לא אמרינן. וי"מ דאדם שלא למד עדיין ובא לימלך אם ילמוד תחלה או יעסוק במעשה אומרים לו למוד תחלה לפי שאין ע"ה חסיד אבל אדם שלמד ככר המעשה טוב יותר מתלמוד: אין תחילת דינו של אדם אלא על ד"ת. והא

עיון יעקב

לעולם הבא: **נענו** כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה. עיין בתוספות כאן וסוף פ"ק דב"ק מקשים על פירש"י שפירש על האמר מר גדול תלמוד תורה שמביא לידי מעשה אלמא מעשה עדיף שהוא סותר לסוגיא דש"ס כאן וכדי שלא להשוות ת"ו רש"י לטועה כדבר משנה נ"ל דרש"י סובר דעיקר שאלה כאן היא אי תלמוד גדול או מעשה גדול היינו איזה מהן קודם כנודע דאמרינן כל העוסק בתורה עולה כאילו הקריב עולה וכו' להכי שואל אם יש בידו לקיים איזה מצוה או ללמוד דינו והלכותיו איזה מהן קודם להכי קאמר תלמוד גדול שמביאו לידי מעשה לעשות הכל כדינו וכהלכותיו אף שמביא ראיה שתלמוד גדול שהרי קדים לחלה ואיך מלום הרי שלימוד קדים ולהכי קאמר כשם שהתלמוד קודם למעשה אבל מ"מ ודאי מעשה עדיף באמת לענין שכרו עיין שהוא תכלית הלימוד ומתרץ הא לאגמורי ולהכי לימוד לא אמרינן דמשמע לימוד לאחרים אבל קיים אמרי' ומדקיים בודאי למד בפני עצמו כי אין עם הארץ חסיד ולפי פירש"י מתורץ איך תלה וכבר נשאל שאלה זו בסוגיא הקודמת ועיין במהרש"א ולדעת רש"י לק"מ כמו דאמרינן לעיל שעיקר שכר הוא שאחריה של אדם הן בצדיקים והן ברשעים כן נ"כ מסיק בשאלה זו שעיקר השכלים הוא המעשה שהוא באחריה כי התלמוד קדים: **אין** תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה. והא דאמרינן בפרק במה מדליקין כשמכניסין אדם לדין אומרין לו נשאת ונתת באמונה פירשו התוספו' היינו דוקא לענין השאלה אבל מ"מ כפירש' ממנו על ד"ת תחלה ול"ל באתם מ"מ בשנה דינו מהשאלה וליכא למימר כמה דסיים פתח דה"כ הי"ל ג"כ להיות תחלת דינו על עסקת בפ"ו ואיך דקחשיב התם לבסוף ונ"ל דבאמת תחלת דינו על ד"ת אך פיס לו תירוץ לומר שקשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף והיה מוכרח לטרוח במשא ומתן וכל זה הפי' מספיק אם עסק ומ"מ באמונה ואינו פושע ידו בגזל משא"כ אם גזל ולא עסק שם באמונה אין לו תירוץ זה לפי שאינם קשים לו מזונותיו ועיין בחדושינו בחגיגה דף י"ד ואפשר לומר ע"ד דאיתא בילקוט סוף פ' בלבים בשם תנא דבי אליהו ח"ל פעם אחת הייתי מהלך ומצאני אדם אחד והיה מתלוצץ מלעיג בדברי אמרתי לו מה תשיב ליולדך ליום הדין אמר לי בינה ודעה לא נתן לי שאקרא ואשנה אמרתי לו בני מה מלאכתך אמר לי צייד אני וכו' אמרתי לו מי שנתן לך בינה לדבר זה נתן לך גם לדברי תורה דכתיב כי קרוב אליך הדבר בפיך ובלבבך לעשותו וכו' ע"ש לכך אף דתחלת דינו על דברי תורה מ"מ שואלין תחלה על משא ומתן כדי שלא יוכל להשיב שלא ניתן לו בינה ודעת מן השמים לדברי תורה שוב שמעתי שכוונתי בזה לדברי מו"ח זקני הגאון המפורסם מהור"ר שמעון ספירא זצ"ל ועיין במהרש"א בסנהדרין דף ז' לפי מה שפירש"י שם דקאי אלעמיד לגא מעיקרא לא קשה מידי עיין ריש מסכת ע"ז: **אמר** ר"י ופסול לעדות. הטעם כיון שהוא חשוד על רוב עבירות כמ"ש לעיל בשם הרמב"ם ועי"ל כיון שהוא ע"ה כזה שאין בו תורה וד"א בכלל פוטים יחשב: **האוכל** בשוק הרי זה דומה לכלב. עיין פרש"י ומהרש"א ועי"ל ע"ד דאיתא בשבת דף קנ"ה אמר רב פפא לית דעני מכלבא ואיתא בפרק כל הבשר דף ק"ח האי דכנשי נשורה משום דקשי לעניותא וא"כ האוכל בשוק שאין יכול ליזהר בנשורת נעשה עני ודומה לכלב: **רגזן** לא עלתה בידו אלא רגזנותו. עיין פרש"י ועי"ל דה"ק לא בשם שהוא מתרגז נגד חבירו גם חבירו מתרגז נגדו גם הקב"ה נפרע ממנו מדה כנגד מדה בכעס אף וחימה ואם הוא אדם טוב וכח לבריות גם שאר הבריות נותן הימנו ומטעימין אותו מפרי מעשיו בעה"ז כדאיתא לעיל אמרו לצדיק כי טוב לשמים ולבריות כי פרי מעלליו יאכלו: **וכל** שאינו לא במקרא ולא במשנה ידור הנאה ממנו. פלוי זה הצרם בעניך הקדם לומר דהע"כ דמשנה מקודם מדת הטוב ומנבה מדת הרגזנות וענין הנדרי' באים אחרים רגזנים כדאיתא בנדרים דף כ"ח ע"ב אלמלא לא מרגזך לי לא הייתי נודר ע"ש אפילו הכי ממי שאינו לא במקרא וכו' מלוה לידור הנאה ממנו דהוי כנדרי זריזין שלא יהיה במושב לצים:

והא דאמרינן בפרק ב"מ כשמכניסים אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה היינו דוקא לענין שאלה ששואלין לו על משא ומתן אבל מ"מ נפרעין ממנו תחלה על שלא קבע עתים לתורה: פסול לעדות. פי' בקונט' הואיל ואינו מקפיד על עצמו וכו' וקשי' ואמאי פסול לעדות האמרי' בירושלמי ר"ש ב"ר הוה אכיל בשוקא חזייה ר' מאיר אמר ליה אין שנה לתלמיד לאכול בשוק משמע דלאחר אין קפידא ופי' רבינו חננאל דהכא איירי שחוטף ואוכל וא"ת אם כן פשיטא דפסול דגזלן הוא וי"ל שחוטף פחות משוה פרוטה א"נ שגוזל דבר שאינו מקפיד עליו וה"ר אליהו מפרש כגון שהולך אצל המוכרים וטועם משל כולם מעט מעט כאילו רוצה לקנות מהם וכיוצא השתא שקראו כלב שדומה לכלב האוכל כאן מעט וכאן מעט ור"ת פירש דאוכל בשוק היינו שאוכל סעודה דפת דגגאי יותר:

מהרש"א וכבר היה ר' טרפון. מהאי ליכא וכבר כו' משמי' דקאי אדלעיל מיניה ולא ידענא מה שייך הך מילתא אסוגיא דלעיל ולפי מה שכתבנו דהך סוגיא דלעיל לא שייכא אהך מתני' דהכא אלא אסוגיא דמתניתין דלעיל ניחא דהאי דאמר וכבר קאי אמתניתין דהכא דשכיח בה כל שישנו במקרא ובמשנה דהיינו שני חלקי' למודה של תורה ובדרך ארץ הוא במעשה המדות הטובו' בקיום שלשתן לא במהרה ינתק ולא ידענא איזה מהן עיקר כדמשמע בקרא דמייתי דאחד מהן עיקר וגדול ביניהם מדלא כתיב וחוטין שלשה לא במהרה ינתקו אלא וחוט אחד שהוא משולש ע"י שנים שעמו לא במהרה ינתק החוט העיקר מהם וע"ז אמר כי כבר נסתפקו בזה רבי טרפון והזקנים איזה מהן עיקר והגדול ביניהם ומה שיש לדקדק עוד בזה עי' בחידושי הלכות הכא ובסוף פ"ק דב"ק וק"ל: **גדול תלמוד שקדם לחלה ארבעים כו'.** וה"ה דהוה מצי למימר שקדם לשלשה מצות שנצטוו בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה כדאמרינן בפרק כהן גדול אלא דלא חשיב הכא אלא מצות התלויות בארץ ולא נקט ערלה וכלאים אף ע"פ שהם תלויים בארץ טהגין גם בח"ל כדתנן בפ"ק וע"ל דלא חשיב הכא אלא הנהו ודאי שנתקיימו בזמנו דהאמר. בכ"א משא"כ הנהו ג' שלא נתקיימו בכניסתן לארץ כמלותן וק"ל: **שברו קודם למעשה שנאי' ויתן להם ארצות גוים גו' בעבור ישמרו חקיו גו'.** בפרש"י לעיל מפורש חקיו נמי הוא מדרש חכמים שאינו מפורש ולקמן פי' הא"ם מקדם אמרינן משנה זו מדרש ולכאורה יש לדקדק דבההוא קרא נמי החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות נמי מפורש הלמוד קודם לעשייתם כדאמרינן לעיל דכה"ג איכא כמה קראי דכתיב בהו הלמוד ואח"כ העשיה ושכרן לגבייהו וי"ל דודאי הא דקאמר שכר של תלמוד קודם למעשה ע"כ די"ש בלמוד שכר ובמעשה יש שכר אחר וזה אינו מפורש בהור' רק בהאי קרא שהזכיר ויתן להם ארצות גוים הויא גוף הקרקע של ארץ כנען נתן להם במתנה כמ"ש הוא ברא' ונתנה למי שרצה ואמר ועמל לאמים יירשו דהייני מה שהאומות הוסיפו על הקרקע כמו שנאמר ובתים גומר ובורות גו' לא חצבת כרמים חיתים אשר לא נטעת גו' והוא שכר שני וע"כ נאמר בלשון יחשה שהאומות תקנו אותן ואמר על שכר הראשון כתיבת א"י הוא היה בעבור ישמרו חקיו שהוא המשנה ושכר השני שעשו האומות היה בעבור שתורותיו שהם המצות ינצרו ויקיימו אותן הרי שכר המשנה שהוא גוף א"י קודם לשכר המעשה שהוא מה שעשו בו האומות ודו"ק: **האוכל בשוק הרי דומה לכלב כו'.** שדומה לכלב שאין מזונו מצוי בבית ואוכל גם בשוק אם נמצא לו שם וק"ל: **רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותו כו'.** משיים הפי' בדרש דבר קפרא שהוא מעין המתני' דאיירי בחוט המשולש דרך ארץ דהיינו בעיקר המדות שיהא אדם נוח לבריות כפי' הרמב"ם וזה הרגזן הוא היפך מזה מדה הפחותה שהפלינו בה. בפ' ד' נדרים כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו ותחתוני' שולטות בו כו' והוא בידוע שעונותיו מרובין מזכיותיו שנא' ובעל חמה רב פשע וז"ש כאן גם שלא עלתה בידו לרבות עונות מזכיות מתוך רגזנותו מ"מ ידוע שהוא כבר רב עונות אלא שעלה בידו רגזנותו שמביא לו חולי התחתוניות ומיני גיהנם ואמר אבל לאדם טוב דהיינו שיש בו מדה זו שהוא נוח לבריות וה"ז במדה זו ב"א ומביא שלום לבריות וע"כ מטעימים לו בעה"ז מפרי מעשיו הטובים אלו והקרן קיימת לעה"ב כדתנן במתניתין דפאה דמייתי לעיל: **וכל שאינו במקרא וכו' ולא בדרך ארץ דור הנאה הימנו כו'.** איך שיהיה כדור שלא תהנה אחת ממנו ושלא יהיה סוא נהנה ממך כדי שלא תהא אתה מלוי' עמו בישיבת לצים שנאמר ובמושב לצים גו' עפרש"י ונראה ע"פ הגמרא דפי' אף על פי דיושב ובטל בעי שחוק וליצנות כדי שלא יבא לידי שעמום דאמרינן שם א"ב דמטללתא בגוריתא קטנייתא וכרדשור וע"ש פי' רש"י והם מושב לצים כעניים דאמרינן פ"ק דע"ז ודו"ק:

הרי"ף תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה. ותימא כיון שמביא לידי מעשה משמע שהמעשה גדול מהתלמוד שמהדבר הקטן הוא נמשך לבא לדבר גדול ורש"י פי' שהתלמוד מביא לידי מעשה ונמצאו שניהם בידו ר"ל שבמעשה אין בידו תלמוד ובתלמוד הוא בא לידי מעשה ונמצאו שניהם בידו הרי שהתלמוד גדול כי טובים השנים מן האחד. ומ"מ עדיין אינו מתיישב כיון שהתלמוד עולה למעשה א"כ בהעריך כל א' לבדו נמצא המעשה גדול מהתלמוד ואפשר ליישב שמדבר במי שהוא לומד ונזדמנה לו מעשה של מצוה אחת אם יבטל מתלמודו אם לאו. וע"ז נענו כולם ואמרו תלמוד גדול ולא יתבטל מתלמודו כי כל חפצים של מצות לא ישוו בה לפי שמתוך התלמוד יודע מעלת המצות ויבא לידי מעשה באופן שאינו עוסק בתורה ואינו מתבטל מתלמודו אבל אם יתבטל מתלמודו לעשות אותה הוא מתבטל מת"ת ולא כל שעה זוכה כל אדם ללמוד תורה ועיין בפ"ק דב"ק בתוס': **אין תחילת דינו של אדם אלא על ד"ת.** כתבו התוס' והא דאמרינן כשמכניסין אדם לדין אומרין לו נשאת ונתת באמונה היינו דוקא לענין שאלה וכו' אבל מ"מ נפרעין ממנו תחלה על שלא קבע עתים לתורה. ולעניות דעתי יש לתרץ קושיית התוס' עם מה שכתבתי שמוכח לזה וכשם שהלימוד קודם למעשה כך דינו של אדם קודם על המעשה כדרב הונא דאמר אין תחילת דינו של אדם על המעשה אלא על ד"ת אבל שאלת נשאת ונתת באמונה אינו מענין דין בטול המצות של לא מעשה או בטול עשה דדינו של תלמיד קודם. ובתירוץ התוס' תמיה לי למה בשאלה שואלים תחילה במשא ובמתן ובפרעון נפרעין על בטול תורה ודרך דרש שמעתי נשאת ונתת באמונה שהיא שאלת עסק התורה אם הוא באמונה לשמה ולא להתייהר בה או כדי להתעשר שאין זה נקרא משא ומתן התורה באמונה אלא בשביל פנייה. ואפשר ליישב דנקט סדרו של עולם שהאדם לומד תורה בקטנותו קודם שילא לעסוק בסחורה ע"ז שואלים לו בזמן שעסק בסחורה אם נשא ונתן באמונה וגם לא נתבטל מלימוד שתורה וקבע לתורה עתים ללמוד בהם וכשנפרעין ממנו הוא תחלה על ד"ת שאילו למד בתורה התורה היתה מחזירתו למוטב והיה נושא ונותן באמונה. ועי"ל שאם שאלוהו תחלה קבעת עתים לתורה אם היה משיב לאו אין לשואלו נשאת ונתת באמונה דקים ליה בדרבה מיניה בבטול ת"ת שהיא קיומו של אדם אלא כששואלים ממנו נשאת ונתת באמונה אע"פ שלא נשא ונתן באמונה עדיין יש מקום לשאול לו קבעת עתים לתורה כי מתוך התורה מה שלא נשאת ונתת באמונה ולענין הפרעון נפרעים תחלה כי אילו למד לא חטא גם במשא ומתן באמונה:

האיש מקדש פרק שני

לב **תניא** ר' יהודה אומר המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי והמוסיף עליו הרי זה מחרף ומגדף:

פסוק

והמוסיף עליו הרי זה מחרף ומגדף. דהוי כמוסר בתורה משה שלא ניתנה מן השמים לכן רשום לאוסיף או לגרוע כרצונו וכתלמי המלך פ"ק דמגילה ששינו כרצונם היינו נמי.

פסוק כצורתו. שבא לחסר תוספת התרגום שלא לומר לא אתרגם פסוק זה אלא כצורתו כגון לא תענה על ריב לא תסהד על דינא הרי זה בדאי (דאדרבה מלוה היא לנטות הדין לאחרים אלא הכי מתרגמינן לא תמנע מלאלפא לומאן דמתבעי מינך בדינא): והמוסיף עליו. שבא לומר הואיל וניתן רשות להוסיף אוסיף גם אני כל מקום שארצה: הרי זה מחרף. מבזה את המקום ומשנה את דבריו ואונקלוס כשהוסיף לא מדעתו הוסיף שהרי בסיני ניתן (התרגום) אלא שנשתכח וחזר ויסדו כדאמרינן במגילה ושום שכל זה תרגום:

תוספות פסוק כצורתו. פרש״י כו׳ ור״ח פי׳ המתרגם פסוק כצורתו כגון ויראו את אלהי ישראל דמתרגם וחזו ית אלהא דישראל הרי זה בדאי דשכינה ממש לא ראו דכתיב כי לא יראני האדם וחי והמוסיף עליו דאמר וחזו ית מלאכיא דאלהא דישראל ה״ז מחרף שתולה שבח המקום במלאך אלא הכי מתרגמינן וחזו ית יקרא דאלהא דישראל:

מהרש״א המתרגם פסוק כצורתו. עי׳ פרש״י והוא דחוק שאינו מענין אחד גם במוסיף מאי מחרף ומגדף איכא ויש לפרש מתרגם פסוק כצורתו הייני ויראו את ה׳ אלהי ישראל שה״א יקר אלהי ישראל והמתרגם כצורתו ה״ז בדאי שהרי נאמר כי לא יראני האדם גו׳ וכן בהיפך וידבר ה׳ אל משה גו׳ המתרגם ומלל יקרא דה׳ ית משה ה״ז מחרף ומגדף ודו״ק:

פי׳ כתוס׳ והימה

שם **ע״מ** שאני שונה חזקיהו אמר הלכות ורבי יוחנן אמר תורה מיתיבי איזהו משנה ר״מ אומר הלכות רבי
נ״ב יהודה אומר מדרש *מאי תורה מדרש תורה וה״מ דאמר לה תנינא אבל אם אמר לה תנא אנא עד דתני הילכתא סיפרא וספרי ותוספתא ע״מ שאני תלמיד אין אומרים (כבן) [כשמעון בן] עזאי או [כשמעון] בן זומא אלא כל ששואלים אותו בכ״מ דבר אחד בתלמודו ואומרו ואפילו במסכת כלה ע״מ שאני חכם אין אומרים כחכמי יבנה כר״ע וחבריו אלא כל ששואלים אותו דבר חכמה בכל מקום ואומרה ע״מ שאני גבור אין אומרים כאבנר בן נר וכיואב בן צרויה אלא כל שחביריו מתייראין ממנו מפני גבורתו על מנת שאני עשיר אין אומרים כרבי (אליעזר) [אלעזר] בן חרסום וכרבי אלעזר בן עזריה אלא כל שבני עירו מכבדים אותו מפני עושרו ע״מ שאני צדיק אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו ע״מ שאני רשע אפי׳ צדיק גמור מקודשת שמא הרהר דבר ע״ז בלבו:

הלכות. הלכה למשה מסיני: **תורה.** קס״ד תורה שבכתב: **מדרש.** ספרא וספרי שהן הלכות של מדרשי (ספר ויקרא) [מקראות]: ה״ג. מאי תורה מדרש תורה: **בן עזאי ובן זומא.** תלמידים היו ובחורים ולא באו לכלל סמיכה ולא היה בימיהם כמותם בתורה כדתנן משמת בן עזאי בטלו השקדנים **בבל מקום.** מאי מן המקומות: **ואפילו במסכת כלה.** שאין עומק בה וברייתא היא וכך היא שנויים כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה: **דבר חכמה** מילתא דחליא בסברא: **ר״א בן חרסום.** אמרינן במסכת יומא שהניח לו אביו אלף ספינות בים וכנגדן אלף עיירות ביבשה. **ראב״ע.** י״ב אלפים עגלים היה מעשר מעדרו כל שנה:

לג ע״ש **עשרה** קבין חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה א״י ואחת כל העולם כולו עשרה קבין יופי ירדו לעולם תשעה נטלה ירושל׳׳ ואחת כל העולם כולו עשרה קבין עשירות ירדו לעולם תשעה נטלה (רומי) [רומיים קדמונים] ואחד כל העולם כולו עשרה קבין עניות ירדו לעולם תשעה נטלה בבל ואחד כל העולם כולו י׳ קבין גסות הרוח ירדו לעולם ט׳ נטלה עילם ואחד כל העולם
זכריה ה כולו וגסות לבבל לא נחית והכתיב °ואשא עיני ואראה
פ׳ זה בורר והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים
ע״ש רש״א ככנפי החסידה ותשאנה את האיפה בין הארץ ובין השמים ואומר (למלאך) [אל המלאך] הדובר בי אנה המה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער וא״ר יוחנן זו חנופה וגסות הרוח שירדה לבבל אין להכא נחית ואשתרבובי הוא דאשתרבוב להתם דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית ש״מ. איני והא אמר מר סימן לגסות הרוח עניות ועניות בבבל הוא דאיכא
שה״ש ח מאי עניות עניות דתורה דכתיב °אחות לנו קטנה ושדים אין לה וא״ר יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. י׳ קבים גבורה ירדו לעולם ט׳ נטלו פרסיים וכו׳. י׳ קבין כנים ירדו לעולם ט׳ נטלה מדי וכו׳. י׳ קבין כשפים ירדו לעולם ט׳ נטלו מצרים וכו׳. י׳ קבין נגעים ירדו לעולם ט׳ נטלו חזירים וכו׳. י׳ קבין זנות ירדו לעולם ט׳ נטלו ערביים וכו׳. י׳ קבין עזות ירדו לעולם ט׳ נטלה מישן וכו׳. י׳ קבין שיחה ירדו לעולם ט׳ נטלו
נ״ח נשים וכו׳. י׳ קבין *שחרות ירדו לעולם ט׳ נטלה כושן
בכורות וכו׳. י׳ קבין שינה ירדה לעולם ט׳ נטלו עבדים וא׳ נטלו כל העולם כולו:

חכמה. תורה ודרך ארץ: **האיפה.** לעיל מיניה כתיב זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה ילה״ר שנמסר בידם שהליבו בתוכה כדאמרינן בסנהדרין שדיוה בחדא דאברא ואלו שתי נשים נשאו ילה״ר של חנופה וגסות הרוח כדכתיב ורוח בכנפיהם היא גסות הרוח וחנופה נראה בעיני דדייך לה מכנפי החסידה שעושה חסידות עם חברותיה כדאמרי׳ בחלו טרפות: **להבא. לבבל. להתם. לעילם:** דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית. גבי הולכה כתיב להן שתי נשים וגבי קביעותא כשבאו לבנות בית לקבוע בבבל כתיב לה דהיינו חנופה לחודה ל״א לבנות ולא בטו (כמו אז יבנה שלמה בית לכמוש ואמרינן בקש לבנות ולא בנה ויש מפרשים מדכתיב לה ולא כתיב להן משמע דליכא אלא אחת והיינו חנופה. וכתבו בתוס׳ ולא נהירא דהא בכל הפרשה קורא איפה לשון יחיד ועל זה שייך שפיר לבנות לה ויש מפרשים ודכתב לה בלא מפיק ה״א דכל לה שבמקרא הפיק ה״א בר מג׳ וזה אחד מהם והוי כמו לא בלא״ף ואשמעינן שלא נתקיים לה שם זה וכן פרש״י גבי ויקרא לה נבח בשמו

שכיונו סך כיוח הקודש: **עשרה** קבין חכמה. קאמר מנין עשרה לפי שבעשרה מאמרות נברא העולם ומש״ה פרש״י חכמה תורה ודרך ארץ ולא פרש״י כן בכל מקום רנקט חכמה משום דקשה לרש״י כיון שניתן כן מן השמים בשעת הבריאה שאז עדיין לא נתנה התורה ועוד דא״ה חכמה מאי עבידתיה להכי פרש״י דתלכד התורה נ״כ איכא חכמת ד״ד ארץ בענייני עולם משא ומתן ומלאכה כדאמרינן בפ״ב דאבות יפה תורה עם דרך ארץ וכו׳ וכל תורה שאין עמה מלאכה כו׳: **עשרה** קבין שינה ירדו לעולם תשעה נטלו עבדים.
לנו

בשמו שהוא רפה לפי שלא נתקיים לה שם זה ע"כ): מאי עניות. דהוי' סימנא לגסות הרוח: עניות דתורה. דאינה נוחה על גסי הרוח דמתוך גסותן אין משמשין כל צרכן ואין מחזירים על שמועתם: דכתיב אחות לנו קטנה. אלמא עניות דתורה בעילם הוא שהיה בם דניאל כדכתיב ואני הייתי בשושן הבירה אשר בעילם המדינה וכן מרדכי ולא היה דורש עוסקין בתורה ולא זכו אלו חכמים ללמד כאילו לא היה להם שדים להניק אבל בבל זכתה ללמד כדכתיב בעזרא כי הכין (ה' את לבו להבין בתורה) [לבבו לדרוש את תורת] ה' וללמד (לישראל) [בישראל] חק ומשפט: עזות. מעזות: ט' נטלה מישן. רוצן מזהרים כדאמרינן לקמן גבי יוחסין כו' ונשילהי פ"ק דיבמות.

מהרש"א י' קבין הכמה ירדו לעולם כו'. בכל הני קאמר ירדו ר"ל ירדו מן השמים לפי הגזירה כדאמרי' במסכת נדה בחכם וגבור ועשיר שמלאך הממונה על כך מעמיד הטיפה לפני הקב"ה ובחר זו תהא חכם וזו גבור וזו עשיר מיהו אותה הגזירה מוכנת יותר בארץ הזאת עבאחרת לפי מלאך ומזל אותה מדינה בכל ארץ וארץ כפי הענינים בזכר ומ"ה לא קאמר כמי י' קבין לדקה ירדו לעולם ובהיפך י' קבין רשעות כו' משום דהוה דבר שאינו בגור מן השמים כדקאמר התם אבל לדיק ורשע לא קאמר דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וק"ל:

הרי"ף מאי עניות וכו' כתב רש"י ז"ל מאי עניות דהוה ליה סימנא לגסות הרוח וכו'. הכוונה לרש"י דאמרינן לעיל י' קבין עניות ירדו לעולם ט' נטלה בבל ורבי אמר מאי עניות עניות דתורה דא"כ עניות דתורה היו ט' חלקים בבבל לזה פרש"י דמאי עניות עניות קאי אסימנא לגסות הרוח עניות הוא עניות בתורה אבל ט' קבין נטלה בבל הוא עניות ממש: דכתיב אחות לנו קטנה וגו' כתב רש"י ז"ל בעילם היה שהיה בה דניאל וכן מרדכי הכוונה דמנא לן דעילם זכתה ללמוד ולכך אמר שהיו שם דניאל וכן מרדכי ולא זכו ללמד.

[קודם מאמר זה איתא פלוגתא בגמרא המקדש את האשה בקדשים רבי מאיר אומר לא קידש ור' יהודה אומר קידש וקאמר ר' יוחנן עלה נמנו וגמרו שמקדש בקדשים לא קידש ורב אמר עדיין היא במחלוקת וכו' וקאמר נמי סיוע לרב]

יא נג [והא] תניא הצנועין מושכין את ידיהם והגרגרנים חולקים מאי חולקים חוטפים כדקתני סיפא מעשה בא' שחטף חלקו וחלק חבירו והיו קוראין אותו בן חמצן עד יום מותו אמר רבה בר שילא מאי קרא תהלים ע °אלהי פלטני מיד רשע מכף מעול וחומץ. (רבא) [רבה] ישעיה א אמר מהכא °למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ:

הצנועין מושכין ידיהם. ממנו גבי לחם הפנים תניא מי שנים ששימש שמעון הצדיק נשתלחה ברכה בלחם הפנים וכל כהן שמגיעו כזית יש אוכל ושבע יש אוכל ומותיר מכאן ואילך נשתלחה מארה בלחם הפנים וכל כהן המגיעו כפול הצנועין מושכין ידיהם ממנו דלא מהני להו מידי והגרגרנים חולקים וקס"ד דהאי חולקין לאו ליטול חלקו שמגיעו קאמר כיון דנשתלחה בו מארה כפול למאי חזי אלא חולקין דרך עילוי מכיח חלקו לחבירו ונוטל כנגדו במקום אחר אלמא אית בהו דין חלוקה וע"כ הא ר"י הוא דאמר ממונו הוא׳ ומשני לעולם אין בו דין חלוקה ומאי חולקין חלקו המגיעו קאמי׳ וכשאינו שוה לו חוטף חלק חבירו ואוכל והא דתנן במסכת סוכה הנכנסים חולקים בלפון חלקו שמגיעו קאמר ובעוד שהיתה בו ברכה: מאי קרא. דחמצן לי חמסן: אשרו המוץ. החזיקו יד הנגזל להצילו מיד עושקו ולא אשרו חומץ לא גרסינן הכא אלא בב"ק גבי מנין שמזקקין לתובע תחלה:

תוספות מאי חולקין חוטפין. כלוי׳ לעולם אין בו דין חלוקה והאי חולקין אחלקו המגיע קאמר וכשאין מגיע לו כי אם מעט חוטף חלק חברו ואוכלו כדקתני סיפא מעשה בא' שחטף חלק חבירו וא"ת כיון שדרכו לחטוף אמאי קרי ליהוא חמצן טפי מאחרים וי"ל לפי שחטף חלק הגרגרן כמותו אבל האחרים לא היו חוטפין אלא מחלק הצנועין כשמושכין ידיהם

תניא שמעון העמסוני [ואמרי לה נחמיה העמסוני] לד היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע דף נז °לאת ה' אלהיך תירא פירש אמרו לו תלמידיו רבי כל דברים י אתין שדרשת מה תהא עליהם אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה עד שבא ר' עקיבא ולמד את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח׳

היה דורש כל אתין שבתורה. לרבויא׳ פירש. שנתיירא לרבות שום דבר להשוותו למוראו:

מהרש"א דריש כל אתין שבתורה כו'. שזה ודאי כבוד התורה שאין בה שום אות שלא לצורך ולזה קאמר כשם שקבלתי שכר על הדרישה. מפני כבוד התורה: כן אקבל שכר על הפרישה. שזו כבוד שמים הוא שאין להשוות לו שום דבר לרבות ור"ע לא היה חש בזה מלרבות ת"ח שגם זה בכלל כבוד שנים ותורתו ששם לומדים אותה וק"ל:

ת"ר לאחר פטירתו של ר' מאיר אמר להם ר' יהודה לה לתלמידיו אל יכנסו תלמידי ר"מ לכאן מפני דף נב ע"ב שקנתרנים הם ולא ללמוד תורה הם באים אלא לקפחנו בהלכות הם באים דחק סומכוס ונכנס אמר להם כך שנה לי ר' מאיר המקדש בחלקו בין בקדשי קדשים ובין בקדשים קלים לא קדש כעס ר' יהודה [עליהם] אמר להם לא כך אמרתי לכם אל יכנסו תלמידי ר"מ לכאן מפני שקנתרנים הם ולא ללמוד תורה הם באים אלא לקפחנו בהלכות הם באים וכי אשה בעזרה מנין אמר רבי יוסי יאמרו מאיר שכיב יהודה כעס יוסי שתק [דברי] ומתוך תורה מה תהא עליה וכי אין אדם עשוי לקבל קדושין כעס נכנס לבתו בעזרה ואין אשה עשויה לעשות לה שליה לקבל טעה וא"כ קדושיה בעזרה ועוד דחקה ונכנסה מאי׳ וכו' רפ"א קנתרנים

עיון יעקב

לכך נ"ל אסור ללמוד עבדו סורס כי התורה נקנים במיעוט שינה: יאמרו מאיר שכב יהודה כעס. כלומר שאילו לא כעס לא היה משיב על דברי ר"מ כי אין משיבין את הארי אחר מותו ויוסי שתק א"כ הוי כהודאה שדברי ר"מ אינם נכונים א"כ תורה מה שהא עליה כלומר תורתו של ר"מ מה תהא עליה כי מקום שיפול העץ שם יהא פירותיו דהיינו התלמידים ועכשיו פירשו התלמידים שדיחק דברי ר"מ כשפי ידים שוב לא יאמרו הלכה בשמו ועיין לעיל בנזיר דף מ"ט בחדושינו: וכי אין אדם עשוי לקבל קדושין וכו' ועוד דחקה ונכנסה וכו'. קאמר ג' תירוצי' והתוע המסולם לא בתהר' ינחק ולפי מ"ש התוס' דעיקר הקושי' דהוא מלאה דלא שכיח לכן תתרץ דמלינו בבי דרכים שהאשה נקנית השם לכך הרי מלאה דשכיח. טובא: שמעון העמסוני היה דורש וכו' כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש. עיין במהרש"א והרי"ף בפ"ב דפסחים שמייסכין הא דלא פירש בקרא הקודם ואהבת את ה' אלהיך וכן למען פירא את ה' ע"ש ועיין בתשובת מהרי"ל סימן א' ולי נראה דודאי אף על גב דדרשינן בכל התורה את מכל מקום אינו מוכרח לרבות שום דבר כי היכי דמלינו בפרק כי דע"ש את הפסיק הענין וכן בפרק קמא דחגיגה את לאקדומי אך כאת פי אלהיך פירא שהאי את הוא שחלם שפסוק דאין לו שום דרש רק לרבות איזה דבר לכך פירש ועיין בפסחים בחידושינו דף כ"ב:

קנתרנים. ונקיטים: לקפחנו. כמו לקפח את שוקו לקצץ רגלינו בהלכות להודיענו שהם חריפים ואין עומד כנגדם: וכי אשה בעזרה מנין. דקתני קדשי קדשים והרי אם יוצאים חוץ לעזרה אפי' לעזרת נשים הם נפסלים ביוצא ונשים אין נכנסות לה כדתנן באבות הטומאות בפ"ק דמס' כלים: לבתו. קטנה או נערה: דהקדה ונכנסה מהו. וכי לא הוצרכו לשאול בבהמ"ד מה יאמרו [אם] קדשה אם קדושין הם אם לאו:

תוספות וכי אשה בעזרה. פרש"י וכו' ולא דק דלא אשכחן בשום דוכתא דנשים אסורות ליכנס בעזרה שהרי בפ"ק דכלים תנן החיל מקודש הימנו שאין טמא מת נכנס לשם למעלה הימנו עזרת ישראל שאין מחוסר כפורים נכנס לשם ומחייבין עליה חטאת וכו' ולא קתני נשים שאין נכנסין שם ועוד תניא בפ' כל הפסולים שהשחיטה כשירה בנשים אם [כן] יכולה ליכנס בעזרה ועוד הרי סוטה ונזירה נכנסת בעזרה להניף לכך נראה שאין רגילות להכנס לשם כדי להתקדש שהרי בזיון הוא ומלתא דלא שכיחא היא ולא איירי תנא מזה:

האומר פרק שלישי

לו יף נט רב גידל הוה מהפך בההוא ארעא. אזיל ר' אבא זבנה אזיל רב גידל קבליה לר' זירא אזיל ר' זירא וקבליה לר' יצחק נפחא א"ל המתן עד שיעלה (עמנו) [אצלנו] לרגל כי סליק אשכחיה א"ל עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו מאי א"ל נקרא רשע ואלא מר מאי טעמא עביד הכי א"ל לא הוה ידענא השתא נמי ניתבה ניהליה מר א"ל זבוני לא מזבינא לה דארעא קמייתא היא לא מסמנא מלחא אי בעי לה במתנה נישקליה רב
משלי טו גידל לא נחית לה דכתיב °ושונא מתנות יחיה ר' אבא לא נחית לה משום דהפך בה רב גידל לא מר נחית לה ולא מר נחית לה ומתקריא ארעא דרבנן:

מהפך בההיא ארעא. מחזר עליה לקנותה: קבליה. קבל עליה סיפר דברי צעקתו לר' זירא: לרגל. כשדורשים בהלכות הרגל היו מקבלין פני הרב: עני המהפך בחררה. מחזר אחריה לזכות בה מן ההפקר או שיתננה לו בעל הבית: נקרא רשע. שיורד לחיי חברו: (ובתוספות הקשו על פירוש זה ואומר רבינו תם דאיסור דמהפך דנקט הכא לא שייך אלא דוקא כשרוצה העני להרויח בשכירות או כשרוצה לקנות דבר אחד וחברו מקדים וקונה והוי דומיא דרב גידל ובזה קאמר דנקרא רשע כי למה מחזר על זאת שטרח בה חברו וילך וישתכר במקום אחר אבל אם היתה החררה דהפקר ליכא איסור שאם לא יזכה בזאת לא ימצא אחרת ע"כ. ועוד האריכו): לא הוה ידענא. שרב גידל מתעסק בה: דארעא קמייתא. ראשונה שלקחתי מעולם: [לא מסמנא מלתא]. אינו סימן טוב שימכור אדם מקחו הראשון: ארעא דרבנן. הפקר לתלמידים:

מהרש"א לא מר נהית כו' ומתקריא ארעא דרבנן כו'. ל"ל דאח"כ הפקיר אותה ר' אבא דאל"כ לא הוו מלי רבנן להנות ממנה דמתנה איכא למון הפקר ולא נתנה במתנה אלא לרב גידל ומכאן דכל קנסות והפקר שב"ד עושין גם בזמן הזה הוא לת"ח ולא לעניי ע"ה ודו"ק:

יף סא במדבר לב מתני' ר"מ אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי שנאמר °ויאמר אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן וכתיב ואם לא יעברו חלוצים ר' חנינא בן גמליאל אומר צריך הדבר לאומרו שאלמלא כן יש במשמע שאפילו בארץ כנען לא ינחלו *בשלמא שם ע"ב
בראשית ד לר"מ היינו דכתיב °אם תטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ אלא לר' חנינא ל"ל סד"א אם תטיב אגרא אם לא תטיב לא אגרא ולא דינא קמ"ל. בשלמא לר"מ
שם כד היינו דכתיב °אז תנקה מאלתי וגו' וכו' בשלמא לר"מ
ויקרא כו היינו דכתיב °אם בחקותי תלכו °ואם בחקותי תמאסו
שם אלא לרחב"ג ל"ל אצטריך סד"א אם בחקותי תלכו ברכה ואם בחקותי תמאסו לא ברכה ולא קללה קמ"ל בשלמא
ישעיה א לר"מ היינו דכתיב °אם תאבו ושמעתם ואם תמאנו ומריתם אלא לרחב"ג למה לי אצטריך סד"א אם תאבו טוב ואם תמאנו לא טובה ולא רעה קמ"ל מאי °חרב
יף סב תאכלו אמר רבא מילחא גללניתא ונהמא דשערי אקישא ובצלי דאמר מר פת פורני חריבה במלח ובצלים קשים לגוף כחרבות:

כל תנאי. שאינו כפול: רחב"ג אומר. אתנאי כפול פליג וכו': שאת. משאת שכר: ואם לא תיטיב לפתח. פורענות מוכנת לבא אלמא כפילא בעינא ואם לא · כפלה מכי אמר אם תיטיב שאת הוה שמעינן דאפילו אם לא תיטיב נמי שאת דהכאי שלא כפלו אינו מבטל מתנה: למה לי. אם לא תטיב כשמע מכללא: סד"א וכו'. כלו' מכללא לא הוה נפקא לן אלא ביטול מתנה הא אם לא תטיב לא תשא שכר ופורענות נמי לא תסקול להכי אצטריך כפילא דינא דפורענותא: למה לי. אם בחקותי תמאסו כשמע מכלל ברכה קללה: גללניתא. גסה:

אמר ובונה החכמים שלא הודיענו איך רלה לבאר דבריו על השכר ועונש ביקבלו הבריים על שמירת מצותיו אם לא ולר"מ אע"ג דמילתא דפשיטא היא שהמ:אם בעוב לא יתנו לו טובה אמר שכפל התנאי לברר וללבן הדבר למען ישמעו וייראו. ולרהב"ג להודיעם כי אנא לבא לאנוש עלי ארץ לשלחם בילי"ו ואי"א ליטב מנגד ולומר לאו רזבא ולאו עוקלא ובמאזנים לעמוד אלא לנטות או לכף זכות או לכף חובה ומ"ש חרב תאכלו ואמר רבא מילחא גללניתא וכו' דמאי בעי ומאי קא מ:רץ ולמה לא יבין חרב תאכלו כמשמעו שהחרב תאכלם הכה הוא לפי שאמר הכתוב אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו וכן סיל"ל ואם תמאנו ומריתם תאכלו מן הרע שבארץ כי חרב תאכלו אינו דבר והפכו אל טוב הארץ תא:לו ולהכי בעי מאי חרב תאכלו ומשני רבא מאכלים קשים לגוף כחרבות ומסייעי ליה נ"כ תאכלו בלא וי"ו דקרי ביה תאכלו לשון מאכל:

לז תניא מעשה בינאי המלך שהלך לכוחלית שבמדבר
יף סו וכבש שם ששים כרכים ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה שלח וקרא לכל חכמי ישראל אמר להם אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בהמ"ק אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו והעלו מלוחים על שולחנות של זהב ואכלו היה שם אדם אחד איש

עיון יעקב

לא מסמנא מילתא. רבים תימוק ולמה אעי"פ שאין ניחוש יש סימן: ארעא דרבנן. המרש"א כתב מכאן יש ללמוד אף בזמן הזה כל קנסות והפקר שב"ד עושין הוא לת"ח ולא לעניי ע"ה ואין דבריו מוכרחים כי י"ל דהכא שאני דמתחלה לא אפקרה רק אדעתא דרב גידל שהיה ת"ח מכל מקום הדין נכון בעלמו שת"ח קודם לעניי ע"ה בכל מילי: לכוחלית שבמדבר. מזכיר שם המקום לה"לות שהי' מלחמה רשות נמלא שמחתו היה שמחה שאינה של מצוה ולשמחה מה זו עושה כדאיתא בשבת דף ל' וכמו דאמרינן התם שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה כן להיפך בשמחה של רשות יותר יגדי השטן מרקד כדמלינו בשמחת אחשורוש עם ושתי ואפשר שלכך נענשו החכמים שבאותו הדור שנהנו משמחה זו ואף אמ"ל משום שלום מלכות היה מותר להם לילך שם מ"מ לא הי' לילך אלא אי"ב שידעו מי ישב עמהם לזה קאמר היה שם אדם אחד איש לץ רע ובליעל כנומר שבשביל

איש לץ לב רע ובליעל ואלעזר בן פועירא שמו ויאמר אלעזר בן פועירא לינאי המלך ינאי המלך לבם של פרושים עליך ומה אעשה הקם להם בציץ שבין עיניך הקים להם בציץ שבין עיניו היה שם זקן אחד ויהודה בן *גרידא שמו ויאמר יהודה בן גרידא לינאי המלך ינאי המלך רב לך כתר מלכות הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן שהיו אומרים אמו נשבית במודעית ויבוקש הדבר ולא נמצא ויבדלו חכמי ישראל בזעם ויאמר אלעזר בן פועירא לינאי המלך ינאי המלך הדיוט שבישראל כך הוא דינו אתה מלך וכהן גדול כך הוא דינך ומה אעשה אם אתה שומע לעצתי רומסם ותורה מה תהא עליה הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית כל הרוצה ללמוד יבא וילמוד אמר רב נחמן בר יצחק מיד נזרקה בו אפיקורסות דהוה ליה למימר תינח תורה שבכתב תורה שבע״פ מאי מיד ותוצץ הרעה ע״י אלעזר בן פועירא ויהרגו כל חכמי ישראל והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה:

גמ׳ אית׳ גרידא

ינאי המלך מן הכהנים של חשמונאי הוה. **לכוחלית.** שם מדינה שבמדבר: **מלוחין.** ירקות הן ושמן קקולי בלשון ארמי [כמו] הקוטפים מלוח עלי שיח: **כשהיו עסוקים בבנין בית שני.** שבאו מן הגולה והיו עניים מוליכין אוכלות במלאכה: **ואף אנו נאכל מלוחים.** להיות זכר לעני אבותינו ולהודות לפני הקב״ה שהצליחנו והעשירנו: **לבם של פרושים עליך.** מוכאין הם ואין שמחין בהצלחתך: **ומה אעשה.** לידע שכן הוא: **הקם להם בציץ שבין עיניך.** הן אין הקודם על מלחך ויעמדו על רגליהם לפי שהשם כתוב בו והם יגלו את לבם למחות בך מהיות כהן ואע״ג דלאו שעת עבודה כדאמרינן בפ׳ שני בגדי כהונה נתנו להנות בהם. ובתוספות הקשו על פירוש זה ומפרש רבינו תם דרזקא לין משום דכתיב בו והיה על מלחו תמיד משמע דמותר. שלא בשעת עבודה אבל בשאר בגדים לא עד כאן: **שהיו אומרים אמו נשבית במודעית.** לכך מיחו בו שהיו הפרושים אומרים עליו אמו נשבית בהר המודעית כרך של בית חשמונאי היה ושבויה פסולה לכהונה ונשאה אביו ונמלא חלל: **ויבדלו חכמי ישראל בזעם.** שכעס המלך עליהם: **כך הוא דינו.** לסבול חרפתו: **וכך הוא דינך.** בתמיה שלא תנקם מהם: **רומסם.** הורגם. **מה תהא עליה.** שמא תשתכח: **א״ל הרי ספר תורה כרוכה ומונחת.** ובתוכן כתובות אותות ולא ישתכחו: **ותוצץ הרעה.** למחה לשון וילץ לין ויגמול שקדים לי״א נערה לשון טללים כילון המבעיר גחלת: **שמעון בן שטח.** אחי אשתו היה והחביאתו:

מהרש״א מעשה בינאי כו׳. הקושיות במאמר הזה שא״ל רב לך כתר מלכות וכי עד אותו יום לא ראו שעשה עבודה והחזיק עלמו בכהן כשר ולמה לא מיחו בו ומה ענין לבם של פרושים עליך כו׳ הוא מבואר ע״פ מה שכתבנו ג׳ כתרים הם כתר מלכות וכתר כהונה וכתר תורה וכתר שם טוב עולה על גביהן ירלה כמשמעו כתרים למלכי בית דוד היא כתר מלכות כמ״ש בע״ז זאת היתה לי כי גו׳ שהיה הכתר הולמתו וכתר כהונה הוא הלין שהיה לכ״ג על ראשו שהיה עשייתו ככתר וכתר תורה הם התפילין שבראש כל אדם כמ״ש כתר תורה מונח בקרן זוית כו׳ ולכך נקרא טוטפת ע״ש כלילא כמו לא תלא אשה בטוטפת כמ״ש התוס׳ פ׳ הקומץ ומכ״יס כתר שם טוב עולה על גביהן כמשמעו שעל הלין היה כתוב קודש לה׳ ועל התפילין שם של שדי ועל כתר מלכות כאמר וישב שלמה על כסא ה׳ שכתרו נקרא ע״ש והוא ענין המאמר כשהלליח ינאי במלחמה קרא לחכמי ישראל ועשה סעודה ע״פ חכמי ישראל ופרושים והעלו מלוחי׳ על שולחנות של זהב שיזכור האדם בימי עושרו ומעלתו את ימי עניו ושפלתו כמ״ש זכור עניי ומרודי וגו׳ ואלעזר זה היה מכת הלדוקים שלא רלו לקבל מרבם להשתמש שלא לקבל פרס אבל השיא את המלך ואמר כי לבם וכוונתם בזה עליך למעט בכבודות הסעודה של שמחה שאין אתה ראוי לכל הכבוד הזה לכהונה ולמלכו׳ ת״ש הקם להם בציץ כו׳. ע״פ מ״ש מקום יש בראש להניח ב׳ תפילין כו׳ וכלמד מכ״ג שהניח לין ותפילין ונמלא שא״א לו להניח אלו ג׳ כתרים בראש שהרי אין מקום בראש כ״א להניח שנים מהם דהיינו דא״א להיות מלך וכ״ג דא״כ נדחו התפילין שהיא כתר תורה והמלך וכהן גדול לריכין לאותו כתר תורה דכתיב בי מלכים ימלוכו והשתא בא המין הזה להטעות למלך וא״ל בזה תבחן שכוונתם לפהו׳ מכבודך שכבר היה לו בראשו כתר מלכות הקם להם בלין כו׳ תתן גם כתר כהונה על ראשך ותראה מה יעשו ועשה כן ואמר יהודה וכו׳ רב לך כתר מלכות שכבר היה בראשך הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן שא״כ תפרוק מעליך כתר תורה שהן התפילין דא״א שיהיו ג׳ כתרים בראשך ביחד. ואמר שהיו אומרים כו׳. בלשון רבים דהיינו שכת הלדוקים היו אומרים כי כוונתו של יהודה לגזול במלך שאינו ראוי לכהונה משום דאמו נשבית כו׳ וז״ש ואתה מלך וכ״ג כך הוא דינך לגזול בכבודך. ואמר רומסם ותורה מה תהא עליה הרי כרוכה ומונחת כו׳. בזה ג״כ הטעה את המלך דודאי אתה לריך ג״כ לכתר תורה ותניחה לאחרים ואמר רב נחמן מיד נזרקה בו מינות דגם לפי מה שהטעה אותו תינח תורה שבכתב תורה שבע״פ מה תהא עליה שגם אחרים לא ידעו בה ומקיים עד שבא שמעון בן שטח והחזיר התורה ליושנה דהייט שלא תדחה התורה מפני ב׳ הכתרים שאחריה שגם המלך לריך לה וכמ״ש לעיל והשתא ניחא במה שדחה התפילין שהוא כתר תורה ומפני שני כתרים אחרים מיחו בו אבל במה שעבד עבודה לא מיחו בו גם לפי מה שהיו אומרים שאמו נשבית כו׳ כיון דעבודתו כשרה בדיעבד כדקאמר לקמן ודו״ק:

בן גרושה ובן חלוצה דעבודתו כשרה מנ״ל אמר רב יהודה אמר שמואל דאמר קרא והיתה לו ולזרעו אחריו בין זרע כשר ובין זרע פסול אבוהו דשמואל אמר מהבא

לח סס ע במדבר כה

עין יעקב

שכשביל מתפ נליס נענשו: **הדיוט שבישראל** כך הוא דינו אתה מלך וכ״ג כך הוא דינך. לכאורה היה נראה לפרש ע״ד דאיתא בכתובות דף כ״ו ע״א ת״ר דף ל״ב דע״י קול בעלמא אחתינהו לכהן עד שיתברר הדבר א״כ גם חכמי ישראל שמעו קול שאמו נשבית במודעי׳ לכך אמרו הנח כתר כהונה עד שיתברר הדבר ויבוקש הדבר ולא ימלא לזה קאמר אלעזר בן פועירא הדיוט שבישראל כלומר בכהן הדיוט כך הוא דינו אתה מלך וכהן גדול שיי להם לחוס על כבודך שלא להורידו עד שיתברר שהלה היטב אך לפי זה לא קאי שיטת הש״ס דקאמר היכי דמי אלימתא דבי תרי וכו׳ דלמא תיירו בקלא ולי״ע ואולי יש לומר דס״ל לש״ס דגם חכמי ישראל לא היו עושין כן למלך וכ״ג כי אם לאחר בירור: **אי קימתיך** אטהרת לבנך. עיין בעמק יהושע ובדברי דוד פ׳ משפטים שמקשו דהא אדרבה רש״י בחומש פי׳ בגפו יבא אם יש לו אשה ובנים רבו מוסר לו שפחה כנענית ע״ש ולא פירשו כלום ולפ״ד נראה דלק״מ ודאי לריכין אנו ליתן טעם דהא הסברא הוא להיפך אנא כ״ל מטעם דאם לא היה לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית כדי שלא יבטל ממלות פ״ר עם אשה כשרה ויאמר אהבתי את אשתי ואת בני כי בהפקרא ניחא ליה משא״כ בהיש לו אשה ובנים מוסר למסור לו שפחה כנענית כדי שיולד ג״כ עבדים לאדוניו וכ״ז בישראל כשר אבל בממזר שאסור לבוא בקהל כדי שלא ירבו ממזרים אתנוא להיפך והוא ברור:

תהלים לג מהכא °ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה אפי' חולין שבו
דברים כו תרצה ר' ינאי אמר מהכא °ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל כהן שלא היה בימיו אלא זה כשר ונתחלל. בעל מום דעבודתו פסולה מנ"ל אמר רב יהודה אמר שמואל אמר קרא
במדבר כה °לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום כשהוא שלם ולא כשהוא חסר והא שלום כתיב א"ר נחמן וא"ו דשלום קטיעא היא:

והיתה לו ולזרעו אחריו וגו'. בין זרע פסול חלל ולכתחלה [לא] קאמר דהא מחולל קרייה רחמנא שנתחלל מקדושת כהן:: הולין שבו. חללין [שבו חללין] שבשבט לוי דקרא בשבט לוי כתיב ובעל מום דעבודתו פסולה מנ"ל. אם עבד בשוגג דאילו במזיד כתיב אך אל הפרכת לא יבא וגו' ולא יחלל את מקדשי אלא עבד בלא ידיעה מנ"ל דלא מכפרינן ליה מהאי קרא דושיתה לו ולזרעו אחריו: הנני נותן לו. לעיל בושיתה לו ולזרעו כתיב אלמא בשלמים הוא (דכשר) [דאפשר]:

מהרש"א ברך ה' חילו כו' הולין שבו תרצה. דלפי פשוטו לשון תרצה אינו נופל בו והוא יתור לשון דסגי ליה למימר ברך ה' חילו ופועל ידיו וע"כ דרשו חילו מלשון חולין כמו ולא יחל דברו שהוא מלשון חללין ואע"פ שהוא חלל ולכתחלה כעשה חלל מלעבוד מ"מ תרצה בפועל ידיו דהיינו עבודה בדיעבד והאי לישנא נופל על הדיעבד גבי עבודה כדאמרינן בפ' כיצד צולין כמאה הבשר כו' מודה ר' יהושע שאם זרק הורלה והלין מרצה וק"ל: וא"ו דשלום קטיעא כו'. דה"ל הוי"ו קטיעא כיו"ד וקרינן שלים שהוא תרגומו של תמים היפך בעל מום וק"ל:

עשרה יוחסין פרק רביעי

לט דף סט [משנה] עשרה יוחסין עלו מבבל לא"י כהני לויי וישראל וכו': גמ' מאי איריא דתני עלו מבבל נתנ
דברים יז הלכו לא"י מלתא אגב אורחיה קמ"ל כד] תניא °וקמת ע"ב ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך מלמד שבהמ"ק גבוה מכל ארץ ישראל וא"י גבוה מכל הארצות בשלמא
שם בהמ"ק גבוה מכל א"י היינו דכתיב °דברי ריבות בשעריך וקמת ועלית. אלא א"י גבוה מכל הארצות מנ"ל דכתיב
ירמיה טז °לכן הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' וגו' כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא וגו':

בשלמא בהמ"ק גבוה. נשמע מיניה דהא בא"י משתעי קרא: דברי ריבות בשעריך וקמת ועלית גו'. מכאן שהמקדש גבוה מכל א"י דמכל לדדים ששם כתיב ועלית: אשר העלה [וגו']. מארץ צפון דהיינו בבל ומכל הארצות אשר הדחתים שם וכתיב אשר העלה:

מהרש"א עלו מבבל כהני לויי כו'. אלו י' כתות הם כלל ישראל המאמינים בה' וקדושתן עשר קדושות זו למעלה מזו עד הכהן שהוא קודש הקדשים כמ"ש. בסוף מסכת הוריות ושם חשיב ממזר וכתין קודם לגר וחרורי הייט לענין להחיותו אבל הכא לענין יחוס וקדושה ובדר ערוה גירי וחרורי קודמין להן והא דחשיב שתוקי ואסופי לבסוף משום דהספק שנפל בהו מכל הכי דחשיב מקודם ודע כי כמו כן בא"י שניתן להם לישראל יש י' קדושות ז' למעלה מזו עד קה"ק כדתנן פ"ק דכלים וכמו שיש בגלגל מעל' י' קדושות ז' למעל' מזו כדאמרינן במדרשות כן יש בגלגלות של מטה שהם כלל ישראל: מאי איריא דתני עלו מבבל לתני הלכו לא"י כו'. יש לדקדק אמאי לא מדקדק כן בהאי עניינא גופיה בקרא דכתיב ואלה העולים מתל מלח תל חרשא גו' ולא כתיב אלה הלכו לא"י וכן עזרא עלה מבבל ולא כתיב עזרא הלך לא"י וי"ל דודאי ידע המקשה היכא דהזכיר הכתוב בבל אומר לשון עלה כיון דמעולה היא אבל בשאר ארצות לא ידע בהו דא"י גבוה מהם וא"כ הכא דעל כלל שבי הגולה קאמר י' יוחסין ויש מהם שלא עלו מבבל אלא משאר ארצות כגון תל חרשא גו' לא ה"ל למתני עלו שאינו נופל רק על בבל אלא ה"ל למתני לשון הנופל גם על שבי הגולה שבשאר ארצות ולמתני הלכו לא"י והשתא ניחא בעזרא שלא זכר בו רק להזכיר מהיכן בא דהיינו מבבל הולרך נמי למימר עלה וכן בתל חרשא גו' ומעיקרא לא הש"ב לו אלא מלשון עלו דא"י גבוה מכל הארצות ומקשה לו והשתא תקשי טפי דליתני עלו לא"י דגם בשאר שבי הגולה שייך לומר עלו ומשני ליה דתני מבבל לומר לך אותן שאינם מיוחסין מי' היוחסין מבבל עלו שנעשית כסולת נקייה אבל בשאר ארצות ודאי שנשארו מהן כדלקמן והשתא המ"ל אלא ולמהדר מתירולא קושייתא דקאמר א"י גבוה מכל הארצות אלא כיון דהולרך למתני בבל תני נמי עלו אבל האמת כן דא"י גבוה מכל הארצות כדמייתי קרא אשר העלה גומר ודו"ק: ב"ה גבוה מכל א"י וא"י מכל כו'. שהעולם הוא כתפוח ומקום ב"ה הוא מרכז העולם וכן א"י ולכך אמרו בא"י כיון דהוא מקום שממולע אוירו מזוג ומחכים ויותר מקום המקדש שע"כ היה שם בלשכת הגזית חכמי סנהדרין וק"ל:

נ: נחמיה ז א"ר אלעזר לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקייה ועלה, כתיב °אלה העולים מתל מלח תל חרשא כרוב אדן ואימר ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל הם. תל מלח אלו בני אדם שדומין מעשיהם למעשה סדום שנהפכה לתל מלח. תל חרשא זה שקורא אבא ואמו משתקתו. ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם ישראל הם זהו אסופי שנאסף מן השוק שאינו מכיר לא את אביו ולא את אמו כרוב ארן. ואימר א"ר אבהו אמר אדון אני אמרתי יהיו ישראל לפני חשובים ככרוב והם שמו עצמם כנמר א"ד א"ר אבהו אמר אדון אע"פ ששמו עצמם כנמר חשובים לפני ככרוב:

לא עלה עזרא. כל עלמו של עזרא לנקות את בבל נסכין לפי שרלה אותם שנתערבו באומות ורלה שהיו חכמי הדור שלין עמו ואין עוד בבבל שיתעסק לבדוק בהם ליחסן עמד והפרים פסוליהם והוליכם עמו והדור שרלו הפרשתן שכינה בהם ולא חששו שיתערבו

עין יעקב

היינו דכתיב דברי ריבות בשעריך וקמת ועלית. לכאורה ל"ע דלמה מתחלת הברייתא לא נקט רק וקמת ועלית ולבסוף קאמר היינו דכתיב דברי ריבות וגו' ונראה משום דאי לאו הכי קשה מנ"ל דקאי אבית המקדש דילמא קאי אארץ ישראל דהיינו וקמת ועלית מנ"ל לא"י לכך מייתי שהלת הפסוק דברי ריבות וקודם כפ' אלו הן הנסקין דף פ"ז ע"א דברי אלו המחלוקת וכו' ריבות זו השקאת סוטה ופריטה עגלה ערופה מוכח דבא"י קאי ולפ"ה קאמר וקמת ועלית פי' דאזלים המקדש קאי: לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה, הטעם משום דא"י הוא ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה שבשם השכינה שורה אבית המקדש אע"פ שאינם מיוחסים כל כך משא"כ בבבל אין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות מישראל על כן עשאה עזרא כסולת נקיה כדי שגם שם ישרה השכינה: והם שמו עצמם כנמר. פרש"י כחיה זו שאינה מקפדת בזיונו שנרפש לכן שאינו שנעשה הוא עם שכסיות כמו שאמר שמעון בן עזאי הוי עז כנמר ולעיל בפ' השים מקדם אמר עמדתי קטן בעוד יהודה לעולם וערפי עזות ממתחם וכנמר הוא ממשר כדאיתא

שיטערנו בהם אנו [הפסולין] העולים ולדורות הבאים כמי כיון דאמר מר לשכת הגזית שהם היו יושבים מיוחסי כהונה ולויה בכל יום והאר אסירי בפסולים: [למעשה סדום]. שהיו מגלי עריות דכתיב רעים והטאים רעים בגופם וחטאים בממונם ואמרינן בחלק דאמי לאיתתא דחבריה ומפילה אמר ליה תהוי גבך עד דמעברא (הוו) [סרי] ממזרים [לגבי] ישראל: הרשא. לשון מחרישין: בית אבותם. אביו: וזרעם. אמו: זה אסופי. דאילו שתוקי מכיר להודיע אמו שהיא מישראל והכא לא ידעו אם מישראל הם: אמר אדון. מסרס המקרא ודרש אדן כמו אדון. אימר כמו אמר. אזין הקב"ה: כברוב. קדושים ככרובי שקדש כאיות הקודש דכתיב ביה פני הכרוב: כנמר. כחיה זו שאינה מקפדת (בזווג חברתה) [בזוג חבירתה]:

מהרש"א *ובני לוי לא מצאתי וגו'. פי' רש"י לא מצאתי ראויים לעבוד כו' שקלקלו בהוגות ידיהם כו' וכ"כ התוס' דהא במתניתין קתני דעלו כמי לוים מבבל ואפי' למ"ד עיקר שירה בפה ולא נפסלו בשנים שזקנים היו ביותר מכ' שנים דקלן בהוגות היה במורבן בית ראשון וזה היה בתחלת בית שני הא אמרי' בפ"ק דחולין דבאהל מועד אין לוים נפסלים בשנים אלא די"ל מתוך זקנתם כ"כ נפסלים בקול כדאמר התם אך קשה מהאי קרא דמייתי דעלו לוים מבבל דכתיב וישובו הכהנים והלוים וכל העם המשוררים והשוערים וגו' וכמה מקראות מפורשים בענין דעזרא שהיו שם לוים משוררים ואין לומר דהיינו אחר שעלה עזרא לבקשיא המקום להביא לו לוים כשרים משם כמפורש בקרא דאם כן מאי מייתי מהאי קרא דלוים סליקו דכתיב וישובו הכהנים הלוי' וגו' ואימא דהיינו אותם שהביאו לו מכספיא וכשרים היו ומכלן דהכהו דמתניתין קלולי בהוגות הוו מבבל ד"ל דודאי אותם לוים דעזרא דמוכח בו דכשרים היו דהיינו מאותם שבאו מכספיא הוו כמפורש בעזרא אבל האי קרא דמייתי ממתני' לא משמע ליה דאיירי בלוים כשרים ומן העם הפסיק הענין והמשוררים והשוערים לא קאי אלוים אלא אמן העם שהוצרכו להעמיד משוררים מן העם כיון שלא היו שם לוים כשרים ודו"ק: *חללי מנלן דתניא ר"י אומר גדולה הזקה כו' עד ולבסוף אכל בתרומה דאורייתא כו'. אע"ג דחללי מקרי כדכתיב אסר לא יאכלו מקדשי וגו' מ"מ אכל אפילו בתרומה דאורייתא כיון דלא הוו רק ספק וק"ל: *גירי והרורי מנלן כו' דאמר קרא כל הנבדל מטומאת גויי וגו'. משמע גירי וחרורי שהיו נכרים כבר ונבדלו מע"ז לדרוש את ה' ויש לדקדק דמהיכא משמע מהאי קרא דעלו מבבל ודלמא התם היו כדפריך לקמן גבי ממזר ומאי דהכא הוו להו וסליקו כו' ויש ליישב דכתיב ברישא דקרא ויאכלו בני ישראל השבים מהגולה ומשמע להו דהאי וכל הנבדל וגו' קאי כמי אשבים מהגולה דהיינו שעלו מבבל וק"ל: *ממזרי ונתיני. האי פיסקא דנתיני טעות הוא דלא מייתי ראיה הכא אלא אממזר אבל נתיני לא הוצרך ראיה דבכמה קראי בעזרא ונחמיה מפורש דנתיני היו מן העולים וק"ל: שדומים מעשיהם למעשה סדום ונהפכה לתל מלה כו'. הוא מפורש בפרשת נלבים גפרית ומלח וגו' כמהפכת סדום וגו' ועי"ל דה"ק שנהפכה אשת לוט לתל מלח שהוא מפורש במעשה סדום גופיה ומעשה סדום פרש"י שהיו מגלי עריות דכתיב רעים בגופם וגו' ואין לורך לדרש זה דבענינו מפורש שהיו מגלי עריות כמ"ש הוציאם אלינו ונדעה אותם ויצא להם זה הדרש דלפי פשוטו דשמות מקומות הן למה הזכיר אותם מקומות שעלו מהן שבי הגולה יותר משאר מקומות שעלו משם בני הגולה: תל הרשא זה שקורא אבא כו'. ומלת תל במקום הזה אינו כדרש לכאורה וי"ל תל מלשון תולה שהוא תולה את עצמו באיש אחר שהוא אביו והאם משתקתו: ולא יכלו להגיד וגו' זהו אסופי כו'. פרש"י וזרעם אמו וכראה דדרש אם מלשון אם בלירי"י ר"ל זרעו מן האם לא יוכל ג"כ להגיד וק"ל: אמר אדון כו' והם שמו עצמם כנמר כו'. ל"ע כמר סיכא דמיזא כלל בקרא ואולי דדרים אות כו"ן מאדון ואמר דבתריה מלשון נמר ופרש"י כנמר כחיה שאינה מקפדת בזוג כו' וכראה דהכי פירושו אני אמרתי שיהיו עושים רצוני ויהיו חשובים ככרוב שהיה במקדש שהיו דבוקים זה לזה כזכר ונקבה כמו שדרשו בפסוק כמער איש ולויות וגומר והם לא שמו כן אלא כנמר שאינה מקפדת בכך כפרש"י ודו"ק:

אמר רבה בר בר חנה כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו מעלה עליו הכתוב כאילו חרשו לכל העולם כולו וזרעו מלח שנא' °אלה העולים מתל מלח תל חרשא אמר רבה בר רב אדא אמר (רבא) [רב] כל הנושא אשה לשם ממון הויין לו בנים שאינם מהוגנים שנאמר °בה' בגדו [כי בנים זרים ילדו] ושמא תאמר ממון פלט ת"ל °עתה יאכלם חדש את חלקיהם ושמא תאמר חלקו ולא חלקה ת"ל חלקיהם ושמא תאמר לזמן מרובה ת"ל חדש מאי משמע א"ר נחמן בר יצחק חדש נכנס וחדש יצא וממונם אבד ואמר רבה בר רב אדא ואמרי ליה אמר רב סלא אמר רב המנונא כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והקב"ה רוצעו ותנא על כולם אליהו כותב והקב"ה חותם אוי לו למי שפוסל את זרעו ופוגם את משפחתו ולנושא אשה שאינה הוגנת לו [אליהו כופתו והקב"ה רוצעו] וכל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחו של עולם ואמר שמואל במומו פוסל:

כאילו הרשו כו'. משום דלא יכלו להגיד יחוסם קרי להו תל מלח חרשא לשון חורש: בנים זרים. מאשה פסולה לו ומשום ממון כסבה כדמסיים קרא יאכלם חדש את חלקיהם ממון שנשאה לשמו

עין יעקב

בליפא בספר יוחסין דף מ"ב ע"ש: כאילו חרשו לכל העולם כולו וזרעו מלח. עיין במהרש"א והכי קשה לעיל קאמר כאילו חרשו לכל העולם כולו והספר משום דאלה הוא קיום העולם כי איך יאכל שפל מבלי מלח לכך מלח כרים מולם ואם חרשו וזרעו לכל עולם מלח אין זה קיום העולם כי מלח לבדו אין ראוי לאכילה אם לא עם שאר מיני זרעים כך פי' הוא קיום העולם כשנושא אשה הוגנת ויש לו בנים מיוחסים ובאשה שאינה הוגנת יש לו בנים שאינם מהוגנין ואין זה קיום העולם ועיין בסוטה דף י"ב כהרופיו שם: כל הנושא אשה לשם ממון ה"ל בנים שאינם מהוגנין. הטעם נ"ל ע"ד דאיתא במועד קטן דף כ"ד ע"ב בני עניים בני שלם ופרש"י לפי שהעניים יותר מלפרים של בניהם מהעשירים לפי שאין לו שמחה אחרת לכן זה שנושא אשה שלא לשם שמים רק בשביל שאין להעשיר לכך נענש שלא יהא לו שמחה בבנים רק בנים שאינם מהוגנין לזה קאמר שמא תאמר ממונם פלט ופרי אהבה שהיא פלריה כדבר פ"ל וכו' ולא בעל הדבר בעלה אהבה והוי בני שנואה לכן ה"ל בנים שאינן מהוגנין וע"ל על פיסקא מעיד על כל השבעים מ"ל יאכלם חדש את חלקיהם שימנע גם משמחה א: שאינה הוגנת לו. פרש"י פסולי' לו תדלא פרש"י כן לעיל בדברי רבה בר בר חנה מכלל דלעיל אפילו אינה פסולה ממש רק שאינה הוגנת לו כגון כה עם הארץ לת"ח וכה"ג ג"כ מעלה עליו כאילו זרע מלח ואי"כ לפ"ז י"ל דמה שאמר הנא על כולם קאי אג' דברים דקתני כאן לפ"ק שפוסל את זרעו היינו אמאי דסליק שנושא אשה פסולה ופוגם את משפחתו קאי אנושא אשה לשם ממון דה"ל בנים שאינם מהוגנים כזה פוסל משפחתו ונושא אשה שאינה הוגנת לו היינו שאינה פסולה לו וק"ל ועמ"ש מהרש"א כאן: אליהו כופתו. ונראה דלכך נ"מ לאליהו כאן לפי שהוא מדקדק משום דאליהו עתיד לקרב ולרחק הפסולין בסוף עדיות ולקמן דף ע"א והטעם נ"ל משום דאליהו מלאך הברית מלאך השלום כדכתיב והשיב לב בנים על האבות ותנאי מבשר ומשמיע שלום ולקמן פריך אם ידעת שאי בני פרט מהגרין זה עם זה או משפחות שנתערבו שאין פסול יש כלאם ואין מכירין בן השמים לדבק במברשת לכך אליהו רודף אחר שלום לכך ירחק או יקרב המשפחות שלא

שמו יאכלם בחדש אחד: ושמא תאמר הלקו. כגון ככסי לאן ברזל: ולא הלקה. כגון ככסי מלוג דהיא לאו איקורא עבלה.שחזרה ליכנס למיוחס: שאינה הוגנת. פסולה לו: כופתו. הלוקה בבית דין כופתין שתי ידיו על העמוד במס' מכות כופתו קושרו: רוצעו. מלקהו ברלועה: ועל כלם. כהנים לוים וישראלים: אליהו כותב. מאי דקאמר ואזיל: אוי לו לפוסל זרעו ולפוגם את משפחתו. כגון שנשא אשה שאינה הגונה לו [האי אליהו לאו אליהו דכתיב במקרא הוא דא"כ ונקוני דהוה אתי מאן כפתיה אלא שמא מלאך שהוא סופר למעלה]· כל הפוסל. מגדף תמיד את המשפחות הוא עלמו פסול: ואינו מדבר בשבחה של עולם. אין דרכו של פסול לדבר בשבח הבריות לעולם :

מהרש"א מעלה עליו הכתוב כאילו הרשו כו'. מבואר כי דמיון פרי בטן לפרי אדמה וכמו שהאורם לזריעה וזורע בו מלח לא זו שאין לו הנאה בזריעה אלא שגם הוא מכלה האריסה שאין דבר אחר יוכל למוח כמ"ש גפרית ומלח גו' לא תזרע ולא גו' כן הדבר הזה במכלה החריסה והזריעה שאין לו בהם הנאה בזרע פסול כדאמריכן שאין השכינה שורה אלא במיוחסות שבישראל ובענין זה קאמר בהם בגדו להסתלק שכינתו מזרעו כי בנים זרים וגומר מאשה שהיא זרה לו ושמא תאמר ממון פלט וילא שכרו בהפסדו אם אין לו וצריך לממון להיות לו לפליטה בכמה לרכים ולא יחוס לפסול זרעו ואמר שאינו כן שממונם ודאי יאבד וזרע פסול ישאר לו: שמא תאמר הלקו כו'. כפרש"י ולא חלקה שהן נכסי מלוג דלריך שיהיה הקרן קיים ויהנה מיחת מאותם נטואין שיזכה בפירותיהם של נכסי מלוג שהם לבעל להיות לו לפליטה ללרכו ת"ל חלקיהם שגם הפירות מהם יאבדו לו ופרש"י יאכלם חדש שיאכלם בחדש אחד וא"כ לא הל"ל חדש ככנס קודם וא"כ חדש יולא אלא חדש אחד יולא וחדש אחר ככנס וממונו אבד אלא כראה לפרש דודאי לאו בחדש אחד יאכל ויאבד הכל אלא דהכי פירושו חדש ככנס ואותו חדש יולא וממונו אבד וכתמעט בכל יליאת חדש עד שיתמעט בכל חדש וחדש עד שלא כשאר כלום בידו מאותו ממון ותלה הדבר בחדש כי גם מזל החדש גורם לו להגרע לו על שלא בטח בישועת ה' וכשא אשה לשם ממון ולפי ענין זה אמרי דאליהו כופתו והקב"ה רוצעו. לפי שהנושא פסולה לו חייב מלקות בב"ד אלא שהוא מלרד להיתר לומר שאינו אונת וגם ב"ד שלמטה אין בידם להלקותו במקום שיש קלת ספק אבל אליהו שהוא פנחס הוא מלאך הברית לנקום ולקנא בדבר ערוה ואליו גלוי דבר ערוה הוא כופתו והקב"ה מלקה אותו על שסילק זה שכינתו מזרעו וענין המלקות ששולח עליו מכות ונגעי בני אדם כענין שאמרו אם ארבע מיתות בטלו דין ד' מיתות לא בטלו כו': על כולם אליהו כותב כו'. פרש"י כהנים לוים וישראלים כו' והוא דחוק דהיכן הוזכר כהנים לוים וישראלים. ויש לפרש דקאמר ועל כולם אמאי דקאמר ואזיל דהייכו על ג' קללות שעשה זה דהיינו הא' שפסל זרעו וסלקו מן השכינה והב' שפגם את משפחתו שהטיל ביניהם פסול להתרחק מהם בדרי אחריכי דלא ידעי מי הוא הפסול במשפחתו שכולם כנכנו בספק זה. והג' על שעבר עבירה ונושא אשה פסול' וענין הכתיבה והחתימה שעבירתו ע עושה רושם

כי הוא מעות לא יוכל לתקן כמ"ש זה המוליד בן מן הערוה וק"ל: וכל הפוסל פסול ואינו מדבר כו'. מפרש"י כראה דאיכו מדבר בשבחה לא קאי אכל הפוסל אלא אכל הפסול וג' כללות קתני ולא משמע גם כן קשה וכי כללא הוא דכל הפוסל הוא פסול דהא איכא שפוסל באמת ורש"י הרגיש בזה ופי' כל הפוסל מגדף תמיד כו' ועיקר חסר מן הספר וע"כ כראה דכללא חדא קתני והכי פירושו כל הפוסל פסול ובאיזה פוסל אמרתי לך במי שאינו מדבר בשבחה של עולם שהוא מזכיר גנאי ופסול של אחרים ואינו מזכיר לעולם שבחם ויחוסם זהו ודאי פסול הוא ושמואל מוסיף בזה דכל הפוסל הוא פסול במום זה גופו שהוא פוסל כדמנייתי מהך עובדא דהיה רגיל דקרי לאכשי עבדי ולא היה רגיל בשבחם כמו שעשה לר"י וכמלא היה עבד :

ההוא גברא [דמנהרדע'] דעל לבי מטבחי' בפומבדיתא מב סס
אמר להו הבו לי בשרא אמרו ליה נטר עד עיק"ים ת"ג פ'
דשקיל שמעיה דרב יהודה בר יחזקאל (ברישא) וניתב ע"ה
לך אמר מאן יהודה בר שויסקאל דקדים לי דשקיל מן קמאי אזלו אמרו ליה לרב יהודה (איקפיד אפיק שיפורא) ושמתיה אמרו ליה רגיל דקרי אינשי עבדי אכריז עליה דעבדא הוא אזל ההוא גברא אזמניה לדינא לקמיה דרב נחמן אייתי פיתקא דהזמנתא אזל רב יהודה לקמיה דרב הונא א"ל איזיל או לא איזיל א"ל מיזל לא מיבעיא לך למיזל משום דגברא רבא את אלא משום יקרא דבי נשיאה קום זיל אתא אשכחיה דקעביד מעקה א"ל לא סבר מר להא דאמר רב הונא בר אידי אמר שמואל כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור בעשיית מלאכה בפני ג' א"ל פורתא דגונדריא הוא דקא עבידנא. א"ל מי סניא מעקה דכתיב באורייתא או מחיצה דאמור רבנן א"ל ליתיב מר אקרפיטא א"ל ומי סניא אצטבא דאמור רבנן או ספסל דאמרי אינשי א"ל ליכול מר אתרונגא א"ל הכי אמר שמואל כל האומר אתרונגא (תלתא) [תילתא] ברמות רוחא (דאית ביה לימא) או אתרוג כדקריוה רבנ או אתרונגא כדאמרי אינשי א"ל לישתי מר אנבגא א"ל מי סניא איספרגוס דקריוה רבנן או אנפק דאמרי אינשי א"ל תיתי דונג תשקינן א"ל הכי אמר שמואל אין משתמשין באשה. קטנה היא בפירוש אמר שמואל אין משתמשין באשה כלל בין גדולה בין קטנה נשדר לה מר שלמא לילתא א"ל הכי אמר שמואל קול באשה ערוה. אפשר על ידי שליח
א"ל הכי אמר שמואל *אין שואלין בשלום אשה. על פ"ק
ידי בעלה א"ל הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה יפותליפ ע"ש
כלל שלחה ליה דביתהו שרי ליה תיגריה דלא נשווך יפ"א
כשאר (אינשי) [ע"ה] א"ל מאי שיאטיה דמר הכא א"ל סס ע"ב
טסקא הזמנותא שדר מר אבתראי א"ל השתא שותא דמר

עיון יעקב

שנא ילמדך לריב ומחלוקת: אמר מאן יהודה בר שויסקאל דקדים לי דשקיל מן קדמי. אפשר דקאמר כן לפי שלדעתו היה כהן מבית חשמונאי וקסבר דכהן קדים ובאמת קי"ל שפי' ממזר ת"ח קודם לכ"ג עם הארץ ומה שביקש לא כיון ומה שבידו ניטל הימנו דאכרוז עליו דעבדא הוא: אולי א"ל לר"י. אפשר משום דאתאמר באפי תלתא לית ביה משום ליתנא בישא אך לפי ור"ם פוסקים בעירובין דף ע"ו דבדברי קנטור אית ביה משום ליתנא בישא אפילו אתאמר ביה תלתא מ"מ י"ל דבשלותי דבי דינא לית ביה משום ליתנא בישא כדאיתא במ"ק שעיני האנשים ההם תנקר ע"ש: אסור לעשות מלאכה בפני ג'. משום דכל מילתא דמיתאמר באפי תלתא הוי כדבר מפורסם שאמרי מה"ט לית ביה משום ליתנא בישא: א"ל הכי אמר שמואל קול באשה ערוה. ואף לאותן פוסקים שהובא בב"י בא"ה סי' ע"ה שכתבו דהא דקול באשה ערוה היינו דווקא לענין ק"ש וקול שמער ולא קול הדיבור מ"מ ארם חשוב שאני ואיו שיזהר בכל מה ולאשר אפילו מקול דבורה בלא ק"ש וע"ל שרדכם של הנשים היו להשיב שאלת שלום ע"י קול זמר כדאיתא בכתובות

דמר לא גמירנא טכסא דהזמנותי משדרינא למר אפיק דיסקא דהזמנותא מבי חדייה ואחזי ליה א"ל הא גברא והא טסקא א"ל הואיל ואתא מר להכא לישתעי מיליה כי היכי דלא לימרו מחניפי רבנן אהדדי א"ל מ"ט שמתיה מר להחוא גברא ציער שלוחא דרבנן ונגדיה מר דרב מנגיד על מאן דמצער שלוחא דרבנן דעדיף מיניה עבדי ליה מ"ט אכריז מר עליה דעבדא הוא א"ל דרגיל דקרי אינשי עבדי ותניא כל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחו של עולם ואמר שמואל במומו פוסל איתר דאמר שמואל למיחש לאכרוזי עליה מי אמר אדהכי והכי אתא ההוא בר דיניה מנהרדעא א"ל ההוא בר דיניה לרב יהודה לדידי קרית לי עבדא דאתינא מבית חשמונאי מלכא א"ל הכי אמר שמואל כל דאמר מדבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא א"ל לא סבר מר להא דא"ר אבא אמר רב הונא אמר רב כל ת"ח שמורה הלכה ובא ואמרה אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו א"ל הא איכא רב מתנה דקאי כוותי רב מתנה לא חזייה לנהרדעא תליסר שני ההוא יומא אתא א"ל דכיר מר מאי דאמר שמואל כי קאי חדא כרעא אגודא וחדא כרעא במברא א"ל הכי אמר שמואל כל דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא דלא אשתייר מינייהו אלא ההיא רביתא דסלקא לאיגרא ורמיא קלא ואמרה כל דאמר מבית חשמונאי אנא עבדא הוא נפלה מאיגרא ומתה אכרוז עליה דעבדא הוא ההוא יומא אקרען כמה כתובתא בנהרדעא כי קא נפיק נפקו אבתריה למרגמיה אמר להו אי שתיקו שתיקו ואי לא מגלינא עלייכו הא דאמר שמואל תרתי זרעייתא איכא בנהרדעא חדא מיקרי דבי יונה והדא מיקרי דבי עורבתא וסימניך טמא טמא טהור טהור שדיוה להחיא ריגמא מידייהו וקם אטמא בנהר מלכא. [מכריז רב יהודה בפומבדיתא אדא ויונתן עבדי יהודא בר פפא ממזרי בטי בר טוביה ברמות רוחא לא שקיל גיטא דחרותא]:

נטר עד דשקיל שמעיה דרב יהודה. המתן עד שיטול שלוחו של רב יהודה שעומד כאן ליטול: בר שויכקאל. לשון גנאי גרגרן אוכל שויסקי ללי כדאמרינן בפסחים בחימורי פסח מלרים מאן לימא לן דלא שויסקי עבדינהו בשם רבינו הלוי: שמתיה. כדאשכחן דמנדין לכבוד הרב במ"ק: אמרו ליה. לרב יהודה רגיל ההוא גברא דקרי לאנשי עבדי: לקמיה דרב הונא. לימלך בו אם יש לו לילך לפני רב נחמן: לא איבעיא לך למיזל. לפני רב נחמן שאתה גדול ממנו ואתה ראש בפומבדיתא ורב נחמן ראש בנהרדעא ודיין לראש גלותא וחתניה דבי נשיאה כדאמרינן בהעור והרוטב משום דרב נחמן חתניה דבי נשיאה הוא מגזל בשמעתיה דר' יוחנן: יקרא דבי נשיאה. שהוא חתן הנשיאה: אסור לעשות מלאכה בפני שלשה. שגנאי הוא (לו) ושפלות לדור שכפופין לזה שאין לו מי שיעשה מלאכתו: דגונדריא. הינו מעקה באחד הלשונות: מי סניא. כלומר מכוער ושמי לי תורה ולשון שאר בני אדם באחה מדבר בעגוקי שפה ומתכוין היה רב יהודה לתופשו בדבריו ולקנטרו להודיעו שלא היה לו להכשא עליו להזמינו לפניו: אקרפיטא. ספסל: תילתא ברמות רוחא. מתוך שפלים רוחו גסה הוא משנה בדיבורו: אנבגא. כוס שהוא רביעית והיו רגילין לשתות כוס אחד ומשקה העשוי לשתותו שחרית וקורהו אספרגוס במס' ברכות: אנפקא. כוס של רביעי' ולשון אנפקא היה שגור בפיהם: תיתי דונג. הנאבתי שכך שמה: אין משתמשין באשה. שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים: קטנה היא. רב נחמן קאמר ליה: לילתא. שם אשתו: קול באשה ערוה. שנא' השמיעיני את קולך ואם אשאל בשלומה השיבני: א"ל. רב נחמן אפשר לשלוח לה שאלת שלום ע"י שליח: אין שואלין בשלום אשה. שמא מתוך שאלת שלום יהיו רגילין זה עם זה ע"י שלוחם ויבאו לידי חיבה: אמר רב נהמן ע"י בעלה. אהיה אני שליח לדבר: אין שואלין בשלום אשה כלל. שמרגיל לבה ודעתה (לימשך) אצלו· שלהה ליה. ילתא לרב נחמן: שרו ליה תיגריה. פטור אותו מלפניך זה לשון התלמוד למשרי ליה תיגריה כשממהר לעשות בקשת האיש או דינו כדי להפטר ממנו: מאי שיאטיה דמר הכא. מה דרכו של אדוני לשוט הלום כלומר למה בא אדוני הכה: שותא דמר לא ידענא. שיחתו של אדוני איני מבין לדבר בלחות לשונו: לדינא מזמינא ליה. בתמיה: אפיק דיסקא דאזמנותא. הוליא שטר הזמנה מחיקו ששלח לו רב נחמן שיבא לפניו: מבי הדייה. מתוך חיקו: לימא מר מיליה. ידבר דברי זכותו על ריבו של אותו האיש: מצער שלוחא דרבנן. ביזה שלוחו לפניו וחייב מלקות: דרב מנגיד אמאן דמצער שלוחא דרבנן. כדאמרינן בפ"ק: דעדיפא מיניה. חמורה ממכה עשיתי לו לקנסו: אדהכי אמר ההוא בר דיניה לרב יהודה לדידי. דאתינא מבית חשמונאי קרית לי עבד: כל דאמר מבית השמונאי אנא עבד הוא. שכל זרעו הרגם הורדוס ועבד היה ומלך תחתיהם וקרא בנו על שם בית חשמונאי ומשתמא לאו בנות ישראל נסיב דכהרים הם להשיא בנותם לעבדי' והוו להו כולם עבדים: אם קודם שבא מעשה לידו אמר. לאחי במועה לתלמידיו בשם רבו נאמן לאומרם בשעת מעשה ואם לאו אינו נאמן להעיד בשם רבו שמא מחמת מעשה הבא לידו הוא אומר כן: אגודא. שפת הנהר: אמברא. על הגשר א"נ בתוך הספינה לעבור הנהר: איקרען כמה כתובתא. מנשי אותה המשפחה: כי קא נפיק. רב יהודה: למרגמיה. לפי שגילה את פסולם: זרעייתא. משפחות: וקם אטמא בנהר מלכא. באותן האבנים שהשליכום בנהר עומד מכשול שתיונת במי הנהר ומנע את המים להלוך. אטמא שתיונה כדמתרגמינן שתמום טמוכין:

תוספות אין שואלין בשלום אשה כלל. והא דאמר בהשוכר את הפועלים איה שרה אמך ששואלין בשלום האשה על ידי בעלה היינו דוקא בשאלת שלום אבל לשלוח לה בשלום אפילו על ידי בעלה אסור:

מהרש"א יהודה בר שויסקאל דקדים כו'. ודאי על רב יהודה נתכוון לומר שהיה גרגרן ור"ל יהודה בר שויסקאל שיהודה בר הכי הוא ולא על אביו נתכוין ול' שויסקאל לפרש"י מל' ללי ואין הלמ"ד נופל בו גם הכא אזכר דהגרגרים אוכלים ללי אלא דרך שררה הוא כדאמרינן גבי כהנים יש לפרש דהכי קאמ' לשויסקאל כבן סורר דהיינו בסקילה על עיקר אכילת בשר ודו"ק: א"ל מי סניא

בכתובות דף י"ז בהמהב"י דבי קיסר ע"ש ובגיה שמואל בח"ע סי' כ"א כתב בשם הרשב"א מירון אחר ע"ש: תרתי זרעייתא איכא בנהרדעא. זרעייתא פרש"י משפחות וע"ל זרעייתא

סניא מעקה כו'. בהכי ה"ק אי חשבת לי לורבא מרבנן הוה לך למימר ליסנא דאמרי רבנן ואי חשבת לי כשאר איכשי כמו שהזמנת לי הל"ל ליסנא דאמרי איכשי ולא היה לך למימר ליסנא דלא רגילין ביה אבל גבי אתרוגנא דלא שינה בלשון אלא בתוספת נו"ן הולרך לאתויי ליה מדבר שמואל: **כל האומר אתרונגא תלתא ברמות רוחא** כו'. ועיין פירש"י ויש לפרש דב' לשונות הם א' לשון דרבנן ואחד לשון שאר איכשי אבל לשון שאמרת הוא לשון שלישי ברמות רוחא כדשמואל ועי"ל שהגאוה מתחלקת לג' חלקים הא' במעשה כגון הולך עפוף והב' במחשבה בדעתו שאין כמוהו והג' בדבור שמדבר גבוהה וזה שהוסיף באתרונגא הנ' מדבור הגבוהה שהנו"ן מאותיות דיילנ"ת שהם כח הלשון שעל ידה מדבר גדולות וגבוהה וק"ל: **א"ל תיתי דונג תשקינן א"ל** כו'. יש לדקדק בזה מאי קאמר רב נחמן הכי לרב יהודה דהא לפי דעתו שרי להשתמש מיהא באשה קטנה ודוחק לומר דדרך שאלה קא"ל וי"ל שהשיב לרב יהודה אמאי דקאמר ליסתי מר אכבגא בליסנא דלא אמרי רבנן ולא איכשי כדלעיל ואהא השי' דלהכי אמרי בהאי ליסנא כדי דתשגע בתי דונג ותיתי ותשקינן שהיא מורגלת בהאי ליסנא בבית ריש גלותא וק"ל: **א"ל מאי שיאטיה דמר הבא** כו'. אפשר שהכה בהזמנתו דמילתא דלא ימיא עליה דאיכא לאו אדעתיה והדיתהו יא"ל שרי ליה תיגרא בריפא אמרה בן דודאי אית ליה מנהג הכא ודרך לומר כן לעשות בקשות אים כו' כפרש"י וק"ל: **מ"ט שמתיה מר ציער שלוהא דרבנן** כו'. ולעיל משמע דשמתיה משום דביזה את רב יהודה ומכדין משום כבוד הרב כפרש"י לעיל ואפשר שרב יהודה מדרך ענוה לא תלה השמתא בכבודו דהא קוסטא נמי דכינעי' שלוחר דרבנן וק"ל: **לאכרוזי עליה מי אמר אדהכי והכי** כו'. ר"ל אדהכי והכי שהיו נושאין ונותנין בדבר אם אמרה שמואל גם לאכרוזי וק"ל: **אלא ההיא רביתא דסלקא לאיגרא ורמיא קלא** כו'. משום לער דנהרגו כולם ע"י הורדוס עבדה הכי וברים פ"ק דב"ב קאמר דהורדוס בעא לאינסבא כדי שתהא משפחתו נקראת ע"ש חשמונאי ופרש"י הכא ומקמונא לאו בנות ישראל נסיב דנזהרים הם להשיא כו' לשמואל דקסבר בפ' החולץ כותי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר הולרך למימר הכי מיהו בפ' אלו נאמרים פירש"י גבי אגריפס המלך שהיה מזרע הורדוס וא"ל אחינו אתה שהיתה אמו מישראל ועיין בזה בתוס' ריש פ"ק דב"ב ודו"ק: **איקרען במה בתובות** כו'. פירש"י מנכסי אותה משפחה עכ"ל נראה דר"ל דהנכסים שנהם היו ג"כ מאותה משפחה דאל"כ הל"ל דכמה נשים נאסרו נבעליהן מאותה משפחה ודו"ק: **ואי לא מגלינא כו' תרתי זרעייתא כו' והדא דמקרייא דבי עורבתא וסימנא טמא טמא** כו'. רב יהודה לא קא"ל אלא דרבינא ורב אשי שסדרו תלמודא קא"ל דאל"כ הא גילה רב יהודה פסולייהו ולמה חזרו מרגמייהו א"כ דלא הוו ידעי השתא כלל בשמותן איזה מהם דבי יונה ואיזה דבי עורבתא אלא דרב יהודה קאמר דהוה ידע לגלות איזה דבי יונה ואיזה דבי עורבתא וק"ל: **בטי בר טוביה ברמות רוחא לא שקיל גיטא**

כו'. משמע דאכריח עליו כדי שלא ישא בת חורין וכמ"ד בפ' השולח דמעוכב גט שחרור אסור בבת חורין ובתוס' סוף מסכת ע"ז כתבו שהיה מותר בשפחה ע"ש ודו"ק:

אמר רב יהודה אמר שמואל ד' מאות עבדים ואמרי לה ד' אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אימר וכולם נטמעו בכהונה וכל כהן שיש בו עזות פנים אינו אלא מהם [אמר אביי כולהו יתבי *בשוריא דבנהרדעא] נ"א בשורי ופליגא דר' אלעזר דא"ר אלעזר אם ראית כהן בעזות מצח אל תהרהר אחריו שנא' °ועמך כמריבי כהן הושע ד א"ר אבין בר רב אדא אמר רב כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו כשהקב"ה משרה שכינתו מעיד על כל השבטים ואין מעיד עליו שנאמר °ששם עלו שבטים תהלים קכב שבטי יה עדות לישראל אימתי הוי עדות לישראל בזמן שהשבטים שבטי יה. א"ר חמא בר חנינא כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל שנא' °בעת ההיא נאם ה' אהיה להם לאלהים לכל משפחות בית ישראל לכל ישראל לא נאמר אלא לכל משפחות (והם יהיו לי לעם):

פשחור בן אימר. בימי ירמיה היה: **נטמעו בכהונה.** ולא גרסינן גדולה: **נטמעו.** כדנעו כשאו בנות כהנים שהיו מחזיקים עצמן בכהנים מתוך שהיו אוכלין תרומה מחמת עבדי כהן: **אל תהרהר אחריו.** אמר משפחתם שהם בני מריבה כדכתיב כמריבי כהן: **עדות לישראל.** אותן שהם ישראל הוא מעיד עליהם שהם משלו: **משפחות ישראל.** משפחות שהם ישראל גמורים:

מהרש"א ד' מאות ע־דים כו' הי' לו לפשחור בן אימר וכולם נטמעו כו'. זה הפשחור כהן היה והיה פקיד ונגיד בבית ה' כמפורש בירמיה וע"י שאכלו אלנו תרומה היו מחזיקי' עצמם ככהנים ונשאו כשרות ורש"י פי' נשאו בנות כהנים כו' ולא ידענא מי ה־יחו לכך. ואמר **כל כהן שיש בו עזות** כו'. כדלקמן דיחוסא דבבל שתיקותא: **ואמר אביי וכולם יתבי בשורא דבנהרדעי** כו'. דמפורש בירמיה שגלו דכתיב ואתה פשחור וכל יושבי ביתך תלכו בשבי גו' ע"ש וק"ל: **אם ראית כהן בעזות כו' שנ' ועמך כמריבי כהן.** ר"ל דמתוך יחוסו וחשיבותו של כהן הוא עומד במריבה ואינו שותק שלפי דעתו מתוך חשיבותו אין ראוי לעבור על מדותיו וזה כוונת הכתוב אים אל יריב גו' אלא ישתוק במריבה וזה יחוסו כדלקמן אבל עמך שהוא גם ההמון אין עושין כן אלא שהם עושים כמריבי כהן כאילו הוא מיוחס וחשיב ככהן שאינו שותק במריבה ודו"ק: **אין משרה שכינתו כו' שנ' אהי' להם לאלהים לכל משפחות גו'.** לפי מה שדרשו בפרק נושאין להיות לך לאלהים ולזרעך גו' בזרעך מיוחס אחריך מהאי קרא דאורייתא ה"מ לאתויי דאין שכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל

אלא

עיון יעקב

רעייתא דקאמר היינו על אותן שתי משפחות דאיתא בסוף פדיות ולקמן דף ע"א אחת שקרבה בן לוין בזרוע ואחת פרחקת בזרוע: .**פשהור בן אימר.** פרש"י בימי ירמיה היה נראה דרש"י גמר ולא הקשה לך מ"ל דרב יהודה פליג ארבי אלעזר הלא רבי אלעזר היה בימי הנאים שעדיין לא נתערבו אותן עבדים בישראל ורב יהודה קאמר מילתא שנעשה א"כ להכי פירש"י שזה היה בימי ירמיהו נמלא שהיה קודם: **וכל כהן שיש בו עזות פנים אינו אלא מהם.** ככר פרש"י לעיל על עשרה קבין עזות דפאס עזות פני המזרות א"כ ק"ל לרב יהודה גוי ועבר הבא על בת ישראל הולד ממזר לכך הן עזי פנים שנהור: **מעיד על כל השבטים.** שהם זרע אבותם לפי שהשם י"ה ביניהם משא"כ על זה שנבאה אשה שאינה הוגנת נסתלק השם שביניהם לכן יש להם בנים שאינם מהוגנים ואע"ג דבריש פ"ק דע"א אמרינן כלום יש אב שמעיד על בנו מ"מ כאן א"ל לעדות והנדם ממש רק השראת שכינה הוא סימן ואות לדבר ועי"ל דבאמת הא דכלום יש אב שמעיד על בנו הוא באמת עננה דחויה מא"ה כי אלא הקב"ה דכתיב אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד מותר להעיד על בנו ואף ע"ג דאמרינן בב"ב דף קנ"ט נזירת המלך היא דאלמ"ה משה ואהרן משום דלא מהימני הוא וכו' מ"מ י"ל דגזירת המלך הוא .דוקא במקום דאיכא למגזר וביין ביה בשום פנים בעדותו משא"כ אצל הקב"ה לא שייך כל זה אך הקב"ה יסור כל תלונת א"ה לעמיד מישראל לכך יאמר להם מכם שלמו יבאו ויעידו ע"ש ועי"ל דהק לו בזה כמו בשבויה שאביה נאמן להעיד שלא נטמאה ולא נפסלה: **אין משרה אלא על משפחות מיוחסות מישראל.** אפשר דרב חמא פליג ארי אבין דאמר כשנושא אשה שאינה מהוגנת אין הקב"ה משרה שכינתו להעיד עליו ורב חמא דאמר דאין הקב"ה משרה שכינה אלא על משפחה מיוחסת דהיינו לר הזכר כי משבחם

אלא דהאי קרא דמייתי הכא הוא מפורש טפי לפי פשוטו דלשון משפחות הוא מלשון זרע של יחוס וק״ל :

מד שם [°**והמה** יהיו לי לעם] אמר רבה בר רב הונא זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים דאילו בישראל
יחזקאל ז כתיב בהו °והייתי להם לאלהים (והם) [והמה] יהיו לי
ירמיה ל לעם ואילו בגרים כתיב °מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאום ה׳ (והיו) [והייתם] לי לעם (ואני) [ואנכי] אהיה (להם) [לכם] לאלהים. אמר רבי חלבו
ישעיה יד קשים גרים לישראל כספחת שנאמר °ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב כתיב הכא ונספחו וכתיב התם
ויקרא יד °לשאת ולספחת א״ר חמא ברבי חנינא כשהקב״ה
דף עא *מטהר את השבטים שבטו של לוי מטהר תחלה שנא׳
מלאכי ג °וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזיקק אותם כזהב [וככסף] והיו לה׳ מגישי מנחה בצדקה אמר ריב״ל כסף מטהר ממזרים שנא׳ וישב מצרף ומטהר כסף מאי מגישי מנחה בצדקה א״ר יצחק צדקה עשה הקב״ה עם ישראל שמשפחה שנטמעה נטמעה.

בישראל כתיב. והייתי להם לאלהים אע״פ שאינם לי לעם ומתוך שאני מקרבן הם יהיו לי לעם אבל גרים אין מקרבין אותן מן השמים אלא א״כ הם מקרבין עצמם תחלה להיות טובים : **קשים גרים.** שאינם זהירים במצות והרגילים אצלם נמשכים אחריהם ולומדים ממעשיה׳ : **מטהר השבטים.** מיחסם : **כסף מטהר ממזרים.** המוטמעי׳ בישראל מחמת ממונם והוא גורם להם שיטהרו שלעתיד לבא אין הקב״ה מבדילם מאחר שנדבקו בהם משפחות ישראל הרבה : **שנא׳ וישב מצרף ומטהר כסף.** אותם שנטמעו מחמת עשרם. וסיפיה דקרא והיו לה׳ מגישי מנחה בצדקה לדקתו של הקב״ה הוא שאינו מבדילם אלא הואיל שנטמעו נטמעו וריב״ל סבירא ליה האי מטהר לאו מבדיל פסוליהם קאמר אלא מטהרם ומכשירם כולם:

מהרש״א שבטו של לוי מטהר תחלה שנ׳ וישב מצרף ומטהר כסף כו׳. מבואר כי ישראל בכלל אם זוכין נמשלו לכסף כמ״ש פ׳ ג״ה כסף אלו צדיקים שנא׳ צרור הכסף לקח בידו כמפורש שם בחידושינו ואם אינן זוכין נמשלו לסיג כמ״ש ואצרוף כבור סיגיך וכדומיון זה הכא לענין יחוס הם ככסף נקי והפסולת שנתערבו בהן הוה כסיג בתוך הכסף וצריך צירוף לטהרן שיעמדו ביחוסן על טהרן ותמ״ת על כלל ישראל כי לעתיד ישוב לצרפן ולטהרן ככסף נקי מהפסולת שנתערבו בהן אחרי שטיהר כבר את בני לוי שזיקק אותן כזהב כי לפי חשיבותן של הכהנים בני לוי נדמו לזהב שהסיג מזיק בו יותר כמו הכהן שנתערבו בו הפסולים ואמר גבי שבט לוי גם וככסף היינו לגבי לויים שאין להם פסול יותר מישראל שכל הכשר לישראל כשר ללוי ומסיים ביה קרא והיו לה׳ מגישי מנחה בצדקה גו׳ ולפי דברי ריב״ל דמפרש קרא כסף מטהר ממזרים מפרש מאי מגישי מנחה בצדקה אבל לפי מאי דאוקי׳ הכא דמטהר ממש להבדילן מפסוליהן לא קאמר מאי מגישי מנחה גומר ונראה לפרש לפי מה שמצינו בספר עזרא כשעלו בבית שני שנבדלו מנשים נכריות והביאו קרבנות אשם על חטאם שעבר כמ״ש שם ויתנו ידם להוציא נשיהם ואשמים איל צאן על אשמתם כן לעתיד כשיבדלו מן הפסולין יש להם להביא קרבן על חטאתם שעבר ולפי שלא יהיה להם להביא קרבן עשיר כמ״ש אין בן דוד בא עד שיכלה פרוטה מן הכיס אלא שיביאו קרבן של דלי דלות שהוא המנחה וז״ש והיו מגישין לה׳ על חטאן מנחה שמביאין הדלי דלות השייכין בצדקה ר״ל כמקבלי צדקה שאין להם כלום משלהם אבל למ״ד דכסף מטהר ממזרים אין סברא שיביאו קרבן האשם על העבר ולכך מקשה אליביה מאי מגישי מנחה כו׳ ודו״ק :

מה שם **אמר** רב יהודה אמר שמואל כל הארצות עיסה לארץ ישראל וא״י עיסה לבבל :

עיסה כעיסה שהיא מעורבת (ר״ל שאינם מיוחסים שארי הארצות כא״י) ומשם ר״מ מרומי שמעתי עיסה כפסולת ענבים כנסחט משקה שלהם : אינו מרש״י

מהרש״א כל ארצות עיסה כו׳. ועיין פרש״י ועוד יש לפרש דבאין להם פסול דיינה אותם לסולת נקייה קודם שנגבל׳ ונעשית עיסה גם אם נפל בו דבר שאינו ראוי איכא לברר מתוכו להשליכו ונשארה נקייה אבל משנעשית עיסה אם נפל בו דבר שאינו ראוי קשה ליטלו ולהפרישו מתוך העיסה אחרי שנגבל ונתערב בו וכן יש לפרש מפירוש ערוך בערך אלמן ע״ש ודו״ק : ***בימי רבי בקשו לעשות בבל עיסה כו׳ נטפל עמהם ר״ה בר חמא כו׳.** גם ר׳ סתם במתניתין הכי דתני עלו מבבל שעשאה כסולת נקיה כדלעיל אלא לפי שהיה מבבל לא האמינו לו עד שאמר כ״ח קבלתו

עיון יעקב

הב קרויה משפחה ולא משפחה הלם : זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים. והטעם דישראל הם חלקם של הקב״ה כי ביעקב בחר לו יש חבל נחלתו משא״כ שאר אומות ילב נבולום עומים לע׳ שרים לכן אין הקב״ה מקרב עד שיקרבו תחלה את עצמם לכן כתיב והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים וכן מלינו ברות שאמרה תחלה עמך עמי היינו קבלת עול מצות ואח״כ אמרה אלהיך אלהי : **אמר** ר׳ חלבו קשים גרים לישראל כספחת. עיין בתוספות שנאמרו על זה כמה פשטים ול״נ דקאי אדברי רבה בר רב הונא דאמר זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים וכו׳ מלינו ספחת טפלה לבהרת טפילה לשאת דהיינו זו למעלה מזו מעלה אחת אפ״ה מצורף לטומאה היה שהגר מצורף לענין ההיבולים נדון אחר רובו וזה שאמר כספחת ממש : **שבטו** של לוי מטהר תחלה. הטעם. איתא בירושלמי הובא בילקוט במלאכי ג׳ אמר ר׳ זעירא כאדם השותה בכוס נקי ועיי״ל מדה כנגד מדה הואיל שנאמר בהם האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע לכך מסר אותם מחשש פיסול של אבותיו ואחיו ובניו : **ומאי** מגישי מנחה בצדקה. פי׳ כי בל״ז הייתי אומר דלענין זה מטהר את בני לוי שיהיה מגישי מנחה בצדקה כלומר כדי שיהיה מקריבי מנחה כדת וכראוי וכדאיתא ביבה פ׳ לו פ״ע עיין שם בידי משה אבל עכשיו שטוהר קאי לענין פסולי משפחה מקשה שפיר : ***בימי** ר׳ פנחס בן יאיר בקשו לעשות בבל עיסה לא״י. אמר לעבדיו כשאני אומר שני דברים בבית המדרש עלוני בעריסה ורולו כי עיי״ל אמר להם אין שחיטה לעוף מן התורה אדיתבי וקמעיינו ביה אמר להם כל הארצות עיסה לא״י וא״י עיסה לבבל ע״כ פרש״י עלוני בעריסה ורולו כדי שלא יצטרך לגלות משפחות ע״ש וקשה איך שלה ענין זה כאן שאמר אין שחיטה לעוף מן התורה ונ״ל ע״ד הפשט דאיתא בנזיר דף כ״ט ע״ב תסני׳ האיש מדיר את בנו בנזיר ר׳ יוחנן אמר הלכה בנזיר ור״ל אמר ריש לקיש כדי לחנכו במצות ומקשה הש״ס בשלמא לר׳ יוחנן דאמר הלכה היא בנזיר אהכי כי מטמא מייתי קרבן ליפורים ואכל כהן מליקה אלא לר״ל אמר ריש לקיש הא אכיל כהן מליקה פרש״י כיון דמדאורייתא לא מחייב הא אכיל מליקה דהוא נבילה קקשר כר׳ יוסי ברי״ש אין שחיטה לעוף מן התורה ע״כ והנה לכאורה קשה מה חינוך מצוה שייך הכא הא קי״ל נזיר חוטא הוא כדכתיב מאשר חטא על הנפש אלא נ״ל דלכך הוי חינוך מצוה כדאי׳ במהרש״א בסמוך על הא דקאמר הריני נזיר אם לא אגלה משפחות שזה הוא מדת נזירי׳ להתכבד כדי שלא ידבר בקלון בני אדם ולהפרשו מדבתם רעה אע״פ כשהיה נזיר הולך לנער עצמו ונקרא חוטא אעפ״כ אין לו לגלות יהיה נזיר עכ״ל וא״כ י״ל שזה חינוכו במצות וכזה מתורץ דבל״ז לא היה אומר רולו עמי כדי שלא לגלות משפחות הקשי׳ לך מנ״ל שאין לגלות משפחות ואי משום דמלינו האיש מדיר בנו בנזיר משום חינוך מצוה פ״מ דמצוה שלא לגלות י״ל דהתם באמת שלכה היא בנזיר דאל״כ קשה הא אכיל כהן מליקה אבל עכשיו דקאמר אין שחיטה לעוף מן התורה אתי שפיר ודו״ק ועפ״ז מיושב ג״כ הא דאיתא במנחות דף ע״ה ע״א וכל נבילה וטרפה לא יאכלו הכהנים כהנים הוא דלא יאכלו הא ישראל יאכלו א״ר יוחנן פרשה זו עתיד אליהו לדרשה רבינא אמר כהנים אצטריך ליה ס״ד אמינא הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו אשתרי נמי נבלה וטרפה קמ״ל עכ״ל וקשה למה קאמר פ׳ זו עתיד אליהו לדורשה ולפי שיטתינו אתי שפיר דהא דאמרינן הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו זה אינו שייך אלא למ״ד יש שחיטה לעוף מן התורה דאי אין שחיטה לעוף מן התורה א״כ אין ראיה ממליקה דהא מליקתו צ היא שחיטתו וא״כ אליהו דיגלה הפסולין כדאמרינן שבא לרחק ולקרב ס״ל דנזיר חוטא וא״כ ס״ש

קבלתו מר"י שאמר משום אביו ר' יוסי שהיה מא"י: *א"ר יוחנן היכלא כו'. נשבע בקדושת היכל וצ"ל דאפילו לאחר החורבן יש בו קדושה דס"ל כמ"ד בפ"ק דמגילה דקדושה ראשונה קדשה גם לעתיד וק"ל: *בידינו הוא. פי' בערוך ידועים בידינו המשפחות כו' ויותר נראה לפרש בידינו הוא לגלות בלי שתגיע לנו סכנה והשתא מוכח שפיר דס"ל משפחה שנטמעה נטמעה אבל אם מפני סכנה של גדולי הדור לא רצה לגלות לא מוכח מידי דס"ל כמ"ד משפחה שנטמעה נטמעה ופרש"י דאין להפרישו כו' אלא יתיחס והם ספק והם כשרים לע"ל עכ"ל וכן מוכח לעיל דמטהר ממזרים לעתיד אבל השתא בספק הן עומדין ומי שידע בספקן ודאי דירחק מהן משום דאין השכינ' שורה אלא על המיוחסו' שבישראל אלא כיון שנטמעה ועתיד יהיו כשרים לגמרי אין לגלות לאחרים בספיקן ואין להפרישן כו' כפי' רש"י ובדור הזה רובן ספיקות והמגלה לחבירו אינו אלא כמוציא דבה ומתכבד בקלון חבירו הוא וכל הפוסל במומו פוסל ויש לגעור בהן ולהוכיחן על פניהם שישובו מדרכם הללו ובפרט השדכנים וועדים בזה. ויש לענשם על כך וק"ל: *משפחת בית הצריפה כו'. מתניתין היא בסוף מסכת עדיות עד לרחק ולקרב ואביי מדקדק בה עדקתני בה כגון אלו אליהו כו' משמע דוקא הכי דידעין אנן להו בהכשרן ובפסולן אבל משפחה שנטמעה כו' וכן מפרש התם ברישא א"ר יהושע אני כו' שאין אליהו בא לטהר ולטמא לרחק ולקרב אלא לרחק המקורבין ולקרב המרוחקין דהיינו שלא בא לרחק ולקרב אשר נטמעו כבר אלא לרחק המקורבין בזרוע ולקרב בזרוע ומייתי הך דבית הצריפה כו' ע"ש ומה שמדקדק הרע"ב שם בפירוש המשנה בלשון המשנה ודע מה שפירש"י הכא אליהו בא לע"ל דכתיב והשיב לב אבות על בנים זה מבני בניו כר שם במתני' לא משמע הכי אלא דאיכא מ"ד התם דפליג וקאמר אליהו לא בא לא לקרב ולא לרחק אלא לעשות שלום ומייתי מהאי קרא והשיב לב אבות על בנים גומר אבל ר' יהושע דס"ל דבא לרחק ולקרב לא מייתי ליה ככל מקרא אלא דכן היה מקובל מר"י ב"ז ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני ע"ש ודו"ק: *הריני נזיר אם לא אגלה כו'. מבואר כמ"ש בס' יוסיפון שהיה בזמן הבית כת א' נקראו נזירים שהיו מתבודדין עצמן גם במדברות כדי שלא יצטרכו לדבר בקלון בני אדם ולהתרחק מדבתם רעה ולזה אמר אם לא אגלה קלון ופסול משפחות אהיה נזיר כי זו מדת נזירים היא ואמר הגם כשיהיה נזיר הולך לצער עצמו ונקרא חוטא כדאמרי' ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין כו' אעפ"כ אסור לו לגלו' ויהיה נזיר כתנאו גם אם חוטא יהי' וק"ל:

טו **אמר** רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרים אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע ואמרי לה פעמים בשבוע אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא כמ"ד פעם אחת בשבוע דכתיב °זה שמי לעולם לעלם כתיב רבא סבר למדרשיה בפרקא (שמות ג) א"ל ההוא סבא לעלם כתיב ר' אבינא רמי כתיב זה שמי וכתיב זה זכרי אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב אני ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת. ת"ר בראשונה שם בן שתים עשרה אותיות היו מוסרים אותו לכל אדם משרבו הפריצים היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימות אחיהם הכהנים תניא א"ר טרפון פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני אצל כ"ג ושמעתי שהבליע שם בנעימות אחיו הכהנים א"ר יהודה אמר רב שם בן מ"ב אותיות אין מוסרים אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מדותיו וכל היודעו והזהיר בו והמשמרו בטהרה אהוב למעלה ונחמד למטה ואימתו מוטלת על הבריות ונוחל שתי עולמים העה"ז והעה"ב:

שם בן ד' אותיות. קריאתו ככתיבתו ופירושו חכמים מוסרים אותו וכו': לעלם. להעלים: כתיב זה שמי וכתיב זה זכרי. מדלא כתיב שמי וזכרי משמע שלמדו ב' שמות ואמר לו זה שמי מיוחד וזה שאני נזכר: שם בן י"ב. ובן מ"ב לא פירשו לנו: משרבו הפריצים. המשתמשין בו: לצנועים שבכהונה. לברך בו העם במקדש לאחר עבודת צבור של תמיד של שחר: מבליעין אותו בנעימת אחיהם הכהנים. אותם שלא היו בקיאין בו ומברכין בשם בן ד' אותיות כשהיו מושכין את קולם בנעימה היו אלו ממהרין להבליע את השם בן י"ב ולא היה נשמע לרבים מקול נעימות חביריהן בנעימת ביסום קול שקורין טרוכפ"י: אחי אמי. שהיה (לוי במסכת מדות) [כהן] ור' טרפון היה כהן בתוספתא דכתובות מעשה ברבי טרפון שקדש ש' נשים בשני בצורת כדי להאכילן תרומה: לדוכן. (שאומרים לוים השיר אחר עבודה בשעת ניסוך היין וכ"ש שהיה מברך בנשיאות כפים שעבד אותו היום ור' טרפון עלה אחר הלוי או להכות בחליל ושאר כלי שיר שהכל כשרים בהם כדאמרינן בערכין או שהיה קטן ומריעין בקול אם אחיו צוערי הלוים כדאמרינן בערכין) [לברך ברכת כהנים]: ואינו מעמיד על מדותיו. לנטור איבה שלא יתחמם בו להנקם:

מהרש"א בן ד' אותיות חכמים מוסרין אותו כו' פ"א כו'. פרש"י קריאתו ככתיבתו ופירושו חכמים כו' עכ"ל ר"ל דודאי קריאתו ככתיבתו הכל יודעין בו וא"צ מסירת חכמים אבל פירושו של הכתיבה והקריאה וכונתו אין כל אדם יודע אלא ע"י קבלה ומסירת חכמים וכן רבא דבעי למדרשיה בפרקא אפירושו קאמר וכן משמע מפרש"י בפרק אלו שורפין אבל כפשטיה קריאה וכתיבה לא שייך דרשה דהכל יודעין בו ומסיק לעלם כתיב ד"ש להעלים פירושו וגם קריאתו ככתיבתו אסור מדכתיב זה שמי וזה זכרי כדבסמוך ומכאן מודעא רבה ואמתלא מחזקת לאותן דרשני' ברבים בדורותינו בסוד השם ובפירושו בכמה ליחודים ויותר מהמה אם הם דברי' שאין מוסרים להם מפי חכם או שהתלמיד אינו הגון להבין הדברים על עקרן ושרשן הרי הם דברים בדויים מלבם וה"ז בכלל מגלה פנים בתורה שלא כהלכה ועושה התורה פלסתר וכל מי שבידו למחות ראוי למחות בהם וגם אני אי איישר חילי אבטליניה

עיון יעקב

לומר כדי לחנכו כשלום רק שלכה שיש בנזיר ולעולם יש שמיעה לסוף מן התורה א"כ שפיר אהני לאהדר הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו: מוסרין אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע. נראה מדנקט לשון מוסר היינו כדבר שמוסר מיד ליד דהיינו שהיה מוסרין אותו בכתב ה' עלי השכל ע"פ הדקדוק ונקודותיו ותולאיו ופירושו לאבי ס"ל למ"ד אחד פעמים בשבוע כדאמרי' ביומא דף י"א ע"א מזוזה שיחיד נבדקת פעמים בשבוע ופרש"י שמא נרקבה או נגנבה וה"נ כאן מפני השם זה מוסרין פעמים ומ"ד פעם אחת היינו כדי שיתעלם כדכתיב לעלם: לא כשם שאני נקרא אני נכתב. והיינו בעה"ז שנכר כח היצר הרע שמתהפכין ע"י החטאים מדת הרחמים למדת הדין משא"כ בעולם שנסתלק היצר הרע: היו מוסרין אותו לצנועין שבכהונה. אפשר מטעם דאמרינן בחולין דף קל"ג ע"א הצנועין מושכין את ידיהם והאיך ברכה קהלם של ספוק את הכל שפה יפה בעמו דאמן רפוא בעל קבלה מעשיות אסור ליהנות משום אדם כלום דלמא בעי מן בר נש ולא יהב ליה אזל קטיל ליה ע"כ וזה שהוא צנוע ומושך ידו ממשנות מוסרין לו השם כיון שאין

שגטליים: כתיב זה שמי וזה זכרי כו' נכתב בי"ה ונקרא באיד כו'. ואמרי' בעלמא דהיינו בעה"ז אבל בעה"ב נקרא ככתיבתו בי"ה והטונה כי בעה"ז הוא מדת הדין שולט בשיתוף הרחמים כבריאתו שסיתף הקב"ה הרחמים והדין כמ"ש ביום ברא ה' אלהים גו' וע"כ הכתיבה שם הרחמים והקריאה שם הדין אבל עה"ב כלו רחמים ולא יהיה השם שלם קריאתו ככתיבתו דבעה"ז נקרא אדני שהוא הזכרה מורה על הדין שע"כ נקרא ר"ה שהוא יום הדין יום הזכרון ושם אדני מורה על זה א' הוא ר"ה וי' הוא יו"כ וביניהם מלת דן שבאותן י' ימים שבין ר"ה ליה"כ הם ימי הדין וע"כ בעה"ב שכולו רחמים יהיה זכרו ג"כ שהיא הקריאה משתנה כולו לרחמים וגם בעה"ז שמזכיר השם בתפלתו יהיה עיקר כונתו על הרחמים די"ש אם למסורת שהיא הכתיבה כמ"ש בטור א"ח זה כוונת הכתוב דרשו ה' בהמצאו דהיינו שיהיה הדרישה והכונה בלב בהמצאו ככתיבתו אבל קראוהו אינו כן אלא בשם אחר והוא השם בהיותו קרוב אליו כקריאתו שהוא אדני היכל ההויה (בקריאה דנקודות שם א"ד הם עלמם נקודות שם י"ה) ודו"ק: בן י"ב היו מוסרים אותו לכל אדם כו'. יש לדקדק הא אמרינן לעלם כתיב ואין סברא לחלק בין שם של ד' ובין של י"ב בפרש"י לעיל (דלעלם כתיב דהיינו) פירושו של שם הכא איירי דהיו מוסרין לכל אדם כתיבת שם י"ב דלא היו בקיאין בו כל אדם מיהו קריאתו ככתיבתו. ודאי דאסור גם בו מדכתיב זה שמי וזה זכרי דאין לחלק בין זה השם לשם של ד' ואולי שהיו מוסרין אותו לכל אדם היינו לכהני' ואפילו הקריאה ככתיבתו הוא דשרי במקדש בברכת הכהני' כדאמרינן פ' א"כ ושמו את שמי שם המיוחד לי יכול אף בגבולין כו' וכדמייתי מהך עובדא דר' טרפון עליתי אחר אחי אמי לדוכן כו' אבל ג"כ כו' וק"ק דמשמע דבזמן ר"ע שהיה קרוב לחורבן בית שני היו מברכין בשם המיוחד ואכן אמרינן בר"פ טרף בקלפי מבמת שמעון הצדיק נמנעו הכהני' מלברך בשם ואפשר לחלק דהתם בשאר כהני' קאמר דנמנעו אבל הכא בכ"ג איירי שלא היה נמנע וק"ל: שם בן מ"ב אותיות אין מוסרין אותו כו'. הא דאמרינן בר"פ חלק ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעה"ב פרש"י פ"ק דע"ז שדורשו במ"ב אותיו' ועשה בו מה שהוא חפץ וע"ש בתו' גם בזה ראיתי בדור הזה שאפי' מי שאין בו אחת ממדות הללו השם בן מ"ב מסור בידו גם בפרהסי' ומדה הראשונה דחשיב הכא אלא למי שצנוע כו'. דהיינו שאינה מגלה אותו בפרהסיא דאפילו להתלמד אסור בפרהסיא כדאמרינן פ"ק דע"ז גבי ר"ח בן תרדיון שנענש על כך ע"כ כל מי שבידו למחות יגער בחכמים האלה לפי דעתם לאבד בזה גם העה"ב ודו"ק:

מז **זעירא** הוה קא משתמיט מיניה דר' יוחנן דהוה אמר ליה נסיב ברתי יומא חד הוו קאזלי באורחא פס ע"ב
מטו לעורקמא דמיא ארכביה לר' יוחנן אכתפיה וקא מעבר ליה א"ל אורייתין כשרן בנתין לא כשרן מאי דעתיך אילימא מדתנן עשרה יוחסין עלו מבבל [וגו'] אטו כהני לויי וישראלי כולהו סליקו כי היכי דאשתייר מהני אשתייר נמי מהנ אשתמיטתיה הא דא"ר אלעזר לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ועלה. עולא איקלע לפומבדיתא לבי רב יהודה חזייה לרב יצחק בריה דגדל ולא נסיב אמר מ"ט לא קמנסיב ליה מר אתתא לבריה א"ל מי ידענא מהיכא אנסביה א"ל אטו אנן מי ידעינן מהיכן קאתינן דלמא מהנך דכתיב °נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה וכ"ת נכרי ועבד איכה ס
הבא על בת ישראל הולד כשר ודלמא מהנך דכתיב °השוכבים על מטות שן וסרוחים על ערסותם. וא"ר עמוס ו
יוסי בר חנינא אלו בני אדם המשתינים מים בפני מטותיהם ערומים ומגדף בה רבי אבהו אלא מעתה א"ה היינו דכתיב °לכן עתה יגלו בראש גולים משום שם
דמשתינים מים בפני מטותיהם ערומים יגלו בראש גולים אלא א"ר אבהו אלו בני אדם שאוכלים ושותים זה עם זה ומדבקין מטותיהם זה בזה ומחליפים נשותיהם זה לזה ומסריחים ערסותם בשכבת זרע שאינה שלהם א"ל היכי נעביד א"ל זיל בתר שתיקותא כי הא דבדקי בני מערבא כי מינצו בי תרי בהדי הדדי חזו הי מינייהו דקדים ושתיק אמרי האי מיוחס טפי אמר רב שתיקותא דבבל היינו יחוסא איני והא איקלע רב לבי בר שפי חלא ובדק בהו (היכי בדק) [מאי] לאו ליוחסים לא אי שתקי אי לא שתקי אמר רב יהודה אמר רב אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה [שמץ] פסול יש באחד מהם ואין מניחים אותם לדבק אחד בחבירו א"ר יהושע בן לוי אם ראית שתי משפחות מתגרות זו בזו שמץ פסול יש באחת מהם ואין מניחים אותה לדבק בחברתה:

דהוה א"ל ר' יוחנן נסיב ברתאי. ולא היה חפץ בה מפני שהוא מא"י והוא היה מבבל: אורייתין כשרן ברתין לא כשרן. תלמידי אתה ותורתי כשרה לך ובתי אינך חפץ: מאי דעתך. שאתה מחזיק בבל במיוחסים דתנן עשרה יוחסין וכו' וסבור אתה שעלו על כל הפסולים: מהיכא נסיבנא. אי זו אשה מיוחסת: זיל בתר שתיקותא. שאל לך משפחה שתקנית ששתם בני מריבה הם פסולין שמתוך פסולן שהיו פורשין מהם נטרו איבה והחזיקו במריבה ומיוחסת דבבל היינו שתיקותא מתוך שהם שתקנים הוחזקו במיוחסין א"כ הבא לבדוק בבבל אינו בודק אלא בשתקנים: לבי בר שפי חלא. שם האיש שפי חלא שופה חומץ כמו השופה יין לתמרים: ואין מניחין אותו. מן השמים כידבק בחברו הטילו מן השמים מריבה ביניהם:

מהרש"א א"ל אורייתין כשרן בנתין לאו כו'. מדמה להו ע"פ מ"ש פ"ק ראה חיים עם אשה גו' אם אשה מוצא כשם שחייב כו' עם אשה תורה היא כשם כו' וק"ל: א"ל מי ידענא מהיכא אנסביה כו'. יש לדקדק הא רב יודא בבבל היה ואיהו גופיה קאמר לעיל משמיה דשמואל א"י עיסה לבבל וים ליישב דאף ע"ג

עיון יעקב

שאין כאן חשש זה: ארכביה לר"י אכתפיה. אפשר דעי"ז שארכביה אכתפיה מוכח דמשמש כתלמיד מובהק כי גדולה שמושה יותר מלמודה דאל"ה הוי אסור להשתמש בו כ"כ כדאמרינן בעלמא דאשתמש בתגא חלף זה שמשתמש במי ששונה הלכות על כן א"ל אורייתא כשרן וכו': אורייתן כשרין בנתן לא כשרן. כי השדה נמשלה לבת כדאיתא ברבה פ' משפטים על פסוק כי ימכור איש את בתו גאמה בת אחת היתה לי ומכרתי אותה לכם וכו' ע"ש וכן איתא ברבה ריש פר' תרומה: ודלמא מהנך דכתיב השוכבים על מטות שן. ואע"ג דקי"ל אשה מזנה בניה כשרים כי הולך רוב בעילות בבעל מ"מ הכא שאני שמחליפין נשותיהן זה לזה בקביעות: כי הא דבדקי בני מערבא. דוקא בני ארץ ישראל שהם עיסה לבבל א"כ אם מסגרין זה בזה ידוע ש"ם שמץ פסול באחת מהם וקימן היאום מי ששותק תחלה משא"כ בבל קאמר שתיקותו היינו יחוסו כלומר ולא אמי בבל

ע"ב דאותן דנסחיירו בימי עזרא בבבל מיוחסין היו ומ"מ היה הוסס דמאותו זקן מימי עזרא שהיה כמעט שש מאות שנה עד רב יודא נתערבו בהם פסולים הסמוכים לבבל ויש לו גבול לייחוס כדלקמן וק"ל: וכ"ת נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר פי'. דאפילו מכשיר לק"מ דמאן דמכשיר בין בפנויה בין בא"א מכשיר כדמסיק פי' התולין ועי"ל דאפילו למאי דק"ד התם דלא מכשיר בא"א מכשיר דקרא ל"ק ליה כלל דרוב בעילות אחר הבעל ודו"ק: משום דמשתינין כו'. סכנת עניות אמרו שם בפ' בנה אשה דמשתינין בפני מטותיהם ערומים מ"מ האי עובדא דינגו בראש גולים לא שייך ביה וק"ל: אלו בני אדם שאוכלים ושותין זה כו'. מפורש שם אוכלים כרים מלאן גו' והשותים במזרקי יין גומר מתוך אלו השנתנים שאוכלים ושותים זה עם זה כשותיהם יבואו לזנות בנשיהם ומקריחים ערקותם בש"ז שאינו בלאם מתוך שהם מחליפין נשיהם לזנות אינן רוצין שיתעברו נשותיהם כמ"ש גבי עדה וצלה שאותם לתשמיש מכוין בה שלא תתעבר ועי"ז הש"ז מקריח כמ"ש פרק רע"ק דש"ז המסריח אין ראוי להוות ולד כולר ממנו וק"ל: זיל בתר שתיקותא כו'. פרש"י מתוך פסולן שהיו פורשין מהן נכרי איכא עכ"ל ודוחק ויש לפרש בהיפך מתוך שהן פסולים יראים להחזיק במריבה כדי שלא יגלה לו בעל מריבו את פסולו ויש לפרש דדרך בעלי מריבות שכ"א מזלזל בחבירו ואומר לו פסול מה ופעמים שהאחד מתחכם כי ירא שחבירו יאמר לו פסול מה שעליו הוא מקדים עצמו לומר לחבירו אותו פסול וז"ש כל הפוסל במומו פוסל כדי שלא יאמר לו חבירו אותו פסול ולכך אמר הכא האי דלא קדים לומר לחבירו פסול נוה אלא דקדים ושתיק הוא מיוחס טפי מחבירו שא"ל פסול מה דאם היה בו אותו פסול היה הוא מקדים עצמו לאומרו לחבירו דכל הפוסל במומו פוסל ודו"ק: אריב"ל אם ראית ב' משפחות כו'. בשני בני אדם כדקאמר רב איכא למיער דכפלה שכלה ביניהם ע"י שום דבר שפשע אחד נגד חבירו אבל בני משפחות בכל בני משפחה זו מתגרת עם בני משפחה א"כ ליכא טעמא אלא דמן השמים אין מניחין כו' וק"ל: *בבל ב מישן מיתה מדי כו'. למאי דאמרינן פרק הערל דמוערין אינך כדי שלא יטמעו בו הרי הוא בבל בריאה כו' כולם כמשמעה וק"ל: וכולן לפסול כ"מ שגלו כו'. פירש"י אפילו למ"ד דלא הוי ממזר פגום מיהא כו' עכ"ל ולפי פירש"י שם ניחא טפי דמ"מ איכא ממזרי שהן לא כזכרו וכשא זה אחותו או בתו כו' ע"ש ודו"ק:

מח °ותלת עלעין בפומה בין שיניה א"ר יוחנן זו חליזון והדייב ונציפין שפעמים בולעתן ופעמים
יד ע"ב נ"ט
סס פולטתן °וארו חיוא אחרי תניינא דמיא לדוב תני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלים ושותים כדוב ומסורבלים כדוב ומגדלים שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב רבי אמי כי הוה חזי פרסי דרכיב אמר היינו דובא נידא א"ל רבי ללוי הראיני פרסיים א"ל דומים לחיילות של בית דוד הראיני חברים א"ל דומים למלאכי חבלה הראיני ישמעאלים א"ל דומים לשעירים של בית הכסא הראיני תלמידי חכמים שבבבל א"ל דומים למלאכי השרת:

ותלת עילעין בפומה. בחים (הרלאסונה) [השניה] שבמראה דכיאל כתיב והיא בבל: בפומה בין שיניה. בפומה משמע מבפנים בין שיניה משמע שפולטת מבחוץ: (זו חליזון והדייב ונציבין. שם בגמרא מפורש מקומות הם שנהם שהחריב עשרת השבטים דרך שם): בולעתן. מושלת עליהם: ומסורבלין כדוב. בעלי בשר לשון עובי ושומן הוא ובעלמא נמי אמרינן קטן מסורבל בבשר המלובש בשר כסרבל: דוב אין לו מנוחה. כשהוא קשור הולך ובא תמיד סביבותיו: דובא נידא. דוב מדד: הראיני פרסיים. בעל משלות ודומיות היה לוי וקאמר ליה רבי משול לי פרסיים למה הן דומין: כחיילות של בית דוד. גבורים: חברים. אומה הסמוכה לפרסיים ומשחיתים הם וטרפנים הם יותר מפרסיים: לשעירים. מלובשים שחורים ודומים לשדים: דומין למלאכי השרת. לבושי לבנים ועטופים (לבנים) כמלאכי השרת דכתיב והאיש לבוש הבדים והכי נמי אמרינן בפרק ב"מ על רבי יהודה שהיה מתעטף [ויושב] בסדינין המצויילין (המצויירין) ודומה למלאך וכו' ובנדרים נמי אמרינן מאן מלאכי השרת רבנן ואמאי קרי להו כמלאכי השרת משום דמצויינין כמלאכי השרת במלבושים נאים:

מהרש"א תניינא דמיא לדוב תני רב יוסף אלו פרסיים כו'. וע"ש זה נקרא שר של פרס של מעלה דוביאל כמפורש פרק י"ה ע"ש: הראיני פרסיים דומים להיילות של בית דוד. פרש"י לענין גבורה דמפורש בחיילות בית דוד בגבורים בסוף ספר שמואל ובפרסיים אמרינן לעיל עשרה קבין גבורה באו לעולם ט' נטלו פרסיים כו': הראיני חברים דומין כו'. עיין פרש"י ובערוך פי' שהם כומרין של פרסיים ועיין בתוספות פ"ק דשבת באורך בזה: הראיני ישמעאלים דומין לשעירים כו'. פרש"י לענין מלבושים שחורים. והראיני ת"ח כו'. לענין מלבושים לבנים והוא דחוק מה לו לשאול לשעירים ומזיקין שבבית הכסא גם מה שהביא ראיה לת"ח מרבי יודא ברי אלעאי לאו מבבל היה ובתוס' דפ"ק דשבת ניחא שכתבו כן גבי חברים שהם כומרין שדרכן ללכת בשחורים ונראה לפרש דלענין נקיות שהיה קאמר הראיני ישמעאלים דומים לשעירים שבבית הכסא דאין עקפידין בנקיות כלל ות"ח שבבבל דומים למלאכי השרת שמקפידים בנקיות וכמ"ש בת"ח דאסור אפילו להרהר בד"ת במבואות המטונפות ודו"ק:

מט סס כי הוה ניחא נפשיה דרבי אמר הומניא איכא בבבל כולה דעמונאי היא. מסגריא איכא בבבל כולה דממזראי היא. בירקא איכא בבבל שני אחים יש שם שמחליפים נשותיהם זה לזה. בירתא דסטיא איכא בבבל היום סרו מאחרי ה' דאקפי פירא דכוורי ואזלו וצדו בהו בשבתא שמתינהו ר' אחי בר יאשיה ואשתמוד. אקרא דאגמא איכא בבבל אדא בר אהבה יש בה *היום יושב סס ע"ב בחיקו של אברהם. היום נולד רב יהודה בבבל דאמר מר כשמת ר"ע נולד רבי. כשמת רבי נולד רב יהודה כשמת רב יהודה נולד רבא. כשמת רבא נולד רב אשי ללמדך שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנא' °וזרח השמש ובא השמש עד שלא כבתה שמשו קהלת א של

עין יעקב

בבל לאיגלויי לפי שכולם מיוחסים לפי סברא עכשיו כקולם נקיים: ללמדך שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנאמר ... וקשו

פ"א ג של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי שנאמר °ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב וגו':

כי הוה ניחא נפשיה. כזרקה כנוטה בפיו: הומניא. עיר שמה כך: ססגריא. עיר היא וכל הכך כנהו מקומות כינהו: בירתא דסטיא. על שם שהנו מאחרי המקום ופירש רבי היאך שמו: דאקפי פירא דכוורי [ואזלו וצדו בשבתא. הקיף הניבר דגים הרבה והלכו ולדו]: דאקפי. הקיף כדמתרגמינן ויקף הברזל וקפא פרזלא: פירא. בריכה העשויה לקבל דגים ובלע"ז ביבר: ואישתמוד כשתמדו: היום יושב בחיקו של אברהם. י"א מת היום ול"כ אין זה רב אדא שבתלמוד ונראה דהאי יושב בחיקו של אברהם אבינו שנכנס לברית מילה וזה רב אדא בר אהבה שהאריך ימים הרבה משמת רבי עד דורות אחרונים בימי רב כהנא בר יצחק כדאמרינן בב"ב: ע"כ פירש רש"י ובתוס' פירשו בשם ר"י דשני רב אדא בר אהבה הוו:

מהרש"א היום יושב בהיקו של אברהם אבינו כו'. ומלת חיק נאמר בכ"מ על מקום הערוה ולפי שהיום מת תלה בחיק של אברהם דר"ל שזכה רב אדא בר אהבה לבא לג"ע דאברהם הוא שכניסו כמ"ש דאברהם רואה בכל הנכנס לג"ע אם בעל בברית ערלתו מבשקר ליה ואין מכניסו ולפי שבו ביום נכנס לברית מילה תלה בחיק אברהם שהוא ראשון הנימול בעולם וק"ל: שאין צדיק נפטר כו'. דלפי פשוטו לא ה"ל למכתב רק חד שמש או וזרח ובא השמש או וזרח השמש ובא אל מקומו גו' וע"כ דרשוהו דשמש דקרא רמז על שני אורות זורחות של הצדיקים קאיירי דעד שלא כהתה שמשו של צדיק זה זרחה שמשו של צדיק אחר ומסיים ביה ואל מקומו של צדיק הגמ שואף וזורח לצדיק השני וקאי נמי שפיר אקרא דלעיל מיניה דור הולך ודור בא גו' דהיינו לצדיק זה מת ולדיק זה נולד מיד ומייתי מהאי קרא ונר אלהים טרם גו' דלפי פשוטו המקרא מסורס כדאמרינן לקמן בפרקין ושמואל שוכב בהיכל ה' והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אלא נר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב במקומו וע"כ דרשו הכא דלכך כסמך ושמואל שוכב לנר אלהים לרמוז נר אלהים היא הנשמה כמ"ש נר אלהים נשמת אדם טרם יכבה הי"ג טרם שנפטר עלי וכבר שמואל היה שם מוכן תחתיו וזרחה שמשו כמפורש בתר הכי ויקרא ה' אל שמואל גו' וק"ל:

ג שם איכה א יחזקאל יא °צוה ה' ליעקב סביביו צריו רב יהודה אומר כגון הומניא לפום נהרא °ויהי כהנבאי ופלטיהו בן בניהו מת ואפול על פני (ואקרא בקול) [ואזעק קול] גדול ואומר אהה ה' אלהים רב ושמואל חד אמר לטובה וחד אמר לרעה מ"ד לטובה כי הא דאיסתנדרי דמישן חתניה דנבוכדנאצר הוה שלח ליה מבולי האי שבייא דאייתית לך לא שדרת לן דקאי לקמן בעי לשדורי ליה מישראל א"ל פלטיהו בן בניהו אנן דחשבינן ניקום קמך הכא ועבדין ניזלו להתם ואמר נביא מי שעשה טובה יחזקאל יא לישראל ימות בחצי ימיו. מ"ד לרעה דכתיב °ותבא אותי אל שער בית ה' הקדמוני הפונה קדימה והנה בפתח [השער] (שער ההיכל בין האולם ולמזבח) עשרים וחמשה איש ואראה בתוכם את יאזניה בן עזור ואת שם ח פלטיהו בן בניהו שרי העם וכתיב °ויבא אותי אל (שער) [חצר] בית ה' הפנימית והנה (בפתח ההיכל בין האולם ולמזבח עשרים) [פתח היכל ה' בין האולם ובין המזבח כעשרים] וחמשה איש אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה ממשמע שנא' ופניהם קדמה איני יודע שאחוריהם כלפי מערב מה ת"ל אחוריהם אל היכל ה' מלמד שהיו מפריעין עצמם ומתריזין כלפי מעלה וקאמר נביא מי שעשה הרעה הזאת בישראל ימות על מטתו.

צוה ה' ליעקב סביביו צריו. צרים שהיו קובבים אותם בארלם דהיינו עמון ומואב שהלרו להם יותר מן הכל כדאמרינן בחלק עמון ומואב שכיני בימי דירושלים היו אותם לוה שיהיו קובבין אותם אף בגלותם כגון הומניא דבבל דכולה דעמונאי היא כדאמרי' לעיל הושיבם סנחריב בבבל והיו מלירים לישראל שבפום נהרא: חד אמר לטובה. היה מיילל הנביא עליו: וחד אמר לרעה. שהיה רע בעיניו שמת מיתה יפה: דאיסתנדריא דמישן. שלטון של מישן: מי שעשה הטובה הזאת. שהליל את הגולה מלהיות עבדים לעבדותו: איני יודע שאחוריהם אל ההיכל. שהוא במערב העזרה: מה ת"ל אחוריהם. אחוריהם ממש כשהוא מפורע שהיו מתכוונין להראות אחוריהם לגנאי:

מהרש"א מי שעשה טובה כו'. דמסיים בהאי קרא אתה אדני ה' כלה אתה עושה שארית ישראל דמשמע שהיה מלטער עליו שהיה משארית ישראל שנעשה כלה דהיינו שמת קודם זמנו אך למ"ד לרעה קשה דהיאך יתפרש סיפיה דקרא כלה אתה עושה גו' ויש ליישב דמשום דלעיל מיניה כתיב בחרב תפולו על גו' וזה פלטיהו מת כדרך כל הארץ על מטתו ולכך התרעם וקובל הנביא יחזקאל שזה שעשה מעשה רע כזה ימות על מטתו ושארית ישראל יהיו כלים דהיינו במיתת חרב שזכר וק"ל: עשרים וחמשה איש אחוריהם כו'. בהאי קרא לא הוזכר במפורש שהיה פלטיהו בן בניהו בתוכם גם הביא התלמוד המקראות שלא כסדרן ונראה משום דבהאי קרא דכתיב אחוריהם אל היכל גו' הוזכר שהיו כ"ה איש ובההוא קרא ותבא אותי אל שער ה' גו' הוזכר נמי שהיו כ"ה איש משתמע אית לן למימר שאותן כ"ה איש הוו ופלטיהו היה בתוכן כמפורש בההוא קרא ונראה דבההוא ק"א דאחוריהם אל היכל בלאו הך דרשא מפורש ביה מעשה הרעה שעשו שאמר עוד תשוב תראה תועבות גדולות מאלה ויבא גו' ופניהם קדמה והמה משתחוים קדמה לשמש וד"ק: *שמואל לטעמיה דאמר המפקיר עבדו כו' וא"צ גט שחרור כו' עבד שאין לרב וכו'. עיין פרש"י וק"ק לפי זה בהורדוס שהרג כל בית חשמונאי הרי לא היה עליו רשות רבו וא"ל גט שחרור ואמאי קאמר שמואל כל שאומר מבית חשמונאי אנא עבדא הוא ר"ל דלאו לענין איסורין קאמר עבדא הוא אלא דמעבדים אתי מבית הורדוס ולא מבית חשמונאי הוא שכהרגו כולם אבל קשה דא"כ למה הכריז עליו רב יהודה דעבדא הוא דמשמע לענין פסול עבד ויש ליישב בדוחק דלכך הכריז עליו לפי שהיה מחזיק עצמו בכהן מבית חשמונאי

עיון יעקב

דקשה הא בסדר הבריאה כתיב ויהי ערב ויהי בוקר ערב קודם לבוקר שהלילה הולך אחר היום א"כ ה"ל לכתוב ובא השמש וזרח השמש לפכי קאמר ללמדך שאין צדיק נפטר עד שנברא צדיק כמותו מקודם לכן כתיב וזרח השמש מקודם כי לעולם הקב"ה מקדים רפואה למכה כדאיתא בפ"ק דמגילה דף י"ג ע"ב ע"ש ועיין במהרש"א: רב ושמואל חד אמר לטובה וחד אמר לרעה. נראה דאלו ואלו דברי אלהים חיים ולא פליגי אהדדי מדכתיב ה' אלהים משמע ג"פ שהיה מסופק אם היה לו תרעומת על טובתו שמת של מספד או על רעתו שמת בחצי ימיו לכן אמר אהה ה' אלהים היינו על מדת הרחמים ומדת הדין וכל אחד מהאמוראים מפרש שם לטובה ושם לרעה וסלקא שפיר לטובה:

לגן

השמואלי ולכך הכריח עליו דמבית הורדוס הוא ואינו כשן אלא עבד משוחרר כשמואל ודו"ק:

שם **ת"ר** ממזירי ונתיני טהורים לעתיד לבוא דברי רבי יוסי רבי מאיר אומר אין טהורים א"ל רבי יוסי
יחזקאל לו והלא כבר נאמר °וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם א"ל ר"מ כשהוא אומר מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם ולא מן הממזרות א"ל רבי יוסי כשהוא אומר אטהר אתכם הוי אומר אף מן הממזרות בשלמא לר"מ היינו
זכריה ט דכתיב °וישב ממזר באשדוד אלא לר' יוסי מאי וישב ממזר באשדוד כדמתרגם רב יוסף יתבון בית ישראל לרוחצן בארעהון דהוו דמו בה לנוכראין. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי א"ר יוסף אי לאו דא"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי הוה אתי אליהו ומפיק מינן צוורני צוורני:

וישב ממזר באשדוד. יגדלו הממזרים וישבו בפני עלמן: ויתבון בית ישראל לרוחצן. תרגום של וישב: דהוו דמיין בה לנוכראין. תרגומו של ממזר וה"ק וישב העם שהיה מנוכר מגבול ארצו ונכרי כממזר באשדוד גם הוא מגבול א"י ויהושע חלקה להם אע"פ שלא נכבשה בימיו כדכתיב אתה זקנת ובאת בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה וקחשיב ואזיל ה' סרני פלשתים העזתי והאשדודי וגו': צוורני צוורני. חבורות חבורות:

אמר הבונה אין להספר בגודלת היחוס כי ברבות העתים ומה גם לבני ישראל אשר נתפזרו בכנפות הארץ לא יוכלו להגיד מאבותם עד למעלה ומי יודע מולדים הילך ויש מתגאים ביחוסם ואולי הם מאותם שכתיב בהם נשים בליון ענו או דוויים על כן שמת רב יוסף במאי דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרי יוסי כי ת"כ דבר מי שאמר כל המשפחות בני קרית יערים מן יצא אליהו על רבות מהנה וכים הזללים בממזרות:

מהרש"א וישב ממזר כו' בארעהון דהוו דמיין בה לנוכראין כו'. כפרש"י דארץ פלשתים מגבול א"י היה ונראה דהוו דמיין בה לנוכראין בעה"ז מכח שבועת אברהם לאבימלך כמ"ש במולדות ליון של יבוסי וזה שקיים בענין והיה עקרון כיבוסי ר"ל כמו שהותר יבוסי בעה"ז כך יהיה מוהר כל ארץ פלשתים בעה"ב שלא היתה השבועה רק בעה"ז הזה וק"ל:

נא **משנה** אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה ולא מן הדוכן ולמעלה ולא מן סנהדרין ולמעלה וכל שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים וגבאי צדקה משיאין לכהונה ואין צריך לבדוק אחריהם ר' יוסי אומר אף מי שהיה חתום עד בערכי הישנה של צפורי רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך:

אין בודקין מן המזבח ולמעלה. התחיל לבדוק באמהות ומלא שהבי אביה שמש על המזבח (א"ל לבדוק באם אבי אביה דכיון דכהן שמש על המזבח) בידוע שמיוחס הוא: ולא מן הדוכן ולמעלה. אם הועד עליו שעמד אלל הלוים בדוכן לשורר שיר: ולא מן סנהדרין ולמעלה. אם נמנה בסנהדרין א"ל לבדוק את אמו וכן שוטרי הרבים וגבאי לדקה משיאין בנותיהן לכהנים ואין לריכין לבדוק אחריהם וטעמא דכולהו מפרש בגמרא: אף מי שהיה חתום בערכי הישנה של צפורי. עיר סמוכה ללפורי ששמה ישנה כדאמרינן בעירובין בעיר חדשה שביהודה דהיינו עיר ששמה חדשה כדכתיב לנן וחדשה: בערכי. שהיה כתוב בספרי הדיינין שהיו רגילין לייחס את הראוים לדון שהיו מיוחסין וכותבין על הסדר פלוני ופלוני מיוחסין הם שאין רגילין בני המקום למנות דיין שאינו מיוחס: באיסטרטיא של מלך. בגמ' מפרש לה:

פיסקא ולא מסנהדרין ולמעלה. מ"ט דתני רב יוסף נב שם ע"א כשם שבית דין מנוקים בצדק כך מנוקים מכל מום אמר מרימר מאי קרא °כלך יפה רעיתי ומום שה"ש ד אין בך. אימא מום מומא ממש אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא °והתיצבו שם עמך בדומים לך ודלמא במדבר יא משום שכינה אמר רב נחמן אמר קרא °ונשאו אתך שמות יח בדומים לך:

מכל מום. פסול יוחסין ובסנהדרין קאמר בין גדולה בין קטנה אבל דיינין בעלמא לא כדלקמן: עמך. מיוחסים כמותך: ודילמא משום שכינה. סנהדרין שבאותה שעה הוצרכו להיות מיוחסים משום שכינה שלשם כבודה נאספו שם כדכתיב ואצלתי מן הרוח וגו' אבל סנהדרין שהם לדון כגון סנהדרין דיתרו אותן משה לא: ונשאו אתך. גרסינן ול"ג במשה שעה הלא אסנהדרין דיתרו קאי וסקל מעליך ונשאו אתך:

פיסקא רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר אף מי שהיה נג שם מוכתב באסטרטיא וכו'. א"ר יהודה אמר שמואל בחיילות של בית דוד. אמר רב יוסף מאי קרא ד"ה א ז דכתיב °והתייחסם אז בצבא במלחמה וטעמא מאי אמר רב יהודה אמר רב כדי שתהא זכותם וזכות אבותם מסייעתם והאיכא °צלק העמוני מאי לאו דאתי מעמון שמואל ב כג לא דיתיב בעמון. והאיכא °אוריה החתי מאי לאו דאתי שם מחת לא דיתיב בחת והאיכא אתי הגתי וכי תימא ה"נ דיתיב בגת והא א"ר נחמן אתי הגתי בא ובטלה לע"ז ועוד אמר רב יהודה אמר רב ד' מאות ילדים היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר היו וכולם מסתפרים קומי ומגדלי בלורית היו וכולם יושבים בקרוניות של זהב והיו מהלכים בראשי גייסות והם הם בעלי אגרופים של בית דוד דאזלי לבעותי עלמא:

בחיילות של בית דוד. שהיו באים (במחלוקת) [במחלוקה] חדש בחדש ומחזרין חלילה והוא לשון איסטרטיא וכותבין בשמי משפחה

עין יעקב

ממזרי ונתיני טהורים לע"ל. נ"ל דהכא פליגי דר"י סבר דממזרי טהורים לע"ל כ"ן ס"ל ג"כ משפחה שנטמעה נטמעה מאליה. ר"מ אזיל לשיטתו וס"ל דאין עתידין לטהרן וס"ל כדאיתא בירושלמי פ' עשרה יוחסין דבכל ע' שנה הדבר בא לעולם לבלות ממזרים שבדור וכדי שלא לפרסמן המשפחות מ"ם א"ר"ס ג"כ יום שאמר ר' אליעזר ושנה פוב מאוד זה מות שלא ירבו ממזרים בישראל את כוונת המדרש אשה אמרה קו"ה ת"ז וכל מקום שאשה מולא קרובה נגדרים מן העריות ע"כ הס' ומתני שהוא: **אין בודקין** לא מן המזבח ולמעלה וכו'. כל אלו כבר נבדקות ע"י ב"ד וכ"ד בחר כי דינא לא דייקי ואת דקאמר ולמעלה היינו כתר כורת שהוא במעלת יתירה מן הכהונה וכדאמרינן בעלמא ממזר ת"ח קודם לכ"ג עם הארץ וכ"כ בעוללות אפרי' סי' ס"ר ע"ש אך מ: הסנהדרין ולמעלה לא אתי שפיר כזה: **אימא** מום מומא ממש. ורה' גם רב יוסף ומרימר כוונתיהם אמום ממש וכדאיתא ביבמות דף ק"א ע"א אלא שמשמא דש"כ מ"ה סבור דגם איחוס קאמר לזה מקשה איתא מום ממש ולפי מסקנא קאי כ"מ"ה איחוס ממש ודקא: דאזלי לבעותי עלמא. פרש"י אבל לא היו יורדין בתוך מלחמה עם ישראל וא"ן זה סותר לזה שפרש"י בסנהדרין סוף פ' נגמר הדין דף מ"פ ע"א בעלי אגרופין שעל ידם סוא כלפס י"ל פי' הסות על ידם היא נלפס מפני בעתותא אך קשה דקאמר שם בש"ם ופליגא דר' אבא בר כהנא דאמר אלמלא יואב לא עשה דוד מלחמה ואלמלא יואב

נג

משפחת פלוני ופלוני באדם פלוני והיו זהירין ליחסן מכל מום כדמפרש שתקיימם זכות אבותם במלחמה. ותו ליכא לא גרסינן: צלק העמוני. בראשי גבורים אשר לדוד כתיב: דאתי מעמון. וכתנ"ך אלמא לא הקפיד על הגרים: והא אמר רב נחמן. במס' ע"ז: בא אתי הגתי. שהיה נכרי ובטלה לע"ז של עטרת מלכם והוא שם שקץ עמונים: ילדים. בחורים היו לדוד בחיילותיו ולא היו בניו: בני יפת תואר. נשים שלקחו ישראל במלחמה כדכתיב והבאתה אל תוך ביתך ומתוך כך היו נוהגים כמשפטי הנכרים: מספרים קומי ומגדלי בלורית. מאחורי ערפם: לבעותי עלמא. אבל לא היו יורדין בתוך המלחמה עם ישראל:

נד **משנה** האומר בני זה ממזר אינו נאמן ואפילו שניהם מודים על העובר שבמעיה ממזר הוא אינם נאמנים לא יתיחד אדם עם שתי נשים: **גמ'** *לימא מתני' דלא כאבא שאול דתניא כל שלשים יום יוצא בחיק ונקבר באשה אחת וב' אנשים אבל לא באיש אחד ושתי נשים אבא שאול אומר אף באיש אחד ושתי נשים אפי' תימא אבא שאול בשעת אנינות תביר יצריה ורבנן סברי כר' יצחק דא"ר יצחק °מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו אפילו בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו ואבא שאול כי כתיב ההוא במתרעם על מדותיו כתיב והכי קאמר מה יתרעם על מדותיו וכי גבר על חטאיו דיו חיים שנתתי לו ורבנן (אין מתגבר אפי' באנינות) כי ההוא מעשה דההיא אתתא דהוה עובדא ואפיקתיה:

ממזר הוא. שנולד לו מחייבי כריתות: אינו נאמן. דקרוב הוא אצלו ואינו כשר להעיד עליו: ואפילו שניהם. האב והאם: עם שתי נשים. מפני שדעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות ולא תירא זו מחברתה שאף היא תעשה כמותה: כל שלשים יום. ולד שמת בתוך שלשים יום אין צריך לכבדו במותו להוליכו לקבורה לא במטה ולא בגלוסקמא אלא בחיק: ונקבר באשה אחת וב' אנשים. ואין צריך רבים ללות אלא ג': אבל לא באיש אחד ושתי נשים. משום יחוד שלא היו בתי הקברות סמוכות לעיר: מה יתאונן. מה מועיל אנינות לאדם לסמוך על כך מלהזהר ביצרו כל זמן שהוא חי צריך להיות גבר על חטאיו שאל"כ יצא יצרו גובר עליו וימשילהו: על מדותיו. על קורותיו הקורות אותו: יתאונן אדם חי. למה יתרעם אדם על הקורות הבאות עליו אחר כל החסד שאני עושה עמו שנתתי לו חיים ולא הבאתי עליו מיתה: וכי גבר על חטאיו. הוא שלא חטא לי ובצדקתו הוא חי בחיים: ורבנן אפילו הכי סבר יצריה כדקאמרת יש לחוש שפעמים שאף שם אנינות ועושין עצמן כאילו כואבין תינוק מת ויוצאין לעבירה כי ההוא עובדא דהוה עובדא בההיא אתתא ואפיקתיה לתינוק מי בחזקת מת לעשות עבירה עם ההולך עמה לקוברו ל"א מוורי הזקן ל"ג ורבנן אלא כולה באבא שאול וגרס דיו חיים שנתתי לו כי ההיא עובדא דההיא איתתא דאמרינן במ"ק שקוננה על מתה יותר מדאי עד שמתו ז' בניה והיא אחריהם מחמת שנתאוננה יותר על מדותיה דהוה עובדא ואפיקתיה ל"ג:

תוספות כי ההיא מעשה דההיא איתתא וכו'. פר"ח מעשה באשה אחת שהיתה בוכה ומתאוננת על קבר בעלה והיה שם אדם אחד שהיה שומר תלוי אחד וטוה לו המלך לשמרו ובא אצל האשה ופתה אותה ושמעה לו וכשחזר אל התלוי לא מצאו והיה מצטער מאד מפחד המלך אמרה לו האשה אל תירא קח בעלי מקברו ותלוהו במקומו ואפיקתי' לבעלי' ותלוהו הרי לך שאפי' בשעת אנינות גבר יצרה עליה אך הקונטרס פי' ב' לשונות וכו' לשון שני וכו' כדאיתא במ"ק מעשה באשה אחת שהיו לה ז' בנים ומת א' מהם והיתה בוכה ואמרו לה אל תבכי ואם לאו עוד ימות בן אחר ולא שתקה ומת אחר וכן עשתה עד שמתו כולם וח"א אפ"כ מחמת שנתאוננה על מתים יותר מדאי:

[**פיסקא**] אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים עם אמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים אפילו בעשרה נמי לא. הוה מעשה והוציאוה עשרה במטה א"ר יוסף תדע דמחברי בי עשרה וגנבי כשורא ולא מכספא מהדרי:

והוציאוהו י' במטה. בחזקת שהיא מתה וקלקלו עמה ואשת איש היתה: דמחברי בי י' וגנבי כשורא. שיש בה משאוי לעשרה:

רב ורב יהודה הוו קאזלי באורחא (אתא) [הוה קאזלי] יף פא ההיא אתתא קמייהו א"ל רב לרב יהודה דל כרעיך מקמיה ניהנם א"ל והא מר אמר בכשרים שפיר דמי א"ל מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת אלא כגון ר' חנינא בר פפי וחבריו:

דל כרעיך. מהר ללכת שנקדמנה: כגון אנן. בתמיה: ר' חנינא בר פפי וחבריו. ר' צדוק ורב כהנא (בפ"ק ד' מ):

מהרש"א א"ל והא מר הוא דאמר בכשרים ש"ד כו'. ונ"ל דהיו עם רב ורב יהודה עוד אנשים אחרים דאל"כ מאי קשיא ליה לרב יהודה דהא בדרך הוא ובעי רב שלשה וק"ל:

הנך

עיון יעקב

לא עסק דוד בתורה דכתיב ויהי דוד עושה משפט וצדקה וגו' מ"מ דוד עושה משפט וצדקה וכו' ומ"מ יואב על הלכה משום דדוד עושה צדקה ומשפט ע"כ ולפי סוגיא א"כ אינו מוכרח דפליגי כי י"ל דאי לאו יואב לא היה יכול לסמוך על אגרופין שלו כיון שלא הלכו במלחמה עם ישראל וכבר הרגיש בקושיא זו בחדושי מהרי"ט ערכי והדחיק בזה ולע"ד נראה דלק"מ דרי אבא דקאמר דלהכי יואב על הלכה משום זכותא דדוד שעושה משפט וצדקה א"כ בזכותו דדוד היה יכול לסמוך על אגרופין כי לפי דעתו א"ל לזכות אבותיו כיון דאיכא זכות דדוד עצמו: רמז ליחוד מן התורה מנין שנאמר כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו ואסור להתייחד עם כל העריות שבתורה. וה"ה באמת הדבר תמוה היכן רמיזא בזה שבן עם אמו מותר להתייחד ולא עם שאר עריות ושמעתי בשם הגאון מהור"ר הירץ זללה"ה אב"ד דק"ק לעמבורג ואמר דכך הוא נראה לפי דפשטיה דקרא קאמר הש"ס אמר אביי לא מבעיא קאמר לא מבעיא בן אב דסני ליה פרש"י לפי שממעט בחלק ירושתו אלא אפי' בן אם דלא סני ליה אימא לציית ליה קמ"ל וה"ה קשה שלא בסיפא דקרא כתיב או בנך או בתך קשה ליכתוב בתך דלא ירית ליה ואפ"ה לא לציית וכ"ש בנו דקאמר כן משום ירושה אלא י"ל דסיפא דקרא קאי על אמו דשניהם אינם יורשים אותה רק בעלה וקשה א"כ ברישא נמי ליתא בן אביך וקאי אאחותו שאינם ממעטים זה לזה בחלק ירושה כיון דבעלה יורש אותה אלא י"ל דרישא קאי אזכרים ולא אנקיבות וקשה מה פסקא דרישא קאי אזכרים ולא אנקיבות אלא ודאי דאין מסית אלא ביחוד וכדכתיב בסתר וכן פירש"י בחומש להכי רישא דקרא על כרחך לא איירי בנקיבות דהא אסור להתייחד עם אחותו שהיא אחת מן העריות משא"כ סיפא דקרא דקאי אאמו ומותר להתייחד עם אמו דשרי: ונקבר באשה אחת וב' אנשים. ק"ק כיון דרבנן סברי אפילו בשעת אנינות גובר היצה"ר א"כ איך מותר בשני אנשים כיון דבית הקברות היה חוץ לעיר והש"ס מסיק בסמוך דבדרך בעינן שלשה אנשים דשמא יצטרך אחד מהם לנקביו וי"ל דאולי כיון שהולך לדבר מצוה ללוות ולעסוק במת בודק נקביו תחלה כדי שיוכל להתעסק עם המת שלא לבטל מן המעסקים בשביל פיגור: אפי' בשעת אנינות של אדם יצרו מתגבר עליו. וה"כ כרבנן כמבואר בי"ד סי' שנ"ב ע"ש ונראה דבשביל זה נשמר רש"י בסוכה דף נ"ב על הא דקאמר ומה לעתיד שעוסקין בהספד ואין יצה"ר מתגבר בהם פרש"י דתרי מילי קאמר שהמצטער אינו מיקל ראשו מהר ועוד שאין יצה"ר שולט לעתיד ולא פי' בפשוטו דאין יצה"ר שולט מתוך ההספד אלא משום דגם בשעת הספד שולט היצה"ר כרבנן דהלכה אבל מ"מ אינו מתגבר עליו כ"כ להקל ראשו מהר כדאמרי' בעלמא אם רואה

סילת

נה ס״ **הנך** שבייתא דאתאן לנהרדעא אסקינהו לבי רב עמרם חסידא אמר שקולו דרגא. מקמייהו בהדיה דקא חלפה חדא מינייהו נפל נהורא באיפומה שקליה רב עמרם לדרגא דלא הוו יכלין בי עשרה למידלה דלייה לחודיה סליק ואזיל כי מטא לפלגא דדרגא אפשח רמא קלא אמר נורא בי עמרם אתו רבנן אמרו ליה כסיפתינן אמר להו מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין ולא תיכספו מיני' לעלמא. דאתי אשבעיה (ליצריה) דינפק מיניה נפק מיניה כי עמודא דנורא א"ל חזית דאת נורא ואנא בשרא ואנא עדיפנא מינך:

אסקינהו. שלוה עליהם לפדותם ונתנום בעלייתו: בהדי דקא חלפא חדא מינייהו. שהיתה עוברת אצל פי הארובה שמן העלייה לבית: נפל נהורא באיפומה. נפל אור בבית דרך פי העלייה שהיו פניה מאירות: וקא סליק. לתובעה: אפשח. הרחיב ופיסק רגליו לעמוד במקומו בחוזק להתגבר על יצרו: אמר נורא בי עמרם. הזעיק בני הסכנה לאסוף ולבא לכבות הדליקה כדי שיחדל מיצרו שיתביישו מהם: אותו רבנן. שהיו סבורין שיש שם דליקה לכבות את הדליקה: אשבעיה. רב עמרם ליצה"ר שיצא ממנו:

מהרש"א *סקבא דשתא רינגלא. פרש"י שיש שם קבוצות אנשי' ונשים לשמוע הדרשה כו' וכה"ג אמרו בנהמ"ק שעשו תיקון גדול פי' כחליל ולפירושו הנ"ל שבאת דרינגלא דאי עיקר הדרשה הערוך פי' ברינגלא ממש ומשר דכיון שאוכלין ושותין ובטלין ממלאכתי' מהיתדק. כו' עכ"ל ע"ש: נורא בי עמרם אתו כו'. ודאי דהש הבית בדליקה בביתו כפרש"י אבל הוא ודאי נתכוון על נורא דיצה"ר כבנוביק דודא לא הוליא רב עמרם חסידא שקר מפיו ועכן דאשבעיה עד דיפוק מיניה כו' כענין שאמרו גבי בועז באמר חי ה' שהיה נשבע ליצרו ונקרא יצרא דעבירה נורא כי כמו באש ונאמר כן יצרא דעבירה הוא ונאמר כמו שכתוב גבי אחאב והזומת רחלו משום דאחאב אים מלוכן היה ועשתה לו איזבל צורות אלות לחמוי ואמרו נמי ביצר דעבירה כאש בנעורת ח"ם את נורא ואנא בשרא ואנא עדיפנא מינך וק"ל:

נו ס״ **רבי** מאיר הוה מתלוצץ בעוברי עבירה יומא חדא אידמי ליה שטן כאתתא בהך גיסא דנהרא לא הוה מברא נקט מצרא וקא עבר ואזיל כי מטא פלגא דמצרא שבקיה אמר אי לאו דקא מכריזין עלך ברקיע הזהרו ברבי מאיר ותורתו שויתינהו לדמך כתרתי מעי. ר' עקיבא הוה מתלוצץ בעוברי עבירה יומא חדא אידמי ליה שטן כאתתא בריש דקלא נקטיה לדקלא וקא סליק ואזיל כי מטא לפלגא דדקלא שבקיה אמר אי לאו דמכריזין עלך ברקיעא הזהרו בר' עקיבא ותורתו שויתין לדמך כתרתי מעי:

מתלוצץ בעוברי עבירה. אומר שנקל הוא להתגבר על יצרו אם הוא חפץ: אידמי ליה שטן. דהוא יצה"ר: בהך גיסא דמברא. לצד השני שמעבר המים: לא הוה מברא. ספינה המעברת: נקט מצרא. חבל מתוח משפת הנהר אל שפתו ואוחזין בו לבא על דף קצר המוטל ברחב הנהר: שבקיה. יצר נר' עליר:

מהרש"א אי לאו כו' הזהרו בר"מ ותורתו כו'. ר"ל דודאי היצה"ר שולט יותר בגדולים כמ"ש כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו אלא שהתורה מגנא ומצלא מגנא מיסורין ומצלא מן החטא כדאמרינן פ' היה קורא ע"ש ודו"ק:

נז ס״ **פלימו** הוה רגיל למימר כל יומא גירא בעיניה דשטנא יומא חד מעלי יומא דכפורי הוה אידמי ליה (קללו) כעניא אתא קרא אבבא אפיקו ליה רפתא א"ל יומא (בעין שהוא) כי האידנא כולי עלמא מגואי ואנא אבראי עייליה (פיסורא לעבירה) וקריבו ליה ריפתא א"ל יומא כי האידנא כולי עלמא (ונקט גירא) אתכא ואנא לחודאי אתיוה אותבוה אתכא והוה מלא (כל הם) נפשיה שיחנא וכיבי עליה וקא עביד ביה מילי דמאיסא (עכ היצה"ר רש"א) א"ל *תיב שפיר א"ל הבו לי כסא יהבו ליה כסא אכמר (סג ע"ב) שדי ביה כיחו נחרו ביה שקא ומית שמעיה דהוו קאמרי פלימו קטל גברא עדק וטש בבית הכסא אזל בתריה נפל קמיה כד חזייה דהוה מצטער גלי ליה נפשיה א"ל מ"ט אמרת הכי אלא היכי אימא א"ל לימא מר רחמנא ניגער ביה בשטן:

כולי עלמא אתכא. על השלחן אוכלין: וכיבי. ולכ"ן שמוליאין ליחה ומאוסין: תיב שפיר. שב כהוגן שלא תמאסנו: יהבו ליה כסא. ותנו ליה כוס: אכמר שדא ביה כיחו. הסליק בתוך את כיחו ליחה הנלא מן הריאה אכמרה עיסיי"ר בלע"ז: נחרו ביה. נערו בו: שקא ומית. הוא החזיק עלמו כמת: שקא. הלקית כמו סקל: שמעיה דקאמרי פלימו קטל גברא. השמיע [לאנשי ביתו] קול יולא מבחוץ שאומרים פלימו קטל גברא: ערק. פליט כסבור שבאים עליו סגני המלך להכנו: מטש. מחבא: בבית הכסא. תוך לעיר: הזייה. שטן לפלימו דמלטער: מ"ט אמרת הכי. למה הורגלת לקללני: אלא היכי אימא. לרתחך שאלי שלא תחטיאני:

מהרש"א אידמי ליה כעניא כו' כ"ע גוואי כו' כ"ע אתכא ואנא כו'. כי זה דרכו של היצה"ר כמ"ש פרק החליל בתחלה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש כפרש"י שם וכן הכא בתחלה עני הולך ומבראי ברחוב הולך על הפתחים ואח"כ כאורח מגוואי ואח"כ כבעה"ב אתכא: אזל בתר ה נפל קמיה כדחזייה מצטער כו'. לפי דעת פלימו שהיה זה בן אדם ומית

עיון יעקב

שילרו מתגבר עליו יזכור לו יום המיתה: **הנך** שבוייתא דאתיין לנהרדעא. וכה"ג איתא בפ"ב דכתובות דף כ"ג הני שבוייתא דאתיין לנהרדעא אות ב' אבוה ושמואל כו' ע"ש בכהן פ"ש: **א"ל כסיפתינן.** היינו במה שבאת לידי הרהור עבירה ועל זה הש"ב מוטב תיכספו בהאי עלמא כי היכי דליהוי כפרה על אותו הרהור כי היכי דלא ליענש בעלמא דאתי: **ואנא** בשרא. להכי קרי עצמו בשר שהוא נקרא כן על שם מותו כדאמרינן בפ"ק דסוטה בשר בושה סרוחה רימה וכדאמרינן סרוחה. שילרו מתגבר עליו יזכור לו יום המיתה: **סקבא** דשתא רגלא. עיין פרש"י ומהרש"א ע"ש ע"ד דאמרינן בפ' ערבי פסחים בבבל מה מסמתן ברגל בבגדי לבשונין ועל ידי כן באין לידי הפתלות ועבירה: **רבי** מאיר הוי מתלוצץ בעוברי עבירה. ואפשר דעל זה נאמר וטוח של המלוללו פן יחזקו מוסרותיכם דאפילו בעוברי עבירה אין להתלוצץ לכן קאמר הש"ס פ"ק דע"ז כל המתלוצץ כלומר סיכם כל אפיה לרבויי אפי' עוברי עבירה להכי נענשו אלו הגדולים על שהתלוצצו: **הזהרו** בר"מ ותורתו. לפי שר' מאיר ור"ע היו בני גרים ולית להו זכות אבות לכך לא ניצולו אלא בזכות עצמן ותורתן: **הוה** רגיל לומר גירא בעיניה דשטנא. עיין במהרש"א ולכך קללו בעין שהוא פיסורי דתעלי ול"נ דלכך קללו בעינו לפי שעיקר כח השטן בעינו והוא כולו מלא עינים כי הוא שטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות וכדאמרינן בסנהדרין דף ס"ד כאלינהו לעיניה אהני דלא מתגרה בקריבים: ואנצלא נקרתא לשנים עמם נסתלק כח ששנו לגמרי: **אזל** בתריה נפל קמיה. עיין במהרש"א וצ"ל כפי שמשעי שכל הרואין אין להם מנוחה כלו הגהרת עומד ומנה לפניהם עד שימקוב

תשו

ותיה כבר נביא שלכך תרק לב"ה היה סגור עמה שזה דנפל קמיה היה אחר שוה ולא ידע מה היה לו או אפשר דהוה סבר שהאשה דתתפלל עליה ולא עם אז ואזל השתא בתריה ונפל קמיה ותוה ולכך היה מצטער ביותר: לימא מר רחמנא ניצער ביה כו'. והוא עדה לצדיקים כמ"ש ביהושע בן יהוצדק שהיה צדיק והשטן עומד על ימינו לשטנו ויאמר ה' אל השטן יגער גו' ולא מליט שקלנו והדיק:

נח ** רבי חייא בר אשי הוה רגיל כל עידן דהוה נפיל על אפיה הוה אמר הרחמן יצילני מיצה"ר. יומא חד שמעתינהו דביתהו אמרה מכדי הא כמה שני דפריש ליה מינאי מ"ט קאמר הכי יומא חדא הוה קא גריס בגינתיה קשטה נפשה חלפה ותנייה קמיה אמר לה מאן את אמרה אנא חרותא דהדרי מיומא תבעה אמרה ליה אייתי ניהליה להך רומנא דריש צוציתא שוור אזל אייתה ניהלה כי אתא לביתיה הוה קא שגרא דביתהו תנורא סליק וקא יתיב בגויה אמרה ליה מאי האי אמר לה הכי והכי הוה מעשה אמרה ליה אנא הואי לא אשגח בה עד דיהבה ליה סימני אמר לה אנא מיהא לאיסורא איכווני כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער עד שמת באותה
במד' ל מיתה דתניא °אישה הפרם וה' יסלח לה במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה שהפר לה בעלה והיתה שותה יין ומטמאה למתים :

דפריש מינאי. מחמת זקנה ומה ירא מיצה"ר: **קשטה נפשה.** בתכשיטיה בקשוטי נשים בשמים ואפרסמון: **חלפה ותנייה קמיה.** עברה לפניו ושנתה פעם שנית: **אנא חרותא.** שם זונה ניכרת בעיר: **דהדרי מיומא.** שחזרתי היום הלום: **צוציתא.** ענף קטן שבגובה הדקל: **שוור.** קפץ: **וקא יתיב בגויה.** להמית את עצמו: **אישה הפרם.** צריכה סליחה: **במה הכתוב מדבר.** מאחר שאישה הפרם ומה שאכלה בהיתר אכלה ומה הוא זה הסליחה: **והיא שותה יין.** מזידה ואף ע"פ בהיתר כיון שהיא לאיסור נתכוונה צריכה סליחה:

מהרש"א הרחמן יצילני מיצה"ר כו'. הגם שאחז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ הבא לטהר מסייעין לו וכה"ג אמרינן בפ"ק אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו כו' ע"ש: **כמה שני דפריש מינאי מ"ט קאמר כו'.** פרש"י דפריש מינאי מחמת זקנה ומה ירא מיצה"ר עפ"ל ר"ל עד השתא הוה סברה שהא דפריש מינה מחמת זקנה הוא ולכך לא קשטה עצמה כל אותם השנים אבל השתא דשמעה מיניה להתפלל להצילו מיצה"ר אי הוה פריש משום זקנה לא הוה צריך להתפלל ומ"ט קאמר הכי ולכך ראתה השתא לקשט עצמה בפניו וק"ל: **אישה הפרם וה' יסלח לה כו' והיא לא ידעה שהפר לה בעלה כו'.** בקראי קמאי דפרשת הפרת אב לבתו ובהפרת ארוסה נמי כתיב וה' יסלח לה וגו' איירי נמי אחר שהפרה כמו שפרש"י בחומש ואפשר דלאי לאו קרא דהכא בנשואה הנהו ב' קראי וה' יסלח לה איירי בענין אחר שלא שמע הפרה ולא הפר לה האב והארוס יסלח לה ה' אבל בהאי קרא דנשואה מפורש שפי' אישה הפרם וה' יסלח לה דמשמע אחר הפרה וק"ל:

נט ** רבי עקיבא כי הוה מטי להאי פסוקא הוה בכי אמר ומה מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עאכ"ו כיוצא
ויקרא ה בדבר אתה אומר °(והוא לא) [ולא] ידע ואשם ונשא עונו כשהיה ר"ע מגיע לפסוק זה היה בוכה ומה מי שנתכוין לאכול שומן ועלה בידו חלב אמרה תורה והוא לא ידע ואשם ונשא עונו מי שנתכוין לאכול חלב ועלה בידו חלב עאכ"ו איסי בן יהודה אומר והוא לא ידע ואשם ונשא עונו על דבר זו ידוו כל הדוויים :

כל הדוויים. כל מי שיש להם לב לדוות ידוו על זה שאינו מתכוין ויש כאן נשיאת עון:

מהרש"א כי מטי להאי פסוקא כו' לאכול בשר חזיר כו'. באידך קרא נקט ר"ע מי שנתכוין לאכול שומן כו' דקרא קמא גבי נדרים הוא בלאו וכמוהו בשר חזיר אבל האי קרא והוא לא ידע ואשם גו' בקרבן איירי דלא בא רק על חייבי כריתות כמו חלב והשתא ניחא דאיצטריכו הני תרי קראי משום דאינן שוים דהאי דנדרים דאינן רק בלאו יש לו סליחה אבל האי דחלב נשא עונו ואין לו סליחה רק בקרבן אבל בפ"ד דנזיר מייתי גם בקרא אחריני משל דחזיר והולך שם לעשות לריכות אחרתי מילתיה דר"ע: **איסי בן יהודה אומר כו'.** בפ"ד דנזיר קאמר דאיסי קאמר דקרא איירי בב' חתיכות א' של חלב וא' של שומן וניחא לפ"ז שאמר עד"ז ידוו כל הדווים דר"ל עד"ז שנקבע איסורא יש לדווי שצריך נשיאת עון אבל לא בחתיכה א' דלא נקבע בו איסורא כלל וכתבו תוספות שם דדרשי י' ד' ו' ו' ר"ת י"דע ו"אשם ו"נשא:

שם *רב אחא בר אבא איקלע לבי רב חסדא חתניה שקליה לבת ברתיה [אותביה בכנפיה א"ל לא סבר לה מר דמקדשה א"ל עברת לך אדרב דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי אלעזר אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה] מר נמי עבר ליה אדשמואל דאמר שמואל אין משתמשין באשה א"ל אנא כאידך דשמואל סבירא (ליה) [לי] דאמר שמואל הכל לשם שמים :

[לא סבר לה מר דמקדשה. אין אדוני יודע שהיא מקודשת ויש לו להתרחק מאשת איש]: **הכל לשם שמים.** ואין דעתי אחריה לחיבת אישות אלא לחיבת קורבה ולעשות קורת רוח לאמה כשאני מחבב את בתה:

הכל

עיון יעקב

רעו מתנו גם זה נדמו לו כן בכח המדומה לכך ליער עצמו כולי האי: **סליק וקיתיב בגויה.** פרש"י להמית את עצמו ותמה יש ללמוד דכה"ג שעושה משום תשובה לא הוי בכלל מאבד עצמו לדעת אפי' בעבירה שאין חייב עליו מיתה שהרי אף אם נאמר שעשה מעשה בפועל מ"מ משמע דלא היתה רק זונה פנויה וכ"ש לפי משמעות הש"ס איכא למימר שלא עשה מעשה בפועל אע"ג דמייתי הא דתניא אישה הפרם וה' יסלח לה י"ל מ"מ בהרהור עבירה חטא אך עיקר משמעות שעשה מעשה כדכתבנו: **והיא לא ידעה** שהפר לה. אע"ג דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרף למעשה מ"מ כיון דלפי דעתה עשתה המעשה בפועל מצרפין המחשבה למעשה: **והיתה שותה יין ומטמאה למתים.** נראה דנקט קאמר והיתה שותה יין דאל"כ איכא למימר דלכך צריכה סליחה לפי שנודרת בנזיר ונזיר חוטא הוא לפי שציער עצמו מן היין (ור"ע הוא דקאמר בסמוך כי מטא להאי קרא הכי ולימא קי"ל כפי שמוכל דנזיר חוטא הוא) דהא לא ציערה עצמה שהרי ששתה יין שלא נודעי דלכך צריכה סליחה לפי שלא ידעה שהפר לה בעלה: **ועלה בידו בשר** חזיר

תוספות הכל לפי שמים. ועל זה אנו סומכין השתא שאנו משיאים נשים :

דף סב **משנה** רבי מאיר אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא הכל לפי זכותו (של אדם) ר"ש בן אלעזר אומר ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות ומתפרנסים שלא בצער והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש
אינו בגמרא את קוני (ומה אלו שנבראו לשמשני הם מתפרנסים שלא בצער ואני שנבראתי לשמש את קוני) אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי. אבא גוריון איש ציידן אומר משום אבא גוריא לא ילמד אדם את בנו חמר גמל קדר ספן רועה וחנוני שאומנותן אומנות לסטים ר' יהודה אומר משמו החמרים רובם רשעים. והגמלים רובם כשרים. הספנים רובם חסידי'. טוב שברופאי' לגיהנם. והכשר שבטבחים שותפו של עמלק. רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעוה"ז והקרן קיימת לעה"ב ושאר כל אומניות אינן כן וכשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו בנערותו מהו
ישעיה מ אומר °וקוי ה' יחליפו כח בזקנותו מהו אומר °עוד ינובון
תהלים צב בשיבה וכה"א באברהם אבינו °ואברהם זקן וגו' וה' ברך
בראשית כד את אברהם בכל מצינו שעשה אברהם אבינו את כל
שם כו התורה כולה עד שלא ניתנה שנאמר °עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי :

נקיה וקלה. מפרש בגמ' ואל יאמר בלבו אומנות זו היכה מעשרת אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו: **חמר גמל ספן קדר.** (בעל קדרות) [בעלי קרמה] כל אלו אומנותן לסטיות כשהולכין בדרכים הם נכנסים ולוקטין עלים מן הכרמים ופירות ועוד שנשכרים לאדם ומעבירין על תנאם: **רועה.** בהמות שלו שמעבירין לרעות בשדות אחרים: **חנוני** מלומד באונאה להטיל מים ביין ולרוחח בחטין: **משמו.** של אבא גוריא: **החמרים רובן רשעים.** מפני לסטיות: **הגמלים רובן כשרים.** שפורשים למדבריות למקום גדודי חיות ולסטים ויראים לנפשם ומשברים לבם למקום **הספנים רובן חסידים.** שפורשין למקום הסכנה ותמיד הם ברעדה יותר מן הגמלין: **טוב שברופאים לגיהנם.** אינו ירא מן החולי ומאכיל מאכל בריאים ואינו משבר לבו למקום ופעמים שהורג נפשות ויש בידו לרפאות העני ואינו מרפא: **טוב שבטבחים.** ספיקי טרפות באות לידו וחס על ממונו ומאכילן: **אבל התורה אינה כן.** כשהוא בא לידי זקנה או יסורין ואינו יכול לעסוק בה הוא אוכל ממתן שכרה דכתיב עוד ינובון בשיבה:

תוספות אלא הכל לפי זכותו. פי' לפי מזלו דבני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא :

מהרש"א לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה כו'.
כל"ל כנראה מפרש"י אבל מאי דדרש בגמרא בר קפרא לעולם כו' נקיה וקלה וקאמר עלה מאי היא משמע דנקט וקלה לא היה כתוב במתני' דאל"כ מה הוסיף בר קפרא אמתני' ועוד אנואי לא קאמר מה היא ממתני' ור"ל דודאי בלי אומנות כלל לא יסמוך אדם על תפלתו להתעשר כדאמרינן בפ"ק שחייב כל אב ללמד בנו אומנו' וליכא מאן דפליג ושכינו ג"כ באבות כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה אלא דקאמר שאל יחשוב אדם דבמלאכה כבדה יתפרנס ותהיה מלאכתו קבע ותורתו עראי אלא יעסוק במלאכה נקיה וקלה שיוכל לעשות תורתו קבע ומלאכתו עראי כדאמרי' במס' ברכות : **ויתפלל למי שהעושר שלו** שיוכל להתעשר גם ממלאכה קלה ועראי שהרי ראינו שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות כו' ויכול להתעשר ממלאכה קלה ועראי כמו מכבדה שהיא קבע והכל לפי הזכות ממש כמ"ש פירושו בח"ש ע"ש ור' נהוראי דקאמר מניח אני

עיון יעקב

פסיר על אחת כמה וכמה. כלומר שצריכה כפרה על המחשבה ועל המעשה שעשה עבירה בפועל ממש והא דברי ר"ע היינו לפי שליער עצמו בנזרות אחרים: **ר"מ** אומר לעולם ילמד אדם בנו אומנות נקיה וקלה. בש"ס קאמר דרש בר קפרא לעולם ילמד וכו' ול"ע מה שירש בזה יותר ממשנתינו וכה"ג איתא בברכות דף ס"ג ועיין כאן במהרש"א ול"נ דאפי' לאשמועינן דמותר לדרוש כן בפירקא דלא שימא מדאמרינן בברכות דף ס"ג ע"ב דכל אחד ואחד יפה לו הקב"ה אומנתו בפניו והקב"ה עשה כן כדי שלא יחסר אומנות מן העולם כפרש"י לשם וא"כ איך נדרש בפרהסיא שילמוד דוקא אומנות נקיה וקלה לא"ק דרש בר קפרא שאח"כ מותר למדרש כן בפרקא וכזה מפורץ הא דמקשה הש"ס על דברי בר קפרא ולא מקשה כן היכף אמתניתין לא קשה מה שיה דהיישי' אומר דהכל הוא לפי ראות מה שהוא נקיה וקלה בעיניו של אותו אדם אבל כיון דאפי' לאשמועינן דמותר למדרש כן בפירקא ולא שימא שמונע בזה האומנות מן העולם ואם איתא דשלוי הכל בעיני האדם עצמו שעיטא דמותר לדרוש כן הא מ"מ כל אדם יפה לו אומנתו בפניו שהא' לו נקיה וקלה אלא ודאי דלא שלה כראות עיני אדם עצמו מקשה שפיר מה שיה: **אלא הכל לפי זכותו של אדם.** כתבו תוספות היינו ילפי מזלו דבני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא ע"כ ועיין במ"ק וי"מ דתנום רב משמנה המזל ועיי"ל דה"ק בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזל היינו כולם סד אבל כל חד וחד למודיה תלוי בזכות דוגמא לדבר אמרינן לאו כל אדם זוכה לשתי שלחנות וכן משמע הראיה שהביא שם במ"ק דף כ"ח ע"א מרבה ור"ח דקאי אכולם יחד: **ראית** מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות ומתפרנסים שלא בצער. הא דהזכיר חיה ועוף ולא בהמות י"ל לפי שחיה ועוף על הרוב הם אינן בני תרבות לאסגדל בביתו של אדם אלא הם שטין ואוכלים בשדות ויערים כל אשר מצא להם והם מתפרנסין שלא בצער משא"כ בהמות הם על הרוב בני תרבות שמגדלין אותם בבית למלאכתם ומתפרנסין ע"י אדם וכדאיתא בברכות דף מ"א אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו וכבר מצינו בחלק שהספללה היונה כדכתיב והנה עלה זית טרף בפיה יהיו מזונותי מרורין כזית ויהיו מסורים בידך ולא ביד בשר ודם: **ר' יהודה אומר.** מלשון אומר משמע דפליג ועיין במהרש"א: **והכשר** שבטבחים שותפו של עמלק. פרש"י ספיקות טריפות באות לידו וחס על ממונו ומאכילן עכ"ל ול"ע אם הטוב שבהם עושה כן מה יעשו הרעים וכבר אמרו חז"ל רוב ישראל בחזקת כשרים הם וגם איך ענין לזה שותפו של עמלק ואפשר לפי פשוטו דטבח הוא אומנות שחוצה מכל אומנות שבעולם וכן עמלק הוא אומה שחוצה מכל האומות כדאיתא במדרש ילקוט סוף בשלח לא"ק שהוא שותפו ועיי"ל לפי שעיקר חטא של עמלק שהחמיר הקב"ה עליו על כך כדאיתא במדרש סוף פ' כי תצא וכן כתבו המפרשים שבשעה שיצאו ישראל ממצרים נשל איימתן על כל האומות עד שאילו הכלבים דכתיב בהם כי עזי נפש המה מ"מ ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו ועמלק הע"ה פניו ואחז תרם הכלב כדאיתא במדרש עמלק עם לב שהיי רולה ללקוק דמם ככלב על כן נענש כל כך א"כ גם הטבח שמאכיל טריפות שראוי להשליכו לכלב לכן הוא שותפו של עמלק אפי' ע"ב שבטבחים שאינו מאכיל טריפות מ"מ הוא מוסף והכר לטבח שמאכילים טריפות שהוא מדת עמלק ממש כמלא שהוא שותפו ועיין בכתר אברהם שכתב ח"ל כתבו שמפרשים ע"ש מה דאמרינן בפ"ב דשבת אלן דכמאריס יהיה טבח או אומן פי' מוהל והטבח בתר כמתלו להיות טבח ואתם עמלק שאתם גברים כמ"ש רז"ל ויזנב כל הנחשלים אחריך מילה כלפי מעלה עכ"ל: **ר' נהוראי** אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. לכאורה זה סותר מה דאמרינן בפ"ק כל שאין מלמד את בנו אומנות כאילו מלמדו ליסטות וכן כל תורה שאין עמה מלאכה ועיין במהרש"א ול"נ רמש"ה אמר ר' נהוראי להאי מילתא דהא מש"ה נקרא ר' נהוראי שהיה מנהיר עיני חכמים בהלכה וזה מורכם ללמוד שיוכל ללמוד עם אחרים אין לך אומנות גדולה מזו דהרי כמה גווני עלינו שמוסר לקבל שכר לימוד כמבואר בי"ד סימן רמ"ו ע"ש ובכרי השנון הפלוף מס' נדרים פ"ד פי' כוונתו ע"ד דאמרינן לעיל דף ל' כל מי שאין מלמד בנו אומנות כאילו מלמדו ליסטות ואיתא בתוספת בבכורות דף כ"ט דמותר לקבל שכר לימוד תורה אם אין לו עסק ואומנות אחרת וא"כ ס"ק ר' נהוראי מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמדו אלא תורה וכיון שאין לו שום אומנות מותר לקבל שכר לימוד ולא כוז [illegible] ליסטות וע"ש

עניה אבי כל אומנות שבעולם כו' אלא תורה ודאי דלא פליג ולריך כל אדם ללמוד אומנות אלא דה"ק מניח אני הקביעות של כל האומנות ואיני מלמדו תורה בקבע ואומנות עראי ור"ל דהאומנות אינו עומד לאדם אלא בילדותו שאז הוא בכחו לקבוע לו אומנות כנדה אבל כשבא לידי זקנה או חולי אינו יכול לעשות מלאכה כ"כ כדי פרנסתו אבל התורה אינה כן דע"י התורה המלאכה נקייה וקלה שיכול לעשות גם בימי זקנה מתברכת לו וזה וזה נתקיים בידו כהך דחסידים הראשונים בברכות ומייתי בנערותו מהו אומר וקוי ה' יחליפו כח גו' בפסוקים דלעיל מייתי אמר נותן ליעף כח ולאין אונים גו' עד ילכו ולא ייעפו הכפל בכל זה לפי שיש ג' זמנים באדם נערות ובחרות וזקנה גם. כל מעשה האדם תלוים בג' דברים דהיינו הא' השתדלות כמ"ש יד חרוצים תעשיר והב' במזל כמ"ש חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזל והג' בזכות גדיל המשכה מזל כמ"ש התוס' בסוף מס' שבת והכל לפי זכותו דקתני כמי הכא היינו כמי זכות גדול כמ"ש בח"ה והשתא קאמר נותן ליעף על ידי השתדלות רב כח ולאין אונים מלד המזל עצמה ירבה יאמר והרי ראה וייעפו נערים במלאכתו גם ייגעו מלד מזלן וכן בחורים כשול מלד השתדלותן ויכשלון מלד מזלן אבל קוי ה' שעושין תורתן קבע ומלאכתן עראי יחליפו כח תחת תשותן ע"י התורה שנקראת תושיה וכן מלד מזלן גם אם הוא רע יעלו אבר כנשרים להיות עולין למעל' מהמזל כמ"ש באברהם הבט כא אין הבטה אלא מלמעלה למטה כו' ומקיים שוכין שירולו לב"ה כמ"ש וכדעה כרדפה גו' ולא ייגעו וילכו אח"כ לב"ה כמ"ש ילכו מחיל אל חיל ולא ייעפו: ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות כו'. יש לדקדק דלא נקט כמי בהמה ובברייתא קאמר מימי לא ראיתי לבי קייץ וארי כו' ולא לישתמיט למנקט כמי בהמה וע"ק שינוי לשון לא נבראו אלא לשמשני הל"ל כמי ואני לא נבראתי אלא לשמש קוני וי"ל כי בהמת החיה אינה לורך לשמשים אדם למלאכה כדקאמר פ' ד' מיתות דפריך והכתיב ובכל חיה הרומשת מאי לאו לאכילה ופרש"י דחיות לאו בני מלאכה נינהו ובעוף נמי כדחק לומר דם באוזין כו' אבל הבהמה עיקר תשמישה למלאכת אדם והא דקאמר הכא לא נבראו אלא לשמשני היינו משום ד"א כמ"ש כי זה כל האדם והשתא ניחא כיון דמזונות בהמה תלוין עליך בעבור שהם עושין מלאכתך כשנתקלקל אדם בעלבון תאכלנה גם הבהמה נתקללה עמו ובני ישראל כתיב ואספת דגנך גו' ונתתי לבהמתך וכה"ג אמרינן בבכורות מכל החיה ומכל הבהמה אם מחיה נתקללה מבהמה לכ"ש כו' ודקאמר לא נבראו אלא לשמשני שהם מוכרחים בבריאה על ענין מעשיהם ולרכיהם לאדם אבל האדם שיש לו בחירה לא אמר האי לישנא אלא אני נבראתי לשמש קוני לפי בחירתי הטובה וקאמר שפיר דיש ללמוד ק"ו ומה אלא שהרעותי את מעשי לעשות התורה עראי והמלאכה קבע כדלעיל ודו"ק: לא ילמוד כו' חמר גמל קדר ספן כו'. עיין פרש"י דכולהו כו' ולפי זה ר"י לאומר ושמו פליג דהגמלין רובם כשרים והספנין רובם חסידים ולולי פירושו נראה דחמר גמל ספן לאו משום גזילה הוא אלא משום שמלאכתן בדרכים רחוקים חוץ מביתם והאי שאומנתו אומנות נשים לא קאי אלא ארועה וחנוני והשתא ר"י משמו לא פליג ומלתא באנפיה נפשה היא וק"ל: טוב שברופאים לגיהנם והבשר כו'. יש לפרש טוב שברופאים דהיינו שמחזיק עלמו לטוב ולמומחה שברופאים שאין כמוהו וסומך ביותר על המחאתו מתוך גאותו ולפעמים הוא טועה בטבע זה החולה וממית את החולה ברפואותיו בדבר שמזיק לחולה זה אבל יש לו לישא וליתן עם שאר רופאים כיון שהוא סכנת נפשות: והבשר שבטבחים שותפו וכו'. לפי שהטבחים משונים בבגדיהם מזוהמים גם שהם אנשי שמן ליתן דופי בשאר בני אדם וע"כ אמר גם הכשר שבהם לשנות לשונו לדבר בכתת אל תאמן בו כל זמן שבגדיו המזוהמים של הטבחים עליו והרי הוא ממש שותפו של עמלק שנאמר בו וישמע הכנעני וגומר יושב הנגב דעמלק היה בבגדיו ושינה לשונו לדבר בלשון כנען בפירוש רש"י בחומש ודו"ק:

ת"ר כל שעסקו עם הנשים סורו רע כגון הצורפים שנ
והסריקין והנקורות והרוכלין והגרדיים והספרים והכובסים והגרע והבלן והבורסקי אין מעמידין מהם לא מלך ולא כ"ג מ"ט לאו משום דפסולי אלא משום דזיל אומנותייהו. ת"ר י' דברים נאמרו בגרע מהלך על צדו ורוחו גסה ונתלה יושב (ואינו יושב) ועינו צרה ועינו רעה אוכל הרבה ומוציא קמעא וחשוד על העריות ועל הגזל ועל שפיכות דמים׃

סורו רע. מנהגו רע קרבתו רעה להשתדל עמו שיבא סר אליו ובא לביתו: הצורפים. צורפי זהב העושים לנשים שירים. נזמים וטבעות: הסריקים. סורק בגדים לנשים פלוקיי"רא: הנקורות. מנקרי רחיים של יד שנשים טוחנות בהם כדתנן בכתובות אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ואמרי' בריחיא דידה: והרוכלין. מוכרים קישוטי בשמים לנשים: והספרין. הנשים לריכות להם בשביל בניהם: והגרע. אומן המקיז דם ע"ש שמגרע את הדם: הבורסקי. מעבד להם עורות ללבוש ולנעול: והבלן. מחמם מרחלאות: מהלך על צדו ורוחו גסה ונתלה יושב (ואינו יושב). שלשתן סימני גאוה אבל אין זו דומה לזו ובכולן הוא חלוק ממדת הכשרים נתלה יושב ואינו יושב אא"כ נסמך או לאחוריו או על לדו דרך גאוה ובשביל שהבריות מוסרין נפשם ליתו הוא מתגאה: ועינו צרה. במעוט להוליא כלום מפני שהוא מלומד לאכול אלל המקיזין ואינו מלומד להוליא: ועינו רעה. נותן עיניו על הבריאים שיחלו ויהיו לריכים לו: אוכל הרבה. שמלומד לאכול עם כמה אנשים בכל יום: ומוציא קימעא. מתוך שמאכלו יפה בלחם נקי ובשר שמן שממעטין את הזבל שאדם מכין לסעודה הקזה מאכל בריאה: וחשוד על העריות. מתוך שהנשים לריכות לו ועסקו עמהן: ועל הגזל. שהנשים גוזלות מבעליהן ומשמות לו: ועל שפיכות דמים. זימנין דשפיך ליה לדמא לפחות מרביעית:

תניא רבי אומר אין לך אומנות שעוברת מן העולם סא
אשרי מי שרואה את הוריו באומנות מעולה אוי סס ע"ב
לו למי שרואה את הוריו באומנות פגומה אי אפשר לעולם בלא בשם ובלא בורסקי אשרי מי שאומנתו בשם ואוי לו למי שאומנתו בורסקי א"א לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים ואוי לו למי שבניו נקבות. ר"מ אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו שאין עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו שנאמר °לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות: חגי ב

שעוברת

עין יעקב

עיין בספר יוחסין שמביא רבים מהאי מתניתין דר' מאיר אין זה ר' נהוראי ע"ש: אשרי מי שרואה הוריו באומנות מעולה וכו'. הא דקאמר כן על הוריו ולא קאמר כן י"ל עלמו

שעוברת מן העולם שבטילה מן העולם בין שהיא נקיה בין שהיא מאוסה יש בה צורך ואם לא ילמדנה זה ילמדנה אחר (וע"מ) **אשרי מי שרואה את הוריו.** יולדיו ואת ילדיו באומנות נקיה: **בשם.** מוכר בשמים:

סב סס **פיסקא** רשב"א אומר ראית מימיך וכו' תניא רשב"א אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני. ומה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער אני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי שנא' °עונותיכם הטו אלה וגו': ירמיה ה

צבי קייץ. מייבש קליעות בשדה: **סבל.** נושא משאות:

סג סס **פיסקא** ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומנות וכו'. תניא ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שכל אומניות שבעולם אין עומדות לו אלא בימי ילדותו אבל בימי זקנתו הרי הוא מוטל ברעב אבל תורה אינה כן עומדת לו לאדם בעת ילדותו ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו בעת ילדותו מה הוא אומר °וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים. בזקנותו מהו אומר °עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו: ישעיה מ / תהלים צב

כל אומנות אין להם מתן שכרן לאחר זמן אלא שכר האמור להם בשעתן אבל תורה מתן שכרה בא מאליו לאורך ימים ואף לחולה ולזקן שאינו יכול לעסוק בה עכשיו אוכל מן הקודמת: **שנא' עוד ינובון בשיבה.** ילמדו לנח ויתיחד שכרן לעת שיתן דשנים ורעננים יהיו:

מהרש"א בזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה וגו' שאמר איש בער וגו' דהיינו שעושים מלאכתן קבע ותורתן עראי לא ידע דאין זה קיום לו לזקנותו וז"ש בפרוח רשעים כמו עשב שמגדלין במזלן כמ"ש אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה ויציצו כל פועלי און מצד השתדלות פעולתן ומלאכתן להשמדם עדי עד שאין זה מתקיים לו בזקנה אבל במדת צדיקים אמר כתמר יפרח במיעוט מלאכה שמתברכת בו וכארז בלבנון ישגה מצד מזלו ואמר שזה נעשה להן ע"י שעשו תורתן קבע דהיינו שתולים בבית ה' שהוא ב"ה בחצרות אלהינו יפריחו היינו בבתי מדרשות וזה להם אחרית ותקוה בזקנותם ושיבתן שהוא ע' שנים. ואמר עוד שיתר על שנותיו כיון לו שינובון בשיבה עד שיבואו לגבורות דהיינו פ' שנים שהוא ג' עוד וע"ז מייתי מאברהם שהיה למד כל התורה כולה ומלאכתו נתברכת גם בזקנותו כמ"ש ואברהם זקן וה' ברך וגו' ובפ"ק דיומא הא' ישיבה דמתני' דהכא מימרא דרב היא בפ"ג דיומא ושם מבואר ע"ש: **אשרי מי שרואה הוריו כו' אשרי מי שאומנתו בשם כו'.** לכאורה לא הו"ל אלא הך בתרייתא ומה איכפת ליה באומנות אבותיו וי"ל דבקמייתא אשמעינן גם אם הוא שינה מלאכתו לנקיה מ"מ אוי לו למי שרואה אבותיו במלאכה שאינה נקיה דקשה לו ללמוד מלאכה אחרת גם אם היא קלה כיון שלא הורגל בה שלא ראה אותה מאבותיו וק"ל:

עיון יעקב

פלאו משום דעל פלמו לא שייך כן לומר כיון דכל אחד יפה לו הקב"ה אומנתו בפניו כמ"ש לעיל .ועיין בערוכין דף פ"ז ע"ב ובמדפיסו ע"ש: **צבי מין.** משום דלכי אינו ישן בפני עצמו רק עינו שתם שהושם ויכול לשמור התאנים יבשים כעוד יום ולילה וכי הפרי בכור שנתיים אפ"ה אינו סבל ופועל פקח שנחים כשן שהגווני שהוא חכם ליקח בזול ולמכור ביוקר אפ"ה אינו סגוני ועי"מ מתפרנסין שלא בצער אנו על אחת כמה וכמה:

הדרן עלך מסכת קידושין.